

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования имени И. Алтынсарина

Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды мониторингілеу қорытындылары бойынша әдістемелік ұсынымдар

Методические рекомендации по итогам проведения мониторинга по психолого-педагогическому сопровождению обучающихся в организациях среднего образования

Нұр-Сұлтан

2021

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2021 жылғы 22 қарашадағы № 19 хаттама)

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол № 19 от 22 ноября 2021 года)

Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды мониторингілеу қорытындылары бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2021. – 2136 б.

Методические рекомендации по итогам проведения мониторинга по психолого-педагогическому сопровождению обучающихся в организациях среднего образования. – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2021. – 2136 с.

Оқу құралы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметін ұйымдастыруда, барлық білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыруда, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың әлеуметтену және әлеуметтік бейімделу сапасын арттыруда, мектеп қоғамдастығында инклюзивті мәдениетті дамытуда еліміздің педагогтеріне тиімді оқу-әдістемелік қолдау көрсету мақсатында ұсынымдар ұсынады.

Әдістемелік ұсынымдар жалпы білім беретін мектеп басшыларына, әдіскерлерге, білім басқармалары мен бөлімдерінің мамандарына арналған.

В пособии предлагаются методические рекомендации с целью оказания действенной учебно-методической поддержки педагогам страны в организации службы психолого-педагогического сопровождения, в удовлетворении разнообразных потребностей всех обучающихся, повышении качества социализации и социальной адаптации детей с ООП, развитии инклюзивной культуры в школьном сообществе.

Методические рекомендации предназначены руководству и педагогам общеобразовательных школ, методистам, специалистам отделов и управлений образования.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2021
Национальная академия
образования им. И. Алтынсарина, 2021

Кіріспе

Мектептің қазіргі жағдайында жеке тұлғаға бағытталған білім беруді жүзеге асырудың маңызды педагогикалық шарты – мектеп қоғамының біртұтас бірлігін қамтамасыз ету, білім беру процесіне барлық қатысушылардың инклюзия идеяларын ұстануы.

Білім беру процесінің өзегі білім алушының өзі мен оның қажеттіліктері болғандықтан, тұлғаға бағытталған педагогикалық қамтамасыз етудің басты міндеті қабілеттер мен қажеттіліктерді ескере отырып, жеке тұлғаның әлеуетін барынша ашуға жағдай жасау болып табылады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың және мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуы олардың табысты әлеуметтенуінің, кәсіптік және әлеуметтік қызметтің әртүрлі түрлерінде өзін-өзі тиімді іске асыруының негізгі шарты болып табылады. Мемлекет пен қоғамның алдындағы осындай балаларға қатысты негізгі міндет – балалардың қоғамда одан әрі әлеуметтік оңалуы және бейімделуі мақсатында білім беру және арнайы әлеуметтік қызметтерді алуларына жағдай жасау және көмек көрсету.

Қазақстанда қазіргі уақытта инклюзивті білім беру біртіндеп дамып келеді, бұл жолда отандық білім берудің жүйелі проблемаларын еңсеру қажет. Білім беру саласындағы инновациялық процестер ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы білім беру ортасына қосуға бағытталған. Инклюзивті білім беру тек білім беру құқығын берумен шектелмейді, мемлекет экономиканың қазіргі заманғы қажеттіліктеріне сәйкес келетін сапалы біліммен қамтамасыз етуі керек.

Инклюзивті білім беруді енгізу процестері кешенді сипатқа ие және оларға мемлекеттік құрылымдардың, ата-аналар қоғамдастығының, отбасының, білім беру органдары мен ұйымдарының, сондай-ақ үкіметтік емес ұйымдардың қатысуын көздейді. Бұл процестердің маңызды кезеңінде жалпы білім беру саласындағы нормативтік құқықтық актілерді үйлестіру көзделуі тиіс [1].

2021 жылғы 26 маусымда еліміздің президенті Қ.Қ. Тоқаев «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңға қол қойды, оған сәйкес 2022 жылғы қыркүйектен бастап арнайы психологиялық-педагогикалық қолдауға мемлекеттік білім беру тапсырысы енгізіледі, білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі реттеледі, білім беру ұйымдары басшыларының ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту үшін жағдай жасамағаны үшін жауапкершілік белгіленеді [2].

Мәселенің өзектілігі мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау қажеттілігі мен осы бағытта тиімді ғылыми негізделген ұсыныстардың болмауы арасындағы қайшылықпен анықталады.

Білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау оқу процесінің міндетті құрамдас бөлігі болып табылады, оның өзектілігі әсіресе COVID-19 пандемиясы кезінде қашықтан оқыту кезінде күшейе түсті.

Қашықтан оқытуға шұғыл көшу кезінде білім алушылардың психоэмоционалдық жай-күйі мен физикалық дамуы мәселелеріне жеткілікті көңіл бөлінбеді.

Психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша қолданыстағы нормативтік құжаттар негізінен денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларға бағытталған.

Сонымен қатар қолдау қызметі білім алушының ортасымен, әлеуметпен немесе отбасымен туындайтын кедергілерге бағытталып, әлеуметтік модель аясында адамға басқаша көзқарас қалыптастыруы керек.

Өзекті қажеттілікке байланысты Білім және ғылым министрлігінің тапсырысы бойынша Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Инклюзивті білім беру орталығы жалпы білім беретін мектептерде психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесіне, оның ішінде кең қолдау түрлеріне (жеке білім беру бағытын ұйымдастыруды қажет ететін балаларды анықтау; түзету-дамыту көмегін көрсету, жеке оқу жоспарлары мен жеке бағдарламаларды іске асыруды психологиялық-педагогикалық қолдау және т.б.) зерттеу жүргізді.

Зерттеудің мақсаты инклюзия жағдайында білім беру процесінің тиімділігінің психологиялық-педагогикалық жағдайларын анықтау, педагогтердің, білім алушылардың, ата-аналардың және білім беру процесіне басқа да қатысушылардың инклюзивті білім беру ортасының сапасына қанағаттануы болып табылады.

Зерттеу нысаны ретінде 5 және 9-сынып білім алушылары мен олардың ата-аналары; ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істейтін мұғалімдер, мектеп әкімшілігі, мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің мамандары анықталды. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін бірқатар маңызды міндеттер орындалды, олардың ішінде: зерттеу әдіснамасын әзірлеу, бір өңірде пилоттық зерттеу жүргізу және оған сәйкес құралдарды түзету, далалық зерттеулер, деректерді жинау және өңдеу жүргізу, алынған нәтижелерді талдау, әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу.

Google Forms форматындағы сауалнама еліміздің барлық 17 өңірінде мектеп басшылары мен педагогтері және ППТК мамандары арасында жүргізілді. Сауалнама барысында 3 496 мектеп директоры, 142 626 педагог және 14 облыс пен республикалық маңызы бар 3 қаладан 2 988 ППТК мамандары қатысты. Сауалнамаға қатысушылардың жалпы саны 149 110 респондентті құрады.

Далалық зерттеулер еліміздің 8 өңірінде жүргізілді, оған Атырау, Қызылорда, Шығыс Қазақстан, Ақмола, Қарағанды облыстары, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалалары кірді. Өңірлерді іріктеу елдің географиялық және әкімшілік бөлінісін ескере отырып және республикалық маңызы бар 3 қаланы қоса отырып жүргізілді.

Мектептерді іріктеу процесінде далалық зерттеу үшін Ұлттық білім беру деректер базасындағы қолданыстағы мектептер тізімінен кездейсоқ іріктеу қағидаты қолданылды. Кездейсоқ сандар генераторының көмегімен білім беру

ұйымдарының әрбір санатының тізімі бойынша зерттеуге қатысу үшін мектептер іріктелді. Осылайша, 8 өңірден 30 мектеп іріктелді: 5 облыста 4 мектептен (2 – қалалық және 2 – ауылдық), Алматы және Шымкент қалаларында – 3 мектептен, Нұр-Сұлтан қаласында – 4 мектеп.

Өңірлерде зерттеу әзірленген әдіснамаға және далалық зерттеу жүргізу алгоритміне сүйене отырып, сондай-ақ ҚР Бас мемлекеттік санитариялық дәрігерінің 2021 жылғы 25 тамыздағы № 36 қаулысына сәйкес қатаң санитариялық-эпидемиологиялық шараларды (физикалық қашықтық және жеке қорғаныш құралдарын пайдалану және т.б.) сақтай отырып жүргізілді.

Әрбір мектепте зерттеу мектеп әкімшілігімен сұхбат, 5 және 9-сынып білім алушыларымен, олардың ата-аналарымен, педагогтерімен сауалнама жүргізу, осы сыныптарда сабақтарға қатысу, мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің педагогтерімен және мамандарымен, сынып жетекшілерімен сұхбат, инклюзивті білім беруді енгізу бойынша мектеп құжаттамасын зерделеу, эргономикалық тәсілмен мектеп кеңістігін зерттеу негізінде білім беру ортасын негізгі параметрлер бойынша бағалау парағын (SACERS) толтыру секілді жұмыс түрлерін қамтыды.

Далалық зерттеу барысында 30 мектептен 30 мектеп директоры, 531 педагог, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің 109 маманы, 5 және 9-сыныптардың 1096 білім алушысы және 953 ата-ана қатысты.

Мониторинг нәтижелері негізінде инклюзивті ортада білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша әдістемелік ұсынымдар және орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау моделі ұсынылды.

Бұл жұмыс білім басқармалары мен бөлімдерінің басшылары мен әдіскерлері, мектеп әкімшілігі мен педагогтері үшін психологиялық-педагогикалық қолдау қызметін ұйымдастыруда, барлық білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыруда, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың әлеуметтену және әлеуметтік бейімделу сапасын арттыруда пәрменді оқу-әдістемелік қолдау көрсетуге, мектеп қоғамдастығында инклюзивті мәдениеттің дамуына ықпал етуге тиіс.

1 Білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша шетелдік және отандық зерттеулерге шолу

Екінші дүниежүзілік соғыстан соң қоғамды ізгілендіру 1945 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымын (БҰҰ) құрудың алғышарты болды. Құрылған сәттен бастап БҰҰ мүгедектерге қоғамның ең осал және ең аз қорғалған бөлігі ретінде қарап, қамқорлық танытып бастады. БҰҰ мүгедек балалардың құқықтарын бірқатар құқықтық құжаттарда бекітті. Олардың қатарында «Бала құқықтары туралы декларация» (1959), «Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы конвенция» (1960), «Ақыл-есі кем тұлғалардың құқықтары туралы декларация» (1971), «Мүгедектер құқықтары туралы декларация» (1975), «Бала құқықтары туралы конвенция» (1989), «Балалардың өмір сүруі, қорғанысы мен дамуын қамтамасыз ету туралы дүниежүзілік декларация» (1990), «Мүгедектер үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің стандартты қағидалары» (1993) нормативтік құқықтық құжаттары бар.

XX ғасырдың соңында әлемнің көптеген елдерінде (АҚШ, Ұлыбритания, Германия, Италия, Скандинавия елдері) балаларды арнайы (түзету) білім беру ұйымдарына төтенше жағдайларда ғана, барлық мүмкіндіктер жасалып, сәйкесінше нәтижелер болмағанда ғана бағыттау басталды. Содан бері әлемде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беруді дамытудың негізгі тенденциясы ретінде интеграцияланған (инклюзивті) білім беру қарастырылады [3].

Бүгінгі таңда инклюзивті білім беруге қатысты бірыңғай ұстаным жоқ [4]. Инклюзивті білім берудің әмбебап кіріктірілген моделін құру мүмін емес, себебі әр мемлекет интеграциялаудың өзіндік моделдерін іске асыруда.

АҚШ пен Еуропаның қазіргі білім беру саясатында білім беруге қолжетімділікті кеңейту (widening participation), мейнстриминг (mainstreaming), интеграция (integration) және инклюзия (inclusion) секілді бірнеше тәсілдер кеңінен қолданылуда.

Білім беруге қолжетімділікті кеңейту көптеген дамыған елдерде даму мүмкіндігі шектелген жандарға арналған ірі интернаттар мен психиатриялық ауруханалардың жабылуына алып келді. Мейнстриминг ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың қатарластарымен бірге мейрамдарда, әртүрлі ойын-сауық бағдарламаларына қатысуын көздейді [5]. Интеграция психикалық және физикалық бұзушылықтары бар балалардың қажеттіліктерін өзгермеген, бірақ икемделген білім беру жүйесіне сәйкес келтіруді білдіреді.

Соңғы жылдары шетелде «интеграция» терминінің орнына «инклюзия» термині қолданылуда. Инклюзия мектептер мен оқу ғимараттарын барлық балалардың қажеттіліктері мен ерекшеліктеріне икемдеуді білдіреді. «Инклюзивті білім беру» ұғымы ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың өз қатарластарымен бір мектепте оқыту формасын білдіреді. Инклюзия сонымен қатар расизм, бір жыныстың үстем болуы және т.б. осы секілді әлеуметтік ауруларға қарсы күресті білдіреді. Инклюзия қолдауды

қажет ететіндердің барлығына қандай формада болмасын кепілдендіруді қамтамасыз етуді білдіреді.

Басқа жағынан алып қарағанда қоғам инклюзивті білім беруді енгізуге психологиялық тұрғыдан дайын болуы тиіс, қабылдау стереотиптерін еңсеруі тиіс, сондай-ақ материалдық-техникалық тұрғыдан да дайын болуы тиіс (пандустардың, көтергіштердің, жабдықталған дәретханалардың, жарық және дыбыс сигналдарының, Брайль қарпімен жазылған жазбалардың, есту қабілеті зақымдалған жандарға арналған ұжымдық және жеке сипаттағы дыбыс күшейткіш аппараттардың, көру қабілеті зақымдалғандарға арналған оқу кешендерінің болуы).

Арнайы білім беру жүйесін орта білім беру жүйесіне біртіндеп интеграциялауға талпынушы мемлекеттер қол қоятын маңызды құқықтық құжаттардың қатарына БҰҰ тарапынан 1993 жылдың 20 желтоқсанында қабылданған «Мүгедектерге арналған тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің стандартты қағидаларын» атауға болады. Атап айтсақ, аталмыш құжаттың 6-қағидатында мүгедектердің жалпы білім алу бойынша ажырамас құқығы бекітілген [6]. XX-XXI ғасырлардың тоғысында арнайы білім беру жүйесін интеграциялау бағытында әлемдік педагогикалық жүйені кең масштабта реформалауды күшейтудің нәтижесі ретінде 1994 жылы «Ерекше білім беруді қажет ететін тұлғаларға білім беру саласындағы қағидаттар, саясат және практикалық қызмет жөнінде» Саламанка декларациясын атауға болады [7]. Сол кезден бастап педагогикаға ресми түрде «инклюзивті білім беру» термині енгізілді.

Инклюзивті білім беру аясында заңнамасы жетілген елдердің қатарына Канада, Кипр, Дания, Бельгия, Испания, Швеция, АҚШ және Ұлыбританияны жатқызуға болады. Италияда заңнама инклюзивті білім беруді 1971 жылдан бастап қолдайды. Көптеген өзге мемлекеттерде (Норвегия, Германия, Финляндия) инклюзивті білім беру, кем дегенде, 30-40 жыл бойы іске асуда [8].

Инклюзивті білім беру принципі 25-27 қыркүйек күндері Нью-Йоркта БҰҰ-ның Бас Ассамблеясында 193 елдің қатысуымен өткен 2030 жылға дейін Тұрақты дамудың 17 мақсатын (ТДМ) қабылдауда негізгі ядро ретінде белгіленді. Білім беру жүйесінде – жалпыға бірдей инклюзивті және әділ сапалы білім беруді қамтамасыз ету және өмір бойы білім алу мақсаты белгіленді. Аталған 4-мақсат Инчхон декларациясында (2015 жылдың 21 мамыры) 2030 жылға дейінгі дамудың жаңа тұжырымдамасына негіз ретінде белгіленген болатын.

Көптеген зерттеулер инклюзивті білім берудің пайдасы жөнінде қомақты экономикалық дәлелдерді айғақтайды. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қоғамға масыл емес, керсінше, пайда әкелуші толыққанды мүшесі ретінде тану БҰҰ-ның бала құқықтары бойынша комитетімен негізделді.

Дүниежүзілік банктің бағалауынша, әлемде әрбір бесінші тұрмысы төмен адамдардың даму мүмкіндіктері шектеулі [9].

Дүниежүзілік банктің 2005 жылғы зерттеуінен келесі қорытындыны шығаруға болады: «тіршілік қызметін шектеуді ұзақ мерзімді кедейлікпен

байланыстыруға келеді, себебі даму мүмкіндігі шектелі балалардың қомақты табыстар алып келетін білім мен тәжірибені меңгеруі екіталай».

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беру – ұтымды инвестиция. Дүниежүзілік банктің баяндамасында мұның әлеуметтік қажеттіліктерге кететін шығындарды азайтуға мүмкіндік беретінін, сәйкесінше адамның бүгінгі күні және болашақта мемлекетке тәуелді болуын қысқартуға жол береді. Сонымен қатар ол отбасыдағы үй шаруасындағы өзге мүшелерді күтім жасаудан босатады. Яғни өз қызметімен немесе өндірістік қызметтің өзге де түрлерімен айналысуға уақыт бөлуге мүмкіндік береді.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алуын инвестициялау мемлекеттің экономикалық мүдделеріне жауап береді, себебі ол балалар өскен соң еңбек ресурстарының тиімді қатысушыларына айнала алады. Себебі білімнің болмауы көп жағдайда ерекше қажеттіліктері бар жастардың нарыққа шығуына кедергі келтіреді. Нәтижесінде мемлекет интернаттық мекемелерде қалған жастарға шығын шығарып, төлем жасауға немесе экономикалық тұрғыда тәуелді жастарды өзге де тәсілдермен қолдауға мәжбүр болады.

ЮНЕСКО-ның 2009 жылғы зерттеуі көрсеткендей, Еуропа мен Орталық Азиядағы халықтың еңбекке жарамсыздығынан болған шығын жалпы әлемдік шығынның үштен бір бөлігін (35,6%) құрайды [10]. Сондай-ақ Канадада жүргізілген зерттеулер нәтижелері ерекше қажеттіліктері бар балалар еңбек нарығының қатысушысы болмаса, өндірістік шығындар ЖІӨ-нің 7,7%-ға (55,8 млрд. долл.) жететіндігін айғақтады.

Дүниежүзілік банк мүгедектік салдарынан жоғалған ЖІӨ-нің жалпы құны 1,4-41,9 млрд. АҚШ долларын құрайтындығын мәлімдеді [11].

Аталмыш шығындарды жоғалған өнімділік мен адамзаттық әлеует көлемін, сонымен қатар денсаулық сақтау және әл-ауқат аясындағы шығындарды қысқарту есебінен азайтуға болады. Экономикалық ықпалдастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) білім беру жүйесіндегі әділдік пен сапаның «экономика мен қоғамның гүлденуі үшін өмірлік тұрғыда маңызды» екендігін атап өтті [12].

Мұндайдан анық көрінетіні: инклюзияның пайдасын адам құқықтарын орындауға байланысты негізді пікірлер мен білім алуға қатысты маңызды қоғамдық пайдалар айғақтай түседі [13]:

- инклюзия барлық балаларды бірлесіп оқыту жолымен мектептерді жақсы жаққа өзгерте алады, мұндайда әлеуметтік ауызбіршілікке ықпал етеді;

- ерекше қажеттіліктері бар балалар стигматизацияға ұшырамайды, олардың толыққанды әлеуметтік интеграциясы қамтамасыз етіледі;

- қалыпты балалар айырмашылықтарды қабылдауға және әртүрліліктерді құрметтеуге үйренеді;

- ерекше білім беруді қажет ететін балалар мамандандырылған мектептердегі оқу жоспарларымен салыстырғанда оқытудың кең көлемдегі бағдарламаларына қолжетімділікке ие;

- инклюзия жеке мекемелердегі сегрегациялармен салыстырғанда балалардың үлгерімін жоғарылатуға ықпал етеді;

- білім беру адамдардың өз құқықтарын жүзеге асыру, оларды қоғамда қорғау және қоғам мен білім беру саласында демократияландыру және дербестендіру процесіне үлес қосу әрекеттерін қамтамасыз ету құралы ретінде қызмет етеді.

Сонымен қатар «интеграция» тұжырымдамасын ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың жалпы білім алуы жүйесіне енгізудің көптеген елдердегі практикасын талдау (Аустралия, Ұлыбритания, Германия, Дания, Канада, Италия, АҚШ, Швеция) балаларды бірлесіп оқытудың алғышарттары әрқаз табысты болмағандығын айғақтай түседі [14].

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды толыққанды интеграциялау жолындағы жетекші кедергілердің қатарына келесілерді жатқызуға болады:

- қоғамның интеграциялық процестерге, балалардың аталмыш категорияларын қабылдауға және өзара әрекеттесуге дайын болмауы;

- жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің өздерінің жаңа рөлдері мен жүктелген жауапкершіліктерін негативті қабылдауы, ал кейде толық қабылдамауы;

- білім берудің дәстүрлі жүйесінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арнайы білім беру қызметтері мен жағдайларының болмауы.

Енді инклюзивті білім берудің тәжірибесіне жеке елдер бойынша тоқталып өтсек.

АҚШ тәжірибесі

АҚШ-тағы инклюзивті білім беруді дамытудың қысқаша тарихына жүгінетін болсақ, 1960-1970 жылдары Америкада Еуропамен қатар қоғам арасында және білім беруде кемсітушілікке қарсы күрес басталғанын атап өтуге болады. Жаппай наразылықтар байқала бастады, даму мүмкіндігі шектеулі жандарға арналған ірі интернаттар мен психиатриялық ауруханалар жабыла бастады. Дегенмен АҚШ-та XX ғасырдың 70-жылдарының басында әрбір бесінші мүмкіндігі шектеулі бала ғана мемлекет тарапынан білім алған. Бұл жағдай 1973 жылы қабылданған «Мүгедектерді оңалту туралы» заңнан кейін өзгерді. Бұл құжат қарапайым мектептер жүйесінде арнайы білім беруді қаржыландыруды қарастырды. Білім беру бағдарламаларына қатысты жеке әдістер қарастырылды. Заң интеграцияны – мүгедек балаларды арнайы мекемелерде емес, қажет болған жағдайда қосымша көмек бере отырып, жалпы білім беретін мектептерде оқытуды жөн көрді.

1975 жылғы «Мүгедек балаларды оқыту туралы» заң мемлекеттік мектептерде федералды бюджет есебінен балалардың тегін білім алу құқығын бекітті. АҚШ Конгресі әр балаға жеке білім беру жоспарын (IEP) әзірлеуді және қосымша құралдар мен қызметтерді қолдана отырып, бағдарламаны игере алмайтын жағдайларды қоспағанда, қарапайым сыныптардан мүмкіндігі шектеулі балаларды алып тастамауды талап етті. Осыдан кейін, 2003 жылға қарай орта мектепті бітірген мүмкіндігі шектеулі балалардың саны 17%-ға, ал жоғары оқу орындарындағы мүгедек білім алушылардың саны 2 еседен астамға өсті. АҚШ білім департаментінің мәліметіне сүйенсек, мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың шамамен 59%-ы оқу күнінің 80% немесе одан да көп уақытын жалпы білім беретін мектептердің сыныптарында өткізеді [15].

Өткен ғасырдың 90-шы жылдары АҚШ-та мүмкіндігі шектеулі адамдардың қоғамға, оның ішінде білім беру саласына кірігуі жолында ұйымдастырылған қозғалыс белсенді түрде жүре бастады. Оған мектептер тікелей қатысып, кіріктірілген сыныптардың саны көбейді. Зерденің зақымдалуын интеллект емес, маңызды құрамдас қарым-қатынас тапшылығы болатын күй ретінде қарастырыла бастады. «Бұқаралық оқыту бастамалары» қоғамдық ұйымының күш-жігерінің арқасында осы санаттағы балалар мен жасөспірімдер жалпы білім беру ортасында оқуға көбірек тартыла бастады.

2002 жылдан бастап американдық білім беру жүйесі «No Child Left Behind Act» («Бірде-бір артта қалған бала болмасын») Заңымен реттеледі. Бұл заң әлеуметтік мәртебесіне, тұрғылықты жеріне, нәсілдік және этномәдени ерекшеліктеріне қарамастан барлық балалардың бірдей сапалы білім алу құқығын жариялады [16].

Сондай-ақ ерекше білім беруді қажет ететін балалардың құқықтары 2004 жылғы «Мүгедек адамдарды оқыту туралы» заңмен қамтамасыз етіледі. Оған сәйкес ерекше білім беруді қажет ететін балалар жалпы білім беретін мектептерге, олардың ерекше қажеттіліктеріне барынша сәйкес келетін және қажетті қолдау көрсететін, сонымен қатар қалыпты құрдастарының

қажеттіліктеріне жауап беретін ең аз шектеулі орта жағдайында қабылданатын болады.

Азаматтық құқықтарды жүзеге асырудың американдық үлгісі әлеуметтік саясаттың халықаралық стандарты ретінде қарастырылады, ол мүгедектердің әлеуметтік мәртебесін арттыруға және қоғамға кірігуіне ықпал етіп қана қоймайды, сонымен бірге мемлекет үшін экономикалық тұрғыда тиімді болып саналады. Себебі арнайы интернаттар мен басқа да стационарлық мекемелердің бүкіл желісін жабу арқылы оларға бөлінетін қаражат азаяды, ал мүгедек адамдарға қызмет көрсету олардың тұрғылықты жерінде жүреді.

АҚШ-тағы инклюзияны түсінудің философиялық тәсілі кез келген ерекше қажеттілігі бар баланы қарапайым сыныпта оқытумен айқындалады [17].

Қазіргі таңда АҚШ-тағы барлық балалар инклюзивті. Бұл өз алдына мемлекеттің әлеуметтік саясатының табыстылығы жөнінде куәландырады. «Инклюзия» термині мектептер мен оқу ғимараттарының барлық балалардың қажеттіліктеріне жауап бере алатындай етіп қайта құрылатынын білдіреді [18]. Инклюзивті мектептер тұрғылықты мекенжайына байланысты барлық балаларды оқытады. Мұндай мектептерде мүмкіндігі шектеулі балалар ғана емес, барлық балалар өздерін қауіпсіз және табысты сезінуге мүмкіндік беретін қолдаумен қамтамасыз етеледі. Мектептің мақсаты – қоғамның максималды түрде әлеуметке бейімдеген мүшелерін қалыптастыру және барлық білім алушыларға толыққанды өмір сүруге мүмкіндік беру.

Қазіргі уақытта АҚШ-та мектеп жасында ерекше білім беруді қажет ететін 6 миллион бала бар. Олардың көпшілігі оқытудың қиындықтарына немесе сөйлеудің дамыту ерекшеліктеріне, сондай-ақ эмоциялық саласы зақымдалуына байланысты «ерекше» санатқа жатады. Даму мүмкіндігі шектеулі балалар ерекше балаларға арналған сыныптарда білім алатын балалардың жалпы санының 30%-нан аспайды.

Қазіргі уақытта мемлекеттік мектептерде мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың жалпы саны барлық білім алушылардың 13-15% құрайды.

Америка үкіметінің ресми ұстанымы даму ерекшеліктері бар білім алушыларды тұрғылықты жері бойынша мектепке қабылдауды, оларды дефектолог, логопед, терапевт және т.б. мамандармен қажетті қосымша сабақтармен қамтамасыз етуді, қажет болған жағдайда педагог-ассистентті және/немесе тәлімгерді бөлуді міндеттейді. Мұндайда даму мүмкіндігі шектеулі балалар стандартты мектеп пәндерін қатарластарымен бір сыныпта оқуы тиіс.

Оқу жылы басталар алдында әрбір ерекше балаға жеке білім беру бағдарламасы құрылады және ол жерде табысты оқу үшін барлық қажетті қосымша ресурстар мен бағдарламалар көрсетіледі.

Инклюзивті білім берудің табысты тәжірибесіне ие АҚШ-тың ірі мектептерінде жеке жоспарларды жүзеге асыру үшін қажетті құрамдастардың барлығы қамтамасыз етіледі: мамандар, ресурстар, әдістемелер, бастысы әртүрлі білім алушылармен жұмыс жасауға ынтаның болуы.

АҚШ-та мүмкіндігі шектеулі адамдарды оқыту саласындағы заңнаманы әзірлеумен және саясатты іске асырумен арнайы білім беру және оңалту қызметтері басқармасы (OSERS) айналысады [19]. OSERS сондай-ақ аталған заңнаманы тексерумен және мүмкіндігі шектеулі балаларға (оның ішінде сәбилерге) арналған арнайы білім беру бағдарламалары мен ілеспе қызметтерді қолдаумен айналысады.

Осылайша, АҚШ-та кез келген мектеп ерекше білім беруді қажет ететін кез келген баланы қабылдауға дайын [20]. Мектепте даму мүмкіндіктері әртүрлі білім алушылармен жұмыс бөлімі бар (Diverse Learners Department). Бұл бөлімде арнайы оқыту педагогтері, әлеуметтік педагогтер, тьюторлар, ассистенттер, психологтар жұмыс істейді. Бөлім қызметкерлерінің міндеті – білім алушылардың мықты жақтарын дамыту және оқуда сол мықты тұстарын қолдануға үйрету. Педагогтер бұл міндеттерді жеке сабақтар, Shadowing технологиясы, сондай-ақ материалды оқу мүмкіндіктеріне қарай бейімдеу арқылы іске асырады. Сонымен қатар өз бетінше өмір сүру, коммуникация және басқа да дағдыларды дамыту бойынша жұмыс жүргізіледі.

Инклюзивті білім беру шеңберінде әрбір мектеп өз қызметін, білім беру бағдарламаларын жоспарлау барысында жеке оқу жоспарын әзірлеумен барлық білім алушылардың жеке қажеттіліктерін және туындауы мүмкін қажеттіліктерді ескереді. Жеке білім беру жоспарын әзірлеу белсенділік, бағалау мүмкіндігі, жетістік деңгейі критерийлері бойынша жүзеге асады [21]. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушының оқу орны оның қажеттіліктері мен шектеу шараларына байланысты болады. Бала келесі жағдайларда білім ала алады:

- жалпы білім беретін сыныпта және қажетті көмекті ала отырып;
- жалпы білім беретін сыныпта, қажетті көмек ала отырып, сондай-ақ оқу орнының мамандары тарапынан қолдау ала отырып;
- күннің бір бөлігін қарапайым сыныпта, ал қалған бөлігін арнайы сыныпта;
- арнайы сыныпта, аталмыш мәселе бойынша мамандар мен кеңесшілер тобы тарапынан барлық мүмкін болатын қолдауды ала отырып;
- әртүрлі мамандар тарапынан үздіксіз қолдау көрсетілетін оңалту бағдарламасы бойынша [22].

Интеграция бағдарламасын жүзеге асыру барысында көп нәрсе, ең алдымен, педагогке байланысты. Сондықтан инклюзивті мектептерде жұмыс істейтін АҚШ педагогтеріне келесі міндеттер жүктеледі:

- осы мектепке тіркелген барлық балаларды оқыту;
- икемді шешімдер қабылдау және қолдау нәтижелерін мониторингілеуді жүзеге асыру;
- білім алушылардың үлгерімі күтілгеннен өзгеше болған жағдайда ғана жеке бөлшектерін бейімдей отырып, оқу бағдарламасына сәйкес оқытуды қамтамасыз ету;
- әртүрлі аудиторияға сабақ бере білу;

- қатарластарына қарағанда анағұрлым қарқынды қызметтерді қажет ететін білім алушыларды қолдау тетіктерін іздеу, пайдалану және үйлестіру [23].

Ерекше білім беруді қажет ететін адамдарға қатысты мемлекеттік саясаттың маңызды қағидаты – ерекше білім беруді қажет ететін адамдардың ұйымның немесе қызметтің кез келген түрін қарапайым адам секілді пайдалану мүмкіндігіне ие болуымен айқындалады. Қажет болған жағдайда:

- білім алушыларға ымдау тілін меңгерген аудармашылар;
- дәріс материалдарын жазу процесін жеңілдететін жеке көмекшілер;
- жеке консультация беру үшін әлеуметтік педагогтер мен психологтар ұсынылады.

АҚШ-та инклюзия АВА жүйесі – «мінез-құлықты қолданбалы талдау» (Applied Behavior Analysis) бойынша үйретіледі. Кейбір штаттарда аталмыш жүйе оқытудың міндетті жүйесі болып есептеледі. АВА – мінез-құлықты талдау негізінде коррекциялық жұмысты жүзеге асыру.

Аталмыш әдістің мәні – маманның әлеуметтік тұрғыда дұрыс емес әрекет үшін жазалау, яғни ынталандырмау. Бұл әдіс тек ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қатысты қолданылмайды, сондай-ақ дені сау балаларға қатысты да қолданылады. Ескертетін жайт, қарапайым өмірде де бұл қолданбалы анализ кездесіп жатады.

Мысалы, қызметкерге жалақы төленеді. Бұл – ынталандыру. Немесе жұмысты сапасыз орындағаны үшін айыппұл салынып, сыйақы төленбей жататын жағдайлар кездеседі.

Аталмыш қолданбалы анализ қазіргі психология мен педагогикада ең қолайлы және тиімді әдістердің бірі болып есептеледі. Ол аутист балалармен жұмыс барысында өзінің тиімділігін дәлелдеп, кең етек жайды [24].

Бұл әдісті қолдану нәтижесінде АҚШ-та ерекше білім беруді қажет ететін балалардың көбін бейімдеу және әлеуметтендіру мүмкін болды. Аталмыш әдістің басты кемшіліктерінің бірі – қымбат бағасы. Бұл мәселені жеке орталықтар мен қайырымдылық бағдарламалары шешуге көмектеседі. АҚШ-тағы мүмкіндігі шектеулі балалар толыққанды білім алып, дамуда. Ал мінез-құлықты қолданбалы талдау негізінде балалар қоғаммен өзара әрекеттесуге үйренеді.

Қазіргі таңда АҚШ-та мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуға көмектесуге арналған мұғалімдермен тренингтер, сондай-ақ ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған тренингтер әзірленіп, сәтті өткізілуде, бұл жастарға коммуникативті байланыстар орнатуға, әртүрлі өмірлік жағдайларда таңдау жасауға, жауапкершілікті өз мойнына алуға көмектеседі.

Әрбір тренингтен өтпес бұрын және өткеннен соң қатысушылар мүмкіндігі шектеулі балалармен бірге жұмыс жасайтын қызметкерлерге көмектесу бойынша Мүмкіндігі шектеулі балалардың мәселелері институтында әзірленген арнайы сауалнамаларды толтырады. Бұл өз кезегінде АҚШ-та барлық білім алушыларға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін білім берудің жүйелі жұмыс жасайтынын айғақтай түседі. Мұндайда аталмыш жүйе

тұрғындардың барлық тіршілік аяларын қамти отырып, ерекше білім беруді қажет ететін адамды қоғамға максималды түрде кіріктіруге ықпал етеді, сондай-ақ оның қоғаммен қабылдануын қамтамасыз етеді.

Әлеуметтік жұмысты жүзеге асыруда кешенді тәсіл және әртүрлі білім салаларындағы бірқатар мамандардың бейімделу және оңалту бағдарламаларын әзірлеуге қатысуы маңызды рөл атқарады. Осылайша, азаматтардың АҚШ-тағы мүмкіндігі шектеулі жандарға көзқарасын өзгерту үшін психологтар мен басқа мамандар бұқаралық ақпарат құралдарында ойластырылған және дамыған науқан жүргізді, бұған діни ұйымдар да атсалысты. Осылайша, мүмкіндігі шектеулі жандар қоғам өмірінің барлық салаларына қол жеткізді, олардың дені сау адамдардың қабылдауы өзгерді. Мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін қоғамдық ұйымдар мен клубтар, сондай-ақ әртүрлі қорлар кең таралған.

АҚШ-тағы мамандандырылған қорлар мен ұйымдар заңға сәйкес ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға көрсетілетін қызметтердің едәуір бөлігін жүзеге асырады және муниципалитет берген қаржы қаражатына жауап береді.

АҚШ-тағы инклюзивті білім беру практикасы да проблемалық жақтарын да анықтауға мүмкіндік береді.

Мысалы, «No Child Left Behind Act» («Бірде-бір артта қалған бала болмасын») (2002) Заңы білім алушылардың 100 пайыздық үлгерімінің білім беру стандарттарына сәйкес келуін талап етті. Барлық мектептерде бірдей тесттер енгізілді, олардың негізінде тиімсіз мекемелер анықталды. «Бір жыл ішінде ілгерілеуді» көрсетпеген білім беру ұйымдары мемлекеттік қаржыландырудан айырылды және кейбір жағдайларда толығымен таратылды.

Сондай-ақ 2009 жылы бұл құжат қабылданғанға дейін американдық мектеп білім алушыларының бұрынырақта жақсырақ болғаны белгілі болды. Содан кейін құжаттың ережелері едәуір жеңілдетілді, «проблемалық» мектептерге деген көзқарас икемделді. Жалпы білім беретін мектепті бітірген түлектердің саны айтарлықтай төмендеді. Бұл ретте дені сау балалардың ата-аналары инклюзивті сыныпта жоғары білім беру нәтижелеріне қол жеткізу мүмкіндігі жөнінде алаңдатушылық білдіреді.

Айта кететін бір жайт, мұндай жағдай тек АҚШ-та ғана емес, сонымен бірге әлемнің көптеген елдерінде де байқалады, сондықтан ерекше білім беруді қажет ететін балаларды мектеп қауымдастықтарына кіріктіру емес, шығарып тастау қаупі бар.

Сауалнама нәтижелеріне сәйкес, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың көбінің мектептегі тәжірибесі жағымсыз факторларға толы. 1990-2012 жылдар аралығында АҚШ-та жарияланған зерттеулер нәтижелеріне сәйкес, дені сау адамдар даму мүмкіндігі шектелмеген не зияты зақымдалмаған қатарластарымен араласқысы келеді. Мұндайда ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға орта мектеп білім алушылары бейтарап немесе позитивті қатынасты ұстанады. Және тек қатысушылардың 20%-ы ғана өзіне теріс көзқарасты сезінеді. Сондай-ақ ерекше білім беруді қажет ететін балаларды теріс қабылдайтын педагогтер олардан материалды меңгерудегі

табыстылықты емес, адекватты мінез-құлықты күтеді. Қатарластарының және педагогтердің жақтырмауы мінез-құлыққа, білім алуға, әлеуметтенуге және денсаулыққа кері әсерін тигізуі мүмкін.

АҚШ-тағы инклюзивті білім беру тәжірибесін зерделеуді қорытындылай келе, АҚШ-тағы инклюзияның мүмкіндігі шектеулі кез келген баланы жалпы сыныпта оқыту деп түсінеміз. АҚШ-тағы барлық мектептер инклюзивті. Мектептер мен оқу ғимараттары барлық балалардың қажеттіліктеріне жауап беруі үшін қайта жоспарналады. Барлық балалар тұрғылықты мекенжайлары бойынша инклюзивті білім беру ұйымдарында білім алады. Мемлекеттік мектептердегі барлық білім алушылардың шамамен 13-15%-ын даму мүмкіндігі шектеулі балалар құрайды. Мектептерде дамуы әртүрлі балалармен жұмыс бойынша бөлім бар. Бөлімде арнайы білім беру бойынша педагогтер, әлеуметтік педагогтер, тьюторлар, педагог-ассистенттер жұмыс істейді. Әрбір өз қызметін және білім беру бағдарламаларын жоспарлау барысында барлық балалардың қажеттіліктерін ескере отырып жеке білім беру жоспарын әзірлейді. АҚШ-та инклюзия АВА жүйесі бойынша іске асады. Мінез-құлықты талдау нәтижесінде коррекциялық жұмыс істеуге бағыталған аталмыш жүйе әлеуметтік тұрғыда дұрыс емес әрекет үшін жазалауға негізделеді (ынталандырмау). АВА-дың кең етек жаюына аутизм балалармен жұмыс жасаудағы тиімділік негіз болды. Сондай-ақ АҚШ-та мүмкіндігі шектеулі адамдарды оқыту аясында заңнаманы әзірлеу мен жүзеге асыруды Арнайы білім беру мен оңалту қызметті басқармасы айналысады.

Мамандандырылған қорлар мен ұйымдар ерекше білім беруді қажет ететін жандарға заң бойынша рұқсат етілген көлемде айтарлықтай көмек көрсетеді және муниципалитпен ұсынылған ақшалай қаражаттарға жауап береді.

Канада тәжірибесі

Инклюзивті білім беруді дамыту бойынша Канада тәжірибесі Мәскеу қаласы «Емдік педагогика орталығы» мәліметтері бойынша келтірілді [25]. 1995 жылы білім беру жүйесіндегі серіктестермен келіссөздерден соң Британдық Колумбия провинциясында Арнайы білім беруді дамыту бойынша саясат әзірленді. Аталмыш саясат Британдық Колумбияда арнайы білім беру бағдарламалары мен қызметтерін құруда заңнама мен қағидаттарды әзірлеуде басшылыққа алынды, сондай-ақ арнайы білім беру қызметтері ресурстары: саясат, процедуралар және ережелер бойынша анықтамалық үшін негіз болды.

Арнайы білім берудегі саясатқа келетін болсақ, барлық білім алушылар білім беру бағдарламаларының барлық аспектілерінде кемелденуге жету үшін және талпыну үшін тең мүмкіндерге ие болуы тиіс, білім алуға тең қолжетімділікке ие болуы тиіс.

Негіздеме

Арнайы білім беру бағдарламалары мен қызметтері ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға білімге тең қолжетімділікке ие болу және білім беру бағдарламалары мақсаттарын іске асыру мен оларға қол жеткізу үшін көмектеседі.

Заңнама / нормативтік актілер

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар бойынша М150/89 бұйрығы ерекше білім беруді қажет ететін білім алушының анықтамасын анықтайды. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды мектепке қабылдау бойынша ата-аналарға кеңес беруде мектеп кеңесінің міндеттемелерін, сондай-ақ интеграция аясындағы саясатты сипаттайды.

Оқытудың жеке жоспарлары бойынша М638/95 бұйрығы мектеп кеңестеріне ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар үшін оқытудың жеке жоспарларын әзірлеу мен іске асыруда талаптарды белгілейді.

Білім алушының үлгерім табелі жөнінде М191/94 бұйрығы ерекше білім беруді қажет ететін білім алушының үлгерім табеліне талаптарды сипаттайды.

Мектептегі қосалқы қызметтер бойынша М282/89 бұйрығы.

Мектеп туралы заңның 11-бөлімі.

Анықтамалар

«Ерекше білім беруді қажет ететін бала» – ақыл-ой, физикалық, сенсорлық, эмоциялық және мінез-құлық дамуы бұзушылықтары бар және білім алуда қиналатын, ерекше қабілеттерге ие балалар.

«Жеке оқу жоспары» – жеке оқу жоспары білім алушы үшін әзірленеді және бір немесе бірнеше тармақтарды қамтиды:

· Білім беру бағдарламалары бойынша нұсқаулықта мазмұндалған күтілетін оқыту нәтижелерінен ерекшеленетін немесе толықтыратын оқыту нәтижелері.

· қосымша қызметтер тізімі,

· бейімделген материалдар, оқытушы немесе бағалаушы әдістер тізімі.

«Білім беру бағдарламалары бойынша анықтама» – Министрдің 333/99 бұйрығына және М333/99 білім беру бағдарламаларына нұсқаулық жөнінде бұйрықта білім беру бағдарламаларына нұсқаулық ретінде көрсетілген құжат.

«Бейімдеу» – білім алушылардың ерекше қажеттіліктерін бейімдеуге арналған оқытушы және бағалаушы стратегиялар. Олар оқытудың балама формаларын (Брайль шрифті, аудиокітаптар), оқытушы стратегияларын (мысалы, аудармашыларды, визуалды көмекшілерді және қосалқы құралдарды пайдалану) және бағалау процедураларын (мысалы, ауызша емтихандар, қосымша уақыт, қосалқы технологиялар) қамтуы мүмкін.

«Жетілдірілген бағдарламалар» – оқыту нәтижелері, олар қарапайым оқу бағдарламасының нәтижелерінен айтарлықтай ерекшеленеді және білім алушылардың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін арнайы іріктеледі.

Саясат

Инклюзия

Британдық Колумбия провинциясы ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қоғамдастық өміріне толықтай қатысатын инклюзивті білім беру жүйесін дамытуға ықпал етеді. Инклюзия барлық білім алушылардың білім беру бағдарламасының барлық аспектілерінде оқуға, жетістіктерге және жетілуге тең қол жеткізуге құқығы бар принципті сипаттайды. Іс жүзінде инклюзия әрдайым қарапайым сыныптарға толық интеграция дегенді және тек сабаққа (мектепке) баруды ғана білдіре бермейді, сонымен қатар қоғамдастық өміріне маңызды қатысуды және қоғамдастықтың басқа мүшелерімен өзара әрекеттесуді білдіреді.

Білім беру мекемелеріне қабылдау

Мектеп кеңесі ерекше білім беруді қажет ететін баланың ата-аналарымен мектеп директорының білім беру бағдарламасына/мектепке байланысты консультациясын қамтамасыз етуі тиіс.

Мектеп кеңесі ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға сыныпта білім беру бағдарламасын ұсынуы тиіс, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушының немесе басқа білім алушылардың білім беру қажеттіліктері ерекше қажеттіліктері бар білім алушыға арналған білім беру бағдарламасы басқаша берілуі керек екенін көрсетпесе, білім алушы қатарластарымен сыныпта бірге оқиды.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды тұрғылықты жері бойынша мектепте оқытуға ерекше назар аудару ресурс бөлмелерін, пәндерді,

қоғамдық бағдарламаларды немесе мамандандырылған ортаны тереңдетіп оқытатын сыныптарды дұрыс пайдалануды жоққа шығармайды. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар өз құрдастарымен тұрғылықты жері бойынша мектептен басқа мекемелерде оқи алады. Мұны мектеп кеңесі білім алушыны біріктіру үшін барлық ақылға қонымды күш-жігер жұмсағаннан кейін және мұндай сыныптардағы білім беру мен қосымша қолдаудың үйлесуі мұндай білім алушылардың білім алу немесе әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайтындығы немесе басқа мекемелерге ішінара немесе толық барудың жалғыз мүмкіндігі екендігі туралы нақты дәлелдер болған кезде ғана жасау керек.

Жоспарлау

Мектеп кеңесі ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арналған жеке оқу жоспарын білім алушының ерекше қажеттіліктері бар екені анықталғаннан кейін мүмкіндігінше тезірек қамтамасыз етуі керек. Жеке оқу жоспары кейбір жағдайларда талап етілмейді:

- ерекше білім беруді қажет ететін білім алушы материалдардың, білім беру немесе бағалау әдістерінің бейімделуін талап етпейді немесе
- оқытудың күтілетін нәтижелері өзгертілмейді, немесе білім алушыға бір оқу жылы бойы сынып жетекшісімен емес, маманмен 25 немесе одан да аз коррекциялық сағаттар талап етіледі.

Мектеп кеңесі жеке оқу жоспарын оқу жылында кем дегенде бір рет тексеріп, қажет болған жағдайда оны қайта қарауға немесе тоқтатуға міндетті.

Мектеп кеңесі білім алушының ата-анасына, ал белгілі бір жағдайларда білім алушыға жеке оқу жоспарын әзірлеу бойынша кеңес беру мүмкіндігін ұсынуы керек.

Мектеп туралы Заң білім алушының ата-анасынан, қажет болған жағдайда, баласының білім беру бағдарламасы бойынша мұғаліммен немесе мектеп директорымен кеңесуді талап етеді.

Мектеп кеңесі ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыға осы білім алушыға арнайы әзірленген жеке оқу бағдарламасына сәйкес оқу қызметін ұсынуы тиіс.

Егер қызметтер кез келген мектепте көрсету үшін мамандардың болуын қажет етіп, іске асуы мүмкін болмаған жағдайда ол округтік деңгейде қамтамасыз етілуі тиіс. Немесе мектеп округтары қолдаудың жергілікті қауымдастықтан немесе басқа жерлерден алынуын қамтамасыз етуі тиіс.

Нәтижелерді бағалау және есептілік

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қоса есептегенде барлық білім алушылар үшін үлгерімінің жоғарылауына бағытталған стандарттар әзірленеді. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардан

арнайы қолдау арқылы оқу бағдарламалары бойынша кейбір немесе барлық нәтижелерге қол жеткізіледі деп күтіледі.

Егер ерекше білім беруді қажет ететін білім алушы курстың немесе пәннің және сыныптың оқу жоспарында баяндалған оқытудың күтілетін нәтижелеріне қатысты жетістіктерін көрсете алмаса, білім алушының үлгерім табелі жазбаша түрде келесілерде сипаттайтын түсініктемелерді қамтуы тиіс:

- білім алушы не істей алады;
- білім алушы назар аударуды немесе дамытуды қажет ететін тұстар
- білім алушыны оқуда қолдау тәсілдері.

Жазбаша түсініктемелерде білім алушының өзінің жеке оқу жоспарында анықталған мақсатына қатысты үлгерімінің сипаттамасы болуы тиіс. Қажет болған жағдайда жазбаша түсініктемелерде білім алушыға курстың немесе пәннің және сыныптың оқу жоспарында көрсетілген күтілетін оқу нәтижелеріне қатысты жетістіктерін көрсетуге көмектесетін тәсілдер сипатталуы керек және оқу нәтижелерін көрсету үшін білім алушыға қажетті мерзімдер көрсетілуі керек.

Әріптік немесе пайыздық бағалау (4-12 сыныптардағы білім алушылардың үлгерімін бағалаудың әдеттегі әдісі), егер ерекше білім беруді қажет ететін білім алушы курстың немесе пәннің және сыныптың оқу бағдарламасында көрсетілген күтілетін оқу нәтижелеріндегідей нәтиже көрсете алса, қолданылуы мүмкін. Егер білім алушының білім беру бағдарламасының бір бөлігін мектеп мұғалімі емес, араны маман оқытса, онда бұл маман білім алушының үлгерімі туралы жазбаша есеп беруі керек, ол мектеп мұғалімінің есебіне қосылады.

Есептілік

Министрлік қолжетімді ресурстардың мектеп аудандары арасында әділ бөлінуін қамтамасыз ету үшін ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға көрсетілетін қызметтерге тексеру жүргізеді. Министрлік білім алушылардың, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың үлгеріміне, бақылау жұмыстары мен өтпелі кезеңдердің тиімділігіне мониторинг жүргізу арқылы үнемі талдау жүргізіп отырады. Сонымен қатар мектеп туралы заң мектеп жоспарлау кеңестерінен барлық білім алушылардың үлгерімін арттыруға бағытталған жыл сайынғы жоспарларды әзірлеуді талап етеді. Сондай-ақ заң жыл сайын мектеп кеңестерінен министрге мекеменің білім беру жоспарын (Accountability Contracts) ұсынуды талап етеді. Округті тексеру барысында Министрлік мерзімді түрде округтің мақсаттарын, құрылымдарын, іс жүзінде жүзеге асырылуын және басқа да мәселелері мен проблемаларын қайта қарайды.

Апелляциялар

Барлық мектеп кеңестерінде дауларды қарау және шешу рәсімдері болуы керек.

Министрлік апелляция рәсімдері әкімшілік әділеттілік қағидаттарына негізделеді деп күтеді, оған білім алушылар мен ата-аналардың/қамқоршылардың құқығы кіреді: мектеп кеңесімен тыңдалу; олардың мүдделеріне қатысты шешімдер қабылдау кезінде кеңес беру; және тиісті ақпарат негізінде мектеп кеңесінің бейтарап шешім қабылдау құқығы.

Процедуралар

Жеке оқу жоспары ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арнап әзірленген, құжаттандырылған жоспар болып есептеледі. Жеке оқу жоспары жеке мақсаттарды, бағдарламаны бейімдеуді, түрлендіруді, қажетті қызметтерді сипаттайды және үлгерімді бақылау тәсілдерін қамтиды. Жеке оқу жоспары бір немесе бірнеше келесі тармақтарды қамтуы тиіс:

- білім алушы үшін оқу жылына белгіленген мақсаттар мен нәтижелер, егер олар білім беру бағдарламаларына қолданылатын нұсқаулықта көрсетілген оқу нәтижелерінен өзгеше болса;

- білім алушы үшін анықталған мақсаттарға жету үшін қажетті көмекші қызметтердің тізімі немесе

- бейімделген оқу материалдарының, оқыту стратегиялары мен бағалау әдістерінің тізімі.

Сонымен қатар жеке оқу жоспары келесілерді қамтуы тиіс:

- білім алушының үлгерімінің ағымдағы деңгейі;

- білім беру бағдарламасы іске асырылатын орта;

- оқу жылы ішінде білім беру бағдарламаларын іске асыратын барлық қызметкерлердің аты-жөні;

- уақыт кезеңі және қжеке оқу жоспарын айта қарау процесі;

- жоспарды қайта қарастыруды және мақсаттарға қол жеткізуді бақылауды қамтуы мүмкін бағалау немесе сараптама

- білім алушының білім беруіндегі келесі өтпелі кезеңге арналған жоспарлар (мектепті бітіргеннен кейінгі өтпелі кезеңдерді қоса) және 10-12 сыныптардағы түлек портфолиосына сілтемелер.

Арнайы білім берудің мақсаты – Британдық Колумбия провинциясының білім беру жүйесіне ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың тең қатысуын қамтамасыз ету. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін Министрлік:

- білім алушы қол жеткізуі керек нәтижелерге негізделген білім беру стандарттарын анықтау;

- білім алушының үлгерімін бақылау және нәтижесін жұртшылыққа жеткізу;

- білім алушылардың үлгерімі мен мектеп жұмысын жақсарту мақсатында серіктес топтармен жұмыс істеу;

- білім беру жүйесіне қаржы бөлу, сондай-ақ

- жалпы жүйені басқаруды бақылау бойынша міндеттеледі.

Мектеп кеңестері барлық білім алушыларға арнайы білім беру қызметтері мен бағдарламаларын ұсынуға жауап береді.

Мұндай бағдарламалар мен қызметтер жалпы мектеп жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады және ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін қолжетімділікті, барлық білім алушылар мен олардың ата-аналарына қызметтерге қолжетімділікті қамтамасыз ететіндей және мұны әуре-сарсаңсыз ұсынатындай етіп ұйымдастырылуы тиіс.

Бағдарламаларды әзірлеу және жүзеге асыру

Жергілікті деңгейде арнайы білім беру бағдарламалары мен қызметтерін әзірлеу және іске асыру ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың ата-аналарымен немесе қамқоршыларымен тиімді консультацияларды қамтуы тиіс, өйткені олар өз балаларын біледі және тиісті бағдарламалар мен қызметтерді әзірлеуге айтарлықтай көмектесе алады.

Аудандардағы қызметтер білім алушылардың ерекше қажеттіліктерінің әртүрлілігін және мектеп білім алушылары арасында әртүрлі ерекше қажеттіліктердің басым болуын көрсететіндей ұйымдастырылуы керек.

Айтып кететін жайт, бұл анықтамалық арнайы қажеттіліктердің әр аясын ескере отырып ұйымдастырылса да, қызметтер мен бағдарламаларды санаттар бойынша ұйымдастыру немесе ұсыну қажет емес. Мұндағы маңызды фактор-білім алушының нақты ерекше қажеттілігінің көрсетілетін қызметтерге қатынасы.

Қызметкерлердің біліктілігін арттыру

Қызметкерлердің үздіксіз біліктілігін арттыру жоспары барлық қызметкерлер үшін білім алушылардың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажет. Аудандар ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен жұмыс істейтін барлық қызметкерлерге іс жүзінде дәлелденген тәжірибені қолдану үшін жұмыс орнында біліктілікті арттыру мүмкіндіктеріне қол жеткізуді қамтамасыз етуі керек. Қызметкерлердің өздерінің мамандығы аясында біліктілігін арттыруға және қызмет көрсету жүйесінде ерекше рөл атқаратындықтарына назар аудартуға мүмкіндік беруі керек.

Ақпарат

Мектеп кеңестері өз қызметкерлерін және жергілікті қоғамдастықты арнайы білім беру қызметтері мен бағдарламалары және оларға қол жеткізу рәсімдері жөнінде хабардар етуге жауапты.

Жергілікті білім беру саясаты және рәсімдер

Арнайы білім беру саласындағы жергілікті саясат пен рәсімдер қарапайым білім беру бағдарламаларының практикасына сәйкес келуі керек және қажет

болған жағдайда білім алушылардың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін өзгертілуі керек.

Жергілікті саясат пен рәсімдер келесілерді қамтуы керек:

- қызмет сипаттамасы және округте қолжетімді арнайы бағдарламаларды таңдау мүмкіндігі;

- ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арналған білім беру бағдарламаларының қажеттіліктерін анықтау, бағалау және жоспарлау рәсімдері;

- қажет болған жағдайда арнайы оқу орындарын құру рәсімдері;

- жеке оқыту жоспарларының іске асырылуын қадағалау және есеп беру рәсімдері;

- ата-аналар мен басқа да қызмет көрсетушілердің қажеттіліктерді сәйкестендіру, бағалау және жоспарлауға қатысу рәсімдері;

- ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың нәтижелерін бағалау және үлгерімі туралы есеп беру рәсімдері;

- арнайы білім беру қызметтері мен бағдарламаларын бағалау рәсімдері;

- ата-аналарға немесе қамқоршыларға қолжетімді ішкі апелляциялық процедуралар;

- барлық қажетті кәсіби дағдыларды сипаттайтын мамандардың лауазымдық міндеттері мен нұсқаулықтары; және

- қызметкерлердің лауазымдық міндеттерін бағалау кезінде орындалатын процедуралар.

Ұйымдастырушылық мәселелер

Жауапкершілікті нақты айқындау

Ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларға білім беру бағдарламалары мен қызметтерін ұсыну жауапкершілігі мектеп округінің мекемесінде нақты анықталуы керек.

Білім беру бағдарламасын ұсыну кезінде есептілікті қамтамасыз ету және үйлестіруді арттыру мақсатында мекемедегі лауазымдар нақты саралануы тиіс.

Егер мамандар сабақтан тыс жұмыстарға жауапты болса, тиісті лауазымдық нұсқаулар олардың жауапкершілік аймағын анықтауы керек.

Егер арнайы қызметтер келісімшарт бойынша көрсетілсе, онда заңнама бұл қызметтерді мүше болып табылатын мектеп кеңесі мүшесінің жалпы бақылауында болуын талап етеді.

Мұғалімдер федерациясы (College of Teachers)

Мектеп кеңестері ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың тобына білім беру бағдарламаларын ұсыну үшін қажетті кәсіби дайындық пен дағдылардың кең спектрі бар қызметкерлердің болуына мүмкіндік беретін кадрларды іріктеу және тағайындау рәсімдерін қамтамасыз етуі керек.

Мамандандырылған бағдарламалар бойынша жұмыс істейтін қызметкерлердің жұмысын бағалау үшін жауапкершілік нақты айтылуға тиіс.

Қолдау деңгейлері

Мүмкіндігінше арнайы білім беру қызметтерін көрсету мектеп деңгейінде ұйымдастырылуы керек. Алайда қолдау жүйесі мектептердің сараптамалық тәжірибе мен қызметтерге қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін аудандық деңгейде қолжетімді болуы керек. Мектеп аудандары жұмыс механизмін қамтамасыз етуі керек, онда мектеп деңгейінде жұмыс істеген ресурстардың орнына мектепке округ немесе жергілікті қоғамдастық ресурстарын тарта отырып қосымша көмек көрсетіледі.

Егер мектеп ауданының мөлшері қажетті мамандандырылған қызметтердің кең спектрін ұсынуды болдырмаса, онда мектеп кеңестері жақын орналасқан округтермен бірлескен жоспарлау жүргізуі керек.

Әкімшілік мәселелер – округ

Әртүрлі аудандық және мектеп әкімшілерінің міндеттері мектеп туралы Заңның 20, 22 және 23 бөлімдерінде және мектеп ережелерінің ілесіп бөлімдерінде сипатталған (5, 6 және 7 бөлімдер).

Мектеп округінің жоғары әкімшілік құрылымы қызметтердің тиімділігі үшін жауапкершілікті сақтау үшін арнайы білім беру бағдарламалары мен қызметтерін басқару жауапкершілігін нақты анықтауы керек. Әдетте, аудандық деңгейде арнайы білім беруге жауапты әкімшілерге жүктелген функциялар келесілерді қамтиды:

- округтің барлық мектептерінде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды анықтау мен бағалаудың бірыңғай және тиімді тәсілдерін жасау және қолдау;

- осы қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін ауданда талап етілетін қызметтер мен бағдарламаларды анықтау, жоспарлау және ұйымдастыру;

- ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға бағдарламалар мен қызметтердің толық спектрін ұсыну үшін қажетті қаржылық және адами ресурстарды алу және үйлестіру және осы қаражатты округ мектептері арасында әділ бөлуге жәрдемдесу;

- мектептің әкімшілік қызметкерлері мен педагогтеріне ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың алдындағы міндеттемелерін орындауда нақты кеңестер мен көмек көрсету;

- балалар мен жастар үшін үйлестірілген қызметтерді қамтамасыз етуге арналған жергілікті ведомствоаралық құрылымдарға қатысу;

- ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға қатысты округтік саясат пен процедураларды әзірлеуге кеңес беру және көмек көрсету;

- округ мектептерінде тіркелген ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар жөнінде мәліметтер бойынша жоспарлау және есеп беру үшін қажетті ақпараттық жүйелерді қолдау;

- ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен жұмыс істейтін қызметкерлердің біліктілігін арттыру бағдарламаларын жоспарлау және үйлестіру;

- ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға байланысты қоғамдастық топтарының өкілдерін тарту және оларды бағдарламаларды жоспарлау мен бағалау кезінде туындайтын проблемалар туралы хабардар ету;

- барлық округте ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арналған бағдарламалар сапасын мониторингілеу;

- ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арналған бағдарламаларды ұсынатын округ пен жергілікті қауымдастықтағы мектепке дейінгі және жоғары оқу орындарымен байланыс орнату;

- басқа ведомстволармен және министрліктермен бірлесіп қоғамдастық деңгейінде қызмет көрсету басымдықтарын жоспарлауға және айқындауға қатысу.

Мектеп директорының өкілеттіктері мен міндеттері «Мектеп туралы заңның» ережесінде көрсетілген. Оларға білім беру бағдарламаларын іске асыру, мектепте білім алушыларға арналған бағдарламаларды қабылдау және әзірлеу жатады (Мысалы: бөлімдер 13 (2), 20, 26, 27 (3) (б), 74 (2), 166,4 (1)). Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қабылдау үшін мектептер осындай сұранысқа жауап ретінде икемділікті қамтамасыз ететіндей етіп ұйымдастырылуы тиіс. Директорлар педагогтерді ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен жұмыс істеу үшін қажетті ақпаратпен қамтамасыз етуі тиіс, ал мектепте алғашқы ресурстық көмек ұйымдастырылуы тиіс.

Директорлар мектеп мамандары командаларының жұмысын қамтамасыз етуі керек, сонымен қатар топ мүшелерінің білім алушылардың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандырудағы бірлескен күш-жігеріне ықпал етуі керек.

Мұғалімдер

Мектеп туралы Заңның 17 (1) және (2) бөлімдері және Мектеп туралы ереженің 4-бөлімі мектеп жүйесіндегі педагогтердің міндеттерін белгілейді. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен жұмыс істейтін педагог сол білім алушыға арналған білім беру бағдарламасын әзірлеуге, бақылауға және бағалауға жауап береді. Егер білім алушыға арнайы дайындық қажет болса, мұны ресурстық қызметкерлермен, ата-аналармен және білім алушылармен кеңесу кезінде білуге болады. Егер білім алушының бағдарламасында маманмен түзету жаттығулары болса, бірақ сынып жетекшісі болмаса, көмек көрсету және келісілген көзқарасты қамтамасыз ету үшін мамандардың тәжірибесін оңтайлы пайдалану үшін бірлескен кеңестер өткізу қажет.

Орта мектептерде білім алушы бағдарламасын бірнеше педагог оқытқан кезде, үйлестірілген жоспарлаудың маңызды жоғары.

Мұғалімдердің көмекшілері

Мектеп туралы Заңның 18-бөліміне сәйкес:

(1) мектеп кеңесі басқа адамдарды мұғалімдерге осы Заң мен ережелерден туындайтын міндеттерін орындауға көмектесу үшін жалдай алады.

(2) (1) тармаққа сәйкес жалданған адамдар мұғалімнің басшылығымен және мұғалімнің немесе мектеп директорының жалпы бақылауымен жұмыс істейді.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арналған бағдарламаларды мұғалімдер әзірлейді. Мұғалімдердің көмекшілері ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арналған көптеген бағдарламаларда маңызды рөл атқарады, жеке гигиенадан бастап оқу бағдарламалары бойынша мұғалімге көмектеседі. Мұғалімнің басшылығымен олар бағдарламаны жүзеге асыруда маңызды рөл атқара алады.

Мұғалімдердің көмекшілері білім алушылардың үлгерімін бағалау үшін мәліметтер жинауға көмектесе алады, бірақ мұғалімдер білім алушының үлгерімін бағалау және ата-аналар алдында есеп беру үшін жауап береді.

Мұғалімдердің көмекшілері медициналық процедураларды орындаған жағдайда, олар білікті медицина қызметкерінен арнайы оқудан өтуі керек.

Ата-аналар

Ата-аналар өздерінің ерекше білім беруді қажет ететін балаларына білім беруде оқытушылармен және басқа қызмет көрсету қызметкерлерімен серіктестікте жұмыс жасауда маңызды рөл атқарады.

Ата-аналар Мектептер туралы заңға сәйкес білім алушылардың сабаққа қатысуы, мінез-құлқы және үлгерімі туралы хабардар болуға және сұрау салу бойынша округ мектептеріндегі білім беру бағдарламалары бойынша жалпы үлгерімі бойынша жылдық ведомостар алуға құқығы бар. Олар мектеп туралы Заңның 9-бөлімінің ережелеріне сәйкес мектеп кеңесінде сақталған баланың ісін тексеруге құқылы. Министрдің 150/89 бұйрығы-ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар туралы бұйрық ата-аналарға ерекше білім беруді қажет ететін балаларын мектепке қабылдау бойынша кеңес беруді талап етеді.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың ата-аналары өз балаларын жақсы біледі және бұл білім мектеп қызметкерлеріне балаларға арналған білім беру бағдарламаларын жоспарлауға көмектеседі. Сондықтан аудандарға балаларының білім беру бағдарламаларын жоспарлау, әзірлеу және іске асыру процесінде ата-аналарды тарту ұсынылады. Бұл консультациялар уақытылы және ынтымақтастық қарым-қатынасты сақтау арқылы жүргізілуі керек, ал ата-аналардың қосқан үлесін құрметтеу және бағалау керек. Ата-аналар да балаларының білімін қолдауға міндетті. Олар мектеп жасындағы

баласын мектеп ауданындағы білім беру бағдарламасына немесе жеке мектепке немесе қашықтықтан оқыту мектебіне жазуы керек немесе 30 қыркүйекке дейін баланы үйде оқытуға жазуы керек (мектеп туралы Заң, 3 (1) және 13 (1) бөлімдер) .

Мұғалімнің немесе директордың, директордың орынбасарының, директордың өтініші бойынша ата-ана баласының білім беру бағдарламасына қатысты кеңес алуы керек (мектеп туралы Заң, 7 (2) бөлім).

Мектеп қызметкерлері ерекше білім беруді қажет ететін балалар немесе басқа балалар қауіпті жағдайларға тап болуы мүмкін барлық ерекше факторларды хабарлауы керек. Округтерге өздерінің тіркеу құжаттарын құрылымдау ұсынылады, сондықтан ата-аналар қызметкерлерге кез келген қауіпті факторлар туралы «білу керек» қағидаты бойынша, бірақ адамның немесе отбасының жеке өміріне қол сұғылмау құқығын бұзбай хабардар етуге мүмкіндік алады.

Егер баланың қамқоршысы болса, мектеп кеңестері оның қамқоршыларын мектептен тиісті ақпаратпен қамтамасыз етуі керек.

Барлық білім алушыларға қауіпсіз және мейірімді ортада оқуға мүмкіндік берілуі керек. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың қажеттіліктерін уақытылы анықтап, қажеттіліктерге жан-жақты баға беріп, білім алушыларға тиісті көмек көрсетуі керек. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар өздерінің білім беру бағдарламаларын бағалау және жоспарлау процесіне үлес қоса алады және қолжетімді қызметтерді бағалауды қамтамасыз ете алады.

Білім алушылар директор ресми түрде қабылдаған мектеп ережелерін, сондай-ақ мектеп кеңесі белгілеген мінез-құлық кодексін немесе басқа ережелер мен саясатты сақтауға міндетті (мектеп туралы Заң, 6-бөлім).

Талқылау мақсатында жоспарды әзірлеу процесі бес кезеңге бөлінген:

- мәселені анықтау/бағалау;
- жоспарлау;
- бағдарламаны іске асыру
- нәтижелерді бағалау;
- есеп.

Бұл тармақтар бес бөлек фаза емес, үздіксіз икемді процесті құрайды.

Мүмкіндігінше, оны барлық білім алушылар үшін күнделікті жоспарлау, талдау және есеп беру процесіне қосқан жөн.

Бір кезеңнен екінші кезеңге қажеттілікке сәйкес мектеп, аудан, қауымдастық және/немесе аймақтық немесе облыстық қызметтер тарапынан уақытылы көмекке жүгінуге болатындай өту қажет.

Бұл процесс келесі жағдайларда тиімді жүзеге асады:

- мұғалімдер, әкімшілік, көмекші қызметкерлер, ата-аналар, білім алушылар және аудандық/аймақтық қызметтердің өкілдері арасында тұрақты ынтымақтастық пен бірлескен консультациялар жүргізіледі.

- ата-аналар/қамқоршылар және білім алушылар осы процеске белсенді қатысуға, оқуға қатысты қажеттіліктер туралы сұрақтар көтеруге немесе

мектептен қолдауды қамтамасыз етуін сұрауға құқылы. Олар білім беру процесіне қатысуы мен қосқан үлесінің маңызды екенін және жеке оқу жоспарын әзірлеудің маңызды қатысушылары болып табылатындықтарын сезіне білуі керек.

Білім алушылар мүмкіндіктері және ынталары болған жағдайда білім беру процесінің барлық кезеңдеріне қосылуы керек.

- мамандар жұмыс орнында және басқа қолжетімді ресурстарда қолдауға ие. Мұғалім маманның көмегіне жүгіне алуы керек, сонымен қатар бейресми бағалау рәсімдеріне қатысуы немесе алдын стратегияларды әзірлеукезінде кеңес беруі керек.

- жеке оқу жоспарларын әзірлейтін мектептер бірлескен консультациялар мен жоспарлауды жүзеге асыру үшін рәсімдер әзірлейді. Бірлескен консультациялар өткізу үшін әрбір мектептің ішінде қызметкерлер бөлінуі тиіс, олар мектеп мамандарының командасы құрамына кіретін болады. Мұндай команда қолдау көрсету, консультациялар беру, жоспарлау, жеке жағдайларды талдау мақсатында нақты рәсімдер нәтижесінде құрылуы және қажет болған жағдайда мемлекет немесе өңірлік әкімшілік ұйғарған тәсілдерді пайдалануды жеңілдетуі тиіс.

Келесілерді қамтамасыз ету үшін процедуралар әзірленуі тиіс:

- дереу ақпарат алмасуды қамтамасыз ету;
- білім алуды жоспарлау және жеңілдету;
- есептілік пен құжаттамада тұрақтылықты қамтамасыз ету;
- мектеп пен үй арасындағы қарым-қатынас процесін және бірлескен шешім қабылдауды қолдау;
- жоспарлау процесінде шешімдер туралы ата-аналарға, білім алушыларға және тиісті қызметкерлерге хабарлау;
- келіспеушіліктерді тиімді жою.

Мектеп аудандары процестің табысты болуын қамтамасыз етеді. Қолдау келесі шаралар негізінде іске асады:

- жоспарлау/консультациялар үшін уақыт пен орын талап етілетінін тану;
- ақпаратты жария етпей дереу беруді және алмасуды қамтамасыз ететін рәсімдер;
- персоналдың біліктілік стандарттарын белгілеу;
- консультациялардың тиімді модельдерін, мектеп мамандарының командаларын және министрліктер арасындағы ынтымақтастықты ілгерілету үшін мамандардың дамуын қолдау мүмкіндіктерін кеңейту.

Ерте кезеңдегі идентификация – ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар үшін бағдарламаны сәтті жоспарлаудың маңызды элементі. Білім алушылар мектеп жүйесіне кірмес бұрын емтихан тапсыра алады. Мұндай жағдайларда бағалау бойынша және басқа да қажетті ақпарат жоспарлауды бастау үшін кідіріссіз берілуі тиіс.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар мектепке келгенге дейін осы кезеңнен өткен жағдайда немесе білім алушыларда бұрын байқалмаған күрделі ауытқулар байқалған жағдайда, мектеп мамандарының тобы мұғалімнің

бағалау, жоспарлау және араласу туралы өтінішіне шұғыл түрде жауап беруі керек.

Бастапқы әрекеттер

Көптеген білім алушылар үшін идентификация/бағалау кезеңі сыныпта басталады, ал педагог оқу процесі мен мінез-құлықтағы ауытқуларды анықтайды. Педагог процестің бірінші кезеңін – сыныпта терең, жүйелі бақылау мен талдауды бастайды. Одан кейін білім беру қажеттіліктерін жалпы бағалауды бастайды, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыға қатысты пайдаланылатын әдістер мен әдістемелік материалдардың сәттілігін бағалай отырып, педагогикалық тәсілге өзгерістер енгізуі керек.

Егер бұл күш-жігер білім алушының білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жеткіліксіз болса, мұғалім мектеп қызметкерлерімен кеңесіп, ынтымақтастық орнатуы керек. Бұл үшін сыныпты бақылау, қосымша бағалау, сабаққа қатысудың қосымша стратегияларының қажеттілігін қарастыру, сонымен қатар осы стратегияларды жүзеге асыру қажет болуы мүмкін.

Бірлесіп жоспарлап, жұмыс жасаудың мұндай түрі көптеген білім алушылардың білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыра алады. Алайда мұғалім басқа жағдайға тап болса, мектеп мамандарының тобына көмегіне жүгінуді жалғастыра алады.

Мектеп мамандарының командасы

Мектеп мамандарының тобы келесілерді қамтамасыз ете алады:

- сынып ішіндегі ықтимал стратегия бойынша кеңейтілген кеңес;
- білім алушылығының қызметін жоспарлау және үйлестіру;
- қосымша мектеп, аудандық, өңірлік қызметтерге қолжетімділік;
- мектептегі қызметтерді жоспарлау және үйлестіру.

Мектеп мамандарының командасы дегеніміз не?

Мектеп мамандарының командасы – шешім қабылдау бөлімінің ресми рөлін атқаратын мектеп қызметкерлерінің тұрақты тобы. Бұл бөлім мектеп мұғалімдеріне оқыту стратегияларын және/немесе басқару стратегияларын әзірлеуге және жүзеге асыруға және мектептегі ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға көмекші ресурстарды үйлестіруге көмектеседі.

Команда құрамына кімдер кіреді?

Мектеп мамандарының тобы тұрақты мүшелердің шағын тобынан тұрады және әдетте мектеп директорынан, оқу көмекшісінен (педагог-ассистент) немесе көмекші педагогтен, мектеп мұғалімінен және кеңесшіден тұрады.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар үшін жеке жоспар құру үшін әр жағдайда мұғалімнің, сондай-ақ ата-ананың, білім алушының және қажет болған жағдайда аудан қызметкерлері мен шағын аудандар мен аймақтық билік өкілдерінің немесе басқа министрліктер өкілдерінің қатысуы қажет.

Мұғалімнің немесе ата-ананың өтініші бойынша ол сынып ішіндегі ықтимал стратегиялар жөнінде егжей-тегжейлі кеңес беру арқылы қолдау көрсетеді. Сондай-ақ белгілі бір жағдайда проблемаларды шешуде, анықтама беруде және шешім қабылдауда орталық буын бола алады (resource decisions). Сондай-ақ нақты жағдайға жауапты адамды тағайындауы керек, қосымша қызметтердің қажет-қажет еместігін анықтауы керек және/немесе басқа мектептің, ауданның, шағын ауданның немесе аймақтың қызметтеріне қол жеткізуі керек.

Толыққанды жан-жақты бағалау қажет болған кезде (психо-білім беру, мінез-құлықты, сөйлеуді, бағдарлауын және ұтқырлығын бағалау) ол білім алушының күшті жақтары мен қажеттіліктерін толығырақ түсінуді мақсат етеді, нәтижесінде тиімді жоспарлауды іске асыруға болады.

Мектеп аудандарын келесілермен қамтамасыз ету ұсынылады:

- қажет болған жағдайда ата-аналардан және егер мүмкін болса, білім алушыдан бағалауға жазбаша келісім алу;

- бағалау процедураларын таңдау және олардың нәтижелерін талдау негізінде мәдени, тілдік және тәжірибе факторын ескеретін мамандар (бағалау және жоспарлау процестерін тиімдірек ету үшін аналитиктерді тарту орынды болуы мүмкін);

- алынған ақпаратты жоспарлауда жылдам пайдалану және оны жеке оқу жоспарына икемдеп қосу;

- бағалау кезеңінде алынған ақпаратты ата-аналарға, білім алушылар мен қызметкерлерге беру және түсіндіру.

- «Ақпарат бостандығы және жеке бас бостандығын (құпиясын) қорғау жөніндегі жарлыққа» сәйкес ата-аналар, қызметкерлер және білім алушылар үшін бағалау кезеңі туралы жазбаша есептің болуы.

Жоспарлау процесі барлық білім алушылар үшін бірдей: бұл белгілі бір білім алушыға сәйкес келетін оқу мақсаттарын және оларға жету жолдарын анықтау үшін білім алушы, ата-ана және тәрбиешілердің өзара ынтымақтастық процесі. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар жағдайында бұл процесс мектепке барғанда немесе білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар екенін анықтаған жағдайда басталуы керек. Бұл процестің нәтижесі жеке оқу жоспарын құру болып табылады, онда нақты және жалпы мақсаттар нақты айқындалған болуы тиіс және білім беру жүйесінің білім алушыға осы мақсаттарға қол жеткізуге көмек көрсету жөніндегі міндеттемелері сипатталуы тиіс.

Білім алу барысында ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар бірнеше маңызды өтпелі кезеңдерде өмір сүре алады: үйден балабақшаға, бастауыш сыныптан орта мектепке, бағдарламадан бағдарламаға, бір мектептен екіншісіне, мектептен ересек өмірге дейін. Мұқият және толыққанды

жоспарлау әр кезеңге ауысқан кезде білім алушы мен оның отбасы үшін жеке оқу жоспарын құрумен қатар жүруі керек және оның қажеттіліктеріне жауап беруі керек. Қоршаған ортамен және қызметкерлермен ерте танысу, басқа білім алушылармен мейірімді қарым-қатынас жасау немесе кесте туралы уақытылы ақпарат алу – бір кезеңнен екінші кезеңге көшкен кездегі қолдаудың үлгілері.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың өздерінің зияткерлік дамуына барынша мүмкіндік беретін жеке оқу жоспарын құруға белсенді қатысуы маңызды. Білім алушының өзінің жеке оқу жоспарын құруға қатысу қабілетін анықтайтын факторлар: жасы, жетілу дәрежесі және ықтималдықтар мен салдарлар туралы білімге негізделген үздіксіз ойлау қабілеті.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар үшін ересек өмірге өту жоспарлау – жеке оқу жоспарын әзірлеудің басты элементі. Ол өтпелі мақсаттарды айқындауды қамтуы тиіс. Мектепте ерекше білім беруді қажет ететін білім алушы кейіннен жұмысқа тұруына немесе оқуын жалғастыруға көмектесетін іріктелген сабақтардың ішінен таңдау жасай алады. Мектептен әрі қарай оқуға, қолдау көрсетілетін жұмысқа немесе басқа ортаға уақытылы бірлескен және жақсы жоспарланған ауысуларға назар аудару қажет. Оқушының әрі қарай болашақта білім алуы мен қажетті қолдауға ие болуы ішінара ақпараттың қаншалықты тұрақты болатынына және одан әрі жоспарлауға, сондай-ақ аймақтағы басқа қызметтермен және серіктестермен тығыз байланыс орнатуға тікелей тәуелді болады.

Жеке оқу жоспары – ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арналған және жеке мақсаттарды, нұсқаларды, модификацияларды, қажетті қызметтерді сипаттайтын, сондай-ақ жетістіктерді бақылауға көмектесетін шараларды ұсынатын құжатталған жоспар.

Ол мектепке, ата-аналарға, мүмкіндігінше білім алушыға және қажет болған жағдайда аудандық мектеп қызметкерлеріне, министрліктерге және/немесе аудандық қызметтерге бірлескен жоспарлау құралы ретінде қызмет етеді.

Әдетте, жеке оқу жоспары жеке нақты және жалпы мақсаттарды, қажет болған жағдайда бейімделулерді және/немесе модификацияларды, осы мақсаттарға қол жеткізу стратегияларын, сондай-ақ осындай мақсаттарға қол жеткізуді бақылауға көмектесетін шараларды қамтиды. Сонымен қатар ол білім алушының анықталған қажеттіліктеріне сәйкес қажетті арнайы білім беру қызметтерінің тізімін қамтиды.

Кейбір білім алушыларға қолдау кішігірім деңгейде қажет етіледі, ал білім беру қажеттіліктері күрделірек білім алушылар үшін білім беру өзгерістерін, бейімделу технологияларын немесе емдеу жоспарларын егжей-тегжейлі жоспарлау қажет болуы мүмкін. Жеке оқу жоспары білім алушының қажеттіліктері қаншалықты күрделі екенін көрсетеді және соған сәйкес ол әртүрлі келеді.

Жеке оқу жоспарын әзірлеу бірнеше мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- жеке оқу жоспары бағалау мен бағдарламалауды біріктіретін жоспарлау шешімдері мен процестерін түрлендіреді;

- ата-аналарға, мұғалімдерге және білім алушыларға ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыға арналған білім беру бағдарламасы туралы жазбаша куәлік ретінде қызмет етеді және білім алушының жетістіктерін бағалау үшін негіз болып табылады.

- жеке оқу процесін белгіленген мақсаттар мен міндеттермен салыстыруға мүмкіндік береді.

- жеке оқу жоспарында көрсетілетін қолдау қызметтері мен білім алушының білім беру бағдарламасы арасындағы байланыс құжатталған.

- жоспар сондай-ақ ата-аналарға жеке жоспарлау процесіне қатысу механизмін ұсынады.

Жеке оқу жоспарының құжаттары келісілерді куәландырады:

- ата-анаға және/немесе білім алушыға жеке оқу жоспарын құру туралы кеңес алу мүмкіндігі беріледі;

- білім алушы тапсырмаларды жеке оқу жоспарына сәйкес орындайды;

- жеке оқу жоспары оқу жылында кемінде бір рет қайта қаралады.

Жеке оқу жоспары оқу бағдарламаларының барлық аспектілеріне қатысты болмайды. Бейімделген немесе өзгертілген аспектілер, сондай-ақ көрсетілетін қолдау қызметтерінің жиынтығы сипатталады. Жеке оқу жоспарының оқу нәтижелері мақсат пен міндеттер ретінде сипатталады.

Жеке оқу жоспарында келесі тармақтардың кем деген біреуі болуы тиіс:

- осы оқу жылына белгіленген мақсаттар немесе нәтижелер, білім беру бағдарламасының оқыту нәтижелерінен өзгеше болған жағдайда;

- білім алушы үшін белгіленген мақсаттарға жету үшін қажетті қолдау қызметтерінің тізімі;

- әдістемелік материалдарға, оқыту стратегияларына немесе бағалау әдістеріне бейімделу тізімі.

Сондай-ақ жеке оқу жоспарында келесілер қамтылуы тиіс:

- білім алушының ағымдағы білім деңгейі;

- білім беру бағдарламасы жүзеге асырылатын орын;

- білім беру бағдарламасын іске асыруға қатысатын, сондай-ақ оқу жылы бойы қолдау көрсететін барлық педагогтердің есімдері;

- жеке оқу жоспарын қайта қарастыру мерзімі мен процесі;

- жоспарға түзетулерді және белгіленген мақсаттарға қатысты жетістіктерді жазуды қамтуы мүмкін анализ немесе қайта қарастыру белгілері;

- білім алушының білім берудегі келесі кезеңге өтуіне қатысты жоспарлар (мектеп құзыретінен тыс жерлерге ауысуды қоса отырып) және 10-12 сыныпта портфолиоға сілтемелер.

Егер білім алушыға арналған мақсаттар осы жаста немесе сыныпта күтілетін нәтижелерден өзгеше болса, онда олар:

- ата-аналар, білім алушылар мен тәрбиешілердің жоғары үміттерін қолдау үшін жоғары, бірақ қолжетімді деңгейде болуы тиіс;

- жеке оқу жоспарын қайта қарау және талдау жүргізу үшін әрбір мақсатқа сәйкес келетін өлшенетін міндеттермен үйлесу.

Жеке оқу жоспары білім алушының қажеттіліктерінің күрделілігіне байланысты қысқа немесе жан-жақты және күрделі болуы мүмкін. Мысалы, емтихандарды бейімдеуді және оларды тапсыру кезінде жазуда қолдауды қажет ететін білім алушы үшін жеке оқу жоспары салыстырмалы түрде қарапайым болуы мүмкін. Керісінше, әртүрлі мамандардың қатысуын, бейімделген технологияларды қолдануды және оқу жүйесінің маңызды модификацияларын қажет ететін көптеген бұзушылықтары бар білім алушыға салыстырмалы түрде жан-жақты жеке оқу жоспары қажет болады.

Мектеп директоры білім беру бағдарламаларының жүзеге асырылуына жауап береді. Жоспарлау бірлесіп жүргізілгенімен, мектеп директоры әр осындай білім алушыға жеке оқу жоспарын дамыту, құжаттау және іске асыру үйлестірушісін тағайындауы керек. Қажет болса, басқа аудандық мектептен немесе облыстық немесе шағын аудан агенттіктерінен қызметкерлерді жеке оқу жоспарын әзірлеу немесе іске асыру процестеріне тартуға болады.

Ата-аналарға жоспарлау процесінде кеңес алуға, сондай-ақ оларды жеке оқу жоспары көшірмесімен қамтамасыз етуге мүмкіндік беру қажет. Білім алушы мүмкіндіктеріне қарай жеке оқу жоспарын әзірлеуге қатысуы керек. Жеке оқу жоспарында ата-аналардың немесе білім алушылардың қызметтерден бас тарту мүмкіндігі көрсетілуі керек.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың жеке оқу жоспарлары болуы тиіс. Келесі жағдайларда ғана жеке оқу жоспарлары талап етілмейді:

- ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыға білім беру материалына немесе оқыту мен бағалау әдістемелеріне бейімделудің қажеті жоқ немесе мұндай бейімделулердің көлемі көп емес;

- тиісті білім беру бағдарламасы бойынша оқытудан күтілетін нәтижелер мұндай білім алушы үшін өзгертілмеген;

- оқу жылында ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыға күтілетін оқу нәтижелеріне қол жеткізу үшін сынып емес мұғалім жүргізетін түзету курсының 25 немесе одан да көп сағаты қажет.

Мүмкін болған жағдайларда ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар бағдарламаның барлық тармақтары бойынша және жалпы жүйеге сәйкес бағаланатын болады. Бағалау және есептілік процедуралары ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар келесі нәрселерге қол жеткізе алатындай модификациялар тізімін қамтуы тиіс:

- жалпы білім беру бағдарламасы бойынша кейбір бейімделген аспектілермен білім алады (білім алушы сабақтарға жалпы кестеге сәйкес барады, бағдарламаның кейбір мазмұны аспектілері бейімдеуді талап етеді);

- толыққанды модификацияланған бағдарламаға қатысады (мысалы, зердесі ауыр зақымдалған білім алушылар тәуелсіз өмірге және өз-өзіне қызмет көрсетуді дағдыларын меңгеруге бағдарланған бағдарлама бойынша білім алады).

Көптеген білім алушылардың оқу нәтижелері олардың сыныптастарының нәтижелерімен ұқсайды, бірақ педагогтер бағалаудың бейімделген процедураларын қолданады (мысалы, жазбаша емтиханның орнына ауызша емтихан). Нәтижелерді бағалаудың бейімделген процедуралары жеке оқу жоспарында көрініс табуы тиіс.

Мұндай білім алушылардың нәтижелерін бағалау бағдарламала/курста қойылған нәтижелерге қол жеткізу мүмкіндігіне негізделеді. Нәтижелерді бағалау әдістері және прогресс жөнінде есеп К-12 бағдарламасына мемлекеттік бағалау жүйесі мен есептілік саясатына сәйкес келуі керек.

Кейбір білім алушыларға бағдарламаның кеңейтілген модификациялары талап етілуі мүмкін. Оқытудың кейбір немесе барлық күтілетін нәтижелері қарапайым оқу жоспарымен ұсынылған нәтижелерден айтарлықтай ерекшеленуі мүмкін. Нәтижелерді бағалау нәтижелерге қаншалықты қол жеткізілгенге байланысты негізделеді. Мұндай жағдайда нәтижелерді бағалау жеке әзірленген стандарттарға негізделуі тиіс. Мектепке көмек ретінде ата-аналар нәтижелерге қол жеткізуге және прогресті бағалауға көмектеседі – әсіресе қарым-қатынас мәселелерін шешуге, өмірлік дағдыларды игеруге, сондай-ақ кәсіби дағдыларды үйренуге және дамытуға баса назар аударады.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың үлгерімі туралы есептер барлық басқа мектеп білім алушылары үшін жарамды кесте бойынша жазылуы керек. Қажет болған жағдайда қосымша бейресми есеп басқа рәсімдерді, мысалы, күнделікті журналды қамтуы мүмкін.

Егер оқушы жергілікті оқу жоспарында белгіленген нәтижеге жетеді немесе одан асып түседі деп күтілсе, онда бес балдық жүйе мен есеп беру процедураларын бағалаудың әдеттегі тәжірибесін ұстану керек; алайда ерекше білім беруді қажет ететін кейбір білім алушылар үшін бағалау және оқыту әдістері әртүрлі болады және бұл жеке оқу жоспарында көрініс табуы тиіс.

Егер білім беру бағдарламасының бір бөлігіне сынып мұғалімінен басқа маман жауап берсе (мысалы, логопед, көру қабілеті зақымдалған адамдар үшін кеңістікті бағдарлау маманы), онда ол сынып мұғалімінің есебіне қосымша түрде білім алушының үлгерімі туралы жазбаша есеп беруі керек.

Ата-аналарға арналған есептердегі бағалар курста модификациялардың болғанын көрсетуі керек, ал бейімделген аспектілер (мысалы, ауызша емтихан) келісілмеуі керек. Жазбаша рұқсатпен бұл ақпарат ақпарат бостандығы мен жеке құпияны қорғау саласындағы заңнаманы ескере отырып, ересектерге қызмет көрсететін әрі қарайғы білім беру институттарына немесе аудан орталықтарына берілуі тиіс.

Мектептің психологиялық қызметтері

Мақсаты

Мектептегі психологиялық қызметтер округ деңгейінде көрсетіледі, білім алушылардың барлық санаттарына ұсынылады, білім беру және психологиялық

қызметтер болып табылады, білім алушылардың академиялық, бейімделу және әлеуметтік дағдыларын арттыру мақсатында білім алушыларды, мектеп қызметкерлері мен ата-аналарды қолдауға арналған.

Қызметтердің сипаттамасы

Мектептегі психологиялық қызметтер В бөлімінде сипатталған қажеттіліктерді анықтау, бағалау, жоспарлау, жүзеге асыру, есеп беру және нәтижелерді бағалау процесінде көмекші рөл атқарады. Жеке оқу жоспарын әзірлеу. Мектеп психологі

- бірлескен кеңестер ұсынады;

- баланы қандай маманға жіберу керектігін анықтау бойынша алдын ала іс-шараларға көмектесе алады;

- мектеп мамандарының командасымен жіберілген білім алушылардың психологиялық-білім беру бағасын қамтамасыз етеді,

- тұрақты бірлескен жоспарлауды жүргізеді;

- жеке оқу жоспарын әзірлеуге және бағалауға ықпал етуі мүмкін және

- қажеттіліктерді бағалау аясында мамандарды жұмыс орнында оқытуды ұсына алады.

Кеңес беру және ынтымақтастық

Кеңес беру қызметтері келесілерді қамтиды:

- мұғалімдермен, ата-аналармен, білім алушылармен және қоғамдық мекемелермен білім алушылардың күшті жақтары мен қажеттіліктерінің табиғаты, олардың оқу процесіне қатысуы және оқыту сапасы мен тұлғааралық қатынастарды жақсарту жолдары туралы кеңес беру, сонымен қатар

- сынып туралы ақпарат жинау, оқу стратегияларын әзірлеу және жүзеге асыру, сондай-ақ мінез-құлықты басқару бойынша іс-шараларды әзірлеу және жүзеге асыру үшін мектеп және /немесе аудандық қызметкерлермен ынтымақтастық орнату.

Бейресми / ресми қажеттіліктерді бағалау және нәтижелерді бағалау

Егер мектеп мамандарының тобы тиісті білім беру үшін қосымша ақпарат жинау керек деп шешсе, онда психологиялық және білім беру бағасына жолдама жасалады. Бұл қадам қажеттіліктер мен араласуды алдын-ала мұқият бағалаудан кейін ғана жасалады. Мектептегі мәселелерді шешу тестілеуге жолдама санын азайтуы керек.

Бейресми бағалау қызметтеріне жүйелі бақылау, жеке істі қарау, пәнаралық консультациялар, сұхбат және оқу дағдыларын дамыту деңгейін, оқу процесінде күшті және әлсіз жақтарын және әлеуметтік/бейімделгіш жұмыс істеуін анықтау мақсатында нәтижелерді бағалау кіреді.

Ресми психологиялық-білім беру бағасы ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар үшін диагностика және жоспарлау ретінде қызмет етеді және танымдық функцияларды бағалауды қамтуы мүмкін.

Мұндай бағалау педагогтер мен ата-аналарға ерекше қажеттіліктердің сипатын, даму факторлары мен білім беру, әлеуметтік, эмоционалды салдарларды, сондай-ақ білім алушының кәсіби білім алу мүмкіндіктерін жақсы түсінуге көмектесетін ақпаратты қамтиды. Қажеттіліктерді бағалау туралы

ақпарат жоспарлау және мақсат қою, оқыту стратегиясын таңдау және мінез-құлықты түзету және нәтижелерді бағалау кезінде қолданылуы керек [25].

Еуропа тәжірибесі

Еуропадағы инклюзивті (бірлескен) білім беру тәжірибесі ХІХ ғасырдың бірінші жартысында бірқатар Скандинавия елдерінде, сондай-ақ Испания, Ұлыбритания, Франция, Германия, Австрия сияқты елдер үшін үлкен жұмыс тәжірибесіне ие болды. Еуропалық педагогикалық қоғамдастықтар әртүрлі дәлелдерге сүйене отырып, бірлескен оқытуға шақырды: мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған мамандандырылған мекемелердің болмауы; жалпыға қолжетімді білім беру және мұндай балалардың сыртқы әлеммен қарым-қатынас жасау мүмкіндігі; сондай-ақ педагогтерді оқытудың заманауи әдістерін әдістемелік, әлеуметтік-педагогикалық және технологиялық әзірлеуге ынталандыру. Екінші жағынан, бірлескен оқыту бағдарламаларының үлкен саны оқу сыныптарының толып кетуіне әкеліп соқты, сонымен бірге мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту жағдайлары қолайсыз болды.

Бұдан кейін бірлескен білім берудің еуропалық білім беру тәжірибесі жүз жылға жуық уақытқа созылады (ХІХ ғасырдың екінші жартысы – ХХ ғасырдың екінші жартысы). Еуропалық Қоғамдастық мүмкіндігі шектеулі балаларға жалпы білім беретін мектепте бірлесіп білім беруді тоқтатып, арнайы мектептерде, интернаттарда, қосымша сыныптарда жеке білім беру формасына қайта оралады. Инклюзивті оқыту проблемасына оралуға Скандинавия елдері ұсынған «қалыпқа келтіру» (Н.Э. Бенк-Миккельсен – 1959; Б. Нирье – 1968) тұжырымдамасы, халықаралық құқықтық актілерге («Адам құқықтары декларациясы» және т.б.) сәйкес заңдастырылған мүгедектердің әлеуметтік өмір сүру жағдайларын қалыпқа келтіру идеясына негізделген мүмкіндігі шектеулі адамдарға қатысты әлеуметтік саясаттың заңнамалық тұрғыдан бекітілген ұстанымы түрткі болды. Қалыпқа келтіру бағдарламасының негізгі бөлімі инклюзивті білім беруге арналды.

Сонымен қатар Еуропа елдерінің экономикалық және технологиялық мүмкіндіктері жалпы бұқаралық білім берудің білім беру ортасында инклюзия проблемасына қайта оралуға мүмкіндік берді, осылайша мүмкіндігі шектеулі адамдардың ел халқының әлеуметтік өміріне қатысу мүмкіндігін арттырды. ХХ ғасырдың 60-шы жылдарынан бастап Еуропа елдері педагогикалық және

әдістемелік зерттеулерден тәжірибелік эксперименттерге ауыса отырып, бірлесіп оқыту жөніндегі бағдарламаларды іске асыру жолдарын белгілеуде. Бір жағынан, қалыпқа келтіру және интеграцияланған оқыту бағдарламасын әкімшілік шешімдер әдісімен және ерекше білім беруді қажет ететін балаларды арнайы мектептен жалпы білім беретін мектепке ауыстыру арқылы бір күнде енгізу мүмкін емес.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың жаппай білім беретін мектепке қосылуына айтарлықтай және ұзақ уақыт қажет, жалпы білім беретін ұйым мұғалімін тиісті даярлау қажет, оқу жоспарларын өзгертудің оңтайлы тәсілдерін табу қажет, жаңа әдістемелік тәсілдер, әдістер, аталмыш дидактикалық ортаны әзірлеуді қамтитын ұйымдастырушылық-дістемелік жұмыс қажет. Бұл өз алдына жалпы білім беру кеңістігіндегі барлық балаларға ерекшеліктеріне, мүмкіндіктеріне және қажеттіліктеріне сәйкес оқу процесіне қатысуға мүмкіндік береді.

Интеграцияланған оқытуды қаржыландыру көздері мен мөлшері туралы, әрбір баланың толыққанды білім алу құқықтарының сақталуын бақылау тәсілдері туралы нақты түсініктер қажет.

Осылайша, 1994 жылы Испанияның Саламанка қаласында білім беруді қажет ететін білім алушыларға білім беру бойынша Дүниежүзілік конференцияны өткізу шеңберінде алғаш рет «инклюзия» термині белгіленді және инклюзивті білім берудің негізгі қағидаты енгізілді, ол мүмкіндіктері шектеулі балаларды әдеттегі жаппай мектептің білім беру процесіне белсенді қосуды ғана емес, сонымен қатар, ең болмағанда, барлық балалар үшін барлық білім беру қажеттіліктерін іске асыратын жүйе түрінде білім берудің жалпы процесін қайта ұйымдастыруды көздеді. Осылайша, Еуропалық қоғамдастық мүмкіндігі шектеулі балалардың барлық әлеуметтік салаларға белсенді қатысуын және бірлескен білім беру үшін қолайлы жағдай жасауды назарға алды.

Еуропада көптеген онжылдықтар ішінде қалыптасқан инклюзивті білім берудің заманауи нысаны мүмкіндігі шектеулі балаларды бейімдеу үшін арнайы білім беру ортасын, заманауи әзірлемелер мен соңғы техникалық жетістіктерді құруды көздейді. Мәселен, Германияда инклюзивті білім беруді дамыту аясында денсаулығы шектеулі адамдар үшін «қолжетімді орта» федералды мақсатты бағдарламасы құрылды. Атап айтқанда, Дортмунд университеті осындай білім алушылар үшін бірлескен оқытуды жүзеге асырады, онда университет базасында оқу және басқа білім алушылармен өзара әрекеттесу үшін техникалық құралдармен және арнайы жағдайлармен толық қамтамасыз етіледі.

Сонымен қатар INTAMT халықаралық менеджмент және технологиялар академиясы (Дюссельдорф қ., Германия) 2012 ж. инклюзивті білім беру тақырыбына және «қолжетімді орта» құру бойынша Германияның тәжірибесі тақырыбына арналған бірқатар семинарлар ұйымдастырды. INTAMT-пен қатар, AVID жалпы неміс мүгедектер одағы жыл сайын «ЕО – ТМД Халықаралық диалогы: инклюзия – өмір бойы» конференциясын өткізеді. Осыған

байланысты мүмкіндіктері шектеулі адамдардың қажеттіліктерін ескере отырып, «кедергісіз» ғимараттар мен құрылыстар құрылысының инновациялық технологияларын құру бойынша жұмыстарды үйлестіру, сондай-ақ инклюзивті мектепке дейінгі, орта және кәсіптік білім беруді дамыту жөніндегі бағдарлама және оны нақты оқу орындарында іске асыру тәжірибесі және мүмкіндігі шектеулі адамдарды жұмысқа орналастыру практикасы жүргізілді.

Еуропада инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың тағы бір мысалы ретінде даму мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды инклюзивті оқыту жүйесін қалыптастыру және осы білім беру жүйесінде жұмыс істейтін персоналды даярлау болып табылатын Темпус (TEMPUS) халықаралық жобасының жұмысы деп санаған жөн. Жобаға қатысушылар – төрт ресейлік университет және үш еуропалық (Франция, Португалия және Германия). Мүмкіндігі шектеулі жандарды оқыту және бейімделген білім беру саласындағы білім беру және зерттеу институтының профессоры Жак Саго Еуропа мен Францияда «Мүгедек білім алушы тұрғылықты жері бойынша мектепке жазылған, бұл дұрыс жағдай. Ал мүгедектерге арналған арнайы мектептер – бұл нормадан ауытқу. Франция білімге қолжетімділік тұжырымдамасын ұстанады. Тұрғылықты жері бойынша мектепте мемлекет білім алушыға қажеттінің бәрін ұсынады: протездер, мүгедектер креслосы, есту аппараты, Брайль қарпі бойынша оқуға мүмкіндік беретін цифрлық деректер базасы. 2005 жылдан бастап бұл заңмен белгіленген».

Алайда барлық мектептерде техникалық жабдық пен арнайы қызметкерлер жоқ. Сол себепті Жак Саго атап кеткендей, көптеген облыстарда қажетті ресурстар мен педагогтерді қамтамасыз ететін орталықтар құрылған, олар өз кезегінде оқыту әдістемелерін меңгерген. «Педагогикалық ұжымға білім беру процесін білім алушыға қарап бағыттауға болады. Мұғалімдер-тәрбиешілердің арнайы штаты бар, дені сау білім алушылардың қатарынан көмекшілер тобы қабылданады, мысалы, нашар меңгерілген сабақты қайта түсіндіреді, көру қабілеті зақымдалған білім алушыларға дәрістерді жазып көмектеседі. Осылайша, бала мүгедек ретінде қарастырылмайды, шектеулер жойылады. Дені сау балалар науқасқа деген көзқарасын өзгертіп, оны қоғамға тартады».

Заң жүзінде бекітілген инклюзивті білім беру көптеген Еуропа елдерінде білім беру кеңістігінің бөлігі ретінде жұмыс істеп жатқаны және дамып жатқаны анық. Бұл әдістемелік әзірлемелерге қарағанда тәжірибелік жұмыстарға қатысты.

Қорытындылай келе, қазіргі қоғам үшін инклюзивті білім беру — бұл білімге қолжетімділіктегі әлеуметтік қоғамның барлық қатысушыларының толеранттылығы мен теңдігіне жаппай ұмтылу, сонымен қатар инклюзияны бірлесіп дамыту жолындағы мәдени және тәрбиелік бағыттардың өзара әрекеттесуінің шекаралары мен кедергілерін жою. Инклюзивті білім беру – білім берудегі инновациялық жүйе, ол мүмкіндігі шектеулі балаларды білім беру ортасына қосуға мүмкіндік береді, осылайша әлеуметтік қызметтің барлық түрлеріне белсенді қатысуға мүмкіндік береді [26].

Швеция тәжірибесі

1961-1980 жылдар аралығында Швецияда, скандинавтық өзге елдер секілді балаларды кіріктірілген оқытуды мұғалімдердің, ата-аналардың, жаппай халықтың қабылдауы бойынша үлкен әлеуметтік-педагогикалық жұмыс жүргізілді. Аталмыш жұмыстарды билік органдарымен регламенттелген жеке бастамашылардың қатары жүргізді [27].

1970 жылдары Швецияда «нормаландыру» ұғымы пайда болды, оның Англияның «медициналық моделінің» негізінде жатқан түсініктерге балама ретінде қарастыруға болады.

Нормаландыру тұжырымдамасының негізгі қағидалары:

- ерекше қажеттіліктері бар балалар өзге балалар секілді қажеттіліктерге ие, олардың ең бастысы – дамуды ынталандыратын махаббат пен жағдайға қажеттілік;

- даму мүмкіндігі шектеулі бала қалыпты өмірге максималды түрде жақын өмір сүруі тиіс;

- бала үшін ең үздік орын – оның үйі, мұндайда жергілікті биліктің міндеті – даму мүмкіндігі шектеулі балалардың отбасыларды тәрбиеленуіне жағдай жасау;

- әрбір балаға даму мүмкіндіктері қаншалықты ауыр болғандығына қарамастан, білім алу мүмкіндігі берілуі тиіс.

1980 жылы антидискриминациялық заң қабылданды, оның негізінде ерекше білім беруді қажет ететін азаматтардың арнайы білім алуға құқығы қамтамасыз етілді.

1990 жылдардың ортасында Швецияда болған саяси өзгерістердің арқасында білім беру қоғамдық емес, жеке игілік ретінде қарастырыла бастады. Швед қоғамындағы әлеуметтік көзқарас ұжымдық құндылықтардан жеке таңдау мен адам құқығына, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар адамдардың құқығына қарай ойысты.

Білім беру саласындағы бастапқы саясат әлеуметтік әл-ауқат пен теңдіктің моделіне бағдарланған, ол өз алдына әлеуметтік, мәдени және экономикалық жағдайлардағы айырмашылықтардың азаюына алып келді. Зертетулер көрсеткендей, швед қоғамындағы теңсіздік соңғы жүзжылдықта қысқарды: атап айтар болсақ: білім беру үшін маңызды факторлардың ықпалы – ата-аналардың әлеуметтік жағдайы, отбасылардың мәдени деңгейі, сондай-ақ гендерлік ерекшеліктер [28]. Бұл, бірінші кезекте, солтүстік мемлекеттердің мәдени, тарихи және саями мұралары орталық ерекшеліктер болған білім беру саласындағы әлеуметтік саясатқа байланысты.

Швеция инклюзивті білім беруді барлығына арналған білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етудің, сондай-ақ адам құқықтарының әлеуметтік қатынастардағы концепциясы шеңберінде басты қағидаты ретінде қабылдады. Міндетті мектептер үшін заңнама инклюзияны ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды оқыту үшін жетекші ұйымдастырушылық принцип ретінде қарастырады. Қағидат білім алушылардың кез келген тобы әртүрлі

белгілерге байланысты әркелкі және ол өнімді оқыту ортасы мен оқу процесін кұруда іргетас ретінде қарастырылып, бағалануы тиіс [29].

Міндетті білім берудің шведтік жүйесі бастауыш, толық емес орта, саам, мамандандырылған және зердесі зақымдалған балларға арналған мектептерден тұрады. Соңғы аталған мектептерде ақыл-ойының артта қалуына байланысты мектептің оқу бағдарламасын игере алмайтын балалар білім алады. Аталған формулировка жеке білім алушыларға қатысты білім беру әлеуетін шектеуші факторлардың болуын, сондай-ақ муниципалдық мектептердің барлық білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін ортаны кұру қабілеттерін болжайды [30].

Муниципалдық мектептер нақты бір ауданға қызмет көрсетеді және білім алушыларды сол аудандағы тұрғындар қатарынан жинауы тиіс. Мұндайда мектептердің ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қабылдау міндеті ешқай жерде көрсетілмеген.

Шведтік инклюзивті білім беру тұжырымдамасын талдай келе инклюзияның ерекше білім беруді қажет ететін немесе эксклюзияға ұшыраған тұлғаларды оқытуға бағытталған процесс ретінде қарастыратындығы анықталды. Сонымен қатар тұжырымдама инклюзияның барлығына арналған мектепті дамыту механизмі ретінде қарастыратынын болжауға болады.

1-кесте. Шведтік білім беру жүйесінің инклюзивті білім беру бойынша заңнамалық базасының негізгі қағидалары [31].

Білім беруге құқық	<ul style="list-style-type: none"> • тұлғалық дамуға және оқу-тәрбие процесіне қатысуға жалпы адамзаттық құқық • мектепке дейінгі (нөл) сыныпқа қатысуға құқық • 7-16 жас аралығындағы балаларға міндетті білім беру
Инклюзивті білім беруге құқық	<ul style="list-style-type: none"> • барлығына тең білімге қолжетімділікті қамтамасыз ету мақсат етіледі • әлеуетіне қарамастан барлық білім алушылардың мекте өміріне интеграциялау қағидаттарын жүзеге асыру • мектептің міндеті табысты оқытуға ортаны кұру және жағдай жасау; ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға басқа балалардағыдай талап қойылуы тиіс • қажеттілігі бар білім алушыларға тиісті қолдауды қамтамасыз ете алмайтын әдеттегі үлгідегі білім беру ұйымдары олар үшін оқу процесін ұйымдастырудың балама нұсқаларының негіздемесін ұсынуы тиіс.
Баланы білім беру ұйымына	<ul style="list-style-type: none"> • ата-аналар баласына білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келетін мектепті таңдай алады. • муниципалды мектептер белгілі бір аймаққа қызмет етеді

қосу	және осы ауданда тұратын білім алушыларды оқытады.
Арнайы қолдау көрсету үшін негіздер	<ul style="list-style-type: none"> • оқуында қиындықтар туындаған және арнайы қолдауды қажет ететін білім алушы маманның көмегіне жүгінуге құқылы. білім алушылармен, ата-аналармен және арнайы мамандармен кеңесудің нәтижелері бойынша педагог тиісті «іс-қимыл жоспарын» әзірлейді. • мектептер барлық білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін жағдай жасауы керек. • мектеп және психологиялық кеңес беруді ұйымдастыру барлық муниципалитеттер мен провинциялардың тиісті органдарының міндеті болып табылады.
Басқа сипаттамалары	<ul style="list-style-type: none"> • Ұлттық оқу жоспары міндеттерді, мақсаттарды және құндылық бағдарларын қарастырады, бірақ оларды іс жүзінде іске асыру бойынша нұсқаулар бермейді. Оқу процесі осы нұсқауларға сәйкес қатаң түрде ұйымдастырылады, бірақ балалардың жеке білім беру қажеттіліктерін ескереді. • Білім беру тегін. • Нашар еститін білім алушыларды оқыту тиісті мектептерде ұйымдастырылған және жеке адамның өз тілін пайдалану құқығын және әдеттегі мәдени нормалар практикасын іске асырудың маңыздылығын атап көрсетеді.

Швецияның Ұлттық оқу жоспарына [32] сәйкес білім жынысына, санатына және ұлтына қарамастан барлығына бірдей беріледі [33]. Сонымен қатар білім әрбір баланың қажеттіліктері мен жағдайларына икемделуі тиіс. Сондай-ақ жоспарға сәйкес мектептерге қандай да бір себептермен білім беру мақсаттарына қол жеткізуде қиындықтарға тап болған білім алушылар үшін жауапкершілік жүктеледі. Бұл ретте мектептер ерекше қолдауды қажет ететін барлық білім алушыларға көмек көрсетуге ұмтылуы тиіс [34]. Білім алушылардың арнайы білім алуға құқығы да Үкімет қаулыларында белгіленген. Егер білім алушы жоғары үлгерімге жетуді көздемесе, онда ол арнайы білім алуға құқылы. Арнайы білім әдеттегі сыныпта немесе білім алушылармен бір топта ұсынылады, бірақ егер ерекше жағдайлар болса, қолдау арнайы топта да көрсетілуі мүмкін. Ұлттық оқу жоспары педагогтер, білім алушылар және олардың ата-аналары арасында бірлесіп әзірленеді.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың басым көпшілігі (80%) жалпы білім беретін мектептерге барады, бірақ оларға арнайы білім беру бағыттары әзірленеді. Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың барлығы дерлік қарапайым балабақшаларға барады. Алайда көру, есту, сөйлеу қабілеттерінің толыққанды зақымдалуы немесе зияты зақымдалуы салдарынан мектепке бара алмайтын балалар үшін арнайы мектептер жұмыс істейді [27].

Жүргізілген зерттеулердің нәтижесінде инклюзивті жағдайда білім алатын ерекше білім беруді қажет ететін балалардың айрықша академиялық және әлеуметтік үлгерімге ие екендіктері анықталды [35]. Бұл балалардың білім берудің мұндай типінде айтарлықтай жетістікке жетуіне ғана нұсқап қоймайды, сонымен қатар әлеуметтік жағынан да оң әсері барын дәлелдей түседі. Білім берудің бұл формасы білім алушылардың бір-бірінен үйренуіне мүмкіндік береді.

Сондай-ақ зерттеулер нәтижесінде инклюзивті білім берудің мүгедектігі жоқ білім алушылар үшін де тиімді екендігі анықталды. Бұл ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың қатарластарымен жалпы білім беретін мектепте оқу дұрыстығы жөнінде аргументті күшейте түседі [36].

Еуропа елдерінің көбінде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен жұмыста басты рөл мектеп мұғаліміне тиесілі. Қосымша білім берумен қолдау кәсіпқой мамандар, оның ішінде әлеуметтік педагогтермен қамтамасыз етіледі.

Швецияда арнайы сынып білім алушыларымен тек арнайы мұғалімдер жұмыс істейді. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен жұмыс істейтін мұғалімдерге өтемақы қарастырылған [30]. Университеттерде барлық педагогтерді даярлау бағдарламаларында арнайы білім беру бойынша міндетті курстар бар (15 кредит). Инклюзивті ойлау негіздері барлық пәндерде, барлық оқытушылар тарапынан қалыптастырылады [37].

Швецияда ерекше білім беруді қажет ететін балаларды инклюзивті оқыту ұқымдастырудың негізгі мақсаттарының бірі осындай оқытуды түсіну мен іске асыру тәсілдеріне жалпы көзқарасты қалыптастыру болып табылады [38].

Швецияда муниципалды деңгейде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы білім беретін сыныпқа қабылдау тәжірибесі қалыптасқан, мұндайда балалар аптасына бірнеше сағат жеке топта арнайы педагогтен сабақ алады. Педагогтер баланы жалпы білім беретін сыныпта толық оқи алатындай етіп дайындауды өзінің негізгі міндеті деп санайды. Егер мектепте ерекше білім беруді қажет ететін балада қандай да бір проблемалар туындаған жағдайда, комиссия (педагогикалық кеңес) жиналып, жағдайды зерделеп, тиісті шараларды қабылдайды (ауруханада емделуге бағыттауға дейін). Ерекше білім беруді қажет ететін балалар оқитын сыныптар мен топтарда 2 мұғалім жұмыс істейді.

Швецияда балаларға қолдау көрсету жоғары деңгейде институттандырылған, құрылым орталықсыздандырылған. Қолдаудың кез келген түрі әкімшілік, құқықтық, қаржылық тұрғыда жеке статуска ие мамандандырылған мемлекеттік мекеменің бақылауында болады.

Швецияның ерекше білім беру қажеттіліктері бойынша ұлттық агенттігі ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың функционалды түрде жақсы білім алуы үшін балалардың ата-аналары, мектептер мен муниципалитеттерге қолдау көрсетуге жауап береді. Бұл қолдау көру және есту қабілеті зақымдалған балаларға, мүмкіндігі шектеулі, сондай-ақ мүмкіндігі

шектеулі иммигрант білім алушыларға, көру қабілеті нашар мектеп жасына дейінгі балаларға және есту қабілеті зақымдалған ересектерге бағытталған.

Ата-аналар мен мектеп педагогтеріне округ кеңесінің жанында жұмыс істейтін балаларды оналту муниципалды орталығының әлеуметтік педагогі кеңес береді. Баланың мүмкіндіктеріне сүйене отырып, олар бірге жеке оқу жоспарын әзірлейді, оны орындау үшін мектеп педагогі жауап береді. Қажет болған жағдайда сыныпқа педагог-ассистент шақырылады [27].

Швецияның арнайы білім беру агенттігі (SIH) сондай-ақ отбасылар мен мектептерге кеңес беру және қолдау көрсету үшін жауап береді; іс жүзінде нақты балаға жетекшілік ететін кеңесші кеңес береді. SIH кеңесшісі, мысалы, оқу пәндеріне қатысты ұсынымдар береді; қалалық билік органдарына ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуды оңтайлы ұйымдастыруға көмектеседі.

Пән мұғалімдеріне мектеп базасында қажет болған жағдайда қысқа біліктілікті арттыру курстары (білім алушылардың сабаққа кіріктірілген қажеттіліктері мен ерекшеліктерін ескере отырып) ұйымдастырыла алады.

Инклюзивті білім берудің ұлттық және халықаралық мақсаттарын қолдау үшін Швецияда арнайы педагогтерді оқыту 90-шы жылдары тәлімгерлерді оқытумен ауыстырылды. Бұл тәлімгерлер мектептерде педагогикалық топ (teaching team) деп аталатын ұйым ашып, мырттай қадағалаушы (супервизор) қызметтерін атқарады.

Педагогтерге тәлімгерлерді даярлау бойынша жоба бойынша байланысты зерттеу жұмыстары жүргізілді [25]. Нәтижеге сәйкес, тәлімгерлермен педагогикалық топтар құрылған білім беру ұйымдарының басшылары олардың қызметін тиімді және үйлестіруші деп бағалады. Бұл уақытта басқа мектептер дәстүрлі оқыту формасын ұстанып, ерекше білім беруді қажет ететі балалар арнайы мектептерде арнайы мамандардан білім алып жатты. Тәлімгерлік жүйесі жұмыс істейтін мектептер инклюзивті білім беруге көшу жолында икемділік танытса, қалған мектептер эксклюзия жолын таңдап, оқытудың дәстүрлі сегрегациялы жүйесін таңдады.

Жаппай көші-қонға байланысты Швецияның білім беру жүйесі соңғы онжылдықтар ішінде қатты қысымға ұшырады. Теріс жақтарына келер болсақ, бұл жылдам демографиялық өзгерістер орталықсыздандыру мен бәсекелестікке байланысты әлеуметтік топтар арасында теңсіздік болған үлкен қалаларда этникалық сегрегация мен теңсіздікке әкелді. Бұл білім беру жүйесі үшін үлкен проблема болып табылады, өйткені Швед қоғамы уақыт өткен сайын көп ұлтты және көп тілді бола бастайды және дисфункционалды отбасылардан шыққан балалар саны едәуір артуда. Зерттеулерге сәйкес швед халқының шамамен 20%-ы – иммигранттар.

Қорыта айтар болсақ, Шведиядағы инклюзивті білім беру процесі ерекше білім беруді қажет ететін балалар және эксклюзияға ұшыраған адамдар тобының білім алуына қатысты бағытталған. Ерекше білім беруді қажет балалардың 80%-ына арнайы білім беру шарттары әзірленді. Муниципалды деңгейде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қарапайым сыныпқа

қабылдайды, аптасына бірнеше сағат жеке топта арнайы педагогтан білім алады. Баланың қажеттіліктеріне қарай ата-ана мен мектеп мұғалімдері арнайы педагогпен бірге жеке оқу жоспарын әзірлейді, оның орындалуына мектеп педагогі жауап береді. Арнайы сыныптардың білім алушыларымен арнайы педагогтер жұмыс істейді. Педагог-ассистент қажет болған жағдайда шақырылады. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыға қолдау көрсету үшін ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беру бойынша Швед ұлттық агенттігі жауапты болады. Сондай-ақ отбасылар мен мектептерге кеңес беру мен қолдауға да арнайы білім берудің швед агенттігі жауап береді (SIH).

Германия тәжірибесі

Еңбек және әлеуметтік мәселелер министрлігінің (Bundesministerium für Arbeit und Soziales) ресми мәліметтері бойынша Германияда азаматтардың 11,7%-дан астамы мүгедек (шамамен 9,6 миллион адам). 7,1 млн. адамда мүгедектіктің ауыр түрі, 2,5 млн. адамда жеңіл түрі. Адамдардың тек 4-5%-ында мүгедектік туа біткен, қалғандары туғаннан кейін мүгедек болған. Яғни, елдегі әрбір оныншы адамның даму мүмкіндігі шектеулі

Сондықтан қоғамға ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қосу мәселесі Германия үшін өте өзекті. Германия БҰҰ-ның Мүгедек адамдардың құқықтары туралы Конвенциясын іске асыру арқылы өз азаматтарының осы тобына қатысты саясатын қалыптастырады. Бұған мысал ретінде 2011 жылғы 15 маусымда Германия Парламенті қабылдаған мүгедектігі бар адамдардың құқықтары туралы БҰҰ Конвенциясын іске асыру жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспарын атап өтуге болады.

Бұл іс-қимыл жоспарының ұраны – «Einfach machen. Unser Weg in eine inklusive Gesellschaft» – «Инклюзивті қоғамға жолымызды қалыптастыру керек». Жоспарға кіріспе сөзде Еңбек және әлеуметтік мәселелер министрі Урсула фон дер Лейен әлемде кемелді адамдар жоқ екенін, бәріміздің бір кемшіліктеріміздің барын атап өтті. Бірақ кемшіліктермен қатар, әр адамда ерекше қабілеттер мен дағдылар бар. Біз бірегейлікті, қабілеттерді қолдағымыз келеді. Өкінішке орай, мүгедектік емделмейді. Бұл ерекше қажеттілігі бар адамдардың ажырамас бөлігі болып табылады және біз құрметтеуіміз қажет. Мүгедектікті жеңудің ең ұтымды тәсілі – қоғаммен бірге болу. Жоспардың қағидаты – барлығының ортақ тіршілікке араласуы. Ең алдымен – қоғамның еңбек өміріне қатысу. Жұмыс адамның өз-өзіне сенімділігін арттырады, іскерлік және достық қарым-қатынастардың қалыптасуына түрткі болады, өмірдің мәні пайда болады.

Іс-қимыл жоспары өмірдің барлық салаларынан – еңбек, білім беру, отбасылық саясат, көлік, бос уақыт, БАҚ секілді 200-ден астам түрлі іс-шараларды қамтиды... Мысалы, ерекше білім беруді қажет ететін жастар үшін еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін 2011 жылғы қыркүйектен бастап бейінді оқыту үшін 10000-ға дейін оқу орындары құрылатын болады, мүгедектіктің ауыр түрлерімен ауыратын 4000 жас адам үшін 5 жыл ішінде арнайы жұмыс орындары құрылатын болады, шағын кәсіпорындарға оларда жұмыс істейтін мүгедектер санын көліктің қолжетімділігі саласында ерекше білім беруді қажет ететін адамдар үшін тегін жол жүру аймағын кеңейту жоспарлануда. Қазір ол тұрғылықты жерінен 50 шақырым жерде. Жақын арада барлық қоғамдық көлік ерекше білім беруді қажет ететін адамдар үшін тегін болады [39].

Германия – мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту идеялары пайда болған елдердің бірі. XX ғасырдың басында оқу қиындықтары бар балаларға арналған көмекші мектептер жүйесін құру үлкен оқиға болып табылады. Бүгінгі таңда

әлемнің бірде-бір елінде Германиядағы секілді түзету оқу орындарының дамыған желісі жоқ.

2-дүниежүзілік соғыс аяқталғаннан кейін арнайы білім беру жүйесі қалпына келтіріліп, жаңа қарқын алды. 1955 жылы «Неміс көмекші мектептері қауымдастығы» «Неміс арнайы мектептер одағы» деп аталды. Алдымен Гессенде, содан кейін барлық федералды штаттарда «оқуда қиындықтары бар балаларға арналған арнайы мектептер» ұғымы қолданыла бастады.

1970 жылдары арнайы мектептердің кең желісі құрылды. Ең көне кіріктірілген мектептердің бірі – Флемингшуле 1975 жылы Берлинде ашылды.

Жалпы алғанда, «белгілі бір «проблемаға» байланысты мамандандырылған мектептердің бірнеше түрлері бар: әлеуметтік және эмоционалды даму проблемалары бар балалар үшін, көрмейтін және көру қабілеті зақымдалған балалар үшін, естімейтін және есту қабілеті зақымдалған балалар үшін, зердесі зақымдалған балалар үшін, оқу қиындықтары бар балалар үшін, сөйлеу қабілеті зақымдалған балалар үшін, денсаулығы нашар және жиі ауруханаға жатқызылатын балалар үшін, моторикасы бұзылған балалар үшін.

XXI ғасырдың басы білім беруді дамытудағы жаңа бетбұрыстармен, ерекшеліктері бар балаларға көмек көрсету жүйесімен байланысты. 2009 жылы Германия бұрын қабылданған (2006) мүгедек адамдардың құқықтары туралы конвенцияны ратификациялады [40].

Солтүстік Вестфалияда (Германияның федералды жерлерінің бірі) 2005 жылдың ақпан айында жаңа Білім туралы заң қабылданды, ол жерде кез келген баланың орта білім алу құқығы жарияланды [41]. Заңға қосымша ретінде сол жылдың сәуір айында Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту қағидалары қабылданды [42]. Бұл құжаттар ерекше білім беруді қажет ететін баланы оқытудың бірнеше нұсқаларын қарастырады: қалыпты дамыған балалармен жалпы білім беретін сыныпта оқыту, жалпы білім беретін мектептің арнайы сыныбында оқыту, арнайы қолдау сабақтарына қатысумен жалпы білім беретін сыныпта, арнайы мектептерде. Оқыту нысанын таңдауды ата-аналар сынып жетекшісінің, арнайы мұғалімнің және мектеп дәрігерінің ұсынымдары негізінде жүзеге асырады. Қиын жағдайларда мектептің психологиялық орталығының және басқа мамандардың ұсыныстары сұралады.

Германияның басқа федералды штаттарында бірдей мазмұндағы заңдар бар.

Германияда мектептің атауына «мамандандыру – ақыл-ойды дамыту» деп аударуға келетін анықтама қосылады. Көптеген жылдар бойы арнайы білім беру жүйесінде жұмыс істеген педагогтер атаудың бұл өзгеруін өте маңызды деп атап өтті және бұл кемшілікті сипаттайтын сөздің мектеп атауынан алынып тасталғандығына себеп болды. Неміс тілінде қазіргі кезде Sonderpädagoge – арнайы мұғалім термині қолданылады. Осылайша, кәсіби қоғамдастықта бұзушылық, кемістік сөздері біртіндеп ескіреді, ерекшелік идеясы пайда болады.

Қандай да бір ерекше бала білім алатын мектеп профилін немесе оқу бағдарламасын негіздейтін бірнеше специализация бар, олардың қатарында

келесілерді атауға болады: оқыту, сөйлеу, әлеуметтік және экономикалық даму, зерденің зақымдалуы, моториканың қозғалысы және дамуы; есті және қарым-қатынасқа түсі; көру.

Түзету оқу орындарына тек физикалық және ақыл-ой кемістігі бар (есту және көру қабілеті зақымдалған немесе Даун синдромы бар) балалар ғана емес, сонымен қатар ұзақ оқу қиындықтары бар немесе сөйлеу немесе әлеуметтік даму кедергілері бар балалар да барады. Олар көбіне әлеуметтік жағдайы төмен отбасыларда туып, тәрбиеленеді.

Сонымен қатар Германияда мүмкіндігі шектеулі балалардың мектепке міндетті түрде баруы көзделеді. Бала мектеп жасына жеткенде, ата-аналар немесе қамқоршылар оны бастауыш мектепке тіркейді. Егер бала өз құрдастарынан артта қалса және мектеп басшылығы оның арнайы білім беру қажеттіліктері бар деген қорытындыға келсе, ол қай мектепке бару керектігін шешеді (арнайы немесе жалпы білім беретін, қосымша білім беру көмегімен) [43].

Сондықтан барлық балалар жалпы білім беретін мектептерге кіріктірілген деп айтуға болмайды. Германияның Еңбек және әлеуметтік мәселелер министрлігінің мәліметінше, ерекше білім беруді қажет ететін әрбір бесінші бала жалпы мектепке барады, ал жалпы мектептегі 100 баланың алтауының ерекше қажеттіліктері бар. Бірақ, өздеріңіз білетіндей, Германия федеративті республика болып есептелетіндіктен, әр жердің өз заңы бар (білім тиісті жерге бағынады). Мысалы, Баварияда мүмкіндігі шектеулі балалардың 23,1%-ы арнайы мектептерге бармайды. Төменгі Саксонияда ерекше білім беруді қажет ететін балалардың 5,2%-дан азы жалпы білім беретін мектептерге барады [44].

Мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтарын іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспарын жариялаған алғашқы федералды жер 2010 жылы Рейнланд-Пфальц болды. 2014 жылдың тамыз айында Рейнланд-Пфальцте Мүгедектердің құқықтары жөніндегі конвенцияны іске асыру басталды. Басқа сөзбен айтқанда арнайы педагогикалық көмекке мұқтаж балалардың ата-аналары олар үшін арнайы пәндері бар мектепті немесе көмекші мектепті таңдай алады. Арнайы пәндері бар мектептерде арнайы педагогикалық көмекке мұқтаж және оған мұқтаж емес балалар үйге жақын жерде бірге оқиды. Көмекші мектеп мұғалімдері мен тәрбиешілер қарапайым мектеп мұғалімдеріне көмектеседі. Сонымен қатар көмекші мектептер желісі бар. Оларда арнайы педагогикалық көмекке мұқтаж балалар ғана оқиды.

Сонымен қатар Рейнланд-Пфальц жері муниципалитеттерге мектепте инклюзия принциптерін жүзеге асыруда қаржылық көмек көрсетеді. Инклюзивті оқыту және әлеуметтік интеграция саласындағы мәселелерді шешуге арналған қорлар жыл сайын муниципалитеттер арасында 10 миллион еуро бюджеттік қаржыландыруды бөледі [45].

Германияның арнайы мектептеріндегі білім беру процесі туралы толығырақ тоқталып өтейік.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың анықтамасы, олардың мектепті таңдау және мектепке қабылдау шарттары төменде сипатталған.

Германияда ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған мамандандырылған мектептер желісі кеңінен дамыған, бірақ заңнама арнайы және жалпы мектептердің қарқынды өзара іс-қимылы жағдайында дамып келе жатқан интеграцияланған білім беру мүмкіндіктерін шектемейді.

Германияда ерекше білім беруді қажет ететін балалардың санатына оқу, даму және түсіну қабілеттері қосымша білім беру көмегінсіз қарапайым мектептерде білім алуға мүмкіндік бермейтін балалар жатады. Олардың көбіне терапиялық және әлеуметтік көмек, басқа ұйымдардың қатысуы талап етіледі.

Арнайы білім беру қажеттіліктері мектеп осындай білім алушыларға бере алатын тапсырмалармен, талаптармен және қолдау шараларымен байланысты. Сонымен қатар, ерекше білім беруді қажет ететін баланың анықтамасында баланың қоршаған ортасы, оның ішінде мектеп, білім алушының жеке мүмкіндіктері, оның мүдделері мен болашақтағы үміттері ескеріледі.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтау процедурасы жеке қолдау алу қажеттілігін анықтаудан және қай оқу курсына таңдаған дұрыс екендігі туралы шешім қабылдаудан тұрады. Бұл процедураны өткізу үшін жауапкершілік мектеп әкімшілігіне жүктеледі. Олар мүмкіндігі шектеулі балалардың ерекше қажеттіліктерін өздері қанағаттандыра ала ма, жоқ па, оларға арнайы білім беру қолдау сарапшыларының кеңестері мен көмегі қажет пе, жоқ па екендігін анықтайды. Ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау туралы өтініш баланың ата-анасынан немесе қамқоршыларынан, егер кәмелеттік (18) жасқа толған болса, білім алушының өзінен, нақты мектептен немесе тиісті қызметтен түсуі мүмкін. Мұндай балаларды қолдауға қатысатын адамдардың мүмкіндіктері де ескеріледі.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалар дені сау құрдастары секілді мектепке баруға құқылы. Бала мектеп жасына жеткенде, ата-аналар оны Grundschule немесе Sonderschule-ге жазады. Егер бала өз құрдастарымен бірге оқу процесінде қажетті көмек алмаса, мектеп билігі мұндай баланың арнайы білім беру қажеттіліктері бар екенін мойындайды және мұндай баланың қай мектепке бару керектігін және қайда бару керектігін шешеді. Жалпы білім беретін мектепке баратын, бірақ қажетті көмек алмайтын білім алушылар осы қосымша қызметтерді ұсына алатын басқа мектепке ауыстырылады.

Баланы басқа мектепке ауыстыру туралы шешім, әдетте, ата-аналармен кеңескеннен кейін қабылданады, оның барысында педагогтер баланың оқу процесінде қандай проблемаларға тап болатындығын түсіндіреді. Баланың болашақ мектеп өмірі туралы шешім қабылдаған кезде мектеп билігі мектептен тыс жүйеде жұмыс істейтін агенттіктермен, соның ішінде психологиялық қызметтермен, қоғамдық денсаулық сақтаумен, жастардың әл-ауқат қоғамымен және білім беру кеңес беру агенттіктерімен ынтымақтасады.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды топтастыру

Sonderschule әдетте күні бойы жұмыс істейді және көбінесе мектеп-интернат болып табылады. Оқушыларға жан-жақты көмек – оқытушылық жұмыстың бір бөлігі. Оларда оқыту барлығының қажеттіліктерін мүмкіндігінше ескеру үшін ұйымдастырылған; кейбір пәндер шағын топтарда немесе жеке оқытылады. Мұндай мектептердегі сыныптар көп жағдайда аз болады. Білім алушының ауытқуларына байланысты оқыту процесіне физиотерапия, сөйлеу терапиясы және т.б. осы секілді терапиялық әдістер кіруі мүмкін. Қажет болса, оқу процесінде көмекші техника қолданылады.

Білім алушылардың келесі сыныптарға көшуі

Sonderschule-де білім алушылардың жұмысы мен жетістіктерін үнемі бағалау қарапайым мектептердегідей жүреді. Баланың зердесі зақымдалған болса немесе ауытқулары көп болған жағдайда, әдеттегі бағалау оның жеке дамуы туралы есептермен толықтырылады.

Әр оқу жылының соңында білім алушының үлгерімі тексеріліп, ол қай сыныпқа бару керек, білім алушы басқа арнайы мектепке ауысуы керек пе, әлде қарапайым мектепке оралуы мүмкін бе деген шешім қабылданады. Білім алушыны басқа сыныпқа ауыстыру туралы шешімді мектептің оқытушылар құрамы қабылдайды, ал білім алушыны басқа мектепке ауыстыру туралы шешімді білім беру билігі білім алушының ата-анасымен кеңескеннен кейін қабылдайды.

Түзету сыныптары бар арнайы мектептер және қарапайым мектептегі түзету сыныптары

Бұл термин мінез-құлқында ауытқулары бар балаларға немесе әлеуметтік мінез-құлқы мен үлгерімінде психофизикалық ауытқулары бар балаларға арналған сыныптар немесе мектептер деп түсініледі.

Бұл сыныптарда бастауыш сынып балалары қажет болған жағдайда 2, 3 және 4 жыл оқи алады, қайта білім алу мүмкіндігі бар.

4 жыл оқығаннан кейін балалар әдеттегі мектептің 5-сыныбына оралуы керек. Дәрігерлердің, мұғалімдер мен психологтардың талабы бойынша мінез-құлқындағы ауытқулар ми, органикалық себептермен байланысты балаларды осы мектептерге қабылдайды, қиын тәрбиеленетін балалар қабылданбайды.

Сөйлеу және есту қабілеті зақымдалған балаларға арналған педагог-мамандардың кеңес беру орталықтары

Шамамен 4 жыл оқығаннан кейін балалар әдеттегі мектептің 5-сыныбына оралуы керек. Дәрігерлердің, мұғалімдер мен психологтардың талабы бойынша мінез-құлқындағы ауытқулар ми, органикалық себептермен байланысты балаларды осы мектептерге қабылдайды, қиын тәрбиеленетін балалар қабылданбайды.

Сөйлеу және есту қабілеті зақымдалған балаларға арналған педагог-мамандардың кеңес беру орталықтары

Германияның әрбір қалалық ауданында аталмыш кеңес беру орталықтары бар, ол жерде дауыс пен сөйлеуді түзету бойынша мұғалімдер, сондай-ақ есту қабілеті зақымдалған балалармен жұмыс істейтін мұғалімдер қызмет етеді. Мұндай орталықтардың мақсаты – мектепке дайындық топтарына немесе

қарапайым мектептердің сыныптарына қабылданбаған немесе әзірге қабылданбаған балаларға қызмет көрсету. Дәрігерлер мен психологтармен бірге осы орталықтардың оқытушылары диагноз қойып, түзету жұмыстарының мазмұнын анықтайды. Орталықтардың мақсаты – мектепке дейінгі жаста сөйлеу бұзылыстарын анықтау, жасқа сәйкес келетін қарапайым мектепте оқуды қамтамасыз ету үшін осы бұзылуларды жеңу немесе азайту. Орталықтардың педагогтері бұқаралық балабақшаларда да жұмыс істейді және тәрбиешілермен бірге ата-аналармен консультациялар өткізеді.

Білім беру бағдарламалары, пәндер

Жалпы білім беретін мектептер кестесінде көрсетілген сабақтар саны арнайы білім беру шараларымен толықтырылады. Sonderschule-дегі кейбір білім беру курстары қарапайым мектептердегі курстарға қарағанда бір жылға созылуы мүмкін.

Барлық арнайы мектептер сабақтың мақсаттары мен мазмұны бірдей жалпы білім беретін мектептердің білім беру бағдарламалары негізінде жұмыс істейді. Алайда оқыту әдістері ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеу талаптарының ерекшелігін ескереді. Оқу қиындықтары бар және зияты зақымдалған балаларға арналған мектептер оларға Білім және мәдени қатынастар министрлігімен әзірленген нұсқаулықтар бойынша жұмыс істейді.

Германиядағы бастауыш білім берудегі балаларға ерекше қолдау

Артта қалған балаларды оқыту (Förderunterricht)

Оқу проблемалары бар білім алушылар әдетте сау балалармен және дамуында ауытқулары бар балалармен бірге сыныпта оқып, ерекше көмек алады. Бұл білім алушыларды қолдау үшін белгілі бір уақыт аралығында оқу топтары ұйымдастырылады. Бірақ бұл шаралар сыныптағы интеграциялық жұмыстармен қатар жүреді.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалар (Sonderpädagogischer Förderbedarf) егер арнайы білім беру және материалдық қолдау көрсетілсе және тиісті бөлме болса, бастауыш мектепке бара алады. Сыртқы ресми жағдайлардан басқа, басқа да талаптар бар: ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуге дайындалған оқытушылар құрамы; жоспарлаудағы дараландыру элементтері; мұғалімдер мен әртүрлі мамандардың келісілген өзара әрекеттесуімен педагогикалық процесті басқару.

Кәсіби дайындық

Арнайы білім беру қажеттіліктері бар жастар Anerkannter Ausbildungsberuf-те (кәсіби ресми дайындық) кәсіби дайындықтан өту мүмкіндігіне ие болуы керек. Егер мұндай дайындықтан өту мүмкін болмаса, онда мұндай білім алушыларға даму мүмкіндіктері шектелген адамдарға арналған жұмысқа орналасуға көмектесу керек.

Жас мамандардың қоғамның еңбек өміріне толыққанды қатысуына ерекше көңіл бөлінеді. Мектепке міндетті түрде бару негізгі білім алумен аяқталмайды, бірақ кәсіби дайындық, кейде кәсіби Sonderschule-де қарастырылған. Білім алушылар болашақ мамандықты таңдау туралы шешім қабылдайды (Arbeitslehre арнайы пәндері, түрлі компаниялар мен жұмыс

орындарына бару). Бұл салада мектептер қоғамдық жұмыспен қамту агенттіктерінің мансаптық өсу бөлімдерімен өзара әрекеттеседі.

Мүгедек адамдарды кәсіби даярлаудың мақсаты – олардың барлық мүмкіндіктерін барынша дамыту, бұл өз алдына оларға қоғам өміріне толыққанды қатысуға көмектеседі. Әдетте кәсіптік дайындықтың мектеп бөлігі Berufsschule немесе мүгедектерге арналған білім беру мекемелерінде өтеді. Дайындықтың бірінші кезеңі, әдетте, толық уақыт негізінде, яғни негізгі кәсіби дайындықтың бір жылы. Бұған дейін кәсіби дайындық жылы болуы мүмкін. Практикалық дайындық компанияларда, компаниялардың дайындық орталықтарында немесе мүгедектерді кәсіптік даярлау орталықтарында өтеді.

Дуальды жүйе аясында кәсіби дайындықтан басқа, мұндай даярлықтан кәсіби мектептерде өтудің басқа да мүмкіндіктері бар. Тиісті мектеп сертификаттары бар білім алушылар Fachoberschule немесе Fachschule-де білімін жалғастыра алады. Бұл ұйымдар мүгедектерді кәсіптік даярлауды жүзеге асырады, қамту көлемімен ерекшеленеді және өз білім алушылары үшін атақханалар ұсынады.

Егер аталған мекемеде даярлау мүмкін болмаса, жас мүгедектер өздерінің мүмкіндіктері мен дағдыларына сәйкес келетін басқа даярлау формасын таңдай алады және оны болашақта кәсіби мансабын жалғастыратын ұйымдарда алады.

Жоғары білім беру саласында мектепке ұқсас инклюзия қағидаттары белгіленген. Осылайша Германиядағы ұлттық жоғары білім туралы заң жобасында университеттер ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың ешқандай кемсітпейтіндігіне, барлық академиялық қызметтер мен курстарға қолжетімді екендігіне, емтихан тапсыру және қажетті талаптарға сай болу үшін қолжетімділігіне байланысты қолдау табатындығына көз жеткізу керек. Барлық федералды штаттар өздерінің Жоғары білім туралы заңдарына тиісті түзетулер қабылдады [46].

Мектептен тыс уақытта ерекше білім беруді қажет ететін балаларға бар оқушыларға қамқорлық жасау. Кешкі орталықтар

Баланың өмір сүру жағдайының өзгеруі бастауыш мектеп балаға сабақтан бұрын, кейін және кешке бақылау жасауы керек дегенді білдіреді. Көптеген провинцияларда кешкі орталықтар балаларды бақылау және күту үшін жауап береді. Көптеген жерлерде оларды жастарды қорғау жөніндегі мемлекеттік қызметтер басқарады. Қазіргі уақытта барлық әрекеттер мектептер мен осы орталықтардың тығыз өзара іс-әрекетіне бағытталған.

Ата-аналар балаларының міндетті оқу сағаттарынан тыс уақытта белгілі бір жерде болатынына сенімді болуы үшін көптеген бастауыш мектептер белгіленген жұмыс сағаттарын енгізді. Бұл мектептен тыс органдар басқаратын сабақтарды толықтыратын іс-шараларды өткізуде өзгертілген мектеп және оқытушылық принциптің дамуына байланысты. Қосымша қызметке қатысу әдетте ерікті сипатта болады.

Балалардың мектепке баруын кепілдендірумен жарты күнге ұйымдастыру сағат 7.30-дан 14.00-ге дейін жүзеге асырылады. Басты ерекшелігі – балаларды

мектептің, ата-аналардың немесе мектепті қолдайтын биліктің немесе мектеп билігінің бастамасы бойынша сабақ кестесіне дейін және одан кейін қарайды. Оқытушылар құрамы әдетте бұл міндеттерге тартылмайды. Балаларды кейде элеуметтік қорғау органдары төлейтін қызметкерлер бақылайды, олар сонымен бірге ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуға байланысты көптеген материалдық шығындарды өтейді. Әдетте ата-аналар мұндай қызметтерге ақы төлеуі керек.

Еуропадағы инклюзивті білім берудің замануи формасы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды бейімдеу үшін арнайы білім беру ортасы, заманауи әзірлемелер мен техникалық жетістіктерді құруды көздейді. Осылайша, Германияда инклюзивті білім беруді дамыту шеңберінде мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған «Қолжетімді орта» федералды мақсатты бағдарламасы құрылды. Жекелей алғанда, Дортмунд университеті мұндай студенттерге арнап бірлескен оқытуды жүзеге асырады. Мұндайда университет базасында білім алу және өзге білім алушылармен байланысу үшін қажетті техникалық құралдар мен арнайы жабдықтармен қамтамасыз ету іске асады.

Сонымен қатар INTAMT менеджмент және технологиялының халықарылық академиясы (Германия, Дюссельдорф) 2012 жылы инклюзивті білім беру тақырыбына және Германияның «қолжетімді ортаны» құру тақырыбына арналған семинарлар қатарын ұйымдастырды. INTAMT-пен бірге AVID мүгедектердің жалпы герман кеңесі жыл сайын «ЕО – ТМД халықаралық диалогі: инклюзия – өмір бойы» конференциясын өткізеді. Осыған сәйкес, мүмкіндігі шектеулі адамдардың қажеттіліктерін ескере отырып, «кедергісіз» ғимараттар мен құрылымдар құрылысының инновациялық технологияларын құру бойынша жұмыстарды үйлестіру, сондай-ақ инклюзивті мектепке дейінгі, орта және кәсіптік білім беруді дамыту жөніндегі бағдарлама және оны нақты оқу орындарында іске асыру тәжірибесі және ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды жұмысқа орналастыру практикасы іске асты.

Мысал. LEBENSHILFE қоғамдық ұйымы және оның инклюзивті мектептерді ұйымдастыруға қосқан үлесі

Гизен қаласында 1998 жылдан бастап көптеген инклюзивті мектептер мен балабақшалардың құрылтайшысы – LIBENSHILFE (өмірлік көмек) демеушісі болып табылады. Бұл ұйымның қызмет саласы өте кең, ол мектептер мен балабақшаларға ғана емес, мүмкіндігі шектеулі адамдарға жан-жақты көмек көрсетеді және мүмкіндігі шектеулі адамдарды кәсіптік оқыту бойынша 5 оқу орнын қамтиды, онда қандай да бір кәсіпті меңгергеннен кейін мүмкіндігі шектелген адамдар жұмыс істей алады. Ол сондай-ақ дамуында кемістігі бар балаларға ерте көмек көрсету орталығын ұйымдастырды. Ерте көмек көрсету орталығына мінез-құлқында, ақыл-ой және физикалық дамуында айқын кемшіліктері бар балалары бар ата-аналар кеңес алуға келеді.

Ұйымның инклюзивті мектебінің әрбір сыныбына қалыпты дамыған 20-22 бала және мүмкіндігі шектеулі 5 бала қабылданады. Сонымен қатар топтың ішінде топ құрмау үшін сыныпта әртүрлі жастағы балалар мен мүгедектігі бар

балалар жиналады. Мектепке қабылдау кезінде осы мектеп осы балаға жарамды ма екендігі бағаланады. Ең бастысы, балалар бір сыныпта үш білім деңгейі бойынша білім алады. Барлығы жоспар бойынша іске асады, бірақ барлығының жоспары әртүрлі болады. Мысалы, сабақтың тақырыбы бір, бірақ оны бір уақытта үш түрлі білім бойынша меңгереді. Бұл тек мүмкіндігі шектеулі балаларға ғана қатысты емес.

Балалар өздері тұрған деңгейде оқи алады. Қарым-қатынас процесінде балалар бір-бірінен белгілі бір тақырыпты игеруде тәжірибе алып, үйренеді. Мектепте күн тәртібі бар: таңертеңгілік шеңбер, оқу уақыты, таңғы және түскі үзіліс, серуендеу және оқудан кейінгі уақыт. Күні бойы (оқу процесі кезінде және одан тыс) балалармен үнемі тәрбиеші болады, өйткені балалар үшін олармен үнемі бірге жүретін адам болуы маңызды. Тәрбиешіден басқа мектепте жоғары оқу орындарының практиканттары, сондай-ақ азаматтық қызмет өткеретін басқа да адамдар жұмыс істейді. Осылайша, сыныпта үнемі мұғалім немесе екі мұғалім және тағы 3-4 ересек адам болады. Егер дамуында белгілі бір ерекшеліктері бар балаларға заңнамалық деңгейде бекітілген көмекші (ассистент) қажет болса, онда бұл адам баланы мектепте болған барлық уақыт ішінде сүйемелдейді. Мұндай ассистентті алу үшін ата-аналар өтініш береді. Мұндай көмектің қажеттілігі заңда көрсетілгендей, расталуы және дәлелденуі керек.

Мектепте оқыту келе тәртіпте іске асады: оқытудың үш сатысы бар – бірінші саты – 1-2 сыныптар, екінші саты – 3-4 сыныптар, үшінші саты – 5-6 сыныптар. Сонымен қатар балалардың жартысын келесі сыныпқа ауыстыруға болады, ал екінші жартысы тағы бір жыл сол сыныпта оқи алады. Содан кейін келесі оқу жылында балалардың қалған жартысына жаңадан келгендердің екінші жартысы таңдалады. Мектепте сабақтан тыс уақытта қызығушылықтары бойынша 37 үйірме ұйымдастырылады (сурет салу, ән айту, кесте тігу, тұзды қамырдан мүсіндеу, мангал-балық және т.б.). Осы үйірмелерді басқаратын ата-аналар жұмыс пен ұйымға белсенді қатысады. Үйірмелердегі сабақтарды ата-аналар төлейді.

Германиядағы инклюзивті білім берудің күшті жақтары:

1. Арнайы білім беру жүйесін ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін мүмкіндіктердің бірі ретінде сақтау. Ата-аналар мен балалар баланың қалауы мен мүмкіндіктеріне сәйкес келетін форманы таңдай алады. Бұл таңдауды кез келген оқу жылында жасауға болады. Зердесі зақымдалған бала алдымен жалпы бастауыш мектепке барып, кейін (орта сыныптарда) арнайы мектепке ауысатын жағдайлар жиі кездесіп жатады. Бұл ауысу тек оқу материалын игерудегі жетістіктермен ғана емес, ең алдымен, орта мектепте ерекшеліктері бар бала сыныпта жалғыз бола отырып, өзімен тең әңгімелесуші таба алмайтындығымен негізделуі мүмкін.

2. Мектептегі сабақтан тыс белсенділіктің әртүрлілігі. Мысалы, жыл сайын әр сынып оқу жылының соңында саяхат жасайды. Саяхат ұзақтығы балалардың жасына байланысты өзгереді – бір күннен екі аптаға дейін. Жұмыстың бұл формасы балаларға еркін ортада бірге болуға, сабақ кеңістігінде

ғана емес, сонымен қатар күнделікті өмір жағдайында да бірлескен іс-шаралар ұйымдастыруға мүмкіндік береді (және бұл аяда зердесі зақымдалған балалар көбінесе нормативті дамып келе жатқан балаларға қарағанда жетістіктері жоғары болады).

Ондаған жылдар бойы Германияның Білім министрлігі Балалардың мектептерде дамуы мен білім алуын қадағалап, бұл туралы статистикалық мәліметтер жинады. Даму ерекшеліктері бар балалардың үштен екісінен астамы жыл сайын кәсіби білім алу дағдыларын алмай түзету мектептерін бітіреді. Бірақ мүмкіндігі шектеулі бала мамандандырылған білім беру мекемесінде кәсіби бейімділікпен оқитын болса да, мұның да өзіндік теріс жақтары бар, өйткені қоғамда түзету мектебіне айрықша көзқарас сақталған. Сонымен қатар халықаралық зерттеулер көрсеткендей, инклюзивті білім беру жүйесін іске асыру коррекциялық қолдауды қажет ететін балаларды жұмысқа орналастыруға дайындауға және олардың кәсіби мүмкіндіктерін әлдеқайда аша түсуге көмектеседі.

Германиядағы мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасаудың көп жылдық тәжірибесі білім алушыларды түзету қолдауын қажет ететін және онсыз бірлесіп оқыту жақсы нәтиже бере алатындығын айқын көрсетеді. Көптеген неміс мектептері бірлескен оқу бағдарламаларын сәтті жүзеге асыруда және жыл сайын инклюзия утопиялық идея емес екенін дәлелдейді. Мектептегі үлгерімді салыстырмалы зерттеу мүмкіндігі шектеулі балалар физикалық дені сау құрдастарының айналасында өз дағдыларын жақсырақ дамыта алады, ал дені сау білім алушылар өз кезегінде мұқтаж адамдарға қолдау көрсету мүмкіндігінен пайда көреді. Әрине, бұл мүмкіндігі шектеулі балалардың барлығына қатысты емес, әр жағдайда нақты шешім қабылдау керек. Бірақ дұрыс іске асырылған жағдайда бірлескен оқыту барлығына бірдей пайдалы.

БҰҰ-ның мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтары туралы конвенциясы бүгінде 147 елде ратификацияланған. Германия федералды республикасы үшін бұл 2009 жылдан бастап міндетті болып табылады. Бұл ретте Конвенцияның мәтіні ымырасыз болып табылады: «адамдар өздерінің шектеулеріне байланысты жалпы білім беру жүйесінен шығарылмауы тиіс». Сонымен қатар олар жалпы білім беру жүйесі мен мектептерге кіруге құқылы.

Өкінішке орай, неміс федералды штаттарының барлығы дерлік аталмыш құқықтық стандартты жүзеге асырудан алыс. Себебі мүмкіндігі шектеулі балаларды дені сау балалармен бірлесіп оқытуды жаппай енгізу айтарлықтай күш-жігерді талап етеді. Ең алдымен, инклюзияны жүзеге асыру үшін қажетті жағдайларды саяси қайраткерлер жасауы тиіс.

Өзірге мұндай әрекеттер жасалмады, егер жасалып жатса да, аса құлышыныссыз жасалуда. Бұл көптеген федералды штаттардың инклюзияны қосқысы келетіндігімен, бірақ мұндайда түзету мектептері жүйесін сақтап алуға үміт білдіретіндіктерін дәлелдей түседі. Түзету мектептерін дәйекті түрде жабудың және түзету-педагогикалық қызметкерлері жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдеріне көмектесетін мобильді қолдау орталықтарын

құрудың орнына қымбат қос құрылымдар құрылуда. Осыдан кейін жер шенеуніктері инклюзия өзін ақтамайды деп мәлімдейді.

Көптеген мұғалімдер инклюзивті оқыту жағдайларына мүлдем дайын еместіктерін білдіреді. Бұл расымен де солай. Ең маңызды қадам – инклюзия мен түзету-педагогикалық қолдауды жалпы мектеп білімінің ажырамас, толықтыратын элементі ету. Алайда іс жүзінде бұған жетуге көп уақыт керек.

Кедергілерді Германия Конституциясында белгіленген ынтымақтастыққа тыйым қалыптастырады, бұл федерациялар мен жерлерге инклюзия саласындағы саясатпен бірлесіп жұмыс істеуге мүмкіндік бермейді. Қазіргі уақытта бірлесіп оқытудың пайдасына ұлттық стратегияны әзірлеу талап етіледі. Себебі қазіргі білім беру жүйесіне негізгі зиянды инклюзия емес, оның пайдасын дұрыс түсінбеу және бірлесіп оқыту негіздерін практикада біліксіз іске асыру келтіруде [47].

Германиядағы инклюзивті білім беруге шолуды қорытындылайтын болсақ, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудың бірнеше варианты бар: қалыпты дамыған балалармен сыныпта бірлесіп оқыту, жалпы білім беретін мектептің арнайы сыныбында оқыту, жалпы білім беретін сыныпта бірақ арнайы қолдаушы сабақтарға қатыстырып оқыту, арнайы мектептерде оқыту.

Германия сонымен қатар әлемдегі арнайы білім беру ұйымдарының ең дамыған желісіне ие. Түзету (арнайы) білім беру ұйымдарына тек физикалық немесе зердесі зақымдалған балалар ғана бармайды, сонымен қатар оқытуда қиындықтары бар, сөйлеу немесе әлеуметтік дамуы тежелген балалар барады. Көп жағдайда бұл балалар әлеуметтік осал отбасылардан шыққан.

Сондай-ақ Германияда ерекше білім беруді қажет ететін әрбір бесінші бала жалпы білім беретін мектепке барады, ал жалпы білім беретін мектептегі 100 баланың алтауының ерекше білім беру қажеттіліктері бар.

Сыныпта үнемі арнайы педагог немесе екі мұғалім және 3-4 ересек (тәрбиеші немесе ассистент, ЖОО практиканты немесе азаматтық қызметін өтеп жатқан адамдар) болады. қажет болған жағдайда ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыға ассистент белгіленеді, бұл заңнамалық тұрғыда бекітілген. Және ассистент белгіленген жағдайда ол баланы мектепте болған уақытында сүйемелдейді.

Германиядағы инклюзивті білім берудің траекториясы мектепке дейінгі білім беруден басталып, кәсіптік даярлау, жоғары білім беру және/немесе жұмысқа орналастыруға дейін жалғасады.

Италия тәжірибесі

Шетелде инклюзивті білім беруді дамытудың алғашқы қадамдары ХХ ғасырдың ортасы бастау алады. Инклюзивті білім беруге көшу жалпы білім беретін мектепке өзінің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді: барлық балалар жылы шыраймен қабылдайтын, өз қарқынымен оқи алатын, ұжымның өміріне қатыса алатын, онда балалар барлық әртүрлілігін түсіне алатын және осы әртүрлілік оларды байыта түсетінін түсінетін мектепке айналады.

Италияда жалпы білім беру мектептерінде мүмкіндіктері шектеулі балалардың 90%-нан астамы оқиды. Зерттеушілердің пікірінше, Италия басқа елдер үшін білім берудің инклюзивтік түрін апробациялау алаңы болды. Италиялықтар инклюзияның ерте кезеңін «жабайы интеграция» деп атайды. Алайда бұндай жағдайда «интеграция» мен «қосу» сөздері шартты түрде болады. Негізінде бастапқы кезде оның өзі қосуға жақын болады, сондықтан бұл жердегі басты мақсат балаларда қатыстық сезімін тудыру үшін оларды мектептік қауымға әлеуметтендіру және бейімдеу болды. Басынан бастап-ақ айырмашылықтарды қабылдау және сыйлау тұлғаның бөлінбес сипаты ретінде бірінші кезекке қойылды. Сол бірінші кезеңді естеріне түсіргенде, италиялық педагогтар барлық сұрақтардың толық жауабын білмей, тек алға қарай жүргендері туралы айтады.

1971 жылы «Мүмкіндіктері шектеулі балалардың жалпы білім беру мектептерінде оқу құқығы туралы» №118 бірінші заң қабылданды. Онда: «мүгедек оқушылардың ақыл-ойы немесе дене бітімі бойынша бұзылыстарының ауырлық деңгейіне байланысты әдеттегі сыныптарда оқуы немесе қосылуы өте күрделі болған жағдайлардан басқа жағдайда мүгедек балалардың білім алуы мемлекеттік мектептердегі әдеттегі сыныптарда жүруі керек», – деп бекіткен.

1977 жылы білім беру әрекетінің «оқушылардың жеке тұлғасының толық қалыптасуында алға жылжу» бағыттылығы мен белгілі бір нормативтерді анықтау мақсатында «Жалпы мектепте оқитын мүмкіндіктері шектеулі балалардың құқығы» туралы (№ 517) заңға өзгерістер енгізілді. Осы заңға сәйкес барлық балалар ешбір шектеусіз жалпы білім беру мектептеріне қабылдануға және олардың сапалы білім алуларына арналған барлық жағдайларды тудыруға міндетті.

1992 жылы қабылданған «Жалпы мектепте оқитын мүмкіндіктері шектеулі балалардың құқығы» туралы (№ 104) жаңа заң әлеуметтендіруді ғана емес, сондай-ақ академиялық пәндерге сапалы оқытуды басты міндеттердің қатарына жатқызады. Мысалы, 13-бапта «арнайы педагогтардың әрекетін қолдауға» кепілдік береді, бұндай оқытушылар «олар жұмыс істейтін сыныбында мұғаліммен бірге оқытады, білім беру бағдарламаларын құруға және оқытуға, сынып және колледж кеңестерінің әрекеттерін талдауға және тексеруге қатысады» деп көрсетілген. Көмек көрсету жиынтығына балаға арналған жеке бағдарламаны құруға жанұяның да қатысуына қатысты кепілдік кіреді. 2003 жылы Білім беру министрлігі қосудың ұлттық саясатын өмірге

ендіруді жетілдіру мақсатында, барлық директорларды жұмыстан қол үзбей тренингіге қатысуды міндеттейді. Барлық мұғалімдерге жылына 40 сағатқа есептелген, біліктілігін арттыру курстарынан өтуді міндеттейді. Италияндық тәсілдемелер мектептің диагностикалау мен терапияны жүзеге асыратын денсаулық сақтау саласына қатысты ұйымдардың мамандарымен өзара әрекеттестікте болуымен ерекшеленеді. Бұл мамандардың арасында дәрігерлер, психологтар, әлеуметтік қызметкерлер, медбикелер, логопедтер, атқарымдық және физикалық терапевтер кіреді. Бала дамуын бағлаудан басқа диагностикалауда жанұяны тірек ету үшін олардан кейбір эмоциялық ресурстар талап етіледі

Диагностикалаудың бұндай тәсілдемесінің мақсаты – бұзылысты анықтау емес, қазіргі кезде көптеген елдерде қабылданған, тұтас көріністі алу. Оны «экологиялық» деп атайды.

Жеке оқу бағдарламасын әзірлеген кезде оқушының жеке тұлғалық ерекшеліктері, білім алуудағы қажеттіліктері; жанұяның ерекшелігі есепке алынады; оқушының нақты қажеттілігін есепке ала отырып, қолдау мамандары (дефектолог, логопед, психолог) анықталады. Мектепке баратын мүгедек оқушыларды негізгі үш топқа бөлуге болады:

а) әдеттегі бағдарлама бойынша оқитын және оқуды бітіргені туралы әдеттегі диплом алатын, алайда оқу бағдарламасын өзінің сыныптастарымен (мысалы, есту немесе көру қабілетін толық немесе жартылай жоғалтқан немесе тірек-қозғалыс аппаратында бұзылыстары оқушылар) бірге өту үшін арнайы қолдауды қажет ететін оқушылар. Бұл жағдайда оқушыларға оқыту үдерісіне, сабақтарда және тестілік тапсырмаларды орындауға көмектесетін арнайы және\немесе қосымша құралдар беріледі; шынайы себептер бойынша бұл оқушыларға әр түрлі тапсырмаларды орындау үшін әдеттегіден артық уақыт беріледі (№104 заң, 1992);

б) біршама түзетілген және\немесе жеңілдетілген бағдарламалар бойынша оқитын оқушылар. Бітіру емтихандарының қорытындысы бойынша бұл оқушыларға қалған оқушыларға берілетін дипломдардан біршама айырмашылығы бар, бір оларға баламалы құжат беріледі;

в) әдеттегі бағдарламамен оқуға мүмкіндік бермейтін, дене бітімінде және\немесе психикалық дамуында бұзылыстары бар оқушылар. Мектепті аяқтағаннан кейін олар өздерінің жұмыс тәжірибелерінің, икемділіктері мен дағдыларының толық сипаттамасы бар, мектепке барғаны туралы анықтама алады.

Мүмкіндіктері шектеулі барлық оқушыларға сынып бөлмесінен шығу және жеке оқу мүмкіндігі болатын икемді кесте жасалады [48].

Италияның заңнамалық базасы

Италия конституциясы 1948 жылы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды интеграциялау мәселелері бойынша түбегейлі өзгерістерді енгізді. 3-бапқа сәйкес, барлық азаматтар тең әлеуметтік жағдайға ие және заң алдында жеке және қоғамдық жағдайларға қарамастан (жынысы, тілі, діні, саяси

көзқарастары) тең, және 34-бапқа сәйкес даму мүмкіндігі шектеулі жандар білім алуға және жұмысқа тұруға құқылы.

Мамандардың пікіріне сәйкес, Италия барлық әлем үшін инклюзивті білім берудің зертханасына айналды. 60-жылдардың соңында итальяндықтар ерекше білім беруді қажет ететін балаларды барлық балалармен бірлесіп оқытуға қатынастың өзгеруі нақты жағдайларға байланысты орын алады. Сол себепті мұндай балаларды көрші мектепке ауыстыру туралы шешім дұрыс деп есептелді. 1971 жылы ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың жалпы бiңлім беретін мектептерде оқуға құқығы жөнiнде алғашқы заң пайда болды.

Мүмкіндігі шектеулі балаларға қызығушылықтардың арта түсуі бұл балаларды қарапайым сыныптарға кіріктіруге алып келді. Бұл процестің негізгі кезеңдері:

- 1975 жылғы Falcucci есебі, онда мектептердегі интеграция бойынша ұсыныстар тұжырымдалған.

- 1977 жылғы 4 тамыздағы №517 «Интеграция және қолдау қағидаларын қамти отыра міндетті мектепте бағалау критерийлері» заң.

- Scuola media (1979 ж.) және бастауыш мектепке (1985 ж.) арналған оқыту бағдарламалары, 1990 ж. 5 маусымдағы №148 «Бастауыш мектепті реформалау туралы» заңындағыдай, мектеп интеграциясына көңіл бөлінеді.

- Конституциялық Соттың 1987 жылғы 3 шілдедегі №215 «Жоғары орта мектептерде де міндетті интеграция туралы» шешімі.

- «Мүгедек балалар туралы» 1992 жылғы 5 ақпандағы №104 заң жүйесі.

Мысалы, 1977 жылғы заң белгіленген нормативтерді бекітті [47]:

- сыныптағы балалардың максималды саны – 20;
- сыныптағы мүмкіндігі шектеулі балалардың максималды саны – 2;
- ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қолдау бойынша арнайы іс-шаралар сыныптағы тапсырмаларға кіріктірілген;
- арнайы бағдарламалармен айналысатын сыныптар қысқарады;
- арнайы педагогтер жалпы білім беретін мектептегі мұғалімдердің командасына бірігеді;
- педагогтердің екі санаты да сыныптағы барлық білім алушылармен өзара әрекеттеседі.

Италия заңдары мүмкіндігі шектеулі жандарды мектепке кіріктірудің ортақ мақсаттарын анықтайды: «мектеп интеграциясы оқытуда, қарым-қатынаста, өзара әрекеттестікте мүмкіндігі шектеулі баланың әлеуетін дамытуды мақсат етеді. Физикалық ауытқуларға байланысты қиындықтар оқу құқығын пайдалануға кедергі болмауы керек»[50]. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қатысты жеке ережелер жоқ, өйткені бұл балалар әдеттегі білім беру ұйымдарда оқиды.

Италия заңнамасында әр мүмкіндігі шектеулі баланың қарапайым мектепте оқу құқығы нақты көрсетілген. Бұл үшін итальяндық білім беру жүйесі реформаланып, қарапайым мектептерде арнайы жағдай жасауға қайта бағытталды.

Италиядағы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды кіріктірудің негізгі бағыттары

1992 ж. «Білім беру жүйесін реформалау туралы» Заңы ерекше білім беруді қажет ететін балаларға мүгедектікті растайтын құжаттары бар кез келген деңгейдегі жалпы білім беретін мектептерде, оның ішінде университеттерде білім алу құқығын береді. Осы мақсатта денсаулық сақтау қызметтерімен, қоғаммен, мәдени орталықтармен, жергілікті билік органдарымен және физикалық және сенсорлық кемшіліктері бар білім алушыларды педагогикалық қолдау және өзара әрекеттесу бойынша мамандандырылған мекемелермен бағдарламалық келісімдерге қол қойылды. Сонымен қатар педагог-ассистенттерді тағайындау енгізілді. Олар жұмыс істейтін сыныпқа сәйкес осы мамандық пен істейтін сыныбындағы ерекшеліктергі байланысты тиісті білімге ие болуы керек. Олар сонымен қатар мектеп кестесін құруға және сынып кеңестерінің жұмыс сапасын тексеруге қатысуы керек.

Ассистент лауазымдарының саны заңмен анықталған және қабылданған білім алушылардың жалпы санына байланысты болады. Алайда мүгедектік деңгейі қиын жағдайларда мектептер 1-ден 138-ге дейінгі пропорцияға қарамастан, уақытша негізде педагог-ассистенттерді жалдауға құқылы.

1992 жылғы заң сонымен бірге ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды арнайы білім беру ұйымдарынан жалпы білім беретін ұйымдарға ауыстырудың бастапқы нүктесі болды.

1997 жылы «Дискриминация туралы» заң қабылданғаннан кейін 160 мыңға жуық мүмкіндігі шектеулі бала, оның ішінде дамуында ауытқушылығы бар мыңға жуық бала жалпы білім беретін мектептерге ауыстырылды.

«Мектептер туралы» 1994 жылғы 16 сәуірдегі №297 бірыңғай құжат мектеп интеграциясы қағидаларының тізбесін қамтиды.

Білім министрлігі шығарған кейінгі директивалар мүмкіндігі шектеулі балалардың интеграциясын күшейтуге және жақсартуға бағытталған қызметті мүгедек балаларға ерекше назар аудара отырып, мектептердегі білім беру қызметтерін байыту мен кеңейтуге бағытталған және басым бағыт ретінде анықтайды.

«Мүмкіндігі шектеулі балалар туралы» заңға сәйкес, жергілікті денсаулық сақтау органдары мүмкіндігі шектеулі балаларды белгіленген өлшемдерге сәйкес тексерулер негізінде анықтауы керек. Бұған келесілер кіреді:

– жергілікті денсаулық сақтау органдары жүргізетін функционалдық бағалауды (диагностиканы) және нәтижелерді осы саладағы маман дәрігер-нейропсихиатр, оңалту терапевті, қоғамдық қызметкерлер жазады. Функционалды бағалау білім алушының психофизикалық жағдайының аналитикалық сипаттамасы болуы керек;

- динамикалық-функционалдық қорытындыны интеграцияның бірінші кезеңінен кейін жергілікті денсаулық сақтау органдары, оқытушылар мен көмекші оқытушылар жүзеге асырады; қорытындының мақсаты жеке білім беру жоспарын дайындау болып табылады.

Барлығына арналған білім алу құқығынан және қарапайым мектепте оқу құқығынан басқа, заңнама әр мүмкіндігі шектеулі бала үшін мұғалімдер, дәрігерлер және ата-аналар бірлесіп жасайтын жеке білім беру жоспары сияқты институтты бекітеді. Жеке білім беру жоспарына белгілі бір мерзімге білім алушы үшін қарастырылған психологиялық-педагогикалық іс-әрекеттің сипаттамасы кіреді. Мектептің барлық мұғалімдері осы жоспарды ұстануы керек.

Италияда ерекше білім беруді қажет ететін балалармен арнайы және қарапайым мұғалімдер жұмыс істей алады, олардың екеуі де балаларды оқытуға бірдей жауап береді.

Итальяндық инклюзивті білім берудің ерекшелігі – мектептердің диагностика мен терапияны жүзеге асыратын денсаулық сақтау саласындағы ұйымдардың мамандарымен тығыз қарым-қатынаста болуы. Бұл мамандардың қатарына дәрігерлер, психологтар, әлеуметтік қызметкерлер, медбикелер, логопедтер, функционалды және физикалық терапевттер жатады.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың мектепке баруы барлық мектептерде және кез келген типтегі және деңгейдегі кез келген сыныптарда қарастырылған. Сондықтан Италияда мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнайы мекемелер жоқ.

Интеграциялық қызметті жүзеге асыру үшін мектептер тиісті құрылымға ие болуы, мектеп ғимараты ішіндегі балалардың қозғалысы кезіндегі барлық кедергілерді жою, барлық жабдықтарды мүмкіндігі шектеулі балалардың қажеттіліктері үшін тиісті түрде пайдалануы тиіс.

Техникалық және дидактикалық жабдықтар білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес келуі керек, бұл олардың қызметінің функционалды және сезімтал шектеулерімен байланысты. Мектептер сонымен қатар «арнайы дидактикалық материалдарды өндіру және қолдану бойынша мамандандырылған педагогикалық кеңес беру орталықтарының» көмегін қолдана алады.

«Мүгедек балалар туралы» заң оңалту орталықтары мен ауруханаларда жеке секциялар ретінде қарапайым сыныптар құруды қарастырады, мұнда денсаулық жағдайына байланысты мектепке бара алмайтын балалар оқуын жалғастыра алады. Бұл секциялар мен сабақтарды мектеп әкімшілігі жергілікті денсаулық сақтау органдарымен (ASL), қоғамдық және жеке орталықтармен Денсаулық сақтау министрлігімен және Еңбек департаментімен келісім-шарттар арқылы құрады.

Оқу бағдарламалары

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған бағдарламалар жеке оқытуға, білім алушылардың жеке айырмашылықтарына бейімделген оқу жағдайларын жасауға негізделген, сондықтан оқумен байланысты өзгерістер білім алушылардың дамуына теріс әсер етпейді және барлығына қолайлы білім беру стандарттарына қол жеткізуге ықпал етеді.

Оқу мен оқыту сапасын талдауға әлеуметтік-білім беру институттары да қатысады. Бағдарламаны әзірлеуде ұлттық бағдарламаның мазмұны мен талаптарын елемеуге болмайды.

Бастауыш мектепте бағдарлама сыныптағы мұғалімдер санын көбейтуді қарастырады, оның ішінде негізгі мұғаліммен тығыз жұмыс істейтін педагог-ассистентті қосуды көздейді.

Білім беру бағдарламаларын іске асыру үшін нақты рәсімдер белгіленеді, олардың көмегімен бағдарламаның мақсаттарына қол жеткізуге болады, бағалау бағдарламаның мүмкіндіктерін кеңейтуді ескере отырып, не жаңа ұйымдармен интеграциялау есебінен, не дәстүрлі оқытуды жаңғырту жолымен қажеттігіне қарай жүргізіледі

Интеграция процесі

Қазіргі уақытта Италияда оқу-тәрбие жұмысын даралау гипотезасы, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту процесінде жаңа білім беру стратегиялары жүзеге асырылуда. Бұл қызмет заманауи білім беру технологияларының қолдауымен және көмегімен жүзеге асырылатын сараланған оқу іс-шаралары арқылы білім беру стандарттарына қол жеткізуге бағытталған.

Жалпы білім беретін сыныптарда мүмкіндігі шектеулі балалардың болуы білім алушылардың барлық санаттары үшін оқу процесін жақсартуға ықпал ететін, барлығының қажеттіліктерін қанағаттандыратын әдістерді қолдануға деген ұмтылысты тудырады және бұл, сайып келгенде, білім беру практикасындағы инновациялардың дамуын ынталандырады. Бұл тәсіл педагогтер, әлеуметтік және медициналық қызметкерлер, білім алушылар, отбасы, мектептің барлық қызметкерлерінің икемді және келісілген іс-қимылын талап етеді.

Мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың қоғамдағы шынайы және толық интеграциясына қол жеткізу үшін білім беру процесі білім алушылардың толық дербестігін дамытуға, оларды өмір кеңістігінде өзін-өзі тануға және өзін-өзі іске асыруға бағытталған.

Италияның білім беру жүйесі мүмкіндігі шектеулі әртүрлі білім алушыларға қызмет ететіндіктен, бұл жағдай мектеп үшін білім беруді қолдауда қиындықтар туғызады, бұл ғимараттар мен олардың жабдықтарын орналастыруда ғана емес, сонымен қатар сәтті интеграция үшін қажет оқу тәжірибесін, іс-шараларды, терапевтік қолдауды саралауда да көрінеді.

Әртүрлі жағдайлардың күрделілігін, оқу-тәрбиелік әсер ету құралдарын бағдарламалау ерекшеліктерін ескере отырып, негізінен жеке білім беру жоспарын дайындау кезінде барлық осы әрекеттердің алдында функционалды диагностика болады.

Ол «білім алушылардың физикалық, психологиялық, әлеуметтік және эмоционалды жағдайын көрсетеді, мүгедектік түріне байланысты оқу іс-әрекетінің қиындықтарын және мүмкіндігі шектеулі адамның мәдени таңдауына сәйкес қолдау, нығайту және дамыту қажет білім алушының әлеуетін қалпына келтіру мүмкіндігіне баса назар аударады» [51].

Жергілікті денсаулық сақтау бөлімінде қойылған диагноз медициналық қорытындыдан тұрады (аурудың атауы, оңалту немесе фармакологиялық іс-шараларды пайдалану мүмкіндіктерінің сипаттамасы). Осы сертификат негізінде педагогтердің қолдауы анықталады, ең ауыр жағдайларда әр білім алушыға бір мұғалім, ал қиын емес жағдайда төрт білім алушыға біреуі қосылады.

Оқытуды жеке жоспарлау кезеңінің алдындағы функционалдық диагностика медицина мамандарымен, мұғалімдермен, білім алушылардың ата-аналарымен бірлесіп жүргізіледі.

Бірлесіп жұмыс істеу негізінде жұмыс тобы интеграцияның мүмкіндіктерін анықтайды, әртүрлі іс-шаралар мен қоршаған ортаның әсерін болжайды. Жалпы бағдарламаның бөлігі ретінде міндетті мектеп біліміне келетін болсақ, оны сынып кеңесі жүзеге асырады. Педагогтер әр білім алушының қажеттіліктеріне сәйкес емдеу жоспарында қолдану мерзімдерін, шарттары мен ресурстарын анықтайды. Білім алушының жеке білім беру жоспарында қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін оқытудың арнайы мазмұнына іріктеу жүргізіледі. Яғни, бағалау барлық балаларға арналған оқу бағдарламаларында қарастырылғаннан гөрі, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушының жеке жоспарына сәйкес жүргізілуі керек.

Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған итальяндық білім беру моделі тек қалыпқа келтіру тұжырымдамасына негізделмейді. Мақсат ретінде оқу процесінің үздіксіздігі және кез келген деңгейдегі білім алушылар үшін білім беру, дені сау балалармен ортақ оқу жоспары негізінде, мүмкін болған жерде, мүгедектіктің сипатына байланысты сараланған бағыттар бойынша таңдалады. Бұл балалармен жұмыс жасауда олардың қалдық даму әлеуеті барынша қолданылады.

Италияда интеграция принципі тұтастай алғанда мемлекетте шындыққа айналды. Ата-аналар мен қоғамның көп бөлігі интеграцияны педагогиканың маңызды жетістігі ретінде қабылдайды.

Бүгінгі таңда ерекше білім беруді қажет ететін балалардың 99%-ы жалпы білім беру жүйесіне біріктірілген. Ең сәтті интеграция Флоренцияда, Болоньяда, Триестте және Пармада жүзеге асырылады, ол жерлерде тіпті ең ауыр ауытқулары бар балалар мектепте әдеттегі сабақтарға қатысады.

Статистика көрсеткендей, интеграция сандық жағынан өсті, бірақ интеграция процесі кейбір қиындықтарға тап болды. 80-жылдардың басында мамандар ерекше білім беруді қажет ететін балалардың интеграциясы одан әрі дамып келе жатқанына қарамастан, оларды шешуді қажет ететін проблемалар бар деген қорытындыға келді.

Мысалы, интеграцияны үйлесімді және жалғасатын процесс ретінде айту қате болар еді. Интеграцияны жүзеге асыру және оны іс жүзінде іске асыру бойынша еліміздің әртүрлі өңірлерінде үлкен айырмашылықтар байқалады. Интеграция процесін мемлекеттік деңгейде үйлестіру азайтылады. Сонымен қатар білім алушылар алатын көмек көбінесе сол немесе аймақ үшін бөлінген мүмкіндіктер мен қаражатқа байланысты болады. Мұндай көмектің мөлшері

саяси климат пен әлеуметтік және экономикалық факторларға байланысты облыстан облысқа қарай айтарлықтай өзгеруі мүмкін.

Қолдау көрсету бойынша ерекше шаралар

Қосымша білім беру

Италияда білім беру іс-әрекетінің ұйымдастырылуы психофизикалық сипаттағы қиындықтары бар, отбасылық қатынастардағы қиындықтары бар және мүгедектігі бар мектеп жасына дейінгі балаларды біріктіруге кең мүмкіндіктер береді.

Италияда жыл сайын мүгедек балаларды топтастыру туралы қаулылар шығарылады. Қаулыларға сәйкес, балабақшалар барлық балаларды, оның ішінде оқу және түсіну қиындықтары бар балаларды қабылдайды, олар үшін үлкен білім беру мүмкіндіктері қажет. Мұндай мектепке дейінгі мекемелерде проблемалы балаларды оқыту олардың жеке дамуына мүмкіндік береді.

Ұлттық денсаулық сақтау жүйесінің әл-ауқат және денсаулық сақтау қызметтері және муниципалитеттің әлеуметтік қызметтері интеграциялық қызметті қолдайды.

Италияда балаларды білім беру саласына интеграциялау бойынша уақытылы шаралар мектепте оқу проблемаларын болдырмаудың тиімді әдісі болып табылады.

Бастауыш білім беру

Мүмкіндігі шектеулі балаларға бастауыш мектепте кешенді білім беру көмегі мен оқытушылық қолдау көрсетіледі. Кеңейтілген және сараланған оқыту практикасы жеткілікті көлемде, бірақ өте ауыр ауытқулары бар балалардың белгілі бір контингенті үшін арнайы әдістер арқылы білікті көмек пен жан жақты оқыту, сондай-ақ оңалту терапевттерінің көмегі қарастырылған. Мектептер оларға жақын мамандармен, қызметтермен және құрылымдармен жұмыс істейді. Оқу мақсаттарына кез келген жағдайда қол жеткізу керек; қарым-қатынас дағдыларын дамыту – басты мақсаттардың бірі.

Орта мектеп жасындағы балаларға білім беру

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алу құқығын жүзеге асыруды қамтамасыз ету және олардың өзін-өзі көрсетуіне жағдай жасау үшін, осы кезеңде білім беруді жоспарлауға көбінесе бір немесе әртүрлі сыныптағы білім алушылар топтары үшін ұйымдастырылған пәнаралық сипаттағы интеграциялық (және қолдау) шаралар кіреді. Олар білім алушылардың жеке қажеттіліктеріне қарай білім алушылармен жеке жұмыс жасауға бағытталған. Мүмкіндігі шектеулі балалардың интеграциясын дамытуға бағытталған қосалқы шаралар осы схемаға арнайы дайындалған мұғалімдердің қатысуымен және бастауыш білім беруге ықпал етумен сәйкес келеді.

Жоғары мектеп жасындағы балаларды оқыту

Сабақ кестесі, пәндердің көптігі, пәнаралық көзқарас мүмкіндігі шектеулі балаларды осы білім беру деңгейіне біріктіруді қиындатады. Бұл ретте көмекші шаралар негізінен басқа типтегі және деңгейдегі мектептер үшін көзделгендегідей (мұғалімдер, ассистенттер, терапиялық, әлеуметтік, денсаулық сақтау араласуы). Білім алушылардың көпшілігі техникалық және

кәсіптік мекемелерде оқуын жалғастыруда, онда бағдарламалар жалпы мәдени білім алуды қажет ететін артта қалған білім алушыларға және оқу қиындықтары бар адамдарға көмекші курстар ұйымдастыруды қарастырады. Мұндай курстарға мүгедек білім алушылар қатысады, оларға ауытқу түрін ескере отырып білікті көмек көрсетіледі.

Жоғары білім

1992 жылғы 5 ақпандағы №104 италяндық заңға сәйкес мүмкіндігі шектеулі балалар кез келшегі типтегі қарапайым сыныптар мен мектептерде ғана емес, университеттерде де оқуға құқылы. Мүмкіндігі шектеулі балалардың университеттік интеграциясында әлеуметтік және қосалқы қызметтерді, техникалық жабдықтарды пайдалану арқылы денсаулық сақтау және спортты дамыту жөніндегі қызметтерді үйлесімді жоспарлау, мамандандырылған орталықтармен келісімдер жасасу арқылы білім беру көмегін көрсету, көрі қабілетін зақымдалған білім алушылардың сабақтарына қатысуға көмектесетін аудармашылармен жұмыс істеу орын алады. Сонымен қатар, мүмкіндігі шектеулі студенттер үшін жатақханаларда тұру үшін белгілі бір орындар бекітілуі керек, университеттерде мүгедектерге арналған арнайы спорттық жабдықтар болуы керек. Мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға тегін жол жүру құқығына, сондай-ақ білім беру технологиялық зертханаларын оқу және пайдалану қызметтеріне және т.б. кепілдік беріледі.

Иммигранттардың балаларына қатысты қолданылатын ерекше шаралар

Ұзақ уақыт бойы иммигрант балаларды қарапайым мектептерге біріктіру жүзеге асырылды. Интеграцияны дамыту шаралары ата-аналардың Италияда өмір сүрген уақытына байланысты өзгеруі мүмкін. Италияда ұзақ уақыт өмір сүрген балалар әдетте италян тілін жақсы біледі. Мұндай жағдайларда, егер қолдау шаралары қажет болса, онда олар ұқсас қиындықтары бар білім алушыларға/студенттерге қолданылатындармен бірдей. Италияға жаңа келген балалар италян тілі курстарында оқи алады және білім алушылар саны аз сыныптарға тағайындалады. Арнайы мұғалімдер қарастырылмаған, бірақ бірінші кезеңде мектептер интеграцияны дамыту және білім алушылардың/білім алушылардың өзіндік мәдениетінің дәстүрлері мен әдеттерін сақтау үшін мамандардың немесе еріктілер қауымдастықтарының көмегіне жүгінеді.

Италиядағы инклюзивті білім берудің даму тарихын қорытындылайтын болсақ, мүмкіндігі шектеулі балалардың кез келген типтегі және деңгейдегі кез келген мектептің сыныптарында білім алуы қарастырылған. Сол себепті мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнайы білім беру ұйымдары жоқ деуге болады.

Бүгінгі таңда арнайы қажеттіліктері бар балалардың 99%-ы жалпы білім беру жүйесіне қосылған. Интеграция процесінің координациясы мемлекеттік деңгейде толыққанды жүзеге асқан деуге болады. Білім алушылар алатын көмек қандай бір өңірге бөлінетін қаражат мөлшеріне байланысты болады (саяси ахуал, әлеуметтік және экономикалық факторлар).

Сонымен қатар барлығына бірдей білім алу құқығы мен жалпы білім беретін мектепте білім алуға құқықтан басқа жеке оқу жоспары бекітілген. Оны әр мүмкіндігі шектеулі бала үшін мұғалімдер, дәрігерлер және ата-аналар бірлесіп әзірлейді. Мектептің барлық мұғалімдері осы жоспарды ұстануы керек.

Италияда ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен арнайы және қарапайым мұғалімдер жұмыс істейді. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту үшін жауапкершілік оларға тең дәрежеде қолданылады. Бастауыш мектепте негізгі педагогпен тығыз байланыста жұмыс істейтін педагог-ассистентті қоса алғанда, сыныптағы мұғалімдер санын ұлғайту көзделеді.

Итальяндық тәсілдің ерекшелігі – мектептердің диагностика мен терапияны жүзеге асыратын денсаулық сақтау ұйымдарының мамандарымен (дәрігерлер, психологтар, әлеуметтік қызметкерлер, медбикелер, логопедтер, Функционалды және физикалық терапевттер) тығыз қарым-қатынасы. Германия сияқты, Италияның инклюзивті білім беру траекториясы білім берудің барлық деңгейлерін қамтиды.

Ұлыбританияның тәжірибесі

1946 жылдан бастап Ұлыбританияда мүмкіндігі шектеулі адамдармен жұмыс істеудің «медициналық моделі» дами бастады. Өте жылдам қарқында мамандандырылған интернаттар ауруханаларға айналды, онда пациенттерге күтім жасау басты назарда болды. Алайда, 1967 жылы Ұлыбританияның ірі мерзімді басылымдары «мүгедектер» ауруханаларында өте қанағаттанарлықсыз жағдайлар туралы куәландыратын мақалалар жариялай бастады. Дәл сол кезде медициналық модельдің заңдылығына күмән туды.

Бұл 1971 жылы Ұлыбритания үкіметінің мүгедектерге қолдау көрсету жүйесін жақсарту туралы өз ұсынымдарын алға тартуларына алып келді. Бұл ұсынымдар тұрғылықты жердегі қызметтерді дамытуға бағытталған бағдарламалардың негізі болды.

Англияның мүмкіндігі шектеулі балалары дүниеге келген отбасыларының 90%-дан астамы балаларын өз үйлерінде тәрбиелейді. Қалған балаларды асырап алады немесе паронатты отбасыларға береді.

1973 жылға дейін ауыр бұзушылықтары бар балалар білім ала алмайды деп есептелді, ал жеңілбұзушылықтары бар балалар «толыққанды еместерге» арналған мектептерге барды, ол жерде басты назар қарапайым (тұрмыстық) кәсіби дағдыларды меңгеруге бағытталды.

Швецияда 1970 жылы қабылданған «қалыпқа келтіру» тұжырымдамасы өңделіп, алдағы 15-20 жылға мүмкіндігі шектеулі балаларға қатысты саясатты анықтай түсті. Дегенмен уақыт өте келе бұл тұжырымдаманың да дұрыстығына күмән келтіріле бастады. Модель баланың мектеп пен қоғаммен қабылдануына дайын болуы керектігін ұйғарды.

Қазіргі уақытта мүмкіндігі шектеулі адамдарды қолдау қызметтерін дамытуда «әлеуметтік модель» қағидаттары көбірек қабылдануда. Бұл адамның отбасы өміріне қатысуға, мектепте оқуға, жұмыс істеуге «дайын» болудың қажеті жоқ дегенді білдіреді. Қоршаған ортаны оның мүмкіндіктеріне бейімдеуге, әлеуметтік байланыстар жүйесін құруға және ол тұратын, оқитын және/немесе жұмыс істейтін жерде сұранысқа ие болуы мүмкін қабілеттерін дамытуға көп көңіл бөлінеді (оқуға функционалды көзқарас) [50].

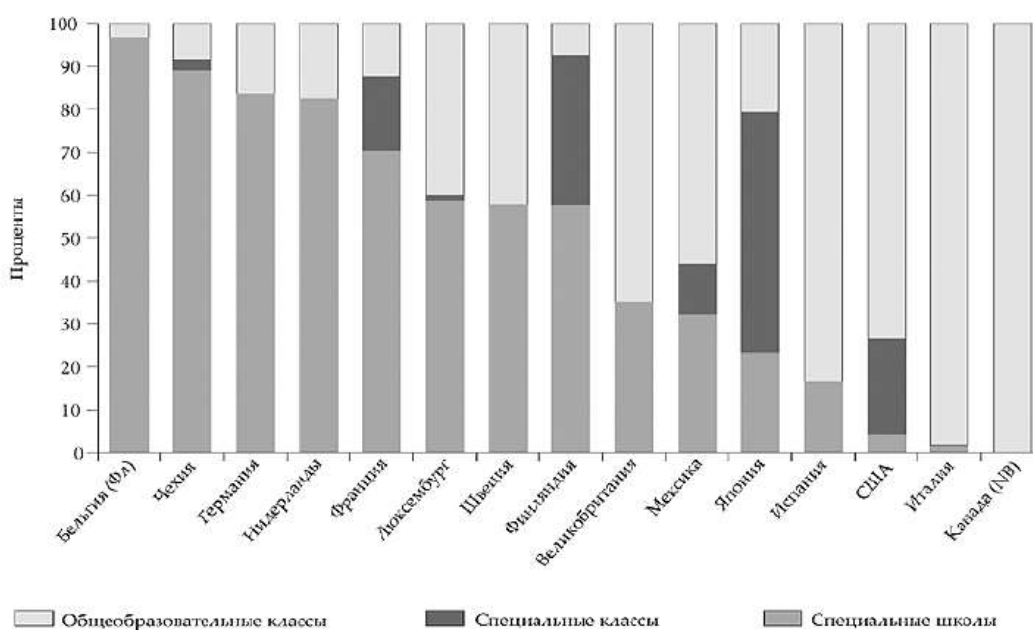
«Қалыпқа келтіру» моделі де, «әлеуметтік» модель де мүмкіндіктері шектеулі адамдарды қоғам өміріне барынша толық қосуды білдіреді. Мұндай өзара әрекеттесу мүмкіндігі шектеулі бала қарапайым жалпы білім беретін мектепте оқитын жағдайда орын алуы мүмкін. Бұл жалпы білім беретін мектеп балаларға қоғамда жұмыс істеу қабілетін игеруге «ерекше» алаң ұсынады. Тек мүмкіндігі шектеулі балаларды қабылдайтын мектеп, керісінше, балалардың жағдайын нашарлатады.

«Әлеуметтік модельді» қабылдағаннан кейін, қалыпты дамушы қатарластарының арасына мүмкіндігі шектеулі баланы ортаға қосуға көшу басталады.

Білім беру саласындағы Британдық маман Т. Бут инклюзияның рөлін атап өтіп, білім алушылардың әртүрлі санаттарының болуы, олардың әрқайсысының өзіндік ерекше білім беру қажеттілігі бар екендігі бүкіл педагогика негізделетін негізгі факт болып табылады [51]. Бұл ой Ұлыбританияның білім беру жүйесінің даму бағытын толық анықтайды.

Инклюзияның жалпы әлемдік процесінде Ұлыбританияның орнын елестету үшін статистикаға жүгіну керек.

1-суретте әлемнің 15 еліндегі жалпы білім беретін мектептерде, арнайы мектептерде және арнайы сыныптарда оқитын мүмкіндігі шектеулі білім алушылар санының (пайызбен) арақатынасын көрсететін диаграмма көрсетілген [52].

1-сурет – жалпы білім беретін мектептерде, арнайы мектептерде және арнайы сыныптарда оқитын мүмкіндігі шектеулі білім алушылар санының пайызбен арақатынасы

Даму мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру саласындағы ағылшын заңнамасын дамыту

«Доклад Уорнок» (1978)

Ұлыбританияның барлық білім беру мамандары Англияның қазіргі білім беру жүйесінің бастапқы құжаты 1978 жылғы жарияланым – баронесса Уорноктың төрағалығымен мүмкіндігі шектеулі балалар мен жастарды оқыту жағдайын зерттеу жөніндегі Комитеттің есебі болды деп мәлімдейді.

Баяндамада 2 маңызды мәселе бар:

1. Зерттеу көрсеткендей, жалпы білім беретін мектептерге баратын білім алушылар арасында мектеп өмірінің әр уақытында шамамен 20%-ы оқу

материалын игеруде қиындықтарға тап болады. Сондықтан егер бес білім алушының біреуінде қиындықтар туындаса, онда оқытудың арнайы әдістері сыныптағы оқу процесінің ажырамас бөлігі болуы керек және бұл үшін жауапкершілік барлық педагогтерге жүктеледі.

2. Комитет «ақыл-ой кемістігі бар» терминінің орнына «оқу материалын меңгерудегі қиындықтар» терминін – жеңіл, орташа және ауыр дәрежені, ал нақты проблемалар үшін, мысалы, оқу кезінде «оқу материалын игерудегі спецификалық қиындықтар» терминін енгізуді ұсынды.

1981 жылғы «Білім туралы» заң Уорнок баяндамасының көптеген ұсыныстарын қамтыды және «арнайы білім беру қажеттіліктері» ұғымын енгізді.

1988 жылғы білім беру реформасы туралы заң

Заң барлық мемлекеттік мектептер үшін ұлттық (мемлекеттік) бағдарламаны міндетті түрде бекітті, бұл барлық білім алушылардың кең және теңдестірілген бағдарлама бойынша оқуға құқығы бар екендігін және кейбіреулеріне бағдарламаны бейімдеу және арнайы шаралар қабылдау қажет болса да, мұндайға қолжетімділік болуы керек деп белгіледі.

Нұсқаулық «Арнайы білім беру қажеттіліктерін анықтау және бағалау кодексі» деп аталады [56]. 1994 жылдан бастап Білім министрлігі барлық мектептерден осы Кодекске назар аударуды талап етеді [57].

Жаңа заңнама бұқаралық мектеп мұғалімдерінің жұмысында түбегейлі өзгерістерге әкелді. Сол уақытта пайда болған 1996 жылғы «Білім туралы» Заң мектептер «Кодексті басшылыққа алуы керек, демек, қазір арнайы білімі бар-жоғына қарамастан ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды оқыту әр педагог міндеттерінің ажырамас бөлігі болып табылуы тиіс» деп түсіндіреді.

2002 жылғы қаңтарда күшіне енген қайта қаралған Кодекс жергілікті білім беру органдарына, олардың бақылауындағы мектептер мен мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына білім беру процесінде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды анықтау, бағалау және қолдау шаралары бойынша өздеріне заңмен жүктелген міндеттерді қалай дәл орындау керектігіне қатысты практикалық ұсынымдарды қамтиды.

Білім беру ұйымдарының жұмысына әсер еткен кейінгі мемлекеттік құжаттардың ішінде «Әр бала маңызды» [58] және «Табысты оқуға кедергілерді алып тастау» [59] секілді құжаттарды бөліп көрсетуге болады. Екі құжат әр түрлі ведомстволардың балалардың жағдайы мен мүмкіндіктеріне тексеру жүргізу кезінде әріптестікті және ведомствоаралық өзара іс-қимылды нығайтуға, сондай-ақ балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және қолдауды ұйымдастыруға бағытталған.

Қазіргі уақытта мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру саласындағы негізгі нормативтік құжаттар «Білім туралы» (1996 ж.) және «Мүгедектерге арнайы білім беру туралы» (2001 ж.) заңдар болып табылады.

Осы құжаттарға сәйкес, мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналары баланы арнайы мектепке бергісі келетін немесе баланы қарапайым мектепте оқыту басқа балалардың нәтижелеріне теріс әсер ететін жағдайларды

қоспағанда, қарапайым мектептерде оқуы керек. Бұл ретте мектеп мүгедек балаларды кемсітуге жол бермеуі тиіс.

Мектеп әкімшілігі ерекше білім беруді қажет ететін баланың өз қатарластарымен салыстырғанда қысым көріп отырмағанына және ол үшін барлық қажетті жағдайлар жасалатынына көз жеткізуі тиіс. Әр мектепте мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмысты үйлестіретін қызметкер болуы керек. Егер мүмкіндігі шектеулі бала білім беру стандартын игере алмаса (стандарттар икемді және бейімделуі мүмкін), ол үшін жеке бағдарлама жасалады, мысалы, ол жалпы білім беру пәндерін меңгеруге емес, өмірлік дағдыларды алуға бағытталған.

1996 жылғы «Білім туралы» заң алғаш рет ерекше білім беру қажеттіліктеріне анықтама берді: «Егер баланың білім алуы қиын болса, оған білім алу үшін арнайы қолдау қажет болса, баланың ерекше білім беру қажеттіліктері бар». Кейіннен анықтаманы Білім министрлігі қабылдады және Кодекске енгізілді.

Бала келесі жағдайларда білім алуға қиналады:

а) өз жасындағы балалардың көпшілігіне қарағанда білім мен дағдыларды игеруде айтарлықтай қиындықтарға тап болса;

в) оның мүмкіндіктері шектеулі және бұл оның тұрғылықты жеріндегі мектептердегі өз жасындағы балаларға берілетін оқу құралдарын пайдалануға мүмкіндік бермейді немесе кедергі келтірмейді;

с) ол 5 жастан кіші, егер оған білім алуға мамандандырылған қолдау көрсетілмесе, онда 5 жасқа дейін ол «а» немесе «в» санатына жатады [58].

Осылайша, ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беру саласындағы Англия заңнамасының дамуы 2 маңызды тармақты бөлуге мүмкіндік береді:

1) Англияның бұрын кемсітушілікке ұшыраған білім алушылар санатының, атап айтқанда, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алу саласындағы тең мүмкіндіктерге құқықтарын барынша толық іске асыруға ұмтылысы,

2) осы идеяларды іске асыру процесін әкімшілік және әдістемелік қолдаудың нақты шараларын әзірлеуге ұмтылу.

Ұлыбританияның білім беру жүйесінің 4 сатысы бар: бастауыш, орта (екінші саты мектебі), «одан кейінгі» және жоғары. 11 жылдық білім беру міндетті болып табылады. Балалар бірінші сыныпқа 5 жасында қабылданады, бастауыш мектепті 11-де бітіреді, содан кейін екінші сатыдағы мектепке ауысады, ол 16-да (кейде 17-18) аяқталады. Әдетте бұл ең жақын «аудандық» мектеп, бірақ ережелер ата-аналарға басқа мектепті таңдауға мүмкіндік береді. Егер бала мектепке бармаса, жергілікті білім беру органы оған оның қажеттіліктеріне сәйкес келетін басқа да білім алу мүмкіндігінің берілетініне көз жеткізуі тиіс. Екінші сатыдағы мектепті бітіргеннен кейін көптеген түлектер колледждерде немесе «одан әрі білім беру» жүйесінің басқа да білім беру мекемелерінде кәсіби бағытталған оқытуды жалғастырады. Осы оқу

орнын 18 немесе 19 жасында бітіргеннен кейін жастар университеттерге түседі (шамамен 30%) немесе жұмыс істеуге барады.

Қазіргі Англияның білім беру жүйесі нақты анықталған идеологиялық принциптерге негізделген. Ең бастысы – 5 жастан 16 жасқа дейінгі барлық балалардың мектепте жан-жақты теңдестірілген білім алуы үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету. Әлемдік қоғамдастыққа тән білім беруді дамыту тенденциясы Англияда айқын байқалады. Мұны, көріп отырғанымыздай, білім беру саласындағы ағылшын заңнамасының даму векторы көрсетеді. Идеялық компонент қоғамдық санадағы өзгерістерге алып әкеледі, ал ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жаппай мектепте оқуға заңмен бекітілген құқығы мамандарды оқу процесін ұйымдастыруға және жүргізуге жаңа тәсілдерді әзірлеуге шақырады. Бұл жұмыстың жемісі қазіргі ағылшын мектебінің жұмысын реттейтін ресми құжаттарда көрсетілген. Іс жүзінде мұның бәрі еліміздің түрлі өңірлерінде, түрлі білім беру округтері мен мектептерінде табыстылықтың әртүрлі дәрежесімен іске асырылады. Жалпы білім беретін мектепте білім алушылардың қажеттіліктерін барынша толық қанағаттандыруды талап ететін заңдарды жүзеге асыру қиын процесс, кейде инклюзия идеясын жақтаушылар мен қарсыластар арасындағы қатал күрес жүреді.

Англиядағы мектептердің жіктелуі өте күрделі, бірақ білім алушылардың басым көпшілігі екі негізгі категорияның біріне жататын мектептерге барады:

- балалар тегін оқитын мемлекеттік, жергілікті білім беру органдарының қарамағындағы;

- ата-аналар балаларының оқуы үшін ақы төлеуі керек тәуелсіз немесе жеке мектептер [62].

Англияда балалардың 93%-ы мемлекеттік жалпы білім беретін, арнайы немесе «классикалық» (Grammar Schools) мектептерге барады. Балалардың қалған 7%-ы жеке меншік мектептерге барады.

Көптеген мемлекеттік мектептерде мектеп қызметкерлері мен білім алушылар орындауға міндетті қатаң ережелер белгіленеді. Мектеп қоғамдастығы мәдениетінің мәні, атап айтқанда, «инклюзия көрсеткіштері» секілді мектептер жұмысының тиімділігін бағалау жөніндегі нұсқаулықта бірінші орынға қойылады. Мәдениет мектеп саясатымен және осы саясатты іс жүзінде жүзеге асырумен қатар, әртүрлі қабілеттері бар балалар оқитын мектептің тиімді жұмысының негізгі шарты ретінде қарастырылады [62].

Бүгінгі таңда Англияда ерекше білім беруді қажет ететін балалар жалпы білім беретін мектептерде, ресурстық қамтамасыз етілген жалпы білім беретін мектептерде, жалпы білім беретін мектептердің арнайы (түзету) сыныптарында, арнайы мектептерде – мемлекеттік және жеке мектептерде (көбінесе шіркеуде ұйымдастырылады) оқиды.

Жалпы білім беретін мектеп

Ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бағдарламаны, оқу мақсаттарын, оқыту әдістерін саралау, жетістіктерді бағалау жүргізіледі. Кейбір балаларға сыныпта барлық уақытта, кейбір сабақтар кезінде немесе

күндізгі уақытта (қажеттіліктерге немесе ресми нұсқауларға сәйкес) педагог-ассистент көмектесе алады. Нақты міндеттерді шешу үшін жеке оқыту бағдарламасы (ЖОБ) пайдаланылуы мүмкін. Уақыт өте келе сабақтар жеке режимде өткізілуі мүмкін.

Ресурстармен қамтамасыз етілген жалпы білім беретін мектеп

Оқу уақытының көп бөлігін балалар әдеттегі сыныпта өткізеді. Жақсы ресурстық мектеп – бұл жалпы білім беретін мектеп, ол қатты бұзушылықтары бар және күрделі құрылымы бар балаларға қарапайым құрдастарының тобына толықтай кіруге мүмкіндік береді.

Оқу процесінің тиімділігі қосымша қолдауды қамтамасыз етеді. Бұл маман, қосымша мұғалім, терапевт, педагог-ассистент немесе басқа қажетті кәсіби қызметкер болуы мүмкін. Бұл арнайы жабдық болуы мүмкін.

Мұндай мектептерді жақсы ресурстық қамтамасыз ету көбінесе кейбір арнайы мектептердің таратылуының салдары болды.

Мектепте көру, есту немесе аутизм спектрінің бұзушылығы секілді белгілі бір бұзушылықтары бар немесе бірнеше бұзушылықтары бар балаларды сәтті оқытуға арналған ресурстар болуы мүмкін. Көптеген білім беру аудандарында ресурстық мектептер бар.

Қосымша көмек сыныпта, жеке сабақтарда немесе аралас жаттығулар кезінде көрсетілуі мүмкін. Ресурстық мектепте қосымша мұғалім, көбінесе арнайы мұғалім, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар бар бірнеше сыныптарда жұмыс істейді. Мұғалім басқа мектеп білім алушыларын қолдауға қатыса алады. Педагог-ассистентте арнайы дайындық болмауы мүмкін.

Жалпы білім беретін мектептердегі арнайы сыныптар

Бұл сыныптарда оқыту толығымен мамандандырылған. Бұл бала күтімі мен терапияға қатысты. Мұндай сыныптар жалпы білім беретін мектептің құрамдас бөлігі болса да, арнайы мектепке ұқсайды.

Білім алушылар, әдетте, өте күрделі бұзушылықтары бар балалар, көбінесе «қарапайым» құрдастарынан бөлек оқытылады, бірақ олармен бірге олар үшін қолайлы сабақтарға қатысады. Балалар бүкіл мектеп үшін бірдей форманы киеді, барлығына бірдей ережелерді орындайды. Сабақтарда білім алушылар әртүрлі топтастырылған. Кейде сабақтар бір-бірден немесе шағын топтарда өтеді (білім алушылардың қажеттіліктеріне байланысты).

Арнайы мектептер

Көптеген мамандардың пікірінше, кейбір балалар үшін (күрделі/бірнеше/терең бұзушылықтары бар) – арнайы мектеп білім беру мекемесінің ең жақсы нұсқасы болып табылады. Инклюзия мүмкіндіктерін кейде жергілікті жалпы білім беретін мектептер ұсынады. Бұқаралық мектептің балалары арнайы мектепте біраз уақыт өткізе алады немесе арнайы мектептің балалары одан да арнайы мектепке бара алады.

Кейбір арнайы мектептер белгілі бір танымалдылыққа байланысты біріктіріледі; тиімсіздер жабылады.

Сарапшылардың пікірінше, жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуға толығымен көшу қиын.

Біріншіден, бұқаралық мектептердің көптеген жұмысшыларына тиісті дайындық жетіспейді, екіншіден, бұқаралық мектептің әдеттегі сыныбында 32 адамға дейін оқуға болады, ал мұндай жағдайлар ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін, әсіресе эмоционалды, әлеуметтік, мінез-құлық проблемалары бар балалар үшін, мазасыз балалар мен аутизм спектрі бұзылған балалар үшін қолайсыз. Жалпы, бастауыш жалпы білім беретін мектептерде бір мұғалімге 22,7 білім алушыдан келеді. Екінші сатыдағы мектептерде – 17 білім алушы, ал арнайы мектептерде – 6,3 білім алушы бар [63].

Жалпы білім беретін мектептерде мектепке бөлінетін қаржы қаражатының көп бөлігі білім алушылар санына пропорционалды (ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қолдауға қаражат қосылады). Арнайы мектептерді қаржыландыру әртүрлі болады, бірақ ол әдетте мектеп үшін жасалған орындар санына байланысты болады. Сонымен қатар бір орынның құны мектеп айналысатын білім беру қажеттіліктерінің күрделілігімен анықталады.

Англияның Білім министрлігі жүргізген статистикалық талдау [64] ерекше білім беруді қажет ететін балалардың әртүрлі типтегі мектептерге қанша пайыз бөлінетінін көруге мүмкіндік берді. Бұл талдау «ерекше білім беру қажеттіліктері туралы қорытынды» деп аталатын ерекше білім беруді қажет ететін балалардың санаты бойынша және ерекше қажеттіліктер анықталған, бірақ арнайы қорытындысы жоқ адамдар үшін ақпаратты бөлек ұсынады. Қорытынды – балада ауыр бұзушылықтар болған жағдайда мектептер үшін іс-әрекетке басшылық болып табылатын құжат.

Осылайша, талдау бойынша Англияның барлық мектептеріндегі білім алушылардың шамамен 2,8%-ы арнайы білім беру қажеттіліктері туралы қорытынды жасады.

Оның 57,2%-ы мемлекеттік жалпы білім беретін оқу орындарына (балабақшалар, бастауыш мектептер және екінші сатыдағы мектептер) қабылданды. Мұндай білім алушылардың 36%-ы мемлекеттік арнайы мектептерге барды. Жеке меншік мектептерге осы санаттағы білім алушылардың 3,9% қабылданды.

Сонымен қатар Англияның барлық мектептерінде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар – білім алушылардың жалпы санының 16,4%. Бастауыш мектептерде мұндай білім алушылардың пайызы 17,7%, екінші сатыдағы мектептерде – 16,2% құрайды.

Білім алушылардың ерекше қажеттіліктерін анықтау және білім беру мекемелерінің іс-әрекеттері

Сонымен, талдау бойынша Англияның барлық мектептеріндегі білім алушылардың шамамен 2,8%-ы арнайы білім беру қажеттіліктері туралы қорытынды жасады.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды анықтау және білім беру ұйымдарымен жасалатын іс-әрекеттер

Мектепте баланың үлгерімі немесе мінез-құлқы проблемалары бар болған жағдайда ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау және бағалау және Кодекспен реттелетін тиісті жауап беру процесі басталады.

Білім алушыға қосымша көмек көрсетудің негізгі деңгейі «Мектеп әрекеттері» деп аталады. Бұл деңгейде мұғалім немесе ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қолдау жөніндегі іс-шаралар үйлестірушісі қосымша көмекке немесе әдеттегі мектеп бағдарламасында көрсетілгеннен өзгеше көмекке мұқтаж баланы анықтайды. Бұл туралы ата-аналарға хабарлау керек және олармен консультациялар жүргізіледі. Мұндай жағдайда әрбір бала үшін жеке оқу жоспары құрылады, онда мақсаттар, педагогикалық стратегиялар, берілуі тиіс көмек, сондай-ақ көрсетілетін көмектің тиімділігін бағалау өлшемшарттары жазылады. Жеке оқу жоспары жылына кемінде екі рет қайта қаралуы керек және осыған байланысты ата-аналарға кеңес берілуі керек.

Егер қолдаудың бұл деңгейі толық нәтиже бермесе, мектеп дефектологты, логопедті немесе басқа маманды сырттан тарту туралы мәселені қарастыра бастауы мүмкін. Қолдаудың бұл деңгейі «Мектептің қосымша іс-әрекеттері» деп аталады.

Егер баланың үлгерімін бақылау оның алдыңғы екі деңгейде жүзеге асырылатын іс-әрекеттер арқылы қанағаттандырылмайтын қажеттіліктері бар екенін көрсетсе, мектеп жергілікті білім беру органына стандартталған тексеру жүргізу туралы өтінішпен жүгініп, кейіннен ресми құжат – «Арнайы білім беру қажеттіліктері туралы қорытынды» жасай алады.

Зерттеу баланың оқу орнына қабылданған кезде мектептің өтініші бойынша ғана емес, сонымен қатар оның ерекшеліктері дамудың алдыңғы кезеңдерінде айқын болса, ертерек жүргізілуі мүмкін.

Жергілікті білім беру органы балада ерекше білім беру қажеттіліктері бар екендігі туралы Денсаулық сақтау органдары арқылы біле алады және отбасын тексеру жүргізу жоспарлары туралы хабардар ете алады. Ата-аналар да тексеру жүргізу туралы өтініш жасай алады. Егжей-тегжейлі диагностика білім беру органы базасында Денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау органдарының өкілдері кіретін мамандардың мультидисциплинарлық командасымен жүзеге асырылады. Зерттеу нәтижелері бойынша арнайы білім беру қажеттіліктері туралы қорытынды жасалуы мүмкін. Ол 6 бөлімнен тұрады [65].

Саралау

«Саралау» ұғымы ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен барлық жасалатын жұмысқа қатысты. 1990 жылдары Ұлыбританияда «саралау» сөзі кәсіби ортада әбден сіңісті, бірақ оны адамдардың бәрі бірдей түсіне бермелі және азғантай адамдармен іске асты.

Қазіргі уақытта британдық мамандар саралауды «тәрбиешілер білім алушылардың мектеп бағдарламасынан өту қажеттіліктеріне жауап беретін, белгілі бір баланың оқу материалын топ жағдайында қалай игеретініне сәйкес келетін оқыту әдістерін таңдау процесі» деп анықтайды [66].

Мемлекеттік мектеп бағдарламасын әзірлеу жөніндегі Комитет (NCC) саралаудың мектеп бағдарламасын жүзеге асыру процесінің ажырамас бөлігі болуын талап етеді және тиісті инспекторлар жүргізетін оқыту сапасын бағалау мектеп шығарған саралаудың білім алушыларға қаншалықты сәйкес келетінін бағалауды қамтуы керек.

Саралау стандарттардың жоғарылауына ықпал етеді, өйткені ол материалды ұсыну және оны игеру міндеттерін біріктіреді.

Сонымен қатар саралау ұйымдастыру шараларын, оқу жағдайларын және өзіндік жұмыс стилін мұқият жоспарлауды қажет ететін күрделі міндет болып табылады.

Білім алушылардың жетістіктерін саралау және бағалау

Бірнеше жылдар бойы мұғалімдер білім алушылардың оқу үлгерімі мен үлгерімін белгіленген есеп беру және/немесе жылдық бақылау процедуралары арқылы бақылап отырды, алайда бұл білім алушылардың жетістіктерін куәландыратын мәліметтер субъективті немесе оқшауланған бақылау жағдайларына негізделген.

Көптеген мамандардың пікірінше, жаңа дәуірдің басталуы 1998 жылы Білім Министрлігі әзірлеген «Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың оқу мақсаттарын анықтау бойынша жұмысты қолдау» құжатының шығарылуымен байланысты [67]. Құжат жетістіктері мемлекеттік бағдарламада белгіленген, яғни 1-деңгейден төмен үміттерден тыс білім алушылардың жетістіктері мен прогресін объективті бағалау үшін негіз болатын үлгерім критерийлерін анықтады. Дәл осы құжат министрлік әзірлеген «Пи шкала» жүйесін пайдалануды ұсынады.

P-шкалалар білім алушылардың жетістіктеріне мониторингілеуді іске асырады. P-шкалалар мемлекеттік бағдарламаның барлық пәндеріне, соның ішінде жеке және қоғамдық дамуға, денсаулық пен діни білімге арналған. 2007 жылдан бастап ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың жетістіктерін бағалау мемлекеттік бағдарламаның өтуін бағалаудың міндетті, заңдастырылған бөлігіне айналды.

Англиядағы дамуында ауытқулары бар балалар дүниеге келген отбасылардың 90%-дан астамы балаларын үйде тәрбиелейді. Қалған сәбилер асырап алынады немесе патронаттық отбасыларға орналастырылады.

Негізгі НҚА сәйкес, мүмкіндігі шектеулі балалар ата-аналары баланы арнайы мектепке бергісі келетін немесе баланы қарапайым мектепте оқыту басқа балалардың нәтижелеріне теріс әсер ететін жағдайларды қоспағанда, қарапайым мектептерде оқуы керек. Мектеп мүмкіндігі шектеулі балаларды кемсітуге жол бермеуі керек. Ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды қолдау «әлеуметтік модель» қағидаттарында жүзеге асырылады.

Бүгінгі таңда Англияда ерекше білім беруді қажет балалар жалпы білім беретін мектептерде, ресурстық қамтамасыз етілген жалпы білім беретін мектептерде, жалпы білім беретін мектептердің арнайы (түзету) сыныптарында, арнайы мектептерде – мемлекеттік және жеке мектептерде (көбінесе шіркеуде) оқиды.

Англияда балалардың 93%-ы мемлекеттік жалпы білім беру, арнайы немесе «классикалық» (қалған 7%-ы жеке мектептерде) мектептерде білім алады. Англияның барлық мектептерінде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар білім алушылардың жалпы санының 19,2% құрайды.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға сыныпта барлық уақытта, кейбір сабақтар кезінде немесе күн ішінде (қажеттіліктерге немесе ресми нұсқауларға сәйкес) мұғалімнің көмекшісі көмектесе алады. Нақты міндеттерді шешу үшін жеке оқыту бағдарламасы (ЖОБ) пайдаланылуы мүмкін. Әр мектепте мүгедек балалармен жұмысты үйлестіретін қызметкер болуы керек.

Оқу процесінің тиімділігі қосымша қолдауды қамтамасыз етеді. Бұл маман, қосымша мұғалім, терапевт, педагог-ассистент немесе басқа қажетті кәсіби қызметкер, сондай-ақ арнайы жабдық болуы мүмкін.

«Инклюзия көрсеткіштері» мектептер жұмысының тиімділігін бағалау жөніндегі нұсқаулық болып табылады. Мәдениет, саясат және осы саясатты іс жүзінде іске асыру негізгі шарт ретінде қарастырылады.

Ньюхэм білім беру жүйесінің құрылымы

Ньюхэмде 8 балабақша (4-5 жас аралығындағы балалар үшін), 66 бастауыш мектеп, 15 екінші деңгейлі мектеп, сонымен қатар 5 арнайы мектеп және тарату мектебі, яғни мектептен шығарылған балалар келетін оқу орындары (әдетте 11-16 жас аралығындағы балалар). Алдыңғы жылдары көптеген арнайы мектептердің жабылуы округтің 16 мектебін арнайы білім беру қажеттіліктерінің белгілі бір түрлерімен жұмыс істеу үшін әдістемелік және педагогикалық ресурстармен қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Округте әртүрлі режимдегі барлық мектептерге қолдау көрсететін бірнеше әдістемелік орталықтар жұмыс істейді (мектептерге бару, мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру, кеңес беру, балалармен жеке жұмыс). Бұл:

1. Әдістемелік білім беру орталығында келесілер жұмыс істейді:

- білім алушыларға оқу материалын меңгеруде көмек көрсетуге және кеңес беруге жауапты команда;

- аутистік спектрдің бұзылыстары бар білім алушылармен жұмыс жөніндегі команда;

- үйге баруды жүзеге асыратын ерте көмек көрсету мамандарын қолдау тобы;

- сөйлеуді дамыту, қарым-қатынас және өзара әрекеттесу саласындағы мамандар тобы;

- көру қабілеті зақымдалған білім алушыларды қолдау қызметі;

- есту қабілеті зақымдалған білім алушыларды қолдау қызметі.

2. Балалармен, жасөспірімдермен, ата-аналармен және әртүрлі мамандармен тығыз жұмыс жасайтын педагогикалық психология орталығы.

3. Мінез-құлық проблемаларымен жұмыс жөніндегі орталық

Ньюхэм тәсілінің негізінде «динамикалық интеграция» деп аталатын ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар барлық уақытта басқа білім

алушылармен бір сыныпта болмауға тиіс («толық қосу») икемді тәсіл қағидаты жатыр.

Олар жай ғана «қажетті іс-шараларға қатысу үшін қажетті уақытта болуы керек». Яғни, жергілікті мамандардың пікірінше, бұл интеграцияға қарсыластар мен «толық қосу» идеясын ұстанушылар арасындағы дауды прагматикалық шешу.

Білім берудің артықшылықтары мен кемшіліктерін талқылау кезінде оның сапасы туралы сұрақ әрдайым қойылады. Инклюзияны жақтаушылар интеграция жағдайында мұғалімнің шеберлігі едәуір артады және бұл барлық білім алушылардың жетістіктеріне оң әсер етеді дейді. Ньюхэмде бұл үшін бастапқы жағдайлар ең қолайлы емес сияқты.

Ньюхэмнің ерекшелігі – Лондондағы тұрғындарының әл-ауқатының ең төмен деңгейі. Сонымен қатар бұл округте 2001 жылғы мәліметтер бойынша тұрғындардың 60,6%-ы иммигранттар, негізінен Африка мен Азиядан келгендер (ал жалпы ел бойынша халықтың бұл санаты 7,9%, ал Лондон бойынша орташа есеппен 28,8% құрайды).

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды және «қарапайым» білім алушыларды бірлесіп оқыту процесін ұйымдастыру, оқыту әдістері, мектеп бағдарламасын саралау, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қолдауды жоспарлау және жүзеге асыру, қаржыландыру мәселелері және т.б. соңғы 20 жыл ішінде Ньюхэмде мұқият зерттеу тақырыбы болды. Осы уақыт ішінде мектепте оқытудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін жүйе құрылды.

Білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін және білім беру мекемелерінің іс-әрекеттерін анықтау

Егер мектепте баланың үлгерімі немесе мінез-құлқы проблемалары болса және мектеп қызметкерлері мұны арнайы білім беру қажеттіліктерінің мүмкін көрінісі деп санаса, Кодексте реттелетін процесс басталады. Бұл ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау және бағалау және тиісті жауап беру процесі.

Білім алушыға қосымша көмек көрсетудің негізгі деңгейі «Мектеп әрекеттері» деп аталады. Бұл деңгейде мұғалім немесе ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қолдау жөніндегі іс-шаралар үйлестірушісі қосымша көмекке немесе әдеттегі мектеп бағдарламасында көрсетілгеннен өзгеше көмекке мұқтаж баланы анықтайды. Бұл туралы ата-аналарға хабарлау керек және олармен консультациялар жүргізіледі. Мұндай жағдайда әрбір бала үшін жеке оқыту жоспары (ЖОЖ) жасалады, онда мақсаттар, педагогикалық стратегиялар, ұсынылуы тиіс көмек, сондай-ақ көрсетілетін көмектің тиімділігін бағалау критерийлері жазылады. Жеке оқу жоспары жылына кемінде екі рет қайта қаралуы керек және осыған байланысты ата-аналарға кеңес берілуі керек. Алайда бұл міндетті құжат емес, бірақ мектеп қызметкерлері белгілі бір баланың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін өз әрекеттерін тіркеуге міндетті. Кейде бұл сабақ жоспарын құру аясында жасалады.

Егер қолдаудың бұл деңгейі толық нәтиже бермесе, мектеп дефектологты, логопедті немесе басқа маманды сырттан тарту туралы мәселені қарастыра бастауы мүмкін. Бұл қолдау деңгейі деп аталады.

«Мектептің қосымша қызметі».

Егер баланың үлгерімін бақылау оның алдыңғы екі деңгейде жүзеге асырылатын іс-әрекеттер арқылы қанағаттандырылмайтын қажеттіліктері бар екенін көрсетсе, мектеп жергілікті білім беру органына стандартталған тексеру жүргізу туралы өтінішпен жүгіне алады, содан кейін жоғарыда аталған «Арнайы білім беру қажеттіліктері туралы қорытынды» ресми құжатын әзірлеуге болады.

Зерттеу баланың оқу орнына қабылданған кезде мектептің өтініші бойынша ғана емес, сонымен қатар оның ерекшеліктері дамудың алдыңғы кезеңдерінде айқын болса, ертерек жүргізілуі мүмкін.

Мектептер мен балабақшалар, әсіресе жалпы білім беру мекемелері, баланы қабылдау кезінде ақпаратқа деген қажеттілікті сезінеді. Зерттеу процедурасының ұзақтығын ескере отырып және ол басынан аяғына дейін 26 аптаға созылады және келіссөздер процесін, апелляция беруді (қажет болған жағдайда) және т.б. камтиды, әдетте баланың оқу орнына түсуінен бір жыл бұрын тексеруді бастау ұсынылады.

Жергілікті білім беру органы баланың ерекше білім алу қажеттілігінің бар екендігі туралы Денсаулық сақтау органдары арқылы біле алады және тексеру жүргізу жоспарлары туралы отбасына хабарлай алады. Ата-аналар да тексеру жүргізу туралы өтініш жасай алады. Егжей-тегжейлі диагностика білім беру органы базасында Денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау органдарының өкілдері кіретін мамандардың мультидисциплинарлық командасымен жүзеге асырылады. Зерттеу нәтижелері бойынша арнайы білім беру қажеттіліктері туралы қорытынды жасалуы мүмкін.

Қорытынды алты бөлімнен тұрады:

1-бөлімде баланың сипаттамасы беріледі, оған бұрын онымен жұмыс істеген мамандар жасаған құжаттар қоса беріледі: дәрігер, психолог, педагог және т. б.

2-бөлімде бала бастан кешіретін қиындықтардың барлық салалары сипатталған.

3-бөлімде ерекше білім беруді қажет ететін баланы қолдау жөніндегі барлық шаралар туралы және қолдау процесінің мониторингі қалай жүзеге асырылатыны туралы толық ақпарат беріледі.

4-бөлімде балаға сәйкес келетін мектеп түрінің сипаттамасы берілген және сол немесе басқа нақты мектеп ұсынылады. Айта кету керек, қорытынды жасау процесі екі кезеңнен тұрады. Бірінші кезеңде қорытынды жобасы танысу үшін ата-аналарға жіберілетін болса, 4-бөлім әлі толтырылмаған болып қалады.

5-бөлімде баланың білім алуға байланысты емес ерекше қажеттіліктері көрсетілген. Бұл бөлім әлеуметтік қызметтермен, денсаулық сақтау қызметтерімен және т. б. ынтымақтастықта толтырылады.

6-бөлім білім алушының білімге қатысты емес қажеттіліктеріне байланысты көмек түрлерінің толық сипаттамасын қамтиды. [27]

1993 жылы арнайы қаулымен ата-аналардың өтініштерін қарау үшін ерекше білім беру қажеттіліктері мен шектеулі мүмкіндіктер туралы арнайы юрисдикция соты құрылды.

Іс жүзінде, әдетте, ауыр немесе бірнеше бұзушылықтары бар білім алушыларға қатысты қорытынды жасалады деп күтілуде (Даун синдромы бар балалардың көпшілігі әдетте қорытынды алады), дегенмен комиссия жазбаша қорытындысыз мектеп білім алушы үшін тиісті шараларды жүзеге асырады деген қорытындыға келуден бас тартуы мүмкін. Егер қорытынды жасалса, онда оны берген білім беру органы барлық ұйғарылған шаралардың орындалуына жауап береді.

Саралау

«Саралау» ұғымы ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен барлық жұмыстың негізінде жатыр. Біз мемлекеттік мектеп бағдарламасын, жетістіктерді бағалау жүйесін және бір жағынан заңдар мен ережелермен реттелетін сертификаттау жүйесін, екінші жағынан мектептердің икемді жұмысының нәтижелері болып табылатын тәсілдерді қарастырамыз.

Біріншіден, оқытудың барлық тәсілдерін мұқият зерделеу туралы айта отырып, екі нәрсені тағы бір рет атап өткен жөн: біріншіден, идеологияның елеулі әсері (бұл жеке айырмашылықтарды норма ретінде тану және әр баланың білім алу құндылығы), екіншіден, 1988 жылдан бастап білім беру жүйесін реформалау туралы Заңға сәйкес мемлекеттік бағдарлама барлық мемлекеттік мектептер үшін міндетті болды. Сонымен балалар қаншалықты топтасса да, олардың ерекшеліктері мен оқу іс-әрекетінде әрдайым әртүрлілік болады. Мұны мойындау саралаудың негізі болып табылады.

Мемлекеттік мектеп бағдарламасына қолжетімділікті білім беру жүйесі жақсарған сайын әртүрлі бола бастаған жақсы ойластырылған арнайы тәсілдер ғана қамтамасыз ете алды.

Қазіргі уақытта британдық сарапшылар келесі анықтаманы «саралау» ұғымының мәнін неғұрлым дәл көрсетеді деп санайды: «саралау – бұл мұғалімдер білім алушылардың мектеп бағдарламасынан өту қажеттіліктеріне жауап беретін, белгілі бір баланың оқу материалын топ жағдайында қалай игеретініне сәйкес келетін оқыту әдістерін таңдаған процесс» (Виссер, 1993). [28] Бұл анықтама білім алушылардың материалды игеру стиліне оқыту стилін таңдауды білдіреді. Бұл жағдайда, әдетте, бұл бағдарламаның мазмұнын даралау туралы емес.

Білім алушылардың жетістіктерін саралау және бағалау

Бірнеше жылдар бойы мұғалімдер білім алушылардың оқу үлгерімін белгіленген есеп беру және/немесе жылдық бақылау процедуралары арқылы бақылап отырды, алайда бұл білім алушылардың жетістіктерін куәландыратын мәліметтер субъективті немесе оқшауланған бақылау жағдайларына негізделген. 1998 жылы Білім Министрлігі әзірлеген «Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың оқу мақсаттарын анықтауға арналған

жұмысты қолдау» [29] құжатының жариялануы, мамандардың пікірінше, жана дәуірдің басталуын атап өтті. Бұл құжат жетістіктері мемлекеттік бағдарламада белгіленген, яғни 1-деңгейден төмен үміттерден тыс білім алушылардың жетістіктері мен прогресін объективті бағалауға негіз болатын үлгерім критерийлерін анықтады. Дәл осы құжат министрлік әзірлеген «Р шкаласы» жүйесін қолдануды ұсынады (көрнекі тану үшін біз бұдан әрі осы таразыларды латын әрпін қолдана отырып белгілейміз. Осы тұрғыда ол ұсынылған деңгейлер жүйесі prelevel деп аталатындықтан пайда болды).

Р-шкалалар мемлекеттік бағдарламаның барлық пәндеріне, соның ішінде жеке және қоғамдық дамуға, денсаулық пен діни білімге арналған. Р-шкалалар білім алушылардың жетістіктерін бақылауға мүмкіндік береді. 2007 жылдың қыркүйегінен бастап ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың жетістіктерін бағалау мемлекеттік бағдарламаның өтуін бағалаудың міндетті, заңдастырылған бөлігіне айналды.

Бағдарламаның әр пәнінің өзіндік р-шкаласы бар. Әр шкала 8 деңгейге бөлінген. Алғашқы 3 деңгей (P1 – P3) барлық пәндер үшін бірдей, олардың сипаттамасында белгілі бір тақырыпқа қатысты мысалдар келтірілуі мүмкін. Бұл ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жалпы дамуына қатысты дағдылар мен олардың көріну диапозондарының сипаттамалары, және алғашқы үш деңгейдің әрқайсысы қосымша екі кіші деңгейге бөлінеді: i және ii.

Жалпы деңгейдің сипаттамаларын келтіріп өтсек:

p1 (i) – білім алушыларға түрлі тәжірибе алу үшін түрлі тапсырмалар мен мүмкіндіктер ұсынылады. Балалар пассивті немесе қарсылық көрсете алады. Баланың қатысуының кез келген формасы, егер ол күтпеген шу немесе қандай да бір қимыл пайда болса, дірілдесе немесе қатып қалса да, мүмкіндігінше сақталады.

P1 (ii) білім алушылар өздеріне ұсынылатын қандай да бір қызмет түрлерін немесе тәжірибені ұғынуды көрсетеді. Олар белгілі бір адамдарға, оқиғаларға, заттарға немесе заттардың бөліктеріне назар аударуға дайын кезеңдерге ие.

P2 (i) білім алушылар таныс адамдарға, оқиғалар мен заттарға бірдей жауап бере бастайды. Олар жаңа іс-шараларға және сезімдерге жауап береді, мысалы, әдеттегі оқиғалар өзгерген кезде қозғалады немесе алаңдатады. Олар адамдарға, оқиғаларға және заттарға қызығушылық таныта бастайды, мысалы, ұзақ уақыт бойы тақырыптың қозғалысын бақылай алмайды.

P2 (ii) балалар өзара қарым-қатынаста белсенділік таныта бастайды, басқаларға өздерінің тұрақты қалауы туралы түсінік береді, мысалы, сүйікті пәнін қабылдауға ниет білдіреді. Олар көбінесе сынақтар мен қателіктер арқылы әрекеттерді орындайды және қысқа уақыт ішінде олар не істегендерін есіне алады. Бірлескен зерттеу кезінде басқалармен бірлесіп жұмыс жасаңыз, мысалы, оларға берілген заттардың құрылымын алыңыз және жанасыңыз.

P3 (i). Балалар басқалармен әдейі сөйлесе бастайды. Көру, ым-ишара немесе іс-әрекеттер арқылы назарды өздеріне аудартуға тырысады. Олар қандай да бір сабақ өткізуді сұрайды, мысалы, жабдықтан бір нәрсені мұғалімге немесе

ассистентке итермелейді. Жалпы қызмет түрлеріне аз қолдау көрсетіледі. Біраз уақытқа назар аударыңыз. Олар материалдарды зерттейді: оларды бір-біріне тигізеді немесе ысқылайды.

Олар өз әрекеттерінің нәтижелерін бақылайды, мысалы, әртүрлі беттерге заттарды лақтыру. Олардың бұрын жасаған әрекеттерінің нәтижелерін ұзақ есте сақтаңыз.

Олар өздерінің алдыңғы әрекеттерінің нәтижелерін ұзақ есте сақтайды және таныс оқиғаларды, мысалы, оқу күнінің соңында пальто мен сөмкені жинау арқылы болжай алады.

РЗ (ii) Балалар әдеттегі қарым-қатынасқа түсе бастайды. Олар өздерінің алдыңғы әрекеттерінің нәтижелерін ұзақ есте сақтайды және таныс оқиғаларды, мысалы, оқу күнінің соңында пальто мен сөмкені жинау арқылы болжай алады.

Әрекеттер немесе қимылдар таңдау мүмкіндігін беретін жағдайларға жауап беруі мүмкін. Заттар мен оқиғаларды белсенді және бұрынғыға қарағанда ұзақ уақыт зерттейді, іс жүзінде жабдықтың бөліктерін қолданған жөн.

Сабақтарды саралау және жоспарлау

Балаға бағытталған саралауды жүзеге асыру үшін тәрбиешілер оның білімі мен түсінігінің қазіргі деңгейін, дағдылары мен қабілеттерінің даму деңгейін, тиісті пән саласындағы жалпы даму деңгейі мен бейімділігін жақсы түсінуі керек. Сондай-ақ, баланың жалпы оқудағы күшті және әлсіз жақтары туралы, сонымен қатар материалды игерудің таңдаулы стилі туралы түсінік болуы керек.

Осы білімге сүйене отырып, мұғалім белгілі бір балаға сынып өтетін тақырыпқа немесе тақырыпқа байланысты оқу мақсаттарын анықтауы керек. Осы мақсаттарға жету жолын кішігірім қадамдарға бөлу керек. Сонымен қатар, баланың бұрыннан таныс екендігі мен оған қиын болуы мүмкін жаңа білім мен тәжірибе арасындағы тепе-теңдікті сақтау маңызды.

Кейбір жағдайларда баланы түсіну деңгейі және оның жетістіктерінің деңгейі оған бұрынғы кезеңдерге сәйкес келетін бағдарламалар мен талаптардың қолайлы екенін көрсетуі мүмкін, бұл жағдайда ол өзінің жетістіктерін көрсетіп, алға жылжи алады. Мұндай карта қазіргі уақытта баланың қолжетімділігі мен түсіну деңгейіне сәйкес келетінін анықтауға көмектеседі. Алайда кейбір балалар үшін білімнің иерархиялық жинақталуы маңызды емес, бірақ сабақтан сабаққа дейін назар бірдей дағдыларды игеруге бағытталған кезде, әртүрлі жағдайларда көлденең даму маңызды. Бұл дағдыларды жалпылау мен ауыстыруда белгілі бір қиындықтарға тап болуы мүмкін білім алушылармен жұмыс жасау кезінде есте сақтау өте маңызды.

Ньюхэмнің тәжірибесіне тағы бір рет жүгінейік. Осы округтегі мектептер жұмысының тиімділігін арттырудың маңызды факторы сабақтарды жоспарлаудың, оқу мақсаттарын қоюдың, сондай-ақ оқу материалын ұсынудың егжей-тегжейлі ойластырылған рәсімі болды, бұл дамудың ең ауыр бұзышылықтары бар балаларды оқытуға мүмкіндік берді. 3-қосымшада ағылшын тілі бағдарламасына оңтайлы қолжетімділікті қамтамасыз ету

жөніндегі жұмыс жоспарыә деп аталатын құжат берілген. Бұл құралды дамытудың негізгі идеяларының бірі – мектепті, білім беру органдарын, сынып жетекшілері мен пән мұғалімдерін күрделі бұзушылықтары бар білім алушыларға сабақтарды оңтайлы түрде жоспарлауға ынталандыру, яғни сабақта қысқа мерзімді, реактивті сабақ жоспарларын құрып қана қоймай, ұзақ мерзімді («проактивті») жоспарлар құру.

Нәтижелерді саралау және ұсыну әдістері

Дәстүр бойынша, оқу тапсырмасын орындаудың жазбаша нәтижесі білім алушының материалды қалай түсінетіндігінің және оны оқуда қалай ілгерілейтіндігінің көрсеткіші болды. Көбінесе ол басқа білім алушының жұмысының нәтижесімен салыстырылды және оны сапа, ұсыну, көлем және өлшеуге болатын басқа параметрлер бойынша жеткіліксіз деп түсіндіруге болады. Енді өнімді қарастыру емес, процесті қарастыру, яғни жеке жазбаларды, жетістіктер профилін және т. б. талдау дұрысырақ деп саналады. Ұсыну формаларын саралаумен қатар, бұл білім алушыға түпкілікті өнімді және оның жұмысының нәтижесін жақсы сезінуге көмектеседі.

Аттестаттау немесе 11-сыныпты аяқтағаннан кейін білім алушылар қандай құжат алады

4-негізгі кезеңде (10 және 11-сыныптар) оқуға міндетті пәндер саны 3-негізгі кезеңмен салыстырғанда азаяды. 9-сынып аяқталған кезде білім алушылар қандай пәндерден бас тартуды және қайсысын тереңірек зерттеуді таңдайды. Міндетті болып қалады:

ағылшын тілі, математика, ғылыми білім негіздері, дінтану және дене шынықтыру. Білім алушылар мектепте соңғы екі жыл ішінде тиісті емтихандарды тапсыра алады, ал көпшілігі бітіргеннен кейін алады

Орта мектепті бітіргені туралы жалпы сертификат (GCSE).

Әр пән бойынша білім алушы Англияда келесідей белгіленген бағалардың бірін алады:

- A* (Жұлдызшасы бар A) – ең жоғары баға.
- A
- B
- C
- D
- E
- F
- G

Жалпы сертификат алу міндетті емес. Бірақ егер 11 жылдық мектептің түлегі колледжде немесе басқа оқу орнында оқуын жалғастырса (ол түсу емтихандарынсыз жиі қабылданады), онда келесі екі жыл ішінде ол A*-C диапазонынан кемінде бес баға алуы үшін емтихан тапсыруы керек. Әдетте көптеген университеттерге түсу үшін ағылшын және математика пәндерінен C-дан төмен емес бағалар қажет. Жоғарыда айтылғандай, 18-19 жас аралығындағы жастардың шамамен 30%-ы жоғары оқу орындарына түседі.

Көптеген курстарға түсу үшін, содан кейін диплом алу үшін ресми талап – кем дегенде екі А бағасының болуы.

Әрине, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың барлығы бірдей жалпы сертификат ала алмайды. Мұндай жағдайларда біз төменде сипаттайтын басқа типтегі құжаттарды алуға болады.

10 және 11 сыныптарда не болады? Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар үшін олардың мүмкіндіктеріне сәйкес келетін және мектепті бітіргеннен кейін қажет болатын дағдыларды дамытуға бағытталған оқу бағдарламалары жасалады. Мұндай бағдарламаны дайындау және үйлестіру үшін, әдетте, команданың басқа мүшелерімен тығыз серіктестікте жұмыс істейтін бір негізгі қызметкер жауап береді, оның құрамына мектеп менеджментінің жоғары буынының өкілдері кіреді. Бағдарлама әдетте келесілерге назар аударады:

- основных навыках грамотности и счета;
- личностном и социальном развитии, а также развитии представлений об охране здоровья;
- кәсіби дағдылары;
- тәуелсіздікті дамыту және өзін-өзі бағалауды арттыру [33].

Аттестаттардың балама түрлерінің арасында – NVQ (National Vocational Qualification) белгілі бір кәсіби біліктілігін немесе GNVQ (General National Vocational Qualification) кәсіби қызметіне жалпы даярлығын растайтын мемлекеттік үлгідегі құжаттар бар. Екі біліктілік жүйесі де деңгейге бөлінген.

Бастауыш кәсіптік білім беру, сондай-ақ өз бетінше өмір сүру дағдыларына үйрету, әдетте, мектептің қамқорлығы болып табылады.

Ауыр бұзушылықтары бар жастар «бастапқы деңгейдің сертификаты» (Entry Level Certificate) арқылы мектепті бітіре алады. Аттестаттардың бұл түрін мемлекеттік Біліктілік комиссиясы ресми түрде мойындайды (National Qualifications Framework (NQF)). Олардың градациялары да бар: ең маңыздысы – 3 деңгей сертификаты – мемлекеттік бағдарламаның 3 деңгейінде қарастырылған жетістіктерді көрсетеді. Оқу барысында одан әрі алға жылжу, теория бойынша, мектепті бітіргені туралы жалпы сертификатқа емтихан тапсыруға әкелуі мүмкін.

«Бастапқы деңгейі» сертификаттарының басты ерекшеліктерінің бірі – маңызды және маңызды емес салаларда, атап айтқанда тәуелсіз өмір үшін маңызды болып табылатын жетістіктердің кішкентай қадамдарын мойындайды;

«Бастауыш деңгей» сертификатын алу үшін келесі пәндер бойынша бағалар болуы қажет: сауаттылық, есеп/математика, ғылыми білім негіздері, заманауи шет тілдері, тарих, география, бейнелеу өнері және дизайн, дизайн және технологиялар, дене шынықтыру, дінтану, өзін-өзі күту дағдылары, оқуға көмектесетін дағдылар, командада жұмыс істей білу, тәуелсіз өмір үшін қажетті дағдылар, дайындық кәсіби дағдылары, нақты кәсіби дағдылар.

Бұл дағдыларды әртүрлі жолмен бағалауға болады: жазбаша жұмыстар, ауызша тесттер түрінде немесе тиісті курс аясында практикалық тапсырмаларды орындау кезінде. Бірқатар тапсырмаларды үйде орындауға

болады. Осы типтегі кейбір сертификаттар бағалауға формалды көзқарасты қажет етеді, ал кейбіреулері икемді. Бұл ресми куәлікті бекітуге құқығы бар нақты органға байланысты. Түлектер үшін құжаттардың ресми мәртебесі мәселелерін шешетін агенттіктермен ынтымақтасу құқығы мектептерге (колледждерге) тиесілі екенін атап өткен жөн. Сондықтан ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар үшін мұндай құжаттарға қатысты біркелкілік жоқ [61].

Ресей тәжірибесі

Ресейде интеграцияланған және инклюзивті білім берудің ерекшеліктері

Өткен ғасырдың 60-жылдарынан бастап Ресейдегі интеграцияланған оқытудың заманауи элементтері туралы сөз қозғауға болады, дегенмен бұқаралық мектептер әрдайым есту, көру қабілеті және тірек-қимыл аппараты бұзылған зақымдалған сабақ берді. Алайда дәл сол кезеңде көмекші мектептерде зердесі орташа зақымдалған балалар үшін арнайы сыныптар ұйымдастыру қажет. 70-ші жылдары тәжірибелік жұмыс басталады, оның нәтижесі жалпы білім беретін мектептерде саңырау балаларды оқыту мүмкін болды [68].

Ресейдегі алғашқы инклюзивті білім беру мекемелері 1980-1990 жылдар аралығында пайда болды (Мәскеу, Санкт-Петербург, Новосибирск және т. б.).

Интеграцияланған оқытудың тағы бір алғышарты 1992 жылдан бастап жалпы білім беретін мектептерде өтемдік (түзету-дамытушылық оқыту) сыныптарын ұйымдастыру болды. Бұл сыныптар танымдық іс-әрекеттің, сөйлеудің кішігірім бұзылыстары бар және оқуда қиындықтарға тап болған «қауіп-қатер тобындағы» балалар үшін құрылды.

Сол жылдың күзінен бастап Ресейде «Мүмкіндігі шектеулі жандарды біріктіру» жобасы жүзеге асырыла бастады. Нәтижесінде 11 өңірде мүгедек балаларды кіріктіре оқыту бойынша эксперимент алаңдары құрылды. Эксперимент нәтижелері бойынша екі халықаралық конференция өткізілді (1995, 1998). 2001 жылдың 31 қаңтарында интеграцияланған оқыту мәселелері бойынша Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияға қатысушылар ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың интеграцияланған білім беру тұжырымдамасын қабылдады.

Интеграция, интеграцияланған оқыту тұжырымдамасы бірқатар себептер бойынша «Арнайы білім беруді дамытудың стратегиялық міндеттерінің бірі» [69] ретінде танылды. Интеграцияның негізгі артықшылықтары – қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен қарым-қатынас жасау және өз мүмкіндіктеріне сәйкес үйлесімді даму мүмкіндігі. Әлеуметтік аспект ерекше атап өтілді. Кейбір зерттеушілер Ресейдің кейбір аймақтарында интеграция мәжбүрлі сипатқа ие екенін атап өтті. Бұл арнайы мекемелердің инфрақұрылымы жеткіліксіз дамыған жағдайда, әртүрлі бұзушылықтары бар балалар мен жасөспірімдер жалпы білім беретін мектепте (балабақшаларда) кездеседі.

1996 жылдың 1 қыркүйегінен бастап РФ Білім министрлігінің алқасы педагогтерді ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуге дайындау мақсатында педагогикалық университеттердің оқу жоспарларына «Арнайы (түзету) педагогикасының негіздері» және «Мүмкіндігі шектеулі балалар психологиясының ерекшеліктері» курстарын енгізу туралы шешім қабылдады. Педагогтердің қосымша кәсіптік білім беру мекемелеріне бұл курстарды жалпы білім беретін мектептер мұғалімдерінің біліктілігін арттыру жоспарларына енгізу ұсынылды.

90-шы жылдардан бастап Ресейде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған жаңа білім беру жүйесі құрылды [70]. Білім берудегі жаңа саясат мемлекеттік және аймақтық нормативтік құжаттарда көрініс тапты.

Бүгінгі таңда Ресей Федерациясының аумағында инклюзивті білім беруді енгізу Ресей Федерациясының Конституциясына, «Білім туралы» федералды заңға, «Ресей Федерациясындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» федералды заңға сәйкес жүзеге асырылады, сонымен қатар Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциямен және адам құқықтары мен негізгі бостандықтарды қорғау туралы Еуропалық конвенцияның №1 хаттамасымен реттеледі [71].

Ресей Федерациясының Конституциясына сәйкес, 43-бапта: «Әркімнің білім алуға құқығы бар» деп көрсетілген. Білім алу құқығы құқықтық, әлеуметтік, мүлкітік немесе басқа мәртебесіне қарамастан әр адамға тиесілі. Білім алу құқығы ажыратылмайды және тіпті шектеулерге де жатпайды (Ресей Федерациясы Конституциясының 3-бабының 56-бөлігі).

Ресей Федерациясының «Ресей Федерациясындағы білім туралы» №273-ФЗ 2012 жылғы Федералды заңында (бұдан әрі – «Білім туралы» Заң) әр адамның білім алу құқығын жүзеге асыру үшін Ресей Федерациясының мемлекеттік органдары мүгедектерге сапалы білім алу үшін қажетті жағдайлар жасайды.

Ресейдің білім беру заңнамасында «инклюзивті білім беру» ұғымы алғаш рет 2012 жылы енгізілді. Бұл арнайы білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерінің алуан түрлілігін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету ретінде түсіндіріледі.

«Білім туралы» заңда (2-баптың 16-тармағы) «денсаулық мүмкіндіктері шектеулі білім алушы» термині бекітіледі. Термин мүгедек деп танылған адамдарға да, мүгедек болып табылмайтын адамдарға да қолданылады.

Сондай-ақ, заңда жеке мақалада (79) ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту және тәрбиелеу шарттары анықталған. Статистикалық мәліметтер бойынша, қазіргі уақытта ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жартысынан көбі әртүрлі себептермен бұқаралық мектептерде оқиды, сондықтан бұл процесті заңнамалық деңгейде реттеу қажеттілігі бұрыннан бар. «Білім туралы» Заңның белгіленген бабына сәйкес, қазіргі уақытта ерекше білім беруді қажет ететін балалар бұқаралық мектептерде, сонымен қатар жаппай мектептерде құрылған арнайы сыныптарда да, жаппай сыныптарда да оқуға мүмкіндік алады. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар негізгі бейімделген білім беру бағдарламалары бойынша оқиды немесе олар үшін әртүрлі деңгейлерде дамуы бұзылған балалардың білім беру процесін кешенді сүйемелдеуді көздейтін бейімделген білім беру бағдарламалары әзірленеді.

Ерекше білім беруді қажет ететін «білім алушылардың» даму ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру ұйымының мемлекеттік білім беру стандарттары негізінде жасалады. 2016 жылдың 1 қыркүйегінен бастап ерекше

білім беруді қажет ететін адамдар үшін екі жаңа федералды білім беру стандарты күшіне енді [70].

Сонымен қатар, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арнайы оқулықтар мен оқу құралдары, басқа оқу әдебиеттері тегін беріледі [73].

Қолданыстағы «Білім туралы» Заңда «арнайы білім беру» ұғымы жоқ және ол «мүгедек балалар мен ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беру» ұғымымен алмастырылады.

Білім беру процесінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған көмекші

Бейімделген жалпы білім беру бағдарламасы бойынша білім беру қызметін ұйымдастыру кезінде бір штат бірлігі есебінен білім алушылардың ерекшеліктерін ескере отырып, емдеу-қалпына келтіру жұмыстары, білім беру қызметін және түзету сабақтарын ұйымдастыру үшін жағдайлар жасалады:

- ерекше білім беруді қажет ететін 6-12 білім алушыларға арналған педагог-дефектологтар (сурдопедагог, тифлопедагог);

- ерекше білім беруді қажет ететін 6-12 білім алушыға арналған логопед-мұғалім;

- ерекше білім беруді қажет ететін 20 оқушыға арналған педагог-психолог;

- ерекше білім беруді қажет ететін 1-6 оқушыға арналған тьютор, ассистент (көмекші) [75].

Тьютор – бұл балалардың түзету-дамыту және білім беру іс-әрекетінің түрлі формаларын қолдауды қамтамасыз ететін педагог. Бұл профильдегі мамандарға кәсіби және жеке дайындық тұрғысынан ерекше талаптар қойылады, атап айтқанда:

- инклюзивті білім берудің мәнін түсіну;

- білім алушының даму психологиясы мен тұлғалық даму әдістерін білу;

- білім беру процесінің барлық субъектілері арасында (білім алушылармен жеке және топта, ата-аналармен, мұғалімдермен, мамандармен, басшылықпен) өзара іс-қимылды таба білу, осы адамдарды тәрбиелеу ерекшелігі бойынша ағарту және консультация беру.

Тьютордың «Білім және педагогика» бағыты бойынша жоғары кәсіби білімі немесе «Түзету педагогикасы» бағыты бойынша қайта даярлауды ескере отырып, орта кәсіби білімі, педагогикалық жұмыс өтілі кемінде 2 жыл болуы тиіс [76].

Инклюзивті саладағы тьюторлық институты түбегейлі жаңалық болып табылады және жақында ғана әзірленуде. Тьюторлық қызмет Ұлыбритания, Франция, АҚШ сияқты елдерде белсенді дамуда. Егер біз физикалық мүгедектікті қарастыратын болсақ, онда Ресейде мұғалімнің «проблемалық» баласына қарсы тұрудың салыстырмалы түрде жақсы механизмі бар. Психикалық мүгедектік туралы айтатын болсақ, заңнамада бірқатар олқылықтар бар, өйткені бұл спектрдің ауытқуы саласындағы тьюторлық институт тұтастай Ресейде нашар дамыған.

Көмекшіні алу тетігі заңнамада нақты реттелмеген, бұл іс жүзінде осы қызметті пайдаланғысы келетін адамдар үшін кедергілер тудырады. «Білім туралы» Заңға сәйкес, мектеп әкімшілігі көмекке мұқтаж білім алушыларға тьютор ұсынуға міндетті.

Тәжірибеде білім алушылар үшін тьюторды ұсынудың келесі рәсімі қалыптасты. Бірінші кезеңде ата-аналар (заңды өкілдер) тиісті комиссиядан өту үшін (аудандық немесе қалалық) психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссияға (ПМПК) жүгінуі қажет. Бұл процедура мүгедек мәртебесі бар балалар үшін де, мүгедектігі жоқ мүмкіндігі шектеулі балалар үшін де міндетті болып табылады. Егер ПМПК қорытындысында мүгедек балаға тьюторлық қолдау туралы ұсыным берілсе, онда ата-аналардың (заңды өкілдердің) өтініші бойынша бұл ережені жеке жоспарға енгізуге болады, ол үшін білім беру ұйымына балаға тьюторды ұсыну өтінішімен жазбаша өтініш беру қажет.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған оқу процесін ұйымдастыру мәселелерін реттейтін нормативтік актілерде «ассистент (көмекші)» ұғымы кездеседі. Ассистентке арнаулы білімінің болуы немесе өзге де біліктілік талаптары бойынша талаптар қойылмайды. Нормативтік актілерде көрсетілген тұжырымдарға сүйене отырып, ассистент (көмекші) білім беру процесіне қажетті техникалық көмек көрсетеді [77], атап айтқанда, тірек-қимыл аппараты, есту, көру және т.б. зақымдалған балалар үшін көмек көрсетеді. Іс жүзінде көбінесе ата-аналардың өздері көмекші болады, олар білім беру процесінде балаларына техникалық көмек көрсетеді. Алайда, тікелей білім беру ұйымы тиісті ассистентті (көмекшіні) ұсынуға міндетті.

Қазіргі уақытта Ресейде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуды ұйымдастыруға тікелей арналған мамандандырылған білім беру мекемелерінің сараланған желісі (бұдан әрі – түзету білім беру мекемелері) бар. Ол өтемдік түрдегі мектепке дейінгі білім беру мекемелерін, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың арнайы (түзету) білім беру мекемелерін қамтиды.

Бұл ретте түзету білім беру мекемелері жалпы үлгідегі білім беру мекемелерінің педагог қызметкерлеріне әдістемелік көмек көрсетуді, білім алушылар мен олардың ата-аналарына консультациялық және психологиялық-педагогикалық көмек көрсетуді қамтамасыз ететін оқу-әдістемелік орталықтардың функцияларын орындай алады [78].

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды уақытылы анықтау, оларды кешенді тексеруден өткізу, оларға психологиялық-медициналық-педагогикалық көмек көрсету бойынша ұсыныстар дайындау және оларды одан әрі оқыту мен тәрбиелеу нысандарын анықтау мәселелерін шешуде психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссиялар жетекші рөл атқарады. ПМПК қызметінің заңнамалық негізін «Білім туралы» Заңның 42-бабы, «Психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссия туралы ережені бекіту туралы» Ресей Білім Министрлігінің №1082 бұйрығы және Ресей Федерациясы Үкіметінің «Білім беру жүйесінің мониторингін жүзеге асыру туралы» 2013 жылғы 5 тамыздағы . №662 қаулысы құрайды [79].

Бұл мәселелерді медициналық-әлеуметтік сараптаманың федералды мемлекеттік мекемелері кәмелетке толмаған азаматтарды мүгедек балаларды тануға және олар үшін мүгедекті оңалтудың жеке бағдарламасын (оның ішінде олардың оқуын ұйымдастыру бойынша ұсыныстарды) әзірлеуге байланысты қызметті белгіленген тәртіппен жүзеге асыру барысында шешеді.

Соңғы жылдары Ресейде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы білім беру ортасына, қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен біріктіру процесі дамуда. Қолданыстағы заңнама қазіргі уақытта мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде, жалпы білім беру мекемелерінде, бастауыш кәсіптік білім беру мекемелерінде, түзету болып табылмайтын басқа да білім беру мекемелерінде (бұдан әрі – жалпы үлгідегі білім беру мекемелері) ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Интеграцияның әртүрлі модельдері бар. Бірінші, Ресейде кең таралған, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы типтегі оқу орындарындағы арнайы (түзету) сыныптарда оқытуды қамтиды.

Интеграцияланған білім берудің тағы бір нұсқасы – ерекше білім беруді қажет ететін балаларды даму бұзылыстары жоқ балалармен бір сыныпта оқыту. Интеграцияланған білім берудің мұндай моделі Ресей Федерациясының бірқатар субъектілерінің (Архангельск, Владимир, Ленинград, Мәскеу, Нижний Новгород, Новгород, Самара, Свердловск, Томск облыстары, Мәскеу, Санкт-Петербург және т.б.) әртүрлі типтегі білім беру мекемелерінде эксперимент ретінде енгізіледі [80].

Мамандардың пікірінше, инклюзивті білім беру мамандардың пәнаралық өзара іс-қимылын ұйымдастырусыз түбегейлі мүмкін емес. Өзара іс-қимыл мүгедек баланы дамытудың бірыңғай стратегиясын әзірлеуге және іске асыруға және оның отбасына қолдау көрсетуді ұйымдастыруға бағытталған кәсіби ынтымақтастық ретінде анықталады.

Пәнаралық қолдаудың негізгі аспектілері және оларды тиімді шешу шарттары:

1) балабақшадан мектепке дейінгі бірыңғай инклюзивті білім беру траекториясын құру.

2) білім беру мекемесінің инклюзивті кеңістікті қалыптастыруға жүйелі түрде «енуі».

3) инклюзивті білім беру процесінің мазмұны.

Тұрақты білім беру мекемелерінде – мектепке дейінгі мекемелерде және мектептерде инклюзивті процесті қолдау инклюзивті практиканы жүзеге асыратын мекемелердің пәнаралық өзара әрекеттесуінің көп деңгейлі жүйесі болып табылады. Бұл жүйенің жүйе құраушы элементі инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі аумақтық ресурстық орталық болып табылады, ол әдетте округте (қалада, өңірде) бар психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік орталықтардың базасында құрылады.

Психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссия (консилиум) аумақтық ресурстық орталық шеңберінде пәнаралық өзара іс-қимылдың негізгі құралына айналады.

2012 жылы Ресейдегі 300-ге жуық мектеп инклюзивті білім беру ортасын құру үшін Ресей Федерациясының Білім Министрлігінің қаржылық қолдауына ие болды. Орташа алғанда, Ресейде мұндай мектептер бүгінде жалпы санның 5,5% құрайды [81].

Сонымен қатар соңғы жылдары Ресейде бір алаңдатарлық үрдіс пайда болды. Ресми статистика және арнайы зерттеулер деректері балалар денсаулығы жағдайының үдемелі нашарлауын көрсетеді [82]. Ресей Федерациясының әрбір он бірінші тұрғыны мүгедектіктің бір немесе басқа түріне ие және арнайы бейімделген өмір сүру жағдайларын, оның ішінде білім алуды қажет етеді [83].

Сондықтан интеграцияланған білім беруді дамыту ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беру жүйесін жетілдірудің маңызды және перспективалы бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы типтегі білім беру мекемелерінде оқытуды ұйымдастыру, әдетте, баланың және оның ата-анасының тұрғылықты жерінде орналасқан, балаларды интернаттық мекемеге ұзақ уақыт орналастырудан аулақ болуға, олардың өмір сүруіне және отбасында тәрбиеленуіне жағдай жасауға, олардың қалыпты дамып келе жатқан балалармен үнемі қарым-қатынасын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. осылайша олардың әлеуметтік бейімделуі мен қоғамға кірігуі мәселелерін тиімді шешуге ықпал етеді.

Тәжірибе көрсеткендей, инклюзивті оқыту идеясын «ерекше балалардың» ата-аналары мен ата-аналар ұйымдары қолдайды; қоғамның қалған бөлігі (педагогикалық қоғамдастық, қалыпты дамып келе жатқан балалардың ата-аналары) бұл процеске өте мұқият қарайды. Сонымен қатар интеграцияланған оқыту тұжырымдамасын жүзеге асыру бастапқыда ұйымдастырушылық тұрғыдан шешу қиын болатын бірқатар қарама-қайшылықтар мен проблемаларды қамтиды. Бұл жалпы және арнайы білім беруді қаржыландыру көздеріне ғана емес, сонымен қатар мамандарды даярлау, қайта даярлау және оларды жұмысқа орналастыруға; жаппай оқыту жағдайында «ерекше» балалар мен жасөспірімдер үшін білім беру цензін белгілеуге, оқыту процесін әдістемелік қамтамасыз етудің академиялық құрамдас бөлігіне; жалпы білім беретін мектеп ішінде саралауды енгізудің орындылығына және т.б. қатысты.

Ресей аймақтарының интеграцияланған және инклюзивті білім беру тәжірибесі

Мәскеу Тәжірибесі

Мәскеуде 1991 жылы Мәскеу медициналық педагогика орталығы мен ата-аналар қоғамдық ұйымының бастамасымен «Ковчег» инклюзивті білім беру мектебі (№1321) ашылды, ол Ресейдегі алғашқы мемлекеттік мектептердің бірі болып табылады, жалпы білім беру процесі аясында салауатты құрдастар ортасында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды интеграциялау процесін мақсатты түрде жүзеге асырады.

2004 жылы «СТРИЖИ» («Инклюзивті өмірге ұмтылу») жобасы басталды. Жобаға № 142 мектеп (№1447 ОО) қосылды, оған №1465 балабақша мен «Тверская» орталығының балалары көшті. Осылайша, алғашқы инклюзивті білім беру вертикалы «Балабақша – Мектеп – Орталық» қалыптасты. 2010 жылға қарай жобаға Мәскеу қ. 57 білім беру мекемесі қатысты, олардың ішінде орталық аудандық білім беру басқармасы, аудандық әдістемелік орталық, психологиялық-педагогикалық орталықтар, мектепке дейінгі білім беру мекемелері, орта жалпы білім беру мектептері және түзету мекемелері [84].

Жалпы білім беретін мектеп аясында мүгедек баланың білім алу құқығын заңдастырған алғашқы аймақ Мәскеу болды.

Мәскеуде 28 жылғы 2010 сәуірде Мәскеу қаласының №16 «Мүгедектерге білім беру туралы» Заңы қабылданды, ол алғаш рет ішкі заңнамалық тәжірибеде инклюзивті білім беруді мүгедектер мен мұндай шектеулері жоқ балаларды бірлесіп оқыту және тәрбиелеу ретінде анықтады. Құжат, бір жағынан, Мәскеудің білім беру жүйесіндегі қажетті өзгерістерді әзірлеуге және жобалауға негіз болды, инклюзивті саясатты мемлекеттік қолдауды қамтамасыз етті, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды тәрбиелеудегі инклюзивті принциптерді жүзеге асыруға заңнамалық құқық берді, екінші жағынан, оларды сапалы жүзеге асыруға кәсіби дайындық мәселесін көтерді. Мектептердің инклюзивті сыныптарында және мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің топтарында оқитын ерекше білім беруді қажет ететін балалар ұсыныстар алу үшін ПМПК-дан өтеді, оның негізінде білім беру мекемесі баланы мамандармен сүйемелдеуді ұйымдастырады, жеке оқу жоспарын жасайды, пәндік-дамытушылық және оңалту ортасын жасайды.

Мәскеу қаласының білім департаментінің мәліметі бойынша, жалпы білім беру мекемелерінде оқитын және ПМПК қорытындылары бар ерекше білім беруді қажет ететін балалар арасында психосоматикалық аурулар көп (45%), 16% – тірек-қимыл аппаратының бұзылуы, оның ішінде церебральды сал ауруы, 12% – сөйлеу бұзылыстарының болуы. Мектепке дейінгі білім беру мекемелеріне қосылған ерекше білім беруді қажет ететін балалардың басым бөлігі (21%) зердесі зақымдалған, 18% – есту қабілеті зақымдалған, 16% – тірек-қимыл аппараты бұзылған, оның ішінде церебральды сал ауруы бар, 14% – көру қабілеті зақымдалған, 12% – сөйлеу қабілеті зақымдалған балалар болып табылады [87]. .

Қазіргі уақытта Мәскеуде 1,5 мыңнан астам жалпы білім беретін мектеп жұмыс істейді, оның ішінде инклюзивті білім беру бағдарламасы бойынша – үш жүзден астам білім беру мекемелері. Сонымен қатар, елордада ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған мамандандырылған білім беру мекемелерінің желісі жұмыс істейді, бұл олардың жеке бейімделу ортасын құруды қамтамасыз етеді:

- өтемдік немесе аралас түрдегі балабақшалар;
- арнайы (түзету) мектептер мен мектеп-интернаттар;
- өтемақы түріндегі бастауыш мектептер;
- «Үйде оқыту мектебі» жалпы орта білім беру мекемелері;

- «Денсаулық мектебі» жалпы орта білім беру мекемелері;
- санаторлық-орман мектептері;
- санаторлық мектеп-интернаттар;
- білім беру орталықтары;
- психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік көмекке мұқтаж балаларға арналған білім беру мекемелері;
- бастауыш және орта кәсіптік білім беру мекемелері [85].

Мәскеуде инклюзивті білім беруді ілгерілетуге қолдау көрсететін бірқатар заңдар бар. Мәскеу қаласының 2005 жылғы 26 қазандағы №55 «Мәскеу қаласындағы мүгедектер мен басқа да шектеулі адамдарға әлеуметтік қолдау көрсетудің қосымша шаралары туралы» заңы мүгедектерге, оның ішінде мүгедек балаларға жеке оңалту бағдарламасына сәйкес (медициналық қорытынды негізінде) Мәскеу қаласының федералдық заңнамасында және нормативтік құқықтық актілерінде (9-бап) белгіленген олардың психофизикалық дамуының жеке ерекшеліктерін, денсаулығы мен өмірлік белсенділігінің шектеулерін ескере отырып, білім алу және кәсіби дайындық алу үшін, тәрбиелеу үшін арнайы жағдай жасауды көздейді [86].

«Мәскеудегі жалпы білім туралы» 2004 жылғы 10 наурыздағы №14 Заңға сәйкес, Мәскеу қаласының мемлекеттік органдары барлық балаларға, оның ішінде мүгедек балаларға, ерекше білім беруді қажет ететін балаларға, сондай-ақ олардың білім алу құқығын жүзеге асыру үшін ерекше жағдайлар жасау қажет балалардың басқа санаттарына арналған мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес жалпы білім алудың тең мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді (1-баптың 2-тармағы) [87].

Самара облысының тәжірибесі

Самара облысының тәжірибесі

Самара облысында арнайы білім беру жүйесін өзгерту бойынша мақсатты жұмыс 2000 жылдан басталды. Өңірдің білім беру саясаты екі басым бағыт бойынша қалыптасты:

- 1) девиантты дамуды уақытылы анықтауды және түзетуді қамтамасыз ету;
- 2) дамуында ауытқулары бар балаларға білім берудің интеграцияланған нысандарын енгізу үшін білім беру мекемелерінде қажетті жағдайлар жасау болып табылады.

Самара облысында 2005 жылдың 1 қаңтарынан бастап әр аумақтық басқармада аумақтық Арнайы білім беру агенттіктері құрылды. Агенттіктер ресурстардың белгілі бір жинақтаушысы және білім берудің интеграцияланған нысандарын қамтамасыз ету саласындағы үйлестіруші болып табылады. Мұнда бағдарламалық-әдістемелік ресурстар, материалдық-техникалық ресурстар мен кадрлық ресурстар, оның ішінде балалардың аз санаттарымен жұмыс істеу үшін педагог-дефектологтар шоғырланады. Мұнда педагогтердің қосымша арнайы дайындығын ұйымдастыру мүмкіндігі бар. Агенттіктер арқылы интеграцияланған білім беруді қамтамасыз ету тетігі мынадай:

1. ерекше білім беруді қажет ететін бала мектепке барар алдында ПМПК-ға тексеріледі.

2. ата-аналар өз баласын оқытқысы келетін жалпы білім беру мекемесін таңдайды, содан кейін олар ПМПК қорытындысымен агенттікке жүгінеді.

3. агенттіктің мамандары ПМПК ұсынымдарын және ата-аналардың тілектерін ескере отырып, баланы оқыту үшін қажетті ресурстар жиынтығын қалыптастырады; материалдық-техникалық ресурстар білім беру мекемесіне жіберіледі.

4. агенттіктер осы баланы оқытуды жүзеге асыратын педагогтерді оқытуды ұйымдастырады, педагогке бағдарламалық-әдістемелік материалдардың тиісті пакетін береді, осы пакетпен жұмыс істеуге үйретеді.

5. агенттіктер білім беру мекемесі қызметкерлерінің күшімен балаға қажетті сүйемелдеуді ұйымдастыру туралы мәселені шешеді немесе агенттіктер қызметкерлерінің консилиум жұмысына қатысуын қамтамасыз етеді, сондай-ақ баланы қолдауды ұйымдастырады.

Ресей Федерациясының бірқатар аймақтарында (Чувашия Республикасы, Псков, Калининград және Ростов облыстары) арнайы (түзету) білім беру мекемелері инклюзивті процестерді дамыту және жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту процесін психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру үшін ресурстық орталықтармен анықталды.

Аталған барлық өңірлерде жалпы білім беретін және арнайы мектептердің желілік өзара іс-қимылы желілерге қатысушылардың қатынастарын реттейтін пилоттық құжаттарды әзірлеуге мүмкіндік берді:

- әртүрлі типтегі білім беру мекемелері арасындағы келісім-шарт,
- білім беру мекемесі мен ерекше білім беруді қажет ететін баланың ата-анасы арасындағы келісім-шарт,
- жеке білім беру жоспарлары мен бағдарламалары.

Мысалы, **Псков облысында** ерекше білім беруді қажет ететін балалардың көпшілігі, соның ішінде зердесі зақымдалған балалар муниципалды оқу орындарында оқиды. Бір қызығы, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды арнайы білім емес, жалпы жүйеде оқытудың себебі көп жағдайда ата-аналардың балалармен алшақтағысы келмеуі болып табылады, тіпті егер арнайы мектеп –интернат олармен бір ауданда болса да (нақты мысал – Опочецкий ауданындағы ресурстық орталықтың моделі) балалар жалпы білім беретін мектептерде білім алады.

Арнайы білім беру моделінің ерекшелігі арнайы түзету мектебінің негізінде мамандарды қашықтықтан оқытудың желілік қауымдастығын құру болып табылады. Мектеп-интернатта (Опочецкий ауданы) жалпы білім беруде зияты зақымдалған балаларды оқыту және сүйемелдеу бойынша педагогтер мен басқа да мамандарға арналған консультациялық орталық құрылды. СКОУ педагогтары семинарлардың циклдарын, педагогикалық кеңестерді, арнайы дефектологиялық білімі жоқ, ЕБҚ бар балалармен жұмыс істейтін мұғалімдермен жеке консультациялар ұйымдастырады және өткізеді.

Психологиялық-педагогикалық қолдау күндізгі және сырттай нысанда жүзеге асырылады: жалпы білім беретін мектептердің педагогтері арнайы (түзету) мектепте ашық сабақтарға қатысады, ал Педагогтер зияты зақымдалған балаларды жалпы білім беру жүйесіне қосудың жеке жоспарларын әзірлеу бойынша әдістемелік қолдау ұйымдастырады. Ауданның барлық оқу мекемелерінің компьютерлік жабдықтармен жарақтандырылуын пайдалана отырып, желілік педагогикалық қоғамдастық құрылды және табысты жұмыс істеуде – ең шалғай мектептердің педагогтері ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуды ұйымдастырудың кез келген мәселелері бойынша сұрақтар қоюға және кеңес алуға мүмкіндік алады. Желілік өзара әрекеттесудің нәтижесі:

- әр мектепте сүйемелдеу тобының үйлестірушісін анықтау;
- педагогтерлі кәсіби даярлау мен психологиялық-педагогикалық қолдаудың нақты стратегиясын әзірлеу;
- ата-аналарды оқыту және тәрбиелеу процесіне қатысуға, олардың баласының жеке білім беру жоспарын әзірлеуге және келісуге белсенді тарту;
- мүгедектігі бар адамдардың қоғамдық ұйымдарымен ынтымақтастықта болуы.

Калининград облысында Білім Министрлігінің бұйрығымен (13.05.2009 ж. №462/1) «Арнайы (түзету) білім беру мекемесінің ресурстық орталығы туралы» ереже бекітілді. Ресурстық орталық қызметінің негізгі бағыттары ретінде әзірлеу, апробациялау және енгізу анықталды:

- мамандандырылған және жалпы білім беру мекемелерінде денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балаларды тәрбиелеу жүйелері мен білім беру мазмұнының жаңа элементтерін, жаңа педагогикалық технологияларды, оқыту нысандары, әдістері мен құралдарын;

- заманауи білім беру технологияларын қолдану негізінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытатын, тәрбиелейтін педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру әдістері;

- білім беру мазмұнын жаңартуға және өзара әдістемелік қолдауға бағытталған білім беру мекемелерінің желілік өзара іс-қимыл тәжірибесі.

Ресурстық орталықтың негізгі мақсаты – инновациялық қызметтің басым бағыттары бойынша ресурстық орталыққа бекітілген муниципалитеттер аумағында білім беру мекемелерінің желілік өзара әрекеті негізінде бірыңғай түзету кеңістігін қалыптастыру.

Ресурстық орталықтың міндеттері:

- жалпы білім беру мекемелерінде ресурстық мектеп-интернаттың бейіні бойынша (көру, есту, зияткерлік проблемалар) ерекше білім беруді қажет ететін балаларды сүйемелдеуді қамтамасыз ету;

- ерекше білім беруді қажет ететін балаларды кіріктіре оқытуды іске асыратын жалпы білім беретін мектептерді ғылыми-әдістемелік және консультациялық қолдау;

- даму ерекшеліктері бар бала тәрбиелеп отырған отбасын ақпараттық-психологиялық сүйемелдеуді қамтамасыз ету;

- ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеу бағдарламаларын, әдістемелерін, технологияларын әзірлеу, апробациялау және тарату.

Осылайша, жалпы және арнайы (түзету) білім берудің өңірлік жүйелерін кезең-кезеңімен жақындастыру жалпы, интеграцияланған және инклюзивті білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде бар қайшылықтарды анықтауға және оларды жеңуге; осы қатынастарды реттейтін бірқатар құжаттарды (мектептер, ата-аналар арасындағы шарт) әзірлеуге; денсаулық мүмкіндіктері шектеулі баланы оқыту мәселелерінде жалпы білім беретін мектептер мұғалімдерінің қажеттіліктерін анықтауға және олардың біліктілігін арттыру жүйесін әзірлеуге мүмкіндік берді. Бұл тәжірибенің табыстылығы мүмкіндігі шектеулі әрбір бала өзінің мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне бейімделген сапалы білім алу құқығын іске асыра алады деген үміт береді.

Инклюзивті тенденциялар ресейлік білім беруде орнығып, ресми мемлекеттік саясат мәртебесіне ие болды.

Қысқаша қорытындылайтын болсақ:

- Ресей заңнамасына сәйкес инклюзивті білім беру – ерекше білім бері қажеттіліктерінің әртүрлілігі мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету;

- қолданыстағы заңнама ерекше білім беруді қажет ететін балаларды кәдімгі мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде, жалпы білім беру мекемелерінде, кәсіптік бастауыш білім беру мекемелерінде, түзету болып табылмайтын басқа да білім беру мекемелерінде оқытуды және тәрбиелеуді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Сонымен бірге мамандандырылған білім беру мекемелерінің сараланған желісі бар.

Практикада ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту жалпы үлгідегі білім беру мекемелерінің жанындағы арнайы (түзету) сыныптарда немесе дамуында бұзушылықтары жоқ балалармен бір сыныпта жүргізіледі. Интеграцияның бірінші моделі кең таралған.

Бүгінгі таңда Ресейде инклюзивті білім беру ортасын құрған мектептер саны орта есеппен жалпы санның 5,5% құрайды.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалар әртүрлі деңгейлерде дамуы бұзылған балалардың білім беру процесін кешенді сүйемелдеуді көздейтін негізгі бейімделген білім беру бағдарламалары бойынша білім алады.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың ерекше қажеттіліктері бойынша білім беру қызметін ұйымдастыру кезінде олардың ерекшеліктерін ескере отырып, дефектолог-мұғалімнің, логопед-мұғалімнің, педагог-психологтың, тьютордың/ассистенттің болуы қарастырылған. Тьютор ерекше білім беруді қажет ететін балалардың негізгі көмекшісі ретінде түзету-дамыту және білім беру іс-әрекетінің әртүрлі формаларын сүйемелдеуді қамтамасыз етеді.

Психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссиялар (ПМПК) ерекше білім беруді қажет ететін балаларды уақытылы анықтау, оларға кешенді

тексеру жүргізу және оларды одан әрі оқыту мен тәрбиелеу нысандарын айқындау мәселелерін шешудегі негізгі орган болып табылады.

Мәскеу инклюзивті білім беруді енгізетін ең дамыған аймақ («СТРИЖИ» жобасы). Ресей Федерациясының бірқатар аймақтарында арнайы (түзету) білім беру мекемелері жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудың инклюзивті процестерін дамыту үшін ресурстық орталықтармен анықталған. Ресурстық орталық муниципалитеттер аумағындағы білім беру мекемелерінің желілік өзара әрекеті негізінде бірыңғай түзету кеңістігін қалыптастырады.

Қазіргі уақытта **Ресейде** білім беру саласындағы әлеуметтік саясат мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті оқытудың қалыптасуы мен дамуының күрделі және даулы процесіне сөзсіз әсер ететін сапалы өзгерістер мен қайта құрулардан өтуде. Бір жағынан, өзгеріп жатқан идеологиялық және әлеуметтік-мәдени жағдайлар заңдардың қабылдануын және әлеуметтік азшылықтардың кемсітушілік пен құқықтарының бұзылуына қарсы тұратын прецеденттердің пайда болуын ынталандырады, ал инклюзивті білім бұған айқын мысал бола алады. Екінші жағынан, қолайсыз экономикалық жағдайлар, қазіргі Ресей қоғамының күрделі стратификациялық құрылымы әлеуметтік азшылық топтарына, оның ішінде мүгедек балаларға қатысты шектеулер мен теңсіздік көріністерін күшейтеді.

Инклюзивті білім беру саласындағы ресейлік зерттеулер балалардың даму ерекшеліктері бар интеграциясы бұрыннан тұрақты және табысты тәжірибеге айналған елдердің білім беру саясатында болған әлеуметтік-құқықтық өзгерістердің мәнмәтінін егжей-тегжейлі зерттеді. Біріншіден, интеграцияланған білім либералды демократиялық реформаларды жүзеге асыру және кемсітушілікке қарсы күрес, қоғамдық моральдың жаңа нормаларын қалыптастыру және адамдар арасындағы айырмашылықтарды құрметтеу тұрғысынан қарастырылады.

Көптеген зерттеушілер Ресейде ұзақ уақыт бойы «стихиялық» тәжірибе бар екенін белгілейді, оны кейде «мәжбүрлі» интеграция деп те атайды. Оның пайда болу себептері, әдетте, түзету мекемесінің болмауы немесе оның баланың тұрғылықты жерінен аумақтық қашықтығы, дұрыс диагноз қойылмаған немесе мүлдем жоқ, ата-аналардың баланы арнайы мектепте оқытқысы келмеуі және жалпы білім беретін мектептердің елдегі демографиялық дағдарыс жағдайында кез келген білім алушының ағымына қызығушылығы. Біріншіден, бұл сенсорлық кемістігі бар немесе психикалық дамуы тежелген білім алушыларға қатысты. Қазіргі уақытта Ресейде интеграцияланған білім беру институтының дамуы проблемалар мен қайшылықтардың түйіні болып табылады, оларды шешу арнайы кешенді шараларды қажет етеді.

Академик Н.Н. Малофеевтің пікірінше, «... Тиімді интеграцияланған оқытуды ұйымдастыру үшін, әрине, педагогикалық кадрларды арнайы даярлау қажет». Оның мақсаты – бұқаралық мектептер мен балабақшалардың педагогтерін арнайы психология және түзету педагогикасының негіздеріне

оқыту, стандартты емес балаға жеке көзқарас мүмкіндігін қамтамасыз ететін арнайы оқыту технологияларын дамыту. Мұндай дайындық өзара байланысты міндеттер кешенін қамтиды, олардың ішінде бірнеше негізгі міндеттерді бөліп көрсетуге болады.

Ең алдымен, бұқаралық балабақшалар мен мектептердің мұғалімдері ерекше баланың пайда болуына барабар көзқарасты оятуы керек: осындай баланы оқытуға деген жанашырлықты, қызығушылықты және тілекті қалыптастыру.

Екіншіден, «стандартты емес» балаларды оқытудың әлеуетті мүмкіндіктерін ашу қажет. Мұндай балалар кәсіби ұйымдастырылған қолдау жағдайында көптеген құрдастарының даму деңгейіне жете алатындығын және бір жағынан олардан озып кететінін көрсету және дәлелдеу қажет.

Үшіншіден, мұғалімнің интеграцияланатын баланы, ең алдымен, бала ретінде қабылдауы оның психикалық дамуының, танымдық белсенділігінің, жеке басының әлсіз және күшті жақтарын нақты түсінумен үйлесуі керек.

Төртіншіден, ата-аналармен және жақын адамдармен қарым-қатынас орнатуға, ынтымақтастық пен серіктестікке үйрету керек.

Сонымен, мұғалімдерді мектепке дейінгі және мектептегі интеграцияланған оқыту жүйесіндегі баланы түзетудің нақты әдістері мен әдістерімен таныстыру, оларға арнайы білім беру жүйесі туралы түсінік беру қажет.

Бұл міндеттер жаппай балабақшалар мен мектептердің мұғалімдерін жалпы типтегі оқу орындарына біріктірілген есту қабілеті зақымдалған балалармен жұмыс істеуге дайындаудың арнайы құрылған бағдарламасында жүзеге асырылуда.

Қазіргі уақытта Ресейде РБА түзету педагогикасы институтының жетекші мамандары әзірлеген мүгедектігі бар балаларға арналған арнайы федералды мемлекеттік білім беру стандарты (АФМБС) бекітілді.

АФМБС тұжырымдамасы білім берудің деңгейлері мен нұсқаларын саралауды көздейді және арнайы (түзету) мектепте де, интеграция немесе инклюзия жағдайында да жаппай мектепте оқитын әртүрлі денсаулық ауытқулары бар балалар үшін арнайы стандарттардың негізі болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнайы федералды мемлекеттік білім беру стандарты қолданыстағы әлеуметтік әділетсіздікті жеңуге бағытталған. Стандарттың орталық идеясы – білім беру мүмкіндіктерінің теңдігі білім беру процесін жүзеге асыруға және белгілі бір нәтижелерге қол жеткізуге қолайлы жағдай жасау үшін мүгедектер топтары арасындағы нақты айырмашылықтарды ескеруді қамтиды деген ереже. Басты мақсат пен интегралдық нәтиже – білім беру арқылы тұлғаның әлеуметтік-мәдени дамуы.

АФМБС жалпы білім беру стандартының ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады.

Ресейлік зерттеушілердің пікірінше, жаңа құбылыс – аймақтық бастамалар, онда интеграциялық білім беру кеңістігін құру туралы шешімді жергілікті білім басқармасы, мысалы, Самара, Ростов облыстары қабылдайды. Сонымен, Самара облысының Білім министрлігі интеграцияланған білім беру туралы арнайы ереже жасады, онда ерте араласу орталықтары арқылы дамуында ауытқулары бар балаларға ерте көмек көрсетуді ұйымдастыру жетекші рөл атқарады, сонымен қатар мектептің интеграциялық білім беру кеңістігін ұйымдастырудың арнайы стандарттарын жасады.

Сондай-ақ, зерттеушілердің айтуынша, инклюзивті білім беру тек макро деңгейде ғана емес, сонымен қатар жергілікті қауымдастықтар, мектеп ұжымдары деңгейінде, мүгедек балалар кіретін мұғалімдер мен балалар сынып қоғамдастығының өзара әрекеттесу стратегияларын өзгерту арқылы, сондай-ақ жалпы және арнайы білім беру мұғалімдерінің өзара әрекеттесу жүйесін құру арқылы өзгерістерді қажет етеді. Инклюзивті білім беру жағдайында мүгедек білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандырудың қажетті шарты жеке оқу жоспары мен қызметтердің үздіксіз болуы болып табылады. Бұған көлік, сөйлеу терапиясы, аудиология, оккупациялық терапия, қолдау мұғалімдері мен көмекшілері, мектептің әлеуметтік қызметкері, ата-аналарға кеңес беру және оқыту кіреді.

Жағдайды талдау нәтижесінде ресейлік зерттеушілер ең прогрессивті заңнаманы әзірлеу және қабылдау және инклюзивті білім беруді қаржылық қамтамасыз ету жалпы және арнайы білім беретін мұғалімдердің кәсіби өзін-өзі анықтау деңгейінде интеграция құндылықтарын қабылдамай мүмкін емес екенін атап өтті.

Мәскеудегі инклюзивті білім беру

Мәскеуде 1991 жылы Мәскеу медициналық педагогика орталығы мен ата-аналар қоғамдық ұйымының бастамасымен «Ковчег» инклюзивті білім беру мектебі (№ 1321) ашылды, ол Ресейдегі алғашқы мемлекеттік мектептердің бірі болып табылады, жалпы білім беру процесі аясында дені сау қатарластарының ортасында даму ерекшеліктері бар балаларды интеграциялау процесін мақсатты түрде жүзеге асырады.

2004 жылы «СТРИЖИ» («Инклюзивті өмірге ұмтылу») жобасы басталды. Жобаға №142 мектеп (№1447 ОО) қосылды, оған №1465 балабақша мен «Тверская» орталығының балалары көшті. Осылайша, алғашқы инклюзивті білім беру вертикалы «Балабақша – мектеп – орталық» қалыптасты. 2010 жылға қарай жобаға Мәскеу қаласының 57 білім беру мекемесі, олардың ішінде орталық аудандық білім беру басқармасы, аудандық әдістемелік орталық, психологиялық-педагогикалық орталықтар, мектепке дейінгі білім беру мекемелері, орта мектептер және түзету мекемелері қатысты.

Қазіргі уақытта Мәскеуде 1,5 мыңнан астам жалпы білім беретін мектеп жұмыс істейді, оның ішінде инклюзивті білім беру бағдарламасы бойынша;

– үш жүзден астам білім беру мекемелері. Сонымен қатар, елордада ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған мамандандырылған білім беру мекемелерінің желісі жұмыс істейді, бұл олардың жеке бейімделу ортасын құруды қамтамасыз етеді:

- өтемдік немесе аралас түрдегі балабақшалар;
- арнайы (түзету) мектептер мен мектеп-интернаттар;
- бастауыш мектептер – өтемдік түрдегі балабақшалар;
- «Үйде оқыту мектебі» жалпы орта білім беру мекемелері;
- «Денсаулық мектебі» жалпы орта білім беру мекемелері;
- санаторлық-орман мектептері;
- санаторлық мектеп-интернаттары;
- білім беру орталықтары;
- психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік көмекке мұқтаж балаларға арналған білім беру мекемелері;
- бастауыш және орта кәсіптік білім беру мекемелері.

Жалпы білім беретін мектеп аясында мүмкіндігі шектеулі баланың білім алу құқығын заңдастырған алғашқы аймақ Мәскеу болды.

Мәскеуде инклюзивті білім беруді ілгерілетуге қолдау көрсететін бірқатар заңдар бар. Мәскеу қаласының 26.10.2005 ж. № 55 «Мәскеу қаласындағы мүгедектер мен басқа да шектеулі адамдарға әлеуметтік қолдау көрсетудің қосымша шаралары туралы» Заңы мүгедектерге, оның ішінде мүгедек балаларға жеке оңалту бағдарламасына сәйкес және басқа да шектеулі адамдарға (медициналық қорытынды негізінде) арнайы жағдай жасауды қарастырады. Олардың психофизикалық дамуының жеке ерекшеліктерін, денсаулығы мен өмірлік белсенділігінің шектеулерін ескере отырып, білім алу

және кәсіби дайындық, федералдық заңнамамен және Мәскеу қаласының құқықтық актілерімен белгіленген (9-бап).

2010 жылдың сәуірінде Мәскеу қалалық Думасы «Мәскеу қаласында мүгедектер туралы білім беру туралы» заң қабылдады (2014 жылғы 25 маусымдағы Мәскеу қаласының № 37 Заңымен енгізілген өзгертулермен Мәскеу қаласының 28.04.2010 жылғы № 16 Заңы).

Мәскеу қаласының «Мәскеу қаласында мүгедектерге білім беру туралы» заңы – «Инклюзивті білім беру» терминінің ресми анықтамасы берілген және мүмкіндігі шектеулі жандардың білім алу құқығын жүзеге асырудың келесі кепілдіктері бекітілген алғашқы нормативтік-құқықтық акт болып есептеледі:

1) ерекше білім беруді қажет ететін адамның кез келген деңгейдегі білім алу құқығын бекітеді;

2) «денсаулық мүмкіндігін шектеу» және «инклюзивті білім беру» терминдеріне анықтама береді;

3) мүмкіндігі шектеулі жандарға қатысты дұрыс емес сөздер мен сөз тіркестерін жояды;

4) өмірдің барлық салаларында ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды кемсітушілікке жол бермеу туралы норманы белгілейді;

5) оңалтудың жеке бағдарламасы негізінде білім беру процесін қамтамасыз етуді белгілейді;

6) білім беру процесін педагог көмекшілерінің (тьюторлардың) және сурдоаудармашылардың қамтамасыз етуін көздейді;

7) денсаулық мүмкіндіктері шектеулі адамдарды оқытуға (тәрбиелеуге) қатысатын педагогтер мен өзге де қызметкерлердің арнайы даярлығын көздейді;

8) педагогтер мен олардың көмекшілеріне қосымша ақы төлеу тәртібін белгілейді.

«Мәскеудегі жалпы білім туралы» 10.03.2004 жылғы №14 заңға сәйкес, Мәскеу қаласының мемлекеттік органдары барлық балаларға, оның ішінде олардың білім алу құқығын жүзеге асыру үшін ерекше жағдайлар жасау қажет мүгедек балаларға, мүмкіндігі шектеулі балаларға, сондай-ақ балалардың басқа санаттарына арналған мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес жалпы білім алудың тең мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді (1-баптың 2-тармағы).

Мәскеу Үкіметінің 17 жылғы 2008 ақпандағы № 115-ПП қаулысымен «Мәскеу қаласындағы мүгедектердің өмір сүру сапасын 2020 жылға дейін жақсарту стратегиясы» бекітілді.

Стратегияның бір тармағы білім мен тәрбиеге тең қол жеткізуге арналған. Осы сектордағы Стратегияның қолжетімді нысаналы индикаторлары:

қаланың білім беру мекемелерінің барлық типтері мен түрлерінде ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін арнайы жағдайлар жасау;

баланың денсаулық жағдайын бағалау негізінде мүгедек балаларды тәрбиелеу және оларға білім беру нысандары туралы шешімдер қабылдау кезіндегі сараланған тәсіл;

ата-аналардың (заңды өкілдердің) оқытудың әртүрлі нысандарына әлеуметтік сұранысын барынша қанағаттандыру (білім беру мекемесінің тұрғылықты жерінен аумақтық қолжетімділігін ескере отырып).

Міндет: 2020 жылға қарай ата-аналары жалпы типтегі мектепке дейінгі және мектеп мекемелеріне баруға ниет білдірген барлық мәскеулік мүгедек балаларға мүмкіндік беру.

Мәселені шешу үшін келесілерді:

балаларға (ата-аналарының қалауы бойынша) қолжетімді жалпы білім беретін мекемелерде (тұрғылықты жері бойынша) білім алуға жағдай жасауды қамтамасыз ету;

мүгедектігі бар балалар оқитын мекемелерді арнайы мобильді баспалдақ көтергіштерімен, жарық және дыбыс ақпараттық құрылғыларымен, тактильді жолдармен жабдықтау көзделеді;

жалпы білім беру мекемелерінің штаттарына осы санаттағы білім алушыларға тәлімгерлік пен ілесіп жүруді қамтамасыз ететін тьюторлар лауазымдары енгізілсін.

Мәскеу Үкіметінің 2008-2017 жылдарға арналған «Мәскеу балалары» балалар мүддесі үшін мемлекеттік саясатты жүзеге асыру стратегиясына сәйкес (Мәскеу Үкіметінің 2008 жылғы 25 наурыздағы № 195-ПП қаулысы), «инклюзивті білім беру жағдайында мүгедек бала тең дәрежеде сезінеді, оған қарапайым өмірге, бейімделу процесіне кіру және өзін-өзі тану оңайырақ». Осы Стратегияда белгіленген міндеттер қатарына мыналар кіреді:

ерекше қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру жүйесіне интеграциялау және білім алудың оқшаулағыш нысандарын барынша азайту;

мүгедек балалар мен олардың отбасыларының Мәскеудің әлеуметтік, мәдени, спорттық өміріне толық қатысуы үшін жағдай жасау;

әрбір мүгедек балаға қолжетімді кәсіптік (еңбекке) оқыту жүйесін құру (медициналық көрсеткіштерге сәйкес).

Инклюзивті білім беруді қалыптастырудың тіректері келесілер:

Ресей Федерациясының 2011-2015 жылдарға арналған «Қолжетімді орта» мемлекеттік бағдарламасы мүгедектігі бар балалар мен дамуында ауытқулары жоқ адамдарды бірлесіп оқытуды қамтамасыз ететін әмбебап кедергісіз орта құруға бағытталған.

«Астаналық білім беру» қалалық мақсатты бағдарламасы мүгедек балалар мен мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру жүйесін дамытудың басым бағыты ретінде инклюзивті білім беру қарастырылады: дені сау құрдастарымен бірге қарапайым мектептерде толыққанды білім беру процесін ұйымдастыру. Мемлекеттік білім беру ұйымдарының жыл сайынғы мониторинг нәтижелері бойынша инклюзивті білім беру практикасы іске асырылады.

Ресейдегі инклюзивті білім беру жүйесін жетілдіру нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру, жалпы білім беру мекемелерінің инклюзивті білім беру жағдайларын сапалы жүзеге асыру мүмкіндіктерін бағалау, инклюзивті білім беру модельдерін жүзеге асыратын білім беру мекемелеріндегі қажеттіліктерді объективті бағалау, инклюзия мамандарын даярлау және біліктілігін арттыру,

инклюзивті білім беру саласындағы әдістемелік әзірлемелерді жетілдіру, толеранттылық құндылықтарын және ата-аналар мен балалардың инклюзия жағдайында оқуға дайындығын дамыту процестерін үйлестіруде эволюциялық жолмен жүруі керек. Инклюзивтік білім беру процестерін жеделдетуде, ең алдымен білім беруде «кедергісіз орта» қалыптастыру идеясының беделін түсірумен байланысты көптеген тәуекелдер бар.

Мүмкіндігі шектеулі және мүгедек балаларға білім беруді модернизациялаудың басым бағыттары

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алу құқығын іске асыру саласындағы негізгі міндет ретінде олардың психофизикалық ерекшеліктерін ескере отырып, көрсетілген санаттағы барлық балалардың білім алуы үшін жағдайлар жасау қаралады. Бұл қызметтің басым бағыты – балалардың дамуындағы кемшіліктерді анықтау және осындай бұзушылықтары бар балалармен түзету жұмыстарын мүмкіндігінше ертерек ұйымдастыру. Мектепке дейінгі жастағы қажетті психологиялық-медициналық-педагогикалық көмекті уақытылы көрсету бастауыш жалпы білім беру деңгейінде оқыту басталған кезде баланың дамуындағы негізгі кемшіліктерді түзетуді қамтамасыз етуге және осылайша оны жалпы білім беру мекемесінде оқуға дайындауға мүмкіндік береді.

Осы бағыт шеңберінде балалардың даму бұзылыстарын ерте диагностикалау және түзету, тұрғылықты жері бойынша дене және (немесе) психикалық дамуында кемістігі бар балалары бар отбасыларға психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік, медициналық, құқықтық көмек көрсету жөніндегі қызметті жүзеге асыратын мекемелердің сараланған желісін дамытуды, сондай-ақ халықты осы мекемелер және олар көрсететін қызметтер туралы хабардар етуді қамтамасыз ету қажет.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алу құқығын жүзеге асырудың екінші маңызды бағыты – Ресей Федерациясының тиісті субъектісінің, муниципалитеттің аумағында тұратын осындай балалардың санын ескере отырып, физикалық және (немесе) психикалық дамуында әртүрлі кемшіліктері бар балалардың білім алуы үшін өзгермелі жағдайлар жасау.

Қазіргі уақытта Ресейде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуды ұйымдастыруға тікелей арналған мамандандырылған білім беру мекемелерінің сараланған желісі (бұдан әрі – түзету білім беру мекемелері) бар. Ол, ең алдымен, өтемдік түрдегі мектепке дейінгі білім беру мекемелерін, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың арнайы (түзету) білім беру мекемелерін қамтиды.

Соңғы жылдары Ресейде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы білім беру ортасына, қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен біріктіру процесі дамуда. Қолданыстағы заңнама қазіргі уақытта мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде, жалпы білім беру мекемелерінде, бастауыш кәсіптік білім беру мекемелерінде, түзету болып табылмайтын басқа да білім

беру мекемелерінде (бұдан әрі – жалпы үлгідегі білім беру мекемелері) ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Интеграцияның әртүрлі модельдері бар.

Бірінші, Ресейде кең таралған, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы типтегі оқу орындарындағы арнайы (түзету) сыныптарда оқытуды қамтиды.

Интеграцияланған білім берудің тағы бір нұсқасы – ерекше білім беруді қажет ететін балаларды даму бұзылыстары жоқ балалармен бір сыныпта оқыту. Интеграцияланған білім берудің мұндай моделі Ресей Федерациясының бірқатар субъектілерінің (Архангельск, Владимир, Ленинград, Мәскеу, Нижний Новгород, Новгород, Самара, Свердловск, Томск облыстары, Мәскеу, Санкт-Петербург және т.б.) әртүрлі типтегі білім беру мекемелерінде эксперимент ретінде жүзеге асырылады.

Интеграцияланған білім беруді дамытуды ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беру жүйесін жетілдірудің маңызды және перспективалы бағыттарының бірі ретінде қарастырған жөн. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы типтегі білім беру мекемелерінде оқытуды ұйымдастыру, әдетте, баланың және оның ата-анасының тұрғылықты жерінде орналасқан, балаларды интернаттық мекемеге ұзақ уақыт орналастырудан аулақ болуға, олардың өмір сүруіне және отбасында тәрбиеленуіне жағдай жасауға, олардың қалыпты дамып келе жатқан балалармен үнемі қарым-қатынасын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Осылайша олардың әлеуметтік бейімделуі мен қоғамға кірігуі мәселелерін тиімді шешуге ықпал етеді.

Жалпы типтегі білім беру мекемелерінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды сәтті оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастырудың қажетті шарты – олардың толық интеграциялануын және білім беру мекемесінде жеке өзін-өзі жүзеге асыруын қамтамасыз ететін бейімделу ортасын құру.

Жалпы үлгідегі білім беру мекемесінде дене және психикалық дамуында кемістігі бар балалардың білім беру мекемесінің ғимараттары мен үй-жайларына кедергісіз кіріп-шығуына және олардың осы мекемеде болуын және оқуын ұйымдастыруға (пандустарды, арнайы лифтілерді, арнайы жабдықталған оқу орындарын, мамандандырылған оқу, оңалту, медициналық жабдықтарды және т.б. қоса алғанда) мүмкіндік беретін тиісті материалдық-техникалық жағдайлар жасалуға тиіс.

«Ресей Федерациясындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Федералды Заңның 15-бабында қарастырылған осындай жағдайларды жасау жана жалпы типтегі білім беру мекемелерін салу кезінде де, қолданыстағы оқу орындарын қайта құру және күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізу кезінде де міндетті түрде қамтамасыз етілуі керек. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды, оның ішінде жалпы үлгідегі білім беру мекемесінің әдеттегі сыныбында оқитын балаларды оқыту және олардың дамуын түзету осындай білім алушылардың психофизикалық ерекшеліктері мен мүмкіндіктері ескеріле

отырып, негізгі жалпы білім беру бағдарламалары негізінде әзірленген білім беру бағдарламалары бойынша жүзеге асырылуға тиіс.

Жалпы типтегі білім беру ұйымдарында оқитын ерекше білім беруді қажет ететін балаларды келесі сыныпқа ауыстыруға, оларды қайта оқуға қалдыруға байланысты мәселелер Ресей Федерациясының «Білім туралы» Заңының 17-бабында белгіленген тәртіппен шешілуі керек.

Негізгі жалпы және орта (толық) жалпы білімнің білім беру бағдарламаларын меңгерген ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды мемлекеттік (қорытынды) аттестаттау және оларға білім туралы құжаттарды беру мәселелері Ресей Федерациясының «Білім туралы» Заңының 15 және 27-баптарымен реттеледі.

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың білім беру интеграциясының формалары мен дәрежесі оның психикалық және (немесе) физикалық дамуындағы кемшіліктердің ауырлығына байланысты өзгеруі мүмкін. Мысалы, психофизикалық даму деңгейі тұтастай алғанда жас нормасына сәйкес келетін балалар, қажетті техникалық оқыту құралдары болған жағдайда, даму бұзылыстары жоқ құрдастарымен бір сыныпта әдеттегі білім беру бағдарламасы бойынша тұрақты негізде оқи алады. Бұл ретте кәдімгі сыныпта оқитын ерекше білім беруді қажет ететін балалардың саны, әдетте, 3-4 адамнан аспауы керек. Осы санаттағы балалардың кәдімгі сыныпта білім алуын ұйымдастыру Ресей Федерациясының «Білім туралы» Заңының 50-бабында кепілдендірілген Жеке оқу жоспарына сәйкес олардың оқу мүмкіндіктерін білім беру процесінің икемділігі мен білім алушылардың білім беру бағдарламаларын сәтті игеруін қамтамасыз ететін заманауи білім беру технологияларын қолданумен қатар қолданған жөн. Даму деңгейі қалыпты дамып келе жатқан білім алушылармен бірдей жағдайда оқу материалын игеруге мүмкіндік бермейтін балалар үшін жалпы типтегі білім беру мекемесінің арнайы (түзету) сыныбында оқыған жөн. Сондай-ақ, ерекше білім беруді қажет ететін барлық балалардың, олардың даму бұзылыстарының ауырлығына қарамастан, қалыпты дамып келе жатқан балалармен бірге білім беру, мәдени-ойын-сауық, спорттық-сауықтыру және басқа да бос уақытты өткізуге қатысуын қамтамасыз ету ұсынылады.

Сондай-ақ, жалпы үлгідегі білім беру мекемесінде оқудың барлық кезеңінде ерекше білім беруді қажет ететін баланы жан-жақты психологиялық-педагогикалық қолдауды қамтамасыз ету қажет.

Дамуында ауытқулары бар балалармен оқу-тәрбие және түзету жұмыстарын ұйымдастырудың ерекшелігі интеграцияланған білім беруді қамтамасыз ететін жалпы типтегі білім беру мекемесінің педагогикалық ұжымын арнайы даярлауды қажет етеді. Білім беру мекемесінің педагог қызметкерлері түзету педагогикасы мен арнайы психологияның негіздерін білуі, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың психофизикалық дамуының ерекшеліктері туралы, осындай балалар үшін білім беру және оңалту процесін ұйымдастырудың әдістері мен технологиялары туралы нақты түсінікке ие болуы керек.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім беру бағдарламаларын толық көлемде игеруін қамтамасыз ету, сондай-ақ олардың физикалық және (немесе) психикалық дамуындағы кемшіліктерді түзету үшін жалпы типтегі білім беру мекемелерінің штат кестесіне қосымша педагогикалық (дефектолог-мұғалімдер, логопед-мұғалімдер, логопедтер, педагог-психологтар, әлеуметтік педагогтар, тәрбиешілер және т.б.) және медицина қызметкерлерінің ставкаларын енгізген жөн.

Жалпы үлгідегі білім беру мекемесінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды тиімді интеграциялауды қамтамасыз ету үшін балалардың осы санаты үшін білім беру процесінің ерекшеліктеріне байланысты мәселелер бойынша, білім беру процесінің барлық қатысушылары – білім алушылармен (дамуында кемшіліктері бар және жоқ), олардың ата-аналарымен (заңды өкілдерімен), педагог қызметкерлерімен ақпараттық-ағартушылық, түсіндіру жұмыстарын жүргізу маңызды мәнге ие. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастыруға қатысты жалпы типтегі білім беру мекемесі қызметінің мәселелері білім беру мекемесінің жарғысымен және жергілікті актілерімен реттелуі керек.

Қазіргі уақытта ең жақсы нұсқа – интеграцияланған білім беруді параллель дамыта отырып, түзету білім беру мекемелерінің қолданыстағы желісін сақтау және жетілдіру. Бұл ретте түзету білім беру мекемелері жалпы үлгідегі білім беру мекемелерінің педагог қызметкерлеріне әдістемелік көмек көрсетуді, білім алушылар мен олардың ата-аналарына консультациялық және психологиялық-педагогикалық көмек көрсетуді қамтамасыз ететін оқу-әдістемелік орталықтардың функцияларын орындай алады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды уақытылы анықтау, оларды жан-жақты тексеру, оларға психологиялық-медициналық-педагогикалық көмек көрсету бойынша ұсыныстар дайындау және оларды әрі қарай оқыту мен тәрбиелеу формаларын анықтау мәселелерін шешуде жетекші рөлді психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссиялар ойнайды, олардың қызметінің заңнамалық негізін Ресей Федерациясының «Білім туралы» Заңының 50-бабы, Ресей Білім Министрлігінің «Психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссия туралы ережені бекіту туралы» №1082 бұйрығы және Ресей Федерациясы Үкіметінің 2013 жылғы 5 тамыздағы № 662 «Білім беру жүйесінің мониторингін жүзеге асыру туралы» қаулысы құрайды.

Бұл мәселелерді медициналық-әлеуметтік сараптаманың федералды мемлекеттік мекемелері кәметке толмаған азаматтарды мүгедек балаларды тануға және олар үшін мүгедекті оңалтудың жеке бағдарламасын жасауға байланысты қызметті белгіленген тәртіппен жүзеге асыру барысында шешеді, оның ішінде олардың оқуын ұйымдастыру бойынша ұсыныстар бар.

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың білім беру және оңалту бағытын таңдау туралы, оның ішінде оның білім беру ортасына кірігу нысаны мен дәрежесін айқындау туралы мәселе баланың ата-анасының (заңды өкілдерінің) тікелей қатысуымен, оның қажеттіліктері, даму ерекшеліктері мен мүмкіндіктері негізге алына отырып шешілуге тиіс. Бұл ретте міндетті шарт

балалардың білім алу нысандарын, білім беру мекемелерін таңдау, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды түзету білім беру мекемелеріне (сыныптарға, топтарға) жіберу (ауыстыру) туралы мәселені ата-аналармен (заңды өкілдермен) міндетті келісуді қоса алғанда, балалардың заңды құқықтары мен мүдделерін қорғау болып табылады.

Ерекше білім беруді қажет ететін барлық балалардың білім алуына жағдай жасау үшін аймақтық деңгейде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың санын бақылау және есепке алу жүйесін, олардың білім алуына жағдай жасау қажеттілігін, осы жағдайлардың болуын ұйымдастыру, білім беру, халықты әлеуметтік қорғау, денсаулық сақтау саласындағы органдар мен мекемелердің, федералды медициналық-әлеуметтік сараптама қызметінің өзара әрекеттесу тәртібін реттеу қажет. Бұл мәселелерді Ресей Федерациясы субъектісінің мемлекеттік органдары қолданыстағы заңмен берілген өкілеттіктер аясында шеше алады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алуы үшін жағдай жасауға бағытталған іс-шараларды тиісті өңірлік бағдарламалар шеңберінде жоспарлау және жүзеге асыру орынды. Көрсетілген бағдарламалар мынадай негізгі міндеттерді орындауға бағдарлануы тиіс:

- балалардың дамуындағы кемшіліктерді ерте анықтау және түзету жүйесін құру;

- ерекше білім беруді қажет ететін балалардың санын, олардың білім алуы үшін жағдайлардың болуын мониторингілеу және есепке алу жүйесін құру;

- ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін сапалы білімге қолжетімділікті қамтамасыз ету;

барлық білім беру мекемелерінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алуы үшін жағдайлар жасау, ерекше білім беруді қажет ететін барлық балалардың тұрғылықты жері бойынша жалпы білім алуы үшін жағдайлар жасау;

- білім беруді басқару органдарының, білім беру мекемелерінің, ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беру мәселелерін шешумен айналысатын өзге де органдар мен ұйымдардың қызметкерлерін жүйелі даярлауды, қайта даярлауды және олардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыру;

- қоғамда ерекше білім беруді қажет ететін балаларға толерантты қарым-қатынасты қалыптастыру,

- білім алуға және олардың әлеуметтік интеграциясына жәрдемдесу идеяларын танымал ету.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беруді дамытудың аймақтық бағдарламалары келесілерді қамтамасыз етуі тиіс:

- осы қызметтің нәтижелілігі мен тиімділігінің көрсеткіштерін белгілеуді көздеу. Мұндай көрсеткіштер ретінде келесілер қарастырылуы мүмкін:

- Ресей Федерациясының субъектисінде анықталған ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жалпы санында түзету көмегін уақтылы алған ерекше білім беруді қажеттіліктері анықталған балалардың үлесін арттыру;

- Ресей Федерациясының субъектiсiндегi ерекше бiлiм берудi қажет ететiн балалардың жалпы санындағы бiлiм алатын ерекше бiлiм берудi қажет ететiн балалар үлесiнiң артуы;

- тұрғылықты жерi бойынша жалпы үлгiдегi бiлiм беру мекемелерiнде бiлiм алатын ерекше бiлiм берудi қажет ететiн балалардың Ресей Федерациясы субъектiсiндегi ерекше бiлiм берудi қажет ететiн балалардың жалпы санындағы үлесiн арттыру;

- құрылған бiлiм беру мекемелерiнiң үлесiн арттыру;

- ерекше бiлiм берудi қажет ететiн балалар үшiн сапалы бiлiмнiң қолжетiмдiлiгiн қамтамасыз ету үшiн қажеттi жағдайлар, Ресей федерациясының құрылтай субъектiлерiндегi бiлiм беру мекемелерiнiң жалпы саны;

- ерекше бiлiм берудi қажет ететiн балалар үшiн сапалы бiлiмнiң қолжетiмдiлiгiн қамтамасыз ету үшiн қажеттi жағдайлар жасалған жалпы типтегi бiлiм беру мекемелерiнiң үлесiн арттыру, Ресей федерациясының құрылтай субъектiсiндегi жалпы типтегi бiлiм беру мекемелерiнiң жалпы саны;

- арнайы дайындықтан өткен және бiлiм алушылармен жұмысты ұйымдастыру үшiн қажеттi бiлiктiлiгi бар бiлiм беру мекемелерiнiң педагогикалық қызметкерлерiнiң Ресей Федерациясының субъектiсiндегi жалпы санындағы үлесiн арттыру;

- Ресей Федерациясы субъектiсiндегi ерекше бiлiм берудi қажет ететiн балалардың жалпы санындағы интернаттық мекемелерде оқитын ерекше бiлiм берудi қажет ететiн балалардың үлесiн қысқарту;

- ерекше бiлiм берудi қажет ететiн балалардың бiлiм алу құқығын бұзу жағдайларының санын азайту;

- басқа да тиiстi көрсеткiштер.

Осылайша, барлық балалар физикалық, зияткерлiк, этникалық, әлеуметтiк және басқа да ерекшелiктерiне қарамастан, жалпы бiлiм беру жүйесiне қосылып, тұрғылықты жерiндегi құрдастарымен бiрге тәрбиеленуi керек. Инклюзивтi бiлiм беру қоғамда ерекше бiлiм берудi қажет ететiн бала мен оның отбасының мәртебесiн арттырып қана қоймай, толеранттылық пен әлеуметтiк теңдiктi дамытуға ықпал етедi.

Қорытынды: инклюзивтi бiлiм беру әлемнiң көптеген елдерiндегi арнайы бiлiм беру жүйесiн реформалау мен түрлендiрудiң негiзгi бағыттарының бiрi болып табылады, оның мақсаты бiлiм алу құқығын кемсiтусiз жүзеге асыру болып табылады. Арнайы бiлiм беру жүйесiн жаһандық контексте трансформациялаудың және бiлiм берудегi инклюзивтi тәсiлдемелердi дамытудың негiзiнде, ең алдымен, адам құқықтарына және қандай да бiр себеппен кемсiтушiлiкке жол бермеуге қатысты маңызды халықаралық құқықтық актiлер – Бiрiккен Ұлттар Ұйымының (БҰҰ) және Бiлiм, ғылым және мәдениет мәселелерi жөнiндегi Бiрiккен Ұлттар Ұйымының (ЮНЕСКО) қамқорлығымен жасалатын декларациялар мен конвенциялар.

Инклюзивті білім беру көптеген халықаралық құқықтық құжаттарда бекітілген мүгедектікті және мүгедек адамдар үшін білім алу құқығын түсінудегі әлеуметтік тәсілді іске асырудың құрамдас бөлігі болып табылады.

Ресей Федерациясында инклюзивті білім беру мүгедектігі бар адамдар үшін білім алу құқығын жүзеге асырудың негізгі нысандарының бірі бола отырып, Нормативтік-құқықтық базаның толық құжаттар пакетін дайындаудан бастап, тиісті қаржыландырудың нормалары мен принциптерін, арнайы жағдайлар жасау тетіктерін және ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қатысты білім беру ортасын бейімдеу принциптерін барлық қажетті компоненттері бар заңмен бекітілген институтқа айналуы керек.

Осыған байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алу құқығын жүзеге асыруды қамтамасыз ету тек білім беру саласында ғана емес, сонымен бірге Ресей Федерациясының демографиялық және әлеуметтік – экономикалық дамуы саласындағы мемлекеттік саясаттың маңызды міндеттерінің бірі ретінде қарастырылады.

Ресей Федерациясының Конституциясы мен «Білім туралы» заңында даму ерекшеліктері бар балалардың білім алуға барлық құқықтары бірдей екендігі айтылған.

Модернизацияның маңызды міндеті – сапалы білімге қолжетімділікті қамтамасыз ету, оны даралау және саралау, түзету және дамыту бойынша білім беру мұғалімдерінің кәсіби құзіреттілік деңгейін жүйелі түрде арттыру, сонымен қатар жалпы білім берудің жаңа заманауи сапасына қол жеткізуге жағдай жасау [88].

Ресейдегі психологиялық-педагогикалық қолдау туралы жалпы түсінік

Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде білім берудің гуманистік бағытын қалыптастырумен бірге тиімді білікті психологиялық көмек көрсету проблемасы аясында туындаған білім беру процесінің барлық субъектілерін психологиялық-педагогикалық қолдау идеясы қарқынды дамуда.

Алайда, психологиялық қолдаудың әртүрлі аспектілеріне қатысты көптеген жарияланымдарға қарамастан, жинақталған теориялық және практикалық материалдарды жалпылау және жүйелеу қажет.

Терминнің мағынасы. Орыс тілінің түсіндірме сөздігіне сәйкес, «қолдау» термині кез келген құбылыспен бірге жүретін әрекетті білдіреді. Этимологиялық тұрғыдан алғанда, ол бірнеше мағыналы түсіндірмелері бар «сүйемелдеу» сөзінен шыққан. Түсіндірудің мағынасы сөздің қолданылу саласына байланысты, бірақ құбылыстың немесе әрекеттің бір мезгілде болуын білдіреді.

Қазіргі уақытта ғылыми әдебиеттерде «қолдау» термині, ең алдымен, дамудың белгілі бір кезеңінде қандай да бір қиын жағдайға тап болған психикалық сау адамдарды қолдау ретінде түсініледі. Айта кету керек, қолдау жеке әлеуетті сақтау және оның қалыптасуына ықпал ету деп түсініледі. Мұндай қолдаудың мәні жеке жаңалықтардың толық дамуы және оның қоғамда өзін-өзі жүзеге асыру құқығын жүзеге асыру болып табылады.

Ресейдің мысалында «қолдау» психологиялық термині алғаш рет Г. Бардиер, Н. Ромазан, Т. Чередникованың (1993) жұмысында «даму» – «дамуды қолдау» сөзімен бірге пайда болды.

Психологиялық-педагогикалық қолдау мәселелері, оның ұйымдастырылуы мен мазмұны М.Р. Битянова, Б.С. Бра-тусь, Е.В. Бурмистрова, О.С. Газман, И.В. Дубровина, Е.И. Исаев, Е.И. Каза-кова, А.И. Красило, В.Е. Летунова, Н.Н. Михайлова, А.В. Мудрик, С.Д. По-ляков, М.И. Роговцева, К. Роджерс, Н.Ю. Синягина, В.И. Слободчиков, Ф.М. Фруммин, А.Т. Цукерман, Л.М. Шипицына, И.С. Якиманская және т.б. зерттеулерінде кеңінен қарастырылды.

200 жылдан астам уақыт бойы арнайы білім беру жүйесінде баланың дамуын жан-жақты диагностикалауға және түзету-дамыту бағдарламаларын құруға бағытталған әртүрлі саладағы мамандардың өзара әрекеттесу моделі дамып келеді, бірақ 10-15 жыл бұрын орыс педагогикасында гуманистік бағдарлардың қалыптасуымен бірге баланы қолдаудың отандық жүйесі дами бастады.

Ерте қолдау, жалпы білім беретін мектепте дамуды қолдау, әртүрлі «қауіп-қатер топтарын» мақсатты қолдау, арнайы білім беруде қолдау, дарынды балаларды қолдау бір жүйенің элементтері, баланың толыққанды даму құқығының кепілі болды.

Ресейдегі психологиялық-педагогикалық қолдау 90 ғасырдың 20-жылдарында белсенді дами бастады.

1990 жылдардың басында аудандық психологиялық-медициналық-педагогикалық орталықтар мен психологиялық-педагогикалық қызметтер құрыла бастады, олар балаларға, ата-аналарға, мұғалімдерге баланың мәселелерін шешуде жан-жақты көмек көрсетті, бұл Ресей үшін маңызды кезең болды. Бұл орталықтар психологтарды, әлеуметтік педагогтерді, логопедтерді, медициналық және басқа да қызметкерлерді «проблемалық» бала мен оның отбасын сүйемелдеу үшін біріктірді.

Ресейдегі баланың дамуын қолдау мәселелеріне арналған алғашқы конференцияның негізгі нәтижелері білім беру процесі жағдайында тиімді дамуды қамтамасыз етуде балаға көмек көрсетудің ерекше түрі ретінде қолдауды анықтау және Ресей Федерациясы Үкіметінің «Психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік көмекке мұқтаж балаларға арналған білім беру мекемесі туралы үлгілік ережені бекіту туралы» № 867 (31.07.98 ж.) қаулысын қабылдау болды. Бұл өз алдына елдегі қолдау жүйесінің жұмысын заңды түрде анықтады.

Қолдау идеясының өзі қазіргі білім беру жүйесін құрудың негізгі идеясымен тығыз байланысты, атап айтқанда: білім беру жүйесінде кез келген баланың дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдайлар жасалуы керек, ал жеке тұлғаның толыққанды дамуы-әлеуметтену мен әл-ауқаттың кепілі болуы керек.

Қызметтің әртүрлі аспектілерінде қолдау. Оқытуды қажет ететін білім беру субъектілері қызметінің негізгі аспектілеріне сүйене отырып, психологиялық-педагогикалық қолдау (Е.А. Бауэр, А.В. Малышев) ерекшеленеді, бұл қазіргі заманғы білім беру сапасын қамтамасыз ететін белгілі бір әдістеме негізінде әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық іс-әрекеттің жиынтығын білдіреді.

Медициналық-педагогикалық қолдау (А.В. Шишова) ерекшеленеді, ол білім беруге, оқытуға және жеке сауықтыруға сараланған тәсілдерді қолдануды және білім беру ұйымының оқу іс-әрекетіне байланысты аурулардың алдын алу жөніндегі іс-шаралар кешенін жүзеге асыруды қамтиды.

О.А. Власова педагогикалық қолдаудың **валеологиялық және педагогикалық қолдау** сияқты түрін ұсынды. Бұл – педагогтердің, білім алушылар мен олардың ата-аналарының денсаулығын сақтау саласындағы құзыреттілігін арттыру бойынша өзара байланысты іс-шаралар жүйесін жүзеге асыратын білім беру процесінің барлық қатысушылары кіретін педагогикалық қызмет.

Әлеуметтік-педагогикалық қолдау деп (Н.В. Савицкая, Е. В. Гутман) оқу орындарының әлеуметтік институттарын, білім алушыларды дамытудың әлеуметтік жобалары мен бағдарламаларын, білім алушыларды әлеуметтендіру проблемаларын шешуде қоғамның тәрбиелік әлеуетін басқаруды қамтитын педагогикалық өзара іс-қимыл жүйесі түсініледі.

Осылайша, қолдау өмірдің әртүрлі салаларында кеңінен ұсынылған, бұл, әрине, практикалық тұрғыдан жақсы, бірақ «қолдау» терминін анықтауға жалпы көзқарасты дамыту бойынша теориялық жұмысты едәуір

қиындаады. Көптеген авторлар әртүрлі қолдау анықтамаларын синоним ретінде қолданады, ал көпшілік үшін «психологиялық-педагогикалық қолдау» термині жалпылама болып табылады.

«Қолдау» ұғымының заманауи тәсілдері. Қазіргі уақытта психологиялық қолдаудың әртүрлі формаларының кең таралуы осы құбылыстың көптеген анықтамалары мен тәсілдерін тудырды, онда «қолдау» ұғымы қолдау, көмек, жанашырлық, ынтымақтастық синонимі ретінде, әдіс ретінде және нақты жағдай жасау ретінде қарастырылады (көбінесе оқу).

Көмектесу ретінде қолдау (көмек)

О.С. Газман физикалық және психикалық дамудың қиындықтарымен байланысты жеке мәселелерді шешуде балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау тұжырымдамасын енгізді, олардың аясында өмірдің өзін-өзі анықтау, тұлғааралық қарым-қатынас және іс жүзінде оқыту.

А.П. Тряпицын және Е.И. Казакова өмірлік таңдауды, «даму аймағына» кіруді қамтамасыз ететін осындай қызметті бірлесіп қарауды ұсынады.

Психолог қызметінің технологиясы ретінде қолдау Р.В. Овчарова, Г. Бардиер, И. Розман, Т. Чередников жұмыстарында қарастырылады. Психологиялық қолдау балаға өзінің өмір жолын тәуелсіз таңдауды жүзеге асыруға көмектесу ретінде қарастырылады.

Е.А. Салахудинованың пікірінше, білім алушылардың оқу тобына бейімделуін психологиялық-педагогикалық қолдау – бұл педагогикалық процестің барлық субъектілерінің мақсатты қызметі, ол білім алушының топшілік қатынастар субъектісі ретінде өз орнын алуына, университеттегі әлеуметтік қатынастар жүйесіне бағдарлануына, білім беру процесінде және аудиториядан тыс қызметте білім алушылармен және оқытушылармен өзара әрекеттесуін ұйымдастыруға бағытталған.

М.М. Семаго «қолдау» терминіне өз анықтамасын береді. Оның пікірінше, бұл баланың білім беру әсерін оңтайлы күшейту жағдайында және оның дезадаптациясына жол бермеу жағдайында жұмыс істеуін қамтамасыз ету.

Процесс ретінде қолдау

Э.Ф. Зеер, А.К. Маркова, Н.С. Глуханюк, И.В. Аркусова, Г.В. Безюлева психологиялық қолдау – бұл жеке тұлғаны дамытудың, қалыптастырудың және түзетудің жедел өрісін қамтитын тұтас процесс екенін айтады.

А.К. Маркова бұл процеске бірнеше кезеңнен тұрады: диагностика, мәселені шешу әдістері туралы ақпарат жинау, шешім қабылдау кезеңінде кеңес беру, іске асыру кезеңінде көмек.

В. А. Слостенин психологиялық-педагогикалық қолдауды түсіндіруде өзекті психологиялық-педагогикалық іс-әрекеттің әдістерін егжей-тегжейлі ашады. Оның көзқарасы бойынша, психологиялық-педагогикалық қолдау – «мұғалімнің қатысуымен салыстырғанда проблемалық жағдайда білім алушының максималды тәуелсіздігін ынталандыру, кеңес беру, жеке қатысу, ынталандыру процесі».

Ынтымақтастық (өзара іс-қимыл) ретінде қолдау

Психологиялық-педагогикалық қолдау проблемасыз өзара әрекеттесуді қамтамасыз ететін ынтымақтастық ретінде О.Е. Кучерова тұжырымдамасында қарастырылады. Оның тұжырымдамасында білім алушы-мұғалімнің байламындағы кейбір тәуелділік қарастырылады, яғни білім алушы тапсырманы өз бетінше шеше алмайды және объективті көмекке мұқтаж, ал педагог білім алушы үшін мәселені шеше алмайды, өйткені ол оны өз бетінше, демек, қажетті дамудан айырылған.

В.А. Айрапетов қолдауды серіктестік өзара іс-қимыл нысаны ретінде айқындайды, оның барысында қызметтің мағыналары келісіледі және жеке шешім қабылдау үшін жағдайлар жасалады. Алайда бұл анықтама педагогикалық қызмет субъектілерінің жүйелі өзара әрекеттесуін ашпайды.

Қолдау жағдай жасау ретінде

Бірқатар авторлар қолдауды сәтті оқыту мен психологиялық денсаулықтың шарты ретінде қарастырады. А.Н. Горбатюк «университеттің өзара әрекеттесу жағдайында білім алушының табысты оқуы, тәрбиесі және кәсіби-тұлғалық дамуы үшін психологиялық-педагогикалық жағдай жасауға бағытталған мұғалімнің кәсіби қызметінің жүйесі ретінде» психологиялық-педагогикалық қолдауды анықтайды.

Е.К. Исакова, Д. В. Лазаренко және С. В. Сильченкованың пікірінше, бірлесіп жүргізу – бұл білім алушылардың жеке дамуы мен өзін-өзі тануы үшін жағдай жасауға, олардың дербестігі мен өмірлік таңдаудың әртүрлі жағдайларына деген сенімін дамытуға бағытталған кәсіби қызмет түрі. Бұл анықтама жеке дамудың нақты нәтижелері ретінде қолдау мақсаттарын егжей-тегжейлі ашады.

О. А. Сергеева қолдау дегеніміз адамның өмір сүру жағдайларына табысты бейімделуі үшін жағдай жасауды қамтамасыз ететін қызмет деп түсініледі.

М.Р. Битянова «қолдау» ұғымын баланың мүмкіндіктері мен жеке әлеуетін барынша ашу қажеттілігіне жалпы гуманистік көзқарасқа негізделген білім беру ортасын жобалау ретінде анықтайды (белгілі бір баланы мүмкіндігінше сәтті оқытуға жағдай жасау). Бұл тәсіл жас ерекшеліктеріне негізделген даму стандарттарына, білім беру әсерінің жеткіліктілігінің өлшемі ретінде негізгі жас өскіндеріне, баланың өзіндік даму логикасына, оның қажеттіліктеріне, мақсаттары мен құндылықтарына басымдық береді.

Қалыптастыру ретінде қолдау

О.С. Попова «кәсіби мектепте психологиялық-педагогикалық қарым-қатынастың мәні оқушы жастарға теріс факторлардың әсерін азайту, ұлдар мен қыздарды адам өмірінің мәні мен мақсатына қатысты сұрақтарға тәуелсіз, көп арналы іздеу арқылы әлемге және оның орнына гуманистік көзқарастар жүйесін саналы түрде қалыптастыру» деп санайды.

Е.И. Тихомирова «кәсіби мектепте психологиялық-педагогикалық қолдау нақты өнімді алуға бағытталуы керек: күзiреттiлiктердi қалыптастыру және жеке жетiстiктердi дамыту» деп атап өттi.

Қарастырылған анықтамаларды қорытындылай келе, психолог-педагогикалық қолдау – жеке және психикалық сау адамдардың өзара

әрекеттесу процесі, бұл жеке даму үшін жағдай жасауға, қажетті құзыреттіліктерді қалыптастыруға және қиын өмірлік жағдайларда қолдау көрсетуге бағытталған.

Қолдаудың әдіснамалық негіздері. Анықтамалардың алуан түрлілігіне қарамастан, білім беру субъектілерін қолдау бағдарламаларының басым көпшілігі жалпы әдіснамалық негіздерге негізделген, олар:

Білім беру процесін психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесін құру кезінде баланың жеке басының дамуының қажеттіліктері, мақсаттары мен құндылықтарының басымдығын, балалардың жеке, субъективті және жеке ерекшеліктерін максималды есепке алуды анықтайтын **жеке тұлғаға бағытталған** (жеке тұлғаға бағытталған) **бағыт** (к.Роджерс, и. с. Якиманская). Осы ұстанымдардан қолдау сырттан қойылған міндеттерге емес, белгілі бір баланың қажеттіліктері мен мүдделеріне, оның даму логикасына, бағытталуы керек.

Психология мен педагогикадағы антропологиялық парадигма (Б.С. Братусь, Е.И. Исаев, В.И. Слободчиков), адамға тұтас көзқарасты, талдауды жеке функциялар мен қасиеттерден (назар, есте сақтау, ойлау, озбырлық және т. б.) баланың қарым-қатынасы мен айналасындағы адамдармен қарым-қатынасы тұрғысынан дамудың тұтас жағдайын қарастыруға ауыстыруды қарастырады.

Балалардың психикалық және психологиялық денсаулығы туралы тұжырымдама (И.В. Дубровина), практикалық психологтың білім берудегі жұмысының пәні ретінде оның психологиялық денсаулығының жай-күйіне әсер ететін және проблемалардың психопрофилактикасына, оның ішінде білім беру кеңістігінің параметрлерін бақылау және түзету арқылы басымдық беретін белгілі бір білім беру кеңістігі жағдайында тұлғаны дамыту мәселелерін қарастырады.

Дамытушылық білім беру парадигмасы (Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдов), балаға білім мен дағдыларды үйретіп қана қоймай, сонымен қатар оның іргелі адами қабілеттері мен жеке қасиеттерін дамытуды қамтамасыз ететін білім беру жүйесін жобалау қажеттілігін растайды, бұл педагогикалық практиканың байыпты «психологизациясын» білдіреді.

Педагогикалық қолдау теориясы (О.С. Газман, Н.Н. Михайлова), жеке тұлғаны даралау процесін қолдау қажеттілігін, оның «өзін-өзі» дамытуды, субъект арқылы өзін-өзі анықтауға, өзін-өзі тануға және өзін-өзі жүзеге асыруға жағдай жасауды, субъективті қатынастарды, ынтымақтастықты, жеке мағыналар мен тәжірибелермен тең, өзара тиімді алмасу басым болатын ересек пен баланың жаратылысын қолдайды.

Психологиялық-медициналық-әлеуметтік байланысты ұйымдастырудағы жобалық тәсіл (М.Р. Битянова, Е.В. Бурмистрова, А.И. Красило) білім беру ортасында проблемалық жағдайда білім беру процесінің барлық субъектілерінің бірлескен жұмысына жағдай жасауға (жобалауға) бағытталған.

Осылайша, педагогикалық және психологиялық ғылыми әдебиеттерге аналитикалық шолу соңғы он жыл ішінде психологиялық-педагогикалық

қолдауды теориялық және әдіснамалық негіздеу мәселесі өзекті болып қала беретінін көрсетеді. Қазіргі кезеңде «психологиялық-педагогикалық қолдау» өмірдің әртүрлі салаларында кеңінен қолданылатын көп қырлы құбылыс ретінде қарастырылады.

Психологиялық-педагогикалық қолдау компоненттері мен модельдері

Тұжырымдамалық өріс және әдіснамалық негіздер туралы шешім қабылдап, психологиялық-педагогикалық қолдаудың маңызды ерекшеліктеріне көшеміз.

Қолдау компоненттері

Қолдауды практикалық мектеп психологының іс-әрекетінің ажырамас процесі ретінде қарастыра отырып, біз қолдау процесінде өзара байланысты үш міндетті компонентке назар аударамыз:

1. Білім беру процесі субъектісінің психологиялық-педагогикалық мәртебесін жүйелі түрде бақылау. Оқу процесінде тақырыпты табудың алғашқы минуттарынан бастап, оның психикалық өмірі мен даму динамикасының әртүрлі аспектілері туралы ақпарат мұқият және құпия түрде жинала бастайды, бұл әр субъектінің жеке өсуіне жағдай жасау үшін қажет.

Осындай ақпаратты алу және талдау үшін педагогикалық және психологиялық диагностика әдістері қолданылады. Сонымен қатар психолог диагностикалық араласудың қандай кезеңдерінде қажет екенін және оны қандай минималды құралдармен жүзеге асыруға болатындығы туралы нақты түсініктерге ие. Сондай-ақ мұндай психологиялық-педагогикалық ақпаратты жинау және пайдалану барысында көптеген маңызды этикалық және тіпті құқықтық мәселелер туындайтынын ескереді.

2. Білім беру процесі субъектісінің тұлғасын дамыту үшін әлеуметтік-психологиялық жағдайлар жасау. Психодиагностика деректері негізінде білім беру процесінің әртүрлі субъектілерін психологиялық қолдаудың жеке және топтық бағдарламалары жасалады, сәтті әлеуметтену және даму шарттары анықталады. Осы тармақты іске асыру оқу орнындағы оқу-тәрбие процесі икемді схемалар бойынша салынған, осы мекемеге оқуға келген балалардың психологиялық ерекшеліктеріне байланысты өзгеруі және өзгеруі мүмкін деп болжайды. Сонымен қатар әр мұғалімнен белгілі икемділік қажет, өйткені балаларға деген көзқарастар мен талаптар да қатып қалмауы керек, идеал туралы кейбір дерексіз идеядан туындамауы керек, бірақ нақты мүмкіндіктері мен қажеттіліктері бар нақты балаларға, тәрбиешілер мен ата-аналарға назар аударуы керек.

3. Психологиялық дамуда, оқытуда проблемалары бар субъектілерге, сондай-ақ олармен өзара әрекеттесетін адамдарға көмек көрсету үшін арнайы әлеуметтік-психологиялық жағдайлар жасау. Қызметтің бұл бағыты

оқу материалын игеруде, әлеуметтік тұрғыдан қабылданған мінез-құлық формаларында, ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынаста, психикалық әл-ауқатта және т.б. белгілі бір проблемалары бар білім алушыларға, сондай-ақ осы балалармен жұмыс істейтін мұғалімдерге және олардың ата-аналарына қолдау көрсетуге бағытталған.

Психологиялық-педагогикалық қолдау мақсатын іске асыру **негізгі функциялардың** арқасында қол жеткізіледі: ақпараттық, бағыттаушы және дамытушы.

Қолдаудың ақпараттық функциясы барлық мүдделі тұлғаларға қолдаудың нысандары мен әдістері туралы кең ескерту болып табылады. Бұл ең алдымен мұғалімдерге, мектеп әкімшілігіне және психологиялық қолдау бағдарламасына қатысатын білім алушылардың ата-аналарына қатысты. Ақпараттық функция ашық білім беру қағидаттарына сәйкес келетін қолдау процесінің ашықтығын қамтамасыз етеді, сондай-ақ өз кезегінде барлық мүдделі тұлғаларды белсенді қатысушылар (қызметкерлер) етеді.

Қолдаудың бағыттаушы функциясы баланың мүддесі үшін олардың іс-әрекеттерін үйлестіруді қамтамасыз ету мақсатында оқу-тәрбие процесінің барлық мүдделі субъектілерін сүйемелдеуді қамтамасыз етеді. Сонымен бірге бағыттаушы функция мектептің педагог-психологі өзінің кәсіби құзыреттілігіне байланысты осы іс-әрекеттердегі жетекші (бағыттаушы) тұлға болып табылатынын көздейді.

Қолдауды дамыту функциясы баланың жеке басын дамыту қызметіне айналатын қолдау жүйесіне қатысатын барлық қызметтердің іс-әрекеттерінің негізгі векторын белгілейді. Даму функциясы мұғалімдердің, педагог-психологтың, мектептің басқа да педагог қызметкерлерінің қызметімен қамтамасыз етіледі, ал мұғалімдер мен педагог қызметкерлер оқыту мен тәрбиелеудің дамытушы технологияларын жұмыс тәжірибесінде пайдаланады, ал педагог-психологтар оқушылармен сабақтан кейін өтетін қосымша сабақтарды дамытады.

Психологиялық-педагогикалық қолдау функцияларын қолдаудың өзара байланысты жақтары қамтамасыз етеді: кәсіби-психологиялық және ұйымдастырушылық-ағартушылық.

Техникалық қызмет көрсетудің кәсіби-психологиялық жағы диагностикалық және түзету-дамыту іс-әрекетінің өзара байланысын қолданатын психолог-мұғалімнің жүйелі іс-әрекетімен ұсынылған. Педагог-психологтың практикалық қызметінде баланың жеке басы психологиялық көмек көрсету мақсатында ғана зерттеледі. Бұл позицияда гуманистік психологияның маңызды императиві жүзеге асырылады: бала құрал бола алмайды – ол әрқашан психологиялық қолдаудың мақсаты болып табылады.

Ұйымдастырушылық-ағартушылық тарап психологиялық қолдаудың барлық қатысушылары үшін бірыңғай ақпараттық алаңды, сондай-ақ оны талдауды және өзекті бағалауды қамтамасыз етеді. Бұл компонент ата-аналармен, мұғалімдермен және мектеп әкімшілігімен білім беру жұмыстарын жүргізу арқылы педагог-психологтың қызметінде жүзеге асырылады, барлық

қатысушылардың белсенді полисубъектілік өзара әрекеттесуінің әртүрлі формалары қолданылады. Қолданыстағы сүйемелдеу жүйесін талдау және бағалау жүйесінің маңызды сипаттамаларын – ашықтығы мен дамып келе жатқан сипатын (синергетикалығын) қамтамасыз ете отырып, оны дамыту мен жетілдіруді мүмкін етеді.

Психологиялық-педагогикалық көмек көрсету үшін туындаған проблемаларды жеңуге немесе өтеуге мүмкіндік беретін іс-шаралар жүйесі, нақты шаралар қарастырылуы керек.

Қолдау шеңберіндегі практикалық қызметтің бағыттары

Қолдау процесінің негізгі компоненттеріне сәйкес, қолдау процесі аясында білім беру жүйесі психологының практикалық қызметінің бірнеше маңызды бағыттары бөлінеді:

Профилактика – оқушылардың, мұғалімдер мен ата-аналардың психикалық және жеке дамуындағы мүмкін болатын қолайсыздықтың алдын алу және осы даму үшін мүмкіндігінше қолайлы психологиялық жағдайлар жасау.

Мақсаты: білім беру процесіне қатысушылардың дамуы мен өзара әрекеттесуіндегі мүмкін проблемалардың алдын алу.

Психологиялық алдын-алу дегеніміз – мамандардың, мұғалімдердің және ата-аналардың мақсатты жүйелі бірлескен жұмысы:

- балалардың ықтимал әлеуметтік-психологиялық проблемаларының алдын алу бойынша;
- қауіп тобындағы балаларды анықтау бойынша (әртүрлі негіздер бойынша);
- педагогикалық және балалар ұжымдарында қолайлы эмоционалды-психологиялық климат құру бойынша.

Консультациялық қызмет – бұл білім алушыларға, олардың ата-аналарына (заңды өкілдеріне), педагог қызметкерлерге және білім беру процесінің басқа да қатысушыларына психологиялық консультация беру арқылы дамыту, тәрбиелеу және оқыту мәселелерінде көмек көрсету.

Мақсаты: тәрбие-білім беру процесіне қатысушылардың өзара іс-қимылын оңтайландыру және оларға тәрбие мен дамудың жеке бағдарламасын құру мен іске асыруда психологиялық көмек көрсету.

Психологиялық кеңес беру өзін дұрыс түсінуге, өз ойлары мен іс-әрекеттерін дұрыс бағалауға, күшті және әлсіз жақтарыңызды жақсы білуге және пайдалануға, дұрыс шешім қабылдауға және олар үшін жауап беруге, оны тиімді басқаруға және оны жақсартуға мүмкіндік беретін істерді дамытуға және жүзеге асыруға көмектеседі.

Бұл патологиялық бұзылулары жоқ, яғни медициналық-биологиялық норма аясында болатын, бірақ психологиялық сипаттағы қандай да бір қиындықтарға тап болған оқу-тәрбие процесіне қатысушыларға көмек көрсету туралы екенін есте ұстаған жөн. Бұл балалардың (өз қабілеттеріндегі белгісіздік, негативизм, қорқыныш және т.б.), білім алушылардың (мектептегі бейімделу, сәтсіздік, девиантты мінез-құлық), ересектердің (өмірдің мағынасын

жоғалту, өзін-өзі бағалаудың төмендігі, басқалармен қақтығыс, бала мен ата-ана қатынастарының бұзылуы) проблемалары болуы мүмкін.

Психологиялық кеңес беру әдістеріне келесілер жатады:

а) пікірталас әдістері;

б) ойын әдістері (дидактикалық және шығармашылық ойындар, оның ішінде іскерлік, рөлдік ойындар);

в) сенситивтік тренинг (тұлғааралық сезімталдықты және өзін психофизикалық бірлік ретінде қабылдауға үйрету).

Балалармен жұмыс жеке және топтық түрде жүзеге асырылуы мүмкін. Мұндай жұмыстың негізгі әдістері арт-терапия, ойын терапиясы, ертегі терапиясы болуы мүмкін.

Ойын терапиясы – бұл ойынды қолдана отырып, ересектерге психотерапиялық әсер ету әдісі. Әртүрлі әдістердің негізінде Ойынды пайдаланудың себебі жеке тұлғаның дамуына қатты әсер ететінін мойындауға негізделеді.

Арт-терапия – бұл өнерге, ең алдымен бейнелеу және шығармашылық белсенділікке негізделген психотерапияның мамандандырылған түрі. Арт-терапияның негізгі мақсаты – өзін-өзі көрсету және өзін-өзі тану қабілетін дамыту арқылы тұлғаның дамуын үйлестіру.

Ертегі терапиясы – жеке тұлғаны біріктіру, шығармашылық қабілеттерін дамыту, сананы кеңейту, сыртқы әлеммен өзара әрекеттесуді жақсарту үшін ертегі формасын қолданатын әдіс.

Ата-аналармен жұмыс істеу кезінде жеке іс-шаралар нәтижелі болмайды, бірақ аналар мен әкелердің психологиялық құзыреттілігін арттыруды мақсат ететін тұтас жүйелі жұмыс болады. Мұндай жұмыс мектептегі жиналыстарда ата-аналарды ақпараттандыру арқылы жүзеге асырылады. Ата-аналармен жұмыс істеудің басқа қатысушылары ата-аналарға қажетті психологиялық ақпарат өте қысқа ұсынылған ата-аналарға арналған «оқулықтар» әзірлеу болып табылады. Ата-аналармен жұмыс психологпен және психологиялық тренинг сияқты әдіспен жүзеге асырылады. Ата-аналар мен балалардың өзара әрекеттесу тренингі әртүрлі тұжырымдамалық негізде құрылады (психодинамикалық, мінез-құлық, гуманистік және т.б.). Мұндай тренингтер сіздің балаңызды түсіну мүмкіндігін кеңейтуге, онымен қарым-қатынас рефлексиясын жақсартуға, отбасында өзара әрекеттесудің жаңа тиімді дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Педагогтармен жұмыс әлеуметтік-психологиялық тренинг көмегімен жүргізіледі. Бұл психоәлеуметтік технологиялардың ең көп таралған әдісі, бұл өз мінез-құлқының көрінісін топтың басқа мүшелерінің мінез-құлқымен байланыстыруға мүмкіндік береді. Тренингтер қарым-қатынас дағдыларын белсендіруге, түзетуге, мінез-құлық репертуарын кеңейтуге, серіктестердің тиімді өзара іс-әрекеттерін іздеуге мүмкіндік береді.

Ғылыми тұрғыдан алғанда, білім беру процесіне қатысушылардың **психологиялық диагностикасы** – бұл нәтижелерді біріктіру және талдау арқылы адамның шынайы психологиялық жағдайын анықтау және

диагностикалау үшін жеке қасиеттерді тестілеу мен өлшеудің әртүрлі әдістерін қолданатын психологияның бір саласы.

Мақсаты: балалардың психикалық даму деңгейі туралы ақпарат алу, білім беру процесіне қатысушылардың жеке ерекшеліктері мен мәселелерін анықтау.

Балалар мен жасөспірімдерді, ата-аналар мен мұғалімдерді психологиялық диагностикалаудың қолданыстағы әдістерінің ішінде ең көп қолданылатындарды – жанама немесе тікелей бақылау, объективті, сауалнама (сауалнама, сұхбат), эксперимент негізінде ажыратуға болады. Барлық осы әдістердің бір түпкі мақсаты бар – респонденттің психологиялық жағдайының қандай аспектілеріне назар аудару керектігін түсіну.

Әдістердің қайсысын ұтымды қолдану керек, психолог әр жағдайда зерттеу міндеттері мен объектісіне байланысты шешеді. Балаларды кез келген психодиагностикалық тексеру бірнеше кезеңнен тұрады. Біріншіден, бұл мәліметтер жинау, алынған ақпаратты талдау және түсіндіру, сонымен қатар психологиялық диагноз бен болжам жасау.

Балалардың психологиялық диагностикасы баланың жеке психологиялық ерекшеліктерін анықтауға, сонымен қатар оның жеке және интеллектуалды даму деңгейін бағалауға мүмкіндік береді. Адамның негізгі қасиеттері ерте балалық шақта қаланғандықтан. Дәл осы кезеңде ата-аналар баласының мінез-құлқына ерекше назар аударуы керек және қиын жағдайлар туындаған кезде оларды шешу жолдарын іздеуі керек.

Жасөспірімдердің психологиялық диагностикасы қазіргі проблемалардың негізгі себебін табуға және оларды заманауи және тиімді әдістердің көмегімен жоюға көмектеседі.

Жасөспірімдердің психологиялық диагностикасын көптеген мәселелер бойынша өтуге болады:

- кәсіби мансап болжамы;
- психотиптік ерекшеліктер диагностикасы;
- психологиялық денсаулықты зерттеу.

Түзету және дамыту жұмыстары нақты білім беру мекемесінің бағыттары мен ерекшеліктерін, балалар, мұғалімдер, ата-аналар ұжымдарының, білім беру процесінің жеке субъектісінің ерекшеліктерін ескере отырып жоспарланады және жүргізіледі.

Мақсаты: түзету-дамыту жұмыстары оқу және бейімделу қиындықтары бар білім алушылармен жұмыс жүйесін құру болып табылады.

Егер түзету жұмысында психолог баланы жақындатуға тырысатын психикалық дамудың белгілі бір стандартына ие болса, онда даму жұмысында ол баланың өзі үшін оңтайлы даму деңгейіне көтеріле алатын жағдайларды жасау үшін дамудың орта жастағы нормаларына назар аударады.

Баланың жас нормасы шегінде дамуы белгілі бір проблемалардың болуын жоққа шығармайды. Танымдық, эмоционалды, мотивациялық, ерікті, мінез-құлық және т.б. салаларда бұл психологтың түзету және дамыту жұмысының объектісі болады.

Психологиялық түзету-тұлғаны қалыптастыру процесіне белсенді әсер ету және оның жеке басын сақтау, мұғалімдердің, психологтардың және басқа мамандардың бірлескен іс-әрекеті негізінде жүзеге асырылады.

Психологиялық ағарту халықтың (мұғалімдер, тәрбиешілер, оқушылар, ата-аналар, жұртшылық) психологиялық көмекке деген оң көзқарасын, психолог-практиканың қызметін қалыптастыруға және психологиялық білім саласындағы ой-өрісін кеңейтуге бағытталған маман-психологтың профилактикалық қызметінің бөлімі болып табылады.

Мақсаты: мұғалімдердің, әкімшіліктің және ата-аналардың психологиялық құзіреттілігін арттыру үшін жағдай жасау, атап айтқанда:

- бар білімді өзектендіру және жүйелеу;
- психологиялық білім деңгейін арттыру;
- бар білімді қызмет құрылымына қосу.

Психологиялық ағартудың негізгі міндеті мен мәні-мұғалімдерді, тәрбиешілерді, ата-аналарды баланың қолайлы психикалық дамуының негізгі заңдылықтары мен жағдайларымен таныстыру, психологиялық зерттеулердің нәтижелерін насихаттау және түсіндіру.

Психологиялық ағарту үшін әртүрлі әдістер қолданылады:

- ауызша (әңгіме, дәріс, тақырыптық семинар, радиодан, теледидардан сөз сөйлеу);

- вербалды емес (Интернет және web-сайттарда тақырыптық ақпаратты орналастыру, жадынамалар, брошюралар, қабырға газеттері және т.б.).

Психологиялық ағарту келесі төрт тапсырманы орындайды:

- психологиялық ғылым және практикалық психология туралы ғылыми көзқарастар мен түсініктерді қалыптастыру (социумның психологизациясы);

- халықты психологиялық білім мәселелері бойынша ақпараттандыру;

- өскелең ұрпақты тиімді әлеуметтендіру мақсатында және өзін-өзі дамыту мақсатында психологиялық білімді қолдану мен пайдаланудың тұрақты қажеттілігін қалыптастыру;

- дидактогенияның алдын алу (жеке тұлға мен ұжымның көңіл-күйін ауыр жағдайға өзгертетін реакциялар).

Білім беру және оқу бағдарламаларын, жобаларды, құралдарды, білім беру ортасын, білім беру мекемелері мамандарының кәсіби қызметін **сараптау**. Білім берудің кез келген кезеңі үшін білім беру бағдарламаларын жобалаудың негізі белгілі бір жастағы баланың дамуының жас-нормативтік моделі болып табылады, онда жағдайлар мен даму түрлерінің реттілігі түрінде оның дамуына сипаттама беріледі. Білім беру бағдарламасын педагог-психолог және мұғалімдер бірлесіп әзірлейді.

Білім беру субъектілерін психологиялық-педагогикалық қолдау шеңберіндегі жоғарыда аталған барлық қызмет бағыттары әртүрлі дәрежеде қолдау модельдерінде қайта қарастырылған.

Қолдау модельдері

Ресейдің әртүрлі аймақтарындағы әртүрлі экономикалық және әлеуметтік жағдайлар көптеген қызмет модельдері мен қолдау орталықтарын тудырды. Алайда, олардың барлығы мағынасы мен мазмұны жағынан ұқсас және баланы, ата-аналарды, мұғалімдерді қолдау бағдарламаларын жүзеге асырады.

Қолдау модельдерінің жіктелуіне шолу жасау үшін Г.К. Селевкодан кейін «модель» термині белгілі бір қасиеттер мен қатынастарды түпнұсқа деп аталатын жүйенің доғасымен көрсететін және білдіретін белгілі бір жүйе (үлгі, мысал, сурет, дизайн) ретінде түсінілетінін және көрсетілген мағынада оны алмастыратынын атап өткен жөн.

Модель – белгілі бір гипотетикалық болжамдардың көмегімен ұсынылған зерттелетін нақты объектінің маңызды байланыстарының идеализацияланған объектісі.

Қазіргі уақытта психологиялық ғылым мен тәжірибеде әртүрлі критерийлерге негізделген қолдау модельдерінің көптеген жіктелімдері бар.

Сонымен, психологиялық-педагогикалық қолдау модельдерінің салалық жіктемесі аясында:

Педагогикалық модель ата-аналар мен мұғалімдердің педагогикалық құзыреттілігінің болмауы туралы гипотезадан туындайды. Бұл жағдайда шағымдардың тақырыбы әдетте бала болып табылады. Психолог ата-аналармен және мұғаліммен бірге жағдайды талдайды, шаралар бағдарламасын белгілейді. Ата-аналар мен тәрбиешілердің өздері проблеманың себебі болуы мүмкін, бірақ бұл мүмкіндік ашық қарастырылмайды. Психолог баланың ата-анасының және мұғалімнің жеке мүмкіндіктеріне емес, педагогика мен психология тұрғысынан әмбебап, тәрбие әдістеріне назар аударады.

Бұл модель ата-аналардың, мұғалімдердің балаларды тәрбиелеу бойынша білімі мен дағдыларының жетіспеушілігі туралы болжамға негізделген және профилактикалық сипатта болады. Ол психологиялық-педагогикалық мәдениетті арттыруға, білім беру әлеуетін кеңейтуге және қалпына келтіруге, ата-аналарды балалардың әлеуметтік тәрбиесі процесіне белсенді қосуға бағытталған. Осы мақсатта жұмыстың әртүрлі формалары қолданылады: теориялық білімнің үйлесуі, оларды пікірталастар мен семинарларда бекіту.

Әлеуметтік модель белгілі бір білім беру субъектісінің қиындықтары қолайсыз сыртқы жағдайлардың нәтижесі болған жағдайда қолданылады. Мұндай жағдайларда өмірлік жағдайды талдаумен және ұсынымдармен қатар сыртқы мамандардың (заңгерлер, әлеуметтік қызметкерлер және т.б.) араласуы талап етіледі.

Психологиялық (психотерапиялық) модель баланың қиындықтарының себептері қарым-қатынас саласында, білім беру процесіне басқа қатысушылардың жеке ерекшеліктері болған кезде қажет. Бұл отбасылық жағдайды талдауды, жеке тұлғаның психодиагностикасын, қоршаған ортаны диагностикалауды қамтиды. Практикалық көмек қарым-қатынас кедергілерін және оның бұзылу себептерін жою болып табылады.

Диагностикалық модель ата-аналардың бала туралы арнайы білімінің жетіспеушілігін болжауға негізделген. Диагностика объектісі – отбасы, сондай-ақ мінез-құлқындағы ауытқулары бар балалар мен жасөспірімдер. Диагностикалық қорытынды ұйымдастырушылық шешім қабылдауға негіз бола алады.

Медициналық модель қиындықтардың негізінде аурулар жатыр деп болжайды. Психотерапияның міндеті – диагнозға сәйкес бейімделу және көмек көрсету.

Психолог басқа білім беру субъектілерімен өзара әрекеттесу кезінде проблемалар тудыратын себептердің сипатына байланысты отбасына көмек көрсетудің қажетті модельдерін қолдана алады.

Модельдерді келесі жіктеудің негізгі критерийі педагогикалық жүйелердің жұмыс істеуі болып табылады, оған мыналар кіреді:

Стадион моделі Р.Х. Шакуровтың зерттеулерінде ұсынылған. Педагогикалық топтарды басқару мәселелерін қарастыра отырып, ол басқару процесінің 3 кезеңін көрсетеді: мақсатты, әлеуметтік-психологиялық және жедел.

Мақсатты кезең әлеуметтік қажеттіліктердің көрінісімен байланысты және ұйымдастырушылық-педагогикалық міндеттерді анықтауға және шешуге дейін азаяды.

Әлеуметтік-психологиялық кезең педагогикалық ұйым мүшелерінің қоғамдық және жеке мүдделерін үйлестіруді анықтайды.

Операциялық кезең мақсатты және әлеуметтік-психологиялық функцияны іске асыруды қамтиды және келесі кезеңдерді қамтиды: жоспарлау, шешім қабылдау, орындау және бақылау.

Н.В. Кузьминаның **функционалды моделі**. Педагогикалық жүйелерді басқару процесін көптеген педагогикалық мәселелерді шешу процесі ретінде қарастыра отырып, Н.В. Кузьмина мұғалімнің, тәрбиешінің, оқу бөлімінің жетекшісінің іс-әрекетінің құрылымында көрініс табатын 5 функционалды компонентті бөліп көрсетеді, олар оқушылардың оқу жұмысын басқарудың және олардың жеке басын қалыптастырудың негізіне айналады.

Негізгі компоненттерге мыналар жатады: диагностикалық, дизайн, конструктивті, ұйымдастырушылық және коммуникативті. Диагностикалық компонент жүйені құрушы фактор ретінде әрекет етеді, өйткені ол педагогикалық жүйенің жұмысының барлық аспектілері туралы ақпарат алумен байланысты.

Жағдайлық модель. Жағдай тақырып пен жағдайлардың өзара әрекеттесу сәті ретінде қарастырылады. Жағдайларда адамның қоршаған ортамен өзара әрекеттесуінің 2 түрі көрініс табуы мүмкін. Олардың кейбіреулерінде объектілік-субъективті байланыс, яғни адамның объективті әлемге қатынасы, басқаларында – субъективті-субъективті өзара әрекеттесу немесе адамдар арасындағы қарым-қатынас көрінеді.

Әлеуметтік жағдайлардың алуан түріне оқу-педагогикалық жағдайды жатқызуға болады. Ол субъективті-субъективті өзара әрекеттесуді көрсетеді

және басқа әлеуметтік жағдайлардан ерекшеленеді, өйткені оқытушыға, мұғалімге, тәрбиешіге қатысты жағдай педагогикалық, ал білім алушыларға қатысты – оқу ретінде. Оқу жағдайында мұғалім білім алушылар үшін жағдайдың элементтерін көрсетеді, мұғалім білім алушы ретінде сол жағдайды қарастырған кезде мұғалім үшін сыртқы жағдайлардың элементі болады.

Ойын модельдеу. Ойын модельдеуге жоғары, жалпы және арнайы орта білім беру, мамандардың біліктілігін арттыру саласында жұмыс істейтін мұғалімдер үлкен қызығушылық танытады.

Ойын кең мағынада қоғам шындығының аспаптық бөлігі ретінде түсініледі. Тар мағынада ойын адамдар тобының ерекше ұйымдастырылған әрекеті ретінде түсініледі.

Іс-әрекеттің ұйымдастырылуына табиғи топтық процестерге шектеулер қою арқылы қол жеткізіледі, бұл ойынды өзінің жасанды компоненті арқылы аспаптық түрде қолжетімді жасанды-табиғи объект ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Е.Н. Смирновтың, Г.П. Щедровицкийдің және т.б. пікірінше, ойын әлеуметтік процестерді талдауға, жобалауға және ұйымдастыруға жүйелі көзқарастың көрінісі ретінде көрінеді. Ойынның ерекшелігі – ол сыртқы қоғаммен ойын контекстіне негізделген.

Қатысушылардың ойын өзара әрекеттесуін көрсететін модельдердің ерекшелігі – олар ойын кеңістігінің процесін, шарттарын, құралдарын және ұйымдастырылуын көрсетеді. Модельдеу сипаты (деңгейі) бойынша модельдің келесі түрлері болады:

Теориялық – зерттелетін объектінің тәсілдерін салыстырмалы талдауға негізделген.

Эмпирикалық – олар эмпирикалық фактілер, тәуелділіктер, математикалық талдау негізінде құрылады.

Теориялық-эмпирикалық – теориялық құрылымдарды да, эмпирикалық анықталған заңдылықтарды да қолданады.

Қолданбалы тұрғыдан алғанда, модель қызықты болуы мүмкін, оның негізгі критерийі **ұйымның құралдары** болып табылады, оған мыналар кіреді:

Танымдық модель – білімді ұйымдастыру және ұсыну формасы, жаңа және ескі білімді біріктіру құралы. Танымдық модель, әдетте, шындыққа бейімделеді және теориялық модель болып табылады.

Прагматикалық модель – практикалық әрекеттерді ұйымдастырудың, оны басқару үшін жүйенің мақсаттарын ұсынудың құралы. Олардағы шындық кейбір прагматикалық тапсырмаға бейімделеді. Бұл әдетте қолданбалы модельдер.

Аспаптық модель – бұл прагматикалық және/немесе танымдық модельдерді құру, зерттеу және/немесе пайдалану құралы. Танымдық бар және прагматикалық – бар болмаса да, қалаған және мүмкін болатын қатынастар мен байланыстарды көрсетеді.

Жетекші теориялық негіз бойынша психологиялық-педагогикалық қолдау модельдерінің жіктелуін қарастырайық:

Адлер моделі ата-аналардың мінез-құлқының саналы және мақсатты өзгеруіне негізделген, ол отбасы мүшелерін өзара құрметтеудің жетекші принципімен анықталады. Сонымен бірге бірлік сезімі адамды басқа адамдармен ынтымақтастыққа қабілетті етеді, яғни әлеуметтік мінез қалыптастырады. Адам әлеуметтік болмыс болғандықтан, ол үшін белгілі бір топқа жату сезімі маңызды. Демек, теория бойынша А. Адлер, отбасылық атмосфера, көзқарастар, құндылықтар және отбасындағы қарым-қатынас жеке тұлғаны дамытудың негізгі факторы болып табылады, яғни отбасында бала өзінің мұраттарын, өмір мақсаттарын, құндылықтар жүйесін қалыптастырады және өмір сүруді үйренеді. Сонымен қатар, Адлер тәрбиесінің негізгі ұғымдары теңдік, ынтымақтастық және табиғи нәтижелер болып табылады.

Осы модельге сәйкес, ең алдымен, ата-аналарға көмек пен қолдау көрсетіліп, тәрбиелік сипатта болуы керек – оларды оқушының жеке басының бірегейлігін, даралығын және тұтастығын құрметтеуге үйрету керек. Ата-аналардың әрқайсысына балаларды түсінуге, олардың ойлау тәсіліне енуге, олардың іс-әрекеттерінің себептерін түсінуді үйренуге, жеке тұлғаны дамыту әдістерін жетілдіруге көмектесу қажет.

Эксперименттік зерттеулердің нәтижелеріне негізделген **Б.Ф. Скиннердің оқу-теориялық моделі**, оның көмегімен ата-аналар мен мұғалімдердің мінез-құлқына көзқарастар балаға қалай әсер ететінін анықтауға әрекет жасалды. Бұл бағыт мінез-құлықтың жалпы теориясына негізделген, оған сәйкес ата-аналардың, білім алушылар мен мұғалімдердің мінез-құлқын қайта оқыту немесе оқыту арқылы өзгертуге болады. Процесс ұтымды мінез-құлықтың жылдам әдістерін оқытудан тұрады. Бұл олардың іс-әрекеттері мен білім беру процесінің басқа субъектілерінің іс-әрекеттері, олардың мотивтері түсінілген сайын өзгереді. Қатысушылар біртіндеп позитивті күшейту (ынталандыру), теріс күшейту (жазалау) және күшейтуден бас тарту (нөлдік назар) арқылы мінез-құлықты реттеу қабілетін игереді. Оқыту барысында ата-аналар мен мұғалімдер мінез-құлықты реттеу туралы ғылыми мәліметтермен қамтамасыз етіледі, осы процестерді сипаттауға көмектесетін арнайы терминологиямен танысады.

Т. Гордонның сенсорлық қарым-қатынас моделі К.Р. Роджерс тұлғасының феноменологиялық теориясына және клиентке бағытталған терапия практикасына негізделген, оның мақсаты адамның өзін-өзі көрсетуі үшін жағдай жасау болып табылады. Бұған белгілі бір психологиялық жағдайларда «мен – идеал» мен «мен – шынайы» арасындағы айырмашылықты тегістеу арқылы қол жеткізіледі. Осы бағытқа сәйкес, әр адамға екі негізгі қажеттілік тән: басқа өзін-өзі бағалаудың оң көзқарасы, жеке тұлғаның сау дамуының шарты – басқалардың оған қалай қарайтындығы («мен идеалмын») және махаббаттың нақты деңгейі («мен шынайымын») арасындағы қайшылықтың болмауы. Яғни, модель білім беру процесінің барлық қатысушыларымен олардың сезім бостандығы, мінез-құлық туралы хабардар болу және оны өзгертудің нақты қадамдары туралы жұмыс жасауды қамтиды. Яғни, сенсорлық қарым-қатынас моделі қарым-қатынас диалогын, оның

ашықтығын, сезімнің босатылуын, олардың тиімділігін білдіреді. Бұл модель сенсорлық коммуникацияның дамуынан білім беру процесіне қатысушы өзін-өзі көрсетуге ұмтылады.

Транзакциялық талдауға негізделген модель (М. Джеймс, Д. Джонгвард). Э. Берннің транзакциялық талдау теориясына сәйкес, әр дивидендтің жеке басын «мен» күйлері деп атауға болатын факторлар анықтайды. Бұл шындықты қабылдау, алынған ақпаратты талдау және адамның шындыққа жауап беру тәсілі. Адам мұны әртүрлі жолдармен жасай алады: бала, ересек, ата-ана.

Тұлға ретіндегі «бала» – бұл стихия, шығармашылық, түйсігі, биологиялық қажеттіліктер мен адамның негізгі сезімдері олармен байланысты. Бұл жеке тұлғаның ең таза бастауы, ол адамдағы барлық табиғи нәрсені бейнелейді.

Тұлға ретіндегі «ересек» дәйекті әрекет етеді. Бұл принциптің қасиеттері, адамның осы бөлігі жүйелі бақылаулар, объективтілік, логика заңдылықтарын сақтау, ұтымдылық болып табылады. Жеке тұлғаның дамуында саналы барлық нәрсе «ересек» саласымен байланысты. Ол сенсорлық-мотор қабылдау деңгейінен басталып, формальды, дерексіз-логикалық ойлауға жетеді.

«Тұлға ішінде дүниеге келу» ұстанымы мінез-құлықтың, әдеттер мен құндылықтардың алынған нормаларын қамтиды. Әлеуметтік ортадағы беделді адамдардың мінез-құлқы адамға «ата-ана» бөлігі арқылы белгілі бір нормалар мен мінез-құлық тәсілдерін үйретеді. Берннің пікірінше, ата-аналық бағдарламалау көбінесе адамның тағдырын анықтайды. Ол, ең алдымен, транзакциялар арқылы жүзеге асырылады – қосымша (яғни өзара түсіністікке ықпал ететін), қиылысатын (қақтығыстар мен шиеленісті тудыратын) және байланыс кезінде ақпарат бұрмаланатын байланыс бірліктері. Бұл модельдің негізгі міндеті – білім беру процесінің барлық қатысушыларын өзара ымыраға келуге және оларды басқа әлеуметтік салаларда қолдана білуге үйрету. Ол үшін олардың мінез-құлқы мен қарым-қатынастарын қарастырған кезде олар транзакциялық талдау терминологиясын игеріп, басқалардың қажеттіліктері мен сұраныстарының сипатын анықтауға және олармен тиісті байланыс орнатуға үйренуі керек.

Х. Гиноттың топтық терапия моделі, оның негізінде ата-аналар мен мұғалімдерге баланың қажеттіліктеріне байланысты өз қондырғыларын қайта бағыттауға үйрету ниеті жатыр. Ол тек практикалық және проблемалық жағдайларды қарастыруға бағытталған: балалармен қалай қарым-қатынас жасау керек, баланы қалай мадақтау керек, балалардың қорқыныштары қандай және т.б.

Х. Джинот бойынша педагогтер мен ата-аналарды қолдау топтық консультациялар, терапия және нұсқама түрінде жүзеге асырылады. Мұғалімдермен топтық жұмыс жеке құрылымда оң өзгерістерге қол жеткізуге бағытталған (эмоционалды бұзылулары бар, балалар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынас проблемаларын шеше алмайтын адамдар үшін). Топтық консультациялар ата-аналарға балаларды тәрбиелеу кезінде туындайтын мәселелерді шешуге көмектесуі керек. Кеңес беру кезінде оларға басқа отбасылардағы ұқсас тәжірибелер туралы хабарлау арқылы кінәсінен

арылуға көмектеседі; ата-аналар өз тәжірибелерімен бөліседі, бір-біріне ұқсас қиындықтар туралы айтады. Бірте-бірте олар отбасының проблемаларына объективті қарай бастайды. Топтық консультацияны еске сала отырып, топта да болып жатқан оқиғалар туралы нұсқау береді.

Модельдердің алуан түрлілігіне қарамастан, олардың әрқайсысы білім беру процесінің барлық субъектілеріне олардың қосылу дәрежесі мен проблемалардың ерекшелігін ескере отырып, көмек пен қолдау көрсетуге бағытталған.

Білім беру субъектілері және оларды қолдау ерекшеліктері

Психологиялық қолдау субъектілері деп қызметтің жалпы мақсатына жету аясында психологиялық қолдау функцияларын жүзеге асыру процесінде белсенді өзара әрекеттесетін мамандар, әртүрлі қызметтер, ата-аналар және білім алушылардың өздері түсініледі.

Қолдау саласындағы функцияларына байланысты психологиялық қолдау субъектілерінің қысқаша сипаттамасын қарастырыңыз:

Білім беру мекемесінің әкімшілігі:

Білім беру мекемесінің немесе ұйымының директоры

- психологиялық қолдау жүйесіне тікелей басшылықты жүзеге асырады;
- қолдау жүйесінің жоспарларын, бағдарламаларын, қолдау жүйесі субъектілерінің қызметін реттейтін нормативтік құжаттарды бекітеді;
- қолдау жүйесінің қызметін бақылайды және оны ресурстық қамтамасыз етуді жүзеге асырады;
- қолдау субъектілерін жұмыс нәтижелері бойынша материалдық және моральдық ынталандыруды қамтамасыз етеді;
- қолдау жүйесінің барлық субъектілерінің өзара іс-қимылын үйлестіруді жүзеге асырады;
- қолдау жүйесінің субъектілері арасында міндеттерді бөледі.

Қолдау жүйесінің қызметін жоспарлауға директордың оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, әлеуметтік педагог, педагог-психолог та қатысады.

Директордың оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасары

- мектептің психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумын басқарады;
- оқыту шарттарын ұйымдастырады (жүктемені бөлу, сабақ кестесін құру, бейімделу кезеңдері кезінде оқыту режимін ұйымдастырады және т. б.);
- оқу-тәрбие процесін бақылауды жүзеге асырады (сабақтарға қатысу, мұғалімдермен жеке консультациялар, оқыту сапасына мониторинг және т. б.);
- өндірістік кеңестерді, МҰ отырыстарын, оқыту семинарларын және т. б. ұйымдастырады;

Пән мұғалімдері

- ата-аналар жиналысын өткізуге қатысады;;
- оқуда қиындықтары бар білім алушылардың ата-аналары үшін жеке кеңестер өткізеді;

- оқуда қиындықтары бар білім алушыларға жеке кеңестер береді;
- әр түрлі санаттағы білім алушылар үшін жеке оқу маршруттарын жасайды;
- әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру бойынша мектеп бағдарламасын жүзеге асырады;
- ӘБ жұмысына, семинар сабақтарына, конференцияларға және т.б. қатысады;

Сынып жетекшісі

- сынып ұжымымен тәрбие жұмысын ұйымдастырады (тақырыптық сынып сағаттарын және тәрбие іс-шараларын жоспарлау, өткізу);
- сыныптың әлеуметтік паспортын жасайды;
- ата-аналармен жұмысты ұйымдастырады (Тақырыптық ата-аналар жиналысын жоспарлау, өткізу);
- оқушыларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша ата-аналар үшін жеке консультациялар өткізеді;
- мамандармен өзара іс-қимылды ұйымдастырады (педагог-психолог, әлеуметтік педагог, әкімшілік);
- педагогикалық диагностика жүргізеді;
- оқушыларға профилактикалық бағдарламалар жүргізеді.

Педагог-психолог

Қолдау жүйесі шеңберіндегі барлық қызметті лауазымдық міндеттеріне және қызмет бағыттарына сәйкес жүзеге асырады:

- кеңес беру;
- ағарту;
- алдын алу;
- түзету-дамыту қызметі;
- диагностика;
- сараптама.

Медициналық қызметі

- мектеп ПМПк жұмысына қатысады;
- психологиялық қолдау жүйесінің басқа субъектілері үшін оқушылардың денсаулық жағдайы туралы қажетті материалдарды ұсынады (күпиялылық қағидатын қатаң басшылыққа ала отырып);
- қолдау жүйесінің субъектілеріне қажетті медициналық көмек және консультациялар көрсетеді ;
- оқушылармен медициналық ағарту бойынша сабақтар жүргізеді.

Әлеуметтік педагог

- «тәуекел тобының» оқушыларын анықтайды және бақылайды;
- «тәуекел тобындағы» оқушылардың бос уақыт қызметіне тартылуын бақылауды жүзеге асырады;
- тақырыптық ата-аналар жиналыстарында сөз сөйлейді;
- ата-аналар үшін, оның ішінде «тәуекел тобындағы» балалардың ата-аналары үшін жеке консультациялар өткізеді;
- оқушыларға профилактикалық бағдарламалар жүргізеді;

- қалалық психологиялық-медициналық-әлеуметтік қолдау орталығымен өзара іс-қимылды жүзеге асырады.

Ата-аналар

- психологиялық-педагогикалық білімді арттыруға қатысады (дәрістер, семинарлар, жеке кеңестер және т. б.);

- оқу-тәрбие үдерісіне қатысады (ата-аналар жиналыстары, бірлескен шығармашылық қызмет және т. б.);

- мектепті басқаруға қатысады (мектеп кеңесі, ата-аналар комитеті).

Білім алушылар

Келесілерге бағытталған іс-шараларға қатысады:

- психологиялық-педагогикалық құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту;

- психологиялық денсаулықты сақтау және нығайту;

- денсаулық құндылығы мен қауіпсіз өмір салтын қалыптастыру;

- алдағы кәсіби қызмет саласын саналы және жауапты таңдауды қамтамасыз ету;

- әртүрлі жастағы ортада және құрдастар арасында қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру.

Психологиялық әдебиеттерде олардың рөлі мен функционалдығына қарамастан, білім беру процесінің барлық субъектілерін психологиялық-педагогикалық қолдауға психологиялық көмек пен қатысуға өтініш беруге не себеп болуы мүмкін екендігі туралы көптеген мәліметтер жинақталған.

Психологиялық әдебиеттерде олардың рөлі мен функционалдығына қарамастан, білім беру процесінің барлық субъектілерін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуге психологиялық көмек пен қатысуға өтініш беруге не себеп болуы мүмкін екендігі туралы көптеген мәліметтер жинақталған.

И. А. Баеваның пікірінше, бұл келесілер болуы мүмкін:

1. Психологиялық әсер ету (қауіп-қатер, қорлау, шамадан тыс талаптар, мінез-құлық пен тәжірибеге тыйым салу, теріс бағалау, негізгі қажеттіліктер мен қажеттіліктердің бұзылуы);

2. Психологиялық әсерлер (өзіне және әлемге деген сенімнің жоғалуы, мазасыздық, мазасыздық, ұйқының бұзылуы, тәбет, депрессия, агрессивтілік, өзін-өзі бағалаудың төмендігі, соматикалық және психосоматикалық аурулар);

3. Психологиялық өзара әрекеттесу (үстемдік, болжау мүмкін емес, сәйкессіздік, сәйкессіздік, жауапсыздық, белгісіздік, дәрменсіздік).

Осылайша, осы факторлардың әсерінен білім беру процесінің барлық қатысушыларының жеке және сенімді қарым-қатынасы мен өзара әрекеттесуіндегі қанағаттану деңгейі төмендейді, бұл келесілерде көрініс табады:

- эмоционалды қолайсыздық;

- өз көзқарасын және пікірін білдіргісі келмеуі;

- өзіне деген құрметтемеушілік;

- жеке қадір-қасиетін жоғалту;

- көмек сұрағысы келмеуі,

- балалар мен ересектердің жеке проблемалары мен қиындықтарын елемей;
- өтініштер мен ұсыныстарға немқұрайлы қарау.

Оқу процесінің жекелеген субъектілерін психологиялық-педагогикалық қолдаудың негіздерін толығырақ қарастырайық.

Оқу орындарының әкімшілігінде жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша оларды психологиялық-педагогикалық қолдау үшін негіз бола алар еді:

- «қателесу құқығының» нақты болмауы (89%);
- еңбекті оң ынталандырудың болмауы (89%);
- бос уақыттың және жақсы демалу үшін жағдайдың және жұмыстан кейін қалпына келу мүмкіндігінің болмауы (73%);
- кәсіби мәртебеге қанағаттанбау (71%);
- әріптестер, ата-аналар тарапынан кәсіби маңыздылығын жете бағаламау (67%);
- өзін-өзі көрсету және өзін-өзі жүзеге асыру үшін мүмкіндіктер мен жағдайлардың болмауы (35%).

Мұғалімдер психологиялық-педагогикалық қолдаудың себептері ретінде

- эмоционалдық әлсіреу - 55%;
- басшылықтың біліксіздігі - 30%;
- жұмыс мотивациясының төмен деңгейі - 20%;
- үлкен оқу-тәрбиелік жүктеме - 15%;
- сыныптардың үлкен толымдылығы - 10%;
- жоғары жауапкершілік, мазасыздық - 10%;
- ата-аналар мен білім алушылардың жағымсыз стереотиптері - 10%;
- білім беру процесінің басқа да субъектілерінің аса талапшылдығы - 5%;
- әлеуметтік мәртебеге қанағаттанбау - 5%;
- икемсіздік, ойлаудың қатаңдығы, оқу орнын басқарудың авторитаризмі - 5%.

Осындай негіз ретінде білім алушылар келесі себептерді көрсетті:

- оқытудың төмен уәждемесі - 35%;
- бейімделу қиындықтары - 30%;
- басқалардың агрессиясының жоғары деңгейі;
- пайдасыздық сезімі;
- оқу жүктемесі;
- басқалардың жеке ерекшеліктері;
- қорқыныш, уайым.

Психологиялық-педагогикалық араласуды қажет ететін проблемалық аспектілер ретінде білім алушылардың ата-аналары келесі себептерді көрсетеді:

- отбасы құрамының өзгеруі;
- ажырасу;
- балаға қойылатын жоғары талаптар;
- маскүнемдік (маскүнемдік);
- балаға назар аудармау;
- ата-анасының біреуінің қайтыс болуы;

- балаға нашар күтім жасау;
- отбасылық жанжалдар;
- педагогикалық біліксіздік;
- толық емес отбасы;
- отбасының әлеуметтік және материалдық мәртебесінің өзгеруі;
- балаға қатыгездік, қоғамға қарсы өмір салты.

Осылайша, білім берудің әрбір субъектісі психологиялық-педагогикалық қолдауды қажет етеді, бұл жеке тұлғаның толық дамуы және оның қоғамда өзін-өзі жүзеге асыру құқығын жүзеге асырудан тұратын дамудың белгілі бір кезеңінде білім беру процесінің барлық субъектілерін қолдаудың маңыздылығын растайды.

Тарау бойынша қорытындылар:

- қоғам дамуының қазіргі кезеңінде тиімді білікті психологиялық көмек көрсету проблемасы аясында туындаған білім беру процесінің барлық субъектілерін психологиялық-педагогикалық қолдау идеясы қарқынды дамуда.

- М.Р. Битянова, Б.С. Братуся, Е.В. Бурмистрова, О.С. Газман, И.В. Дубровина, Е.И. Исаев, Е.И. Каза-кова, А.И. Красило, В.Е. Летунова, Н.Н. Михайлова, А.В. Мудрик, С.Д. Поляков, М.И. Роговцева, Н.Ю. Синягина, В.И. Слободчиков, Ф.М. Фрумин, Л.М. Шипицына, И.С. Якиманская және т.б. жұмыстарында кез келген қиындықтар туындаған кезде дамудың белгілі бір кезеңінде психикалық сау адамдарды қолдау деп түсініледі.

- қолдау процесінің негізгі компоненттеріне сәйкес білім беру жүйесінің психологының практикалық қызметінің маңызды бағыттары бөлінеді: алдын-алу, білім беру, кеңес беру қызметі, диагностика, білім беру бағдарламаларын сараптау.

- бүгінгі таңда психологиялық-педагогикалық қолдаудың көптеген түрлері бар, олардың әрқайсысы анықталған проблемалардың ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру процесінің барлық субъектілеріне көмек пен қолдау көрсетуге бағытталған.

Бастауыш сынып білім алушыларының ата-аналарын психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасы

Ата-аналарды қолдау әрқашан мектеп қызметінің ажырамас және маңызды бөлігі болды. Федералды мемлекеттік білім беру стандартын енгізу жұмыстың осы бағытына түбегейлі жаңа мән береді, өйткені жаңа стандарттың негізгі идеясы жеке тұлға, отбасы, қоғам және мемлекет арасындағы әлеуметтік келісім болып табылады.

Ата-аналар көбінесе үйде балалармен сабақ өткізуге жеткілікті бос уақыт таба алмайтындығында белгілі бір қиындықтарға тап болады, олар өз мүмкіндіктеріне сенімді емес. Сондықтан өндірушілерді психологиялық-педагогикалық қолдау мақсатында білім беру мекемесі мен отбасы арасындағы өзара әрекеттесудің тұтас жүйесін енгізу өте қажет. Сонымен қатар ата-аналармен ынтымақтастықтың әртүрлі формаларын қолдану олардың білім

беру мәселелеріне деген қызығушылығын қалыптастыруға, бар педагогикалық білімдерін кеңейтуге және тереңдетуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік стандартты іске асыру жағдайында ата-аналарды толық психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асыру келесі жағдайларда мүмкін болады:

- ата-аналардың өз балаларын педагогтармен бірлесіп тәрбиелеуге деген көңіл-күйі;

- ата-аналарды педагогикалық қызметке тарту;

- мұғалімдер мен ата-аналар үшін маңызды мақсаттар мен міндеттерді анықтау;

- қолдау мазмұнын әзірлеу;

- тиімді психологиялық-педагогикалық қолдауды қамтамасыз ететін материалдық жағдайлар жасау.

Осылайша, өзара әрекеттесуді жүзеге асыру үшін субъектілердің – ата-аналар мен мұғалімдердің позициясы, олардың психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асыруға дайындығы ерекше маңызды.

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың нәтижелері ата-аналардың баламен қарым-қатынасын жақсарту, ата-аналардың олардың тәрбиелік іс-әрекетінің маңыздылығын түсінуі, ата-аналық жауапкершіліктің пайда болуы, ата-аналардың баланы тәрбиелеу мәселелерін шешу мүмкіндігіне оптимистік көзқарасы және т.б. сияқты аспектілерде көрінуі мүмкін.

Бұл бағдарлама теориялық оқыту мен тәуелсіз, практикалық және іздеу процестерінің интеграциясы принципіне негізделген, бұл бағдарламаны өзекті етеді.

Түсіндірме жазба

Бағдарламаның мақсаты: мемлекеттік стандартты іске асыру жағдайында баланың жеке басын дамыту мүддесінде мектепте және отбасында бірыңғай білім беру ортасын құру.

Бағдарламаның міндеттері:

- ата-аналарды мемлекеттік стандарт талаптарымен таныстыру;

- ұйымшыл ата-аналар ұжымын құру, аналар мен әкелерді сынып қоғамдастығының өміріне тарту;

- ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыру, баланы мектепте және отбасында тәрбиелеу мәселелері бойынша ата-аналардың білімін толықтыру;

- ата-аналар тарапынан қызына немесе ұлына қатысты дұрыс емес әрекеттердің алдын алу;

- ұжымдық шешімдерді және бала тәрбиесіне бірыңғай талаптарды әзірлеу.

Күтілетін нәтижелер:

1. Ата-аналарды бүгінгі мектеп оқушыларына қазіргі заманғы күрделі өмірге барынша дайын адамдар өсіруге көмектесу үшін мемлекеттік стандарттың талаптарымен таныстыру. Оларды өмір сүруге емес, өздері болуға үйрету: қабілеттерін ашу, әлеуетін іске асыру, қоғамда лайықты орын алу.

2. Ата-аналардың, мұғалімдердің және балалардың серіктестігін құру.

3. Салауатты өмір салты мәдениетін қалыптастыру.
4. Ата-аналарды белсенді тәрбие практикасына тарту.
5. Ата-аналарды балалармен бірлескен шығармашылық қызметке тарту.

Бағдарламаны іске асыру кезеңдері:

1 кезең – дайындық. Бұл кезеңде ата-аналарға педагогикалық және психологиялық білім беріледі.

Психологиялық-педагогикалық қолдау балаларды мектепке дайындау және бейімдеу саласындағы ата-аналардың жауапкершілігі мен құзыреттілігін арттыруға, осы проблемалық жағдайларды өз бетінше шешу дағдыларын дамытуға бағытталған.

Ата-аналарды кезең-кезеңмен психологиялық-педагогикалық қолдау процесі балаларды мектепке сәтті дайындауға және одан әрі бейімдеуге жағдай жасауға, осы процесті тежейтін себептерді анықтауға және женуге көмектеседі.

Болашақ бірінші сынып білім алушыларының ата-аналарын психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасын жүзеге асырудың басты шарты және оның жоғары нәтижелілігі мұғалімнің, білім беру мекемесі мамандарының (психолог, логопед, дәрігер, әлеуметтік педагог) және ата-аналардың бірлескен жұмысы, олардың белсенділігі мен балалардың мектептегі жетістіктеріне мүдделілігі болып табылады.

2 кезең. Кіріспе кезең. Серіктестік қатынастарды құру кезеңі. Ақпарат жинау.

Бұл кезеңде сынып оқушыларының отбасыларын талдау және зерттеу және отбасылардың тәрбие процесіне қатысуы үшін жағдай жасау жүзеге асырылады.

Екінші кезең балалардың мектепте болған кезінен бастап алғашқы кезеңін қамтиды. Оқушылардың отбасыларымен, балалардың өмір сүру жағдайымен танысу жүзеге асырылады. Ол үшін қолда бар құжаттар, ата-аналармен және балалармен, оның ішінде мектеп психологының қатысуымен әңгімелер қолданылады. Осы кезеңде алынған ақпарат ата-аналармен жұмысты жоспарлаудың бастапқы нүктесі ретінде қызмет етеді.

Бұл кезеңде бірінші ата-аналар жиналысы өте маңызды, онда ата-аналар нормативтік құжаттармен (білім туралы заңнамалық құжаттар, мектеп жарғысы, білім беру стандарттары) және баланың мектепте болуының негізгі сәттерімен танысады.

Бірінші ата-аналар жиналысында мұғалім үшін оқушылардың ата-аналарымен танысып қана қоймай, оларды бір-бірімен таныстыру маңызды. Бұл ересектер тобында жағымды эмоционалды ахуал туғызады, оларды сөзсіз туындайтын ұйымдастырушылық мәселелерді шешуде бірлесіп жұмыс істеуге дайындайды.

Ата-аналармен жұмыс әрқашан педагогикалық іс-әрекеттегі ең қиын болып саналды. Бірінші қыркүйекте педагог бірінші сабақты, бірінші сынып сағатын өз тәрбиеленушілерімен өткізеді, осы күннен бастап білім алушылар, педагог және ата-аналар – біртұтас ұжым. Білім алушылар оқыту мен

тәрбиелеудегі жетістік көбінесе осы ұжымдағы қарым-қатынастың дамуына байланысты болады.

Дәстүрлі ұйымдастырушылық және тақырыптық ата-аналар жиналыстары өзектілігін жоғалтпады, бірақ қазіргі заманғы ата-аналардың білім деңгейі, әлеуметтік сұранысы ынтымақтастықтың жаңа формалары мен түрлерін іздеуді талап етеді, олар семинар-практикумдар, іскерлік ойындар, ата-аналар конференциялары мен дөңгелек үстелдер, отбасылық конкурстар мен мерекелер, әлеуметтік және оқу жобалары, тренингтер бола алады.

Алғашқы ата-аналар жиналысы тек мұғалімнің білім алушылардың ата-аналарымен ғана емес, сонымен бірге ата-аналардың бір-бірімен танысуынан да жақсы басталады, өйткені болашақта олар бір-бірімен көп араласуға, көптеген ұйымдастырушылық мәселелерді шешуге мәжбүр болады.

Ата-аналарға баланың мектеп өмірінде оларға жадынамалар таратуға мүмкіндік береді. Жадынамалар жалпы мұғалімнің ақпаратын да, белгілі бір мұғалімнің жұмыс тәжірибесінің нәтижесін де қамтуы мүмкін. Бірінші жиналыста сайланған ата-аналар комитеті ата-аналар мен мұғалімдердің балаларды оқыту мен тәрбиелеудегі өзара іс-қимылын ұйымдастыруда үлкен көмек көрсете алады.

3 кезең – негізгі. Ұйымдастыру – алдын алу жұмыстарын жүргізу: ата-аналар жиналысы, топтық жұмыс (тренингтер), жеке кеңес беру, ата-аналар қоғамының ролін Нормативтік бекіту – мектеп өміріндегі жаңалықтар. Ол бастауыш сынып оқушыларының отбасыларымен жұмыс жасауда негізгі болып табылады. Бұл кезеңде мұғалімдер мен ата-аналардың балаларды тәрбиелеу мен оқытудағы өзара іс-әрекетінің әртүрлі формалары мен әдістері қолданылады. Бұл жағдайда мұғалім:

ата-аналардың мемлекеттік стандарт туралы педагогикалық білім деңгейін арттыру;

үйде балалардың оқуына басшылық ету бойынша ата-аналардың жұмысын бағыттау;

ата-аналарға балаларды тәрбиелеудің құралдары мен тәсілдерін таңдауда көмектесу;

балалар мен ата-аналардың мұғалімге деген сенімін және балалардың көз алдында ата-аналардың беделін нығайту;

бастауыш сынып оқушыларының отбасы мүшелерінің тәрбие жұмысына, мектеп іс-шараларына қатысуын кеңейту қажет.

Осы мақсатта ата-аналарға педагогикалық білім беру бағдарламасы әзірленді, оның ішінде кездесулер циклі бар, олардың әрқайсысы ата-аналармен теориялық материалдарды талқылауды, ата-аналарға балаларын жақсы білуге көмектесетін педагогикалық міндеттер мен проблемалық жағдайларды шешуді қамтиды.

Бағдарлама жұмыстың төрт негізгі бағытын қамтиды:

1. диагностикалық (сауалнама)
2. консультациялық (психологтың консультациясы)

3. дамытушы (ұйымдастырушылық-әрекеттік ойын, ата-аналар кеші, ата-аналар оқулары, тренинг)

4. ағартушылық (ата-аналар жиналысы, дөңгелек үстел, конференция, семинар-практикум, жадынамалар).

Бағдарлама 1 оқу жылына – балаларды бірінші сыныпта оқыту кезеңіне арналған.

Бағдарламаның тақырыптық жоспары 1-кестеде, «Мектепте оқытуға дайындық» өкімдік жиналысының конспектісі 2-қосымшада, «Танысу» шағын-тренингі 3-қосымшада, ата-аналардың балалармен тиімді өзара іс-қимыл тренингі 6-қосымшада ұсынылған.

№2 кесте. Бастауыш сынып оқушыларының ата-аналарын психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасының тақырыптық іс-шаралар жоспары

Іске асыру мерзімі	Іс-шара	Мақсат пен міндеттер
Мамыр	"Мектепке дайындық" ата-аналар жиналысы	<p>Мақсаты: мектепке психологиялық және педагогикалық дайындық туралы идеяны қалыптастыру.</p> <p>Міндеттері:</p> <ul style="list-style-type: none"> - баланы мектепке дайындау кезінде отбасыларға ағартушылық және консультациялық көмек көрсету; - ата-аналарды белсенді оқыту тәжірибесі арқылы баланың мектепке әлеуметтік дайындығын түсінуге тарту.
Қыркүйек	«Танысу» шағын-тренингі «Бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың	<p>Тренингтің мақсаты:</p> <p>1. Бірінші сынып оқушыларының ата-аналар тобында қолайлы</p>

	<p>психологиялық ерекшеліктері» психологының консультациясы</p>	<p>психологиялық климатты қалыптастыру.</p> <p>2. Оларды одан әрі бірлесіп жұмыс істеуге ынталандыру.</p> <p>3. Ата-ана сезімдерін белсендіру.</p> <p>4. Ата-аналар мен мұғалімнің ынтымақтастығы үшін ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар жасау.</p> <p>Ата-аналарды бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың психологиялық ерекшеліктерімен таныстыру.</p>
Қазан	<p>«Бастауыш жалпы білім берудің федералдық мемлекеттік білім беру стандарты» ата-аналар жиналысы</p> <p>«ФМББС – сабақтан тыс іс-шаралар».</p>	<p><i>Ата-аналарды ФМББС талаптарына сәйкес мектеп білімінің бірінші сатысында оқу процесін құру ерекшеліктерімен таныстыру.</i></p> <p><i>Міндеттері:</i></p> <p><i>- ФМББС дегеніміз не екендігі туралы түсінік беру;</i></p> <p><i>* топтарда практикалық жұмыс барысында ата-аналарға оқудағы әрекеттік тәсілдің</i></p>

		<p><i>артықшылықтарын суреттеу;</i></p> <p><i>- ата-аналарды білім алушылардың сабақтан тыс іс-әрекетін ұйымдастыру нысандарымен және оның мазмұнымен таныстыру.</i></p>
Қараша	<p>Ата-аналар рингі «Жалпы бастауыш білім беру деңгейінде білім алушылардың салауатты және қауіпсіз өмір салты мәдениетін қалыптастыру»</p> <p>Ата-аналарды жалпы оқыту: «Бірінші сынып оқушыларын мектепке бейімдеу қиындықтары. Оларды қалай жеңуге болады?»</p> <p>Балалар мен ата-аналарға тиімді өзара іс-қимыл тренингі.</p> <p>Тренинг 1-3 сынып оқушыларының ата-аналарына арналған.</p> <p>Тренинг аптасына 1 рет кезектілікпен әрқайсысы 1 сағаттан 7 кездесуге есептелген.</p> <p>Топ құрамы 8-10 жұп «ата-ана – бала».</p>	<p><i>- денсаулыққа әсер ететін оң факторлар туралы түсінік қалыптастыру;</i></p> <p><i>- оң және теріс эмоциялардың денсаулыққа, соның ішінде компьютермен қарым-қатынастан, телешоуларды көруден алынған әсері туралы түсінік беру</i></p> <p><i>- ата-аналар ұжымын балалардың мектептегі бірінші оқу жылына бейімделу ерекшеліктерімен таныстыру;</i></p> <p><i>- баланы мектепке бейімдеу бойынша практикалық кеңестер ұсыну.</i></p> <p><i>Бұл тренингтің мақсаты ересектерді балалармен серіктестік қарым-қатынастарды</i></p>

		<p><i>орнату және дамыту негізінде қазіргі мәдени және әлеуметтік-экономикалық жағдайларда баламен тиімді қарым-қатынас жасау дағдыларына үйрету болып табылады.</i></p> <p><i>Тренинг міндеттері:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <i>1. балаңызды түсіну мүмкіндіктерін кеңейту;</i> <i>2. баламен өзара әрекеттесудің жаңа дағдыларын қалыптастыру;</i> <i>4. баланың эмоцияларымен және эмоцияларымен байланыс жасау дағдыларын дамыту</i>
Желтоқсан	<p>Ата-аналардың жалпы оқуы «Портфолио дегеніміз не?» Ата-аналар кеші «Балалардың эмоционалды әл-ауқаты». Ата-аналарға арналған «Отбасылық оқуды ұйымдастыру» семинар-практикумы.</p>	<p><i>- ата-аналардың баланың жеке шығармашылық қабілеттерін анықтауға және дамытуға көмектесетін портфолио жасау қажеттілігін қалыптастыруға ықпал ету; ата-аналарға портфолио жүргізуді ұйымдастыру бойынша ұсыныстар</i></p>

		<p><i>беру;</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>сынып оқушыларының отбасыларындағы балалар мен ата-аналардың қарым-қатынасы туралы ақпарат алу;</i> - <i>сәтті отбасылық тәрбие тәжірибесін насихаттау, ата-анасы тарапынан ұлына немесе қызына қатысты дұрыс емес әрекеттердің алдын алу.</i> - <i>бастауыш сынып оқушысын тәрбиелеудегі отбасылық оқудың рөлін анықтау;</i> - <i>ата-аналарға отбасылық оқуды ұйымдастыру бойынша практикалық ұсыныстар беру.</i>
Қаңтар	Іскерлік ойын "Бала маған мінез-құлқымен не айтқысы келеді"	<ul style="list-style-type: none"> - <i>ата-аналармен балалардың жаман мінез-құлқының себептерін талқылау;</i> - <i>ата-аналардың балаларының жаман мінез-құлық проблемасын түсінуіне қол жеткізу және тиісті түзету жолдарын белгілеу.</i>

Ақпан	Конференция «Сіз балаңызды білесіз бе?»	<p>- ата-аналар мен балалар; мұғалімдер мен білім алушылар арасында сенімді және достық қарым-қатынасты қалыптастыруға ықпал ету;</p> <p>- балалардың жеке басының дамуына ықпал ету мәселелері мен тәсілдерін анықтау.</p>
Наурыз	Ата-аналар жиналысы Оқу-кіші мектеп оқушысы қызметінің негізгі түрі. Ата-аналарға балаға оқуда қалай көмектесуге болады?	<p>- оқудағы балалардың проблемаларын анықтау;</p> <p>- балаға оқуда көмек көрсетуді ұйымдастыру бойынша ұсыныстар беру</p>
Сәуір	«Зейінді дамытамыз» тақырыбына ұйымдастырушылық-әрекеттік ойын	Отбасылық тәрбие жағдайында бастауыш сынып оқушыларының зейінін дамытудың педагогикалық негізделген әдістерін дамыту.
Мамыр	Ата-аналар оқулары «Бастауыш мектеп жасындағы балалардың қызығушылығы мен ынтасы» Қорытынды ата-аналар жиналысы: жаңа стандарттар бойынша жыл (ата-аналар кеші)	Ата-аналар ұжымын бірінші сынып оқушыларының жас ерекшеліктерімен таныстыру және осы жас кезеңінде ынта мен қызығушылықтың болу мүмкіндігі туралы түсінік қалыптастыруға ықпал ету. Мұғалімнің,

		оқушылардың және ата-аналардың оқу жылындағы бірлескен іс-әрекетінің қорытындысын шығару; болашаққа перспективаларды анықтау.
Жыл ішінде	Ата-аналарды мектеп сайтындағы «ФМББС» бөліміндегі ақпаратты жаңарту арқылы ФМББС іске асыру туралы хабардар ету	

Мазмұны. Бағдарламаның мазмұны өте көлемді болғандықтан, біз оны осы оқу құралында толығымен ұсынған жөн деп санамаймыз. Біз әртүрлі жұмыс бағыттарынан бір іс-шараны ұсынамыз: диагностикалық, білім беру және дамыту.

Диагностикалық қызмет:

Оң нәтижелерге қол жеткізу үшін стандартты психологиялық сауалнамаларға қосымша ата-аналарға сауалнама жүргізу тиімді болып табылады. Сауалнамаларды талдау отбасындағы тәрбие әдістері, баланың ұнататын ісі мен мінез-құлқы, оның үй міндеттері, мінез-құлқы туралы қосымша ақпарат алуға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, сауалнамаларды талдау ата-аналардың заманауи білім беру стандарттары туралы хабардар болу деңгейі туралы ақпарат береді және әрі қарай жұмысты жоспарлаудың бастапқы нүктесі болып табылады.

Ата-аналарға арналған сауалнама

1. Сіз ФМББС қалай шешілетінін білесіз бе?
2. Сіз жаңа стандарттың айырмашылығы неде екенін білесіз бе және білім неге мұндай өзгерісті қажет етеді?
3. ФМББС енгізумен білім беру процесін ұйымдастырудағы ата-аналардың рөлі артады немесе азаяды ма?
4. Мектептен тыс қызметтің аптасына қанша сағаты мектептің негізгі білім беру бағдарламасына енгізіледі?
5. Балаңызға сабақтан тыс жұмыстардың қандай түрлерін ұсынар едіңіз?
6. ФМББС жүргізуге байланысты қандай мәселелерді толығырақ қарастырғыңыз келеді?
7. ФМББС құжаттарымен өз бетінше танысуды жалғастырмақшысыз ба?
8. Жаңа стандарттың ерекшелігі неде?
9. Білім алушылардың нәтижелеріне қандай талаптар қойылады?
10. Оқушының «портфолиосы» дегеніміз не?
11. Сіздің отбасыңызда балалармен өзара түсіністік бар деп ойлайсыз ба?

12. Балалар Сізбен шын жүректен сөйлесе ме? Жеке мәселелер бойынша кеңес беріледі ме?

13. Үйде балаға күн режимі орнатылды ма?

14. Баланың бос уақыты қалай ұйымдастырылған? Үйірмелерге, спорт секцияларына және т. б. қатыса ма?

15. Сіз баламен оқылған кітаптар, газеттер, қаралған телебағдарлама жөнінде әңгімелесесіз бе?

16. Бос уақытыңызды балаңызбен жиі өткізесіз бе?

17. Театрларда, мұражайларда, көрмелер мен концерттерде бірге боласыз ба?

18. Сіздің ойыңызша, тәрбиедегі ең маңызды мәселе қандай? (балалар мен ересектердің өзара түсінбеушілігі, бағынбау, рухсыздық, жалқаулық және т.б.).

19. Егер сіз үшін біздің мектепте арнайы сабақтар ұйымдастырылса, педагогикалық құзыреттілігіңізді арттыруға қанша уақыт бөле аласыз?

20. Сіздің ойыңызша, балаға кім көбірек әсер етеді – отбасы немесе мектеп?

Ағартушылық қызмет:

Ата-аналар жиналыстарында, ойындарда, оқуларда және басқа да ағартушылық іс-шараларда айтылған ақпаратты бекіту үшін, сондай-ақ оларға қатыспаған ата-аналарды қамту үшін біздің бағдарламада арнайы әзірленген жадынамалар пайдаланылады.

Бірінші сынып оқушысының ата-аналарына арналған жадынама

1. Тек мектеппен бірге балаларды тәрбиелеу мен оқытуда қажетті нәтижелерге қол жеткізуге болады. Мұғалім – Сіздің отбасыңыздың алғашқы одақтасы және досы. Онымен кеңесіңіз, оның беделін құрметтеңіз. Мектептегі мұғалімнің жұмысы туралы ескертулерді жиналыста жасаңыз. Мұны балалардың қатысуымен жасауға болмайды.

2. Ата-аналар үшін барлық сабақтар мен жиналыстарға қатысуға тырысыңыз.

3. Әр күні балаңыздың оқу жетісіктеріне қызығушылық білдіріңіз. Қызығушылық танытыңыз: «Бүгін сен жаңа не нәрсен білдің?» деп сұраңыз, «Бүгін қандай баға алдың?» деп сұрамаңыз. Жетістігіне қуаныңыз, ұлыңыз бен қызыңыздың сәтсіздіктеріне байланыстыашуға бой алдырмаңыз.

4. Үй тапсырмасын және қосымша оқуды үнемі бақылап отырыңыз, мүмкін болса, оларды орындауға жеткілікті көмек көрсетіңіз. Балаларды шаршатпаңыз, оларға мораль оқымаңыз. Ең бастысы – оқуға деген қызығушылықты ояту.

5. Үй тапсырмасын тексергенде, баланы мәтіндердің ойланбай қайталануына емес, тапсырманың дұрыс орындалғанын дәлелдеуге, мысалдар келтіруге бағыттаңыз. Жиі сұраңыз: неге? Дәлелдеші? Басқаша болады ма екен?

6. Баланы сыныпта, мектепте өткізілетін барлық іс-шараларға қатыстыруға тырысыңыз.

7. Баланың өзі, жолдастары, мектеп туралы әңгімелерін соңына дейін тыңдауға тырысыңыз. Балалар дамуының табиғи қажеттілігі туралы өз тәжірибеңізбен бөлісіңіз.

8. Мүмкіндігінше мұғалімге сыныптан тыс іс-шараларды, ертеңгіліктерді, сынып сағаттарын ұйымдастыруға және өткізуге көмек көрсетіңіз.

Дамыту қызметі:

Ата-аналармен жұмыс психологиялық тренинг сияқты әдіспен жүзеге асырылады. Ата-аналар мен балалардың өзара әрекеттесу тренингі сіздің балаңызды түсіну мүмкіндігін кеңейтуге, онымен қарым-қатынас рефлексиясын жақсартуға, отбасындағы қарым-қатынастың жаңа тиімді дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Тренингке бірлесіп қатысу ата-аналарға өздері үшін күнделікті кейбір жағдайларды баланың көзімен қарауға және өзі өмір сүретін әлемді ашуға мүмкіндік береді. Мұндай тренинг ата-аналық тиімділік тренингі деп аталады. Басты міндеті балалар ұжымын біріктіру, оң эмоционалды аяны қалыптастыру, тренингтік жұмыстар жүргізу. Мұғалім мен психолог оқушыларды жақын таниды, отбасылық жағдаймен танысуға мүмкіндігі бар, ата-аналар мен балаларды бейресми жағдайда көреді.

Ата-аналардың балалармен тиімді өзара іс-қимыл тренингі

Түсіндірме жазбахат. Жаңа жалпы білім беру стандартын енгізу мектептің білім беру ортасын ұйымдастыруда және мазмұнында психологиялық білімді қолдану түрлері мен формаларының нақты орнын анықтай отырып, мектептің бүкіл білім беру жүйесін айтарлықтай өзгертеді, бұл педагог-психологтың білім беру процесінің толық құқылы қатысушысы ретіндегі қызметін өлшенетін, нақты және міндетті етеді. Білім беру процесінде білім беру бағыттарын дараландыру, оқушылардың психикалық денсаулығы, психологиялық ыңғайлы және қауіпсіз білім беру ортасын құру ерекше орын алады. Ата-аналардың қатысуынсыз жаңа білім беру стандарттарын тиімді енгізу мүмкін емес: олар білім беру процесіне қаншалықты «қосылатынына», инновациялардың болжамды нәтижелерін қаншалықты түсінетініне және осы нәтижелерге қол жеткізуге және тұтастай алғанда білім беру сапасына байланысты болады.

Бұл тренингтің мақсаты ересектерді балалармен серіктестік қарым-қатынастарды орнату және дамыту негізінде қазіргі мәдени және әлеуметтік-экономикалық жағдайларда баламен тиімді қарым-қатынас жасау дағдыларына үйрету болып табылады.

Тренинг міндеттері:

1. Балаңызды түсіну мүмкіндіктерін кеңейту;
2. Баламен өзара әрекеттесудің жаңа дағдыларын қалыптастыру;
4. Баланың эмоцияларымен байланыс жасау дағдыларын дамыту;

Мақсатты аудитория. Тренинг бірінші сынып оқушыларының ата-аналарына арналған.

Уақытша ұйым. Тренинг аптасына 1 рет кезектілікпен әрқайсысы 1 сағат болатын 7 кездесуге арналған. Топ құрамы 8-10 жұлп «ата-ана-бала», яғни 16-20 адам.

Құрал-жабдықтар. Сабақтарды өткізу бос орын мен қабырғалары бар бөлмені қамтиды, оған сызбалар оңай бекітіледі. Бөлмеде бірнеше үстел, қатысушылар саны бойынша орындықтар, магнитофон болуы керек. Кейбір жаттығуларды орындау үшін сізге қағаз, түрлі-түсті қарындаштар (киізден жасалған қаламдар), скотч лентасы (түймелер), жіп доп, көзге таңғыш, шам қажет.

Бағдарламаның түрі. Бағдарлама бірлескен авторлармен құрастырылған, оның негізінде Ю.Б. Гиппенрейтер, И.М. Марковская, К. Фопель, О.В. Хухлаеваның әдістемелік әзірлемелері жатыр.

Жүргізушіге қойылатын жалпы талаптар:

1. Тренингтің бұл нұсқасы ойын болып табылады, өйткені бастауыш мектеп жасындағы балалар топтық сабақтардан тез шаршайды және рефлексия тәжірибесі болмайды. Жүргізуші топ мүшелерінің жағдайын мұқият қадағалап отыруы керек. Кейде қысқа демалудан немесе энергетикалық жаттығудан кейін басқа қатысушылармен бірге жаттығуға үзіліс жариялауға болады

2. Топтағы талқылау тақырыбы – жаттығуларды орындау кезінде туындайтын ата-аналар мен балалардың қарым-қатынасы; серіктестер таңдаған қарым-қатынас стратегиялары (бәсекелестік, ынтымақтастық, елемеу және т.б.); жаңа эмоционалды тәжірибе.

Жүргізуші үшін, бір жағынан, жаттығуларды талдау үшін, екінші жағынан балаларды шаршатпау үшін балалардың жасын, темпераментін және қатысушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру қажет.

1-тапсырма

Мақсаты: балалар мен ата-аналарды бір-бірімен таныстыру, топта достық атмосфера құру, отбасындағы коммуникацияларды жандандыру.

Барысы:

1. «Танысу шеңбері» жаттығуы (20 мин.)

Құрал-жабдықтар: жазба тақтасы, шумақ жіп.

1 бөлім. Топ мүшелері шеңбер бойымен отырады. Жүргізуші: «Бүгін мұнда кім жиналды деп ойлайсыз?» деп сұрақ қояды және жауап нұсқаларын тақтаға жазады – аналар мен балалар, адамдар, ересектер және т.б. көптеген нұсқалар жиналған кезде, жүргізуші: «Танысайық!» дейді, жаттығудың екінші бөлігі басталады.

2-бөлім: «Өрмекші торы» ойыны

Барысы:

1. «Танысу шеңбері» жаттығуы (20 мин.)

Құрал-жабдықтар: жазба тақтасы, шумақ жіп.

2-бөлім: «Өрмекші торы» ойыны. Жүргізушінің қолында иірілген жіп бар. Жүргізуші өз атын атайды, жіптің ұшын алақанына орап, допты балалардың біріне қарай айналдырады. Жүргізуші әр баланың өз атын атап қана қоймай, сонымен бірге анасы (әкесі) туралы әңгімелеуін сұрайды, нәтижесінде

берілген сипаттамаға сәйкес шеңберде отырған адамдардың қайсысы оның ата-анасы екенін білуге болады. Сіз әртүрлі сұрақтар қоя аласыз, мысалы,

- Сіздің анаңыз қандай?
- Ол не істегенді ұнатады?
- Оған не ұнайды, не ұнамайды?

Қолында жібі бар ересек адам өзінің баласы туралы әңгімелейді. Оны келесі баяндамашыға берместен бұрын, топтың әр мүшесі алақанын жіппен орап алады. «өрмек» қатты тартылмауы тиіс. Жіп жетекшіге оралған кезде «қолымыздағы неге ұқсайды?» деп сұрайды. Көптеген жауаптар айтылады: желі, өрмек, жұлдызша, саңырауқұлақ жіпшесі және т.б. Жүргізуші туыстарымызбен және достарымызбен қарым-қатынасымыз жіпке ұқсайтындығына топ назарын аударады.

Жаттығу соңында жіп кері тарқатылып, қатысушылардың есте қалуы мақсатында барлық есімдер тағы бір рет қайталанатын.

2. «...орындарыңды ауыстырыңдар» жаттығуы (10 мин.)

Жетекші өзінің орындығын жинайды және шеңбер ортасына тұрады.

Нұсқаулық: енді мен бір мәлімдеме айтайын. Осы мәлімдеме кімге қатысты болса, сол орнынан тұрып, өзара орын ауыссын. Мәлімдемеге қатысы жоқ адамдар орындарында отыра берсе болады.

Сонымен, балмұздақты жақсы көретіндер мен... ағасы барлар орын ауыстырыңыздар.

Ойын ережесі топтағы барлық адамдар үшін түсінікті болып, орын ауыстырған кезде жүргізуші біреудің орындығына отырады. Орындықсыз қалған топ мүшесі жүргізуші болады.

Мұндай ойын топ қатысушыларының көңіл-күйін көтереді және оларды өзара біріктіреді.

3. Топтық ережелерді қабылдау (10 мин.)

Құрал-жабдықтар: үлкен қағаз парағы, фломастерлер, скотч немесе жапсырма шегелер.

Жүргізуші ережелерді қабылдау қажеттілігі туралы айтады және әр қатысушыға ережелерге өз көзқарасын білдіруді ұсынады: «қабылданған ережемен келісемін десеңіз – бас бармағыңызды жоғары көтеріңіз, келіспеймін десеңіз – саусағыңызды төмен түсіріңіз және сіздің ойыңызша, бұл ереже сізге немесе топқа не себепті сәйкес келмейтінін айтыңыз» дейді.

Ережелердің болжалды тізімі:

- Сабакта тек бір адам сөйлей алады.
- Шеңберде болған кезде ғана сөйлеуге болады, көршімен сыбырласуға рұқсат жоқ.
- Өзге адамдарға, тіпті жақындарыңызға жаттығуда тек өзіңіздің не істегеніңіз немесе не сезінгеніңіз туралы айтуға болады. Басқа қатысушылардың сөздері мен істерін айтуға болмайды.
- Барлық жаттығуларға қатысуға тырысыңыз.
- Өзіңізге қамқорлық жасаңыз: отырып шаршасаңыз – бір уақыт түрегеліңіз, шөлдесеңіз – басқаларға кедергі жасамай, су ішіңіз және т. б.

Ережелерді плакатқа сурет-таңбалар түрінде бекіткен дұрыс. Мұны топ мүшелерінің бірі жасай алады. Плакат топтың барлық жұмыс уақытында қабырғаға бекітіледі.

4. **Жұмыстың аяқталуы** (шеринг) 10 минут.

2 жаттығу

Мақсаты: қатысушыларды бір-бірімен әрі қарай таныстыру, топта достық атмосфераны жасақтау.

Барысы:

1. **Жүргізушінің сәлемі**

2. **"Қолмен танысу" жаттығуы** (20 мин.)

Құрал-жабдықтар: жұп саны бойынша көзге таңғыш, магнитофон, тыныш музыка жазылған кассета.

Қатысушылар орындықтарға ішкі және сыртқы екі шеңберге бөлініп отырады. Ішкі шеңбердегі балалар бір-біріне арқаларымен қарама-қарсы отырады, әр баланың алдында сыртқы шеңберде ересек адам отырады. Әрі қарай қатысушыларды ұйымдастырудың бұл әдісін "карусель" деп атайық.

Нұсқаулық: енді біз қарым-қатынастың ерекше әдісін – қолмен қарым-қатынасты сынап көреміз. Ересектер, өтініш, балалардың көздерін байлаңыз. Орындарыңызға оралыңыз. Көзіңізді жұмып, үш рет терең тыныс алып, дем шығарыңыз (музыканы қосыңыз). Қолыңызды алға созыңыз, серіктесіңіздің қолын табыңыз. Онымен амандасыңыз, танысыңыз, достасыңыз (барлық командалар жайбарақат жасалады). Енді күресіңіз, ұрысыңыз ... және қайтадан татуласыңыз, кешірім сұраңыз. Енді алғыс айтып, қоштасыңыз. Ересектер, көзіңізді ашып, бір орындықты оңға қарай жылжытыңыз. Сізді жаңа кездесу құтып тұр. Көзіңізді жұмыңыз, қолыңызды алға созыңыз және т. б.

Жаттығу соңында жүргізуші балалардан таңғышты алып тастауды сұрайды және барлық қатысушыларға осы жаттығу тудырған сезімдермен бөлісуді ұсынады.

3. **«Бірлескен сурет» жаттығу (30 мин.)**

Құрал-жабдықтар: А4 форматындағы қағаз парақтары, жұп саны бойынша түрлі-түсті қарындаштар жиынтығы, скотч немесе суреттерді бекітуге арналған түймелер, тыныш музыка жазылған магнитофон мен кассета.

Нұсқаулық: енді сіз ата-ана – бала жұбында жұмыс істейсіз. Мен әр жұпқа «Біздің үй» деп аталатын сурет салуды ұсынамын. Қағаз бен қарындаштар үстел бетінде жатыр, өзіңізге орын табыңыз (әр үстелде тек бір жұп жұмыс істейді). Тапсырманы орындау үшін сізде 15 минут бар, бірақ не сурет салатындығыңызды келісе алмайсыз, жалпы бір-біріңізбен сөйлесуіңізге болмайды! Барлығы аяқталғаннан кейін әр жұп өз жұмысын ұсынады.

Жаттығу кезінде жүргізуші тыныш музыканы қоса алады.

Жұмыстар ұсынылған кезде (15 мин) жүргізуші баладан суреттің қалай салынғанын, идеялардың бастамашысы кім болғанын, жұмысқа не көмектескенін немесе кедергі келтіргенін, суретті салу туралы қалайша

келіскендері жөнінде әңгімелеуді сұрайды. Сондай-ақ тапсырманы орындаудың әртүрлі кезеңдерінде көрінетін ата-аналар мен балалардың ынтымақтастық, бәсекелестік, серіктестің мүдделеріне бағдарлау немесе оларды елемей секілді өзара әрекеттесу ерекшеліктері талқыланады.

4. *Жаттығуды аяқтау* (10 мин.)

Әр сабақтың соңында жасалуы керек рәсім. Жүргізуші барлығынан шеңбер бойымен отыруды және кезекпе-кезек сұрақтарға қысқаша жауап қайтаруды сұрайды:

- Бүгінгі сабақтан есінде не сақтадың?
- Не ерекше болып көрінді?
- Саған не нәрсені істеу қиын болды?

• Іш пыстыра ма? Ондай жағдайда, келесі жолы мұндай жағдай орын алмайтындай не істей аласың?

Бұл тәжірибе өте маңызды, өйткені ол топта болып жатқан әрекеттер үшін жауапкершілікті көшбасшы мен қатысушылар арасында теңдей бөледі.

5. *Ата-аналар шеңбері* (10 мин.)

Мүмкін болса, өткізілген сабақты бірден ата-аналармен талқылаған дұрыс, талқылау тақырыбы балалар мен ата-аналар арасындағы өзара әрекеттесудің типтік формалары; жаттығу кезінде бала мен ересек арасындағы туындайтын қарым-қатынас; топтағы баланың ата-анасы үшін күтпеген мінез-құлық көріністері және т. б. көріністер болуы мүмкін.

3 жаттығу

Мақсаты: ауызша емес қарым-қатынас құралдары туралы идеяларды қалыптастыру, серіктесті сөзсіз түсіну қабілетін, ынтымақтастық дағдыларын дамыту.

Барысы

1. *Жүргізушінің сәлемдесуі*, қатысушылар үшін өткен сабақтың маңызды сәттерін өзектендіру, бүгінгі кездесудің міндеттерін анықтау (10 мин).

2. «*Көзқараспен келіс*» *жаттығуы* (5 мин.)

Нұсқаулық: енді әрқайсыңыз өзіңізге ойша серіктес таңдайсыз. Сіз онымен көзіңізбен келісіп, бір уақытта орындықтардан тұруыңыз керек (қатысушылар отырмай, шеңбер бойымен тұрса, орын ауысуға болады). Есіңізде болсын, басды иіп, көз жұмып, қолды шайқауға тыйым салынады.

Жетекшіге ескерту: егер жаттығу оңай болса, оны аяқтағаннан кейін сіз біздің әрекеттеріміздің байланыс орнатуға қатысты ықпалын жалпылауды ұсына аласыз. Алайда топта бұл ойынға қатыса алмайтын балалар да жиі кездеседі. Бұл жағдайда ойын тоқтатылып, дереу талдау жасалады.

3. «*Сиқырлы жәшік*» *жаттығуы* (15 мин.)

Мақсаты: қиялды жаттықтыру, қимылдарды түсіну қабілетін дамыту.

Нұсқаулық: шеңбер бойымен отырыңыз. Үлкен сиқырлы қорапты алып келдім деп елестетіңіз. (Жәшікті шеңбердің ортасына қойған секілді болып, оның қалай ашылатынын көрсетіңіз). Қорап сиқырлы болғандықтан, оның ішінде әлемде бар барлық нәрсе бар деп ойлаңыз. Біреулеріңіз жәшікке жақындап, сөйлемей ішінен бірнәрсе алып шығуларыңыз керек. Қатысушы

сөзсіз, яғни бір қимылмен және ым-ишарамен бізге не шығарғанын, осы тақырыппен не істейтінін немесе онымен қалай ойнайтынын көрсетуі керек. Сиқырлы қораптан қандай зат алынғанын болжай білген адам жүргізушіге қосыла алады. Ал ол, өз кезегінде, оны дұрыс түсінгенін айтады.

4. **«Айна» жаттығуы** (10 мин. «карусельде» жасалады)

Құрал-жабдықтар: магнитофон, ырғақты музыка жазылған кассета.

Нұсқаулық: енді сіз өзіңіздің қиялыңызды, сонымен бірге серіктесіңізді мұқият бақылау қабілетіңізді жаттықтыра аласыз. Алдымен ішкі шеңберде тұрғандар айна рөлін атқарады. Олардың міндеті - сыртқы шеңберде тұрған серіктестер көрсеткен қимылдарды дәл қайталау. Содан кейін рөлдермен ауысасыздар.

Жаттығу кезінде жүргізуші ырғақты музыканы қоса алады.

5. **«Қарт әжелер» жаттығуы** (15 мин.)

Құрал-жабдықтар: жұп саны бойынша көз таңғыштар, екі ұзын арқан немесе бор.

Ойын алдында қатысушылар жұпқа бөлінеді, біреуі әженің (атаның), ал екіншісі немеренің рөлін ойнайды. Ата-әжелер өте қарт, олар ештеңе көрмейді және естімейді (олардың көзін байлап тастай аласыз). Бірақ оларды дәрігерге апару керек, ол үшін оларды қозғалысы мықты көше арқылы өткізу керек. Немерелері оларды көлік қағып кетпейтіндей жолдан аман-есен өткізуі керек.

Көшені еденге бормен салады. Бірнеше бала көлік рөлін ойнайды және әрлі-берлі жүгіреді. Жолсеріктер қарттарды көліктерден қорғауы керек, қауіпті жолдан өтіп, дәрігерге (оның рөлін балалардың бірі ойнайды) көрсетіп, дәрі сатып алып, сол жолмен үйге қайтуы керек.

6. **Жаттығуды аяқтау** (10 мин.)

4 жаттығу

Мақсаты: әріптесті сөзсіз түсіну қабілетін дамыту, ынтымақтастық дағдыларын дамыту.

Барысы

1. **Жүргізушінің сәлемдесуі.**

2. **«Кімнің қолы екенін тауып көр» жаттығуы** (20 мин.)

Құрал-жабдықтар: жұп саны бойынша көз таңғыштар.

Нұсқаулық: алдымен балалар кімнің кім екенін анықтап, атын білуге тырысады. Содан кейін ата-аналар баласының қолдарын байлаулы көздермен табады.

3. **«Жыпылдауық» жаттығуы** (5 мин.)

Нұсқаулық: жұп-жұпқа бөліну керек. Жұптағы бір адам шеңберге отырады, екіншісі орындығының артына барып тұрады. Тұрып тұрғандардың қолдары арқаларының артында жасырылған. Бірінің алдында бос орындық тұрады, ол жүргізуші. Жүргізушінің міндеті – отырғандардың біреуіне көзін қысып, өзінің жағына тартып алу. Ойынға қатысушылардың міндеті – алдында отырған жұбының иығына қолын қойып, жібермей қалу. Егер құтылып шықса,

жіберіп алған адам жүргізуші болады. Біраз уақыттан кейін рөлдермен ауысады.

4. **«Ұсынушы саусақтар» жаттығуы** (15 мин., «карусельде» орындалады)

1 бөлім. Нұсқаулық: енді сіз сөйлесуге болмайтын карусельде кездесесіз. Егер сіз серіктеске жұдырық көрсетсеңіз, онда сіз өзіңіздің серіктесіңізден бас тартқаныңызды көрсетіп, орныңыздан тұрмайсыз. Егер сіз серіктеске бір саусақты көрсетсеңіз, онда сіз жай ғана байланыссыз қаласыз; екі саусақ – қол ұстасу және күлімсіреу; үш саусақ – құшақтасуға жақын, төрт – еркін құшақтасу; бес – асқан жақындықты (әр таңдауды нақты көрсету керек) білдіреді. Егер жұп таңдау кезінде бір-біріне сәйкес келмейтін таңдау жасалса, онда байланыс аз таңдау арқылы жүзеге асырылады.

2 бөлім. Нұсқаулық: ішкі шеңберде тұрған әр адам серіктесіне: "мен сенде ... көремін" деп 30 секунд ішінде айтып үлгереді. Серіктес тек тыңдайды. Содан кейін сыртқы шеңберде тұрғандар серіктестеріне осындай сөзбен жүгінеді. Сөйлесуді аяқтағаннан кейін оңға қарай қадам жасап, жұптар өзгереді.

Жұптардың бірнеше өзгерісінен "маған сендегі ... ұнайды" деген сөздерден басталатын сөздерді айтады.

3 бөлім. Жаттығудың бірінші бөлігі қайталанады.

5. **«Ата-аналар шеңбері»** жаттығуының аяқталуы (10 мин.)

5 жаттығу

Мақсаты: ересек – бала жұбында ынтымақтастық дағдыларын дамыту, топта жұмыс істеу қабілетін дамыту.

Барысы

1. **Жүргізушінің сәлемдесуі**, қатысушылар үшін өткен сабақтың маңызды сәттерін өзектендіру, бүгінгі кездесудің міндеттерін анықтау (10 мин.)

2. "Құбыжық" жаттығуы (10 мин.)

Мақсаты: көзқарас арқылы байланыс орнату қабілетін дамыту.

Жүргізушіге ескерту: ойынды бастамас бұрын ересектерді көмекке қалай шақыру керектігі жөнінде – "Лена тәте" немесе аты-жөні (бірақ ол өте ұзақ) бойынша шақыру бойынша келісулері керек. Әдетте бәрі өздерін атымен атауға келіседі.

Нұсқаулық. Бәріміз бір шеңберге тұрамыз, біріміз шеңбердің сыртына шығамыз. Сол адам біздің құбыжық атанады. Құбыжық аш және бізге шабуыл жасағысы келеді. Ол жәбірленушіні таңдайды және оған қорқынышты көрініспен баяу келеді. Оның аузы ашық, ол қазірдің өзінде бас салуға дайын. Жәбірленуші бір ғана әдіспен құтыла алады: оның атын қатты дауыстап, құбыжықтың назарын өзіне аудару үшін балалардың біреуімен байланыс орнатыңыз. Содан кейін құбыжық баяу және қорқынышты түрде сол балаға қарай жақындап келеді. Құтқарушы бәріне қарап, біреудің көзқарасын ұстап алуы керек, енді біреу оны құтқарып, құбыжықтың назарын өзіне аударуы тиіс... Кейін ойын одан әрі жалғасады. Жәбірленушіге шабуыл жасаудың үш

әрекетінен кейін құбыжық шаршап, ұйықтауға кетеді, ал оның орнын шеңберден басқа біреу басады.

Жәбірленушілердің бірін құтқара алмауымыз мүмкін, Сонда құбыжық өзінің жеңіске деген айқайын шығара алады. Ұсталған бала құбыжықты қарғысынан босатады және оның орнына құбыжыққа айналады.

3. «Тәтті мәселе» жаттығуы (10 мин.)

Мақсаты: өз мүдделерін де, серіктестің мүдделерін де ескере отырып, келіссөздер арқылы бірлескен шешімдер қабылдау қабілетін дамыту.

Құрал-жабдықтар: жұп саны бойынша майлықтар, пешенелер.

Нұсқаулық. Жұп таңдап, бір-біріңізге қарама-қарсы отырыңыз. Бір пешенені салфеткаға орап, сіздердің араларыңызға қоямын. Әзірге оны ұстауға болмайды. Серіктеспен бірге бір мәселені шешуіңіз керек. Пешенені серіктесіңіз оны сізге өз еркімен берген жағдайда ғана ала аласыз.

Осы ережені есте сақтаңыз. Сізге сөйлеуге болады, бірақ серіктесіңіздің келісімінсіз пешенені алуға құқығыңыз жоқ екенін ұмытпаңыз...

Енді мен әр жұпқа тағы бір-бір пешенеден беремін, бұл жолы пешенемен не істейтініңізді талқылаңыз.

Енді не істегенімізді талқылайық. Бұл ынтымақтастықтың жақсы мысалы. Бірінші пешенемен не істедіңіз, екіншісінде не істедіңіз?

4. «Жартастар арасындағы кеме» жаттығуы (25 мин)

Мақсаты: ата-ана – бала жұбында ынтымақтастық қабілетін дамыту.

Құрал-жабдықтар: көз таңғыш.

Нұсқаулық. Сонымен бөлменің ортасында теңіз бар деп елестетіп көріңіз. Бірақ бұл өте қауіпті және кеме қатынасы үшін қиын саналатын теңіз. Бұл теңізде жартастар, түрлі рифтер және қайырлар бар. Сіз бұл кедергілердің барлығын кейінірек орындықтардан, жастықтардан, кілемшелерден, ойыншықтардан және т. б. жасайсыз.

Сіздердің біреуіңіз кеме, ал енді біріңіз кеме капитаны боласыздар. Сонымен қатар ойын барысында сіз міндетті түрде рөлдеріңізбен ауысасыздар.

Кеменің көзін байлайды, капитан оны тек сөзбен басқаруы керек.

Мақсат – кемені белгіленген бағыт бойынша ешқандай жартасқа ұшып кетпейтіндей және барлық рифтер мен қайырларды айналып өтетіндей абайлап, мұқият жүргізу.

Кеме сапарға шығатын жерді, бастапқы «айлақты» таңдайды. Кеменің көзін байлағаннан кейін, капитан кемені басқаратын соңғы портты (бөлмедегі орын) таңдайды. Капитанның өтініші бойынша кеме қозғала бастайды, ал капитан алыстан, орналасқан жерін өзгертпестен, кемені теңіз арқылы жартастар арасындағы жолды дауыспен басқарады. Мысалы, командалар келесідей болуы мүмкін – «екі шағын қадам оңға», «алға қадам», «тоқта», «бір орнында тұрып, солға бұрылыңыз», «диагональ бойынша артқа оңға қадам жасаңыз», «қолыңызды алдыңызға созып, баяу алға қарай айлаққа қарай жүріңіз».

Кеме мен капитан бірлесіп қанша жартастар мен кедергілерді өткісі келетінін анықтайды. Капитан кемеңіздің көзін байлағаннан кейін кедергілерді қояды.

Ойынның әрбір кезеңінен кейін (рөлдердің ауысуы алдында) кеме мен капитан арасында әсерлермен алмасу жүргені абзал. Төмендегідей сұрақтар да орын алуы мүмкін:

- Кеме болған кезде не сезіндіңіз?
- Сіз өзіңіздің капитаныңызбен өзіңізді қауіпсіз сезіндіңіз бе?
- Келесі жолы капитаныңыз қай әрекетін өзгертуі керек?
- Капитан ретінде сізге не қиын болды? және т. б.

5. «Арал» жаттығуы (10 мин.)

Құрал-жабдықтар: скотчпен желімделген екі газет парағы.

Нұсқаулық: кеме апаты болғанын елестетіп көріңіз, сіз кемеңіздің тірі қалған жолаушыларысыз. Сіздің алдыңызда – газеттің өлшеміндей ғана кішкентай арал, мен оны қазір еденге жаямын. Сіз осы аралға сая аласыз ба? Жүргізуші үшін ескерту: ойын басында газетке барлық қатысушы сая керек. Топ газетке оңай орналастырылғаннан кейін, жүргізуші: «өте жақсы! Бірақ су тасқыны орын алып, арал азайды» деп, газетті екіге бөледі. «Енді сіз қалай әрекет етесіз? Газетті жыртуға да, жылжытуға да болмайды» дейді. Содан кейін газетті төрт рет бүктейді және т. б.

6. «Өзендегі жаңқалар» жаттығуы (10 мин.)

Мақсаты: топтың бірлігін дамыту.

Нұсқаулық. Қатысушылар бір-біріне қарама-қарсы екі ұзын қатарға тұрады. Бұл – өзеннің екі жағасы. Олардың арасындағы қашықтық созылған қолдың ұзындығынан асуы керек. Ойыншылардың бірі «жаңқаға» айналып, өзен бойымен жүзуі керек. Тез немесе баяу, тіке немесе айналып, ашық немесе жабық көздермен бе – бәрібір, қалай қимылдайтынын өзі шешеді. «Жағалар» «жаңқаларға» нәзік жанасып, көмектеседі. "Жаңқа" бүкіл жолды жүзіп өткенде, жағалаудың шетіне айналады және өзгелерінің қасына тұрады. Осы уақытта келесі "жаңқа" өз жолын бастайды. Бұл ойын топта тыныш, сенімді атмосфераны құруға ықпал етеді. Ойыннан кейін қатысушылар жүзу кезінде сезінген сезімдерімен бөліседі.

7. «Ата-аналар шеңбері» жаттығуын аяқтау (10 мин.)

6 жаттығу

Мақсаты: тұлғаралық қарым-қатынас дағдыларын дамыту

Барысы

1. **Жүргізушінің сәлемдесуі**, қатысушылар үшін өткен сабақтың маңызды сәттерін өзектендіру, бүгінгі кездесудің міндеттерін анықтау (10 мин.)

2. «Күлуге болмайды» жаттығуы (5 мин.)

Мақсаты: алдағы бірлескен қызметке оң көзқарас қалыптастыру.

Нұсқаулық. Кең шеңберге отырыңыз. Біреу ортаға шығып, ойынды жүргізеді. Оның міндеті – отырғандардың бірін таңдап, оны сөйлеуге не күлуге итермелеу керек. Өз мақсатына жету үшін ол кез-келген нәрсені жасай алады,

тек ешкімге қол тигізбеуі керек, және, әрине, оның сөйлеуге де құқығы жоқ. Шеңберде отырғандар бұрылмауы немесе көздерін жұмбауы керек.

Жаттығу бір минуттан аспайды. Егер осы уақыт ішінде жүргізуші біреуді күлдіре немесе сөйлете алмаса, сол қатысушымен тағы 1-2 жүргізушіні сынап көріңіз. Егер жүргізуші жеңіске жетсе, қай адамды сөйлетті не күлдіртті, сонымен ауысады.

3. «Кедергілерден өт» жаттығуы (15 мин.)

Жабдықтар: бөлменің ортасында «кедергі» жасауға арналған орындықтар мен үстелдер.

Нұсқаулық: енді бүкіл топ қабырғалардың бірінің алдына жиналады. Әрқайсыңыз қарама-қарсы қабырғаға жетуіңіз керек. Ол үшін кедергіні жеңу керек. Мұны бүкіл топ бірден жасай алады, сонымен бірге кезекпен де жасай аласыз. Барлық қатысушылар сол жақта жиналғаннан кейін, сіз мұны қалай істегеніңізді талқылаймыз.

4. «Шыңырау үстіндегі көпір» жаттығуы (15 мин.)

Құрал-жабдықтар: ұзын арқан.

Нұсқаулық: енді сіз «ата – ана-бала» жұбында жұмыс жасайсыз. Қай жұп бірінші жұмыс істейтіндігін келісіп алыңыздар, бірінші жұп осында қалады, қалғандары есіктен шығып, өз кезегін күтеді.

Қосымша нұсқаулық кезекпен кірген әр жұпқа беріледі: өзіңізді саяхатшы деп елестетіп көріңіз, қазір маршруттың әртүрлі нүктелерінде (қатысушылар бір-бірінен өте алыс орналасуы керек), және сапардың бір сәтінде сіз көпірдің әртүрлі жағына шығасыз (қатысушылар арасында еденге ұзын арқан қойылады). Көпір өте тар, оның астындағы өзен қатты және суық. Әрқайсыларыңыз көпірден өтулеріңіз тиіс, өз бағытыңыздан жаңылмауыңыз керек. Мұны қалай істейсіз?

5. «Шеңбер бойымен қол шапалақтау» жаттығуы (10 мин.)

Мақсаты: топтық үйлесімділік деңгейін арттыру, эмоционалды күйзелісті жеңілдету.

Нұсқаулық. Барлығы шеңберге тұрады. Жүргізуші қатысушылардың біреуіне жақындайды, оның көзіне қарап, қол шапалақтайды. Содан кейін екеуі келесі мүшені таңдайды, ол да қол шапалақтайды – екеуі оған жақындап, оның алдында тұрып, қол шапалақтайды. Содан кейін барлық үштік келесі серіктесті таңдайды. Әр жолы қол шапалақтаған адам келесі біреуін таңдауға құқылы. Осылайша, ойын жалғасып, қошемет күшейе түседі.

7 жаттығу

Мақсаты: қатысушылардан кері байланыс алу, топтың жұмысын аяқтау.

Барысы:

1. *Жүргізушінің сәлемдесуі* (5 мин.)

2. *«Дірілдеп тұрған желе»* (5 мин.)

Мақсаты: алдағы бірлескен қызметке қатысты оң көзқарас қалыптастыру.

Нұсқаулық. Баяндамашы келесі мәтінді айтады: "Маған қарай бәрін келіп, бір-бірлеріңізге мықтап жабысып, қарама-қарсы тұрыңыз. Маған қараңыз. Елестетіп көріңізші, бәріміз желе тағамымыз. Сіз маған желе дәмінің қандай екенін айта аласыз ба? Өріктен, бананнан, әлде таңқурайдан жасалған ба? Жарайды, сіз таңқурай қосылған желе болыңыз. Мен қазір желе бар ыдысты шайқай бастаймын. Мен оны ақырын шайқаған кезде, сіз баяу серпілесіз. Мен ыдысты қатты шайқай бастағанда, сіз тезірек шайқалуыңыз керек. Қалай шайқау керектігін көру және түсіну үшін менің қолдарымды бақылаңыз..."

Бір минут ішінде қолыңызда үлкен ыдысты қалай ұстап, шайқағаныңызды көрсетіңіз, алдымен жеңілірек, бірте-бірте күшейте түсіңіз. Содан кейін кенеттен тоқтап қалыңыз - дірілдеген желе бірден тынышталмайды.

"Енді мен желе ыдысын жинап тастауды ұмытып, оны күн көзіне қалдырып кеттім деп елестетіп көріңіз. Керемет желеге не болады? Ол ери бастайды және тарала бастайды ... ери бастаңыз, еденге түсіп, барлық бағытта тараңыз".

3. «*Сиқырлы шеңбер*» жаттығуы (10 мин.)

Мақсаты: топта өзара сенімді дамыту.

Нұсқаулық. Қатысушылар бір-біріне жақындап, тығыз шеңбер құрады. Мен бірінші таңдалған қатысушыдан ортаға тұруын, аяқтарын бірге қойып, тік тұруын сұраймын. Шеңберде тұрған барлық адамдар қолдарын кеуде деңгейіне көтереді. Қатысушы сіздің бағытыңызға құлай бастаған кезде, сіз оны ұстап алып, абайлап бастапқы қалпына келтіруіңіз керек. Мүмкін ол басқа бағытқа құлағысы келетін шығар. Онда оны ұстап алып, мұқият орнына қою керек. Бұл жағдайда баланың шеңбер ортасында ағаш сияқты тік тұруы өте маңызды. Көрейік...

Баланың шеңбер ортасында әртүрлі бағытта еркін құлап кетуіне мүмкіндік беріңіз (1 мин.). Баладан «шеңбер өз міндетін жақсы атқарды ма, жоқ па, оның қандай-да бір ескертулері бар ма?» деп сұраңыз. Жаттығудың соңында бала өз әсерлерімен бөліседі. Содан кейін басқа балалар кезек-кезек шеңберге айналады.

4. «*Мүсін жасау*» жаттығуы (10 мин.)

Мақсаты: тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын дамыту.

Нұсқаулық: үш-үштен бөліну керек. Екеулеріңіз мүсінші болсаңыз, ал үшінші адам – «мәрмәрдің үлкен бөлігі» рөлін ойнайды. Ол еденге жатып, көзін жұмады. Мүсіншілердің міндеті – одан әдемі мүсін жасау. Сіз бұл мүсіннің қандай болатынын, оның басын қалай ұстайтынын, қандай қалыпта тұратынын өзіңіз шешуіңіз керек. Мүсін болып жасалатын қатысушы оған берілген позицияны сақтауға тырысуы керек. Мүсіншілер жұмысын аяқтағаннан кейін мүсінді аяғына тұрғызуы керек болады. Сонымен қатар, мүсін мәрмәр сияқты қатты және күшті болуы үшін денесін қатты қысуы керек. Мүсіншілер мүсінді ақырын көтеріп, аяғына қояды. Барлық фигуралар дайын болған кезде, сіз «шеберханаларды» аралап, әр мүсінді бөлек қарастыра аласыз. Кейінірек қатысушылар әр түрлі рөл ойнай алатындай етіп осы ойынды қайталаңыз.

Жаттығуды талдау:

- Мүсін болған кезде не сезіндіңіз?
- Мүсіншілер сізге ұқыпты қарады ма?
- Сіз мүсіншілерге сендіңіз бе?
- Сізге берілген форма ұнады ма?
- Мүсінші болған кезде не сезіндіңіз?
- «Мәрмәрмен» жұмыс істеу кезінде ләззат алдыңыз ба?
- Серіктесіңізбен жұмыс істеу оңай болды ма?
- Мүсінге көңліңіз толды ма?
- Сізге қандай мүсін ұнады?

5. «Құттықтау хаты» жаттығуы (15 мин.)

Құрал-жабдықтар: А4 қалың қағазы, қарындаштар, фломастерлер.

Нұсқаулық: әр қатысушы қағаз парағын екіге бүктеп, алақанын «ашықхаттын» сыртына қойып, қарындашпен өтіп, «қолдың» ішіне өз атын жазады. Ашықхаттар бір уақытта сол жақтағы көршісіне беріледі, ол ішіне бірдеңе жазуы керек. Ашықхаттар барлық қатысушысы бір-бір сөйлеммен жазып шыққанша дейін ұсынылады.

6. «Соңғы кездесу» жаттығуы (10 мин.)

Құрал-жабдықтар: магнитофон, тыныш музыка жазылған кассета, шам, оттық.

Нұсқаулық: үлкен шеңберге тұрыңыз. Мен музыканы қосамын, ал сіз көзіңізді жұмып, үш рет дем алып, дем шығарыңыз. Біздің топтағы кездесулер аяқталды деп елестетіп көріңіз, сіз үйге бара жатырсыз. Сабаққа алғаш қалай келдіңіз, топтан не күттіңіз – соның бәрін еске түсіріп көріңіз. Ең күтпеген, күлкілі, ең әсерлі сәттерді еске түсіріңіз. Топқа айтқыңыз келген, бірақ айтпай қалған сөздеріңіз жайлы ойланыңыз. Бір минуттан кейін сізде мұны айту мүмкіндігі туындайды (пауза). Терең тыныс алыңыз, көзіңізді ашып, айтыңыз.

Жүргізушіге ескерту: осы сәтте сіз шам жағуыңыз керек. Жүргізуші қатысушылардың біреуіне алғыс айтады және оған жанып тұрған шамды береді. Барлық тілек білдірушілер сөйлеп, шам топтың әр мүшесінің қолына түскенде, жүргізуші қорытынды сөздерді айтады, алақандағы шамды шеңбердің ортасына созады, ым-ишаратпен топтан жақындап, бір деммен шамды өшіруді сұрайды [89].

Мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беруді әлеуметтік-психологиялық қолдау

Қазіргі орыс мектебінде инклюзивті білім беру идеяларын талқылау, әдетте, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарына әлеуметтік-оңалтуды сүйемелдеудің екі жолын ұсынуға байланысты пікірталас туындатады:

- мамандандырылған мектептің арнайы ұйымдастырылған түзету кеңістігі шеңберінде;

- ерекшеліктері бар бала үшін барлық әлеуметтік-психологиялық қауіптері бар қарапайым жаппай мектеп жағдайында.

Бірінші бағыт түзету педагогтары мен арнайы психологтардың қатысуымен баланың сақталған функцияларын жандандыруды және оның таяудағы даму аймағын дамытуды көздейді.

Екінші бағыт проблемалық баланың қоршаған ортамен өзара әрекеттесуінің әлеуметтік-психологиялық механизмдерін, содан кейін ғана түзетуді белсендіреді.

Бұл жол баланың өзін ғана емес, бүкіл отбасын сауатты ұйымдастырылған әлеуметтік-психологиялық қолдау жағдайында әлдеқайда тиімді болуы мүмкін.

Отбасы мен мүмкіндігі шектеулі бала (соңғысының ақыл-ойы сақталған жағдайда) әлемнің субъективті бейнесін өзіне және бүкіл әлемге деген көзқарас туралы идеяларды бұрмалаумен сипатталады. Психологиялық қорғаныс ретінде иеліктен шығарылады және адамның өмірге бейімделуі бұзылады.

Әлемнің имиджінің жиі кездесетін деформациялары мен бейімделудің бұзылуына «апатияда көрінетін» құрбанның кешені», өзі үшін және басқалар үшін жауапкершіліктен бас тарту, дәрменсіздік, өзін-өзі бағалауды төмендету және әлеуметтік немқұрайлылықпен сипатталатын» қабылдамау кешені», оқшаулануы, өзіне ғана сену әдеті жатқызылады.

Екі жағдайда да, адамдар апатты күтеді, алдын-ала ескертулермен, кез-келген оқиғалардың олардың өміріне теріс әсерінен қорқады.

Бұл бақылаудың сыртқы локусымен — сыртқы көрініспен, яғни өмірдегі сәтсіздіктердің негізгі бөлігін сыртқы жағдайлармен түсіндіруге бейімділікпен үйлеседі («Мен істеймін» емес, «Менімен осындай болып жатыр», «жағдайлар осылай болды», «тағдырдан қаша алмайсыз»). Мұндай эмоционалды әл-ауқат ата-аналардың да, олардың балаларының да психикалық әл-ауқатына, басқалармен қарым-қатынасына теріс әсер етеді және әлеуметтік-психологиялық және жеке қақтығыстарды күшейтеді.

Мүмкіндігі шектеулі баланың отбасында пайда болуы өмірге бейімделудің негізгі бұзылыстарына, яғни отбасының және оның әр мүшесінің сыртқы және ішкі жағдайларының динамикалық тепе-теңдігін бұзуға әкеледі, осылайша оның мүшелерінің өмір сүруіне және негізгі өмірлік қажеттіліктерін қанағаттандыруға ықтимал немесе нақты қауіп төндіреді. Отбасы алдында проблема туындайды, оны жою мүмкін емес және сонымен бірге бұрын жасалған бейімделу әдістерін қолдана отырып шешу мүмкін емес.

Нәтижесінде өмірге өнімсіз бейімделу пайда болады. Отбасы иеліктен шығару механизмінің әрекеті негізінде өз ішіндегі, жақын адамдар арасындағы және сыртқы әлеммен тұрақты, икемсіз қарым-қатынас орнатуға тырысады; қиын өмірлік жағдайды жарамсыз, жеткіліксіз жолмен шешуге тырысады. Дәл осы бейімделу түрі терең психологиялық қорғауды белсендіретін өзгерістерге қарсы тұрудың психологиялық механизмінің әсерін тудырады. Осы механизмнің көмегімен ерекше баланың отбасы өмірге бейімделеді, бірақ бұл бейімделу нәтижесіз, проблемалардан қашудан тұрады.

Өмірге оң бейімделу дегеніміз – адамның бір-бірімен, басқа адамдармен және жалпы әлеммен салыстырмалы түрде тұрақты тепе-теңдік қатынастарын саналы түрде құру, ретке келтіру немесе оған жету процесі. Біздің ойымызша,

дәл осы процесс инклюзивті білім берудің басты бағыты болып табылады. Оның негізі – арнайы ұйымдастырылған процесс-отбасы мен баланың жеке басын әлеуметтік-психологиялық қолдау.

Инклюзивті білім беруді әлеуметтік-психологиялық қолдау арнайы психологтардың басым көпшілігін қамтиды. Олар ең алдымен мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балалармен (3-12 жас) айналысады, ал басты назар 3-7 жастағы балалармен жұмыс істеуге аударылады. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту және мінез-құлық мәселелері-психологтың басты назарында.

Мүгедек баланы әлеуметтендірудің бейімделу процесерінің бұрмалануы әсіресе мектепке түсу кезеңінде, алғашқы және екінші әлеуметтену дағдылары алғаш рет белсендірілген кезде байқалады.

Балалық шақта бастапқы әлеуметтену басым болып табылады: бұл тұжырымдама тек танымдық оқытуды ғана емес, сонымен бірге баланы «маңызды өзгелермен» (ата-аналарымен, туыстарымен) эмоционалды түрде сәйкестендіру процесін білдіреді, ол өз әлемін жалғыз мүмкін және қол жетімді деп қабылдайды және талдайды. Сонымен қатар, маңызды ересек адам бүкіл қоғамды жасыратын және алмастыратын өкіл тұлға болып саналады.

Кәдімгі мектепке баратын мүгедек балаларды зерттеу дамудың алғашқы кезеңдерінде маңызды ересек адаммен эмоционалды сәйкестендірудің бұзылған процесі оқушының мінез-құлқының әлеуметтік нормаларын оқытуда және игеруде үлкен проблемаларға алып келетінін көрсетті. Дамуында проблемалары бар балалар ұзақ уақытқа созылған ата-ана қамқорлығының құрбаны болады, бұл баланың жеке басын өзін-өзі тану процесін қиындатады. Бірінші кезекте-оқу іс-әрекетінде.

Өздеріңіз білетіндей, 6,5-7 жастағы бала дамудың жаңа әлеуметтік жағдайы оның психикалық жетілу деңгейіне жаңа талаптар қойған кезде жас дағдарысымен байланысты психикалық стресстің жоғарылау жағдайын бастан кешуде. Мұндай шиеленіс әлі де бейімделуді білдірмейді, ол ерікті психикалық функцияларды, ойлаудың жаңа операцияларын дамытуда, реттеудің жаңа тетіктерін дамытуда, мотивтердің неғұрлым дамыған және көп деңгейлі иерархиясын құруда, жетекші қызметті өзгертуде көрінетін ісіктердің қалыптасуын тездетеді.

Оқу іс-әрекетінде мүмкіндігі шектеулі балалардың эмоционалды бейімделуі назардың шоғырлануының күрт нашарлауынан көрінеді. Кішкентай оқушы мұғалімнің сұрақтарынан, бақылаудан бұрын дүрбелең қорқынышының айқын белгілерін көрсетеді. Бұл жағдайда біз ешқандай жағдайда танымдық қабілеттердің даму деңгейінің нақты төмендеуі туралы айтпаймыз. Нашар бала үнемі оны ренжітетін және мазалайтын нәрсе туралы ойлайды. Эмоционалды бұзылуды уақтылы түзетумен, невротикалық реакциялардың себептерін жоюмен, танымдық белсенділіктің қалыпты деңгейі тез қалпына келеді.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың эмоционалды күйзелісінің негізгі себептері:

- қарым-қатынас дағдыларының жеткіліксіздігі (құрдастарымен қарым-қатынас жасай алмау және ересек-мұғаліммен қарым-қатынаста қиындықтар);

- мұғалімнің талаптарына толық сәйкес келу ниетімен, талаптардың жоғары деңгейімен және мінез-құлықтың рефлексивтілігінің артуымен байланысты алаңдаушылықтың артуы;

- мұғалімнің және/немесе ата-ананың қате педагогикалық тактикасы (бәсекелестікті ынталандыру, оқушыларды салыстыру).

Инклюзивті білім беру аясында баланы әлеуметтік-психологиялық қолдау мамандарының қызметі осы себептерді жоюға бағытталуы керек.

Осылайша, инклюзивті білім беруді әлеуметтік-психологиялық қолдау дегеніміз:

- біріншіден, әлеуметтік-психологиялық қызметтер шеңберінде жүзеге асырылатын әлеуметтік қолдау мен психологиялық көмектің тұтас және кешенді жүйесі ретінде әлеуметтік патронаж түрлерінің бірі;

- екіншіден, интегративті технология, оның өзегі отбасы мен жеке тұлғаның даму және өзін-өзі дамыту әлеуетін қалпына келтіруге жағдай жасау және нәтижесінде жеке адамның немесе отбасының негізгі функцияларын тиімді орындау болып табылады;

- үшіншіден, еріп жүрушілер мен көмекке мұқтаж адамдар арасындағы тұрмыстық қатынастардың ерекше түрі.

Өмірге бейімделу процесінде тұлғаны психологиялық қолдаудың нәтижесі жаңа өмірлік сапа — бейімделу, яғни қолайлы және төтенше өмірлік жағдайларда өзімен және басқалармен қарым-қатынаста салыстырмалы тепе-теңдікке дербес қол жеткізу мүмкіндігі болып табылады. Бейімделу өмірді (және оның бір бөлігі ретінде) барлық көріністерде қабылдауды, салыстырмалы дербестікті, уақыт өте келе өзгеруге және оның өмір сүру жағдайларын өзгертуге дайын және қабілетті — оның авторы және жаратушысы болуды қамтиды.

Баланы және оның даму процесін педагогикалық қолдау

Педагогикалық қолдау туралы негізгі тұжырымдамалық ережелерді Ресей білім академиясының корреспондент-мүшесі Олег Семенович Газман әзірледі және ол 1995 жылдың қазан айында Бүкілресейлік ғылыми-практикалық конференцияда «Он жылдық қайта құрудан кейін білім берудегі шығындар мен табыстар» баяндамасында ұсынды. Біраз уақыттан кейін бұл баяндама «Бірінші қыркүйек» газетінің (1995 жылғы 21 қарашадағы №119) беттерінде толығымен жарияланды. О.С. Газман қайтыс болғаннан кейін тұжырымдаманы әзірлеуді оның шәкірттері және әріптестері Т.В. Анохин, В.П. Бедерханов, Н. Б. Крылов, Н. Н. Михайлова, С.Д. Поляков, С. М. Юсфин жалғастырды, олар «Педагогикалық ізденіс» орталығының қызметкерлерімен (бас директор В. М. Лизинский) бірге «Сынып жетекшісі» журналының баланы білім беруде педагогикалық қолдау туралы арнайы шығарылымын дайындады (2000, № 3).

Педагогикалық қолдау тұжырымдамасын әзірлеу кезінде О. С. Газман баланың дамуы екі маңызды түрлі процестердің — әлеуметтену мен дараланудың үйлесімі пайда болған кезде ең сәтті болатындығын негізге алды.

Бірінші процесс баланың қоғамда қабылданған құндылықтарды, мінез-құлық пен іс-әрекеттің нормалары мен тәсілдерін игеруіне ықпал етеді (өсіп келе жатқан адамда әлеуметтік типтік қалыптастыру), ал екіншісі оның жеке басының қалыптасуына (белгілі бір адамда жеке-дара дамуы) ықпал етеді. 80-жылдардың аяғы мен 90-жылдардың басында Ресейдің білім беру мекемелерінде қалыптасқан оқыту мен тәрбиелеу тәжірибесін талдай отырып, Олег Семенович мектептер мен олардың педагогикалық топтары тек әлеуметтендіру функциясын орындайды және даралау процесін өте нашар қамтамасыз етеді деген қорытындыға келді. Ол тәрбиені әлеуметтік мақұлданған құндылықтарды, жеке тұлғаның нормативтік қасиеттері мен мінез-құлық үлгілерін ұсынудың арнайы ұйымдастырылған процесі ретінде, ал оқыту табиғат, қоғам, адам және адам қызметінің әдістері туралы білім жүйесін беру және игеру ретінде анықтайтыны кездейсоқ емес. Ол білім беру мен оқытуды адамды жалпы және тиісті нәрселермен таныстыру процестері деп атайды, сондықтан оның пікірінше, білім беру жүйесінде баланың даралығы мен субъективтілігін дамытуға бағытталған процесс жоқ. Педагогикалық қолдау осындай процесс болуы керек.

Педагогикалық қолдау арқылы О.С. Газман балаларға физикалық және психикалық денсаулығымен, әлеуметтік және экономикалық жағдайымен, оқудағы, мектеп ережелерін қабылдаудағы табысты ілгерілеуімен байланысты жеке мәселелерін шешуде; тиімді іскерлік және тұлғааралық қарым-қатынаста; өмірлік, кәсіби, этикалық тандаумен (өзін-өзі анықтаумен) алдын-ала және жедел көмек көрсетуді түсінді.

Педагогикалық қолдаудың теориялық және технологиялық негіздерін дамытуды жалғастыра отырып, осы атақты ғалымның білім алушылары мен әріптестері тұжырымдамалық сипаттағы кейбір түзетулер енгізді.

Біріншіден, соңғы жұмыстарда педагогикалық қолдау білімге қарсы емес. Мысалы, Н.Б. Крылова былай деп жазады: «...жалпы, О.С. Газманның ұстанымын ұстана отырып, кең әлеуметтік-мәдени контекстегі қолдауды кез-келген ынтымақтастық пен өзара әрекеттестіктің элементі ретінде қарастырамын, өйткені бұл адамның іс-әрекетіне оң көзқарастың көрінісі және оның бастамалары мен өзін-өзі жүзеге асыруға дайын болу».

Екіншіден, педагогикалық қолдауды жеке тұлғаға бағытталған (гуманистік) тәрбие жүйесінің маңызды принципі ретінде қарастыру ұсынылады. Бұл принцип бостандық педагогикасын қажеттілік педагогикасынан (күштеп қалыптастыру) ажыратады.

Үшіншіден, педагогикалық қолдау көбінесе баланың жеке басын өзін-өзі анықтау, өзін-өзі құру және өзін-өзі көрсету процестеріне, оның ерекше даралығын дамытуға бағытталған жұмсақ педагогикалық технологияны білдіреді.

«Педагогикалық қолдау» құбылысының мәнін аша отырып, тұжырымдаманы жасаушылар қолдаудың семантикалық және педагогикалық мәні келесідей екенін баса айтады: сіз тек қолдау көрсете аласыз, қол жетімді, бірақ жеткіліксіз деңгейде, мөлшерде, сапада ғана көмектесе аласыз.

Мұғалімдерді қолдаудың негізгі тақырыптары-субъективтілік (тәуелсіздік) және даралық, яғни, оны басқа адамдардан ерекшелейтін жалпы, ерекше және жеке ерекшеліктердің ерекше үйлесімі.

О. С. Газман тәрбиеде мақсаттың екі түрі – идеал және нақты мақсат ретінде болуы керек деп есептеді. Ол үйлесімді, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыруға бағытталған мақсатты идеалды мақсат ретінде қарастырды.

«Идеал туралы түсініксіз, оның пікірінше, идеалдан алыс жағдайда да тәрбие жұмысын құру мүмкін емес».

Ол тәрбиенің нақты мақсатын былайша тұжырымдады: әр оқушыға негізгі білім мен мәдениетті беру және олардың негізінде жеке тұлғаның ең қолайлы субъективті жағдайлары (жеке тұлғаның қалауы) және отбасының, мектептің, қоғамның және жергілікті жерлердегі мемлекеттік биліктің объективті мүмкіндіктері бар жақтарын дамытуға жағдай жасау.

Гуманистік идеялардың жақтаушысы бола отырып, О.С. Газман мұғалім мен бала арасындағы тәрбиелік өзара іс-қимыл гуманистік принциптер негізінде құрылуы керек деп есептеді. Ол тәрбиешілерге педагогикалық қызметте келесі ережелерді сақтауға кеңес берді:

1. Бала педагогикалық мақсаттарға жетудің құралы бола алмайды.
2. Мұғалімнің өзін-өзі жүзеге асыруы – баланың шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруы.
3. Әрқашан баланы қандай болса, сол күйінде қабылдау керек.
4. Қабылдамаудың барлық қиындықтарын моральдық құралдармен жеңіңіз.
5. Өзіңіздің және баланың жеке басының қадір-қасиетін кемсітпеңіз.
6. Балалар — болашақ мәдениеттің тасымалдаушылары. Өз мәдениетіңізді өсіп келе жатқан ұрпақ мәдениетімен өлшеңіз. Тәрбие – мәдениеттер диалогы.
7. Ешкімді ешкіммен салыстырмаңыз, іс-әрекеттің нәтижелерін ғана салыстыруға болады.
8. Сене отырып, тексерме!
9. Қателік жасау құқығын мойындаңыз және ол үшін үкім шығармаңыз.
10. Өз кінәңізді мойындап үйреніңіз.
11. Баланы қорғап, оны қорғануға үйретіңіз.

Н.Б. Крылова педагогикалық қолдау контекстінде педагог қызметінің ережелерін нақтылап, түзете отырып, мұғалімнің (тәрбиешінің) кәсіби ұстанымына енгізілуі тиіс қолдау нормаларын атайды. Олар келесілерді жатқызады:

а) балаға деген сүйіспеншілік, оны тұлға ретінде сөзсіз қабылдау, рухани жылулық, көру және есту қабілеті, жанашырлық, мейірімділік, төзімділік және шыдамдылық, кешіре білу;

б) балалармен қарым-қатынастың диалогтық формаларын ұстану, дос ретінде сөйлеу қабілеті (танысусыз және танысусыз), тыңдау, есту және есту қабілеті;

в) абырой мен сенімді құрметтеу, әр баланың миссиясына сену, оның мүдделерін, үміттері мен ұмтылыстарын түсіну;

г) мәселені шешуде табысқа жетуді күту, көмек көрсетуге дайын болу, мәселені шешуге тікелей көмек беру, субъективті бағалау мен қорытындыдан бас тарту;

д) баланың іс-әрекет жасау, таңдау, өз ойын білдіру бостандығына құқығын тану; баланың ерік-жігерін және оның өз еркін білдіру құқығын тану «қалаймын» және «қаламаймын» құқығы);

е) дербестікті, тәуелсіздікті және оның күшті жақтарына деген сенімділікті көтермелеу және мақұлдау, өзін-өзі талдауды ынталандыру; диалогта және өз проблемасын шешуде баланың тең құқықтылығын тану;

ж) баланың жолдасы бола білу, баланың жағында болуға дайын болу қабілеттілігі (символдық қорғаушы және адвокат ретінде әрекет ету), оның орнына ештеңе талап етпеуге дайын болу;

з) өзін-өзі талдау, үнемі өзін-өзі бақылау және позицияны және бағалауды/өзін-өзі бағалауды өзгерту мүмкіндігі.

О.С. Газманның пікірінше, тәрбие мазмұнының негізін жеке тұлғаның негізгі мәдениеті «жеке тұлғаның әлеуметтік мәдениетпен үйлесімді дамуына мүмкіндік беретін қасиеттердің, бағдарлаудың минималды, дәлірек айтқанда оңтайлы болуын қамтитын белгілі бір тұтастық жасай алады» (яғни. онымен қақтығысып қана қоймай, оның дамуына өз үлесін қосады)».

Базалық мәдениеттің басым бағыттары мыналар болып табылады:

- өмірде өзін-өзі анықтау мәдениеті;
- отбасылық қарым-қатынас мәдениеті;
- экономикалық мәдениет және еңбек мәдениеті;
- саяси, демократиялық және құқықтық мәдениет;
- интеллектуалды, адамгершілік және коммуникативтік мәдениет;
- экологиялық мәдениет;
- көркем мәдениет;
- дене тәрбиесі.

Негізгі мәдениеттің орталық буыны — төрт маңызды салада: адам, қоғам, табиғат, ноосфера (адам қызметінің интегративті өнімдері) оқушының жеке басының өмірлік өзін-өзі анықтау мәдениеті.

«Адам» саласы адам өмірінің өзіндік құндылығын, даралығын, оның процесінің өзіндік ерекшелігін, іс-әрекеттің мәнін, адамды эволюцияның шыңы ретінде түсінуде өзін-өзі анықтауды қамтиды.

«Қоғам» саласындағы өзін-өзі анықтау Отан, демократия, демократия, жариялылық, құқықтық мемлекет, отбасы, еңбек, азаматтық жауапкершілік сияқты тәртіптің құндылықтарын дамыту арқылы жүреді.

«Табиғат» саласындағы өзін-өзі анықтау табиғаттың бір бөлігі ретінде өзін-өзі тану және өзін-өзі (денсаулық, эстетикалық принцип, рухани ұмтылыс) табиғатты жетілдіру арқылы құрылуы мүмкін. Ол сондай-ақ экологиялық мәдениетті игеруді, табиғатты игеру және қайта құру процесінде болашақ ұрпақ алдындағы өз жауапкершілігін түсінуді қамтиды.

"Ноосфера" (адам қызметінің өнімдері) өзін-өзі анықтау саласы ретінде ғылыми-техникалық прогресс өнімдерін пайдаланудағы моральдық

жауапкершілікті сезінуді, адамның техникамен біліксіз өзара әрекеттесуінің ықтимал салдары туралы түсініктерін қалыптастыруды, әлемнің білім алушыларын рухани мәдениеттің барлық алуан түрлілігінде, яғни, халықтың тарихи, рухани, адамгершілік жаулап алуларына азаматтық қатынасты қалыптастыру, мәдениет ескерткіштерін қалпына келтіру және қорғау, ұлттық дәстүрлерді қалпына келтіру және оларды әлемдік рухани және материалдық мәдениеттің бір бөлігі ретінде дамыту.

Осылайша, баланың жеке басын өзін-өзі анықтау және онымен байланысты өзін-өзі тану, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі қалпына келтіру процестері мұғалімнің тәрбие қызметінің негізгі пәні болып табылады. Тәрбиешінің балаларға олардың дамуы мен өзін-өзі дамытуына көмектесу бойынша неғұрлым мақсатты жұмысын жүргізу үшін О.С. Газман бес мақсатты бағдарламаны әзірлеуді және жүзеге асыруды ұсынды: "Денсаулық", "Байланыс", "Оқыту", "Бос уақыт", "Өмір салты". Бірқатар оқу орындарында бұл бағдарламалар сынып жетекшілерінің жұмыс жоспарларының тарауларына айналды.

Біз қарастырып отырған тұжырымдаманың бас постулаты ретінде тәрбие оқушыға өздігінен дамуына көмек беруімен айқындалады. О. С. Газманның ойы бойынша «Тәрбиелеу — баланың өзін жетілдіруге деген ықыласынсыз мүмкін емес». Мұғалім баланың денсаулығын нығайту, адамгершілікті қалыптастыру, қабілеттерін дамыту — ақыл-ой, еңбек, көркемдік, коммуникативті мәселелерін шешуде қолдау көрсете алады және көрсетуі керек, бұл өз кезегінде өзін-өзі анықтау, өзін-өзі тану, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі оңалту қабілеттерін қалыптастыру үшін негіз болып табылады. О. С. Газманның оқушылары өмірлік маңызды мәселелерді шешуде баланы педагогикалық қолдау механизмін әзірлеп, сипаттады. Ол оқушы мен мұғалімнің келесі бес кезеңде орындайтын өзара байланысты әрекеттерінен тұрады:

- I кезең (диагностикалық) – проблеманың фактісін, сигналын белгілеу, болжанатын проблеманың диагностикасы, баламен байланыс орнату, проблеманың туындауын вербализациялау (оны оқушының өзі айтуы), проблеманы оның бала үшін маңыздылығы тұрғысынан бірлесіп бағалау;

- II кезең (іздеу) – баламен бірге проблеманың (қиындықтың) себептерін іздеуді ұйымдастыру, жағдайға сырттан қарау («баланың көзімен» қабылдау);

- III кезең (шарттық) – педагог пен баланың іс-қимылын жобалау (проблеманы шешу бойынша функциялар мен жауапкершілікті бөлу), шарттық қатынастарды жолға қою және кез келген нысанда шарт жасасу;

- IV кезең (белсенді) – баланың өзі әрекет етеді және мұғалім әрекет етеді (баланың іс-әрекетін мақұлдау, оның бастамасы мен іс-әрекетін ынталандыру, мектепте және одан тыс жерлерде мамандардың қызметін үйлестіру, оқушыға шұғыл көмек көрсету);

- V кезең (рефлексивті) – баламен бірге қызметтің алдыңғы кезеңдеріндегі жетістіктер мен сәтсіздіктерді талқылау, проблеманы шешу фактісін көрсету немесе қиындықты қайта тұжырымдау, бала мен педагогтің тіршілік әрекетінің жаңа тәжірибесін ұғыну.

Баланың өмірлік іс-әрекетінің мәселелерін шешу, оның жеке басының қасиеттерін қалыптастыру тәрбиешілер оқушының өзіне қол жетімді қызмет түрлерінде (оқу, өндірістік, бос уақыт) дамуына қолайлы жағдайлар жасағанда; бұқаралық ақпарат құралдарымен, өнермен, ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынаста; күнделікті (күнделікті) салада орын алады. О.С. Газманнның пікірінше «баланың іс-әрекеті, қарым-қатынасы және болмысы бұл тәрбиеші физикалық, моральдық тәрбие беретін, қабілеттердің дамуына ықпал ететін салалар мен негізгі құралдар».

О. С. Газман мен оның білім алушыларының жарияланымдарында біз оқушыларды тәрбиелеу процесінің тиімділігі өлшемдері мен көрсеткіштерінің тізімін таба алмадық. Бірақ тұжырымдаманың негізгі идеяларын талдау оларды айқын етеді. Сондықтан оқу процесінің тиімділігінің негізгі өлшемдеріне мыналар кіруі мүмкін:

- баланың өзін-өзі анықтауға, өзін-өзі жүзеге асыруға, өзін-өзі ұйымдастыруға және өзін-өзі ақтауға дайындығы;
- оқушының жеке қабілеттерінің дамуы;
- тұлғаның адамгершілік бағыты;
- оқушының физикалық және психикалық денсаулығы;
- оқушының базалық мәдениетін қалыптастыру;
- сынып және мектеп коммуникацияларындағы баланың қауіпсіздігі мен жайлылығы.

Бұл критерийлер білім беру процесінің тиімділігін баланың өзін-өзі тану факторы ретінде де, оқушының жеке басын қалыптастырудың маңызды шарты ретінде қарастыруға және бағалауға мүмкіндік береді.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды жеке оқытуды қолдау технологиясы

Мүмкіндігі шектеулі балалар көбінесе сапалы білім алу мүмкіндігінен айырылады. Бұл балалар өздерінің шектеулеріне байланысты мектепке бара алмайды және үйде білім алуға мәжбүр. Алатын білім сапасы ата-аналардың, балалардың өздерінің және жалпы қоғамның үмітіне сай келмейді. Ата-аналар арасында үйде оқыту сапасына қанағаттануды талдау бойынша үйде жеке оқытуды ұйымдастырудың жетілмегендігі туралы қорытынды жасауға болады.

Осыған байланысты, мектеп психологтары мен әлеуметтік медициналық сақтандыру орталықтарының мамандары жүргізетін қолдау жұмыстары жүйесіне үйде оқитын баланы жеке оқытуды қолдау технологияларын енгізу қажет деп санаймыз.

Үйде жеке оқытуды кешенді қолдау нақты оқушыға бағытталған бүкіл жүйені жасау арқылы қамтамасыз етіледі. Оқу процесі баланың жеке оқу кестесін құру арқылы құрылады, ол баланың белсенділігі мен жұмыс істеу кезеңін ескере отырып, міндетті түрде ата-аналармен келісіледі. Жеке оқу үлгерімі әр оқушының жеке білім беру бағдарламасы мен оқу жоспарын үнемі түзетумен және оның оқу жетістіктері мен жетістіктерін мониторингтеумен

қамтамасыз етіледі. Түзету-дамыту жұмыстары бойынша көмек баланың оқу жүктемесінің қалған барлық көлемімен синхрондалады.

Психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес жеке оқытуды қолдау стратегиясын талқылаудың негізгі ұйымдастырушылық нысаны болып қала береді. Психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумның мақсаты-оқушының жеке білім беру бағдарламасын және кешенді диагностика арқылы оқытуды қолдау бағдарламасын құруға және оқу процесін ұйымдастыруға ұсыныстар жасауға жағдай жасау. Жарты жылда бір рет оқушыны оқыту және дамыту динамикасы бойынша психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум өткізу қажет.

Ерекше қажеттіліктері бар баланың ата-анасы мен отбасын психологиялық қолдау – ерекше мәселе. Ата-анасыз оқу процесі болмайды. Олар өз балаларын үнемі сүйемелдейді. Ата-аналарды сәтті ынтымақтастық пен тиімді ынталандыру тәжірибесіне сүйене отырып, баланы оқытуда серіктес ету қажет. Үйде оқытудың маңызды психологиялық міндеттерінің бірі - оқушылардың оқуға деген ынтасын арттыру. Өзінің жеке жетістігін құрдастарының жетістіктерімен сезіну және байланыстыру мүмкін болмай, бала жетістікке деген ұмтылысын жоғалтады. Баланың өзін сәтті сезінетін, оның мектеп конкурстары мен байқауларына қатысуын ұйымдастыратын оқу іс-әрекетінің осындай түрлерін табу керек.

Үйде оқыту процесін сүйемелдеудің жеке бағыты мұғалімдермен жұмыс жасау болып табылады. Негізгі міндет – сапалы білім беру қызметтерін ұсыну. Ерекшелігі – бұл қызметтер ауру балаларға үйде көрсетіледі. Мұғалімдер өздерінің жеке тәжірибелерін табады және жинақтайды. Бұл тәжірибе кәсіби ұжымда талқылауды қажет етеді, өйткені «оқушы – мұғалім», әсіресе денсаулығы нашар балалармен жеке жұмыс тек ресми академиялық жетістік санаттарында тексерілмейді, бірақ өмір сапасының категорияларын, шығармашылық әлеуетті дамытуды, білімнің психотерапиялық сипатын және т.б. қамтиды. Сонымен қатар, арнайы психология және түзету педагогикасы бойынша тұрақты әдістемелік жұмыс, арнайы білімі бар мамандар мен "ерекше" қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істейтін мұғалімдер арасындағы кәсіби диалог қажет. Жеке оқыту формаларында жұмыс істейтін мұғалімдердің қиындықтары - бұл белгілі бір баламен емес, оқу бағдарламасымен жұмыс істеу әдеті. Үйде сапалы оқыту мұғалімнің бала туралы науқас ретінде түсінуіне кедергі келтіреді, нәтижесінде жұмыс процесіне де, оқу іс-әрекетінің нәтижесіне де қойылатын талаптар деңгейі төмендейді. Психологтардың оқушының зияткерлік мүмкіндіктерін ашуға және білім беру қажеттілігін қанағаттандыру туралы кері байланыс алуға үнемі қолдауы қажет.

3-кесте . Ерекше қажеттіліктері бар балаларды үйде жеке оқытуды қолдау моделі

Оқу процесін ұйымдастыру	Әлеуметтік қалыптасуды
---------------------------------	-------------------------------

кезеңдері	педагогикалық қамтамасыз ету мамандарының іс-әрекеттері
Оқытуды ұйымдастыру нысанын анықтау	Ата-аналарға кеңес беру Алдыңғы оқытуды және оның нәтижелерін талдау
ПМПК консилиум өткізу	Баланың дамуын кешенді диагностикалау Оқыту бойынша ұсыныстар жасау Оқытудың оңтайлы әдістерін, оқытудың өзара әрекеттесу стилін, білімді тексеру нысанын таңдау
Мұғалімнің тағайындалуы	Мұғалімге оқушының даму ерекшеліктері, оның мүмкіндіктері мен шектеулері туралы кеңес беру
Педагогикалық тестілеуді өткізу	Мұғалімге көмек беру
Жеке кестені құру	Жүктеме бойынша ұсыныстар Оқыту процесіне қатысу үлесі туралы ата-аналарға кеңес беру
Жеке білім беру бағытын жасау	Оқушының қызығушылықтарына, қабілеттері мен мүмкіндіктеріне байланысты психологиялық-педагогикалық түзету және консультациялық жұмыс сынып жетекшісіне әлеуметтендіру мәселелері және баланың табыстылық шарттары бойынша кеңес беру
Оқу сабақтарын өткізу	Сабақта мұғалімге көмек көрсету Педагогке жеке кеңес беру Оқытудың өзара әрекеттесуінің тиімді формаларын талдау Ата-аналармен жұмыс (оқыту және кеңес беру)

Аттестаттациялау	Бақылаудың тиісті тәсілдерін іздеу
Жұмыстарын өткізу	Аттестаттау жұмыстарына ассистент болу

Үйде оқытуды жеке қолдаудың формалары мен технологияларының әртүрлілігі баланың шектеулері мен мүмкіндіктерінің дәрежесімен және түрлерімен анықталады. Бірақ тұтастай алғанда, оны жүзеге асыруда кейбір технологиялық дәйектілік бар. Біз серекше проблемалары бар балаларды үйде жеке оқытуды сүйемелдеу моделін ұсындық.

Қолдау жүйесіне мүше психологтар түсінуі керек ең маңызды нәрсе – олардың қызметі оқушының оқу жетістіктеріне жетуге, оқу мотивациясын дамытуға және білімді игеруде жетістікке жетуге бағытталған. Онсыз барлық басқа нәтижелер маңызсыз саналады және негізгі мақсат – баланың сапалы біліміне қол жеткізуді анықтамайды.

Жеке білім беруді педагогикалық қолдау және сүйемелдеу түрлері

Олег Семенович Газман жеке тұлғаны еркін іс-әрекеттің субъектісі ретінде жариялай отырып, білім беру теориясы мен практикасында ол «өзін-өзі тану педагогикасы» деп атаған ерекше бағытты бөлуді көздейтін білім беру пәнін кеңейту туралы мәселе қойды. Ол оқушының өзін-өзі тану процестерін ынталандыруға, өзіндік тұжырымдаманы қалыптастыруға көмек пен қолдау көрсетуге, баланың өз іс-әрекетін бағалау қабілетін дамытуға жағдай жасауға бағытталған пәндік педагогикалық қызметті қамтиды. Мұндай жұмыстың түпкі нәтижесі – адамның еркіндігін қалыптастыру.

Бұл процестер өсіп келе жатқан адамның өзіндік тұжырымдамасының қалыптасуына әсер ететінін және оларды білім беру кезінде де, оқу кезінде де бөлуге болмайтынын ескеріңіз. Бұл оның жеке білім беру процестері, баланың өмір салты мен ойлау қабілетін құру процесі және нәтижесі, ол ақпарат көздерін саналы түрде таңдау арқылы еркін режимде жүзеге асырады. Соңғысы мұғалімнің жеке кеңесші ретіндегі рөлін арттыруға және оның қызмет түрлерінің санын көбейтуге әкеледі, өйткені жеке білім беру жүйесінде балалар мен ересектердің субъективті байланысы анықтама бойынша біркелкі бола алмайды.

Сонымен білім беру процесінде өсіп келе жатқан адам мен ересек адамның кездесуі өтеді. Олардың өзара әрекеттесуінің басталуы объективті білім беру жағдайымен (көп жағдайда не болады) немесе дамып келе жатқан қарым-қатынастың субъективті жағдайымен негізделуі мүмкін.

Мұғалімнің іс-әрекеттің белгілі бір түрін таңдауы өзара әрекеттесу мақсатының авторлығына, оған балалардың қажеттілігіне, субъектілердің іс-әрекетінің көрінетін бөлігінің дәрежесіне байланысты. Осы критерийлердің

үйлесуі бізге педагогикалық іс-әрекет кезеңдерін үш блокқа бөлуге мүмкіндік берді.

I блок бала қиындықты өз бетінше жеңе алмайтын немесе оған қауіп төндірмейтін жағдайларда мұғалімнің қызметін біріктіреді. Бұл блокқа біз «қорғаншылық», «қамқорлық», «қорғау» түрлерін жатқызамыз.

Баланың тәжірибесі мен өз күштеріне сенімсіздік – бұл жағдайда мұғалімнің мінез-құлқына тән қасиет. Балалардың өзара әрекеттесуі қажеттілігі жоғары. Олардың көрінетін белсенділік дәрежесі мұғалімнің көрінетін белсенділік деңгейімен салыстырғанда минималды. Өзара әрекеттесу мақсатының авторлығы балаға да, мұғалімге де тиесілі болуы мүмкін. Педагогикалық іс-әрекеттің бір түрі ретінде қорғаншылық бала проблемалық жағдайды шарлай алмаған жағдайда қолданылады. Бұл жағдайда мұғалім «күтуші» рөлін атқарады.

С.И. Ожеговтың сөздігіне сәйкес, қорғаншылық «қамқорлық» сөзі арқылы анықталады. Бірақ соңғысы «қорғаншылық» сөзін семантикалық талдауда қолданылмайтын, оған назар аударуға бағытталған әрекетті қамтиды.

Қамқорлық, біздің ойымызша, қызмет түрі ретінде мұғалім тарапынан қорғаншылықтан кейін қолданылады. Мұғалім баланың мінез-құлқы мен іс-әрекетін үнемі қадағалап отырады және бала өзін-өзі жеңген кезде де оның даму процесіне араласады («ана», «күтуші» рөлі).

Қорғау мұғалімнің шектеу, қоршау процесін ұйымдастыруын, егер бала оны жеңе алмаса, оған физикалық және/немесе психикалық қауіп төнген жағдайда баланың мүдделерін қорғауды қамтиды. Мұғалімнің рөлі – «күзетші», «адвокат».

Ресейде ең көп таралған II блок қызметтің келесі бір түрін қамтиды – «тәлімгерлік». «Мұғалім – бұл соңғы шындық» – бұл оны басқалардан ерекшелейтін педагогикалық сенім (оқу-алдау).

Бұл жағдайда балалардың мұғаліммен қарым-қатынас жасау қажеттілігі өте аз. Мұғалімнің көрінетін белсенділік дәрежесі оқушының ұқсас сипаттамасынан басым болады. Авторлықтың өзара әрекеттесу мақсаты көп жағдайда ересек адамға тиесілі.

«Мен сияқты жаса» ұранына негізделген "тәлімгерлік" тактикасын тәрбиешілер бірнеше жағдайда қолданады:

1) Егер бала репродуктивті жоспардың кез-келген әрекетін орындағысы келсе, бірақ қалай екенін білмесе және мұғалім проблемалық-іздістіру жағдайын жасауға уақытты "жұмсағысы" келмесе (мүмкіндігі болмаса).

2) Егер бала әрекет еткісі келмесе, бірақ бұл мүмкіндігі жоқ немесе балаға осы қызмет түрінің қажеттілігін түсіндіргісі келмейтін ересектер үшін қажет (немесе олар қажет деп ойлайды).

3) Егер бала өзі жасай алатын болса және жасағысы келсе, бірақ ересек адам оның күші мен шығармашылық қабілетіне сенбестен оған тәуелсіздік көрсетуге мүмкіндік бермейді.

«Жаттықтырушы» ретінде әрекет ете отырып, мұғалім мәдени мұраны өзгеріссіз түрде көбейтуге және оқу процесін жоққа шығаруға жағдай жасайды.

III блок мұғалімдердің «мен – тұжырымдамамын» қалыптасқан мектеп оқушыларымен өзара әрекеттесуіне тән. Оған байланысты білім алушы мұғаліммен өзара әрекеттесудің осы немесе басқа қажеттілігін көрсетеді, бірақ біз жоғарыда айтқанымыздан әлдеқайда аз. Оқушының көрінетін белсенділігінің дәрежесі мұғалімнің іс-әрекетінің көрінетін бөлігінен күрт басым болады.

Өзара әрекеттесу мақсатының авторлығы мұғалімге қарағанда оқушыға жиі тиесілі.

Бұл блокқа біз «көмек», «қолдау» педагогикалық қызметінің түрлерін жатқызамыз.

«Жаттықтырушы» ретінде әрекет ете отырып, мұғалім мәдени мұраны өзгеріссіз түрде көбейтуге және оқу процесін жоққа шығаруға жағдай жасайды.

Педагогикалық іс-әрекеттің бір түрі ретінде көмек өсіп келе жатқан адам проблемалық жағдайды өзі жеңе алатын кезде қолданылады, бірақ кейбір қиындықтарға тап болады.

Бұл жағдайда мұғалім кейде оған ұқсас жағдайларды шешудің әдістері мен әдістерін көрсетуге жеткілікті. «Медбике», «корректор» оның рөлін анықтайды.

О. С. Газманның жұмыстарын зерттеу педагогикалық қолдау педагогикалық қызметтің ерекше саласы ретінде балаларда үнемі туындайтын проблемаларды шешуге мүмкіндік беретін «СО және СА-МО процестерін» қамтитынын көрсетеді.

Бірақ Н.Б. Крылова оны кең әлеуметтік-мәдени контексте кез-келген СО=еңбексүйгіштік пен өзара әрекеттесудің элементі ретінде көреді, өйткені ол педагогикалық қолдауды адамның іс-әрекетіне оң көзқарас пен СО=іс-әрекеттің оның бастамалары мен өзін-өзі жүзеге асыруына дайын болу арқылы қарастырады.

Н.Н. Михайлова мен С.М. Юсфиннің пікірінше, қолданыстағы немесе жобаланған білім беру жүйесі ересектер мен балалардың өзара әрекеттесуіне гуманистік көзқарасты жүзеге асыруға бағытталған жағдайда, қолдау педагогикалық іс-әрекет принципінің мағынасын алады, яғни балалармен жұмыс істейтін адамдардың маңызды педагогикалық ұстанымына айналады.

Осы ғылыми мектептің оқушысы бола отырып, біз педагогикалық қолдау мұғалімнің құрылу процесі деп санаймыз:

а) баланың қандай да бір оқу немесе өмірлік жағдайда өзінің жеке-маңызды құндылықтарына да, мәдени дәстүрлеріне де қайшы келмейтін мінез-құлықты және/немесе ақпарат көздерін саналы және өз бетінше таңдай алуы үшін бастапқы жағдайларды, оның ішінде эмоциялық аяны;

б) қайталама жағдайлар – бала кез-келген қиындықпен кездескенде де, осы таңдаудың жағдайына сәйкес өз бетінше әрекет ете алады.

Әр жағдайда мұғалім жағдайды бірден бағалауға және балаға «осында және қазір» қандай қолдау қажет екенін түсінуге мәжбүр. Тәжірибе көрсеткендей, бала қолдау көрсететін мұғалімге тек өзін тыңдау үшін ғана емес, ұрламау және кеңес бермеу үшін ғана келеді. Кейде оқушыға проблемалық жағдайдан шығудың мүмкін жолдары туралы кеңестер қажет, ал кеңестер

тікелей емес, жанама, кейде сынып жетекшісі оқушымен бірге оның мінез-құлқының егжей-тегжейлі алгоритмін жасау қажеттілігіне тап болады.

Біз педагогикалық қолдау тәрбиеден бірінші кезекте ерекшеленеді деп санаймыз, өйткені оны басқаруға мүлдем жол берілмейді.

Кейбір мұғалімдер оны жұмсақ жабық манипуляцияның көрінісі ретінде қарастыратынын байқаймыз.

Педагогикалық қолдау баланың өтініші бойынша да, егер мұғалім оқушының жағдайды өзі шеше алатынын көрсе, бірақ оның қабілетіне немесе таңдаудың «дұрыстығына» сенімді болмаса. Балаға педагогикалық қолдау ұғымын анықтаудағы түйінді сөздер біз «қолдау сезімі» деп атаймыз, яғни бала өмір сүретін атмосфераны құру – оның кімге сүйенетінін нақты біледі: «біз жақынбыз, біз біргеміз». Мұғалімнің рөлі – «дос», «қолдау».

Бала мен ересек адамның өзара әрекеттесу динамикасына назар аударайық:

1. мұғалім жұмыс істейді – балаға таңдау үшін бастапқы жағдай жасайды;
2. бала таңдау жасайды және оған сәйкес әрекет етеді, қиындыққа тап болады. Педагогке қолдау туралы сұрау салады;
3. ол баланың проблеманы шешуі үшін екінші жағдай жасайды;
4. бала мәселені шешеді.

Келесі қызмет түрі – педагогикалық қолдау.

Педагогикалық қолдау баланың жеке білім беру процесіне ересек адамның араласу деңгейінің төмендеуімен емес, өсіп келе жатқан адамның оқу және жеке мәселелерін өз бетінше шешу қабілетінің жоғарылауымен ерекшеленеді.

Балалардың іс-әрекеттің осы түріне деген сұраныстары орын алған жағдайларды талдау, бұл жағдайда олар проблемамен кездесу кезінде жалғыз емес екендіктерін сезінуі керек екенін көрсетті, ең соңғы шара ретінде оларда әрқашан байланыса алатын адам бар.

Педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыра отырып, педагог білім алушының жеке басты және кәсіби құзыреттілігін және оның жоғары коммуникативтік/жалпы мәдениетін дамыту әдістері мен тәсілдерінің үйлесуіне бағдарлануы тиіс.

Бұл жағдайда бала мен ересек адамның өзара әрекеттесу динамикасы төмендегідей:

1. мұғалім жұмыс істейді – балаға жұмыс пен өмір үшін қажетті жағдайларды жасауға, проблемалық жағдайларды шешуге үйретеді және қажет болған жағдайда жақын болу үшін оның өмірлік белсенділігін бақылайды;

2. бала өмір сүру процесінде проблемамен кездеседі және проблемалық жағдайларды шешу, қажетті ақпаратты іздеу, жанжалдарды шешу дағдыларын қолдана отырып, оны қауіпсіз шешеді және төтенше жағдайларда оған жүгіне алатын адам бар екенін біледі.

Педагогикалық қолдау процесінде мұғалімнің рөлі балаға эмоционалды фон жасау болып табылады, егер қажет болса, ол әрқашан сұрақ қоя алатын адамға ие болады. "Шынтақ сезімі" – бұл тіркес педагогикалық сүйемелдеудің мәнін барынша көрсетеді: "Біз біргеміз, бірақ бірге емеспіз – әркімнің өз жолы бар".

Сонымен, педагогикалық қолдау – бұл педагогикалық іс-әрекеттің бір түрі, оның мәні баланы өзінің өмір жолын және жеке білім беру бағытын өз бетінше жоспарлауға, өмірлік белсенділікті ұйымдастыруға, проблемалық жағдайларды шешуге және оның эмоционалды ыңғайсыздығына барабар жауап беруге тұрақты дайындықтан тұрады.

Бұдан шығатыны, педагогикалық қолдаудың құралдары мен әдістері ретінде біз жеке оқытудың құралдары мен әдістерін белгілеуіміз керек, бұл оның кәсіби қалауы мен жеке мүдделеріне негізделген оқушы мен білім алушының жеке білім беру бағытын еркін таңдауына сүйенуді білдіреді.

Көріп отырғаныңыздай, қолдау және сүйемелдеу педагогикалық іс-әрекеттің түрлері ретінде өте өзара байланысты. Қолдау бір жағынан сүйемелдеуден бұрын, екінші жағынан-баланың өтініші бойынша жүреді. Осыған байланысты біз педагогикалық қолдау мен сүйемелдеуді келесі критерийлер бойынша ажырата отырып, қарастыруға болады деп санаймыз:

- ересек адамның қатысу дәрежесі бойынша біз тікелей және жанама қолдауды/сүйемелдеуді бөлеміз;

- көрсету уақыты бойынша: озыңқы, уақытылы, салдарының алдын алатын;

- ұзақтығы бойынша: біржолғы, ұзартылған, дискретті.

Оларды қысқаша сипаттап өтейік.

Тікелей қолдау/сүйемелдеуді мұғалім оқушымен сөйлесу барысында қолданады. Бұл кіші түрдің тән ерекшелігі - мұғалімнің сөйлеуінде субтексті бар тіркестердің болмауы және оның жалпы сыныпқа емес, белгілі бір балаға жүгінуі. Мақсат – бұл жағдайдан шығу жолдарын сындарлы бірлескен іздеу.

Жанама қолдау/сүйемелдеуді мұғалім ертегілер, эпостар, мақал-мәтелдер кезінде, әннен сөйлем айту арқылы жүзеге асырады. Бұл ғасырлар бойы өсіп келе жатқан адамды мәселені моральдық тұрғыдан ренжітпей және өз пікірін таңдамай, өз бетінше шешуге итермелеудің дәлелденген тәсілі.

Бұл түр тұтастай алғанда балалар тобына жүгінумен сипатталады, дегенмен жеке «кеңестер» алынып тасталмайды. Бұл жағдайда, алдыңғыдан айырмашылығы, сынып жетекшісінің рөлі кем емес, бірақ аз байқалады, ал мақсаты-баланы проблеманы шешуді дербес іздеуге немесе жағдайдың моральдық аспектілері туралы ойлауға арандату.

Алдын-ала қолдау/сүйемелдеудің мәні-оқушылар мұғалімнен «ойлау туралы ақпарат» алады, бұл проблема туындағанға дейін бақылауға себеп болады. Оның шынайы өмірінде қиын сәт пайда болған кезде, оны сәтті шешудің әдістері мен әдістерінің жиынтығы бар. Қолдаудың/сүйемелдеудің бұл түрі көбінесе жанама түрде қайталаанады, бірақ ол жобаланған жағдайды талқылаумен емес, ондағы белгілі бір рөлді ойнаумен сипатталады. Оның мақсаты-бағдарлы және рөлдік жағдайларды құру, олардың өмір сүруі балаларға проблемадағы жеке мінез-құлық стратегияларын жасауға көмектеседі. Мұғалім білім алушылардың қазіргі уақытта да, жақын болашақта да қызығушылықтары мен мінез-құлқының бағытына әсер ететін ауызша және вербальды емес сипаттағы ақпаратты барабар қабылдауы үшін жағдай жасау

процесінде жұмыс істейді, оларға жақын мәдени даму аймағын түсінуге және көрсетуге көмектесу және өзін-өзі дамытуға деген қызығушылықты ояту.

Уақытылы қолдау/сүйемелдеу оқушының қолдау қажеттілігі туындаған кезде, оның өтініші бойынша немесе балаға физикалық немесе психологиялық жоспарлардың қауіптілігінің сыртқы белгілері бойынша жүзеге асырылады.

Бұл түрдің өзіне тән ерекшелігі - белгілі бір балаға жүгінудің сұрақ-жауап формасы және шұғыл қажет болған жағдайда белгілі бір саладағы мамандарды (психолог, әлеуметтік педагог, дәрігер, құқық қорғау органдарының өкілдері) тарту. Оның мақсаты – балаға жағдай жасау, онда ол өз бетінше немесе мамандардың көмегімен белгілі бір уақытта оған үстемдік ететін мәселені шешеді.

Қолдау/сүйемелдеу – ескерту салдары адамның өмірінде проблеманы тудыруы мүмкін оқиға болғаннан кейін пайда болады. Ол өзінің мақсаты болып табылады бастапқы стрессті жою және шиеленісті жеңілдету үшін білім алушы жағдайды дұрыс қарастыра алады және ықтимал салдардың пайда болуы мен дамуына жол бермейді.

Бір реттік қолдау/сүйемелдеу мұғалім баланың мәселені өзі шеше алатындығына сенімді болған кезде және оған тек бастапқы педагогикалық импульс қажет болған жағдайда көрсетіледі. Оның тән ерекшелігі – мұғалімдердің ауызша қарым-қатынас әдістерін ғана емес, сонымен қатар ауызша емес (бет-әлпеті, қимылдары) қолдану. Мұғалімнің қарым-қатынасының мақсаты – баланың ішкі резервтерін ояту, оған өзіне деген сенімділікті ояту.

Мұғалім ұзартылған қолдау/сүйемелдеуді бала ұзақ уақыт бойы сынып жетекшісіне күнделікті жүгінуіне қарамастан немесе егер бұл процесс ұзаққа созылса, бірақ ересек адамның бақылауын қажет етсе, проблеманы өз бетінше шеше алмайтын жағдайда қолданады.

Педагог пен баланың (немесе ұқсас проблемалары бар балалар тобының) бірқатар кездесулері өзіне тән ерекшелік болып табылады. Негізгі мақсат – балаға кез-келген уақытта қолдау тауып, шындыққа оң көзқарас қалыптастыруға көмектесетініне сенімділік беру.

Дискретті қолдау/сүйемелдеу анда-санда, мұғалім жағдайдың дамуын сыпайы түрде түзету қажеттілігін көргенде орынды болады. Бұл жағдайда мұғалім оқушының жұмыс пен қарым-қатынастағы қиындықтарының сипатымен анықталатын педагогикалық іс-әрекеттің әртүрлі түрлерін және олардың комбинацияларын қолданады. Вариативтілік, олардың әдістерінің әртүрлілігі мұғалімнің кәсібилігіне, оның әр баланың тағдырына деген шынайы қызығушылығына байланысты.

Сонымен, егер біз О.С.Газманның идеяларын мойындай және бөлісе отырып, сынып жетекшісінің балалармен жеке жұмысының басымдығы туралы айтатын болсақ, онда куратордың барлық салаларындағы педагогикалық қолдау мен қолдауды негізгі қызмет түрлері ретінде қарастыру қисынды болар еді: «денсаулық», «қарым-қатынас», «оқыту», «бос уақыт». Біздің тәжірибеміз көрсеткендей, көп жағдайда бұл ақылға қонымды және мүмкін. Бірақ, «оқыту»

саласында педагогикалық қолдау мен қолдау түрлерін іс жүзінде жүзеге асыруға тырысып, біз оларды пән мұғалімдерінің қабылдамауымен жиі кездесеміз, өйткені олардың қызметі Я.А. Коменский бойынша оқытудың жалпыға бірдей танылған нысандары мен әдістеріне негізделген «бәрін бәріне үйрету» және «пәндер... монотонды оқыту».

Бір жағынан, бізде сынып-сабақ жүйесінің тұрақтылығы бар (оқу – авторитарлық міндетті біркелкілік, формальды өзгергіштік), екінші жағынан, баланың сабақтан тыс уақытта ғана емес, сонымен бірге оқу іс-әрекетінде де нақты жеке педагогикалық көзқарасқа деген қажеттілігі бар.

Біз бұл қарама-қайшылықты педагогикалық қолдау мен жеке білім беруді қолдау негізінде білім беру процесін ұйымдастыруда көрдік.

Сонымен егер жеке білім берудің мәні адамның өз бейнесін қалыптастыруы мен дамытуы болса, онда тек білім беру процесі ғана емес, сонымен қатар оқытуды ұйымдастыру оның жеке қажеттіліктеріне мүмкіндігінше жақын болуы керек.

Мұнда біз қарсыластарымыздың жиі айтатын педагогикалық мөрлерімен кездесеміз:

1. Жеке білім қазірдің өзінде экстернат және қашықтықтан оқыту түрінде бар. Мұнымен келісе отырып, олардың жеке білім беру жүйесіне кіретінін ескеріңіз, ол тек осы формаларға ғана қатысты емес.

2. Мектепте жеке білім беруді біз топтық және жұптық оқытуды ұйымдастыра отырып қамтамасыз етеміз. Біздің жауабымыз алдыңғыға ұқсас.

3. Баланың жеке жұмысы-бұл оның «тәуелсіз» жұмысы, яғни мұғалімнің тапсырмасын белгілі бір уақытта ешкіммен байланыссыз орындау. Біздің көзқарасымыз бойынша, «жеке жұмыс» термині әрқашан «тәуелсіз жұмыс» терминімен синоним бола бермейді, дегенмен оларды егжей-тегжейлі талдағанда біз жалпы мағыналардың көптеген қабаттарын табамыз.

Жеке жұмыс жағдайында білім алушы мұғаліммен кездеседі, оның оқу мақсаты мен оған жету жолдарын білдіреді. Егер «ішкі» оқу-жаттығу мақсаты баланың танымдық белсенділігінің жан-жақты көрінісіне ықпал етсе, өйткені бұл оның жеке қажеттілігі болса, онда сыртқы мақсаттар мен өзара әрекеттесу тақырыбы балалардың бас тартуына және тіпті агрессиясына әкелуі мүмкін. Атап айтқанда, оқушы мен мұғалім арасындағы қақтығыстардың қайнар көзі сыныптағы әр түрлі жұмыс ырғағы болуы мүмкін; баланың топтық қарым-қатынас нормаларына тым тәуелділігі; оның эмоционалды көңіл-күйі, оқу жағдайына сәйкес келмейді және т.б. егер мектеп оқушының жеке білім беру бағытын еркін таңдау бөлігінде оның құқықтары мен бостандықтарын тану қажеттілігі мен мүмкіндігін мойындаса, осы жағымсыз жақтардың бәрі тегістеледі.

4. Жеке білім беру жаппай оқыту формалары жағдайында ғана мүмкін емес, сонымен қатар ол барлық жерде жүреді, өйткені адамның өзін-өзі құру процесі тезистің соңғы бөлігін бөлісе отырып, дәстүрлі оқыту жүйесінде біздің білім алушылар «үйбидайықтан астық алуға» тура келеді, сынақтар мен қателіктер арқылы олардың білім беру жолын, оқу стилін анықтауға тырысады.

Уақыт бірлігінде сабақта «жеке көзқарас» ұйымдастыруға және ұйқысыз бастама мен белсенділікті оятуға бекер тырысатын мұғалімнің оқыту стилімен үйлестіріп, бейімдейді. Үлкен уақыт шығындары (баланың оқу қарқыны жалпы сыныпқа қарағанда жоғары болуы мүмкін), болашақта өмірде қажет емес ақпаратты есте сақтау энергиясы – бұл қазіргі оқытудың көрнекі белгілері.

5. Жеке білім сынып-сабақ жүйесін бұзады.

Біздің зерттеулерімізге сәйкес, баланың өзі бастаған белсенді оқу әрекеті төменде көрсетілетін сынып-сабақ жүйесін жоққа шығармайды. Бұл жеке білім беруге қазіргі уақытта қолданылатын формада ғана кедергі болып табылады: барлығы бірдей қарқынмен оқиды, оқу материалын оның презентациясының бір деңгейінде тыңдайды және т. б.

Бірақ, бір жағынан, өз сыныптары мен қабырғаларын ашатын мектептердің теориялық идеялары мен практикалық әзірлемелері таратылуда: О.С.Газман мектеп-клубы, М.А. Балабан және О.М. Леонтьева Парк-мектептері, А.Н. Тубельскийдің өзін-өзі анықтау мектептері, М. Щетинин мектептері, «қала-мектеп» жобасына қатысатын өнімді мектептер. РЖҒА академигі, РМГУ ректоры Ю.Н.Афанасьев әмбебап білім беру ортасында педагогиканы дамыту мәселелеріне арналған конференцияның ашылуында (Голицино, 1999) атап өткендей, «Коменскиймен байланысты барлық нәрсе тарихқа енеді. Төмен тағзым етейік те, қоштасайық, біз басқаша өмір сүреміз. Бұл талап интеллектуалды, іс жүзінде утилитарлық емес».

Сонымен, жеке білім беру оқушының тәуелсіздігін еркін дамытуды және оның өзіндік имиджін – өзіндік білімін қалыптастыруды білдіреді, сонымен бірге ол жеке білім беру бағытына сәйкес жүзеге асырады, ол ақпарат көздерін, олармен кездесудің тәртібі мен формасын, оқу материалының мазмұнын қабылдау қарқынын, өзін-өзі бағалау нұсқаларын және басқаларға өзінің білім беру өнімдерін ұсынууды ұсынады.

Инклюзивті білім беру жағдайында ЕБҚ бар балалар мен жасөспірімдерді психологиялық-педагогикалық қолдаудың рөлі

Бүгінгі таңда инклюзивті білім беру үшін бірнеше кедергілерді атап өтуге болады:

- Икемді білім беру стандарттарының болмауы.
- Жаппай мектептің оқу жоспарлары мен оқыту мазмұнының баланың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келмеуі.
- Жалпы үлгідегі білім беру мекемесінің педагогикалық ұжымының арнайы дайындығының болмауы, түзету педагогикасы және арнайы психология мекемесінің негіздерін білмеуі;
- Жаппай мектеп мұғалімдерінде ЕБҚ бар балалардың психофизикалық дамуының ерекшеліктері, осындай балалар үшін білім беру және түзету процесін ұйымдастырудың әдістері мен технологиялары туралы идеялардың болмауы.

- ЕБҚ бар балалардың қажеттіліктері үшін жалпы білім беру мекемесін материалдық-техникалық жаратқандырудың жеткіліксіздігі (пандустардың, лифтілердің, арнайы оқу, оңалту, медициналық жабдықтардың, арнайы жабдықталған оқу орындарының және т.б. болмауы).

- Білім беру мекемелерінің штат кестесіне педагогтер (сурдопедагогтар, логопедтер, педагог-психологтар, тифлопедагогтар) мен медицина қызметкерлеріне қосымша мөлшерлемелер енгізу мүмкіндігінің болмауы.

- Қоғамның мүмкіндігі шектеулі балаларды қабылдауға дайын болмауы, сақ болу, кей жерлерде тіпті қоғамның мүмкіндігі шектеулі балаларға деген теріс көзқарасы.

Қалада мүгедек баласы бар отбасын психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік қолдауды жүзеге асыратын әртүрлі мекемелердің өзара әрекеттесуінің әзірленген алгоритмі бар.

Білім беру мекемелерінің ПМПК жағдайында ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды тиісті мамандар жүзеге асырады: педагог-психологтар, логопед-мұғалімдер, әлеуметтік педагогтар, дефектолог-мұғалімдер. Мүмкіндігі шектеулі қауіп-қатер тобындағы балаларды анықтау бойынша психологиялық-педагогикалық іс-шаралар мамандардың жоғары кәсібилігімен қатар диагностиканың стандартталған технологиясын, сондай-ақ стандартталған және біркелкі әдістемелік қамтамасыз етуді қажет етеді. Логопед-мұғалімдер мен педагог-психологтардың қызметіне әдістемелік басшылықты "ДАРС" ППМЭСО-ға жүктеу (лицензия) бірыңғай кәсіби кеңістікті қалыптастыруға ықпал етеді. Қаланың білім беру жүйесінде әдістемелердің бірыңғай диагностикалық банкі, диагностикалық және түзету-дамыту іс-шараларын жүргізу кезінде бірыңғай тәсілдер бар.

Даму болжамын қоса алғанда, қалыпты онтогенезден ауытқатын дамудың түрі, құрылымы және динамикасы туралы ақпаратты жүйелеуді көздейтін кешенді диагностикалық тексеруді қалалық ПМПК мамандары жүзеге асырады. ПМПК жағдайында даму диагностикасының міндетті компоненті баланың арнайы білім беру қажеттіліктері мен қажетті психологиялық, педагогикалық және медициналық-әлеуметтік көмектің біліктілігі болып табылады. Диагностикалық жұмыстың негізгі принциптері: күрделілік, жан-жақтылық, тұтастық. "ДАРС" және НМПУ орталығының бірлескен диагностика және кеңес беру зертханасының жұмыс істеуі диагностикалық тексерудің стандартталған әдістерін қолдануға, сондай-ақ НМПУ әзірлеген құралдарды сынау алаңы ретінде қатысуға мүмкіндік береді. "ДАРС" орталығы "Психологиялық-педагогикалық сараптама құралдары" ГЭП болып табылады.

Анықталған проблемаларды ескере отырып, осы жастағы жетекші қызмет түрінің негізінде оқыту мен дамытудың жеке бағдарламалары жасалады. Білім беру мекемелерінің (ББМ, ББМ) базасында педагог-психолог пен логопед-мұғалімнің ЕБҚ бар балалармен түзету-дамыту жұмыстары олардың табысты әлеуметтенуінің қосымша және қажетті құрамдас бөлігі ретінде жүргізіледі.

Ата-аналарға баланың психофизикалық және танымдық мүмкіндіктеріне сәйкес жеткілікті білім алу мүмкіндігі мен маңыздылығын түсіндіруге көп көңіл бөлінеді.

Осылайша, сүйемелдеудің негізгі принциптері:

- алып жүруші кеңестерінің ұсынымдық сипаты,
- ілесіп жүрушінің мүдделерінің басымдығы, «бала жағында», ілесіп жүрудің үздіксіздігі,
- ілесіп жүрудің мультидисциплинарлығы (кешенді тәсіл): бірыңғай құндылықтарды уағыздайтын, бірыңғай ұйымдастырушылық модельге енгізілген және әдістердің бірыңғай жүйесіне ие мамандардың «командасының» келісілген жұмысы.

Қала халқын инклюзивті білім беруді дамыту мәселелері бойынша ағартуда, ЕБҚ бар балалардың қоғамдағы интеграция процестеріне жәрдемдесу, әлеуметтік-еңбекке бейімдеу, ЕБҚ бар балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша психологиялық-педагогикалық қолдаудың рөлі сөзсіз:

- педагогикалық қызметкерлер үшін (семинарлар, дөңгелек үстелдер, жиналыстар, әдістемелік бірлестіктер және т. б.), түзету және инклюзивті білім беруде мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау саласындағы НМПУ, НИПКиПРО, ОЦДиК ынтымақтастықта біліктілікті арттыру курстары;

- ата-аналар үшін (дөңгелек үстелдер, семинарлар, буклеттерді дайындау және тарату, стендтік материалдарды ресімдеу);

- қала тұрғындары үшін БАҚ-та сөз сөйлеу.

ПМПК басшылығымен сүйемелдеу мамандары мүмкіндігі шектеулі адамдарға толерантты қарым-қатынасты қалыптастыруға ықпал етеді:

- білім беру мекемелерінің әкімшілігі мен педагогтарында;
- білім беру мекемелеріндегі білім алушыларда;
- дені сау балалардың ата-аналары.

Бұл жағдайда ПМПК - бұл қоғамның мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдерге дұрыс қатынасын қалыптастыруға арналған маңызды құрылым.

Инклюзивті білім беру туралы айта отырып, бұл мүгедек балалардың жалпы білім беру мекемелеріне кедергісіз кіруі үшін техникалық жағдай жасау ғана емес, сонымен бірге мүгедек баланың психофизикалық мүмкіндіктерін ескере отырып құрылуы керек оқу процесінің ерекшелігі екенін атап өткен жөн. Білім беру мекемелерінде мүгедек баланы сапалы психологиялық-педагогикалық қолдау ұйымдастырылуы, сондай-ақ мүгедек баланың проблемаларын, қажеттіліктері мен ұмтылыстарын түсінуге және оған көмектесу ниетіне негізделген Педагогикалық және оқушылар ұжымдарында ерекше моральдық-психологиялық ахуал құрылуы тиіс.

Осылайша, инклюзивті білім берудің тиімділігі:

- Денсаулық сақтау, білім беру, әлеуметтік қорғау салалары мамандарының ынтымақтастығынан;

- түзету бағытындағы бар мекемелерді басқа мекемелердің педагогтеріне әдістемелік көмекті жүзеге асыру үшін тірек алаңдар ретінде сауатты пайдаланудан;

- денсаулық мүмкіндіктері шектеулі әрбір бала үшін оқыту нысанын дұрыс таңдаудан, арнайы білім беру қажеттілігінен және қажетті ілеспелі психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік көмектен [90].

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі ұғымдары мен принциптері. Олардың С. В. Алехинаның еңбектері негізінде инклюзивті білім беру міндеттеріне қатысты «қолданылуы» [91]

Қолдау және психологиялық-педагогикалық қолдау идеялары, атап айтқанда, Л.В. Байбородова, Н.Г. Битянова, О. С. Газман, И.В. Дубровина, С.В. Дудчик, Е.И. Казакова, Н.В. Ключева және т. б. еңбектерінде белсенді дамуда. Жалпы алғанда, сүйемелдеу балаға туындайтын еңбек жағдайларын жеңуге, білім беру процесін ұйымдастыруда кездесетін өзекті қайшылықтарды шешудің жолдарын табуға, әр түрлі профильдегі мамандардың командалық жұмысымен қамтамасыз етілген өмірді таңдаудың әр түрлі жағдайларында субъектінің оңтайлы шешім қабылдауы үшін жағдай жасау, қалыптастыру және құрудың үздіксіз процесі ретінде сипатталады.

Психологиялық-педагогикалық қолдау идеялары шетелдік гуманистік психологияның прогрессивті идеяларына сәйкес келеді (Г.Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс, Дж. Мид, М. Кун, И.Блумер), көркем психология (Е.В. Бондаревская, Р.Л. Кричевский, С.В. Кульневича, И.А. Якиманская және т. б.), ынтымақтастық педагогикасы (Ш.А. Амонашвили, И.П. Волков және т. б.) (Л.Н. Харавини бойынша, 2011). Сүйемелдеудің, бірінші кезекте ЕБҚ бар баланы сүйемелдеу негізінде баланы сүйемелдеудің негізгі сипаттамалары ретінде оның үдерістілігі, ұзақтығы, директивсіздігі, адамның нақты жағдайына енуі, қатысушылар арасындағы қатынастардың ерекшелігі, нысанның таңдау жасап, оған жауапты болуы айқындалады. Негізгі тұжырымдама ретінде О.С. Газманов идеясын санауға болады. Газман - дараланған білім беру технологиясының авторы, ол өз еңбектерінде педагогикалық қолдау (біз психологиялық жағынан да қосамыз) және адамның жеке басының дамуына қолдау көрсету — бұл түзету және дамыту жұмыстарының әртүрлі әдістерінің жиынтығы ғана емес, сонымен қатар даму, оқыту, тәрбиелеу, әлеуметтену мәселелерін шешуде адамға қолдау көрсету мен көмек көрсетудің кешенді жүйесі, ерекше мәдениеті деп санаған (О.С. Газман, 2007).

Жалпы алғанда, инклюзивті білім беру мекемесі қызметінің басым бағыттарының бірі ретінде білім беру процесінде баланы немесе мүмкіндігі шектеулі балалар тобын бейімдеуді «...мектептегі өзара әрекеттесу жағдайында баланың сәтті оқуы мен психологиялық дамуы үшін әлеуметтік-психологиялық жағдай жасауға бағытталған кәсіби қызмет жүйесі» деп анықтауға болады."(М.Р. Битянова, 1997).

«Сүйемелдеу» ұғымын тек ЕБҚ бар балаға, мүгедек балаға ғана емес, сонымен қатар инклюзивті білім беру кеңістігінің басқа субъектілеріне — сыныптың, топтың басқа балаларына, барлық балалардың ата-аналарына ғана емес, сонымен бірге осы білімді жүзеге асыратын мұғалімдер ұжымының мүшелеріне де тарату керек (төменде қараңыз).

Гуманистік бағыттағы ең жалпыланған мақсат - балалардың құқықтарын, олардың даму және білім алу құқықтарын қорғау ретінде қолдауды түсіну. Бұл тұжырымның парадоксалды салдары - бұл білім беру ортасында бұл құқықтарды бұзатын немесе, кем дегенде, бұзуы мүмкін нәрсе бар. Ең алдымен, қолдау мазмұны балалардың құқықтарын қорғауға, оның ішінде білім беру бағдарламаларының шамадан тыс жүктелуі, білім беру ортасының балалардың әлеуетті мүмкіндіктеріне сәйкес келмеуі, эмоционалды шамадан тыс жүктеме, сондай-ақ эмоционалды теріс пайдалану түрінде бұзатын «оң денсаулықты» сақтау бөлігінде қолданылуы керек.

Осылайша, «қорғау» ұғымы, ең алдымен, жеке балаға немесе бірқатар себептерге байланысты кең мағынада түсінілетін білім беру ортасына бейімделу мүмкіндігі шектеулі балалар тобына қолданылуы керек. Қалай болғанда да, бұл тепе-теңдік жүйесін құру туралы (баланың ықтимал мүмкіндіктерінің арақатынасы, оның дамуының оңтайлылығы, оқыту мен тәрбиелеу және білім беру әсері тұрғысынан) бала-білім беру ортасы. Осылайша, «сүйемелдеу» ұғымы оң денсаулықты сақтау ұғымымен де, бір жағынан баланың білім беру ортасына бейімделуін қазіргі (динамикалық) бағалау ретінде сүйемелдеуді түсінумен және екінші жағынан оның осы ортаға оңтайлы бейімделуін қолдаумен тығыз байланысты.

Жоғарыда айтылғандай, сүйемелдеу міндеттерін түсіну білім берудің жалпы гуманистік мақсатына негізделуі керек, ол келесідей тұжырымдалады: «баланың жеке басының әлеуетті мүмкіндіктерін барынша ашу, оның жеке және танымдық тұрғыдан толыққанды дамуына ықпал ету, баланың жеке басының жағымды жақтарының толық және максималды көрінісі үшін жағдай жасау, білім беру әсерін барынша мүмкін және тиімді күшейту (байыту) үшін жағдай жасау».

Білім беру процесі барысында балаға жүктемелер көбейген жағдайда (эмоционалды емес — тәрбиелік және «қажетсіз» мотивациялық әсерлер немесе тікелей танымдық), білім беру процесінің субъектілері баланы «шамадан тыс жүктегісі келмейді, бірақ қолданыстағы федералды стандартқа сәйкес үлкен білім, тәрбие және т.б. жүргізеді.

Мұғалімдер үшін максималды, бірақ сонымен бірге оңтайлы жүктеменің нақты және түсінікті критерийлерінің болмауы білім беру ортасының әсерін оңтайландыру және осы әсерлерді баланың қол жетімді мүгедектерімен «теңестіру» мақсатында басқа «көмекші» білім беру субъектілері тарапынан баланың жағдайын бақылау қажеттілігін тудырады.

Осылайша, психологиялық-педагогикалық қолдау баланың құқықтарын қорғауды жүзеге асыру ретінде (кең мағынада), бұл жағдайда жеке білім беру бағдарламасын жүзеге асыру білім беру және басқа да әлеуметтік-

психологиялық жүктемелерді бейімдеу ретінде жүзеге асырылуы керек. Соңғысы, бір жағынан, баланың жан-жақты толыққанды дамуы үшін максималды оңтайлы және жеткілікті, білім беру әсерін жеткілікті көлемде игеру үшін, екінші жағынан, білім беру және әлеуметтік бейімделудің алдын алу үшін осы бала үшін жеке рұқсат етілген шегінен шықпауы керек.

Осылайша, бейімделу мүмкіндігі шектеулі кез-келген баланы инклюзивті білім беру ортасының негізгі субъектісі ретінде қарастыра отырып, сүйемелдеудің мақсаттары мен міндеттерін нақтылауға болады:

Білім беру процесінің барлық мамандары — субъектілерінің күштерімен білім беру әсерін күшейту бойынша баланың нақты мүмкіндіктері (ең алдымен баланың жеке даму заңдылықтарымен анықталады) мен мұғалімдер, ата-аналар және білім беру процесінің басқа субъектілері тарапынан осы білім беру әсерінің көлемі, динамикалық көрсеткіштері арасындағы тепе-теңдік жағдайды үздіксіз қолдау. Мұндай тұжырым теріс кері байланысы бар реттелетін динамикалық жүйе ретінде қолдау процесін түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, мектептің инклюзивті кеңістігіне кіретін ЕБҚ бар баланы психологиялық-педагогикалық қолдау практикасына қатысты «сүйемелдеу» ұғымын және оның мазмұнын анықтауға кемінде екі әдіснамалық көзқарасты анықтауға болады.

Бірінші тәсіл сүйемелдеуді түсінуге негізделеді: дамудың жас нормаларына, білім беру әсерінің барабарлығының өлшемі ретінде жас өсімінің негізгі неоплазмаларына сүйене отырып, баланың мүмкіндіктері мен жеке әлеуетін барынша ашу қажеттілігіне жалпы гуманистік көзқарастан туындайтын білім беру ортасын жобалау, баланың өзіндік даму логикасында, оның қажеттіліктері, мақсаттары мен құндылықтарының басымдылығы (М.Р. Битянова, 1997, 1998).

Екіншісі – қолдау процесін түсіну: баланың жеке әлеуетін сәтті ашу үшін оңтайлы жағдайда жұмыс істеуін және оның бейімделуіне жол бермеу арқылы білім беру әсерін күшейтудің сәттілігін сақтау (М.М. Семаго, 2003).

Екі тәсілдің семантикалық және мазмұндық «өрістерінің» сыртқы «ұқсастығына» қарамастан, соңғысы баланың бейімделуінің жеке мүмкіндіктерінің шектеулерін, сондай-ақ арнайы құрылған бейімделгіш білім беру ортасында түсінуден туындайды және оның әсерінен білім беру ортасы шықпауы керек шекаралар ретінде бейімделу аймағы мен қауіпті аймақтың критерийлерін анықтауға негізделген. Соңғысы психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша барлық мамандардың қызметінің мазмұнын анықтайды [91].

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың құрылымы мен негізгі компоненттері. Инклюзивті практика субъектілерінің сипаттамасы

Инклюзивті білім беруді психологиялық-педагогикалық қолдау процесін модельдеудің жалпы тәсілдері

Білім беру мекемесіндегі инклюзивті практиканы психологиялық-педагогикалық қолдаудың жүйелік құрылымы мен негізгі компоненттерінің сипаттамасы, ең алдымен, оның негізіне қандай модель салынатындығымен, осы модельдің жүйелік құраушы компоненттері қандай болатындығымен анықталады, тұтастай алғанда, инклюзивті білім берудің негізгі элементтерінің бірі ретінде психологиялық-педагогикалық қолдауды модельдеу процесі қалай ұсынылады.

Қоршаған әлемнің объектілерін зерттей отырып, біз бір жағынан оларды талдау үшін ыңғайлы, ал екінші жағынан оларды кеңістікте немесе уақытта сақтау және беру үшін зерттеу нәтижелерін қандай-да бір жолмен бөлуге мәжбүрміз. Жаңа нәрсені жобалау, жасау арқылы біз бастапқыда осы жаңа бейнені қалыптастырамыз.

Бір нәрсені басқара отырып, біз, әдетте, басқарудың қандай салдарға әкелетінін талдауға тырысамыз. Бұл тапсырмалар объект туралы ақпаратты белгілі бір кескін түрінде (ауызша, графикалық және т.б.) ұсынуды талап етеді.

Осыған байланысты модельдер мен модельдеу адамның танымдық және практикалық қызметінде үлкен, егер жетекші болмаса, рөл атқарады.

Күрделі объектілермен жұмыс жасау кезінде модельдеу өте қажет (бұл жағдайда мұндай модельдеу объектісі инклюзивті практиканы психологиялық-педагогикалық қолдау болып табылады). Мұның бәрі модельдеуді жүйелік талдаудың маңызды құралы етеді.

Психологиялық-педагогикалық қолдау үшін кез келген басқа зерттеу және талдау объектісі сияқты, адекват моделін жасау керек-сүйемелдеу процесінің өзін модельдеу. Сондықтан, алдымен біз модельдеудің ең маңызды параметрлерін бағалауымыз керек, содан кейін жүргізу туралы психологиялық-педагогикалық со үшін қандай сән ең қолайлы болатынын анықтауымыз керек.

Жалпы алғанда, модель – бұл зерттеу барысында түпнұсқа объектіні алмастыратын, осы зерттеу үшін маңызды типтік белгілерді сақтай отырып, осындай материалдық немесе ақыл-ой ұсынылған объект. Немесе, басқаша айтқанда, модель - бұл нақты объект, процесс немесе құбылыс туралы уәкілетті түсінік.

Модель сізге басқарудың әртүрлі нұсқаларын қолдана отырып, ұсынылған нысанды дұрыс және тиімді басқаруға мүмкіндік береді. Осылайша, модель төмендегі үшін қажет:

- **Нақты объектінің қалайша құрылғандығын түсіну – оның құрылымы қандай, негізгі қасиеттері, даму заңдары мен қоршаған ортамен өзара іс-қимылы нендей;**
- **Объектіні немесе процесті басқаруды үйрену және берілген мақсаттар мен критерийлер бойынша басқарудың ең жақсы тәсілдерін анықтау (оңтайландыру);**
- **Объектіге әсер етудің берілген тәсілдері мен нысандарын іске асырудың тікелей және жанама салдарын болжау.**

Ешқандай модель құбылыстың өзін алмастыра алмайды, бірақ мәселені шешкен кезде, біз зерттелетін процестің немесе құбылыстың белгілі бір қасиетіне қызығушылық танытқан кезде, модель пайдалы, кейде зерттеу мен танымның жалғыз құралы болып табылады.

Модельді құру процесі модельдеу деп аталады, басқаша айтқанда, модельдеу дегеніміз — модельдің көмегімен түпнұсқаның құрылымы мен қасиеттерін зерттеу процесі.

Модельдеу технологиясы зерттеушіден проблемалар мен міндеттерді қою, зерттеу нәтижелерін болжау, ақылға қонымды бағалау жүргізу, модельдерді құру үшін негізгі және қайталама факторларды бөліп алу, тиісті аналогияларды таңдау мүмкіндігін талап етеді.

Сіз модельдердің қандай негізде жасалынғанын қысқаша сипаттай аласыз және инклюзивті практиканы қолдауға негізделген психологиялық-педагогикалық процестерді модельдеу үшін біздің объектімізге ең қолайлы түрді таңдай аласыз. Барлық модельдер қолдану аймағына сәйкес жіктеледі. Олардың ішінде: оқу құралдары (көрнекі құралдар, оқу бағдарламалары, түрлі тренажерлер); тәжірибелі (мысалы, бассейнде сыналатын кеме моделі сияқты); ғылыми-техникалық (электронды үдеткіш, найзағай разрядына еліктейтін құрылғы, теледидарды тексеруге арналған стенд); ойын (әскери, экономикалық, спорттық, іскерлік ойындар); Имитациялық (эксперимент нақты жағдайға кез-келген әрекеттің салдарын зерттеу және бағалау үшін бірнеше рет қайталанады немесе көптеген басқа ұқсас нысандармен бір уақытта жүзеге асырылады, бірақ әр түрлі жағдайда орнатылады).

Сол сияқты, модельдеу уақыт факторын есепке алуға байланысты өзгереді. Сонымен қатар, кейбір модельдер статистикалық деп бағаланады (бір уақытта бағалау жағдайында объектінің күйін «кесу» сияқты), ал басқалары уақыт өте келе объектінің өзгеруін көруге мүмкіндік беретін динамикалық ретінде бағаланады. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді модельдеу іс жүргізу сияқты сипаттамаға ие екені анық. Сондықтан оған тек динамикалық модельдеу қолданылады. Бұл өз кезегінде кезеңділікті, фазалықты және басқа да ұқсас көрсеткіштерді міндетті түрде қарастыруға әкеледі.

Сондай-ақ, модельдің түрін ұсыну әдісімен бағалауға болады. Модельдердің екі үлкен тобы бар: материалдық және ақпараттық. Материалдық модельдерді басқаша тақырыптық, физикалық деп атауға болады. Олар түпнұсқаның геометриялық және физикалық қасиеттерін жаңғыртады және әрқашан нақты өмірге ие болады.

Модельдеудің ақпараттық әдісі процестің, құбылыстың қасиеттері мен күйін, сондай-ақ оның сыртқы әлеммен байланысын сипаттайтын ақпарат жиынтығын анықтайтын қоршаған шындықты зерттеуге ақпараттық тәсілге негізделген.

Өз кезегінде, ақпаратты ұсыну нысаны бойынша модельдерді символдық және ауызша сипаттауға болады. Белгі моделі - арнайы белгілермен, яғни кез-келген ресми тілдің көмегімен көрсетілген ақпараттық модель. Ауызша модель - бұл ақыл-ой немесе сөйлеу түріндегі ақпараттық модель.

Психологиялық-педагогикалық қолдауды білім беру практикасының құрамдас бөлігі ретінде модельдеу жағдайында модельдің кез-келген түрінің абсолютті басымдығын анықтау қиын, бірақ, тұтастай алғанда, символдық және ішінара ауызша түрде ұсынылған ақпараттық модель туралы айту керек.

Психологиялық модельдеу сипатталған модельдеу объектісімен тығыз байланысты — әлеуметтік-психологиялық процестің формальды моделін құру, яғни осы процестің формальды абстракциясын құру, оның кейбір негізгі, негізгі, зерттеушінің пікірінше, оны эксперименттік зерттеу мақсатында немесе ол туралы ақпаратты экстраполяциялау мақсатында зерттеуші осы процестің ерекше жағдайлары деп санайды.

Біз модель құрудың негізгі құрылымдық компоненттерін ең жалпы түрде анықтаймыз, жоғарыда айтылғандай, біздің жағдайда процедуралық сипаттамасы бар. Процестің негізгі кезеңдері-мәселені қою, құру, дұрыстығын тексеру, модельді қолдану және жаңарту (түзету).

Модельдеу мәселесін қою кезеңі. Дұрыс шешім қабылдауға қабілетті модель құрудың бірінші және маңызды кезеңі-мәселені қою. Кез-келген заманауи құралдарды дұрыс пайдалану (мысалы, жүйелік әрекет немесе рефлексивті-әрекет тәсілі, компьютерлік алгоритмдеу және т.б.), егер мәселенің өзі дәл диагноз қойылмаса, ешқандай пайда әкелмейді. Біздің жағдайда инклюзивті практиканы психологиялық-педагогикалық қолдауды модельдеудің негізгі міндеті - бейімделетін білім беру ортасын құру, инклюзивті білім беру процесінің барлық субъектілері үшін білім беру мекемесінде болған кезде осы қолайлы ортаны қолдау, сонымен қатар осы ресурстың арқасында басқа әлеуметтік ортада барынша бейімделу үшін дамыту (төменде қараңыз). Ол үшін сүйемелдеу субъектілерін нақты бөліп қана қоймай, инклюзивті практиканы сүйемелдеудің түпкі мақсаттары мен критерийлерін анықтау қажет.

Модель құру. Мәселені дұрыс тұжырымдағаннан кейін процестің келесі кезеңі модель құруды қарастырады. Әзірлеушілер модельдің негізгі мақсатын анықтауы керек, осы модельді қолдана отырып, қандай Шығыс көрсеткіштерін (ақпаратты) алу керек, бұл жағдайда білім беру мекемесінің алдында тұрған ЕБҚ бар баланы, басқа да сүйемелдеу субъектілерін білім беру кеңістігіне қосу мәселесін шешу үшін, бұл жағдайда «кеңістікті қосу» атауын алады. Яғни, модельдің «шығыындағы» қажетті ақпарат осы модельді іс жүзінде іске асыру кезінде тиімді және барабар нәтижелер алуға мүмкіндік беретін жеткілікті дәл көрсеткіштерді, сипаттамаларды ұсынуы керек (болжамдылық критерийін іске асыру сияқты).

Модельді құру кезінде ескеруді қажет ететін басқа факторларға қажетті шығындар мен адамдардың реакциясы жатады. Осы модельді қолдана отырып шешуді қажет ететін барлық тапсырмадан артық болатын Модель, әрине, қойылған мақсаттарға жақындауға ешқандай үлес қоспайды. Сол сияқты, өте күрделі модельді түпкі пайдаланушылар қауіп ретінде қабылдай алады және оларды қабылдамайды. Бұл жағдайда біз осы модельдің практик — сатушыларының ресурстарды тұтынуы және осы дамудың қажеттілігі сияқты модельдеу тиімділігінің критерийлері туралы айтуымыз керек. Осылайша, тиімді модель құру үшін менеджмент ғылымы бойынша менеджерлер мен мамандар әр тараптың қажеттіліктерін өзара байланыстыра отырып, бірге жұмыс істеуі керек.

Модельдің дұрыстығын тексеру. Модельді жасағаннан кейін оның дұрыстығын тексеру керек. Тексерудің бір аспектісі модельдің нақты тәжірибеге — ЕБҚ бар баланы, басқа сүйемелдеу субъектілерімен және осы процестің жоспарланған тиімділігіне сәйкес келу дәрежесін анықтау болып табылады. Нақты жағдайдың барлық маңызды компоненттері модельге «енгізілген» бе, жоқ па, соны анықтау қажет. Әрине, модель нақты әлемді неғұрлым жақсы көрсетсе, модельденген процесті басқару құралы ретінде оның әлеуеті соғұрлым жоғары болады.

Модельді тексерудің тағы бір маңызды аспектісі – алынған (ағымдағы және соңғы) ақпарат әкімшілікке және қолдау мамандарына психологиялық-педагогикалық қолдаудың түпкілікті мәлімделген мақсаттарын жүзеге асыруға көмектесетін тиімділік дәрежесін белгілеу.

Модельдеудің келесі кезеңі – **модельді қолдану**. Сенімділікті тексергеннен кейін модельді пайдалануға болады. Бір кездері К. Шеннон айтқандай, «бірде-бір модельді ол қабылданғанға дейін, түсінілгенге дейін және іс жүзінде қолданылғанға дейін сәтті салынған деп санауға болмайды». Бұл оңай боп көрінгенмен, бірақ көбінесе модель құрудың ең алаңдатарлық сәттерінің бірі болып шығады. Біздің жағдайда, бұл нақты жоба, оның нәтижелерінің бірі - осы әдістемелік құрал, нақты инклюзивті тәжірибе барысында ұсынылған модельдің тиімділігі мен оны құрудың барабарлығын бағалауға мүмкіндік береді. Инклюзивті практикаға енгізілетін ЕБҚ бар баланың мысалдарында ұсынылған модельдің тиімділігі мен қолданылуының маңызды көрсеткіштері 1-қосымшада келтірілген.

Сол сияқты, модельді жаңарту (түзету) де қарастырылуы керек. Модельді қолдану сәтті болса да, оны жүзеге асыру барысында тікелей белгілі бір нақтылау мен түзетуді қажет етеді. Алынған нәтижелердің сипаты мәлімделген мақсаттарды толық көрсетпейтіні немесе модельді іске асыру барысында қосымша мәліметтер қажет екендігі анықталуы мүмкін. Сол сияқты, сыртқы факторлардың маңызды өзгерістері немесе баланың дамуындағы түбегейлі өзгерістер болуы мүмкін, мысалы, сыныпта ЕБҚ бар жаңа балалардың пайда болуы, қаржыландырудың өзгеруі, басқару органдарынан жаңа талаптардың пайда болуы, педагогикалық ұжымдағы өзгерістер, сүйемелдеу мамандарының өзгеруі және т.б.- мұның бәрі бастапқы ақпаратты да, психологиялық-педагогикалық қолдаудың жүйелік сипаттамаларын да өзгерте алады, бұл өз кезегінде модельдің өзінде айтарлықтай өзгерістерді қажет етеді.

Құру және сынау барысында туындауы мүмкін модельдеудің жалпы мәселелерін атап өтуге болмайды. Модельдің тиімділігін бірқатар ықтимал қателіктердің әсерінен төмендетуге болады. Ең жиі кездесетіндер-дұрыс емес бастапқы болжамдар, қажетті ақпаратты алудың шектеулі мүмкіндіктері, пайдаланушының қорқыныштары, іс жүзінде әлсіз пайдалану, шамадан тыс жоғары шығындар. Біздің жағдайда, осы қателіктердің әрқайсысы болуы мүмкін, сондықтан оны бағалау керек. Мұндай жалпы проблемалар, ең алдымен, дұрыс емес бастапқы деректерді және ішкі жүйелік байланыстарды ескермеуді қамтуы керек.

Шынайы емес бастапқы деректер. Кез-келген модель кейбір бастапқы болжамдарға немесе үй-жайларға сүйенеді. Бұл бағалануы мүмкін алғышарттар болуы мүмкін, мысалы, мектеп ПМПК құрамына педагог-психолог, логопед, дефектолог мұғалім және басқа да көмекші мамандар кіруі керек, онсыз сүйемелдеу процесі тиімсіз болады. Қаржыландыру көздері мен көлемі де дәл және нақты есептелуі тиіс. Мұндай болжамдарды объективті түрде тексеруге және есептеуге болады. Олардың дәл болу ықтималдығы жоғары болады.

Кейбір үй-жайларды бағалау мүмкін емес және оларды объективті түрде тексеру мүмкін емес. Мысалы, барлық сүйемелдеу мамандары ЕБҚ бар балалардың әртүрлі санаттарымен жұмыс жасауда жеткілікті біліктілікке ие немесе әкімшілік пен педагогикалық ұжым инклюзивті кеңістікті құру идеясын жауапкершілікпен және ынтымақтастықпен қабылдады деген болжам. Бұл бар ма, жоқ па, жоқ па, оны ешкім нақты білмейді. Өйткені мұндай алғышарттар бар моделі негізінде тиімділігі, соңғы тәуелді болады дәлдік алғышарттар.

Жүйе құраушы ішкі байланыстардың жеткіліксіз өңделуі. Модель компоненттері туралы сипатталған болжамдардан басқа, оның ішінде белгілі бір жүйелік қатынастардың болуы туралы болжамдар жасалуы керек. Мұндай байланыстардың талданатын құрамы мен көлемі осы объектіні модельдеудің жеткіліктілігі үшін жеткілікті болуы керек. Біздің жағдайда ұқсас жүйелік байланыстар, мысалы, жеке білім беру бағдарламасын — оның психологиялық-педагогикалық қолдау компонентін жүзеге асыруды қолдау процесінде әртүрлі мамандар арасындағы белгілі бір өзара әрекеттесуді болжайды. Сонымен, баланың сөйлеу әрекетінің айқын дамымауымен, ЖОБ аясында психолог пен логопедтің бірлескен сабақтары да, ЖОБ іске асыру процесінде осы мамандарды қосудың белгілі бір дәйектілігі қамтамасыз етілуі керек, бұл ақыл-ойдың негізгі ұйымы құрылымындағы кеңістіктік және уақытша көріністердің дамымау ауырлығына байланысты. Сол сияқты, психологиялық-педагогикалық қолдау сыныбы мұғалімінің осы мамандарының өзара әрекеттесуі мен қолдауын — олардың көмегімен осындай жетіспеушілікті азайту үшін әдістемелік қолдауды және тиісті дидактиканы тақырыптық жоспарлауға қосуды қамтиды. Жүйелік қатынастар сонымен қатар әр балаға қызмет тағайындайтын жетекші маман арасындағы тұрақты өзара әрекеттесуді де қамтуы керек (II бөлімнің тиісті параграфын қараңыз) және осы баланы сүйемелдеуге енгізілген басқа да мамандармен қамтамасыз етіледі.

Барлық қолдаудың тиімділігі белгілі бір дәрежеде осы өзара әрекеттесудің сипаты мен жеткіліктілігіне байланысты болады. Модельдің дәлдігі мен тиімділігіне әсер ететін ұқсас жүйелік компоненттер өте көп. Модель жасаушылардың міндеті, кем дегенде, жүйені құрайтын негізгі қатынастарды ескеру саналады [91].

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың құрылымы мен базалық компоненттері

Жалпы алғанда, психологиялық-педагогикалық қолдау процесс ретінде - білім беру процесінің барлық субъектілерінің тұтас қызметі келесі үш негізгі өзара байланысты компоненттермен анықталады:

1. Баланың психологиялық-педагогикалық мәртебесін, оқу процесінде оның психикалық даму динамикасын жүйелі түрде бақылау.

2. Әр баланың жеке басының дамуы үшін әлеуметтік-психологиялық жағдай жасау, оны оқытудың сәттілігі.

3. ЕБҚ бар балаларды оқыту мен дамытуға қолдау көрсету және көмек көрсету үшін арнайы әлеуметтік-психологиялық және білім беру жағдайларын жасау (білім беру парадигмасында — ерекше білім беру қажеттіліктері).

Мұндай анықтамаларды тек ЕБҚ бар балаға ғана емес, сонымен қатар сыныптың инклюзивті кеңістігіне кіретін барлық басқа балаларға да жатқызуға болады.

Сүйемелдеу процесінің осы компоненттеріне сәйкес сүйемелдеу мамандары жұмысының нақты нысандары мен мазмұны айқындалады: кешенді диагностика, дамытушылық және түзету қызметі, педагогтарға, ата-аналарға, білім беру процесінің басқа да қатысушыларына кеңес беру және ағарту, жеке білім беру бағдарламасының компоненттерін анықтау және түзету жөніндегі қызмет (жеке білім беру бағытын іске асыру құрылымында). Әрбір бағыт өзінің ерекшелігін, нақты мазмұнды мазмұнын ала отырып, бірыңғай сүйемелдеу процесіне қосылады.

Сонымен бірге, осындай мақсаттар мен міндеттерді жүзеге асыру, білім беру кеңістігі субъектілерінің іс-әрекетінің формаларын және мазмұнын анықтау инклюзивті білім беру процесінің тең құрамдас бөлігі ретінде қолдаудың оңтайлылығы мен тиімділігін құру және қолдау критерийлерін анықтауды талап етеді.

Критерийлер ретінде инклюзивті білім беру кеңістігінде баланың (барлық балалардың) өмір сүруінің қоршаған орта тарапынан білім беру ықпалы мен тұтастай алғанда баланы оқыту мен дамытудың тиімділігі арасындағы тепе-теңдік жағдайын көрсететін, осы білім беру әсерін психикалық құрылымдарға оңтайлы енгізуде өзін көрсететін көрсеткіштерін анықтау қажет. Отандық психологиялық ғылымда бұл процесс күшейту деп аталды. Осылайша, бір жағынан, білім беру әсері ең оңтайлы болуы керек, екінші жағынан, жеке рұқсат етілуі керек, яғни баланың, тұтастай алғанда балалар тобының жеке бейімделу мүмкіндіктерінің шегінен аспауы керек.

Бұл мағынада барлық санаттағы балаларды алып жүрудің мақсаттары мен міндеттерін түсіну (оның ішінде нормативтік дамуы бар), тиісті білім беру бөлімшелері мен құрылымдарының қызметі тұрғысынан осы процестің тікелей мазмұнын анықтау жолдарда болуы керек:

- баланың/балалардың білім беру ортасының әсеріне оңтайлы бейімделуін қолдау;
- баланың жеке білім беру мүмкіндіктерін анықтау негізінде білім беру әсерінің оңтайлылығы, оларды күшейту және сол арқылы баланың осы білім беру жағдайында

және осы білім беру мекемесінде барабар толыққанды «табиғат тәрізді» дамуы үшін жағдай жасау және қолдау.

Жоғарыда айтылғандардан сүйемелдеудің негізгі міндеттерінің бірі білім берудің ең оңтайлы рұқсат етілген әсерінің өлшемдерін анықтау (сандық және сапалық жағынан да) болып табылады.

«Баланы білім беру ортасында сүйемелдеу» ұғымының мүмкін болатын анықтамаларының бірі - бұл білім беру ортасын баланың мүмкіндіктеріне бейімделе отырып оңтайлы ұйымдастыру арқылы да, арнайы ұйымдастырылған «қосымша даму» (жеке бағытталған оқыту және ЖОБ компонентінің түзету бағдарламаларын іске асыру аясында) жағдай жасау.

Бұл жағдайда білім беру процесінің негізгі қатысушыларының — мұғалімдер мен қолдау мамандарының күштері білім беру әсерлері (білім беру бағдарламасының бейімделуі, тұлға аралық өзара әрекеттесудің сипаты мен ұйымдастырылуы, оның ішінде мотивациялық әсерлер, білім беру кеңістігінің құрылымдық-топологиялық ұйымы, баланы сүйемелдеу және т.б.) мен оның (реабенка) арасындағы оңтайлы тепе-теңдікті қалыптастырады. жеке күшейту мүмкіндіктері. Мұндай тепе-теңдік жағдай баланың инклюзивті білім беру кеңістігінде болған әрбір жеке сәті үшін сақталуы керек, яғни динамикалық сипатта болуы керек.

Осылайша, баланы психологиялық-педагогикалық қолдау тиімділігінің сапалық критерийлерінің бірі-баланы білім беру әсер ету деңгейінің жеке бейімделу аймағында «табу» және бейімделу көрсеткіштерінің өзгеруін динамикалық бақылау, бұл көрсеткіштердің шекаралық және, әсіресе, бейімделу аймағына ауысуына «жол бермеу» үшін, бұл әр балаға жеке-жеке тән білім беру ортасын ұйымдастыру есебінен қол жеткізуге болады (білім беруді, оның ішінде түзету бағдарламаларын дараландыру), сонымен, баланың күшейту мүмкіндіктерін сүйемелдеуге қатысатын барлық мамандардың даму және/немесе түзету құралдарымен қолдау нәтижесінде.

Осыған сүйене отырып, психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңестің мамандары қолданатын психологиялық-педагогикалық технологиялардың барлық «жанкүйері», сондай-ақ жеке білім беру бағдарламасының негізгі компонентін - оқу процесінің мазмұнын құрайтын бейімделген оқу материалын әзірлеу анықталады. Сонымен қатар, біз ЖОБ-тың тағы бір компоненті - баланың әлеуметтенуі туралы ұмытпауымыз керек. Бұл процесс жеке білім беру бағдарламасының ажырамас бөлігі болып табылады (1.2-қосымшаны қараңыз). Жалпы, оны психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуге де жатқызуға болады. Сонымен қатар, баланың әлеуметтенуін сыныптың, топтың барлық басқа балаларының әлеуметтенуінен бөлек қарастыруға болмайды. Шын мәнінде, бұл полисубъектілік процесс (И.В. Вачков бойынша), сондықтан кемінде екі сүйемелдеу субъектісіне бағытталған: ЕБҚ бар бала және оны білім беру кеңістігінде қоршаған басқа балалар [91].

Инклюзивті практика субъектілері

Психологиялық-педагогикалық қолдау процесіне белгілі бір дәрежеде енгізілген инклюзивті практиканың негізгі субъектілерін сипаттау қажет. Әрине, негізгі тақырып – «ЕБҚ бар бала». Бұл анықтама өте бұлыңғыр және қазіргі уақытта білім беру тәжірибесінде тек Мәскеу қаласының «Мүмкіндігі шектеулі адамдардың білімі туралы» Заңында анықталған.

Онда «Денсаулықтың шектеулі мүмкіндіктері» ұғымы «...психикалық, физиологиялық немесе анатомиялық құрылымның немесе функцияның кез-келген жоғалуы немесе олардан ауытқу, бұл тұрмыстық, әлеуметтік, кәсіби немесе басқа іс-әрекеттерді адам үшін қалыпты деп саналатын тәсілмен және көлемде жүзеге асыру қабілетінің немесе мүмкіндігінің толық немесе ішінара шектелуіне әкеледі. Өтемақы немесе қалпына келтіру мүмкіндігінің дәрежесіне байланысты денсаулық мүмкіндіктерін шектеу уақытша немесе тұрақты болуы мүмкін (2-бап.).

Баланы "инклюзивті практикаға енгізілген" деп анықтау үшін, яғни арнайы білім беру жағдайларын жасауды қажет ететін бала (олардың анықтамасы сол Заңның 2-бабында келтірілген) үшін бұл ұсыныс өте кең. Біз ЕБҚ бар баланы, оның ішінде мүгедек баланы психологиялық-педагогикалық қолдау субъектісі ретінде тек келесі аспектілер тұрғысынан қарастырамыз.

Бұл бала психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссиядағы емтихан нәтижелері бойынша жеке білім беру бағытын, оның негізгі элементі — жеке білім беру бағдарламасын, оның ішінде жеке оқу жоспары, бейімделген оқу материалы, психологиялық-педагогикалық қолдау, сонымен қатар білім алу мен әлеуметтенудің арнайы білім беру жағдайларын ұйымдастыруды, яғни жеке білім беру бағдарламасын жүзеге асыруды қажет етеді.

Бұл тәсіл кезінде жеке білім беру бағдарламасын және оны жүзеге асырудың арнайы жағдайларын жасау үшін балада мүгедектіктің болуы басымдық болмауы тиіс, білім алу мен әлеуметтенуге қатысты ерекше білім беру қажеттіліктерінің болуы басты фактор болуы қажет. Яғни, баланы инклюзивті практиканың субъектісі, инклюзивті білім беру кеңістігінің субъектісі ретінде анықтаған кезде жеке білім беру бағдарламасын әзірлеуді және оны жүзеге асырудың арнайы білім беру жағдайларын жасауды талап ететін оның ерекше білім беру қажеттіліктерін ескеру қажеттілігі басымдық болып табылады.

Осылайша, инклюзивті (қамтитын) білім беру кеңістігін құру кезінде медициналық диагноз және оның «әлеуметтік аналогы» — медициналық-әлеуметтік сараптама бюросының мүгедектікті (уақытша немесе тұрақты) тағайындау туралы шешімі және заңнамалық салдар ретінде мұндай бала үшін оңалтудың жеке бағдарламасын (ЖДЖ) әзірлеу мұндай баланы инклюзивті практиканың негізгі субъектісі ретінде бағалау кезінде айқындаушы болып табылмауға тиіс.

Сонымен қатар, баланың психофизикалық жағдайы мен дамуының ерекшеліктері білім беру бағытын дараландыру ерекшеліктерін, оқу

материалының бейімделу ерекшеліктерін, психологиялық-педагогикалық қолдау көлемінің өзгеруін және оны жүзеге асыратын мамандардың "жиынтығын" анықтайды. Баланың білімін дараландырудың маңызды аспектісі психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімділігін және жеке білім беру бағытын жүзеге асыруды анықтайтын оған қажетті арнайы білім беру жағдайларының сипаттамасы (тізімі) болып табылады.

Баламызды қоршаған балаларды оған қатысты біртекті «ұжымдық субъект» емес екенін түсіну керек. Олардың кейбіреулері ЕБҚ бар балаға әр түрлі негативтілікке ие, басқалары бейтарап — олар үшін ол жоқ сияқты. Енді бірлері, бәлкім, бастан жақсы көріп, оң қарым-қатынас орнатуы мүмкін. Бұл гетерогенді тұлғааралық жағдайда балалар тобындағы тұлғааралық қатынастарды бағалауды қамтамасыз ету өте маңызды, сонымен қатар теріс қатынастарды азайту және позитивті қатынастарды тек толерантты білім беру ортасын құру үшін ғана емес, сонымен бірге құрылған жағымды қатынастарды тиімді енгізу үшін бірқатар психологиялық-педагогикалық шараларды әзірлеу қажет. Бұл міндет пен қызмет бағыттары осы жобаны құру және сынау кезінде теориялық тұрғыдан ескерілсе де, жобаланған әзірлемелерден шеңберінен шығып кетті.

Инклюзивті білім беру кеңістігінің басқа субъектілеріне ерекше баланың да, сыныптың басқа балаларының да ата-аналары кіреді. Бұл жағдайда ата-аналарды біртектес сүйемелдеу субъектісі ретінде қарастыруға болмайды, ата-ананың әр санаты үшін мектеп консилиумының мамандары, ең алдымен ПМПК психологы бағалау мен сүйемелдеудің жеке технологияларын жасау керек. Оқулықтың жеке бөлімі ата-аналарды қолдау технологияларын дамытудың кейбір тәсілдеріне арналған.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді қажет ететін инклюзивті практиканың тағы бір субъектісі инклюзивті білім берудің тікелей қатысушылары — жалпы білім беру мекемесінің педагогикалық ұжымы болып табылады. Мұғалімдерді арнайы сүйемелдеу субъектілері ретінде қарастырған жөн, өйткені олардың өздері инклюзивті білімге мамандар ретінде тікелей кіреді, бірақ сонымен бірге олардың кәсіби дайындығының ерекшелігіне байланысты олар ЕБҚ бар балалардың әртүрлі санаттарына қатысты арнайы білімі мен дағдылары бар мектеп консилиумы мамандарының көмегі мен қолдауына мұқтаж. Сүйемелдеудің осы бағытының ерекше маңыздылығына байланысты инклюзивті практикаға енгізілген педагогтарды қолдау технологияларына жеке бөлім арналды [91].

Инклюзивті процесті психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі кезеңдері мен ерекшеліктері

Психологиялық-педагогикалық қолдау процесі циклді және төрт кезеңді дәйекті жүзеге асыруды қарастырады: диагностикалық, іздеу-вариативті, практикалық және аналитикалық (Л. Н.Харавина бойынша). Біздің тәжірибеміз көрсеткендей, жалпы алғанда, үлкен саралау шартымен психологиялық-педагогикалық қолдау кезеңдерін анықтауға ұқсас тәсілді қолдануға болады.

Сонымен, бірінші кезең — диагностикалық-сүйемелдеудің негізін құрайтын барлық компоненттерді бастапқы сараптамадан өткізуді қамтиды. Мұндай компоненттерге мыналар жатады: инклюзивті процестерді бастау үшін білім беру мекемесінің қолда бар ресурстарын бағалау, оның ішінде жалпы білім беру мекемесін «тартуға» қабілетті ЕБҚ бар балалар санының болжамы (дайындық бөлімі); барлық параллельдерде, бірінші кезекте, оқу жылының басында мектепке түскен балалар құрамын олардың арасында арнайы білім беру жағдайларын ұйымдастыруды және білім беру бағытын дараландыруды, жеке білім беру бағдарламасын, оның компоненттерін әзірлеуді (анықтаудың кіші кезеңін) қажет ететін балалардың болуы бойынша бағалау; ерекше білім беру қажеттіліктері бар анықталған балаларды – яғни (ПМПК ұсынымдарымен расталған мектеп консилиумының шешімі бойынша бала сол жерде тексеруден өткен жағдайда) жеке білім беру бағдарламасын және арнайы білім беру жағдайларын әзірлеуді қажет ететін балаларды тереңдетіп бағалау. Бұған мектеп консилиумының барлық мамандарымен тереңдетілген тексеруден өткен балалардың алқалы консилиумдық талқылауы да қосылуы тиіс.

Осылайша, психологиялық-педагогикалық қолдаудың диагностикалық кезеңін бірқатар маңызды ішкі қадамдармен сипаттауға болады.

Екінші вариативті іздеу кезеңінде осы жерде әзірленген жеке білім беру бағдарламасы аясында кешенді қолдаудың мақсатты бағыттарын анықтайды. ПМПК-ның психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру жөніндегі "стратегиялық" ұсыныстарын ескере отырып, ЕБҚ бар баланың барлық білім беру қажеттіліктерін егжей-тегжейлі анықтағаннан кейін алдымен мектеп консилиумы мамандары баланы сүйемелдеудің жеке компоненттерін талқылайды және нақтылайды. Әрбір маман өзінің кәсіби құзыреті шегінде және баланы тексеруді ескере отырып, өзінің жеке маршрутының нұсқаларын ұсынады, олар кейіннен бір жағынан балаға өтемақыны және белгілі бір сүйемелдеу маманының кәсіби қызметі аясында бар ерекшеліктердің «дамуын» қамтамасыз етуі керек, ал екінші жағынан — сүйемелдеудің тұтастығын жүзеге асыра отырып, консилиумның басқа мамандарының қызметімен "үйлесіп" қана қоймай, сонымен бірге белгілі бір дәрежеде баланың басқа балалармен қатар баланы фронтальды оқыту жағдайында мұғалімнің білім беру қызметіне тікелей қатысуы керек. Соңғысына маманның мұғалімге (немесе бірнеше мұғалімдерге) оқытуды ұйымдастыру, режим сәттері, сабақтан тыс іс-шаралар және т. б. бойынша ұсыныстары арқылы да, оқу материалын бейімдеуге мамандандырылған компоненттерді тікелей қосу, мұғалімнің көмекшісі ретінде

сабақтың «матасына» өз іс-әрекетін қосу, бірлескен сабақтар өткізу және т. б арқылы қол жеткізуге болады.

Әрбір маманның мұндай жасақтамалары қатаң өзгермейтін «дизайнға» ие болуы екіталай, пәнаралық талқылау кезеңінде икемді түзетуді қажет етеді және көптеген факторларға, соның ішінде маманның жүктемесіне, көмекке мұқтаж балалардың санына, жұмыс режиміне, қызмет кестесіне байланысты келеді. Сондықтан, бастапқыда олар тек өзгермелі болуы мүмкін.

Бұл кезеңнің нәтижесі оның барлық компоненттеріндегі жеке бағдарланған білім беру бағдарламасы болып табылады, ал психологиялық-педагогикалық қолдаудың өзі әртүрлі мамандардың аналитикалық көзқарастарының ортақтығын, мектеп консилиумының мамандарын сүйемелдеуге қосылу дәйектілігін ескеретін пәнаралық сипатқа ие болады. Тұтас жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу кезеңінде қарастырылуы керек маңызды мәселе - оның даму мерзімін анықтау. Бұл ретте консилиумның әрбір маманы мәлімдеген жоспарланған нәтижелерге қол жеткізу болжамы, оның ішінде педагогтер тарапынан оқу біліктері мен дағдыларын игеру динамикасын жоспарлау, ата-аналардың білім беру процесіне қосылуын есепке алу, балалар мен ересектер арасындағы сыныптағы тұлғааралық қатынастардың жай-күйін бағалау және динамикасын болжау сияқты көптеген факторлар ескерілуі тиіс. Осындай көп факторлы жағдайда осы ЖОБ нұсқасының қолданылу мерзімін анықтау ықтималды вариативті болады.

Үшінші практикалық кезеңде инклюзивті білім беру ортасының барлық субъектілері ерекше баланы психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасын, жеке білім беру бағдарламасында көрсетілген сүйемелдеу мамандарының қызмет бағыттарына, ми әдісі мен формаларына, тұтастай алғанда мектеп консилиумының қызметін ұйымдастыруға сәйкес инклюзивті практиканың басқа субъектілеріне нақты іс-әрекеттер жасалады. Бұл кезеңде баланың жағдайының өзгеру динамикасын және оларға білім беру әсерін күшейту (тағайындау) дәрежесін үнемі қадағалап отыру керек. Бейімделген білім беру бағдарламасының тиімді іске асырылуын анықтайтын балаға қажетті (ПМПК ұсыныстарында жазылған және мектеп консилиумының алқалы қорытындысында егжей-тегжейлі) арнайы білім беру шарттарын қолдау да маңызды болып табылады. Қажетті жағдайлардың тұрақтылығын осындай "бақылау" бағалау білім беру бағдарламасының орындалуын бағалау үшін ғана емес, сонымен қатар оның әр маманының психологиялық-педагогикалық қолдауы аясында жасалған жағдайларды бағалау үшін де маңызды.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің келесі-аналитикалық-кезеңінде, оның атауынан көрініп тұрғандай, консилиумның жекелеген мамандарының іс-әрекетінің тиімділігін талдау және баланы сүйемелдеудің тиімділігін оның барлық аспектілерінде бағалау жүреді. Қазіргі уақытта нақты белгіленген критерийлері жоқ техникалық қызмет көрсету тиімділігін мұндай бағалауды баланың бейімделген оқу материалын игеруінің сертификаттау көрсеткіштері, мектепке дейінгі маңызды дағдылар мен дағдылардың қалыптасуы, баланың әлеуметтенуінің дәстүрлі көрсеткіштері арқылы ғана

анықтауға болатындығы айқын. Мұндай тиімділікті бағалау психологиялық-педагогикалық қолдаудың тағы бір маңызды технологиясы ретінде қарастырылуы керек. Сонымен қатар, мектеп консилиумының әрбір маманы жеке білім беру бағдарламасын іске асырудың кезекті кезеңі аяқталғаннан кейін тағайындалатын консилиум отырысына жоспарланған нәтижелер ретінде баланы алып жүру бағдарламасына «енгізілген» өзінің кәсіби қызметінің нәтижелілігі жөніндегі деректерді ұсынуы тиіс. Жоспарланған сипатқа ие осы кеңесте барлық мамандар сүйемелдеу нәтижелерін, ЕБҚ бар баланы бірге алып жүру шараларына теріс және оң әсер еткен факторларды талдауы керек. Алынған нәтижелер мен инклюзивті баланың білім беру және әлеуметтену динамикасын одан әрі болжау негізінде жеке білім беру бағдарламасының барлық компоненттерін түзету жүзеге асырылады, барлық қолдау мамандарының одан әрі қызметі түзетіледі. Алынған нәтижелерге байланысты жеке білім беру бағдарламасын түзету аясында психологиялық-педагогикалық қолдау процесі жалғасуда немесе білім беру бағытын түбегейлі өзгерту — баланы басқа білім беру мекемесіне шығару туралы мәселе туындайды. Мұндай жағдайдың сипаттамасы өте нақты саналады және инклюзивті тәжірибеде жиі кездеседі, сонымен бірге осы оқу құралынан шеңберінен шығып кетеді [91].

Инклюзивті практикадағы психологиялық-педагогикалық қолдау технологияларына жалпы көзқарастар

Технология ретінде (грек. *teshpo* — өнер, шеберлік, *logos* — ғылым) берілген параметрлері бар өнімді алуға мүмкіндік беретін бастапқы материалдарды түрлендіру әдістері мен процестерінің жиынтығы мен реттілігін түсінеді. Педагогикалық технология (психологиялық-педагогикалық қолдауды педагогикалық технологияларға толық жатқызуға болады) - қатаң ғылыми дизайн және педагогикалық іс-әрекеттің сәттілігіне кепілдік беретін дәлме-дәл жоба; тәжірибеде жүйелі және дәйекті түрде жүзеге асыру мұндай процестің логикасы жоспарланған нәтижелерді неғұрлым нақты болжауға және қол жеткізуге мүмкіндік береді; білім беру кеңістігіне кіретін ЕБҚ бар баланың, мүгедек баланың ғана емес, сонымен бірге оның айналасындағы басқа да балалардың жеке басының дамуына қолайлы жағдайларды қамтамасыз ету; қолайсыз жағдайлардың баланың жеке басына әсерін азайту; қолда бар практикалық тәжірибені және оны пайдалануды ғылыми негізде талдау және жүйелеу; туындайтын білім беру және әлеуметтік-педагогикалық міндеттерді шешу үшін қолда бар ресурстарды тиімді және оңтайлы пайдалану. Педагогикалық технологиялардың сипаттамасына В.П. Беспалько, Л.В. Байбородова, В. В. Гузеев, М.В. Кларин, М.М. Левина, Г. К. Селевко, А.И. Уман және басқа да отандық ғалымдардың, сондай-ақ шетелдік авторлардың (Л. Андерсон, Б. Блум, Т. Гилберт, Р. Мейджер, К. Силбер, Р. Томас және т. б.) жұмыстары арналған. Г. М. Кожаспированың педагогикалық технологиясының анықтамасы негіз ретінде қабылдануы мүмкін, оны орындау реттілігі оқушының жеке басын тәрбиелеу, оқыту және дамыту мәселелерін шешуді

қамтамасыз ететін тәсілдер, әдістер мен қадамдар жүйесі ретінде сипаттайды, ал іс-әрекеттің өзі процедуралық түрде белгілі бір іс-қимыл жүйесі ретінде ұсынылады; яғни бұл педагогикалық процестің компоненттерін кепілдендірілген нәтиже беретін іс-шаралар жүйесі түрінде әзірлеу және процедуралық іске асыру (Г. М. Кожаспирова, 2001)

Психологиялық-педагогикалық қолдау технологиясы білім беру процесі субъектілерінің жеке және кәсіби дамуына қолайлы жағдайларды қамтамасыз ететін үйлесімді пәнаралық өзара әрекеттесуіне негізделген.

«Педагогикалық технология» ұғымын үш аспект бойынша қарастыруға болады:

Ғылыми — оқытудың мақсаттарын, мазмұны мен әдістерін зерттейтін және әзірлейтін және педагогикалық процестерді жобалайтын педагогикалық ғылымның бөлігі ретінде;

процессуалдық — процестің сипаттамасы (алгоритмі), оқыту, тәрбиелеу және әлеуметтендірудің жоспарланған нәтижелеріне қол жеткізу мақсаттарының, мазмұнының, әдістері мен құралдарының жиынтығы ретінде;

қызметтік — технологиялық (психологиялық-педагогикалық) процесті жүзеге асыру, барлық жеке, аспаптық және әдіснамалық педагогикалық құралдардың жұмыс істеуі ретінде. Кез келген технология негізгі әдіснамалық талаптарға - технологиялық өлшемдерге сәйкес келуі керек:

- тұжырымдамалық;
- жүйелілік;
- меңгерушілік;
- тиімділік;
- өндірушілік.

Технологияның *тұжырымдамалығы* әр технология белгілі бір ғылыми тұжырымдамаға, оның ішінде білім беру мақсаттарына жетудің философиялық, психологиялық, дидактикалық және әлеуметтік-педагогикалық негіздемесіне сүйенеді деп болжайды.

Жүйелілік дегеніміз, технология жүйенің барлық белгілеріне, атап айтқанда: процесс логикасы; оның бөліктерінің өзара байланысы; тұтастыққа ие болуы керек деп айқындайды. Психологиялық-педагогикалық қолдау аясында бұл критерий, оның ішінде баланың дамуының бір кезеңінен өту, білім беру ортасында бейімделу және әлеуметтену кезінде баланың жоспарланған жетістіктерін бағалауды анықтау қажеттілігін анықтайды.

Меңгерушілік диагностикалық мақсатты тұжырымдау жоспарлау, сүйемелдеу процесін жобалау, кезеңдік диагностика, нәтижелерді түзету мақсатында құралдар мен әдістерді түрлендіру мүмкіндігін айқындайды.

Тиімділік қазіргі заманғы психологиялық-педагогикалық технологиялар бәсекелестік жағдайда болатындығын және нәтижелері бойынша да, ресурстық шығындар бойынша да тиімді болуы керек, сонымен қатар белгілі бір дәрежеде жеке білім беру бағдарламасына енгізілген жоспарланған нәтиженің төмендеуіне кепілдік беруі керек екенін көрсетеді.

Өндірушілік бұл технологияны басқа ұқсас білім беру мекемелерінде, басқа субъектілерде қолдану (қайталау, көбейту) мүмкіндігін білдіреді.

Инклюзивті практиканы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу технологиялары, өз кезегінде, мыналарға негізделуі керек:

- әр түрлі жас кезеңдеріндегі нормативтік онтогенездің кезеңдері мен заңдылықтарын білу;

- қоғам белгілеген оқыту нормативтерін емес, әрбір нақты жастағы психологиялық міндеттерді түсіну;

- девиантты дамудың әртүрлі нұсқалары бар, осы ерекшеліктердің механизмдері мен себептерін түсінуге негізделген балалардың психикалық дамуының ерекшелігі;

- психикалық дизонтогенездің қандай да бір нұсқасының клиникалық көріністерін және дәрі-дәрмекпен қолдау мүмкіндіктерін білу;

- білім берудің әр сатысының ішінде әртүрлі білім беру міндеттерін есепке алу;

- әр түрлі жас кезеңдерінде балалар қауымдастығындағы өзара әрекеттесудің даму кезеңдері мен заңдылықтарын білу [188].

Мектептің психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумы (ПМПк) қызметінің жалпы технологиясы

Білім беру мекемесінің психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумы қызметінің негізгі қағидаттары, мақсаттары мен міндеттері ЕБҚ бар баланы психологиялық-педагогикалық қолдаудың барлық жүйесі білім беру мекемесінің психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумына (қысқаша ПМПк) біріктірілген сүйемелдеу мамандарының командасы болған кезде ғана тиімді және технологиялық түрде жүзеге асырылуы мүмкін. Бұл инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттарының бірі.

Білім беру мекемесінің консилиум қызметі — бұл жағдайда жалпы білім беретін мектеп негізінде біз мамандардың ЕБҚ бар баланың дамуы мен әлеуметтік бейімделу ерекшеліктерін немесе ол қалыптасқан білім беру жағдайын талқылау режимінде ғана емес, сонымен бірге жеке білім беру бағдарламасының (ЖББ) инклюзивті практикасына енгізілген мұғалімдермен бірге консилиум мүшелерінің дамуын да, сондай-ақ оның құрамдас бөлігі — инклюзивті практикаға енгізілген баланы, оның ішінде жеке білім беру бағытын іске асыру үшін арнайы жағдайлар жасауды қажет ететін мүгедек баланы психологиялық-педагогикалық қолдауды түсінеміз. Инклюзивті білім беру ортасын құру және инклюзивті процесті жан-жақты қолдау туралы айта отырып, біз ПМПк қызметін тек ЕБҚ бар балаға, мүгедек балаға қатысты инклюзивті практиканың негізгі, бірақ жалғыз субъектісі ретінде қарастыра алмаймыз. БМ консилиумы өз мамандарының күшімен осы білім беру мекемесінде жалпы жүзеге асырылатын инклюзивті процесті сүйемелдеуге шақырылғандықтан, инклюзивті білім беру ортасының басқа субъектілері де консилиум мамандарының «көру өрісінде», дәлірек айтқанда оның қызметінің «фокуссында» болуы керек. Ең алдымен, инклюзивті тәжірибеге енгізілген басқа

балалар туралы, яғни ерекше баланы қоршап тұрған балалар (сынып топтары) туралы, сонымен қатар ЕБҚ бар баланың ата — аналары және топтың немесе сыныптағы басқа да ата-аналар, сондай-ақ баланы оқыту мен тәрбиелеуді анықтайтын барлық тәрбиешілер туралы айту керек. Осылайша, біз БМ-да инклюзивті процестің бес субъектісі туралы айтып отырмыз. Олар: жеке білім беру бағытын іске асырудың арнайы білім беру жағдайларын қажет ететін ЕБҚ бар бала, осы сыныптың немесе топтың басқа балалары, ЕБҚ бар баланың ата-анасы және сыныптың басқа балаларының ата-аналары, білім беру процесін жүзеге асыратын педагогикалық топ.

Консилиумге келесі анықтаманы беруге болады: психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум-бұл тұрақты жұмыс істейтін, ортақ мақсаттармен біріктірілген, жеке білім беру бағдарламасына сәйкес ЕБҚ бар баланы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыратын, сонымен қатар инклюзивті білім беру ортасының барлық субъектілерін сүйемелдеуді жүзеге асыратын мамандардың үйлестірілген тобы.

Бұл бөлімде біз негізінен ЕБҚ бар баланы сүйемелдеу ерекшеліктеріне тоқталамыз. Егер баланың ерекшелігінің жалпы стратегиясын (тұтас білім беру бағыты және оны жүзеге асырудың арнайы шарттары) белгілі бір дәрежеде ПМПК (психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссия) мамандары анықтаса, онда сүйемелдеудің тактикалық міндеттерін әзірлеу, белгілі бір маманды қосу кезектілігін нақтылау, БМ-да қажетті жағдайларды нақтылау, нақты түзету бағдарламаларын, тактикаларын таңдау, баланың ерекшеліктеріне неғұрлым сәйкес келетін қолдау технологиялары және оны қарапайым құрдастардың ортасына енгізудің барлық жағдайлары мектеп консилиумының міндеті болып табылады.

Мұның бәрі «психологиялық-педагогикалық қолдау» сияқты жеке білім беру бағдарламасының құрамдас бөлігіне сәйкес келеді.

Сондай-ақ, білім беру мекемесінің консилиумы Білім министрлігінің тиісті Нұсқаулық хаты негізінде әрекет етеді (27.03.2000 ж. № 27/901-6). Бұл әдістемелік құжатта консилиум қызметінің барлық қажетті сәттері мен режимдері анықталған.

Мұндай құрылымдық білім беру қызметіне қойылатын негізгі талап инклюзивті білім берудің құндылық, ұйымдастырушылық және мазмұндық аспектілерін, оның басымдықтары мен принциптерін шынайы түсіну ғана емес, сонымен қатар даму және түзету жұмыстарының нақты міндеттері мен логикасы, барлық мамандардың іс-әрекеттерінің «қажетті уақытта, дұрыс жерде» принцип бойынша нақты дәйектілігі болып табылады.

Білім беру мекемесінің ПМПК мамандарының құрамына белгіленген білім беру маршрутының ПМПК-ны сүйемелдеу және іске асыру бойынша барлық жұмысты ұйымдастыратын және үйлестіретін маманнан басқа, психолог, логопед және дефектолог баламен тікелей жұмыс істейтін мамандар, тәрбиешілер немесе мұғалімдер, сүйемелдеуші маман (оқытушы-ассистент), әлеуметтік педагог, ұзартылған күн тобының мұғалімі, қосымша білім беру мұғалімдері, медбике немесе келісімшарт негізінде шақырылған дәрігер кіре

алады. ПМПК төрағасы болып УВР жөніндегі оқу ісінің меңгерушісі немесе психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің басшысы, өзге әкімші тағайындалуы мүмкін.

Сонымен бірге, тек консилиум құзыретіндегі инклюзивті практиканы қолдау міндеттерін және пәнаралық консилиум сияқты «қуатты» құрылымдық білім беруді талап етпейтін (немесе, ең болмағанда, азайтатын) жалпы педагогикалық міндеттерді нақты ажырату қажет.

Білім беру мекемесінің консилиумының негізгі міндеттеріне (жоғарыда айтылғандай, ЕБҚ бар балаларды қарапайым құрдастарының арасында жай ғана сүйемелдеу мәселелері ғана емес, сонымен бірге балалар қауымдастығындағы әлеуметтік бейімделу ерекшеліктері, балалар тобындағы қатынастар мәселелерін тұтастай алғанда) төмендегілер жатқызылады:

- ЕБҚ бар балаға мамандандырылған көмек көрсетудің режимдік сәттерін қоса алғанда, мамандардың түзету жұмыстарының тактикасы мен нақты технологияларын анықтау және ерекше баланың балалар ортасында және жалпы білім беру мекемесінде бейімделуіне ықпал ететін ұйымдастырушылық іс-шараларды өткізу қажеттілігі;
- Ең алдымен, баланың әлеуметтік және білім беру бейімделу процестеріне, оның құрдастар ортасына және жалпы балалар қауымдастығына шынайы қосылуына қатысты қабылданатын іс-шаралардың тиімділігін іске асыру және динамикалық бағалау;
- БМ-да енгізілген баланың білім беру траекториясын өзгерту бойынша (ата-аналардың келісімімен) (мысалы, баламен жұмыс істеудің жеке және топтық формаларының арақатынасын өзгерту, баланың қарапайым құрдастарының ортасында болу уақыты және т.б.) сараптамалық міндеттер. Егер мұндай шешімдер ПМПК құзыретінде болса (мысалы, жалпы білім беру бағытын өзгерту жағдайында — басқа білім беру мекемесіне немесе білім алудың басқа нысанына көшу қажеттілігі), онда ПМПК баланың ата-аналарын (заңды өкілдерін) ПМПК-ның тиісті ұсыныстарымен ПМПК-ға жүгінуді сұрайды.
- ПМПК-дан өтпеген және «ерекше» мәртебесі жоқ, бірақ соған қарамастан мамандандырылған білім беру жағдайларына және баланы сәтті бейімдеу және оны оқыту үшін әртүрлі мамандардың көмегіне мұқтаж балаларды бөлу бойынша міндеттер. Бұл жағдайда біз мүмкіндігі шектеулі санатына жатқызылуы мүмкін және арнайы білім беру жағдайларын ұйымдастыруды қажет ететін, бірақ әлі де ерекше бала мәртебесіне ие емес (яғни олар аумақтық психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссияда кешенді кеңес беруден өтпеген) балаларды бөлу туралы айтамыз. Бұл мәселені шешу, ең алдымен, оқулықтың жеке бөлімінде келтірілген оқу орнының барлық балаларының білім беру және әлеуметтік бейімделуін бағалауды қамтиды технология;
- Балаларға қосымша мамандандырылған көмек көрсету бойынша мамандардың өзара іс-қимылын үйлестіру міндеттері. Сонымен қатар, консилиум қызметінің негізгі міндеттерінің біріне білім беру процесінің барлық қатысушыларының қызметін үйлестіруді де (пәнаралық және қызметтің

үйлестірілген сипаты қағидаты) жатқызуға болады. Шынында да, консилиумның әр маманы өз құзыреті саласында баланың жағдайы мен дамуы, одан әрі тәрбиелеу, әлеуметтік бейімделу және оқыту тұрғысынан оның мүмкіндіктерін болжау мәселелерін шеше отырып, «ерекше» баланы оқыту мен тәрбиелеудің тұтас көрінісіне өз түсінігін енгізеді. Сонымен, девиантты даму түрін нақтылауда, девиантты дамудың белгілі бір түрінің себептері мен тетіктерін бағалауда, психологиялық түзету жұмыстарының бағыттарын, оның дәйектілігі мен тактикасын анықтауда жетекші рөл психологқа тиесілі, нозологиялық диагноз қоюда шешуші рөл сөзсіз дәрігерге (психиатр, невропатолог және т.б.) тиесілі. Сөйлеуді дамыту сияқты маңызды компоненттің біліктілігі логопедке жүктеледі, ол дефектолог мұғаліммен (және ол білім беру мекемесінде болмаған жағдайда-сынып мұғалімі) бірге білім беру мекемесінің осы түрі аясында баланың мүмкіндіктеріне сәйкес келетін жағдайлар мен оқыту формасын анықтайды. Білім беру дағдылары мен дағдыларының қалыптасуын және олардың осы мекеменің білім беру бағдарламасына сәйкестігін тиісті бейіндегі педагог немесе дефектолог мұғалім де бағалайды. Дамудың әлеуметтік жағдайы, баланың оқу орнынан тыс ортасы, отбасының әлеуметтік мәртебесінің ерекшеліктері әлеуметтік мұғаліммен немесе мектептің әлеуметтік қызметкерімен бағаланады.

Жеке мамандардың барлық осы гетерогенді іс-әрекеттері баланың жеке білім беру маршрутының біртұтас бейнесіне дейін азайтылуы керек, мұнда психологиялық-педагогикалық қолдаудың ерекшеліктерін жеке білім беру бағдарламасының құрамдас бөліктерінің бірі ретінде анықтау оның өте маңызды бөлігі болып табылады. Міне, оның ең маңызды міндеттерінің бірі - баланы консилиумды талқылау осымен айқындалады.

Сонымен бірге, инклюзивті білім беру кеңістігінің басқа субъектілерін сүйемелдеу бойынша консилиум мамандарының қызметін анықтау мүмкін емес. Ең алдымен, консилиум мамандарының алдына бір топта немесе сыныпта «ерекше» баласы бар басқа балалардың өмір сүру сапасын бағалау және оқыту міндетін қою маңызды. Бұл жағдайда біз барлық балалардың білім алу құқығын сақтау туралы айтып отырмыз. Негізінен, сынып балаларын сүйемелдеу функциясын психолог орындауы керек. Оның кәсіби құзыреттілігінде тұлғааралық қатынастарды, қарым-қатынас ерекшеліктерін, балалар командасындағы өзара әрекеттесудің және эмоционалды атмосфераның басқа аспектілерін бағалау жатыр. Консилиумның басқа мамандары да сыныптың, топтың барлық басқа балаларының сүйемелдеуіне қосылуы керек-әрқайсысы өзінің кәсіби құзыреті саласында. Логопед те, дефектолог та, ол болмаған кезде сынып мұғалімінің өзі белгілі бір технологияда ЕБҚ бар бала кіретін бүкіл балалар қауымдастығында тиісті құзыреттердің барабар қалыптасуын бақылауы керек.

Жалпы алғанда, консилиум мамандарының қызметін табиғи түрде бір-бірінен туындайтын бірқатар дәйекті кезеңдерден тұрады деп санауға болады. Нақты тәжірибеде, әрине, мұнда келтірілген жұмыс стратегиясымен кейбір

айырмашылықтар болуы мүмкін, оларды отбасылардың аймақтық, этникалық және әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерімен және т. б. анықтауға болады.

Білім беру мекемесінің ЕБҚ бар баланы сүйемелдеу жөніндегі консилиумы қызметінің технологиясы

ЕБҚ бар балаға қатысты консилиумның жұмысы ПМПК-ның шарттары мен ұсыныстарына сәйкес, ата-аналардың (оларды алмастыратын адамдардың) өтініші бойынша немесе (олардың келісімімен) мұғалімнің, білім беру мекемесінің әкімшілігінің өтініші бойынша басталуы мүмкін екендігі айқын. Бұл жағдайда ата-аналардың келісімі кез-келген жағдайда Даму картасында немесе осы мекемеде балаға арналған басқа құжатта құжатталуы керек. Көптеген арнайы білім беру мекемелері мен медициналық-әлеуметтік медициналық сақтандыру орталықтарында стандартты рәсімге айналған ата-аналардың немесе оларды алмастыратын адамдардың мұндай жазбаша келісімі, ең алдымен, жанжалды жағдайларға байланысты бірқатар жағымсыз жақтардың алдын алуға мүмкіндік береді.

Оқу орнының консилиумының қызметі ұсынудың ыңғайлылығы үшін бірнеше кезеңге бөлінуі мүмкін.

Ең алдымен, ПМПК ұсыныстарына сәйкес мамандардың ағымдағы ресурстарын талдау қажет, олар Мәскеудегі ЕБҚ бар тұлғаларды оқыту туралы Заңға сәйкес БМ-да орындауға міндетті болып табылады. ПМПК ұсынымдарында ұсынылған (сүйемелдеудің қажеттілігі (ассистент-мұғалім), түзету жұмыстарының бағыты (логопед, психолог, дефектолог, арнайы мұғалім, жаттығу терапиясы, дәрігер және т.б., ұсынылған сабақтар мен кеңестер режимі, Dow-дан тыс мамандардың қосымша көмегі, қосымша арнайы жабдықтар және т. б.), ЕБҚ бар баланы белгілі бір БМ топтың немесе сыныптың балалар қауымдастығына сәтті қосу үшін баланы сүйемелдеудің алдын-ала кезеңі ретінде қарастыруға болады.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта ПМПК-мен бірге келетін құжаттар мен ұсыныстарды толықтыратын бала мен оның отбасы (әлеуметтік бөлім) туралы қажетті бастапқы ақпаратты жеткілікті түрде егжей-тегжейлі ұсынуға болатын бірқатар құжаттар, даму карталары және т.б. жасалды.

Баланың әртүрлі мамандардың «өту» реттілігін анықтау маңызды мәселе болып табылады. Әрине, көп нәрсе консилиум мамандарының құрамына немесе баланы қабылдаған оқу орнының түріне байланысты.

Мамандардың (оның ішінде психологтың) баланы бастапқы (тереңдетілген) тексеруі іс жүзінде сүйемелдеудің келесі, бірінші кезеңі болып табылады.

Арнайы білім беру жағдайларын ұйымдастыруды қажет ететін балаларды алдын ала бөлу қажет болған жағдайда алдын ала скринингтік диагностика жүргізіледі (келесі бөлімді қараңыз).

Мамандардың қайсысы «бастапқы тереңдетілген диагностикалық қабылдауды» жүргізуі керек? Осы уақытқа дейін бұл мәселенің біржақты

шешімі жоқ. Ең тиімді екі нұсқа бар. Мекемеде үлкен практикалық тәжірибесі бар психолог болған жағдайда, ЕБҚ бар баланы алғашқы қабылдау бала бұрыннан таныс сынып немесе топ мұғалімімен бірге жүргізілуі керек. Бұл әсіресе баланы енгізудің алғашқы кезеңдерінде тиімді. Белгілі бір себептерге байланысты психолог жеткілікті жұмыс тәжірибесіне ие болмаған кезде, бастапқы қабылдауды кез-келген басқа маманға, мысалы, логопедке немесе дефектологқа өткізген жөн.

Алғашқы қабылдауды психолог жүргізген жағдайда, ол өзінің ұсынымдарында кейбір жағдайларда әртүрлі бейіндегі мамандармен тексерулер (консультациялар) жүргізудің одан әрі реттілігін (басымдылығын) анықтай алады. Мұндай үйлестіру жұмысында психологтың өзіндік тәжірибесі үлкен рөл атқаратыны сөзсіз. ЕБҚ бар балаға алғашқы кеңес беруді жүзеге асыратын психолог өзі және оның отбасы туралы қосымша анамнестикалық мәліметтерді (психологиялық анамнез) және ішінара және әлеуметтік анамнезді (баланың отбасының құрамы, оны дамытумен және тәрбиелеумен айналысатын және т.б.) жинайды. Бұл жағдайда басқа мамандар алынған анамнестикалық деректерді толықтырады және нақтылайды.

Тереңдетілген тексеру жүргізу нәтижелері бойынша баламен жұмыс істеген әрбір маман егжей-тегжейлі қорытынды жасайды, түзету және абилитациялық жұмыс бағдарламалары ЕБҚ бар баланы әлеуметтендіру, олардың нақты бағыттары мен кезеңдері, баламен немесе балалар тобымен жұмыс істеудің тактикасы мен технологиялары тұрғысынан ұсынымдарды нақтылайды. Бұл сізге жақын арада (тоқсан, жарты жыл, ай...) жеке түзету бағдарламасын жасауға мүмкіндік береді. Консилиумның әр маманы өзінің кәсіби көзқарасы аясында баланың психикалық даму ерекшеліктерін бағалауды жалпылауы және оның қорытындысында жеке салалар мен іс-әрекеттің дамуының жеке көрсеткіштерін бағалау нәтижелері негізінде оның типологиялық сипаттамасын, яғни психикалық даму ерекшеліктерін белгілі бір типологиялық категорияға жатқызуы маңызды. Басқаша айтқанда, ол өзінің кәсіби құзыретіне сәйкес диагноз қойды. Медицина қызметкерлерінде бұл нозологиялық диагноз, логопедтерде-диагноздың аналогы-сөйлеу терапиясы туралы қорытынды, психолог психологиялық диагноз туралы сөйлесуі керек, мұғалім мектептегі маңызды дағдылардың қалыптасуына педагогикалық сипаттама беріп, оларды педагогикалық тестілеу кезінде тиісті бағдарламалық талаптарға байланыстыруы керек. Әрбір маманның жеке алынған деректері, оның ішінде олардың әрқайсысының типологиялық сипаттамасы ПМПК бірыңғай хаттамасына (5.2-қосымша) жинақталуы тиіс. Бұл кейіннен алқалы талқылау кезінде консилиум мамандарының әрқайсысының нәтижелерін бағалауға және баланың ерекшеліктерін жалпы қорытынды бағалауға келіп, оны сүйемелдеу, оның ішінде «сыртқы» бағыт бойынша кешенді ұсынымдар әзірлеуге мүмкіндік береді.

Консилиумның міндеттері, ең алдымен, жеке білім беру бағдарламасын, оның ішінде баланы психологиялық-педагогикалық қолдау компонентін дамытуды қамтитындықтан, емтихан рәсімін ұйымдастыру формасы көбінесе

әр маман үшін жеке болуы мүмкін, содан кейін олардың әрқайсысы алған нәтижелерді алқалы түрде талқылап, тиісті алқалық шешім мен жан-жақты ұсыныстар әзірлейді.

Сол сияқты, алқалық тұжырымның тұжырымдамасы, әр маманның баланы сүйемелдеуінің егжей-тегжейлі құрылымы бар жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу олардың әрқайсысының егжей-тегжейлі терең қорытындыларына және барлық мамандардың келісілген ұсыныстарына негізделген. Мұның бәрі консилиумның құрамына белгілі бір талаптар қояды. Консилиумға осы баламен қандай да бір дәрежеде жұмыс істеуге енгізілген барлық мамандар кіреді (бұл да тиісті құжатпен бекітіледі). Осылайша, «баладан балаға» БМ консилиумының құрамы өзгеруі мүмкін: кейбір мамандар (мысалы, психолог немесе дәрігер) үнемі жұмыс істейді, басқалары (сынып мұғалімі, логопед мұғалім, ГПД тәрбиешісі және т.б.) өзгереді. Бұл сонымен қатар олардың бірлескен қызметі мен өзара әрекеттесуіне белгілі бір шарттар қояды.

Консилиум қызметінің бірінші кезеңі консилиумның әрбір маманының жеке қорытындыларын жасаумен аяқталады. Жеке-алқалық зерттеу принципіне сәйкес жеке тексерулер жүргізілгеннен кейін мамандар алынған нәтижелерді алқалық талқылауды бір уақытта ұсыныстарды «жазып», жеке білім беру бағдарламасының «контурларын» анықтай отырып жүргізеді. Бұл талқылауды консилиум қызметінің екінші кезеңі ретінде қарастыруға болады.

Зерттеу нәтижелерін алқалы түрде талқылау баланың дамуының сипаты мен ерекшеліктері туралы түсінікті нақтылауға, оның одан әрі дамуының ықтималды болжамын анықтауға және енгізілген баланың барынша әлеуметтік және білім беру бейімделуіне ықпал ететін дамыту-түзету және абилитациялық іс-шаралардың бағыттарын нақтылауға мүмкіндік береді. Консилиум жұмысының осы кезеңінің соңғы бөлігі баланың ерекшеліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес білім беру бағдарламасын дараландыру бағыттары бойынша шешім әзірлеу, сондай — ақ осы кезеңде қажетті арнайы түзету және дамыту бағдарламаларын айқындау, оларды жүргізу нысаны (жеке немесе топтық) және жиілігі әрбір нақты жағдайда оңтайлы болып табылады. Осылайша ұйымдастырылған жұмыс баланың құрдастарының ортасында ЕБҚ-менмаксималды бейімделуіне және оның осы ортаға нақты қосылуына ықпал етеді.

Консилиум отырысында мамандардың бір-бірімен кейінгі өзара іс-қимылын үйлестіру және келісу, олардың білім беру бағдарламасын бейімдеуге қатысуы (қажет болған жағдайда), мұғалімдердің өз ұсыныстары талқыланады. Психологиялық-педагогикалық қолдау аясында әр түрлі мамандарды баламен жұмыс істеуге қосу дәйектілігі анықталады.

Инклюзивті білім беруді жүзеге асыру жағдайында консилиум мамандары қызметінің тән ерекшелігі-олардың жұмысы басқа мамандардан, ең бастысы мұғалімдер мен тәрбиешілердің қызметінен оқшауланбайды. Бұл білім беру мекемесіндегі «бас» маман ретінде мұғалімге ғана қатысты емес. Қазір білім беру мекемелерінде (арнайы білім беру жүйесінде міндетті түрде) логопед, әлеуметтік педагог, көбінесе медициналық мамандар (невропатолог, психиатр

және тіпті педиатр), денсаулық сақтау мамандары сияқты мамандар жұмыс істейді. Көбінесе олардың жұмысы «неғұрлым көп болса, соғұрлым жақсы» және «бәрі бірден бірге» қағидаттарына сәйкес келеді, және олардың әрқайсысы, ең алдымен, басқалардың не істейтініне қарамастан, жұмыс көлемін барынша толық орындауға таң қалады. Психологтың күш-жігерін логопед, дефектолог мұғалім, дәрігердің күшімен үйлестіру, барлығын біртұтас үйлесімді командаға жинау – бұл консилиумды талқылау және инклюзия жөніндегі үйлестіруші, консилиум жетекшісі қызметінің міндеті. Бұл мамандардан арнайы басқару дағдыларын, байланысты Білім саласындағы білімді, консилиум қызметінде сындарлы атмосфера құра білуді талап етеді.

БМ консилиумы баламен қажетті дамыту және түзету жұмыстарының сипаты туралы жалпы пікірге келмеген, іс күрделі болып шыққан және мамандардың тәжірибесі жеткіліксіз болған жағдайда, мамандар аумақтық (аудандық) ПМПК мамандарына қайта (және кейде бастапқы) кеңес алу үшін жүгіне алады. Көбінесе бұл аумақтық ПМПК мүшелерінің баланы қайта тексеруін қажет етпейді (әсіресе егер бала жақында комиссияда болса), бірақ ПМПК мамандарының комиссия мамандарымен кеңесуін қамтиды. Сол сияқты, баланың ата-анасымен жанжалды қарым-қатынас жағдайында, ата-аналардың кеңес беру ұсыныстарын қабылдамауы және т. б. жағдайларда да осылай әрекет еткен жөн.

Мектеп балаларының арасында әлеуметтік және/немесе білім беру бейімделуінде айқын қиындықтарға тап болған және оларды оқыту мен тәрбиелеу жағдайларын анықтауға мұқтаж балалар анықталған жағдайда, консилиум мамандары ата-аналарды (оларды алмастыратын адамдарды) аумақтық ПМПК-ға жүгінуге кеңес береді және жиі сендіреді. Бұл жағдайда консилиумның жалпы (алқалық) қорытындысы түрінде алынған нәтижелердің көшірмелері аумақтық (округтік) психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссияға беріледі. Онда балаға арналған білім беру бағыты және баланың ең жоғары әлеуметтік және білім беру бейімделуіне ықпал ететін жағдайлар жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша анықталады немесе нақтыланады, баланы дамыту, тәрбиелеу және оқыту үшін жағдайларды ұйымдастыру бойынша қайталама қорытынды және қосымша ұсынымдар беріледі.

Алқалы ұйымдастырылған консилиум қызметінің осы кезеңіне жеке білім беру бағдарламасын, оның негізгі компоненттерін, ең алдымен, оған арнайы білім беру жағдайларын жасауды қажет ететін баланың психологиялық-педагогикалық қолдау ерекшеліктерін әзірлеуді жатқызуға болады. Мұндай әзірлемелердің ерекшеліктері жәрдемақының жеке бөлімінде қамтылады. Мұнда біз жеке білім беру бағдарламасы (ЖББ), оның жеке компоненттері, бұл жағдайда ЕБҚ бар баланы психологиялық-педагогикалық қолдау ата-аналармен бірге талқыланатындығын, олардың мүмкіндіктері мен тілектеріне сәйкес келетіндігін және, сайып келгенде, жеке білім беру бағдарламасына ата-аналар қол қоюы керек екенін атап өтеміз. ЖББ-ның маңызды элементі – бұл бағдарламаның даму кезеңін анықтау. Бұл, өз кезегінде, инклюзивті білім беру кеңістігінде баланың өмір сүруі бойынша консилиумның қайта жүргізілуін

анықтайды, онда ақи іске асыру тиімділігін бағалау, оған қосылған баламен байланысты инклюзивті кеңістіктің басқа субъектілерін сүйемелдеу тиімділігі, сондай-ақ жеке білім беру бағыты мен оны іске асыру жағдайларын қажетті түзету жүргізілуі керек.

Консилиум мамандары қызметінің келесі (үшінші) кезеңі мектеп консилиумының шешімдерін іс жүзінде іске асыру – жеке білім беру бағдарламасын іске асыру, оның ішінде сүйемелдеу мамандарының түзету және дамыту сабақтарын қоса алғанда немесе баланы оқыту мен тәрбиелеу процесіне тікелей арнайы абилитациялық, түзету көмегін, яғни ЕБҚ бар баланы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді айқындайтын барлық құрамдас элементтерді енгізу болып табылады.

Осы мекеменің ұйымдастырушылық ерекшеліктеріне, штат кестесіне және мамандар мен баланың мүмкіндіктеріне сәйкес дамыту және түзету жұмыстары жеке немесе топтық (кіші топтық) режимде өтеді. Баланың даму ерекшеліктеріне және мектепте тиісті мамандардың болуына сәйкес белгілі бір маманның түзету жұмыстарының нақты бағдарламалары, осы жұмыстың технологиялары мен тактикасы, сабақтың қарқындылығы мен режимі анықталады. Сонымен қатар, жеке сабақтың болжамды ұзақтығы да, жалпы сабақ циклі де анықталуы керек.

Сонымен қатар, талқылау барысында және жеке консультацияларда мамандар баламен топта (сыныпта) жұмыс істейтін мұғалімдерге (тәрбиешілерге) арналған ұсыныстарды тіркейді. Бұл сынып (топ) қызметі аясында баламен жұмыс істеудің жеке әдістері мен әдістерін қолдану бойынша ұсыныстар, сонымен қатар материалдың көлемін немесе оны беру қарқынын, бағдарламалық материалдың күрделілік деңгейлерін және т. б. мөлшерлеу қажеттілігін қамтитын ұсыныстар болуы мүмкін.

Баланың немесе балалар тобының жеке ерекшеліктеріне қатысты жеке бағдарланған арнайы психологиялық көмек бағдарламаларын пайдалану (және кейбір жағдайларда арнайы әзірлеу) баланы өз құрдастарының ортасына ЕБҚ бар баланы барынша қосу мәселелерін шешуге ықпал етеді. Бұл, атап айтқанда, белгілі бір түзету мақсаттары бар топтық жұмыс үшін балаларды іріктеудің маңызды міндетін білдіреді. Сонымен, логопедпен айналысатын балалар тобында да сіз ЕБҚ бар барлық балаларды бейімдеу және қабылдау тұрғысынан мұғалім үшін «тірек» болатын балаларды «тандай аласыз».

Баланың әлеуметтік бейімделуіне көмектесу үшін консилиумының психологы мен әлеуметтік педагогының іс-әрекетінің өте маңызды міндеті – ол тек баламен немесе өзі қосылған топпен психологиялық жұмыс жүргізу ғана емес, сонымен қатар білім беру процесінің барлық ересек қатысушыларымен-тәрбиешілермен, мұғалімдермен, ата-аналармен арнайы психологиялық жұмыс жүргізу. Бұл мамандардың, ең алдымен психологтың ерекше қызмет түрі, оның қажеттілігін ПМПк-да ғана емес, сонымен қатар педагогикалық кеңестің немесе әкімшілік тобының шешімі бола алады.

Әр маманның жұмысының осы кезеңінің өзіндік аяқталуы динамикалық тексеру (ЖОБ шеңберіндегі даму және түзету жұмыстарының циклы

аяқталғаннан кейін баланың жағдайын бағалау) немесе қорытынды емтихан болып табылады. Қызмет нәтижелері баланың даму және бейімделу динамикасын бағалау бойынша мамандардың тиісті қорытындысында көрсетіледі. Дәл осындай нәтижені басқа балалардың қоғамдастыққа «ерекше» баланы қосуға бейімделуін бағалау да қарастыруы керек. Консилиумның қызметі үшін баланың білім беру және әлеуметтік жетістіктерін сертификаттау (жанама болса да) маңызды. Соңғысы жалпы психологиялық-педагогикалық қолдау тиімділігінің негізгі критерийлерінің бірі болып табылады [91].

Жеке білім беру бағытын және арнайы білім беру шарттарын әзірлеуді қажет ететін балаларды анықтау технологиясы

Жеке білім беру бағытын ұйымдастыруды және оны жүзеге асырудың ерекше психологиялық-педагогикалық шарттарын (әзірленген жеке білім беру бағдарламасы аясында) қажет ететін балаларды анықтау мәселесі қазіргі уақытта, Мәскеуде оқу орындарына электронды жазба жүйесін енгізу жағдайында, ерекше маңызға ие. Бұл жағдайда балаларының дені сау құрдастар тобында білім алуын қалайтын ата-аналардың көпшілігі, сондай-ақ арнайы білімі жоқ, сондықтан балаларын «ерекше» деп бағаламайтын және дамуында ауытқулары бар ата-аналар өз балаларын кез-келген мамандандырылған Денсаулық сақтау мекемелерін немесе медициналық көмек орталықтарын айналып өтіп, жалпы білім беру мекемелеріне табиғи түрде жазады. Оның үстіне, олардың көпшілігі ПМПК-ға өз қолымен жүгінбейді. Осылайша, білім беру мекемесінің мамандары білім алудың ерекше білім беру жағдайларын қажет ететін балаларды — мектеп бағдарламасын игеруде айқын қиындықтары бар балаларды, дамудың әр түрлі ерекшеліктерінің болуына байланысты анықтау үшін белгілі бір іс-шаралар жүргізу қажет болған кезде жағдай туындайды: белгілі бір зияткерлік жетіспеушіліктерден бастап, бұл балалардың басқа балалармен қатар бағдарламалық материалды игеруіне мүмкіндік бермейтін айқын мінез-құлық пен эмоционалды көріністерге дейін. Мұндай процесс белгілі бір тиімділікке ие болуы керек және мүмкіндігінше тезірек жүруі керек, сондықтан сүйемелдеу мамандары мен мұғалімдер баланың ерекшеліктерін барабар бағалап, жеке білім беру бағытын дамытып, балаға арнайы білім беру жағдайларын жасай алады. Балаларды анықтаудың ұқсас процесі (кейіннен ата-аналардың келісімімен Аймақтық ресурстық ППМС орталығында психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссияда тексеруден өтіп, онда «қосылатын», инклюзивті бала мәртебесін алады) мектеп консилиумы қызметінің кезеңдерінің бірі және психологиялық-педагогикалық қолдаудың алғашқы технологияларының бірі болып табылады (алдыңғы бөлімдерді қараңыз).

Айта кету керек, мұндай бағалауды баланың оқу орнының жағдайларына бейімделу кезеңінен кейін ғана жүргізуге болады. Біріншіден, бұл бірінші сыныпқа кіретін балаларға, сонымен қатар екінші және кейінгі сыныптарға кіретін жаңа балаларға қатысты. Осылайша, арнайы білім беру жағдайлары мен

жеке білім беру бағытын қажет ететін балаларды анықтау процесі мектепте оқытудың үшінші аптасынан ерте басталмауы керек.

Психологиялық-педагогикалық қолдау кезеңдерін талқылау кезінде жоғарыда айтылғандай, қолдаудың диагностикалық кезеңінің осы сәтінде жетекші мамандар сынып мұғалімі және мектеп консилиумының психологы болып табылады.

Мектеп психологының технологиясы төменде сипатталады, және мұнда біз арнайы білім беру жағдайларын қажет ететін балаларды тікелей мұғаліммен бөлу технологиясына тоқталамыз. Білім берудің бастапқы сатысындағы жағдайда-бұл бастауыш сынып мұғалімі, орта мектеп үшін — бұл сынып жетекшісі. Оқу орындарының мұғалімдерінде дефектолог мұғалімдер мен логопедтердің мұғалімдеріне ұқсас мамандандырылған дайындық болмағандықтан, «ерекше» балаларды бөлуге арналған құрал мүмкіндігінше қарапайым және ыңғайлы, бірақ сонымен бірге маңызды ақпарат бере алатындай болуы керек.

Осындай құрал ретінде біз осы жоба шеңберінде мектеп жасындағы баланың даму ерекшеліктерін бағалау сауалнамасын жасап, сынап көрдік.

Сынып мұғалімі мен психологтың бірлескен, іс жүзінде пәнаралық жұмысы жағдайында баланың байқалған ерекшеліктерін талдау мазмұны бірдей болуы керек, сондықтан сауалнаманың бөлімдері мен төменде келтірілген құрылымдық бақылау бөлімдері толығымен ұқсас. Бала сегіз көрсеткіш бойынша бағаланады:

- * Мінез-құлық;
- * Танымдық дамуы;
- * Сөйлеуді дамыту;
- * Бағдарламалық материалды меңгеру;
- * Құрдастарымен ойнау және қарым-қатынас;
- * Эмоционалды ерекшеліктері;
- * Моторды дамыту.

Бағаланатын көрсеткіштердің әрқайсысы үшін мұғалімнің сауалнамасында осы ерекшеліктерді толығымен қамтитын төрт пайымдау қарастырылған. Пікірлер теріс кепілдікте келтірілген, бұл теріс көріністердің сипатын (бар болған жағдайда) бағалауға мүмкіндік береді. Педагог осы пайымдаулардың әрқайсысын мынадай үш градация бойынша бағалайды: «өте елеусіз немесе жоқ»; «байқалады, бірақ тұрақты емес»; «балаға тән және жиі көрінеді», тиісінше «0», «1», «2». сауалнамада ұсынылған (5.1-қосымшаны қараңыз),

Бастапқы өңдеу ретінде осы көрсеткіштің ауырлығын және теріс көрсеткіштердің ауырлығының жалпы сомасын анықтау үшін төрт пайымның әрқайсысы үшін жинақтау қарастырылған. Апробация процесінде шамамен 30-32 баллды құрайтын нормативтік көрсеткіштер алынды. Яғни, баланың білім беру мекемесінде болған жағдайында, мұғалімнің пікірінше, теріс көріністерді (талданатын көрсеткіштер бойынша) жалпы 32 балдан асатын болса, оған арнайы білім беру жағдайларын ұйымдастыру және кешенді психологиялық-

педагогикалық қолдауды «бастау» қажеттілігі бойынша қауіп тобында қарастырған жөн.

Мұғалімнің бірдей параметрлерді бағалауының субъективтілігін азайту, сондай-ақ әртүрлі жағдайларда мінез-құлық көріністері мен оқу іс-әрекетінің ерекшеліктерін бағалау үшін осы кезеңге қатысатын екінші маман-психолог.

Балалар тобындағы диагностикалық бақылау ұғымы

Диагностикалық әдістерді жіктеуде бақылау нашар құрылымдалған диагностикалық әдістерге жатады. Бақылау әдісінің жіктелуі де бар: бақылау зерттеушілердің ұзақтығы мен міндеттеріне байланысты көлденең немесе ұзын болуы мүмкін, байқау психологтың бақыланатын жағдайға қатысу дәрежесіне байланысты енгізілуі немесе енжар болуы мүмкін. Нысанға немесе объектіге байланысты байқау, сәйкесінше, (байқауда мінез-құлықтың немесе даму сипаттамасының кез-келген жағына баса назар аударылған кезде) немесе баланың әртүрлі ерекшеліктері бір уақытта бағаланған кезде, яғни баланың мінез-құлқы оның барлық көріністерінде және т. б. таңдамалы болуы мүмкін.

Төменде сипатталатын бақылауды кез-келген түрге жатқызу қиын. Керісінше, оны скринингтік интегративті байқау деп атауға болады, өйткені бақылаудың осы түрімен психологтың алдына қойылған міндеттерге байланысты балалар тобының (немесе бір баланың) әртүрлі параметрлері мен сипаттамаларын жазуға болады. Мұндай бақылауды әртүрлі оқу және сабақтан тыс жағдайларда жүргізуге болады. Мысалы, сабақ кезінде немесе үзіліс кезінде, күннің әртүрлі уақытында-алғашқы сабақтарда немесе соңғы сабақтарда, негізгі цикл сабақтарында немесе дене шынықтыру немесе еңбек сабақтарында және т. б.

Біздің жұмысымыздың аясында мұндай байқаудың негізгі міндеті мінез-құлқы немесе дамуының жеке сипаттамалары балалардың негізгі бөлігінің мінез-құлқынан өзгеше болатын балаларды бөліп көрсету, яғни олар үшін арнайы білім беру жағдайларын жасау қажеттілігі бойынша қауіп тобындағы балаларды (әлі де болса) бөліп көрсету болып табылады. Мектептерге электронды жазу және мектепке қабылдау кезінде сұхбат немесе тестілеудің болмауы жағдайында мұндай бақылау психологтың құралы болып табылады, ол мамандардың терең зерттеуіне мұқтаж балаларды бөлуге және олардың сәтті бейімделуі үшін арнайы білім беру жағдайларын жасау бойынша ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді.

Мұғалімнің сауалнамасын әзірлеу жағдайындағыдай, жоғарыда қарастырылғандардан біршама ерекшеленетін көрсеткіштер талданады, өйткені олар психологиялық бағалауға тән, бірақ сонымен бірге олар педагогикалық көрсеткіштерге толығымен толықтырылады.

Психолог баланың мінез-құлқы мен жағдайының келесі көрсеткіштерін, оның ішінде психикалық процестерді бағалауы керек:

- Қызметтің операциялық сипаттамалары (қызмет қарқыны, жұмыс қабілеттілігі, назар параметрлерінің сипаттамасы)

- Баланың мінез-құлқының жалпы сипаты, сондай-ақ оның мақсаттылық (реттеуші жетілу) сияқты параметрі;
- Сөйлеу дамуының ерекшеліктері;
- Баланың аффективті және эмоционалды ерекшеліктері;
- Баланың балалармен және ересектермен өзара әрекеттесу ерекшелігі (коммуникативті аспект);
- Баланың мотор үйлесімділігі, ептілігі (баланың бүйірлік мотор және сенсорлық қалауын бағалауды қоса);
- Бақылау әдісінің қосымша элементі ретінде қызмет өнімдерін талдау. Сонымен қатар, мұндай бақылаудың нақты технологиясы және оны жүргізу шарттары жасалып, сыналды.

Бұл жағдайда жағдай мұғаліммен немесе тәрбиешімен психологтың сыныпқа немесе балалар тобына бару уақыты мен мақсаттары туралы міндетті келісімді қамтуы керек. Мұғалім психологтың сыныпқа балалардың білімін тексеру немесе мұғалімнің дайындығын тексеру мақсатында емес, мүлдем басқа себеппен келетінін жақсы түсінуі керек. Бұл психологтан мұғаліммен алдын — ала жұмыс істеуді (кем дегенде әңгіме) талап етеді, оның барысында оған өз міндеттерін түсіндіру керек – «алалардың өзін қалай ұстайтынын және мұғалім оларды қалай ұстауға үйрететінін емес, олардың реакцияларын, шаршау жылдамдығын қалай қарау керектігін» және т.б. мектеп кеңесінде немесе педагогикалық кеңесте жасау өте ыңғайлы, сондықтан мектеп әкімшілігі осындай скринингтің уақытын біледі. Бұл жағдайда мұғалім балаларға психологтың (немесе әлеуметтік тәрбиешінің) келу мақсаттары туралы ескертудің қажеті жоқ.

Мұндай байқаудың келесі шарты – «байқамау» — бұл жағдайда балалар сыныпта басқа біреудің ересек адамын байқамай, табиғи түрде әрекет ете бастайды. Осы мақсатқа жету үшін артқы парталардың бірінде отырған дұрыс және сыныпта болып жатқан нәрсеге жанды және эмоционалды қызығушылық танытпаған дұрыс,. Егер психолог балалармен мүлдем таныс болмаса, алдын-ала, бір күн бұрын, үзіліс кезінде сыныпқа барып, балалармен аздап сөйлескен дұрыс. Осылайша, «бөтен адамның» әсері болмайды, содан кейін сыныпқа барады. Бұл өте маңызды, әйтпесе балалардың мінез-құлқы табиғи болмауы мүмкін, олар сізді тексеруші ретінде қабылдауы мүмкін, бұл олардың мінез-құлқына және реакцияларына әсер етеді, кем дегенде бірінші сыныпқа барған кезде. Тәжірибе көрсеткендей, балалар психологтың кейде сабақта «отыратынын» және оның қатысуын байқамай қалады.

Скринингтік бақылаудың тағы бір шарты оның «біртектілігі» деп санауға болады. Әрине, балалардың аз санын бір рет бақылау өте мазмұнды болуы мүмкін, бірақ балалардың белгілі бір ерекшеліктерін бөліп көрсету, оқыту және/немесе мінез-құлық проблемаларына әкелетін тапсырмалар үшін бір рет бақылау жеткіліксіз болады. Бұл жағдайда сыныпта физикалық тұрғыдан жоқ балалар қауіп-қатерге душар болмауы мүмкін, ал екінші жағынан, өте нормативті, бірақ ауру бала оңай, жанама белгілері бойынша — шаршау,

ашуланшақтық, психикалық белсенділіктің төмен деңгейі — психологтың «назарына» түсуі мүмкін.

Айта кету керек, бұл тіпті бір сыныптағы балалар санына байланысты емес. Ең бастысы, біздің бақылауымыз әртүрлі оқу (өмір) жағдайларында болуы керек. Барлық осы жағдайларды анықтауға болады. Психологтің бірнеше балаларды байқай алуы маңызды.

- Оқу күнінің басталуы: 1-ші, 2-ші сабақтар. Сонымен қатар, психолог әртүрлі оқу міндеттерін жүзеге асыратын және баладан әртүрлі іс-әрекеттерді қосуды талап ететін сабақтарға қатыса алатындығы маңызды;

- Оқу күнінің соңы: 4-ші, 5-ші сабақтар;

- аптаның (тоқсанның) басталуы;

- Аптаның (тоқсанның) аяқталуы;

- Дене шынықтыру сабағы, еңбек сабағы; (екі жағдайда да осы сабақтарда балаларды бақылау кезінде алынған ақпарат өте маңызды);

- Оқу күнінің басталуы, 1-ші, 2-ші сабақтар-бақылау немесе өзіндік жұмыс;

- Кез келген әрекеттің репетициясы;

- Мерекенің өзі немесе кез-келген қойылым;

• Еркін мінез-құлық балаларды ауыстыру;

- Асханадағы балалар.

- Серуендеу кезінде балалар.

Бақылау процесінде анықталған проблемалардың (даму ерекшеліктерінің) себептері мен тетіктерін анықтау сүйемелдеудің диагностикалық кезеңіндегі келесі «қадамның» міндеті – психолог немесе ПМПК-ның басқа маманы (логопед, дефектолог және т. б.) терең тексеру екенін нақты түсіну керек.

Бақылаудың бастапқы нәтижелерін тікелей кестелік нұсқада тіркеу ыңғайлы (кестені қараңыз. 2.1). Ол үшін белгілі бір салада проблемалар болған кезде тиісті бағанға крест немесе белгі қойылады. Қандай да бір саладағы ерекшеліктердің (проблемалардың) едәуір айқын көрінген жағдайында мұндай «белгілердің» бірнешеуі болуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн. Болашақта, егер байқау міндеті бақыланатын мәселелерді нақтылау немесе сапалық ерекшелікті қамтыса, қосымша кестелерді қолдану ыңғайлы (төменде қараңыз).

Қызметтің операциялық сипаттамалары және олардың жалпы баланың мінез-құлқына әсері

Бұл параметрлер бір жағынан баланың психикалық белсенділігінің жалпы деңгейімен өте тығыз байланысты, ал екінші жағынан — динамикалық сипаттамалар, яғни іс-әрекеттің өзінде өзгереді. Қызметтің операциялық сипаттамалары, ең алдымен, жұмыс қабілеттілігі мен қызмет қарқынын қамтиды.

Жұмыс қабілеттілігі

Өнімділік – бұл баланың тұрақты оқу жағдайларына бейімделу мүмкіндігін анықтайтын негізгі сипаттама. Оны «...белгілі бір уақыт ішінде белгілі бір тиімділік деңгейінде тиісті қызметті жүзеге асырудың әлеуетті мүмкіндігі» деп

санауға болады (Қысқаша психологиялық сөздік, 1985). Өнімділік, әрине, сыртқы қызмет жағдайларына да, баланың психофизиологиялық «ресурстарына» да байланысты. Қызмет барысында жұмыс қабілеттілігінің өзгеруі, оның төмендеуі байқалады. Бір типті немесе ұзақ мерзімді қызмет үшін белгілі бір кезеңдерді бөлуге болады: белгілі бір қызмет түрімен жұмыс істеу кезеңі (балалардың әртүрлі санаттарында әр түрлі), оңтайлы жұмыс уақыты, шаршау кезеңі. Соңғысы өтелмеуі мүмкін (бұл жағдайда мотивациялық, ойын және басқа факторлар тиімділікті жоғары деңгейге қайтара алмайды) және өтеледі. Сондай-ақ, қанықтыру туралы өнімділіктің сипаттамаларының бірі ретінде айтуға болады. Қанықтыру шаршауға тікелей байланысты болмауы мүмкін, әсіресе өтелмейтін, ол өнімділіктің мотивациялық аспектісін сипаттайды. Бұл жағдайда бала тек осы немесе басқа әрекеттен шаршады деп айтуға болады. Бұл жағдайда мотивацияның сыртқы немесе ішкі өзгеруі көбінесе қанықтыру факторын «алып тастайды». Алайда, қанықтылықты шаршаумен бірге байқауға болады.

Шаршауды талдай отырып, оны іс-әрекеттің тиімділігі бойынша ғана емес бағалауға болады (бұл қолжазбаны өзгерту, қателер санын көбейту, тапсырмаларды немесе тапсырмаларды толығымен өткізіп жіберу, кемшіліктер және т.б.) және сыртқы белгілері бойынша айқын көрінеді. Соңғысы (шаршаудың көріністерінің физиологиялық механизмдері тұрғысынан объективті) қозғалтқыштың ыңғайсыздығының пайда болуын, ыңғайсыздықты, позаның жиі өзгеруін, қонуды, аяқтың астына бүгуді, партаға қолды, бүкіл денені, қолды ұстап тұруды, сонымен қатар есектің пайда болуын, жиі және терең күрсінуді қамтуы керек. Бала көздерін ысқылай бастайды және т.б. әрине, шаршау назардың сипаттамаларына әсер етеді. Атап айтқанда, назар аудару көлемінің тарылуы, оның тапсырмаға шоғырлану ұзақтығы, сыртқы ынталандыруларға оңай назар аудару (шуылға қарсы тұрақтылықты азайту).

Шаршаудың мұндай психологиялық көріністері әрдайым жоғары алаңдаушылықтың және психикалық дамудың үйлесімсіз нұсқасын көрсететін интропунитивті жеке реакцияларға бейімділіктің көрсеткіштері бола бермейтіні өте маңызды. О.С. Никольскаяның мінез-құлқы мен санасын аффективті ұйымдастыру теориясына сәйкес мұндай моторлы стереотиптік реакциялар көбінесе шаршау кезінде психикалық белсенділікті тонизациялаудың бір әдісі болып табылады. Егер біз дамудың шынайы үйлесімсіз нұсқасымен айналысатын болсақ, мұндай көріністерді ұзақ жүктеме кезінде шаршау жағдайында емес, бала үшін психо-травматикалық және эмоционалды маңызды жағдайларда көреміз. Бұл жағдайда уақытша және эмоционалды параметрлер маңызды.

Осылайша, бақылау әдісін қолдана отырып, жұмыс қабілеттілігінің параметрлерін ажыратуға болады:

- Тым тез өтелмейтін шаршау (жұмыс қабілетінің төмендеуі байқалады);
- Салыстырмалы түрде баяу, бірақ тұрақты, өтелмейтін шаршау (өнімділіктің төмендеуі);

- Тез, бірақ өтелетін шаршау, ең алдымен, белгілі бір қызмет түрінен (мысалы, жазудан) шаршаумен ғана емес, ішінара мотивациялық фактормен де байланысты;

- Бірінші кезекте қызметтің мотивациялық механизмдерімен байланысты қызметпен қанықтыру;

Шаршау белгілерінің пайда болуы және шаршаудың басталуы (яғни өнімділіктің төмендеуі) тек белсенділік сипаты мен назар параметрлеріне ғана емес, ең алдымен белсенділік қарқынына әсер ететіні анық. Әртүрлі балалардағы шаршаудың өзі әртүрлі жағдайларда әртүрлі көрінеді, олардың мысалдары іс-әрекеттің қарқыны сипаттамаларын бақылауды талдауға арналған бөлімде келтірілген.

Қызмет қарқыны

Нормативті баланың мұғалім жоспарлаған барлық нәрсені жасай алатын кезде, қызметтің біркелкі, тұрақты қарқыны деп санаған жөн. Сабақта балалардың мінез-құлқын бақылау, басқа жағдайларда, олардың қызмет қарқыны тұрғысынан балалардың бірнеше санатын ажыратуға болады.

Кейбіреулер тез және белсенді жұмыс істей бастайды, бірақ тапсырмалар шаршап немесе күрделене түскен сайын олардың жұмыс қарқыны төмендейді (көбінесе тапсырмаларға қызығушылықтың төмендеуіне сәйкес). Олар сабақтың жалпы бағытын бақылауды тоқтатады, бұл қызығушылықтың жоғалуына немесе мазасыздықтың пайда болуына әсер етеді: «Мен бұл жерде не болып жатқанын түсінбеймін». Бала алаңдай бастайды, айналады және көршісін көруге тырысады, бұл жылдамдық проблемалары емес, баланың назарын аудару қиындықтары туралы әсер қалдырады. Алайда, абзацтың басына оралғанда, мұндай құбылыстардың мүлдем басқа себептерін көрудің мағынасы бар: шаршау аясында қарқынның төмендеуі. Мұндай құбылыстар көбінесе моно байқалады, немесе өте таусылған балаларда, алғашқы сабақтарда, көбінесе «жұмыс» күнінің соңында жұмыс қабілеті төмен балаларда байқалады.

Басқа балаларда белсенділік қарқынының төмендеуін емес, оның айқын біркелкі еместігін атап өтуге болады. Мұндай балалар туралы мұғалімдер «батареямен жұмыс істейді» дейді (қосу — өшіру). Сонымен қатар, егер сіз сабақтың өзінде ұсынылған тапсырмалардың сипатын Мұқият талдайтын болсаңыз, онда жұмыстың күрт баяулауына немесе, керісінше, жылдамдықтың үдеуіне әкелетін белгілі бір тапсырма түрін ажыратуға болады.

Көбінесе жылдамдықтың ауытқуының бұл түрі сөйлеудің даму проблемалары бар ұлдарда байқалады. Сонымен қатар, ауызша емес сипаттағы тапсырмаларды (атап айтқанда, математика сабақтарында: есептерді емес, мысалдарды шешу) бала тиісті қарқынмен орындайды және ауызша материалды талдау қажеттілігі (бұл жағдайда тапсырмалар шарттары). Мұндай бала орыс тілі сабақтарында «тасбақа» болып көрінетіні түсінікті.

Үшінші нұсқа бұл қарқын мәселесі емес, бірақ сыртқы жағынан олар қарқын қиындықтары сияқты көрінеді, бірақ баланың жұмысқа кіруі, «қосылуы» проблемалары. Мұндай балалар сабақтың басында өте баяу

қозғалады; олар ұзақ уақыт бойы жинала алады, баяу және қалай жұмыс істегісі келмесе де, ұзақ уақыт бойы «серпіліп» кетеді (яғни, психикалық белсенділіктің инерттілігінің айқын белгілерін көрсету), бірақ біртіндеп, тапсырмаға немесе белгілі бір қызмет түріне қосылып, мұндай бала тиісті қарқынмен жұмыс істей бастайды, атап айтқанда, тіпті сыныптастарын қуып жете алады сабақ жоспарын орындау.

Әрекет қарқынына байланысты проблемалардың тағы бір нұсқасы бұл баланың барлық іс-әрекеттеріндегі баяу қарқыны. Мұндай бала сабақта тез жұмыс істеп қана қоймайды, сонымен қатар баяу жазады, оқулықтарды баяу шығарады және Беттерді аударады. Балаға тән іс-әрекеттің бұл қарқыны барлық нәрселерде, тіпті сөйлеу мен тамақтануда да көрінеді. Бұл жағдайда, шын мәнінде, баланың белгілі бір «патологиясы» туралы айту мүмкін емес, бірақ оның мүмкіндіктері (бұл жағдайда қарқыны) оған білім беру ортасы (бұл жағдайда бағдарлама) талаптарына сәйкес келмейді.

Сондай-ақ, төтенше жағдайларда, соның ішінде психо-травматикалық және сараптамалық жағдайларда белсенділік қарқынының ситуациялық түрде баяулауы туралы айтуға болады. Жұмыстың толық мүмкін еместігіне дейін қарқынның мұндай баяулауы бақылау және тәуелсіз жұмыстар кезінде, сондай-ақ әртүрлі жағдайларда тақтаға жауап беру кезінде байқалуы мүмкін. Ең типтік жағдай: мазасыз бала және директивалық тәрбиеші, мазасыз бала және уақыттың жетіспеушілігі. Алайда, басқа жағдайлар болуы мүмкін: мұғалімнің баланы қабылдамауы, оның (мұғалімнің) баланың қабілетсіздігіне деген сенімі. Мұндай балада қазіргі дәптерлерін талдағанда біз «қарқын» проблемаларын көрмейміз, бірақ бақылау үшін дәптерді ашу жеткілікті, өйткені қарқын проблемалары айқын болады. Біз баланың бастапқы тапсырмаларда «баяулап қалғанын» екенін көреміз, тіпті келесі тапсырмаларға кірісуге уақыт жоқ. Егер белгілі бір тапсырма түріне психологиялық «блоктау» болса (мысалы, математикалық есептерді шешу), бала дәл осы тапсырмада «қатып қалады», дегенмен ол алдыңғы тапсырмаларды тиісті қарқынмен орындай алады.

Жағдайлық деп соматикалық әлсіреген немесе ауырған баланың қарқынының төмендеуі деп атауға болады. Бұл жағдайда біз бүгін қарқын проблемаларын көреміз, бірақ келесі жолы байқау жағдайында мұндай бала сыныптастарының арасында қарқын сипаттамасынан ерекшеленбеуі керек.

Импульсивтілікпен байланысты іс-әрекет қарқынының өзгеруінің тағы бір ерекшелігі-бұл жағдайда бала тез жұмыс істейді, бірақ ақымақ, өз қателіктерін көрмейді, өз қызметін басқара алмайды. Мұндай импульсивтілік балаға тән болуы мүмкін, содан кейін біз реттеу, бағдарламалау және бақылау функцияларының жетілмегендігін болжаймыз, бірақ басқару функциялары әлсіреген кезде шаршаудың салдары болуы мүмкін.

Осылайша, қызмет қарқынын бақылауды талдай отырып, оның келесі параметрлерін ажыратуға болады:

- шаршаудан (физикалық немесе психикалық)туындаған белсенділік қарқынының күрт төмендеуі;
- қызмет қарқынының әркелкілігі немесе ауытқуы;

- психикалық қызметтің барлық салаларында көрінетін іс-әрекеттің төмен жеке қарқыны (әдетте, психикалық белсенділіктің, психикалық тонның жалпы төмен деңгейімен байланысты);

- «қатып қалғанға» дейінгі іс-әрекет қарқынының ахуалдық (психологиялық негізделген) төмендеуі;

- жағдайлық, соматикалық негізделген қызмет қарқынының төмендеуі;

- қызметті жеделдету, оның импульсивті сипаты. Жауапты және қиын тапсырмалардан (тәуелсіз немесе тест) кейін шаршау аясында белсенділік қарқыны нормативті түрде төмендейтіні анық, сонымен қатар қазіргі балалардың ауа-райына сезімталдық, соматикалық әлсіздік және жиі жеткіліксіз немесе дұрыс емес тамақтану сияқты ерекшеліктерімен байланысты.

Сабақта және одан тыс жерде (серуенде, асханада) баланың мінез-құлқын байқау арқылы сіз диаметрлі қарама-қарсы сипаттамаларды (қарқыны да, өнімділігі де) көре аласыз. Атап айтқанда: сабақтың ортасында шаршап қалған бала тек жалпы қарқынмен ғана емес, тіпті өздігінен де үзілісте кенеттен «Мәңгілік қозғалтқышқа» айналады. Ол киінеді, жүгіреді және итереді, оған белгісіз әрекетті көрсетеді, бірақ егер сіз талдай бастасаңыз, оны келесідей сипаттауға болады: нәтижесіз және мақсатсыз, яғни хаотикалық.

Бұл психикалық белсенділіктің жоғары деңгейінің көрінісі емес екенін және Біз үнемі оқу жағдайында көргенімізге қайшы келмейтінін түсіну маңызды. Шын мәнінде, бала бізге бұрынғыдай шаршауды көрсетеді, бірақ бұл жағдайда қозғалтқышты босату мүмкіндігі бар. Сабақта және одан тыс жерде, еркін, бақыланбайтын жағдайда баланың байқалған мінез-құлқы арасындағы»"қарама-қайшылықтардың» тағы бір нұсқасы мүлдем керісінше болады. Белсенді, сабақта жеткілікті қарқынмен жұмыс істейтін бала жалпы толқуларға қосылмай, үзіліске бей-жай отыра алады. Бұл сонымен қатар психологты шатастырмауы керек, өйткені екі мысал да шаршауға жауап берудің әртүрлі модельдері болып табылады. Сонымен қатар, сипатталған жағдайлардың біріншісі мектептегі бейімделу қаупі бар баланың жұмыс қабілеттілігінің ерекшелігін, ал екіншісі — коммуникативті проблемалар қаупі бар баланың іс-әрекет қарқынының ерекшеліктерін көрсетеді.

Баланың мінез-құлқы сипаты, оның мақсаттылығы

Баланы әртүрлі жағдайларда бақылау реттеуші компоненттің қалыптасуын тікелей көрсететін оның мінез-құлқы мен жалпы қызметінің мақсаттылығын бағалауға мүмкіндік береді.

Іс-әрекетті ерікті реттеу баланың барлық мінез-құлқын ғана емес, сонымен бірге оның танымдық іс-әрекетінің сипатын да анықтайтын және «модуляциялайтын» параметр болып табылады, өйткені кез-келген іс-әрекетте реттеу оның құрамдас бөлігі болып табылады.

Баланың жоғары психикалық функциялары мен жеке басын қалыптастырудың негізгі компоненттерінің бірі ретінде реттеуші жетілудің (жасына сәйкес) маңыздылығын көптеген мамандар атап өтті.

Тиісінше, құрылымдық сабақ, сабақ жағдайында да, «еркін» жағдайда да баланың мінез-құлқының табиғаты осы жетілу дәрежесін, оның мінез-құлық көріністерін ғана емес, эмоционалды экспрессиясын да басқара алатындығын көрсетеді. Бұл жағдайда байқау әдісі тұтастай алғанда қызметті реттеудің қалыптасуын, оның мақсаттылығын бағалау міндетіне жеткілікті сәйкес келеді.

Нормативтік тұрғыдан жетілмеген бала өзінің мінез-құлқымен бірден назар аударады. Мұндай бала өте тыныш, оңай алаңдатады, көбінесе сөйлеу және мотор арқылы бұзылады. Ол сабақтың барысын қадағалай алмайды, үнемі бірдеңе айтады, «өздігінен» немесе сыбырлап оқи алмайды, мұғалімнің мұқият бақылауына мұқтаж. Мұғалім оны үнемі «тартып» тұратын сияқты. Көбінесе сабақтарда олар өз ойынымен айналысады, тапсырмаларды сәтті орындауға қызығушылық танытпайды, іс жүзінде сыныптың жұмысына кірмейді немесе кейде қосылады (мұғалім келді, Жалпы эмоционалды көңіл-күй, ойын және т.б.). Мұндай баланың мінез-құлқын импульсивті, мақсатсыз, сыртқы ортаның «өрісінің» және сыртқы ынталандырудың әсеріне тәуелді деп сипаттауға болады (және сыныпта мұндай ынталандыру үстелдегі көршінің сағаты да, ұшып бара жатқан шыбын да болуы мүмкін).

Өз мінез-құлқын өз бетінше реттей алмау, әсіресе баланың жасын білдіретін болсақ, қызметтің реттеуші компонентінің айтарлықтай жетілмегендігін сипаттайды. Сонымен, 6-6, 5 жастағы бала үшін, тіпті шаршау жағдайында-бұл табиғи нәрсе, ал 7-8, 5 жастағы бала үшін бұл параметрде айқын жетілмегендіктің дәлелі болады. Осылайша, психолог әрдайым баланың жасын және әр жас үшін қолайлы мінез-құлықты байланыстыруы керек.

Бақылау әдісімен реттеушілік жетілудің (мақсаттылықтың) неғұрлым жоғары деңгейін, атап айтқанда, берілген қызмет алгоритмін қою және ұстап тұру мүмкіндігін және оның орындалуын бақылауды бағалауға болады. Ұқсас алгоритмді сырттан орнатуға болады және мұғалімнің көп компонентті тапсырмасы болып табылады. Мысалы, «оқулықты алыңыз, N-бетті ашыңыз, екінші жаттығуды жоғарыдан дербес бөлшектеніз». Осындай көп сатылы тапсырмамен бала ішкі алгоритм түрінде әрекеттер тізбегін сақтауы керек (іс-әрекеттің әр кезеңінің нәтижесін алдын-ала бақылауды қамтитын әрекеттер тізбегі). Бақылау кезінде біз алгоритмді ұстап тұрудың қиындықтары немесе осындай алгоритм-бағдарламаны құру мүмкін еместігі (сыртқы бағдарламалау қажеттілігі және осындай бағдарламаның орындалуын бақылау) баланың мінез-құлқының сипатына, «үлгісіне» қалай әсер ететінін көре аламыз. Сонымен қатар, қызмет бағдарламасын құра алмайтын және сақтай алмайтын бала жиналмаған, ұқыпсыз, үнемі алаңдататын көрінеді. Қарапайым тапсырма немесе ересек адамның сыртқы бағдарламалауы болған жағдайда, бала белгілі бір тапсырманы орындауда сәтті болады және бұл іс-әрекет алгоритмін ұстап тұру қиындықтары бар баланы тез таусылатыннан (жұмыс қабілеті төмендеген бала) ажыратады, дегенмен мінез-құлықтың «үлгісі» ұқсас болады.

Осылайша, мінез-құлық сипатын бағалау кезінде, ең алдымен, нормативтік жетілмегендіктің осындай белгілерінің болуына назар аудару керек:

- қозғалыс және сөйлеу тежелуі;

- алаңдаушылық;
- импульсивті реакциялардың (жауаптардың), импульсивті мінез-құлықтың болуы;
- шаршаудың басталуына қарамастан, кез-келген уақытта тапсырмалардан, сабақтың мәнмәтінен «алшақтау» мүмкіндігі (бұл жағдайда реттеуші жетілмегендіктің көріністерінің бірі ретінде іс-әрекеттің төмен мотивациясы туралы айтуға болады).
- сыртқы іс-әрекетті бағдарламалау қажеттілігі (мұғалім баланы толық бақылауы керек). Бұл жағдайда мұндай проблемаларды баланың өзіне деген невротикалық сенімсіздігінен ажырату керек, егер ол тапсырманы орындау кезінде өзінің құзыреттілігін растауды қажет етсе және осы мақсатта мұғалімге жиі жүгінсе.
- көп компонентті қызмет алгоритмін құру және бақылау қиындықтары.

Моториканың ерекшеліктерін бағалау: мотор үйлесімділігі, ептілік

Психикалық белсенділіктің өнімділігін реттеудің құрылымын психикалық белсенділіктің алғышарттарының немесе компоненттерінің бірі ретінде қарастыра отырып, еркіндікті реттеуші қамтамасыз етудің негізінде жатқан қалыптасу реттілігі бойынша бірінші деңгейді, атап айтқанда мотор белсенділігін реттеуші қолдауды атап өткен жөн. Онтогенезде мотор белсенділігінің қалыптасуының дұрыс реттілігі, оның динамикалық құрылымы мен ерекшеліктері, тұтастай алғанда баланың физикалық дамуы психикалық дамудың маңызды компоненттерінің бірі, осы Тұжырымдаманың кең мағынасында даму бағдарламасын «дамытудың» негізі болып табылады. Бұл мағынада моторика туралы (ұсақ немесе жалпы болсын) және баланың жалпы мотор үйлесімділігін бағалау туралы айтатын болсақ, моториканың белгілі бір дәрежеде реттеудің көрінісі екенін атап өткен жөн (керісінше, барлық әрекеттерді реттеуге қатысты).

Сонымен қатар, моториканың белгілі бір ерекшеліктерінің болуы баланың дамуының жалпы деңгейін бағалауға қосымша сипаттамаларды енгізуге ғана емес, сонымен қатар реттеуші формацияның да, Мінез-құлық ерекшеліктерінің де себептерін ішінара анықтауға мүмкіндік береді. Өз қозғалыстарын реттеу өте күрделі, көп компонентті нәрсе болғандықтан және қозғалтқыштың ептілігін ғана емес, сонымен қатар белгілі бір қозғалыстың күші мен бағытын реттеуді, жалпы қозғалыстарды үйлестіруді қамтитындықтан, проблеманың дәл осы сипатын мамандар көбінесе агрессивтіліктің көрінісі ретінде дұрыс бағаламайды — күш пен қозғалыс бағытын реттеудегі қиындыққа байланысты немесе жаман мінез — құлық-мотор импульсивтілігіне байланысты. Мұндай проблемаларды біз көбінесе нормативтік жетілмеген балада, әсіресе шаршау аясында байқаймыз.

Осылайша, баланың моторикасының көріністерін бақылау (мысалы, дене шынықтыру сабақтарында, серуендеу кезінде немесе еңбек сабақтарында) моториканы реттеудің қалыптаспауымен байланысты шынайы мінез-құлық

проблемалары мен проблемаларын белгілі бір дәрежеде ажыратуға мүмкіндік береді.

Кәдімгі сабақта және өзгеріс кезінде байқау барысында баланың қаншалықты «ұқыпты» екендігі бағаланады: оның заттары партадан құлап кете ме, қалам немесе сызғыш қолынан түсіп кете ме, ол көршісін шынтағымен қаншалықты жиі ұстайды және т.б., ол жалпы мотор ойындарында, соның ішінде ептілік ойындарында қаншалықты сәтті болды («тоқу», «бүргелер», «резеңке жолақ» және, әрине, дәстүрлі, қазір ұмытылған «классика» ойыны). Шешінетін бөлмеде балаларды бақылау кезінде тұрмыстық моториканың қалыптасуын оңай талдауға болады: аяқ киім мен ұқсас моториканы байлаудан бастап, баланың киіну немесе шешіну қарқынына дейін, осы процестердің ептілігі. Баланың моторикасының ыңғайсыздығы, оның үйлесімсіздігі көбінесе баяу қарқынмен, баланың летаргиясымен және сол жақ бүйірлік артықшылықтардың болуымен біріктірілуі мүмкін. Соңғы жағдайда қозғалтқыштың ыңғайсыздығы және сол жақ бүйірлік артықшылықтардың болуы ми жүйелерінің функционалды өзара әрекеттесуінің қалыптасу ерекшелігінің салдары болады, бұл көбінесе кеңістіктік көріністердің қалыптасуында тапшылыққа әкеледі, нәтижесінде сөйлеу функциясының қалыптасу ерекшелігі, тұтастай танымдық белсенділік. Ал баяу қарқын, баланың летаргиясы немесе оның экстремалды көрінісі — апатия — ең алдымен баланың психикалық белсенділігінің төмен деңгейін сипаттайды.

Айта кету керек, әртүрлі сипаттамалардың (мінез-құлық, қозғалыс, сөйлеу, жылдамдық, өнімділік және баланың басқа да көріністерінің сипаттамалары) өзара байланысын осындай (жүйелі) түсіну олардың даму процесінде жүйелі өзара әрекеттесуі туралы түсінік береді.

Дене шынықтыру сабақтарында баланы бақылау арқылы сіз жалпы моториканы, баланың қимылдарының үйлесімділігін, қарқындылық сипаттамаларын бағалай аласыз.

Бұл жағдайда байқауда бағалауға болады:

- ойын барысында да, ересек адамның тапсырмасы бойынша да ырғақты және үйлестірілген қозғалыстарды орындаудың сәттілігі: екі аяқпен секіру (оның ішінде кезекпен), екі немесе бір аяқпен арқанмен секіру, дұрыс (реципрокалық) еңбектену, марширлеу мүмкіндігі — «сарбаз сияқты»;

- жүгіру кезінде қолдар мен аяқтардың үйлесімділігі, швед баспалдағына өрмелеу, пластунға өрмелеу және т. б. тепе-теңдікті сақтау, тепе-теңдікті сақтау қабілеттерін бағалау маңызды, мысалы, тар орындықта немесе бөренеде, оның ішінде қозғалыста;

- әртүрлі диаметрлі доппен ойындардағы сәттілік, оны аулау немесе лақтыру кезіндегі ептілік, лақтырудың дәлдігі, допты лақтыруға керек күш, лақтыру және қашықтықты байланыстыра білу.

Бақылау кезінде бағалауға болатын ең маңызды «мотор» параметрлерінің бірі-қозғалтқыштың бүйірлік қалауын бағалау. Жан-жақты ерекшеліктерді бағалау жүйесіне саналы түрде белгілі қолмен жасалатын сипаттамалар кірмеуі керек, мысалы: бала қандай қолмен жазады, сурет салады, тамақ ішкенде қасық

ұстайды және т. б. Мұндай сынақтар әлеуметтік-мәдени тәжірибені игеру процесінде қалыптасатын және кейде баланың бүйірлік қалауларының көрінісі болып табылмайтын әлеуметтік қолайлы және әлеуметтік мақұлданған дағдыларды сипаттауы мүмкін (мысалы, шамадан тыс оқу жағдайында).

Психологтың бақылауымен, қолдарымен немесе бүкіл денесімен күрделі, ерекше, стереотиптік қайталанатын қозғалыстардың болуы, аяқ ұшымен ұқыпты жүрмеу, тұтастай алғанда басқа мотор стереотиптерінің болуы, аутистикалық типтегі бұзылулары бар балаларға тән болуы міндетті. Сондай-ақ, интрузивті қозғалыстардың болуы, «невротикалық» деп аталатын, бөртпе, бұралу, кене және т. б.

Бірінші типтегі ерекшеліктер жиі кездеспейді, бірақ мінез-құлықтың осы және басқа да белгілері әдетте стресстік жағдайларда, шаршау жағдайында күшейеді, бірақ олар әр түрлі сипатқа ие: стереотиптік немесе қиял-ғажайып қозғалыстар балалардағы басқа ерекше көрсеткіштердің арасында кездеседі, біз айтқандай, аутистикалық бұзылулардың нұсқалары бар, ал «невротикалық» қозғалыстар интропунитивті даму түрі бар балалар-қауіпті, мазасыз, өз іс-әрекетінің нәтижелеріне тым сыни қарайды.

Сөйлеуді дамыту ерекшеліктері

Психолог баланы сөйлеу дамуының ерекшеліктері тұрғысынан не және қалай бағалай алады, бір жағынан, логопедтің қызмет саласына «енбейді», екінші жағынан, кем дегенде кеңес немесе маман — логопедтің көмегін қажет ететін балаларды анықтау туралы айту мағынасы бар.

Мұнда біз сөйлеу дамуының параметрлері туралы сөйлесетін боламыз, оны психолог байқау процесінде атап өтуі керек. Сөйлеу ең күрделі және жан-жақты психикалық процестердің бірі болғандықтан, сөйлеуді дамыту ерекшеліктерін бағалаудың көптеген параметрлері болатыны анық.

Сізге назар аудару керек бірінші нәрсе – сөйлеу әрекеті: ол жағдайға да (мысалы, сабақ немесе өзгеріс) және жасына да сәйкес келуі мүмкін. Бұл жағдайда, сөзсіз, сөйлеу әрекетін ерікті реттеудің қалыптасуының нормативтік деңгейін ескеру қажет. Сөйлеу белсенділігі төмендеуі мүмкін, бірақ сонымен бірге жалпы дамыған сөйлеу байқалады. Бұл жағдайда төмен сөйлеу белсенділігінің байқалатын құбылысы баланың жеке ерекшеліктерін сипаттайды — «үнсіз», яғни интропунитивті жеке қасиеттерді қалыптастыру үрдісі, оның психикалық белсенділігінің төмен деңгейі ретінде сипатталады және сөйлеуді дамыту мәселелерін «маскировка» жасай алады.

Мұндай бала, егер ауызша жауап қажет болса, танымдық іс-әрекеттің ауызша компонентінің жеткіліксіз қалыптасуының әртүрлі белгілерін көрсетеді (бұл дамымау дәрежесін логопед анықтауы керек), олар дұрыс емес білімде және көптеген күнделікті сөздерді қолдануда, зат есімдер мен етістіктердің белсенді сөздігінде заттардың (сын есімдердің) сапасын, қасиеттері мен белгілерін сипаттайтын сөздердің жетіспеушілігімен, сондай-ақ іс-әрекет тәсілдерімен көрінуі мүмкін. Бұл балаларда қарапайым предлогтарды қолдану

кезінде қателіктер жиі кездеседі және күрделі предлогтарды өте сирек және қате қолданады. Тілдің грамматикалық формаларының жеткіліксіз қалыптасуы байқалады-іс аяқталуларындағы қателер, етістіктердің уақытша және түрлік формаларының араласуы, сәйкестік пен басқарудағы қателер, сөзжасам қиындықтары (сөзжасамның сирек қолданылуы). Бұл балалардың сөйлеуінде айтарлықтай қиындықтар немесе сөйлемдерді тарату немесе күрделі салу мүмкін еместігі байқалады. Айта кету керек, мұндай бала дыбысты айтудың кемшіліктері мен буын құрылымының бұзылуын, дыбыстық талдау мен синтезді игерудегі қиындықтарды сақтайды.

Сөйлеудің дамымау белгілерін көрсетуге болатындығы түсінікті, ал сөйлеу белсенділігі жеткілікті балалар, кейде шамадан тыс сөйлеу белсенділігі бар балалар (ауыр жағдайларда сөйлеу ағымы іс жүзінде тоқтамайды). Шамадан тыс сөйлеу белсенділігі бар бала сөйлеуді дезинфекциялаудан басқа, нормативтік жетілмегендіктің басқа белгілерін көрсетеді — тыныштық, қозғалтқыштың бұзылуы, алаңдаушылық және т. б. (қараңыз. бұл ретте күрделі тапсырмаларды орындау кезінде 6,5—7,5 жастағы баланың жұмыс процесінде, мысалы, өз іс-қимыл бағдарламалары сияқты дауыстап айтуға құқығы бар екенін, бірақ бұл ретте қызметтің реттегіш компонентінің қалыптаспауының басқа да белгілері байқалмайтынын ескеру маңызды.

Сөйлеу белсенділігінің ауырлығы баланың шаршауының басталуына байланысты, оның өсу бағытында да, азаю бағытында да өзгеруі мүмкін, яғни ол қызметтің операциялық сипаттамаларына байланысты болады

Айта кету керек, танымдық іс-әрекеттің ауызша компонентінің қалыптаспауының және реттеуші формацияның болмауы көбінесе церебральды-органикалық генездің психикалық дамуы тежелген балаларды сипаттайды (К. С. Лебединскаяның жіктелуіне сәйкес).

Өз жазбаларында психолог сөзсіз сөйлеудің дыбыстық жағынан қалыптаспағанын атап өтуі керек, бірақ ешқандай жағдайда балаға сөйлеу терапиясының диагнозын қоймаңыз!

Сөйлеудің ерекшеліктері тұрғысынан бақылаушының назарын аудару керек келесі нәрсе — сөздік қорының көлемі және сөйлеу сөздерінің орналасу дәрежесі. Көбінесе балалар қарапайым қысқа сөйлемдерді қолданғанды жөн көреді, ал күрделі сөйлеу құрылымдарын — күрделі және күрделі сөйлемдерді қолдану олар үшін айтарлықтай қиындықтар туғызады, сонымен қатар кейбір предлогтардың белсенді сөйлеуінде дұрыс қолданылуы. Сонымен қатар, сын есімдердің салыстырмалы дәрежелерін қалыптастыру, тұтастай алғанда сөзжасам проблемалары байқалса да, сөйлеудің дамымауының ресми белгілері болмауы мүмкін (бұл әсіресе орыс тілі сабақтарында байқалғанда байқалады) күрделі сөйлеу құрылымдарын, оның ішінде кеңістіктік-уақыттық және себеп-салдарды түсіну проблемаларының болуы. Мұндай балалардағы сөздік қорының жетіспеушілігі сөйлеуде мағынасы жағынан жақын сөздерді қолдану арқылы «өтелуі» мүмкін, көбінесе — дыбыстық жағынан (парафазия деп аталады). Бұл жағдайда кеңістіктік көріністердің жоғары деңгейлерінің жеткіліксіз қалыптасуын болжауға болады, бұл логопедиялық проблема емес,

психологиялық проблема-ақыл-ойдың негізгі құрылымдық ұйымының компоненттерінің бірінің қалыптаспауы ретінде қарастырылуы тиіс.

Бақылау процесінде тәуелсіз мәлімдемені бастаудың қиындықтарын байқауға болады, яғни сөйлеудің динамикалық жағының қиындықтарының көрінісі болатын сөйлеу мәлімдемесін бастау. Көбінесе мұндай проблемаларды кекірген балалар сезінеді (кекірген балада логофобия).

Бақылау процесінде тәуелсіз мәлімдемені бастаудың қиындықтарын байқауға болады, яғни сөйлеудің динамикалық жағының қиындықтарының көрінісі болатын сөйлеу мәлімдемесін бастау. Көбінесе мұндай проблемаларды кекірген балалар сезінеді (кекірген балада логофобия).

Құрдастарымен немесе ересектермен диалог режимінде сөйлесу мүмкіндігі баланың сөйлеу ерекшеліктерін сипаттайтын тағы бір маңызды параметр болып табылады (оның коммуникативті жағын қоса). Әдетте, мұндай қиындықтар сөйлеу динамикасының бұзылуымен, яғни сөйлеудің динамикалық сипаттамасымен байланысты. Алайда, диалогтық режимде сөйлесу қиындықтарының себебі реттеуші функциялардың жетілмегендігі сирек емес. Өйткені, кез — келген диалог, тіпті ауызша емес (қимылдар, көзқарастар, әрекеттер) қарым-қатынас бойынша Серіктестің ақпаратына назар аударуды, тәртіпті сақтауды және, сайып келгенде, күту кезеңін талап етеді. Бұл күту қиындықтары және импульсивті, реттеуші жетілмеген балаларға тән тәртіпті сақтау қиындықтары.

Мәлімдемелердің эмоционалды жағының сипаттамалары, олардың жеткіліктілігі, мәлімдеменің мазмұнымен байланысы да өте маңызды параметрлер болып табылады және сөйлеудің коммуникативті бағытының болмауы (сөйлеудің «еш жерде», ешкімге бағытталмауы, эхолоальды сөйлеудің болуы немесе жай эхолоалия немесе сол «бөліктердің» стереотиптік қайталануы), ең алдымен, баланың аффеक्टивті дисфункциясын, аффеक्टивті ұйымның бұзылуын көрсетеді.

Сөйлеудің интонациялық ерекшеліктері: монотондылық, дауыстың аз оқшаулануы, әсіресе егер дауыс тым төмен (немесе жоғары) болса, мұрын — көбінесе баланың есту қабілетінің бұзылуының жанама белгілері (өткірліктің төмендеуі) болып табылады. Бұл параметрді маман белгілеуі керек, ал мұндай проблемалары бар балаға кем дегенде логопед, ең алдымен отоларинголог немесе сурдолог маман кеңес беруі керек.

Интонациялық ерекшеліктер қалыпты есту қабілеті бар балаларда да пайда болуы мүмкін, бірақ сөйлеу Аппаратының құрылымында ақаулар бар, мысалы, ринология кезінде.

Қазірде білім беру мекемелерінде ана тілі орыс емес балалар көбейіп келеді, билингвизмді атап өтуге болатын отбасылар көбейіп келеді, кейде отбасы екі тілде сөйлейді, ал екеуі де орыс емес, бірақ бала мектепте орыс тілінде сөйлесуге мәжбүр. Мұндай балалар, ең алдымен, сөйлеу кезінде проблемалық мәселелердің қатарында болатыны анық.

Баланың аффективті және эмоционалды ерекшеліктері

Бақылау процесінде баланың эмоционалды ерекшеліктерін бағалау, ең алдымен, баланың басым эмоционалды фонына немесе көңіл-күйінің басым фонына назар аудару керек. Психолог баланы әртүрлі өмірлік (білім беру) жағдайларда байқайтындықтан, бұл параметр баланың белгілі бір көңіл-күйінің басымдылығын дәл сипаттайды. Мәселен, мысалы, бала көбінесе сабақ барысында (сабақтарда) шиеленісуі мүмкін, бірақ сонымен бірге ол балалармен қарым-қатынаста және қарым-қатынаста тым қозғыш (демалуға болмайды) болуы мүмкін. Бұл жағдайда баланың қозғыштығы емес, мазасыздықтың жоғары деңгейі басым болады (өзгеріс кезінде).

Басқа жағдайларда баланың көңіл-күйінің фоны үнемі жоғарылауы мүмкін, соның ішінде баланың сыни еместігіне байланысты. Бұл жағдайда, әдетте, жалпы психикалық және сөйлеу белсенділігінің жоғарылауы байқалады. Мұндай эмоционалды фон мүмкін ретінде сипаттаған дұрыс. Атап айтқанда, эйфория туралы — мотор мен жалпы психологиялық қозудың жеткіліксіз үйлесуі жөнінде айтуға болады.

Дегенмен, психолог көңіл-күйдің төмендеуін байқай алады, ол көбінесе сабақтарда емес, басқа жағдайларда (үзілістерде, асханада, балалардың еркін қарым-қатынасында) көрінеді. Мұндай бала коммуникативті тұрғыда төмен белсенділікке ие болуы мүмкін. Кейбір жағдайларда көңіл-күй фонының төмендеуі толығымен немқұрайдылыққа (апатияға) дейін айқын дәрежеге жетуі мүмкін. Бұл жағдайда психолог Барлық байқалған жағдайларда өмірге деген қызығушылықтың толық жоғалуын көреді, дегенмен бұл баланың бағдарламалық материалды игеру сапасына әсер етпеуі және мұғалімнің алаңдаушылығына айналмауы мүмкін.

Жоғарыда аталған ерекшеліктерден басқа, психолог эмоционалды фонның басқа да ерекшеліктерін атап өтуге болады, мысалы, агрессивті (зиянды) көңіл-күй фоны (дисфория) немесе баланың көңіл-күйіндегі мазасыз күтудің басым болуы.

Баланың эмоционалды ерекшеліктерін бағалаудың тағы бір параметрі байқалған аффективті реакциялардың жеткіліктілігі болып табылады. Бейімделу қабілеті жеткіліксіз балаларды оқшаулау мәселелерін шешу үшін жеткіліксіз эмоционалды реакциялардың болуы туралы айту қисынды. Сонымен қатар, психолог баланың эмоционалды реакцияларының спектрін дәл бағалау міндетін қоя алады. Бұл жағдайда әртүрлі жағдайларда баланың нақты эмоционалды көріністері жазылуы мүмкін.

Эмоционалды реакциялардың жеткіліктілігін бағалау тұрғысынан белгі бойынша жеткіліктілік және реакциялар күшінің барабарлығы туралы айтуға болады.

Бірінші жағдайда баланың аффективті реакциясының ересектер мен құрдастардың әсеріне сәйкестігі талданады. Төтенше жағдайларда мұндай ескертулерге жеткіліксіз наразылық реакциялары да көрінуі мүмкін. Керісінше, мұғалім өз талаптарын өте өткір түрде білдіре алады, ал бала жағымды эмоциялар нұсқаларын көрсете алады.

Эмоционалды «уәделерді» танудағы қиындықтар және басқа адамдардың эмоционалды әсері, олар көбінесе сыртқы жағынан эмоционалды жеткіліксіздікті белгіге сәйкес көре алады, ең алдымен бұрмаланған даму нұсқалары бар балаларда байқалады. Сонымен қатар, сипатталған топтың балалары мүлдем ерекше мінез-құлық сипаттамаларын (әсіресе басқа адамдармен қарым-қатынаста) атап өтеді. Сондай-ақ, моториканың ерекшеліктері, жалпы қозғалыс белсенділігі және сөйлеу сөздерінің ерекшелігі байқалады.

Әсер ету күші бойынша аффективті реакциялардың жеткіліксіздігі көбінесе бала эмоционалды осалдық пен «нәзіктікті» көрсеткен жағдайларда байқалады. Біздің көзқарасымыз бойынша, аффективті жеткіліксіздіктің бұл түрі балаға белгілі бір жағдайға сәйкес эмоционалды өрнегін «мөлшерлеуге» мүмкіндік беретін реттеуші механизмдердің жеткіліксіз жетілуімен айналысатын жағдайларда да көрінеді. Мұндай жағдайларда біз баланың эмоционалды осалдығын мүлдем сипаттамайтын шамадан тыс қуанышты немесе қайғы-қасіретті байқаймыз. Мұндай жағдайларда бала, оның ішінде реттеуші жетілмегендіктің параметрлері бойынша да ерекшеленеді. Бұл іс-қимыл күші мен реттеуші жетілмегендіктің реакцияларының эмоционалды сәйкессіздігінің үйлесімі, мұндай баланы баладан шынайы эмоционалды осалдықпен ажыратады, ол, әрине, балаларда өмір сүруге құқылы және сәйкесінше байқау процесінде ерекшеленуі керек. Эмоционалды жауаптың ұқсас ерекшеліктерін біз жеке тұлғаның дамуындағы интропунитивті үрдістері бар балаларда байқаймыз.

Сондай-ақ, байқау барысында эмоционалдық проблеманың мұндай көрсеткішін шамадан тыс эмоционалдық тұрақсыздық ретінде атап өтуге болады, ол байқалған жағдайларда көңіл-күй мен оның ауырлық дәрежесінің де, жағдайға жауап берудің де тез өзгеруімен көрінеді.

Баланың балалармен және ересектермен өзара әрекеттесу ерекшелігі (коммуникативті аспект)

Талданған жағдайлардың кез келгеніндегі баланың қарым-қатынас ерекшеліктерін бағалау кезінде (сабақтағы, үзілістегі, асханадағы және серуендегі мінез-құлық және т.б.) бақылау әдісі арқылы бағаланатын барлық дерлік сипаттамалар мен ерекшеліктер баланың қарым-қатынас (коммуникация) құрылымына тығыз байланысты екенін ескеру қажет. Дәл осы ұстанымдардан біз баланың құрдастарымен және ересектермен өзара әрекеттесуінің осындай жалпы сипаттамаларын бөліп көрсетеміз:

- коммуникативті белсенділік;
- коммуникативтік жеткіліктілік;
- коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру;
- жанжал;
- баланың социометриялық жағдайын жанама бағалау.

Коммуникативті белсенділік деңгейін бағалау кезінде байқау коммуникацияның сандық жағын ғана белгілейді, өйткені оның сапалық сипаттамаларын (жеткіліктілік, жанжал, әлеуметтік қабылдау және т.б. сипаттамалары) бөлек атап өту керек.

Мысал ретінде, сабақта үнемі басқа балаларға жүгінетін баланы (сызғыш үшін, содан кейін қарындаш үшін, содан кейін жай сөйлесу үшін) келтіруге болады, яғни ол үнемі өзіне назар аударуды ғана емес, сонымен қатар олардың коммуникативті уәделеріне жауап беруді де қажет етеді. Бұл жағдайда формальды болса да, жоғары коммуникативті белсенділік туралы айтуға болады. Басқа жағдайда, сіз үнемі өзгелерден қандай да бір жауап күтпестен өзін-өзі құртатын баланы байқай аласыз. Мұндай коммуникацияны шынайы байланыс немесе шамадан тыс деп атауға болмайды.

Балалардың коммуникативті белсенділігін сабақ барысында (сабақтарда) емес, үзіліс кезінде, серуендеу кезінде және т.б. еркін қарым-қатынас жағдайында байқауға болады.

Төмен коммуникативті белсенділікпен бала өте мобильді және моторлы болуы мүмкін, бірақ сонымен бірге басқа балалармен өзара әрекеттесуге тырыспайды және қарым-қатынаста тек пассивті болады. Яғни, баланың өзі қарым-қатынас жасамаса, бірақ басқалардың коммуникативтік уәделеріне (сұрауларына) көп немесе аз мөлшерде жауап береді. Әдетте, қарым-қатынас белсенділігі төмен балалардың сөйлеу белсенділігі төмен болады. Ерекшелік, әдетте, үйлесімді емес даму нұсқалары бар балалар (негізінен экстрапунитивті жоспар) және бұрмаланған даму нұсқалары бар балалар.

Коммуникативті жеткіліктілікті байқау кезінде баланың өзара әрекеттесуін сапалы бағалау.

Баланың басқалармен қарым-қатынасы, егер балада басқа адамдардың коммуникативті уәделерін бағалау (экспектациялау) қиындықтары болса, жеткілікті болуы мүмкін емес. Сыртқы жағынан, бұл жай ғана өтінішті түсінбеушілік емес, сонымен қатар бір немесе басқа өтініштің ішкі мәтінін түсінбеушілік сияқты көрінуі мүмкін. Атап айтқанда, бұл әзіл-оспақты (балалар да, ересектер де), әзілдерді және т.б. түсінуге қатысты. Алайда, коммуникативті белсенділік төмен болған кезде, бала ауызша жауап бермеуі мүмкін, бірақ тек аффективті. Көбінесе балалар дәл осындай дұрыс емес аффективті реакцияларға қол жеткізеді, бұл дәл осы өзара әрекеттесудің мақсаты болып табылады. Алайда, жеткіліксіз коммуникативті реакциялар міндетті түрде тексеру кезінде көрінбеуі мүмкін, бұл табиғи, бірақ баланың жоғары қақтығысын сипаттауы мүмкін. Күнделікті, күнделікті өзара әрекеттесу жағдайындағы коммуникативті жеткіліксіздік баланың жеке басының үйлесімді емес немесе тіпті бұрмаланған дамуының маңызды нұсқасы болып табылады және оны психолог атап өтуі керек.

Коммуникативті жеткіліксіздіктің көрсеткіштерінің бірі-коммуникативті кедергілердің болуы. Бұл жағдайда коммуникативті кедергі тұжырымдамасына «...шаршататын немесе қауіпті ақпарат жолында белгілейтін әртүрлі шығу тегінің психологиялық кедергісі» кірмейді (Битянова, 2001), прозалық жағдай,

ақпарат (ауызша және ауызша емес) бір бала екіншісіне, ересек балаға немесе ересек балаға «қабылдау» үшін күрделі және ерекше түрде берілетін жағдай. Яғни, тосқауылдың болуын психологиялық тұрғыдан ақтауға болмайтын жағдайда, хабарлама тұтастай алғанда қабылдаушы үшін қызықты болуы мүмкін (немесе, кем дегенде, бейтарап), бірақ ақпаратты барабар қабылдауға кедергі келтіретін кедергілер (соққылар, жағдайдың нюанстары және баланың жағдайы) бар. Соңғысына баланың даму ерекшеліктері де (сөйлеу қабілетінің дамымауы, этникалық, мәдени, интеллектуалдық немесе оның өмір сүруінің басқа да ерекшеліктері), сондай-ақ жағдайдың ерекшеліктері, ақпарат беретін адамның әлеуметтік-мәдени, этникалық, діни немесе тіпті зияткерлік ерекшеліктері де кіруі мүмкін (ересек адам немесе құрдастары маңызды емес). Сонымен қатар, М.Р. Битянованың анықтамасына толық сәйкес келетін классикалық коммуникативті кедергілердің болуын жоққа шығаруға болмайды.

Осы типтегі жиі кездесетін кедергілердің бірі-балаға қатысты күрделі сөйлеу сөздерін түсіну қиындықтары. Бұл сөйлеу дамуының жеткіліксіздігімен біріктірілуі керек және физикалық есту қабілетінің бұзылуының салдары болуы мүмкін. Коммуникативті кедергілердің болуы көбінесе бала басқа этноәлеуметтік ортадан балалар тобына енген кезде байқалады. Бұл жағдайда, жоғарыда айтылғандай, этникалық, әлеуметтік-мәдени, тілдік және т.б. коммуникативті кедергілердің конгломерациясы байқалады.

Мұндай байқаудың мақсаты, жоғарыда айтылғандай, білім беру ортасында жеке бейімделу қаупі бар балаларды бөліп көрсету ғана екені түсінікті.

Өзара әрекеттесудің жеткіліктілігінің тағы бір параметрі, ол кем дегенде қиын, бірақ байқау арқылы бағалануы мүмкін, қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруды интегралды бағалау болып табылады. Мұндай дағдылардың қалыптаспауы (көбінесе сөздіктің кедейлігімен, сөйлеу сөзін ұйымдастыра алмауымен) басқа балалармен таза «техникалық» қарым-қатынас жасай алмауымен, тарлықпен, өзара әрекеттесу әдістерінің репертуарындағы «жұтандықпен» көрінеді. Мұндай бала басқа адамдардың кез-келген үндеуі үшін жылай бастайды және кейбір жағдайларда қақтығысады (бұл коммуникативтік реакциялардың жеткіліксіздігі ретінде қарастырылуы мүмкін). Жалпы алғанда, коммуникативтік дағдылардың қалыптаспауы (репертуарының тарылуы) стереотиптен, коммуникативтік жауаптардың аз модуляциялануынан, мінез-құлқынан көрініс табатын болады. Сондай-ақ, коммуникативтік дағдылардың қалыптаспауын жатқызуға болады. Әрине, мұндай қиындықтардың себептері, ең алдымен, реттеуші және сөйлеу проблемалары болады.

Бұл параметр баланың басқалармен өзара әрекеттесу ерекшеліктерін ғана емес, сонымен бірге оның аффективті «мәртебесінің» ерекшелігі ретінде коммуникативті сипаттамаларды бағалауда маңызды. Соңғысы, әдетте, эмоционалды фонның ерекшеліктерімен және жеткіліксіз эмоционалды реакциялардың болуымен үйлесуі керек. Байқау кезінде жанжалдың «аймағы» қарым-қатынас серіктесіне тәуелді емес және көптеген коммуникациялық

жағдайларға қолданылатын жанжалдың жалпы жоғары деңгейін ажырата білу керек. Психолог баланың әртүрлі ересектермен де, әртүрлі балалармен де, әртүрлі өмірлік жағдайларда да бірдей қайшылықты екенін атап өтуі мүмкін. Бұл жағдайда, әрине, көңіл-күйдің агрессивті фоны жиі байқалады. Көбінесе мұндай баланың өзі басқа қарым-қатынас серіктестеріне қатысты қақтығыстарды тудырады. Жанжалды мінез-құлықтың басқа нұсқасында, атап айтқанда, селективті қақтығыс, агрессивтілік проблемалары және көңіл-күйдің жалпы фонындағы өзгерістер, әдетте, болмауы мүмкін, ал баланың жанжалы белгілі бір адаммен немесе белгілі бір жағдайда ғана көрінеді. Осылайша, қақтығыстың «аймағы» жергілікті сипатқа ие және мақсатты.

Баланың және оның айналасындағы адамдардың тұлғааралық қатынастарының жоғарыда аталған барлық параметрлерінің ішінен психологтың баланың социометриялық ұстанымын субъективті (бұл жағдайда жанама) бағалауы қалыптасады. Оны өзара әрекеттесу сипатын және баланың айналасындағы қарым-қатынас серіктестеріне бейімделуін интегралды бағалау ретінде қарастыруға болады. Бұл баланың басқа балалар мен ересектермен қарым-қатынас жасау үшін қаншалықты қызықты екенін, оның беделі қандай, балалар онымен достыққа қаншалықты ұмтылады, ойын тұрғысынан да, танымдық жағынан да қаншалықты қызықты екенін көрсетеді. Социометриялық ұстаным (оны сандық өлшеусіз) баланың топтағы әлеуметтік рөлін танытады.

Тағы да маңызды фактіні атап өту қажет. Бақылаудың объективтілігі түбегейлі қол жетімді емес, өйткені алынған нәтижелер толығымен бақылаушының «субъективтілігіне» байланысты. Соңғысы маманның жеке тұлғасы (сөздің кең мағынасында) анықтайтын факторлардың ерекше кең спектрімен анықталады. Демек, қанша маман болса, сонша бақылау болады. Байқауда субъективтіліктен аулақ болу мүмкін емес болғандықтан, алынған нәтижелерге жеке субъективтіліктің үлесін кем дегенде «азайту» керек. Мұның бір жолы-бақылау процесін нақты ұйымдастыру. Бұл, ең болмағанда, өзіне (субъектіге), бақылау құралы ретінде «өзін-өзі өндіруге» кәсіби көзқарасты дамытуды талап ететін күрделі міндет.

Педагогикалық сауалнамамен бірге психологтың бақылауы әр баланың ерекшеліктерін «стереоскопиялық» бағалауға мүмкіндік береді, ол үшін педагог пен психологтың әр баланы «жұптық» бағалауы қарастырылған. Мұндай бірлескен қызмет жағдайында үш қорытынды бағалау мүмкін.

1. Мұғалім мен психологтың пікірлері бірдей: бағаланатын балаға білім берудің арнайы жағдайларын жасау қажет емес.

2. Мұғалім мен психологтың пікірлері бірдей: бала айтарлықтай қиындықтарды көрсетеді, сондықтан білім берудің ерекше жағдайларын жасау және жеке білім беру бағытын дамыту қажет.

3. Мұғалім мен психологтың пікірлері әртүрлі: бір маман оны бағалау кезінде бала оқу мекемесінде оқу мен бейімделудің айқын қиындықтарын көрсетеді деп санайды, ал екіншісі өзінің талдау процесінде осы қиындықтардың мұндай ауырлығын таба алмайды, сондықтан жеке білім беру

бағытын және оны жүзеге асырудың арнайы жағдайларын жасау қажеттілігіне күмәнданады. Соңғы екі жағдай, өз кезегінде, психологиялық-педагогикалық қолдаудың диагностикалық кезеңінің келесі «қадамын» бастауы керек — ПМПК мамандарының, соның ішінде психологтың таңдалған балаларды терең бағалауы. Сонымен қатар, бұл қадам "алдыңғы бөлімде талқыланған мектеп ПМПК-ның тікелей қызметінің кезеңдерінің бірі болып табылады.

ЕБҚ бар баланы жеке психологиялық-педагогикалық қолдау технологиясы

Баланы біртұтас жеке білім беру бағдарламасының жүйелік құраушы компоненттерінің бірі ретінде алып жүру технологиясын алдыңғы бөлімдерде сипатталған барлық сипаттамаларға ие пәнаралық технология ретінде қарастырамыз. Психологиялық-педагогикалық қолдаудың өзі, көзқарастардың ортақтығы, бірыңғай құрылымы, мақсаты мен міндеттері бар, іс жүзінде психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңеске біріктірілген жеке эскорт мамандарының қызметінен тұратыны анық. Соңғысы (білім беру қызметінің қазіргі жағдайында) «сыртқы» денсаулық сақтау ұйымдары бар баланы медициналық қолдаудың қажетті бөлігін көрсете отырып, толығымен психологиялық-педагогикалық деп атауға болады.

Осылайша, мектеп консилиумының әрбір маманы «қосылған» баланы және басқа да сүйемелдеу субъектілерін сүйемелдеудің бірыңғай мақсаты мен жалпы міндеттерін іске асыра отырып, өзінің кәсіби қызметін ұйымдастырады. Мектеп консилиумының әр маманының қызметін тіркеуге ыңғайлы түрде ұсынылған негізгі құрылымдық элементтерге — жеке сүйемелдеу формасына сәйкес құрылымдау мағынасы бар. Бұл әр маманның жеке құжаттары алынып тасталады дегенді білдірмейді (сөйлеу картасы, қолданыстағы нормативтік құжаттарға сәйкес логопед толтырады, психологиялық қорытынды, түзету жұмыстарының парақтары, тиісті журналдар және т.б.). Бұл жағдайда мектеп консилиумының әрбір маманы оның жеке бағытталған сүйемелдеу бойынша тікелей қызметі екі бағытта қалыптасуы керек, екі жағдайда болуы керек екенін түсінуі керек: жеке білім беру бағдарламасы аясында ЕБҚ бар баланы қолдаудың өзіндік кәсіби қызметі және сабақтың тікелей «қосылған» қызмет, дене шынықтыру минуттары және басқа да ұйымдастырушылық шаралар, өзгерістер, сынып сағаты – яғни фронтальды бағытталған педагогикалық процестің өзіне енгізілген қызмет. Мұндай енгізу қалай жүзеге асырылады: сабақтың дизайны, дидактикалық мазмұн, сынып кеңістігін ұйымдастыру немесе маманға мұғалімнің көмекшісі ретінде тікелей сабаққа, оргмомендерге, өзгерістерге немесе басқа түрлерге тікелей қосу — маманның өзі мен кеңес шешімдерінің міндеті.

Айта кету керек, сүйемелдеу маманы қызметінің барлық құрылымы, түзету жұмыстарының негізгі бағыттары, оны қайта құру және формасы, ең алдымен, ПМПК-да тексеруден кейін бала келген (немесе келуі керек)

психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссияның ұсыныстарынан туындауы керек. Мүгедек баланы білім беру мекемесінің инклюзивті кеңістігіне енгізу жағдайында психологиялық-педагогикалық оңалту жөніндегі іс-шараларды медициналық-әлеуметтік сараптама бюросы оның жеке оңалту бағдарламасында (ОЖБ) жазуға тиіс. Осылайша, баланы психологиялық-педагогикалық қолдаудың стратегиялық (жалпы) бағыттарын ПМПК мамандары балаға қажет емес әр маман үшін жалпы (бірақ сонымен бірге егжей-тегжейлі) ұсыныстар түрінде береді. Сонымен қатар, ПМПК ұсыныстарында ЕБҚ бар баланың дамуы мен білім алуына қажетті әр маманның нақты бағыттары көрсетілуі керек. ПМПК-ның бұл ұсыныстары мектеп консилиумының әр маманының педагогикалық процесті жүзеге асыру жағдайында түзету жұмыстары мен баланы сүйемелдеудің «тактикалық» бағыттары ретінде егжей-тегжейлі болуы керек. Осылайша, ЕБҚ бар баланы жеке қолдау құрылымында мектеп консилиумының мамандары келесі компоненттерді өзектендіруі керек:

- Түзету жұмыстарының негізгі бағыттары мен мазмұны. Осы бағыттардың әрқайсысы, егер олар бірнеше болса, ПМПК ұсыныстарына сәйкес маман қызметінің мазмұны бойынша нақтылануы керек.

- Негізгі әдістер, олардың жұмыс формалары, сондай-ақ өзінің түзету-дамыту қызметінің режимі.

- Белгілі бір кезеңде алынуы мүмкін нақты бағалау критерийлері мен жоспарланған нәтижелерді міндетті түрде көрсету қажет.

- «Жоспарланған жұмысты жүргізу мерзімдері» бөлімінде оқу қызметінің ресми «диапазондарын» (тоқсан, жартыжылдық, оқу жылы) емес, әрбір маман көрші бағанда көрсетілген нәтижені алуды болжайтын нақты мерзімдерді көрсету қажет. Әрине, бұл терминдер баланың сипаттамасынан, оның мүмкіндіктерінен, жұмыс сипатынан және т. б.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің маңызды бөлімі-бұл әр маман өзінің кәсіби құзіреттілігі аясында инклюзивті практиканы жүзеге асыратын мұғалімге қатысты анықтайтын ұсыныстар мен әрекеттер. Яғни, мұнда әр маман мұғалімнің күші мен қолдауымен тікелей «көрінуі» керек.

ЕБҚ бар баланы сүйемелдеу жөніндегі мамандардың қызметін ұйымдастыру (үйлестіру) ерекшеліктері

Бұл жағдайда ұйымдастыру технологиясы мектеп консилиумының жетекшісі нақты психологиялық — педагогикалық қолдау қызметін үйлестірудің жалпы түрінде болады. Әдетте, бұл жеткілікті әкімшілік ресурсқа ие мектептің маманы.

Мектеп консилиумы жетекшісінің негізгі мақсаты: оқытудың мазмұны, нысандары, әдістері мен тәсілдері туралы мәселелерді шешуде мамандардың пәнаралық, «командалық» тиімді өзара іс-қимылын қамтамасыз ету, ЕБҚ бар баланы түзету-дамыту жұмысы, инклюзивті практиканың барлық субъектілерін кешенді сүйемелдеу.

Оның қызметінің негізгі міндеттерін бөліп көрсетуге болады:

1. Білім беру мекемесінде инклюзивті практиканы дамыту жөніндегі әкімшіліктің нақты қадамдарын жоспарлау, іске асыру және талдау;

2. Инклюзивті практиканы қолдау: инклюзивтік процеске енгізілген педагогтердің қызметі үшін жағдайларды ұйымдастыру, психолог-педагогикалық сүйемелдеу мамандары;

3. Білім беру мекемесінің ішінде де, одан тыс жерде де қажетті ресурстарды іздеу;

4. «Ерекше» балаларды құрдастар тобына және білім беру процесіне қосу бойынша мектептің педагогикалық ұжымының нақты қадамдарын жоспарлау, іске асыру және бақылау, олардың бейімделуі мен дамуын бағалау, инклюзивті практиканың барлық басқа субъектілерін сүйемелдеу;

5. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің пәнаралық командасы мамандарының өзара іс-қимылын үйлестіру (іс жүзінде ПМПК-ның барлық мүшелері);

6. Білім беру процесінің барлық қатысушылары арасындағы қарым-қатынастарды реттеу, жанжалды жағдайлардың алдын алу және шешу, ынтымақтастық пен өзара көмек қатынастарын қолдау;

7. Мамандар мен педагогтардың оқушылардың барлық ата-аналарымен өзара іс-қимылын ұйымдастыру;

8. Білім беру мекемесінің әлеуметтік серіктестермен — ресурстық желіні қоса алғанда, инклюзивті білім беру мекемелерінің бірыңғай жүйесіне қосылған мекемелер мен ұйымдармен өзара іс-қимылын үйлестіру. Бірнеше рет айтылғандай, оқу орнының білім беру ортасына ЕБҚ бар балалардың әртүрлі санаттарын қосу және инклюзивті практиканың барлық басқа субъектілерін психолог-педагогикалық қолдау бойынша тиімді қызметінің негізгі шарттарының бірі-пәнаралық мамандар тобының болуы. Бұл жағдайда консилиум жетекшісі сіз бірнеше рөлдерде жүресіз. Оқу процесіне ЕБҚ бар балаларды қосуды психологиялық-педагогикалық қолдаудың үйлестірушісі ретінде мектеп консилиумы жетекшісінің мүмкін бағыттары мен алгоритмін қарастырыңыз.

Консилиум жетекшісі «мекемедегі инклюзия стратегиясын әзірлеуші» ретінде. Бұл жағдайда қызметтің келесі бағыттары, әрине, білім беру қйымдары мамандарының сандық тобының қатысушыларымен және ата-аналармен ынтымақтастықта өзектендіріледі:

- білім беру ұйымына келген бар балалардың қажеттіліктерін талдайды;

- осы қажеттіліктерге байланысты-қолдау стратегиясын, мектеп әкімшілігі мен педагогикалық ұжымның алдында тұрған нақты балаға және оның отбасына қатысты ұйымдастырушылық және мазмұнды міндеттерді анықтайды;

- әрбір нақты бала үшін жетекші сүйемелдеу мамандарымен (психолог, дефектолог, логопед, ассистент, әлеуметтік педагог) бірлесіп, баланың дамуындағы негізгі ұзақ және қысқа мерзімді мақсаттарды айқындайды және талдайды;

- психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының және жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу және іске асыру бойынша барлық жұмыстарын жоспарлайды;

- нақты ЕБҚ бар баланы, оның жанұясымен психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің және инклюзивтік практиканың басқа да субъектілерін сүйемелдеудің жалпы стратегиясын тұжырымдайды;

- қолдау тиімділігін бағалайды. Бұл ретте мынадай «қадамдар» іске асырылуда:

Сонымен, ЕБҚ бар бала оқуға қабылданған кезде (оны ПМПК-ға алдынала тексеру жағдайында және ата-аналардың келісімімен осы білім беру мекемесіне жіберілгендермен) консилиум жетекшісі:

1. ЕБҚ бар баланың мектепке келер алдында ілесетін құжаттаманы: медициналық картаны; бұрын баламен түзету, дамыту және білім беру жұмысын жүзеге асырған мамандардан психологиялық-педагогикалық сипаттамаларды; ПМПК-ның қорытындысын, баланы оқыту (тәрбиелеу) шарттары бойынша ұсынымдарды, білім беру мекемесінде болу мерзімін зерделейді;

2. Ата-аналармен әңгімелесуді ұйымдастырады, ынтымақтастық туралы келісім жасасады, бар болса — білім беру мекемесі мен отбасының құқықтары мен міндеттері туралы шарт жасасады;

3. ОПМПК-ның ұсыныстарына сәйкес баламен және оның отбасымен жұмыс істейтін мамандардың «миникомандасын» қалыптастырады. Бала және оның отбасы туралы қолда бар ақпаратты бірлесіп талдау, бейімдеу кезеңдеріндегі іс-қимылдарды алдын ала жоспарлау үшін мамандар командасының жұмыс кездесуін өткізеді;

4. Баланың мектепте болуының бейімделу кезеңінде негізгі педагогтар мен мамандардың қызметін ұйымдастырады (баланың мүмкіндіктері мен қиындықтарын анықтау мақсатында тамақтану және мақсатты диагностика, баланың және отбасының мүмкіндіктеріне барабар мектепте болу режимін, білім беру стратегиясы мен тактикасын таңдау);

5. ПМПК мамандарының келесі кездесуін ата-аналармен, әкімшіліктің басқа өкілдерімен бірлесіп ұйымдастырады. Диагноздың нәтижелерін, баланың бейімделу кезеңінен өтуін талдайды. Осы кезеңде жеке даму бағдарламасын әзірлеуді ұйымдастырады, даму процесінде консилиум мамандары мен педагогикалық ұжымның өзара іс-қимылын үйлестіреді;

6. Директордың орынбасарымен, құрылымдық бөлімшелер мен қызметтердің басшыларымен (егер олар мекемеде бар болса) бірге қосылатын балалар үшін жеке және топтық түзету сабақтарының кестесін жасайды;

7. Стратегия мен тактиканы іске асыруға, баланы және оның отбасын, инклюзивті практиканың басқа да субъектілерін сүйемелдеу бойынша нақты іс-шараларды жүргізуге жетекшілік етеді;

8. Баланың даму динамикасын, бейімделген білім беру және түзету дамыту бағдарламаларын іске асыру сапасын суреттейтін материалдарды

жинауды және талдауды ұйымдастырады (тиісті ақи компоненттері шеңберінде);

Өз кезегінде, мектеп консилиумының тікелей мүшесі ретінде-оның басшысы өз қызметінің келесі бағыттарын жүзеге асырады:

- ПМПК мүшелері — мектеп қызметкерлерінің (сынып педагогтері, психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары, ассистенттер, қажет болған жағдайда қосымша білім беру педагогтері, әкімшілік) консилиумға дайындық кезіндегі өзара іс-қимылын үйлестіруді жүзеге асырады;

- Инклюзивті практикаға енгізілген балалар бойынша ПМПК отырыстарын жоспарлауға және оның жұмысына қатысады;

- Жеке білім беру бағдарламасын (ЖББ) әзірлеуге, оны мектепшеңберінде іске асыруға қатысады;

- ПМПК мамандарының қызметін талдау (психологиялық — педагогикалық қолдау шеңберінде), қажет болған жағдайда оны түзету бойынша ПМПК жұмысын ұйымдастырады; бұл ретте ол ПМПК басшысы бола отырып:

- ПМПК мүшелері — ОУ қызметкерлерінің (сынып педагогтері, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандары, ассистенттер, қажет болған жағдайда қосымша білім беру педагогтері, әкімшілік) консилиумға дайындық кезіндегі өзара іс-қимылын үйлестіруді жүзеге асырады;

- Инклюзивті практикаға қосылған балалар бойынша ПМПК отырыстарын жоспарлауға және оның жұмысына қатысады;

- Жеке білім беру бағдарламасын (ЖБИ) әзірлеуге, оны ЖБ шеңберінде іске асыруға қатысады;

- ПМПК мамандарының қызметін талдау (психологиялық — педагогикалық қолдау шеңберінде), қажет болған жағдайда оны түзету бойынша ПМПК жұмысын ұйымдастырады;

бұл ретте ол ПМПК басшысы бола отырып:

1. ПМПК өткізу режимі мен нысаны туралы мектеп қызметкерлерімен келіседі.

2. Білім беру мекемесінің ПМПК қызметі туралы бұйрық дайындайды, білім беру мекемесінің директорында ПМПК оқытушыларының құрамын, жұмыс кестесіндегі немесе мектеп қызметкерлерінің функционалдық міндеттеріндегі өзгерістерді бекітеді.

3. ПМПК отырыстарының өткізілетін күні туралы ТБ-ның әкімшілігі мен қызметкерлерін хабардар етеді.

4. Ата-аналарды олардың балалары бойынша ПМПК өткізу күні туралы хабардар етеді, кездесуге жариялайды.

5. Есептік және ағымдағы құжаттаманы жүргізеді (немесе белгілі бір қызметкерге жүргізуді тапсырады).

6. Мамандарды құжаттама жүргізу нысанымен таныстырады (педаго — гиялық ұсыныс, логопед, дефектолог, психоло-гиялық қорытынды, динамикалық, қорытынды).

7. Жалпы стратегияны әзірлейді, ЕБҚ бар балаға арналған жеке білім беру бағдарламасының жаңа блоктарын біріктіреді, «байланыстырады».

8. ЖОБ және оның жеке компоненттерінің орындалуына жетекшілік етеді, топтық және жеке сабақтарға, оның ішінде түзету сабақтарына қатысады, негізгі педагогтар мен арнайы сүйемелдеу орындаушыларының өзара іс-қимылын үйлестіреді. ЕБҚ бар баланың ата-аналарымен, сыныптың (мектептің) басқа балаларының ата-аналарымен өзара әрекеттесуді қамтамасыз ету аясында ПМПК басшысы:

- ЕБҚ бар баланың отбасының оның білімі мен болашақ өмірі саласындағы ниеттерін талдайды;

- қолдауамандарымен бірлесіп ата-аналардың ТБ-да болу режиміне, түзету-дамыту жұмыстарының мазмұны мен нысандарына тілектерін нақтылайды;

- өзара ынтымақтастық қатынастарын орнатады, мектеп пен отбасының баланың дамуы, оның әлеуметтенуі үшін жауапкершілігін бөледі.

Бұл ретте ПМПК басшысы «ата-аналармен өзара іс-қимылды үйлестіруші» позициясын ұстана отырып, мынадай қадамдарды қамтамасыз етеді (немесе өзі іске асырады)::

1. Бірінші сұхбатта ол ата-аналарға білім беру қызметтері мен психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету тұрғысынан даму мекемесінің мүмкіндіктерін түсіндіреді.

2. Ата-аналар мен мектеп арасында ынтымақтастық туралы келісім жасайды.

3. Ата-аналарды жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу бойынша ПМПК отырысына шақырады, оны ата-аналармен келісуге қатысады;

4. Ата-аналардың назарына баланың сабақ кестесін жеткізеді, түзету сабақтарын қоса алғанда, баланың мектепте болу режимін және психолого-педагогикалық қолдауды ұйымдастыруды үйлестіреді;

5. Жеке және топтық консультацияларды өткізу мүмкіндігі туралы ата-аналарды хабардар етеді, тренингтерге, жиналыстарға, «ата-аналар мектебіне» және басқа да іс-шараларға шақырады;

6. Ата-аналарға (немесе басқа қызметкерлерге) түзету жұмыстары кестесіндегі өзгерістер, жүктемедегі өзгерістер және т.б. (ПМПК шешімі бойынша қабылданған) туралы хабарлайды;

7. Ол «кері байланысты» талдайды — ЕБҚ бар баланың мектепке дейінгі білімге бейімделу барысы, оның одан әрі даму қарқыны мен жолдары, ата-аналардың эмоционалды жағдайы туралы пікір. Отбасының сұранысын, қажет болған жағдайда отбасының ішкі және сыртқы ресурстарын талдайды.

«Информатор» ретінде әрекет ете отырып, мектеп консилиумының басшысы педагогтарға, ата-аналарға, әкімшілікке қажетті ақпаратты жинақтайды, талдайды және береді. Бұл жағдайда ол келесі қызмет алгоритмін орындайды:

1. Педагогикалық ұжым мен мектепәкімшілігін осы бағыт бойынша оу, аудан, округ, қала және т. б. деңгейінде істердің жай-күйі туралы хабардар етеді.

2. ПМПК шешімдерін ата-аналар мен әкімшіліктің назарына жеткізеді.

3. Әкімшілікке, ата-аналарға, мұғалімдерге олардың өтініші бойынша мүмкін болатын ішкі және сыртқы ресурстар туралы ақпарат береді.

4. Мектеп қоғамдастығына (өзін — өзі басқару органдарына-басқару кеңесі, инклюзия кеңесі, ата-аналар комитеті және т.б.) және білім беруді басқару органдарына олардың өтініші бойынша ЕБҚ бар балаларды қосу барысы туралы статистикалық ақпарат береді.

Мектеп басшысы консилиум қызметінің маңызды құрамдас бөлігі инклюзивтік практика міндеттерін тиімді іске асыру үшін мүмкін болатын ресурстарды іздеу болып табылады. Айта кету керек, бұл инклюзивті практиканы тікелей ЕБҚ бар балаға, психологиялық — педагогикалық қолдаудың барлық субъектілеріне ЕБҚ бар баланың отбасына, басқа балалардың ата-аналарына, ПМПК мамандарына және педагогикалық топқа қатысты.

Бұл жағдайда ПМПК басшысы:

- Қолжетімді, дамытушы білім беру ортасын құру үшін қажетті сұранымды және қолда бар «ішкі» ресурстарды талдайды.

- Әкімшіліктің басқа өкілдерімен және оу мамандарымен бірлесіп білім алушыларды қосымша жабдықтармен және дидактикалық материалдармен қамтамасыз ету мәселелерімен айналысады.

- Мұғалімдер мен ата-аналардың «сыртқы» ресурстарға сұранысын талдайды-әдістемелік, құқықтық, медициналық қолдау, қосымша оңалту қызметтері және т. б.

- Қолда бар сұранымға жауап бойынша мектеп сыртқы серіктестерімен өзара іс-қимылды үйлестіреді. Ол үшін менеджер психологиялық-педагогикалық практиканың басқа кезеңдерімен және ПМПК қызметімен келісілген келесі іс-шараларды жүзеге асыруы керек:

1. Директордың ОТЖ жөніндегі орынбасарымен, мекеменің құрылымдық бөлімшелері мен қызметтерінің басшыларымен бірлесе отырып):

- педагогтарға әдістемелік қолдау көрсету;

- әдістемелік қамтамасыз ету • білім беру бағдарламалары, дидактикалық материалдар, компьютерлік бағдарламалар және т. б.); қандай да бір үй-жайлар, қосымша арнайы жабдықтар;

2. мектепте толық ресурстарды тарту, пайдалану мүмкіндігі мен өлшемін анықтаңыз, ол үшін:

- негізгі педагогтердің (тәрбиешілердің) психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарымен (психолог, дефектолог, логопед, әлеуметтік педагог, ассистент) өзара іс-қимылын ұйымдастырады;

бірыңғай («өтпелі») күнтізбелік-тақырыптық жоспарлау жазуды ынталандырады (немесе маман ретінде қатысады) ;

дидактикалық материалдарды, құралдарды әзірлеу және бейімдеу бойынша мамандардың «шағын топтарының» әдістемелік кездесулерін ұйымдастырады

- директордың ақпараттық коммуникациялық технологиялар жөніндегі орынбасарымен немесе мектептің тиісті маманымен бірлесіп, актілік білім беру міндеттерін шешу үшін қажетті бағдарламалық қамтамасыз етуді таңдайды;

- бар үй-жайларды қайта жабдықтауды, «аймақтарға бөлуді» (жұмыс және ойын аймақтарын, жеке, кіші топ, топтық жұмыс үшін аймақтарды бөлу және т. б.) ұйымдастырады;

3. Білім беру мекемесінен тыс қолда бар ресурстар туралы ақпаратты табады, сұрау салуды тұжырымдайды (қоғамдық ұйымның, қосымша білім беру мекемесінің мамандарына және т. б.);

4. «Сыртқы» ұйымдардың мамандарымен өзара іс-қимылды ұйымдастырады (мысалы, пәнаралық консилиум, заңгер, түзету дамыту жұмысы және оңалту жөніндегі мамандардың консультациясы, педагогтар, ата-аналар, балалар үшін тренингтер, «мейірімділік сабақтары» және т.б.);

5. Білім беру процесінің барлық қатысушыларына жан-жақты қолдау көрсетеді;

6. Педагогтер мен қолдау мамандарына ұйымдастырушылық және әдістемелік кеңес беруді жүзеге асырады;

7. Ата-аналарға кеңес береді;

8. Әлеуметтік серіктестермен өзара әрекеттесуді орнатады, мектепте білім беру процесінің барлық қатысушыларына қолдау көрсетуге ықпал ететін іс-шараларға қатысады немесе қатысады.

Бір жүргізушіге тапсырмалар мен іс-шаралардың мұндай көлемін орындау мүмкін емес екені анық. Сондықтан, жоғарыда аталған іс-шараларды жеткілікті түрде тиімді шешуді қамтамасыз ету үшін мектеп консилиумының жетекшісі жеткілікті әкімшілік ресурсы бар әкімшілік топтың мүшесі ғана бола алады.

Дефектолог-мұғалімнің жалпы білім беретін мектепте ЕБҚ бар баланы қолдау технологиясы

Жалпы білім беретін мектепке кіретін денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалардың білім беру процесін сүйемелдеу тәжірибесі қазіргі уақытта оқушылардың көпшілігі оқуда үлкен қиындықтарды бастан өткеретінін немесе білім беру бағдарламасының ең төменгі талаптарын игере алмайтындығын көрсетеді.

Осылайша, жалпы білім беретін мектептегі дефектолог мұғалімнің негізгі бағыттарының бірі балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелерін шешу болып табылады, олардың қиындықтары тұрақты және үнемі мамандандырылған көмек пен арнайы жағдайларды талап етеді.

Осылайша, дефектолог мұғалім қызметінің негізгі мақсаты: мүмкіндігі шектеулі баланың мектеп ортасында барынша білімдік бейімделуі, сондай-ақ жалпы білім беретін мектеп жағдайында оқуда айқын қиындықтарға тап болған оқушыларға уақытылы көмек көрсетуді қамтамасыз ету.

Бұқаралық мектептің білім беру ортасына әр түрлі бұзылулары бар балалар да қосыла алады, сондықтан дефектолог мұғалім жұмысының формасы мен мазмұны, ең алдымен, балалар категориясының ерекшелігі мен даму ерекшеліктерімен анықталады.

Психикалық дамуы тежелген балалармен жұмыстың мазмұны:

- жетекші қызметті қалыпқа келтіру;
- білім, білік және дағдыларды меңгерудегі қиындықтарды жеңу

Есту қабілеті бұзылған балалармен жұмыстың мазмұны:

- есту қабілетін дамыту;
- ауызекі сөйлеуді дамыту;
- коммуникативтік функцияны дамыту;

Көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыстың мазмұны:

- көру қабілетін дамыту;
- сенсорлық және сенсомоторлы даму;
- кеңістікте бағдарлауды дамыту;
- әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлауды дамыту.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс мазмұны:

- сөздік қорын кеңейту және байыту;
- танымдық іс-әрекетті дамыту;
- кеңістіктік қабылдау мен визуалды-моторлы үйлестіруді дамыту;
- ұсақ моториканы дамыту.

Тірек-қимыл аппараты бұзылған балалармен жұмыстың мазмұны:

- танымдық іс-әрекетті дамыту;
- кеңістікте бағдарлауды дамыту;
- көру-моторикалық үйлестіру мен моториканы дамыту;
- коммуникативтік функцияны түзету.

Аутистік спектрдің аурулары бар балалармен жұмыстың мазмұны:

- мінез-құлықты ұйымдастыру;
- қарым-қатынастың коммуникативтік функциясын дамыту;
- сенсорлық және сенсомоторлы даму;
- танымдық іс-әрекетті дамыту;
- кеңістіктік бағдарлауды дамыту.

Жұмыс формалары:

- топтық сабақтар-диагностикалық тексеру барысында анықталған жалпы түзету білім беру қажеттіліктерімен біріктірілген оқушылар тобымен жұмыс жасау;
- жеке сабақтар - дамудың айқын бұзылулары бар оқушылармен жұмыс істеудің ең қолайлы түрі. Тиісті санаттағы балаларға міндетті түрде қажет болатын тифлопедагог және сурдопедагог сияқты мамандардың жұмысы білім беру мекемесі сыртқы мамандарды тарту ретінде қарастырылатынын атап өткен жөн.

Дефектолог мұғалім өз жұмысында түзету жұмыстарының жеке әдістері мен тәсілдерін анықтау мақсатында ЕБҚ бар балалардың әр санатында сараланған тәсілге назар аударады. Сондай-ақ, түзету-педагогикалық әсердің жетістігі білім беру процесінің барлық қатысушыларының кешенді өзара әрекеттесуіне негізделгенін есте ұстаған жөн. Осылайша, дефектолог мұғалімнің міндетті міндеті-ата-аналарды, мұғалімдерді, сүйемелдеу мамандарын және білім беру мекемесінің әкімшілігін түзету-дамыту оқу процесіне тарту.

Әр түрлі санаттағы ЕБҚ бар балаларды дефектолог мұғаліммен бірге алып жүру келесі бағыттарда жүзеге асырылады:

1. Диагностикалық:

Мақсаты – баланың өзекті даму деңгейін анықтау, оқытудағы қиындықтардың себептері мен тетіктерін анықтау, сондай-ақ түзету әсерінің шараларын анықтау. Бұл бағыт мыналарды қамтиды:

а) мамандандырылған көмекке мұқтаж балаларды анықтау бойынша педагогтармен алдын ала әңгімелесу;

б) оқу жағдайында және режимдік сәттер кезінде оқушыларды педагогикалық бақылау;

в) арнайы әдістерді, тәсілдер мен тәсілдерді пайдалана отырып, жеке диагностика жүргізу;

г) кезеңдік диагностика жүргізу (оқушының даму динамикасын, сондай-ақ мамандандырылған көмек көрсету әдістемелері мен стратегияларын таңдаудың дұрыстығын анықтау мақсатында);

д) жеке түзету бағдарламасын түзету және мүмкін болатын қосымша қиындықтарды анықтау мақсатында ағымдағы диагностика жүргізу;

Е) қорытынды диагностиканы жүргізу. Соңында өткізіледі түзету курстарының анықтайды нәтижелілігі және тиімділігі түзеу жұмыс дамыту оқу-танымдық қызметін балалар. Дефектолог мұғалімінің сүйемелдеуіне мұқтаж әрбір оқушыға жеке білім беру жоспарын жасау бойынша қорытынды және ұсынымдар жасалады. Барлық нәтижелер білім беру мекемесінің ПМПК отырыстарында талқыланады, соның нәтижесінде біз жеке білім беру бағдарламаларының компоненті әзірленеді (1.3-қосымшаны қараңыз). Зерттеу деректері баланың ата-анасына хабарланады, алдағы жұмыс жоспары бірлесіп талқыланады.

2. Түзету:

Мақсаты – түзету жұмыстарының мазмұны мен формаларын анықтау; сонымен қатар оқудағы кемшіліктер мен қиындықтарды жеңу үшін тікелей шаралар кешенін жүргізу.

Міндеттері:

- жетекші қызметті қалыпқа келтіру;
- сенсорлық және сенсомоторлы даму;
- кеңістік-уақыт қатынастарын қалыптастыру;
- жасына және оқу бағдарламасына сәйкес танымдық іс-әрекетті дамыту;
- бағдарламалық материалды меңгеру үшін қажетті білімді, іскерлікті және дағдыларды қалыптастыру;
- әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру, жастың жетекші қызметін қалыпқа келтіру;
- қоршаған шындық туралы түсініктерді қалыптастыру және кеңейту;
- сыртқы әлеммен танысу негізінде сөйлеуді дамыту;
- мектеп құзыреттілігін қалыптастыру (мектептегі мінез-құлық, оқу іс-әрекетінің дағдылары);
- әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларын қалыптастыру. Бұл бағыт мыналарды қамтиды:

а) сүйемелдеуді қажет ететін оқушылар үшін жеке білім беру жоспарын және жеке түзету бағдарламасын жасау мақсатында білім беру мекемесінің ПМПК мамандарының қорытындылары мен ұсыныстарын зерделеу;

б) мақсаттарын, міндеттерін және іске асыру мерзімдерін көрсете отырып, жеке түзету бағдарламасын жасау;

в) жеке немесе топтық жұмыс нысаны арқылы түзету - дамыту жұмыстарын іске асыру. Сабақтар аптасына кемінде екі рет өткізіледі.

Дефектолог мұғалімінің түзету жұмысы жалпы білім беру мекемелеріне арналған бағдарламалар негізінде, жұмыстың әр бағыты бойынша түзету әдістерін қолдана отырып құрылады

3. Аналитикалық

Мақсаты – оқушының дамуына түзету әсерін талдау және оның тиімділігін бағалау, сонымен қатар мамандардың өзара әрекеттесуін талдау және бағалау.:

а) ЕБҚ бар балаларды оқыту және дамыту үшін арнайы жағдайлар жасау бойынша талдау жүргізу;

б) сүйемелдеу мамандарының білім беру процесінің басқа қатысушыларымен өзара іс-қимыл жасау сапасына талдау жүргізу;

в) жеке бағдарламаға өзгерістер мен толықтырулар енгізу мақсатында түзету-дамыту жұмысын талдау;

г) білім беру мекемесі шеңберінде психологиялық-педагогикалық қолдау процесінің кемшіліктерін жою бойынша жұмыстарды жүзеге асыру (жасалған талдау негізінде).

4. Консультативтік-ағартушылық

Мақсаты – түзету және білім беру процесінің барлық қатысушылары арасындағы ынтымақтастық пен өзара іс-қимылды қамтамасыз ету. Бұл бағыт мыналарды қамтиды:

а) педагогтердің әдістемелік көмек көрсетуге сұранысын анықтау, оның негізінде:

- оқу процесін бақылау;
- ЕБҚ бар оқушылардың дамуы мен білім беру мәселелерін бірлесіп талқылау;
- Жеке оқу жоспарын және жеке оқу бағдарламасын бірлесіп құру;
- ЕБҚ бар балаларды дамыту және оқыту мәселелері бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу;
- оқуда қиындықтары бар балаларға көмек көрсету саласындағы инновациялық әзірлемелер, сондай-ақ әртүрлі іс-шаралар өткізу туралы ақпараттандыру;
- ашық сабақтар, бірлескен сабақтар, әдістемелік бірлестіктер, кәсіби кездесулер өткізу;
- әдістемелік әдебиеттер мен интернет-көздерді пайдалану бойынша ұсыныстар.

б) ата-аналарға баланы тәрбиелеу, дамыту және оқыту мәселелері бойынша көмек көрсету:

- баланың психофизикалық ерекшеліктері туралы түсінік беру және кеңейту мақсатында, сондай-ақ қайталама бұзылулардың алдын алу бойынша жеке кездесулер өткізу;
- ата-аналарды баланың мектептегі проблемалары туралы хабардар ету;
- ата-аналар жиналысына қатысу;
- отбасы шеңберінде түзету көмегін көрсету бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу;
- жеке оқу жоспарын және жеке оқу бағдарламасын бірлесіп құру;
- психологиялық-педагогикалық көмек көрсету және қосымша сүйемелдеу көздері туралы ақпараттандыру;
- ата-аналар үшін ұйымдастырылған іс-шаралар туралы хабарлау;
- ашық сабақтар өткізу.

Дефектолог мұғалімнің қызметі психологиялық-педагогикалық қолдаудың құрамдас бөлігі ретінде ғана емес, сонымен қатар жеке білім беру бағдарламасын жасауға тікелей қатысады және баланың мүмкіндіктеріне сәйкес ЖОБ-ты бейімдеудің негізі болып табылады.

ЕБҚ бар баланы оқытушы-логопедтің жеке сүйемелдеу технологиялары

ЕБҚ бар баланы мектептің білім беру кеңістігіне қосу үшін қолдау көрсететін мамандар тобының маңызды аспектілерінің бірі – логопедтің жұмысы. Көбінесе баланың сөйлеу проблемалары негізгі болып табылады, соның салдарынан балалар тобы мұндай баланы қабылдамайды, олар құрдастарының келеке-мазақтарының негізгі объектілері болып табылады. Көбінесе, бұл логопедиялық проблемалар, бұл балалар арасындағы қарым-қатынасты дамытуды қиындатады, сонымен қатар ЕБҚ бар баланың білімін, дағдыларын

игеруде айтарлықтай қиындықтар туғызады. Бұл жағдайда логопедтің жұмысы бірінші орынға шығады және баланы мектептің білім беру кеңістігіне сәтті енгізудің негізіне айналады.

Жалпы білім беретін мектептегі логопедтің жұмысы бірқатар дәйекті кезеңдерден тұрады. I кезең – ЕБҚ бар баланың сөйлеу дамуының жеке ерекшеліктерін диагностикалау; II кезең – логопедтің баланың сөйлеу дамуының жеке картасын жасауы. III кезең – логопед мұғалімнің мектептің психологиялық-педагогикалық консилиумына міндетті түрде қатысуы, оның ішінде педагогты қолдау жөнінде бірлескен ұсынымдар әзірлеу; IV кезең – логопедтік түзетуді қажет ететін балалармен жеке және топтық логопедтік жұмысты ұйымдастыру; V кезең – логопедтік сипаттағы проблемалары бар әрбір баланың сөйлеу дамуының мониторингі; VI кезең – мамандардың (педагогтардың, психологтың, дефектологтың, қажет болған жағдайда) және ата-аналардың, оқу-тәрбие процесіне қатысушылардың мектепте және үйде баланың сөйлеу режимін ұйымдастыру мәселелері бойынша жеке консультациялары.

Логопедтің негізгі мақсаттары мен міндеттері мақсаты: ауызша сөйлеу кемшіліктерін түзету және жазу мен оқу процесіне қатысатын жоғары психикалық функцияларды дамыту. Міндеттері: 1. Оқушылардың ауызша және жазбаша сөйлеуін дамытудағы бұзушылықтарды түзету 2. Оқушылардың жалпы білім беру бағдарламаларын меңгерудегі қиындықтарды уақтылы алдын алу және еңсеру 3. Мұғалімдер, ата-аналар (оқушылардың заңды өкілдері) арасында логопедия бойынша арнайы білімді түсіндіру. Логопедтің жұмысы, бір жағынан, мектептің жалпы стратегиялық мақсаттары мен міндеттерімен анықталады және мемлекеттік білім беру стандарттарына сәйкес келеді. Екінші жағынан, логопед-мұғалім қызметтің негізгі бағыттарын анықтайтын жеке кәсіби мақсаттар мен міндеттерді орындайды, ең алдымен жалпы білім беру бағдарламаларын (ең алдымен орыс тілінде) дамытуда қиындықтарға тап болған балаларға көмек көрсетеді, мұғалімдердің осы санаттағы балалармен тәрбие жұмысына ықпал етеді, нәтижесінде жалпы білім беру процесін жандандыруға ықпал етеді. Логопедиялық жұмыс ана тілінде ауызша және жазбаша сөйлеуді дамытуда бұзушылықтары бар, жалпы білім беру бағдарламаларын сәтті игеруге кедергі келтіретін білім алушыларға қажет. Осылайша, мектеп логопедінің негізгі міндеті-ауызша және жазбаша сөйлеудің әртүрлі бұзылыстарының сәтсіздігінің алдын алу. Жалпы білім беретін мектеп шеңберінде оқушыларды логопедтік сүйемелдеу мыналарды топтарды жасақтауды қамтиды:

Фронтальды сабақтар үшін оқушылар топтарын жинақтау: 1. СТБ (III, IV деңгей) – 1-сынып; 2. СТБ – 2-сыныпқа байланысты оқу мен жазудың бұзылуы; 3. СТБ – 3-сыныпқа байланысты оқу мен жазудың бұзылуы; 4. Оқу мен жазудың бұзылу элементтері, дисорфорграфия – 4-сынып; 5. Жеке фонемалардың айтылуы бұзылған, оқу мен жазудың жекелеген жағдайлары бар балалармен жеке сабақтар мен кіші топтар бойынша сабақтар.

Логопедиялық жұмыстың мазмұны

Жұмыс кестесіне сәйкес жеке және фронтальды логопедтік сабақтар жүйелі түрде жүргізіледі, бұл ретте жұмыстың мынадай бағыттары жүзеге асырылады: оқу мен жазудың бұзылуын алдын алу және ерте анықтау; графо-моторлық дағдыларды, көру-моторлық бақылауды, кеңістіктік, уақытша көрсетілімдерді дамыту; сөйлеудің артикуляциялық-фонетикалық жағын пысықтау; фонематикалық есту мен қабылдауды, тілдік талдау мен синтезді дамыту; дыбыстарды қою, дыбыстарға дәйектілікпен енгізу; жазбаша сөйлеудегі дыбыстар мен әріптерді саралау; әріптердің графикалық бейнелерін бекіту, дыбыс пен әріптің байланысын бекіту; сөздік қорын кеңейту және нақтылау, морфемалық талдау, сөзжасам және сөзжасам бойынша жұмыс; сөйлеудің грамматикалық құрылымымен, ауызша және жазбаша мәлімдеменің грамматикалық дизайнымен жұмыс; келісілген ауызша және жазбаша сөйлеу бойынша жұмыс; оқу дағдыларын автоматтандыру, интонация, экспрессивтілік және оқу қарқыны, оқылымды түсіну бойынша жұмыс.

1-сынып оқушыларымен түзету логопедиялық жұмысы, ең алдымен, мыналарға бағытталған: дыбыстардың оппозициялық топтарын есту және айтылу бойынша саралаудағы жаттығу; барлық дауысты әріптермен және оларды жазу ережелерімен танысу; 1-ші және 2-ші қатардағы дауысты дыбыстарды саралау. 2-ші қатардағы дауысты дыбыс арқылы дауыссыз дыбыстың жұмсақтығын белгілеу; сөздерді өзгерту әрекеттерін қалыптастыру. Сөздердің дыбыстық және графикалық үлгілерімен еркін жұмыс істеу; грамматикалық тұрғыдан дұрыс үйлесімді сөйлеуді қалыптастыру. Сөздікті дамыту; зат есімдермен, етістіктермен, сын есімдермен, үстеулермен сөздікті байыту, бекіту және белсендіру; сөздің әртүрлі бөліктеріндегі синонимдердің, антонимдердің, омонимдердің және көп мағыналы сөздердің мағынасын түсіну бойынша жұмыс; жалпылама ұғымдарды дамыту, объектілерді жіктеу; байланысты сөйлеуді қалыптастыру бойынша жұмыс; сөзжасамдық жұмыс. Балалардың сөзжасам әдістері туралы білімдерін жүйелеу.

2-4 сынып оқушыларында жазу мен оқудың бұзылуын алдын алу және жою бойынша түзету логопедиялық жұмысы: фонетикалық деңгейде түзету; акустикалық дисграфиялардың алдын алу және түзету; сөздерді фонематикалық талдау; фонемалық қабылдауды қалыптастыру; акустикалық-артикуляциялық ұқсастығы бар фонемаларды саралау; лексикалық деңгейде түзету жұмысы; оқушылардың белсенді сөздік қорын анықтау; сөздерді буындық талдау және синтездеу. Буын түрлері. Сөздегі екпін; дауыссыз дауысты дыбыстар; сөз құрамы (морфемалық талдау және сөз синтезі); сөз тіркесі және сөйлем. сөйлеудің әртүрлі бөліктерін санмен, тұқыммен үйлестіру. Басқару; септік формаларын бекіту; сөйлем мен сөз тіркесіндегі сөздердің байланысы; жазбаша тіл бұзылысының пропедевтикасы; байланысты сөйлеу жұмысы; оптикалық дисграфияның алдын алу және түзету; кинетикалық ұқсастығы бар әріптерді саралау.

Әрине, сөйлеу терапиясының барлық осы бағыттары мен ерекшеліктері баланың сөйлеу әрекетінің жеткіліксіздігінің немесе бұзылуының ерекшеліктеріне тікелей байланысты. Сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен сөйлеу терапиясының тағы бір бағыты-логопедтің ата-аналармен жұмысы. Логопедтің отбасымен ынтымақтастығы балаға сәтті білім берудің қажетті шарты болып табылады. Логопедтің сөйлеу қабілеті бұзылған баланың отбасымен өзара әрекеттесуіндегі негізгі міндеті-баланың сөйлеуін түзету және тәрбиелеу бойынша ұсыныстар беру ғана емес, сонымен бірге отбасы мүшелерін туындаған мәселелерді белсенді шешуге барынша ынталандыратын жағдайлар жасау. Мұндай жағдайларда логопедпен ынтымақтастық барысында дамыған ата-аналар шешімдерді өздері деп санайды және оларды баланы тәрбиелеу мен оқытудың өзіндік тәжірибесіне енгізуге дайын.

Балаларды тексерудің соңында қыркүйек айының соңында логопед ата-аналармен жеке кеңестер ұйымдастырады. Емтихан нәтижелері бойынша логопед ата-аналарға баланың сөйлеу дамуындағы ауытқулардың сипатын және оларды түзету перспективаларын хабарлайды. Бұл сөйлеу кемістігін жеңуде бірлескен күш-жігердің қажеттілігін қол жетімді түрде ашу маңызды. Логопед оқудың бірінші кезеңіндегі жұмыс жоспары, оның міндеттері мен мазмұны туралы айтады. Ата-аналарды ПМПК-ның баласын жалпы білім беретін мектепте одан әрі оқытуға қатысты шешімі туралы Жеке хабардар ету қажет. Маманның баламен логопедиялық жұмысының бүкіл кезеңін қорытындылап, одан әрі түзету жаттығуларының негізгі жолдарын ашқан жөн. Әр баланың сөйлеу және жалпы дамуын сипаттау керек, түзету сабақтарында пайда болған және ерекше назар аудару керек балалардың жетістіктері мен қиындықтары туралы айту керек. Тәжірибе көрсеткендей, ата-аналар өздерінің педагогикалық білім деңгейін арттыру әдістері, маманмен бірлескен іс-шаралар балалармен жұмысты сапалы және тиімді ұйымдастыруға ықпал етеді.

Педагог-психолог ЕБҚ бар баланы жеке сүйемелдеуді ұйымдастырудың ерекшеліктері

Психолог мектеп консилиумының мүшесі ретінде инклюзивті практикада білім беру процесінің барлық субъектілерімен жұмыс істейді, яғни логопед-мұғалім мен дефектологтан айырмашылығы инклюзивті білім берудің барлық балаларына, ЕБҚ бар балалардың ата-аналарына және барлық басқа ата-аналарға бағытталған. Осыған сәйкес білім беру процесінің әртүрлі субъектілері бар психологтың қызмет бағыттарын бөліп көрсетуге болады. Дәстүр бойынша, бірінші кезекте диагностикалық бағыт. Алдыңғы бөлімдерде ЕБҚ бар баланың психикалық даму ерекшеліктерін бағалаудың және мұғалім-психолог кіретін инклюзивті процестің басқа компоненттерін бағалаудың әртүрлі технологиялары егжей-тегжейлі қарастырылғандықтан, біз оларға егжей-тегжейлі тоқталмаймыз, тек қызметтің басқа бағыттары мен технологияларын атап өткен кезде.

ЖОБ компоненті аясында ЕБҚ бар баланы бірге алып жүру технологиясы кем дегенде екі негізгі аспект бойынша жасалады:

1. Баланың психикалық дамуының деңгейі мен ерекшеліктеріне және оның бұзылуының сипатына (девиантты даму түріне) сәйкес оқу іс-әрекетінің негізгі алғышарттарын қалыптастыру технологиясы (іс-әрекеттің ерікті компонентін қалыптастыру және кеңістіктік-уақыттық көріністерді қалыптастыру).

2. Психологиялық көмектің тағы бір түрі-баланың құрдастарының ортасында, сондай-ақ жалпы білім беру мекемесінің кеңістігінде әлеуметтік бейімделу технологиясы. Бұл технология, ең алдымен, баланың айналасындағы балалармен және ересектермен әлеуметтік өзара әрекеттесуінің идеяларын, дағдыларын мен құзыреттерін қалыптастыруға бағытталған. Бұл қарым-қатынастың «шекарасын» құру, басқалармен өзара әрекеттесу, олардың эмоцияларын түсіну қабілеті (бұл әсіресе аутизм спектрі бұзылған балаларға ғана емес, көру және есту қабілеті бұзылған балаларға да қатысты). Дәл осы технология балаға (және оның айналасындағы барлық балаларға) балалар қауымдастығының толық мүшесі болуға, яғни әлеуметтік бейімделуге көмектесуі керек.

ЕБҚ бар баламен түзету және дамыту іс-әрекеттерінен басқа, әрине, психолог алдымен диагностикалық жұмысты жүргізуі керек, ол баланың ерекшеліктері мен даму деңгейін анықтауға, оның эмоционалды және жеке сипаттамаларын қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар сынып балаларының тұлғааралық қатынастарын диагностикалауға бағытталған, бір-біріне, оның ішінде даму ерекшеліктері бар бала класының кеңістігіне кіреді. Бұл мәселені социометриялық зерттеу технологиясының көмегімен шешуге болады. Бұл мәселені шешу үшін то (қарым-қатынастың түс сынағы) әдісі арқылы балалардың социометриялық ұстанымдарын бағалау тиімді (Н.Я. Семаго, 2007). Бұл әдіс беретін маңызды көрсеткіштердің бірі-баланың «нақты» өзін-өзі бағалауы, сонымен қатар оның жақын ересектерге: мұғалімдерге, ГПД тәрбиешілеріне, көмекшілерге және басқа да маңызды ересектерге субъективті қатынасын талдау. Шын мәнінде, социометриялық зерттеу – түс таңдау әдісімен параметрлік емес социометрия – инклюзивті сыныптардағы эмоционалды тұлғааралық қалаулардың құрылымы мен ерекшеліктерін зерттеу мақсатында жүзеге асырылады.

Социометриялық зерттеу нәтижелеріне сәйкес, психолог сыныптағы балалардың, оның ішінде енгізілген балаға қатысты субъективті көзқарасының толық бейнесін алады. Бұл баланың әлеуметтік мәртебесін арттыруға бағытталған топтық психокоррекциялық жұмыстың әртүрлі технологияларын қолдана отырып, құрдастарының балалары бар ЕБҚ бар баланы қабылдауға бағытталған психологиялық жұмысты дамытуға мүмкіндік береді. Оған және ЕБҚ бар баланы қосқанда мұндай топтық жұмыс оның құрдастарының ортасында әлеуметтік бейімделу мәселелерін шешуге көмектесуі керек. Бұл балаға балалармен және ересектермен қарым-қатынасты, өзара әрекеттесу әдістері мен әдістерін қалыптастыруға, сондай-ақ өзара әрекеттесу

шекараларын сезінуге, яғни өзара әрекеттесуде белгілі бір қашықтықты сақтауға көмектесетін психолог.

Сонымен бірге, сол социометриялық технология арқылы біз қарапайым балалардың ата-аналарының сыныпта «бәрі сияқты емес» бала екендігіне субъективті қатынасын бағалауға мүмкіндік аламыз. Бұл мәліметтер «ата-аналар клубы» сияқты ұйымдастырушылық формалар аясында нақты психологиялық жұмысты бастауға негіз береді, оған ерекше баланың ата-аналары да, барлық басқа ата-аналар да қосылуы керек. Мұндай іс-шараға қатысуға ынталандыру мәселесі тек психологтың өзінде ғана емес, сонымен қатар үйлестірушіде (бұл жағдайда ПМПК басшысы) жатыр.

Жеке білім беру бағдарламасын — оның психологиялық-педагогикалық қолдау компонентін әзірлеу аясында психолог баланың іс-әрекетінің жедел сипаттамаларын-оның қарқынын, жұмыс қабілеттілігін, қызметінің өнімділігін, белсенді көңіл-күй деңгейін және т. б. бағалайды, мұғалімнің оқу жүктемесінің көлемін, баланың өнімді өнімділігін ескере отырып, оқу материалының көлемін мөлшерлеу, сабақты ұйымдастыру процесінде әр түрлі іс-әрекеттерді ауыстыру, оқу материалын ұсыну қарқыны және сыныптағы фронтальды жұмыс кезінде баланың өз іс-әрекетінің қарқынын ескеру қажеттілігі туралы ұсыныстар жасайды.

Өз кезегінде, ЕБҚ бар баланың психикалық белсенділігінің кеңістіктік және уақытша ұйымдастырылуын бағалау баланы оқыту үшін оңтайлы ұйымдастырушылық жағдай жасауға мүмкіндік береді: баланы отырғызудың оңтайлы орны, сыртқы тіректерді ұйымдастыру.

ЕБҚ бар кез-келген баланың даму ерекшеліктері, іс-әрекеттің ерікті нысандарының даму ерекшеліктері, атап айтқанда ерікті немесе бөлінген назар (бірлескен іс-әрекетке шоғырлану), ерікті шоғырлану оқу процесін ұйымдастыруда арнайы тактиканы дамыту қажеттілігін тудырады. Оқу жағдайында мұндай бала көптеген қиындықтарды бастан кешіреді: ол көрсетілім бойынша қозғалыс схемасын түсінбейді, қажетті іс-қимылдардың дәйектілігін меңгермейді, парактың жұмыс кеңістігін «көрмейді», оны тарата алмайды, ондағы қозғалыстарын үйлестіре алмайды. Осыған байланысты психолог қызметінің технологиялары әртүрлі.

Осылайша, психологтың негізгі бағыттарын анықтауға болады, олар технологияландырылуы керек — бұл оқытуды ұйымдастыруға көмек; мұғалімнің психологиялық қолдауы; баламен оның әлеуметтік, эмоционалды және жеке дамуына бағытталған жеке жұмыс; отбасымен жұмыс және оның мамандармен өзара әрекеттесуін үйлестіру; баланың серіктестерімен жұмыс.

Педагог-ассистент қызметін ұйымдастыру

Инклюзивтік тәжірибе тамыр жайған және оң нәтижелер беретін мектептерде оқу процесін ұйымдастырудың түрлі схемалары жұмыс істейді. Оларға сәйкес мұғалім-көмекші үш түрлі ұйымдастырушылық тапсырманы орындай алады: 1. оқытушы-ассистент ЕБҚ бар баланы жеке ертіп жүруші

мамандардың пікірінше, жақын арада инклюзивті сынып мұғалімі балалардың дамуының бұзылуы саласындағы маман болмаған кезде, ал оқытушы-ассистент, керісінше, тиісті арнайы білімі болған кезде көрініс пайда болады. Бұл жағдайда көмекші мұғалім сынып ортасында оқу процесін нақты және нақты құратын, мұғалімге бүкіл сыныптың білім сапасын төмендетпей, баланың ерекшеліктеріне бейімделуге көмектесетін маман функциясын алады. ПМПК-ның тең маманы ретінде мұғалім-көмекшіден оқу бағдарламасын даму ерекшеліктері бар оқушының мүмкіндіктеріне бейімдеу қажет болуы мүмкін. Бұл жағдайда Мұғалім-ассистент мұғалімнің не айтқанын қадағалайды және материалды бөлімге түсінікті көлемде және деңгейде ұсынады. Бала бір уақытта сыныпта болады, мұғалімдер мен оқушылардың жауаптарын тыңдайды, бірақ мүмкін болатын тапсырмалар санын орындайды. Оқушының белсенділік процесі оқытушы-ассистенттің бақылауында. Осылайша, мұғалім-ассистент өзінің білімін біртіндеп кеңейтіп, оны сабақтың білім беру процесіне «ендіре» отырып, өз қамқорлығындағы адамның оқуын бақылауға алады.

2. Мұғалім-ассистент-мұғалімнің көмекшісі. Тағы бір нұсқа мұғалімнің көмекшісіне ұйымдастырушылық сәттерде көмек көрсетеді, бірақ сонымен бірге оқу жүктемесін сынып мұғалімі қалыптастырады. Бұл жағдайда көмекші мұғалім басқа білім алушыларға көмек қажет болуы мүмкін, мысалы, барлық балалардан дәптер жинау, мұғалімнің тапсырмасын орындау кезінде сынып пәнін қолдау. Осы уақытта мұғалім ассистент-мұғалімнің қамқорлығына назар аударады. Егер мұғалім даму ерекшеліктері бар оқушының оқу іс-әрекетінде ең жоғары көшбасшылық позицияны алуға тырысса, ал мұғалім — ассистенттің арнайы білімі болмаса (дефектология, арнайы немесе клиникалық психология және т.б.), онда мұндай жұпта ең оңтайлы-мұғалімнің даму ерекшеліктері бар баланы оқытуға қатысты идеяларын жүзеге асыруда көмекшісі болу. 3. мұғалім — көмекші-сыныптағы екінші мұғалім бұл тәсіл американдық мектептерде жиі кездеседі. Баланы өз бетінше оқуға қабілетсіз деп тану оның құқықтарын бұзу болып саналатындығына байланысты, даму ерекшеліктері бар бала оқитын сыныпта екі мұғалім жұмыс істейді, олар кезек — кезек барлық балаларға білім алуға көмектеседі, бірақ даму ерекшеліктері бар бала көп дәрежеде. Қалай болғанда да, тәрбиеші мен мұғалім әртүрлі нұсқаларды ұстануы мүмкін. Шын мәнінде, олар мұғалім жетекші рөл атқара алатын немесе оқытушы-ассистент оқушының даму ерекшеліктері бойынша білім алуына қатысты сарапшы ретінде әрекет ете алатын бір командаға айналады, ал мұғалім сабақ барысында көмекші мұғалімнің ұсыныстарын ұстанады. Бірақ бұл жағдайда мұғалім оқушының санасында үлкен рөл атқаруы керек екенін есте ұстаған жөн. Тьюторлық қызмет технологиясының аясында «педагог-ассистент – даму ерекшеліктері бар оқушы» диадасындағы қарым-қатынастың белгілі бір динамикасы туралы айтуға болады. Білім беру ортасында бала әртүрлі адамдармен қарым-қатынаста болғанына қарамастан: мұғаліммен, көмекшімен, басқа білім алушылармен, ата-аналарымен, басқа білім алушылардың ата-аналарымен, көмекші мұғалімнің іс-әрекетін келесі кезеңдермен анықтауға болады: 1. қамқор баланың дұрыс әрекетін бастау. 2. бұл әрекетті сақтау. 3.

оқытушы-ассистенттің делдалдық рөлінен біртіндеп шығу-даму ерекшеліктері бар оқушыға барынша дербестік беру. 4. Палатадағы баламен қоштасу. Жоғарыда айтылғандай, оқушыны сүйемелдеу бүкіл оқу кезеңінде жүзеге асырылуы мүмкін, бірақ сіз әрқашан сынып ортасында даму ерекшеліктері бар баланы өз бетінше оқыту мүмкіндігіне назар аударуыңыз керек.

Қозғалыс кезеңдерінің сүйемелдеуден дербестікке дейінгі реттілігін сипаттауға болады: 1. Оқушы мен оқытушы-ассистент партада бірге отырады, мұғалім-ассистент балаға барлық жағынан көмектеседі. 2. Оқушы жалғыз, содан кейін (немесе бірден) басқа сынып оқушысымен, оқытушы-ассистентпен — артта немесе алыс жерде отырады. 3. оқытушы-ассистент барлық сабаққа келмейді, онсыз өтуі мүмкін емес сабақтарға (мысалы, жазбаша) қатысады. 4. педагог-ассистент күн сайын келе бермейді. 5. Бала өздігінен оқиды. Әрине, мұғалім-ассистенттің қарым-қатынас жүйесінен толық шығуы кейде мүмкін болмауы мүмкін, бірақ біз әрқашан бұл идеалды мақсат екенін және оған ұмтылуды ұмытпауымыз керек. Сондықтан мұғалім мен ассистенттің көмекшісі шешуге тура келген басты міндет - бұл баланы «жалықтыруға жол бермеу» міндеті. Дербестікті қалыптастыру процесінде ЕБҚ бар балалардың әртүрлі санаттары үшін, әсіресе дамуында ауыр ауытқулары бар балалар үшін әлеуметтену, яғни әлеуметтік орта шеңберіне ену маңызды екенін есте ұстаған жөн.

Қамқорлықтағы баланың өмірлік кеңістігін ұйымдастыру жүйесіндегі педагог-ассистенттің рөлі

Мұғалімнің ассистентінің даму ерекшеліктері бар оқушының өмір сүру кеңістігін ұйымдастырудағы рөлі мектеп өмірінің әртүрлі аспектілерін, әсіресе бірінші рет қамтиды. Балаға тікелей қатысты, Мұғалім-ассистент палатамен сенімді және эмоционалды қаныққан қарым-қатынасты қалыптастырады, жұмыстың басында ол «бағыттаушы», қорғаушы, тілектердің білдірушісі және сонымен бірге ұйымдастырушылық және үйлесімді күшке айналады. Ол баланың жағдайын қадағалап отыруға міндетті: жанжал жағдайларын шешуге көмектеседі, тыныштандырады, шабыттандырады және т.б.; егер демалу керек болса, оны сыныптан ойын бөлмесіне апара алады; дәретханаға және т. б. ең алдымен, көмекші мұғалім оқушының жалпы әрекетін үйлестіруге қатысады, оқу жүктемесін мөлшерлейді. Сынып мұғалімімен өзара әрекеттесу кезінде педагог-ассистент мұғаліммен өз жұмысының мақсаттары мен міндеттері туралы; мүмкін болатын қиындықтар туралы (педагог-ассистент пен қамқорлықтағы оқушының келіссөздері кезіндегі сыртқы шу, сабақтан кету және қайту туралы) келіседі; баланың мінез-құлық көріністерінің сипаты мен ерекшеліктері туралы. Үштікте өзара әрекеттесуді тиімді құру туралы келісім маңызды: бала–мұғалім–мұғалім-ассистент.

Басқа балаларға қатысты мұғалім-ассистенттің міндеттері балалар командасында не болып жатқанын бақылау-балалар не туралы айтады, не ойнайды, балаларға сыныптастарымен қалай қарым-қатынас жасау керектігін

түсіндіреді. Егер тақырып қамқоршының ерекшеліктеріне қатысты болса, онда көмекші мұғалім олардың сұрақтарына жауап беруі керек.

Даму ерекшеліктері бар бала айналасында ерекше кеңістік құратындықтан (оның ішінде ересек адам — мұғалім-ассистент), оны жалпы кеңістікке «енгізу» керек. Сыныпта баланы «галереяда» болмайтындай етіп отырғызу керек, бірақ ол орталық бөлікті де алмайды, өйткені ол қалған оқушыларды алаңдатуы мүмкін. Егер мұғалімнің көмекшісі оқушының жанында отыруы керек болса, онда оң немесе сол жақтағы (егер сыныпта үш парта болса), екінші немесе үшінші партадағы оқушының орны оңтайлы болады. Сонымен қатар, бала үстелге терезеге немесе қабырғаға емес, ортаңғы қатарға жақын отыруы керек — бұл мұғалім-ассистент үшін орын. Көбінесе оқушыны сабақтан бірқатар объективті себептер бойынша алып тастау керек (дәретхана, шаршау, бақыланбайтын жарқын эмоционалды күй). Сондықтан сабақтан кету және қайту басқа балаларды қатты алаңдатпайтын орын табу өте маңызды. Жұмыс орны белгілі бір жолмен белгіленуі керек (әдетте бастауыш мектепте бұл түрлі-түсті шеңберлер немесе суреттер арқылы жасалады). Мүмкін баланың сүйікті кейіпкері немесе сүйікті тақырыбының бейнесі бар шығар. Мұндай суреттің болуы мазасыздықты азайтуға немесе жаттығу кезінде көмек болуға көмектеседі. Нашар еститін немесе нашар көретін оқушы үшін мұғалімді жақсы көретін және еститіндей орын таңдау керек.

Баланың мінез-құлқының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, баланың үзіліс кезінде, көшеде (дене шынықтыру сабақтары, ұзарту кезінде серуендеу), асханада, спортзалда, киім ауыстыратын бөлмеде, едендер арасындағы баспалдақтарда, дәретханада демалу кезінде туындауы мүмкін маршрут пен қиындықтар туралы ойлану керек. Сонымен, аутизм спектрінің бұзылуы бар бала үшін, ол сабаққа қарамастан және басқа балаларсыз дәретханаға баруға жеке уақыт бөлу қажет болуы мүмкін.

Даму ерекшеліктері бар баланы мектептегі білім беру процесіне қосу мұғалімнің тікелей қатысуымен және бірнеше кезеңде жүзеге асырылады:

1. Мұғалім-ассистентті бала оқитын сынып мұғалімімен таныстыру.

2. Мұғалім-ассистентті баланың ілеспе құжаттарымен таныстыру.

3. Ата-аналармен және баламен танысу. Баланың не істей алатындығын, не істей алатындығын талқылау. Мектептегі балаға тамақтану мен медициналық көмекке байланысты сәттерді ата-аналармен міндетті түрде келісу. Бұл үш кезеңді мектепте сабақ басталмай тұрып жасаған жөн.

4. Мұғаліммен бірге (қажет болған жағдайда және психологпен) қажет:

* бала отыратын сыныптағы орынды таңдаңыз (ол өзгеруі мүмкін екенін есте сақтаңыз); оқытушы-ассистенттің қайда отыратынын талқылаңыз (оқушының жанында, қашықтықта);

* баланы алып жүру бағытын егжей-тегжейлі ойластырыңыз (мысалы, баланы қайда қарсы алу керек-мектептің есігінде немесе бала шешінетін бөлмеде киініп, ата-анасымен қоштасқаннан кейін; бала мен көмекші мұғалім не істейді-сыныпқа көтеріледі немесе алдымен дәретханаға барады және т. б.)

* балаға қандай көмек қажет екенін талқылаңыз: Мұғалім-ассистент өзі жағдайға байланысты не қажет екенін шешеді, Не мұғалімнің нұсқауларын орындайды; Мұғалім-ассистент балаға тек сабақта немесе үзілістерде көмектеседі және т. б.

5. Мұғаліммен, психологпен және қажет болған жағдайда консилиумның басқа мамандарымен (дефектолог, логопед, әлеуметтік педагог) бірлесіп, тек психологиялық-педагогикалық қолдау шеңберінде ғана емес — ЖОБ құрамдас бөлігі жеке жұмыс жоспарын жасайды, сонымен қатар жұмыстың тиімділігі, табыстылығы, ассистенттік қызметті түзету туралы үнемі пікірталастар өткізіледі

6. Өз бетінше немесе мұғаліммен және қажет болған жағдайда психологпен бірге бөлімнің тәуелсіздігін дамыту жоспарын жасайды. Тьюторлық қызметтің міндеттерінің бірі - даму ерекшеліктері бар оқушыны балалар ұжымына енгізу.

Даму ерекшеліктері бар бала үшін ол орналасқан балалар тобы ең қуатты ресурс болып табылады. Сондықтан оның психикалық жағдайы көбінесе балалардың балаға қалай қарайтынына байланысты болады. Педагог-ассистенттің міндеті - баланың балалар ұжымына тыныш қосылуын қамтамасыз ету. Бұл жағдайда мыналарды ескеру қажет:

1. Егер баланың мінез-құлқы топтың қалған бөліктерінен мүлдем өзгеше болса, онда білім алушылармен алдын-ала әңгімелесу қажет, онда ересек адам сынып балаларын жұмсақ және түсінікті түрде баланың ерекшеліктеріне бағыттайды, онымен қалай қарым-қатынас жасауға болатындығын, не істеуге болатынын және не істемеу керектігін, мүмкін болатын жағымсыз көріністерді қалай азайтуға болатындығын көрсетеді (мысалы, оларға назар аудармаңыз және т.б.).

2. Егер бала сыртқы келбетінде өте өзгеше болса (мысалы, ол арбамен жүреді), балаларға неге жүре алмайтындығы туралы айту керек. Сіз тыныш дауыспен, қажетсіз толықтыруларсыз сөйлесуіңіз керек.

Бастауыш сынып оқушылары үшін өзін-өзі қалай ұстау керектігі туралы ақпарат маңызды, сондықтан «ерекше» бала туралы әңгіме сыныптастарының проблемаларының мәніне енуден гөрі нұсқаулық сияқты болуы керек. Балалар сұрақтар қоюы мүмкін: бұл жұқпалы емес пе? Неліктен ол солай? Ол не, ақымақ па? Бұдан жазыла ма? Сондай-ақ, сіз тыныш дауыспен және қосымша ақпаратсыз жауап беруіңіз керек. Балаларға жаңа баланың не істей алатындығын, оның жағымды қабілеттері қандай екенін алдын-ала айту пайдалы болады. Мысалы, егер бала аз сөйлесе, бірақ ол туралы сенімді болса: «Ваня тыңдай алады», мобильді бала туралы: «Рома өте тез жүгіре алады» және т.б. яғни, сыныптағы балалар, әрқайсысы сияқты, олардың ұжымының жаңа мүшесі бір нәрсені жақсы, бірақ одан да жаман нәрсені білетінін түсінуі керек.

3. Егер бала өзінің мінез-құлқымен (және сыртқы келбетімен) басқалардан айтарлықтай ерекшеленбесе, онда арнайы әңгімелер өткізудің қажеті жоқ және туындайтын мәселелерді әдеттегідей шешуге болады. Мүмкін, балалар бір оқушымен тағы бір ересек адамның неге отыратынын сұрайды. Бұған жауап

беруге болады: «Мен Таняға жазуға көмектесемін, оған өз бетінше жазу әлі қиын». Уақыт өте келе, балалар бір-бірімен танысқанда, сыныптастарының айырмашылығы туралы сұрақтардың ауырлығы әдетте төмендейді. Балалар жай үйреніп кетеді және ересектердің тиісті бақылауымен олар ерекше досына көмектесуге тырысады.

ЕБҚ бар баланың ата-аналарын психологиялық-педагогикалық қолдау технологиясы

Мүмкіндігі шектеулі баланың дүниеге келуі әрқашан ата-аналар үшін ауыр психологиялық стресс болып табылады. Балалардың дамуындағы бұзылулардың қолайсыз динамикасы ата-аналардың психикасына қатты деформациялық әсер етеді, өйткені олар ұзақ мерзімді психо-травматикалық жағдайда. Нәтижесінде олар әртүрлі эмоционалды жағдайлар мен реакцияларда, ата-аналардың эмоционалды тұрақсыздығында көрінетін жеке бұзылуларды қалыптастырады.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасылардағы қатынастарды зерттеу және талдау, ең алдымен, ата-аналардың жеке басының бұзылуының алдын-алу және түзетудің тиімді шараларын әзірлеуге, сондай-ақ осындай отбасылармен жұмыс істеудің негізгі бағыттары мен формаларын сипаттауға бағытталған. Осылайша, мүгедек баланы тәрбиелеп отырған отбасылардың ерекшеліктерін зерттеп қана қоймай, осындай отбасыларға психологиялық көмек пен қолдау жүйесін дамыту қажет. Алайда, мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға тиімді көмек көрсету күрделі процесс, өйткені мұндай отбасыларға психологиялық көмектің мазмұнын, тетіктерін, нысандары мен әдістерін анықтауға тұтас әдіснамалық тәсіл жоқ. Демек, ата-аналармен жұмыс істеудің белгілі бір ұйымдастырушылық формаларын құру қажет. Ең алдымен, біз ата-аналар клубы туралы сөйлесуіміз керек, ол кейінірек талқыланады.

Жалпы білім беретін мектеп жағдайында ЕБҚ бар баланы оқытуды бастаған кезде, бұл проблемалар күшейе түседі. Бұл жағдайда ЕБҚ бар балалардың ата-аналарына психологиялық-педагогикалық көмек, алайда білім беру процесінің барлық қатысушыларына педагогикалық және психологиялық көмек (ЕБҚ бар балалар, сынып балалары, шартты түрде дамып келе жатқан құрдастардың ата-аналары, мұғалімдер) ең өзекті болып табылады. Бұл мәселені сәтті шешу үшін сүйемелдеудің барлық кезеңдері аясында ата-аналармен тиімді жұмыс жасау қажет.

Бірінші кезең — диагностикалық.

Диагностикалық кезеңге не назар аударылатыны туралы нақты түсінік (нені зерттеу керек, қалай зерттеу керек, нені зерттеу керек) педагогикалық көмек процесін басқаруға мүмкіндік береді. Сондықтан мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасыларда ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты

қалыптастырудың диагностикалық-аналитикалық кезеңіндегі іс-әрекеттің мазмұны әзірленуі керек.

Бізді қызықтыратын мәселе бойынша ақпарат алу үшін зерттеу жүргізілді: — ата-аналардың балаларға деген қарым-қатынасының эмоционалды, танымдық және мінез-құлық компоненттері; - ата-аналар мен балалар арасындағы тұлғааралық қатынастардың стильдері. - мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасыларға білім беру мекемесінде жүзеге асырылатын педагогикалық көмектің мазмұны мен әдістері (бағдарламалар мен педагогикалық технологиялар, мұғалімдердің ата-аналармен және балалармен өзара әрекеттесу сипаты).

Мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасылардағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты қалыптастыру жағдайының объективті көрінісі келесі зерттеу әдістерін алуға көмектеседі: сауалнама; жеке әңгімелер; бақылау; Құжаттаманы талдау; ата-аналардың эссе жазуы.

Ең алдымен, мұндай отбасыларда ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты қалыптастыру мәселелері қаншалықты қиын екенін білу керек. Осы мақсатта іріктемелі зерттеу жүргізілді, оған мектепке баратын 7 жастан 11 жасқа дейінгі мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасылар қатысты.

Қарым-қатынастың таңдалған компоненттерін (эмоционалды, танымдық және мінез-құлық) ескере отырып, ата-аналар мыналарды анықтады: ата-ананың мүгедек балаға деген сезімдері және олардың ата-аналық ұстанымын бағалауды көрсететін эмоциялар; ата-ананың өз баласы туралы және өзі туралы ата-ананың әлеуметтік рөлін тасымалдаушы ретіндегі білімі, идеялары; мүмкіндігі шектеулі балаға белгілі бір қатынасты жүзеге асыру жолдары. Мүмкіндігі шектеулі балаларда: баланың отбасындағы эмоционалдық көңіл-күйі, баланың ата-ана махаббатына деген сенімділігі/сенімсіздігін анықтау; балаларды ата-аналармен сәйкестендіру; баланың ата-аналарға қатысты мінез-құлқы зерделенді.

Екінші кезең — ақпараттық. Бұл кезеңде ата-аналарға ақпараттық қолдау білім беру процесінің барлық қатысушыларын сүйемелдеудің жалпы контекстінде жүзеге асырылады. Негізгі мақсатты аудитория-бұл ЕБҚ бар балалардың да, құрдастарының да нормативті дамып келе жатқан ата-аналары. Бұл кезеңнің міндеті ата-аналарды ақпараттық қолдау, оның ішінде ата-аналарды инклюзивті білім беру, оның құндылықтары мен мағыналары туралы егжей-тегжейлі ақпараттандыру болып табылады. Осы кезеңде ата-ана активі қалыптаса бастайды, ол әкімшіліктің, оқытушылар құрамының және психологиялық-педагогикалық мамандардың көзқарастарымен бөлісуге дайын және инклюзивті білім берудің құндылық мағыналарын қалыптастыру мен дамытуда белсенді көмекші болуға дайын ата-аналардан тұрады.

Үшінші кезең — ағартушылық. Бұл кезеңде ата-аналар алдын-ала жоспарланған іс-шараларда (ата-аналар жиналысы кезіндегі психологиялық-педагогикалық мамандардың тақырыптық қойылымдары; ата-аналарға арналған тренингтер; жеке және топтық кеңес беру және басқа да іс-шаралар), сондай-ақ безендірілген стендтерде, ақпараттық парақтарда, білім беру мекемесінің

сайтында жүзеге асырылуы мүмкін ЕБҚ бар балаларды дамыту мәселелері бойынша білім алады. Мұнда әкімшілік пен мұғалімдер «қарапайым» және «ерекше» балалардың ата-аналары арасында диалог ұйымдастырып, оларды бұрын талқыландырмаған мәселелерге бағыттауы керек, ЕБҚ бар балалардың белгілі бір ерекшеліктері туралы «мифтерді жою», жеткіліксіз хабардарлықтан туындаған эмоционалды стресс пен қарсылықты жою қажет.

Төртінші кезең-ата-аналарды қатысуға тарту кезеңі. Бұл кезеңде ЕБҚ бар балалардың ата-аналарын мекеме өміріне қатысуға, өзін, таланттары мен дағдыларын көрсетуге, сынып пен мектептің әртүрлі іс-шараларына қатысуға және бірлесіп қатысуға белсенді тарту бар. Бесінші кезең — практикалық. Бұл кезеңде ЕБҚ бар балалар да, олардың ата-аналары да белсенді болады. Бұл кезеңнің басты міндеті-барлық балалардың қатысуымен балалар іс-шараларын өткізу, ЕБҚ бар баланы мектептің мүмкін болатын іс-шараларына белсенді тарту. Сонымен қатар, кез-келген концертте, спектакльде, конкурста, ЕБҚ бар бала оның қадір-қасиетін көрсететін арнайы дайындалған және құрастырылған рөлге ие болуы керек. Бұл кезеңде сыныптың алдыңғы кезеңдерінде бұрын құрылған және қалыптасқан балалар-ата-аналар қауымдастығы ерекше құнды болып табылады. Мұнда ең бастысы-балалардың ата-аналарының баласының жетістіктеріне, барлық балалардың бір-бірімен өзара әрекеттесуіне, қалыптасқан балалар ұжымына көзқарасы. Алтыншы кезең — аналитикалық.

Бұл кезеңде нәтижелерді қорытындылау және талдау жүргізіледі. Мектеп әкімшілігі, сынып жетекшісі, мұғалімдер, психологиялық-педагогикалық мамандар бірлескен қызметтің нәтижелерін талдайды және оқу орнындағы инклюзивті тәжірибені дамытуға бағытталған жұмысты жоспарлайды.

Мектептің ата-аналар қоғамдастығымен кейінгі жұмыста, біздің ойымызша, ата-аналардың психологиялық клубын («ата-аналар клубы», «ата-аналар мектебі», «ана, әке, мен» және басқалар) құру өзекті болар еді. Бастапқыда бұл мүгедектігі бар баланың жеке дамуы үшін ресурс болғандықтан, мұндай баласы бар отбасы мүшелерінің психикалық және психологиялық денсаулығын сақтау және сақтау қажеттілігі туындайды. Осыған байланысты ата-аналардың жеке басының бұзылуының алдын алу мен түзетудің тиімді шараларын әзірлеу мақсатында, сондай-ақ осындай отбасылармен жұмыс істеудің негізгі бағыттары мен нысандарын сипаттау мақсатында жалпы баланың мүгедектігі туралы және мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеп отырған отбасылар туралы ақпаратты жалпылау және жүйелеу қажет.

Осылайша, мүгедек баланы тәрбиелеп отырған отбасылардың ерекшеліктерін зерттеп қана қоймай, осындай отбасыларға психологиялық көмек пен қолдау жүйесін дамыту қажет. Алайда, мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға тиімді көмек көрсету күрделі процесс, өйткені мұндай отбасыларға психологиялық көмектің мазмұнын, тетіктерін, нысандары мен әдістерін анықтауға тұтас әдіснамалық тәсіл жоқ.

Жоғарыда айтылғандай, барлық осындай іс-шараларды ата-аналар клубының қызметі аясында өткізу тиімді, оны құрудың өзектілігі келесі себептерге байланысты:

1. Психологиялық деңгейде-ұзаққа созылған стресстің алдын-алу қажеттілігі, бұл өз кезегінде ата-аналардың психикасына қатты деформациялық әсер етеді.

2. Әлеуметтік деңгейде — ата-аналар арасында сенімді қолдау қарым-қатынасын орнату қажеттілігі, өйткені науқас баланың ата-аналары арасындағы қарым-қатынаста деформация пайда болады, нәтижесінде ажырасулар жиі байқалады, сондай-ақ отбасы қарым-қатынастарда қарым-қатынассыз және селективті болады, яғни шектеулі микросоциум қалыптасады, онда негізінен бала тәрбиеленеді. 3. Соматикалық деңгейде-патологиялық тізбекті ұзу қажеттілігі, бұл баланың ауруынан анадағы психогендік стресске әкеледі (бірақ, мүмкін, басқа ата-ана), бұл өз кезегінде соматикалық немесе психикалық ауруларды тудырады.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың психологиялық клубының негізгі мақсаты отбасыларды әлеуметтік-психологиялық қолдау болып табылады.

Негізгі міндеттері болып табылады:

- балалар мен ата-аналар қатынастарын оңтайландыру;
- ата-аналардың психо-эмоционалдық жағдайын жақсарту;
- неке қатынастарын үйлестіру;

- өзара іс-қимыл шеңберін кеңейту мақсатында мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасылар арасындағы қатынастарды құру және нығайту. Ата-аналардың психологиялық клубының жұмысы жеке (отбасылық) және топтық жұмыс түрлерін қамтиды. Жұмыстың тиімділігі мүмкіндігі шектеулі балалардың психикалық дамуы туралы дәрістер тыңдауға, эмоционалды жағдайларды, тұлғааралық және ата-ана қатынастарын түзетуге бағытталған тренингтерге ата-аналардың қатысуына байланысты.

Ата-аналарға арналған осындай клубты құру бала өмірінің барлық кезеңдерінде психологиялық көмек көрсетуге мүмкіндік береді, өйткені бала өсіп, дамып келе жатқанда, отбасында жаңа стресстік жағдайлар, жаңа проблемалар туындайды, оларды шешуге ата-аналар жиі дайын емес [91].

Тұтас психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің құрамдас бөлігі ретінде инклюзивті практиканы іске асыратын педагогтерді қолдау жүйесі

Мектеп өміріндегі кез-келген жаңашылдық психологиялық-педагогикалық қолдау субъектілерінің ресурстары мен жағдайын егжей-тегжейлі талдауды, қызметтің мақсаттары мен міндеттерін талқылауды, осы мақсаттарды іске асыруды егжей-тегжейлі жоспарлауды қажет етеді. Мұғалім-инклюзивті процестерді жүзеге асыратын, ЕБҚ бар баланы білім беру кеңістігіне интеграциялау үшін психологиялық-педагогикалық жағдай жасайтын орталық тұлға. Мұның бәрі маңызды — мұғалімнің балаға қатынасы, мұғалімнің

баланың жетістіктерінің нәтижесіне қатынасы, мұғалімнің оқу процесін даралау қабілеті, мадақтау қабілеті және т. б. Бірақ, мұғалімнің негізгі сипаттамаларының бірі-өзгерістерге дайын болу, кәсіби іздеу және мамандар тобында жұмыс істеуге дайын болу.

Инклюзивті тәжірибені жүзеге асыруды бастаған мұғалімдер бірінші кезеңде қарсылыққа ие болады, ол келесі белгілі себептерге ие болуы мүмкін: бақылауды жоғалту, құзыреттілікті жоғалту, жеке белгісіздік, тосынсый, жұмыс көлемін ұлғайту. Егер сіз қарапайым тілге аударсаңыз, онда бұл негізгі қорқыныш — жеңе алмаудан және қабілетсіз болудан қорқу, жалғыз қалудан қорқу, көмек пен қолдау алмау. Осылайша, білім беру мекемесіндегі инклюзивті процеске ене бастаған мұғалімдерді қажетті кәсіби қолдаудың екі маңызды бағыты анықталды:

1. Психологиялық-педагогикалық құзыреттілікті дамыту (жаңа және арнайы білімді игеру, педагогикалық қызмет нәтижелері үшін жауапкершілікті қабылдау, ресурстарға сүйену, кәсіби болашақтың бейнесін құру және т.б.).

2. Инклюзивті практиканы іске асыратын мамандар тобында жұмыс істеу (ақпарат алмасу, оқыту, проблемалық педагогикалық жағдайларды шешуде қолдау көрсету, балалармен, ата-аналармен бірлескен оқу және сабақтан тыс іс-шаралар өткізу).

Инклюзивті тәжірибені жүзеге асыратын мұғалімдерді қолдау жүйесі тұтас психологиялық-педагогикалық қолдаудың құрамдас бөлігі ретінде келесі принциптерге бағытталуы керек:

1. Потенциал принципі. Педагогикалық құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту, әлеуетті ашу және инклюзивті практикада табысты Педагогикалық қызметті жүзеге асыру үшін ресурстардың болуы мүмкіндіктеріне бағдарлау.

2. Парасаттылық пен жауапкершілік қағидаты. Мұғалім өз қабілеттеріне сенімді болуы керек, және егер мұғалім өз жұмысының нәтижелері үшін толық жауапкершілікті сезінсе ғана мүмкін болады. Мұғалімнің өзі кәсіби қызметтің мақсаттарын тұжырымдайтын маңызды сәт осында болады.

3. Болашақтың принципі. Алдыңғы қызметінің тиімділігіне емес, мұғалімнің әлеуетіне назар аударыңыз. Инклюзивті тәжірибені жүзеге асыратын мұғалімдерді қолдау жүйесінің келесі компоненттерін ажыратуға болады: ұйымдастырушылық қолдау. Нақты ұйымдастырушылық жағдайлар жасау, ұйымдастырушылық рәсімдердің кезеңділігі өзара іс-қимылдың уақытша және кеңістіктік шекараларын жасайды, инклюзивті практиканы іске асыру бойынша педагогикалық қызметті құрылымдауға көмек көрсетеді.

Педагогке қатысты ұйымдастыру іс-шараларының негізгі міндеттері мыналар болып табылады:

1. SMART форматында мақсат қою. (Қызметтің мақсаты нақты, өлшенетін, қол жетімді, келісілген және белгілі бір уақытқа болуы керек)

2. Мамандардың жауапкершілік аймақтарын бөлу, баланың ақи іске асыру бойынша мамандар мен педагогтың өзара іс-қимыл ережелері мен жүйесін енгізу.

3. Нәтижелер мен басым кәсіби міндеттерді талдау.

Біз осындай қолдауды құруға болатын ең қолайлы формаларға жатамыз:

1. Инклюзивті практиканы іске асыру мәселелері бойынша кеңестерге қатысу.

2. Психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес беру сессияларын өткізу.

3. Топтық кеңестер. Әдістемелік қолдау: білім беру мекемелерінде инклюзивті тәжірибені жүзеге асыратын педагогтар мен мамандарды кәсіби қоғамдастыққа қосу әдістемелік қолдаудың негізгі міндеттері:

- инклюзивті білім беру саласында кәсіби психологиялық-педагогикалық құзыреттілікті арттыру,
- Заманауи педагогикалық технологияларды меңгеру,
- инклюзивті тәжірибені жүзеге асыру бойынша педагогикалық тәжірибені талдау және жалпылау. Әдістемелік қолдау формалары:

1. Инклюзивті практика бойынша консультанттардың қатысуымен білім беру мекемесі базасында Жобалық семинарларға педагогтерді қосу.

2. Инклюзивті тәжірибе мәселелері бойынша проблемалық семинарларға мұғалімдерді қосу.

3. Педагогтарды инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі қалалық ресурстық орталық базасында біліктілікті арттыру бағдарламаларына және ЦПМСС (инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі округтік ресурстық орталықтар функциясын іске асыратын) базасында семинарларға қосу

4. Әдіскерлермен, педагогтармен өзара іс-қимылдың интерактивті нысандарын іске асыру, инклюзивті практиканы іске асыратын педагогтердің ақпараттық кеңістігіне кіру

5. Мамандардың сабақтарына және әріптестердің сабақтарына қатысу.

6. Мониторинг, диагностика жүргізу нәтижелері бойынша мамандармен оқыту және ақпараттандыру консультациялары.

7. Инклюзивті білім беруді дамыту бойынша округтік ресурстық орталық базасында баланың ЖОБ іске асыру бойынша консультациялар.

8. ЕБҚ бар балаларды білім беру кеңістігіне қосу бойынша педагогикалық іс-әрекеттің нәтижелері бойынша әдістемелік ұсыныстарды дайындау.

Педагогтарды психологиялық қолдау. Біріншіден, мұндай қолдау инклюзивті тәжірибені жүзеге асыратын мұғалімнің жеке педагогикалық стилін анықтауды қамтиды. Мұғалімдер инклюзия туралы өз көзқарастарына "салатын" негізгі идеялар мен мағыналарды анықтау үшін құрылымдық сауалнама жүргізу мағынасы бар (5.4-қосымшаны қараңыз).

Психологиялық қолдаудың негізгі міндеттері:

1. жеке ресурстарды анықтау және пайдалану,

2. кәсіби даму мақсаттарын қою және қойылған мақсаттарды іске асыру жоспарын жасау,

3. қалыптасқан стереотиптерді жеңу,

4. тиімді өзара іс-қимыл дағдыларына оқыту

5. тайм-менеджмент

6. педагогикалық тәжірибенің рефлексиясы, «жану синдромының» алдын-алу. Тиісті тиімді формалар:

1. кеңес беру, коучинг
2. сараптамалық бағалау
3. педагогикалық жағдайлардың қадағалауы
4. коммуникативтік дағдыларды үйрету
5. фокус-топ

Инклюзивті практиканы іске асыратын педагогтерді ұйымдастырушылық, әдістемелік және психологиялық қолдауға бағытталған, білім беру мекемесінің басқа мамандары тарапынан педагогтерді тұтас сүйемелдеу құрылымына міндетті түрде енгізілуге тиіс негізгі іс-шараларды тұтастай белгілейміз:

1. Білім беру мекемесіндегі инклюзивті процесті модельдеуді жобалау, білім беру процесінде ақи іске асыруды жобалау мәселелеріне арналған жобалық семинарлар.

2. Психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес беру мәселелері, оның аясында педагогтің, педагог-психологтың, логопед, дефектологтың нәтижелерін ұсыну жүйеленеді, шешуге жалпы тәсілдер, оның ішінде әр балаға қатысты инклюзивті процестің педагогикалық міндеттерін, ЕБҚ бар балаға арналған ЖОБ құру мәселелерін, мамандардың жұмыс нәтижелерін бақылауды дамытады.

3. Инклюзивті практиканың мақсаттары мен міндеттері, инклюзивті процестің субъектілері, педагогикалық диагностика әдістері, ЕБҚ бар баланы психологиялық-педагогикалық қолдаудың мақсаттары мен міндеттері туралы мұғалімдерге ақпараттық кеңес беру.

4. Мамандар диагностикасының нәтижелері және сыныптағы әлеуметтік қатынастар мониторингінің нәтижелері бойынша педагогтерге консультация беру, педагог қызметінің педагогикалық міндеттерін айқындау, сабақтағы педагогикалық өзара іс-қимыл стилін мониторингілеу және талдау материалдарында педагогикалық қызметтің жеке стилінің ерекшеліктері туралы консультация беру).

5. «Педагог-дефектолог», «педагог-логопед», «педагог-психолог» диадтарында сабақтар өткізу, технологиялық тәсілдер мен сабақтарды бірлесіп өткізу нәтижелерін талқылау.

6. Күндізгі және қашықтықтан оқыту түрінде әдістемелік мәселелер бойынша кеңес беру: сабақ және сабақтан тыс іс-шараларды ұйымдастыру, сабақтардың мазмұны, үздік білім беру нәтижесіне қол жеткізу үшін түзету педагогикасының әдістері мен тәсілдерін қолдану. Осы бөлімнің соңында инклюзивтік практикаға арналған семинарлардың өздерін тәжірибеде дәлелдеген кейбір тақырыптарын келтірген жөн:

1. «Мүмкіндігі шектеулі баланың отбасын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің теориялық-әдіснамалық негіздері және әлеуметтік қажеттіліктері»

2. «Мүмкіндігі шектеулі баланың отбасына кеңес беру және психологиялық-педагогикалық диагностика технологиялары».

3. «Мүмкіндігі шектеулі баланың отбасына психологиялық-педагогикалық және психокоррекциялық көмек көрсету технологиялары».

Мониторинг инклюзивті процестің іске асырылуын бағалау технологиясы ретінде

Инклюзивті білім беруді процесс ретінде дамытудың табиғатын түсіну оның динамикасын талдау қажеттілігін түсінеді. Жалпы білім берудегі инклюзивті процестің дамуы бірқатар ішкі процестерден тұрады, олардың көпшілігі бақылауды қажет етеді. Бұл міндеттерді шешуге мониторинг бағытталған.

Әдетте мониторинг инклюзивті білім беруді дамыту процесін басқаруды ақпараттық қамтамасыз ету міндеттеріне қызмет етеді, бұл оның одан әрі болжамын қамтамасыз етуге, анықталған мәселелерді уақтылы шешуге мүмкіндік береді.

Білім берудегі мониторинг - бұл білім беру жүйесі немесе оның жеке элементтері туралы ақпаратты жинау, өңдеу, сақтау және тарату жүйесі, ол басқаруды ақпараттық қамтамасыз етуге бағытталған, кез-келген уақытта объектінің жай-күйін бағалауға мүмкіндік береді және оның дамуын болжай алады (А. Н.Майоров).

Мектептегі мониторинг-бұл оқу орнының бір немесе бірнеше жүйесінің жағдайын үздіксіз бақылауды және олардың дамуын болжауды қамтамасыз ететін мектептің қызметі туралы ақпаратты жинауды, сақтауды, өңдеуді, талдауды және таратуды ұйымдастыру жүйесі (Писарева С.А., Иванов С. А., Пискунова Е. В.).

Мониторинг жүйенің жай-күйі мен қызметі туралы дұрыс ақпарат алу қажет болған жағдайларда жүргізіледі. Мониторинг барысында алынған ақпараттың пайдалылығы екі тұрғыдан өте маңызды: басқару қажеттіліктері тұрғысынан (жүйенің әртүрлі деңгейлерінде) және ақпаратты тұтынушылар тұрғысынан — мұғалімдер, білім алушылар, ата-аналар, жалпы қоғам.

Мониторинг барысында мекеме алған ақпарат кімге қызықты және пайдалы болуы мүмкін? Мектеп ішінде, әрине, әкімшілік, мұғалімдер, оқушылар және олардың ата-аналары бар. Мектептен тыс жерде — кәсіби педагогикалық қоғамдастық, басқару құрылымдары, жалпы қоғам.

Жеке білім беру мекемесіне қатысты пайдаланушылардың бірінші тобын (мектеп ішінде), жоғарыда аталғандардан басқа, қамқоршылар, демеушілер, басқарушы Кеңес, ықпалды адамдар және білім беру мекемесі қолдауға мүдделі басқа адамдар құрайды. Пайдаланушылардың екінші тобын (мектептен тыс) білім беру мекемесін өңірлік (аудандық, қалалық) басқару органдары және оның құрылтайшылары, білім беру мекемесі тәуелсіз сарапшылар ретінде қарайтын педагог кадрлардың, басқа да ғылыми-педагогикалық ұйымдардың біліктілігін арттыру жүйесінің мамандары, сондай-ақ басқа да білім беру мекемелерінің педагогтері құрайды.

Әрбір білім беру мекемесінде оның қызметінің әртүрлі бағыттары бойынша жеткілікті үлкен ақпарат жиналады, алынған ақпарат талданады және нәтижелері бойынша тұжырымдар жасалады және басқарушылық шешімдер қабылданады. Алайда, мектеп әкімшілерінің сауалнамасы көрсеткендей, барлық көрсеткіштер бойынша өзгерістер динамикасы байқалмайды. Сонымен қатар, әдетте, ақпарат ұсынылатын форма білім беру процесінің барлық мүдделі қатысушылары үшін әрқашан қол жетімді бола бермейді. Ең маңызды мәселе-мектепте жиналған барлық ақпарат көбінесе бір-бірінен ажыратылған, логикалық тұрғыдан өзара байланысты емес және оны механикалық түрде қорытындылай отырып, мектеп қызметіндегі өзгерістердің толық көрінісін алу мүмкін емес. Жиналған ақпараттың бытыраңқылығы, оның фрагменттілігі мектеп қызметінің тиімділігін бағалауға, себеп-салдарлық байланыстарды және жүргізіліп жатқан жаңалықтардың заңдылықтарын анықтауға мүмкіндік бермейді.

Инклюзивті мектеп жағдайында мониторингпен келесі процестер сүйемелденуі тиіс:

1) мектептің негізгі білім беру бағдарламасын меңгеруі үшін арнайы жағдай жасауды қажет ететін оқушылар санының динамикасы;

2) негізгі білім беру бағдарламасын меңгермеген оқушылар санының динамикасы;

3) білім беру мекемелеріндегі білім беру ортасының жай-күйі (қозғалыс және сенсорлық бұзылыстары бар балаларға арналған мамандандырылған құралдарды қоса алғанда) ;

4) инклюзивті практиканы іске асыратын педагогтердің дайындығы және педагогтердің кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру;

5) инклюзивті білім беруді дамытуға қатысты қоғамдық пікір (ата — аналар, педагогикалық ұжым-2 мониторинг);

6) білім беру мекемелерінің инклюзивті практиканы іске асыруға дайындығы;

7) оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудағы қиындықтар туралы педагогтерге сауалнама жүргізу; ата-аналармен өзара әрекеттесу және т. б.;

8) мектепке дейінгі мекемелердің мектептермен өзара іс-қимылы (мектепке түсетін балалардың ықтимал контингентін айқындау);

9) тыныс-тіршілігінің әртүрлі шектеулері бар балалар үшін арнайы оқыту жағдайларын анықтау.

Мониторинг сапасына қойылатын талаптар: объективтілік-ақпарат істің нақты жағдайын көрсетуі керек (зерттеушілердің немесе басқа адамдардың пікірі емес) дәлдік-өлшеу қателіктері минималды болуы керек толықтығы-ақпарат көздері нәтижелерді алу үшін мүмкін болатын өрісті жабуы немесе оны дұрыс ұсынуы керек (мектептегі істердің жай-күйін тек білім беру процесіне қатысушылардың бір тобынан сұрау негізінде бағалауға болмайды) жеткіліктілік — ақпарат көлемі негізделген шешім қабылдауға мүмкіндік беруі тиіс (мониторинг жүргізу кезінде жеткіліксіз және артық ақпарат алу қаупін болдырмау маңызды). Жүйелілік (құрылымдау) — әр түрлі көздерден алынған

ақпарат жалпы мәнге келтірілуі керек. Жалпылаудың оңтайлылығы-ақпарат ақпаратты пайдаланушылардың әртүрлі топтарының сұраныстарына сәйкес келетін нысанда ұсынылуы керек.

Жеделдік-ақпарат уақтылы қолжетімді болуы тиіс-мониторинг бағдарламасы бағдарлануы тиіс ақпарат алу үшін нақты қолжетімді болуы тиіс, ал мониторинг нәтижесінде алынған ақпарат шешуді талап ететін нақты проблемаларды көруге мүмкіндік беретін нысанда ұсынылуы тиіс.

Мониторингтік зерттеудің бірінші кезеңінде өте маңызды жұмыс жүргізіледі, ол зерттеудің барлық кейінгі барысына қатты әсер етеді — бағдарлама жасалады. Бағдарламада объект пен зат моделінің мақсаттары, міндеттері, сипаттамасы мен негіздемесі баяндалған, ақпарат жинау, оны өңдеу және талдау әдістемесіне негіздеме берілген, жұмыс жүргізу мерзімдері, олардың орындаушылары және тиісті қызметті ұйымдастырудың басқа да элементтері айқындалған. Сондықтан бағдарлама зерттеушілердің практикалық жұмысының негізі болып табылады және мониторингтік зерттеудің басқа кезеңдерінен бұрын болады.

Негізделген бағдарламаның болмауы бірқатар жағымсыз жақтарға әкеледі: Зерттеудің мақсаты мен болашақ практикалық нәтижесі туралы түсініктердің анық еместігі. Мониторингтік зерттеу бағдарламасы-бұл зерттеудің негізгі қағидаттарын, теориясы мен әдіснамасын, оның рәсімі мен ұйымдастырылуын баяндау. Осылайша, зерттеудегі бағдарлама үш негізгі функцияны орындайды:

- әдіснамалық (ғылыми проблеманы, зерттеудің мақсаттарын, міндеттері мен қағидаттарын анықтау)
- әдістемелік (зерттеудің жалпы логикалық жоспарын әзірлеу, теориялық ережелерден нақты ақпаратты жинауға көшу)
- ұйымдастырушылық (орындаушылар арасындағы функциялар мен жауапкершілікті бөлу, зерттеудің негізгі кезеңдерінің реттілігін бақылау). Бағдарламаның құрылымы екі негізгі бөлімнен тұрады — әдістемелік және әдіснамалық:
- Әдіснамалық бөлім: проблеманы тұжырымдау; зерттеу объектісі мен нысанасын анықтау; зерттеудің мақсаты мен міндеттерін айқындау; негізгі ұғымдарды түсіндіру; объектіні алдын ала жүйелік талдау, зерттеу міндеттері үшін оны модельдеу; объектінің жай-күйін сандық бағалау үшін өлшемшарттар мен көрсеткіштерді айқындау.
- Әдістемелік бөлім: зерттеудің стратегиялық жоспары; іріктеме құру; бастапқы деректерді жинау мен талдаудың негізгі рәсімдерін әзірлеу; зерттеудің жұмыс жоспары мен кестесі. Мониторинг жүргізу кезінде осындай күрделі зерттеуді әзірлеу және жүргізу тәртібін нақты көрсету қажет. Мониторингті жоспарлау және жүргізу бірнеше кезеңнен тұрады, олардың әрқайсысы нақты тапсырмаға жауап береді.

1 кезең — дайындық. Білім беруді басқару органдарының ақпаратқа қажеттілігін нақтылау, проблеманы тұжырымдау, зерттеу объектісі мен нысанасын анықтау, мониторингтік зерттеудің мақсаттары мен міндеттерін белгілеу, іріктемені негіздеу және оны белгілі бір топтарға бөлу, мониторинг көрсеткіштерін бөліп көрсету және ғылыми негіздеу, қолданылатын әдістер мен әдістемелерді іріктеу және ғылыми негіздеу, мониторинг жүргізу рәсімін

нақтылау және жүргізу нұсқаулығын әзірлеу, нәтижелерді өңдеу үшін компьютерлік әдістемені жасау, жұмыс мерзімдері мен кестелерін келісу.

2 кезең - мониторингті пилоттық жүргізу. Шағын іріктеме бойынша пилоттық зерттеу жүргізу, деректерді өңдеу және талдау, сауалнамалардың, әдістемелер мен нұсқаулықтардың мазмұнын түзету.

3 кезең - зерттеудің далалық кезеңі. Ауқымды мониторинг жүргізу, барлық іріктеме бойынша бастапқы эмпирикалық ақпаратты жинау.

4 кезең - ақпаратты өңдеу және талдау. Ақпараттық Материалды өңдеу, алынған нәтижелерді талқылау, мониторинг нәтижелері бойынша басқару органдары үшін талдамалық анықтама жасау.

5 кезең - ұсыныстар жасау [188].

РФ тәжірибесі негізінде білім беру ортасын бағалау Білім беру ортасын бағалау технологиясы

Білім беру ұйымының білім беру ортасын бағалау технологиясы білім беру саласында қабылданған психологиялық-педагогикалық сараптаманың принциптері мен әдістеріне негізделеді. 2016 жылы Ресей Федерациясының Білім беру жүйесі мамандарының қызметін реттейтін нормативтік құқықтық актілерге және басқа құжаттарға талдау жүргізілді (И.Б. Умняшова, И. А. Егоров) Ресей заңнамасында әртүрлі сараптама түрлері қолданылатындығын көрсетті: психологиялық сараптама, әлеуметтік-психологиялық сараптама, педагогикалық сараптама. Бұл ретте нормативтік құжаттамада «психологиялық-педагогикалық сараптаманың» бірыңғай, жеке анықтамасы жоқ

Ғылыми әдебиеттерде білім беру жүйесінде жүзеге асырылатын психологиялық-педагогикалық сараптама (бұдан әрі – ППС) білім беру жүйесінде болып жатқан процестердің осы білім беру процесіне қатысушыларға әсерін және қатысушылардың осы процестерге әсерін зерттеуге бағытталған кешенді гуманитарлық сараптама түрін білдіреді. ППС әлеуметтік және педагогикалық практикада маңызы бар объектілерді (оқулықтар мен оқу құралдарын, көркем шығармаларды, ойындар мен ойыншықтарды, білім беру ортасын, инновациялық қызметті, Білім беру кеңістігінің қауіпсіздігін, әдістемелік қамтамасыз етуді және т. б. сараптамалық бағалау), педагогикалық құндылықты және психологиялық талаптарға, заңдар мен заңдылықтарға сәйкестікті айқындауды, баланы оқыту мен тәрбиелеудің психологиялық заңдылықтарын анықтауды, педагогикалық қараусыздықтың туындауын, баланың зияткерлік дамуын қоса алғанда, талдаудың кең спектрін қамтиды, баланы тәрбиелеу және оқыту бойынша ата-аналардың (біреуінің немесе екеуінің) мүмкіндіктері және т.б.. ППС сараптама саласында арнайы білімі бар сарапшы мамандардың қатысуымен жүргізіледі. Сараптама нысандары мен әдістерін таңдауды сарапшылар сараптаманың мақсаттары мен міндеттеріне байланысты анықтайды [79].

Жалпы білім беру жүйесіндегі ППС мақсаты-білім беру жүйесінің жағдайларын және олардың білім беру қатынастарының психикалық және психологиялық денсаулық объектілеріне әсер ету дәрежесін талдау.

ППС міндеттері:

- білім алушылардың психикалық және психологиялық даму деңгейін бағалау;

- білім беру ұйымында жасалған психологиялық-педагогикалық жағдайларды бағалау: психологиялық қауіпсіздік, психологиялық жайлылық дәрежесін, білім беру нәтижелеріне қол жеткізу мүмкіндіктерін және білім алушылардың құқықтарын сақтау дәрежесін анықтау;

- білім беру жағдайларының тиімділігін бағалау, білім беру ортасының әлеуетті ресурстарын анықтау;

- білім беру ортасының әлеуметтік тәуекелдерін бағалау, оларды жеңу үшін ресурстарды анықтау;

- білім беру ортасы жағдайларының білім алушылардың психикалық және психологиялық денсаулығына әсер ету дәрежесін талдау;

- білім беру қарым-қатынастарына қатысушыларға білім алушылардың психикалық және психологиялық денсаулығына білім беру ортасының жағымсыз жағдайларын жою (барынша азайту) және білім беру процесінің тиімділігін арттыруға бағытталған ұсынымдар әзірлеу.

ППС-тың негізгі мәні – білім беру қатынастарының барлық қатысушыларының (ең алдымен білім алушылардың) дамуына әсер етуі мүмкін факторларды ерте анықтау және осы фактілерді азайту немесе жою бағдарламасын әзірлеу. Бір білім беру деңгейінен екіншісіне (1, 5, 10-сыныптар) өту кезеңінде білім алушылармен жүргізілетін мониторингтік зерттеулердің деректері білім беру процесін ұйымдастырудың сабақтастығы қағидатын қамтамасыз ету көрсеткіштері болып табылады: теріс құбылыстар неғұрлым аз анықталған (бейімсіздік, мектептегі мазасыздықтың жоғары деңгейі, агрессияның жоғары деңгейі, сындарлы түрде шешілмеген жанжалды жағдайлар, сынып ұжымдарында білім алушылардың социометриялық мәртебесінің төмендігі, мектептегі қудалау фактілері және т.б.) және білім беру нәтижелерінің барлық деңгейлерінің қалыптасу деңгейі неғұрлым жоғары болса, нақты білім беру ұйымында білім беру процесінің артықшылығы принциптері соғұрлым тиімді жүзеге асырылады.

Білім беру жүйесінде ППС жүргізу рәсімі төрт негізгі кезеңнен тұрады: дайындық, талдау, салыстырмалы және синтездеу.

Дайындық кезеңінде сараптамалық тапсырманы түсіну, сарапшыларды іріктеу (тағайындау) жүреді. Бұл кезеңде сараптамалық зерттеудің жалпы жоспарын анықтау және процеске қатысушылар арасында жауапкершілік аймақтарын бөлу мақсатында білім беру ұйымының психологиялық-педагогикалық консилиумының (ППК) отырысын өткізген жөн. Ұйымдастырушы сарапшы тағайындалады, оның рөлінде ППК төрағасы немесе басқа мүшесі, сондай-ақ, егер ол ППК құрамына кірмесе де, баланың мүдделері мен құқықтарын білдіретін маман (әлеуметтік педагог, сынып жетекшісі және

т.б.) болады. Бұл кезеңде қажетті құжаттың болуы тексеріледі: ППк құрамын тағайындау туралы бұйрық, жазбаша келісім (заңды өкілдер) және т.б. ППЭ өткізу туралы шешім білім беру ұйымының ППк отырысының хаттамасында көрсетіледі. Қажет болған жағдайда ППк мамандары Ресей Федерациясының Білім және ғылым министрлігіне, Ресей Федерациясының Еңбек және әлеуметтік қорғау министрлігіне, Ресей Федерациясының Ішкі істер министрлігіне: психологиялық-медициналық-әлеуметтік қолдау орталықтары, қамқоршылық және қорғаншылық органдары, кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар, білім алушының тұрғылықты/тіркелген жеріндегі емханалар және т. б. мүдделі сарапшыларға ақпарат беру үшін ресми сұраулар дайындап, жібере алады.

Аналитикалық кезең психологиялық-педагогикалық зерттеуді білім беру ұйымының әртүрлі мамандарымен (педагог, педагог-психолог, мұғалім-логопед, мұғалім-дефектолог, әлеуметтік педагог), сондай-ақ сараптама үшін ұсынылған материалдар мен құжаттарды толық зерттеуден тұрады. ППС негізгі әдістері:

-- библиографиялық әдіс және контент-талдау (баланың даму тарихын көрсететін құжаттарды талдау);

-жоғары психикалық функциялардың даму деңгейін, тұлғалық даму ерекшеліктерін және/немесе баланың әмбебап оқу іс-әрекеттерінің даму деңгейін психологиялық-педагогикалық тексеру;

-білім беру қарым-қатынас субъектілерімен сұхбат (білім алушының ата-аналары/заңды өкілдері, бағдарламаларды іске асыруға балалар қатысатын білім беру ұйымдарының педагогикалық және әкімшілік қызметкерлері);

-- білім беру процесінде (сабақ және сабақтан тыс іс-шаралар кезінде) сарапшының (білім алушының) мінез-құлқын бақылау.

Салыстырмалы стадионда әр түрлі ақпарат көздерінен алынған сараптамалық қорытынды үшін маңызды барлық ақпаратты салыстыру қарастырылған. Бұл талдауды ППк отырысында жүргізген жөн. Әр түрлі мамандар жүргізген зерттеу нәтижелерін талқылау кезінде ППС нәтижелері бойынша бірыңғай қорытынды жасалады және жеке даму маршрутының сипаттамасын және білім беру ортасының тәуекелдерін азайтуға қабілетті, оқушының психикалық дамуы мен психологиялық денсаулығына теріс әсер ететін жағдайлар жүйесін қамтитын білім беру қатынастарына арналған ұсыныстар жасалады. Консилиумның бұл отырысын көп жағдайда білім алушының ата-анасының (заңды өкілдерінің) қатысуымен, қажет болған жағдайда білім беру ұйымының әлеуметтік серіктестерінің (психологиялық-медициналық-әлеуметтік сүйемелдеу орталықтарының, қорғаншылық және қамқоршылық органдарының, кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялардың, медициналық қызметкерлердің және т.б.) қатысуымен өткізу орынды.

Қорытынды консилиумды жүргізу психологиялық-педагогикалық сараптаманың синтездеу сатысын іске асыруды қамтиды, ол зерттеу нәтижелерін кәсіби бағалауда және ППС-ға сұрау салуға сәйкес сараптама

тобының тұжырымдары (қорытындылары) үшін негіздерді қалыптастыруда қорытындыланады. ІІК отырысының хаттамасында барлық қабылданған шешімдер, қабылданған шешімдерді іске асыруға жауаптыларды тағайындау, сондай-ақ іске асырылатын шешімдердің орындалуын бақылау және тиімділігін бағалау мерзімдері жазылады [85]

Мектептегі білім берудің әрбір деңгейінде білім беру жағдайларының сабақтастығы қағидаттарын жүзеге асыруға ықпал ететін жағдайлар жасау үшін осы білім беру ортасының қауіпсіздігін (ең алдымен психологиялық) бағалауды қамтитын білім беру ұйымының білім беру ортасына бағалау (сараптама) жүргізу қажет.

Білім беру ортасын сараптау. Білім беру ортасы психиканың элементі емес, адам психикасының дамуын қоршаған ортамен байланыссыз қарастыруға болмайды. Бұл ережені Л.С. Выготский қорғады, ол баланы қоршаған әлеуметтік ортаның маңызды рөлін атап өтті («Білім беру ортасы» термині әлі қолданылмаған). Айтуынша, «...әлеуметтік орта-бұл біртіндеп алынған адамның жеке басының барлық ерекше қасиеттерінің пайда болу көзі немесе идеалды және қолма-қол формалардың нақты өзара әрекеттесуі процесінде жүзеге асырылатын баланың әлеуметтік даму көзі». ХХ ғасырдың ұлы Кеңес педагогы А. С. Макаренко былай деп жазды: «адам бөлек тәрбиеленбейді, ол менің барлық әсерімді жасайды... Педагогикалық іс-әрекеттің диалектикасы соншалықты үлкен, егер оның әрекеті онымен бірге қолданылатын барлық басқа құралдармен бақыланбаса, ешқандай құрал оң деп жобалана алмайды...үйлесімді ұйымдастырылған барлық құралдар жүйесі» [13]. Оның сөзін В. А. жалғастырады. Сухомлинский: «қоршаған ортаны тәрбиелеу, оқушылардың өздері жасаған, ұжымның рухани өмірін байытатын тәрбиешілердің тәрбиесі, біздің ойымызша, педагогикалық процестің ең нәзік салаларының бірі» [13].

Психологиялық-педагогикалық әдебиетте білім беру ортасының 5 негізгі моделі сипатталған:

1.Экологиялық және жеке модель (В.А. Ясвин);

2.Коммуникативті-бағытталған модель (В.В. Рубцов);

3.Антропологиялық-психологиялық модель (в.;

4.Психодидактикалық модель (В.П. Лебедева, В. А. Орлов, В. А. Ясвин және т. б.);

5.Экопсихологиялық модель (В.И. Панов). Әр модельдің авторлары білім беру ортасының өзіндік анықтамасын береді және осы ортаны сараптамалық бағалау критерийлерін анықтайды. Білім беру ортасының сараптамалық модельдерінің жалпыланған талдауы 4-кестеде келтірілген

4-кесте. Әртүрлі ғылыми тұжырымдамалардағы білім беру ортасын бағалау тәсілдері

№	Модель атауы, авторлары	Білім беру ортасының сипаттамасы	Білім беру ортасын бағалауға (сараптауға)
---	-------------------------	----------------------------------	---

			арналған параметрлер
1	Экологиялық және жеке модель В. А. Ясвин	Білім беру ортасы-белгілі бір үлгі бойынша жеке тұлғаның қалыптастырудың әсері мен жағдайларының жүйесі, сондай-ақ оны әлеуметтік және ерекше объективті ортада дамыту мүмкіндіктері. Білім беру ортасының түрлері (Я.Корчак):-догматикалық;-мансаптық;-тыныш;-шығармашылық. Білім беру ортасы даму әсерімен қамтамасыз етілуі үшін ол білім беру процесінің барлық субъектілерінің (оқушылар мен педагогтардың) өзін-өзі дамытуы үшін мүмкіндіктер кешенін қамтамасыз етуге қабілетті болуы тиіс.	Білім беру ортасының құрылымдық компоненттері: <ul style="list-style-type: none"> • кеңістіктік-пәндік-сабақтарға және қосалқы қызметтерге арналған үй-жайлар, жалпы ғимарат, іргелес аумақ және т. б.; • әлеуметтік –білім беру қызметінің барлық субъектілерінің (оқушылардың, ата-аналардың, әкімшілердің және т. б.) өзара қатынастарының сипаты; * психодидатикалық-білім беру процесін құрудың психологиялық мақсаттарымен ескерілген оқытудың мазмұны мен әдістері
2	Коммуникативті-бағытталған модель В. В. Рубцов	Білім беру ортасы оқушылар мен педагогтар арасында, сондай-ақ оқушылардың өздері арасында қоғамдастықтың ерекше түрлерін құратын ынтымақтастық (коммуникативтік өзара іс-қимыл) нысаны ретінде түсініледі. Дамытушы ортаның белгілері: - білім іскерліктер-оқу пәндері бойынша дағдылар педагогпен білім алушының, білім	Білім беру ортасының құрылымдық компоненттері (Н. И. Поливанова, и. в. Ермакова):-мектептің ішкі бағыты; - психологиялық климат;-ұжымның әлеуметтік-психологиялық құрылымы;-білім беруді психологиялық ұйымдастыру; - оқушылардың

		алушылардың өзара психологиялық ынтымақтастық формасына сипаттамалары және т. енгізілген; - оқушылардың жас б. ерекшеліктерін дамытудың түрлі міндеттерін шешу үшін жағдайлар жасалған	
3	Антропологиялық-психологиялық модель В. И. Слободчиков	Білім беру ортасы-білім беру кеңістігі, білім беруді басқару, білім беру орны және оқушының өзі арасындағы өзара іс-қимылдың жүйелі өнімі болып табылатын динамикалық білім беру. Білім беру ортасын түсінудің негізгі тұжырымдамасы - білім беру процесі субъектілерінің бірлескен қызметі. Білім беру ортасы салыстырмалы, делдалдық сипатқа ие, бастапқыда берілмеген. Ұйымдастыру принциптері: біртектілік, әртүрлілік және өзгергіштік	Білім беру ортасының негізгі параметрлері: - қанықтылық (ресурстық әлеует); - құрылымдау (оны ұйымдастыру тәсілі)
4	Психодидактикалық модель В.П. Лебедева, В.А. Орлов, В.А. Ясвин және т. б.	Оның негізінде-тұлғаға бағытталған білім беру тұжырымдамасы жатыр. Білім беруді саралау ментандық дараландыруға, әрбір білім алушы үшін жеке білім беру траекторияларын (бағыттарын) іске асыруға назар аудару. Білім беру ортасын құру білім беру ұйымының педагогикалық жұмысының мүмкіндіктерін, аймақтық білім беру жүйесінің құрылымын, әлеуметтік-мәдени ортаның дәстүрлері мен ерекшеліктерін ескере отырып, оқушылардың	Талдау (мониторинг) параметрлері: - білім алушылардың ментандық қызығушылықтары мен қабілеттері; - білім беру ұйымының педагогикалық жұмысының мүмкіндіктері;- әлеуметтік-мәдени ортаның дәстүрлері мен ерекшеліктері

		танымдық мүдделеріне сәйкес құрылуы керек (білім беру ұйымының шеңберімен шектелген)	
5	В. И. Пановтың экопсихологиялық моделі	Білім беру ортасы-педагогикалық және психологиялық жағдайлар мен әсер ету жүйесі, олар әлі көрінбейтін қызығушылықтар мен қабілеттерді ашуға, сондай-ақ әр адамға тән табиғи бейімділіктер мен өсімдік әлеуметтенуінің талаптарына сәйкес білім алушылардың қабілеттері мен жеке тұлғаларын дамытуға мүмкіндік береді. Білім беру ортасы: •оқушылардың әлеуметтендіру;•оқушылардың бойында субъектілік қасиеттерді дамыту;•оқушыларды өзара және ересектермен бірлескен қызметтің әртүрлі түрлеріне қосу мүмкіндігін қамтамасыз ететін жағдайлар жасауға бағытталуы тиіс; * оқушылардың қабілеттерінің өзекті деңгейін дамыту және жақын даму аймағын өзектендіру; * психикалық процестердің даралығы, психикалық күйлер, оқушылардың білімі мен мінез-құлқы түріндегі психика дамуының шығармашылық сипатын көрсету; * білім беру технологияларының табиғаттығы (экологиялылығы) және оларды практикалық іске	Білім беру ортасының негізгі құрылымдық компоненттері: - іс-әрекеттік (технологиялық); - коммуникативтік; - кеңестік-пәндік

	асыру	
--	-------	--

5-кестеден көріп отырғанымыздай, келесі компоненттер білім беру ортасын бағалаудың негізгі параметрлері бола алады:

- кеңістіктік-пәндік компонент-білім беру ортасының сәулеттік мүмкіндіктерін талдау;

- психодидактикалық компонент-білім беру процесін құрудың психологиялық мақсаттарына, білім беруді психологиялық ұйымдастыруға байланысты оқытудың мазмұны мен әдістері;

- миссиясы мен қызметінің құрылымында көрсетілген білім беру ұйымының бағыты;

- білім беру ұйымындағы психологиялық ахуал, оның ішінде білім беру процесінің барлық субъектілерінің (оқушылардың, педагогтердің, ата-аналардың (заңды өкілдердің), әкімшілердің, білім беру ұйымының әлеуметтік серіктестерінің өзара қарым-қатынасының сипаты);

- осы білім беру ұйымының дамуына ықпал ететін білім беру ұйымының ресурстары (кадрлық, материалдық-техникалық, қаржылық) (даму бағдарламасын талдау).

Бұл сараптама түрінде мұғалімдер де, психологтар да (білім беру психологтары) қатыса алады. Әрбір маман білім беру ортасының компоненттерін осы мамандар ұсынатын кәсіби қоғамдастықта қабылданған ғылыми идеялар тұрғысынан бағалайды.

Білім беру ортасының жайлылығы мен қауіпсіздігін сараптау. Психологиялық сараптама гуманитарлық сараптама принциптеріне негізделген. Сараптаманың бұл түрі даму процесінің барлық субъектілерінің толыққанды жеке дамуы үшін қажет (И.А. Баева, Е.Б. Лактионова, 2013). Психологиялық сараптама пәні-білім беру процесіне қатысушылардың жеке дамуы үшін субъективті (психологиялық) жағдайлар мен алғышарттар. Тәсілдің авторлары «білім беру ұйымындағы дамудың әлеуметтік жағдайы» ұғымын енгізеді, ол жеке тұлғаның оған даму шарты мен факторы ретінде әрекет ететін білім беру ортасымен байланысын сипаттайды. Білім беру ортасындағы дамудың әлеуметтік жағдайы мыналарды анықтайды:

- білім беру ұйымындағы өзара қарым-қатынас жүйесіндегі жеке тұлғаның объективті орны, сондай-ақ оған қойылатын үміттер мен талаптар;

- жеке тұлғаның білім беру ортасында алатын орнын түсіну ерекшеліктері, яғни оған қатысты рефлексивті ұстаным (басқа адамдар мен өзін қоса) және коммуникативті өзара әрекеттесу арқылы өзін-өзі дамыту мүмкіндігі.

Тәсіл авторлары В.А. Ясвин, В.В. Рубцов, В.И. Панов және басқа зерттеушілерден кейін білім беру ортасын білім беру ортасының субъектілері арасындағы көп деңгейлі өзара әрекеттесу ретінде қарастырады. Бұл тәсіл осы өзара әрекеттесумен делдал болатын психикалық құбылыстардың сапасын анықтауға және білім беру ортасының психологиялық сапасын бағалауға мүмкіндік береді, ол өз субъектілерінің жеке басының жағымды дамуына ықпал

етеді немесе олардың жеке әлеуетін іске асыру жолында деформациялар, ауытқулар немесе кедергілер тудырады. Білім беру ортасының психологиялық сапасы, ең алдымен, оның субъектілерінің қарым-қатынас жүйесі арқылы анықталады және жеке тұлғаны дамытудың маңызды факторы болып табылады. Білім беру ортасының маңызды психологиялық сипаттамалары жайлылық пен қауіпсіздік болып табылады.

Жұмыс тобы И. Абаева мен Е.В. Лактионованың басшылығымен әдістемелік негіздерді, принциптерді, мақсаттарды, функцияларды, мазмұнды, объектіні, пәнді, критериялды көрсеткіштерді, сарапшылардың сипаттамаларын, әдістерді, диагностикалық әдістемелерді, нәтижелерді ұсыну нысандарын қамтитын білім беру ортасының психологиялық сараптамасының тұжырымдамалық моделін әзірледі. Білім беру ортасының құрылымдық-функционалдық моделі өзіне:

- білім беру ортасының кеңістік-пәндік компоненті (сәулет-эстетикалық, пәндік, материалдық жағдайлар; үй-жайлар, жабдықтар, Материалдар; сабақтардың материалдық-техникалық жабдықталуы және т. б.);;

- білім беру ортасының ұйымдастырушылық-басқарушылық компоненті (білім беру ұйымы әкімшілігінің құзыреттілігі мен басқару мәдениеті және т. б.);;

- білім беру ортасының психодидактикалық компоненті (оқыту мазмұны, оқыту әдістері және т. б.);;

- білім беру ортасының әлеуметтік-психологиялық компоненті (өзара қарым-қатынас жүйесі, білім беру ортасына қатысушылардың іс-әрекеттері мен өзара әрекеттесу процестері);

- білім беру ортасының субъектілік компоненті (жеке, жас, психофизиологиялық және басқа да ерекшеліктері) [12, 7-8 беттер]

Психологиялық сараптама гуманитарлық технология ретінде қазіргі білім беруде туындайтын шиеленісті төмендетудің перспективті құралы ретінде әрекет етеді.

Білім беру ортасының психологиялық сараптамасының мақсаттары:

- білім беру ортасын ол ұсынатын жағдайлар мен білім беру процесі субъектілерінің жеке дамуы үшін мүмкіндіктер тұрғысынан талдау;

- психологиялық жайлы, қауіпсіз, дамытушы білім беру ортасын қамтамасыз ету (мектептің ұйымдастырушылық мәдениетінде бекітілген ынтымақтастықтың тұрақты тетіктерін және өзара іс-қимыл нысандарын құру арқылы);

- дамытушы тұлғаға тәрбиелік ықпал ету құралдары мен тәсілдерін ізгілендіру және оны деструктивті тәрбиелік (әлеуметтік) және психологиялық әсерден қорғау (бала табиғатына, бала дамуындағы ересектердің рөліне, білім беру мақсаттарына бірыңғай көзқарасты дамыту арқылы). Гуманитарлық көзқарас шеңберіндегі психологиялық сараптаманың даму және қорғаныс функциялары жүйені құрайды.

Білім беру ортасының психологиялық сараптамасының негізгі принциптері:

- оқиғалық қоғамдастық-пәндік іс-әрекетті, құндылық-мотивациялық саланы дамыту үшін де, жеке қабілеттер үшін де мүлік құратын адамдардың құндылық-семантикалық бірлестігі ретінде қауымдастықты түсіну;

- субъективтілік-белсенділік, өзіне және қоршаған шындыққа белсенді көзқарас, Тәуелсіздік, рефлексивтілік, өзін-өзі дамыту қабілеті мен ұмтылысы, қарама-қайшылықтарды шешу сияқты жеке қасиеттерге баса назар аудару;

- диалогтық-диалог таным тәсіліне айналады деп болжайды, өйткені ол жеке білімнің объективтілігін білдіреді (өзара әрекеттесу процесінің мазмұны әр түрлі ұрпақтар мен субмәдениеттердің өкілдері ретінде білім беру ортасының субъектілері арасында құндылықтар алмасуды, сондай-ақ құндылықтарды бірлесіп өндіруді қамтуы керек);

- гуманитарлық сәйкестік-негізгі гуманитарлық критерийлерге сәйкес жеке тұлғаның мүдделерін қорғау (әсер ету фактілері мен жағдайларын түсіну емес, адамның оларға деген көзқарасы, олар үшін алатын мағынасы);

- психологиялық мәдениет қауіпсіздік-психологиялық денсаулықтың басымдылығын, білім беру ортасын оның субъектілерінің өмірлік мүдделеріне сәйкес ұйымдастыруды, мәдени-педагогикалық өзара әрекеттестікке, оқу процесінің әр субъектісінің жеке басының психологиялық қорғалуына, ресурстарды алуға, құқықтарды қорғауға және психологиялық қолдауға негізделген;

- полисубобъектілік-білім беру ортасы субъектілерінің бірнеше тобының (оқушылар, педагогтар, әкімшілік, ата-аналар және т.б.) болуын ескереді және олардың белсенділігін консолидациялауды және білім беру процесінің барлық қатысушылары үшін құндылығы бар шешімдерді әзірлеу үшін маңызды жағдай ретінде ортақ жауапкершілікті бірлесіп өзгертуді талап етеді [12, 8-9 б.].

Білім беру ортасының жайлылығы мен қауіпсіздігін сараптау моделін сынақтан өткізу барысында білім беру ортасының құрылымдық компоненттерін оқытушылар арасында бірнеше өзара байланыс бар екендігі анықталды. Өзара іс-қимыл процестерінің сапасын және білім беру процесі субъектілерінің өзара қарым-қатынасының сипатын көрсететін көрсеткіштер неғұрлым маңызды (жүйе құраушы) болып табылады. Сондай-ақ, білім беру ортасының психологиялық жайлылығы мен білім беру ортасының ұйымдастырушылық-басқарушылық компоненті көрсеткіштерінің тығыз өзара байланысы анықталды. Факторлық талдау нәтижелері бойынша 4 фактор анықталды:

1. Мектептің ұйымдастырушылық стратегиясы-білім беру ортасының психологиялық сапасын қалыптастырудың маңызды шарты болып табылатын ұйымдастырушылық және басқарушылық мәдениеттің білім беру ортасы үшін маңыздылығын көрсетеді.

2. Қоршаған ортаның мүмкіндіктері мен ресурстарын түсіну – білім беру ортасы үшін жеке даму үшін жағдайлар мен мүмкіндіктердің жоғары шоғырлануының құндылығын, онда не болып жатқанын түсінудің жеткілікті дәрежесін, білім беру ортасы субъектілерінің осы мүмкіндіктерді түсінуін белгілейді.

3. Білім беру ортасының тұрақтылығы-білім беру ортасы үшін уақыт тұрақтылығының, кадрлар құрамының тұрақтылығын, педагогтардың негізгі «өзегін» сақтаудың, сабақтастықтың, білім беру ортасын еріксіз әлеуметтік өзгерістерге бейімдеу мүмкіндігінің, Елеулі сынақтардан өтудің бірлескен оң тәжірибесінің маңыздылығын көрсетеді.

4. Эмоционалды жайлылық-білім беру ортасы субъектілерінің білім беру ортасының психологиялық жайлы жағдайында туындайтын ішкі қанағаттану мен тыныштық жағдайындағы қажеттілігін, ондағы психологиялық зорлық-зомбылық көріністерінен қорғалғандай сезінуге және олар үшін маңызды қатынастарға қанағаттануға деген ұмтылысын көрсетеді.

Тәсіл авторлары психологиялық бақылау көрсеткіштерінің жиынтығын эмпирикалық түрде анықтады, бұл білім беру ортасының сипаттамалары арқылы оның психологиялық жайлылығы мен оған әсер ететін факторлар тұрғысынан дамудың әлеуметтік жағдайының ерекшеліктерін бағалауға мүмкіндік береді. Мониторингтік көрсеткіштер тізбесіне мыналар кірді:

- білім беру ұйымы қызметінің нақты тұжырымдамасының болуымен қамтамасыз етілетін білім беру ортасының барлық субъектілерінің қызметін үйлестіру дәрежесінің көрсеткіші (жалпылау);

- білім беру процесінің барлық субъектілерінің ортаға саналы түрде қосылу көрсеткіші (ұғыну);

- білім беру ортасындағы эмоциялық компоненттің айқындылық көрсеткіші (эмоционалдылық);

- көрсеткіш маңыздылығы білім беру ортасын жоспары әсерін орнату тұлғаны таңдау желісі поведениаи дамыту тұтастай алғанда (референтность);

- субъектілер үшін білім беру ортасының неғұрлым маңызды сипаттамаларын бағалау көрсеткіші және олардың қанағаттануы (қанағаттануы);

- өзара іс-қимылдағы психологиялық зорлық-зомбылықтан қорғалу көрсеткіші (қорғалу);

- уақыт бойынша білім беру ортасының тұрақтылығының көрсеткіші (тұрақтылық).

Сараптаманың бұл түрі кешенді болып табылады, сондықтан педагогтар да, Педагог-психологтар да (білім психологтары) сараптамалық қызметке қатыса алады. Бұл процесте психологтарға басым рөл беріледі, өйткені мониторингтік параметрлердің көпшілігі бойынша деректерді түсіндіру психологияның әртүрлі салаларында (жас, педагогикалық, әлеуметтік) Арнайы білім мен құзыреттілікті талап етеді.

Білім беру ортасын бағалауға арналған диагностикалық құралдар

1. Мектеп қызметінің нысаналы мақсаттарын анықтау әдістемесі (И.М. Улановская, 2010) [72].

2. Мектептің білім беру ортасын жүзеге асыру құралдарын зерттеу әдістері [72]:

– сабақты талдау сызбасы негізінде оқу коммуникациясын бағалау (Н. И. Поливанова, И. М. Улановская, 2010);

- бақылау әдісімен сабақ мазмұнын талдау (Е. В. Высоцкая, 2010);
- «мұғалім-оқушы» жүйесіндегі өзара әрекеттесу түрін бағалау, мұғалімдерге арналған сауалнама «сабақта мұғалімнің оқушылармен оқу қарым-қатынасының ерекшеліктерін бағалау», оқушыларға арналған сауалнама «сабақтарда мұғалімдермен балалардың оқу қарым-қатынасын бағалау» (Н. И. Поливанова, И.В. Ривина, 2010);
- мектептің психологиялық ахуалын диагностикалау (И.М. Улановская, 2010).3. Білім беру ортасының дамытушы әсерін бағалау әдістері [72]:
- оқушылардың әлеуметтік-психологиялық дамуын диагностикалау (сыныптың әлеуметтік-психологиялық құрылымын диагностикалау (социометрия); баланың білім беру ортасының жағдайларына әлеуметтік-психологиялық бейімделуін диагностикалау («Менің мектебім» тақырыбындағы шығарма);
- білім алушылардың жеке-жеке сипаттамаларын диагностикалау (өзін-өзі бағалау және талаптардың деңгейін анықтау әдістемесі (А.М. Прихожан); оқуға эмоционалды қатынасты диагностикалау әдісі (А.Д. Андреева, А.М. Прихожан);
- оқушылардың оқу-танымдық дамуын диагностикалау (білім беру ортасының оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға әсерін диагностикалау (И.М. Улановская); бастауыш мектеп оқушыларының оқу-танымдық дамуын диагностикалау (А.З. Зак); бастауыш білім беруді аяқтаған оқушылардың оқу-танымдық мүмкіндіктерін диагностикалау (Е.В. Высоцкая); диагностикалық зерттеу нәтижелері бойынша мектептің білім беру ортасын кешенді бағалау (Е. Высоцкая, Н.И. Поливанова, И.В. Ривина, И.М. Улановская, 2010)). 4. "Мектептің білім беру ортасы қауіпсіздігінің психологиялық диагностикасы" әдістемесі (И. Баева, 2002) [11]. 5. Білім беру ортасының түрін векторлық модельдеу әдістемесі (В.А. Ясвин, 1997, 2000) [93]. 6. Мектептің ұйымдастырушылық мәдениетін диагностикалау әдістемесі (В.А. Ясвин, 2010) [92]. 7. Мектептің ұйымдастырушылық білім беру моделін талдау әдістемесі (В.А. Ясвин, 2010) [92]. 8. Мектеп білім беру ортасының психологиялық жағдайын диагностикалау (Н. П.Бадьина, В. Н. Афтенко, 2004) [10].

Білім беру нәтижелерінің жеке динамикасын бағалау технологиясы

Оқушылардың жеке білім беру траекторияларының үздіксіздігін қамтамасыз ету үшін жалпы білім берудің жаңа деңгейіне өту кезінде олардың білім беру нәтижелерінің динамикасын бағалау қажет. Жаңа федералды мемлекеттік білім беру стандарты енгізілгенге дейін мұғалімдер бір білім беру сатысынан екіншісіне ауысу кезінде оқушылардың жеке даму нәтижелерінің динамикасын бағалады. Мұндай бағалау білім алушылардың бастауыш мектептен орта мектепке немесе орта сыныптан жоғары сыныптарға ауысуы кезінде ғана емес, сонымен қатар сыныптан сыныпқа ауысуы кезінде де жүргізілді. Білім берудің жаңа кезеңіне кез келген ауысу білім берудің қол жеткізілген нәтижелерін жоғалту мүмкіндігін көтереді. Мұны біле отырып,

мұғалімдердің көпшілігі оқу жылының басында өз пәндері бойынша бақылау жұмыстарын жүргізіп, өткізеді, осылайша білім алушылардың пәндік білім беру нәтижелерінің динамикасын бағалаудан басқа ештеңе істемейді.

Осылайша, білім беру нәтижелерінің динамикасын бағалау міндеті де, осындай бағалау практикасы да бұрыннан бар. Жаңа және одан да күрделі міндет-білім берудің мета-пәндік және жеке нәтижелерін диагностикалау. мета-пәндік білім беру нәтижелерінің өзегі оқу қабілеті екенін ескерсек, бұл міндет қарапайым болып көрінеді, ал білім берудің жеке нәтижелері мектептегі тәрбие нәтижелерін және оқу іс-әрекетінің субъектісі ретінде оқушының жеке басын қалыптастыруды білдіреді.

Білім берудің мета-пәндік және жеке нәтижелерін бағалау технологиясы балаларды мектепке дейінгі білімнен мектеп біліміне ауыстыру кезінде бұрыннан қолданылып келеді. Әдетте, мектепке психологиялық дайындық диагнозын қою кезінде мектепке жеке және эмоционалды дайындықты бағалау құралдарын, сондай-ақ оқу іс-әрекетін қалыптастырудың алғышарттарын диагностикалау әдістерін қамтитын әдістер батареялары қолданылады. Мектепке деген мотивациялық дайындықты мектепке дейінгі білім берудің жеке нәтижелері, оқу іс-әрекетін мета-пән нәтижелері ретінде қалыптастырудың алғышарттары ретінде қарастыру заңды. Мектепке психологиялық дайындықты диагностикалау технологиялары ғылыми әдебиеттерде егжей-тегжейлі сипатталған [23]. Жалпы білім берудің барлық деңгейлерінде ФМБС-ны жүзеге асырудың сабақтастығын қамтамасыз ететін технологияларды толығырақ қарастыру қажет. Қарастырылып отырған технологиялар кез-келген доктор білікті педагог-психолог иеленетін құралдар мен әдістердің көмегімен жүзеге асырылатыны маңызды.

Бастауыш мектепте оқу кезеңінде эмоционалды саланы диагностикалау мектепке көшу кезінде баланың психологиялық жайлылығының негізгі көрсеткіші ретінде маңызды болады. Эмоционалды саулықты бағалау оқу жылы басталғаннан екі ай өткен соң жүзеге асырылады. Мектептегі сәтті бейімделудің көрсеткіші ретінде мазасыздықтың қалыпты деңгейі және сыныптастарымен қарым-қатынас жасаудың қолайлы жағдайы қарастырылады. Бастауыш мектепте оқу барысында жеке білім беру нәтижелерін қалыптастырудың негізгі көрсеткіші ретінде мектеп мотивациясының динамикасын бағалау маңызды. Білім алушының жеке білім беру траекториясының үздіксіздігінің ықтимал бұзылуының белгісі (және ФМБС-ны іске асыру барысында бастауыш және негізгі мектеп арасындағы сабақтастықтың бұзылуы) негізгі мектепке көшу кезінде айқын көрінетін "бесінші сынып проблемасының" қаупін тудыратын мектеп мотивациясының тұрақты төмендеуі болуы мүмкін, содан кейін мектептен кету қаупі бар.

Бастауыш мектептен білім беру нәтижелерінің негізгі динамикасына көшу кезінде бесінші сынып проблемасының түрі мен жеке білім беру траекториясын

үзу қаупі, сондай-ақ жаңа білім беру жағдайына бейімделудің сәттілігінің көрсеткіші болуы мүмкін қиындықтардың болжаушысы болады.

Негізгі мектептен орта мектепке ауысу кезінде (жалпы орта білім деңгейі) білім беру нәтижелерінің динамикасы қазіргі кездегі құндылық қатынасының көрсеткіші, жоғары сынып оқушысының уақытша перспективасында қазіргі оқу мен МҚА-ны болашақ тапсыру арасындағы қатынас және нәтижесінде өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі дамыту және жеке өзін-өзі анықтау қабілетінің қалыптасу көрсеткіші, сондай-ақ оқу мен танымдық іс-әрекетке уәждеменің қалыптасуы болып табылады. Жеке білім беру нәтижелері сонымен қатар МҚА-ға дайындық кезінде эмоционалды әл-ауқаттың көрсеткіші болып табылады.

Білім беру нәтижелерін диагностикалаудың міндеттері. Бірнеше түрі бар мониторинг метапредметных нәтижелерін, әзірленген әр түрлі командалар ғалымдар мен өткізілетін әр түрлі жұмыс орны ашылды. Осындай тәсілдердің бірін Мәскеу мемлекеттік психологиялық-педагогикалық университетінің (ММПУ) және Ресей білім академиясының психологиялық институтының (ПИ РАО) мамандары әзірледі. Мета-пәндік білім беру нәтижелерін диагностикалау кезінде оқу мақсаттарын өз бетінше анықтау, Оқу мен танымдық іс-әрекетте өзіне жаңа міндеттер қою және тұжырымдау туралы білімді зерттеу маңызды болып табылады. Осы білім беру нәтижесін диагностикалау үшін және оқу тапсырмасының жағдайын талдау бойынша іс-әрекеттердің қалыптасу көрсеткіші ретінде толық емес (яғни, деректерді шешу үшін жеткіліксіз) немесе шарттағы қарама-қайшылық бар міндеттер қолданылады. Олардың шешімін қосымша мәліметтер, білім алу қажеттілігін өз бетінше анықтау қабілетінің көрсеткіші ретінде қарастыруға болады, бұл сөзсіз өздері үшін жаңа міндеттер қою және тұжырымдау қабілетімен байланысты.

МГППУ және ПИ РАО мамандары бастауыш мектептің мета-пәндік нәтижелерін бағалау әдістемелерінің компьютерлік пакетін әзірледі, ол оқушының диагностикалық жұмысының үш сабағына арналған. Оған келесі әдістер кіреді: -«Ауыстырулар» (А.З. Зак); - «Математикадан тапсырмалар» (С.Ф. Горбов, О.В. Савельева, Н.Л.Т абачникова); - «Күнтізбе» (Г.А. Цукерман, О.Л. Обухова); - «Балалар міндеттері» (Г.А. Цукерман, С.Ф. Горбов, О.В. Савельева, Н.Л. Табачникова); - «Кеңестер» (Е.В. Чудинова); -«Мәтін құрастыру» (З.Н. Новлянская, И. М. Улановская).

ФГОС жалпы білім беруді жүзеге асырудағы сабақтастық үшін маңызды жеке білім беру нәтижелерінің арасында оқуға және мақсатты танымдық іс-әрекетке, маңызды әлеуметтік және тұлғааралық қатынастар жүйесіне деген мотивацияның қалыптасуын атап өту керек. Жалпы білімнің бір деңгейінен екінші деңгейіне өту кезінде өзгеретін маңызды әлеуметтік және тұлғааралық қатынастардың маңызды шарты ретінде әлеуметтік ақпаратты қарастыру заңды. Психологияда әлеуметтік зияткерлікті қарым-қатынас пен әлеуметтік бейімделудің сәттілігін анықтайтын және әлеуметтік таным процестерін

реттейтін интегралды зияткерлік қабілет ретінде түсіну дамыды. Психологияда әлеуметтік зияткерлікті қарым-қатынас пен әлеуметтік бейімделудің сәттілігін анықтайтын және әлеуметтік таным процестерін реттейтін интегралды зияткерлік қабілет ретінде түсіну дамыды. Білім беру нәтижелерінің осы түрінің динамикасын зерттеуде әлеуметтік интеллект тестілері немесе олардың жеке субтесттері қолданылады.

Сондай-ақ, жеке білім беру нәтижелерін диагностикалау үшін білім беру психологтарының тәжірибесінде кеңінен қолданылатын А.М. Приходшылардың сауалнамасы, ол төрт шкалаға қатысты 40 сұрақтан тұрады: мазасыздық, танымдық белсенділік, ашу (яғни агрессия) және жетістікке ынталандыру. Әдістеме оқу мотивациясының маңызды аспектілерін ғана емес, сонымен бірге оқытудың эмоционалды фонын да анықтауға мүмкіндік береді. Білім берудің жаңа деңгейіне бейімделу кезінде маңызды әлеуметтік және тұлғааралық қатынастардың маңызды аспектісі ретінде әлеуметтік интеллект, оқу мотивациясы және білім алушылардың эмоционалды фонының көрсеткіштері арасындағы қатынасты бөліп көрсету керек. Білім берудің жаңа деңгейіне өту қарсаңында бастапқы тексеру Оқу жылының аяқталуына екі-үш апта қалғанда жүргізілуі мүмкін. Қайта тестілеуді жалпы білім берудің жаңа деңгейіне өткеннен кейін, яғни білім алушылардың жаңа білім беру жағдайына бейімделу кезеңі өткеннен кейін 2 айдан кейін жүргізген жөн.

Еліміздің түрлі өңірлерінде білім беру нәтижелеріне мониторинг жүргізудің айтарлықтай үлкен тәжірибесі бар. Атап айтқанда, Самара облысында бес жыл бойы аймақтық социопсихологиялық орталықтың мамандары жасаған Мета-пәндік және жеке нәтижелерге мониторинг жүргізілді (жетекшісі –Т.Н.Клюева). Бастауыш сынып оқушыларының жеке білім беру нәтижелеріне мониторинг жүргізу барысында диагностикалық әдістердің келесі тізімі қолданылады:

1-сыныпта:

- «Ағаш» (Дж. Лампен, Л.П. Пономаренконың модификациясы); - өзін-өзі бағалаудың эмоционалды деңгейі (А.В. Захарова);

- моральдық дилемма;

- моральдық дилемманы шешудегі кейіпкерлердің мотивтерін есепке алу тапсырмасы (Дж. Пиаженің өзгертілген міндеті, 2006);

- моральдық орталықсыздандыру деңгейін анықтау тапсырмасы; - «Мектеп туралы әңгіме» (Т.А. Нежнова, А.Л. Венгер, Д.Б. Элькониннің модификацияланған әдістемесі);

- кездейсоқ атрибуция. 2-сыныпта:

- «Оқушылардың өзін-өзі бағалауы» (Т. Дембо, С. Я. Рубинштейн, А. М. Прихожан модификациясы, бастауыш сынып оқушыларына арналған нұсқа);

- моральдық дилемма;

- әлеуметтік мінез-құлықты анықтауға арналған тапсырма;

- моральдық пайымдауларды анықтауға арналған тапсырма;
- әрекеттің моральдық мазмұнын анықтауға арналған тапсырма;
- «Әрекетті бағалаңыз» (Э.Туриель бойынша, Е. А. Курганова, О. А. Қарабанова модификациясы, 2004); - мотивация сауалнамасы; - жетістік/сәтсіздіктің атрибуциясы.

Бастауыш мектептен негізгі мектепке ауысу кезінде білім алушыларды зерттеу деректерін талдау

Метапәндік білім беру нәтижелері. Егер тапсырмалар шарттарын талдау тапсырмасын орындау кезінде білім алушы барлық үш тапсырмада толық емес жағдайды немесе ондағы қайшылықты тапса, мұндай нәтиже қосымша мәліметтер мен білім алу қажеттілігін өз бетінше анықтай білу үшін негіз болатын оқу әрекеті ретінде жағдайларды талдаудың қалыптасуын көрсетеді. Егер шарттардың толық болмауы немесе қарама-қайшылығы бір немесе екі тапсырмада анықталса, онда бұл оқу әрекеті проксимальды даму аймағында болуы мүмкін және мектеп пәндерін оқыту негізінде оқу іс-әрекетінде құрылуы мүмкін. Мұндай даму жұмысының технологиясын мектеп бағдарламасының пәндерін оқытатын мамандар мектеп дидактикасында бұрыннан жасаған. Мысалы, мектепте математиканы оқу үшін есептерді шешу қабілетін дамытатын әдістер әзірленді. Педагогикалық психологияда көп мәнді, толық емес немесе қарама-қайшы жағдайдағы міндеттер оқу іс-әрекетін дамыту құралы ретінде қарастырылады. ЕБҚ түрлері бар оқушыларда ақыл-ой кемістігінің жеңіл формалары және ақыл-ой дамуының тежелуі сияқты оқу әрекетін қалыптастыру олардың танымдық белсенділігінің төмен деңгейімен қиындайды.

Жеке білім беру нәтижелері. Әлеуметтік интеллект көрсеткіштерінің динамикасын талдау маңызды әлеуметтік және тұлғааралық қатынастар жүйесінің негізіндегі әлеуметтік танымның өзгеруі туралы түсінік береді. Қайта қарау кезінде әлеуметтік интеллект көрсеткіштерінің төмендеуі оқытудың жаңа әлеуметтік жағдайындағы бейімделудің белгісі болуы мүмкін, оның қиындықтары әлеуметтік қызығушылықтың төмендеуіне әкелді. Әлеуметтік интеллект көрсеткіштерінің жоғарылауы алдыңғы тестілеу факторының әсерінің нәтижесі болуы мүмкін, бірақ сонымен бірге оқушының жаңа білім беру жағдайының қиындықтарымен соқтығысуына байланысты әлеуметтік танымның дамуының көрсеткіші болуы мүмкін.

Мектептегі мотивация көрсеткіштерінің динамикасын және оқытудың эмоционалды аспектілерін талдау оқушының психологиялық әл-ауқатының өзгеруінің әртүрлі нұсқалары мен оның оқуға деген көзқарасы туралы түсінік береді. Сонымен, А.М. Прихожан сауалнамасының мазасыздығы мен ашу шкаласы бойынша көрсеткіштердің едәуір артуы танымдық белсенділік пен жетістікке деген ынтаның жоғарылауымен бірге оқушының жаңа білім беру жағдайын оқу іс-әрекетін дамытуға серпін берген сынақ ретінде қабылдағанын

көрсетуі мүмкін. Оқушы алдыңғы жалпы білім деңгейіне қарағанда өзін қауіпсіз сезінеді, бірақ оқудағы жетістіктерге ұмтылады және бұл үшін күш салады. Егер сыныпта оқушылардың көпшілігінде осындай динамика болса, бесінші сынып оқушыларын жаңа білім беру жағдайына бейімдеуге бағытталған жұмысты жүргізген жөн (мысалы, өзіне деген сенімділік тренингін өткізу).

Егер танымдық белсенділік пен жетістікке жету мотивациясының көрсеткіштері төмендеп, мазасыздық пен ашу-ыза деңгейі жоғарыласа, өсіп келе жатқан қиындықтар мен өз проблемаңыздың күшеюіне байланысты оқуға деген қызығушылықтың жоғалуын болжауға болады. Мұндай жағдайда, өзіне деген сенімділікті дамытумен қатар, бесінші сынып оқушысы жетістікке жете алатын мектеп пәндерін іздеу қажет, бұл қиындық сезімін жеңуге және өзіне деген сенімділікті арттыруға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, жас жасөспірімдерде мазасыздық пен ашу-ызаның төмендеуімен бірге оқу мотивациясының төмендеуі байқалады. Мұндай өзгеріс оқуға деген қызығушылықтың жоғалуын және жасөспірім дағдарысы кезінде мектептен кету мүмкіндігін көрсетуі мүмкін. Бұл жағдайда оқуға деген қызығушылықты арттыруға, оқу қызметін дамытуға бағытталған жұмыс қажет болады [22]. Ақыл-ой кемістігінің жеңіл формалары және психикалық дамудың кідірісі сияқты ЕБҚ бар мектеп оқушыларында бұл оқу әрекетін қалыптастыру олардың танымдық белсенділігінің төмен деңгейімен қиындайды.

Жеке білім беру нәтижелері. Әлеуметтік интеллект көрсеткіштерінің динамикасын талдау маңызды әлеуметтік және тұлғааралық қатынастар жүйесінің негізіндегі әлеуметтік танымның өзгеруі туралы түсінік береді. Қайта қарау кезінде әлеуметтік интеллект көрсеткіштерінің төмендеуі оқытудың жаңа әлеуметтік жағдайындағы бейімделудің белгісі болуы мүмкін, оның қиындықтары әлеуметтік қызығушылықтың төмендеуіне әкелді. Әлеуметтік интеллект көрсеткіштерінің жоғарылауы алдыңғы тестілеу факторының әсерінің нәтижесі болуы мүмкін, бірақ сонымен бірге оқушының жаңа білім беру жағдайының қиындықтарымен соқтығысуына байланысты әлеуметтік танымның дамуының көрсеткіші болуы мүмкін.

Мектептегі мотивация көрсеткіштерінің динамикасын және оқытудың эмоционалды аспектілерін талдау оқушының психологиялық әл-ауқатының өзгеруінің әртүрлі нұсқалары мен оның оқуға деген көзқарасы туралы түсінік береді. Сонымен, А.М. Прихожан сауалнамасының мазасыздығы мен ашу шкаласы бойынша көрсеткіштердің едәуір артуы танымдық белсенділік пен жетістікке деген ынтаның жоғарылауымен бірге оқушының жаңа білім беру жағдайын оқу іс-әрекетін дамытуға серпін берген сынақ ретінде қабылдағанын көрсетуі мүмкін. Оқушы алдыңғы жалпы білім деңгейіне қарағанда өзін қауіпсіз сезінеді, бірақ оқудағы жетістіктерге ұмтылады және бұл үшін күш салады. Егер сыныпта оқушылардың көпшілігінде осындай динамика болса,

бесінші сынып оқушыларын жаңа білім беру жағдайына бейімдеуге бағытталған жұмысты жүргізген жөн (мысалы, өзіне деген сенімділік тренингін өткізу).

Егер танымдық белсенділік пен жетістікке жету мотивациясының көрсеткіштері төмендеп, мазасыздық пен ашу-ыза деңгейі жоғарыласа, өсіп келе жатқан қиындықтар мен өз проблемаңыздың күшеюіне байланысты оқуға деген қызығушылықтың жоғалуын болжауға болады. Мұндай жағдайда, өзіне деген сенімділікті дамытумен қатар, бесінші сынып оқушысы қол жеткізе алатын мектеп пәндерін іздеу қажет, бұл қиындық сезімін жеңуге және өзіне деген сенімділікті арттыруға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, жас жасөспірімдерде мазасыздық пен ашу-ызаның төмендеуімен бірге оқу мотивациясының төмендеуі байқалады. Мұндай өзгеріс оқуға деген қызығушылықтың жоғалуын және жасөспірім дағдарысы кезінде мектептен кету мүмкіндігін көрсетуі мүмкін. Бұл жағдайда оқуға деген қызығушылықты арттыруға, оқушылармен бірге жетістікке жетуге болатын мектеп пәндерін іздеуге бағытталған жұмыс қажет болады. Оқу-жаттығудың уәждемесін арттыру үшін ақыл-ой қызметі мен оқу жұмысының тәсілдеріне үйрету, білім алушыны жобалау қызметіне тарту, жетістік жағдайларын жасау қажет. Егер мұндай динамика сыныптағы көптеген білім алушыларда байқалса, әсіресе қанағаттану мен өзіне деген сенімділік сезімін қалыптастыратын оқу іс-әрекетінде сәттілік жағдайларын жасау, оқытудың ойын әдістеріне, соның ішінде ережелері бар зияткерлік ойындарға сүйену, проблемалық-іздеу әдістерін белсенді қолдану қажет. оқыту, қиындықтарды жеңу тәжірибесін және оның өсуі мен дамуын сезіну.

Негізгі мектептен орта мектепке ауысу кезінде білім алушыларды тексеру деректерін талдау

Метапәндік білім беру нәтижелері. Негізгі мектептен орта мектепке ауысқан кезде білім алушыларда оқу тапсырмасын талдау көрсеткіштерінің төмендеуі мүмкін. Бұл білім беру нәтижесінің мұндай динамикасы орта мектеп оқушысы үшін тапсырманың жағдайын талдау бастауыш мектеппен және оқу іс-әрекетінің қалыптасу кезеңімен байланысты екендігінің белгісі болуы мүмкін, нәтижесінде бұл оқу әрекеті құнсызданады. Мүмкін, бұл құбылыстың себебі қазіргі уақытта оқу маңыздылығының төмендеуі және оқу-жаттығудың мектеп бітірген кезде бірыңғай мемлекеттік емтихан тапсырудың алыс мақсатына толық бағынуы. Емтихан бұл жағдайда білім алушының өзі емес, оның оқу қызметіне бағынатын сыртқы мақсат болып табылады. Бұл жағдай жоғары сынып оқушыларының оқу іс-әрекетін дамытуды қиындатуы мүмкін. Мәселені шешу үшін оқу мәселелерін шешу қабілетін дамыту әдістерін қолдану өте орынды, бірақ Орта мектептегі оқу бағдарламасының мазмұнына сәйкес келетін материал негізінде. Бұл жағдайда білім алушылардың оқу міндеттерін шешу әдістерін игеруге деген қызығушылығы артады, егер бұл құралдарды

мұғалімдер мемлекеттік емтихандарды сәтті тапсыру үшін қажет деп санаса, ал бұл әдістерді еркін меңгеру емтихан тапсыру кезінде өзіне деген сенімділіктің маңызды шарты ретінде қарастырылады.

Жеке білім беру нәтижелері. Жоғары сынып оқушыларын қайта қарау кезінде әлеуметтік интеллект көрсеткіштерінің төмендеуі, ол әлеуметтік қызығушылықтың төмендеуіне әкелетін сәтті қорытынды аттестаттаудың құралы болған жағдайда оқу құнының төмендеуінің белгісі болуы мүмкін. Егер көрсеткіштердің мұндай динамикасы сыныптағы көптеген білім алушыларда байқалса, онда мәселені шешу үшін қарым-қатынасты дамыту әдістері мен уақытша перспективаны құру әдістерін біріктіретін психологиялық оқытуды қолдануға болады. Мұндай тренингте үлкендер-сынып оқушылары өздерінің болашағы туралы идеяларды белсенді түрде қалыптастырады, олардың алдында оқу қазіргі уақытта Gіа-ны одан әрі сәтті тапсыру үшін қажетті қадам ретінде пайда болады, ал мемлекеттік аттестаттау, өз кезегінде, үздіксіз білім алу барысында аралық мақсат ретінде қарастырылады.

Мектептегі мотивация көрсеткіштерінің динамикасын және оқытудың эмоционалды аспектілерін талдау орта мектеп оқушыларының психологиялық әл-ауқатының өзгеруінің әртүрлі нұсқалары және олардың жаңа білім беру жағдайына қатынасы туралы түсінік береді. А.М. Прихожан сауалнамасының мәліметтері бойынша, мазасыздық пен ашуланудың тұрақты деңгейі немесе олардың мектептегі мотивация көрсеткіштерінің төмендеуімен бірге аздап төмендеуі орта мектепке ауысқан кезде мораторий мәртебесін білдіруі мүмкін, ол психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде егжей-тегжейлі зерттелген және сипатталған. Мораторий болашақты «кейінге қалдыру» болуы мүмкін, ол түсініксіз және күйзеліске толы болып көрінеді. Бұл жағдайда орта мектеп оқушысымен жеке жұмыста уақытша перспективаны құру әдістерін қолдануға болады. Егер мұндай құбылыстар сыныптағы көптеген білім алушыларда байқалса, стрессті жеңілдету және өзіне деген сенімділікті арттыру үшін қажет уақытша перспективаны құру әдістері мен эмоционалды жағдайларды игеру әдістерін біріктіретін психологиялық тренинг өткізген жөн.

Егер танымдық белсенділік пен жетістікке ынталандыру көрсеткіштері өзгеріссіз қалса немесе тіпті жоғарыласа, бірақ сонымен бірге эмоционалды күйзелістің көрсеткіштері жоғарыласа, жаңа білім беру жағдайын білім алушы танымдық белсенділікті жұмылдырған қиындық ретінде қабылдауы мүмкін. Сыныптағы көптеген мектеп оқушыларының мазасыздығы мен ашулануының едәуір жоғарылауымен емтихан стрессінің алдын алуға және білім алушылардың эмоционалды жағдайларын игеруге бағытталған тренинг өткізген жөн.

Осылайша, білім беру нәтижелерінің жеке динамикасын бағалаудың қарастырылған технологиясы білім алушылардың жеке білім беру траекторияларын тоқтатудың ықтимал қауіптерін уақтылы анықтауға мүмкіндік

береді және жалпы білім берудің ФГОС-ты жүзеге асырудағы сабақтастықты психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша жұмысты жоспарлауға негіз болады.

Білім берудің жаңа деңгейінде білім алушыларды әлеуметтендіру процесін сүйемелдеу технологиясы

Әлеуметтенуді көптеген ғалымдар (А. В. Мудрик, Д. И. Фельдштейн және т. б.) күрделі, жан-жақты процесс ретінде қарастырады, оған мыналар кіреді: - жеке адамның өмір бойы өзіне тиесілі қоғамның әлеуметтік нормалары мен мәдени құндылықтарын игеруі; -әлеуметтік-мәдени тәжірибені игеру және одан әрі дамыту;-жеке тұлғаны қалыптастыру, жеке тұлғаның құндылықтарды, нормаларды, белгілерді, мінез-құлық үлгілерін, осы қоғамға, әлеуметтік қауымдастыққа, топқа тән; - адамды әлеуметтік тәжірибеге енгізу, әлеуметтік дағдыларды игеру, қоғамдық тәжірибені игеру және практикалық қызметте белгілі бір рөл атқару арқылы өз мәнін іске асыру және т. б.

А.В. Милехин әлеуметтену ұғымын анықтаудың әртүрлі тәсілдерін терең зерттеді. Талдау нәтижесінде әлеуметтену ұғымының жалпыланған анықтамасы адамның қоршаған шындыққа бейімделуін қамтитын процесс ретінде тұжырымдалды; құндылықтар мен нормаларды интернационализациялау, мәдениет элементтерін ассимиляциялау; әлеуметтік ортадағы іс-әрекет процесінде өз құндылықтарын аудару. Зерттеу авторы отандық психологтардың еңбектерінде (Д. Н. Дубровин, Д. И. Фельдштейн және т.б.) әлеуметтену мен даралау процестерінің өзара байланысына жасалған. Әлеуметтену және даралау процесінде әлеуметтік жетілудің негізгі нәтижесі ретінде нақты әлеуметтік өзін-өзі анықтаудың қалыптасуы жүреді, онда белсенді шығармашылық әрекеттің жеке тұлғасында маңызды субъектіні қалыптастыру жүзеге асырылады.

Баланың жеке қалыптасуы ондағы жеке-әлеуметтік (Әлеуметтік және жеке бас тартуды жеке дамыту және әлеуметтік көбею), жалпы әлеуметтік өрнек ретінде қарастырылады, оның тағайындалуы өзін-өзі танудың, өзін-өзі анықтаудың белгілі бір деңгейінде көрінеді. Әлеуметтік-даралау процесінде (яғни әлеуметтік жетілу процесінде) әлеуметтік нормаларды, қағидаттарды, қатынастарды түсіну, игеру (иемдену) және іске асыру (жеке ерекшеліктерді ескере отырып–темперамент, мінез, қабілет және т.б.), сонымен қатар жаңа «өзін-өзі» (өзін-өзі танудың, өзін-өзі анықтаудың жаңа деңгейі) иемдену және іске асыру жүзеге асырылады, бұл жеке адамға өз қызметінде әлеуметтік тағайындауды көбейтуге мүмкіндік беріп қана қоймайды,сонымен қатар осы көбеюде және жаңа әлеуметтік позицияны қалыптастыруда тиісті мүмкіндіктерді, сондай-ақ тиімді субъект ретінде өзін Д. И. Фельдштейн атап өткендей, әлеуметтену – бұл бірқатар жергілікті иемдену әрекеттері емес, қозғалыс. Демек, әлеуметтенуді мазмұны, бір жағынан, әлемдік деңгейдегі

өркениеттің, мәдениеттің, жалпыадамзаттық қасиеттердің әлеуметтік әсерінің жиынтығын игеру арқылы, екінші жағынан, осы жеке адамның барлығына қатынасы, оның «Мен» актуализациясы, жеке адамның мүмкіндіктері, әлеуеті, оның шығармашылық табиғатын ашу арқылы анықталатын процесс ретінде нақты түсіну және құрылымдау өте маңызды. Әлеуметтендірілген тұлғаның негізгі өлшемдері:

- жинақылығы қондырғыларды, таптаурындардың, құндылықтардың, «картина мира» адам;

- тұлғаның бейімделуі, оның нормативтік мінез-құлқы;

- жеке адамның өзін адамзаттың биологиялық түрінің өкілі ретінде сезінуін (жалпыадамзаттық деңгей), өзінің қауымдастыққа (топтық деңгей) қатыстылығын сезінуін, өзінің бағынбаушылығын сезінуін (жеке деңгей) қамтитын әлеуметтік бірегейлік;

Мектепте оқудың басталуымен оқушылар зияткерлік және физикалық күштерді барынша жұмылдыруды талап ететін бірқатар міндеттерді шешеді.

Бірінші сынып оқушыларының мектепте оқыту жағдайына кіру процесі педагогтердің, педагог-психологтардың және бастауыш сынып оқушыларының ата-аналарының (заңды өкілдерінің) әртүрлі бағыттар бойынша: диагностика, ағарту, консультация беру, дамыту жұмысы бойынша бірлескен, мақсатты, арнайы ұйымдастырылған іс-әрекеті арқылы сүйемелденуі және оңтайландырылуы тиіс.

Бірінші сынып оқушыларын мектепке қосуды психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасы білім алушыларға көмектесуге арналған:

- 1) Жаңа талаптарды іске асыру, осы талаптарды орындауға уәждеме қалыптастыру;

- 2) позитивті «мен-тұжырымдаманы» қалыптастыруға жанама ықпал ететін тұрақты оқу уәждемесін қалыптастыру;

- 3) Бастауыш мектепте табысты оқу үшін қажетті шығармашылық әлеуетті және когнитивті дағдылар мен қабілеттерді дамыту;

- 4) құрдастарымен тұлғааралық қарым-қатынас орнату үшін қажетті әлеуметтік және қарым-қатынас дағдыларын дамыту;

- 5) мінез-құлықты еркін реттеу дағдыларын қалыптастыру.

Бастауыш мектептен орта мектепке ауысу сонымен қатар оқушының өміріндегі маңызды кезең болып табылады, ол бастауыш мектепке тән оқу іс-әрекеттерінен тек сыныпта және мұғалімнің басшылығымен жүзеге асырылатын, тәуелсіз танымдық ізденіс пен талдауға деген ұмтылысты дамыта отырып, неғұрлым тәуелсіз және саналы оқу процесіне көшумен байланысты. Білім алушылардың жаңа оқу міндеттері мен өз іс-әрекетінің нәтижелерін өзін-өзі бағалауды жүзеге асыру, оқу ынтымақтастығын ұйымдастырудағы бастама. Бесінші сыныпта білім алушылар үшін көп нәрсе жаңа: оқыту жүйесі мен формасы, бастауыш мектеппен салыстырғанда оқу

пәндері мен осы пәндерді оқытатын мұғалімдер саны, оқу жүктемесінің үлкен көлемі. Әдетте, бірінші тоқсанның соңында 5-сынып оқушыларының үлгерімі, мектептегі мотивациясы төмендейді, шаршағыштық, мектептегі мазасыздық жоғарылайды.

Білім алушының негізгі мектепке көшуі, сондай-ақ, жасөспірім кезінен ересек жасқа ауысудың басталуымен сипатталатын жасөспірім жасындағы дағдарыстың басталуымен сәйкес келеді, оның жеке неоплазмасы жасөспірімнің ересектерге еліктеуге деген ұмтылысында көрінетін ересек сезімін дамыту болып табылады. 11-12 жаста балалар айналасындағыларға ересек адам ретінде қарауды, ересектердің бақылауынан автономияға ұмтылуды және наразылықтардың, демонстрациялық мінез-құлықтың, қақтығыстардың және әртүрлі формаларда жиі көрінетін өз көзқарастары мен бағаларын қорғауға деген ұмтылысты сезінуі мүмкін. қарым-қатынастағы қиындықтар.

Сондықтан баланы оқыту кезеңінде мектептің орта буынында баланың білім беру ортасында (мектеп қарым-қатынас жүйесінде) сәтті жұмыс істеуіне және дамуына мүмкіндік беретін психологиялық және әлеуметтік-психологиялық жағдайлар жасау маңызды. Бастауыш сыныптан бастап негізгі мектепке көшу кезеңінде оқытуды оңтайлы ұйымдастыру үшін бесінші сынып оқушыларының психологиялық денсаулығын сақтауға және нығайтуға, олардың оқу іс-әрекетін ынталандыру деңгейін арттыруға, құрдастар арасындағы тұлғааралық қатынастарды жақсартуға, ынтымақтастық пен ынтымақтастықты ұйымдастырудың коммуникативті құралдары мен тәсілдерін игеруге, бесінші сынып оқушыларының ата-аналарының сынып өміріне қатысуға ынталандыру деңгейін арттыруға, жеке көрсеткіштерді өзгертуге ықпал ететін бірқатар шаралар өткізілуі керек (мазасыздықты, нейротизмді, агрессивтілікті төмендету), конфликт жағдайындағы конформизм мен бәсекелестік), сондай-ақ жеке оқу іс-әрекетін жобалау және уақытша перспективада өмір жоспарларын құру қабілетін дамыту. Осы міндеттердің барлығы педагогтардың, психологтардың, мектеп әкімшілігінің және білім алушылардың ата-аналарының (заңды өкілдерінің) жасөспірім жасының ерекшеліктерін, білім беру процесін құрудың барабарлығын және оқыту шарттары мен әдістерін және жасөспірімді отбасында тәрбиелеудің тиісті әдістерін ескеретін бірлескен қызметі кезінде ғана орындалуы мүмкін.

Білім алушылардың өздері үшін жаңа жалпы білім беру деңгейіндегі оқу жағдайларына сәтті бейімделуіне ықпал ететін іс-шаралар жүйесі нақты оқу жылындағы нақты мектептегі жағдайдың сипатын ескере отырып, әрбір білім беру ұйымында жобалануы тиіс (жалпы білім берудің келесі деңгейіне өту кезінде білім алушылардың психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуге қанша мұқтаж екендігі және осы білім алушылардың психологиялық ерекшеліктері мен әлеуметтік даму жағдайы қандай). Іс-шаралар жүйесі жалпы білім берудің

ФГОС психологиялық –педагогикалық жағдайын жүзеге асыруға ықпал етуі керек-білім беру процесін саралау және даралау принципін қамтамасыз ету.

Білім берудегі сараланған тәсіл білім алушылардың дамуы мен білімінің қазіргі деңгейін ескеруді және әр оқушының "проксимальды даму аймағын" анықтауды білдіреді, бұл білімді, дағдылар мен дағдыларды және оларды алу тәсілдерін игеруге оңтайлы жағдай жасауға негіз болады. Оқу процесінде саралауды қолдану мақсат қою мен рефлексияға, жеке және кәсіби өзін-өзі анықтауға қабілетті шығармашылық, мақсатты, білімді тұлғаны дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, сараланған тәсіл оқу мотивациясын және оқушылардың белсенділігінің жалпы деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Оқытуды дараландыру әр оқушының жеке ерекшеліктерін және оқу материалын күрделілік деңгейі мен көлемі бойынша саралауды ескеретін нақты оқу топтарында оқу процесін ұйымдастыру бойынша іс-шаралар жүйесін, сондай-ақ оқушылардың өзін-өзі көрсетуі мен өзін-өзі анықтауын дамытуға ықпал ететін іс-шаралар жүйесін әзірлеуді қамтиды.

Білім беру процесінде білім алушылардың даралығы, тиісінше, жеке білім беру бағытын жобалау кезінде ескерілуі тиіс оларды оқыту процесінің ерекшелігі мынадай аспектілерде көрінуі мүмкін:

1. Білім алушылардың алдыңғы материалды меңгеруінің әртүрлі дәрежесі.
2. Оқу үрдісіндегі жеке қарқын, жұмыс қабілеттілігі.
3. Әмбебап оқу іс-әрекеттерінің қалыптасуының әртүрлі деңгейі.
4. Әлеуметтік және танымдық мотивтердің қалыптасуының әртүрлі деңгейі, өзін-өзі көрсету және өзін-өзі анықтау.
5. Білім алушылардың жеке-типологиялық ерекшеліктері.

Оқытуды саралау және даралау процестерінің негізгі нәтижелері:

1) білім беру қабілеті мен нәтижелерін ескере отырып, баланың даралығын, оның белсенділігін, өз бетінше жұмыс істеуін, жеке және кәсіби өзін-өзі айқындауын қалыптастыру және дамыту, жеке ерекшеліктеріне сәйкес келетін және танымдық, эстетикалық, адамгершілік және физикалық жоспарлардағы әлеуетін ашуды көздейтін оқыту мен тәрбиелеу үшін жағдайлар жасау;

2) білім берудің барлық деңгейлерінде және балалардың барлық санаттары үшін білім алушылардың мүмкіндіктері мен қабілеттерін барынша дамытуды қамтамасыз ететін неғұрлым орынды және тиімді білім беру жүйесін құру;

3) білім алушыларға оқу-тәрбие процесінің элементтерін тандау еркіндігін беру;

4) психологиялық және әлеуметтік-педагогикалық қолдауды қажет ететін білім алушыларды тиімді сүйемелдеу (білім алушыларды кәсіби өзін-өзі анықтау кезеңінде қолдау, білім алушылардың эмоционалдық және дене кернеуін жоюға ықпал ететін психологиялық жұмысты ұйымдастыру, сондай-ақ денсаулығының мүмкіндіктері шектеулі, Жеке және мінез-құлық

ерекшеліктері бар балаларды мектепте оқыту жағдайларына интеграциялау және бейімдеу процесін сүйемелдеу).

Білім берудің жаңа деңгейінде білім алушыларды әлеуметтендіру процесін сүйемелдеу технологиясы білім беру ұйымында саралау және даралау қағидатын іске асыруға бағытталған психологиялық-педагогикалық іс-шаралар жүйесін құру болып табылады:

1. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді қажет ететін білім алушыларды анықтау. Ол үшін мониторингтік зерттеулер нәтижесінде әртүрлі білім беру нәтижелерінің (пәндік, мета-пәндік, тұлғалық) төмендеген көрсеткіштері анықталған білім алушылардың когнитивті және жеке салаларына тереңдетілген диагностикалық зерттеулер жүргізу қажет. Диагностикалық зерттеулерді жүргізуге психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің барлық мамандары қатыса алады: педагогтар, педагог-психологтар, логопед-мұғалімдер, дефектолог-мұғалімдер, әлеуметтік педагогтар. Диагностикалық зерттеулердің негізгі мақсаты-әр нақты оқушыны оқыту, әлеуметтендіру және дамыту қиындықтарының себептерін анықтау.

2. Педагогтер мен ата-аналар (заңды өкілдер) үшін олардың әлеуметтену деңгейін арттыруға ықпал ететін білім алушылардың анықталған санаты үшін білім беру жағдайларын жасау жөнінде психологиялық-педагогикалық ұсынымдар әзірлеу. Диагностикалық зерттеулер нәтижелері бойынша мамандар педагогтер мен білім алушылардың ата-аналарына ұсынымдар ресімдейді, оларды осы ұсынымдар туралы хабардар етеді, қажет болған жағдайда білім беру және тәрбие процесінде ұсынымдарды қолдану тәсілдерін түсіндіруге бағытталған ағартушылық және консультациялық жұмыстар жүргізеді. Психологиялық-педагогикалық ұсыныстарда психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді қажет ететін әр бала үшін даралау және саралау қағидатын іске асырудың нақты мысалдары және оларды оқыту мен тәрбиелеу процесінде қолдану нұсқаулары болуы керек.

3. Білім алушылардың әлеуметтену деңгейін дамытуға бағытталған білім алушылармен түзету-дамыту сабақтарын өткізу. Диагностикалық зерттеулердің нәтижелері бойынша (1-т.) жеке және топтық түзету-дамыту сабақтарын өткізу қажет болатын білім алушылардың топтары құрылуы мүмкін. Бұл кезеңде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуге қатысатын әрбір маман сабақтарды өткізу кестесін қалыптастырады, әрбір топ үшін түзету-дамыту сабақтарының бағдарламасын әзірлейді (маманның арсеналында бар бағдарламаларды әрбір қалыптастырылған топтың міндеттеріне түрлендіруге болады), білім алушылардың ата-аналарын (заңды өкілдерін) әрбір топтың мақсаттары, міндеттері, Жұмыс режимі туралы хабардар ету жүргізіледі.

4. Білім беру процесіне қатысушылардың барлығының психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін дамыту. Жоғарыда айтылғандай, білім беру қатынастарының барлық субъектілерінің психологиялық-педагогикалық

құзыреттілігін арттыру қазіргі уақытта ерекше білім беру жағдайларын қажет ететін білім алушылармен түзету және дамыту жұмысының тиімділігіне әсер ететін білім беру процесінің сабақтастығы қағидатын іске асырудың маңызды шарты ғана емес, сонымен қатар болашақта осындай жағдайлардың пайда болуына жол бермейтін алдын-алу шарты болып табылады. Білім беру қатынастары субъектілерінің психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін дамыту тақырыбы 2.4-тармақта егжей-тегжейлі көрсетілген.

Білім берудің жаңа деңгейінде білім алушыларды әлеуметтендіру процесін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің тиімділігі білім беру ұйымында жүргізілетін мониторингтік зерттеулер барысында айқындалады, онда білім беру нәтижелерін диагностикалаумен қатар білім алушылардың білім беру ұйымына қатысты әлеуметтену деңгейін бағалау маңызды. Диагностикалық тексеру жүргізу үшін мынадай әдістемелер пайдаланылуы мүмкін:

1-сынып оқушыларының әлеуметтену ерекшеліктерін зерттеу:

- «Мектептегі мен» сурет тесті [16];

- «Мектеп туралы әңгіме» әдістемесі (Т.А. Нежнова, Д. Б. Эльконин, А.Л. Венгердің модификацияланған нұсқасы) [31];

- «Мектептегі мотивация деңгейін бағалау» сауалнамасы (Н. Г. Лусканова) [45];

- «Мектептегі сәттіліктің себептерін анықтау» сауалнамасы (ата-аналар үшін) [30];

- Бірінші сынып оқушыларының бейімделуін анықтау. Л. М. Ковалеваның педагогтарға арналған сауалнамасы [36].

Жасөспірім жастағы білім алушылардың әлеуметтену ерекшеліктерін зерттеу (5-сыныптан бастап):

- оқушының оқу мотивациясының құрылымын диагностикалау (М.В. Матюха, Н.Ц. Бадмаеваның модификациясындағы әдістемесі) [20];

- жасөспірімнің сыныппен қарым-қатынасын бағалау (Л. А. Головей, Е. Ф. Рыбалко) [21];

- әлеуметтік-психологиялық бейімделу шкаласы (СПА)(к. Роджерс, Р. Даймонд) (Т. В. Снегиреваның бейімделуі) [24];

- оқушыларды оқыту мен дамытуды оңтайландырудың психологиялық технологиясы (ТООР) (Л. А. Ясюкова) [94; 95];

- жеке құндылықтар тесті (А.В. Капцов, Л.В. Карпушина) [32]

Осы параграфта сипатталған білім беру процесін ұйымдастыру қағидаттары білім алушылардың барлық санаттары үшін қолданылады және өзекті, өйткені олар ең алдымен әр бала үшін білім беру жағдайларын жасауда саралау мен дараландыруға бағытталған. Бірақ сонымен бірге әлеуметтену деңгейін арттыруға бағытталған психологиялық-педагогикалық іс-шаралар жүйесін іске асырудың нәтижесі мен тиімділігі нормативтік дамуы бар және денсаулығы шектеулі балалар үшін әр түрлі болуы мүмкін. ЕБҚ бар білім

алушылар үшін бірқатар қосымша білім беру жағдайларын жасау қажет, олардың сипаттамасы осы Нұсқаулықтың келесі тарауында келтірілген [92].

Білім беру ұйымының психологиялық-педагогикалық консилиумының (пмпк) қызметін бағалау

Қазақстанда ЕБҚ бар балаларды жалпы білім беру ұйымдарына қосу процесінің таралуы уақыттың көрінісі ғана емес, сонымен бірге балалардың қол жетімді білім алу құқықтарын толыққанды іске асыруды қамтамасыз етудің тағы бір қадамы болып табылады. Инклюзивті практика процесінде балалардың жеке ерекшеліктеріне, оқу жетістіктеріне, ана тіліне, мәдениетіне, олардың психикалық және физикалық мүмкіндіктеріне қарамастан, барлық балалар үшін білім беру ортасын бейімдеу мақсатында білім алуға тең қол жеткізу және қажетті жағдайлар жасау қамтамасыз етіледі.

Тұтастай алғанда, белгілі бір өтпелі кезең, елдегі білім беру вертикалінің барлық дерлік сатыларында – мектепке дейінгі білім беруден бастап техникалық және кәсіптік білім беруге дейін және жоғары оқу орындарына дейін инклюзивті процесті «бастау» туралы сеніммен айтуға болады, бұл бізге үздіксіз инклюзивті білім беру туралы айтуға құқық береді. Бұл адамның кейінгі барлық жетістіктері тәуелді болатын негізгі кезең болуы керек үздіксіз инклюзивті білім беру. Бұл-ұлттық мәдениетті сақтаудың іргетасы және баланың жеке басын қалыптастырудың, оның және оның отбасының әлеуметтік бейімделуінің маңызды шарты.

Тұтастай алғанда, белгілі бір өтпелі кезең, елдегі білім беру вертикалінің барлық дерлік сатыларында – мектепке дейінгі білім беруден бастап техникалық және кәсіптік білім беруге дейін және жоғары оқу орындарына дейін инклюзивті процесті «бастау» туралы сеніммен айтуға болады, бұл бізге үздіксіз инклюзивті білім беру туралы айтуға құқық береді. Бұл адамның кейінгі барлық жетістіктері тәуелді болатын негізгі кезең болуы керек үздіксіз инклюзивті білім беру. Бұл-ұлттық мәдениетті сақтаудың іргетасы және баланың жеке басын қалыптастырудың, оның және оның отбасының әлеуметтік бейімделуінің маңызды шарты.

Инклюзия – бұл мақсатты түсінудің бірегейлігін-қоғамдық қатынастарды ізгілендіруді және ЕБҚ бар тұлғалардан сапалы бірлескен білім алу құқығын қабылдауды қамтитын әлеуметтік тұжырымдама. Білім берудегі Инклюзия-бұл қоғамдағы инклюзияға жасалған қадам, оны дамытудың гуманитарлық идеяларының бірі. Инклюзивті білім беруді дамыту-жаңа жүйені құру емес, жалпы білім беру жүйесін сапалы және жоспарлы түрде өзгерту.

Инклюзия көбінесе мүгедектігі бар білім алушылармен немесе арнайы білім беру қажеттіліктері бар білім алушылармен байланысты. Т. Бут, М. Эйнскоу [6, С. 45]. білім беру процесіне мүгедек немесе ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды ғана емес, барлық балаларды қосу жолдарын қарастырады. Олар жасаған нұсқаулық мектептерге оқу процесіне қатысушы барлық оқушылар мен ересектерді үнемі қолдауға және дамытуға бағытталған

инклюзия стратегиясын жасауға мүмкіндік береді. Бұл стратегия барлық қызметкерлерде, мұғалімдерде, осы мектептің жетекшілерінде, оқушыларда, ата-аналарда немесе қамқоршыларда, сондай-ақ жергілікті қоғамдастықтың басқа мүшелерінде инклюзияға қатысты идеяларға негізделеді және бұл ұсыныстар осы нұсқаулықта анықталады. Осындай жұмыстың нәтижесінде алынған қосу Стратегиясы осы мектептегі кез келген бала үшін білім алу жолындағы кедергілерді қалай жоюға болатынын егжей-тегжейлі қарастыруға және түсінуге мүмкіндік береді.

Бұл көшудің маңызды жағдайы-біздің мектептің өзгеруге дайындығы. Білім берудің инклюзивті тәжірибесін дамыту үшін тез жүрмейтін жүйелі институционалдық өзгерістер қажет. Бірақ олардың ішіндегі ең күрделісі – мұғалімнің психологиясынан бастап (ең қиыны) бүкіл жүйенің жұмыс істеуінің экономикалық және қаржылық негіздеріне дейінгі адамдардың кәсіби ойлауы мен санасындағы өзгерістер. Инклюзивті білім беруді енгізу «кедергісіз орта» деп аталатын ұйымның қиындықтарымен ғана емес, ең алдымен әлеуметтік сипаттағы проблемалармен бетпе-бет келеді. Олар кең таралған таптаурындар мен алалаушылықтарды, мұғалімдердің, балалар мен олардың ата-аналарының білім берудің жаңа қағидаттарын қабылдауға әзірлігін немесе одан бас тартуын, сондай-ақ қазақстандық инклюзивті білім беру тәжірибесіне тікелей қатысты жүйелі, кешенді психологиялық-педагогикалық білім мен технологиялардың, арнайы мониторингтік зерттеулердің жетіспеушілігін қамтиды.

XXI ғасырдың басындағы қоғам қазіргі ғылыми білімде постиндустриалды қоғам ретінде анықталған. Ол ақпарат пен білім рөлінің дәйекті өсуімен сипатталады. Постиндустриалды қоғамдағы еңбектің негізгі сипаттамасы «адамдардың бір-бірімен өзара әрекеттесуіне үнемі өсіп келе жатқан жаңа қатынастардың сипаты» болады, ал желі өндірісті ұйымдастырудың және ұйымішілік басқарудың негізгі нысаны болып табылады (М.Кастельс, к. Келли).

Көптеген зерттеулер көрсеткендей, ата-аналардың ЕБҚ бар балаларының білім алуына қатысуы оқушылардың үлгерімін арттыруға және оқушылардың оқуға деген көзқарасын жақсартуға, тәртіп мәселесін төмендетуге, оқуға деген ықыласына әсер етеді.

Мектеп пен отбасының өзара байланысы ЕБҚ бар балаларды сәтті тәрбиелеу мен оқытудың қажетті шарттарының бірі болып табылады. Ш.А. Амонашвили былай деп жазды: «балалық шақ – бұл алға жылжу, бұл үнемі өсіп келе жатқан процесс. Бала ересек болғысы келеді. Оның күнделікті өмірінің сипаты мен бағыты үнемі өсуге деген ұмтылысты дәлелдейді ... балалардың кейде өмір сүру қаншалықты қиын екенін байқамайтын ересек адам, бұл өмір қаншалықты жан-жақты және мағыналы болса, олардың тәрбиесінде қателік жіберуі мүмкін». Ата-аналардың оқуға қатысуының маңыздылығын көптеген шетелдік зерттеушілер атап өтті. Николс-Соломон «ата-ананың қатысуы» білім берудегі келіспеушіліктер жоқ болып көрінетін бірнеше тақырыптардың бірі деп мәлімдеді». Уиллер «орта және орта мектепте «ата-ананың қатысуы» жасөспірімнің жеке басын қалыптастыру үшін өте маңызды» деп мәлімдеді

Өкінішке орай, қазіргі заманғы зерттеулер көрсеткендей, ата-аналардың қатысуы оқушылар есейген сайын азаяды, сондықтан бала орта мектепке жеткенде, ата-аналардың көпшілігі оқу процесіне белсенді қатысуды жалғастырады. Қатысудың төмендеуі әртүрлі себептерге байланысты болуы мүмкін, алайда зерттеулер көрсеткендей, ата-аналардың орта мектепте қатысуын жалғастыру баланың мүддесі үшін қалады

Әдебиеттерді және нақты білім беру тәжірибесін талдау ата-аналардың оқудағы рөлі үлкен және мектеп пен ата-аналардың өзара әрекеттесуін ұйымдастыру қажет деп айтуға мүмкіндік береді.

Отбасы мен мектептің өзара әрекеттесуі мектеп өмірінің барлық кезеңдерінде маңызды, бірақ ол баланың мектепте болған алғашқы жылдарында, әсіресе отбасымен тығыз байланысты болған кезде ерекше мәнге ие болады. Мектепке қабылданғаннан кейін баланың оқу іс-әрекетіне көшуі, жаңа әлеуметтік позицияны, оқушының жаңа рөлін игеруі, оның сыртқы әлеммен өзара әрекеттесу аясы кеңейіп, баланың білімге, мектепке, мұғалімдер мен құрдастарына деген оң көзқарасын қалыптастыру басталады. Танымдық саланың, тұлғаның қасиеттері мен қасиеттерінің осы ісіктерінің қалыптасуының сәттілігі мен уақтылығы мұғалім мен ата-ананың белсенді ұстанымымен байланысты, бұл олардың бастауыш мектептегі өзара әрекеттесуін сөзсіз маңызды етеді.

Отбасы мен мектептің инклюзивті ортадағы өзара әрекеттесуінің басты мақсаты – ата-аналарды тиімді қарым-қатынас дағдыларына және ЕБҚ бар баланы оқытуға көмектесу тәсілдеріне үйрету.

С. Д. Забрамнаның пікірінше, балалармен, мұғалімдермен де, отбасымен де бірыңғай жұмыс желісін құру өте маңызды. Ата-аналардың балаларға көмегі ақылға қонымды және түзету бағытына ие болуы керек; Бірлік және тәрбиелік ықпал ету шараларын қолдану қажет. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, мұғалімдердің ата-аналармен Желілік қарым-қатынасын білім беру коммуникациясының заманауи формаларының бірі ретінде қарастыруға болады. Қазіргі әлемде ата-аналар соншалықты бос емес, кейде олар мектепке келуге уақыт таба алмайды. Алайда Интернет желісінде оқушылардың ата-аналары жиі болады. Кейде олар мұғалімге электрондық пошта немесе WhatsApp арқылы сұрақтар қояды, егер бала ауырып қалса, үй тапсырмасы туралы сұрайды. Кейбіреулер Интернетте қандай да бір білім беру мәселесіне жауап таба аласыз немесе бала түсінбейтін материалды қалай түсіндіруге болады немесе егер білім алушы ауру сабақтарын өткізіп алса, онымен қалай айналысуға болады деп ойлайды. Ата-аналарда көптеген сұрақтар бар, ал бос уақыт аз. Бұл жағдайда мұғалімдер мен мектеп әкімшілігі жаңа ақпараттық технологияларды, соның ішінде интернетті қолдана отырып, ата-аналармен өзара әрекеттесудің жолын табуға тырысады. Өзара әрекеттесудің желілік ұйымы көптеген мүмкіндіктерді ұсынады, тек мұғалімдер ғана емес, ата-аналар да ақпаратты орналастыра алады. Бұл жағдайда ата-аналар пассивті тыңдаушылар емес, өзара әрекеттесудің белсенді қатысушылары. Желілік ұйымның көмегімен өзара әрекеттесу шеңбері артады, сондықтан жұмыс

нәтижелері нәтижелі және сапалы болады. Осылайша, ең ыңғайлы, заманауи және тиімді формалардың бірі-Ата-аналармен желілік өзара әрекеттесуді ұйымдастыру.

Инклюзия әлеуметтік құбылыс ретінде білім беруде де, жалпы қоғамда да терең процестердің, құндылықтардың, қатынастардың, өзара әрекеттесудің мәніне әсер етеді және оларды қайта қарастыруды талап етеді. Мұғалім баламен қарым-қатынастың бастамашысы және ұйымдастырушысы болып табылады, сондықтан өзара әрекеттесудің сәттілігі оның дайындық деңгейіне байланысты. Өзара әрекеттесу мен қарым - қатынасты ұйымдастыру мұғалімнен шартты түрде екі топқа бөлінетін әртүрлі құралдарды қолдануды талап етеді: ауызша-негізгі құрал ретінде сөзді білдіретін қарым-қатынас, ал негізгі құралдар-ым-ишара, мимика, пантомима, дене қимылдары және т. б.

Педагогикалық қарым-қатынастың барлық кезеңдеріндегі тиімділігі мұғалімнің коммуникативтік дағдыларын қамтамасыз етеді:

- ауыспалы коммуникативтік-тілдік жағдайларда жылдам және дұрыс бағдарлау;

- сөйлеу әрекеті мен өзара әрекеттесуді жоспарлау және жүзеге асыру;

- қарым-қатынас мазмұнын, жағдаятқа, өзінің шығармашылық даралығына және оқушының ерекшеліктеріне сәйкес коммуникативтік алғышарттар мен құралдарды дәл анықтау;;

- кері байланысты үнемі қолдау. Д. Митчелл ата-аналардың қатысуын олармен өзара әрекеттесуді ұйымдастыру деңгейлері тұрғысынан қарастырады және оларды бес деңгейге бөледі:

1) хабардар болу (мектеп ата-аналарды қолданыстағы бағдарламалар туралы хабардар етеді, ал ата-аналар өз кезегінде ақпарат сұрайды;

2) қызметке қатысу (ата-аналар мектеп қызметіне шектеулі дәрежеде тартылған: оқу процесінің және оқудан тыс қызметтің белгілі бір сәттерінде болуы);

3) диалог және пікір алмасу (ата-аналар мектеп пен сыныптың мақсаттары мен қажеттіліктерін зерттейді);

4) шешім қабылдауға қатысу (ата-аналардың баласына әсер ететін қандай да бір шешім қабылдау қажеттігі туралы пікірі зерделенеді);

5) іс-әрекет үшін жеткілікті жауапкершілік (ата-аналар мектеппен бірлесіп шешім қабылдайды, оқу бағдарламасын жоспарлауға да, бағалауға да қатысады (мысалы, ЕБҚ бар баланың ата-анасын бірге мектеп ережелері мен ережелерін қалыптастыруға және бағалауға тарту)

Ата-аналармен өзара іс-қимыл күн сайынғы есеп карточкалары, мектеп пен үйге арналған дәптерлер, сондай-ақ балалардан мектепке баруға және балалар жұмыстарының көрмесіне немесе жиналыстарға, кездесулерге қатысу үшін ресми шақыруларға шақыру арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Ата-аналармен кездесулер, егер олар жақсы құрылымдалған болса, тиімдірек болады. Серіктестік қатынастарда жанжал жағдайлары болуы мүмкін екенін атап өткен жөн. Оларды қауіпті емес, оң жолмен шешу керек.

Инклюзивті білім беру жағдайында кейбір ата-аналарға өз балаларына үй

тапсырмаларын дайындауда, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалары бар отбасының тіршілік әрекетін ұйымдастыруда, балалардың оқу іс-әрекеті үшін арнайы жабдықтар мен көмекші құралдарды пайдалануда көмек көрсету дағдыларын игеруде қолдау қажет болуы мүмкін.

Мұғалім әрқашан ата-аналарды толғандыратын кейбір немесе барлық мәселелерді шешуге мүмкіндік бермейді. Мұғалімнің өз құзыреті шегінен шықпауы керек екенін есте ұстаған жөн. Неғұрлым күрделі мәселелер мамандарға жіберілуі керек. Ата-аналар, өз кезегінде, тәжірибесі мен білімі бола отырып, оларды серіктес болу шеңберінде мектеппен бөлісуі тиіс, сол арқылы өз баласын оқытудағы кедергілерді еңсеруге ықпал етеді.

Ата-аналарды қолдау олардың мінез-құлқын басқаруға үйретуді қамтиды (кейде бұл «басқаруды оқыту» деп аталады), оның мақсаты баланың мінез-құлқын басқарудың тиімді стратегияларын игеру болып табылады. Балалардың мінез – құлқындағы проблемалар көбінесе ата-аналардың «ата-ана баласының» қарым-қатынас жүйесіне бейімделе алмауынан туындайды (мысалы, баланың девиантты мінез-құлқына жеткіліксіз назар аудару, командаларды тиімсіз пайдалану және қатаң жазалар). Ата-аналарға балалардың мінез-құлқын қалай бағыттау және бақылау, жанжалды қарым-қатынастан аулақ болу және баланың бас тартуына дұрыс жауап беру арқылы қолайлы мінез-құлықты тиімді ынталандыру үйретіледі. Мұндай оқыту әдетте топта немесе жеке жүргізіледі. Ол дидактикалық ережелерден, «тірі» немесе бейне примерлерден және рөлдік ойындардан тұрады.

Ата-аналар, ата-аналар бастамасы инклюзивті білім берудің тиімділігіне, сондай-ақ білім беру кеңістігінің барлық қатысушыларының психологиялық жайлылығына әсер ететін қуатты фактор болып табылады. Жұмыстың сәттілігі көбінесе мұғалімнің қарапайым және ЕБҚ бар балалардың ата-аналарымен келісілген кәсіби қарым-қатынасына, оларды оқыту, тәрбиелеу, әлеуметтендіру мәселелерін шешуде біріктіру қабілетіне байланысты екенін есте ұстаған жөн. Бұл өзара әрекеттесудің сипаты, бір жағынан, әр қатысушының әлеуметтік, кәсіби, жеке ұстанымдарына, сондай-ақ екінші жағынан, ата-аналарға педагогикалық қолдауды ұйымдастыру бойынша мұғалімнің жұмыс жүйесінің ойластырылуына байланысты. Мұндай жұмыс тиімді серіктестік қарым-қатынастарды қалыптастырудағы мұғалімнің де, әрбір ата-ананың (немесе оны алмастыратын адамның) рөлін, ұстанымын, функцияларын, қызметінің мазмұнын айқындауды, олардың әлеуметтік-кәсіби әріптестігінің «өрістерін» әрқайсысының кәсіби және әлеуметтік-жеке құзыреттерін, өзара іс-қимыл тәсілдері мен жауапкершілігін белгілеуді талап етеді.

Мұғалімдердің инклюзивті білім беру кеңістігі жағдайында ата-аналармен өзара іс-қимыл жасауға дайындығын жүргізілген зерттеу нәтижелері мұғалімдердің өз білімдері мен құзыреттеріне сенімсіздік, шатасушылық сезінетінін, инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналармен жұмыс істеуге жеткіліксіз дайындығын көрсетеді.

Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі ата-аналармен жұмысты мұғалімнің, педагог-психологтың, мұғалім-дефектологтың, әлеуметтік педагогтың назары

мен сүйемелдеуінің объектісі ретінде қарастырған жөн. Инклюзивті білім беру кеңістігінде ата-аналардың санаты гетерогенді және сыныптың ата-аналық қоғамдастығында қалыптасқан қатынастарда әрдайым үйлесімді емес екенін есте ұстаған жөн. Дисгармонизм қарапайым балалар мен ЕБҚ бар балаларды тәрбиелейтін ата-аналардың білім беру нәтижелеріне қатысты ұстанымдары, сұраныстары, талаптары арасындағы сәйкессіздіктен көрінеді. Бұл жағдай мұғалімнен ЕБҚ бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналармен, қарапайым балалардың ата-аналарымен, сондай-ақ барлық ата-аналармен жұмыс жасаудың мазмұнын анықтауды және жоспарлауды талап етеді. Мұғалімнің ата-аналармен немесе оларды алмастыратын адамдармен, ЕБҚ бар баланың жұмысы ерекше назар аударуға тұрарлық. Мұндай баланың отбасында пайда болуы отбасының өмір салтын түбегейлі өзгертетіні және әдеттегі қиындықтардан ерекшеленетін көптеген міндеттер мен мәселелерді шешу қажеттілігін тудыратыны анық. Зерттеу нәтижелері ата-аналардың өз баласының болашағына қатысты жүйке-психикалық және дене жүктемесін, шаршауды, шиеленісті, алаңдаушылықты және сенімсіздікті (уақытша перспективаның бұзылуы деп аталатын) сезінетінін көрсетеді; ЕБҚ-мен ауыратын балалардың кездесуі мүмкін оқу қиындықтары олардың көңілін қалдырады, тітіркендіреді, ашуландырады, қанағаттанбайды; отбасылық қатынастар жиі бұзылады немесе бұрмаланады; баланың проблемасы Отбасы өміріндегі негізгі тақырыпқа айналады.

Баланың дамуының бұзылу сипаты мен оның тереңдігі де ата-ана жағдайына әсер ететінін ұмытпаған жөн. Зерттеушілер отбасы мен ЕБҚ бар бала әлемнің субъективті бейнесін бұрмалаумен – өзіне және бүкіл әлемге деген көзқарас туралы идеялармен сипатталады. Көбінесе психологиялық қорғаныс ретінде иеліктен шығару пайда болады және бейімделу механизмдері бұзылады («жәбірленушінің кешені» қалыптасады, ол апатияда, өзі үшін және басқалар үшін жауапкершіліктен бас тартады, дәрменсіздік, өзін-өзі бағалауды төмендетеді немесе әлеуметтік немқұрайдылықпен, оқшауланумен, өзіне ғана сену әдетімен сипатталатын «қабылдамау кешені»).

Көбінесе ЕБҚ бар балалардың ата-аналары тәрбиенің дұрыс емес модельдерінің бірін таңдайды: балаға тиісті көңіл бөлмейді, оны өзіне береді немесе шамадан тыс қамқорлық жасайды, еркелетеді, өкінеді, қиындықтардан қорғайды, бұл оны тәуелсіз және дәрменсіз етеді. Қарапайым балалардың ата-аналары «басқа» балаларды қабылдауға әрдайым дайын бола бермейді, балаларын ЕБҚ бар балалармен бірге оқытқысы келмейді, бірлескен оқыту жағдайында білім сапасын сақтау мүмкіндігіне күмән келтіреді. Сондықтан ата-аналармен тәрбие жұмысы мұғалімнің жұмысында маңызды орын алады.

Инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналармен жұмыс жасауда мынадай негізгі компоненттерді бөліп көрсетуге болады: ЕБҚ бар балалардың ата-аналарын қолдау, қарапайым балалардың ата-аналарымен білім беру жұмысы, барлық балаларды бірлесіп оқытуға дайындық және серіктес қатынастар негізінде сыныптың барлық ата-аналарымен жұмыс. Серіктестік қатынастарды орнату оның қалыптасуында бірқатар кезеңдерден өтетін дәйекті

ұзартылған процесс екенін есте ұстаған жөн:

1) бастапқы кезең – ақпарат алмасу мақсатындағы қарапайым байланыстар (маңызды сәт өзара үміттерді растау болып табылады: мысалы, балалардың екі тобының ата-аналары мен мұғалім сыныптағы балалардың қарым-қатынасы мен өзара әрекеттесуіне жағдай жасау міндетін маңызды деп санайды және бірінші қадам-бір-бірімен танысу);

2) ынтымақтастық кезеңі-бірлескен күш-жігермен белгілі бір білім беру проблемаларын шешу (мысалы, сыныптағы барлық балалардың білім алу қажеттіліктерін ескере отырып, оқу құралдарын, дидактикалық материалдарды дайындауға немесе іріктеуге мұғалімге көмектесу);

3) тиімді бірлескен қызмет кезеңі – ортақ мақсатқа қол жеткізуде барлық тараптардың өзара түсіністігі мен өзара іс-қимылы (мысалы, барлық сыныптағы балалар мен ата-аналардың экскурсиялық сапарын ұйымдастыру).

Ата-аналармен жұмысты ұйымдастыра отырып, мұғалім өзіне бірқатар міндеттер қояды:

- ата-аналармен серіктестік қарым-қатынас орнату;

- балаларды дамыту, оқыту, тәрбиелеу, әлеуметтендіру үшін барлық сынып балаларының ата-аналарының күш-жігерін біріктіру; ортақ мүдделер атмосферасын құру;

- ата-аналардың тәрбиелік дағдыларын жандандыру және байыту, олардың өздерінің педагогикалық мүмкіндіктеріне деген сенімдерін сақтау;

- ата-аналардың жеке және әлеуметтік дамуы, әлеуметтік белсенділік пен сындарлы мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру [35, 256 б.]. Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімнің ата-аналармен жұмысы келесі қағидаттарға сүйенеді:

- мультидисциплинарлық қағидаты (кешенді тәсіл) ата-аналарды сүйемелдеу жөніндегі жұмысқа мамандар тобын (мұғалім-дефектолог, педагог-психолог, әлеуметтік педагог) тартуды көздейді. Мамандар тобы жұмысының мазмұны білім беру (ағартушылық) және психологиялық міндеттерді (адвокаттық құзыреттерді, ассертивтік мінез-құлық үлгілерін, өз күшіне және өз баласының күшіне сенімділікті қалыптастыру) шешуге бағытталады. Осы қағидатты іске асыру оқу іс-әрекетінің сараланған диагностикасын, әзірленген білім беру бағыты бойынша баланың сәтті ілгерілеуін, туындайтын қиындықтар мен олардың себептерін, балалар ұжымындағы өзара іс-қимыл сипатын, дидактикалық материалдар мен оқу құралдарын таңдауды және/немесе әзірлеуді көздейді. Ата-аналардың қажетті ақпарат алуға, туындайтын білім беру міндеттерін шешу нұсқаларын талдауға және талқылауға қатысуы қажетті шарт ретінде қарастырылады;

- әрбір баланы оқытуда, тәрбиелеуде, әлеуметтендіруде отбасы ұстанымының субъективтілік қағидаты. Бүгінгі таңда отбасы өз баласының білім алу нысанын таңдауға; білім беру ұйымының түрін анықтауға; білім беру процесінде отбасының рөлін күшейтуді көздейтін білім беру нәтижелеріне қойылатын талаптарды белгілей отырып, жеке білім беру бағытын қалыптастыра отырып, баланың білім беру бағдарламаларын меңгеруін

қамтамасыз етуге арналған. Отбасы топтық субъект болып табылады және объективті түрде "тәуелсіздік, жауапкершілік, белсенділік сипаттамалары бар білім беру кеңістігінің субъектісі" болады.

Бұл принципті іске асыру мыналарды қамтиды:

а) білім беру мәселелерінде бірыңғай мақсаттары бар баланы қамтитын топтық субъект ретінде отбасын түсіну кезінде отбасының білім беру кеңістігіне белсенді қосылуы, сондай-ақ баланың жеке білім беру қажеттіліктерін отбасының қанағаттандыруына жағдай жасау;

б) отбасы мүшелерінің белсенділігін ынталандыру және оны баланы оқытуға, тәрбиелеуге, әлеуметтендіруге жіберу, білім беру сұранысын нәтижемен байланыстыра білу, «баланың білім беру нәтижелері тұрғысынан білім беру процесіне өзінің қатысуының тиімділігін барабар бағалау» қабілеті;

- жүйелілік, жүйелілік, үздіксіздік және сүйемелдеу жүйелілігі қағидаты отбасымен жұмыс жұмыстың барлық нысандары, білім беру қызметінің барлық бағыттары енгізілген күрделі ұйымдастырылған динамикалық келісілген процесс екенін білдіреді. Бұл принципті іске асыру сыныптың ата-аналарымен топтық және жеке жұмыс жүйесін құруды қамтиды. Мұндай жұмысты жоспарлау ұзақ мерзімді (оқу жылына) және қысқа мерзімді (төрттен бір) сипатта болуы керек, ата-ана сұранысының ерекшеліктерін ескеріп, ата-аналарды мұғалім-дефектолог, педагог-психолог, әлеуметтік педагог, мектеп әкімшілігі сүйемелдейтін жұмыспен келісілуі керек;

- баланың жеке басына орталықтандырумен отбасылық-бағдарланған тәсіл қағидаты отбасының тұтастығын, ата-ана құқықтарының шарттылығын және баланың құқықтарының априорлық абсолюттілігін тануды, отбасы мүшелерінің «тамырларына», олардың мәдени мұраларына сәйкес келетін құндылықтарға, стандарттар мен ұғымдарға сәйкес өмір сүру құқығын құрметтеуге негізделген отбасының өзін-өзі анықтау құқығын, әрбір жеке тұлғаның бірегейлігін құрметтеуді білдіреді. Принципті іске асыру отбасындағы қарым-қатынастарды диагностикалауды, ата-аналардың ұстанымдарына, олардың бағалары мен пікірлеріне құрметпен және толерантты көзқарас негізінде ата-аналармен тәрбие жұмысын жүргізуді қамтиды.

Педагог (мұғалім-дефектолог, педагог-психолог, әлеуметтік педагог) айтқан кеңестері мен тілектері ұсынымдық сипатқа ие болуы және баланың мүдделері мен ерекше қажеттіліктерінің басымдығын біржақты айқындауы тиіс («бала жағында» болуы тиіс);

- мұғалімнің ата-ана сұранысын зерттеумен жұмысының нысандары мен әдістерін даралау қағидаты, баланың ата-ананы қабылдау ерекшеліктері, оның өмірлік перспективасын көру ата - ана позициясының алдын-ала педагогикалық диагностикасының деректеріне сүйенуді көздейді және ата-аналармен жұмыс істеудің барабар нысандары мен әдістерін таңдау арқылы жүзеге асырылады;

- «ата-ана құзыретінің презумпциясы» қағидаты отбасының білім беру әлеуетінің деңгейін арттырумен ұштаса отырып, бір жағынан, өз баласын тәрбиелеуде ата – аналардың жеке тәжірибесінің болуын тануды, екінші жағынан, онда тәрбиеленетін балаларды оқыту, тәрбиелеу және әлеуметтендіру

функцияларын толық жүзеге асыруға бағытталған отбасының мүмкіндіктерін кеңейтуді білдіреді және педагогикалық тәжірибені алмасу және өзара байыту негізінде мұғалім мен ата-аналар арасындағы серіктестік қатынастарды құруда іске асырылады.

Зерттеушілердің пікірінше, инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналар мен мұғалімдердің серіктестігі серіктестерді құрметтеу және тану, ақпарат пен дағдылармен алмасу, шешім қабылдауға қатысу, ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың жеке басын тану қағидаттарында жүзеге асырылуы керек.

Ата-аналармен жұмысты отбасы мүшелері арасындағы өзара қарым-қатынастардың сипаты, бала-ата-ана қатынастарының ерекшеліктері; отбасында негізгі, отбасылық дәстүрлер мен негіздер ретінде позицияланатын құндылықтар; отбасы мүшелерінің бірлескен немесе жеке қызығушылықтарының болуы; балаларды бірлесіп оқыту модельдеріне қатынасы; баланың өмірлік перспективасын жоспарлау және көру; өз баласын тәрбиелеу мен оқытуда ата-аналардың бастан кешіретін негізгі қиындықтары туралы түсінік беретін диагностикалық негізде құру қажет.; ата-аналардың баланың сыныптың басқа балаларымен қарым-қатынасының сипатын бағалауы, сондай-ақ ата-аналардың мектеп алдына қойған негізгі міндеттері және олардың тілектері және т. б.

Мұндай диагнозға арналған материал мұғалім (дефектолог, педагог-психолог, әлеуметтік педагог) арнайы құрастырған сауалнамаларды толтырған кезде алынған мәліметтер, сондай-ақ жеке консультациялар мен әңгімелер жүргізу, мұғалімнің (педагог-психологтың) алдын-ала ойластырған жоспары бойынша ата-аналардың эссе жазуы болуы мүмкін. Диагностикалық материалдарды жинау жұмысына мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің барлық мүшелерін тарту ұсынылады. Бұл диагностика ата-аналардың тәуелсіз шешімінде дәрменсіз немесе жеткіліксіз сәтті болатын мәселелер шеңберін анықтауға мүмкіндік береді.

Ата-аналармен жұмыста мұғалім ПӨҚҚ мамандарымен бірлесіп дәстүрлі формаларды (ата-аналарға арналған жалпы сынып жиналыстары мен конференциялар, топтық және жеке кенестер, үйге бару, ашық сабақтар мен сыныптан тыс іс-шараларды өткізу, стендтік материалдарды ресімдеу және т. б.), сондай-ақ әртүрлі форматтарда іске асырылатын әртүрлі дәстүрлі емес формаларды (дөңгелек үстелдер, семинарлар, тренингтер, жағдайларды талдау, буклеттерді дайындау және тарату, «ата-аналарға арналған мектеп», «ата-аналар клубы» жұмысын ұйымдастыру, ата-аналардың, педагогикалық шеберхана, Имитациялық формалар (ұйымдастырушылық-әрекеттік ойын, рөлдік ойын), әлеуметтік интерактивтік театр (ӨИТ), конкурстар, бірлескен сабақтар өткізу (бала, педагог, ата-ана (занды өкіл) және т.б.). Ата-аналармен жұмыстың барлық түрлері келесі ережелерге негізделген:

- өткізудің жүйелі сипаты мен жүйелілігі;
- түпкі мақсатқа бағдарлану;
- ата-аналардың әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық

көзқарастарын есепке алу және т. б.

ЕБҚ бар балалардың ата-аналарымен жұмысты ұйымдастыра отырып, өз баласының өзін басқалардан өзгеше, қоршаған шындықты қабылдайтын, бірақ бәрі сияқты, сүйіспеншілікке, қамқорлыққа, қатысуға, сүйіспеншілікке мұқтаж өзіндік құнды тұлға ретінде қалыптастыру маңызды.

Жұмыс нысанын таңдау бірқатар факторларға байланысты, олардың ішіндегі ең маңыздылары: мақсаты (қол жеткізгіңіз келетін нәрсе: белгілі бір мәселелер бойынша ата-аналардың хабардар болуы; қарым-қатынастың өзгеруі, мінез-құлықтың өзгеруі, белгілі бір құзыреттерді игеру және т.б.) және мазмұны (тапсырманың мәні неде). Сондай-ақ, жұмыс пен сүйемелдеудің кез-келген түрін таңдау проблемалық аймақтарды және балалардың жеткіліксіз жетістіктерін ғана емес, сонымен қатар білім беру мәселесін шешуді көздейтінін ұмытпау керек.

Мұғалімнің ата-аналармен жұмыс істеу әдістері топтық және жеке болуы мүмкін. Педагог пайдалану керек әр түрлі әдістері:

- әр түрлі тақырыптағы ата-аналарға арналған әңгімелер, дәрістер («балалар достығы: достық қарым-қатынасты қалай құруға және сақтауға болады», «әркімнің әр түрлі болуға құқығы бар», «Инклюзия: бұл не?» және т. б.);

- балаларды тәрбиелеу мен оқытудың белгілі бір нысандары мен әдістерін егжей-тегжейлі талдау мақсатында сабақтардың, мерекелердің, бос уақытты өткізудің фото-бейнефрагменттері;

- табысты отбасылық тәрбие тәжірибесімен алмасу;

- ата-аналардың сұрақтарына жауаптар; ата-аналардың сұрауы бойынша әдебиеттер мен басқа да материалдарды (кино және видео) іріктеу; мүгедек адамдардың табыс тарихын талдау; қоғамдық ұйымдар мен бірлестіктердің өкілдерін тарту («Ашық әлем», «Күн бала», «Дара» және т. б.);

- ағартушылық және ақпараттық жұмыстарды жүргізуде сарапшы ретінде мүгедек адамдарды тарту; ата-аналарды сыныптан тыс іс-шараларды өткізуге тарту; баланы оқыту, тәрбиелеу, дамыту және әлеуметтендіру мәселелері бойынша жадынамалар әзірлеу;

- ойындар-жарыстар, жорықтар, экскурсиялар және т. б.

Осылайша, мұғалімнің ата-аналармен жұмысының мазмұны жеке және жалпы сипатқа ие және бірқатар маңызды міндеттерді шешуге бағытталған:

- Білім беру процесінің толық құқықты қатысушылары ретінде ата-аналардың субъектілік ұстанымын қалыптастыру, олардың білім беру ұйымымен өзара іс-қимылға дайындық деңгейін, білім беру процесі мен нәтижесі және баланың дамуы үшін жауапкершілігін арттыру. Бұл мәселені шешу ата-аналарды сыныпта және мектепте оқу процесін талдауға, бағалауға, сараптауға, жоспарлауға және жобалауға, түзету жұмыстарына қатысуға тартуды қамтиды; оларды балаларды дамытуға, тәрбиелеуге және әлеуметтендіруге, отбасындағы үйлесімділік деңгейін арттыруға бағытталған ұжымдық істерді, мектеп пен сыныптағы оқиғаларды дайындауға және өткізуге тікелей қосу. Мұндай жұмыстағы тиімді әдістер ата-аналардың сабақтарға және

түзету сабақтарына қатысуы, содан кейін мақсаттар, міндеттер мен оларға қол жеткізу құралдарын талдау; жеке білім беру ата-аналарының сұраныстарын талқылау; ата-аналарға арналған оқу дәрістері мен тренинг сабақтарын өткізу; ата-аналардың сабақтан тыс іс-шараларды дайындауға және өткізуге қатысуы болуы мүмкін.

- Ата-аналардың өз баласын барабар қабылдауын (ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктері тұрғысынан), мүмкін болатын академиялық нәтижелерге дұрыс көзқарасын дамыту. Бұл міндетті шешу ЕБҚ бар балалардың ата-аналарында баланың білім мазмұнын игерудегі нақты мүмкіндіктерін және баланың өзін жайлы сезінуі үшін білім беру ортасына арнайы жағдай жасау қажеттілігін түсінуді қамтамасыз етеді (баланың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, оқытудың мазмұнын, әдістері мен құралдарын бейімдеу). Ата-аналармен жұмыс істеудің неғұрлым барабар әдістері-сүйемелдеу қызметінің мамандарын (дефектолог, педагог-психолог, әлеуметтік педагог және т.б. мұғалімдерді) тарта отырып, жеке әңгімелесу, сондай-ақ ата-аналардың сұрақтарына жауаптар, ата-аналардың сұрауы бойынша қажетті әдебиеттерді іріктеу.

- Қажетті түзету жұмысының мазмұнын, оны ұйымдастыру нысанын келісу дефектолог мұғалім мен педагог психологтың консультацияларын, бірлескен сабақтарды (бала, педагог, ата-ана), сондай-ақ ата-аналардың олардың ұсынымдарын орындауға белсенді қатысуын талап етеді.

- Әрбір баланың жеке мүмкіндіктері мен ерекше білім беру қажеттіліктерін болжайтын оқу жетістіктерін бағалаудың сараланған дербестендірілген жүйесінің мәні мен мәнін түсіну ата-аналардың сабақтарға және түзету сабақтарына баруымен, баланың оқу жетістіктерін бағалаудың мүмкіндіктерімен, әдістерімен және техникаларымен таныстыратын ата-аналарға арналған жадынамалар әзірлеумен, өмірлік және әлеуметтік-жеке құзыреттерді қалыптастыру процесімен қамтамасыз етілуі мүмкін.

- Білім беру процесінің әлеуметтендіру функциясын жүзеге асырудың мүмкіндіктері мен қажеттілігіне ата-аналардың назарын аудару жағдайларды шешу және талдау, сценарийлер жасау, әлеуметтік интерактивті театрды ойнау және талқылау әдісін қолдану арқылы қол жеткізіледі

- Әрбір баланың жеке мүмкіндіктері мен білім беру қажеттіліктеріне барабар оқыту мен тәрбиелеу жағдайларын жасау, білім беру бағдарламасының мазмұнын меңгеру үшін баланың күшті жақтарын, мүдделерін, қолайлы жағдайларды және коммуникацияның тиімді техникаларын анықтау қажет. Бұл мәселені шешу үшін мұғалім ата-аналардың сауалнамасын қолдана алады, сонымен қатар ата-аналармен жеке әңгімеден қажетті ақпаратты ала алады. Бұл жұмысқа сонымен қатар дефектолог және психолог мұғалімдерін тарту керек.

- ЕБҚ бар балалар мен мүгедек адамдардың мүмкіндіктері мен жетістіктерін бағалаудағы әлеуметтік таптаурындардың мәнін түсіну, оларды жою; қоғамда және білім беруде кемсітушіліктің көріну нысандарын білу және кемсітушілік көріністерге қарсы тұру біліктерін дамыту. Бұл міндетті шешу арнайы кино - және бейнематериалдарды кеңінен пайдалануды, мүгедек

адамдардың табыс тарихын іріктеу мен талдауды, қоғамдық ұйымдар мен мүгедек адамдар бірлестіктерінің өкілдерін шақыруды, тренингтік сабақтарды ұйымдастыруды және т. б. көздейді.

- Балалар ұжымында алқалық және достық қарым-қатынасты қалыптастырудың оңтайлы жағдайларын анықтау, балалар ұжымында қолдау, өзара түсіністік және ынтымақтастық атмосферасын құру ата-аналар қауымдастығының құндылықтарын қалыптастыруды қамтиды. Осы мақсатта ата-аналарды конкурстарға, экскурсияларға, сапарларға қатысуға, сондай-ақ балалардың өзара әрекеттесуі мен қарым-қатынас жағдайларын талдауға кеңінен тарту керек.

Ата-аналармен жұмыстың маңызды құрамдас бөлігі инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналарды педагогикалық қолдау сапасының мониторингін ұйымдастыру болып табылады, ол ақпаратпен жұмыс істеуге, тез әрекет етуге және туындаған мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Мониторингтік зерттеулер өрісіне мынадай мәселелер енгізілуі мүмкін:

- ата-аналардың білім беру үдерісінің сапасына, балалардың оқу жетістіктеріне, оқу, әлеуметтік, коммуникативтік, өмірлік құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейіне қанағаттануы;

- әрбір баланың психологиялық жайлылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету; балалардың балалар ұжымындағы өзара іс-қимылы, сыныптағы тұлғааралық қатынастардың сипаты;

- мектептен тыс іс-шаралардың мазмұны және ұйымдастырылуы, ата-аналарды балаларын оқыту және тәрбиелеу мәселелерін шешуге тарту ; ;

- мектептегі инклюзивті мәдениеттің деңгейі және т. б. инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналармен жұмыс Білім беру кеңістігі субъектілерінің көптігімен анықталатын бірқатар ерекшеліктерге ие, ол мұғалімнің функцияларын кеңейтеді және мектеп әкімшілігінің, ППС мамандарының және психологиялық-педагогикалық қолдауды қамтамасыз ету үшін бүкіл ұжымның келісілген жұмысын талап етеді

Инклюзивті мектептер барлық балаларды тұрғылықты жеріндегі сыныптар мен мектептерде оқытады. Бұл принцип барлық балаларды тұрғылықты жері бойынша мектептің білім беру және әлеуметтік өміріне енгізу керек дегенді білдіреді; инклюзивті мектептерде тек ЕБҚ бар балалар ғана емес, барлық балалар да сәтті болуға, қауіпсіздік пен орынды сезінуге мүмкіндік беретін осындай қолдаумен қамтамасыз етіледі. Мұндай мектептің мақсаты-барлық оқушыларға барынша толыққанды әлеуметтік өмір сүруге, ұжымда, жергілікті қоғамдастықта барынша белсенді қатысуға мүмкіндік беру, сол арқылы қоғамдастық мүшелері ретінде бір-біріне барынша толық өзара іс-қимыл жасауды және қамқорлық жасауды қамтамасыз ету.

Польша тәжірибесі

Польшадағы жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылар саны өсуде. Польшада ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды міндетті психологиялық-педагогикалық қолдау Білім Министрлігі әзірлеген нормативтік актілер негізінде әрекет етеді.

2010 жылы Польшада балабақшалардағы балалар мен мемлекеттік мектеп оқушыларына міндетті психологиялық-педагогикалық көмек көрсету туралы нормативтік акт қабылданды. Бұл ұлттық білім Министрлігінің 17 қарашадағы мемлекеттік балабақшаларда, мектептер мен мекемелерде психологиялық-педагогикалық көмек көрсету ережелері туралы қаулысы болды (2010 жылғы заң шығарушы хабаршы, № 228, 1487-тармақ), онда поляк балабақшалары, бастауыш және орта мектептер функциялары бұзылған, мүгедек немесе дамуында ауытқуы бар балалар мен жастарға психологиялық-педагогикалық көмек пен қолдау көрсетуді, әлеуметтік немесе құқықтық стандарттарды міндеттеді.

Бұл көмек адамның дамуы мен білім алуындағы жеке қажеттіліктерді анықтау және қанағаттандырудан тұрды: мүгедектік, әлеуметтік бейімделу, әлеуметтік бейімделу қаупі, ерекше қабілеттер, оқудағы ерекше қиындықтар, тілдік бұзылулар, созылмалы аурулар, дағдарыстар немесе травматикалық бұзылулар, оқудағы сәтсіздіктер, қоғамдағы немқұрайлылық немесе мәдени айырмашылықтардан туындаған бейімделу қиындықтары.

Бұл жаңа шешім болды (саяси жағдайда), ол баланың білімі мен дамуындағы қажеттіліктерін дәл қанағаттандырды, бірақ білім беру мекемелері дайын емес қызметкерлер мәселесіне тап болды. Поляк мектептерінде кәсіби психологиялық-педагогикалық көмек көрсете алатын мамандардың тиісті штаты болған жоқ және әлі де жоқ. Осы қаулыға өзгерістер енгізілді және бүгін оған 2013 жылғы 30 сәуірдегі түзету күшіне енді (2013 жылғы заңнамалық хабаршы, 532-тармақ).

Поляк мекемелерінде нормативтік актіде көрсетілген кәсіби көмек көрсететін білікті қызметкерлер жетіспейді. Әрбір поляк мектебінде білім беру мен дамытуда ерекше қажеттіліктері бар, қарапайым тілмен айтқанда, көптеген әлеуметтік проблемалары бар оқушылар бар (Богданович, 2012). Бұл проблемалар поляк психологиялық-педагогикалық көмек туралы нормативтік актісінде сипатталған объективті себептерге ғана емес, сонымен қатар қазіргі әлемде, балалар мен жастарды қоршаған басқа да себептерге байланысты.

Sen оқушылары/білім алушылары үшін поляк білім беру жүйесі негізгі мектепте, интеграциялық мектепте (мемлекеттік мектептегі интеграциялық сынып) және арнайы мектепте оқу мүмкіндігін қарастырады. Ресми түрде, ерекше қажеттіліктері бар баланың қайда оқитыны туралы шешім ата-аналарға немесе заңды қамқоршыларға байланысты. Алайда, іс жүзінде бәрі оңай емес. Әрбір поляк Мемлекеттік мектебі SEN оқушысын өз еркімен қабылдауға және осылайша қолданыстағы заңға бағынуға дайын емес.

Польша Заңы оқытудың әр кезеңінде біз SEN білім алушысына тап болуымыз мүмкін деп болжайды. Алайда, мұндай оқушы жеке қабілеттер сияқты объективті кедергілерге байланысты мемлекеттік мектептегі білім беру кезеңін әрдайым аяқтай бермейді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды оқыту үшін Достық орта құру үшін негіз мыналар болып табылады: мұғалімдердің білімі, олардың сен білім алушыларымен жұмыс істеуге ынтасы, өзгелерге шынайы төзімділік және кәсіби оқу құралдарының болуы және мектептегі психикалық және сәулеттік кедергілерді жою (Гайдзица 2013; О-Реган, 2005; Спек, 2013; Тодд, 2003).

Зерттеу жүргізілді, оның мақсаты мемлекеттік мектептердің бастауыш сынып мұғалімдерінің ерекше білім беру қажеттіліктері бар, әсіресе әртүрлі мүмкіндіктері шектеулі оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесінің жұмыс істеуі туралы пікірлерін алу болды. Зерттеу барысында келесі сұрақтарға жауаптар сұралды:

1. Мемлекеттік мектеп мұғалімдері ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жүйелеріне қызығушылық таныта ма?

2. Респонденттер мемлекеттік мектептің мүмкіндігі шектеулі оқушыларға көрсеткен психологиялық-педагогикалық көмегін қалай бағалайды?

3. Олар жұмыс істейтін мектептерде арнайы педагогика саласындағы арнайы білім беру мамандары бар ма?

4. Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің пікірінше, мүмкіндігі шектеулі оқушылар жалпы білім беретін мектептерде оқуы керек пе?

5. Респонденттердің пікірінше, мемлекеттік мектептерде жұмыс істейтін мұғалімдер мүмкіндігі шектеулі оқушылардың дамуы мен білім алуындағы жеке қажеттіліктерді қанағаттандыра ала ма?

6. Зерттеуге енгізілген мұғалімдер мүгедектік деңгейіне қарамастан оқушылардың дамуы мен білім алуындағы жеке қажеттіліктерге қойылатын талаптарды бейімдей ала ма?

7. Олар жұмыс істейтін мектеп мүмкіндігі шектеулі оқушылармен жұмыс істеуге қаншалықты дайын (респонденттердің пікірінше)?

8. Сауалнамаға қатысқан мұғалімдер жұмыс істейтін аймақ (Куявско-Помор және Любуш воеводствосы) мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесінің жұмысына деген көзқарастарын ажырататын айнымалы ма?

Зерттеу диагностикалық зерттеу әдісі мен зерттеу әдісі арқылы жүргізілді (Babbie, 2006). Пайдаланылған зерттеу құралы респонденттің нұсқауларынан (сауалнаманың мақсаты, сауалнаманы толтыру тәсілі, сондай - ақ анонимділік кепілдігі; 25 сұрақ-негізінен жабық және көрсеткіштер) тұратын дербес құрастырылған сауалнама сауалнамасы болды.

Мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесінің жұмысына қатысты сұралған мұғалімдердің пікірлерінде статистикалық маңызды айырмашылықтардың болуын тексеру үшін екі провинцияда да ең танымал параметрлік емес статистикалық сынақтардың бірі

– Манн-Уитнидің u -критерийі қолданылды. Бұл екі тәуелсіз, гетерогенді және үлкен үлгілерді салыстыруға мүмкіндік береді (Бжезинский, 2000). Манн-Уитни u -критерийі, басқалармен қатар, әлеуметтік-демографиялық, маркетингтік және әлеуметтік сауалнамаларда кеңінен қолданылады.

Нәтижелері-мұғалімдердің пікірі бойынша Любуш және Куявско-Померания воеводствосының мысалында Польшада психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесінің жұмыс істеуі

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылардың мүдделеріндегі өзгерістер инклюзивті білім беруді санкциялайтын заңнамалық шешімдер және мұғалімдер таныстырылуы тиіс психологиялық-педагогикалық көмектің тиісті нысандары арқылы жүзеге асырылады. Мұғалімдердің психологиялық-педагогикалық көмек жүйесінің проблемалары қызықтыра ма, жоқ па деген пікірін білу маңызды болды. Польшаның зерттелген екі аймағынан сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің үштен бірінен азы бұл мәселеге қызығушылық танытады деп мәлімдейді.

Зерттеу нәтижелері Польшада, Любуш және Куявско-Помор воеводствосындағы мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға психологиялық-педагогикалық көмек жүйесінің жұмысына қатысты кейбір тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді. Тони Бут пен Мел Айнскоу (2002) атап өткендей, бұл пікірлер ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды, әсіресе мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту процесінде кедергілерді жоюға бағытталған. Зерттеу ерекше білім беру қажеттіліктері бар, әсіресе мүмкіндігі шектеулі білім алушылар үшін білім беру саясатын жүзеге асырудағы бірқатар сезімтал бағыттарды анықтады. Мұғалімдер әртүрлі ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін ашық болатын жаңа сапалы жалпы білім беретін мектеп салуға әлі дайын емес деген белгілер бар.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларға қатысты білім беру саясаты психологиялық-педагогикалық көмек жүйесінің шеңберін белгілейтін министрлік ережелерге сәйкес мұғалімдердің біліктілігін ескеріп, оларды әлеуметтік интеграция идеясына қызықтыруы керек. Польшада ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар, оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балалар мен жастар үшін инклюзивтік білім берудің әртүрлі мәселелеріне нақты қатысты тиісті құқықтық актілер бар (қараңыз. Білім Министрлігінің 2013 жылғы 30 сәуірдегі Мемлекеттік балабақшаларда, мектептер мен мекемелерде психологиялық-педагогикалық көмек көрсету және ұйымдастыру қағидалары туралы қаулысы, заңнамалық хабаршы 2013, 532-тармақ). Өкінішке орай, жоғарыда аталған инклюзивті білім берудің сәтті болуы үшін екі шарт толық орындалмады

Даму мен білім беруде әр түрлі қажеттіліктері бар білім алушылармен дидактикалық және тәрбие жұмысындағы құзыреттілігі тұрғысынан мұғалімдерді даярлау процесіне ерекше назар аудару қажеттілігі туындайды. 2012 жылдан бастап оқыту саласындағы зерттеулердің барлық бағыттары білім беру қызметінің нақты түрлері туралы теориялық және әдістемелік білімі бар жаңа білім беру стандарттарын, сондай-ақ ерекше білім берілуіне қажеттілігі

бар оқушылармен жұмыс істеуге дайындықты қоса алғанда, педагогикалық және психологиялық даярлықты қамтиды (ғылым және жоғары білім министрінің 2012 жылғы 17 қаңтардағы мұғалім мамандығына даярлау стандарттары туралы қаулысы, заң Жаршысы 2012, 131-тармақ). Сондықтан қазіргі уақытта мұғалім мамандығына дайындалып жатқан білім алушылар психомоторлық дамудың және білім беру қажеттіліктерінің әртүрлі деңгейлері бар балалар мен жасөспірімдерді тиімді оқыту және тәрбиелеу үшін қажетті білім, Дағдылар мен әлеуметтік құзыреттерге ие болады деп болжауға болады. Өкінішке орай, бұл құзіреттіліктер жоғары оқу орындарында ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылармен жұмыс істеу үшін қосымша біліктілік алуға мүмкіндік беруі керек мұғалімдердің аға буындарын оқыту кезінде әрдайым берілмеді.

Бұл арнайы педагогиканың жекелеген пәндері бойынша (мысалы, олигофренопедагогика, сурдо-педагогика, тифлопедагогика) жоғары мамандандырылған дипломнан кейінгі зерттеулер ғана емес, түлектерді мүгедектіктің бір түрі бар балалармен және жастармен жұмыс істеуге дайындайды, сонымен қатар даму бұзылулары мен денсаулық проблемаларының неғұрлым кең спектрін зерттеу, мысалы, ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды оқыту және оңалту (яғни әртүрлі бұзылулары бар оқушылар, аутистік бұзылулардың спектрі, созылмалы науқастар және т.б.). Алайда, мұндай өзгеріс болуы үшін Польшаның талданған екі аймағындағы Академиялық орталықтар оқытушыларға ұсынылған диагноздан туындайтын практиканың қажеттіліктерін ескере отырып, оқыту туралы ұсыныс беруі керек. Оқыту процесінде мұғалімдер тек ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар мен жастардың проблемалары мен қажеттіліктерімен ғана емес, сонымен қатар оларға психологиялық-педагогикалық көмектің әртүрлі формаларын ұсыну процедураларымен де танысуы керек. Сондай-ақ мұғалімдер ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін білім беру және аттестаттау іс-шараларын өткізу үшін қажетті практикалық дағдыларды меңгеруі қажет.

Зерттеу алдын-ала жасалған және зерттеушілер инклюзивті білім беру саласындағы мұғалімдерді (олардың пікірлері, көзқарастары, мінез-құлқы) одан әрі зерттеу қажеттілігін көреді. Жоғары сапалы зерттеу стратегиясын қолдану ұсынылады. Болашақ жоспарларға поляк мектептеріндегі білім беру интеграциясындағы «кедергілерге» қатысты жаңа айнымалыларды (мысалы: сұралған мұғалімдердің жасы, олардың кәсібі бойынша жұмыс өтілі, мұғалімдер қатысатын кәсіби даму нысандары) қолдана отырып, бірқатар сандық зерттеулер жүргізу кіреді [93].

Чехия тәжірибесі

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар (балалар мен білім алушылар) мектеп пен мектеп мекемесі ұсынатын тегін қолдау шараларына құқылы. Қолдау шараларына білім беру және мектеп қызметтерінің денсаулық жағдайына, мәдени ортаға және оқушының басқа өмір сүру жағдайларына қатысты қажетті өзгерістері кіреді. Білім беру және мектеп қызметтері құрылымдық және техникалық бейімделген бөлмелерде ұсынылатынына кепілдік беріледі.

Қолдау шаралары білім беру мен мектеп қызметтерін ұсынудағы педагогикалық, ұйымдастырушылық және мазмұнды өзгерістердің кең спектрін қамтиды. Оларға мыналар жатады:

педагогикалық ұжымды күшейту-тағы бір мұғалім, мұғалімнің көмекшісі, сурдоаудармашы, транскрибер

мектептер мен мектептік консультациялық орталықтарға консультациялық көмек және қолдау

бағалау жағдайларын, оқыту нысандары мен әдістерін түрлендіру

мектепке қабылдау және оқуды аяқтау шарттарын түзету

арнайы педагогикалық көмек пәндері

қосымша арнайы білім беру немесе білім беру іс-шаралары

Брайль қарпін, қарым-қатынастың балама түрлерін, ымдау тілін, акт көмекші құралдары мен көмегін пайдалану

оқу мерзімін ұзарту

педагогикалық қолдау жоспары бойынша оқыту, жеке оқу жоспары бойынша оқыту

сыныптағы оқушылар санының аз болуы.

Қолдау шаралары қаржылық және ұйымдастырушылық талаптарға байланысты 5 деңгейге бөлінген. Әр түрлі деңгейдегі қолдау шараларын оқушылардың қажеттіліктеріне қарай біріктіруге болады. Егер төменгі деңгейдегі қолдау шаралары жеткіліксіз болса, жоғары деңгейдегі қолдау шарасын қолдануға болады. Деңгейлерді шолуды осы бөлімнің соңында қараңыз.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылар жалпы білім беру бағдарламаларына сәйкес білім алады, бұл ретте оқыту шарттары ескеріледі және қолдау шаралары пайдаланылады. Ақыл-ой кемістігі бар білім алушылар білім беру қажеттіліктерін көрсететін модификацияланған білім беру бағдарламасын ұстанады (Қосымша ақпарат алу үшін оқу жоспарын, пәндерді қараңыз).

1-ші деңгейдегі қолдау шараларын мектептер мектеп басшылығы мен кеңес беру орталығының кеңесінсіз ұсынуы мүмкін және ересек оқушының / оның заңды қамқоршысының ақпараттандырылған келісімі талап етілмейді. Бұл оқушыларды қолдау үшін мектеп педагогикалық қолдау жоспарын жасады.

Қолдау шаралары 2-ден 5 - ші деңгейге дейін мектеп дәрігерінің кәсіби шешімі негізінде мектептің кеңес беру және кеңес беру орталығы-

педагогикалық және психологиялық кеңес беру орталығы (pedagogicko - psyologická poradna) немесе арнайы білім беру орталығы (speciálně pedagogické centrum) ұсынады. оқушының білім беру қажеттіліктері. Қолдау шараларының осы деңгейлерінің талаптарын қамтамасыз ету және оларды ұсыну үшін ересек оқушының / оның заңды қамқоршысының ақпараттандырылған келісімі қажет. Сондай-ақ, олар қолдау шаралары туралы ұсыныстармен немесе мектеп кеңес беру орталығы жүргізген зерттеу қорытындыларымен танысуға құқылы. Білім, жастар және спорт министрлігіне құрылған органға осы ұсынысты тексеру тапсырылды. Кәмелетке толған оқушылар немесе 2-ден 5-деңгейге дейін қолдау шаралары ұсынылған Оқушылардың заңды өкілдері мектеп директорына Жеке оқу жоспары бойынша оқу мүмкіндігі туралы өтініш бере алады. Мектептегі кеңес беру орталығының ұсынысы өтініштің бір бөлігі болуы керек.

Педагогикалық қолдау жоспары және жеке оқу жоспары

Педагогикалық қолдау жоспары оқушының білім беру қажеттіліктерін педагогикалық талдаудан кейін жасалады. Онда қолдауға бағытталған мақсаттар, оларға жету жолдары, олардың жетістіктерін бағалау және оқушының оқудағы жетістіктерін қолдау үшін келесі қадамдар туралы ұсыныстар бар.

Жеке оқу жоспары оқушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін міндетті құжат болып табылады. Мектептегі білім беру бағдарламасына сәйкес, бұл оқушылар тізіліміндегі мектеп құжаттамасының бөлігі. Бұл мектептегі білім беру бағдарламасының нәтижесі және оқушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін қорғау үшін міндетті құжат. Ол оқушыға білім беру мақсаттарын, оқытуды ұйымдастыру мен мазмұнын өзгертуді, пәндердің мазмұнын бөлу және бөлу, тапсырмаларды анықтау әдісі, бағалау және жіктеу әдістері, педагогикалық әдістер, емтихандар мен бітіру емтихандарын ұйымдастыру және т.б. ол оқушыға арнайы педагогикалық және психологиялық қолдаудың түрі мен көлемін, оны ұйымдастыруды және қолдауды қамтамасыз ету әдісін сипаттайды. және оның жеткізушісі (тек оқу орны ғана емес, қызметкерлер де). Ол өтемақы мен оқу құралдарын, акт жабдықтарын, оқулықтарды, оқу мәтіндерін және т. б. анықтайды. Д., сыныптағы оқушылардың саны аз, басқа мұғалімді немесе ымдау тілінің аудармашысын немесе сыныптағы қосымша қызметкерді қолдану. 2018/19 оқу жылында оқушылардың 6% - ы жеке оқу жоспарын ұстанды.

Педагогикалық араласу

Педагогикалық араласу негізінен үйде оқытудың жеткіліксіз дайындығының орнын толтыру және оқушының оқу стилін дамыту үшін оның білімін күшейту қажет болатын пәндер бойынша ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыны оқытуды қолдауға қызмет етеді. Мүмкіндігінше және ыңғайлы болса, бірнеше оқушы осы қолдауды пайдаланады. Оны негізгі мектеп (základní škola), мектептен тыс орталық (školní družina), мектеп клубы (školní klub) немесе гимназия (střední škola) 1 - деңгейдегі қолдау шарасы ретінде ұсынады (2021 жылдан бастап осы деңгейге кіреді-толығырақ қараңыз.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды және дарынды оқушыларды оқыту туралы Жарлыққа түзету 14-тарауда).

Оқу ұзақтығы

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың базалық білімі 10 жылға созылуы мүмкін. Мектеп директоры мектепке міндетті түрде барғаннан кейін базалық білімін аяқтамаған ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға базалық білімін 20 немесе 26 жасқа дейін жалғастыруға рұқсат бере алады (толығырақ ақпаратты 2-тараудағы міндетті мектептегі білім бөлімінен қараңыз).

Мектеп директоры ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға немесе білім алушыларға өздерінің орта және жоғары кәсіптік білімін ең көбі 2 мектеп жылына ұзартуға рұқсат бере алады.

Білім берудегі кадрлық қамтамасыз ету

Сыныптарда (бөлімдерде, үйірмелерде) бір мезгілде педагогикалық ұжымның 4 адамнан аспайтын оқу қызметін жүзеге асыра алады.

Мектептегі әдістемелік және консультациялық қызметтің ұсынымы бойынша ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушы (оқушылар) бар сыныптарда жұмыс істейтін қосымша мұғалім – мұғалімнің көмекшісі (тұрақты педагог) қабылдануы мүмкін. Мұғалімнің көмекшісі ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды сыныпта және одан тыс жерлерде білім беру процесі мен іс-әрекетке біріктіруге көмектесетін қолдау шараларының бөлігі болып табылады. Көмекші мұғалімнің нұсқауларына сәйкес сыныптағы басқа оқушылармен де жұмыс істейді. Мұғалімнің көмекшісі бір немесе бірнеше оқушыны бір уақытта қолдай алады, бірақ сол оқушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін ескере отырып, бір сыныпта 4 оқушыдан аспайды. Оқушылар үшінші қолдау шарасынан мұғалімнің көмекшісіне құқылы. Мұндай мұғалімнің көмекшісі үшін мектеп тікелей оқу шығындарына арналған қаражатты ұлғайту түрінде қаржыландыру алады. Егер мектептер мүгедектіктің белгілі бір түрі үшін құрылған болса (білім туралы Заңның 16-бабының 9-тармағына сәйкес), бір мұғалімнің көмекшісіне Оқушылар саны көп болуы мүмкін. Егер заңды себептер бойынша (толығырақ ақпаратты төменде қараңыз) кәдімгі сыныпта екінші деңгейден бесінші деңгейге дейін қолдау шарасы бар 5-тен астам оқушы болса, мұғалімнің бір көмекшісіне көп оқушы болуы мүмкін. Алайда, бұл жағдайда мектеп директоры мұндай көмекшіні мектеп бюджетінен бөлек қолдауды сұрайды. Егер заңды себептер бойынша (бұдан әрі қараңыз) негізгі сыныпта екінші деңгейден бесінші деңгейге дейін қолдау шарасы бар 5-тен астам оқушы болса, бір мұғалімнің көмекшісіне көп оқушы болуы мүмкін. Алайда, бұл жағдайда мектеп директоры мұндай көмекшіні мектеп бюджетінен бөлек қолдауды сұрайды. Егер заңды себептер бойынша (толығырақ ақпаратты төменде қараңыз) кәдімгі сыныпта екінші деңгейден бесінші деңгейге дейін қолдау шарасы бар 5-тен астам оқушы болса, мұғалімнің бір көмекшісіне көп оқушы болуы мүмкін. Алайда, бұл жағдайда мектеп директоры мұндай көмекшіні мектеп бюджетінен бөлек қолдауды сұрайды.

Даму бағдарламасын білім, жастар және спорт министрлігі жариялады.

Есту қабілеті нашар оқушыларға ауызша сөйлеуді ести алмайтын және қолдана алмайтын оқытуды жеңілдету үшін чех ымдау тілінің аудармашысы немесе саңырауларға арналған сөйлеуді декодтау қолданылады.

Аудармашы қатысушы тараптар арасындағы қарым-қатынасты анық және түсінікті түрде және оқушы таңдаған қарым-қатынас жүйесінде дұрыс аударады. Аудармашы мектептен тыс білім беру шараларына да көмектесе алады.

Егер оқушы сөйлесу үшін сыныптағы басқа білім алушылардың қарым-қатынас жүйесі болып табылмайтын чех тілінің жазбаша түрін қолданса, саңырауларға арналған сөйлеуді декодтау қолдау шарасы ретінде қолданылады. Оқу кезінде транскрибер нақты уақыт режимінде ауызекі тілді жазбаша түрде аударады.

Мектеп Чех ым тілінде оқитын білім алушыларға чех жазбаша тілінде параллель оқытуды ұсынады; мұнда чех тілін шет тілі ретінде оқытуда қолданылатын әдістер қолданылады. чех ымдау тілінде оқитын оқушыларға арналған ғылыми пәндердің нәтижелері осы тілде және жазбаша чех тілінде белгіленеді.

Ерекше қажеттіліктері бар оқушы бар сыныптарда сол оқушыға жеке көмекші (osobní asistent) мектеп директорының келісімімен және мектептің бағдарлау және кеңес беру орталығының ұсынысы негізінде жалдануы мүмкін. Жеке көмекші мектеп қызметкері емес. Ол әлеуметтік қызметтер туралы Заңға сәйкес жұмыс істейді және білім алушыларға әлеуметтік қызметтерді ұсынады, мысалы, өзіне-өзі көмек көрсету, мектепке тасымалдау және т.б. Ассистент жұмысына байланысты шығыстар мектептің құзыретіне кірмейді. Алайда, оқушыға өзін-өзі күту мен ұтқырлыққа көмектесу мұғалімнің көмекшісінің стандартты іс-әрекеттерінің бірі болып табылады, егер бұл білім туралы Заңға сәйкес мемлекеттік бюджеттен қолдау шарасы ретінде тегін төленсе.

Сыныптағы оқушылар санының азаюы

Сыныптағы оқушылардың ең көп саны 2-ге азаяды, қолдау өлшемі 4 немесе 5 болатын әр оқушы (немесе ақыл-есі кем оқушылар үшін 3-деңгей) балабақшаның негізгі сыныбына (mateřská škola) немесе негізгі мектепке (základní škola) орналастырылады. Оқушылардың максималды саны әр оқушы үшін қосымша 1-ге азаяды, 3 қолдау шарасы ұсынылады. Осылайша, білім алушылардың максималды санын 5-ке азайтуға болады. Осылайша, балабақша үшін максималды саны 24-тен 19-ға дейін, ал негізгі мектеп 30-дан 25 жасқа дейін азаяды. Егер қысқарту Білім туралы Заңға сәйкес оқушыны басым қабылдау міндеттемесіне қайшы келсе немесе оқушыға оқу барысында қолдау шараларын ұсынуда өзгеріс болса, ол қолданылмайды.

Сыныптағы қолдау шаралары бар оқушылардың ең көп саны

Әдетте 2-ден 5-ке дейінгі қолдау шаралары бар 5-ке дейін SEN оқушылары қолдау шараларының құрылымын және оқушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерінің сипатын ескере отырып, сыныпта оқи алады. Бұл оқушылардың саны сыныптағы оқушылардың үштен бірінен аспауы керек. Мүгедектіктің белгілі бір түрі бар оқушылар саны (Білім туралы Заңның 9-

бабының 16-тармағына сәйкес топ) әдеттегі сыныпта 4-ке дейін шектелген. Егер мектеп кейбір оқушыларды артықшылықпен қабылдауға міндетті болса немесе гимназияларға (střední školy), консерваторияларға (konzervatoře) және жоғары кәсіптік мектептерге (vyšší odborné školy) қатысты болса, аталған шектеулер қолданылмайды. Егер сыныпта 4 және 5 деңгейдегі қолдау шаралары бар 5-тен астам оқушы болса, сіз мұғалімнің басқа мүшесінің, әсіресе мұғалімнің көмекшісінің қызметтерін пайдалана аласыз.

Бөлек сыныптар

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылар үшін жекелеген сыныптарда оқушыларды оқыту қолдау шараларының қатарына кірмейді. Кәдімгі мектептерде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар сыныптастарымен бірге сыныптарда үнемі оқиды. Алайда, 16-бөлімде ақыл-ой, физикалық, көру немесе есту қабілеті бұзылған, дамуы немесе мінез-құлқы бұзылған, сөйлеу қабілеті бұзылған, аутизм немесе бірнеше ақаулары бар білім алушыларға арналған жалпы мектептерде немесе жеке мектептерде жеке сыныптар құру мүмкіндігі туралы айтылады. білім туралы Заңның 9-параграфы. Жоғарыда көрсетілген мүмкіндіктері шектеулі оқушыларды мектептерде оқыту арнайы білімге қажеттілік туралы Жеке ережеге енгізілген. Бұл мектептер үшін белгіленген шарттардың көпшілігі жалпы білім беретін мектептердің арнайы сыныптарында оқуға да қолданылады. Тікелей ауыр мүгедек немесе мүгедек білім алушыларға арналған сыныптар мүгедектік түріне қарай бөлінеді. Бұл дегеніміз, белгілі бір кемшіліктері бар білім алушылар жеке сыныптарда басым болады. Басқа кемшіліктері бар білім алушылар бұл сыныптардың үштен бір бөлігінен аспауы керек.

Дайындық сыныптары

Білім туралы Заңға сәйкес базалық мектептерде дайындық сыныптарын құруға болады (přípravné třídy, ISCED 020) (ISCED 100 + 244). Олар мектепке міндетті түрде бармас бұрын соңғы жылы балаларға арналған, онда оларды дайындық сыныбына қосу олардың дамуын теңестіруі мүмкін, ал балаларға міндетті түрде мектепке баруды кешіктірген жөн. Дайындық сыныптарында міндетті мектепке дейінгі білім алуға болады. Мемлекеттік және мемлекеттік мектептерде оқу тегін. Дайындық сыныбында оқу білім туралы Заңмен және негізгі білім туралы Жарлықпен реттеледі.

Дайындық сыныбында кемінде 10 және ең көбі 15 бала бар. Сабақтар таңертең (аптасына 18-ден 22 сағатқа дейін) өтеді, ал түстен кейін балалар мектептен тыс орталыққа бара алады. Балалар мектепте тамақтануға және тегін оқу құралдарына, оқулықтар мен оқу материалдарына құқылы. (Толығырақ 2-тараудағы «отбасыларды, оқушыларды қаржылай қолдау» бөлімінен қараңыз.)

Мектепке дейінгі білім берудің негіздемелік білім беру бағдарламасы базалық білім беру туралы құжат болып табылады; даярлық сыныбының бағдарламасы тиісті негізгі мектептің мектеп бағдарламасының бөлігі болып табылады. Оқу жылының екінші семестрінің соңында даярлық сыныбының мұғалімі баланың мектепалды даярлықтағы осы жылдағы үлгерімі туралы есеп жасайды [94].

Ирландия тәжірибесі

Қазіргі уақытта ЕБҚ бар балаларға қол жетімді қолдау:

Білім беру саласындағы қолдау

Әр жалпы білім беретін мектепте бастауыш және мектептен кейінгі деңгейлердегі оқушылар мен мұғалімдердің нақты қатынасына сәйкес Сынып/Пән мұғалімдері ерекшеленеді. Бұл лауазымдар барлық қабылданған оқушыларға білім беру үшін мектептер арасында бөлінеді.

Сынып/пән мұғалімдерімен қатар, жалпы білім беретін мектептер Жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушыларды оқытуда қосымша қолдау және ресурстық қолдау көрсету үшін қосымша толық білікті мұғалімдерге қол жеткізе алады.

Денсаулықты қолдау

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар денсаулық сақтау саласындағы жергілікті ерте араласу топтары, мектеп жасындағы топтар немесе мамандар топтары ұсынатын медициналық қолдауға қол жеткізе алады. Бұл қолдау клиникалық психологияны, сөйлеу және тілдік терапияны, кәсіби терапияны, физиотерапияны және балалар мен жасөспірімдердің психикалық денсаулығын сақтау топтарын қамтиды.

Кәсіби құзыреттілік

Мамандардың кең ауқымы ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен және жастармен және олардың отбасыларымен жұмыс істейді. Олардың қатарына Денсаулық сақтау, әлеуметтік қамсыздандыру және білім беру саласындағы мамандар кіреді. NCSE ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылармен жұмыс істейтін барлық мамандар осы топтың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажетті дағдыларды дамытуға және дамытуға міндетті және қажет болған жағдайда ақпарат алмасу хаттамалары болуы керек деп санайды. Бұл білім алушылар тобымен жұмыс істейтін барлық мамандардың білім беруде инклюзивті философияны ұстануы өте маңызды.

1998 жылғы білім туралы заң (Ирландия Үкіметі, 1998) мұғалімдердің білім берудегі және мектептердегі оқушылардың жеке дамуындағы үстемдігін нақты анықтайды (V бөлім, 22 бөлім (1)). Директор оқушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруға жауап береді (DES, 2007). Сынып жетекшісі өз сыныбындағы барлық оқушылардың үлгерімі үшін жауап береді (DES, 2000:42, 2007:71). Сонымен, сынып / пән мұғалімі-бұл білім алушылар тобы үшін білім беру нәтижелеріне көбірек әсер ететін және әсер ететін кәсіби маман, өйткені олар күн сайын білім алушымен кездесіп, жұмыс істейді.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың оқудағы әр түрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін барлық мұғалімдер мектептегі рөлдеріне сәйкес келетін қажетті дағдыларға ие болуы керек.

Қажетті дағдылар:

1. Басты мұғалімдерге мектептің саясаты мен практикасында көрініс табатын, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушыларды қосуды берік ұстануына негізделген бүкіл мектептің тәсілін басқару және дамыту үшін білім, дағды, түсіністік және құзыреттілік талап етіледі.

2. Сынып жетекшілері барлық білім алушыларға, әсіресе ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларға білім мен күтімді қамтамасыз ету үшін қажетті білім, дағды, түсіністік пен құзыреттілікті қажет етеді. Бастауыш білім беру курстарының арқасында мұғалімдер сыныпта кездесетін білім алушыларды оқытуға қажетті көптеген кең дағдыларға ие. Бұл дағдылар ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін одан әрі жетілдіруді және бейімделуді қажет етеді. Бұл мұғалімдерден талап етеді:

- Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды сынып қызметіне мүмкіндігінше барынша қосуға қолдау көрсетуді ұстану.
- Нақты деректерге негізделген білім беру іс-шаралары туралы және оқытудағы АКТ-ның орны туралы қазіргі заманғы білімді қоса алғанда, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушыларға оқуға не көмектесетіні туралы білім.

Қажетті дағдылар:

- Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды оқыту және оларға күтім жасау қажеттіліктерін бағалау және анықтау.

- Ерекше білім беру қажеттіліктері бар әрбір оқушының оқу бағдарламасына тиісті қолжетімділікке ие болуын, оқудың маңызды мақсаттарын белгілеуін және прогресс пен нәтижелерді қадағалауын жоспарлаңыз.

- Оқушыларға арналған оқу бағдарламасын саралау:

∞ зияткерлік немесе оқу қиындықтары

∞ мінез-құлық қиындықтары

∞ коммуникативтік және тілдік қиындықтар

∞ физикалық және сенсорлық қиындықтар.

- Оқытудың әртүрлі тиісті әдістерін қолдана отырып, сыныпта оқыту және күтім бағдарламасын ұйымдастырыңыз және жүргізіңіз.

- Ата-аналарды, команда мұғалімдерін, ерекше қажеттіліктер бойынша көмекшілерді және медицина қызметкерлерін қоса алғанда, басқа тұлғаларды оқушылардың оқуына немесе күтіміне тиісті түрде тартыңыз.

Көмекші мұғалімдер (оқытуды қолдау, Ресурстық және арнайы сынып жетекшілері) сынып жетекшісінің жұмысын толықтыру және ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға тұтас мектеп тәсілін әзірлеуге ықпал ету үшін қажетті арнайы білімді, дағдыларды, түсіністік пен құзыреттілікті талап етеді. NCSE бұдан былай оқытуды қолдау оқытушылары мен ресурстық оқытушылар арасындағы айырмашылықты қажет етпейді немесе қажет емес деп санайды. Мектепте көмекші рөл тағайындалған әрбір мұғалім ерекше білім беру қажеттіліктері бар барлық оқушыларды бағалау және оқыту, сондай-ақ нақты іс-шараларды әзірлеу мен жүзеге асыруда басқа мұғалімдерге кеңес беру және көмектесу үшін жеткілікті түрде дайындалған және жабдықталған болуы керек. Қолдау мұғалімдері Сынып

жетекшісінің тәжірибесінен басқа, ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау мен анықтауда ерекше тәжірибені дамытуы керек.

DES бұған дейін негізгі оқытушы барлық оқушыларға, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларға оқу бағдарламасына қол жеткізуге және олардың оқуын ілгерілетуге мүмкіндік беретін оқу бағдарламасы мен қоршаған ортаны қамтамасыз етуге жауапты екенін мәлімдеді (DES, 2007). Ncse ұйымдастырушылық, әлеуметтік / коммуникациялық және өмірлік дағдыларды дамыту осы процестің ажырамас бөлігі деп санайды, сондықтан оны әр мұғалімнің міндеттерінің бөлігі ретінде қарау керек.

Ұлттық білім беру психологиялық қызметі (NIPS) NIPS-Білім және кәсіби дағдылар департаментінің бөлімшесі. Оның миссиясы: «...білім беруде психологиялық теория мен практиканы қолдану арқылы барлық балалардың жеке, әлеуметтік және білім беру дамуын қолдау». 13 қазіргі уақытта NEPS-те 167 психолог жұмыс істейді және психологтардың жалпы санын 173 толық уақыт баламасына дейін жеткізу үшін тағы 6 толық уақытты эквивалентті пайдалануға рұқсат бар (DES, 2013). Тағайындалған NEPS психологы жоқ мектептер психологиялық бағалау жүргізу үшін Білім және дағдылар департаментінің схемасына қол жеткізе алады

NEPS қызмет көрсету моделі консультацияларды жан-жақты негіз ретінде және мектептерге қызмет көрсету процесі ретінде қамтиды. Даму саласындағы барлық балалардың білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру кезінде NEPS психологтары мектептерге жеке жұмыс пен нақты жағдайлар мен мұғалімдердің / мектептердің интеграциясын арттыруға және тиімділігін арттыруға бағытталған қолдау мен дамыту бастамалары арасындағы тепе-теңдікті ұсынуға тырысады. NEPS психологтарында тағайындалған мектептердің тізімі бар, әдетте бастауыш мектептен кейінгі бірнеше мектептер және олардың қосалқы бастауыш мектептері бар. Мектептерде уақытты бөлудің нұсқаулары бар. Олардың әрқайсысымен жыл сайынғы жоспарлау және талдау процесі қызметтерді барынша ұсынудың маңызды элементі болып табылады. Жоспарлау және талдау процесінде NEPS мектебі мен психологы жеке оқушылардың, оқушылар топтарының және мектептердің қажеттіліктерін бірлесіп зерттейді. Содан кейін олар анықталған қажеттіліктерді қанағаттандырудың жеке және жүйелік тәсілдерін қамтитын жоспарды келіседі.

NEPS үздіксіз қолдауы Neps психологтары мектептерді арнайы білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды анықтау және оларға жауап беру кезінде ақпаратты жинау, бағалау, араласу және талдау мәселелерін шешудің динамикалық, кезең-кезеңмен процесін қолдануға шақырады. Жеке оқушыларға қолдау мен араласудың үш деңгейі сыныптағы қолдау (барлығына қолдау), мектептегі қолдау (кейбіреулерге қолдау) және мектептегі қолдау плюс (аз адамдарға қолдау) деп аталады. Әр деңгей бүкіл мектеп пен сынып тәжірибесінің дәлелдеріне негізделген проблемаларды шешудің бірлескен процесін қамтиды. NEPS психологтары әр деңгейдегі оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін мектептің әлеуетін дамытуда маңызды

рөл атқарады. Олар мектептерге бүкіл мектеп пен сыныптардың тәсілдерін, сондай-ақ жеке оқушылар мен сынып/топ оқушыларына сәйкес келетін стратегияларды әзірлеуге қолдау көрсете алады.

Сыныптағы қолдау/барлық деңгейдегі қолдау: алдын-алу, ерте анықтау және тиімді негізгі оқыту процесін сипаттайды. Бұл жүйелер барлық білім алушылар үшін қол жетімді және көпшіліктің қажеттіліктерін тиімді қанағаттандырады. Сынып жетекшісі сыныптағы барлық оқушылардың үлгерімі үшін жауап береді. NEPS психологтары, әдетте, оқушылардың үлгеріміне алаңдайтын сынып жетекшілеріне кеңес беру арқылы білім алушыларға жанама қолдау көрсетеді. Сынып жетекшісімен кеңесу кәсіби мәселені бірлесіп зерттеуді және жауаптарды әзірлеуді, содан кейін осы жауаптардың тиімділігін талдауды қамтиды. Осылайша, психолог мұғалімге іс-шараларға тікелей қатыспай-ақ, сыныпта қолдау жоспарларын немесе олардың жалпы тәжірибесін жасауға немесе жетілдіруге көмектеседі.

Кейбіреулерге мектепке қолдау/қолдау: бұл деңгей кейбір білім алушыларға немесе қосымша үлестерді қажет ететін білім алушылар тобына бағытталған бағалау және араласу процесін білдіреді. NEPS психологтары білім алушылармен жұмыс істеуге жанама түрде қатысады; дегенмен, проблемаларды шешу процесі әдетте сынып жетекшісімен және мектептің көмекші қызметкерлерімен кеңесуді қамтиды. Мұғалімдер тарапынан айтарлықтай бағалауға, психологтың сыныптағы бақылауына және араласуды жоспарлауға байланысты осы деңгейдегі жағдайларда қолдау туралы ресми сұрау жасалады. Келісім проблемаларды шешу процесіне қатысатын ата-аналардан талап етіледі. Кеңес беру барысында психолог мұғалімдер мен ата-аналарға кез-келген қосымша оқу қажеттіліктерін және/немесе мінез-құлық, эмоционалды және әлеуметтік мәселелерді шешу үшін мектептің қолдау жоспарын құруға қолдау көрсетеді және көмектеседі, содан кейін уақыт өте келе қарастырылады.

Мектептегі қолдау плюс/қолдау аз адамдар үшін: бұл деңгей, әдетте, қарқынды және жеке қолдаумен сипатталады. Кейбір білім алушылар педагог-психологтың тікелей қатысуын талап ететін неғұрлым күрделі немесе күрделі қиындықтарға тап болады. NEPS психологтары оқушылардың қажеттіліктері мен контекстік факторларды ескере отырып, бағалаудың бірқатар әдістерін қолдана отырып, оқушылардың қажеттіліктерін бағалауға тікелей қатысады. Сондай-ақ, олар оқушының, отбасы мен мектептің күшті жақтары мен ресурстарын анықтайды, олар оқушыны жеңу дағдыларын дамытуға және білім беру тәжірибесін барынша арттыруға көмектеседі. Кеңес беру барысында психолог білім алушылармен (жасына сәйкес), олардың ата-аналарымен және мұғалімдерімен бірге мектептің плюс қолдау жоспарын құру және бақылау, басым қажеттіліктер мен оларды қанағаттандыру шараларын анықтау үшін жұмыс істейді. Егер білім алушы клиникалық психология, балалар мен жасөспірімдердің психикалық денсаулығы (SAMHS) немесе сөйлеу және тілдік терапия сияқты басқа қызметтермен байланысқан болса, психолог әдетте осы

мамандардан ақпарат сұрайды немесе олардың плюс мектебін қолдау процесіне қатысады.

Білім беруді қолдаудың арнайы қызметі (SESS) SESS - бұл 2003 жылы ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды оқыту мен оқыту сапасын арттыру үшін үздіксіз кәсіби даму (CPD) саласындағы бірқатар бастамаларды шоғырландыру, үйлестіру, әзірлеу және іске асыру және әртүрлі білім беру мекемелерінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істейтін мектеп персоналын қолдау арқылы құрылған Ұлттық қолдау қызметі. Бұл шарттарға қарапайым бастауыш және мектептен кейінгі мектептер, арнайы мектептер және арнайы сыныптар кіреді.

Арнайы білім беруді шолу комитеті өз жұмысын бастағаннан бері 20 жыл ішінде ерекше білім беру қажеттіліктерін қамтамасыз етуде айтарлықтай жетістіктерге қол жеткізілгені анық. Білім берудегі инклюзивтілікке халықаралық қозғалыс аясында Ирландия салыстырмалы түрде қысқа мерзімде ерекше білім беру қажеттіліктеріне бөлінетін ресурстар көлемінің ұлғаюын нығайтатын жан-жақты саясат пен заңнамалық базаны әзірледі.

Әртүрлі елдерде білім алуға қол жетімділікті қамтамасыз ету үшін парап кәсіби қолдау әр түрлі бағытта дамыды. Ирландияда ерекше қажеттіліктері бар ассистенттің рөлі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың сабаққа қатысуын қамтамасыз ету үшін оларға күтім жасаудың қосымша қажеттіліктерін қолдауға бағытталған. Ирландияның жалпы білім беретін мектептері неғұрлым инклюзивті білім беру ортасын құруға бейімделгендіктен, ерекше қажеттіліктер бойынша көмекшінің (SNA) рөлі шешуші болып саналды. Жақында қолдау көрсету қайта қаралды және осы модель аясында ерекше қажеттіліктері бар көмекшілер қазір кез-келген оқу іс-әрекетін болдырмайтын ерекше күтім рөлі бар инклюзияны қолдау көмекшілері ретінде белгіленді [95].

Финляндия тәжірибесі

Қазіргі уақытта Финляндияның ұлттық білім беру жүйесінің негізгі құндылықтары: міндеттілік және ақысыз, теңдік және инклюзивтілік. Финляндияның білім министрлігі Білім беру жүйесін теңестіру саясатын жүргізуде – бұл дегеніміз, білім беру барлық жерде және баршаға бірдей болуы тиіс, қолжетімділік жағынан да, мазмұн жағынан да: кез келген сатыда білім алудың тең мүмкіндіктері. Финляндияда инклюзивті білім беру 20 жыл бойы дамып келеді және елеулі ғылыми зерттеулермен қатар жүреді.

Еліміздің барлық оқушылары үшін Ұлттық Стандартпен бекітілген Бірыңғай білім беру бағдарламасы бар. Онда білім беру салаларының негізгі мазмұны, Күтілетін нәтижелер мен бағалау критерийлері көрсетілген. Финляндияда базалық оқыту «Барлығына арналған мектеп» қағидатына сәйкес іске асырылады. Инклюзивтілік-қазіргі білім беру жүйесінің қағидаттарының бірі бола отырып, барлық балаларға (көшіп-қонушыларға, шалғай аудандардағы, мүмкіндігі шектеулі балаларға және т.б.) білімнің міндеттілігі мен қол жетімділігі идеясы арқылы жүзеге асырылады.

Барлық балалар өздерінің мүмкіндіктеріне сәйкес негізгі мектепте оқиды. 2010 жылдан бастап негізгі жалпы білім беретін мектептегі әрбір бала деңгейлік сипаттағы қолдаудың үш түрінің біріне құқылы. Қолдаудың бірінші деңгейі-жалпы қолдау. Оны сынып мұғалімі жүзеге асырады. Бұл кез-келген балада кездесетін әртүрлі қиындықтарды жеңуге көмектеседі (мысалы, аурудан кейін). Оқудағы анықталған қиындықтар ата-аналармен де, мектеп мамандарымен де талқыланады. Педагог оқыту процесінде балаға жеке көмек көрсетудің әртүрлі (Жалпы және арнайы) әдістері мен технологияларын меңгерген. Егер жалпы қолдау оқушының оқу проблемаларын жеңу үшін жеткіліксіз болса, екінші деңгейлі қолдауға жүгінініз. Бұл қарқынды қолдау. Оның қажеттілігі туралы шешімді көп салалы команда қабылдайды. Ұлттық нысанға сәйкес педагогикалық командалық бағалау жүргізіледі. Қарқынды қолдауды тек мұғалім ғана емес, сонымен қатар мектеп мамандары да жүзеге асырады (арнайы мұғалім, әлеуметтік қызметкер, мұғалімнің көмекшісі). Бұл кезеңде мектеп мамандарының жеке қолдау жоспары жасалады (жартыжылдыққа). Бұл бала оқитын сыныпта мұғалімнің көмекшісінің қажеттілігі туралы мәселе шешілуде. Мұғалімге мұғаліммен бірге сабақ өткізетін арнайы мұғалім де көмектесе алады. Екінші деңгейдегі қолдаудың мақсаты-бағдарламаны жеңуге көмектесу, сәтсіздіктің алдын алу және жеңу. Егер баланың проблемалары 6 айда шешілсе, онда оны қолдаудың 1 деңгейіне ауыстыруға болады. Егер қарқынды қолдау жеткіліксіз болса, онда олар 3 деңгейге – арнайы қолдауға көшеді.

Баланы қолдаудың 3 деңгейіне ауыстыру үшін сыртқы медициналық-психологиялық тексеру қажет, оны консилиум білім беру комитетінде жүргізеді. Оның өтуі үшін алдыңғы қолдауды сипаттайтын педагогикалық негіздеме жасалады. Сыртқы зерттеу нәтижелері бойынша мектептің

инклюзивті білім беру үйлестірушісі оқушыға үшінші деңгейде қолдау көрсетілетіндігін шешеді.

Егер бала қолдаудың 3 деңгейіне ауысса, онда ол қандай жағдайда оқитыны анықталады: арнайы (шағын топта) сыныпта немесе жалпы сыныпта (содан кейін екінші мұғалім сыныпта жұмыс істейді, қажет болса, көмекші). Қолдаудың үшінші деңгейінде әр пән бойынша жеке оқу жоспары мен жеке оқу бағдарламасы міндетті түрде жасалады. Жеке жоспар мен бағдарламаларды ұжымдық түрде көп салалы команда жасайды. Олар жарты жылға немесе бір жылға жасалады, қажет болған жағдайда қайта қаралады.

Осылайша, Финляндияда әртүрлі оқу қиындықтарына тап болған оқушыларды қолдау үшін мектепте міндетті базалық білім беру деңгейінде жоғары тиімді арнайы шаралар жүйесі құрылды [96].

Финляндиядағы мектептегі білім беру саласындағы мемлекеттік саясат әдіснамалық негізін М. Монтессори, С. Френе, Р. Штайнер тұжырымдамалары құрайтын интегративті мектептің іргелі принциптеріне негізделген, оның негізін қалаушы өзегі баланың қабілеттері мен мүмкіндіктерінің сипатына сәйкес жан-жақты және тұтас дамуына барынша бағдарлану болып табылады. Бұл білім беру саясаты өткен ғасырдың 70-80-ші жылдары нақты дамыды және ЕБҚ бар балаларға арналған арнайы мектептерді қайта құрудың алғышарты болды. Әрбір жеке баланың құндылығы мен бірегейлігіне мемлекеттің мүдделілігі мен сенімі, оның қоғамға кірігуі үшін барабар жағдайлар жасау, оқу процесін ұйымдастырудың икемді жүйесінің жұмыс істеуі, жалпы ағындағы «әлсіз» және «күшті» оқушылардың тең құқылы қатысуы мен өзара іс-қимылы, теңдіктің мүмкіндіктерін ғана емес, білім беру нәтижелерін де іске асыруға бағдарлану абстрактілі ұғымдар болып табылмайды, Финляндияның педагогикалық практикасында өзінің нақты іске асуын табады.

Өткен ғасырдың 50-70-ші жылдары шетелдегі саяси, экономикалық, әлеуметтік-мәдени өмірде болған өзгерістер арнайы білім берудің ұлттық жүйелерін жетілдірудің және ЕБҚ бар балаларды қоғамға біріктіруге бағытталған қоғамның түбегейлі жаңа идеологиясын қалыптастырудың алғышарттары болды. Көп жағдайда ЕБҚ бар балаларға қатысты интеграциялық процестердің дамуы Біріккен Ұлттар Ұйымының бастамасымен қабылданған Халықаралық заңнамалық актілерді жүзеге асыру қажеттілігімен байланысты болды, ол құрылған сәттен бастап ЕБҚ бар балалардың білім алу құқығын қамтамасыз ету проблемаларына мемлекеттер мен үкіметтердің назарын аударады [94].

Рованиеми қаласында педагогтарды даярлау

Фин оқытушыларының біліктілігі мен дайындық деңгейіне қойылатын талаптар заңнамада жазылған. Барлық педагогикалық мамандықтардың білім алушыларын оқыту педагогикалық ғылым пәндерінен, мамандану пәндерінен, жалпы бейіндегі пәндерден (мысалы, тілдер, Ғылым философиясы) өтуді, сондай-ақ практикадан өтуді көздейді. Педагогтарды даярлауды университеттер жүзеге асырады. Педагогикалық білім беру факультеттерінде 13 педагогикалық

колледж құрылды. Олар орта және жоғары сатыдағы жалпы білім беретін мектептің педагогтарын дайындайды, практикаға жетекшілік етеді, эксперименттік және зерттеу жұмыстарын және біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастырады. Заңнама талаптарына сәйкес және басым ғылыми бағыттарды ескере отырып, барлық ЖОО-лар педагогтарды даярлаудың өзіндік жоспарларын әзірлейді.

Рефлексиялық ойлауға және соның салдарынан практика кезеңінде өз қызметінің нәтижелерін міндетті түрде ұғынуға ерекше көңіл бөлінеді (Lakkala, 2013.).

Үздіксіз білім беру бағдарламасы шеңберінде ғылыми дәреже берілмей педагогтар қайта даярлаудан немесе біліктілігін арттырудан өте алады. Мұндай бағдарламаның мақсатты аудиториясы-белгілі бір білім саласында кәсіби біліктілігі немесе магистр дәрежесі бар адамдар. Бағдарлама аяқталғаннан кейін педагогтерге кәсіптік-техникалық бейіндегі мекемелерде, жоғары оқу орындарында, жалпы білім беретін мектептерде және ересектерге арналған мектептерде сабақ беру құқығын беретін біліктілік беріледі.

Лапландия университетінде педагогикалық мамандықтарды оқытудың мазмұны және ұйымдастырылуы

Лапландия университетінің Педагогикалық білім беру факультетінің ұжымы әзірлеген мектеп мұғалімдерін даярлау жоспарында "Лапландия университетінде мамандар даярлаудың міндеті-үнемі өзгеріп отыратын ортада жұмыс істеуге икемді және шығармашылық қабілетті білікті оқытушыларды даярлау"деп жазылған. Педагогикалық мамандықтардың білім алушылары білім саласындағы әріптестермен және мамандармен жұмыс істеу дағдыларын игереді. Оларға мұғалімнің рөлімен сәйкестендіруге, педагогикалық жүйенің принциптері мен механизмін түсінуге, сондай-ақ зерттеуге, көкжиектерді кеңейтуге, жаңа жолмен әрекет етуге деген ұмтылысты дамытуға көмектеседі – мұғалімдер сияқты (Autti & Mella 2012, qit. Kyrö-Ämmälä 2013 бойынша).

Лулео университетінің педагогикалық мамандықтарының білім алушылары әр курста тәжірибеден өтеді. Педагогикалық колледж базасында практиканың ұзақтығы үш-бес аптаны құрайды. Бір рет ол кәдімгі мектепте өтеді (Лаккала, 2013).

Үздіксіз білім беру бағдарламасы шеңберінде оқытушылар ересектерді оқытудың теориялық аспектілерін, дидактиканы (ЗУН меңгеру заңдылықтарын) зерделейді, сарапшының басшылығымен практикадан өтеді, сондай-ақ алынған тәжірибені талдайды. "Аралас" және "топтық" оқыту қағидаттары Лапландия университетінің қызметінде "неғұрлым икемді тәсілді іске асыруға, пәнаралық ноу-хауды құруға, оқу процесінде АКТ-ны пайдалануға, бірлескен қызметке үздіксіз талдау жүргізуге, өндірістік оқытуды ұйымдастыруға және әдістемелік басшылық пен консультация беру саласындағы бірлескен жұмысқа ықпал ететін" ретінде белсенді қолданылады (Koskinen, 2013).

Арнайы (түзету) педагогика және инклюзивті білім беру Лапландия университетінде мұғалімдерді даярлаудың аспектілері ретінде

Арнайы (түзету) педагогика курсы бейіндік емес пәндерге жатады және мамандануына қарамастан Лапландия университетінің барлық білім алушылары оқи алады. Базалық курстар (25 сынақ бірлігі көлемінде) арнайы білім беру, қарым-қатынастың қиындауы, проблемалық мінез-құлық, Оқудағы кедергілер, мектеп ұжымы және үздіксіз білім беру сияқты аспектілерді зерделеуге бағытталған. Мамандандыру курстары (35 сынақ бірлігі көлемінде) базалық курстар шеңберінде алынған білімді бекітуге, сондай-ақ арнайы білім беру саласындағы зерттеу жобаларына байланысты аспектілерді оқытуға бағытталған. Бұл курстарды оқыту білім алушыларды "білім беру процесіне әсер ететін көптеген факторлардың өзара әрекеттесу табиғатын түсінуге, сонымен қатар білім алушылардың көп қырлы ұжымымен және әртүрлі оқу жағдайларымен жұмыс істеуге оң көзқарас қалыптастыруға" бағытталған. Педагогикалық мамандықтар білім алушылары осы курстардың тыңдаушыларының жалпы санының жартысына жуығын құрайды (Väyrynen, 2013a.)

Инклюзивті оқыту бастауыш мектеп мұғалімдерін даярлаудың бүкіл процесі арқылы өтеді. «Инклюзивті білім беру» курсы 5 сынақ бірлігі көлемінде қарастырылған. Инклюзивті педагогика идеяларын білім алушылар педагогикалық практика барысында апробациялайды. Болашақта инклюзивті білім берудің қолданыстағы бағдарламасын түзету қажет болады: ол солтүстіктің ерекше ортасына назар аударуы керек, ал білім беру процесі оқушылардың әлеуетінің «тапшылығына» емес, олардың қоршаған ортамен өзара әрекеттесуіне бағытталуы керек. Сонымен қатар, инклюзивті білім берудің құндылық принциптері мен практикалық жетістіктері әлемге ашық болуы керек және факультеттің философиясына берік енуі керек (сол жерде) [97].

Жалпы алғанда, Финляндиядағы мектептегі білім беру саласындағы мемлекеттік саясат әдіснамалық негізін М.Монтессори, с. Френе, Р. Штайнер тұжырымдамалары құрайтын интегративті мектептің іргелі принциптеріне негізделген, оның негізін қалаушы өзегі баланың қабілеттері мен мүмкіндіктерінің сипатына сәйкес жан-жақты және тұтас дамуына барынша бағдарлану болып табылады [14]. Бұл білім беру саясаты өткен ғасырдың 70-80-ші жылдары нақты дамыды және ООР бар балаларға арналған арнайы мектептерді қайта құрудың алғышарты болды. Әрбір жеке баланың құндылығы мен бірегейлігіне мемлекеттің мүдделілігі мен сенімі, оның қоғамға кірігуі үшін барабар жағдайлар жасау, оқу процесін ұйымдастырудың икемді жүйесінің жұмыс істеуі, жалпы ағындағы «әлсіз» және «күшті» оқушылардың тең құқылы қатысуы мен өзара іс-қимылы, теңдіктің мүмкіндіктерін ғана емес, білім беру нәтижелерін де іске асыруға бағдарлану абстрактілі ұғымдар болып табылмайды, Финляндияның педагогикалық практикасында өзінің нақты іске асуын табады.

Өткен ғасырдың 50-70-ші жылдары шетелдегі саяси, экономикалық, әлеуметтік-мәдени өмірде болған өзгерістер арнайы білім берудің ұлттық жүйелерін жетілдірудің және балаларды ООР-пен қоғамға біріктіруге

бағытталған қоғамның түбегейлі жаңа идеологиясын қалыптастырудың алғышарттары болды. Көп жағдайда ООР бар балаларға қатысты интеграциялық процестердің дамуы Біріккен Ұлттар Ұйымының бастамасымен қабылданған Халықаралық заңнамалық актілерді жүзеге асыру қажеттілігімен байланысты болды, ол құрылған сәттен бастап мемлекеттер мен үкіметтердің назарын аударады [88].

Франция тәжірибесі

Алғаш рет Францияда «мектептік интеграция» ұзымы 1975 жылы бірінші бабында «мектептік интеграция» тұжырымдамасы берілген заңның қабылдануына байланысты пайда болды. Заң шығарушылар мектептік интеграция идеясын мүгедек балаларды оқу үдерісіне қосқан кездегі оларға қатысты қорғау шарасы ретінде қарастырды. 1982 және 1983 жылдардағы Әлеуметтік істер бойынша министрлік пен Халыққа білім беру министрлігінің дайындаған нұсқауларында мектептік интеграцияның маңыздылығы нақтыланып, осы үдеріске қатысушылардың рөлдері анықталды. Халыққа білім беру министрлігінің бірқатар нұсқауларында мектептік интеграция саласындағы әлеуметтік білім беру қызметі мен үйде көрсетілетін қызметтердің рөлі нақтыланды.

1991 жылы сәйкес министрліктер мен мүгедектер ісі бойынша мемлекеттік секретариат мүгедек балалар мен жасөспірімдерді интеграциялау үдерісіне бағытталған нұсқауды жариялайды. Осы нұсқауға сәйкес мектеп директорларына бастауыш мектепте мектептік интеграциялау сыныптарының: ақыл-ойы дамымаған балаларға, көру және есту қабілеттерінің бұзылыстары бар және тірек-қимыл аппараттарының бұзылыстары бар балаларға арналаған төрт түрін ашуға өкілеттік берілді; бұл сыныптар бұрынғы тегістеу сыныптарын ауыстырды.

1995 жылы жалпы орта білім беру жүйесінде, лицейлерде және колледждерде директордың шешімімен ділдік бұзылыстары бар жасөспірімдерге арналған педагогикалық бөлімшелер ашыла бастады.

Франциядағы инклюзивтік білім берудің құрылуына 2005 жылы 11 ақпанда қабылданған № 20056 102 «Мүгедектігі бар тұлғалардың құқығы пен мүмкіндіктерінің, азаматтық орны мен қатысу теңдігі бойынша» заңының үлкен маңызы болғанын атап өту керек. 2005 жылғы заңның маңызды жетістігіне мүгедек баланың әлеуметтік ортадағы жағдайын, мүгедектіліктің әлеуметтік көрінісін қарастыру болып табылады. Заң шығарушылардың пікірінше, бұдан екі қағида туындайды: қолжетімділік (барлығы үшін барлығына қолжетімділік) және өтемділік (құқық пен мүмкінділіктердің теңдігін құратын жеке шаралар).

Мектептік оқу саласында қолжетімділік, мысалы, тұратын жеріне жақын орналасқан оқу орнына жазылу мүмкіндігі; оқытудың бейімделген даралық және ұжымдық жоспары бойынша білімге қолжетімділік; мектептік оқуды жүзеге асыруға арналған барлық қажетті жайлар мен материалдарға қолжетімділік; мектептік, мәдени және спорттық құралдарды сәйкес нормаға (кедергісіз оқу ортасын құру) келтірумен анықталады. Өтем мектептік ортаға мектептегі көмекшінің қолдаумен қосуды, баламен медициналық-әлеуметтік мекемелердің қызметкерлерінің жұмыстарын, баланың көлікке деген құқығын ұйымдастыра алады.

2005 жылғы 11 ақпанындағы заңмен «Мүгедектерге арналған территориялық орталықтар» деп аталатын орталықтар құрылды, олар мүмкіндіктері шектеулі тұлғалар мен олардың жанұяларын қолдаумен

байланысты барлық өкілеттікті қамтиды. Орталықтарда мүмкіндігі шектеулі әрбір оқушының қажеттіліктерін бағалайтын, оған мектепте оқудың жеке жоспары кіретін өтемнің жеке жоспарын ұсынатын мульти-тәртіптік команда әрекет етеді. Мүгедектігі бар тұлғалардың құқықтары және автономдығы бойынша комиссия (CDAPH) мамандардың мульти-тәртіптік командасы жүргізген бағалауының негізінде қажетті шараларды жүзеге асыру туралы шешім қабылдайды

Оқытудың жеке жоспары (PPS) мүмкіндігі шектеулі оқушының мектепте оқу жағдайын, сондай-ақ оның ерекше қажеттіліктеріне жауап беретін педагогикалық, психологиялық, тәрбиелік, медициналық және парамедициналық (кинезиотерапевттер, логопедтер, психомоторлық даму саласындағы мамандар және т.б.) шараларды анықтайды. Жоспарда баланың өзінің және оның ата-аналарының қалаулары есепке алынады, ол мектептік білім берудің дәйектілігі мен үзіліссізділігін қамтамасыз етеді. Мүгедектігі бар тұлғалардың автономдығына құқықтары бойынша комитет осы оқытудың жеке жоспарының негізінде мүгедектігі бар оқушының білім беру бағдары, яғни оны жалпы немесе арнайы білім беру мектептерінде оқыту туралы шешім қабылдайды. Референт мұғалімге мүгедектігі бар баланың жеке оқу жоспарын ендіру және оның орындалуын бақылау тапсырылады. Референт мұғалім Территориялық орталықпен, мүгедектігі бар оқушымен жұмыс жүргізетін мұғалімдер командасымен, медициналық қызметтермен және персоналдармен байланыс орнатады. Ол сондай-ақ оқушының жанұясымен тығыз байланыста болады және ата-аналарға ақпарат береді.

2005 жылғы 11 ақпанындағы заңда мектептік оқыту жағдайына қатысты, онда мүгедектігі бар баланы әдеттегі ортада, яғни бастауыш немесе орта мектепте жеке бағдарлама бойынша оқытудың артықшылығы туралы ескертеді. Заңмен қарастырылған әдеттегі сыныпта оқу оқушының денсаулығына байланысты мүмкін болмаған жағдайда, ол бастауыш мектептегі мектептік инклюзиялық сыныпта немесе орта мектептегі мектептік инклюзияның жергілікті бөлімінде оқи алады. Оқушы арнайы оқытылған педагогтың басшылығымен оның ерекше қажеттіліктеріне бейімделген бағдарлама бойынша білім ала алады.

Баланы мектептік оқыту барысында оқытудың төменде берілген әр түрлі тәсілдерін кезектестіруге немесе құрамдастыруға болады: толық күндік немесе жартылай оқыту, әдеттегі ортада немесе арнайы ұйымдарда, үйде оқыту немесе Ұлттық орталықтың көмегімен қашықтықтан білім беру.

2012 оқу жылының басында Францияда «мұғалімдер және медициналық немесе әлеуметтік қызметкерлердің пікірлерін есепке ала отырып, әрбір баланың аңғарымын» әзірлеу мақсатында жаңа құрал «Мектептегі оқушылардың қажеттіліктерін бағалау бойынша басшылық» (GEVAS) ендірілді. Бұл басшылықтың артықшылығы оның авторлары оқушылардың мүгедектігін емес, олардың қалдық атқарымдарын негізге алды, мектепте оқуға бөгет жасайтын кедергілерді анықтауға тырысты. Онысына қарамай, бұл тәсілдеме Территориялық орталықтың оқытудың жеке жоспарын әзірлеу

(өтемдік жеке жоспардың оқулық бөлігі) үдерісіндегі элементтерінің біреуі ғана болып табылады .

Франциядағы инклюзивтік білім беру үдерісі «мектеп өміріндегі көмекшілер» деп аталатындармен қамтамасыз етіледі. Атқарымдық міндеттеріне қарай көмекшілер екі топқа бөлінеді – оқушыны педагогикалық және онсыз қолдау. Бұл көмекшілер нақты бір балаға бекітілген жеке болуы да орта мектептің интеграциялық сыныбының оқушылар тобының барлығын қолдайтын ұжымдық болуы да мүмкін.

2014 жылдан бастап мектептегі инклюзивтік үдерістерді күшейту бойынша бірқатар шаралар қабылданды. Бұл шаралар осы үдеріске кіріктірілген қызметкерлердің кәсіптілігін нығайтуға, мүмкіндіктері шектеулі оқушыларды қолдау үдерісін күшейтуге, мүгедектілігі бар жастардың кәсіптік жұмыстылығын жеңілдетуге және білім алудағы ерекше қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін сандық технологияны жұмылдыруға бағытталған [96].

Израиль тәжірибесі

Израилдегі инклюзивтік білім беру жоғары заңнамалық деңгейде бекітілген. Израилдің білім беру және медициналық жүйелерінің басты қағидасы – мүкіндігі шектеулі бала 6 жасында жалпы білім беру мектебіне бара алатындай, оған ерте жастан барынша көмек көрсету. Израилде инклюзивтік білім берудің бірнеше нұсқалары бар. Даму бұзылыстары аса ауыр емес бала мамандардың бақылаумен қарқынды түзету көмегін ала алатын, әдеттегі балабақшаға барады.

Бұл тұрғыда «МА‘AGAN» қарқынды ерте түзету көмегін көрсету бағдарламасы өзін жақсы жағынан көрсете алды – бұл төмендегілер әрекет ететін, ұлттық тренингілік ойындар:

1 Баланың топтың өміріне барынша кірігуіне қол жеткізу үшін тәрбиешілер мен ата-аналарға көмектесетін, баланың атқарымдық қиындықтарын анықтайтын және оларды жеңуге көмектесетін мамандардың мульти-тәртіптік командасы.

2. «Мабитим» – тәртіптік талдауға негізділген: балаларды табиғи ортада бақылау. Жүйелік мониторингке арналған құрал (журнал), мәліметтерді жинау түрі, жұмысты жоспарлау түрі, кері байланыс пен бағалау түрі.

3. Команданың барлық мүшелері үшін супервизия және әдістемелік көмек.

Арнайы күтімге мұқтаж балалар түзету балабақшасына барады, әдеттегі балабақшаға бір-екі күнге келеді.

Ең алдымен, мемлекет ерте диагностикалау «From prevention to inclusion» («Ескертуден инклюзияға») бағдарламасына үлкен назар аударады. Израилде дүниеге келген барлық балалар ай сайын денсаулық жағдайының скринингісінен өтеді. Баланы бірнеше мамандардан (педиатр, психиатр, немесе клиникалық психолог, сөйлеу тілін дамыту бойынша маман) құрылған арнайы комиссия тексереді. Комиссия әдеттегідей жергілікті жердегі ерте жастан дамыту орталықтарында болады. Егер балаларда даму бұзылыстары анықталса, мысалы, денсаулығы ауыр жағдайдағы, дамуында әр түрлі «ділдік және дене бітіміндегі бұзылыстар» бар балалар 4 айдан үлкен балаларға арналған жеке меншіктегі хоспистерге жіберіледі.

Балалар 3 жасқа дейін даму орталықтарында мамандардың көмегін ала алады. Одан ары қарай бала арнайы балабақшаға немесе инклюзивтік бағдарлама бойынша жалпы балабақшаға жіберіледі. Бұл мәселе бойынша шешімді ата-аналар баланың жағдайын жан-жақты тексеру және оның жақсы бейімделу мүмкіндіктерін зерттеу негізінде мамандармен бірлесе қабылдайды.

Әсіресе бірінші сыныпқа баратын әрбір бала мұқият тексеріледі. Мектепке барардың алдында бір жыл бұрын барлық балалар балабақшаға баруға міндетті, мұнда 5 жастан бастап, міндетті түрдегі психологиялық тексеруден өтеді, бұл үшін әрбір балабақша психологпен келісім шартқа отырады.

Қарқынды түзетуден кейін жалпы білім беру мектебіне бару мүмкіндігі бар балалар үшін «Транзитті бірінші сынып» бағдарламасы ұйымдастырылған. Бұл әдеттегі мектептегі арнайы сынып, онда оқитын балалар саны 12-ден аспайды.

Балалар өздерінің қарқыны бойынша оқиды, психолог, дефектологтың және сөйлеу тілін дамыту маманының көмегін алады. Бағдарлама аяқталғаннан кейін балалар 2-сыныпқа көшіріледі, немесе 1-сыныпта қалдырылады, кейбір балалар арнайы мектептерге жіберіледі. Даму динамикасы нақты қадағаланады. Әдеттегідей, білім беру ұйымдарына жолдама беретін комиссия көктемде жүреді. Ал желтоқсанда тәрбиешілердің сауалнамасы мен баланы тексеру жұмысы жүргізіледі. Бұл оқыту сапасын және басқа орынға көшіру мүмкіндігін, сондай-ақ балаға қолдаушы маман немесе тьютордың қажеттігін анықтайды. Сонымен бірге, мектепте қыркүйек айында мамандар мен атааналардың «Жеке жоспар» (Individual plan) құру бойынша кеңестер беріледі. Жеке оқыту жоспарын құру кезінде қолданылатын технологиялар: оқу ортасы мен оқыту технологиясын түрлендіру және арнайы көмек көрсету.

Израилде мүмкіндіктері шектеулі балалардың әдеттегі мектепке бейімделуіне үлкен көңіл бөлінеді. Практика баланың өзінің дені сау сыныптастарымен салыстырғанда өзін қандай да бір жақтан кеммін деп сезінбейтіндігін көрсетті. Бұл мектепте балалардың ақпараттылығын арттыру бағдарламаларын жүргізу есебінен мүмкін болды, ата-аналар жыл басында сыныпқа келіп, өздерінің балаларының денсаулықтары мен тәртіптерінің ерекшеліктері туралы түсіндіреді. Егер ата-ана ондай қадамға дайын болмаса, оны психолог немесе дефектолог, медбике немесе баланы қадағалайтын терапевт орындайды. Сынып мұғалімі сыныпты оны талқылауға итермелейді. Орта және жоғары мектептерде баланың өзі өзінің жағдайы туралы түсіндіре алады, мысалы, «Мен туралы» (презентация) немесе мектеп газетіне мақала жазады. Сондай-ақ сыныптастары оларды әдеттегі жанұя ретінде қабылдаулары үшін мектепке бүкіл жанұясымен келу де жақсы салтқа айналды. Бұндай бағдарламалар баланың ұжымға сіңуін жеңілдетеді және сыныптастары жағынан түсіністік пен көмектесуге дайындық шақырады. Мұғалім де әңгімеден көптеген пайдалы ақпараттарды ала алады және оларды сыныптың ынтықтастығын арттыру және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру үшін қолдана алады.

Сонымен, осылайша құрылған білім беру жүйесі балаға заманауи қоғамда өмір сүру үшін қажеттіліктердің барлығын өзіне ыңғайлы түрде алуға мүмкіндік береді [96].

Дания тәжірибесі

Данияда мемлекеттік мектепке дейінгі ұйымдарға баратын балалардың саны өте көп. 2007 жылы онда 3 жастан 5 жасқа дейінгі балалардың 96% тәрбиеленді, ал 6-9 жастағы оқушылар баратын қосымша білім беру ұйымдарында балалардың 84% оқыды. Инклюзияға үлкен мән берілетін және сонымен бірге, балалардың өзіндік әлеуеттілігімен жүйелі жұмысты жүргізуді және олардың өзін бақылауға деген қабілетін дамытуды талап ететін мемлекеттік ережелер қолданысқа ендірілді. Көптеген зерттеушілер олардан маргинализациялық және эксклюзиялық жаңа механизмдерді құру қауіпінің жоғарылауына байланысты алаңдаушылыққа деген негізді көреді, олар «баланы нормалау» талабының қайтадан пайда болғанын ескертеді. Жалпы алғанда, ғалымдардың пікірінше, даниялық білім беру ұйымдарын сандық қатынасқа қарай инклюзивтіліктің жоғары деңгейінде деп сипаттауға болады. Ал сапалық жағынан «теңдікті, әлеуметтік әділеттілікті іздеу, қоғам өміріне қатысу және эксклюзиялық талаптар мен практиканың барлық түрлерін жоюға» бағытталған инклюзивтік педагогиканы жүзеге асыру әлі де орындалуы қиын міндет болып қалады.

Авторлар инклюзия идеясын жүзеге асыруға байланысты мектепке дейінгі мекемелер қызметкерлерінің қандай қиындықтарға кездесетіндерін түсінуге талпыныс жасайды. Бес балабақшаның педагогтарынан алынған сауалнамаларды талдау нәтижесінде өзара шиеленіскен екі пікір ерекшеленді: эссенциалистік және релятивистік, олар инклюзивтік тәжірибенің құндылық бағдарын әр түрлі құрастырады.

Эссенциалистер «мәселелі» балаларда әлеуметтік құзыреті жетіспейді (мәселе балада) деп сенеді. Релятивистер өзара әрекеттену үшін бала-педагог (және бала-бала) жағдайы, сондай-ақ осы өзара әрекеттестікті құру әрбір баланы (мәселе ұйымдық сипатта және өзара әрекеттенумен байланысты) тәрбиелеу және дамытудың кешенді тәсілдемесінің міндеттеріне сәйкес келмейді деп санайды.

Осыған сәйкес бұл екі пікір өкілдері мәселені шешу үшін де әр түрлі стратегияларды қолданады. Эссенциалистердің стратегиясы – баланың тәртібі мен жеке басын өзгерту, егер бұл өте қиын болса, онда оны оқшаулау керек. Қатал ережелерді ендіру; балаға аңғарым қойып, баланы арнайы мекемеге немесе арнайы топқа ауыстыру үшін оны бақылауды ұйымдастыру.

Релятивистердің стратегиясы – рефлексивтік педагогика және басшымен жағдайды жақсарту туралы келіссөз жүргізу, мысалы, педагог пен балалардың сандық арақатынасын қайтадан қарастыру. Өзара әрекеттестіктегі өзінің үлесін сынай бағалу, мысалы, әлдеуметтік кеңістіктің қалай құрылғаны туралы, мекемедегі бала деген не екенін ойлау; үдерістің барлық қатысушыларына күтілімнің және оларға қойылатын талаптардың қандай екені туралы жеткізу; өктемшілдік стилі мен айыптаудан қашқақтау; қаржыны қысқартудың және балалардың «нормалау» өлшемін қанағаттандыруын талап ететін саясаттың жағымсыз әсері туралы лауазымды тұлғаларға хабарлау.

Әрбір балабақшада екі пікір де болуы мүмкін, бірақ олардың арақатынасы әр түрлі болады. Дискурсивті аланды талдау білім беру органдарының инклюзия жағдайындағы жұмысты жетілдіру талпынысының тәжірибе жұмысында емес, идеологиялық тұрғыда табыстылығын көрсетеді. Авторлардың пікірлері бойынша, бұндай жағдайдың себебінің біреуіне педагогикалық тәжірибе жұмысының өзгеруінің қиындығы жатады деп түсіндіріледі. Егер теория мен тәжірибені «оқытудың қос кезеңі» деп қарастырса, онда іргелі өзгерістер мүмкін болады, онда қателер анықталып, түзетіліп қана қоймайды, сонымен бірге қабылданған тәжірибенің негізіндегі құндылықтарға, нормаларға, ережелер мен міндеттерге де күмән туады. Бұл шынайылық ретінде қабылданатын идеологияны қайтадан ойластыру үшін уақыт пен жағымды мүмкіндіктерді талап етеді. Бұл үшін қазіргі кездегі жағдай жағымсыз: экономикалық ресурстарды шектеу персоналдардың үнемі қысқаруын білдіреді. Экономикалық қиындықтармен бірге, есеп беруге деген талаптар да жоғарылайды. Бұның бәрі «инклюзивтік» балалар мекемелеріндегі жағдайдың қарама-қайшылығымен және эссенциалистік көзқарастың басым болуымен түсіндіріледі. Дискурсиялық алаңда инклюзияның құндылықтары байқалғанына қарамастан, оларды өмірде жүзеге асыру үшін идеологиялық әсер түріндегі қолдау, қос кезеңдік оқуды жүргізуге деген мүмкіндіктің берілуін талап етеді [96].

Мектептердің, муниципалитеттің және оқу-психологиялық кеңес беру қызметінің рөлі

Негізгі білім беру шеңберінде қолдау алатын оқушылар үшін қосымша білім беру туралы барлық шешімдер үшін мектептердің өздері жауапты болады. Бас мұғалім жауапты және мектепке баратын оқушыларға жеке және сараланған білім беруге құқылы.

Мектептерде арнайы білім беру үшін (яғни аптасына тоғыз сағаттан астам ерекше қажеттіліктерді қолдау), арнайы сыныптар мен арнайы мектептерде бас мұғалім сыртқы мамандарды, оқу-психологиялық қызметті (ОПҚ) және басқа мамандарды тарта отырып, ерекше қажеттіліктері бар оқыту рәсімдерін ұстануға міндетті. Мектептер арнайы білім беру көмегіне жіберілген балалардың дамуын қадағалауға міндетті. Олар қажетті түзетулерді талқылау үшін, яғни көмек көрсетуді жалғастыру, өзгерту немесе тоқтату үшін жылына кемінде бір рет кездеседі.

ОПҚ ұсынысына сүйене отырып, бас мұғалім балаға берілетін арнайы білім беру көмегін жалғастыру, өзгерту немесе тоқтату туралы шешім қабылдайды. Муниципалитет арнайы білім беру және басқа да арнайы білім беру көмегі туралы шешім қабылдайды. Аймақтық кеңес муниципалитетпен келісе отырып, арнайы білім беру көмегінің мазмұны туралы шешім қабылдайды. Барлық шешімдер ата-аналардың келісімімен қабылдануы керек.

Нәрестелерге келетін болсақ, ОПҚ әр жағдайды кемінде алты айда бір рет қайта қарауға міндетті.

Данияда аймақтар басқаратын ерекше қажеттіліктері бар мамандандырылған оқу орындары өте аз. Олар саңырау және саңырау

балаларға арналған үш арнайы мектеп, соқыр балаларға арналған мектеп, бірнеше мүгедек балаларға арналған мектеп, эпилепсиямен ауыратын науқастарға арналған ауруханадағы балалар мектебі және ауыр мүгедек балаларға арналған кеңес беру тобынан тұрады. Барлық басқа арнайы мектептерді муниципалитеттер басқарады, кейде бірнеше муниципалитетті қамтиды, бірақ муниципалитеттер арасындағы мектепті пайдалану туралы келісімдермен жұмыс істейді [98].

Копенгагенде мұғалімдер даярлау

Зеландия Университеттік колледжінде педагогикалық мамандықтарды оқытудың мазмұны және ұйымдастырылуы

Данияда мұғалімдерді даярлау университет колледждерінде жүзеге асырылады. «Педагогикалық білім беру: Бастауыш сыныптар» дайындық бағыты бойынша бакалавриат бағдарламасының мақсаты болашақ педагогтарды кәсіби қызметке даярлау және олардың дайындықтың келесі сатыларында базалық болып табылатын Дағдылар мен машықтарды меңгеруі болып табылады.

Мектептің эволюциясы инклюзивті білім беру бағытында жүріп жатыр және осыған байланысты мұғалімдерден тиісті дағдылар қажет. Педагогтарды даярлау бағдарламасының құрылымы барлық пәндерді оқытуды оқытуда біріктіруші орта құру әдістемелерінің болуын қамтамасыз етеді. Оқу практикасы барысында болашақ педагогтар сыныптарда инклюзивті оқыту әдістемесін сынақтан өткізеді. Алынған тәжірибені ЖОО білім алушылары мен оқытушылары бірлесіп талдайды. Төрт жылдық оқу кезеңінде практика үш рет өтеді-барлық бейіндік пәндер бойынша жалпы көлемі 24 апта. Практика базасы болып табылатын мектептер интеграциялайтын білім беру ортасын құруға ынталандыру қатынасының талаптарын қанағаттандыруы тиіс. Бағдарламада қарастырылған оқу семинарларының көп бөлігі үздіксіз: бұл білім алушылардың мектептерде бірнеше апта бойы үзіліссіз жұмыс істейтінін білдіреді.

Дат университеттері мұғалімдерді даярлау процесінде ерекше назар аударатын дағдылар-бұл сыни және аналитикалық ойлау және қарым-қатынас дағдылары. Олар жазбаша және ауызша емтихандарда білім алушылардың білімін тексеру кезінде бағалау объектісі болып табылады (сол жерде).

Арнайы (түзету) педагогика және инклюзивті білім беру Зеландия Университеттік колледжінде педагогтарды даярлаудың аспектілері ретінде

«Барлық білім алушылармен жұмыс істейтін педагогті қалай даярлауға болады?» секілді сұрақ жиі қойылады. Дат мектептерінің мұғалімдері бүгінде әркімнің үміттері мен сұраныстарына жауап бере алатындығына күмән келтіреді. Инклюзивті оқыту саласындағы үздіксіз білім беру ұйымы ұзаққа созылды, өйткені барлық назар мұғалімдерді базалық даярлау мен қайта даярлауға аударылды. Жакында мұғалімдерді даярлау жүйесінің тиімділік көрсеткіштерін талдағаннан кейін, барлық болашақ мұғалімдердің игеруі міндетті дағдылардың қатарына ерекше қажеттіліктері бар білім алушылармен

жұмыс дағдылары қосылды . Ерекше қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істеу дағдылары болашақ мұғалімдерге қарапайым мектептер мен сыныптарда ғана емес, көптеген балалар оқитын арнайы сыныптарда да қажет болады деген түсінік пайда болды. Жақын арада түзету педагогикасының пәндері 10 сынақ бірлігі көлемінде барлық педагогикалық мамандықтар бойынша даярлау бағдарламаларына кіреді. Түзету педагогикасының пәндерін қосымша ретінде таңдап, білім алушылар тағы 10-30 сынақ бірліктерін ала алады. Көбісі түзету педагогикасын негізгі пән ретінде таңдайды. Педагогтарды даярлау ісіндегі басты міндет дефектологтың жұмысын ұйымдастырумен тікелей байланысты емес, «инклюзивті ойлауды» барлық оқыту курстарының мазмұнына интеграциялау болып табылады. Бұл білім алушылардың теорияны практикамен қалай біріктіру керектігін жақсы түсінуі үшін жасалады. Білім алушылардың «жағдай бойынша» жұмыс істеуді үйренуі және өздерінің болашақ қызметінде сыныпта оқу процесін ұйымдастыруға икемді қарауы маңызды [99].

Аустралия тәжірибесі

Инклюзивтік білім беру тәжірибесі жетілген заңнамамен қамтамасыз етілген елдерінің арасында Австралияны ерекшелуге болады. Бұл елде бала жалпы мектепте білім алғанда, инклюзивтік оқыту үрдісі басым болады. Сондай-ақ Австралияның үкіметі инклюзивтік білім беру аясындағы бағдарламаларды жүзеге асыруда және мүмкіндіктері шектеулі балаларды қолдауда, көп елдерден озық тұрады.

1988 жылдан бастап, бірқатар авторлардың зерттеулерінде Австралиядағы білім беру жүйесі қымбат және шығынды, бұл интеграциялаудың тиімділігінің жолындағы кедергілердің бірі болып табылады. Басқа автор инклюзивтік бағдарламалар өте қымбат, алайда мектептердің бұл ресурстарды тиімді пайдалану мүмкіндіктері бар деп ескертеді. Мүмкіндіктері және ерекшеліктері әр түрлі балаларды мектепте оқыту үшін қосымша қаржыландырудың қажеттілігі бұрыннан талқылануда.

Мұғалімдерді және олардың инклюзивтік сыныптардағы балалардың сан алуан түрлі қажеттіліктерін қамтамасыз ету қабілеттерін дайындау тақырыбы Австралиядағы инклюзивтік білім берудегі негізгі мәселелердің біреуі болып табылады. Graham L. және т.б. жүргізген зерттеулерде Викториядағы орта білім мектептерінің мұғалімдері өз бойларынан мүмкіндіктері әр түрлі оқушыларға арналған оқу жоспарын түрлендіруді жүзеге асыру үшін талап етілетін дағдылардың жетіспеушілігін байқады, бұл салада арнайы дайындықтың өте қажеттілігі туралы хабарлады.

Австралия ғалымдары инклюзия тәжірибесін зерттей отырып, мұғалімдердің басым бөлігіне бастауыштан орта мектепке өткен кезде арнайы немесе қосымша білімнің және кіріктірілген оқушыларға арналған оқу жоспарын түрлендіруді жүзеге асыру үшін мамандардың қолдауының қажеттілігін атап көрсетті.

Австралия ғалымдары инклюзия тәжірибесін зерттей отырып, мұғалімдердің басым бөлігіне бастауыштан орта мектепке өткен кезде арнайы немесе қосымша білімнің және кіріктірілген оқушыларға арналған оқу жоспарын түрлендіруді жүзеге асыру үшін мамандардың қолдауының қажеттілігін атап көрсетті.

Ғалымдардың соңғы зерттеулері соңғы 15 жылда түзету мектептерінде оқитын мүмкіндіктері шектеулі балалардың санының біршама артқанын анықтады. Балада мінез-құлықтық девиация болған және оны оқыту кешенді қолдауды қажет еткен жағдайда инклюзиямен ерекше қиындықтар туындайды. Авторлар сегрегацияның өсуі екінші сатыдағы (7-12 сыныптар) мектепке тән екенін көрсеткенімен, бастауыш мектеп директорларының ассоциациясы өздерінің есептерінде осыған қатысты бірінші сатылық (1-6 сыныптар) мектепке арналған жаңа ережелердің жиынтығын әзірлеуге шақырады.

Осы есептердің әрқайсысында қиындықтар мүмкіндіктері шектеулі оқушыларды білім беру үдерісіне қосудың теориясы мен тәжіриесіне байланысты талаптардың жоғары деңгейімен және директорлардың сөздеріне

қарай «көп ресурстарды соруымен» түсіндіріледі. Инклюзивтік білім беруге қатысты НЮУ штатында неге осындай мәселелердің туындайтынын жақсы түсінуі үшін авторлар осы мәселеге қатысты директорлардың көзқарастарын зерттеуден бастады.

Австралиялық мамандар 13 мектеп директорынан алған сұбхаттарын талдау нәтижелерін көрсетті. Мемлекеттік бастауыш мектептерінде мектеп жасындағы балалардың 2\3 оқиды. Олардың 6,7%-ының дамуында бұзылыстары бар, қолдау туралы ережелер қамтитын аңғарымдары бар оқушылар. Білім беру жүйесі қиындықтардың деңгейлеріне қарай олар үшін келесі мүмкіндіктерді қарастырады: оқу мерзімі бойы жалпы білім беру мектебінің әдеттегі сыныптарында оқу, сол мектептің «қолдау көрсетілетін» сыныптарында оқу, түзету мектебінде оқу.

Авторлар әр түрлі мектептердегі жағдайларды қарастыра отырып, мектеп директорының көзқарасымен және мектептік орта жағдайының жиынтығымен, ал бұл білім беру органдарының мектептік үлгерімге қоятын талаптары және ресурстарды бөлудің жүйесі бар, оқушылардың құрамы, оқыту үдерісі мен инклюзивтік қауымдастықты құруға персоналдар мен ата-аналарды тарту деңгейімен анықталатын инклюзияның шынайы жағдайда өтіп жатқаны туралы айтады.

Мүмкіндіктері шектеулі балалармен байланысты мәселелер барлық ұйымдарда, мектептерде кездескенімен, тұрмысы нашар аудандардағы «ерекше қажеттіліктер» көрінісі өте күрделі. Ол жанұялардың әлеуметтік-экономикалық мәртебесімен, олардың этникалық және тіліне қатысты анықталады.

Авторлар нақты мысалдарды сипаттаумен ғана шектелмейді, олар инклюзияның тұжырымдамалық мәнмәтінің мәселелерін де қарастырады. Олар қолжетімділік ұғымын: қолжетімділік өлшемі және қолжетімділік жағдайы деп екі жасаушыға бөледі. Олар ендірген түсініктерін түсіндіру үшін қарапайым мысал келтіреді. Егер балаға жоғары сөреден кітап алу қажет болса, оның қолжетімділігінің өлшемдеріне оның бойы, қол жеткізе алуы немесе биікке секіре алуы жатады. Сонымен бірге орындықтың болуы да қолжетімділікке жатады. Сонымен, инклюзивтік сыныпта оқу үшін оның қолжетімділік өлшеміне оның қабілеттілігінің деңгейі жатса, басқа қолжетімділіктің түріне (орындыққа) түрлендірілген бағдарлама, бейімделген оқу ортасы және т.б. жатады [96].

Хорватия тәжірибесі

Хорватия Республикасының заңнамасы мүмкіндіктері шектеулі оқушыларды жалпы білім беру мектептеріне интраграциялау үдерісін дамытуға көмектеседі. Инклюзивтік білім беру мүмкіндіктері шектеулі оқушыларды ғана емес, сонымен бірге білім алуда әр түрлі қажеттіліктері бар оқушыларды: әр түрле сенсорлық, қимыл-қозғалыстық, коммуникативтік қажеттіліктері бар, этникалық, мәдени тұрғыда әр түрлі, діні, нәсілі бойынша және басқа топ балаларын да кіріктіруді білдіреді.

Хорват мамандарының пікірі бойынша инклюзияның сипатының ерекшелігіне мүмкіндіктері шектеулі тұлғалардың арнайы қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жауапкершілік қоғамға емес, жергілікті қауымға жүктеледі, себебі жергілікті қауым әрбір жеке тұлға өзінің мүмкіндіктерін жүзеге асыруға, сондай-ақ өзінің толық дамуын ала алатын орта болып табылады. Хорватиядағы дамып келе жатқан инклюзивтік білім берудің басты идеясы осымен тұжырымдамаланады.

Мүмкіндіктері шектеулі оқушыларға білім беруге қатысты заңнамалық нормалар Хорватияның конституциясында (1990 ж.), Бастуыш білім беру туралы заңында (№ 59/91, 27/93, 7/96), Білім беру министрлігінің даму мәселелері бар балаларды міндетті түрде педагогикалық тексеру нұсқаулығында (Білім беру және мәдениет журналы, № 2/93), Даму мәселелері бар оқушыларға бастауыш білім беру туралы қаулысында (№ 23/91), Бастауыш мектепке қабылдау туралы қаулысында (№ 13/91), Орта білім беру туралы заңында (№ 19/92, 26/93, 27/93 және 50/95), Оқуда қиындықтары бар оқушыларға орта білім беру туралы қаулысында (№ 86/92), Дамуында үлкен қиындықтары бар оқушыларға білім беруге арналған оқу жоспары мен бағдарламаларда (Білім беру және спорт журналы, № 4/96), Білім беру және спорт министрліктерінің бастауыш және орта мектептердегі даму мәселелері бар балаларға арналған тексеру және емтихан өткізу бойынша нұсқаулықтарында (Білім беру және спорт журналы, № 4/96) өздерінің көріністерін тапты.

Мектепке дейінгі тәрбие 6 айдан 6-7 жасқа дейін жүзеге асады. Мүмкіндіктері шектеулі балаларды балабақшаға қабылдау үшін жеңілдіктер берілген. Хорватияда интеграцияның бірнеше үлгісі бар, мүмкіндіктері шектеулі балалар жалпы балабақшаларға немесе кейбір сабақтар жалпы топта жүргізілетін арнайы топқа бара алады. Жалпы балабақшада білім беру әдеттегі бағдарлама немесе қосымша оңалту бағдарламасы бар бейімделген немесе арнайы бағдарлама бойынша жүреді. Қосымша білім беру қызметтерін мемлекет төлейді (сомасы баланың балабақшада болған уақытына байланысты болады). Күніне 4, 6, 10 сағатқа есептелген тәрбиелеу бағдарламалары болады. Ата-аналар әдетте төрт сағаттық бағдарламаны таңдайды, себебі ондай жағдайда мүгедектігі бар бала қосымша зейнетақы алады, егер бала балабақшаға күніне 4 сағаттан артық барса, онда жанұя бұл қаржылық қолдаудан айырылады.

Бала бастауыш сыныпқа барар алдында, дәрігерден, психологтан, арнайы білім беру және жалпы білім беру мектептерінің мұғалімдерінен құралатын комиссия оның психикалық дамуын бағалайды. Комиссияның бағлау негізінде балаға оның мүмкіндігіне сәйкес бағдарлама бойынша оқыту ұсынылады (жалпы білім беру, бейімделген немесе арнайы) немесе мектеп әзірлеген бағдарлама бойынша сыналатын оқыту үдерісінде жүретін педагогикалық тереңдетілген тексеру тағайындалады. Тексеру бағдарламасы баланың оқу бағдарламасын меңгеру мүмкіндігін анықтауды, баланы қолдау үшін қажетті оқу жұмысын ұйымдастырудың тәсілі мен құралдарын таңдауды, мұғалімнің ата-аналармен ынтымақтастық түрін және бақылау кезеңінің ұзақтығын анықтауды жүзеге асырады. Заңға сәйкес тексерудің ұзақтық мезімі 3 ай, одан кейін оқыту бағдарламасының түрі анықталады.

Оқушының даму бұзылыстарының күрделілігіне қарай мектеп білім беру интеграциясының әр түрлі үлгілерін: толық немесе жартылай (Даму мәселелері бар оқушыларға бастауыш білім беру туралы қаулысы, 1991 ж.) ұсынады. Нормативтік құжаттарда міндетті білім берудегі басымдылық толық интеграциялауға берілуге тиістілігі аталып көрсетілген.

Толық интеграциялау үлгісінде мүмкіндіктері шектеулі балалар әдеттегі сыныптарға қосылады. Әдеттегі сыныптың оқушыларының саны 25 адамнан аспаған жағдайда, сыныпқа мүмкіндігі шектеулі оқушылардың үшеуін ғана қосуға рұқсат етіледі. Интеграциялаудың аталған үлгісіндегі мүмкіндіктері шектеулі балалар жалпы немесе бейімделген бағдарламалар бойынша оқытылады. Бейімделген бағдарлама оқушының даму мен шектелу ерекшеліктерін есеп ала отырып, жалпы білім беру жоспарының негізінде құрылады. Ол көлемі ықшамдалған, аса күрделі емес оқу материалдарын қамтиды, сондай-ақ оқытудың сәйкес келетін бейімделген әдіс-тәсілдерін, құралдарын қолдануды білдіреді. Мүмкіндіктері шектеулі оқушыларға арналған жеке оқу жоспарын мұғалім арнайы білім беру мұғалімімен бірлесе отырып құрайды. Дефектолог мамандардың қосымша көмегі жеке тәсіл немесе арнайы білім беру жұмысымен, сондай-ақ оқушыны оңалту бойынша (арнайы түзете дамыту сабақтары) арнайы сабақтар үдерісінде жүзеге асырылатын білім берудің толық интеграциясын қолдауға мүмкіндік береді.

Толық интеграциялау үлгісінде мүмкіндіктері шектеулі балалар әдеттегі сыныптарға қосылады. Әдеттегі сыныптың оқушыларының саны 25 адамнан аспаған жағдайда, сыныпқа мүмкіндігі шектеулі оқушылардың үшеуін ғана қосуға рұқсат етіледі. Интеграциялаудың аталған үлгісіндегі мүмкіндіктері шектеулі балалар жалпы немесе бейімделген бағдарламалар бойынша оқытылады. Бейімделген бағдарлама оқушының даму мен шектелу ерекшеліктерін есеп ала отырып, жалпы білім беру жоспарының негізінде құрылады. Ол көлемі ықшамдалған, аса күрделі емес оқу материалдарын қамтиды, сондай-ақ оқытудың сәйкес келетін бейімделген әдіс-тәсілдерін, құралдарын қолдануды білдіреді. Мүмкіндіктері шектеулі оқушыларға арналған жеке оқу жоспарын мұғалім арнайы білім беру мұғалімімен бірлесе отырып құрайды. Дефектолог мамандардың қосымша көмегі жеке тәсіл немесе

арнайы білім беру жұмысымен, сондай-ақ оқушыны оңалту бойынша (арнайы түзете дамыту сабақтары) арнайы сабақтар үдерісінде жүзеге асырылатын білім берудің толық интеграциясын қолдауға мүмкіндік береді.

Даму бұзылыстары айқын байқалатын балаларға да толық және жартылай қосылу үлгілерін ұсынады. Соңғысы инклюзивтік білім берудің әр түрлі үлгілеріне сәйкес жүзеге асырылуы мүмкін. Жартылай қосылудың мүмкін болатын үлгілерінің бірі ретінде пән сабақтарының бір бөлігі әдеттегі сыныпта, ал басқа бөліктері арнайы сыныптарда оқытылатын жалпы білім беру мектебінде оқыту ұсынылады.

Басқа үлгі жалпы білім беру мектебі жағдайындағы арнайы сыныпта (бұндай сыныптар 6-10 оқушыдан құралады) оқыту ұсынылады, ал сабақтан тыс уақытындағы әрекеттері әдеттегі сынып оқушыларымен бірге ұйымдастырылады. Үшінші үлгі бойынша жалпы білім беру мектептеріндегі ұзартылған мектептік сағаттармен ұйымдастырылған оқу үдерісі 5-10 оқушыдан құралатын арнайы топтарда (сыныптарда) жүргізіледі.

Оқушыларға қандай да бір мүмкіндік туған жағдайда оқытудың бір үлгісінен басқасына еркін көшу мүмкіндігі берілген. Ақыл-ойы дамымаған оқушылар, аутист балалар, даму бұзылыстары күрделі балалар мектепте 21 жасқа дейін оқи алады. Бұл балаларға қатысты қатал оқу жоспары, оқу бағдарламасы нормаланған сыныптар болмайды. Олар үшін балалардың жеке мүмкіндіктері есепке алынған бейімделген бағдарламалар құрылады.

Заңға сәйкес оқушылар көлікпен тасымалдаумен және оқушылардың жағдайына сәйкес көмекші персоналдың бөлінуімен қамтамасыз етіледі. Мүмкіндіктері шектеулі оқушыларға оқушының дамуындағы ауытқушылықтардың зардабын төмендетуге арналған қосымша білім беру және немесе оңалту жұмыстарын қамтитын арнайы көмек ұсынылады.

Сонымен, заңнама мүмкіндіктері шектеулі оқушыларға білім беру үдерісінің әр түрлі мүмкіндіктері мен ұйымдастыру түрлерін ұсынады, бұл әрбір оқушыға өзінің қабілетіне сәйкес және оны дамытуға ынталандыратын білім беру үлгісін табуға және ашық әлеуметтік қоғамда көмір сүруге дайындауға мүмкіндік береді.

Хорватияда орта білім міндетті болып табылмайды, сондай-ақ бұл мүмкіндіктері шектеулі оқушыларға да қатысты болады. Конституцияға (1990) сәйкес орта білім жоғары білім сияқты оқушылардың қабілеттеріне сәйкес барлық оқушылар үшін тең жағдайда қолжетімді. Оқушылар орта білім ұйымдарына орта мектептің бірінші сыныбына кандидаттарды таңдау Білім беру министрлігінің жыл сайынғы Орта білім беру туралы заңының негізіндегі өлшемге сәйкес қабылданады. Бұл Заңда мүмкіндіктері шектеулі оқушыларды тікелей (яғни түсу етихандарынсыз, ата-анасының өтініші бойынша) қабылдау туралы да айтылған. Тікелей қабылдау туралы шешім (оқушыны мектепке қабылдаудағы) Аймақтық білім беру департаментінің, әлеуметтік қызметтердің, оқытуды ұсынған басқа да құжаттарға сәйкес жүзеге асырылады.

Хорватиядағы білім беру жүйесі Винко Бек (көру қабілетінің бұзылыстары бар тұлғаларға арналған), Голяк (тірек-қимыл аппараттарының бұзылыстары

бар тұлғаларға арналған), СУВАГ (есту қабілетінің бұзылыстары бар тұлғаларға арналған) сияқты орталықтардың болуымен ерекшеленеді. Бұл орталықтардың мамандары үлкен зерттеу жұмыстарын жүргізеді, сондай-ақ жалпы білім беру мұғалімдеріне кеңес береді, балалармен арнайы сабақтар жүргізеді. Даму бұзылыстары ауыр оқушылар аталған орталықтарда білім алады.

Сонымен бірге, мүмкіндіктері шектеулі тұлғаларды жалпы білім беру үдерісіне қосуға қатысты барлық мәселелер шешімін тапты деп айтуға болмайды. Хорватияда арнайы білім беру ұйымдарының әлеуеттері пайдаланылатынын айтып өту керек, бұл ұйымдар ресурстық орталықтар мәртебесін алған және мүмкіндіктері шектеулі интеграцияланған балаларды қолдау, кадрларды дайындау, инклюзивтік білім беруді әдіснамалық қамтамасыз етуді құру бойынша үлкен жұмыстар жүргізеді [96].

Белоруссия тәжірибесі

Белоруссиядағы адам мен қоғамның дамуы үшін жағдай тудыратын әлеуметтік жүйені білім берудің жаңа құндылығы деп қабылдау интеграциялау үдерісін дамытуға үлкен үлесін тигізді. Арнайы білім беру мекемелері мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеуді ғана жүзеге асырмайды, сонымен бірге, олар осы санаттағы тұлғаларды толық әлеуметтендіру мен қоғамға интеграциялауға бағытталған. Интеграция елдегі арнайы білім беруді дамытудың жетекші бағытына айналуда.

Белорусь Республикасындағы «Бала құқығы туралы» заңда қабылданатын әрекеттердің негізгі бағыттары белгіленген: мемлекет мүгедек балаларға, ақылойы дамымаған немесе дене бітімінде даму бұзылыстары бар балаларға арнайы медициналық, дефектологиялық және психологиялық ақысыз көмекке, атааналарға оқу мекемесін, негізгі және кәсіптік білім беруді таңдау мүмкіндігіне, олардың мүмкіндіктеріне сәйкес жұмысқа орналастыруға, әлеуметтік оналтуға, олардың жарамдығын қамтамасыз ететін жағдайдағы толық құнды өмірге, қоғам өміріне белсенді қатысуға көмек көрсетуге кепілдік береді.

1995 жылы «Психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларды интеграциялық оқыту туралы уақытша ережелер» қабылдануымен оларды әдеттегі балалармен бірге оқытуға және оларды оқшаулауды жеңуге арналған бірыңғай білім беру кеңістігін құру үшін дайындықтар жасалды. Бұл міндеттерді табысты шешу үшін бастауыш сынып мұғалімдерінің барлығы екінші, дефектологиялық білім алуға тиісті.

Белоруссияда мектеп жасындағы балаларды оқытудың кіріктірілген үш түрі (үлгісі) анықталды және мемлекеттік қолдау көрсетілді

1. Жалпы білім беру жанындағы арнайы сыныптар. Оларда психофизикалық дамуында әр түрлі ауытқушылықтары бар балалар оқиды. Оқытуды ұйымдастырудың бұл түрі сыныптан тыс жұмысты арнайы мектеп (мектеп-интернат) жағдайына қарағанда, интеграциялық кең көлемде ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

2. Интеграциялық оқыту сыныптары. Сыныпта даму бұзылыстары бір текті балалар оқи алады. Арнайы сыныптарды және интеграциялық оқыту сыныптарын құру үшін мектептегі түзете дамыта оқу үдерісін ұйымдастыру және жағымды түзіммен қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін білікті мамандар, қажетті жағдайлар мен құрал-жабдықтардың болуын талап етеді.

3. Оқыту түріндегі арнайы ұйымдастырылған түзете педагогикалық сабақтандыру. Бұл түр шағын мектептерде оқитын, психофизикалық ерекшеліктері бар балаларға және оқуда үлгерімі нашар және тұрақты атқарымдық өзгерістерді білдіретін ұзақ аурудан кейінгі уақытша көмекті қажет ететін балаларға арналған. Түзете педагогикалық көмектің мазмұны мен көлемі оқушының жеке қажеттіліктеріне тәуелді болады. Көмек жүйелі, тұрақты немесе ұзақ уақытқа емес, дүркін-дүркін көрсетілетін түрде болуы мүмкін. Дефектолог мұғалім баламен баланың қабілетін дамытуға және ондағы

бар даму ауытқушылықтарын түзетуге бағытталған жеке бағдарлама бойынша сабақ жүргізеді. Өтем қабілеттерін дамыту – мүмкіндігі шектеулі баланы заманауи қоғам өміріне бейімдеудің міндетті талабы болып табылады.

Белоруссия мамандарының бақылаулары бойынша білім беру интеграциясының табыстылығы оқу-тәрбиелеу үдерісінің әлеуметтік бағыттылығының дұрыс ұйымдастырылуына, баланың психофизикалық бұзылыстарының түрі мен айқындығының есепке алынуына тәуелді болады.

Белоруссияда заманауи жағдайда білім беру интеграциясының табыстылығын және арнайы мектептердің қатар өмір сүруінің қажеттілігін мойындайды. Арнайы білім беру жүйесінің икемділігі мүмкіндіктері шектеулі балалардың сан алуан түрлі мұқтаждықтары мен қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, арнайы және жалпы білім беруді байланыстыратын, сәйкес білім беру қызметтерімен қамтамасыз ететін, даму бұзылыстарын түзететін және мектеп бітірушілерді қоғамға табысты кіріктіретін интеграциялау жүйесі көлеміндегі әлеуметтік оқытуды күшейтуді ұсынады[96].

Инклюзивті білім беруді дамыту тақырыбы негізгі тақырып ретінде 2008 жылғы қарашада ЮНЕСКО қамқорлығымен Женевада өткен Білім министрлерінің халықаралық конференциясының 48-сессиясында қаралды.

Минск қаласында 2008 жылғы 12-14 Желтоқсанда МГИРО базасында Ресей, Армения өкілдерінің, Минск қалалық білім беруді дамыту институтының, Ұлттық білім беру институтының қызметкерлерінің және ЕҚЫҰ мен ЮНЕСКО өкілдерінің қатысуымен «Инклюзивті білім беруден инклюзивті қоғамға» халықаралық семинары өткізілді. Семинар барысында 3 секция жұмыс жасады: 1. Интеграцияланған білім беруді дамытудың тәжірибесі мен перспективалары; 2. Жетім және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды әлеуметтік инклюзиялау; 3. Инклюзивті білім беруді дамытуды ғылыми-әдістемелік және кадрлық қамтамасыз ету. Қатысушылар Армения, Беларусь, Ресей және басқа елдерде қолданылатын инклюзивті білім берудің стратегиялары, мазмұны, нысандары мен әдістерін, мамандарды даярлау және қажетті ақпараттық және әдістемелік материалдарды әзірлеу мәселелерін талқылады.

Беларусь Республикасында инклюзивті білім беру идеяларын жүзеге асырудағы барлық күш-жігер білім беру процесіне қатысушылардың құқықтары мен міндеттерін бекітетін нормативтік-құқықтық базамен қамтамасыз етіледі. Олардың ішіндегі ең маңыздылары: Беларусь Республикасының Конституциясы, Беларусь Республикасының заңдары – «Бала құқықтары туралы»; «Білім туралы»; «Психофизикалық даму (арнайы білім) ерекшеліктері бар адамдардың білімі туралы»; «Жалпы орта білім туралы»; «Беларусь Республикасындағы тілдер туралы»; РБ Президентінің 24.11.2006 ж. № 18 «Қолайсыз отбасылардағы балаларды мемлекеттік қорғау жөніндегі қосымша шаралар туралы» Жарлығы; РБ Президентінің «Жалпы орта білім берудің жекелеген мәселелері туралы» 2008 жылғы 17 шілдедегі № 15 Жарлығы.

Конституцияның ең жоғары заңды күші бар. Мемлекеттік органдардың заңдары, жарлықтары, жарлықтары және басқа да актілері Беларусь Республикасының Конституциясы негізінде және соған сәйкес шығарылады. Бұл нормативті негіз Беларусь Республикасының Білім беру саласындағы құқықтық реттеу (15, 17, 49, 50-баптар). 49-бапта «Әркімнің білім алуға құқығы бар. Жалпы орта және кәсіптік-техникалық білім берудің қолжетімділігі мен тегіндігіне кепілдік беріледі. Орта арнайы және жоғары білім әркімнің қабілетіне сәйкес барлығына қол жетімді. Әрбір адам мемлекеттік оқу орындарында конкурстық негізде тегін тиісті білім ала алады» келтірілген.

Білім туралы заңда қамтамасыз етілетін білім алу құқығының мемлекеттік кепілдіктері көрсетіледі:

білім беру жүйесінің білім беру мекемелері желісін дамыту;

мемлекеттік білім беру мекемелерінде тегін білім алу үшін әлеуметтік-экономикалық жағдайлар жасау;

ескере отырып, білім алу үшін жағдай жасау

білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) жеке қажеттіліктері, қабілеттері мен сұраныстары; білім алудың алуан түрлі нысандарының, білім беру мекемелері үлгілерінің болуы;

психофизикалық даму ерекшеліктері бар адамдарға білім алу және әлеуметтік бейімдеу үшін қажетті жағдайлар жасау;

ақылы білім алу мүмкіндігін беру.

«Беларусь Республикасындағы білім туралы» заңда (10-тарау, 38 және 39-баптар) алғаш рет біздің республикамыздың арнайы білім беру жүйесінің қазіргі модернизациясын ескере отырып, дамуы бұзылған балалардың әртүрлі санаттарындағы арнайы білім берудің сараланған мемлекеттік жүйесін құру бекітілген. Екінші жағынан, «Бала құқықтары туралы», «Беларусь Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы», «Психофизикалық даму ерекшеліктері бар адамдарды оқыту (арнайы білім беру) туралы» заңдар бұзушылықтардың дәрежесі мен сипатына қарамастан барлық балаларға білім алуға тең құқықтардың кепілдігін қамтамасыз етті.

Баланы аяушылық пен қайырымдылықтан емес, қоғамның мүддесі үшін, нормативтік құжаттарды басшылыққа ала отырып, білім беру процесіне «қосу» идеяларын жүзеге асыру маңызды. Сонда шынымен сапалы нәтижелер алынады.

Білім берудегі инклюзивті тәсіл мыналарды болжайды: әртүрлілікті құрметтеу, түсіну және қамтамасыз ету (білім беру жүйесінің қызметі, мектептер мен мұғалімдер оқушылардың жеке қажеттіліктері мен үміттеріне жауап береді), сондай-ақ барлық оқушыларға жалпы білім беру мекемелеріне нақты тең қол жеткізуді қамтамасыз ету.

Инклюзивті білім берудің түпкі мақсаты – білім беру ортасын демократияландыру және сапалы білім беру мен барлық балаларды әлеуметтендіру үшін мүмкіндіктер жасау.

Беларусь Республикасының мектептегі білім беру жүйесінде инклюзивті білім берудің аймақтық моделін дамыту (Минск қаласының білім беру жүйесінің мысалында) келесі кезеңдерді жүзеге асыруды қамтиды:

Бірінші кезеңде балалардың неғұрлым осал санаттарының, оның ішінде оқуда қиындық көріп жүрген балалардың, мүгедек балалардың, психофизикалық даму ерекшеліктері бар балалардың, девиантты мінез-құлықты балалардың, тілдік және мәдени айырмашылықтары бар мигрант балалардың, жетім балалардың, толық емес отбасылардан шыққан балалардың, әлеуметтік-экономикалық мәртебесі төмен отбасылардың (Минск әлеуметтік-экономикалық проблемалар ғылыми-зерттеу институтымен бірлесіп) білім беру процесіне толық қатыспауының және әлеуметтік оқшаулануының ықтимал себептері зерделенді және талданды.

Ресми статистикалық және ғылыми дереккөздердің деректері жалпы мақсаттағы білім беру мекемелерінде психофизикалық даму ерекшеліктері бар балалар санының өсіп келе жатқанын көрсетеді: саңырау, нашар еститін, зағип, нашар көретін, сөйлеу қабілеті нашар, оқуда қиындық көретін, тірек-қимыл аппараты бұзылған, ақыл-ой кемістігі бар балалар.

Жалпы білім беру мекемелерінде ОПФР бар балалар саны өсуде. Минск қаласында арнайы мектепке дейінгі және мектеп мекемелеріне баратын ЕБҚ бар 18 мыңнан астам бала; арнайы топтар (сыныптар); ТПККП (түзету-педагогикалық көмек көрсету пункті); интеграцияланған оқыту топтары (сыныптары).

Мүмкіндігі шектеулі балалар санының көбеюіне әкелетін себептер белгілі. Олар қоғамның қазіргі өмір сүру жағдайымен алдын - ала анықталған және көбінесе белгілі бір экономикалық, демографиялық, экологиялық және әлеуметтік сипаттағы салдары болып табылады. Сонымен бірге, ЕБҚ бар балалар санының өсуінің себептерінің бірі уақтылы және білікті көмектің болмауы деп саналуы керек. Бұл мәселені шешу үшін кадрлар қажет екені анық.

Қазіргі жағдайда Беларусь Республикасында интеграцияланған профильдегі арнайы мекемелер мен білім беру құрылымдарын оңтайландыру және дамыту жолдары анықталған. Психофизикалық даму ерекшеліктері бар баланың тұрғылықты жері бойынша білім беру қызметтерін ұсыну басымдық болып табылады.

Арнайы білім беру жүйесін одан әрі дамыту өмірдің алғашқы күндерінен бастап Даму немесе қауіп-қатер тобы бұзылған балаларды ерте анықтау және ерте көмек көрсету; интегративті білім беру қызметтерін дамыту арқылы балалардың даму ерекшеліктері мен қарапайым балалардың өзара іс-қимыл шекарасын кеңейту бағытында болжанады.

2009 жылы Беларусь Республикасында 53 арнайы мектеп-интернат; 142 ТДМОО (түзете-дамыта оқыту және оңалту орталықтары); 183 арнайы сынып, 5833 интеграцияланған оқыту сыныбы жұмыс істеді, онда 12 мыңнан астам ЕБҚ бар оқушы; 2313-ТПККП (түзету-педагогикалық көмек көрсету пункттері) білім алды. 119893 баланың ерекше қажеттіліктері бар. Жалпы білім беретін

мектептерге психофизикалық даму ерекшеліктері бар оқушылардың жалпы санының 60%-ы интеграцияланған.

2009 жылы қалада 8 арнайы мектеп және мектеп-интернат, 10 түзету-дамыту оқыту және оңалту орталығы, 32 арнайы сынып және 281 біріктірілген оқыту және тәрбиелеу сыныбы жұмыс істеді.

Беларусь Республикасындағы ең өткір әлеуметтік-экономикалық және психологиялық-педагогикалық проблемалардың бірі – әлеуметтік жетімдік мәселесі-балалар тірі ата-аналарымен Ата-анасыз қалатын құбылыс. Отбасы-бұл әр баланың өмірі мен дамуы үшін табиғи және оңтайлы орта. Бұл шындық ата-анасының қамқорлығынан айырылған балаларға қатысты мемлекеттік әлеуметтік саясаттың негізгі бағытын анықтайды: бала отбасында болуы керек. Өкінішке орай, елімізде ата-анасының қамқорлығынсыз қалған 32551 бала бар, олардың 86%-ы әлеуметтік себептер бойынша ата-анасынан айырылды.

Қоғам мен мемлекет жетім балалардың өмір сүруіне қолайлы жағдай жасау үшін бірқатар күш салуда. 2001 жылдан бастап республикада «Беларусь балалары» Президенттік бағдарламасы жұмыс істейді. Оның «Жетім балалар» шағын бағдарламасы ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың проблемаларын шешу жөніндегі іс-шараларды қамтиды.

«Беларусь балалары» Президенттік бағдарламасына сәйкес кәмелетке толмағандар арасындағы отбасылық проблемалар мен әлеуметтік жетімдіктің алдын-алу бойынша әлеуметтік-құқықтық және психологиялық-педагогикалық жұмыстарды жетілдіру үшін Беларусь Республикасының Білім беру жүйесінің құрылымында балалар әлеуметтік баспанасы бар әлеуметтік-педагогикалық орталықтар құрыла бастады. Беларусьсияда осындай 20-ға жуық мекеме бар, елордалық аймақта-9. Балалардың әлеуметтік баспанасы қадағалаусыз қалудың алдын алуды жүзеге асырады, әртүрлі нысандарымен және бейімсіздік дәрежесімен кәмелетке толмағандарға әлеуметтік көмек пен оңалтуды қамтамасыз етеді, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар қатарынан оқу-тәрбие және оқу орындарының кәмелетке толмаған түлектерін әлеуметтік бейімдеуді жүзеге асырады. Балалар әлеуметтік баспанасы бар әлеуметтік-педагогикалық орталықтың жұмыс істеуінің оң нәтижесіне ықпал ететін маңызды фактор материалдық-техникалық база, тұрмыстық және басқа да қызметтердің бүкіл кешенінің сапасы, абаттандыру деңгейі, эстетикалық безендіру, балаларды күтіп-бағу және ата-аналарға қызмет көрсету үшін қажетті ресурстармен қамтамасыз ету болып табылады.

Екінші кезеңде инклюзивті білім берудің отандық және шетелдік тәжірибесі, оның ішінде инклюзивті білім беру саясатын әзірлеу және жүзеге асыру тәжірибесі; нормативтік-құқықтық база; оқыту мен тәрбиелеудің, Мектептегі көшбасшылық пен менеджменттің мазмұны, нысандары мен әдістері талданатын болады.

Көбінесе, инклюзивті білімге деген теріс көзқарас адамдар практикада инклюзияның оң рөлін көре алатын кезде өзгереді. Жобаны іске асыру аясында адамдарға өздерінің жасырын сенімдері мен құндылықтарын түсінуге көмектесу міндеті тұр. Инклюзивті білім беруді жүзеге асыру Моделі тұрақты

болуы үшін белгілі бір уақытта бұл сенімдер мен құндылықтар ашық және нақты тұжырымдалуы керек. Инклюзивті білім берудің негізгі құндылықтарын барлық мәдениеттерден, философиялық жүйелер мен діндерден табуға болады, олар адам құқықтары туралы халықаралық құжаттардың көптеген негізгі баптарында көрсетілген.

Мұндай құндылықтарға мыналар жатады:

- өзара сыйластық;
- төзімділік;
- өзін қоғамның бір бөлігі ретінде сезіну;
- Дағдылар мен таланттарды дамыту үшін мүмкіндіктер беру нақты адамның;
- өзара көмек;
- бір-бірінен үйрену мүмкіндігі;
- өзіне және қоғамдастықтағы адамдарға көмектесу мүмкіндігі.

2009 жылғы қаңтарда Минск қалалық білім беруді дамыту институтының (әдістемелік портал) сайтында отандық және халықаралық тәжірибені ескере отырып, инклюзивті білім беруді дамыту мәселелері бойынша электрондық ресурстық пакет, оның ішінде негізгі терминдердің глоссарийі әзірленіп, ұсынылды. Сондай-ақ, нормативтік-құқықтық базаны зерделеу, инклюзивті білім берудің негізгі мәселелері бойынша теориялық және практикалық білім беру материалдарын әзірлеу жоспарлануда (ұлттық білім беру институтымен бірлесіп).

Инклюзивті білім беруді ақпараттық қолдауды ақпараттық ресурстар жүйесі арқылы жүзеге асыру жоспарлануда:

1. Осы тақырып бойынша әдістемелік порталда, ата-аналар клубының жұмысының көрінісі ретінде инклюзия мәселелері бойынша ата-аналар форумында бөлім құру, жалпы қалалық интернет-жиналыстардың тақырыптарына қосу;

2. «Минск мектебі бүгін», «Елордалық білім бүгін» қалалық журналдарында инклюзивті білім беру бойынша материалдарды жариялау үшін жеке бөлім ұйымдастыру.

Жобаны PR-қолдау моделін құру және маркетингтік зерттеулер жүргізу қоғамның әртүрлі типтері арасында инклюзивті білім беру мәселелеріне оң көзқарас қалыптастыру үшін ұзақ мерзімді PR-компаниялар жүйесін дамытуды көздейді.

Үлкен мәнге ие болады:

- маркетингтік зерттеулер,
- мақсатты топтарды анықтау және зерттеу,
- пиар-акцияларды әзірлеу және сату,
- әртүрлі мақсатты топтар бойынша қоғамдық пікір динамикасын бақылау

(Минск әлеуметтік-экономикалық проблемалар ғылыми-зерттеу институтымен бірлесіп).

Әлеуметтік жобалау, оның ішінде:

1-деңгей: білім беру жүйелерін басқарудың қазіргі заманғы әдістерін әзірлеу (жаңа педагогикалық кәсібилікті қалыптастыру /әлеуметтік мәселелерге шыға отырып, әртүрлі субмәдениеттер өкілдерімен диалог жүргізе білу; жұмыста антропотехникалық, коммуникациялық, ақпараттық коммуникациялық технологияларды пайдалану);

2-деңгей: ашық әдістемелік іс-шаралар жүйесі (конференция, конкурстар, интернет-форумдар) арқылы өңірлік жобалауды іске асыру;

3-деңгей: балалар-ересектер жастар келіссөз алаңдарын құру (жастар парламенті, балалар агенттіктері, дублерлер жүйесі, балалар-ересектер зерттеу жұмысы);

4 деңгей: Әлеуметтік дизайнды акциялар, жобалар арқылы жүзеге асыру;

5-деңгей: өңірлік проблематиканы талқылау (жастардың билік, бизнес, өндіріс, ғылым, мәдениет, білім беру салаларындағы келіссөз алаңдарын пайдалану).

Үшінші кезеңде инклюзивті білім беруді дамыту бойынша ұсынымдар, оның ішінде жалпы білім беретін мекемелерде инклюзивті орта құру және білім беру процесіне толыққанды тарту және әлеуметтік интеграциялау мақсатында оқушылардың неғұрлым осал топтарымен жұмысты ұйымдастыру бойынша ұсынымдар әзірленеді және шығарылады.

Төртінші кезеңде мектеп басшыларымен және мұғалімдерімен әзірленген ресурстар мен ұсынымдарды педагогикалық практикада пайдалану мәселелері бойынша оқыту семинары өткізіледі. Мектептерге проблемалық курстар, консультациялар және жергілікті жерлерде семинар-практикумдар өткізу нысанында, сондай-ақ ұлттық білім беру институтының сайтында ұйымдастырылатын электрондық форум арқылы ғылыми-әдістемелік қолдау көрсетілетін болады.

Бесінші кезеңде елімізде және ТМД өңірінде инклюзивті білім берудің үздік тәжірибесін тарату мақсатында инклюзивті білім беру мәселелері бойынша халықаралық конференция дайындалып, өткізіледі.

Жобаны іске асыру барысында электрондық ресурстық пакет құру негізінде инклюзивті білім беруді дамытудың халықаралық тәжірибесін зерделеу, жинақтау және пайдалану үшін неғұрлым кең мүмкіндіктер ұсынылатын болады.

Минск қаласының білім беру жүйесінің педагог қызметкерлері мен басшы кадрларының біліктілігін арттыру моделі Минск қалалық білім беруді дамыту институтының базасында педагогикалық қоғамдастықпен курстық жұмыс; курсаралық жұмыс, ашық іс-шаралар жүйесі арқылы жүзеге асырылатын болады.

Өңірдің жалпы білім беретін мекемелерінде инклюзивті білім беруді дамыту бойынша ғылыми-әдістемелік ұсынымдар әзірлеу мұғалімдердің, мектеп басшыларының және білім беру органдары қызметкерлерінің инклюзивті білім беруді дамыту мәселелеріндегі құзыреттілік деңгейін арттыруға мүмкіндік береді, ал бұл өз кезегінде білім беру ортасын демократияландырады және сапалы білім беру мен балалар мен жастардың

неғұрлым осал санаттарын әлеуметтендіру үшін неғұрлым кең мүмкіндіктер жасайды [100].

Молдова тәжірибесі

Соңғы жылдары Молдова Республикасының білім беру жүйесінде инклюзивтік білім беру үгілерін алға жылжыту мақсатында көптеген қадамдар жасалды. Инклюзиялық тәжірибе азаматтық қоғам, сондай-ақ кейбір педагогикалық кадрлар, еріктілер мен ата-аналардың жағынан көрсетілген құлышыныстың арқасында бірқатар табыстарға жетті.

Осыған байланысты Молдова Республикасының үкіметінің Молдова Республикасында инклюзивтік білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын қабылдауы мемлекеттік органдардың инклюзивтік білім беруді ұлттық және жергілікті деңгейде дамытуды қамтамасыз етуге қатысты жауапкершілік алуын білдіреді.

Осы бағдарламаға сәйкес инклюзивтік білім беру кооперацияға, серіктестікке, әлеуметтік білім беруге және жеке тұлғалық қатынастарға назар аударылатын жаңа бағытты білдіреді. Білім беру ұйымдарының мақсаты, міндеттері және түрлері, қандай да бір әр түрлі себептерге байланысты шеттетілген немесе білім беру бағдарламасы мен оны жүзеге асыруға қосу үдерісінен шығып қалған балалардың, жастардың және ересектердің құқықтарын сақтауға қатысты ұлттық саясаттың ережелері қарастырылды.

Инклюзивтік білім беру балалардың сан алуан түрлі мінездемесіне және оларға сәйкес білім беру қажеттіліктеріне жауап беруге және жалпы білім беру жүйесінің аясындағы интеграциялау негізінде балалармен жастарға сапалы білім беру үшін білім беру жүйесін үздіксіз өзгерту мен бейімдеуді қарастырады.

Инклюзивтік білім берудің нормативтік базасы Keystone Moldova әзірлеген, Мүмкіндіктері шектеулі балаларға инклюзивтік білім беру әдіснамасына сәйкес дамыған.

Keystone Moldova әдіснамасы инклюзивтік білім беруді ендірудің келесі кезеңдерін ұсынады:

- білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балаларды жіктеу;
- Мектепшілік көп бейінді комиссия құру және жанұялық білім беру ортасын бағалау, бастапқы бағалау және кешенді бағалау, ЖДБ әзірлеу;
- инклюзия үдерісінде балалар мен жанұяларға көмек көрсету;
- инклюзиялық ортаны әрбір мектептен педагогикалық кадрларды, көмекші педагогтарды, көп бейінді комиссияның мүшелері мен орталықтардың үйлестірушілерін оқыту; ата-аналардың, сыныптастары мен қоғам мүшелерінің назарын аудару арқылы дамыту;
- мүмкіндіктері шектеулі балаларға инклюзивтік білім беруді мониторингілеу мен бағалау.

Әдіснаманың ережелеріне сәйкес Инклюзивтік білім беру мекемелерінің қызмет істеу стандарттары мен типтік ережелері әзірленді

реже бойынша білім беру, мониторингілеу және бағалау және т.б. ақпараттандыру, құжаттандыру, сабақтандыру, білім беру бойынша жекелендірілген жоспарларды жобалау және әзірлеу бойынша арнайы қызмет көрсететін, мүмкіндіктері шектеулі балаларды білім алудағы қолжетімділікпен қамтамасыз ететін әрекеттердің институционалдық ортасы болып табылатын Мектепшілік көп бейінді комиссия инклюзивтік білім беруді ендіруде үлкен рөл атқарады.

Сондай-ақ инклюзивтік білім беру мекемелерінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды білім беру және әлеуметтік инклюзияда қолдау бойынша қызметтерді көрсететін білім беру қызметтері (көмекші педагог, психолог, педагог және т.б.) әрекет етеді.

Ережелерге сәйкес мүмкіндіктері шектеулі балаларға білім беру үдерісі көмекші педагогтың қолдауымен жүзеге асырылады. Мүмкіндіктері шектеулі оқушылар Мектепшілік көп бейінді комиссия әзірлеген және бекіткен қысқартылған бағдарлама бойынша оқи алады.

Инклюзивтік жалпы білім беру мекемесінің қызмет істеу стандарттары инклюзивтік білім беруді ендіру бойынша нормативтік негізді құрудағы маңызды құжаттардың бірі болып табылады. Стандарттар Молдова Республикасының инклюзивтік жалпы білім беру мекемелері үшін міндетті норма болып табылады, олардың қолданылуы инклюзивтік білім беру үдерісінің ең төменгі міндетті сапа деңгейімен қамтамасыз етуге кепілдік береді.

Стандарттың инклюзивтік жалпы білім беру мекемелерінің қызмет істеуін анықтайтын жеті көрсеткіші бар, олар: инклюзия; тиімділік; ден саулық; қауіпсіздік пен қорғау; қаржылық қаражаттар; адамдық ресурстар; дене ресурстары; мектеп пен қауымдастықтың арасындағы қатынас.

Әрбір стандартқа инклюзивтік жалпы білім беру мекемелерінің белгілі бір сипаттамасына қол жеткізуге бағытталған нақты сапалы көрсеткіштер сәйкес келеді.

Стандарттар мектептік мекемеге инклюзивтік білім беруді дамыту жолын көрсететін, барлығын қамти алатын ресурс болып табылады. Сонымен бірге, мектептің пікірі бойынша жалпы бастауыш және орта білім беру мекемелері үшін баланың жеке ерекшелігін (жобалау кезеңінде) есепке алатын, жақын арада әзірленген сапа стандарты белгілі бір салалар мен белгілер бойынша тәжірибеде жүзеге асатын Білім беру инклюзиясының көрсеткіші болып табылады.

Стандарттардың рөлі:

- қызмет істеуді қамтамасыз ету мақсатында жалпы құқықтық негізді белгілеу;
- инклюзивтік жалпы білім беру мекемелері;
- инклюзивтік жалпы білім беру мекемелерінің өз нәтижелерін тәуелсіз анықтаудағы өзін-өзі бағалау үдерісінде бағдарлауы және берілген нәтижелерді жақсартуға тиісті салаларды анықтауы;

- өздік бағалау туралы институционалдық есептері құрастыруға арналған негізді ұсыну;
- оларды сыртқы бағалау үшін негіз ретінде пайдалану [100].

1994 жылы республика Парламенті Молдова Республикасының Конституциясын қабылдады, онда барлық азаматтар үшін шектеусіз және кемсітусіз білім алу құқығы жарияланды.

Нарықтық экономикаға көшу әлеуметтік-экономикалық өмірдің барлық салаларында өзгерістер тудырды, Молдавия мемлекетінің дамуындағы маңызды фактор ретінде білім беру жүйесін модернизациялауға бастамашылық етті. Бұл, ең алдымен, білім беру жүйесін демократияландыру және ізгілендіру идеяларын жүзеге асыруда көрінді, бұл 1995 жылы Молдова Парламенті қабылдаған «Білім туралы» заңда көрініс тапты.

«Білім туралы» Заңның ережелерін іске асыру 2003 жылғы 4 сәуірде Республика Үкіметі бекіткен Strategia națională «Educație pentru toți» мемлекеттік бағдарламасында, сондай-ақ республиканың білім беру жүйесінің қазіргі және болашағына қоғамның талаптарын қамтитын басқа да нормативтік құжаттарда көрсетілген.

Деполитизация, білім беруді орталықсыздандыру сияқты тенденциялар білім беру институттарын реформалау мәселелерін талқылауда педагогикалық қоғамдастықтың белсенділігіне тікелей әсер етті.

Жалпыеуропалық тенденциялар мен нормаларға сәйкес болуға деген ұмтылысты атап өткен жөн, бұл білім беру жүйесінің мазмұны мен ұйымдастырылуында (менеджмент, қаржыландыру, курикулумдар, оқулықтар, дидактикалық материалдар, бағалау және бақылау) тән өзгерістерге әкелді.

Республикада гимназиялар, лицейлер, кәсіби поливалентті мектептер, колледждер, университеттен кейінгі білім беру мекемелері құрылды.

Білім беруді реформалауға бірқатар халықаралық құжаттар негіз болды. Олардың бірі – Бала құқықтары туралы Конвенция-отбасының, ана мен баланың әлеуметтік құқықтарын қорғауға қатысты басқа да құжаттармен бірге Молдова ратификациялаған құжат. 1994 жылдан бастап біздің республикада баланың психикалық және физикалық денсаулығын қамтамасыз етуге «Балалардың құқықтары туралы» Заңмен кепілдік берілген, онда ата-анасының қамқорлығынсыз қалған және қиын өмірлік жағдайларға тап болған балалар мемлекеттің қорғауына алынды. Бұл құжатта мүгедек балаларға, олардың білім беру қажеттіліктерін жүзеге асыру саласындағы құқықтарына ерекше назар аударылады.

2001 жылғы 3-5 желтоқсан аралығында Кишиневте «Барлығына арналған білім» Ұлттық конференциясы өтті, оған қатысушылар Молдова Республикасының азаматтардың барлық санаттары үшін білім беруді жетілдіру бағытындағы басымдықтарын анықтады, ұлттық консилиум құрылды және «Барлығына арналған Білім» ұлттық Стратегиясын орындаудың ең аз мерзімдері белгіленді.

Осы құжатта анықталған бағыттардың бірі-ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру жүйесіне біріктіру. Осыған байланысты түзету сыныптарын, логопедиялық орталықтарды, отбасылық типтегі үйлерді, күндізгі орталықтарды құру бойынша іс-шаралар қабылданды, ерекше қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беретін мектепке қосуды қамтамасыз ететін психологиялық-педагогикалық қызметтердің тізімі кеңейтілді.

Бірақ бұл жаңашылдықтар ата-аналар мен педагогикалық қоғамдастықтың толық қолдауын таппады. Балаларды ақыл-есі кем, сондай-ақ күрделі психофизикалық ақаулары бар балаларды біріктіру әрекеттері қоғам арасында ерекше дұшпандық тудырды. Олардың басты дәлелі-мемлекеттік бюджетте ресурстардың болмауы.

Сонымен бірге, Үкімет СОРОС, UNICEF, ЮНЕСКО, бала құқықтарын ақпараттандыру және құжаттандыру орталығы және т.б. сияқты ұлттық және халықаралық ұйымдармен бірлесіп, «Баршаға арналған Білім» ұлттық стратегиясының негізгі ережелерін дәйекті түрде жүзеге асырды, онда қағидаттардың бірі – ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды бұқаралық мектепке интеграциялау. Бұл ретте республикадағы білім беруді жалпыеуропалық білім беру жүйесіне интеграциялауға бағыт алынды. Бұл қызмет бағыттарының бірі-ерте жастан бастап сапалы білімге қол жеткізу, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балалар. Бұл үдерісті мониторингілеу өлшемдерінің арасында – «жалпы білім беретін мектепке интеграцияланған балалар саны», «баламалы білім беру қызметтері жүйесімен қамтылған балалар саны», «білім беру жүйесімен қамтылмаған балалар саны».

Инклюзивті білім беру саласындағы ұлттық саясат келесі үкіметтік құжаттарда көрініс табады:

- «Баршаға арналған Білім» ұлттық стратегиясын жүзеге асыру жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспары (2004-2008);

- Білім беру жүйесін жаңғырту жөніндегі 2005-2009 жылдарға арналған бағдарлама;

- Қоғамдастықтың 2007-2009 жылдарға арналған қиын жағдайдағы балаларды қолдау жөніндегі стратегиясы мен ұлттық іс-қимыл жоспары;

- Бала күтімі бойынша резиденттік реформаны жүзеге асыру жөніндегі 2007-2012 жылдарға арналған стратегия және ұлттық іс-қимыл жоспары;

- 2008-2011 жылдар кезеңіне арналған ел дамуының ұлттық жоспарында (атап айтқанда «әлеуметтік интеграция» жеке бөлімінде).

- Legea pentru aprobarea Strategiei de incluziune socialg a persoanelor cu dizabilităăi (2010-2013) nr. 169 din 09.07.2010

- Legea privind incluziunea socialg a persoanelor cu dizabilitgui, din 30 martie 2011

- Strategia consolidată de dezvoltare a învățămîntului 2011 - 2015, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 849 din 29.11.2010

- Programul dezvoltare a educației incluzive î Republica Moldova pentru anii 2011-2020, aprobat prin Hotgrorea Guvernului nr. 523 din 11 iulie 2011.

- Инклюзивті білім беру Жалпы білім беруді одан әрі дамытуды ынталандыруға мүмкіндік береді және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту саласында әртүрлі қызметтерді іске асыруға мүмкіндік береді (Pt. 48)

Инклюзивті білім беру балаларды жалпы білім беру процесіне қосу мақсатында қолдаудың әртүрлі нысандары мен түрлерін белгілеуді, яғни олардың проблемаларын жалпы білім беру мекемесі шеңберінде шешуді көздейді. (Pt. 49)

Осы саладағы жағдайды жақсарту мақсатында Білім және жастар министрлігі Халықаралық ұйымдардың қатысуымен бірқатар жобалар мен бағдарламалар бойынша Инклюзивті білім беруді қолдау бойынша жұмыс жүргізуде:

- ЮНИСЕФ-тің Молдовадағы өкілдігі қолдаған «Балаға мейірімді мектеп» бағдарламасы мектепте балаларға арналған инклюзивті орта құру арқылы орта білім беру жүйесіндегі жағдайды жақсартуды, балаларға бағытталған әдістер мен тәсілдерді қолдануда оқытушылардың педагогикалық шеберлігін арттыруды мақсат етеді.

- ЮНИСЕФ-тің Молдовадағы өкілдігі қолдаған, балалардың, оқытушылардың, ата-аналардың ассертивті қарым-қатынас, жанжалдарды зорлық-зомбылықсыз шешу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған «мектеп-зорлық-зомбылықсыз орта» жобасы.

- Молдовадағы Бала құқықтары жөніндегі ақпарат және құжаттама орталығы жүзеге асыратын «көші-қон нәтижесінде ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды әлеуметтік интеграциялау» жобасы. Жобаның міндеті-мигрант балаларды әлеуметтік қиындықтардан көбірек қорғау үшін жағдай жасау.

- Молдовадағы Бала құқықтары жөніндегі ақпарат және құжаттама орталығы жүзеге асыратын, балалардың өз құқықтарын жүзеге асыру мен қорғауды үйлестіру өкілеттіктеріне ие болу арқылы Молдова Республикасында Бала құқықтары жөніндегі Конвенцияны енгізу процесін жеделдету мақсатындағы «Балалар өз құқықтарын жүзеге асыруды үйлестіреді» жобасы.

Соңғы уақытта көптеген үкіметтік емес ұйымдар Молдовада өз қызметін дамыта отырып, ЕБҚ бар балаларға білім беру қызметін ұйымдастырды. Олар: ПроДидактика, «Оригами» орталығы (Кишинэу), Бала құқықтары жөніндегі ақпарат және құжаттама орталығы, мүмкіндігі шектеулі жастарды оңалтуға және әлеуметтік интеграциялауға арналған күндізгі орталық»(Кишинэу), «Сперанца» (Кишинэу) күндізгі орталығы және т.б. мұндай орталықтардың пайда болуы - инклюзияға апаратын алғашқы қадамдар, қоғамды, балалар мен ата-аналарды құбылмалы жағдайға дайындау. Келесі қадам-инклюзивті мектеп. Әлемдік 7 тәжірибе қоғамды мүмкіндігі шектеулі балалармен, адамдармен өзара әрекеттесуге дайындайтын инклюзияға өтпелі көпір ретінде мамандандырылған орталықтардың пайда болуының өзектілігін көрсетеді.

Молдова Республикасында инклюзивті білім беру тұжырымдамасы

МР-да инклюзивті білім беру идеясы соңғы онжылдықта ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды білім беру процесіне тарту қажеттілігін түсінудің, сондай-ақ осындай білім беру саласында үлкен тәжірибе жинаған Батыс Еуропа елдерінің мамандарымен ынтымақтастықтың арқасында пайда болды. Молдова Республикасы БҰҰ құрамына кіретін мемлекет ретінде осы ұйымның барлық заңдарын сақтауға уәде берді. Олардың арасында дене қабілеті шектеулі адамдардың тең құқықтары туралы заң ерекше орын алады. МР тәуелсіздігі жарияланғаннан кейін (1991) және БҰҰ-ға қосылғаннан кейін (1992) елде халықаралық нормаларға жауап беретін ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдарға қатысты бірқатар заңнамалық құжаттар әзірленді. Дегенмен, идеяны практикалық іске асыру жолында бірқатар қиындықтар бар.

Молдова Республикасында инклюзивті білім беру тұжырымдамасы ұлтына, жынысына, жасына, шығу тегіне қарамастан білім алу құқығына және әлеуметтік жағдайына, саяси немесе діни нанымына қарамастан барлық балаларға білім алуға тең және сапалы қол жеткізуге кепілдік беретін «Білім туралы» Заңның қағидаттарына негізделеді. Бұл тұжырымдама республикадағы инклюзивті білім беру проблемасын жан-жақты қарастырады, бұл оның бөлімдерінде көрініс тапты:

1. Білім беру жүйесіндегі өзекті жағдай.
2. Негізгі мәселелер.
3. Нормативтік-құқықтық құжаттар.
4. Инклюзивті білім берудің тұжырымдамалық негізі.
5. Инклюзивті білім беру саласындағы ұйым мен ынтымақтастықтың құрылымы мен модельдері.
6. Инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету үшін қызмет түрлері.
7. Мәселені шешудің құралдары мен жолдары.
8. Инклюзивті білім беруді енгізуді басқару.
9. Инклюзивті білім беруді қаржылық қолдау.
10. Мәселені шешу үшін қажетті нормативтік құжаттар.
11. Әсерді бағалау.

Соңғы жылдардағы республикадағы инклюзия тәжірибесін талдай отырып, тұжырымдама авторлары оның тиімді ілгерілеуін тежейтін мынадай себептер туралы қорытындыға келеді:

- инклюзивті білім беруді дамыту үшін тұжырымдамалық және нормативтік базаның болмауы;
- білім беру және әлеуметтік қорғау саласындағы заңнама баптарында келісімділіктің болмауы;
- баланы бағалау және дамыту тетіктерінің болмауы, оның арнайы білім беру қажеттіліктерін анықтау;
- инклюзия міндеттеріне сәйкес келмейтін жергілікті билік органдары мен білім беру қызметтері деңгейінде шараларды іске асыру;

- бала құқықтарын қорғау туралы заңнаманы сектораралық іске асыру үшін тиімді тетіктердің болмауы;
- статистикалық деректерді жинау және өңдеу үшін тетіктердің болмауы;
- тұрғылықты жері бойынша білім беру қызметтерінің қол жетімділігі мен сапасындағы айырмашылықтар;
- балалардың әртүрлі топтарындағы білім беру мүмкіндіктеріне қатысты ата-аналар үшін ақпараттың жеткіліксіздігі;
- Республика жағдайында теориялық және эксперименттік расталған инклюзивті әдістерді пайдаланудың қажетті практикасының болмауы;
- оқу бағдарламаларының шамадан тыс жүктелуі, олардың икемсіздігі, әрбір баланың әлеуетіне бағдарланбауы;
- мамандандырылған қызметтердің болмауы немесе жеткіліксіздігі (психологиялық, педагогикалық, сөйлеу терапиясы, әлеуметтік).

Тұжырымдамада инклюзивті білім беруді дамуында кемшіліктері бар балаларды ұйымдастырудың әртүрлі формаларына қолдануға болатындығы баса айтылған. Ол жалпы білім беру мекемесінде шешілмейтін қосу мақсаттарына сәйкес қолдаудың әртүрлі нысандары мен түрлерін қарастырады.

Аталған құжаттар білім беру тәсілін адам мен қоғамның толық даму процесі аясында әмбебап адам құқықтарына негіздейді. Бұл әр адамның білім алуға құқығы бар деген идеяны таратады және бұл мүмкіндік теңдігі негізінде қамтамасыз ету құқығы. Білім адамның жеке басының, қадір-қасиетінің толық дамуына бағытталуы керек және адам/бала құқықтары мен негізгі бостандықтарды құрметтеуді нығайтуы керек. Сондай-ақ, барлық балалардың білім алуға, оның ішінде дискриминацияланған және ерекше қажеттіліктері бар балалардың қол жетімділігін қамтамасыз ету үшін, бұл балалар білім беру бағдарламаларына кемсітусіз және басқалармен тең дәрежеде қосылуы үшін оқытудың барлық деңгейлерінде инклюзивті білім беру қажет деген идея бар [90].

Молдова Республикасының ресми құжаттары ерекше білім беру қажеттіліктері бар (мүмкіндіктері шектеулі) балалар үшін сапалы білім алуға қолжетімділікті көздейді.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар (мүмкіндіктері шектеулі) балаларға жалпы білім беретін орта мектепте білім беру қиынға соғады. Қазіргі уақытта жалпы білім беру және арнайы білім беру жүйелері бірқатар себептерге байланысты бір-бірінен ажыратылған:

- осы саладағы дидактикалық персоналдың жеткіліксіз дайындығы,
- баланың құқықтарын құрметтеуге кепілдік беретін құрылымдардың жұмысында келісім мен ынтымақтастықтың болмауы (білім, денсаулық, әлеуметтік көмек, жұмысқа орналасу және т.б.).

Құпия көмекші мекемелерде көрсетілетін әлеуметтік көмек бастапқы базалық қажеттіліктерді (тамаққа, тұрғын үйге, киімге қажеттілік) қанағаттандыруға бағытталған. Арнаулы (көмекші) мектептерде қолайсыз отбасылардан шыққан ақыл-есі кем балалар, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, тастап кеткен балалар білім алады және оларға күтім жасайды.

Білім және жастар Министрлігінің деректеріне сәйкес 2009 жылғы 1 мамырдағы жағдай бойынша 27 көмекші мектеп-интернатта 2991 бала орналастырылды. Балалардың көпшілігі (90,37%) уақытша тастап кеткен балалар. Балалардың институционализациясының себептері туралы деректерді талдау көптеген жағдайларда (91,29%) балалар интернатқа отбасылардан және тек 8,71% басқа әлеуметтік ортадан келетінін анықтады.

Баланы арнайы көмекші мекемеге орналастырудың басты себебі - оның ақыл-ой кемістігінен туындаған ерекше білім беру қажеттіліктері. Осы балалардың отбасылары тап болатын қаржылық проблемалар ата-аналарды балаларды арнайы көмекші мекемелерге беруге мәжбүр етеді. Баланы арнайы көмекші мекемеге орналастыру туралы шешім медициналық-психопедагогикалық аудандық комиссияның қорытындысы негізінде қабылданады. Балалар психологиясы және педагогика саласындағы мамандардың ақыл-ой қабілеті шектеулі балаларды үнемі және жан-жақты тексеруі баланың психофизиологиялық сипаттамаларына сәйкес келетін ортаға оралу шарттарының бірі болып табылады.

Сондай-ақ, қосалқы мектептер мен отбасылардың қарым-қатынасы эпизодтық сипатқа ие, мектептерде балаларды жалпы білім беру жүйесіне біріктіру мақсатында отбасылардың әлеуметтік және материалдық жағдайы талданбайды. Бұл мекемелерде осы жұмысты жүзеге асыру үшін қажетті әлеуметтік педагогтар, әлеуметтік қызметкерлер жоқ.

Сонымен, қазіргі уақытта біз мектеп ұжымдарындағы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың шынайы интеграциясын емес, алдын-ала қарастырылған бірқатар мектептердегі мүмкіндігі шектеулі балалардың белгілі бір санына бару фактісін айта аламыз.

Шешімдер:

- Менталитеттің өзгеруі және мәселеге деген көзқарас.
- Ерекше балаларға бағытталған қызметті құру және дамыту; жеке айырмашылықтарды ескере отырып,;
- оқыту арқылы қалпына келтіру;
- психотерапия арқылы қалпына келтіру;
- еңбек терапиясы арқылы қалпына келтіру;
- мүгедектік саласында қолданылатын терминологияның халықаралық құқықтық нормалармен теңдеуі және корреляциясы;
- жаңа модельге заңды күш беру және дамудың жетіспеушілік дәрежесін анықтау әдіснамасы арқылы мүгедектікті белгілеу тетігін түрлендіру;
- негізгі арнайы құралдарды, атап айтқанда техникалық, қаржылық, сондай-ақ арнаулы әлеуметтік жұмыстарды бөлу рәсімін айқындайтын тетікті әзірлеу.

Осы саладағы жағдайды жақсарту мақсатында Тәрбие және жастар министрлігі Халықаралық ұйымдардың қатысуымен келесі бағыттарда ұлттық деңгейде жұмыс жүргізуде:

1. ЮНИСЕФ-тің Молдовадағы өкілдігі қолдаған «Балаға мейірімді мектеп» бағдарламасының мақсаты орта білім беру жүйесіндегі жағдайды жақсарту болып табылады:

- мектепте балаларға арналған Инклюзивті ортаны құру;

- балаға бағытталған әдістер мен тәсілдерді қолдануда оқытушылардың педагогикалық шеберлігін нығайту.

2. ЮНИСЕФ-тің Молдовадағы өкілдігі қолдаған «Мектеп-зорлық-зомбылықсыз орта» жобасы балалардың, оқытушылардың, ата-аналардың ассертивті қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға, жанжалдарды зорлық-зомбылықсыз шешуге, жазаны шамадан тыс пайдаланбастан балалардың тәртібін дамытуға бағытталған.

3. Молдовадағы Бала құқықтары жөніндегі ақпарат және құжаттама орталығы жүзеге асыратын «Көші-қон нәтижесінде ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды әлеуметтік интеграциялау» жобасы. Жобаның міндеті осы проблема бойынша тиісті қоғамдық пікірді қалыптастыру арқылы, сондай-ақ балалардың, ата-аналардың, мамандардың көші-қонның салдарларына барабар жауап беру қабілетін дамыту арқылы мигрант балалардың әлеуметтік қиындықтар алдында көбірек қорғалуы үшін жағдай жасау болып табылады.

4. Молдовадағы Бала құқықтары жөніндегі ақпарат және құжаттама орталығы жүзеге асыратын «Балалар өз құқықтарын жүзеге асыруды үйлестіреді» жобасы балалардың өз құқықтарын жүзеге асыру мен қорғауды үйлестіру өкілеттіктерін айыптау арқылы Молдова Республикасында Бала құқықтары жөніндегі Конвенцияны енгізу процесін жеделдетуге бағытталған.

Инклюзивті білім берудің қозғалтқыштары

Қазіргі уақытта Молдова Республикасында мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдерге арналған 30 орталық жұмыс істейді, оның ішінде 25 күндізгі орталық, олардың бірінде балалар тұрады, 4 оңалту орталығы, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға арналған 1 орталық.

Бұл орталықтардың қызметтерін 680 бала пайдаланады.

«Speranța» орталығы, «Orfeu» емдеу педагогикасы кешені, «Oțivația орталығы», «Pro Succes» гимназиясы және басқалары халықаралық ұйымдардың көмегінің арқасында орталықтар құрды, бағдарламалар жасады, анықтамалық материалдар дайындады, инклюзивті білім беру саласында дидактикалық кадрларды даярлау курстарын ұйымдастырды, қолданылған тәжірибелер нәтижесінде тәжірибе жинақтады.

Бірқатар ҮЕҰ (үкіметтік емес ұйымдар) балалар мен отбасын әлеуметтік қорғау саласында әрекет ететін ҮЕҰ альянсының мүшелері бола отырып, балалардың инклюзивті білім беру деңгейін арттыру және қолдау мақсатында тәжірибе алмасу бойынша консультациялар мен іс-шаралар өткізеді.

Алайда, интеграция эпизодтық сипатқа ие, ата-аналардың күш-жігері мен бейбіт тұрғындардың қолдауы арқасында дамиды. Мұндай көптеген бастамалар дайындалған дидактикалық персоналдың болмауы, жергілікті әкімшіліктің, ата-аналардың және мұғалімдердің қолдауының болмауы, сондай-ақ қолданыстағы

бағдарламаларды бюджеттік қаржыландырудың жеткіліксіздігі салдарынан жүзеге асырылмады.

Инклюзивті білім беруді дамытудың 2009 жылға арналған саясаты

- Институционализацияның алдын алу бойынша қызметтерді, отбасына реинтеграцияны қолдау бойынша қызметтерді, отбасыларды қолдау бойынша қызметтерді, мектептен тыс инклюзивті тәрбиелік қызметтерді дамыту;

- мүмкіндіктері шектеулі балаларды күту, рекуперация және қорғау бойынша оқыту бағдарламаларын әзірлеу және енгізу;

- реформалау процесіндегі құпия мекемелердің қызметкерлері үшін кәсіби қайта конверсиялау / қайта даярлау бағдарламаларын әзірлеу және енгізу;

- реформаланған құпия мекемелердің қызметкерлерін даярлау үшін оқу бағдарламаларын әзірлеу;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды бұрын келісілген оқу орындарына интеграциялау бойынша бірқатар пилоттық жобаларды енгізу;

- АИТВ/ЖИТС жұқтырған балаларға төзімділік деңгейін арттыру мақсатында қоғамдық пікірді өзгерту;

- мұғалімдер мен ата-аналар үшін дидактикалық материалдар әзірлеу [100].

Украина тәжірибесі

Украинадағы мүмкіндіктері шектеулі балаларды интеграциялауға көмектесу бойынша шаралар Украина президентінің «Мүмкіндіктері шектеулі тұлғаларды кәсіптік оңалту және жұмыспен қамтудың ұлттық бағдарламасы туралы» қаулысымен қарастырылған. Украинаның Білім беру министрлігі Арнайы білім берудің мемлекеттік стандартын, «Украинадағы мүмкіндіктері шектеулі балаларға жақын жылдар ішінде және келешекте арнайы білім беру» және «Дене бітімі мен ақыл-ой даму бұзылыстары бар балаларды оңалту» тұжырымдамаларын бекітті, арнайы бастауыш білім беру стандартын жасау жұмысы аяқталды. Бұл мәселелерді шешудегі экономикалық саясат мекемелердегі арнайы білім беруді қаржыландырумен қамтамасыз етуге емес, бір оқушыны инклюзия жағдайында оқытумен (қосуға) байланысты кеткен шығындарға бағытталған, сонымен бірге, бұл жерде оқыту түрін, білім беру деңгейі мен ауқымын ата-аналардың өздері таңдайды.

Мүмкіндіктері шектеулі балаларды мектепте оқыту курсының мазмұны, оқу жүктемесінің көлемі анықталған арнайы оқу жоспарымен жүзеге асырылады. Оқу жоспарының инварианттық бөлігінде білім беру және түзету блоктары ерекшеленген, ал вариативтік бөлігінде оқушылардың танымдық қажеттіліктерін есепке ала отырып, дайындауды жүзеге асыратын, қандай да бір мекеме қызметінің ерекшелігі көрініс табады. Мүмкіндіктері шектеулі балаларға арналған сабақтар, жеке және шағын топтық түзету сабақтары, таңдау бойынша сабақтар жүргізіледі. Мектептерде мүмкіндіктері шектеулі балаларға психологиялық-педагогикалық көмек көрсету үшін барлық жағдайлар құрылады.

Біріктірілген және инклюзивтік білім беруді жүзеге асыру аясында «Украинадағы арнайы білім беру туралы» заң жобасы әзірленген. Мектепке дейінгі және мектептік білім беру мекемелерінде мүмкіндіктері шектеулі балалар біріктірілген (психологиялық-медициналық-педагогикалық көмек көрсетілетін дамуында ауытқушылықтары бар балаларға арналған арнайы сыныптар), сондай-ақ инклюзивтік (психофизикалық даму бұзылыстары бар балаларды мұғаліммен және дефектологиялық білімі бар және түзету технологияларын меңгерген көмекші ассистентпен бірге бір сыныпта) білім беру түрлері жүзеге асырылады. Инклюзивтік білім беру сыныптарындағы оқушылар санын келешекте азайту ұсынылады.

2009 жылы Украинада мүгедектілік мәселелерге қатысты қоғамдағы көзқарасты түбегейлі өзгертуге шақырған, әдеттегі балалар мен мүмкіндіктері шектеулі балаларды бірге оқытудың «Украинадағы мүмкіндіктері шектеулі балаларға арналған инклюзивтік білім беру» бірінші жобасы басталды. 2010 жылы Инклюзивтік білім беруді дамыту тұжырымдамасы бекітілді.

Соңғы жылдары елде қалыпты дамыған балалар мен мүмкіндіктері шектеулі балаларды бірге оқытудың үлгісі қалыптасуда, бірақ бұл үдерісті реттейтін заңнамалық негіздің жоқтығы, инклюзивтік білім берудің дамуындағы негізгі кедергілердің бірі болып табылады [90].

Норвегия тәжірибесі

Норвегия мектептерінде ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды қосу, жоғарыда айтылғандай, жан-жақты принцип болып табылады. Бұл 1970 жылдардағы жалғасып жатқан интеграциялық реформадан туындайды. Реформа қалыпты қоғамдастық деп аталатын балалар сыныптан тыс білім алған кезде қалыптасқан сегрегация практикасына қарсы шаралар қабылдауға бағытталған. Бұл тәжірибе теңдік принципіне қайшы келді, оның негізінде барлық балалар өздері тұратын жерде орналасқан мектепте білім алуға құқылы. Мәселе мынада, «интеграцияның» мәні белгілі бір қасиеттері бар адамдарға немесе топтарға қатысты және бұл оқушылар белгіленген тәртіпке бейімделуі керек еді. Инклюзия дегеніміз, барлық білім алушылар оқу тобында да, қоғамда да бірдей қатысады.

Әртүрлі жақтан инклюзияны практикалық шешімдерден гөрі қарым-қатынасты көрсететін идеология немесе тұжырымдама ретінде қарастырған дұрыс деп естіледі. Бірақ практикалық өзгерістерге векторды белгілеу үшін тұжырымдаманы іс-әрекетке аудару керек.

Инклюзияға әсер ететін жүйелік деңгейдегі факторларға байланысты, Миддлинг комиссиясы инклюзия ұғымын төрт ережеге келтірген Бахман және Хауг (Bachmann and Haug) зерттеулеріне сілтеме жасайды:

1. сынып ұжымын нығайту – барлық оқушылар басқалармен бірге мектеп өміріне қатыса алатындай етіп ұжымның немесе топтың мүшелері болуы керек;
2. қатысуды нығайту – әркім өзінің қабілеттеріне сүйене отырып, сынып ұжымына өз үлесін қосуы керек;
3. демократияны арттыру – әркім тыңдалуы керек және барлық білім алушылар мен олардың жақын адамдары өз мүдделерін білдіре және әсер ете алуы керек;
4. нәтижені жақсарту – әркім білім беру және әлеуметтік тұрғыдан жақсы білім алуы керек.

Швед зерттеушісі Ингемар Эмануэльсон инклюзия топта барлық білім алушылардың қатысуына ықпал ететін жағдайлар жасауды білдіреді, ал мұндай жағдайлар кең мағынада оқытудың әдістері мен мазмұнымен анықталады дейді. Сонымен қатар, ол инклюзия ұжымның жауапкершілікті өз мойнына алу және проблемаларды шешуге үлес қосу қабілетімен байланысты екенін баса айтады.

Инклюзияны күшейту үшін «бейімделген оқыту» көмегімен қарапайым білім мен арнайы білім арасында көпір салу қажет. Бейімделген оқыту ұғымы мектеп керісінше емес, білім алушыларға бейімделуі керек дегенді білдіреді.

Мидтлинг комиссиясы оқытуды ұйымдастыру және жүзеге асыру тәсілі ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу нәтижелерін негіздейтінін атап өтті. Кәдімгі оқытудың сапасы жоғарылаған сайын нәтиже әр адам үшін жақсарады. Бұл арнайы шараларға қажеттілікті азайтуы мүмкін. Сондықтан қарапайым оқытудың мүмкіндігінше сапалы болуын қамтамасыз ету маңызды мәселе болып табылады.

Комиссия бейімделген оқытуға тар және кең көзқарасты атап өтті. Тар тәсілді қолданған кезде оқушы мен оның мектептегі проблемалары басты назарда болады. Жеке оқушыға баса назар аудару назардың назарын сынып ұжымынан алшақтатуды қамтиды. Кең көзқараспен жеке оқушыға емес, сынып ұжымына баса назар аударылады. Оқушылардың проблемалары белгілі бір контекстке сәйкес келеді және назар аудару білім беру ортасында болады. Кең көзқарасты білімнің саяси негізі және идеологиясы деп түсінуге болады. Зерттеулер көрсеткендей, мұғалімдердің көпшілігі бейімделген оқытуды тар мағынада түсіндіреді.

Негізгі мәселелер

Бірінші мәселе – біркелкілікке бейімділік және оқушылардың алуан түрлілігін тану қабілетінің болмауы.

Есеп қажетті шараларды қабылдау үшін ерік, мүмкіндік және құзыреттілік болса, бәрін қосуға болатындығын көрсететін зерттеулерге сілтеме жасайды. Сәтсіздік күрделі және мақсатты емес шараларға назар аударумен түсіндіріледі. Өкінішке орай, баяндамада нақты ұсыныстар жоқ. Баяндамада маңызды фактор ескерілмейді-негізгі пәндер бойынша оқу үлгеріміне көбірек көңіл бөлінеді. Нәтижелер «қалыпты оқушы» идеясы негізінде қойылған мақсатпен анықталады.

Екінші басты мәселе-заңды түсінудегі айырмашылық. Комиссия ережелер әр түрлі түсіндіруге негіз береді, сондықтан білім туралы заңнаманы нақтылау керек дейді. Комиссия оқыту тәсілдерінің айырмашылығын көрсететін мектептер үшін басшылыққа алынатын құжаттардың сыни талдауына түсініктеме бермейді. Комиссия Негізгі проблема заңнаманың өзінде емес, оны қолдануда екенін атап көрсетеді.

Үшінші проблема қызмет көрсету мен ынтымақтастық кезінде үйлестірудің жеткіліксіздігіне қатысты. Білім беруді қолдау жүйесі өз өкілеттіктері бар әртүрлі мекемелерді қамтиды. Бұл мекемелер әрқашан бір-бірімен және мектептермен және балабақшалармен өзара іс-қимылда үйлестіріле бермейді. Екі жақты жұмыс жүргізілуде, іс-әрекеттерде тұтастық жоқ, уақыт өте келе үйлестіру жеткіліксіз, ақпарат алмасу кезінде бір ұйым басқалардың не істейтінін білмеуі мүмкін.

Жалпы және арнайы білім беру қызметтерін үйлестіру де даму үшін үлкен әлеуетке ие.

Соңғы мәселе арнайы білімнің өзіне қатысты. Кейбіреулер арнайы білім беру қызметтері тым кеш ұсынылады және жалпы алғанда, арнайы білім деген не деген сұрақ даулы. Комиссияның баяндамасы арнайы білім туралы нақты түсініктің жоқтығы және осындай қызметтер үшін мақсатты топты анықтау үшін сынға алынды.

Оның орнына, мектептегі «Білім туралы» Заңның 5-тарауының атауын өзгерту ұсынылды – «арнайы білім алу құқығы» атауын бейімделген оқытуға қосымша құқықтар туралы тұжырымдамаға ауыстыру. Мұндай оқыту неден тұруы керек екендігі көрсетілмеген.

Баяндамада ерекше қажеттіліктері бар немесе ауыр балаларға арналған шараларды сипаттайтын жалпы ұғымдарды қолдану ерекше қажеттіліктерді маскаға түсіріп, мұндай білім алушыларды көрінбейтін етуі мүмкін екендігі айтылған.

Комиссияның бірнеше мүшесі баяндамаға түсініктеме берді. Олар мәтін арнайы білім беру мен бейімделген оқыту ұғымдарының арақатынасы туралы академиялық, саяси және идеологиялық келіспеушіліктерді көрсетпейді деп санайды. Сонымен қатар, есеп практикалық сипаттағы этикалық, кәсіби және ұйымдастырушылық мәселелерді талқыламағаны үшін сынға алынды. Мәселе әр оқушы үшін инклюзия мен тиісті оқу нәтижесі арасындағы тепе-теңдікте болып көрінеді.

Баяндама ерекше қажеттіліктері бар балалардың айналасындағы оқу ортасын қалай бейімдеуге қатысты нақты емес екендігі үшін сынға алынды. Бейімделген оқытуды сипаттау үшін қолданылатын ұғымдар педагогикалық практикамен біріктіру мүмкін емес дерексіз деңгейде анықталған. Ол ең әлсіз білім алушыларды оқытуға немқұрайлы қарамағаны үшін сынға ұшырады. Бұл танымдық қабілеті жоқ, нашар көретін немесе есту қабілеті нашар және т.б. немесе қозғалысы шектеулі, Мектеп күні ішінде медициналық көмекке мұқтаж білім алушыларға қатысты. Мұндай білім алушыларға басқа балалар сияқты білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ету үшін педагогикалық құзыреттіліктің ерекше деңгейі қажет [101].

Норвегия

Инклюзивті білім берудің «норвегиялық» тұжырымдамасы

<p>Инклюзия ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдарды және өзге де адамдарды «ерекше білім беру қажеттіліктері бар» санатында оқытуға бағытталған процесс ретінде</p>	<p>Инклюзия эксклюзияға ұшыраған адамдардың барлық топтарына бағытталған процесс ретінде</p>	<p>Инклюзия барлығына мектеп құру тетігі ретінде</p>	<p>Инклюзия «Барлығына арналған білім» ретінде</p>
<p>Мамандандырылған мектептерден толықтай бас</p>	<p>Білім алу құқығы тегіне (діни, этникалық,</p>	<p>Көптеген мекемелерде білім алушылар</p>	<p>Норвегия-ерекше қажеттіліктері бар адамдардың білім</p>

<p>тарту. Олардың бірнешеуі ғана бар</p>	<p>әлеуметтік тиесілігіне) қарамастан, барлық балаларға қолданылады.</p> <p>Оқытушылардың міндеті-оқыту әдістерін әртүрлі әлеуеті бар және әлеуметтік-мәдени ерекшеліктеріне қарамастан оқушылардың қажеттіліктеріне бейімдеу.</p>	<p>оқу қабілетіне байланысты топтарға/сыныпта рға біріктірілмейді.</p> <p>Мақсаты – ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды «бөлуден» бас тарту. Өзгеріс объектісі оқушы емес, қоршаған орта болып қала береді.</p>	<p>беру саласындағы қағидаттары, саясаты және практикалық қызметі туралы Саламанк декларациясына қол қойған ел. Норвегия – Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялаған ел.</p>
--	--	---	--

Норвегияда «инклюзия» ұғымына ең алдымен эксклюзияға ұшырайтын адамдардың барлық топтарымен жұмыс істеуге бағытталған процесс салынады. Сонымен бірге, бұл процесс барлығына мектеп құру тетігі ретінде қарастырылатындығы туралы нұсқаулар бар (әсіресе стратегиялық құжаттарда).

Білім берудегі теңдікті түсіну оқушылардың жеке сипаттамалары мен қажеттіліктерін тануға, сондай-ақ білімге жалпыға қол жеткізуге негізделген. Мектеп тұрғысынан барлық оқушыларды оқу-тәрбие процесіне қосу оған барлығының және әркімнің қатысу мүмкіндігін, сондай-ақ әлеуметтік-мәдени тиістілігі мен әлеуетіне қарамастан әрбір оқушымен жеке жұмыс істеу мүмкіндігін қамтамасыз ететін рәсімдердің болуын талап етеді. Инклюзивті балабақшалар мен мектептер құндылық принциптеріне сәйкес жұмыс істейді. Бұл қағидалар норвегиялық қоғамның санасында терең қалыптасқан және мектептер мен балабақшалардың «инклюзивті сипатының» заңнамалық негізін қамтамасыз ете отырып, мектеп пен мектепке дейінгі білім беру миссиясын қалыптастыратын заңнама бөлімінде баяндалған.

Норвегиялық заңнамаға сәйкес білім берудің инклюзивті сипаты стратегиялық мақсат болып табылады. Бұл дегеніміз, мектепке дейінгі және орта сапалы білім барлық білім алушыларға, олардың әлеуметтік-мәдени құрамы мен әлеуетіне қарамастан қол жетімді. Барлық оқушылар үлкен әлеуеттің тасымалдаушысы ретінде қабылданады. Білім беру мекемелерінің жұмыс принципі ретінде инклюзия тұрақты есепке алуды және жеке мүмкіндіктер мен әлеуетке сәйкестікті білдіреді.

Білім туралы Заңның ережелеріне сәйкес бастауыш және орта мектеп оқушылары тұрғылықты жері бойынша мектептерде оқуға құқылы. Сондай-ақ, заңда білім алушылардың бейімделгіш оқытуға және әр жағдайда білім беру

қызметтерін ұсынудың ең жақсы сценарийін анықтай алатын көмекші персонал қызметтеріне құқығы бар бірқатар принциптер көрсетілген. Салыстырмалы талдау барысында барлық білім алушыларды оқыту қарапайым сыныптарда немесе топтарда жүретіні атап өтілді, бірақ қажет болған жағдайда арнайы сыныптарда да оқу мүмкіндігі бар. Норвегиядағы білім беру қызметтері оқушының өзін емес, оқу ортасын өзгертуге бағытталған. Дәл осы тұрғыда «инклюзия» түсінігін қалыптастыру және «Барлығына арналған мектеп» құру жүріп жатыр.

Адаптивті оқыту мұғалімдерден оқыту процесін оқушылардың әртүрлі қажеттіліктеріне бейімдеуді талап етеді. Бұдан басқа, оқушылардың әлеуетін ынталандыру және ашу үшін әртүрлі әдістемелерді қолдану және балаларға түсінікті оқу міндеттерін қою өте маңызды (Норвегияның Білім және ғылым министрлігі, 2010-2011). Әр түрлі білім алушыларға әртүрлі тәсілдер қолданылуы керек деген пікір бар. Сондай-ақ, мекемелерге бару барысында ерекше қажеттіліктері бар балалардың әдеттегі сыныптарда оқитынына байланысты, уақыт өте келе олардың сыныптастары оларды сол қалпында қабылдай бастайтындығы туралы бақылау жасалды.

Тромста (Норвегия) педагогтарды даярлау

Тромсе университетінде педагогикалық мамандықтарды оқытудың мазмұны және ұйымдастырылуы

Тромсе университетінің білім беру факультеті «педагогикалық білім беру», «инклюзивті білім беру», «логопедия» бағыттары бойынша бакалавриат және магистратура бағдарламалары бойынша мамандар дайындайды. Мекемелердің біріне барған кезде жасалған презентациядан келіп шығатыны, педагогтарды даярлау оқытудың екі сатысына – 1-ден 7-сыныпқа дейін (бастауыш) және 5-тен 10-ға дейін (орта) бағдарланған. 1-7 сынып оқушыларымен жұмыс істеуге маманданған педагогтарға 5-10 сынып оқушыларымен жұмыс істеуге маманданған білім магистрі дәрежесі – гуманитарлық ғылымдар магистрі беріледі. Педагогтерді кезең-кезеңімен ғылыми негізделген сапалы даярлау оқу процесін интеграциялау және саралау қағидаттарын ескере отырып жүзеге асырылуы тиіс. Мұғалімдерді даярлау процесі сонымен қатар пәнаралық байланыстарды қолдауы керек, іс жүзінде бағдарланған және дидактика принциптері мен кәсіби құзіреттілікке қойылатын талаптарды ескере отырып құрылуы керек (Olsen, 2013.)

Педагогикалық мамандықтар білім алушыларының сыныптағы әрдайым болжанбайтын жағдайларды жеңе білу дағдыларын (-көлденең көзқарас-), сондай-ақ интеграция, қатысу және әртүрлі мәдениеттердің тасымалдаушыларына құрмет қағидаттарын ескере отырып, оқу процесін ұйымдастыру дағдыларын алуға ерекше назар аударылады. Теориядан практикаға көшу ғылыми зерттеулер жүргізу және оқу практикасы кезеңінде алынған білімді сынау кезінде жүреді. Осло университетімен бірлесіп Тромсе университеті «Про-Тед» (Pro-Ted) жобасын іске асыруда. Бұл жоба мұғалімдерді даярлау жүйесіне жан-жақты және жан-жақты сипат беруді мақсат етеді. Оның қатысушылары мектептерде жұмыс істейді, онда сіз үнемі

жобалық эксперименттер жүргізе аласыз және мектеп мұғалімдеріне арналған оқыту курстарын ұйымдастыра аласыз. Сонымен қатар, жоба белсенді ғылыми ынтымақтастық алаңына айналды (Jakhelln, 2013).

Арнайы (түзету) педагогика және инклюзивті білім беру Тромсе университетінде мұғалімдерді даярлаудың аспектілері ретінде

Инклюзивті білім беру аспектілері педагогтарды даярлау бағдарламаларының ажырамас бөлігі болып табылады. 2006 жылдың күзінде мектептердің оқу жоспарларына бірқатар өзгерістер енгізілді, нәтижесінде педагогтардың құзыреттілік тізімі сынып жұмысының әдеттегі тәжірибесінде интеграциялайтын білім беру ортасын құру қабілетімен толықтырылды. Норвегия мектебінің негізгі міндеті – «барлығына білім беру», сондай-ақ барлық балалар оқи алатын міндетті білім беру жүйесімен қамтылған мектептер. Оларды құру жұмыстары оқушылардың әртүрлі контингентін оқыту үшін тең жағдайларды қамтамасыз ету арқылы жүзеге асырылады – бейімделген оқыту әдістерін қолдану (Jakhelln, 2013.)

Инклюзивті сынып мұғалімдерін даярлау педагогикалық институтта жүзеге асырылады. Университет білім алушылары түзету педагогикасына арналған модульдердің бірі болып табылатын түзету педагогикасы курсына таңдай алады. «Бейімделгіш оқыту» модулі екінші курста өтеді және оқушылардың әртүрлі контингенті бар сыныптардағы жұмыс, бейімделгіш оқыту, бастауыш мектепте оқу процесін ұйымдастыру (1-7), кәсіби педагог және әртүрлі контингент (5-10) сияқты қосалқы тақырыптарды қамтиды. Педагогикалық мамандықтардың білім алушылары оқушылардың кездесуі мүмкін қиындықтар туралы білім алады (әр түрлі әлеуетке байланысты); мектептер оқушылардың әртүрлі контингентімен қалай жұмыс істейтінін және бейімделгіш оқытудың арнайы оқытудан қалай ерекшеленетінін талдайды. Мақсаты-оқушылардың әлеуетін, қабілеттерін, қызығушылықтарын және әлеуметтік-мәдени тиістілігін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін бейімдеуге қабілетті маман даярлау, сондай-ақ оларға түсінікті оқу міндеттерін қою және әртүрлі оқыту әдістемелерін қолдану арқылы балаларды нәтижеге ынталандыру [102].

Португалия тәжірибесі

Еуропаның басқа елдері сияқты, Португалияда арнайы білім беру саласы тез және терең өзгерістерге ұшырады, бұл оның табиғатын өзгертті; ол көптеген жылдар бойы «медициналық» көзқарас немесе мейірімділік тұрғысынан қызмет етті. Сонымен, дамуында ауытқулары бар білім алушылардың білімін қатаң білім беру мағынасы тұрғысынан қарастыру – бұл жақында болған факт және көптеген аспектілерде инновацияны білдіреді.

1941 жылы Лиссабонда мамандандырылған Білім беру мектептеріндегі мұғалімдерге арналған курстың құрылуы Португалиядағы дамуында ауытқулары бар білім алушылардың білім алуына айтарлықтай серпін берді. Осы уақытта кейбір мектептерде «арнайы сыныптар» құрылды, онда дамуында және үлгерімінде әр түрлі ауытқулары бар оқушылар таңдалды. Сонымен қатар, ХХ ғасырдың 50-60-шы жылдары әртүрлі бұзылулары бар білім алушылар үшін білім беру процесін қолдау жолдарын іздейтін қауымдастықтар пайда бола бастады: интеллект, церебральды сал ауруы, саңырау және т. б.

Португалия 1974 жылдың 25 сәуіріндегі төңкеріске байланысты өзгерістің маңызды кезеңін бастан өткерді. Осы уақытта жүзеге асырылған терең әлеуметтік өзгерістер жалпы білім беру жүйесіне, сондай-ақ мамандандырылған Білім беру жүйесіне қатты әсер етті. 1969 жылдан бастап Лиссабон мектептерінде оқушылардың көпшілігінде интеграцияның қорқынышты педагогикалық тәжірибесі пайда бола бастады. Осы эксперименттерден бастап, 1974 жылдан бастап жаппай мектептердегі дамуында ауытқулары бар оқушылардың неғұрлым ауқымды интеграциясы дамыды. Жетпісінші, сексенінші жылдардың ішінде еліміздің барлық аумағында мамандандырылған Білім беру мұғалімдерінің топтарын құра отырып, білім берудегі интеграция саясаты дами бастады (Кошта мен Родригеш, 1999).

Осы интеграция саясатымен қатар, 1974 жылдан бастап мұғалімдер мен ата-аналар одағы арқылы құрылған көптеген кооперативтер құрыла бастады, олар медициналық көмек, мамандандырылған қолдау және мүгедек оқушыларды оқыту жолдарын іздеді. Аталмыш қозғалыс бүкіл елде 100 мекеме құруға жетті.

Португалияда ХХ ғасырда мамандандырылған білімнің дамуы көптеген басқа Еуропа елдерімен салыстырғанда құрылымдық артта қалған жүйе аясында жүреді. Мысалы, Еуропаның басқа елдерімен салыстырғанда Португалиядағы сауатсыздық 30%-ға дейін жетті, бұл сол кездегі басқа еуропалық елдермен салыстырғанда үлкен көрсеткіш болды.

30 жыл бойы білім беру жүйесіндегі басым күш-жігердің арқасында бұл артта қалу айтарлықтай төмендеді, ал кейбір жағдайларда жоғалып кетті.

Қазіргі уақытта (2007/2008 мәліметтері бойынша) португалдық мектептердің тізімдемесінде шамамен 1,8 миллион оқушы бар, олардың 1,235 миллионы міндетті білім беру тізілімдерінде. Бастауыш білім беретін оқушылардың 86%-ы (9 сынып) және орта білім беретін оқушылардың 79%-ы.

Мұғалім-оқушы арақатынасы негізінен мемлекеттік білім беруде 1-ден 15-ке, мектепке дейінгі мекемелерде 1-ден 14,1-ге және орта білім беруде 1-ден 7,7-ге дейін.

Бұрын айтылғандай, португал мектептеріндегі интеграция идеясы сөзсіз шындыққа айналды, 1974 жылғы 25 сәуірдегі демократиялық революцияның саяси және әлеуметтік қайта құрылуының нәтижесі, сондай-ақ АҚШ-тағы «94-142 Мемлекеттік Заңы» (1975) немесе Ұлыбританиядағы «Варнок есеб» (1978) осындай құжаттарда көрініс тапқан халықаралық қозғалыстардың әсерінен болды. Португалия Заңы білім алуға және құқықтар теңдігін қорғауға негізгі құқықтарды бекітті. Бұл принциптер Республика Конституциясының мәтінінде, Португалияның негізгі заңнамасында көрсетілген.

Португалия кейбір уақытша айырмашылықтарға қарамастан, Батыстың басқа елдеріне ұқсас осы саланың даму моделін ұсынады. Білім министрлігі 1974 жылдан бастап ауытқулары бар балаларды оқыту үшін жауапкершілікті өз мойнына алды, бұл ретте оқушылардың шектеулі санын ғана қамтыды. Осы кезеңде басқа шешімдердің, атап айтқанда мамандандырылған мектептерде дамығаны таңқаларлық көрінбеуі керек (Фелгейраш, 1994).

Кәдімгі мектептерде оқу жалғастырудың мүмкін болмауы 1975 жылдан бастап бүкіл елге таралған мамандандырылған Білім беру мекемелерінің параллель желісін дамытуға түрткі болды. Білім беру және оңалту кооперативтері (КОР) ретінде ұйымдастырылған бұл мекемелер интегративті оқыту жүйесінде артта қалған педагогикалық және әлеуметтік сұранысқа жауап беруге тырысты. Құрылған институттар бастапқыда тек елде кеңінен қолданылатын «медициналық» көмекке жүгінетін модельді бұзуға бағытталған. Бұл мекемелер ұсыныстардың кең өсуіне ықпал етті, сонымен қатар әр түрлі жас топтарын қамтыды. Қазіргі уақытта олардың көпшілігінде арнайы кәсіптік білім, қорғалған жұмыс орындары, резиденциялар, ерте араласу, ақыл-ойының ауыр бұзылуымен жұмыс істеудің кәсіби дағдылары, отбасыларға көмек көрсету тәсілдері, сондай-ақ балалар мен олар тұратын отбасыларға мамандандырылған техникалық көмек бар.

Заң 1986 жылғы білім беру жүйесінің негізі (14 қазандағы № 46/86 Заңы) мамандандырылған Білім беруді жалпы білімнің құрамдас бөлігі ретінде анықтады. Бұл құрылымдық құжат мамандандырылған Білім беру базасын құрады, осылайша әр оқушының қажеттіліктеріне сәйкес жалпы білім беретін мектептерге қолдау көрсетеді. Сондай-ақ, бұл баланың артта қалу деңгейіне байланысты қажеттілік расталған кезде мамандандырылған мектептерде оқуды жалғастыруды қарастырады (Фелгейраш, 1994). 3-баптың д) тармағы ұйымның мынадай қағидатына арналған: «әр түрлі құндылықтар мен мәдениеттерді түсіну мен құрметтеуді қоса алғанда, жеке адамдар мен жеке өмір салтын құрметтеуге лайықты айырмашылық құқығын қамтамасыз етіңіз». Бұл заң педагогикалық Критерийлерге (2, 7, 17 және 18-баптар) «арнайы оқытуды қажет ететін» оқушылардың тұжырымдамасын негізге ала отырып, «барлығына арналған мектеп»

идеясының келешектегі мектептің ашықтығы мәселесін қарастыруда жаңа серпін берді.

90-жылдары білім беруді интеграциялау саясаты бұқаралық мектептердегі ортақ іске айналды. Кәдімгі мектептердегі арнайы оқыту режимі 23 тамыздағы № 319/91 Заңымен құрылды, ол оқу/оқу үлгерімі жағдайларының арнайы оқуды қажет ететін оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделуін белгіледі.

Бұл заң оқу жүйесінде жаңа шындыққа жағдай жасау үшін үлкен маңызға ие, мұнда NSO оқушысы қарапайым сыныпта оқу құқығын пайдалана алады. Бұл құжат мектеп оның сипаттамаларына сәйкес келетін мәселелерді шешу жағдайында оқушыны қабылдауға дайындалуы керек дегенді білдіреді. Мектеп тарапынан бұл жауапкершілік оқу/үлгерім процесінің икемділігіне міндеттейді.

№ 319/91 Заңы келесі принциптерді білдіреді:

- Барлық мұғалімдер мен жаппай оқыту мектептері тарапынан жауапкершілік.

- Тиісті шаралар қабылдау үшін мектептегі жағдай мен СҒҚ бар әрбір оқушының әлеуметтік-отбасылық ортасы қаншалықты мүмкіндік берсе, толық ақпаратқа қол жеткізу.

- Әрбір жағдай үшін жеке-жеке икемді және бейімделген жеке оқыту бағдарламаларын құру.

- Оқу бағдарламаларын бағалау мен іске асыруға ата-аналардың қатысуы.

- Мектептің құрамдас бөлігі ретінде мамандандырылған Білім беру мұғалімдерінің ресурстарын пайдалану.

- Әр түрлі қызметтерді пайдалануға мүмкіндік беретін мектептің ішкі ашықтығы.

- «Ауытқулары бар оқушылар» анықтамасын «арнайы оқытуды қажет ететін оқушыларға» ауыстыру, жаңа тұжырымдаманы түсіндіру, тек тұжырымдаманы ауыстыру ғана емес.

- Оқытудың дәстүрлі үлгілерін бұзуға бағытталған сараланған педагогикалық практиканы көздейтін қабылданған заңның қаулылары.

- Осы жағдайларды жасау үшін шараларды регламенттеу, әсіресе жеке оқыту бағдарламалары және балама/бейімделген/функционалдық икемді жоспарларды қалыптастыру, сондай-ақ бағалаудағы икемділік.

Қиындықтар мен айырмашылықтарға қарамастан, барлық оқушылар бірге оқи алатын білім беретін мектеп салуға қажеттілік туындайды; Саламанкада (1994) қабылданған «Баршаға арналған Білім» декларациясында ұсынылған қағидаттар негізінде, сондай-ақ Біріккен Ұлттар мүгедектерінің құқықтары Конвенциясының нормалары негізінде.

1997 жылы 1 шілдеде n°105/97 шешімі күшіне енді, оның мазмұны ресурстарды басқару және келісілген шешімдерді енгізу процесінде мектептермен және оқытудың көмекші мұғалімдерімен ынтымақтастық үшін үйлестіру топтарын құратын, оқытуды қамтитын саясат болып табылады. Оқытуды қолдау үшін үйлестіру топтары деп аталатын бұл құрам тек ресурстарды ғана емес, сонымен бірге мамандандырылған Білім беру

мұғалімдерінің жұмысын үйлестіре отырып, белгілі бір географиялық жерде әр мектеп үшін интеграция мен рационализацияны шешудің жолдарын іздейді.

Сонымен қатар, құжат әр баланың, атап айтқанда ЕБҚ бар білім алушылардың қажеттіліктері мен ерекшеліктеріне сәйкес бейімделу және жеке жоспар арқылы жүзеге асырылатын сараланған оқу жоспарының қажеттілігін баса көрсетеді. Бұл шешім жаппай және «арнайы» оқытуды қамтитын бірыңғай оқыту жүйесін көрсетеді, оқу қиындықтары бар балалар үшін бірыңғай қамқорлықта болады. ЕБҚ бар білім алушылардың жалпы саны үшін оқытуды қолдау мұғалімінің образы қалыптасуда.

Осылайша, № 105/97 заңның ең маңызды ережелерін синтездеу:

- Оқытудың сәтті жолына сәйкес келетін араласу формаларын іздеу және стратегияны әзірлеу кезінде барлық оқушылар үшін мектептің жауапкершілігін мойындау.

- Келісілген және икемді шешімдерді табуға қабілетті сапалы мектепті дамытуға қажетті көмекті қамтамасыз ету.

- Қолданыстағы жағдайлардың перспективасында тиісті шешімдерді ұсыну, бірақ әрқашан жаңа және егжей-тегжейлі шешімдерді білдіретін біртіндеп эволюцияға ұмтылу.

- Мектептерді шешімдерді ұйымдастыру үшін жауапкершілікке тарту ғана емес, сонымен қатар ведомствоаралық серіктестіктің, оның ішінде жергілікті биліктің ынтымақтастық принципін дамытуды жақсарту үшін мүмкіндіктерін ашып, оқу процесінің әртүрлі қатысушылары арасында үлкен келісімділікті ынталандыру [103].

Тәжікстан тәжірибесі

Қазіргі уақытта Тәжікстан Республикасы Білім министрлігінің жанында мүмкіндігі шектеулі мектепке дейінгі жастағы балаларға арналған 5 мектепке дейінгі мекеме жұмыс істейді. Мектепке дейінгі мекемелермен 730 бала қамтылған, бұл осындай мекемелерге мұқтаж осы жастағы балалардың жалпы санымен салыстырғанда азғантай көрсеткіш.

Бұдан басқа, Тәжікстан Республикасының Білім министрлігі жанында 76 мектеп-интернат жұмыс істейді, оның ішінде 18-і мүмкіндігі шектеулі балалар оқитын әлеуметтік мектеп-интернат болып табылады, олардың соңғы 13-і мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған және 5-і туберкулезбен ауыратын балаларға арналған санаторий болып табылады. Аталған мекемелерде 2227 бала (543 қыз) білім алып, тәрбиеленуде, оның ішінде 1798 (379 қыз) мүмкіндігі шектеулі балалар.

Бұдан басқа, 2009 жылы республиканың жалпы білім беретін мектептерінде 1570 мүгедек бала оқиды, оның 1474-і қарапайым жалпы білім беретін мектептерде оқиды, ал 80-і үйде білім алады.

Қазіргі уақытта кәсіптік бастауыш білім беру жүйесі жұмыс істейді, оның ішінде мүгедектерге арналған мамандандырылған лицей-интернат, онда 14 жастан 30 жасқа дейінгі мүгедектер, оның ішінде 14-18 жастағы мүгедек балалар кәсіптік бастауыш білім алады.

2004 жылғы МҰ деректері бойынша ТР-да балалардың күндізгі және тәулік бойы болуы үшін 1308 баланы қамтитын әртүрлі үлгідегі барлығы 11 түзету мектепке дейінгі мекемелері жұмыс істеді. Оның 46,1%-ын қыздар құрайды. Жалпы республикада мектепке дейінгі мекемелерге баратын балалардың жалпы санындағы мүмкіндігі шектеулі балалардың үлесі 2,2%-ды құрайды.

Қазір 7-15 жас аралығындағы мүмкіндігі шектеулі балалар үшін 11 мектеп-интернат бар, олардың 4-і республикалық маңызы бар және республиканың білім министрлігі тікелей қаржыландырады, қалғандары жергілікті бюджетте.

Тәжікстандағы инклюзивті білім беру мәселелері бойынша жұмыс істеп жатқан ҮЕҰ туралы анықтама «Здоровье», «Аврора», «Мунис», «Неки», «ОРА ИНТЕРНЕСНЛ» ҮЕҰ балаларға арналған күндізгі орталықтар бағдарламаларын жасап, өткізеді, әлеуметтік қызметкерлерді даярлаумен айналысады, инклюзивті білім беру әдістемесін енгізеді. Қазір мүмкіндігі шектеулі балалары бар ата-аналарға құқықтық сауаттылық, консультациялық көмек және психологиялық қолдау саласындағы білім беру бағдарламалары пайда болуда.

Республикадағы мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған мамандандырылған мекемелерге балама ретінде Душанбе қаласындағы «Здоровье» ҮЕҰ 2002 жылдан бастап ата-аналары балаларын интернат-үйлерге орналастырғысы келмейтін мүгедек балаларды оңалту және ата-аналарына консультациялық көмек көрсету бойынша жұмысты бастады. ҮЕҰ мүгедек балаларды оңалту және ата - аналарға кеңес беру қызметтерін көрсетеді.

Осы бағыттағы бірнеше жылдық жұмыс Физикалық және ақыл-ой дамуында ауытқулары бар балалары бар ата-аналарға арналған ата-аналарға кеңес беру және білім беру орталығын құруға әкелді. Орталық сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға арналған мамандандырылған балабақшада орналасқан. Орталыққа қаржылық қолдауды ЮНИСЕФ және Сорос қорының ДББҰ көрсетеді.

Орталықтың тағы бір жетістігі-психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес мамандарымен тығыз қарым-қатынас жасау. Олар балаларды түзету орталығына жібереді, онда Орталықтың мамандары Мүмкіндігі шектеулі балалардың жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, ауыр мүгедек балаларға әртүрлі түзету көмегін көрсетеді. Дамуында кемшіліктері бар балалардың құрдастарының қасында болу мүмкіндігі бұл балалардың психологиялық күйзеліссіз сау балалар әлеміне енуіне көмектеседі.

Болашақта РОО тәжірибесін республиканың басқа өңірлерінде кеңейту жоспарлануда. Қазіргі уақытта бұл бағыттағы жұмыс айтарлықтай жандандырылды. Оған мысал ретінде Тәжікстандағы жәрдем қорының (СОРОС) «арнайы қажеттіліктері бар балаларға сапалы білім алуға қол жеткізу» жобасы аясында «инклюзивті тәжірибені баршаға білім берудің негізі ретінде дамыту» Тренингін Украинаның «қадам-қадам» қорымен серіктестікте «ашық қоғам» институтының халықаралық ұйымының өткізуі (2008 ж. 17-18 қараша аралығында). Душанбе, сондай-ақ «республикада инклюзивті білім беру жүйесін дамыту жөніндегі ресурстық орталық» жобасы шеңберінде «Республикада инклюзивті білім беру жүйесін дамыту» дөңгелек үстелін өткізу.

Дамуында проблемалары бар балалардың ата-аналар қауымдастығы (Душанбе қ.): (007 ж.басталды) мақсаты, жалпы білім беру жүйесіне қол жеткізу үшін қабілеті шектеулі балаларды оқыту дағдыларын дамыту.

«Пульс» білім беру реформаларын қолдау орталығы (Душанбе қ.) Пульс көру қабілеті бұзылған балаларға бағытталған, мақсаты осы топтың қажеттіліктерін анықтау және олардың сапалы білімге қол жеткізуін арттыру стратегиясын әзірлеу.

Осындай оқу орындарына «Брайль» тақтасы ұсынылды, көру қабілеті бұзылған адамдарға арналған компьютерлік курстар өткізілді, нұсқаушылар мен мұғалімдер даярланды.

«Демократияны дамыту орталығы» қоғамдық ұйымы (Худжанд қ.). Жобаның мақсаты-осы мекемелердің қызметкерлерін оқыту арқылы есту қабілеті бұзылған балаларға неғұрлым қолайлы білім беру мүмкіндіктерін ұсыну (тәжік тіліне оқу материалдары мен құралдарын аудару) [88].

Бельгия тәжірибесі

Фландрияда (Бельгия) қолдау көрсетудің кешенді тәсіліне назар аудару керек [31]. Жұмысты білім беру жүйесінің құрылымдық құрамдас бөлігі болып табылатын оқушыларды сүйемелдеу орталығы үйлестіреді, алайда шешімдер алқалы түрде қабылданады: қосымша көмектің мазмұны интеграцияланған білім беру жоспары жасалатын талқылау кезінде анықталады, Фландрияда заңнамалық құжат болып табылады. Мұндай көмекті мұғалім, психолог, дәрігер, медбике, логопед, физиотерапевт, элеуметтік қызметкер, эрготерапевт, дефектолог, тәрбиеші немесе мамандар тобы (мысалы., физиотерапевт және мұғалім), қазіргі уақытта оқушының нақты педагогикалық қажеттіліктеріне байланысты. Бұдан басқа, инклюзивті мәдениетті дамыту үшін оқыту шарттары мен нәтижелері үшін жауапкершілікті өз мойнына алуда ЕБҚ бар балалардың өздерінің және олардың ата-аналарының белсенділігі қағидатты түрде маңызды болып табылады. Интеграцияланған оқытуды қолдау мәселелерін шешуге ата-аналар, мектеп ұжымы, сыныптастар және, әрине, оқушының өзі қатысады. Сүйемелдеуші (тьютор) байланыстырушы және демеуші функцияны орындайды. Жүйенің негізгі ұстанымы: «Фландриядағы интеграцияланған білім беру жоспары интеграция процесіне қатысатын барлық тараптар арасындағы келісім ретінде қарастырылады». Қабылданған жоспар-бұл балаға қатысты «мектеп не істеуі керек» немесе «біреу жасауы керек» деген тізім ғана емес, сонымен бірге бала мен оның ата-анасы белсенді интеграция үшін не істеуі керек. Интеграцияланған оқыту туралы шешім қабылдау «мемлекеттік кепілдік» ғана емес, екі жақты жауапкершілікті көздейтін демократиялық екіжақты келісімдер болып табылады [88].

Аустрия тәжірибесі

Инклюзивті білім беру 1986 жылдан бастап өз балаларын жалпы білім беру жүйесінде оқыту талабымен азаматтардың алғашқы жүгінулері кезінде басталады. 1992 жылы инклюзивті білім беруді бастауыш мектеп жүйесіне, 1996 жылы орта мектепке қосу туралы шешім қабылданды. Бұл шешім ЕБҚ бар балаларды ата-аналарына оқыту түріне құқықты ғылыми мектептердің төменгі циклінде (AHS), яғни Аустрияның білім беру жүйесінде бірінші сыныптан сегізінші сыныпқа беру түрінде қабылданды.

Аустрияда инклюзивті білім беруді дамыту тарихының маңызды кезеңі 2008 жылғы қазанда Мүгедектердің құқықтары туралы БҰҰ Конвенциясын ратификациялау болып табылады, өйткені үш жылдан кейін 2012 жылғы ұлттық іс-қимыл жоспарына бағдарламаға «Инклюзия адам құқықтары мен тәртіпті қорғаудың негізі ретінде» енгізілген болатын.

Бүгінгі таңда инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың негізгі проблемасы-бұл процесті елде біркелкі дамытуға мүмкіндік бермейтін аймақтық ерекшеліктер мен айырмашылықтар. Аустрияны инклюзивті білім беруді зерттеу нысаны ретінде қарастыра отырып, елде сыртқы көші-қон жиі кездесетінін атап өткен жөн. Осыдан тілдік және ұлттық сан алуандық мәселелері өте өзекті болып табылады. Қазіргі зерттеушілер педагогикалық және олармен байланысты факультеттердің оқу жоспарларында мәдениетаралық білім беру қажеттілігін көрсетеді.

1998 және 2009 жылдары Аустрияда жүргізілген зерттеу деректерін талдау мұғалімдердің инклюзивті білімге деген көзқарасын зерттеу мұғалімдер психикалық ауытқулары бар білім алушыларға физикалық ауытқулары немесе оқу проблемалары бар балаларға қарағанда қосылуды қиын деп санайтындығын көрсетті. Білім беру ортасында инклюзияны зерттеу барысында қарапайым бастауыш сынып мұғалімдері мен арнайы мұғалімдердің кәсіби деңгейі арасында түбегейлі айырмашылықтар табылған жоқ. Дегенмен, нәтижелер респонденттердің жұмысында белгілі бір нәтиже көрсетті. Инклюзивті салада жұмыс істегеннен кейін мұғалімдер басқа мұғалімдерге қарағанда білім беру процесінде инклюзияға деген оң көзқарасты анықтады.

Аустриялық мамандар неміс тіліндегі құралдардың жоқтығына шағымданады. Сондықтан осы саладағы заманауи зерттеулер мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған мұғалімдердің жұмысын жетілдіруге бағытталған.

БҰҰ Конвенциясын іске асыру барысында Аустрияның Білім министрлігі инклюзивті білім беру мамандарын даярлау реформасымен жұмыс істеуде, өйткені бұл жүйедегі жеке деңгей (педагогтар) негізгі болып табылады. Аустрия университеттерінде бакалаврлар бағдарламасы бойынша модульдік оқу жоспарының «Педагогика және гуманитарлық ғылымдар» блогында инклюзивті білім беру курстары бар.

Аустрияда интеграция мәселесі, әсіресе қарапайым мектептердегі барлық мүмкіндігі шектеулі оқушыларды инклюзивті оқыту мәселесі бойынша әртүрлі пікірлер бар. Шпехт және басқа да мамандар 2006 жылғы зерттеу барысында

Аустрияда бұл сұрақты жүз алпыс сарапшыға (мұғалімдерге, ата-аналарға, мүгедектер ұйымдарының өкілдеріне, ғалымдарға және мектеп кеңестерінің өкілдеріне) қойды. Нәтижелер білім беру процесінде инклюзияның оң әсері туралы жалпы пікірді анықтады, бірақ инклюзивті білім беру барлық білім алушылар үшін білімге қаншалықты оң әсер ететіндігі туралы келіспеушіліктерді анықтады. Сауалнама барысында Спехт көптеген респонденттер мұндай білім беру әдістеріне қарсы екенін анықтады.

Нәтижесінде педагогтарды даярлаудың қажетті шарттары айқындалды: – әзірленген дидактикалық материалдар шеңберінде оқытушыларды, мұғалімдерді және педагог қызметкерлердің басқа да өкілдерін даярлау үшін жағдай жасау, сондай – ақ ата – аналар мен қамқоршыларға оқыту және консультация беру; – мұғалімдер үшін әдістемелік материалдар әзірлеу; - болашақ педагогтарды даярлау барысында инклюзивті білім беруді пайдалану; - мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға педагогикалық мамандықтарда оқу мүмкіндігі (физикалық шектеулер).

Білім беру жүйесін реформалаудағы маңызды талап-ең алдымен университетте мұғалімдерді даярлаудың мазмұны мен құрылымын өзгерту. Әзірлеу барысында келесі міндеттер анықталды: – барлық деңгейдегі оқытушыларды инклюзивті білім берудің базалық біліміне қосымша оқыту (мұғалімдер үшін міндетті қосымша білім беру жүйесі арқылы жүзеге асырылады-университетте курстарға қатысу, жылына кемінде 15 сағат) [6]; - педагогиканың барлық пәндік салаларында даралау және ішкі саралау мен даралау мәселелері оқушылардың білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін негізгі қағидат болуы керек.

Осылайша, Аустрияда инклюзивті білім беруді дамыту тек белсенді кезеңге өтуде. Білім беру саясатын ауыстырудағы негізгі индикаторды инклюзивті білім беруді 2020 жылдың Ұлттық даму бағдарламасына енгізу деп санауға болады. Білім беру реформасындағы тәжірибе әсіресе Ресейде бейімделу үшін пайдалы, себебі ұлттық және тілдік әртүрліліктегі ұқсас мәселелер мен ерекшеліктер [98].

Аустриядағы мектептегі білім беру жүйесі көп бағытты. Алғашқы төрт жылда 6 жастан 10 жасқа дейінгі балалар бастауыш мектепке барады. Содан кейін оқушыларға таңдау ұсынылады, бір жағынан - жаңа орта мектеп, онда 4 жыл ішінде оқу (бұрын – негізгі мектеп) кейіннен кәсіптік бағдарланған оқу орындарына (кәсіптік-техникалық училищелерде оқу) оқу аяқталғаннан кейін жетілу аттестатын алу мақсатында немесе екінші жағынан - гимназияның төменгі сатысы, оның мақсаты 4 жыл ішінде оқушыларды жетілу аттестатын (матура) және университетке түсу құқығын алуға дайындау болып табылады. Аустрияда міндетті мектеп оқуы 9 жылды қарастырады, яғни. Аустрияда 6 жастан 15 жасқа дейінгі балалар мен жасөспірімдер мектепке баруы керек. Олар одан әрі оқу орындарына өз таңдауы бойынша түсе алады. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту Аустрияда 1885 жылдан бері дәстүрге айналған. 1923/24 жылдары Аустрияда 65 " көмекші мектеп "болды, 1956 жылы көмекші мектептер үшін" арнайы мектеп " ұғымы енгізілді, балалар мен

жасөспірімдердің көпшілігі белгілі бір арнайы мектептерде, 1-ден 8-сыныпқа дейінгі мектептің жалғыз түрлерінде оқыды.

Аустрияда өзінің оқу бағдарламасы бар арнайы мектептер бар:

- Жалпы арнайы мектеп (өзінің оқу бағдарламасы)
- Мүмкіндігі шектеулі / ерекше қолдауды қажет ететін балаларға арналған арнайы мектеп (өзінің оқу бағдарламасы)
- Зағип және нашар көретін балаларға арналған арнайы мектеп (өзінің оқу бағдарламасы)
- Саңырау және нашар еститін балаларға арналған арнайы мектеп (өзінің оқу бағдарламасы)
- Физикалық даму ерекшеліктері бар балаларға арналған арнайы мектеп
- Сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға арналған арнайы мектеп
- Көптеген бұзылулары бар балаларға арналған арнайы мектеп
- Оқуы қиын балаларға арналған арнайы мектеп (өзінің оқу бағдарламасы, тәрбиедегі проблемалары бар)
- Кәсіби дайындық жылы (өзінің оқу бағдарламасы)
- Ауруханалардағы мектептер / мектеп-санаторийлер (ауруханалардағы мектептер)

Ата-аналардың өтініші бойынша, 1984 жылы Бургенланд федералды жеріндегі Оберварт бастауыш мектебінде алғашқы интеграцияланған сынып эксперимент ретінде құрылды. Нәтижесінде Аустрия интеграцияға ұқсас әрекеттерді көбірек жасай бастады. 1993 жылы мектептерді ұйымдастыру туралы заңға (SchOG-австр.) бастауыш мектепте интеграция бекітілді. Бастауыш мектептерде интеграцияны енгізу мектеп эксперименті кезінде жүзеге асырылды, 1996 жылы мектептерді ұйымдастыру туралы заңға 17-ші толықтыруда 1-ші орта мектеп (негізгі мектеп және орта мектептердің төменгі сатысы) үшін заңды түрде бекітілді.

Білім берудің инклюзивті жүйесін іске асыруға Саламанкалық мәлімдеме және ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін педагогика бойынша іс-қимыл шеңбері үлкен әсер етті. 2009 жылы БҰҰ-ның мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтары туралы Конвенциясын ратификациялаумен Аустрияда білім беру-саяси пікірталас басталды, оған кіру мүмкіндігі шектеулі адамдардың қоғамдық өмірге толыққанды қатысуын және білімге кедергісіз қол жеткізуді талап етті. Сонымен қатар, мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру жүйесіне қосу ерекше дау тудырды.

Аустрия Федералды білім министрлігінің сайтында (www.bmb.gv.at) Аустрияда арнайы педагогика мен инклюзияға қатысты өзекті жағдай жалпылама түрде ұсынылған: «Арнайы педагогика / инклюзия». Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар мен жастарды оқыту ата-анасының немесе қамқоршысының өтініші бойынша не тиісті мүгедектікке арналған арнайы мектепте, не тиісті арнайы мектептің интеграцияланған нысанында, не әдеттегі мектептің интеграцияланған нысанында жүзеге асырылуы мүмкін.

Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балаларға және қарапайым балалар мен жасөспірімдерге бірлесіп оқыту тәжірибесін алуға мүмкіндік

береді. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылар бастауыш мектепте, жаңа орта мектепте, жалпы білім беретін орта мектептің төменгі сыныптарында, политехникалық мектепте және бір жылдық үй шаруашылығы мектебінде интеграциялана алады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды оқыту сапасына ерекше оқу бағдарламаларын іске асыру және қажеттілігіне қарай қосымша білікті педагогты тарту арқасында қол жеткізіледі. Құзыреттілік және ресурстар орталықтары ретінде арнайы педагогика орталықтарының міндеті - интеграцияланған және инклюзивті білім беруді табысты іске асыруды қамтамасыз ету.

Арнайы мектеп 9 сыныпты қамтиды. Оқудың соңғы жылы-кәсіби дайындық жылы. Мектеп кеңесінің келісімімен және тиісті мектеп қаржыландыратын органның келісімімен арнайы мектепке он екі жыл баруға болады. Арнайы дайындалған мұғалімдердің, сондай-ақ оқытудың жеке әдістерінің көмегімен оқушылар негізгі жалпы білім алады, бұл одан әрі кәсіби дайындықтан өтуге немесе келесі мектептерге баруға мүмкіндік береді.

2012 жылы қабылданған ұлттық іс-қимыл жоспары мүгедектік бойынша 2012-2020 федералды үкімет алға қойған мақсаттарды тұжырымдайды, олар мектептегі инклюзивті білім беру жүйесін дамытуды қарастырады және алғашқы қадам ретінде осындай бастамалардың модельдерін бағалауды талап етеді (мысалы, инклюзивті модельдік аймақтар). Мүгедектік бойынша ұлттық іс-қимыл жоспары 2012-2020 инклюзивті модельдік өңірлер 2020 жылға дейін енгізіледі, бұл білім беру жүйесіндегі елеулі өзгерістерге ықпал етеді.

Қазіргі уақытта мемлекеттік бағдарлама инклюзивті білім беруді одан әрі дамыту шараларының бірі ретінде педагогтерді, оқушыларды, ата-аналарды немесе қамқоршыларды қолдау мақсатында практика мен ғылыми зерттеулерге негізделген инклюзивті модельдік аймақтар тұжырымдамасын айқындайды.

2015 жылдың қыркүйек айының басында федералды білім министрлігі инклюзивті модельдік аймақтарды дамыту үшін педагогикалық, құқықтық және ұйымдастырушылық жағдайларды анықтайтын және сол арқылы федералды Штаттардың дамуына бағыт беретін нұсқаулық шығарды. Модельдік өңірлер инклюзивтік білім беру саласында практикалық тәжірибе алу үшін құрылуға тиіс. Бұл 2012-2020 мүгедектік жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспарының қажетті шаралардың әзірленген нысаналы бағдарламасына сәйкес келеді: инклюзивті өңір-бұл БҰҰ-ның мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтары туралы конференциясының 24-бабына сәйкес шараларды іске асыру мақсаты болып табылатын өңір.

2015/16 оқу жылының басынан бастап бірінші кезеңде Каринтия, Штирия федералды штаттары федералды Министрліктің Директивасына сәйкес инклюзивті модельдік аймақтарды жүзеге асыруды бастайды

БҰҰ-ның Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясымен бірге ұғымдарды өзгерту қажеттілігі туындайды, интеграция ұғымы инклюзия ұғымынан көбірек бөлінеді. Бір жағынан, интеграция ұғымы мүмкіндігі шектеулі балалардың оқу интеграциясы үшін де, мигранттар мен босқындар

қоғамына ену үшін де екіұштылықпен қолданылады. Екінші жағынан, инклюзия ұғымы жалпылама түсіндіріледі. Бұл қоғамдағы барлық адамдардың шығу тегіне, дініне, тіліне, мүгедектігіне немесе жасына және жынысына қарамастан тең қатысуын білдіреді.

2012-2020 жылдардағы ұлттық іс-қимыл жоспарында Аустрия инклюзивті мектептерді дамытудың мақсаты мен келесі қадамдарын тұжырымдады: Аустриялық мектептерде интеграциялық және инклюзивті квоталарды арттыру, бұл арнайы мектептердің қысқаруын білдіреді. Мұғалімдер мен ата-аналар (қамқоршылар) бұған басқаша қарайды және әртүрлі баға береді. Олардың арасында мұндай дамуды жақтаушылар да, инклюзивті мектеп арнайы жағдайларды толық қамтамасыз ете алмайды деген қорқыныш пен қорқыныш бар.

Мектептегі білім беру саласына қажетті өзгерістер енгізу үшін заңдарға тиісті ережелер мен толықтырулар қажет. 1993 жылы бастауыш мектептер үшін мектепті ұйымдастыру туралы Заңға 15-ші қосымша арқылы және 1996 жылы 10-14 жас аралығындағы оқушылар үшін 1-ші сатыдағы жалпы орта білім беру үшін 17-ші қосымша арқылы қарапайым мектеп біліміне интеграцияны енгізу үшін не істелді. Практикалық, Қос кәсіптік білім беру үшін (Кәсіптік оқыту және кәсіптік-техникалық училище) мүмкіндігі шектеулі жастар үшін 2003 жылы кәсіптік білім беру туралы заңда кәсіптік оқытуды ұзартылған мерзімде және ішінара біліктілікпен аяқтау құқығы бекітілді. 2-ші сатыдағы жалпы орта білім беруде 2020 жылға дейін кейінірек Аустриялық білім беру жүйесінің осы сегментінде инклюзияны заңнамалық деңгейде бекіту үшін осы бағытта мектеп эксперименттері белсенді түрде жүргізілетін болады. Заңнамалық өзгерістермен бірге келесі қаулылар маңызды:

- № 19/2008 дөңгелек хат: арнайы педагогиканы ынталандыру қажеттілігі туралы Нұсқаулық.

- № 6/2009 дөңгелек хат: ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылар үшін оқу процесін жоспарлау, аттестаттау және оқу сабақтарының сапасын қамтамасыз ету құралы ретінде жеке ынталандыратын оқу жоспарларын қолдану жөніндегі Нұсқаулық.

- № 17/2015 дөңгелек хат: мүгедектігі бар оқушылардың біріктірілген оқу сабағында сапа стандартын жүзеге асыру және бақылау бойынша нұсқаулық.

- «Инклюзивті модельдік өңірлерді дамытуды қамтамасыз ету бойынша міндетті нұсқаулықтар» қаулысы (тіркелім). № Білім және ғылыми зерттеулер федералды министрлігі/GZ bmbf36.153/0088 –I/5 / 2015).

Қорытындылай келе, 1984 жылы Аустрияда алғашқы интеграцияланған сынып құрылғаннан бері көп нәрсе жасалды және өзінің даму жолынан өтті. Алайда, инклюзивті білім беруді енгізудің күрделілігіне байланысты бізге әлі де көп нәрсе істеу керек. Инклюзивті білім беруді заңнамалық қолдаумен қатар, барлық оқушылардың білімге кедергісіз қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін көптеген мектептерде тиісті құрылымдық және инфрақұрылымдық өзгерістер қажет. Бұл сонымен қатар мектептерді (федералды үкімет пен муниципалитеттерді) ұстауға үлкен қаржылық шығындармен байланысты.

Сонымен қатар, мұғалімдердің қарқынды өзара әрекеті және адами құндылықтар мен қазіргі заманғы табысты қоғам туралы үлкен қоғамдық пікірталас қажет.

Қорытындылай келе, 2015 жылғы білім беру жағдайы туралы есептің өзекті статистикасы келтірілген. Кестеде 2006/07 және 2013/14 жылдары арнайы мектептерде және кіріктірілген сыныптары бар мектептерде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар мен жасөспірімдер санының арақатынасы көрсетілген. Аустрияда оқушылардың жалпы санының азаюы кезінде арнайы мектепте оқыған ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың пайызы орта есеппен өзгеріссіз қалды. Сонымен қатар, ерекше білім беру қажеттіліктері бар, интеграцияланған білім алған балалардың пайызы айтарлықтай өсті. Егер 2006/07 жылдары Аустриялық мектепке (арнайы немесе интеграцияланған) жалпы алғанда ерекше білім беру қажеттіліктері бар 27700-ге жуық оқушы барса, 2013/14 жылдары – 30200 бала, жеті жыл ішінде бұл көрсеткіш 9%-ға артты.

Қазіргі уақытта Интеграция Аустрияда тек міндетті мектептерде жүзеге асырылады. Жалпы білім беретін орта мектептердің (гимназиялардың) төменгі сатысында іс жүзінде интеграцияланған оқыту жоқ. Бұл, мысалы, 2013/14 жылдары Венаға арналған интеграция квотасы міндетті мектептерде 5% құрады, бірақ егер қажет болса, 6 жастан 15 жасқа дейінгі барлық Аустриялық білім алушыларға квота есептесек, онда біз әлдеқайда аз көрсеткіш аламыз - 2,4 %. Қорытындылай келе, Аустрияда көптеген мектептер ортақ күш-жігермен интеграцияны сәтті жүзеге асыруда деп айту керек. Көбісі «Инклюзия индексіне» назар аударады, соның арқасында инклюзивті білім беруге айтарлықтай қадамдар жасалды. Бірақ алда әлі ұзақ жол бар [105].

Дания тәжірибесі

Инклюзия – дені сау білім алушылардың құқықтарын мүгедектігі бар балалардың пайдасына кемсіту емес, білім беру барлығы үшін нақты құқыққа айналатын қоғам дамуының келесі сатысы. Данияда барлық балалар он жылдық білім алуға құқылы, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балалар да бар. Мүмкіндігі шектеулі балалар (ЕБҚ бар балалар) – бұл физикалық және (немесе) психикалық дамуында кемшіліктері бар балалар. Ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім беру баланың қажеттіліктеріне байланысты әртүрлі тәсілдермен қамтамасыз етіледі. ЕБҚ бар балалар жалпы білім беретін мектептерде (бірінші дәрежелі) оқиды. Оқытушылар құрамы барлық балаларды, соның ішінде ЕБҚ бар балаларды оқыту үшін білікті болуы керек, өйткені балалардың шамамен 10%-ы арнайы білімге мұқтаж. Данияда диагностикалық мекемелер болып табылатын арнайы, мектепке дейінгі питомниктер мен балабақшалар бар. Бірақ оларда ақыл-ой кемістігі бар балалар іс жүзінде болғандықтан, болашақта оларды көмекші мектептерде оқыту мүмкіндігі немесе терең артта қалған балаларға арналған үйлерге жіберу туралы мәселе шешіледі.

Түзету педагогикасы саласында мамандандырылған мектептер бар. Сонымен, ЕБҚ бар бала интеллектуалды бұзылу, есту қабілетінің бұзылуы, көру қабілетінің бұзылуы және т.б. сияқты бұзылулары бар балаларға бағытталған арнайы сыныптарда оқи алады.

Бастауыш мектепте бала одан әрі оқу орнын шешу үшін оқу-психологиялық бағалаудан өтеді және т.б.

Баланы бағалағаннан кейін, оқу-психологиялық кеңес беру қызметі әр балаға оның білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келетін білім береді. Баланың біліміне қатысты барлық шешімдер балалардың ата-аналарымен келісілуі керек, олар өз кезегінде кез-келген арнайы педагогикалық көмекке келісім беруі немесе келіспеуі керек. Егер ата-аналар кеңес беру қызметінің шешімімен келіспесе, онда олар кең көлемді арнайы білім алу үшін Апелляциялық кеңеске шағым бере алады.

Мүмкіндігінше, ЕБҚ бар білім алушылар арнайы, сондай-ақ қарапайым мектептерге барады, оларға қол жетімді білім беру бағдарламалары бар. Оныншы сыныпта Жергілікті муниципалитет жалпы орта білім мен кәсіптік орта білімнен тұратын жастар бағдарламаларын ұсынады. Жоғары сатыдағы жалпы білім беретін мектептерде ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды қолдау мектептегі бағдарламаның арнайы педагогикалық көмегі есебінен қамтамасыз етіледі.

Сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар оқи алатын жеке мектептер де бар. Дания үкіметі жеке мектептерге, мүмкіндігі шектеулі оқушыларға, сондай-ақ екі тілді оқушыларға білім беруді қолдау үшін гранттар береді.

Данияда мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін жеңілдіктерді мемлекеттік органдар қаржыландырады. Сондай-ақ, егер жергілікті билік қажет деп тапса,

үйде педагогикалық көмек көрсетілуі мүмкін. Жергілікті билік сонымен қатар мұқтаж адамдарға жеке көмек пен әлеуметтік-педагогикалық қолдау ұсынады. Осылайша, Даниядағы білім беру жүйесі барлық мүгедек балалар үшін білім алуға қол жетімділікті қамтамасыз етуге немесе балама нұсқаларды ұсынуға бағытталған [106].

Испания тәжірибесі

Испанияда ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар қарапайым мектептерде де (инклюзивті білім беру немесе қарапайым мектеп шеңберіндегі мамандандырылған сыныптар), мамандандырылған Білім беру орталықтарында да оқи алады. Алайда, Испанияда инклюзивті білім беру барған сайын танымал болып келе жатқанын және мамандандырылған орталықтарда оқытуды қарапайым мектеп аясында оқу процесіне қажетті барлық жағдайларды қамтамасыз ете алмайтын балалар ғана өткізетінін атап өткен жөн.

Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудың ең озық жүйесі болып саналады. Сондықтан бастауыш және орта білім беру деңгейіндегі мектептерде (Educación Infantil) мүгедек балалар қарапайым оқушылармен қатар оқиды. Испанияның заңнамалық базасында ерекше қажеттіліктері бар білім алушылардың жалпы білім беру жүйесіне қол жетімділігін реттейтін бірқатар патша жарлықтары бар. 2013 жылы білім беру сапасын жақсарту жөніндегі Акт күшіне енді (LOMCE, 2013), ол әртүрлі мүмкіндіктері бар балаларға ерекше білім беру қажеттіліктерін қамтамасыз ету қажеттілігін баса көрсетеді (мектеп бағдарламасын аздап өзгерту, қосымша мұғалімдерді тарту, ерекше білім беру әдістемелері мен материалдарын әзірлеу мүмкіндігін көздейді). 1537/2003 жылғы 5 желтоқсандағы корольдік Жарлық барлық оқу орындарын ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларды көшіру мәселелерін шешу үшін Үй-жайлар мен аумақтарға қойылатын ең төменгі талаптарды орындауға міндеттейді; оқу орталықтарының бөлмелері гигиеналық және акустикалық стандарттарға сәйкес келуі керек, кез-келген қажеттіліктері бар Білім алушылар үшін қауіпсіз болуы керек. Мүгедек балаларды қабылдайтын мектептер де барлық оқушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, бейімделген бағдарламалар жасауға міндетті, ал мүгедек балалармен жұмыс істейтін педагогтер арнайы кәсіптік даярлықтан өтуге тиіс.

Болашақ мұғалімдерді тиісті білім мен дағдылармен қамтамасыз ету мақсатында испан университеттері инклюзивті білім беру бойынша магистратураның көптеген бағдарламаларын ұсынады. Осы бағдарламалар бойынша дайындалған оқытушылар әрбір оқушыға бірдей мүмкіндіктер мен көңіл бөлуге және кепілдік беруге үйретілді.

Жалпы, мектептерде инклюзивті білім беру тәжірибесінен барлығы ұтады. Мүгедек балалар жалпы білім беру жүйесіне енгізілген, өздерін қоғамнан оқшау сезінбейді, білім алуға және дамуға, құрдастарымен қарым-қатынас жасауға және толыққанды өмір сүруге мүмкіндігі бар. Дені сау балалар толеранттылықты, адамгершілікті, көмекке келуге дайын болуды үйренеді. Инклюзивті білім беру оқушылар мен мұғалімдердің жеке мүмкіндіктерін кеңейтеді және оларды ортақ мақсатқа – кез-келген мүмкіндіктері бар балаларға сапалы білім беруді жүзеге асыруға біріктіреді.

Ерекше Денсаулық қажеттіліктері бар балаларды әдеттегі мектептерге қабылдау дені сау балаларды қабылдау кезіндегідей схема бойынша жүргізіледі. 2002 жылғы Испан білімінің сапасы туралы заң оқушының даму

деңгейі мен жасына сәйкес ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды қабылдауды реттейді. Егер психологиялық-педагогикалық бағалау балаға оқытудың басқа түрі қажет екенін көрсетсе немесе мектепте қажетті ресурстар болмаса, ол мамандандырылған мектепке немесе негізгі мектептегі арнайы сыныпқа қабылданады. Баланы кәдімгі мектепте оқытпау туралы шешім үнемі қайта қаралады, мүгедек балаларды жалпы білім беру процесіне біріктіру үшін қолдан келгеннің бәрі жасалады.

Ерекше қажеттіліктері бар бала оқитын сыныптардағы оқушылар саны 25 оқушыдан аспауы тиіс. Кәдімгі немесе арнайы мектептің арнайы сыныптарында оқушылардың санын азайтуға болады. Мысалы, физикалық немесе есту қабілеті нашар балаларды оқыту сыныптарында оқушылар саны 12-ден аспайды. Аутизммен немесе ауыр психикалық ауытқулармен ауыратын балаларға арналған мамандандырылған сыныптарда оқушылар саны – 3-тен 5-ке дейін.

Ерекше білім беруге мұқтаж балалар үшін қолжетімді мектепте білім беру циклдері:

Educación Infantil-6 жастан 12 жасқа дейінгі балаларға арналған Бастауыш және орта білім;

Educación Secundaria Obligatoria (ESO) – 12 жастан 16 жасқа дейінгі балаларға арналған білім.

Осы циклды сәтті аяқтағаннан кейін балалар міндетті орта білім туралы сертификат алады (Título de Graduado en ESO). Ерекше білім беру қажеттіліктеріне байланысты осы білім беру циклынан өте алмаған білім алушылар оқу жылдарының санын және әртүрлі пәндер бойынша алған ұпайларын растайтын арнайы құжат алады. Осындай құжатпен балаларға кәсіптік білім алуға мүмкіндік беретін және болашақта еңбек қызметін бастауға мүмкіндік беретін арнайы әлеуметтік қамсыздандыру бағдарламалары қол жетімді.

Міндетті білім алуды сәтті аяқтағаннан кейін мүгедек балалар өздерінің мүмкіндіктері мен қалауына қарай келесі бағдарламаларда оқуын жалғастыра алады:

Programas de cualificación profesional inicial (PCPI) - кәсіби біліктілік алғысы келетіндерге арналған;

Bachillerato-жоғары оқу орындарында өз білімін жалғастыруды жоспарлап отырған 16 жастан 18 жасқа дейінгі балалар үшін.

Испан мемлекеті мүгедек балаларды жан-жақты қолдайды және олардың ересек өмірге көшуін жеңілдетуге тырысады. Мүгедектерді қолдаудың көптеген бағдарламаларын Испания Корольдігінің өзі де, ЕО-ның басқа елдерімен бірлесіп де жасаған.

Білім беру инклюзиясы Испания университеттерінде де жүзеге асырылады. Корольдік декрет 1/2013 (Real Decreto Legislativo 1/2013) жоғары оқу орындарына тең жағдайлар мен мүмкіндіктер жасауға, ерекше Денсаулық қажеттіліктері бар адамдардың жоғары білімге еркін қол жеткізуін қамтамасыз

етуге міндеттейді. Испанияда университеттік білім алуға шешім қабылдаған мүгедектердің саны үнемі өсіп келеді. Егер 2007 жылы мүгедектердің жалпы санының 4%-ы ғана жоғары оқу орындарында оқуды бастаса, 2012 жылы бұл сан 14,7%-ға дейін өсті. 2014 жылғы статистикалық деректерге сәйкес әртүрлі физикалық, зияткерлік немесе өзге де қажеттіліктері бар білім алушылар саны 17,3%-ды құрады, оның 6,2% - ы-докторант (аспирантура) білім алушылары.

Мүгедек білім алушылар күндізгі және қашықтықтан білім беру бағдарламаларын, сондай-ақ аралас бағдарламаларды таңдай алады. Көптеген университеттерде ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларды қолдаудың арнайы орталықтары бар. Университеттердің көптеген кампустары арнайы лифттермен, компьютерлік сыныптармен және мүгедек білім алушыларға арналған тұрақтармен жабдықталған.

Жоғарыда келтірілген ақпарат Испанияның оқу үшін тамаша орын екенін дәлелдейді, ең бастысы – оңтайлы оқу орталығын таңдау.

Испаниядағы бизнес пен өмірге арналған қызметтер орталығы «Испания орыс тілінде» кеңес береді, оқу орындарын таңдауға, барлық қажетті құжаттарды ресімдеуге және аударуға көмектеседі [107].

Эстония тәжірибесі

Эстонияда білім беруді ұйымдастыру кезіндегі жетекші қағидаттардың бірі инклюзивті тәсіл болып табылады. Инклюзивті білім беру дегеніміз бірінші кезекте әр адамның сапалы білім алу құқығын білдіреді. Еуропалық Арнайы қажеттіліктер мен инклюзивті білім беру агенттігінің көзқарасына сәйкес, инклюзивті білім берудің міндеті-барлық оқушыларға үйден алыс емес мектепте жан-жақты және сапалы білім алуға және құрдастарымен бірге оқуға мүмкіндік беру. Қорытындылай келе, инклюзивті білім қоғамның барлық мүшелерінің қоғамдық өмірге араласатындығын мәлімдейді. Оқытуды ұйымдастыру кезінде инклюзивті білім беру қағидаттарын ұстану тұрғылықты жері бойынша оқу орнында оқушының жеке академиялық және әлеуметтік қабілеттері мен қажеттіліктерін назарға алатындығын, сондай-ақ қажетті қолдау жүйелерінің қолжетімділігін қамтамасыз ететінін білдіреді. Еуропалық әлеуметтік қордың қолдауымен 2014 жылдан бастап ауыр және терең мүгедектікке байланысты күтімге үлкен қажеттілігі бар балаларға бала күтімі, қолдау қызметтері және көлік қызметтері (соңғысы балаға қолдау немесе бала күтімі қызметтерін алу үшін Қолдау қызметі ретінде көрсетіледі) бұрынғыға қарағанда едәуір мөлшерде қамтамасыз етіледі. Қызметтің мақсаты – мүгедектіктің терең және ауыр дәрежесі бар балаларға тірек қызметтерді дамыту және ұсыну, осылайша ата-аналардың Қамқоршылық жүктемесін және олардың жұмыспен қамтуға қатысуына байланысты қиындықтарын азайту. Қолдау қызметтерін ұсыну Еуропалық әлеуметтік Қордың 2014-2020 жылдарға арналған «ерекше қажеттіліктері бар балаларға тірек қызметтерді дамыту және ұсыну, сондай-ақ жұмыс және отбасылық өмірді біріктіруге көмек көрсету» жәрдемақысын ұсынудың енгізілетін шарттары шеңберінде қолдау табады.

Эстония Республикасында білім берудің негізгі принциптері Эстония Республикасының Конституциясымен, Білім туралы Заңмен, мектепке дейінгі балалар туралы Заңмен және негізгі мектеп пен Гимназия туралы Заңмен белгіленеді. Конституцияға сәйкес әркімнің білім алуға құқығы бар. Білім жеке тұлғаның, отбасының, сондай-ақ бүкіл Эстон ұлтының және басқа да азшылықтардың дамуына қолайлы жағдай жасауға бағытталған. Адамдарды заңды құрметтеуге және сақтауға үйрету және барлығына үздіксіз білім алу үшін мүмкіндіктер жасау маңызды. Ерекше қажеттіліктері бар білім алушылардың білім алуына бірнеше құқықтық актілер кепілдік береді. Конституцияда білім алу құқығы және білімге қол жетімділік туралы айтылады. Білім туралы Заңда және негізгі мектептер мен гимназиялар туралы заңда әр баланың жергілікті мектепте оқуға тең құқығы бар, немесе егер жағдай мүмкіндік бермесе және ата-аналар келіссе, арнайы мектепте оқуға болады. Балаларын тәрбиелеу туралы түпкілікті шешімді ата-аналар қабылдайды. Негізгі мектептер мен гимназиялар туралы заңда Эстонияда инклюзивті білім беру саясаты бар делінген. Осылайша, әр бала өзінің тұрғылықты жерінде мектепке баруға немесе бейімделген оқу бағдарламасымен (негізгі мектептер үшін ұлттық оқу бағдарламасы; негізгі мектептер үшін жеңілдетілген ұлттық

оқу бағдарламасы) қарапайым мектепте оқуға және әр түрлі қолдау алуға құқылы. Сондай-ақ, қарапайым мектептерде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға (SEN) сыныптар ұсынуға болады. Эстония Республикасының Конституциясында, адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында, Біріккен Ұлттар Ұйымының Бала құқықтары туралы конвенциясында және Еуропалық Одақтың негізгі құжаттарында баяндалған этикалық қағидаттардан туындайтын құндылықтар маңызды болып саналады. Эстония біріккен ұлттар ұйымының Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенциясын 2012 жылдың сәуірінде ратификациялады. Ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды оқытудың жалпы мақсаттары басқа оқушылар сияқты. Олар оқытудың негізгі жүйеде немесе арнайы топтарда (мектептерде немесе сыныптарда) жүргізілуіне байланысты ерекшеленбейді. Эстония Республикасының мүгедектік саласындағы саясаты ерекше қажеттіліктері бар адамдардың мектепке дейінгі, негізгі, орта және жоғары білім алу құқығына тең мүмкіндіктер қағидатына сәйкес кепілдік берілуі керек дейді. Ерекше қажеттіліктері бар адамдар инклюзивті білім алуға құқылы және мемлекет бұл құқыққа кепілдік беруі керек. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды оқытуды ұйымдастыру бүкіл әлемде танылған және Еуропалық Одаққа мүше елдер мақұлдаған инклюзивті білім беру үрдістеріне негізделген. Әдетте, ООР бар оқушылар жергілікті мектепке барады және оларға қажетті жағдайлар жасалады. Қажет болса, ауыр және бірнеше бұзылулары бар оқушыларға жеке арнайы сыныпта немесе мектепте оқуға мүмкіндік беріледі. Ата-аналар жергілікті негізгі мектеп пен жеке арнайы мектепті таңдай алады. Кәдімгі мектепте оқыту бейімделген оқу ортасының болуын, сондай-ақ көмекші қызметтер мен қажетті жабдықтардың болуын болжайды. Бұл қызметтер барлық бұзылулары бар адамдардың қажеттіліктеріне сәйкес келуі керек. Мектепке бару 7 жастан 17 жасқа дейінгі барлық адамдар үшін міндетті болғандықтан, барлығына, соның ішінде ең ауыр бұзылулары бар білім алушыларға да білім берілуі керек. Мектепке дейінгі білім беруге және ерекше қажеттіліктері бар балаларды мектепке даярлауға, сондай-ақ ерекше қажеттіліктері бар ересектерді өндірістен қол үзбей оқытуға және қайта даярлауға ерекше назар аудару қажет.

Оқу орындарын қаржыландыру оқу орнының меншік нысанына байланысты. Мемлекеттік, муниципалды және жеке оқу орындары бар. Еуропалық әлеуметтік қор (ESF) Білім министрлігі мен әлеуметтік істер министрлігі арасында жаңа бағдарламаларды жүзеге асыруда тығыз ынтымақтастық орнатуға көмектеседі (дереккөз: инклюзивті білім беруді қаржыландыру, 2016 ж., 57-бет). Мектепке дейінгі балалар мекемелері негізінен муниципалитеттерге жатады. Олар жергілікті бюджеттен қаржыландырылады, дегенмен ата-аналар қатысу жарнасын төлейді. Мемлекеттік бюджет мектепке дейінгі мекемелер мұғалімдерінің біліктілігін арттыруды жабады. 2015 жылдың соңында Білім министрлігі Мектепке дейінгі білім беру мен күтімнің жаңа тұжырымдамасын қабылдады. Бұл жергілікті билік органдарына балалар мен отбасылардың қажеттіліктеріне қарай қызмет көрсетуді ұйымдастыруда

икемділікке ие болуға мүмкіндік береді. ESF және еуропалық босқындар қоры 3200 жаңа балабақша немесе бала күтімі орындарын құруды қолдады. 2014 жылдан бастап 2020 жылға дейін 47 миллион еуро инвестицияланды. Мемлекеттік бюджет мемлекеттік мектептердің барлық шығындарын жабады. Арнайы мектептердің көпшілігі мемлекеттік мектептер. Жергілікті басқару муниципалды мектептердің шығындарын жабады. Муниципалды мектеп оқушыларының санына байланысты ауылдық муниципалитеттер мен қалаларға бөлінетін мемлекеттік субсидия мөлшері жыл сайын мемлекеттік бюджет туралы Заңға сәйкес анықталады. Субсидия жұмыс күші мен мұғалімдерді, муниципалды мектеп директорларын үздіксіз оқыту шығындарын, сондай-ақ оқу әдебиетіне байланысты шығындарды қамтиды. Жыл сайынғы мемлекеттік бюджет туралы Заң мектептердің кеңейтілген немесе арнайы қолдау алатын оқушыларға ағымдағы шығындарын жабуға қолдау көрсетеді. Осындай субсидиялар жекеменшік жалпы білім беретін мектептерге де беріледі. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылар үшін бөлінетін мемлекеттік білім беру субсидиясы (ОСО) оқушылардың ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескереді. Ол инклюзивті білім беруді енгізуді қолдайды. Мемлекет арнайы білім беруді қажет ететін SEN бар оқушыларды оқытудың ерекше сипатын ескере отырып, оқушы қағидаты бойынша оқытуды ұйымдастыруды қолдайды. Субсидияны бөлу кезінде негізгі немесе жеке арнайы сыныпқа баратын оқушы мен ООР арасында ешқандай қаржылық айырмашылық жасалмайды-мұны мектеп пен ата-ана шешеді. Жан басына шаққандағы шығындар Заң бойынша кеңейтілген қолдау немесе арнайы қолдау алуға құқығы бар ООР білім алушылары жағдайында туындайды. Мектеп директоры ООР бар оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес оқу ортасын құруға жауап береді. Мемлекет оқыту мен білім беруді қалай ұйымдастыруға және қолдау қызметтерін қалай жүзеге асыруға кеңес береді. Арнайы білім беру мұғалімдерінің, логопедтердің, психологтардың және әлеуметтік педагогтардың қызметтері барлық оқушыларға тегін көрсетіледі. Мектеп иесі мүмкіндіктер жасайды, ал мектеп директоры мамандардың қолдау қызметтерін ұйымдастырады. Мемлекет қолдау бойынша мамандарды қабылдауға қаржылық субсидиялар бөледі.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар - бұл сыртқы көп бейінді консультативтік топтың ұсынымы бойынша кеңейтілген қолдау немесе ерекше қолдау алатын оқушылар. Бұл мектептің жалпы қолдауы оқушының дамуына қажетті нәтиже бермеген кезде болады.

Арнайы білім беру қажеттілігі келесі нысандар арқылы анықталады:

- педагогикалық-психологиялық бағалау;
- әр түрлі жағдайларда оқушының мінез-құлқын бірнеше және дәлірек бақылау;
- оқушылар және олардың тәрбиесі туралы ақпарат жинау;
- Медициналық және логопедтік тексерулер.

Мектеп директоры білім алушыларды оқыту мен дамытуды қолдау үшін Қолдау мамандары мен мұғалімдер арасындағы ынтымақтастықты ұйымдастыруға адамды тағайындайды. ЕБҚ бар білім алушыны оқытуды

үйлестіруге жауапты адам мұғалімге арнайы білім беру қажеттіліктерін анықтауға қолдау көрсетеді және нұсқау береді. Олар мұғалімге, ата-аналарға және мектеп директорына одан әрі тәрбие жұмысына, оқушының дамуын қолдау шараларын қолдануға немесе одан әрі зерттеу жүргізуге қатысты ұсыныстар жасайды. Осылайша олар мұғалімдермен және қолдау мамандарымен ынтымақтасады. Егер қабылданған шаралар нәтиже бермесе, мектеп - ата-аналардың мақұлдауымен қосымша көмек алу үшін кеңес беру орталығына немесе медициналық мамандардан өтініш бере алады. Сыртқы консультативтік топтың ұсынысы бойынша және ата-аналардың жазбаша келісімімен мектеп оқушыға күшейтілген немесе ерекше қолдау көрсетеді. Тұрақты оқу қиындықтарына, психикалық немесе мінез-құлық бұзылыстарына немесе басқа денсаулық жағдайына немесе мүгедектікке байланысты келесі қызметтердің кем дегенде біреуін қажет ететін оқушыға күшейтілген қолдау қолданылады:

- мамандарды тұрақты қолдау қызметі және бір, бірнеше немесе барлық пәндер бойынша жеке оқыту бағдарламасы,
- тұрақты мамандарды қолдау қызметі және жеке немесе топта сырттай оқу;
- сыныпта оқу кезінде тұрақты мамандандырылған қолдау қызметі және жеке қолдау;

Ауыр және тұрақты психикалық бұзылуларға, ақыл-ой немесе ақыл-ой кемістіктеріне немесе көптеген бұзылуларға байланысты келесі қызметтерді қажет ететін білім алушыларға арнайы қолдау көрсетіледі:

- мүгедектікке байланысты оқытуды ұйымдастыру, оқу ортасы, оқыту әдістемесі, Оқу құралдары және оқуға қатысу үшін әлеуметтік және / немесе медициналық қызметтермен бірге тұрақты мамандандырылған қолдау қызметі;
- жеке немесе топта сырттай оқу немесе сыныпта тұрақты жеке қолдау немесе арнайы сыныпта оқу.

Сыртқы кеңес беру тобы:

- ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларға қолайлы оқу бағдарламасын тағайындау;
- негізгі мектептер үшін ұлттық оқу бағдарламасында белгіленген күтілетін оқу нәтижелерін ауыстыруды немесе едәуір азайтуды немесе міндетті пәнді оқудан босатуды ұсынады;
- қолдау мамандарын ұсыну;
- мектепте инклюзивті оқыту үшін және осындай оқытуды жүргізу үшін қажетті жағдайларды ұсыну. Сыртқы консультативтік топтың ұсынымы білім берудің ақпараттық жүйесіне енгізіледі.

Қазіргі уақытта мүмкіндіктері шектеулі адамдарға бағдарланған тәсілден заңнамадағы педагогикалық ерекшеліктерге, ерекше білім беру қажеттіліктерін (ООР) анықтауға және SEN көмегімен оқушыларды бағалауға айқын көшу байқалады. Сегрегация терминологиясы заңнан алынып тасталды. Білім туралы заңнамада медициналық диагноздар педагогикалық диагноздарға ауыстырылды. Бұл оқу ортасын әр оқушының қажеттіліктеріне бейімдеу

арқылы оқушының қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. 2014-2020 жылдарға арналған үздіксіз оқыту стратегиясының нұсқаулықтары. ЕБҚ бар оқушылардың жеке қажеттіліктерін есепке алуды және инклюзивті білім беру қағидаттарын іске асыруды көтермелейді. ЕҚҰ бар оқушыларды оқытуды ұйымдастыру және 2014-2020 жылдарға арналған іс-шараларды әзірлеу кезінде мынадай үрдістер ескерілуі тиіс:

- ЕБҚ бар оқушылардың оқуы мен дамуын қолдайтын білім беру, әлеуметтік және медициналық қызметтер оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес келеді және бейімделеді.

- Қолдау мамандары мен оқыту қызметтері аймаққа немесе мектеп көлеміне қарамастан мектептерге қол жетімді.

- Арнайы мектептердегі оқушылар саны азаяды. Ауыр және бірнеше бұзылулары бар білім алушыларға арналған жеке арнайы мектептер желісі қоғамның үмітіне сәйкес келеді, оқушылардың ерекше қажеттіліктерін ескереді және ресурстарды жалпы білім беретін мектептер желісінің бөлігі ретінде оңтайлы және тиімді пайдаланады.

- Мектеп басшыларының, мұғалімдердің және көмекші мамандардың ЕБҚ бар оқушыларды оқытуды ұйымдастырудағы құзыреттілігі арттырылды.

- ЕБҚ бар оқушыларды қолдау үшін мұғалімдерге оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін заманауи оқу материалдары ұсынылады.

Ерекше қажеттіліктері бар балалар әдетте мектепке дейінгі білімге барады. Кейбір жағдайларда олар Эстонияның үш арнайы мектепке дейінгі мекемелерінің біріне барады. Арнайы мектептер саны жылдан жылға азайып келеді. Арнайы білімге мұқтаж оқушының нақты қажеттіліктеріне, ресурстарды көп қажет ететін қолдау шараларына немесе ерекше көмекке байланысты ол ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға арналған мектепте оқи алады. Арнайы мектептер бар:

- көру және есту қабілеті бұзылған оқушылар;

- физикалық кемшіліктерден басқа арнайы білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар;

- ауыр және бірнеше бұзылулары бар оқушылар;

- эмоционалды-мінез-құлық бұзылыстары бар білім алушылар.

Жалпы білім беретін мектеп оқушыларының жалпы санының шамамен 2,1% - ы арнайы мектептерде оқиды. Есту және көру қабілеті нашар оқушыларға арналған арнайы мектептер ресурстық орталық ретінде жұмыс істейді және мұғалімдерге, оқушыларға және қарапайым мектептердегі отбасыларға қолдау көрсетеді.

Барлық мектептер өздерінің инклюзивті білім беру саясатын және мектеп бағдарламасында ЕБҚ бар оқушыларды оқытуды ұйымдастыруды анықтайды деп күтілуде. Бұл құжат сипатталуы керек:

- жалпы құндылықтар мен қағидалар;
- үйлестіру жүйесі және мұғалімдердің, мектеп басшыларының, басқа қызметкерлердің және т.б. міндеттері;
- ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау жүйесі, қолдау шаралары, деректерді жинау және бағалау;
- ынтымақтастық және қатысу (ата-аналар, мектептегі барлық оқушылар, барлық мұғалімдер, басқа мектептер, қауымдастық, сыртқы мекемелер және т.б.).
- мұғалімдер барлық оқушылардың қалай дамып, оларды қалай басқаратынын байқауға және қажет болған жағдайда оқу процесін өз қажеттіліктеріне сәйкес реттеуге міндетті.

Егер оқушыға қосымша қолдау қажет болса, сынып немесе пән мұғалімінен басқа, дамуды бақылау кестесі жасалады және қосымша қолдау көрсетіледі. Шараны қолдану кезеңінде мұғалімдер мен қолдау қызметінің мамандары оқушының қалай дамып, оны қалай жеңетінін бақылайды. Қолданылатын шаралардың тиімділігін бағалау үшін барлық мұғалімдер мен қолдау мамандары оқушының қалай дамып, жағдайды қалай шешетінін сипаттап, үнемі ұсыныстар беруі керек. Әр оқушымен және олардың ата-аналарымен дамытушылық әңгімелер оқу жылында кемінде бір рет өткізілуі керек. Оқушының оқу бағдарламасында тұжырымдалған мақсаттарға жету және оларға қажетті қолдау көрсету үшін негізгі сыныптарға қосымша деңгейлер немесе арнайы сыныптар негізінде оқу топтары немесе топтар құрылуы мүмкін. Оқуға көмек көрсету тобында, деңгей деңгейіндегі топта немесе арнайы сыныпта оқу оқушының қажеттіліктеріне негізделуі керек және уақыт шектеулі болуы керек. ЕБҚ бар оқушының зерттеу үйлестірушісінің ұсыныстарына немесе сыртқы консультативтік топтың ұсыныстарына немесе екеуіне де назар аудару керек. Мұғалімдер ерекше қолдауды қажет ететін білім алушыларды қарапайым сыныпта оқытуда сыртқы консультативтік топтың ұсыныстарын ескеруі керек. Мектеп директоры түзету тобындағы, белгілі бір деңгейдегі топтағы немесе арнайы сыныптағы оқушылардың санын анықтайды. Олар арнайы білім беру қажеттіліктерінің сипатын және мектептің арнайы білім беру мұғалімінің, ЕБҚ бар немесе сыртқы консультативтік топтағы оқушының оқу үйлестірушісінің немесе екеуінің де ұсыныстарын ескереді. Кеңейтілген қолдау алатын оқушыларға арналған арнайы сыныптарға 12-ге дейін оқушы кіреді. Ерекше қолдау алатын оқушыларға арналған сабақтарға алты оқушы кіреді. Мектеп иесі, егер бұл орынды болса, мектеп директорының ұсынысы бойынша және қамқоршылық кеңестің келісімімен белгілі бір арнайы сыныптағы оқушылардың санын бір оқу жылына көбейте алады [102].

Жапония тәжірибесі

Білім, мәдениет, спорт, ғылым және технологиялар министрлігі (МЕХТ) инклюзивті білім беру тұжырымдамасын «мүгедектер мен мүгедектігі жоқ адамдарға мүмкіндігінше бірге оқуға мүмкіндік беретін механизм» ретінде анықтайды. МЕХТ «ерекше қолдауды қажет ететін білім алушыларды» физикалық кемістігі бар, аутизм сияқты дамуы бұзылған немесе оқу қабілеті бұзылған адамдар ретінде анықтайды. 2007 жылдан бастап ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арналған білім беру жүйесі «арнайы білімнен» «ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арналған білімге» ауысуға тырысады, мұнда мүгедектігі жоқ, қажеттіліктері бар барлық білім алушылар тиісті білім беру қолдауын ала алады. Алайда, ерекше қажеттіліктері бар мектептерге баратын оқушылар саны және осындай мектептер саны өсуде. МЕХТ ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арналған білім беруді «мүмкіндіктері шектеулі білім алушыларға олардың қабілеттерін толық дамытуға, сондай-ақ олардың тәуелсіздігі мен қоғамға қатысуына бағытталған жеке білім беру қажеттіліктерін ескере отырып білім беру» деп анықтайды. Әр түрлі құрылымдар «ерекше қолдауды қажет ететін білім алушыларға» келесідей білім береді.

Білім, мәдениет, спорт, ғылым және технологиялар министрлігі (МЕХТ) инклюзивті білім беру тұжырымдамасын «мүгедектер мен мүгедектігі жоқ адамдарға мүмкіндігінше бірге оқуға мүмкіндік беретін механизм» ретінде анықтайды. МЕХТ «ерекше қолдауды қажет ететін білім алушыларды» физикалық кемістігі бар, аутизм сияқты дамуы бұзылған немесе оқу қабілеті бұзылған адамдар ретінде анықтайды. 2007 жылдан бастап ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арналған білім беру жүйесі «арнайы білімнен» «ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арналған білімге» ауысуға тырысады, мұнда мүгедектігі жоқ, қажеттіліктері бар барлық білім алушылар тиісті білім беру қолдауын ала алады. Алайда, ерекше қажеттіліктері бар мектептерге баратын оқушылар саны және осындай мектептер саны өсуде. МЕХТ ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арналған білім беруді «мүмкіндіктері шектеулі білім алушыларға олардың қабілеттерін толық дамытуға, сондай-ақ олардың тәуелсіздігі мен қоғамға қатысуына бағытталған жеке білім беру қажеттіліктерін ескере отырып білім беру» деп анықтайды. Әртүрлі құрылымдар «ерекше қолдауды қажет ететін білім алушыларға» келесідей білім береді.

Жапония 1960 жылғы білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы конвенциясын ратификацияламады. Негізгі білім туралы заңда балаларды нәсіліне, дініне, жынысына, әлеуметтік мәртебесіне, экономикалық жағдайына немесе отбасылық тегіне байланысты кемсітуге болмайды делінген. МЕХТ жариялаған «инклюзивті қоғамды қалыптастыру үшін инклюзивті білім беру жүйесін құру» баяндамасында былай делінген:

«... инклюзивті білім беру жүйесінде ерекше қажеттіліктері бар кіші және мектеп жасына дейінгі балаларды әртүрлі және икемді оқыту құралдарымен, сондай-ақ басқа оқушылармен бір сыныптарда оқуды жалғастыру

құралдарымен қамтамасыз ету маңызды. Бастауыш және толық емес орта мектепте тұрақты сабақтар өткізуді, мүмкіндігі шектеулі оқушыларға арналған арнайы сыныптарда оқытуды, ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға арналған сыныптар мен ерекше қажеттіліктері бар мектептерге «әр түрлі оқыту орталарының» бірлестігі ретінде оқытуды қамтамасыз ету қажет.

Осы рухта 2013 жылы МЕХТ 65 жергілікті муниципалитеттерде, мектептерде және институттарда «инклюзивті білім беру жүйесін дамыту» модельдік жобасын жүзеге асырды. Жоба ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға ақылға қонымды құралдарды ұсынудың озық практикасын шоғырландыруға, алмасу және бірлесіп оқыту платформасын іске асыруға, сондай-ақ мектеп кластерлерінен ресурстарды пайдалана отырып зерттеулер жүргізуге бағытталған. Бұрын 144/54 Заңы арнайы оқу орындарында тіркелген балалар мен оқушыларға кітаптар, тамақтану (түскі ас), жұмысқа және мектепке бару үшін көлік ақысы, сондай-ақ Оқу материалдары арқылы қолдау көрсетті. 1970 жылы мүгедектер туралы «Мүмкіндігі шектеулі адамдардың әл-ауқатына ықпал ететін» негізгі заң қабылданды. Мүгедектер туралы Негізгі Заң (2011 ж.редакциясында) «симбиотикалық қоғамның» маңыздылығын көрсетеді, онда барлық азаматтар мүгедектікке қарамастан бір-бірін құрметтейді және қолдайды. Бұл заң мүмкіндігі шектеулі адамдардың қоғам өміріне қатысуын ынталандыру шараларын қарастырады. Негізгі білім туралы заңда барлық азаматтарға олардың қабілеттеріне сәйкес білім алу мүмкіндігі берілуі керек және ұлттық және жергілікті билік мүгедектерге мүгедектігі бойынша білім алу үшін білім беру саласында қажетті қолдау көрсетуі керек делінген. Мүгедектер туралы Негізгі Заңның 16-бабында да айтылған:

«Біз мүмкіндігі шектеулі балалар мен оқушылар мүгедек емес балалармен және білім алушылармен бірге білім ала алатындығын ескере отырып, оқытудың мазмұны мен әдістерін жақсарту және кеңейту сияқты қажетті шараларды қабылдауымыз керек».

Алайда, білім беру саласындағы мүмкіндігі шектеулі адамдарға қатысты басқа заң жоқ. 2014 жылы Жапония Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялады. МЕХТ барлық балалар үшін инклюзивті білім беруді (және ерекше қажеттіліктері бар білім беруді) ілгерілетуге жетекшілік етеді. Сонымен қатар, денсаулық сақтау, Еңбек және әлеуметтік қамсыздандыру министрлігі (MHLW) әлеуметтік саладағы мүгедектерді қолдауға жауап береді. Министрлер кабинеті-бұл мемлекеттік мекеме, оның қарамағында әзірлеу және жылжыту бар Премьер-министр негізгі бағдарламаны құруға немесе өзгертуге қатысты мүгедектігі бар адамдарға қатысты саясат жөніндегі комиссияның пікірін тыңдауы керек. Комиссия бағдарламаны зерделей және талқылай алады, оның орындалу мәртебесін қадағалай алады және егер қажет деп тапса, Премьер-Министрге өз пікірін білдіре алады. 2010 жылы ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арналған арнайы білім беру комитетіне қосымша ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арналған білім беру жағдайы бойынша арнайы комитет құрылды және ерекше қажеттіліктері бар білім беру жағдайына қатысты пікірталастар жүргізілді. 2012

жылы орталық білім беру кеңесінің бастауыш және толық емес Орта білім беру бөлімшесінде инклюзивті білім беру жөніндегі арнайы комитет құрылды. МЕХТ және денсаулық сақтау, Еңбек және әлеуметтік қамсыздандыру министрлігі мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін практикалық жұмысқа жәрдемдесу бағдарламасын жүзеге асырды, бұл басқа тиісті ұйымдармен, семинарлармен және бизнес-турлармен бірлесе отырып, корпоративті жұмыспен қамтуды түсінуді жақсарту, сондай-ақ мүгедектерді жұмысқа орналастыру бойынша кеңес берушілердің ұсыныстарын беру және мүгедектерді жұмысқа орналастыруды қолдау үшін жұмыс орнында оқытуға ықпал етеді. командасы. МЕХТ және денсаулық сақтау, Еңбек және әлеуметтік қамсыздандыру министрлігі 2018 жылы отбасы, Білім және әл-ауқат арасындағы ынтымақтастықты дамыту мақсатында басталған Triangle жобасында жұмыс істеді. Үкімет мектеп кеңістігін жақсартуды қолдайды. Қажет болған жағдайда көмек мектеп ғимараттарын салу немесе кеңейту үшін немесе мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған көтергіштер, беткейлер және дәретханалар сияқты ауқымды қайта құру жобалары үшін беріледі. Ұлттық субсидиялар үш өлшемді көшіру құрылғылары, FM есту аппараттары, VOCA (дауыстық байланыс құралдары), қылмыстың алдын алу үшін портативті қоңыраулар және мектеп автобустары сияқты қажетті жабдықтарға қызмет көрсетуге беріледі. Ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арналған мектеп үй-жайларын дамыту жөніндегі нұсқаулыққа сәйкес, төрт негізгі мәселе мекемедегі қоршаған ортаның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге көмектеседі: әр мүгедек баланың жауап беру қызметтерін басқаруға арналған білім беру қажеттіліктерін ескеру; өзгерістерге бейімделуге қабілетті жоғары деңгейдегі функционалдық орта құру; салауатты және қауіпсіз инфрақұрылымды қамтамасыз ету; жергілікті қоғамдастықпен ынтымақтастықта объектілерді жақсы жағдайда ұстау. Ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арналған мектептерде білім берудің барлық деңгейлерінде "өзін - өзі қамтамасыз ету жөніндегі қызметтің" алты нысаны белгіленген-денсаулықты сақтау, психологиялық тұрақтылық, адами өзара қарым-қатынасты қалыптастыру, қоршаған ортаны түсіну, дене қозғалысы мен қарым-қатынас. баланың мүгедектігіне бейімделген икемді білім беру бағдарламасы. Мысалы, көру қабілеті нашар оқушыларға таяқпен жүру, визуалды ақпаратты толықтыру үшін жанасуды пайдалану және амблиопиялық линзалар мен кеңейтілген бейне жабдықтар сияқты көрнекі құралдарды пайдалану туралы нұсқаулық беріледі. Өзін-өзі қамтамасыз ету қызметін бағыттау үшін мұғалімдер әр оқушының жағдайын бағалайды, Жеке оқу жоспарын жасайды және оның негізінде нұсқаулар жасайды. Сонымен, қарапайым мектептердегі ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арналған сыныптарда оқу бағдарламасы арнайы оқу жоспарына негізделген, ол ерекше қажеттіліктері бар мектептерде қолданылатын жоспарға ұқсас [103].

Корея тәжірибесі

Солтүстік Кореядағы орта білім мемлекет қаржыландыратын жалпы білім беретін мектептерден тұрады. Елдің білім беру жүйесі мектептердің үш түрінен тұрады: дарынды және көрнекті балаларды оқытуға бағытталған жалпы білім беретін мектептер, үздіксіз білім беретін мектептер және арнайы мектептер. Мүгедектерді қорғау туралы 2003 жылғы Заңға сәйкес, мүмкіндігі шектеулі білім алушылар қарапайым мектептердің арнайы сыныптарында немесе физикалық және ақыл-ой кемістігі бар оқушыларға бағытталған арнайы мектептерде білім алады. Арнайы мектептер мүгедектік түріне және оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес құрылады. Арнайы білім зағиптарға арналған мектептерде, саңырауларға арналған мектептерде және бұрынғы мүгедек әскери қызметшілерге қызметтік міндеттерін орындау кезінде колледждерде беріледі, ал мүгедектіктің басқа нысандары бар оқушылар құрдастарымен бірге қарапайым бастауыш және орта мектептерде білім алады. Мектеп жасына дейінгі мүмкіндігі шектеулі балалар мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған оңалту орталығы сияқты қоғамдық балабақшаларға барады, олар оларға тиісті оңалту қолдауын көрсетеді. Жалпы білім туралы заңда жергілікті халық комитеттері барлық мектеп жасындағы балаларды мектепке тіркеуге және тіркеуге жауапты екендігі айтылған (12-бап). Барлық азаматтар, соның ішінде мүгедектер үшін білім беру туралы заңда, жоғары білім туралы Заңда және бала тәрбиесі мен күтімі туралы заңда расталған. Жоғарыда аталған төрт заңға сәйкес азаматтар, соның ішінде мүгедектер балабақшадан университетке дейін тегін білім алады. Джуче идеологиясына сәйкес, елде азаматтардың білімі өте маңызды. Оқшауланған ауылдық жерлерде, табиғи апаттардан зардап шеккен аудандарда, таулы аудандарда және аралдарда тұратын балалар, сондай-ақ балалар үйіндегі қолайсыз балалар, «физикалық кемістігі бар балалар» және дарынды оқушылар сияқты ең осал топтарға ерекше назар аударылады.

Мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған алғашқы оқу орны, соқырлар мен саңырауларға арналған Вонсан Мемлекеттік мектебі 1947 жылы бес жылдық бастауыш мектеп ретінде құрылды. 1955 жылы ол соқырлар мен саңыраулар мектебіне бөлінді. Жалпыға бірдей міндетті орта білімнің енгізілуімен әр провинцияда саңырауларға арналған мектептер, ал 1959 жылы соқырларға арналған мектептер аймақ бойынша ашылды. Соқыр және саңырау білім алушылар жоғары білімге қол жеткізе алады мысалы, зауыттардағы немесе кәсіпорындардағы, колледждердегі, университеттердегі, қашықтықтан оқыту мекемелеріндегі және колледждердегі үздіксіз білім беру мектептері. 2009 жылы жоғары білімді мүмкіндігі шектеулі адамдарға қол жетімді ету үшін қашықтықтан білім беру енгізілді. 2010 жылы осы секторда жұмыс істейтін оқытушылар үшін де Корей ымдау тілін пайдалану бойынша семинарлар арқылы инклюзивті білім беруді дамыту бойынша пилоттық бастама іске қосылды. Кореялық мүмкіндігі шектеулі жандарды қорғау Федерациясының Кәсіптік оқыту орталығы (KFPD) мектеп түлектеріне ағаш ұстасы, жеңіл электр құрылғыларын өндіру, киім өңдеу, жөндеу дағдылары, протездік Стوماتология,

Массаж, тамақ өнімдерін өңдеу және тағы басқаларға мамандандырылған Білім береді.

Пхеньянда бір бастауыш мектепті интеграцияланған білім беру үшін пилоттық мектеп етіп, саңыраулар үшін бір сынып ашуға дайындық жұмыстары жүргізілуде. Кореяда Конституция, білім туралы Заң, арнайы білім туралы Заң және басқа ережелер барлық балаларға бірдей білім беру мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді. Корея Республикасы Конституциясының 31-бабында әрбір азаматтың өзінің қабілеттері мен қабілеттеріне сәйкес білім алуға құқығы бар және барлық азаматтарды балаларының міндетті бастауыш және орта білім алуына, сондай-ақ заңнамада танылған білім алуына қол жеткізуге міндеттейді. Конституцияға сәйкес, білім туралы негіздемелік Заңның 4-бабында баршаға бірдей білім беру мүмкіндігі болуға тиіс, бұл ретте бірде-бір азаматты білім беру саласында жынысы, діні, діни сенімі, әлеуметтік жағдайы, экономикалық жағдайы бойынша кемсітуге болмайды делінген. немесе физикалық жағдайлар және т.б. заңдар мен қаулылар негізінде барлық балаларға білім беруді қолдау үшін әртүрлі стратегиялар жасалып, жүзеге асырылады. Әдетте «инклюзивті білім беру» ұғымы мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға арналған қарапайым мектептерде білім алуға қол жетімділікті қамтамасыз ететін саясат ретінде түсініледі. Кореяның білім және адам ресурстарын дамыту министрлігінде бірқатар бөлімшелер әртүрлі балалар топтарын қолдауға жауап береді. Арнайы білім беру саясаты бөлімі мүмкіндігі шектеулі және оқуы қиын балаларды тартуға жауап береді. Білім беру саласындағы әлеуметтік қамсыздандыру саясаты бөлімі табысы төмен отбасылардан шыққан балаларға, Солтүстік корейлық босқындар мен көп мәдениетті отбасылардан шыққан балаларға қатысты мәселелерге жетекшілік етеді. Бастауыш және орта білім беру саласындағы саясат бөлімі үлгерімі төмен балаларды қолдау саясатын әзірлейді және іске асырады. Ең алдымен, корейлер - этникалық топтар арасында аз айырмашылық бар біртекті халық. Алайда, соңғы жылдары елде шетелдік азаматтар санының өсуімен Кореяға оқушылардың, соның ішінде әртүрлі этникалық топтардың балаларының алуан түрлілігін ескеру қажет. Бүгінгі таңда Кореяда 65 940 оқушы арнайы білім беру қызметін алады. Оның ішінде 42 977 оқушы кәдімгі мектепке біріктірілген. Инклюзивті білім беру алғаш рет 1978 жылы арнайы білім беруді ынталандыру туралы заңда қарастырылған. Содан бері қарапайым білім беру жүйесіне түсетін мүгедек білім алушылардың саны тез өсті. Заңға сәйкес, мүмкіндігі шектеулі оқушыларға білім беру сапасын қамтамасыз ету үшін Министрлік оқушылар мен мұғалімдерге арналған оқу материалдарын әзірлейді, оқу бағдарламаларын қайта қарау бойынша мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламаларын қамтамасыз етеді және мұғалімдердің көмекшілерін жұмысқа орналастыруды қолдайды. Арнайы білім беруді ынталандыру туралы заң барлық мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға тегін білім беруді қарастырады. Жақында, 2007 жылдың мамыр айында ата-аналардың өсіп келе жатқан қажеттіліктерін қанағаттандыру және тез өзгеретін қоғамның қажеттіліктерін әртараптандыру үшін арнайы білім беруді ынталандыру туралы заң мүгедектер мен ерекше қажеттіліктері бар адамдарға

арналған арнайы білім беру туралы Заңға өзгертілді. Негізгі өзгерістерге балабақшадан бастап орта мектепке дейінгі мүмкіндігі шектеулі оқушыларға арналған тегін және міндетті білім беру туралы ереже, мүгедектігі бар немесе қауіп-қатерге ұшыраған 3 жастағы және одан кіші балаларға арналған тегін білім беру, сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі ересектерге арналған өмір бойы тегін білім беру бағдарламалары кіреді. 2005 жылдан бастап білім министрлігі «үміт концертін» өткізіп келеді. Концертке мүмкіндігі шектеулі белгілі музыканттар қатысады, олар арнайы концерттер өткізу үшін мектептерге барады. Әдетте, оларды газеттер мен телеарналар жариялайды, осылайша корей қоғамындағы мүгедектік туралы хабардар болуға ықпал етеді. Корей білім беру жүйесінде инклюзивті білім беру 1990 жылдарға дейін ерекше назар аудармады. Содан бері инклюзивті білім беруге көп күш жұмсалды және оның тез өсуі заңнама, саясат және инклюзивті білім беру инфрақұрылымы арқылы қамтамасыз етілді. 2014 жылғы жағдай бойынша ЕБҚ бар оқушылардың 70,4% жалпы білім беретін мектептерге орналастырылды; арнайы сыныптарда толық емес жұмыс күні немесе жалпы сыныптарға толық қосылу (Білім министрлігі, 2014). Кореяда арнайы білім беру сыныптарының іргелі рөлі және арнайы сыныптары бар қарапайым мектептердің көпшілігіне ықпал ету мақсаты заңға сәйкес инклюзивті білім беруді қолдау болып табылады. 2007 жылы қабылданған "мүмкіндігі шектеулі адамдарға және басқа адамдарға арналған арнайы білім туралы заңдарда" инклюзивті білім беру ЕБҚ бар оқушыларды қабылдау кезінде басымдықты анықтау үшін міндетті болып табылады, ал арнайы білім беру сыныптары жалпы білім беретін мектептердегі ООР бар оқушыларға инклюзивті білім беруді қолдау үшін құрылған сыныптар ретінде анықталған (Білім Министрлігі, 2007). Корея 2013 жылы БҰҰ-ның Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенциясына қол қойды. Конвенцияның ережелеріне сәйкес 2013 жылы оған енгізілген 2003 жылғы мүгедектерді қорғау туралы заң мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтары мен мүдделерін қорғаудың негізгі құқықтық құралы болып табылады. Мүгедектік. Заң мүгедектіктің жана анықтамасын береді және Стипендиялар, көмекші құрылғылар және жеке оқу бағдарламалары сияқты арнайы мектептер мен сыныптардағы мүгедек оқушыларды қолдау тетіктерінің жүйесін белгілейді. Баланың құқықтарын қорғау туралы заң мүгедек балалардың білім алуға тең құқығын растайды (30-бап) және ата-аналар мен қамқоршылардың осындай балаларға күтім жасау жауапкершілігін баса көрсетеді (40-бап). Білім беру саласында білім туралы заңда мүмкіндіктері шектеулі балаларға арналған жалпы міндетті білім беру туралы және бұрынғы мүгедек әскери қызметшілерді оқыту үшін материалдық жағдайлар жасау туралы ережелер бар. Атап айтқанда, білім туралы Заң жергілікті өзін-өзі басқару органдарына дене кемістігі бар балаларға, оның ішінде Зағип және саңырау оқушыларға орта міндетті білім беруді тапсырады (2-тарау, 15-бап). 2013-2015 жылдарға арналған іс-қимыл жоспары өз мақсаттары арасында мүмкіндіктері шектеулі адамдар үшін кәсіптік білім беру мен оқытуды жақсартуды, олар үшін барабар еңбек жағдайларын қамтамасыз етуді, инклюзивті білім беруді іске асыру үшін негіз жасауды, мүгедектер үшін

спортты дамытуды жеделдетуді, қарым-қатынастан бас тартуды қамтиды. кедергілер және мүмкіндіктері шектеулі адамдардың көркемдік қауымдастығы, саңыраулар қауымдастығы, соқырлар қауымдастығы және мүмкіндігі шектеулі әйелдер қауымдастығы сияқты өкілдік қауымдастықтардың мүмкіндіктерін кеңейту, мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған оңалту орталығын іске қосуды қоса алғанда. Бұл мақсаттарға қол жеткізілді деп хабарланған. Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған орта білім беруді жақсарту мақсатында 2016 жылға арналған іс-қимыл жоспары мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған орта білім беру үшін қашықтықтан оқыту жүйесін құруға және жаңа АТ-жабдықтарды енгізуге бағытталған. 2016-2020 жылдарға арналған экономикалық дамудың ұлттық стратегиясын іске асыру үшін салалық, оның ішінде білім беру саласындағы стратегиялар да 2020 жылға қарай қол жеткізілуі тиіс ұзақ мерзімді және кезеңдік мақсаттары бар мүмкіндіктері шектеулі адамдарды қамтиды. Шараны іске асырудың мысалы ретінде 2012 жылы Humanity & Inclusion (бұрынғы Handicap International) ұйымы Оңтүстік Кореяның алты арнайы мектебінде есту және көру қабілеті бұзылған балалардың өмір сүру жағдайларын жақсарту және оларды оқыту жөніндегі жобаны іске қосты. Жоба оқу үй-жайларын, мектептер мен жатақханаларды жөндеуден және Оқу материалдары мен қосымша оқу құралдарын жеткізуден басқа, мұғалімдер мен Арнайы білім департаментінің қызметкерлерін балаларға арналған оқу курстарын оқыту және бейімдеу әдістеріне оқытуды ұйымдастыруды қамтиды. қажеттіліктер. Мүгедектерді қорғау туралы Заңға сәйкес қоғамдық ғимараттарды салу, жобалау және басқару мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін қолайлы өмір сүру жағдайларын қамтамасыз ету принципіне сәйкес келуі керек (47-бап). Мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін құрылыс алаңдарын жобалау стандарттары 2009 ж. мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін тиісті ғимараттарды жобалау стандарттарын қамтиды. Стандарттарды мемлекеттік құрылыс бақылау министрлігі мен бас жобалау бюросы қайта қарап, жаңартады деп күтілуде. Кореяның алты арнайы мектебінде есту және көру қабілеті бұзылған балалардың өмір сүру жағдайларын жақсарту және оларды оқыту мақсатында 2012 жылдың соңында Humanity & Inclusion (бұрынғы Handicap International) ұйымы үй-жайларды (мектептер мен жатақханаларды) жөндеу, балалар тамағын алу үшін жылыжайлар салу, сондай-ақ Оқу материалдары мен оқу құралдарын жеткізу жөніндегі жобаны іске қосты. Оқу бағдарламаларын 12 жылдық міндетті білім беру жүйесіне сәйкестендіру үшін Зағиптар мен саңырауларға арналған мектептер 2015 жылы жалпы білім беруге баса назар аудара отырып, дағдыларды оқытуға бөлінген тиісті үлестермен өздерінің оқу жоспарларын жасады. Жалпы орта білім беру аясында арнайы мектептердің оқу бағдарламасы жаңартылып, Кәсіптік оқытудың оқу бағдарламасымен байланыстырылды. Арнайы мектептердегі кәсіптік оқытудың оқу бағдарламасының мазмұны әртүрлі мамандықтарды ескере отырып қайта қаралды. Білім академиясының Орталық педагогикалық орталығында мұғалімдерге оқыту әдістері мен дағдылары туралы білім беру үшін соқырлар

мен саңырауларға арналған мектептердің арнайы білім беру бөлімі құрылды. Орталық әлеуетті арттыру бойынша семинарлар мен тренингтер ұйымдастырады, мысалы, ымдау тілі бойынша және мүмкіндігі шектеулі балаларға тиісті жағдай мен оқу жағдайларын жасау бойынша. [110].

Сингапур тәжірибесі

Сингапурда 2017-2021 жылдарға арналған үшінші ынталандырушы бас жоспарда (3rd enabling Masterplan - 3 EMP) инклюзивті қоғам ерекше қажеттіліктері бар адамдар қоғамның ажырамас және пайдалы мүшелері болу үшін танылатын, өкілеттіктер берілетін және барлық мүмкіндіктерді алатын қоғам ретінде айқындалады. Сингапур 2013 жылы мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтары туралы конвенцияны және марракештегі зағип, нашар көретін немесе басқа да мүмкіндігі шектеулі адамдарға 2015 жылы жарияланған шығармаларға баспа ақпаратын қабылдауды жеңілдету туралы шартты ратификациялады. 1963 жылғы Конституция мемлекеттік оқу орындарына қабылдау кезінде кемсітушілікке тыйым салады (16.1-бап) тек дін, нәсіл, шығу тегі немесе туған жері бойынша (16.1-бап). 1957 жылғы Білім туралы Заң мектептерді басқаруды реттейді (мысалы, мұғалімдер мен мектептерді тіркеу), 2001 жылы қайта қаралған және 2003 жылдан бастап күшіне енген 2000 жылғы міндетті білім туралы Заң міндетті бастауыш білім беруді қамтамасыз етуге бағытталған. Инклюзивті білім берудің ресми анықтамасы жоқ, өйткені инклюзивті қоғамның рухы мен мақсаттары бүкіл білім беру жүйесіне таралады. Білім министрлігі Денсаулық сақтау секторымен және әлеуметтік қызметтермен ынтымақтастықта әзірлеген 2018 жылғы кәсіптік практиканың басшылық қағидаттары «ерекше білім беру қажеттіліктерін» оқушының күшті және әлсіз жақтарының өзара іс-қимылынан, оқу орнында қол жетімді қолдау деңгейінен туындайтын шарт ретінде анықтайды. қоршаған орта және ұсынылатын білімнің орындылығы». Егер оқушылардың мүгедектігі болса, олардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар деп саналады; және (b) сол жастағы құрдастарының көпшілігімен салыстырғанда оқу орындарына оқуға немесе қол жеткізуге қиындық туғызады немесе әлеуметтік, академиялық, физикалық немесе сенсорлық жұмыс тұрғысынан бұзушылықтар көрсетеді; және (c) әдетте қол жетімді емес басқа және/немесе қосымша ресурстарды қажет етеді. «Даму қажеттіліктері» физикалық проблемалардан (мысалы, бұлшықет дистрофиясы), сенсорлық проблемалардан (көру немесе есту қабілетінің жоғалуы сияқты) және танымдық проблемалардан (мысалы, аутизм спектрінің бұзылуы және ақыл-ой кемістігі) байланысты мүгедектіктерсіз (мысалы, тілдік дамудың кідірісі) оқу қажеттіліктеріне дейін дамудың бірқатар жағдайларын білдіреді. Кейбір балалар ерте араласқаннан кейін Даму проблемаларынан өседі.

Үкімет даму қажеттіліктері бар балаларға арналған ерте араласу бағдарламаларын қаржыландырады. Қалыпты және орташа даму қажеттіліктері бар балаларға бағытталған ерте араласу бағдарламалары әдеттегі мектепке дейінгі мекемелерде келесі бағдарламалар аясында ұсынылады. Оқытуды қолдау және дамуды қолдау бағдарламалары оқу және қалыпты даму қажеттіліктері бар балаларға арналған және қазіргі уақытта шамамен 550 мектепке дейінгі мекемеде ұсынылады. Development Support Plus (DS-Plus) бағдарламасы 2019 жылдың шілдесінен бастап қарқынды қолдауды қамтамасыз

етеді және уақыт өте келе мектепке дейінгі мекемелердің көп санына таратылады деп күтілуде. Орташа және ауыр даму қажеттіліктері бар балалар нәрестелер мен балаларға ерте араласу бағдарламасы (EIPIC) арқылы қолдау алады. Қазіргі уақытта Сингапурде 21 орталық жұмыс істейді, оны 10 әлеуметтік қызмет көрсету агенттігі басқарады. Бұл балалардың көпшілігі EIPIC және мектепке дейінгі мекемелерге барады. Кейбір мектепке дейінгі мекемелер мұндай балаларға инклюзивті ортада қызмет етеді. Сингапурда ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға білім беру екі жолмен жүзеге асырылады:

Танымдық қабілеттері мен бейімделу дағдылары бар білім алушылар қарапайым мектептерде оқиды. Көру қабілеті бұзылған және есту қабілеті орташа және күшті білім алушылар үшін арнайы ресурстар бар. Сонымен қатар, арнайы дайындалған мұғалімдер 7 жалпы білім беру мектептеріндегі қажеттіліктерін қанағаттандырады. Арнайы білімі бар оқушылардың 80%-дан астамы барлық қарапайым мектептерден табуға болатын инклюзивті сыныптарда оқуға қол жетімділікті қажет етеді.

Қазіргі уақытта неғұрлым мамандандырылған және қарқынды қолдауды қажет ететін оқушылардың 20%-ы мемлекет қаржыландыратын арнайы білім беру мектептерінде (SPED) оқиды. Бұл 19 арнайы мектепті мүмкіндігі шектеулі оқушыларға мамандандырылған қолдау көрсету тәжірибесі бар 12 әлеуметтік қызмет агенттігі басқарады.

Барлық мектептер әдейі жалпы білім беретін мектептерге жақын орналасқан және әрқайсысы бір немесе бірнеше жақын мектептермен бірлескен сабақтар мен сыныптан тыс жұмыстар туралы тұрақты келісімдерге ие. Бүгінгі таңда формалды және құрылымды интеграция үшін арнайы мектептер мен қарапайым мектептер арасында он алты қосымша серіктестік орнатылды. Арнайы мектепке өтініш берер алдында балалар өздерінің оқу қажеттіліктері мен қабілеттерін бағалау үшін психологиялық-педагогикалық тексеруден өтеді. Бағалау арқылы мамандар мектепке орналастыру немесе оны ұсыну, оның ішінде қарапайым мектепке немесе арнайы мектепке орналастыруға жарамдылығы, сондай-ақ ерекше жағдайлар мен сабақтан босату туралы ұсыныстар береді. Міндетті білім туралы заң әр балаға (А) одан әрі білім алуға берік негіз болатын жалпы білім алуға көмектесуге бағытталған; және (Б) ұлттық бірегейлікті нығайтуға көмектесетін және әлеуметтік ұйымшылдыққа ықпал ететін жалпы мектеп тәжірибесі. 2019 жылы міндетті білім беру туралы Заң 2012 жылдың 1 қаңтарынан кейін туылған арнайы білімге орташа және ауыр қажеттіліктері бар барлық балаларды қамту үшін кеңейтілді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды және SPED-тің кең секторын қолдауға бағытталған айтарлықтай жақсартулардан кейін бұл балалар міндетті БІЛІМНЕН босатылмайды және мемлекет қаржыландыратын арнайы мектептер кіретін ұлттық бастауыш мектепке үнемі баруға міндетті. Бағдарламаны енгізу жөніндегі консультативтік топ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тиісті оқу орындарына орналастыру бойынша ұсынымдар беру үшін 2016 жылы

құрылды. Физикалық ортаға келетін болсақ, Білім министрлігі 1999 жылы қолданыстағы мектептерді қалпына келтіру және жақсарту бағдарламасы (PRIME) және 2013 жылы бастауыш білім беруді шолу және енгізу бағдарламасы сияқты оқушылардың білім алуына қолайлы жағдай жасау мақсатында мектептерді жаңа стандарттарға дейін модернизациялау бойынша ірі бағдарламаларды бастады. Үлкен модернизацияға ұшыраған жаңа мектеп ғимараттары мен қолданыстағы ғимараттар әртүрлі пайдаланушылардың, соның ішінде мүгедектер мен қарт адамдардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін Сингапурдың құрылыс және құрылыс басқармасының жасанды ортасында қол жетімділіктің қолданыстағы нормативтік кодексіне сәйкес келуі керек. 2012 жылға арналған SPED оқу бағдарламасының шеңберін әзірлеу және олардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың, олардың отбасылары мен мамандардың перспективалары мен ұмтылыстарын көрсетуді қамтамасыз ету үшін негізгі мүдделі тараптармен және мектептермен консультациялар өткізілді. SPED мектептері, барлық мектептер сияқты, оқу бағдарламаларын және басқа жоспарларды орындау сапасы үшін Білім министрлігіне есеп береді, ал сыртқы тексерулер шамамен бес жылдық циклмен жүргізіледі. Сол сияқты, жалпы білім беретін мектептер Министрліктің жалпы білім беру тәсіліне қатысты ұсыныстарына сүйене отырып, арнайы білім беру қажеттіліктеріне қатысты мектеп жоспарларын әзірлеуге және орындауға жауап береді. Гендерге келетін болсақ, ұлттық оқу бағдарламаларының кейбір курстары қайта өңделіп, өзгертілді және қыздар мен ұлдарға ешқандай айырмашылықсыз ашылды. Мысалы, бұрын техникалық зерттеулер мен үй шаруашылықтары негізінен ұлдар мен қыздарға үйретілген. Қазір «Дизайн және технология», «тамақ өнеркәсібі және тұтынушылық білім» (толық емес орта мектеп деңгейінде) және «тамақ және тамақ» (толық емес орта мектеп деңгейінде) деп аталатын бұл пәндер ұлдарға да, қыздарға да оқытылады. ECDA мектепке дейінгі мұғалімдердің қажетті дайындығын қамтамасыз ету үшін Ұлттық кіші балаларды дамыту институтымен (NIEC) және басқа да оқу орындарымен жұмыс істейді. Мектепке дейінгі білім беру мұғалімдерін алдын ала даярлау барысында даму қажеттіліктері бар балаларды анықтау және олармен жұмыс істеу негіздеріне, оның ішінде қажет болған жағдайда қосымша қолдауды қайдан алуға болатыны туралы үйретеді. NIEC сонымен қатар дамып келе жатқан балаларды қолдау үшін оқытуды қолдау мұғалімдері мен ерте араласу мұғалімдері ретінде мамандандырылған рөлдерді қабылдағысы келетіндерді қаруландыру үшін мектепке дейінгі білім беруді қолдау бойынша маман дипломын және ерте балалық шаққа араласу туралы дипломды (ерекше қажеттіліктер) ұсынады. қажеттіліктер. Жалпы білім беретін мектептердің барлық мұғалімдері арнайы білім беру қажеттіліктері туралы негізгі түсінікке ие. Кәдімгі мектептердегі ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды оқыту мен мінез-

құлықты қолдауды қамтамасыз етуге үйретілген мамандандырылған персонал және әртүрлі оқыту қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін сараланған стратегияларды қолдануға жабдықталған ерекше қажеттіліктері бар адамдар (TSN) үшін оқытылған мұғалімдер қолдау көрсетеді. Бұл мектеп қызметкерлері Негізгі мектеп басшыларымен бірге нақты оқушылардың қажеттіліктерін де, арнайы білім беру қажеттіліктерін қолдауға жалпы мектеп көзқарасын зерттейтін іс жүргізу тобын құрады. Команда өз кезегінде бағалау қызметтерін ұсынатын және араласу мәселелері бойынша кеңес беретін білім министрлігінің педагогикалық психологтар тобынан, сондай-ақ мектеп жүйелері мен құрылымдарынан қолдау алады. Қазіргі уақытта мүгедектер туралы мәліметтерді мемлекеттік мекемелер жинайды, онда мұндай адамдар осы мекемелер ұсынатын қызметтерді пайдаланады және осы тұрғыда мекемелерге ақпарат береді. Қазіргі уақытта Үкімет қызмет көрсетушілер мен Үкімет мүгедектерге жан-жақты көмек көрсете алатындай, сонымен қатар адамдардың схемалар мен қызметтерге қол жетімділігін жеңілдететін етіп мүгедектердің демографиялық сипаттамалары мен қажеттіліктері туралы ақпарат жинауды жақсарту жүйесін әзірлеуде. мүмкіндіктері мен қамқоршылары [111].

Қорытынды

Білім барлық азаматтардың негізгі құқығы болып табылады. Және мектептерге мүгедектігіне, әлеуметтік-экономикалық мәртебесіне, жынысына, діни сеніміне немесе ұлтына қарамастан барлық балалар тартылуы тиіс. Мектептер сонымен қатар ЕБҚ бар балалардың қоғамға қосқан ерекше үлесін бағалауы керек. Әлеуметтік әділеттілік, теңдік және таңдау мәселелері инклюзивті білімге деген сұраныс үшін өте маңызды. Әртүрлілік негізінде оқыту - барлық жұмыстың негізгі принциптерінің бірі.

Инклюзивті білім беру ұғымы	
ЮНЕСКО	Барлық балалар өздерінің негізгі қажеттіліктерін қанағаттандыратын сапалы білім алуға құқылы
Дүниежүзілік Банк	Барлық балалардың ерекшеліктеріне немесе олардың арасындағы айырмашылықтарға қарамастан бірге оқуға құқығы бар
Швеция	ЕҚТА бар адамдарды, «білімге ерекше қажеттіліктері бар» санатындағы өзге де адамдарды және эксклюзияға ұшырайтын адамдардың барлық топтарын оқытуға бағытталған Процесс, сондай-ақ барлық адамдар үшін мектепті дамыту тетігі
США	Әр баланы қабылдау (жеке тұлға) және оқыту тәсілдеріндегі икемділік (әр оқушының ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін)
Италия	Оқыту, коммуникация, басқа адамдармен қарым-қатынас және әлеуметтену саласында мүмкіндіктері шектеулі адамдардың әлеуетін дамыту. Оқудағы қиындықтар және әртүрлі бұзушылықтармен байланысты еңбекке қабілеттілікті шектеудің нәтижесі болып табылатын өзге де кедергілер оқыту құқығын пайдалануға кедергі бола алмайды [112].
Германия	Барлық оқу орындары мүмкіндігі шектеулі әрбір бала басқа оқушылармен бірге оқи алатындай, барлық балаларға қолжетімді болатындай жұмыс істеуі тиіс [113].
Ұлыбритания	Әрбір жеке оқушының мектептің академиялық

	және әлеуметтік өміріне қатысу дәрежесін арттыру процесі; мектеп ішіндегі барлық процестерде оқушылардың оқшаулану дәрежесін төмендету; мектеп мәдениетін, оның ережелерін, ішкі нормалары мен практикаларын оқушылардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне қарай қабылдау үшін қайта құрылымдау [114].
Ресей	Арнайы білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білімге тең қол жетімділікті қамтамасыз ету [113].
Қазақстан	Білім алушылардың өзге санаттарымен тиісті білім беретін оқу бағдарламаларына тең қолжетімділікті көздейтін мүмкіндіктері шектеулі адамдарды бірлесіп оқыту және тәрбиелеу, арнайы жағдайларды қамтамасыз ету арқылы дамуды түзету-педагогикалық және әлеуметтік қолдау [116].

Ерекше қажеттіліктері бар мұғалімдер мен білім беру

Мұғалімдерді қосу және қолдау

Сынып жетекшілері жалпы білім беретін мектептерге енгізілген ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылармен жүргізілетін жұмыста басты рөл атқарады. Олар барлық білім алушылар үшін жауап береді. Қажет болған жағдайда қолдауды негізінен негізгі мектептегі маман мұғалім-сынып ішінде немесе одан тыс жерде көрсетеді. Бір жағынан, мамандандырылған мектептің қызметкері қолдау көрсететін елдер мен екінші жағынан, мектепке қатысы жоқ кәсіби маман қолдау көрсететін елдер арасында нақты айырмашылық бар. Бұл жағдайда арнайы мектептер өздерінің мұғалімдері арқылы оқушылар мен олардың сынып жетекшілерін қолдауда маңызды рөл атқарады. Бұл жағдай арнайы мектептер ресурстық орталықтар ретінде көбірек әрекет ететін үрдіске сәйкес келеді. Кейбір елдерде (мысалы, Швецияда) қолдаудың екі түрі де бар. Қолдау білім алушыларға да, мұғалімдерге де бағытталған, бірақ басты назар білім алушыларға аударылады, дегенмен кейбір елдер сынып жетекшілерімен жұмыс істеуге басымдық берілетінін нақты айтады. Сынып жетекшілеріне бағытталған қолдау тренд ретінде қабылдануы мүмкін, бірақ әлі іске асырылмаған. Оқушыларды қолдауға келетін болсақ, ол қолда бар ресурстар мен оқушылардың қажеттіліктеріне байланысты үлкен икемділікпен мектепте жүзеге асырылады. Қолдау сыныпта да, одан тыс жерлерде де көрсетіледі. Мұғалімдерге көрсетілетін қолдаудың негізгі нысандары:

- ақпарат;
- оқу материалдарын таңдау;
- жеке білім беру жоспарларын әзірлеу;
- оқу сабақтарын ұйымдастыру.

Негізгі мектептен тыс жерде орналасқан сыртқы білім беру қызметтері оқушыларға, мұғалімдерге және ата-аналарға әр түрлі қолдау көрсетуге араласуы мүмкін. Бұл арнайы мектептер болуы мүмкін; жергілікті, аймақтық немесе ұлттық ресурстық орталықтар; жергілікті білім беру топтары; немесе мектеп кластерлері. Білім беруден басқа қызметтер де негізгі сынып мұғалімдерімен ынтымақтастықта ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды қолдауға қатысады. Оларға көмекші қызметтер, негізінен медициналық қызметтер (медициналық қызметкерлер мен әртүрлі терапевттер арқылы) және әлеуметтік қызметтер, сондай-ақ еріктілер ұйымдары кіреді.

Төменде әр түрлі елдердегі сынып жетекшілеріне білім беруді қолдаудың әртүрлі формаларын ұсынудың жиынтық кестесі берілген [117].

Ел	Мамандар мен қызметтердің түрлері
Аустрия	Негізінен арнайы мектептерден немесе көшпелі қызметтерден оқытушы-мамандар. Олар сынып жетекшісін де, оқушыны да қолдайды. Сынып жетекшілері мен оқытушы-мамандар оқу жұмысын жоспарлау мен ұйымдастыруды бөлісе отырып, командада жұмыс істейді. Келушілер қызметінің мамандары белгілі бір мүмкіндіктері шектеулі білім алушыларға уақытша тікелей қолдау көрсете алады.
Бельгия	Негізінен арнайы мектептер мен оқушыларды бағдарлау орталықтарының оқытушы-мамандары. Олар сынып жетекшісіне ақпарат, кеңестер мен қолдау көрсетеді. Сіз мектеп қызметкерлері ретінде жұмыс істейтін корректор мұғалімдерін таба аласыз. Олар негізінен қысқа мерзімді қиындықтарға тап болған білім алушыларды қолдайды, бірақ қолдау,

	жұмыс әдістері мен білім беру бағдарламаларын үйлестіруге тырысып, сынып жетекшілері мен мектепке тікелей қолдау көрсетуде.
Кипр	Мектепке толық немесе ішінара бекітілген оқытушы-мамандар және әр мектепке белгілі бір уақыт бөлінген логопедтер сияқты мамандар. Мектептен тыс жерде инспекторлар, ЕБҚ бар балаларды қолдау үйлестірушілері, Білім және психология мамандары немесе медициналық және әлеуметтік қызметтер сияқты Орталық қызметтер де қажетті қолдау көрсетеді.
Чех Республикасы	Негізінен оқытушылар немесе психологтар сияқты басқа мамандар. Олар сынып жетекшілеріне, ата-аналарға кеңес беріп, қолдау көрсетеді және енгізілген оқушыға тікелей қолдау көрсетеді. Қолдау оқушылардың нақты қажеттіліктеріне сәйкес арнайы білім беру орталықтары немесе педагогикалық психология орталықтары арқылы көрсетіледі. Бұл мамандандырылған кеңес беру және әдістемелік орталықтар сынып жетекшісімен, ата-аналармен және оқушылармен тығыз ынтымақтастықта жеке білім беру жоспарын анықтауға, ұсынуға және қолдауға жауап береді (оның бұзылуына және белсенді қатысу деңгейіне сәйкес).
Дания	Негізінен мұғалім-мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін маман қамтамасыз етеді. Олар сынып ішінде сынып жетекшісімен толық емес жұмыспен айналысады. - Сыныптан

	<p>тыс топтық оқыту-бұл оқушыға бірнеше пән бойынша үнемі қолдау қажет болатын тағы бір мүмкіндік. Жергілікті педагогикалық психологиялық қызметтер оқушыға негізгі мектеппен тығыз ынтымақтастықта көрсетілетін қолдау түрін анықтауға, ұсынуға және сақтауға жауап береді.</p>
<p>Англия және Уэлс</p>	<p>Барлық мектептерде арнайы білім беру қажеттіліктерінің практика кодексінде белгіленген көптеген міндеттері бар Арнайы білім беру қажеттіліктерін үйлестіруші болып табылатын қызметкер бар, оның ішінде: қолдауды бақылау, оқушылардың үлгерімін бақылау, Ата-аналармен және сыртқы мекемелермен байланыс және әріптестерін қолдау. Сондай - ақ, сыртқы агенттіктер-мамандандырылған қолдау қызметтері (білім беру және денсаулық сақтау басқармасынан), басқа мектептердегі әріптестер және LEA-ның басқа қызметкерлері қолдау көрсетеді. Перипатетикалық қызметкерлер мұғалімдермен тікелей білім алушылармен емес, мектепте оқытудың тәсілдері мен стратегияларын жасау үшін көбірек жұмыс істейді.</p>
<p>Финляндия</p>	<p>Негізінен мұғалім-мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін маман қамтамасыз етеді. Кеңесші мұғалім, мектептің әлеуметтік қызметкері немесе мектеп медбикесі жергілікті білім беру органдарына байланысты жалпы мектепке, мұғалімге және/немесе оқушыға қолдау көрсете</p>

	<p>алады. Негізгі мектепте жүзеге асырылатын жеке білім беру бағдарламасын дайындау үшін оқушылардың, олардың ата-аналарының, барлық мұғалімдердің және кез келген басқа сарапшылардың қатысуымен оқушыларды әлеуметтік қамсыздандыру жөніндегі команда құрылады. Сондай-ақ, " оқушыларды қолдау тобы " бар, оған барлық мамандар мен мектеп директоры кіреді, олар оқу мен прогреске жақсы жағдай жасайды.</p>
<p>Франция</p>	<p>Негізінен әртүрлі қызметтердің кәсіби мамандары. Олар білім алушыларды қысқа мерзімді немесе ұзақ мерзімді негізде қолдайды. Олар сонымен қатар сынып жетекшісі мен мектеп қызметкерлеріне көмектеседі. Арнайы қолдау желілерінің оқытушы-мамандары сонымен қатар оқуда уақытша немесе тұрақты қиындықтарға тап болған оқушыларға қолдау көрсетеді.</p>
<p>Германия</p>	<p>Негізінен мұғалім-арнайы мектептен немесе әлеуметтік қызметтен маман. Қолдау әр түрлі және алдын алу шараларын, қарапайым мектептердегі бірлескен білім беру іс-шараларын, арнайы және қарапайым мектептер арасындағы білім беру саласындағы ынтымақтастықты және т.б. қамтиды. Бұл негізінен тіл немесе мінез-құлық мәселелеріне мамандандырылған мұғалімдер. Олар негізінен білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес сынып ішінде немесе одан тыс білім алушылармен жұмыс істейді.</p>

Греция	Негізінен арнайы мектептің оқытушы-маманы. Олардың міндеті-оқушыға тікелей көмектесу, мұғалімге әртүрлі оқу материалдарымен көмектесу және оқу бағдарламасын саралау - басқа білім алушыларды хабардар ету және мектеп пен отбасы арасындағы жақсы ынтымақтастықты қамтамасыз ету.
Исландия	Негізінен мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін мұғалім-корректор. Қолдаудың басқа түрлерін мамандандырылған мұғалімдер, психологтар немесе жергілікті муниципалитеттердің басқа мамандары ұсынады. Олар оқу бағдарламасы және негізгі пәндерді оқыту бойынша жалпы ұсыныстар береді; білім алушыларға арналған ұсыныстар және психологиялық кеңестер береді. Олардың мақсаты-мұғалімдер мен оқу меңгерушілерін күнделікті мектеп жұмысына және мектептегі білім беруді жақсартуға қолдау көрсету.
Ирландия	Оны мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін маман немесе оқытушы бере алады. Олар мүмкіндігі шектеулі білім алушылармен жұмыс істейді. Мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін түзету мұғалімі де қолдау көрсете алады. Олардың негізгі мақсаты-оқуда және математикада қиындықтары бар білім алушылармен жұмыс. Барлық бастауыш және орта мектептерде осындай мұғалім бар. Қолдаудың тағы бір түрі - келген мұғалімдер қызметінен келген мұғалім (білім бөлімі). Олар сыныпта

	<p>да, одан тыс жерлерде де жеке оқушылармен жұмыс істейді және мұғалімдерге оқыту тәсілдері, әдіснамасы, бағдарламалары мен ресурстары туралы кеңес береді. Олар сондай-ақ ата-аналарға қолдау көрсетеді. Білім және ғылым департаментінің психологиялық қызметі эмоционалды және мінез-құлық проблемалары мен оқудағы қиындықтары бар оқушыларға баса назар аудара отырып, жалпы білім беретін мектептер үшін бағалау және кеңес беру қызметтерін ұсынады.</p>
Италия	<p>Негізінен мұғалім-мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін маман. Олар ата-аналарының рұқсатын алғаннан кейін негізгі мектепте қолдау көрсете отырып, сынып жетекшілері ретінде әрекет етеді. Қолдау мұғалімдері сынып жетекшісімен барлық оқушылармен жасалатын жұмыс үшін жауапкершілікті бөліседі. Жеке оқыту Жоспарын жүзеге асыру олардың басты міндеттерінің бірі болып табылады. Олар сондай-ақ қолдайды сыныптағы оқушылардың; мүмкіндіктері шектеулі оқушылардың болмайды дамытуы сабақтардың аса бір қажеттілік болмаса.</p>
Лихтенштейн	<p>Негізінен арнайы мектептің оқытушы-маманы. Олар негізінен оқушыларға, сонымен қатар мұғалімдер мен ата-аналарға қолдау көрсетеді.</p>
Литва	<p>Бұл негізінен мамандар, мектеп психологтары, логопедтер, арнайы мектептерден немесе педагогикалық психологиялық қызметтерден келген</p>

	<p>әлеуметтік тәрбиешілер. Оқытушы-мамандар сынып жетекшілеріне ақпараттық және практикалық қолдау көрсетеді: жеке білім беру бағдарламасын әзірлейді, оқу материалдарын таңдайды және т.б. сондай-ақ мектеп қызметкерлері ретінде жұмыс істейтін түзету мұғалімі, логопедтер, мектеп психологтары қолдау көрсете алады. Жергілікті немесе ұлттық деңгейдегі педагогикалық психологиялық қызметтер оқушыларды бағалауды және енгізілген оқушыларды оқытуды басқаруды қамтамасыз етеді.</p>
Люксембург	<p>Негізінен srea-мен қолдау мамандары (амбулаториялық-қалпына келтіру бөлімі). Олар білім беру және оңалту саласындағы мамандар және сынып жетекшілерімен оқушыға тікелей қолдау көрсету бойынша міндеттерді бөліседі. Сынып жетекшілері әрдайым сабақтарды ұйымдастыруға жауап береді.</p>
Нидерланды	<p>Негізінен арнайы мектептен қолдау мұғалімі. Олар сынып жетекшілерімен білім беру бағдарламаларын әзірлеу, қосымша материалдар дайындау және ұсыну, білім алушылармен жеке жұмыс және ата-аналармен байланыс жасау бойынша жұмыс істейді. Қолдау инклюзия тәжірибесі бар жалпы білім беретін мектептер арқылы да көрсетілуі мүмкін. Қолдау мұғалімдерге ақпарат беруге, бағалауға және оқу материалдарын ұсынуға бағытталған. Қолдау мұғалімі оқушыға тікелей көмек пен</p>

	қолдау көрсететін негізгі мектеп мұғалімдерінің бірі бола алады.
Норвегия	Негізінен мұғалім-мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін маман. Олар сынып жетекшісімен толық емес немесе толық емес жұмыс істейді. Сыныптағы көмекші де қолдау көрсете алады. Олардың үшеуі арасында тығыз ынтымақтастық бар. Жергілікті білім беру психологиялық қызметтері мектеп пен ата-аналарға оқушыға қажетті білім беру мазмұны мен ұйымдастырылуы туралы кеңес береді. Бұл негізінен мұғалімдерге күнделікті жұмыс мәселелері бойынша кеңес беруге жауапты адамдар.
Польша	Мүгедек білім алушылармен жұмыс істейтін оқытушылар ұлттық психологиялық-педагогикалық қолдау орталығынан немесе аймақтық оқу-әдістемелік орталықтардан қолдау алады. Бұл орталықтар мұғалімдерге арналған оқу курстарын ұйымдастырады. Жалпы білім беретін мектептер, мысалы, түзету сабақтарын ұйымдастыра отырып, оқушыларға, ата-аналар мен мұғалімдерге психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуі керек.
Португалия	Негізінен оқытушы-мамандар немесе жергілікті қолдау топтарынан немесе мектептің ішкі қызметкерлерінен басқа мамандар. Ұлттық саясат екінші жағдайға басымдық береді. Мақсат - сынып жетекшілеріне ұсыныстар беретін Үйлестірілген командаларды құру. Олар қажетті білім беру қолдауын ұйымдастыру

	<p>үшін мектеп директорымен және мектеппен ынтымақтасады; олар оқу бағдарламасын икемді түрде қайта құру үшін сынып жетекшілерімен ынтымақтасады; оқыту әдістері мен стратегияларын саралауға ықпал етеді; мұғалімдер мен оқушыларды қолдау және білім беру инновацияларына үлес қосу.</p>
Испания	<p>Негізінен мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін маман-оқытушы. Олар бастауыш және орта мектептерде жұмыс істейді және оқушымен және мұғаліммен бірге маңызды рөл атқарады, оқу бағдарламасын саралауды және оны жүзеге асыруды бірлесіп жоспарлайды. Олар сонымен қатар отбасыларды қолдайды және басқа мамандармен бірлесіп жұмыс істейді. Қолдаудың тағы бір түрі - барлық бастауыш мектептерде оқытуды қолдайтын корректор-мұғалім. Қолдауды жергілікті психологиялық-педагогикалық қолдау топтары да ұсына алады. Олар оқушыларды бағалауға жауап береді, мұғалімдер мен мектеп қызметкерлеріне қабылданатын шаралар туралы кеңес береді, оқушылардың үлгерімін бақылайды және отбасыларды тартады.</p>
Швеция	<p>Негізінен мұғалім-мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін маман. Муниципалитеттерде білім жинауға қолдау Швед білім беру институты арқылы ұлттық деңгейде ерекше қажеттіліктер үшін көрсетілуі мүмкін.</p>

Швейцария	Негізінен көмекші мұғалімдер, оқытушы-мамандар немесе арнайы мектептерден немесе жалпы білім беретін мектептерден келген мамандар (SEN жұмсақ формалары). Олар қосылған білім алушылар мен олардың оқытушыларына қолдау көрсетеді.
-----------	--

Отандық тәжірибе

Қазақстанның инклюзивті саясаты баланың барлық құқықтарын қамтамасыз ететін қағидаттардан құрылған. Соңғы жылдары елімізде инклюзивті саясат қарқынды дамып келеді, бірқатар халықаралық құжаттар ратификацияланды, заңнамалық және нормативтік құқықтық актілерге көптеген өзгерістер енгізілді, барлық мүдделі тараптардың қатысуымен түрлі деңгейлерде талқылаулар өтуде. Әрине, бұл құжаттардың барлығы еліміздің барлық балаларының сапалы білім алуына қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін маңызды рөл атқарады.

Бұдан әрі Қазақстанда инклюзивтік білім беруді дамыту хроникасына қысқаша экскурсия өткізуді ұсынамыз, бұл ретте анағұрлым маңызды оқиғаларды атап өтеміз:

- 1999 жылы ЮНЕСКО-ның қолдауымен инклюзивті білім беру бойынша алғашқы Қазақстандық жоба жүзеге асырылды;

- 2002 жылы «мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» ҚР Заңы қабылданды;

- 2002 жылы «Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы» ҚР Заңы қабылданды;

- 2002 жылы Сорос Қазақстан қорының қолдауымен инклюзивті білім беру бойынша алғашқы Қазақстандық ғылыми-практикалық конференция өткізілді;

- 2005 жылы «Мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» ҚР Заңы қабылданды;;

- 2008 жылы Қазақстан Үкіметі мүгедектердің құқықтары туралы Конвенцияға қол қойды;

- 2008 жылы «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» ҚР Заңы қабылданды;

- 2008 жылы Қазақстан Женевада ЮНЕСКО мен ЮНИСЕФ-тің қолдауымен ҚР Білім және ғылым министрлігінің қолдауымен Орталық Азия елдерінің «Баршаға арналған білім» форумының (МДК) үйлестірушісі және ұйымдастырушысы болды;

-2009 жылы Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларға интеграцияланған (инклюзивті) білім беруді ұйымдастыру бойынша нұсқаулық-әдістемелік хат әзірленді;

- 2011 ж. ҚР «Білім туралы» Заңында «инклюзивті білім беру» ұғымы берілген;

- 2012-2013 жылдары Қарағанды қ. №27 ЖББОМ жанындағы білімге инклюзияны енгізу бойынша алғашқы ресми эксперименттік алаң анықталды;

- 2014 жылы «ҚР-да инклюзивті білім беру жүйесін одан әрі дамытудың 2015-20 жылдарға арналған шаралар кешені» бекітілді;

- 2014 ж. Ы. Алтынсарин даму мүмкіндіктері шектеулі оқушылар үшін кедергісіз білім беру ортасын қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірленді;

- 2015 жылы «ҚР инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері» бекітілді, құжат жобасы дайындалды.

- 2015 жылы Қазақстан Мүгедектердің құқықтары туралы конвенция ратификациялады;

- 2015 жылы ҚР «Білім туралы» заңында «ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар тұлғалар (балалар)» ұғымы айқындалған және тиісінше «"инклюзивті білім беру» ұғымының анықтамасы жаңартылған;

- 2016 жылы Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА-да Инклюзивті білім беруді дамыту орталығы құрылды.

- 2018 жылы ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқыту жағдайларын ескере отырып, мектепке дейінгі және орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты бекітілді.

Дамыған халықаралық қоғамдастықта инклюзивті білім беру әрбір адамның қандай да бір кемсітусіз білім алу құқығын іске асыру құралы ретінде танылған. Осылайша, инклюзивті саясат барлық балалар үшін мектептердің қолжетімділігін және барлық мектеп жоспарлары мен құжаттарында инклюзивті тәсілдердің болуын көздейді.

2018 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін елімізде нормативтік құқықтық құжаттарға өзгерістер мен толықтырулар енгізу бойынша тұрақты жұмыс жүргізілуде. Мысалы, «Тиісті үлгідегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 Бұйрығымен ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар жеке бағдарлама бойынша оқи алатын норма енгізілген. Мектепке дейінгі, орта және қосымша білім беру ұйымдарының түрлері қызметінің барлық үлгілік қағидаларында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар үшін білім беру процесін қамтамасыз ету нормалары енгізілген. Балалардың білім алу қажеттіліктерін анықтауға және жеке жоспарлар мен бағдарламаларды бекітуге қатысты педагогикалық кеңестердің қызметі туралы бұйрыққа толықтырулар енгізілді. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар үшін арнайы жағдай жасау бөлігінде білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылау, аралық және қорытынды аттестаттау жүргізудің үлгілік қағидаларына өзгерістер енгізілді.

Мемлекетіміздің білім беруді дамыту саласындағы маңызды міндеті әрбір баланың сапалы білімге тең қол жеткізуін қамтамасыз ету болып табылады. 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына Жолдауында еліміздің президенті Қасым-Жомарт Тоқаев «өзекті мәселелерді шешумен қатар, балалар үшін мүмкіндіктердің теңдігін қамтамасыз ету бойынша жүйелі шаралар әзірлеу қажет» деп атап көрсетті. Сонымен қатар, ол «біздің балаларымыз тұратын жеріне және оқыту тіліне қарамастан сапалы білім алуы тиіс»деп атап өтті.

ЕБҚ бар азаматтардың сапалы оқытуға тең қолжетімділік жағдайларын жасау алдағы перспективада үлкен артықшылықтарға ие. Бұл, ең алдымен, табысты әлеуметтік бейімделу және өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі. Инклюзивті ортада білім ала отырып, ЕБҚ бар балалар ашық болуды үйренеді, қарым-қатынастың, айналадағы адамдармен өзара әрекеттесудің өмірлік

дағдыларын игереді. Ерте әлеуметтік инклюзия – болашақта олар қазіргі өмірге бейімделе алады деген сенімділіктің Кепілі.

Бұл ретте инклюзивті білім беруді іске асырудағы қажетті элемент білім беру сапасы болып табылады және білім алу құқығы қолжетімділікті қамтамасыз ету ғана емес, сондай-ақ сапалы білім берумен және одан әрі білім берудің берік іргетасымен әрбір адамның білім беру процесінде ерте балалық шақтан ересек өмірге қол жеткізуін қамтамасыз ету ретінде қарастырылады.

Баланың мектепте дамуы үшін инклюзивті ортаны қалыптастыру міндетін іске асыру инклюзия түсінігін қалыптастыруда, әсіресе барлық деңгейдегі білім беру ұйымдарының әкімшілігі мен педагогикалық ұжымдары арасында жүйелілік пен дәйектілік қағидаттарын сақтауды талап етеді. Осыған байланысты заманауи мұғалімнің қажетті кәсіби қасиеттері болуы керек: инклюзия идеяларын сөзсіз қабылдау, өзгерістерге деген ұмтылыс, кәсіби ізденіс, мамандар тобында жұмыс істеуге дайын болу, педагогикалық оптимизм.

Қазақстандық зерттеушілердің еңбектерінде инклюзивті білім берудің теориясы мен практикасының проблемалары, Қазақстан Республикасында инклюзияны енгізудің нормативтік құқықтық негіздерін әзірлеу мәселелері, ерекше қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беретін мектептің оқу процесіне қосудың ғылыми-әдістемелік аспектілері ашылады. Инклюзивті білім беру жағдайында педагог кадрларды даярлау мәселелерін қарастыруға, білім беру ұйымдарында ерекше қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды тиімді ұйымдастыруға көп көңіл бөлінеді.

Білім беру мазмұнын жүйелі жаңарту және инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету бойынша елдің барлық білім беру деңгейлерінің алдына қойылған міндеттерді іске асыру жолында психологиялық-педагогикалық қолдау қызметін, «кедергісіз» ортаны дамыту үшін ұйымдастырушылық жағдайлар жасау, арнайы жабдықпен жарақтандыру, ресурстық және әдістемелік орталықтардың функцияларын бере отырып, арнайы түзету ұйымдарының әлеуетін пайдалану бойынша үлкен жұмыс жүзеге асырылуда, білім берудің жеке бағыттарын әзірлеу және қолдану арқылы білім беру процесінің құрылымы мен мазмұнының икемділігі мен өзгергіштігін қамтамасыз ету бойынша. Бұл ретте мазмұнды өзгерістер инклюзивті білім беру әдіснамасын, инклюзивті білім берудің барлық сатыларында психологиялық-педагогикалық қолдау технологияларын әзірлеуге, білім беру жүйесінің басшы және педагог кадрларын даярлау және олардың біліктілігін арттыру жүйесіне өзгерістер енгізуге қатысты.

Инклюзивті саясат инклюзивті мәдениетті қалыптастыру, инклюзивті практиканы дамыту үшін негіз болып табылады. Сондықтан мемлекетіміздің саясатын ұстана отырып, білім берудің барлық деңгейлеріндегі педагогикалық қоғамдастық алға қойылған міндеттерді іске асыру мақсатында өзінің күнделікті жұмысын құруға шақырады.

Қазіргі уақытта елімізде инклюзивті білім беру практикасы қарқынды дамып келеді. Жалпы білім беретін мектептің штатына психологиялық-

педагогикалық қолдау мамандары кіреді: психологтар, логопедтер, педагог-дефектологтар, олар тиімді жұмыс істеу үшін командалық тәсілді және ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды қолдауды барынша дараландыру технологияларын меңгеруі қажет [100].

Инклюзивті практиканы табысты енгізудің мысалы ретінде ББ басшысының бұйрығымен Білім басқармасы жанынан құрылған Ақмола облысында инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі үйлестіру кеңесінің қызмет тәжірибесін келтіреміз.

Үйлестіру кеңесін құрудың мақсаты инклюзивті білім беру үшін жағдай жасау процесіне тартылған өңірдегі барлық құрылымдардың іс-қимылдарын ретке келтіру және үйлестіру болып табылады.

Үйлестіру кеңесінің құрамы мен жұмыс регламентін, сондай-ақ Көкшетау қаласындағы № 19 жалпы орта білім беретін мектеп базасында ресурстық орталықтың ережесі мен даму бағдарламасын бекіткен облыстық білім басқармасының бұйрығымен бұл құрылымдарға Облыстың білім беру кеңістігінде қажетті институционалдық сипат берілді. Атауынан көрініп тұрғандай, Үйлестіру кеңесі облыстың білім беру басқармасы жанындағы алқалы-кеңесші орган болып табылады, оның негізгі міндеті инклюзивті білім беруді енгізуге тартылған немесе мүдделі барлық құрылымдардың күш-жігерін біріктіру, білім беруді басқарудың мемлекеттік органдары, білім беру ұйымдары үшін инклюзивті білім берудің жай-күйін жақсарту және дамыту бойынша ұсынымдар мен ұсыныстар әзірлеу болып айқындалған. Кеңес құрамы мемлекеттік органдар мен білім беру ұйымдарына, сондай-ақ үкіметтік емес ұйымдар мен ата-аналарға проблемалар мен ұсыныстарды айту және талқылау мүмкіндігін беру қағидатында қалыптастырылды.

Кеңес жұмысының негізіне инклюзивті білім беруді енгізу бойынша түрлі құрылымдардың өзара іс-қимылының өңірлік моделі алынды. Осы өзара іс-қимыл тәжірибесі Қазақстан Республикасында ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдарды қолдау бойынша ведомствоаралық өзара іс-қимылды құруда, сондай-ақ инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі республикалық үйлестіру кеңесін құру кезінде мемлекеттік және мемлекеттік емес құрылымдардың кең ауқымы үшін пайдалы.

Үйлестіру кеңесінің отырыстарын, семинарларды, конференцияларды өткізу барысында ЕБҚ бар балалардың неғұрлым өзекті проблемалары анықталады, олар: көру қабілеті бұзылған, аутистік спектрдің аурулары бар балалардың білім алуы үшін жағдай жасау; ЕБҚ бар білім алушылар қатарынан техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдары түлектерінің жұмыс кәсіптерін алуы. Кеңестің шешімдері барлық деңгейлерде инклюзивті және арнайы білім беруді дамыту жөніндегі өңірлік жоспарларды жасау кезінде негіз болып табылады. Мысалы, АСБ балалардың проблемаларын шешу мақсатында 2019-2024 жылдарға арналған АСБ балаларды кешенді қолдау жөніндегі облыстық жоспар әзірленді, құрамына АСБ бар балалар мәселелерімен айналысатын мемлекеттік органдардың, қоғамдық ұйымдардың өкілдері кіретін жұмыс тобы құрылды.

Жергілікті жерлерде инклюзивті білім беру жағдайын қарау және қажетті ұйымдастырушылық және әдістемелік көмек көрсету мақсатында Үйлестіру кеңесінің отырыстары тұрақты негізде аудандарға барып өткізіледі.

Сонымен қатар Кеңес бірқатар жобаларды үйлестіреді, олардың арасында Ақмола облысы мен Қазақстанның солтүстік өңірлерінің білім беру ұйымдары мен педагог қызметкерлерінің желілік өзара іс-қимылын ұйымдастыру жөніндегі табысты жобана атап өтуге болады (Қостанай, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстары, 2016 ж.).

Ақмола облысы білім беру ұйымдарының білім беру үдерісін оқу-әдістемелік сүйемелдеу мақсатында Үйлестіру кеңесінің басшылығымен және қолдауымен инклюзивті білім беру мәселелері бойынша оқытушыларға, педагогтерге және білім алушыларға арналған бірқатар құралдар (мақалалар жинақтары, әдістемелік және оқу құралдары, зерттеу нәтижелері және т.б.) әзірленді және шығарылды.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, Ақмола облысында үйлестіру кеңесінің жүйелі құрылған қызметінің арқасында инклюзивті білім беруді дамыту бойынша жоспарлы жұмыс жүргізілуде деп қорытынды жасауға болады. Сонымен қатар бірқатар шешілмеген проблемалар бар: білім берудің әртүрлі деңгейлерінде инклюзивті білім беруді қаржыландырудың жеткіліксіздігі; білім беру ұйымдарында инклюзивті мәдениетті қалыптастырудың және практиканы дамытудың жеткіліксіздігі; элиталық білім беру саясатының басым болуы; қабілеттердің стандартталған тестілерін жүргізу; аудандық (қалалық) білім беру деңгейлерінде және басқаларында инклюзивті білім беруге жетекшілік ететін мамандар санының жеткіліксіздігі.

Ақмола облысындағы Үйлестіру кеңесінің осы табысты жұмыс тәжірибесінен басқа, еліміздің басқа өңірлерінде инклюзивтік практиканы енгізудің көптеген басқа мысалдарын келтіруге болады. Еліміздің білім беру ұйымдарының тиімді тәжірибесі сипатталған материалдарды Академия әзірлеген әдістемелік құралдардан табуға болады.

Осылайша, Қазақстанда ратификацияланған халықаралық құжаттар мен мемлекеттік заңнамалық және нормативтік құқықтық құжаттар негізінде инклюзивті білім берудің «медициналық» моделінен «әлеуметтік-педагогикалық» моделіне көшу бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Негізгі міндеті қазақстан бүгін мектеп ашып, даралық баланы, оған көмектесуге көрінуі, дамуы мүмкін, устояться сыйлауға таңдау тұрақтылығы мен әлеуметтік әсерлерге. Оқу процесінде әр баланың даралығын ашу қазіргі заманғы мектепте инклюзивті білім беруді құруды қамтамасыз етеді. Мұндай оқытудың мақсаты – бір сынып ұжымында «орташа» оқушыға емес, жеке танымдық қабілеттерін, қажеттіліктері мен мүдделерін ескере отырып, жеке-жеке жұмыс істеуге мүмкіндік беретін психологиялық-педагогикалық жағдайлар жүйесін құру.

№65 мектеп-гимназиясы жұмысы тәжірибесінен, Нұр-Сұлтан қаласы

Еліміздің астанасында инклюзивті білім беруді енгізу 2010 жылы №65 мектеп-гимназияда есту қабілетінде бұзылыстары бар, кохлеарлы имплантациядан (бұдан әрі – КИ) өткен балаларға арнап инклюзивті сыныптар ашылған кезден басталды. Мектепте арнайы қызмет құрылды. Оның негізгі мақсаты КИ-дан кейін балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау болды. Батыс мемлекеттердің инклюзивті білім беруді дамыту модельдеріне сүйене отыра, өз кезегінде, қосудың ең оңтайлы варианты анықталды: ерекше білім беруіне қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру бағдарламасы бойынша ортақ сыныпта, негізгі уақытта (таңертең) оқыту; түстен кейінгі уақытта дефектолог маманнан (сурдопедагог, логопед) арнайы коррекциялық-педагогикалық көмек алу. Бүгінгі таңда мектепте құлағы нашар еститін 23 оқушы, олардың 15-сі КИ-дан кейін білім алуда.

Ерекше білім беруіне қажеттілігі бар балалар №65 жалпы білім беретін мектеп-гимназиясының оқу бағдарламасының толық көлемінде білім алып жатқандығын ескеру қажет. Балалар инклюзивті сыныпқа түскен кезде психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарымен бастапқы тексеріс іске асады, әрбір баланың даму статусы сипатталады, жеке-дамытатын бағдарламалар құрылады.

Жеке білім беру бағдарламасының (ЖБББ) негізгі мақсаты – ерекше білім беруіне қажеттілігі бар бала үшін оның шынайы мүмкіндіктерін, даму ерекшеліктерін және білім беру қажеттіліктерін ескере келе білім беру процесін құру.

ЖБББ – білім берудің белгілі бір сатысында оқыту мен тәрбиелеу процесінде баланың ерекше білім беру қажеттіліктерін максималды іске асыру үшін арнайы білім беру шарттарын сипаттайтын құжат.

ЖБББ құрылымына бағдарламаның титул парағы; қажетті деңгейге қалыптаспаған біліктер мен дағдылардың тізімімен баланың қысқаша психологиялық-педагогикалық сипаттамасы баяндалған түсіндірме жазба, ЖБББ құрылымы, оның мақсаттары мен міндеттері; жеке оқу жоспары; бағдарлама мазмұны; білім алушының психикалық және психологиялық даму көрсеткіштерінің динамикасы деңгейінде және негізгі құзыреттіктерді қалыптастыру деңгейінде бағдарламаны іске асыру нәтижелері нақты құрастырылған білім алушы жетістіктерінің мониторингі, аралық диагностика нәтижелері бойынша түзетулерді енгізуді негіздеу қалыптастырылатын қорытындылар мен ұсыныстар және оқу жылының соңында қорытынды психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум шеңберінде аталмыш мәселені шешуде ЖБББ-ны іске асыру туралы қорытынды енеді.

Мектепте параллельді түрде КИ-дан кейінгі балалардың ата-аналарымен белсенді жұмыс жүргізіледі: инклюзивті мектепте коррекциялық қолдауды ұйымдастыру мәселелері бойынша таныстыру сұхбаты, арнайы білімдерді насихаттау, әрбір ата-анаға проблемалық сұрақтары бойынша кеңес беру.

КИ-дан кейінгі балалардың ата-аналары коррекциялық сабақтарға қатысуға құқылы. Күн сайын әрбір сабақтан соң үй жағдайында сабақты ұйымдастыру бойынша толыққанды нұсқаулық жүргізіледі, қиындықтар талқыланады және даулы мәселелер шешіледі. КИ-дан кейінгі балалардың ата-аналары бір-бірімен өзара тығыз қарым-қатынаста болады. Оларға психологиялық қолдау көрсетіледі. Бұл инклюзивті процесте маңызды кезеңдердің бірі болып табылады. Психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары сынып жетекшілерімен, пәндерден сабақ беруші мұғалімдермен тығыз ынтымақтастықта жұмыс істей отыра сыныптарда сабақтарды ұйымдастыруда қажетті көмекті көрсетеді. Мектеп қалыптасқан дәстүрлі сынып-сабақ жүйесі шеңберінде құлағы нашар еститін балалармен жұмыс істеуде топтық, жартылай топтық, жұппен немесе жеке жұмыс формаларын белсенді түрде қолдану ұсынылды. Құлағы нашар еститін және КИ-дан кейінгі баланың мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейту іскерлік/рөлдік ойындарды, пресс-конференцияларды, КТК сабақтарын, конкурс сабақтарды, концерт сабақтарды, кіріктірілген сабақтарды және оқу-практикалық тапсырмаларын пайдалану арқылы мүмкін болады. КИ-дан кейінгі баланың мұғалім жетекшілігімен зерттеу немесе шығармашылық жобалармен өз бетінше айналысып, қорғауы зор әлеуетке ие. Білім беру процесін ұйымдастырудың қосымша және қосалқы формаларын: экскурсияларды, пәндер бойынша қосымша тапсырмаларды және факультативтерді, үйірме, клуб және сыныптан тыс жұмыстарды (мейрам, тақырыптық кештер, конференциялар, олимпиадалар, жарыстар, сапарлар, экспедициялар және т.б.) белсенді түрде қолдану ұсынылады. Бейресми жағдайда КИ-дан кейінгі оқушыларға коммуникативтік кедергілерді еңсеруге және өз қатарластарымен толыққанды өзара әрекеттесуге жеңілдік. Құлағы нашар еститін бала оқитын сыныпта білім беру процесін ұйымдастыра келе мұғалім бірнеше талаптарды ескеруі қажет:

- сурдопедагогпен және баланың ата-анасымен тығыз ынтымақтастық.
- құлағы нашар еститін баланы қатарластарымен толыққанды өзара әрекеттесуіне, балалар ұжымына бейімділеуіне ынталандыру.
- педагогтың жұмыс процесін ұйымдастыру: құлағы нашар еститін балаға жақын орналасу; педагогтың сөйлеу мәнері талаптарын сақтау; ауызша түсіндіру жұмыстары кезінде көрнекі және дидактикалық материалдарды пайдалану; баланың тапсырманы және оны орындау нұсқаулығын бақылау (кері байланыс) және т.б.;
- құлағы нашар еститін баланың жұмыс кеңістігін ұйымдастыру: орналасуы; дұрыс ақаусыз есту аппараттарының / кохлеарлы импланттың болуы; жеке дидактикалық оқу құралдары бойынша жұмыс істеуге дайын болуы және т.б.
- саңыр/құлағы нашар еститін баланы оқу қызметіне тартуда арнайы әдістерді, тәсілдер мен құралдарды қолдану, мұндайда баланың мүмкіндіктерін ескеріп, гиперқамқорлықтан аулақ болып, сабақты жүргізу қарқынын баяулатпау тиіс.

- сабақ процесінде коррекциялық бағыттылық міндеттерін шешу: есту-көру назарын ынталандыру; сөйлеу қателіктерін түзеу және грамматикалық тұрғыда дұрыс сөйлеу дағдыларын бекіту; сөздік қорын кеңейту және сөздер мен сөз тіркестерінің түсініктемесін беру; мазмұндама, диктант жазуда, түсінігін айтуда арнайы көмектесу.

№65 МГ педагогтары еңсерген қиындықтар елімізде инклюзивті практиканы дамыту аралығында басқа мектептердің алдында туындайтын мәселелерді айқындайды. Оларға мыналарды жатқызуға болады: ЖБББ-ны құру, балалардың ерекше білім беру қажеттіліктері жөнінде педагогтардың аз хабардарлығы, оқытудың арнайы әдістері бойынша білімдердің жеткіліксіздігі; ата-аналармен жұмысты ұйымдастыру, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау.

Жоғарыда аталған қиындықтарды еңсеру үшін мектепте белсенді жұмыс жүргізіледі: №65 мектеп-гимназиясы мұғалімдері үшін әкімшілікпен, арнайы және инклюзивті сыныптардың әдістемелік бірлестігімен мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыру бойынша жоспарлы іс-шаралар, нақты проблемалар бойынша (сұраулар бойынша) жеке немесе топтық кеңестер жүргізіледі. Инклюзивті білім беру жобасын енгізу шеңберінде №65 мектеп-гимназиясы әкімшілігімен жүйелі түрде жалпы мектеп, қала семинарлары жүргізіледі және мектеп педагогтары, психологтары және пәндерден сабақ беретін мұғалімдер үшін аталмыш бағыт бойынша педагогикалық кеңестерде жүйелі түрде баяндамалар жасалады. Барлық жоғарыда аталған қиыншылықтар өз кезегінде дефектолог маманның инклюзивті мектептің әдістемелік қызметін іске асырудағы маңызын көрсетеді.

Дефектолог мұғалім (сурдопедагог):

- құлағы нашар еститін балалардың дамуындағы ауытқуларды максималды түзетуге бағытталған жұмысты іске асырады;

- құлағы нашар еститін балаларды тексереді, оларда бар ақаудың айқындылық деңгейі мен құрылымын анықтайды;

- құлағы нашар еститін балалардың дамудағы ауытқуларын жою бойынша, бұзылған функцияларды қалыпқа келтіру бойынша, есту арқылы қабылдауды және сөйлеуді дамыту бойынша топтық және жеке сабақтарды жүргізеді;

- мектептің өзге мамандарымен тығыз қарым-қатынаста жұмыс жасайды;

- орындардағы педагогтармен тығыз байланысты жұмыс жасайды: ұсынымдар береді, сұхбаттасады, олардың сабақтарына қатысады;

- құлағы нашар еститін балаларға көмек көрсету бойынша арнайы әдістер мен тәсілдерді қолдану бойынша педагогикалық қызметкерлерге, ата-аналарға және өзге де заңды өкілдерге кеңес береді;

- қажетті құжаттаманы жүргізеді;

- мемлекеттік стандарттар шеңберінде білім берудің әртүрлі формаларын, тәсілдерін, әдістері мен құралдарын пайдаланады;

- өз жұмысында құлағы нашар еститін балаларға коррекциялық-педагогикалық көмек көрсету бойынша авторлық бағдарламаларды пайдаланады;

- реабилитациялық және білім беру бағдарламаларын іске асырады.

Тексеру нәтижелері бойынша дефектолог мұғаліммен, қолдау қызметі педагогымен, логопедпен бірге белгілі бір балаға қажетті коррекциялық жұмыстың көлемі мен мазмұнын айқындайды, жеке және жартылай топтық коррекциялық сабақтарды өткізеді, оқу материалын игеру деңгейі мен даму динамикасын бақылайды. Инклюзивті сыныптағы дефектолог жұмысы мұғаліммен, қолдау қызметі педагогымен және логопедпен тығыз байланысты өтеді. Сабақтағы балалардың жұмысы, оқыту процесінде пайда болатын қиындықтар және оларды еңсеру жолдары тұрақты түрде талқыланады.

Баламен коррекциялық-дамыту сабақтарындағы оқыту қиындықтарында дефектолог бірінші кезекте коррекциялық міндеттерді шешеді: ойлауды дамытады, көру және есту назарын жаттықтырады, жадты жаттықтырады, көру-кеңістіктік және уақытпен қабылдауды қалыптастырады, анализ және синтез дағдыларын дамытады, баланың сөздік қорын кеңейтіп белсендендіреді.

Жалпы білім беретін мектептегі дефектолог маман қызметінің маңызды бағыты инклюзивті сынып мұғаліміне оқу бағдарламалары мазмұнын бала мүмкіндіктеріне бейімдеуде әдістемелік көмек көрсету болып табылады. Логопед мұғаліммен, мұғалім ассистентімен бірге дефектолог барлық сыныптың оқу жұмысын ұйымдастыру формаларын, ерекше білім беруіне қажеттілігі бар балалардың бағдарламалық материалды сәтті игеруіне ықпал ететін оқыту әдістері мен тәсілдерін таңдайды. Бұл өз алдына баланың сәтті түрде әлеуметтенуіне ықпал етеді.

Логопед мұғалім білім алушылардың ауызша және жазбаша (бар болған жағдайда) сөйлеуін зерттеу нәтижелеріне сүйене отыра және бұл мәліметтерді жас нормасымен салыстыру негізінде:

- сөйлеу бұзылысының клиникалық-педагогикалық диагнозын қояды;
- логопедиялық көмекке мұқтаж балаларды коррекциялық-логопедиялық оқытудың бағдарламалары мен келешектік жоспарларын жасақтайды;
- білім алушылардың ауызша және жазбаша сөйлеуіндегі бұзушылықтарды түзеу бойынша топтық және жеке тапсырмаларды орындайды (гуманитарлық циклдің оқу пәндерінің бағдарламалық материалдарын пайдаланумен);
- инклюзивті сыныптың мұғалімімен бірге, дефектологпен бірге негізгі мақсаты сыныпта дұрыс сөйлеу режимін сақтау, оқу пәндеріне сәйкес білім алушылардың сөздік қорын байыту мен жүйелендіру, коммуникативтік біліктерді дамыту болып табылатын жұмысты жүргізеді;
- білім алушылардың ата-аналарымен және мұғалімдермен кеңес беру және ағарту жұмыстарын жүргізеді.

№65 МГ педагогтары атап өткендей, дефектолог мұғалім мен логопед мұғалім репетиторлар болып табылмайды. Бұл мамандардың міндеттеріне баламен үй жұмысын орындау және қайталау кірмейді. Әдетте аталмыш мамандармен сабақтар бағдарламалық материал және мұғалімнің күнтізбелік-тақырыптық жоспарына сай құрылады, бірақ фронтальдық сабақтарды қайталамайды.

2010-2018 жылдар аралығында №65 мектеп-гимназиясында құлағы нашар еститін (КИ) балалар дамуында оң динамика байқалады. Балалар жалпы білім беру ортасы жағдайларына сәтті бейімделген, оқу дағдыларын толыққанды игерген, өз қатарластарымен мектеп іс-шаралары мен мейрамдарына белсенді қатысқан, балалар ұжымында қолайды микроклимат байқалады. Жалпы білім беретін мектеп бағдарламасы бойынша оқу материалы балалармен жеткілікті жақсы деңгейде игерілген. Ана тілінен бөлек (орыс, қазақ), балалар ағылшын тілін сәтті түрде және аса ықыласпен меңгеруде [24, 55 б.]

Екібастұз қаласының №24 мектеп-гимназиясы тәжірибесінен

Екібастұз қаласының №24 мектеп-гимназиясының педагогикалық ұжымы әр балаға жеке ыңғайды қамтамасыз ететін жүйені құруға тырысады. Өмірде қиын жағдайға тап болған, осы мектепте оқитын балаларды қолдау орталығының тәрбиеленушілері, ерекше қажеттілігі бар балалар, олардың екеуі үйде оқиды, инклюзивті тәжірибені іске асыруды жұмыстың басым бағыттарының бірі деп санайды.

Осы мектептің бастауыш сынып мұғалімі А.В. Балабанникова жеке бағдарлама бойынша үйде оқитын оқушыны сыныпқа қосу бойынша, тұтас сыныптың өміріне тарту бойынша жұмыс тәжірибесімен бөліседі. Өкінішке орай, үйде оқыту балаларға өз құрдастарымен толыққанды қарым-қатынас жасауға, өздерінің шығармашылық қабілеттерін іске асыруға мүмкіндік бермейді. Мұндайда педагог білім, қарым-қатынас, мектеп өмірі әлеміне «терезе» бола алады. Мұғалім баланың шығармашылық қабілеттерін ашу және оның өз күшіне деген сенімділігін қолдау үшін күш береді. Сондықтан педагог өз жұмысында екі басым бағытты атап өтті: сабақтан тыс қызмет арқылы оқушының шығармашылық әлеуетін дамыту және балалар ұжымында жоғары инклюзивті мәдениетті қалыптастыру.

Кез келген баланың шығармашылық қабілеті болады. Бірақ бұл қабілеттердің көрінуі көбінесе бала тәрбиеленетін және тұратын ортаға байланысты. Осындай дамытушы органы құру үшін педагог өзінің сабақтан тыс қызметінде 2016 жылы республикалық «Инновациялық педагогикалық идеялар фестивалі» конкурсының жүлдегері болған «Тайна планеты ТРИЗ» бағдарламасын пайдаланды. Оның басты міндеттерінің бірі оқушылардың қиялын, ойлау креативтілігін дамыту, балалардың шығармашылық тұлға қабілеттерін тәрбиелеу үшін жағдай жасау болып табылады. Атап айтқанда, «Фантазерлер» бағдарламасының бір бөлімі дәстүрлі емес сурет техникаларын қолдану арқылы балалардың шығармашылық қиялын дамытуға бағытталған. Ерекше тәсілдермен сурет салу және мұндайда күнделікті өмірде бізді қоршаған материалдарды пайдалану идеясы балаларда жағымды эмоционалдық пікір тудырады. Осы сабақтарда балалар «шикі» техникасын пайдалана отырып, тарақпен сурет салу тәсілдерін, жіппен кляксографияны, балауыз шамдарын пайдалана отырып сурет салуды және т.б. амалдарды қолданды. Осы тәсілдермен сурет салу негізінде оқушы жасаушыға, зерттеушіге,

экспериментаторға айналады. Ол өз қиялын, ой ұшқырлығын босатып, шынайы әлемді «ашады».

Шығармашылық іс-әрекет дағдыларын меңгерген балалар жетістіктеріне қуана бастайды, өз қабілеттерін мойындауды қалайды, түрлі шығармашылық байқауларға қатыса бастайды. Ата-аналармен өзара қарым-қатынас жасау, оқушылардың ынтасы арқасында «Күзгі фантазия», «Құстарға арналған асхана», «Миниатюралық киізүй» және т.б. көптеген мектеп сайыстарына белсенді қатысады.

Әртүрлі деңгейдегі осындай сайыстарға қатысу балаға өзін мектеп ұжымының бір бөлігі ретінде сезінуге мүмкіндік береді, оның өзін-өзі бағалауы мен әлеуметтік маңыздылығын арттырады. Мұндай жұмысқа ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды белсенді түрде енгізу оларға қоршаған ортаның бейнесін барынша толық көрсетуге, әлеуметтік байланыстардың шеңберін кеңейтуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар шығармашылықпен айналысу – бұл бала өмір бойы дамып, жетілдіре алатын қызмет, қызығушылықтан кәсіби өзін-өзі анықтауға дейін жетуге алып келуі мүмкін, бұл өз алдына табысты әлеуметтендіру үшін маңызды.

Педагогтар мен ата-аналардың бақылаулары бойынша шығармашылық сабақтар балаға жағымды әсер етеді: бала тыныш, көпшіл, көңілді болады, балада сенімділік пайда болады. Бұл сенімді сақтау үшін баланың жетістіктері туралы тек педагогтар мен ата-аналар ғана емес, құрдастары да білулері және қуануы өте маңызды. Педагогтың пікірінше, дәл сыныптастарға, педагогтарға қатысты инклюзивті мәдениет деңгейі анықталады, оның негізінде әрбір адам мектепте оған қуанышты екенін сезінетіндей қауымдастық түсініледі. Әрине, бұған мектеп әкімшілігінің, педагогтар мен мамандардың өзара түсіністігі мен ынтымақтастығы жағдайында қол жеткізіледі, оқушылар мен мұғалімдер бір-біріне құрметпен қарайды, барлық оқушыларды бірдей бағалайды, барлық оқушылар үшін күтілетін деңгей бірдей жоғары. Мектепте ата-аналар жиналысы, сұхбаттар, сынып сағаттары өткізіледі, олардың негізгі мақсаты – оқушылардың адамгершілік қасиеттерін дамыту, ата-аналардың әртүрлі белгілер бойынша балалардың айырмашылықтарына оң көзқарасын қалыптастыру. Мұғалім мен мектеп ұжымы инклюзивтік мәдениетті қалыптастыруда бірлескен қызметті ең маңызды критерий деп санайды. Бұл жұмыста білім беру кеңістігіне қатысушыларды теориялық дайындығы да, нақты істерге практикалық қатысуы да маңызды.

Педагог А.В. Балабанникова Павлодар облысында табысты жұмыс істеп келе жатқан «AdalFriends» волонтерлік жобасына өз сыныбымен қатысу тәжірибесімен бөліседі. Жоба үйде оқитын, мектепке бекітілген балалардың мәселелеріне көмек көрсету, қоғамның тұрақты назары мен қызығушылықтарын қалыптастыру, қоғамдық ұйымдардың, БАҚ және басқа да әлеуметтік топтардың күшін біріктіру мақсатында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың мүдделерін қалыптастыру және іске асыру бойынша басталды [25, 190 б.].

Педагог өз жұмысын «үйдегі» оқушы барлық сынып іс-шараларына қатысатындай етіп құрды. Сынып оқушылары оны мерекелермен, шығармашылық қызметтегі табыстарымен құттықтайды, өз қолдарымен жасаған сыйлықтарын сыйлайды, шығармашылықпен бірлесе айналыса отырып, оқушыға барып тұрады. Әрине, сыныптастар мен педагогтардың тарапынан көңіл аудару көптеген психологиялық мәселелерді шешуге ықпал етеді: балалар ашық, көпшіл бола түседі. Бірлескен жұмыс балаларға қатарластарымен қарым-қатынас жасаудың баға жетпес әлеуметтік тәжірибесіне, мәселелерді шешу дағдыларына, еркіндікке, өзін-өзі бақылай алуға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Сынып жетекшісінің мамандармен және педагогикалық ұжыммен бірлесіп белсенді ұстанымды қалыптастырудағы рөлі тұлғаны әлеуметтендіру мақсатына жетуде, мәдениетке енгізуде, барлық балалардың осындай әлеуметтік тәжірибені игеруде аса маңызды екенін атап өту қажет. Педагог мұғалім, ең алдымен, әрбір баланы оның нақты оқу мүмкіндіктеріне, мінез-құлқындағы ерекшеліктерге, психикалық және физикалық денсаулық жағдайына қарамастан өзі қабылдауы тиіс деп есептейді. Тек жауапты және немқұрайлы емес мұғалім ғана бөтен біреудің қайғысына жаны ашитын, қайырымды шәкірттерді тәрбиелеуге қабілетті [25, 191 б.]

Солтүстік Қазақстан облысы Петропавл қаласының №13 орта мектебінің тәжірибесінен

Петропавл қаласының №13 орта мектебінде психологиялық-педагогикалық қолдау әрбір баланың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес табысты оқуы мен дамуы үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасайтын мамандардың біртұтас, жүйелі-ұйымдасқан қызметі болып табылады. Аталған топтың құрамына мектеп қызметінің әртүрлі саласының мамандары: дефектолог мұғалім, әлеуметтік педагог, педагог-психолог, тәрбие жұмысы жөніндегі директордың орынбасары және медицина қызметкері кіреді. Мектепте балалардың дербестігін және әлеуметтік белсенділігін арттыру үшін жағдайларды қамтамасыз ету мақсатында, зияткерлік процестерді дамыту, баланың психикалық және физикалық мүмкіндіктеріне сәйкес құнды ұстанымдарды қалыптастыру үшін психологиялық-педагогикалық қызмет туралы ереже әзірленді.

Мектепте ӘППҚ қызметін ұйымдастырудың негізгі принциптері оқушылардың қызығушылықтары мен қажеттіліктерінің басымдылығы, қолаудың үздіксіздігі мен мультидисциплинарлығы болды. Мектеп әкімшілігі мен педагогтары жеке және жүйелі-бағытталған тәсілдердің негізінде білім беру процесі барысында оқушылардың жас және жеке қажеттіліктеріне сәйкес жан-жақты, динамикалық, диагностикалық, түзету және дамыту көмегінің кешенді жүйесін құрды. Мектепте қолдау жүйесі дәстүрлі кезеңдерді: диагностиканы, түзету жұмыстарын, кеңес беруді, оқытудың әртүрлі

сатыларында оқушылардың дамуының спецификалық міндеттерін, мақсаттары мен динамикасын ескере отырып алдын алуды қарастырады.

Бастауыш мектептегі психологиялық-педагогикалық диагностика негізінде (I білім беру сатысы) оқытудың оңтайлы стратегиясын таңдау, оқушыларды дамытудың жеке бағдарламасын қалыптастыру өтеді, одан кейін II білім беру сатысында жеке педагогикалық бағдарды орнату жүзеге асырылады. Міндетті диагностикалық минимумға I сатының, II сатының старттарында және мектеп бітіргенге дейін екі жыл ішінде кәсіби талаптар мен мүмкіндіктерді анықтау кезінде барлық оқушыларды тексеру кіреді. I кезең бірінші сынып оқушыларының резервтік мүмкіндіктерін анықтауға және баланың кез келген сыныпқа түсу кезінде оқу деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл кезеңде оқушылардың психологиялық диагностикасы процесі моторлы, сенсорлы, мнемиялық функциялардың, интеллектінің даму деңгейін, сондай-ақ оқуға мотивациялық және жеке дайындығын бағалауды талап етеді. Диагностика нәтижелерін сандық және сапалық талдау жүргізіледі, бұл анықталған қиындықтардың түрі мен сипатын бағалауға ғана емес, сонымен қатар әрбір оқушымен жұмыс істеу болжамы мен стратегиясын анықтау үшін психиканың компенсаторлық мүмкіндіктерін анықтауға мүмкіндік береді.

Бұдан әрі баланы тәрбиелеу мен оқыту процесіне жеке сараланған тәсілді ұйымдастыру бойынша ұсынымдар әзірленеді. Бірінші оқу жылы барысында даму мен оқытудың тұрақты мәселелері бар оқушылар тобы анықталады. Бұл балаларға терең психологиялық-педагогикалық диагностика жүргізу қажет.

Орта мектепте дезадаптацияның алдын алу мақсатында оқытудың II сатысына ауысқан кезде ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың психологиялық-педагогикалық диагностикасы оқу жылының алғашқы айларында жүргізіледі. Бұл оқыту нысандары мен білім беру ортасының өзгеруіне байланысты, оқушылардан дербестік, ересек адамдар мен жоғары сынып оқушыларымен қарым-қатынас орната білуді талап етеді. Психологиялық-педагогикалық диагностиканы өткізу 4-5 сыныптарда балаларды оқытуда сабақтастықты сақтауға, оқушылар мен олардың ата-аналарының эмоционалдық жағдайын арттыруға мүмкіндік береді. Осының арқасында мамандардың, пән мұғалімдерінің, сынып жетекшілерінің, ата-аналардың балалардың оқу және эмоциялық мәселелерін шешуде, оқытудың, тәрбиелеудің және дамытудың жеке тұлғаға бағытталған технологияларын таңдауда өзара іс-қимыл жасау мүмкіндігі пайда болады.

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың жетекші бағыты психологиялық-түзету жұмысы болып табылатындықтан, диагностикалау нәтижелері негізінде психологиялық процестер мен функцияларды дамытуды оңтайландыруға және тұлғалық қасиеттерін дамытуды үйлестіруге бағытталған психологиялық-педагогикалық және элеуметтік әсер ету әдістері іріктеледі.

Осылайша, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің барлық қатысушыларының келісілген қызметі оқушының мектепте де, одан тыс жерлерде де қоғамға толыққанды кірігуі үшін негіз болып табылады [26, 265 б.]

Ақмола облысы Көкшетау қ. №19 ОМ жұмыс тәжірибесінен

Мектептің ұзақ мерзімді тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін мектепте педагогикалық ұжымның кәсіби күш-жігері мен шығармашылық әлеуетін біріктіруге және нақты бағыттауға қабілетті ұйымдастыру-білім беру жүйесін мақсатты түрде құру қажет.

Аталған білім беру ұйымында практика нәтижесінде инклюзивті процесті психологиялық-педагогикалық қолдаудың үздіксіз, жүйелілік, жеке көзқарас, білім беру процесінің барлық қатысушыларының оң эмоционалдық көңіл-күйін қамтамасыз ету, қолдау қызметі мамандарының командасындағы пәнаралық өзара іс-қимыл принциптері бөлінді.

Инклюзивті білім беру үйлестірушісінің басшылығымен №19 ОМ-ның ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасын жобалау бойынша тәжірибесін ұсынамыз (сынып жетекшілері, пән мұғалімдері).

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасын (бұдан әрі – ППҚ ЖБ) әзірлеу бойынша жобаны іске асырудың негізгі мақсаты оның даму ерекшеліктері мен білім алу қажеттіліктеріне сүйене отырып, оның нақты мүмкіндіктеріне сәйкес ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар бала үшін білім беру процесін құру болып табылады. ППҚ ЖБ объектісі білім беру процесі болып табылады. ППҚ ЖБ пәні – баланың әлеммен, қоршаған ортамен, өзімен қарым-қатынас жүйесі ретінде даму жағдайы.

Мұғалім ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыны қолдау бағдарламасын іске асыратын орталық тұлға ретінде әрекет етеді. Осы мектептің педагогтары инклюзивті білім беруде мұғалімнің қажетті кәсіби қасиеттері болуы тиіс деп санайды: ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланы шартсыз қабылдау, өзгерістерге ұмтылу, кәсіби ізденіс, мамандар командасында жұмыс істеуге дайын болу, педагогикалық оптимизм.

№19 орта мектепте жалпы білім беретін мектеп аясында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушыны психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасы бірнеше кезеңде әзірленуде:

1. *Алдын ала кезең* (баланың білім алу қажеттіліктерін алдын ала бағалау және ата-аналардың сұранысы) – мектеп әкімшілігі инклюзивті білім беру жөніндегі үйлестірушімен бірге баланың қай мұғалімге түсетінін анықтайды. Сондай-ақ қолдау командасына кіре алатын психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарына қажеттілік анықталады. Бала және оның отбасы туралы алдын ала (бастапқы) ақпаратты жинау және талдау жүргізіледі.

2. *Диагностикалық кезең*: осы кезеңнің негізгі міндеті – балада қандай білім беру қажеттілігінің бар екенін, бірінші кезекте оның қандай мүмкіндіктеріне сүйенуге болатынын, мұғалім мен мамандардың қызмет бағыттарының қайсысы ең өзекті болып табылатынын анықтау.

Бұл кезеңде оқушының тереңдетілген диагностикасы нәтижелері бойынша мұғалімдердің қорытындылары (пікірлер), мамандардың қорытындылары дайындалады. Диагностика ата-анасының жазбаша келісімімен жүргізіледі.

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің отырысында мамандар мен мұғалімдер баланың психологиялық ерекшеліктері, оның оқу дағдыларының қалыптасуы, құрдастарымен және ересектермен өзара іс-қимыл ерекшеліктері туралы пікір алмасады. Мамандардың қорытындыларын талқылағаннан кейін қолдау түрі және психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасын әзірлеу қажеттілігі туралы шешім қабылданады.

№ 19 ОМ-да ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушыларды қолдау түрлері:

1-түрі – оқушы тек жалпы қолдауды қажет етеді. Оны сынып мұғалімі жүзеге асырады, ол кез келген балада кездесетін түрлі қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

Мұғалім оқытудың вариативті, арнайы және балама әдістерін қолданады. Оқу нәтижелерін (оқушының жетістіктерін) бағалау тәсілдерін өзгертеді. Жеке оқу материалдарын іріктейді және дайындайды, кедергісіз орта жасайды және ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушы үшін оқу орнын бейімдейді.

2-түрі – оқушы қарқынды қолдауды қажет етеді. Оның қажеттілігі туралы шешімді мамандар тобы қабылдайды. Тек мұғалім ғана емес, сонымен қатар қолдау қызметі анықтаған тар шеңбердегі мамандар да қолдау көрсетеді.

Бұл ретте оқу жоспары мен оқу бағдарламаларын өзгерту қажеттілігі туындауы мүмкін: бағдарламаны қысқарту, оқу бағдарламасын дараландыру. Мұғалімдер мен мамандардың оқытудың вариативті, арнайы және баламалы әдістерін пайдалануы қажет. Оқу нәтижелерін (оқушының жетістіктерін) бағалау тәсілдерін бейімдеу, оқулықтарды, оқу құралдарын іріктеу, Жеке оқу материалдарын дайындау талап етіледі. Кедергісіз орта және оқу орнын бейімдеу жасалады. Арнайы психологиялық-педагогикалық көмек – психолог, логопед немесе арнайы педагог (олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог) жүзеге асырылады. Педагог-ассистенттің көмегі, әлеуметтік-педагогикалық көмек қажет болуы мүмкін.

3-түрі – арнайы қолдау. Баланы осы деңгейге ауыстыру үшін сыртқы психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеру қажет. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары оқушының ата-аналарына қалалық (облыстық) психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес беру (ПМПК) мамандарынан кеңес алуды ұсынады.

ПМПК мамандары оқыту бағдарламасын –жалпы білім беру, ПДТ (психикалық дамуы тежелген) балаларға арналған арнайы немесе арнайы қосалқы бағдарламаны анықтайды. Оқу нысанын таңдау қажет.

Бұл жағдайда оқу жоспары мен оқу бағдарламаларын өзгерту қажет болуы мүмкін: бағдарламаны қысқарту, жеке бағдарлама. Сондай-ақ оқытудың вариативті, арнайы және баламалы әдістерін пайдалану, оқушының оқыту нәтижелерін бағалауда жеке көзқарас қажет болады. Бағдарламада оқушының жетістіктерін бағалау тәсілдерін (бақылау, өзіндік жұмыстар, практикалық жаттығулар, тесттер, ауызша немесе жазбаша жауаптар, АҚТ-ны пайдалану және т.б.) бейімдеу нұсқаларын көрсету қажет.

Оқулықтарды, құралдарды таңдау қажет, сондықтан бағдарламада қолдануға ұсынылған, мүмкін осы оқушы үшін арнайы дайындалған оқулықтардың, оқу құралдарының, дидактикалық материалдардың тізбесін көрсету қажет. Кедергісіз орта құру және оқу орнын бейімдеу қажет. ОПҚ ЖЖ-да сыныптағы оқушының жұмыс орнын жайластыру ерекшеліктері (алдыңғы парта, жұмыс үстелінде өзі, мұғалім көмекшісінің жанында және т. б.), сабақта сынып кеңістігін вариативті пайдалану мүмкіндіктері (конторкада тұрып жұмыс істеу мүмкіндігі, креслода демалу мүмкіндігі немесе кушетка қажет және т. б.) көрсетіледі.

Оқушының қиындықтарының түріне байланысты орнын толтырушы және техникалық құралдарға, арнайы психологиялық-педагогикалық көмек – психолог, логопед, арнайы педагог (олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог) қажеттілігі туындауы мүмкін. Педагог-ассистенттің көмегі және әлеуметтік-педагогикалық көмек қажет болуы мүмкін.

Үшінші кезең - психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасын әзірлеу:

- бағдарламаны іске асырудың уақытша шекараларын анықтау (ай, тоқсан немесе жарты жыл). Бұзылулар неғұрлым күрделі болса, уақыт аралығы да қысқа болады, өйткені түзету-дамыту қызметін талдау және жетістіктерге байланысты келесі міндеттерді қою қажет;

- қолдау бағдарламасын іске асыру шеңберінде мұғалім мен мамандардың міндеттері шеңберін, қызмет бағыттарын анықтау;

- бағдарламаның мазмұнын анықтау-білім беру, түзету компоненттері;

- түзету жұмысының тиімділігін анықтау.

Мектептің инклюзивті білім беру жөніндегі үйлестірушісі (немесе оқу ісі жөніндегі оқу меңгерушісі) және мұғалімдер қажет болған жағдайда жеке оқу жоспарын жасайды – егер оқушының оқу бағдарламасы сынып оқу бағдарламасынан өзгеше болса, яғни оқу жоспары пәндерінің тізбесін анықтайды. Психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасында міндетті түрде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар МЖБС негізінде бейімделген/қысқартылған бағдарлама немесе МЖБС-ға бағдарланбаған бағдарлама көрсетіледі.

Пән мұғалімдері пәндер бойынша оқу бағдарламаларының мазмұнын анықтайды. Жеке оқу жоспарына сәйкес бағдарламалардың мазмұны мен түрі көрсетіледі. Егер оқушы ауытқулары бойынша оқушылар үшін типтік оқу бағдарламасына сәйкес, мысалы, психикалық дамуы тежелген оқушылар үшін математика бойынша білім алса, онда оған тиісті бағанда нұсқау жасалады. Егер бағдарлама үлкен өзгерістерге, қысқартуларға ұшыраса, оларды нақты көрсету керек.

Мамандар (психолог, логопед мұғалім, дефектолог мұғалім) өзінің жұмыс бағыттарын, оқушылармен түзету-дамыту қызметінің мақсаты мен міндеттерін анықтайды. Мұғалімдерге, ата-аналарға, қосымша білім беру педагогтарына ұсыныстар жасайды.

Төртінші кезең – психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасын жүзеге асыру. Әзірленген бағдарлама мен түзету жоспарына сәйкес мұғалім мен психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының қызметі ұйымдастырылады.

«Инклюзивтік сыныпта» сабақ беретін мұғалімдер бүкіл сыныпқа жалпы сабақ жоспарын жасайды. Бірақ жоспарда ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушы үшін жеке тапсырмалар, жеке мақсаттар, міндеттер, бағалау критерийлері және т.б. көрсетіледі.

Тар мамандар өткізетін сабақтар үшін оқушылардың есіне, зейініне, ойлауына, сөйлеуіне, кеңістіктік-уақытша бағдарына, қоршаған ортамен танысуға, қолдың ұсақ моторикасын дамытуға немесе жетілдіруге арналған кешенді тапсырмалар іріктеледі.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылармен жеке сабақтар аптасына екі-үш рет 20-25 минут (бұзушылықтардың ерекшелігі мен күрделілігіне, түзету әсерінің жеке міндеттеріне, оқушылардың психоэмоционалдық жағдайына байланысты) сабақтан тыс уақытта кесте бойынша өткізіледі. Сабақтар баланың жеке даму бағдарламасына сәйкес жасалған жоспар бойынша өткізіледі және мектептегі оқытудың барлық негізгі пәндерімен тікелей байланыста болады, осылайша пәнаралық байланыс жүзеге асырылады.

Бесінші кезең – жеке бағдарламаны талдау және түзету. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің отырысында мұғалімдердің қатысуымен мамандардың түзету-дамыту жұмысының тиімділігіне, оқушының оқу жетістіктеріне, әртүрлі қызмет саласындағы тоқсан/жартыжылдықтың соңына қарай дамудың жалпы динамикасына талдау жүргізіледі. Деректер психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасының тиісті бағандарында тіркеледі. Психологиялық-педагогикалық қолдаудың бағдарламасына түзетулер енгізіледі. Жасалған кесте бойынша ӘППҚ отырыстары өткізіледі.

Инклюзивті білім беруді іске асыратын білім беру ұйымының педагогикалық кеңесі Жеке оқу жоспарларын және жеке оқу бағдарламаларын, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламаларын бекітеді.

Осылайша, Көкшетау қаласының №19 орта мектебінің педагогтары аталмыш жобаны жүзеге асыра отырып, психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасы жалпы білім беру процесіне инклюзивті тәжірибені енгізу кезінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушының ерекше білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жағдай жасау кезінде негізгі фактор болып табылады деген қорытындыға келді [27, 220 б.]

Қазіргі уақытта елімізде инклюзивті білім беру саласындағы бірқатар нормативтік құқықтық актілер болған кезде әрбір баланың ерекше білім алу қажеттіліктерін қанағаттандырудың барлық тетіктері әлі пысықталмаған. Бұған қарамастан, тәжірибе көрсеткендей, көптеген мектептер мәселелерді шешу жолдарын табуда. Елімізде инклюзивтік саясатты дамыту барысында аталған

мектептердің инклюзивтік практикасының тәжірибесі тек осы бағытта жұмыс істейтін ұйымдар үшін үлгі болуы тиіс. Бұдан бөлек, инклюзивті ортаны құру тәжірибесі бар еліміздің мектептерінен алынған бірқатар практикалық материалдар осы құралдың қосымшаларында берілген.

2 Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бойынша нормативтік және нұсқаулық-әдістемелік материалдарды талдау

Қазақстан Республикасы мемлекеттік оқу орындарында балалардың тегін бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алу құқықтарын бекітіп, балалардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар (бұдан әрі – ЕБҚ бар) балалардың құқықтарын қорғауға бағытталған БҰҰ–ның Бала құқықтары туралы Конвенциясы, ерекше қажеттіліктері бар адамдардың білім беру саласындағы қағидаттары, саясаты және практикалық қызметі туралы Саламанка декларациясы, Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенция, Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы Конвенция және т.б. сияқты бірқатар халықаралық құжаттарды ратификациялады. Сондай-ақ, елімізде тәуелсіздік жылдары инклюзивті және арнайы білім беру бойынша белгілі нормативтік құқықтық база қалыптастырылды.

Бұл тарауда балалардың білім алуға, оның ішінде психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша кепілдік берілген қызметтерді алуға құқығы бекітілген негізгі халықаралық және отандық нормативтік құқықтық құжаттарға талдау жасалған. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі (бұдан әрі – ППҚҚ) мамандарының қызметін регламенттейтін кейбір заңнамалық актілер егжей-тегжейлі зерделенді, олардың негізінде ҚР кейбір заңнамалық актілеріне мектеп әкімшілігі мен ППҚҚ мамандарының, оның ішінде педагог-ассистенттердің қызметін регламенттейтін өзгерістер мен толықтырулар енгізу бойынша нақты ұсыныстар берілді.

Сондай-ақ, орта білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру бойынша отандық әдістемелік ұсынымдар талданды.

Қорытындылай келе, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының: инклюзивті білім беруді дамыту бойынша үйлестірушілердің, педагог-ассистенттердің, кураторлар мен инклюзивті білім беруді қолдау кабинеттерінің мұғалімдерінің лауазымдық нұсқаулықтарын әзірлеу бойынша Қазақстан өңірлерінің тәжірибесі ұсынылды. Сонымен қатар Ү. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының инклюзивті білім беру орталығының қызметкерлері инклюзивтік білім беруді басқаратын аймақтық әдіскерлермен бірге әзірлеген орта білім беру ұйымының арнайы білім беру жөніндегі мектеп директорының орынбасары, педагог-ассистенттің лауазымдық нұсқаулықтарының жобалары ұсынылады.

Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік және нұсқаулық-әдістемелік материалдарға жүргізілген талдау ППҚҚ мамандарының қызметін регламенттейтін қолданыстағы нормативтік құқықтық құжаттарға өзгерістер мен толықтырулар енгізу кезінде ҚР Білім және ғылым министрлігіне уақытылы көмек көрсетуі тиіс.

Білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі халықаралық нормативтік құжаттардың ағымдағы жағдайы

Психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі халықаралық құжаттарға талдау жүргізу үшін, бірінші кезекте, Біріккен Ұлттар Ұйымы (бұдан әрі – БҰҰ), БҰҰ Бас Ассамблеясы, білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі БҰҰ мамандандырылған мекемесі (ЮНЕСКО) және басқалары сияқты халықаралық ұйымдар қабылдаған инклюзивті білім беруге балалардың құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі негізгі стратегиялық құжаттарды қарау қажет. Бұдан әрі инклюзивті білім беру, оның ішінде білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен қамтамасыз ету мәселелеріне қатысты БҰҰ-ның стратегиялық құжаттарын іске асыру бойынша елдердің тәжірибесі ұсынылды.

БҰҰ Бас Ассамблеясының 1948 жылғы 10 желтоқсандағы 217А (III) резолюциясымен **қабылданған Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы** әрбір адамның білім алу құқығын жариялаған алғашқы халықаралық құжаттардың бірі болып табылады [118].

26 бап

1. Әр адамның білім алуға құқығы бар. Білім беру, ең болмағанда бастауыш және жалпы білім, тегін болуы тиіс. Бастауыш білім баршаға міндетті болуы тиіс. Техникалық және кәсіптік білім көпшіліктің қолы жетерліктей болуы тиіс және жоғары білім де, әркімнің қабілетіне қарай көпшіліктің қолы жетерліктей болуы тиіс.

2. Білім беру адамның жеке басының толық кемелденуіне және құқықтары мен негізгі бостандықтарына деген құрметті арттыруға бағытталуы тиіс. Білім беру барлық ұлттар, нәсілдік және діни топтары арасында түсіністік, шыдамдылық пен достық қарым-қатынас орнатуға ықпал жасап және Біріккен Ұлттар Ұйымының бейбітшілікті қуаттау жолындағы жұмысына ықпал жасап, дем беруі тиіс.

3. Ата-аналардың өздерінің жас балаларына білім беру түрін таңдауда құқығы басымды

Тең және сапалы білім алу құқығы алғаш рет 2016 жылғы 28 қаңтардағы № 449-V ҚРЗ ҚР Заңымен ратификацияланған 1960 ж. **«Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы конвенция» БҰҰ Конвенциясында** жарияланды [119].

4 бап.

Осы Конвенцияның тараптары болып табылатын мемлекеттер, бұдан басқа, білім беру саласындағы мүмкіндіктер мен қарым-қатынастар теңдігін жүзеге асыру үшін ұлттық жағдайлар мен салт-дәстүрлерге сәйкес келетін әдістерді пайдаланатын жалпы мемлекеттік саясатты әзірлеуге, дамытуға және жүргізуге және атап айтқанда:

- a) бастауыш білім беруді міндетті және тегін етуге; орта білім беруді оның түрлі нысандарында жалпыға бірдей игілік етуге және оның жалпыға бірдей қолжетімділігін қамтамасыз етуге; жоғары білім беруді толық теңдік негізінде және әркімнің қабілеттеріне байланысты барлығына қолжетімді етуге; заңмен көзделген оқу міндеттілігінің сақталуын қамтамасыз етуге;
- b) тең сатыдағы барлық мемлекеттік оқу орындарында бірдей білім беру деңгейі мен оқыту сапасына қатысты тең жағдайларды қамтамасыз етуге;
- c) бастауыш білім алмаған немесе оны аяқтамаған адамдарды және әркімнің қабілеттеріне сәйкес олардың білім алуды жалғастыруын білім берудің лайықты әдістерімен көтермелеуге және дамытуға;
- d) оқытушы кәсібіне даярлықты кемсітушіліксіз қамтамасыз етуге міндеттенеді.

ҚР Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысымен ратификацияланған БҰҰ-ның «Бала құқықтары туралы» Конвенциясының (1989 ж.) негізгі идеясы қандай да бір кемсітушіліксіз тегін және міндетті білім алу құқығы болып табылады [120].

28 бап

1. Қатысушы мемлекеттер баланың білім алу құқығын мойындап, бұл құқықты жүзеге асыруға тең мүмкіндік негізінде біртіндеп қол жеткізу мақсатында, атап айтқанда:

- a) тегін және міндетті бастауыш білім беруді енгізу;
- ә) жалпы білім және кәсіби біліммен қатар орта білімнің барлық түрінің дамуын ынталандырып, оған барлық балалардың қолы жетерліктей болуын қамтамасыз етеді және тегін білім беруді енгізу мен қажет болған жағдайда, қаржылай көмек көрсету сияқты қажетті шараларды қабылдайды;
- б) әркімнің қабілеті негізінде барлық қажетті құралдар арқылы жоғары білімге баршаның қолы жетерліктей болуын қамтамасыз етеді;
- в) білім беру және кәсіби даярлық салаларына қатысты ақпараттар мен материалдарға барлық баланың қолы жетерліктей болуын қамтамасыз етеді;
- г) оқушылардың мектепке тұрақты баруы мен мектепті тастап кетуші

оқушылар санын азайту жөнінде шаралар қабылдайды.

2. Қатысушы мемлекеттер мектептегі тәртіп баланың адамдық қадір-қасиетін құрметтеуге бағытталған тәсілдер арқылы және осы Конвенцияға сәйкес орнықтырылуын қамтамасыз ететін шаралардың бәрін қолданады.

3. Қатысушы мемлекеттер білімге, соның ішінде бүкіл әлемдегі надандық пен сауатсыздықты жоюға және ғылыми техникалық білімге және қазіргі заманғы оқыту тәсілдеріне қол жеткізуді жеңілдету мақсатындағы мәселелер бойынша халықаралық ынтымақтастықты қуаттайды және дамытады⁷

Баршаға арналған білім беру туралы декларациясының (1990 ж.) негізгі идеясы - барлық адамдарға – балаларға, жастарға, ересектерге білім алу құқығын беру [121].

1-Бап – Базалық білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру

Барлық адамдарға - балаларға, жастарға және ересектерге олардың негізгі білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған білім алу мүмкіндігі беріледі. Бұл қажеттіліктер дағдылардың қажетті көлемін де (оқи, жаза білу, ауызша сөйлей білу, міндеттерді есептей және шеше білу қабілеті), сондай-ақ адамдардың өмір сүруі, өзінің барлық қабілеттерінің дамуы, адамның қадір-қасиетін сақтау жағдайында өмір сүруі және жұмыс істеуі, дамуға жан-жақты қатысуы, өз өмірінің сапасын арттыруы, жан-жақты ойластырылған шешімдер қабылдауы және білім алуды жалғастыруы үшін қажетті оқытудың негізгі мазмұнын (білім, кәсіби дағдылар, құндылық) да қамтиды. Негізгі білімге деген қажеттіліктің ауқымы және оларды қанағаттандыру әдістері нақты елдер мен мәдениеттерге байланысты әр түрлі және уақыт өте келе олар сөзсіз өзгереді

3-бап Білімге қол жеткізуге жалпыға бірдей сипат беру және теңдікті қамтамасыз етуге жәрдемдесу

1. Негізгі білім барлық балаларға, жасөспірімдер мен ересектерге берілуі керек. Осы мақсатта базалық білім беру саласында жоғары сапалы қызметтер көрсетуді кеңейту және теңсіздікті қысқарту жөнінде дәйекті шаралар қабылдау қажет.

2. Негізгі білім тең негізде қамтамасыз етілуі үшін барлық балаларға, жасөспірімдер мен ересектерге білім алуға және оны қолайлы деңгейде ұстауға мүмкіндік берілуі керек.

3. Ең өзекті міндет - қыздар мен әйелдер үшін білім алу мүмкіндіктерін қамтамасыз ету және осындай білімнің сапасын арттыру, сондай-ақ олардың

белсенді қатысуына кедергі келтіретін кез-келген факторларды жою.

4. Жыныс белгісіне негізделген білім беру саласындағы барлық стереотиптерді жою қажет.

5. Білім берудегі сәйкессіздіктерді жою үшін белсенді күш салу қажет. Қызмет көрсету жоспарынан айырылған топтар кедей; панасыз және жұмыс істейтін балалар; ауыл халқы және шалғай аудандарда тұратын халық; көшпелілер мен еңбекші-мигранттар; байырғы топтар; этникалық, нәсілдік және тілдік азшылықтар; босқындар; соғыс қимылдары нәтижесінде жер аударылған адамдар және оккупация жағдайында өмір сүретін адамдар - білімге қол жеткізу тұрғысынан қандай да бір кемсітушілікке ұшырамауға тиіс.

6. Мүгедектердің білімге деген қажеттіліктері ерекше назар аударуға тұрарлық. Білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде мүгедектердің барлық санаттары үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдау қажет.

Мүгедек адамдардың құқықтары және олардың құқықтарын іске асыратын саясат Бас Ассамблеяның 1993 жылғы 20 желтоқсандағы 48/96 резолюциясымен қабылданған **Мүгедектер үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің стандартты қағидаларымен (1993)** айқындалған [122]. Осы Қағидалар мүгедек адамдар мен олардың ұйымдары өз саясатын әзірлей және өз қызметін құра алатын негіз болып табылады.

6-қағида. Білім беру

Мемлекеттер интеграцияланған құрылымдарда мүгедектігі бар балалар, жастар мен ересектер үшін бастауыш, орта және жоғары білім беру саласында тең мүмкіндіктер қағидатын мойындауы керек. Олар мүгедектердің білімі жалпы білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі болуын қамтамасыз етуі керек.

1. Интеграцияланған құрылымдарда мүгедектердің білім алуы үшін жауапкершілік жалпы білім беру органдарына жүктелуі керек. Мүгедектердің білім алуына байланысты мәселелер білім беру, оқу бағдарламаларын әзірлеу және оқу процесін ұйымдастыру саласындағы ұлттық жоспарлаудың құрамдас бөлігі болып табылуын қамтамасыз ету керек.

2. Қарапайым мектептерде оқыту аудармашылар мен басқа да тиісті көмекші қызметтерді қамтамасыз етуді қамтиды. Мүгедектіктің әртүрлі нысандары бар адамдардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған барабар қол жетімділікті және қосалқы қызметтерді қамтамасыз ету қажет.

3. Барлық деңгейдегі білім беру процесіне мүгедектердің ата-аналары топтары мен ұйымдарын тарту керек.

4. Білім беру міндетті болып табылатын мемлекеттерде оны мүгедектіктің әртүрлі нысандары мен дәрежелері бар, оның ішінде ең ауыр нысандары бар екі жыныстағы балалар үшін қамтамасыз ету керек.

5. Келесі тұлғаларға ерекше назар аудару керек:

a) мүгедек болып табылатын ең жас балаларға;

b) мектеп жасына дейінгі мүгедек балаларға;

c) мүгедек ересектерге, әсіресе әйелдерге.

6. Мүгедектерге қарапайым мектепте білім беру мүмкіндіктерін қамтамасыз ету үшін мемлекеттер:

a) мектеп деңгейінде және қауымның неғұрлым кең ауқымында түсінілетін және қабылданатын нақты тұжырымдалған саясатқа ие болу;

b) оқу бағдарламаларының икемділігін, оларға қосымшалар және өзгерістер енгізу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті;

c) жоғары сапалы оқу материалдарын ұсыну, оқытушыларды тұрақты негізде даярлауды және оларға қолдау көрсетуді қамтамасыз ету.

7. Бірлескен оқыту мен қауымдық бағдарламаларды мүгедектерді оқыту мен кәсіптік даярлаудың экономикалық тиімді жүйесінің қосымша элементтері ретінде қарастырған жөн. Қауымдық бағдарламаларға негізделген ұлттық бағдарламалар аясында жергілікті жерде мүгедектерге білім беруді қамтамасыз ету мақсатында қауымдарды өз ресурстарын пайдалануға және дамытуға ынталандыру қажет.

8. Жалпы мектептегі білім беру жүйесі барлық мүгедектердің қажеттіліктеріне әлі де сәйкес келмейтін жағдайларда арнайы оқытуды қарастыруға болады. Ол оқушыларды жалпы мектептегі білім беру жүйесінде оқуға дайындауға бағытталуы керек. Мұндай оқытудың сапасы жалпы білім беру жүйесінде оқыту сияқты стандарттар мен мақсаттарға сәйкес келуі керек және онымен тығыз байланысты болуы керек. Мүгедек оқушылар үшін, кем дегенде, мүгедек емес білім алушылар үшін білім беру ресурстарының бірдей үлесін бөлу керек. Мемлекеттер арнаулы оқу орындарын жалпы білім беру жүйесіне біртіндеп интеграциялауға ұмтылғаны жөн. Қазіргі уақытта арнайы оқыту кейбір мүгедек оқушыларды оқытудың ең қолайлы түрі болып табылатыны белгілі.

9. Саңыраулар мен соқырлардың ерекше коммуникативті қажеттіліктеріне байланысты олардың оқуын арнайы мектептерде немесе осындай адамдар үшін арнайы сыныптарда немесе қарапайым мектептердегі арнайы топтарда ұйымдастырған дұрыс. Атап айтқанда, бастапқы кезеңде мәдени ерекшеліктерге сәйкес келетін оқытуға ерекше назар аудару керек, бұл қарым-қатынас дағдыларын тиімді игеруге және саңырау немесе саңырау

құлақтардың максималды тәуелсіздігіне қол жеткізуге әкеледі.

Жалпы білім беретін мектептерде білім алуға ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың құқықтарын іске асыру саласындағы маңызды халықаралық құжаттардың бірі 1994 жылы Испанияның Саламанка қаласында қабылданған **«Ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім беру саласындағы қағидаттар, саясат және практикалық қызмет туралы» Саламанка декларациясы** [117] болып табылады. Төменде осы құжаттың негізгі ережелерінің бірі келтірілген.

2. Біз келесі туралы салтанатты түрде мәлімдейміз:

- әр баланың білім алуға негізгі құқығы бар және қолайлы білім деңгейін алуға және қолдауға мүмкіндігі болуы керек,
- әр баланың ерекшеліктері, қызығушылықтары, қабілеттері және оқу қажеттіліктері бар,
- білім беру жүйесін әзірлеу және білім беру бағдарламаларын осы ерекшеліктер мен қажеттіліктердің алуан түрлілігін ескере отырып орындау қажет,
- білім беру саласында ерекше қажеттіліктері бар адамдар қарапайым мектептерде оқуға қол жеткізе алуы керек, олар осы қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін бірінші кезекте балаларға бағытталған педагогикалық әдістер негізінде жағдай жасауы керек,
- осындай инклюзивті бағыттағы қарапайым мектептер дискриминациялық көзқарастармен күресудің, қауымдастықтарда қолайлы атмосфера құрудың, инклюзивті қоғам құрудың және барлығына білім берудің ең тиімді құралы болып табылады; сонымен қатар, олар көптеген балалар үшін нақты білім береді және білім беру жүйесінің тиімділігі мен табыстылығын арттырады.

2000 ж. сәуірде Сенегалда, Дакарда өткен Дүниежүзілік білім беру форумына қатысушылар әр азамат және әр қоғам үшін білім берудің мақсаттарына қол

жеткізуге және міндеттерін шешуге бағытталған **Дакар іс-қимыл шеңберін қабылдады [124].**

3. Біз Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы мен Бала құқықтары туралы конвенцияға негізделген «Баршаға арналған білім туралы жалпыға бірдей декларацияның» (Джомтьен, 1990 ж.) тұжырымдамасын әрбір бала, жас жігіт және ересек адам тұлға ретінде терминнің ең жоғары және толық мағынасында оның негізгі білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыратын білім алу құқығы, яғни. оған білуге, әрекет етуге, басқалармен бірге өмір сүруге және өмір сүруге үйренуге мүмкіндік беретін білім туралы. Бұл әр адамның дарыны мен әлеуетін ашуға және адамдардың өз өмірін жақсартып, қоғамын өзгерте алатындай білім алушылар тұлғасын дамытуға бағытталған білім туралы.

34. Барлық жастар мен ересектерге құндылықтарды, көзқарастарды және кәсіби дағдыларды үйренуге және дамытуға мүмкіндік берілуі керек, бұл кейіннен олардың жұмыс мүмкіндіктерін кеңейтуге, қоғамдастыққа толық қатысуға және оқуды жалғастыруға мүмкіндік береді. Егер сол елдегі жұмыс күшінің белгілі бір бөлігінің толық орта білімі болмаса, ешбір ел заманауи және ашық экономика құра алмайды. Көптеген елдерде бұл орта білім беру жүйесін кеңейтуді талап етеді.

44. Жынысына, табысына, орналасқан жеріне немесе ұлтына қарамастан барлығына жоғары сапалы негізгі білім беруді қамтамасыз ету үшін үкіметтер мен барлық басқа Барлығына арналған білім беру серіктестері бірлесіп жұмыс істеуі керек. Білім беру бағдарламаларының табысты болуы мыналарға байланысты: (1) дені сау, жақсы тамақтанған және ынталы білім алушылар; (2) жақсы дайындалған мұғалімдер және белсенді оқыту әдістері; (3) сәйкес құралдар, жабдықтар және оқу материалдары; (4) мұғалімдер мен оқушылардың білімі мен тәжірибесіне сүйене отырып, оқыту мен оқуды жергілікті тілде жүргізуге болатын тиісті оқу бағдарламалары; (5) оқуға қолайлы ғана емес, сонымен қатар жанашырлықпен, гендерлік сезімталдықпен, денсаулық пен қауіпсіздікпен сипатталатын оқу ортасы; (6) білімдерді, дағдыларды, көзқарастарды және құндылықтарды қоса алғанда, нақты анықталған және дәл өлшенген оқу нәтижелері; (7) барлық мүдделі тараптардың осы процестерге қатысуын қамтамасыз ету үшін басқару және ұйымдастыру жүйелері; (8) жергілікті қауымдастықтар мен мәдениеттерге құрмет және олардың осы іс-шараларға қатысуы.

65. Барлығына арналған білім берудің ең маңызды шарты оқытудың сапасы болуы керек. Бұл процестегі барлық серіктестер – мұғалімдер мен оқушылар, ата-аналар мен қоғамдастық мүшелері, медицина қызметкерлері және жергілікті билік өкілдері – оқуға қолайлы орта құру үшін бірлесіп жұмыс

істеуі керек. Жоғары сапалы білім беруді қамтамасыз ететін мекемелер мен бағдарламалар үшін олар әділетті түрде сәйкес ресурстармен, қауіпсіз, экологиялық таза және оңай қол жетімді құралдармен қамтамасыз етілуі керек; жоғары ынталы және кәсіби құзыретті мұғалімдер; кітаптар және басқа оқу құралдары; нақты жергілікті жағдайларға сәйкес келетін, үнемді және барлық білім алушыларға қолжетімді технологиялар.

66. Оқу ортасы да сау, қауіпсіз және адамдарға қамқорлық жасауға қолайлы болуы керек. Бұл ретте мыналарды қамтамасыз ету қажет: (1) тиісті сумен қамтамасыз ету және тиісті санитарлық жағдайлар; (2) денсаулық сақтау және тамақтану қызметтеріне тікелей немесе жанама қол жеткізу; (3) мұғалімдер мен білім алушылардың физикалық, психоәлеуметтік және эмоционалдық әл-ауқатын жақсартатын тиісті саясаттар мен мінез-құлық кодекстері; (4) өзін-өзі бағалауды, денсаулықты және жеке қауіпсіздікті арттыру үшін қажетті білімдерді, көзқарастарды, құндылықтарды және өмірлік дағдыларды меңгеруге ықпал ететін білім беру мазмұны мен тәжірибесі.

67. Әлеуметтік, мәдени және экономикалық шеттетудің құрбаны болған адамдарды анықтау және оларға қол жеткізу үшін тиімді стратегияларды әзірлеу өте қажет. Бұл отбасы, қоғамдастық және мектеп деңгейінде оқшаулану құрбандарының өздерін тарта отырып, талдауды, оқытудың әртүрлі, икемді және инновациялық тәсілдерін дамытуды және өзара құрмет пен сенімділікті қалыптастыратын ортаны құруды талап етеді.

68. Оқытуды бағалау оқу ортасын бағалауды қамтуы керек және байланысты процестер мен нәтижелер. Оқыту нәтижелері когнитивтік және когнитивтік емес аспектілер тұрғысынан нақты анықталуы керек және оқыту мен оқу процесінің құрамдас бөлігі ретінде тұрақты бағалауға жатады..

Қазақстан Республикасының Үкіметі 2015 жылы ратификациялаған **«Мүгедектердің құқықтары туралы» БҰҰ Конвенциясы (2006) [125]** мүгедек балалардың білім алу құқықтарының негізгі кепілдіктерін бекітеді:

24-бап. Білім беру

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің білім алуға құқықтарын таниды. Осы құқықтарды кемсітусіз және мүмкіндіктерінің теңдігі негізінде іске асыру мақсатында қатысушы мемлекеттер барлық деңгейлерде инклюзивті білім беруді және өмір бойы оқытуды қамтамасыз етеді, бұл ретте:

а) адами әлеуетін, сондай-ақ қадір-қасиеті мен өзін-өзі құрметтеу сезімдерін толық дамытуға және адам құқықтарын, негізгі бостандықтарын және адами

алуан түрлілікті құрметтеуді күшейтуге;

b) мүгедектердің жеке басын, талантын және шығармашылығын, сондай-ақ олардың ақыл-ой мен дене қабілеттерін толық көлемде дамытуға;

c) мүгедектерге еркін қоғам өміріне тиімді қатысу мүмкіндігін беруге ұмтылады.

2. Бұл құқықты іске асыру кезінде қатысушы мемлекеттер:

a) мүгедектердің жалпы білім беру жүйесінен, ал мүгедек балалардың - тегін және міндетті бастауыш білім беру немесе орта білім беру жүйесінен мүгедектік себебі бойынша шығып қалмауын;

b) мүгедектердің өздерінің тұратын жерлерінде инклюзивті, сапалы әрі тегін бастауыш білім беруге және орта білім беруге басқалармен теңдей дәрежеде қол жеткізуін;

c) жеке қажеттіліктерді ескеретін жүйелі бейімдеумен қамтамасыз етілуін;

d) мүгедектерді тиімді оқытуды жеңілдету үшін оларды жалпы білім беру жүйесінің ішінде қажетті қолдауға ие болуын;

e) білімді игеру мен әлеуметтік дамуға барынша ықпал ететін жағдайда, соған сай толық қамту мақсатындағы жеке қолдауды ұйымдастыру жөніндегі тиімді шаралардың қабылдануын қамтамасыз етеді.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алу құқығын реттейтін маңызды халықаралық нормативтік құқықтық құжаттардың бірі 2015 жылы Корея Республикасының Инчхон қаласында өткен Дүниежүзілік білім форумының қатысушылары қабылдаған **«Барлығы үшін инклюзивті және тең сапалы білім мен өмір бойы білім алуды қамтамасыз ету» Инчхон декларациясы [126]** болып табылады. Бұл Декларацияның мақсаты – дамудың негізгі драйвері ретінде білімнің маңызды рөлін мойындай отырып және басқа ұсынылған Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуде білім беру арқылы адамдардың өмірін өзгерту. 2015 жылдың 25 қыркүйегінде БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған 17 Тұрақты даму мақсаттары мен міндеттерінің бірі **4-мақсат** – инклюзивті және тең сапалы білім беруді қамтамасыз ету және барлық адамдар үшін өмір бойы білім алу мүмкіндіктерін ілгерілету. (ТДМ-4).

Жан-жақты мақсат

Инклюзивті және тең сапалы білім беруді қамтамасыз ету және барлығы үшін өмір бойы білім алу мүмкіндіктерін ілгерілету

11. Білім берудегі Тұрақты дамудың 2030 жылға дейінгі күн тәртібінің (4 ТДМ) негізгі мақсаты барлық деңгейлерде сапалы, инклюзивті және тең білім беруді қамтамасыз етуге бағытталған және ТДМ «4 - Білім беру 2030» күн тәртібінің жаңа негізгі мүмкіндіктерін қамтиды.

12. Барлық балалар мен жастардың кемінде 12 жыл тегін, мемлекет

қаржыландыратын, инклюзивті және тең сапалы, кемінде тоғыз жылдық міндетті кезеңмен бастауыш және орта білім алуына қолжетімділігі және түрлі әдістер арқылы мектепке бармайтын балалар мен жастардың сапалы білім алуына қол жеткізу ретінде сапалы білім алуы қамтамасыз етілуге тиіс. Барлық жастар мен ересектердің функционалдық сауаттылық пен есептеу дағдыларын меңгеруі үшін оқу мүмкіндіктерін қамтамасыз ету, олардың белсенді азамат ретінде толыққанды қатысуын күшейту қажет. Сондай-ақ ерте жастағы балаларға кемінде бір жыл тегін және міндетті сапалы білім беруді ынталандыру керек.

13. Білім берудегі және білім беру арқылы **теңдік пен инклюзивтілік** қамтамасыз етілуге және білімге, қатысуға, үздіксіз білім алуға және оқуды аяқтауға, сондай-ақ оқыту нәтижелеріне қол жеткізудегі шеттету мен маргинализацияның барлық нысандары, теңсіздіктер мен теңсіздіктер жойылуы тиіс. Барлығына арналған инклюзивті білім беру оқушылардың әртүрлілігі мен қажеттіліктерін қанағаттандыру және кемсітушіліктің көптеген нысандарымен күресу және білім алу құқығын жүзеге асыруға кедергі келтіретін жағдайларға, соның ішінде төтенше жағдайларға әрекет ету үшін трансформациялық мемлекеттік саясатты әзірлеу және іске асыру арқылы қамтамасыз етілуі тиіс. **Гендерлік теңдік** «ТДМ 4 Білім 2030» күн тәртібінің тағы бір негізгі ерекшелігі болғандықтан, ол ешкімді назардан тыс қалдырмас үшін гендерлік кемсітушілік пен осал топтарға ерекше көңіл бөледі. Ешқандай тәрбиелік мақсат барлығына қол жеткізбейінше орындалды деп есептелмейді.

14. Білім алу құқығының құрамдас бөлігі барлық деңгейлерде және барлық жағдайларда сәйкес, тең және тиімді оқыту нәтижелеріне әкелетін жеткілікті **сапада** білім беру болып табылады. Сапалы білім беру, ең аз дегенде, оқушылардың функционалдық сауаттылық пен есептеу дағдыларын әрі қарай оқудың негізі ретінде, сондай-ақ жоғары деңгейдегі дағдыларды меңгеруін білдіреді. Бұл барлық білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын және білікті, дайындалған, жақсы жалақы алатын және ынталы мұғалімдер сабақ беретін, сәйкес педагогикалық тәсілдерді қолданатын және тиісті ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен қамтамасыз етілген оқыту мен оқудың сәйкес әдістері мен бағдарламаларын және қауіпсіз, салауатты, гендерлік сезімтал, инклюзивті және жеткілікті ресурстармен қамтамасыз етілген және қолдау көрсететін оқу ортасы.

19. Миллиондаған балаларды, жастарды және ересектерді білім мен сапалы білім алудан айыратын әлеуметтік, мәдени және экономикалық кедергілерді жою үшін 2030 жылдан кейінгі тұрақты дамудың жалпы күн тәртібіне сәйкес сектораралық саясат пен жоспарлар әзірленуі немесе жетілдірілуі керек. Ұлттық деңгейде өзекті және шынайы белестер мен мақсаттар белгіленуі керек. Олар қажет болған жағдайда балаларды, жастарды және ересектерді

шеттетуді тоқтату үшін білім беру мазмұнын, әдістерін, құрылымдарын және қаржыландыру стратегияларын өзгертуді қамтуы керек. Алып тастауды жоюға арналған дәлелді саясаттар мен стратегиялар, мысалы, ақшалай жәрдемақы бағдарламалары, мектептегі тамақ/денсаулық сақтау қызметтерімен қамтамасыз ету, оқу материалдарымен және көлік қызметтерімен қамтамасыз ету, қайта даярлау/екінші мүмкіндік бағдарламалары арқылы ақшалай кедергілерін жоюды, инклюзивті мектеп қызметтері, инклюзивті білім беруде мұғалімдерді оқыту және шеттетуді жою үшін тіл саясатын қамтуы мүмкін. Білім берудегі маргинализацияны талдау, теңсіздікті азайту мақсаттарын белгілеу және осы мақсаттарға жетудегі ілгерілеуді бақылау үшін барлық елдер халық топтарының нақты сипаттамалары бойынша бөлінген деректерді жинауы, талдауы және пайдалануы және теңсіздікті азайту жолындағы прогресті өлшейтін көрсеткіштерді қамтамасыз етуі керек.

21. Мүгедектер тап болып отырған сапалы білімге қол жеткізу саласындағы елеулі қиындықтарды және пәрменді шараларды қолдау үшін деректердің жетіспеушілігін ескере отырып, сапалы білім беруге және оның нәтижелеріне қол жеткізуді қамтамасыз етуге және мүгедектік жағдайындағы балаларды, жастар мен ересектерді оқытуға ерекше назар аудару қажет.

22. Қолжетімділікті нығайту білім беру мен оқытудың сапасы мен өзектілігін жетілдіру жөніндегі шаралармен сүйемелденуге тиіс. Оқу орындары мен бағдарламаларында барабар ресурстар және қауіпсіз, экологиялық таза және оңай қолжетімді Үй – жайлар, оқушыларға бағдарланған және бірлескен іс – әрекетке сүйенетін белсенді педагогикалық әдістерді пайдаланатын, сондай-ақ кемсітпейтін, оқуға ықпал ететін, оқушыларға бағдарланған, нақты жағдайға бейімделген, барлық оқушылар-балалар, жастар мен ересектер үшін үнемді және қолжетімді оқулықтар, басқа да педагогикалық материалдар, ашық білім беру ресурстары мен технологиялары болуға тиіс.

Мұғалімдер мен тәрбиешілерге тиісті құқықтар мен мүмкіндіктер беріліп, тиісті түрде жалданып, тиісті сыйақы алуы, сапалы дайындықтан өтуі, тиісті біліктілік пен уәждемеге ие болуы, бүкіл білім беру жүйесі шеңберінде әділ және пәрменді түрде бөлінуі және жеткілікті ресурстарға ие, пәрменді және тиімді басқарылатын жүйелерден қолдау алуы үшін мұғалімдерге қатысты саясат пен ережелер әзірлеу қажет.

Құралдарды, оқу орталарын, процестер мен нәтижелерді бағалауды қоса алғанда, оқыту сапасын бағалау жүйелері мен әдістерін құру немесе жетілдіру қажет. Тиісті когнитивті және когнитивтік емес оқыту нәтижелерін нақты анықтау және оқыту мен оқу процесінің құрамдас бөлігі ретінде үздіксіз бағалау қажет. Сапалы білім азаматтарға салауатты және қанағаттанарлық өмір сүруге, негізделген шешімдер қабылдауға және жергілікті және жаһандық мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін

дағдыларды, құндылықтарды, көзқарастарды және білімдерді дамытуды қамтиды. Сапа мен инновацияны қамтамасыз ету ғылымды, технологияны, инженерлік-математикалық білім беруді де күшейтуді талап етеді.

Міндеттер мен мүмкін стратегиялар:

30. Барлығына 12 жылдық тегін, мемлекет қаржыландыратын, инклюзивті, тең құқықты, сапалы бастауыш және орта білім беруді кемінде тоғыз жыл ең төменгі міндетті мерзіммен қамтамасыз ету қажет, ол оқытудың тиісті нәтижелерін қамтамасыз етеді. Тегін білім беру Бастауыш және орта білім алуға қол жеткізу жолындағы экономикалық кедергілерді жоюды қамтиды.

Балалар мен жасөспірімдердің ауқымды контингентіне білім беру мен даярлау саласында елеулі мүмкіндіктер беру үшін мақсатты және дәйекті шұғыл шаралар қабылдау қажет.

Мүмкін стратегиялар:

34. Балаларға 12 жылдық тегін, мемлекет қаржыландыратын, инклюзивті, тең құқықты, сапалы бастауыш және орта білім беруге кепілдік беретін, оқытудың тиісті нәтижелерін қамтамасыз ететін кемінде тоғыз жыл міндетті мерзімі бар саясат пен заңнаманы әзірлеу. Елдер әртүрлі елдердің даму жағдайларын, мүмкіндіктері мен деңгейлерін және ұлттық стратегиялар мен басымдықтарды ескере отырып, жаһандық деңгейде белгіленген көрсеткіштерге қол жеткізу үшін тегін және міндетті білімнің ұзақтығын арттыруға тиіс.

Басқару, есеп беру және серіктестік

Мұғалімдер мен тәрбиешілер және олардың ұйымдары негізгі серіктестер болып табылады және саясатты әзірлеу, жоспарлау, жүзеге асыру және мониторингтеудің барлық кезеңдеріне тартылуы тиіс.

Білім беру саласының мұғалімдері мен қосалқы қызметкерлері:

- оқушылардың шынымен білім алуын қамтамасыз ету үшін олардың кәсібилігі мен адалдығын пайдаланыңыз;
- саясат, оны әзірлеу және жоспарлау мәселелері бойынша диалог шеңберінде оқыту шынайылығына назар аудару және саясат пен практиканы жақындастыруға жәрдемдесу, өзінің практикалық тәжірибесі және жалпы саясат пен стратегияны әзірлеу үшін ұжымдық пікір мен білім туралы ақпарат беру;
- инклюзивтілікке, сапа мен теңдікке және оқу бағдарламалары мен педагогикалық әдістерді жетілдіруге ықпал ету.и были

Тиімді үйлестіру

89. Инклюзивті және тиімді аймақтық үйлестіру деректерді жинау және мониторингілеу, соның ішінде елдер арасындағы өзара шолу, әріптестерді

оқыту және озық тәжірибемен алмасу, саясатты әзірлеу, барлық тиісті серіктестермен диалог және серіктестік, ресми кездесулер мен жоғары деңгейдегі іс-шаралар, аймақтық стратегиялар, коммуникация, ақпараттық-насихаттау және қаражат жинау, әлеуетті арттыру және бірлескен жобалар сияқты мәселелерді шешеді..

Мониторинг, бақылау және дәлелді саясатқа шолу

Сапаны, теңдікті және инклюзивтілікті жақсырақ өлшеу және бақылау үшін үкіметтердің жоспарлау мен саясатты әзірлеу кезінде деректерді дұрыс бөлу және тиімді пайдалану мүмкіндігін күшейту қажет. Әріптестер мүше мемлекеттерге олардың бағалау және бақылау мүмкіндіктерін күшейту үшін ЮСИ-мен және сәйкесінше басқа агенттіктермен тығыз ынтымақтастықта тікелей және мақсатты қолдау көрсетеді. ЮСИ елдерде, әсіресе Африкада, нашар дамыған елдерде, теңізге шығу жолы жоқ дамушы елдерде, шағын аралдық дамушы мемлекеттерде және кірісі орташа елдерде деректер жүйесін нығайту бойынша озық тәжірибе алмасуға жәрдемдеседі. Білім беру саласындағы ұлттық жоспарларға сапа шеңберлерін енгізуді қамтамасыз ету және елдерде теңдік, инклюзивтілік және оқыту нәтижелері мониторингінің әлеуетін құру қажет.

Қаржыландыру

Инвестицияларды меншікті капиталға, қамтуға және сапаға бағыттау:

көптеген жүйелер үшін теңдікті, инклюзивтілікті және сапаны байыпты қамтамасыз ету инновациялық тәсіл болып табылады. Ағымдағы және болашақтағы барлық инвестицияларды келесі өлшемге сәйкес талдау керек: олар барлық адамдардың, соның ішінде ең маргиналданған және осал адамдардың өмірі мен әл-ауқаты үшін қажетті білім, дағдылар мен көзқарастарды және олардың білім алу құқығын толық жүзеге асыруды қамтамасыз ете ала ма?

Инчхон декларациясында «**Инклюзивті және әділ сапалы білім беру мен өмір бойы білім беруді қамтамасыз ету**» деп белгіленген барлығына сапалы тең білім беруді қамтамасыз ету мақсаты сонымен қатар «**Инклюзивтілік және білім беру: барлығы - бұл шын мәнінде бәрі**» атты білім беру мониторингі бойынша баяндама-түйіндеме [127] атты дүниежүзілік баяндамада көрініс тапты, онда елдердің ТДМ 4 - тің жетістіктеріне мониторинг жүргізілді. Баяндамада инклюзивтілік мәселелеріне, сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі адамдарға ерекше назар аударылды.

Негізгі тезистер

Білім беру мүмкіндіктері тұлғаға, қоршаған ортаға және қабілеттерге

байланысты.

Еуропа мен Солтүстік Америкадағы табысы жоғары елдерді қоспағанда, орта мектепті бітірген әрбір 100 ең бай жастың 18-і ғана кедей түлектерден келеді. Кемінде 27 елде, негізінен Сахараның оңтүстігіндегі Африкада, кедей ауылдық отбасынан шыққан қыздардың ешқайсысы толық орта білім алмайды.

Дискриминация тетіктері, стереотиптер мен стигмаларды қалыптастыру шеттетілу қаупі бар барлық білім алушылар үшін ұқсас.

Инклюзивті білім берудің анықтамасы елдердің 68%-да әзірленген, бірақ бұл анықтамалардың тек 57%-ы бірден бірнеше маргиналды топты қамтиды.

Қол жеткізілген прогреске қарамастан, көптеген елдер өздерін шеттетілгендер позициясында тапқандар туралы деректерді әлі де жинамайды, ұсынбайды және пайдаланбайды.

2015 жылдан бері әлем халқының 13%-ын құрайтын елдердің 41%-ы білім берудің негізгі көрсеткіштері бойынша бөлшектелген деректерді алу және жариялау үшін үй шаруашылығына сауалнама жүргізген жоқ; ең аз қамтылған аймақтар Солтүстік Африка мен Батыс Азия. Вашингтон тобының қысқа мерзімді мүгедектік сауалнамасын пайдаланатын 14 елден алынған соңғы деректер мүгедек балалар мектептен тыс халықтың 15% құрайтынын көрсетеді.

Миллиондаған адам білім алу мүмкіндіктерінен айырылды.

Соңғы 15 жылда орташа табысы бар елдерде оқуға қабылдау 25 пайыздық тармаққа өскенімен, 15 жастағы балалардың төрттен үш бөлігі ғана мектепке баруды жалғастыруда. Олардың жартысы ғана негізгі білімді меңгереді, бұл көрсеткіш көрсетілген мерзімде өзгеріссіз қалды. Сонымен қатар, көптеген бағалаулар білім алушылардың дағдыларының деңгейін асыра бағалайды: Латын Америкасының 15 еліндегі аймақтық бағалауда оқушылардың төрттен үш бөлігі кездейсоқ болжамнан артық емес бірнеше таңдау сұрақтарына жауап бергенде оқуды меңгергені анықталды.

Инклюзивті білім берудегі негізгі кедергілердің бірі оның шынайы және қажетті екендігіне сенімсіздік болып табылады.

2018 жылы табысы жоғары және ортадан жоғары 43 елдегі әрбір үшінші мұғалім білім алушыларының мәдени әртүрлілігін көрсету үшін оқытуды реттемейтінін хабарлады.

Кейбір елдер инклюзивті болу жолында, бірақ сегрегация әлі де кең таралған.

Мүмкіндігі шектеулі білім алушылар үшін елдердің 25% (бірақ Азия мен Латын Америкасы және Кариб бассейні елдерінің 40% -дан астамы) оқшауланған білім беруді, 10% мүгедектерді интеграциялауды және 17% инклюзивті білім беруді қамтамасыз етеді; қалған елдерде бір немесе басқа нысанда сегрегация мен бірлескен оқудың үйлесімі қарастырылған. ЭЫДҰ

елдерінде барлық иммигрант білім алушылардың 66%-дан астамы оқушылардың кем дегенде жартысы иммигранттар болатын мектептерге барады.

Мұғалімдер, оқу материалдары және оқу орталары әртүрліліктің артықшылықтарын жиі ескермейді.

48 білім беру жүйесіндегі мұғалімдердің 25%-ға жуығы ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды оқытуда біліктілікті арттыру қажеттілігі туралы хабарлайды. Әлемнің 41 елінде ымдау тілі ресми тіл ретінде танылған.

Ұсыныстар

1. Инклюзивті білім беру туралы түсінікті кеңейту: ол жеке басына, әлеуметтік ортасына және қабілеттеріне қарамастан барлық білім алушыларды қамтуы керек..

Барлық білім алушылар инклюзивті білім алуға құқылы болғанымен, көптеген үкіметтер әлі де өз заңдарында, саясаттарында және тәжірибелерінде осы қағиданы негізге алған жоқ. Әртүрлілікті құрметтейтін және әркімнің қадір-қасиетіне, әлеуетіне және құрметпен қарау құқығына сенетін білім беру жүйелері әрбір білім алушыларға тек негізгі білімді ғана емес, сонымен қатар тұрақты қоғамдарды құру үшін әлемге қажет дағдылардың кең ауқымын алуға мүмкіндік береді. Бұл инклюзивті білім беру бөлімін құру туралы емес. Бұл ешкімді кемсітуге және шеттетпеуге, әртүрлі қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін барлық ақылға қонымды шараларды қабылдауға, гендерлік теңдікке бағытталған жұмыстарды жүргізуге қатысты. Өмір бойы білім алуға жәрдемдесу үшін іс-шаралар ерте балалық шақтан ересек жасқа дейін жүйелі болуы керек. Бұл білім беру секторындағы жоспарлау процестеріне инклюзивті перспективаны енгізуді талап етеді..

2. Қалған адамдар үшін мақсатты қаржыландыруды қамтамасыз ету: егер миллиондаған адамдар білімге қол жеткізе алмаса, инклюзивтілік мүмкін емес.

Балалар еңбегі, балалардың некесі және жасөспірімдердің жүктілігі сияқты білімге қол жеткізу жолындағы кедергілерді жоюға бағытталған нормативтік-құқықтық актілер қабылданғаннан кейін үкіметтер барлық оқушылар үшін инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыру мақсатында жалпы қаржыландыруды бөлуді, сондай-ақ неғұрлым аз қамтылғандарды мүмкіндігінше тез қамту үшін мақсатты қаржыландыруды көздейтін екі жақты тәсілді қолдануы қажет. Мектепке барғаннан кейін бірден оқушымен дұрыс жұмыс істеу мүгедектіктің оқу үлгерімі мен оқуға тигізетін әсерін едәуір төмендетуі мүмкін.

3. Тәжірибе мен ресурстармен алмасу: бұл инклюзивтілікке тұрақты көшуді қамтамасыз етудің жалғыз жолы.

Инклюзивтілікке қол жеткізу көп жағдайда басқарушылық міндет болып табылады. Әртүрлілік мәселелерін шешуге қажетті кадрлар мен материалдық ресурстар өте шектеулі. Білім беруді бөлу нәтижесінде олар тарихи түрде бірнеше жерлерде шоғырланған және біркелкі бөлінбейді. Мамандардың жалпы білім беретін мектептер мен бейресми білім беру мекемелеріне қолдау көрсетуі үшін оларды икемді қайта бөлу үшін тетіктер мен ынталандырулар қажет.

4. Қоғамдастықтармен және ата-аналармен сындарлы кеңес беру: инклюзивтілікті жоғарыдан жүктеу мүмкін емес.

Инклюзивті білім беру саласындағы саясатты әзірлеу кезінде үкіметтер қауымдастықтарға өз қалауларын білдіруге тең мүмкіндік беруі керек. Мектептер ата-аналар қауымдастықтарының немесе оқушылар бірлестіктерінің көмегімен өз жұмысының практикасын әзірлеу және жүзеге асыру мәселелері бойынша ішкі және сыртқы өзара іс-қимылды кеңейтуі тиіс. Барлық пікірлер ескерілуі керек.

5. Мемлекеттік ведомстволар, секторлар және әртүрлі деңгейдегі органдар арасындағы ынтымақтастықты қамтамасыз ету: білім берудегі инклюзивтілік әлеуметтік инклюзивтіліктің құрамдас бөлігі ғана болып табылады.

Инклюзивті білім беру үшін әкімшілік жауапкершілікке өз үлесін қосатын министрліктер қажеттіліктерді анықтау, ақпарат алмасу және бағдарламалар әзірлеу мәселелерінде ынтымақтасуға тиіс. Орталық үкімет инклюзивті білім беру саласында нақты белгіленген мандаттарды жүзеге асыру үшін жергілікті билік органдарына кадрлық және қаржылық қолдау көрсетуі керек.

6. Үкіметтік емес субъектілерге олқылықтарды анықтау және толтыру мүмкіндігін беру: сонымен бірге олардың бірдей инклюзивті мақсатқа жұмыс істеуін қамтамасыз ету.

Үкімет білім беру қызметтерін көрсету инклюзивті, стандарттарға сәйкес және ұлттық саясатқа сәйкес болуын қамтамасыз ету үшін көшбасшылық рөл атқарып, үкіметтік емес ұйымдармен диалог жүргізуі керек. Сондай-ақ үкімет үкіметтік емес ұйымдарға мемлекеттік міндеттемелердің орындалуын бақылауға және білім алу мүмкіндігінен айырылғандардың мүдделерін қорғауға мүмкіндік беретін ортаны құруы керек..

7. «Әмбебап дизайнды» қолдану қажет: инклюзивті жүйелер арқылы әрбір білім алушының әлеуетін іске асыруды қамтамасыз етіңіз.

Барлық балалар әртүрлілікті мойындайтын және әртүрлі оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын бірдей икемді, өзекті және қолжетімді оқу бағдарламасынан білім алуы керек. Ауызекі және жазбаша тілдер, сондай-ақ оқулықтардағы суреттер стереотиптерден аулақ бола отырып, барлық білім алушылардың шынайылығын көрсетуі керек. Бағалау формативті болуы керек және білім алушыларға оқуын әртүрлі тәсілдермен

көрсетуге мүмкіндік беруі керек. Мектеп инфрақұрылымы ешкімге кедергі жасамауы үшін орасан зор технологиялық әлеуетті пайдалану керек..

8. Тәрбиешілерді оқытуды, мотивациялауды және мүмкіндіктерін кеңейтуді қамтамасыз етіңіз: барлық мұғалімдер барлық оқушыларды оқытуға дайын болуы керек.

Инклюзивті тәсілдер арнайы тақырып ретінде емес, мұғалімдерді тәрбиелеу мен мұғалімнің дамуының негізгі элементі ретінде қарастырылуы керек. Мұндай бағдарламалар кейбір білім алушылардың мүгедек және оқуға қабілетсіз деген сіңіп қалған қабылдауын жеңуге бағытталуы керек. Мектеп директорлары инклюзивті мектеп этикасын қолдануға және таратуға дайын болуы керек. Әртүрлі білім беру қызметкерлері де инклюзивтілікке ықпал етеді.

9. Инклюзивтілік туралы және оны қолдау үшін мұқият және құрметпен деректерді жинауды қамтамасыз ету: стигматизациялау белгілерін болдырмау.

Білім министрліктері маргиналдардың ауқымын түсіну үшін жалпы халықтық деректерді дәйекті түрде жинау үшін басқа ведомстволармен және статистикалық агенттіктермен жұмыс істеуі керек. Мүгедектікке қатысты Вашингтон тобының қысқаша мүгедектік сауалнамасы мен баланың жұмыс істеу модуліне басымдық берілуі керек. Әкімшілік жүйелер инклюзивті білім беру қызметтерін көрсетуді қолдау үшін көмекті жоспарлау және бюджеттеу үшін деректерді, сондай-ақ тәжірибе туралы деректерді жинауға бағытталуы керек. Дегенмен, егжей-тегжейлі және сенімді деректерге ұмтылу әрбір білім алушылардың әл-ауқатын жоққа шығармауы керек.

10. Әріптестерден үйрену: инклюзивті білім беруге көшу оңай емес.

Инклюзивтілік дегеніміз-дискриминация мен алалаушылықтан бас тарту және болашаққа көшу, оны әртүрлі контексттер мен шындыққа бейімдеуге болады. Бұл ауысудың қарқынын да, нақты бағытын да алдын-ала анықтау мүмкін емес, бірақ мұғалімдерді біріктіретін желілер, ұлттық форумдар және аймақтық және жаһандық платформалар арқылы тәжірибе алмасу арқылы көп нәрсені үйренуге болады.

ЮНЕСКО 4 ТДМ-на қол жеткізу үшін 2030 жылға қарай **4 компоненттен тұратын тең білім алуға қол жеткізудің тұжырымдамалық негізін [128]** әзірлегенін атап өту маңызды:

- инклюзия және теңдік тұжырымдамасын қолданыстағы заңнамаға ұлттық және өңірлік деңгейлерде енгізу;
- инклюзияны енгізу принциптерін көрсететін нақты ұлттық саясат және педагогтар тап болуы мүмкін кедергілерді болжау;
- қауіп аймағында тұрған балалар үшін қажетті құрылымдар мен ұйымдар құру;

- баршаға тең білім алуға қол жеткізу технологиясын меңгерудің маңыздылығы;
- жалпы білім беретін мектеп мұғалімдері мен арнайы білім беру педагогтерін тұрақты кәсіби дамыту.

Балалардың құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі негізгі халықаралық құжаттарды зерделей отырып, тұтастай алғанда, қазіргі уақытта әлемде инклюзивті білім беру саясатын іске асыру, оның ішінде білім берудің барлық деңгейлерінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың білім алуы үшін жағдай жасау үшін нақты Нормативтік құқықтық база қалыптастырылды деп қорытынды жасауға болады.

Инклюзивті білім беруді енгізу жөніндегі нақты ұлттық саясатты, қажетті қаржыландыруды, тұрақты мониторингті қамтитын осы нормативтік құқықтық базаны іске асыру мемлекеттерге барлығына бірдей сапалы білім беруді қамтамасыз ету бойынша 4-ТДМ мақсатты және сапалы іске асыруға мүмкіндік береді.

Батыс және Шығыс Еуропа мен Австралия, Азия және Америка елдерінде білім алушыларды психологиялық және педагогикалық қолдау бойынша жоғарыда аталған нормативтік құжаттар мен ұлттық саясаттың практикалық орындалуын қарастырыңыз.

Ұлыбританияда психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама

Ұлыбритания, Еуропаның алғашқы елдерінің бірі, Инклюзивті білім беруді енгізуге көшуді бастады, оның тарихы 1978 жылы философ Мэри Уорноктың баяндамасы жарияланғаннан бері өткен ғасырдың 70-ші жылдарынан бастап арнайы білім беруді дамытудан басталды [129, 130]. Бұл баяндаманың мәні Арнайы білім берудің мемлекеттік саясатын қайта қарау болды, ол Warnock баяндамасынан кейінгі Ұлыбританияның 5 елі елдерінің нормативтік-құқықтық актілерінде көрсетілген.

Бұл құжаттар: Білім туралы заңдар (1980 ж. Шотландияда; 1981 ж. Англия мен Уэльсте, 1986 ж. Солтүстік Ирландияда). Бұл Нормативтік-құқықтық актілер шектеулі мүмкіндіктердің категориялық емес сипатына баса назар аударатын Warnock баяндамасының ұсынымдарын қамтыды және білім алушылардың шамамен 20 пайызы кез-келген оқу кезеңінде арнайы білім беру қажеттіліктеріне ие болуы мүмкін деген экологиялық немесе интерактивті көзқарасты қамтыды.

Сонымен бірге, Florian, Black-Hawkins және M. Rose мемлекеттік қызметкерлер, кәсіпқойлар, отбасылар және құқық қорғаушылар арасында арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалардың инклюзиясы қандай тәсілге ықпал ететіні туралы пікірталас әлі де жалғасуда: категориялық немесе категориялық емес. Категориялық тәсіл, ғалымдар Фендлер мен Музафар сипаттаған" қоңырау тәрізді қисық ойлау "терминінен басталады [131] және қалыпты статистикалық бөлу кезінде білім алушылардың шамамен 50 пайызы орташа деңгейден төмен қабілеттерге ие болады.

Бұл тәсіл шектеулі мүмкіндіктер санаттары бойынша балаларды нақты ажыратуды және арнайы білімге тән. Өз кезегінде, категориялық емес тәсіл категорияларды пайдаланудан аулақ болуымен сипатталады, өйткені арнайы қолдауға көмектесу оқушылардың кез-келген оқу уақытында оқудағы қиындықтар туындауы мүмкін.

Инклюзивті білім беруді және арнайы білім беру қажеттіліктерін түсінудің бірыңғай тәсілдеріне қарамастан, Ұлыбританияның әртүрлі елдерінің (Англия, Шотландия, Уэльс, Солтүстік Ирландия) әр елдің мемлекеттік құжаттарында көрсетілген өзіндік айырмашылықтары бар екенін атап өткен жөн.

Инклюзия туралы Үкіметтердің көзқарастары

Rose, Shevlin, Winter & O' Raw (2010) ғалымдары Ұлыбританияның әртүрлі елдеріндегі «инклюзия» терминінің көптеген мағыналары Үкіметтің саясатының мектепке инклюзияны енгізуге әсер етуінде үлкен маңызға ие екенін, оны бағалауды тек Үкімет үшін ғана емес, сонымен бірге оны іс жүзінде жүзеге асыратын мұғалімдер үшін де қиындық туғызатынын атап өтті.

Осылайша, бір жағынан, мектепті тастап кетуге ең бейім оқушыларға ерекше назар аударылады: ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға, кемсітушілікке ең осал балаларға, кедейлікте өмір сүретін балаларға және басқа санаттарға.

Екінші жағынан, инклюзия барлық білім алушылардың оқу-тәрбие процесінің негізгі факторы ретінде қарастырылады. Тиісінше, ғалымдар Флориан, Блэк-Хокинс және М. Роуз (2017) осал білім алушылар оқуды тастап кету мен кемсітушіліктен қалай аулақ бола алатынын талқылайды. Авторлар Ұлыбританияның төрт елі де инклюзияға жетудің жалғыз ең жақсы жолы жоқ екенін мойындайтынын атап өтті.

Әр ел дәстүрлі тәсілдерді ұсынады (қажеттіліктерді анықтау және бағалау, жеке жоспарлау және оларға мұқтаж балалар үшін арнайы жағдайлар), оқушылар мен жастардың аз санына назар аударады, сонымен бірге барлық балаларды білімге қосуды білдіретін жалпы тәсілдерді қолдайды.

«Жеке» оқушылар мен «барлық» оқушылар арасындағы айырмашылықтан тұратын бұл айырмашылық өте маңызды, өйткені ол білім беру үлгерімін ілгерілетудегі мемлекеттік саясат пен ұсыныстарды көрсетеді. Ұлыбританиядағы үкіметтік білім беру құжаттарында мемлекеттік емтихандарды тапсыру қорытындылары бойынша үлгерімі нашар адамдарға/топтарға ғана емес, мектептер, жергілікті қоғамдастықтар ішінде және жалпы еліміз бойынша өткізілетін тестілер бойынша «үлгерімін арттыруға» да баса назар аударылады.

Жақында арнайы білім беру қажеттіліктеріне баса назар аударудан инклюзияға назар аудару және осал оқушылар мен басқа оқушылар арасындағы үлгерімдегі теңсіздікті төмендету бөлігінде айтарлықтай өзгерістер болғанын атап өту маңызды. Сонымен қатар, инклюзия мен үлгерімді өлшеу және бақылау бөлігінде тест нәтижелері негізгі дәлел ретінде ұсынылған [129].

Арнайы / қосымша білім беру қажеттіліктері

Білім алушылардың түрлерін саралау әрекеттерінің көптігіне қарамастан [129] оқушылардың қайсысына қосымша қолдау немесе арнайы білім қажет болуы мүмкін арасында өте жұқа сызық қалады деп атап көрсетеді. Нәтижесінде, бұл термин денсаулықты қажет ететін студенттер үшін де, оқуда қиындықтар мен мінез-құлық бұзылыстары бар студенттер үшін де көптеген оқу қиындықтарын тудырады.

Арнайы білім беру қажеттіліктері (SEN) термині Солтүстік Ирландиядағы мемлекеттік құжаттарда қолданылады. Англия бұл терминді жаңа практикалық кодексте арнайы білім беру қажеттіліктері мен мүгедектерге (SEND) бейімдеді [129]. Сонымен бірге Шотландия мен Уэльс «арнайы білім беру қажеттіліктері» терминін жоюға тырысты. Шотландия 2004 жылы «Оқытуды қосымша қолдау туралы» заңда арнайы білім беру қажеттіліктері (SEN) терминін Қосымша білім беру қажеттіліктері (ASN) терминімен ауыстырды. Бұл заңда балаға кез келген себеппен және кез келген уақытта қосымша көмек қажет болуы мүмкін екендігі

айтылған. Уэльсте «қосымша оқу қажеттіліктері» термині ерекше қажеттіліктері бар балаларға қатысты қолданылады.

Келтірілген 8-кестеде ғалымдар [129] Ұлыбританияның 4 еліндегі инклюзивті білім беру үдерісіне тән жалпы белгілерді сипаттайды, оның ішінде: терминологиядағы айырмашылықтарға қарамастан, білім алушылардың оқудағы ерекше немесе қосымша қажеттіліктерін анықтау, оларды қолдау. . Ол сонымен қатар басқа балалар үшін қолжетімді ресурстардан студенттерге қосымша немесе әртүрлі ресурстарды беру инклюзивті емес, алып тастау әрекеті болуы мүмкін екенін көрсетеді..

Осылайша, терминологиядағы айырмашылықтарға қарамастан, білім беру қажеттіліктері мектептердегі бір жастағы барлық оқушыларға жалпы қолжетімді нәрсені «басқа» немесе «толықтырғыш» нәрсемен қамтамасыз ету процесіне байланысты деген жалпы түсінік бар. Бұл түсінікте ерекше қажеттіліктер [132] сәйкес, білім берудің нормативтік орталығы, мектеп басталатын «идеалды» орын [133] ретінде орналасады.

8-кесте. Англия, Шотландия, Солтүстік Ирландия және Уэльстегі инклюзивті білім беру терминологиясындағы айырмашылықтар.

Ел	Білім беру қажеттілігі	Жоспары	Арнайы мұғалім
Англия	Арнайы білім беру қажеттіліктері мен шектеулері (SEND)	Білім, денсаулық және күтім жоспары (EHC)	Арнайы білім беру қажеттіліктері бойынша үйлестіруші (SENCO)
Шотландия	Қосымша білім беру қажеттіліктері (ASN)	Кешенді қолдау жоспары (CSP)	Оқытуды қолдау жөніндегі үйлестіруші (SfLC)
Солтүстік Ирландия	Арнайы білім беру қажеттіліктері	Кешенді қолдау жоспары (CSP) немесе жеке оқу жоспары (PLP)	Арнайы білім беру қажеттіліктері бойынша үйлестіруші

			(SENCO)
Уэльс	Оқытудың қосымша қажеттіліктері	Қазіргі уақытта жеке даму жоспары (IDP) ретінде өзгеруді жоспарлап отырған қорытынды	Оқытудағы қосымша қажеттіліктер бойынша үйлестіруші (ALINCO)

Англия

Егер біз ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға білім беру саласындағы ағылшын заңнамасының дамуына егжей-тегжейлі тоқталатын болсақ, британдық білім беру саласындағы барлық мамандар 1978 жылғы жарияланым Ұлыбританияның қазіргі білім беру жүйесінің бастапқы құжаты болды деп мәлімдейді-баронесса Уорноктың төрағалығымен балалар мен жастарды дамуында ауытқулары бар оқыту жағдайын зерттеу жөніндегі комитеттің баяндамасы.

Баяндамада 2 маңызды мәселе аталып өтті:

1. Зерттеу көрсеткендей, бұқаралық мектептерге баратын оқушылар арасында мектеп өмірінің әр уақытында шамамен 20%-ы оқу материалын игеруде қиындықтарға тап болады. Сондықтан, егер бес оқушының біреуі қиыншылыққа тап болса, онда оқытудың арнайы әдістері сыныптағы оқу процесінің ажырамас бөлігі болуы керек және бұл үшін жауапкершілік барлық мұғалімдерге жүктеледі.

2. Комитет «ақыл-ой кемістігі» терминінің орнына «оқу материалын меңгерудегі қиындықтар» терминін – жеңіл, орташа және ауыр дәрежені, ал нақты проблемалар үшін, мысалы, оқу кезінде «оқу материалын игерудегі нақты қиындықтар» терминін енгізуді ұсынды.

1981 жылғы білім туралы заң

Бұл заң Уорнок баяндамасының көптеген ұсынымдарын қамтыды және «арнайы білім беру қажеттіліктері» ұғымын енгізді (бұдан әрі біз қысқаша ЕББҚаббревиатурасын қолданамыз). Ол оларды қанағаттандыру үшін не істеу керектігін анықтады, қарапайым мектептердің ЕББҚ-ті анықтау, оларды бағалау және тиісті шараларды қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерін сипаттады, ата-аналардың бағалау процесіне қатысу және қабылданған шешімдерге шағым беру құқығын растады. Бұл 1988 жылғы білім беру реформасы туралы заңның негізі болды.

1988 жылғы білім беру реформасы туралы заң

Бұл заң Англияның білім беру мекемелері қызметінің келесі бағыттарын анықтады:

1) мектептерге көбірек қаржылық дербестік берді: бөлінген қаражатты бақылау жергілікті білім беру органынан мектеп директорына өтеді;

2) барлық мемлекеттік мектептер үшін ұлттық (мемлекеттік) бағдарламаны міндетті етіп жасады, барлық оқушылардың ауқымды және теңгерімді бағдарлама бойынша оқуға құқығы бар екенін және олардың кейбіреулері бағдарламаны бейімдеуді және арнайы шаралар қабылдауды талап етсе де, мұндай бағдарламаға қол жеткізуі тиіс екенін атап өтті;

3) төменде сипатталатын «негізгі кезеңдер» деп аталатын 4 кезеңді енгізе отырып, мектептегі білім беру бағдарламасының құрылымын анықтады;

4) ата-аналардың өздерінің балалары үшін мектепке қатысты өз қалауларын білдіру құқығын және мектепті таңдау мүмкіндігін заңдастырды.

Алайда, осы Заң күшіне енгеннен кейін, көптеген мұғалімдер мен мектептер арнайы білім беру қажеттіліктерін анықтау және бағалау бойынша нұсқаулықтар жоқ немесе жеткіліксіз деп алаңдаушылық білдірді және бұл әртүрлі білім беру округтерінде оқытудың тиімділігіне үлкен әсер етті. Осы жағдайға жауап ретінде үкімет басшылықты әзірледі және оны 1993 жылғы білім туралы Заңның бір бөлімінде ұсынды.

Нұсқаулық «Арнайы білім беру қажеттіліктерін анықтау және бағалау кодексі» деп аталады (The Code of Practice on the Identification and Assessment of Special Educational Needs (Introduction) London : HMSO).

1994 жылдан бастап Білім министрлігі барлық мектептерден осы Кодекске назар аударуды талап етеді [134].

Жаңа заңнама бұқаралық мектеп мұғалімдерінің жұмысында түбегейлі өзгерістерге әкелгені түсінікті. Олардың міндеттері мен жұмыс жүктемесі айтарлықтай өзгерді. Көп ұзамай пайда болған 1996 жылғы Білім туралы Заң мектептер «Кодексті басшылыққа алуы керек, демек, студенттерді арнайы білім беру қажеттіліктерін ескере отырып оқыту, ол арнайы білім алды ма, жоқ па, әр мұғалімнің міндеттерінің ажырамас бөлігі болып табылады» деп түсіндіреді.

Осы міндеттерді орындау үшін ресурстарды, оқыту стильдерін, стратегияларды және оқу ортасын өзгерту әдістерін жасау өте маңызды болды. «дифференциация» ұғымы пайда болды және қолданысқа енді.

2002 жылғы қаңтарда күшіне енген қайта қаралған Кодекс* жергілікті білім беру органдарына, олардың бақылауындағы мектептер мен мектепке дейінгі білім беру мекемелеріне білім беру процесінде ЕББҚ бар оқушыларды анықтау, бағалау және қолдау шаралары бойынша өздеріне заңмен жүктелген міндеттерді қалай дәл орындау керектігіне қатысты практикалық ұсынымдарды қамтиды.

«Арнайы білім беру қажеттіліктерін сәйкестендіру және бағалау Кодексінің» Даун синдромы қауымдастығы жасаған орыс тіліне аудармасы бар.

Білім беру мекемелерінің жұмысына әсер еткен кейінгі Мемлекеттік құжаттардың ішінде «Әр бала маңызды» (Every Child Matters) (2003) және «Сәтті оқуға кедергілерді алып тастау» (Removing Barriers to Achievement. The Government's Strategy for SEN). Екі құжат та әртүрлі ведомстволардың балалардың жай-күйі мен мүмкіндіктеріне тексеру жүргізу кезінде әріптестікті және ведомствоаралық өзара іс-қимылды нығайтуға, сондай-ақ балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және қолдауды ұйымдастыруға бағытталған.

Сонымен, біз осы елдің білім беру жүйесін дамытудың логикасын көрсету үшін Англияның білім беру саласындағы заңнамасының дамуының негізгі кезеңдерін ұсындық.

Екі нәрсе айқын:

1) білім алу саласында бұрын кемсітушілікке ұшыраған оқушылар санатының, атап айтқанда, ЕБҚ бар балалардың тең мүмкіндіктерін барынша толық іске асыруға ұмтылу;

2) осы идеяларды іске асыру процесін әкімшілік және әдістемелік қолдаудың нақты шараларын әзірлеуге ұмтылу.

Шотландия

Шотландияда білім беру 1974 жылғы Білім туралы заң (ақыл-есі кем балалар) қабылданғаннан бері ұзақ жол жүрді, онда әр бала «оқытыла алады» деп мәлімдеді. Содан бері инклюзияны қолдайтын бірқатар ережелер мен заңдар қабылданды.

Интеграция жолындағы негізгі кезеңдер: БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы Конвенциясы (БҰҰ БҚК).

Бұл 1992 жылы Ұлыбритания Заңына енгізілген және нәсіліне, дініне немесе қабілеттеріне қарамастан әр баланың азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтарын белгілейтін міндетті заңды күші бар Халықаралық келісім. БҰҰ БҚК Балалардың құқықтарын және үкіметтердің оларды барлық балаларға қол жетімді ету үшін қалай бірлесіп жұмыс істеу керектігін көрсететін 54 мақаладан тұрады.

Барлық балаларды білімге қосуға қатысты екі маңызды баптар - 23 және 29 баптар.

23-бапта мүгедектігі бар балаға көмек «мүмкіндігі шектеулі баланың білімге тиімді қолжетімді болуын және оны алуды қамтамасыз етуі керек... бұл баланың әлеуметтік интеграцияға және жеке дамуға қол жеткізуіне ықпал етуі керек» делінген.

29-бап білімге ықпал ететін бірқатар факторларды қамтиды. Онда баланың білімі баланың жеке басын, талантын, ақыл-ой және физикалық қабілеттерін олардың толық көлемінде дамытуға бағытталуы керек делінген. Бұл олардың басқа адамдарға және айналасындағы әлемге деген құрметін оятуы керек.

БҰҰ БҚК-бұл «балаларды құтқару» сияқты үкіметтік емес ұйымдарға (ҮЕҰ) 45а бабына сәйкес оның орындалуын қадағалауда тікелей рөл беретін адам құқықтары саласындағы жалғыз Халықаралық келісім.

Шотландия мектептеріндегі стандарттар туралы Заң және т. б. (2000)

Әрбір бала немесе жас осы Заңда көрсетілгендей білім алуға құқылы. Олар өздерінің құрдастарымен бірге негізгі білім беру аясында білім алуға құқылы, ал білім беру органдары оларға қатысты шешімдер қабылдаған кезде олардың көзқарастарын тиісті түрде ескеруі керек. Жергілікті билік пен олардың серіктестері Шотландия және т.б. мектептеріндегі стандарттар туралы Заң (2000) аясында «білім баланың немесе жас адамның жеке басын, талантын, ақыл-ой және физикалық қабілеттерін дамытуға бағытталған» деп кепілдік беруге міндетті. Бұл тұжырым БҰҰ БҚК-нің 29 1 (А) бабын әдейі көрсетеді. Бұл міндет барлық балаларға жүктелген, олардың әлеуетін толық ашу үшін қосымша қолдау қажет пе, жоқ па. Бұл заң барлық балалар үшін «жалпы білім беру презумпциясын» қамтиды, тек мектепте оқитын жағдайларды қоспағанда:

- баланың қабілетіне сәйкес келмеу;
- бала оқитын балаларға тиімді білім беруді қамтамасыз етумен үйлеспейді.

Жағдайды әрқашан жеке баланың қажеттіліктеріне бейімдеу қажет болады және Заңда барлық оқушылар мен жастардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бірқатар негізгі және мамандандырылған қызметтерді, соның ішінде арнайы мектептерді ұсыну қажеттілігі танылады.

Сондай-ақ, Заң білім беру органдарына денсаулығына байланысты оқушы мектепке бара алмайтын мектептен басқа жерлерде білім беруді қамтамасыз ету және оқушы мектептен шығарылған жағдайда білім беру мүмкіндігін қарастыру міндетін жүктейді.

2002 жылғы Білім туралы заң (мүгедектік стратегиясы және оқушылардың білім алу жазбалары) (Шотландия).

Бұл заң жауапты білім беру органдарынан үш жылдық кезеңге арналған қолжетімділік стратегиясын әзірлеуді және жариялауды талап етеді. Бұл стратегия Заңның оқушылардың үлгерімін қалай арттыратынын анықтауды қамтуы керек.

2004 жылғы білім туралы заң (қосымша білім беру) (Шотландия) және 2009 жылғы Заңға (ASL) енгізілген түзетулер бағалаудың құқықтық негізін қамтамасыз етеді. Алайда, «ASL Заңы» бағалау немесе қолдаудың нақты моделін белгілемейді.

Бұл ASL Заңы Білім беру органдарына келесі талаптарды қояды:

- қосымша қолдауды қажет ететін балалар мен жастарды анықтау және бағалау;
- кейбір ерекшеліктерді қоспағанда, білімі үшін жауап беретін қосымша қолдау қажеттіліктері бар әр балаға немесе жас жігітке қосымша қолдау көрсету;
- қолдауға анықталған қосымша қажеттіліктерді және әрбір баланың немесе жас адамның қажеттіліктеріне көрсетілетін қолдаудың барабарлығын талдау;
- белгілі бір өлшемдерге сәйкес келетін балалар мен жастар үшін келісілген қолдау жоспарын дайындаңыз және осы жоспарды үнемі қарап отырыңыз.

ASL Заңы оқу жолында кедергілерге тап болған балалар мен жастарды қолдаудың қосымша қажеттіліктерін анықтау және қанағаттандыру үшін құқықтық негіз береді. Балалар мен жастарға мектептегі білім алу үшін қосымша қолдау қажет болған кезде қосымша қолдау қажет. ASL Заңына сәйкес жастар – бұл мектеп жасынан үлкен, бірақ әлі он сегіз жасқа толмаған адамдар. Ата-аналар, балалар және жастар ASL Заңына сәйкес белгілі бір құқықтарға ие.

Білім беру органдары әр баланың немесе жасөспірімнің мектептегі білімі үшін жауап беретін қосымша қажеттіліктерін анықтауға міндетті, ал ASL Заңы кейбір басқа агенттіктерден қажет болған жағдайда көмек көрсетуді талап етеді.

Балаларды оқытуды қолдау: заңмен белгіленген білім беру нұсқаулығы (қосымша оқытуды қолдау) Шотландия Заңы 2004 ж. (түзетулермен) - ережелер жиынтығы (үшінші басылым) 2017 ж.

Тәжірибелік ережелер жиынтығы мектептерге, ата-аналарға және басқаларға ASL Заңын түсінуге және оның орындалуын қамтамасыз етуге көмектеседі. Бұл барлық алдыңғы нұсқаларды алмастыратын жиынтықтың үшінші нұсқасы. Онда 12-15 жас аралығындағы қабілетті балалардың белгілі бір құқықтарын Кеңейткен 2016 жылғы Білім туралы Заңға (Шотландия) түзетулер ескерілген (олар 16 жастағы балалар үшін енгізілген) және балалар мен жастарды оқытуды қолдау үшін білім беру органдары мен басқа да агенттіктердің міндеттері түсіндірілген. Кодекс заңнаманы және қайталама заңнаманың қосалқы базасын зерделеуді қосымша қолдау бойынша нұсқаулық береді.

Білім беру органдары мен NHS кеңестері сияқты тиісті агенттіктер заңға сәйкес өз функцияларын орындау кезінде кодексті ескеруі керек. Арқа оларға тиімді шешім қабылдауға көмектесу үшін жасалған, бірақ нақты жағдайларда талап етілетін нәрсені тағайындай алмайды.

Теңдік туралы Заң 2010 ж.

2010 жылғы теңдік туралы заң мектептер мен білім беру органдарына мүгедектікті, этникалық ерекшелікті қоса алғанда, қорғалған сипаттамалары бар оқушыларды заңсыз кемсітуді, қысым жасауды және құрбан етуді жою және мүмкіндіктер теңдігін белсенді түрде алға жылжыту міндетін жүктейді.

2010 жылғы теңдік туралы Заңның (2010 жылғы 1 қазанда күшіне енген) міндеттері жауапты органдардан теңсіздікпен белсенді күресуді және мүгедектікке және мүгедектікке байланысты кемсітушілікке және қорғалған сипаттамаларға, соның ішінде мүгедектікке байланысты студенттерді қудалауға немесе құрбан етуге байланысты кемсітушілікке жол бермеуді талап етеді.

Бұдан басқа, 2010 жылғы теңдік туралы Заңға сәйкес жауапты органдар мүгедек оқушыларға қатысты ақылға қонымды түзетулер енгізуге және көмекші құралдар мен қызметтерді ұсынуға міндетті. Міндеті-мүгедек үшін мектеп немесе оның атынан қолданылатын ереже, критерий немесе практика немесе көмекші құрал немесе қызметтің болмауынан туындаған «айтарлықтай зиян келтірмеу үшін ақылға қонымды қадамдар жасау». (2012 жылғы 1 қыркүйектен бастап қолданылады).

Балалар мен жастар туралы заң (Шотландия) (2014 ж.)

Балалар мен жастар туралы заң (Шотландия) (2014) жергілікті билік пен мектептерге балалар мен жастардың әл-ауқатын қорғауды, қолдауды және дамытуды қамтамасыз ету міндетін жүктейді. Бұл инклюзивті білім беру туралы заңға маңызды қосымша болды, өйткені баланың немесе жас жігіттің тәжірибесі және олардың қаншалықты қамтылғандығы олардың әл-ауқатына әсер етеді. Баланың немесе жас жігіттің дауысы олардың қажеттіліктерін түсіну және олардың әл-ауқатын, қолдауы мен дамуын қамтамасыз ету үшін маңызды. Бұл тәжірибе үшін қызметкерлер мен балалар мен жастар арасында берік қарым-қатынас орнатудың маңызы зор.

«Әр бала үшін дұрыс» тәсілі 2010 жылдан бастап Ұлттық саясат болып табылады және қазір балалар мен жастар туралы заңда (Шотландия) (2014) анықталған. Заң балалардың құқықтарын нығайтуға және балалар мен отбасыларды, соның ішінде бала күтімін қолдайтын қызметтерді жақсартуға және кеңейтуге бағытталған. Оның мақсаты - балалар мен жастар үшін нәтижелерді жақсарту үшін білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік жұмыс саласында ведомствоаралық тәсілді қамтамасыз ету.

Білім туралы заң (Шотландия) (2016 ж.)

Заң шотландтық білім беруді жақсарту және оқушылардың үлгеріміндегі теңсіздікті азайту бойынша шараларды енгізеді. Заң оқу жолындағы әлеуметтік-экономикалық кедергілерді есепке алу мақсатында стратегиялық жоспарлау туралы ережелерді қамтиды.

Жоғарыда айтылғандай, заң 12 жастан 15 жасқа дейінгі қабілетті балалардың құқықтарын кеңейтетін қосымша оқытуды қолдау туралы Заңға түзетулер енгізеді.

Заңды іске асыруға дайындық аясында ата-аналарға арналған ақпарат әзірленді, онда заңның барлық ережелері түсіндіріледі. 2018 жылдың қаңтарында күшіне енген оқытуды қосымша қолдаудағы өзгерістер туралы ақпарат жеке ұсынылды [135].

Уэльс

Уэльстегі жалпыға бірдей білім беру жүйесі теңдік пен инклюзияға баса назар аударады. Ол Англияға қарағанда «жекешелендіру» және бәсекелестік саясатынан аз зардап шекті және Англия сияқты бастауыш сынып балаларын сынамады.

2010 жылы енгізілген «бастапқы кезең» («Foundation Phase») деп аталатын 3-7 жастағы балаларға міндетті білім беру «жеті оқыту аймағын» қамтиды, олар бойынша мұғалімдер жетістіктерге қойылатын ұлттық талаптарға сәйкес әр кезеңнің соңында әр бағыт бойынша балаларды бағалайды.

3 бағыт бойынша үлгерім туралы мәліметтер (Жеке және әлеуметтік даму, әл-ауқат және мәдени айырмашылықтар; тіл, сауаттылық және қарым-қатынас дағдылары; математикалық даму) барлығына қол жетімді және балалардың жетістіктері мен мектеп пен оқушылар арасындағы прогресті

салыстыру үшін қолданылады. 7-11 жастағы балалар мемлекеттік Стандарттың № 2 негізгі кезеңін орындайды (Key stage 2 (KS2) National Curriculum), оған үш міндетті пән кіреді: ағылшын, Уэльс, математика және ғылым, сонымен қатар 8 негізгі пән. Сондай-ақ, оларды мұғалімдер № 2 негізгі кезеңнің соңында бағалайды, сонымен қатар № 2 негізгі кезеңдегі салыстырмалы үлгерім деректерін қамтамасыз ету үшін негізгі пәндер бойынша ұлттық емтихандарды тапсырады.

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) (2014) деректеріне сәйкес Уэльс оқушыларының білім жетістіктерін бағалау жөніндегі халықаралық бағдарламаның (PISA) нәтижелері оқушылардың үлгерімі оқушының қандай мектепке баратынына және ЭЫДҰ бойынша орташа мектепке қарағанда оның әлеуметтік-экономикалық жағдайына байланысты емес екенін көрсетеді. Үлгерімі жоғары және төмен оқушылар арасындағы айырмашылықтар «ішкі мектеп» феномені ретінде қарастырылады.

Осыған қарамастан, үлгерімі төмен оқушылардың жоғары және өсіп келе жатқан пайызы және үлгерімі жоғары оқушылардың төмен пайызы бар. ЭЫДҰ (2014) деректеріне сәйкес мектептер оқыту, оқыту және бағалау стратегияларын қолдана отырып, өз оқушыларының оқу қажеттіліктерін толық қанағаттандыра алмайды. Жалпы, Уэльс, бұл Ұлыбританиядағы PISA бағалау нәтижелері бойынша ең төмен ел (ЭЫДҰ, 2014) және мектептер мен жергілікті мемлекеттік органдарды сыртқы бағалауды жүргізетін Уэльс инспекторлық қызметі Estyn-де үлгерім деңгейінің төмендеуі туралы алаңдаушылық бар.

2012 жылы тегін тамақтануға құқығы бар балалардың және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың санына байланысты **«Жағдайы төмен оқушылар туралы» Заң** қабылданды. Бұл заң жекелеген мектептерді нашар оқитын оқушылардың үлгерімін жақсарту үшін арнайы ресурстармен қамтамасыз етеді.

Алайда, Уэльстің Estyn инспекторлық қызметі қаржыландырудың бұл түрі көбінесе көптеген бастамаларға жұмсалатындығын анықтады (Estyn , 2013). Бұл оның дисфункционалды студенттерге әсерін төмендететіні атап өтілді (Уэльс Үкіметі, 2013).

Уэльс Үкіметі 2014 жылы ЭЫДҰ-ға «олқылықтарды жоюға» және үлгерімді арттыруға бағытталған басқа да реформаларды енгізу арқылы, әсіресе кедей халық тұратын жерлерде, көрсетілген қиындықтарға жауап берді [129].

АҚШ-тағы психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама

Қазіргі қоғамның даму деңгейі мүмкіндігі шектеулі адамдардың проблемаларына азаматтардың тартылу деңгейімен сипатталады. Соңғы онжылдықтарда адамдардың осы санатының жағдайы айтарлықтай жақсарды. Олардың ерекшеліктерін ескере отырып, жұмыс орындары құрылады, оларға деген көзқарас өзгереді, олар өмір сүретін орта олар үшін ыңғайлы болады. Бұл мәселедегі ең табысты елдердің бірі-АҚШ. Онда мүмкіндігі шектеулі адамдар қарапайым, мамандандырылмаған мектептерде білім алады, ірі кәсіпорындарда жұмыс істейді және т. б.

1875 жылдан 1914 жылға дейін АҚШ-та міндетті мектеп білімі енгізілді. Осыған байланысты әр түрлі мүгедектігі бар балаларға, сондай-ақ олардың мінез-құлқы үшін "түзетілмейтін" деп саналатын балаларға арналған арнайы сыныптар құрылды. Сол кезеңде арнайы білім департаменті құрылды. Бірақ, тұтастай алғанда, мәселенің шешімі мүгедек балаларды тәуелсіз өмірге дайындайтын арнайы мектептер мен сыныптар жүйесін құруда көрінді.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды қарапайым мектептерде оқытуға талпыныс жасалды. XX ғасырдың басында көптеген мемлекеттер мұндай жұмысты жалғастыру және кеңейту қажеттілігін мойындады, сонымен қатар мемлекеттің өзі білімнің осы бағыты үшін жауапкершілікті өз мойнына алды.

Ал XX ғасырдың 70-ші жылдарының басында мүгедек баланың әрбір бесінші ғана мемлекеттік білім алды.

Жағдайды 1973 жылы қабылданған **«Мүгедектерді оңалту туралы» Заң** өзгертті. Бұл құжат қарапайым мектептер жүйесінде арнайы білім беруді қаржыландыруды, білім беру бағдарламаларына жеке көзқарасты қамтамасыз етті.

1975 жылы **«Мүгедек балаларға жалпы білім беру туралы» Заң** күшіне енді. Бірақ барлық мектептер ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін тиісті жағдайларды қамтамасыз етуге дайын емес.

90-шы жылдары АҚШ-та мүмкіндігі шектеулі жандарды қоғамға, демек, білім беру саласына интеграциялау үшін қозғалыс кең өріс алды. Оған мектептер тікелей қатысып, интеграцияланған сыныптар санын көбейтті (бұл экономикалық тұрғыдан да тиімді болды). Ақыл-ойдың дамуы маңызды компонент ақыл-ой емес, қарым-қатынас тапшылығы болатын жағдай ретінде қарастырыла бастады.

Мүмкіндіктері шектеулі адамдардың құқықтары мен оларға тең құқықтар беру үшін күресетін **«Жаппай оқыту бастамалары»** қоғамдық ұйымының күш-жігерінің арқасында осы санаттағы балалар мен жасөспірімдер жалпы білім беру ортасының жағдайларына көбірек тартылды.

Уақыт өте келе мүгедектік деген не екенін түсіну және АҚШ пен бүкіл әлемдегі мүгедектерге деген көзқарас өзгерді.

Көптеген ғасырлар бойы мүмкіндігі шектеулі адамдарға деген көзқарас оларды қабылдамаудан қоғамның толыққанды азаматтары ретінде тануға дейін өзгерді.

Мәселен, XIX ғасырдың индустриялық революциясына дейін дамуында ауытқулары бар балаларды екі жолмен қабылдады: бір жағынан, "жазықсыз сәбилер", екінші жағынан, мистикалық қорқыныш тудыратын "шайтанның елшілері" ретінде. Мұндай екіұштылық қоғамның даму сатысы мен басым құндылықтармен нығайтылды.

Мысалы, дені сау және әскери өнерге табыну басым болған ежелгі Спартада физикалық дамуы айқын бұзылған сәбилер жартастан лақтырылды немесе жай ғана тағдырына қалдырылды және т.б. Спартан билеушісі Ликург (б. з. д. VIII ғасырдың басында) нәрестелер дүниеге келгеннен кейін бірден үлкендерге әкелінді. Балалардың болашақ тағдырын шешті. Егер бала сау деп танылса, ол ата-анасына қайтарылды, ал ауытқулары бар балалар өлтірілді.

Орта ғасырларда мемлекет пен қоғамның мүмкіндігі шектеулі балаларға деген көзқарасы өзгерген жоқ. Бұған дәлел ретінде азаматтардың осы санатын сипаттайтын термин де қарастырылуы мүмкін – «ақымақ» (грек тілінен. idiotos-надандық, қоғамдық өмірге қатыспайтын адам). Бұл термин XVIII ғасырға дейін кеңінен қолданылды және мүмкіндіктері шектеулі балаларды қоғам өмірінен толығымен алып тастай отырып, оларға қандай да бір әлеуметтік, медициналық қолдаудың болмауын шарттады [136].

XVIII-XIX ғасырларда бірқатар еуропалық мемлекеттердің міндетті жалпыға бірдей бастауыш білім беру туралы заңын қабылдауы осы санаттағы балаларды тәрбиелеуге және оқытуға арналған арнайы мекемелер жүйесінің негізін қалады, оларды оқыту әдістері мен технологияларын дамытуға ықпал етті. Қоғам даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды тани бастады.

1817 жылы АҚШ-та т.Галлоде негізін қалаған саңырауларға арналған алғашқы Институт (мектеп) ашылды. Жаппай мектептерде дамуы бұзылған балаларға арнайы оқытуды ұйымдастырудың алғашқы әрекеттері жасалды. 1869 жылы Бостонда саңырау оқушыларға арналған алғашқы күндізгі сыныптар ашылды. 1878 жылы Кливлендте мінез-құлқы бұзылған балаларға арналған сыныптар ұйымдастырылды.

Алайда даму мүмкіндіктері шектеулі балаларға жалпыға бірдей бастауыш білім беру саласындағы мақсатты мемлекеттік саясат АҚШ-та да, Еуропада да жүргізілген жоқ. Мұндай балаларды оқытуды ұйымдастыру және оны қаржыландыру мәселелері мемлекет назарынан тыс қалды.

Қайырымдылық ұйымдарының, ағартушы философтардың, сол кездегі прогрессивті педагогтардың бұл жағдайға қандай да бір әсер ету әрекеттеріне қарамастан, сегрегация идеясы қоғамда үстемдік етуді жалғастырды, ол уақыт өте келе қауіпті пропорцияларға ие болды-мемлекеттің пікірінше, төмен адамдар түрме түрінде ұйымдастырылған қатыгез режимі бар арнайы мекемелерге жіберілді.

Радикалды идеяларды жақтаушылар психикалық сау емес, ақыл-есі кем, кедей азаматтар мен қараңғы жерлердің тұрғындары қоғамның дамуына қауіп төндіреді, жалпы дегенерацияны тудырады деп мәлімдеді. Еуропада мұндай көңіл-күй «ұлттың гендік қорын ластау көзі ретінде» даму бұзылыстары бар

адамдарды міндетті түрде зарарсыздандыру бағдарламаларының дамуына серпін берді. [137].

Америка Құрама Штаттарында мүгедектіктің алғашқы заңды анықтамасы азаматтық соғыстан (1861-1865) көптеген мүгедек сарбаздар оралған кезде берілді. Оларға физикалық еңбекпен айналыса алмауына байланысты зейнетақы тағайындалды. Бұл модель мүгедектікті физикалық кемшілік ретінде анықтады, бұл қоғамға тең қатысуды және өз бетінше өмір сүру мүмкіндігін жоққа шығарды.

Алайда мүгедектіктің барлық түрлері бірдей емделмеген. Кейбір бұзылулар, психикалық ауытқулар және жұқпалы аурулар кейде көмекке лайықсыз болып саналды және мұндай кемшіліктері бар адамдар кемсітілді. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі қоғамды ізгілендіру 1945 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымын (БҰҰ) құрудың алғышарты болды. Өзінің өмір сүру басынан бастап БҰҰ мүгедектерге қоғамның ең осал және аз қорғалған бөлігі ретінде қамқорлық көрсете бастады.

Ұйым мүгедек балалардың құқықтарын бірқатар құқықтық құжаттармен бекітті. Олардың ішінде: «Бала құқықтары декларациясы» (1959), «Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы Конвенция» (1960), «Ақыл-есі кем адамдардың құқықтары туралы Декларация» (1971), «Мүгедектердің құқықтары туралы Декларация» (1975), «Бала құқықтары туралы Конвенция» (1989), «Балалардың өмір сүруін, қорғалуын және дамуын қамтамасыз ету туралы дүниежүзілік Декларация» (1990), «Мүгедектерге тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің стандартты ережелері» (1993).

Бірақ бұл мәселедегі оң өзгерістерге қарамастан, ХХ ғасырдың ортасында арнайы білім беру жүйесі әлі де жаппай мектептен оқшауланған күйінде қалды. 1960-1970 жылдары Америка мен Еуропада қоғам мен білім берудегі кемсітушілікке қарсы күрес басталды. Жаппай наразылықтар ұйымдастырылды, дамудан артта қалған адамдарға арналған ірі интернаттар мен психиатриялық ауруханалар жабылды. 1962 жылы М. Рейнольдс мүмкіндігі шектеулі балаларды «ерекшелік қажет болғаннан артық емес» қағидаты бойынша жалпы білім беру ағынына тарту идеясын ұсынды [138].

1970 жылы И. Дено «Каскад» моделі» деп аталатын ұқсас тұжырымдаманы ұсынды. Оның айтуынша, оқушылардың әр тобына арналған білім беру қызметтері саралануы керек, бұл мүмкіндігі шектеулі балаларға жалпы білім беру ағынынан мүмкіндігінше аз шығуға мүмкіндік береді [139].

1950 жылдардың соңында Скандинавия елдерінде «қалыпқа келтіру» идеясы пайда болды, бұл мүгедектерге көмек көрсетуді ұйымдастыруда айтарлықтай өзгерістерге әкелді. Данияның психикалық денсаулықты сақтау қызметінің басшысы Н. Бенк-Миккельсон «қалыпқа келтіру» ұғымын ғылыми қолданысқа енгізді. Данияның неміс оккупациясы кезінде ол концлагерьге түсті, онда көптеген адамдар кіші адамдарға бағынады.

Соғыстан кейін Бенк-Миккельсон жағдайды түсініп, концлагерьлер мен үлкен ауруханалар немесе баспаналар арасында көптеген ұқсастықтарды тапты. Бұл оған шектеулері бар адамдарды қарапайым азаматтар бауырлар ретінде

қабылдап, толыққанды өмір сүруге құқылы деген қағиданы қалыптастыруға мүмкіндік берді. Бұл ереже алғаш рет Данияның «ақыл-ой кемістігі бар адамдарға қамқорлық жасау туралы Заңында» (1959) жазылған, онда «ақыл-ой кемістігі бар адамдарға көмектесу оларды мүмкіндігінше қалыпты өмірмен қамтамасыз етуі керек» делінген.

Арнайы әдебиеттегі «қалыпқа келтіру» принципінің алғашқы сипаттамасын 1969 жылы Швед ата-аналар одағының өкілі Б.Нирье жасаған. Сегіз тармақта ол ақыл-ойы шектеулі адамдар үшін «қалыпты өмір» ұғымын қамтуы керек деп түсіндірді [140].

«Қалыпқа келтірудің» негізгі қағидасы: адамның өмір сүру сапасы оның денсаулығының бұзылуымен анықталмауы керек. Мүгедектер өздерінің құрдастары сияқты бұзушылықсыз өмір сүре алады және өмір сүре алады. Бұл жағдайда мүмкіндігі шектеулі адам «қалыпты» болмайды. Оның өмірі қоғамның басқа мүшелерінің өмірі сияқты қалыпты болады.

Нормализация теориясының негізгі ережелері:

1) даму мүмкіндігі шектеулі баланың кез-келген құрдастары сияқты махаббат пен даму жағдайлары бірдей;

2) даму ерекшеліктері бар бала бірінші кезекте бала болып қалады және қалыпты өмірге барынша жақын өмір сүруге тиіс;

3) туған үй-баланы тәрбиелеу үшін ең жақсы орта, сондықтан мемлекеттің міндеті даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың отбасыларда тәрбиеленуіне ықпал ету болып табылады;

4) әрбір баланың дамуы бұзылуының ауырлығына қарамастан, толыққанды қалыпты білім алуға құқығы бар [141].

Осы тұжырымдамаға сәйкес, баланы тәрбиелеу ол өмір сүретін қоғамның мәдени нормалары рухында жүзеге асырылуы керек.

Небраска университетінде жұмыс істеген канадалық әлеуметтанушы в. Вольфенсбергер «қалыпқа келтіру» ұғымын түсіндіруді ұсынды. Ол оны жеке адамның әлеуметтік ортамен өзара әрекеттесу процесі ретінде қарастырды. Вольфенсбергердің пікірінше, мүмкіндігі шектеулі адамдар және жалпы әлеуметтік жағдайы төмен топтар «өздерінің әлеуметтік рөлін валоризациялауға», яғни оларды басқа халықтың қабылдауына ықпал ететін оң бейнені қалыптастыруға тырысуы керек.

Осылайша, шектеулі адамдар өздерінің қолданбалы, әлеуметтік, қарым-қатынас дағдыларын жақсартып қана қоймай, сыртқы келбетін, мінез-құлқын жақсартуы керек. Бұл тезис ең көп сынға ұшырады, өйткені «қалыпқа келтіру» қалыптылықпен синоним емес, тек қоғамның мүмкіндігі шектеулі адамды қабылдауға дайындығын сипаттайды. Яғни, адам өзін өзі емес, қоғам оны «айыптауы» керек. Норманың өлшемдері туралы мәселе бірінші орынға шықты [142].

XX ғасырдың 70–ші жылдарында мүгедектер әлеуметтік азшылық-азаматтық құқықтары бар, қорғалуы керек адамдар тобы ретінде қарастырыла бастады. Бұл құқықтық модель мүмкіндіктері шектеулі адамдарды қоғам өміріне неғұрлым белсенді тартуға, олардың құқықтары мен дербестігін

кеңейтуге негізделген мүгедектікті бағалаудың жаңа жүйесін жасады. Көп ұзамай осы топтың құқықтары мен мәселелерін анықтайтын жаңа заңдар қажет екендігі белгілі болды.

70-жылдардың басында АҚШ-та мүгедек балалардың ата-аналары балаларына сабақ беруден бас тартқан мектептерге қарсы сот ісін бастады. Бірнеше маңызды процестер үкіметті мүгедектігі бар адамдардың құқықтарын қорғайтын бірқатар заңдар қабылдауға итермеледі.

Бірінші болып 1973 жылғы **«Мүгедектерді оңалту туралы»** Заң қабылданды. Осы құжаттың 504-бөлімі федералды қаражат алатын мекемелерге мүгедектерді кемсітуге тыйым салды. Сонымен қатар, алғаш рет мүгедектердің құқықтарына нұқсан келтіру кемсітушілік ретінде қарастырылды. Бұрын жақсы білім мен жұмыс ала алмау мүгедектікке байланысты физикалық немесе психикалық шектеулердің табиғи салдары деп есептелген.

1975 жылы қабылданған **«Мүгедек балаларды оқыту туралы»** 94-142 Заңы (IDEA аббревиатурасында кеңінен танымал) федералды бюджет есебінен мемлекеттік мектептерде балалардың тегін білім алу құқығын бекітті [137]. Оны қабылдай отырып, АҚШ Конгресі елде сегіз миллионнан астам мүгедек бала және олардың жартысынан көбі толық білім алмайтынын және миллионға жуық мектепке мүлдем бармайтынын анықтады.

Конгресс әр бала үшін жеке оқыту жоспарын (IEP) әзірлеуді және мүгедек балаларды әдеттегі сыныптардан шығармауды талап етті, тек бағдарламаны игере алмайтын жағдайларды қоспағанда, тіпті қосымша құралдар мен қызметтерді қолдана отырып. 2003 жылға қарай орта мектепті бітірген мүгедек балалардың саны 17%-ға, ал жоғары оқу орындарындағы мүгедек білім алушылардың саны екі еседен астамға өсті.

АҚШ-тағы **«Мүгедек балаларға білім беру туралы»** заң бірнеше рет қайта бекітіліп, оған көптеген түзетулер енгізілді. 1990 жылғы редакцияда ол **«Мүгедектігі бар адамдарға арналған Білім туралы»** заң деп аталды. Бұл құжатқа ең маңызды түзетулер 1997 жылы екі жылдық қызу пікірталастардан кейін қабылданды. Жаңашылдықтар мүгедек баланың білім алуының орталық элементі ретінде жеке оқыту жоспарын (IEP) нығайтуға бағытталған.

Әңгіме ең алдымен қарапайым мектептерде оқитын мүгедек балаларға арналған арнайы оқыту бағдарламаларының қолжетімділігі және өз жұмысының нәтижелері үшін мектептердің жауапкершілігін арттыру туралы болды. Сонымен қатар, 1997 жылғы редакция мүгедек балалардың мемлекеттік немесе жергілікті деңгейде өткізілетін тестілеуге қатысуын, тестілеудің балама бағдарламаларын әзірлеуді қарастырды. Бұл ретте барлық қосымша шығындарды мемлекет өз мойнына алды. Осы түзетулерді дайындау кезінде даулардың көпшілігі даму мүмкіндіктері шектеулі оқушыларға тәртіптік талаптар туралы мәселені тудырды. Мектептер мінез-құлқы жалпы қабылданған нормаларға сәйкес келмейтін мүгедек балаларды алып тастау құқығын алды. Бірақ мұндай балалар әлі де тиісті көлемде тегін білім алу құқығын сақтап қалды.

1981 жыл БҰҰ Халықаралық мүгедектер жылы деп жариялады және бұл қоғамның назарын осы адамдар тобының проблемаларына аударуға ықпал етті. БҰҰ қолдауымен Халықаралық мүгедектер ұйымы құрылды, ол мүмкіндігі шектеулі жандарды біріктіріп, оларға «тәуелсіз өмір» тұжырымдамасын іске асыруға мүмкіндік берді. Бұл тұжырымдама «қалыпқа келтіру» қағидаттарына негізделді және біріншіден, мүмкіндігі шектеулі адамдардың экономикалық, саяси және әлеуметтік процестерге белсенді қатысуын, екіншіден, қоғамдық және тұрғын үйлерді, көлікті, жұмыс пен білім беруді таңдау және оларға қол жеткізу еркіндігін болжады. «Тәуелсіз өмір» тұжырымдамасы Ұлыбританияда, АҚШ-та және Канадада табысты іске асырылды. Мүгедектердің шектеулі мүмкіндіктері әлеуметтік қызметтер мен арнайы техникалық құрылғылар есебінен өтелді. «Тәуелсіз өмір» философиясы мүмкіндігі шектеулі адамдарды бір-біріне көмектесе алатын ұйымдарға біріктіруді ұсынды. Мұндай алғашқы ұйым 1972 жылы АҚШ-та, Беркли қаласында құрылған тәуелсіз өмір орталығы болды. Қазіргі уақытта Америкада бірнеше жүздеген осындай орталықтар бар және олардың желісі жыл сайын кеңейуде.

Мүгедектігі бар АҚШ-тың ересек азаматтарының өмір сүру жағдайларына 1990 жылы қабылданған **«Мүгедектігі бар американдықтар туралы» Заң** (ADA аббревиатурасында белгілі) айтарлықтай әсер етті. Бұл заң мүгедектерге АҚШ-тың бизнес және сауда, саясат, өнер және қоғамдық өміріне қатысуға мүмкіндік береді. Оның ең маңызды тармақтары — мүгедектердің еңбек ету құқығы және қоғамдық орындарды міндетті түрде жабдықтау. Жұмыс берушілерге мүмкіндігі шектеулі адамдарды кемсітуге заңды түрде тыйым салынды және мұндай адамдар үшін арнайы жұмыс жағдайларын ұйымдастыруды бұйырды.

«Мүгедек американдықтар туралы заң» оқу орындарына, кәсіпорындарға, елді мекендерге және қоғамдық орындарға таралды, биліктің барлық салаларын, Медициналық және әлеуметтік қызметтерді қамтыды. Терминология да өзгерді. «Мүгедек» ұғымының орнына «физикалық немесе ақыл-ой кемістігі бар адам» деп айта бастады. «Оқу материалын игерудегі шектеулі қабілеттерін» көрсететін білім алушылардың орнына «материалды басқаша игеретін» студенттер пайда болды.

Азаматтық құқықтарды жүзеге асырудың американдық моделі әлеуметтік саясаттың халықаралық стандарты ретінде қарастырылады, ол мүгедектердің әлеуметтік мәртебесін арттыруға және қоғамға кірігуіне ықпал етіп қана қоймайды, сонымен бірге мемлекет үшін экономикалық тиімді. Өйткені, арнайы интернаттар мен басқа да стационарлық мекемелердің бүкіл желісін жабу арқылы қаражат азаяды, ал мүгедектерге қызмет көрсету олардың тұрғылықты жерінде жүреді.

Қазір АҚШ-тың барлық мемлекеттік мектептері инклюзивті болып табылады, бұл мемлекеттің сәтті әлеуметтік саясаты туралы айтуға мүмкіндік береді. "инклюзия" термині мектептер реформаланғанын және оқу үй-жайлары барлық балалардың қажеттіліктеріне жауап беретіндей етіп қайта жоспарланғанын білдіреді.

Инклюзивті мектептер барлық балаларды тұрғылықты жері бойынша оқытады. Мұндай мектептерде мүгедек балалар ғана емес, барлық балалар қауіпсіздікті сезінуге және табысты болуға мүмкіндік беретін осындай қолдаумен қамтамасыз етіледі. Мұндай мектептің мақсаты-барлық оқушыларға толыққанды әлеуметтік өмірге, ұжымға белсенді қатысуға мүмкіндік беру.

Инклюзивті мектептерде жұмыс істейтін мұғалімдер:

- осы мектепке тіркелген барлық балаларды оқыту;
- икемді шешімдер қабылдау және қолдау салдарларының мониторингін жүзеге асыру;
- оқушылардың үлгерімі күтілгеннен өзгеше болған жағдайда ғана оның жеке бөлшектерін бейімдей отырып, оқу бағдарламасына сәйкес оқытуды қамтамасыз ету;
- әр түрлі аудиторияға сабақ бере білу;
- құрдастарына қарағанда анағұрлым қарқынды қызметтерді қажет ететін студенттерге қолдау көрсету, пайдалану және үйлестіруге міндетті [144].

АҚШ-тың мемлекеттік саясатының инклюзивті білім беру мәселелеріндегі табыстылығын атап өткен жөн. Мақсатты саясаттың арқасында мүмкіндігі шектеулі балаларды бейімдеуге және әлеуметтендіруге болады. Бұл проблеманы ішінара жеке орталықтар мен қайырымдылық бағдарламалары шешуге көмектеседі. Қазіргі проблемаларға қарамастан, АҚШ-тағы мүмкіндігі шектеулі балалар толыққанды білім мен дамуға ие. Алайда, жоғарыда сипатталған бірқатар проблемалар АҚШ-тың педагогикалық, әлеуметтік және психологиялық ғылымдары үшін өзекті болып қала береді.

2002 жылдан бастап американдық білім беру жүйесі **"No Child Left Behind Act"** («Бірде-бір артта қалған баласыз») Заңымен реттеледі, ол барлық балалардың әлеуметтік мәртебесіне, тұрғылықты жеріне, нәсілдік және этномәдени тиесілігіне қарамастан сапалы білім алу құқығын жариялайды [139]. Даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың құқықтары 2004 жылғы «Мүгедек адамдарды оқыту туралы» заңмен де расталған.

Ол даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім беретін мектептерге, олардың ерекше қажеттіліктеріне барынша сәйкес келетін және қажетті қолдаумен, сондай-ақ дені сау құрдастарының қажеттіліктеріне жауап беретін ең аз шектеулі орта жағдайында қабылдауды белгілейді.

«No Child Left Behind Act» оқушылардың 100 пайыздық үлгерімі білім беру стандарттарына сәйкес келуін талап етеді. Барлық мектептерде бірдей тесттер енгізілді, олардың негізінде тиімсіз мекемелер анықталды.

Бір жыл ішінде ілгерілеуді көрсетпеген білім беру мекемелері мемлекеттік қаржыландырудан айырылды және кейде толығымен таратылды. 2009 жылы бұл құжат қабылданғанға дейін Американдық мектеп оқушылары бұрынғыдан гөрі жақсы оқығаны белгілі болды. Содан кейін құжаттың ережелері едәуір жеңілдетілді, «проблемалық» мектептерге деген көзқарас икемді болды.

Жалпы білім беретін мектепті бітірген даму мүмкіндіктері шектеулі түлектердің саны айтарлықтай төмендеді. Дені сау балалардың ата-аналары

инклюзивті сыныпта жоғары білім алу мүмкіндігіне алаңдайды. Ұқсас жағдай тек АҚШ-та ғана емес, сонымен қатар Еуропаның көптеген елдерінде де байқалады. Балалардың осы санатын мектеп қоғамдастықтарынан алып тастау қаупі бар және оларға кірмейді.

Канадада білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама

Канадада федералды үкіметтің 4 жастан 18 жасқа дейінгі студенттерді қамтитын бастауыш және орта білімге араласуға құқығы жоқ болғандықтан, елде 13 тәуелсіз юрисдикция бар, олардың әрқайсысы өзінің білім беру саясатын дербес анықтайды. Төрт штатта Канада үкіметтері әлеуметтік әділеттілік үшін инклюзивті білім беру идеясын тез қабылдады. Қазір олар осы бағыттағы прогрестің әртүрлі кезеңдерінде, бірақ бәрі үлкен жетістіктерге жетуде. Бұл Штаттардағы барлық оқушылар мен студенттер қазірдің өзінде оқиды немесе жақын арада бірге оқиды.

Қалған тоғыз мемлекет «инклюзивті білім беру» терминін өздерінің білім беру заңдарына енгізді және бұл басымдық деп жариялады. Сонымен бірге, олар мемлекеттік заңдарға мектептер қандай модель бойынша жұмыс істеуді таңдай алатындығы туралы ереже қосты және осылайша мектептерге арнайы білім берудің стандартты моделінде жұмыс істеуге рұқсат берді. Бұл тәжірибені бағалай отырып, Г. Банч мұндай мемлекеттер «әлеуметтік әділеттілікке ұмтылуды қабылдамады және ескі модельді сақтай отырып, инклюзивті білім беруді қолдауға еліктегенді жөн көрді» деп санайды [146].

Арнайы білім беру саласындағы саясат

1995 жылы білім беру серіктестерімен жан-жақты кеңескеннен кейін Британдық Колумбияның арнайы білім беру саясаты құрылды. Бұл Саясат Британдық Колумбияда арнайы білім беру бағдарламалары мен қызметтерін құру бойынша заңнама мен нұсқауларды әзірлеуге басшылық етті, сонымен қатар Арнайы білім беру қызметтері ресурсы үшін негіз болды: саясаттарға, процедураларға және ережелерге нұсқаулық.

Барлық білім алушылардың оқуға бірдей қолжетімділігі, білім беру бағдарламаларының барлық аспектілерінде жоғары нәтижеге жету және ұмтылу үшін тең мүмкіндіктер болуы керек..

Негіздеме

Арнайы білім беру бағдарламалары мен қызметтері ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларға оқуға тең қол жеткізуге және білім беру бағдарламаларының мақсаттарын жүзеге асыру және оған жету мүмкіндіктеріне көмектеседі.

Заңнама / Нормативтік актілер

Ерекше қажеттіліктері бар оқушылар туралы бұйрық M150/89-ерекше қажеттіліктері бар оқушыға анықтама береді, ерекше қажеттіліктері бар оқушыны мектепке қабылдау туралы ата-аналарға кеңес беру бойынша мектеп

кеңестерінің міндеттемелерін сипаттайды және интеграция саясатын сипаттайды.

M638/95 жеке оқу жоспарлары туралы бұйрық - ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға жеке оқу жоспарларын жасау және жүзеге асыру кезінде мектеп кеңестеріне қойылатын талаптарды белгілейді.

M191/94 оқушының үлгерім табелі туралы бұйрық-ерекше қажеттіліктері бар оқушының үлгерім табеліне қойылатын талаптарды сипаттайды.

M282/89 мектептеріндегі көмекші қызметтер туралы бұйрық. Мектеп туралы Заңның 11-бөлімі.

Канаданың нормативтік құжаттарында берілген анықтамалар

«Ерекше қажеттіліктері бар оқушы» – саясат, рәсімдер мен ережелер анықтамалығында анықталғандай, зияткерлік, физикалық, сенсорлық, эмоционалды және мінез-құлық дамуының бұзылуы, оқудағы қиындықтар немесе ерекше сыйлықтар мен таланттары бар студент.

«Жеке оқу жоспары – ЖОЖ)» - Жеке оқу жоспары оқушы үшін әзірленеді және келесі тармақтардың біреуін немесе бірнешеуін қамтиды:

- білім беру бағдарламаларына тиісті басшылықта баяндалған оқытудың күтілетін нәтижелерін ерекшелейтін немесе толықтыратын оқыту нәтижелері,
- қосалқы қызметтер тізімі,
- бейімделген материалдар, оқыту немесе бағалау әдістерінің тізімі.

«Білім беру бағдарламалары бойынша анықтамалық» – Министрліктің 333/99 бұйрығында Білім беру бағдарламаларына басшылық ретінде көрсетілген құжат, M333/99 білім беру бағдарламаларына басшылық ету туралы бұйрық.

«Бейімделу» – оқушының ерекше қажеттіліктерін бейімдеу үшін арнайы әзірленген оқыту және бағалау стратегиялары. Олар оқытудың балама түрлерін (мысалы, Брайль қарпі, аудиокітаптар), оқыту стратегияларын (мысалы, аудармашыларды пайдалану, көрнекі құралдар және көмекші құралдар) және бағалау рәсімдерін (мысалы, ауызша емтихандар, қосымша уақыт, көмекші технологиялар) қамтуы мүмкін.

«Бағдарламаны модификациялау» – әдеттегі оқу бағдарламасының нәтижелерінен айтарлықтай ерекшеленетін және оқушының ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін арнайы таңдалған оқу нәтижелері.

Инклюзивті білім беру саласындағы саясат

Британдық Колумбия провинциясы ерекше қажеттіліктері бар студенттер оқу қоғамдастығына толық қатысатын инклюзивті білім беру жүйесін алға тартады. Инклюзия барлық білім алушылардың оқуға, жетістіктерге және білім беру бағдарламасының барлық аспектілерінде жоғары жетістіктерге ұмтылуға тең қол жеткізуге құқығы бар принципті сипаттайды. Іс жүзінде инклюзия әрқашан кәдімгі сыныптарға толық кіріктірудің синонимі бола бермейді және

тек (мектепке) баруды ғана емес, сонымен қатар қоғамдастық өміріне мазмұнды қатысуды және қауымдастықтың басқа мүшелерімен өзара әрекеттесуді жеңілдетуді де қамтиды.

Оқу орнына қабылдау

Мектеп кеңесі мектеп/білім беру бағдарламасына қабылдау мәселесі бойынша ерекше қажеттіліктері бар баланың ата-анасымен директордың кеңес алуын қамтамасыз етуі керек.

Мектеп басқармасы ерекше қажеттіліктері бар оқушыға, егер ерекше қажеттіліктері бар оқушының немесе басқа білім алушылардың білім беру қажеттіліктері оқушыға арналған білім беру бағдарламасы бар екенін көрсетпесе, ол студент ерекше қажеттіліктері жоқ басқа оқушылармен интеграцияланатын сыныпта білім беру бағдарламасын қамтамасыз етуі керек. ерекше қажеттіліктермен қамтамасыз етілмейді.

Ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды қауымдастық мектебінде құрдастарымен бірге оқытуға баса назар аудару ресурстық бөлмелерді, тереңдетілген пән сабақтарын, қауымдастық бағдарламаларын немесе мамандандырылған орталарды орынды пайдалануды болдырмайды. Ерекше қажеттіліктері бар студенттер жергілікті мектептен басқа мекемелерде құрдастарымен бірге оқи алады.

Бұл мектеп кеңесі оқушыны біріктіру үшін барлық ақылға қонымды күш-жігерді жұмсаған және мұндай сыныптардағы білім беру мен қосымша қолдаудың үйлесуі мұндай оқушылардың білім беру немесе әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайтыны белгілі болған кезде, олардың білім беру қажеттіліктерін немесе басқа білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, басқа оқу орындарына жартылай немесе толық бару жалғыз нұсқа екенін дәлелдейтін дәлелдер болған жағдайдағана жасалуы керек..

Жоспарлау

Мектеп кеңесі оқушының ерекше қажеттіліктері бар екенін анықтағаннан кейін мүмкіндігінше тезірек мектеп кеңесі ерекше қажеттіліктері бар оқушыға арналған жеке оқыту жоспарын (ЖОЖ) ұсынуы керек. ЖОЖ талап етілмейтін ерекше жағдайлар:

- ерекше қажеттіліктері бар оқушы материалдарды, білім беру немесе бағалау әдістерін аз немесе мүлдем бейімдеуді қажет етпейді немесе
- күтілетін оқу нәтижелері өзгерген жоқ, немесе
- оқу жылы ішінде оқушы 25 сағат немесе одан аз уақытты маманмен, бірақ сынып жетекшісімен емес, түзетуді талап етеді, .

Мектеп кеңесі оқу жылына кемінде бір рет ЖОЖ-ын қарауға және қажет болған жағдайда оны қайта қарауға немесе жоюға міндетті.

Мектеп кеңесі оқушының ата-анасына, ал белгілі бір жағдайларда оқушыға ЖОЖ дайындау бойынша кеңес алу мүмкіндігін беруі керек.

«Мектеп туралы» заң [7 (2) бөлім] оқушының ата-анасы қажет болған жағдайда баланың оқу бағдарламасы туралы мектептің мұғалімімен немесе директорымен кеңесуді талап етеді.

Мектеп кеңесі әрбір оқушыға сол оқушыға арналған ЖОЖ-на сәйкес ерекше қажеттіліктері бар оқу әрекеттерін ұсынуы керек. Егер қызметтер әр мектепте қайталанбайтындай мамандандырылған болса, олар аудан деңгейінде қолжетімді болуы керек немесе мектеп аудандары оларды жергілікті қауымдастықтан немесе басқа көздерден алуды ұйымдастыруы керек.

Нәтижелерді бағалау және есеп беру

Ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды қоса алғанда, барлық оқушылар үшін оқушылардың үлгерімінен жоғары, бірақ тиісті үміттері бар стандарттар әзірленеді. Ерекше қажеттіліктері бар оқушылардан арнайы қолдау арқылы оқу бағдарламалары бойынша кейбір, барлық немесе барлық нәтижелерге қол жеткізіледі деп күтілуде. Егер ерекше қажеттіліктері бар оқушы курстың немесе пәннің және сыныптың оқу жоспарында баяндалған оқытудың күтілетін нәтижелеріне қатысты жетістіктерін көрсете алмаса, оқушының үлгерім табелі жазбаша түрде мыналарды сипаттайтын түсініктемелерді қамтуы тиіс:

- оқушы не істей алады;
- оқушы одан әрі назар аударуды немесе дамуды қажет ететін салалар, сондай-ақ
- оқушыны оқуда қолдау тәсілдері;
- Жазбаша түсініктемелерде оқушының өзінің ЖОЖ-мен анықталған мақсатына қатысты үлгерімінің сипаттамасы болуы тиіс. Қажет болған жағдайда жазбаша түсініктемелер оқушыға курстың немесе пәннің және сыныптың оқу жоспарында көрсетілген күтілетін оқу нәтижелеріне қатысты жетістіктерін көрсетуге көмектесетін тәсілдерді сипаттауы керек және оқу нәтижелерін көрсету үшін оқушыға қажетті мерзімдерді қамтуы керек.

Әріптік немесе пайыздық бағалау (4-12 сыныптардағы оқушылардың үлгерімін бағалаудың әдеттегі әдісі), егер оқушы курстың немесе пәннің және сыныптың оқу бағдарламасында көрсетілген күтілетін оқу нәтижелеріне қатысты оқуды көрсете алса, ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға қолданылуы мүмкін.

Егер оқушының білім беру бағдарламасының бір бөлігін мектеп мұғалімі емес, маман оқытса, онда бұл маман оқушының үлгерімі туралы жазбаша есеп беруі керек, ол мектеп мұғалімінің есебіне қосылады.

Есептілік

Министрлік қол жетімді ресурстардың мектеп аудандары арасында әділ бөлінуін қамтамасыз ету үшін ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға көрсетілетін қызметтерге тексеру жүргізеді. Министрлік оқушылардың, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың үлгеріміне, бақылау жұмыстары мен өтпелі кезеңдердің тиімділігіне мониторинг жүргізу арқылы үнемі талдау жүргізіп отырады. Сонымен қатар, мектеп туралы Заң мектеп жоспарлау кеңестерінен барлық оқушылардың үлгерімін арттыруға бағытталған жыл сайынғы жоспарларды әзірлеуді талап етеді.

Сондай-ақ, заң жыл сайын мектеп кеңестерінен министрге мекеменің білім беру жоспарын (Accountability Contracts) ұсынуды талап етеді. Округті тексеру барысында Министрлік мерзімді түрде округтің мақсаттарын, құрылымдарын, іс жүзінде жүзеге асырылуын және басқа да мәселелері мен проблемаларын қайта қарайды.

Апелляция

Барлық мектеп кеңестерінде дауларды қарау және шешу процедуралары болуы керек. Министрлік апелляциялық рәсімдер әкімшілік әділеттілік қағидаттарына негізделеді деп күтеді, оған оқушылар мен ата-аналардан/қамқоршылардан: мектеп кеңесінде тыңдау; мүдделерін қозғайтын шешімдер қабылдау кезінде кеңесу; және тиісті ақпарат негізінде мектеп кеңесінің бейтарап шешім қабылдау құқығын күтеді.

Рәсімдер

Жеке оқу жоспары (ЖОЖ) – ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға арналған құжатталған жоспар. ЖОЖ жеке мақсаттарды, бейімделулерді, бағдарламаның модификацияларын, қажетті қызметтерді сипаттайды және прогресті бақылау жолдарын қамтиды. ЖОЖ келесі элементтердің біреуін немесе бірнешеуін қамтуы керек:

- егер олар білім беру бағдарламалары бойынша қолданыстағы нұсқаулықта баяндалған оқу нәтижелерінен ерекшеленетін болса, осындай және осындай оқу жылына осындай және осындай білім алушыға арналған мақсаттар мен нәтижелер;

- студент үшін анықталған мақсаттарға жету үшін қажетті қолдау қызметтерінің тізімі немесе

- бейімделген оқу материалдарының, оқыту стратегияларының және бағалау әдістерінің тізімі.

Сондай-ақ жеке оқу жоспары келесілерді қамтуы тиіс:

- оқушының ағымдағы үлгерім деңгейі;
- білім беру бағдарламасы жүзеге асырылатын орта;
- оқу жылы ішінде білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын және оқушыға қолдау көрсететін барлық қызметкерлердің аты-жөні;

- ЖОЖ-ын қайта қарау мерзімі мен процесі;

- бағалауды немесе сараптаманы растау, ол жоспарды қайта қарауды және оқушының білім алуындағы келесі өтпелі кезеңнің мақсаттары мен жоспарларына қол жеткізуін қадағалауды (оның ішінде оқу орнын бітіргеннен кейінгі өтпелі кезеңдерді) және 10-12 сыныптар үшін бітірушінің портфолиосына сілтемелерді қамтуы мүмкін.

Ирландиядағы психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша нормативтік құқықтық құжаттама [147]

Соңғы онжылдықтарда Ирландия Республикасы ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға білім беруде айтарлықтай жетістіктерге жетті.

Бұған арнайы және жалпы білім берудің параллельді жүйесінен инклюзияға қарай саясаттың заңнамамен бекітілген елеулі өзгеруі ықпал етті.

Бұл саясаттың ауысуы өзара байланысты оқиғалар тізбегі арқылы жүзеге асты:

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін инклюзивті оқыту ортасын құруға халықаралық қолдау көрсету (ЮНЕСКО 1994, 2005);

- неғұрлым әділ қоғам құруға және кемсітушілік пен маргинализацияға жол бермеуге бағытталған заңнаманы қамтамасыз ету;

- ата-аналардың өз балаларының дұрыс білім алуын қамтамасыз ету үшін сотқа жүгінуі;

- мектептерге айтарлықтай қосымша қолдау көрсетілді.

Ирландияда арнайы және инклюзивті білім беру саясатын дамыту 1990 жылдардың басынан бері дамыды.

1990 жылы Ирландия Республикасы Еуропалық Одақтың Министрлер Кеңесінің Статутына қол қойды, ол білім департаменттеріне мектептердегі инклюзивті тұжырымдаманы белсенді түрде насихаттауды міндеттеді. 1993 жылы Арнайы білім беру комитетінің есебі жарияланды және ЕБҚ бар балаларға арналған білім беру саясатын әзірлеуде маңызды рөл атқарды. 1994 жылы Ирландия Саламанка декларациясының қабылдануымен инклюзивті білім беруге көшті.

Инклюзивті білім беруді дамытудың маңызды кезеңі-2004 жылы **«ЕБҚ талап ететін адамдарға білім беру туралы»** Заңның қабылдануы. Осы Заңның 2-бөлімі талап етеді: «ЕБҚ талап ететін балалар инклюзивті ортада мұндай қажеттіліктері жоқ балалармен бірге оқуы керек, егер баланың осы қажеттіліктерін қанағаттандыру сипаты немесе дәрежесі сәйкес келсе:

- осы Заңға сәйкес жүргізілген бағалауға сәйкес анықталатын баланың ең жақсы мүдделеріне;

- бала оқуы тиіс балаларға тиімді білім беруді қамтамасыз ету керек».

Осылайша, «Білім туралы» (1998 ж.), «ЕБҚ бар адамдарды оқыту туралы» (2004 ж.), «Мүгедектер туралы» (2005 ж.) заңдардың қабылдануымен Ирландияда инклюзивті білім беру жүйесін қалыптастырудың нормативтік құқықтық негіздері қаланды.

Ирландияда инклюзивті білім беру жүйесі құрылды, оған мыналар кіреді:

- Ирландия білім беру және кәсіптік даярлау департаменті, ол баланың мүгедектік дәрежесіне байланысты бірқатар қосалқы тетіктер шеңберінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға білім беруді қамтамасыз етеді. Білім беру қызметтерінің сипаты мен деңгейі баланың қажеттіліктері мен мүгедектігін кәсіби бағалауға негізделген. Департаменттің саясаты "ЕБҚ бар адамдарға білім беру туралы" заңда көзделгендей, интеграцияның ең жоғары деңгейіне қол жеткізуге бағытталған.

- Ұлттық психологиялық білім беру қызметі 1999 жылы маусымда құрылған, қызмет көрсетудің консультативтік моделіне ие және мемлекеттік және жеке бастауыш және орта мектептерде және тиісті оқу орталықтарында психологиялық қызмет көрсетеді. Бұл қызметтің психологтары мектеп

қауымдастығымен жұмыс істеуге мамандандырылған және білім және ғылым министрлігі қаржыландырады. Олар білім беру қажеттіліктерін анықтау үшін мұғалімдермен, ата-аналармен және балалармен бірлесіп жұмыс істейді және осы қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған көптеген қызметтерді ұсынады: мысалы, жеке студенттерді қолдау (кеңес беру және бағалау арқылы), арнайы жобалар мен зерттеулер, мұғалімдер мен ата-аналарға кеңес беру, мектептердегі психикалық денсаулықты нығайту. Әр психолог мектеп тобына тағайындалады. Қызметтің жалпы штаты – 200 психолог.

- Арнайы білім беру мәселелері жөніндегі Ұлттық Кеңес Білім және ғылым министрінің бұйрығымен 2003 жылғы желтоқсанда балаларға ерекше назар аударып отырып, ерекше білім беру қажеттіліктері мен мүгедектігі бар адамдарға білім беру саласында қызмет көрсетуді жақсарту үшін тәуелсіз орган ретінде құрылды.

Кеңестің негізгі функциялары:

- ерекше білім беру қажеттігі бар балалар үшін білім беру және қосалқы қызметтер саласында жоспарлау мен үйлестіруді қамтамасыз ету;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың білім алуына қатысты ең үздік практика туралы ақпарат тарату;

- ата-аналарға ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың құқықтарына қатысты ақпарат беру;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қажетті ресурстарды бағалау және шолу;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың прогресін қадағалауды қамтамасыз ету;

- мүмкіндігі шектеулі ересектерге арналған білім беруді шолу;

- үздік тәжірибе бойынша білім беру мекемелеріне кеңес беру;

- қоғамдық органдармен кеңес;

- инклюзивті және арнайы білім беру саласындағы мәселелер бойынша Білім және кәсіби дайындық министріне кеңес беру;

- зерттеулер жүргізу және нәтижелерді жариялау.

Испаниядағы психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама [148]

Испания XX ғасырдың екінші жартысында білім берудегі интеграциялық идеяларды жүзеге асыруға кіріскен алғашқы елдердің біріне жатады. Мысалы, 1940 жылы Испанияда Жалпы «Білім туралы заңда» «арнайы білім беру» термині алғаш рет ресми түрде бекітілді, ал 1975 жылы "Ұлттық арнайы білім беру институты" дербес мекемесі құрылды. 1978 жылы Испания Конституциясында атқарушы билік ерекше назар аударуды қажет ететін физикалық, сенсорлық және психикалық аурулары бар мүгедектердің алдын-алу, емдеу, оңалту және интеграциялау саясатын жүргізуі керек деп жарияланды. Сонымен қатар, құжатта бұл адамдар Конституция барлық азаматтарға беретін өз құқықтарын пайдалана алатындай етіп арнайы қорғалатыны анықталды.

1994 жылы Испанияда (Саламанка қ.) өткен ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім беру жөніндегі дүниежүзілік конференция бүкіл әлемдік педагогикалық қоғамдастық үшін маңызды оқиға болғанын атап өткен жөн. Саламанка декларациясы ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім беру бойынша негізгі халықаралық құжаттардың бірі болды.

Педагогикаға «инклюзия» термині енгізіліп, инклюзивті білім беру принципі жарияланды.

Испанияда да заңдар қабылданды, оған сәйкес ЕБҚ бар бала қажетті білім, дағдылар алу үшін қарапайым жалпы білім беретін мектептер жүйесіне біріктірілуі керек. Осылайша, арнайы білім беру саласында орындардың өсуі артып қана қоймайды, сонымен қатар бағдарлама, мақсаттар мен міндеттер ЕБҚ бар әр баланың жасына қарай бейімделу мүмкіндіктерін ескере отырып реттеледі.

Испания заңнамасы 1985 жылы 20 наурызда ЕБҚ бар балаларды жалпы білім беру процесіне қосу туралы Патша Жарлығының қабылдануынан бастап инклюзивті білімге қатысты үлкен қадам жасады. Осы сәттен бастап ол мүгедек балалардың қарапайым білім беру мектептері мен орталықтарындағы интеграциясын арттыра бастайды, бірақ ЕБҚ бар балаларға арналған арнайы білім беру ұйымдары мен мекемелері аурудың ауырлығын ескере отырып және қоғамға интеграциялау мүмкін болмаған жағдайда өмір сүруді жалғастыруда..

Испаниядағы инклюзивті білім берудің барлық аспектілері вариативтілік идеясына негізделген. Инклюзивті білім беру жүйесі әр оқушыға бейімделуі керек деп саналады. Инклюзивті білім берудің маңызды жақтарының бірі-бұл оқушылардың арнайы топта қалай тәрбиеленетіндігімен байланысты емес, ол барлық оқушылардың - дені сау және ерекше қажеттіліктері бар - дамуына қалай әсер етеді. Мүгедектігі бар оқушы барлығы сияқты, білі алу мүмкіндіктері бірдей, педагогтардың қолдауы мен көмегі тең болуы тиіс. Осы ережелерді негізге ала отырып, Испанияда педагогтер педагогикалық құзыреттілік саласына, сондай-ақ ЕБҚ бар балалар мен білім алушылардың

жетістіктеріне ықпал ететін объектілер мен ресурстарды кеңейтуге қатысты Мектептегі инклюзивті білім беруде айтарлықтай табыстарға қол жеткізді.

Испаниядағы инклюзивті білім «**Арнайы білім беру жүйесі туралы**» (1985) патша жарлығымен жарияланды, ал алдыңғы заңдар барлық азаматтардың білім алу құқығын мойындаумен шектелді, дегенмен инклюзивті білім берудің басталуы испан жүйесін жалпы еуропалық білім беру жүйесіне біріктірумен қатар жүреді.

1985 жылғы Заң білім беруде нақты қолдау арқылы «психикалық және сенсорлық бұзылыстары бар» балалар мен жасөспірімдерді қоса алғанда, барлық адамдар үшін жалпы білім беретін мектептерде бірлесіп оқытудың артықшылықтары мен қажеттілігін атап көрсетеді. Жекелеген үйлеспейтін өмірлік жағдайлар оларды жалпы білім беру жүйесіне қосуды мүмкін етпейтін жағдайда ғана арнайы мектептерге жүгіну қажет.

Осыған байланысты, 1990 жылғы Корольдік Жарлықта жалпы білім беру жүйесі қарапайым мектептерде оқитын, бірақ ерекше қолдауды қажет ететін барлық ұлдар мен қыздарды стандарттау және біріктіру принципіне негізделген заң енгізілді. дамыту және оқуға бейімделу саласындағы қиындықтар мен қиындықтарды жеңу үшін арнайы оқу жоспары. Арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалар жалпы білім беретін мектептерге де, арнайы мектептерге де оқуға қабылдануы мүмкін. Бұл құжат сонымен қатар арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалар әр мектеп бағдарламасын кез-келген оқушының жеке мүмкіндіктеріне бейімдеу арқылы жалпы білім беру процесіне қосылуы керек деп белгілейді. Арнайы мектептерде оқыту оқушының қажеттіліктерін жалпы білім беретін мектеп аясында қанағаттандыру мүмкін болмаған кезде ғана мүмкін болады.

2006 жылы білім туралы заң қабылданды, онда мектепті сапа мен әділеттілік қағидаттарына сәйкес келетін «ерекшеліксіз» қалай жасауға болатындығы көрсетілген. Бұдан басқа, ол мектептер мен жоғары оқу орындарын жаратқандыруды күшейту, сондай-ақ оларды барлық оқушылар мен студенттерді жалпы білім беру жүйесіне қосуға ықпал ететін жеткілікті жоғары деңгей мен автономияға шығару үшін енгізілді.

2006 жылы Заң қабылданды, ол балалардың белгілі бір санаты үшін «білім беруді қолдауға ерекше қажеттіліктер» жаңа тұжырымдамасын енгізді, оған дарынды балалар, ерекше білім беруге мұқтаж балалар, шетелдіктердің балалары, білім беру жеңілдігін (мысалы, білім беру жүйесіне кешіктірілгендер) қажет ететін балалар кіреді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың көмекшілері (тьюторлары) бар.

2013 жылғы білім беру сапасын жақсарту жөніндегі заң ең маңызды мақсатқа – «адамдардың жеке және кәсіби дамуының жоғары өсуіне ықпал етуді» көздейді. Білім берумен байланысты кейбір сарапшылар бұл заңдардың барлығы балалар мен студенттерді жалпы мектеп білім беру жүйесіне қосуға және олар үшін арнайы оқу материалын жасауға байланысты маңызды және прогрессивті сипатқа ие деп санайды.

Сарапшылардың қорытындыларына сүйене отырып, Испаниядағы жалпы білім беру инклюзивті білім беру жолында, әсіресе соңғы екі онжылдықта, еуропалық жүйеге интеграциялануға тырысып, шешуші ілгерілеушілікке қол жеткізді, дегенмен ол оқытуда әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-мәдени себептерге байланысты қиындықтар туғызады деп айтуға болады. Бұл, өз кезегінде, Испанияда, әсіресе 2000 жылдан бері тұрақты тұратын иммигранттардың көп бөлігінің білім беру жүйесіне интеграциялануымен байланысты.

Инклюзивті білім беру саласындағы испан білім беру жүйесінің айтарлықтай ілгерілеуі ең маңызды сәттерді анықтауға мүмкіндік береді:

- Білім барлық оқушылар мен студенттер үшін бірыңғай жүйеде болуы және болуы тиіс;

- бұл ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылар мен білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін ресурстар, жабдықтау, сондай-ақ инфрақұрылым көлемінің ұлғаюымен байланысты;

- арнайы білім беру орталықтарын жалпы білім беру процесінде мүмкін емес немесе орынды болмаған жағдайларда ғана пайдалану;

- оқытуды даралау тұрғысынан оқу жоспарларын әзірлеу;

- инклюзивті білім беру мәселелері бойынша мұғалімдердің кәсіби дайындығын жақсарту;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жалпы білім беретін мектептерде ашық Арнайы білім беру сыныптарын прогрессивті құру.

Сарапшылардың пікірінше, ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдардың білімі айтарлықтай жақсарғанымен, әлі де қалағаннан тыс қалуда.

Кез-келген түрдегі кемшіліктер мен айырмашылықтар кедергі жасамайтын және барлық адамдардың дамуында толық теңдікке қол жеткізуге және оларды оқыту мен толық білім алуға мүмкіндік беретін әділетті қоғамды дамыту үшін. Бұл мәселелерді шешу үшін келесі бағыттардағы күш-жігерді екі есе арттыру қажет:

- жалпы және инклюзивті білім берудегі білім беру сапасын арттыру;

- заңдардың үнемі өзгеруін болдырмау, өйткені олар прогресті тежейді және студенттер, студенттер және мамандар арасында сенімсіздік тудырады;

- мектеп интеграциясының қарапайым шешімі ретінде ЕБҚ бар кейбір оқушылар үшін оқу жоспарларын стандарттауға жол бермеу;

- инклюзивті білім беру бағдарламалары жоқ бакалавриат курстарында және кәсіби даярлықта интеграцияны жақсарту;

- ЕБҚ бар адамдардың білім алуын зерттеуге инвестицияларды ұлғайту, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарын инклюзивті білім беру туралы материалдармен байыту;

- ЕБҚ бар балалар мен студенттерді оқытуда мұғалімдерге арналған арнайы дайындықты жақсарту. Испаниядағы инклюзивті білім берудің болашақ мұғалімдері арнайы білім беру дайындығынан өтуі керек. Әдетте, университеттік магистрлік бағдарламалар дайындықты қамтамасыз етеді;

- ЕБҚ бар балалар мен студенттерге арналған оқу жоспарларын жақсарту және оларға өзгермелілікті енгізу.

Испанияда мүгедек балаларды мектепте оқыту циклдері де жасалды:

- бастауыш мектеп (Educación Infantil) - оқыту 6-12 жас аралығындағы мүгедек балаларға қол жетімді;

- орта мектеп (Educación Secundaria Obligatoria (ESO)) - 12-16 жастағы балаларға арналған оқыту.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар мектептегі білім берудің екі циклынан өткеннен кейін оларға міндетті орта білім туралы диплом беріледі. Егер бала осы оқу циклынан өте алмаса, онда ол оқыған жылдары мен әр пән бойынша алған ұпайлары көрсетілген құжат алады.

Білім туралы осындай құжатқа ие бола отырып, балалар әлеуметтік қамсыздандырудың арнайы бағдарламаларына – кәсіби дайындыққа және одан әрі жұмысқа орналасуға қол жеткізе алады.

Мектепте білім беру циклдерін табысты өткеннен кейін ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар мынадай бағдарламалар бойынша оқуын жалғастыра алады:

- бастапқы кәсіби біліктілік бағдарламалары (programas de cualificación profesional inicial (PCPI) – балалар кәсіби біліктілік алатын бағдарлама;

- Bachillerat (біздің 10-11 сыныптарымызға тең) – университетте оқуды жалғастырғысы келетіндер үшін (бағдарлама 16-18 жас аралығындағы балалар үшін қол жетімді).

Осылайша, испан университеттерінің инклюзивті білім беру бойынша маман оқытушыларды дайындауда бай тәжірибесі бар деп айтуға болады. Қазіргі уақытта Испанияда ерекше қажеттіліктері бар балаларға лайықты білім алуға мүмкіндік беретін бағдарламалар жеткілікті. Бағдарламалардың бір бөлігі елде әзірленген, ал мүгедек балаларға арналған кейбір білім беру бағдарламалары Испанияның Еуропалық ынтымақтастық елдерімен (ЕІ) ынтымақтастығы аясында әзірленеді.

Испаниядағы инклюзивті білім берудің мақсаттары мен міндеттері мектеп құрылымын айтарлықтай өзгерту мүмкіндіктерін, оның барлық балалардың білім алу қажеттіліктерін бірдей жағдайда, дені сау және ерекше білім беру қажеттіліктері бар, осыған байланысты оқуда да, сәтсіздіктерде де қанағаттандыру мақсатында жұмыс істеуін қамтиды. Инклюзивті мектепте барлық оқушылар оның қажеттіліктеріне, мүмкіндіктері мен қалауына сәйкес білім алады.

Франциядағы психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама [149]

Алғаш рет «мектеп интеграциясы» ұғымы Францияда 1975 жылғы заңның жариялануымен пайда болды, оның бірінші мақаласында "мектеп интеграциясы" тұжырымдамасы берілді. Заң шығарушылар мектеп интеграциясы идеясын мүгедек балаларды оқыту процесіне қосқан кезде оларды қорғау шарасы ретінде қарастырды. 1982 және 1983 жж. Әлеуметтік істер министрлігі мен халық ағарту министрлігі дайындаған шеңберлерде мектеп интеграциясының маңыздылығын растады және осы процеске қатысушылардың рөлдерін анықтады. Білім министрлігінің бірқатар циркулярларында арнайы білім беру қызметтері мен үйдегі қызметтердің мектеп интеграциясы саласындағы рөлі атап өтілді.

1991 жылы тиісті министрліктер мен мүгедектер істері жөніндегі мемлекеттік хатшылық мүгедек балалар мен жасөспірімдерді біріктіру процесіне бағытталған дөңгелек жариялады. Осы шеңберге сәйкес, мектеп директорларына бастауыш мектепте мектеп интеграциясының төрт түрін құруға өкілеттік берілді: ақыл-есі кем, көру, есту және қозғалыс бұзылыстары бар балалар үшін; бұл сыныптар бұрын болған теңестіру сыныптарын алмастырды.

1995 жылы жалпы орта білім беру жүйесінде лицейлер мен колледждерде директорлардың шешімі бойынша ментальді бұзушылықтары бар жасөспірімдерге арналған педагогикалық бөлімшелер ашыла бастады.

Францияда инклюзивті білім берудің қалыптасуындағы маңызды кезең 2005 жылғы 11 ақпандағы № 20056 102 «**Мүгедек адамдардың құқықтары мен мүмкіндіктерінің теңдігі, қатысуы және азаматтық ұстанымы үшін**» Заңның қабылдануы болды. Бұл заңның маңызды жетістігі мүгедектіктің әлеуметтік аспектісін, мүгедектігі бар баланың әлеуметтік ортадағы жағдайын қарастыру болды. Демек, заң шығарушылардың пікірінше, екі қағида бар: қол жетімділік (барлығына қол жетімділік) және өтемақы (құқықтар мен мүмкіндіктердің теңдігін белгілейтін жеке шаралар).

Мектептегі білім беру саласында қол жетімділік, мысалы, тұрғылықты жеріне жақын орналасқан оқу орнына жазылу мүмкіндігімен көрінеді; жеке немесе ұжымдық бейімделген оқу жоспарына байланысты білімге қол жетімділік; мүмкіндігінше мектепте оқытуды жүзеге асыру үшін барлық қажетті Үй-жайлар мен материалдарға қол жетімділік; мектеп ғимараттарын, мәдени және спорттық жабдықтарды тиісті нормаларға келтіру (кедергісіз білім беру ортасын құру). Өтемақы мектеп өміріндегі көмекшінің мектеп ортасында сүйемелдеуін, медициналық-әлеуметтік мекемелердің мамандарымен баламен жұмысты ұйымдастыруды және көлік құқығын қамтуы мүмкін.

2005 жылғы 11 ақпандағы заңмен «мүгедектерге арналған аумақтық орталықтар» құрылды, олар мүмкіндігі шектеулі адамдар мен олардың отбасыларын сүйемелдеумен байланысты барлық өкілеттіктерді біріктіреді. Орталықтарда мүмкіндігі шектеулі әр оқушының қажеттіліктерін бағалайтын

көп салалы команда жұмыс істейді, оған жеке оқу жоспарын қамтитын жеке өтемақы жоспарын ұсынады. Мүгедек адамдардың құқықтары мен дербестігі жөніндегі Комиссия (CDAPH) мамандардың мультидисциплинарлық командасы жүргізген бағалау негізінде қажетті шараларды іске асыру туралы шешім қабылдайды.

Жеке оқыту жоспары (PPS) мүмкіндігі шектеулі оқушыны мектепте оқыту жағдайларын, сондай-ақ оның ерекше қажеттіліктеріне жауап беретін педагогикалық, психологиялық, тәрбиелік, Медициналық және парамедициналық (кинезиотерапевтердің, логопедтердің, психомоторлық даму саласындағы мамандардың жұмысы және т.б.) іс-шараларды анықтайды. Жоспарда оқушының және оның ата-анасының тілектері ескеріледі, бұл мектептегі білімнің дәйектілігі мен үздіксіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Дәл осы жеке оқу жоспарының негізінде мүгедек адамдардың автономиясына құқықтар жөніндегі Комиссия мүгедек оқушының білім беру бағыты туралы, атап айтқанда, оған бұқаралық немесе мамандандырылған мектепте оқыту ұсыныла ма, жоқ па деген шешім шығарады. Оқытушы референтке мүгедектігі бар оқушыны оқытудың жеке жоспарын енгізу және оның орындалуын бақылау тапсырылады. Оқытушы референт мүгедек оқушымен айналысатын аумақтық орталықпен, мұғалімдер командасымен, медициналық қызметтермен және персоналмен байланысты жүзеге асырады. Сондай-ақ, ол оқушының отбасымен байланыста болады және ата-аналарға ақпарат береді.

Мектептегі оқу жағдайларына келетін болсақ, 2005 жылғы 11 ақпандағы заңда мүгедектігі бар баланы қалыпты ортада, яғни қарапайым бастауыш немесе орта мектептің әдеттегі сыныбында жеке бағдарлама бойынша оқытуға артықшылық беріледі. Кәдімгі сыныпта оқытудың заңмен қарастырылған талабы оқушының денсаулығына сәйкес келмеген кезде, ол бастауыш мектепте немесе орта мектепте жергілікті мектеп инклюзиясы бөлімінде оқи алады. Арнайы оқытылған мұғалімнің басшылығымен студент мұнда өзінің ерекше қажеттіліктеріне бейімделген бағдарлама бойынша білім алады.

Баланы мектепте оқыту барысында оқытудың мынадай түрлі тәсілдері кезектесуі немесе біріктірілуі мүмкін: толық күндік немесе ішінара оқыту, әдеттегі ортада немесе мамандандырылған мекемеде, ұлттық қашықтықтан білім беру орталығының көмегімен үйде оқыту.

2012 оқу жылының басында Францияда жаңа құрал енгізілді

«Мектеп оқушыларының қажеттіліктерін бағалау бойынша нұсқаулық» (GEVAS) «мұғалімдер мен медициналық немесе әлеуметтік қызметкерлердің әртүрлі көзқарастарын ескере отырып, әр баланың жеке диагнозын жасау» мақсатында. Бұл нұсқаулықтың артықшылығы-оның авторлары мүгедектікке емес, оқушылардың сақталған функцияларын негізге алды және мектепте оқуға кедергі келтіретін кедергілерді анықтауға тырысты. Алайда, бағалауға деген бұл тәсіл аумақтық орталықтың Жеке оқу жоспарын (жеке өтемақы жоспарының оқу компоненті) жасау процесінде элементтердің

бірі болып табылады, онда әр түрлі қолдау шаралары, соның ішінде әртүрлі құрылғыларды қолдану, адам көмегі, техникалық көмек, тиісті Оқу материалдары және педагогикалық түзетулер ерекшеленеді», - дейді инклюзивті білім беру саласындағы француз маманы.

Франциядағы инклюзивті білім беру процесін «мектеп өміріндегі көмекшілер» деп атайды. Функционалдық міндеттеріне байланысты көмекшілер екі топқа бөлінеді-оқушының педагогикалық қолдауымен немесе онсыз. Бұл көмекшілер жеке, белгілі бір балаға бекітілген және ұжымдық, орта мектептің интеграциялық сыныбындағы барлық балалар тобымен бірге бола алады.

2014 жылдан бастап мектепте инклюзивті процестерді күшейту бойынша бірқатар шаралар қабылданды. Бұл шаралар осы процеске қатысатын жұмысшылардың кәсібилігін нығайтуға, мүмкіндігі шектеулі студенттерді қолдау процесін күшейтуге, мүгедек жастардың кәсіби жұмыспен қамтылуын жеңілдетуге және арнайы білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін сандық технологияларды жұмылдыруға бағытталған.

Италияда психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама

Италияда арнайы білім беру мәселесі ұзақ уақыт бойы назардан тыс қалды, бірақ жаппай мектептерде оқитын ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың саны 90% - дан асты. 1928 жылдан бастап міндетті білім беру соқыр және мылқау балаларға тарала бастады, егер олардың басқа кемшіліктері болмаса. Зерттеушілердің пікірінше, Италия әлемнің басқа елдерінде білім берудің инклюзивті моделінің апробациялық алаңына айналды. Италиялықтар ерте кезеңді «жабайы интеграция» деп атайды. Осы кезеңде басты мақсат балаларды әлеуметтендіру және мектеп қоғамдастығына бейімдеу болды, осылайша әркім өзіне тиесілі болды. Айырмашылықтарды қабылдау мен құрметтеу жеке тұлғаның ажырамас қасиеттері ретінде басты назарға алынды [150].

Балалардың бейімделуінде сәттілікті қамтамасыз ету үшін барлық мамандар тобының: сынып жетекшісі, дәрігер, медбике, психолог, логопед және әлеуметтік қызметкердің жұмысын қамтитын негізгі факторларды сақтау қажет деп саналды. [151].

Оқу моделінің тиімді ортасын құру үшін жауапкершілік ата-аналар, медицина қызметкерлері және жергілікті қоғамдастық өкілдері арасында бөлінді. Сондай-ақ негізгі факторлардың қатарында италиялық мұғалімдер қоғамды бұқаралық ақпарат құралдары мен барлық қоғамдық жиындар арқылы тәрбиелеуді жатқызды.

1971 жылы бірінші «**Ерекше қажеттіліктері бар балалардың жаппай мектептерде білім алу құқығы туралы**» № 118 заң шықты, ол интеграцияның негізгі мәселесін ашты. Бұл білім алушылардың психикалық немесе физикалық кемістіктері сияқты ауыр кемістіктерден зардап шегетін жағдайларды қоспағанда, жалпы мемлекеттік мектеп сыныптарында білім алуы керек мүгедек оқушыларды оқытудың күрделілігіне қатысты.

Кейінірек, 1977 жылы оқушылардың тұлғасын қалыптастыруды ілгерілетуге бағытталған білім беру іс-қимылдарын жүргізу мақсатында «Ерекше қажеттіліктері бар балалардың бұқаралық мектептерде оқуға құқығы туралы Заңға» өзгерістер енгізілді. Сондай-ақ, осы Заңмен белгілі бір стандарттар белгіленді, онда сыныптағы балалардың ең көп саны 20 адамды құрады, олардың ішінде даму ерекшеліктері бар балалардың ең көп саны 2 адамнан аспады. Арнайы мұғалімдер мектеп мұғалімдерімен бірге командаларға жиналады және мұғалімдердің екі санаты да барлық сынып оқушыларымен өзара әрекеттеседі.

Арнайы оқу жоспары бойынша сабақтар кезең-кезеңімен алынып тасталады және ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған арнайы қолдау шаралары сыныптағы іс-шараларға енгізілген. Осылайша, егер сыныпта соқыр немесе саңырау бала болса, онда бүкіл сынып Брайль немесе ымдау тілін үйренді. [152].

Бұл заң бойынша барлық балалар жалпы білім беретін мектептерге шектеусіз қабылданып, олардың сапалы білім алуына барлық жағдай жасалуы тиіс.

1992 жылы қабылданған «Ерекше қажеттіліктері бар балалардың жаппай мектептерде білім алу құқығы туралы» №104 жаңа Заңда әлеуметтендіру ғана емес, оқу пәндері бойынша сапалы оқытуға басымдық берілген. Көмек пакетіне отбасының балаға жеке бағдарлама құруға қатысу кепілдіктері кіреді.

2003 жылы Білім министрлігі барлық директорларды жұмыстан қол үзбей тренингке қатысуға міндеттейді, барлық мұғалімдерге жылына 40 сағатқа есептелген біліктілікті арттыру курсынан өтуге ұйғарылады [153].

Итальяндық тәсілдеменің ерекшелігі мектептердің диагностика мен терапияны жүзеге асыратын денсаулық сақтау саласына жататын ұйымдардың мамандарымен тығыз өзара іс-қимылында екенін атап өткен жөн. Бұл мамандардың қатарына дәрігерлер, психологтар, әлеуметтік қызметкерлер, медбикелер, логопедтер, функционалды және физикалық терапевттер кіреді. Диагностика баланың дамуын бағалаумен қатар, оларға сүйенуге болатын отбасының эмоционалды ресурстарын анықтауды қамтиды. Диагнозға мұндай көзқарас, оның мақсаты ақауды анықтау емес, бүкіл суретті алу болған кезде, қазір көптеген елдерде қабылданған.

Италияда, АҚШ-тағы сияқты, оқушыларды материалды игеру бойынша бірлескен жұмыс түрінде өзара қолдауға көп көңіл бөлінеді. Алайда, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беретін мектепке қосуда проблемалар да бар. Олардың бірі-бұл балаларды жоғары сыныптарда академиялық пәндерді оқыту. Жеке оқу бағдарламасын әзірлеу кезінде жеке тұлғаның ерекшеліктері ескеріледі, оқушының нақты қажеттіліктерін ескере отырып, сүйемелдеу мамандары анықталады, ол дефектолог, логопед немесе психолог болуы мүмкін [153].

Бүгінгі таңда дамуында ауытқуы бар балаларға инклюзивті білім беруді енгізу процесі бүкіл өркениетті әлемді қамтиды. Әлемдік статистикаға сәйкес, инклюзивті білім беру 75% елдерде арнайы білім беру саласында ресми түрде қабылданған бағыт болып табылады.

Инклюзивті білім беруді дамытудың сипаты тікелей әлеуметтік-экономикалық жағдайларға байланысты және әрбір жеке ел үшін өте ерекше. Дегенмен, осыған қарамастан, ЕБҚ баласы бар отбасында білім беру жолын таңдау мүмкіндігі болуы керек: арнайы білім беру мекемесінде немесе жалпы білім беретін балабақшада немесе мектепте, инклюзивті білім беру аясында.

Германиядағы психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша нормативтік құқықтық құжаттама

Германия ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту идеялары пайда болған елдердің бірі. XX ғасырдың басында оқу қиындықтары бар балаларға арналған көмекші мектептер жүйесін құру үлкен оқиға болып табылады. Осының арқасында қазір әлемнің бірде-бір елінде Германиядағы сияқты түзету оқу орындарының дамыған желісі жоқ.

2-дүниежүзілік соғыс аяқталғаннан кейін арнайы білім беру жүйесі қалпына келтіріліп, жаңа қарқын алды. 1955 жылы Неміс көмекші мектептер қауымдастығы «Неміс арнайы мектептер одағы» деп аталды. Алдымен Гессенде, содан кейін барлық федералды аймақтарда «оқу қиындықтары бар балаларға арналған арнайы мектептер» ұғымы қолданыла бастады.

1970 жылдары арнайы мектептердің кең желісі құрылды. Ең көне интегративті мектептердің бірі-Флемингшуле 1975 жылы Берлинде ашылды.

Жалпы алғанда, «белгілі бір «проблемаға» мамандандырылған мектептердің» бірнеше түрлері бар: әлеуметтік және эмоционалды даму проблемалары бар балалар үшін, зағип және нашар көретін балалар үшін, интеллектуалды бұзылулары бар балалар үшін, саңырау және есту қабілеті нашар балалар үшін, оқу қиындықтары бар балалар үшін, сөйлеу қабілеті нашар балалар үшін, денсаулығы нашар және жиі ауруханаға жатқызылатын балалар үшін, моторикасы бұзылған балалар үшін.

XXI ғасырдың басы білім беруді дамытудағы жаңа бұрылыспен, ерекшеліктері бар балаларға көмек көрсету жүйесімен байланысты. 2009 жылы Германия бұрын қабылданған (2006) мүгедек адамдардың құқықтары туралы конвенцияны ратификациялады [154].

Солтүстік Вестфалияда (Германияның федералды жерлерінің бірі) 2005 жылдың ақпан айында кез-келген баланың орта білім алу құқығы туралы жаңа білім туралы Заң қабылданды. Заңға қосымша, сол жылдың сәуір айында ЕБҚ бар балаларды оқыту Ережелері қабылданды [155].

Бұл құжаттар ЕБҚ бар баланы оқытудың бірнеше нұсқаларын қарастырады: нормативті-дамушы балалармен сыныпта жалпы оқыту, жалпы мектептегі арнайы сыныптарда, арнайы қолдау (интегративті) сабақтарға қатысатын жалпы сыныпта, арнайы мектептерде. Оқыту нысанын таңдауды ата-аналар сынып жетекшісінің, арнайы мұғалімнің және мектеп дәрігерінің ұсынымдары негізінде жүзеге асырады. Қиын жағдайларда мектептің психологиялық орталығының және басқа мамандардың ұсыныстары сұралады.

Германияның басқа федералды аймақтарында бірдей мазмұндағы заңдар бар.

Германияда мектептің атауына «мамандандыру – ақыл-ой дамуы» деп аударуға болатын спецификация қосылады. Көптеген жылдар бойы арнайы білім беру жүйесінде жұмыс істеген мұғалімдер атаудың бұл өзгеруін өте маңызды деп атап өтті және бұл кемшілікті сипаттайтын сөздің мектеп атауынан алынып тасталғандығына себеп болды. Неміс тілінде қазір

Sonderpädagogie-арнайы мұғалім сөзі қолданылады. Осылайша, кәсіби қоғамдастықта ақаулық идеясы біртіндеп ескіреді, ерекшеліктер идеясы пайда болады.

Мектептің бейінін немесе осы немесе басқа мүмкіндігі шектеулі бала оқитын оқу жоспарын анықтайтын бірнеше мамандықтар бар (кейде мұндай баланы, әсіресе балабақшада «интеграцияланушы бала» деп те атайды): оқыту, сөйлеу, әлеуметтік және эмоционалды дамуы; психикалық даму; қозғалыс және қозғалыс дамуы; есту және қарым-қатынас; көру.

Түзету оқу орындарына тек физикалық және ақыл-ой кемістігі бар (есту және көру қабілеті бұзылған немесе Даун синдромы бар) балалар ғана емес, сонымен қатар ұзақ оқу қиындықтары бар немесе сөйлеу немесе әлеуметтік даму кідірісі бар балалар да барады. Олар әрдайым дерлік әлеуметтік жағдайы төмен отбасыларда туып, тәрбиеленеді.

Сонымен қатар, Германияда мүгедек балалардың мектепке міндетті түрде баруы көзделеді. Бала мектеп жасына жеткенде, ата-аналар немесе қамқоршылар оны бастауыш мектепке жазады. Егер бала өз құрдастарынан оқуда артта қалса және мектеп басшылығы оның арнайы білім беру қажеттіліктері бар деген қорытындыға келсе, ол қандай мектепке бару керектігін шешеді (арнайы немесе қарапайым, қосымша білім беру көмегімен) [156].

Сондықтан барлық балалар қарапайым мектептерге біріктірілген деп айтуға болмайды. Германияның Еңбек және әлеуметтік мәселелер министрлігінің мәліметінше, ЕБҚ бар әрбір бесінші бала жалпы мектепке барады, ал жалпы мектептегі 100 баланың 6-ында ерекше білім беру қажеттіліктері бар. Бірақ, өздеріңіз білетіндей, Германияда әр жердегі федералды республика ретінде өз заңдары бар (білім Жерге бағынады). Мысалы, Баварияда ерекше балалардың 23,1%-ы жалпы мектептерге барады. Төменгі Саксонияда ЕБҚ бар балалардың 5,2%-дан азы жалпы мектептерге барады [157].

Мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтарын іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспарын жариялаған алғашқы федералды жер 2010 жылы Рейнланд-Пфальц болды. 2014 жылдың тамыз айында Рейнланд-Пфальцте Мүгедектердің құқықтары жөніндегі Конвенцияны іске асыру басталды. Басқаша айтқанда, арнайы педагогикалық көмекке мұқтаж балалардың ата-аналары олар үшін арнайы пәндері бар мектепті немесе көмекші мектепті таңдай алады. Арнайы пәндері бар мектептерде арнайы педагогикалық көмекке мұқтаж және оған мұқтаж емес балалар үйдің жанында бірге оқиды. Көмекші мектеп мұғалімдері мен тәрбиешілер қарапайым мектеп мұғалімдеріне көмектеседі. Сонымен қатар, көмекші мектептер желісі бар. Оларда арнайы педагогикалық көмекке мұқтаж балалар ғана оқиды.

Сонымен қатар, Рейнланд-Пфальц жері муниципалитеттерге мектепте инклюзия принциптерін жүзеге асыруда қаржылық көмек көрсетеді. Инклюзивті оқыту және әлеуметтік интеграция саласындағы мәселелерді

шешуге арналған қорлар муниципалитеттер арасында жыл сайын 10 миллион еуро бюджеттік қаржыландыруды бөледі [158].

Германияда даму ерекшеліктері бар балаларға арналған мамандандырылған мектептер желісі кеңінен дамыған, бірақ заңнама арнайы және жалпы мектептердің қарқынды өзара іс-қимылы жағдайында дамып келе жатқан интеграцияланған білім беру мүмкіндіктерін шектемейді.

Германияда арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалар санатына оқу, дамыту және түсіну қабілеттері қосымша білім беру көмегінсіз қарапайым мектептерде оқи алмайтындай дәрежеде шектелген балалар жатады. Олардың көпшілігіне терапиялық және әлеуметтік көмек, басқа ұйымдардың қатысуы қажет.

Арнайы білім беру қажеттіліктері мектеп осындай білім алушыларға бере алатын тапсырмалармен, талаптармен және қолдау шараларымен байланысты. Сонымен қатар, баланың ЕБҚ анықтамасында баланың қоршаған ортасы, оның ішінде мектеп, оқушының жеке мүмкіндіктері, оның мүдделері мен болашақтағы үміттері ескеріледі.

ЕБҚ анықтау процедурасы жеке қолдау алу қажеттілігін анықтаудан және қай оқу курсына таңдаған дұрыс екендігі туралы шешім қабылдаудан тұрады. Бұл процедураны өткізу үшін жауапкершілік мектеп билігіне жүктеледі. Олар мүгедек балалардың ЕБҚ-рін өздері қанағаттандыра ала ма, жоқ па, оларға арнайы білім беру қолдау сарапшыларының кеңестері мен көмегі қажет пе, жоқ па, соны анықтайды. ЕБҚ анықтау туралы өтініш баланың ата-анасынан немесе қамқоршыларынан, егер ол 18 жасқа толған болса, оқушының өзінен, нақты мектептен немесе тиісті қызметтен түсуі мүмкін. Мұндай балаларды қолдауға қатысатын адамдардың мүмкіндіктері де ескеріледі.

Мүгедек балалар, дені сау құрдастары сияқты, мектепке баруы керек. Бала мектеп жасына жеткенде, ата-аналар оны Grundschule немесе Sonderschule-ге жазады. Егер бала өз құрдастарымен бірге оқу процесінде қажетті көмек алмаса, мектеп билігі мұндай баланың арнайы білім беру қажеттіліктері бар екенін мойындайды және мұндай балаға қандай мектепке бару керек және қарапайым мектепке баратын, бірақ қажет емес оқушылар қайда баратындығы туралы шешім қабылдайды көмек, оларға осы қосымша қызметтерді ұсына алатын басқа мектепке ауыстырылады.

Баланы басқа мектепке ауыстыру туралы шешім, әдетте, ата-аналармен кеңескеннен кейін қабылданады, оның барысында мұғалімдер баланың оқу процесінде қандай проблемаларға тап болатындығын түсіндіреді. Баланың болашақ мектеп өмірі туралы шешім қабылдаған кезде мектеп билігі мектептен тыс жүйеде жұмыс істейтін агенттіктермен, соның ішінде психологиялық қызметтермен, қоғамдық денсаулық сақтаумен, жастардың әл-ауқат қоғамымен және білім беру кеңес беру агенттіктерімен ынтымақтасады.

Sonderschule (арнайы мектептер) әдетте күні бойы жұмыс істейді және көбінесе мектеп-интернат болып табылады. Оқушыларға жан-жақты көмек-бұл оқытушылық жұмыстың бір бөлігі. Оларда оқыту барлығының қажеттіліктерін мүмкіндігінше ескеру үшін ұйымдастырылған; кейбір пәндер шағын топтарда

немесе жеке оқытылады. Мұндай мектептердегі сыныптар көп жағдайда аз болады. Оқушының ауытқуларына байланысты оқыту процесіне физиотерапия, сөйлеу терапиясы және т. б. сияқты терапиялық әдістер кіруі мүмкін. Қажет болса, оқу процесінде көмекші техника қолданылады.

Sonderschule-де оқушылардың жұмысы мен жетістіктерін үнемі бағалау қарапайым мектептердегідей жүреді. Бала ақыл-есі кем немесе өте қатты ауытқулары болған жағдайда, әдеттегі бағалау оның жеке дамуы туралы есептермен толықтырылады.

Әр оқу жылының соңында оқушының үлгерімі тексеріліп, ол қай сыныпқа бару керек, оқушы басқа арнайы мектепке ауысуы керек пе, әлде қарапайым мектепке оралуы мүмкін бе деген шешім қабылданады. Оқушыны басқа сыныпқа ауыстыру туралы шешімді мектептің оқытушылар құрамы қабылдайды, ал оқушыны басқа мектепке ауыстыру туралы шешімді білім беру билігі оқушының ата-анасымен кеңескеннен кейін қабылдайды.

Түзету сыныптары мен нивелирлеу сыныптары бар арнайы мектептер термині қарапайым мектепте мінез-құлық ауытқулары бар балаларға немесе әлеуметтік мінез-құлық пен үлгерім саласындағы психофизикалық ауытқулары бар балаларға арналған сыныптар немесе мектептер деп түсініледі.

Бұл сыныптарда бастауыш сынып балалары қажет болған жағдайда 2, 3 және 4 жаста қайта оқи алады.

4 жыл оқығаннан кейін балалар әдеттегі мектептің 5-сыныбына оралуы керек. Дәрігерлердің, мұғалімдер мен психологтардың талабы бойынша мінез-құлқындағы ауытқулар ми, органикалық себептермен байланысты балаларды осы мектептерге қабылдайды, қиын тәрбиеленетін балалар қабылданбайды.

Германияның әрбір қалалық ауданында сөйлеу және есту қабілеті бұзылған балаларға арналған педагог-мамандардың кеңес беру орталықтары бар, онда дауысты және сөйлеуді емдеу бойынша педагогтер, сондай-ақ есту қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істейтін педагогтер жұмыс істейді. Мұндай орталықтардың мақсаты-мектепке дайындық кезінде қабылданбаған немесе әлі қабылданбаған балаларға қызмет көрсету қарапайым мектептердің топтары немесе сыныптары. Дәрігерлер мен психологтармен бірге осы орталықтардың оқытушылары диагноз қойып, түзету жұмыстарының мазмұнын анықтайды.

Орталықтардың мақсаты – мектепке дейінгі жаста сөйлеу бұзылыстарын анықтау, жасқа сәйкес келетін қарапайым мектепте оқуды қамтамасыз ету үшін осы бұзылуларды жеңу немесе азайту. Орталықтардың педагогтары бұқаралық балабақшаларда да жұмыс істейді және тәрбиешілермен бірге ата-аналармен консультациялар өткізеді.

Кәдімгі мектептер кестесінде көрсетілген сабақтар саны Арнайы білім беру шараларымен толықтырылады. Sonderschule-дегі кейбір білім беру курстары қарапайым мектептердегі курстарға қарағанда бір жылға созылуы мүмкін.

Барлық арнайы мектептер сабақтың мақсаттары мен мазмұны бірдей қарапайым мектептердің білім беру бағдарламалары негізінде жұмыс істейді.

Алайда, олардағы оқыту әдістері мүгедек балалармен жұмыс істеу талаптарының ерекшелігін ескереді. Оқу қиындықтары бар және ақыл-есі кем балаларға арналған мектептер олар үшін Білім және мәдени қатынастар министрлігінің нұсқаулары бойынша жұмыс істейді.

Оқу проблемалары бар білім алушылар әдетте сау балалармен және дамуында ауытқулары бар балалармен бірге сыныптарда ерекше көмек алады. Бұл студенттерді қолдау үшін белгілі бір уақыт аралығында оқу топтары ұйымдастырылады. Бірақ бұл шаралар сыныптағы интеграциялық жұмыстармен қатар жүреді.

ЕБҚ бар балалар (Sonderpädagogischer Förderbedarf) егер арнайы білім беру және материалдық қолдау көрсетілсе және тиісті бөлме болса, бастауыш мектепке бара алады. Сыртқы ресми жағдайлардан басқа, басқа да талаптар бар: ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеуге дайындалған оқытушылар құрамы; жоспарлаудағы дараландыру элементтері; мұғалімдер мен әртүрлі мамандардың келісілген өзара әрекеттесуімен педагогикалық процесті басқару.

Арнайы білім беру қажеттіліктері бар жастар Anerkannter Ausbildungsberuf-те (кәсіби ресми дайындық) кәсіби дайындықтан өту мүмкіндігіне ие болуы керек. Егер мұндай дайындықтан өту мүмкін болмаса, онда мұндай білім алушыларға мүгедек адамдарға арналған жұмысқа орналасуға көмектесу керек.

Жас мамандардың қоғамның еңбек өміріне толыққанды қатысуына ерекше көңіл бөлінеді. Мектепке міндетті түрде бару негізгі білім алумен аяқталмайды, бірақ кәсіби дайындық, кейде кәсіби Sonderschule-де қарастырылған. Оқушылар болашақ мамандықты таңдау туралы шешім қабылдайды (Arbeitslehre арнайы пәндері, түрлі компаниялар мен жұмыс орындарына бару). Бұл салада мектептер қоғамдық жұмыспен қамту агенттіктерінің мансаптық өсу бөлімдерімен өзара әрекеттеседі.

Мүгедек адамдарды кәсіби даярлаудың мақсаты-олардың барлық мүмкіндіктерін барынша дамыту, бұл оларға қоғам өміріне толыққанды қатысуға көмектеседі. Әдетте кәсіптік дайындықтың мектеп бөлігі Berufsschule немесе мүгедектерге арналған білім беру мекемелерінде өтеді.

Дайындықтың бірінші кезеңі, әдетте, толық уақыт негізінде, яғни негізгі кәсіби дайындықтың бір жылы. Бұған дейін кәсіби дайындық жылы болуы мүмкін. Практикалық дайындық компанияларда, компаниялардың дайындық орталықтарында немесе мүгедектерді кәсіптік даярлау орталықтарында өтеді.

Дуальды жүйе аясында кәсіби дайындықтан басқа, мұндай даярлықтан кәсіби мектептерде өтудің басқа да мүмкіндіктері бар. Тиісті мектеп сертификаттары бар оқушылар Fachoberschule немесе Fachschule-де білімін жалғастыра алады. Бұл ұйымдар мүгедектерді кәсіптік даярлауды жүзеге асырады, үлкен қамтумен сипатталады және өз оқушыларына жатақханалар ұсынады.

Егер осы мекемеде дайындық мүмкін болмаса, жас мүгедектер өздерінің мүмкіндіктері мен дағдыларына сәйкес келетін басқа дайындықты ала алады және оны болашақта кәсіби мансабын жалғастыратын ұйымдарда алады.

Жоғары білім беру саласында мектепке ұқсас инклюзия қағидаттары белгіленген. Сонымен, Германиядағы ұлттық жоғары білім туралы заң жобасында университеттер мүгедектігі бар білім алушылардың ешқандай кемсітпейтіндігіне, барлық академиялық қызметтер мен курстарға қол жетімді екендігіне, емтихан тапсыру және қажетті талаптарға сай болу үшін қол жетімділігіне байланысты қолдау табатындығына көз жеткізу керек. Барлық федералды штаттар өздерінің жоғары білім туралы Заңдарына тиісті түзетулер енгізді [159].

Баланың өмір сүру жағдайының өзгеруі бастауыш мектеп балаға сабақтан бұрын, кейін және кешке бақылау жасауы керек дегенді білдіреді. Көптеген жағдайларда кешкі орталықтар (Horte) балаларды бақылау және күту үшін жауап береді. Көптеген жерлерде оларды жастарды қорғау жөніндегі мемлекеттік қызметтер басқарады. Қазіргі уақытта барлық әрекеттер мектептер мен осы орталықтардың тығыз өзара іс-қимылына бағытталған.

Ата-аналар балалардың міндетті оқу сағаттарынан тыс жерде болатынына сенімді болу үшін көптеген бастауыш мектептер белгіленген жұмыс сағаттарын енгізді. Бұл мектептен тыс органдар басқаратын сабақтарды толықтыратын іс-шараларды өткізуде өзгертілген мектеп және оқытушылық принциптің дамуына байланысты. Қосымша қызметке қатысу әдетте ерікті болып табылады.

Мектепті балаларға кепілді бару арқылы жарты күнге ұйымдастыру сағат 7.30-дан 14.00-ге дейін жүзеге асырылады. Басты ерекшелігі - балаларды мектептің, ата-аналардың немесе мектепті қолдайтын биліктің немесе мектеп билігінің бастамасы бойынша сабақ кестесіне дейін және одан кейін қарайды. Оқытушылар құрамы әдетте бұл міндеттерге тартылмайды. Балаларды кейде әлеуметтік қорғау органдары төлейтін қызметкерлер бақылайды, олар сонымен бірге ЕБҚ бар балаларды оқытуға байланысты көптеген материалдық шығындарды өтейді. Әдетте ата-аналар мұндай қызметтерге ақы төлеуі керек.

Еуропадағы инклюзивті білім берудің заманауи нысаны мүмкіндігі шектеулі балаларды бейімдеу үшін арнайы білім беру ортасын, заманауи әзірлемелер мен соңғы техникалық жетістіктерді құруды көздейді. Сонымен, Германияда инклюзивті білім беруді дамыту аясында денсаулығы шектеулі адамдар үшін «Қолжетімді орта» федералды мақсатты бағдарламасы құрылды. Атап айтқанда, Дортмунд университеті осындай студенттер үшін бірлескен оқытуды жүзеге асырады, онда университет базасында оқу және басқа білім алушылармен өзара әрекеттесу үшін техникалық құралдармен және арнайы жағдайлармен толық қамтамасыз етіледі.

Германиядағы инклюзивті білім берудің күшті жақтарын арнайы білім беру жүйесін ЕБҚ бар балалар үшін мүмкіндіктердің бірі ретінде сақтау деп атауға болады. Ата-аналар мен балалар баланың қалауы мен мүмкіндіктеріне сәйкес келетін форманы таңдай алады. Бұл таңдау кез-келген оқу жылында мүмкін. Интеллектуалды проблемалары бар бала алдымен жалпы бастауыш мектепке барады, содан кейін (орта сыныптарда) арнайы мектепке ауысады. Бұл ауысу тек оқу материалын игерудегі жетістіктермен ғана емес, ең алдымен, орта мектепте ерекшеліктері бар бала сыныпта жалғыз бола отырып, тең

әңгімелесуші таба алмайтындығымен негізделуі мүмкін. Сонымен қатар, мектепте әр түрлі оқу белсенділігі бар. Мысалы, жыл сайын әр сынып оқу жылының соңында саяхат жасайды. Саяхат ұзақтығы балалардың жасына байланысты өзгереді – бір күннен екі аптаға дейін. Жұмыстың бұл формасы балаларға еркін ортада бірге болуға, сабақ кеңістігінде ғана емес, сонымен қатар күнделікті өмір жағдайында да бірлескен іс-шаралар құруға мүмкіндік береді (және бұл салада зияткерлік бұзылыстары бар балалар көбінесе нормативті дамып келе жатқан балаларға қарағанда сәтті болады)..

Осылайша, Германияда инклюзивтік білім берудің траекториясы мектепке дейінгі (мектепке дейінгі) кезеңнен бастап кәсіптік даярлыққа, жоғары білімге дейін және/немесе жұмысқа орналасудан басталады.

Литвада психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама [82]

Литваның білім беру жүйесі 1990 жылы Кеңес Одағынан шыққаннан бері демократиялық сот төрелігі бағытында дамып келеді. Бұған дейін мүгедек балалар мамандандырылған мектеп-интернаттарға орналастырылды, ал сегрегацияланған білім беру мүмкіндігі шектеулі адамдарды қоғамға енгізуге кедергі келтірді. Орташа немесе ауыр психикалық ауытқулары бар мектеп жасындағы балалар, сондай-ақ ерекше қамқорлық пен назар аударуды қажет ететіндер үйде қалды немесе интернат үйлеріне орналастырылды, онда олар қаралды, бірақ оқытылмады. Мектептерде бөлек оқуға байланысты мүмкіндігі шектеулі адамдардың болуы литвалықтардың көпшілігіне түсініксіз болды [154].

Литва Республикасының Білім беру туралы заңы (1991 ж.) әр түрлі дамуы бұзылған мектеп жасындағы балалардың ата-аналарының қасында орналасқан жалпы білім беретін мектептерде немесе мамандандырылған мектептерде білім алу құқығын растады.

1998 жылы **Литва Республикасының Арнайы білім беру туралы Заңы (Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymostatymas, 1998)** қатаң бөлінген жүйеден барлық студенттер үшін бірдей ашық білім беру жүйесіне көшу үшін интеграцияланған білім беру моделінің құқықтық негізін қалады. Содан кейін әр түрлі даму бұзылулары бар студенттерге қатысты терминдер ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерге өзгертілді (SEN). Мақсат жалпы және арнайы білім беруді бірыңғай білім беру кеңістігіне біріктіру болды (Монквичене және басқалар, 2017). Сонымен қатар, мектеп жасындағы балалар мен жасөспірімдердің отбасылар мен Қарттар үйлерінен жалпы білім беретін мектептерге немесе арнайы оқу орталықтарына қарқынды көшуі орын алды [160].

Литва Республикасының Білім туралы Заңына өзгерістер енгізу туралы Заңы (2011) алдыңғы екі заңды біріктірді: Литва Республикасының Білім туралы Заңы және Литва Республикасының Арнайы білім туралы Заңы. Олар ЕБҚ бар оқушылардың инклюзивті білімін кеңейтудің күрт тенденциясын көрсетеді. 2013-2022 жылдарға арналған Ұлттық білім беру стратегиясымен қатар (Valstybinė švietimo 2013-2022 metų strategija, 2013), олар барлық студенттерге қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес қолайлы оқу жағдайларын жасау арқылы оқу орындарындағы әртүрлілікті ынталандыруға бағытталған. Литваның заңды терминологиясында «инклюзивті білім беру» термині жоқ.

Арнайы, арнайы педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік көмекті қамтитын «ерекше білім беру қажеттіліктері» (ЕБҚ) және «білім беру көмегі» терминдері қолданылады. Жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылар үшін оқытудың екі нысаны бар: оқушыларға қажетті қолдауды қамтамасыз ететін жалпы сыныпта оқыту және әдетте ақыл-ой кемістігі бар оқушылар үшін арнайы сыныпта оқыту. Литва Республикасының Білім беру туралы Заңына (2011) сәйкес қазіргі уақытта

жалпы сыныптарда оқу бағдарламаларын жүзеге асырудың үш әдісі бар: жалпы оқу бағдарламасы және оны түзетудің екі деңгейі. Түзетілген бағдарлама оқушылардың базалық, орта немесе кәсіптік білім және/немесе біліктілік алуына жағдай жасайды. Дараландырылған бағдарлама мектепке дейінгі, бастауыш және кіші Жалпы орта білім берудің оқу бағдарламаларын даралау арқылы психикалық ауытқулары бар оқушыларды оқытуды қалыптастырады. Зерттеулер білім алушылармен және олардың қамқоршыларымен бірлесіп жасалады. Балаларды қорғау жөніндегі комитеттер білім беру саласында көмек көрсету жөніндегі іс-шараларды үйлестіреді. Комитеттер мектеп жетекшісінен, әртүрлі мамандардан, мұғалімдер өкілдерінен және оқушылардың ата-аналарының өкілдерінен тұрады.

Литвада инклюзивті білім беру үшін мұғалімдерді даярлау екі құжатпен реттеледі: мұғалімдерді даярлау ережелері (reglamentas Pedagogų rengimo, 2018) және мұғалімдердің біліктілігіне қойылатын талаптардың сипаттамасы (Reikalavimų mokytojų kvalifikacijai aprašas, 2014). Литвалық педагогикалық білім педагогикалық зерттеулерден, сондай-ақ «жетілудің психофизикалық деңгейінің ерекшеліктерін және осы жастағы балалар мен оқушылардың ерекше қажеттіліктерін» анықтауға арналған пәндік білім мен дағдылардан тұрады, оқушылардың әлеуметтенуінің, дамуы мен оқуының қиындықтарын мойындайды және оларды жеңуге көмектеседі, психологиялық және педагогикалық көмек көрсете алады...» (Галкене, 2017, 77 б.). Әрбір мұғалім бастауыш педагогикалық білім беру кезінде немесе жұмыстан қол үзбей оқу процесінде білім, ғылым және спорт министрі бекіткен ерекше қажеттіліктері бар білім беру және психология бойынша 60 сағаттық курстан өтуі керек.

Литва Республикасының Білім туралы Заңына (2011) сәйкес инклюзивті білім беруді дамыту үшін келесі заңға тәуелді құжаттар бекітілді:

- «21 жасқа дейінгі балалардың арнайы білім беру қажеттіліктерінің тобын және деңгейін айқындау тәртібі туралы» білім министрінің 2011 жылғы 13 шілдедегі бұйрығы;

- Білім министрінің 2011 жылғы 30 қыркүйектегі «Баланың педагогикалық, психологиялық, медициналық және әлеуметтік-педагогикалық аспектілердегі арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау тәртібі және арнайы білім тағайындау тәртібі туралы» бұйрығы

- Білім министрінің 2011 жылғы 30 қыркүйектегі «Арнайы білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуды ұйымдастыру тәртібі туралы» бұйрығы.

Бұйрыққа сәйкес бағалау мақсаты: баланың оқу кезінде көрсетілетін қызметтерге көмек көрсету қажеттілігінің деңгейін анықтау; оқу бағдарламасын тиісті бейімдеуді ұсыну; педагогикалық-психологиялық қызметтер, техникалық құралдар, оқыту кезінде балаға оңтайлы жағдай жасау мақсатында оқыту ортасын өзгерту арқылы білім беруді қолдауды қамтамасыз ету болып айқындалды.

Бағалауды келесі органдар жүзеге асырады:

- баланың әл-ауқаты жөніндегі мектеп комиссиясы;

- қаланың (ауданның) психологиялық-педагогикалық қызметі (ППҚ);

- саңырау және нашар еститіндер орталығы;
- зағиптар және нашар көретіндер орталығы;
- білім министрлігі жанындағы арнайы педагогика және психология орталығы.

Елдегі педагогикалық-психологиялық қолдаудың үш деңгейлі моделі келесі жүйені білдіреді:

I деңгей: баланың әл –ауқаты жөніндегі мектеп комиссиясы - балаға алғашқы арнайы білім беру және психологиялық қолдау, мектеп қоғамдастығы мен отбасыларға психологиялық қолдау және білім беру іс-шаралары, мұғалімдерге әдістемелік қолдау.

II деңгей: муниципалды деңгейдегі педагогикалық - психологиялық қызметтер, егер баланың әл –ауқаты жөніндегі мектеп комиссиясы жағдайдың күрделілігіне байланысты немесе комиссияда жеткілікті мамандар болмаса, арнайы білім беру және психологиялық қолдау көрсетеді.

III деңгей: ерекше қажеттіліктерге арналған ұлттық білім беру және психология орталығының мақсаты - ұлттық деңгейде білім беруді қолдау стратегиясын насихаттау және қолдау.

Швецияда психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша нормативтік құқықтық құжаттама [161]

Швецияның міндетті білім беру жүйесіне бастауыш, толық емес орта мектеп, сами мектептері, мамандандырылған және ақыл-ойы бұзылған балаларға арналған мектептер кіреді. Соңғыларында ақыл-ой дамуында елеулі артта қалушылыққа байланысты кәдімгі мектептің оқу бағдарламасын меңгере алмайтын балалар оқиды (Білім және ғылым министрлігі, 2004). Бұл тұжырымдама жеке оқушылардың білім беру әлеуетіне де, муниципалды мектептердің барлық оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін ортаны құру қабілетіне де шектеулердің болуын білдіреді.

Муниципалды мектептер белгілі бір аймаққа қызмет етеді және осы ауданда тұратындардың ішінен оқушыларды жалдауы керек. Бұл ретте мектептердің ЕБҚ немесе ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды қабылдау міндеті еш жерде жазылмаған.

9-кесте. Швецияда инклюзивті білім беруді нормативтік қамтамасыз ету

Білім алу құқығы	Жеке тұлғаны дамытуға және оқу-тәрбие процесіне қатысуға жалпыға бірдей құқық. Мектепке дейінгі (нөлдік) сыныпқа бару құқығы. Білім беру 7 жастан 16 жасқа дейінгі барлық балалар үшін міндетті.
Инклюзивті білім алу құқығы	Мақсат барлық білім беру үшін тең қол жетімділікті қамтамасыз ету болып табылады. Барлық оқушылардың әлеуетіне қарамастан, олардың мектеп өміріне кірігу қағидатын іске асыру. Мектептің міндеті табысты оқу үшін орта мен жағдай жасау болып табылады; ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушыларға оларсыз оқушыларға қойылатын талаптар сияқты талаптар қойылуы тиіс. Оған мұқтаж оқушыларға тиісті қолдауды қамтамасыз ете алмайтын әдеттегі үлгідегі білім беру мекемелері олар үшін оқу процесін ұйымдастырудың балама нұсқаларының негіздемесін ұсынуы тиіс.
Баланы білім беру мекемесіне	Ата-аналар баласына оның білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келетін мектепті таңдай алады. Муниципалды мектептер белгілі бір аймаққа қызмет

орналастыру	етеді және осы ауданда тұратындардың ішінен оқушыларды жалдайды.
Арнайы қолдау көрсету үшін негіздер	<p>Оқушыда оқуда қиындықтар туындаған және оған арнайы қолдау көрсету үшін негіздер болған жағдайда, мұндай оқушы маманның көмегіне жүгінуге құқылы. Білім алушылармен, ата-аналармен және арнайы мұғалімдермен кеңесудің нәтижелері бойынша мұғалім бұл жағдайда тиісті «іс-қимыл жоспарын» жасайды.</p> <p>Мектептер барлық оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін жағдайлар жасауы керек.</p> <p>Мектеп және психологиялық кеңес беруді ұйымдастыру барлық муниципалитеттер мен провинциялардың тиісті органдарының міндеті болып табылады.</p>
Басқа сипаттамалары	<p>Ұлттық оқу жоспары міндеттерді, мақсаттарды және құндылық бағдарларын көздейді, бірақ оларды іс жүзінде іске асыру жөнінде нұсқаулар бермейді. Оқу процесі осы нұсқауларға сәйкес қатаң түрде ұйымдастырылады, бірақ балалардың жеке білім беру қажеттіліктерін ескереді.</p> <p>Білім беру тегін.</p> <p>Нашар еститін оқушыларды оқыту тиісті мектептерде ұйымдастырылған және жеке тұлғаның өз тілін пайдалану құқығын іске асырудың маңыздылығын және мәдени [162]</p>

Даниядағы психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама [161]

Басқа елдер-салыстырмалы талдау объектілері сияқты Дания да Саламанка декларациясына қосылды және осылайша инклюзивті білім беруді дамытуға ықпал ету ниетін білдірді. Инклюзивті білім беру қағидаттары Данияның ұлттық заңнамасында бекітілген және тиісті қаулылар аясында жүзеге асырылады.

«Еркін» мектептерді қоспағанда, Даниядағы білім тегін. Заңнамаға сәйкес білім беру жүйесін қаржыландыру муниципалды бюджеттерден жүзеге асырылады. Муниципалитеттер мектептерде әлеуметтік қолдау көрсетуге де жауапты. Жаңадан келген көшіп келушілердің балаларын оқытуға қаражатты Үкімет береді. Білім және ғылым министрлігінің (2004) мәлімдемесіне сәйкес, ата-аналар/қамқоршылар оқу материалдарының, тамақтанудың, медициналық қызметтердің және балаларын мектепке тасымалдаудың құнын төлемеуі керек. Инклюзивті білім беру дәл осындай тәсілді білдіреді.

«Ерекше білім беру қажеттіліктері бар» санатындағы оқушылар негізінен бұқаралық мектептерге барады, онда олар үшін арнайы оқыту ұйымдастырылады. Дегенмен, арнайы сыныптар мен мектептер, сондай-ақ олардың әртүрлі комбинациясы бар. Инклюзивті білім беру және әлеуметтік интеграция саласындағы мемлекеттік стратегияны жүзеге асыру барысында Дания муниципалитеттері халық мектептерінде барлық оқушылардың жақсы үлгеріміне ықпал ететін осындай оқу ортасын қамтамасыз ету үшін жауап береді (10-кесте).

Білім алу құқығы	Білім алу - міндетті. Балалар халықтық (жалпы білім беретін), жеке немесе еркін мектептерде оқиды.
Инклюзивті білім алу құқығы	Контингенттің көп бөлігі қажет болған жағдайда арнайы оқыту ұйымдастырылуы мүмкін қарапайым мектептерде оқиды. Мектептер оқу процесін барлық оқушылардың әлеуметтік интеграцияланған ортада жақсы үлгерімін қамтамасыз ететіндей етіп ұйымдастыруы керек. Материалды ұсыну әдісі барлық студенттерге түсінікті болуы керек және олардың қажеттіліктері мен жеке ерекшеліктерін ескеруі керек. Көмекші білім "инклюзивті" ойлау тәсілін дамытуға бағытталған.

Баланы білім беру мекемесіне орналастыру	Барлық балалардың мектепте білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ету тиісті муниципалитеттің органдарының міндеті болып табылады.
Арнайы қолдау көрсету үшін негіздер	Егер көмекші білім беру ресурстары оқушының қажеттіліктеріне сәйкес келмесе, түзету педагогикасының әдістері қолданылады. Түзету педагогикасының әдістемесі бойынша оқытуды ұйымдастыру (қажет болған жағдайда) мектептің міндеті болып табылады. Оқыту әдістемелерін саралауды мектептер оқу-тәрбие процесін тиімді және оқушының әлеуетін, оның дайындығы мен қажеттіліктерін ескере отырып құру үшін жүргізеді.
Басқа сипаттамалары	Халықтық (жалпы білім беретін) мектептерде оқыту – тегін (жеке және еркін ата-аналар оқу құнының аз бөлігін төлейді) [163].

Норвегияда психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама [161]

Оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделген білім алу құқығы Білім туралы заңда бекітілген. Сондай-ақ, заңмен педагогикалық ұжымдарға әрбір жеке жағдайда талап етілуі мүмкін білім беру іс-шараларының сипатын анықтауға көмек көрсету қарастырылған. Оқу процесі әрдайым оқушылардың әр түрлі қажеттіліктерін ескере отырып құрылуы керек болғандықтан, «бейімделгіш оқыту» ұғымы нақты анықтамаға ие емес.

Білім туралы заңда бастауыш және орта мектеп жасындағы балалардың тұрғылықты жеріндегі мектептерде білім алуға маңызды құқығы бекітілген. Баланы басқа оқушылардың мүддесі үшін ауыстыру талап етілетін ерекше мән-жайлар болған кезде мұндай баланы тұрғылықты жерінен тыс мектепке ауыстыру туралы шешім қабылдануы мүмкін.

Мұндай шешім әрдайым мектеп осындай оқушымен жұмыс істеудің мүмкін нұсқаларының дәрменсіздігін растағаннан кейін қабылданады. Қажет болса, баланы тұрғылықты муниципалитеттен тыс мектепке ауыстыруға болады, бірақ егер бұл баланың үйден кетуіне әкеліп соқпаса және мектепке бару уақытын ұзартпаса, мүмкін болады.

Барынша ықпалдастырушы білім беру ортасын құруға ұмтылысқа қарамастан, заңнама мектептерде жекелеген оқушыларды алып тастау практикасының болмауының кепілі болып табылмайды. Егер бұқаралық мектеп оның қажеттіліктеріне сәйкес келе алмаса, оқушыны арнайы мектепке орналастыруға болады.

Осы себепті, елде оның әртүрлі аймақтарындағы білім беру қызметтері әртүрлі балаларға «басқаша» көрсетілетін жағдай туындауы мүмкін. Сұрақ туындайды: кейбір мектептер интеграцияланатын ортаны құрғысы келмегендіктен тиісті қолдау көрсете алмайтындығы мүмкін бе?

11-кесте. Норвегияда инклюзивті білім беруді нормативтік қамтамасыз ету

Білім алу құқығы	Балабақшалар мен білім беру мекемелеріне баруға жалпыға бірдей құқық.
Инклюзивті білім алу құқығы	Жақсы әлеуметтік интеграция үшін оқушылар қарапайым сабақтарға қатысады. Жеке пәндерді/тақырыптарды оқытуды жеке топтарда ұйымдастыруға болады; әдетте студенттерді қабілеттеріне қарай топтарға бөлу практикалық емес. Инклюзивті білім беру жүйесінің жұмысына мектептерге қаржылық және әлеуметтік қолдау көрсететін муниципалитеттер жетекшілік етеді.
Баланы білім	Тұрғылықты жері бойынша білім беру мекемесіне

<p>беру мекемесіне орналастыру</p>	<p>баруға жалпыға бірдей құқық. Баланы басқа оқушылардың мүддесі үшін ауыстыру талап етілетін ерекше мән-жайлар болған кезде мұндай баланы тұрғылықты жерінен тыс мектепке ауыстыру туралы шешім қабылдануы мүмкін. Мұндай шешім әрдайым онымен жұмыс істеудің барлық мүмкін нұсқаларын тексергеннен кейін қабылданады. Оқушылар басқа мектептерге ауыстырылмайды, егер мұндай ауысу олардың жатақханада тұруына немесе үйден мектепке баруға көп уақыт кетсе.</p>
<p>Арнайы қолдау көрсету үшін негіздер</p>	<p>Әдеттегі оқу процесі барысында үлгерімі қанағаттанарлықсыз болып табылатын барлық оқушылар арнайы қолдау мен арнайы педагогтардың көмегін алуға құқылы. Оқушыға арнайы қолдау көрсету үшін негіздерді растау алдында сараптама жүргізіледі. Соңғы шешімді муниципалитеттің немесе провинцияның жауапты органы қабылдайды. Мұндай сараптаманың объектісі баланың оқуға әлеуеті болып табылады. Оқушылар жеке оқу жоспарын алады.</p>

Нидерландыда психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама [149].

Нидерландыда интеграция бағытындағы дамуға екі саясат айтарлықтай әсер етті (ерекше қажеттіліктері бар білім беруді дамыту жөніндегі Еуропалық агенттік, 2005). Бірінші, Weer Samen Naar School (WSNS) бағдарламалық құжаты (Қайтадан бірге мектепке) 1990 жылы қабылданды. Осы WSNS

саясатына сәйкес барлық бастауыш мектептер мен мүмкіндігі шектеулі немесе ақыл-есі кем балаларға арналған арнайы мектептер аймақтық кластерлерге топтастырылған. Саясатты дамытудың жеке бағыты ерекше қажеттіліктердің басқа түрлері бар студенттерді оқыту үшін жасалды.

Әр түрлі арнайы мектептер төрт сараптамалық орталыққа қайта құрылды: көру қабілеті нашар оқушыларға, есту және қарым-қатынас қабілеті нашар оқушыларға, физикалық және ақыл-ой кемістігі бар оқушыларға және мінез-құлық және эмоционалды проблемалары бар оқушыларға арналған.

Екіншіден, 1996 жылы мектеп білімінің түріне қарамастан оқушыларды тарта отырып, арнайы қызметтерді қаржыландыруды байланыстыруға бағытталған қолдау саясаты қабылданды. Осы бэк-пак саясатына сәйкес оқушылар оның қажеттіліктеріне сәйкес мектепке қаржыландырылады. Оқушының ерекше қажеттіліктері туралы мәлімдемесі болған кезде, ата-аналар баласын қарапайым мектептерге немесе арнайы мектептерге беруді таңдайды.

Егер инклюзивті білім беру опциясы таңдалса, қолдау пакеті оқушының соңынан ереді. Рюкзактың өлшемі баланың ерекше қажеттіліктеріне сәйкес анықталады. Әдетте, ол саяхатшы арнайы білім беру мұғалімінен және аптасына шамамен үш сағаттық ассистент көмегінен тұрады.

Нидерландыда инклюзияны ынталандыру үшін арнайы білім беру құрылымындағы өзгерістер қысқа уақыт ішінде орын алды және нәтижесінде ата-аналар мен мұғалімдер үшін өте шатастыратын әртүрлі және қиылысатын жолдары бар арнайы қажеттіліктерді қамтамасыз етудің күрделі жүйесі пайда болды. Негізгі және арнайы білім беру мұғалімдерінің едәуір бөлігі, сондай-ақ кейбір ата-аналар, негізінен, интеграцияға ұмтылудан бас тартпаса да, әлі де болса, ЕБҚ бар студенттер жоғары сараланған жүйеде жақсырақ деп есептейді.

Ашық қоғам институтының есебі (2005) Нидерландыдағы мүмкіндігі шектеулі балалардың едәуір бөлігі әлі де арнайы мектептерде оқитынын көрсетті. Осымен қатар қарапайым мектептерде арнайы білім беру жүйесі дамып келеді. Зерттеушілер Нидерландыда инклюзивті білім беруді реформалау күш-жігері жақсы әлеуетті көрсеткенімен, реформалар әлі де толық жүзеге асырылған жоқ деген қорытындыға келді.

Финляндиядағы психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша нормативтік құқықтық құжаттама [161]

Финляндияда азаматтардың құқықтарының теңдігі, сондай-ақ жынысына, жасына, шығу тегіне, денсаулығының шектеулеріне, мүгедектігіне, жыныстық бағдарына және т.б. конституциялық түрде бекітілген. Балаларға деген көзқарас жеке тұлғаны құрметтеу позициясынан құрылуы керек; балалар өздерінің

өміріне тікелей әсер ететін шешім қабылдау процестеріне қатыса алуы керек (Всесторонний обзор отрасли - Финляндия, 2012).

Жынысына, шыққан аймағына және әлеуметтік-мәдени ортасына қарай тұрақты саралау тәжірибесін алып тастау керек (Финляндияның Ұлттық білім беру кеңесі, 2011 ж.). Алайда, мұндай көзқарастарға қарамастан, ұлдар мен қыздардың нәтижелік көрсеткіштері еліміздің әртүрлі аймақтарында білім берудің әртүрлі жүргізілетінін көрсетеді. Сонымен қатар, қызметтердің қажетті көлемін қамтамасыз ету мүмкіндігі нақты муниципалитетке байланысты.

Базалық білім беруді ұйымдастырудың негіздері Ұлттық оқу жоспарында бекітілген. Олардың негізінде қалалық мекемелердің әдіскерлері өздерінің білім беру бағдарламаларын жасайды. 2010 жылы «Білім туралы» заңға бірқатар түзетулер енгізілгеннен кейін Ұлттық оқу бағдарламасына енгізілген өзгерістер оқыту мен оқуды және сабаққа қатысуды дамыту мен тиімділігін ынталандыруға бағытталған (Всесторонний обзор отрасли - Финляндия, 2012).

Инклюзивті көзқарас базалық білім беруді ұйымдастырудың негізгі қағидасы болып саналады. Дегенмен, бірде-бір заңнамалық және жетекші құжатта «инклюзивті білім беруді» білім беру процесінің іргелі қағидаттарының қатарына жатқызуға болатын ережелер жоқ.

Бұл ретте заңнама тиісті қолдауды қамтамасыз етудің қажетті шарасы ретінде «бөлінген» форматта оқыту мүмкіндігін қарастырады. Негізгі білім беру бағдарламасын ойдағыдай меңгеру үшін оқу процесінде балаға жеке көзқарасты басшылыққа алу көзделген. Көмекші оқыту жүйесінен өткен өзгерістер қолдауды қажет ететін оқушылармен үздіксіз жұмыс істеуге, сондай-ақ ерте араласу арқылы оқу проблемаларының алдын алуға бағытталған.

Балаларды қолдау жүйесі үш қолдау түрін қамтамасыз ететін Интервенцияға жауап беру (ағылш. Response to Intervention, RTI) моделіне сәйкес жұмыс істейді: жалпы, күшейтілген және арнайы (соңғысына түзетуші араласу және оған қажетті құралдар кіреді). Жетілдірілген және арнайы қолдауды тиімді жүзеге асыру білім алушыны жан-жақты тексеруді, сондай-ақ онымен әртүрлі профильдегі сарапшылар тобының онымен жұмысты жоспарлаудың ауыр процесін қамтиды. Жеке оқу жоспарын құру баланың да, оның ата-анасының да қатысуын талап етеді.

Израильде психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша нормативтік-құқықтық құжаттама [149]

Израильде инклюзивті білім беру жоғары заңнамалық деңгейде бекітілген. Израильдің білім беру және медицина жүйесінің басты қағидаты-6 жасқа дейін бұқаралық мектепке бару үшін ерте балалық шақта ерекше қажеттіліктері бар балаға барынша көп көмек көрсету. Израильде инклюзивті білім берудің бірнеше нұсқалары бар. Сонымен, даму бұзылыстарының ауыр

емес түрлері бар бала кәдімгі балабақшаға барады, онда мамандардың бақылауымен қарқынды түзету көмегін алады.

Осыған байланысты «МА'AGAN» қарқынды ерте түзету бағдарламасы өзін жақсы жағынан көрсетті-бұл ұлттық тренингтік орталықтар, оларда жұмыс істейді:

1) тәрбиеші мен ата-аналарға баланың топ өміріне барынша тартылуына қол жеткізуге көмектесетін, баланың функционалдық қиындықтарын анықтайтын және оларды жеңуге ықпал ететін мамандардың мультидисциплинарлық командасы (психолог, Еңбек терапевті, сөйлеуді дамыту жөніндегі маман);

2) «Мабитим» – мінез-құлықты талдауға негізделген: балаларды табиғи ортада бақылау. Жүйелі мониторингке арналған құрал (журнал), деректерді жинау нысандары, жұмысты жоспарлау нысаны, кері байланыс және бағалау нысаны;

3) команда мүшелеріне арналған қадағалау және әдістемелік көмек. Мамандандырылған күтімді қажет ететін балалар түзету балабақшасына барады және бір-екі күн бойы кәдімгі балабақшаға келеді.

Ең алдымен, «From prevention to inclusion» («алдын-алудан инклюзияға») ерте диагностикалау бағдарламаларына мемлекет үлкен көңіл бөледі. Израильде туылған барлық балалар ай сайынғы Денсаулық скринингінен өтеді. Баланы бірнеше мамандардан тұратын арнайы комиссия тексереді: педиатр, психиатр немесе клиникалық психолог, сөйлеуді дамыту маманы.

Комиссия, әдетте, тұрғылықты жері бойынша ерте даму орталықтарында болады. Егер даму бұзылыстары диагнозы қойылған жағдайда, мысалы, денсаулығының ауыр жағдайы бар, дамуында көптеген бұзылулары бар, "ментальді және физикалық бұзылулары" бар балалар 4 айдан бастап балаларға арналған жеке хоспистерге жіберіледі.

Даму орталықтарында бала 3 жасқа дейінгі мамандардың көмегін алады. Содан кейін ол арнайы балабақшаға жіберілуі немесе инклюзивті бағдарлама бойынша жаппай балабақшаға баруы мүмкін. Бұл мәселе бойынша шешімді ата-аналар мамандармен бірге баланың жағдайын және оның ең жақсы бейімделу мүмкіндіктерін жан-жақты зерттеу негізінде қабылдайды.

Әрбір баланы ерекше мұқият тексеру бірінші сыныпқа түсер алдында жүргізіледі. Мектептен бір жыл бұрын барлық балалар балабақшаға баруы керек, онда 5 жастан бастап міндетті психологиялық диагноз қойылады, сондықтан әр балабақшада психологпен келісім бар.

Қарқынды түзетуден кейін жаппай мектепке баруға мүмкіндігі бар балалар үшін "Транзиттік бірінші сынып"бағдарламасы ұйымдастырылды. Бұл қарапайым мектептегі арнайы сынып, оның толтырылуы 12 адамға дейін. Балалар өз қарқынымен оқиды, психологтың, дефектологтың және сөйлеуді дамыту маманының көмегін алады. Бағдарлама аяқталғаннан кейін балалар 2-ші сыныпқа немесе 1-ші сыныпқа барады, кейбір балалар арнайы мектептерге барады. Даму динамикасы нақты бақыланады.

Әдетте, оқу орындарына жолдама алу үшін комиссиялар көктемде өткізіледі. Ал желтоқсан айында тәрбиешілерге сауалнама жүргізіліп, баланың диагностикасы жүргізіледі. Бұл оқыту сапасы мен басқа жерге көшу мүмкіндігін, сондай-ақ балаға ілесіп жүретін парапрофессионал немесе тьютор қажет пе екендігін анықтау үшін жасалады. Сонымен қатар, қыркүйек айында мектепте «Жеке жоспар» (Individual plan) жасау бойынша мамандар мен ата-аналарға консультациялар жүргізіледі. Жеке оқыту жоспарын жасау кезінде мынадай технологиялар қолданылады: оқу ортасы мен оқыту технологияларын түрлендіру және арнайы көмек көрсету.

Израильде мүмкіндігі шектеулі балалардың әдеттегі мектепте қалыпты бейімделуіне ерекше көңіл бөлінеді. Тәжірибе көрсеткендей, бала сау сыныптастарымен салыстырғанда өзін кем сезінбейді. Бұл мектептерде балалардың хабардарлығын арттыру бағдарламаларын өткізу арқылы мүмкін болды, мысалы, ата-аналар жыл басында сыныпқа келіп, балаларға баланың денсаулығы мен мінез-құлқының ерекшеліктерін түсіндіреді. Егер ата-аналар өздері сөйлеуге дайын болмаса, оны психолог немесе дефектолог, медбике немесе баланың жетекші терапевті жасайды.

Сынып мұғалімі сыныпта пікірталас тудырады. Орта және орта мектепте баланың өзі өзінің жағдайы туралы презентация жасайды, мысалы, «Мен туралы» немесе мектеп газетіне жазба жазады. Сыныптастар бұл қарапайым отбасы екенін түсінуі үшін бүкіл отбасымен мектепке бару жақсы дәстүр. Мұндай бағдарламалар баланың командаға кіруін едәуір жеңілдетеді және түсінуге және көмектесуге деген ықыласты тудырады. Мұғалім сонымен қатар әңгімеден көптеген пайдалы ақпарат ала алады және қазіргі жағдайды сыныптың біртұтастығы, әлеуметтік дағдыларды дамыту үшін қолдана алады.

Осылайша құрылған білім беру жүйесі балаға қазіргі қоғамдағы өмірге қажетті барлық білімді өзіне ыңғайлы режимде және форматта алуға мүмкіндік береді. Осылайша, Израильде: барлық балалар үйренуі керек. Тіпті терең ақыл-есі кем балалар да белгілі бір мектепке бекітіліп, үйде оқиды, өйткені олар қабілетті: дыбыстарды, талғамдарды, хош иістерді ажырата білу, көзді бекіту, үндеулерге жауап беру.

Ең ауыр оқушылардың саны аз – үйде және арнайы мекемелерде. Алайда Израильде оларды әлеуметтендіруге арналған жобалар бар: бірлескен спорттық іс-шаралар, мерекелер, концерттер, қарапайым мектеп оқушыларымен экскурсиялар, жазғы лагерьлер, өзара «сапарлар»: арнайы мекемелердегі балалар күнді жаппай мектепте өткізеді және керісінше.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың көпшілігі қарапайым мектептерде оқиды – мұндай заң 1998 жылдан бастап қолданылады. Жалпы Израильде инклюзия жасау тәжірибесі-30 жылдан астам, сондықтан мамандар инклюзияны енгізу тарихымен өз елінде бөлісті, инклюзивті білім беру жүйесі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қандай тәсілмен мейірімді бола бастайды.

Израильде бұл тұтасымен инклюзия туралы емес, белгілі бір баланың қажеттіліктері үшін оның бір түрін таңдау туралы. Мұның бәрі ерте

диагностика және араласу бағдарламаларынан басталады «From prevention to inclusion» («Алдын-алудан – инклюзияға»).

Сарапшылар баса назар аударылуы тиіс шоғырланған көмек ерте балалық және дошкoльникам дайындау үшін оларды бұқаралық мектеп. Айталық, церебральды сал ауруы табылып, туылғаннан бірнеше ай өткен соң нәрестемен жұмыс істей бастайды. Сондай-ақ, мысалы, Даун синдромы бар, көру немесе есту қабілеті бұзылған балаларға ерте көмектеседі. Тіпті туылғаннан бастап диагноз қою қиын диагноздар (мысалы, аутизм), 1-2 жасқа дейін «ұстап қалуға» тырысады. Мұндай балаларға түзету питомниктері, ал 3 жастан бастап балабақша ұсынылады.

Сондай-ақ Израильде 0-ден 21 жасқа дейінгі оқушыларға арналған инклюзивті орталықтар жұмыс істейді. Қосымша сабақтарға байланысты ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың бір бөлігі орта мектепті 17 жасында емес, 21 жасында бітіреді, бұл интеллект деңгейіне байланысты емес. Орталықтар жартылай коммерциялық, бірақ оларды ұстауға арналған қаражаттың 40% - ы мемлекеттік бюджеттен келеді. Мұнда мамандар мен арнайы дайындалған еріктілер жұмыс істейді. Кейбір орталықтарда барлығы жинақталған: ерте диагностика бойынша жоба, инклюзивті бөбекжай, балабақшалар, Мектеп, колледж, сондай-ақ тек мүгедектігі бар адамдар жұмыс істейтін мейрамхана, кафе, шаштараз, спортзал.

6 жастан кейін бала қалай үйрену керек деген сұрақ туындайды. Израильдік жаттықтырушылар бірнеше рет атап өтті: баланың қажеттіліктері мен мектеп ресурстарына бағытталған ақылға қонымды тәсіл маңызды, бұл біздің бәріне ең инновациялық және ыңғайлы нәрсені бергіміз келмейді. Кейде балаға көмекші, белгілі бір түзету сабақтары қажет емес, бірақ басқа сүйемелдеу жетіспейді.

Мектептерде арнайы сыныптар бар, аралас сабақтар бар: сабақтың жартысы сынып, қалғаны ассистентпен жеке сабақтар. Кәдімгі сыныпта оқитындар да бар, бірақ тьютордың сүйемелдеуімен. Күндіз қосымша демалу ұйымдастырылған немесе жүктемелер азайтылған студенттер бар, сондықтан олар үйге ертерек кетеді. Интеллектуалды кемістігі бар балалар бағдарламаны жеңіл формада өтуі мүмкін, ал кейбір тым күрделі пәндер (жаратылыстану ғылымдары, тригонометрия) қатыспайды.

Оқушыларға балама іс – шаралар ұсынылуы мүмкін (мысалы, сөйлей алмайтын балалар қарым – қатынастың басқа түрін үйретеді – PECS (суреттер мен символдармен алмасу), басқалары есту арқылы қабылдамай, диктантты басылып шығарған материалдан көшіріп жазады, дислексия кезінде олар диктантты гаджеттерге ауызша дауысын жазады, қолмен жазбайды). Әрине, әдеттегі бағдарлама бойынша оқитын балалар да бар, бірақ олар үшін қосымша жағдайлар жасалған (мысалы, егер олар мүгедектер арбасында жүретін болса).

Инклюзия түрі әрдайым ұжымдық түрде қабылданады: ата-аналармен, мұғалімдермен, психологтармен, реабилитологтармен.

Бұл іс жүзінде, мысалы, аутизмде қалай көрінеді? Мұндай балаларға арналған мектепте жеке сынып бар, онда екі мұғалім және 6-8 балаға 2-3

тәрбиеші бар. Сондай-ақ, тартылған мамандар жұмыс істейді: логопед, арт – терапевт (оның міндеті эмоционалды зияткерлікті дамыту), сенсорлық интеграция бойынша маман. Әр бала үшін күн сайын бір сабақ жеке өткізіледі, өйткені барлық ересектер бір баладан «бөліп» ала алады.

Ең озық мектептерде кабинетте жеке асхана, демалыс бөлмесі бар. Сондай-ақ бұл жерде артында сыныптастарын көрмей, бөлектенуге мүмкіндік беретін қабырғасы биік үстелдер және аутизмде тыныштық сезімін сыйлайтын салмақты кеудешелер бар.

Қосымша сабақтар бар: оқуды түсіну, «прайминг» – сыныпта қарастырылатын сабақты алдын-ала зерттеу немесе қолдануға болатын іс-әрекетті жаттықтыру, мәтіндердің визуалды «аудармасы» (фотосуреттер, бейнелер, суреттер, анықтамалық сигналдар).

Сондай-ақ, мектеп қабырғасынан тыс аптасына үш рет тегін оңалту қарастырылған: психотерапевтпен жұмыс, құм терапиясы, иппотерапия (жылқылар тартылған), канистерапия (иттер тартылған), Бломберг-терапия (ырғақты пайдалану), нейрокорекция, мишықты ынталандыру, биоакустикалық түзету.

Арнайы сынып оқушылары басқалардан оқшауланбаған: олар мектепке келген кезде бірден танысатын қарапайым сыныпқа «тіркелген». 1-ші сыныптан бастап олар мерекелерде, жиындарда, қуыршақ театрының сапарларында және т.б. 2 – ші сыныптан бастап информатика сабақтарында, экскурсияларда бірге. Әр оқушы айына төрт рет мектепте түнеп, бір рет демалыс күндерін өткізе алады (әрине, тьюторлармен, қызықты демалыс бағдарламасымен). Бұл ата-аналарды босатады және балалардың әлеуметтенуіне көмектеседі.

Интеграция жыл сайын артып келеді. Жоғары сынып оқушылары оқудың жартысын бірге өткізе алады. Олар үшін арнайы экскурсиялар ұйымдастырылады: кафеде, театрда, фитнес-орталықта өзін-өзі ұстауды үйрену, пәтерді жалға алуға тырысу, бос орынға әңгімелесуден өту.

Инклюзия - бұл барлық басқа оқушылардың ерекше дайындығы. 1-сыныптан бастап олар ерекше қажеттіліктері бар адамдар туралы, лайықты мінез-құлық туралы, қызықты қарым-қатынас мүмкіндігі туралы және басқалардан өзгеше балалар қандай талантты болуы мүмкін екендігі туралы мәтіндерді оқиды. Сондай-ақ, олар түрлі адамдармен сұхбаттасып үйренеді. Арнайы білім беруді қажет етпейтін балалар үшін бұл тәжірибе, былайша айтқанда, жұлдызшамен қарым-қатынас мәселесі.

Баланы белгілі бір сыныпқа енгізбес бұрын, соңғысы мұқият зерттеледі: Пән мәселелері, сынып құрылымы, социограмма (кім бейресми көшбасшылар, кім сырттан келгендер). Ерекше білім беру қажеттіліктері бар жаңа сыныптас келгенде, мамандар оған партадағы көршісін – сабырлы, сабырлы баланы таңдайды. Әрине, бұл балаларға көрсетілмейді және бәрі кездейсоқ отырады. Сондай-ақ, бұл сыныпта сыныптастарға көмектесуге және ынтымақтастыққа мүмкіндік беретін қосымша қызмет түрлері қарастырылған.

Сондай-ақ кері инклюзия деп аталатын түсінік бар: кәдімгі сыныптағы балалар бірнеше апта бойы белгілі бір сабақтарға немесе арнайы сабақтарға

жіберіледі. Бұл біллингтің алдын алу үшін, сондай-ақ бала қысқа уақыт ішінде көбірек назар аударуды қажет еткенде жасалады: егер ол аурудың, психологиялық проблемалар және т.б..

Израильдегі инклюзияның тиімділігі оқудағы оқу жетістіктерімен емес, мінез-құлқындағы өзгерістермен, мұғалімдермен және білім алушылармен қарым-қатынастармен, өмірлік құзыреттермен анықталады. Яғни, олар стандартты немесе сыныптастардың жетістігін емес, өсуді бастапқы жолақтан өлшейді. Сөйлемеген бала оқыған мәтінді қайталап айта алса, ол өзін мақтан тұтуы керек. Өкінішке орай, ұстаздарымыз кейде былай деп ойлайды: егер оқушы орта мектепте бастауыш сыныпта қайталап айтып берсе, бұл қандай күш-жігер мен жүріп өткен жолға қарамастан, бұл сәтсіздік, ұят.

Жұмыс барысында қолдау командалары, инклюзивті білім беруді қолдау орталықтары, қызметтердің ведомствоаралық өзара іс-қимылы, педагогтардың ресурстарын іздеу ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың отбасыларымен тиімді қарым-қатынас жасауға үйретеді: мысалы, байланыс журналын жүргізу, тренингтер мен тұрақты кездесулер жоспарлау.

Австралиядағы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама [149]

Инклюзивті білім беру практикасын қамтамасыз ету саласындағы неғұрлым жетілдірілген заңнамасы бар елдер арасында Австралияны бөліп көрсетуге болады. Бұл елде бала жалпы мектепте білім алған кезде инклюзивті білім беру үрдісі басым. Сондай-ақ, Австралия үкіметі инклюзивті білім беру және мүмкіндігі шектеулі балаларды қолдау саласындағы бағдарламаларды жүзеге асыруда жетекші рөл атқаратынын атап өткен жөн.

1988 жылдан бастап бірқатар авторлардың зерттеулері Австралияда бар білім беру қызметтері жүйесі қымбат және қымбат, бұл тиімді интеграцияға кедергілердің бірі болып табылады. Басқа автор инклюзивті бағдарламалар қымбат екенін мойындайды, бірақ мектептер бұл ресурстарды тиімді пайдалануға қол жеткізе алатындығын баса айтады.

Әр түрлі мүмкіндіктері мен ерекшеліктері бар балаларды мектептерде оқыту үшін қосымша қаржыландыру қажеттілігі әртүрлі зерттеулерде кеңінен талқыланады

Мұғалімдерді даярлау тақырыбы және олардың инклюзивті сыныптардағы балалардың әртүрлі қажеттіліктерін қамтамасыз ету қабілеті Австралиядағы инклюзивті білім беру мәселелерін зерттеудегі басты тақырыптардың бірі болып табылады. Сонымен, Graham L. және т. б. жүргізген зерттеуде Викториядан келген орта мектеп мұғалімдері әртүрлі мүмкіндіктері бар балаларға арналған оқу жоспарын өзгерту үшін қажетті дағдылардың белгілі бір жетіспеушілігін анықтап, осы салада арнайы дайындық жүргізудің шұғыл қажеттілігін атап өтті.

Австралиялық ғалымдар инклюзия тәжірибесін зерттей отырып, мұғалімдердің көпшілігі бастауыш сыныптан орта мектепке ауысқан кезде мұғалімдерге біріктірілген студенттерге оқу жоспарын өзгертуге көмектесу үшін арнайы немесе қосымша сабақтар мен мамандарға қолдау көрсету қажеттілігін атап өтті.

Мұғалімдерді даярлауда олардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға деген қарым-қатынасын қалыптастыруға көп көңіл бөлінуі тиіс. Бұл балаларға деген оң көзқарас инклюзивті бағдарламаларды сәтті жүзеге асырудың негізі болып табылады; алайда мұндай көзқарас мұғалімдерді оқыту және олардың ерекше балалармен өзара әрекеттесудің оң тәжірибесін алу арқылы қолдау табуы мүмкін және қажет.

Зерттеулер Батыс Австралия мұғалімдерінде анықталған теріс көзқарас баланың бұзылуының ауырлығына байланысты жоғарылайтындығын дәлелдейді. Мұндай теріс көзқарас мұндай балалармен өзара әрекеттесу тәжірибесінің пайда болуымен және мұғалімді одан әрі оқытумен азаяды.

Хорватияда психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама [143]

Хорватия Республикасының заңнамасы 20 жылдан астам ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың жалпы білім беретін мектептерге білім беру интеграциясы процесін дамытуға ықпал етеді. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі оқушыларды ғана емес, сондай-ақ әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды: әртүрлі сенсорлық, мобильді, коммуникативтік

қажеттіліктері бар балаларды, әртүрлі діни, этникалық, мәдени, нәсілдік және басқа да топтардың балаларын қосуды көздейді.

Хорват мамандарының пікірінше, инклюзияның өзіне тән ерекшелігі-мүмкіндігі шектеулі адамның ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жауапкершілік бүкіл қоғамға, атап айтқанда, жергілікті қауымдастыққа жүктелуі керек, өйткені жергілікті қауымдастық-бұл әр адам өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруы керек орта.сонымен қатар оның толық дамуына қол жеткізу. Бұл Хорватияда дамып келе жатқан инклюзивті білім беру тұжырымдамасының басты идеясы.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың білім алуына қатысты заңнамалық нормалар Хорватия Конституциясында (1990 ж.), Бастауыш білім беру туралы заңда (№ 59/91, 27/93, 7/96), Білім Министрлігінің Дамуында проблемалары бар балаларды міндетті педагогикалық тексеру жөніндегі нұсқаулығында (Білім және мәдениет Министрлігінің № 2/93 журналы), Дамуында проблемалары бар оқушыларды бастауыш білім беру туралы қаулыда (№ 23/91), бастауыш мектепке қабылдау туралы қаулыда (№ 13/91), орта білім 19/92, 26/93, 27/93 және 50/95), (№ 86/92), дамуында үлкен қиындықтары бар оқушыларды оқытуға арналған оқу жоспары мен бағдарламалары (білім және спорт министрлігінің № 4/96 журналы), Білім және спорт министрлігінің бастауыш және орта мектепте Дамуында проблемалары бар оқушыларға емтихандарды тексеру және өткізу жөніндегі нұсқаулықтары (Білім және спорт министрлігінің № 4/96 журналы).

Мектепке дейінгі тәрбие 6 айдан 6-7 жасқа дейін жүзеге асырылады. Мүмкіндігі шектеулі балалар балабақшаға түсу үшін басымдыққа ие. Хорватияда интеграцияның бірнеше моделі бар, мүмкіндігі шектеулі балалар жаппай балабақшаға немесе арнайы топқа бара алады, ал кейбір сабақтар жалпы топта өткізіледі. Жаппай Балабақшада оқыту әдеттегі бағдарлама бойынша немесе қосымша оңалту бағдарламасы бар бейімделген немесе арнайы бағдарлама бойынша жүргізіледі. Мемлекет қосымша білім беру қызметтерін төлейді(сома баланың бақшада болу уақытына байланысты). Күніне 4, 6, 10 сағатқа арналған оқу бағдарламалары бар. Ата-аналар, әдетте, төрт сағаттық бағдарламаны таңдайды, өйткені бұл жағдайда мүгедек бала қосымша зейнетақы алады, бірақ егер бала балабақшаға күніне 4 сағаттан артық барса, онда отбасы бұл қаржылық қолдаудан айырылады.

Бала бастауыш мектепке қабылданар алдында дәрігерден, психологтан, арнайы білім беру және жалпы білім беру мектептерінің мұғалімдерінен тұратын комиссия оның психикалық дамуына бағалау жүргізеді. Бағалау негізінде балаға оның мүмкіндіктеріне сәйкес (жалпы білім беретін, бейімделген немесе арнайы) бағдарлама бойынша оқыту ұсынылады немесе мектеп әзірлеген бағдарлама бойынша сынақ оқу процесінде тереңдетілген педагогикалық тексеру тағайындалады. Зерттеу бағдарламасы баланың оқу бағдарламасын меңгеру мүмкіндіктерін анықтауды, оқу жұмысын ұйымдастырудың әдістері мен құралдарын таңдауды, балаға қажетті сүйемелдеуді, мұғалімнің ата-аналармен ынтымақтастық нысанын және

бақылау кезеңінің ұзақтығын қамтиды. Заңға сәйкес тексеру ұзақтығының ең ұзақ мерзімі 3 айды құрайды, одан кейін оқыту бағдарламасының түрі айқындалады.

Оқушының дамуындағы бұзылулардың күрделілігіне байланысты мектеп білім беру интеграциясының әртүрлі модельдерін ұсынады: толық немесе ішінара (бастауыш мектепте дамуында қиындықтары бар балаларды оқыту туралы ереже, 1991). Нормативтік құжаттарда міндетті білім беруде толық интеграция моделіне басымдық берілуі тиіс екендігі айтылған.

Толық интеграция моделінде мүмкіндігі шектеулі оқушылар әдеттегі сыныпқа кіреді. Қалыпты сыныпқа дамуында ауытқулары бар үш оқушыға дейін қосуға рұқсат етіледі, бұл ретте сыныптағы оқушылардың жалпы саны 25 адамнан аспайды.

Мүмкіндігі шектеулі оқушылар аталған интеграция моделінде жалпы немесе бейімделген бағдарлама бойынша білім алады. Бейімделген бағдарлама білім алушының даму ерекшеліктері мен шектеулерін ескере отырып, жалпы жоспар мен бағдарламалар негізінде жасалады. Ол оқу материалының аз көлемін және төменгі күрделілігін қамтиды, сонымен қатар оқытудың тиісті бейімделген әдістерін, құралдары мен әдістерін қолдануды қамтиды. Мүмкіндігі шектеулі оқушыларға арналған Жеке оқу жоспарын мұғалім арнайы білім беру мұғалімімен бірлесіп әзірлейді.

Дефектолог мамандардың қосымша көмегі толық білім беру интеграциясын қолдауға мүмкіндік береді, ол жеке тәсіл немесе арнайы білім беру жұмысы арқылы, сондай-ақ оқушыны оңалту бойынша арнайы сабақтар (арнайы түзету-дамыту сабақтары) процесінде жүзеге асырылады.

Егер бала жалпы бағдарламаны меңгермесе, онда оған негізгі пәндер бойынша оқыту арнайы сыныпта бейімделген бағдарламалар бойынша, ал сурет салу, музыка, дене шынықтыру бойынша қарапайым сыныптағы жалпы бағдарламалар бойынша жүзеге асырылатын ішінара интеграция моделі ұсынылуы мүмкін.

Дамуында айқын ауытқулары бар Студенттер үшін толық және ішінара қосу ұсынылады. Соңғысы инклюзивті білім берудің әртүрлі модельдеріне сәйкес жүзеге асырылуы мүмкін. Ішінара қосудың мүмкін модельдерінің бірі жаппай мектепте оқуды қамтиды, онда балалар оқу пәндерінің бір бөлігін кәдімгі сыныпта, ал екінші бөлігін арнайы сыныпта оқиды.

Тағы бір модель бұқаралық мектеп жағдайында арнайы сыныпта оқуды қамтиды, ал сабақтан тыс уақыттағы іс-шаралар қарапайым сынып оқушыларымен ұйымдастырылады (мұндай сыныптар 6-10 оқушыдан тұруы мүмкін). Үшінші модель бұқаралық мектепте оқытуға негізделген, онда бүкіл оқу процесі 5-10 оқушыдан тұратын арнайы топтарда (сыныптарда) өткізіледі.

Оқушыларға мүмкіндік пайда болған кезде оқытудың бір моделінен екіншісіне еркін өту мүмкіндігі беріледі. Ақыл-есі кем оқушылар, аутизмі бар, күрделі кемістігі бар балалар мектепте 21 жасқа дейін оқи алады. Бұл балаларға қатысты қатаң оқу жоспарлары, стандартталған оқу бағдарламалары бар

сыныптар жоқ. Олар үшін балалардың жеке мүмкіндіктерін ескеретін бейімделген бағдарламалар жасалады.

Заңға сәйкес оқушыларды мектепке тасымалдау және білім алушының жағдайына байланысты қосалқы персоналды бөлу қамтамасыз етіледі. Мүмкіндігі шектеулі оқушыларға білім алушының дамуындағы ауытқулардың салдарын төмендету үшін жеке немесе топтық қосымша білім беру жұмысын және/немесе оңалтуды қамтитын арнайы көмек ұсынылады.

Осылайша, заңнама мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың білім беру процесін ұйымдастырудың әртүрлі мүмкіндіктері мен формаларын ұсынады, бұл әр оқушыға өзінің қабілеттеріне сәйкес ашық әлеуметтік ортада білім беру мен өмірге дайындықтың ең қолайлы және сәтті дамуын ынталандыратын моделін табуға мүмкіндік береді.

Хорватияда орта білім беру міндетті емес, бұл білім беру қажеттіліктері бар студенттерге де қатысты. Конституцияға сәйкес (1990) орта білім, жоғары білім сияқты, барлық оқушылардың қабілеттеріне сәйкес тең дәрежеде қол жетімді. Оқушылар орта білім беру туралы Заң негізінде жыл сайын білім және спорт министрлігі анықтайтын орта мектептің бірінші сыныбына үміткерлерді іріктеу критерийлеріне сәйкес орта білім беру мекемелеріне қабылданады. Сондай-ақ, бұл заңда ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды орта мектептерге тікелей қабылдау мүмкіндігі көрсетілген (яғни, түсу емтихандарынсыз, тек ата-аналардың өтініші бойынша). Тікелей қабылдау өңірлік білім беру департаментінің (оқушы мектепке түскен кезде), әлеуметтік қызметтердің шешімдеріне, оқытуға нұсқама беретін басқа да құжаттарға сәйкес іске асырылады.

Хорватиядағы білім беру жүйесінің ерекшелігі - Винко Бек (көру қабілеті бұзылған адамдар үшін), Голяк (тірек-қимыл аппараты бұзылған адамдар үшін), СУВАГ (есту қабілеті нашар адамдар үшін) сияқты мамандандырылған орталықтардың болуы. Бұл орталықтардың мамандары үлкен зерттеу жұмыстарын жүргізеді, сонымен қатар жалпы мектеп мұғалімдеріне кеңес береді, балалармен арнайы сабақтар өткізеді. Дамуында елеулі ауытқулары бар балалар аталған орталықтарда білім алады.

Сонымен бірге, мүмкіндігі шектеулі жандарды жалпы білім беру процесіне қосудың барлық мәселелері шешілген жоқ. Хорватияда арнайы білім беру ұйымдарының әлеуеті пайдаланылатынын, бұл ұйымдар ресурстық орталықтар мәртебесін алғанын және мүмкіндігі шектеулі интеграцияланған балаларды қолдау, кадрлар даярлау, инклюзивті білім беруді оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді құру бойынша үлкен жұмыс жүргізетінін атап өткен жөн [149].

Беларуссиядағы психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша нормативтік құқықтық құжаттама [149]

Беларусь Республикасындағы интеграция процестерінің дамуына білім берудің жаңа құндылықтарын адам мен қоғамның дамуына жағдай жасайтын

әлеуметтік жүйе ретінде тану әсер етті. Арнайы білім беру мекемелері психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуді ғана емес, оларды неғұрлым толық әлеуметтендіруді және қоғамға интеграциялауды қамтамасыз етуге арналған. Интеграция елдегі арнайы білім беруді дамытудағы жетекші бағытқа айналуда.

Беларусь Республикасының «Бала құқықтары туралы» Заңында қабылданған іс-әрекеттің негізгі бағыттары көрсетілген: мемлекет мүгедек балаларға, ақыл-ойы немесе физикалық дамуы бұзылған балаларға тегін мамандандырылған медициналық, дефектологиялық және психологиялық көмек, ата-аналардың оқу орнын таңдау мүмкіндігі, негізгі және кәсіптік білім, олардың мүмкіндіктеріне сәйкес жұмысқа орналасу, әлеуметтік оңалту, толыққанды өмір сүруге, олардың жарамдылығын қамтамасыз ететін, қоғам өміріне белсенді қатысуға ықпал ететін жағдайларда кепілдік береді.

1995 жылы «Психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларды интеграцияланған оқыту туралы Уақытша ереженің» қабылдануымен біртұтас білім беру кеңістігін құрудың, олардың оқшаулануын жеңудің және қарапайым балалармен бірлескен оқытуды ұйымдастырудың алғышарттары жасалды. Бұл мәселені сәтті шешу үшін барлық бастауыш сынып мұғалімдері екінші дефектологиялық білім алуы керек еді.

Беларусь Республикасында мектеп жасындағы балаларды интеграцияланған оқытудың үш нысаны (моделі) анықталып, мемлекеттік қолдау тапты.

1) жалпы білім беретін мектеп жанындағы арнайы сыныптар. Оларда психофизикалық дамуында әртүрлі ауытқулары бар балалар оқытылады. Оқытуды ұйымдастырудың бұл формасы арнайы мектепке (мектеп-интернатқа) қарағанда сыныптан тыс жұмыстарды кеңірек интеграциялық негізде жүргізуге мүмкіндік береді.

2) интеграцияланған оқыту сыныптары. Сыныпта біртекті сипаттағы дамуы бұзылған балалар оқи алады. Арнайы сыныптар мен интеграцияланған оқыту сыныптарын құру үшін мектепте қолайлы режимді қамтамасыз етуге және түзету-дамыту оқу процесін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін білікті мамандар, қажетті жағдайлар мен жабдықтар қажет.

3) Арнайы ұйымдастырылған оқыту нысаны ретінде түзету-педагогикалық кеңес беру. Бұл форма шағын мектептерде оқитын психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларға және мектептен артта қалған және тұрақты функционалды өзгерістерге әкелетін ұзақ аурудан кейін уақытша көмек қажет студенттерге арналған. Түзету-педагогикалық көмектің мазмұны мен көлемі оқушының жеке қажеттіліктеріне байланысты анықталады. Көмек қысқа уақыт болған кезде жүйелі, тұрақты немесе эпизодтық болуы мүмкін. Дефектолог мұғалім, әдетте, оқушымен баланың қабілеттерін дамытуға және оның ауытқуларын түзетуге бағытталған жеке бағдарлама бойынша сабақтар өткізеді. Компенсаторлық қабілеттердің дамуы-психофизикалық даму ерекшеліктері бар баланың қазіргі қоғамдағы өмірге сәтті бейімделуінің міндетті шарты.

Беларусь мамандарының байқауларына сәйкес білім беру интеграциясының сәттілігі оқу процесінің әлеуметтік бағытын дұрыс ұйымдастыруға, баланың психофизикалық бұзылуының ауырлығы мен сипатын ескеруге байланысты.

Қазіргі жағдайда Беларуссияда білім беру интеграциясының сәттілігі және арнайы мектептердің қатар өмір сүру қажеттілігі танылады. Арнайы білім беру жүйесінің икемділігі даму ерекшеліктері бар балалардың әртүрлі ерекшеліктері мен қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, арнайы және жалпы білім беруді байланыстыратын, барабар білім беру қызметтерін қамтамасыз ететін, Даму бұзушылықтарын түзетуді және түлектердің қоғамға табысты кірігуін қамтамасыз ететін интеграцияланған жүйе шегінде оқытуды әлеуметтендіруді күшейту көзделеді [149].

Молдовада психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама [149]

Соңғы жылдары Молдова Республикасының Білім беру жүйесінде инклюзивті білім беру модельдерін ілгерілету мақсатында көптеген қадамдар жасалды. Инклюзия саласындағы табысты тәжірибеге, негізінен, азаматтық қоғам тарапынан көрсетілетін қолдаудың және кейбір педагог кадрлардың, волонтерлер мен ата-аналардың ынта-жігерінің арқасында қол жеткізілді.

Осыған байланысты Молдова Республикасы Үкіметінің Молдова Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған бағдарламасын бекітуі ұлттық және жергілікті деңгейде білім беру инклюзиясын дамытуды қамтамасыз ету үшін мемлекеттік билік органының жауапкершілігін алуды білдіреді.

Осы бағдарламаға сәйкес инклюзивтік білім беру кооперацияға, әріптестікке, әлеуметтік білім беруге және тұлғааралық қатынастар құндылықтарына назар аударатын жаңа бағытты көздейді. Білім беру Ұйымының мақсаттары, міндеттері мен нысандары, түрлі себептер бойынша білім беру бағдарламасына енгізу және оны іске асыру процесінен шеттетілген балалардың, жастар мен ересектердің құқықтарын сақтауға қатысты ұлттық саясаттың ережелері қайта қаралды.

Инклюзивті білім беру балалар сипаттамаларының алуан түрлілігіне және тиісті білім беру қажеттіліктеріне жауап беру және жалпы білім беру жүйесі шеңберіндегі интеграция негізінде балалар мен жастарға сапалы білім беру үшін білім беру жүйесін үздіксіз өзгерту мен бейімдеуді көздейді.

Инклюзивті білім беруді енгізудің нормативтік базасы Keystone Moldova әзірлеген ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың білім беру инклюзиясы әдіснамасына сәйкес әзірленді.

Keystone Moldova әдістемесі инклюзивті білім беруді енгізудің келесі кезеңдерін ұсынады:

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды сәйкестендіру;
- көп бейінді мектепішілік комиссиялар құру және отбасылық білім беру ортасын бағалау, бастапқы бағалау және кешенді бағалау, ЖОЖ әзірлеу;
- инклюзия процесінде балалар мен отбасыларға қолдау көрсету;
- әр мектептің педагог кадрларын, қосалқы педагогтарды, көп бейінді комиссия мүшелері мен орталықтардың үйлестірушілерін оқыту арқылы Инклюзивті органы дамыту; ата-аналардың, сыныптастар мен қоғам мүшелерінің назарын аудару;
- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың білім беру инклюзиясын мониторингтеу және бағалау.

Әдістеме ережелеріне сәйкес жалпы білім беретін инклюзивті мекеменің типтік ережесі мен жұмыс істеу стандарттары әзірленді.

Мектепке білім беру инклюзиясын енгізу кезінде көп бейінді мектепішілік комиссия ерекше рөл атқарады, ол Ережеге сәйкес білім беру қажеттіліктері ерекше балалардың білім алуына қол жеткізуді қамтамасыз ететін, білім беру, мониторинг және бағалау бойынша дараланған жоспарларды ақпараттандыру, құжаттау, консультация беру, жобалау және әзірлеу бойынша мамандандырылған қызметтерді көрсететін іс-қимылдың институционалдық ортасы болып табылады.

Инклюзивті білім беру мекемесінде сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға білім беру және әлеуметтік инклюзияны қолдау бойынша қызметтер көрсететін білім беру қызметтері (көмекші педагог, психолог, педагог және т.б.) жұмыс істейді.

Ережеге сәйкес ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға білім беру процесі көмекші мұғалімнің қолдауымен жүзеге асырылады. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылар көп бейінді мектепшілік комиссия бекіткен және бекіткен қысқартылған бағдарлама бойынша оқи алады.

Жалпы білім беретін инклюзивті мекеменің жұмыс істеу стандарттары инклюзивті білім беруді енгізу бойынша нормативтік базаны құрудағы тағы бір маңызды құжат болып табылады. Стандарттар Молдова Республикасының жалпы білім беретін инклюзивті мекемелері үшін міндетті нормалар болып табылады, оларды қолдану инклюзивті білім беру процесі сапасының ең төменгі міндетті деңгейін қамтамасыз етуге кепілдік береді.

Стандарттарда жалпы білім беретін инклюзивті мекеменің жұмысын анықтайтын жеті көрсеткіш бар: инклюзия; тиімділік; денсаулық, қауіпсіздік және қорғаныс; қаржы; адами ресурстар; физикалық ресурстар; мектеп пен қауымдастық арасындағы қатынас.

Әрбір стандарт жалпы білім беретін инклюзивті мекеменің белгілі бір сипаттамаларына қол жеткізуге бағытталған нақты сапалық көрсеткіштерге сәйкес келеді.

Стандарттар мектеп мекемесіне инклюзивті білім беруді дамыту жолын көрсететін жан-жақты ресурс болып табылады. Сонымен бірге, жақында әзірленген баланың жеке басын ескеретін мектеп тұрғысынан жалпы бастауыш және орта білім беру мекемелері үшін сапа стандарттары белгілі бір салалар мен белгілер бойынша практикада жүзеге асырылатын білім беру инклюзиясы индикаторын қамтитынын атап өткіміз келеді.

Стандарттардың рөлі:

- функционалдылықты қамтамасыз ету мақсатында жалпы құқықтық базаны құру;
- жалпы білім беретін инклюзивті мекеме;
- өзін-өзі бағалау процесінде жалпы білім беретін инклюзивті мекемелерді өз нәтижелерін тәуелсіз анықтауға және осы нәтижелерді жақсарту қажет салаларды анықтауға бағдарлау;
- дербес бағалау туралы институционалдық есептер жасау үшін базаны ұсыну;
- оларды сыртқы бағалау үшін негіз ретінде пайдалану [149].

Украинадағы психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша нормативтік құқықтық құжаттама [149]

Украинада психофизикалық бұзылулары бар балалардың интеграциясына ықпал ету жөніндегі іс-шаралар Украина Президентінің «Мүгедектерді кәсіптік оңалту және жұмыспен қамтудың ұлттық бағдарламасы туралы» Жарлығымен қарастырылған.

Украинаның Білім министрлігі арнайы білім берудің мемлекеттік стандартын, "»Украинадағы алдағы жылдар мен перспективаларға арналған

психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларға арнайы білім беру» және «физикалық немесе ақыл-ой мүмкіндіктері шектеулі балаларды оңалту» тұжырымдамаларын бекітті, бастауыш арнайы білім беру стандарты бойынша жұмыс аяқталды.

Осы мәселелерді шешудегі экономикалық саясат мекемедегі арнайы оқытуды қаржыландыруды қамтамасыз етуге емес, бір оқушының инклюзиясы жағдайында оқытуға байланысты шығындарға бағытталған; сонымен бірге ата-аналар білім беру қызметтерінің нысанын, деңгейі мен ауқымын таңдайды.

Мектептерде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқыту курстардың мазмұны, оқу жүктемесінің шамасы айқындалған арнайы оқу жоспарлары бойынша жүзеге асырылады. Оқу жоспарларының инвариантты бөлігінде білім беру және түзету блоктары бөлінген, вариативті бөлімде студенттерді олардың танымдық қажеттіліктерін ескере отырып даярлауды жүзеге асыратын мекеме қызметінің ерекшелігі көрсетілген. Дамуында ауытқулары бар балалар үшін сабақтар, жеке және кіші топтық түзету сабақтары, таңдау сабақтары өткізіледі. Мектептерде дамуында ауытқулары бар балаларға психологиялық-медициналық-педагогикалық көмек көрсету үшін барлық жағдайлар жасалады.

Интеграцияланған және инклюзивті білім беруді жүзеге асыру аясында «Украинаның арнайы білім беру туралы» заң жобасы дайындалды. Мектепке дейінгі және мектеп білім беру мекемелерінде интеграцияланған (психологиялық-медициналық-педагогикалық көмек көрсете отырып, дамуында ауытқулары бар балаларға арналған арнайы сыныптар), сондай-ақ психофизикалық бұзылулары бар балаларды инклюзивті оқыту (психофизикалық бұзылулары бар балаларды бір сыныпта дефектологиялық білімі мен түзету технологияларын меңгерген мұғалім және көмекші-ассистент оқыту) жүзеге асырылады. Инклюзивті оқыту сыныптарында болашақта оқушылар санын азайту көзделіп отыр.

Украинада 2009 жылы қоғамда мүгедектік проблемасына деген көзқарасты түбегейлі өзгертуге арналған «Украинадағы ерекше қажеттіліктері бар балаларға инклюзивті білім беру» атты қарапайым балалар мен ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды бірлесіп оқытудың алғашқы жобасы басталды. 2010 жылы инклюзивті білім беруді дамыту Тұжырымдамасы бекітілді.

Соңғы жылдары елде қалыпты дамып келе жатқан балалар мен физикалық шектеулері бар балаларды бірлесіп оқыту моделі қалыптасуда, бірақ бұл процесті реттейтін заңнамалық база жеткіліксіз, бұл инклюзивті білім беруді дамытуды тежейтін негізгі кедергілердің бірі болып табылады [149].

Ресейдегі психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша нормативтік құқықтық құжаттама [149]

Қазіргі уақытта Ресейде білім беру саласындағы әлеуметтік саясат сапалы өзгерістер мен қайта құрулардан өтуде, бұл ерекше қажеттіліктері бар балалар мен мүгедек балаларды инклюзивті оқытудың қалыптасуы мен дамуының күрделі және даулы процесіне сөзсіз әсер етеді.

Бір жағынан, өзгеріп жатқан идеологиялық және әлеуметтік-мәдени жағдайлар заңдардың қабылдануын және әлеуметтік азшылықтардың кемсітушілік пен құқықтарының бұзылуына қарсы тұратын прецеденттердің

пайда болуын ынталандырады, ал инклюзивті білім бұған айқын мысал бола алады.

Екінші жағынан, қолайсыз экономикалық жағдайлар, қазіргі Ресей қоғамының күрделі стратификациялық құрылымы әлеуметтік азшылық топтарына, оның ішінде мүгедек балаларға қатысты шектеулер мен теңсіздік көріністерін күшейтеді.

Көптеген зерттеушілер Ресейде ұзақ уақыт бойы «стихиялық» тәжірибе бар екенін немесе оны кейде "мәжбүрлі" интеграция деп те атайды. Оның пайда болу себептері, әдетте, түзету мекемесінің болмауы немесе оның баланың тұрғылықты жерінен аумақтық қашықтығы, дұрыс диагноз қойылмаған немесе мүлдем жоқ, ата – аналардың баланы арнайы мектепте оқытқысы келмеуі және жалпы білім беретін мектептердің елдегі демографиялық дағдарыс жағдайында кез-келген оқушының ағымына қызығушылығы. Біріншіден, бұл сенсорлық кемістігі бар немесе психикалық дамуы тежелген студенттерге қатысты [149].

Академик Н.Н. Малофеевтің пікірінше, «"... тиімді интеграцияланған оқытуды ұйымдастыру үшін, әрине, педагогикалық кадрларды арнайы даярлау қажет». Оның мақсаты-бұқаралық мектептер мен балабақшалардың педагогтарын арнайы психология және түзету педагогикасының негіздеріне оқыту, стандартты емес балаға жеке көзқарас мүмкіндігін қамтамасыз ететін арнайы оқыту технологияларын дамыту. Мұндай дайындық өзара байланысты міндеттер жиынтығын қамтиды, олардың арасында бірнеше негізгі міндеттерді бөлуге болады.

Ең алдымен, бұқаралық балабақшалар мен мектептердің мұғалімдері ерекше баланың пайда болуына барабар көзқарасты оятуы керек: осындай баланы оқытуға деген жанашырлықты, қызығушылықты және тілекті қалыптастыру.

Екіншіден, «ерекше» балаларды оқытудың әлеуетті мүмкіндіктерін ашу қажет. Мұндай балалар кәсіби ұйымдастырылған қолдау жағдайында көптеген құрдастарының даму деңгейіне жете алатындығын және бір жағынан олардан озып кететінін көрсетіңіз және дәлелдеңіз.

Үшіншіден, мұғалімнің интеграцияланатын баланы, ең алдымен бала ретінде қабылдауы оның психикалық дамуының, танымдық белсенділігінің, жеке басының әлсіз және күшті жақтарын нақты түсінумен біріктірілуі керек.

Төртіншіден, ата-аналармен және жақын адамдармен қарым-қатынас орнатуға, ынтымақтастық пен серіктестікке үйрету керек.

Сонымен, мұғалімдерді мектепке дейінгі және мектептегі интеграцияланған білім беру жүйесіндегі баланы түзетудің нақты әдістері мен әдістерімен таныстыру, оларға арнайы білім беру жүйесі туралы түсінік беру қажет [149].

Бұл міндеттер жаппай балабақшалар мен мектептердің мұғалімдерін жалпы типтегі оқу орындарына біріктірілген есту қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істеуге дайындаудың арнайы құрылған бағдарламасында жүзеге асырылуда.

Қазіргі уақытта Ресейде Ресей білім академиясының түзету педагогикасы институтының жетекші мамандары әзірлеген мүгедектігі бар балаларға арналған арнайы федералды мемлекеттік білім беру стандарты бекітілді.

Стандарт тұжырымдамасы білім берудің деңгейлері мен нұсқаларын саралауды көздейді және арнайы (түзету) мектепте де, интеграция немесе инклюзия жағдайында да жаппай мектепте оқитын әртүрлі денсаулық ауытқулары бар балалар үшін арнайы стандарттардың негізі болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнайы федералды мемлекеттік білім беру стандарты қолданыстағы әлеуметтік әділетсіздікті жеңуге бағытталған. Стандарттың орталық идеясы-білім беру мүмкіндіктерінің теңдігі білім беру процесін жүзеге асыруға және белгілі бір нәтижелерге қол жеткізуге қолайлы жағдай жасау үшін мүгедектер топтары арасындағы нақты айырмашылықтарды ескеруді қамтиды деген ереже. Басты мақсат және интегралды нәтиже-білім беру арқылы тұлғаның әлеуметтік-мәдени дамуы.

Стандарт жалпы білім беру стандартының ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады.

Ресейлік зерттеушілердің пікірінше, жаңа құбылыс-бұл аймақтық бастамалар, онда интеграциялық білім беру кеңістігін құру туралы шешімді жергілікті білім басқармасы, мысалы, Самара, Ростов облыстары қабылдайды. Сонымен, Самара облысының Білім министрлігі интеграцияланған білім беру туралы арнайы ереже жасады, онда ерте араласу орталықтары арқылы дамуында ауытқулары бар балаларға ерте көмек көрсетуді ұйымдастыру жетекші рөл атқарады, сонымен қатар мектептің интеграциялық білім беру кеңістігін ұйымдастырудың арнайы стандарттарын жасады.

Сондай-ақ, зерттеушілердің айтуынша, инклюзивті білім беру тек макро деңгейде ғана емес, сонымен қатар жергілікті қауымдастықтар, мектеп ұжымдары деңгейінде, мүгедек балалар кіретін мұғалімдер мен балалар сынып қоғамдастығының өзара әрекеттесу стратегияларын өзгерту арқылы, сондай-ақ жалпы және арнайы білім беру мұғалімдерінің өзара әрекеттесу жүйесін құру арқылы өзгерістерді қажет етеді. Инклюзивті білім беру жағдайында мүгедек білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандырудың қажетті шарты Жеке оқу жоспары мен қызметтердің үздіксіз болуы болып табылады. Бұған көлік, сөйлеу терапиясы, аудиология, оккупациялық терапия, эскорт мұғалімдері мен көмекшілері, мектептің әлеуметтік қызметкері, ата-аналарға кеңес беру және оқыту кіреді.

Жағдайды талдау нәтижесінде ресейлік зерттеушілер ең прогрессивті заңнаманы әзірлеу және қабылдау және инклюзивті білім беруді қаржылық қолдау жалпы және арнайы білім беретін мұғалімдердің кәсіби өзін-өзі анықтау деңгейінде интеграция құндылықтарын қабылдамай мүмкін емес екенін атап өтті [149].

1996 жылдың 1 қыркүйегінен бастап РФ білім министрлігінің алқасы педагогтарды ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеуге дайындау мақсатында педагогикалық университеттердің оқу жоспарларына «арнайы (түзету) педагогикасының негіздері» және «мүмкіндігі шектеулі балалар

психологиясының ерекшеліктері» курстарын енгізу туралы шешім қабылдады. Педагогтердің қосымша кәсіптік білім беру мекемелеріне бұл курстарды жалпы білім беретін мектептер мұғалімдерінің біліктілігін арттыру жоспарларына енгізу ұсынылды.

90-шы жылдардан бастап Ресейде ЕБҚ бар балаларға арналған жаңа білім беру жүйесі құрылды [165].

Білім берудегі жаңа саясат Мемлекеттік және аймақтық нормативтік құжаттарда көрініс тапты.

Бүгінгі таңда Ресей Федерациясының аумағында инклюзивті білім беруді енгізу Ресей Федерациясының Конституциясына, «Білім туралы» федералды заңға, «Ресей Федерациясындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» федералды заңға сәйкес жүзеге асырылады, сонымен қатар мүгедектердің құқықтары туралы Конвенциямен және адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау туралы Еуропалық конвенцияның №1 хаттамасымен реттеледі [166].

Ресей Федерациясында Ресей Конституциясына сәйкес, 43-бапта: «Әркімнің білім алуға құқығы бар» деп көрсетілген. Білім алу құқығы құқықтық, әлеуметтік, мүлкітік немесе басқа мәртебесіне қарамастан әр адамға тиесілі. Білім алу құқығы ажыратылмайды және тіпті шектеулерге де жатпайды (Ресей Федерациясы Конституциясының 56-бабының 3-бөлігі).

Ресей Федерациясының «Ресей Федерациясындағы білім туралы» №273-ФЗ 2012 жылғы Федералдық Заңында (бұдан әрі – «Білім туралы» Заң) әрбір адамның білім алу құқығын іске асыру мақсатында Ресей Федерациясының мемлекеттік органдары мүмкіндігі шектеулі адамдардың сапалы білім алуына қажетті жағдайлар жасайды.

Ресейдің білім беру заңнамасында «Инклюзивті білім беру» ұғымы алғаш рет 2012 жылы енгізілді. Бұл арнайы білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерінің алуан түрлілігін ескере отырып, барлық студенттер үшін білімге тең қол жетімділікті қамтамасыз ету ретінде түсіндіріледі.

«Білім туралы» заңда (2-баптың 16-тармағы) «денсаулық мүмкіндіктері шектеулі білім алушы» термині бекітіледі. Термин мүгедек деп танылған адамдарға да, мүгедек болып табылмайтын адамдарға да қолданылады.

Сондай-ақ, заңда жеке мақалада (79) ЕБҚ бар балаларды оқыту және тәрбиелеу шарттары анықталған. Статистикалық мәліметтер бойынша, қазіргі уақытта ЕБҚ бар балалардың жартысынан көбі әртүрлі себептермен бұқаралық мектептерде оқиды, сондықтан бұл процесті заңнамалық деңгейде реттеу қажеттілігі бұрыннан бар. «Білім туралы» Заңның белгіленген бабына сәйкес, қазіргі уақытта ЕБҚ бар балалар бұқаралық мектептерде, сонымен қатар жаппай мектептерде құрылған арнайы сыныптарда да, жаппай сыныптарда да оқуға мүмкіндік алады. ЕБҚ бар балалар негізгі бейімделген білім беру бағдарламалары (БББ) бойынша оқиды немесе олар үшін әртүрлі деңгейлерде дамуы бұзылған балалардың білім беру процесін кешенді сүйемелдеуді көздейтін БББ жасалады.

БББ оқушылардың даму ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру ұйымы федералды мемлекеттік білім беру стандарттары (ФГОС) негізінде жасалады. 2016 жылдың 1 қыркүйегінен бастап ЕБҚ бар адамдар үшін екі жаңа федералды білім беру стандарты күшіне енді.

Сонымен қатар, ЕБҚ бар оқушыларға арнайы оқулықтар мен оқу құралдары, басқа оқу әдебиеттері тегін беріледі.

Қолданыстағы «Білім туралы» Заңда «арнайы білім беру» ұғымы жоқ және ол «мүгедек балалар мен ЕБҚ бар балаларға білім беру» ұғымымен алмастырылады.

Білім беру процесінде ЕБҚ бар балаларға арналған көмекші

Бейімделген жалпы білім беру бағдарламасы бойынша білім беру қызметін ұйымдастыру кезінде бір штат бірлігі есебінен оқушылардың ерекшеліктерін ескере отырып, емдеу-қалпына келтіру жұмыстары, Білім беру қызметін және түзету сабақтарын ұйымдастыру үшін жағдайлар жасалады:

- ЕБҚ бар 6-12 оқушыға арналған дефектолог-мұғалімдер (сурдопедагог, тифлопедагог) ;

- ЕБҚ бар 6-12 оқушыға арналған логопед-мұғалім;

- ЕБҚ бар 20 оқушыға арналған педагог-психолог;

- ЕБҚ бар 1-6 оқушыға тьютор, ассистент (көмекші).

Тьютор - бұл балалардың түзету-дамыту және білім беру іс-әрекетінің түрлі формаларын сүйемелдеуді қамтамасыз ететін педагог. Бұл профильдегі мамандарға кәсіби және жеке дайындық тұрғысынан ерекше талаптар қойылады, атап айтқанда:

- инклюзивті білім берудің мәнін түсіну;

- оқушының даму психологиясы мен тұлғалық даму әдістерін білу;

- білім беру процесінің барлық субъектілері арасында өзара әрекеттесуді таба білу (оқушылармен жеке және топта,

білім беру), осы адамдарды тәрбиелеу ерекшелігі бойынша ағарту және консультация беру.

Тьютордың "Білім және педагогика" бағыты бойынша жоғары кәсіптік білімі немесе "түзету педагогикасы" бағыты бойынша қайта даярлауды ескере отырып, орта кәсіптік білімі, педагогикалық жұмыс өтілі кемінде 2 жыл болуы тиіс.

Инклюзивті саладағы тьюторлық Институт түбегейлі жаңалық болып табылады және жақында ғана әзірленуде. Тьюторлық қызмет Ұлыбритания, Франция, АҚШ сияқты елдерде белсенді дамуда. Егер біз физикалық мүгедектікті қарастыратын болсақ, онда Ресейде мұғалімнің "проблемалық" баласына қарсы тұрудың салыстырмалы түрде жақсы механизмі бар. Психикалық мүгедектік туралы айтатын болсақ, заңнамада бірқатар олқылықтар бар, өйткені бұл спектрдің ауытқуы саласындағы тьюторлық институт тұтастай Ресейде нашар дамыған.

Көмекшіні алу тетігі заңнамада нақты реттелмеген, бұл іс жүзінде осы қызметті пайдаланғысы келетін адамдар үшін кедергілер тудырады. "Білім

туралы" Заңға сәйкес, мектеп әкімшілігі көмекке мұқтаж оқушыларға тьютор ұсынуға міндетті.

Тәжірибеде білім алушылар үшін тьюторды ұсынудың келесі рәсімі қалыптасты. Бірінші кезеңде ата-аналар (заңды өкілдер) тиісті комиссиядан өту үшін (аудандық немесе қалалық) психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссияға (ПМПК) жүгінуі қажет. Бұл процедура мүгедек мәртебесі бар балалар үшін де, мүгедектігі жоқ ЕБҚ бар балалар үшін де міндетті болып табылады. Егер ПМПК қорытындысында мүгедек балаға тьюторлық сүйемелдеу туралы ұсыным берілсе, онда ата-аналардың (заңды өкілдердің) өтініші бойынша бұл ережені жеке жоспарға енгізуге болады, ол үшін білім беру ұйымына балаға тьюторды ұсыну өтінішімен жазбаша өтініш беру қажет.

ЕБҚ бар балаларға арналған оқу процесін ұйымдастыру мәселелерін реттейтін нормативтік актілерде «ассистент (көмекші)» ұғымы кездеседі. Ассистентке арнаулы білімінің болуы немесе өзге де біліктілік талаптары бойынша талаптар қойылмайды. Нормативтік актілерде көрсетілген тұжырымдарға сүйене отырып, ассистент (көмекші) білім беру процесінде, атап айтқанда тірек-қимыл аппараты, есту, көру және т. б. бұзылған балалар үшін қажетті техникалық көмек көрсетеді. Іс жүзінде көбінесе ата-аналардың өздері көмекші болады, олар білім беру процесінде балаларына техникалық көмек көрсетеді. Алайда, тікелей білім беру ұйымы тиісті ассистентті (көмекшіні) ұсынуға міндетті.

ЕБҚ бар балаларды уақтылы анықтау, оларды кешенді тексеруден өткізу, оларға психологиялық-медициналық-педагогикалық көмек көрсету бойынша ұсыныстар дайындау және оларды одан әрі оқыту мен тәрбиелеу нысандарын анықтау мәселелерін шешуде психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссиялар жетекші рөл атқарады.

Мамандардың пікірінше, инклюзивті білім беру мамандардың пәнаралық өзара іс-қимылын ұйымдастырусыз түбегейлі мүмкін емес. Өзара іс-қимыл мүгедек баланы дамытудың бірыңғай стратегиясын әзірлеуге және іске асыруға және оның отбасына қолдау көрсетуді ұйымдастыруға бағытталған кәсіби ынтымақтастық ретінде анықталады.

Пәнаралық сүйемелдеудің негізгі аспектілері және оларды тиімді шешу шарттары:

1) балабақшадан мектепке дейінгі бірыңғай инклюзивті білім беру траекториясын құру.

2) білім беру мекемесінің инклюзивті кеңістікті қалыптастыруға жүйелі түрде "батуы".

3) инклюзивті білім беру процесінің мазмұны.

Тұрақты білім беру мекемелерінде – мектепке дейінгі мекемелерде және мектептерде инклюзивті процесті қолдау инклюзивті практиканы жүзеге асыратын мекемелердің пәнаралық өзара әрекеттесуінің көп деңгейлі жүйесі болып табылады. Бұл жүйенің жүйе құраушы элементі инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі аумақтық ресурстық орталық болып табылады, ол әдетте

округте (қалада, өңірде) бар психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік (ППМС) орталықтардың базасында құрылады.

Психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссия (консилиум) аумақтық ресурстық орталық шеңберінде пәнаралық өзара іс-қимылдың негізгі құралына айналады..

Интеграцияланған білім беруді дамыту ЕБҚ бар балаларға білім беру жүйесін жетілдірудің маңызды және перспективалы бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. ЕБҚ бар балаларды жалпы типтегі білім беру мекемелерінде оқытуды ұйымдастыру, әдетте, баланың және оның ата-анасының тұрғылықты жерінде орналасқан, балаларды интернаттық мекемеге ұзақ уақыт орналастырудан аулақ болуға, олардың өмір сүруіне және отбасында тәрбиеленуіне жағдай жасауға, олардың қалыпты дамып келе жатқан балалармен үнемі қарым-қатынасын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. осылайша олардың әлеуметтік бейімделуі мен қоғамға кірігуі мәселелерін тиімді шешуге ықпал етеді.

Ресейлік тәжірибе көрсеткендей, инклюзивті оқыту идеясын "ерекше балалардың" ата-аналары мен ата-аналары қолдайды; қоғамның қалған бөлігі (педагогикалық қоғамдастық, қалыпты дамып келе жатқан балалардың ата-аналары) бұл процесті өте мұқият қарастырады. Сонымен қатар, интеграцияланған оқыту тұжырымдамасын жүзеге асыру бастапқыда ұйымдастырушылық тұрғыдан шешу қиын болатын бірқатар қарама-қайшылықтар мен проблемаларды қамтиды. Бұл жалпы және арнайы білім беруді қаржыландыру көздеріне ғана емес, сонымен қатар мамандарды даярлау, қайта даярлау және оларды жұмысқа орналастыруға; жаппай оқыту жағдайында "ерекше" балалар мен жасөспірімдерге білім беру цензін белгілеуге, оқу процесін әдістемелік қамтамасыз етудің академиялық құрамдас бөлігі; жалпы білім беретін мектеп ішінде саралауды енгізудің орындылығы және т.б.

Жапонияда психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама [167, 168].

Жапония инклюзивті білім берудің үздігі болып саналады. Қысқа уақыт ішінде бұл ел мүгедектерді кемсітуден бастап, оларға қажетті жағдайлар жасауға және оларды қоғамға енгізуге көшті. 1970 жылдардан бастап Жапонияда мүгедектердің білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал ететін нормативтік-құқықтық өріс дами бастады. Физикалық ауытқулары бар адамдарға қатысты ұлттық стандарттар мен мемлекеттік саясатты бекітетін негізгі заңдар 1990 жылы қабылданды. Сонымен бірге, мүмкіндігі шектеулі

адамдардың проблемаларын зерттеу жөніндегі ұлттық қауымдастық құрылды, ол елде инклюзивті білім беруді енгізуді үйлестіреді.

Жапонияда ерекше балаларды қоғамға тарту балабақшадан басталып, мектептің жоғарғы сатысына дейін жалғасады. Ерте жастан бастап балаларға мүгедектерге адамгершілікпен қарауды үйретеді, көмекке мұқтаж адамдарға қамқорлық жасау дағдыларын дамытады. Бұл мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде балаларды бірлесіп тәрбиелеу, бірлескен ойындар арқылы жүзеге асырылады. Ерекше балалардың ата-аналары баланың қай мектепке дейінгі (оқу) мекемеде оқитынын таңдауға құқылы. Бұл мамандандырылған мекемелер де, қарапайым мекемелер де болуы мүмкін. Көбінесе ата-аналар балаларының құрдастарының арасында қалыпты жағдайда өскенін жөн көреді. Сонымен қатар, Жапонияда барлық инфрақұрылым мүмкіндігі шектеулі адамдар қозғалыс пен қарым-қатынаста айқын қиындықтарға тап болмайтындай етіп салынған.

Мектепке дейінгі білім мен әлеуметтену дағдыларын алғаннан кейін ерекше балалар білім беру процесінің келесі сатысына өтіп, бастауыш мектепке түседі. Осылайша, балалардың ерекше қажеттіліктері жалпы білім беретін мектептерде жүзеге асырылады. Дамуында салыстырмалы түрде аз бұзылуларға ие балалар қарапайым сыныптарда оқиды, көбінесе аз толады.

Жапон мектебіндегі инклюзивті білім берудің маңызды ерекшелігі-ресурстар деп аталатын бөлмелерді ұйымдастыру. Бұл қарапайым мектептерде оқитын мүгедек балалар мамандардан кеңес ала алатын кеңістік. Мұндай бағдарлама аутизм диагнозы, есту, сөйлеу және көру қабілетінің әртүрлі бұзылыстары, эмоционалдық бұзылулары бар балаларға арналған. Шағын кіші топтарда оқытудан және ресурстар бөлмелерінің іс-әрекетінен басқа, кейбір балаларға жеке көмек көрсете алатын тьюторлар (тәлімгерлер) қарастырылған. Балалар үшін анамнезді, психологиялық және әлеуметтік тестілеу нәтижелерін ескеретін жеке оқу жоспарлары әзірленеді.

Инклюзиямен қатар, Жапонияда дамуында ауытқулары бар балаларға арналған арнайы мектептер бар, олар міндетті білім берудің барлық кезеңдерін қамтиды. Инклюзивті білім беруді табысты енгізу үшін жапон мектептерінің мұғалімдері арнайы дайындықтан өтеді. Арнайы балалармен жұмыс істеу қосымша қарым-қатынас дағдыларын, психологияны, медициналық көмекті қажет етеді. Мұғалімдер жұмысының нәтижесі балаларды болашақта қарапайым және ерекше балалар бір-бірін түсініп, бірге жұмыс істеп, бір қоғамда толыққанды өмір сүре алатындай етіп тәрбиелеу болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту айтарлықтай қаржылық шығындарды талап етеді, әдетте, мұндай балаларға қалыпты жағдай жасау құнын 10 есеге дейін арттырады. Шығыстарды қаржыландырудың негізгі бөлігін мемлекет жүзеге асырады. Оқу аяқталғаннан кейін мүгедектердің нақты жұмысқа орналасу мүмкіндіктері бар. Осы санатқа жұмыс орындарын ұсынатын компаниялар үшін жеңілдіктер бар.

Елдегі мүгедектерге деген көзқарасты жеке тармақ ретінде атап өткен жөн. Бұл жерде қобалжу, ерекшеліктерге назар аудару әдеттегі емес, өйткені

мүгедектігі бар адамдар қоғамның толыққанды мүшелері болып табылады. Қоғамдық орындарда балалардың экскурсияда мүмкіндігі шектеулі сыныптастарына кедергісіз және дұрыс көмектесетінін көруге болады. Балалардың бастамасы бойынша мұндай баланың отбасымен бірлескен демалыс жиі ұйымдастырылады. Жалпы, Жапонияда қоршаған орта шынымен адамның қажеттіліктеріне бейімделеді. Мысалы, тротуардың ортасын соқыр адамдар үшін нұсқаулық ретінде қызмет ететін арнайы гофрленген плиткамиен төсеуге болады. Көптеген жерлерде Брайль шрифті бар тақтайшалар бар. Сондай-ақ, әртүрлі санаттағы мүгедектерді жаңа ғимараттарды кедергісіз жүріп-тұру мүмкіндігін анықтау үшін тестілеуге тарту тәжірибесі бар.

2009 жылғы 8 желтоқсанда Жапонияда мүмкіндігі шектеулі адамдарды оқыту жүйесін реформалау бойынша Штаб құрылды. Оны премьер-министр Юкио Хатояма басқарды. Штаб өз кезегінде жұмыс органы-мүмкіндігі шектеулі адамдардың білім беру жүйесін реформалауды ілгерілету жөніндегі кеңесті құрды. Оның міндетіне осы саладағы практикалық міндеттерді шешу кірді. Кеңес жұмысына тек ресми тұлғалар ғана емес, сонымен қатар әртүрлі пікірталастар мен практикалық іс-шараларға қатысқан мамандар да белсенді қатысқаны үлкен маңызға ие болды. Олар сондай-ақ жағдайды түбегейлі жақсарту мақсатында ұсыныстар дайындады.

Соған қарамастан, соңғы уақытқа дейін Жапонияда инклюзивті білім беру мәселелері бойынша пікірталастар негізінен мүгедек балаларды бастауыш және орта жалпы білім беретін мектептерге қабылдау мәселелерін талқылауға дейін азайды, басқаша айтқанда, «жергілікті» сипатпен шектелді. Қазір жағдай өзгерді-дамуында ауытқулары бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің мазмұны туралы мәселе басты назарда болды.

Жапонияда инклюзивті білім берудің мақсаты-Жапония Конституциясына және "білім туралы" негізгі заңға сәйкес мүмкіндігі шектеулі балалардың жан-жақты дамуына, олардың қабілеттері мен жеке басына жағдай жасау. Тек осы жағдайда науқас бала болашақта жұмыс орнын алуға және нақты жеке бақытқа сене алады. Сондықтан, мүгедектердің проблемаларын зерттеу жөніндегі ұлттық қауымдастық 2010 жылдың наурыз айында өзінің «мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беруді реформалау бойынша ұсыныстарын» жариялады..

Бұл құжатта инклюзивті білім беру және тәрбиелеу жүйесі бар бүкіл мектептерді, тіпті тұрғын аудандарды құру нұсқаларына қатысты түбегейлі көзқарастар көрсетілген. Қазіргі уақытта мектептерде оқу және оны бітіргеннен кейін мемлекет тарапынан қамқорлық жасау құқығын дені сау балалар ғана емес, ауыр сырқаты бар балалар да пайдаланады. Бұл өмірге жаңа талаптар әкелді: мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуды «мамандандыру» туралы барлық талап-тілектер айтылды. 90-шы жылдардың екінші жартысынан бастап «мамандандырылған қолдаушы оқытумен» (МҚО) сыныптар мен мектептерде оқығысы келетіндердің саны күрт өсті.

Екінші жағынан, ауыр аурулары бар балалар қысқа мерзімді, бірақ айқын, көрінетін жетістікке жетуге итермеледі. Нәтижесі-қарапайым оқу орындарында

да, МҚО жүйесінде де балалардың құқықтарына қысым жасау. Ұлттық қауымдастық дайындаған «ұсыныстар», атап айтқанда, Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар мен қарапайым мектеп оқушыларының құқықтарын деңгейлеп қана қоймай, оларға қамқорлық пен мамандандырылған қолдау көрсету құқығына кепілдік беру қажеттілігі туралы тармақты қамтиды. Жапония жағдайында бұл мамандандырылған мектептер мен сыныптар түлектеріне «қоғам өміріне толыққанды қатысу» кепілдігін білдіреді. Сонымен қатар, бастапқы нүкте – «адамның тәуелсіздігі және қоғамның істеріне, тіпті кейбір психикалық ауытқулары бар адамдарға толық, тиімді қатысуды» қамтамасыз ету.

Жапонияда инклюзивті білім беруді дамытудағы барлық жағымды және жағымсыз сәттерге қарамастан, мұнда мүгедектерді қоғамдық өмірге тарту мәселесі формальдылық емес, мүгедектерге және, ең алдымен, мүмкіндігі шектеулі балаларға қамқорлық жасау – бұл мемлекеттің ғана емес, қоғамның әр мүшесінің де міндеті деп айтуға болады. Мәселелерді шешуге көмектесетін түрлі қауымдастықтар құрылуда, соның ішінде көру, есту қабілеті бұзылған адамдарға инклюзивті білім беру саласында, нақты жеке көмек көрсететін еріктілер топтары бар.

Жапония Білім Министрлігі атынан білім беру қызметтерінің және оқыту сапасының қолданыстағы заңнамалық актілерге сәйкестігін бақылау және бағалау, мұғалімдердің біліктілігін үздіксіз арттыруды жүргізу және ұйымдастыру бойынша мақсатты түрде жұмыс жүргізіліп жатқанын, сондай-ақ білім беру процесін ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеуге және өткізілетін практикаға бағытталған зерттеулердің нәтижелері туралы халықты жедел хабардар ету арқылы қоғамда «ерекше» балаларға деген оң көзқарасты жүйелі түрде қалыптастыруға ерекше назар аударылатынын ерекше атап өткен жөн [167].

Елде инклюзивті білім беру жүйесі және арнайы білім беру жүйесі жұмыс істейді, ол 1948 жылы мектептегі білім туралы Заң қабылданғаннан кейін құрыла бастады. Осы сәттен бастап арнайы мектеп оқушыларының саны тұрақты түрде өсті, бірақ мемлекет 20 жылдан кейін мәселенің нақты ауқымын түсінді. Қысқа мерзім ішінде Жапония дамуында ауытқулары бар балаларға мемлекеттік көмек пен әлеуметтік қорғаудың жоғары деңгейін қамтамасыз ете отырып, ұлттық арнайы білім беру жүйесін (АБЖ) құра алды.

1971 жылы Жапонияның Білім министрлігі арнайы білім беру жүйесінің нақты міндеттерін шешу үшін Ұлттық арнайы білім беру институтын (NISE) құрды. Бүгінгі күні барлық балалар бұзушылықтың ауырлығына қарамастан мектепте білім алады.

Арнайы білім беру жүйесі үш түрлі оқу орындарын қамтиды:

- көру қабілеті бұзылған балаларға арналған арнайы білім беру мекемелері;
- есту қабілеті бұзылған балаларға арналған арнайы білім беру мекемелері;
- зияткерлік және қимыл-қозғалыс бұзылыстары, сондай-ақ созылмалы аурулары бар балаларға арналған арнайы білім беру мекемелері (оқытудың барлық үш түрі іске асырылатын мектептер).

Заңнамаға сәйкес, бала жалпы білім беру ұйымдарындағы арнайы мектепке немесе арнайы сыныпқа бара алады. Сондай-ақ, ол жаппай мектепке бара алады, ресурстық бөлмелер арқылы мамандандырылған қолдау ала алады, егер баланың дамуында бір ғана және ауыр бұзушылық болмаса. Дамуы бұзылған (3 жастан 6 жасқа дейінгі) мектеп жасына дейінгі балалар үшін психологиялық-педагогикалық көмек тек арнайы балабақшада көрсетілуі мүмкін.

Жаппай мектепте оқитын, ауырлығы орташа дамуы бұзылған балалар үшін ресурстық бөлмелерде арнайы білім беру нысаны қарастырылған. Кәдімгі сыныптарда қолдау жүйесі интеллектуалды бұзылулары, аутизмі және басқа да Даму қиындықтары бар балаларға көрсетіледі. Қажет болған жағдайда кез-келген оқушы ресурстық бөлмеде мұғаліммен топтық немесе жеке сабақтарға аптасына бірнеше сағат қатыса алады.

Мамандар балаға бар бұзушылық бейіні бойынша көмек көрсетеді. Дәл осы қолдау түрі сөйлеу қабілеті бұзылған, эмоционалды дамуындағы ауытқулары бар, көру қабілеті нашар, есту қабілеті нашар, моториканың бұзылуынан зардап шегетін, сондай-ақ созылмалы ауруы бар балаларға ұсынылады. Статистикаға сәйкес, сөйлеу және эмоционалды бұзылыстары бар оқушылар ресурстық бөлмелерде басқаларға қарағанда жиі көмек алады. Көру қабілеті бұзылған оқушылар мамандарға сирек жүгінеді, одан да аз-созылмалы аурулары бар немесе тірек-қимыл аппараты бұзылған балалар.

Ауырлығы орташа бұзылған оқушылар жалпы білім беретін мектептердің арнайы сыныптарында оқиды. Мұнда оларға жеке қажеттіліктерге сәйкес қажетті арнайы қолдау көрсетіледі.

Дәрекі интеллектуалды немесе бірнеше бұзылулары бар бала әлі де үйренуі керек.

Бұзушылықтың сипатына және оның ауырлығына байланысты мұндай балаға арналған оқу орны тиісті түрдегі арнайы мектепте ұйымдастырылады. Ерекше жағдайларда оқытуды келген педагог үйде жүзеге асырады. Ұзақ уақыт стационарлық емдеудегі балалар үшін госпитальдарда арнайы мектептер жұмыс істейді.

Мемлекет арнайы сыныптар мен мектептерді жабуға асықпайды, керісінше, арнайы білім беру мүмкіндіктерін кеңейтеді. Мысалы, егер бастапқыда балалардың басым көпшілігі үшін арнайы оқыту 14-15 жаста аяқталса, 2004 жылы толық емес орта мектепті бітірген білім алушылардың 96 пайызы жоғары арнайы сыныптарда білімін жалғастырды. Бұл қадамдарда ресурстық бөлмелер жоқ.

Арнайы және жалпы білім беретін мектепте даму кемістігі бар балаларға арналған сыныптың орташа толымдылығы үш оқушыдан аспайды. Жалпы мектепте 40-қа жуық адам сабақ алады.

Арнайы білім беру жүйесі жүйесінде жұмыс істеу үшін педагогке стандартты сертификат және арнайы білім беру мекемелеріне арналған сертификаттардың үш түрінің бірі: көру, есту қабілеті бұзылған балаларға

немесе зияткерлік және қимыл-қозғалыс қабілеті бұзылған, сондай-ақ созылмалы аурулары бар балаларға арналған.

Елде мұғалімдерді даярлау мен қайта даярлаудың екі деңгейлі бағдарламасы бар (аймақтық және федералды).

Бірінші (өңірлік) деңгейде мұғалімдер 10 жыл практикалық жұмыстан кейін жергілікті Арнайы білім беру орталықтарында біліктілігін арттырады. Жетілдіру бағдарламалары мұғалімнің нақты деңгейіне сәйкес келеді – бастаушыдан жоғарыға дейін.

Екінші деңгей ел Үкіметі қолдайтын бағдарламалармен қамтамасыз етіледі. Бұл-мемлекеттің арнайы білім беру жүйесінің алдына қойған жаңа міндеттерін шешуге педагогтарды даярлауға бағытталған біліктілікті арттыру курстары немесе NISE бейіндік курстары. Онда педагогтарды арнайы оқытудың жаңа эксперименттік дәлелденген әдістемелері мен технологияларымен таныстырады.

Жапонияның Білім министрлігі арнайы білім беру жүйесінің тиімділігін қатаң бақылайды. Бұл ведомствоның білім беру траекториясы бойынша ерекше білім беру қажеттіліктері бар (Жапонияда «арнайы қажеттіліктері бар» деген ұғым қабылданды) оқушыларды ілгерілетудің табыстылығы туралы көптеген мониторингтер, шолулар мен зерттеулер арқылы нақты ақпараты бар екенін білдіреді.

Зағиптарға, саңырауларға, ақыл-есі кем балаларға, дене кемістігі бар балаларға және созылмалы аурулары бар балаларға арналған арнайы мектептер ұлттық стандарттар бойынша жұмыс істейді. Олар мұғалімнің ата-аналармен және тәрбиешілермен бірлесіп жасайтын жеке жоспарларын әзірлеуді қамтиды. Жоспар құру үшін баланың медициналық тарихы туралы ақпарат жиналады және өңделеді, психологиялық бағалау және тестілеу жүргізіледі. Сондай-ақ, отбасылық жағдай туралы ақпарат жиналады, ата-аналардың тілектері ескеріледі. Өңделген мәліметтер негізінде баланы оқытудың жеке траекториясы құрылады. Жеке жоспар нақты жағдайды барабар бағалауға және оқытудың ең қолайлы әдістерін ұсынуға мүмкіндік береді.

Оқытудың оқушының жеке қажеттіліктеріне сәйкестігін бақылауды Білім беруді басқарудың аймақтық органдары жүзеге асырады: ведомстволық бағынысты сараптамалық қызметтер арқылы олар арнайы оқытуды қамтамасыз ететін барлық мектептерге консультативтік көмек көрсетеді [168].

Исландияда психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама

Голландиялық әріптесінен айырмашылығы, исландиялық білім беру жүйесі біртекті жүйенің мысалы болып табылады (Eurydice, 2006b, 2008), физикалық немесе ақыл-ой қабілеттеріне, әлеуметтік эмоционалды жағдайына немесе тілдік дамуына қарамастан барлық балалар үшін тең мүмкіндіктер мен тиісті білімге баса назар аударады. Жалпы білім беретін мектеп барлық балаларды сәтті оқытуға ұмтылуы керек. 1974 жылғы міндетті мектеп туралы

заң болашақ даму үшін тон берді. Заң он жылдық міндетті мектеп білімін тағайындады және білім беру саласындағы тең мүмкіндіктерге ерекше назар аударды. 1980-90 жылдары қарапайым мектептерде арнайы білім тез өсті, атап айтқанда 1974 жылғы Бастауыш мектеп туралы Заңның арқасында.

Маңызды өзгеріс 1996 жылы муниципалитеттер мемлекеттен міндетті мектептерді басқаруды қабылдаған кезде болды. Бұл өзгеріс міндетті мектептерге идеология мен педагогикаға қатысты әртүрлі бағыттар бойынша дамуға көбірек еркіндік берді және мектептердің біртектілігін төмендетуге әкелді.

Осы ғасырдың басында кейбір арнайы мектептер жабылды, бірақ содан бері кейбір қарапайым мектептерде арнайы бөлімдер құрылды. 2008 жылы мектептегі білім берудің барлық деңгейлері үшін білім туралы жаңа заң қабылданды. Бастауыш мектеп туралы заңда «инклюзивті мектеп» сөзі алғаш рет исландиялық міндетті мектепті сипаттау үшін қолданылады (17-бап).

Соңғы бірнеше жыл ішінде даму 18 жүйесіндегі саясаттың өзгеруін ескере отырып, интеграция бағытында жүрді деп айтуға болады. Алайда, мұғалімдердің қазіргі тәртіпке қанағаттанбайтындығы туралы дәлелдер бар және олардың көпшілігі Исландия бастауыш мектептеріндегі оқушылардың алуан түрлілігімен жұмыс істеу мүмкіндіктерінің шегіне жетті деп санайды [149].

ҚХР-дағы психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік құқықтық құжаттама [169]

Қытай 1994 жылы Испанияда өткен «ерекше қажеттіліктері бар адамдарды оқыту жөніндегі дүниежүзілік конференцияда» қабылданған Саламанка декларациясының идеясын ресми деңгейде қолдап, осы әдістемелерді зерделеуге және енгізуге кірісті. Қазіргі уақытта ҚХР-да инклюзивті білім беру орталықтары құрылды, конференциялар мен семинарлар өткізілуде, осы мәселе бойынша жарияланымдар пайда болуда.

Алайда, бұл оқиғалардың алдында ҚХР – да еуропалық тәсілге ұқсас көп жылдық тәжірибе-*suì ban jīudu*-ны бірлесіп оқыту тәжірибесі болды, оны сөзбе-сөз "бір топта болу" деп аударуға болады. Аспан асты елінде бұл жол батыс

елдеріне қарағанда кешірек басталды. XX ғ. 80-ші жылдары Қытайда қарапайым балалар мен мүмкіндігі шектеулі балаларды бірлесіп оқыту практикасы енгізіле бастады.

Бұл процестің мәні ерекше балаларды қарапайым мектептерге және басқа оқушылармен бірге оқитын қарапайым аудиторияға жеткізу болды. Бірқатар Қытай авторларының пікірінше, «*sui ban jiu du*» өрнегі ағылшын тіліндегі «*learning in regular classroom*» аудармасы бола отырып, сонымен бірге халықаралық тәжірибеде қабылданған «интеграция» терминінің баламасы болып табылады. Осылайша, қытайлық мамандар қытайлық кәсіби ортада қабылданған «*sui ban jiu du*» ұғымын «интеграцияланған оқыту» деп аударуға бейім.

ҚХР-да интеграцияланған оқыту практикасы Қытайдың шарттары мен ерекшеліктерін ескере отырып, шетелдік тәжірибенің әсерінен енгізіле бастады. 1994 жылы "мүмкіндігі шектеулі жас балаларды дамыту бойынша жұмыста интеграцияланған оқыту әдістерін енгізу туралы" ереже қабылданғаннан кейін бұл тәсіл бүкіл Қытайға тарала бастады. Интеграцияланған оқытуды енгізу қытай білім беру саласындағы реформаларды жүргізудің жаңа кезеңі болды. Бұған дейін ЕБҚ бар балалар құрдастарынан оқшауланып, тек мамандандырылған оқу орындарына бара алады.

Мүгедектер туралы идеяны өзгерту арқылы интеграцияланған оқыту ерекше балалардың қарапайым мектептерде оқи алатындығын көрсетті. Қытайлық мамандар үшін интеграцияланған оқыту білімнің танымал болуына ықпал ететіндігі де маңызды.

Әр түрлі себептермен мүгедек балалардың көпшілігі мамандандырылған мектептерге бара алмайды. Негізгі себептердің ішінде осы типтегі мектептер санының жеткіліксіздігі көрсетілген. Осылайша, қытайлық оқудағы интеграцияланған оқыту ерекше балалар үшін білім беру мүмкіндіктерінің жетіспеушілігін қарапайым білім беру процесіне біріктіру арқылы алып тастауға ықпал етуі керек.

Интеграцияланған оқыту бағдарламалары бойынша оқитын ерекше балалардың үлесі 2000 жылы ЕБҚ бар оқушылардың жалпы санының 63% - ын құрады. Интеграцияланған оқыту әдістерін қолданудың салдары ретінде қытайлық мамандар оқу процесіне қатысатын ЕБҚ бар балалар үлесінің артуын, қоғамдағы мүгедектерге деген толеранттылықтың өсуін және ерекше балаларды әлеуметтік өмірге біріктіруді қарастырады.

Қытайлық мамандар интеграцияланған білім генетикалық тұрғыдан инклюзивті біліммен байланысты екеніне сенімді, бұл жалпы инклюзия жолындағы алғашқы қадамды білдіреді. "Бірлескен оқытуды сақтау" шектеулерге әкеледі. Келесі қадамды жасау қажет – инклюзивті білім беруге тән түсіністік пен сенімділік деңгейіне көшу.

Интеграцияланған оқыту-инклюзивті оқыту идеяларын дамытуда өткен кезең, өйткені соңғысы білім беру қағидаттары мен әлеуметтік мағыналарды әмбебаптандырудың түбегейлі өзгеше, жоғары деңгейінде. Сонымен, инклюзивті оқытуда барлық студенттер үшін бірдей мүмкіндіктерге, тек оқу

мүмкіндігіне ғана емес, сонымен қатар олардың қабілеттерін жүзеге асыруға баса назар аударылады. Инклюзивті білім берудегі ең бастысы оқушыларды кемсітушілікке қарсы тұру болып табылады.

Алайда, бүгінгі таңда ҚХР-дағы оқушылардың жетістігінің көрсеткіші емтихан бағалары болып табылады, ал оқушылардың оқу процесінде кездесетін дискриминация мен сегрегация әдеттегі норма болып қала береді. Инклюзивтік білім беру тәсілі аясында ҚХР-да бірқатар іс-шаралар өткізіліп жатқанына қарамастан, осы саланы қандай-да бір жолмен реттейтін заңнамалық актілер қабылдануда, бірақ мамандандырылған саясат пен мамандандырылған заңнама туралы әлі айтудың қажеті жоқ.

Ресми үкіметтік құжаттар инклюзивті оқытуға қатысты риториканы да көрсетпейді. Осылайша, ҚХР-да инклюзивті білім беруді одан әрі табысты дамытуға кепілдік беру үшін оны заңнамалық қамтамасыз ету де, осы салада бірыңғай саясат құру мәселелерін шешу де қажет. Бүгінгі таңда мүмкіндігі шектеулі жандарды оқыту құқығы мүгедектерді қорғау туралы Заңмен (1991), мүгедектерді оқыту туралы Ережемен, ҚХР білім туралы Заңымен (1995), ҚХР Конституциясымен (2004) реттеледі..

Бірлескен оқыту саясатын анықтайтын ең жоғары заңнамалық акт-бұл ҚХР Конституциясы, онда 45 тарау 2: «Мемлекет пен қоғам соқыр, саңырау, мылқау және басқа да мүгедек азаматтарға жұмысқа орналасуға, өмір сүруге қаражат алуға, білім алуға көмектеседі» делінген [169].

Құқықтық аспектіден басқа, ҚХР-да инклюзивті білім беруді енгізуге байланысты негізгі мәселелер арасында кәсіби кадрлардың жетіспеушілігін атап өткен жөн. Өйткені, бүгінгі таңда Қытайда осындай оқу топтары үшін оқытушыларды даярлаумен айналысатын оқу орындары жоқ. Әрине, қазір ҚХР-да осы саладағы зерттеулерге және инклюзивті мектепті дамыту жоспарларын бірлесіп әзірлеуге ерекше назар аударылуда, алайда проблеманың ауқымын ескере отырып, бұл, әрине, жеткіліксіз.

Сонымен қатар, мүмкіндігі шектеулі жандарды қабылдаудың дәстүрлі аспектісін қалдыруға болмайды. Қытай қалаларының көшелерімен жүріп, сіз байқаусызда мүгедектерге арналған сары ақпараттық жолдарға назар аударасыз. Университет кампустарының аумағында сіз негізгі жолдар бойымен жүретін сары жолдарды көре аласыз, бірақ оларды пайдаланатын адамдар өте аз, сонымен қатар мүгедектер арбасында немесе арнайы құрылғылармен студенттер де бар.

Бұл инклюзивті білім беру қажеттілігі басым жобалар санатына енгізіліп, бүкіл ел бойынша Инклюзивті білім беру институттары құрылғанына қарамастан, бұл әлі де аудиториялары мен корпусы қарапайым адамдарды ЕБҚ бар адамдардан сенімді түрде оқшаулайтын бейімделген ортасы бар мамандандырылған оқу орындары болып табылады.

Осылайша, Қытай дәстүріндегі мүгедектіктің нақты табиғаты туралы идеялар Қытай қоғамының қатаң иерархиясымен, мүмкін болатын және мүмкін емес нәрсені нақты түсінумен, егжей-тегжейлі ережелер мен нұсқаулармен, тез, бірақ көбінесе ресми бұйрықпен немесе бұйрықпен орындалуымен үйлеседі.

Батыс үлгісіне сәйкес ҚХР-да инклюзивті білім беруді дамыту үшін қолайлы контекст емес [170].

ҚР психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша нормативтік және нұсқаулық-әдістемелік материалдардың ағымдағы жағдайы

Қазақстан Республикасында инклюзивті және арнайы білім беруді нормативтік құқықтық қамтамасыз ету елдің басты Заңы - ҚР Конституциясында кепілдік берілген ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың білім алуға, оның ішінде психологиялық-педагогикалық қолдау алуға құқығын іске асыруды қамтамасыз ететін маңызды құралдардың бірі болып табылады. Осы құқықтың іске асырылуын неғұрлым терең түсіну үшін инклюзивті білім беру ұғымын айқындаудан бастап, Қазақстан Республикасында арнайы және инклюзивті білім берудің даму тарихына талдау жасау қажет.

Қазақстан Республикасында «Білім туралы» ҚР заңында «ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс» ретінде айқындалған инклюзивті білім беруді дамыту бойынша белгілі бір нормативтік-құқықтық база әзірленді.

«Инклюзивті білім беру» термині Елімізде ХХІ ғасырдың екінші онжылдығында (2011 жылы) ресми енгізілгеніне қарамастан, әрбір баланың білім алу құқығы, сондай-ақ жетім балалар, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, мүгедек балалар сияқты балалардың жекелеген санаттарының құқықтары ХХІ ғасырдың басында (2002 жылы) «Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы» ҚР Заңында бекітілген.

Қазақстанда, бұрынғы посткеңестік кеңістіктегі көптеген елдердегідей, мүмкіндігі шектеулі балаларға денсаулық жағдайына байланысты қолдау көрсету жөніндегі нормативтік құқықтық актілерді талдай отырып, инклюзивті білім берудің даму тарихын қарастырған жөн. Бұл тәсіл мүгедектіктің медициналық моделіне негізделген, оған сәйкес баланың денсаулығы мен дамуындағы проблемалар бар кемшіліктерді, кемшіліктерді түзету призмасы арқылы қарастырылады.

Мәселен, ХХІ ғасырдың басында «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» ҚР Заңының қабылдануына байланысты, туғаннан бастап 18 жасқа дейінгі кемтар балалардың жаппай кешенді медициналық, психологиялық, педагогикалық және әлеуметтік тексерулер мен кәсіби диагностика жүргізу, оңалтудың жеке бағдарламасын әзірлеу, медициналық, педагогикалық, психологиялық көмек көрсету арқылы балаларға әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау алуға, әлеуметтік қызметтер көрсету және еңбекке баулу құқықтары заңнамалық деңгейде бекітілді.

Жалпы, ХХІ ғасырдың бірінші онкүндігінде мүмкіндігі шектеулі балаларды қолдау бойынша ҚР заңнамалық базасының көп бөлігі мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін мектептердің арнайы сыныптарында, мектепке дейінгі мекемелердің арнайы топтарында оқытуды ұйымдастыру жолымен жалпы білім беретін ортаға ішінара интеграциялауды білдіретін мүмкіндігі шектеулі балалардың интеграцияланған білім алуын дамытуға бағытталды, онда мүмкіндігі шектеулі балалар бейімделген жалпы білім беру бағдарламасы бойынша оқуға және дефектолог - мамандардан (логопедтер, дефектологтар, олигофренопедагогтар, сурдопедагогтар, тифлопедагогтар және т. б.) коррекциялық қолдау алуға мүмкіндік алды.

ҚР инклюзивті білім беру бойынша нормативтік-құқықтық базаның қалыптасуындағы маңызды кезең Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылы ҚР Білім және ғылымды дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын (бұдан әрі - БҒДМБ) бекітуі болып табылады (I кезең - 2011 - 2015 жылдар, II кезең-2016-2019 жылдар). Қолданыстағы 2020 - 2025 жылдарға арналған БҒДМБ негізгі 4 көрсеткіш бойынша қауіпсіз және

жайлы оқыту ортасын қамтамасыз ету жөніндегі міндетті іске асыруды көздейді:

- Әлеуметтік салаға шығындарының көлемінде «Балалар бюджетінің» үлесін ұлғайту (жыл сайын);

- Осы санаттағы балалардың жалпы санынан жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдар тәрбиеленушілерінің үлесі;

- Инклюзивті білім беру үшін жағдай жасаған білім беру ұйымдарының үлесі;

- Бейнебақылаумен (ішкі және сыртқы), турникеттермен қамтамасыз етілген білім беру ұйымдарының үлесі.

«Инклюзивті білім беру үшін жағдай жасаған білім беру ұйымдарының үлесі» көрсеткіші бойынша 2025 жылға қарай мемлекеттік мектепке дейінгі ұйымдардың 100%-ы және жалпы білім беретін мектептердің 100%-ы, ТЖКБ мемлекеттік ұйымдарының 70%-ы және азаматтық жоғары оқу орындарының 70%-ы инклюзивті білім беру үшін жағдай жасайды деп жоспарланған.

Ұлттық білім беру дерекқорының (бұдан әрі - ҰБДҚ) деректері бойынша соңғы үш жылда инклюзивті білім беру үшін жағдай жасаған ЖАО ведомстволық бағынысты күндізгі мемлекеттік жалпы білім беретін мектептердің үлесі 2018 жылғы 60%-дан 2020 жылы 74,9%-ға дейін 14,9%-ға ұлғайды.

Сонымен қатар, соңғы үш жылда жалпы орта білім беруде инклюзивті білім беруді дамытудың оң серпініне қарамастан, қолданыстағы статистика мектептердің барлық білім алушылар үшін тең және сапалы құқық беруге дайындығын толық көлемде көрсетпейтінін атап өту қажет. Мәселен, ҰБДҚ-да инклюзивті білім беру үшін нақты жағдай критерийлері жоқ.

Статистикалық деректердің басым бөлігі ЭЫДҰ берген ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың бірінші санаты бойынша ғана ұсынылған: медициналық тұрғыдан қарастырылған мүмкіндігі шектеулі немесе денсаулығы нашар адамдар (*мысалы, сенсорлық, қозғалыс, неврологиялық бұзылулар*). Сонымен қатар, екінші және үшінші санаттағы балаларды инклюзивті білім берумен қамту бойынша статистика (*мінез-құлық немесе эмоционалдық проблемалары бар адамдар және оқытуда ерекше қиындықтары бар адамдар, әлеуметтік, психологиялық, экономикалық, лингвистикалық, мәдени себептерге байланысты ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдар*) елде жоқ.

Сондай-ақ, инклюзивті білім беру үшін жағдай жасау бойынша ҰБДҚ-ның қолданыстағы көрсеткіштері инклюзивті білім берудің халықаралық тәсілдеріне (мысалы, инклюзия индексі) сәйкес мектептегі инклюзияны дамытудың нақты процесін толық көлемде көрсетпейді. Осылайша, ҰБДҚ - да көрсетілген мектептердің 74,9%-ы тек статистикалық деректерге сүйене отырып, инклюзивті білім беру үшін толық жағдай жасады деп айту мүмкін емес, өйткені инклюзивті білім беру-бұл мектепте инклюзивті саясат, мәдениет, практика құруды көздейтін процесс.

ТМД, Еуропа және Америка елдерінде инклюзивті білім беруді енгізудің оң тәжірибесіне сүйене отырып, сондай-ақ отандық ғалымдар мен инклюзивті білім беруді енгізу практиктерінің тәжірибесіне сүйене отырып, табысты инклюзияның тиімді факторларының бірі ведомствоаралық өзара іс-қимыл болып табылады деп қорытынды жасауға болады.

Осыған байланысты, Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық базасында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдардың, оның ішінде мүгедек адамдардың білім, медициналық, арнаулы әлеуметтік қызметтер алу құқықтарын қамтамасыз ету бойынша әртүрлі мемлекеттік құрылымдардың өзара іс-қимылын көздейтін стратегиялық құжаттарға ерекше назар аударылады: "Қазақстан Республикасында мүгедек адамдардың құқықтарын қамтамасыз ету және өмір сүру сапасын жақсарту жөніндегі 2025 жылға дейінгі ұлттық жоспарды бекіту туралы" ҚР Үкіметінің Қаулысы., Қазақстан Республикасында мүмкіндіктері шектеулі балаларға кешенді көмек көрсетуді жетілдіру жөніндегі 2021 – 2023 жылдарға арналған Жол картасы және басқалар.

2021 жылғы 26 маусымда Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» № 56-VII ҚРЗ заңын қабылдауы еліміздің 30 жылдық тарихында инклюзивті білім беруді дамыту бойынша нормативтік-құқықтық базаны жетілдірудің прогрессивті кезеңі болды [171].

Аталған Заң ҚР «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы», «Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары туралы», "Қазақстан Республикасындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы», «Білім туралы» Заңдарына өзгерістер мен толықтырулар енгізуді көздейді. Заңмен ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдарды (балаларды) айқындау, ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау берілді, мектеп қызметінің психологиялық-педагогикалық қолдау рөлі күшейтілді, жалпы білім беретін мектептердің оқу бағдарламаларын бейімдеу бойынша мүмкіндіктері кеңейтілді, ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдардың (балалардың) жеке даму ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру жүйесі ұсынған шекте білім алу нысанын таңдау құқығын алу жөніндегі құқықтары кеңейтілді, инклюзивті білім беру үшін жағдай жасамағаны үшін мемлекеттік органдар мен білім беру ұйымдарының бірінші басшыларының жауапкершілігі қарастырылған.

Елімізде инклюзивті және арнайы білім беру бойынша нормативтік-құқықтық базаны қалыптастырудың негізгі кезеңдерін зерделей отырып, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың құқықтарын және олардың құқықтарын іске асыратын субъектілер арасында туындайтын қатынастарды реттейтін Қазақстан Республикасының негізгі нормативтік-құқықтық құжаттарын талдауға көшеміз.

Қазақстан Республикасында балалардың білім алу құқығын бекіткен негізгі стратегиялық құжат 30.08.1995 ж. республикалық референдумда қабылданған **Қазақстан Республикасының Конституциясы** (23.03.2019 ж. өзгерістер мен толықтырулармен) [172] болып табылады, ол жерде балалардың білім алу құқықтарына кепілдік берілген.

30-бап.

1. Азаматтардың мемлекеттік оқу орындарында тегін орта білім алуына кепілдік беріледі. Орта білім алу міндетті

Мемлекет Басшысының жолдаулары ел дамуының, оның ішінде білім алушылардың білім алу құқығын қамтамасыз етудің негізгі бағыттары айқындалған Қазақстан Республикасын дамытудың басқа да маңызды стратегиялық құжаттары болып табылады.

Мемлекет басшысының соңғы үш жылдағы сөйлеген сөзінің негізгі тезистерін қарастырайық.

Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2019 жылғы 02 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты **Қазақстан халқына Жолдауында** [173] Ерекше білім беру қажеттілігі бар отбасылар мен балаларды қолдауға ерекше назар аударылды.

... Қамқорлығында мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасыларға ерекше назар аударылуы тиіс.

Біз ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін тең мүмкіндіктер жасауға міндеттіміз.

Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы 01 қыркүйектегі «Қазақстан Жаңа шындықта: іс-қимыл уақыты» атты **Қазақстан халқына Жолдауында** [174] барлық білім алушылар үшін тең сапалы білім беруді қамтамасыз етуге ерекше назар аударылды.

.... Өзекті мәселелерді шешуден басқа, балалар үшін мүмкіндіктердің теңдігін қамтамасыз ету бойынша жүйелі шаралар әзірлеу қажет. Біздің балалар тұратын жеріне және оқыту тіліне қарамастан сапалы білім алуы тиіс.

.... Біз мектепке түскенге дейін баланың жан-жақты даму проблемасын

шешуіміз керек.

.... Мамандар тек дарынды оқушыларды мемлекеттік қолдау балалар арасындағы әлеуметтік қашықтықты күшейте алады деп негізді түрде айтады. Бұған жол беруге болмайды.

.... Осыған байланысты мемлекет «қарапайым» мектептерді қолдайды. Бұл сонымен қатар білім беру саласындағы қала мен ауыл арасындағы алшақтықты жоюға көмектеседі.

.... Біз сондай-ақ кәсіптік білім берудің бүкіл жүйесін еңбек нарығында талап етілетін құзыреттерді қалыптастыруға қайта бағдарлауға тиіспіз.

.... Өскелең ұрпақтың спорттық, шығармашылық әлеуетіне ерекше назар аудару қажет.

Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2021 жылғы 01 қыркүйектегі «Халық бірлігі және жүйелі реформалар» атты Қазақстан халқына Жолдауында [175] барлық білім алушылар үшін тең сапалы білім беруді қамтамасыз етуге, мұғалімдерді даярлауға, білім алушыларды ерте кәсіби бағдарлауға және мамандық алуға ерекше назар аударылды.

... Біздің біліміміз қолжетімді және инклюзивті болуы тиіс.

... Жалпы оқыту аясында әлеуметтік осал отбасылардан шыққан балаларды қолдау өте маңызды.

... Білім беру жүйесіне уәжді және білікті педагогтар қажет.

... Балаларды ерте кәсіби бағдарлау ерекше маңызға ие.

....Сұранысқа ие мамандықтар бойынша тегін үлгідегі жүз пайыз қамтуды қамтамасыз ету қажет.

Қазақстан Республикасының негізгі стратегиялық құжаттарын қарап, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың білім алу құқықтарын қамтамасыз ету бойынша ҚР мемлекеттік саясатының басым бағыттары көрсетілген Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың негізгі мемлекеттік бағдарламаларын талдаймыз.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 118 Жарлығымен, Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығымен Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі - БҒДМБ) бекітілді [176].

2020-2025 жылдарға арналған БҒДМБ негізгі мақсаты – білім берудің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, экономиканың тұрақты өсуі үшін сапалы білімге қол жетімділікті қамтамасыз ету арқылы адами капиталды дамыту.

Бағдарламада білім беру жүйесінің, оның ішінде елдегі инклюзивті және арнайы білім беру жүйесінің ағымдағы жағдайына талдау жүргізілді.

3. Ағымдағы жағдайды талдау

Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту

Білім беру саласындағы негізгі халықаралық құжаттарға сәйкес Қазақстан Республикасының заңнамасында даму мүмкіндіктері шектеулі балалар үшін білім алуға тең құқықтар қағидаты көзделеді.

Республикада 2 375 бала үшін 166 балабақшада инклюзивті білім беру жүзеге асырылуда, бұл анықталған мүмкіндіктері шектеулі балалардың жалпы санының 14% - ын құрайды.

Бұдан басқа, даму мүмкіндіктері шектеулі балаларға арналған 39 арнайы балабақша және жалпы мақсаттағы балабақшаларда 315 арнайы топ жұмыс істейді. Олардың контингенті балабақшаларда 4945 баланы, арнайы топтарда 5879 баланы құрайды.

Мектепке дейінгі арнайы ұйымдарға бару мүмкіндігі жоқ мүмкіндігі шектеулі балалар үшін оналту орталықтарындағы түзету-педагогикалық қолдау, психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері (бұдан әрі - ППТК) қарастырылған.

Республиканың жұмыс істеп тұрған 129 ППТК-де балаларға қызмет көрсетіледі, негізінен, мектеп жасына дейінгі балалар. Мүмкіндігі шектеулі 43 811 баланың 15 244 бала мектепке дейінгі тәрбиемен қамтылған.

Орта білім беру

Мүмкіндігі шектеулі балалар саны артып келеді. Егер 2005 жылы олардың саны 124 мың болса, 2010 жылы 149 мыңнан асты. Олардың 41,4% - ы ғана арнайы білім беру бағдарламаларымен қамтылған.

SWOT талдауды негізге ала отырып, Бағдарламада білім беру жүйесінің күшті, әлсіз жақтары ұсынылған, мемлекет үшін, оның ішінде инклюзивті білім беру үшін әлеуетті мүмкіндіктер белгіленген.

Күшті жақтары:

- білім беруді дамытудың нақты белгіленген басым бағыттары;
- мектепке дейінгі және орта білім беру объектілерінің желісін ұлғайту;
- әр білім деңгейі бойынша ұлттық және республикалық орталықтардың болуы және басқалары.

Әлсіз жақтары:

- білім беруді қаржыландырудың жеткіліксіздігі;
- педагог кәсібі мәртебесінің төмендігі;
- педагог кадрларды даярлау сапасының жеткіліксіздігі;
- инклюзивті білім берудің жеткіліксіз дамуы және т. б.

Мүмкіндіктер мемлекет үшін:

- балалардың өмір сүру сапасының әлеуметтік құқықтық кепілдіктерін қамтамасыз ету;
- мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға қолжетімділікті қамтамасыз ету;
- педагог кәсібінің тартымдылығы және басқалары.

ата-аналар үшін:

- білім беру ұйымдарын таңдау мүмкіндігі;
- мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың еркін қолжетімділігін қамтамасыз ету;
- педагог үшін:
- педагог мамандығының тартымдылығы;
- барлық қызмет барысында, соның ішінде шетелде оқыту,
- кәсіби құзыреттілікті дамыту.

білім алушылар үшін:

- барлығына сапалы білім алуға қол жеткізу;
- үздік білім беру ресурстары мен технологияларына қол жеткізу;
- коммуникативтік және кәсіби құзыреттілікті дамыту.

Қауіптер:

- жеткіліксіз болуына байланысты қойылған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізбеу •
- білім беруді қаржыландырумен;
- педагог еңбегін ынталандырудың төмендігі, мұғалім кәсібі беделінің болмауы;
- педагогтердің едәуір бөлігінің даярлық деңгейінің төмендігі;
- педагог кадрлардың өздігінен білім алуға және кәсіби өсуіне ұмтылудың жеткіліксіздігі
- мектепке дейінгі ұйымдарда орын алу кезектілігі мен тапшылықтың өсуі
- демографиялық процестерге (бала туудың өсуі) және көші-қон жағдайына байланысты оқушы орындарының саны;
- білім беру сапасының нашарлауы;
- білім беру объектілерін пайдалануға енгізу мерзімдерінің бұзылуы;
- апатты мектептер санының артуы;
- **мүмкіндігі шектеулі балалар мен мүгедек балаларды көбейту;**
- бағдарламаны іске асыру барысында бірлесіп орындаушылардың үйлесімсіздігі;
- еңбек мотивациясының төмендігі және педагог кәсібі беделінің

болмауы және басқалар.

БҒДМБ-ның инклюзивті білім беруді дамыту бойынша 2010-2020 жылдарға арналған негізгі бағдарламалық мақсаттары:

Мақсаты:

- білім беру процесінің барлық қатысушыларының үздік білім беру ресурстары мен технологияларына тең қол жеткізуін қамтамасыз ету;
- балаларды сапалы мектепке дейінгі тәрбиемен және оқытумен толық қамтуды, оларды мектепке дайындау үшін мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың әртүрлі бағдарламаларына балалардың тең қол жеткізуін қамтамасыз ету;
- жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене бітімі және рухани жағынан дамыған азаматын қалыптастыру,
- оның тез өзгеретін әлемде табысты қамтамасыз ететін білім алуға деген қажеттілігін қанағаттандыру, елдің экономикалық әл-ауқаты үшін бәсекеге қабілетті адами капиталды дамыту.
- 12 жылдық оқыту моделіне көшу

Міндеттері:

- мектепте инклюзивті білім беру жүйесін жетілдіру;
- өмір бойы білім алу үшін жағдай жасау, барлығына білім беру....

БҒДМБ-да инклюзивті білім беруді дамыту бойынша қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін түйінді **индикаторлар мен көрсеткіштер айқындалды.**

12-кесте. Түйінді индикаторлар:

Индикатор:	2010	2015	2020

инклюзивті білім беру үшін жағдай жасаған мектептердің үлесі олардың жалпы санынан артты	10 %	30 %	70 %
--	------	------	------

13-кесте. Негізгі көрсеткіштер:

Көрсеткіш:	2010	2015	2020	Исполнители
даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың жалпы санынан инклюзивті білім берумен қамтылған балалардың үлесі	9 %	25 %	50 %	ЖАО, ЕХӘҚМ, БҒМ
инклюзивті білім беру үшін жағдай жасаған мектепке дейінгі ұйымдардың үлесі	-	8,5 %	50 %	ЖАО, БҒМ

2010-2020 жылдарға арналған БҒДМБ іске асырудың екінші кезеңі Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы Жарлығымен бекітілген **2016-2019 жылдарға арналған БҒДМБ** [177] болды.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 29 қазандағы № 781 Жарлығымен аталған бағдарламаның күші жойылды.

Барлық білім алушылар үшін тең сапалы білім беруді дамыту бойынша 2016-2019 жылдарға арналған БҒДМБ негізгі бағдарламалық мақсаттары мыналар болып табылады:

- мектепке дейінгі сапалы тәрбие мен оқытуға тең қол жеткізуді қамтамасыз ету;
- сапалы орта білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ету,
- мектепке дейінгі ұйымдардың педагогикалық кадрларының сапалық құрамын жақсарту және кәсіптің беделін арттыру;
- педагог кәсібінің беделін арттыру және олардың сапалық құрамын арттыру;
- орта білім берудің инфрақұрылымдық дамуын қамтамасыз ету;
- орта білім мазмұнын жаңарту;
- оқушылардың бойында "Мәңгілік Ел" жалпыұлттық патриоттық идеясының рухани-адамгершілік құндылықтарын және салауатты өмір салты мәдениетін қалыптастыру;
- ТЖКБ қолжетімділігі мен кадрларды даярлау сапасын қамтамасыз ету

Бағдарламада білім беру жүйесінің, оның ішінде елдегі инклюзивті және арнайы білім беру жүйесінің 2016 жылғы ағымдағы жағдайы талданды.

Ағымдағы жағдайды талдау:

2016 жыл Қазақстанның Білім берудегі кемсітушілікке қарсы Конвенцияны және Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау жылы болып белгіленді. Конвенциялардың барлық ережелері еліміздің заңнамасында, оның ішінде Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында көрсетілген. Әркімнің қабілеті мен қалауына қарай толық теңдік негізінде барлығына сапалы білімнің қолжетімділігі қазақстандық білім берудің барлық деңгейінде жүзеге асырылуда.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту

Мәселелер:

3) балалардың мектепке дейінгі дамуының барлық кезеңдерінің ішінде 0-ден 3 жасқа дейінгі балаларға мемлекеттің ең аз көңіл бөлінуі, ал баланың танымдық және зияткерлік дамуының, меңгеруінің негізі осында қаланады. Әлеуметтік және коммуникациялық дағдылар. Балаларды ерте дамыту

мәселелерін кешенді шешу білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау салаларындағы үйлестіру мен келісілген іс-әрекеттерді, сондай-ақ ата-аналар қоғамдастығын кеңінен тартуды талап етеді;

4) білім беру ортасына дамуында ерекше білім беру қажеттіліктері бар мектеп жасына дейінгі балаларды қосу өзекті болып қалады. Оларды тәрбиелеу мен оқытуға жағдай жасаған білім беру ұйымдарының үлесі небәрі 9,1 пайызды құрайды. Білікті мамандар – дефектологтар, логопедтер және психологтар жетіспейді;

5) балаларды қамтудың өте жоғары сандық көрсеткіштерімен сапасы мектепке дейінгі ұйымдар көрсететін қызметтер әлі де жеткіліксіз деңгейде қалып отыр. Бұл тәрбиеші кәсібінің әлеуметтік мәртебесінің айтарлықтай беделсіздігінің нәтижесі.

7) мектепке дейінгі ұйымдардағы балалардың жетістіктеріне мониторинг жүргізудің бірыңғай тәсілдері әзірленбеген

Жалпы орта білім беру

Мәселелер:

3) жалпы білім беретін мектептердің оқу-тәрбие процесіне ерекше білім беру қажеттіліктері бар мектеп оқушыларын қосудың маңыздылығы сақталады. Мектептердің 30,7 пайызында ғана тиісті жағдай жасалған. Мұндай мүмкіндікті дамуында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың 27%-ы ғана алды. Арнайы білімі бар, әдістемелік жағынан қамтамасыз етілген мұғалімдер қажет.

8) біліктілікті арттыру жүйесіне де жаңа міндеттер қойылуда. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламаларын сапалы жаңарту қажет. Бұл Қазақстандағы мұғалімдердің біліктілігін арттыру жүйесі қызметкерлерінің жоғары құзыреттілігін талап етеді.....

БҒДМБ-да инклюзивті білім беруді дамыту бойынша қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін түйінді **индикаторлар мен міндеттер** айқындалды.

4.1. Бағдарламалық мақсат: мектепке дейінгі сапалы тәрбие мен оқытуға тең қол жеткізуді қамтамасыз ету.

14-кесте. Негізгі индикаторлар:

№ п/п	Индикатор	Өлшем бірлігі	Ақпарат көзі	2015 (факт.)	2017	2019	Жауапты орындаушылар
1	Жаңартылған мазмұн бойынша мектепке дейінгі тәрбиелеу және оқытумен қамтылған 3-6 жастағы балалар үлесі	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	-	87,5	100	ЖАО

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді шешу қажет:

15-кесте. Міндет 2. Демографиялық жағдайды ескере отырып, мектепке дейінгі ұйымдар желісін ұлғайту

№ п/п	Индикатор	Өлшем бірлігі	Ақпарат көзі	2015 (факт.)	2017	2019	Жауапты орындаушылар
5	Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеу және оқыту үшін жағдай жасаған мектепке дейінгі ұйымдардың	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	9,1	15	30	ЖАО, ҚР БҒМ

	үлесі						
--	-------	--	--	--	--	--	--

4.2 Бағдарламалық мақсат: сапалы орта білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ету, зияткер, дене бітімі, рухани жағынан дамыған және табысты азаматты қалыптастыру.

16-кесте. Нысаналы индикатор:
Орта білім

№ п/ п	Индикатор	Өлшем бірлігі	Ақпарат көзі	2015 (факт .)	2017	2019	Жауапты орындаушылар
1	НЗМ тәжірибесі бойынша жаңартылған білім беру мазмұнына өткен мектептердің үлесі (2016 жылы – 1 – сынып; 2017 жылы - 2, 5, 7 - сыныптар; 2018 жылы-3, 6, 8, 10-сыныптар; 2019 жылы-4, 9, 11, 12-сыныптар).	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	-	100	100	ЖАО
2	Үлгерімі "жақсы" және "өте жақсы"	%	ҚР БҒМ әкімшілік	58	62	70	ЖАО

	оқушылардың үлесі (оқыту сапасы)		деректері				
--	----------------------------------	--	-----------	--	--	--	--

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді шешу қажет:

1. Педагог кәсібінің беделін арттыру және олардың сапалық құрамын арттыру

17-кесте. Мақсатты индикатор

№ п/п	Индикатор	Өлшем бірлігі	Ақпарат көзі	2015 (факт.)	2017	2019	Жауапты орындаушылар
1	Педагогтердің жалпы санынан жас педагогтердің үлесі	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	2,7	3,0	3,5	ЖАО
2	Педагогтердің жалпы санынан жоғары және бірінші санатты педагогтердің үлесі	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	49,8	52	54	ЖАО

18-кесте. Мақсатты индикатор

2. Орта білім берудің инфрақұрылымдық дамуын қамтамасыз ету

19-кесте. Мақсатты индикаторлар

1	Мектептердің жалпы санынан апатты мектептердің үлесі	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	1	0	-	ЖАО, ҚР БҒМ
2	Үш ауысымда сабақ жүргізетін мектептердің үлесі	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	1,2	0	-	ЖАО, ҚР БҒМ
3	Инклюзивті білім беру үшін жағдай жасаған мектептердің үлесі	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	30	55	70	ЖАО, ҚР БҒМ

3. Орта білім мазмұнын жаңарту

№ п/п	Индикатор	Өлшем бірлігі	Ақпарат көзі	2015 (факт.)	2017	2019	Жауапты орындаушылар
1	Жаңартылған білім беру мазмұнымен қамтылған балалардың	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	-	36,4	100	ЖАО

	үлесі						
2	Қазақстандық оқушылардың халықаралық және ұлттық зерттеулердегі нәтижелері	ұпайлар	ЭЫДҰ ресми деректері	-	PIRL S-2016 : 4 сынып: оқу – 400 PISA - 2015 : математика-4 0, жартылыста ну-430, оқу – 400;	PISA - 2018 : математика-4 5 0, жартылыста ну – 440 оқу-410; ICIL S-2018 : 8 сынып оқушыларының компьютерлік және ақпараттық сауаттылығы-350	ҚР БҒМ

		ұпайла р	ҚР БҒМ БҒСБК ресми деректері	9- сын ып ОЖ СБ – 37,4	ОЖ СБ 4 - сын ып - кемі нде 20, 9- сын ып - кемі нде 55	ОЖ СБ 4- сын ып - кемі нде 25, 9- сын ып - кемі нде 60	ҚР БҒМ
3	Білім беру процесінде А К Т қолданатын мектептердің үлесі	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	15	50	90	ЖАО

4. Оқушылардың бойында «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық патриоттық идеясының рухани-адамгершілік құндылықтарын және салауатты өмір салты мәдениетін қалыптастыру

20-кесте. Мақсатты индикаторлар

№ п/ п	Индикатор	Өлшем бірлігі	Ақпарат көзі	2015 (факт .)	2017	2019	Жауапты орындаушыла р

1	Қосымша білім берумен қамтылған оқушылардың үлесі	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	61	68	70	ЖАО
2	Жалпы білім беретін мектептердің спорт секцияларымен, оның ішінде республикалық балалар-жасөспірімдер спорт турнирлерімен (оқушылар спартакиадасы және т. б.) қамтылған білім алушылардың үлесі	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	27,3	28	29	ЖАО, ҚР БҒМ
3	Балалар-жасөспірімдер қозғалысымен, оның ішінде "Жас ұлан", "Жас қыран" қозғалыстарымен қамтылған оқушылардың үлесі		ҚР БҒМ әкімшілік деректері	40	48	55	ЖАО, ҚР БҒМ, ҚР МСМ

5. Орта білім беру менеджментін және даму мониторингін жетілдіру

21-кесте. Мақсатты индикаторлар

2016-2019 жылдарға арналған БҒДМБ бағдарламаның негізгі бағыттарын,

№ п/п	Индикатор	Өлшем бірлігі	Ақпарат көзі	2015 (факт.)	2017	2019	Жауапты орындаушылар
1	Доля школ, создавших попечительские советы	%	ҚР БҒМ әкімшілік деректері	61,1	62	65	ЖАО
2	Орта білім беру ұйымдарының басшылары үшін менеджмент саласындағы біліктілікті арттыру курстарының жаңартылған білім беру бағдарламаларының үлесі	%	"Өрлеу" АҚ есептік ақпараты	60	80	100	ҚР БҒМ, ЖАО

қойылған мақсаттарға қол жеткізу жолдарын және білім берудің әрбір деңгейі бойынша тиісті шараларды айқындайды.

Инклюзивтік және арнайы білім беру мәселелеріне қатысты БҒДМБ-да ұсынылған мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту және орта білім беруді дамытудың негізгі бағыттарын қарастырайық.

Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту

- 2020 жылға қарай мектепке дейінгі ұйымдардағы мамандандырылған жоғары және техникалық және кәсіптік білімі бар педагогтердің үлесін 50% - ға дейін арттыру жоспарлануда.
- Жыл сайын мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың 7000-ға жуық педагогы бюджет қаражаты есебінен біліктілікті арттыру курстарынан өтетін болады. Бұдан басқа, мектепке дейінгі ұйымдардың педагогтері жыл сайын бюджеттен тыс қаражат есебінен біліктілігін арттыратын болады.
- 2020 жылға қарай 186,3 мың жаңа орын құрылады (2016 жылы - 47,4 мың; 2017 жылы - 41,9 мың; 2018 жылы - 44,6 мың; 2019 жылы - 52,4 мың), бұл балаларды, оның ішінде аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларды мектепке дейінгі тәрбиемен және оқытумен қамту көрсеткішін арттыруға мүмкіндік береді.
- 2019 жылы психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің саны 135 бірліктен 263 бірлікке дейін өседі.
- 2016 жылдан бастап 1 жастан 3 жасқа дейінгі балаларды ерте жастан дамытуды ескере отырып әзірленген мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жаңартылған МЖС, мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жалпы білім беретін үлгілік бағдарламасы және мектепалды даярлықтың білім беру бағдарламасы енгізілетін болады.
- 2017 жылға қарай мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың білігі мен дағдыларының дамуын қадағалау бойынша индикаторлар жүйесі әзірленеді және енгізіледі.
- Оқу-әдістемелік кешендерді (бұдан әрі – ОӘК), оның ішінде білім беру қажеттіліктері ерекше балалар үшін бұзушылықтардың 8 түрі бойынша арнайы бағдарламаларды әзірлеу және енгізу жөніндегі жұмыс жалғастырылады.
- Жыл сайын мектепке дейінгі ұйымдар басшыларының 20% - ы оқытудан өтетін менеджмент саласындағы біліктілікті арттыру курстарының білім беру бағдарламалары жаңартылатын болады.

Орта білім

- Педагогтерге қойылатын талаптарды күшейту бойынша шаралар көзделеді.
- Өздігінен білім алу және өзін-өзі жетілдіру педагог портфолиосында көрініс табатын педагог қызметінің ажырамас бөлігі болады.
- Бірінші және жоғары санаттарды алу үшін жағдай жасау мақсатында педагогтердің біліктілік деңгейіне қойылатын талаптар қайта қаралатын болады.
- 2019 жылдан бастап педагог кадрларды тәуелсіз сертификаттауға даярлау және

көшу мәселесі пысықталатын болады. Жыл сайын менеджмент саласында біліктілікті арттыру курстарынан орта білім беру ұйымдары басшыларының 20% - ы өтетін болады.

- Педагогтің кәсіптік стандарты әзірленеді және педагогикалық мамандықтарға қабылдау тетіктері қайта қаралады.
- Мектеп педагогтерін кәсіби дамыту біліктілікті арттырудың деңгейлік курстары бағдарламаларын жаңғырту шеңберінде жалғастырылатын болады.
- Тұрғылықты жеріне (қала немесе ауыл) қарамастан, білім алушылардың деңгейлері, сондай-ақ білім берудің барлық деңгейлеріндегі оқытушылар арасында теңестірілетін болады.
- 2020 жылға қарай Қазақстан Республикасының заңнамасында айқындалған балалардың жекелеген санаттары қатарындағы оқушылар дәруменделген тегін ыстық тамақпен қамтылатын болады.
- Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды инклюзивті ортада сүйемелдеу қамтамасыз етіледі.
- Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің желісі 2019 жылы 137 бірліктен 220-ға дейін және психологиялық-медициналық – педагогикалық консультациялар-2019 жылы 57 бірліктен 85-ке дейін кеңейеді.
- Орта білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық консилиумдар жұмыс істейтін болады.
- 2016 жылы негізгі орта және жалпы орта білім берудің МЖС бекітілетін болады.
- 12 жылдық білім беру оқушының жұмысын, оның жетістіктерін бағалауға мүмкіндік беретін күтілетін нәтижелерге негізделетін болады. Күтілетін нәтижелерді тұжырымдау оқушылардың оқу жетістіктерін объективті бағалауға, әрбір оқушының жеке қабілеттерін ескере отырып, оның жеке даму траекториясын айқындауға мүмкіндік береді, сондай-ақ олардың оқудағы біліктері мен дағдыларын дамытуға ынтасын арттырады, білім беру процесінің сапасын жақсартады.
- Білім беру процесінің барлық қатысушыларына ашық білім беру ресурстары мен технологияларына тең қолжетімділік қамтамасыз етіледі, желілік өзара іс-қимыл үшін жағдайлар жасалады.
- Білім беру қажеттіліктері ерекше балаларды оқыту үшін оқулықтар мен ОӘК, сондай-ақ көзі көрмейтін балалар үшін рельефті-нүктелік (Брайль қарпі) және нашар көретін балалар үшін үлкейтілген қаріпті оқулықтар мен ОӘК әзірленіп, бейімделетін болады.
- ЖАО арнайы білім беру ұйымдары мен сыныптарды көзі көрмейтін балалар үшін рельефті-нүктелік қаріпті (Брайль қарпі) және нашар көретін балалар үшін ірілендірілген қаріпті оқулықтармен және ОӘК-мен қамтамасыз етуді кезең-кезеңімен жүзеге асыратын болады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды

дамытудың 2020 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы 2010-2020 жылдарға арналған үшінші кезеңі болды [172].

БҒДМБ-ның инклюзивті білім беруді дамыту бойынша 2010-2020 жылдарға арналған негізгі бағдарламалық мақсаттары:

Мақсаттары:

1. Қазақстандық білім мен ғылымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыру, жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеу және оқыту.
2. Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына ғылымның үлесін ұлғайту

Міндеттері:

1. Педагог кәсібінің жоғары мәртебесін қамтамасыз ету, педагогикалық білімді жаңғырту.
2. Қалалық және ауылдық мектептер, өңірлер, оқу орындары, білім алушылар арасындағы білім беру сапасындағы алшақтықты азайту.
- 3. Қауіпсіз және жайлы оқу ортасын қамтамасыз етіңіз.**
4. Үздік практикалар негізінде білім алушылардың, педагогтердің және білім беру ұйымдарының сапасын бағалаудың жаңартылған жүйесін енгізу.
5. Экономиканың қажеттіліктеріне және өңірлік ерекшеліктерге сәйкес оқытудың, кәсіптік даярлаудың сабақтастығы мен үздіксіздігін қамтамасыз ету.
6. Білім алушылардың зияткерлік, рухани-адамгершілік және физикалық дамуын қамтамасыз ету.
7. Білім беру ұйымдарын цифрлық инфрақұрылыммен және қазіргі заманғы материалдық-техникалық базамен жаратқандыру.
8. Білім беруді басқару және қаржыландыру жүйесінің вертикалін енгізу.

Қойылған міндеттерге қол жеткізу үшін мынадай индикаторлар мен көрсеткіштер айқындалды:

22-кесте. Нысаналы индикаторлар

Қазақстан Республикасындағы балалардың әл-ауқат индексі-0,73 балл.

Бағдарламаның мазмұны алдыңғы екеуіне ұқсас 2019 жылғы барлық деңгейлер бойынша білім беру жүйесіндегі ағымдағы жағдайға талдау келтіріледі.

Балалардың қауіпсіз және жайлы өмір сүру жағдайларын жақсарту

Балалардың, оның ішінде өмірлік қиын жағдайға тап болған балалардың құқықтарының бұзылуына уақтылы ден қою жүйесінің жеткіліксіз дамуы, білім беру ұйымдарының едәуір бөлігінде инклюзивті білім беру үшін жағдайлардың және қарапайым ыңғайлылықтардың болмауы балалардың қауіпсіз және жайлы өмір сүруіне қауіп төндіреді.

Балабақшалардың тек 20% - ы, мектептердің 60% - ы, колледждердің 30% - ы ғана инклюзивті білім беруге жағдай жасады. Мектеп жасына дейінгі балалардың 28,2% - ы және ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылардың 46,5% - ы сапалы инклюзивті білім берумен қамтылған. Инклюзивті ортада балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау үшін мамандар тапшылығы 64% құрайды.

2018 жылы халықаралық және қазақстандық тәжірибені ескере отырып, балалардың қауіпсіздігін, жайлы жағдайлары мен әл-ауқатын жүйелі мониторингтеу, проблемаларды уақтылы анықтау және шешімдерді жедел қабылдау үшін балалардың әл-ауқатының көрсеткіштері мен индексі жүйесі әзірленді. Бұл индекс барлық өмірлік маңызды салаларды қамтиды: материалдық әл-ауқат, денсаулық, білім, қауіпсіздік және тәуекелдер, әлеуметтену.

Елдерді жаһандық әл - ауқат индексі бойынша салыстыру үшін "0" - ден "1" - ге дейінгі шкала пайдаланылады, мұнда "1" - әл-ауқаттың ең жоғары деңгейі.

Қазақстанда 2018 жылғы пилоттық жобаның қорытындысы бойынша балалардың әл-ауқат индексі 0,68 балды құрады.

Сонымен қатар, 2019 жылдың 10 айында балалық шақ саласының көптеген бағыттары бойынша оң динамика және мемлекет қабылдаған шараларға байланысты өмір сапасының жақсару үрдісі байқалады.

Осыған байланысты 2022 жылы индекстің бастапқы есебі 0,70 болады деп болжануда, 2025 жылға қарай 0,73 балл болады.

Индексті енгізу Қазақстанға балалардың қаншалықты қолайлы екенін анықтауға, балалардың түрлі салалардағы жағдайын жақсарту жөніндегі ұлттық саясаттың тиімділігін қадағалауға, балалық шақ саласындағы халықаралық рейтингтерде неғұрлым жоғары деңгейге көтерілуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ Қазақстанның әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына кіруіне ықпал етеді.

Индексті кейіннен апробациялау және толық көлемде енгізу қажет.

Бұдан басқа, балалар үшін қауіпсіз және жайлы орта құруға жұмсалатын

мемлекеттік шығындардың тиімділігін арттыру үшін үздік әлемдік практиканы пайдалану қажет. Бүгінде Қазақстанда балалық шақты қаржыландыру түрлі мемлекеттік органдардың бюджеттік бағдарламаларымен жүзеге асырылады. Халықаралық практикада мемлекеттік бюджеттің атаулы шығынының тиімді құралы шоғырландырылған балалар бюджеті болып табылады. Мұндай бюджетті қалыптастыру әдістемесін әзірлеу және оның жыл сайынғы өсуін көздеу қажет.

Инклюзивті және арнайы білім беруді дамыту бойынша 2020-2025 жылдары БҒДМБ-да қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін келесі индикаторлар айқындалды:

№	Нысаналы индикатор	Өлшем бірлігі	Ақпарат көзі	2018 факт	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Жауапты орындаушылар
1	Балалардың әл-ауқат Индексі	0-ден 1-ге дейін (үпай) шкаласы	әлеуметтік зерттеу нәтижелері	0,68			0,70	0,71	0,72	0,73	БҒМ ЖАО

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді шешу қажет:

Міндет 3. Қауіпсіз және жайлы оқу ортасын қамтамасыз ету
23-кесте. Мақсатты индикаторлар

№	Нәтижелер көрсеткіштері	Өлшем бірлігі	Ақпарат көзі	2018 факт	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Жауапты орындаушылар

											шы лар	
3	Инклюзивті білім беру үшін жағдай жасаған білім беру ұйымдарының үлесі:	%	БҒМ әкімшілік деректері									
	Мемлекеттік мектепке дейінгі ұйымдар			20,1	45	60	70	80	90	100		
	Мемлекеттік жалпы білім беретін мектептер			60,4	75	80	85	90	95	100		
	Мемлекеттік ТЖКБ ұйымдары			30,1	45	50	55	60	65	70		
	Азаматтық			12	15	35	50	60	65	70		

университеттер										
----------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

"Білімді ұлт "сапалы білім беру ұлттық жобасын бекіту туралы "Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысымен 2020-2025 жылдарға арналған бағдарламаның күші жойылды. [179].

"Білім берудің барлық деңгейлеріндегі білім алушылардың білім сапасын арттыру" **ұлттық жобасын** әзірлеудің мақсаты.

24-кесте. Мақсатты индикаторлар

№	Міндет, нәтижелер көрсеткіштері	Өлшем бірлігі	Ақпарат көзі	Өткен жылғы факт	Ағымдағы жылға бағалау	Нәтиже көрсеткіштері (жоспар), жылдар бойынша
Міндет 3. Мектептерді жайлы, қауіпсіз және заманауи білім беру ортасымен қамтамасыз ету	Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдаумен және ерте түзетумен қамту	%	БҒМ әкімшілік деректері	50	-	50

25-кесте. Мақсатты индикаторлар

Міндет 3. Мектептерді	білім және ғылым вице-министрі	2025 жылғы		133 160 619		179 650 118	317 48 217
				мың.т		мың.т	мың.тг

жайлы, қауіпсіз және заманауи білім беру ортасымен қамтамасыз ету	Асылова Б.А., ҚР Білім және ғылым бірінші вице-министрі Ш. Т. Каринова, облыстардың және Нұрсұлтан, Алматы, Шымкент қалаларының әкімдері	желтоқсан		Г.		Г.	.
Іс-шара 1. Орта білім беру ұйымдарында оқушылар үшін қолайлы жағдай жасау, оның ішінде ауыз сумен, санитария мен гигиенамен қамтамасыз ету	ҚР Білім және ғылым бірінші вице-министрі Ш. Т. Каринова, БҒМ МДОБК төрайымы Г. Р. Каримова, БҒМ БҚҚК төрағасы Е. Н. Иманғалиев, облыстар және Нұрсұлтан, Алматы, Шымкент қалалары әкімдерінің жетекшілік ететін орынбасарлары	2025 жылғы желтоқсан				қаражаты есебінен	

<p>Көрсеткіш б. Мүмкіндігі шектеулі балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдаумен және ерте түзетумен қамту</p>	<p>ҚР Білім және ғылым бірінші вице-министрі Ш. Т. Каринова, БҒМ МДОБК төрайымы Г. Р. Каримова, облыстар және Нұрсұлтан, Алматы, Шымкент қалалары әкімдерінің жетекшілік ететін орынбасарлары</p>	<p>2025 жылғы желтоқсан</p>	<p>50 %</p>	<p>50 %</p>		<p>50 %</p>	<p>65 %</p>
<p>Іс-шара 1. Өңірдің қажеттіліктерін ескере отырып және қазіргі заманғы талаптармен стандарттарға сәйкес ПМПК желісін кеңейту (50 мың балаға 1 ПМПК)</p>	<p>ҚР Білім және ғылым бірінші вице-министрі Ш. Т. Каринова, БҒМ МДОБК төрайымы Г. Р. Каримова, облыстар және Нұрсұлтан, Алматы, Шымкент қалалары әкімдерінің жетекшілік ететін орынбасарлары</p>	<p>2025 жылғы желтоқсан</p>					

<p>Іс-шара 2. Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдауға мемлекеттік білім беру тапсырысын орналастыру</p>		<p>2025 жылғы желтоқсан</p>					
---	--	-------------------------------------	--	--	--	--	--

Білім беру жүйесін дамыту бойынша елдің негізгі стратегиялық құжаттарына шолу жасай отырып, балалардың білім алу құқығын, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психологиялық-педагогикалық қолдау құқығын реттейтін Қазақстан Республикасының негізгі заңдары мен заңға тәуелді актілерін талдауға көшеміз.

«Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» 08.08.2002 № 345 Заңымен (15.10.2021 ж. жағдай бойынша өзгертулер мен толықтырулармен) [180] Қазақстан Республикасының Конституциясымен кепілдік берілген баланың негізгі құқықтары мен заңды мүдделерін іске асыруға байланысты туындайтын қатынастар реттелді.

1-бап.

- 2) бала – он сегіз жасқа (кәмелетке) толмаған адам;
- 3) бала құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдар – бұл балаларды әлеуметтік қолдауды, әлеуметтік-тұрмыстық, медициналық-әлеуметтік, әлеуметтік-педагогикалық, психологиялық-педагогикалық, құқықтық қызметтер көрсету мен материалдық көмек көрсетуді, өмірде қиын ахуалға тап болған балаларды әлеуметтік оңалтуды, мұндай балалар еңбекке қабілетті жасқа

жеткенде олардың жұмыспен қамтылуын қамтамасыз етуді жүзеге асыратын ұйымдар;

4) баланы әлеуметтік оңалту – бала жоғалтқан әлеуметтік байланыстар мен функцияларды қалпына келтіру, тұрмыс-тіршілікті қамтамасыз ету ортасын толықтыру, оған қамқорлық жасауды күшейту жөніндегі іс-шаралар;

12) мүгедек бала – тіршілік етуінің шектелуіне және оны әлеуметтік қорғау қажеттігіне әкеп соқтыратын аурулардан, жарақаттардан, олардың салдарынан, кемістіктерден организмінің функциялары тұрақты бұзылып, денсаулығына зақым келген он сегіз жасқа дейінгі адам;

4-бап. Балалардың тең құқықтылығы

1. Тегіне, нәсіліне және қай ұлтқа жататындығына, әлеуметтік және мүліктік жағдайына, жынысына, тіліне, біліміне, дінге көзқарасына, тұрғылықты жеріне, денсаулық жағдайына, балаға және ата-анасына немесе басқа заңды өкілдеріне қатысты өзге де мән-жайларға қарамастан, барлық бала тең құқыққа ие.

15-бап. Баланың білім алуға құқығы

1. Әрбір баланың білім алуға құқығы бар және Қазақстан Республикасының білім туралы заңдарына сәйкес оған тегін бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім және конкурстық негізде тегін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі және жоғары білім алуға кепілдік беріледі.

3. Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалауға сәйкес арнаулы педагогикалық тәрбиені қажет ететін мүмкіндігі шектеулі балаларға мемлекеттік бюджеттен белгіленген стандарттар деңгейінде олардың білім алуына кепілдік беретін қосымша қаражат бөлінеді.

31-бап. Мүгедек баланың толымды өмірге құқықтары

1. Мүгедек баланың қоғам өміріне белсене араласуына ықпал ететін өз қадір-қасиетін қамтамасыз ету жағдайындағы толымды өмірге дені сау балалармен бірдей құқығы бар.

«Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343 заңда (26.06.2021 ж. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) [181] кемтар балалардың арнаулы білім, әлеуметтік, медициналық қызметтер алу құқықтары бекітілген.

1-бап. Осы Заңда пайдаланылатын терминдер мен анықтамалар

- 1) білім алу үшін арнаулы жағдайлар – мүмкіндігі шектеулі балалардың оларсыз білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, арнаулы оқу және жеке дамыту бағдарламаларын, оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілік ортасын, психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар;
- 2) кемтар бала (балалар) - белгіленген тәртіппен расталған, туа біткен, тұқым қуалаған, жүре пайда болған аурулардан немесе жарақаттардың салдарынан тіршілік етуі шектелген, дене және (немесе) психикалық кемістігі бар он сегіз жасқа дейінгі бала (балалар);

8) ерте қолға алу (ерте қолдау) - психикалық-дене бұзылыстары скринингін, диагностиканы, емдеуді, дамыта оқытуды қамтитын, сәби жастағы (үш жасқа дейінгі) балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау;

9) әлеуметтік бейімдеу - нысаналы әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау процесінде кемтар балалардың қоғамда қабылданған құндылықтарды, мінез-құлық ережелері мен нормаларын игеруі мен қабылдауы және еңбекке даярлануы жолымен әлеуметтік орта жағдайларына белсенді түрде икемделуі;

13-1) мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау – мүмкіндігі шектеулі балаларға тұрмыс-тіршілігіндегі шектелуді еңсеру және оның орнын толтыру үшін жағдай жасауды қамтамасыз ететін және оларға басқа азаматтармен бірдей қоғам өміріне қатысу мүмкіндіктерін жасауға бағытталған арнаулы әлеуметтік, медициналық және білім беру қызметтерін ұсынатын білім беру, халықты әлеуметтік қорғау, денсаулық сақтау ұйымдарының қызметі;

15) арнаулы білім беру - кемтар балаларға арнайы жағдайлар жасай отырып білім беру;

17) арнаулы білім беру ұйымдары - мүмкіндігі шектеулі балалардың диагностикасы және консультациялар алуы, оларды психологиялық-педагогикалық қолдау, оқыту мен тәрбиелеу үшін құрылған ұйымдар: психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар, оңалту орталықтары, психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттері, балалар

бақшалары, мектептер жанындағы логопедтік пункттер және басқа да ұйымдар;

19) психологиялық тексеру - кемтар балалардың психикалық жағдайының ерекшеліктері мен психикалық дамуындағы әлеуеттік мүмкіндіктерін анықтау;

22) педагогикалық тексеру - тиісті жастағы балаларға арналған жас нормативтерін ескере отырып, балалардың ақыл-ой жағынан даму ерекшеліктерін және олардың ойын ойнауға, білім алу мен қарым-қатынас жасауға әлеуеттік мүмкіндіктерін анықтау;

24) кемтар баланы оңалтудың жеке бағдарламасы - баланың соматикалық жай-күйі деңгейінің болжамын, психикалық-дене төзімділігін, отбасының әлеуметтік мәртебесі мен әлеуметтік инфрақұрылым мүмкіндіктерін ескере отырып, оның қажеттіліктерінің құрылымына, ден қоятын мәселелерінің шеңберіне, құштарлықтарының деңгейіне сәйкес баланың тұрмыстық, қоғамдық, кәсіби қызметке қабілетін қалпына келтіруге бағытталған медициналық, психологиялық, педагогикалық және әлеуметтік іс-шаралар тізбесі.

3-бап. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау, оның мақсаттары, міндеттері мен принциптері

1. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау баланың туғанынан басталып, ол кәмелеттік жасқа толғанға дейін, жаппай кешенді медициналық, психологиялық, педагогикалық және әлеуметтік тексеру мен кәсіби диагностика жүргізу, оңалтудың жеке бағдарламасын әзірлеу, медициналық, педагогикалық, психологиялық, әлеуметтік қызметтер көрсету және еңбекке баулу арқылы жүргізіледі.

6-бап. Білім беру саласындағы уәкілетті органның құзыреті

2) білім алу үшін арнаулы жағдайлардың бірыңғай қағидаттары мен нормативтерін айқындайды;

5) кемтар балаларды оқытуды жүзеге асыратын білім беру ұйымдарының материалдық-техникалық және оқу-әдістемелік жарақтандырылуы мен қамтамасыз етілуіне қойылатын ең төменгі міндетті талаптарды белгілейді;

8) білім беру ұйымдарын ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету жөніндегі қызметтің үйлестірілуін жүзеге асырады.

8-бап. Жергілікті мемлекеттік басқару органдарының құзыреті

5) кемтар балаларды арнаулы білім беру ұйымдарында оқытуды ұйымдастырады және оларды басқа білім беру ұйымдарында оқыту үшін жағдай жасайды.

9-бап. Кемтар балаларға медициналық, арнаулы білім беру және арнаулы әлеуметтік қызметтерді көрсететін ұйымдар

3. Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнаулы білім беру қызметтерін Қазақстан Республикасының білім беру туралы заңнамасында белгіленген тәртіппен арнаулы ұйымдар: психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар, психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттері, оңалту орталықтары, логопедтік пункттер, балалар бақшалары және басқа да білім беру ұйымдары көрсетеді.

4. 4. Көрсетілетін арнаулы білім беру қызметтеріне:

1) ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау мақсатында балаларды тереңдетіп және кешенді зерттеп-қарау;

2) мүмкіндігі шектеулі балаларды арнаулы психологиялық-педагогикалық қолдау;

3) арнаулы оқу бағдарламалары бойынша оқыту және тәрбие беру;

4) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес көрсетілетін өзге де қызметтер жатады.

10-бап. Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар

1. Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация балаларды зерттеп-қарауды және оларға консультация беруді, ерекше білім беру қажеттіліктерін және білім алу үшін арнаулы жағдайларды бағалауды, білім беру бағдарламасын айқындауды жүзеге асыратын, сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі балаларды арнаулы психологиялық-педагогикалық қолдауға жіберетін білім беру ұйымы болып табылады.

11-бап. Кемтар балаларға білім беруді ұйымдастыру

2. Кемтар балалардың Қазақстан Республикасының білім туралы заңдарында белгіленген тәртіппен білім алуға құқығы бар. Мемлекет кемтар балаларды кәсіби даярлауға жәрдемдеседі.

14-бап. Кемтар балаларды еңбекке даярлау және оларға кәсіби білім беру

1. Кемтар балалар Қазақстан Республикасының білім беру туралы заң актілеріне сәйкес кәсіби білім ала алады.

15-бап. Кемтар балалардың құқықтары

1. Кемтар балалардың:

1) әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдауды кепілдікті түрде тегін алуға;

3) дене немесе психикалық кемістіктері байқалған сәттен бастап, оның көріну дәрежесіне қарамастан, психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация қорытындысына сәйкес тегін медициналық-психологиялық-педагогикалық түзеуге;

5) психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардың қорытындысына сәйкес арнаулы білім беру ұйымдарында немесе мемлекеттік білім беру ұйымдарында тегін мектепалды және жалпы орта білім алуға;

7) оқу бітіргеннен кейін алған біліміне және (немесе) кәсіби даярлығына сәйкес Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен жұмысқа орналасуға құқығы бар.

16-бап. Кемтар балалардың ата-аналары мен өзге де заңды өкілдерінің құқықтары

Кемтар балалардың ата-аналарының және өзге де заңды өкілдерінің:

3) өз балаларының Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау алуына.

Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III «**Білім туралы**» Заңында (28.08.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) [531] ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға білім беруді ұйымдастыру (бұдан әрі - ЕБҚ) кезінде пайдаланылатын негізгі терминдер берілген, білім алушылардың барлық деңгейлерде білім алуға кепілдіктері және білім алушылардың білім алу құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік органдардың кепілдері анықталған.

1-бап. Осы Заңда пайдаланылатын негізгі ұғымдар:

7-4) білім алу үшін арнаулы жағдайлар – ерекше білім беруді қажет ететін адамдардың (балалардың), сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі балалардың оларсыз білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, оқу, сондай-ақ арнаулы, жеке дамыту мен түзеу-дамыту бағдарламаларын және оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілік ортасын, психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар;

19-2) ерекше білім беруді қажет ететін адамдар (балалар) – тиісті деңгейде білім алу және қосымша білім алу үшін арнаулы жағдайларға тұрақты немесе уақытша қажеттілік көріп жүрген адамдар (балалар);

19-3) ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау – білім алу үшін қажетті

арнаулы жағдайларды айқындау;

21) жалпы білім беретін мектеп – білім алушылар мен тәрбиеленушілерге мектепке дейінгі тәрбие беру мен оқыту бағдарламаларын, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын, арнаулы оқу мен жеке дамыту бағдарламаларын, сондай-ақ қосымша білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымы;

21-7) инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс;

42-1) мектепке дейінгі ұйым – мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жалпы білім беретін, арнайы оқу бағдарламаларын, жеке дамыту бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымы;

45) мемлекеттік білім беру тапсырысы - мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, орта білім беру, мүмкіндігі шектеулі балаларды арнаулы психологиялық-педагогикалық қолдау, балаларға қосымша білім беру жөнінде, экономиканың қажеттілігін қамтамасыз ету, білікті жұмыс күші мен қоғамның зияткерлік әлеуетін молықтыру үшін кадрларды даярлау, білікті жұмыскерлер мен мамандардың біліктілігін арттыру және оларды қайта даярлау жөнінде, сондай-ақ білім беру жүйесін оқу-әдістемелік қамтамасыз ету жөнінде мемлекет қаржыландыратын қызмет көрсетулер көлемі;

45-3) мүмкіндігі шектеулі балаларды арнаулы психологиялық-педагогикалық қолдау – қызметтің қандай да бір түрін орындау қабілеттерін қалпына келтіруге немесе оның орнын толтыруға бағытталған көрсетілетін қызметтер мен іс-шаралар кешені;

49-2) орта білім беру ұйымы – мектепке дейінгі тәрбие беру мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын, мамандандырылған жалпы білім беретін және арнайы оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымы;

50-3) психологиялық-педагогикалық қолдап отыру – білім беру ұйымдарында іске асырылатын, процесінде ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды (балаларды) ойдағыдай оқыту және дамыту үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалатын жүйелі-ұйымдастырылған қызмет.

5-бап. Білім беру саласындағы уәкілетті органның құзыреті

11) мектепке дейінгі тәрбие беру мен оқыту бағдарламаларын, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім

беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын әзірлейді және бекітеді;

11-3) білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыру қағидаларын әзірлейді және бекітеді;

11-4) ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын әзірлейді және бекітеді;

6-бап. Білім беру саласындағы жергілікті өкілді және атқарушы органдардың құзыреті

2. Облыстың жергілікті атқарушы органы:

3) ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды (балаларды) оқытуды, олардың білім беру ұйымдарында білім алуы үшін арнаулы жағдайлар жасауды, әмбебап дизайн және (немесе) ақылға қонымды ыңғайлылық қағидастарын ескере отырып, мемлекеттік құрылыс нормалары мен стандарттарына сәйкес білім беру ұйымдарының ғимараттарына, құрылысжайлары мен үй-жайларына қолжетімділікті қамтамасыз етеді;

8-бап. Білім беру саласындағы мемлекеттік кепілдіктер

1-1. Мемлекет ерекше білім беруді қажет ететін адамдарға (балаларға) олардың жеке даму ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру жүйесі ұсынған шекте білім алу нысанын таңдау құқығын беруді қоса алғанда, олардың өзін-өзі жетілдіруіне, білім берудің барлық деңгейлерінде өмір бойы оқуын жалғастыруына, өздерінің қабілеттерін еркін дамытуына жағдайлар жасайды.

6. Мемлекет инклюзивті білім берудің мақсатын іске асыра отырып, білім берудің барлық деңгейінде даму мүмкіндіктері шектеулі азаматтарға олардың білім алуына, дамуындағы ауытқуды түзетуіне және әлеуметтік бейімделуіне арнайы жағдайлар жасауды қамтамасыз етеді.

11-бап. Білім беру жүйесінің міндеттері

Білім беру жүйесінің міндеттері:

14) білім алушылар мен тәрбиеленушілердің жеке ерекшеліктерін ескере отырып, білім алуы үшін арнаулы жағдайлар жасау болып табылады.

14-бап. Білім беру бағдарламалары

2-тармақтың төртінші бөлігі.

Мүмкіндігі шектеулі балалар үшін арнайы оқу бағдарламалары әзірленеді.

9. Егер Қазақстан Республикасының заңдарында өзгеше көзделмесе, білім беру ұйымы лицензиясы болған жағдайда әртүрлі деңгейдегі білім беру бағдарламаларын іске асыруға құқылы.

Білім беру ұйымдары ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды (балаларды) оқыту үшін білім беру бағдарламаларын білім алушылар мен тәрбиеленушілердің жеке даму ерекшеліктеріне және әлеуетті мүмкіндіктеріне сәйкес бейімдейді.

19-бап. Арнайы оқу бағдарламалары

1. Арнайы оқу бағдарламалары мектепке дейінгі тәрбие беру мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары және техникалық және кәсіптік білімнің білім беру бағдарламалары негізінде әзірленеді және мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуға және дамытуға бағытталады, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің психологиялық-медициналық-педагогтік консультациялар ұсынымдары ескеріле отырып айқындалатын психикалық-физикалық ерекшеліктері мен танымдық мүмкіндіктерін ескереді.

3. Арнайы оқу бағдарламалары Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген арнаулы білім беру ұйымдарында, мектепке дейінгі ұйымдарда, жалпы білім беретін мектептерде, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарында немесе үйде іске асырылады.

26-бап. Білім алушылар мен тәрбиеленушілерді білім беру ұйымдарына қабылдауға қойылатын жалпы талаптар

2. Білім беру ұйымы қызмет көрсететін аумақта тұратын барлық балаларды, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды (балаларды) қабылдауды қамтамасыз ететін мектепке дейінгі ұйымдарға және орта білім беру ұйымдарына оқуға қабылдау тәртібі тиісті үлгідегі білім беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларында айқындалады.

31-бап. Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру

1. 1-сыныпқа оқуға балалар алты жастан қабылданады.

Мүмкіндігі шектеулі балалар орта білім алу үшін алты – он жастан білім беру ұйымдарына қабылдана алады. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау ескеріле отырып жүзеге асырылады. Бұл ретте білім беру бағдарламаларына сәйкес бастауыш және негізгі орта білім алудың ұзақтығы он жылдан кем болмауға тиіс.

43-бап. Білім беру ұйымдарының құзыреті

3. Білім беру ұйымдарының құзыретіне мынадай функциялар:

2) жұмыс оқу жоспарлары мен жұмыс оқу бағдарламаларын әзірлеу және бекіту;

2-1) қысқартылған оқыту мерзімімен білім беру бағдарламаларын әзірлеу

және бекіту;

2-3) білім беру бағдарламаларын бейімдеу және іске асыру;

2-4) ерекше білім беруді қажет ететін адамдар (балалар) үшін жеке дамыту бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру;

13-1) білім алу үшін арнаулы жағдайлар жасау.

6-2. Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар психологиялық-медициналық-педагогикалық зерттеп-қарау және консультация беру бағдарламаларын іске асырады.

6-3. Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттері мен оңалту орталықтары түзеу-дамыту бағдарламаларын әзірлейді және іске асырады.

44-бап. Білім беру ұйымдарын басқару

5-1. Мемлекеттік білім беру ұйымдарының бірінші басшыларын ротациялау олардың кәсіби әлеуетін неғұрлым тиімді пайдалануды қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асырылады.

Мемлекеттік білім беру ұйымдарының бірінші басшыларын ротациялау бір елді мекен шегінде жүзеге асырылады.

Мемлекеттік білім беру ұйымдарының бірінші басшыларына ротация жүргізу мерзімдері мен шарттары мемлекеттік білім беру ұйымдарының бірінші басшыларын ротациялауды жүргізу қағидаларында айқындалады.

45-бап. Еңбек қатынастары және білім беру ұйымы басшысының жауапкершілігі

3. Білім беру ұйымының басшысы Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен:

4-1) білім беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын бұзғаны немесе білім алу үшін арнаулы жағдайлар жасамағаны.

49-бап. Ата-аналардың және өзге де заңды өкілдердің құқықтары мен міндеттері

1. Кәмелетке толмаған балалардың ата-аналары мен өзге де заңды өкілдерінің:

1) баланың тілегін, жеке бейімділігі мен ерекшеліктерін ескере отырып білім беру ұйымын таңдауға;

4) өз балаларын оқыту мен тәрбиелеу проблемалары жөнінде психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардан консультациялық көмек алуға;

5) балаларының шарттық негізде қосымша қызмет көрсетулер алуына құқығы бар.

56-бап. Білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары

3. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары инклюзивті білім беру ескеріле отырып әзірленеді.

62-бап. Білім беру ұйымдарын мемлекеттік қаржыландыру

6-3. Мүмкіндігі шектеулі балаларды арнаулы психологиялық-педагогикалық қолдауға мемлекеттік білім беру тапсырысы білім алушылардың және (немесе) тәрбиеленушілердің санын және бір білім алушыға және (немесе) тәрбиеленушіге жұмсалатын шығыстардың орташа құнын қамтуға тиіс..

«Мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» 2005 жылғы 13 сәуірдегі № 39-III ҚРЗ Заңымен *(12.10.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен)* [183] мүгедек адамдардың арнаулы білім, медициналық және әлеуметтік қызметтерді алуына кепілдіктер анықталды.

1-бап. Осы Заңда пайдаланылатын негізгі ұғымдар

8) мүгедек бала – тұрмыс-тіршілігінің шектелуіне және оны әлеуметтік қорғау қажеттігіне әкеп соқтыратын, ауруларға, мертігулерге (жаралануға, жарақаттарға, контузияларға), олардың зардаптарына, кемістіктерге байланысты организм функциялары тұрақты бұзылып, денсаулығы нашарлаған он сегіз жасқа дейінгі адам.

10) мүгедектерді әлеуметтік қорғау - мүгедектерге әлеуметтік көмек көрсету, оңалту, сондай-ақ олардың қоғамға етене араласуы жөніндегі шаралар кешені.

9-бап. Білім беру саласындағы уәкілетті органның құзыреті

Білім беру саласындағы уәкілетті орган:

1) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес мүгедектердің білім алуын қамтамасыз етеді;

3) разрабатывает порядок назначения и выплаты инвалидам, обучающимся по государственному заказу или гранту, стипендий в соответствии с законодательством Республики Казахстан. (алынып

тасталды)

- 4) осы Заңда, Қазақстан Республикасының өзге де заңдарында, Қазақстан Республикасы Президентінің және Қазақстан Республикасы Үкіметінің актілерінде көзделген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады.

15-бап. Мүгедектерді әлеуметтік қорғау

Мүгедектерге көрсетілетін әлеуметтік көмек мемлекеттік жәрдемақылар, өтемақылар түріндегі төлемдерді және Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген өзге де, оның ішінде қайырымдылық есебінен берілетін төлемдерді де қамтиды.

Әлеуметтік көмектің қосымша түрлерін жергілікті атқарушы органдар, жұмыс беруші және өзге де ұйымдар көрсетуге құқылы

3. Мемлекеттік білім беру гранттарын бюджеттік қаржыландыру арқылы тегін мемлекеттік білім алуға арналған конкурсқа қатысқан кезде көрсеткіштері бірдей болған жағдайда медициналық қорытындыға сәйкес тиісті білім беру ұйымдарында оқуға қарсы көрсетілімдері жоқ бірінші және екінші топтағы мүгедектердің, бала кезінен мүгедектердің, мүгедек балалардың басым құқығы болады.

25-бап. Мүгедектердің әлеуметтік инфрақұрылым объектілеріне кіріп-шығуын қамтамасыз ету

1. Жергілікті атқарушы органдар міндетті:

1) ұлттық стандарттарға сәйкес елді мекендерді жобалау, салу және оларда құрылыс жүргізу, тұрғын аудандарды қалыптастыру, жаңадан игерілетін және реконструкцияланатын аумақтар мен басқа да елді мекендерді абаттандыру кезінде мүгедектердің тұрғын, қоғамдық және өндірістік ғимараттарға, құрылысжайларға және үй-жайларға кіріп-шығуын.

29-бап. Мүгедектерге білім алуы және мектепке дейінгі тәрбие алуы үшін жағдайларды қамтамасыз ету

1. Мүгедектерге тегін бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім алуға кепілдік беріледі.

2. Бірінші және екінші топтардағы мүгедектер мен мүгедек балалар үшін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі және жоғары білім берудің кәсіптік оқу бағдарламаларын іске асыратын ұйымдарға оқуға түсу кезінде Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейтін мөлшерде қабылдау

квотасы көзделеді.

3. Білім беру гранттарын алуға, сондай-ақ жоғары білімді кадрлар даярлауға мемлекеттік білім беру тапсырысы бойынша білім алушылардың құрамына қабылдауға арналған конкурстарға қатысу кезінде балдары тең болған жағдайда, медициналық қорытындыға сәйкес тиісті білім беру ұйымдарында оқуға қарсы көрсетілімдері жоқ бірінші және екінші топтағы мүгедектердің, бала кезінен мүгедектердің, мүгедек балалардың "Білім туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 26-бабының 5-тармағында көзделген кезектілікке сәйкес артықшылықты құқығы болады.

4. Мемлекеттік тапсырыс немесе грант бойынша техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі және жоғары білім берудің кәсіптік оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында оқитын мүгедектерге стипендиямен қамтамасыз ету жөніндегі жеңілдіктер Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес беріледі.

6. Мүгедек балаларды жалпы немесе арнаулы мектепке дейінгі ұйымдарда және басқа оқу орындарында тәрбиелеу мен оқыту мүмкін болмаған жағдайда, оларды тәрбиелеу мен оқыту ата-анасының немесе заңды өкілдерінің тілегі ескеріле отырып, Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен үйде жүргізіледі.

7. Мемлекет мүгедектердің, бала кезінен мүгедектердің және мүгедек балалардың білім алуы кезеңінде оларды күтіп-бағуға жұмсалған шығыстарды Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен толық немесе ішінара көтереді.

«Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» 2008 жылғы 29 желтоқсандағы № 114-IV заң (12.10.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) [184] өмірлік қиын жағдайда жүрген адамдар (отбасылар) үшін арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету саласында туындайтын қоғамдық қатынастарды реттейді.

1-бап. Осы Заңда пайдаланылатын негізгі ұғымдар

1) арнаулы әлеуметтік қызметтер - өмірлік қиын жағдайда жүрген адамға (отбасына) туындаған әлеуметтік проблемаларды еңсеру үшін жағдайларды қамтамасыз ететін және оның қоғам өміріне қатысуына басқа азаматтармен тең мүмкіндіктер жасауға бағытталған қызметтер кешені.

6-бап. Адам (отбасы) өмірлік қиын жағдайда деп танылуы мүмкін негіздер

1. Адам (отбасы) мынадай негіздер бойынша өмірлік қиын жағдайда жүр деп танылуы мүмкін:

1) жетімдік;

2) ата-ана қамқорлығының болмауы;

3) кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуы, оның ішінде девиантты мінез-құлық;

4) кәмелетке толмағандардың арнаулы білім беру ұйымдарында, ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарында болуы;

5) туғаннан бастап үш жасқа дейінгі балалардың ерте психофизикалық даму мүмкіндіктерінің шектелуі;

6) дене бітімі және (немесе) ақыл-ой мүмкіндіктеріне байланысты организм функцияларының тұрақты бұзылуы;

7) әлеуметтік мәні бар аурулардың және айналадағыларға қауіп төндіретін аурулардың салдарынан тыныс-тіршілігінің шектелуі;

8) жасының егде тартуына байланысты, бұрынғы ауруы және (немесе) мүгедектігі салдарынан өзіне-өзі күтім жасай алмауы;

9) әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға алып келген қатыгездікпен қарау;

10) баспанасыздық (белгілі бір тұрғылықты жері жоқ адамдар);

11) бас бостандығынан айыру орындарынан босатылуы;

12) пробация қызметінің есебінде болу.

10-бап. Білім беру саласындағы уәкілетті органның құзыреті

Білім беру саласындағы уәкілетті орган өз құзыреті шегінде:

1) арнаулы әлеуметтік көрсетілетін қызметтерді ұсыну саласындағы мемлекеттік саясатты іске асырады;

2) білім беру және балалардың құқықтарын қорғау саласындағы арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету стандарттарын әзірлейді және бекітеді;

3) арнаулы әлеуметтік қызметтер ұсынатын субъектінің меншік нысанына қарамастан, әлеуметтік жұмыскерлерге қойылатын біліктілік талаптары мен оларды аттестаттау қағидаларын әзірлейді және халықты әлеуметтік қорғау және денсаулық сақтау саласындағы уәкілетті органдармен келісу бойынша бекітеді;

4) әлеуметтік қызметкерлер мамандықтарының тізбесін, оларды даярлау мен біліктілігін арттыру стандарттарын бекітеді;

5) мыналарды:

арнаулы әлеуметтік көрсетілетін қызметтерді ұсыну бойынша мониторинг жүргізуді;

халықтың арнаулы әлеуметтік көрсетілетін қызметтерге қажеттілігіне талдау жүргізуді;

арнаулы әлеуметтік көрсетілетін қызметтерді ұсыну саласындағы халықаралық ынтымақтастықты дамытуды қамтамасыз етеді;

б) мыналарды:

арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету саласындағы бақылауды;

жеке және заңды тұлғалармен, халықты әлеуметтік қорғау және денсаулық сақтау саласындағы уәкілетті органдармен және басқа да мемлекеттік органдармен арнаулы әлеуметтік көрсетілетін қызметтерді ұсыну мәселелері бойынша өзара іс-қимыл жасауды;

осы Заңда, Қазақстан Республикасының өзге де заңдарында, Қазақстан Республикасы Президентінің және Қазақстан Республикасы Үкіметінің актілерінде көзделген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады..

14-бап. Арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілікті бағалау және айқындау

1. Арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілікті бағалау мен айқындау жөніндегі әлеуметтік қызметкер

айқындайтын өмірлік қиын жағдайда жүрген адамның (отбасының) арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілігін бағалау және айқындау негізінде жүзеге асырылады.

2. Арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілікке бағалау жүргізу және оны айқындау кезіндегі критерийлер:

- 1) тыныс-тіршілігінің шектелуі;
- 2) әлеуметтік бейімсіздік;
- 3) әлеуметтік депривация;
- 4) қолайсыз әлеуметтік орта болып табылады.

3. Әлеуметтік жұмыскер осы Заңның 13-бабында көрсетілген адамдардан өтініш келіп түскен күннен бастап он жұмыс күні ішінде аудандардың, облыстық, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың жергілікті атқарушы органдарының тапсырмасы бойынша осы Заңның 8-бабы 2) тармақшасының бесінші абзацында белгіленген тәртіппен арнаулы әлеуметтік көрсетілетін қызметтерге мұқтаждықты бағалауды және айқындауды жүргізеді.

4. Арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілікті бағалау мен айқындау жөніндегі әлеуметтік қызметкер арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілікті бағалау және айқындау негізінде қорытынды дайындайды, онда қызметтің түрі, алушының санаты, қызмет көрсетілетін жер, қызметтің көрсетілу ұзақтығы, қызметтің мазмұны, жеке ерекшеліктері айқындалады.

Қазақстан Республикасының Конституциясында кепілдік берілген балалар мен жасөспірімдердің құқықтарын іске асырумен айналысатын мемлекеттік органдар арасында туындайтын қатынастарды реттейтін Қазақстан Республикасының негізгі заңдарын қарап, білім алушылардың білім алуға, оның ішінде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуге құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік саясатты іске асыру тетіктерін айқындайтын Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулыларын талдауға көшеміз.

Білім беру ұйымдарының қызметін регламенттейтін үкіметтердің маңызды қаулыларының бірі **«Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы N 77 Қаулысы** болып

табылады (03.06.2020 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) [185]. Осы қаулыда білім беру ұйымдары қызметкерлерінің, оның ішінде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметіне кіретін педагогтердің жекелеген лауазымдары бойынша үлгілік штаттары бекітілді.

29. Білім беру ұйымдарында қажет болған жағдайда балаларды (тәрбиеленушілердің, білім алушылардың) бейіндік оқыту мен тәрбиелеуге сәйкес келетін, сондай-ақ өткізілетін үйірмелік, спорт, емдеу іс-шараларына қарай лауазымдардың (директордың бейін бойынша оқыту жөніндегі орынбасары, әлеуметтік педагог, ұйымдастырушы педагог, әлеуметтік талдаушы, сүйемелдеуші, көркемдік жетекші, костюмер, суретші, киномеханик, сахна жұмысшысы, музыкалық аспаптардың күйін келтіруші, өндірістік оқыту шебері, дене шынықтыру және еңбекке баулу жөніндегі нұсқаушы, қосымша білім беру педагогы, музыкалық жетекші, мұрағатшы, экономист және басқалар) штат бірліктері қосымша белгіленеді.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің құрамына кіретін орта білім беру ұйымдарының штаттық қызметкерлеріне қойылатын қажетті талаптарға сәйкес келуі бөлігінде қолданыстағы № 77 ҰҚ-на талдау жүргіземіз [186].

26-кесте. САЛЫСТЫРМАЛЫ КЕСТЕ

«Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 өзгерістер мен толықтыру енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметі қаулысының жобасына

№	Құрылымдық элемент	Қолданыстағы редакция	ҚР БҒМ ұсынылған редакциясы	Негіздеме	ҰБА инклюзивті білім беру орталығының ұсынылған редакциясы
Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттары					
1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттары					
1	1-бөлімнің ескертпесі. Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттары	Жоқ	13. Мектепке дейінгі ұйымдарда педагог-ассистент лауазымының штат бірліктері психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның ұсынымы	Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамыту моделі (15.03.2021 жылғы №137 ҚРҰҚ) (47-тармақ); "ҚР кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" ҚРЗ білім беру	13. Мектепке дейінгі ұйымдарда педагог-ассистент лауазымының штат бірліктері бұзушылық дәрежесіне қарай мектепке дейінгі ұйымның психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациясының ұсынымдары

			<p>бойынша белгіленеді.</p> <p>ұйымдарында арнайы педагогтардың, педагог-ассистенттердің штат бірліктерін қамтитын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметтерін құру бойынша нормалар бекітілді,</p>	<p>бойынша белгіленеді:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мінез-құлық, эмоционалдық және коммуникативтік ерекшеліктері бар 1 балаға; - тірек-қимыл аппараты, көру қабілеті бұзылған 1 балаға; - нормотиптік дамуы бар 2 балаға, психофизикалық дамуы бұзылған балаларға (зерде бұзылыстары, психикалық дамуы тежелген және т. б.), егер оларда мінез-құлық және коммуникативтік проблемалар болса; - 1 сыныпқа (1 топқа). <p>Педагог-ассистент лауазымы 20 сағаттық жұмыс жүктемесі есебінен белгіленеді, оның ішінде:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 16 сағат мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды/білім алушыларды тікелей алып жүруге (мектепке дейінгі ұйымда, үйірме қызметі);
--	--	--	---	--

					<p>-Жеке құжаттарды толтыруға 4 сағат, баланың ата-анасына кеңес беру, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мүшелерімен жұмыс.</p> <p>14. Мектепке дейінгі ұйымдарда арнаулы педагог лауазымының 0,5 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 1 бала болған кезде белгіленеді. Арнаулы педагог лауазымының 1 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 10-12 балаға белгіленеді.</p>
2	<p>1- бөлімнің ескертпесі. Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттар</p>	жоқ	<p>14. Мектепке дейінгі ұйымдарда ата-аналардың қажеттіліктерін ескере отырып, үй тәрбиешісі (әлеуметтік бала күтуші) лауазымын</p>	<p>ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған бағдарламасы, 5.1.2-тармақ үйде тәрбиешілер институтын («әлеуметтік бала күтуші») құру, оның ішінде мектепке дейінгі ұйымдардың</p>	<p>ҚР БҒМ ұсынылып отырған редакциясы</p> <p>14. Мектепке дейінгі ұйымдарда ата-аналардың қажеттіліктерін ескере отырып, үй тәрбиешісі (әлеуметтік бала күтуші) лауазымының штат бірлігі белгіленеді.</p>

	ы		ың штат бірлігі белгіленеді.	Штаттары жанында; Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамыту моделі (15.03.2021 жылғы №137 ҚРҰҚ)	
		2. Бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттары			
3	«Мектеп – балабақша» кешендері кіші бөлімінің ескертпесі	Ескертпелер: 1. Бір топқа Бір топқа тәрбиешілер мен тәрбиешілердің көмекшілері лауазымының штат бірліктері топтың жұмыс режиміне және аптасына ең көмекшілері лауазымының штат бірліктері топтың жұмыс режиміне және аптасына белгіле	Ескертпелер: 1. Бір топқа тәрбиешілер мен тәрбиешілердің көмекшілері лауазымының штат бірліктері топтың жұмыс режиміне және аптасына белгіленген сағат нормасына байланысты тәрбиеші мен тәрбиеші көмекшісінің тобындағы бір мезгілдегі жұмысты ескере отырып белгіленеді. 2. Тәулік бойғы топтарда түнгі кезекшілік үшін тәрбиешілердің	«Білім туралы» ҚРЗ 5-бабының 11-3) тармақшасына сәйкес 11-3) білім беру ұйымдарын да психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қағидалары н әзірлейді және бекітеді. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерін ің жұмысын жүзеге	Ескертпелер: 1. Бір топқа тәрбиешілер мен тәрбиешілердің көмекшілері лауазымының штат бірліктері топтың жұмыс режиміне және аптасына белгіленген сағат нормасына байланысты тәрбиеші мен тәрбиеші көмекшісінің тобындағы бір мезгілдегі жұмысты ескере отырып белгіленеді. 2. Тәулік бойғы топтарда түнгі кезекшілік үшін тәрбиешілердің көмекшілері лауазымының штат

		<p>нген сағат нормасына байланысты тәрбиеші мен тәрбиеші көмекшісінің тобындағы бір мезгілдегі жұмысты ескеріп отырып белгіленеді.</p> <p>2. Тәулік бойғы топтарда түнгі кезекшілік үшін тәрбиешілердің көмекшілері лауазымының штат</p>	<p>көмекшілері лауазымының штат бірліктері екі топ үшін бір штат бірлігі есебінен белгіленеді. Тәулік бойғы топтардың бір немесе тақ саны бар, сондай-ақ топтарға оқшауланған кіру есіктері бар ұйымдарда екі топ үшін тәрбиеші көмекшілерінің есептелген штат бірліктері жеке топқа қолданылуы мүмкін.</p> <p>3. «Мектеп-балабақша» кешендерінде педагог-ассистент лауазымының штат бірліктері психологиялық-педагогикалық консультацияның ұсынымы бойынша белгіленеді.</p> <p>4. «Мектеп –</p>	<p>асыру үшін білім беру ұйымдарының штат кестесіне мүмкіндіктері шектеулі балаға негізгі сүйемелдеуді ұсынатын арнайы педагогтар мен педагог-ассистенттерді қосу қажет. Осыған байланысты білім беру ұйымдарының штат кестесіне осы штат бірліктерін қосу қажет.</p>	<p>бірліктері екі топ үшін бір штат бірлігі есебінен белгіленеді. Тәулік бойғы топтардың бір немесе тақ саны бар, сондай-ақ топтарға оқшауланған кіру есіктері бар ұйымдарда екі топ үшін тәрбиеші көмекшілерінің есептелген штат бірліктері жеке топқа қолданылуы мүмкін.</p> <p>3. "Мектеп-балабақша" кешендерінде педагог-ассистент лауазымының штат бірліктері бұзушылық дәрежесіне қарай психологиялық-педагогикалық консультацияның және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің ұсынымдары бойынша белгіленеді:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мінез-құлық, эмоционалдық және коммуникативтік ерекшеліктері бар 1 балаға; - тірек-қимыл
--	--	--	--	---	--

		<p>бірлікт ері екі топ үшін бір штат бірлігі есебіне н белгіленеді. Тәулік бойғы топтардың бір немесе тақ саны бар, сондай-ақ топтарға оқшауланған кіру есіктері бар ұйымдарда екі топ үшін тәрбиеші көмекшілерінің есептелген штат бірлікт</p>	<p>«балабақша» кешендерінде 0,5 штаттық бірлік арнаулы педагог лауазымы мүмкіндігі шектеулі 1 бала болған кезде белгіленеді. Арнаулы педагог лауазымының 1 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі балалар оқитын әрбір 5 сынып-жинақтарға немесе топтарға белгіленеді.</p>		<p>аппараты, көру қабілеті бұзылған 1 балаға; - нормотиптік дамуы бар 2 балаға, психофизикалық дамуы бұзылған балаларға (зерде бұзылыстары, психикалық дамуы тежелген және т. б.), егер оларда мінез-құлық және коммуникативтік проблемалар болса; - 1 сыныпқа (1 топқа).</p> <p>Педагог-ассистент лауазымы 20 сағаттық жұмыс жүктемесі есебінен белгіленеді, оның ішінде: -16 сағат мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды/білім алушыларды тікелей алып жүруге («мектеп-балабақша» кешенінде, үйірме қызметі); -Жеке құжаттарды толтыруға 4 сағат, баланың ата-анасына кеңес беру, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мүшелерімен жұмыс. 4. «Мектеп —</p>
--	--	---	--	--	---

		ері жеке топқа қолдан ылуы мүмкін . Жоқ			балабақша» кешендерінде 0,5 штаттық бірлік арнаулы педагог лауазымы мүмкіндігі шектеулі 1 бала болған кезде белгіленеді. Арнаулы педагог лауазымының 1 штат бірлігі 10-12 мүмкіндігі шектеулі балаларға белгіленеді.
4	«Жалпы білім беретін мектептер» кешендерінің кіші бөлімінің ескертпесі	Ескертпе: Бастауыш мектептерде директор лауазымы 8 және одан да көп сынып-жиынтығы және кемінде 240 оқушы болған кезде одан да көп сынып-жиынтығы және кемінде 240 оқушы болған кезде белгіленеді.	Ескертпе: Бастауыш мектептерде директор лауазымы 8 және одан да көп сынып-жиынтығы және кемінде 240 оқушы болған кезде белгіленеді. Жалпы білім беретін мектептерде педагог-ассистент лауазымы психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның ұсынымы	«Білім туралы» ҚРЗ 5-бабының 11-3) тармақшасына сәйкес 11-3) білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қағидалары әзірлейді және бекітеді. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерін	Ескертпе: Бастауыш мектептерде директор лауазымы 8 және одан да көп сынып-жиынтығы және кемінде 240 оқушы болған кезде белгіленеді. Жалпы білім беретін мектептерде педагог-ассистент лауазымы бұзушылық дәрежесіне қарай психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің ұсынымдары

	Жалпы білім беретін мектептерде педагог - ассистент лауазымы психологиялық- медициналық педагогикалық консультацияның ұсынымы бойынша белгіленеді. Жоқ	бойынша белгіленеді. Жалпы білім беретін мектептерде арнаулы педагог лауазымының 0,5 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 1 бала болған кезде белгіленеді. Арнаулы педагог лауазымының 1 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі балалар оқитын әрбір 5 сынып-жиынтыққа белгіленеді.	ің жұмысын жүзеге асыру үшін білім беру ұйымдарының штат кестесіне мүмкіндіктері шектеулі балаға негізгі сүйемелдеуді ұсынатын арнайы педагогтар мен педагог-ассистенттерді қосу қажет. Осыған байланысты білім беру ұйымдарының штат кестесіне осы штат бірліктерін қосу қажет.	бойынша белгіленеді: - мінез-құлық, эмоционалдық және коммуникативтік ерекшеліктері бар 1 балаға; - тірек-қимыл аппараты, көру қабілеті бұзылған 1 балаға; - нормотиптік дамуы бар 2 балаға, психофизикалық дамуы бұзылған балаларға (ақыл-ой кемістігі, психикалық дамуы тежелген және т. б.), егер оларда мінез-құлық және коммуникативтік проблемалар болса, 4 сағат; - 1 сыныпқа. Педагог-ассистент лауазымы 20 сағаттық жұмыс жүктемесі есебінен белгіленеді, оның ішінде: -16 сағат мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды/білім алушыларды тікелей алып жүруге (мектепте, үйірме қызметі); -Жеке құжаттарды толтыруға 4 сағат,
--	---	---	---	--

					баланың ата-анасына кеңес беру, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мүшелерімен жұмыс. Жалпы білім беретін мектептерде арнаулы педагог лауазымының 0,5 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 1 бала болған кезде белгіленеді. Арнаулы педагог лауазымының 1 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 10-12 балаға белгіленеді.
5	«Лицейлер, гимназиялар (мектеп-лицейлер, мектеп-гимназиялар), эксперименттік алаңдар» кіші бөлімінің ескертпесі	жоқ	<p>1. Лицейлерде, гимназияларда (мектеп-лицейлер, мектеп-гимназиялар) педагог-ассистент лауазымының штат бірліктері психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның ұсынымы бойынша белгіленеді.</p> <p>2. Лицейлерде, гимназияларда</p>	«Білім туралы» ҚРЗ 5-бабының 11-3) тармақшасына сәйкес 11-3) білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қағидалары әзірлейді және бекітеді.	<p>1. Лицейлерде, гимназияларда (мектеп-лицейлерде, мектеп-гимназияларда) педагог-ассистент лауазымының штат бірліктері психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның, психологиялық-медициналық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің бойынша</p>

			<p>(мектеп-лицейлерде, мектеп-гимназияларда) арнаулы педагог лауазымының 0,5 штат бірлігі 1 мүмкіндігі шектеулі бала болған жағдайда белгіленеді. Арнаулы педагог лауазымының 1 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі балалар оқитын әрбір 5 сынып-жиынтыққа белгіленеді.</p>	<p>Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерін ің жұмысын жүзеге асыру үшін білім беру ұйымдарын ың штат кестесіне мүмкіндікте рі шектеулі балаға негізгі сүйемелдеу ді ұсынатын арнайы педагогтар мен педагог-ассистентте рді қосу қажет. Осыған байланысты білім беру ұйымдарын ың штат кестесіне осы штат бірліктерін қосу қажет.</p>	<p>белгіленеді, бұзушылық дәрежесіне қарай:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мінез-құлық, эмоционалдық және коммуникативтік ерекшеліктері бар 1 балаға; -тірек-қимыл аппараты, көру қабілеті бұзылған 1 балаға; - нормотиптік дамуы бар 2 балаға, психофизикалық дамуы бұзылған балаларға (зерде бұзылыстары, психикалық дамуы тежелген және т. б.), егер оларда мінез-құлық және коммуникативтік проблемалар болса; - 1 сыныпқа. <p>Педагог-ассистент лауазымы 20 сағаттық жұмыс жүктемесі есебінен белгіленеді, оның ішінде:</p> <ul style="list-style-type: none"> -16 сағат мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды/білім алушыларды тікелей алып жүруге (мектепке дейінгі ұйымда, үйірме қызметі);
--	--	--	--	---	---

					<p>-Жеке құжаттарды толтыруға 4 сағат, баланың ата-анасына кеңес беру, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мүшелерімен жұмыс.</p> <p>1. 1. Лицейлерде, гимназияларда (мектеп-лицейлерде, мектеп-гимназияларда) арнаулы педагог лауазымының 0,5 штат бірлігі 1 мүмкіндігі шектеулі бала болған жағдайда белгіленеді. Арнаулы педагог лауазымының 1 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 10-12 балаға белгіленеді.</p>
6	«Жалпы және санаторлық үлгідегі мектеп-	Ескертпелер: 1. Тәрбиешілерді	Ескертпелер: 1. Тәрбиешілердің саны демалыс, мереке күндері	Білім туралы» ҚРЗ 5-бабының 11-3) тармақшасы	Ескертпелер: 1. Тәрбиешілердің саны демалыс, мереке күндері және демалыс кезеңінде

интернаттар» кіші бөлімінің ескертпесі	ң саны демалыс, мереке күндері және демалыс кезеңінде тәрбиешілерді ауыстыруды қоса алғанда, 1-7-сынып тәрбиеленушілерінің әрбір тобына 2 бірлік және 8-11-сынып тәрбиешілерді ауыстыруды қоса алғанда, 1-7-сынып тәрбиеленушілерінің әрбір тобына 2 бірлік және 8-11-сынып тәрбиешілерінің тобына бірлік есебінен руды қоса алғанда, 1-7-сынып тәрбиеленушілерінің әрбір тобына 2 бірлік және 8-11-сынып тәрбиеленушілерінің тобына бірлік есебінен белгіленеді.	және демалыс кезеңінде тәрбиешілерді ауыстыруды қоса алғанда, 1-7-сынып тәрбиеленушілерінің әрбір тобына 2 бірлік және 8-11-сынып тәрбиеленушілерінің тобына бірлік есебінен белгіленеді. Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған 100-ге дейін тәрбиеленушісі бар мектеп-интернаттарда тәрбиеші лауазымының бір штат бірлігі қосымша белгіленеді, ал 100-ден астам тәрбиеленушісі бар мектеп-интернаттарда әрбір 50 тәрбиеленушіге тәрбиеші лауазымының 0,5 штат бірлігі қосымша белгіленеді.	на сәйкес 11-3) білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қағидаларын әзірлейді және бекітеді. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерін ің жұмысын жүзеге асыру үшін білім беру ұйымдарының штат кестесіне мүмкіндіктері шектеулі балаға негізгі сүйемелдеуді ұсынатын арнайы педагогтар мен педагог-ассистенттерді қосуды қажет. Осыған байланысты	тәрбиешілерді ауыстыруды қоса алғанда, 1-7-сынып тәрбиеленушілерінің әрбір тобына 2 бірлік және 8-11-сынып тәрбиеленушілерінің тобына бірлік есебінен белгіленеді. Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған 100-ге дейін тәрбиеленушісі бар мектеп-интернаттарда тәрбиеші лауазымының бір штат бірлігі қосымша белгіленеді, ал 100-ден астам тәрбиеленушісі бар мектеп-интернаттарда әрбір 50 тәрбиеленушіге тәрбиеші лауазымының 0,5 штат бірлігі қосымша белгіленеді. 2. Санаториялық үлгідегі	тәрбиешілерді ауыстыруды қоса алғанда, 1-7-сынып тәрбиеленушілерінің әрбір тобына 2 бірлік және 8-11-сынып тәрбиеленушілерінің тобына бірлік есебінен белгіленеді. Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған 100-ге дейін тәрбиеленушісі бар мектеп-интернаттарда тәрбиеші лауазымының бір штат бірлігі қосымша белгіленеді, ал 100-ден астам тәрбиеленушісі бар мектеп-интернаттарда әрбір 50 тәрбиеленушіге тәрбиеші лауазымының 0,5 штат бірлігі қосымша белгіленеді. 2. Санаториялық үлгідегі	тәрбиешілерді ауыстыруды қоса алғанда, 1-7-сынып тәрбиеленушілерінің әрбір тобына 2 бірлік және 8-11-сынып тәрбиеленушілерінің тобына бірлік есебінен белгіленеді. Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған 100-ге дейін тәрбиеленушісі бар мектеп-интернаттарда тәрбиеші лауазымының бір штат бірлігі қосымша белгіленеді, ал 100-ден астам тәрбиеленушісі бар мектеп-интернаттарда әрбір 50 тәрбиеленушіге тәрбиеші лауазымының 0,5 штат бірлігі қосымша белгіленеді. 2. Санаториялық үлгідегі туберкулез мектеп-интернаттарында дәрігерлер мен мейіргерлердің
--	---	---	---	--	--	--

		<p>анасын ың қамқор лығынс ыз қалған 100-ге дейін тәрбие ленуші сі бар мектеп - интерн аттарда тәрбие ші лауазы мының бір штат бірлігі қосым ша белгіле неді, ал 100- ден астам тәрбие ленуші сі бар мектеп - интерн аттарда әрбір 50 тәрбие ленуші ге</p>	<p>туберкулез мектеп- интернаттарында дәрігерлер мен мейіргерлердің штат бірліктері осы интернаттарда оқитын әрбір 100 адамға бір дәрігер және екі мейіргер есебінен белгіленеді.</p> <p>3. Жалпы және санаторлық үлгідегі мектеп- интернаттарда педагог- ассистент лауазымының штат бірліктері психологиялық- медициналық- педагогикалық консультацияның ұсынымы бойынша белгіленеді.</p> <p>4. Жалпы және санаторлық үлгідегі мектеп- интернаттарда 0,5 штаттық бірлік арнаулы педагог лауазымы мүмкіндігі шектеулі 1 бала болған кезде белгіленеді. Арнаулы педагог</p>	<p>білім беру ұйымдарын ың штат кестесіне осы штат бірліктерін қосу қажет.</p>	<p>штат бірліктері осы интернаттарда оқитын әрбір 100 адамға бір дәрігер және екі мейіргер есебінен белгіленеді.</p> <p>3. Жалпы және санаторлық үлгідегі мектеп- интернаттарда педагог-ассистент лауазымының штат бірліктері бұзушылық дәрежесіне қарай психологиялық- медициналық- педагогикалық консультацияның, психологиялық- медициналық- педагогикалық сүйемелдеу қызметінің ұсынымы бойынша белгіленеді:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мінез-құлық, эмоционалдық және коммуникативтік ерекшеліктері бар 1 балаға; - тірек-қимыл аппараты, көру қабілеті бұзылған 1 балаға; - нормотиптік дамуы бар 2 балаға, психофизикалық дамуы бұзылған балаларға (ақыл-ой
--	--	--	--	--	---

	<p>тәрбие ші лауазы мының 0,5 штат бірлігі қосым ша белгіле неді.</p> <p>2. Санато риялық үлгідегі туберк улез мектеп - интерн аттары нда дәрігер лер мен мейірге рлердің штат бірлікт ері осы интерн аттарда оқитын әрбір 100 адамға бір дәрігер және</p>	<p>лауазымының 1 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі балалар оқитын әрбір 5 сынып- жинақтарға немесе топтарға белгіленеді.</p>	<p>кемістігі, психикалық дамуы тежелген және т. б.), егер оларда мінез- құлық және коммуникативтік проблемалар болса, 4 сағат; - 1 сыныпқа (топқа).</p> <p>Педагог-ассистент лауазымы 20 сағаттық жұмыс жүктемесі есебінен белгіленеді, оның ішінде: -16 сағат мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды/білім алушыларды тікелей алып жүруге (мектеп- интернатта, үйірме қызметі); -Жеке құжаттарды толтыруға 4 сағат, баланың ата- анасына кеңес беру, психологиялық- педагогикалық қолдау қызметінің мүшелерімен жұмыс. 4. Жалпы және санаторлық үлгідегі мектеп- интернаттарда Арнаулы педагог лауазымының 0,5</p>
--	--	---	---

		екі мейірге р есебіне н белгіленеді. жоқ			штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 1 бала болған кезде белгіленеді. Арнаулы педагог лауазымының 1 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 10-12 балаға белгіленеді.
Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының үлгі штаттары					
7	Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының кіші бөлімінің ескертпесі	жоқ	14. жоқ	Білім туралы» ҚРЗ 5-бабының 11-3) тармақшасына сәйкес 11-3) білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қағидаларын әзірлейді және бекітеді. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерін ің жұмысын	14. Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында педагог-ассистент лауазымының штат бірліктері психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның, психологиялық-медициналық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің ұсынымы бойынша белгіленеді, бұзушылық дәрежесіне қарай: - мінез-құлық, эмоционалдық және коммуникативтік ерекшеліктері бар 1 білім алушыға;

			<p>жүзеге асыру үшін білім беру ұйымдарын ың штат кестесіне мүмкіндікте рі шектеулі балаға негізгі сүйемелдеу ді ұсынатын арнайы педагогтар мен педагог-ассистентте рді қосу қажет.</p> <p>Осыған байланысты білім беру ұйымдарын ың штат кестесіне осы штат бірліктерін қосу қажет.</p>	<p>-тірек-қимыл аппараты, көру қабілеті бұзылған 1 білім алушыға;</p> <p>- нормотиптік дамуы бар 2 білім алушыға, психофизикалық дамуы бұзылған (ақыл-ой кемістігі, психикалық дамуы тежелген және т. б.) білім алушыларға, егер оларда мінез-құлық және коммуникативтік проблемалары болса, 4 сағат;</p> <p>- 1 топқа.</p> <p>Педагог-ассистент лауазымы 20 сағаттық жұмыс жүктемесі есебінен белгіленеді, оның ішінде:</p> <p>-16 сағат мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды/білім алушыларды тікелей алып жүруге (техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында);</p> <p>-Жеке құжаттарды толтыруға 4 сағат, білім алушының ата-анасымен кеңес</p>
--	--	--	--	--

					<p>беру, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мүшелерімен жұмыс.</p> <p>15. Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында Арнаулы педагог лауазымының 0,5 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 1 білім алушы болған кезде белгіленеді. Арнаулы педагог лауазымының 1 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 10-12 білім алушыға белгіленеді.</p>
Қосымша білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттары					
8	Кіші бөлімнің ескертпесі Қосымша білім беру ұйымдары қызметкерлеріні	жоқ	жоқ	Білім туралы» ҚРЗ 5-бабының 11-3) тармақшасына сәйкес 11-3) білім беру ұйымдарында	Қосымша білім беру ұйымдарында педагог-ассистент лауазымының штат бірліктері бұзушылық дәрежесіне қарай психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның,

<p>ң үлгі штаттар ы Спорт мектепт ері Балалар өнер мектепт ері (балалар музыка мектепт ері, балалар өнер мектепт ері, балалар өнер мектепт ері, көркем- эстетика лық бағыттағ ы мектепт ер) Оқушыл ар сарайла ры (үйлер, орталық тар, кешенде р, балалар мен жасөспі</p>			<p>психология лық- педагогикал ық сүйемелдеу қағидалары н әзірлейді және бекітеді. Психология лық- педагогикал ық қолдау қызметтерін ің жұмысын жүзеге асыру үшін білім беру ұйымдарын ың штат кестесіне мүмкіндікте рі шектеулі балаға негізгі сүйемелдеу ді ұсынатын арнайы педагогтар мен педагог- ассистентте рді қосу қажет. Осыған байланысты білім беру ұйымдарын ың штат кестесіне осы штат</p>	<p>психологиялық- медициналық- педагогикалық сүйемелдеу қызметінің ұсынымы бойынша белгіленеді: - мінез-құлық, эмоционалдық және коммуникативтік ерекшеліктері бар 1 тәрбиеленушіге; -тірек-қимыл аппараты, көру қабілеті бұзылған 1 тәрбиеленушіге; - нормотиптік дамуы бар 2 тәрбиеленушіге, психофизикалық дамуы бұзылған тәрбиеленушілерге (ақыл-ой кемістігі, психикалық дамуы тежелген және т. б.), егер оларда мінез- құлық және коммуникативтік проблемалар болса, 4 сағат; - 1 топқа. Педагог-ассистент лауазымы 20 сағаттық жұмыс жүктемесі есебінен белгіленеді, оның ішінде: -16 сағат мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды/білім</p>
--	--	--	---	--

<p>рімдер клубтар) , балалар аула клубтары, балалар әскери-патриоттық клубтары (клубтық демалыс ұйымдары), балалардың қызмет бағыттары мен мүдделері бойынша ұйымдар р Жас натуралистер станциялары(балалар экологиялық орталықтары, биологиялық</p>			<p>бірліктерін қосу қажет.</p>	<p>алушыларды тікелей алып жүруге (қосымша білім беру ұйымында); -Жеке құжаттарды толтыруға 4 сағат, тәрбиеленушінің ата-анасымен кеңес беру, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мүшелерімен жұмыс.</p> <p>Қосымша білім беру ұйымдарында Арнаулы педагог лауазымының 0,5 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 1 тәрбиеленуші болған кезде белгіленеді. Арнаулы педагог лауазымының 1 штат бірлігі мүмкіндігі шектеулі 10-12 тәрбиеленушіге белгіленеді.</p>
---	--	--	--------------------------------	---

<p>орталық тар, экобиоорталықтар), жас техниктер станциялары(орталық тар, балалар мен жасөспірімдердің техникалық шығармашылық мектептері), Жас туристер станциялары Спорттық және сауықтыру лагерлері Туристік лагерлер</p>				
---	--	--	--	--

«Тиісті үлгідегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығымен [181] ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды оқытуды және тәрбиелеуді ұйымдастыру бойынша білім беру ұйымдары қызметінің негізгі қағидалары айқындалды.

Қосымша 2: Орта білім беру (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта) ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары

5. Жеке тұлғаның қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу бағдарламаларының мазмұнына, білім алудың қолжетімділігіне жағдайлар жасалуына қарай барлық деңгейлерде оқыту күндізгі, сырттай, кешкі, экстернат және ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдар (балалар) үшін қашықтықтан оқыту нысандарында жүзеге асырылады.

6. Білім беру ұйымдарында ата-аналардың (заңды өкілдердің) мүдделері ескеріле отырып, ерекше білім беруге қажеттілігі бар білім алушыларды оқыту:

1) үлгілік оқу бағдарламасы, оның ішінде қысқартылған немесе жеке оқу бағдарламасы бойынша жалпы сыныпта (үш баладан артық емес);

2) арнайы оқу жоспарлары мен бағдарламалары бойынша даму бұзылыстарының түрлері негізіндегі арнайы сыныптарда қарастырылған.

7. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар білім алушыларды жалпы білім беретін ұйымнан арнайы білім беру ұйымына ауыстыру психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның қорытындысы мен ұсынымының негізінде ата-аналарының (заңды өкілдерінің) келісімімен жүзеге асырылады.

«Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығының жобасына [187].

№	Құрылымдық элемент	Қолданыстағы редакция	Инклюзивті білім беру орталығының ұсынылған редакциясы	Негіздеме
<p>Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру жүйесінің, арнайы ұйымдар мен қосымша білім беру ұйымдарының педагогтері лауазымдарының біліктілік сипаттамалары</p>				
<p>1. 1. Бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру</p>				
1	<p>Параграф 1. Орта білім беру ұйымының бастауыш, негізгі орта және жалпы орта) басшысы (директоры, меңгерушісі)</p>	<p>Білім беру ұйымының қызметін оның жарғысына және басқа да нормативтік құқықтық актілерге сәйкес басқарады. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартын педагогикалық және әдістемелік кеңеспен бірлесе отырып іске асыруды ұйымдастырады. Педагогикалық кеңесті басқарады. Мектептің жұмыс жоспарын,</p>	<p>Білім беру ұйымының қызметін оның жарғысына және басқа да нормативтік құқықтық актілерге сәйкес басқарады. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын педагогикалық және әдістемелік кеңеспен бірлесіп іске асыруды ұйымдастырады. Педагогикалық кеңесті басқарады. Мектептің даму жоспарын, оқу-тәрбие жұмысының жоспарын, оқу жұмыс жоспарларын, пән мұғалімдерінің қысқа мерзімді жоспарларын</p>	<p>«ҚР кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚРЗ инклюзивті білім беру үшін жағдай жасамағаны үшін білім беру ұйымдары басшыларының жауапкершілігі қарастырылған. Сонымен, 2-тармаққа</p>

		<p>оқу-тәрбие жұмысы жоспарын, жұмыс оқу жоспарын, пән-мұғалімдерінің қысқа мерзімді жоспарларын бекітеді.</p> <p>Жұмыс жоспарын, бағдарламалар мен жұмыс жоспарларын бекітеді.</p> <p>Бекітілген учаскедегі балаларды жалпыға міндетті оқытумен қамтамасыз ету заңына сәйкес жалпыға міндетті оқытумен қамтамасыз етеді.</p> <p>Оқу-тәрбие процесінің ғылыми-әдістемелік және материалдық-техникалық базасын қалыптастырады және жетілдіреді.</p> <p>Оқу-тәрбие процесін әдістемелік қамтамасыз етуді ұйымдастырады және жетілдіреді.</p> <p>Қазіргі заманғы ақпараттық</p>	<p>бекітеді.</p> <p>Жұмыс жоспарын, оқу жұмыс жоспарлары мен бағдарламаларын бекітеді.</p> <p>Білім беру ұйымының ғылыми - әдістемелік және материалдық-техникалық базасын қалыптастырады және жетілдіреді.</p> <p>Оқу-тәрбие процесін әдістемелік қамтамасыз етуді ұйымдастырады және жетілдіреді.</p> <p>Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялардың дамуын қамтамасыз етеді.</p> <p>Педагогикалық ұйымдардың, әдістемелік бірлестіктердің, балалар ұйымдарының қызметіне ықпал етеді.</p> <p>Білім беру қызметінің Құқықтану лицензиясына сәйкес оқушылар, тәрбиеленушілер контингентін қалыптастырады, білім алушылар мен тәрбиеленушілерді әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етеді.</p> <p>Жетім балалар мен</p>	<p>сәйкес. 3, пп. 13 б. «Білім туралы» ҚР Заңының 6-бабының 3-тармағы облыстың жергілікті атқарушы органы және Республикалық маңызы бар қаланың және астананың жергілікті атқарушы органы «ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдарды (балаларды) оқытуды, олардың білім беру ұйымдарында білім алуы үшін арнайы жағдайлар жасауды, әмбебап дизайн және (немесе) орынды бейімдеу қағидаттарын ескере отырып, мемлекеттік құрылыс нормалары мен стандарттарына сәйкес білім</p>
--	--	--	--	--

		<p>технологиялардың дамуын қамтамасыз етеді.</p> <p>Педагогикалық ұйымдар, әдістемелік бірлестіктер, балалар ұйымдары қызметіне ықпал етеді.</p> <p>Білім беру құқығына берілген лицензиясына сәйкес оқушылар, тәрбиеленушілер контингентін қалыптастырады, оқушылар мен тәрбиеленушілерді әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етеді.</p> <p>Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың арасынан шыққан тәрбиеленушілердің заңды құқығы мен мүдделерін (жеке, мүліктік, тұрғын үй, еңбек және басқа да) қорғайды, олардың туысқандық байланысын қолдау үшін оларға жағдай жасау бойынша шаралар қабылдайды.</p> <p>Оқу-тәрбие</p>	<p>ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар қатарындағы тәрбиеленушілердің заңды құқықтары мен мүдделерін (жеке, мүліктік, тұрғын үй, Еңбек және басқалар) қорғайды, оларға туыстық байланыстарды қолдау үшін жағдай жасау жөнінде шаралар қабылдайды.</p> <p>Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген нормаларды ескере отырып, тәрбиеленушілер мен білім алушыларды ұстау және тұру жағдайларын қамтамасыз етеді.</p> <p>Оқу-тәрбие процесі кезінде білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) және білім беру ұйымы қызметкерлерінің өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігіне қажетті жағдайлар жасайды.</p> <p>Ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, барлық білім алушылардың білім</p>	<p>беру ұйымдары ғимараттарының, құрылыстары мен үй-жайларының қолжетімділігін қамтамасыз етеді..</p>
--	--	---	--	---

		<p>процесі кезінде білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) және білім беру ұйымы қызметкерлерінің өмір қауіпсіздігі мен денсаулығын сақтауға қажетті жағдай жасайды.</p> <p>Белгіленген заңнама шегінде білім беру ұйымының мүлкі мен құралдарына иелік етеді, жыл сайын құрылтайшылардың қаржылық және материалдық қаражаттың түсуі және жұмсалуды туралы есебін береді.</p> <p>Нормативтік талаптарға сәйкес есеп жүргізіп, оқу-материалдық базаның сақталуын және толықтырылуын қамтамасыз етеді, ішкі еңбек тәртібі ережесін, санитариялық-гигиеналық режимді, еңбекті қорғау және техника қауіпсіздігін сақтау</p>	<p>алуы үшін жағдай жасайды; білім беру ұйымының ғимараттарына, құрылыстары мен үй-жайларына қолжетімділікті қамтамасыз етеді әмбебап дизайн және (немесе) ақылға қонымды бейімделу қағидаттарын ескере отырып, мемлекеттік құрылыс нормалары мен стандарттарына сәйкес.</p> <p>Оқушылардың денсаулығын сақтау және нығайту мақсатында оларды тамақпен, (мектеп міндеттемелері шеңберінде медициналық қызмет көрсетумен) қамтамасыз ету жөніндегі жұмысты және бақылауды ұйымдастырады.</p> <p>Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген нормалар шегінде білім беру ұйымының мүлкі мен қаражатына билік етеді.</p> <p>Ұйымның қызметі туралы, оның ішінде Қамқоршылық кеңес пен ата-аналар</p>	
--	--	--	--	--

		<p>үшін жауап береді.</p> <p>Педагог кадрларды және қосымша қызметшілерді іріктеуді және жұмысқа тартуды жүзеге асырады, басқару құрылымын, қызметкерлердің штаттық кестесін, лауазымдық нұсқаулығын бекітеді, олардың кәсіби шеберлігін арттыру үшін жағдай жасайды.</p> <p>Педагогтердің біліктілік санатын беру (растау) рәсімін ұйымдастырады.</p> <p>Қызмет барысында айрықша көзге түскен оқытушылар мен білім беру ұйымдарының қызметкерлерін өзінің құзыретіне қарай марапаттауға және көтермелеуге ұсынады және өз құзыретінің шегінде жаза қолданады.</p> <p>Педагогикалық этика бойынша кеңестің</p>	<p>қоғамдастығының алдында қаржы және материалдық қаражаттың түсуі және жұмсалуды туралы жыл сайынғы есепті ұсынады.</p> <p>Нормативтік талаптарға сәйкес оқу-материалдық базаның есебін, сақталуын және толықтырылуын қамтамасыз етеді, ішкі еңбек тәртібі қағидаларының, санитарлық-гигиеналық режимнің, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау жөніндегі қағидалардың сақталуына жауап береді.</p> <p>Педагогтер мен қосалқы персоналды іріктеуді және орналастыруды жүзеге асырады, қызметкерлердің штаттық кестесін және лауазымдық міндеттерін бекітеді, олардың кәсіби құзыреттілігін арттыру үшін жағдай жасайды.</p> <p>Педагогтердің біліктілік санатын беру (растау) рәсімін ұйымдастырады.</p> <p>Жоғары көрсеткіштері</p>	
--	--	---	--	--

		<p>ұсынымдарын ескере отырып, өз құзыреті шегінде жаза қолданады.</p> <p>Өз құзыреті шегінде мектептің басқа да барлық қызметкерлеріне жаза қолданады.</p> <p>Қоғаммен байланысты жүзеге асырады, ата-аналармен (немесе оларды алмастырушы адамдармен), қорғаншылық кеңесімен жұмысты үйлестіреді.</p> <p>Мемлекеттік және басқа да ұйымдарда білім беру ұйымдарына ұсынады, қажетті есеп құжаттарын дайындау мен ұсынуды қамтамасыз етеді.</p> <p>Ақпараттық-коммуникациялық күзiреттiлiктi меңгерген.</p> <p>Өзiндiк кәсiби дамуын қолға алады, оның iшiнде менеджмент саласында. Бiлiм беру ұйымдарында "Құндылықтарға негiзделген бiлiм</p>	<p>мен жетiстiктерi бар бiлiм беру ұйымдарының қызметкерлерi мен педагогтерiн көтермелеуге ұсынады.</p> <p>Педагогикалық әдеп жөнiндегi кеңестi басқарады, педагогикалық әдеп жөнiндегi Кеңестiң ұсынымын ескере отырып, өз құзыретi шегiнде жаза қолданады. Өз құзыретi шегiнде мектептің басқа қызметкерлеріне жаза қолданады.</p> <p>Жұртшылықпен байланысты жүзеге асырады, ата-аналармен (оларды ауыстыратын тұлғалармен), қамқоршылық кеңеспен жұмысты үйлестіреді.</p> <p>Мемлекеттік және өзге де ұйымдарда білім беру ұйымының атынан өкілдік етеді, қажетті есептілікті дайындауды және ұсынуды қамтамасыз етеді.</p> <p>Өзiнiң кәсiби дамуымен, соның iшiнде менеджмент саласында жұмыс</p>	
--	--	---	--	--

	<p>беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысандар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.</p> <p>Білім алушылар, тәрбиеленушілер, педагогтер және тағы басқа қызметкерлер арасында академиялық адалдық қағидаларын, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p> <p>Білім беру қызметін ұсыну сапасына жауап береді.</p> <p>42. Білуге міндетті: Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл</p>	<p>істейді. Білім беру процесінің барлық субъектілерінің, оның ішінде балалар отбасының қатысуымен ұйымда "құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын енгізеді.</p> <p>Білім алушылар, тәрбиеленушілер, педагогтар және басқа да қызметкерлер расында академиялық адалдық қағидалары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады. Білім беру қызметтерінің сапасына жауап береді.</p> <p>42. Білуге тиіс: Туралы"," Педагог мәртебесі туралы"," Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы"," Қазақстан Республикасындағы тіл туралы"," Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер</p>	
--	--	--	--

	<p>туралы", "Қазақстан Республикасындағы тіл туралы" Заңдарын және басқа да білім беруді дамытудың бағыттары мен келешегін айқындайтын нормативтік құқықтық актілерді, педагогика мен психология негіздерін, мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартын, педагогика, педагогикалық психология, педагогикалық ғылым мен практиканың жетістіктерін, менеджмент негіздерін, қаржы-шаруашылық қызмет туралы заңнамаларды, еңбек туралы, еңбекті қорғаудың техника қауіпсіздігі және өртке қарсы қорғандың ережелері мен нормаларын, санитариялық</p>	<p>мен толықтырулар енгізу туралы", "Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы "Қазақстан Республикасының заңдары және білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын басқа да нормативтік құқықтық актілер; педагогика мен психология, инклюзивті білім беру; Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары педагогикалық ғылым мен практиканың жетістіктері; менеджмент негіздері, Қаржы-шаруашылық қызмет; еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, өртке қарсы қорғау, санитарлық ережелер мен нормалар. 43. Біліктілікке қойылатын талаптар: жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе тиісті бейіні бойынша өзге</p>	
--	--	---	--

	<p>ережелер мен нормаларды.</p> <p>43. Біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>бейіні бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім және басқа да кәсіптік білімі, немесе педагогикалық қайта даярлауды растайтын құжат;</p> <p>Педагогикалық жұмыс өтілі кемінде 5 жыл, оның ішінде педагогикалық өтілі соңғы 2 жыл, және басшылық лауазымдағы жұмыс өтілі кемінде 1 жыл;</p> <p>оқытушылық қызметті жүзеге асыру кезінде – қосымша: сарапшы немесе педагог - зерттеуші немесе педагог-шебер біліктілігінің болуы.</p> <p>1) Мамандандырылған білім беру ұйымдарының басшылары</p>	<p>де кәсіптік білім немесе құжат, педагогикалық қайта даярлауды, педагогикалық жұмыс өтілі кемінде 5 жыл, оның ішінде педагогикалық өтілі мен лауазымындағы соңғы 2 жыл орта білім беру ұйымы басшысының орынбасары кемінде 1 жыл;</p> <p>оқытушылық қызметті жүзеге асыру кезінде – сарапшы немесе педагог - зерттеуші немесе педагог-шебер біліктілігінің қосымша болуы.</p> <p>1) мамандандырылған Білім беру ұйымдарының басшысы (директоры) үшін:</p> <p>жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе тиісті бейіні бойынша өзге де кәсіптік білім немесе педагогикалық қайта даярлауды растайтын құжат;</p> <p>педагогикалық жұмыс өтілі кемінде 5 жыл, оның ішінде соңғы 2 жыл педагогикалық өтілі, облыстық немесе</p>	
--	---	---	--

		<p>(директорлары) үшін: тиісті бейіні бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білімі немесе кәсіби білімі, немесе қайта даярлау курстарынан өткенін растайтын құжат; педагогикалық жұмыс өтілі 5 жылдан кем емес, оның ішінде облыстық немесе республикалық, немесе халықаралық олимпиадалардың, орындаушылар конкурстарының және спорттық жарыстардың жүлдегерлері мен жеңімпаздарын дайындаған жалпы білім беретін мектептерде, гимназияларда, лицейлерде басшының орынбасары лауазымындағы өтілі, соңғы 1 жылдан кем емес; оқытушылық</p>	<p>республикалық немесе халықаралық олимпиадалардың, орындаушылар конкурстарының және спорттық жарыстардың жүлдегерлері мен жеңімпаздарын дайындаған жалпы білім беретін мектептерде, гимназияларда, лицейлерде басшының орынбасары лауазымында кемінде 1 жыл өтілі; оқытушылық қызметті жүзеге асыру кезінде – педагог – сарапшы немесе педагог – зерттеуші немесе педагог - шебер біліктілігінің қосымша болуы. 2) шағын жинақты мектептердің басшысы (директоры) үшін: жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе тиісті бейіні бойынша өзге де кәсіптік білім немесе педагогикалық қайта даярлауды растайтын құжат, педагогикалық жұмыс өтілі кемінде 3 жыл,</p>	
--	--	---	--	--

		<p>қызметті жүзеге асыру кезінде – қосымша: сарапшы немесе педагог - зерттеуші немесе педагог-шебер біліктілігінің болуы.</p> <p>2) Шағын жинақты мектеп басшысының (директоры) үшін: тиісті бейіні бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық немесе өзге де кәсіптік білімі немесе қайта даярлау курстарынан өткенін растайтын құжат; педагогикалық жұмыс өтілі 3 жылдан кем емес, оның ішінде білім беру ұйымында соңғы жұмыс өтілі; оқытушылық қызметті жүзеге асыру кезінде – қосымша: сарапшы немесе педагог - зерттеуші немесе педагог-шебер біліктілігінің болуы.</p> <p>3)</p>	<p>оның ішінде білім беру ұйымындағы өтілі соңғы жыл; оқытушылық қызметті жүзеге асыру кезінде – педагог – сарапшы немесе педагог – зерттеуші немесе педагог - шебер біліктілігінің қосымша болуы.</p> <p>3) республикалық әскери мектеп-интернаттың, облыстық Кадет мектеп-интернатының бастығы (директоры) Қосымша білуге тиіс: "Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы"Қазақстан Республикасының Заңы. Біліктілікке қойылатын талаптар: жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе тиісті бейіні бойынша өзге де кәсіптік білім немесе педагогикалық қайта даярлауды растайтын құжат, педагогикалық жұмыс өтілі (немесе қорғаныс жүйесінде) кемінде 5 жыл, оның ішінде басшылық</p>	
--	--	--	---	--

	<p>Республикалық әскери мектеп-интернаттың басшысы (директоры) облыстық кадет мектеп-интернаттың бастығы (директорына) қосымша білуге міндетті: "Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы" Қазақстан Республикасы Заңын.</p> <p>Біліктілікке қойылатын талаптар: тиісті бейіні бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық немесе өзге де кәсіптік білімі немесе қайта даярлау курстарынан өткенін растайтын құжат; педагогикалық жұмыс өтілі (немесе қорғаныс саласында) кемінде 5 жыл, оның ішінде басшылық</p>	<p>лауазымдағы өтілі кемінде 1 жыл; оқытушылық қызметті жүзеге асыру кезінде – педагог – сарапшы немесе педагог – зерттеуші немесе педагог – шебер біліктілігінің қосымша болуы.</p>	
--	--	--	--

		<p>лауазымдағы жұмыс өтілі кемінде 1 жыл (педагогикалық өтілі кемінде бес жыл ЖОО-ның оқытушыларын, қорғаныс саласы қызметкерлерін мемлекеттік қызметшілерді қоспағанда).</p> <p>оқытушылық қызметті жүзеге асыру кезінде – қосымша: сарапшы немесе педагог - зерттеуші немесе педагог-шебер біліктілігінің болуы.</p>		
2	<p>3-параграф. Орта білім беру ұйымдарының басшысының (директорының) оқу ісі жөніндегі орынбасары (бастауыш, негізгі орта, жалпы</p>	<p>47. оқу-тәрбие процесін, білім беру ұйымының қызметін ағымдағы жоспарлауды ұйымдастырады.</p> <p>Оқу-тәрбие процесінің, ғылыми-әдістемелік және әлеуметтік-психологиялық қамтамасыз етудің жай-күйін талдайды.</p> <p>Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру</p>	<p>47. Оқу-тәрбие процесін, білім беру ұйымының қызметін ағымдағы жоспарлауды ұйымдастырады.</p> <p>Оқу-тәрбие процесінің, ғылыми-әдістемелік және әлеуметтік-психологиялық қамтамасыз етудің жай-күйін талдайды.</p> <p>Педагогтердің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын, жұмыс оқу</p>	<p>В соответствии с пп. 2-3), 2-4), 13-1) п. 3 Статьи 43 Закона РК «Об образовании» к компетенции организаций образования относятся следующие функции:</p> <p>2-3) адаптация и реализация образовательных программ;</p> <p>2-4) разработка и реализация</p>

<p>орта, техникалық және кәсіптік білім беру)</p>	<p>стандарттарын, жұмыс оқу жоспарлары мен бағдарламаларын орындау бойынша педагогтардың жұмысын, сондай-ақ қажетті құжаттарды әзірлеуді үйлестіреді.</p> <p>Педагогтердің қысқа мерзімді жоспарын тексереді, басшылыққа бекітуге келіседі және ұсынады;</p> <p>Білім беру процесінің сапасын және мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары шеңберінде білімді игеру нәтижелерін бағалаудың объективтілігін бақылауды жүзеге асырады; ағымдағы және қорытынды аттестаттауды өткізуді ұйымдастыру бойынша жұмысты жүзеге асырады.</p> <p>Білім беру</p>	<p>мен жоспарлары бағдарламаларын, оның ішінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдар (балалар) үшін арнайы оқу және жеке дамыту бағдарламаларын орындау бойынша жұмысын, сондай-ақ қажетті құжаттаманы әзірлеуді үйлестіреді. Педагогтердің қысқа мерзімді жоспарларын тексереді. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары шеңберінде білім беру процесінің сапасын және барлық білім алушылардың, оның ішінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылардың білімін игеру нәтижелерін бағалаудың объективтілігін бақылауды жүзеге асырады. Ағымдағы және қорытынды аттестаттауды өткізуді ұйымдастыру бойынша жұмысты жүзеге асырады. Білім беру процесіне жаңа тәсілдерді, тиімді</p>	<p>индивидуально развивающих программ для лиц (детей) с особыми образовательными потребностями. 13-1) создание специальных условий для получения образования; В соответствии с п. 1 Статьи 1 Закона Республики Казахстан от 11 июля 2002 года "О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями " специальные условия для получения образования – условия, включающие специальные учебные и индивидуально развивающие программы, методы обучения, технические,</p>
--	--	---	--

		<p>үдерісіне жаңа тәсілдерді, тиімді технологияларды енгізуді қамтамасыз етеді.</p> <p>Пәндер бойынша мектеп ішілік бақылауды ұйымдастырады және іске асырады, білімді шектеуді өткізеді, мектеп ішілік бақылаудың нәтижесі бойынша білім сапасын, бөлімді және тоқсанды суммативті бағалауды талдайды.</p> <p>Пән бойынша білімді тематикалық бақылаумен қамтамасыз етеді.</p> <p>Білім алушылардың оқу жүктемесін бақылауды жүзеге асырады, оқу сабақтарының, курстардың және жұмыс оқу жоспарының вариативті компонентінің сабақтарының кестесін жасайды.</p> <p>Білім алушылар мен педагогтардың</p>	<p>технологияларды енгізуді қамтамасыз етеді.</p> <p>Пәндер бойынша мектеп ішілік бақылауды ұйымдастырады және жүзеге асырады, білім бөлімін жүргізеді, мектеп ішілік қорытынды бойынша білім сапасын талдайды бақылау, БЖБ және ТЖБ.</p> <p>Пәндер бойынша білімдерін тақырыптық бақылауды қамтамасыз етеді.</p> <p>Білім алушылардың оқу жүктемесіне бақылауды жүзеге асырады, оқу сабақтарының, курстардың және оқу жұмыс жоспарының вариативті компонентінің сабақтарының кестесін жасайды.</p> <p>Білім алушылар мен педагогтардың олимпиадаларға, конкурстарға, жарыстарға қатысуын ұйымдастырады.</p> <p>Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмысын үйлестіреді.</p>	<p>учебные и иные средства, среду жизнедеятельности, психолого-педагогическое сопровождение, медицинские, социальные и иные услуги, без которых невозможно освоение образовательных программ детьми с ограниченными возможностями</p>
--	--	--	--	---

		<p>олимпиадаларға, конкурстарға, жарыстарға қатысуын ұйымдастырады.</p> <p>Білім беру ұйымының пәндік әдістемелік бірлестіктері мен эксперименттік жұмысын үйлестіруді жүзеге асырады, ғылыми-әдістемелік және әлеуметтік-психологиялық жұмысты және оны талдауды қамтамасыз етеді.</p> <p>Педагогтердің тиімді тәжірибесін тарату бойынша шараларды жинақтайды және қабылдайды.</p> <p>Педагогикалық кадрларды іріктеуге қатысады.</p> <p>Тәлімгерлік, біліктілікті арттыру және біліктілік санатын беру (растау) бойынша жұмысты ұйымдастырады.</p> <p>Оқу зертханалары мен кабинеттерді қазіргі заманғы жабдықтармен, көрнекі</p>	<p>Білім беру ұйымының пәндік әдістемелік бірлестіктері мен эксперименттік жұмысын үйлестіруді жүзеге асырады, ғылыми-әдістемелік және әлеуметтік-психологиялық жұмысты және оны талдауды қамтамасыз етеді.</p> <p>Педагогтердің тиімді тәжірибесін тарату бойынша шараларды жинақтайды және қабылдайды.</p> <p>Педагогтарды іріктеуге қатысады.</p> <p>Тәлімгерлік, біліктілікті арттыру және біліктілік санаттарын беру (растау) жөніндегі жұмысты ұйымдастырады.</p> <p>Оқу зертханалары мен кабинеттерін қазіргі заманғы жабдықтармен, көрнекі құралдармен және оқытудың техникалық құралдарымен (оның ішінде арнайы жабдықтармен, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеуге арналған</p>	
--	--	--	---	--

		<p>құралдармен және оқытудың техникалық құралдарымен жабдықтау, әдістемелік кабинеттер мен кітапханаларды оқу-әдістемелік және көркем әдебиеттермен толықтыру бойынша ұсыныс береді және жұмысты жалғастырады, баламалы оқулықтарды іске асырады, оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендерді алуға өтінімді ұйымдастырады, оның ішінде электрондық оқулықтар мен цифрлық ресурстар, әдістемелік кабинеттер мен кітапханаларды оқу-әдістемелік және көркем әдебиеттермен толықтыру.</p> <p>Кітапхана қорын қажетті әдебиеттермен толықтыруға жыл сайын өтінімді</p>	<p>құралдармен) жарақтандыру бойынша жұмысты жоспарлайды және ұсыныс енгізеді, пән мұғалімдерімен бірлесіп баламалы оқулықтарды таңдауды жүзеге асырады, оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендерді, оның ішінде электрондық оқулықтар мен цифрлық ресурстарды сатып алуға, әдістемелік кабинеттер мен кітапханаларды оқу-әдістемелік және көркем әдебиеттермен толықтыруға өтінім Жыл сайын кітапхана қорын қажетті әдебиеттермен толықтыруға өтінім береді.</p> <p>Оқу-тәрбие процесінде пайдаланылатын жабдықтардың, аспаптардың, техникалық және көрнекі құралдардың қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.</p> <p>Белгіленген есептік құжаттаманың сапалы және уақтылы жасалуын қамтамасыз етеді және кері</p>	
--	--	--	--	--

	<p>енгізеді.</p> <p>Оқу-тәрбие процесінде пайдаланылатын жабдықтардың, аспаптардың, техникалық және көрнекі құралдардың қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.</p> <p>Белгіленген есеп беру құжаттамасының сапалы және уақтылы жасалуын қамтамасыз етеді.</p> <p>Кері байланысты ұсына отырып педагогтердің сабағына қатысады және талдау жасайды.</p> <p>Оқу процесін жетілдіру бойынша тренингтер, оқыту семинарларын, оқу әдістемелік сағаттар өткізеді.</p> <p>Педагогикалық кеңестің тәртібі мен материалдарын әзірлейді.</p> <p>Білім беру ұйымдарында "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық</p>	<p>байланыс ұсына отырып, педагогтердің сабақтарына талдау жасайды.</p> <p>Оқу процесін жетілдіру бойынша әдістемелік сағаттар, оқыту семинарлары, тренингтер өткізеді.</p> <p>Педагогикалық кеңестердің күн тәртібі мен материалдарын дайындайды.</p> <p>Білім беру процесінің барлық субъектілерінің, оның ішінде балалар отбасының қатысуымен ұйымда "құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын енгізеді.</p> <p>Білім алушылар, тәрбиеленушілер, педагогтар және басқа да қызметкерлер арасында академиялық адалдық қағидалары, инклюзивті мәдениеттің, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p> <p>48. Білуге тиіс: Қазақстан Республикасының</p>	
--	--	--	--

		<p>нысандар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.</p> <p>Білім алушылар, тәрбиеленушілер, педагогтер және тағы басқа қызметкерлер арасында академиялық адалдық қағидаларын, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p> <p>48. Білуге міндетті:</p> <p>Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын басқа</p>	<p>Конституциясын Және Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы", "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы", "«Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Заңдары және білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын басқа да нормативтік құқықтық актілер;</p> <p>Педагогика және психология, инклюзивті білім беру негіздері;</p> <p>Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары, үлгілік оқу бағдарламалары, үлгілік оқу жоспарлары, педагогикалық ҒЫЛЫМ</p>	
--	--	---	---	--

	<p>да нормативтік құқықтық актілерді, педагогика және психология негіздерін, мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын, үлгілік оқу бағдарламаларын, үлгілік оқу жоспарларын, педагогикалық ғылым мен практиканың жетістіктерін, менеджмент, қаржы-шаруашылық қызмет негіздерін, еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларды.</p> <p>49. Біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>тиісті бейін бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық немесе өзге де кәсіптік білім немесе қайта даярлаудан өткенін</p>	<p>мен практиканың жетістіктері; Менеджмент, Қаржы-шаруашылық қызмет негіздері; еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, өртке қарсы қорғау жөніндегі қағидалар, санитариялық қағидалар мен нормалар.</p> <p>49. Біліктілікке қойылатын талаптар: тиісті бейін бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық немесе өзге де кәсіптік білімі жұмыс өтілі кемінде 3 жыл; оқытушылық қызметті жүзеге асыру кезінде – қосымша "педагог – сарапшы" біліктілігінің болуы немесе "педагог – зерттеуші" немесе "педагог–шебер"біліктілігінің болуы.</p>	
--	---	--	--

		және соңғы 3 жылдан кем емес үздіксіз педагогикалық жұмыс өтілін растайтын құжат; оқытушылық қызметті жүзеге асыру кезінде – қосымша "педагог – сарапшы" немесе "педагог – зерттеуші" немесе "педагог – мастер" санатының болуы.		
3	4- параграф. Орта білім беру ұйымы (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта және техникалық-кәсіптік) басшысының (директорының) тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары	50. оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруды қамтамасыз етеді. Тәрбие жұмысын ағымдағы және перспективалық жоспарлауды ұйымдастырады. Аға тәлімгерлердің, ұзартылған күн топтары тәрбиешілерінің (бұдан әрі–ҰКТ), сынып жетекшілерінің, педагог-психологтардың, әлеуметтік педагогтар мен қосымша білім	50. Тәрбие процесін ұйымдастыруды қамтамасыз етеді. Тәрбие жұмысын ағымдағы және перспективалық жоспарлауды ұйымдастырады. Аға тәлімгерлердің, ұзартылған күн топтары тәрбиешілерінің, сынып жетекшілерінің, әлеуметтік педагогтардың психологтарының және қосымша білім беру педагогтерінің қызметін жоспарлауды және бақылауды жүзеге	ҚР "Білім туралы" Заңының 43-бабы 3-тармағының 2-3), 2-4), 13-1), 14 тармақшаларын а сәйкес білім беру ұйымдарының құзыретіне келесі функциялар жатады: 2-3) білім беру бағдарламаларын бейімдеу және іске асыру; 2-4) ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар

		<p>беру педагогтерінің қызметін жоспарлауды және бақылауды жүзеге асырады; тәрбие жұмысы, мәдени-тәрбие іс-шараларын дайындау және өткізу бойынша қажетті құжаттарды әзірлеуді қамтамасыз етеді; өткізілетін тәрбие процесінің мазмұны мен өткізілу сапасына жүйелі бақылауды жүзеге асырады.</p> <p>Педагогикалық кадрларды іріктеуге қатысады, педагогтердің біліктілігін және кәсіби құзыреттілігін арттыру бойынша жұмыстарды ұйымдастырады.</p> <p>Тәрбие процесін қамтамасыз ететін білім беру ұйымдары әкімшілігінің, әлеуметтік – психологиялық қызметтері мен бөлімшелерінің</p>	<p>асырады; Тәрбие жұмысы, мәдени-тәрбие іс-шараларын дайындау және өткізу бойынша қажетті құжаттаманы әзірлеуді қамтамасыз етеді; тәрбие процесінің мазмұны мен өткізілу сапасына жүйелі бақылауды жүзеге асырады.</p> <p>Педагогтарды іріктеуге қатысады, педагогтердің біліктілігін және кәсіби құзыреттілігін арттыру бойынша жұмысты ұйымдастырады.</p> <p>Тәрбие процесін қамтамасыз ететін білім беру ұйымдары әкімшілігінің, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің және бөлімшелерінің қоғам және құқық қорғау органдары өкілдерімен, ата-аналар қоғамдастығы, Қамқоршылық кеңес өкілдерімен өзара іс-қимылын үйлестіреді. Білім беру процесінің барлық қатысушыларында инклюзивті мәдениетті қалыптастырады.</p>	<p>адамдар (балалар) үшін жеке дамыту бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру.</p> <p>13-1) білім алу үшін арнайы жағдайлар жасау;</p> <p>14) қоғамдық өзін-өзі басқару органдарының, қоғамдық бірлестіктердің қызметіне жәрдемдесу болып табылады.</p> <p>«Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі Заңының 1-бабының 1-тармағына сәйкес білім алу үшін арнаулы жағдайлар – мүмкіндігі шектеулі</p>
--	--	---	---	---

		<p>қоғам және құқық қорғау органдарының өкілдерімен, ата-аналар қоғамының өкілдерімен өзара іс-қимылын үйлестіреді.</p> <p>Білім алушыларға медициналық қызмет көрсету жағдайын бақылауды жүзеге асырады.</p> <p>Тәрбие іс-шараларын өткізу кезінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданады.</p> <p>Білім алушылардың, педагогтардың конкурстарға, слеттерге, конференцияларға қатысуын қамтамасыз етеді.</p> <p>Кәсіби бағдарлау жұмысын жүргізеді, есеп беру құжаттамасының сапалы және уақтылы тапсырылуын қамтамасыз етеді.</p> <p>"Құндылықтар</p>	<p>Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмысын үйлестіреді.</p> <p>Мектеп-ата-ана қарым-қатынасының жаңа формаларын, мектеп пен отбасының толық өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді.</p> <p>Ата-аналар үшін педагогикалық консилиумдар өткізеді.</p> <p>Білім алушыларға медициналық қызмет көрсету жағдайын бақылауды жүзеге асырады.</p> <p>Тәрбиелік іс - шараларды өткізу кезінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданады.</p> <p>Білім алушылардың, педагогтердің конкурстарға, слеттерге, конференцияларға қатысуын қамтамасыз етеді.</p> <p>Кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жүргізеді.</p> <p>Киберкультура мен кибергигиенаны дамытады.</p> <p>Есептік құжаттаманың сапалы</p>	<p>балалардың оларсыз білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, арнаулы оқу және жеке дамыту бағдарламаларын, оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілік ортасын, психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар</p>
--	--	--	---	--

		<p>ға негізделген білім" -мектеп тұжырымдамасын әзірлейді. Мектеп ұжымының қатысуымен білім беруге бағалы әдіс енгізеді.</p> <p>Ата-аналарға арналған педагогикалық консилиумды ұйымдастырады және өткізеді. "Жас қыран", "Жас ұлан" балалар ұйымы жұмысын ұйымдастырады. "Қоғамға қызмет ету", "Туған елге тағзым", "Үлкенге ізет", "Ата-анаға құрмет" атты қоғамға пайдалы жұмыстарды ұйымдастырады.</p> <p>Рухани-адамгершілік біліммен қамтамасыз етуде "Өзін-өзі тану" пәні мұғалімін алмастырады.</p> <p>Білім беру ұйымы түлектері қауымдастығы қызметін құру және қамтамасыз ету бойынша жұмысты үйлестіреді.</p>	<p>және уақтылы тапсырылуын қамтамасыз етеді. Мектептің "құндылықтарға негізделген білім"тұжырымдамасын әзірлейді.</p> <p>Мектеп ұжымының қатысуымен білім беруде құндылықты тәсілдемені енгізеді. Ата-аналар үшін педагогикалық консилиумдар ұйымдастырады және өткізеді. "Жас қыран", "Жас ұлан"балалар ұйымдарының жұмыстарын ұйымдастырады. "Қоғамға қызмет ету", "Отанға табыну", "Рухани жаңғыру" қоғамдық-пайдалы жұмыстарын ұйымдастырады. Үлкендерді құрметтеу", "ананы құрметтеу".</p> <p>Адамгершілік-рухани білім беруді қамтамасыз етуде "өзін-өзі тану" пәнінің педагогымен өзара іс-қимыл жасайды. Білім беру ұйымдары түлектерінің қауымдастығын құру және қызметін</p>	
--	--	---	---	--

		<p>Педагогикалық еңбек ветеранымен ынтымақтастықта болады. Мектеп мұражайының жұмысын ұйымдастырады.</p> <p>Дебаттық қозғалысты дамытады.</p> <p>Туристік сапарлар мен саяхаттарды ұйымдастырады.</p> <p>Білім беру ұйымдарында "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысандар, оның ішінде балалы отбасылардың қатысуымен енгізеді.</p> <p>Білім алушылар, тәрбиеленушілер, педагогтер және тағы басқа қызметкерлер арасында академиялық адалдық қағидаларын, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p>	<p>қамтамасыз ету бойынша жұмысты үйлестіреді.</p> <p>Педагогикалық еңбек ардагерлерімен өзара іс-қимыл жасайды.</p> <p>Білім беру ұйымы мұражайының жұмысын ұйымдастырады.</p> <p>Пікірсайыс қозғалысын дамытады.</p> <p>Туристік жорықтар мен экскурсиялар ұйымдастырады.</p> <p>Білім беру процесінің барлық субъектілерінің, оның ішінде балалар отбасының қатысуымен ұйымда "құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын енгізеді.</p> <p>Білім алушылардың бойында патриоттық тәрбие, іскерлік қарым-қатынас дағдыларын, тамақтану мәдениетін қалыптастыруды қамтамасыз етеді.</p> <p>Білім алушылар, тәрбиеленушілер, педагогтар және басқа да қызметкерлер арасында академиялық адалдық</p>	
--	--	---	--	--

		<p>51. Білуге міндетті:</p> <p>Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын басқа да нормативтік құқықтық актілерді, педагогика және психология негіздерін, "Рухани жаңғыру", "Құндылықтарға негізделген білім беру" бағдарламаларын іске асыру жағдайында тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерін, мемлекеттік жалпыға міндетті</p>	<p>қағидалалары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p> <p>51. Білуге тиіс: Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы", "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы", "«Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Заңдары және білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын басқа да нормативтік құқықтық актілер; педагогика мен психология,</p>	
--	--	--	---	--

	<p>білім беру стандарттарын, педагогикалық ғылым мен практиканың жетістіктерін, экономика, қаржы-шаруашылық қызмет негіздерін, еңбекті қорғау, техника қауіпсіздігі және өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларды.</p> <p>52. Біліктілікке қойылатын талаптар: тиісті бейін бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық немесе өзге де кәсіптік білім немесе қайта даярлаудан өткенін растайтын құжат; соңғы 3 жылдан кем емес үздіксіз педагогикалық жұмыс өтілі; оқытушылық қызметті жүзеге асыру кезінде – қосымша "педагог – сарапшы" немесе "педагог – зерттеуші" немесе</p>	<p>инклюзивті білім; "Рухани жаңғыру", "Құндылықтарға негізделген білім беру" бағдарламаларының іске асыру жағдайындағы Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері; Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары, педагогикалық ғылым мен практиканың жетістіктері; экономика, қаржы-шаруашылық қызмет негіздері; еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, өртке қарсы қорғау ережелері, санитариялық қағидалар мен нормалар.</p> <p>52. Біліктілікке қойылатын талаптар: тиісті бейін бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық немесе өзге де кәсіптік білім немесе педагогикалық қайта даярлауды растайтын құжат, педагогикалық жұмыс өтілі кемінде 3 жыл; оқытушылық қызметті жүзеге асыру кезінде</p>	
--	--	---	--

		"педагог – мастер" санатының болуы.	– «педагог – сарапшы» біліктілігінің қосымша болуы немесе «педагог–зерттеуші» немесе «педагог-шебер» біліктілігінің болуы.	
4	6-параграф. Барлық мамандықтардың пән мұғалімдері	56. Оқытылатын пәннің ерекшелігін ескере отырып, білім алушыларды мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес және "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасының негізінде оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асырады, білім алушы мен тәрбиеленуші тұлғасының жалпы мәдениетін қалыптастыруға және оның әлеуметтенуіне ықпал етеді, білім алушының жеке қабілеттерін анықтайды және дамытуға ықпал етеді. Оқытудың жаңа тәсілдерін,	56. Білім алушыларды оқытылатын пәннің ерекшелігін ескере отырып, мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес және "Құндылықтарға негізделген білім беру"тұжырымдамасы негізінде оқытуды және тәрбиелеуді жүзеге асырады. Білім алушы мен тәрбиеленуші тұлғасының жалпы мәдениетін қалыптастыруға және оны әлеуметтендіруге ықпал етеді, білім алушылардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың жеке қабілеттерін анықтайды және дамытуға жәрдемдеседі. Білім алушылардың	ҚР "Білім туралы" Заңының 43-бабының 2-3), 2-4), 13-1) тармақшаларын а сәйкес білім беру ұйымдарының құзыретіне жатады: 2-3) білім беру бағдарламаларын бейімдеу және іске асыру; 2-4) ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдар (балалар) үшін жеке дамыту бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру. 13-1) білім алу үшін арнайы жағдайлар жасау болып табылады.

		<p>тиімді түрлерін, әдістері мен құралдарын қолданады.</p> <p>Қысқа мерзімді жоспарларды, бөлімдер мен тоқсанның суммативті бағалауға арналған тапсырмаларды жасайды.</p> <p>Электронды журналдарды толтырады.</p> <p>Жалпыға міндетті білім беру стандарттарында көзделген оқушылар мен деңгейден төмен емес тәрбиеленушілердің пәндік нәтижелерін, отбасылық-қызметтік, тұлғалық жетістіктерін қамтамасыз етеді.</p> <p>Оқу бағдарламаларын әзірлеуге және орындауға қатысады, оқу жоспары мен оқу процесінің кестесіне сәйкес олардың толық көлемде іске асырылуын</p>	<p>жеке қажеттіліктерін ескере отырып, оқытудың жаңа тәсілдерін, тиімді нысандарын, әдістері мен құралдарын қолданады.</p> <p>Қысқа мерзімді жоспарлар, бөлім бойынша жиынтық бағалау және тоқсан бойынша жиынтық бағалау тапсырмаларын жасайды.</p> <p>Электрондық журналдарды толтырады.</p> <p>Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында көзделген оқу бағдарламаларының мазмұнына сәйкес білім алушылар мен тәрбиеленушілердің жеке, жүйелі-әрекеттік, пәндік нәтижелерге қол жеткізуін қамтамасыз етеді.</p> <p>Оқу бағдарламаларын, оның ішінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларға арналған бағдарламаларды әзірлеуге және орындауға қатысады, оқу жоспарына және оқу процесінің</p>	<p>«Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі Заңының 1-бабының 1-тармағына сәйкес білім алу үшін арнаулы жағдайлар – мүмкіндігі шектеулі балалардың оларсыз білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, арнаулы оқу және жеке дамыту бағдарламаларын, оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілік ортасын, психологиялық -педагогикалық</p>
--	--	---	--	---

		<p>қамтамасыз етеді. Әдістемелік бірлестіктердің, әдістемелік кеңестердің, желілік қоғамдастықтардың отырыстарына қатысады.</p> <p>Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің жеке қабілеттерін, қызығушылықтары мен бейімділігін зерттейді.</p> <p>Арнайы (түзету) білім беру мекемелерінде оқытылатын пәннің ерекшелігін ескере отырып, дамуында ауытқуларды барынша түзетуге бағытталған білім алушыларды, тәрбиеленушілерді оқыту және тәрбиелеу жөніндегі жұмысты жүзеге асырады.</p> <p>Кәсіби құзыреттілікті, оның ішінде ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілікті арттырады.</p>	<p>кестесіне сәйкес олардың толық көлемде іске асырылуын қамтамасыз етеді.</p> <p>Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің, әдістемелік бірлестіктердің, мұғалімдер қауымдастығының, әдістемелік, педагогикалық кеңестердің, желілік қоғамдастықтардың отырыстарына қатысады.</p> <p>Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің жеке қабілеттерін, қызығушылықтары мен бейімділіктерін зерделейді. Жалпы білім беретін және арнайы сыныптарда оқытылатын пәннің ерекшелігін ескере отырып, дамудағы бұзушылықтарды барынша еңсеруге бағытталған мүмкіндіктері шектеулі білім алушыларды, тәрбиеленушілерді оқыту және тәрбиелеу бойынша жұмысты жүзеге асырады.</p> <p>Ата-аналарға арналған</p>	<p>қолдап отыруды, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар</p>
--	--	--	--	---

		<p>Еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы және өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын орындайды.</p> <p>Білім беру процесі кезеңінде білім алушылардың өмірі мен денсаулығын сақтауды қамтамасыз етеді.</p> <p>Ата-аналармен немесе оларды алмастыратын тұлғалармен ынтымақтастықты жүзеге асырады.</p> <p>Жабдықты пайдалану кезінде қауіпсіздік техникасы талаптарын орындайды.</p> <p>Білім беру процесі кезінде балалардың өмірі мен денсаулығын сақтау үшін қажетті жағдайлар жасауды қамтамасыз етеді.</p> <p>Тізбесін білім беру саласындағы уәкілетті орган бекіткен құжаттарды толтырады.</p>	<p>педагогикалық кеңестерге қатысады. Ата-аналарға кеңес береді.</p> <p>Кәсіби құзыреттілікті, оның ішінде ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілікті арттырады.</p> <p>Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау , өртке қарсы қорғау ережелерін орындайды.</p> <p>Білім беру процесі кезеңінде білім алушылардың өмірі мен денсаулығын қорғауды қамтамасыз етеді.</p> <p>Ата-аналармен немесе оларды алмастыратын адамдармен ынтымақтастықты жүзеге асырады.</p> <p>Жабдықты пайдалану кезінде еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау бойынша талаптарды орындайды.</p> <p>Білім беру процесі кезінде балалардың өмірі мен денсаулығын қорғау үшін қажетті жағдайлар жасауды қамтамасыз етеді.</p> <p>Тізбесін білім беру саласындағы уәкілетті</p>	
--	--	--	---	--

		<p>Білім беру ұйымдарында "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысандар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.</p> <p>Білім алушылар, тәрбиеленушілер, арасында академиялық адалдық қағидаларын, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p> <p>57. Білуге міндетті:</p> <p>Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы",</p>	<p>орган бекіткен құжаттарды толтырады. Білім беру процесінің барлық субъектілерінің, оның ішінде ұйымда балалардың отбасыларының қатысуымен "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын енгізеді. Білім алушылар мен тәрбиеленушілер арасында академиялық адалдық қағидалары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p> <p>57. Білуге тиіс: Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас</p>	
--	--	--	--	--

	<p>"Қазақстан Республикасындағы тіл туралы" Заңдарын, білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын және басқа да нормативтік құқықтық актілерді, педагогика мен психологияны, пәнді оқыту әдістемесін, тәрбие жұмысын, оқыту құралдарын және олардың дидактикалық мүмкіндіктерін, оқу кабинеттері мен қосалқы үй-жайларды жабдықтауға қойылатын талаптарды, еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы және өртке қарсы қорғау ережелері мен нормалары, санитарлық ережелер мен нормаларды.</p>	<p>жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы", "Қазақстан Республикасындағы тіл туралы" Заңдарын, Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын, "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы", «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы" және басқа да нормативтік құқықтық, бағалау әдістемесі; Педагогика және психология; пәнді оқыту әдістемесі, Тәрбие жұмысы, инклюзивті педагогика әдістері, Оқыту құралдары және олардың дидактикалық мүмкіндіктері; оқу кабинеттері мен қосалқы үй-жайларды жабдықтауға қойылатын талаптар; Құқық негіздері және еңбекті, экономиканы</p>	
--	---	---	--

		<p>58. Біліктілікке қойылатын талаптар: тиісті бейін бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық немесе өзге де кәсіптік білімі немесе жұмыс өтіліне талап қойылмайды немесе тиісті бейін бойынша техникалық және кәсіптік педагогикалық білімі болуы тиіс. Және (немесе) бар болған жағдайда біліктілігі жоғары деңгейдегі педагогикалық жұмыс өтілі үшін педагог-шебер – 5 жыл. Педагог-модератор үшін кемінде 2 жыл, педагог-сарапшы үшін кемінде 3 жыл, педагог-зерттеуші кемінде 4 жыл.</p> <p>59. Кәсіби құзыреттілікті анықтай отырып, біліктілікке</p>	<p>ғылыми ұйымдастыру; еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, өртке қарсы қорғау ережелері, санитарлық ережелер мен нормалар.</p> <p>58. Біліктілікке қойылатын талаптар: тиісті бейіні бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық немесе өзге де кәсіптік білім немесе педагогикалық қайта даярлауды растайтын құжат, жұмыс өтіліне талап қойылмайды немесе тиісті бейіні бойынша техникалық және кәсіптік педагогикалық білім жұмыс өтіліне талап қойылмайды; және (немесе) біліктілігінің жоғары деңгейі болған кезде педагог-шебер үшін педагогикалық жұмыс өтілі - 5 жыл; және (немесе) біліктілігінің жоғары және орта деңгейі болған кезде педагогикалық жұмыс өтілі: педагог-модератор үшін кемінде 2 жыл, педагог-сарапшы үшін кемінде 3 жыл,</p>	
--	--	--	--	--

	<p>қойылатын талаптар:</p> <p>1) "педагог" (санаты жоқ):</p> <p>оқу пәнінің, оқу-тәрбие процесінің, оқыту және бағалау әдістемесінің мазмұнын біледі; білім алушылардың психологиялық-жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін жоспарлайды және ұйымдастырады, білім алушының жалпы мәдениетін қалыптастыруға және оны әлеуметтендіруге ықпал етеді, білім беру ұйымы деңгейіндегі іс-шараларға қатысады, білім алушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, тәрбиелеу мен оқытуда жеке тәсілді жүзеге асырады</p> <p>2) "педагог-модератор":</p> <p>"педагог"</p>	<p>педагог – зерттеуші үшін кемінде 4 жыл.</p> <p>59. Кәсіби құзыреттерін айқындай отырып, біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>1) "педагог (Санаты жоқ): білім алушылардың психологиялық-жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін жоспарлай және ұйымдастыра білуі; білім алушының жалпы мәдениетін қалыптастыруға және оны әлеуметтендіруге ықпал етуі, білім беру ұйымы деңгейіндегі іс-шараларға қатысуы; білім алушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, тәрбиелеу мен оқытуда жеке тәсілді жүзеге асыруы, кәсіптік-педагогикалық диалог дағдыларын меңгеруі; ;</p> <p>2) педагог-модератор: "педагог" біліктілігіне қойылатын жалпы талаптарға сәйкес келуі тиіс, сондай-ақ: оқытудың инновациялық нысандарын, әдістері мен құралдарын пайдалануы, білім</p>	
--	---	---	--

		<p>санатының жалпы талаптарына сәйкес келеді, сонымен қатар:</p> <p>оқытудың инновациялық нысандарын, әдістері мен құралдарын пайдаланады, білім беру ұйымы деңгейінде тәжірибені жинақтайды, білім беру ұйымы деңгейінде олимпиадаларға, конкурстарға, жарыстарға қатысушылар болады;</p> <p>3) «педагог-сарапшы»: «педагог-модератор» санатының жалпы талаптарына сәйкес келеді, сонымен қатар:</p> <p>ұйымдастырылған оқу қызметтерін талдау дағдыларын меңгерген, конструктивті және тәлімгерлікті іске асырады, білім беру ұйымдары деңгейінде жекелей немесе ұжым болып кәсіби дамыту</p>	<p>беру ұйымы деңгейінде тәжірибені жинақтауы, білім беру ұйымы деңгейінде олимпиадаларға, конкурстарға, жарыстарға қатысушылары болуы тиіс;</p> <p>3) педагог-сарапшы: "педагог-модератор" біліктілігіне қойылатын жалпы талаптарға сәйкес келуі тиіс, сондай-ақ: "педагог-модератор" біліктілігіне қойылатын жалпы талаптарға сәйкес; тәлімгерлікті жүзеге асыру және кәсіби дамудың басымдықтарын сындарлы түрде айқындау: білім беру ұйымы деңгейінде өз әріптестерін және әріптестерін; аудан/қала деңгейінде тәжірибені жинақтау, аудан/қала деңгейінде олимпиадаларға, конкурстарға, жарыстарға қатысушылардың болуы;</p> <p>4) педагог-зерттеуші: "педагог-сарапшы" біліктілігіне қойылатын жалпы талаптарға сәйкес</p>	
--	--	---	---	--

	<p>басымдықтарын анықтайды:</p> <p>қала/өңір деңгейінде тәжірибені жинақтайды, білім беру ұйымы деңгейінде олимпиадаларға, конкурстарға, жарыстарға қатысушылар болады;</p> <p>4) «педагог-зерттеуші»:</p> <p>«педагог-сарапшы» санатының жалпы талаптарына сәйкес келеді, сонымен қатар:</p> <p>сабақты зерттеу және бағалау құралдарын әзірлеу дағдыларын меңгерген, білім алушылардың зерттеу дағдыларын дамытуды қамтамасыз етеді, білім алушылардың зерттеу дағдыларын дамытуды қамтамасыз етеді, педагогикалық қоғамдастықта аудан, қала</p>	<p>болуы тиіс, сондай-ақ: сабақты зерттеу және бағалау құралдарын әзірлеу дағдыларын меңгеру; білім алушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуды қамтамасыз ету; тәлімгерлікті жүзеге асыру және аудан, қала деңгейінде педагогикалық қоғамдастықта даму стратегиясын сындарлы айқындау; облыс/республикалық маңызы бар қалалар және Астана, республика деңгейінде тәжірибені жинақтау (республикалық ведомстволық бағынысты ұйымдар үшін); облыс/республикалық маңызы бар қалалар және Астана, республика деңгейінде олимпиадаларға, конкурстарға, жарыстарға қатысушылар болу (республикалық ведомстволық бағынысты ұйымдар үшін);</p> <p>5) Шебер педагог: "педагог-зерттеуші"</p>	
--	--	---	--

	<p>деңгейінде тәлімгерлікті жүзеге асырады және даму стратегиясын конструктивті анықтайды, облыс/республ икалық маңызы бар және астаналық қалалары, Республика деңгейінде тәжірибені жинақтайды (республикалық ведомстволық бағынысты ұйымдар үшін); облыс/ республикалық маңызы бар және астаналық қалалары, республика деңгейінде олимпиадаларға, конкурстарға, жарыстарға қатысушылардың болуы (республикалық ведомстволық бағынысты ұйымдар үшін); 5) "педагог- шебер": "педагог- шебер" санатының жалпы талаптарына сәйкес</p>	<p>біліктілігіне қойылатын жалпы талаптарға сәйкес келуі, сондай-ақ: облыстық оқу- әдістемелік кеңесте немесе Республикалық оқу- әдістемелік кеңесте мақұлданған , авторлық бағдарламасы болуы немесе басып шығарылған оқулықтардың, оқу- әдістемелік құралдардың авторы (бірлескен авторы) болып табылады; ғылыми жобалау дағдыларын дамытуды қамтамасыз етуі; тәлімгерлікті жүзеге асыруы және облыс деңгейінде кәсіби қоғамдастық желісін дамытуды жоспарлауы тиіс; республикалық және халықаралық конкурстар мен олимпиадалардың қатысушысы болу немесе республикалық және халықаралық конкурстар мен олимпиадалардың қатысушыларын</p>	
--	---	---	--

		<p>келеді, сонымен қатар:</p> <p>авторлық бағдарламалары бар болуы және республикалық оқу-әдістемелік кеңесте мақұлданған, авторлық бағдарламасы немесе оқулықтарға, оқу-әдістемелік құралдардың авторы (тең автор) бола алуы;</p> <p>ҒЫЛЫМИ жобалау дағдыларын дамытуды қамтамасыз етеді, жетекшілік етуді іске асырады және облыс деңгейінде кәсіби бірлестіктердің желісін дамытуды жоспарлайды, республикалық және халықаралық конкурстар мен олимпиадалардың қатысушысы болып табылуы немесе немесе облыстық білім беру органдарының уәкілмен бекітілген республикалық және халықаралық</p>	<p>дайындау.</p>	
--	--	--	------------------	--

		конкурстарға қатысушыларды даярлауы тиіс.		
5	7-параграф. Педагог-психологы (психологы)	оқушылардың психологиялық және элеуметтік әл-ауқатын сақтауға бағытталған қызметті жүзеге асырады. Баланың құқықтарын қорғау жөніндегі Конвенцияға сәйкес жеке адамның құқықтарын қорғауға жәрдемдеседі. Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің жеке басын дамытуға кедергі келтіретін факторларды анықтайды және әртүрлі психологиялық көмек көрсету бойынша шаралар қабылдайды (психокоррекциялық, оңалту және консультативтік). Білім алушыларға, тәрбиеленушілерге,	60. Білім алушылардың психологиялық және элеуметтік әл-ауқатын сақтауға бағытталған қызметті жүзеге асырады. Баланың құқықтарын қорғау жөніндегі Конвенцияға сәйкес жеке адамның құқықтарын қорғауға жәрдемдеседі. Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің жеке басының дамуына кедергі келтіретін факторларды айқындайды және әртүрлі психологиялық көмек (элеуметтік-психологиялық, педагогикалық, оңалту және консультациялық) көрсету бойынша шаралар қабылдайды. Білім алушыларға, тәрбиеленушілерге, оқушылардың ата-аналарына немесе оларды ауыстыратын	ҚР "Білім туралы" Заңының 43-бабының 2-3), 2-4), 13-1) тармақшаларын а сәйкес білім беру ұйымдарының құзыретіне жатады: 2-3) білім беру бағдарламаларын бейімдеу және іске асыру; 2-4) ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдар (балалар) үшін жеке дамыту бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру. 13-1) білім алу үшін арнайы жағдайлар жасау болып табылады. ҚР «Білім туралы» Заңының 1-бабының 50-3) тармағына

		<p>оқушылардың ата-аналарына немесе оларды алмастыратын тұлғаларға, педагогикалық ұжымға нақты психологиялық мәселелерді шешуде көмек көрсетеді. Әр түрлі бейіндегі және арналуындағы психологиялық диагностика жүргізеді.</p> <p>Оқытушылар ұжымын, сондай-ақ оқушылардың ата-аналарын немесе оларды алмастыратын тұлғалардың білім алушылардың, тәрбиеленушілердің жеке және әлеуметтік даму мәселелерінде бағдарлау мақсатында зерттеу жұмыстарының материалдары бойынша психологиялық-педагогикалық қорытынды жасайды.</p> <p>Белгіленген нысан бойынша құжаттаманы</p>	<p>тұлғаларға, педагогикалық ұжымға нақты психологиялық проблемаларды шешуде көмек көрсетеді. Әртүрлі бейіндегі және арналымдағы психологиялық диагностиканы жүргізеді.</p> <p>Оқытушылар ұжымын, сондай-ақ білім алушылардың ата-аналарын және оларды алмастыратын тұлғаларға, білім алушылардың, тәрбиеленушілердің жеке және әлеуметтік даму проблемаларына бағдарлау мақсатында зерттеу жұмыстарының материалдары бойынша психологиялық-педагогикалық қорытындылар жасайды.</p> <p>Белгіленген нысан бойынша құжаттаманы жүргізеді.</p> <p>Инклюзивті білім беру принципін дамытады.</p> <p>Білім алушылар мен тәрбиеленушілер арасында</p>	<p>сәйкес «психологиялық педагогикалық сүйемелдеу-білім беру ұйымдарында іске асырылатын, ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар тұлғаларды (балаларды) табысты оқыту және дамыту үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалатын жүйелі-ұйымдастырылған қызмет»</p>
--	--	---	---	---

	<p>жүргізеді. Инклюзивті білім беру қағидасын дамытады. Білім алушылар мен тәрбиеленушілер арасында киберкультура мен кибергигиенаны дамытады. Оқушылардың жеке және гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру қызметінің дамыту және түзету бағдарламаларын жоспарлауға және әзірлеуге қатысады, олардың әртүрлі өмірлік жағдайларда бағдарлауға және кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелерінде дайындығын дамытуға ықпал етеді Дарынды білім алушыларды, тәрбиеленушілерді, ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды психологиялық қолдауды жүзеге</p>	<p>киберкультура мен кибергигиенаны дамытады. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламаларын, білім алушылар тұлғасының жеке және гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, жеке дамытатын оқу бағдарламаларын жоспарлауға және әзірлеуге қатысады, олардың әртүрлі өмірлік жағдайларда бағдарлануға дайындығын және кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелерін дамытуға ықпал етеді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар дарынды білім алушыларды, тәрбиеленушілерді психологиялық қолдауды жүзеге асырады, олардың дамуына жәрдемдеседі. Білім алушылардың даму дәрежесін анықтайды, балалар мен жасөспірімдердің әлеуметтік дамуының бұзылуын диагностикалаиды, оларға</p>	
--	--	---	--

		<p>асырады, олардың дамуына жәрдемдеседі.</p> <p>Оқушылардың даму дәрежесін анықтайды, балалар мен жасөспірімдердің әлеуметтік дамуының бұзылуына диагностика жасайды, оларға психологиялық-педагогикалық түзету жүргізеді.</p> <p>Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, педагог қызметкерлердің және оқушылардың немесе оларды алмастыратын адамдардың ата-аналарының психологиялық мәдениетін қалыптастырады.</p> <p>Білім беру ұйымының қызметкерлеріне білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, педагогтардың, білім алушылардың ата-аналарының немесе оларды алмастыратын адамдардың</p>	<p>психологиялық-педагогикалық түзету жүргізеді.</p> <p>Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, педагог қызметкерлердің және оқушылардың немесе оларды алмастыратын тұлғалардың ата-аналарының психологиялық мәдениетін қалыптастырады.</p> <p>Білім беру процесінің барлық қатысушыларында инклюзивті мәдениетті қалыптастырады.</p> <p>Білім беру ұйымының қызметкерлеріне білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, педагогтардың, білім алушылардың ата-аналарының немесе оларды алмастыратын тұлғалардың әлеуметтік-психологиялық құзыреттілігін арттыруға бағытталған психологияны практикалық қолдану мәселелері бойынша консультация береді.</p> <p>Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің,</p>	
--	--	--	--	--

		<p>әлеуметтік-психологиялық құзыреттілігін арттыруға бағытталған психологияны практикалық қолдану мәселелері бойынша кеңес береді.</p> <p>Педагогикалық , әдістемелік кеңестердің, ата-аналар жиналыстарының, педагогикалық консилиум, сауықтыру, тәрбие және басқа да іс-шаралардың жұмысына қатысады.</p> <p>Кәсіби құзыреттілікті, оның ішінде ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілікті арттырады.</p> <p>Буллинг, суицидтің алдын алу жұмыстарын жүргізеді.</p> <p>Білім беру процесі кезінде оқушылардың өмірін, денсаулығын және құқықтарын қорғауды қамтамасыз етеді.</p>	<p>педагогикалық, әдістемелік кеңестердің, ата-аналар жиналыстарының, ата-аналарға арналған педагогикалық консилиумдардың, сауықтыру, тәрбиелеу және басқа да іс-шаралардың жұмысына қатысады.</p> <p>Кәсіби құзыреттілікті, оның ішінде ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілікті арттырады.</p> <p>Буллинг, суицидтің алдын алу бойынша жұмыс жүргізеді. Білім беру процесі кезінде оқушылардың өмірін, денсаулығын және құқықтарын қорғауды қамтамасыз етеді.</p> <p>Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, өртке қарсы қорғау ережелерін орындайды.</p> <p>Білім беру процесінің барлық субъектілерінің, оның ішінде отбасының, балалардың қатысуымен ұйымда "құндылықтарға негізделген білім беру"</p>	
--	--	---	--	--

		<p>Еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы және өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын орындайды.</p> <p>Білім беру ұйымдарында барлық білім беру процессіне субъектілердің қатысуымен "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын енгізеді, оның ішінде отбасылар балалар.</p> <p>Білім алушылар, тәрбиеленушілер, арасында академиялық адалдық қағидаларын, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p> <p>61. Білуге міндетті: Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан</p>	<p>тұжырымдамасын енгізеді. Білім алушылар, тәрбиеленушілер, педагогтар және басқа да қызметкерлер арасында академиялық адалдық қағидалары, инклюзивті мәдениеттің, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p> <p>61. Білуге тиіс: Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы", "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы", "«Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау</p>	
--	--	--	---	--

	<p>Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру, жеке тұлға психологиясы, дифференциалды балалар мен жас ерекшелік әлеуметтік, медициналық психология, балалар нейрпсихологиясы, патопсихологиясы, психосоматикасы, Дефектология, психотерапия, сексология, психогигиена, кәсіптік бағдар беру, кәсіптік білім беру және еңбек психологиясы, психодиагностика, психологиялық консультация беру және психопрофилактика, белсенді оқыту, әлеуметтік-психологиялық қарым-қатынас әдістері, жеке және</p>	<p>туралы» Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша басқа да нормативтік құқықтық актілерді.; психосоматика; арнайы педагогика, инклюзивті білім беру, психотерапия, сексология, психогигиена, кәсіптік бағдар, мамандану және еңбек психологиясы, психодиагностика, психологиялық кеңес беру және психопрофилактика негіздері; белсенді оқыту әдістері, Әлеуметтік-психологиялық қарым-қатынас; жеке және топтық кеңес берудің, баланың дамуын диагностикалау мен түзетудің заманауи әдістері, Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, өрттен қорғау ережелері, санитарлық ережелер мен нормалар.</p> <p>62. Біліктілікке қойылатын талаптар: "Психология" мамандығы бойынша жоғары білім немесе бейіні бойынша жоғары медициналық</p>	
--	--	--	--

	<p>топтық консультацияның заманауи әдістері, баланың дамуын диагностикалау және түзету, еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы және өртке қарсы қорғау ережелері мен нормалары, санитарлық ережелер мен нормаларды.</p> <p>62. Біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>"Психология" мамандығы бойынша жоғары білім немесе бейіні бойынша жоғары медициналық білім, жұмыс өтіліне талап қойылмайды немесе тиісті бейіні бойынша техникалық және кәсіптік білім, жұмыс өтіліне талап қойылмайды.</p> <p>Және (немесе) орташа біліктілік деңгейі болған кезде педагог-модератор үшін кемінде 3 жыл, педагог-сарапшы</p>	<p>білім, жұмыс өтіліне талап қойылмайды немесе тиісті бейіні бойынша техникалық және кәсіптік білім, жұмыс өтіліне талап қойылмайды; және (немесе) біліктілігінің жоғары деңгейі болған жағдайда, мамандығы бойынша жұмыс өтілі: педагог-шебер үшін кемінде 5 жыл; және (немесе) біліктілігінің жоғары немесе орта деңгейі болған кезде мамандығы бойынша жұмыс өтілі: педагог-модератор үшін кемінде 3 жыл, педагог-сарапшы үшін кемінде 4 жыл, педагог – зерттеуші үшін кемінде 5 жыл.</p> <p>63. Кәсіби құзыреттерді айқындай отырып біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>1) педагог (Санаты жоқ): қазіргі заманғы психологиялық әдістемелерді меңгеру; балалармен диагностикалық, түзету жұмыстарын жүзеге асыру; эмоционалдық саулықты, балалардың тиімді дамуын</p>	
--	---	---	--

		<p>үшін кемінде 4 жыл, педагог – зерттеуші және педагог-шебер кемінде 5 жыл.</p> <p>63. Кәсіби құзыреттілікті анықтай отырып, біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>1) "педагог" (санаты жоқ): педагог-психологқа қойылатын жалпы талаптарға сәйкес болуы;</p> <p>қазіргі заманғы психологиялық әдістерді білуі;</p> <p>мектеп жасына дейінгі балалармен диагностикалық, түзету жұмыстарын жүзеге асыруы,</p> <p>балалардың эмоциялық саулығын, тиімді дамуын қамтамасыз етуі;</p> <p>білім алушылардың психологиялық-жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін жоспарлауы және ұйымдастыруы;</p> <p>педагогикалық</p>	<p>қамтамасыз ету; білім алушылардың психологиялық-жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін жоспарлауға және ұйымдастыруға; педагогикалық ұжым мен ата-аналарға психологиялық ағартуды жүзеге асыруға; 2) педагог-модератор: "педагог" біліктілігіне қойылатын жалпы талаптарға (санатсыз) сәйкес келуге, сондай-ақ: жеке-психологиялық ерекшеліктерді ескере отырып, балалармен жұмысты жүзеге асыруға; балалармен, педагогтармен, ата-аналармен проблемалық (стандартты емес) жағдайларда жұмысты ұйымдастыруға; ересектердің балалармен өзара қарым-қатынасын қамтамасыз етуге және реттеуге; әлеуметтік бейімделудің белсенді әдістерін қолдану; ата-аналар мен педагогтарға консультациялық көмек көрсету.</p>	
--	--	--	--	--

	<p>ұжым мен ата-аналарға психологиялық ағартуды жүзеге асыруы тиіс.</p> <p>2) "педагог – модератор":</p> <p>"педагог" (санаты жоқ) санатының жалпы талаптарына сәйкес болуы тиіс, сонымен қатар: жеке-психологиялық ерекшеліктерді ескере отырып, балалармен жұмысты жүзеге асыру; балалармен, педагогтармен, ата-аналармен проблемалық (стандартты емес) жағдайларда жұмысты ұйымдастыру; ересектердің балалармен өзара қарым-қатынасын қамтамасыз ету және реттеу; әлеуметтік бейімделудің белсенді әдістерін қолдану; ата-аналар мен педагогтарға консультациялық көмек көрсету.</p>	<p>3) педагог-сарапшы: "педагог – модератор" біліктілігіне сәйкес келуі, сондай-ақ: әртүрлі бейіндегі және мақсаттағы психологиялық диагностика жүргізуі, балалармен жеке жұмысты жүзеге асыруы; шығармашылық топты басқаруы, психологиялық-педагогикалық қызметтің өзекті мәселелері бойынша конференцияларға, семинарларға қатысуы; мектеп жасына дейінгі балаларды психологиялық қолдау жөнінде ұсынымдар әзірлеуі тиіс; тәлімгерлікті жүзеге асыру және кәсіби даму басымдықтарын сындарлы түрде айқындау: білім беру ұйымы деңгейінде өз әріптестерін және өз әріптестерін айқындау, аудан/қала деңгейінде тәжірибені жинақтау; 4) педагог-зерттеуші: "педагог-сарапшы" біліктілігіне сәйкес келуі тиіс, сондай-ақ:</p>	
--	---	--	--

		<p>3) "педагог-сарапшы": "педагог-модератор" санатына сәйкес болуы тиіс, сонымен қатар: әртүрлі бейінде және бағытта психологиялық диагностика жүргізу, балалармен жеке жұмысты жүзеге асыру; шығармашылық топқа басшылық ету, психологиялық – педагогикалық қызметтің өзекті мәселелері бойынша конференцияларға, семинарларға қатысу; мектеп жасына дейінгі балаларды психологиялық қолдау бойынша ұсынымдар әзірлеу; білім беру ұйымдары деңгейінде өзі және әріптестерінің кәсіби даму басымдықтарын конструктивті анықтау және тәлімгерлікті жүзеге асыру,</p>	<p>психологиялық тексеру мен диагностиканың деректерін ескере отырып, мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс бойынша психологиялық-педагогикалық бағдарламаларды дербес әзірлеу, психологиялық қорытынды жасау және түзету жұмыстарын жүргізу; әдістемелік құралдарды, оқу-әдістемелік; психологиялық-педагогикалық жұмысты ұйымдастыру бойынша Инновациялық тәжірибені енгізу; балаларды тәрбиелеу мен оқытуды ұйымдастыру бойынша педагогтерге көмек көрсету; аудан, қала деңгейінде психологиялық - педагогикалық қоғамдастықта тәлімгерлікті жүзеге асыру және даму стратегиясын сындарлы айқындау, облыс/республикалық маңызы бар қалалар</p>	
--	--	---	--	--

	<p>аудан/қала деңгейінде тәжірибені жинақтау.</p> <p>4) "педагог-зерттеуші": "педагог-сарапшы" санатына сәйкес болуы тиіс, сонымен қатар: психологиялық тексеру мен диагностика деректерін ескере отырып, мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс бойынша психологиялық-педагогикалық бағдарламаларды дербес әзірлеу, психологиялық қорытынды жасауы және түзету жұмыстарын жүргізу; әдістемелік құралдар, оқу-әдістемелік кешендер әзірлеу; психологиялық - педагогикалық жұмысты ұйымдастыру бойынша инновациялық тәжірибені енгізу; мектепке дейінгі жастағы балаларды тәрбиелеу мен</p>	<p>және астана деңгейінде тәжірибені жинақтау; 5) Шебер педагог: "педагог-зерттеуші" біліктілігіне сәйкес келуі, сондай-ақ: авторлық бағдарламасы болуы немесе республикалық оқу-әдістемелік кеңесте мақұлдау алған басып шығарылған оқу-әдістемелік құралдардың, оқу-әдістемелік кешендердің авторы (тең авторы) болуы; тәлімгерлікті жүзеге асыру және облыс/республикалық маңызы бар қалалар және астана деңгейінде кәсіби қоғамдастық желісін дамытуды жоспарлау; білім беру саласындағы уәкілетті орган бекіткен республикалық және халықаралық кәсіптік конкурстардың қатысушысы болуы тиіс.</p>	
--	--	--	--

		<p>оқытуды ұйымдастыру бойынша педагогтарға көмек көрсету;</p> <p>психологиялық - педагогикалық қоғамдастықта аудан, қала деңгейінде тәлімгерлікті жүзеге асыру және даму стратегиясын конструктивті анықтау, Облыс / республикалық маңызы бар және астаналық қалалары деңгейінде тәжірибені жинақтау.</p> <p>5) педагог-шебер:</p> <p>педагог-зерттеуші біліктілік санатына қойылатын жалпы талаптарға сәйкес келу, сонымен қатар:</p> <p>облыстық, республикалық оқу-әдістемелік кеңесте мақұлданған, авторлық бағдарламасы немесе оқулықтарға, оқу-әдістемелік</p>		
--	--	---	--	--

		<p>құралдарға авторлық (бірлескен автор) құқығы бар, ғылыми жобалау дағдыларын дамытуды қамтамасыз етуі; тәлімгерлікті жүзеге асыруы және облыс/ республикалық маңызы бар және астаналық қалалары деңгейінде кәсіби қауымдастық желісін дамытуды жоспарлау, халықаралық және республикалық конкурстар мен олимпиадалардың қатысушысы болып табылуы немесе халықаралық немесе республикалық конкурстар мен олимпиадалардың қатысушыларын дайындау.</p>		
6	Орта білім беру ұйымдарының	64. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен түзету	64. Ерекше білім беру бағдарламаларын бағалауды жүзеге асырады	ҚР "Білім туралы" Заңының 43 бабының 2-4),

<p>арайы педагогы (дефектолог, дефектолог-мұғалім логопед, логопед-мұғалім, олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог)</p>	<p>жұмыстарын жүзеге асырады. Білім беру ұйымдарында инклюзия қағидаларын дамытады. Білім алушылардың психикалық, физикалық және физиологиялық бұзылуларына диагностика жасайды, олардың құрылымы мен айқындылық дәрежесін анықтайды.</p> <p>Мұғалімдермен және басқа да мамандармен өзара іс-қимылды қамтамасыз етеді, бұзылған функцияларды түзету және қалпына келтіру және мүмкіндіктері шектеулі білім алушыларды әлеуметтендіру бойынша топтық және жеке қызметті жүзеге асырады.</p> <p>Балаларға көмек көрсетудің арнайы әдістері мен тәсілдерін қолдану бойынша педагогтарға, білім</p>	<p>Білім алушының физикалық, психикалық, сөйлеу, неврологиялық мәртебесін ескере отырып, сөйлеу және психофизикалық дамуына тексеру жасайды, құжаттаманы жүргізеді және талдайды. Үлгілік оқу бағдарламалары мен психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардың ұсынымдарына сәйкес ұйымдастырылған оқу қызметін жоспарлайды және жүзеге асырады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен дамытушылық жұмысты жүзеге асырады. Үлгілік оқу бағдарламасы (жалпы білім беретін немесе арнайы) негізінде жеке оқу, жеке-дамыту бағдарламаларын әзірлейді, психологиялық-педагогикалық мүмкіндігі шектеулі балаларды әртүрлі</p>	<p>13-1) тармақшаларын а сәйкес білім беру ұйымдарының құзыретіне келесі функциялар жатады: 2-4) ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар тұлғалар (балалар) үшін жеке дамыту бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру. 13-1) білім алу үшін арнайы жағдайлар жасау болып табылады. ҚР "Білім туралы" Заңының 7-4), 19-2) және 19-3) тармақшаларын а сәйкес "білім алуға арналған арнайы шарттар – ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар тұлғалардың (балалардың), сондай-ақ мүмкіндігі</p>
---	--	---	---

		<p>алушылардың ата-аналарына немесе оларды алмастыратын адамдарға кеңес береді.</p> <p>Тұлғаның жалпы мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру стандартының талаптарына сәйкес оқытудың әртүрлі нысандарын, тәсілдерін, әдістері мен құралдарын пайдаланады.</p> <p>Арнайы білім беру бағдарламаларын іске асырады. "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын іске асырады.</p> <p>Өзінің кәсіби құзыреттілігін арттырады.</p> <p>Әдістемелік кеңестердің, әдістемелік бірлестіктердің, желілік қоғамдастықтардың отырыстарына қатысады. Қажетті құжаттаманы</p>	<p>білім беру жағдайларында сүйемелдеу. Мұғалімдермен және басқа мамандармен өзара іс-қимылды қамтамасыз етеді, бұзылған функцияларды еңсеру және өтеу, ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыны дамыту және әлеуметтендіру бойынша топтық және жеке қызметті жүзеге асырады.</p> <p>Инклюзивті саясатты, мәдениетті, практиканы іске асыруға ықпал етеді.</p> <p>Педагогтерге, білім алушылардың ата-аналарына немесе оларды алмастыратын тұлғаларға балаларға көмек көрсетуді оқыту мен тәрбиелеудің арнайы әдістері мен тәсілдерін қолдану жөнінде консультация береді.</p> <p>Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арнайы психологиялық-педагогикалық көмек көрсетеді.</p> <p>Тұлғаның жалпы</p>	<p>шектеулі балалардың білім беру бағдарламаларын меңгеруі онсыз мүмкін болмайтын оқу, сондай-ақ арнайы, жеке дамытушы және түзету-дамытушы бағдарламалар мен оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тіршілік ету ортасын, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар".</p>
--	--	--	--	--

	<p>жүргізеді. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен толерантты қарым-қатынасты қалыптастыру бойынша жұмыс жүргізеді. Еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы және өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын сақтайды. Білім беру процесі кезінде балалардың өмірін, денсаулығын және құқықтарын қорғауды қамтамасыз етеді. 65. Білуге міндетті: Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы", "Педагог мәртебесі</p>	<p>мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді, оқытудың әртүрлі формаларын, білім беру технологияларын, әдістерін, әдістері мен құралдарын қолданады Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру стандартының талаптарына сәйкес. Үлгілік бейімделген, арнайы жеке оқу бағдарламаларын іске асырады. "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын іске асырады. Өзінің кәсіби құзыреттілігін арттырады. Әдістемелік кеңестердің, әдістемелік бірлестіктердің, желілік қоғамдастықтардың отырыстарына қатысады. Қажетті құжаттаманы жүргізеді. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар тұлғаларға қоғамның толерантты</p>	
--	--	---	--

	<p>туралы" Заңдарын және білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын Қазақстан Республикасының басқа да нормативтік құқықтық актілерін, өмірлік қиын жағдайға тап болған балаларға арналған арнаулы әлеуметтік қызметтердің мемлекеттік стандарттарын, жас және арнайы педагогика мен психологияны, дефектологияның анатомо-физиологиялық және клиникалық негіздерін, Педагогика және психология негіздерін, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің дамуында ауытқушылықтың алдын алу және түзету әдістері мен тәсілдері, дефектологиялық ғылым</p>	<p>қарым-қатынасын қалыптастыру бойынша жұмыс жүргізеді. Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, өртке қарсы қорғау жөніндегі ережелерді сақтайды. Білім беру процесі кезеңінде балалардың өмірін, денсаулығын және құқықтарын қорғауды қамтамасыз етеді.</p> <p>65. Білуге тиіс: Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының еңбек кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы", «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы», «Педагог мәртебесі туралы», «Қазақстан</p>	
--	--	--	--

		<p>жетістіктері, еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғаныс ережелері мен нормалары, санитарлық ережелер.</p> <p>66. Біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>"Арнайы педагогика» бағыты бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білімі немесе педагогикалық қайта даярлығын растайтын құжат, жұмыс өтіліне талап қойылмайды.</p> <p>Және (немесе) біліктілігі жоғары деңгейдегі педагог- модератор үшін мамандығы бойынша кемінде 3 жыл, педагог- сарапшы үшін кемінде 4 жыл, педагог – зерттеуші үшін кемінде 5 жыл жұмыс өтілі болуы тиіс. педагог-шебер</p>	<p>Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы», "</p> <p>«Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық- педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Заңдары және Қазақстан Республикасының басқа да нормативтік құқықтық, білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын арнайы әлеуметтік қызметтердің мемлекеттік стандарттарын, жас және арнайы педагогика мен психологияны, арнайы педагогиканың клиникалық негіздерін; инклюзивті білім беру негіздерін, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің дамуындағы бұзушылықтардың алдын алу және оларды түзетудің, арнайы білімге қол</p>	
--	--	--	--	--

	<p>үшін-6 жыл.</p> <p>67. Кәсіби құзыреттілікті анықтай отырып, біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>1) "педагог" (санаты жоқ):</p> <p>Арнайы педагогке қойылатын жалпы талаптарға жауап беруі, дамуында ауытқуларды барынша түзетуге бағытталған балаларды оқыту диагностикасының әдістерін меңгеруі, дефектологияның қазіргі заманғы әдістерін меңгеруі, білім беру ұйымдарының әдістемелік бірлестіктерінің жұмысына қатысуы, балалардың психологиялық-жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін жоспарлауы және ұйымдастыруы тиіс;</p> <p>балалардың жалпы мәдениетін қалыптастыруға</p>	<p>жеткізудің әдістері мен тәсілдерін; еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, өртке қарсы қорғау жөніндегі қағидаларды, санитариялық қағидаларды басшылыққа алады.</p> <p>66. Біліктілікке қойылатын талаптар: "Арнайы педагогика" бағыты бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе педагогикалық талап қойылмайды; және (немесе) біліктілігінің жоғары деңгейі болған кезде мамандығы бойынша жұмыс өтілі талап етілмейді педагог-модератор үшін-кемінде 3 жыл, педагог-сарапшы үшін-кемінде 4 жыл, педагог-зерттеуші кемінде 5 жыл. ұстаз-шебер үшін-6 жыл.</p> <p>67. Кәсіби құзыреттерді айқындай отырып, біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>1) педагог (Санаты жоқ): арнайы педагогке</p>	
--	---	---	--

		<p>және оның әлеуметтенуіне ықпал ету, білім беру ұйымдары деңгейіндегі іс-шараларға қатысу, балалардың қажеттіліктерін ескере отырып, тәрбиелеу мен оқытуда жеке көзқарасты жүзеге асыру, кәсіптік-педагогикалық диалог дағдыларын меңгеру, сандық білім беру ресурстарын қолдану.</p> <p>2) "педагог – модератор": "педагог" санатының (санаты жоқ) жалпы талаптарына жауап беруі, сонымен қатар: тәрбиеленушілердің дамуындағы ауытқуларды диагностикалау мен түзетудің заманауи әдістерін пайдалануы, білім беру ұйымы деңгейінде тәжірибені жинақтауы тиіс.</p> <p>3) "педагог-сарапшы":</p>	<p>қойылатын жалпы талаптарға жауап беруі тиіс, ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау әдістерін, дамудағы ауытқуларды барынша өтеуге бағытталған әдістер мен технологияларды меңгеру; ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды оқыту мен тәрбиелеудің озық технологияларын меңгеру; білім беру ұйымдарының әдістемелік бірлестіктерінің жұмысына қатысу; балалардың дамуының психологиялық-жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін жоспарлау және ұйымдастыру; балалардың жалпы мәдениетін қалыптастыруға және оны әлеуметтендіруге ықпал ету; білім беру ұйымы деңгейіндегі іс-шараларға қатысу; балалардың қажеттіліктерін ескере</p>	
--	--	---	--	--

		<p>"педагог – модератор" санатының жалпы талаптарына жауап беруі, сонымен қатар:</p> <p>балалардың дамуындағы ауытқулардың алдын алу және түзету әдістері мен тәсілдерін пайдалануы;</p> <p>ата-аналармен немесе оларды алмастыратын тұлғалармен ынтымақтастықты қамтамасыз етуі;</p> <p>инновациялық педагогикалық тәжірибені зерделеуі және енгізуі;</p> <p>ұйымдастырылған оқу қызметін талдау дағдыларын меңгеруі,</p> <p>тәлімгерлікті жүзеге асыруы және кәсіби даму басымдықтарын конструктивті анықтауы, аудан/қала деңгейінде тәжірибені жинақтауы тиіс.</p> <p>4) "педагог-зерттеуші":</p> <p>"педагог –</p>	<p>отырып, тәрбиелеу мен оқытуда жеке және сараланған тәсілді жүзеге асыру;</p> <p>кәсіби-педагогикалық диалог дағдыларын меңгеру; сандық білім беру ресурстарын қолдану;</p> <p>2) педагог-модератор: "педагог" біліктілігіне қойылатын жалпы талаптарға (санатсыз) жауап беруі, сондай-ақ тәрбиеленушілердің дамуындағы ауытқуларды диагностикалау мен түзетудің заманауи әдістерін пайдалануы, білім беру ұйымы деңгейінде тәжірибені жинақтауы тиіс;</p> <p>3) педагог-сарапшы: "педагог – модератор" біліктілігіне қойылатын жалпы талаптарға, сондай-ақ: балалардың дамуындағы ауытқулардың алдын алу және түзету әдістері мен тәсілдерін пайдалануы; ата-аналармен немесе оларды алмастыратын тұлғалармен ынтымақтастықты қамтамасыз етуі;</p>	
--	--	--	---	--

		<p>сарапшы" санатының жалпы талаптарына жауап беруі, сонымен қатар:</p> <p>Дефектология ғылымының жаңа жетістіктерін пайдалануы;</p> <p>қызмет бағыты бойынша басқа ұйымдармен өзара іс-қимылды қамтамасыз етуі;</p> <p>облыс деңгейінде қызмет бағыты бойынша әдістемелік әзірлемелердің болуы;</p> <p>сабақты зерттеу және бағалау құралдарын әзірлеу дағдыларын игеруі, тәлімгерлікті жүзеге асыруы,</p> <p>облыс/республ икалық маңызы бар және астаналық қалалары деңгейінде тәжірибені жинақтауы;</p> <p>психологиялық-педагогикалық басылымдарда жарияланымдары болуы тиіс.</p> <p>5) "педагог-шебер":</p>	<p>инновациялық педагогикалық тәжірибені зерделеу және енгізу; ұйымдастырылған оқу қызметін талдау дағдыларын меңгеру; тәлімгерлікті жүзеге асыру және ұйым деңгейінде өзінің және әріптестерінің кәсіби дамуының басымдықтарын сындарлы айқындау аудан/қала деңгейінде тәжірибе жинақтау;</p> <p>4) педагог-зерттеуші: "педагог – сарапшы" біліктілігіне қойылатын жалпы талаптарға жауап беруі, сондай-ақ: арнайы білім берудің жаңа жетістіктерін пайдалануы тиіс қызмет бағыты бойынша басқа ұйымдармен өзара іс-қимылды қамтамасыз ету;</p> <p>оқу-әдістемелік және дидактикалық материалдарды, педагогикалық технологияларды, оқыту және тәрбиелеу әдістемелерін әзірлеу; оларды апробациялау бойынша жұмыс жүргізу, бойынша</p>	
--	--	---	--	--

		<p>"педагог – зерттеуші" санатының жалпы талаптарына сәйкес болуы тиіс; сонымен қатар: дефектологиялық ғылымның ең жаңа жетістіктерін енгізу; авторлық бағдарламасы болуы немесе облыстық оқу-әдістемелік кеңесте немесе республикалық оқу-әдістемелік кеңесте мақұлдау алған шығарылған бағдарламалардың, оқу-әдістемелік құралдардың авторы (тең автор) болуы, тәлімгерлікті жүзеге асыру және облыс деңгейінде кәсіби қоғамдастық желісін дамытуды жоспарлау, білім беру саласындағы уәкілетті органмен бекітілген республикалық және халықаралық кәсіби конкурстардың қатысушысы болуы тиіс.</p>	<p>эксперименттік тапсырмаларды құрастыру. пәнге; арнайы білім беру саласындағы өзекті мәселелерді әзірлеу бойынша шығармашылық топтарға басшылық жасау; Арнайы білім беру проблемалары бойынша педагогикалық басылымдарда жарияланымдары болу; білім беру ұйымдарында білім беру және дамыту процесін бағалау және мониторингтеу құралдарын әзірлей білу; тәлімгерлікті жүзеге асыру; облыс/республикалық маңызы бар қалалар және астана деңгейінде озық педагогикалық тәжірибені жинақтау; психологиялық-педагогикалық басылымдарда жарияланымдары болуы; 5) Педагог-шебер: "педагог-зерттеуші" біліктілігіне қойылатын жалпы</p>	
--	--	--	---	--

			<p>талаптарға, сондай-ақ: арнайы білім берудің жаңа жетістіктерін енгізу;</p> <p>авторлық бағдарламаның болуы немесе республикалық оқу-әдістемелік кеңесте мақұлданған, басып шығарылған бағдарламалардың, оқу-әдістемелік құралдардың авторы (тең авторы) болу;</p> <p>тәлімгерлікті жүзеге асыру және облыс деңгейінде дефектологтардың кәсіби қоғамдастығы желісін дамытуға қатысу;</p> <p>білім беру саласындағы уәкілетті орган бекіткен республикалық және халықаралық кәсіптік конкурстардың қатысушысы болу</p>	
7	Параграф 9. Педагог-ассистент организации среднего образования	Лауазымдық міндеттері: Жалпы үлгідегі білім беру ұйымдарында ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық	64. Жалпы үлгідегі білім беру ұйымдарында бар білім алушылармен (білім алушыларға) психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асырады.	Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 3 маусымдағы № 346 қаулысымен "мемлекеттік білім беру ұйымдары

		<p>сүйемелдеуді жүзеге асырады.</p> <p>Білім беру ұйымдарында болған барлық уақыт ішінде, олардың дербес қызметі денсаулық жағдайы бойынша шектелген жағдайда, ұйымдастырылған оқу қызметі кезінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыға көмек көрсетеді.</p> <p>Көру, есту, тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларға орнын ауыстыру, өзіне-өзі қызмет көрсету (киінуге, шешінуге көмек көрсетеді), емдеу-алдын алу іс-шараларына ілесіп жүруге көмек көрсетеді.</p> <p>Мұғалімнің басшылығымен білім беру, түзету-дамыту процестеріне қатысады.</p> <p>Психологиялық-педагогикалық консультацияның ұсыныстарына сәйкес мұғалімге,</p>	<p>ЕБҚ бар білім алушыға (білім алушыларға) ұйымдастырылған оқу қызметі кезінде, білім беру ұйымында болған уақыты ішінде, олардың өздік қызметі денсаулық жағдайы бойынша шектелген жағдайда көмек көрсетеді.</p> <p>Мұғалімнің жетекшілігімен білім беру, түзету-дамыту процестеріне қатысады.</p> <p>Мектепте инклюзивті білім беруді қолдау кабинетінде ЕБҚ бар білім алушылармен (білім алушылармен) жеке және кіші топтық дамыту сабақтарын өткізеді.</p> <p>Педагогикалық, әдістемелік кеңестердің жұмысына, әдістемелік жұмыстың басқа да нысандарына, ата-аналар жиналыстарын, сауықтыру, тәрбиелеу және білім беру ұйымының білім беру бағдарламасында көзделген басқа да іс-шараларды дайындауға және</p>	<p>қызметкерлерін ің үлгі штаттарын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді, оған сәйкес «Жалпы білім беретін мектептерде педагог-ассистент лауазымы психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның ұсынымы бойынша белгіленеді».</p> <p>«Инклюзивті білім беру жүйесінде психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардың қызметін ұйымдастыру" әдістемелік ұсынымдарына</p>
--	--	---	--	--

		<p>сондай-ақ психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мамандарына көмек көрсетеді.</p> <p>Инклюзивті білім беру процесіне қатысушылар арасындағы қақтығыстардың алдын алуға қатысады, сондай-ақ сыныптағы білім алушылардың теріс мінез-құлқын алдын алады және жеңеді.</p> <p>Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметі мамандарының ерекше білім алу қажеттіліктері бар оқушыларды тексеруіне, сондай-ақ жеке білім беру бағдарламаларын (оқу жоспарларын), оның ішінде мінез-құлқын бағдарламаларын құрастыруға қатысады, оқушының ерекше білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру</p>	<p>өткізуге, білім алушылардың ата-аналарына және/немесе өзге де заңды өкілдеріне әдістемелік және консультациялық көмекті ұйымдастыруға және өткізуге қатысады.</p> <p>Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мамандарымен ЕБҚ бар білім алушыны (білім алушыларды) тексеруге қатысады, сондай-ақ жеке оқу бағдарламаларын, оқу жоспарларын құрастыруға қатысады, оқушының ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жалпы білім беретін, жеке дамытатын және арнайы оқу бағдарламаларын іске асыруды қамтамасыз етеді.</p> <p>Оқыту және дамыту жұмысы процесінде ЕБҚ бар білім алушы туралы деректерді жинауды, білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелерін, білім алушылардың оқу, әлеуметтік-</p>	<p>сәйкес педагог-ассистенттің сүйемелдеуін қажет ететін балалар топтары анықталды (мінез-құлқын, эмоционалды және коммуникативті ерекшеліктері бар білім алушылар, типтік даму нормасымен, психофизикалық дамуы бұзылған білім алушылар (ақыл-ой кемістігі, психикалық дамуы тежелген және т.б.), егер оларда жоғарыда аталған мінез-құлқын және коммуникативтік проблемалар болса).</p>
--	--	---	--	---

		<p>үшін қысқартылған (бейімделген) оқу бағдарламалары мен оқу материалдарын іске асыруды қамтамасыз етеді.</p> <p>Оқыту және түзету-дамыту жұмыстары процесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушы туралы мәліметтерді жинауды, жеке білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелерін хаттамалауды, оқушының оқу, әлеуметтік-бейімделу (мінез-құлық) дағдыларының даму динамикасын, оқыту процесінің динамикасын және оқушының әлеуметтенуін мониторингілеу үшін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мұғалімдері мен мамандарына ақпарат беруді жүзеге асырады.</p>	<p>бейімдеу (мінез-құлық) дағдыларын дамыту нәтижесін хаттамалауды жүзеге асырады және жүргізеді, білім алушыны (білім алушыларды) оқыту және әлеуметтендіру процесінің нәтижесін мониторингтеу үшін мұғалім мен психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мамандарына ақпарат ұсынады.</p> <p>ЕБҚ бар білім алушылардың өмірі мен денсаулығы қауіпсіздігінің қажетті шарттарын сақтайды, жүргізу кезеңінде қорғау педагогикалық режимін сақтайды.</p> <p>Әртүрлі нанымдар мен көзқарастарға төзімділікті, білім беру процесіне қатысушылардың мәдени әр алуандығына ашықтықты көрсетеді және инклюзивті білім беруді, оның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдарға қоғамның толерантты көзқарасын</p>	
--	--	---	---	--

		<p>Ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушылардың өмірі мен денсаулығы қауіпсіздігінің қажетті жағдайларын сақтайды, жүргізу кезеңінде қорғау педагогикалық режимін сақтайды.</p> <p>Әртүрлі нанымдар мен көзқарастарға төзімділікті, білім беру процесіне қатысушылардың мәдени әр алуандығына ашықтықты көрсетеді және инклюзивті білім беруді, оның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдарға қоғамның толерантты көзқарасын насихаттауды жүзеге асырады.</p> <p>Белгіленген нысан бойынша есеп беру құжаттамасын жүргізеді.</p> <p>Білім беру ұйымдарында</p>	<p>насихаттауды жүзеге асырады.</p> <p>Белгіленген нысан бойынша есеп беру құжаттамасын жүргізеді.</p> <p>Педагог-ассистент психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламаларын жасау және түзету үшін білім алушылардың мүдделерін анықтау, қалыптастыру және дамыту бойынша білім алушылардың ата-аналарымен (өзге де заңды өкілдерімен) ООР-пен өзара іс-қимылды жүзеге асырады. Білім беру ұйымдарында "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысандар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.</p> <p>65. Білуге тиіс: Қазақстан Республикасының Конституциясын," Бала құқықтары туралы конвенцияны", Қазақстан Республикасының</p>	
--	--	---	--	--

		<p>"Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысандар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.</p> <p>69. Білуге міндетті:</p> <p>Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодекcін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы", "Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы" Заңдарын және білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын Қазақстан Республикасының басқа да</p>	<p>Еңбек кодекcін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы", " Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы "Заңдарын, Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша," Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік медициналық-педагогикалық және түзеу арқылы қолдау туралы", " Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы", Қазақстан Республикасындағы тіл туралы " Заңдары мен Қазақстан Республикасының басқа да нормативтік құқықтық актілерін, білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын қағидалар; ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды психологиялық-</p>	
--	--	---	--	--

	<p>нормативтік құқықтық актілерін, әдістемелік ұсынымдар мен нұсқаулық-әдістемелік материалдарды, білім саласындағы уәкілетті орган ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру және ұстау, жас және арнайы психология мен педагогиканы, Психодиагностика негіздерін, білім алушылардың мінез-құлқын алдын алу және түзету әдістері мен тәсілдерін, инновациялық психологиялық-педагогикалық технологияларды, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеудің интерактивті әдістері мен тәсілдерін, еңбекті қорғау, қауіпсіздік</p>	<p>педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру және ұстау бойынша білім және ҒЫЛЫМ саласындағы уәкілетті орган ұсынған әдістемелік ұсынымдар мен нұсқаулық-әдістемелік материалдар ; еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларды.</p> <p>66. Біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>- педагогикалық мамандық бойынша жоғары педагогикалық немесе техникалық және кәсіптік білімі бар тұлға (педагогикалық, психологиялық-педагогикалық, арнайы), -педагогикалық мамандық бойынша жоғары педагогикалық немесе техникалық және кәсіптік білімі бар (педагогикалық, психологиялық-педагогикалық, арнайы)ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушының</p>	
--	--	--	--

		<p>техникасы мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларды.</p> <p>70. Біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>техникалық және кәсіптік білім беру бағыты бойынша "Арнаулы білім" жұмыс өтіліне талап етілмейді немесе техникалық және кәсіби білімі, педагогикалық мамандықтар бойынша, сертификаты болған жағдайда бағыты бойынша біліктілікті арттыру қызметі, бұл ретте үміткер біліктілік санаты педагог.</p> <p>Және (немесе) орташа біліктілік деңгейі болған жағдайда педагогикалық өтілі педагог-модератор үшін кемінде 3 жыл, педагог-сарапшы үшін кемінде 4 жыл, педагог – зерттеуші кемінде 5 жыл болуға тиіс.</p> <p>71. Кәсіби</p>	<p>ата-анасы, - педагогикалық мамандықтар бойынша білім алатын жоғары оқу орындары мен колледждердің жоғары курс студенттері.</p> <p>Педагогикалық немесе психологиялық-педагогикалық білім беру жағдайында педагог-ассистент лауазымына үміткерлер жұмыс өтіліне талап қоймастан инклюзивті білім беру және (немесе) ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды сүйемелдеу және (немесе) арнайы педагогика бойынша біліктілікті арттыру курстарынан өткені туралы сертификат ұсынуы тиіс.</p> <p>67. Кәсіби құзыреттерді айқындай отырып, біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>1) педагог (Санаты жоқ):</p> <p>көру қабілеті бұзылған білім алушыларға қолдау көрсете білуі керек, қозғалыс кезінде</p>	
--	--	--	---	--

		<p>құзыреттілікті анықтай отырып, біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>1) "педагог" (санаты жоқ): көру, есту, тірек-қимыл аппараты бұзылған білім алушыларға ұйымдастырылған оқу және түзету-дамыту іс-әрекетінің барлық түрлерінде көру, өзін-өзі қызмет көрсету кезінде көру, есту, тірек-қимыл аппараты бұзылған білім алушыларға көру, өзін-өзі қызмет көрсете білуі тиіс.</p> <p>2) " педагог-модератор": педагог-ассистентке қойылатын кәсіби құзыреттілікті меңгеруі, дамуында ауытқуларды психологиялық-педагогикалық диагностикалаудың қазіргі заманғы әдістерін білуі, білім беру ұйымдарында білім алушылардың</p>	<p>тірек-қимыл аппараты, өзіне-өзі қызмет көрсету, ұйымдастырылған оқу және түзету-дамыту қызметінің барлық түрлерінде;</p> <p>2) педагог-модератор: "педагог-ассистент" біліктілігіне ұсынылатын кәсіби құзыреттіліктерді, сондай-ақ: дамуындағы бұзылыстарды психологиялық-педагогикалық диагностикалаудың заманауи әдістерін білу;</p> <p>білім беру ұйымдарында білім алушылардың білім алу қажеттіліктерін бағалау дағдысының болуы; мұғалімнің басшылығымен ПМПК, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің ұсынымдарын орындай білу және білім беру және білім беру қажеттіліктері ерекше білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді</p>	
--	--	--	---	--

		<p>білім алу қажеттіліктерін бағалау дағдысын білуі тиіс.</p> <p>Мұғалімнің басшылығымен психологиялық-медициналық педагогикалық кеңестің, мектеп консилиумының ұсыныстарын орындай білу және білім беру және түзету-дамыту процесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру.</p> <p>3) педагог-сарапшы: педагог-модераторға қойылатын кәсіби құзыреттілікті меңгеруі, дамуында ауытқуларды психологиялық-педагогикалық диагностикалаудың қазіргі заманғы әдістерін білуі, білім беру ұйымдарында білім алушылардың</p>	<p>ұйымдастыру түзету-дамыту процесінде;</p> <p>3) педагог-сарапшы: "педагог-ассистент" біліктілігіне ұсынылатын кәсіби құзыреттіліктерді, сондай-ақ: дамуындағы бұзылыстарды психологиялық-педагогикалық диагностикалаудың заманауи әдістерін білу;</p> <p>білім беру ұйымдарында білім алушылардың білім алу қажеттіліктерін бағалау дағдылары; мұғалімнің басшылығымен ПМПК, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің ұсынымдарын орындай білу және білім беру және білім беру қажеттіліктері ерекше білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру түзету-дамыту процесінде;</p> <p>4) педагог-зерттеуші: бірінші санаттағы</p>	
--	--	--	--	--

		<p>білім алу қажеттіліктерін бағалау дағдысын білуі тиіс.</p> <p>Мұғалімнің басшылығымен психологиялық-медициналық педагогикалық кеңестің, мектеп консилиумының ұсыныстарын орындай білу және білім беру және түзету-дамыту процесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру.</p> <p>4) педагог-зерттеуші: педагог-экспертке қойылатын кәсіби құзыреттілікті меңгеруі, дамуында ауытқуларды психологиялық-педагогикалық диагностикалаудың қазіргі заманғы әдістерін білуі, білім беру ұйымдарында білім алушылардың</p>	<p>"педагог-ассистент" біліктілігіне ұсынылатын кәсіби құзыреттіліктерді меңгеруі, дамудағы бұзылыстарды психологиялық-педагогикалық диагностикалаудың заманауи әдістерін білуі тиіс;</p> <p>білім беру ұйымдарында білім алушылардың білім алу қажеттіліктерін бағалау дағдысының болуы;</p> <p>мұғалімнің басшылығымен ПМПК, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің ұсынымдарын орындай білу және білім беру және білім беру қажеттіліктері ерекше білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру түзету-дамыту процесінде</p>	
--	--	--	---	--

		<p>білім алу қажеттіліктерін бағалау дағдысын білуі тиіс.</p> <p>Мұғалімнің басшылығымен психологиялық-медициналық педагогикалық кеңестің, мектеп консилиумының ұсыныстарын орындай білу және білім беру және түзету-дамыту процесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру.</p> <p>.</p>		
8	10-параграф. Әлеуметтік педагог	<p>Жеке тұлғаның психологиялық-медициналық-педагогикалық ерекшеліктерін және оның шағын ортасын, өмір сүру жағдайларын зерделейді, мүдделер мен қажеттілікті, мәселелерді, даулы жағдайларды, білім алушылар мен</p>	<p>72. Жеке тұлғаның психологиялық-медициналық-педагогикалық ерекшеліктерін және оның микроорталарын, өмір сүру жағдайларын зерделейді, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің мүдделері мен қажеттіліктерін, проблемаларын,</p>	<p>ҚР "Білім туралы" заңының 43-бабы 3-тармағының 13-1) тармақшасына сәйкес білім беру ұйымдарының құзыретіне білім алу үшін арнайы жағдайлар</p>

		<p>тәрбиеленушілердің мінез-құлқындағы ауытқуларды анықтайды және оларға уақытылы әлеуметтік көмек пен қолдау көрсетеді.</p> <p>Әлеуметтік-педагогикалық жұмыстың міндеттерін, нысандарын, әдістерін, баланың жеке және әлеуметтік проблемаларын шешу тәсілдерін айқындайды, білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, балалардың құқықтары мен бостандықтарын іске асыруда әлеуметтік қорғау және әлеуметтік көмек көрсету жөнінде шаралар қабылдайды.</p> <p>Білім алушылар, тәрбиеленушілер, балалар және ұйым, отбасы, орта, түрлі әлеуметтік қызметтер, ведомстволар мен әкімшілік органдар</p>	<p>жанжалды жағдайларын, мінез-құлқындағы ауытқуларды анықтайды және оларға уақытылы әлеуметтік көмек пен қолдау көрсетеді.</p> <p>Әлеуметтік-педагогикалық жұмыстың міндеттерін, нысандарын, әдістерін, баланың жеке және әлеуметтік проблемаларын шешу тәсілдерін айқындайды, білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, балалардың жеке басының құқықтары мен бостандықтарын іске асыруда әлеуметтік қорғау және әлеуметтік көмек бойынша шаралар қабылдайды. Білім алушылар, тәрбиеленушілер, балалар және ұйым, отбасы, орта, түрлі әлеуметтік қызметтердің, ведомстволардың мамандары арасында делдал болады және әкімшілік органдар. Жеке тұлғаның қоғамдағы өмірге</p>	<p>жасау жөніндегі функция жатады. "Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы" Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі Заңының 1-бабының 1-тармағына сәйкес білім алу үшін арнаулы жағдайлар – мүмкіндігі шектеулі балалардың оларсыз білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, арнаулы оқу және жеке дамыту бағдарламаларын, оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды,</p>
--	--	---	--	---

		<p>мамандары арасында делдал болады.</p> <p>Білім беру ұйымдарында және жеке тұлғаның қоғам өміріне бейімделуін қамтамасыз ететін тұрғылықты жері бойынша білім алушыларды (тәрбиеленушілерді) тәрбиелеу, білім беру, дамыту және әлеуметтік қорғау жөніндегі шаралар кешенін жүзеге асырады.</p> <p>Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды, мүмкіндігі шектеулі балаларды, мүгедек балаларды, девиантты мінез-құлықпен оқитын бала кезінен мүгедектерді патронат, тұрғын үймен, жәрдемақылармен, зейнетақылармен, мүліктік және мүліктік емес</p>	<p>бейімделуін қамтамасыз ететін білім беру ұйымдарында және тұрғылықты жері бойынша білім алушыларды (тәрбиеленушілерді) тәрбиелеу, білім беру, дамыту және әлеуметтік қорғау жөніндегі шаралар кешенін жүзеге асырады.</p> <p>Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды (оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды), аз қамтылған, көп балалы отбасылардан шыққан балаларды, тұрмысы қолайсыз отбасылардан шыққан балаларды, девиантты мінез-құлықты оқитын мүгедек балаларды патронат, тұрғын үймен, жәрдемақылармен, зейнетақылармен, мүліктік және мүліктік емес құқықтармен</p>	<p>тыныс-тіршілік ортасын, психологиялық -педагогикалық қолдап отыруды, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар</p>
--	--	---	--	--

		<p>құқықтармен қамтамасыз ету жөніндегі жұмысты үйлестіреді.</p> <p>Сабақтан тыс уақытта білім алушылардың, тәрбиеленушілердің ақыл-ой және дене қабілеттерін дамыту үшін жағдай жасайды.</p> <p>Әлеуметтік ортада адамгершілік қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді. Бала мен мемлекеттік, қоғамдық ұйымдар, әлеуметтік қызметтер арасындағы байланысты қамтамасыз етеді.</p> <p>Мұғалімдермен, ата-аналармен және білім алушылардың өзге де заңды өкілдерімен өзара іс-қимыл жасайды.</p> <p>Білім беру процесі кезеңінде білім алушылардың өмірі мен денсаулығын сақтауды қамтамасыз етеді.</p>	<p>қамтамасыз ету жөніндегі жұмысты үйлестіреді. Инклюзивті саясатты, мәдениетті, практиканы іске асыруға ықпал етеді. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмысына қатысады.</p> <p>Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің ақыл-ой және дене қабілеттерін, оның ішінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар тәрбиеленушілердің сабақтан тыс уақытта дамуы үшін жағдай жасайды.</p> <p>Әлеуметтік ортада адамгершілік қатынастарды орнатуға ықпал етеді. Бала мен мемлекеттік, қоғамдық ұйымдар, әлеуметтік қызметтер арасындағы байланысты қамтамасыз етеді.</p> <p>Мұғалімдермен, ата-аналармен және білім алушылардың өзге де заңды өкілдерімен өзара іс-қимыл жасайды.</p> <p>Ата-аналарға арналған</p>	
--	--	--	--	--

		<p>Білім беру ұйымдарында білім беретін оқу бағдарламаларын әзірлеуге, бекітуге және іске асыруға қатысады.</p> <p>Білім беру ұйымдарында "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысандар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.</p> <p>Оқушылар, тәрбиеленушілер арасында академиялық адалдық қағидалары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p> <p>73. Білуге міндетті:</p> <p>Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы",</p>	<p>педагогикалық кеңестерге қатысады.</p> <p>Білім беру процесі кезеңінде білім алушылардың өмірі мен денсаулығын қорғауды қамтамасыз етеді.</p> <p>Білім беру ұйымдарында білім беретін оқу бағдарламаларын әзірлеуге, бекітуге және іске асыруға қатысады.</p> <p>Білім беру ұйымдарында "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысандар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.</p> <p>Оқушылар, тәрбиеленушілер арасында академиялық адалдық қағидалары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p> <p>73. Білуге тиіс:</p> <p>Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының</p>	
--	--	--	---	--

	<p>"Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша басқа да нормативтік құқықтық актілерді; әлеуметтік саясат негіздерін; жалпы және әлеуметтік педагогиканы; педагогика мен психологияны, Валеология негіздерін, әлеуметтік-педагогикалық және диагностикалық әдістемелерді; әлеуметтік-педагогикалық жұмыстарды; еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын; санитарлық ережелер мен нормаларды. 74. Біліктілікке қойылатын талаптар:</p>	<p>Еңбек Кодекcін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша басқа да нормативтік құқықтық актілерді; әлеуметтік саясат негіздері; Жалпы және әлеуметтік педагогика, педагогика және психология; Валеология негіздері, Әлеуметтік-педагогикалық және диагностикалық әдістемелер; әлеуметтік-педагогикалық жұмыс; еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, өртке қарсы қорғау жөніндегі ережелер, санитарлық ережелер мен нормалар. 74. Біліктілікке қойылатын талаптар: жоғары педагогикалық білім, әлеуметтік педагог лауазымындағы жұмыс өтілі кемінде 3 жыл;</p>	
--	--	--	--

		<p>жоғары педагогикалық білімі; әлеуметтік педагог лауазымындағы жұмыс өтілі 3 жылдан кем емес.</p> <p>Және (немесе) біліктілігі жоғары деңгейі болған жағдайда педагог-модератор үшін-кемінде 3 жыл, педагог – сарапшы үшін-кемінде 4 жыл, педагог-зерттеуші және педагог – шебер үшін-кемінде 5 жыл әлеуметтік педагог лауазымындағы жұмыс өтілі болуға тиіс.</p> <p>75. Кәсіби құзыреттілікті анықтай отырып, біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>1) "педагог – модератор":</p> <p>санаты жоқ педагогке қойылатын барлық талаптарға жауап беруі, сонымен қатар:</p> <p>озық тәжірибені оқып үйрену,</p>	<p>және (немесе) біліктілігінің жоғары деңгейі болған кезде педагог-модератор үшін әлеуметтік педагог лауазымындағы жұмыс өтілі кемінде 3 жыл, педагог-сарапшы үшін – кемінде 4 жыл, педагог-зерттеуші және педагог-шебер үшін – кемінде 5 жыл.</p> <p>75. Кәсіби құзыреттерді айқындай отырып, біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>1) педагог-модератор: педагогке қойылатын жалпы талаптарға (санатсыз), сондай-ақ: озық тәжірибені үйрену; оны тәжірибеде қолдану; оқу-тәрбие жұмысын талдау дағдысының болуы;</p> <p>білім беру ұйымдарының әдістемелік бірлестіктерінің жұмысына қатысу;</p> <p>2) педагог-сарапшы: "педагог-модератор" біліктілігіне қойылатын талаптарға, сондай-ақ: тәрбие жұмысын</p>	
--	--	--	--	--

		<p>озық тәжірибен тәжірибеде енгізу; оқу-тәрбие жұмысына талдау жасау, білім беру ұйымының әдістемелік топтарының жұмыстарына қатысуы тиіс.</p> <p>2) "педагог-сарапшы": педагог-модераторға қойылатын барлық талаптарға жауап беруі, сонымен қатар: тәрбие жұмысын талдау әдістерін меңгеру; шығармашылық семинарларды басқара білуі, озық тәжірибиелерді енгізуі тиіс.</p> <p>3) "педагог-зерттеуші": педагог-сарапшы педагогқа қойылатын барлық талаптарға жауап беруі, сонымен қатар: ғылыми-әдістемелік, эксперименттік жұмыстарды білуі; әлеуметтік-педагогикалық</p>	<p>талдау әдістерін меңгеру; шығармашылық семинарларға басшылық жасай білу, озық тәжірибені енгізу; 3) педагог-зерттеуші: "педагог-сарапшы" біліктілігіне қойылатын талаптарға, сондай-ақ: тәжірибелік-эксперименттік жұмыс әдістерін меңгеру; жаңа әлеуметтік-педагогикалық бағдарламаларды, педагогикалық технологияларды әзірлеу; оларды апробациялау бойынша жұмыс жүргізу; Әлеуметтік педагогиканың өзекті мәселелерін әзірлеу бойынша шығармашылық топтардың жұмысына басшылық ету; 4) педагог-шебер: біліктілікке қойылатын талаптарға жауап беруі тиіс "зерттеуші-педагог", сондай-ақ: тәжірибелік-эксперименттік жұмыс әдістерін</p>	
--	--	---	---	--

	<p>бағдарламалардың, педагогикалық технологияларды құрастыра білуі және олардың жұмысы бойынша апробация жүргізуі, әлеуметтік педагогиканың өзекті мәселелермен айналысатын шығармашылық топтың жұмысын басқаруы тиіс.</p> <p>4) "педагог-шебер": педагог-зерттеушіге қойылатын барлық талаптарға жауап беруі, сонымен қатар: ғылыми-әдістемелік, эксперименттік жұмыстарды білуі; әлеуметтік-педагогикалық бағдарламалардың, педагогикалық технологиялардың құрастыра білуі және олардың жұмысы бойынша апробация жүргізуі, әлеуметтік педагогиканың өзекті</p>	<p>меңгеру; жаңа әлеуметтік-педагогикалық бағдарламаларды, педагогикалық технологияларды әзірлеу, оларды апробациялау бойынша жұмыс жүргізу; республика деңгейінде әлеуметтік педагогиканың өзекті мәселелерін әзірлеу бойынша шығармашылық топтардың жұмысына басшылық жасау.</p>	
--	--	--	--

		мәселелермен айналысатын шығармашылық топтың жұмысын басқаруы тиіс.		
--	--	---	--	--

28-кесте. САЛЫСТЫРМАЛЫ КЕСТЕ

«Педагогтерге біліктілік санаттарын беру (растау) қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 11 мамырдағы № 192 бұйрығына [188]

№	Құрылымдық элемент	Қолданыстағы редакция	Инклюзивті білім беру орталығының ұсынылған редакциясы	Негіздеме
1	1- параграф. Педагогтерге кезекті біліктілік санаттарын беру тәртібі	39. Психологиялық, диагностикалық (білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін айқындау бөлігінде), түзету, әлеуметтік-педагогикалық қызметті жүзеге асыратын педагогтерге дипломда көрсетілген мамандыққа сәйкес немесе біліктілікті арттыру немесе қайта даярлау курстарынан өтуді ескере отырып, «педагог-	39. Психологиялық, диагностикалық (білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін айқындау бөлігінде), түзету, әлеуметтік-педагогикалық қызметті жүзеге асыратын педагогтерге дипломда көрсетілген мамандыққа сәйкес немесе біліктілікті арттыру немесе қайта даярлау курстарынан өтуді ескере отырып, «педагог-модератор»,	«ҚР кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының заңына «психологиялық-педагогикалық қолдап отыру» түсінігі енгізілді. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 1-бабының 50-3) тармағына сәйкес «психологиялық-педагогикалық қолдап отыру –

		модератор», «педагог-сарапшы», «педагог-зерттеуші», «педагог-мастер» біліктілік санаты беріледі.	«педагог-сарапшы», «педагог-зерттеуші», «педагог-мастер» біліктілік санаты беріледі.	білім беру ұйымдарында іске асырылатын, процесінде ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды (балаларды) ойдағыдай оқыту және дамыту үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалатын жүйелі-ұйымдастырылған қызмет»
2	1-параграф. Педагогтерге кезекті біліктілік санаттары н беру тәртібі	41. Арнайы білім беру ұйымдарында немесе арнайы сыныптарда (топтарда) білім туралы дипломда көрсетілгеннен басқа мамандық бойынша қызмет жүргізген жағдайда кезекті біліктілік санатын беру біліктілікті арттыру курстары немесе қайта даярлау курстары туралы құжат негізінде	41. Арнайы білім беру ұйымдарында немесе арнайы сыныптарда (топтарда) білім туралы дипломда көрсетілгеннен басқа мамандық бойынша қызмет жүргізген жағдайда кезекті біліктілік санатын беру біліктілікті арттыру курстары немесе арнайы және (немесе) инклюзивті білім беру бойынша қайта даярлау	ҚР «Білім туралы» Заңының 43-бабы 3-тармағының 13-1) тармақшасына сәйкес білім беру ұйымдарының құзыретіне келесі функция жатады: 13-1) білім алу үшін арнайы жағдайлар жасау; «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының

		атқаратын лауазымы бойынша жүргізіледі.	курстарынан өту туралы құжат негізінде атқаратын лауазымы бойынша жүргізіледі.	2002 жылғы 11 шілдедегі Заңының 1-бабының 1-тармағына сәйкес білім алу үшін арнаулы жағдайлар – мүмкіндігі шектеулі балалардың оларсыз білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, арнаулы оқу және жеке дамыту бағдарламаларын, оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілік ортасын, психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар
3	1-параграф. Педагогтерге кезекті біліктілік санаттары н беру тәртібі	43. Инклюзивті білім беруді іске асыратын жалпы білім беретін мектептерде сабақ беретін педагогтерге кезекті біліктілік санаты дипломда	43. Инклюзивті білім беруді іске асыратын жалпы білім беретін мектептерде сабақ беретін педагогтер дипломда көрсетілген мамандыққа сәйкес	ҚР «Білім туралы» Заңының 43-бабы 3-тармағының 13-1) тармақшасына сәйкес білім беру ұйымдарының құзыретіне келесі функция жатады: 13-1) білім алу үшін

		<p>көрсетілген мамандыққа сәйкес беріледі, бұл ретте портфолиода ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жүргізілген жұмыстар бойынша материалдар көрсетіледі.</p>	<p>кезекті біліктілік санатын беруден өтеді, бұл ретте портфолиоға ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен жұмыс жөніндегі материалдар: ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың (оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балалардың) олимпиадаларға (конкурстарға) қатысу нәтижелері, дамуында жақсартуы бар балаларды арнайы сыныптардан жалпы білім беретін сыныптарға шығару нәтижесі) көрсетіледі.</p>	<p>арнайы жағдайлар жасау; «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі Заңының 1-бабының 1-тармағына сәйкес білім алу үшін арнаулы жағдайлар – мүмкіндігі шектеулі балалардың оларсыз білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, арнаулы оқу және жеке дамыту бағдарламаларын, оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілік ортасын, психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын</p>
--	--	---	---	---

				жағдайлар
4	1-параграф. Педагогтерге кезекті біліктілік санаттары н беру тәртібі	жоқ	44. Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдейтін педагог-ассистенттер дипломда көрсетілген мамандыққа сәйкес кезекті біліктілік санатын беруден өтеді, бұл ретте портфолиоға ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен жұмыс жөніндегі материалдар: ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың (оның ішінде, мүмкіндіктері шектеулі балалардың) олимпиадаларға (конкурстарға) қатысу нәтижелері, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар	Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 3 маусымдағы № 346 қаулысымен «Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді, оған сәйкес «Жалпы білім беретін мектептерде педагог-ассистент лауазымы психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның ұсынымы бойынша белгіленеді».

			балалардың (оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балалардың) оқу бағдарламаларын (жалпы білім беретін, жеке дамытатын, арнайы) меңгеру нәтижелері	
--	--	--	---	--

29-кесте. Орта білім беру ұйымының педагог-ассистентінің қызметін - керегламенттейтін нормативтік құқықтық құжаттарға өзгерістер мен толықтырулар енгізу бойынша талдау

№	Қызмет бағыттары	Мәселенің даму тарихы (қолданыстағы нормативтік құқықтық актілер, әдістемелік ұсынымдар және басқа да жергілікті құжаттар)	Проблемалық сипаттағы мәселелер	Шешу жолдары	Ескерту (аймақтардың тәжірибесі)
1	Жалпы білім беретін мектептегі педагог-ассистент мәртебесі	1. 2018 жылы. БІ. Алтынсарин атындағы ҰБА-ның Инклюзивті білім беруді дамыту орталығымен жалпы білім беру процесінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды сүйемелдеу бойынша педагог-ассистенттерге арналған әдістемелік ұсынымдар	Жоқ: 1. Жалпы білім беретін мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің (бұдан әрі - ППҚК) қызметі туралы ереже 2. Жалпы білім беретін мектептегі педагог-ассистент қызметінің функционалдық міндеттері мен тәртібін реттейтін	1. "Лауазымдардың үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығының 3-тарауының 9-параграфына өзгерістер мен толықтырулар енгізу "педагог-	БІ. Алтынсарин атындағы ҰБА-ның Инклюзивті білім беру орталығы орта білім беру ұйымдарындағы балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жай-күйін зерттеу мақсатын

		<p>әзірленді.</p> <p>2. 2019 жылы Б. Алтынсарин атындағы ҰБА-ның Инклюзивті білім беруді дамыту орталығымен жалпы білім беретін мектепте оқу процесінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды сүйемелдеу бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірледі.</p> <p>3. 2019 жылы Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың ұлттық ғылыми-практикалық орталығы «Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім</p>	<p>жалпы білім беретін мектептің педагог-ассистенті қызметін ұйымдастыру туралы ереже,</p> <p>3. Жалпы білім беретін мектептің педагог-ассистентінің лауазымдық нұсқаулығы</p>	<p>ассистент біліктілігіне қойылатын талаптарды қайта қарау бөлігінде</p> <p>2. Жалпы білім беретін мектепте психологиялы қ-педагогикалы қ қолдау қызметі (бұдан әрі - ППКҚ) туралы ережені әзірлеу</p> <p>3. Жалпы білім беретін мектептің педагог-ассистентінің қызметін ұйымдастыру туралы ережені әзірлеу</p> <p>4. Жалпы білім беретін мектептің педагог-ассистентінің лауазымдық нұсқаулығын әзірлеу (4-қосымша), онда ПМПК ұсынымдарын а сәйкес</p>	<p>да Нұр-Сұлтан, Алматы, Шымкент қалалары және Ақмола, Алматы, Атырау, Шығыс Қазақстан , Қарағанды облыстарының педагог-ассистенттерінің жұмыс тәжірибесін зерттедінің қой, Кызылординской областей</p>
--	--	--	--	--	--

		<p>берілуіне қажеттілігі бар балаларды психологиялық - педагогикалық сүйемелдеу» әдістемелік ұсынымдарын әзірледі</p> <p>4.Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 3 маусымдағы № 346 қаулысымен «Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді, оған сәйкес «Жалпы білім беретін мектептерде педагог-ассистент лауазымы</p>		<p>педагог-ассистенттің, өзі қолдау білдіретін балалар тобымен жұмыс функциялары нақты жазу керек. ПМПК ұсынымдарын да денсаулық жағдайына, ЕБҚ бар баланың дамуына сәйкес жеке сүйемелдеу немесе топтық педагог – ассистент жазылуы тиіс Жеке алып жүру-баланың дамуы қиын жағдайда (эмоционалды -еріктік саласы бұзылған балалар, церебральды сал ауруы бар мүгедек балалар үшін, зағип, естімейтін балалар, күрделі бұзылулары</p>	
--	--	--	--	---	--

		<p>психологиялық - медициналық- педагогикалық консультацияның ұсынымы бойынша белгіленеді».</p> <p>5.Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 30.04.2020 жылғы № 169 бұйрығымен «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. № 338 бұйрықтың 3-тарауының</p>		<p>бар балалар) Топтық сүйемелдеу (2 баладан артық емес)-айқын білінбеген бұзылулары бар (зерде бұзылыстары бар, нашар еститін, нашар көретін балалар)</p>	
--	--	--	--	--	--

		<p>9-параграфына сәйкес орта білім беру ұйымының педагог-ассистентінің функционалдық міндеттері айқындалды.</p> <p>6.2020 жылы арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың ұлттық ғылыми-практикалық орталығы «Инклюзивті білім беру жүйесінде психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардың қызметін ұйымдастыру» әдістемелік ұсынымдарын әзірледі.</p>			
2	Жалпы білім беретін мектептегі педагог-ассистентті	«Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын	Педагог-ассистенттің жұмыс уақытының бірыңғай нормасы жоқ,	1. «Педагог мәртебесі туралы» ҚР Заңына орта білім беру ұйымының	

<p>ң педагогикалық жүктемесі</p>	<p>бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 қаулысына сәйкес «Жалпы білім беретін мектептерде педагог-ассистент лауазымы психологиялық- медициналық - педагогикалық консультацияның ұсынымы бойынша белгіленеді»</p>	<p>оған педагог-ассистенттің ставкаға аптасына (сағатпен) жұмыс көлемі кіреді <i>(сүйемелдеуге арналған балалар саны)</i></p>	<p>педагог-ассистентінің жұмыс уақытының көлемі бөлігінде өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажет:</p> <p>1. педагог-ассистент аптасына 20 сағаттық жұктемемен жұмыс істейді, оның ішінде:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Аптасына 16 сағат- ЕБҚ бар білім алушыны сабақтарда бірге алып жүру <i>(мектепте, үйірмелер)</i>; – Аптасына 4 сағат-білім алушының жеке құжаттарын толтыру, білім алушының ата-анасына консультация беру, әлеуметтік-педагогикалық және 	
----------------------------------	--	---	--	--

				<p>психологиялық қызмет мүшелерімен жұмыс</p> <p><i>* Егер ЕБҚ бар бала оқытудың орташа буынына ауысса, онда сүйемелдеу бойынша сағаттар оқу жүктемесіне сәйкес ұлғайтылуы тиіс</i></p>	
3	<p>Ставкаға педагог-ассистентпен ілесіп жүруге арналған балалар саны</p>	<p>«Инклюзивті білім беру жүйесінде психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардың қызметін ұйымдастыру» әдістемелік ұсынымдарына сәйкес педагог-ассистентті сүйемелдеуді талап ететін балалар топтары анықталды (мінез-құлық, эмоционалдық және</p>	<p>Педагог - ассистентпен ілесіп жүру үшін ЕБҚ бар балалар санының нормасы жоқ</p>	<p>1. Б. Алтынсарин атындағы ҰБА және АИБД ҰҒПО қолда бар әдістемелік ұсынымдарын басшылыққа ала отырып, психологиялық – педагогикалық сүйемелдеу қызметі туралы ережеде педагог-ассистентпен ілесіп жүру үшін балалар санын көздеу.</p>	

		<p>коммуникативтік ерекшеліктері бар білім алушылар, нормотиптік дамуы бар, психофизикалық дамуы бұзылған білім алушылар (<i>ақыл-ой кемістігі, психикалық дамуы тежелген және т.б.</i>), егер олардың жоғарыда аталған мінезқұлық және коммуникативтік проблемалары болса).</p> <p>Сонымен қатар, педагог-ассистенттің 1 ставкасына балалардың саны анықталмаған.</p>		<p>Мысалы: Дамуында күрделі бұзылулары бар немесе қатар жүретін бұзылулары бар ЕБҚ бар 1 бала; Егер бұзушылықтар бір - бірінен өзгеше болса және даму фоны қалыпты болса, ЕБҚ бар 2 бала. <i>*Сонымен бірге, бұл балаларды оқыту бір сыныпта және бір ауысымда болуы керек</i></p>	
4	<p>Педагог-ассистенттердің білімі, біліктілігі, еңбегіне</p>	<p>1. Педагог-ассистенттің лауазымдық міндеттері, біліктілік сипаттамалары «Педагог</p>	<p>1. Бүгінгі таңда әртүрлі мектептердегі педагог-ассистенттер жалпы білім беретін</p>	<p>1.«Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын бекіту</p>	

<p>ақы төлеу</p>	<p>қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығымен бекітілген 2.Еңбекке ақы төлеу «Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 Қаулысымен реттеледі, «Азаматтық қызметшілерге , мемлекеттік бюджет</p>	<p>мектептердің штаттық кестесінде әртүрлі ресімделген: тәрбиеші, әлеуметтік педагог және басқа да қызметкерлер ретінде.</p> <p>2. Педагог-ассистенттер білімі бойынша әртүрлі педагогикалық (медициналық) мамандықтары жоғары мектептің (колледждердің) әртүрлі білім беру бағдарламалары менгерген.</p> <p>3. Педагог-ассистенттерге қойылатын қолданыстағы біліктілік талаптары («Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың</p>	<p>туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 қаулысымен бекітілген Бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарына педагог-ассистент лауазымын жалпы білім беретін мектептердің педагогтеріне теңестіру бөлігінде өзгерістер мен толықтырулар енгізу</p> <p>2. Педагог-ассистенттің лауазымдық міндеттері мен біліктілік сипаттамаларын нақтылау бөлігінде «Педагог қызметкерлер мен оларға</p>	
-------------------------	--	--	---	--

		<p>қаражаты есебінен ұсталатын ұйымдардың қызметкерлері не, қазыналық кәсіпорындардың қызметкерлері не еңбекақы төлеу жүйесі туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 31 желтоқсандағы № 1193 қаулысымен бекітілген</p>	<p><i>лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығы) ҚР мектептеріндегі істердің нақты жағдайына жауап бермейді (мысалы, арнайы білімі бар педагогтер санының жеткілікті болмауына байланысты мектеп директорлары тиісті даярлықты есепке алмағанда, орта-арнайы не жоғары білімі бар педагогтерді қабылдауға мәжбүр</i></p>	<p>теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу (мысалы, педагог-ассистент лауазымына педагогикалық (медициналық) білімі бар адамдар, ЕБҚ бар балалардың ата-аналары қабылдануы мүмкін), жұмысқа орналасу кезінде инклюзивті білім беру бойынша біліктілікті</p>	
--	--	---	--	--	--

		<p>болады).</p> <p>4. Педагог-ассистенттерді аттестаттауға қойылатын талаптар анықталмаған.</p> <p>5. Еңбекке ақы төлеу шарттары (лауазымдық нұсқаулық, жүктеме, жұмыс уақытының ұзақтығы) айқындалмаған.</p>	<p>арттыру курстарынан және педагог-ассистенттердің біліктілігін арттыру курстарынан өткен).</p> <p>3. Педагог-ассистенттерді аттестаттауға қойылатын талаптарды әзірлеу бөлігінде «Педагогтерге біліктілік санаттарын беру (растау) қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 11 мамырдағы № 192 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізілсін.</p> <p>4. Жалпы білім беретін мектепте психологиялық-педагогикалы</p>	
--	--	---	---	--

				<p>қ сүйемелдеу қызметі туралы ережені әзірлеу</p> <p>5. Жалпы білім беретін мектептің педагог-ассистентінің қызметін ұйымдастыру туралы ережені әзірлеу</p> <p>6. Жалпы білім беретін мектептің педагог-ассистентінің лауазымдық нұсқаулығын әзірлеу</p>	
--	--	--	--	---	--

Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі әдістемелік ұсынымдарды талдау

Мемлекеттік саясат жүйесін құрудан және тиісті нормативтік-құқықтық базаны қабылдаудан басқа, 2015 жылы елімізде инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық негіздері әзірленіп, оның стратегиялық бағыттары айқындалғанын атап өткен жөн:

- инклюзивті білім беруді дамыту үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз ететін институционалдық ортаны жетілдіру;

- ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар тұлғаларға сапалы білімге қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін ғылыми-педагогикалық негіздерді, кадрлық, оқу-әдістемелік әлеуетті қалыптастыру;

- мектепке дейінгі жастағы балаларды ерте диагностикалау және түзету-педагогикалық қолдау жүйесін дамыту;

- мүмкіндігі шектеулі жандарды әлеуметтендіру, кәсіби-еңбек дайындығына жағдай жасау;

- инклюзивті білім беруді дамытуды теориялық және әдістемелік қамтамасыз ету саласында ғылыми зерттеулер жүргізу.

Соңғы бес жылда елімізде инклюзивті саясатты, мәдениет пен практиканы енгізу бойынша ел педагогтеріне арналған 30- астам әдістемелік ұсынымдар әзірленді.

Елімізде инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі нормативтік-құқықтық базаны жетілдірудегі жалпы оң өзгерістерге қарамастан, инклюзивті білім беруді енгізуге жүйелі тәсілдің болмауы мемлекеттік саясатты тиімді енгізуге негізгі кедергі болып отыр.

Инклюзивті білім беру бойынша НҚА - ға өзгерістер мен толықтырулар енгізу, инклюзивті білім беруді дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасын әзірлеу және енгізу барлық мүдделі құрылымдарға тек жекелеген топтарға ғана емес, барлық білім алушылар үшін сапалы тең білім беру мәселесіне жүйелі түрде жақындауға, сол арқылы 2015 жылғы 25 қыркүйекте БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған 4 - мақсатқа қол жеткізу-жан-жақты және әділ сапалы білім беруді қамтамасыз ету және баршаға өмір бойы білім алу мүмкіндігін көтермелеу.

Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау [190]

Арнайы білім беру қажеттіліктерін анықтау. Балалар тобы

Қазақстанда ЕБҚ бар балаларға «денсаулығына байланысты білім алуда тұрақты немесе уақытша қиындықтарға тап болған және арнайы, жалпы білім беретін оқу бағдарламалары мен қосымша білім берудің білім беру бағдарламаларына мұқтаж адамдарды жатқызады» [191].

ЭЫДҰ елдерінде «ерекше білім беру қажеттіліктері» термині дене бітімі, психикалық ерекшеліктері, қабылдауы мен мінез-құлқы бұзылған балаларға, созылмалы аурулары бар балаларға, ауруханада немесе үйде ұзақ уақыт емделіп жүрген балаларға, эмоционалдық проблемалары бар балаларға, тұрмысы қолайсыз отбасылардан шыққан балаларға, жетім балаларға немесе ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға, зорлық-зомбылықтан аман қалған балаларға, әскери жанжалдар аймақтарынан шыққан балаларға, босқындар мен қоныс аударған адамдарға қолданылады. Бұл терминдерді дарынды балаларға бірдей қолдануға болады, өйткені бұл балалардың да ерекше қажеттілігі бар – талантты дамыту және жеке қасиеттерін ашу [192].

Инклюзивті білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде арнайы білім беру қажеттіліктерінің келесі анықтамасын қолдану ұсынылады-бұл білім алушылардың психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік және басқа көмекке қажеттіліктері, онсыз сапалы білім алу мүмкін емес.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың келесі топтары бөлінеді:

1 топ. Психофизикалық дамуы бұзылған балалар - есту, көру, интеллект, сөйлеу, тірек-қимыл аппараты бұзылған, психикалық дамуы тежелген және эмоционалды-еріктік бұзылулары бар балалар.

2 топ. Оқу қиындықтары, мінез-құлық және эмоционалды проблемалары бар балалар.

Ақыл-ойы сақталған білім алушыларда кездесетін ерекше қиындықтар жеке оқу дағдыларын игеруде көрінеді: жазу, оқу немесе санау (дисграфия, дислексия, дискалькулия және т.б.). Бұл қиындықтар, әдетте, уақытша болып табылады және оларға мамандардың көмегі болған жағдайда дұрысталады. Мінез-құлық және эмоционалдық проблемалар дамудың ерекше проблемаларына (гиперактивтілік пен көңіл жетіспеушілігінің синдромы, аутизм спектрінің өрескел бұзылуы және т.б.), сондай-ақ қолайсыз психологиялық факторларға (отбасындағы тәрбиенің бұзылуы, ата-ана мен отбасылық қарым-қатынастар) байланысты болуы мүмкін, бұл құрдастарымен және мұғалімдермен (ұялшақтық, енжарлық, оқшаулау немесе жанжал, Тілазарлық, агрессивтілік).

3 топ. Әлеуметтік - психологиялық, экономикалық, тілдік, мәдени себептерге байланысты ерекше білім беру қажеттіліктері туындайтын білім алушылар. Бұған аз қамтылған отбасылардан шыққан немесе балаларды тәрбиелеу мен дамытуға тиісті назар аудармайтын, әлеуметтік қауіпті отбасылардан шыққан (алкоголизммен, нашақорлықпен ауыратын ата-аналар және т. б.), сондай-ақ жергілікті социумға бейімделу қиындықтары бар (босқындар, мигранттар, оралмандар) немесе нашар түсінетін және мектептегі тілде сөйлемейтін және т. б. балалардың микросоциалдық және педагогикалық қараусыздығын жатқызуға болады.

ЕБҚ бар білім алушыларды аталған топтарға бөлу, мектептерге бірде-бір оқудағы қиындықтар бар оқушыларды назардан тыс қалдырмауға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру принциптерін енгізіп жатқан ҚР жалпы білім беру педагогтері үшін ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушы бұл психофизикалық дамуы бұзылған оқушы ғана емес, оқуда қиындық көріп отырған кез келген білім алушы екенін түсіну маңызды.

Психофизикалық дамуында ауытқулары жоқ екінші және үшінші топтағы оқушылар көбінесе психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияларға жүгінбейді және анықталмайды. Тиісінше, жалпы білім беретін мектеп оқушылардың осы топтарын өз назарында ұстап, уақтылы анықтап, оларға көмек көрсетуі керек.

**Орта білім беру ұйымының педагог-ассистентінің
лауазымдық нұсқаулығы**

I. Жалпы ережелер

1.1. Осы лауазымдық нұсқаулық Қазақстан Республикасының Конституциясына (23.03.2019 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен), Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне (01.07.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы», «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2021 жылғы 26 маусымдағы № 56-VII ҚРЗ Заңдарына (28.08.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), «Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы» (30.04.2021ж.), «Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы» (26.06.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» (26.06.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» (26.06.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), «Педагог мәртебесі туралы» (01.09.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), «Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 (03.06.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), «Азаматтық қызметшілерге, мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен ұсталатын ұйымдардың қызметкерлеріне, қазыналық кәсіпорындардың қызметкерлеріне еңбекақы төлеу жүйесі туралы» 2015 жылғы 31 желтоқсандағы № 1193 (12.08.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) қаулыларын, «Тиісті үлгідегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 (09.06.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), «Арнайы ұйымдар түрлері қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» 2017 жылғы 14 ақпандағы № 66 (07.04.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) бұйрықтарымен, 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» (30.04.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), 2020 жылғы 11 мамырдағы № 192 «Педагогтерге біліктілік санаттарын беру (растау) қағидаларын бекіту туралы» қаулыларына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы.

1.2. Педагог-ассистент педагогтер санатына жатады.

1.3. Педагог-ассистент лауазымына мыналар тағайындалады:

1.3.1. Кәсіби құзыреттерді айқындаусыз біліктілікке қойылатын талаптар:

- жоғары білімі немесе техникалық және кәсіптік білімі бар (жұмысшы мамандықтардан басқа), педагог-ассистенттер үшін қайта даярлаудан (ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеу бойынша сертификатталған курстар (бұдан әрі-ЕБҚ) *(балалардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері мен қажеттіліктерін есепке алу, сараланған көмекті дұрыс ұйымдастыра білу, көру қабілеті бұзылған балаларға арналған Брайль қарпін білу, есту қабілеті бұзылған балаларға арналған дактилологияны білу, аутизмі бар балаларға арналған арнайы технологияларды білу және т.б.)*

1.3.2. Кәсіби құзыреттерді айқындай отырып, біліктілікке қойылатын талаптар:

1) «педагог» біліктілік санаты:

кәсіби құзыреттілігін анықтамай педагог-ассистентке қойылатын жалпы талаптарға сәйкес келеді

көру, есту, тірек-қимыл аппараты, эмоциялық-еріктік саласы және қозғалыс кезіндегі мінез-құлық, өзіне-өзі қызмет көрсету қабілеті бұзылған білім алушыларға ұйымдастырылған оқу және түзету-дамыту қызметінің барлық түрлерінде сүйемелдеу көрсете білуі тиіс;

2) біліктілік санаты педагог-модератор:

«педагог» біліктілік санатының жалпы талаптарына сәйкес келеді, кемінде екі жыл педагогикалық өтілі бар,

сондай-ақ:

дамуындағы бұзушылықтарды психологиялық-педагогикалық диагностикалаудың заманауи әдістерін меңгерген;

білім беру ұйымдарында білім алушылардың білім алу қажеттіліктерін бағалау дағдыларын меңгерген;

мұғалімнің басшылығымен ПМПК ұсынымдарын, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметін орындай алады және білім беру және түзету-дамыту процесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыра алады;

3) «педагог-сарапшы» біліктілік санаты:

«педагог-модератор» біліктілік санатының жалпы талаптарына сәйкес келеді, кемінде үш жыл педагогикалық өтілі бар,

сондай-ақ:

ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың ұйымдастырылған оқу қызметін, оқу-тәрбие процесін талдау дағдыларын меңгерген,

білім беру ұйымы деңгейінде өзінің және әріптестерінің кәсіби даму басымдықтарын сындарлы түрде айқындайды,

аудан/қала деңгейінде тәжірибені жинақтайды, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылардың аудан/қала деңгейінде конкурстарға, жарыстарға қатысушылары бар;

4) «педагог-зерттеуші» біліктілік санаты:

«педагог-сарапшы» біліктілік санатының жалпы талаптарына сәйкес келеді, кемінде төрт жыл педагогикалық өтілі бар,

сондай-ақ:

Сабақты зерттеу және бағалау құралдарын әзірлеу дағдыларын меңгерген,

ЕБҚ бар білім алушылардың жеке мүмкіндіктерін дамытуды қамтамасыз етеді,

аудан, қала деңгейінде педагогикалық қоғамдастықта тәлімгерлікті жүзеге асырады және даму стратегиясын сындарлы айқындайды,

облыс/республикалық маңызы бар қалалар және астана, республика деңгейінде тәжірибені жинақтайды (республикалық ведомстволық бағынысты ұйымдар үшін);

ЕБҚ бар білім алушылардың облыс/республикалық маңызы бар қалалар және астана, республика деңгейінде (республикалық ведомстволық бағынысты ұйымдар үшін) конкурстарға, жарыстарға қатысушылардың болуы ;

жоғарыда аталған көрсеткіштерге талап қоймастан, ЕБҚ бар білім алушыларға арналған оқулықтарға, бағдарламаларға, оқу-әдістемелік кешендер мен оқу-әдістемелік құралдарға республикалық сараптама жасауға қатысқан адамдар.

5) «Шебер-педагог» біліктілік санаты:

«педагог-зерттеуші» біліктілік санатының жалпы талаптарына сәйкес келеді, тиісті бейін бойынша жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық немесе арнайы білімі, кемінде бес жыл педагогикалық өтілі бар,

сондай-ақ:

республикалық немесе оқу-әдістемелік кеңесте мақұлданған, ЕБҚ бар білім алушылармен жұмыс жөніндегі авторлық бағдарламасы бар, уәкілетті орган бекіткен, ЕБҚ бар білім алушылар үшін оқулықтар, оқу-әдістемелік кешендер мен оқу-әдістемелік құралдар тізбесіне енгізілген, басып шығарылған оқулықтардың, оқу-әдістемелік құралдардың авторы (тең авторы) болып табылады,

облыс деңгейінде кәсіби қоғамдастық желісін дамытуды жоспарлайды және тәлімгерлікті жүзеге асырады,

республикалық және халықаралық конкурстардың, ЕБҚ бар білім алушыларға арналған жарыстардың қатысушысы болып табылады немесе білім беру саласындағы уәкілетті орган бекіткен ЕБҚ бар білім алушылар қатарындағы республикалық және халықаралық конкурстар қатысушыларды дайындады

1.4. Педагог-ассистент қолданыстағы еңбек заңнамасында белгіленген тәртіппен білім беру ұйымы басшысының бұйрығымен қызметке тағайындалады және қызметтен босатылады.

1.5. Педагог-ассистенттің еңбегіне ақы төлеу – «Азаматтық қызметшілерге, мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен ұсталатын ұйымдардың қызметкерлеріне, қазыналық кәсіпорындардың қызметкерлеріне еңбекақы төлеу жүйесі туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 31 желтоқсандағы № 1193 қаулысы, «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығы, «Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI Заңы негізінде және оның педагогикалық, негізгі педагогикалық мамандығы бойынша санаты.

1.6. Педагог-ассистенттің оқу жүктемесі орта білім беру ұйымдарында аптасына 16 сағатты және мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында 24 сағатты құрайды

1.7. Педагог-ассистент психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның (бұдан әрі - ПМПК) ұсынымдары негізінде жалпы білім беретін сыныпта ЕБҚ бар 1 білім алушымен жұмысты жүзеге асырады.

1.8. Педагог – ассистент білуі керек:

Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Бала құқықтары туралы конвенция», Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі, Қазақстан Республикасының «Білім туралы», «Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы», «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы», «Кемтар балаларды әлеуметтік медициналық-педагогикалық және түзеу арқылы қолдау туралы», «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы», «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Заңдары және білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын Қазақстан Республикасының басқа да нормативтік құқықтық актілері.; ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру және ұстау бойынша білім және ғылым саласындағы уәкілетті орган ұсынған әдістемелік ұсынымдар мен нұсқаулық-әдістемелік материалдар (бұдан әрі-ЕБҚ); еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, өртке қарсы қорғау жөніндегі ережелер, санитариялық ережелер.

2.1. Жалпы үлгідегі білім беру ұйымдарында ЕБҚ бар білім алушымен психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асырады.

Ұйымдастырылған оқу қызметі кезінде, білім беру ұйымында болған уақыты ішінде, егер олардың өздік қызметі денсаулық жағдайы бойынша шектелген жағдайда, ЕБҚ бар білім алушыға көмек көрсетеді.

Мұғалімнің жетекшілігімен білім беру, түзету-дамыту процестеріне қатысады.

Мектепте инклюзивті білім беруді қолдау кабинетінде ЕБҚ бар білім алушылармен жеке және кіші топтық дамыту сабақтарын өткізеді.

2.2. Педагогикалық, әдістемелік кеңестердің жұмысына, әдістемелік жұмыстың басқа да нысандарына, ата-аналар жиналыстарын, сауықтыру, тәрбиелеу және білім беру ұйымының білім беру бағдарламасында көзделген басқа да іс-шараларды дайындауға және өткізуге, білім алушылардың ата-

аналарына және/немесе өзге де заңды өкілдеріне әдістемелік және консультациялық көмекті ұйымдастыруға және өткізуге қатысады.

2.3. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мамандарымен білім алушыны (білім алушыларды) оқуға тексеруге, сондай-ақ жеке оқу бағдарламаларын, оқу жоспарларын құрастыруға қатысады, оқушының ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жалпы білім беретін, жеке дамытатын және арнайы оқу бағдарламаларын іске асыруды қамтамасыз етеді.

2.4. Оқыту және дамыту жұмыстары процесінде білім алушы туралы ООР-пен деректерді жинауды, білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелерін, білім алушылардың оқу, әлеуметтік-бейімделу (мінез-құлық) дағдыларын дамыту серпінін хаттамалауды жүзеге асырады және жүргізеді, білім алушыны (білім алушыларды) оқыту және әлеуметтендіру процесінің серпінін мониторингтеу үшін мұғалім мен психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мамандарына ақпарат ұсынады.

2.5. ЕҚТА бар білім алушылардың өмірі мен денсаулығы қауіпсіздігінің қажетті шарттарын сақтайды, ілесіп жүру кезеңінде педагогикалық қорғау режимін сақтайды.

2.6. Түрлі нанымдар мен көзқарастарға төзімділік, білім беру процесіне қатысушылардың мәдени әралуандылығына ашықтық танытады және инклюзивті білім беруді, оның ішінде қоғамның ЕБҚ бар тұлғаларға толерантты қарым-қатынасын насихаттауды жүзеге асырады.

2.7. Белгіленген нысан бойынша есептік құжаттаманы жүргізеді.

2.8. Педагог-ассистент психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламаларын жасау және түзету үшін білім алушының мүдделерін анықтау, қалыптастыру және дамыту бойынша ЕБҚ бар білім алушының ата-аналарымен (өзге де заңды өкілдерімен) өзара іс-қимылды жүзеге асырады. Білім беру процесінің барлық субъектілерінің, оның ішінде балалар отбасының қатысуымен ұйымда «Құндылықтарға негізделген білім беру» тұжырымдамасын енгізеді.

III. Құқық

Педагог-ассистент құқығы бар:

3.1. Жұмыс орнында еңбек жағдайлары және еңбекті қорғау талаптары туралы толық және дұрыс ақпарат сұрату.

3.2. Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде, өзге де заңнамалық актілерде белгіленген тәртіппен басшылыққа өзінің кәсіптік даярлығы және біліктілігін арттыру жөнінде ұсыныстар енгізуге.

3.3. Өзінің лауазымдық міндеттеріне қатысты мәселелерді талқылауға қатысу.

3.4. Өз қызметіне қатысты материалдарды, құжаттарды сұратуға, білім беру ұйымы басшылығы шешімдерінің жобаларымен танысуға.

3.5. Өзінің кәсіби қызметінің жедел мәселелерін шешу үшін білім беру ұйымының басқа бөлімшелерімен өзара іс-қимыл жасауға.

3.6. Өзінің тікелей басшысының қарауына өз қызметінің мәселелері бойынша ұсыныстар беруге.

3.7. Білім беру ұйымының жарғысында белгіленген тәртіппен білім беру ұйымын басқаруға қатысуға.

3.8. Өзінің кәсіби ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғауға құқылы.

IV. Жауапкершілік

Педагог-ассистент жауапты:

4.1. Білім беру процесі кезінде білім алушының өмірі мен денсаулығы үшін, білім алушылардың құқықтары мен бостандықтарын сақтау үшін.

4.2. Білім беру ұйымының Жарғысын және ішкі еңбек тәртібі Ережелерін, басшының өкімдерін және өзге де жергілікті нормативтік актілерді, осы Нұсқаулықта белгіленген лауазымдық міндеттерді дәлелді себептерсіз орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін, Қазақстан Республикасының қолданыстағы еңбек заңнамасында айқындалған шекте материалдық залал келтіргені үшін.

4.3. ЕБҚ бар білім алушы және оның отбасы мүшелері туралы дербес деректерді жария еткені үшін.

4.4. ЕБҚ бар білім алушының жеке басына әсер етудің бір реттік, педагогикалық емес әдістерін қолданғаны үшін.

4.4. Білім беру ұйымының өзіне сеніп тапсырылған мүлкінің сақталуына.

Қосымша № 2

**ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ ҚЫЗМЕТІ
МАМАНДАРЫНЫҢ ЛАУАЗЫМДЫҚ НҰСҚАУЛЫҚТАРЫ**

(АЙМАҚТАРДЫҢ ТӘЖІРИБЕСІ)

Нұр-Сұлтан қаласы «№ 59 мектеп-лицей» ШЖҚ МКК

БЕКІТЕМІН
Мектеп директоры

А.А.Жумабекова

«__» _____ 2021 жыл

Педагог-ассистенттің лауазымдық нұсқаулығы

1. Жалпы ережесі

1. Педагог-ассистент ҚР ЕК, мектеп Жарлығында қарастырылған тәртібінде лауазымға тағайындалады және қызметтен босатылады.

2. Педагог-ассистент Балалар құқығы туралы Конвенциясын бұзбайды. Өзінің жұмысында Қазақстан Республикасының Конституциясы мен басқа да заңдарын, оқушылардың білім беру және тәрбиелеу мәселелері бойынша барлық деңгейдегі білім берудің басқару органдардың шешімдерін, ішкі еңбек тәртібінің Ережесін, Жарлығын, директордың бұйрығы мен қаулыларын, осы лауазымдық нұсқауларын, еңбек келісім шартын басшылыққа алады.

3. Педагог-ассистент білуге міндетті:

*ҚР Конституциясын, ҚР Заңдарын, ҚР Үкіметінің шешімдерін және басқа білім беру мәселелері жөніндегі шешімдерін, Балалар құқығы туралы Конвенциясын;

*педагогиканы, психологияны, жастық физиологияны, мектептік гигиенасы, тәрбиенің жаңа технологияларын;

*педагогикалы, ғылыми-әдістемелік және ұйымдастырушы-басқарушылық мақсаттарды шешу үшін ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасаудың психологиялы-педагогикалық негіздерін;

*оқу-тәрбие жұмысының әдісін;

*оқу-тәрбиенің түрлері мен тәсілдерін;

*білім беру мен педагогикалық ғылымның келешектегі даму мен бағыттардың негіздерін;

*құқық пен еңбектің ғылыми ұйымдастырушылықтардың негіздерін;

*еңбек қорғау, техника қауіпсіздігі мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын.

2. Лауазымдық міндеттері

1.Педагог-ассистент мектеп директормен бекітілген циклограмма және оған бөлінген сағаты бойынша жұмыс жасайды.

2.Педагог-ассистент міндетті:

* оқушылардың жастық және жеке ерекшеліктерін ескере отырып жылдық жоспары болуға тиіс;

*жұмыс тәртібін сақтау;

*педагог-ассистентнің айлық, тоқсандық жұмыс жоспары болуға тиіс;

*еңбек қорғау, техника қауіпсіздігі мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын орындау;

*балалардың мектепте болған кезінде денсаулығы мен өмірін сақтауын қамтамасыз ету;

*оқушыларды мектепішілік үйірме жұмыстарына қатыстыру;

*жүйелі түрде жол тәртібі ережелері бойынша әңгімелесулерді өткізу;

*оқушылардың бос уақыттарын ұйымдастыру;

*жаппай-мәдени іс-шараларды және спорттық-сауықтыру сабақтарына қатысуын қамтамасыз ету;

*оқушылармен сөйлесу және этика нормасын сақтау;

*әр балаға қолайлы орта мен моральдық психологиялық ауаны құру;

*Оқушының мектептегі еркін қозғалысын қамтамасыз ету;

*сынып жетекшілердің жеке оқушыға берген тапсырмасын орындағанда қадағалау және бірге орындау;

*Педагогикалық біліктілігін арттыру курстарына қатысу;

*ДМШ бар оқушылармен тәрбие мәселелері бойынша әдістемелік және арнайы әдебиеттерін оқу;

3.Құқығы

1.Педагог-ассистенттің құқығы:

*жұмыс тәжірибесімен танысу және алмасу үшін мектеп әкімшілігінің ұсынысы және басқа педагог-ассистенттермен келісу бойынша іс-шараларға қатысу;

*мектептің өзін-өзі басқаруға қатысу;

Оқушылардың, әріптестердің және өзінің заңды құқықтарын қорғау;

*мектеп директормен бекітілген және сараптама кеңеспен келісілген жоспар бойынша зерттеу жұмысын өткізу;

*оқудың әр түрлі тәсілдерін қолданып біліктілігін көтеру;

*тиісті біліктілік санатын өз еркіндігі бойынша аттестаттаудан өту және аттестаттаудан ойдағыдай өту жағдайда оны алу;

* тиісті тіркеуде жеке еңбек қызметін жүзеге асыру;

*әлеуметтік қорғауына.

*педагогикалық консилиум кезінде әр оқушы туралы мәлімет беріп, өз ойларын жеткізуге, мінездеме беруге құқылы

*балалардың әжетханадағы жеке гигиенасының сақталмауы педагог-ассистенттің міндетіне кірмейді.

*педагог-ассистенттер оқушыларды мектептің ішінде күтіп алып, шығарып салады. Осы процесс барысында педагог-ассистент өзіне физикалық күш түсіруге міндетті емес.

4. Жауапкершілігі

1. Педагог-ассистент ішкі тәртібінің ережесін, мектеп жарлығын, лауазымдық нұсқаулығын орындамау үшін тәртіптік жазаға тартылады.

2. Педагог-ассистент сыныптан тыс сабақтарды өткізген кезде оқушылардың техника қауіпсіздігінің ережелерін бұзу, оқушылардың денсаулығы мен еңбек қорғауын бұзу, мектептің материалдық құндылықтарын бүлдіру не жоюды алдын алуына қажетті шаралар қабылданбаған үшін жауапкершілікке тартылады.

3. Педагог-ассистент мектепте болған кезінде балалардың өмірі мен денсаулығына жауапты.

5. Өзара әрекеттестік.

1. Педагог-ассистент ОТЖ жөніндегі директордың орынбасарымен, оқушылардың сынып жетекшілерімен өзінің құзыреттігіне қатысты ақпаратпен жүйелі түрде алмасып отырады.

2. Педагог-ассистент сол сыныптағы мұғалімдермен, ата-аналармен тығыз байланыста жұмыс жасау. Қажетті жағдайда ОТЖ жөніндегі директордың орынбасарынан, психологтан, логопедтен, әлеуметтік педагогтан, әдістемелік бірлестіктің жетекшісінен, медициналық қызметкерден көмек алу.

6. Құжаттама мен есептілік.

Педагог-ассистент келесі құжаттамаларды жүргізеді:

* айлық, тоқсандық, жылдық жұмыс жоспарын жасайды және есебін тапсырады.

* балаларды бақылау дәптерін жүргізу;

* кәсіби шеберлігін көтеру жоспарын;

* педагог-ассистенттің «портфолиосы»

Лауазымдық нұсқаулықпен таныстым және бір данасын алдым:

Лауазымдық міндетіммен таныстым, қолыма бір данасын алдым және оны жұмыс орнымда сақтауды міндетіме аламын:

Т.А.Ә _____

«__» _____ 2021 жыл

**НҰР-СҰЛТАН ҚАЛАСЫ ӘКІМДІГІНІҢ
«№ 65 МЕКТЕП- ГИМНАЗИЯ»
КОММУНАЛДЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК МЕКЕМЕСІ**

Жалпы орта білім беретін ұйымның тәрбиешісі

Лауазымдық міндеттері:

Жалпы үлгідегі білім беру ұйымдарында ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асырады.

Білім беру ұйымдарында болған барлық уақыт ішінде, олардың дербес қызметі денсаулық жағдайы бойынша шектелген жағдайда, ұйымдастырылған оқу қызметі кезінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыға көмек көрсетеді.

Көру, есту, тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларға орнын ауыстыру, өзіне-өзі қызмет көрсету (киінуге, шешінуге көмек көрсетеді), емдеу-алдын алу іс-шараларына ілесіп жүруге көмек көрсетеді.

Мұғалімнің басшылығымен білім беру, түзету-дамыту процестеріне қатысады.

Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның ұсыныстарына сәйкес мұғалімге, сондай-ақ психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мамандарына көмек көрсетеді.

Инклюзивті білім беру процесіне қатысушылар арасындағы қақтығыстардың алдын алуға қатысады, сондай-ақ сыныптағы білім алушылардың теріс мінез-құлқын алдын алады және жеңеді.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметі мамандарының ерекше білім алу қажеттіліктері бар оқушыларды тексеруіне, сондай-ақ жеке білім беру бағдарламаларын (оқу жоспарларын), оның ішінде мінез-құлық бағдарламаларын құрастыруға қатысады, оқушының ерекше білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қысқартылған (бейімделген) оқу бағдарламалары мен оқу материалдарын іске асыруды қамтамасыз етеді.

Оқыту және түзету-дамыту жұмыстары процесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушы туралы мәліметтерді жинауды, жеке білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелерін хаттамалауды, оқушының оқу, әлеуметтік-бейімделу (мінез-құлық) дағдыларының даму динамикасын, оқыту процесінің динамикасын және оқушының әлеуметтенуін мониторингілеу үшін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мұғалімдері мен мамандарына ақпарат беруді жүзеге асырады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушылардың өмірі мен денсаулығы қауіпсіздігінің қажетті жағдайларын сақтайды, жүргізу кезеңінде қорғау педагогикалық режимін сақтайды.

Тәрбиешілердің жалақысы ҚР 1193 қаулысына сүйене отырып ВЗ буынымен төленеді.

Педагог-ассистенттің лауазымдық нұсқаулығы**Лауазымдық міндеттері:**

Жалпы үлгідегі білім беру ұйымдарында ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асырады.

Білім беру ұйымдарында болған барлық уақыт ішінде, олардың дербес қызметі денсаулық жағдайы бойынша шектелген жағдайда, ұйымдастырылған оқу қызметі кезінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыға көмек көрсетеді.

Көру, есту, тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларға орнын ауыстыру, өзіне-өзі қызмет көрсету (киінуге, шешінуге көмек көрсетеді), емдеу-алдын алу іс-шараларына ілесіп жүруге. көмек көрсетеді.

Мұғалімнің басшылығымен білім беру, түзету-дамыту процестеріне қатысады.

Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның ұсыныстарына сәйкес мұғалімге, сондай-ақ психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мамандарына көмек көрсетеді.

Инклюзивті білім беру процесіне қатысушылар арасындағы қақтығыстардың алдын алуға қатысады, сондай-ақ сыныптағы білім алушылардың теріс мінез-құлқын алдын алады және жеңеді.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметі мамандарының ерекше білім алу қажеттіліктері бар оқушыларды тексеруіне, сондай-ақ жеке білім беру бағдарламаларын (оқу жоспарларын), оның ішінде мінез-құлық бағдарламаларын құрастыруға қатысады, оқушының ерекше білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қысқартылған (бейімделген) оқу бағдарламалары мен оқу материалдарын іске асыруды қамтамасыз етеді.

Оқыту және түзету-дамыту жұмыстары процесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушы туралы мәліметтерді жинауды, жеке білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелерін хаттамалауды, оқушының оқу, әлеуметтік-бейімделу (мінез-құлық) дағдыларының даму динамикасын, оқыту процесінің динамикасын және оқушының әлеуметтенуін мониторингілеу үшін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мұғалімдері мен мамандарына ақпарат беруді жүзеге асырады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушылардың өмірі мен денсаулығы қауіпсіздігінің қажетті жағдайларын сақтайды, жүргізу кезеңінде қорғау педагогикалық режимін сақтайды.

Әртүрлі нанымдар мен көзқарастарға төзімділікті, білім беру процесіне қатысушылардың мәдени әр алуандығына ашықтықты көрсетеді және инклюзивті білім беруді, оның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдарға қоғамның толерантты көзқарасын насихаттауды жүзеге асырады.

Белгіленген нысан бойынша есеп беру құжаттамасын жүргізеді.

Білім беру ұйымдарында "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысандар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.

Білуге міндетті:

Қазақстан Республикасының [Конституциясын](#), Қазақстан Республикасының [Еңбек Кодексін](#), Қазақстан Республикасының [«Білім туралы»](#), [«Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы»](#), [«Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы»](#), «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Заңдарын және білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын Қазақстан Республикасының басқа да нормативтік құқықтық актілерін, әдістемелік ұсынымдар мен нұсқаулық-әдістемелік материалдарды, білім саласындағы уәкілетті орган ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру және ұстау, жас және арнайы психология мен педагогиканы,

Психодиагностика негіздерін, білім алушылардың мінез-құлқын алдын алу және түзету әдістері мен тәсілдерін, инновациялық психологиялық-педагогикалық технологияларды, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеудің интерактивті әдістері мен тәсілдерін, еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларды.

Біліктілікке қойылатын талаптар:

техникалық және кәсіптік білім беру бағыты бойынша "Арнаулы білім" жұмыс өтіліне талап етілмейді немесе техникалық және кәсіби білімі, педагогикалық мамандықтар бойынша, сертификаты болған жағдайда бағыты бойынша біліктілікті арттыру қызметі, бұл ретте үміткер біліктілік санаты педагог.

Және (немесе) орташа біліктілік деңгейі болған жағдайда педагогикалық өтілі педагог-модератор үшін кемінде 3 жыл, педагог-сарапшы үшін кемінде 4 жыл, педагог – зерттеуші кемінде 5 жыл болуға тиіс.

Кәсіби құзыреттілікті анықтай отырып, біліктілікке қойылатын талаптар:

1) «педагог» (санаты жоқ):

көру, есту, тірек-қимыл аппараты бұзылған білім алушыларға ұйымдастырылған оқу және түзету-дамыту іс-әрекетінің барлық түрлерінде көру, өзін-өзі қызмет көрсету кезінде көру, есту, тірек-қимыл аппараты бұзылған білім алушыларға көру, өзін-өзі қызмет көрсете білуі тиіс.

2) «педагог-модератор»:

педагог-ассистентке қойылатын кәсіби құзыреттілікті меңгеруі, дамуында ауытқуларды психологиялық-педагогикалық диагностикалаудың қазіргі заманғы әдістерін білуі,

білім беру ұйымдарында білім алушылардың білім алу қажеттіліктерін бағалау дағдысын білуі тиіс.

Мұғалімнің басшылығымен психологиялық-медициналық педагогикалық кеңестің, мектеп консилиумының ұсыныстарын орындай білу және білім беру және түзету-дамыту процесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру.

3) педагог-сарапшы:

педагог-модераторға қойылатын кәсіби құзыреттілікті меңгеруі, дамуында ауытқуларды психологиялық-педагогикалық диагностикалаудың қазіргі заманғы әдістерін білуі,

білім беру ұйымдарында білім алушылардың білім алу қажеттіліктерін бағалау дағдысын білуі тиіс.

Мұғалімнің басшылығымен психологиялық-медициналық педагогикалық кеңестің, мектеп консилиумының ұсыныстарын орындай білу және білім беру және түзету-дамыту процесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру.

4) педагог-зерттеуші:

педагог-экспертке қойылатын кәсіби құзыреттілікті меңгеруі, дамуында ауытқуларды психологиялық-педагогикалық диагностикалаудың қазіргі заманғы әдістерін білуі,

білім беру ұйымдарында білім алушылардың білім алу қажеттіліктерін бағалау дағдысын білуі тиіс.

Мұғалімнің басшылығымен психологиялық-медициналық педагогикалық кеңестің, мектеп консилиумының ұсыныстарын орындай білу және білім беру және түзету-дамыту процесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру.

Таныстым: _____

« _____ » _____ **20** ж.

**«Бекітемін»
Көкшетау қаласының
№ 4 ЖББМ директорының м.а.**

**«№4 ЖББМ» КММ жалпы білім беретін оқу орнының
инклюзияны қолдау кабинеті (ИҚК) тәрбиешісінің (педагог-ассистент)
лауазымдық нұсқаулығы**

1. Жалпы ережелер

1.1. Осы лауазымдық нұсқаулық Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығымен бекітілген «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамалары» (12.07.2019 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы (19.04.2019 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» 2002 жылғы 11 шілдедегі №343 ІІ Заңы (02.07.2018 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы №77 «Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын және педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының тізбесін бекіту туралы» (31.03.2017 ж. жағдай бойынша) негізінде әзірленді

1.2. Тәрбиеші (педагог-ассистент) ИҚК кураторымен келісе отырып, қолданыстағы еңбек заңнамасында белгіленген тәртіппен білім беру ұйымы әкімшілігінің бұйрығымен қызметке тағайындалады және қызметтен босатылады.

1.3. Тәрбиеші (педагог-ассистент) тікелей мектеп басшылығына және ИҚК мұғаліміне бағынады.

1.4. Тәрбиеші (педагог-ассистент) лауазымына педагогикалық немесе техникалық және кәсіптік педагогикалық(педагогикалық, психологиялық-педагогикалық, дефектологиялық) білімі бар тұлға тағайындалады. Педагогикалық немесе психологиялық-педагогикалық білім беру жағдайында жұмыс өтіліне талап қоймастан арнайы педагогика немесе инклюзивті білім бойынша біліктілікті арттыру курстарынан өтумен.

1.5. Тәрбиеші (педагог-ассистент) білуі тиіс:

- Қазақстан Республикасының Конституциясы;
- Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі;
- Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы;
- Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесін дамытудың басым бағыттары;
- білім беру, дене шынықтыру және спорт қызметін реттейтін заңдар мен басқа да нормативтік-құқықтық актілер;
- Бала құқықтары туралы конвенция;

- кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы;
- педагогика, балалар, жас және әлеуметтік психология негіздері;
- қарым-қатынас психологиясы, балалар мен жасөспірімдердің жеке және жас ерекшеліктері, жас физиологиясы, мектеп гигиенасы;
- білім алушылардың қызметін мониторингтеу әдістері мен нысандары;
- инклюзивті білім беру негіздері, педагогикалық этика;
- тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі, білім алушылардың бос уақытын ұйымдастыру;
- ашық білім беру технологиялары және сүйемелдеу технологиялары;
- білім беру жүйесін басқару әдістері;
- өнімді, дамытушы оқытудың заманауи технологиялары;
- әр түрлі жастағы білім алушылармен, жұмыстағы әріптестерімен байланыс орнату, сендіру, өз ұстанымын дәлелдеу әдістері;
- жанжалды жағдайлардың себептерін диагностикалау технологиясы, олардың алдын алу және шешу;
- экология, экономика, құқық, Әлеуметтану негіздері;
- мәтіндік редакторлармен, электрондық кестелермен, электрондық пошталармен және браузерлермен, мультимедиялық жабдықтармен жұмыс істеу негіздері;
- білім беру мекемесінің ішкі еңбек тәртібінің ережелері;
- еңбекті қорғау және өрт қауіпсіздігі ережелері;

1.6. Тәрбиеші (педагог-ассистент): білім беру ұйымының ішкі еңбек тәртібінің ережелерін, еңбекті қорғау, санитариялық және өрт қауіпсіздігі жөніндегі ережелерді, білім беру ұйымының жергілікті актілерін сақтауға тиіс.

1.7. Тәрбиеші (педагог-ассистент) уақытша болмаған кезеңде оның міндеттері ИҚК мұғалімдеріне жүктеледі.

2. ИҚК тәрбиешісі (педагог-ассистент) мынадай міндеттерді орындайды:

2.1. Оқушының жеке бағдарламасына және сабақ жоспарларына сәйкес ИҚК оқушыларымен жеке сабақтар өткізеді. Танымдық қызығушылықтарын анықтау, қалыптастыру және дамыту бойынша оқушылармен жеке жұмыс процесін ұйымдастырады; білім беру кеңістігінде оларды жеке сүйемелдеуді ұйымдастырады; олардың тұлға ретінде қалыптастыру процесін сүйемелдейді.

2.2 басқа мамандармен бірлесіп білім алушылардың жеке білім беру бағдарламаларын әзірлейді, сүйемелдеуді және түзетуді жүзеге асырады, білім алушылардың бастапқы мүмкіндіктерін, ресурстары мен тапшылығын бағалауды ұйымдастырады.

2.3. ИҚК мұғаліміне жұмыс кезінде туындайтын кез келген проблемалар мен қиындықтар туралы уақтылы хабарлайды.

2.4. Күн сайын ИҚК мұғаліміне өз жұмысы туралы баяндама жасайды және бағдарламаларды, жоспарлар мен жұмыс әдістерін талқылауға қатысады.

2.5. Білім беру процесі кезінде білім алушылардың өмірі мен денсаулығын қорғауды қамтамасыз етеді.

2.6. Өз біліктілігін үнемі арттырып отырады. Озық педагогикалық тәжірибені зерделеумен, жалпылаумен және таратумен айналысады, отандық және шетелдік ғылыми-зерттеу, авторлық әзірлемелерді зерделеу негізінде тәрбиелеу мен оқытудың инновациялық технологияларын енгізеді.

2.7. Баланың мүмкіндіктері мен әлеуетін ескере отырып, оның дамуы үшін жағдай жасайды, табысты оқу және білім алушылардың әлеуметтік бейімделуі үшін білім беру кеңістігін кеңейтеді.

2.8. ИҚК әрбір оқушысының жеке бағдарламаларын біледі және қажет болған жағдайда кез келген ИҚК оқушыларымен айналыса алады.

2.9. Өз жұмысында мектеп әкімшілігі мен ИҚК мамандарының ұсынымдары мен нұсқауларына бағдарланады.

2.10. Ата-аналармен және өзге де заңды өкілдермен және басқа да мамандармен бірлесіп жеке білім беру бағдарламаларын жасау және іске асыру, білім алушыларды дамыту және әлеуметтік бейімдеу үшін білім беру ресурстарын іздеуді жүзеге асырады.

2.11. Қызметті сапалы іске асыру үшін электрондық нысандарды (интернет-технологияларды) қоса алғанда, білім алушылармен (білім алушылар тобымен) коммуникацияның әртүрлі технологиялары мен тәсілдерін пайдалана отырып, білім алушылардың жеке білім алуы, қабілеттері мен мүмкіндіктерін дамыту және іске асыру мәселелері бойынша ата-аналар немесе өзге де заңды өкілдер үшін жеке және топтық консультацияларды ұйымдастырады.

2.12. Қажет болған жағдайда ИҚК оқушыларымен жеке бағдарлама мен тапсырмалар жоспарына сәйкес топтық сабақтар өткізеді.

2.13. ИҚК оқушысын жеке бағдарламаға, оқушының жеке кестесіне және мектептің тұрақты сыныбының кестесі мен бағдарламасына сәйкес мектептің тұрақты сыныбымен сабақтарда сүйемелдейді.

2.14. ИҚК оқушысының тұрақты сынып сабақтарына қатысуы кезінде тұрақты сынып мұғалімінің жоспарына сәйкес ИҚК оқушысына сыныптың оқу материалын бейімдеуді қамтамасыз етеді.

2.15. Оқушылардың сабаққа қатысуы кезінде тұрақты сыныпта болу ережелерінің орындалуын қамтамасыз етеді.

2.16. ИҚК оқушыларын олардың пәні бойынша оқыту процесі жөнінде тұрақты сынып мұғалімдерімен байланыста болады.

2.17. Жеке білім беру бағдарламасын іске асыру және түзету үшін білім алушының мұғалімдермен және басқа мамандармен өзара іс-қимылын ұйымдастырады, оның шығармашылық әлеуетін туындатуға және оның мүдделерін ескере отырып, сабақтан тыс іс-әрекет туралы қатысуға жәрдемдеседі.

2.18. Оқушының мінез-құлқын бақылау жазбаларын және жеке бағдарламаға сәйкес дағдыларды игеруді бақылау жазбаларын жүргізеді.

2.19. Жеке білім беру бағдарламаларын іске асыру шеңберінде білім алушылардың даму нәтижесіне мониторингті жүзеге асырады.

2.20. ИҚК-де жеке және топтық сабақтарға арналған барлық материалдарды дайындайды.

2.21. Танымдық қызығушылықты басқа қызығушылықтармен, оқу пәндерімен синтездейді.

2.19. Оқушының шығармашылық әлеуеті мен танымдық белсенділігін барынша толық жүзеге асыруға ықпал етеді.

2.20. Білім беру процесі кезінде оқушылардың өмірі мен денсаулығын қорғауды қамтамасыз етеді.

2.21. Еңбекті қорғау және өрт қауіпсіздігі ережелерін орындайды.

2.22. Тиісті құжаттаманы жүргізеді.

3. ИҚК алып жүруші тұлғасы құқылы:

3.1 оған еңбек шартында келісілген жұмысты беруге;

3.2 оған еңбекті қорғаудың мемлекеттік нормативтік талаптарына және ұжымдық шартта көзделген талаптарға сәйкес келетін жұмыс орнын беруге;

3.3. оған жұмыс орнындағы еңбек жағдайлары және еңбекті қорғау талаптары туралы толық және сенімді ақпарат беруге;

3.4 Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде, өзге де заңдарда белгіленген тәртіппен кәсіптік даярлауға, қайта даярлауға және өз біліктілігін арттыруға;

3.5 өз қызметіне қатысты материалдар мен құжаттарды алуға, мектеп басшылығының оның қызметіне қатысты шешімдерінің жобаларымен танысуға;

3.6 өзінің кәсіби қызметінің жедел мәселелерін шешу үшін мектептің басқа бөлімшелерімен өзара іс-қимыл жасауға;

3.7 өзінің тікелей басшысының қарауына өз қызметінің мәселелері бойынша ұсыныстар беруге.

4. ИҚК алып жүруші тұлғасы жауапты:

4.1. Қолданыстағы еңбек заңнамасына сәйкес осы лауазымдық нұсқаулықта көзделген өз міндеттерін орындамау немесе тиісінше орындамау.

4.2. Қауіпсіздік техникасы ережелерін және еңбекті қорғау жөніндегі нұсқаулықты бұзу.

4.3. Мектеп пен оның қызметкерлерінің қызметіне қауіп төндіретін қауіпсіздік техникасы, өртке қарсы және басқа да ережелерде анықталған бұзушылықтардың жолын кесу жөнінде шаралар қолданбау.

4.4. Қолданыстағы азаматтық, әкімшілік және қылмыстық заңнамаға сәйкес өз қызметін жүзеге асыру кезеңінде жасалған құқық бұзушылықтар.

4.5. Материалдық залал келтіру-ҚР қолданыстағы заңнамасына сәйкес.

5. ЖҰМЫСТЫҢ ШАРТТАРЫ МЕН БАҒАСЫ

5.1. Еріп жүретін адамның жұмыс режимі ұйымда белгіленген ішкі еңбек тәртібінің қағидаларына сәйкес айқындалады.

5.2. Жұмысты үнемі бағалауды тікелей ИҚК мұғалімі еріп жүретін тұлға өзінің еңбек функцияларын орындау процесінде жүзеге асырады.

КЕЛІСІЛДІ:

«№4 ЖББМ» КММ ИҚК мұғалімі _____

Лауазымдық нұсқаулықпен таныстық:

« _____ » _____ 202__ жыл

**«Бекітемін»
Көкшетау қаласының
№ 4 ЖББМ директордың м.а.**

Л.М.Иманжанова

**«№4 ЖББМ»КММ жалпы білім беретін оқу орнының
инклюзияны қолдау кабинеті (ИҚК) мұғалімінің
лауазымдық нұсқаулығы**

1. Жалпы ережелер

1.1. Осы лауазымдық нұсқаулық Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығымен бекітілген «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамалары туралы» (12.07.2019 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы (19.04.2019 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» 2002 жылғы 11 шілдедегі №343 ІІ Заңы (02.07.2018 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен), Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 «Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын және педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының тізбесін бекіту туралы» (31.03.2017 ж. жағдай бойынша) негізінде әзірленді.

1.2. ИҚК мұғалімі ИҚК кураторымен келісе отырып, қолданыстағы еңбек заңнамасында белгіленген тәртіппен білім беру ұйымы әкімшілігінің бұйрығымен қызметке тағайындалады және қызметтен босатылады.

1.3. ИҚК мұғалімі ИҚК қызметі аясында тікелей мектеп басшылығына және ИҚК кураторына бағынады.

1.4. ИҚК мұғалімі лауазымына «Білім және педагогика», «психология», «Дефектология» бағыттары бойынша жоғары бейінді білімі бар тұлға тағайындалады.

1.5. ИҚК мұғалімі білуі керек:

- Қазақстан Республикасының Конституциясы;
- Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі;
- Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы;
- Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесін дамытудың басым бағыттары;
- білім беру, дене шынықтыру және спорт қызметін реттейтін заңдар мен басқа да нормативтік-құқықтық актілер;
- Бала құқықтары туралы конвенция;
- кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы;
- педагогика, балалар, жас және әлеуметтік психология негіздері;
- қарым-қатынас психологиясы, балалар мен жасөспірімдердің жеке және жас ерекшеліктері, жас физиологиясы, мектеп гигиенасы;

- білім алушылардың қызметін мониторингілеу әдістері мен нысандары;
- инклюзивті білім беру негіздері, педагогикалық этика;
- тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі, білім алушылардың бос уақытын ұйымдастыру;
- ашық білім беру технологиялары және сүйемелдеу технологиялары;
- білім беру жүйесін басқару әдістері;
- өнімді, дамытушы оқытудың заманауи технологиялары;
- әр түрлі жастағы білім алушылармен, жұмыстағы әріптестерімен байланыс орнату, сендіру, өз ұстанымын дәлелдеу әдістері;
- жанжалды жағдайлардың себептерін диагностикалау технологиясы, олардың алдын алу және шешу;
- экология, экономика, құқық, Әлеуметтану негіздері;
- мәтіндік редакторлармен, электрондық кестелермен, электрондық пошталармен және браузерлермен, мультимедиялық жабдықтармен жұмыс істеу негіздері;
- білім беру мекемесінің ішкі еңбек тәртібінің ережелері;
- еңбекті қорғау және өрт қауіпсіздігі ережелері;

2. ИҚК мұғалімі келесі міндеттерді атқарады:

2.1. Психофизикалық даму ерекшеліктерін, психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссияның ұсынымдарын және оңалтудың жеке бағдарламасын (ОЖБ) ескере отырып, ИҚК баратын оқушыларды оқытуды, дамытуды және тәрбиелеуді жүзеге асырады;

2.2. ИҚК баруға ұсынылған оқушыларды тестілеуді ұйымдастырады, даму бұзылыстарының құрылымы мен айқындау үшін оның нәтижелерін талдайды.

2.3. ПМПК және ОЖБ ұсынымдары, тестілеу нәтижелері негізінде тұрақты режимде ИҚК қатысатын оқушылар үшін бейімделген білім беру бағдарламасын (БББ) және жеке оқу жоспарын (ЖОЖ) қалыптастырады және түзетеді.

2.4. БББ және ЖОЖ жеке бөлігіне сәйкес оқу процесін жоспарлайды және жүзеге асырады, олардың орындалуын қамтамасыз етеді, ресурстық сыныпқа баратын оқушылардың түрлі іс-әрекеттерін ұйымдастырады және қолдайды.

2.5. ИҚК баратын оқушылар қабылданған жалпы білім беретін сынып мұғалімдерімен бірлесіп, олардың жалпы білім беретін сыныпта оқу процесін ұйымдастыруды айқындайды:

2.5.1 ИҚК-не баратын оқушылардың жалпы білім беретін сыныпта оқуға дайын сабақтарын (оқу пәндерін), сондай-ақ осы сабаққа қатысу кестесін анықтайды.

2.5.2 ИҚК-не қатысатын оқушының жалпы білім беретін сыныпта болу уақыты ішінде жеке ерекшеліктерін, мамандардың (жалпы білім беретін сынып мұғалімі және ресурстық сыныптағы ілесіп жүретін адам) өзара іс-қимыл ерекшеліктерін ескере отырып, оқушыны осы сабақтарға дайындау бойынша жұмысты, оқу жоспарларын пысықтауды ұйымдастырады.

2.6. Бар тапшылықты түзету және жаңа оқу дағдылары мен білімдерін қалыптастыру мақсатында ИҚК-не қатысатын оқушыларды тестілеу нәтижелеріне, сондай-ақ олардың бейімделген білім беру бағдарламаларына сәйкес ИҚК-де топтық оқу сабақтарын өткізеді.

2.7. Ілесіп жүретін адамдарға ИҚК баратын оқушыларға қиындық туындаған жағдайда оқу материалдарын бейімдеуге (түрлендіруге) көмектеседі.

2.8. Жас нормасына сәйкес олардың дамуына оңтайлы жағдай жасау, олардың танымдық уәждемесін арттыру және оқу дербестігін қалыптастыру, оқытудың неғұрлым қолайлы нысандарын, тәсілдерін, әдістері мен құралдарын, қазіргі заманғы білім беру технологияларын, соның ішінде ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, дағдыларды қалыптастыру үшін ИҚК-не баратын оқушылардың жеке ерекшеліктерін, қабілеттерін, қызығушылықтары мен бейімділіктерін зерделейді.

2.9. Компьютерлік технологияларды, оның ішінде мәтіндік редакторлар мен электрондық кестелерді пайдалана отырып, білімді игеруді, шеберлікті меңгеруді, шығармашылық қызмет тәжірибесін, білім алушылардың танымдық қызығушылығын дамытуды ескере отырып, ИҚК-ға баратын оқушылардың оқу тиімділігі мен нәтижелерін бағалайды.

2.10. ИҚК ілесіп жүретін адамдарды оқытады, кеңес береді және олардың жұмысына мониторинг жүргізеді.

2.11. Өз жұмысында мектеп әкімшілігі мен ИҚК кураторының ұсыныстары мен нұсқауларына назар аударады.

2.12. Әдістемелік, педагогикалық және психологиялық ғылымдар саласындағы озық тәжірибеге сүйене отырып, мінез-құлықты қолданбалы талдауды, жас ерекшелік психологиясын және мектеп гигиенасын қоса алғанда, оқу сабақтарын өткізеді.

2.13. Педагогикалық, әдістемелік кеңестердің, психологиялық-педагогикалық консилиумның жұмысына, әдістемелік жұмыс жөніндегі басқа да іс-шараларға; психологиялық-педагогикалық даярлыққа және ата-аналар жиналыстарын, сауықтыру, тәрбиелеу және білім беру бағдарламасында көзделген басқа да іс-шараларды өткізуге қатысады.

2.14. Оқушылардың ата-аналарына (заңды өкілдеріне) әдістемелік және консультациялық көмек көрсетеді.

2.15. Әлеуметтік-психологиялық оңалту, әлеуметтік бейімделу үшін жағдай жасауды қамтамасыз ететін күнделікті жұмысты жүргізеді.

2.16. Оқушылардың құқықтары мен бостандықтарын сақтайды.

2.17. Білім беру мекемесі басшылығының қарауына оқу сабақтарын, тәрбие және бос уақыт іс-шараларын ұйымдастыруды жетілдіру жөнінде ұсыныстар енгізеді.

2.18. ИҚК-ның жұмыс істеу процесін регламенттеу мақсатында мынадай құжаттар топтамасын әзірлейді және жүргізеді:

- пәндер бойынша жұмыс бағдарламалары;
- топтық (жеке) сабақтар мен консультациялар кестесі;

- өткізілген топтық (жеке) сабақтар мен консультацияларды есепке алу журналы;

- әдістемелік құралдар, оның ішінде академиялық, әлеуметтік, физикалық және функционалдық дағдыларды дамыту тестілері;

- ИҚК-не тұрақты режимде қатысатын білім алушылардың академиялық, әлеуметтік, физикалық және функционалдық дағдыларының дамуын бағалау бойынша талдау кестелері мен графиктері;

- ИҚК-не тұрақты режимде қатысатын оқушылардың оқу дағдыларын қалыптастыру бойынша жеке және топтық сабақтардың жоспарлары мен бағдарламалары;

- ИҚК-не тұрақты режимде қатысатын әрбір оқушы үшін функционалдық және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру бойынша жеке және топтық сабақтардың жоспарлары мен бағдарламалары;

- ИҚК-не тұрақты режимде қатысатын оқушыларды жалпы білім беретін сыныпқа және қосымша білім беру сабақтарына қосу кестесі;

- БББ салынған мақсаттарды іске асыру бойынша жыл ішіндегі талдамалық есеп.

2.20. Сабақ уақыты кезінде оқушылардың өмірі мен денсаулығын сақтауды қамтамасыз етеді.

2.21. Оқушылармен сабақ өткізу мәселелері бойынша ата-аналармен (оларды ауыстыратын тұлғалармен) үнемі байланыста болады.

2.22. Оқу тәртібін, сабаққа қатысу режимін қолдайды, оқушылардың адами қадір-қасиетін, ар-намысы мен беделін құрметтейді.

2.23. Еңбекті қорғау және өрт қауіпсіздігі ережелерін орындайды.

2.24. Компьютерлік сауаттылықты, ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілікті меңгерген.

2.25. Өз біліктілігін үнемі арттырып отырады. Озық педагогикалық тәжірибені зерделеумен, жалпылаумен және таратумен айналысады, отандық және шетелдік ғылыми-зерттеу, авторлық әзірлемелерді зерделеу негізінде тәрбиелеу мен оқытудың инновациялық технологияларын енгізеді.

2.26. Қызметті сапалы іске асыру үшін электрондық нысандарды (интернет-технологияларды) қоса алғанда, білім алушылармен (білім алушылар тобымен) коммуникацияның әртүрлі технологиялары мен тәсілдерін пайдалана отырып, білім алушылардың жеке білім беру қозғалысы, қабілеті мен мүмкіндіктерін дамыту және іске асыру мәселелері бойынша ата-аналар мен өзге де заңды өкілдер үшін жеке және топтық консультацияларды ұйымдастырады.

3. ИҚК-нің мұғалімі құқылы:

3.1. оған еңбек шартында келісілген жұмысты беруге;

3.2. оған еңбекті қорғаудың мемлекеттік нормативтік талаптарына және ұжымдық шартта көзделген талаптарға сәйкес келетін жұмыс орнын беруге;

3.3. оған жұмыс орнындағы еңбек жағдайлары және еңбекті қорғау талаптары туралы толық және сенімді ақпарат беруге;

3.4.Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде, өзге де заңдарда белгіленген тәртіппен кәсіптік даярлауға, қайта даярлауға және өз біліктілігін арттыруға;

3.5.өз қызметіне қатысты материалдар мен құжаттарды алуға, мектеп басшылығының оның қызметіне қатысты шешімдерінің жобаларымен танысуға;

3.6.өзінің кәсіби қызметінің жедел мәселелерін шешу үшін мектептің басқа бөлімшелерімен өзара іс-қимыл жасауға;

3.7.өзінің тікелей басшысының қарауына өз қызметінің мәселелері бойынша ұсыныстар беруге.

3.8. өз ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғауға.

4. ИҚК мұғалімі жауапты:

4.1. Білім беру процесі кезінде білім алушылардың өмірі мен денсаулығы үшін, білім алушылардың құқықтары мен бостандықтарын сақтау үшін.

4.2. Білім беру ұйымының Жарғысын және ішкі еңбек тәртібі Ережелерін, басшының өкімдерін және өзге де жергілікті нормативтік актілерді, осы Нұсқаулықта белгіленген лауазымдық міндеттерді дәлелді себептерсіз орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін, Қазақстан Республикасының қолданыстағы еңбек заңнамасында айқындалған шекте материалдық залал келтіргені үшін.

4.3. Қауіпсіздік техникасы ережелерін және еңбекті қорғау жөніндегі нұсқаулықты бұзу.

4.4. Мектеп пен оның қызметкерлерінің қызметіне қауіп төндіретін қауіпсіздік техникасы, өртке қарсы және басқа да ережелері анықталған бұзушылықтардың жолын кесу жөнінде шаралар қолданбау.

4.5. Қолданыстағы азаматтық, әкімшілік және қылмыстық заңнамаға сәйкес өз қызметін жүзеге асыру кезеңінде жасалған құқық бұзушылықтар.

4.6. Қолданыстағы еңбек заңнамасына және "Білім туралы"ҚР Заңына сәйкес білім алушының тұлғасына физикалық және / немесе психикалық зорлық-зомбылықпен байланысты тәрбиелеу әдістерін қолданғаны, оның ішінде бір рет қолданғаны, сондай-ақ өзге де өнегесіз теріс қылық жасағаны үшін.

4.7. Білім беру ұйымының мүлкі мен қаражатын өз мүдделеріне немесе басқа адамдардың мүдделеріне жауапсыз пайдаланғаны үшін.

4.8. Қажетті құжаттарды сапалы жүргізуге дербес жауапты болады.

Лауазымдық нұсқаулықпен таныстым: _____

« _____ » _____ 202__ жыл

**Келісілді
Бекітемін
№19 орта мектебінің директоры
Кәсіподақ төрағасы
Шаймерденов К.К.**

Жалпы білім беретін мектептің инклюзивті білім беру үйлестірушісінің лауазымдық нұсқаулығы

I. Жалпы ережелер

1.1. Осы лауазымдық нұсқаулық «Білім туралы» ҚР Заңына, ҚР Еңбек кодексіне сәйкес, Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, жалпы орта және қосымша білім беру жүйесінің педагог қызметкерлері лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамалары негізінде (ҚР БҒМ 2009 жылғы 13 шілдедегі №338 толықтыруларымен және өзгерістерімен), «Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру жөніндегі әдістемелік ұсынымдар» (ҚР БҒМ 2011 жылғы 12 желтоқсандағы № 524 бұйрығы) негізінде әзірленді.

1.2. Инклюзивті білім беру бойынша үйлестіруші (әрі қарай үйлестіруші) мамандар санатына жатады, № 19 орта мектеп басшысының бұйрығымен қызметке тағайындалады және жұмыстан босатылады;

1.3. Үйлестіруші № 19 ОМ директорына тікелей бағынады;

1.4. Үйлестіруші психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің қызметкері болып табылады және онда пәнаралық негізде жұмыс істейді.

1.5. Үйлестіруші лауазымында «Дефектология» мамандығы бойынша жоғары педагогикалық білімі бар маман жұмыс істей алады.

1.6. Үйлестіруші өз қызметінде мыналарды басшылыққа алады:

- Бала құқықтары туралы конвенция;
- ҚР «Бала құқықтары туралы» Заңымен;
- ҚР «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Заңымен;

- «Білім туралы» ҚР Заңымен; арнайы және инклюзивті білім беру мәселелері бойынша ҚР заңнамасымен;

- №19 ОМ жарғысымен;

- №19 ОМ Жергілікті құқықтық актілерімен;

- №19 ОМ ішкі еңбек тәртібі ережесімен; № 19 ОМ басшысының бұйрықтарымен және өкімдерімен;

- Еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы және өртке қарсы қорғау ережелері мен нормалары;

- осы лауазымдық нұсқаулықпен;

- еңбек шарты;

1.7. Үйлестіруші білуі керек:

- Қазақстан Республикасының Конституциясы,
-Қазақстан Республикасының «Білім туралы», «Неке және отбасы туралы», «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы», «Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы» Заңдары және инклюзивті білім беру мәселелері бойынша басқа да нормативтік құқықтық актілер;

- баланың, мүмкіндігі шектеулі адамдардың, мүгедектердің, жалпы білім берудің, инклюзивті білім берудің құқықтарын сақтау мәселелеріне қатысты халықаралық, Мемлекеттік заңнамалық актілер мен нормативтік құжаттардың мазмұны;

- дидактика принциптері, педагогика негіздері, жас және педагогикалық психология;

- психологиялық-педагогикалық түзету-дамыту процесінің технологиялары;

- мемлекеттік білім беру стандарттарының мазмұны мен бағдарламалары;

- білім беруді жетілдіру саласындағы заманауи тәсілдер-құзіреттілік, белсенділік, тұлғаға бағытталған, қоршаған орта және т. б.;

-білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау қызметін басқару қағидаттары;

-психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің әртүрлі мамандары (психолог, дефектолог, логопед, әлеуметтік педагог), қосымша білім беру педагогтары қызметінің болжамды мазмұны мен нысандары, ықтимал бағыттары, оның ішінде олардың білім беру ұйымдарындағы функционалдық міндеттері;

- педагог қызметкерлер-бастауыш сынып мұғалімдері мен пән мұғалімдері, мектептердегі ұзартылған күн топтарының тәрбиешілері, қосымша білім беру педагогтері қызметінің болжамды мазмұны, нысандары, ықтимал бағыттары, оның ішінде олардың білім беру мекемесіндегі функционалдық міндеттері;

- әртүрлі жастағы балалардың дене және (немесе) психикалық дамуының қандай да бір бұзылулары көріністерінің ерекшеліктері, білім беру ұйымдарына ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың сәтті бейімделуі үшін қажетті білім беру ортасының жағдайларына қойылатын талаптар;

- мүмкіндігі шектеулі балаларды білім беру процесіне, оның ішінде жеке даму бағдарламасына қосуға ілеспе құжаттаманы әзірлеу мен ресімдеудің құрылымы мен алгоритмі;

- психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандарының құжаттамасын ресімдеу құрылымы мен алгоритмі; білім беру ұйымдарындағы психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумның қызметін регламенттейтін нормативтік құжаттар мен жергілікті актілер ;

- мектепте білім беру стратегиясын әзірлеу алгоритмі, "инклюзивті білім беру"бағыты бойынша педагогикалық ұжымның қызметіне мониторинг жүргізу;

- заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктері, оларды қажетті ақпаратты іздеу, мониторинг деректерін өңдеу, әдістемелік және ағарту жұмыстарын ұйымдастыру кезінде пайдалану;

- инклюзивті білім беру мекемелерінің бірыңғай жүйесіне байланысты немесе инклюзивті білім беру идеяларын дамытуға және қолдауға мүдделі мекемелер мен қоғамдық ұйымдар қызметінің болжамды мазмұны, нысандары мен бағыттары;

1.8. Инклюзивті білім беру үйлестірушісінің еңбегіне ақы төлеу білім деңгейі мен біліктілігіне сәйкес жүргізіледі.

1.9. Инклюзивті білім беруді үйлестіруші № 19 орта мектеп басшысымен бекітілген және 18 сағаттық жұмыс аптасынан құрылған кесте бойынша нормаланған жұмыс күні режимінде жұмыс істейді.

II. Функциялар

Инклюзивті білім беру үйлестірушісіне мынадай функциялар жүктеледі:

2.1. № 19 орта мектептің психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумына қатысушыларды қоса алғанда, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандарының пәнаралық командасында өзара іс-қимылды үйлестіру;

2.2. Мүмкіндігі шектеулі оқушылардың қажеттіліктерін талдау, нақты бала мен оның отбасына қатысты қолдау стратегиясын анықтау; баланың дамуындағы негізгі ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді мақсаттарды талдау;

2.3. Түзету-дамыту жұмысының жеке бағдарламасын және қажет болған жағдайда мүмкіндігі шектеулі оқушыны оқытудың жеке бағдарламасын жасауға қатысу;

2.4. Мүмкіндігі шектеулі оқушыларды психологиялық - педагогикалық қолдау шеңберіндегі іс-әрекеттерді талдауды қоса алғанда, мектеп ПМПК жұмысын жоспарлау және ұйымдастыру;

2.5. Мүмкіндігі шектеулі оқушыларды білім беру процесіне қосу бойынша жұмыс барысы туралы статистикалық және сапалы есептер;

2.6. Инклюзивті тәжірибені дамыту саласындағы мектеп қызметінің мониторингі (білім беру ортасының сапасы, мүмкіндіктері шектеулі және «нормативтік» балалардың даму динамикасы, сүйемелдеу қызметі мамандарының кәсіби біліктілігінің сапалық көрсеткіштері және т. б.);

2.7. Баланың отбасылық тәрбиесі мәселелері бойынша ата-аналармен өзара әрекеттесу.

III. Лауазымдық міндеттері

Инклюзивті білім беруді үйлестіруші:

3.1. Кәсіби қызметті қатаң түрде өз құзыреті шеңберінде жүргізу;

3.2. Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды білім беру процесіне қосу және инклюзивті практиканы дамыту бойынша мектептің педагогикалық ұжымының жұмысын жоспарлау, ұйымдастыру және үйлестіру;

3.3. Педагогикалық, ата-аналар және мұғалімдер ұжымдарында инклюзивті мәдениетті, философия мен идеологияны дамыту жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру;

3.4. Инклюзивті білім беру практикасын іске асыруға мектептің педагогикалық ұжымын даярлауды ұйымдастыру, инклюзивті білім беру саласындағы педагогтердің инновациялық қызметін қолдау;

3.5. №19 ОМ мүмкіндіктері шектеулі оқушыларды бейімдеу, оқыту және әлеуметтендіру үшін жағдай жасау, соның ішінде ішкі және сыртқы ресурстарды іздестіру бойынша әкімшіліктің, педагогтердің, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандарының және ата-аналардың өзара іс-қимылын үйлестіру;

3.6. Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу және іске асыру бойынша психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының қызметін ұйымдастырады және бақылайды.

3.7. Мүмкіндігі шектеулі балаларды білім беру процесіне қосу бойынша педагогикалық ұжым қызметінің тиімділігін іске асыруға және мониторингілеуге қатысу;

3.8. Облыстық білім басқармасымен білім беру процесіне қатысушыларды әдістемелік және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру мәселелері бойынша № 19 ОМ өзара іс-қимылын үйлестіру;

3.9. Мүмкіндігі шектеулі балаларды мектепке бейімдеу және оқыту үшін жағдайларды анықтау және іске асыру мәселелері бойынша облыстық, өңірлік психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар мен мектептегі психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумның өзара іс-қимылын үйлестіру;

3.10. Мектептің әлеуметтік серіктестермен – идеяларды дамытуға және инклюзивті білім беруді қолдауға мүдделі мекемелермен және ұйымдармен (оның ішінде қоғамдық ұйымдармен) өзара іс-қимылын үйлестіру;

3.11. Мектеп әкімшілігіне, педагогикалық ұжымға инклюзивті білім берудің мазмұны мен нақты технологиялары туралы ақпарат беру; осы бағытта серіктес ұйымдар ұйымдастырған нақты іс-шаралар туралы хабардар ету;

3.12. Педагогикалық ұжымның инклюзивті тәжірибені дамыту саласындағы қызметінің нәтижелерін талдау және қорыту, мектеп әкімшілігіне есеп беру, әдістемелік және ақпараттық материалдарды жүйелеу;

3.13. Қажетті құжаттаманы және жұмыстың барлық түрлерін тіркеуді, Талдамалық-статистикалық есептілікті белгіленген нысан бойынша ресімдеу және жүргізу: оқушыларды тексеру және жүргізілген психологиялық - психологиялық қолдау нәтижелерін көрсететін белгіленген схема бойынша жыл сайынғы есепті жасау.

IV. Құқық

Үйлестіруші құқығы бар:

4.1. Білім беру ұйымының әкімшілігінен өзінің лауазымдық міндеттері мен құқықтарын орындауға жәрдемдесуді, кәсіби міндеттерін табысты орындау үшін қажетті жағдайлар жасауды талап етуге; директордан өз құзыретіне кіретін мәселелер бойынша ақпарат пен құжаттар алуға;

4.2. Инклюзивті білім беру практикасы саласында жұмыс істейтін адамдармен және ұйымдармен мектеп атынан іскерлік байланыстар орнату;

4.3. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің барлық құрылымдық бөлімшелерінің мамандарын оған жүктелген міндеттерді шешуге тарту;

4.4. Оқытудың оңтайлы құралдарын, нысандары мен әдістерін таңдау, бағдарламаға өзгерістер енгізу, балалармен түзету-дамыту жұмыстарының сыналған және авторлық әдістерін әзірлеу және қолдану.

4.5. Қатысады:

- психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің даму стратегиясын, білім беру бағдарламасын, тұжырымдамасын, бағдарламасын және жұмысын жоспарлауды әзірлеуде;

- в создании соответствующих нормативных документов (разработка положений о функциях Службы ППС, компетенции, обязанности, ответственность);

- басқарушылық шешімдерді әзірлеуде;

- қалалық және облыстық семинарлардың, кеңестердің, педагогтердің ғылыми-әдістемелік конференцияларының жұмысында.

4.6. Дәлелденген ақпаратты пайдалана отырып, ғылыми және ғылыми-көпшілік мерзімді басылымдарда өз жұмысының тәжірибесін жинақтай отырып сөз сөйлеу.

4.7. Кәсіби біліктілігін арттыруға, тиісті біліктілік санатына ерікті негізде аттестаттаудан өтуге және оны аттестаттаудан сәтті өткен жағдайда алуға құқылы.

V. Жауапкершілік

5.1. Үйлестіруші жеке жауапкершілікте болады:

- тәрбие-білім беру процесі барысында еңбек тәртібін, өндірістік санитария және өртке қарсы қауіпсіздік ережелерін, еңбекті қорғау қағидаларын, санитариялық-гигиеналық қағидаларды сақтау;

- осы лауазымдық нұсқаулықпен жүктелген міндеттердің сапалы және уақытылы орындалуы үшін;

- құжаттаманы жүргізу және оның сақталуы үшін.

VI. Құжаттама

- психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің перспективалық жұмыс жоспары;

- психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді қажет ететін даму мүмкіндіктері шектеулі балалар туралы деректер;

- мүмкіндігі шектеулі балалардың жеке даму карталары;

- серіктес ұйымдармен ынтымақтастық туралы шарттар;

- түзету-дамыту жұмысының жеке бағдарламалары, жеке оқыту бағдарламалары (қажет болған жағдайда);

- даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды білім беру процесіне қосу барысы туралы статистикалық және сапалы есептер;

- даму мүмкіндіктері шектеулі оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесі бойынша әдістемелік және ақпараттық материалдар;
- жыл ішіндегі жұмысты талдау.

Нұсқаулықпен таныстым _____ қолы, күні

Білім беру үдерісіндегі барлық қатысушыларды қолдау үшін педагогтер мен мамандардың өзара іс-әрекетін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

Елімізде инклюзивті білім беру халықаралық және отандық заңнамалық актілерге сүйенеді. Олар өз кезегінде жалпы білім беру және арнайы білім беру бағдарламаларын толыққанды игеру үшін қажетті деңгейдегі қолдауды

көрсетуге ықпал етеді. Ұзақ жылдар бойы кеңестік білім беру жүйесі балаларды қарапайым және білім алуға, өз мүмкіндіктерін іске асыруға мүмкіндігі болмаған, жалпы білім беру ұйымдарына қабылдамаған мүгедектер деп екіге бөлді.

Осыдан жүз жылдан астам уақыт бұрын Л.С. Выготский ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланың қалыпты дамыған балалар қоғамынан шеттетілмейтіндей оқыту жүйесін құру қажеттігін көрсетті. Ол біздің арнайы мектептің, барлық құндылықтарын ескере келе, ең басты кемшілік – өз тәрбиеленушісін – соқыр, саңырау, ақыл-есі кем баланы мектеп ұжымының тар шеңберіне шоғырлауымен, баланың қиындықтарына бейімделген тұйық әлемді құруымен, барлық нәрсесі балаға кемшіліктерін баса көрсетіп, шын өмірге дайындамайтындығымен ерекшеленетінін айтқан. Осылайша, Л.С. Выготский ең алғашқылардың бірі болып интеграциялық білім беру идеясын негіздеді. Нәтижесінде оның идеясы Батыс Еуропа және АҚШ мектептерінің тәжірибесінде іске асты және соңғы жылдары ғана Қазақстанда белсенді іске асырылуда.

Білім беруді дамытудағы заманауи тенденциялар анализі көрсеткендей, оның ең негізгілерінің ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру ұйымдарына қосумен байланысты. Осыған байланысты оларды оқыту процесінде психологиялық-педагогикалық қолдау қажеттілігі жөнінде мәселе шешуді қажет етеді. «Қолдау» сөзінің астарында білім беру процесінің барлық қатысушыларының (әкімшілік, мұғалімдер, мамандар, ата-аналар және білім алушылар) өзара бірлесіп және сабақтастықта жұмыс істеуін түсінеміз. Баланы қолдау оның қандай да бір білім беру ұйымына келуінен және оқу біткенге дейінгі аралықты, кей жағдайларда одан да ұзақ уақытта қамтиды.

Қазіргі таңда көптеген авторлар инклюзивті білім беру бағдарламасы шеңберіндегі психологиялық-педагогикалық қолдауды баланың тұлға ретінде өзгеруіне байланысты қозғалыс, оңтайлы дамудың мүмкін болар жолдарын уақытылы нұсқау, сәтсіздіктерді бейтараптандыруға бағытталу, қажет кезінде көмек көрсетіп, қолдау білдіру, балада позитивтіліктің дамуы және оның жалпы педагогикалық процесте дамуы деп қарастырады. Барлық балалардың өзгешеліктері құндылығы және олардың білім алуға қабілеті мойындалады. Ол балаға ең оңтайлы амалдар арқылы іске асырылады. Бұл икемді жүйе тек дамуында проблемалары бар балалардың ғана емес, сонымен қатар әртүрлі этностық топтарға, жынысқа, жасқа, қандай да бір әлеуметтік ортаға қатыстылығына қарай барлық балалардың қажеттіліктерін ескереді. Бала оқыту жүйесіне емес, керісінше, оқыту жүйесі балаға қарай икемделеді. Қандай да бір ерекше топтар ғана емес, барлық балалар басымдықтарға ие болады. Оқытуда жаңа амалдар қолданылады, *ерекше балалар* сабаққа бастан-аяқ немесе арасында қатыса алады, мұндайда оларға қолдау көрсетіледі және жеке оқу жоспары құрылады.

Инклюзивті білім беру шарттарындағы психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі субъектілеріне бес негізгі топ жатады: ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар, сыныптағы өзге балалар, ерекше білім берілуіне

қажеттілігі бар балалардың ата-аналары және сыныптағы өзге балалардың ата-аналары, педагогтар және өзге де мамандар. Сәйкесінше осы субъектілердің әрқайсы қандай да бір деңгейде немесе көлемде психологиялық-педагогикалық қолдауды қажет етеді.

Инклюзивті білім беру шарттарындағы педагогикалық процесс субъектілерін психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі бағыттарының ішінде диагностикалық-коррекциялық, дамытушы және психопрофилактикалық жұмыстарды, сонымен қатар қорғауды қамтамасыз ету мақсатындағы психологиялық ағарту мен кеңес беруді, білім беру ұйымындағы рухани ахуалдың жақсаруын, әр субъектіге және тұтастай білім беру ұйымына қатысты білім беру процесінің тиімділігін жоғарылатуды ерекшелеуге болады.

Әдебиеттер анализі көрсеткендей, психологиялық-педагогикалық қолдауды бірнеше аспектіде:

- балаға жеке білім беруде көмек көрсетіп, қолдауға қабілетті педагогтың кәсіби қызметі ретінде;

- баланың білім беру міндеттерін шешуі кезінде жеке адамгершілік таңдау жасауына мүмкіндік беретін мақсатты бағытталған кезекті педагогикалық әрекеттер кешенінен тұратын процесс ретінде;

- қолдау көрсетуші және қолдау көрсетілетін арасындағы өзара әрекеттестік ретінде;

- білім алушылардың оқу жетістіктеріне жетуін қамтамасыз ету бойынша педагог, психолог және т.б. мамандар қызметінің бірізді кезеңдері қатарынан тұратын технология ретінде;

- мақсатты, мазмұнды, процессуалды және нәтижелі элементтердің өзара байланысы мен өзара шарттылығын сипаттайтын жүйе ретінде қарастыруға болады.

Осылайша, психологиялық-педагогикалық қолдау екі келісілген процесті қамсыздандыруға бағытталған:

- баланың дамуын қолдау және оны оқыту, тәрбиелеу, бар ауытқуларын түзету (оның ішінде бар ауытқуларын түзетуге немесе бәсеңдетуге бағытталған коррекциялық жұмыстардан және баланың әлеуетті мүмкіндіктерін ашуға, дамудың оңтайлы деңгейіне қол жеткізуге бағытталған жұмыстардан тұрады);

- кешенді технология, баланы қолдаудың ерекше жолы, балаға даму, оқу, тәрбиелеу, әлеуметтендіру міндеттерін шешуде көмек көрсету.

Білім беру қызметін психологиялық-педагогикалық қолдау педагогтың тұтас топпен жұмыс жасаған жағдайында да әрқашан дербестендірілген және нақты бір оқушыға бағытталған болады.

Жалпы білім беретін мектепте оқитын, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланы психологиялық-педагогикалық қолдаудың мақсаты баланың оңтайлы дамуын, социумға сәтті кірігуін қамтамасыз ету.

Жалпы білім беретін мектепте оқитын аталмыш санаттағы баланы психологиялық-педагогикалық қолдаудың міндеттері:

- баланың дамуында проблемалардың орын алуын ескерту;

- балаға дамудың, оқудың, әлеуметтенудің өзекті мәселелерін: оқу қиындықтарын, білім беру және кәсіби маршрутты таңдау мәселелерін, эмоциялық-жігерлік сфера бұзушылықтары мәселелерін, қатарластарымен, мұғалімдермен, ата-аналармен өзара қарым-қатынас мәселелерін шешуде көмек көрсету (жәрдемдесу);

- білім беру бағдарламаларын психологиялық қамтамасыз ету;

- білім алушылардың, ата-аналардың, педагогтардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін (психологиялық мәдениетін) дамыту.

Қолдау қызметі – қолдау көрсету процесін іске асыратын әртүрлі саладағы мамандар бірлестігі. Команда мектеп әкімшілігінен, ата-аналардан, мұғалімдерден, логопед мұғалімдерден, дефектолог мұғалімдерден, психологтардан, әлеуметтік педагогтардан және басқа да мамандардан тұрады.

Топтық командамен мұғалімдерді және ата-аналарды бірыңғай дамыту бағдарламасын іске асыруға тарту, балалардың одан әрі дамуына қатысты болжамдарды зерттеу және отбасыишілік тұлғааралық қарым-қатынастарды үйлестіру мақсатында өзара жұмыс ұйымдастырылады.

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасы келесі мәселелерді шеше алады:

- оқытудағы қиындықтарды шешуде көмек көрсету;

- айналасындағы адамдармен (мұғалімдер, қатарластар, ата-аналар) өзара қарым-қатынас;

- психикалық процестер пен эмоциялық-жігерлік сфера бұзушылықтарын түзету, бұл жұмыста оқушының ойлауын және эмоционалды күйін түзету ерекше маңызға ие;

- сөйлеу бұзушылықтарын түзету.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды мектепте психологиялық-педагогикалық қолдаудың жасалған, айқындалған моделі келесі қағидаттармен сипатталады:

- жүйелілік – әртүрлі бағыттағы: балаларға, мұғалімдерге, ата-аналарға психологиялық-педагогикалық көмек көрсету процесінде іске асады (баланың білім алуындағы шынайы жағдайларда көрсетіледі, оқушының қиналған тұстарын, әлеуетті мүмкіндіктерін, мықты жақтарын айқындайды. Осылардың бәрін ескере келе психологиялық-педагогикалық қолдаудың жүйесі модельделіп айқындалады);

- кешенділік – педагогпен, психологпен, логопедпен, ата-анамен балаға көрсетілетін кешенді көмек деп түсініледі. Мұндайда ол бала қызметінің барлық аяларын (танымдық, эмоциялық-жігерлік, қозғалыс) қамтиды, әлеуметтік байланыстар мен қатынастар оңтайландырылады, оқуда жетістіктерге жетуді және тұлғааралық байланыстарды жақсартуды қадағалауға мүмкіндік береді;

- интегративтілік – әртүрлі (психотерапиялық және психологиялық-педагогикалық) әдістердің, әдістемелердің, тәсілдердің, дидактикалық және психотерапиялық амалдардың интеграциясын көздейді (білім беру ортасын ғана емес, сонымен қатар микроәлеуметтік ортаны да қамтиды);

- баланың ерекше қажеттіліктері басымдықтары – баланың оқудағы қиындықтарының себептерін анықтау, білу, және оның ерекше қажеттіліктерін айналма жолдар ретінде пайдалану үшін есепке алу (білім беру процесін ұйымдастырудың арнайы шарттарында қажет етіледі);

- үздіксіздік – баланың мүмкіндіктері мен қабілеттерін ерте анықтау, барлық оқу кезеңі бойы, яғни білім берудің барлық сатыларында психологиялық-педагогикалық қолдауды іске асыру қажеттілігін айқындайды.

Білім беру процесінде білім алушылардың психикалық денсаулығы, білім беру маршруттарын дараландыру, психологиялық қауіпсіз және ыңғайлы білім беру ортасын құру маңызды орынға ие. Сонымен қатар білім алушылардың, ата-аналардың, педагогтардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін (психологиялық мәдениетін) дамыту, білім алушыларда қажетті әлеуметтік дағдылардың қалыптасуын психологиялық қолдауда сабақтастықты қамтамасыз ету маңызды.

Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарында білім беру ұйымдарында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар үшін оқытудың әртүрлі нұсқалары: арнайы, жалпы білім беретін немесе жеке оқу бағдарламалары қарастырылған. Қазіргі уақытта біздің елімізде инклюзивті білім беру практикасы қарқынды дамуда. Жалпы білім беретін мектеп штатына психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары: психологтар, логопедтер, дефектолог педагогтар кіреді. Олар нәтижелі жұмыс үшін ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қолдауды максималды дараландырудың командалық тәсілі мен технологияларын игеру қажет. Оқушыны қолдауда, оны оқыту процесін дараландыруда негізгі рөлді мұғалімнің ойнайтындығын ескеру қажет.

Оқытуда жеке тәсілді қамтамасыз ету, нақты баланың ерекшеліктерін есепке алу, жіті өткізілген бағалау негізінде оқу бағдарламасын және жоспарды жасақтау – мектеп мұғалімдері мен мамандарының тығыз өзара қарым-қатынасын, командалық тәсілді, білімдер мен тәжірибелерді талап етеді.

Нормативтік-құқықтық актілермен ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыны кешенді психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтамасыз ету қажеттілігі бекітілген. Мұғалімнен бөлек мамандар командасына ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыны қолдайтын келесі мамандар: педагог-психолог, логопед мұғалім, арнайы педагог, әлеуметтік педагог, педагог-ассистент кіре алады.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыны оқытуда мамандардың негізгі функциялары мен бағыттарын қарастырайық.

Педагог-психолог ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушының балалармен және ересектермен өзара әрекеттестік дағдыларын қалыптастырады. Коммуникативтік дағдыларды дамытады, тәртіп және танымдық ая бұзушылықтарының алдын алу және түзету бойынша іс-шаралар өткізеді және т.б. Психологтың коррекциялық жұмысының негізгі бағыттарына жатқызуға болады:

- оқу тәртібін қалыптастыру;

- коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру;
- танымдық аяны дамыту;
- эмоциялық-тұлғалық дамыту.

Арнайы педагог ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен жұмысты ұйымдастыруда арнайы білімдерге ие маман болып табылады. Арнайы педагог сынып мұғаліміне білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылар қажеттіліктеріне және дидактикалық материалдар адаптациясы (құлағы нашар еститін балаларға көрнекі материал қолданылады; көзі нашар көретін балаларға Брайль шрифтімен басылған материал, үлкейтілген шрифтпен жазылған материал, аудиоматериал қолданылады; интелекті төмен балаларға арнайы жасақталған оқулықтар мен ОӘК қолданылады) қажеттіліктеріне жауап беретін білім беру ортасын құруда қолдау көрсетеді.

Арнайы педагог жұмысының басты бағыттарының бірі оқу бағдарламасы шеңберінде білімдерді сәтті игеруге кедергі келтіретін қиындықтарды түзету болып табылады.

Әлеуметтік педагог баланың ата-анасымен өзара әрекеттестікті, оқытуды ұйымдастыру мәселелері бойынша кеңес беруді, отбасында және мектепте бала құқықтарының орындалуын қадағалауды іске асырады. Әлеуметтік-педагогикалық диагностика нәтижелерінің негізінде әлеуметтік педагог әлеуметтік қолдау көлемінде бала қажеттіліктерін, сонымен қатар ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды мектепке бейімдеуде көмек бағыттарын анықтайды.

Әлеуметтік педагогтың функциялық міндеттеріне төмендегілер ене алады:

- мүгедектігі бар адамдар құқықтарын қорғайтын әлеуметтік қорғау ұйымдарымен, қорғаншылық органдарымен, қоғамдық ұйымдармен өзара әрекеттестікті орнату;
- баланың мектепшілік және мектептен тыс іс-шараларға, сонымен қатар қосымша білім беру ұйымдарының іс-шараларына қатысуын ұйымдастыру;
- ата-аналармен жұмыста көмектесу;
- қажетті ақпаратты іздеу, инклюзивті білім беру туралы білімдерді тарату және т.б.

Логопед мұғалім жұмысының бағыттарына сөйлеудің коммуникативтік жақтарын қалыптастыру, ауызша және жазбаша сөйлеу бұзушылықтарын түзеу жатады.

Бұдан бөлек, логопед мұғалімге оғуға және жазуға үйретуде сөйлеу режимін ұйымдастыруға, мәтіндер мен өзге де дидактикалық материалдарды бейімдеуде әдістемелік қолдау көрсетеді.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды педагог-ассистентпен қолдау қажеттілігі баланың ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне байланысты анықталады. Штаттық кестеде педагог-ассистенттің (тьютордың) болмауы және инклюзивтік сыныпта мұғалім көмекшісінің аса қажеттілігі жағдайында педагогикалық ұжымдар қазіргі уақытта аталмыш мәселені шешуде әртүрлі шешімдер табуға.

Педагог-ассистент сабақта көмек көрсетіп қана қоймайды, сонымен қатар үзіліс кезінде де көмектеседі. Әдетте, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланы қолдау қажеттілігі, сонымен қатар қолдау аралығы ПМПК ұсыныстарында көрсетіледі. Сонымен қатар баланы педагог-ассистентпен қолдау қажеттілігі туралы шешім психологиялық-педагогикалық қолдау қызметімен қабылдануы тиіс. Баланы мектепте оқытуға бейімдеу шамасына қарай педагог-ассистент көмегінің көлемі қысқартылу мүмкін. Уақыт өте келе бала педагог-ассистенттің көмегіне белгілі бір уақыт аралығында ғана жүгінетін болады. Мысалы, дене шынықтыру сабағында, бақылау жұмысын жазарда немесе жаңа жағдайларға тап болғанда жүгінеді.

Білім беру ұйымдарының мұғалімдер және мамандар командасының тиімді жұмысы үшін маманның ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен тікелей жұмыс жасауын басым пайдаланудан гөрі (маман кабинетте баламен жеке жұмыс жасайды) қолдаудың жанама моделіне (маман сыныпта жұмыс жасайды, мұғалімдер мен нақты балаларға көмектеседі) көшкен маңызды.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау білім беру процесінің барлық қызметкерлерінің келісілген жұмысын талап етеді: мұғалімдер мен мамандар ғана емес, асхана, күзет қызметкерлері, сонымен қатар ғимарат тазалығына жауап беретін қызметкерлер тартылуы тиіс. Мамандар мен мұғалімдер бағалауды жүргізуге ерекше назар аударуы тиіс, сонымен қатар ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқыту мен тұлғалық дамытуға ықпал ететін бағдарламалар мен материалдарды жасақтау және іске асыруы тиіс.

Білім беру мекемелерінде ресурстар, білім мен тәжірибе үнемі жеткілікті бола бермейді. Дегенмен кәсіби қауымдастық өміріне қатысу және қызметкерлерді үздіксіз оқыту кәсіби дамытуды ынталандыруға септігін тигізеді.

Қолдау қызметі жұмысының кейбір жоғарыда аталған міндеттері мамандар үшін жаңа болып табылмайды, мысалы, танымдық аяны қалыптастыруға бағытталған жұмыс, дисграфия, дислексия және т.б. еңсеру бойынша жұмыс

Әлбетте, білім беру ұйымдарына үнемі ресурстар, білім мен тәжірибе жетіспейді, алайда кәсіби қоғамдастық өміріне белсенді қатысу және қызметкерлерді үздіксіз оқыту кәсіби дамуды ынталандыруға көмектеседі.

Білім беру ұйымдарында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқытудың табыстылығы көбінесе жұмысқа тартылған педагогтар мен мамандардың біліктілік деңгейіне байланысты екенін атап өткен жөн.

Адам кәсібилігінің қажетті құрамдасы – кәсіби құзыреттілігі. Кәсіби құзыреттілік зерттеушілермен маман даярлығы сапасының және еңбек қызметі тиімділігі әлеуетінің сипаттамасы ретінде қарастырылады.

Педагогтың кәсіби құзыреттілігі өз кезегінде маман тұлғасының сапалық сипаттамасы ретінде көрініс табады, ол өз алдына пәндік саладағы және педагогика, психология салаларындағы ғылыми-теориялық білімдер жүйесін қамтиды. Педагогтың кәсіби құзыреттілігі – көп факторлы құбылыс. Ол

мұғалімнің теориялық білімдері мен оларды нақты педагогикалық жағдайларда қолдану амалдарынан, педагогтың құндылық бағдарынан, сонымен қатар оның мәдениетінің интеграциялық көрсеткіштерінен (сөйлеу, қарым-қатынас стилі, өзіне және өз қызметіне, шектес салаларға қарым-қатынасы және т.б.) тұрады.

Қазақстандық авторлар З.А. Мовкебаева, И.А. Оралканова атап өткендей, инклюзивті білім беру мектепке дейінгі және мектепте білім беру практикасына белсенді түрде енуде, педагогикалық маршрутқа кірісерде жаңа ережелерді ұсынуда. Ол өз қызметін дидактикалық тұрғыдан ғана емес, құндылық бағдарлары өзгерістерінің деңгейінде қайта қарастыруды талап етеді. И.А. Оралканова инклюзивті білім беру шарттарында бастауыш сынып мұғалімдерінің жұмыс істеуге даярлығын қалыптастыруға арналған өз зерттеуінде инклюзивті білім беру шарттарында мұғалімдердің даярлығын қалыптастырудың келесі құрамдастарын, көрсеткіштерін, қағидаттарын және деңгейлерін ерекшелеп сипаттайды:

- адаптивті;
- репродуктивті;
- оңтайлы.

Адаптивті деңгейге мұғалімдер тарапынан инклюзивті білім беру идеологиясы мен философиясын жеткіліксіз ұғыну және толыққанды қабылдамау, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеуге ынтаның болмауы, тиімді инклюзивті білім беру формалары, әдістері және құралдары туралы түсініктер фрагменттілігі жатқызылды.

Репродуктивті деңгей инклюзивті білім беру шарттарында жұмыс істеуге мұғалімнің дайындық қағидаттарының шартты сәйкесуімен сипатталады: ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға инклюзивті білім беру аясында білімдер беруге уәжділіктің әлсіз болуы, инклюзивті білім беруді ұйымдастыру бойынша сараланбаған теориялық түсініктер, инклюзивті білім беру процесінде кәсіби міндеттерді шешу амалдарын әлсіз игеру.

Оңтайлы деңгей инклюзивті білім беруге даярлық қағидаттары мен көрсеткіштеріне мұғалімдердің даярлығының сәйкес келуін айқындайды: оқу-кәсіби міндеттер шешімдерін іздеуде ұғынушылық, дербестік, рефлексивтік, инклюзивті білім беру идеологиясын түсіну мен қабылдау, тұлғалық бағдарлау және балаларға инклюзивті білім беруге сананы бағыттау. Аталмыш деңгейдегі мұғалімдерде уәжділік деңгейі жоғары келеді, олар эмпатия пен төзімділік танытады, инклюзивті білім беру құндылығын мойындайды, мүмкіндіктеріне қарамастан, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың қабілеті жеке, шексіз екендігіне толық сенімді, осындай балалармен жұмыс істеу ерекшеліктері жөнінде жүйелі, толыққанды, толық, терең білімдерге ие, инклюзивті білім беру шарттарында балаларды оқыту нәтижесіне сипаттама беруге, бағалауға, жобалауға, құрылымдауға қабілетті, ата-аналармен және өзге мамандармен бірлесіп, «командада» жұмыс істеуге дайын.

Зерттеуші С.А. Дружилов педагогтың кәсіби құзыреттілігінің келесі құрамдастарын ерекшелейді: уәжділік-жігерлік, функционалдық, коммуникативтік және рефлексивтік.

Уәжділік-жігерлік құрамдасы өз ішінде уәжден, мақсаттан, қажеттіліктерден, құндылық мақсаттарынан тұрады, кәсіпте тұлғаның шығармашыл көрініс табуын ынталандырады; кәсіби қызметке қызығушылықтың болуын болжайды.

Функционалдық (лат. *functio* – орындау) қандай да бір педагогикалық технологияны жобалау және іске асыру үшін мұғалімге қажетті педагогикалық қызметтердің амалдары туралы білімдер түрінде көрініс табады.

Коммуникативтік (лат. *communico* – байланыстырамын, тілдесемін) құзыреттілік құрамдасы өз ойын анық және нақты білдіруден, сендіре білуден, дәйектей білуден, дәлел келтіруден, талдаудан, пайымдаудан, рационалды және эмоционалды ақпаратты жіберуден, тұлғааралық байланыстарды орнатудан, өз әрекеттерін әріптестер әрекеттерімен келісуден, әртүрлі іскерлік жағдайларда қарым-қатынастың оңтайлы стилін таңдаудан, диалогты ұйымдастырудан және қолдаудан тұрады.

Рефлексивтік (кейінгі латын *reflexio* – артқа қайту) құрамдас өз қызметінің нәтижелерін және жеке даму деңгейін, тұлғалық жетістіктерін саналы түрде бақылай білуде; креативтілік, бастамашылық, ынтымақтастыққа ұмтылу, шығармашылық, өзін-өзі талдауға бейімділік сияқты қабілеттер мен қасиеттердің қалыптасуында көрінеді. Рефлексивті құрамдас тұлғалық жетістіктердің реттеушісі, адамдармен қарым-қатынаста тұлғалық мәндерді іздеу, өзін-өзі тану, кәсіби өсу, шеберлікті жетілдіру, мағыналық-шығармашылық іс-әрекет және жеке жұмыс стилін қалыптастыру қозғаушысы болып табылады.

Литва университетінің доценті А. Galkiene өз зерттеулерінде атап өткендей, мұғалім оқушылардың жеке топтарын емес, барлығын ойлай отырып, оқушылардың түрлі мүмкіндіктері мен мұқтаждықтарын түсінуі тиіс. Сәйкесінше, мотивациялық-құндылықтық құрамдасының қалыптасуының негізгі нәтижесі құндылық-мағыналық толықтық, яғни «оқушы құндылық ретінде» және «манифестациялық» төзімділік, яғни «мен айырмашылықты норма ретінде қабылдаймын» болып табылады.

Қазақстандық зерттеуші И.А. Оралканова психологиялық және кәсіби дайындық тұрғысынан «мұғалімдердің педагогикалық қызметке дайындығы» ұғымының мәнін талдау негізінде, сондай-ақ инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын шетелдік практик-мұғалімдердің зерттеу нәтижелерін ескере отырып, педагогтардың тұлғалық, теориялық және практикалық дайындығының бірлігін көрсететін өзара байланысты психологиялық және кәсіби қасиеттер кешені түрінде әрекет ететін осы дайындық құрылымын анықтады.

Мұғалімдердің инклюзивті білім беруге психологиялық дайындығы құрылымына И.А. Оралканова келесі құрылымдарды қосады:

- тұлғаның құндылық бағдары;
- тұлға уәждемесі;
- төзімділік;
- эмпатия;
- педагогикалық оптимизм.

И.А. Оралканова пікірінше, мазмұнды құрамдастың негізгі көрсеткіштеріне мыналар жатады:

- инклюзивті білім беру негіздерін білу;
- даму мүмкіндігі шектеулі балаларға физикалық қолжетімділік талаптарын білуі;

- ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беретін ұйымдардың оқу-тәрбие процесіне қосудың нормативтік-құқықтық актілерін білу; бұл өз алдына мұғалімнің ақпараттылығын арттырады, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар құқығына қатысты сауаттылықты арттырады;

- бастауыш сынып мұғалімдерінің ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар үшін физикалық жайлылықты қамтамасыз етуде, оқу бағдарламаларын бейімдеуде, оқу материалының мазмұнын саралауда және дараландыруда білімді меңгеруден тұратын инклюзивті білім беру шарттарында балаларды оқыту және тәрбиелеу процесін құру ерекшеліктерін білу;

- инклюзивті білім беру субъектілерімен коммуникативтік байланысты құру негіздерін білу мұғалімнің инклюзивтік білім беру жағдайында мұғалімге «тек қана Мен білемін» позициясынан «Біз бірге» позициясына өту қажет екендігі туралы хабардарлығын қамтиды. Мұндайда тығыз ынтымақтастықта даму мүмкіндігі шектеулі балаларды дамыту үшін қолайлы шарттар туғыза аламыз және т.б.

И.А. Оралканованың пікірінше, келесі құрамдас – инклюзивті білім беру жағдайында педагогтың педагогикалық жұмысында практикалық дағдыларын көрсететін операционалды-іс-әрекеттік құрамдас болып табылады. Зерттеушінің пікірі бойынша, операционалды-іс-әрекеттік құрамдас көрсеткіштері келесі біліктер мен дағдылардан тұрады:

- ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен және олардың ата-аналарымен қарым-қатынас жасау біліктері мен дағдылары;

- әртүрлі мүмкіндіктері бар балаларды бірлесіп оқыту жағдайында оқу-тәрбие процесін құрастыра білу;

- командада жұмыс істей білу.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, автор инклюзивті ортада мұғалім төменде көрсетілген шарттарда табысты болуы мүмкін деп санайды:

- ол өте икемді;

- оған қиындықтар қызықты, ол әртүрлі тәсілдерді байқап көруге дайын;

- ол жеке айырмашылықтарға құрметпен қарайды;

- ол команданың басқа мүшелерінің ұсыныстарын тыңдай және қолдана алады;

- ол сыныпта басқа ересек адамның болуы жағдайында өзін сенімді ұстайды;

- ол басқа мамандармен бір командада жұмыс істеуге дайын.

Кәсіпқой мамандардың ұйымшыл тобы – жұмыстың мүмкін болуы үшін маңызды шарт. Команда тек білім беру ұйымының қызметкерлерінен ғана емес, баланың ата-аналарын да қамтуы тиіс.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар барлық балалар бір-бірінен қарым-қатынасқа түсу ерекшелігімен, тәртібімен, академиялық дағдыларының даму деңгейімен, когнитивтік қабілеттерімен және т.б. ерекшеленеді. Бүгін интеллектке ие балалар жалпы білім беру және арнайы оқу бағдарламаларымен және жоспарларымен білім алады. Балаларға тиімді көмектесу үшін, олардың қиындықтарына сәйкес жеке даму бағдарламаларын құру үшін жеке бағдарламаларды жасақтау әдістерін, амалдарын білу тиіс. Бұл өз алдына балаға білім алуда қазіргі кезде бар қиындықтарды ғана емес, алдағы уақытта орын алуы мүмкін қиындықтарды да еңсере білуге көмектеседі. Сонымен қатар тиімділігі дәлелденген әдістемелерді үнемі зерттеген жөн. Мұндай тәсіл «балаларды нәтижеге жетелеуге» қарсы қойылған, себебі көмектің мақсаты жеке білімдер мен дағдыларды иелену емес, «оқи білуді» қалыптастыру болып табылады.

Білім беру ұйымының ЕБҚ бар балалардың ата-аналарымен өзара іс-әрекетін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

Қазақстанда ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру ұйымдарына енгізу процесінің таралуы уақыттың көрінісі ғана емес, сонымен қатар қолжетімді білім алуға балалардың құқықтарын толыққанды іске асыруды қамтамасыз етуге қарай жасалған тағы бір қадам болып табылады. Инклюзивті практика процесінде білім алуға тең қол жеткізу және балалардың жеке ерекшеліктеріне, оқу жетістіктеріне, ана тіліне, мәдениетіне, олардың психикалық және физикалық мүмкіндіктеріне қарамастан, барлық балалар үшін білім беру ортасын бейімдеу мақсатында қажетті жағдайлар жасау қамтамасыз етіледі.

Негізінен белгілі бір өтпелі кезең туралы, елімізде мектепке дейінгі және техникалық және кәсіптік білім беру және жоғары оқу орындарына дейінгі

білім беру вертикалінің барлық сатыларында инклюзивті процестің «іске қосылуы» туралы нық сеніммен айтуға болады, бұл өз алдына бізге үздіксіз инклюзивті білім беру туралы айтуға құқық береді. Дәл осы үздіксіз инклюзивті білім беру адамның барлық кейінгі жетістіктері тәуелді болатын базалық сатыға қызмет етуі тиіс. Бұл – ұлттық мәдениетті сақтаудың негізі және баланың тұлға ретінде қалыптастырудың, оның өзі мен оның отбасының әлеуметтік бейімделуінің маңызды шарты.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру жағдайын талдай отырып, ол жөнінде білім берудің әртүрлі деңгейлерінде әртүрлі бастапқы мүмкіндіктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін инновациялық процесс ретінде ғана айтуға болады. Бұл бағыт қатысушылар арасындағы қарым-қатынасты айтарлықтай өзгертіп, білім беру процесінің дамуына да күшті әсер етеді. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жасақталған стратегиясы және қолдау технологиясы білім беру процесінің барлық қатысушыларының құқықтары мен ерекшеліктерін құрметтеу негізінде қарым-қатынасын құруға мүмкіндік береді. Осының барлығы білім беруді одан әрі ізгілендіруді және жаңа үлгідегі кәсіби педагогикалық қоғамдастықты қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Инклюзия әлеуметтік тұжырымдама болып табылады, ол мақсаттарды бір мағынада ғана – қоғамдық қатынастарды ізгілендіру және ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар тұлғалардың сапалы, бірлескен білім алу құқығын қабылдау ретінде түсінуді көздейді. Білім берудегі инклюзия – бұл қоғамдағы инклюзияның сатысы, оны дамытудың гуманитарлық идеяларының бірі. Инклюзивті білім беруді дамыту – жаңа жүйе құру емес, жалпы білім беру жүйесін сапалы және жоспарлы түрде өзгерту.

Инклюзияны мүгедектігі бар оқушылармен немесе ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен жиі байланыстырады. Т. Бут, М. Эйнскоу [6, 45 б.] тек қана мүгедек немесе ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды ғана емес, барлық балаларды білім беру процесіне қосу жолдарын қарастырады. Оқу құралы мектептерге білім беру процесіне қатысушы барлық оқушылар мен ересектерді тұрақты қолдауға және дамытуға бағытталған инклюзия стратегиясын әзірлеуге мүмкіндік береді. Бұл стратегия барлық қызметкерлердің, педагогтердің, осы мектеп басшыларының, оқушылардың, ата-аналардың немесе қамқоршылардың, сондай-ақ жергілікті қоғамдастықтың басқа да мүшелерінің инклюзияға қатысты ұсынымдарына негізделетін болады және осы ұсынымдарды анықтауға мүмкіндік береді. Мұндай жұмыстың нәтижесінде алынған қосылу стратегиясы осы мектепте кез келген бала үшін білім алу жолында тұрған кедергілерді қалай жоюға болатынын егжей-тегжейлі қарастыруға және түсінуге мүмкіндік береді.

Бұл ауысымның маңызды тұсы – біздің мектептердің ауысу дайындығы. Білім берудің инклюзивтік практикасын дамыту үшін жүйелі институционалдық өзгерістер қажет. Бірақ олардың ішіндегі ең күрделісі – бұл мұғалімнің психологиясынан бастап (ең күрделі нәрсе), бүкіл жүйенің жұмыс

істеуінің экономикалық және қаржылық негіздеріне дейінгі адамдардың кәсіби ойлауы мен санасындағы өзгерістер. Инклюзивті білім беруді енгізу ұйымның «кедергісіз орта» деп аталатын қиындықтарымен ғана емес, ең алдымен әлеуметтік сипат мәселелерімен бетпе-бет келеді. Оларға кең таралған стереотиптер мен ескішілдік, мұғалімдердің, балалардың және олардың ата-аналарының білім берудің жаңа қағидаттарын қабылдауға дайындығы немесе бас тартуы, сонымен қатар жүйелі, кешенді психологиялық-педагогикалық білім мен технологиялардың, қазақстандық инклюзивті білім беру тәжірибесіне тікелей қатысты арнайы мониторингтік зерттеулердің жеткіліксіздігі кіреді.

XXI ғасырдың басындағы қоғам қазіргі ғылыми білім тұрғысынан постиндустриалды қоғам ретінде анықталады. Ол ақпарат пен білім рөлінің дәйекті түрде өсуімен сипатталады. Еңбектің постиндустриалды қоғамдағы іргелі сипаттамасы «адамдардың бір-бірімен өзара әрекеттестігінің барған сайын артып келуіне алып келетін жаңа қарым-қатынастар сипаты», ал өндіріс пен ішкі ұйымдық басқарудың негізгі формасы ретінде желі қызмет етеді (М. Кастельс, К. Келли).

Көптеген зерттеулер көрсеткендей, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар ата-аналардың өз балаларының білім алуына қатысуы оқушылардың үлгерімін арттыруға және оқушылардың оқуға деген қарым-қатынасын жақсартуға, пәнге қатысты проблемалардың төмендеуіне, оқуға деген ынтаның артуына әсер ететінін көрсетеді.

Мектеп пен отбасының өзара байланысы ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды табысты тәрбиелеу мен оқытудың қажетті шарттарының бірі болып табылады. Ш.А. Амонашвили: «Балалық шақ – бұл алға жылжу, бұл өсудің үздіксіз процесі. Бала ересек болғысы келеді. Оның күнделікті өмірінің сипаты, бағыттылығы бұл өсуге деген ұмтылысты үнемі дәлелдегендей»... Ересек адам балаларға өмір сүрудің кейде қиын екенін, өмірдің әрқилы және мазмұнды екенін байқамайды, оларды тәрбиелеуде қателесуге жол беруі мүмкін» деп атап өткен. Ата-аналардың оқу процесіне қатысуының маңыздылығын көптеген шетелдік зерттеушілер де атап өтті. Николс-Соломон «Ата-ананың араласуы» білім берудегі дау тудырмайтын аз тақырыптарының бірі болып табылады» деп атап өткен. Уиллер белгілеп кеткендей, орта және жоғары мектепте «ата-ананың араласуы» жасөспірім тұлғасының қалыптасуы үшін маңызды болып табылады.

Өкінішке орай, қазіргі заманғы зерттеулер көрсеткендей, ата-аналардың араласуы оқушылардың жасы үлкен болған сайын төмендей түседі, сондықтан бала орта мектепке жеткен кезде, ата-аналардың аз ғана бөлігі оқу процесіне белсенді қатысуын жалғастырады. Ата-ананың баланың оқуына араласуының төмендеуі әртүрлі себептермен түсіндірілуі мүмкін, алайда, зерттеулер ата-аналардың орта мектеп бойы араласуын жалғастыру бала үшін оң нәтиже беретіндігін көрсетеді.

Әдебиет және нақты білім беру тәжірибесі анализдері, ата-аналардың оқытудағы рөлі зор және мектеп пен ата-аналардың өзара іс-қимылын ұйымдастыру қажет екендігін дәлелдеуге мүмкіндік береді.

Отбасы мен мектептің өзара іс-қимылы мектеп өмірінің барлық кезеңдерінде маңызды, бірақ ол бала мектепте болған алғашқы жылдары отбасымен тығыз байланысты болған кезде ерекше маңызға ие болады. Баланың мектепке түсуімен оқу қызметіне көшу, жаңа әлеуметтік ұстанымды, оқушының жаңа ролін игеру жүзеге асырылады, оның қоршаған ортамен өзара іс-қимыл аясы кеңейтіледі, баланың білім алуына, мектепке, педагогтарға және құрдастарына оң көзқарасын қалыптастыру басталады. Танымдық саланың, тұлғаның қасиеттері мен қасиеттерінің аталған жаңа түзілімдерінің сәтті және уақтылы қалыптасуы мұғалім мен ата-аналардың белсенді ұстанымымен байланыстырылады, бұл олардың бастауыш мектепте өзара іс-қимылын сөзсіз маңызды етеді.

Инклюзивті ортада отбасы мен мектептің өзара іс – қимылының басты мақсаты-ата-аналарды коммуникацияның тиімді дағдыларына және ЖБҰ-мен баланы оқытуға көмек көрсету тәсілдеріне үйрету.

С.Д. Забрамнаның пікірінше, педагогтарға да, отбасына да балалармен жұмыс жасаудың бірыңғай желісін жасау өте маңызды.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, педагогтардың ата-аналармен желілік өзара іс-қимылын білім беру коммуникациясының заманауи нысандарының бірі ретінде қарастыруға болады.

Қазіргі әлемде ата-аналар соншалықты бос емес, кейде мектепке келуге уақыт таба алмайды. Алайда интернет желісінде оқушылардың ата-аналары жиі болады. Кейде олар мұғалімге электрондық пошта немесе WhatsApp арқылы сұрақ қояды, егер бала ауырып қалса, үй тапсырмалары туралы сұрайды. Кейбіреулер интернетте қандай да бір тәрбие мәселесі бойынша жауапты қайда табуға болатынын немесе баланың түсініксіз материалын қалай түсіндіруге болатынын немесе егер оқушы ауру бойынша сабақты жіберіп алса, онымен қалай болуға болатынын қызықтырады. Ата-аналардың сұрақтары көп, ал бос уақыт аз. Бұл жағдайда педагогтар мен мектеп әкімшілігі жаңа ақпараттық технологияларды, соның ішінде Интернетті пайдалана отырып, ата-аналармен өзара іс-қимылда шығуға тырысады. Қарым-қатынастың желілік ұйымы кең ауқымды мүмкіндіктер береді, ақпаратты тек педагогтар ғана емес, ата-аналар да орналастыра алады. Мұндай жағдайда ата-аналар пассивті тыңдаушылар емес, белсенді мүдделі өзара іс-қимыл қатысушылары. Желілік ұйым кезінде өзара іс-қимыл шеңбері артады, демек, жұмыс нәтижелері өнімді және сапалы болады. Осылайша, ең ыңғайлы, заманауи және тиімді формалардың бірі - ата-аналармен Желілік қарым-қатынасты ұйымдастыру.

Инклюзия әлеуметтік феномен ретінде терең үдерістердің, құндылықтардың, қарым-қатынастардың, білім берудегі, сондай-ақ жалпы социумдағы өзара іс-қимылдың мәнін қозғайды және оларды қайта ойлауды талап етеді. Педагог баламен қарым-қатынастың бастамашысы және ұйымдастырушысы болып табылады, сондықтан оның дайындық деңгейіне өзара іс-қимылдың табысы байланысты.

Өзара қарым - қатынас пен қарым-қатынасты ұйымдастыру педагогтан шартты түрде екі топқа бөлінетін әр түрлі құралдарды пайдалануды талап етеді:

вербалды-қарым-қатынас, негізгі құрал ретінде сөз, және вербалды емес, негізгі құрал ретінде қимыл, мимика, пантомимика, теодвижения және т.б.

Оның барлық кезеңдерінде педагогикалық қарым-қатынастың тиімділігі педагогтың *коммуникативтік іскерлігін* қамтамасыз етеді:

- өзгермелі коммуникативтік-сөйлеу жағдайында тез және дұрыс бағдарлау;

- сөйлеу әсерін жоспарлау және жүзеге асыру және өзара іс-қимыл;

- қарым-қатынас мазмұнын, коммуникативтік амалдар мен құралдарды бір мезгілде жағдайға, өзінің шығармашылық даралығына және оқушының ерекшеліктеріне сәйкес нақты анықтау;

- кері байланысты тұрақты қолдау.

Д. Митчелл ата-аналардың қатысуы олармен өзара іс-қимылды ұйымдастыру деңгейі тұрғысынан қарайды және оларды бес деңгейге бөледі:

1) *ақпараттылығы* (мектеп ата-аналарды қолданыстағы бағдарламалар туралы хабардар етеді, ал ата-аналар өз кезегінде ақпаратты сұратады);

2) *қызметке қатысу* (ата-аналар мектеп қызметіне шектеулі дәрежеде тартылған: оқу процесінің және оқудан тыс қызметтің белгілі бір сәттеріне қатысу);

3) *диалог және пікір алмасу* (ата-аналар мектеп пен сыныптың мақсаттары мен қажеттіліктерін зерттейді);

4) *шешім қабылдауға қатысу* (ата-аналардың балаға әсер ететін қандай да бір шешім қабылдау қажеттілігі туралы пікірі зерделенеді);

5) *іс-әрекеттер үшін жеткілікті жауапкершілік* (ата-аналар мектеппен бірлесіп шешім қабылдайды, оқу бағдарламасын жоспарлауға да, бағалауға да тартылады (мысалы, баланың ата-анасын мектеп ережелері мен регламентін қалыптастыруға және бағалауға тарту)).

Ата-аналармен қарым-қатынас күнделікті есептер, мектеп пен үйге арналған жазба кітапшалары, сондай-ақ балалардан мектепке бару және балалар жұмыстарының көрмесін немесе жиналыстарға, кездесулерге қатысу үшін ресми шақыруларды қарау арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Егер олар жақсы құрылымдалған болса, ата-аналармен кездесулер тиімді болады. Әріптестік қарым-қатынаста даулы жағдайлар болуы мүмкін екенін атап өткен жөн. Оларды қауіпті емес, позитивті түрде шешу керек.

Инклюзивті білім беру жағдайында кейбір ата-аналарға үй тапсырмаларын дайындауда, ерекше білім алу қажеттілігі бар бала бар отбасының тіршілік әрекетін ұйымдастыруда, балалардың оқу іс-әрекеті үшін арнайы жабдықтар мен көмекші құралдарды пайдалануда өз балаларына көмек көрсету дағдыларын меңгеруде қолдау қажет болуы мүмкін.

Педагогтың ата-аналарын толғандыратын кейбір немесе барлық мәселелерді шешуге мүмкіндігі бар. Педагог өз құзыретінен тыс шықпауы керек екенін есте сақтау маңызды. Күрделі мәселелерді мамандарға жіберу қажет. Ата-аналар, өз кезегінде, тәжірибе мен білімге ие бола отырып, олармен мектеппен әріптестік шеңберінде бөлісуі тиіс, сол арқылы өз баласын оқытуда кедергілерді жеңуге ықпал етеді.

Ата-аналарды қолдау олардың мінез-құлқын басқаруға үйретуді көздейді (кейде бұл «*басқаруға оқыту*» деп аталады), оның мақсаты баланың мінез-құлқын басқарудың тиімді стратегиясын меңгеру болып табылады. Балалардың мінез-құлқындағы проблемалар көбінесе ата – аналардың «ата-ана-бала» қарым-қатынас жүйесіне бейімделуіне қабілетсіздігінен туындайды (мысалы, баланың девиантты мінез-құлқына жеткіліксіз көңіл бөлу, командаларды тиімсіз пайдалану және қатаң жазалау). Ата-аналар балалардың мінез-құлқын қалай бағыттауға және қадағалауға, даулы қарым-қатынастан аулақ болуға және бала тарапынан бас тартуға дұрыс әрекет ету арқылы қолайлы мінез-құлықты тиімді көтермелеуге үйретеді. Мұндай оқыту әдетте топта немесе жеке жүргізіледі. Ол дидактикалық ережелерден, «тірі» немесе видеопримерлер мен рөлдік ойындардан тұрады.

Ата-аналар, ата-аналар бастамасы инклюзивті білім берудің тиімділігіне, сондай-ақ білім беру кеңістігінің барлық қатысушыларының психологиялық жайлылығына әсер етуге қабілетті қуатты фактор болып табылады. Бұл ретте жұмыстың табыстылығы көбінесе мұғалімнің қарапайым, сондай-ақ «ерекше» балалардың ата-аналарымен келісілген кәсіби өзара іс-қимылына, оның оқыту, тәрбиелеу, әлеуметтендіру міндеттерін шешуде оларды біріктіру қабілетіне байланысты екенін есте сақтаған жөн. Бұл өзара іс-қимылдың сипаты әр қатысушының әлеуметтік, кәсіби, жеке ұстанымдарына, бір жағынан, сондай-ақ ата-аналарды педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру бойынша мұғалімнің жұмыс жүйесінің екінші жағынан ойлануына байланысты болады. Мұндай жұмыс тиімді серіктестік өзара қарым-қатынасты қалыптастырудағы мұғалімнің, сондай-ақ әрбір ата-ананың (немесе оны алмастыратын тұлғаның) рөлін, ұстанымын, функцияларын, қызметінің мазмұнын анықтауды, олардың әлеуметтік-кәсіптік әріптестігінің «өрістерін» белгілеуді, әрқайсысының кәсіби және әлеуметтік-тұлғалық құзыреттерін, өзара іс-қимыл жасау тәсілдерін және жауапкершілігін анықтауды талап етеді.

Инклюзивті білім беру кеңістігі жағдайында мұғалімдердің ата-аналармен өзара іс-қимыл жасауға дайындығын зерттеу нәтижелері мұғалімдердің өз білімі мен құзыреттерінде сенімсіздікті, шыдамдылықты сезініп, инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналармен жұмыс істеуге жеткіліксіз дайындығын көрсетеді.

Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі ата-аналармен жұмысты мұғалімнің, педагог-психологтың, мұғалім-дефектологтың, әлеуметтік педагогтың назар аударуының және сүйемелдеуінің объектісі ретінде қарастыру қажет.

Инклюзивті білім беру кеңістігінде ата-аналар санаты біркелкі емес және сыныптың ата-аналар қауымының ішінде қалыптасқан қарым-қатынас бойынша әрқашан үйлесімді емес екенін есте сақтау қажет. Дисгармонизм қарапайым балалар мен ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар балаларды тәрбиелейтін ата-аналардың ұстанымдары, сұраныстары, талаптары білім беру нәтижелеріне сәйкес келмеуінен көрінеді. Бұл жағдай мұғалімнен ЕБҚ бар балаларды, қарапайым балалардың ата-анасымен, сондай-ақ барлық ата-аналармен жұмыс істеуді жоспарлау мен мазмұнын анықтауды талап етеді.

Педагогтың ата-аналармен немесе олардың орнындағы адамдармен, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар жұмысы ерекше назар аударуға тұрарлық. Отбасында мұндай баланың пайда болуы отбасының өмір салтын күрт өзгертетіні және әдеттегі қиындықтардан ерекшеленетін көптеген міндеттер мен проблемаларды шешу қажеттілігін туындататыны анық. Зерттеу нәтижелері ата-аналар өзінің болашақ баласына қатысты жүйке-психикалық және физикалық жүктемені, шаршауды, шиеленісті, алаңдаушылықты және сенімсіздікті сезінетінін көрсетеді; баланың ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен бетпе-бет келуі мүмкін оқу қиындықтары олардың тітіркену, ащы, қанағаттанбаушылық тудырады; отбасылық қарым-қатынас жиі бұзылған немесе бұрмаланған болады; баланың проблемасы Отбасы өміріндегі негізгі тақырып болады.

Баланың даму бұзылуының сипаты мен оның тереңдігі де ата-ана позициясына әсер ететінін ұмытпаған жөн. Зерттеушілердің айтуынша, отбасы мен ЕБҚ бар балаға әлемнің субъективті бейнесін – өзіне және қоршаған ортаға жалпы көзқарас туралы түсініктерді бұрмалау тән. Жиі психологиялық қорғау ретінде оқшаулау пайда болады және бейімделу механизмдері бұзылады (апатияда, өзіне және басқаларына Жауапкершіліктен бас тарту, дәрменсіздік, өзін-өзі бағалауды төмендету немесе әлеуметтік индифференттілік, қорқыныш, тек өзіне сенім білдіру әдеті тән «жоққа шығару кешені» қалыптасады).

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың ата-аналары тәрбиенің дұрыс емес үлгілерінің бірін таңдайды: не балаға өз-өзіне бере отырып, тиісті көңіл бөлмейді, не асырайды, балады, өкінеді, қиындықтардан қорғайды, бұл оны дәрменсіз және дәрменсіз етеді. Қарапайым балалардың ата-аналары «басқа» балаларды қабылдауға әрдайым дайын бола бермейді, өз балаларын ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен бірге үйретуді қаламайды, бірлесіп оқыту жағдайында білім беру сапасын сақтау мүмкіндігіне күмән білдіреді. Сондықтан ата-аналарды оқыту мұғалімнің жұмысында маңызды орын алады.

Инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналармен жұмыста мынадай негізгі құрамдас бөліктерді бөліп көрсетуге болады: ЕБҚ бар балалардың ата-аналарына қолдау көрсету, қарапайым балалардың ата-аналарымен ағарту жұмысы, оларды барлық балаларды бірлесіп оқытуға дайындау және серіктестік қарым-қатынас негізінде сыныптың барлық ата-аналарымен жұмыс жасау. Серіктестік қарым - қатынастарды орнату-өзінің қалыптасуында бірқатар кезеңдер өтетін дәйекті ұзартылған процесс екенін есте сақтаған жөн:

1) бастапқы кезең - ақпарат алмасу мақсатында қарапайым байланыстар (маңызды кезең өзара күтуді растау болып табылады: мысалы, балалардың екі тобының ата-аналары мен мұғалім сыныпта балалардың қарым-қатынасы мен өзара қарым-қатынас жағдайын жасау міндетін маңызды деп санайды және бірінші қадам бір-бірімен танысу болып табылады);

2) ынтымақтастық кезеңі - белгілі бір білім беру проблемаларын бірлескен күш-жігермен шешу (мысалы, мұғалімге оқу құралдарын, дидактикалық

материалдарды дайындауға немесе іріктеуге сыныптың барлық балаларының білім алу қажеттіліктерін ескере отырып көмек көрсету);

3) тиімді бірлескен қызмет кезеңі-ортақ мақсатқа қол жеткізудегі барлық тараптардың өзара түсіністігі мен өзара іс-қимылы (мысалы, бүкіл сынып балалары мен ата-аналарының экскурсиялық сапарын ұйымдастыру).

Ата-аналармен жұмысты ұйымдастыра отырып, мұғалім өз алдына бірқатар міндеттер қояды:

- ата-аналармен серіктестік қарым-қатынас орнату;
- балаларды дамыту, оқыту, тәрбиелеу, әлеуметтендіру үшін барлық сынып оқушыларының ата-аналарының күшін біріктіру; ;
- ата-аналардың тәрбиелік іскерліктерін жандандыру және байыту, олардың өздерінің педагогикалық мүмкіндіктеріне деген сенімділігін қолдау;
- ата-аналардың тұлғалық және әлеуметтік дамуы, әлеуметтік белсенділік және конструктивті мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру [35, 256 б.].

Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімнің ата-аналармен жұмысы келесі қағидаттарға сүйенеді:

- *мультидисциплинарлық принципі* (кешенді тәсіл) мамандар тобын (мұғалім-дефектолог, педагог-психолог, әлеуметтік педагог) ата-аналарды сүйемелдеу бойынша жұмысқа тартуды көздейді. Мамандар тобы жұмысының мазмұны білім беру (ағартушылық), сондай-ақ психологиялық міндеттерді шешуге (адвокаттық құзыреттерді, ассертивтік мінез-құлық үлгілерін, өз күшіне және өз баласының күшіне сенімділікті қалыптастыру) бағытталады. Бұл қағидатты іске асыру оқу қызметінің сараланған диагностикасын, баланың әзірленген білім беру бағыты бойынша алға жылжуының табыстылығын, туындайтын қиындықтар мен олардың себептерін, балалар ұжымындағы өзара іс-қимыл сипатын, дидактикалық материалдар мен оқу құралдарын іріктеуді және/немесе әзірлеуді көздейді. Ата-аналардың қажетті ақпаратты алуға, оны талдауға және туындаған білім беру міндеттерін шешу жолдарын талқылауға қатысуы қажетті шарт ретінде қарастырылады;

- *әр баланы оқытудағы, тәрбиелеудегі, әлеуметтендірудегі отбасы ұстанымының субъективтілігін есепке алу принципі*. Бүгінгі күні отбасы өз баласының білім алу нысанын таңдауға; білім беру ұйымының түрін анықтауға құқылы; білім беру нәтижелеріне қойылатын талаптарды белгілей отырып, баланың білім беру бағдарламаларын меңгеруін қамтамасыз етуге бағытталған, бұл білім беру процесінде отбасының рөлін күшейтуді көздейді. Отбасы топтық субъект болып табылады және объективті түрде «дербестік, жауапкершілік, белсенділік сипаттамалары бар білім беру кеңістігінің субъектісі» болады [36].

Бұл қағидатты іске асыру:

а) білім беру мәселелерінде бірыңғай мақсаттары бар бала енгізілген топтық субъект ретінде отбасын түсінген кезде отбасының білім беру кеңістігіне белсенді қосылуы, сондай-ақ отбасының баланың жеке білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруға жағдай жасау;

б) отбасы мүшелерінің белсенділігін ынталандыру және оны оқытуға, тәрбиелеуге, баланы әлеуметтендіруге бағыттау, білім беру сұраныстарын нәтижелермен сәйкестендіру қабілеті, баланың білім беру нәтижелері тұрғысынан білім беру процесіне өз қатысуының тиімділігін барабар бағалауға қабілеті» [36];

- *жүйелілік, үздіксіздік және қолдау реттілігі принципі* отбасымен жұмыс істеу жұмыстың барлық түрлері, білім беру қызметінің барлық бағыттары нақты, логикалық тұрғыдан ақталған жүйелілікпен енгізілген ұйымдасқан динамикалық келісілген үдерісті білдіреді. Бұл қағидатты іске асыру сыныптың ата-аналарымен топтық және жеке жұмыс жүйесін құруды көздейді. Мұндай жұмысты жоспарлау ұзақ мерзімді (оқу жылына), сондай-ақ қысқа мерзімді (бір тоқсан) сипатқа ие болуы, ата-ана сұрауының ерекшеліктерін ескеру және ата-аналарды дефектолог мұғалім, педагог-психолог, әлеуметтік педагог, мектеп әкімшілігімен бірге алып жүру бойынша жұмыстармен келісілуі тиіс.;

- *баланың жеке басын орталықтандыра отырып, отбасылық-бағдарлы тәсіл принципі* отбасының тұтастығын, ата-аналар құқықтарының шарттылығын және бала құқықтарының априорлы абсолюттілігін, отбасы мүшелерінің "тамырларына", олардың мәдени мұрасына сәйкес құндылықтар, стандарттар мен ұғымдарға сәйкес өмір сүру құқығын құрметтеуге негізделген өзін-өзі анықтау құқығын тануды, әрбір тұлғаның бірегейлігін құрметтеуді білдіреді. Қағидатты іске асыру отбасындағы қарым-қатынастарды диагностикалауды, ата-аналардың ұстанымдарына, олардың бағалаулары мен пікірлеріне құрметпен толерантты көзқарас негізінде ата-аналармен ағартушылық жұмысты жүргізуді көздейді. Педагог (дефектолог мұғалім, педагог-психолог, әлеуметтік педагог) айтатын кеңестер мен тілектер ұсынымдық сипатқа ие болуы және баланың қызығушылықтары мен ерекше қажеттіліктерінің басымдылығын бір жақты анықтауы тиіс ("бала жағында" болуы тиіс);

- ата-ана сұрауын, баланы ата-анасының қабылдау ерекшеліктерін, оның өмірлік перспективасын ескере отырып, мұғалім жұмысының формалары мен әдістерін дараландыру қағидаты ата-ана ұстанымының алдын ала педагогикалық диагностикасының деректеріне сүйенуді көздейді және ата-аналармен жұмыс жасаудың барабар нысандары мен әдістерін таңдау арқылы іске асырылады.;

- *«ата-ана құзыреттілігінің презумпциясы» принципі* отбасының білім беру әлеуетінің деңгейін арттырумен ұштастыра отырып, бір жағынан, өз баласын тәрбиелеуде ата-аналардың жеке тәжірибесінің болуын тануды, ал екінші жағынан-онда тәрбиеленетін балаларды оқыту, тәрбиелеу және әлеуметтендіру функцияларын толыққанды жүзеге асыруға бағытталған отбасы мүмкіндіктерін кеңейтуді білдіреді және педагогикалық тәжірибені алмасу және өзара байыту негізінде мұғалім мен ата-аналар арасында серіктестік қарым-қатынас құруда іске асырылады.

Зерттеушілердің пікірінше, инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналар мен педагогтардың серіктестігі әріптестерді құрметтеу және тану, Ақпарат

және іскерлікпен алмасу, шешім қабылдауға қатысу, психофизикалық даму ерекшеліктерімен баланың даралығын тану қағидаттарында жүзеге асырылуы тиіс.

Ата-аналармен жұмысты отбасы мүшелері арасындағы өзара қарым-қатынастардың сипаты, балалар-ата-ана қатынастарының ерекшеліктері; отбасындағы негізгі, отбасылық дәстүрлер мен ұстанымдар ретінде қалыптасқан құндылықтар; отбасы мүшелерінің бірлескен немесе жеке қызығушылықтарының болуы; балаларды бірлесіп оқыту үлгілеріне қатысты; баланың өмірлік перспективаларын жоспарлау және пайымдау; ата-аналар өз баласын тәрбиелеу мен оқытуда бастан кешетін негізгі қиындықтар туралы түсінік беретін диагностикалық негізде құру қажет.; ата-аналардың баланың сыныптың басқа да балаларымен қарым-қатынасының сипатын бағалауына, сондай-ақ ата-аналардың мектеп алдына қоятын бірінші кезектегі міндеттері мен олардың тілектері және т. б.

Мұндай диагностикаға арналған материал мұғалім (мұғалім-дефектолог, педагог-психолог, әлеуметтік педагог) арнайы жасаған сауалнамаларды ата-аналар толтырған кезде алынған деректер ретінде, сондай-ақ жеке консультациялар мен әңгімелесулер өткізу, мұғалім (педагог-психолог) алдын ала ойлаған жоспар бойынша ата-аналардың эссе жазу ретінде қызмет ете алады. Диагностикалық материалдарды жинау жөніндегі жұмысқа әлеуметтік педагог пен педагог-психологты тарту керек. Бұл диагностика ата-аналар дәрменсіз немесе жеткіліксіз табысты болатын сұрақтар шеңберін анықтауға мүмкіндік береді.

Ата-аналармен жұмыс барысында мұғалім дефектолог-мұғаліммен бірге дәстүрлі формалар (жалпы сынып ата-аналар жиналысы мен конференциялар, топтық және жеке кеңестер, үйге бару, ашық сабақтар мен сыныптан тыс іс-шаралар өткізу, стенд материалдарын рәсімдеу және т.б.), сонымен қатар әр түрлі форматтарда (дөңгелек үстелдер, семинарлар, тренингтер, жағдайларды талдау, буклеттер дайындау және тарату, "ата-аналарға арналған мектептер", "ата-аналар клубы" жұмысын ұйымдастыру, ата-аналардың шығармашылық зертханалары, педагогикалық шеберхана, Имитациялық формалар (ұйымдастырушылық-әрекеттік ойын, рөлдік ойын), әлеуметтік интерактивті театр (АТК), байқаулар, бірлескен сабақтар өткізу (бала, педагог, ата-ана (заңды өкіл) және т.б.). Ата-аналармен жұмыстың барлық түрлері келесі ережелерге негізделеді:

- жүйелі сипат және жүргізу жүйелілігі;
- соңғы мақсатқа бағдарлану;
- ата-аналардың әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық ұстанымдарын есепке алу және т. б.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар бар балалардың ата-аналарымен жұмысты ұйымдастыра отырып, өз баласы туралы өзінің жеке, басқалардан өзгеше, қоршаған болмысты қабылдауы бар, бірақ махаббат, қамқорлық, қатысу, сүйкімді қажет ететін барлығы сияқты өзіндік құнды тұлға ретінде түсінік қалыптастыру маңызды..

Жұмыс түрін таңдау бірқатар факторларға негізделеді, олардың ішіндегі ең маңыздысы: мақсаты (қол жеткізгісі келетін нәрсе: ата-аналардың белгілі бір мәселелер бойынша хабардар болуы; қарым-қатынасты өзгерту, мінез-құлықты өзгерту, белгілі бір құзыреттіліктерді меңгеру және т.б.) және мазмұны (тапсырманың мәні болып табылатын нәрсе). Сондай-ақ, жұмыстың кез келген түрін таңдау және сүйемелдеу проблемалы салаларды және балалардың табысты еместігін анықтау ғана емес, ағартушылық міндеттерді шешуді көздейді.

Педагогтың ата-аналармен жұмыс істеу әдістері топтық және жеке болуы мүмкін. Педагогқа түрлі әдістерді қолдану керек:

- ата-аналарға арналған әртүрлі тақырыптағы әңгімелер, лекториялар («Балалар достығы: достық қарым-қатынасты қалай құруға және сақтауға болады», «Әркім әртүрлі болуға құқылы», «Инклюзия: бұл не?» және т.б.);

- балаларды тәрбиелеу мен оқытудың белгілі бір түрлері мен әдістерін егжей-тегжейлі талдау мақсатында сабақтардың, мерекелердің, бос уақытты өткізудің фото-бейнефрагменттері;

- отбасы тәрбиесінің табысты тәжірибесімен алмасу;

- ата-аналардың сұрақтарына жауап беру; ата-аналардың сұрауы бойынша әдебиет және басқа да материалдарды (кино және бейне) іріктеу; мүгедектігі бар адамдардың жетістік тарихын талдау; қоғамдық ұйымдар мен бірлестіктердің өкілдерін тарту («Ашық әлем», «Күн бала», «Дара» және т. б.);

- ағартушылық және ақпараттық жұмыстарды жүргізуге сарапшы ретінде мүгедектігі бар адамдарды тарту; ата-аналарды сыныптан тыс іс-шараларды өткізуге тарту; баланы оқыту, тәрбиелеу, дамыту және әлеуметтендіру мәселелері бойынша жаднамалар әзірлеу;

- ойындар-жарыстар, жорықтар, экскурсиялар және т.б.

Мұғалімнің ата-аналармен жұмысының мазмұны дербестендірілген және жалпы сипатқа ие және бірқатар міндеттерді шешуге бағытталған:

- Ата-аналардың білім беру процесінің толық құқылы қатысушылары ретінде субъектілік ұстанымын қалыптастыру, олардың білім беру ұйымымен өзара іс-қимыл жасауға дайындық деңгейін арттыру, баланың білім беру және даму үдерісі мен нәтижесі үшін жауапкершілік. Бұл міндетті шешу ата-аналарды сынып пен мектептегі білім беру процесін, түзету жұмыстарын талдауға, бағалауға, сараптауға, жоспарлауға және жобалауға қатысуға тартуды көздейді.; оларды балаларды дамытуға, тәрбиелеуге және әлеуметтендіруге, отбасындағы келісушілік деңгейін арттыруға бағытталған ұжымдық істерді, мектепте және сыныпта оқиғаларды дайындауға және өткізуге тікелей қосу. Мұндай жұмыста тиімді әдістер ата-аналардың сабақтарға және түзету сабақтарына қатысуы және оларға қол жеткізу мақсаттарын, міндеттері мен құралдарын талдау; ата-аналардың жеке білім беру сұрауларын талқылау; ата-аналар үшін білім беру лекторийлері мен тренинг сабақтарын өткізу; ата-аналардың сыныптан тыс іс-шараларды дайындауға және өткізуге қатысуы болуы мүмкін.

- Ата-аналардың өз баласын дұрыс қабылдауын (ерекше білім алу қажеттілігі мен жеке мүмкіндіктері тұрғысынан), мүмкін болатын академиялық нәтижелерге дұрыс қарауды дамыту. Бұл міндетті шешу ата-аналардың білім беру мазмұнын меңгерудегі баланың нақты мүмкіндіктерін түсінуін және баланың өзін-өзі жайлы сезінуі үшін білім беру ортасының арнайы жағдайларын жасау қажеттілігін (баланың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, оқытудың мазмұнын, әдістері мен құралдарын бейімдеу) қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Ата-аналармен жұмыстың неғұрлым барабар әдістері сүйемелдеу тобын (мұғалім-дефектолог, педагог-психолог, әлеуметтік педагог) тарта отырып жеке әңгімелесу, сондай-ақ ата-аналардың сұрақтарына жауап беру, ата-ана сұранысы бойынша қажетті әдебиеттерді іріктеу болып табылады.

- Қажетті түзету жұмысының мазмұнын, оны ұйымдастыру нысанын келісу дефектолог мұғалім мен педагог психологтың консультациясын, бірлескен сабақтарды (бала, педагог, ата-ана) өткізуді, сондай-ақ ата-аналардың олардың ұсыныстарын орындауға белсенді қатысуын талап етеді.

- Әр баланың жеке мүмкіндіктері мен ерекше білім алу қажеттіліктерін есепке алуды көздейтін, оқу жетістіктерін сараланған дербестендірілген бағалау жүйесінің мәні мен мәнін түсіну ата-аналардың сабақтарға және түзету сабақтарына қатысумен, баланың оқу жетістіктерін бағалаудың мүмкіндіктерімен, әдістерімен және техникаларымен таныстыратын ата-аналарға арналған жаднамалар әзірлеумен, өмірлік және әлеуметтік-тұлғалық құзыреттілікті қалыптастыру үдерісімен қамтамасыз етілуі мүмкін.

- Ата-аналардың назарын білім беру процесінің әлеуметтендіруші функциясын жүзеге асыру мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне аудару жағдайларды шешу және талдау әдісін, сценарийлерді құрастыру, әлеуметтік интерактивті театрды ойнату және талқылау арқылы қол жеткізіледі.

- Әрбір баланың жеке мүмкіндіктері мен білім беру қажеттіліктеріне барабар оқыту мен тәрбиелеу жағдайларын жасау, білім беру бағдарламасының мазмұнын меңгеру үшін қажет. Бұл міндетті шешу үшін мұғалім ата-аналарға сауалнама жүргізу, сондай-ақ ата-аналармен жеке әңгімелесуден қажетті ақпарат ала алады. Бұл жұмысқа дефектолог-мұғалімдер мен педагог-психологтарды да тарту керек.

- Балалар мен мүгедектігі бар адамдардың мүмкіндіктері мен жетістіктерін бағалаудағы әлеуметтік стереотиптердің мәнін түсіну, олардың бұзылуы; қоғамда және білім беруде кемсітушілік білдіру нысандарын білу және кемсітушілік көріністеріне қарсы тұру іскерліктерін дамыту. Бұл міндетті шешу арнайы кино - және бейнематериалдарды кеңінен пайдалануды, мүгедектігі бар адамдардың жетістік тарихын таңдау мен талдауды, мүгедектігі бар адамдардың қоғамдық ұйымдары мен бірлестіктерінің өкілдерін шақыруды, тренинг сабақтарын ұйымдастыруды және т.б. көздейді.

- Балалар ұжымындағы алқалық және достық қарым-қатынасты қалыптастырудың оңтайлы шарттарын анықтау, балалар ұжымындағы қолдау, өзара түсіністік пен ынтымақтастық атмосферасын құру ата-аналар

қауымының құндылықты ұстанымдарын қалыптастыруды көздейді. Осы мақсатта ата-аналарды конкурстарға, экскурсияларға, сапарларға қатысуға, сондай-ақ балалардың қарым-қатынасы мен қарым-қатынас жағдайларын талдауға кеңінен тарту қажет.

Ата-аналармен жұмыстың маңызды құрамдас бөлігі ақпаратты басқаруға, туындаған міндеттерді тез әрекет етуге және шешуге мүмкіндік беретін инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналарды педагогикалық сүйемелдеу сапасына мониторингті ұйымдастыру болып табылады. Мониторингтік зерттеулер алаңына келесі сұрақтар енгізілуі мүмкін:

- ата-аналардың білім беру үдерісінің сапасына, балалардың оқу жетістіктеріне, оқу, әлеуметтік, коммуникативтік, өмірлік құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейіне қанағаттанушылығы;

- әр баланың психологиялық жайлылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету; Балалар ұжымындағы балалардың өзара қарым-қатынасы, сыныпта тұлғааралық қарым-қатынас сипаты;

- балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелерін шешуге ата-аналарды тарту, мектептен тыс іс-шараларды ұйымдастыру және ұстау;

- мектептік инклюзивті мәдениет деңгейі және т.б.

Инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналармен жұмыс істеу білім беру кеңістігінің көптеген субъектілерінен детерминацияланатын бірқатар ерекшеліктерге ие, ол мұғалімнің қызметін кеңейтеді және педагог-дефектолог, педагог-психолог, әлеуметтік педагогтың психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді қамтамасыз ету бойынша келісілген жұмысын талап етеді.

Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар бар баланы оқыту басында оның ата-аналары ерекше көңіл бөлуді және сүйемелдеуді қажет етеді. Бұл жұмыста бірқатар кезеңдерді бөліп көрсетуге болады:

- диагностикалық (мақсаты-отбасындағы ата-ана-балалар қарым-қатынасының жағдайын анықтау, баланың отбасындағы эмоционалдық көңіл-күйі, баланың ата-ана махаббатына сенімділік/сенімсіздігі, балаларды ата-аналармен сәйкестендіру, баланың ата-аналарына қатысты мінез-құлықтары);

- ақпараттық (мақсаты-ата-аналарды ақпараттық қолдау, оларды инклюзивті білім берудің құндылықтары, қағидаттары, артықшылықтары туралы егжей-тегжейлі ақпараттандыру және ата-аналар активін қалыптастыру);

- ағартушылық (мақсаты-жеткіліксіз ақпараттардан туындаған эмоционалдық шиеленіс пен кедергіні алып тастау; әдістер: мамандардың тақырыптық сөз сөйлеулері, ата-аналарға арналған тренингтер, жеке және топтық кеңес беру);

- ата - аналарды қатысуға тарту кезеңі (мақсаты-балалардың ата-аналарын білім беру ұйымының өміріне, өзін-өзі көрсетуге, іс-шараларға бірлесіп қатысуға белсенді тарту.);

- практикалық (мақсаты-ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар - мен баланы және оның ата-аналарын қажетті іс-шараларға тарту);

- аналитикалық (мақсат - жетістіктерді талдау, жоспарлар мен оларды іске асыру құралдарын түзету).

Зерттеушілер атап өткендей, инклюзивті білім беру кеңістігінде балалардың ата – аналарын алып жүрудің ең тиімді нысаны ата-аналар клубының қызметі болып табылады, оның негізгі міндеттері-балалар-ата-ана қатынастарын оңтайландыру, ата-аналардың психоэмоционалдық жағдайын жақсарту, ерлі-зайыптылар қатынастарын үйлестіру, олардың өзара іс-қимыл шеңберін кеңейту мақсатында балалары бар отбасылар арасындағы қарым-қатынасты құру және нығайту. Жұмыс жеке (отбасылық) және топтық болуы мүмкін [35].

Инклюзивті мектептер барлық балаларды тұрғылықты жері бойынша сыныптар мен мектептерде оқытады. Бұл қағидат барлық балалар тұрғылықты жері бойынша мектептің білім беру және әлеуметтік өміріне енгізілуге тиіс дегенді білдіреді; инклюзивті мектептерде тек ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар бар балалар ғана емес, барлық балалар табысты болуға, қауіпсіздік пен орынды сезінуге мүмкіндік беретін қолдаумен қамтамасыз етіледі. Осындай мектептің мақсаты-барлық оқушыларға толыққанды әлеуметтік өмірге, ұжымға, жергілікті қоғамдастыққа белсенді қатысуға мүмкіндік беру, сонымен бірге қауымдастық мүшелері ретінде бір-біріне барынша толық қарым-қатынас пен қамқорлық жасауды қамтамасыз ету.

Қарағанды қаласының «№27 жалпы білім беретін орта мектебі» КММ ата - аналарымен жұмыс істеу тәжірибесін қарастыруды ұсынамыз, ол 2013 жылдан бастап жалпы білім беретін мектеп жағдайында ҚББ балалармен жұмыс істеу үшін қажетті материалдарды сынақтан өткізу және сынақтан өткізу үшін түзету педагогикасының ұлттық ғылыми-практикалық орталығының базасы болып табылады. 2012 жылдан 2016 жылға дейін № 27 ЖББОМ педагогикалық ұжымы № 27 ЖББОМ «Барлығына арналған Бейімделген мектеп-мектеп» Даму бағдарламасы аясында «Ресурстық орталықтың сараланған білім беру ортасының мазмұнын жобалау» тақырыбы бойынша тәжірибелік - эксперименталдық жұмыс бағдарламасын әзірлеп, сәтті жүзеге асырды.

Сонымен қатар, № 27 ЖББОМ «ата-аналарға арналған мектеп» үлгісі білім сапасын арттыру механизмі ретінде" әлеуметтік-педагогикалық жобасы жүзеге асырылуда (1-қосымша).

Жобаның мақсаты балалар мен олардың отбасыларының қоғамдық өмірге сәтті бейімделуі және отбасылардағы моральдық және психологиялық климатты нығайту үшін ЖБҰ бар балалардың ата-аналарына уақытылы психологиялық-педагогикалық көмек көрсету болып табылады.

Жобаның міндеттері анықталды:

1. №27 ЖББОМ ата-аналарының психологиялық-педагогикалық мәдениеті деңгейінің мониторингі;

2. Отбасылық тәрбие мәселелерінде әлеуметтік-психологиялық қорғалуы ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар бар оқушылардың ата-аналарына қамтамасыз ету;

3. Ең тиімді жұмыс түрлерін іздеу және енгізу арқылы ата-аналар жұртшылығын мектеп өміріне бірлесіп қатысуға тарту;

4. Әлеуметтік инклюзия жағдайында ата-аналардың азаматтық белсенділігін, әлеуметтік жауапкершілігін қалыптастыру жөніндегі шаралар кешенін әзірлеу;

5. Әлеуметтік жобаның даму және тиімділік мониторингін әзірлеу;

6. Ата-аналар мектебінің өңірдегі және республикадағы жұмыс тәжірибесін тарату.

Қойылған міндеттерді іске асыру жобаның ұйымдастыру жоспарының келесі кезеңдеріне сәйкес жүзеге асырылады:

- 1) дайындық кезеңі;
- 2) іске асыру кезеңі;
- 3) Талдамалық кезең.

№27 ЖББМ педагогтары ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарына кеңес береді, бұл ретте ата-аналардың кеңес беру журналы толтырылады (2 қосымша). Ата-аналардың кеңес беру журналы келесі бөлімдерден тұрады: кеңес беру нөмірі; кеңес беру күні; Кеңес алушының аты-жөні; өтініш бастамашысының коды; тақырыбы; өтініш беру себептерінің коды; ескерту.

Мектеп мамандарының кеңес беру журналын келесі түрде толтырады (3-қосымша): маманның Т.а.э.; консультациялардың саны; өтініштің себептері; консультациялардың тақырыбы; түзету-кеңес беру сабақтарының саны; сабақтардың тақырыбы; мамандарға қайта бағыттау саны (диспетчерлік жұмыс); маманның қолы.

Білім беру процесіне қатысушыларды сүйемелдеу келесі инновациялық технологиялар арқылы жүзеге асырылады, олар жиынтығында педагогикалық процеске қатысушыларды сүйемелдеудің кешенді әр деңгейлі сипатын іске асырады (4-қосымша):

- баланың жаңа білім беру сатысына бейімделу технологиясы;
- педагогты психологиялық қолдау технологиясы;
- оқыту барысында балаға көмек көрсету технологиясы;
- отбасымен өзара әрекеттесу технологиясы;
- тұлғаны тәрбиелеу технологиясы [37, 25 б.].

Бұл баланы білім беру ортасына енгізудің бірнеше бағыттарын біріктіреді: тұлғаны әлеуметтік дамыту, әлеуметтік ортаны педагогизациялау, жеке тұлға мен ортаның өзара іс-қимылын қамтамасыз ету.

Тиімді білім беру ортасының жүйе құраушы сипаттамаларының бірі оның қауіпсіздігі (физикалық және психологиялық) болып табылады. Психологиялық қауіпсіз орта деп қатысушылардың көпшілігі оған оң қатысы бар ортаны есептеуге болады; өзара әрекеттесумен қанағаттану индексінің жоғары көрсеткіштері және психологиялық зорлық-зомбылықтан қорғалуы (Баева И.А., Лактионова Е.Б.

Мектеп пен ата-аналардың тиімді өзара іс-қимылы үшін инклюзивті білім беру кеңістігін құру принциптерін сақтау маңызды мәнге ие.:

- *Инклюзивті ортаға ерте қосылу.* Бұл абилитация, яғни әлеуметтік өзара іс-қимылға қабілеттілікті бастапқы қалыптастыру мүмкіндігін қамтамасыз етеді;

- *Түзету көмегі.* Даму мүмкіндігі шектеулі бала компенсаторлық мүмкіндіктерге ие, оларды "қосу", оларға білім беру процесін құруда сүйену маңызды. Бала, әдетте, әлеуметтік ортаға тез бейімделеді, алайда, ол қолдау кеңістігін ұйымдастыруды және арнайы сүйемелдеуді талап етеді (бұл сондай-ақ оның ерекше қажеттіліктерін ескеретін жағдай ретінде әрекет етеді);

- *Білім берудің жеке бағыты.* Даму мүмкіндігі шектеулі бала барлық үшін жалпы білім беру бағдарламасын меңгере алады, бұл оны балалар ұжымының тіршілік әрекетіне енгізудің маңызды шарты болып табылады. Қажет болған жағдайда баланың ерекшеліктеріне, мүмкіндіктерінің тереңдігіне байланысты жеке білім беру бағыты әзірленеді. Бағыт икемді, жақын даму аймағына бағдарлануы, жасына сәйкес танымдық іс-әрекеттің негізгі түрлерін, әлеуметтік іскерлікті дамытуды қарастыру қажет.

- *Жұмыстың командалық тәсілі.* Мамандар, педагогтар, ата-аналар өзара тығыз байланыста жұмыс істеуі қажет (командалық қағидат бойынша), бұл әрбір балаға қатысты қызметтің мақсаттары мен міндеттерін бірлесіп құруды, баланың ерекшеліктерін, оның мүмкіндіктерін, әлеуметтік-педагогикалық кеңістікті дамыту мен игерудегі оның қозғалыс процесін бірлесіп талқылауды көздейді;

- *Ата-аналардың белсенділігі, олардың баланың даму нәтижелеріне жауапкершілігі.* Ата-аналар команданың толық құқылы мүшелері болып табылады, сондықтан оларға педагогикалық процесті, оның динамикасын және түзетуін талқылауға белсенді қатысуға мүмкіндік берілуі тиіс.;

- *Инклюзияның процесі мен нәтижесі ретінде әлеуметтендірудің басымдығы.* Жұмыста басты мақсатты компонент баланың әлеуметтік іскерлігін қалыптастыру, олардың әлеуметтік қарым-қатынас тәжірибесін меңгеру болып табылады. Бала балалардың іс-әрекетінің барлық түрлеріне белсенді қатысуға, өзін танытудан қорықпауға, өз пікірін айтуға, достарын табуға; тұлғааралық қарым-қатынасты дамыта отырып, басқа балаларды өзін қандай нәрсемен қабылдауға үйретуге үйренуі тиіс. Бұл, өз кезегінде, баланың тұлғалық және танымдық дамуы жеткілікті деңгейде болуы мүмкін [37, 26 б.].

Бала мектепке түскен сәттен бастап "педагогикалық үшбұрыш" пайда болады: мұғалім – оқушы – ата-ана. Педагог, оқушылар және олардың ата-аналары арасында қалыптасқан қарым-қатынастар, ең бастысы, балалардың жетістіктері мен дамуына әсер етеді. Дәл осы отбасы өз баласының білім алуы үшін жауапкершілікті өзіне алуы тиіс. Осының салдарынан, қазіргі кезеңдегі мектеп қызметінің маңызды бағыты оқушылардың отбасыларымен педагогикалық және әлеуметтік қарым-қатынас болып табылады [38, 117 б.].

Мектеп пен отбасының тәрбие ұстанымына сәйкес А.С. Удалова сынып жетекшінің, тәрбиешінің бес негізгі қызметін бөледі.:

1. Ата-аналарды мектеп ұйымдастыратын оқу-тәрбие үрдісінің жүйесімен таныстыру;

2. Ата-аналарға психологиялық-педагогикалық ағарту;
3. Ата-аналарды балалармен бірлескен қызметке тарту;
4. Жекелеген оқушылардың отбасыларындағы тәрбиені түзету;
5. Қоғамдық ұйымдармен өзара іс-қимыл [39, 21 б.].

Қазіргі уақытта қазақстандық практикада инклюзивті білім беру моделі іске асырылуда, оған сәйкес ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар бала мектеп ортасына бейімделуі тиіс ғана емес, сонымен қатар мектеп ортасы баланың мүмкіндіктеріне және оның қабілеттерінің дамуына бейімделуі тиіс. Бұл екі жақты бейімделу идеясы Қарағанды қаласының № 27 ОМ инклюзивті білім беруді енгізу барысында қолданылады. Бұл мектеп білім беру процесі – оның барлық құрамдас бөліктерінің жиынтығында - ҚББ бар балалардың қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне бейімделуі тиіс екендігін көрсетеді. ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар бар балалардың әрбір санаты сабақтарда, сондай-ақ сабақтан тыс тәрбие жұмысы барысында есепке алынатын өзіндік ерекшеліктерге ие. Мұндай балалардың әр санатына ерекше көзқарас қажет. Білім беру процесін ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар қажеттіліктеріне бейімдеу екі желі бойынша жүргізіледі: адекватты бағдарламаларды таңдау (әзірлеу) және арнайы жағдайлар жасау.

Біздің педагог-зерттеушілердің және тәжірибелеріміздің алдында, осылайша, бұқаралық мектепте ҚББ бар балаларға арналған арнайы жағдайларды көрсететін инклюзивті білім берудің қазақстандық үлгілерін әзірлеу және іске асыру міндеті тұр.

Осы міндетті шешуге және ЖББ ОМ базасында іске асырылып жатқан «Бұқаралық мектепте ҚББ бар балаларға инклюзивті білім беру» жобасы арналған.

Қазіргі уақытта даму мүмкіндігі шектеулі балалардың көп саны білім алып жатқан Қарағанды қаласының № 27. Бұл есту, көру, сөйлеу, тірек-қимыл аппараты бұзылған, психикалық дамуы тежелген балалар – барлығы 151 адам.

Жоба ББҰ-мен балалардың сапалы білім алуға, адамгершілік білім беру ортасына деген қажеттіліктерін, сондай-ақ мектеп педагогтарының кәсіби құзыреттілігін дамытуға деген қажеттіліктерін қанағаттандыру қажеттілігімен негізделген (5-қосымша).

Педагогтың ата-аналармен өзара іс-қимылы және жұмысы ересектердің оқуға қосылуы тұрғысынан олардың сипаттамасын есепке алуды көздейді. Мұндай жұмыстың тиімділігі үшін ересектердің ерекшеліктері тренинг мазмұнын құрастыруда, тренингтік материалды таңдауда, қолданылатын жаттығулардың композициясын құрастыруда қалай ескерілуі тиіс екенін түсіну қажет (1-кесте) [40, С.31].

1-кесте – Тренинг құрудағы ересектердің ерекшеліктерін есепке алу

Ересектердің сипаттамалары	Тренингтік материалдарды әзірлеуде	Педагог не ескеруі керек
-----------------------------------	---	---------------------------------

	не ескеру керек	
Ересектердің уәждемесі жеке проблеманың болуына байланысты	Материалда тренингке қатысушы ересек адамның көзқарасы бойынша мәселені шешу нұсқалары болуы тиіс	Оқуға назар аудару керек және оларды процеске неғұрлым көбірек тарту керек
Ересектер өз оқу процесін басқарғысы келеді және оған бақылау жасайды	Материал қатысушыға олардың нені оқығанын түсіндіруге мүмкіндік беруі керек	Білім алушыларды құрметтеп, оларға ересектермен, әріптестермен қарау керек
Үлкендер өз тәжірибесімен бөліседі	Материалда қатысушының тәжірибесі ескерілуі тиіс және қатысушыларға тренинг кезінде алған білімі мен дағдыларын пайдалануға мүмкіндік беру қажет	Педагогке қатысушыны жаңа білімді қолдануға шақыру керек. Оларды бар тәжірибемен салыстыру

Андрагогикадағы тренингтік технология әдіскерлері келесі ережелерді ескеруді ұсынады: практикалық міндеттерді шешу үшін алған білімдері мен біліктерін міндетті түрде көшіру шартымен барынша белсенділік (жаттығуларды орындау, жағдайларды ойнату, өзінің іс-қимылдарын және тренингке қатысушылардың іс-әрекеттерін бақылау); "мұнда және қазір": тренингте не болып жатқанын талқылау; пікірлерді дербестендіру: "мен ойлаймын...", "менің ойымша...", "мен пікірді ұстанамын..." және т. б.; сынның болмауы және пікірлердің бағалаусыздығы: дұрыс емес жауаптар мен пікірлер жоқ (қателерге деген мағынаны төмендету).

Технологиялық тренинг қойылған мақсаттарға сәйкес таңдалған және әзірленген сессиялар/ тақырыптар бойынша бөлінген (белгілі бір міндет шешілетін кезең, белгілі бір құзыреттер қалыптасатын кезең) өзара байланысты жаттығулардың (тапсырмалар, мәтіндер, кейстер, мини-дәріс және т.б. материалдар) кешенін қамтитын тұтас жүйе болып табылады. Әр жаттығу үшін топта сапалы жұмысты ұйымдастыру үшін қажетті уақыт аралығы көрсетілген. Алайда, тренингтің міндеттерін шеше отырып, қатысушылардың ерекшеліктерін ескере отырып, әрбір жаттығуларға бөлінген уақыт өзгеруі мүмкін. Тренинг өткізетін педагогтың негізгі міндеті қойылған мақсаттарға барынша қол жеткізу болып табылады. Әрбір тренингті өткізудің маңызды ерекшелігі-талқыланатын тақырыпқа терең ену, практикалық жаттығуларды нығайту және алынған тәжірибе рефлексиясының сапалы ұйымдастырылған кезеңі мен оған деген қарым-қатынасы болып табылады.

Тренингтің ерекшелігі топтық оқу іс-әрекетін ұйымдастыру формасы ретінде алынған білім, білік, құзыреттілік, интерактивтілік және рефлексия болып табылады. Сондықтан тренинг әр қатысушыны практикалық жұмыстың әр түріне белсенді тартуды талап етеді және алынған тәжірибені жалпылауды және түсінуді болжайды.

Тренинг мазмұны, әдетте, тренингтің мазмұны (қалыптасқан атақтардың, Дағдылар мен құзыреттіліктің негізін құрайтын ақпарат), тренинг құрылымы (өзара қисынды байланысқан бөліктердің жүйелілігі), тренингтік әдістер (тапсырмалар мен жаттығулар кешені) кіреді.

Тренинг материалының мазмұны қойылған мақсаттармен детерминацияланады, яғни тренинг мазмұнын іріктеуге кірісе отырып, сіз қандай нәтижелерді (білім, дағды, құзыреттілік, қарым-қатынасты өзгерту, мінез-құлықты өзгерту) алуды жоспарлап отырғаныңызды түсіну керек. Бұл ретте мазмұнның нақты тұжырымдамасы мен теориялық құрылымы болуы тиіс, ал жоспарланған нәтижелер іс жүзінде қолданылуы тиіс. Материал мазмұнын баяндау Қарапайым-күрделі, ортақ-жеке.

Жаттығуларды таңдау тренинг тұжырымдамасына, қойылған мақсаттар мен жоспарланған нәтижелерге сәйкес болуы тиіс. Бұдан басқа, жаттығулардың реттілігі білім мен тәжірибені қалыптастыру заңдылықтарына (ұғыну, қорыту, қолдану) бағынуы және сипаттауды, моделдеуді, тәжірибеде пайдалануды болжауы керек. Бұл ретте тренингтің жекелеген құрылымдық компоненттері арасындағы логикалық байланысты көрсеткен жөн, бұл қатысушыларға алған білім мен дағдыларды қолдану саласы мен мүмкіндіктерін түсінуге мүмкіндік береді. Әр түрлі контекстердегі негізгі сәттерді қайталау тиімді болып табылады. Тренинг презентацияларды, пікірталастарды, тәжірибелік жаттығуларды, рөлдік ойындарды, бейнесюжеттерді және т. б. қолданудың кең мүмкіндіктерін ашады.

Инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыру мақсатында В.В. Хитрюк ата - аналармен келесі тақырыптық тренингтер ұсынады [40, 34 б.]:

- Әр түрлі балалар-әр түрлі адамдар...
- Барлығы үшін бір мектеп немесе инклюзивті білім беру деген не?
- Қоғамдағы және білім берудегі стереотиптер мен кемсітушілік.
- Балалар достығы.
- Инклюзивті білім беру: ата-аналар не істей алады.
- Инклюзивті білім беру: мен баламен сөйлесемін.

Білім беруде инклюзивті көзқарасты дамыту үшін екі бай мазмұнды ресурс бар-арнайы және интеграцияланған білім беру тәжірибесі және білім беру процесіне қатысушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің технологиялық тәжірибесі. Тек түрлі білім беру жүйелерінен педагогтердің кәсіби қарым-қатынасы өзара байытуға және бірлескен оқыту мен тәрбиелеу мүмкіндіктерін кеңейтуге әсер етуі мүмкін.

Болып жатқан өзгерістердің маңызды сипаттамаларының бірі ата-аналардың ұстанымы болып табылады. Ата-аналардың ой-өрісінің дербестігі баланың білім беру траекториясын, мектепке қатысты ата-аналардың

серіктестік ұстанымын және олардың білім беру нәтижесіне жауапкершілігін анықтайды. Біз ата-ананың серіктес болғанын қалаймыз, бірақ оны жауапты таңдау құқығынан жиі айырамыз. Сонда мамандардың ұсыныстары "үкімге" айналады, ал кеңес беру мінез-құлықтың мүмкіндіктері мен нұсқаларын ашпайды. Білім беруде инклюзивті тәсілді дамыту процесінде ата-аналардың ұстанымы үлкен дербестік пен белсенділікке ие болады. Ата-аналармен нәтижелі диалог ұйымдастыру, оларды қатысу мен ынтымақтастыққа, баланың білім беру жағдайларын бірлесіп талқылауға тарту-мектеп қауымдастығының маңызды міндеті [41, 8 б.].

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметі командасындағы педагог жұмысының бағыттары:

- Білім беру бағдарламасын меңгеруде және әлеуметтендіруде балаға көмек көрсету үдерісінде педагогтар мен ата-аналардың іс-әрекетін үйлестіру;
- Оқу материалын беру және оны үйде бекіту тәсілін түсіндіру, ата-аналар мен балалардың бірлескен жұмысы үшін жаднамалар әзірлеу.

Осылайша, педагогтың өзара іс-қимылы нәтижесінде мынадай маңызды міндеттер шешіледі:

- мектеп ортасына бейімделуге ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар бар балаға көмек;
- барлық сыныпқа қайырымдылық атмосферасын жасауға, физикалық, жеке және зияткерлік ерекшеліктеріне қарамастан бір-бірін қабылдауға көмектесу;
- ата-аналарға Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі өз рөлін түсінуге көмек көрсету;
- кәсіби қызметтің жаңа түрін меңгеруде мұғалімге көмек [42, 28 б.].

Білім беру кеңістігі субъектілерінің өзара іс-қимылы бірнеше бағытты қамтиды:

- бала дамуының сабақтастығын қамтамасыз ету;
- психологиялық-педагогикалық ағарту;
- мамандардың қызметін әдістемелік қамтамасыз ету;
- кәсіби қолдау;
- ақпарат алмасу;
- кәсіби тәжірибені жинақтау;
- еңбек сараптамасы, соның ішінде мамандардың өзара іс-қимылы;
- эмоционалдық қолдау [43, 11 б.].

Ата-аналардың мектеппен өзара іс-қимылы формальды талаптарды сақтауды (балалар үшін тіркеуді ресімдеу, сынып жетекшісіне отбасы туралы барлық қажетті мәліметтерді ұсыну, ата-аналар жиналыстарына қатысу және сынып жетекшісімен қарым-қатынас жасауға ашықтық), ата-аналар тарапынан баланы бақылау (үй тапсырмаларын орындау, мектепке баруды бақылау, кішкентай балаларды мектепке шығарып салу және сабақтан кейін кездесу) және баланың білім алуына қаражат салуға (оқулықтар мен қосымша құралдар сатып алуға, , репетиторларды жалға алу) [44, 186 б.].

Педагогтар баланың ата-анасын ауыстыра алмайды, олар тек мектеп қабырғасында болып жатқан үрдіске жауапты. Баланы мектепке алып келгенде, ата-аналар бұл екі жақты процесс екенін ұмыта отырып, мектеп оларға өте жақсы оқытылған және тәрбиеленген адамды қайтаруы тиіс деп санайды. Баланы дамыту бағдарламасында өз рөлін іске асыру үшін жауапкершілікті өзіне алуға дайын болу – бұл педагогтар мен ата-аналардың бірлескен күш-жігерінің нәтижесі. Өзара іс-қимылға не ықпал ете алады?

- Тәрбие үрдісі бойынша әріптестердің рөлдерін өзара қабылдау. Балаға қатысты міндеттерді нақты бөлу;

- Дамудың соңғы мақсатымен өзара танысу, серіктестердің бірлігі. Ата-аналар мектеп ұсынған баланың білім беру жолын түсінуі, өз үміттерін білдіруі және баланы дамыту бойынша жалпы курсты әзірлеуге қатысу мүмкіндігі болуы тиіс;

- Дамудың өзекті міндеттерін түсіну. Мектеп мамандарының көмегімен ата-аналармен ағарту кездесулерінде бала дамуының әртүрлі жас кезеңдеріндегі қызметтің жетекші түрлері туралы және сенситивті кезеңнің уақытын жіберіп алмау қажеттілігі туралы айту қажет;

- Теріс нәтижелерге әкелетін, сондай-ақ қалаған болашақты қалыптастыратын түрлі іс-әрекеттердің салдарын түсіну (арақатынас: үлес-нәтиже, мақсат-вектор және қозғалыс жылдамдығы);

- Жалпы тілді іздеу. Бұған өзара іс-қимылдың түрлі нысандары ықпал етеді, мысалы, ата-аналармен жүргізілетін ағартушылық жұмыс, әңгіме, лекциялар, психологиялық жетілу, баланың дамуы мен өсіп-өнуіндегі әртүрлі жас дағдарыстық кезеңдердің өтуі, ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін арттыру тақырыптарына арналған пікірталастар [45, 56 б.].

Сыныптағы оқу және тәрбие жұмысының жетістіктері мұғалімнің шеберлігімен ғана емес, сонымен қатар ата-аналардың белсенді өмірлік ұстанымымен анықталады. Мектепте жетістікке жету үшін, ата-аналар баланы (тіпті өте тәжірибелі педагогке) алып, өз миссиясын осы мақсатқа сай деп санауға жеткілікті емес. Тек ата-аналар мен мектептің бірлескен жұмысы оң нәтижеге әкеледі. Мектепте оқу үрдісінің оң әсері үйде міндетті түрде бекітіледі.

Мектеп жасына көшу оның қызметіндегі, қарым-қатынасындағы, басқа адамдармен қарым-қатынастарындағы шешуші өзгерістерге байланысты. Эльконин Д. Б. атап өткендей, осы уақытта барлық қарым-қатынастар жүйесі жарамды. Мектепте "бала-мұғалім" қарым-қатынас жүйесі жұмыс істей бастайды, ол баланың ата-анасына қарым-қатынасын және баланың балаларға қарым-қатынасын анықтай бастайды. И.М. Марковскаяның пікірінше, "бала-мұғалім" жүйесі баланың өмірінің орталығына айналады, оған өмір сүруге қолайлы барлық жағдайлардың жиынтығы байланысты. Егер мектепте жақсы болса, онда үйде де жақсы, яғни балалармен де жақсы [46, 73 б.].

Әсіресе, балаларды мектепке дайындау кезінде педагогтардың ата-аналармен өзара байланысы өзекті. Мектепке дайындық тобына қатысатын

балалардың ата-аналарымен табысты қарым-қатынас жасау үшін қызметкерлер Келесі жұмыс бағыттарын таңдап алды:

- Ата-аналардың педагогтармен қарым-қатынас орнатуын қалыптастыру;
- ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар бар баланың мүмкіндіктерін барабар бағалауға көмек;
- Ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін арттыру;
- ата-аналарды үйде баламен сабақ өткізу үшін қажетті арнайы түзету және әдістемелік тәсілдерді оқыту;
- ата-аналарды баланың жеке басын түзету үшін қажетті арнайы тәрбиелеу тәсілдеріне үйрету;

Өз қызметінің негізі ретінде педагогтар отбасымен жұмысты ұйымдастырудың келесі түрлерін алды:

- консультациялық-ұсынымдық;
- ұйымдастырушылық-ағартушылық;
- ата-аналарға арналған практикалық сабақтар;
- ата-аналармен және олардың балаларымен жеке сабақтар.

Бүгін мектеп тек балаға білім беріп қана қоймай, оның негізгі міндеті оқуға үйрету, тұлғаның шығармашылық, жеке әлеуетін ашу, ойлаудың стандартты емес формаларын үйрету болып табылады. Дәл осы қасиеттер болашақта қоғамда сұранысқа ие болады. Осындай тапсырманы қоя отырып, мектеп оны өз бетінше шеше алмайды, ол оқушы, оның ата-анасы үшін ең жақын адамдардың көмегін қажет етеді.

Ата-аналарға қатысты мектептің негізгі мақсаты-балаларды оқыту және тәрбиелеу бойынша белгілі бір өкілеттіктер берілген педагогикалық ұжым ата-аналарды осы қиын кезеңде өз балалары үшін ең пайдалы болуға үйрету. Бұл мақсат білім беру ұйымының ерекшеліктерін, оның орналасқан жерін, сыныптардың толымдылығын, педагогикалық ұжымның ерекшелігін және т. б. атап өтуге болатын көптеген факторларға байланысты көптеген міндеттерді жүзеге асыру арқылы нақтыланады. [47, 250 б.].

Ата-аналармен қарым-қатынас міндеттері арасында келесілерді атап өтуге болады::

- Баланың жаңа қажеттіліктеріне байланысты ата - ана қондырғыларын қайта бағдарлау;
- Балалар қауымдастығының өмір сүруін қалыптастыру;
- Ата-аналардың педагогикалық ағартуға дайындығын қалыптастыру;
- Мектеп пен отбасы ынтымақтастығына оң көзқарас қалыптастыру.

Бұл міндеттерді шешу педагогикалық ұжымнан үйлесімді іс-қимылды талап етеді. Ата-аналар өздерінің негізінде баланың жаңа мәртебесін қабылдап, педагогикалық ұжыммен бірге оның мектеп өміріне бейімделуі бойынша әрекет етуге дайын.

Отбасы мен мектептің бірлескен жұмысы қалай жүзеге асырылады?

Ең алдымен, белгілі формалар арқылы: ұжымдық және жеке. Ұжымдық жұмыстарға ата-аналармен жалпы мектептік және сынып ата-аналар жиналыстары, педагогикалық конференциялар, іскерлік ойындар, мастер-

кластар, Ашық есік күні, сынып іс-шараларын дайындау мен өткізуге қатысу, ата-аналар лекториялары және т. б. сияқты жұмыс түрлерін жатқызуға болады.

Ата-аналарға отбасы мен мектептің өзара іс-қимылының міндеттері айқын болуы үшін біз аталған бірлескен жұмыстың кейбір формаларын қысқаша сипаттаймыз.

Ата-аналар жиналысы және олардың ата-аналар үшін рөлі.

Жалпы мектептік және жалпы сынып ата-аналар жиналысы Педагогикалық жалпы білім беру саласындағы мектептің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес өткізіледі. Олар тақырыптық болуы мүмкін, ал дәрісхана барысында өтуі мүмкін. Оқушылардың тәрбиелеу ортасын кеңейту, баланың жеке тұлғасын қалыптастыру саласындағы ата-аналардың оң әсерін арттыру ата-аналармен жұмыстың жаңа стандартты емес түрлерін іздестіруге себепші болады. Кеше ғана өзекті болған ата-аналар жиналыстарының тақырыбы қазіргі заманғы өмірдің қарама-қайшылықтарын шешуге көмектесетін жаңа тақырыптарды меңгеруге тырысатын қазіргі заманғы ата-аналарға қызықты емес. Ата-аналардың бірінші жиналысында бір жылға арналған ұжымдық жұмыс формасының проблематикасымен таныстыру қажет. Осы аудиторияның психологиялық-педагогикалық білімге қажеттілігін анықтайтын сауалнамалар жүргізу және отбасылық педагогикада кездесетін типтік қиындықтарды анықтау пайдалы.

Сынып жиналыстары мұғалімдер мен ата-аналар үшін ерекше мәнге ие. Оларды өткізудің маңызды кезеңі Дайындық болып табылады. Ең алдымен, мұғалім осы жиналыста мәселе шеңберін анықтау керек. Олар оқу жылының басында жоспарланған тақырыптар жүйесінен ағуы тиіс. Мұғалім жиналысқа балалардың шығармашылық жұмыстарының көрмесін дайындай алады. Жиналыстың дайындығына ата-аналар комитетінің ата-аналары ғана емес, сонымен қатар барлық мектеп проблемаларын жүрекке жақын қабылдайтын белсенді ата-аналар да қатыса алады. Жиналысты өткізу үшін жақсы атмосфера жасау қажет. Ата-аналарға бірінші ата-аналар жиналысына қатысу ерекше қызығушылық тудырады. Осы жиналыста ата-аналар балаларының жаңа мектеп өмірінің шарттары туралы толық ақпарат алады. Ата-аналар жиналысына алдын ала дайындалу керек. Мұғалім ата-аналарға оқуға деген оң уәждемені қалыптастыру үшін баланы мектепке арнайы даярлау ғана емес, сонымен қатар оның осы қасиеттерінің дамуы: шыдамдылық, ұқыптылық, дербестік, тәртіптілік қажет екенін жеткізгісі келеді.

Ата-аналарға арналған педагогикалық конференциялар.

Педагогикалық конференциялар педагогикалық білім мен іскерлікті жинақтау формасы болып табылады. Конференциялардың құндылығы олардың жұмысына ата-аналар да қатыса алады. Оларды тәрбиелеу немесе баланың дамуы мен қалыптасуының қандай да бір мәселелерін шешуде жекелеген ата-аналардың тәжірибесін жинақтау және ұсыну мәселелеріне арнауға болады. Мұнда ата-аналарға мұғалімге сөз сөйлеуден бас тартпауға кеңес беруге болады. Барлық мектеп үшін емес, бір сынып немесе параллель оқушылардың ата-аналары үшін конференциялар өткізу орынды.

Конференцияны өткізудің негізгі міндеті-отбасылық тәрбие тәжірибесімен алмасу. Конференцияны өткізу мұқият дайындықты талап етеді, сондықтан олар жиі болмауы керек - жылына 1-2 рет. Дайындық барысында өткізу жоспары белгіленеді.

Конференцияны өткізу барысында ең бастысы, отбасы тәрбиесінің тірі тәжірибесімен бекітілмеген, Артық ғылым және жалпы сөз тіркестерінен аулақ болу.

Ата-аналарға арналған іскерлік ойындар. Іскери ойын түрінде ата-аналар жиналысы.

Педагогикалық жаппай оқытудың педагогикалық бағытын күшейту үшін іскерлік ойындарды қолдануға болады. Бұл форма мұғалімдер мен ата-аналардың шығармашылық ойлауын белсендіреді. Ол ата-аналар педагогикасының өрісінде қандай да бір коллизияда шешім қабылдау тәсілдерін меңгеруге мүмкіндік береді. Ата-аналармен жұмыс барысында іскерлік ойындарды пайдалану оларға педагогикалық процестің тікелей қатысушылары болуға мүмкіндік береді, бұл өз баласымен қарым-қатынас жасауға психологиялық-педагогикалық дайындықты байытады. Ойын оқу үдерісін жандандыра алады, ал ата-аналар мен балалар арасындағы өзара қарым-қатынасқа қатысты болуы мүмкін. Іскерлік ойын үшін жағдайлар мұқият дайындалуы тиіс. Олар алдын ала карточкаларға жазылуы мүмкін.

Ашық есік күні.

Ашық есік күні ата-аналармен жұмыстың маңызды түрі болып табылады. "Күн" өткізу ата-аналардың мектептің кез-келген бұрышына еніп, өз баласын мектеп ортасында көруге мүмкіндік береді, ол әрине отбасылық жағынан ерекшеленеді. Кейде ашық есік күнінің алдында педагог немесе мектеп психологы сауалнама жүргізеді. Оның пайдасы анық. Ол ата-аналармен кездесу мектеп істеріне барынша байланысты болуы керек. Бұл тұрғыда сауалнама көп нәрсені анықтауға көмектеседі.

Мысалы, ол келесі мәселелерді қамтуы мүмкін:

- Сыныптағы тәрбие жағдайы;
- Ұзартылған күн топтарының жұмысы;
- Тамақтануды ұйымдастыруға қатысы;
- Балалардың оқу қызметіндегі қиындықтары;
- Үй жұмысын дұрыс ұйымдастыру және т. б.

Екі аптада немесе айына бір күнді белгілеу жақсы болар еді. Бұл ата-аналарға өз жұмысын мектепке барумен байланыстыруға мүмкіндік береді. Егер Ашық есік күні оқыту мәселелеріне арналса, онда ата-аналар балаларға оқу қызметін меңгеруге көмектесетін әдістермен танысады. Ол үшін ата-аналар тиісті сабақтарға шақырылады. Сабаққа қатысқаннан және оқушылардың жұмысын бақылағаннан кейін мұғаліммен пікір алмасу пайдалы. Онымен ұлының немесе қызының жұмысы туралы өз әсерлерімен бөлісіңіз.

Ата-аналармен жеке жұмыс.

Ата-аналармен жеке жұмыс оларды қызықтыратын мәселелерді талқылауға мүмкіндік береді. Ең кең таралған нысан-жеке кеңес беру. Бұл жеке

Ата-аналармен жұмыстың ерекше түрі. Кеңес әр ата-анаға өзін оқу-тәрбие үдерісіне қатысушы ретінде сезінуге мүмкіндік береді. Жағдайдың өзі ашық. Кеңес мазмұны кез келген болуы мүмкін, бірақ ата – аналар үшін ең бастысы-баланы оқыту мен тәрбиелеуге қатысты барлық сұрақтарға жауап алу. Кеңес берудің бастамашысы мұғалімдер де, ата-аналар да болуы мүмкін. Егер ата-аналар өз баласының мектеп өмірінің әртүрлі нюанстарына белсенді түрде қызығушылық танытса, онда бұл тек баланың мектеп өміріне бейімделуіне оң әсерін тигізеді, өйткені мұғалім мен ата-аналар бірлесіп баланың барлық мәселелерін шешеді. Кеңес алуға алдын ала жасалған сұрақтармен келуге болады, ал мұғаліммен кенеттен сөйлесуге болады.

Педагогпен ынтымақтастықты қалыптастыру үшін ата-аналарға беруге болатын ұсыныстар:

- Сынып жетекшісімен сіздің балаңызды отбасында тәрбиелеудің негізгі қағидаттарымен бөлісіңіз, педагогтің тәрбие үдерісіне деген көзқарасын сұраңыз. Бұл сізге бала үшін бірыңғай тәрбие ортасын қалыптастыруға көмектеседі. Бірақ мұғалім әр ата-ананың барлық тілектерін орындай отырып, өз жұмысын жасай алмайтынын есте сақтаңыз.;

- Педагогке сұрақ қоюға ұялмаңыз,оны дұрыс түсінгеніне сенімді болмаса, нақтылаңыз. Кейде адамдар бір тілде сөйлегенде, бір сөздің мағынасын әр түрлі анықтайды. Түсінбеушіліктерді болдырмау үшін және түсініксіздіктерді болады переспросить әңгімелесуші: "менің түсінуімше, бұл сіз есте бар болса, онда және болса, онда?»;

- Өз балаңызға немесе өзіне қатысты сын-пікірді конструктивті түрде қабылдаңыз: онда әрдайым ескерілуі тиіс сәттер болуы мүмкін. Егер айыптау баланың тұлғасын қозғаса және сізге әділетсіз болып көрінсе, өз позицияңызды айтуға қорықпаңыз, бірақ өз эмоцияңызды бақылаңыз: тонн тыныш қалуы керек;

- Егер балада мектепте оқумен немесе мінез-құлқымен проблемалар туындаған болса, мұғалім оларды өзі шешеді деп ойламаңыз. Бұл мәселелерді, ең алдымен, сіз баламен бірге, педагогпен бірлескен іс-қимыл жоспарын тамаша түрде жасай отырып шешуге тура келеді. Жанжал жағдайында қандай да бір шаралар қолданбас бұрын екі тарапты тыңдаңыз;

- Педагогқа құрметпен қараңызшы, баланың көзінше педагогтардың қателіктері туралы нақты сөзбе-сөз айтпаңыз. Бұл мұғалімнің беделіне нұқсан келтіреді және бала тарапынан педагогқа немқұрайлылық қарым-қатынасты қалыптастыруға ықпал етуі мүмкін. Алайда, бұл бала педагогтар ешқашан қателеспейді деп ойлауы керек дегенді білдірмейді;

- Жиі мектепке барыңыз. Ата-аналар жиналыстарын ғана емес, сонымен қатар көп көмек көрсету: жаңа жыл алдында сыныпты безендіру, экскурсияны немесе пикник ұйымдастыру. Бұл мұғалім алдында да, өз балаңыздың алдында да сіздің беделіңізді арттырады.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар бала оған барлық қиындықтарды жеңуге және күшті және шыдамды болуға көмектесетін күш-жігерін жұмсауды үйренуі тиіс. Баланың қалыпты дамуы үшін кейде оның отбасылық қарым-

қатынасын түзету қажет. Балалар мен ересектер арасындағы дұрыс қарым - қатынас-бала дамуының маңызды факторы. Бұл өзара қарым-қатынас бұзылған жағдайда бала көңілсіздікті сезінеді және түрлі іс-әрекеттерге бейім.

Балалар мен ата-аналардың отбасындағы өзара қарым-қатынасына жағымсыз факторларды төмендету үшін ата-аналарға қандай ұсыныстар беруге болады? Бұл ересек адамдар:

- баланың өзін-өзі бағалауын нығайту мақсатында оның оң жақтарына және артықшылықтарына шоғырланады;
- балаға өзіне және өз қабілетіне сенуге көмектеседі;
- балаға қателерді болдырмауға көмектеседі;
- сәтсіз жағдайда баланы қолдайды.

Баланы қолдау-бұл оған сену. Табыс балада да, ересек адамда да өз күшіне сенімділікті тудырады және күшейтеді.

Баланы қолдау үшін ата-аналар қажет:

- Баланың күшті жақтарына сүйену;
- Оның қатпарларының астын сызуды болдырмау;
- Оның шығармашылық қабілеттерін ашу және іске асыруға қолдау көрсету;
- Сіз балаға қанағаттанғаныңызды көрсету;
- Баланың махаббаты мен құрметін көрсете білу;
- Балаға үлкен тапсырмаларды ұсақ тапсырмаларға бөлуге көмектесу, онымен жеңе білу оңай;
- Баламен көп уақыт өткізу;
- Баламен қарым-қатынаста әзіл енгізу;
- Баланың тапсырманы өз бетінше орындау әрекеттерін қолдау [48, 20 б.].

Балаларды тәрбиелеу және оқыту міндеттерін табысты шешу үшін мектепте барлық педагогикалық ұжым мен ата-аналардың өзара іс-қимылы маңызды.

Қазіргі мұғалім бар қарама-қайшылықтарды шешу үшін социумда және отбасы институтында бар факторлардың барлық жиынтығын ескеруі тиіс. Бір жағынан, ата-аналардың мектепке, мұғалімдердің ата-аналарына өзара талаптану деңгейі өсті; ата-аналарды мектепте білім беру процесін бірлесіп басқаруға тарту тәжірибесі қалыптасады; екінші жағынан, ата-аналар мен мұғалімдерді иеліктен шығару үрдісі белгіленіп отыр.

Ынтымақтастықтың оң жақтарын табу және бала, оның әлемі отбасы мен мектептің өзара іс-қимылындағы басты байланыстырушы буын болып табылатынына тағы да көз жеткізу маңызды болды. Өнімді өзара іс-қимыл оның құрамдастарын іске асыру кезінде мүмкін.:

- бір-бірін эмоционалды-оң қабылдаумен, басқа көзқарас тұрғысынан құрметпен қараумен, қарым-қатынас жасауға дәлелді дайындықпен қамтамасыз ететін өзара қабылдау;

- бала тұлғасын дамытуға қатысты ортақ өзара қолайлы міндеттерді әзірлеу және бар проблемаларды бірлесіп түсінуге барлық қарым-қатынасқа қатысушылардың дайындықта көрінетін өзара түсіністік;

- өзара іс-қимыл мұғалімнің ынтымақтастық қарым-қатынасын құруға, баланы дамыту мүддесінде келісілген іс-әрекеттерді жобалау мен іске асыруға дайындығы ретінде [49, 335 б.].

А.С. Макаренко, қазір өткен жүзжылдықта: "бәрін тәрбиелеуде: адамдар, заттар, құбылыстар, ең алдымен, ең алдымен, адамдар. Оның ішінде бірінші орында – ата-аналар мен педагогтар". Оған В.А. Сухомлинский: "тек ата-анасымен, жалпы күш-жігерімен, мұғалімдер балаларға үлкен адами бақыт бере алады" деп басып кірді.

Қазіргі жағдайда педагогтар мен ата-аналардың оқу-тәрбие процесіндегі өзара іс-қимыл проблемасы бірлескен қызметті жоспарлау мен ұйымдастырудың бірыңғай тәсілдері, жұмыстың нәтижелілік критерийлерін таңдау, бірыңғай әдіснамалық, ұйымдық-құрылымдық және әдістемелік негіз, ата-аналарды психологиялық-педагогикалық ағартуды ұйымдастыруға жүйелі-кешенді тәсіл негізінде табысты шешілуі мүмкін.

Қазіргі жағдайда ата-аналарды осындай ағартуға үндеудің маңыздылығы мынадай себептермен түсіндіріледі:

- әлеуметтік-мәдени, экономикалық, саяси жағдайдың өзгеруімен сипатталатын қазіргі қоғамның қажеттіліктерімен;

- бұқаралық ақпарат құралдары мен коммуникацияларды отбасылық қатынастардың жаңа нысандары мен модельдерін белсенді насихаттауда, бұл дәстүрлі отбасылық құндылықтар мен ұстанымдарды әлсіретеді;

- білім беру саласындағы өзгерістер (жаңа бағдарламаларды, технологияларды, оқыту әдістері мен нысандарын енгізу);

- Заманауи педагогикалық қоғамдастықтың өткен сәтті тәжірибесіне, сондай-ақ инновацияларға ашық болуы;

- өскелең ұрпақты тәрбиелеудің жаңа тәсілдері мен технологияларын қолдану және т. б.

Ата-аналармен интерактивті өзара іс-қимыл ерекшелігі келесі көрсеткіштермен анықталады:

- субъектілер бір мағыналық кеңістікте;

- шешілетін мәселенің проблемалық алаңына бірлесіп батыру, яғни бірыңғай әлеуметтік-мәдени кеңістікке қосу жүзеге асырылады;

- міндеттерді шешуді іске асырудың құралдары мен әдістерін таңдауда келісу байқалады;

- эмоционалдық жағдайдың, сезімнің, тапсырмаларды қабылдауға және шешуге байланысты бірлескен уайымдау орын алады [50, 113 б.].

Ата-аналарды оқытуды әртүрлі практикалық құралдарды (дәріс, дәріс-диалог, тренинг, "дөңгелек үстел", рөлдік ойын және т.б.) пайдалана отырып, әр түрлі формада өткізуге болады. Ата-аналардың психологиялық-педагогикалық білім алуы олардың педагогикалық ойлауын дамытумен, балаларды оқыту мен

тәрбиелеу саласында практикалық іскерліктер мен дағдыларды жетілдірумен байланысты болуы тиіс.

Қазіргі жағдайда ата-аналармен жұмыс істеу үшін педагогтарды арнайы даярлау қажет: мысалы, мұғалімдердің (сынып жетекшілерінің) біліктілігін арттырудың әртүрлі түрлері арқылы. Ата-аналармен қарым-қатынас мәселелеріне, педагогтың коммуникативтік құзыреттілігін, жалпы педагогикалық коммуникацияны арттыруға ерекше назар аудару қажет. Мұғалімнің кәсіби қызметі көптеген стандартты және стандартты емес тапсырмаларды шешу үрдісі болып табылады, оларды шешуге педагогикалық өзара әрекеттестік бағытталған. Коммуникативтік міндеттер осындай өзара іс-қимылдың инструменталды компоненті болып табылады, оның барысында педагог екі негізгі мақсатты жүзеге асырады: ата-аналарға ақпарат беріп, оларға әсер етеді, яғни әрекетке итермелейді. Педагогикалық қарым - қатынас логикасына сәйкес қарым-қатынас кезеңдерін анықтайды:

- педагогпен алдағы ата-аналармен қарым-қатынасты моделдеу (педагогикалық есеп қою, оны шешудің тәсілдері мен әдістерін таңдау, коммуникативтік есепті бөлу, қарым-қатынасты үлгілеу);

- педагогикалық міндеттерге, қалыптасқан жағдайға, педагогтың даралығына, ата-аналардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес қарым-қатынастың коммуникативтік құрылымын жоспарлау;

- ата-аналармен тікелей қарым-қатынасты ұйымдастыру, онда педагог коммуникацияның бастамашысы болады, бұл оған біршама артықшылық береді; ол алдағы қарым-қатынас жағдайында бағдарлануы тиіс (қарым-қатынас стилін ойластыру; осындай адамдармен оң қарым-қатынас тәжірибесін оймен қалпына келтіру; жаңа коммуникативтік жағдайлардағы қарым-қатынас ерекшеліктерін нақтылау);

- педагогикалық қарым-қатынас барысында қарым-қатынасты басқару.;

- қарым-қатынас нәтижелерін талдау және жаңа педагогикалық есепті модельдеу [50, 115 б.].

Коммуникацияның аталған сатылары ата-аналармен педагогикалық өзара іс-қимыл процесін кезең-кезеңмен өрістетуді сипаттайды.

Отбасымен жұмыс барысында мұғалімдер мен ата-аналардың өзара іс-қимыл деңгейлерін бөліп көрсетуге болады, олар мектептің педагогикалық тәжірибесінде жиі кездеседі.

Өзара іс-қимылдың оңтайлы немесе қолайлы деңгейі қарым-қатынастың мақсаттылығы мен мазмұндылығымен, өзара түсіністігімен және демократиялық стилімен сипатталады. Өзара әрекеттесудің осындай деңгейінде мұғалім ата-аналармен қарым-қатынас режимін нақты анықтайды, бала мен оның отбасына оң қарайды, кәсіби құзыретті. Ата-аналар жүйелі түрде ата-аналар жиналыстарына, сұхбаттарға және басқа да іс-шараларға қатысады, пікірталастарға белсенді қатысады, оған сыни тұрғыда өздерінің педагогикалық тәжірибесімен бөліседі. Өзара іс – қимылдың бұл деңгейі бір жағынан мұғалімнің құндылық бағдарын дамытудың жоғары деңгейін және екінші жағынан мұғалімнің шығармашылық сипаты мен бастамашылдығын болжайды.

Өзара іс-қимылдың қолайлы тұрақсыз деңгейі үшін тілектестік пен ашықтық, балалардың дамуы үшін барлық жағдай жасауға ұмтылу тән. Бірақ мұғалім мен ата-аналар арасындағы бірқатар мәселелер бойынша кейде толық өзара түсіністік жоқ, соның салдарынан кейбір уақытта ата-аналар "мектеп өміріне" деген қызығушылығынан айырылады, мектепке жиі барады.

Өзара әрекеттесудің бейтарап деңгейі салыстырмалы еркіндік пен регламенттелмеушілігімен ерекшеленеді (келді-жақсы, келмеді-жақсы). Мұғалімнің ата-аналармен қарым-қатынасы ситуациялық, тез және бірлескен қызметке өзара қызығушылық танытуымен ерекшеленбейді.

Өзара іс-қимылдың келісілмеген деңгейі оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша өз көзқарасын жалғыз дұрыс деп көрсетуге ұмтылумен сипатталады. Қарым-қатынас, әдетте, ұсынымдық сипатта болады. Мұғалімдер мен ата-аналардың көзқарастары мен жоспарларының, талаптары мен бағаларының сәйкес келуі оқушының дамуына қолайлы болмайды. Мұғалімдер мен ата-аналардың өздері ішкі қақтығысты тежейді, бұл олардың алаңдаушылық сезімін тудырады.

Өзара іс-қимылдың қолайсыз немесе даулы деңгейі жауапкершілік сезімінен эмоционалдық басымдықпен сипатталады. Мұғалім мен ата-аналар қарым-қатынасты үнемі анықтайды, бір-біріне көңілі толмайды, бір-бірінің педагогикалық құзыреттілігіне күмән келтіреді. Әріптестің кез келген қателігі оның білімдерінің, көзқарастарының немесе әрекеттерінің жетілмегендігінің дәлелі ретінде қабылданады. Өзара әрекеттесудің мұндай түрі оқушының дамуына теріс әсер етеді, оның қорғалмағандығы мен кінәсін тудырады.

Ата – аналармен олардың педагогикалық мәдениетін арттыруға бағытталған жұмыстың ерекшелігі педагогтан екі маңызды тәрбие субъектілерінің-отбасы мен мектептің тиімді тұлғааралық өзара іс-қимылын ұйымдастыруға ықпал ететін кәсіби қасиеттердің болуын талап етеді. Мұндай кәсіби қасиеттерге икемділік, ынтымақтастыққа қабілеттілік, эмоционалдық тартымдылық жатқызуға болады [51, 42 б.].

Авторлар Я.В. Крючева, Ю. П. Строков өздері әзірлеген ата-аналарға педагогикалық көмек көрсету бағдарламасын іске асыру олардың өз балаларымен өзара іс-қимыл жасауға дайындығын арттыру және олармен ынтымақтастық қарым-қатынасын орнату үшін жағдай жасауға ықпал етті [52]. Бұл шарттардың ең маңыздысы авторлар деп аталады:

- болашаққа бағдармен баланың мәселелерін оң қарауға ұмтылу;
- өз балаңызға көмектесуге тілек;
- өзінің психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыру бойынша белсенді жұмыс;
- балалармен өзара қарым-қатынас рефлексиясы;
- өз эмоцияларын, көңіл-күйлерін және әрекеттерін саналы түрде реттеу;
- мұғалімдердің, психологтардың, логопедтердің және дәрігерлердің ата-аналарға өз балаларымен педагогикалық тиімді өзара іс-қимылды ұйымдастыруға педагогикалық көмек көрсету бойынша іс-қимылдарының бірлігі.

Осылайша, заманауи мектеп пен отбасы, өзінің педагогикалық әлеуетін біріктіре отырып, әлеуметтік әріптестікке негізделген бірлескен жұмыстың жаңа нысандарын пайдалана отырып, бала үшін өзекті білім беру кеңістігін құрады (1-кесте) [53, 127 б.].

1-кесте – Отбасы мен мектептің өзара қарым-қатынасын дамытудың негізгі кезеңдері

№	Кезеңдер	Мектеп	Отбасы
1.	Қарым-қатынастардың пайда болуы	балаларға арналған арнайы ұйымдастырылған білім беру мекемесінің пайда болуы	мектепте білім берудің міндеттілігін түсінуді қалыптастыру
2.	Пассивті қатынастар	оқшауланған	
3.	Ағартушылық	жеке тұлғаны тәрбиелеу мәселелерінде отбасын ағартады	педагогикалық әсер ету объектісіне айналады
4.	Ынтымақтастық негізінде өзара іс-қимыл	білім алушының отбасымен қарым-қатынас жасауға жағдай жасайды	баланың білім алуына қатысу қажеттілігін түсіну қалыптасады
5.	Әлеуметтік әріптестік	бірыңғай білім беру кеңістігін құратын білім беру процесінің тең құқылы субъектілері	

Осылайша, отбасы мен мектептің өзара іс-қимылының тарихи негіздерін зерттеу барысында біз қоғамның әлеуметтік-экономикалық және мәдени даму факторларына негізделген қалыптасудың бес маңызды кезеңін бөлдік. Білім беру мазмұнын жаңартуды енгізу кезеңінде отбасы мен мектептің өзара іс-қимылының тарихи негіздерін зерделеу өзінің өзектілігін жоймай, керісінше, барлық білім беру субъектілерінің қатысуымен тәрбие кеңістігін ұйымдастыру мақсатында қазіргі дидактика тұрғысынан одан әрі мұқият қарауды талап етеді.

Отбасы мен мектептің өзара іс-қимылының Тарихи тенденциялары келесі үлгілермен жинақталатынын атап өткен жөн:

- мектеп ағартушылық қызметін атқарады, ал отбасы педагогикалық ұжымға тиімді жұмыс істеуге кедергі келтіреді;
- білім беру ұйымы өзінің өмір сүруі үшін алатын пайдасы тұрғысынан отбасын зерттеу;

- мектеп пен отбасының нақты бірлігі.

Р.В. Овчарованың отбасы мен мектептің өзара іс-қимыл теориясы әлеуметтік педагогика тұрғысынан келесі модельдермен анықталған [54].

- педагогикалық модель ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігінің жеткіліксіздігі гипотезасына негізделеді, алдын алу сипатында болады;

- әлеуметтік модель отбасылық қиындықтар қолайсыз сыртқы жағдайлардың нәтижесі болған жағдайларда пайдаланылады;

- психологиялық (психотерапиялық) модель баланың қиындықтарының себептері қарым-қатынас саласында жатқанда, отбасы мүшелерінің жеке ерекшеліктері;

- диагностикалық модель ата-аналардың бала немесе өз отбасы туралы Арнайы білім тапшылығының болжамына негізделеді;

Өзара іс-қимыл ата-аналардың өз баласын көруге, оны жақсы жасауға, оның жеке басының сапасын және мінез-құлық үлгісін түзетуге ұмтылысын дамытады.

Педагогтың отбасымен байланыс орнату жұмысында келесі сәттерді ескеру қажет::

- мектептің отбасымен бірлескен қызметі негізінде ата-аналардың рөлін нығайтуға және арттыруға бағытталған іс-әрекеттер мен іс-шаралар болуы тиіс.;

- ата-аналардың тәрбие мүмкіндіктеріне деген сенімі, олардың педагогикалық мәдениеті мен тәрбиедегі белсенділігін арттыру;

- педагогикалық такт, отбасы өміріне дөрекі араласуға жол бермеу;

- баланың оң қасиеттеріне, отбасылық тәрбиенің мықты жақтарына сүйену [55].

Жоғарыда келтірілген қорытынды жасай отырып, педагогтар үшін келесі ұсыныстар ұсынуға болады:

- инклюзивтік оқыту кезінде түзету-дамыту қызметінің кезеңдерін мамандардың сүйемелдеуімен өту ата-аналардың ЕБҚ бар баламен өзара іс-қимылда белсенділігі мен құзыреттілігін арттырады;

- ата-аналарда олардың белсенді іс-әрекеттері, жауапкершіліктері мен сүйемелдеуге қосылуы баланың дамуының маңызды шарты болып табылатынын ұғынуды қалыптастыру қажет.;

- жұмыс нәтижесінде баланың әлеуеті туралы ата-аналардың пікірлерінде оң динамиканы атап өту, өз баласына орынды көмек көрсетуде ата-аналардың құзыреттілігінің артуын қадағалау қажет.;

- алынған нәтижелерді ата-аналардың құзыреттілік деңгейін қалыптастыру және арттыру, олардың өз баласымен де, жалпы мектеп ұжымымен де нәтижелі өзара іс-қимылы бойынша одан әрі жұмыс істеу үшін қажетті бағытта қолдану қажет.

Осылайша, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар тәрбиелеп отырған отбасыларға мақсатты кәсіби көмек қажет. Инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналардың бала дамуының қиындықтарын жеңуде және онымен қарым-қатынаста белсенді өмірлік ұстанымдарын қалыптастыру

бойынша жұмыс жүргізу; ата-аналардың құқықтық, педагогикалық құзыреттілігін арттыру; мектеп пен ата-аналардың балалардың денсаулығын нығайту бойынша бірлескен қызметін ұйымдастыру; баланы ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар, социум мен тәрбиелеп отырған отбасы арасындағы қарым-қатынасты оңтайландыруға ықпал ету қажет. Мектеп пен отбасының нәтижелі өзара әрекеті ғана баланың психофизикалық және әлеуметтік мәртебесін қалпына келтіруге, олардың материалдық тәуелсіздігі мен әлеуметтік бейімделуіне қол жеткізуге ықпал ететін болады

ЕБҚ бар балаларды білім беру ұйымына қабылдау және қолдаудың қадамдық жоспары бойынша әдістемелік ұсынымдар

Жалпы білім беретін сыныпқа ЕБҚ бар балалар жалпы білім беретін оқу бағдарламалары бойынша енгізілген, арнайы оқу бағдарламалары бойынша, ПМПК ұсынымдарына сәйкес жеке оқу жоспары мен жеке оқу бағдарламалары бойынша оқи алады.

Білім берудің әрбір деңгейінде басым міндеттерді шешу арқылы жүзеге асырылатын психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету ЕБҚ бар білім алушылар үшін арнайы жағдайлар жасауда маңызды рөл атқарады:

- *бастауыш мектеп* – мектепте оқуға дайындығын анықтау, мектепке бейімделуді қамтамасыз ету, балалардың оқу іс-әрекетіне қызығушылығын

арттыру, танымдық және оқу қызығушылықтарын дамыту, дербестікті және өзін-өзі реттеуді дамыту, «оқуға деген ықыласты» және оқуды қалыптастыруға қолдау көрсету, әрбір оқушының жеке ерекшеліктері мен әлеуеттін, мүмкіндіктерін ескере отырып шығармашылық қабілеттерін дамыту;

- *негізгі мектеп* – білім алушының негізгі мектепке көшуін алып жүру, оқытудың жаңа жағдайларына бейімделу, тұлғалық және құндылық-мағыналық өзін-өзі анықтау және өзін-өзі дамыту міндеттерін шешуде қолдау көрсету, тұлғалық мәселелер мен әлеуметтендіру мәселелерін шешуде көмек көрсету, өмірлік дағдыларды қалыптастыру, невроздың алдын алу, ата-аналармен және құрдастарымен конструктивті қарым-қатынасты құруда көмек көрсету;

- *орта мектеп* – оқушыларға кәсіби бағдар беруде және өзін-өзі анықтауда көмек көрсету, экзистенциалды мәселелерді шешуде қолдау (өзін-өзі тану, өмірдің мәнін іздеу, жеке сәйкестікке қол жеткізу), уақытша перспективаны дамыту, мақсатқа жету қабілетін дамыту, психоәлеуметтік құзыреттілікті дамыту.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды мектептің педагогикалық ұжымымен бірлесе отырып мамандар тобы жүзеге асырады. Мамандар командасының үйлесімді жұмысын қамтамасыз ету үшін мектепте психологиялық-педагогикалық қолдау (ППҚК) қызметі құрылады, ол жалпы білім беретін мектептің толыққанды құрылымдық бөлімшесі болуы тиіс. Бұл үшін мектеп басшысы қызмет құру туралы бұйрық шығарады және оның қызметі туралы ережені бекітеді. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің құрамына: мектеп директоры, директордың оқу-тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары, логопед-мұғалім, педагог-психолог, дефектолог-мұғалім, әлеуметтік педагог, ЕДШ нұсқаушысы, сондай-ақ, қажеттілігіне қарай басқа да мамандар мен педагогтар кіреді.

Қолдау қызметі іс-әрекетінің негізгі бағыттары:

- мектепке түсетін балаларды оқуға дайындығын, қолдауға қажеттілігін анықтау мақсатында кешенді зерттеу;

- дене, интеллектуалдық және эмоциялық дамуына, оқуға және мектептік бейімделуде қиындықтары бар оқушыларды уақытында анықтау, қажет болған жағдайда оларды ПМПК-ға консультацияға жіберу;

- ПМПК қорытындысы бар оқушылардың танымдық іс-әрекетінің даму деңгейі мен ерекшеліктерін анықтау (сөйлеу, есте сақтау, зейінді, жұмыс қабілеттілігі және басқа да психикалық функциялар), оқудағы табыстылықты қамтамасыз ететін алдын алу, түзету психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік іс-шараларын анықтау үшін олардың эмоционалдық-ерік және тұлғалық дамуын зерттеу;

- психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасын әзірлеу және іске асыру, жеке, кіші, топтық түзету - дамыту жұмыстарын жүргізу;

- психологиялық-педагогикалық мониторингті жүзеге асыру;

- жалпы білім беру жағдайында да, арнайы сынып жағдайында да оқушыларға жеке және сараланған тәсілдемені қамтамасыз ету үшін мұғалімдерге ұсыныстар әзірлеу;

- физикалық, зияткерлік және эмоциялық жүктемелер мен үзілістердің алдын алу, емдеу-сауықтыру іс-шараларын ұйымдастыру;
- кеңестік және ағартушылық іс-әрекет.

ЕБҚ бар білім алушыны сүйемелдеу (қолдау) бағдарламасын іске асыратын орталық тұлға мұғалім болып табылады. Педагогтың балаға, оның оқу іс-әрекетінің нәтижесіне, педагогтың оқыту процесін дараландыру, мамандардың (психолог, логопед, дефектолог) ұсыныстарын орындау, баланың өзіне деген сенімділігін қалыптастыру іскерлігінің маңызы зор. Мұғалімнің қажетті кәсіби қасиеттері: ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушының сөзсіз қабылдануы, өзгерістерге ұмтылу, кәсіби іздену, мамандар командасында жұмыс істеуге дайын болу, педагогикалық оптимизм болуы тиіс.

Баланың даму ерекшеліктеріне, оның мүмкіндіктеріне, сондай-ақ ПМПК ұсынымдарына сәйкес ЕБҚ бар оқушыны қолдаудың бағыттылығы, қарқындылығы және ұзақтығы анықталады. Жалпы білім беретін мектеп оқушыға оның қажеттіліктеріне барабар қолдау түрін ұсынуы тиіс. Бұл қысқа мерзімді, орта мерзімді немесе ұзақ мерзімді негізде қолдау болуы мүмкін.

Қысқа мерзімді қолдау логопедпен, психологпен (жарты жылға дейін) түзету сабақтарының қысқа циклін талап ететін, оқытуда шамалы және уақытша қиындықтары бар оқушыларға көрсетіледі. Бұл ретте оқушы жалпы білім беру бағдарламасы бойынша құрдастарымен әдеттегі сыныпта оқиды және аптасына бірнеше рет мамандармен жеке немесе топтық сабақтарға қатысады, онда оқушының жеке даму ерекшеліктерін (сөйлеу, эмоциялық-тұлғалық жетілу қажеттілігі) дамыту және өтеу бойынша жұмыс жүргізіледі.

Орта мерзімді қолдау арнайы дайындалған педагогтар мен мамандарды қарқынды қолдауды талап ететін, даму ерекшеліктеріне байланысты оқуда тұрақты қиындықтары бар оқушылар үшін ұйымдастырылады. Жалпы білім беретін мектепте мұндай білім алушылар үшін білім берудің бастапқы деңгейінде арнайы сынып жағдайында сараланған оқыту ұйымдастырылады. Оқушыларды қолдаудың негізгі міндеті МЖМББС-ның оқу бағдарламаларының мазмұнын меңгеру мен оқыту қиындықтарына әкелетін себептерді барынша еңсеру болып табылады. Оқыту процесінде оқушыларға қойылатын талаптардың даму деңгейіне, әлеуетті мүмкіндіктерге және оқытудың алдыңғы кезеңдерінде қол жеткізілген оқу жетістіктеріне сәйкестігін қадағалауға бағытталған педагогикалық диагностика жүзеге асырылады. Оқу бағдарламасын ойдағыдай меңгерген және даму қарқыны оң болған жағдайда арнайы сынып оқушылары ПМПК шешімі бойынша, оқушылардың өздерінің және олардың ата-аналарының немесе өзге де заңды өкілдерінің келісімімен оқудың кез келген кезеңінде әдеттегі сыныптарға ауыстырылуы мүмкін.

Оқушылардың даму мәселелері бастауыш сатыда еңсерілмейтін жағдайда, оларды арнайы сынып жағдайында және оқытудың келесі сатыларында оқытуды жалғастыру мүмкін. Бұл жағдайда оқушыларға *ұзақ мерзімді* қолдау көрсетіледі.

Мектеп оқушыларының негізгі орта және жалпы орта білім алу кезеңінде ҚР МЖМББС сәйкес негізгі мазмұнын сақтай отырып, оқушылардың білім

менгеру ерекшеліктеріне сәйкес пәндер бойынша стандартты оқу бағдарламаларын бейімдеу жүзеге асырылады. Арнайы сынып жағдайында оқушылардың негізгі білім алу мерзімі 1 жылға ұлғаяды. Оқыту мамандармен (психолог, дефектолог, логопед) түзету-дамыту сабақтарын қарастыратын арнайы оқу жоспарына сәйкес болады. Оқушыларды бағалау оқу үрдісінде жүзеге асырылатын бағдарлама аясында жүзеге асырылады.

Интеллекті бұзылған оқушыларды мектепте оқытудың барлық кезеңінде мазмұны ҚР МЖМББС талаптарын орындауға бағдарланбаған оқу жоспарлары, бағдарламалары мен оқулықтары бойынша, арнайы көрнекі-дидактикалық құралдар мен оқыту әдістерін пайдалана отырып жүзеге асырылады.

Арнайы сынып оқушыларының сыныптан тыс және оқудан тыс барлық іс-әрекеті (үйірме, факультативтік, тәрбие) қарапайым сынып оқушыларымен бірге жүзеге асырылады.

Білім беру ұйымдарында балалардың денсаулығын сақтау, білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін және олардың қосымша білім беру қызметтерін алу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қолайлы жағдайлар жасау қамтамасыз етіледі.

Инклюзивті білім беруді іске асыратын білім беру ұйымының педагогикалық кеңесі жеке оқу жоспарлары мен жеке бағдарламаларын, ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламаларын бекітеді.

Оқытудың түзету-дамыту бағыты жалпы білім беру циклы пәндері, түзету пәндері, сондай-ақ, қосымша білім беру жүйесінде іске асырылады.

Бастауыш, негізгі және жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарының вариативтік компоненті түзету пәндері бойынша сабақтарға толығымен бөлінеді. Элективті курстар, ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларға арналған мектеп компоненті курстары өткізілмейді.

Көшіп-қонушы балаларды, оралмандарды оқу-тәрбие процесіне біріктіру және олардың қазақ және орыс тілдерін меңгеруін қамтамасыз ету мақсатында қосымша сабақтар, тілдік үйірмелер, факультативтік сағаттар ұйымдастырылады. Психологиялық-педагогикалық және тілдік қолдауды қолдау қызметі мамандарының әзірлеуі қажетті шарт болып табылады.

Инклюзивті білім берудің мақсаттары мен міндеттеріне тиімді қол жеткізу үшін жалпы білім беретін мектептер оралмандарды бейімдеу және ықпалдастыру орталықтарымен, ресурстық орталықтармен, кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарымен, арнайы білім беру ұйымдарымен, оның ішінде ПМПК, оңалту орталықтарымен және психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерімен өзара іс-әрекеті ұйымдастырады.

Осылайша, инклюзивті білім беру жағдайында заманауи педагог қызметінің маңызды ерекшелігі кәсіби іс-әрекеттердің көп векторлық және әр түрлі нұсқалылығы болып табылады. Әрбір мұғалім білім алушының білім бағдарын ұйымдастыра отырып, көп функциялы педагогикалық міндеттерді шешеді. Олардың ішіндегі ең бастысы әрбір баланың табысқа жету жағдайын жасауымен ұштастыра отырып, әр түрлі қызмет түрлеріне қосылуы болып

табылады. Әрине, бұл мұғалімнен әрбір баланың ерекшеліктерін білуді, мықты жақтарын табуды және оның білім алу қажеттіліктерін жүзеге асыру мүмкіндігін талап етеді.

Әрбір педагогикалық ұжым инклюзивті білім беру принциптерін жүзеге асырудың күнделікті практикасы өзара іс-әрекет мәдениетін біртіндеп қалыптастыра отырып, мінез-құлықтың әдеттегі схемасына айналуына ұмтылуы тиіс.

Негізгі мектептің бүгінгі міндеті – баланың даралығын ашып, әлеуметтік өзара іс-әрекетке тұрақтылығы мен таңдауына, дамуына және оған көмектесуге көрінуі. Оқыту процесінде әр баланың даралығын ашу заманауи мектепте инклюзивті білім беруді құруды қамтамасыз етеді. Мұндай оқытудың мақсаты бірыңғай сынып ұжымында «орташаланған» оқушыға емес, жеке-жеке танымдық мүмкіндіктерін, қажеттіліктері мен мүдделерін ескере отырып, жеке-жеке жұмыс істеуге мүмкіндік беретін психологиялық-педагогикалық жағдайлар жүйесін құру болып табылады.

Мұғалім сабақ беру тәсілдемелерін өзгертуге және заманауи технологиялар мен әдістерді қолдануға ұмтылатын сабақтарды дайындауды диагностикадан, яғни, білім алушылардың білім алу қажеттіліктерін түсінуден бастауы маңызды. Әсіресе, бұл бастауыш мектепте маңызды, өйткені оқушылардың практикалық біліктері мен дағдылары арқылы оқу, жазу, есеп, рефлексия және т. б. сияқты өзіндік пәндік есептер мен негізгі оқу дағдыларын концептуалды түсіну қалыптасады.

Білім алушылардың білім алу қажеттіліктерін зерттеу үшін жоғарыда сипатталған, сондай-ақ, nao.kz сайтында әдістемелік ұсынымдарда ұсынылған көптеген тәсілдемелер бар.

Педагог балалардың білім беру қажеттіліктерін зерттеген және түсінген кезде оқытуды саралау, оқу бағдарламасының шеңберін кеңейту мүмкіндігі пайда болады, тіпті үлгермеген оқушының беделі де көтеріледі. Сабақ түрлері мен оқыту әдістері әр түрлі болуы мүмкін және бұл нақты сабақтың мақсатына, тақырыптың ерекшелігіне байланысты, бірақ ең бастысы білім алушыларда қандай білім алу қажеттілігі бар екендігін білуі шарт.

ПМПК қорытындысымен оқушыны ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау және психологиялық-педагогикалық қолдау бағыттарын анықтау бойынша жұмыс кезеңдерінің толық сипаттамасы ҚР БҒМ «Түзету педагогикасының ұлттық ғылыми-практикалық орталығы» ММ әзірлеген және <http://special-edu.kz/> сайтында орналастырылған «Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау» әдістемелік ұсынымдарында берілген. Олардың қысқаша сипаттамасын келтірейік.

1 кезең. Оқушыны оқыту мен оқытудағы қиындықтардың сипаты туралы ақпарат жинау.

Психологиялық-физикалық дамуы бұзылған ерекше білім берілуіне қажеттілігі ПМПК анықталған оқушы сыныбында оқыған жағдайда, мұғалім мен мамандар сыныптағы сабақтарда осындай оқушыны бақылауға кіріседі,

оның оқу мен мінез-құлқындағы қиындықтарды зерделейді. Әр маман бір апта ішінде баланы қадағалайды (қандай маман және қандай баланы алдын ала қадағалайды). Бақылау нәтижелерін белгілеу үшін мұғалімдер мен мамандар үшін бірыңғай бақылау хаттамасы қолданылады (Қосымша - 1. Форма 2 а.). Бақылау бір апта ішінде жүзеге асырылады. Күнделікті бақылау нәтижелері тіркеледі (баға қиындықтар баллында), содан кейін қорытылады (Қосымша - 1. Форма 2 б). Сабақтарда бірінші бақылау әдісін қолдану маңызды болып табылады, өйткені, мамандар білім алушының барлық ерекшеліктерін (өз ерекшеліктері: күшті және әлсіз жақтары мүлдем барлық адамдар бар), тек сыныпта табысты оқуға мүмкіндік бермейтін ерекшеліктерін анықтау керек.

Оқушы туралы қосымша, бірақ маңызды ақпарат алу үшін мұғалім ата-аналарға сауалнама және коммуникативтік паспортты толтыруды ұсынады (Қосымша - 1. Форма 1а, 1в.).

Бұл кезеңде мамандар ата-аналардың әңгімелері мен сауалнамаларын (Қосымша - 1, Форма 1б) пайдалана отырып, оқушы туралы ақпарат жинайды.

Сабақтардағы баланы бақылау, ата-аналармен сауалнама жүргізу және әңгімелесу нәтижесі алынған деректерді талдау және қорыту, олардың негізінде оқытудың басты (бастапқы) қиындықтары туралы болжамдар (гипотезалар) қалыптастыру және тереңдетілген тексерудің тиісті бағыттары мен әдістерін таңдау болуы тиіс.

2 кезең. Білім алушыны тереңдетіп және бағытылығын үйрену (зерттеу).

Әрбір маман қажетті әдістерді, әдістемелерді, тесттер мен тәсілдерді пайдалана отырып, оның нәтижелерін тексеру хаттамаларына енгізе отырып, психологиялық, логопедтік, арнайы педагогикалық тексеруді жүргізеді (Логопед сөйлеу картасын, психолог психологиялық тексеру хаттамасын, арнайы педагог – оқу қызметі компоненттерінің жағдайын бақылау хаттамасын толтырады).

Тексерудің барлық түрлеріне қойылатын басты талап оның сыныпта оқушыны оқыту қиындықтарының сипаты мен себептерін анықтауға бағытталуы болып табылады. Сондықтан бірінші кезеңде қалыптасқан оқу қиындықтарының сипаты мен себептері туралы гипотезаға сүйене отырып, маман тексеру пәні ретінде *оқушының даму салаларын, психикалық функцияларды немесе сөйлеу дамуының тарақтарын ғана таңдайды, олардың жеткіліксіздігі оның үлгеріміне әсер етеді.* Мысалы, сабақта бақылау, ата-аналардың әңгімелері мен сауалнамалары нәтижесінде оқушының есту-сөйлеу ақпаратын өңдеу қиындығы, көру, есте сақтау мен жазу мәселелерінің жоқтығын анықтайтын психолог пен логопед: психолог-есту-сөйлеу назары мен жадысын; логопед: фонематикалық есту және сөйлеу түсінігін, ал көру жады мен ұсақ моториканы зерттейтін болады.

Осылайша, кез-келген маманды тексерудің соңғы мақсаты – оқушының барлық психикалық функцияларының, білімдерінің, іскерліктері мен дағдыларының, мінез-құлықтары мен эмоциялық ерекшеліктерінің формальды сипаттамасы ғана емес, *олардың жағымсыз сипаты мен дәрежесін, сондай-ақ оқудағы табыстылыққа оң әсерін анықтау.*

Мұғалім білім мен іскерлікті нақты меңгеру деңгейін, сондай-ақ, оқу бағдарламасын меңгерудегі олқылықтардың дәрежесі мен сипатын анықтау мақсатында меңгеруі қиындық тудыратын пәндер бойынша оқу жетістіктерін критериалды бағалауды жүргізеді. Бағалау нәтижелері бойынша өзекті деңгей, жақын даму аймағы, білімдегі олқылықтар көрсетілген жетістіктер карталары толтырылады. Мұғалім оқушының оқу жұмысында (қандай ақпаратпен жұмыс істеуді қалайды (жазбаша, ауызша, пәндік қызметте), қандай оқыту әдістері мен жұмыс түрлері білім мен дағдыларды барынша толық меңгеруге ықпал етеді, ал күтілетін нәтижеге қол жеткізуге қандай жағдай жасамайды және т.б.) қалауын белгілеуі тиіс.

Әрбір зерттеу барысында маман мен мұғалім оқушы дамуының әлсіз жақтарын ғана емес, сонымен қатар ол оқуда табысты болу үшін қолда бар ресурстарды да анықтайды.

Тексеру нәтижесінде әрбір маман мен мұғалім білім алушыға мінездеме құрастырады, барлығы үшін бірыңғай форма толтырады (Қосымша - 1, Форма 3). Мамандар мен мұғалім оқушыға бір параметр бойынша мінездеме, бірақ, өзінің кәсіби көзқарасы тұрғысынан береді. Оқу пәндері бойынша бағдарламаны меңгеру дәрежесінің сипаттамасын тек мұғалім мен арнайы педагог береді.

3 кезең. Бірлескен (мамандар, мұғалім және ата-аналар) оқыту қиындықтарын талқылау, оқушының ерекше білім алу қажеттілігін және оқушының психологиялық-педагогикалық қолдау мазмұнын анықтау.

Мұғалімді қолдау қызметінің бірлескен отырысында және әрбір маман сабақта білім алушының қызметіне өзінің ұстанымынан сипаттама береді: оқытудың қиындықтарын сипаттайды, олардың пайда болу себептері мен механизмдері туралы өз пікірін білдіреді, оқушының мүмкіндіктері мен күшті жақтарын ашады (ата-аналар жеке отырысқа шақырылады).

Бұл кезеңде оқыту қиындықтарының сипаты мен себептері туралы гипотеза оқу қиындықтарының түрін (себептерін) анықтау түрінде түпкілікті қорытындыда қалыптасады (Қосымша – 2). Қосымшада оқытудың негізгі қиындықтарының қысқаша сипаттамасы берілген:

- жұмысқа қабілеттілігі төмен;
- жеткіліксіздігі;
- қызметті еркін реттеу, жоспарлау және бақылау;
- есту-сөйлеу ақпаратын өңдеу;
- көру және көру-кеңістіктік ақпаратты өңдеу.

Оқыту қиындықтарының сипаты (түрі) анықталғаннан кейін ұжымдық талқыланады және оқушының жалпы сипаттамасы жасалады, онда бастапқы және қайталама қиындықтардың, олардың себептері мен туындау механизмінің бірыңғай көрінісі баяндалады. Табысты оқыту үшін ресурстар ретінде пайдаланылуы мүмкін оқушының күшті жақтары, ерекшеліктері мен мүдделері сипатталады (Қосымша-1. Форма 4).

Бірлескен талқылау барысында мұғалімнің, мамандардың, ата-аналардың ерекше білім беру қажеттілігі, оқушыны қолдаудың негізгі бағыттары анықталады, мұғалім мен ата-аналарға ұсыныстар жасалады.

4 кезең. Анықталған білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруды қамтитын оқушыны психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасын құру: қысқартылған немесе жеке оқу бағдарламалары, арнайы оқыту әдістері, психологпен, логопедпен, арнайы педагогпен жеке-дамытушы сабақтар бағдарламалары, мұғалімге, ата-аналарға ұсыныстар (Қосымша А. Форма 5). Қосымшада үлгі ретінде 1 сынып ЕБҚ бар оқушысына психологиялық-педагогикалық қолдаудың толтырылған жеке бағдарламасы ұсынылған. Г қосымшасында – математика үлгісінде қысқартылған және жеке оқу бағдарламаларының үлгілері мен арнайы педагогпен жеке сабақтар бағдарламасының үлгісі беріледі.

5 кезең. Мониторингпен қолдауды іске асыру.

Оқушының қажеттіліктерін бағалау алгоритмі (ПМПК ұсынымы бар) және оны психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтамасыз ету ҚР БҒМ «Түзету педагогикасының ұлттық ғылыми-практикалық орталығы» ММ әзірлеген жоғарыда көрсетілген «Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау» әдістемелік ұсынымдарында ұсынылған. Ол төмендегі кестеде ашылған 12 қадам арқылы іске асырылады. Бұдан басқа, мұғалімдердің, ППҚҚ мамандарының және ата-аналардың бірлескен қызметінің осы қадамдық алгоритмі «2019-2020 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хаттың 12-бөлімі «Инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын жалпы білім беру ұйымдарындағы оқытудың ерекшеліктері» келтірілген.

Аталған әдістемелік құралда мұғалімдер мен мамандар кестеде көрсетілген құжаттардың формаларын және қолданыстағы нормативтік құжаттар шеңберінде мектеп жұмысын ұйымдастыруға, қолдауға мамандарының егжей-тегжейлі нұсқауларын табады. Оқушы туралы алынған ақпаратты тіркеу формалары және психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасының формасы (Қосымша А) берілген.

30-кесте. Мұғалімнің, ППҚҚ мамандарының, ЕБҚ бар оқушының ата-анасының өзара іс-әрекетінің қадамдық алгоритмі

Мұғалімнің, ата-аналардың іс-әрекеттері	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының іс-әрекеттері
1. Мұғалім ЕБҚ бар оқушымен танысады. ПМПК қорытындысы мен ұсынымдарын зерделейді. (қыркүйектің бірінші аптасы)	1. Мамандар ЕБҚ бар мектеп оқушыларының тізімін жасайды. ПМПК қорытындысы мен ұсыныстарын зерделейді (қыркүйектің бірінші аптасы).

	Форма 1.
2. Мұғалім ата-аналармен әңгіме өткізеді, оқушы туралы мәлімет жинайды, оларға сауалнама (Форма 1а) және коммуникативтік паспорт (Форма 1в) толтыруды ұсынады. (қыркүйектің 1-2-ші аптасы)	2. Ата-аналармен әңгіме өткізеді, оқушы туралы мәліметтер жинайды, әңгімелесу хаттамасына мәліметтерді енгізеді. Форма 1б. (қыркүйектің 1-2-ші аптасы)
3. Мұғалім ЕБҚ бар оқушыны бірнеше күн бақылайды, «сабақта оқушыны бақылау хаттамасы» ағымдық формасын толтырады (Форма 2а). (қыркүйектің 1-3-ші аптасы)	3. ЕБҚ бар оқушыны бірнеше күн бақылап отырады, «сабақта оқушыны бақылау хаттамасы» ағымдық формасын толтырады (Форма 2а). (қыркүйектің 1-3-ші аптасы)
4. «Сабақта оқушыны бақылау хаттамасы» (Форма 2б) қорытынды формасына бақылау нәтижелерін жинақтайды. (қыркүйектің 2-3-ші аптасы)	4. «Сабақта оқушыны бақылау хаттамасы» (Форма 2б) қорытынды формасына бақылау нәтижелерін жинақтайды. (қыркүйектің 2-3-ші аптасы)
<i>Форма 2 б жылдың басында, бірінші жарты жылдықтан кейін және жылдың аяғында толтырылады, сонымен қатар, оқушыны оқытудың табыстылығы мен дамыту динамикасы мониторингінің құралы болады.</i>	

Кесте жалғасы

<p>5 Мұғалім оқушының оқу жетістіктеріне критериалды бағалауды жүргізеді. Бағдарламаны меңгерудегі олқылықтар мен қиындықтарды анықтайды.</p>	<p>5. Оқушыны оқытудағы қиындықтардың нақты себептерін зерттеуге бағытталған (психологиялық, педагогикалық, логопедтік, әлеуметтік) жеке тексеру жүргізеді. Хаттамаларды толтырады.</p>
<p>6. Ата-аналардың бақылау, әңгімелесу және сауалнама нәтижелерін жинақтайды және оқушының оқу жетістіктерін «оқушының сипаттамасы» (Форма 3) формасында зерделейді.</p>	<p>6. Ата-аналардың бақылау, әңгімелесу және сауалнама нәтижелерін жинақтайды және «оқушының сипаттамасы» (Форма 3) формасында тереңдетіліп зерттеледі.</p>
<p><i>Форма 3 жылдың басында, бірінші жарты жылдықтан кейін және жыл соңында оқушыны оқытудың табыстылығы мен дамыту динамикасы мониторингінің нәтижелерін тиянақтау ретінде толтырылады.</i></p>	
<p>7. Оқушының ерекше білім алу қажеттіліктерін алқалық (мамандармен және ата-аналармен) талқылауға және психологиялық-педагогикалық қолдау мазмұнын анықтауға қатысады.</p>	<p>7. Оқушының ерекше білім алу қажеттіліктерін талқылауды алқалық (мұғаліммен және ата-анасымен) ұйымдастырады және өткізеді, оқушының психологиялық-педагогикалық қолдау мазмұнын анықтайды.</p>
<p>8. Оқушы туралы барлық мәліметтерді талқылау нәтижесінде оқушыны оқытудағы қиындықтар, олардың пайда болу себептері мен механизмі белгіленеді. «Оқушының жиынтық сипаттамасы» құрастырылады. (Форма 4) Бұл форма маманның жеке жұмысының тиімділігінің мониторингі ретінде жылдың басында, бірінші жартыжылдықтан кейін және жылдың аяғында толтырылады</p>	
<p>9. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламасын (оның ішінде қысқартылған немесе жеке оқу бағдарламаларын) жасауға қатысады. (Форма 5)</p>	<p>9. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламасын (оның ішінде қысқартылған немесе жеке оқу бағдарламаларын) жасауға қатысады. (Форма 5)</p>

Кесте жалғасы

10. Жеке тәсілдемелер және оқытудың арнайы әдістері мен бағалау тәсілдерін қолдануымен қысқартылған немесе жеке оқу бағдарламасына сәйкес оқытады.	10. Маманның оқушымен жеке жұмыс бағдарламасына сәйкес оқушымен жеке (кіші топтық) дамыту жұмыстарын жүргізеді.
11. Оқушының оқу жетістіктеріне мониторинг жүргізеді және нәтижелерін жинақтайды.	11. Оқушының дамуы мен жетістіктеріне мониторинг жүргізеді және оның нәтижелерін жинақтайды.
12. Қажеттіліктер мен қол жеткізілген нәтижелерді қайта талқылауға қатысады. Келесі тоқсанға қысқартылған немесе жеке бағдарламалардың мазмұнын талқылайды (қажет болған жағдайда).	12. Қажеттіліктер мен қол жеткізілген нәтижелерді командалық талқылау қайта жүргізеді. Сүйемелдеудің жеке бағдарламасына өзгерістер енгізеді, келесі тоқсанға (қажет болған жағдайда) жеке оқу бағдарламаларын қысқартуға немесе жасауға қатысады.

Білім алушылардың білім алу қажеттіліктерін зерттеу үшін көптеген тәсілдемелер бар, олардың басым бөлігі жоғарыда көрсетілген, сондай-ақ, әдістемелік ұсынымдарда им. Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА www.nao.kz сайтында берілген.

Педагог балалардың білім беру қажеттіліктерін зерттеген және түсінген кезде оқытуды саралау, оқу бағдарламасының шеңберін кеңейту мүмкіндігі пайда болады, тіпті үлгермеген оқушының беделі де көтеріледі. Сабақ түрлері мен оқыту әдістері әр түрлі болуы мүмкін және бұл нақты сабақтың мақсатына, тақырыптың ерекшелігіне байланысты, бірақ, ең бастысы білім алушыларда қандай білім алу қажеттілігі бар екендігін білуі шарт.

Оқыту технологиясын таңдаудың тиімділігі және оның ЕБҚ бар балаларға бейімделуін **рефлексия технологиясының** көмегімен анықтауға және өлшеуге болады.

Оқытудағы рефлексия – оқыту субъектісінің өз іс-әрекетін ой әрекеттік немесе сезіну үдерісі. Рефлексия субъектінің пәндік білімі мен іс-әрекетінің мазмұнына жатады, оның нәтижелерін бекіту және одан әрі оның нәтижелілігін арттыру мақсатында жүзеге асырылған іс-әрекетті зерттеуді білдіреді.

Сабақта оқушының рефлексиясын ұйымдастыру технологиясы келесі кезеңдерден тұрады:

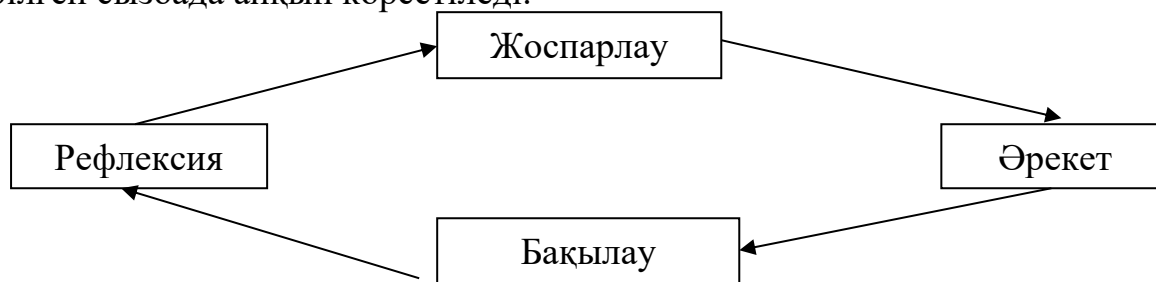
- пәндік іс-әрекетті орнату;
- орындалған іс-әрекеттердің бірізділігін қалпына келтіру;
- іс-әрекеттердің жасалған реттілігін зерделеу;
- нәтижелерді қалыптастыру;

- келесі іс-әрекетте гипотезаларды тексеру.

Оқыту үдерісінде өз іс-әрекетінің нәтижесінде оқушы рефлексия арқылы білім алуға өзгеретін тәжірибеге ие болады. Рефлексия қойылған мақсаттарға жету тәсілдерін түсіндіруімен, яғни мақсатты тұжырымдауымен байланысты. Сондықтан да, ол оқушыға қатысты тәрбиелеу функциясын орындайды.

Егер мұғалім оқушының рефлексиясын сабақ мақсатында және күтілетін нәтижелермен байланыстырса, онда кері байланыс педагогикалық жұмыстың көптеген мәселелерін түсіндіреді. Ал, дәлірек айтқанда, оқушы оқу материалын түсінеді ме және мұғалімнің жоспарлауы баланың білім алуына көмектесті ме? Мұғалім өз сыныбындағы жұмыстың тиімді әдістерін қаншалықты пайдаланды? Сонымен қатар, мұғалімнің рефлексиясы зор маңызға ие және ол сабақта оқыту әдістерін іздестіру, таңдау, қолдану мен нәтижелілігін анықтайды.

Мұғалім өзінің жобалық іс-әрекеттерін рефлексивті бағалауды оқушылардың нақты жеке ерекшеліктеріне, олардың даму мүмкіндіктеріне сәйкес жасайды. Бұл оған күрделіні жайға айналдыруға, қызықсызды ынталандыруға мүмкіндік беретін мұғалімнің ең маңызды кәсіби біліктерінің бірі болып табылады. Педагогтің рефлексивтік іс-әрекетінің жүйесі төменде берілген сызбада айқын көрсетіледі.

Оқушылардың ерекше қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, білім алушылар үшін әзірленген жеке оқу бағдарламалары мектептің педагогикалық кеңесінде бекітіледі. Жеке оқу бағдарламасын іске асыру кезінде мұғалім келесі іс-әрекеттерді жоспарлау үшін әрбір сабақты талдай отырып, рефлексия қызметін үнемі жүргізуі қажет.

Осылайша, сыныпта өзара қарым-қатынас сапасы және мұғалімнің коммуникативтік дағдылары – барлық балалар белсенді болатын инклюзивті білім беру ортасын дамыту үрдісінің басты құрамдас бөлігі.

Бұл ретте әрбір мұғалімге ереже бойынша қолдаушы оқытудың негізгі әдістерін қолдану ұсынылады:

- сыныптағы ішкі ресурс ретінде білім алушыларды пайдалануға мүмкіндік беретін «бала-бала» қағидатын сақтау;

- оқыту сапасын арттыруға жалпы ұмтылысты көрсететін мамандармен және басқа да әріптестермен жұмыс істеу келісімділігі;

- қажет болған жағдайда қосымша өзара қолдау көрсететін үй мен мектеп арасында серіктестік қарым-қатынас құру.

3 Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды, соның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың мониторингісін жүргізу әдіснамасы (мониторингіті жүргізудің мақсаты, міндеттері, әдістері, іріктемесі, құралдары)

ЗЕРТТЕУДІҢ ДАЛАЛЫҚ КЕЗЕҢІН ЖҮРГІЗУ ӘДІСНАМАСЫ

Зерттеу өзектілігі

2021 жылдың 26 маусымында еліміздің президенті Қ.К. Тоқаев «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заңға қол қойды. Оның негізінде арнаулы психологиялық-педагогикалық қолдауға мемлекеттік білім беру тапсырысы енгізіледі, білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі реттеледі, білім беру ұйымы басшыларының ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беру үшін арнаулы жағдайлар жасауы бойынша жауапкершілігі күшейеді.

Мәселенің өзектілігі мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдаудың қажеттілігі мен осы бағытта тиімді ғылыми негізделген ұсынымдардың болмауы арасындағы қарама-қайшылықтармен анықталады.

Білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау оқу-тәрбие процесінің міндетті құрамдасы болып табылады, оның өзектілігі COVID-19 пандемиясы кезінде қашықтықтан оқыту барысында өрши түсті.

Қашықтықтан оқытуға шұғыл түрде көшу барысында білім алушылардың физикалық дамуына және психоэмоционалдық жағдайына толықтай көңіл бөлінбеді.

Қолданыстағы психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша нормативтік құжаттар негізінен денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға бағытталған.

Қолдауда басты назарды индивидті қоршаған ортада, әлеуметте немесе отбасыда туындайтын кедергілерге аударған жөн және олардың әлеуметтік модель шеңберіндегі адамға басқаша көзқарасын қалыптастыру қажет.

Осыған орай, жалпы білім беретін мектептерде қолдаудың кең түрлерін (жеке білім беру маршрутын ұйымдастыруды қажетсінетін балаларды анықтау; коррекциялық-дамыту арқылы көмек көрсету, білім беру жоспарын және жеке жоспарларды жүзеге асыруды психологиялық-педагогикалық қолдау және т.с.с.) қамти отырып, **интервью, сауалнама жүргізу, бақылау, құжаттарды зерделеу, инклюзивті сыныптардың сабақтарына қатысу** арқылы

психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесінің мониторингін жүргізу қажеттілігі туындайды.

Мониторинг нәтижелерінің негізінде инклюзивті ортада білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша әдістемелік ұсынымдар және орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау моделі әзірленеді.

Зерттеу мақсаты: орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды зерттеу.

Зерттеу нысаны: 5 және 9 сынып білім алушылары және олардың ата-аналары; инклюзивті сыныптарда жұмыс істейтін педагогтер, мектеп әкімшілігі, мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандары.

Зерттудің пәні: орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау процесі.

Зерттеу міндеттері

Зерделеу:

1. ЕБҚ бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру бойынша құжаттар: мектептің даму жоспары, педагогикалық кеңестің, ата-аналар жиналысының күн тәртіптері мен хаттамалары, инклюзивті білім беруді дамыту бағдарламалары (бақылау);

2. инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың психологиялық-педагогикалық шарттары: ішкі кеңістік және жиһазбен қамту, денсаулық және қауіпсіздік, арнайы қажеттіліктер және т.б. (бақылау);

3. инклюзивті білім беру жағдайында мектеп педагогтерінің біліктілігін арттыру бойынша әдістемелік жұмысты айқындайтын құжаттар (бақылау);

4. мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің тиімділігі: отырыс хаттамалары, жоспарлар, бағдарламалар, циклограммалар және т.б. (құжаттарды зерделеу, бақылау, сұхбаттасу);

5. педагог-ассистенттердің қызметін ұйымдастыру бойынша құжаттар (интервью, бақылау);

6. арнайы жағдайды және жеке білім беру маршрутын қажетсінетін балаларды анықтау механизмдері (интервью);

7. ЕБҚ бар білім алушылардың жеке білім беру маршрутын жүзеге асыру құжаттары: жоспарлар, бағдарламалар, бала портфолиосы (бақылау, әңгімелесу, интервью);

8. ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасаудың инновациялық формалары мен әдістерін, жеке оқу жоспарын/бағдарламаларын әзірлеу бойынша жұмыс тәжірибесі;

9. педагогтердің инклюзивті білім беру жағдайында ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау технологияларын қолдану тәжірибесі (сабақ барысында бақылау);

10. ЕБҚ бар балалардың ата-аналарының мектеп аясында инклюзивті білім беру сапасымен қанағаттану деңгейі (сауалнама жүргізу).

Әзірлеу:

1) ЕБҚ бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша әдістемелік нұсқаулықтар.

2) инклюзивті білім беру ортасында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау моделі.

Зерттеу гипотезасы:

Инклюзивті ортада білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау баланың дамуы үшін қолайлы жағдай жасауда барлық мүдделі тараптар (отбасы, педагогтер, жүйелі байланысқан мемлекеттік қызметтер, ұйымдар және т.б.) біріккен жағдайда және күш-жігерлері келісілген жағдайда тиімді болады.

Психологиялық-педагогикалық қолдау диагностикалық, профилактикалық, түзете-дамытушылық, ұйымдастырушылық және білім беру технологияларының кешені ретінде әр баланың жеке даму ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу жетістіктеріне ықпал етеді.

Жайлы білім беру ортасын қамтамасыз ету балалардың шығармашылық, тұлғалық және зияткерлік потенциалын толыққанды дамытуға, сонымен қатар оның тиімді әлеуметтенуіне ықпал етеді.

Бастапқы мәліметтерді жинау әдістері

Үлестірмелі сауалнама – сауалнама өз бетінше толтыру негізінде өтеді: интервьюер жүргізген нұсқаулықтан кейін респондент өз бетінше сауалнама сұрақтарымен танысып, оны өзінің тәжірибесіне сүйене отырып толтырады. Бұл әдіс интервьюердің респондентпен тікелей байланысын қамтиды. Интервьюердің міндеттері:

1. респондентпен байланыс орнату,
2. зерттеу мақсатын түсіндіру,
3. қатысуға келісім алу,
4. сауалнаманы ұсыну және толтыру шарттарын түсіндіру,

5. сауалнаманы қайтару кепілдігін алу, сауалнаманы қайтаруды және оны дұрыс толтыруды бақылау.

Аталмыш әдіс *білім алушылар мен ата-аналарға* қатысты зерттеу жұмысында қолданылады.

Стандартталған интервью – әртүрлі интервьюерлермен жинақталған мәліметтерді максималды түрде салыстыру мақсатында нақты кезектілікпен құрастырылған сауалнама қағазы пайдаланылатын интервью. Берілген әдіс мектеп әкімшілігі, педагогтер, сынып жетекшілері және психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандары үшін пайдаланылады.

Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы: балаларды инклюзивті ортада психологиялық-педагогикалық қолдау моделін және әдістемелік ұсынымдарды пайдалану ЕБҚ бар балаларды әлеуметтік бейімдеу және әлеуметтендіру сапасын арттыруға, инклюзивті білім беру ортасының тиімділігіне, қоғамда инклюзивті мәдениетті қалыптастыруға ықпал етеді.

Зерттеу іріктемесі: сауалнамаға 3420 респондент қатысады (оның ішінде: 300 пән мұғалімі және сынып жетекшісі, 1500 ата-ана және 1500 білім алушы, 30 мектеп басшысы, мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің 120 маманы).

Зерттеу географиясы: Атырау, Қызылорда, Шығыс Қазақстан, Ақмола, Қарағанды облыстары, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалалары.

Сауалнама аймақтарын іріктеу:

1. Аймақтар және оларға қатысты облыстар дәстүрлі түрде бөлінген және табиғи-климаттық, экономикалық-географиялық ерекшеліктерге негізделген. Әкімшілік бөлініс бойынша Қазақстан 17 өңірге бөлінеді, бұл 14 облыс және республикалық маңызы бар үш қала: Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент.

2. Зерттеуге қатысу үшін аймақтар еліміздің географиялық және әкімшілік бөлінуін ескеріп іріктелді. Шығыс аймақта – Шығыс-Қазақстан облысы, Батыс аймақта – Атырау облысы, Оңтүстік аймақта – Қызылорда облысы. Солтүстік аймақтан астанаға жақын орналасқан Ақмола облысы таңдалды. Орталық аймақтан Қарағанды облысы іріктелді. Сонымен қатар зерттеуге мегаполис-қалалар – Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалалары кірді. Барлығы зерттеу үшін 8 аймақ іріктелді.

3. Барлық мектептердің іріктеуге қатысуға мүмкіндігін қамтамасыз ету үшін Ұлттық білім беру деректер қорынан кездейсоқ іріктеу қағидаты қолданылды. Әрі қарай кездейсоқ сандар генераторы арқылы білім беру ұйымдарының әр тізімі бойынша зерттеуге қатысатын мектептер таңдалды. Барлығы 8 аймақтан 30 мектеп іріктелді: 5 облыс бойынша 4 мектептен (2 – қалалық және 2 – ауылдық), Алматы және Шымкент қалаларынан – 3 мектеп, Нұр-Сұлтан қаласынан 4 мектеп іріктелді.

Білім алушылар қатарынан респонденттерді іріктеу

Зерттеу тобымен 5 және 9-сынып білім алушыларын зерттеуге қатыстыру шешімі қабылданды. Бесінші сынып білім алушылары психологиялық-педагогикалық қолдауды қажетсінеді, өйткені орта білім берудің екінші сатысына өту олардың жеке тұлғалық және эмоционалдық есеюінің күрделі кезеңі болып табылады. 9-сыныпта ЕБҚ бар балалар бейіналды даярлық көмекті қажетсінеді. Негізгі орта білім деңгейін аяқтағаннан кейін балалар мамандық иесі болу үшін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарына оқуға түседі.

Іріктелген мектептерде тиісті деңгейдегі сыныптардың толық тізімі құрылады (5 және 9-сыныптар). Кейіннен зерттеуге қатысу үшін рандомды түрде бір 5 және бір 9-сынып таңдалады.

Ата-аналар санынан респонденттерді іріктеу

Әр мектепте сауалнамаға зерттеу іріктемесіне таңдалған ЕБҚ бар балалардың ата-аналары (немесе заңды өкілдері) қатысады.

Педагогтер арасынан респонденттерді іріктеу

Зерттеуге әр мектепте педагогтер және сынып жетекшілер санынан 10 респондент қатысады. Интервьюге қатысушыларды іріктеу үшін негізгі пәндер бойынша мұғалімдердің тізімі дайындалады (математика, қазақ тілі, орыс тілі және ағылшын тілі, әдебиет, физика, тарих пәндері мұғалімдері), сонымен қатар сабақ берілетін сыныптар (5 және 9 сыныптар) және оларда ЕБҚ бар балалардың болуы ескеріледі.

Әр мектепте психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің 4-7 маманы сауалнамадан өтеді (педагог-психологтар, дефектолог-мұғалімдер, логопед-мұғалімдер, әлеуметтік педагогтер, педагог ассистенттер және т.б.).

Зерттеу құралы инклюзивті практикаларды зерттеу әдіснамалары бойынша «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ және Ы. Алтынсарин

атындағы Ұлттық білім академиясының қолданған зерттеу құралдарына сүйене отырып (2017-2020 жж.), сонымен қатар білім беру ортасының сапасын бағалау SACERS шкаласын ескере отырып құрастырылды.

Сауалнама және интервьюдің сауалнама парақтары әлеуметтік-демографиялық блокті қоса алғанда (жыныс, жас, ұлт) 15-17 сұрақтан артық емес. Әзірленген сұрақтар қазақ және орыс тілдерінде электронды және қағаз формасында ұсынылған. Сауалнамалар және құрылымдалған интервью сұрақтары респонденттердің әрбір категориясы үшін әзірленген.

Бастапқы деректерді жинауды және зерттеудің далалық кезеңі сапасын қамтамасыз ету процедурасын бастау

– Пилоттық мектептер базасында сауалнамалардың және интервью сұрақтарының барлық түрлерін бастапқы тестілегеннен соң зерттеуді ұйымдастыру және жүргізу мәселелері бойынша толыққанды нұсқаулық жүргізу үшін далалық зерттеуге қатысатын интервьюерлердің тренингі өтеді.

Тренинг барысында интервьюерлер:

- зерттеу талаптарымен танысады;
- зерттеуді жүргізу үшін сауалнамаларды толтыру бойынша ережелер мен талаптарды талдайды;
- респонденттерді іріктеу, құжаттарды толтыру бойынша талаптар мен жұмыс ережелерін зерттейді;
- қиындықтарды/ерекшеліктерді талдайды;
- сауалнамаларды және өзге де құжаттарды толтыру бойынша практикалық тапсырмаларды орындайды.

Сандық зерттеуді далалық бақылау:

– Зерттеу фактісін 100% бақылау ұйымдастырылады (зерттеуді жүргізу бойынша іріктелген білім беру ұйымы тарапынан растау, зерттеу тобының барлық мектептерге баруы).

- Сауалнаманың/интервьюдің анонимділігін 100% қамтамасыз ету.
- Сауалнамаларды толтыру дұрыстығына және логикалық жүйелілігіне 100% тексеру.

– Жобаны өңдеп, тапсырған соң зерттеудің далалық кезеңінің құжаттарын ұсыну (SPSS статистикалық пакетінде толтырылған сауалнамаларды өңдеу нәтижелері бойынша алынған Microsoft Word/ Microsoft Excel бағдарламалары форматындағы бірөлшемді және екіөлшемді кестелер), фотоматериал, бақылау және құжаттарды зерделеу хаттамалары, мақсатты

топтар бөлінісінде зерттеу қатысушыларының мектеп директоры мөрімен куәландырылған сандық тізімі.

Деректерді енгізу және өңдеу:

- SPSS-те деректерді өңдеу үшін макет әзірленеді;
- деректерді өңдеу және талдау IBM SPSS Statistics 22 лицензиялық бағдарламасын пайдалану негізінде жүргізіледі.

Сауалнама нәтижелері бойынша **қорытынды аналитикалық есеп** келесілерді қамтиды:

- зерттеу әдіснамасын сипаттау;
- іріктемелі жиынтықты сипаттау;
- статистикалық мәні бар айырмашылықтарды сипаттаумен сауалнаманың барлық сұрақтары бойынша деректерді талдау;
- интервью бойынша деректерді талдау;
- зерттелген құжаттарды талдау;
- бақылау нәтижелерін талдау (білім беру ортасын бағалау);
- зерттеу нәтижелері бойынша шешімдер мен ұсынымдар.
- орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау моделін құрудың теориялық тәсілдері мен қағидаттары;
- орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың педагогикалық шарттары.

ЗЕРТТЕУ ІРІКТЕМЕСІ

№	Мекеме атауы	Орналасқан жері	Контингент	Байланыс	Оқыту тілі	Қашықтық
Атырау облысы						
1	Мақаш Бекмұхамбетов атындағы жалпы білім беретін мектеп	Атырау қ., А. Құнанбаев к., 19 «А»	840/30	Мектеп директоры: Салихова Айымгул Мадиевна Тел: 24316,1 243584 Email: sh_abai.k@mail.bk.ru Әдіскер: Джулмуханова Гульнара Днишовна Тел: 8 775 561 22 00 email: dnishovna@mail.ru Қалалық білім басқармасы басшысы: Шангереева Фаруза Гарифуллаевна Тел: 35-42-62, 35-48-4 email: goroo-atyrau@mail.ru	қазақ	Атырау қаласындағы екі мектептің арасы – 12 минут (7 км).
2	№9 Ш.Уәлиханов атындағы орта мектеп	Атырау қаласы, Уәлиханов к., 89	926/29	Мектеп директоры: Өтеуғали Ләззат Қайыржанқызы Тел: 30-04-47 Email: info@9-mektep.kz Әдіскер: Джулмуханова Гульнара Днишовна Тел: 8 775 561 22 00 email: dnishovna@mail.ru Қалалық білім басқармасы басшысы: Шангереева Фаруза Гарифуллаевна Тел: 35-42-62, 35-48-4 email: goroo-atyrau@mail.ru	қазақ-орыс	
3	Есенбай Ағелеуов атындағы Махамбет орта мектебі	Атырау облысы, Махамбет ауданы, Махамбет ауылы, Боранқұлов к., 7	1061/10	Мектеп директоры: Неталиева Гүлзада Қорғанбайқызы Тел: 87123621240 E-mail: e.ageleyova@mail.ru Әдіскер: Джулмуханова Гульнара Днишовна Тел: 8 775 561 22 00 email: dnishovna@mail.ru Облыстық білім басқармасы басшысы: Есенғалиев Сатқан	қазақ-орыс	Атырау қаласы мен Махамбет ауылының арасы –1 сағат (73 км)

				Ыбырайұлы Тел: 87122321005		
4	Жалғансай орта мектебі	Атырау облысы, Махамбет ауданы, Жалғансай ауылы, Р. Отаров к., 50А		Мектеп директоры: Есенғалиев Жексенбай Ибраевич Тел: 2-40-07 E-mail: zhalgansay@mail.ru Әдіскер: Джулмуханова Гульнара Днишовна Тел: 8 775 561 22 00 email: dnishovna@mail.ru Облыстық білім басқармасы басшысы: Есенғалиев Сатқан Ыбырайұлы		Атырау қаласы мен Жалғансай ауылының арасы –56 минут (65,3 км)
Шығыс Қазақстан облысы						
5	№4 жалпы орта білім беретін мектебі	Семей қ., Байсейтов к-сі,55.	1271/51	Мектеп директоры: Акимбаева Дарига Жаксылыковна Тел: 8 7222 52-03-81 E-mail: gusosh4@mail.ru Әдіскер: Оразаева Гулжан Дюсенбаевна Тел: 87774145952 email: centr_shygys@mail.ru «Өскемен қаласы бойынша білім бөлімі» ММ басшысы: Сәуле Бауржановна Алагузова () Тел: 25-02-91 E-mail: goruo3@edu.oskemen.kz	қазақ-орыс	Семей қаласындағы екі мектептің арасы – 11 минут (5 км).
6	Ахмет Байтұрсынұлы атындағы № 47 жалпы орта білім беретін мектебі	Семей қ., 6 Линия к., 18 А	717/32	Мектеп директоры: Идрисов Ахат Несипханович Тел: 87232750965 e-mail: school9uka@mail.ru Әдіскер: Оразаева Гулжан Дюсенбаевна Тел: 87774145952 email: centr_shygys@mail.ru «Өскемен қаласы бойынша білім бөлімі» ММ басшысы: Сәуле Бауржановна Алагузова () Тел: 25-02-91 E-mail: goruo3@edu.oskemen.kz	қазақ-орыс	

7	№1 Предгорное орта мектебі	ШҚО, Глубоковский ауданы, Предгорное ауылы, 2 в	169/24	Мектеп директоры: Чурбанова Гульжиан Маукеновна Тел: 87233154428 e-mail: predgornoe1@yandex.ru Әдіскер: Оразаева Гулжан Дюсенбаевна Тел: 87774145952 email: centr_shygys@mail.ru «Шығыс Қазақстан облысының білім басқармасы» ММ басшысы: Жумадилова Сайрангуль Ахметкаримовна Тел: 8 (7232) 70-23-57 mail: bilim@akimvko.gov.kz	қазақ-орыс	
8	Опытное поле орта мектебі	ШҚО, Глубоковский ауданы, Опытное поле ауылы, Дачная к., 3	21733/41	Мектеп директоры: Калимулина Олеся Эдуардовна Тел: 87233125340 Email: kompredss@yandex.kz Әдіскер: Оразаева Гулжан Дюсенбаевна Тел: 87774145952 email: centr_shygys@mail.ru «Шығыс Қазақстан облысының білім басқармасы» ММ басшысы: Жумадилова Сайрангуль Ахметкаримовна Тел: 8 (7232) 70-23-57 mail: bilim@akimvko.gov.kz	қазақ-орыс	Өскемен қаласы мен Опытное поле ауылының арасы – 13,4 км, 30 минуттық жол.
Қызылорда облысы						
9	Мұхамедғали Сужиков атындағы № 6 орта мектебі	Қызылорда қ., О. Жанәділов к., 15		Мектеп директоры: Сеілханов Асылхан Амиржанович Әдіскер: Жумағали Гулзат Жумағалиевна Қызылорда облысы email: zhumagali_gulzat@bk.ru Тел: 8 701 858 35 91		
10	Тәкей Есетов атындағы №264 мектеп-лицейі	Қызылорда қ., Бейбарыс Сұлтан к., 5		Мектеп директоры: Тумурзаев Бек Султанбекович Әдіскер: Жумағали Гулзат Жумағалиевна Қызылорда облысы email: zhumagali_gulzat@bk.ru		

				Тел: 8 701 858 35 91		
11	№135 А.Тоқмағанбетов атындағы орта мектебі	Қызылорда облысы, Сырдария ауданы, А. Тоқмағанбетов атындағы а.о., Е. Боранбаев к., 1		Мектеп директоры: Курманалиев Нурлан Маханбетжанович Әдіскер: Жумағали Гулзат Жумағалиевна Қызылорда облысы email: zhumagali_gulzat@bk.ru Тел: 8 701 858 35 91		
12	Әл-Фараби атындағы №201 мектеп-лицейі	Қызылорда облысы, Жалағаш ауданы, Жалағаш а.о.,		Мектеп директоры: Сарсенов Алтынбек Балтабайұлы Әдіскер: Жумағали Гулзат Жумағалиевна Қызылорда облысы email: zhumagali_gulzat@bk.ru Тел: 8 701 858 35 91		
Ақмола облысы						
13	№4 жалпы орта білім беретін мектебі	Ақмола облысы, Көкшетау қ.ә., Көкшетау қаласы, Қ. Сатпаев к., 72	971/84	Мектеп директоры: Хасеинова Бибигуль Бековна Тел: 87162252472 mail: shkola4_07@mail.ru Әдіскер: Баукенова Жазира Алтаевна Тел: 8 771 289 67 00 email: otdelvrsko@mail.ru ОБ басшысы: Башарова Дина Уразғалиевна (Көкшетау қаласы Білім бөлімінің бастығы) Тел: 8 (7162) 40-22-95 E-mail: d.basharova@akmo.gov.kz	қазақ-орыс	Көкшетау қаласындағы екі мектептің арасы – 14 минут (7 км).
14	№14 жалпы орта білім беретін мектебі	Ақмола облысы, Көкшетау қ.ә., Көкшетау қ., Станиславский к., 35	1015/66	Мектеп директоры: Татин Ескендир Габиденович Тел: 87162324485 mail: 14mektap@mail.ru Әдіскер: Баукенова Жазира Алтаевна Тел: 8 771 289 67 00 email: otdelvrsko@mail.ru ОБ басшысы: Башарова Дина Уразғалиевна (Көкшетау қаласы Білім бөлімінің бастығы) Тел: 8 (7162) 40-22-95 E-mail: d.basharova@akmo.gov.kz	қазақ-орыс	
15	Зеренді ауылының №2 жалпы орта білім	Ақмола облысы, Зеренді ауданы, Зеренді а.о., Зеренді а., Нагорная	191/40	Мектеп директоры: Аубакиров Беркут Рамазанович	орыс	Көкшетау қаласы мен Зеренді ауылының арасы

	беретін мектебі	к., 1		Тел: 87163221295 Mail: zerschkola2@mail.ru Әдіскер: Баукенова Жазира Алтаевна Тел: 8 771 289 67 00 email: otdelvrsko@mail.ru Ақмола облысы білім басқармасының басшысы: Жусупов Бейбит Айтымович Тел: <u>8 (716-2) 90-31-00</u> E-mail: edu@aqmola.gov.kz		– 50 км, 45 минуттық жол.
16	Қонысбай ауылының жалпы орта білім беретін мектебі	Ақмола облысы, Зеренді ауданы, Қонысбай а., М. Ғабдуллин к., 25		Мектеп директоры: Билялов Қаныбек Бакытжанович Тел: 87163234430 Mail: abay_scool@mail.ru Әдіскер: Баукенова Жазира Алтаевна Тел: 8 771 289 67 00 email: otdelvrsko@mail.ru Ақмола облысы білім басқармасының басшысы: Жусупов Бейбит Айтымович Тел: <u>8 (716-2) 90-31-00</u> E-mail: edu@aqmola.gov.kz	қазақ-орыс	
Қарағанды облысы						
17	№27 жалпы білім беретін мектебі	Қарағанды қ. Сатыбалдин к. 24	1036/103	Мектеп директоры: Қасымканова Салтанат Есенғалиевна Тел: 8 (7212) 35-38-13. mail: sch27@kargoo.kz Әдіскер: Дауыпбаева Умит Токеновна Тел: 87021560404 mail: ymitd@mail.ru ОБ басшысы: Әшім Есентай Мұқатайұлы (Қарағанды қ. білім бөлімінің басшысы) Тел: 8(7212)343428 mail: goroo@kargoo.kz		
18	№ 25 жалпы білім беретін мектебі	Қарағанды облысы, Қарағанды қ., Микрорайон 23, 5/3	1353/77	Мектеп директоры: Ескеева Сара Жумагуловна Тел: 87212537185 mail: sch25@kargoo.kz Әдіскер: Дауыпбаева Умит Токеновна		

				Тел: 87021560404 mail: ymitd@mail.ru ОБ басшысы: Әшім Есентай Мұқатайұлы (Қарағанды қ. білім бөлімінің басшысы) Тел: 8(7212)343428 mail: goooo@kargoo.kz		
19	С.Сейфуллин атындағы жалпы орта білім беретін мектебі	Қарағанды облысы, Жаңаарқа ауданы, Атасу кенті, Абай к., 23	292/27	Мектеп директоры: Тургимбеков Айтқожа Жексембекович Тел: 87103026434 mail: sakenseyfullin2020@mail.ru Әдіскер: Дауыпбаева Умит Токеновна Тел: 87021560404 mail: ymitd@mail.ru ОБ басшысы: Қожахметова Гүлсім Шабданқызы (Қарағанды облыстық білім басқармасы басшысы) Тел: 8(7212)411319 E-mail: gul.kozhakhmetova@karaganda-region.gov.kz		
20	№132 жалпы білім беретін мектебі базасындағы тірек мектебі (ресурстық орталық)	Қарағанды облысы, Жаңаарқа ауданы, Жаңаарқа ауылы, Абай к., 35/1	1029/18	Мектеп директоры: Байшокенова Салтанат Аманжановна Тел: 87081034024 mail: zhana_sh132@mail.ru Әдіскер: Дауыпбаева Умит Токеновна Тел: 87021560404 mail: ymitd@mail.ru ОБ басшысы: Қожахметова Гүлсім Шабданқызы (Қарағанды облыстық білім басқармасы басшысы) Тел: 8(7212)411319 E-mail: gul.kozhakhmetova@karaganda-region.gov.kz		
Нұр-Сұлтан қаласы						
21	№ 65 мектеп-гимназия	Нұр-Сұлтан қ., Сарыарқа ауданы, Ш. Қосшығұлұлы к., 18/1	2656/173	Мектеп директоры: Елекеева Нургуль Жақсыбековна Тел: 87172728703 mail: 65astana@mail.ru		

				<p>Әдіскер: Байманова Лязат Хасеновна Тел: 8 701 269 50 33 mail: Lyazat_baimanova@mail.ru</p> <p>ОБ басшысы: Сейсенбай Шәкәрім Толыбайұлы 55-68-82</p>		
22	Жұмабек Тәшенев атындағы № 10 мектеп-гимназия	Нұр-Сұлтан қ., Байқоңыр а., М. Ғабдуллин к., 7	1339/145	<p>Мектеп директоры: Ташенова Марзия Акимовна Тел: 87172501790 mail: sh_10astana@mail.ru</p> <p>Әдіскер: Байманова Лязат Хасеновна Тел: 8 701 269 50 33 mail: Lyazat_baimanova@mail.ru</p> <p>ОБ басшысы: Сейсенбай Шәкәрім Толыбайұлы 55-68-82</p>		
23	№ 59 мектеп-лицей	Нұр-Сұлтан қ., Сауран к., 5/1	1610/86	<p>Мектеп директоры: Жумабекова Алма Алтынхановна Тел: 50-17-95, 50-17-99</p> <p>Әдіскер: Байманова Лязат Хасеновна Тел: 8 701 269 50 33 mail: Lyazat_baimanova@mail.ru</p> <p>ОБ басшысы: Сейсенбай Шәкәрім Толыбайұлы 55-68-82</p>		
24	№ 83 мектеп-гимназия	Нұр-Сұлтан қ., Алматы а., А. Байтұрсынұлы к., 35	1250/20	<p>Мектеп директоры: Теменова Сауле Ермухановна Тел: 87172490740 mail: 83.shkolagymnaziya@mail.ru</p> <p>Әдіскер: Байманова Лязат Хасеновна Тел: 8 701 269 50 33 mail: Lyazat_baimanova@mail.ru</p> <p>ОБ басшысы: Сейсенбай Шәкәрім Толыбайұлы 55-68-82</p>	қазақ-орыс	
Алматы қаласы						
25	№91 жалпы білім беретін мектеп	Алматы қ., Докучаева көшесі, 31 үй	566/95	<p>Мектеп директоры: Абуова Шынар Бөгенбайқызы Тел: 87272477866 Mail: shkola_91@list.ru</p>		

				<p>Әдіскер: Никулина Лидия Игнатьевна Тел: 8 701 788 1341 mail: nikulina.lidiya@list.ru</p> <p>ОБ басшысы: Жылқыбаева Ляззат Ауесханқызы (Алматы қаласы Білім басқармасы бастығы) Тел: +7 (727) 271-65-09 +7(727) 262-34-82</p>		
26	№116 жалпы білім беретін мектеп	Алматы қ., 8-шағын аудан, 46	978/54	<p>Мектеп директоры: Исбулаева Гульварсен Табалдаевна Тел: 87272490791 Mail: Schola116@mail.ru</p> <p>Әдіскер: Никулина Лидия Игнатьевна Тел: 8 701 788 1341 mail: nikulina.lidiya@list.ru</p> <p>ОБ басшысы: Жылқыбаева Ляззат Ауесханқызы (Алматы қаласы Білім басқармасы бастығы) Тел: +7 (727) 271-65-09 +7(727) 262-34-82</p>		
27	№112 жалпы білім беретін мектеп	Алматы қ., РАТУШНОГО Ю, 131	577/37	<p>Мектеп директоры: Юлдашева Джумагуль Камильевна Тел: 87272516595 Mail: shkola112-zhetysu@list.ru</p> <p>Әдіскер: Никулина Лидия Игнатьевна Тел: 8 701 788 1341 mail: nikulina.lidiya@list.ru</p> <p>ОБ басшысы: Жылқыбаева Ляззат Ауесханқызы (Алматы қаласы Білім басқармасы бастығы) Тел: +7 (727) 271-65-09 +7(727) 262-34-82</p>		
Шымкент қаласы						
28	М.Жұмабаев ат. №39 жалпы орта білім беретін мектеп	Шымкент қ., Еңбекші ауданы, 16-шағын аудан, №153	2290/249	<p>Мектеп директоры: Альжанова Жаныл Турынбетовна Тел: 87252202545 Mail: shcool_39@mail.ru</p>	қазақ-орыс	

				<p>Әдіскер: Оспанова Жеңіскүл Ашимхановна Тел: 87011236266 mail: ospanova.zha@mail.ru</p> <p>ОБ басшысы: Тажиева Жанат Арысбекқызы (Шымкент қаласы Білім басқармасы бастығы) Тел: (+7 7252) 53-63-58 Mail: zh.tazhieva@shymkent.gov.kz</p>		
29	Ш.Уәлиханов атындағы №18 жалпы орта білім беретін мектебі	Шымкент қ, Республика даңғылы, 39Б үй	1287/129	<p>Мектеп директоры: Омарова Гульнара Сембаевна Тел: 87252563215 Mail: shimsh18@mail.ru</p> <p>Әдіскер: Оспанова Жеңіскүл Ашимхановна Тел: 87011236266 mail: ospanova.zha@mail.ru</p> <p>ОБ басшысы: Тажиева Жанат Арысбекқызы (Шымкент қаласы Білім басқармасы бастығы) Тел: (+7 7252) 53-63-58 Mail: zh.tazhieva@shymkent.gov.kz</p>	қазақ-орыс	
30	Сабыр Рақымов атындағы №53 жалпы орта білім беретін мектебі КММ	Шымкент қ., Абай ауданы, Қызылжар, Гагарин к., 28 үй	1827/69	<p>Мектеп директоры: Мамшетов Ахмет Досалиевич Тел: 87252453129 mail: goo_1_40@mail.ru</p> <p>Әдіскер: Оспанова Жеңіскүл Ашимхановна Тел: 87011236266 mail: ospanova.zha@mail.ru</p> <p>ОБ басшысы: Тажиева Жанат Арысбекқызы (Шымкент қаласы Білім басқармасы бастығы) Тел: (+7 7252) 53-63-58 Mail: zh.tazhieva@shymkent.gov.kz</p>	қазақ-өзбек	

ЗЕРТТЕУДІҢ ДАЛАЛЫҚ КЕЗЕҢІН ЖҮРГІЗУ АЛГОРИТМІ

«Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды мониторингілеу»

1. Зерттеудің алғашқы күні сағат таңғы **9.00**-де білім басқармасы басшысы мен облыстық координатормен кездесу өтеді (зерттеу мақсаты мен іріктемесімен таныстыру, **зерттеу маршрутын келісу**)

2. **График бойынша** мектептерге бару және зерттеуді жүргізу.

Әрбір мектепте **педагогтер мен сынып жетекшілері** құрамынан 10 респондентпен интервью жүргізіледі. Қатысушыларды іріктеу үшін негізгі пәндер бойынша (математика, қазақ тілі, орыс тілі, ағылшын тілі, әдебиет, физика, тарих және т.б.) мұғалімдер тізімі құрылады. Мұндайда сабақ беретін сыныбы (9-сынып) және сыныпта ерекше білім беруді қажет ететін балалардың болуы ескеріледі. Сондай-ақ зерттеуге 5-сынып білім алушыларының жетекшісі және оларды 4-сыныпта оқытқан мұғалім қатысады.

Сонымен қатар интервьюге психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандары (**педагог-психологтар, дефектолог-мұғалімдер, логопед-мұғалімдер, әлеуметтік педагогтер** және т.б.) қатысады.

3. Мектептегі жұмыс келесі тәртіппен жүргізілетін болады:

№	Жұмыс түрі	уақыты
Мектеп әкімшілігімен жұмыс		
1	Зерттеуші мен облыстық координатордың мектеп директорымен кездесуі (зерттеу мақсатымен танысу, мақсатты топтар бойынша респонденттерді іріктеу, тізімді құру, қажетті құжаттарды сұрату). Әкімшілікпен интервью қатар жүргізіледі.	10.00-11.00
Білім алушылармен жұмыс		
2	5-сынып білім алушыларына сауалнама жүргізу (педагог-психолог немесе сынып жетекшісінің қатысуымен)	11.00-11.30
3	9-сынып білім алушыларына сауалнама жүргізу	11.30-12.00
4	Сабаққа қатысу (бақылау парағы толтырылады)	12.00-13.00 <i>Сабақ кестесіне байланысты реттеледі</i>
Педагогтермен жұмыс		
5	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарымен интервью	14.00-14.30
6	Педагог-ассистентпен интервью (штатта мұндай лауазым болатын болса)	14.30-15.00

7	9-сыныптың негізгі пәндерінің мұғалімдерімен және 4-сынып түлектерінің мұғалімімен интервью (қазір 5-сыныпта оқитындар)	15.00-16.00
Бақылау және құжаттарды зерттеу¹		
8	SACERS әдістемесіндегі негізгі параметрлер бойынша мектеп кеңістігінің эргономикалық талаптарға сәйкестігін зерттеу және бағалау парағын толтыру	16.00-17.00
9	Инклюзивті білім беруді енгізу бойынша мектеп әкімшілігі құжаттарын зерттеу бойынша хаттама	17.00-18.00 <i>Уақыт интервью, сауалнама және бақылауға максималды жұмсалған жағдайда құжаттарды зерттеу бойынша арнайы хаттамаларды толтыру респондент жауаптарының электронды нұсқалары есебінен жүзеге асады.</i>
10	Инклюзивті білім беруді дамыту бойынша ұйымдастырушылық-әдістемелік жұмысқа қатысты құжаттарды зерттеу бойынша хаттама	
11	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің құжаттарын зерттеу бойынша хаттама	
Ата-аналармен жұмыс		
12	Ата-аналарға сауалнама онлайн-форматта жүргізіледі	

Зерттеу Қазақстан Республикасының Бас мемлекеттік санитариялық дәрігерінің 2021 жылғы 25 тамыздағы № 36 Қаулысына сәйкес санитариялық-эпидемиологиялық талаптарды сақтай отырып жүргізіледі **(физикалық арақашықтық, жеке қорғау құралдарын пайдалану және т.б.)**.

¹ Білім беру ұйымдары құжаттарының үлгі тізбесі әдіснаманың 10-12-қосымшаларында келтірілген

ИНТЕРВЬЮДІ ЖҮРГІЗУ БОЙЫНША НҮСҚАУЛЫҚ²

Интервью барысында стандартты озық практикаларды пайдалану қажет, мұндайда ақпараттық келісім және өзге де әдеп қағидаттары сақталуы тиіс.

Интервьюге қатысу бойынша ақпараттық келісімде сұхбаттың мақсаты, процедурасы, нәтижелері жөнінде нақты ақпараттан, сондай-ақ ерікті қатысу, құпиялылық және деректерді қорғаудың қолданыстағы хаттамаларын қамтуы тиіс.

Интервью барысында сақталуы тиіс интервьюдің қосымша стандартты қағидаттары келесілерді қамтуы қажет:

- деректер барлық интервьюерлер үшін бейтарап және салыстыруға ыңғайлы болуы үшін сұрақтарды ұсынылған хаттамаға сәйкес қою қажет.
- Респондент сұрақты түсінбесе, түсіндіру қажет.
- Интервью барысына бақылауды жүзеге асыру қажет.
- Барлық жазбалар толыққанды, сенімді және әртүрлі интервьюерлермен келісілген болуы үшін деректерді нақты жазу қажет.
- Мектептен шықпас бұрын деректердің толыққандылығына көз жеткізу қажет.

Интервьюер респондентке сауалнаманың мақсатын нақты айтуы тиіс. Респонденттің одан не күтілетінін білуі жауаптардың дәлдігіне ықпал етеді. Респондентпен жақсы байланыс орнатып, өзі туралы және сауалнама туралы нақты және толық түсінік беру керек.

Келесі ұсынымдарды ескеру қажет:

- сауалнама маңызды және пайдалы зерттеулер шеңберінде деректерді жинауға арналған.
- респонденттің қатысуы зерттеу табыстылығында үлкен рөл ойнайды, бірақ ерікті болып табылады. Респондент интервьюді кез келген уақытта тоқтата алады.
- Ұсынылған жауаптар құпия болып табылады және тек зерттеу мақсаттарында қолданылады.
- Интервьюді нақты және жағымды формада өткізіңіз. Респондент өзін еркін сезінуі тиіс.
- Интервьюді баяу және нақты жүргізіңіз.
- Интервьюдің сәтті аяқталуына мүдделілік танытыңыз.

Интервьюдің басынан бастап зерттеуші сұхбаттың тест емес екенін және бұл сұрақтарға дұрыс немесе бұрыс жауаптардың жоқ екендігін түсіндіруі

² Адаптировано с источника: Детский фонд ООН, «ECDI2030: инструкции для интервьюеров», ЮНИСЕФ, Нью-Йорк, 2020

керек. Интервью кезінде біржақты жауаптардың алдын алу және деректердің салыстырылуын қамтамасыз ету үшін белгілі бір ережелерді сақтау керек. Мысалы:

- Сұрақтарды мәтінде жазылғандай, дәлме-дәл оқу. Ешбір жағдайда сұрақтарды өзгертіп айтпаңыз, сөздер мен тұжырымдарды ауыстырмаңыз.
- Сұрақтардың ретін өзгертпеңіз.
- Сұрақтарды баяу және анық оқыңыз.
- Сұрақтарды қызығушылық тудыратын, сенімділік пен кәсібилік танытып, жағымды дауыспен оқыңыз.
- Респонденттің бәрін естігеніне көз жеткізіп, сұрақты толық оқыңыз.
- Сұрақтарды өткізіп алмаңыз.
- Интервьюді асығыс жүргізбеңіз, респондентте сұрақты түсінуге және оған жауап беруге жеткілікті уақыт беру қажет.

Түсіндірмелер беру

Қашан түсіндіру керек:

- Респондент сұрақты түсінбеген жағдайда және түсініксіз немесе кодтау қиындық тудыратындай жауап берген жағдайда.
- Респондент сұрақты естімеген жағдайда.
- Респондент ұзақ жауап берген жағдайда.
- Респондент сұрақтың қандай да бір бөлігін нақтылағанда. Бұл жағдайда сұрақты толығымен оқып шығуыңыз керек. Егер сұрақты қайталағаннан кейін респондент әлі де түсінбесе, тағы да түсіндіріңіз.

Толық және нақты ақпарат алу үшін нақтылау

Респондент сұрақты түсініп, бірақ түсініксіз, толық емес немесе кодтау қиындық тудыратындай жауап берген жағдайда нақтылау қажет етіледі. Негізінен нақтылау респонденттің айтылғанды түсіндіруі немесе толық емес жауаптардың немесе тиісті емес ақпараттың алдын алу үшін оның зейінінің шоғырландырумен өз жауабын нақтылау үшін қолданылады.

Қашан нақтылау керек:

- Респондент түсініксіз немесе кодтау қиындық тудыратындай жауап берген жағдайда;
- Респондент толық жауап бермей, қосымша ақпарат қажет етілген жағдайда;
- Респондент сұрақтың не туралы екенін түсінбеген, дұрыс жауап бермей, жауап бере алмай немесе тақырыптан ауытқып кеткен жағдайларда.

Нақтылау әдістері:

- Сұрақты қайталаңыз. Респондент сұрақты екінші рет тындаса, дұрыс

жауап беруі мүмкін.

- Респонденттің жауабын қайталаңыз. Көбінесе бұл респондентті қазір ғана айтылған жауабы жөнінде ойланудың тиімді әдісі болып табылады.

- Біржақты жауаптардың алдын алу үшін бейтарап кіріспе сөздерді қолданыңыз. Жетекші сұрақтар қоймаңыз және «менің ойымша, сіз...» сияқты жауаптарды ұсынбаңыз, өйткені мұндай тұжырымдар респонденттің пікіріне әсер етуі мүмкін.

Кері байланыс респондентпен өзара түсіністік орнату үшін, сондай-ақ оның қызығушылығы мен зейінін шоғырландыру үшін маңызды. Алайда кері байланыс респонденттердің жауаптарына «интервьюердің қате түсініктері» қосылып кетпеуі үшін мұқият бақылануы керек. Келесі ұсынымдарды ескеріңіз:

- Интервьюер респонденттің жауабына әсер етуі мүмкін қандай да бір түсініктеме берген жағдайларда интервьюердің қате түсініктері туындауы мүмкін. Демек, респонденттің жауабы қандай болуы керектігі жөнінде зерттеуші өз пікіріне негізделген ешқандай түсініктеме жасамауы тиіс.

Деректерді енгізу ережелері

Деректердің объективтілігін және сенімділігін қамтамасыз ету мақсатында интервьюер сұрақтарды дұрыс қойып, жауаптарды дұрыс тіркей білуі тиіс. Респонденттердің барлық жауаптары жазылуы тиіс.

Қағаз сауалнамаларды пайдалану негізінде деректерді енгізу әдістері

Жазу үшін қарындашты пайдаланыңыз. Интервьюер келесі жазбаларды өшірмеуі тиіс, себебі олар керек болуы мүмкін.

- Респондент жауап берген бойда алынған ақпарат сізге түсінікті болса, барлық жауаптарды жазып алыңыз. Респонденттің қандай да бір жауабын нақтылау қажет болған жағдайда келесі сұраққа өтпей тұрып нақтылаңыз.

- Жазбалар анық болуы тиіс. Түсініксіз жазбалардың пайдасы болмайды.

- Барлық сұрақтардың қойылғанына көз жеткізіңіз. Егер сұрақ қалып қойған болса, сол бойда жауабын алу қажет.

МЕКТЕП ӘКІМШІЛІГІНЕ АРНАЛҒАН СҰХБАТ ПАРАҒЫ

Сізден нәтижелері орта білім беру ұйымдарында балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыруды жетілдіру жолдарын анықтауға көмектесетін зерттеуге қатысуыңызды сұраймыз.

Сіздің пікіріңіз біз үшін өте маңызды және ерекше білім берілуіне қажеттілігі (бұдан әрі – ЕБҚ) бар балаларға білім беру саласындағы жұмысты жақсартуға көмектеседі.

Интервьюге енгізілген сұрақтарға жауаптар анонимді түрде толтырылады. Нәтижелер жалпыланған түрде қолданылады. Сіздің шынайы жауап беретініңізге сенеміз!

1. Мектебіңіз білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін инклюзивті тәсілді қалай дамытады?
2. ЕБҚ бар балаларға қандай балаларды жатқызасыз?
3. ЕБҚ бар білім алушыларға арналған оқу бағдарламалары олардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып бейімделе ме? Жеке оқу жоспары әзірленеді ме? Оны әзірлеуге кім қатысады?
4. Соңғы 3 жылда мектебіңіздің қанша педагог қызметкері (% , жалпы санынан) инклюзивті білім беру курстарынан өтті?
5. Сіздің ұйымыңыздың деңгейінде ЕБҚ бар балаларды анықтау, қолдау және дамыту процесі қалай жүреді?
6. Білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін арнайы педагог, әлеуметтік педагог, педагог-ассистенттер пән мұғалімдерімен қалай өзара әрекеттеседі?
7. ЕБҚ бар балаларды оқытудағы кедергілерді жеңу үшін мектеп деңгейінде қандай стратегиялар қолданылады?
8. ЕБҚ бар білім алушылардың дамуына мониторингті қалай жүргізесіз (даму деңгейін бағалау)?
9. Оқу деңгейі мен одан әрі жұмысқа орналасу бойынша ЕБҚ бар түлектердің әрекеттері қалай бақыланады?
10. Мектебіңізде инклюзивті білім беруді дамыту бойынша іс-шаралар жоспары (бағдарламасы) бар ма?
11. Білім беру ұйымының ЕБҚ бар балаларды қабылдауға дайындығын бағалау қалай жүргізіледі?
12. Өз жұмысыңызда ата-аналармен қандай жұмыс түрлерін қолданасыз?

13. Мектебіңізде кедергісіз қолжетімділік стандарттарын бақылау қалай жүргізіледі?

14. Мектебіңізде психологиялық-педагогикалық қызмет жұмыс істей ме? Жұмыс істесе, қандай функцияларды орындайды? Оның құрамына кімдер кіреді?

15. Мектебіңіздің ұсынатын қызметтерінің әртүрлі аспектілерінің ЕБҚ бар балалардың қажеттіліктеріне сәйкестік дәрежесін бағалаңыз:

	Жоғары деңгей	Орташа	Төмен	Мүлдем сәйкес келмейді	Жауап беруге қиналамын
Мамандар консультациясының толықтығы					
Баламен жұмыс жасаудың жеке бағдарламалары					
Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының біліктілігі мен кәсібилігі					
Ата-аналармен жұмыс					
Қоғаммен жұмыс					

16. Инклюзивті білім беруді жүзеге асыруды жақсарту бойынша Сіздің ұсыныстарыңыз.

Ықпалдастық танытқаныңызға рақмет!

Интервьюер _____
(ТАӘ)

БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА АРНАЛҒАН САУАЛНАМА

Қымбатты оқушы!

Зерттеуге қатысуыңды және төменде келтірілген тұжырымдарға қатысты келісу-келіспеу бойынша пікір білдіруіңді сұраймыз. Өз пікіріңді нақты бейнелейтін жауап нұсқасын таңда. Егер сұрақ саған қатысты болмаса, «қатысты емес» бағанына Х белгісін қой.

№ р/ с	Тұжырым	Қатысты емес	Келісемін	Келіспеймін	Жауап беруге қиналамын
1	Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды				
2	Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады				
3	Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді				
4	Мұғалімдер білім алушыларды бөліп-жармайды, бір-бірімізбен салыстырмайды				
5	Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды				
6	Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз				
7	Менің сыныптан тыс іс-шараларға қатысу мүмкіндігім бар				
8	Менің ата-анам мектеп өміріне белсенді қатысады				
9	Маған оқыған және мектепте болған қуаныш сыйлайтынын сеземін				
10	Мектептің барлық кабинеттері физикалық тұрғыда қолжетімді (пандус, лифт және т.б. көмегімен)				
11	Барлық жаңадан келген білім алушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге көмектеседі				
12	Сабақ кезінде біз жұппен немесе топтарда жұмыс істейміз				
13	Сыныбымызда материалдық жағдайдың әртүрлілігіне байланысты қақтығыстар орын алады				
14	Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін				
15	Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын				

16	Мектепте балаларды олардың жаратылысы, денсаулығындағы кемшіліктері, материалдық жағдайы бойынша кемсітуге болмайтыны жөнінде айтылатын іс-шаралар өткізіліп тұрады				
17	Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді				
18	Мектепте достарым/құрбыларым бар				
19	Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті				
20	Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі				
21	Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын				
22	Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын				
23	Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімнен пайдалана аламын				
24	Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық білім алушыларға көмектеседі				
25	Менің мектепте арнайы мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, дәрігерлер және т.б.) қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар				
26	Мектепте денсаулығымға байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын				
27	Денсаулығымға байланысты оқу үшін қажетті барлық арнайы техникалық құралдарым бар				
28	Сабақта маған мұғалімнің көмекшісі көмектеседі				
29	Мектепте маған қажетті оқулықтарды берді				
30	Мектеп асханасында тегін тамақтанамын				
31	Қажет болған жағдайда мектепте мұғалімдермен қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар				
32	Мұғалімдер оқуда қиындықтары бар барлық балаларға көмектеседі (мысалы, басқа елдерден көшіп келген балаларға мектепте табысты білім алуы үшін тіл үйренуге көмектеседі)				

Ықпалдастық танытқаныңа рақмет!

САБАҚТЫ БАҚЫЛАУ ПАРАҒЫ (сабақты видеоға жазуға рұқсат беріледі)

Сабақты бақылау уақыты:			
Сынып:			
Пән:			
Тақырып:			
Педагог:			
Бақылаушы:			
№	Бақылау элементтері	Белгі +/-	Комментарий
1.	Сабақ материалын жоспарлауда білім алушылардың жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескеру ✓ жеке/топтық жұмыс		
	✓ барлығына материалды белсенді түрде игеруге мүмкіндік беретін оқыту әдістерінің әртүрлілігі		
2.	Күтілетін нәтижелер қойылатын мақсаттарға сәйкес келеді ✓ білім алушылар үшін мақсаттарды тұжырымдау (шынайылық, қолжетімділік, толыққандылық)		
	✓ балалардың жас ерекшеліктері мен ерекше білім берілуіне қажеттіліктері ескеріледі		
3.	Сабақтың психологиялық климаты ✓ балалардың жауаптарын ынталандыру		
	✓ білімдерді игеруге қызығушылықтарды қолдау құралдарын пайдалану		
4.	Дағдыларды қалыптастыруда педагог келесілерді ескереді: ✓ баланың денсаулық жағдайы		
	✓ баланың жасы		
	✓ баланың максималды мүмкіндіктері мен қабілеттері		
	✓ баланың даму деңгейі		
	✓ кабинеттегі пәндік орта		
5.	Сабақ кезінде педагог дидактикалық материалды және АКТ ресурстарын қолданады ✓ нәтижелерге қол жеткізу үшін дайын компьютерлік бағдарламаларды қолданады		
	✓ өз әдістемелік құралдарын, бағдарламаларын пайдаланады		
6.	Педагог баланы тапсырмаларды орындаған кезде ынталандырады		
7.	Білім алушыларға сабақта көрсетілетін сараланған көмек ✓ үй жұмыстарын орындау тәртібі бойынша білім алушылардың нақты нұсқаулығы, аталмыш нұсқаулықтарды түсіну деңгейін тексеру		
	✓ сабақ барысында білім алушылардың түсіндірілетін материалдың негізгі элементтерін түсіну деңгейін тексеру		

	✓ оқу материалын игеруде қиындықтар болған жағдайда білім алушылардың тарапынан сұрақтарды ынталандыру		
8.	Білім, білік, дағды сапасын бағалау (объективтілік, аргументация)		
Бақылаудың қосымша элементтері			
Кері байланыс және ұсынымдар:			

Интервьюер: _____

Қолы, ТАӘ

МАМАНҒА АРНАЛҒАН СҰХБАТ ПАРАҒЫ

Құрметті педагог!

Нәтижелері орта білім беру ұйымдарында балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыруды жетілдіру жолдарын анықтауға көмектесетін зерттеуге қатысуыңызды сұраймыз.

Сіздің пікіріңіз біз үшін өте маңызды және ерекше білім берілуіне қажеттілігі (бұдан әрі – ЕБҚ) бар балаларға білім беру саласындағы жұмысты жақсартуға көмектеседі.

Жауаптарыңыздың құпиялығына кепілдік береміз. Нәтижелер жалпыланған түрде қолданылады. Сіздің **шынайы, толық және жан-жақты жауап** беретініңізге сенеміз!

Кіріспе бөлім

1. Жасыңыз: _____ (толық)
2. Жынысыңыз: ер әйел
3. Лауазымыңыз:

3.1 Педагог-психолог		3.4 Дефектолог-мұғалім	3.6 басқа (жазыңыз)
3.2 Әлеуметтік педагог		3.5 Сурдопедагог-мұғалім	
3.3 Логопед-мұғалім		3.6 Тифлопедагог-мұғалім	

4. Сіздің біліміңіз? _____
5. Атқаратын қызмет бойынша жұмыс өтіліңіз: _____ жыл
6. Біліктілік санатыңыз:

6.1. Санатсыз	6.2. Екінші	6.3. Бірінші	6.4. Жоғары	6.5. Басқа

7. Өзіңіздің жұмыс бағытыңыз бойынша біліктілікті арттыру курстарынан қашан өттіңіз? Бұл курстарға қаншалықты қанағаттанасыз?

Қызметтердің қолжетімділігі

8. Қандай балалармен жұмыс істейсіз?
9. Білім алушыларға түзету және психологиялық-педагогикалық қолдаудың қандай түрлерін көрсетесіз?
10. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтау бойынша жұмыстың қандай формалары мен әдістерін қолданасыз?
11. Оқытуда қиындықтары бар балалар қандай қолдауға ие (мысалы, жазу/оқу/сөйлеу бұзушылықтары бар)?
12. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар психологиялық-педагогикалық

қолдау және түзету бойынша ПМПК ұсынған барлық қажетті қызметтердің алады деп ойлайсыз ба?

13. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламаларын және жеке оқу жоспарларын әзірлеуде қандай технологияларды қолданасыз? Бағдарламаны әзірлеуде кіммен өзара әрекеттесесіз?
14. Ата-аналармен өзара қарым-қатынасты қалай іске асырасыз? Өз жауабыңызды түсіндірсеңіз.
15. ЕБҚ бар балалардың тарапынан сыныптастарына, ата-аналарына, педагогтерге, өзге де ересек адамдарға қатысты шағымдары болды ма? Балалардың тарапынан болған шағымдардың сипаты қандай? Оларға қалай жауап қайтардыңыз?
16. ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда жиі кезігетін қиындықтарыңыз? Өз жауабыңызды түсіндірсеңіз.
17. Барлық білім алушылардың тең сапалы білімге құқықтарын қамтамасыз ету бойынша білім басқармаларының органдары, мектеп әкімшілігімен қандай шаралар қабылдануы мүмкін деп ойлайсыз?

Ықпалдастық танытқаныңызға рақмет!

Интервьюер _____
(ТАӘ)

ПЕДАГОГ-АССИСТЕНТКЕ АРНАЛҒАН СҰХБАТ ПАРАҒЫ

Құрметті педагог!

Нәтижелері орта білім беру ұйымдарында балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыруды жетілдіру жолдарын анықтауға көмектесетін зерттеуге қатысуыңызды сұраймыз.

Сіздің пікіріңіз біз үшін өте маңызды және ерекше білім берілуіне қажеттілігі (бұдан әрі – ЕБҚ) бар балаларға білім беру саласындағы жұмысты жақсартуға көмектеседі.

Жауаптарыңыздың құпиялығына кепілдік береміз. Нәтижелер жалпыланған түрде қолданылады. Сіздің **шынайы, толық және жан-жақты жауап** беретініңізге сенеміз!

Кіріспе бөлім

1. Жасыңыз: _____ (толық)
2. Жынысыңыз: ер әйел
3. Сіздің біліміңіз?
4. Атқаратын қызмет бойынша жұмыс өтіліңіз: _____ жыл
5. Біліктілік санатыңызды белгілеңіз

5.1. Санатсыз

5.2. Екінші

5.3. Бірінші

5.4. Жоғары

5.5. Басқа

6. Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс бойынша біліктілікті арттыру курстарынан қашан өттіңіз? Бұл курстарға қаншалықты қанағаттанасыз?
7. Жұмысқа қандай лауазымға қабылдандыңыз? (педагог-ассистент, тәрбиеші, әлеуметтік педагог)

Қызметтердің қолжетімділігі

8. Педагог-ассистент ретінде қандай балаларға қолдау көрсетесіз?
9. Қанша балаға қолдау көрсетудесіз?
10. Мектебіңізде педагог-ассистенттің жұмысы үшін қажетті жағдайлар

жасалған ба?

11. Жұмыс уақытыңыздың ұзақтығы қандай?
12. Барлық білім алушылар ПМПК ұсынымдарына сәйкес педагог-ассистент қолдауына ие ме?
13. Педагог-ассистенттің қолдауымен ЕБҚ бар қандай балалар қамтылмаған?
14. Жалпы білім беру процесінде ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша Сіздің функционалдық міндеттеріңізге не кіреді?
15. Сіз оқуда ЕБҚ бар балаға қалай көмектесесіз? Негізінен оған қандай көмек қажет?
16. ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда қандай қиындықтарға тап боласыз?
17. Пән мұғалімдерімен, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарымен қалай қарым-қатынас жасайсыз?
18. Сіздің ойыңызша, ЕБҚ бар балаларға педагог-ассистенттер көрсететін қызметтердің сапасын жақсартуға қандай шаралар ықпал етеді?

Ықпалдастық танытқаныңызға рақмет!

Интервьюер _____

(ТАӘ)

ІІТК МАМАНЫНА АРНАЛҒАН САУАЛНАМА

Құрметті педагог!

Бұл сауалнама зерттеу құралдарының бірі болып табылады. Сіздің пікіріңіз біз үшін өте маңызды және ерекше білім берілуіне қажеттілігі (бұдан әрі – ЕБҚ) бар балаларға білім беру саласындағы жұмысты жақсартуға көмектеседі. Сауалнама жасырын толтырылады. Нәтижелер жалпыланған түрде қолданылады. Біз сіздің шынайылығыңызға сенеміз!

Кіріспе бөлім

1. Сіздің жасыңыз: _____ (толық)
2. Жынысыңыз: ер әйел
3. Тұрғылықты аймағыңыз: _____
4. Лауазым:

4.1 Басшы	4.4 Дефектолог-мұғалім	4.7 Тифлопедагог
4.2 Педагог-психолог	4.5 Логопед-мұғалім	4.8 Олигофренопедагог
4.3 Әлеуметтік педагог	4.6 Сурдопедагог	4.9 ЕДШ нұсқаушысы
		4.10 Басқа (жазыңыз)

5. Біліміңіз: _____
6. Атқаратын қызмет бойынша жұмыс өтіліңіз: _____ жыл
7. Біліктілік санатыңыз:

7.1. Санатсыз	7.2. Екінші	7.3. Бірінші	7.4. Жоғары	7.5. Басқа

8. Қандай балалармен жұмыс жасайсыз?

ЕБҚ бар балалар топтары	Сәйкес жауап нұсқаларын таңдаңыз (+) немесе өз жауабыңызды жазыңыз
8.1 есту қабілеті зақымдалған балалар	
8.2 көру қабілеті зақымдалған балалар	
8.3 тірек-қимыл аппараты зақымдалған балалар	
8.4 зияты зақымдалған балалар	
8.5 сөйлеу қабілеті зақымдалған балалар	
8.6 психикалық дамуы тежелген балалар	
8.7 эмоциялық-ерік сферасы зақымдалған балалар	
8.8 бірнеше бұзушылықтары бар балалар	
8.9 басқа (жазыңыз)	

9. Барлық балалар ПМПК ұсынған түзету-педагогикалық қолдауды ППТК-да алады ма?

9.1 Иә

9.2 Жоқ

9.3 Жауап беруге қиналамын

10. Қандай балалар түзету қолдауымен қамтылмаған?

ЕБҚ бар балалар	Қамтылмау себептері

11. ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда көбіне қандай қиындықтарға кезігесіз?

12. ППТК-да танымдық процестерді дамытуда динамика (жақсару) байқалған балалар бар ма?

12.1 Иә

12.2 Жоқ

12.3 Жауап беруге қиналамын

13. Келесі мәлімдемелердің пайыздық қатынасын көрсетіңіз:

13.1 ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін жалпы білім беретін мектепке/мектепке дейінгі білім беру ұйымына ауыстырылады – %

13.2 ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін жалпы білім беретін мектептердің арнайы сыныптарына/мектепке дейінгі ұйымдардың арнайы топтарына ауыстырылады – %

13.3 ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін арнайы мектептерге/арнайы балабақшаларға ауыстырылады – %

13.4 ЕБҚ бар балалар ППТК-ға баруды жалғастырады – %

13.5 Жауап беруге қиналамын

14. ППТК-да түзету қолдауын алатын ЕБҚ балалар оқитын жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдерімен қарым-қатынас жасайсыз ба?

14.1 иә

14.2 жоқ

14.3 жауап беруге қиналамын

15. Егер Сіз 14-сұраққа «иә» деп жауап берсеңіз, жалпы білім беретін мектептердің педагогтерімен қалай қарым-қатынас жасайтыныңызды, ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеу үшін оларға қандай көмек көрсететініңізді түсіндіріп өтсеңіз.

16. Жалпы білім беретін мектепте оқитын ЕБҚ бар балалардың қандай тобына ППТК-да қосымша психологиялық-педагогикалық қолдау қажет деп ойлайсыз?

Балалар тобы	Иә	Жоқ	Жауап беруге қиналамын
16.1 есту қабілеті зақымдалған балалар			
16.2 көру қабілеті зақымдалған балалар			
16.3 тірек-қимыл аппараты зақымдалған балалар			
16.4 зияты зақымдалған балалар			
16.5 сөйлеу қабілеті зақымдалған балалар			
16.6 психикалық дамуы тежелген балалар			
16.7 эмоциялық-ерік сферасы зақымдалған			
16.8 жанама бұзушылықтары бар балалар			
16.9 басқа (жазыңыз)			

17. Сіздің ойыңызша, мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі қандай қызметтерді дамытуы керек және олардың мәні неде? Қысқаша сипаттасаңыз:

Қызметтер атауы	Қысқаша сипаттамасы

18. ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды қалай жақсартуға болады?

18.1 мектепте инклюзивті білім беру ортасын құру

18.2 ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау бойынша педагогтердің дағдыларын жетілдіру

18.3 арнайы педагогтер санын көбейту (*педагог-психологтар, логопед-мұғалімдер, дефектолог-мұғалімдер, педагог-ассистенттер және т.б.*)

18.4 арнайы мектептер, ППТК, ОО желісін ұлғайту

18.5 білім алушыларды қолдау үшін арнайы ұйымдардың педагогтері мен жалпы білім беретін мектептердің педагогтері арасындағы өзара іс-қимылды жақсарту

18.6 өз жауап нұсқаңыз _____

Ықпалдастық танытқаныңызға рақмет!

БАСТАУЫШ СЫНЫП ПЕДАГОГТЕРІНЕ АРНАЛҒАН СҰХБАТ ПАРАҒЫ

Құрметті педагог!

Нәтижелері орта білім беру ұйымдарында балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыруды жетілдіру жолдарын анықтауға көмектесетін зерттеуге қатысуыңызды сұраймыз.

Сіздің пікіріңіз біз үшін өте маңызды және ерекше білім берілуіне қажеттілігі (бұдан әрі – ЕБҚ) бар балаларға білім беру саласындағы жұмысты жақсартуға көмектеседі.

Жауаптарыңыздың құпиялығына кепілдік береміз. Нәтижелер жалпыланған түрде қолданылады. Сіздің **шынайы, толық және жан-жақты жауап** беретініңізге сенеміз!

Жалпы сұрақтар

Жынысыңыз: _____

Біліміңіз: _____

Педагогикалық жұмыс өтілі: _____

Әр сұраққа жауаптарды нақтылауды, түсіндіруді, мысалдар келтіруді сұраймыз. Сұрақтарға жауап бере отырып, дәстүрлі оқыту форматындағы жұмыс тәжірибесіне сүйеніңіз.

1. Жалпы білім беретін мектепте ЕБҚ бар балаларды бірлесіп оқытуға қалай қарайсыз?

2. ЕБҚ бар білім алушының жеке оқыту және дамыту жоспарын әзірлеу және іске асыру бойынша тәжірибеңіз бар ма?

3. Балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қалай анықтайсыз? Ол үшін қандай диагностикалық әдістерді қолданасыз?

4. Сіз ЕБҚ бар балаларды қалай бақылайсыз; олардың оқудағы қиындықтары, мысалы, жазу/оқу/сөйлеу арқылы анықтайсыз ба?

5. Өз жұмысында ЕБҚ бар балалардың назарын, есте сақтау қабілетін, қабылдауын дамытуға бағытталған қандай әдістерді қолданасыз?

6. ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеуде қандай қиындықтарға тап боласыз?

7. Сіз арнайы педагогтермен (логопед-мұғалімдер, дефектолог-мұғалімдер, сурдопедагог-мұғалімдер және т.б.) қалай және қандай мәселелер бойынша бірігіп жұмыс жасайсыз?

8. Оқушыларыңыз 4-сыныптан 5-сыныпқа ауысқан кезде олардың сынып жетекшісімен, пән мұғалімдерімен жұмыс істейсіз бе?

Ықпалдастық танытқаныңызға рақмет!

ПЕДАГОГТЕРГЕ АРНАЛҒАН САУАЛНАМА

Құрметті педагог!

Нәтижелері орта білім беру ұйымдарында балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыруды (сонымен қатар ерекше білім берілуіне қажеттілігі (бұдан әрі – ЕБҚ) бар балаларға түзету-дамыту бойынша көмек көрсетуді, жайлы білім беру ортасын құруды, жалпы білім беру процесіне тиімді қосуды және т.б.) жетілдіру жолдарын анықтауға көмектесетін зерттеуге қатысуыңызды сұраймыз.

Сіздің пікіріңіз біз үшін өте маңызды. Сауалнама анонимді түрде толтырылады. Нәтижелер жалпыланған түрде қолданылады. Сіздің шынайы жауап беретініңізге сенеміз!

Жалпы сұрақтар

Тұрғылықты аймағыңыз:

Жынысыңыз

1. Ер
2. Әйел

Біліміңіз

1. жоғары
2. техникалық және кәсіптік, ортадан кейінгі
3. орта
4. басқа

Жұмыс өтілі

1. 3 жылға дейін
2. 3-10 жыл аралығында
3. 10-20 жыл аралығында
4. 20 жылдан артық

№ р/с	Сұрақтары	Жауаптары
1.	Балалардың қандай топтарын ерекше білім беруді қажет ететін балалар тобына жатқызуға болады деп ойлайсыз?	
	<i>Сіздің пікіріңізге сәйкес келетін нұсқаларды белгілеңіз</i>	
1.1	Денсаулық жағдайына байланысты (<i>есту, көру, сөйлеу, психикалық даму, тірек-қимыл аппараты, ақыл-ой, эмоциялық-ерік салалары</i>) бұзушылықтары бар балалар	
1.2	Оқуда ерекше қиындықтары бар балалар (<i>мысалы, жазу/оқу/сөйлеу</i>)	
1.3	Мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары бар балалар	
1.4	Әлеуметтік-психологиялық, экономикалық, тілдік, мәдени себептерге байланысты ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар (<i>аз қамтылған, тұрмысы нашар отбасылардан шыққан балалар,</i>	

	<i>мигрант балалар, босқындар, оралмандар)</i>	
1.5	Барлық аталған балалар топтары	
1.6	Сіздің жауап нұсқаңыз	
2.	Сіз ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қалай анықтайсыз?	
<i>Сіздің пікіріңізге сәйкес келетін нұсқаларды белгілеңіз</i>		
2.1	Сабақта бақылау барысында білім алушының оқу материалын меңгермейтінін байқаймын	
2.2	Сабақта және сыныптан тыс іс-шараларда бақылау барысында білім алушының мінез-құлқында бұзушылықтар бар екенін байқаймын	
2.3	Диагностикалық әдістерді жүргіземін	
2.4	Диагностикада мамандар (<i>педагог-психолог, дефектолог-мұғалім, логопед-мұғалім және т.б.</i>) көмегіне жүгінемін	
2.5	Жауап беруге қиналамын	
2.6	Басқа (<i>көрсетіңіз</i>)	
3.	Оқу бағдарламасын бейімдеу деп нені түсінесіз?	
<i>Сіздің пікіріңізге сәйкес келетін нұсқаларды белгілеңіз</i>		
3.1	пән бойынша бағдарламалық материалды өзгерту	
3.2	жеке оқу жоспарын пайдалану	
3.3	баланың жеке ерекшеліктерін ескеру	
3.4	оқу материалын күрделілік деңгейі бойынша саралау	
3.5	басқа	
4.	Оқу материалын бейімдеудің қандай әдістерін қолдануға болады деп ойлайсыз? Сіздің пікіріңізге сәйкес келетін нұсқаларды белгілеңіз	
4.1	нұсқаулықты жеңілдету	
4.2	тапсырма көлемін қысқарту	
4.3	дидактикалық материалды өзгерту	
4.4	тапсырманы ұсынудың дараланған тәсілі	
4.5	тапсырманың дараланған нұсқасын әзірлеу	
4.6	басқа	
5.	ЕБҚ бар баланы өзге балалармен оқытуға дайынсыз ба?	
5.1	Иә	
5.2	Жоқ	
5.3	Жауап беруге қиналамын	
6.	Сіз ЕБҚ бар баланың жеке оқу жоспарын және жеке оқу бағдарламасын жасауға қатысуға дайынсыз ба?	
5.1	Иә	
5.2	Жоқ	
5.3	Жауап беруге қиналамын	
7.	ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау кезінде қандай қолдауды қажет етесіз?	
<i>Сіздің пікіріңізге сәйкес келетін нұсқаларды белгілеңіз</i>		
7.1	мамандардың кеңестері	
7.2	әріптестердің тарапынан әдістемелік көмек	
7.3	әкімшілік тарапынан қолдау	
7.4	педагог-ассистенттің сабақта көрсететін көмегі	
7.5	дидактикалық материалмен қамтамасыз ету	
7.6	оқыту курстары	

7.7	басқа	
8. ЕБҚ бар балаларды оқыту бойынша біліктілікті арттыру үшін ақпаратты қайдан аласыз?		
<i>Сіздің пікіріңізге сәйкес келетін нұсқаларды белгілеңіз</i>		
8.1	Білім басқармасы, әдістемелік кабинеттер	
	Біліктілікті арттыру институты (дәрістер, семинарлар және т.б. іс-шаралар)	
8.2	Денсаулық сақтау саласының ұйымдары (дәрістер, семинарлар және басқа да іс-шаралар)	
8.3	БАҚ	
8.4	Интернет	
8.5	мүлдем алмаймын	
8.6	басқа	
9. Денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудың ерекшеліктері бойынша өз білім деңгейіңізді бағалаңыз?		
<i>Сіздің пікіріңізге сәйкес келетін нұсқаларды белгілеңіз</i>		
9.1	жоғары	
9.2	орташа	
9.3	төмен	
10. Инклюзивті білім беру жағдайында қолжетімді, вариативтік органы қалай құрасыз?		
<i>Барлық сәйкес келетін жауаптарды белгілеңіз</i>		
10.1	эртүрлі қабілеттері бар балаларға оқу (тәрбие) процестеріне қанағаттануға мүмкіндік беретін тапсырмаларды қолданамын	
10.2	балаға тапсырманы өз мүмкіндіктерін сәйкес әдіспен орындау үшін жағдай жасаймын	
10.3	таңдау жасай білу үшін алғышарттар жасаймын және өзі жеке талпынғаны үшін ынталандырамын	
10.4	білім алушыларды (олардың қабілеттерінің деңгейі бойынша) топтарға бөлемін және сараланған тапсырмалар дайындаймын («күшті» және «әлсіз» білім алушылар үшін)	
10.5	өз жауабыңыз	
11. Инклюзивті білім беру жағдайында барлық балалардың өзара әрекеттесу процесінде ашықтық пен ынтымақтастық қалай қамтамасыз етіледі?		
<i>Барлық сәйкес келетін жауаптарды белгілеңіз</i>		
11.1	білім алушы оқуда қиындыққа кезіккен жағдайда қолдау көрсетемін	
11.2	оқу процесінде балалардың қарым-қатынасқа түсуіне және өзара әрекеттесуіне қызығушылықтарын тудырамын	
11.3	балалармен қарым-қатынас кезінде позитивті көңіл күймен бөлісемін	
11.4	ашық талқылау және балалардың бір-бірімен серіктесу жағдайларын тудырамын	
11.5	бірлескен іс-шаралар ұйымдастырамын (мұражайларға, театрларға, киноға бару, серуендеу, тренингтер және т.б.)	
11.6	ЕБҚ бар балалармен және олардың құрдастарымен жеке әңгімелер өткіземін	
11.7	білім алушыларға қолдау көрсету үшін білім беру процесінен тыс	

	әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді қолданамын	
11.8	өз жауабыңыз	
12. Жалпы білім беру процесінде инклюзивті практикаларды іске асыру		
<i>Барлық сәйкес келетін жауаптарды белгілеңіз</i>		
12.1	ЕБҚ бар балаларды оқыту үшін жеке оқу бағдарламасын қолданамын (жоспар, маршрут)	
12.2	барлық білім алушылар үшін қолайлы әдістер мен технологияларды пайдалануды көздейтін икемді оқытуды ұйымдастырамын	
12.3	барлық білім алушылардың оқу материалын түсінуін қамтамасыз етемін	
12.4	бейімделген оқу құралдарын қолданамын	
12.5	саралап оқытудың дәстүрлі әдістерін қолданамын (көп деңгейлі тапсырмалар, шағын топтарға бөлу және т. б.)	
12.6	өз жауабыңыз	
13. Инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету және барлық білім алушыларды дамыту үшін әртүрлі ресурстарды пайдалану		
<i>Барлық сәйкес келетін жауаптарды белгілеңіз</i>		
13.1	балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне жауап беретін арнайы оқулықтарды, жұмыс дәптерлерін және т.б. қолданамын	
13.2	барлық білім алушылар үшін оқытудың техникалық құралдарын (оның ішінде АКТ) қолданамын	
13.3	барлық білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеремін	
13.4	кеңістік ресурсын пайдаланамын (жиһаздарды орналастыру және т.б.)	
13.5	өз жауап нұсқаңыз	

Ықпалдастық танытқаныңызға рақмет!

БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН БАҒАЛАУ ПАРАҒЫ (SACERS)

Мектеп: _____

1-бақылаушы: / ____ (күн) / ____ ай / ____ жыл

Мұғалім (мұғалімдер)/Сынып: _____

2-бақылаушы: / ____ (күн) / ____ ай / ____ жыл

I. Ішкі кеңістік және жиһаздау (1-10)

1-бақылаушы 2-бақылаушы

шкаланың орташа балы

Бағалау шкаласы							Критерийлер
1	2	3	4	5	6	7	
							1. Бейімделген ішкі кеңістік (мектепке кіру, пандустар, тұтқалар, көтергіштер және т.б.)
							2. Қимыл белсенділігіне арналған бейімделген кеңістік (спортзал)
							3. Жеке кеңістікке арналған орын (сенсорлық бөлме, ойын зонасы)
							4. Оқу кабинеті (кең есіктер, түрлі түсті гамма, жарық, ауыз су, санитайзер)
							5. Бейімделген оқу жиһазы (парта, тақта, жеке шкафтар және т.б.)
							6. Компьютерлік техника (компьютерлер, интерактивті тақта, бағдарламалық жасақтама, мультимедиялық кабинеттер және т.б.)
							7. Демалуға және тынығуға арналған бейімделген жиһаз (сенсорлы бөлме, жұмсақ жиһаз, буккроссинг, үстел ойындарына арналған үстел және т.б.)
							8. Спорт залын жабдықтау
							9. Асхана/буфет
							10. Педагогтерге арналған кеңістік (мұғалімдер кабинеті)

II. Денсаулық және қауіпсіздік (11-19)

1-бақылаушы 2-бақылаушы

шкаланың орташа балы

III. Белсенді қызмет

/ уақыт өткізу (20-24)

1-бақылаушы 2-бақылаушы

шкаланың орташа балы

IV. Өзара әрекеттестік (25-34)

1	2	3	4	5	6	7	
							11. Медициналық кабинет (жарық, денсаулық паспорты, профилактикалық тексерістер)
							12. Психолог кабинеті (болуы және жабдықталуы)
							13. Әлеуметтік педагог кабинеті (болуы және жабдықталуы)
							14. Дефектолог, логопед және т.б. кабинеті (болуы және жабдықталуы)
							15. Мектеп инспекторының кабинеті
							16. Турникет, бейнебақылау жүйесі, ОБЖ (орталықтандырылған бейнебақылау жүйесі)
							17. «Ashyq» қосымшасы
							18. Білім алушыларды тегін жеткізу
							19. Ауладағы/мектептегі бейімделген жағдайлар
1	2	3	4	5	6	7	
							20. Шығармашылық үйірмелерінің болуы (саны, атауы), оларда ЕБҚ бар балалардың саны
							21. Пән үйірмелерінің болуы (саны, атауы), оларда ЕБҚ бар балалардың саны
							22. Секциялардың болуы, оларда ЕБҚ бар балалардың саны
							23. Мектепішілік өзін-өзі басқару (дебаттар, мектеп парламенттері), оларда ЕБҚ бар балалардың саны
							24. ЕБҚ бар балаларды сыныптан тыс және мектептен тыс іс-шараларға тарту
1	2	3	4	5	6	7	

1-бақылаушы 2-бақылаушы

шкаланың орташа балы

V. Оқу процесі (35-40)**1-бақылаушы 2-бақылаушы**

шкаланың орташа балы

								25. Амандасу/қоштасу
								26. Бала мен педагог арасындағы өзара әрекеттестік
								27. Педагогтер мен балалар арасындағы қарым-қатынас
								28. Білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау
								29. Тәртіп
								30. Құрдастарының арасындағы өзара әрекеттестік
								31. Мектеп пен ата-аналар арасындағы өзара әрекеттестік
								32. Педагогтердің бір-бірімен өзара әрекеттестігі
								33. Педагогтердің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметімен өзара әрекеттестігі
								34. Мектеп әкімшілігі мен педагогтер арасындағы өзара әрекеттестік

1	2	3	4	5	6	7	
							35. Пән мұғалімдері мен сынып жетекшілері арасындағы қарым-қатынас
							36. Икемді кесте
							37. ЕБҚ бар балалар үшін оқыту формасын таңдау (үйде, жалпы білім беретін немесе арнайы сынып)
							38. Әртүрлі уақыттағы үзілістер
							39. Бір кабинет – бір сынып
							40. Сабақта АКТ-ні, көрнекі құралдарды, денсаулық сақтау технологияларын қолдану

VI. Педагогтердің кәсіби дамуы(41-44)

1-бақылаушы 2-бақылаушы

шкаланың орташа балы

1	2	3	4	5	6	7	
							41. Кәсіби даму үшін мүмкіндіктер (ЕБҚ бар балалармен жұмыс бойынша семинарлар, мастер-кластар, курстар)
							42. Инклюзивті сыныптардағы сабақтарға өзара қатысу
							43. Пән мұғалімдерінің ӘБ (ЕБҚ бар балалармен жұмыс ерекшеліктерін талқылау)
							44. Мектепшілік бақылау (әкімшіліктің бақылау парағы, оның ішінде инклюзивті сыныптардағы сабақтарға қатысу бойынша)

VII. Арнайы қажеттіліктер (45-50)

1-бақылаушы 2-бақылаушы

шкаланың орташа балы

1	2	3	4	5	6	7	
							45. Ерекше балаларға арналған ресурстар (мамандардың, арнайы жабдықтардың болуы (FM-жүйе, Брайль баспа машинкалары, құм планшеттер, логопедиялық зондтар, Гросс тренажері және т.б.), UML оқулықтар)
							46. Жеке оқу жоспары, бағдарламасы (жалпы білім беретін, арнайы, жеке оқу бағдарламасы)
							47. Қосымша психологиялық-педагогикалық қолдауды және білімдегі кедергілерді жоюды қажет ететін балаларға арналған қосымша тапсырмалар
							48. Қатыстыру (инклюзивті білім беруді енгізу бойынша іс-шаралар бағдарламасы/жоспары, ЕБҚ бар балаларды қамту)
							49. Құрдастары арасындағы өзара әрекеттестік
							50. Үйде оқитын білім алушыларды сыныптан тыс жалпы мектеп іс-шараларына тарту және оқу процесіне ішінара интеграциялау

Шкалалар бойынша орташа балдар

Бағалау шкаласы	Критерийлер
------------------------	--------------------

1	2	3	4	5	6	7	
							I. Ішкі кеңістік және жабдықтау (1-10)
							II. Денсаулық және қауіпсіздік (11-19)
							III. Белсенді қызмет/уақыт өткізу (20-24)
							IV. Өзара әрекеттестік (25-34)
							V. Оқу процесі (35-40)
							VI. Педагогтердің кәсіби дамуы (41-44)
							VII. Арнайы қажеттіліктер (45-50)

Интервьюер _____
(ТАӘ)

**ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ЕНГІЗУ БОЙЫНША
МЕКТЕП ӘКІМШІЛІГІНІҢ ҚҰЖАТТАРЫН ЗЕРТТЕУ БОЙЫНША
ХАТТАМА**

№ р/с	Құжаттың атауы	Құжаттың болуы жөнінде мәлімет			Ескертпе
		Бар	Жоқ	Бар, бірақ толық көлемде емес	
1	Білім басқармасының, ауданның (қаланың) білім бөлімінің, мектептің инклюзивті тәжірибені енгізу бойынша тірек мектепті анықтау жөніндегі бұйрығы				
2	Инклюзивті білім беруді енгізу бойынша мектептің жұмыс жоспары/бағдарламасы (мысалы, 2020-2021 оқу жылы)				
3	Мектепте инклюзивті білім беруді дамыту жоспарын/бағдарламасын іске асыру бойынша материалдар (іс-шаралар жоспары, хаттамалар, есептер және т. б.)				
4	Мектепте инклюзивті білім беруді енгізу жөніндегі мәселелерді мектепті дамыту				

бағдарламасына *(оның ішінде сыныптан тыс іс-шаралар)*, жылдық жұмыс жоспарына, педагогикалық кеңестердің күн тәртібіне, жалпы мектептік ата-аналар жиналыстарына және т.б. енгізу *(отырыс хаттамаларында көрсету, осы мәселе бойынша папка жинақтау)*

5 Инклюзивті білім беру бойынша нормативтік құқықтық құжаттама

6 Басқа (атап шығу)

Интервьюер _____
(ТАӘ)

**ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУ БОЙЫНША ҰЙЫМДАСТЫРУ-
ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫС ҚҰЖАТТАРЫН ЗЕРТТЕУ БОЙЫНША
ХАТТАМА**

№	Құжаттардың болжалды тізімі	Құжаттардың болуы жөнінде мәлімет			Ескертпе
		Бар	Жоқ	Бар, бірақ толық көлемде емес	
1	Мектепте мамандарының жөнінде құжаттар – педагог-ассистенттер, педагог-психологтар, әлеуметтік педагогтер, логопед-мұғалімдер, дефектолог-мұғалімдер (мамандар портфолиосы, штаттық кесте)				
2	Инклюзивті білім беру бойынша мұғалімдердің біліктілігін арттыру бойынша құжаттар (курстардан өту бойынша тізімдер, сертификаттар және т.б.)				
3	Инклюзивті білім беру бойынша педагогтер білімін арттыру бойынша мектептің әдістемелік жұмысын растайтын құжаттар (семинарлардың бағдарламалары, ұсынымдары)				
4	Инклюзивті практикаларды енгізу бойынша өзге білім беру				

	ұйымдарымен өзара әрекеттестік бойынша құжаттар
5	БАҚ-та, әлеуметтік желілерде, мектеп сайттарында инклюзивті білім беру бойынша жарияланымдарды сипаттайтын құжаттар
6	Инклюзивті білім беруді дамыту бойынша перспективті педагогикалық тәжірибені зерттеу бойынша құжаттар
7	Мектептің ата-аналармен жұмысы бойынша құжаттар
8	Басқа (атап шығу)

Интервьюер _____
(ТАӘ)

**ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ
ҚҰЖАТТАРЫН ЗЕРТТЕУ БОЙЫНША ХАТТАМА**

№	Құжаттардың болжалды тізімі	Құжаттардың болуы жөнінде мәлімет			Ескертпе
		Бар	Жоқ	Бар, бірақ толық көлемде емес	
1	Ағымдағы оқу жылына мектепте психологиялық-педагогикалық қолдау қызметін құру туралы бұйрық				
2	ППҚҚ қызметі жөнінде ереже				
3	ППҚҚ мамандарының жұмыс уақыты циклограммасы				
4	ППҚҚ отырыстарының хаттамалары				
5	Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың тізімдері				
6	Сөйлеу карталары, педагог-психологтарды, дефектолог-мұғалімдерді, әлеуметтік педагогтерді тексеру хаттамалары				
7	ЕБҚ бар білім алушылардың сипаттамалары <i>(бірінші / екінші жартыжылдық, жыл соңы)</i>				
8	ЕБҚ бар әрбір білім алушыға ПМПК, ДКК				

	қорытындысы
9	Мамандардың білім алушылармен жұмыс кетесі
10	ЕБҚ бар білім алушылардың ата-аналарымен сұхбаттар хаттамалары
11	Сабақта ЕБҚ бар білім алушыларды бақылау хаттамалары
12	Сабақта ЕБҚ бар білім алушылардың мінез-құлқы мен қызметін психологиялық-педагогикалық бағалау
13	Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация (ПМПК) мамандарының тексеруі үшін мамандар мен педагогтердің ұсынымдары
14	Білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламалары
15	Пәндер бойынша білім алушылардың әрбір тоқсанға арналған жеке оқу бағдарламалары
16	Білім алушылардың жеке оқу жоспарлары
17	ЕБҚ бар білім алушыларды есепке алу журналы
18	ЕБҚ бар балаларды

жұмысы жөнінде
мамандар есебі

19 Басқа (атап шығу)

Интервьюер _____
(ТАӘ)

АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН САУАЛНАМА

Құрметті ата-ана!

Сізден мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарына жүгіну қорытындысы бойынша пікіріңізді қалдыруыңызды сұраймыз.

Балаңызға өткізілген консультациялардың, диагностикалық тексерулердің, түзету-дамыту, профилактикалық сабақтарының, педагогтердің қолдауының сапасын қалай бағалайтыныңызды білу біз үшін маңызды.

Бұл бізге осындай қызметтерді жетілдіруге көмектеседі.

Пікір қалдырғаныңыз үшін рақмет! Жауаптарыңыздың құпиялығына кепілдік беріледі. Сауалнама нәтижелері жалпыланған түрде қолданылады.

1. Балаңыз нешінші сыныпта оқиды?

2. Балаңызға қатысты барлық мәлімдемелерді белгілеңіз:

- 1) Сыныптағы сабақтарға үнемі қатысады
- 2) Сыныптағы сабақтарға кейде қатысады
- 3) Түзету сабақтарына қатысады (логопед, психолог, дефектолог)
- 4) Қосымша білім беру бағдарламалары (үйірмелер, секциялар) бойынша сабақтарға қатысады
- 5) Мектеп мерекелеріне және басқа да іс-шараларға тұрақты түрде қатысады
- 6) Мектеп мерекелеріне және басқа да іс-шараларға кейде қатысады
- 7) Басқа (жазыңыз) _____

3. Педагогтер балаңызды мектепте оқытуға қалай қарайды деп ойлайсыз?

- 1) Оң
- 2) Бейтарап
- 3) Теріс
- 4) Жауап беруге қиналамын

4. Сіздің балаңызға психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның (бұдан әрі – ПМПК) ұсынымдарында (қорытындысында) арнайы білім беру шарттары жазылған ба?

- 1) Иә
- 2) Жоқ
- 3) ПМПК-ға жүгінген емеспін

5. Сіздің балаңыз оқитын мектепте ПМПК ұсынымдарында (қорытындысында) көрсетілген арнайы жағдайлар жасалған ба?

- 1) Толығымен жасалған
- 2) Ішінара жасалған
- 3) Жағдай жасалмаған

6. ПМПК қорытындысына сәйкес сіздің балаңызға қандай мамандармен сабақтар ұсынылады және олардың қайсысы мектепте өткізіледі?

Сабақтар, консультациялар және өзге де қызметтер	ПМПК-мен ұсынылған	Мектепте өткізіледі
<i>Өз жауабыңызға сәйкес жауап нұсқасын әр бағанда + белгісімен белгілеңіз</i>		
1) Педагог-психологпен		
2) Логопедпен		
3) Дефектологпен		
4) Әлеуметтік педагогпен		
5) Педагог-ассистентпен		
6) Өзге коррекциялық/арнайы сабақтар (мысалы, ЕДШ, массаж, логоритмика және т.б.)		
7) Тар шеңберлі мамандардың консультациясы (сурдолог дәрігер, невропатолог, психиатр)		
8) Арнайы әлеуметтік қызметтерді алу (сурдоқұралдар, тифлоқұралдар және т.б.)		
9) Жауап беруге қиналамын		
10) Басқа (жазыңыз)		

7. Мектеп мамандары балаңыздың оқу процесін реттейтін құжаттарды әзірлеуде Сізге жүгінді ме? Сәйкес келетін барлық жауаптарды белгілеңіз немесе өз жауабыңызды жазыңыз.

- 1) Жеке оқу жоспары
- 2) Жеке білім беру бағдарламасы
- 3) Жеке сабақ кестесі
- 4) Менімен ештеңе келісілмеді
- 5) Басқа (жазыңыз) _____

8. Балаңызды оқыту мәселелері бойынша психологиялық-педагогикалық кеңестің отырысына қатыстыңыз ба?

- 1) Иә
- 2) Жоқ
- 3) Жауап беруге қиналамын

9. Балаңыз мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының көмегіне жүгінді ме?

- 1) Иә, логопедке
- 2) Иә, дефектологқа
- 3) Иә, әлеуметтік педагогке
- 4) Иә, психологқа
- 5) Иә, педагог-ассистентке
- 6) Жоқ
- 7) Жауап беруге қиналамын

10. Балаңыздың оқуы кезінде мектептен тыс психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) Сізге кеңес берді ме?

- 1) Иә, әлеуметтік желілер арқылы
- 2) Иә, телефон арқылы
- 3) Иә, үйде
- 4) Жоқ, кеңес бермеді
- 5) Басқа (жазыңыз) _____

11. Сіз немесе сіздің балаңыз мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарына қаншалықты жиі жүгінесіздер? (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер)

- 1) Жүгінбедік
- 2) 1-2 рет
- 3) 3-4 рет
- 4) 4 реттен артық
- 5) Тұрақты түрде жүгінеміз
- 6) Жауап беруге қиналамын

12. Мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарына (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) қандай сұрақтармен жүгіндіңіз? *Жауаптардың бірнеше нұсқасын таңдауға болады*

- 1) Жеке мәселелер
- 2) Отбасы ішіндегі конфликттер
- 3) Баланың құрдастарымен қарым-қатынасы
- 4) Баланың педагогтермен қарым-қатынасы
- 5) Баланы оқытудағы қиындықтар
- 6) Баланың мүгедектігін қабылдау, оған барабар қатынаста көмек көрсету
- 7) Баланың дамуындағы бұзушылықтарды түзету (сөйлеуді түзету, есте сақтауды дамыту және т.б.)
- 8) Психологиялық диагностика жүргізу (бейімділіктер, қабілеттер, танымдық үдерістердің дамуы және т.б.)
- 9) Жүгінбедім

13. Мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) сіздермен қандай жұмыс жүргізді? *Жауаптың бірнеше нұсқасын таңдауға болады*

- 1) Жеке консультация (оның ішінде қашықтықтан)
- 2) Топтық консультация (оның ішінде қашықтықтан)
- 3) Ата-аналар жиналысы
- 4) Сауалға жазбаша жауап (оның ішінде электрондық пошта арқылы)
- 5) Тренинг
- 6) Рөлдік ойын
- 7) Жүгінбедім
- 8) Басқа (жазыңыз) _____

14. Мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) сіздің балаңызбен қандай іс-шаралар өткізді? *Жауаптың бірнеше нұсқасын таңдауға болады*

- 1) Жеке сабақтар
- 2) Топтық сабақтар
- 3) Тренинг
- 4) Рөлдік ойын
- 5) Жауап беруге қиналамын
- 6) балам жүгінбеді
- 7) Басқа (жазыңыз) _____

15. Сізге психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) көмегі толық көлемде немесе жеткіліксіз сапада көрсетілмегендіктен мектептен тыс психолог/дефектолог/логопедке жүгінуге тура келді ме?

- 1) Иә, жиі
- 2) Иә, кейде
- 3) Жоқ, ешқашан

16. Балаңызға көрсетілетін психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) қызметтеріне қаншалықты қанағаттанасыз?

- 1) Толық қанағаттанамын
- 2) Ішінара қанағаттанамын
- 3) Мүлдем қанағаттанбаймын
- 4) Жауап беруге қиналамын
- 5) Жүгінбедім

17. Сіздің балаңыз оқитын мектепте ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуды психологиялық-педагогикалық қолдаудың сапасын жақсарту үшін не ұсына аласыз?

Зерттеуге қатысқаныңыз үшін алғыс білдіреміз!

НОРМАТИВТІК ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚҰЖАТТАР ТІЗІМІ

Үкімет қаулылары:

1. «Азаматтық қызметшілерге, мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен ұсталатын ұйымдардың қызметкерлеріне, қазыналық кәсіпорындардың қызметкерлеріне еңбекақы төлеу жүйесі туралы» ҚР Үкіметінің 2015 жылғы 31 желтоқсандағы № 1193 қаулысы (28.04.2021 ж. жаңартылған)
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1500001193>

ҚР заңдары:

1. «Білім туралы» ҚР 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы (01.07.2021 ж. өзгертулермен) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_
2. «Педагог мәртебесі туралы» ҚР 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI Заңы. (31.03. 2021 ж. өзгертулермен)
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1900000293>
3. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР 2021 жылғы 26 маусымдағы № 56-VII Заңы
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000056>
4. «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» ҚР 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343 Заңы (26.06.2021 ж. өзгертулер және толықтырулармен)
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000343_
5. «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» ҚР 2005 жылғы 13 сәуірдегі № 39 Заңы. (26.06.2021 ж. өзгертулер және толықтырулармен)
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000039_

Заңға тәуелді актілер:

1. «Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы. (23.07.2021 ж. өзгертулер мен толықтырулармен)
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017669>
2. «Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2018 жылғы 12 қазандағы № 564 бұйрығы (03.06.2021 ж. өзгертулер мен толықтырулармен)
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017553>
3. «Тиісті үлгідегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығы (09.06.2021 ж. өзгертулер мен толықтырулармен)

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017657/compare>

4. «Арнайы білім беру ұйымдары түрлерінің қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2017 жылғы 14 ақпандағы № 66 бұйрығы (07.04.2020 ж. өзгертулер мен толықтырулармен) <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1700014995/compare>

5. «Мектепке дейінгі, орта білім беру ұйымдарын, сондай-ақ арнайы білім беру ұйымдарын жабдықтармен және жиһазбен жарақтандыру нормаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2016 жылғы 22 қаңтардағы № 70 бұйрығы (29.12.2017 ж. өзгертулер мен толықтырулармен) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013272>

6. «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 Бұйрығы (26.03.2021 ж. өзгертулер мен толықтырулармен) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1200008170>

7. «Жалпы білім беру ұйымдарының (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру) түрлері бойынша қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2013 жылғы 17 қыркүйектегі № 375 бұйрығы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1300008827>

8. «Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығы (31.05.2021 ж. өзгертулер мен толықтырулармен) https://adilet.zan.kz/rus/docs/V080005191_/compare

9. «Білім туралы құжаттардың түрлерін, білім туралы мемлекеттік үлгідегі құжаттардың нысандарын және оларды есепке алу мен беру қағидаларын, білім туралы өзіндік үлгідегі құжаттардың мазмұнына қойылатын негізгі талаптарды және оларды есепке алу мен беру қағидаларын, сондай-ақ білім беру ұйымдарында білім алуды аяқтамаған адамдарға берілетін анықтаманың нысанын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2015 жылғы 28 қаңтардағы № 39 бұйрығы (07.06.2021 ж. өзгертулер мен толықтырулармен) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500010348>

10. «Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2018 жылғы 18 қазандағы № 578 бұйрығы (04.06.2021 ж. өзгертулер мен толықтырулармен) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017705>

11. «Оқу-әдістемелік және ғылыми-әдістемелік жұмысты ұйымдастыру және жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2007 жылғы 29 қарашадағы № 583 Бұйрығы (06.05.2021 ж. жаңартылған) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V070005036_

12. «Мемлекеттік ұйымдар педагогтерінің жалақысын есептеу қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2020 жылғы 11 мамырдағы № 191 бұйрығы (06.05.2021 ж. жаңартылған) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020622>

13. «Қашықтықтан білім беру технологиялар бойынша оқу процесін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2015 жылғы 20 наурыздағы № 137 бұйрығы (25.01.2021 ж. жаңартылған) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500010768>

14. «Педагогтердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру және жүргізу, сондай-ақ педагогтің қызметін курстан кейінгі қолдау қағидалары» ҚР БҒМ 2016 жылғы 28 қаңтардағы № 95 бұйрығы (07.04.2021 ж. жаңартылған) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013420>

15. «Педагогтерге біліктілік санаттарын беру (растау) қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2020 жылғы 11 мамырдағы № 192 бұйрығы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020618>

16. «Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрінің кейбір бұйрықтарына өзгерістер енгізу туралы» ҚР БҒМ 2020 жылғы 7 сәуірдегі № 132 бұйрығы (07.04.2020 ж. жаңартылған) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020339>

17. «Білім беру объектілеріне қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар» санитариялық қағидаларын бекіту туралы» ҚР ДСМ 2021 жылғы 5 тамыздағы № ҚР ДСМ-76 бұйрығы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2100023890>

18. «Білім беру объектілеріне қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар» санитариялық қағидаларын бекіту туралы» ҚР ДСМ 2017 жылғы 16 тамыздағы № 611 бұйрығы (28.08.2020 ж. өзгертулер мен толықтырулармен) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1700015681>

19. «Мектепке дейінгі ұйымдарға және сәбилер үйлеріне қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар» санитариялық қағидаларын бекіту туралы» ҚР ДСМ 2017 жылғы 17 тамыздағы № 615 бұйрығы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1700015893>

20. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, бастауыш, негізгі орта, орта білім беру ұйымдарында педагогикалық кеңес қызметін ұйымдастырудың және оны сайлау тәртібінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2008 жылғы 16 мамырдағы № 272 бұйрығы (02.04.2020 ж. өзгертулер мен толықтырулармен) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V080005229_

21. «Білім беру ұйымдары түрлерінің номенклатурасын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2013 жылғы 22 ақпандағы № 50 бұйрығы (26.04.2021 ж. өзгертулер мен толықтырулармен) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1300008390>

22. «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығы (30.04.2020 ж. өзгертулер мен толықтырулармен) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V090005750_

Әдістемелік ұсынымдар

1. «Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың 2021-2022 оқу жылындағы ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат. <https://nao.kz/loader/fromorg/2/24>

2. Жалпы білім беру мектептің оқыту үдерісінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды қолдау бойынша әдістемелік ұсынымдар

3. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың оқыту үдерісіне тиімді әдістер мен технологияларды енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу бойынша әдістемелік ұсынымдар

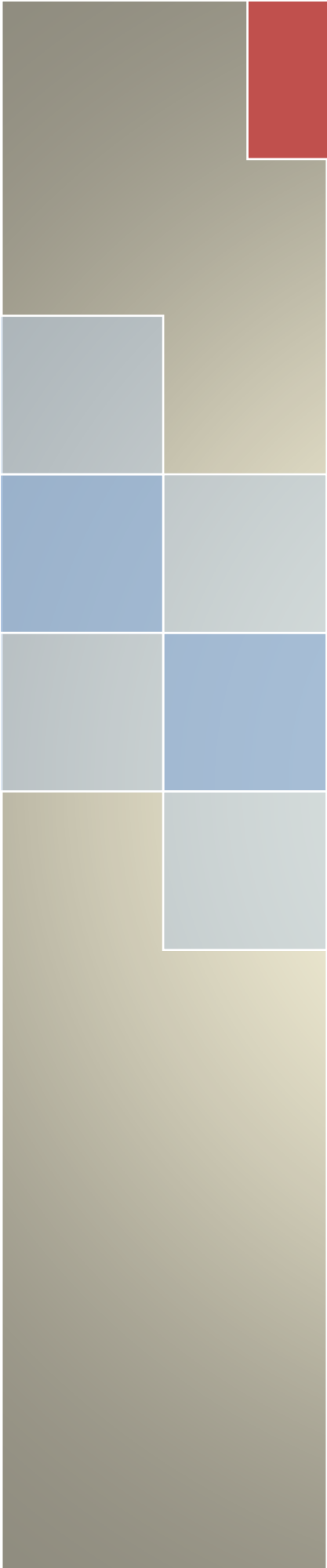
4. ЕБҚ бар балалардың мамандық таңдауында отбасы, мектеп және жұмыспен қамту мекемелерінің өзара іс-әрекеті бойынша әдістемелік ұсынымдар

5. ЕБҚ бар балалардың қорытынды аттестаттауын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

6. Мектеп әкімшілігіне арналған инклюзивті ортада білім беру процесін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

7. Инклюзия жағдайында 5-9-сыныптардың жаратылыстану-математикалық бағытындағы оқу пәндерінің БЖБ және ТЖБ сараланған тапсырмаларын дайындау бойынша әдістемелік ұсынымдар

8. Инклюзивті білім беру үдерісінде қатысушылардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

ЗЕРТТЕУДІҢ ДАЛАЛЫҚ КЕЗЕҢІН ЖҮРГІЗУ
АЛГОРИТМІ

ЗЕРТТЕУДІҢ ДАЛАЛЫҚ КЕЗЕҢІН ЖҮРГІЗУ АЛГОРИТМІ

«Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды мониторингілеу»

3. Зерттеудің алғашқы күні сағат таңғы **9.00**-де білім басқармасы басшысы мен облыстық координатормен кездесу өтеді (зерттеу мақсаты мен іріктемесімен таныстыру, **зерттеу маршрутын келісу**).

4. **График бойынша** мектептерге бару және зерттеуді жүргізу.

Зерттеуге қатысу үшін кездейсоқ әдіспен бір 5-сынып және бір 9-сынып іріктеледі. Сәйкесінше сауалнамаға олардың ата-аналары да қатысады.

Әрбір мектепте **педагогтер мен сынып жетекшілері** құрамынан 10 респондентпен интервью жүргізіледі. Қатысушыларды іріктеу үшін негізгі пәндер бойынша (математика, қазақ тілі, орыс тілі, ағылшын тілі, әдебиет, физика, тарих және т.б.) мұғалімдер тізімі құрылады. Мұндайда сабақ беретін сыныбы (9-сынып) және сыныпта ерекше білім беруді қажет ететін балалардың болуы ескеріледі. Сондай-ақ зерттеуге 5-сынып білім алушыларының жетекшісі және оларды 4-сыныпта оқытқан мұғалім қатысады.

Сонымен қатар интервьюге психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандары (**педагог-психологтар, дефектолог мұғалімдер, логопед мұғалімдер, әлеуметтік педагогтер және т.б.**) қатысады.

5. Мектептегі жұмыс келесі тәртіппен жүргізілетін болады:

уақыт

Мектеп әкімшілігімен жұмыс

1	Зерттеуші мен облыстық координатордың мектеп директорымен кездесуі (зерттеу мақсатымен танысу, мақсатты топтар бойынша респонденттерді іріктеу, тізімді құру, қажетті құжаттарды сұрату, ата-аналар тобымен кездесу уақытын анықтау). Әкімшілікпен интервью қатар жүргізіледі.	10.00-11.00
----------	--	-------------

Білім алушылармен жұмыс

2	5-сынып білім алушыларына сауалнама жүргізу (педагог-психолог немесе сынып жетекшісінің қатысуымен)	11.00-11.30
3	9-сынып білім алушыларына сауалнама жүргізу	11.30-12.00
4	Сабаққа қатысу (бақылау парағы толтырылады)	12.00-13.00

*Сабақ кестесіне
байланысты
реттеледі*

Педагогтермен жұмыс

5	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарымен интервью	14.00-14.30
6	Педагог-ассистентпен интервью (штатта мұндай лауазым болатын болса)	14.30-15.00
7	9-сыныптың негізгі пәндерінің мұғалімдерімен және 4-сынып түлектерінің мұғалімімен интервью (қазір 5-сыныпта оқитындар)	15.00-16.00
Бақылау және құжаттарды зерттеу³		
8	SACERS әдістемесіндегі негізгі параметрлер бойынша мектеп кеңістігінің эргономикалық талаптарға сәйкестігін зерттеу және бағалау парағын толтыру	16.00-17.00
9	Инклюзивті білім беруді енгізу бойынша мектеп әкімшілігі құжаттарын зерттеу бойынша хаттама	17.00-18.00
10	Инклюзивті білім беруді дамыту бойынша ұйымдастырушылық-әдістемелік жұмысқа қатысты құжаттарды зерттеу бойынша хаттама	<i>Уақыт интервью, сауалнама және бақылауға максималды жұмсалған жағдайда құжаттарды зерттеу бойынша арнайы хаттамаларды толтыру респондент жауаптарының электронды нұсқалары есебінен жүзеге асады</i>
11	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің құжаттарын зерттеу бойынша хаттама	
12	Ата-аналарға сауалнама онлайн-форматта жүргізіледі	

Зерттеудің далалық кезеңін жүргізу әдіснамасында келесі тәртіппен тиісті құралдар қоса беріледі:

- ✓ 1-қосымша. Мектеп әкімшілігіне арналған сұхбат парағы
- ✓ 2-қосымша. 5 және 9-сынып білім алушыларына арналған сауалнама
- ✓ 3-қосымша. Сабақты бақылау парағы
- ✓ 4-қосымша. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарына арналған сұхбат парағы
- ✓ 5-қосымша. Педагог-ассистентке арналған сұхбат парағы
- ✓ 6-қосымша. ППТК маманына арналған сауалнама
- ✓ 7-қосымша. 5-сынып білім алушылары сынып жетекшісіне және оларды 4-сыныпта оқытқан мұғалімге арналған сұхбат парағы
- ✓ 8-қосымша. 9-сынып мұғалімдеріне арналған сауалнама
- ✓ 9-қосымша. Білім беру ортасын бағалау парағы (SACERS)

³ Білім беру ұйымдары құжаттарының үлгі тізбесі әдіснаманың 10-12-қосымшаларында қамтылған

- ✓ 10-қосымша. Инклюзивті білім беруді енгізу бойынша мектеп әкімшілігінің құжаттарын зерттеу бойынша хаттама
- ✓ 11-қосымша. Инклюзивті білім беруді дамыту бойынша ұйымдастыру-әдістемелік жұмыс құжаттарын зерттеу бойынша хаттама
- ✓ 12-қосымша. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің құжаттарын зерттеу бойынша хаттама
- ✓ 13-қосымша. Ата-аналарға арналған сауалнама

ИНТЕРВЬЮДІ ЖҮРГІЗУ БОЙЫНША НҰСҚАУЛЫҚ⁴

Интервью бойы стандартты озық практикаларды пайдалану қажет, мұндайда ақпараттық келісім және өзге де әдеп қағидаттары сақталуы тиіс.

Интервьюге қатысу бойынша ақпараттық келісім интервьюдің мақсаты, процедурасы, нәтижелері жөнінде нақты ақпаратты, сондай-ақ ерікті қатысу, құпиялылық және деректерді қорғаудың қолданыстағы хаттамаларын қамтуы тиіс.

Барлық интервью бойы сақталуы тиіс интервьюдің қосымша стандартты қағидаттары келесілерді қамтуы қажет:

- Деректер барлық интервьюерлер үшін бейтарап және салыстыруға ыңғайлы болуы үшін сұрақтарды ұсынылған хаттамаға сәйкес қою қажет.
- Респондент сұрақты түсінбесе, түсіндіру қажет.
- Интервью барысына бақылауды жүзеге асыру қажет.
- Барлық жазбалар толыққанды, сенімді және әртүрлі интервьюерлермен келісілген болуы үшін деректерді нақты жазу қажет.
- Мектептен шықпас бұрын деректердің толыққандылығына көз жеткізу қажет.

Интервьюер респондентке сауалнаманың мақсатын нақты айтуы тиіс. Респонденттің одан не күтілетінін білуі жауаптардың дәлдігіне ықпал етеді. Респондентпен жақсы байланыс орнатып, өзі туралы және сауалнама туралы нақты және толық түсінік беру керек.

Келесі ұсынымдарды ескеру қажет:

- сауалнама маңызды және пайдалы зерттеулер шеңберінде деректерді жинауға арналған.
- респонденттің қатысуы зерттеу табыстылығында үлкен рөл ойнайды, бірақ ерікті болып табылады. Респондент интервьюді кез келген уақытта тоқтата алады.
- Ұсынылған жауаптар құпия болып табылады және тек зерттеу мақсаттарында қолданылады.
- Интервьюді нақты және жұмсақ түрде өткізіңіз. Респондент өзін

⁴ Адаптировано с источника: Детский фонд ООН, «ECDI2030: инструкции для интервьюеров», ЮНИСЕФ, Нью-Йорк, 2020

еркін сезінуі тиіс.

- Интервьюді баяу және нақты жүргізіңіз.
- Интервьюдің сәтті аяқталуына мүдделілік танытыңыз.

Интервьюдің басынан бастап интервьюер интервьюдің тест емес екенін және бұл сұрақтарға дұрыс немесе бұрыс жауаптардың жоқ екендігін түсіндіруі керек. Интервью кезінде біржақты жауаптардың алдын алу және деректердің салыстырылуын қамтамасыз ету үшін белгілі бір ережелерді сақтау керек. Мысалы:

- Сұрақтарды мәтінде жазылғандай, дәлме-дәл оқу. Ешбір жағдайда сұрақтарды өзгертіп айтпаңыз, сөздер мен тұжырымдарды ауыстырмаңыз.
- Сұрақтардың ретін өзгертпеңіз.
- Сұрақтарды баяу және анық оқыңыз.
- Сұрақтарды қызығушылық тудыратын, сенімділік пен кәсібилік танытып, жағымды дауыспен оқыңыз.
- Респонденттің бәрін естігеніне көз жеткізіп, сұрақты толық оқыңыз.
- Сұрақтарды өткізіп алмаңыз.
- Интервьюді асығыс жүргізбеңіз, респондентте сұрақты түсінуге және оған жауап беруге жеткілікті уақыт беру қажет.

Түсіндірмелер беру

Қашан түсіндіру керек:

- Респондент сұрақты түсінбеген жағдайда және түсініксіз немесе кодтау қиындық тудыратындай жауап берген жағдайда.
- Респондент сұрақты естімеген жағдайда.
- Респондент ұзақ жауап берген жағдайда.
- Респондент сұрақтың қандай да бір бөлігін нақтылағанда. Бұл жағдайда сұрақты толығымен оқып шығуыңыз керек. Егер сұрақты қайталағаннан кейін респондент әлі де түсінбесе, тағы да түсіндіріңіз.

Толық және нақты ақпарат алу үшін нақтылау

Респондент сұрақты түсініп, бірақ түсініксіз, толық емес немесе кодтау қиындық тудыратындай жауап берген жағдайда нақтылау қажет етіледі. Негізінен нақтылау респонденттің айтылғанды түсіндіруі немесе толық емес жауаптардың немесе тиісті емес ақпараттың алдын алу үшін оның зейінінің шоғырлануын қолдаумен өз жауабын нақтылау үшін қолданылады.

Қашан нақтылау керек:

- Респондент түсініксіз немесе кодтау қиындық тудыратындай жауап берген жағдайда.
- Респондент толық жауап бермей, қосымша ақпарат қажет етілген

жағдайда.

- Респондент сұрақтың не туралы екенін түсінбеген, дұрыс жауап бермей, жауап бере алмай немесе тақырыптан ауытқып кеткен жағдайларда.

Нақтылау әдістері:

- Сұрақты қайталаңыз. Респондент сұрақты екінші рет тындаса, дұрыс жауап беруі мүмкін.

- Респонденттің жауабын қайталаңыз. Көбінесе бұл респондентті қазір ғана айтылған жауабы жөнінде ойланудың тиімді әдісі болып табылады.

- Біржақты жауаптардың алдын алу үшін бейтарап кіріспе сөздерді қолданыңыз. Жетекші сұрақтар қоймаңыз және «менің ойымша, сіз...» сияқты жауаптарды ұсынбаңыз, өйткені мұндай тұжырымдар респонденттің пікіріне әсер етуі мүмкін.

Кері байланыс респондентпен өзара түсіністік орнату үшін, сондай-ақ оның қызығушылығы мен зейінін шоғырландыру үшін маңызды. Алайда кері байланыс респонденттердің жауаптарына «интервьюердің қате түсініктерін» қоспау үшін шектеулі болуы тиіс және мұқият бақылануы керек. Келесі ұсынымдарды ескеріңіз:

- Интервьюер респонденттің жауабына әсер етуі мүмкін қандай да бір түсініктеме берген жағдайларда интервьюердің қате түсініктері туындауы мүмкін. Демек, респонденттің жауабы қандай болуы керектігі жөнінде өз пікіріне негізделген ешқандай түсініктеме жасалмауы тиіс.

Деректерді енгізу ережелері

Деректердің объективтілігін және сенімділігін қамтамасыз ету мақсатында интервьюер сұрақтарды дұрыс қойып, жауаптарды дұрыс тіркей білуі тиіс. Респонденттердің барлық жауаптары жазылуы тиіс.

Қағаз сауалнамаларды пайдалану негізінде деректерді енгізу әдістері

Жазу үшін қарындашты пайдаланыңыз. Интервьюер келесі жазбаларды өшірмеуі тиіс, себебі олар керек болуы мүмкін.

- Респондент жауап берген бойда алынған ақпарат сізге түсінікті болса, барлық жауаптарды жазып алыңыз. Респонденттің қандай да бір жауабын нақтылау қажет болған жағдайда келесі сұраққа өтпей тұрып нақтылаңыз.

- Жазбалар анық болуы тиіс. Түсініксіз жазбалардың пайдасы болмайды.

- Барлық сұрақтардың қойылғанына көз жеткізіңіз. Егер сұрақ қалып қойған болса, сол бойда жауабын алу қажет.

Кіріспе сөз

Қайырлы күн, құрметті әріптестер! Мен – Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Инклюзивті білім беру орталығының _____ . Сіздерді білім беру жүйесін нормативтік құқықтық қамтамасыз етудің және ғылыми-әдіснамалық қолдаудың негізгі орталығы болып табылатын Академия қызметімен таныстырудың қажеті жоқ деп ойлаймын. Берілген буклеттерде Академия сайтына және әлеуметтік желілеріне сілтемелер берілген. Сілтемелер арқылы Академияның әдіснамалық материалдарымен және жаңалықтарымен таныса аласыз.

Сіздің мектебіңізге келуінің мақсаты – **білім беру ұйымында балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау жағдайын зерттеу**. Аталмыш зерттеу бүгінгі күннен еліміздің 8 өңірінде басталды.

Зерттеудің өзектілігі ерекше білім беруді қажет ететін балаларға жағдай жасау бойынша мектеп басшылары жауапкершілігінің артуына негізделген (*ҚР Президенті Қ.К. Тоқаев 2021 жылдың 26 маусымында «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңға қол қойды*).

Зерттеуге кездейсоқ іріктеу әдісімен балалар, олардың ата-аналары, пән мұғалімдері, сынып жетекшілері, арнайы педагогтер, әлеуметтік педагогтер, психологтар және мектеп әкімшілігі тартылды. Сіздің аймағыңыздан зерттеуге 4 мектеп, оның ішінде сіздің мектеп қатысады.

Әрбір мақсатты топ үшін зерттеушілермен ғылыми негізде құралдар әзірленді және апробацияланды: білім алушылар мен олардың ата-аналарына арналған сауалнамалар, интервьюге арналған сауалнама парақтары, білім беру ортасын бақылау, инклюзивті практика құжаттары мен сабақты бақылау парағын зерделеу.

Интервью/сауалнама тест емес және оларға дұрыс немесе бұрыс жауаптар жоқ. **Сіздің пікіріңіз біз үшін өте маңызды және ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беру бойынша жұмысты жақсартуға септігін тигізеді.** Нәтижелер зерттеу мақсатында пайдаланылады, жауаптардың анонимділігіне кепілдік беріледі.

Зерттеу барысында келесілерді зерттеу жоспарлануда:

- педагогтердің инклюзия принциптері жөніндегі хабардарлығы және оны қабылдауы;

- мектебіңізде инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың психологиялық-педагогикалық шарттары;

- жеке білім беру маршруты мен арнайы жағдайларды қажет ететін балаларды анықтау бойынша механизмдер;

- ЕБҚ бар балалардың жеке білім беру маршрутын жүзеге асыру бойынша құжаттар;

- ЕБҚ бар балалармен жұмыстың инновациялық әдістері мен формаларын қолдану, жеке оқу жоспарлары/бағдарламаларын әзірлеу бойынша жұмыс тәжірибесі;

- инклюзивті білім беру жағдайында ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау технологияларын педагогтердің қолдану тәжірибесі;

- ата-аналардың инклюзивті білім беру жағдайлары сапасына қанағаттануы.

Зерттеу нәтижелері негізінде орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың моделі әзірленеді.

Уақыт бөліп, маңызды зерттеуге қатысуға келісім бергендеріңізге алғыс білдіреміз. Зерттеу барысында қандай да бір сұрақтар туындаған жағдайда қосымша түсініктемелер беруге әзірмін.

Жаңа оқу жылының басталуымен құттықтаймын, зор денсаулық, шығармашылық табыс тілеймін. Барлық бастамаларыңыз сәтті болсын, игі істеріңіз тек қана қуаныш әкелсін, жаңа оқу жылы жаңа жетістіктерге толы болсын!

Интервьюердің құжаттар және ресурстар пакеті

№	Атауы	Саны
1	Мектеп әкімшілігіне арналған сұхбат парағы	4
2	5 және 9-сынып білім алушыларына арналған сауалнама	50

3	Сабақты бақылау парағы	4
3	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарына арналған сұхбат парағы	20
4	Педагог-ассистентке арналған сұхбат парағы	4
5	5-сынып білім алушылары сынып жетекшісіне және оларды 4-сыныпта оқытқан мұғалімге арналған сұхбат парағы	12
6	9-сынып мұғалімдеріне арналған сауалнама	20
7	Білім беру ортасын бағалау парағы (SACERS)	4
8	Инклюзивті білім беруді енгізу бойынша мектеп әкімшілігінің құжаттарын зерттеу бойынша хаттама	4
9	Инклюзивті білім беруді дамыту бойынша ұйымдастыру-әдістемелік жұмыс құжаттарын зерттеу бойынша хаттама	4
10	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі құжаттарын зерттеу бойынша хаттама	4
11	Академия буклеттері	50
12	Флеш-жинақтағыш	1
13	Диктофон	1
14	Ноутбук	1

Өздеріңіздің және өздеріңізді қоршаған жандардың денсаулығына абай болыңыздар. Санитариялық-эпидемиологиялық шараларды қатаң сақтаңыздар (физикалық арақашықтық, жеке қорғау құралдарын пайдалану және т.б.).

Мектептер бөлінісінде зерттеу қатысушылары бойынша ақпарат

(әр мектеп бойынша жеке толтырылады)

№ р /с	Қала/аудан атауы	Білім беру ұйымы атауы	5-сынып білім алушылары	9-сынып білім алушылары	Арнайы педагогтер	Мектеп директоры	Ата-аналар	Барлық респонденттер саны	
								Жоспар	Факт

Интервьюер _____
(ТАӘ)

Мектеп директоры _____
(ТАӘ)

М.О.

Әр мектеп бойынша зерттеу аяқталған соң интервьюер білім беру ұйымының атын көрсетіп, құжаттары (фотоматериалдар, құжаттарды зерделеу мен бақылаулар хаттамалары, сабақты бақылау парағы, сауалнамалар және сұхбат парақтары, зерттеу қатысушылары туралы ақпарат) бар папканы жинақтайды. Бұдан бөлек, сауалнама деректерін уақытылы Microsoft Excel бағдарламасына жүктейді.

БЕКІТЕМІН
Ы. Алтынсарин атындағы
ҰБА Президенті

« _____ » _____ **2021ж.**

ІССАПАР ЖӨНІНДЕ ЕСЕП

ТАӘ, лауазымы

Іссапар уақыты 2021 жылдың «11» қыркүйегінен «19» қыркүйегі аралығында

Белгіленген пункт	Іссапар мақсаты	Жұмыс қорытындысы	Күтілетін тиімділігі
Семей қ.	білім беру ұйымдарында балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау жағдайын зерттеу	Семей қаласының 2 мектебінде және ШҚО Глубоковский ауданының 2 ауылдық мектебінде балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау жағдайы зерттелді. Іріктелген білім алушылардың, мұғалімдердің, арнайы педагогтер мен мектеп директорларының 100% қатысуы қамтамасыз етілді.	Зерттеуді әдіснамаға сәйкес жүргізу қамтамасыз етілді

Толыққанды есеп _____ парақта қосымша беріледі.

Бас сарапшы _____

КЕЛІСІЛДІ:

Вице президент _____

_____ **Шығыс Қазақстан облысына**
іссапары жөнінде есеп

Мен, _____, Инклюзивті білім беру орталығының бас сарапшысы, 2021 жылдың 11-19 қыркүйегі аралығында Шығыс Қазақстан облысында іссапарда болдым. Іссапар мақсаты – орта білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау жағдайын зерттеу.

Зерттеуге Шығыс Қазақстан облысынан барлығы 4 білім беру ұйымы іріктелді. Мектептер бөлінісіндегі қатысушылардың жоспарланған/нақты саны төмендегі кестеде берілген.

ШҚО мектептерінің зерттеуге қатысуы жөнінде ақпарат

№ р/с	Аудан/қала атауы	Білім беру ұйымы атауы	5-сынып білім алушылары	9-сынып білім алушылары	Арнайы педагогтер	Мектеп директоры	Ата-аналар	Барлық респонденттер саны	
								Жоспар	Факт
Барлығы:									

Мектептердің зерттеуге қатысуы елдімекендердің географиялық орналасуы және белгіленген пункттерге дейінгі уақыт шығындарын ескерген маршрутқа сәйкес ұйымдастырылды.

Жұмыстың қауырт графигіне қарамастан аймақтағы зерттеу жоғары деңгейде ұйымдастырылып өтті.

Зерттеуге кіріспес бұрын жұмысты әрбір мектепте кіріспе сөзбен бастадым, жалпы нұсқаулықпен таныстырдым. Кіріспе бөлімге қалалық/аудандық білім беру ұйымдары меңгерушілері қатысты. Жалпы, мектептердің педагогикалық ұжымдары зерттеуге оң қарап, нәтижелердің позитивті болатындығына сенім білдірді. Сауалнама мазмұны респонденттерде ешбір қиындық тудырмады, барлық қатысушылар сұрақтарға шынайы жауап беріп, жауапкершілікпен қарады. Олардың пікірлерінің зерттеуде үлкен мәнге ие екендіктерін түсінді.

Зерттеу барысында мектептің білім беру кеңістігін бақылау хаттамалары, сабаққа қатысу парақтары, құжаттарды зерттеу хаттамалары толтырылды.

Зерттеу барысында жобаның техникалық стандарттарымен ескерілген барлық стандартталған процедуралар орындалды.

Қорытындылай келе, іссапар мақсатына жетті деп ойлаймын. Шығыс Қазақстан облысында «Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды мониторингілеу» зерттеуінің далалық кезеңі қатысушылары сауалнаманы, интервьюді сәтті өтті.

Бас сарапшы _____

4. ОРТА БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУДЫ МОНИТОРИНГІ-ЛЕУ НӘТИЖЕЛЕРІН ТАЛДАУ

Ашық және жабық сұрақтардан құралған сауалнамамен қатар, осы зерттеуде сапалы мәліметтер алу үшін сұрақтар алдын-ала анықталған жартылай құрылымдалған сұхбат (интервью) форматы қолданылды. Сұхбат жүргізу үшін зерттеу тобы кездейсоқ таңдалған мектептер базасында зерттеуге қатысушылармен жеке кездесулер өткізді.

Бұл әдістің артықшылығы – зерттеу мәселелері бойынша респонденттердің сараптамалық терең пікірлерін алу мүмкіндігі.

Төменде келтірілген мәлідемелердің авторлары туралы деректердің анонимділігін және ақпараттылығын қамтамасыз ету үшін сұхбатқа қатысқан әрбір респонденттің санаты көрсетіледі:

1-санат – мектеп директорлары (мысалы, «Респондент 1.1», «Респондент 1.2»);

2-санат – пән мұғалімдері (мысалы, «Респондент 2.1», «Респондент 2.2»);

3-санат – сынып жетекшілері (мысалы, «Респондент 3.1», «Респондент 3.2»);

4-санат – арнайы педагогтар (мысалы, «Респондент 4.1», «Респондент 4.2»).

4.1. МЕКТЕП БАСШЫЛАРЫМЕН СҰХБАТТЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

Мектеп директорларына арналған жартылай құрылымдалған сұхбат құрылымы келесі аспектілер бойынша 14 сұрақтан тұрады:

- инклюзивті тәсілді жүзеге асыру тәжірибесі (бейімделген оқу бағдарламасы, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтау, қолдау, олардың дамуын бақылау, ата-аналармен жұмыс және т. б.) – 6 сұрақ;
- инклюзияны түсіну және қабылдау – 2 сұрақ;
- ерекше білім беруді қажет ететін түлектерді жұмысқа орналастыруды, мектеп және отбасыны бақылау – 2 сұрақ;
- ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істейтін педагогтерді қолдау – 2 сұрақ;
- инклюзивті білім беруді жүзеге асыруды бағалау және жақсарту бойынша ұсыныстар – 2 сұрақ.

Сұхбат арқылы жиналған сапалы деректерді талдау кезінде келесі кодтау әдістері қолданылады:

- ашық кодтау, шикі деректерді бастапқы ұйымдастыру;

- осы тік кодтау, код санаттарын қосу және байланыстыру.

Сапалы деректерді түсіндірудің келесі әдістері қолданылды:

1. респонденттердің жиі қолданылатын сөздері мен сөз тіркестеріне сүйене отырып, мәтінді толық оқу және белгілі бір тақырыптар бойынша үзінділерге «сұрыптау»;
2. сұхбат нәтижелерін әдебиеттерді шолу нәтижелерімен салыстыру және олардың арасындағы айырмашылықтарды талқылау;
3. бастапқы кодтау (мәтінді талдау бірліктерін жалпы санатқа немесе қысқаша атауы бар сыныпқа біріктіру);
4. қажетсіз ақпаратты алып тастау арқылы түсініктемелерді үлкейту және мәтінді қысқарту;
5. әрі қарай талдау үшін қажет мәтіннен бірнеше үзінділерді таңдау.

«Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау мониторингілеу» зерттеуіне еліміздің 8 өңіріндегі (Нұр-Сұлтан, Алматы, Шымкент қалалары, Ақмола, Қарағанды, Атырау, Қызылорда және Шығыс Қазақстан облыстары) мектептердің 30 директоры, оның ішінде ауылдық жерлерден 10 респондент қатысты.

Мектеп басшыларының сұхбаттың 1-сұрағына «Мектебіңіз білім алушылардың қажеттіліктерінің әртүрлілігін қанағаттандыру үшін инклюзивті тәсілді қалай дамытады?» жауаптарын олардың жиілігіне сүйене отырып, бірнеше нұсқаға бөлуге болады.

Респонденттердің басым бөлігі өз мектебіндегі инклюзивті тәсіл ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім беру қызметтеріне кедергісіз қол жеткізуі үшін арнайы материалдық-техникалық жағдайларды және кадрлық ресурстарды қамтамасыз ету арқылы жүзеге асырылады деп жауап берді (**30%**).

Зерттеуге қатысушылар көбірек таңдаған келесі жауап нұсқасы – «психологиялық қолдау, жеке бағдарлама бойынша жұмыс, пән мұғалімдерін әдістемелік қолдау» (**23,3%**).

Мектеп директорларының **13,3%-ы** инклюзивті тәсілді ілгерілетудегі қызметтің маңызды бағытын «ерекше білім беруді қажет ететін балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуді» атап өтті. Сондай-ақ, респонденттердің айтуынша, білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктерін

Мектебіңіз білім алушылардың қажеттіліктерінің әртүрлілігін қанағаттандыру үшін инклюзивті тәсілді қалай дамытады?

қанағаттандыру үшін олардың мектебі инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беруді қажет ететін баламен жұмыс істеуге тартылған мұғалімдердің біліктілігін арттыруға, сондай-ақ инклюзивті білім беру туралы, оның ішінде әлеуметтік желілер арқылы жағымды қоғамдық пікір қалыптастыруға ықпал етеді.

Түзетуші-дамытушы оқытумен арнайы сыныптардың болуын мектеп директорларының **3,3%**-ы атап өтсе, ал **10%-ы** оқудағы тұлғалық-бағдарлы тәсіл деп атап өтті.

Жалпы алғанда, мектеп басшыларының жауаптарынан мектептерде білім беру ұйымдарына ерекше білім беруді қажет ететін балалардың кедергісіз кіруі үшін техникалық жағдайларды ғана емес, сондай-ақ баланың мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін ескере отырып құрылуы тиіс оқу-тәрбие процесінің ерекшелігін жасаудың маңыздылығын түсіне отырып, оқытуда инклюзивтік тәсілді жүзеге асыру бойынша белгілі бір жұмыс жүргізіліп жатқаны туралы қорытынды жасауға болады.

Сонымен қатар респонденттердің тек **6,7%-ы** психологиялық-педагогикалық қолдау тек мүмкіндігі шектеулі балаларға ғана емес, сонымен қатар оқу-тәрбие процесінде барлық білім алушыларға да көрсетілетінін атап өтті.

«Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ата-аналарымен бірлескен жұмыс және оларды психологиялық-педагогикалық қолдау» (консультация беру, ата-аналарға арналған мектептерді, отбасылық клубтарды ұйымдастыру және т.б.) секілді жауап нұсқасы тек екі респондентте ғана кездесті (**6,7%**).

Ғылыми әдебиеттерді талдау көрсеткендей, «психологиялық-педагогикалық қолдау» ұғымы түрліше түсініледі – бағыты, пәні мен объектісі бойынша ерекшеленетін түрлер мен формалардың әртүрлілігі:

- ата-ананы қолдау;
- баланы қолдау (дарынды, гиперактивті, оқу қиындықтары бар, девиантты мінез-құлқы бар және т. б.);
- оқу-тәрбие қызметі процесінде баланы педагогпен қолдау;
- ата-ана мен бала қарым-қатынасын қолдау және т.б.

Психологиялық-педагогикалық қолдау – әр баланың мектеп ортасында сәтті білім алуы және дамуы үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалатын тұтас, жүйелі ұйымдастырылған қызмет.

2-сурет. Білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін инклюзивті тәсілді дамыту жөнінде

Дереккөз: Мектеп директорларымен жүргізілген сұхбат нәтижелері

Мектеп оқытудың инклюзивті тәсілін қалай дамытады

- тұрақты мониторинг, педагогтерді курстық даярлау, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың кездесетін кедергілері мен қиындықтарын анықтау және мектеп шеңберіндегі осы мәселелерді шешу, педагогикалық тәсілдерді іздеу (Респондент 1.10).
- ерекше білім беруді қажет ететін балаларға жағдай жасалды, кедергісіз орта (лифт, пандус, қоңырау түймесі). Мамандар бар: логопед, дефектолог, психолог, педагог-ассистент (Респондент 1.1).
- барлық балалар қажеттіліктерін ескере отырып білім алуға құқылы. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі жұмыс істейді, ұжымдық жұмыс жүргізіледі (Респондент 1.7).
- инклюзивті тәсілді дамыту үшін мектепте мынадай іс-шаралар қабылданады: инклюзивті оқыту үшін арнайы кабинет жабдықталған; жұмысты педагог-логопед, педагог-психолог және педагог-ассистент жүзеге асырады (Респондент 1.15).
- балалардың әртүрлі білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру (арнайы, оқу, шығармашылық, әлеуметтік, оның ішінде коммуникативтік). Мүгедектігі бар балалар ғана емес, барлық балалар табысқа жетуге, қауіпсіздікті сезінуге, ұжымда бірге болудың құндылығын сезінуге мүмкіндік беретін қолдаумен қамтамасыз етіледі (Респондент 1.20).
- балалардың қажеттіліктерін ескере отырып, оларға жағдай жасаймыз, ерекше білім беруді қажет ететін балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетіледі (Респондент 1.28).
- әр сабақта ойын әдістері, тренингтер, түзету-дамыту жаттығулары қолданылады (Респондент 1.29).
- инклюзивті білім берудің психологиялық-педагогикалық аспектілері бойынша педагогтердің, арнайы педагогтердің біліктілігін арттыру, кәсіби қайта даярлау, ата-аналармен бірлескен жұмыс (Респондент 1.27).
- педагогтердің жоспарлы біліктілігін арттыру, әдеттегі сыныпта оқыту, психологпен жеке кеңес консультациялар, түрлі конкурстарда өз қабілеттерін іске асыру мүмкіндігі, үйірмелер мен секцияларға қатысу, ата-аналарды психологиялық-педагогикалық қолдау (Респондент 1.22).
- ерекше білім беруді қажет ететін балалардың тиісті бағдарламаларды игеруі үшін оңтайлы психологиялық-педагогикалық жағдай жасалады. Білім алушылар бейімделген жалпы білім беру бағдарламалары бойынша, жалпы білім беретін мектептерге арналған оқулықтар бойынша оқиды, жеке тұлғаға бағытталған тәсіл қолданылады (Респондент 1.6).
- әртүрлі әдістерді қолдану, әр балаға жеке көзқарас, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі жұмыс істейді (Респондент 1.12).
- мектепте 2013 жылдан бастап сыныптар өз қызметін түзету-дамыта оқытумен жүзеге асыруда. 2019 жылдан бастап ИКК (инклюзияны қолдау кабинеті) жұмыс істейді. Оқытудың бұл тәсілдері әлеуметтік бейімделу мәселелерін шешуге ықпал етеді (Респондент 1.13).
- Біліктілікті арттыру курстары, семинарлар, әлеуметтік желілерде жариялау. (Респондент 1.3).
- Барлық балалар үшін қолайлы жағдайлар жасалады, балалардың, ата-аналар мен мұғалімдердің тілектері ескеріледі. Қазіргі заманғы мектеп – білім беру оқушыға бағытталған мектеп (Респондент 1.8).

Дереккөз: мектеп директорларына жүргізілген сауалнама нәтижелері

Мектептің ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қабылдауға дайындығын қамтамасыз ету үшін не қажет деген сұраққа жауаптар респонденттердің алдыңғы сұраққа қатысты пікірлерімен ұқсас. Мәселен, зерттеуге қатысушы мектеп директорларының 60%-ы инклюзивті білім беру жағдайында балаларды оқытуға дайын болу үшін ең алдымен материалдық-техникалық (МТБ және жарақтандыру) және кадрлық ресурстар (мамандар) қажет екенін мәлімдеді.

ЕБҚ бар балаларды қабылдауға мектептің дайын болуы үшін не қажет?

Респонденттердің **26,7%-ы** инклюзия жағдайында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша педагогтердің біліктілігін арттыруды маңызды деп санайды. Инклюзивті практиканы қамтамасыз ету үшін қажетті әдістемелік ресурстардың (оқулықтар, ОӘК, педагогтерге арналған дидактикалық құралдар, бейімделген оқу бағдарламалары және т.б.) болуын мектеп басшыларының **10%-ы** өзекті деп есептейді.

Респонденттердің жалпы санынан респонденттердің **3,3%-ы** оқу-білім беру процесінде білім алушылардың диагнозын есепке алу қажеттілігін атап өтті, бұл олардың *ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудағы медициналық тәсілге бейілділігін* көрсетеді. Мұндайда мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру ортасына қосу процесі білім беру жүйесінің икемділігі мен оны балаға бейімдеу мүмкіндігін білдіретін мүгедектікті түсінудің әлеуметтік моделіне сәйкес келетінін ескерген жөн.

Бұл қоғамның адамның жеке қасиеттерін дамытуға және қалыптастыруға қайта бағдарлануына байланысты. ХХІ ғасыр жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруы кез келген әлеуметтік дамудың негізгі мақсаты деп түсінумен сипатталады. Қоғамдық санадағы бұл өзгерістер қазіргі заманғы тәжірибе әзірлеген тәсілдер мен ұғымдарға негізделген білім берудің жаңа парадигмасының пайда болуына себеп болды. Оларға, атап айтқанда, «инклюзивті білім беру» ұғымын жатқызуға болады.

ЮНЕСКО инклюзивті білім беруді барлық балалардың сапалы білім алуына тең қол жеткізуді көздейтін тұтас құбылыс ретінде барынша әмбебап анықтама берді.

Мектептегі даму ерекшеліктері бар балаларды оқыту тарихын келесі кезеңдерге бөлуге болады. ХХ ғасырдың 60-жылдарының басынан ортасына дейін – даму мүмкіндіктері шектеулі адамдарды оқшаулауға әкелген «медициналық модель» орын алды. 60-жылдардың ортасынан 80-жылдардың ортасына дейін даму мүмкіндіктері шектеулі адамдарды қоғамдық өмірге біріктіретін «қалыптандыру моделі» іске асты. ХХ ғасырдың 80-ші жылдарының ортасынан қазіргі уақытқа дейін – «инклюзия моделі» іске асуда [208].

3-сурет. Мектептердің инклюзивті білім беруге дайындық шарттары

Дереккөз: Мектеп директорларымен жүргізілген сұхбат нәтижелері

ҚР «Білім туралы» Заңы «білім алу үшін арнайы жағдайларды» оқу, сондай-ақ арнайы, жеке дамыту және түзету-дамыту бағдарламалары мен оқыту әдістерін, техникалық, оқу және басқа құралдарды, тіршілік ортасын, психологиялық-педагогикалық қолдауды, медициналық, әлеуметтік және басқа да қызметтерді қамтитын жағдайлар ретінде анықтайды, оларсыз ерекше білім беруді қажет ететін адамдардың, сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі балалардың білім беру бағдарламаларын игеруі мүмкін емес. Жалпы, респонденттердің мектептердің ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қабылдауға дайындығы үшін қажетті жағдайлар туралы келесі тұжырымдары осы нормативтік анықтамамен сәйкес келеді.

Мектептің ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қабылдауға дайындығы үшін жағдайлар (жалғасы)

- *Материалдық-техникалық жарақтандыру (мектеп жабдығы, сыныптар, дәліздер, асхана, киім шешетін бөлме, санитарлық-гигиеналық бөлмелер, спортзал және т.б.) арқылы кедергісіз сәулет ортасын және объектілердің қолжетімділігін құру (1.30-Респондент).*
- *Типтік және бейімделген білім беру бағдарламаларын, қосымша білім беру бағдарламаларын әзірлеу (Респондент 1.27).*
- *Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары жаңадан келген әрбір баланың білім алу мүмкіндігінің деңгейіне алғашқы диагностика жүргізуі, нәтижелерін талқылауы және баланың әлеуетіне сүйене отырып, белгілі бір кезеңге жеке даму бағытын әзірлеуі; оқу-тәрбие процесінің барлық қатысушыларына (пән мұғалімдеріне, қосымша білім беру оқытушыларына, ата-аналарға, балаларға) ұсынымдар әзірлеуі (Респондент 1.4).*
- *Мониторингтік бақылау жүйесінде білім алушылардың оқу және басқа да жетістіктерінің деңгейін қадағалау, қажет болған жағдайда олардың жеке даму бағыттарын түзету (Респондент 1.7).*
- *Материалдық-техникалық, әдістемелік жабдықтау мүмкіндіктерін тұрақты негізде кеңейту, инклюзивті және кәсіптік білім беру саласында педагогтердің шеберлік деңгейін арттыру (Респондент 1.11).*
- *Біздің ұжымда тек 2 мұғалім тиісті курстардан өтті, сондықтан әдістемелік қолдау қажет. МТБ тұрғысынан алғанда біздің мектеп толық жабдықталған. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау үшін штатқа енгізілген мамандар қажет: педагог-ассистент, логопед-мұғалім және т.б., содан кейін жұмыс кәсіби болады (Респондент 1.15).*

Ғылыми-әдістемелік негіз, НҚА, оқу-әдістемелік база, кадрлық, материалдық-техникалық база (Респондент 1.18).

Арнайы педагогтермен өзара әрекеттесу, кабинеттерді жабдықтау, әдістемелік база (Респондент 1.29).

Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істейтін педагогтерді оқыту, МТБ нығайту, түсіндіру жұмыстары (Респондент 1.23).

Дереккөз: Мектеп директорларымен жүргізілген сұхбат нәтижелері

Жүргізілген зерттеу көрсеткендей, сұхбатқа қатысушылардың **50%-ынан астамының** ерекше білім беруді қажет ететін тұлғалар (балалар) анықтамасына қатысты түсініктері кең. Мысалы, ерекше білім беруді қажет ететін адамдарға 30 респонденттің 16-сы денсаулығында мәселелері бар, мінез-құлық немесе эмоциялық проблемалары бар балаларды; ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, қиын өмірлік жағдайға тап болған жетім балаларды,

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қандай балаларды жатқызасыз?

тұрмысы қолайсыз отбасылардан шыққан балаларды, мигрант балаларды және т.б. жатқызады.

«Мүгедек балалар, жетім балалар, бұзушылықтар салдарынан білім алуда тұрақты немесе уақытша қиындықтарға тап болған балалар».

(1.11-Респондент)

«Мүгедек балалар, дарынды балалар, этникалық қоныс аударушылар, жетімдер».

(1.4-Респондент)

«Психофизикалық дамудың бұзылуы, мінез-құлық және эмоциялық проблемалар, қолайсыз өмір сүру жағдайлары (әлеуметтік, психологиялық, экономикалық, лингвистикалық)».

(1.11-Респондент)

«Әлеуметтік жағдайы төмен отбасылардан шыққан балалар, психофизикалық ауытқулары, эмоциялық бұзушылықтары бар балалар; ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар».

(Респонденттер 1.6)

«Денсаулығы нашар балалар, оралман балалар, аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар».

(1.16-Респондент)

Ерекше білім беруді қажет ететін балалар: мүмкіндігі шектеулі балалар (зияты зақымдалған балалар, сөйлеу, көру, есту қабілеті және т.б. зақымдалған балалар), оқуда қиындықтары бар балалар, қиын өмірлік жағдайдағы балалар, мигранттар, жетімдер, дарынды балалар және т.б.)

(1.18-Респондент)

Сұхбатқа қатысқан мектеп басшыларының **47%-ы** «ерекше білім беруді қажет ететін адамдар (балалар)» ұғымына мүмкіндіктері шектелі адамдар (балалар) жатады деген тар түсініктерін білдірді.

Денсаулығына байланысты білім алуда тұрақты немесе уақытша қиындықтарға тап болған және арнайы жалпы білім беру бағдарламаларын қажет ететін балалар.

(1.13-Респондент)

Эмоциялық-ерік сферасы бұзылған, сөйлеу қабілеті зақымдалған, зияты зақымдалған, тірек-қимыл аппараты бұзылған және т. б.

(1.19-Респондент)

Денсаулығы нашар балалар, оқуда қиындықтары бар балалар, мінез-құлық проблемалары бар балалар.

(1.9-Респондент)

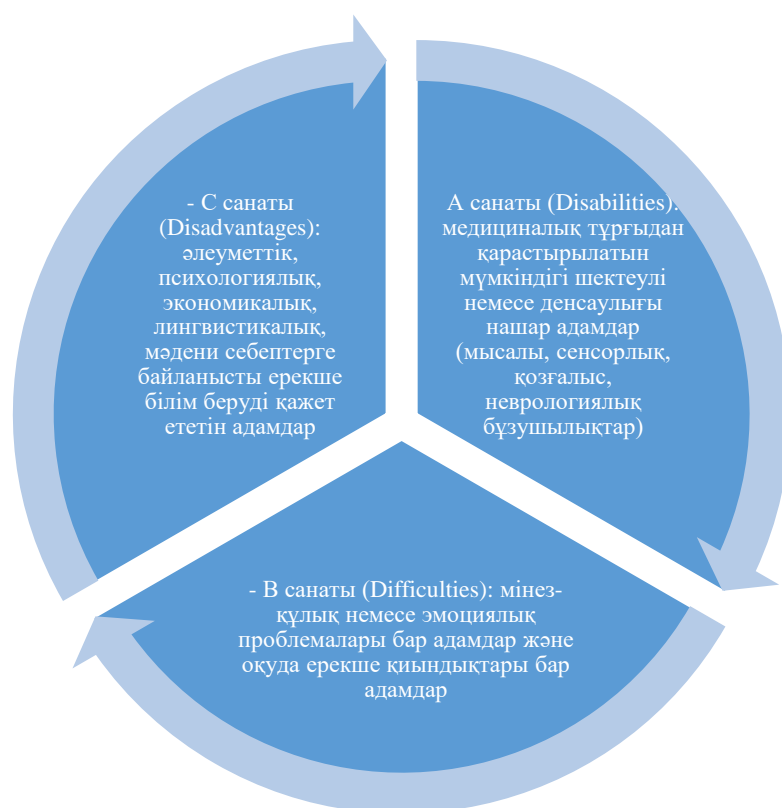
Мүгедек балалар, оқуда қиындықтары бар балалар, психологиялық және басқа да қиындықтары бар балалар.

(1.12-Респондент)

Жеке тұлғаның жеке мәлімдемесі немесе субъективті пікірі талдау үшін жеткілікті негіз бола алмайды. Осыған байланысты біз зерттелетін мәселе бойынша пайымдауларды немесе түсіндірулерді салыстыру үшін басқа ақпарат көздеріне жүгінеміз.

Жалпы алғанда, мектептердің бірінші басшыларының жауаптарынан педагогикалық ұжымдардың көпшілігінде халықаралық тәсілдерге сәйкес «ерекше білім беруді қажет ететін адамдар (балалар)» жөнінде дұрыс түсінік қалыптасқан деп қорытынды жасауға болады (4-сурет).

4-сурет. Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың санаттары [209]

Білім беруді жіктеудің халықаралық стандартында ерекше білім беруді қажет ететін адамдарға қатысты ЭЫДҰ-ға мүше елдермен қолданылатын анықтама берілген: «адамдардың ерекше білім беру қажеттіліктері білім алу үшін қосымша қоғамдық және/немесе жеке ресурстарды ұсыну қажеттілігімен анықталады». Ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтауға арналған бұл ресурстық тәсіл білім алушыларды оқыту кезінде туындайтын түрлі қиындықтармен біріктіреді. Көптеген елдерде ЭЫДҰ ұсынымдарына сәйкес білім берудегі сәтсіздіктердің объективті себептерін негізге ала отырып, балалардың ерекше қажеттіліктеріне сәйкес үш тобының категориялық жүйесі пайдаланылады.

Бірінші топқа психофизикалық даму мәселелері бар балалар жатады: есту, көру, интеллект, сөйлеу, тірек-қимыл аппараты зақымдалған, психикалық дамуы тежелген және эмоциялық-ерік бұзушылықтары бар балалар жатады.

Екінші топқа белгілі бір оқу қиындықтары, мінез-құлық және эмоциялық проблемалары бар балалар жатады. Ерекше қиындықтар ақыл-есі қалыпты дамыған білім алушыларды байқалады және жеке оқу дағдыларын меңгеруде көрінеді: жазу, оқу немесе санау (дисграфия, дислексия, дискалькулия және т.б.). Бұл қиындықтар, әдетте, уақытша сипатқа ие және оларды мамандардың көмегі болған жағдайда еңсеруге болады. Мінез-құлық және эмоциялық проблемалар дамудың ерекше проблемаларына (гиперактивтілік пен көңіл жетіспеушілігінің синдромы, аутизм спектрінің күрделі бұзушылықтары және т.б.), сондай-ақ қолайсыз психологиялық факторларға (отбасындағы тәрбиенің бұзылуы, ата-ана мен отбасылық қарым-қатынастар) байланысты болуы мүмкін, бұл өз алдына құрдастарымен және педагогтермен қарым-қатынастың қиындықтарына алып келеді (ұялшақтық, енжарлық, оқшаулануға немесе жанжалға бейімділік, тілазарлық, агрессивтілік).

Үшінші топ әлеуметтік-психологиялық, экономикалық, тілдік, мәдени себептерге байланысты ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар тобын біріктіреді. Бұл топқа аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларды, тәрбиелеу мен дамытуға тиісті назар аудармайтын отбасылардан шыққан балаларды, әлеуметтік қауіпті отбасылардан (алкоголизммен, нашақорлықпен ауыратын ата-аналар және т.б.) шыққан балаларды, сондай-ақ жергілікті қоғамға бейімделуде қиындықтарға тап болған балаларды (босқындар, мигранттар, оралмандар) немесе нашар түсінетін және мектепте оқыту тілінде сөйлемейтін және т.б. балаларды, микросоциалдық және педагогикалық қараусыз қалған балаларды жатқызуға болады.

Білім беруде әртүрлі қажеттіліктерге ие білім алушыларды аталған үш топқа бөлу мектепке оқуда қиындықтары бар бірде-бір білім алушыны, себептердің қандай болмағанына қарамастан назардан тыс қалдырмауға мүмкіндік береді.

Педагогтердің ерекше білім беруді қажет ететін білім алушының тек психофизикалық даму проблемалары бар білім алушы ғана емес, сонымен қатар оқуда қиындықтарға тап болған кез келген білім алушы екенін түсінуі маңызды.

ҚР Заңнамасындағы инклюзивті білім берудің ұғымдық аппараты елдің білім беру саясаты әлемдік үрдістерге сәйкес дамып келе жатқанын айғақтайтынын атап өткен жөн.

Мәселен, «Білім туралы» ҚР Заңының жаңа редакциясында «ерекше білім беруді қажет ететін адамдар (балалар)» ұғымы кеңейтілді және тиісті деңгейде білім алу және қосымша білім алу үшін арнаулы жағдайларға тұрақты немесе уақытша қажеттілікті сезінетін адамдар (балалар) ретінде айқындалады («Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңының 19-3-тармақшасы).

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арналған оқу бағдарламалары олардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып бейімделе ме? Жеке оқу жоспары әзірленеді ме? Оны әзірлеуге кім қатысады?

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту үшін арнайы жағдайлар, оның ішінде жеке дамыту және түзету-дамыту бағдарламалары мен оқыту әдістерін қамтитынын ескере отырып, респонденттерге келесі тиісті сұрақ қойылады.

Респонденттердің **97%-дан астамы** ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар үшін оқу бағдарламалары олардың қажеттіліктерін ескере отырып бейімделетінін, әкімшіліктің, пән

мұғалімдерінің, әлеуметтік педагогтің, педагог-психологтың, педагог-логопед пен басқа да мамандардың қатысуымен жеке оқу жоспарлары әзірленетінін атап өтті.

Сонымен қатар ерекше білім беруді қажет ететін баланың жеке даму жоспарын жасауға басқа мамандар мен мұғалімдерден қатар, сынып жетекшілері, ассистенттер қатысады деген тұжырым бар.

Мектеп басшысының ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған бейімделген оқу бағдарламаларының жоқтығы туралы мәлімдемесі секілді жалғыз жауап тіркелген.

«Оқу бағдарламалары барлық балаларға бейімделмейді, тек үйде оқитындар үшін ғана. Барлық қалған жеке қажеттіліктер SMART мақсаттары арқылы оқу жоспарында жүзеге асырылады. Жеке оқу жоспарын әзірлеуге директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары мен психолог қатысады».
(Респондент 1.22)

«Оқу жылының басында психологиялық-педагогикалық консилиумның отырысы өткізіледі, онда педагогикалық ұжым ПМПК ұсынымдары мен қорытындыларымен танысады. Қажет болған жағдайда ерекше білім беруді

қажет ететеін білім алушылар үшін бейімделген білім беру бағдарламалары мен жеке жоспарлар әзірленеді».

(Респондент 1.23)

«Оқу бағдарламаларын бейімдеу бойынша жұмыстар жүргізілуде, педагогтер тиісті жоспарлар әзірлеуде, онда түпкі нәтиже жазылады, оны әзірлеуге психолог, инклюзивті білім беру үйлестірушісі көмек көрсетеді».

(Респондент 1.12)

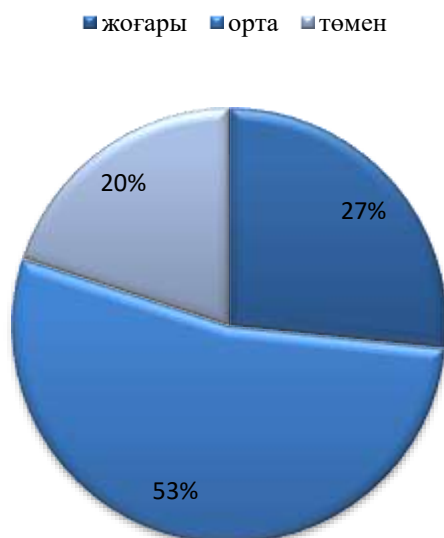
Жоғарыда айтылған «Оқу бағдарламалары барлық балалар үшін емес, тек үйде білім алатын білім алушылар үшін бейімделеді» (Респондент 1.22) Қолданыстағы НҚА [210] ережелеріне және әдістемелік ұсынымдарға [211] сәйкес келмейді. Атап айтқанда, нормативтік-әдістемелік құжаттарға сүйене отырып: оқу бағдарламаларының мазмұнын қысқарту/бейімдеу МЖМБС белгілеген көлемге және оны сыныпта оқу қарқынына сәйкес оқу пәнінің мазмұнын меңгеруде қиындықтарға тап болған барлық балалар үшін талап етіледі.

Сынып мұғалімі арнайы педагогпен бірлесіп, педагогикалық диагностика (бағалау) негізінде және ақыл-ойы зақымдалған білім алушыларға арналған МЖМБС/үлгілік оқу бағдарламаларына сәйкес пән бойынша үлгілік оқу бағдарламасының мазмұнын ескере отырып, оқу бағдарламасын әзірлейді. Жеке оқу жоспары білім алушының қатысуы үшін міндетті емес оқу жоспарының пәндерін анықтауға (мысалы, алгебра немесе шет тілі) негізделеді.

Бейімделген оқу бағдарламалары мен жеке оқу жоспарларының (ЖОЖ) болуы туралы респонденттердің оң жауаптарына қарамастан, сұхбаттарды талдау мектеп ұжымдарының осындай құжаттарды әзірлеудегі қиындықтарын көрсететінін назарға алған жөн.

Сұхбаттың тағы бір сұрағынан респонденттердің **50%-дан** астамы жек еоқу бағдарламаларының балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкестік дәрежесін орташа деп санайды, зерттеуге қатысушылардың **20%-ы** төмен баға береді (5-сурет).

5-сурет. Жеке оқу бағдарламаларының ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қажеттіліктеріне сәйкес келуі

Дереккөз: Мектеп директорларымен жүргізілген сұхбат нәтижелері

Бұл проблема инклюзивтік білім беру мәселелері бойынша басқа да отандық зерттеулерде анықталды [212]

Сондай-ақ PISA-2018 халықаралық зерттеуінде педагогтер балалардың қажеттіліктерін қанағаттандырмайтынын атап өткен Қазақстандық мектеп директорларының үлесі (61%) ЭЫДҰ елдері бойынша орташа көрсеткіштен 2 есе жоғары және Беларуське қарағанда 5 есе жоғары (6-сурет) [213].

Бұл психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламаларын әзірлеу және балалардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес оқу бағдарламаларын бейімдеу бойынша педагогтерге әдістемелік қолдау көрсету қажеттілігін растайды.

6-сурет. Мектеп басшыларының оқу процесіне қолайсыз әсер ететін мәселелер жөнінде көзқарастары

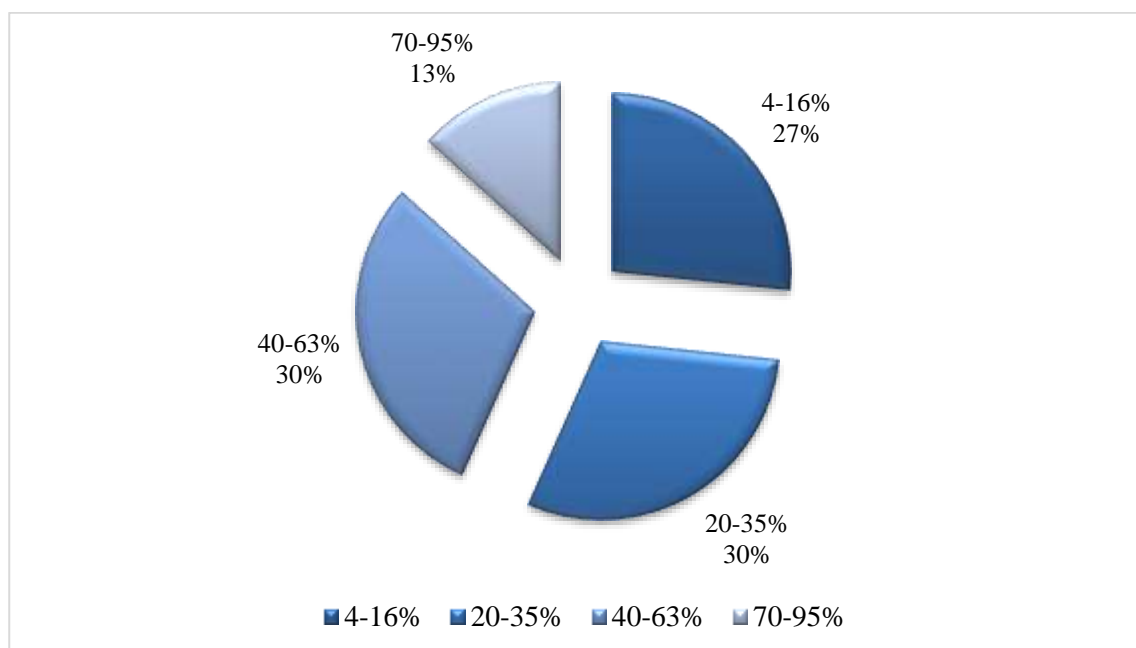
Дереккөз: Қазақстандағы PISA-2018 зерттеулерінің нәтижелері, Ақпараттық-таладу орталығы

Инклюзивті білім беру бойынша педагогтердің кәсіби даму мәселесі өзекті болып қалуда. Халықаралық сарапшылар үздіксіз кәсіби даму педагогикалық қызметтің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады және педагогтің дағдылары мен білімін қалыптастыруға ықпал етеді, бұл өз кезегінде оқыту практикасын жақсартуға ықпал етеді деп тұжырымдайды (OECD, 2019). Педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуға қатысуының маңыздылығы БҰҰ ТДМ-ның 4-ші мақсатының индикаторы ретінде танылады (United Nations, 2015).

Соңғы 3 жылда мектебіңіздің қанша педагог қызметкері (% жалпы санынан) инклюзивті білім беру курстарынан өтті?

Мектеп директорларымен сұхбатқа сәйкес, барлығы 4 респондент (немесе сауалнамаға қатысушылардың жалпы санының 13%) соңғы 3 жылда педагогтердің 70%-дан 95%-ға дейін инклюзивті білім беру бойынша курстардан өткенін хабарлады. Курстық даярлықтан педагогтердің азғана үлесі (16%-ға дейін) өткендігі жөніндегі тұжырымды сауалнамаға қатысушылардың 8-і (немесе 27%) келтірді. 3 жылдық кезеңде мектепте жалпы педагогтердің 20-35% және 40-63% инклюзивті білім беру бойынша курстардан өткендігі жөнінде 9 мәлімдеме тіркелді (7-сурет).

7-сурет. Соңғы 3 жылда инклюзивті білім беру бойынша курстардан өткен педагогтердің үлесі, педагогтердің жалпы санынан %

Дереккөз: Мектеп директорларымен жүргізілген сұхбат нәтижелері

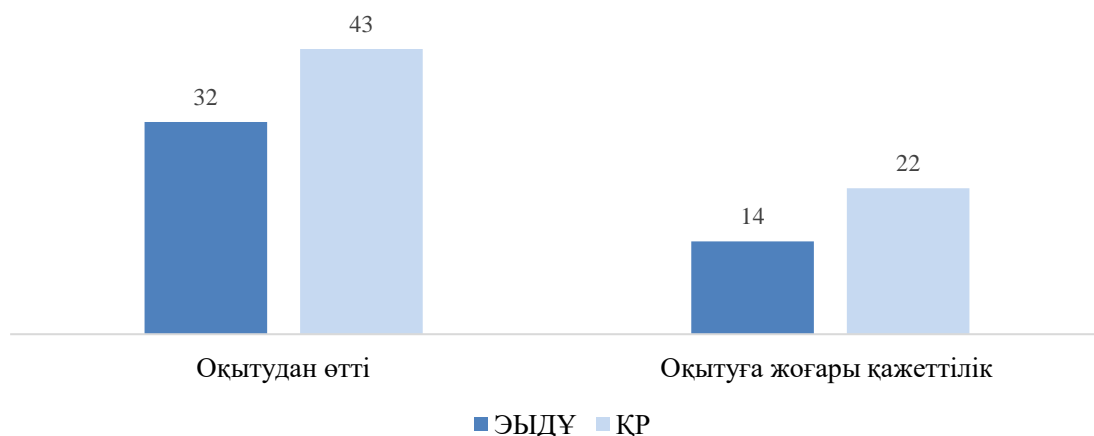
Мектеп директорларымен тереңдетілген сұхбаттың қосымша сұрақтарынан келіп шығатыны, пән мұғалімдері ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс бойынша біліктілікті арттыру курстарына, инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын озық мектептер базасында практикалық сабақтарға, тренингтерге және мастер-кластарға қатысуды қажет етеді,

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту ЭЫДҰ елдерінде кәсіби дамудың қажетті үш саласының қатарына кіреді. TALIS-2018 мәліметтері бойынша, ЭЫДҰ елдері бойынша педагогтердің 22%-ы ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс саласында біліктілікті арттырудың жоғары қажеттілікке ие. Қазақстанда инклюзивті білім беру курстарынан өткені туралы хабарлаған педагогтердің үлесі ЭЫДҰ бойынша орташа көрсеткіштен жоғары. Бұл салада дағдыларды дамытудың жоғары қажеттілігін қазақстандық педагогтардың **14%- ы** атап өтті (7-сурет).

Бұл ретте Қазақстанда 30 жасқа дейінгі педагогтерде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды оқыту бойынша кәсіби дамуға деген қажеттілік 50 жастан асқан әріптестеріне қарағанда 2 есе жоғары (тиісінше 17% және 9%). Бұл, әдетте, балалардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, жұмыс дағдыларына сенімділік тәжірибесі бар мұғалімдердің өсуіне байланысты (OECD, 2019).

ЭЫДҰ ұсынысы бойынша педагогикалық білім беру мен педагогтің үздіксіз кәсіби дамуының мазмұны тығыз байланысты және өзара толықтырылуы тиіс, кәсіби даму бойынша іс-шараларды өткізу кезінде мектеп базасында өтетін курстарды қолдау қажет. Олар мұғалімдердің бірлескен және белсенді дамуына ықпал етеді, олардың қажеттіліктеріне жауап береді, сонымен қатар белгілі бір мектептің сипаттамаларына бейімделеді.

8-сурет. Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс бойынша оқыту қажеттілігінің жоғары деңгейі туралы хабарлаған және оқытудан өткен Қазақстан мен ЭЫДҰ елдері мұғалімдерінің үлесі, %

Дереккөз: TALIS-2018

Зерттеудің негізгі аспектісі орта білім беру ұйымдарындағы білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жағдайын зерттеу болып табылады.

Осыған байланысты сұхбат аясында мектеп басшыларына психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің (бұдан әрі – ППҚК) болуы, функциялары мен құрылымы туралы сұрақтар қойылды. Зерттеуге қатысушылардың **93,3%-ы** өздері басқаратын мектепте ППҚК-ның жұмыс істейтіндігі жөнінде хабарлады. Бұл ретте сұхбатқа қатысқан директорлардың **53%-ы** ППҚК мамандарының біліктілігі мен кәсіпқойлығына жоғары баға береді. Респонденттердің **47%-ы** ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қолдау қызметі мамандары ұсынатын қызметтердің орташа сәйкестік дәрежесін атап өтті

Осы сұрақтарға жауаптарды талдау зерттеуге қатысушы мектептердің басым көпшілігінде ППҚК жұмыс істейтінін көрсетеді (оны құру туралы бұйрық бар, толығырақ осы ұсынымдардың «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік және нұсқаулық-әдістемелік материалдарды талдау» бөлімінде көрсетіледі).

30 жауаптың **15-і** ППҚК құрамына педагог-психологтар, дефектолог-мұғалімдер, логопед-мұғалімдер, әлеуметтік педагогтер, директордың оқу ісі жөніндегі орынбасарлары және мектеп педагогтері секілді мамандар кіреді деп кодталған. ППҚК құрамына мектептің медицина қызметкерлерінің, сынып жетекшілерінің және ата-аналардың кіруі туралы жауаптар сирек кездеседі. Педагог-ассистенттің, емдік дене шынықтыру нұсқаушысының, тифлопедагогтің ППҚК жұмысына қатысуы жөнінде жауаптар өте аз. ППҚК құрамында педагог-психологтар, пән мұғалімдері және мектеп директорларының орынбасарлары кіреді деп айтылған жауаптар жиі кездеседі. Мектеп директорларының пікірінше, ППҚК негізгі функциялары:

- сыныптарда, мектепте орын алатын жалпы және жеке әлеуметтік мәселелерді анықтау;
- білім алушының, топтардың жеке ерекшеліктерін зерттеу және диагностикалау;
- пән мұғалімінің білім алушымен, топпен, ата-аналармен жұмысына көмек көрсету;
- білім алушыны ол үшін өмірлік маңызы бар немесе болуы мүмкін проблемалардың туындауына байланысты әлеуметтік қорғау;
- пән мұғалімінің тұлғалық-педагогикалық мүмкіндіктерін анықтау және оған педагогикалық шеберлікті, білім алушылармен, ата-аналармен жұмыста педагогикалық қызметтің тиімділігін одан әрі арттыруға көмек көрсету;
- топтарда, мектепте жоспарланған және өткізілетін тәрбиелік іс-шараларды әлеуметтік-педагогикалық бағалау;
- білім алушылардың әртүрлі топтарымен, жекелеген білім алушылармен, педагогтермен, ата-аналармен әлеуметтік-педагогикалық іс-шараларды тікелей дайындау;
- балалардың әлеуметтік мәселелерін шешу және олардың құқықтарын қорғау мақсатында әлеуметтік қорғау органдарымен, кәмелетке толмағандармен жұмыс жөніндегі бөлімдермен, басқа мекемелермен ынтымақтастық орнату.

ППҚҚ қызметінің мақсаты – білім алушылардың психикалық, әлеуметтік, дене денсаулығын сақтау және толыққанды дамуын қамтамасыз ету, олардың даралығының қалыптасуы мен дамуына жәрдемдесу, қолайлы білім беру ортасын құру, білім беру процесінің барлық қатысушыларының әлеуметтік-психологиялық өзара іс-қимылын жүзеге асыру болып табылады. Құрамына директордың оқу ісі жөніндегі орынбасарлары, логопедтер, дефектологтар, педагог-психологтар, әлеуметтік педагогтар кіреді (Респондент 1.20).

Иә, мектепте ППҚҚ жұмыс істейді, құрамына оқу-тәрбие жұмысы бойынша оқу меңгерушісі, медбике, психолог, әлеуметтік педагог, сынып жетекшілері кіреді. ПМПК кандидатураларын қарау, жеке даму жоспарларын құру, ата-аналармен кеңес беру жұмысы (Респондент 1.22).

Иә, біздің мектепте осындай қызмет жұмыс істейді, оның құрамына психолог, әлеуметтік педагог, инклюзивті білім беру бойынша курстардан өткен пән мұғалімдері кіреді (Респондент 1.23).

ППҚҚ мектепте бар. Оның қызметі өскекең ұрпақты тәрбиелеуде маңызды. Оған психолог, мұғалімдер, әкімшілік кіреді (Респондент 1.25).

Респонденттердің жауаптарын қорытындылай келе, мектеп ППҚҚ функциясына мамандардың балалармен дамып келе жатқан жұмысы ғана емес, сонымен қатар педагогтердің, мамандар мен ата-аналардың білім алушылармен жұмыс істеудің ортақ тәсілдерін, бірыңғай стратегиясын жасау бойынша тұрақты ынтымақтастығы кіреді деп айтуға болады. ППҚҚ мамандарының біліктілігі мен кәсібилігі нәтижесінде әрбір білім алушының дайындық деңгейін, оқытудағы жеке прогресін анықтау мүмкін болады, бұл өз кезегінде олардың оқуға деген ынтасын арттыруға ғана емес, сонымен қатар мектептегі білім беру процесінің сапасына да ықпал етеді.

Мектепте инклюзивті білім беруді құру оқу процесінде әр баланы тұлғалық таныту арқылы қамтамасыз етіледі. Мұндай оқытудың мақсаты – бір сынып ұжымында үлгерімі «орташа» білім алушыға емес, жеке танымдық мүмкіндіктерін, қажеттіліктері мен мүдделерін ескере отырып, жеке-жеке жұмыс істеуге мүмкіндік беретін психологиялық-педагогикалық жағдайлар жүйесін құру.

Орта білім беру ұйымдарында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтау, қолдау және дамыту тетіктері жөнінде зерттеудің негізгі сұрағына мектеп басшыларының жауаптары жалпы мынадай аспектілерге қатысты:

- бейімделу кезеңіндегі бақылау;
- проблемаларды анықтау және бастапқы диагностика;
- ППҚҚ отырысы, ұсынымдар әзірлеу;

Сіздің ұйымыңыздың деңгейінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтау, қолдау және дамыту процесі қалай жүреді?

- ПМПК қорытындысы;
- балалардың білім алу қажеттіліктерін ескере отырып, олардың жеке даму бағытын әзірлеу және іске асыру;
- әлеуметтік және оқу-тәрбие спектрі мәселелері бойынша мектеп ішіндегі және (қажет болған жағдайда) одан тыс жерлердегі мамандармен, ата-аналармен ынтымақтастықты қамтамасыз ету;
- оқу-тәрбие процесі мәселелері бойынша ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың ата-аналарына консультация беру;
- тегін тамақтану, мектеп керек-жарақтарымен қамтамасыз ету және т.б. түрде әлеуметтік мемлекеттік қызметтер көрсету.
- пәндік олимпиадаларға, шығармашылық конкурстарға қатысуға дайындық, қатысушыларды ынталандыру.

Төменде респонденттердің балалардың ерекше білім алу қажеттіліктерін анықтау процесі туралы мәлімдемелері берілген. Олардың барлығы бірауыздан мектеп осы қажеттіліктерді анықтауға және іске асыруға жауапты деген пікірге келеді.

Қазіргі мағынада ерекше білім беруді қажет ететін бала – оны дамыту, білім беру, қоғамдастық пен отбасы мәдениетіне қосу үшін оқыту мен тәрбиелеудің арнайы жағдайларын қажет ететін бала.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтау, қолдау және дамыту

- *Сынып жетекшісінің, педагог-психологтің, педагог-дефектологтің және басқа да мамандардың бақылауы. Ата-аналармен әңгімелесу. Ата-аналарды балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің отырысына шақыру. Ата-аналарға баланы ПМПК-ға тексеруге арналған ұсынымдар (Респондент 1.1).*
- *ПМПК қорытындысы негізінде психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі пән мұғалімдерімен және сынып жетекшілерімен бірлесіп жұмыс жүргізеді (Респондент 1.5)*
- *Жыл басында бірінші сынып білім алушылары мен жаңадан келген балаларға скрининг жүргізілді, одан кейін жоспар бойынша жұмыс жүргізілуде (Респондент 1.8).*
- *Диагностика, бастапқы скрининг және алынған нәтижелерді ескере отырып одан әрі жұмыс негізінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтау (Респондент 1.6).*
- *Әңгімелесулер, бақылау бөлімдері, психологтардың, логопед, дефектологтың жұмысы (Респондент 1.11).*
- *Балалардың мазасыздық деңгейін анықтау бойынша психологиялық қызметке мониторинг жүргізу, сауалнама жүргізу (респонденттер 1.10, 1.11).*
- *Сынып жетекшісі баланы бақылайды және мектеп директорына ақпарат береді, содан кейін педагогикалық кеңес өткізіліп, ПМПК-ға жолдама беріледі (респонденттер 1.19, 1.23).*
- *Сабақтағы педагогикалық бақылау, психологтың диагностикасы, әлеуметтік педагогтің отбасына баруы, үйірмелер мен секцияларға қатысуын талдау, жеке консультациялар (Респондент 1.22).*
- *Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қолдау мен дамытуды анықтау процесіне білім алушыларды бақылау, диагностика, әңгімелесу, психологиялық-педагогикалық мінездеме құру, білім алушыға қолдау көрсетудің жеке маршрутын әзірлеу кіреді, онда білімнің олқылықтары мен жою жолдары, сыныпта микроклиматты қалыптастыру, үлгерімді бақылау, сабақтан тыс қызметті ұйымдастыру көрсетіледі (Респондент 1.21).*
- *ПМПК қорытындысы негізінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды әлеуметтік, психологиялық-педагогикалық қолдау (Респондент 1.29).*

Дереккөз: Мектеп директорларымен жүргізілген сұхбат нәтижелері

Осылайша, психологиялы-педагогикалық қолдау қызметін дұрыс ұйымдастыру ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға оқу-тәрбие процесін

Білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін арнайы педагог, әлеуметтік педагог, педагог-ассистенттер пән мұғалімдерімен қалай өзара әрекеттеседі?

ұйымдастыруда ғана емес, сонымен қатар мектептегі білім беру процесінің сапасын арттыруда да маңызды рөл атқарады

Соответственно, целесообразно выявить, насколько слаженно построена командная работа данной службы в школе, как взаимодействуют ее члены между собой.

Сәйкесінше, бұл қызметтің командалық жұмысы мектепте қаншалықты үйлесімді құрылғанын, оның мүшелері бір-бірімен

қалай қарым-қатынас жасайтынын анықтаған жөн.

Осы мақсатта мектеп директорларына берген сұхбатында «Білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін арнайы педагог, әлеуметтік педагог, педагог-ассистенттер пән мұғалімдерімен қалай өзара әрекеттеседі?» сұрағы қосылды. Көпталған жауаптардың жиілігі арнайы мұғалімдер мен пән мұғалімдерінің ерекше білім беруді қажет ететін балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша өзара әрекеттесу фактісін айқын көрсетеді. Сауалнамаға сәйкес өзара әрекеттесудің ең көп таралған түрі – жеке әңгімелесу, сабаққа қатысу, оқыту семинарлары, кеңестер.

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің барлық қатысушыларының бірлескен жұмысының арқасында білім алушыларға қиындықтарды жеңуге, бағдарламалық материалды игеруге, оқу іс-әрекетіне жағымды уәждеме қалыптастыруға және әлеуметтік өзара әрекеттесудің негізгі әдістерін игеруге уақытылы және сапалы көмектесуге болады.

Педагог-ассистент сабақта оқуда қиындық көріп жүрген баланың жанында болады, оған көмек көрсетеді. Арнайы педагогтер мен пән мұғалімдерінің өзара тығыз іс-қимылы жүзеге асырылады (Респондент 1.4).

Өзара іс-қимыл сынып жетекшілеріне, пән мұғалімдеріне сауалнама жүргізу арқылы жүзеге асырылады, тренингтер өткізіледі (Респондент 1.8).

Барлық арнайы педагогтер сабаққа қатысады, пән мұғалімдерімен өзара әрекеттеседі (Респондент 1.15).

Арнайы педагогтер, әлеуметтік педагог, педагог-ассистенттер пән мұғалімдерімен, медицина қызметкерлерімен, әкімшілікпен, ата-аналармен консультациялар, білім олқылықтары мен жою жолдары, сыныпта микроклиматты қалыптастыру, үлгерімді бақылау, сабақтан тыс қызметті ұйымдастыру көрсетілетін балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауға арналған ұсынымдар арқылы тұрақты байланыста болады (Респондент 1.20).

Психолог зерттеу картасын жасады, даму диагностикасы белгіленді, осы өзгерістердің барлығы мұғалімдердің, ата-аналардың назарына жеткізіледі (Респондент 1.22).

Арнайы педагог, әлеуметтік педагог, педагог-ассистент, пән мұғалімдері командада жұмыс істейді. Мектеп консилиумына қатысу арқылы баланың даму деңгейі нақтыланады және консультациялар беріледі (Респондент 1.26). ППҚҚ мамандары үнемі пән мұғалімдерімен консультациялар, тренингтер, мәселелерді бірлесіп талқылау, сабақтарды бақылау арқылы тығыз қарым-қатынаста болады (Респондент 1.27).

Сұхбаттың келесі сұрағы мектептерде әр баланың жеке даму ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу жетістіктерін анықтау үшін қандай диагностикалық әдістер мен тәжірибелер қолданылатынын анықтауға мүмкіндік берді.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың дамуына мониторингті қалай жүргізесіз (даму деңгейін бағалау)?

Сұхбатқа қатысқан 30 адамның **13-і** қойылған сұрақтың мәнін түсінетіндігін көрсететін түсіндірме жауап берді.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың даму мониторингі бастапқы, аралық, қорытынды бөлімдер арқылы жүзеге асырылады. Социометрияның диагностикалық деректері, ұжымдағы жағдайы, өзіне-өзі қызмет көрсету, жалпы мектептік іс-шараларға қатысу бойынша әлеуметтік және коммуникативтік дағдылар (Респондент 1.19).

Мектеп педагогтері келесі парақтарды толтырады: зияткерлік, ұйымдастырушылық біліктері мен дағдыларын, коммуникативтік біліктерін мониторингілеу. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың оқу қызметіне жалпы мониторинг жүргізіледі (Респондент 1.17).

Тоқсанда бір рет, жарты жылда бір рет және жыл соңында диагностика, мониторингілеу (Респондент 1.5).

Бақылау парағы негізінде (Респондент 1.6).

Жеке жұмыс, білім беру нәтижелері (пән мұғалімдері, тьютор), әңгімелесу, сауалнама (психолог) (Респондент 1.9).

Бірінші кезекте диагностика, ерекше білім беруді қажет ететін әрбір бала үшін жеке даму бағдарламасы, жыл сайынғы мониторингілеу (Респондент 1.24).

Бақылау, нәтижелерді баланың жеке даму картасында белгілеу арқылы әрбір нақты білім алушының даму ерекшеліктері зерделенеді (Респондент 1.28).

Зерттеуге қатысушылардың жартысынан көбі (57%) «Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың дамуына мониторингті қалай жүргізесіз (даму деңгейін бағалау)?» сұрағына тікелей жауап бермейді, бұл ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуда мониторинг және кешенді қолдау мәселелерінің мазмұнын жеткіліксіз түсінуді, сондай-ақ балалардың даму деңгейін бағалау көрсеткіштерінің нақты анықталмағанын көрсетеді.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың даму мониторингі ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту мен тәрбиелеуде кешенді қолдау көрсету жүйесін жетілдіру мақсатында жобалауға және әкімшілік шешімдер қабылдауға бағдарлануға тиіс. Арнайы әдебиеттерде балама терминология да кездеседі: трекинг (ағылшын тілінен. tracking – «қадағалау, сүйемелдеу») ақпараттық сүйемелдеу және стриминг (ағылш. Stream – «ағын») – бұл уақытылы қолдау, мобильді түзету, процестің өзінде жедел ұйымдастырушылық және әкімшілік шешімдер қабылдау рәсімі.

Қазіргі серпінді әлеуметтік-экономикалық жағдайларда бейімделгіш,

Оқу деңгейі мен одан әрі жұмысқа орналасу бойынша ЕБҚ бар түлектердің дамуы қалай бақыланады?

әлеуметтік-еңбек, зияткерлік, психологиялық-педагогикалық және АКТ – құзыреттерінің жоғары деңгейіне ие кәсіби бағдарланған түлектерге сұраныс өсуде.

Демек, кәсіптік бағдарлау және кәсіптік өзін-өзі айқындау «өмір бойы білім беру»

парадигмасын іске асыру үшін, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың қазіргі еңбек нарығына кіруге объективті әлеуметтік көзқарасын қалыптастыру үшін қажетті құзыреттерге ие болудың аса маңызды шарттары болуға тиіс. Осыған байланысты жалпы педагогикалық принциптерге сүйене отырып, ғылыми-әдіснамалық тәсілдерді, психологиялық әзірлемелерді ескере отырып, кәсіптік бағдарлау бойынша жүйелі Педагогикалық қызметті ұйымдастыру қажет.

Білім беру деңгейлерінің сабақтастығын қамтамасыз ету және түлектердің одан әрі оқу траекториясына қатысты сұхбат сұрағына жауаптар мектеп практикасында орын алған проблемаларды анықтады.

Бүгінгі таңда мектептерде ерекше білім беруді қажет ететін балалармен кәсіптік бағдарлау жұмысының тәжірибесі жинақталмаған. Респонденттердің көпшілігінің айтқан сөздерінен негізгі жұмыс ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауы бойынша консультациялар өткізу, ТЖКБ ұйымдарымен әріптестік байланыстар орнату, бітірушілерді жұмысқа орналастыру мониторингін жүзеге асыру, түлектердің ата-аналарымен байланысты қолдау болып табылады.

Осы бағыт бойынша іс-шаралардың нақты мысалдары 30 респонденттің тек 1-еуінде ғана кездеседі – *«7-сыныптан бастап ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың ерте кәсіптік бағдар беру жұмысы, ТЖКБ-мен ынтымақтастық туралы шарттар жасасу, оқуға түсу және оқу нәтижелерінің мониторингі жүргізіледі».*

Кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыру және ерекше білім беруді қажет ететін түлектерді әлеуметтендіру, осы процеске әртүрлі мамандар мен ата-аналарды тарту, ерекше білім беруді қажет ететін жасөспірімдердің кәсіби жоспарларын олардың мүмкіндіктеріне сәйкес кәсіби бағдарлау кезеңінде түзету қажет. Ерекше білім беруді қажет ететін бар балаларды жұмысқа орналастыру үшін білім алушыларды ерте кәсіптік бағдарлау және еңбек даярлаудың жол картасын, сондай-ақ ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды ерте кәсіптік бағдарлау, кәсіпке дейінгі және кәсіптік даярлау бағдарламасын әзірлеу және іске асыру қажет.

*Сіздің мектебіңіз
инклюзивті білім беруді
дамыту үшін ата-
аналармен жұмыстың
қандай түрлерін жүргізеді?*

Инклюзивті білім беруді дамыту бойынша жұмыстың негізгі нысандарының бірі отбасымен жұмыс істеу болып табылады. Осыған байланысты сұхбаттың екі сұрағы мектептің ата-аналармен өзара әрекеттесуін зерттеуге арналған.

Респонденттердің көпшілігі ата-аналармен жұмыс істеудің келесі түрлерін атап өтті:

- Ата-аналармен әңгімелесу, балаларды түрлі конкурстарға тарту. Маманның кеңесі. Мектеп директорының ата-аналармен кездесуі.
- Ағартушылық, профилактикалық жұмыс, тәрбиелік іс-шаралар, дәрістер, әңгімелесу және т. б.
- Ашық сынып сағаттары, оқу-тәрбие іс-шаралары, жиналыстар, отырыстар.
- Әр ата-анамен жеке жұмыс. Тренингтер, сауалнама, сұхбат.
- «Ата-аналар мектебі» жобасы.
- Арнайы семинарлар, бейнематериалдар, кеңестер.
- «Отбасы – мектеп – қоғам» онкүндігі.
- Баланы дамыту бойынша жеке консультациялар, табиғатқа бірлескен сапарлар, театрға бару.

Ата-аналармен мұндай ынтымақтастық жағымды эмоционалды және моральдық отбасылық атмосфераны құруға көмектеседі және тұтастай алғанда ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыруға көмектеседі.

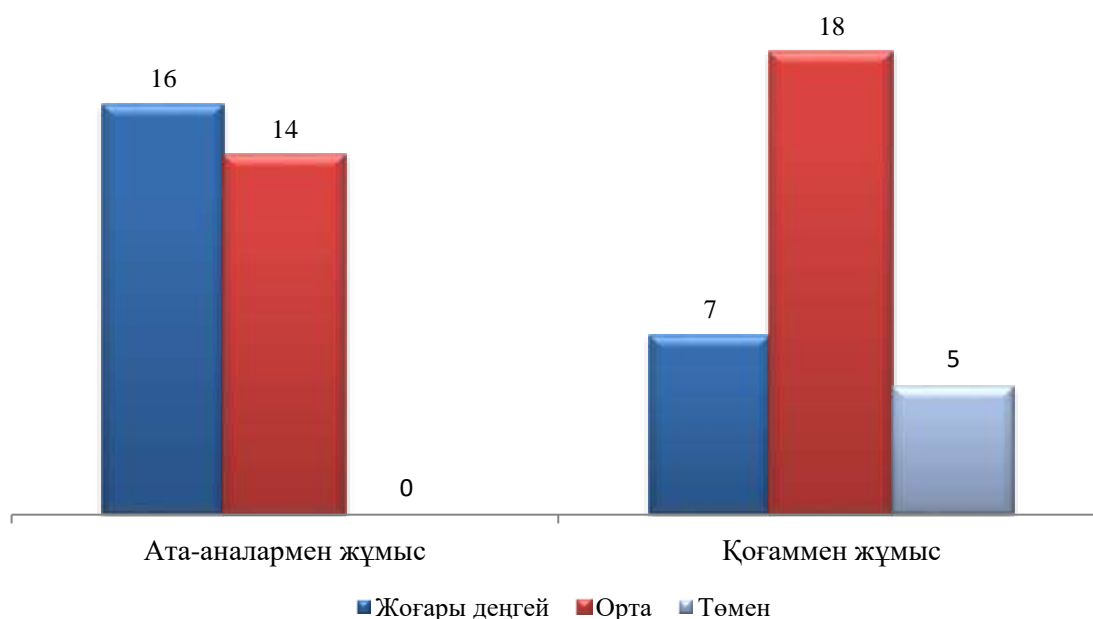
Педагогтің және ерекше білім беруді қажет ететін білім алушының отбасы мүшелерінің күш-жігерін біріктіру олардың бір-бірінің позициялық теңдігін

өзара және тең дәрежеде мойындауымен ғана мүмкін болады. Бұл бағыттағы алғашқы қадамды педагог жасауы керек, өйткені бұл оның құзыреті шегінде, оның кәсібилігін танытады.

Сұхбаттың «Мектебіңіздің ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қажеттіліктері бойынша ұсынатын қызметтердің әртүрлі аспектілерінің сәйкестік дәрежесін бағалаңыз» сұрағына жауаптар келесідей: респонденттердің 53%-ы ата-аналармен жасалатын жұмысты жоғары бағалайды, 47%-ы орташа баға берді.

Бұл ретте сұхбатқа қатысушылардың 60%-ы инклюзивті білім беру идеясын ілгерілету бойынша жасалатын жұмысты «сәйкестіктің орташа дәрежесі» шкаласы бойынша бағалады, «сәйкестіктің төмен дәрежесін» атап өткен 5 респондент өз жұмыстарына сыни баға берді. Зерттеуге қатысушылардың 7 (23%) осы бағыттағы қоғаммен жасалатын жұмыстарын жоғары бағалады (9-сурет).

9-сурет. Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қажеттіліктері бойынша мектеп ұсынатын қызметтердің әртүрлі аспектілерінің сәйкестік дәрежесін бағалау, респонденттер саны

Мектеп директорларымен өңірлердегі инклюзивті білім берудің қолданыстағы практикалары туралы сұхбаттың қорытынды сұрағы алынған деректердің қорытындыларын шығаруға, бұрын айтылған тұжырымдарды жергілікті құжаттарда орын алатынына көз жеткізуге мүмкіндік береді.

Мектебіңізде инклюзивті білім беруді дамыту бойынша іс-шаралар жоспары (бағдарламасы) бар ма? Оны әзірлеуге кім қатысады? Жоспарды (бағдарламаны) іске асыру бойынша есептер бар ма?

Сұхбат деректерін талдау осьтік кодтауды қолдану (код санаттарын байланыстыру) мектептерде инклюзивті білім беруді жүзеге асыру бойынша белгілі бір жұмыстар жүргізіліп жатқанын көрсетеді. Респонденттердің 100%-ы инклюзивті білім беруді дамыту бойынша іс-шаралар жоспарларының және оларды іске асыру бойынша есептердің болуын атап өтті (Толығырақ «Мектеп құжаттарын зерделеуді талдау» бөлімінде). Респонденттердің жауаптарынан жоспарларды әзірлеуге мектеп әкімшілігі, ППҚҚ мамандары, пән мұғалімдері, сынып жетекшілері және сирек жағдайларда ата-аналар қатысатынын байқаймыз.

*Инклюзивті білім беруді дамыту жобасы (моделі) әзірленді (Респондент 1.11).
Инклюзивті білім беруге арналған іс-шаралар жоспары жоспарланған және бекітілген, іске асыру үшін тұрақты түрде есеп ұсынылады (Респондент 1.15).*

Мектептің даму стратегиясында 5 бағыт «Бәріміз бірдейміз - кемсітуді білмейміз», инклюзивті білім беруді дамыту бойынша тағылымдамалық алаңның жұмыс жоспары, магниттік мектептермен жұмыс жоспары бар (Респондент 1.18).

Біздің мектепте инклюзивті білім беруді дамыту бойынша ресурстық орталықтың жұмыс жоспары әзірленді. Әзірлеуге сынып жетекшілері, ППҚҚ қызметі, ата-аналар, пән мұғалімдері қатысады. Оқу жылының соңында жоспарды іске асыру бойынша талдау жүргізіледі (Респондент 1.20).

Осы оқу жылына арналған іс-шаралар жоспары жасалды. Әзірлеуге психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі қатысты (Респондент 1.21).

Иә, бағдарлама бар, оны шығармашылық топ жасаған (әкімшілік, психолог, сынып жетекшілері және т.б.), бағдарлама бойынша есептерді педкеңеске арналған салыстырмалы есептер түрінде ұсынамыз (Респондент 1.22).

Сұхбат соңында респонденттер инклюзивті білім беруді жүзеге асыруды жақсарту бойынша өз ұсыныстарын ұсынды. Олардың басым бөлігі мектептердің МТБ-ін нығайтуға, кадрлық, оқу-әдістемелік және дидактикалық ресурстармен қамтамасыз етуге қатысты.

*Инклюзивті білім беруді
жүзеге асыруды жақсарту
бойынша ұсыныстарыңыз*

Жалпы білім беретін мектеп үшін педагог кадрларды даярлау кезінде коррекциялық педагогика және арнайы психология, білім беруді, коррекциялық оқытуды ұйымдастырудың әдістемелері мен

технологиялары бойынша оқыту үшін қажетті сағат санын көздеу.

Жалпы үлгідегі білім беру мекемелерінің штат кестесінде педагог қызметкерлердің (педагог-ассистенттер, сурдопедагогтар, логопедтер,

тифлопедагогтар, педагог-психологтар, медицина қызметкерлері) қосымша ставкаларын көздеу.

Инклюзивті білім беру және ЕБҚ бар балалар қажеттіліктері үшін материалдық-техникалық жарақтандыруды қамтамасыз ететін бірыңғай орталық құру мүмкіндігін қарастыру (кабинеттерге арналған жабдық, түзету және оңалту процестеріне арналған жабдық, көру қабілеті зақымдалған балаларға арналған оқулықтар мен көркем әдебиет (Брайль бойынша қаріп, нашар көретіндер үшін үлкейтілген, оқытудың арнайы техникалық құралдары) және т.б.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған ПМПК-дан дайын оқыту бағдарламасы. Құзыреттілікті заңды негізде кеңейте отырып, ППҚҚ рөлін күшейту, яғни мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің шешімі заңды күшке ие болуы тиіс.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды ерте анықтау, оларды тізілімде есепке алу.

Барлық педагогтердің және арнайы педагогтердің біліктілігін арттыру, қазақ тіліндегі арнайы әдебиет санын көбейту.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды бағалауды қайта қарастыру.

Өткізілетін курстардың сапасын арттыру, МТБ жақсарту. Жетекші мектептердің тәжірибесін тарату, мектептер арасындағы өзара іс-қимылды күшейту.

Халықтың жүріп-тұруы шектеулі жіктерінің қолжетімділігін ұйымдастыру, инклюзивті білім беруді енгізудің табысты практикаларымен алмасу, ата-аналарды психологиялық қолдау кабинетін ұйымдастыру, бірлескен іс-шараларды ұйымдастыру үшін дефектологтің, логопедтің қосымша ставкаларын, қосымша бюджет қаражатын бөлу қажет.

Пән мұғалімдерін инклюзивті білім беру бойынша оқыту. Жалпы және пәндер бойынша мұғалімдерге көмектесетін дидактикалық материал әзірлеу.

Ата-аналармен жұмыс жасау бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу.

ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ ҰСЫНЫМДАР

Мектеп оқытудың инклюзивті тәсілін қалай дамытады

- Зерттеуге қатысқан мектеп директорларының **30%-ы** – олардың мектебіндегі инклюзивті тәсіл ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім беру қызметтеріне кедергісіз қолжетімділігі үшін арнайы материалдық-техникалық жағдайларды және кадрлық ресурстарды қамтамасыз ету арқылы жүзеге асырылады деп жауап берді.

- **36,6%** респонденттер инклюзивті тәсілді ілгерілетудегі қызметтің маңызды бағыты «психологиялық қолдау, жеке бағдарлама бойынша жұмыс, пән мұғалімдеріне әдістемелік қолдау көрсету» деп атап өтті.

- **13,3%** – мектеп инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беруді қажет ететін баламен жұмыс істеуге тартылған мұғалімдердің біліктілігін арттыруға ықпал етеді.

- **13,3%** – мектеп инклюзивті білім беру туралы, оның ішінде әлеуметтік желілер арқылы оң қоғамдық пікір қалыптастыруға ықпал етеді.

- **6,7%** респонденттер психологиялық-педагогикалық қолдау тек денсаулығы нашар балаларға ғана емес, сонымен қатар оқу процесіндегі барлық білім алушыларға да көрсетілетінін айтты.

- **6,7%** мектеп басшылары инклюзивті тәсілді ілгерілетуде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ата-аналарымен бірлескен жұмысты (консультация беру, ата-аналарға арналған мектептерді, отбасылық клубтарды ұйымдастыру және т.б.) пайдаланады.

Мектептің ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қабылдауға дайын болуы үшін қажетті жағдайлар

- **60%** зерттеуге қатысушылар инклюзивті білім беру жағдайында балаларды оқытуға дайындық үшін ең алдымен материалдық-техникалық (МТБ және жарақтандыру) және кадрлық ресурстар (мамандар) қажет екенін хабарлады.

- **26,7%** респонденттер инклюзия жағдайында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша мұғалімдердің біліктілігін арттыруды маңызды деп санайды.

- **10%** – инклюзивті практиканы қамтамасыз ету үшін қажетті әдістемелік ресурстардың болуы (оқулықтар, ОӘЖ, педагогтерге арналған дидактикалық құралдар, бейімделген оқу бағдарламалары және т.б.).

- **3,3%** респонденттер оқу-білім беру процесінде білім алушылардың диагнозын есепке алу қажеттілігін атап өтті, бұл олардың ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудағы медициналық тәсілге бейілділігін көрсетеді.

Инклюзивті саясат және тәжірибе

- **53,3%** сауалнамаға қатысушылардың «ерекше білім беруді қажет ететін адамдар (балалар)» анықтамасына қатысты түсінігі кең. Ерекше білім беруді қажет ететін адамдардың (балалардың) қатарына 30 респонденттің 16-сы денсаулығы зақымдалған, мінез-құлық немесе эмоциялық проблемалары бар; ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, өмірлік қиын жағдайға тап болған жетім балаларды жатқызады.

- **97%** респонденттер ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арналған оқу бағдарламалары олардың қажеттіліктерін ескере отырып бейімделетінін, әкімшілік, пән мұғалімдері, әлеуметтік педагог, педагог-психолог, логопед және басқа мамандардың қатысуымен жеке оқу жоспарлары (ЖОЖ) әзірленетінін атап өтті.

- респонденттердің **50%-дан астамы** жеке оқу бағдарламаларының балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкестік дәрежесін орташа деп санайды, зерттеуге қатысушылардың 20%-ы төмен баға береді, бұл балалардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес оқу бағдарламаларын бейімдеу бойынша педагогтерге әдістемелік қолдау көрсету қажеттілігін өзектендіреді.

- мектеп басшыларының **93,3%-ы** мектепте ППҚҚ қызметі туралы хабарлады. Бұл ретте ППҚҚ мамандарының біліктілігі мен кәсіпқойлығына сұхбатқа қатысқан директорлардың **53%-ы** жоғары баға береді. Респонденттердің 47%-ы ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қолдау қызметі мамандары ұсынатын қызметтердің орташа сәйкестік дәрежесін атап өтті.

- сауалнамаға қатысушылардың **50%-ы** ППҚҚ құрамына педагог-психологтар, мұғалім-дефектологтар, мұғалім-логопедтер, әлеуметтік педагогтер, директордың оқу ісі жөніндегі орынбасарлары және пән мұғалімдері кіретіндігін көрсетті.

- мектептің медицина қызметкерлерінің, сынып жетекшілерінің және ата-аналардың ППҚҚ құрамына кіруі туралы жауаптар аз тіркелген.

- Педагог-ассистенттердің, ЕДШ нұсқаушысының, тифлопедагогтың ППҚҚ жұмысына қатысуы бойынша бірлі-жарым сөздер кездеседі. ППҚҚ құрамында педагог-психологтар, пән мұғалімдері және мектеп директорларының орынбасарлары жиі аталады.

- Респонденттердің жауаптарын қорытындылай келе, мектеп ППҚҚ функциясына мамандардың балалармен дамып келе жатқан жұмысы ғана емес, сонымен қатар мұғалімдердің, мамандар мен ата-аналардың білім алушылармен

жұмыс істеудің ортақ тәсілдерін, бірыңғай стратегиясын жасау бойынша тұрақты ынтымақтастығы кіреді деп айтуға болады.

- Респонденттердің балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау процесіне қатысты мәлімдемелері мектеп осы қажеттіліктерді анықтауға және іске асыруға жауапты деген пікірге бірауыздан келеді.

- Кодталған жауаптардың жиілігі арнайы мұғалімдер мен пән мұғалімдерінің ерекше білім беруді қажет ететін балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша өзара әрекеттесу фактісін айқын көрсетеді. Сауалнамаға сәйкес өзара әрекеттесудің ең көп таралған түрі – жеке әңгімелесу, сабаққа қатысу, оқу семинарлары, кеңестер.

- Зерттеуге қатысушылардың **57%-ының** «Сіз ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың дамуына қалай мониторинг жүргізесіз?» сұрағына жауаптары ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуда мониторинг және жан-жақты қолдау мәселелерінің мазмұнын жеткіліксіз түсінуді, сондай-ақ балалардың даму деңгейін бағалау көрсеткіштерінің белгісіздігін көрсетеді.

- **43%** респондент қойылған сұрақтың мәнін түсінетіндігін көрсететіндей жауап берді. Мысалы, «Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың дамуын бақылау бастапқы, аралық, қорытынды бөлімдер, социометрияның диагностикалық деректері, ұжымдағы орны, өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары, жалпы мектептік іс-шараларға қатысу бойынша әлеуметтік және коммуникативтік дағдылар секілділерді анықтау арқылы жүзеге асырылады».

- **100%** респонденттер инклюзивті білім беруді дамыту бойынша іс-шаралар жоспарының және оларды іске асыру бойынша есептердің бар екенін атап өтті. Оларды әзірлеуге мектеп әкімшілігі, ППҚҚ мамандары, пән мұғалімдері, сынып жетекшілері және сирек жағдайларда ата-аналар қатысады.

- **60%** сұхбатқа қатысушылар инклюзивті білім беру идеясын ілгерілету бойынша қоғаммен жұмысты «сәйкестіктің орташа дәрежесі» шкаласы бойынша бағалады, «сәйкестіктің төмен дәрежесін» атап өткен 5 респондент өз жұмыстарына сыни баға берді. Осы бағыттағы жұмысты зерттеуге қатысушылардың 7 (23%) жоғары бағалады.

- Респонденттердің **53%-ы** ата-аналармен жүргізілетін жұмысты жоғары бағаласа, **47%** орташа бағалады.

- Мектеп директорларының **13%-ы** соңғы 3 жылда мұғалімдердің 70%-дан астамы инклюзивті білім беру курстарынан өткенін хабарлады. Қалған респонденттердің жауаптары бойынша ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс бойынша курстан өткендердің үлесі мардымсыз, бұл ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс бойынша педагогтерді оқыту қажеттілігінің жоғары деңгейін көрсетеді, %

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды кәсіптік бағдарлау жұмысы

- **97%** мектеп директорлары ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауы бойынша консультациялар өткізіліп, олардың жұмысқа орналасуы қадағаланып, ата-аналармен ынтымақтастық жүзеге асырылып жатқанын атап өтті.

- **1 (3%)** – «7-сыныптан бастап ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға ерте кәсіптік бағдар беру жұмысы, ТЖКБ ұйымдарымен ынтымақтастық туралы шарттар, оқуға түсу және оқыту нәтижелеріне мониторинг жұмыстары жүргізіледі».

Ерекше білім беруді қажет ететін түлектерге кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыру және әлеуметтендіру, осы процеске әртүрлі мамандар мен ата-аналарды тарту, ерекше білім беруді қажет ететін жасөспірімдердің кәсіби жоспарларын олардың мүмкіндіктеріне сәйкес кәсіби бағдарлау кезеңінде қарастыру қажеттілігі туындайды.

ФОРМА ФОРМАТЫНДА САУАЛНАМА ЖҮРГІЗУ НӘТИЖЕЛЕРІ

2015 жылғы 25 қыркүйекте БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған тұрақты даму саласындағы 17 мақсат пен міндеттердің бірі – 4-мақсат – бәрін қамтитын және және әділ сапалы білім беруді және баршаға арналған өмір бойы оқу мүмкіндігін ынталандыру [194].

4 ТДМ-ға қол жеткізу үшін ЮНЕСКО 2030 жылға қарай 4 компоненттен тұратын тең білімге қол жеткізудің тұжырымдамалық негізін әзірлегенін атап өту қажет:

- ұлттық және өңірлік деңгейлерде қолданыстағы заңнамаға инклюзия және теңдік тұжырымдамаларын енгізу;

- инклюзияны енгізу принциптерін көрсететін және педагогтер тап болуы мүмкін кедергілерді болжайтын нақты ұлттық саясат;

- тәуекел аймағында орналасқан балалар үшін қажетті құрылымдар мен ұйымдар құру;

- барлығына бірдей білім беруге қол жеткізу технологияларын игерудің маңыздылығы;

- жалпы білім беретін мектеп мұғалімдері мен арнайы білім беру педагогтерінің тұрақты кәсіби дамуы [195].

Қазақстан Республикасының балаға қатысты мемлекеттік саясаты балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың құқықтық және әлеуметтік кепілдіктерін қамтамасыз етуге бағытталған. Елімізде дамып келе жатқан инклюзивті білім беру практикасы барлық білім алушылардың білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келетін бейімделетін білім беру ортасын құруға бағытталған.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың барлық санаттарының: денсаулығында проблемалары бар балалардың (әртүрлі бұзушылықтары бар балалар, мүмкіндігі шектеулі балалар); қоғамда әлеуметтік бейімделу қиын (девиантты мінез-құлқы бар, әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-психологиялық мәртебесі төмен), көшіп-қонушылар, оралмандар, босқындар отбасыларынан шыққан және мектептері жоқ елді мекендерде тұратын балалардың сапалы білім алуға тең қолжетімділігін қамтамасыз ету жолымен тегін жалпыға міндетті орта білім алу құқығын жүзеге асыруда тең мүмкіндіктер мен жағдайлар жасалады.

Қазіргі уақытта педагогтерде жаңартылған білім мазмұны мен оқытудың әдістеріне, балалардың жеке білім алу қажеттіліктерін іске асыруға байланысты өзінің кәсіби ізденісін бағыттау қажеттілігі туындайды. Инклюзивті білім берудің мәні психофизикалық, тілдік, әлеуметтік, медициналық, саяси және уақытша өмірлік қиындықтары бар балалардың әртүрлі қажеттіліктерін қамтиды.

Сонымен қатар жалпы білім беру процесіне ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қосудың көптеген мәселелері мектептегі жұмысты жоспарлауды қайта қарастырумен байланысты. Бұл ретте мектепте инклюзивті мәдениет пен практиканы қалыптастыру процесінде әкімшілік басқару мен

педагогикалық өзін-өзі басқарудың жақсы жолға қойылған жүйесінің маңызды рөлін атап өту қажет.

Инклюзия мұндай баланы білім беру ұйымына «механикалық» қосуды ғана болжамайды. Осы ұйымда ерекше білім беруді қажет ететін баланы бейімдеу үшін қажетті әртүрлі жағдайлардың кең спектрін құру, баланы бейімдеу мен оқыту үшін қажетті техникалық және сәулеттік өзгерістерді енгізгенге дейін осындай баланы психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарымен қажетті қолдауды қамтамасыз ету арқылы баланы қабылдау атмосферасынан-кедергісіз орта құру болып табылады. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды және қарапайым балаларды бірыңғай әлеуметтік және білім беру кеңістігінде біріктіру бірқатар жалпы педагогикалық, әлеуметтік және гуманистік міндеттерді шешуге мүмкіндік береді [196].

Соңғы уақытта көптеген мектептер білім алушылар, ата-аналар мен педагогтер мектептердегі ең маңызды білім беру процестеріне толыққанды түрде енетін жағдайды қамтамасыз етуге ұмтылады. Бұл инклюзивті жобалардың кілті – көшбасшылық. Егер ілеспе нұсқауларда бекітілмесе, олардың істері қаншалықты игі болғанына қарамастан, сәтті болмайды [197].

Мектеп деңгейіндегі көшбасшылықтың осы тәсіліне ең жақсы әсер ететін тұлға директор болып табылады. Жаңа формация жетекшісі жаңаша жұмыс істеуі тиіс, бұл ұзақ мерзімді кәсіби шеберлік пен тәжірибенің тиімді үздіксіз дамуымен жұмысқа қосылу, жүйелі іс-әрекеттерді мұқият жоспарлай білу, педагогикалық қызметтің тиімді нәтижелеріне қол жеткізуге шоғырлану дегенді білдіреді.

Осы тақырыптағы әдебиеттерге шолу жасау кезінде білім алушылардың ерекшеліктері мен оларды білім беру процесіне қосу білім беру ұйымдары директорларының негізгі проблемалары ретінде жиі қарастырылатыны анықталды. Сонымен қатар британдық ғалымдар 1000 мектепті зерттеп, сәтті инклюзивті тәжірибесі бар мектептерге ортақ жеті жалпы элементті тапты. Бұл элементтер келесілер болды:

- көрегенді көшбасшылық;
- ынтымақтастық;
- қызметкерлер мен білім алушыларды қолдау;
- қаржыландыру;
- ата-аналарды тиімді тарту;
- оқу бағдарламаларын бейімдеу;
- бағалауды қайта бағдарлау;
- тиімді оқу тәжірибелері.

Зерттеушілер инклюзивті жұмыс әдістерін құруда жетістікке жеткен үш елдің (Ұлыбритания, Португалия және АҚШ) мектеп басшыларына тән белгілерді анықтады:

- инклюзивті білім беруді ымырасыз ұстану;
- нақты анықталған рөлдер, міндеттер және шекаралар;
- бірлескен тұлғааралық стиль;
- проблемаларды шешу және жанжалдарды шешу дағдылары;

- басқалардың тәжірибесін түсіну және бағалау;
- қызметкерлер арасындағы қарым-қатынасты сақтау.

Зерттеушілердің пікірінше, бірлескен басқарудың қажеттілігі зор, бұл ретте иерархиялық құрылымдар келісілген құндылықтармен сипатталатын бірлескен жауапкершілікпен ауыстырылуы тиіс екендігін көрсетті.

Сондай-ақ ғалымдар зерттеулерінде инклюзивті ортаны дамытуда директордың рөлінің әлеуметтік қатынастардағы маңыздылығын атап өтеді. Мектеп директорлары қызметкерлер арасындағы жұмыс қатынастарын үш тәсілдің бірімен құрылымдай алады:

- бәсекелестік негізде;
- жекелік негізде;
- бірлескен негізде.

Бәсекеге қабілетті ортада тек бірнеше мақсатқа жетеді, жеке негізде мұғалімдер жалғыз жұмыс істейді және өз әріптестерінің мақсаттары туралы түсініктері болмайды, ал бірлескен негізде мұғалімдер бірлескен мақсаттарға қол жеткізу үшін өз күштерін үйлестіреді. Бірлескен нәтижелі жұмыс үшін директорлар келесілерді білуі тиіс:

- мектеп қандай болуы тиіс деген нақты өзара көзқарасты қалыптастыру;
- бірлескен командалық жұмыс арқылы қызметкерлердің мүмкіндіктерін кеңейту;
- бірлескен рәсімдерді пайдалана отырып, үлгі болу;
- өз тәжірибесін жетілдіргені және табандылығы үшін қызметкерлерді көтермелеу.

Нәтижесінде зерттеушілер әлеуметтік әділеттілік қағидаттарына сүйенген директорлардың инклюзивтік мәдениетті насихаттау және мектептер мен одан тыс жерлерде оң қарым-қатынас орнату жөніндегі күш-жігері білім беру практикасының жаңа формасына шын мәнінде ықпал ете алады деген қорытындыға келді [198].

Қазақстанда қазіргі заман үрдістері, білім беру саласындағы мемлекеттік саясат қоғам мен білім беру жүйесінің алдына балаларды оқыту мен тәрбиелеудің инклюзивті тәсілдерін дамыту және жетілдіру мәселелерін қояды. Бүгінгі таңда инклюзия жаппай тәжірибеге айналады деп айтуға болады, яғни кез келген мектеп заңнама нормаларына сәйкес ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін жағдай жасауға және қабылдауға міндетті. Әкімшілік пен педагогтердің алдында мектептерді инклюзивтілік қағидаттарына сәйкес дамыту міндеті тұр.

2021 жылғы маусымда ел Президенті Қ.Қ. Тоқаевтың «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңын қабылдауы инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі нормативтік құқықтық базаны жетілдірудің прогрессивті кезеңі болды.

Заңда төрт заңға: «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы»; «Білім туралы»; «Бала

құқықтары туралы»; «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» заңдарға өзгерістер мен толықтырулар енгізу көзделеді.

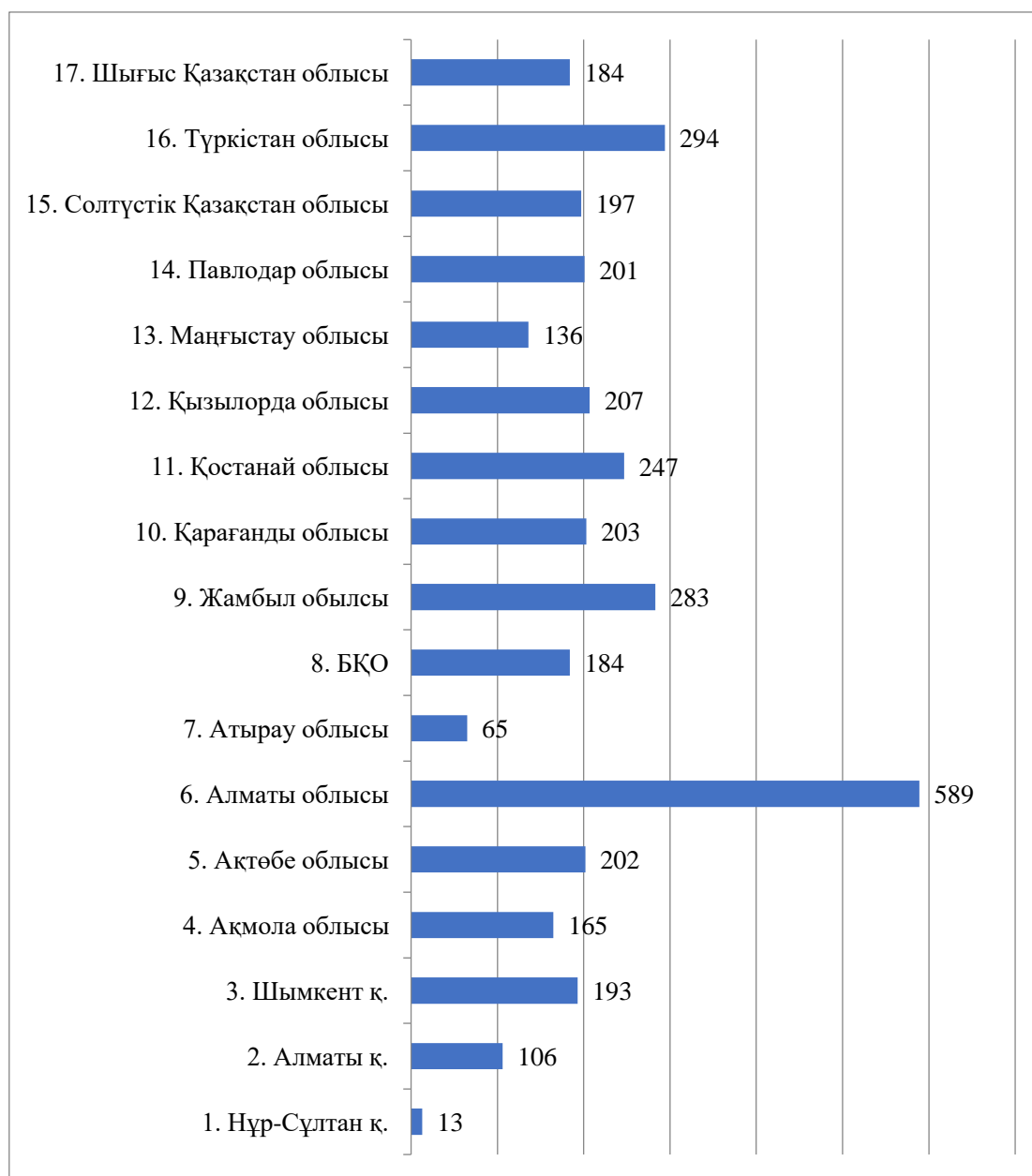
Заңға сәйкес арнайы психологиялық-педагогикалық қолдауға мемлекеттік білім беру тапсырысы енгізілетін болады және білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің қызметі реттелетін болады. Сондай-ақ құжат білім беру ұйымдары басшыларының білім беру ұйымдарына мүгедек балаларды қабылдау ережелерін бұзғаны немесе оларға жағдай жасамағаны үшін жауапкершілігін белгілейді.

Зерттеу барысында басқару, үйлестіру және стратегиялық сипаттағы компоненттердің кең спектрін қамтитын инклюзивті білім беру ортасын құру мәселелері бойынша мектеп директорларының пікірін анықтау маңызды рөл атқарды. Сауалнамаға еліміздің барлық **17** өңірінен **3469** мектеп директоры қатысты.

Өңірлер бөлінісінде мектеп басшыларының қатысуын зерделеу кезінде қатысудың ең көп үлесі Алматы облысына (589), ең аз үлесі Атырау облысына (65) және Нұр-Сұлтан қаласына (13) тиесілі екені байқалады.

31-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының өңірлер бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
1. Нұр-Сұлтан қ.	13
2. Алматы қ.	106
3. Шымкент қ.	193
4. Ақмола облысы	165
5. Ақтөбе облысы	202
6. Алматы облысы	589
7. Атырау облысы	65
8. Батыс Қазақстан облысы	184
9. Жамбыл облысы	283
10. Қарағанды облысы	203
11. Қостанай облысы	247
12. Қызылорда облысы	207
13. Маңғыстау облысы	136
14. Павлодар облысы	201
15. Солтүстік Қазақстан облысы	197
16. Түркістан облысы	294

10-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының өңірлер бойынша көрсеткіштері

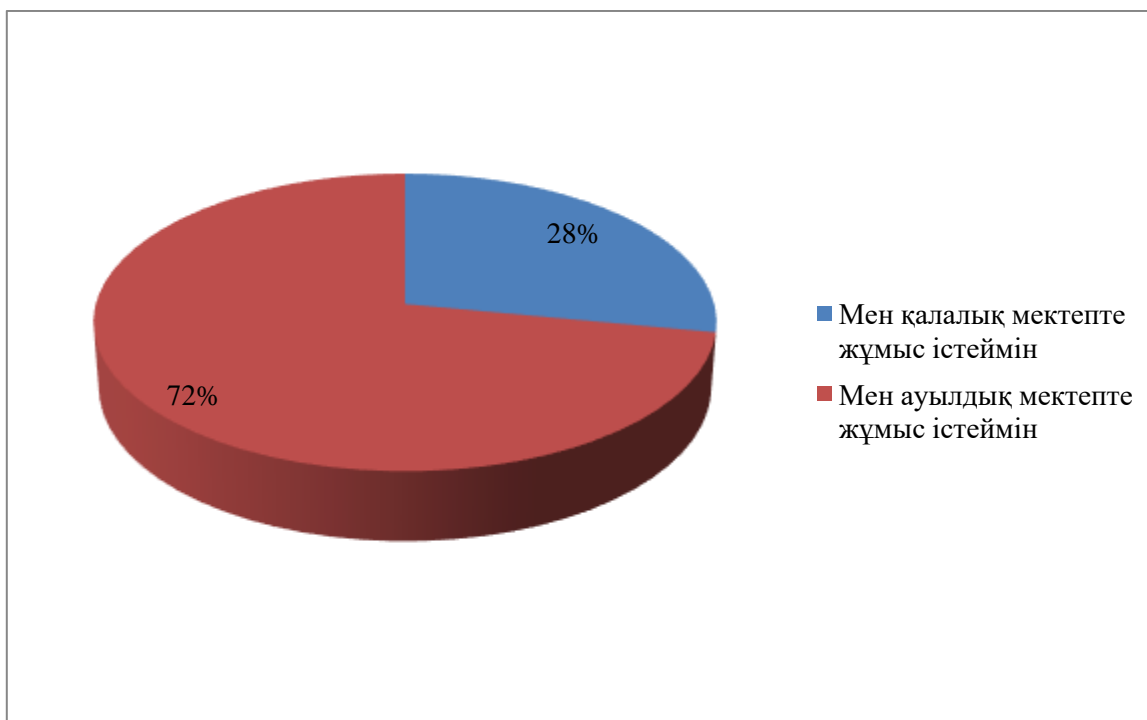
Қала және ауыл бөлінісінде мектеп директорларының қатысуын анықтаған кезде сауалнама сұралғандардың басым бөлігін ауыл мектептерінің директорлары құрағанын, олардың үлесі 72%-ды, ал қала басшыларының үлесі 28%-ды құрағанын көрсетті.

32-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «қала-ауыл» бөлінісіндегі жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары

Респонденттер саны

Мен қалалық мектепте жұмыс істеймін	972
Мен ауылдық мектепте жұмыс істеймін	2497

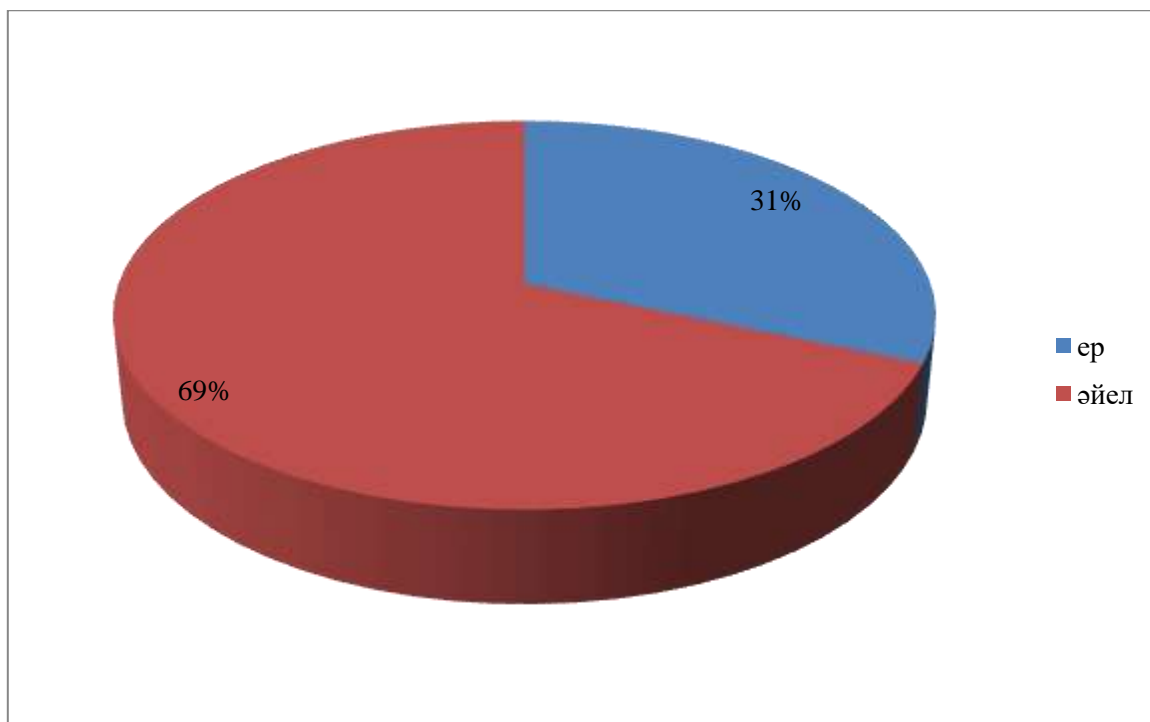

11-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «қала-ауыл» бөлінісіндегі көрсеткіштері

Сұралғандардың гендерлік белгісін анықтау туралы сұраққа сауалнама нәтижелері басшылардың ең көп үлесін әйелдер (67%), ал 33% ерлер құрайтынын көрсетті.

33-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының гендерлік белгісі бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
ер	1146
әйел	2323

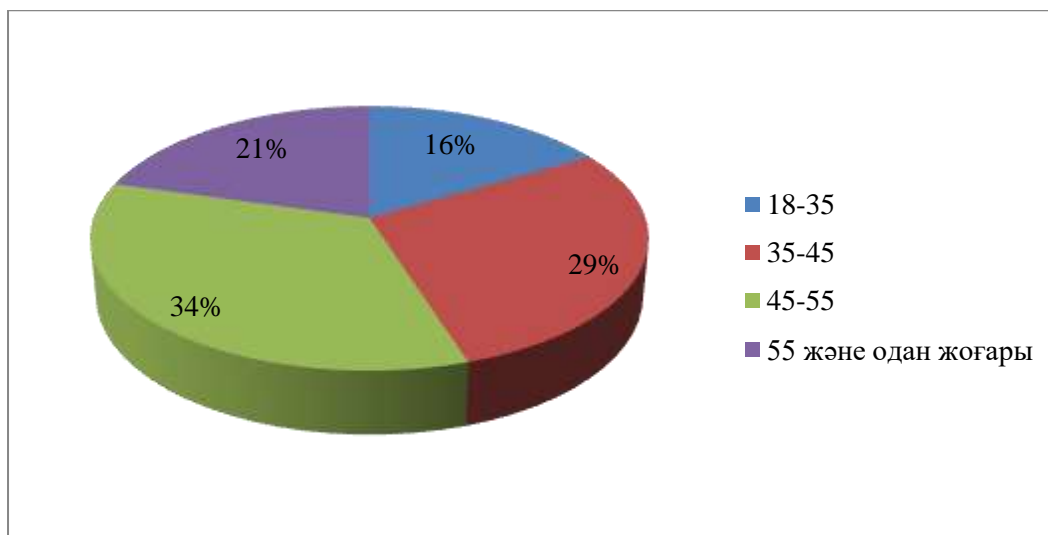

12-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының гендерлік белгісі бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жасына қатысты сұраққа сауалнамаға қатысушылардың жауаптарынан респонденттерің басым бөлігінің жасы 45-55 жас аралығындағы мектеп басшылары екені белгілі болды, олардың үлесі 34%-ды құрайды, 35-45 жастағы мектеп директорларының үлесі 29%-ды, 55 және одан жоғары жастағы респонденттердің үлесі 21%-ды және 18-35 жастағы респонденттердің үлесі 16%-ды құрады.

34-кесте. Мектеп директорларының жас ерекшелігі бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
18-35	572
35-45	991
45-55	1192
55 және одан жоғары	714

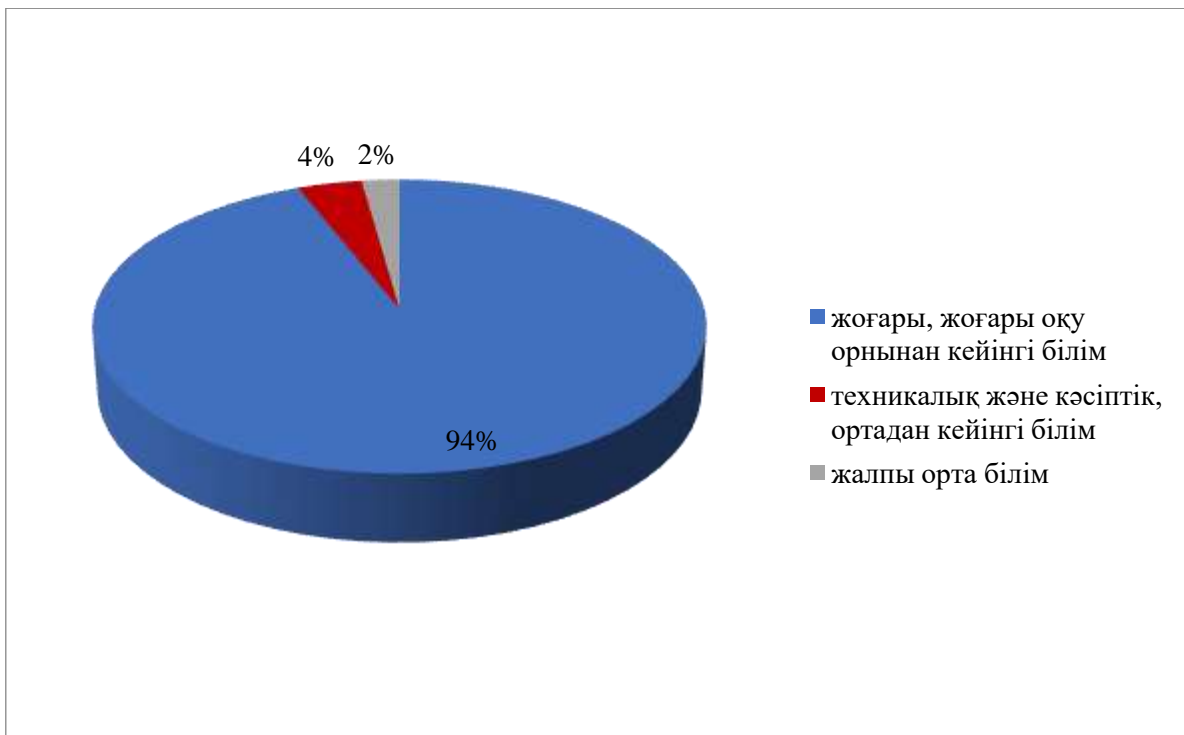

13-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының жас бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Сауалнамаға қатысушылардың білімі туралы сұраққа жауаптардың нәтижелері жоғары немесе жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар респондент директорлардың үлесі 96% екенін және респонденттердің тек 4%-ында техникалық және кәсіптік немесе орта білімнен кейінгі білімі бар екенін көрсетті.

35-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының білімі бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
жоғары, жоғары оқу орнынан кейінгі білім	3334
техникалық және кәсіби, ортадан кейінгі білім	56
жалпы орта білім	79

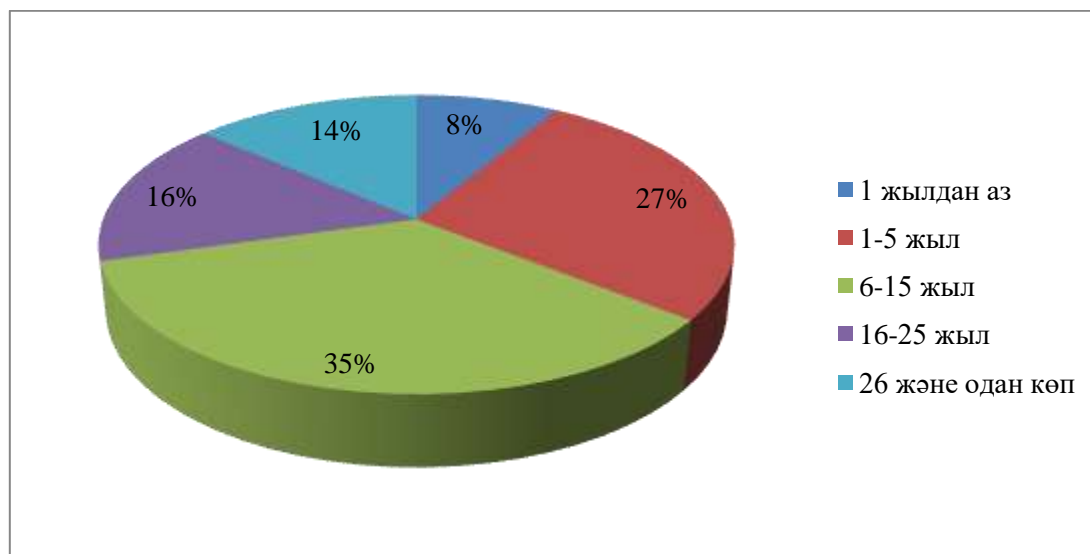

14-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының білімі бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Атқаратын лауазым бойынша еңбек өтілін көрсету бойынша сұраққа сауалнамаға қатысушылардың жауаптарының нәтижелері келесідей: неғұрлым көп үлесті 6-15 жыл тәжірибесі бар мектеп басшылары құрады, олардың үлесі 35%, 1-5 жыл тәжірибесі бар мектеп директорларының үлесі 27%-ды құрады, 16 жылдан 25 жылға дейінгі еңбек өтілі бар респонденттер 16%, 26 және одан көп жыл тәжірибесі бар мектеп директорлары 14% және бір жылдан кем тәжірибесі мектеп директорлары 8%-ды құрады.

36-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының атқаратын лауазымдағы еңбек өтілі бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
1 жылдан аз	297
1-5 жыл	941
6-15 жыл	1210
16-25 жыл	549

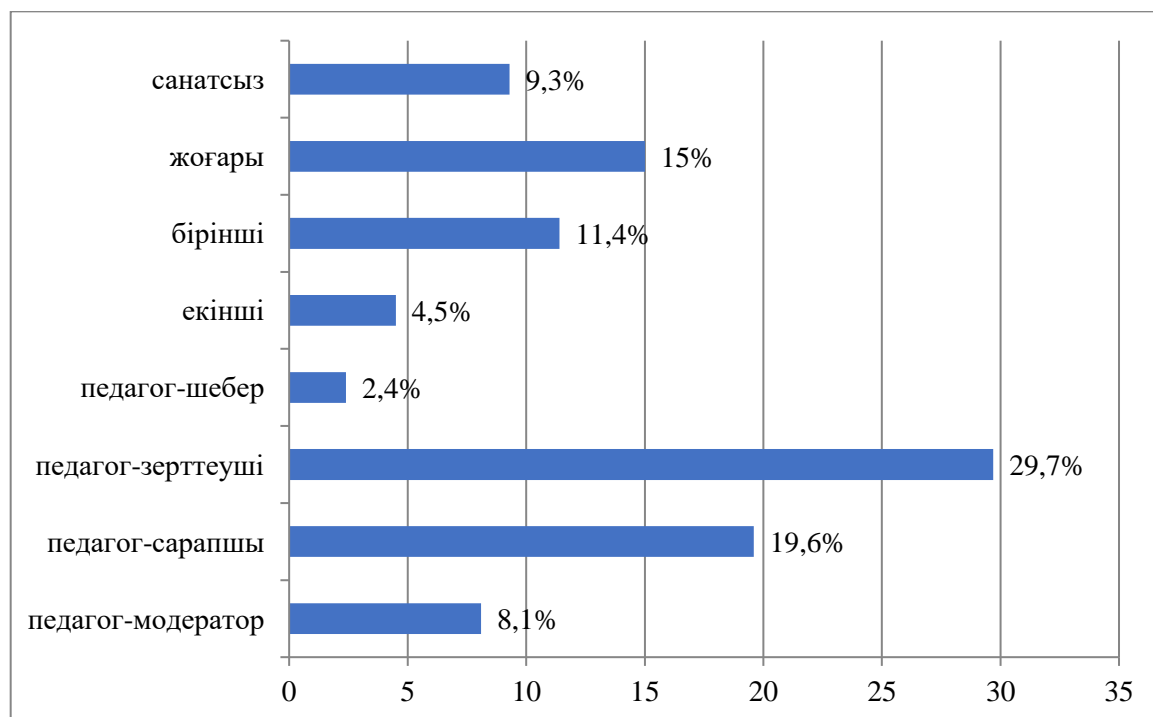
15-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының атқаратын лауазымдағы еңбек өтілі бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Мектеп директорларының өз біліктілік санатын көрсету сұрағына жауаптардың нәтижелері келесідей: респонденттердің басым бөлігін «педагог-зерттеуші» біліктілігі бар (29,7%) басшылар құрады, бұдан әрі 19,6% респондент «педагог-сарапшы» санатына ие, 15% жоғары санатқа ие, 11,4% бірінші санатқа ие, 8,1% «педагог-модератор» санатына ие, 4,5% екінші санатқа ие, 2,4% «педагог-шебер» санатына ие, сонымен қатар респонденттердің 9,3%-ының санаты жоқ.

37-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының біліктілік санаты бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
педагог-модератор	281
педагог-сарапшы	681
педагог-зерттеуші	1031
педагог-шебер	82
екінші	156

бірінші	395
жоғары	521
санатсыз	322

16-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының біліктілік санаты бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Әлеуметтік-демографиялық және кәсіптік сипаттамалар негізінде сауалнамаға қатысушылардың орташа статистикалық көрсеткіштерін анықтау кезінде нәтижелер сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының басым көпшілігін (67%) 45-55 жас аралығындағы, жоғары білімі бар (96%), көпшілігі «педагог-зерттеуші» біліктілігіне ие, жұмыс тәжірибесі 6 жылдан 15 жылға дейінгі әйелдер (67%) құрайды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Әйел (67%)

орташа жас – 45-55 жыл

ауылдық мектепте жұмыс істейтіні (72%)

жоғары білімі бар (96%)

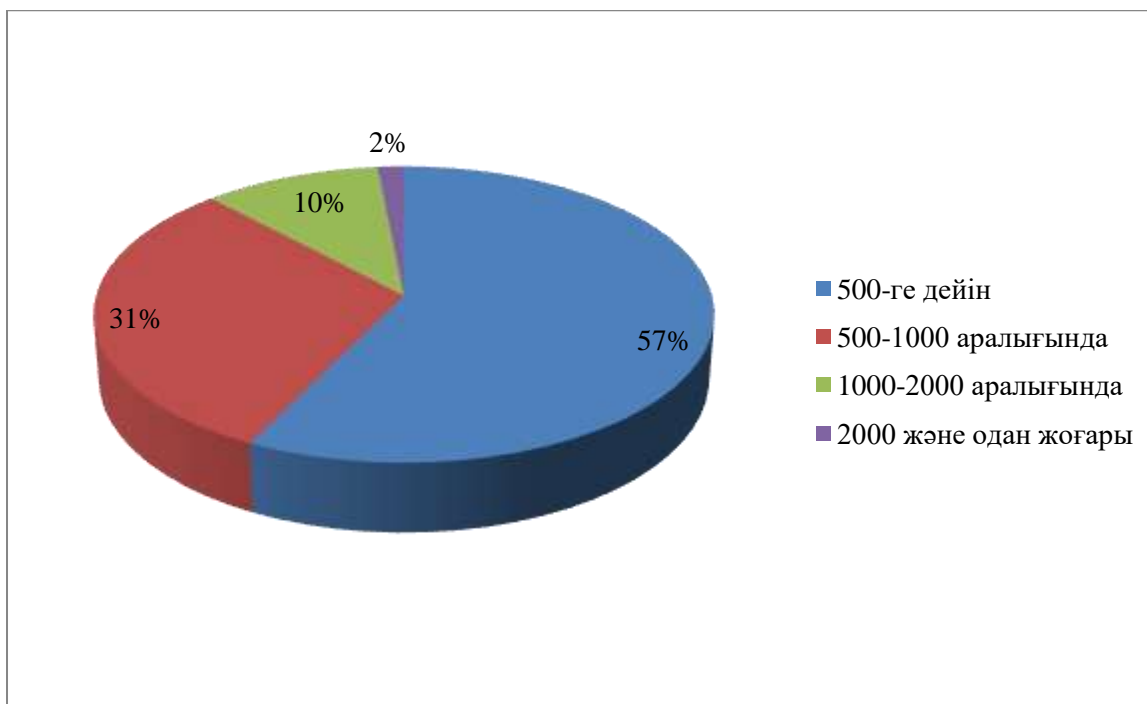
категория: педагог-зерттеуші

жұмыс тәжірибесі: 6-15 жыл

Өздері жұмыс істейтін мектептің жобалық қуаты жөнінде сұрақ бойынша мектеп директорларының жауаптарының нәтижелері келесідей: мектептердің 57%-ында жобалық қуат 500-ге дейін, 31%-ында жобалық қуаты 500-ден 1000-ға дейін, 10%-ында 1000-нан 2000-ға дейін және 2% мектепте одан жоғары.

38-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептердің жобалық қуаттылығы бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
500-ге дейін	1378
500-1000 аралығында	738
1000-2000 аралығында	251
2000 және жоғары	37

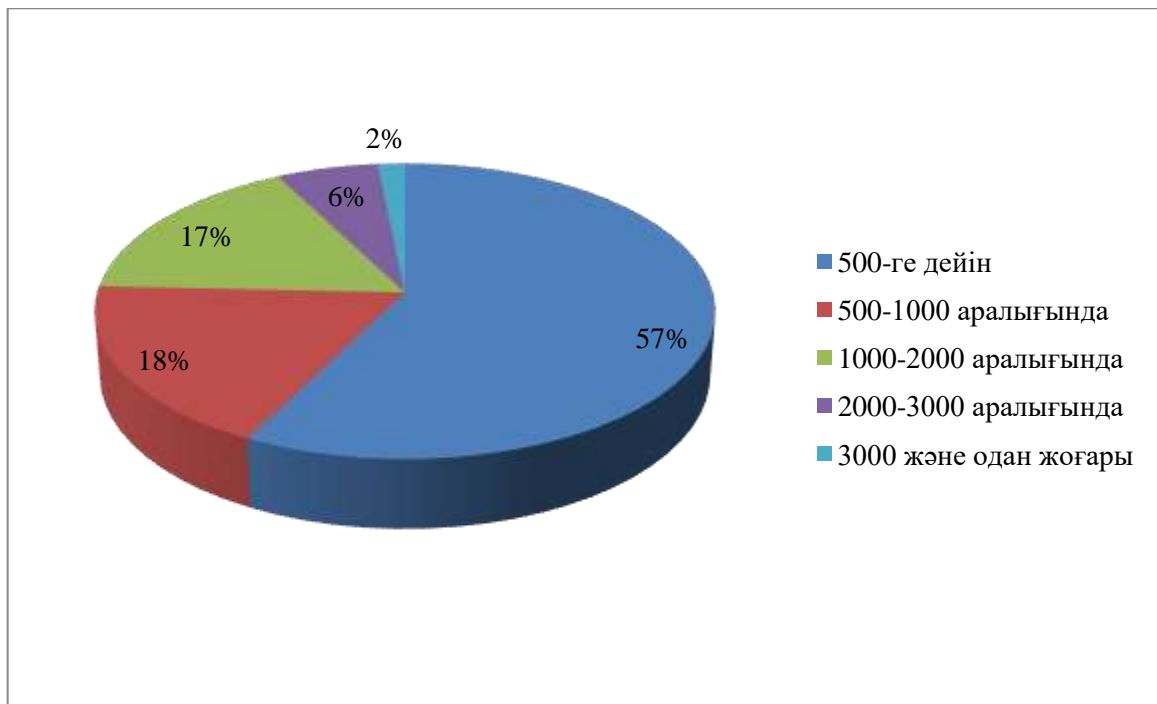

17-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептердің жобалық қуаттылығы бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Мектепте оқитын білім алушылардың санын нақтылау бойынша сұраққа респондент мектеп директорларының жауаптарының нәтижелері келесідей: 500-ге дейін мектеп білім алушылар 57%-ында, 500-ден 1000-ға дейін мектеп білім алушылар 18%-ында, 1000-нан 2000-ға дейін 17%-да, 2000-нан 3000-ға дейін 6%-да, 3000 және одан жоғары мектеп білім алушылары 2%-ында бар екенін көрсетті.

39-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептегі білім алушылардың саны бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
500-ге дейін	1927
500-1000 аралығында	609
1000-2000 аралығында	560
2000-3000 аралығында	201
3000 және одан жоғары	54

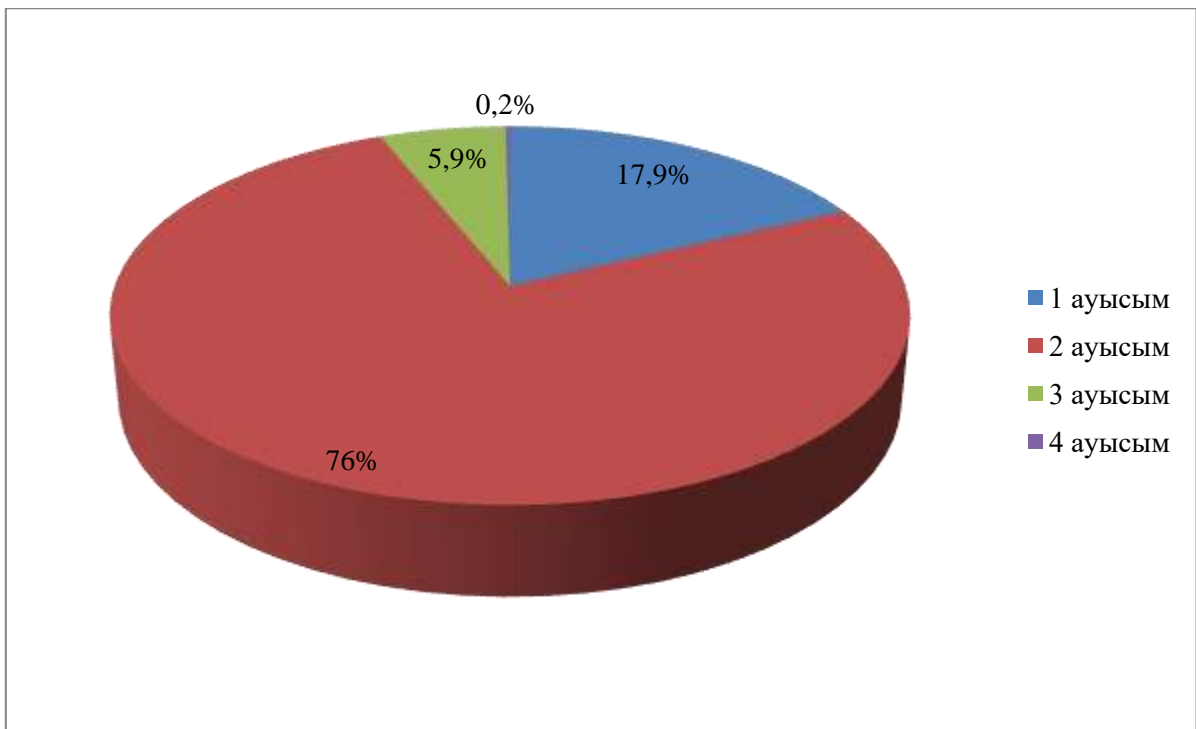

18-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептегі білім алушылардың саны бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Мектептегі ауысымдардың саны туралы сұраққа мектеп директорларының жауаптарының нәтижелері ең көп үлес екі ауысымды мектептерге тиесілі және 76%-ды құрайтындығын, мектептердің 17,9%-ы бір ауысыммен жұмыс істейтіндігін, мектептердің 5,9%-ы үш ауысымда жұмыс істейтіндігін, бұл ретте сауалнамаға қатысқандардың 0,2%-ы (респондент директорлардың 7-еуі) төрт ауысымда жұмыс істейтіндігін көрсетті.

40-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептегі ауысым саны бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
1 ауысым	617
2 ауысым	2622
3 ауысым	205
4 ауысым	7

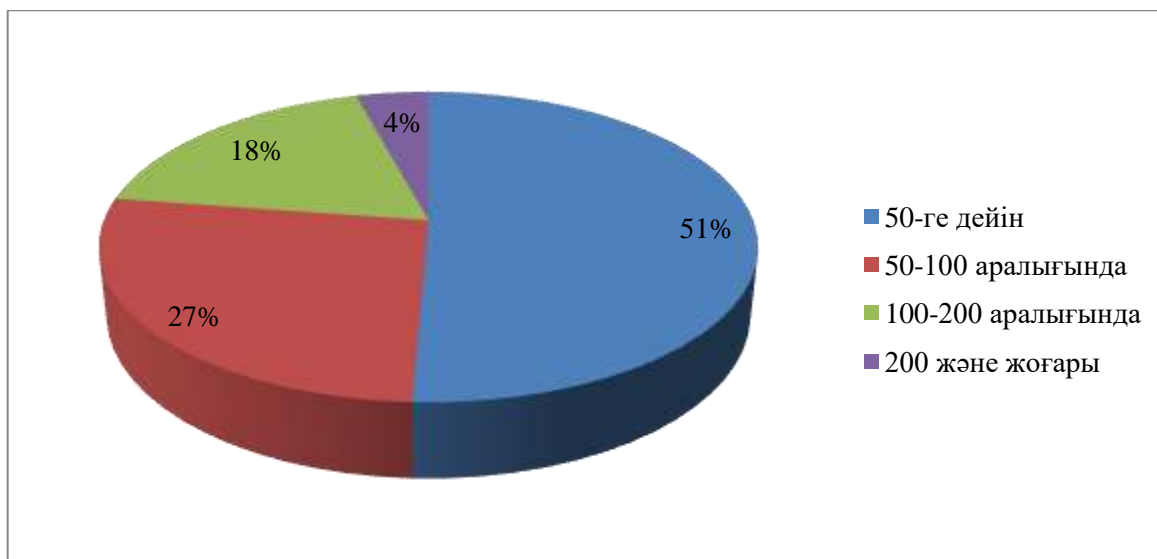

19-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептегі ауысым саны бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Бекітілген штаттық кестеге сәйкес мектепте жұмыс істейтін педагогтердің саны туралы сұраққа директорлардың жауаптарының нәтижелері келесідей: штатта педагогтер саны 50 адамға дейінгі мектептер 51%, штатта 50-ден 100 адамға дейін мектептер 27%, 100-ден 200 адамға дейін мектептер 18% және 4% мектептің штатында педагогтер саны 200-ден жоғары.

41-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептегі бекітілген штаттық кестеге сәйкес жұмыс істейтін педагогтер саны бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
50-ге дейін	1715
50-100 аралығында	903
100-200 аралығында	625
200 және жоғары	142

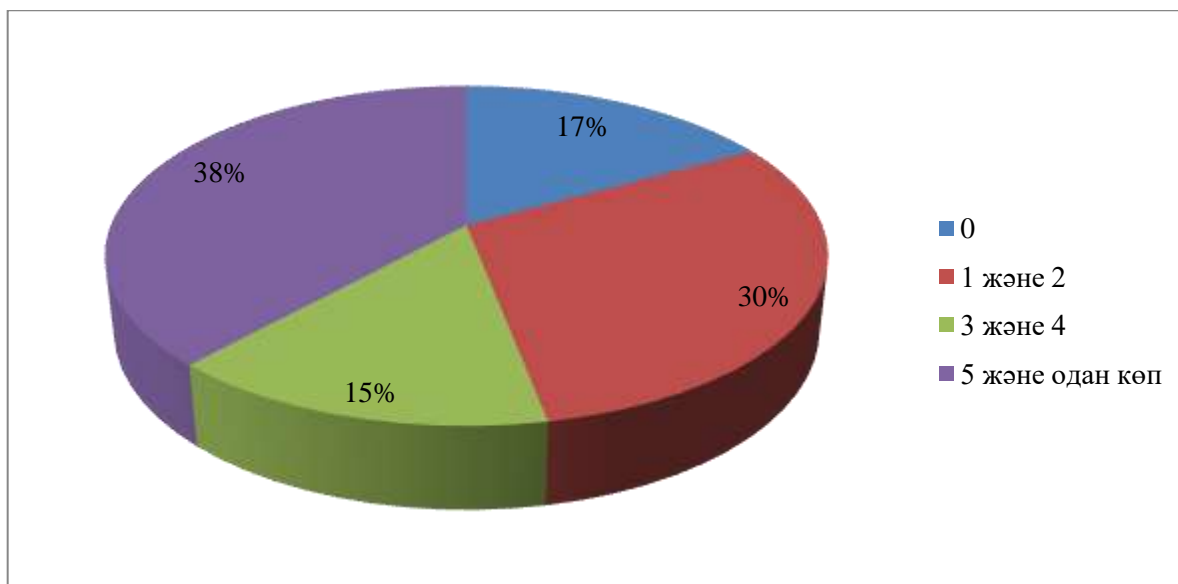

20-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептегі бекітілген штаттық кестеге сәйкес жұмыс істейтін педагогтер саны бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Мектепте жұмыс істейтін қосымша педагогтердің санын көрсету бойынша сұраққа мектеп директорларының жауаптары келесідей: мектептердің 38%-ында 5 және одан да көп, мектептердің 30%-ында 1 немесе 2 қосымша педагог бар, 15%-ында 3-4 қосымша педагог бар, сондай-ақ мектептердің 17%-ында қосымша педагогтер жоқ.

42-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектепте жұмыс істейтін қосымша педагогтер саны бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
0	488
1 және 2	872
3 және 4	429
5 және одан көп	1106

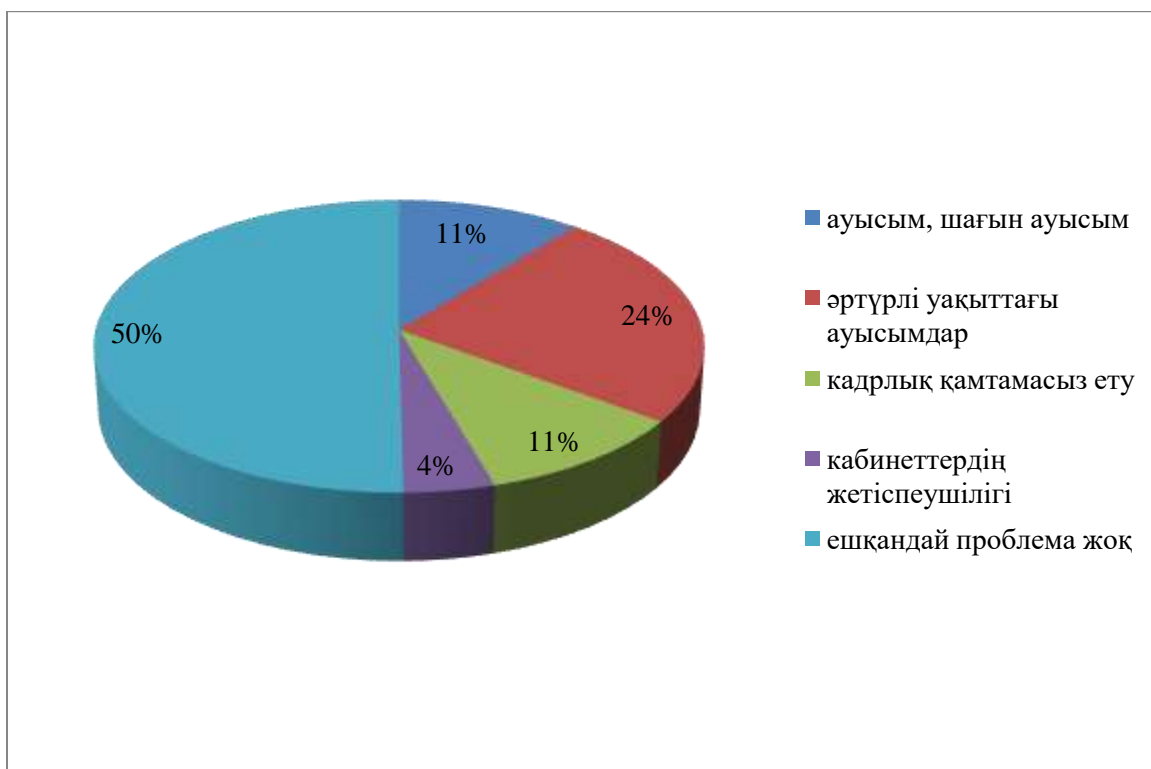

21-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектепте жұмыс істейтін қосымша педагогтер саны бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Мектеп директорларына «Икемді кестені құру кезінде қандай қиындықтар туындайды?» сұрағына респонденттердің жартысы (50%) ешқандай проблемалар жоқ деп жауап берді, ал қалған жартысының пікірлері түрліше бөлінді: 24% респондент мәселе ретінде «әртүрлі уақыттағы үзілістерді» атаса, 11% «ауысымдар мен шағын ауысымдарды» және «кадрлық қамтамасыз етуді» атап өтті, сондай-ақ 4% респондент «кабинеттердің жетіспеушілігі» жауабын таңдады.

43-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының икемді кестені құру кезінде туындайтын қиындықтары бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
ауысым, шағын ауысым	374
әртүрлі уақыттағы ауысымдар	837
кадрлық қамтамасыз ету	357
кабинеттердің жетіспеушілігі	150
ешқандай проблема жоқ	1732

22-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының икемді кестені құру кезінде туындайтын қиындықтары бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі жұмысының маңыздылығын қалай бағалайтыны жөнінде ашық сұраққа директорлардың жауаптарының нәтижелері келесідей: респонденттердің 1/3 бөлігі немесе 36% қызмет жұмысының маңыздылығын жоғары бағалағанын көрсетті, респонденттердің басым бөлігі (53%) «жақсы» деп бағалады, 9%-ы «қанағаттанарлық» жауап нұсқасын таңдаса, тек 1% «төмен» жауабын таңдады және респонденттердің 1%-ы жауап беруге қиналды.

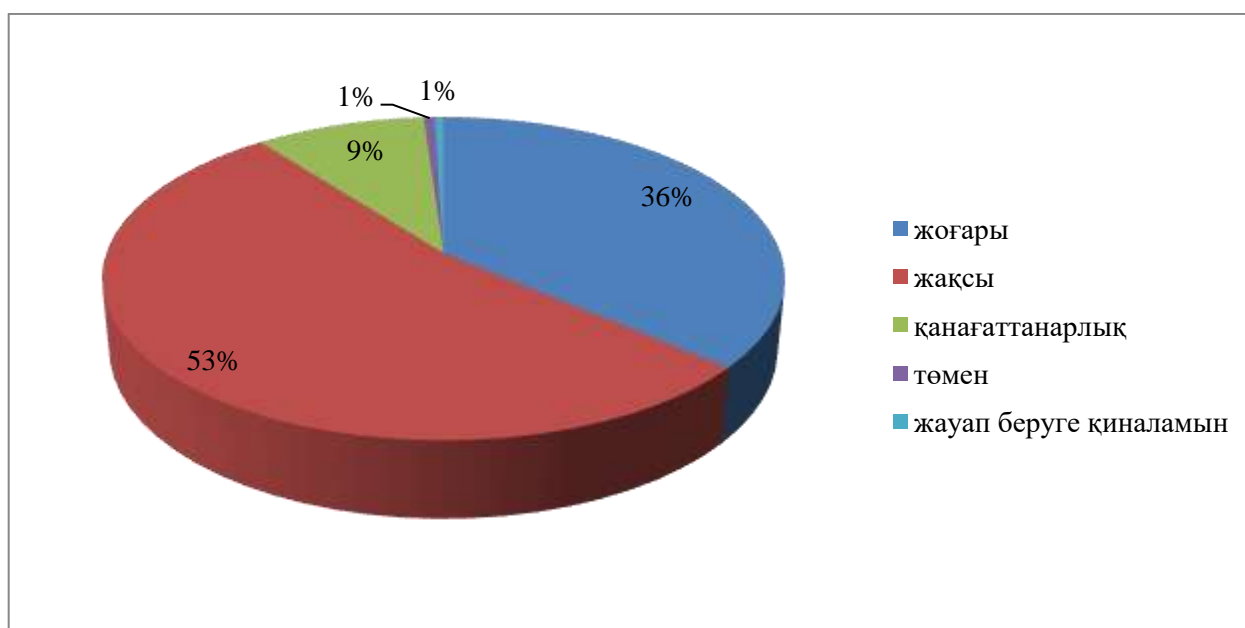
Көрсетілген деректерге негізделе отырып, барлық білім алушылар үшін қолайлы білім беру ортасын құрудың табысы барлық деңгейдегі басқару буынының құзыреттілігі мен мүдделілігіне, сондай-ақ жалпы білім беретін мектептердің басшы және педагог қызметкерлерінің кәсіби даярлығына тікелей байланысты екенін атап өту қажет.

Сондықтан қазіргі уақытта мектептің басқару құрылымында өзгерістер қажет – күнделікті тәртіп, кесте, мектептегі сабақтардың ұзақтығы, жоспарлау, ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін арнайы жағдайлардың тиімділігі мен сапасын бақылау, психологиялық-педагогикалық қолдау үшін мектеп қызметін міндетті түрде құру, жергілікті нормативтік актілердегі өзгерістер және тағы басқалар.

Әкімшілікке ерекше жағдай жасау фактісі ғана емес, сонымен бірге жылы қабақпен қабылдау, қолайлы психологиялық атмосфера қалыптастыру және оқу процесін даралауға барынша көңіл бөлу де байланысты.

44-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің маңыздылығын бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
жоғары	1201
жақсы	1760
қанағаттанарлық	310
төмен	20
жауап беруге қиналамын	16

23-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің маңыздылығын бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Мектеп басшыларына «Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің табысты жұмысының қандай өлшемдерін ұсына аласыз?» сұрағына жауаптардың нәтижелері көрсеткендей, жауап берушілердің 23,1%-ы «бәрі жақсы» деп санайды, 19,5%-ы «барлық қатысушылардың өзара байланысы (ата-аналармен жақсы қарым-қатынас, қолдау қызметінің барлық қатысушыларының өзара байланысы)» өлшемін ұсынды, 9,4%-ы «жоғары

білікті кадрлармен қамтамасыз ету (тар мамандармен қамтамасыз ету, кадрлардың жоғары біліктілігі мен құзыреттілігі, сапалы дайындық, кәсіби өсу)» өлшемін ұсынса, 8,9%-ы жеке тәсіл қажеттілігін білдірді, 6,7% респонденттің пікірінше «әдістемелік, материалдық-техникалық қамтамасыз ету (әдістемелік сүйемелдеу (әсіресе қазақ тілінде құралдардың жетіспеуі), кабинеттерді жарақтандыру)» қажет, сондай-ақ респонденттердің 5,4%-ы «диагностика, мониторинг, сауалнама, тестілеу, әңгімелесу (ата-аналар мен білім алушылар)» өлшемін ұсынса, 5,3%-ы «қауіпсіз жайлы оқыту ортасы (педагогтер, ата-аналар мен білім алушылар үшін жайлы психологиялық ахуал)» өлшемін ұсынды, сондай-ақ респонденттердің 7,3%-ы жауап беруге қиналды, 14,5%-ы ұсынымдары жоқтығын білдірді.

45-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептің психологиялық-педагогикалық қолдаудың табысты қызметінің критерийлерін ұсыну бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
Барлығы жақсы	415
Әдістемелік, материалдық-техникалық қамтамасыз ету	120
Жеке тәсіл	160
Барлық қатысушылардың өзара байланысы	350
Жоғары білікті кадрлармен қамтамасыз ету	170
Қауіпсіз әрі жайлы білім беру ортасы	95
Диагностика, мониторинг, сауалнама, тестілеу	97
Жауап беруге қиналамын	132
Ұсынымдар жоқ	260

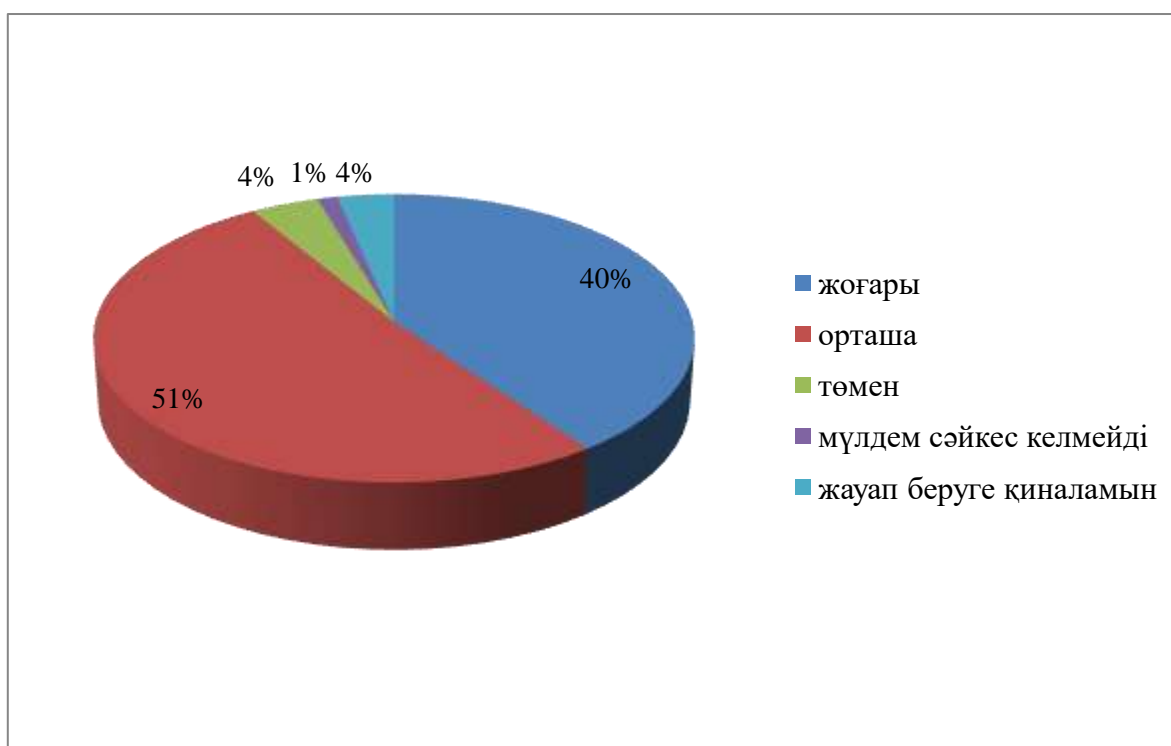
24-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының мектептің психологиялық-педагогикалық қолдаудың табысты қызметінің критерийлерін ұсыну бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Мектеп басшыларына олардың мектебі ұсынатын қызметтердің әртүрлі аспектілерінің ерекше білім беруді қажет етеін балалардың қажеттіліктеріне сәйкес келу дәрежесін бағалау сұралды. Төменде сауалнамаға қатысушылардың әр аспектке қатысты жауаптарының нәтижелерін талдауды ұсынамыз.

Мәселен, «мамандардың консультацияларының жеткіліктілігі» аспектісінің сәйкестік дәрежесін сұралғандардың 40%-ы жоғары бағалады, олардың жартысы (51%) «орташа» деген баға берді, бұл ретте 4%-ы төмен баға берді, 4%-ы жауап беруге қиналды және тек 1%-ы «мүлдем сәйкес келмейді» деп жауап берді.

46-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «мамандар консультацияларының жеткіліктілігі» аспектісінің сәйкес келу дәрежесін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
жоғары	1388
орташа	1779
төмен	142
мүлдем сәйкес келмейді	42
жауап беруге қиналамын	118

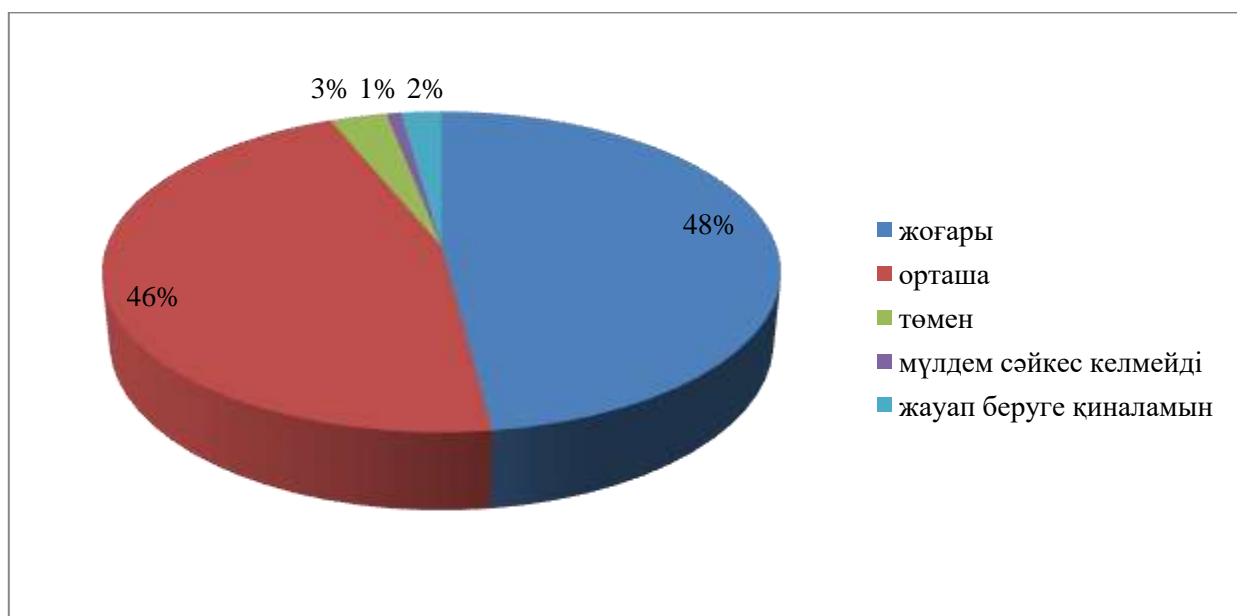

25-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «мамандар консультацияларының жеткіліктілігі» аспектісінің сәйкес келу дәрежесін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

«Баламен жеке жұмыс жасау бағдарламалары» аспектісінің сәйкестік дәрежесін бағалау бойынша мектеп директорларының жауаптарының нәтижелері жоғары баға бергендердің (48%) және орташа баға бергендердің (46%) пікірлері шамамен бірдей бөлінгенін, жауаптардың 3%-ы төмен баға бергенін, 2%-ы жауап беруге қиналғанын және респонденттердің 1%-ы «мүлдем сәйкес келмейді» деп жауап бергенін көрсетті.

47-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «баламен жеке жұмыс жасау бағдарламалары» аспектісінің сәйкес келу дәрежесін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
жоғары	1664
орташа	1589
төмен	110
мүлдем сәйкес келмейді	28
жауап беруге қиналамын	78

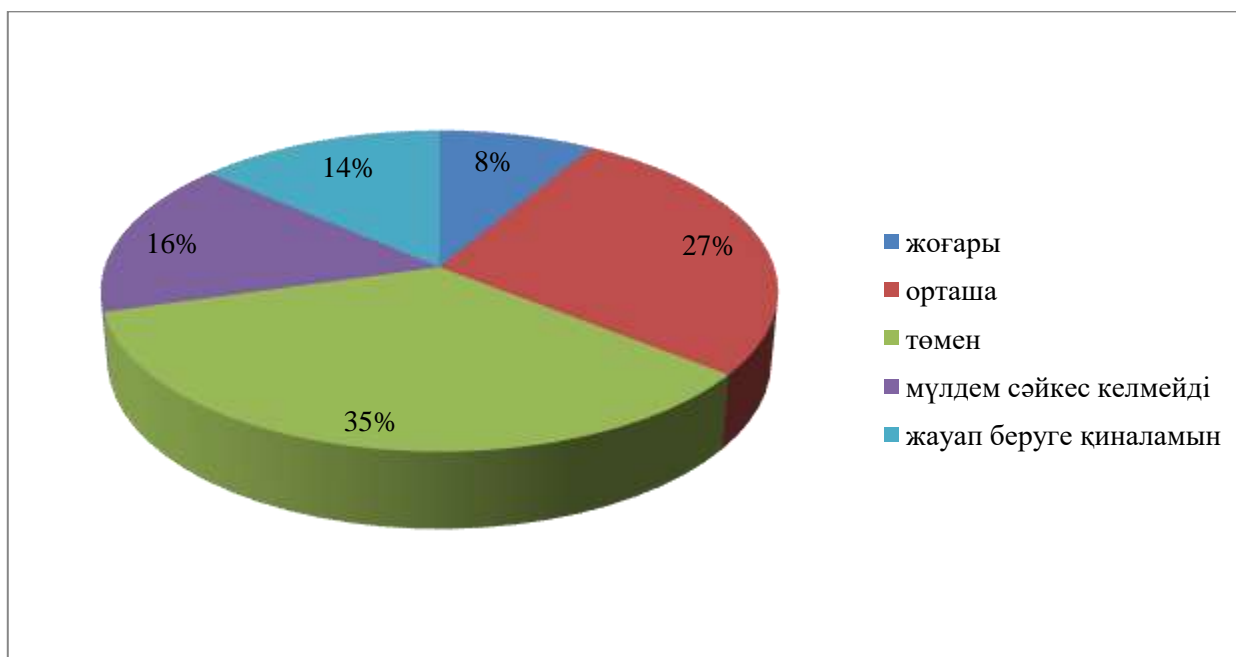
26-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «баламен жеке жұмыс жасау бағдарламалары» аспектісінің сәйкес келу дәрежесін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

«Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының біліктілігі мен кәсібилігі» аспектісі бойынша мектеп басшыларының пікірлері былайша бөлінді: респонденттердің тек 8%-ы осы аспектінің сәйкестік дәрежесін жоғары бағалады, жауап бергендердің көп бөлігі (35%) төмен баға берді, 27% «орташа» деп бағалады, 16% «мүлдем сәйкес келмейді» деп жауап берді және 14% жауап беруге қиналды.

48-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының біліктілігі мен

кәсібилігі» аспектісінің сәйкес келу дәрежесін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
жоғары	297
орташа	941
төмен	1210
мүлдем сәйкес келмейді	549
жауап беруге қиналамын	472

27-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының біліктілігі мен кәсібилігі» аспектісінің сәйкес келу дәрежесін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

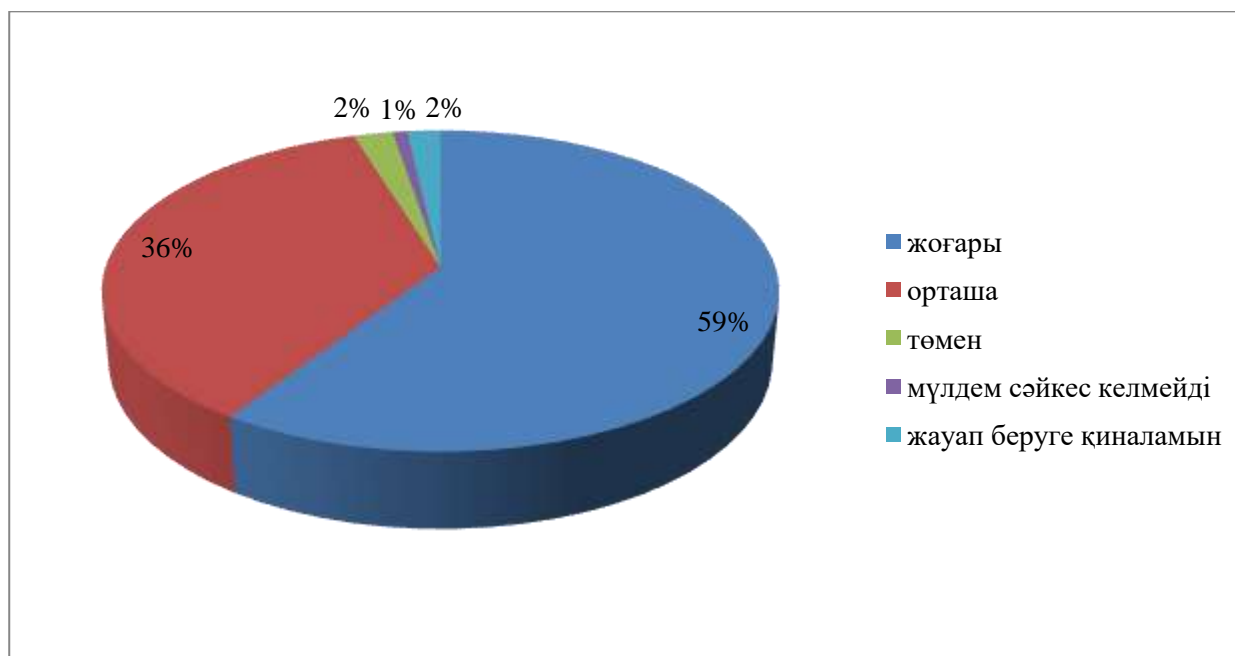
Мектеп директорларының «ата-аналармен жұмыс» аспектісі бойынша жауаптарының көрсеткіштері бойынша респонденттердің жартысынан көбі 59% осы аспектінің сәйкестігіне жоғары баға берді, 36% «орташа» деп бағаланды, респонденттердің 2%-ы төмен баға берді, жауап бергендердің 1%-ы

«мүлдем сәйкес келмейді» деген жауапты таңдады және 2%-ы жауап беруге қиналды.

49-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «ата-аналармен жұмыс» аспектісінің сәйкес келу дәрежесін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
жоғары	2056
орташа	1247
төмен	75
мүлдем сәйкес келмейді	27
жауап беруге қиналамын	64

28-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «ата-аналармен жұмыс» аспектісінің сәйкес келу дәрежесін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

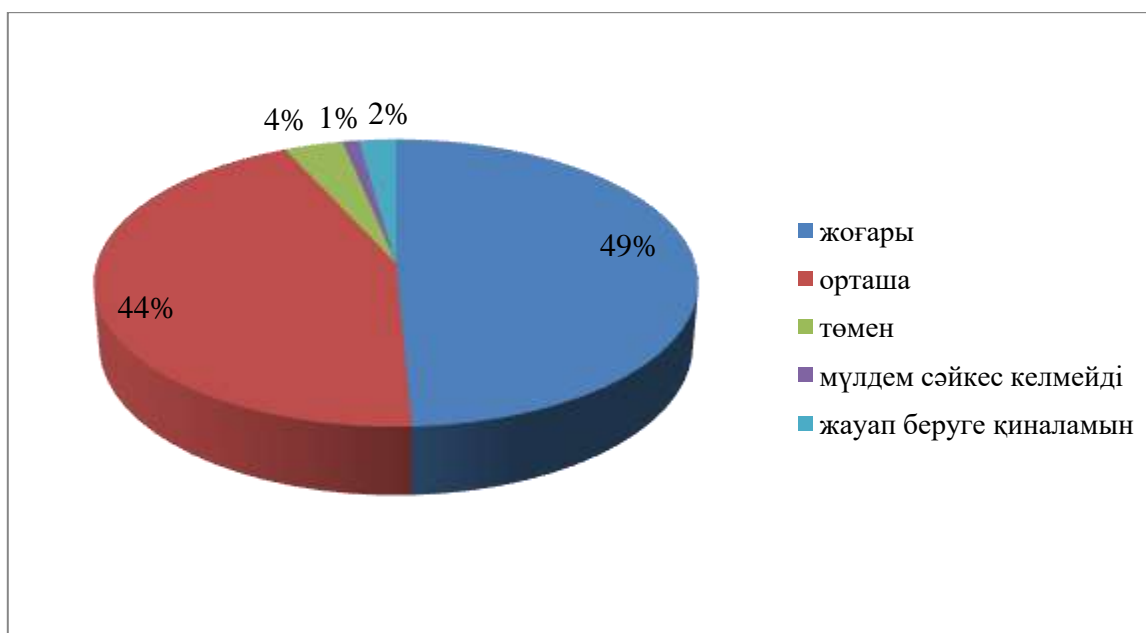

«Қоғаммен жұмыс» аспектісі бойынша мектеп директорларының жауаптарының нәтижелері алдыңғы сұраққа ұқсас болды: 49%-ы осы аспектінің сәйкестігіне жоғары баға берді, 44%-ы «орташа» деп бағаланды,

респонденттердің 4%-ы төмен баға берді, жауап бергендердің 1%-ы «мүлдем сәйкес келмейді» деген бағаны таңдады және 2%-ы жауап беруге қиналды.

50-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «қоғаммен жұмыс» аспектісінің сәйкес келу дәрежесін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
жоғары	1709
орташа	1522
төмен	125
мүлдем сәйкес келмейді	34
жауап беруге қиналамын	79

29-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «қоғаммен жұмыс» аспектісінің сәйкес келу дәрежесін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

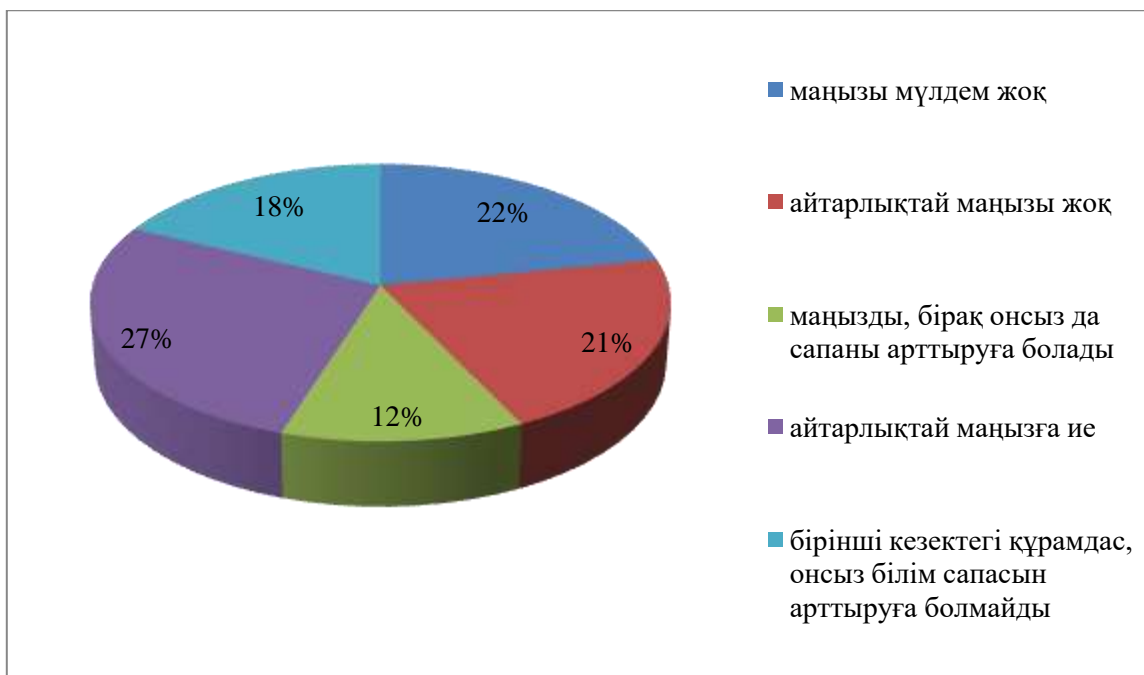
Мектеп басшыларына 5 балдық шкала бойынша білім беру сапасын жақсарту үшін әрқайсысының маңыздылығын бағалауды сұрайтын білім беру ортасының критерийлерінің тізімі ұсынылды: 1 – маңызы мүлдем жоқ, 2 – айтарлықтай маңызы жоқ, 3 – маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады, 4 – айтарлықтай маңызға ие, 5 – бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды. Төменде сауалнамаға қатысушылардың

білім беру ортасының әр критерийі бойынша жауаптарының нәтижелерін бөлек қарастырамыз.

1) «Орта заманауи ақпараттық технологиялармен жұмыс істеу мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Кем дегенде, ғимараттың кез келген жерінен мектептің Wi-Fi желісіне қосылу мүмкіндігі бар және әр бала мобильді құрылғы (смартфон, планшет, ноутбук) арқылы ақпаратпен жұмыс істей алады» нәтижелер барлық шкала бойынша пікірлердің әртүрлі екенін көрсетті, алайда жауап берушілердің басым бөлігі (27%) «айтарлықтай маңызға ие» жауабын таңдады, мектеп директорларының 18%-ы «бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды» деп жауап берсе, 12% «маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады» деп жауап берді, ал «айтарлықтай маңызы жоқ» деп санайтындардың үлесі 21%, «маңызы мүлдем жоқ» деп санайтындардың үлесі 22%-ға тең екені белгілі болды.

51-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Орта заманауи ақпараттық технологиялармен жұмыс істеу мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Кем дегенде, ғимараттың кез келген жерінен мектептің Wi-Fi желісіне қосылу мүмкіндігі бар және әр бала мобильді құрылғы (смартфон, планшет, ноутбук) арқылы ақпаратпен жұмыс істей алады» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
маңызы мүлдем жоқ	760
айтарлықтай маңызы жоқ	726
маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады	419
айтарлықтай маңызға ие	945
бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды	619

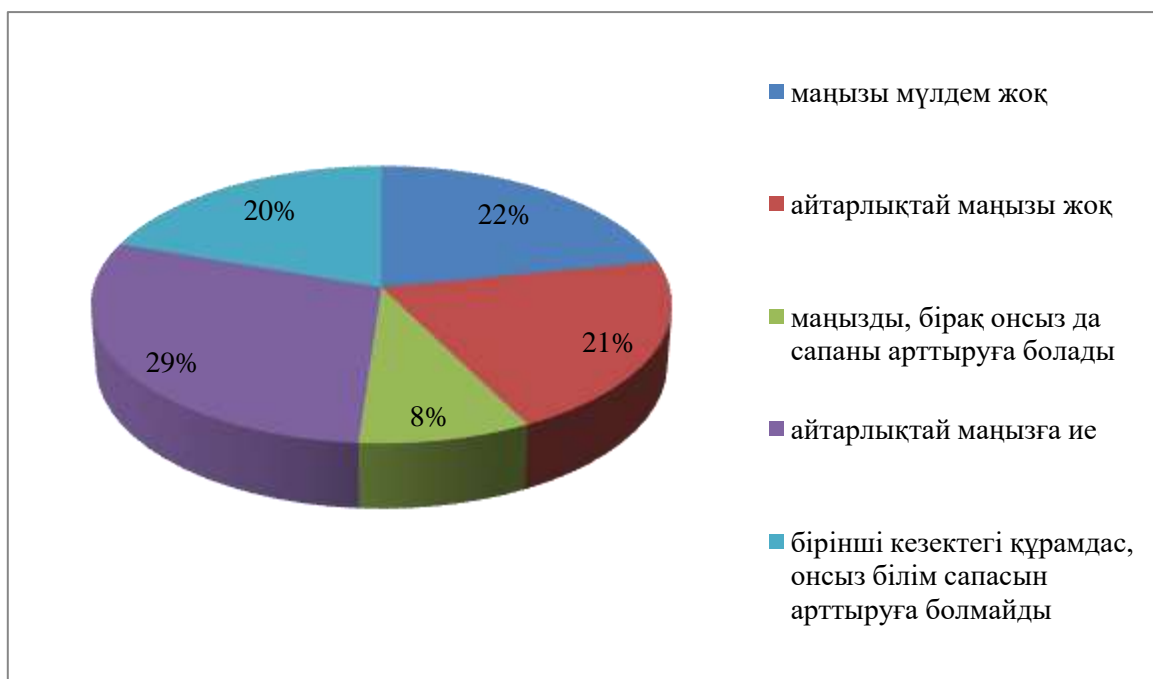
30-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Орта заманауи ақпараттық технологиялармен жұмыс істеу мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Кем дегенде, ғимараттың кез келген жерінен мектептің Wi-Fi желісіне қосылу мүмкіндігі бар және әр бала мобильді құрылғы (смартфон, планшет, ноутбук) арқылы ақпаратпен жұмыс істей алады» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

2) «Кітапхана бар, ол ғылыми және көркем әдебиеттерді пайдалануды ғана емес, сонымен қатар бос уақыт өткізуді – пікірсайыстар, үйірмелер, еркін коммуникацияларды да қамтиды» нәтижелер барлық шкала бойынша пікірлердің әртүрлі екенін көрсетті, алайда жауап берушілердің басым бөлігі (29%) «айтарлықтай маңызға ие» жауабын таңдады, мектеп директорларының 20%-ы «бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды» деп жауап берсе, «айтарлықтай маңызы жоқ» деп санайтындардың үлесі 21%, «маңызы мүлдем жоқ» деп санайтындардың үлесі 22%, 8% «маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады» деп жауап берді.

52-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Кітапхана бар, ол ғылыми және көркем әдебиеттерді пайдалануды ғана емес, сонымен қатар бос уақыт өткізуді – пікірсайыстар, үйірмелер, еркін коммуникацияларды да қамтиды» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
-----------------	--------------------

маңызды мүлдем жоқ	759
айтарлықтай маңызды жоқ	717
маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады	297
айтарлықтай маңызға ие	1014
бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды	682

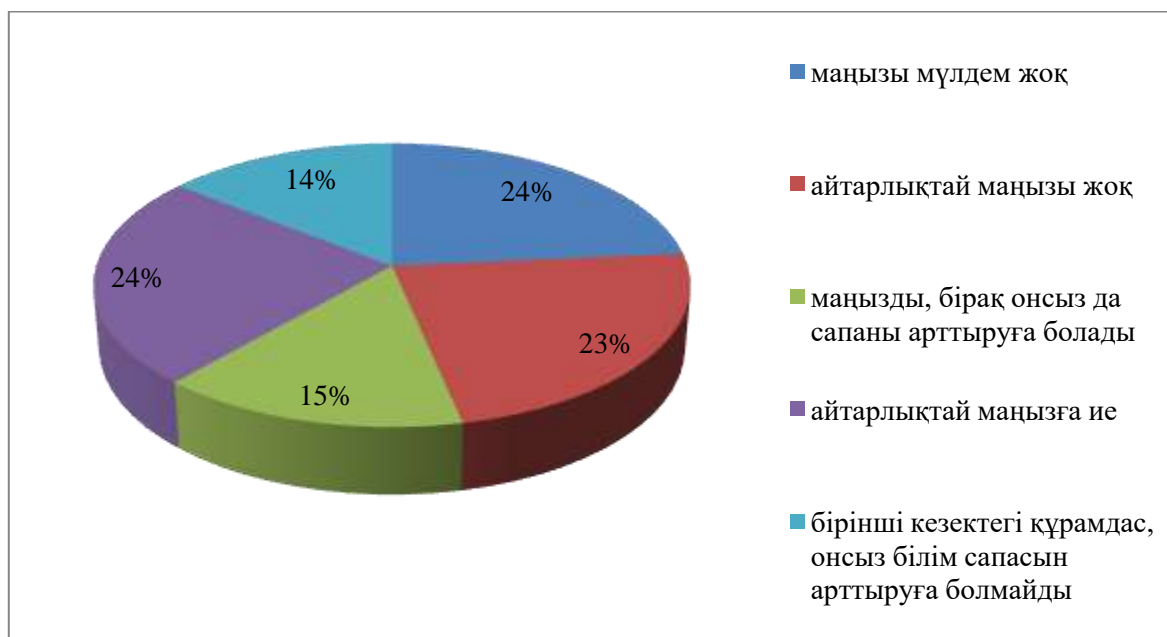
31-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Кітапхана бар, ол ғылыми және көркем әдебиеттерді пайдалануды ғана емес, сонымен қатар бос уақыт өткізуді – пікірсайыстар, үйірмелер, еркін коммуникацияларды да қамтиды» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

3) «Орын ауыстыру мүмкіндігі бар кабинеттер: әртүрлі қызмет түрлері үшін сыныптарды бөлу, бірнеше кабинеттерді біріктіру мүмкіндігі» нәтижелер барлық шкала бойынша пікірлердің біртекті екенін көрсетті, мектеп директорларының 14%-ы «бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды» деп жауап берсе, жауап берушілердің 24%-ы «айтарлықтай маңызға ие» жауабын таңдады, 15% «маңызды, бірақ онсыз да

сапаны арттыруға болады» деп жауап берді, ал «айтарлықтай маңызы жоқ» деп санайтындардың үлесі 23%, «маңызы мүлдем жоқ» деп санайтындардың үлесі 24%-ға тең екені белгілі болды.

53-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Орын ауыстыру мүмкіндігі бар кабинеттер: әртүрлі қызмет түрлері үшін сыныптарды бөлу, бірнеше кабинеттерді біріктіру мүмкіндігі» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
маңызы мүлдем жоқ	817
айтарлықтай маңызы жоқ	802
маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады	513
айтарлықтай маңызға ие	841
бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды	496

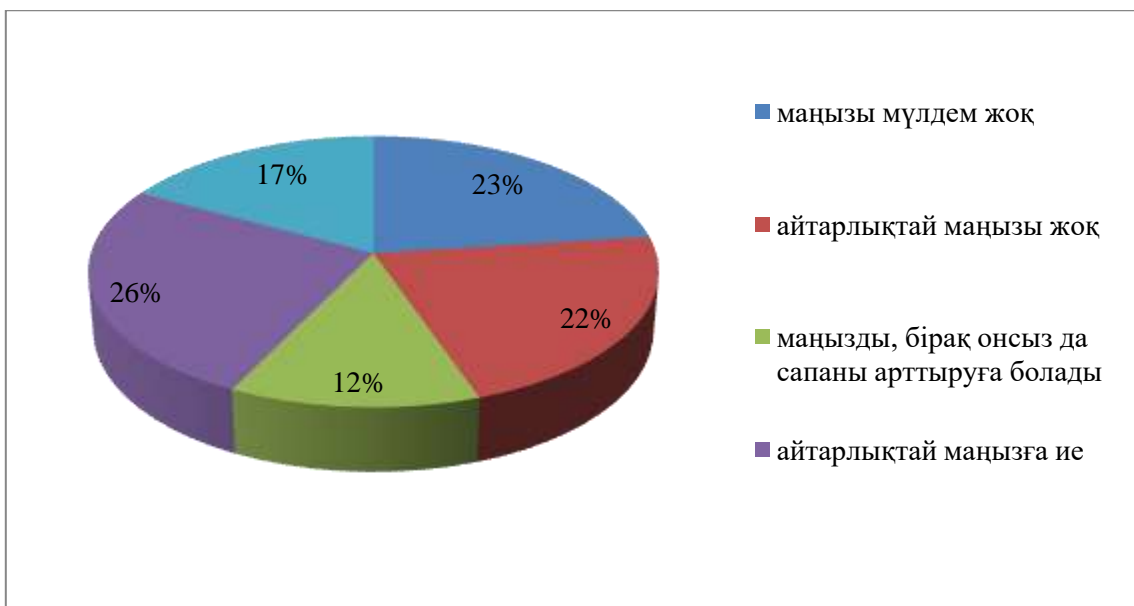

32-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Орын ауыстыру мүмкіндігі бар кабинеттер: әртүрлі қызмет түрлері үшін сыныптарды бөлу, бірнеше кабинеттерді біріктіру мүмкіндігі» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

- 4) «Спорт залдарының, мәдени-бұқаралық іс-шараларды өткізуге арналған кеңістіктер ретінде пайдаланылатын холдардың болуы» нәтижелер барлық шкала бойынша пікірлер келесідей: мектеп директорларының 17%-ы «бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды» деп жауап берсе, жауап берушілердің 26%-ы «айтарлықтай маңызға ие» жауабын таңдады, 12% «маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады» деп жауап берді, ал «айтарлықтай маңызы жоқ» деп санайтындардың үлесі 22%, «маңызы мүлдем жоқ» деп санайтындардың үлесі 23%-ға тең екені белгілі болды.

54-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Орын ауыстыру мүмкіндігі бар кабинеттер: әртүрлі қызмет түрлері үшін сыныптарды бөлу, бірнеше кабинеттерді біріктіру мүмкіндігі» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
маңызды мүлдем жоқ	798
айтарлықтай маңызды жоқ	753
маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады	434
айтарлықтай маңызға ие	893
бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды	591

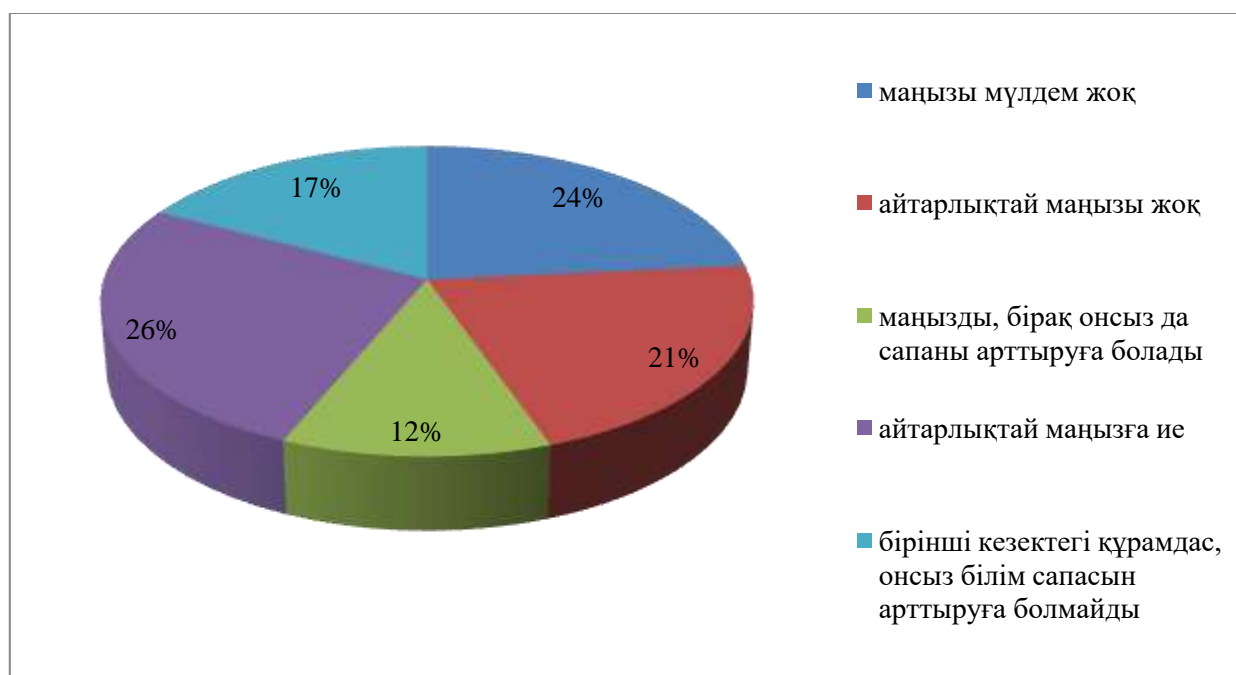
33-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Орын ауыстыру мүмкіндігі бар кабинеттер: әртүрлі қызмет түрлері үшін сыныптарды бөлу, бірнеше кабинеттерді біріктіру мүмкіндігі» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

5) «Пәндік кабинеттердің орнына кез келген сабақты өткізуге болатын әмбебап кабинеттер пайда болады» нәтижелер барлық шкала бойынша пікірлер келесідей: мектеп директорларының 17%-ы «бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды» деп жауап берсе, жауап берушілердің 26%-ы «айтарлықтай маңызға ие» жауабын таңдады, 12% «маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады» деп жауап берді, ал «айтарлықтай маңызы жоқ» деп санайтындардың үлесі 21%, «маңызы мүлдем жоқ» деп санайтындардың үлесі 24%-ға тең екені белгілі болды.

55-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Пәндік кабинеттердің орнына кез келген сабақты өткізуге болатын әмбебап кабинеттер пайда болады» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
маңызы мүлдем жоқ	816

айтарлықтай маңызы жоқ	732
маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады	406
айтарлықтай маңызға ие	919
бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды	596

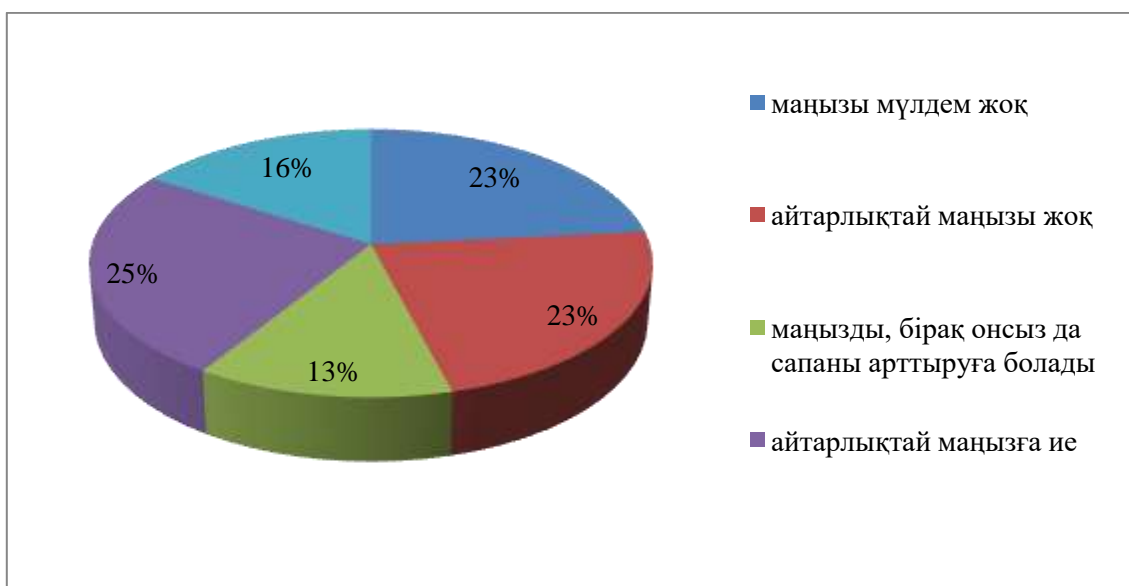
34-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Пәндік кабинеттердің орнына кез келген сабақты өткізуге болатын әмбебап кабинеттер пайда болады» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

б) «Шеберханалар мен робототехника бір блокқа біріктіріледі» нәтижелер барлық шкала бойынша пікірлер келесідей: мектеп директорларының 16%-ы «бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды» деп жауап берсе, жауап берушілердің 25%-ы «айтарлықтай маңызға ие» жауабын таңдады, 13% «маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады» деп жауап берді, ал «айтарлықтай маңызы жоқ» деп

санайтындардың үлесі 23%, «маңызы мүлдем жоқ» деп санайтындардың үлесі 23%-ға тең екені белгілі болды.

56-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Шеберханалар мен робототехника бір блокқа біріктіріледі» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
маңызы мүлдем жоқ	814
айтарлықтай маңызы жоқ	780
маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады	449
айтарлықтай маңызға ие	872
бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды	554

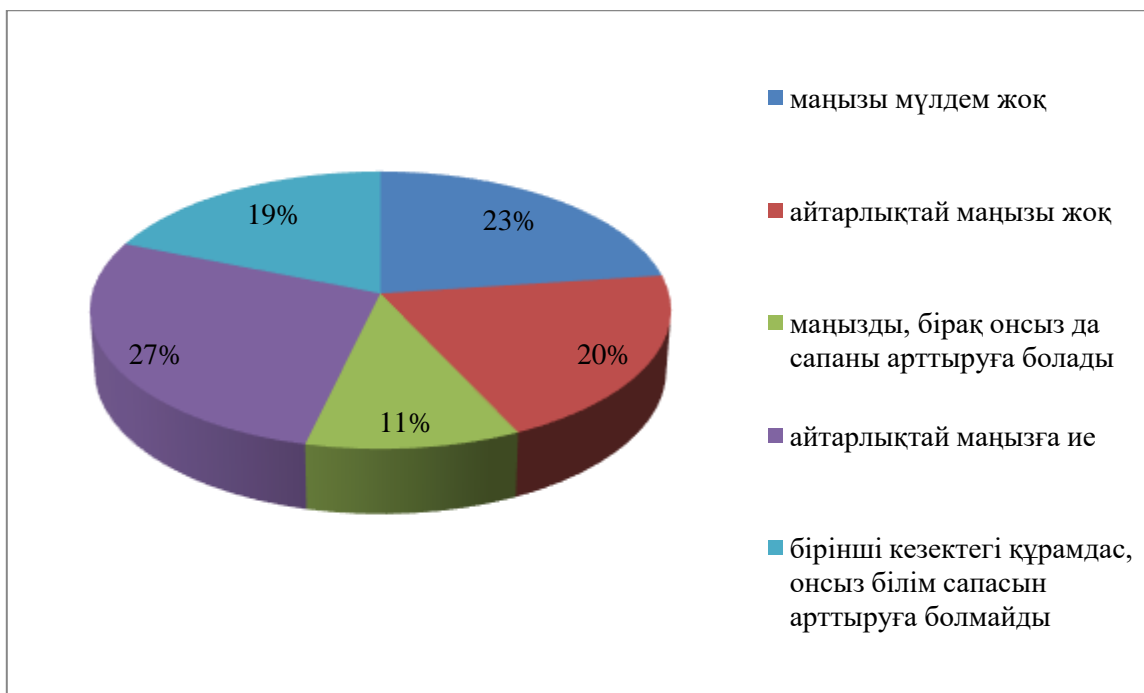

35-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Шеберханалар мен робототехника бір блокқа біріктіріледі» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

7) «Мектептің информатика және ағылшын тілі бойынша сабақтарға арналған қолжетімді білім беру ортасы» нәтижелер барлық шкала бойынша пікірлер келесідей: мектеп директорларының 19%-ы «бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды» деп жауап берсе, жауап берушілердің 27%-ы «айтарлықтай маңызға ие» жауабын таңдады, 11% «маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады» деп жауап берді, ал «айтарлықтай маңызы жоқ» деп санайтындардың үлесі 20%, «маңызы мүлдем жоқ» деп санайтындардың үлесі 23%-ға тең екені белгілі болды.

57-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Мектептің информатика және ағылшын тілі бойынша сабақтарға арналған қолжетімді білім беру ортасы» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
маңызды мүлдем жоқ	793
айтарлықтай маңызды жоқ	699
маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады	371
айтарлықтай маңызға ие	953
бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды	653

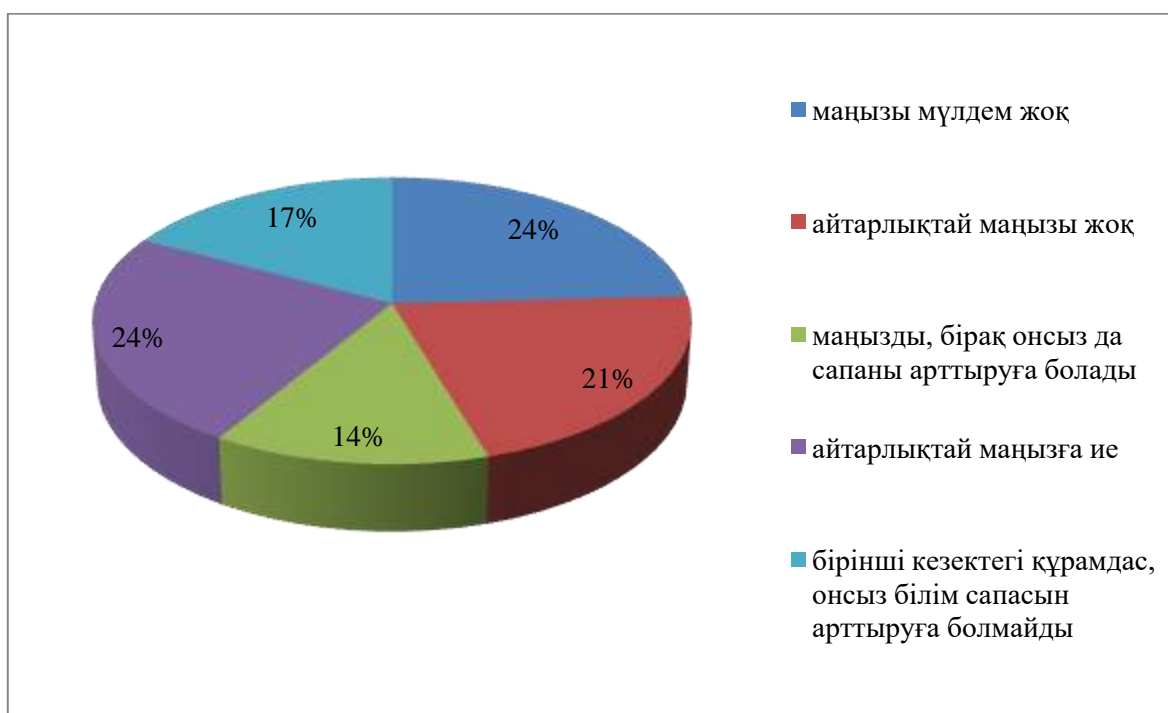
36-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Мектептің информатика және ағылшын тілі бойынша сабақтарға арналған қолжетімді білім беру ортасы» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

8) «Медиазертхана блогі құрылады – бейнестудия, бейнежазба студиясы, анимациялық студия, web-жобаланған және гейм-студия» нәтижелер барлық шкала бойынша пікірлер келесідей: мектеп директорларының 17%-ы «бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды» деп жауап берсе, жауап берушілердің 24%-ы «айтарлықтай маңызға ие» жауабын таңдады, 14% «маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады» деп жауап берді, ал «айтарлықтай маңызы жоқ» деп санайтындардың үлесі 21%, «маңызы мүлдем жоқ» деп санайтындардың үлесі 24%-ға тең екені белгілі болды.

58-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Медиазертхана блогі құрылады – бейнестудия, бейнежазба студиясы, анимациялық студия, web-жобаланған және гейм-студия» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
маңызы мүлдем жоқ	838
айтарлықтай маңызы жоқ	736

маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады	463
айтарлықтай маңызға ие	836
бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды	596

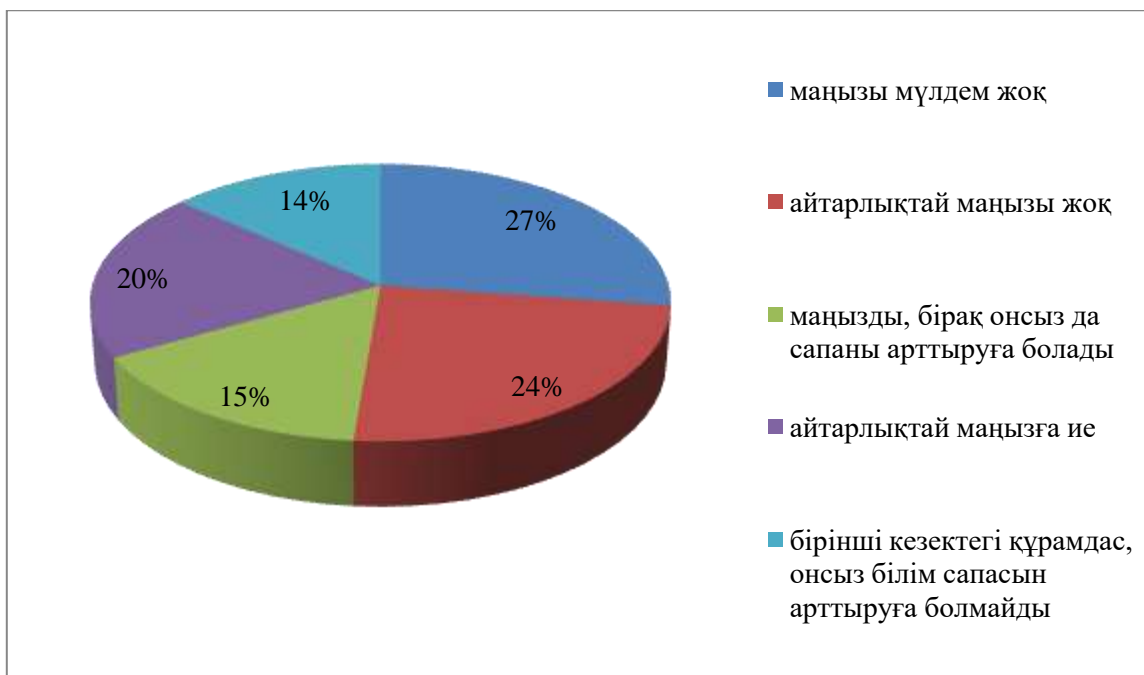
37-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Медиазертхана блогі құрылады – бейнестудия, бейнежазба студиясы, анимациялық студия, web-жобаланған және гейм-студия» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

9) «Асханада тек тамақ ішпейді, сонымен қатар сабаққа дайындалуға, іс-шара өткізуге болады. Сәйкесінше асханадағы үстелдер мен орындықтардан бөлек күш және әлсіз токті розеткалар, LED экрандар пайда болады. Кофе-пойнттың бірнеше зонасы ұйымдастырылады, ол жерден пайдалы ас сатып алып, үзілісте тамақтанып алуға болады» нәтижелер барлық шкала бойынша пікірлер келесідей: мектеп директорларының 14%-ы «бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды» деп жауап берсе, жауап берушілердің 20%-ы «айтарлықтай маңызға ие» жауабын таңдады, 15% «маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады» деп жауап берді, ал «айтарлықтай маңызы жоқ» деп

санайтындардың үлесі 24%, «маңызы мүлдем жоқ» деп санайтындардың үлесі 27%-ға тең екені белгілі болды.

59-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Асханада тек тамақ ішпейді, сонымен қатар сабаққа дайындалуға, іс-шара өткізуге болады. Сәйкесінше асханадағы үстелдер мен орындықтардан бөлек күш және әлсіз токті розеткалар, LED экрандар пайда болады. Кофе-пойнттың бірнеше зонасы ұйымдастырылады, ол жерден пайдалы ас сатып алып, үзілісте тамақтанып алуға болады» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
маңызы мүлдем жоқ	947
айтарлықтай маңызы жоқ	833
маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады	534
айтарлықтай маңызға ие	686
бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды	469

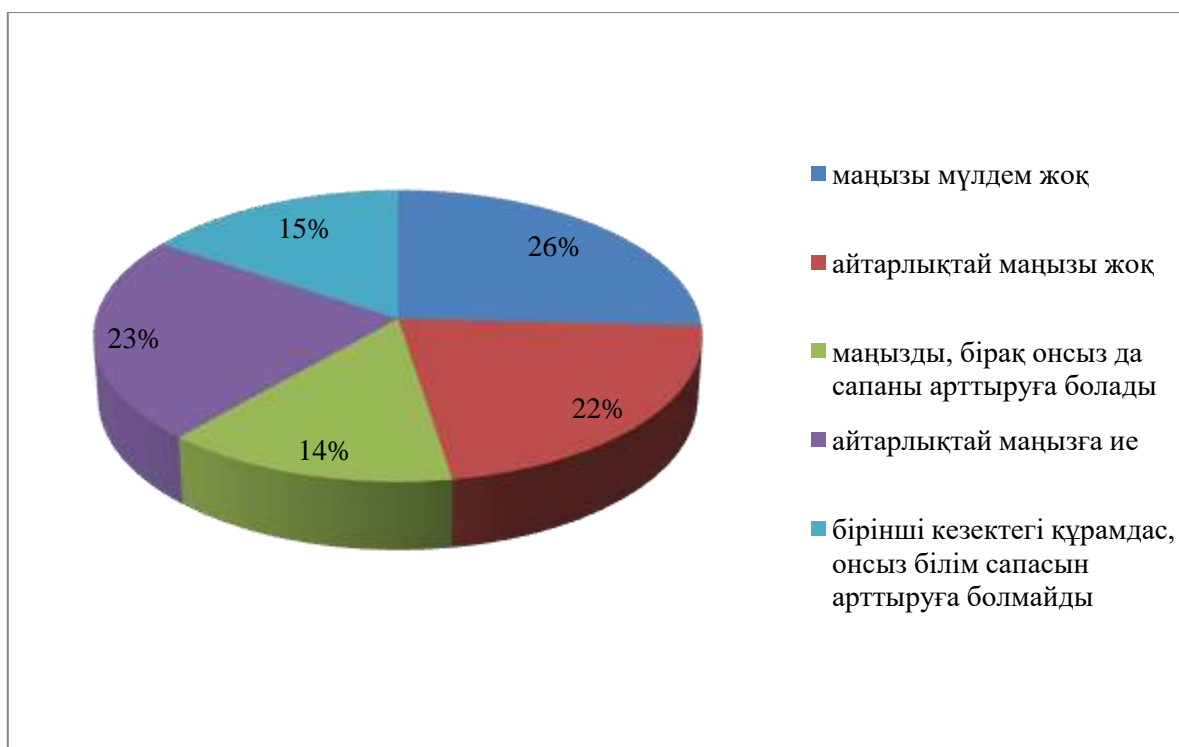

38-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Асханада тек тамақ ішпейді, сонымен қатар сабаққа дайындалуға, іс-шара өткізуге болады. Сәйкесінше асханадағы үстелдер мен орындықтардан бөлек күш және әлсіз токті розеткалар, LED экрандар пайда болады. Кофе-пойнттың бірнеше зонасы ұйымдастырылады, ол жерден пайдалы ас сатып алып, үзілісте тамақтанып алуға болады» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

10) «Мектеп аумағын функционалдандыру. Білім мектеп шеңберінен тыс беріледі. Әлеуметтік ортаның әрбір «мектеп жанындағы» элементі білім беру мақсаттарына ие болуы тиіс – классиктердің суреттерінен құс ұяларына дейін, велотұрақтардың, мектеп жанындағы бақшалардың, арт-объектілердің, ескерткіштердің болуы» нәтижелер барлық шкала бойынша пікірлер келесідей: мектеп директорларының 15%-ы «бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды» деп жауап берсе, жауап берушілердің 23%-ы «айтарлықтай маңызға ие» жауабын таңдады, 14% «маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады» деп жауап берді, ал «айтарлықтай маңызы жоқ» деп санайтындардың үлесі 22%, «маңызы мүлдем жоқ» деп санайтындардың үлесі 26%-ға тең екені белгілі болды.

60-кесте. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Мектеп аумағын функционалдандыру. Білім мектеп шеңберінен тыс беріледі. Әлеуметтік ортаның әрбір «мектеп жанындағы» элементі білім беру мақсаттарына ие болуы тиіс – классиктердің суреттерінен құс ұяларына дейін, велотұрақтардың, мектеп жанындағы бақшалардың, арт-объектілердің, ескерткіштердің болуы» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
маңызы мүлдем жоқ	892
айтарлықтай маңызы жоқ	754
маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады	487
айтарлықтай маңызға ие	793
бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды	543

39-сурет. Сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының «Мектеп аумағын функционалдандыру. Білім мектеп шеңберінен тыс беріледі. Әлеуметтік ортаның әрбір «мектеп жанындағы» элементі білім беру мақсаттарына ие болуы тиіс – классиктердің суреттерінен құс ұяларына дейін, велотұрақтардың, мектеп жанындағы бақшалардың, арт-объектілердің,

ескерткіштердің болуы» критерийін бағалау бойынша жауаптарының көрсеткіштері

Осылайша, зерттеу нәтижелері мектеп басшыларының белгілі бір бөлігі жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, барлық мектеп оқушыларын тиімді қолдау үшін жеткілікті білім мен дағдыға ие еместігін көрсетті. Демек, қазіргі уақытта мектеп әкімшіліктері табысты инклюзивті ортаны әзірлеу, құру және қолдау бойынша құзыреттілікті жетілдіруді қажет етеді, онда педагогтер да, оқушылар да ынталандырылады, жағдаймен қамтамасыз етіледі және мектептегі жүйені қайта айқындау және қайта құрылымдау арқылы қолдаға ие болады.

Қазіргі заманғы қазақстандық мектеп басшылары инклюзивті орта – бұл орын да, сынып бөлмесі де, ресурс та емес екенін нақты білуі керек; бұл барлық білім алушылар дами алатын қолдау мен білім берудің маңызды мүмкіндіктеріне негізделгенін тану, түсіну.

Инклюзивтілікті қолдау үшін мектептегі атмосфера ұжымдық, алқалы және бірлесіп шешім қабылдау үшін жағдай жасауға ықпал етуі тиіс, бұл бірінші кезекте барлық оқушыларға, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға оң және қолдау көрсетуге және оларды әлеуметке қосуға ықпал етеді.

Инклюзивті білім берудің жетістігін қамтамасыз етудің ажырамас шарты – қауіпсіз және мейірімді мектеп ортасын құру.

Мұндай ортаның негізгі сипаттамалары: сенімділік, қолжетімділік, икемділік, ұзақ мерзімділік, қауіпсіздік және пайдалану ыңғайлылығы.

Бұл ретте ең жоғары деңгейдегі инклюзивті ортада да барлық балалардың барлық қажеттіліктерін орындау мүмкін еместігін ескеру қажет. Сонымен қатар адамдардың алуан түрлілігін ескеретін жобаланған және бейімделген орта уақыт өте келе бар кедергілерді жоя алады. Білім беру ортасы әртүрлі даму проблемалары бар: физикалық, сенсорлық немесе зияткерлік балалар үшін қолжетімді болуы маңызды. Бұл принциптер кез келген білім беру қауымдастығын құру үшін негіз болып табылады.

4.3 ЕЛІМІЗДІҢ 8 ӨҢІРІНДЕ ДАЛАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ КЕЗІНДЕ 5-СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНА САУАЛНАМА ЖҮРГІЗУ НӘТИЖЕЛЕРІН ТАЛДАУ

1959 жылғы 20 қарашадағы БҰҰ Бас Ассамблеясы жариялаған Бала құқықтары декларациясының кіріспесінде « ... адамзат балаға ең жақсысын беруге міндетті екенін ескере отырып, Бас Ассамблея балаларды бақытты балалық шақ, олардың өз игілігі мен қоғам игілігі үшін осы жерде қарастырылған құқықтар мен бостандықтарды қамтамасыз ету мақсатында Бала құқықтарының осы декларациясын жариялайды және ата-аналарды, ерлер мен әйелдерді жеке тұлға ретінде, сондай-ақ ерікті ұйымдарды, жергілікті билікті, үкіметті бұл құқықтарды заңнамалық және басқа да шаралар арқылы тануға және сақтауға шақырады.

Мысал ретінде осы Декларацияда жарияланған 10 қағидаттың бірін келтірейік: «балаға заңмен және басқа да құралдармен арнайы қорғау қамтамасыз етілуге және оған физикалық, ақыл-ой, адамгершілік, рухани және әлеуметтік жағынан сау және қалыпты жолмен, бостандық пен қадір-қасиет жағдайында дамуға мүмкіндік беретін мүмкіндіктер мен қолайлы жағдайлар жасалуға тиіс. Осы мақсатта заңдар шығарған кезде баланың мүдделерін барынша қамтамасыз ету басты назарда болуы керек».

Қазақстанда балалық шақ мәселелерін неғұрлым жүйелі түсіну және шешімдер қабылдау мақсатында «Балалардың әл-ауқатының индексі» әзірленді және оны 2022 жылдан бастап Ұлттық мониторингтік тетік ретінде енгізу жоспарлануда. Ел президенті Қ.К. Тоқаев атап өткендей, «бұл индексті енгізу балалардың түрлі салалардағы жағдайын жақсарту және өңірлер бойынша ұлттық саясаттың тиімділігін қадағалауға мүмкіндік береді».

Соңғы жылдары Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту саласында нормативтік құқықтық құжаттарды әзірлеу және оларды іске асыру бойынша көптеген жұмыстар атқарылды. Сондықтан мемлекетіміздің саясатын ұстана отырып, білім берудің барлық деңгейлеріндегі педагогикалық қоғамдастық алға қойылған міндеттерді іске асыру мақсатында өзінің күнделікті жұмысын құруға шақырады.

Инклюзивті практиканы дамыту процесінде білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау оқу процесінің міндетті құрамдас бөлігі болып табылады, оның өзектілігі пандемия кезінде қашықтықтан оқыту кезінде күшейе түсті.

Қолдаудың кең түрлерін (профилактика, диагностика, консультация беру; түзету-дамыту көмегін көрсету, қолайлы білім беру ортасы; білімдегі олқылықтардың орнын толтыруға көмек көрсету; бейіналды бағдарлау; ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қолдау және т.б.) қоса алғанда, білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесіне мониторинг жүргізудің қажеттілігін ескере отырып, далалық зерттеу барысында педагог-психологтың немесе сынып жетекшісінің қатысуымен 5-сынып білім алушыларына сауалнама жүргізілді.

5-сынып оқушыларын таңдау бұл жас баланың өміріндегі күрделі бейімделу кезеңдерінің бірі болып табылатындығына байланысты. Сабақтастықты қамтамасыз ету бастауыш сынып оқушыларының негізгі мектепте оқуға сәтті бейімделуінің негізгі шарттарының бірі және 5-сыныпта сәтті оқудың маңызды шарты болып табылады.

Оқу-тәрбие үрдісінде психологиялық-педагогикалық қолдаудың сабақтастығы мәселелерін анықтау үшін, әсіресе жас оқушыларды 5-сыныпта оқытудың жаңа жағдайларына бейімдеу кезеңінде осы сыныптың ата-аналарына сауалнама жүргізілді, олардың қазіргі сынып жетекшісімен де, оларды бастауыш сыныптан шығарған мұғаліммен де сұхбат жүргізілді. Сабаққа қатысу, сауалнама және сұхбат сұрақтары келесі негізгі мәселелерді анықтау мақсатында жасалды:

- білім беру үдерісінде 10-11 жастағы оқушылардың жеке және психологиялық ерекшеліктерін есепке алу;

- педагогикалық процестің мазмұны, формалары мен әдістеріндегі өзара байланыс жүйесін қамтамасыз ету, оқу процесінің жекелеген кезеңдері арасындағы оңтайлы қатынас пен байланыс;

- бала өзін еркін, жайлы сезінетін, өз эмоцияларының әлемін ашудан қорықпайтын білім беру және дидактикалық жағдайларды жасау;

- балаларды танымдық іс-әрекетке ынталандыру және ынталандыру құралдарының алуан түрлілігі;

- рефлексивті дағдыларды дамыту және басқа да маңызды мәселелер.

Далалық зерттеу барысында еліміздің 8 өңірінде сауалнамаға 30 мектептің 5-сыныбының 569 оқушысы қатысты.

Сауалнама сұрақтарында 5-сынып білім алушыларына олардың пікіріне сәйкес келетін бір жауапты таңдау ұсынылған, олар 4 нұсқадан тұрады: 1) бұл сұрақ маған қатысты емес; 2) келісемін; 3) келіспеймін; 4) жауап беруге қиналамын. Сауалнама жасырын түрде, мектеп педагог-психологының немесе сынып жетекшісінің қатысуымен жүргізілді.

«Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды» деген алғашқы тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының нәтижелері олардың басым көпшілігі (82,3%) осы тұжырыммен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте ауылдық мектептердегі көрсеткіш (87,4%) қалалық мектептердегіден (80,8%) жоғары. «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты қалалық білім алушылардың 4,2%-ы және ауылдық білім алушылардың 2,5%-ы таңдап алды, осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі ауылдық оқушыларға (3,4%) қарағанда қалалық оқушыларда (6,2%) біршама жоғары болды, бұл ретте қалалық бесінші сынып оқушыларының 8,7%-ы және ауылдық бесінші сынып оқушыларының 6,7%-ы жауап беруге қиналды.

61-кесте «Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,2%	2,5%	3,8%
	Келісемін	80,8%	87,4%	82,3%
	Келіспеймін	6,2%	3,4%	5,6%
	Жауап беруге қиналамын	8,7%	6,7%	8,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады» деген тұжырым бойынша жауаптардың нәтижелері сауалнамаға қатысушылардың басым бөлігі (84,6%) осы тұжырыммен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте ауыл бөлінісіндегі көрсеткіш (89,1%) қала мектептерінің көрсеткішінен (83,3%) жоғары. «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдаған қалалық білім алушылардың үлесі ауылдық (2,5%) қарағанда біршама жоғары (4,2%), ал осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі қалалық (3,0%) қарағанда ауылдық білім алушыларда (4,2%) жоғары. Бұл ретте жауап беруге қиналғандардың үлесі ауылдық (4,2%) білім алушыларға қарағанда қалалық білім алушыларда (9,5%) екі еседен астам жоғары.

62-кесте «Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,2%	2,5%	3,8%
	Келісемін	83,3%	89,1%	84,6%
	Келіспеймін	3,0%	4,2%	3,3%
	Жауап беруге қиналамын	9,5%	4,2%	8,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді» деген тұжырым бойынша респонденттердің басым бөлігі (90%) осы пікірмен келіскен, алайда қала мен ауыл бөлінісінде мынадай айырмашылықтар бар: «бұл сұрақ маған қатысты емес» жауап нұсқасын қалалық білім алушылардың 3,7%-ы және ауылдық білім

алушылардың 2,6%-ы таңдаған, бұл пікірмен қалалық білім алушылардың 3% - ы және ауылдық білім алушылардың 2,6%-ы келіспейді, сондай-ақ қала мектептерінің 4%-ы және ауыл мектептерінің 2,6%-ы жауап беруге қиналды.

63-кесте «Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,7%	2,6%	3,5%
	Келісемін	89,3%	92,3%	90,0%
	Келіспеймін	3,0%	2,6%	2,9%
	Жауап беруге қиналамын	4,0%	2,6%	3,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мұғалімдер білім алушыларды бөліп-жармайды, бір-бірімізбен салыстырмайды» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының нәтижелері олардың көпшілігі (77%) осы тұжырыммен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте ауылдық мектептердегі көрсеткіш (80,7%) қалалық мектептердегіден (75,9%) жоғары. «Бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты қалалық білім алушылардың 4,2%-ы және ауылдық білім алушылардың 1,7%-ы таңдап алды, осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі қалалық оқушыларға (12,4%) қарағанда ауылдық білім алушыларда (15,1%) біршама жоғары болды, бұл ретте қалалық оқушылардың 7,4%-ы және ауылдық бесінші сынып оқушыларының 2,5%-ы жауап беруге қиналды.

64-кесте «Мұғалімдер білім алушыларды бөліп-жармайды, бір-бірімізбен салыстырмайды» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер білім алушыларды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,2%	1,7%	3,6%

бөліп-жармайды, бір-бірімізбен салыстырмайды	Келісемін	75,9%	80,7%	77,0%
	Келіспеймін	12,4%	15,1%	13,0%
	Жауап беруге қиналамын	7,4%	2,5%	6,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды» тұжырымы бойынша жауаптардың нәтижелері сауалнамаға қатысушылардың басым бөлігі (87%) осы тұжырыммен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте ауыл бөлінісінде көрсеткіш (94,9%) қала мектептерінің көрсеткішінен (84,7%) жоғары. «Бұл сұрақ қатысты емес» деген жауапты таңдаған қалалық білім алушылардың үлесі ауылдық (1,7%) қарағанда біршама жоғары (6,4%), ал қалалық білім алушыларда осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі ауылдық (0,9%) қарағанда жоғары (3,2%). Бұл ретте жауап беруге қиналғандардың үлесі ауылдық (2,5%) білім алушыларға қарағанда қалалық білім алушыларда екі еседен астам жоғары (5,7%).

65-кесте «Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	6,4%	1,7%	5,4%
	Келісемін	84,7%	94,9%	87,0%
	Келіспеймін	3,2%	0,9%	2,7%
	Жауап беруге қиналамын	5,7%	2,5%	5,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз» деген тұжырым бойынша жалпы сауалнамаға қатысушылардың басым үлесі осы пікірмен келісті, бұл ретте ауылдық білім алушылардың үлесі (86,6%) қалалық (77,4%) үлеске қарағанда шамамен 10%-ға жоғары, осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі қалалық оқушылардың 9,7% -ына тең және ауылдық оқушылардың 9,2%-ына тең, бұл ретте «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдағандардың үлесі қалалық оқушыларының үлесі (8,2%) ауылдық оқушылар (4,2%) үлесінен екі есе көп.

66-кесте «Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,7%		3,6%
	Келісемін	77,4%	86,6%	79,5%
	Келіспеймін	9,7%	9,2%	9,6%
	Жауап беруге қиналамын	8,2%	4,2%	7,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Бесінші сынып оқушыларының «Менің сыныптан тыс іс-шараларға қатысу мүмкіндігім бар» деген жауаптарының көрсеткіштері респонденттердің жартысынан көбі (51,1%) осы пікірмен келіскен, алайда қала мен ауыл бөлінісінде мынадай айырмашылықтар бар: «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауап нұсқасын қалалық білім алушылардың 15,1%-ы және ауылдық білім алушылардың 13,4%-ы таңдады, қалалық білім алушылардың 21,3%-ы және ауылдық білім алушылардың 16%-ы бұл пікірмен келіспейді, сондай-ақ қала мектептерінің 15,4%-ы және ауылдық мектептердің 9,2%-ы жауап беруге қиналды.

67-кесте «Менің сыныптан тыс іс-шараларға қатысу мүмкіндігім бар» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Менің сыныптан тыс іс-шараларға қатысу мүмкіндігім бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	15,1%	13,4%	14,8%
	Келісемін	48,1%	61,3%	51,1%
	Келіспеймін	21,3%	16,0%	20,1%
	Жауап беруге қиналамын	15,4%	9,2%	14,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Менің ата-анам мектеп өміріне белсенді қатысады» деген пікір бойынша жалпы респонденттердің басым бөлігі (77,4%) осы пікірмен келісті, сонымен қатар қала мен ауыл бөлінісінде мынадай айырмашылықтар бар: «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауап нұсқасын қалалық білім алушылардың 7,9%-ы және ауылдық білім алушылардың 1,7%-ы таңдады, қалалық білім

алушылардың 6,7%-ы және ауылдық білім алушылардың 5%-ы келіспеді, сондай-ақ қалалық мектеп өкілдерінің 11,4%-ы және ауылдық мектеп өкілдерінің 4,2%-ы жауап беруге қиналды.

Осы мәселе бойынша деректерді талдау инклюзивтік білім берудің табысы ата-аналардың мектеппен тығыз ынтымақтастығы жағдайында ғана қамтамасыз етілетіні туралы белгілі фактіге назар аудару қажеттігін көрсетеді. Инклюзивті мектеп жағдайында ата-аналарды мектеп өміріне белсенді қатысуға тарту және оларға білім беру процесіне қатысты кейбір шешімдер қабылдауға ықпал етуге мүмкіндік беру қажет.

Әрбір заманауи мектеп «отбасы – мектеп» тиімді өзара қарым-қатынас құруға, ата-аналарға сенімсіздіктің алдын алуға, балалар отбасын мектеп өміріне, оның ішінде ЕБҚ бар балалардың ата-аналарына белсенді енгізуге ұмтылуы тиіс. Мектеп пен ата-аналардың мұндай екі жақты қарым-қатынасы балаларды қолдауда берік серіктестікті қамтамасыз етуі керек, қоғамдастық пен мектеп мәдениетін, олар өздерін бір отбасы сияқты сезінетін ортаны қалыптастыруы керек.

68-кесте «Менің ата-анам мектеп өміріне белсенді қатысады» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Менің ата-анам мектеп өміріне белсенді қатысады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	7,9%	1,7%	6,5%
	Келісемін	74,0%	89,1%	77,4%
	Келіспеймін	6,7%	5,0%	6,3%
	Жауап беруге қиналамын	11,4%	4,2%	9,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Маған оқыған және мектепте болған қуаныш сыйлайтынын сеземін» деген тұжырым бойынша жауаптардың нәтижелері сауалнамаға қатысушылардың басым бөлігі (72,8%) осы тұжырыммен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте ауыл бөлінісінде көрсеткіш қала мектептерінің көрсеткішіне (69,8%) қарағанда әлдеқайда жоғары (83,2%).

«Бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдаған қалалық білім алушылардың үлесі ауылдық (0,8%) қарағанда әлдеқайда жоғары (7%), бұл ретте осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі ауылдық (7,6%) қарағанда қалалық білім алушыларда да жоғары (10,8%). Жауап беруге қиналғандардың үлесі

ауылдық (8,4%) білім алушыларға қарағанда қалалық білім алушыларда (12,5%) жоғары.

69-кесте. «Маған оқыған және мектепте болған қуаныш сыйлайтынын сеземін» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Маған оқыған және мектепте болған қуаныш сыйлайтынын сеземін	Бұл сұрақ маған қатысты емес	7,0%	0,8%	5,6%
	Келісемін	69,8%	83,2%	72,8%
	Келіспеймін	10,8%	7,6%	10,0%
	Жауап беруге қиналамын	12,5%	8,4%	11,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектептің барлық кабинеттері физикалық тұрғыда қолжетімді (пандус, лифт және т.б. көмегімен)» деген тұжырым бойынша бесінші сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері бойынша респонденттердің жартысынан көбі (53,3%) осы пікірмен келіскендерін көруге болады, алайда қала мен ауыл бөлінісінде аздаған айырмашылықтар бар: «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауап нұсқасын қалалық білім алушылардың 13,9%-ы және ауылдық білім алушылардың 10,9%-ы таңдаған, қалалық қала мектептерінің 13,4%-ы және ауыл мектептерінің 9,2%-ы жауап беруге қиналды.

70-кесте «Мектептің барлық кабинеттері физикалық тұрғыда қолжетімді (пандус, лифт және т.б. көмегімен)» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

Тұжырым	Жауап нұсқалары	Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектептің барлық кабинеттері физикалық тұрғыда қолжетімді (пандус, лифт)	Бұл сұрақ маған қатысты емес	13,9%	10,9%	13,2%
	Келісемін	52,4%	56,3%	53,3%
	Келіспеймін	20,3%	23,5%	21,1%
	Жауап беруге қиналамын	13,4%	9,2%	12,5%

және т.б. көмегімен)				
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Барлық жаңадан келген білім алушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге көмектеседі» деген пікір бойынша жалпы респонденттердің басым бөлігі (82,6%) осы пікірмен келісті, сонымен қатар қала мен ауыл бөлінісінде мынадай айырмашылықтар бар: «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауап нұсқасын қалалық білім алушылардың 7,7%-ы және ауылдық білім алушылардың 4,2%-ы таңдады, осы пікірмен қалалық білім алушылардың 5%-ы және ауылдық білім алушылардың 2,5%-ы келіспейді, сондай-ақ қалалық мектеп өкілдерінің 6,7% -ы және ауылдық мектеп өкілдерінің 4,2%-ы жауап беруге қиналды.

71-кесте. «Барлық жаңадан келген білім алушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге көмектеседі» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Барлық жаңадан келген білім алушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	7,7%	4,2%	6,9%
	Келісемін	80,7%	89,1%	82,6%
	Келіспеймін	5,0%	2,5%	4,4%
	Жауап беруге қиналамын	6,7%	4,2%	6,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сабақ кезінде біз жұппен немесе топтарда жұмыс істейміз» деген тұжырым бойынша жауаптардың нәтижелері жалпы сауалнамаға қатысушылардың жартысынан көбі (66,7%) осы тұжырыммен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте ауыл бөлінісіндегі көрсеткіш (55,5%) қала мектептерінің көрсеткішінен (70,1%) төмен. «Бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдаған қалалық білім алушылардың үлесі ауылдық (1,7%) қарағанда біршама жоғары (3%), ал қалалық білім алушыларда осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі ауылдық (23,5%) қарағанда төмен (15%). Бұл ретте жауап беруге қиналғандардың үлесі қалалық білім алушыларға қарағанда (12%) ауылдық білім алушыларда жоғары (19,3%).

72-кесте «Сабақ кезінде біз жұппен немесе топтарда жұмыс істейміз» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақ кезінде біз жұппен немесе топтарда жұмыс істейміз	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,0%	1,7%	2,7%
	Келісемін	70,1%	55,5%	66,7%
	Келіспеймін	15,0%	23,5%	16,9%
	Жауап беруге қиналамын	12,0%	19,3%	13,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін» деген тұжырым бойынша сауалнама нәтижелері «келісемін» және «жауап беруге қиналамын» деп жауап берген сауалнамаға қатысқан бесінші сынып оқушыларының 1/4 бөлігі («келісемін» деп және жауап беруге қиналғандарды қосқанда 25%) зерделеуді және назар аударуды талап ететінін көрсетеді, бұл ретте осы пікірмен келіскендердің үлесі қала (14,8%) және ауыл (15,3%) бөлінісінде бірдей, жауап беруге қиналған қалалық мектеп оқушыларының үлесі – 10,8%.

«Бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауап нұсқасын қалалық білім алушылардың 11,3%-ы және ауылдық білім алушылардың 6,8%-ы таңдады, қалалық білім алушылардың 63,2%-ы және ауылдық білім алушылардың 70,3%-ы бұл пікірмен келіспейді.

Мектептегі қудалау барлық қатысушылар үшін ең жағымсыз салдарға әкелетіні белгілі. Қорқытуға ұшыраған балалар депрессияға, психикалық бұзылулардың дамуына бейім, бұл суицидтік әрекеттер түрінде төтенше салдарға әкелуі мүмкін.

Агрессор балалардың әдетте сабақ үлгерімі де төмен болады, криминалдық әдеттерге ие, олар педагогтердің сабақты берудің орнына тәртіпті сақтауға басым көңіл бөлулеріне алып келеді.

Бақылаушы балалар, қудалаудың куәгерлері бола отырып, жәбірленушінің орнында болудан қорқады және агрессорларға қосыла алады немесе араласпағаны үшін кінәлі болып, бақылаушы ретінде өздерін кәнілайды. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар да қатарластарының мазақтарын сезінуі мүмкін.

Осылайша, мектептегі қудалау, мүмкіндіктері шектеулі балаларды бөлу алдымен жазықсыз келемеждеуден басталуы мүмкін. Мұндай жағдайлар бүкіл білім беру жүйесіне нұқсан келтіреді, жалпы шиеленісті, ыңғайсыздықты тудырады және білім алушылардың белгілі бір бөлігін оқшаулануына әкеледі.

Әрине, мұндай жағдайларда барлық білім алушылар үшін ыңғайлы және қауіпсіз білім беру ортасы туралы айту мүмкін емес. Осыған байланысты инклюзивті білім беру саласындағы маңызды міндет инклюзия мақсаттарына сәйкес келетін білім беру ұйымының мәдениетін қалыптастыру болып табылады. Бұл кез-келген ұйымның білім беру ортасына қойылатын талапты анықтайды: ол барлық балаларды олардың ерекше қажеттіліктері мен әртүрлі мүмкіндіктерін ескере отырып қосуға немесе таныстыруға дайындалуы керек.

Мектепте инклюзивті білім беру мәдениетін құру ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды қоса алғанда, әрбір баланы мектеп социумына табысты енгізудің маңызды шарттарының бірі болып табылады. Тиімді жұмыс істеудің міндетті шарты – бұл білім беру ұйымдарындағы барлық қызметтердің өзара байланысы мен үйлесімді жұмысы: психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік, медициналық.

Мектептерде инклюзивті білім беру мәдениетін қалыптастыру аспектісіндегі теңдік, қатысу, ынтымақтастық басымдықтары инклюзивті білім берудің негізгі принциптерімен тікелей байланысты, бұл тәсіл оқушылардың әртүрлілігіне оң көзқарас болып табылады, ал жеке ерекшеліктер проблема ретінде емес, таным процесін байыту мүмкіндігі ретінде қабылданады.

73-кесте «Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін	Бұл сұрақ маған қатысты емес	11,3%	6,8%	10,3%
	Келісемін	14,8%	15,3%	14,9%
	Келіспеймін	63,2%	70,3%	64,8%
	Жауап беруге қиналамын	10,8%	7,6%	10,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын» деген тұжырымға жауаптардың нәтижелері бесінші сынып оқушыларының мектепте өзін қаншалықты жайлы сезінетінін көрсетеді, ал оң жауап бергендердің үлесі респонденттердің жартысынан сәл асады (61%). Қала мен ауыл бөлінісіндегі көрсеткіштерді салыстырған кезде «келісетін» ауыл балаларының үлесі (72,9%) қалалық балаларға қарағанда (57,5%) әлдеқайда көп екені байқалады. «Келіспеймін» (17,1%) және «жауап беруге қиналамын» (8,8%) жауаптарының көрсеткіштері назар аударуды талап етеді,

олар жалпы сауалнамаға қатысушылардың 1/4 бөлігін құрайды, өйткені олар айналадағылар тарапынан қудалауды бастан кешіруі және ересектер тарапынан қолдау таба алмауы мүмкін балалар.

Демек, мұғалімдер мектептердегі психологиялық ахуалды жақсарту, мұғалімдер мен балалар арасындағы сенімді қалыптастыру үшін жұмыс істеуі керек. Сынып жетекшілері, психологтар жасөспірімдерге қақтығыстарды шешуге және агрессивті мінез-құлыққа балама көрсетуге көмектесуі керек. Бұл орналасқан жеріне қарамастан барлық мектептерге қатысты, өйткені бұл мәлімдемемен «келіспейтіндердің» үлесі бірдей: қала бойынша 17,7% және ауыл бойынша 15,3%. Жауап беруге қиналған қала оқушыларының үлесі (10,4%) ауылдарға қарағанда (3,4%) көп.

74-кесте «Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	14,4%	8,5%	13,1%
	Келісемін	57,5%	72,9%	61,0%
	Келіспеймін	17,7%	15,3%	17,1%
	Жауап беруге қиналамын	10,4%	3,4%	8,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектепте балаларды олардың жаратылысы, денсаулығындағы кемшіліктері, материалдық жағдайы бойынша кемсітуге болмайтыны жөнінде айтылатын іс-шаралар өткізіліп тұрады» деген тұжырымға жауап беру нәтижелері алдыңғы сұрақтардың дәлелі болып табылады. Осылайша, «келісемін» жауабы жалпы алғанда бесінші сынып оқушыларының жартысынан көбін (62,8%) таңдады, бұл ретте қала бойынша осы мәлімдемемен келіскендердің үлесі 62,2%-ды, ауыл бойынша 64,7%-ды құрады.

Біржақты теріс жауап бергендерге назар аудару керек (14%), ол қала білім алушылары үшін 13,7%-ды, ал ауыл білім алушылары 15,1%-ды құрады, жауап беруге қиналғандардың үлесі қалалық балалар үшін 11,9%-ды, ауылдық балалар 13,4%-ды құрады. Сонымен қатар «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдаған қалалық балалардың үлесі ауыл балаларына қарағанда (6,7%) әлдеқайда көп (12,2%).

Осы мәлімдеме бойынша бесінші сынып оқушыларының сауалнамасының көрсеткіштері әр баланың жетістігі мектепте құрылған жайлы білім беру ортасына, мектеп пен отбасы серіктестігін құруға тікелей тәуелді

болған кезде мектеп ортасындағы қарым-қатынасқа қатысты алдыңғы мәселелер бойынша нәтижелер мен қорытындыларды растайды.

Қазіргі заманғы Қазақстан мектебінің әкімшілігі мен педагогтары инклюзивті білім беру ортасы білім беру процесінің барлық қатысушыларын қолдауға негізделген идеяны жалпы тану болып табылатынын, барлық білім алушылардың өз даралығын дамыту үшін мүмкіндіктері бар екенін нақты білуі тиіс.

75-кесте «Мектепте балаларды олардың жаратылысы, денсаулығындағы кемшіліктері, материалдық жағдайы бойынша кемсітуге болмайтыны жөнінде айтылатын іс-шаралар өткізіліп тұрады» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте балаларды олардың жаратылысы, денсаулығындағы кемшіліктері, материалдық жағдайы бойынша кемсітуге болмайтыны жөнінде айтылатын іс-шаралар өткізіліп тұрады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	12,2%	6,7%	10,9%
	Келісемін	62,2%	64,7%	62,8%
	Келіспеймін	13,7%	15,1%	14,0%
	Жауап беруге қиналамын	11,9%	13,4%	12,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

5-сынып оқушыларының «Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді» деген тұжырымға жауаптарының көрсеткіштері бойынша, респонденттердің жартысынан көбі (52,1%) әлеуметтік педагогтің жұмысымен таныс, оның ішінде ауыл балаларының үлесі (63%) қалалық (48,9%) қарағанда әлдеқайда жоғары. Бұл ретте қала білім алушыларының бұл пікірімен келіспейтіндердің үлесі (13,5%) ауыл балаларының үлесіне қарағанда (12,6%) жоғары, сондай-ақ жауап беруге қиналғандардың үлесі: тиісінше 17,7% және 9,2%, және «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдағандардың үлесі: Қала үшін 20% және ауыл үшін 15,1% құрады.

76-кесте «Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	20,0%	15,1%	18,8%
	Келісемін	48,9%	63,0%	52,1%
	Келіспеймін	13,5%	12,6%	13,3%
	Жауап беруге қиналамын	17,7%	9,2%	15,8%
Всего		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектепте достарым/кұрбыларым бар» деген пікірге жауап берген кезде респонденттердің басым бөлігі (94,5%) оң жауап берді, бұл ретте қалалық (94,1%) және ауылдық (95,8%) білім алушылардың үлесі бірдей. Алайда, аз үлесіне қарамастан, осы тұжырыммен келіспейтіндерге (1% қалалық және 2,5% ауылдық мектеп оқушылары), жауап беруге қиналғандарға (2% қалалық және 0,8% ауылдық мектеп оқушылары), сондай-ақ «бұл сұрақ маған қатысты емес» жауабын таңдағандарға (2,8% қалалық және 0,9% ауылдық балалар) назар аудару қажет.

Мұғалімдер мен ата-аналар балалар арасындағы жылы достық қарым-қатынас олар үшін эмоционалды қолдау мен эмпатияның көзі екенін есте ұстауы керек. Бұл әсіресе бастауыш сыныптан негізгі мектепке ауысудың бейімделу кезеңін бастан кешіретін 5-сынып оқушылары үшін өте маңызды, өйткені зерттеушілердің пікірінше, тіпті жалғыз жақын досының болуы балаға ерекше жағдаймен немесе басқа балалардың жағымсыз көріністерімен байланысты қорқыныш, алаңдаушылық сезімдерін жеңуге көмектеседі.

Сонымен қатар психологтар баланың ата-анасымен қарым-қатынасы неғұрлым жақсы болса, оның құрдастарымен ортақ тіл табу оңайырақ екенін байқады. Осыған байланысты, білім алушының жеке басын дамытуға бағытталған жұмыс, егер білім беру және тәрбиелеу процесіне білім алушылардың ата-аналары тартылған жағдайда ғана пәрменді және тиімді болады.

77-кесте «Мектепте достарым/құрбыларым бар» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте достарым/құрбыларым бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,8%	0,9%	2,3%
	Келісемін	94,1%	95,8%	94,5%
	Келіспеймін	1,0%	2,5%	1,4%
	Жауап беруге қиналамын	2,0%	0,8%	1,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті» деген тұжырым бойынша жауаптардың нәтижелері сауалнамаға қатысушылардың басым бөлігі (80%) осы тұжырыммен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте ауыл бөлінісінде көрсеткіш (88,2%) қала мектептерінің көрсеткішінен (77,6%) жоғары. «Бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдаған қалалық білім алушылардың үлесі ауылдық (0,8%) қарағанда әлдеқайда жоғары (4,7%), сондай-ақ осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі: қалалық 5,5%, ауылдық 4,2%. Бұл ретте жауап беруге қиналғандардың үлесі ауылдық (6,7%) білім алушыларға қарағанда қалалық білім алушыларда екі есе жоғары (12,2%).

78-кесте «Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,7%	0,8%	3,8%
	Келісемін	77,6%	88,2%	80,0%
	Келіспеймін	5,5%	4,2%	5,2%
	Жауап беруге қиналамын	12,2%	6,7%	10,9%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі» деген тұжырым бойынша оқушылардың жауаптарының нәтижелері бесінші сынып оқушыларының басым көпшілігі мұғалімдердің көңіліне қанағаттанғанын көрсетті (84,8%), бұл ретте ауыл оқушыларының (94,1%) көрсеткіштері қалалық (82%) қарағанда біршама жоғары. Сонымен қатар, осы тұжырыммен келіспейтін (5,8%), жауап беруге қиналған (7,8%) және «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдаған (4,5%) қала оқушыларының үлесі ауыл балаларының көрсеткіштерінен екі еседен астам жоғары.

Осы мәселе бойынша нәтижелерді талдау педагогтердің назарын барлық балаларды, оның ішінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқытуды дараландыру тәсілдерін түсінуге және іске асыруға аударуға мүмкіндік береді. Тәжірибе мұғалімдердің әртүрлі балалармен жұмыс істеуге дайындығының жеткіліксіздігін көрсететіндіктен, олардың әрқайсысына педагогикалық көзқарастарындағы әртүрлілікті ескере отырып, тәжірибешілердің негізгі сұрағы «қалай?» әзірге барлық жағдайда білікті жауап таба бермейді.

Бұл, өз кезегінде, ел мектептерінің білім беру процесінде жеке тәсілді қолданудың жеткіліксіздігі туралы ойға әкеледі. Сондықтан мұғалімдер оқу процесінде саралау және даралау принциптерін сақтауға назар аударуы керек.

Мектептің бүгінгі таңдағы негізгі міндеті – баланың даралығын танытуға көмектесу, дамуға, тұрақтануға, әлеуметтік әсерлерге қарсы тұра білуге үйрету. Мұндай оқытудың мақсаты – бір сынып ұжымында «орташа» оқушыға емес, жеке танымдық қабілеттерін, қажеттіліктері мен мүдделерін ескере отырып, жеке-жеке жұмыс істеуге мүмкіндік беретін психологиялық-педагогикалық жағдайлар жүйесін құру.

79-кесте «Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,5%	0,8%	3,7%
	Келісемін	82,0%	94,1%	84,8%
	Келіспеймін	5,8%	2,5%	5,0%
	Жауап беруге қиналамын	7,8%	2,5%	6,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын» деген тұжырымға жауап берген кезде, жалпы алғанда, оқушылардың көп бөлігі (86,3%) осы тұжырыммен келісетіні байқалады, ал ауыл балаларының үлесі (93,3%) қалалық (84,3%) балаларға қарағанда жоғары. Қалған жауаптар бойынша қалалық білім алушылардың үлесі ауылдық жауаптардан жоғары: «келіспеймін» жауабы бойынша 7% және 4,2%, «бұл сұрақ маған қатысты емес» 3,3% және 1,7%, жауап беруге қиналғандар тиісінше 5,5% және 0,8%.

Осы көрсеткіштерден мұғалімдер тарапынан қолдауға ие ауыл білім алушылары қалалық балаларға қарағанда көбірек деген қорытынды жасауға болады, одан ауыл мектептерінің білім алушылары өздерін неғұрлым жайлы сезінеді деп болжауға болады. Сонымен қатар мұғалімдер баланың қауіпсіздігі мен сенімділігі сөзсіз болуы керек және кез келген сыртқы факторларға тәуелді болмауы керек екенін есте ұстауы керек.

80-кесте «Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,3%	1,7%	2,9%
	Келісемін	84,3%	93,3%	86,3%
	Келіспеймін	7,0%	4,2%	6,4%
	Жауап беруге қиналамын	5,5%	0,8%	4,4%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын» деген тұжырымға сәйкес, респонденттердің көпшілігі (82,3%) бұл тұжырыммен келіскен, бұл ретте ауыл мен қаланың көрсеткіштері бірдей, келіспейтіндер де (5,2% және 5%).

Бұл сұраққа жауаптардың нәтижелері балалармен, соның ішінде ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда жеке тәсілдің маңыздылығын еске түсіруге мүмкіндік береді, өйткені баланың жеке басын қалыптастыру үшін оның маңыздылығын асыра бағалау қиын. Әр адам өзінің қабілеттері, қажеттіліктері мен қызығушылықтары бар ерекше тұлға, ол оқу процесінде жеке көзқарасты және осы ерекшеліктерді ескеретін білім берудің әртүрлі формаларын, әдістерін, технологияларын қолдануда икемділікті қажет етеді.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беруді дамыту процесінде білім берудегі қиындықтар ескірген, икемсіз оқыту әдістері басым болған кезде, бұқаралық мектептегі оқу процесін ұйымдастырумен және практикамен байланысты.

Жеке көзқарастың мәні – мұғалім өзінің психологиялық ерекшеліктері мен өмір сүру жағдайларын ескере отырып, әр балаға педагогикалық әсер ету арқылы алдына қойылған міндеттерді шешеді.

81-кесте «Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,0%		3,1%
	Келісемін	82,3%	82,4%	82,3%
	Келіспеймін	5,2%	5,0%	5,2%
	Жауап беруге қиналамын	8,5%	12,6%	9,4%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімнен пайдалана аламын» деген тұжырымға жауаптардың нәтижелері сұралғандардың жартысынан азы (48,7%) осы тұжырыммен келісетіндерін көрсетті, ал жауаптардың барлық нұсқалары бойынша көрсеткіштер төмендегі кестеде көрсетілгендей шамамен бірдей. Бұл жағдайда білім алушылардың «бұл сұрақ маған қатысты емес», «келіспеймін» және «жауап беруге қиналамын» жауаптарын таңдаған бөлігі сұрақ тудырады, өйткені оларға кітапхананы, интернетті, компьютерді пайдалануда қиындықтарға тап болған балаларды жатқызуға болады.

Мұны тек дағдылардың жетілмегендігімен ғана емес, сонымен қатар балалардың ерекше қажеттіліктері немесе шектеулі мүмкіндіктерімен де байланыстыруға болады. Демек, мектептерде кедергісіз жағдайлар мен барлық студенттер үшін олардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, жайлы білім беру ортасын құру деңгейі туралы мәселе туындайды.

82-кесте «Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімнен пайдалана аламын» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімен пайдалана аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	9,7%	7,7%	9,2%
	Келісемін	49,3%	47,0%	48,7%
	Келіспеймін	29,6%	28,2%	29,3%
	Жауап беруге қиналамын	11,4%	17,1%	12,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Білім алушылардың «Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық білім алушыларға көмектеседі» деген тұжырымына жауаптары бойынша сұралғандардың басым бөлігі (85,2%) оқу бағдарламасын меңгеруде көмек пен қажетті қолдау алатынын көрсетеді. Бұл ретте ауыл бөлінісіндегі көрсеткіштер қалаларға қарағанда біршама жоғары, ал қалған «бұл сұрақ маған қатысты емес» «келіспеймін» және «жауап беруге қиналамын» деген жауаптар бойынша қала бөлінісіндегі көрсеткіштер ауыл оқушыларының деректеріне қарағанда біршама жоғары.

Оқушылардың үлгермеуін жеңу теориялық және практикалық педагогиканың маңызды міндеттерінің бірі екені белгілі. Бұл педагогикалық міндет көптеген факторларға, соның ішінде елдегі және жалпы қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық жағдайларға байланысты өз ерекшеліктерін алады. Мәселен, әлемдегі және Қазақстандағы қазіргі жағдайда педагогиканың классикалық проблемаларына коронавирустық инфекциямен байланысты шектеу шаралары кезеңінде Қашықтықтан оқытудың шығындарымен байланысты үлгермеушіліктегі қиындықтар қосылды.

Ғылыми зерттеулерді талдау оқу материалын меңгеру сапасын арттыру, үлгерімі төмен білім алушылар санын азайту проблемасын шешу үшін жүйелі кешенді жұмыс жүргізу қажеттігін көрсетеді. Сонымен қатар, сәтсіздікке ұшырау себептерін талдаудың әдіснамалық принципі-бұл мәселені ғылым жиынтығы: педагогика, психология, физиология, әлеуметтану тұрғысынан жан-жақты көзқарас.

Осыған байланысты мұғалімнің ғылыми-педагогикалық ойлауы мен санасын қалыптастыру проблемасы ерекше өзектілікке ие болады, ол өз қызметінің мазмұнын сыни, шығармашылық тұрғыдан игеру, ғылым мен педагогикалық тәжірибе жетістіктерін қолдану арқылы жаңарта алады.

Қазіргі уақытта педагогикалық іс-әрекеттің маңызды факторларының бірі мұғалімнің рефлексиялық күзіреттілік деңгейі, мұғалімге күтілетін нәтижелерді қалыптастыруға, жұмыс мақсаттарына қол жеткізуді түсінуге, оның даму

траекториясын анықтауға және түзетулер енгізуге көмектесетін рефлексия қабілеті болып табылады.

Бұл ретте мұғалімнің педагогикалық шеберлігінің сынып оқушыларымен өзара қарым-қатынасқа бағытталуының маңызы зор. Демек, білім алушылардың ұжымының әртүрлілігі жағдайындағы мұғалімнің негізгі міндеті – ұжымда психологиялық атмосфераны құру, онда әр мүше немесе қатысушы не істегені немесе қандай қиындықтарға тап болғаны туралы айтуға, өткізілген күн туралы немесе сабақ кезінде жұмысқа қатысу туралы өз пікірін білдіруге ниет білдіреді.

83-кесте «Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық білім алушыларға көмектеседі» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық білім алушыларға көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	5,7%	4,2%	5,4%
	Келісемін	84,3%	88,1%	85,2%
	Келіспеймін	2,7%	2,5%	2,7%
	Жауап беруге қиналамын	7,2%	5,1%	6,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Сондай-ақ, бесінші сынып оқушыларына мектепте мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, логопед және т.б.) қосымша айналысуға мүмкіндігі бар деген пікірді бағалау ұсынылды. Жауаптар респонденттердің жартысында (49,4%) мұндай мүмкіндік бар екенін көрсетті, сауалнамаға қатысушылардың қалған үлесі «бұл сұрақ маған қатысты емес» (18,2%), «келіспеймін» (16,7%) және «жауап беруге қиналамын» (15,7%) жауаптарының арасында шамамен бірдей бөлінді. Бұл ретте қала мен ауыл бөлінісінде үлкен айырмашылықтар байқалмайды.

Қазіргі уақытта ел мектептерінде балалардың ерекше білім алу қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу процесінде психологиялық-педагогикалық қолдау қызметін ұйымдастыру мәселесі өзекті болып табылады. «Қолдау» деп білім беру процесінің барлық қатысушыларының (әкімшілік, мұғалімдер, мамандар, ата-аналар және білім алушылар) жұмысындағы өзара іс-қимыл мен сабақтастықты түсіну қажет. Баланы қолдау қандай да бір білім беру ұйымына түскен сәттен басталып, оқу аяқталғанға дейін жалғасуы тиіс, ал кейбір жағдайларда одан әрі де қажет болуы мүмкін.

Инклюзивті білім беру жағдайында психологиялық-педагогикалық қолдау баланың өзгеретін тұлғасымен бірге қозғалыс, оңтайлы дамудың мүмкін жолдарын уақтылы көрсету, қолайсыздықты бейтараптандыруға бағытталған, қажет болған жағдайда көмек пен қолдау, балада және тұтастай алғанда педагогикалық процесте позитивті даму ретінде қарастырылады. Барлық балалардың айырмашылықтарының құндылығы және олардың оқу қабілеті танылады, ол осы балаға ең қолайлы тәсілмен жүзеге асырылады.

Бұл барлық балалардың қажеттіліктерін ескеретін икемді жүйе, даму қиындықтары ғана емес, сонымен қатар әртүрлі этникалық топтар, жынысы, жасы, белгілі бір әлеуметтік топқа жататын балаларды да қамтиды.

Осылайша, қолдау қызметі психологиялық-педагогикалық қолдау процесін жүзеге асыратын әртүрлі профильдегі мамандардың бірлестігі болып табылады. Команда мектеп әкімшілігін, ата-аналарды, мұғалімдерді, логопедтерді, дефектологтарды, психологтарды, әлеуметтік педагогтарды және басқа мамандарды біріктіреді.

84-кесте «Менің мектепте арнайы мамандармен(мысалы, психолог, дефектолог, дәрігерлер және т.б.) қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Менің мектепте арнайы мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, дәрігерлер және т.б.) қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	18,9%	16,0%	18,2%
	Келісемін	48,1%	53,8%	49,4%
	Келіспеймін	16,1%	18,5%	16,7%
	Жауап беруге қиналамын	16,9%	11,8%	15,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектепте денсаулығыма байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын» деген тұжырымға жауап көрсеткіштерін талдау кезінде осы тұжырыммен келіскендердің көрсеткіштері (44%) мектеп әкімшілігі берген мәліметтермен сәйкес келмейтіні байқалады.

Баланың мемлекеттік стандартты игеруде қиындықтары болған жағдайда ПМПК ұсынысы бар балалар жеке жоспар бойынша оқи алатындығы белгілі. Осыған байланысты, кейбір респонденттер-балалар жеке оқу жоспары туралы түсінікке ие емес деп болжауға болады. Жалпы алғанда, инклюзивті мәдениетті дамыту мәселесі балалар ортасында ғана емес, сонымен қатар білім беру процесінің барлық қатысушылары арасында да назар аударуды қажет етеді деген қорытынды жасауға болады.

85-кесте «Мектепте денсаулығыма байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте денсаулығыма байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	24,1%	14,3%	21,9%
	Келісемін	43,0%	47,1%	44,0%
	Келіспеймін	13,4%	19,3%	14,8%
	Жауап беруге қиналамын	19,4%	19,3%	19,4%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Денсаулығыма байланысты оқу үшін қажетті барлық арнайы техникалық құралдарым бар» деген сұраққа жауап беру кезінде дәл осындай көрініс пайда болды, өйткені осы тұжырымға сәйкес келетін балалардың үлесі (59,8%) сауалнамаға қатысқан мектептердегі ЕБҚ бар балалар саны туралы нақты мәліметтермен сәйкес келмейді. Бұл ретте қала мен ауыл бөлінісінде жауаптардың барлық нұсқалары бойынша үлкен айырмашылық байқалмайды.

86-кесте «Денсаулығыма байланысты оқу үшін қажетті барлық арнайы техникалық құралдарым бар» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Денсаулығыма байланысты оқу үшін қажетті	Бұл сұрақ маған қатысты емес	17,3%	15,3%	16,8%
	Келісемін	57,5%	67,8%	59,8%

барлық арнайы техникалық құралдарым бар	Келіспеймін	10,3%	10,2%	10,2%
	Жауап беруге қиналамын	15,0%	6,8%	13,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сабақта мұғалімнің көмекшісі көмектеседі» деген тұжырымға жауап берген кезде, педагог-ассистент қолдау көрсететін білім алушылар анықталады деп күтілді. Алайда, оң жауап берген балалар үлесінің көрсеткіші де мектеп әкімшілігінің деректеріне сәйкес келмейді.

Бесінші сынып оқушылары әлі де көмекші мұғалімдердің бар екендігі туралы түсінікке ие емес және көмекшілер ретінде зертханашыларды немесе мектептің басқа мұғалімдерін қабылдады деп болжауға болады. Сонымен қатар, олардың арасында педагог-ассистент шын мәнінде қолдау көрсететін балалардың бір бөлігі де бар.

Қазіргі уақытта елдегі нормативтік құқықтық актілермен ЕБҚ бар білім алушыны жан-жақты психологиялық-педагогикалық қолдауды қамтамасыз ету қажеттілігі бекітілгені белгілі. Мұғалім мен мамандардан басқа, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі тобына педагог-ассистент кіруі мүмкін.

«Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығына сәйкес педагог-ассистенттің лауазымдық міндеттері айқындалды [xx]. Бұйрықта педагог-ассистент білім алушыларға психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның ұсынымы бойынша көмек көрсетеді, жалпы үлгідегі білім беру ұйымдарында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыны психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асырады деп жазылған.

87-кесте «Сабақта мұғалімнің көмекшісі көмектеседі» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақта мұғалімнің көмекшісі көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	17,3%	10,1%	15,6%
	Келісемін	43,9%	48,7%	45,0%
	Келіспеймін	27,1%	29,4%	27,6%
	Жауап беруге қиналамын	11,8%	11,8%	11,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектепте маған барлық қажетті оқулықтар берілді» деген тұжырым бойынша білім алушылардың өз пікірін білдіру өтінішіне картина бесінші сынып оқушыларының басым көпшілігі (88,2%) барлық оқулықтармен қамтамасыз етілгенін көрсетті, алайда олардың арасында бұл тұжырыммен келіспейтіндер де бар, олардың 5,5%-ы қала оқушылары және 6,7%-ы ауыл оқушылары. Респонденттердің қалған аз бөлігі бұл сұрақ оларға сәйкес келмейді және жауап беру қиын деп санайтындар болды.

88-кесте «Мектепте маған барлық қажетті оқулықтар берілді» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте маған барлық қажетті оқулықтар берілді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,5%	2,5%	4,1%
	Келісемін	87,9%	89,1%	88,2%
	Келіспеймін	5,5%	6,7%	5,8%
	Жауап беруге қиналамын	2,0%	1,7%	1,9%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Мектеп асханасында тегін тамақтану туралы мәселе бойынша сауалнама нәтижелері респонденттердің төрттен бір бөлігі-бесінші сынып оқушылары (23,8%) мектеп асханасында тегін тамақтанатынын көрсетті, олардың басым бөлігі ауыл білім алушылары (32,2%), ал қала өкілдерінің үлесі 21,3%-ды құрады.

«Мемлекеттік білім беру ұйымдарының мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек алуға құқығы бар отбасылардан, сондай-ақ мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек алмайтын, жан басына шаққандағы табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінің шамасынан төмен отбасылардан шыққан білім алушылары мен тәрбиеленушілеріне және жетім балаларға, ата-анасының қамқорлығынсыз қалып, отбасыларда тұратын балаларға, төтенше жағдайлардың салдарынан шұғыл жәрдемді талап ететін отбасылардан шыққан балаларға және өзге де санаттағы білім алушылар мен тәрбиеленушілерге қаржылай және материалдық көмек көрсетуге бөлінетін қаражатты қалыптастыру, жұмсау бағыты мен оларды есепке алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 25 қаңтардағы N 64 Қаулысына сәйкес төтенше жағдайлардың салдарынан шұғыл жәрдемді талап ететін отбасылардан шыққан балаларға және білім алушылар мен тәрбиеленушілердің өзге де санаттарына қаржылық және материалдық көмек мемлекеттік білім беру ұйымдарының білім алушылары мен тәрбиеленушілерінің мынадай санаттарына көрсетіледі:

1) мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек алуға құқығы бар отбасылардан шыққан балаларға;

2) мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек алмайтын, жан басына шаққандағы табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінің шамасынан төмен отбасылардан шыққан балаларға;

3) жетім балаларға, ата-анасының қамқорлығынсыз қалып, отбасыларда тұратын балаларға;

4) төтенше жағдайлардың салдарынан шұғыл жәрдемді талап ететін отбасылардан шыққан балаларға;

5) білім беру ұйымының алқалы басқару органы айқындайтын білім алушылар мен тәрбиеленушілердің өзге де санаттарына.

Бекітілген Ережелерге сәйкес «қаражатты жұмсаудың басым бағыты білім беру ұйымында болған кезеңде бір реттік тамақтандыруды ұйымдастыру болып табылады» (64-бұйрық). Ол 7 жастан 17 жасқа дейінгі мектеп кезеңі қарқынды өсу процестерімен, сүйек қаңқасы мен бұлшықеттердің ұлғаюымен, метаболизмнің күрделі қайта құрылуымен, эндокриндік жүйенің, мидың белсенділігімен сипатталады.

Бұл жас кезеңінің ерекшеліктері сонымен қатар ақпарат ағынының өсуіне, мектеп бағдарламаларының күрделенуіне, сабақтардың қосымша жүктемелермен (қосымша сабақтар, үйірмелер, үй тапсырмасы) үйлесуіне байланысты оқушылардың айтарлықтай психикалық стресстерін қамтиды.

Өмірдің барлық осы күрделі процестерін қамтамасыз ету үшін білім алушы ағзаның ақуыздарға, майларға, көмірсуларға, дәрумендерге, энергияға деген қажеттіліктерін қанағаттандыратын дұрыс тамақтануды қажет етеді. Бұл мәселе ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін ерекше өзектілікке ие. Осыған байланысты қазақстандық білім алушыларды дұрыс тамақтанумен қамтамасыз ету сөзсіз ұлттық басымдық болып табылады, өйткені тамақтану азаматтардың денсаулық жағдайын анықтайды.

89-кесте «Мектеп асханасында тегін тамақтанамын» деген тұжырым бойынша 5-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектеп асханасында тегін тамақтанамын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	18,0%	8,5%	15,9%
	Келісемін	21,3%	32,2%	23,8%
	Келіспеймін	53,9%	55,1%	54,2%
	Жауап беруге қиналамын	6,8%	4,2%	6,2%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Білім алушылардың қажет болған жағдайда қосымша мұғалімдермен мектепте оқуға мүмкіндігі бар ма деген пікірін білдіру туралы өтінішіне жалпы сұралғандардың жартысынан көбі (65%) оң жауап берді, бұл ретте ауыл білім алушыларының үлесі (72,9%) қалалықтарға қарағанда (62,7%) жоғары. Сонымен қатар, басқа жауапты таңдаған балаларға назар аудару керек, бұл олардың мұғаліммен қосымша айналысуға мүмкіндіктерінің болмау себептерін көрсетеді.

Осыған байланысты, қазіргі мектепте білім беру процесін жетілдіру тек оқытылатын пәндердің мазмұнын өзгертуді ғана емес, сонымен қатар оқыту әдістеріне көзқарасты өзгертуді, оқыту әдістерінің арсеналын кеңейтуді, сабақ барысында оқушылардың белсенділігін арттыруды да қамтитынын еске салу қажет.

Оқушының пассивті әсер ету объектісі болмауы маңызды. Сондықтан танымдық белсенділікті арттыру, оқушылардың көкжиегін және олардың жалпы мәдениетін кеңейту үшін сабақта қолданылатын оқытудың ең оңтайлы формаларын, әдістер мен әдістерді, технологияларды анықтау қажет.

90-кесте.

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Қажет болған жағдайда мектепте мұғалімдермен қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	12,4%	8,5%	11,5%
	Келісемін	62,7%	72,9%	65,0%
	Келіспеймін	13,7%	8,5%	12,5%
	Жауап беруге қиналамын	11,2%	10,2%	11,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

1.4 ЕЛІМІЗДІҢ 8 ӨңІРІНДЕ ДАЛАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ КЕЗІНДЕ 9-СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНА САУАЛНАМА ЖҮРГІЗУ НӘТИЖЕЛЕРІН ТАЛДАУ

Қазіргі заманның жаһандық проблемалары қазақстандық қоғамның дамуына да әсер етеді, бұл ретте аталған проблемалардың әсер етуінің маңызды ерекше объектісі жас ұрпақ болып табылады.

Қазіргі уақытта республиканың жалпы білім беретін мектептерінде оқушылардың жеке қабілеттерін дамыту, барлық оқушылардың, оның ішінде ЕБҚ бар балалардың сұраныстары мен бейімділіктеріне сәйкес сараланған оқытуды ұйымдастыру үшін мүмкіндіктерді кеңейту үшін оқу процесін ұйымдастыру қажеттілігі өзекті болып отыр

2015 жылы ЮНЕСКО қабылдаған «Білім беру 2030 немесе тұрақты даму мақсаттары 4» жаңа жаһандық білім беру бағдарламасын іске асыру шеңберінде Қазақстан барлық қатысушы елдер сияқты «барлығын қамтитын және әділ сапалы білім беруді қамтамасыз етуге және баршаға өмір бойы оқу мүмкіндігін ілгерілетуге» арналған [199].

Құжатта балалар мен ересектерде жаңа қасиеттерді – «XXI ғасыр дағдыларын» (21st Century Learning Skills) дамыту міндеті баса айтылған. Жылдам өзгерістер мен белгісіздікке бейімделу үшін адамдарға сұранысқа ие және бәсекеге қабілетті болуға мүмкіндік беретін дағдылар қажет (жұмсақ Дағдылар). Оларға сыни және инновациялық ойлау, эмоционалды интеллект, тұлғааралық және тұлғааралық дағдылар, жаһандық азаматтылық, медиа және ақпараттық сауаттылық және т.б. кіретін" өтпелі (transversal) құзыреттер жатады.

Оқушының жеке басы, оның ақпаратты жинау, өңдеу, талдау және ұйымдастыру бойынша өзіндік іс-әрекетке дайындығы, ойлау, дәлелдеу, шешім қабылдау және оларды орындау қабілеті бірінші орынға шығады.

Алайда білім беру ұйымдары түлектерінің, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың өміріне әлеуметтік-экономикалық бейімделудің қазіргі деңгейі бұл қажеттіліктерге тиісті дәрежеде жауап бермейді. Осыған байланысты студенттерді әлеуметтендіру мақсатында олардың қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметін ұйымдастыру қажеттілігі туындайды.

Мәселені зерттеу елдің білім беру жүйесінде қалыптасқан және объективті түрде бар әлеуметтік-педагогикалық қарама-қайшылықтар бар екенін көрсетеді: қоғамның азаматтың, отбасының жоғары жеке қасиеттеріне ие бәсекеге қабілетті, сауатты маман қалыптастыру қажеттілігі мен жеке тұлғаны әлеуметтендіру бойынша кәсіби педагогикалық қызметтің қолданыстағы технологиясында жүйеліліктің болмауы.

ЕБҚ бар балалар мен жасөспірімдердің дамуындағы айырмашылықтардың ауқымы өте үлкен: іс жүзінде қалыпты дамудан, уақытша және салыстырмалы түрде оңай жойылатын қиындықтардан бастап, орталық жүйке жүйесінің қайтымсыз ауыр зақымдануы бар балаларға дейін; басқа

құрдастарымен бірге тең дәрежеде оқуға қабілетті балалардан бастап, олардың мүмкіндіктеріне бейімделген жеке білім беру бағдарламасына мұқтаж балаларға дейін.

Жоғарыда аталған ерекшеліктер білім алушылардың осы топтарымен жұмыс жасауда қиындықтар туғызады, алайда жаңа формациядағы мұғалім жаңа тәсілмен жұмыс істеуі керек, бұл кәсібилік пен тәжірибені тиімді үздіксіз дамытумен ұзақ мерзімді жұмысқа қосылуды, жүйелі жүйелі әрекеттерді мұқият жоспарлай білуді, педагогикалық қызметтің тиімді нәтижелеріне қол жеткізуге назар аударуды білдіреді.

Инклюзивтік білім берудің негізгі идеясы барлық балаларға тең қарым-қатынас жасау болып табылады, бірақ ЕБҚ бар білім алушылар үшін сапалы білім алу үшін ерекше жағдайлар жасау болып табылады. Білім беру сапасы, ең алдымен, әр адамның тиімді әлеуметтену қажеттілігін қанағаттандырумен, яғни қоғамдық өмірде жеке, кәсіби және қоғамдық қызметті құру құралдарын сатып алумен байланысты. Әлеуметтену үш негізгі бағытта жүзеге асырылады: белсенділік, қарым-қатынас және өзін-өзі тану. Инклюзивті оқыту кезінде барлық білім алушыларды, оның ішінде ЕБҚ бар балаларды әлеуметтендірудің осы салаларын толыққанды және тиімді толықтыру жүргізіледі. [200].

Инклюзивті білім берудің негізгі қағидаттарының бірі барлық білім алушылар үшін тең академиялық талаптар болып табылады. Инклюзивті ортада ООР бар Студенттер өзін-өзі бағалауды және өз қабілеттеріне деген сенімділікті дамытады, олар саналы түрде дайындық бағытын таңдай алады, бұл болашақта оларды қызықтыратын мамандықтарға жұмысқа орналасуға көмектеседі.

Бұл ортада ЕБҚ бар білім алушылар өздерінің қиындықтары туралы уайымдарын азайтады және құрдастарымен және айналасындағы адамдармен жақындасады. Сонымен қатар, білім беру ұйымындағы сыныптан тыс жұмыстар олар үшін әлеуметтік салада жақсы дамуға мүмкіндік береді [8, 4 б.].

Инклюзивті білім беру жағдайында ЕБҚ бар адамдарды оқытудың шарттары мен тетіктерін жетілдіру, білім беру ұйымдарының білім беру кеңістігі жағдайында оқушылардың сәтті бейімделуін қамтамасыз ететін бейімделу мүмкіндіктерін дамытуға ықпал ететін тиімді құралдарды, педагогикалық технологияларды іздеу және енгізу қажет.

Инклюзивті білім беруді енгізу дегеніміз ЕБҚ бао білім алушыларды жаппай білім беру жүйесіне қосу, ол іс жүзінде барлық білім алушылармен жұмыс жасау үшін мұғалімдер тарапынан да, материалдық-техникалық жағынан да, психологиялық жағынан да жеткілікті дайындалмаған.

Сонымен қатар, инклюзивті білім беру әр түрлі қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін оқытудың икемді тәсілін жасауға бағытталған. Оқушылар арасындағы айырмашылықтар педагогикалық процесті жеңілдететін ресурстар ретінде пайдаланылуы керек және кедергілерді жеңу қажет емес [201].

Алайда, қазіргі уақытта елде барлық деңгейлерде инклюзивті білім беру қағидаттары сақталмайды, өйткені олар республика заңнамасында жарияланады. Бірінші кезекте, проблема білім берудің барлық деңгейлерінде

инклюзияның бірыңғай философиясын түсінуде, қоғамда инклюзивті мәдениет қағидаттарын сақтамауда, инклюзивті мәдениетті дамыту мәселелерінде ведомстволық сәйкессіздікте, инклюзивті мәдениет идеологиясын ілгерілетуде педагогикалық қоғамдастықтың әлсіз позициясында болып отыр.

Осыған байланысты білім беру ұйымдарында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың едәуір бөлігінің әлеуетті мүмкіндіктері жеткіліксіз қамтамасыз етілген және соның салдарынан іске асырылмаған, әлеуметтік бейімделу тетіктері нашар іске асырылған проблемалар байқалады, соның салдарынан девиантты мінез-құлқы бар балалардың саны артады, ЕБҚ бар балаларда функционалдық сауаттылық төмен деңгейде қалыптасады, бұл тұтастай алғанда әлеуметтенумен қиындықтардың туындауына әкеледі.

ЕБҚ бар азаматтарды сапалы оқытуға тең қол жеткізу жағдайларын жасау алдағы перспективада үлкен артықшылықтарға ие. Бұл, ең алдымен, табысты әлеуметтік бейімделу және өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі. Инклюзивті білім ала отырып ЕБҚ бар балалар ашық болуға үйренеді, өмірлік қажетті дағдыларды игереді, коммуникацияға, өзара іс-қимылға үйренеді. Ерте әлеуметтік инклюзия-болашақта олар қазіргі өмірге бейімделе алады деген сенімділіктің кепілі.

Осыған байланысты зерттеу процесінде негізгі мектеп түлектерін психологиялық-педагогикалық қолдау қажеттілігі мен осы бағытта тиімді ғылыми негізделген ұсыныстардың болмауы арасындағы қайшылық 9-сынып оқушыларын таңдауға негіз болды.

Білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау оқу процесінің міндетті құрамдас бөлігі болып табылады, оның өзектілігі әсіресе covid-19 пандемиясы кезінде қашықтықтан оқыту кезінде күшейе түсті.

Қашықтықтан оқытуға шұғыл көшу кезінде оқушылардың психоэмоционалдық жай-күйі мен дене дамуы мәселелеріне жеткілікті көңіл бөлінбеді. 9-сыныпта ЕБҚ бар балаларға профильге дейінгі дайындықта көмек қажет. Әдетте, негізгі орта білім деңгейі аяқталғаннан кейін олар мамандық алу үшін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарына түседі.

Зерттеу барысында мектептерде бейімделу мүмкіндіктерін дамытуға ықпал ететін тиімді құралдарды, педагогикалық технологияларды енгізу мәселелерін анықтау, мектептің білім беру кеңістігі жағдайында 9-сынып оқушыларының сәтті бейімделуін қамтамасыз ету үшін 9-сынып оқушыларының, осы сыныптың ата-аналарының сауалнамасы, сынып жетекшісімен сұхбат, сондай-ақ осы сыныпта жұмыс істейтін пән мұғалімдерінің сауалнамасы жүргізілді.

Сабаққа қатысу, сауалнама және сұхбат сұрақтары келесі негізгі мәселелерді анықтау мақсатында жасалды:

- білім беру процесінде 9-сынып білім алушыларының жеке және психологиялық ерекшеліктерін есепке алу;

- педагогикалық процестің мазмұны, формалары мен әдістеріндегі өзара байланыс жүйесін қамтамасыз ету, оқу процесінің жекелеген кезеңдері арасындағы оңтайлы қатынас пен байланыс;

- танымдық қызметке, болашақ мамандықты таңдауға ынталандыру құралдарының алуан түрлілігі;

- білім алушылардың рефлексивті іскерлігін дамыту және басқа да маңызды сұрақтар.

Далалық зерттеу барысында еліміздің 8 өңірінде сауалнамаға 30 мектептің 9-сыныбының 591 оқушысы қатысты.

Сауалнама сұрақтарында 9-сынып білім алушыларына олардың пікіріне сәйкес келетін бір жауапты таңдау ұсынылған бекітулер ұсынылды, олар бойынша ұсынылған 4 нұсқаның ішінен: 1) Бұл сұрақ маған қатысты емес; 2) келісемін; 3) келіспеймін; 4) жауап беруге қиналамын. Сауалнама жасырын түрде, мектеп мұғалімінің немесе сынып жетекшісінің қатысуымен жүргізілді.

9-сынып оқушыларының «Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды» деген алғашқы тұжырымы бойынша жауаптарының нәтижелері олардың басым көпшілігі (80,6%) осы тұжырыммен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте ауылдық мектептердегі көрсеткіш (91,1%) қалалықтарға қарағанда (76,5%) айтарлықтай жоғары. «Бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты қалалық және ауылдық білім алушылардың 3,8%-ы таңдады, осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі қалалық (9,8%), ауылдық оқушыларға қарағанда (2,5%) жоғары болды, бұл ретте қалалық оқушылардың 10%-ы және ауылдық тоғызыншы сынып оқушыларының 2,5%-ы жауап беруге қиналды.

91-кесте «Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,8%	3,8%	3,8%
	Келісемін	76,5%	91,1%	80,6%
	Келіспеймін	9,8%	2,5%	7,7%
	Жауап беруге қиналамын	10,0%	2,5%	7,9%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады» деген тұжырым бойынша білім алушылардың өз пікірін білдіру өтінішіне картина тоғызыншы сынып оқушыларының (78,8%) көпшілігі осы тұжырыммен келісетінін көрсетті, алайда, респонденттердің арасында олардың жетістіктері әділ

бағаланатындығымен келіспейтіндер бар, олардың ішінде қала оқушыларының 9,1%-ы және ауыл оқушыларының 7%-ы. Респонденттердің шағын үлесін бұл мәселе оларға сәйкес келмейді деп есептейтіндер (қала оқушыларының 2,5% және ауыл оқушыларының 1,9%) құрады және қалалық оқушылардың 12,3%-ы және ауылдық мектеп оқушыларының 5,7%-ы жауап беруге қиналды.

Осы мәселе бойынша жауаптардың нәтижелері ел мектептерінде жеткілікті түрде қамтамасыз етілмеген және нәтижесінде білім алушылардың белгілі бір бөлігінің әлеуетті мүмкіндіктері іске асырылмайды деген ойға жетелейді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін бұл олардың функционалдық сауаттылығының төмен деңгейінің салдарынан олардың әлеуметтік бейімделу тетіктері нашар іске асырылатын болады, олар жұмысқа орналаса алмайды, қоғамның толық құқылы мүшелері бола алмайды дегенді білдіреді.

Сондықтан оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың психологиялық-педагогикалық негіздері келесідей маңызды тәсілдерді қамтуы керек:

- оқу жетістіктерін бағалаудың әртүрлі деңгейлік сараланған шкаласын пайдалану арқылы әрбір білім алушы тұлғасының әлеуетті мүмкіндіктерін есепке алу мен дамытуды қамтитын жеке тұлғаға бағытталған тәсіл;

- оқушының өзіндік өнімді іс-әрекетін ұйымдастыру жағдайында адамның мүмкіндіктері мен қабілеттерін неғұрлым толық анықтауға бағытталған іс-әрекетке негізделген тәсіл;

- оқу іс-әрекетін бағалау жағдайында қолайлы, жайлы психологиялық жағдай жасау арқылы оқуда қиындықтары бар білім алушылардың әлеуметтік-психологиялық денсаулығын сақтау және нығайту міндеттерін шешуді қамтамасыз ететін денсаулық сақтау тәсілі [9].

92-кесте «Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,5%	1,9%	2,3%
	Келісемін	76,2%	85,4%	78,8%
	Келіспеймін	9,1%	7,0%	8,5%
	Жауап беруге қиналамын	12,3%	5,7%	10,4%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді» деген жауап көрсеткіштері

респонденттердің басым бөлігі (82,8%) бұл пікірмен келіскен, ал алдыңғы сұрағындағыдай, ауыл оқушыларының үлесі жағымды көрінеді: олардың 93,1%-ы осы пікірмен келіседі, ал қала оқушыларының 78,7%-ы келіседі.

Бұл ретте қала мен ауыл бөлінісінде жауаптардың басқа нұсқалары бойынша айырмашылықтар бар: «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауап нұсқасын қалалық білім алушылардың 4,2-ы және ауылдық білім алушылардың 2,5%-ы таңдады, бұл пікірмен қалалық білім алушылардың 8,4 -ы және ауылдық білім алушылардың 2,5%-ы келіспейді, сондай-ақ қала мектептері өкілдерінің 8,7%-ы және ауылдық мектептердің 1,9%-ы жауап беруге қиналды.

Осы мәселе бойынша көрсеткіштерді талдай отырып, білім берудің жаңартылған мазмұнын және онымен бірге білім алушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін енгізу білім алушылардың дайындық деңгейлері туралы объективті және сенімді ақпарат алуға мүмкіндік беруге бағытталғанын еске салу қажет, бұл ретте білім беру қажеттіліктері бойынша сынып білім алушылары құрамының әртектілігі ескеріледі және оқытудың жеке нәтижесіне ие болу мүмкіндігі көзделеді.

Сондықтан қазақстандық мектептерде білім берудің жаңартылған мазмұнын енгізумен педагогтардың мүмкіндіктері әрбір балаға жеке көзқарасты жүзеге асыру үшін кеңейтіледі.

Білім беру процесінде критериалды бағалау жүйесін пайдалану бағалау жүйесін жеке пәннің мақсатты қондырғыларымен, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың әлеуметтік құзыреттерін қалыптастырумен байланыстыруға мүмкіндік беретін критерийлер мен дескрипторларды пайдалану арқылы білім алушылардың жетістіктерін анықтауға және арттыруға мүмкіндік береді.

Критериалды бағалау жүйесінің көмегімен әрбір оқушының дайындық деңгейін, оқудағы жеке прогресті анықтау білім алушылардың оқуға деген ынтасын ғана емес, мектептегі білім беру процесінің сапасын да арттыруға ықпал етеді.

Білім беру жетістіктерін бағалау кезінде бағалау жүйесі ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқытудағы жетістіктерді объективті түрде көрсетіп қана қоймайды, сонымен қатар білім беру процесінде осындай студенттерді психологиялық-педагогикалық қолдаудың келесі қадамдарын құру үшін негіз болып табылады.

93-кесте «Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

	Тұрғылықты жері		Барлығы
	Қала	Ауыл	

Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,2%	2,5%	3,7%
	Келісемін	78,7%	93,1%	82,8%
	Келіспеймін	8,4%	2,5%	6,7%
	Жауап беруге қиналамын	8,7%	1,9%	6,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

9-сынып оқушыларының «Мұғалімдер білім алушыларды бөліп-жармайды, бір-бірімізбен салыстырмайды» деген тұжырымға сәйкес жауаптары, орта есеппен сұралғандардың жартысынан көбі (62,4%) осы пікірмен келіседі, ал ауыл оқушыларының көрсеткіштері қалалық (59,3%) көрсеткіштермен салыстырғанда (70,3%) жағымды көрінеді. Тиісінше, осы бекітумен келіспейтіндердің үлесі қала білім алушыларында жоғары болды (24,8%), бұл сұралғандардың жалпы санының 1/4 бөлігін құрайды, келіспейтін ауылдық білім алушылардың үлесі 14,6%. Бұл тұжырымға қалалық білім алушылардың 11,2% және ауылдық білім алушылардың 9,5% жауап беруге қиналды.

Бұл сұраққа жауаптардың көрсеткіштері критериалды бағалаудың практикалық маңыздылығын еске салуға мәжбүр етеді, яғни мұғалім оқушылардың нәтижелерін бір-бірімен салыстырмайды, тек оқушының жұмысы бағаланады. Сонымен қатар, оқушының жұмысы басқа оқушының жұмысымен салыстырылмайды, бірақ студенттерге алдын-ала белгілі дұрыс орындалған жұмыс үлгісімен салыстырылады.

Мектеп қазіргі жағдайда оқу жетістіктерінің өнімді сипатымен ерекшеленеді, ал оқу процесі әр сабақта оқушылардың өздерінің «білім алу» бойынша белсенді қызметімен сипатталады. Мұндай жағдайда оқушы таным субъектісі, ал мұғалім оқушылардың танымдық іс-әрекетін ұйымдастырушы ретінде әрекет етеді.

Әрбір оқушының жасына және жетістіктеріне қарамастан, жеке тұлға ретінде қабылдануына ұмтылу қажет. Ең бастысы, педагогке оқу процесін кез келген ерекше білім беру қажеттіліктері бар, оның ішінде жоғары зияткерлік қабілеттері бар оқушылар өз әлеуетін тиісті деңгейде және толық көлемде іске асыра алатындай етіп құру маңызды.

94-кесте «Мұғалімдер білім алушыларды бөліп-жармайды, бір-бірімізбен салыстырмайды» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

	Тұрғылықты жері	Барлығы
--	-----------------	---------

		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер білім алушыларды бөліп-жармайды, бір-бірімізбен салыстырмайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,7%	5,7%	5,0%
	Келісемін	59,3%	70,3%	62,4%
	Келіспеймін	24,8%	14,6%	21,9%
	Жауап беруге қиналамын	11,2%	9,5%	10,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды» деген тұжырым бойынша жауаптардың нәтижелері сауалнамаға қатысушылардың басым бөлігі (88%) осы пікірмен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте ауыл бөлінісінде көрсеткіш (91,8%) қала мектептерінің көрсеткішінен (86,5%) жоғары. «Бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдаған ауылдық білім алушылардың үлесі қалалық (3,7%) қарағанда біршама жоғары (5%), ал осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі ауылдық мектеп оқушыларында жоқ, ал қалалық білім алушыларда үлесі 2,9%. Бұл ретте жауап беруге қиналғандардың үлесі ауылдық (3,1%) білім алушыларға қарағанда қалалық білім алушыларда екі есе жоғары (6,9%).

Оқушылардың осы сұраққа жауаптарының көрсеткіштерін талдай отырып, ЕБҚ бар балалардың ата-аналарының білім алуға қатысуы оқушылардың үлгерімін арттыруға және оқушылардың оқуға деген көзқарасын жақсартуға, пән проблемаларын азайтуға, оқуға деген ықыласына әсер ететінін көрсететін көптеген зерттеулердің нәтижелерін еске түсіру керек

Мектеп пен отбасының өзара байланысы ЕБҚ бар балаларды табысты тәрбиелеу мен оқытудың қажетті шарттарының бірі болып табылады.

Алайда, тәжірибе көрсеткендей, ата-аналардың қатысуы іс жүзінде оқушылар есейген сайын азаяды, сондықтан бала орта мектепке жеткенде, ата-аналардың көпшілігі оқу процесіне белсенді қатысуды жалғастырады. Қатысудың төмендеуі әртүрлі себептерге байланысты болуы мүмкін, алайда зерттеулер көрсеткендей, ата-аналардың орта мектепте қатысуын жалғастыру баланың мүддесі үшін қалады.

Отбасы мен мектептің инклюзивті ортадағы өзара әрекеттесуінің басты мақсаты-ата-аналарды тиімді қарым-қатынас дағдыларына және ЕБҚ бар баланы оқытуға көмектесу тәсілдеріне үйрету.

ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың әзірленген стратегиялары және техникалық қызмет көрсету технологиялары білім беру процесінің барлық қатысушыларымен олардың құқықтары мен ерекшеліктерін құрметтеу негізінде қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді. Мұның бәрі білім беруді одан әрі ізгілендіруді, жаңа типтегі кәсіби педагогикалық қоғамдастық құруды қамтамасыз етеді.

95-кесте «Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,7%	5,0%	4,1%
	Келісемін	86,5%	91,8%	88,0%
	Келіспеймін	2,9%		2,1%
	Жауап беруге қиналамын	6,9%	3,1%	5,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз» деген пікір бойынша жалпы сауалнамаға қатысушылардың үлкен үлесі осы пікірмен келісті, бұл ретте ауылдық білім алушылардың үлесі (92,5%) қалалық (79,9%) үлеске қарағанда 13% - ға жоғары, қалалық оқушыларда осы пікірмен келіспейтіндер үлесінің көрсеткіші 7,2% және ауылдық оқушыларда 2,5%, бұл ретте ауылдық оқушыларда «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдағандардың үлесі 2,5%, ал қалалық оқушылардың үлесі 3,7%-ға тең, сондай-ақ ауылдық (2,5%) үлесінен төрт есе көп.

Психологиялық әл-ауқаттың, ішкі қауіпсіздік пен өзіне деген сенімділік сезімімен байланысты жеке және әлеуметтік құзіреттіліктің белгісі баланың достарды оңай таба алатындығы белгілі. Достық жаңа ортада өзіңді сенімді сезінуге, өзіңді және басқа адамдарды ашуға көмектеседі. Білім алушылар қарым-қатынас дағдыларын игерген сайын, олардың шамадан тыс агрессивтілігі немесе қарым-қатынастағы пассивтілігі жоғалады, өткір және қайшылықты сәттер тегістеледі.

Мұғалімнің тәуелсіздігін, көрсетілген сенімін қамтамасыз ету ұжымдық қарым-қатынасты қалыптастыруға тек жанашырлық пен достық негізінде ғана емес, сонымен бірге берілген іске жауапкершілікпен қарау негізінде де оң әсер етеді. Осыған байланысты бірлескен оқу іс-әрекеті арқылы білім алушылардың ұжымдық қарым-қатынасын қалыптастыру мұғалімнен балаларды орындалған іс үшін жауапкершілікті, коммуникативті және ұйымдастырушылық қабілеттерге үйрету үшін ойластырылған, ұйымдастырылған және жүйелі жұмысты талап етеді.

Оқушылардың бірлескен оқу іс-әрекетінде саналы ұжымдық қатынастарды тәрбиелеуге ерекше назар аудару керек: өз іс-әрекеттерін басқа құрдастарының іс-әрекеттерімен үйлестіре білу, бағынушы және көшбасшы рөлін орындау, басқалардың ерекше қажеттіліктері мен жеке ерекшеліктеріне шыдамды болу.

96-кесте «Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз	Бұл сұрақ маған қатысты емес	Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
		3,7%	2,5%	3,4%
	Келісемін	79,9%	92,5%	83,4%
	Келіспеймін	7,2%	2,5%	5,9%
	Жауап беруге қиналамын	9,2%	2,5%	7,3%
	Барлығы	100,0%	100,0%	100,0%

«Менің сыныптан тыс іс-шараларға қатысу мүмкіндігім бар» деген тоғызыншы сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері бойынша, респонденттердің жартысынан көбі қала мен ауыл, 75,2% немесе 3/4 бөлігі осы мәлімдемемен келіскен, бұл ретте қала мен ауыл бөлінісінде жауаптардың басқа нұсқалары бойынша үлкен айырмашылықтар байқалмайды: «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауап нұсқасын қалалық білім алушылардың 8%-ы және ауылдық білім алушылардың 10,1%-ы таңдаған.

Жауаптардың нәтижелері респонденттердің 1/4 бөлігі әртүрлі себептермен сыныптан тыс жұмыстарға қатыса алмайтындығын көрсетеді, бұл алаңдаушылық тудырады, өйткені бұл мектептерде жеке тұлғаны дамыту үшін қолайлы жағдай жасаудың жеткіліксіздігін білдіреді.

Сонымен қатар, дұрыс ұйымдастырылған сыныптан тыс жұмыстар студенттерге әлеуметтенуге, қоғамның ұқсас мүшелерінің ортасында тығыз қарым-қатынасты үйренуге мүмкіндік береді. Сыныптан тыс жұмыстар студенттерге қызығушылықтары бойынша достар табуға, құрдастарының әртүрлі бейімділіктері мен мүдделерімен танысуға, әртүрлі жобаларға қатысуға мүмкіндік береді.

Оқушыларды одан әрі кәсіби бағдарлау мақсатында сыныптан тыс жұмыс педагогтарға оқушылардың жеке қасиеттерін, жеке қабілеттерін анықтауға көмектеседі. Болашақта бұл білім алушыларға олардың ерекше қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, қоғамда лайықты орын алуға және ел игілігі үшін жұмыс істеуге үлкен көмек көрсетеді.

97-кесте «Менің сыныптан тыс іс-шараларға қатысу мүмкіндігім бар» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

	Тұрғылықты	Барлығы
--	------------	---------

		жері		ғы
		Қала	Ауыл	
Менің сыныптан тыс іс-шараларға қатысу мүмкіндігім бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	8,0%	10,1%	8,6%
	Келісемін	74,6%	76,7%	75,2%
	Келіспеймін	8,0%	5,0%	7,1%
	Жауап беруге қиналамын	9,5%	8,2%	9,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Менің ата-анам мектеп өміріне белсенді қатысады» деген пікір бойынша респонденттердің жартысынан көбі (65%) бұл пікірмен келіскен, бұл ретте ауылдық (71,1%) оқушылардың үлесі қалалық (62,6%) оқушыларға қарағанда жоғары. Сонымен қатар, қала мен ауыл бөлінісінде мынадай айырмашылықтар бар: «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауап нұсқасын қалалық білім алушылардың 5,7%-ы және ауылдық білім алушылардың 13,2%-ы таңдады, қалалық білім алушылардың 17,2%-ы және ауылдық білім алушылардың 5,7%-ы бұл пікірмен келіспейді, сондай-ақ қала мектептері өкілдерінің 14,5%-ы және ауылдық мектептердің 10,1%-ы жауап беруге қиналды.

Осы мәселе бойынша көрсеткіштерді талдау кезінде инклюзивті білім берудің жетістігі мектеп пен отбасының тығыз ынтымақтастығымен ғана қамтамасыз етілуі мүмкін деген қорытындыға келу қажеттілігі туындайды. Инклюзивті практиканы дамытудың қазіргі жағдайында ата-аналарды мектеп өміріне тарту, оларға білім беру процесіне белсенді қатысуға және маңызды шешімдер қабылдауға ықпал етуге мүмкіндік беру қажет.

Қазіргі заманғы мұғалім ата-аналармен, оның ішінде ЕБҚ бар балалардың ата-аналарымен осындай қарым-қатынас орнатуға, олардың сенімсіздігі мен отрядтарын болдырмауға, шынайы достық серіктестік құруға тырысуы керек. Өз кезегінде, бұл жайлы білім беру ортасын құруда, жоғары инклюзивті мәдениет қоғамын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

98-кесте «Менің ата-анам мектеп өміріне белсенді қатысады» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Менің ата-анам мектеп өміріне белсенді қатысады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	5,7%	13,2%	7,8%
	Келісемін	62,6%	71,1%	65,0%
	Келіспеймін	17,2%	5,7%	14,0%

	Жауап беруге қиналамын	14,5%	10,1%	13,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Маған оқыған және мектепте болған қуаныш сыйлайтынын сеземін» деген тұжырым бойынша жауаптардың нәтижелері сауалнамаға қатысушылардың жартысынан көбі (64,8%) осы тұжырыммен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте ауыл бөлінісінде көрсеткіш қала мектептерінің көрсеткішіне (61,1%) қарағанда біршама жоғары (74,2%). «Бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдаған қалалық білім алушылардың үлесі ауылдық (6,9%) қарағанда (3,7%) төмен, бұл ретте осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі Қалалық білім алушыларда (17,7%) ауылдық (4,4%) қарағанда әлдеқайда жоғары. Жауап беруге қиналғандардың үлесі ауылдық (14,5%) білім алушыларға қарағанда қалалық білім алушыларда (17,5%) жоғары.

Бұл сұраққа жауап беру көрсеткіштері оқушылардың мектепте өзін қаншалықты жайлы сезінетінін айқын көрсетеді, ал деректер жақсы нәтиже көрсетпейді, өйткені аталмыш тұжырымға оң жауап бергендердің жартысынан сәл ғана көп. 9-сынып оқушыларының жасы жауаптардың саналылығы мен объективтілігіне күмәндануға сеп бермейтінін ескеру қажет. Сондай-ақ, бұл деректер еліміздің 8 өңіріндегі 30 мектептің 9-сыныбының 591 білім алушысының орташа көрсеткіштері болып табылатынын еске салған жөн.

Білім әр адамның, оның ішінде балалардың өмір сүру сапасын анықтайтын маңызды фактор болып табылады. Көптеген зерттеулер адамның білім деңгейі оның табыс деңгейіне тікелей пропорционалды екенін растайды, бұл өз кезегінде оның өзін-өзі жүзеге асыру, жаңа тәжірибе жинау және әлеуетті ашу мүмкіндіктерін кеңейтіп қана қоймай, дамыған және қызықты өмірді қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Демек, барлық білім алушыларға «Маған оқыған және мектепте болған қуаныш сыйлайтынын сеземін» деп объективті жауап беруге мүмкіндік беретін білім беру ортасы құрылған мектеп осындай оң көзқарастың бастауы болуға тиіс.

99-кесте «Маған оқыған және мектепте болған қуаныш сыйлайтынын сеземін» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Маған оқыған және мектепте	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,7%	6,9%	4,6%

болған қуаныш сыйлайтынын сеземін	Келісемін	61,1%	74,2%	64,8%
	Келіспеймін	17,7%	4,4%	13,9%
	Жауап беруге қиналамын	17,5%	14,5%	16,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектептің барлық кабинеттері физикалық тұрғыда қолжетімді (пандус, лифт және т.б. көмегімен)» деген пікірге қатысты жауаптар көрсеткіштері респонденттердің жартысынан сәл артық (54,4%) осы тұжырыммен келіскендігін көруге мүмкіндік береді, бұл ретте ауыл бөлінісіндегі көрсеткіштер (60,8%) қалалардан (51,9%) біршама жоғары. Бұдан басқа, қала мен ауыл бөлінісінде мынадай айырмашылықтар бар: бұл сұрақ маған қатысты емес нұсқасын қалалық білім алушылардың 23,1%-ы және ауылдық білім алушылардың 19,6%-ы таңдады, қалалық білім алушылардың 16,1%-ы және ауылдық білім алушылардың 12%-ы бұл пікірмен келіспейді, сондай-ақ қалалық мектеп өкілдерінің 8,9%-ы және ауылдық мектептердің 7,6%-ы жауап беруге қиналды.

Қазіргі уақытта қазақстандық мектептердің ғимараттары мен іргелес аумақтарының көпшілігінде пандустар, тайғанауға қарсы жабындар, арнайы таяныштар мен тұтқалар, сондай-ақ кедергісіз орта құруға арналған басқа да құрылғылар орнатылады.

Алайда, оқушылардың жауаптарынан көріп отырғанымыздай, мектептердегі жағдай өте қолайлы емес, сондықтан мектептер бұл мәселеге мұқият назар аударуы керек, өйткені әлеуметтік модель барлық балалардың теңдігін және білім алу кезінде барлығына тең мүмкіндіктер беруді насихаттайды. Бұл кедергілерді жою үшін мектептер мен басқа да білім беру ұйымдарының өздері өзгеріп, барлығына тең құқықтар мен мүмкіндіктер қамтамасыз етілетінін білдіреді.

Инклюзивті білім беру ортасында қолжетімділік қағидатын іске асыру мүмкіндіктері шектеулі балалар үшін толыққанды кедергісіз кеңістік құруды, олардың білім алу құқығын қамтамасыз етуді және қоғамдық өмірге толыққанды қатысуды көздейді. Естеріңізге сала кетейік, инклюзия мектептерде оқу шарттарын өзгертуге бағытталған, сондықтан бұл жағдайлар барлық білім алушылардың қажеттіліктеріне бейімделген.

Шын мәнінде, инклюзивті оқыту ұғымы кез-келген баланы оның ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру процесіне қосу үшін жағдай жасауды білдіреді және арнайы педагогика мен жалпы білім беретін мектептің тәсілдері арасында байланыс орнатуға арналған.

100-кесте «Мектептің барлық кабинеттері физикалық тұрғыда қолжетімді (пандус, лифт және т.б. көмегімен)» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектептің барлық кабинеттері физикалық тұрғыда қолжетімді (пандус, лифт және т.б. көмегімен)	Бұл сұрақ маған қатысты емес	23,1%	19,6%	22,1%
	Келісемін	51,9%	60,8%	54,4%
	Келіспеймін	16,1%	12,0%	15,0%
	Жауап беруге қиналамын	8,9%	7,6%	8,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Барлық жаңадан келген білім алушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге көмектеседі» деген пікір бойынша респонденттердің басым бөлігі (82,6%) бұл пікірмен келісті, бұл ретте қала мен ауыл деректерінің арасында үлкен айырмашылық байқалмайды (тиісінше 80% және 82,4%). Сонымен қатар, қала мен ауыл бойынша жауаптардың басқа нұсқалары бойынша айырмашылықтар бар: «бұл сұрақ маған қатысты емес» жауап нұсқасын қалалық білім алушылардың 7,4%-ы және ауылдық білім алушылардың 10,7%-ы таңдады, қалалық білім алушылардың 5,9%-ы және ауылдық білім алушылардың 2,5%-ы бұл пікірмен келіспейді, сондай-ақ қалалық және ауылдық мектептердің 6,7%-ы және ауылдық мектептердің 4,4%-ы жауап беруге қиналды.

Бұл мәселе бойынша деректерді талдау жалпы алғанда, оқушылардың мектеп жағдайларына бейімделуінде проблемалар байқалмайды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді, алайда назарды осыған «келіспейтіндерге» бағыттау керек, бұл көбінесе қалалық оқушыларға қатысты. Әрине, қалалық орта мектеп ортасындағы қарым-қатынаста өз ізін қалдырады, бірақ бұл барлық білім алушылар үшін олардың жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, жайлы білім беру ортасын құруды жоққа шығармайды.

101-кесте «Барлық жаңадан келген білім алушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге көмектеседі» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Барлық жаңадан	Бұл сұрақ маған	7,4%	10,7%	8,3%

келген білім алушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге көмектеседі	қатысты емес			
	Келісемін	80,0%	82,4%	80,7%
	Келіспеймін	5,9%	2,5%	5,0%
	Жауап беруге қиналамын	6,7%	4,4%	6,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сабақ кезінде біз бәріміз жұпта немесе топта жұмыс істейміз» деген тұжырым бойынша жауаптардың нәтижелері сауалнамаға қатысушылардың басым көпшілігі (79,3%) осы тұжырыммен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте қала мен ауыл бөлінісінде көрсеткіштер бірдей болып шықты. «Бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдаған қалалық білім алушылардың үлесі ауылдық (5,7%) қарағанда біршама төмен (3,2%), ал қалалық білім алушыларда осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі ауылдық (6,3%) қарағанда жоғары (9,6%). Бұл ретте жауап беруге қиналғандардың үлесі қалалық білім алушыларға қарағанда (7,9%) ауылдық білім алушыларда біршама жоғары (8,8%).

Осы мәлімдеме бойынша оң нәтижелерге қарамастан, мектеп мұғалімдері ойлануы керек мәселелер әлі де бар. Бұл мәселе инклюзивті білім беру жағдайында, сабақта мұғалімнің алдында сыныптың барлық оқушыларын олардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып қамту міндеті тұрған кезде ерекше назар аударуды қажет етеді.

Осыған байланысты қолайлы фактіні атап өту қажет, өйткені қолданыстағы оқу бағдарламалары оқушы аудиториясының білім беру қажеттіліктеріне қарай оқыту тәсілдері мен әдістерін іздеуге бағытталған. Бұл инклюзивтік білім беруді дамыту жағдайында оқу бағдарламалары оқыту процесін саралау және даралау қағидаттарын іске асыру үшін кең мүмкіндіктер беретінін білдіреді.

Сонымен қатар, психологтар білім алушылардың бір-бірімен өзара әрекеттесуінің маңыздылығын атап өтеді, өйткені білім алушылардың өздері немесе өзара оқыту арқылы бір-біріне кеңес беру білімді игерудің тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Коммуникативті тәсілге сәйкес оқу процесінде қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететін тапсырмалар және нақты қарым-қатынас жағдайларына сәйкес келетін жұмыс режимдері қолданылады: жұптық және топтық жұмыс.

Оқу процесінде коммуникативті тәсілдің нәтижесі-қарым-қатынастың басқа қатысушыларымен өзара әрекеттесу барысында тіл және сөйлеу нормалары жүйесін дұрыс қолдана отырып, қарым-қатынас жағдайына сәйкес келетін коммуникативті мінез-құлықты таңдау арқылы тіл арқылы қарым-қатынас жасау мүмкіндігі.

Осыған байланысты мектеп педагогтеріне қазіргі өмірде кең ауқымды қолдану дағдыларына: білімді шығармашылық қолдану; сыни ойлау; зерттеу жұмыстарын орындау; АКТ пайдалану; тілдік дағдыларды қоса алғанда,

коммуникативтік қарым-қатынас тәсілдерін қолдану; топта және жеке жұмыс істей білу маңызды назар аудару қажет. Жалпыадамзаттық және этномәдени құндылықтарға негізделе отырып, бұл дағдылар барлық білім алушыларға, соның ішінде ЕБҚ бар балаларға оқу және өмірлік сипаттағы мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

102-кесте «Сабақ кезінде біз бәріміз жұпта немесе топта жұмыс істейміз» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақ кезінде біз бәріміз жұпта немесе топта жұмыс істейміз	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,2%	5,7%	3,9%
	Келісемін	79,3%	79,2%	79,3%
	Келіспеймін	9,6%	6,3%	8,7%
	Жауап беруге қиналамын	7,9%	8,8%	8,2%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін» деген пікір бойынша сауалнама нәтижелері «келісемін» және «жауап беруге қиналамын» деп жауап берген сауалнамаға қатысқан тоғызыншы сынып оқушыларының бір бөлігі («келісемін» және жауап беруге қиналғандарды қосқанда 17%) зерделеуді және назар аударуды талап ететінін көрсетеді, бұл ретте осы пікірмен келіскендердің үлесі қала (11,6%) және ауыл (11%) бөлінісінде іс жүзінде бірдей, жауап беруге қиналған қалалық мектеп оқушыларының үлесі 6%-ға «бұл сұрақ маған қатысты емес» жауап нұсқасын қалалық білім алушылардың 12,6%-ы және ауылдық білім алушылардың 19,4%-ы таңдады, қалалық білім алушылардың 69,8%-ы және ауылдық білім алушылардың 65,2%-ы бұл пікірмен келіспейді.

Осы мәселе бойынша көрсеткіштерді зерделеу кезінде бұл тұжырымға оң жауаптар белгілі бір алаңдаушылық тудырады, әсіресе сауалнамаға қатысушылардың жасы орта мектеп оқушысы үшін жеткілікті үлкен екенін ескерсек.

Әрине, мектептегі қудалау құбылысы қиын, себептері әртүрлі. Халықаралық зерттеулерге сәйкес, балалардың 10%-на дейін сыныптастары үнемі мазақ етеді, ал мазақ құрбандарының арасында даму мүмкіндіктері шектеулі балалар болуы мүмкін. Кез-келген балалар тобында кез-келген қақтығыстардан, құрдастарының қысымынан аулақ болу қиын, алайда, дұрыс

құрылған білім беру ортасы, барлығына қауіпсіз және ыңғайлы, мектептегі агрессивтіліктің көрінісін айтарлықтай төмендетуі мүмкін.

Бұл мәселенің мектеп деңгейіндегі негізгі шешімдерінің қатарына ережелер мен жарғылар енгізілуі мүмкін; сынып деңгейінде – балалардың тиімді қарым – қатынасы мен өзара әрекеттесуіне жағдай жасау; мұғалімнің жеке мінез-құлқы деңгейінде-балалардың өзара әрекеттесуіне ұқыптылық және олармен өзінің оң көзқарасы.

Сонымен қатар мектептегі қудалаудың алдын-алу кезінде ата-аналардың ұстанымы шешуші рөл атқарады. Ата-аналар тарапынан баланың сыныптағы ісіне, оның сыныптағы орнына, сыныптастарымен, мұғалімдерімен, үлкен және кіші балаларымен қарым-қатынасына шынайы қызығушылық таныту өте маңызды.

Сондықтан мектептің педагогикалық ұжымы үшін мектептегі қудалау әдеттегі жағдайға айналмауы және агрессия мінез-құлқы нормасы ретінде қарастырылмауы өте маңызды. Ересектердің кәсібилігі мен даналығы, жасөспірімдердің өзін-өзі тануы көптеген адамдар өздерінің балалық және жасөспірім өмірінде саналы түрде немесе мәжбүр болатын жеткіліксіз рөлдердің салдарын жеңуге көмектесуі керек.

103-кесте «Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін	Бұл сұрақ маған қатысты емес	12,6%	19,4%	14,5%
	Келісемін	11,6%	11,0%	11,4%
	Келіспеймін	69,8%	65,2%	68,5%
	Жауап беруге қиналамын	6,0%	4,5%	5,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын» деген тұжырымға жауаптардың нәтижелері тоғызыншы сынып оқушыларының мектепте өзін қаншалықты жайлы сезінетінін көрсетеді, ал оң жауап бергендердің үлесі респонденттердің жартысынан сәл асады (57,2%). Қала мен ауыл бөлінісіндегі көрсеткіштерді салыстырған кезде «келісетін» ауылдық (58,9%) және қалалық (56,6%) балалардың үлесі тең екені байқалады. «Келіспеймін» (15,2%) және «жауап беруге қиналамын» (7,8%) жауаптарының көрсеткіштері назар аударуды талап етеді, олар жалпы сауалнамаға қатысушылардың 1/4 бөлігін құрайды, өйткені

олар айналадағылар тарапынан қудалауды бастан кешіруі және ересектер тарапынан қолдау таба алмауы мүмкін балалар.

Бұл тұжырымның көрсеткіштері алдыңғы сұрақпен байланысты, бұл жоғары сынып оқушыларының едәуір бөлігі мектеп ортасында ересектерден, мұғалімдерден, мамандардан қолдау сезінбестен, қорлаумен, мазақтаумен байланысты ыңғайсыздықты сезінеді деген қорытындыға әкеледі. Мұндай жағдай депрессия, мазасыздық және күйзеліс реакциялары, әлеуметтік байланыстарды орнатудағы және сақтаудағы бұзушылықтар сияқты әртүрлі теріс салдарлардың қаупіне толы.

Осыған байланысты, жасөспірімдермен және жоғары сынып оқушыларымен жұмыс жасауда мұғалімдер, мектеп психологтары және әлеуметтік қызметкерлер мектептегі қудалау құбылыстары, оның құрбандар үшін ықтимал зиянды салдары және зорлық-зомбылықтың кез-келген түрін болдырмау үшін қажетті араласу туралы білуі керек.

104-кесте «Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	18,4%	23,4%	19,8%
	Келісемін	56,6%	58,9%	57,2%
	Келіспеймін	16,6%	11,4%	15,2%
	Жауап беруге қиналамын	8,4%	6,3%	7,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектепте балаларды олардың жаратылысы, денсаулығындағы кемшіліктері, материалдық жағдайы бойынша кемсітуге болмайтыны жөнінде айтылатын іс-шаралар өткізіліп тұрады» деген тұжырымға жауап беру нәтижелері алдыңғы сұрақтардың дәлелі болып табылады. Осылайша, «келісемін» жауабы жалпы тоғыз сынып оқушыларының жартысынан көбін (61,1%) таңдады, бұл ретте қала бойынша осы мәлімдемемен келіскендердің үлесі 60,2%-ды, ауыл бойынша 63,5%-ды құрады.

Біржақты теріс жауап бергендерге назар аудару керек (17,6%), ол қала білім алушылары үшін 19,7%-ды, ал ауыл білім алушылары үшін 12,6%-ды құрады, жауап беруге қиналғандардың үлесі қалалық балалар үшін 12,9%-ды, ауылдық балалар үшін 10,7%-ды құрады. Сонымен қатар, «бұл сұрақ маған

қатысты емес» деген жауапты таңдаған қалалық балалардың үлесі ауыл балаларына қарағанда (13,2%) біршама төмен (7,2%).

Бұл мәселе бойынша көрсеткіштер алдыңғы сұрақтар бойынша жауаптармен тығыз байланысты, өйткені олардың барлығы балалардың қауіпсіздігі жағдайымен байланысты, оны тек мектептің жайлы білім беру ортасында қалыптастыруға болады.

105-кесте «Мектепте балаларды олардың жаратылысы, денсаулығындағы кемшіліктері, материалдық жағдайы бойынша кемсітуге болмайтыны жөнінде айтылатын іс-шаралар өткізіліп тұрады» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте балаларды олардың жаратылысы, денсаулығындағы кемшіліктері, материалдық жағдайы бойынша кемсітуге болмайтыны жөнінде айтылатын іс-шаралар өткізіліп тұрады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	7,2%	13,2%	8,9%
	Келісемін	60,2%	63,5%	61,1%
	Келіспеймін	19,7%	12,6%	17,6%
	Жауап беруге қиналамын	12,9%	10,7%	12,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

9-сынып оқушыларының «Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді» деген тұжырымға жауаптарының көрсеткіштері бойынша сұралғандардың жартысынан азы (44,7%) әлеуметтік педагогтің жұмысымен таныс екендігі байқалады, оның ішінде ауыл балаларының үлесі (51,3%) қалалық (42,1%) қарағанда біршама жоғары. Бұл ретте, қала білім алушыларының бұл пікірімен келіспейтіндердің үлесі (23,9%) ауыл балаларының үлесіне қарағанда (14,6%) жоғары, сондай-ақ жауап беруге қиналғандардың үлесі: тиісінше 15,5% және 12%, және «бұл сұрақ қатысты емес» деген жауапты таңдағандардың үлесі: қалада 18,5% және ауылда 22,2% құрады.

106-кесте «Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	18,5%	22,2%	19,5%
	Келісемін	42,1%	51,3%	44,7%
	Келіспеймін	23,9%	14,6%	21,3%
	Жауап беруге қиналамын	15,5%	12,0%	14,5%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектепте достарым/құрбыларым бар» деген пікірге жауап берген кезде респонденттердің басым бөлігі (94,1%) оң жауап берді, бұл ретте қалалық (93,3%) және ауылдық (96,2%) білім алушылардың үлесі айтарлықтай ерекшеленбейді. Алайда, аз үлесіне қарамастан, осы тұжырыммен келіспейтіндерге (2,2% қалалық және 0,6% ауылдық мектеп оқушылары), жауап беруге қиналғандарға (2,2% қалалық және 1,3% ауылдық мектеп оқушылары), сондай-ақ «бұл сұрақ маған қатысты емес» жауабын таңдағандарға (2,2% қалалық және 1,9% ауылдық білім алушылар) назар аудару қажет.

Сауалнамаға қатысқан жоғары сынып оқушыларының басым көпшілігі сұраққа оң жауап бергені қуантады, өйткені мектеп жасындағы таза риясыз достықтың маңыздылығын асыра бағалау қиын. Достықта адам өзінің рухани әлеуетін жүзеге асырады және жауап ретінде жылулық пен моральдық қолдау алады. Достық адамдарға кедергілерді жеңуге, қиын сәттерде бір-біріне қолдау көрсетуге көмектеседі.

Қалай болғанда да, сыныптағы достық атмосфера сәтті оқу үшін қолайлы жағдай жасайды, яғни болашақта адам мамандықты сәтті таңдап, өмірде өз орнын таба алады. Әрине, үлкен сыныпты бір командаға біріктіру оңай емес, өйткені барлық балалар тәрбиесінде, психологиялық ерекшеліктерінде, жеке мүмкіндіктері бойынша өте ерекшеленеді. Алайда мұғалімдер бұған ұмтылуы керек, балаларды бір-біріне мұқият болуға, қамқорлық пен жанашырлық танытуға үйретуі керек.

107-кесте «Мектепте достарым/құрбыларым бар» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте достарым/кұрбыларым бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,2%	1,9%	2,1%
	Келісемін	93,3%	96,2%	94,1%
	Келіспеймін	2,2%	0,6%	1,8%
Жауап беруге қиналамын		2,2%	1,3%	2,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті» деген тұжырым бойынша жауаптардың нәтижелері сауалнамаға қатысушылардың басым бөлігі (75,2%) осы пікірмен келісетіндігін көрсетті, бұл ретте ауыл бөлінісінде көрсеткіш (86,8%) қала мектептерінің көрсеткішінен (70,6%) жоғары. «Бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдаған қалалық білім алушылардың үлесі ауылдық (2,5%) қарағанда төмен (4,7%), ал осы пікірмен келіспейтіндердің үлесі қалалық (11,6%), ауылдық (4,4%) білім алушыларда жоғары. Бұл ретте жауап беруге қиналғандардың үлесі ауылдық (6,3%) білім алушыларға қарағанда қалалық білім алушыларда 10% - ға жоғары (16,3%).

Осы мәселені талдау кезінде жалпы алғанда, ауыл оқушыларының мектептегі сабаққа қанағаттану деңгейі олардың қалалық құрдастарына қарағанда жоғары деген қорытынды жасауға болады. Сонымен бірге, ауыл тұрғындарының қарым-қатынасы неғұрлым тығыз болған кезде жергілікті менталитеттің рөліне жол беруге болады, алайда бұл факт бағалау кезінде шешуші болмауы керек.

Қалай болғанда да, теріс пікір білдірген немесе осы сұраққа жауап беруге қиналған респонденттердің 1/4 бөлігінің көрсеткішіне назар аудару керек. Осы себепті, жоғары сынып оқушыларының белгілі бір бөлігінің сабақтарына қанағаттанбау болып табылатын осы мәселені шешу үшін ойлану және әрекет ету қажет.

108-кесте «Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	

Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті	Бұл сұрақ маған қатысты емес	1,5%	2,5%	1,8%
	Келісемін	70,6%	86,8%	75,2%
	Келіспеймін	11,6%	4,4%	9,6%
	Жауап беруге қиналамын	16,3%	6,3%	13,5%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі» деген тұжырым бойынша оқушылардың жауаптарының нәтижелері тоғызыншы сынып оқушыларының басым көпшілігі мұғалімдердің көңіліне қанағаттанғанын көрсетті (79,1%), бұл ретте ауыл оқушыларының көрсеткіштері (88,1%) қалалық (75,5%) қарағанда біршама жоғары. Сонымен қатар, осы тұжырыммен келіспейтін (13,5%), жауап беруге қиналған (9%) және «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты таңдаған (2%) қалалық білім алушылардың үлесі ауыл құрдастарының көрсеткіштерінен екі есе жоғары.

Осы тұжырым бойынша алынған көрсеткіштер мектепте жеке тұлғаға бағытталған көзқарасты, сабақтарда даралау және саралау принциптерін жүзеге асырудың көрінісі болып табылады. Сондықтан елімізде жүріп жатқан инклюзивті практиканы дамыту процестерін ескере отырып, еліміздің педагогтері да осы бағытта күш-жігер жұмсау керек деген қорытынды жасауға болады.

Инклюзивті тәжірибені жүзеге асыратын мұғалімнің қызметі инклюзивті ортада оқитын әр баланың әлеуетін дамыту үшін оңтайлы жағдай жасау болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін мұғалім өзінің педагогикалық қызметінде ерекше кәсіби міндеттерді қояды және шешеді, кейбір жағынан әдеттегіге өте ұқсас, ал бір жағынан-мүлдем жаңа.

Білім берудің әр деңгейінде ЕБҚ бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау белгілі бір басым міндеттерді шешу арқылы жүзеге асырылады. Мектептің 9-сынып деңгейі үшін бұл білім алушының орта мектепке ауысуын сүйемелдеу, жеке және құндылық-мағыналық өзін-өзі анықтау және өзін-өзі дамыту мәселелерін шешуде қолдау көрсету, жеке мәселелер мен әлеуметтену мәселелерін шешуде көмек көрсету, өмірлік дағдыларды қалыптастыру, невроздардың алдын алу, ата-аналармен және құрдастарымен сындарлы қарым-қатынас орнатуға көмектесу.

109-кесте «Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

	Тұрғылықты жері	Барлығы
	Қала Ауыл	ғы

Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,0%	1,3%	1,8%
	Келісемін	75,5%	88,1%	79,1%
	Келіспеймін	13,5%	5,7%	11,3%
	Жауап беруге қиналамын	9,0%	5,0%	7,9%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын» деген тұжырымға жауап берген кезде, жалпы алғанда, оқушылардың көп бөлігі (87,4%) осы тұжырыммен келісетіні байқалады, ал ауыл балаларының үлесі (91,8%) қалалық (85,7%) балаларға қарағанда жоғары. Қалған жауаптар бойынша қалалық және ауылдық білім алушылардың көрсеткіштері арасында мынадай айырмашылықтар бар: «келіспеймін» жауабы бойынша 6,2% және 3,1%, «бұл сұрақ маған қатысты емес» 2,5% және 3,1%, тиісінше 5,7% және 1,9% жауап беруге қиналғандар.

Осы тұжырымға сәйкес көрсеткіштерді зерделеу кезінде, жалпы алғанда, респонденттердің көп бөлігі мұғалімдердің қолдауын сезінетіні, ал ауылдық білім алушыларда бұл көрініс жағымды көрінеді. Бұл, әлбетте, бұл мәлімдемемен келіспейтіндердің аз бөлігі де, сәйкесінше, мұғалімдердің қолдауын сезінбейді және мұғалімдердің бұл мәселеге деген көзқарасын талап етеді.

Сондықтан мұғалімнің әр оқушының жеке басын тануы жеке тұлғаға бағытталған оқыту жүйесінің маңызды позициясы екенін еске саламыз. Оқу процесінде әр баланың даралығын ашу қазіргі заманғы мектепте инклюзивті білім беруді құруды қамтамасыз етеді.

Мұндай оқытудың мақсаты-бір сынып ұжымында «орташа» оқушыға емес, жеке танымдық қабілеттерін, қажеттіліктері мен мүдделерін ескере отырып, жеке-жеке жұмыс істеуге мүмкіндік беретін психологиялық-педагогикалық жағдайлар жүйесін құру.

110-кесте «Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақтағы тапсырмаларға шамам	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,5%	3,1%	2,7%
	Келісемін	85,7%	91,8%	87,4%

келмегенде	Келіспеймін	6,2%	3,1%	5,3%
мұғалімнен көмек сұрай аламын	Жауап беруге қиналамын	5,7%	1,9%	4,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын» деген пікір бойынша респонденттердің басым бөлігі (82,1%) осы пікірмен келісті, бұл ретте ауыл көрсеткіштері (91,2%) қалаға (78,5%) қарағанда жоғары. Басқа көрсеткіштер бойынша да айырмашылықтар бар: «келіспейтін» қала оқушыларының үлесі (8,4%) ауыл оқушыларының (5,7%) үлесінен жоғары, қалған көрсеткіштер бойынша: қалалық оқушылардың 10,9%-ы және ауылдық мектеп оқушыларының 1,9%-ы жауап беруге қиналды, «бұл сұрақ маған қатысты емес» деген жауапты қала оқушыларының 2,2%-ы және ауыл оқушыларының 1,3%-ы таңдады.

Осы көрсеткіштерге сәйкес, жоғары сынып оқушыларының белгілі бір бөлігінің қарама-қарсы пікірі болған кезде, ел мектептерінде жеке көзқарасты толық жүзеге асыру туралы айтудың қажеті жоқ деп қорытынды жасауға болады.

Қазіргі жағдайда мұғалімге жеке тұлғаға бағытталған білім берудің тұжырымдамалық ережелерін білу, оқушының жеке басын қалыптастырудағы мұғалімнің рөлін қайта қарастыру, Білім беру сапасын жақсарту іс-әрекетінің негізгі бағыттарын бөліп көрсету, оқу процесін ұйымдастырудың технологияларын қарастырудың жаңа тәсілін түсіну маңызды.

111-кесте «Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,2%	1,3%	2,0%
	Келісемін	78,5%	91,2%	82,1%
	Келіспеймін	8,4%	5,7%	7,6%
	Жауап беруге қиналамын	10,9%	1,9%	8,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімнен пайдалана аламын» деген тұжырымға жауаптардың нәтижелері сұралғандардың

жартысынан көбі (60,3%) осы тұжырыммен келісетінімізді көрсетті, бұл ретте қала мен ауыл бойынша көрсеткіштер бірдей. Жауаптардың басқа нұсқаларының көрсеткіштері бойынша олар төмендегі кестеде көрсетілгендей шамамен бірдей екенін көрсетеді.

Осы мәлімдеме бойынша деректерді зерделеу кезінде тоғызыншы сынып оқушыларының жауап нұсқаларын таңдауының себептері сұрақ тудырады Қазіргі орта мектеп оқушысы кітапхананы, интернетті, компьютерді өз бетінше пайдалана алмауына не себеп болуы мүмкін? Егер кейбір білім алушылардың даму мүмкіндіктері шектеулі болуы мүмкін деп болжасақ, онда далалық зерттеулердің деректері олардың үлесі өте аз екенін көрсетеді.

Сондай-ақ, сауалнамаға қатысушылар бұл тұжырымды дұрыс түсінбеді деп болжауға болады, алайда, кез-келген жағдайда, осы мәселе бойынша көрсеткіштер сізді негізгі мектеп курсы аяқтайтын жоғары сынып оқушысының негізгі құзыреттілігі қаншалықты қалыптасқандығы, қоғамға ауыртпалықсыз қосылу және қоғамның бір бөлігі болу үшін жеткілікті дағдылары бар-жоғы туралы ойлануға мәжбүр етеді. Бұл сұрақтар педагогикалық қоғамдастықтың барлық өкілдері мен ата-аналарды алаңдатуы керек.

112-кесте «Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімнен пайдалана аламын» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімнен пайдалана аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	8,9%	11,3%	9,6%
	Келісемін	60,2%	60,4%	60,3%
	Келіспеймін	20,2%	20,8%	20,4%
	Жауап беруге қиналамын	10,6%	7,5%	9,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Білім алушылардың «Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық білім алушыларға көмектеседі» деген тұжырымына берген жауаптары бойынша сұралғандардың басым бөлігі (79,1%) оқу бағдарламасын меңгеруде көмек және қажетті қолдау алатыны анық, бұл ретте ауыл бөлінісіндегі көрсеткіштер (85,4%) қалаларға (76,7%) қарағанда біршама жоғары. «Келіспеймін» және «жауап беруге қиналамын» жауаптары бойынша

көрсеткіштер қала бөлінісінде ауыл оқушыларының деректерінен сәл жоғары, ал «бұл сұрақ маған қатысты емес» жауабы бойынша көрсеткіштер бірдей.

Бұл мәлімдеме «мұғалім әр оқушыға назар аударады», «егер мен сабақта тапсырманы орындамасам, мұғалімнен көмек сұрай аламын» және басқалар сияқты алдыңғы тұжырымдарға сәйкес келеді, ал көрсеткіштер қазіргі мектепте оқыту технологияларын қайта қарастыру, Білім беру процесіне мектеп қоғамдастығының алуан түрлілігін ескеретін оқытудың әмбебап дизайнын енгізу қажеттілігін растайды.

113-кесте «Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық білім алушыларға көмектеседі» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық білім алушыларға көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,2%	3,2%	3,2%
	Келісемін	76,7%	85,4%	79,1%
	Келіспеймін	10,4%	5,7%	9,1%
	Жауап беруге қиналамын	9,7%	5,7%	8,6%
	Барлығы	100,0%	100,0%	100,0%

Тоғызыншы сынып оқушыларына мектепте қосымша мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, логопед және т.б.) айналысуға мүмкіндігі бар деген пікірді бағалау ұсынылды. Сұралғандардың жартысынан азы (46,7%) осы пікірмен келісті, бұл ретте ауылдық (50,9%) мектеп оқушыларының үлесі қалалық (45,1%) оқушыларға қарағанда біршама жоғары. Қалған жауаптар бойынша қалалық және ауылдық білім алушылардың көрсеткіштері арасында үлкен айырмашылық байқалмайды. Сонымен қатар «бұл сұрақ маған қатысты емес» жауаптары бойынша: 20,4% және 19,5%, «келіспеймін»: 15% және 13,2%, «жауап беруге қиналамын»: тиісінше 19,5% және 16,4%.

Қазіргі уақытта ел мектептерінде инклюзивті білім беру психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің ұйымдастырылған қызметін болжайды, бұл психологиялық-педагогикалық қолдау процесін жүзеге асыратын әртүрлі профильдегі мамандардың бірлестігі. Команда мектеп әкімшілігін, ата-аналарды, мұғалімдерді, логопедтерді, дефектологтарды, психологтарды, әлеуметтік педагогтарды және басқа мамандарды біріктіреді.

Тоғызыншы сынып оқушыларының жауаптарының нәтижелерінен сауалнамаға қатысушылардың жартысына жуығы мамандардың қолдауына ие

болады деп болжауға болады. Алайда, ПМПК ұсыныстары жоқ студенттерде оқуда қиындықтар болуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн, ал туындаған қиындықтардың себептері әртүрлі сипатта болуы мүмкін (тілдік, әлеуметтік-экономикалық және т.б.). Осыған байланысты оқу бағдарламасын меңгеруде қандай да бір қиындықтары бар барлық балалар мамандардың қолдауына мұқтаж екенін атап өту қажет.

Нәтижесінде оқытуға жеке көзқарасты қамтамасыз ету, белгілі бір баланың ерекшеліктерін ескеру командалық көзқарасты, білімді, тәжірибені және мұғалімдер мен мамандардың тығыз қарым-қатынасын қажет етеді. Бұл қызметтің топтық тобы педагогтармен және ата-аналармен жұмысты жеке білім беру бағытын іске асыруға тарту, балалардың одан әрі ілгерілеуі мен олардың сәтті әлеуметтенуі туралы күтулерді зерделеу мақсатында ұйымдастырады.

114-кесте «Менің мектепте арнайы мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, дәрігерлер және т.б.) қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Менің мектепте арнайы мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, дәрігерлер және т.б.) қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	20,4%	19,5%	20,2%
	Келісемін	45,1%	50,9%	46,7%
	Келіспеймін	15,0%	13,2%	14,5%
	Жауап беруге қиналамын	19,5%	16,4%	18,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектепте денсаулығыма байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын» деген тұжырымға жауап көрсеткіштерін талдау кезінде осы тұжырыммен келіскендердің көрсеткіштері (29,2%) мектеп әкімшілігі берген мәліметтермен сәйкес келмейтіні байқалады. Қазіргі уақытта елдің мектептерінде жеке жоспар бойынша баланың мемлекеттік стандартты игеруде қиындықтары болған жағдайда ПМПК ұсынысы бар оқушылар оқи алады.

Сондықтан сауалнама нәтижелері бойынша сауалнамаға қатысқан тоғыз сынып оқушыларының барлығында Жеке оқу жоспарының мақсаты туралы дұрыс түсінік жоқ деп болжауға болады. Осыған байланысты инклюзивті мәдениетті дамыту мәселесі білім алушылар арасында ғана емес, сонымен қатар білім беру процесінің барлық қатысушылары, соның ішінде мұғалімдер, ата-аналар, мамандар арасында да үлкен назар аударуды қажет етеді деген қорытынды жасауға болады.

115-кесте «Мектепте денсаулығыма байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте денсаулығыма байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	34,2%	38,4%	35,4%
	Келісемін	28,3%	31,4%	29,2%
	Келіспеймін	26,6%	16,4%	23,7%
	Жауап беруге қиналамын	10,9%	13,8%	11,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Денсаулығыма байланысты оқу үшін қажетті барлық арнайы техникалық құралдарым бар» деген келесі тұжырымға жауап беру кезінде алдыңғы сұрағындағыдай көрініс пайда болды: осы тұжырымға сәйкес келетін білім алушылардың үлесі (55,5%) сауалнамаға қатысқан мектептердегі ЕБҚ бар балалар саны туралы нақты мәліметтермен сәйкес келмейді. Мұндай сәйкессіздік тұжырымның мағынасын дұрыс түсінбеудің себебі болуы мүмкін, өйткені мәселе дамуында мүмкіндіктері шектеулі студенттерге қатысты болды.

Бұл ретте осы тұжырыммен келіспеген білім алушылардың үлесіне назар аудару қажет, демек, мектептерде олар нормативтік құжаттарға сәйкес қажетті арнайы жағдайлармен қамтамасыз етілмеген фактісін айтуға болады.

Демек, ел мектептерінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесін құру, барлығына кедергісіз жайлы білім беру ортасын құру қажеттілігі туралы айтуға тура келеді.

116-кесте «Денсаулығыма байланысты оқу үшін қажетті барлық арнайы техникалық құралдарым бар» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Денсаулығыма байланысты оқу үшін қажетті барлық арнайы техникалық құралдарым бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	25,3%	30,1%	26,7%
	Келісемін	56,3%	53,2%	55,5%
	Келіспеймін	9,2%	9,0%	9,1%
	Жауап беруге қиналамын	9,2%	7,7%	8,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Сабақта мұғалімнің көмекшісі маған көмектеседі» деген тұжырымға жауап берген кезде, педагог-ассистент қолдау көрсететін білім алушылар анықталады деп күтілді. Мұғалім мен мамандардан басқа, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің тобына педагог-ассистент кіруі мүмкін. «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығында педагог-ассистенттің лауазымдық міндеттері айқындалды, ол бойынша ПМПК ұсынымы бойынша білім алушыларға көмек көрсетеді, жалпы үлгідегі білім беру ұйымдарында білім алушыны ЕБҚ-мен психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асырады.

Алынған деректерді талдау кезінде оң жауап берген балалар үлесінің көрсеткіші (25%) пилоттық мектептердің әкімшіліктері ұсынған деректерге сәйкес келмейтіндігі байқалады. Әрине, 9-сынып оқушылары бұл жаңалық туралы әлі білмейді және көмекші мұғалімдердің бар екендігі туралы түсінік жоқ деп болжауға болады. Педагог-ассистент ұғымы бойынша олар мектеп зертханашысын немесе кез-келген басқа көмекшіні түсінеді.

Сонымен қатар, олардың арасында ПМПК ұсынысына сәйкес педагог-ассистент шын мәнінде қолдау көрсететін білім алушылардың аз бөлігі бар.

Осыған байланысты, ЕБҚ бар білім алушыларды мемлекеттің қолданыстағы инклюзивті саясатына сәйкес ел мектептерінде кешенді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен қамтамасыз етудің өзектілігін атап өту қажет.

117-кесте «Сабақта мұғалімнің көмекшісі маған көмектеседі» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақта мұғалімнің көмекшісі маған көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	27,8%	37,6%	30,5%
	Келісемін	24,3%	26,8%	25,0%
	Келіспеймін	38,3%	26,1%	34,8%
	Жауап беруге қиналамын	9,8%	9,6%	9,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

9-сынып оқушыларына «Мектепте маған қажетті оқулықтарды берді» деген пікір айту туралы ұсыныста картина олардың басым көпшілігі (87%) барлық оқулықтармен қамтамасыз етілгенін көрсетті, алайда олардың арасында бұл тұжырыммен келіспейтіндер де бар, олардың 9,1%-ы қала оқушылары және 5,1%-ы ауыл оқушылары. Респонденттердің қалған аз бөлігі бұл сұрақ оларға сәйкес келмейді және жауап беру қиын деп санайтындар болды.

Оқулық оқытудың маңызды ресурстарының бірі, оқыту процесінде қолдау құралы екенін атап өткен жөн, сондықтан оқу процесінде оқулықтың рөлін асыра бағалау қиын. Осыған байланысты барлық студенттерді оқулықтармен қамтамасыз ету мәселесіне назар аудару керек, өйткені кейбір жағдайларда оқулық оқу процесінде ақпараттың негізгі құралы болып табылады.

118-кесте «Мектепте маған қажетті оқулықтарды берді» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте маған қажетті оқулықтарды берді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,2%	2,6%	3,0%
	Келісемін	84,9%	92,3%	87,0%
	Келіспеймін	9,1%	5,1%	8,0%
	Жауап беруге қиналамын	2,7%		2,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

«Мектеп асханасында тегін тамақтанамын» деген тұжырымға сәйкес алынған деректер осы сұраққа оң жауап бергендердің үлесі (13,3%) жалпы санның шағын бөлігін құрайтынын көруге мүмкіндік береді, бұл ретте ауылдық (17,8%) білім алушылардың үлесі қалалық (11,5%) білім алушылардан жоғары. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 25 қаңтардағы N 64 Қаулысына сәйкес мемлекет қаржылық және материалдық көмек көрсететін мемлекеттік білім беру ұйымдарының білім алушылары мен тәрбиеленушілерінің санаттары айқындалғаны белгілі.

Бұл ретте бекітілген Қағидаларға сәйкес «қаражатты жұмсаудың басым бағыты білім беру ұйымында болған кезеңде бір реттік тамақтандыруды ұйымдастыру болып табылады». Сондықтан еліміздің оқушыларын тамақпен қамтамасыз ету жасөспірімдер мен жоғары сынып оқушыларының жас кезеңінің ерекшеліктерін, ақпарат ағымының өсуіне байланысты айтарлықтай ақыл-ой кернеуін, қорытынды аттестаттауға дайындықты, факультативтік сабақтарға, үйірмелерге және т.б. байланысты қосымша жүктемені ескере отырып, мектептердің өзекті міндеті болып табылады.

119-кесте «Мектеп асханасында тегін тамақтанамын» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектеп асханасында тегін тамақтанамын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	23,0%	26,1%	23,9%
	Келісемін	11,5%	17,8%	13,3%
	Келіспеймін	62,8%	52,2%	59,8%
	Жауап беруге қиналамын	2,8%	3,8%	3,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Білім алушылардың қажет болған жағдайда қосымша мұғалімдермен мектепте оқуға мүмкіндігі бар ма деген пікірін білдіру туралы өтінішіне жалпы сұралғандардың жартысынан көбі (66,1%) оң жауап берді, бұл ретте ауыл білім алушыларының үлесі (72,8%) қалалықтарға қарағанда (63,5%) жоғары. Сонымен қатар, бұл пікірмен келіспеген және басқа жауапты таңдаған білім алушыларға назар аудару керек, бұл өз кезегінде мұғаліммен қосымша айналысуға мүмкіндіктерінің болмау себептері туралы ойлануға мәжбүр етеді.

Қазіргі уақытта білім беру жүйесін модернизациялау процестері мұғалімдер, білім алушылар, ата-аналар, сынып жетекшісі, сондай-ақ білім беру ұйымының әкімшілігі мен педагогикалық ұжымы арасындағы тұрақты

байланысты қамтамасыз етуге арналған, бұл білім беру процесін қалыптастыруға жүйелі көзқарасты қамтамасыз ете алады, демек оның тұтастығын қамтамасыз етеді.

Бұл мәселелер пандемия жағдайында, сондай-ақ инклюзивті білім беру жағдайында дәстүрлі оқытуға көшу кезінде білімді толықтыру проблемаларына байланысты өзекті болып отыр. Демек, қазіргі заманғы мектеп үшін маңызды мәселе білім беру процесін жетілдіру болып табылады, оған оқыту әдістеріне көзқарастарды өзгерту, білім беру ресурстарын, оқыту әдістерінің арсеналын кеңейту және сабақ барысында оқушылардың белсенділігін арттыру кіреді.

Аталған міндеттерді іске асыру білім алушының босатылуына, оның танымдық белсенділігінің деңгейін, оқу мотивациясын арттыруға, эмоционалды тепе-теңдікті және өз мүмкіндіктеріне деген сенімділікті сақтауға ықпал етуі керек.

120-кесте «Қажет болған жағдайда мектепте мұғалімдермен қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар» деген тұжырым бойынша 9-сынып оқушыларының жауаптарының көрсеткіштері

		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Қажет болған жағдайда мектепте мұғалімдермен қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	9,9%	8,2%	9,4%
	Келісемін	63,5%	72,8%	66,1%
	Келіспеймін	12,3%	10,1%	11,7%
	Жауап беруге қиналамын	14,3%	8,9%	12,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

9-сынып оқушыларына жүргізілген сауалнама талдауын қорытындылай келе, инклюзивті ортада студенттерді психологиялық-педагогикалық қолдаудың жүйелі түрде құрылған қызметінің критерийлері оқушының мектепке, мұғалімдерге, сыныптастарға деген оң көзқарасы, оқу бағдарламасы шеңберіндегі академиялық жетістік, оқушының әлеуметтік бейімделуі сияқты негізгі көрсеткіштер екенін еске салу қажет.

Осыған байланысты, сауалнама мәселелері қазіргі жағдайды зерделеуге және қазіргі заманғы жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды білім беру процесіне «қосу», тұтастай алғанда ел мектептерінде жайлы білім беру ортасын құру мәселелерінің қаншалықты шешіліп жатқанын бағалауға мүмкіндік берді.

Қазіргі уақытта елімізде инклюзивті білім беруді дамыту процесі дәйекті және қисынды кезеңдерден өтуде. Әлемдік практиканың теориялық және практикалық тәжірибесінің негізінде жалпы білім беретін мектептерде ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің командалары құрылады. Инклюзивтік білім берудің фокусында әдіснамалық қамтамасыз ету, бағалау, аттестаттау сияқты маңызды мәселелер одан әрі даму үшін зерттеледі және қайта қаралады.

Осы ортаға барлық қатысушылардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың қосылуына байланысты білім беру ортасында оның сапасын қамтамасыз ету үшін жүзеге асырылуы тиіс өзгерістерді айқындау маңызды аспект болып табылады. Инклюзивті құндылықтарды қабылдау педагогикалық процестің барлық қатысушыларында ЕБҚ бар балаларға толерантты көзқарасты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, арнайы білім беру ұйымдарында білім беру процесін ұйымдастыру саласында жинақталған ғылыми-әдістемелік әлеуетті, мамандандырылған мектептердің өнімді тәжірибесін трансляциялау туралы айтуға болады. Балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі үкіметтік емес ұйымдар ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды сапалы білім беру қызметтерімен қамтамасыз ету проблемаларын шешуге белсенді түрде қосылуда.

Сонымен бірге, жалпы білім беретін мектептің оқу процесінде әкімшілік пен мұғалімдердің «инклюзивті» білім беру ортасын құру жүйесін мақсатты түрде құруға дайын еместігімен байланысты өзекті мәселелер анықталды.

Инклюзивтік практика сапалы білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз етуді және балалардың жеке ерекшеліктеріне, оқу жетістіктеріне, ана тіліне, мәдениетіне, олардың психикалық және физикалық мүмкіндіктеріне қарамастан, барлық балалардың білім беруді бейімдеуіне қол жеткізу үшін қажетті жағдайлар жасауды іске асырады.

Инклюзивті білім берудің медициналық моделінен білім беру жүйесінің әртүрлі деңгейлеріндегі әлеуметтік-педагогикалық модельге көшу процестері үздіксіз инклюзивті білім беру адамның кейінгі барлық жетістіктері тәуелді болатын негізгі қадам болуы керек деген идеяны растайды. Бұл ұлттық мәдениетті сақтаудың негізі және баланың жеке басын қалыптастырудың, оның әлеуметтік бейімделуінің және оның отбасының маңызды шарты.

Әрине, ауысу процестерінің басты жағдайы мектептердің қысқа мерзімде болуы мүмкін емес өзгерістерге, жүйелі өзгерістерге дайындығы болып табылады. Бұл ең күрделі бірі болып табылады өзгеріс кәсіби ойлау және адамдардың санасында, бастап психология педагог, аяқтай отырып, әлеуметтік-экономикалық устоями барлық жүйесінің қызметін. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, инклюзивті білім беруді енгізу ұйымдастырушылық қиындықтармен, оның ішінде «кедергісіз ортаны» ұйымдастырумен ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік сипаттағы проблемалармен де бетпе-бет келеді. Оларға мұғалімдердің, балалар мен олардың ата-аналарының білім берудің жаңа қағидаттарын қабылдауға дайындығы немесе одан бас тартуы, елдің білім

беру ұйымдарындағы инклюзивті практика тәжірибесіне қатысты жүйелі, кешенді психологиялық-педагогикалық білім мен технологиялардың, арнайы мониторингтік зерттеулердің жетіспеушілігі жатады.

Осылайша, мектептің инклюзивті білім беруінің негізі мен өзегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің педагогтары мен қатысушылары болып табылады, олар ерекше қажеттіліктерді тани алады және балалардың жеке мүмкіндіктерін анықтай алады; кеңес алу үшін қайда жүгіну керектігі туралы ақпараты бар отбасылар; қолжетімді және түсінікті Оқу материалдары мен тапсырмалар; оқушылардың ерекше қажеттіліктеріне бейімделген икемді оқу жоспары мен оқу бағдарламалары.

Инклюзивтік білім беруді құру мемлекетке барлық балалардың жалпы білім алуын жақсарту үшін бұл маңызды екенін түсінуге сүйене отырып, аса дарынды балалардан бастап мүмкіндіктері шектеулі балаларға дейінгі барлық балаларды қолдауға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл балалардың белгілі бір санатының қиындықтарына назар аудармай, барлық білім алушылардың әлеуетін дамытады.

Қазіргі уақытта Қазақстанда ЕБҚ бар балалардың жалпы білім беретін мектепте оқуға дайындығы психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияларда диагностикаланады, олардың мамандары баланы кешенді тексерудің қазіргі заманғы әдістемелерін іріктеумен және пайдаланумен айналысады. Мектептерді психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары мен педагогтары оның дамуының күшті жақтарына сүйене отырып, білім алушыларды бақылайды, бірлескен талқылау жүргізеді, шешімдер қабылдайды.

Білім берудің әр деңгейінде ЕБҚ бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау белгілі бір басым міндеттерді шешу арқылы жүзеге асырылады. Сонымен, негізгі мектеп оқушылары үшін – бұл білім алушының жоғары мектепке ауысуын сүйемелдеу, жеке және құндылық-мағыналық өзін-өзі анықтау және өзін-өзі дамыту міндеттерін шешуде қолдау көрсету, жеке мәселелер мен әлеуметтену мәселелерін шешуде көмек көрсету, өмірлік дағдыларды қалыптастыру, невроздардың алдын алу, ата-аналармен және құрдастарымен сындарлы қарым-қатынас орнатуға көмектесу.

Әр баланың сапалы білім алу құқығын қамтамасыз ету үшін психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі жалпы білім беретін мектептің толыққанды құрылымдық бөлімшесі болуы керек, өйткені бүгінгі таңда мектептің негізгі міндеті – баланың жеке басын ашу, оның көрінуіне, дамуына, тұруына көмектесу, селективтілік пен әлеуметтік әсерге қарсы тұру. Оқу процесінде әр баланың даралығын ашу қазіргі заманғы мектепте инклюзивті білім беруді құруды қамтамасыз етеді.

4.5 САБАҚТАРДЫ БАҚЫЛАУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Зерттеу міндеттерінің бірі инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдер қолданатын ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау технологияларын қолдануды зерттеу болды.

Инклюзивті білім берудің ерекшелігі-мұғалім сыныптағы балалардың әртүрлілігін, олардың ерекшеліктерін, мүмкіндіктерін, мүдделерін ескереді. Осыған байланысты психологиялық-педагогикалық жұмыстың формаларын, әдістері мен технологияларын өзгерту қажет.

Технология бойынша (грек. *techne*-өнер, шеберлік, *logos*-ғылым) берілген параметрлері бар өнімді алуға мүмкіндік беретін бастапқы материалдарды түрлендіру әдістері мен процестерінің жиынтығы мен реттілігін түсінеді. Психологиялық-педагогикалық қолдау технологиясының пәні оқыту жүйесін құру болып табылады, сондықтан педагогикалық технологияларды оқу процесінің технологиясы ретінде қарастырған жөн.

Психологиялық-педагогикалық технология қатаң ғылыми жобалау және педагогикалық іс-әрекеттердің табысты болуына кепілдік беретін нақты жаңғырту; алдын ала жобаланған оқу-тәрбие процесін жүйелі және дәйекті түрде іс жүзінде іске асыру.

Бастауыш жалпы білім беру деңгейінде инклюзивті практикада қолданылатын педагогикалық технологиялар оқытудың диагностикалық қойылған мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік беретін оқу процесін ұйымдастыру әдістерінің қол жетімділігімен және тексерілуімен ерекшеленеді [207]

Осыған байланысты зерттеушілер қатысушы мектептерде кездейсоқ таңдалған 5 және 9 сыныптарда 59 сабаққа қатысты.

16 оқу пәні бойынша сабақтарды бақылау жүзеге асырылды, ең көп келушілер саны 5-сыныптардағы "Математика" пәндері бойынша сабақтарға келеді (121-кесте).

121-кесте. Сыныптар мен пәндер бойынша зерттеу шеңберінде сабақтарға қатысу туралы мәліметтер

№	Пәндер	5-сынып	9-сынып
		Сабақтар саны	Сабақтар саны
1	Қазақ тілі	4	4
2	Қазақ әдебиеті		3
3	Геометрия		3
4	Алгебра		3
5	Математика	11	
6	Жараталыстану	2	
7	География		5

8	Қазақстан тарихы	3	4
9	Дүниежүзі тарихы		2
10	Орыс тілі	2	2
11	Көркем еңбек		2
12	Ағылшын тілі		1
13	Химия		2
14	Өзін-өзі тану	4	
15	Физика		1
16	Биология		1
Қорытынды		26	33

Сабаққа қатысу байқау парағы бойынша жүргізілді, оны Нұр-Сұлтан қаласының мектептері базасында зерттеу тобы алдын ала апробациялады. Осылайша, зерттеушіде мұғалімдер қолданатын технологиялар қаншалықты әмбебап екенін объективті бағалау құралдары болды.

Инклюзивті білім беру жағдайында оқытудың әмбебап дизайн принциптерін қолдануды зерттеу үшін зерттеу құралына (бақылау парағы) сабақты бақылаудың 8 элементі енгізілген.

Сабақты бақылау достық атмосферада өтті. Сабақта зерттеушінің қатысуы инспекциялық мақсатқа байланысты емес екендігі туралы ақпарат балалар мен мұғалімдердің назарына жеткізіледі.

Зерттеу нәтижелері бойынша 59 бақылау парағы алынды, онда зерттеушілер сабақтың бақыланатын элементтерінің болуын/болмауын атап өтті. Әр сабақтың мазмұны 2-ден 5-ке дейінгі негізгі аспектілермен ашылды.

Сонымен қатар сабақты бақылау парағы зерттеушінің түсініктемелеріне (ескертулеріне) арналған «тереземен» сүйемелденді, олардың қысқаша бекітілуі оқыту әдістері мен оқыту технологиялары әр баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу жетістіктеріне қалай ықпал ететінін анықтау үшін қажет (2, 3-кесте).

Сабаққа жиі жазылған теріс пікірлердің ішінде: «барлық балалар белсенді жұмыс істемейді», «баланың дәптері жоқ, мұғалім оны байқамайды», «артқы парталарда ұлдар телефонда отырады», «мұғалім тек балалардың белсенді тобымен жұмыс істейді», «педагог-ассистент ЕБҚ бар балаларға шектен тыс қамқорлық жасайды», «мұғалім балаларға карағанда көп сөйлейді», «кеңседе интерактивті тақта мен компьютер бар, бірақ мұғалім АКТ қолданбайды», «бір оқушы мәселені тақтада шешеді, ал қалғандары жай есептен шығарады», «кейбір оқушылар орнынан жауап береді, қалғандары өзімен-өзі, сабақтың басында өткен сабақтың материалдары қайталанбады», «жұмысты бағалау критерийлері талқыланбады», «балаларды бағалау жоқ», «жартысынан көбі жұмысқа қатысады, қалғандары үнсіз отырады», рефлексия жоқ».

40-сурет. Сабақты бақылау парағы

(допускается видеозапись урока)

Дата наблюдения урока: 06.09.2021, 10 ⁴⁰ - 11 ⁰⁵			
Класс: 9.4			
Предмет: География		Тема: Исследуй карту - как читать	
Педагог: Зульфия Нуровна			
Наблюдатель: Ш. Мамфилова Д.А.			
№	Элементы наблюдения	Отметка +/-	Комментарий
1.	Учет индивидуальных потребностей и возможностей обучающихся при планировании материала урока	✓	решать задачи
	✓ индивидуальная/групповая работа		
2.	✓ разнообразие методов обучения, позволяющих всем активно усваивать материал	✓	экономит время, лишние вопросы
	Ожидаемые результаты соответствуют поставленным целям		
3.	✓ формулировка цели для учащихся (реальность, достижимость, полнота)	✓	
	✓ учитываются возрастные особенности и особые образовательные потребности детей		
4.	Психологический климат урока	-	а-т.з. связь с работой с ООП
	✓ стимулирование ответов детей		
5.	✓ применение средств поддержания интереса к усвоению знаний	-	
	При формировании навыков педагог учитывает:		
6.	✓ состояние здоровья детей	-	
	✓ возраст ребенка		
7.	✓ максимальные возможности и способности ребенка	✓	связь с работой с ООП
	✓ уровень развития ребенка		
8.	✓ предметная среда в кабинете	✓	географ. карта
	В ходе занятия педагог использует дидактический материал и ресурсы ИКТ		
9.	✓ использует готовые компьютерные программы для достижения результатов	-	
	✓ использует собственные методические пособия, программы		
10.	Педагог мотивирует ребенка при выполнении заданий	✓	
	Дифференцированная помощь обучающимся на уроке		
11.	✓ четкость инструктажа обучающихся о порядке выполнения домашних работ, проверка степени понимания данных инструкций	✓	проблема решается
	✓ проверка в ходе урока степени понимания учащимися основных элементов излагаемого материала		
12.	✓ стимулирование вопросов со стороны учащихся при затруднениях в усвоении учебного материала	✓	
	Оценка качества знаний, умений, навыков (объективность, аргументация)		
Дополнительные элементы наблюдения			
9.	Учитель удерживает в поле зрения все		
10.	учащиеся активно участвуют в работе		
11.	проверяет условия работы с ООП зад., уча. работу		
Обратная связь и рекомендации: В классе шкелет работы с ООП, с которыми записаны задания - ассиметрич.			

41-сурет. Сабақты бақылау парағы

(допускается видеозапись урока)

Дата наблюдения урока: 01/05				
Класс: 5 кл / 12 человек				
Предмет: Математика Тема: Степень числа				
Педагог: Реджабекова Л.С.				
Наблюдатель: Шарипова Л.Т.				
№	Элементы наблюдения	Отметка +/-	Комментарий	
1.	Учет индивидуальных потребностей и возможностей обучающихся при планировании материала урока	+	групповая работа	
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуальная/групповая работа ✓ разнообразие методов обучения, позволяющих всем активно усваивать материал 	-		
2.	Ожидаемые результаты соответствуют поставленным целям	+	формулировка цели и тема урока	
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ формулировка цели для учащихся (реальность, достижимость, полнота) ✓ учитываются возрастные особенности и особые образовательные потребности детей 	-		
3.	Психологический климат урока	+	настрой в начале урока	
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ стимулирование ответов детей ✓ применение средств поддержания интереса к усвоенно знаний 	-		
4.	При формировании навыков педагог учитывает:	+	учитывает при домашней работе	
	✓ состояние здоровья детей	-		
	✓ возраст ребенка	+		при домашней в классе
	✓ максимальные возможности и способности ребенка	+		
✓ уровень развития ребенка	+	учитывает		
✓ предметная среда в кабинете	-	кабинет при ед. и.м.т.		
5.	В ходе занятия педагог использует дидактический материал и ресурсы ИКТ	+	икт / икт доска, сд. предметы.	
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ использует готовые компьютерные программы для достижения результатов ✓ использует собственные методические пособия, программы 	+		сд. учеб. программа
6.	Педагог мотивирует ребенка при выполнении заданий	+	первая группа при выполнении работы	
7.	Дифференцированная помощь обучающимся на уроке	+	- в нач. урока подготовили презент. материал - участвует при выполнении групп.	
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ четкость инструктажа обучающихся о порядке выполнения домашних работ, проверка степени понимания данных инструкций 	+		в нач. урока носил каждого группы
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ проверка в ходе урока степени понимания учащимися основных элементов излагаемого материала ✓ стимулирование вопросов со стороны учащихся при затруднениях в усвоении учебного материала 	+		
8.	Оценка качества знаний, умений, навыков (объективность, аргументация)	+	Ф.О.	
Дополнительные элементы наблюдения				
9.	Самостоятельная работа для групп	+	работа в группах	
10.	Релаксационный прием в конце			
11.				

Наблюдатель: Шарипова Л.Т. Л.Т. Шарипова
 Подпись, ФИО

Сабақтарды бақылау парағында жазылған деректерді талдау пән мұғалімдерінің 84,7%-ы сабақта жеке және топтық жұмыс түрлерін қолданатынын көрсетеді. Сабақтарда мұғалімдердің 71,2%-ы барлық оқушыларға материалды белсенді игеруге мүмкіндік беретін оқытудың әртүрлі әдістерін қолданғанын байқады. Атап айтқанда, зерттелетін тақырып бойынша теориялық материалдарды зерделеу, мәтінмен жұмыс істеу, оқылғанды түсіну, негізгі нәрсені бөліп көрсету қабілетін дамыту бойынша мұғалімдердің жұмыс әдістемесі байқалады.

Қысқа мерзімді жоспарларды зерттеу нәтижелері (4-кесте) және сабақты бақылау көрсеткендей, педагогтердің көпшілігі (79,7%) сабақтың мақсатын бағдарламалық талаптар мен оқу материалының мазмұнын ескере отырып, сондай-ақ сабақтың бөлім, тақырып құрылымындағы рөліне сәйкес анықтайды.

Сабақты бақылау көрсеткендей, пән мұғалімдері сабақ тақырыбын тақтаға жазып, мақсаттары мен міндеттерін айтады. Бұл ретте білім алушыларды неғұрлым саналы оқытуға ықпал ететін мақсаттар мен күтілетін нәтижелерді дербес талқылауға тарту барған сабақтарда сирек жағдай болды. Білім алушыларды сабақтың мақсатын қоюға тартуды және табысқа жету критерийлерін бірлесіп анықтауды жоспарлау және іске асыру ұсынылады, бұл оқу процесін жеке-маңызды етуге, білім алушылардың жоғары уәдемесін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Сабақты бақылаған зерттеушілердің пікірінше, педагогтердің оқыту мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін тәсілдерді пайдалануы педагогтердің 71,2% - ында балалардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес келді. Оқуда жетістікке жетудің маңызды факторларының бірі психологиялық жайлылық пен қолдау атмосферасын құру болып табылады, бұл оқу процесінде білімді игеруге деген қызығушылықты ынталандыру және қолдау әдістерін қолдану арқылы ғана мүмкін болады. Зерттеушілер сабақты бақылауға түсініктемелерде оның жағымды эмоционалды көңіл-күйін, мұғалімнің ізгі ниетін атап өтті. Зерттеу аясында педагогтардың 81,4% және 72,9% сәйкесінше ЕБҚ бар балаларды қолдау жұмыстарын көрсететін оқу-танымдық қызметті ұйымдастыруға қызығушылықты ынталандыру мен қолдаудың әртүрлі әдістерін қолданды (1-сурет).

42-сурет. Сабақты бақылау элементтері, % педагогтер

Күтілетін нәтижелер қойылған мақсаттарға сәйкес келеді	шындық, қол жетімділік, сабақтың мақсаттарының толықтығы	79,7
	ЕБҚ бар балаларды есепке алу	71,2
Сабақтың психологиялық климаты	балалардың жауаптарын ынталандыру	81,4
	білімді игеруге деген қызығушылықты сақтау	72,9

Дереккөз: 5 және 9-сыныптардағы сабақтарды бақылау нәтижелері

43-кесте. Зерттеу аясында өткен сабақ жоспары

Краткосрочный план

Раздел I		Культура народов мира		
ФИО педагога : Рахимжанова Д.К		Школа: №65		
Дата: 09.09.2021				
Класс 9 «Б»		Количество присутствующих:	Количество отсутствующих:	
ТЕМА УРОКА: § 6 В. Гундарев «На земле Абая». Мемориальный комплекс «Абай и Шакарим» Лексическая тема: Русский язык в диалоге культур.				
Цели обучения в соответствии с учебной программой		Определять подтекст, цель высказывания и отношение говорящего к событиям и героям. Определять основную мысль стихотворения. Составлять хронологическую таблицу биографии Гундарева.		
Цели урока		Понимать основную и детальную информацию сообщения. Участвовать в дискуссии по предложенной проблеме. Формулировать вопросы и отвечать на них.		
Ход урока				
Этап урока/время	Действия педагога	Действия учеников	Ресурсы	Оценивание
Начало урока	<p>I. Организационный момент.</p> <p>К)Создание положительного эмоционального настроя «Тихое озеро»</p> <p>Представьте себе чудесное солнечное утро. Вы находитесь возле тихого, прекрасного озера. Слышно лишь ваше дыхание и плеск воды. Вокруг тихо и спокойно, вы дышите ровно и легко. Солнце ярко светит, и это заставляет вас чувствовать себя все лучше и лучше. Вы чувствуете, как солнечные лучи согревают вас. Вы абсолютно спокойны. Светит солнце, воздух чист и прозрачен. Вам легко дышится. Солнечные лучики гладят и гладят...</p> <p>Вы спокойны и неподвижны, как это тихое утро. Каждая частичка вашего тела наслаждается покоем и солнечным теплом. Вы отдыхаете. Но вот мы снова в комнате. Потянитесь и на счет «три» откройте глаза.</p> <p>II. Актуализация знаний.</p>	Учащиеся определяют тему урока.	<p>Стратегия «Давайте улыбнемся».</p> <p>Музыка дождя</p>	
Середина урока 15 мин.	<p>III. Изучение нового материала.</p> <p>Развитие речевых навыков. Говорение: развитие умения выражать свою точку зрения и понимание эпитафия.</p>	Учащиеся знакомятся с биографией писателя и выписывают основные	Учебник, тетрадь	Оценка учителем уровня подготовленности учащихся к усвоению

44-кесте. Зерттеу шеңберінде қатысқан сабақ жоспары (жалғасы)

<p>Работа с эниграфом. Нам, взяв мечту крылатую в друзья, творить, прилежно музу постигая. И все-таки постичь, достичь нельзя. Всей глубины и высоты Абая. В. Гундарев</p> <p>Предтекстовая работа Знакомство с биографией В. Гундарева.</p> <p>IV. Освоение изученного материала.</p> <p>Работа с несплошным текстом. Применение знаний на практике для расширения и углубления ранее усвоенных знаний.</p> <p>Сообщение темы и целей урока</p> <p>Работа с текстом. Учитель настраивает на лексическую тему раздела.</p> <p>(К) Слушание аудиозаписи стихотворения «На земле Абая». Развитие речевых навыков - слушание: развитие умения слушать аудиозапись художественного текста. Учитель совместно с учащимися определяет основную мысль стихотворения. Подводит их к выводу с помощью вопросов: О каких великих заслугах Абая говорит автор? Как вы понимаете слова «Ему всегда быть гордостью и славой, по праву «мысли золотой дано блистать стиха серебряной оправой»?» Учитель обращает внимание на позицию автора.</p> <p>Работа для детей с ОВЗ Ученики Кайсар, Бахытжан</p> <p>1.Найти и выписать из текста ключевые слова . 2.Составить кластер</p> <p>Гимнастика для рук. Упражнение «Дорожка». Большой палец одной руки положите ногтем вниз на большой палец другой руки, получились две ступеньки. Далее все пальцы своими кончиками поочередно кладите друг на друга, имитируя ходьбу по дорожке.</p> <p>V. Закрепление изученного материала. Использование метода критического мышления найти ответ на литературный диктант. Учитель обращается к долговременной памяти учащихся, умению извлекать из нее информацию в нужный момент: в</p>	<p>факты.</p> <p>Учащимся необходимо соотнести события.</p> <p>Учащиеся заполняют таблицу.</p> <p>Учащиеся отвечают на вопросы по анализу текста стихотворения, находят средства художественной выразительности.</p> <p>Учащиеся выписывают из текста 2-3 сложносочиненных предложения, объясняют расстановку</p>	<p>Учебник, диск с аудио записями</p>	<p>новой темы.</p>
--	---	---------------------------------------	--

45-кесте. Зерттеу шеңберінде қатысқан сабақ жоспары (жалғасы)

	<p>данном случае это знания бы полученные на уроках казахской литературы.</p> <p>Проверка умения находить в тексте сложносочиненные предложения.</p> <p>✓ <u>Дескрипторы:</u></p> <p>Находит и выписывает сложносочиненные предложения. Находит и выписывает сложносочиненные предложения. Находит и выписывает сложносочиненные предложения. Находит и выписывает сложносочиненные предложения.</p> <p><u>Критерии оценивания:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➢ Находит и выписывает сложносочиненные предложения. ➢ Находит и выписывает сложносочиненные предложения. ➢ Находит и выписывает сложносочиненные предложения. ➢ Находит и выписывает сложносочиненные предложения. 	<p>препинания. Творческая работа. (П) Знакомство со стилистическими чертами официально-делового стиля речи. Учащимся предлагается создать инструкции различного характера.</p>		
<p>Конец урока 5 мин.</p>	<p>Сложносочиненные предложения - это... Назовите 2-3 основных факта из биографии Гундарева. Какими образными выражениями передает автор величие Абая?</p>		<p>Оценка «превращения» знаний и достижения целей: учащиеся строят высказывания «Я не знал... - Теперь я знаю...».</p>	

Инклюзивті білім беру міндетті түрде білім беру кеңістігіне кіретін барлық балалардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін білім беру ортасын құруды қамтиды.

Сабақта пән мұғалімдерінің шамамен 40%-ы балалардың денсаулық жағдайын, жасын және даму деңгейін ескере отырып, олардың барынша жоғары мүмкіндіктері мен қабілеттерін дамытуға бағытталған оқытудың әртүрлі нысандары мен тәсілдерін қолдануды көрмеді (білім алушылардың білімді меңгеру деңгейін ескере отырып, оқу материалын іріктеу, жеке көзқарас және т.б.).

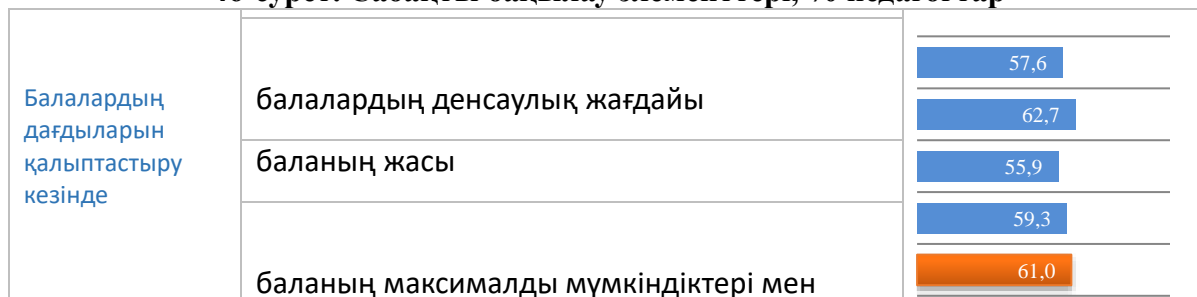
Бұл факт 5-сыныптардағы сабақтарда жиі байқалды, онда жыл басында білім алушылар негізгі орта білім деңгейіне көшу кезінде бейімделу кезеңінен өтеді (1-қосымша). ЕБҚ бар балалар барлығымен бірге оқитын барлық сыныптарда психологиялық-педагогикалық қолдау, пән мұғалімінің қолдауы болған жоқ. Мысалы, бүкіл сынып оқылған материалды бекіту үшін өз бетінше жұмыс жасағанда, ЕБҚ бар білім алушылар тобымен бірге мұғалім орындалған тапсырманы талдауды, жеке көмек көрсетуді, қосымша түсіндіруді және нақтылауды, жаңа материалды түсіндіруді көздейтін жұмысты ұйымдастыруы керек.

Диагностика негізінде сараланған тапсырмаларды әзірлеу арқылы оқушылардың жеке қабілеттерін дамытуға тапсырмалардың бағытын күшейту ұсынылады.

Қауіпсіздікті қамтамасыз ету және санитарлық-эпидемиологиялық нормаларды сақтау мақсатында «бір сынып-бір кабинет» режимін сақтау қажеттілігіне байланысты оқу кабинетінде пәндік ортаны құру қиынға соғады. Сабақтар «өз» кабинеттерінде өтпегеніне қарамастан, педагогтердің едәуір бөлігі (61%) көрнекі материалдарды (кесте, тірек конспект, карточкалар) және сынып тақтасын (дайындалған қажетті жазбалар) пайдалану арқылы пәндік орта құра алды.

Сабақтың ең аз байқалатын элементтері «дидактикалық материалдар мен АКТ ресурстарын пайдалану» параметріне келеді. Зерттеуге қатысушылардың тек 45,8 -ы өз сабақтарында білімді бекіту және бақылау, топтық және жеке жұмысты ұйымдастыру үшін сабақтың жекелеген кезеңдерінде дидактикалық оқыту құралы ретінде АКТ-ны қолдануды көрсетті. Сабақтарда 32,2% дидактикалық материалдардың өзіндік әзірлемелерін қолданды (сурет.2).

46-сурет. Сабақты бақылау элементтері, % педагогтар

	қабілеттері	
	баланың даму деңгейі	
	кабинеттегі пәндік сәрсенбі	
Мұғалім дидактикалық материалдар мен АКТ ресурстарын пайдаланады	нәтижелерге қол жеткізуге арналған дайын компьютерлік бағдарламалар	
	өзінің әдістемелік құралдары, бағдарламалары	

Дереккөз: 5 және 9-сыныптардағы сабақтарды бақылау нәтижелері

1. Оқыту әдістерін таңдау кезінде оқушының жас ерекшелігін ескеру

Жас ерекшеліктері бағдарламаларда ескеріледі, бірақ мұғалімнің өзі ескеруі керек оқыту әдістерін таңдауда бірқатар мәселелер бар. Егер бастауыш сыныптарда ауызша сөйлеудің негізгі әдісі әңгіме болса, онда 5-сыныпта әңгіме басым болады, ал үлкен мектеп жасына қарай оқушыны дәрісті қабылдауға дайындау керек.

Бастауыш сыныптарда да, 5-сыныпта да көрнекі әдістердің үлкен артықшылықтары бар, бірақ оларды қолданудың үлес салмағы төменгі сыныптардан жоғары сыныптарға дейін азаяды.

Жоғары сыныптарға репродуктивті сипаттағы танымдық іс-әрекеттің әдістері ішінара іздеу және проблемалық іздеу әдістерімен алмастырылуда. Кіші сыныптардан жоғары сыныптарға дейін оқушылардың оқу материалын игерудегі өзіндік жұмысының әртүрлі әдістерінің үлесі артады және мұғалімнің сабақта оқу материалын тікелей көрсетуіне байланысты жұмыс түрлері азаяды.

Оқу іс-әрекетін кішіден жоғары сыныптарға дейін ынталандыру мен бақылауда ойын-сауықпен ынталандыру рөлінің төмендеуі байқалады және, керісінше, танымдық қиындықтар арқылы ынталандырудың мәні артады.

Дереккөз: *****

Сабақты бақылау барысында оқу қызметінде қиындықтарға тап болған білім алушыларға сараланған көмек көрсетуге ерекше назар аударылды. Осылайша, зерттеушілермен педагогтердің 67,8% сабақ соңында оны орындауға қысқаша нұсқау бере отырып, үй тапсырмасын беретіндігі анықталды (орындауға түсініктемелер, мысалдар/жаттығулар нөмірлері, оқулықтағы беттер және т.б.).

Қатысушылардың жалпы санынан 5 және 9-сыныптарда сабақ беретін мұғалімдердің 22%-ы сабақтың дербес кезеңі ретінде үй тапсырмасын нұсқамалықты бөлген жоқ. Сонымен қатар, нұсқаулық студенттерді үй тапсырмасын өз бетінше және саналы түрде орындауға дайындауға арналған, оны орындау кезінде сабақта оқыған пәннің теориялық материалы тереңірек түсініледі.

Сабақты бақылау зерттеуге қатысқан мұғалімдердің жартысы (50,8%) сабақ барысында оқушылардың оқу әрекетін ынталандыру, оқу материалын меңгеруде/ өзіндік жұмысты орындауда қиындықтар туындаған кезде оқушылар тарапынан сұрақтар қоюға ынталандыру арқылы ынталандыратынын көрсетті, осылайша әрбір бала үшін жетістік жағдайын құрады.

Оқу процесі барысында барлық балалар үшін сәттілік жағдайын жасау үшін мұғалімдердің 66,1%-ы барлық оқушылар жаңа материалды түсінгенін нақтылайды, қажет болған жағдайда оларға көмек көрсетеді, ЕБҚ бар балаларға назар аударады (жиі сауалнама, жеке тапсырмалар, оқу іс-әрекетінде өзін-өзі бақылауды белсендіру және т.б.).

Майкл Барбердің айтуынша, «мұғалімдердің педагогикалық шеберлігінде олардың оқушылардың үлгерімін дәл бағалау қабілеті қалыптасады». Әр тапсырмадан кейін әр сабақта сәтті нәтижелі оқу процесі үшін кері байланыс қажет екені даусыз.

Зерттеу аясында мұғалімдердің 54,2%-ы сабақта кері байланыстың әртүрлі түрлерін қолданатыны анықталды: ауызша түсініктеме (оқушының қызметін, оның жұмысының орындалуын бақылау нәтижелері бойынша), жазбаша түсініктеме (жазбаша жұмыстарды тексеру нәтижелері бойынша). Сонымен қатар, мұғалімдердің едәуір бөлігі қысқа (ашылмаған) түсініктемелермен шектелді («Жақсы!», «Бұл дұрыс жауап», «Тырыс!» және т.б.) және ауызша емес түрдегі түсініктемелер.

Қатысқан сабақтарда бір-біріне кері байланыс бере отырып, бірлесіп әзірленген критерийлерді пайдалана отырып, өзін-өзі бағалау / өзара бағалау процесіне білім алушылардың қатысуы сирек байқалды. Мұғалімдердің 45,8% өз сабақтарында білім алушылардың білім, білік және дағды сапасын объективті және дәлелді бағалауды көрсеткен жоқ. Мысалы, 5-ші сыныптардағы сабақтарда («Жаратылыстану») жаңа тақырыпты бекіту кезеңінде де (балалар табиғатты салды), сабақтың қорытынды бөлігінде де сындарлы кері байланыс ұсынылған жоқ.

Ал кері байланыс қалыптастырушы бағалаудың негізгі компоненті болып табылады. Кері байланыс жүйесі білімді тексеруге мүмкіндік береді және білім алушыларға өз әрекеттерінің нәтижелерін көруге, оларды бағалауға және кемшіліктерді түзетуге мүмкіндік береді. Кері байланыс арқылы мұғалім оқудағы олқылықтарды түсінуге және өз қызметіне өзгерістер енгізуге көмектесетін ақпарат алады (жаңа әдістерді, оқыту техникаларын таңдау, сабақ уақытын бөлуге өзгерістер енгізу және т.б.).

Қалыптастырушы бағалау мақсатына жету үшін-тиімді кері байланыс беру үшін білім алушы толық ақпарат алуы керек, тұрақты және уақтылы негізде сындарлы, дұрыс түсініктеме беруі керек. Сындарлы кері байланыс білім алушылардың жеке қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сабақтың әр кезеңі үшін формативті бағалау әдістерін жоспарлау ұсынылады. Мұғалімдер графикалық кескіндер арқылы кері байланысқа басымдық бермей, «мұғалім-оқушы» форматында кері байланысты ұйымдастырудың әртүрлі тәсілдерін қолдануы керек.

Мұғалімдердің шамамен 70%-ы тапсырмаларды орындау кезінде ынталандыру стратегияларын қолданады (мадақтау, мадақтау, әртүрлі деңгейдегі материалдардың ауысуы, оқу іс-әрекетінің әртүрлілігі). Сонымен қатар, жоғарыда сабақтың түсіндірмелерінің сипаттамасында айтылғандай, мұғалімдердің тәжірибесінде жеке оқушылардың оқу процесіне нашар қатысуы бар. Осылайша, сабақтардың 30%-ында оқушылардың көпшілігі белсенділік танытпаған және сыныптағы ұжымдық жұмысқа қатыспаған оқушыларды белсендіру және тарту бойынша ең аз тиімді практикалар пайдаланылды. Көптеген сабақтарға жұмысты бағалаудың нақты критерийлерін түсіндіру және талқылау, кері байланыс, оқушылардың өзін-өзі бағалауы, сыныптастарының жұмысын бағалау сияқты әдістер қатыспады.

47-сурет. Сабақты бақылау элементтері, % педагогтер

Сабақта білім алушыларға сараланған көмек	үй тапсырмасы бойынша нұсқаулық	67,8
	материалды түсіну дәрежесін тексеру	66,1
	білім алушылар тарапынан сұрақтарды ынталандыру	50,8
	білім алушылар тарапынан сұрақтарды ынталандыру	54,2
Мотивация, кері байланыс	объективтілік, бағалауды дәлелдеу	69,5
	тапсырмаларды орындау кезінде баланы ынталандыру	

Дереккөз: 5 және 9-сыныптардағы сабақтарды бақылау нәтижелері

Қорытындылар

- Мұғалімдердің 80% білім алушыларды сабақтың мақсаты мен күтілетін нәтижелерді талқылауға тартпайды.
- 71,2%-да оқу мақсаты балалардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес келеді.
- Мұғалімдердің көпшілігі оқуға деген қызығушылықты (72,9%) ынталандыру (81,4%) және қолдаудың әртүрлі әдістерін қолданады.
- Пән мұғалімдерінің 60%-ға жуығы балалардың дағдыларын қалыптастыру кезінде олардың денсаулық жағдайын, жасын және даму деңгейін ескере отырып, балалардың барынша мүмкіндіктері мен қабілеттерін ескереді.
- Педагогтердің жартысынан көбі (61%) сабақтар «өз» кабинеттерінде өтпегеніне қарамастан, көрнекі материалдар мен сынып тақталарын пайдалану арқылы пәндік орта құра алды.
- Зерттеуге қатысушылардың тек 45,8%-ы өз сабақтарында АКТ-ны оқытудың дидактикалық құралы ретінде пайдалануды көрсетті.

- 32,2% сабақта дидактикалық материалдардың өзіндік әзірлемелерін қолданды.

- Педагогтардың 67,8% үй тапсырмасын сабақ соңында орындауға қысқаша (расталмаған) нұсқама береді.

- 50,8% мұғалімдер сабақ барысында оқушылардың оқу әрекетін ынталандыру, оқу материалын меңгерудегі қиындықтар кезінде оқушылар тарапынан сұрақтар қоюға ынталандыру арқылы ынталандырады.

- Мұғалімдердің 66,1%-ы барлық оқушылар жаңа материалды түсінгенін нақтылайды, қажет болған жағдайда оларға көмек көрсетеді.

- Сабақтардағы мұғалімдердің 54,2%-ы кері байланысты қамтамасыз етеді, көбінесе ауызша және ауызша және ауызша емес түсініктемелермен шектеледі.

- 45,8% мұғалімдер өз сабақтарында объективті және дәлелді бағалауды көрсеткен жоқ.

- Педагогтердің 70%-ға жуығы тапсырмаларды орындау кезінде мотивациялық стратегияларды қолданады.

- Сабақтың 30%-ында оқушылардың көпшілігі белсенділік танытпады және сыныпта ұжымдық жұмысқа қатыспады.

- Жұмысты бағалаудың нақты критерийлерін түсіндіру және талқылау әдістері, кері байланыс, оқушылардың өзін-өзі бағалауы, сыныптастарының жұмысын бағалау көптеген сабақтарға қатыспады.

Ұсынымдар

- білім алушыларды оқыту мақсаттарын қою процесіне тарту және бағалау критерийлерін бірлесіп анықтау.
- бірлесіп әзірленген өлшемдерді пайдалана отырып, бір-біріне кері байланыс бере отырып, өзара бағалауды іске асыру.
- сараланған тәсілді көздейтін оқушылардың жеке қабілеттерін дамытуға бағытталған тапсырмаларды әзірлеу және пайдалану.
- оқыту барысында жеке қабілеттері негізінде оқушыларды топтастыруды өткізу.
- оқу процесінің өзгермелілігі, қалыптастырушы бағалауды жүзеге асырудағы жүйелі тәсіл.
- мұғалімнің сындарлы кері байланысы және қалыптастырушы бағалаудың түрлі тәсілдерін қолдану.
- білім алушылардың жеке қабілеттерін дамытуға бағытталған тапсырмаларды жоспарлау, оқытуды саралауды қарастыратын ресурстарды пайдалану.
- оқушылардың қажеттіліктері мен қабілеттерін ескере отырып, сабақта мақсаттарды, тапсырмалар мен ресурстарды саралау бойынша жұмысты жандандыру.
- білім сапасының тұрақты мониторингі, бір сынып шеңберінде әртүрлі

қажеттіліктері бар және өзін-өзі реттеу деңгейі бар байқалатын білім алушылардың прогресін тіркеу.

- қалыптастырушы бағалау бойынша тұрақты кері байланыс.
- саралау қағидаттары мен тәсілдеріне назар аудару.

4.6. ПЕДАГОГТЕРГЕ САУАЛНАМА ЖҮРГІЗУ НӘТИЖЕЛЕРІН ТАЛДАУ

Мектепте инклюзивті білім беру мәдениетін құру ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды мектеп социумына енгізудің маңызды шарттарының бірі болып табылады. Тиімді жұмыс істеудің міндетті шарты-бұл білім беру ұйымдарындағы барлық қызметтердің өзара байланысы мен үйлесімді жұмысы: психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік, медициналық. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы тәрбиелеп отырған отбасына білікті қолдау баланың жеке басына қосымша әсерді жеңуге, өз мүмкіндіктерін, қабілеттерін іске асыруға көмектеседі.

Мектеп білім беру кеңістігінің барлық қатысушыларының назарын ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқыту және әлеуметтендіру проблемаларына аударып отырып, инклюзивті қоғам құруды насихаттауға бағытталған. Педагогикалық процесте инклюзивті мектеп мұғалімдері оқушылардың жеке қажеттіліктеріне, қабілеттері мен оқу мақсаттарына сәйкес оқытуды жекелендіруге қол жеткізе отырып, әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолданады. Инклюзивті білім беру ортасында мектеп әрқашан өзінің барлық студенттеріне жоғары оқу нәтижелеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді. Мектеп әр баланы қабылдау философиясы мен мәдениетін, оқыту тәсілдеріндегі икемділікті қолдайды және бұл оның ең маңызды әлеуметтік құндылығы.

Инклюзивті білім беру педагогикалық құбылыс ретінде қоғам үшін ең маңызды болып табылатын және жаңа педагогикалық құндылықтар ретінде әрекет ететін жаңа білімге, тұжырымдамаларға, идеяларға назар аударады, педагогикалық іс-әрекеттің әдістері мен әдістеріне, мұғалімнің кәсіби және шығармашылық мәдениетін игеру және жүзеге асыру механизміне өз ізін қалдырады [205]

Жалпы білім беретін мектептердің педагогтері ООР бар балаларды педагогикалық сүйемелдеуге, олардың оқу ортасын ұйымдастырушыларға қатысады. Педагогтің кәсіби қызметінің жаңа шарттары педагогтердің жеке тұлғасының арнайы білімін, іскерлігін, құзыреттілігін, интегралдық қасиеттерін қалыптастырудың мазмұны мен нысандарын айқындау қажеттілігін айқындайды. Білім беру процесінің барлық қатысушыларымен тиімді педагогикалық өзара іс-қимылды ұйымдастыруға мүмкіндік беретін жаңа ойлау педагогын, кәсіби-педагогикалық мәдениеттің қалыптасқан инклюзивті аспектісіне ие педагогты даярлау міндеті айқын болып отыр.

Инклюзивті ортада жұмыс істейтін мұғалім өз қызметін реттеудің жоғары деңгейіне ие болуы керек, стресстік жағдайларда өзін бақылап, жағдайлардың өзгеруіне тез және сенімді жауап беріп, шешім қабылдауы керек. Сондықтан ол өзінің арсеналында теріс эмоцияларды, релаксация дағдыларын, өзін-өзі басқару қабілетін, қиын, күтпеген жағдайларда бейімделу қабілетін жеңе білуі керек. Мұғалімнің өзін-өзі бақылауы, оның тепе-теңдігі, эмоционалды тұрақтылығы балалар арасындағы, балалар мен мұғалім арасындағы қарым-қатынастағы жанжалды жағдайлардың алдын алуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру ортасында баламен қарым-қатынас жасау мұғалімнен жоғары кәсібилікті, шығармашылықты, Психология және арнайы

педагогика туралы білімді, оларды стандартты емес жағдайларда қолдана білуді талап етеді. Мұғалімдердің ООР бар балалармен жұмыс істеуге психологиялық дайындығын қалыптастырудың негізгі кедергісі-белгісізден қорқу, оқу процесінің басқа қатысушылары үшін инклюзивті білімнің зиянынан қорқу, стереотиптер мен жағымсыздықтар, мұғалімнің кәсіби мүмкіндіктеріне деген сенімсіздігі, өзгергісі келмеуі.

Осыған байланысты психологиялық қолдаудың белгілі бір формаларын қолдана отырып шешуді қажет ететін бірінші кезектегі міндет-мұғалімдердің инклюзивті тәжірибені жүзеге асыруға кәсіби және жеке дайындығын қалыптастыру мәселесі. Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі жұмыс педагогтардан педагогикалық толеранттылық пен эмпатия ажырамас құрамдас бөлігі болып табылатын кәсіби құзыреттілікті дамытуды талап етеді. Мектеп тәжірибесінде мұғалім үшін, әсіресе психофизиологиялық параметрлері бойынша "басқа" стандартты емес білім алушыларға қатысты интолерантизм кедергісін жеңу жиі қиын болатыны жасырын емес.

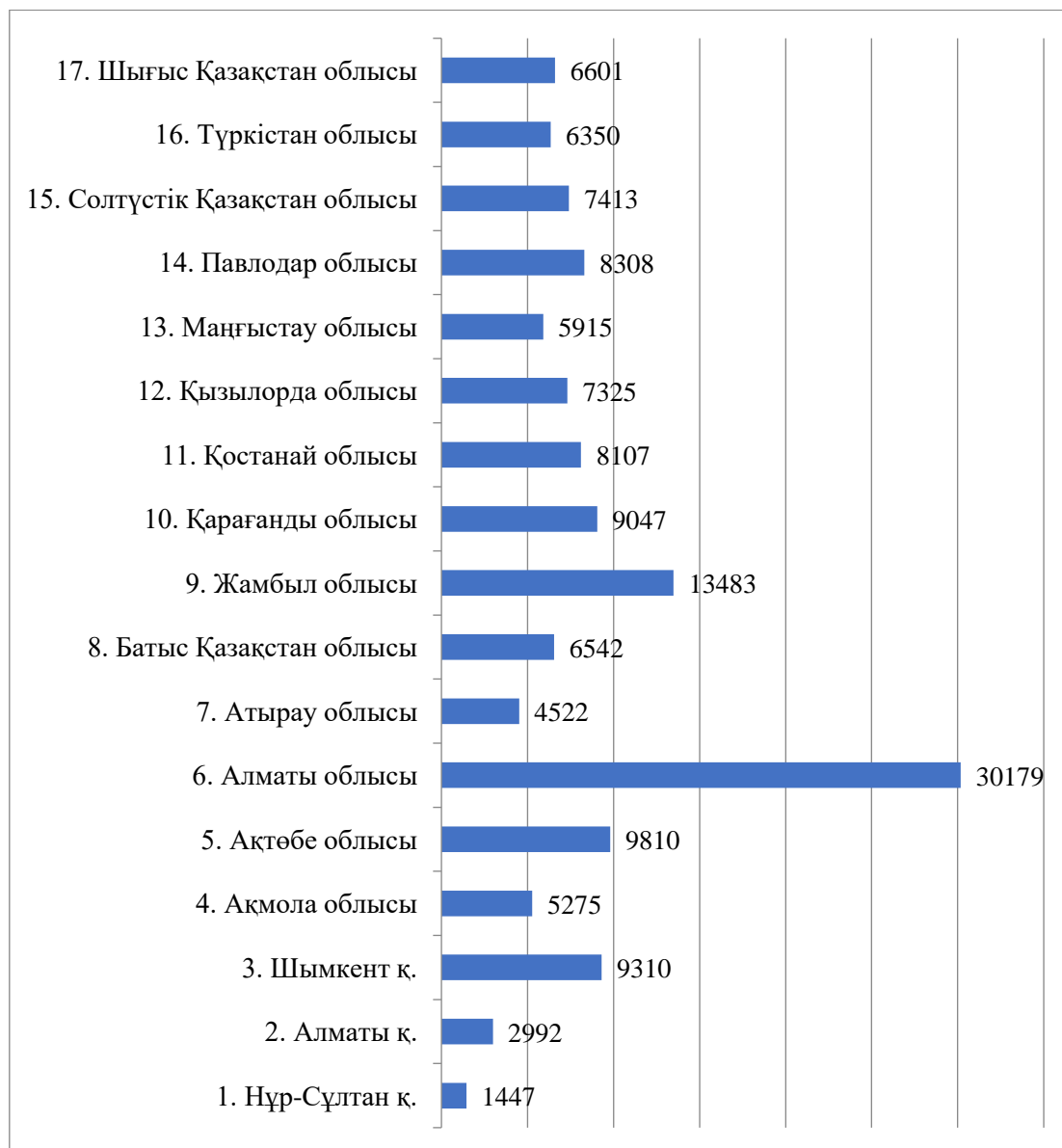
Педагогикалық интолерантизм мұғалімдердің ашулануында, наразылық, кемсітушілік мінез-құлық түріндегі эмоционалды жарылыстарда, қорқыту технологияларын қолдануда және балаларға қатысты теріс вербализацияда, жеке немесе дұшпандық позицияларда көрінуі мүмкін. Бұл көріністер мұғалімнің маңызды кәсіби және жеке дайындығының өзектілігін көрсетеді.

Ел мектептерінде инклюзивті білім беруді дамыту үдерісіне педагогтердің пікірін, олардың кәсіби көзқарасын анықтау мақсатында зерттеу барысында жалпы білім беретін мектептердің педагогтеріне сауалнама сұрақтары ұсынылды. Google Forms сервисі арқылы сауалнамаға еліміздің 17 өңірінен 1426 педагог қатысты. Сауалнамаға қатысушылардың ішінде ең көп қатысу үлесі Алматы (30179 педагог) және Жамбыл (13483) облыстарына тиесілі, ең аз қатысқандар Алматы (2992) және Нұр-сұлтан (1447) қалалары.

121-кесте. Өңірлік қатысу бөлінісінде мектеп педагогтеріне сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
1. Нұр-Сұлтан қ.	1447
2. Алматы қ.	2992
3. Шымкент қ.	9310
4. Ақмола облысы	5275
5. Ақтөбе облысы	9810
6. Алматы облысы	30179
7. Атырау облысы	4522
8. Батыс Қазақстан облысы	6542
9. Жамбыл облысы	13483
10. Қарағанды облысы	9047
11. Қостанай облысы	8107

12. Қызылорда облысы	7325
13. Маңғыстау облысы	5915
14. Павлодар облысы	8308
15. Солтүстік Қазақстан облысы	7413
16. Түркістан облысы	6350
17. Шығыс Қазақстан облысы	6601
Барлығы	142626

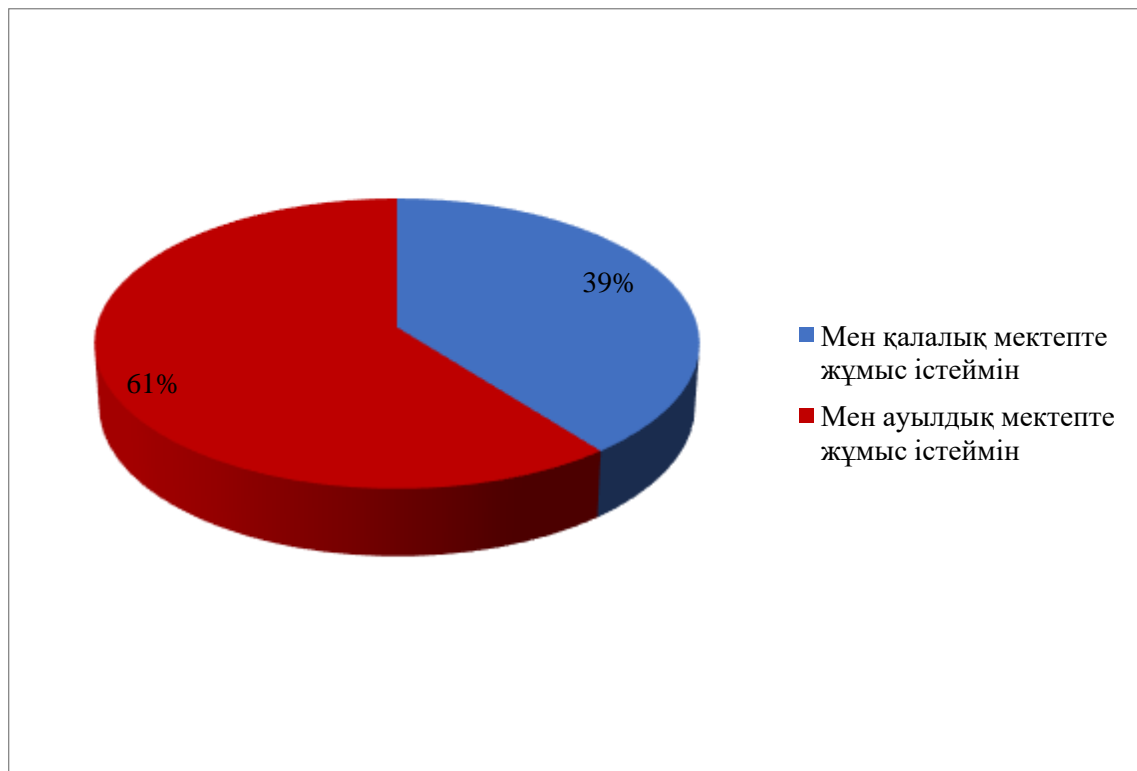

48-сурет. Өңірлік қатысу бөлінісінде мектеп педагогтеріне сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Қала және ауыл бойынша мектеп педагогтерінің қатысуын анықтау кезінде сауалнама нәтижелері ауыл мектептерінің педагогтері ең көп қатысқанын көрсетті, олардың үлесі 61%-ды, қала мектептері педагогтерінің үлесі 39%-ды құрады.

122-кесте. «Қала-ауыл» бөлінісінде мектеп педагогтеріне сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
Мен қалалық мектепте жұмыс істеймін	56210
Мен ауылдық мектепте жұмыс істеймін	86416

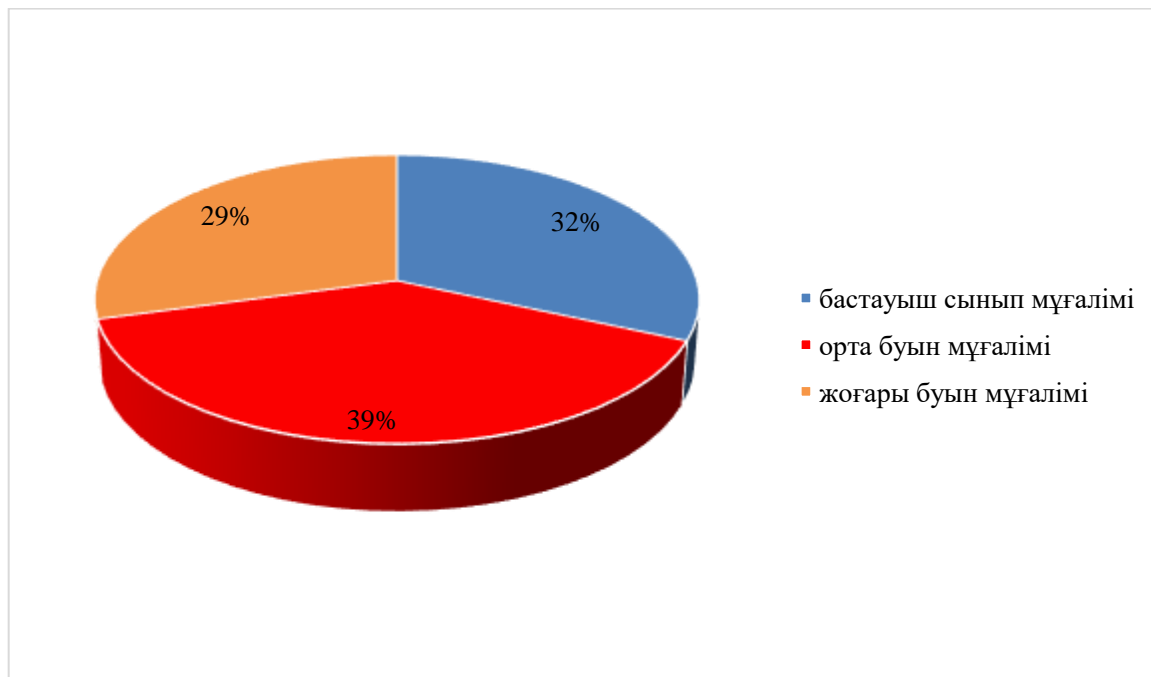
49-сурет. «Қала-ауыл» бөлінісінде мектеп педагогтеріне сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Педагогтер жұмыс істейтін білім деңгейі туралы сұраққа сұралғандардың жауаптары орта білім берудің барлық деңгейлеріндегі педагогтердің шамамен тең қатысқандығын көрсетті, олардың ішінде ең көп үлес орта буын педагогтеріне тиесілі (39%), бастауыш сынып педагогтерінің қатысу үлесі 32%-ды құрады, ең аз үлес аға буын педагогтеріне тиесілі – 29%.

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
бастауыш сынып мұғалімі	45064
орта буын мұғалімі	55878

жоғары буын мұғалімі	41684
-------------------------	-------

123-кесте. Орта білім берудің барлық деңгейлері бойынша мектеп педагогтеріне сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

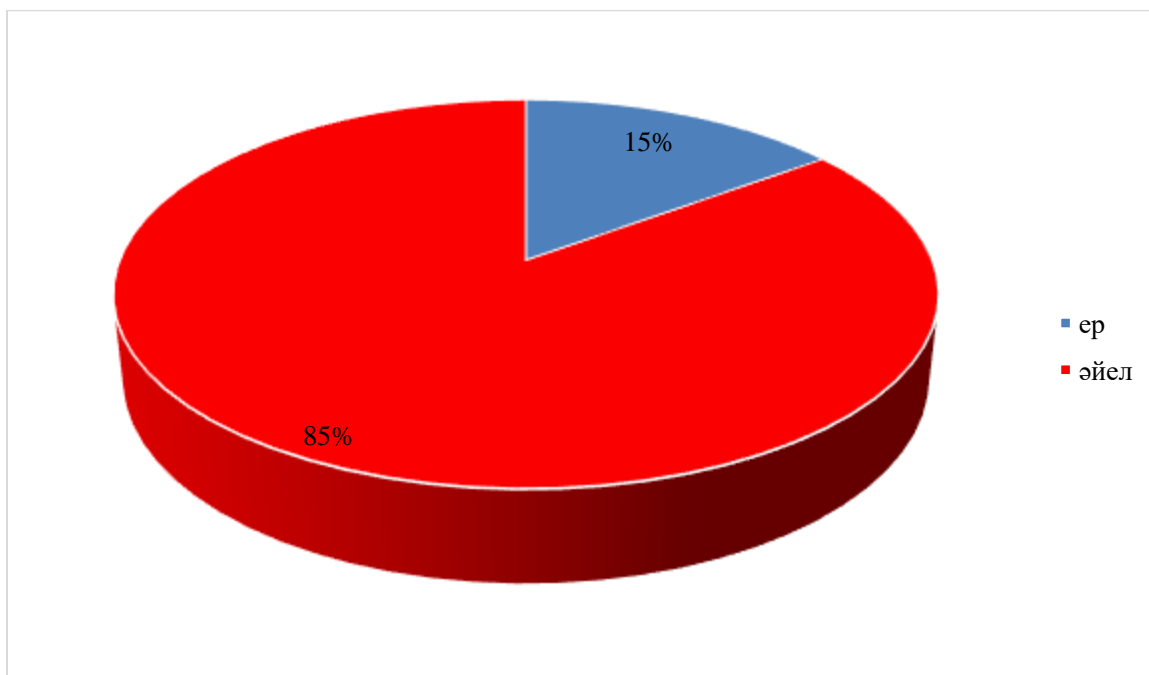

50-сурет. Орта білім берудің барлық деңгейлері бойынша мектеп педагогтеріне сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Сауалнамаға қатысушылардың гендерлік белгісін анықтау кезінде сауалнамаға қатысқан педагогтердің басым бөлігін 85% қатысу үлесі бар әйелдер, қалған 15%-ын ер адамдар құрағандығы байқалады.

124-кесте. Гендерлік белгілер бөлінісінде мектеп педагогтеріне жүргізілген сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
ер	21268
әйел	121358

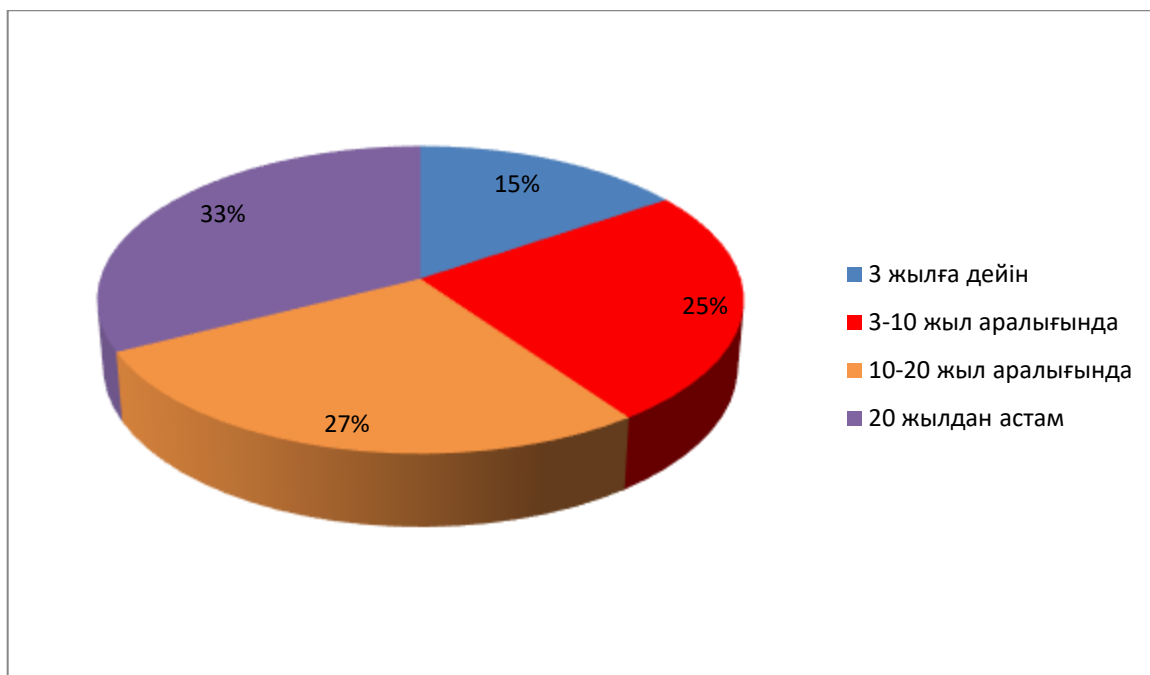

51-сурет. Гендерлік белгілер бөлінісінде мектеп педагогтеріне жүргізілген сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Педагогтердің жұмыс өтілін көрсету өтінішіне сауалнама нәтижелері жауаптардың барлық нұсқалары бойынша әртүрлілікті көрсетті және мынадай көріністі ұсынды: респонденттердің ең көп үлесі 20 жылдан астам өтілі бар педагогтерге тиесілі (33%), 10 жылдан 20 жылға дейінгі өтілі бар педагогтердің үлесі 27%-ды, 3 жылдан 10 жылға дейінгі өтілі бар педагогтердің үлесі 25%-ды және 3 жылға дейінгі өтілі бар педагогтердің қатысу үлесі 15%-ды құрады.

125-кесте. Жұмыс өтілі бойынша мектеп педагогтеріне жүргізілген сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
3 жылға дейін	22088
3-10 жыл аралығында	35259
10-20 жыл аралығында	38864
20 жылдан астам	46415

52-сурет. Жұмыс өтілі бойынша мектеп педагогтеріне жүргізілген сауалнама нәтижелерінің көрсеткіші

Осылайша, респондент педагогтердің әлеуметтік-демографиялық және кәсіби сипаттамаларын талдау сауалнамаға қатысқан педагогтердің басым көпшілігі (85%) орташа жасы 45-55 жас аралығындағы, ауылдық мектепте жұмыс істейтін (61%), 20 жылдан астам жұмыс тәжірибесі бар әйелдер (33%), сондай-ақ олардың 39%-ы мектептің орта буынында жұмыс істейді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

**Әйел адамдар
(85%)**

орташа жасы – 45-55 лет

ауылдық мектепте жұмыс істейді (61%)

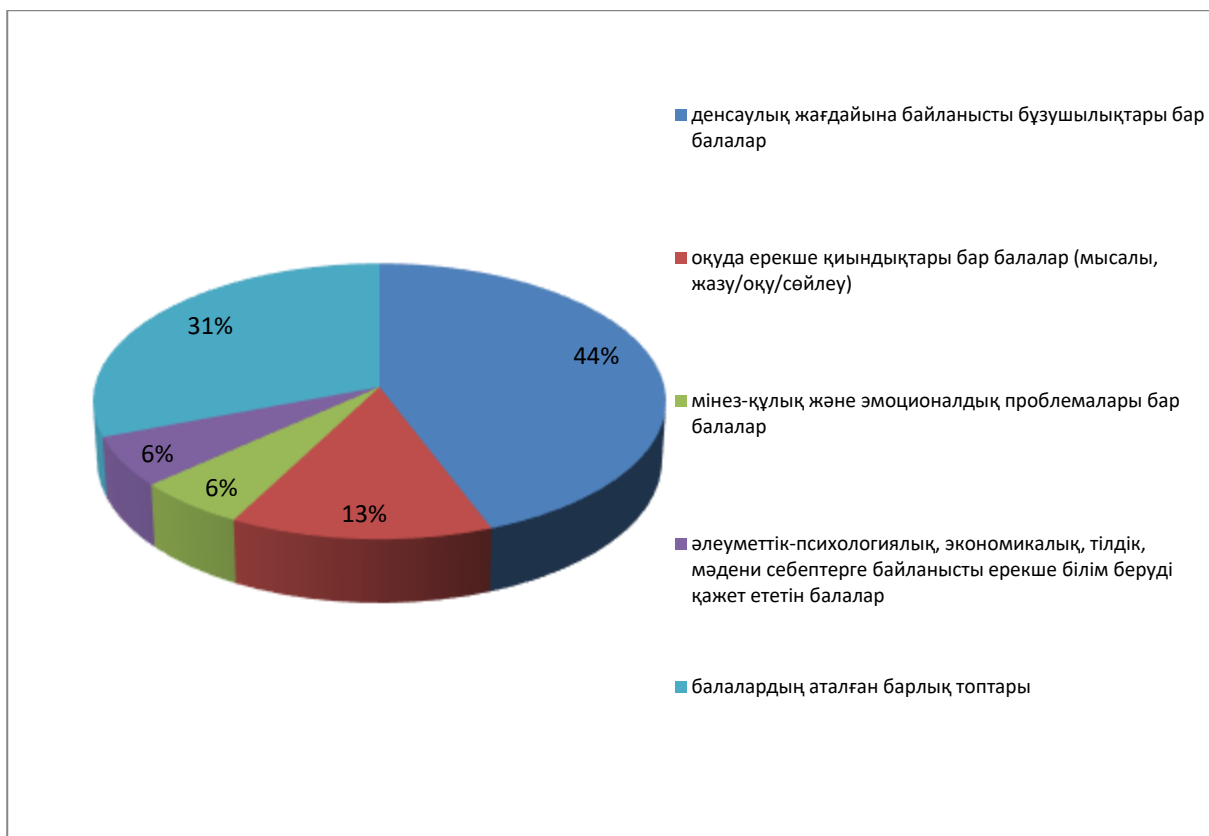
орта буын мұғалімі (39%)

жұмыс тәжірибесі: 20 жылдан астам (33%)

Педагогтерге балалардың қандай топтарын, олардың пікірінше, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға жатқызуға болатындығы туралы сұраққа жауаптардың нәтижелері ең көп үлес (44%) «денсаулық жағдайына байланысты бұзушылықтары бар балалар (есту, көру, сөйлеу, психикалық дамуы тежелген, көру, тірек-қимыл аппараты, интеллект, эмоционалды-сауық саласы)» деген жауапты таңдаған педагогтерге тиесілі екенін көрсетті, 13% «оқуда ерекше қиындықтары бар балалар (мысалы, жазу/оқу/сөйлеу)» деген жауапты таңдады, 6%-дан «оқуда/жазуда/сөйлеуде), мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары бар балалар» және «әлеуметтік-психологиялық, экономикалық, тілдік, мәдени себептерге байланысты ерекше білім беру қажеттіліктері туындайтын балалар (табысы аз, тұрмысы қолайсыз отбасылардан шыққан балалар, көшіп-қонушы балалар, босқындар, оралмандар)». Барлық респонденттердің тек үшінші бөлігі немесе 31% «барлық аталған балалар топтары» жауабын таңдады.

126-кесте. Балалардың қандай топтарын, олардың пікірінше, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға жатқызуға болады деген сұраққа мұғалімдердің жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
денсаулық жағдайына байланысты бұзушылықтары бар балалар	62619
оқуда ерекше қиындықтары бар балалар (мысалы, жазу/оқу/сөйлеу)	19088
мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары бар балалар	8061
әлеуметтік-психологиялық, экономикалық, тілдік, мәдени себептерге байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балалар	8301
балалардың аталған барлық топтары	43550

53-сурет. Балалардың қандай топтарын, олардың пікірінше, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға жатқызуға болады деген сұраққа мұғалімдердің жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

Педагогтердің ЕБҚ бар білім алушыларды қалай анықтайды деген сұраққа жауап беру өтінішіне ең көп үлесті (41%) «сабақта бақылау барысында білім алушының оқу материалын меңгермейтінін байқаймын» деген жауапты таңдаған педагогтер құрады, 28,7% «диагностикада мамандар (педагог-психолог, дефектолог-мұғалім, логопед-мұғалім және т.б.) көмегіне жүгінемін» деп жауап берді, 14,6% «сабақта және сыныптан тыс іс-шараларда бақылау барысында білім алушының мінез-құлқында бұзушылықтар бар екенін байқаймын», барлық респонденттердің 8,4%-ы «диагностикалық әдістерді жүргіземін» деп жауап берді, 7% жауап беруге қиналды және 0,4% «басқа» жауабын таңдады.

127-кесте. «ЕБҚ бар білім алушыларды қалай анықтайсыз?» деген сұраққа педагогтердің жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
сабақта бақылау барысында білім алушының оқу материалын меңгермейтінін байқаймын	58322

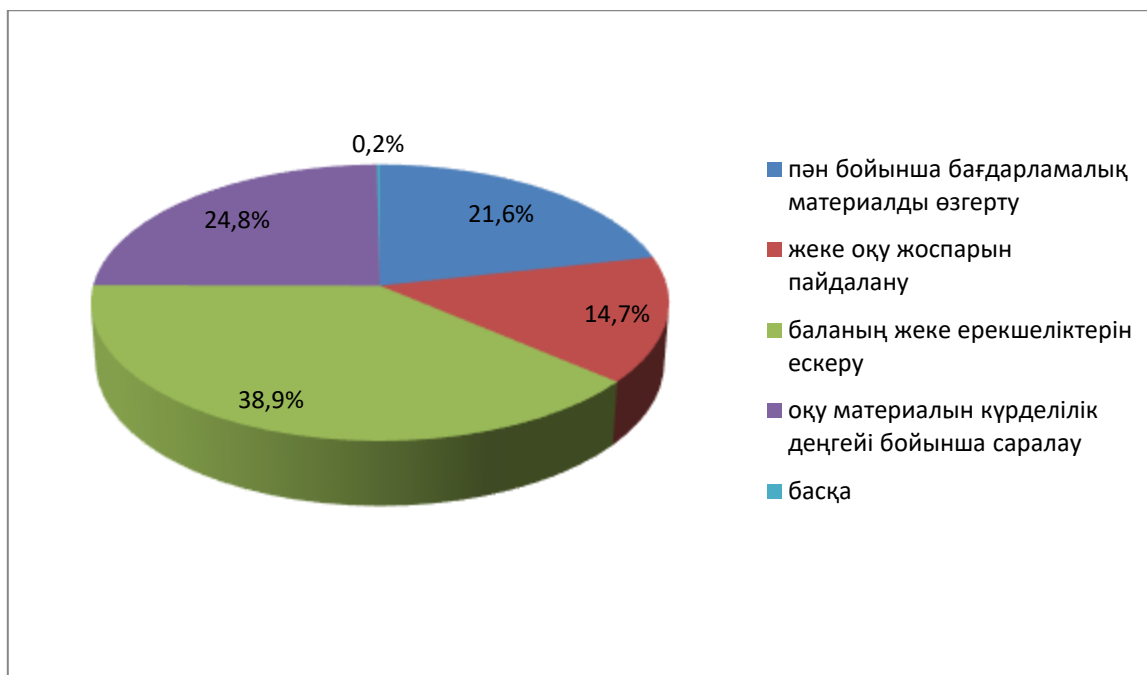
сабақта және сыныптан тыс іс-шараларда бақылау барысында білім алушының мінез-құлқында бұзушылықтар бар екенін байқаймын	20755
диагностикалық әдістерді жүргіземін	11983
диагностикада мамандар (педагог-психолог, дефектолог-мұғалім, логопед-мұғалім және т.б.) көмегіне жүгінемін	40879
жауап беруге қиналамын	10100
басқа	587

54-сурет. «ЕБҚ бар білім алушыларды қалай анықтайсыз?» деген сұраққа педагогтердің жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

«Оқу бағдарламасын бейімдеу деп нені түсінесіз?» сұрағына педагогтердің басым бөлігі (39%) баланың жеке ерекшеліктерін есепке алуды оқу бағдарламасының бейімделуі деп түсінетіндігін көрсетті, 24,8% «күрделілік деңгейі бойынша оқу материалының саралануын» түсінеді, 21,6% «пән бойынша бағдарламалық материалды өзгерту» жауабын таңдады, 14,7% «жеке оқу жоспарын пайдалану» деп жауап берді және тек 0,2% «басқа» жауабын таңдады.

128-кесте. Педагогтердің «Оқу бағдарламасын бейімдеу деп нені түсінесіз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
пән бойынша бағдарламалық материалды өзгерту	30737
жеке оқу жоспарын пайдалану	20984
баланың жеке ерекшеліктерін ескеру	55322
оқу материалын күрделілік деңгейі бойынша саралау	35298
басқа	285

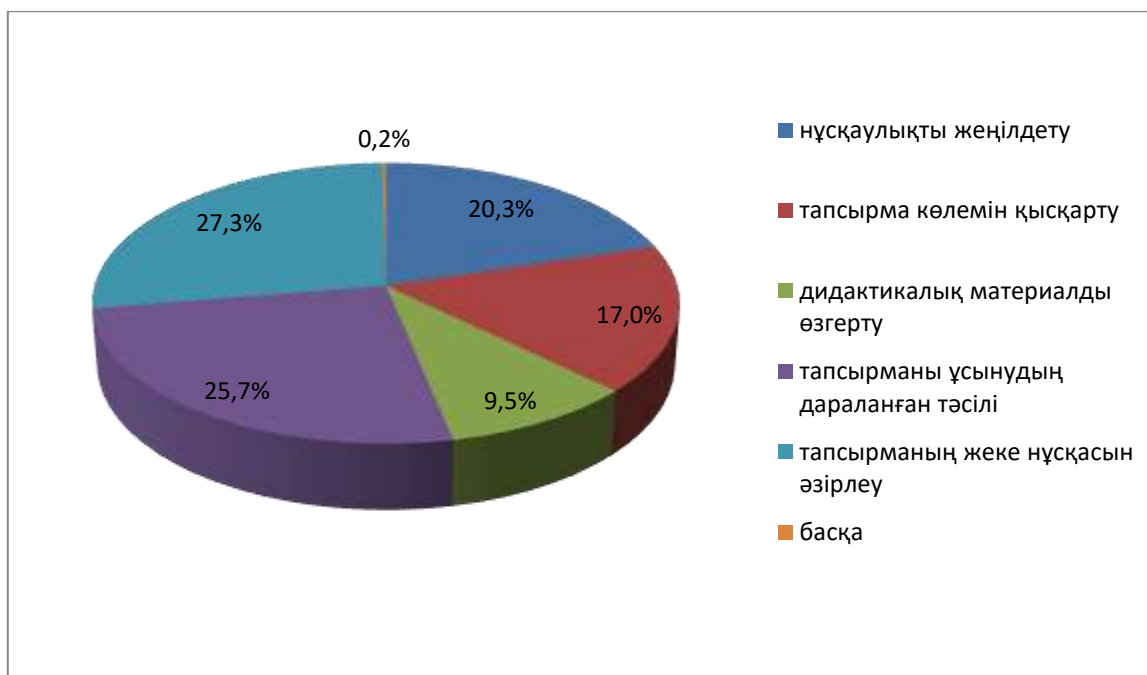

55-сурет. Педагогтердің «Оқу бағдарламасын бейімдеу деп нені түсінесіз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

«Оқу материалын бейімдеудің қандай әдістерін қолдануға болады деп ойлайсыз?» педагогтердің жауаптары нәтижелерінің шашырауы келесі көріністі көрсетті: 27,3% «тапсырманың жеке нұсқасын әзірлеу» жауабын таңдады, 25,7% «тапсырманы ұсынудың дараланған тәсілі» жауабын таңдады, 20,3% «нұсқаулықты жеңілдету», 17% «тапсырма көлемін қысқарту», 9,5% «дидактикалық материалды өзгерту» жауабын таңдады және тек 0,2% «басқа» жауабын таңдады.

129-кесте. Педагогтердің «Оқу материалын бейімдеудің қандай әдістерін қолдануға болады деп ойлайсыз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
нұсқаулықты жеңілдету	28929
тапсырма көлемін қысқарту	24203
дидактикалық материалды өзгерту	13546
тапсырманы ұсынудың дараланған тәсілі	36619
тапсырманың жеке нұсқасын әзірлеу	39004
басқа	325

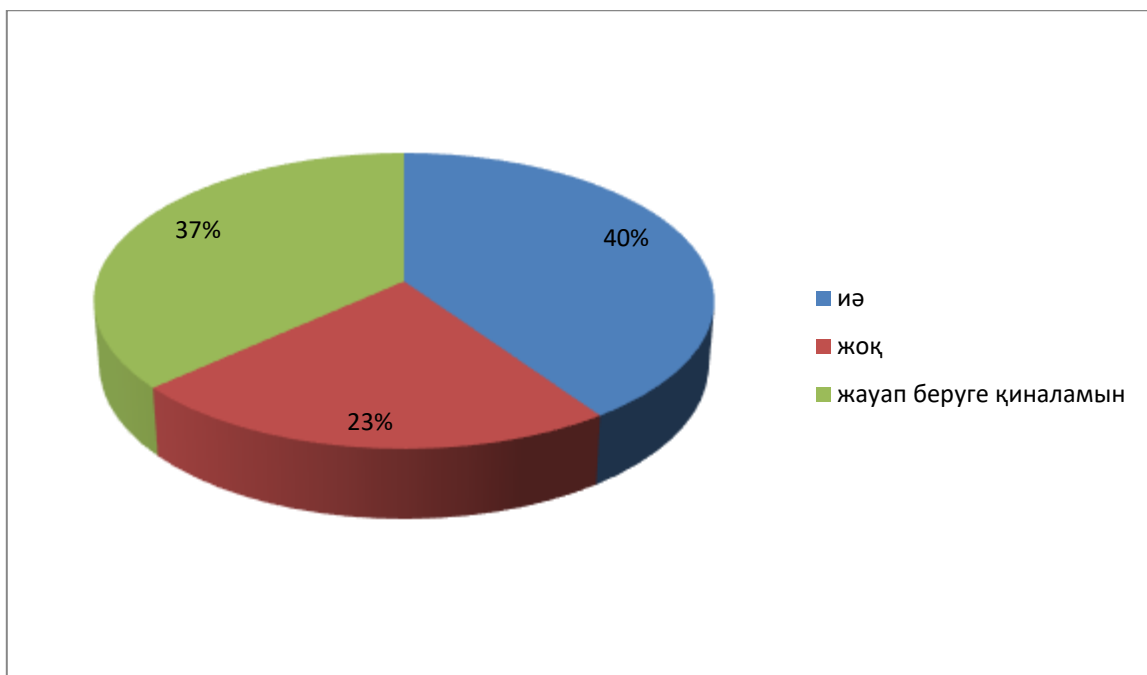

56-сурет. Педагогтердің «Оқу материалын бейімдеудің қандай әдістерін қолдануға болады деп ойлайсыз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Педагогтердің инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайындығын анықтау үшін педагогтерге «Сіз ЕБҚ бар баланы басқа балалармен бірлесіп оқытуға дайынсыз ба?» сұрағы қойылған болатын. Барлық респонденттердің 40%-ы бір мәнді оң жауап берді, бұл респонденттердің ең үлкен бөлігін құрайды, бұл ретте респонденттердің бірдей үлесі (37%) жауап беруге қиналды және жауап бергендердің 1/4 бөлігі (23%) теріс жауап берді.

130-кесте. Педагогтердің «Сіз ЕБҚ бар баланы басқа балалармен бірлесіп оқытуға дайынсыз ба?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
иә	57602
жоқ	32744
жауап беруге қиналамын	52280

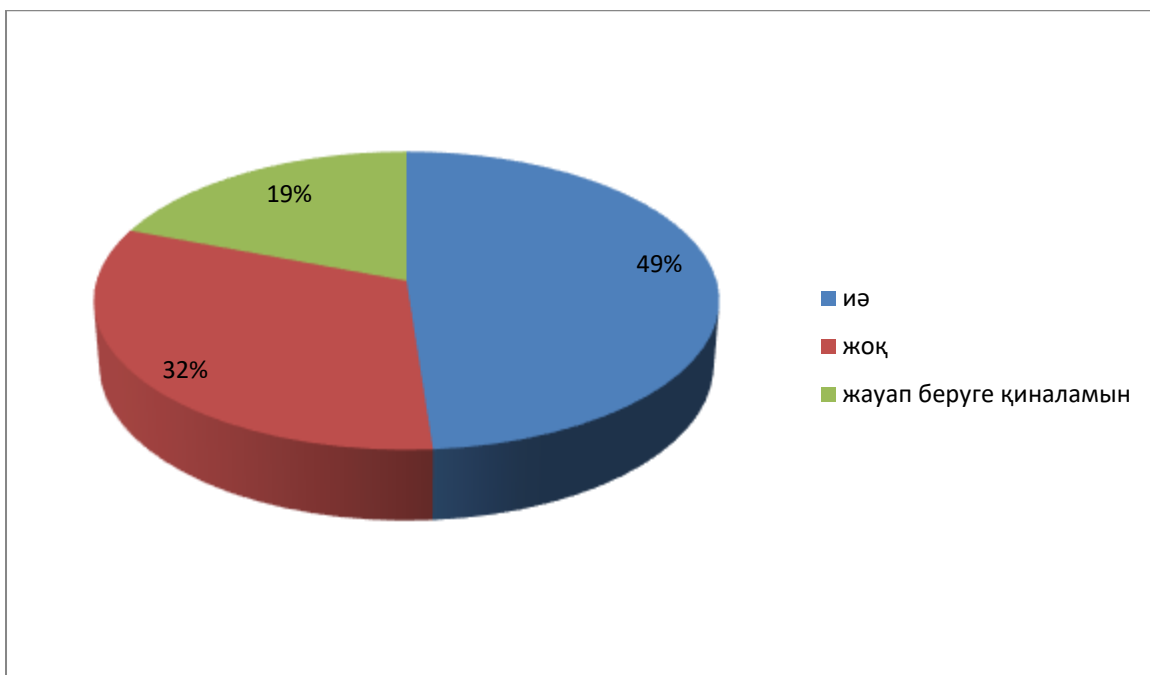

57-сурет. Педагогтердің «Сіз ЕБҚ бар баланы басқа балалармен бірлесіп оқытуға дайынсыз ба?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Педагогтердің ЕБҚ бар баланың жеке оқу жоспарын және жеке оқу бағдарламасын жасауға қатысуға дайын екендігі туралы пікір білдіру туралы өтінішіне сауалнамаға қатысушылардың жартысына жуығы (49%) оң жауап таңдады, 32%-ы жауап беруге қиналды және 19%-ы теріс жауап берді.

131-кесте. Педагогтердің «ЕБҚ бар баланың жеке оқу жоспарын және жеке оқу бағдарламасын жасауға қатысуға дайынсыз ба?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
иә	69625
жоқ	45675
жауап беруге қиналамын	27326

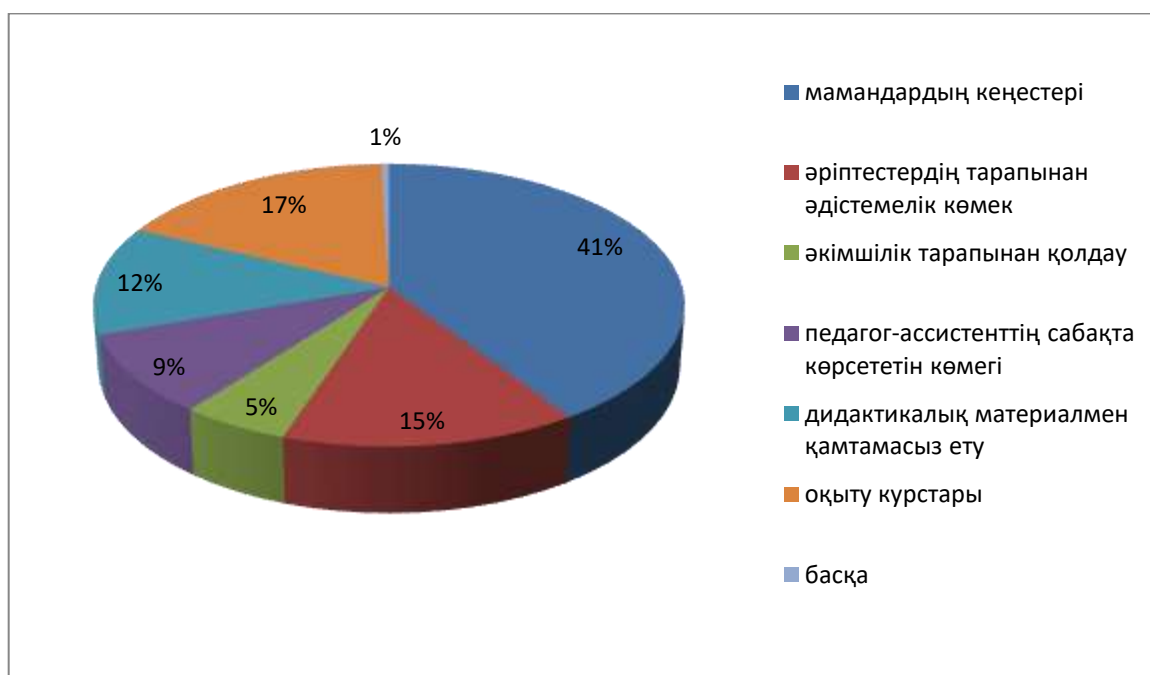
58-сурет. Педагогтердің «ЕБҚ бар баланың жеке оқу жоспарын және жеке оқу бағдарламасын жасауға қатысуға дайынсыз ба?» сұрағына жауап көрсеткіштері

ЕБҚ бар балалармен жұмыс барысында мұғалімдерге қандай қолдау түрі қажет деген сұрақ бойынша сауалнама нәтижелері мұғалімдердің көп бөлігі (41%) «мамандардың кеңестері» жауабын таңдағанын, 17%-ы оқыту курстарына мұқтаж екенін, 15%-ы «әріптестердің әдістемелік көмегі» жауабын, 12%-ы дидактикалық материалдармен қамтамасыз етуді таңдағанын, 9%-ы педагог-ассистенттің сабақта көмек көрсету қажеттілігі туралы, 5%-ы әкімшілік тарапынан қолдауды қажет ететінін және 1%-ы «басқа» жауапты таңдағанын көрсетті.

132-кесте. Педагогтердің «ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау кезінде қандай қолдауды қажет етесіз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
мамандардың кеңестері	58048
әріптестердің тарапынан әдістемелік көмек	20615
әкімшілік тарапынан қолдау	7545
педагог-ассистенттің сабақта көрсететін көмегі	13163

дидактикалық материалмен қамтамасыз ету	17757
оқыту курстары	24824
басқа	674

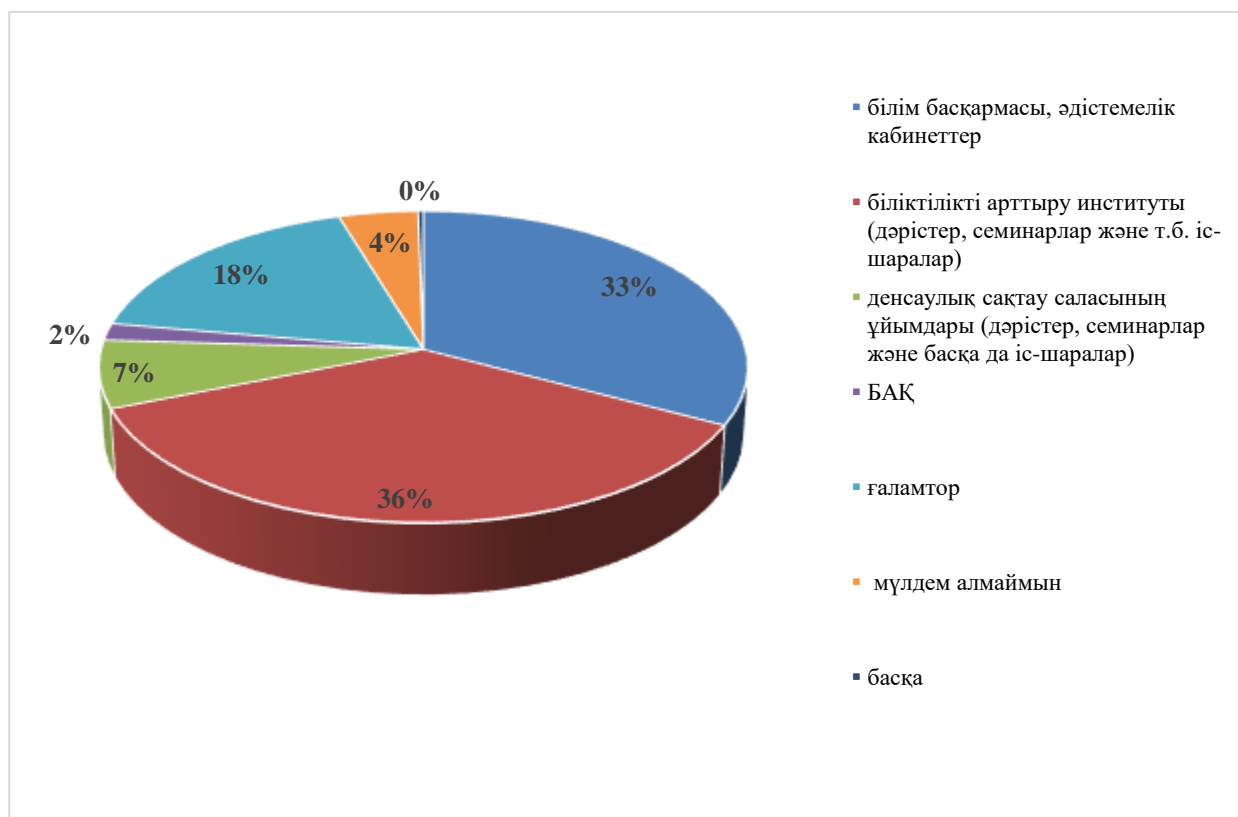

59-сурет. Педагогтердің «ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау кезінде қандай қолдауды қажет етесіз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Педагогтердің білім беру саласында ЕБҚ бар балалардың біліктілігін арттыру туралы ақпаратты қайдан алатыны туралы сұраққа жауап беру өтінішіне педагогтердің басым бөлігі (36%) «біліктілікті арттыру институты (дәрістер, семинарлар және басқа да іс-шаралар)» жауабын, 1/3 бөлігін немесе 33% «білім басқармасы, әдістемелік кабинеттер» жауабын, 18%-ы осы ақпаратты интернеттен алады, 7%-ы «денсаулық сақтау саласындағы ұйымдар (дәрістер, семинарлар және басқа да іс-шаралар)» жауабын таңдады, бұл ретте тек 4%-ы «мүлдем алмайды» деп жауап берді және 2%-ы «басқа» жауабын таңдады.

133-кесте. Педагогтердің «ЕБҚ бар балаларды оқыту бойынша біліктілікті арттыру үшін ақпаратты қайдан аласыз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
білім басқармасы, әдістемелік кабинеттер	46718
біліктілікті арттыру институты (дәрістер, семинарлар және т.б. іс-шаралар)	51618
денсаулық сақтау саласының ұйымдары (дәрістер, семинарлар және басқа да іс-шаралар)	10006
БАҚ	2510
ғаламтор	25074
мүлдем алмаймын	6268
басқа	432

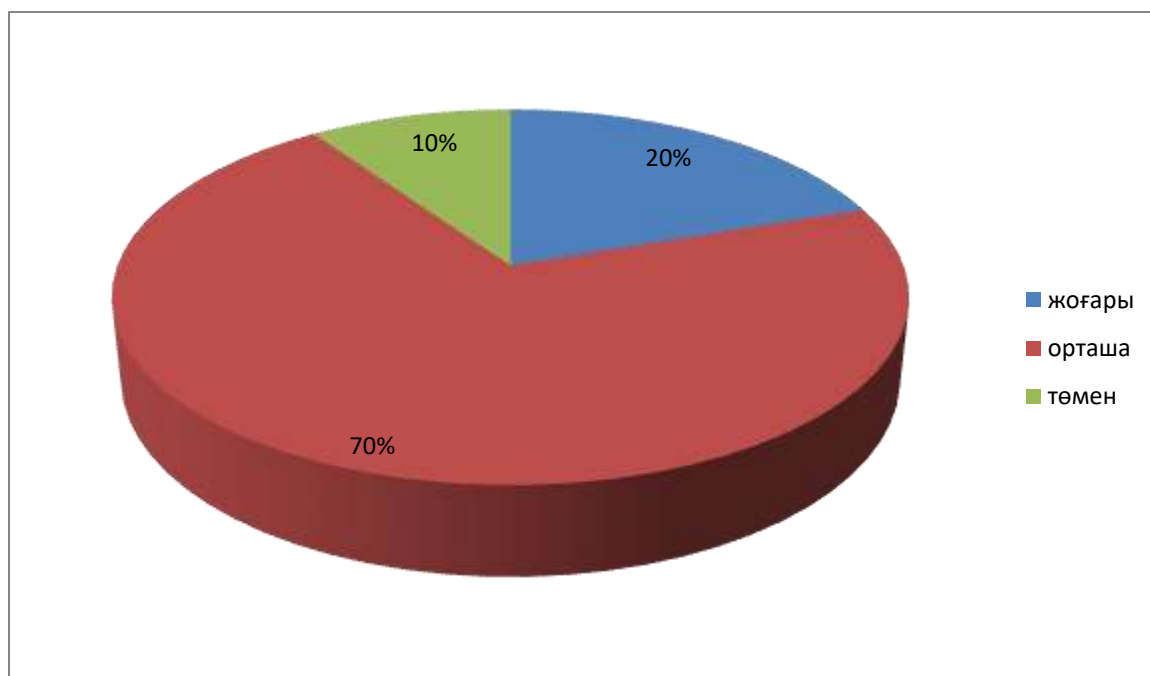

60-сурет. Педагогтердің «ЕБҚ бар балаларды оқыту бойынша біліктілікті арттыру үшін ақпаратты қайдан аласыз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқытудың ерекшеліктері туралы өз білім деңгейін бағалау өтінішіне педагогтердің жауаптарының нәтижелері сұралғандардың тек 20%-ы ғана өз деңгейін жоғары бағалағанын, сауалнамаға қатысушылардың ең көп үлесі (70%) өз деңгейін «орташа» деп бағалағанын, бұл ретте педагогтердің 10%-ы өз деңгейін «төмен» деп бағалағанын көрсетті.

134-кесте. Педагогтердің «Денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудың ерекшеліктері бойынша өз білім деңгейіңізді бағалаңыз» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
жоғары	28182
орташа	100654
төмен	13790

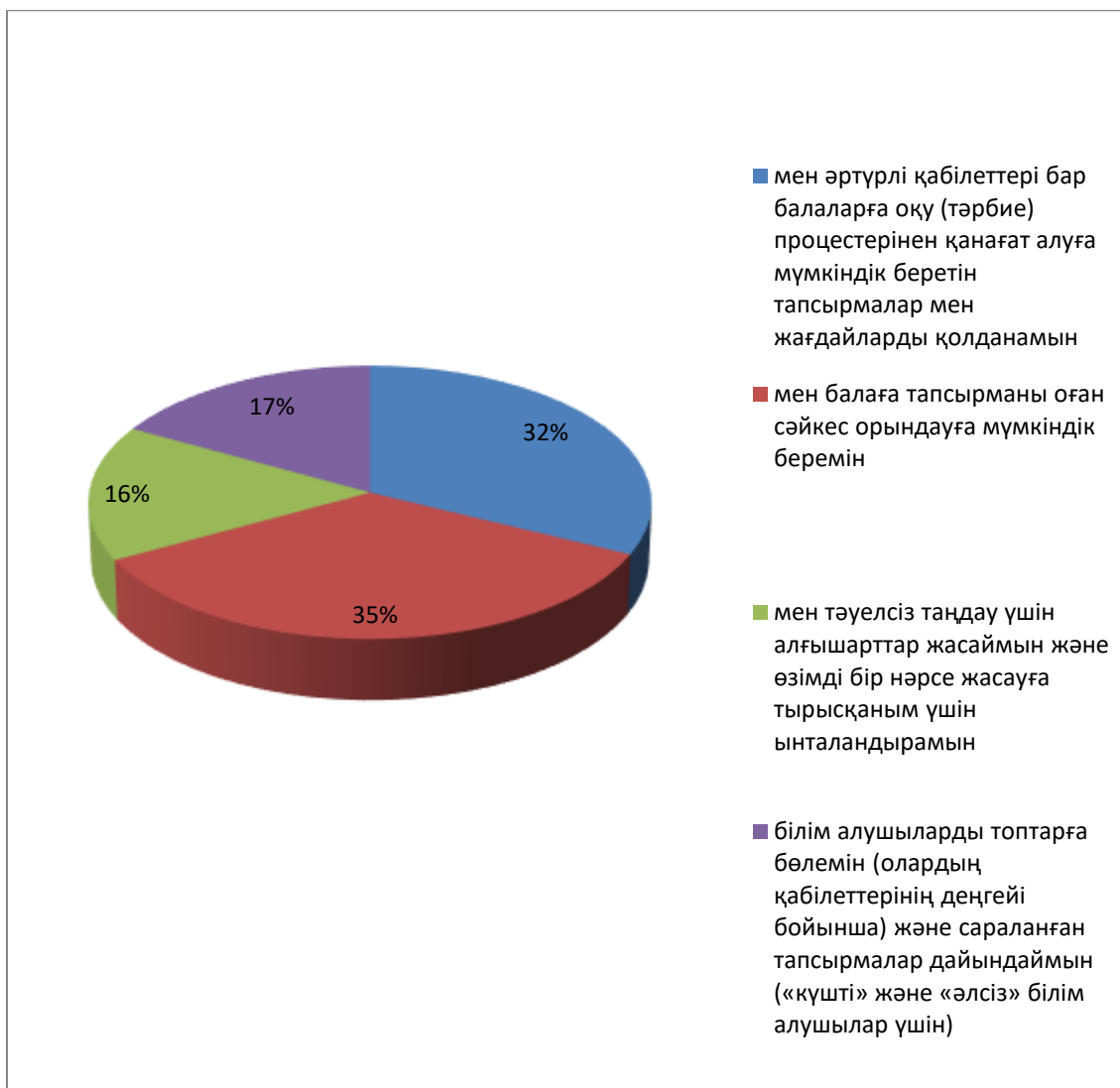

61-сурет. Педагогтердің «Денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудың ерекшеліктері бойынша өз білім деңгейіңізді бағалаңыз» сұрағына жауап көрсеткіштері

«Сіз инклюзивті білім беру жағдайында қолжетімді, вариативті ортаны қалай құрасыз?» сұрағына педагогтерге жауаптардың бірнеше нұсқасын таңдау ұсынылды. Бұл ретте педагогтердің басым бөлігі (35%) «бала үшін тапсырманы оған қолайлы тәсілмен орындау мүмкіндігін жасаймын» деген жауапты таңдады, 32% «түрлі қабілеттері бар балаларға оқу (тәрбие) процесінен қанағаттануға мүмкіндік беретін тапсырмалар мен жағдайларды қолданамын» деп жауап берді, 17% «білім алушыларды топтарға бөлемін (олардың қабілеттерінің деңгейі бойынша) және сараланған тапсырмалар дайындаймын («күшті» және «әлсіз білім алушылар үшін)» деп жауап берді, және педагогтердің 16% «өз бетінше таңдау үшін алғышарттар жасаймын» деп жауап берді.

135-кесте. Педагогтердің «Сіз инклюзивті білім беру жағдайында қолжетімді, вариативті ортаны қалай құрасыз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
мен әртүрлі қабілеттері бар балаларға оқу (тәрбие) процестерінен қанағат алуға мүмкіндік беретін тапсырмалар мен жағдайларды қолданамын	68223
мен балаға тапсырманы оған сәйкес орындауға мүмкіндік беремін	73463
мен тәуелсіз таңдау үшін алғышарттар жасаймын және өзімді бір нәрсе жасауға тырысқаным үшін ынталандырамын	33859
білім алушыларды топтарға бөлемін (олардың қабілеттерінің деңгейі бойынша) және сараланған тапсырмалар дайындаймын («күшті» және «әлсіз» білім алушылар үшін)	35840

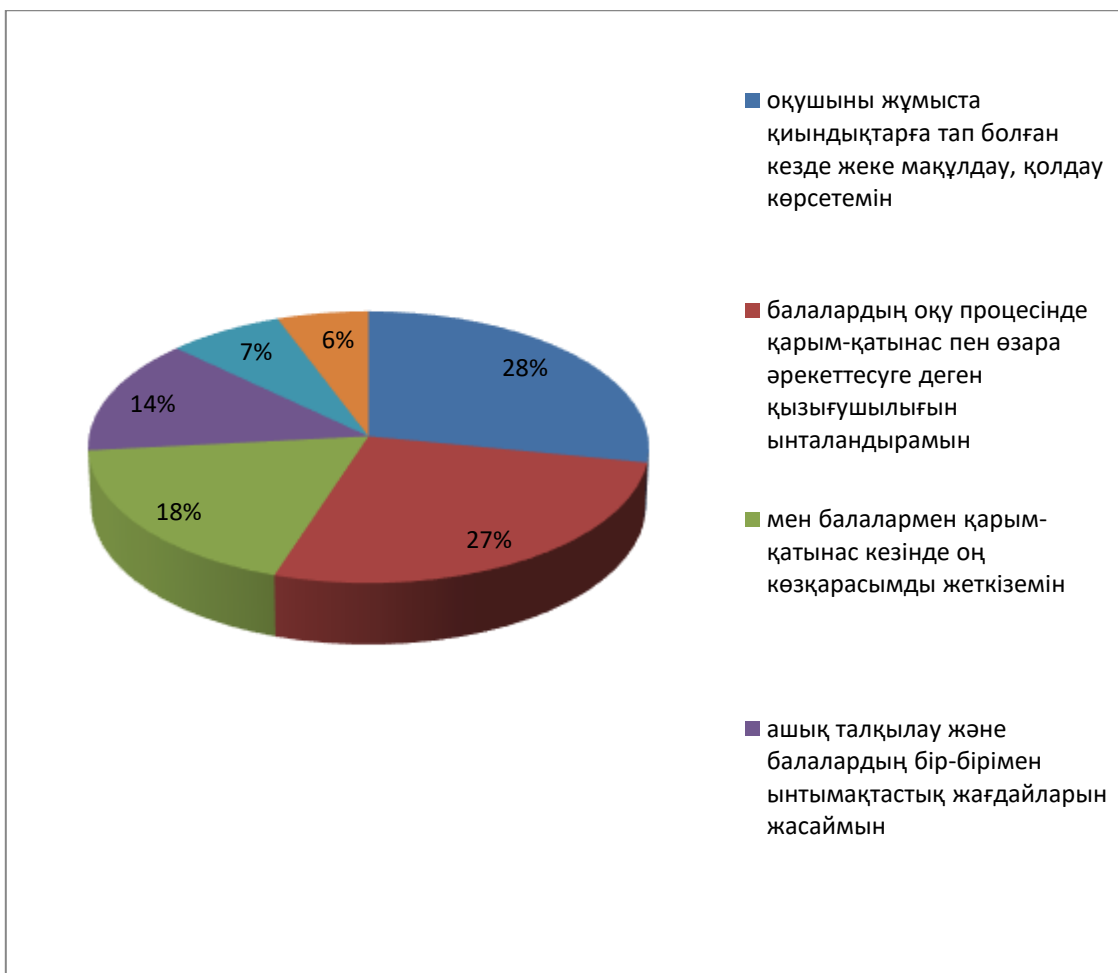

62-сурет. Педагогтердің «Сіз инклюзивті білім беру жағдайында қолжетімді, вариативті ортаны қалай құрасыз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

«Инклюзивті білім беру жағдайында барлық балалардың өзара әрекеттесу процесінде ашықтық пен ынтымақтастық қалай қамтамасыз етіледі?» сұрағы бойынша бірнеше жауап нұсқаларын таңдау мүмкіндігі берілді. Жауаптардың нәтижелері көрсеткендей, мұғалімдердің 28%-ы «мен оқушының жұмысында қиындықтарға тап болған кезде жеке мақұлдауды, қолдауды көрсетемін» жауабын таңдады, шамамен 27%-ы «балалардың оқу процесінде қарым-қатынас пен өзара әрекеттесуге деген қызығушылығын ынталандырамын» деп жауап берді, 18%-ы «балалармен қарым-қатынас кезінде жағымды көңіл-күй сыйлаймын» деп жауап берді, 14%-ы «балалардың бір-бірімен ашық талқылау және ынтымақтастық жағдайларын жасаймын» деп жауап берді, барлық респонденттердің 7%-ы «білім беру процесінен тыс білім алушыларды қолдау үшін әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді пайдаланамын» жауап нұсқасын таңдады.

136-кесте. Педагогтердің «Инклюзивті білім беру жағдайында барлық балалардың өзара әрекеттесу процесінде ашықтық пен ынтымақтастық қалай қамтамасыз етіледі?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
оқушыны жұмыста қиындықтарға тап болған кезде жеке мақұлдау, қолдау көрсетемін	69384
балалардың оқу процесінде қарым-қатынас пен өзара әрекеттесуге деген қызығушылығын ынталандырамын	66634
мен балалармен қарым-қатынас кезінде оң көзқарасымды жеткіземін	45271
ашық талқылау және балалардың бір-бірімен ынтымақтастық жағдайларын жасаймын	33950
мен ЕБҚ балалармен және олардың құрдастарымен жеке әңгімелер өткіземін	17853
білім беру процесінен тыс білім алушыларға қолдау көрсету үшін әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді қолданамын	14080

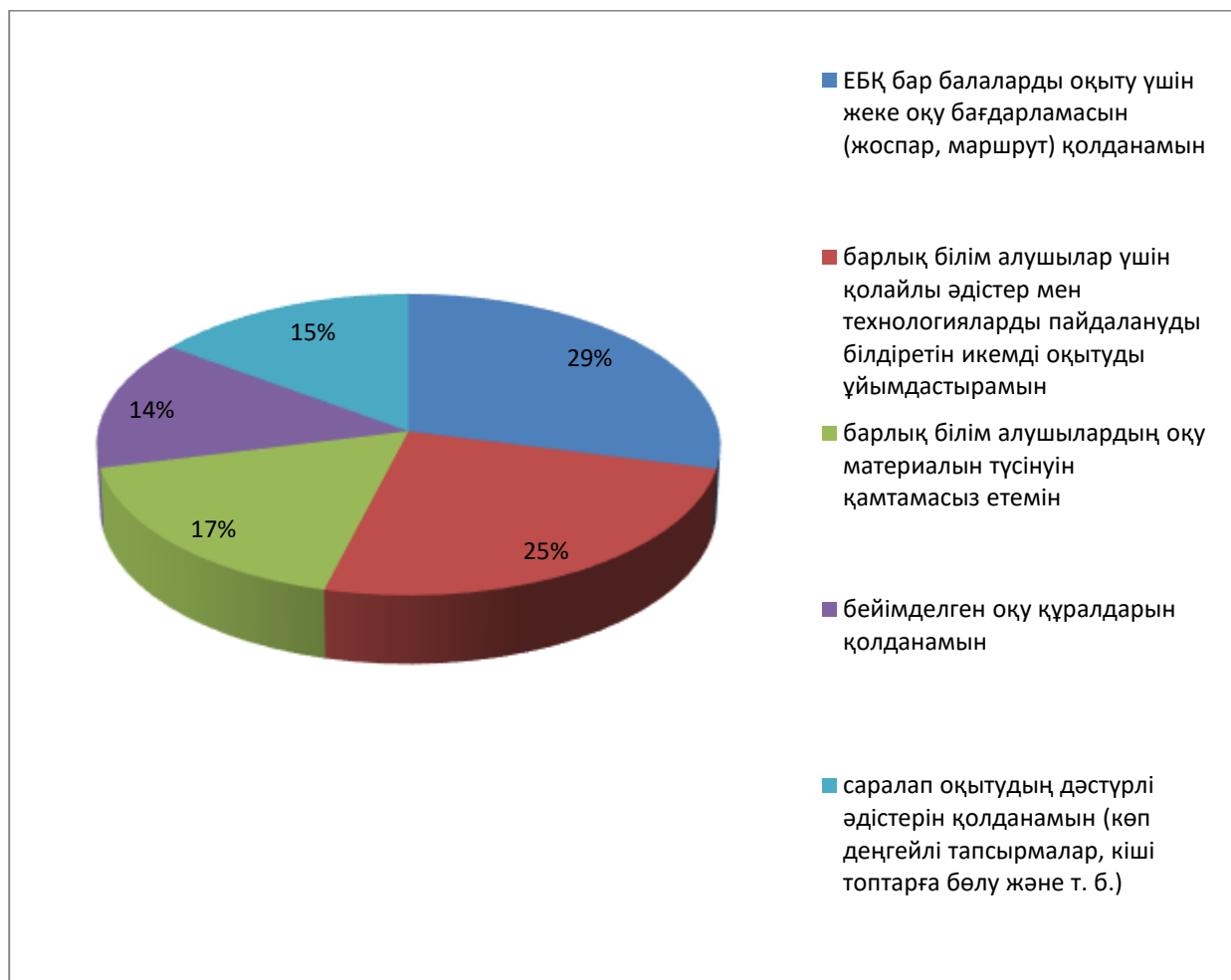
63-сурет. Педагогтердің «Инклюзивті білім беру жағдайында барлық балалардың өзара әрекеттесу процесінде ашықтық пен ынтымақтастық қалай қамтамасыз етіледі?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жалпы білім беру процесінде инклюзивті тәжірибені жүзеге асыру кезінде өз жұмысының мазмұнын сипаттау үшін мұғалімдер бірнеше жауап нұсқаларын таңдауға мүмкіндік алды. Бұл ретте сауалнама нәтижелері 29%

«ЕБҚ бар балаларды оқыту үшін жеке оқу бағдарламасын (жоспар, бағыт) қолданатынын» көрсетті, 25% «барлық білім алушыларға қолайлы әдістер мен технологияларды пайдалануды білдіретін икемді оқытуды ұйымдастырамын» деп жауап берді, 17% «барлық білім алушылардың оқу материалын түсінуін қамтамасыз етемін» деген жауапты таңдады, 15% «саралап оқытудың дәстүрлі әдістерін (деңгейлік тапсырмалар, кіші топтарға бөлу және т.б.) қолданамын», 14% «бейімделген оқыту құралдарын қолданамын» деген жауапты таңдады.

137-кесте. Педагогтердің «Жалпы білім беру процесінде инклюзивті тәжірибені жүзеге асыру кезінде өз жұмысының мазмұнын сипаттаңыз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
ЕБҚ бар балаларды оқыту үшін жеке оқу бағдарламасын (жоспар, маршрут) қолданамын	67130
барлық білім алушылар үшін қолайлы әдістер мен технологияларды пайдалануды білдіретін икемді оқытуды ұйымдастырамын	57949
барлық білім алушылардың оқу материалын түсінуін қамтамасыз етемін	39718
бейімделген оқу құралдарын қолданамын	32350
саралап оқытудың дәстүрлі әдістерін қолданамын (көп деңгейлі тапсырмалар, кіші топтарға бөлу және т. б.)	34556

64-сурет. Педагогтердің «Жалпы білім беру процесінде инклюзивті тәжірибені жүзеге асыру кезінде өз жұмысының мазмұнын сипаттаңыз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету және барлық білім алушылардың дамуы үшін әртүрлі ресурстарды пайдалану туралы сұраққа жауап бере отырып, мұғалімдер ұсынылған жауаптардың бірнеше нұсқасын таңдай алды. Бұл ретте жауаптардың нәтижелері мынадай болып көрінеді: респондент педагогтердің 36% «балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне жауап беретін арнайы оқулықтарды, жұмыс дәптерлерін және т.б. қолданамын» жауабын таңдады, 32% «барлық білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеремін», 26% «барлық білім алушылар үшін техникалық оқыту құралдарын (оның ішінде АКТ) пайдаланамын» және 6% «кеңістік ресурсын (жиһазды орналастыру және т. б.) пайдаланамын» деп жауап берді.

138-кесте. Педагогтердің «Инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету және барлық білім алушылардың дамуы үшін қандай ресурстарды пайдаланасыз?» сұрағына жауап көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
мен балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне жауап беретін арнайы оқулықтарды, жұмыс дәптерлерін және т. б. қолданамын	76930
барлық білім алушылар үшін техникалық оқыту құралдарын (соның ішінде АКТ) қолданамын	55669
барлық білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеремін	68577
кеңістік ресурсын қолданамын (жиһазды орналастыру және т.б.)	12703

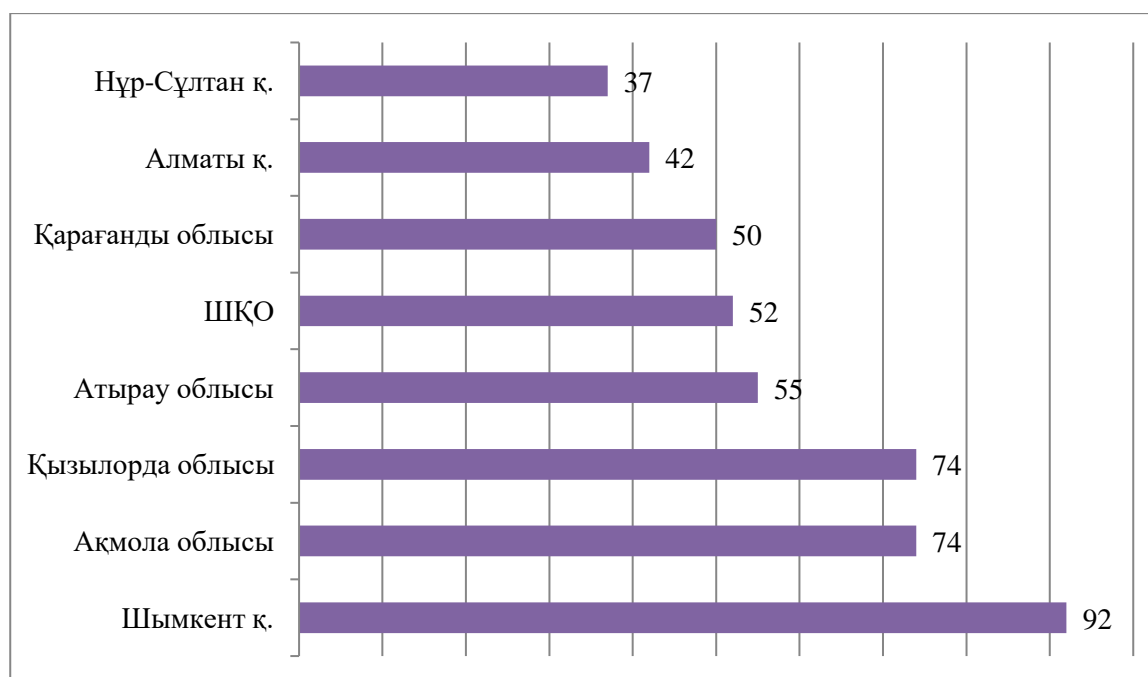
4.7 9 СЫНЫП ПӘН МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ САУАЛНАМА НӘТИЖЕЛЕРІН ТАЛДАУ

Зерттеу әдіснамасына сәйкес 9-сынып пән мұғалімдері де сұхбат алды. Зерттеу барысында онлайн сауалнама жүргізу үшін Google Forms сервисі пайдаланылды.

Сауалнамаға қатысқан барлық 476 педагогтың ішінде Шымкент қаласында, Ақмола және Қарағанды облыстарында сауалнамаға қатысқан педагогтердің жалпы санынан ең жоғары көрсеткіштер байқалғанын көруге болады (XX-сурет).

139-кесте. Өңірлік қатысу бөлінісінде педагогтердің сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Өңірлер	Респонденттер саны
Нұр-Сұлтан қ.	37
Алматы қ.	42
Шымкент қ.	92
Ақмола облысы	74
Атырау облысы	55
Қарағанды облысы	50
Қызылорда облысы	74
ШҚО	52

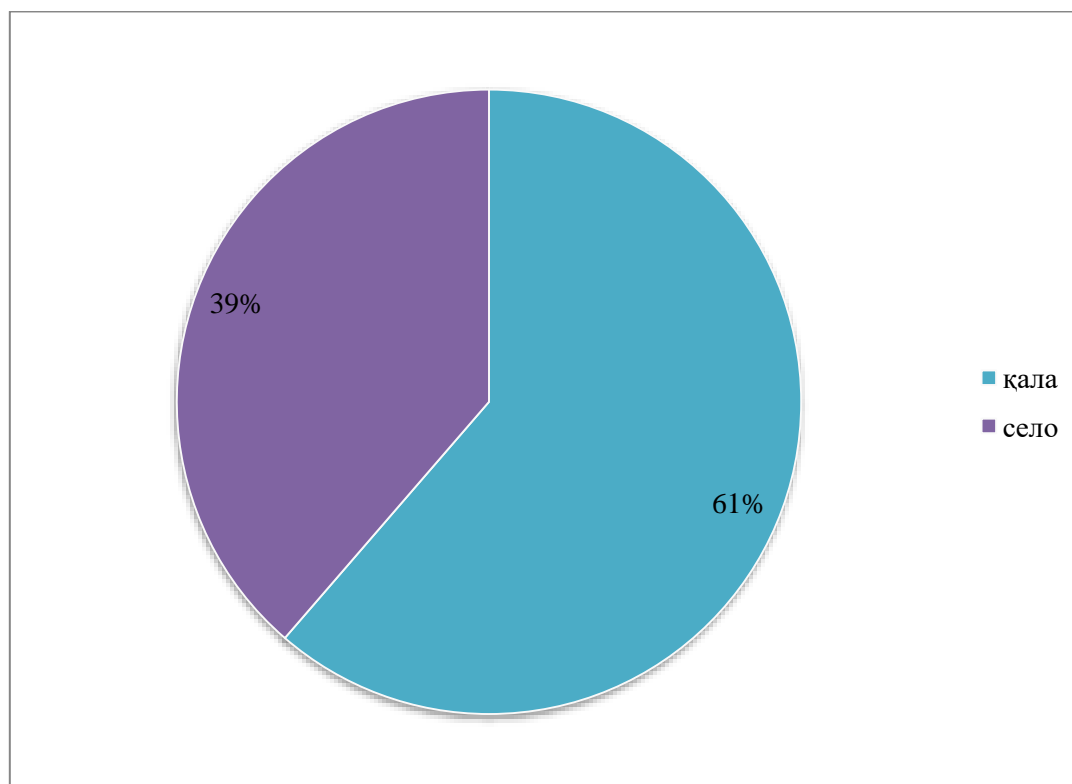

66-сурет. Өңірлік қатысу бөлінісінде педагогтердің сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Зерттеулерге сәйкес, сауалнамаға қатысқан мұғалімдер арасында респонденттердің ең көп саны ауылдарда тұратындар (сурет. XX). Зерттеуге 20 қалалық және 10 ауылдық мектеп қатысқанын ескере отырып, ауыл педагогтарының айтарлықтай жоғары үлес қосқанын айғақтауға болады.

140-кесте. «Қала-ауыл» бөлінісінде педагогтерге сауалнама жүргізу нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
қала	292
ауыл	184

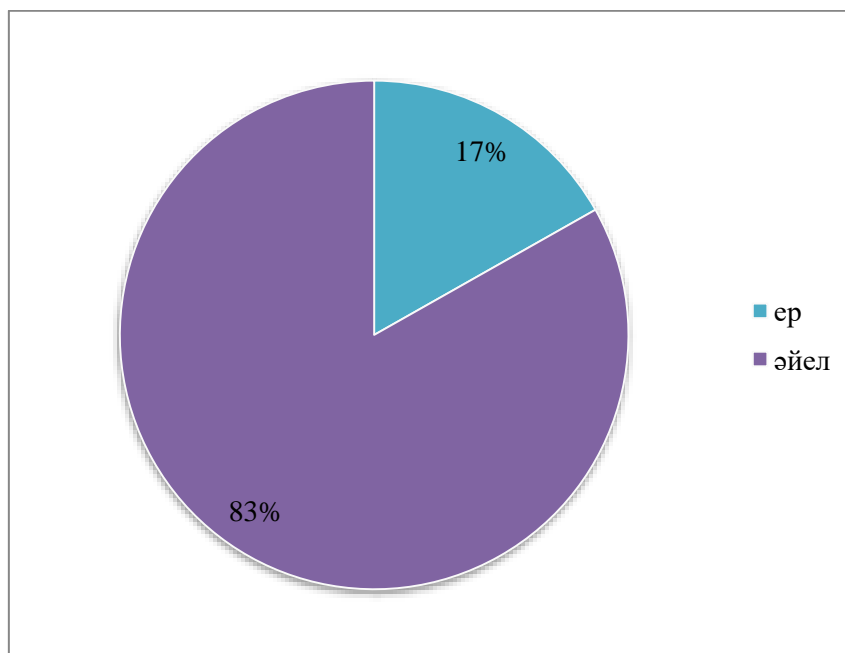

67-сурет. «Қала-ауыл» бөлінісінде педагогтердің сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Респонденттердің портретін сипаттау үшін қосымша мәліметтердің бірі-гендерлік белгісі бойынша бөлу. Нәтижелер сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің басым көпшілігін әйелдер құрайтынын көрсетті, ал олардың үлесі орташа есеппен 83% құрайды (XX-кесте).

141-кесте. Гендер бойынша педагогтердің сауалнамасына қатысу үлесінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
ер	80
әйел	396

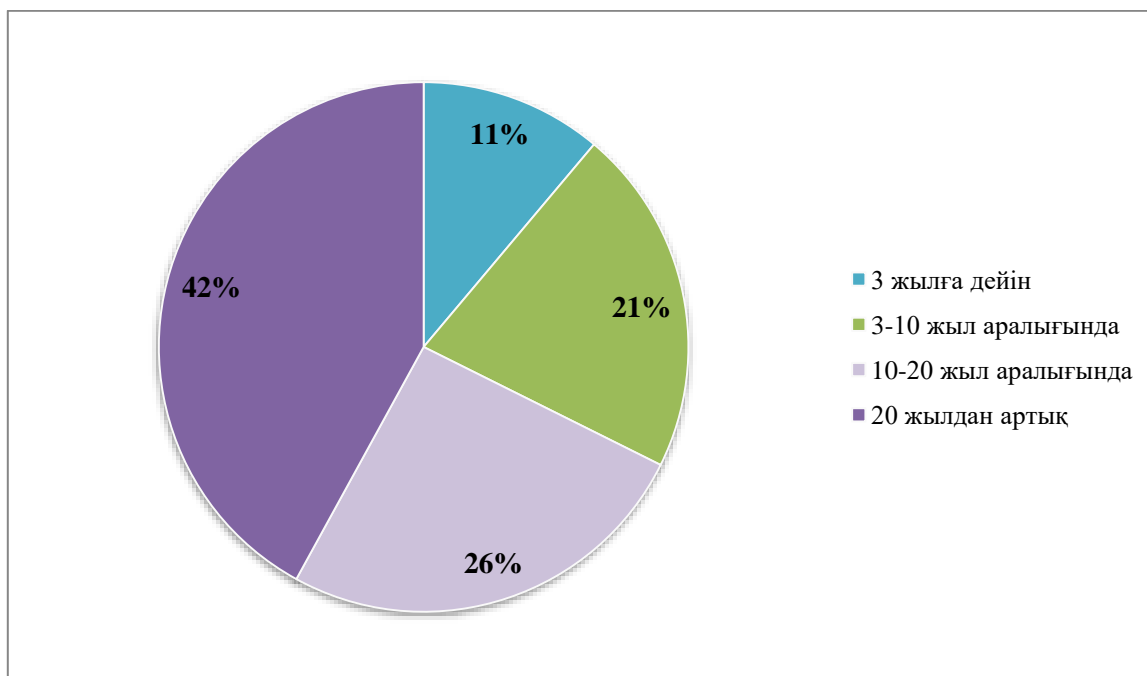
68-сурет. Гендер бойынша педагогтердің сауалнамаға қатысу үлесінің көрсеткіштері

Респонденттердің еңбек өтілінің жалпы көрсеткіштеріне тоқтала отырып, респонденттердің көпшілігін орташа жұмыс өтілі 20 жылдан асатын (42%) педагогтар құрайтынын атап өтуге болады. Респонденттердің жұмыс өтілі бойынша көрсеткіштерді бөлу жоғарыда диаграммада келтірілген (XX-сурет).

142-кесте. Жұмыс өтілі бөлінісінде педагогтердің сауалнамаға қатысу үлесінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
3 жылға дейін	53
3-10 жыл	101

аралығында	
10-20 жыл аралығында	122
20 жылдан артық	200

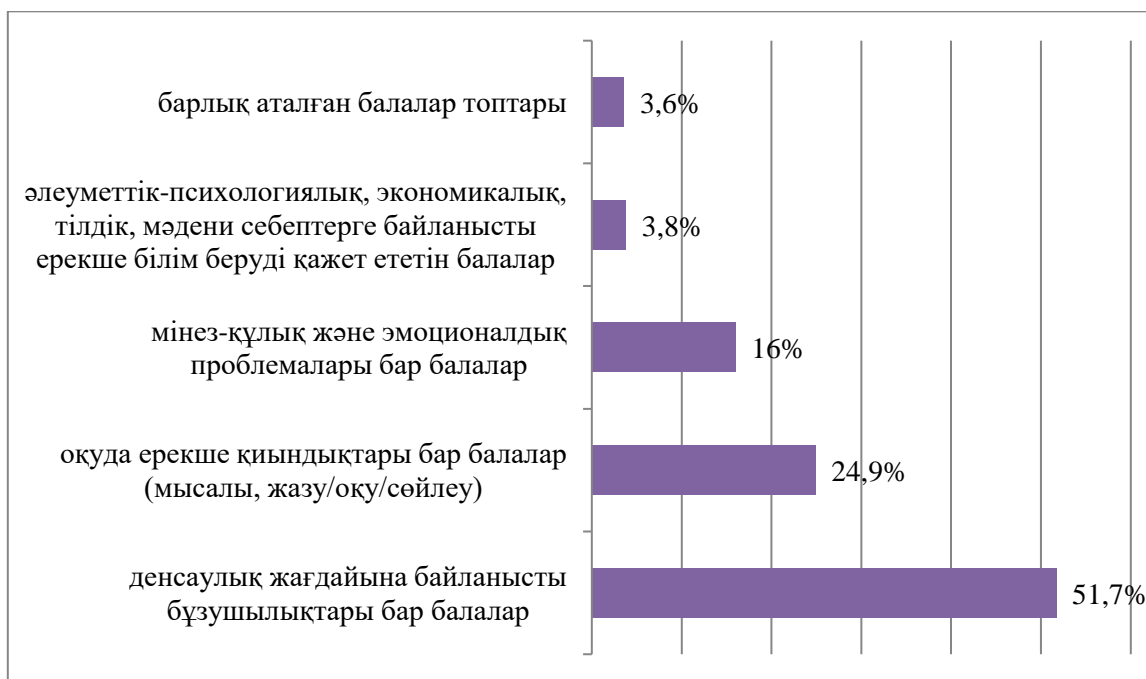

69-сурет. Жұмыс өтілі бөлінісінде педагогтердің сауалнамаға қатысу үлесінің көрсеткіштері

«Балалардың қандай топтарын ерекше білім беруді қажет ететін балалар тобына жатқызуға болады деп ойлайсыз?» сұрағы бойынша келесі жауаптар алынды: респонденттердің жартысынан көбі (51,7%) ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға денсаулық жағдайына байланысты бұзушылықтары бар балалар (көру, есту қабілетінің бұзылуы, психикалық дамуының тежелуі, тірек-қимыл аппаратының бұзылуы, ақыл-ойының бұзылуы, сөйлеудің ауыр бұзылуы) жатады деп жауап берді, респонденттердің 3,9%-ы ЕБҚ бар балаларға әлеуметтік-психологиялық, экономикалық және әлеуметтік мәселелермен, тілдік, мәдени себептерге байланысты байланысты қиындықтары бар балалар жатады деп жауап берді, 16% балаларының ерекше білім беру қажеттіліктері оқытудың нақты қиындықтарымен байланысты деп жауап берді, 3,8%-ы мінез-құлық және эмоционалды мәселелері бар балалар деп жауап берді, ал респонденттердің 24,9%-ы ЕБҚ бар балаларға аталған балалардың барлық топтары жатады деп санайды (XX-сурет).

143-кесте. «Балалардың қандай топтарын ерекше білім беруді қажет ететін балалар тобына жатқызуға болады деп ойлайсыз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
денсаулық жағдайына байланысты бұзушылықтары бар балалар	245
оқуда ерекше қиындықтары бар балалар (мысалы, жазу/оқу/сөйлеу)	76
мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары бар балалар	18
әлеуметтік-психологиялық, экономикалық, тілдік, мәдени себептерге байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балалар	17
барлық аталған балалар топтары	118

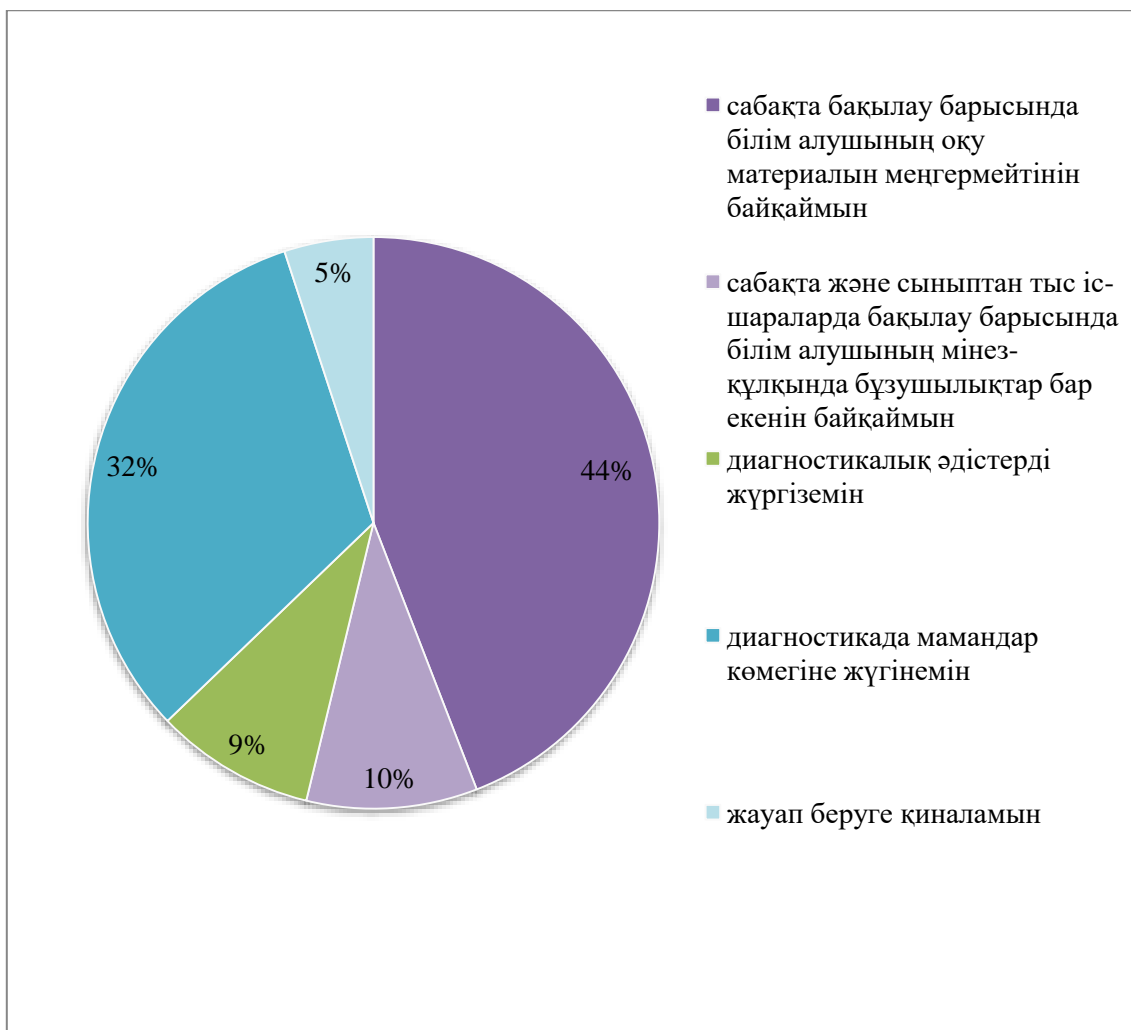
70-сурет. «Балалардың қандай топтарын ерекше білім беруді қажет ететін балалар тобына жатқызуға болады деп ойлайсыз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

«Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қалай анықтайсыз?» респонденттерге бес нұсқаның біреуін таңдау мүмкіндігі берілді. Жауаптардың көрсеткіштері мынадай: педагогтердің көпшілігі сабақта байқау барысында материалды жетілдірмеген білім алушыларды анықтайды (44%), респондент-педагогтардың 1/3-і мамандардың көмегімен үлгере алмайтын білім алушыларды анықтайды (педагог-психолог, педагог-дефектолог, педагог-логопед және басқалар), педагогтердің 10%-ы сабақта, сондай-ақ сыныптан тыс

іс-шараларда байқау барысында мінез-құлықтағы бұзушылықтарды анықтайды, педагогтердің 9%-ы диагностикалық әдістемелер жүргізетіндерін атап өтті, тек 5%-ы осы сұраққа жауап беруге қиналды.

144-кесте. «Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қалай анықтайсыз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
сабақта бақылау барысында білім алушының оқу материалын меңгермейтінін байқаймын	210
сабақта және сыныптан тыс іс-шараларда бақылау барысында білім алушының мінез-құлқында бұзушылықтар бар екенін байқаймын	46
диагностикалық әдістерді жүргіземін	43
диагностикада мамандар көмегіне жүгінемін	153
жауап беруге қиналамын	24

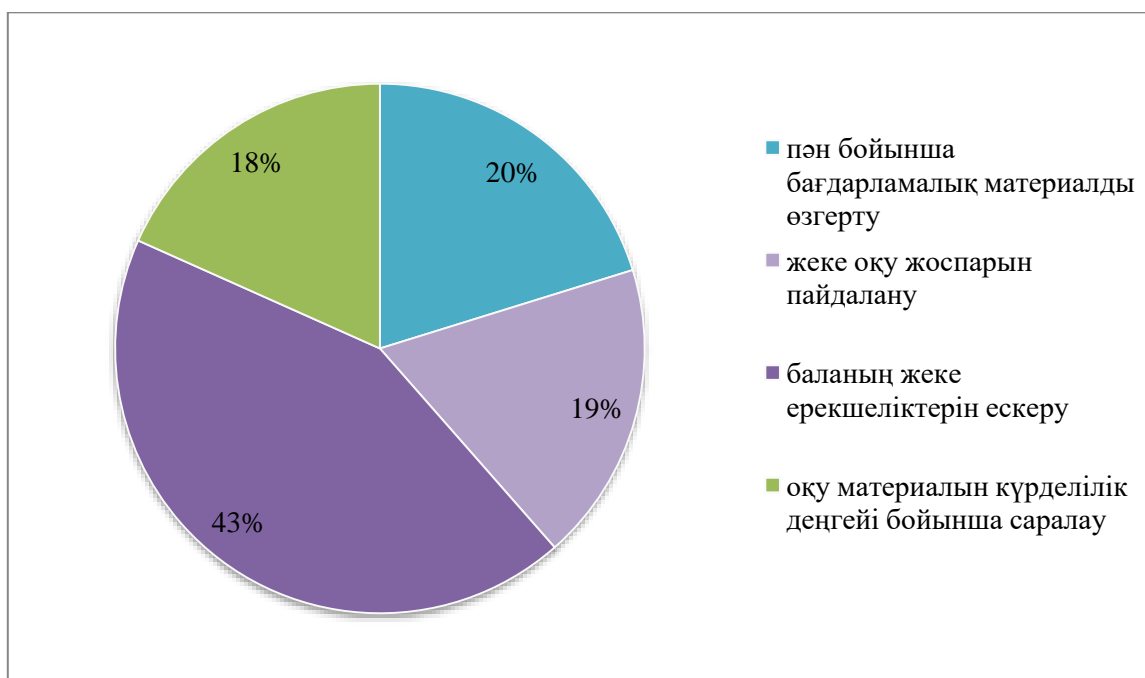

71-сурет. «Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қалай анықтайсыз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауаптардың нәтижелерін талдағанда «Оқу бағдарламасын бейімдеу деп нені түсінесіз?» респонденттердің жартысына жуығы «баланың жеке ерекшеліктерін есепке алу» (43%) жауабын таңдады. Қалған респонденттердің пікірлері бірдей бөлінді.

145-кесте. «Оқу бағдарламасын бейімдеу деп нені түсінесіз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
пән бойынша бағдарламалық материалды өзгерту	96
жеке оқу жоспарын пайдалану	87
баланың жеке ерекшеліктерін ескеру	205
оқу материалын күрделілік деңгейі бойынша	87

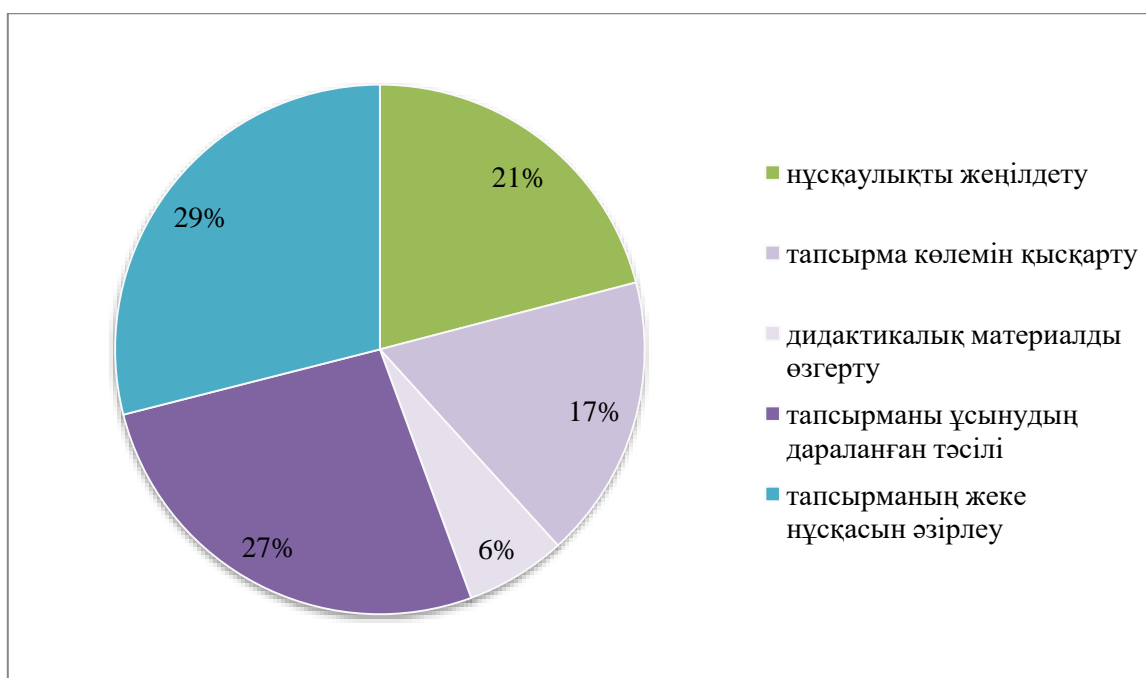

72-сурет. «Оқу бағдарламасын бейімдеу деп нені түсінесіз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

«Оқу материалын бейімдеудің қандай әдістерін қолдануға болады деп ойлайсыз?» сұрағы бойынша педагогтердің пікірлері екіге бөлінді: педагогтердің басым бөлігі «тапсырманың жеке нұсқасын әзірлеу» (29%) және «тапсырманы берудің жеке тәсілі» (27%) нұсқаларын таңдады. Мұғалімдердің 1/5 бөлігі нұсқаулықтарды жеңілдетудің қолданылатын әдістері болып саналады, респонденттердің 17%-ы «дидактикалық материалды өзгерту» нұсқасын таңдады, ал тек 6%-ы тапсырмалар көлемін қысқартуды қолданады деп санайды.

146-кесте. «Оқу материалын бейімдеудің қандай әдістерін қолдануға болады деп ойлайсыз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
нұсқаулықты жеңілдету	99
тапсырма көлемін қысқарту	82
дидактикалық материалды өзгерту	29
тапсырманы ұсынудың дараланған тәсілі	126
тапсырманың жеке нұсқасын әзірлеу	137

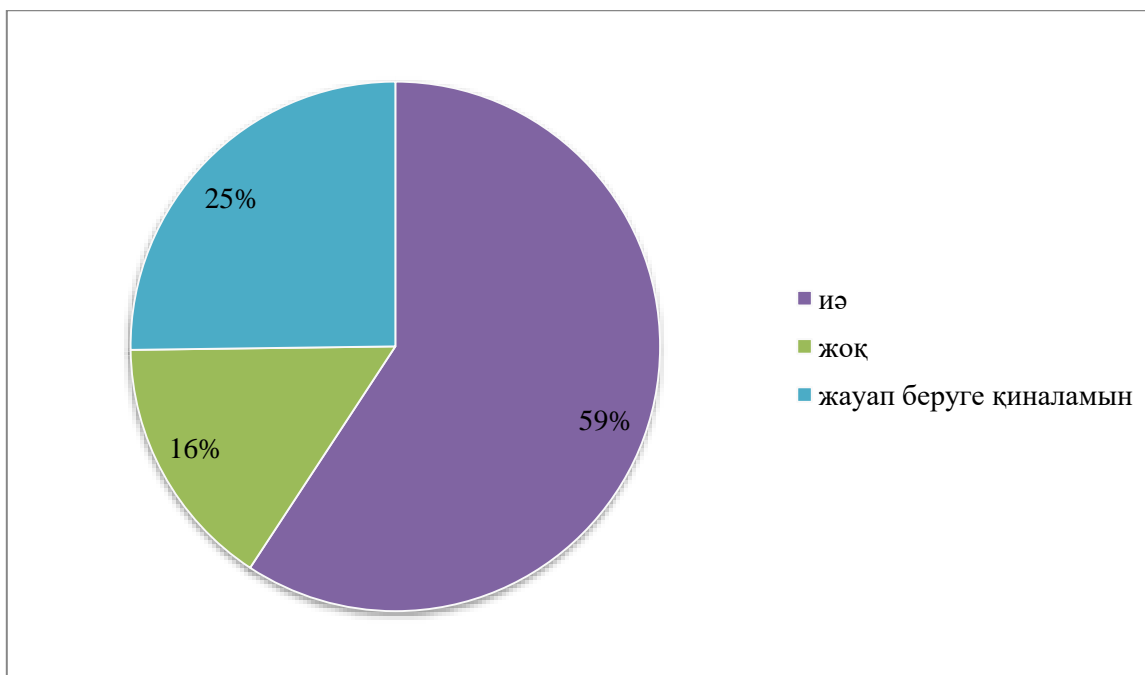

73-сурет. «Оқу материалын бейімдеудің қандай әдістерін қолдануға болады деп ойлайсыз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Мұғалімдерге «ЕБҚ бар баланы өзге балалармен оқытуға дайынсыз ба?» олардың 59%-ы оң жауап берді, 16%-ы теріс жауап берді, ал 25%-ы бұл сұраққа жауап беруге қиналды.

147-кесте. «ЕБҚ бар баланы өзге балалармен оқытуға дайынсыз ба?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
иә	282
жоқ	74
жауап беруге қиналамын	120

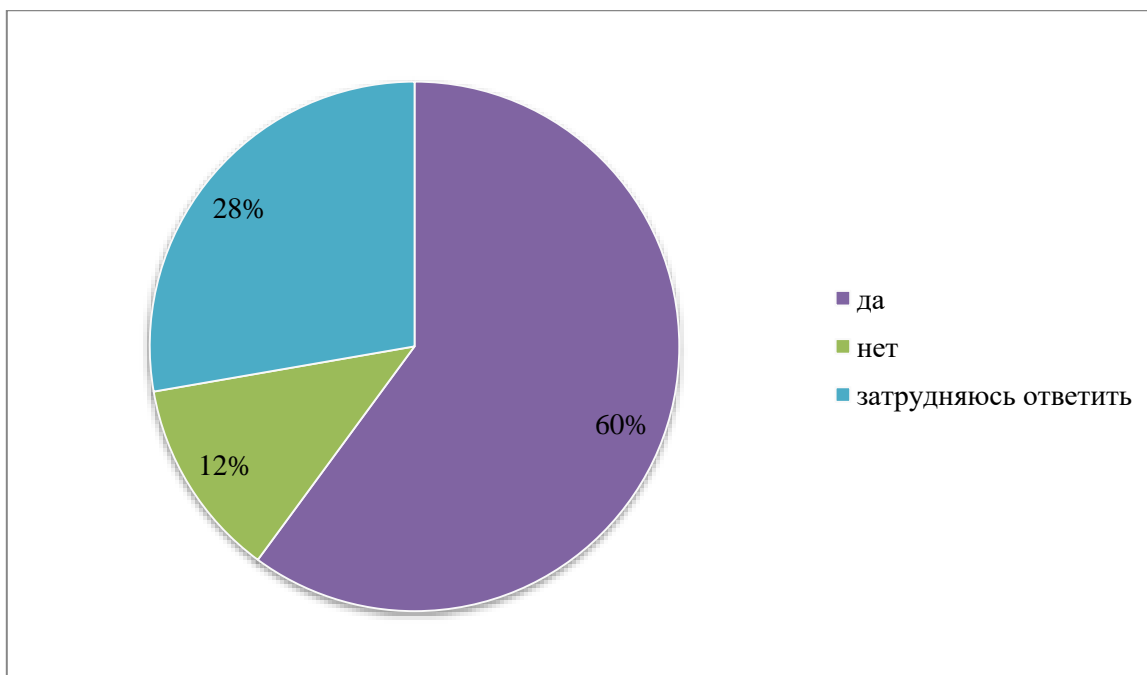

74-сурет. «ЕБҚ бар баланы өзге балалармен оқытуға дайынсыз ба?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

«Сіз ЕБҚ бар баланың жеке оқу жоспарын және жеке оқу бағдарламасын жасауға қатысуға дайынсыз ба?» сұрағына педагогтердің 60%-ы оң жауап берсе, 12%-ы теріс жауап берсе, 28%-ы сұраққа жауап беруге қиналды.

148-кесте. «Сіз ЕБҚ бар баланың жеке оқу жоспарын және жеке оқу бағдарламасын жасауға қатысуға дайынсыз ба?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
иә	286
жоқ	58
жауап беруге қиналамын	132

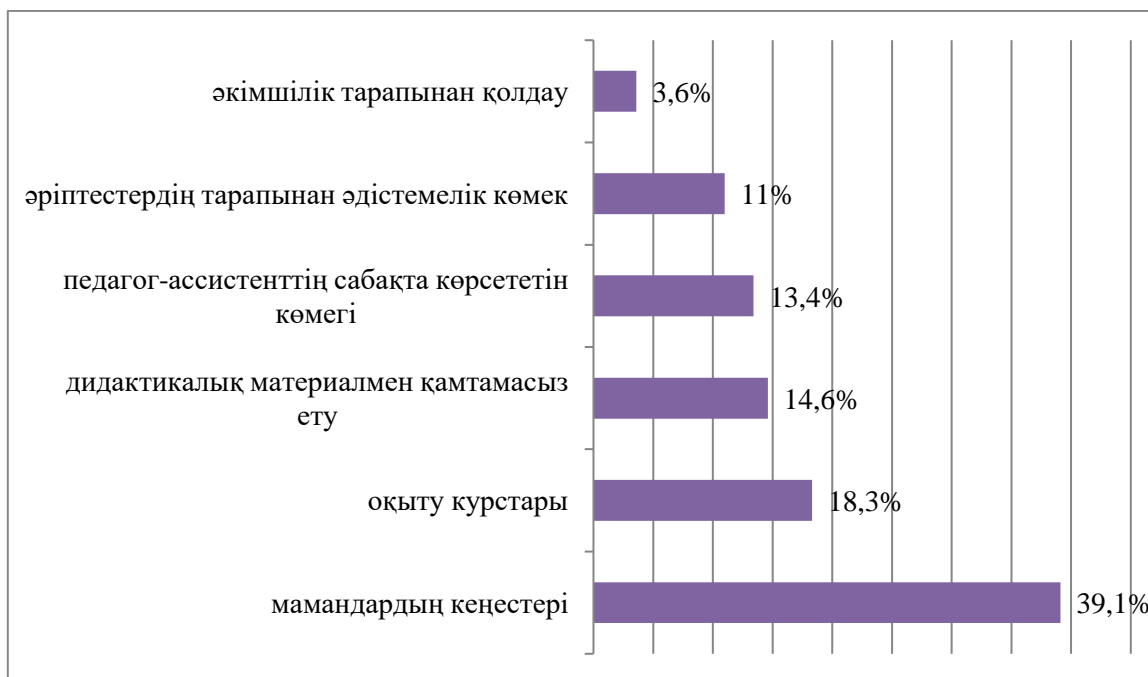

75-сурет. «Сіз ЕБҚ бар баланың жеке оқу жоспарын және жеке оқу бағдарламасын жасауға қатысуға дайынсыз ба?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Мұғалімдерден «ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау кезінде қандай қолдауды қажет етесіз?» сауалнама нәтижелері былай бөлінді: педагогтердің 39,1%-ы мамандардың консультациясы түрінде қолдау қажет екенін, 18,3%-ы оқитын курстарға мұқтаж екенін, педагогтердің 14,6%-ы дидактикалық материалмен қамтамасыз етуге, 11%-ы әріптестерінің әдістемелік көмегіне және педагогтердің 3,6%-ы әкімшілік тарапынан қолдауға мұқтаж екенін атап өтті.

149-кесте. «ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау кезінде қандай қолдауды қажет етесіз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
мамандардың кеңестері	184
оқыту курстары	86
дидактикалық материалмен қамтамасыз ету	69
педагог-ассистенттің сабақта көрсететін көмегі	63
әріптестердің тарапынан әдістемелік көмек	52
әкімшілік тарапынан қолдау	17

76-сурет. «ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау кезінде қандай қолдауды қажет етесіз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Педагогтерге «ЕБҚ бар балаларды оқыту бойынша біліктілікті арттыру үшін ақпаратты қайдан аласыз?» жауап көрсеткіштері келесідей бөлінді: жауап берген барлық педагогтардың 41,1%-ы «біліктілікті арттыру институты» нұсқасын таңдады (дәрістер, семинарлар және т.б. іс-шаралар), 31,9%-ы «білім басқармасы, әдістемелік кабинеттер» жауабын таңдады, 17,1%-ы «интернет» жауабын таңдады, 5,5%-ы «денсаулық сақтау саласының ұйымдары (дәрістер, семинарлар және т.б. іс-шаралар)» жауабын таңдады, 2,7%-ы мүлдем көмек алмайтындықтарын және 1,7%-ы «БАҚ» нұсқасын таңдады.

150-кесте. «ЕБҚ бар балаларды оқыту бойынша біліктілікті арттыру үшін ақпаратты қайдан аласыз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
біліктілікті арттыру институты (дәрістер, семинарлар және т.б. іс-шаралар)	195
білім басқармасы, әдістемелік кабинеттер	151
Интернет	81

денсаулық сақтау саласының ұйымдары (дәрістер, семинарлар және басқа да іс-шаралар)	26
мүлдем алмаймын	13
БАҚ	8

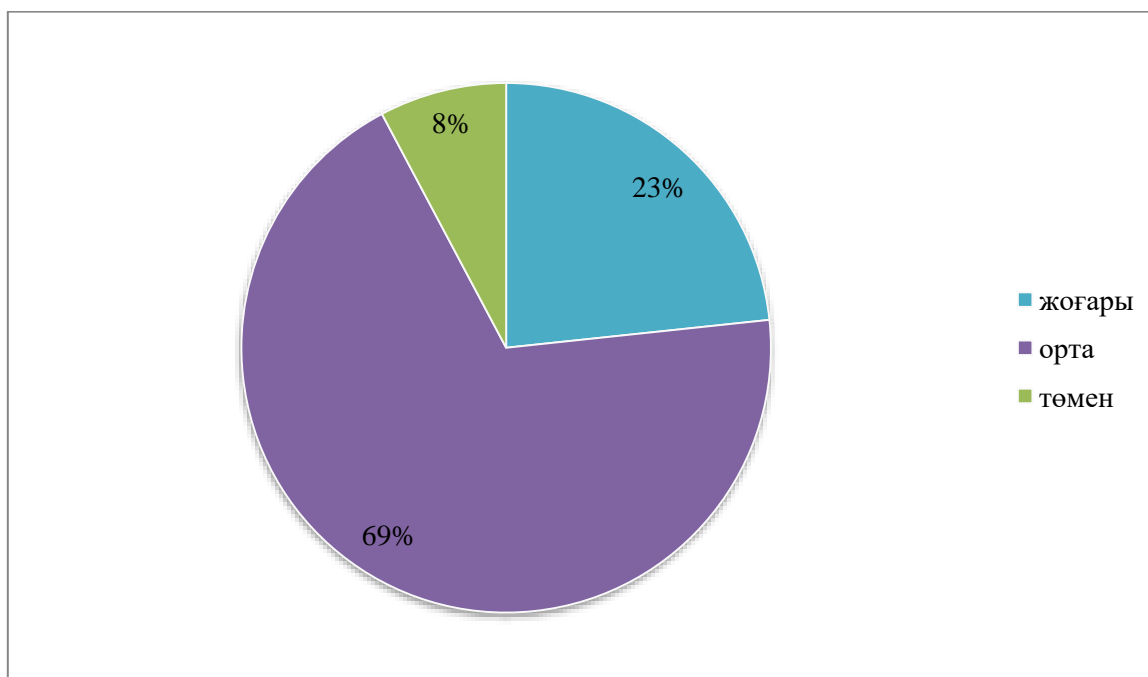
77-сурет. «ЕБҚ бар балаларды оқыту бойынша біліктілікті арттыру үшін ақпаратты қайдан аласыз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

«Денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудың ерекшеліктері бойынша өз білім деңгейіңізді бағалаңыз?» жауаптардың көрсеткіштері мынадай: педагогтердің 69%-ы ЕБҚ бар балаларды оқытудың ерекшеліктері туралы өз білімдерінің деңгейін орташа бағалады, 23%-ы жоғары және 8%-ы төмен бағалады.

151-кесте. «Денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудың ерекшеліктері бойынша өз білім деңгейіңізді бағалаңыз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
жоғары	111

орта	328
төмен	37

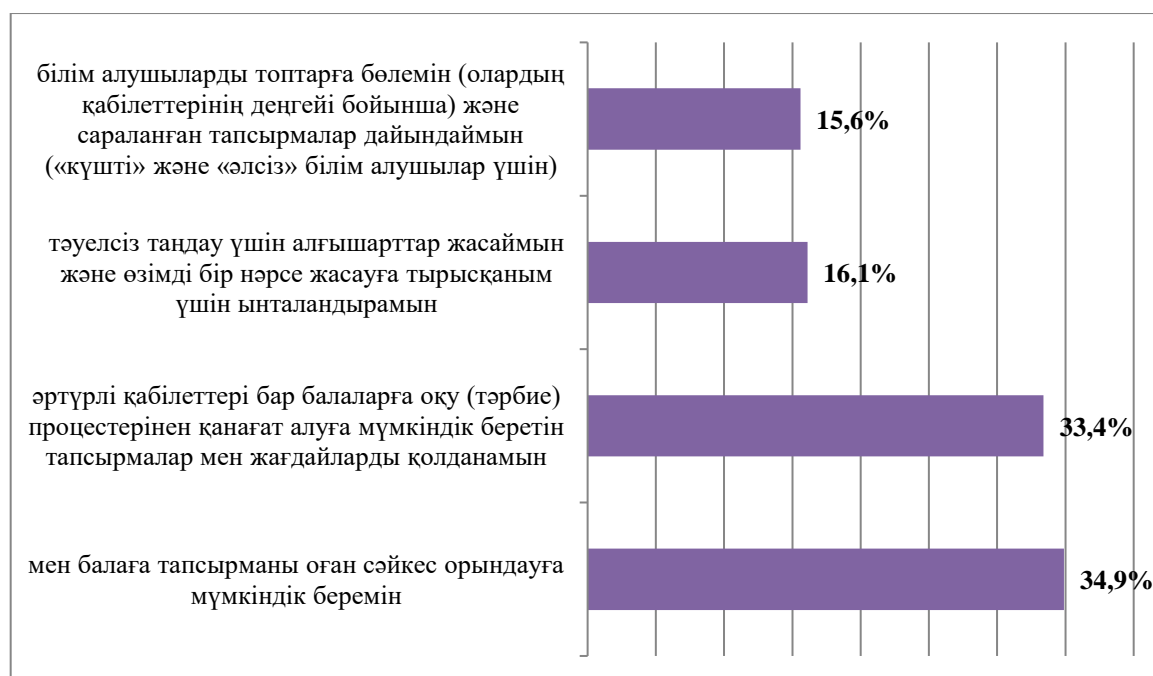
78-сурет. «Денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудың ерекшеліктері бойынша өз білім деңгейіңізді бағалаңыз?» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Келесі мәселе инклюзивті білім беру жағдайында қолжетімді, вариативті орта құруға қатысты болды. Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің 1/3 бөлігі қоршаған ортаны құру үшін әртүрлі қабілеттері бар балаларға оқу үрдісінен қанағаттануға мүмкіндік беретін тапсырмалар мен жағдайларды қолданады деп жауап берді, ал мұғалімдердің тағы 1/3 бөлігі балаға тапсырмаларды оған сәйкес орындауға мүмкіндік беретінін атап өтті. Респонденттердің 16,1%-ы өз бетінше таңдау үшін алғышарттар жасайды және өз бетінше бірдеңе жасауға тырысқаны үшін ынталандырады деп жауап берді, ал 15,6% - ы білім алушыларды топтарға бөліп, сараланған тапсырмалар дайындайды деп жауап берді.

152-кесте. «Инклюзивті білім беру жағдайында сіз қалайша қолжетімді, вариативті орта құрасыз? (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер
-----------------	---------------

	саны
мен балаға тапсырманы оған сәйкес орындауға мүмкіндік беремін	34,9
әртүрлі қабілеттері бар балаларға оқу (тәрбие) процестерінен қанағат алуға мүмкіндік беретін тапсырмалар мен жағдайларды қолданамын	33,4
тәуелсіз таңдау үшін алғышарттар жасаймын және өзімді бір нәрсе жасауға тырысқаным үшін ынталандырамын	16,1
білім алушыларды топтарға бөлемін (олардың қабілеттерінің деңгейі бойынша) және сараланған тапсырмалар дайындаймын («күшті» және «әлсіз» білім алушылар үшін)	15,6

79-сурет. «Инклюзивті білім беру жағдайында сіз қалайша қолжетімді, вариативті орта құрасыз? (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Инклюзивті білім беру жағдайында барлық балалардың өзара іс-қимылы процесінде ашықтық пен ынтымақтастықты қамтамасыз ету туралы сұраққа 25,8%-ы балалардың оқу процесінде қарым-қатынас пен өзара іс-қимылға деген қызығушылығын ынталандырады деп жауап берді, ал респонденттердің 22,5%-ы оқушының жұмысындағы қиындықтарға тап болған кезде жеке мақұлдауды, қолдауды алады деп жауап берді.

153-кесте. «Инклюзивті білім беру жағдайында барлық балалардың өзара әрекеттесу процесінде ашықтық пен ынтымақтастық қалай қамтамасыз етіледі? (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
балалардың оқу процесінде қарым-қатынас пен өзара әрекеттесуге деген қызығушылығын ынталандырамын	256
оқушыны жұмыста қиындықтарға тап болған кезде жеке мақұлдауды, қолдауды көрсетемін	224
мен балалармен қарым-қатынас кезінде оң көзқарасымды жеткіземін	176
ашық талқылау және балалардың бір-бірімен ынтымақтастық жағдайларын жасаймын	145
мен ЕБҚ бар балалармен және олардың құрдастарымен балалармен жеке әңгімелер өткіземін	82
мен бірлескен іс-шаралар ұйымдастырамын (мұражайларға, театрларға, киноға бару, серуендеу, тренингтер және т. б.)	57
білім беру процесінен тыс білім алушыларға қолдау көрсету үшін әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді қолданамын	54

80-сурет. «Инклюзивті білім беру жағдайында барлық балалардың өзара әрекеттесу процесінде ашықтық пен ынтымақтастық қалай қамтамасыз етіледі? (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)» сұрағы бойынша педагогтер жауаптарының көрсеткіштері

Жалпы білім беру процесінде инклюзивті тәжірибені жүзеге асыру туралы сұраққа көптеген мұғалімдер ЕБҚ бар балаларды оқыту үшін жеке бағдарламаны (жоспар, маршрут) қолданады деп жауап берді.

154-кесте. «Жалпы білім беру үдерісінде инклюзивті тәжірибені іске асыру (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)» сұрағы бойынша респонденттердің жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
ЕБҚ бар балаларды оқыту үшін жеке оқу бағдарламасын (жоспар, маршрут) қолданамын	242
барлық білім алушылар үшін қолайлы әдістер мен технологияларды пайдалануды білдіретін икемді оқытуды ұйымдастырамын	184
барлық білім алушылардың оқу материалын түсінуін қамтамасыз етемін	158
саралап оқытудың дәстүрлі әдістерін қолданамын (көп деңгейлі тапсырмалар, кіші топтарға бөлу және т. б.)	132
мен бейімделген оқу құралдарын қолданамын	119

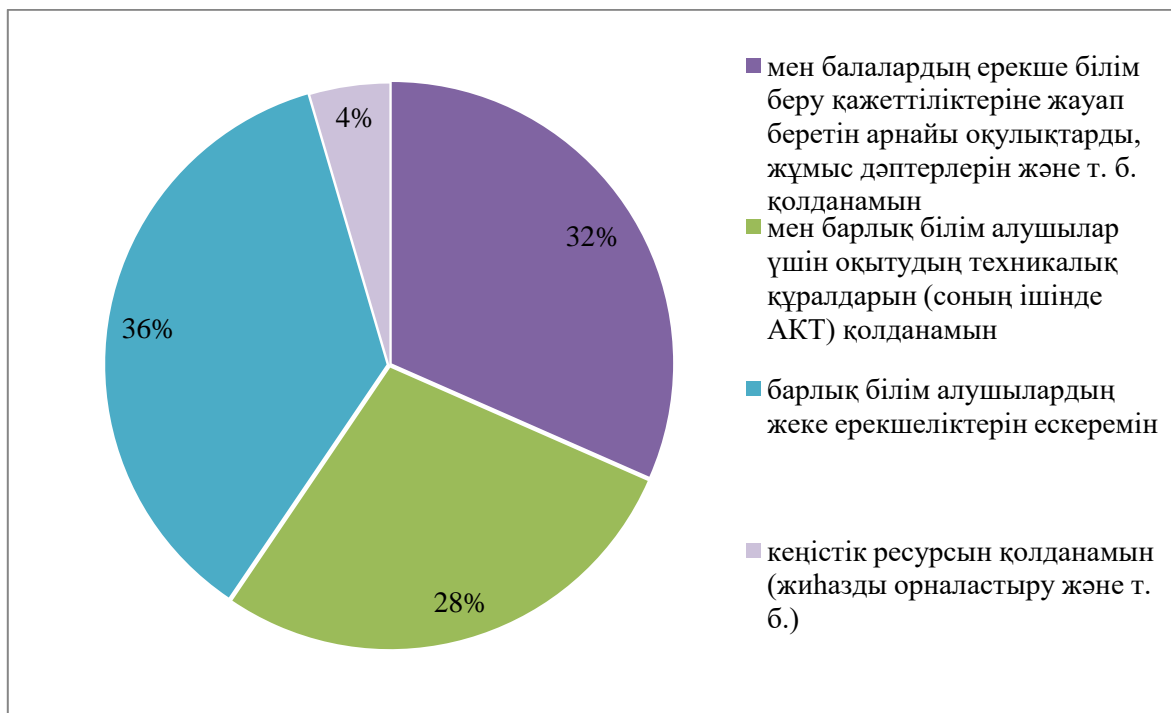

81-сурет. «Жалпы білім беру үдерісінде инклюзивті тәжірибені іске асыру (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)» сұрағы бойынша респонденттердің жауаптарының көрсеткіштері

«Инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету және барлық білім алушыларды дамыту үшін қандай ресурстарды пайдаланасыз (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)» деген сұраққа көптеген мұғалімдер «мен барлық білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеремін» жауабын таңдады.

155-кесте. «Инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету және барлық білім алушыларды дамыту үшін қандай ресурстарды пайдаланасыз (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)» сұрағы бойынша респонденттердің жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
мен балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне жауап беретін арнайы оқулықтарды, жұмыс дәптерлерін және т. б. қолданамын	230
мен барлық білім алушылар үшін оқытудың техникалық құралдарын (соның ішінде АКТ) қолданамын	203
барлық білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеремін	262
кеңістік ресурсын қолданамын (жиһазды	33

82-сурет. «Инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету және барлық білім алушыларды дамыту үшін қандай ресурстарды пайдаланасыз (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)» сұрағы бойынша респонденттердің жауаптарының көрсеткіштері

4.8. КППК САУАЛНАМА НӘТИЖЕЛЕРІН ТАЛДАУ

Мемлекеттің саясатын ұстана отырып, әрбір қазақстандық мектеп білім беру кеңістігінің барлық қатысушыларының назарын ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқыту және әлеуметтендіру проблемаларына аудара отырып, инклюзивті қоғам құруды насихаттауы тиіс.

Инклюзивті білім беруді толыққанды дамытуды қамтамасыз ету үшін мектепте ішкі және сыртқы қолдауды қоса алғанда, барлық ресурстарды қосу қажет. Ішкі қолдау дегеніміз-барлық мұғалімдер мен мектеп қызметкерлерінің өзара іс-қимылы мен ынтымақтастығы, білім беру ұйымдарындағы инклюзивті мәдениет пен практиканы жетілдіру тәсілдерін жүзеге асыруда олардың бірлігі мен өзара түсіністігі. Сонымен қатар, ата-аналар қауымдастығын, арнайы білім беру ұйымдарының өкілдерін, үкіметтік емес ұйымдарды және қоғамның басқа мүшелерін білдіретін сырттан қолдау маңызды мәнге ие.

Арнайы білім беру өкілдерінің арасында ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауда психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің (ППТК) мамандары маңызды рөл атқарады. ПМПК ұсынысы бойынша ЕБҚ бар балалар балалардың ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, ППТК-нің әртүрлі мамандарынан қажетті көмек алады. Қазақстанда елдің 17 өңірінде барлығы 176 ППТК бар (2020 жылғы ҰБДҚ деректері).

Осы зерттеу барысында ППТК мамандарына арнайы ұйымдардың елдің орта білім беру ұйымдарының педагогтарымен өзара іс-қимылы туралы, ООР-пен білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жай-күйі туралы пікірлерін анықтау мақсатында сауалнама сұрақтары ұсынылды. Қазақстанның барлық 17 аймағынан ППТК мамандарының сауалнамалық деректерін талдауды қарастыруды ұсынамыз.

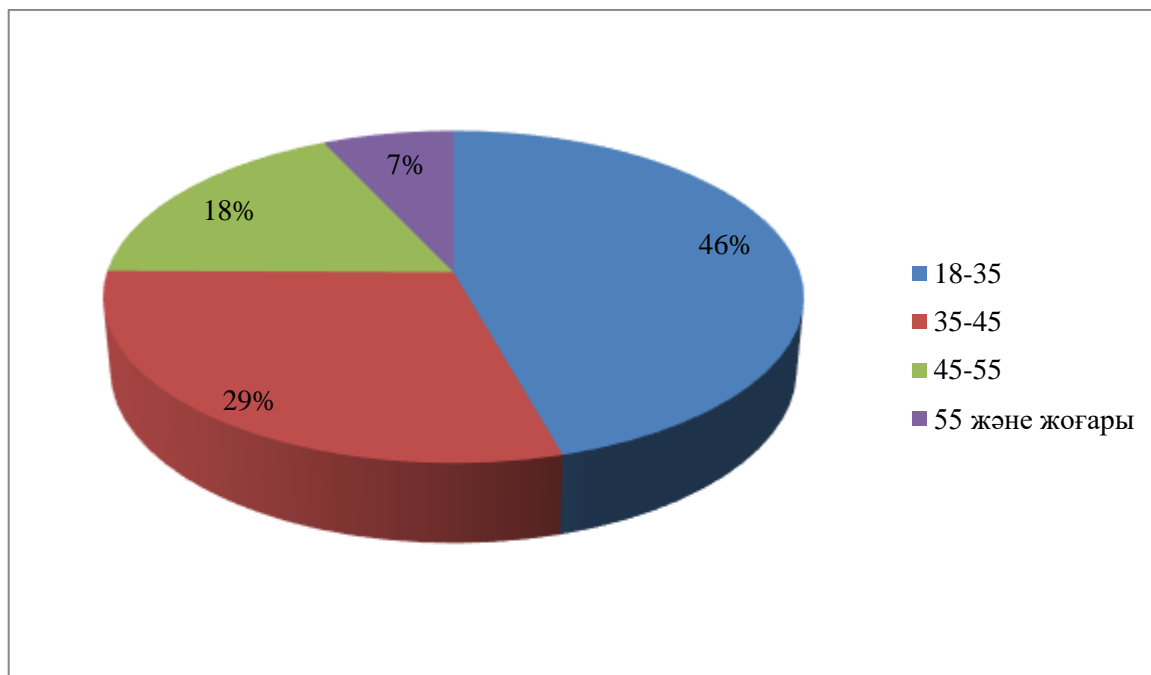
Сауалнамаға 2988 маман қатысты.

Сауалнамаға қатысушылардың жас құрамын зерттеу сауалнамаға қатысқан мамандардың ең көп бөлігін (46%) 18-35 жас аралығындағы адамдар, одан әрі кему бойынша: 29% - 35-45 жас, 18% - 45-55 жас, 7% - 55 жас және одан жоғары жастағы мамандар құрайтынын көрсетті (төмендегі диаграмма). Бүкіл ел бойынша проекцияда барлық мамандардың 3/4 бөлігі 18 жастан 45 жасқа дейінгі белсенді жас өкілдері екендігі белгілі болды.

156-кесте. ППТК мамандарының жас ерекшелігі бойынша сауалнама көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
1. 18-35	1364
2. 35-45	881
3. 45-55	534
4. 55 және	209

жоғары	
--------	--

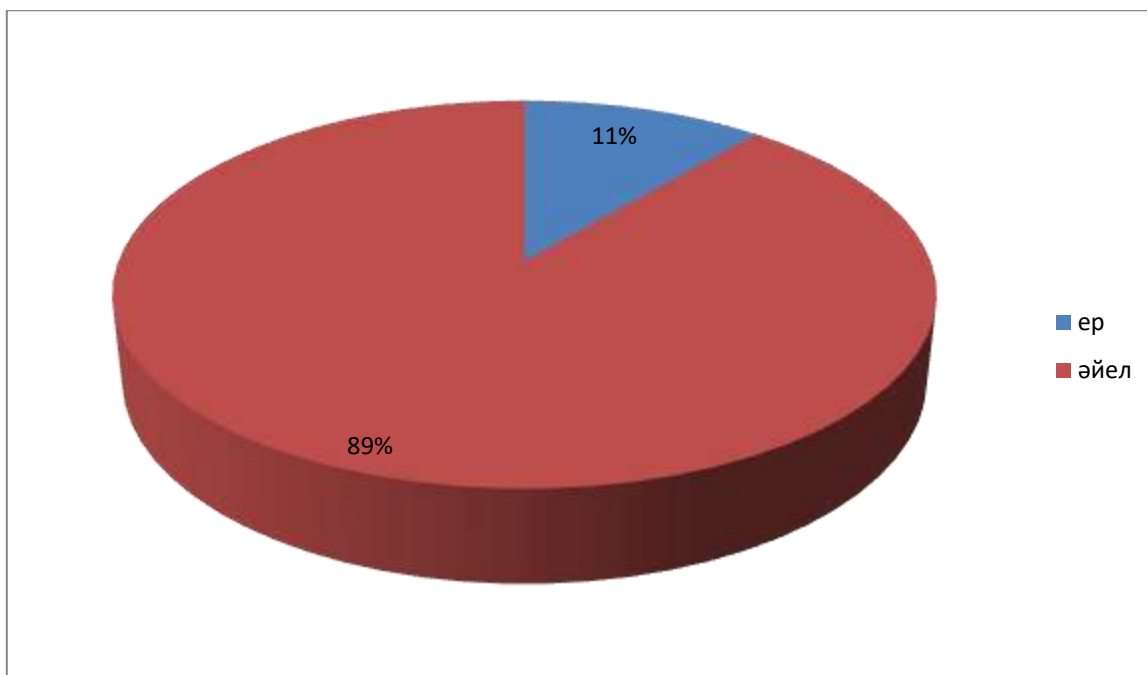

83-сурет. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының жас ерекшелігі бойынша көрсеткіштері

Респонденттердің гендерлік белгісін анықтау жөніндегі сұраққа жауап мынадай: олардың басым бөлігі әйел жынысты өкілдер болып табылады және 89%-ды құрайды, қалған бөлігі, 11%-ы ерлер болып табылады.

157-кесте. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының гендерлік белгісі бойынша көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
ер	334
әйел	2654

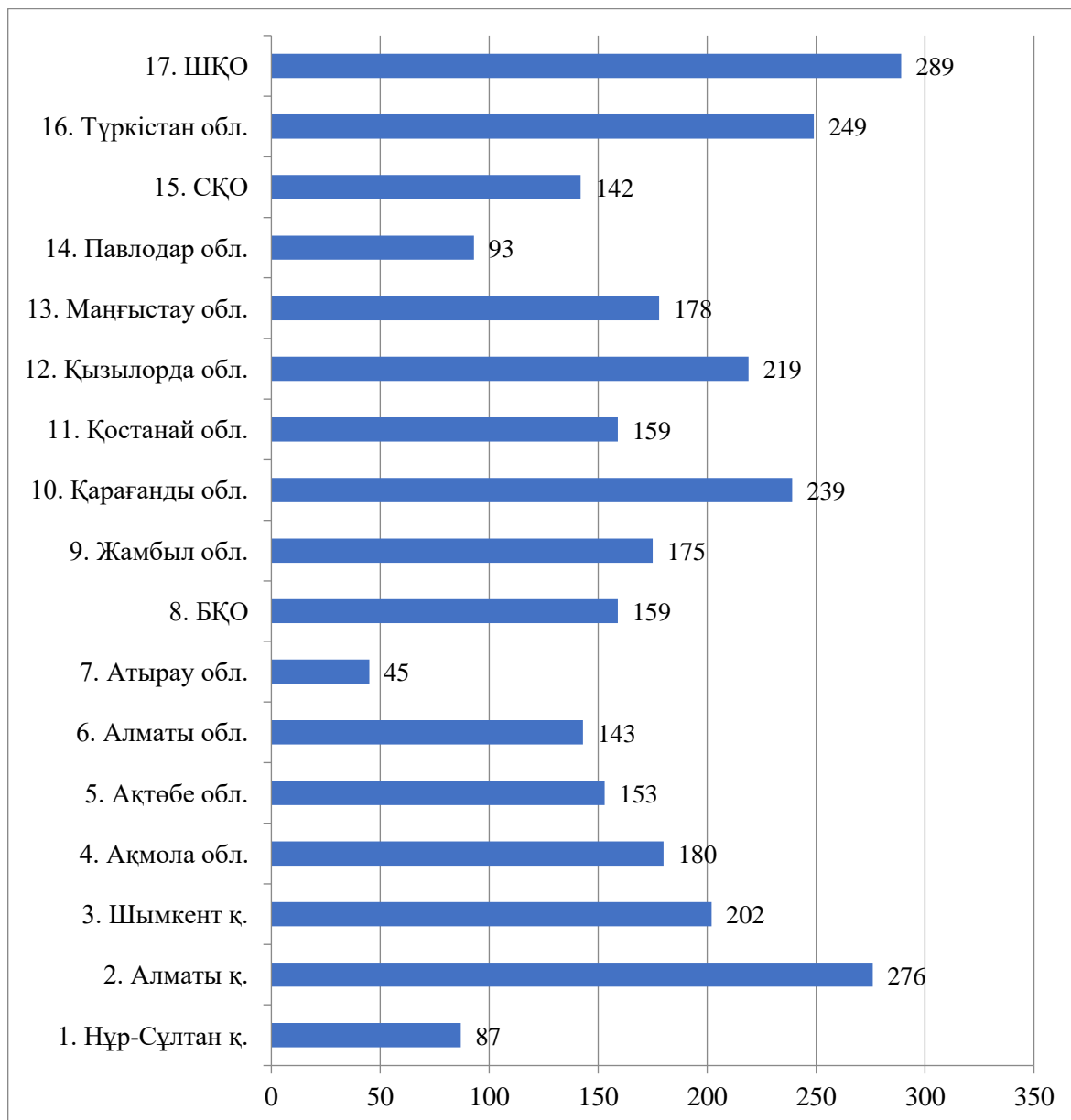
84-сурет. Сауалнамға қатысқан ППТК мамандарының гендерлік белгісі бойынша көрсеткіштері

Өңірлерден келген мамандардың сауалнамаға қатысу нәтижелерін салыстыру кезінде сұралғандардың ең көп үлесі Шығыс Қазақстан облысы мен Алматы қаласына тиесілі екені байқалады (тиісінше 289 және 276 адам). Ең аз үлесті Нұрсұлтан қаласы мен Атырау облысы құрады (тиісінше 87 және 45 адам).

158-кесте. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының өңірлер бөлінісіндегі көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
1. Нұр-Сұлтан қ.	87
2. Алматы қ.	276
3. Шымкент қ.	202
4. Ақмола обл.	180
5. Ақтөбе обл.	153
6. Алматы обл.	143
7. Атырау обл.	45
8. БҚО	159
9. Жамбыл обл.	175
10. Қарағанды обл.	239
11. Қостанай обл.	159
12. Қызылорда обл.	219
13. Маңғыстау обл.	178

14. Павлодар обл.	93
15. СҚО	142
16. Түркістан обл.	249
17. ШҚО	289

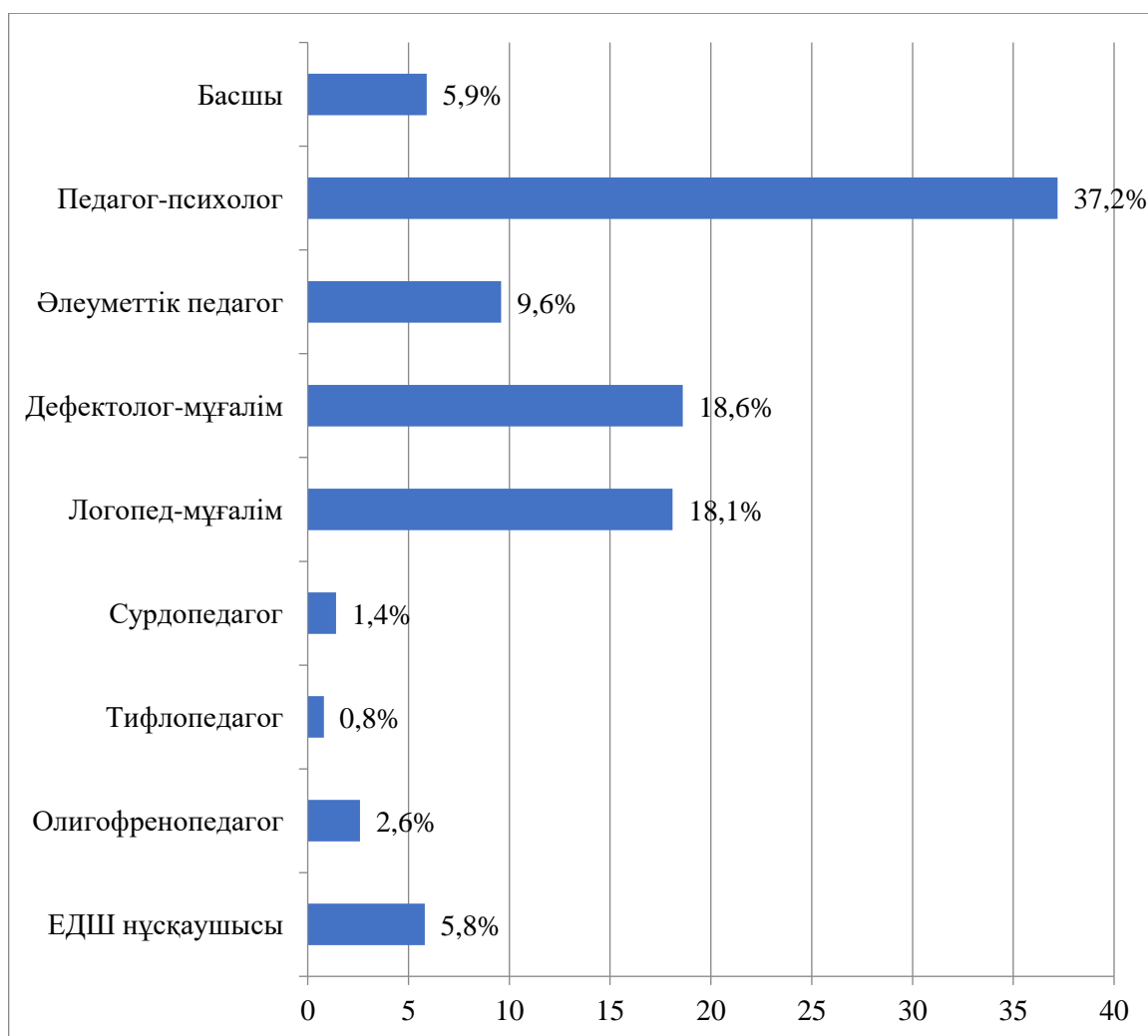
85-сурет. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының өңірлер бөлінісіндегі көрсеткіштері

ППТК-да атқаратын лауазымы туралы сұраққа жауаптардың нәтижелері мынадай түрде бөлінді: ППТК-да сұралған мамандардың ең көп үлесін педагог-психологтар (37,2%), одан әрі дефектолог-мұғалімдер (18,6%) және логопед-мұғалімдер (18,1%) құрады. Сауалнамаға қатысушылардың ең аз үлесін

сурдопедагогтар (1,4%) және тифлопедагогтар (0,8%) құрады. Сұралғандар арасында ППТК басшыларының үлесі 5,9%-ды құрады.

159-кесте. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының атқаратын лауазымдары бойынша көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
Басшы	126
Педагог-психолог	798
Әлеуметтік педагог	206
Дефектолог-мұғалім	399
Логопед-мұғалім	389
Сурдопедагог	31
Тифлопедагог	18
Олигофренопедагог	55
ЕДШ нұсқаушысы	124
Басқа	842

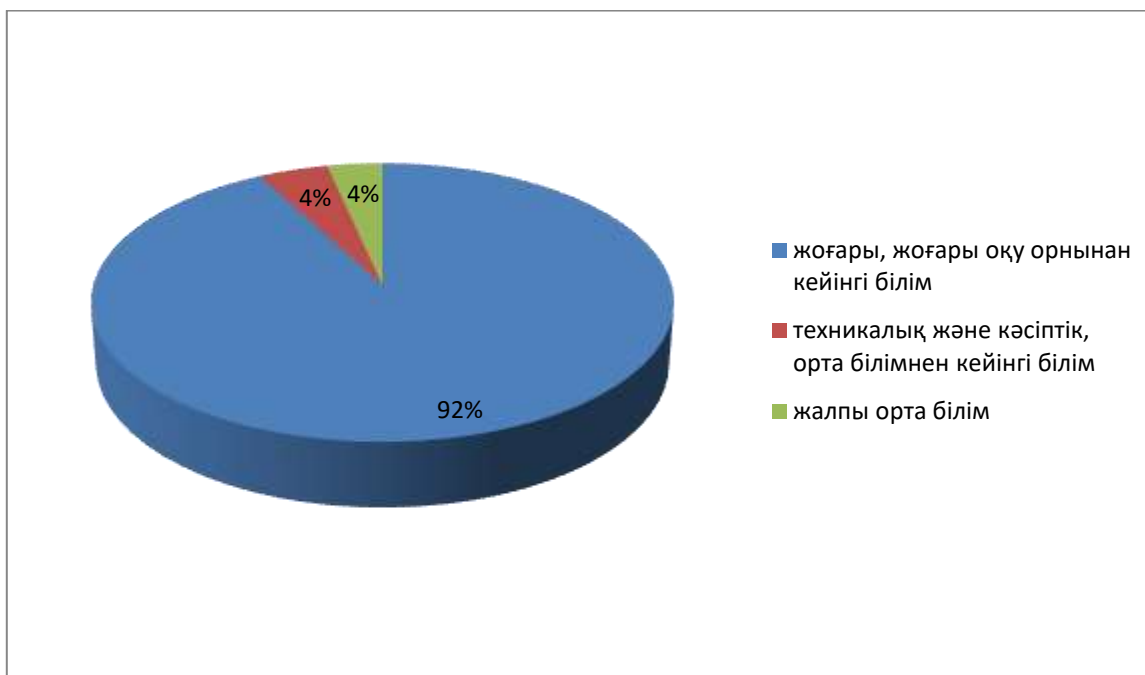
86-сурет. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының атқаратын лауазымдары бойынша көрсеткіштері

Өз білімі туралы мәліметтерді көрсету өтінішіне мамандардың жауаптарының нәтижелері олардың басым көпшілігінің жоғары кәсіптік немесе жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар екенін көрсетті, олардың үлесі 92%-ды құрады, сұралғандардың қалған бөлігінің 4%-ының техникалық және кәсіптік немесе орта білімнен кейінгі білімі және 4%-ның жалпы орта білімі бар.

160-кесте. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының білімі бойынша көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
жоғары, жоғары оқу орнынан кейінгі білім	2755

техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім	130
жалпы орта білім	103

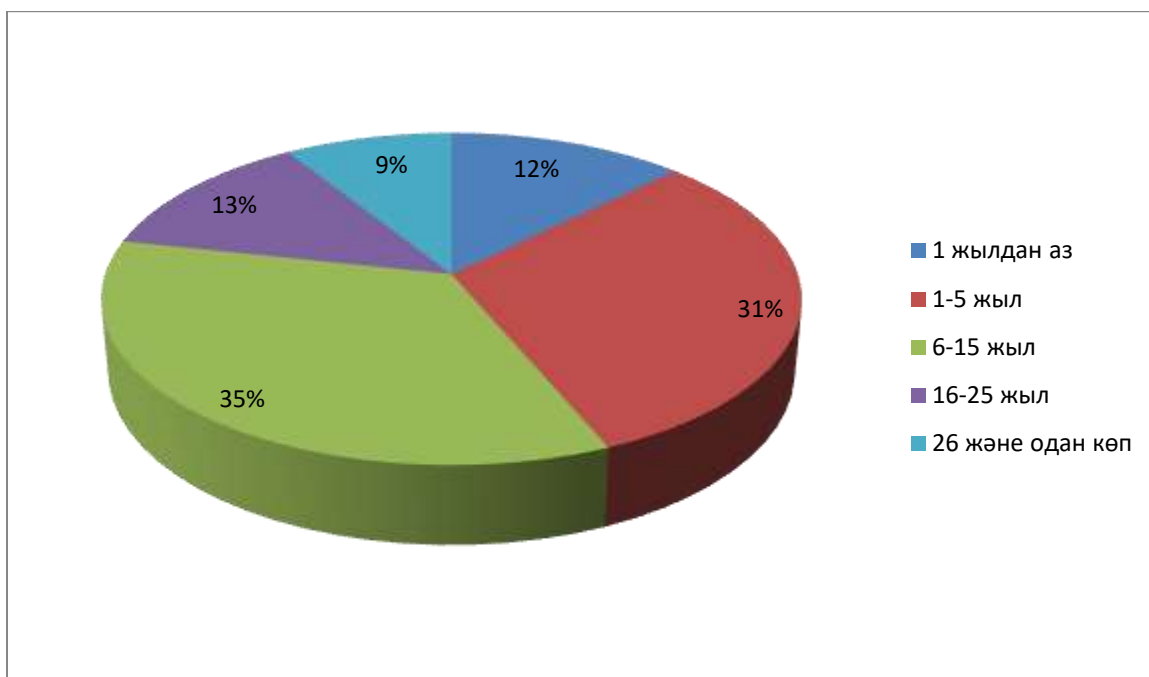

87-сурет. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының білімі бойынша көрсеткіштері

ППТК мамандарының атқарып отырған лауазымындағы жұмыс өтілі туралы сұраққа берген жауаптарының нәтижелері барлық сұралғандардың ең көп үлесін (35%) 6-15 жыл жұмыс өтілі бар мамандар құрады, 31% үлесін 1-5 жыл жұмыс өтілі бар мамандар құрады, сауалнамаға қатысушылардың 13%-ында 16-25 жыл жұмыс өтілі, 9% - 26 жыл және одан көп өтілі және 12% - 1 жылдан кем жұмыс өтілі бар. Бұл көрсеткіштер сауалнамаға қатысушылардың басым бөлігін (78%) жылға дейінгі өтілі бар мамандар құрайды, ал 22%-ын 16 және одан да көп жылдық өтілі бар мамандар құрайды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

161-кесте. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының лауазымындағы жұмыс өтілі бойынша көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
1 жылдан аз	377
1-5 жыл	926
6-15 жыл	1038
16-25 жыл	380
26 және одан көп	267

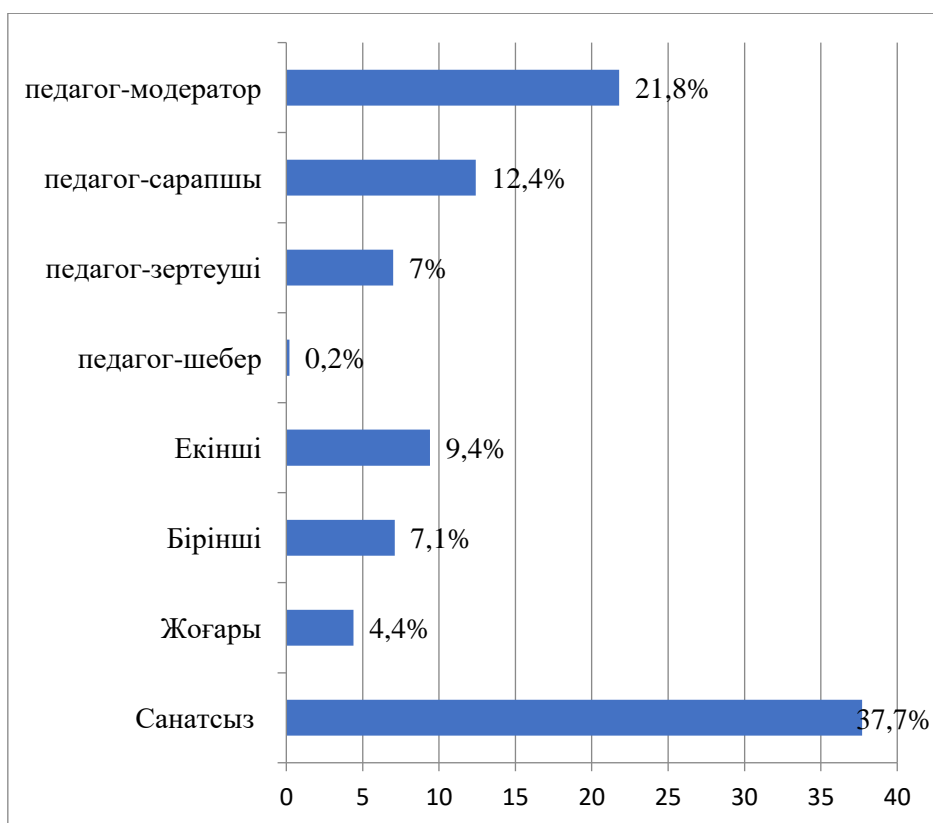

88-сурет. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының лауазымындағы жұмыс өтілі бойынша көрсеткіштері

ППТК мамандарына арналған сауалнаманың сұрақтарының ішінде олардың біліктілік санаты туралы да мәселе болды. Бұл сұраққа берілген жауаптардың нәтижелері сұралған мамандардың ең көп үлесі (37,7%) санатты емес, 21,8% педагог-модератор санатына, 12,4% – педагог-сарапшы, 7% – педагог-зерттеуші, екінші санатты 9,4% маман, бірінші санатты – 7,1% екенін көрсетті. Ең аз үлесті жоғары санатты мамандар – 4,4% және педагог-шебер санаты-0,2% құрады.

162-кесте. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының біліктілік санаты бойынша көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
педагог-модератор	652
педагог-сарапшы	372
педагог-зерттеуші	208
педагог-шебер	6
Екінші	281
Бірінші	212
Жоғары	131
Санатсыз	1126

89-сурет. Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының біліктілік санаты бойынша көрсеткіштері

Осылайша, респондент мамандардың әлеуметтік-демографиялық және кәсіби сипаттамаларын талдау сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының басым көпшілігі 18-35 жастағы жоғары білімі бар әйелдер (89%), олардың көпшілігі «педагог-психолог», «дефектолог» және «логопед» лауазымдарында жұмыс істейді, біліктілігі жоқ немесе біліктілігі көбінесе «педагог-модератор», жұмыс тәжірибесі 1 жылдан 15 жылға дейін мамандарды құрайды.

**Әйел адамдар
(89%)**

орташа жасы – 18-35 жас

жоғары білімі бар (93%)

**лауазымы: педагог-психологтар,
дефектологтар, логопедтер**

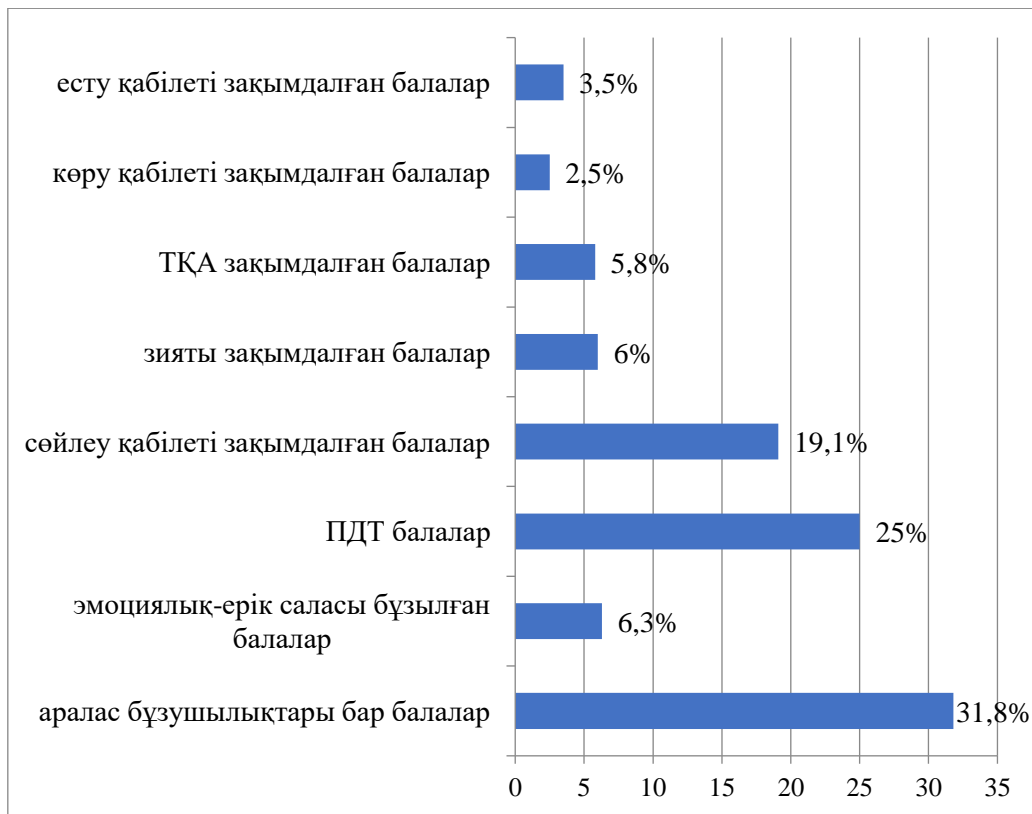
санаты: санатсыз, педагог-модератор

жұмыс өтілі: 1-15 жыл

«Қандай балалармен жұмыс істейсіз?» мамандардың көпшілігі «аралас бұзылшылықтары бар балалар» – 32%, «психикалық дамуы тежелген балалар» – 25%, «сөйлеу қабілеті бұзылған балалар» – 19% жауаптарын таңдады. Жауаптардың ең аз үлесі «есту қабілеті зақымдалған балалар» – 3,5%, «көру қабілеті зақымдалған балалар» – 2,5% құрады.

163-кесте. ППТК мамандарына «Қандай балалармен жұмыс істейсіз?» сұрағына жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
8.1 есту қабілеті зақымдалған балалар	68
8.2 көру қабілеті зақымдалған балалар	49
8.3 ТҚА зақымдалған балалар	113
8.4 зияты зақымдалған балалар	116
8.5 сөйлеу қабілеті зақымдалған балалар	370
8.6 ПДТ балалар	486
8.7 эмоциялық-ерік саласы бұзылған балалар	123
8.8 аралас бұзушылықтары бар балалар	617
8.9 басқа	1046

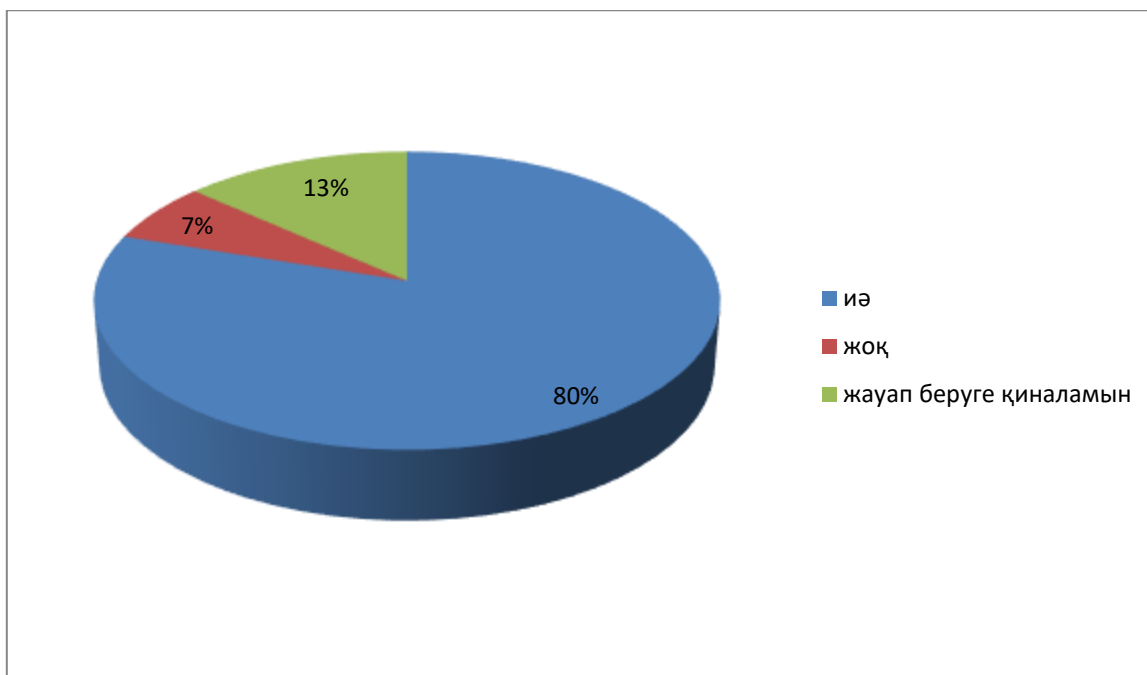

90-сурет. ППТК мамандарына «Қандай балалармен жұмыс істейсіз?» сұрағына жауаптарының көрсеткіштері

ППТК мамандарынан «Барлық балаларға ПМПК ұсынған түзету-педагогикалық қолдау және психологиялық-педагогикалық қолдау ППТК-да көрсетіледі ме?» жауап нәтижелері сауалнамаға қатысушылардың басым көпшілігінде оң жауап көрсетті – 80%. Сұралғандардың 7%-ы теріс жауап берді және 13%-ы жауап беруге қиналды.

164-кесте. ППТК мамандарына «Барлық балаларға ПМПК ұсынған түзету-педагогикалық қолдау және психологиялық-педагогикалық қолдау ППТК-да көрсетіледі ме?» сұрағына жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
иә	2393
жоқ	195
жауап беруге қиналамын	400

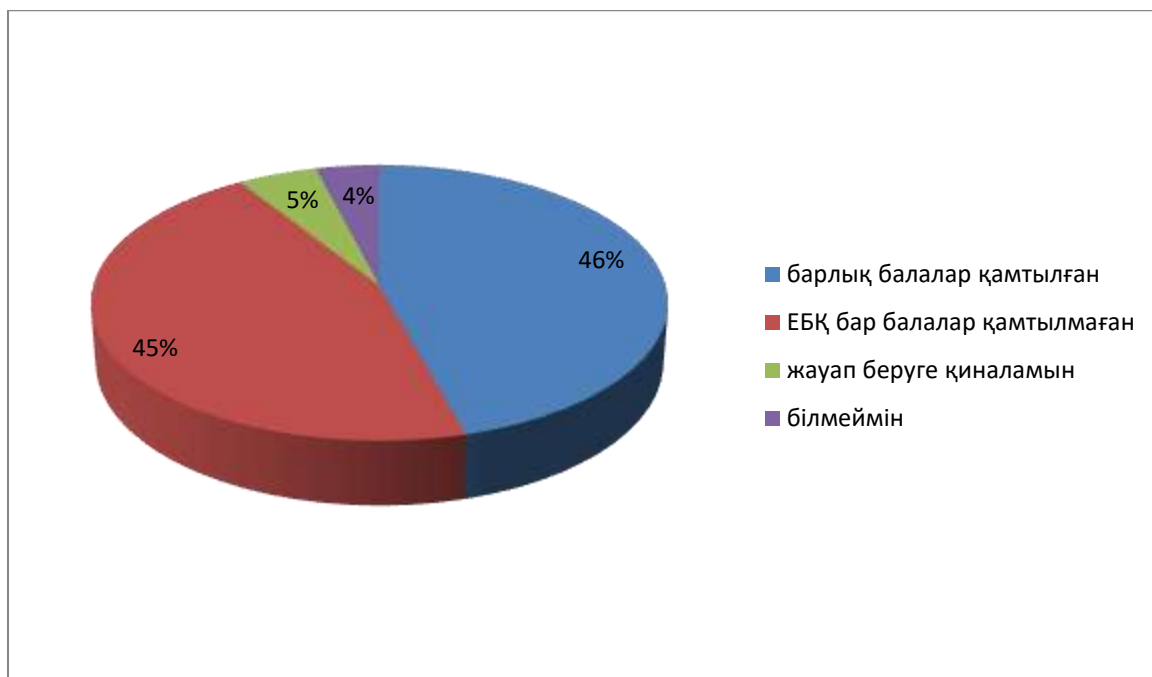

91-сурет. ППТК мамандарына «Барлық балаларға ПМПҚ ұсынған түзету-педагогикалық қолдау және психологиялық-педагогикалық қолдау ППТК-да көрсетіледі ме?» сұрағына жауаптарының көрсеткіштері

Қандай балалар коррекциялық қолдаумен және психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтылған деген сұраққа жауап беру кезінде мамандардың пікірлері былайша бөлінді: респонденттердің 46%-ы барлық балалар коррекциялық қолдаумен және психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтылған деп санайды, 45%-ы ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар мұндай қолдаумен қамтылмаған деп санайды, 5%-ы жауап беруге қиналды, 4%-ы «білмеймін» жауабын таңдады.

165-кесте. ППТК мамандарына «Қандай балалар коррекциялық қолдаумен және психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтылған?» сұрағына жауаптарының көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
барлық балалар қамтылған	1366
ЕБҚ бар балалар қамтылмаған	1352
жауап беруге қиналамын	150
білмеймін	120

92-сурет. ППТК мамандарына «Қандай балалар коррекциялық қолдаумен және психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтылған?» сұрағына жауаптарының көрсеткіштері

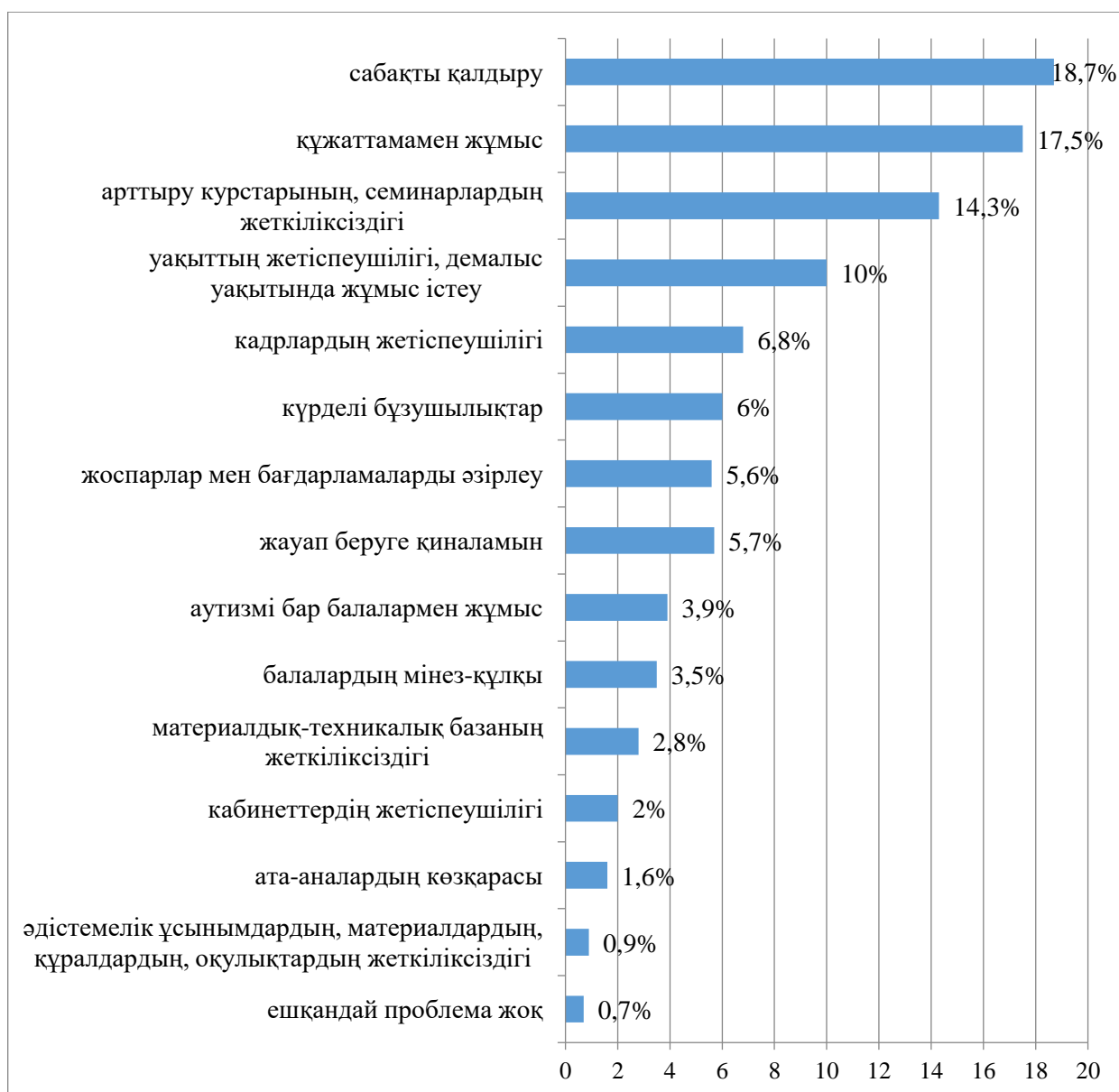
Сұралғандардың тек 18,7%-ы, мамандардың 17,5%-ы әдістемелік ұсынымдардың, материалдардың, оқу құралдарының, оқулықтардың жеткіліксіздігін, 14,3% - ата-аналардың қарым-қатынасын, 10% – кабинеттердің жетіспеушілігін, 6,8% - материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігін, 6% - балалардың мінез-құлқын, 5,6% - аутизмі бар балалармен жұмысты проблемалар ретінде атады.

Ең аз үлесті мынадай қиындықтарды көрсететін жауаптар құрады: «жоспарлар мен бағдарламаларды әзірлеу» – 3,9%, «күрделі бұзушылықтар» – 3,5%, «кадрлардың жетіспеушілігі» – 2,8%, «уақыттың жетіспеушілігі, демалыс уақытында жұмыс істеу» – 2%, «біліктілікті арттыру курстарының, семинарлардың жеткіліксіздігі» – 1,6%, «құжаттамамен жұмыс істеу» – 0,9%, «сабақтарға қатыспау» – 0,7%. Сауалнамаға қатысушылардың 5,7%-ы жауап беруге қиналды.

166-кесте. ППТК мамандарының ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда жиі кездесетін қиындықтар туралы сұраққа жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері.

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
ешқандай проблема жоқ	258
әдістемелік ұсынымдардың, материалдардың, құралдардың, оқулықтардың жеткіліксіздігі	242

ата-аналардың көзқарасы	198
кабинеттердің жетіспеушілігі	138
материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі	94
балалардың мінез-құлқы	83
аутизмі бар балалармен жұмыс	77
жауап беруге қиналамын	79
жоспарлар мен бағдарламаларды әзірлеу	54
күрделі бұзушылықтар	48
кадрлардың жетіспеушілігі	38
уақыттың жетіспеушілігі, демалыс уақытында жұмыс істеу	27
арттыру курстарының, семинарлардың жеткіліксіздігі	22
құжаттамамен жұмыс	13
сабақты қалдыру	10

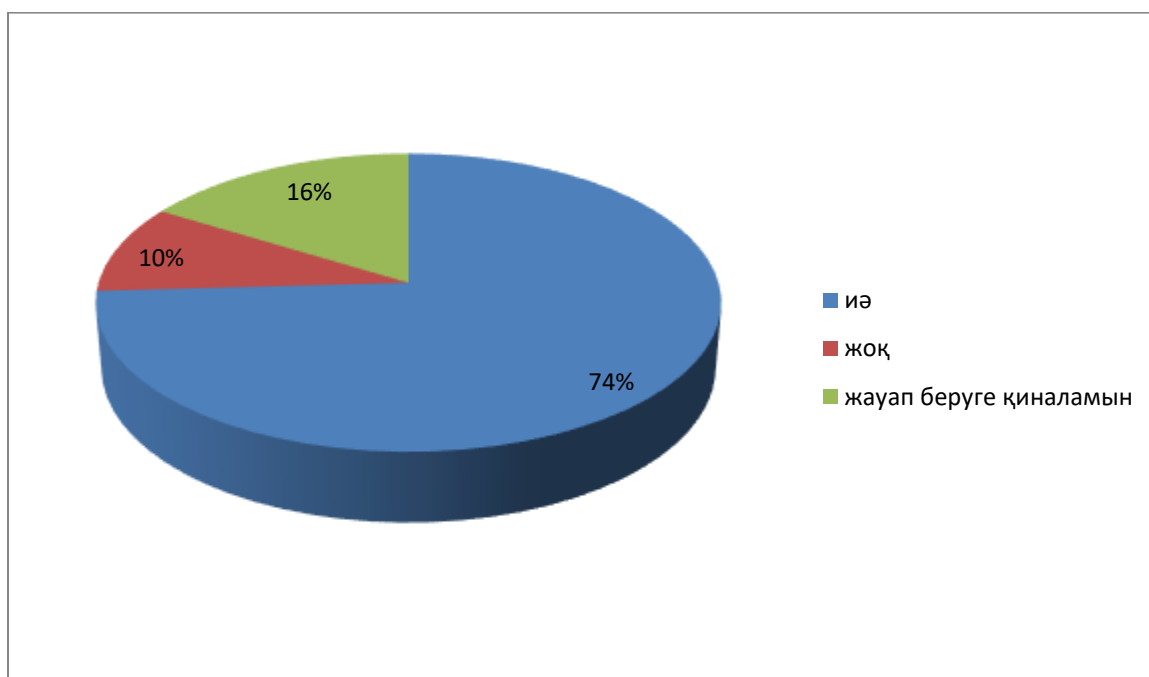
93-сурет. ППТК мамандарының ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда жиі кездесетін қиындықтар туралы сұраққа жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері.

ППТК мамандарының балалардың дамуындағы бар динамика (жақсарту) туралы сұраққа жауап беруі кезінде нәтижелер оң жауаптардың үлесін 74% (барлық сұралғандардың шамамен 3/4) көрсетті, 16%-ы жауап беруге қиналды, бұл ретте мамандардың 10%-ы теріс жауап берді.

167-кесте. ППТК мамандарының ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда жиі кездесетін қиындықтар туралы сұраққа жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
Иә	2215

Жоқ	287
Жауап беруге қиналамын	486

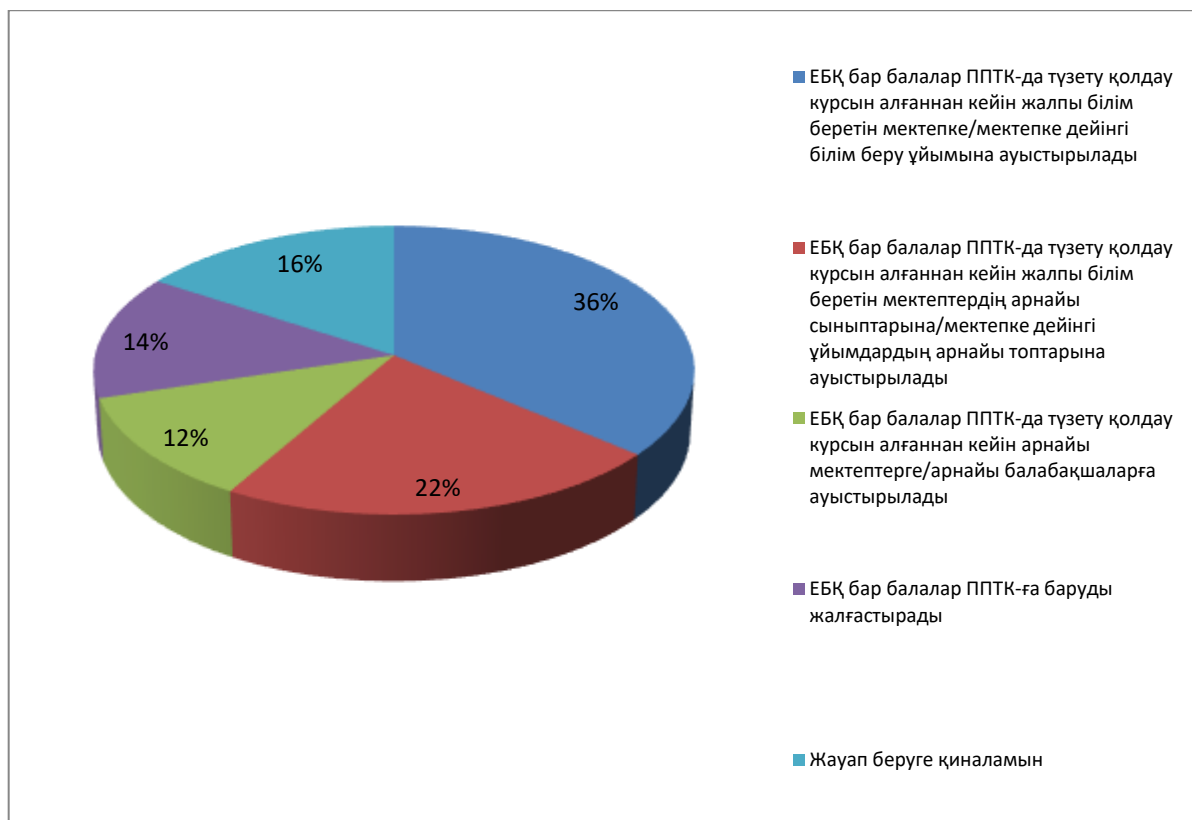
94-сурет. ППТК мамандарының ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда жиі кездесетін қиындықтар туралы сұраққа жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

Мамандардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың танымдық процестерінің даму динамикасын (жақсаруын) неғұрлым дәл сипаттайтын бекітуді таңдау өтінішіне сауалнамаға қатысушылардың 36%-ы «ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін жалпы білім беретін мектепке/мектепке дейінгі білім беру ұйымына ауыстырылады» деген жауапты таңдады, 22%-ы «ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін жалпы білім беретін мектептердің арнайы сыныптарына/мектепке дейінгі ұйымдардың арнайы топтарына ауыстырылады» жауабын, 12% «ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін арнайы мектептерге/арнайы балабақшаларға ауыстырылады» деген пікірді таңдады, 14% «ЕБҚ бар балалар ППТК-ға баруды жалғастырады» деп жауап берді және респонденттердің 16% жауап беруге қиналды.

168-кесте. «Келесі тұжырымдардың қайсысы ерекше білім беруді қажет ететін балалардың танымдық процестері дамуының динамикасын (жақсаруын) дәл сипаттайды деп ойлайсыз (1-2 жауап нұсқасын таңдауға болады)» сұрағына жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
-----------------	--------------------

ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін жалпы білім беретін мектепке/мектепке дейінгі білім беру ұйымына ауыстырылады	1452
ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін жалпы білім беретін мектептердің арнайы сыныптарына/мектепке дейінгі ұйымдардың арнайы топтарына ауыстырылады	884
ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін арнайы мектептерге/арнайы балабақшаларға ауыстырылады	479
ЕБҚ бар балалар ППТК-ға баруды жалғастырады	559
Жауап беруге қиналамын	632

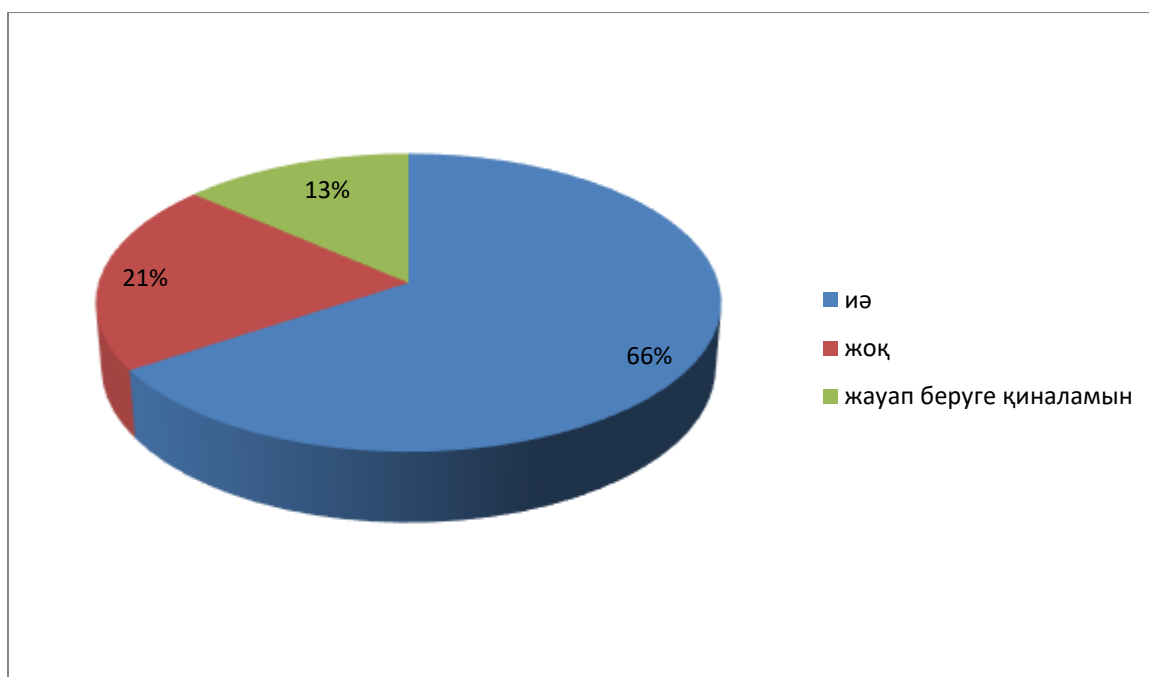

95-сурет. «Келесі тұжырымдардың қайсысы ерекше білім беруді қажет ететін балалардың танымдық процестері дамуының динамикасын (жақсаруын) дәл сипаттайды деп ойлайсыз (1-2 жауап нұсқасын таңдауға болады)» сұрағына жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

«ППТК-да түзету қолдауын алатын ЕБҚ балалар оқитын жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдерімен қарым-қатынас жасайсыз ба?» сұрағына респонденттердің жартысынан көбі оң жауап берді (66%), 1/5 бөлігі (21%) теріс жауап берді, 13% жауап беруге қиналды.

169-кесте. «ППТК-да түзету қолдауын алатын ЕБҚ балалар оқитын жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдерімен қарым-қатынас жасайсыз ба?» сұрағына жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
иә	1962
жоқ	620
жауап беруге қиналамын	406

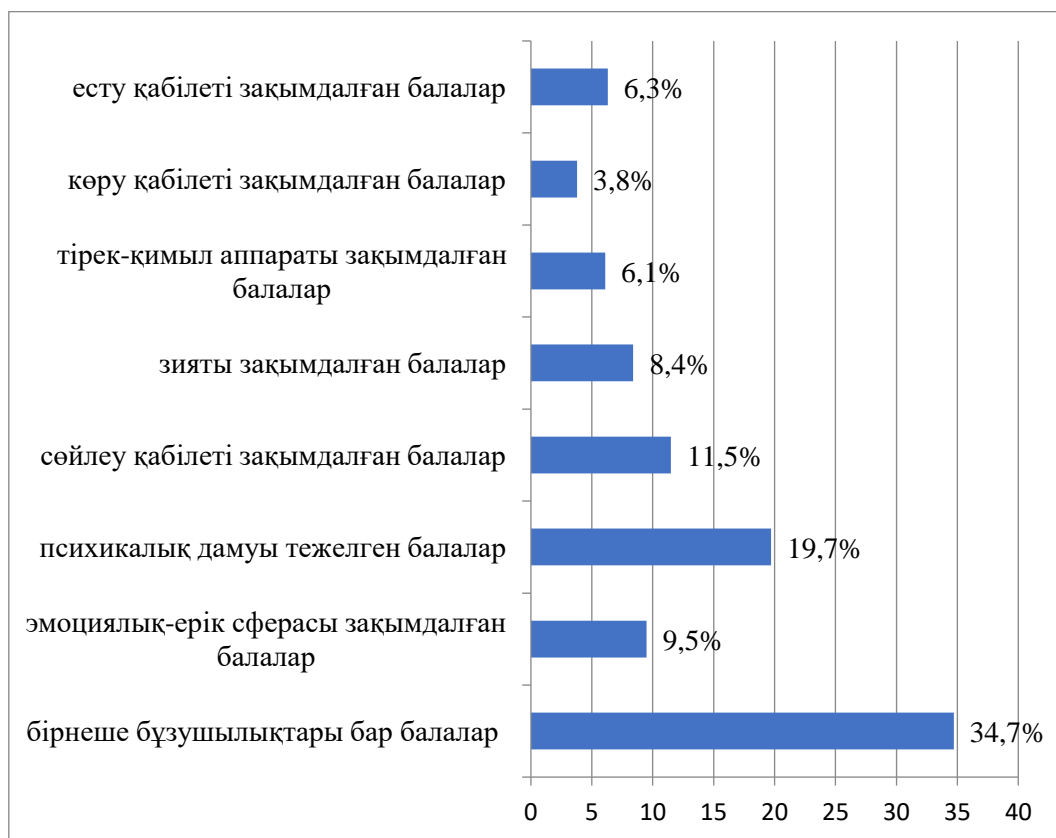

96-сурет. «ППТК-да түзету қолдауын алатын ЕБҚ балалар оқитын жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдерімен қарым-қатынас жасайсыз ба?» сұрағына жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

Жалпы білім беретін мектепте оқитын ЕБҚ бар балаларға ППТК-да қосымша психологиялық-педагогикалық қолдау қажет деген сұраққа жауаптардың нәтижелері жауап берушілердің ең көп үлесі (34,7%) бұл бірнеше бұзушылықтары бар балалар деп санайды, 19,7% - психикалық дамуы тежелген балалар, 11,5% - сөйлеу қабілеті зақымдалған балалар, 8,4% - зияты зақымдалған балалар деп санайды. Ең аз үлесті жауаптар құрады: «есту қабілеті зақымдалған балалар» – 6,3%, «есту қабілеті зақымдалған балалар» – 6,1%, «көру қабілеті зақымдалған балалар» – 3,8%.

170-кесте. ППТК мамандарының жалпы білім беретін мектепте оқитын ЕБҚ бар балаларға ППТК-да қосымша психологиялық-педагогикалық қолдау қажет деген сұраққа жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
есту қабілеті зақымдалған балалар	165
көру қабілеті зақымдалған балалар	98
тірек-қимыл аппараты зақымдалған балалар	160
зияты зақымдалған балалар	219
сөйлеу қабілеті зақымдалған балалар	300
психикалық дамуы тежелген балалар	512
эмоциялық-ерік сферасы зақымдалған балалар	247
деи с сочетанными бірнеше бұзушылықтары бар балалар	903
басқа	384

97-сурет. ППТК мамандарының жалпы білім беретін мектепте оқитын ЕБҚ бар балаларға ППТК-да қосымша психологиялық-педагогикалық қолдау қажет деген сұраққа жауаптары нәтижелерінің көрсеткіштері

«Сіздің ойыңызша, мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі қандай қызметтерді дамытуы керек және олардың мәні неде? Қысқаша сипаттасаңыз» сұрағына жауаптарды қарайтын болсақ, 33%-ы арнайы педагогтердің (педагог-психологтар, логопед-мұғалімдер, дефектолог-мұғалімдер, педагог-ассистенттер және т.б.) санын арттыру қажет деп санайды, 25%-ы мектепте инклюзивті білім беру ортасын құру қажет деп санайды, 17%-ы ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеу бойынша педагогтердің дағдыларын жетілдіру қажет деп санайды, 14%-ы арнайы ұйымдардың педагогтері мен жалпы білім беретін мектептердің педагогтері арасындағы ЕБҚ бар білім алушыларды қолдаудағы өзара әрекеттесуді жақсарту қажеттілігі туралы пікір білдірді, ал респонденттердің 11%-ы арнайы мектептер, ППТК және ОО санын көбейту керек деп санайды.

171-кесте. ППТК мамандарының «Сіздің ойыңызша, мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі қандай қызметтерді дамытуы керек және олардың мәні неде? Қысқаша сипаттасаңыз» сұрағына нәтижелерінің көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
мектепте инклюзивті білім беру ортасын құру	748
ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау бойынша мұғалімдердің дағдыларын жетілдіру	497
арнайы педагогтер санын көбейту (педагог-психологтар, логопедтер-мұғалімдер, дефектолог-мұғалімдер, педагог-ассистенттер және т. б.)	978
арнайы мектептер, ППТК, ОО желісін ұлғайту	331
білім алушыларды қолдау үшін арнайы ұйымдардың педагогтері мен жалпы білім беретін мектептердің педагогтері арасындағы өзара іс-қимылды жақсарту	433

98-сурет. ППТК мамандарының «Сіздің ойыңызша, мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі қандай қызметтерді дамытуы керек және олардың мәні неде? Қысқаша сипаттасаңыз» сұрағына нәтижелерінің көрсеткіштері

4.9 АТА-АНАЛАРДЫҢ САУАЛНАМАСЫН ТАЛДАУ

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының Білім беру саясатының басым бағыттарының бірі мектептерде атмосфераны қалыптастыру үшін жағдайларды қамтамасыз ету болып табылады, бұл мектепте мектеп қоғамдастығының барлық мүшелері үшін «қамтитын» білім беру ортасын құруға және дамытуға мүмкіндік береді.

Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында: «өзекті мәселелерді шешуден басқа, балалар үшін мүмкіндіктердің теңдігін қамтамасыз ету бойынша жүйелі шаралар әзірлеу қажет. Біздің балалар тұратын жеріне және оқыту тіліне қарамастан сапалы білім алуы тиіс» [XX]. Білім беру ортасының сапасын жетілдіру жалпы білім беретін мектептер қызметінің маңызды бағыты болып табылады. Жаңа мектеп – бұл барлығына арналған мектеп.

Кез келген мектепте барлық балаларды, оның ішінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды табысты әлеуметтендіру қамтамасыз етілуге тиіс. Мұндай тапсырманы жеңе алмайтын дәстүрлі білім беру жүйесі жаңа өркениеттік сынақтарға жауап беретін айтарлықтай өзгерісті қажет етеді.

Инклюзивтік білім беру инклюзивтік білім беру жағдайынан туындайтын оның субъектілерінің байланыстарының тұрақты конфигурациясын, ондағы әрбір субъектінің мінез-құлық үлгілерін, оны бағалаудың өлшемдері мен көрсеткіштерін көрсететін мәдени үлгі болуға тиіс. Күнделікті практика деңгейіндегі инклюзивті білім берудің құндылықтары, идеялары, қағидаттары мінез-құлықтың, өзара іс-қимылдың стереотиптік схемасына айналуы тиіс. Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі мінез-құлық пен өзара әрекеттестіктің мәдени үлгілерін құру, өсіру тетіктерінің бірі-мұғалімнің ата-аналармен өзара әрекеттесуі, олардың білім беру жағдайына әсер ете алатын қатысу және қатысу позициясын дамыту.

Осылайша, инклюзивті білім беру барлық білім алушылардың әлеуметтенуі мен әлеуметтік интеграциясы міндетін басымдықта шеше отырып, нәтижесінде қоғамдастықтың бірігуі бір-біріне құрметпен қарау, айырмашылықтарды түсіну және қабылдау, олардың балаларды бірлесіп оқытуға дайындығы негізінде білім алушылардың әртүрлі санаттарының ата-аналарын біріктіруді және өзара іс-қимылды көздейді. Сондықтан инклюзивті білім беруде ата-аналардың рөлі маңызды, олардың ұстанымы, қарым-қатынасы, жаңа білім беру жағдайына дайындығы әр баланың психологиялық әл-ауқатын, инклюзивті білім беру кеңістігінің барлық қатысушыларының жайлылығын анықтайтын жағдайлар болып табылады. Ата-аналардың санаты гетерогенді және әрдайым сыныптың ата-аналық қоғамдастығында қалыптасатын қатынастар мен қатынастарда үйлесімді емес екенін есте ұстаған жөн. Инклюзивті білім берудегі ата-аналар қоғамдастығының гетерогенділігі ата-аналардың инклюзивті білім беру жағдайында баланы оқытуға дайындық саласында ата-аналар қоғамдастығының жекелеген санаттарын сипаттайтын

жалпы проблемаларды да, жеке мәселелерді де бөлуге болатындығын көрсетеді [3].

Осылайша, жалпы проблемаларға мыналар жатады: барлық ата-аналардың білім беру инклюзиясы шарттары, білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері, барлық балаларды бірлесіп оқытудың Әлеуметтік және жеке артықшылықтары туралы хабардар болуының төмен деңгейі; инклюзивтік білім беру жағдайларынан белгісіздік жағдайы ретінде қорқу, білім беру сапасының төмендеуінен қорқу; барлық балалардың білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, инклюзивті білім беру жағдайында тиімді жұмыс істей алатын Педагогтің кәсіби құзыреттілігіне сенімсіздік; азаматтық қоғам нормаларын ұстануға және қоғамды әлеуметтік норма ретінде сегментациялауды қабылдауға мәжбүрлейтін әлеуметтік ынталандырушылардың әлсіздігі; баланы оқыту міндеттерін және командада жұмыс істеу құзыреттерін келісілген шешу қажеттілігінің қалыптаспауы. [3].

Зерттеулерге және қолданыстағы тәжірибеге шолу ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала ғана емес, сонымен бірге бүкіл отбасы баланың қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктері туралы нақты идеялары бар баланың өміріндегі басты тірек ретінде психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік қолдауды қажет ететіндігін көрсетеді.

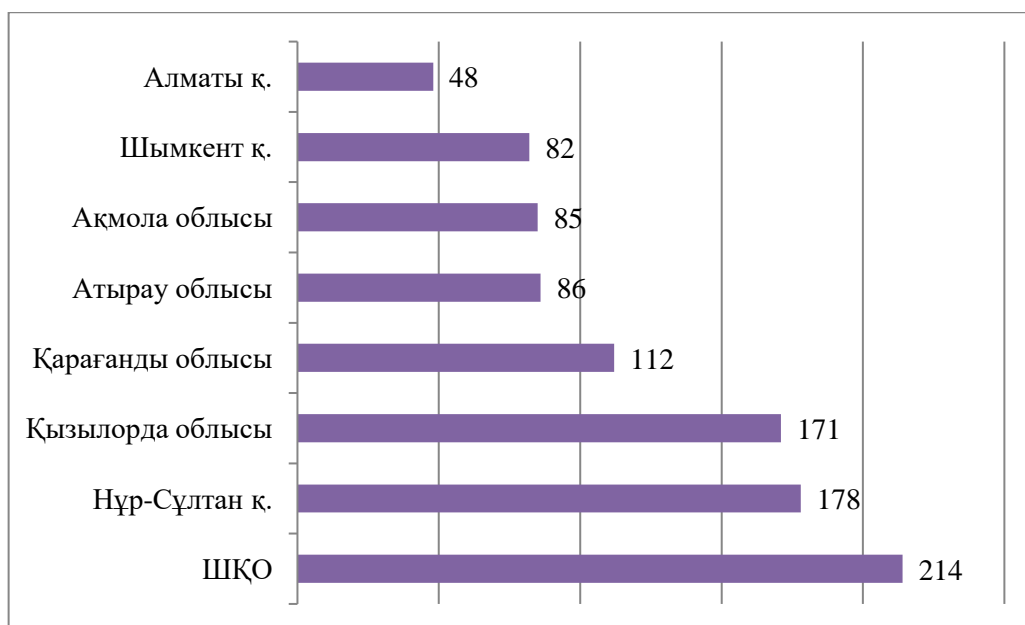
Зерттеу әдіснамасында жоғарыда айтылғандай, оқушылардың ата-аналарының мектептің инклюзивті білім беру ортасының сапасына қанағаттану дәрежесін анықтау, сондай-ақ олардың пікірлерін, ел мектептеріндегі инклюзивті білім беруді дамыту процесіне көзқарасын анықтау мақсатында зерттеу барысында жалпы білім беретін мектептердің 5 және 9-сынып оқушыларының ата-аналарына сауалнама сұрақтары ұсынылды. Әр мектепте сауалнамаға зерттеу үлгісіне енген балалардың ата-аналары (немесе заңды өкілдері) қатысты. Google Forms сервисі арқылы әдіснамалық тұрғыдан тексерілген құрылымдық сауалнама бойынша еліміздің 8 өңірінен 976 ата-ана қатысты.

Ата-аналардың сауалнамаға қатысуын талдау көрсеткендей, өңірлік бөліністе ата-аналардың едәуір саны Шығыс Қазақстан облысына тиесілі (214). Респонденттердің ең аз үлесін Алматы қаласының ата-аналары құрады (48).

172-кесте. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың өңірлер бөлінісіндегі көрсеткіші

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
Нұр-Сұлтан қ.	178
Алматы қ.	48
Шымкент қ.	82
Ақмола облысы	85

Атырау облысы	86
Қарағанды облысы	112
Қызылорда облысы	171
ШҚО	214

99-сурет. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың өңірлер бөлінісіндегі көрсеткіші

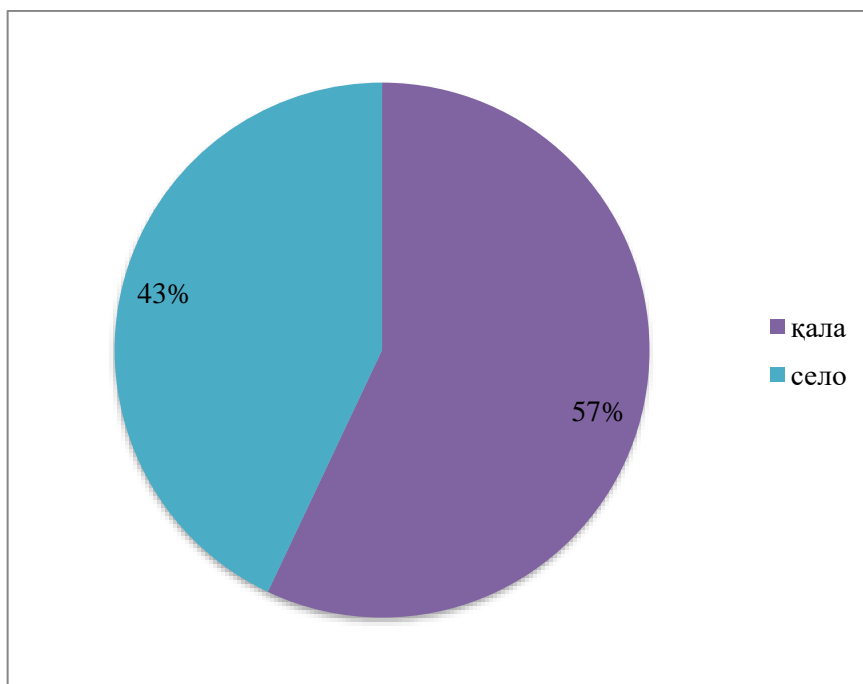
Бұл статистика сонымен қатар сауалнама жүргізу кезінде көрсетілген білім беру органдары мен әдістемелік қызметтердің қызығушылық деңгейі мен ұйымдастырушылық жұмысын сипаттай алады, бұл өз кезегінде инклюзивті білім беруді дамыту проблемасының өзектілігін нақты көзқарастың немесе түсінудің жанама дәлелі болуы мүмкін.

Жүргізілген зерттеу деректеріне сәйкес, аумақтық тиістілік бөлінісінде сауалнамаға қатысқан ата – аналардың ең көп санын ауылдарда тұратындар құрайды, олардың үлесі 57%-ды, ауылдарда тұратын ата-аналардың үлесі 43%-ды құрады. Зерттеуге 20 қалалық және 10 ауылдық мектеп қатысқанын ескере отырып, ауылдан келген ата-аналардың қатысуының айтарлықтай жоғары үлесі туралы айтуға болады.

173-кесте. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың «қала-ауыл» бөлінісіндегі көрсеткіштері

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
------------------------	---------------------------

қала	556
ауыл	419

100-сурет. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың «қала-ауыл» бөлінісіндегі көрсеткіштері

Жоғарыда айтылғандай, сауалнамаға жалпы білім беретін мектептердің 5 және 9-сынып оқушыларының ата-аналары қатысты, олар да оффлайн-сауалнамаға қатысты.

5-сынып оқушыларын таңдау бұл жас баланың өміріндегі күрделі бейімделу кезеңдерінің бірі болып табылатындығына байланысты. Сабақтастықты қамтамасыз ету бастауыш сынып оқушыларының негізгі мектепте оқуға сәтті бейімделуінің негізгі шарттарының бірі және 5-сыныпта сәтті оқудың маңызды шарты болып табылады.

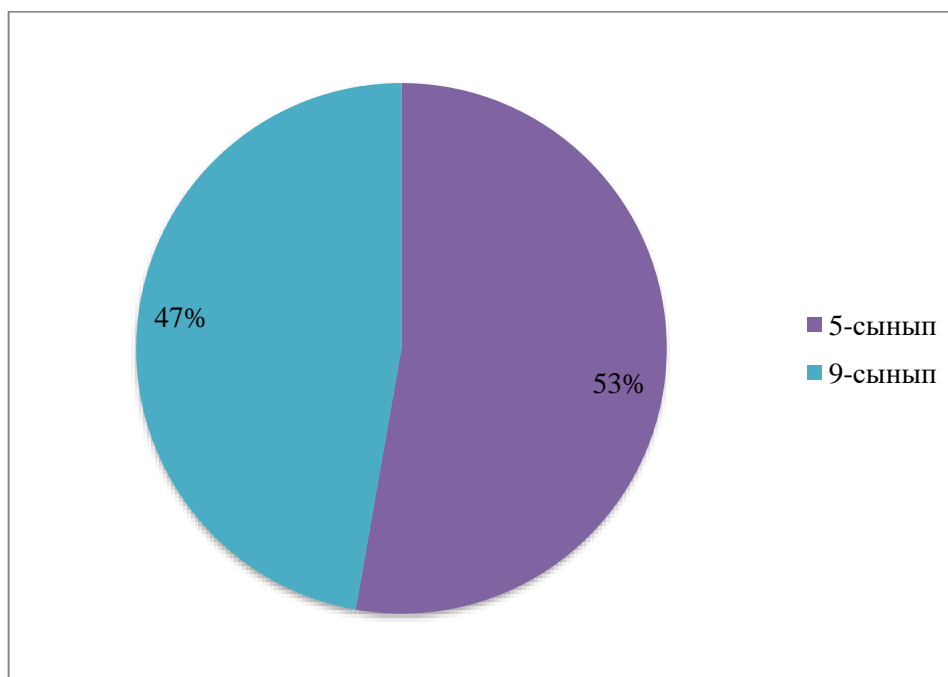
Сондай-ақ, 9-сынып оқушыларын таңдау бұл жасқа өзін-өзі танудың жаңа деңгейінің қалыптасуы, өзіндік дүниетанымның дамуы және кәсіби өзін-өзі анықтау процестерінің жандануы тән.

Сауалнамаға қатысқан сыныптар тұрғысынан ата-аналардың арасында айтарлықтай айырмашылықтар жоқ.

174-кесте. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың балаларының сыныптары бөлінісіндегі көрсеткіші

Жауап гүсқалары	Респонденттер саны
5-сынып	515

9-сынып	461
---------	-----

101-сурет. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың балаларының сыныптары бөлінісіндегі көрсеткіші

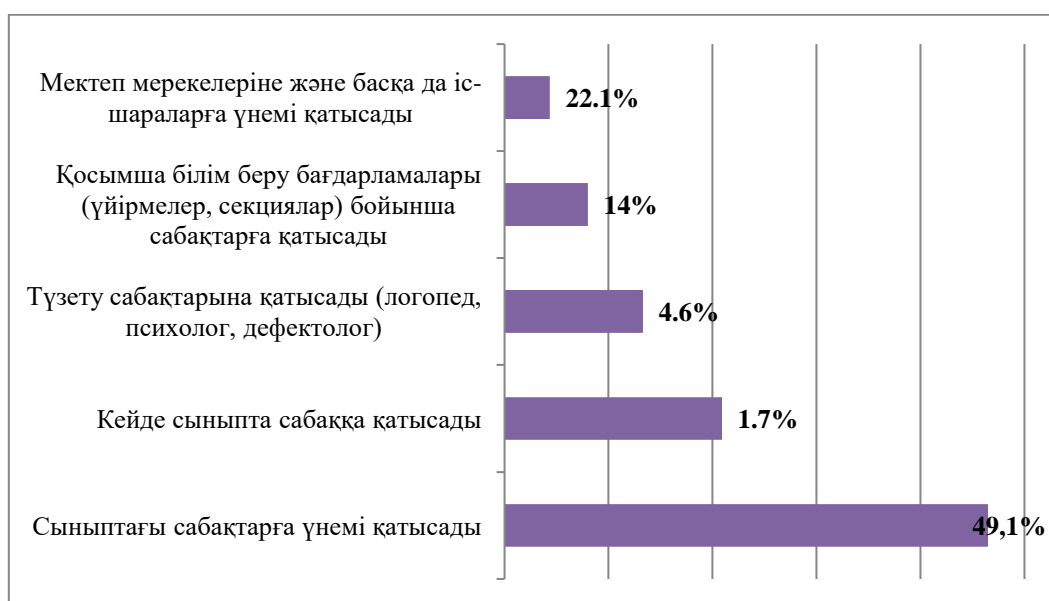
Респонденттердің «Балаңызға қатысты барлық тиісті мәлімдемелерді белгілеңіз» сұрағына берілген жауаптарға сәйкес, сауалнамаға қатысқан ата-аналардың 22,1%-ы немесе 1/5-тен астамы балаларының логопед, психолог, дефектологтың түзету сабақтарына қатысатынын айтты.

Осыған байланысты психологиялық-педагогикалық қолдау қызметін құру арқылы мектепте мамандар тобының үйлесімді жұмысын қамтамасыз ету қажет, ол жалпы білім беретін мектептің толыққанды құрылымдық бөлімшесі болуы керек. Көптеген отбасылар ЕБҚ бар балаларды тәрбиелеу мәселелерін өз бетінше шеше алмайтындықтан. Уақытылы психологиялық-педагогикалық көмек көрсету кезінде ЕБҚ бар балалар мен олардың отбасыларының қоғамдық өмірге сәтті бейімделу және отбасылардағы моральдық-психологиялық климатты нығайту мүмкіндігі артады.

Сондай-ақ, төмендегі индикаторлардан: «балаңызға қатысты барлық тиісті мәлімдемелерді белгілеңіз» деген сұраққа қосымша білім беру бағдарламалары, мектеп мерекелері және басқа да іс-шараларға қатысатын білім алушылардың үлесі өте төмен екендігі байқалады. Бұл тиісті бағыттар бойынша жұмысты күшейту қажеттілігін көрсетеді. Себебі қосымша іс-шараларды ұйымдастыру балалардың дамуында маңызды рөл атқарады және баланың қызығушылықтарының шеңберін кеңейтуге және оның қабілеттерін дамытуға ғана емес, сонымен қатар бүкіл білім беру жүйесінің маңызды және өзекті бағыттарының бірі ретінде оқушылардың әлеуметтенуіне ықпал етеді.

175-кесте. «Балаңызға қатысты барлық тұжырымдарды белгілеңіз» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
Сыныптағы сабақтарға үнемі қатысады	930
Кейде сыныпта сабаққа қатысады	33
Түзету сабақтарына қатысады (логопед, психолог, дефектолог)	87
Қосымша білім беру бағдарламалары (үйірмелер, секциялар) бойынша сабақтарға қатысады	266
Мектеп мерекелеріне және басқа да іс-шараларға үнемі қатысады	418
Кейде мектеп мерекелеріне және басқа да іс-шараларға қатысады	160

102-сурет. «Балаңызға қатысты барлық тұжырымдарды белгілеңіз» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

Осы көрсеткіштерге сәйкес «Педагогтер балаңызды мектепте оқытуға қалай қарайды деп ойлайсыз?» сұрағына ата-аналардың басым көпшілігі мұғалімдердің оң көзқарасына сенімді деп айтуға болады. Алайда, қарым-қатынас жеткіліксіз немесе бұл сұраққа жауап беру қиын деп санайтын

респонденттердің шамамен 17% пайызы болғандығы алаңдаушылық тудырады. Бұл өз кезегінде білім беру процесінде жеке көзқарастың болмауы немесе болмауы туралы ойға әкеледі. Осылайша, елдің білім беру ұйымдары оқу процесінде саралау және даралау қағидаттарын сақтауға назар аударуы қажет.

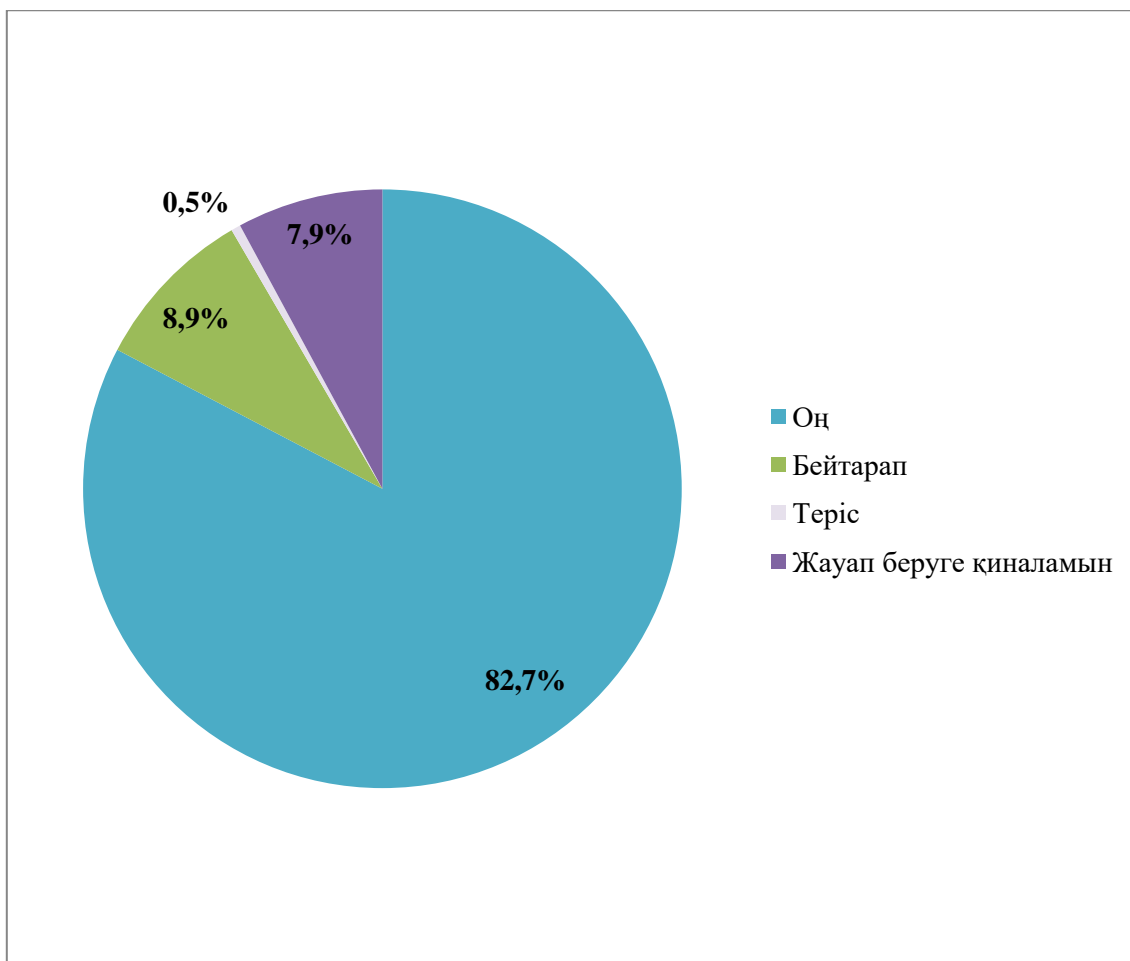
Инклюзивті білім берудің ерекшелігі әр адам өзінің қабілеттері, қажеттіліктері мен қызығушылықтары бар және ерекше тұлға, ол оқу процесінде жеке көзқарасты және осы ерекшеліктерді ескеретін білім берудің әртүрлі формаларын, әдістерін, технологияларын қолдануда икемділікті қажет етеді.

Инклюзивтік тәсіл-ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды жаппай мектепте оқудағы қиындықтарға бейімдеу емес, бүкіл мектепті реформалау және осындай оқушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескеретіндей және әрбір баланы оқу процесіне тартатындай етіп оқытудың өзге де педагогикалық тәсілдерін іздеу.

Мұғалімдер инклюзивті білім беру сыныптағы кез келген басқа балалар сияқты ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды қабылдауды, оларды бірдей іс-шараларға қосуды, ұжымдық оқыту формаларына қатысуды және мәселелерді топтық шешуді, ұжымдық қатысу стратегиясын-ойындар, бірлескен жобалар, зертханалық, далалық зерттеулер және т. б. қолдануды қамтитынын есте ұстауы керек.

176-кесте. «Педагогтер балаңызды мектепте оқытуға қалай қарайды деп ойлайсыз?» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
Оң	807
Бейтарап	87
Теріс	5
Жауап беруге қиналамын	77

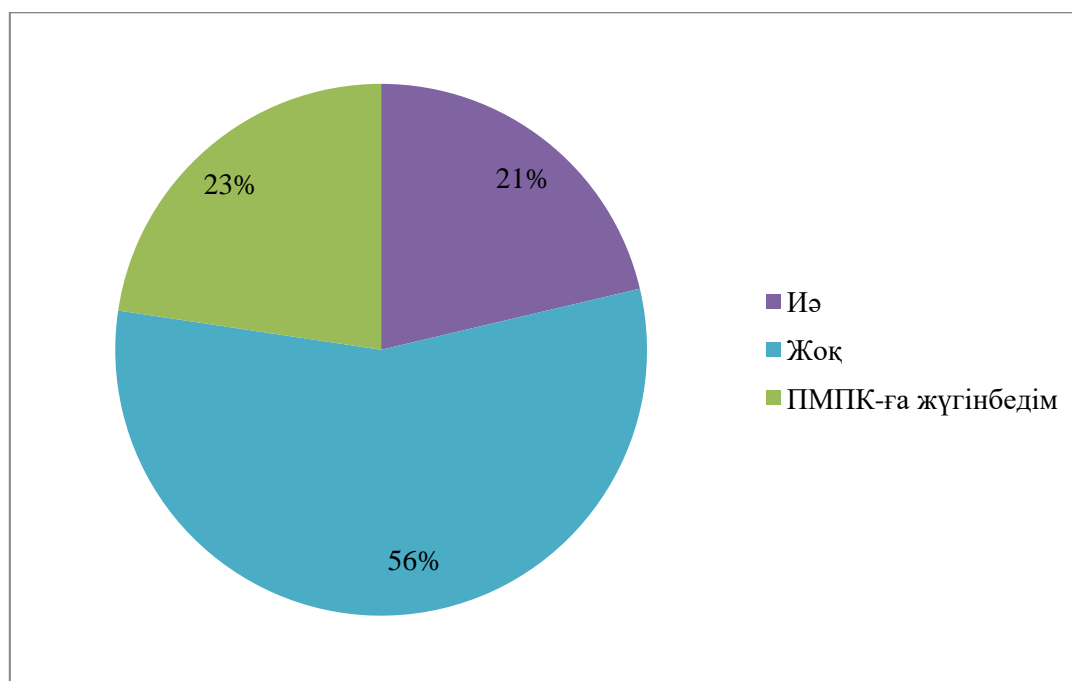
102-сурет. «Педагогтер балаңызды мектепте оқытуға қалай қарайды деп ойлайсыз?» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Сіздің балаңызға психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның (бұдан әрі – ПМПК) ұсынымдарында (қорытындысында) арнайы білім беру шарттары жазылған ба?» респонденттердің тек 23%-ы ғана оң жауап берді. Демек, сұралған ата-аналардың 1/5 бөлігінде ПМПК ұсыныстары бар. Келесі сұрақта ПМПК ұсынымдарында көрсетілген, елдің жалпы білім беру ұйымдарында ұсынылатын жағдайлардың сапасы талданатын болады.

177-кесте. «Сіздің балаңызға психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның (бұдан әрі – ПМПК) ұсынымдарында (қорытындысында) арнайы білім беру шарттары жазылған ба?» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
Иә	208

Жоқ	547
ПМПК-ға жүгінген емеспін	221

103-сурет. «Сіздің балаңызға психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның (бұдан әрі – ПМПК) ұсынымдарында (қорытындысында) арнайы білім беру шарттары жазылған ба?» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Сіздің балаңыз оқитын мектепте ПМПК ұсынымдарында (қорытындысында) көрсетілген арнайы жағдайлар жасалған ба?» ПМПК-ның қорытындысында ерекше жағдайлар жасалған ЕБҚ бар балалардың ата-аналарының басым көпшілігі оң жауап берді. Қала мен ауыл арасындағы көрсеткіштерді салыстыру жағдай ауылдық ата-аналардың үлесінен сәл жоғары деп санайтын қалалық ата-аналардың үлесі екенін көрсетті. Демек, бұл бағыттағы жұмысты ауыл мектептерінде күшейту қажет.

Баланың даму ерекшеліктеріне, оның мүмкіндіктеріне, сондай-ақ ПМПК ұсыныстарына сәйкес ЕБҚ бар оқушыны қолдаудың бағыты, қарқындылығы мен ұзақтығы анықталуы керек, сонымен қатар оқушының қажеттіліктеріне сәйкес қолдау түрі ұсынылуы керек.

Оқуға жеке көзқарасты қамтамасыз ету, белгілі бір баланың ерекшеліктерін ескеру, мұқият жүргізілген бағалау негізінде оқу жоспары мен жоспарын жасау мектеп мұғалімдері мен мамандары үшін оңай емес. Мұның бәрі командалық көзқарасты, білімді, тәжірибені және мұғалім мен мамандардың тығыз қарым-қатынасын қажет етеді.

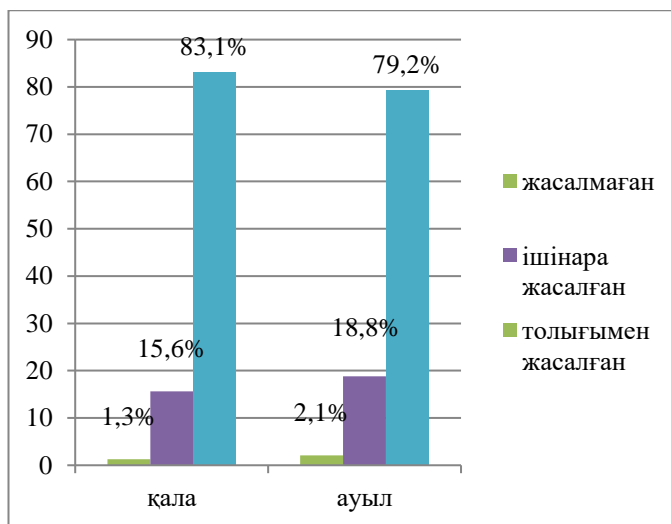
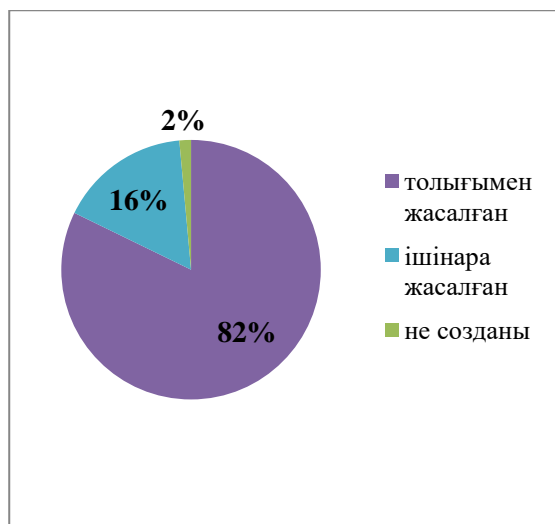
Сондай-ақ, «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2021 жылғы 26 маусымдағы № 56-VII Заңына сәйкес білім беру ұйымының басшысы Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен білім беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын бұзғаны немесе білім алу үшін арнайы жағдайлар жасамағаны үшін жауапты екенін атап өткен жөн.

Инклюзия кез келген баланың білім беру қажеттіліктеріне бейімделген моральдық, материалдық, педагогикалық ортаны қалыптастыра отырып, мектептің барлық әлеуметтік процестерін терең қамтиды. Мұндай арнайы қолайлы жағдайлар білім беру процесіне қатысушылардың барлығының бірлескен командалық өзара іс-қимылында ғана жасалуы мүмкін. Бұл жағдайда барлық балалар табысты болуға, қауіпсіздікті және осы қоғамдағы өз орнын сезінуге мүмкіндік беретін қолдаумен қамтамасыз етіледі.

Әрине, мұның бәрі командалық тәсілді, білімді, тәжірибені және мектеп әкімшілігінің, мұғалімдердің, мамандардың және ата-аналардың тығыз қарым-қатынасын талап етеді. Инклюзия көшбасшылық тетіктерден гөрі көп нәрсені қамтитынын атап өткен жөн. Сондықтан мектеп директорлары тапсырыс беруге емес, олардың ұсыныстарын мақұлдауға психологиялық тұрғыдан бейім, ынталы және ынталы, қолдау көрсететін әріптестерін тыңдауға тырысатын көшбасшылар болуы керек. Бүгінгі таңда менеджер-көшбасшыға «әлеуметтік сәулетші» функциясы беріледі, ол практикада «инклюзивті мәдениет» деп аталатын нәрсені зерттейді және жасайды

178-кесте. «Сіздің балаңыз оқитын мектепте ПМПК ұсынымдарында (қорытындысында) көрсетілген арнайы жағдайлар жасалған ба?» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

	жасалмаған	ішінара жасалған	толығымен жасалған
қала	1,3	15,6	83,1
ауыл	2,1	18,8	79,2

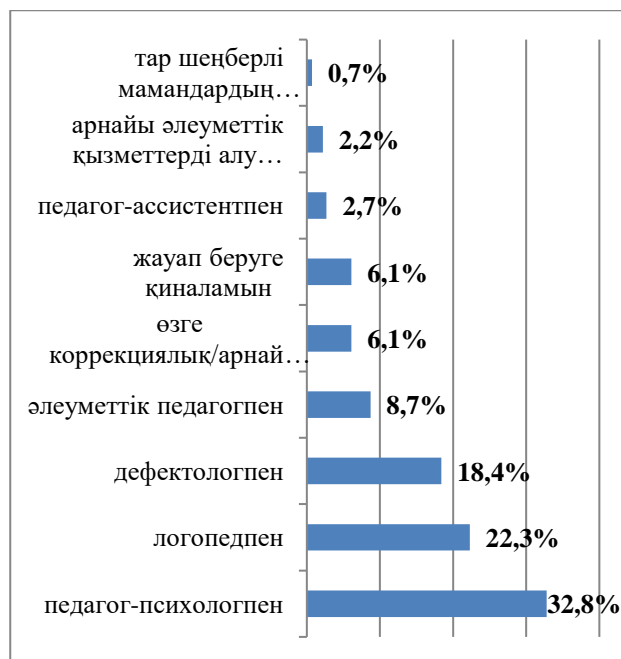
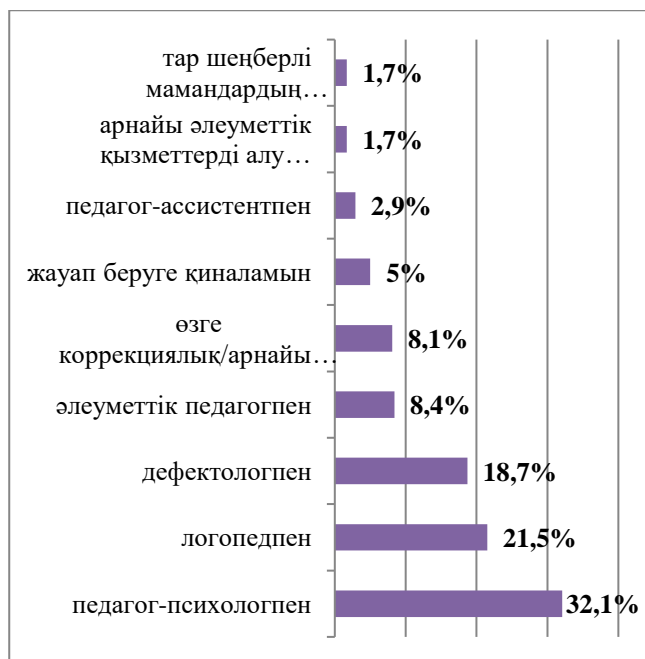

104-сурет. «Сіздің балаңыз оқитын мектепте ПМПК ұсынымдарында (қорытындысында) көрсетілген арнайы жағдайлар жасалған ба?» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«ПМПК қорытындысында сіздің балаңызға қандай мамандармен сабақтар ұсынылады?» ата-аналардың көпшілігі негізінен педагог-психологпен, логопедпен және дефектологпен сабақтар ұсынылады деп атап өтті.

Инклюзия ЕБҚ бар баланы білім беру ұйымына «механикалық» қосуды ғана емес, сонымен бірге осы ұйымда ЕБҚ бар баланы бейімдеу үшін әртүрлі жағдайлардың кең спектрін құруды қамтитындықтан, білім беру ұйымы техникалық және сәулеттік өзгерістер енгізу арқылы ғана емес, ең алдымен психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары осындай баланы қолдауды қамтамасыз ету арқылы кедергісіз оқыту ортасын құруы керек.

Төменде ата-аналардың «Ұсынылған сабақтардың қайсысы мектепте өткізіледі?» сұрағына жауаптары берілген. Осы көрсеткіштер бойынша тар мамандардың (сурдолог, невропатолог, психиатр, педагог-ассистенттермен сабақтар, түзету/арнайы сабақтар (мысалы, ЕДШ, массаж, логоритмика және т.б.) консультацияларының қажеттігі сезіледі.

105-сурет. «ПМПК қорытындысына сәйкес сіздің балаңызға қандай мамандармен сабақтар ұсынылады?», «Ұсынылған сабақтардың қайсысы мектепте өткізіледі?» сұрақтары бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Мектеп мамандары балаңыздың оқу процесін реттейтін құжаттарды әзірлеуде Сіздің көмегіңізге жүгінді ме? Сәйкес келетін барлық жауаптарды белгілеңіз немесе өз жауабыңызды жазыңыз» сұрағына жауаптарға сәйкес 10% ата-ана жеке оқу жоспарлары, бағдарламалары, кестелерін құруға қатыспағанын білдірді.

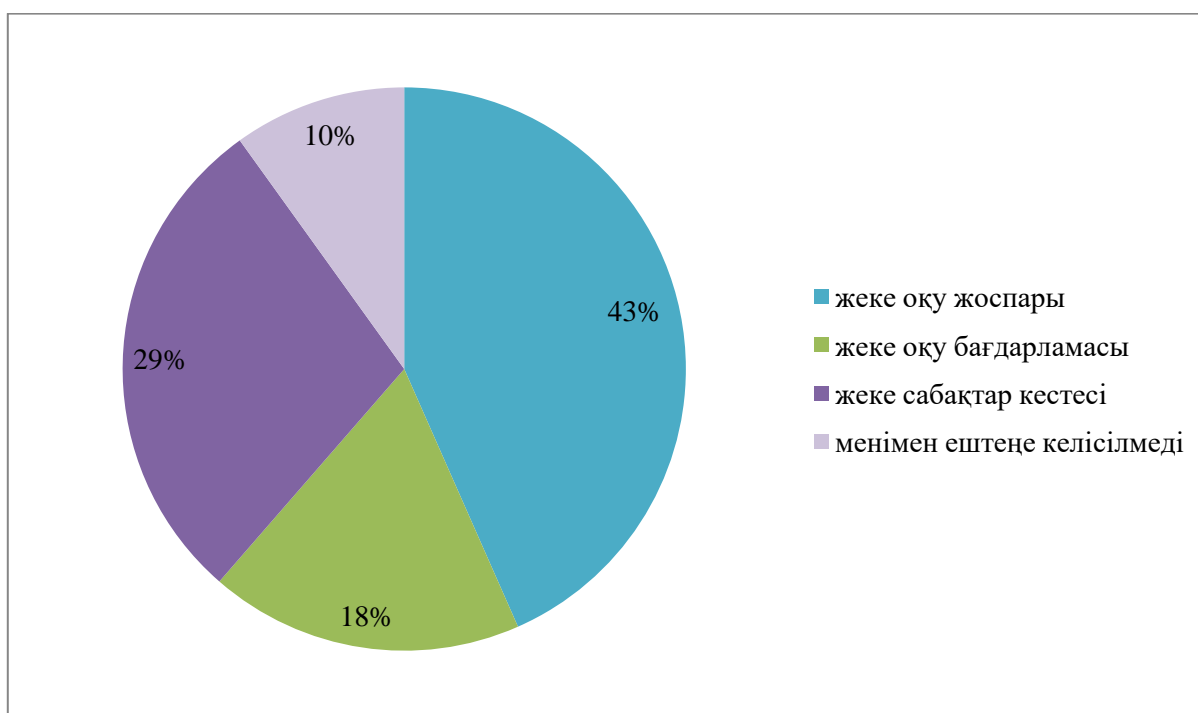
Балалардың оқуға психологиялық дайындығы туралы зерттеулердің көлемі өте үлкен және жан-жақты, бірақ білім беру ұйымдарын оқу-әдістемелік қамтамасыз етуде бағдарламалық талаптарға сәйкес балалардың білім беру құзыреттілігін бағалау технологиясына қатысты мәселелер терең зерттеуді қажет етеді. Бұл аспект өте маңызды, өйткені ЕБҚ бар балаларға қатысты білім беру бағытын барабар таңдау, міндеттерді анықтау және жалпы білім беретін мектепте ЕБҚ бар білім алушыны психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасының мазмұны осы мәселені шешуге байланысты.

Сондықтан мұғалімдер ЕБҚ бар балаларды оқыту процесінде мұғалімдер мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынастың маңызды рөлін есте ұстауы керек. Ата-аналар өз балаларын жақсы біледі, сондықтан бірқатар мәселелерді шешуде мұғалім олардан құнды кеңестер ала алады. Мұғалімдер мен ата – аналардың ынтымақтастығы жағдайды әр түрлі жағынан қарауға көмектеседі, демек, ересектерге баланың жеке ерекшеліктерін түсінуге, оның қабілеттерін анықтауға және дұрыс өмірлік нұсқауларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

179-кесте. «Мектеп мамандары балаңыздың оқу процесін реттейтін құжаттарды әзірлеуде Сіздің көмегіңізге жүгінді ме? Сәйкес келетін барлық

жауаптарды белгілеңіз немесе өз жауабыңызды жазыңыз» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
жеке оқу жоспары	118
жеке оқу бағдарламасы	49
жеке сабақтар кестесі	78
менімен ештеңе келісілмеді	27

106-сурет. «Мектеп мамандары балаңыздың оқу процесін реттейтін құжаттарды әзірлеуде Сіздің көмегіңізге жүгінді ме? Сәйкес келетін барлық жауаптарды белгілеңіз немесе өз жауабыңызды жазыңыз» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

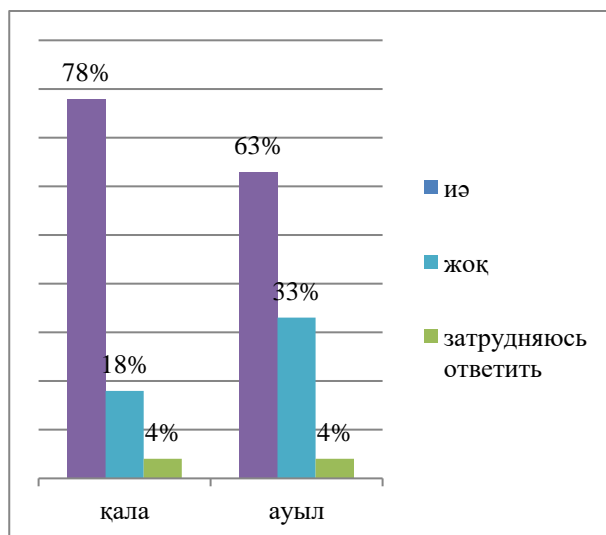
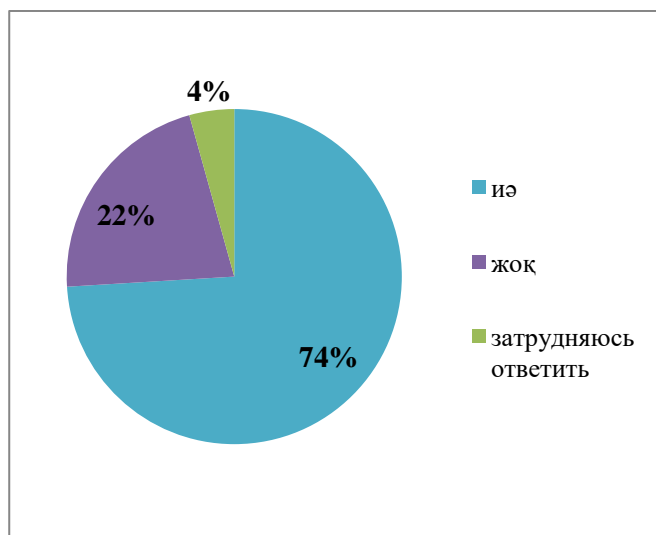
«Сіз балаңызды оқыту мәселелері бойынша психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі отырысына қатыстыңыз ба?» сұрағына ата-аналардың жауаптарының көрсеткіштері педагогтерге ата-аналар, ата-ана бастамасы инклюзивті білім берудің тиімділігіне, сондай-ақ білім беру кеңістігінің барлық қатысушыларының психологиялық жайлылығына әсер ететін қуатты фактор болып табылатынын еске салуды қажет етеді.

Инклюзивті тәжірибенің сәттілігі көбінесе мұғалімнің барлық ата-аналармен, оның ішінде ЕБҚ бар балалармен келісілген кәсіби қарым-қатынасына, оларды оқыту, тәрбиелеу, әлеуметтендіру мәселелерін шешуде біріктіру қабілетіне байланысты. Бұл өзара әрекеттесудің сипаты, бір жағынан,

әр қатысушының әлеуметтік, кәсіби, жеке ұстанымдарына, сондай – ақ екінші жағынан, ата-аналарға педагогикалық қолдауды ұйымдастыру бойынша мұғалімнің жұмыс жүйесінің ойластырылуына байланысты. Сондай-ақ, қала-ауыл бөлінісінде ауылдағы қызмет жұмысын күшейту қажет екені көрініп тұр.

180-кесте. «Сіз балаңызды оқыту мәселелері бойынша психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі отырысына қатыстыңыз ба» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

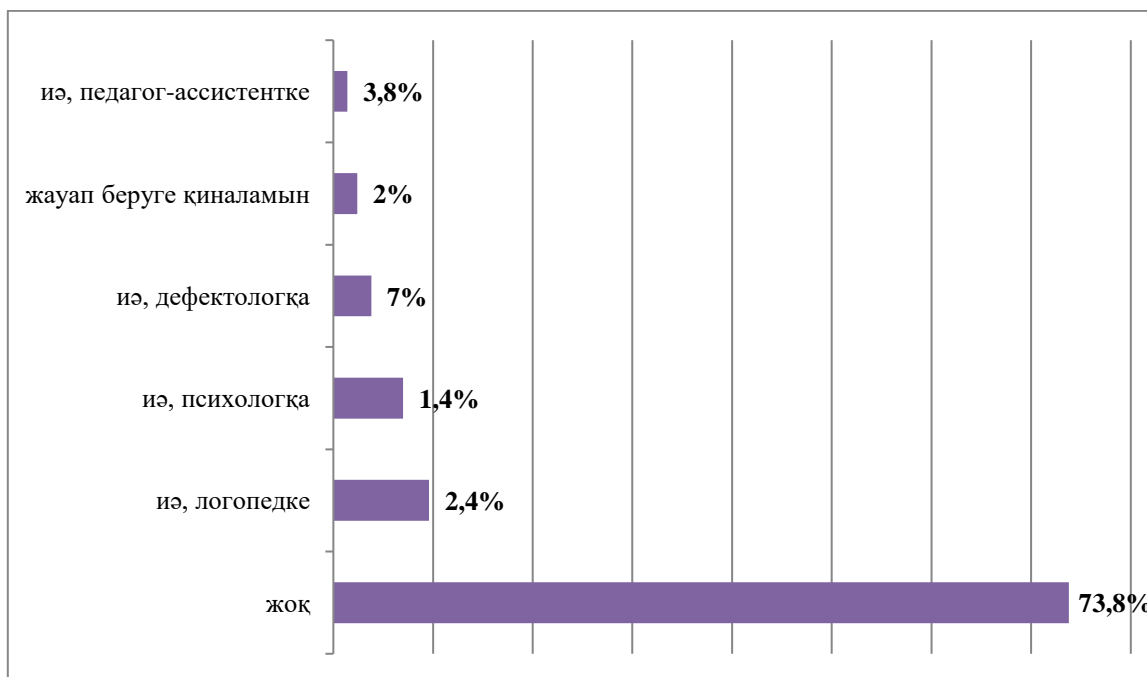
Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
иә	154
жоқ	45
жауап беруге қиналамын	9

107-сурет. «Сіз балаңызды оқыту мәселелері бойынша психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі отырысына қатыстыңыз ба» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Сіз немесе сіздің балаңыз мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарынан көмек сұрадыңыз ба?» ата-аналардың жартысынан көбі көмек сұрамайтындықтарын айтты. Бірақ қолда бар жауаптардан респонденттердің шамамен 17%-ы көмек сұрағанын көруге болады. Бұл сүйемелдеу қызметіне қатысушылардың өзіндік жұмысын күшейту қажеттілігін көрсетеді, өйткені мектептің инклюзивті білім беру негіздерінің негізі ерекше қажеттіліктерді тани алатын және балалардың жеке мүмкіндіктерін анықтай алатын психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мұғалімдері мен

қатысушылары болып табылады; кеңеске қайда жүгіну туралы ақпараты бар отбасылар; қолжетімді және түсінікті Оқу материалдары мен тапсырмалар; оқушылардың ерекше қажеттіліктеріне бейімделген икемді оқу жоспары мен оқу бағдарламалары.

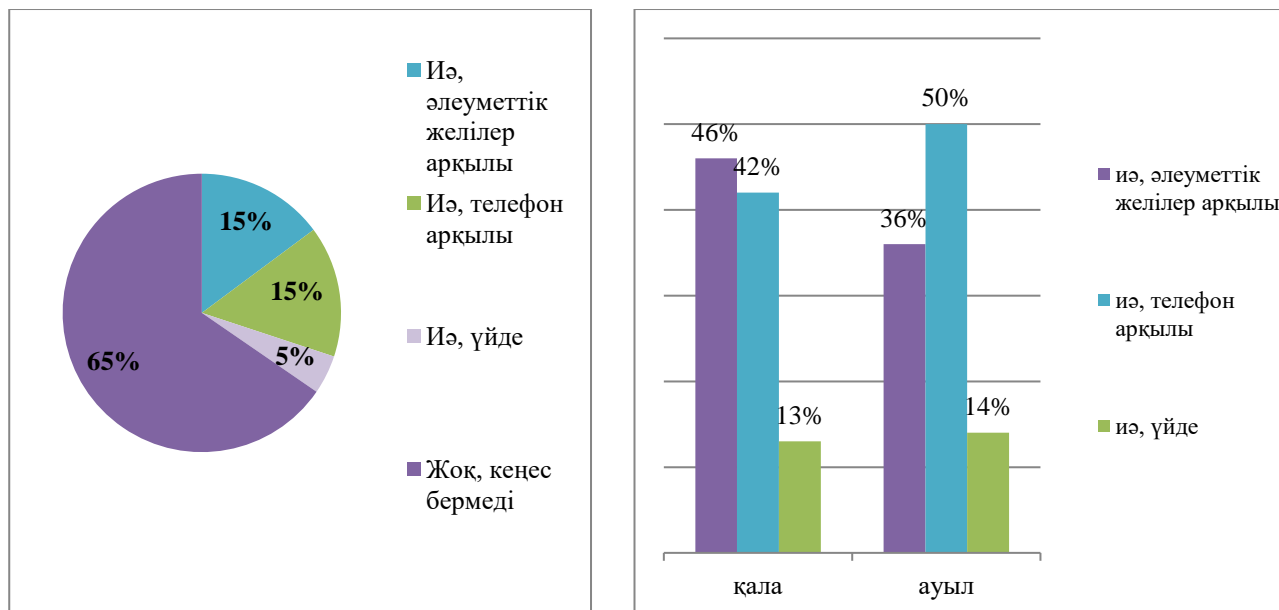
108-сурет. «Сіз балаңызды оқыту мәселелері бойынша психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі отырысына қатыстыңыз ба» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Сіз немесе сіздің балаңыз мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарынан көмек сұрадыңыз ба?» ата-аналардың жартысынан көбі теріс жауап берді. Бұл, ең алдымен, сауалнамаға ата-аналары қатысқан балалардың тек 1/5 бөлігінде ПМПК қорытындысы бар және сәйкесінше мектептердегі қолдау қызметімен тығыз жұмыс істейтіндігіне байланысты. Сұрақтарға жауап беру бойынша қала мен ауыл бөлінісінде ауылдарда мамандардың консультациясы телефон арқылы, ал қалалық жерлерде әлеуметтік желілер арқылы жүргізілетіні байқалады.

181-кесте. «Сіз немесе сіздің балаңыз мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарынан көмек сұрадыңыз ба?» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

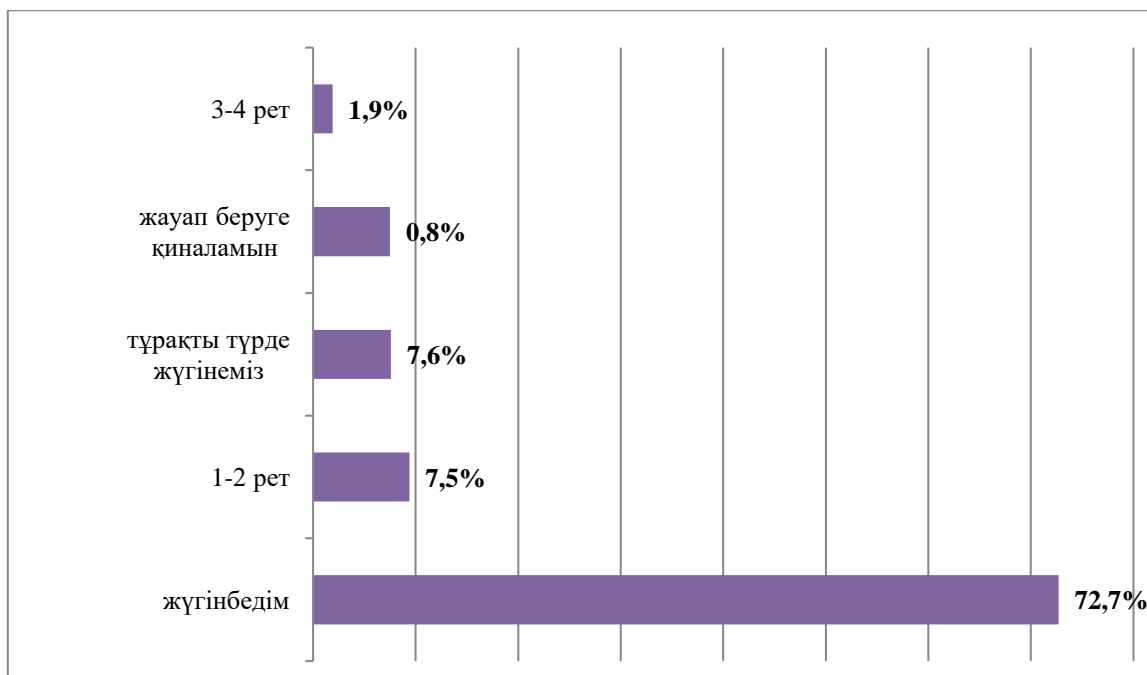
Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
Иә, әлеуметтік желілер арқылы	138
Иә, телефон арқылы	142

Иә, үйде	42
Жоқ, кеңес бермеді	609

109-сурет. «Сіз немесе сіздің балаңыз мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарынан көмек сұрадыңыз ба?» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Сіз немесе сіздің балаңыз мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарына қаншалықты жиі жүгіндіңіз? (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтар, педагог-ассистенттер)» сауалнамаға қатысқандардың $\frac{3}{4}$ бөлігі ата-аналар ешқашан қолдау қызметіне жүгінбеді деп жауап берді.

110-сурет. «Сіз немесе сіздің балаңыз мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарына қаншалықты жиі жүгіндіңіз? (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтар, педагог-ассистенттер)» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Сіз психологиялық-педагогикалық қолдау мектеп қызметінің мамандарына (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтар, педагог-ассистенттер) қандай сұрақтар қойдыңыз?» сұрағына респонденттердің көпшілігі ППҚҚ мамандарына жүгінбеді деп жауап берді. Қызмет мамандарына жүгіну себептерін талдау қазіргі кездегі негізгі проблемаларды, жеке проблемалар, баланы оқытудағы қиындықтар, баланың құрдастарымен қарым-қатынасы және баланың дамуындағы ауытқуларды түзету ретінде анықтауға мүмкіндік берді.

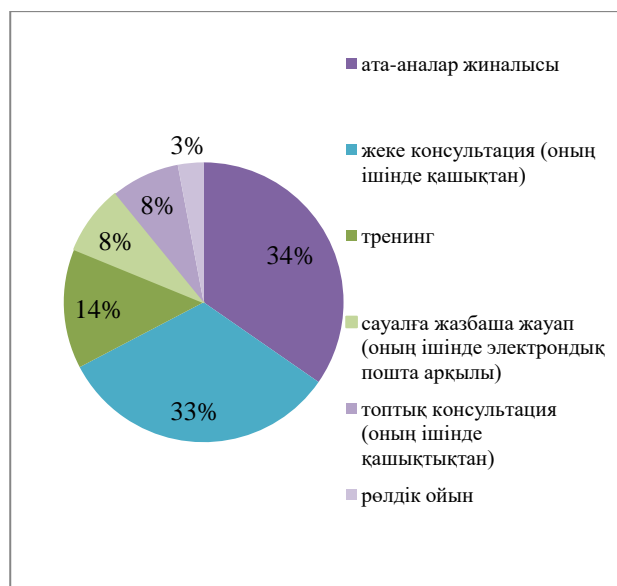
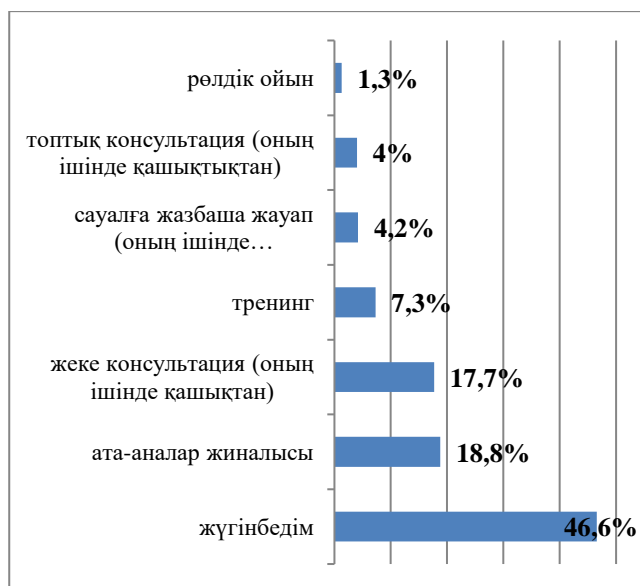
111-сурет. «Мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарына (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) қандай сұрақтармен жүгіндіңіз? Жауаптардың бірнеше нұсқасын таңдауға болады» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) сіздермен қандай жұмыс жүргізді? Жауаптың бірнеше нұсқасын таңдауға болады» сұрағына жауаптар негізінде ППҚҚ жұмысы негізінен ата-аналар жиналысы және жеке кеңес түрінде жүргізіледі.

182-кесте. «Мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) сіздермен қандай жұмыс жүргізді? Жауаптың бірнеше нұсқасын таңдауға болады» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
ата-аналар жиналысы	35
жеке консультация (оның ішінде қашықтан)	33
тренинг	14
сауалға жазбаша жауап (оның ішінде электрондық)	8

пошта арқылы)	
топтық консультация (оның ішінде қашықтықтан)	8
рөлдік ойын	3

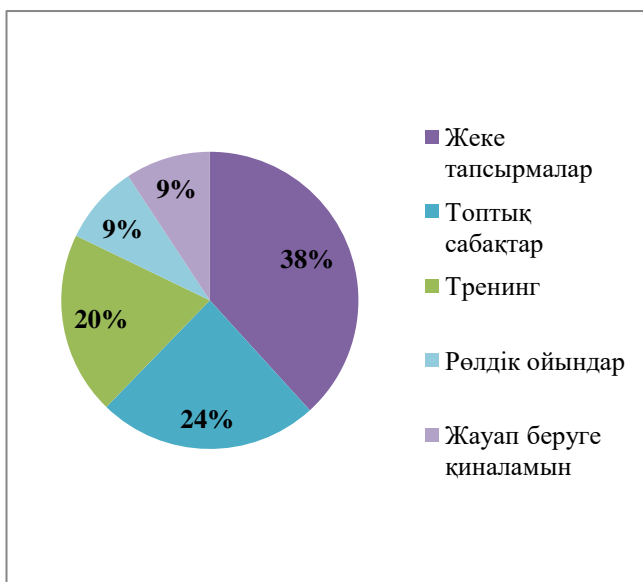
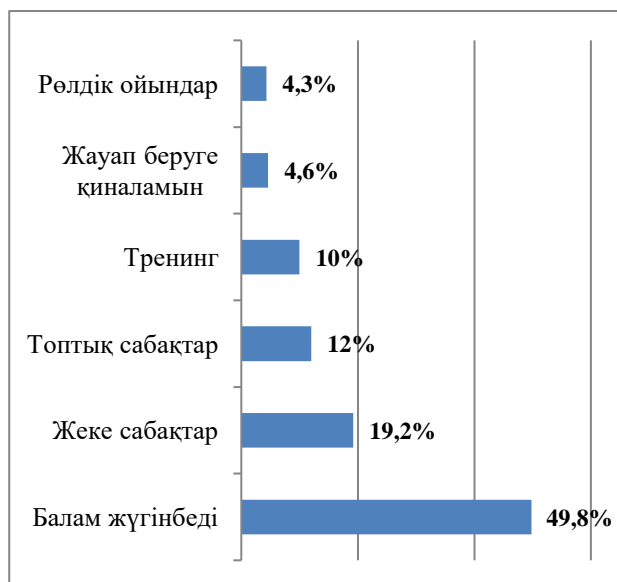
112-сурет. «Мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) сіздермен қандай жұмыс жүргізді? Жауаптың бірнеше нұсқасын таңдауға болады» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) сіздің балаңызбен қандай іс-шаралар өткізді? Жауаптың бірнеше нұсқасын таңдауға болады» сұрағына ата-аналардың жауаптары келесідей болды.

183-кесте. «Мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) сіздің балаңызбен қандай іс-шаралар өткізді? Жауаптың бірнеше нұсқасын таңдауға болады» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
Жеке сабақтар	223
Топтық сабақтар	140

Тренинг	116
Рөлдік ойындар	50
Жауап беруге қиналамын	54

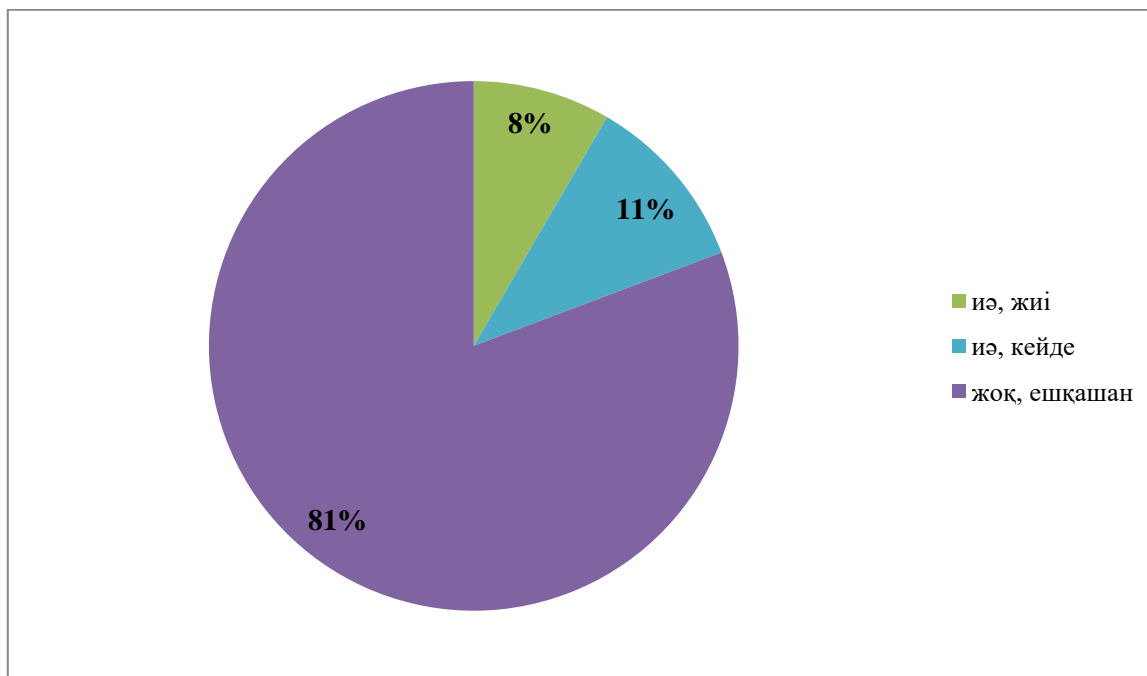
113-сурет. «Мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) сіздің балаңызбен қандай іс-шаралар өткізді? Жауаптың бірнеше нұсқасын таңдауға болады» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Сізге психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) көмегі толық көлемде немесе жеткілікті сапада көрсетілмегендіктен мектептен тыс психолог/дефектолог/логопедке жүгінуге тура келді ме?» сұрағына ата-аналардың жауаптары келесідей:

184-кесте. «Сізге психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) көмегі толық көлемде немесе жеткілікті сапада көрсетілмегендіктен мектептен тыс психолог/дефектолог/логопедке жүгінуге тура келді ме» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
иә, жиі	82

иә, кейде	106
жоқ, ешқашан	788

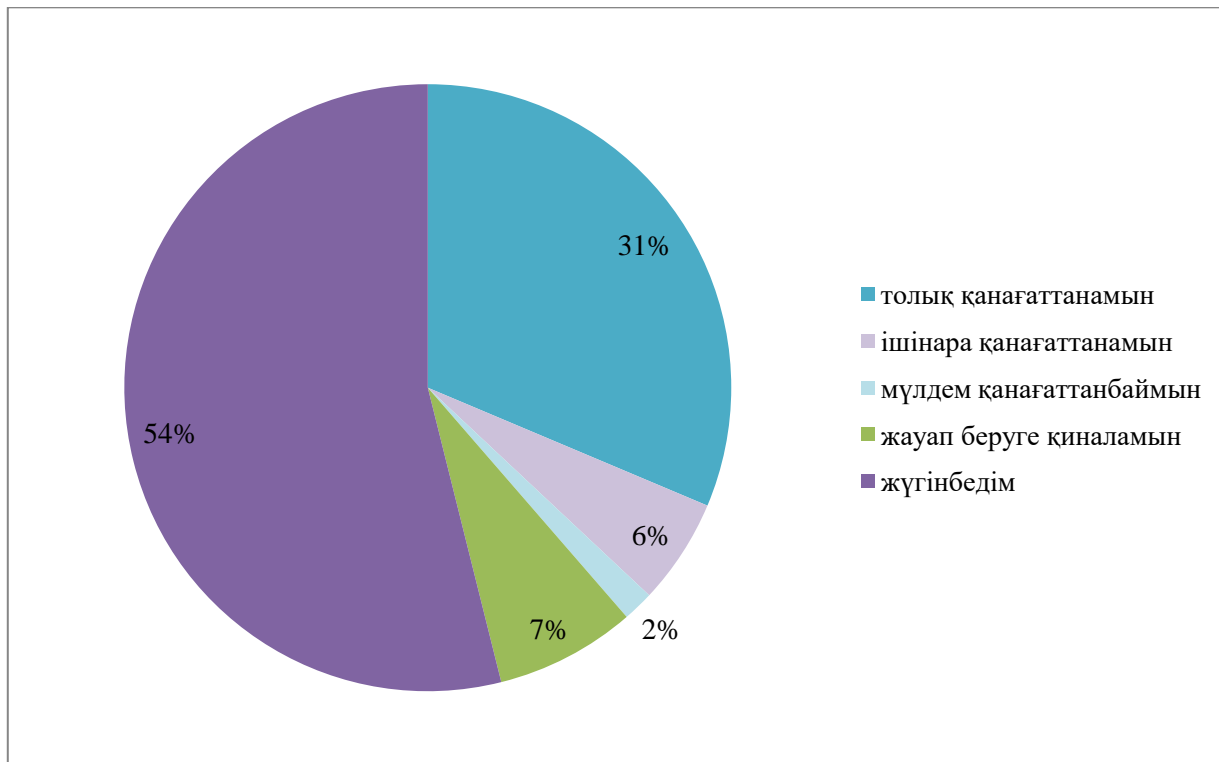
114-сурет. «Сізге психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) көмегі толық көлемде немесе жеткілікті сапада көрсетілмегендіктен мектептен тыс психолог/дефектолог/логопедке жүгінуге тура келді ме» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Балаңызға көрсетілетін психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) қызметтеріне қаншалықты қанағаттанасыз?» сұрағына ата-аналардың жауаптары келесідей:

185-кесте. «Балаңызға көрсетілетін психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) қызметтеріне қаншалықты қанағаттанасыз?» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

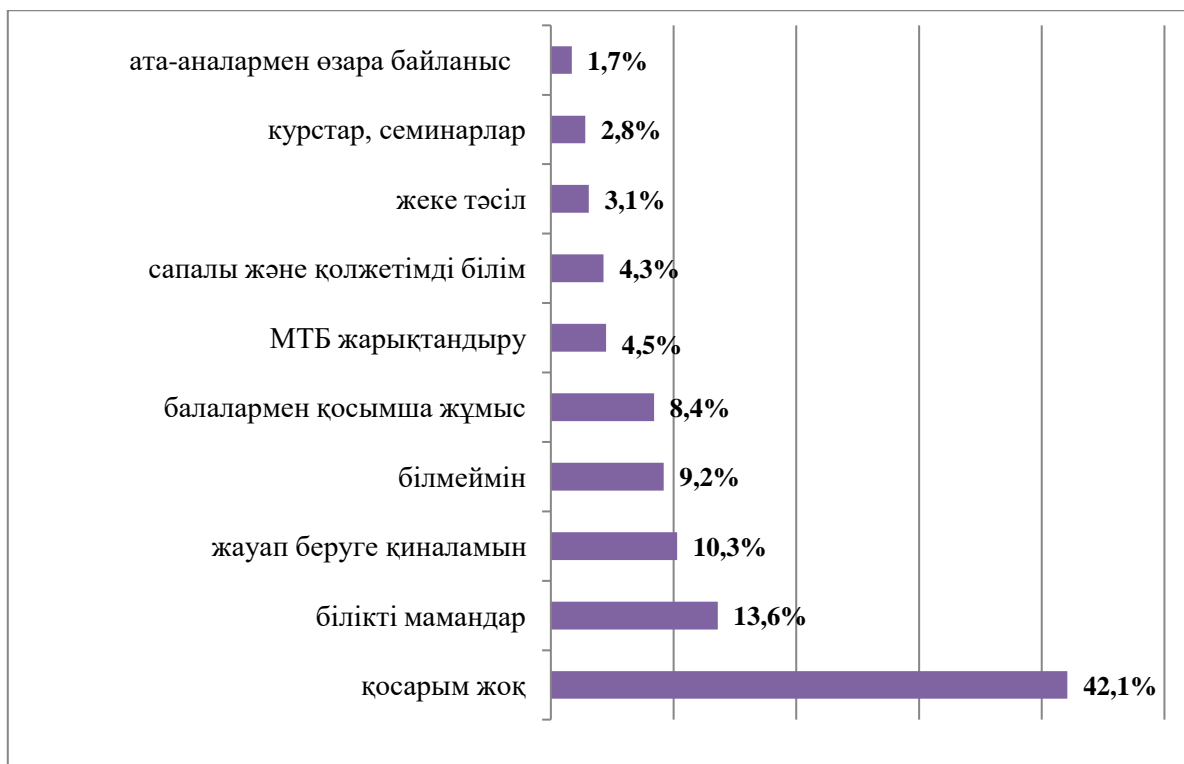
Жауап нұсқалары	Респонденттер саны
толық қанағаттанамын	306
ішінара қанағаттанамын	55
мүлдем қанағаттанбаймын	16

жауап беруге қиналамын	73
жүгінбедім	526

115-сурет. «Балаңызға көрсетілетін психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) қызметтеріне қаншалықты қанағаттанасыз?» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

«Сіздің балаңыз оқитын мектепте ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуды психологиялық-педагогикалық қолдаудың сапасын жақсарту үшін не ұсына аласыз?» сұрағына ата-аналардың жауаптары келесідей:

116-сурет. «Сіздің балаңыз оқитын мектепте ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуды психологиялық-педагогикалық қолдаудың сапасын жақсарту үшін не ұсына аласыз?» сұрағы бойынша ата-аналар жауаптарының көрсеткіші

Білім берудің инклюзивті тәжірибесін дамыту үшін тез жүрмейтін жүйелі институционалдық өзгерістер қажет. Бірақ олардың ішіндегі ең күрделісі – мұғалімнің психологиясынан бастап (ең қиыны) бүкіл жүйенің жұмыс істеуінің экономикалық және қаржылық негіздеріне дейінгі адамдардың кәсіби ойлауы мен санасындағы өзгерістер. Инклюзивті білім беруді енгізу "кедергісіз орта" деп аталатын ұйымның қиындықтарымен ғана емес, ең алдымен әлеуметтік сипаттағы проблемалармен бетпе-бет келеді. Олар кең таралған таптаурындар мен алалаушылықтарды, мұғалімдердің, балалар мен олардың ата-аналарының білім берудің жаңа қағидаттарын қабылдауға әзірлігін немесе одан бас тартуын, сондай-ақ қазақстандық инклюзивті білім беру тәжірибесіне тікелей қатысты жүйелі, кешенді психологиялық-педагогикалық білім мен технологиялардың, арнайы мониторингтік зерттеулердің жетіспеушілігін қамтиды.

Көптеген зерттеулер ата-аналардың ЕБҚ бар баланың білім алуына қатысуы оқушылардың үлгерімін арттыруға және оқушылардың оқуға деген көзқарасын жақсартуға, тәртіп мәселесін төмендетуге, оқуға деген ықыласына әсер етеді деп болжайды.

4.10. ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ МАМАНДАРЫМЕН СҰХБАТ НӘТИЖЕЛЕРІ

Білім беру қызметін кешенді сүйемелдеуді қажет ететін ЕБҚ бар балалар санын көбейту педагогикалық қауымдастықтың алдына инклюзивті білім беру жағдайында әлеуметтендіру, оқыту, тәрбиелеу, дамыту шараларын жүзеге асыру үшін әртүрлі профильдегі мамандардың күш-жігерін біріктіру міндетін қояды.

Білім беру жүйесін дамытудың қазіргі әлеуметтік-тарихи жағдайында мамандардың жан-жақты қызметінің ең қолайлы түрі психологиялық-педагогикалық қолдау болып табылады. ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесі педагог-психологтардың, дефектолог-мұғалімдердің, Логопед-мұғалімдердің, әлеуметтік педагогтардың, ЕДШ нұсқаушыларының, ассистент-мұғалімдердің, медициналық мамандардың, әкімшілік пен пән мұғалімдерінің, сондай-ақ балалардың өздері мен олардың ата-аналарының (заңды өкілдерінің) жұмысын қамтиды.

Бұл бөлімде психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесінің ерекшеліктері – психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің (бұдан әрі – ППҚҚ) мамандарымен сұхбат нәтижелері арқылы әрбір білім алушының жеке басын дамытуға бағытталған ұйымдастырушылық-әдістемелік, психодиагностикалық, түзету - дамытушылық, психопрофилактикалық және консультациялық іс-шаралар кешені ашылады.

Жартылай құрылымды сұхбат форматын жүргізу үшін зерттеу тобы кездейсоқ таңдалған мектептер негізінде зерттеуге қатысушылармен жеке кездесулер өткізді. Бұл әдістің артықшылығы-зерттеу мәселелері бойынша респонденттердің сараптамалық терең пікірлерін алу мүмкіндігі.

Пікір авторлары туралы деректердің анонимділігін және сонымен бірге ақпараттылығын қамтамасыз ету үшін респонденттердің осы тобына зерттеу әдіснамасына сәйкес 4 – санат, одан әрі әрбір маманға-жеке код (педагог – психолог-1, дефектолог мұғалім-2, логопед мұғалім– 3, әлеуметтік педагог – 4, ЕДШ нұсқаушысы-5, педагог-ассистент-6) және деректерді енгізудің реттік нөмірі берілді.

4 – санат-арнайы педагогтер (мысалы, "Респондент 4.1.8", "Респондент 4.2.3, "Респондент 4.4.5").

ППҚҚ мамандары үшін жартылай құрылымдалған сұхбат құрылымына 2 блок кіреді: кіріспе бөлім және негізгі бөлім.

Сұхбаттың кіріспе бөлігі демографиялық деректер мен ППҚҚ мамандарының сапалық құрамын қамтитын 7 сұрақтан тұрады.

«Қызметтерге қолжетімділік» негізгі бөлігі келесі аспектілер бойынша мамандар қызметінің мазмұны бойынша 10 сұрақтан тұрады:

* ППҚҚ мамандары жұмыс істейтін балалар санаттары.

* Психологиялық-педагогикалық қолдау және коррекциялық қолдау түрлері.

* Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды анықтау әдістерін меңгеру.

* Оқуда қиындықтары бар (мысалы, жазу/оқу/сөйлеу қабілетінің бұзылуы) білім алушыларға қолдау көрсету әдістерін меңгеру.

* ЕБҚ бар балаларды түзету және психологиялық-педагогикалық қолдау көлемі.

* Инклюзивтік тәсілді түсіну және іске асыру.

* Ата-аналармен өзара әрекеттесу.

* Білім алушылармен өзара байланыс.

* ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда жиі кездесетін қиындықтар.

* Инклюзивті білім беруді жүзеге асыруды бағалау және жақсарту бойынша ұсыныстар.

ППҚҚ мамандарымен сұхбат арқылы жиналған сапалы деректерді талдау кезінде келесі кодтау әдістері қолданылды:

* ашық кодтау, шикі деректерді бастапқы ұйымдастыру;

* осьтік кодтау, код санаттарын қосу және байланыстыру.

Сапалы деректерді түсіндірудің келесі әдістері қолданылды:

1. респонденттердің жиі қолданылатын сөздері мен сөз тіркестеріне сүйене отырып, мәтінді толық оқу және белгілі бір тақырыптар бойынша үзінділерге "сұрыптау" ;

2. сұхбат нәтижелерін әдебиеттерді шолу нәтижелерімен салыстыру және олардың арасындағы айырмашылықтарды талқылау;

3. бастапқы кодтау (мәтінді талдау бірліктерін жалпы санатқа немесе қысқаша атауы бар сыныпқа біріктіру);

4. қажетсіз ақпаратты алып тастау арқылы түсініктемелерді үлкейту және мәтінді қысқарту;

5. әрі қарай талдау үшін қажет мәтіннен бірнеше үзінділерді таңдау.

Демографиялық деректер және ППҚҚ мамандарының сапалық құрамы

«Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды мониторингілеу» зерттеуіне еліміздің 8 өңірі мектептерінің (Нұр-сұлтан, Алматы, Шымкент қалалары, Ақмола, Қарағанды, Атырау, Қызылорда және Шығыс Қазақстан облыстары) 109 маманы, оның ішінде ауылдық жерлерден 27 респондент (24,8%) қатысты.

Шартты белгілер: педагог-психолог-М1, дефектолог мұғалім-М2, логопед- мұғалім-М3, әлеуметтік педагог-М4, ЕДШ нұсқаушысы-М5, педагог-ассистент-М6.

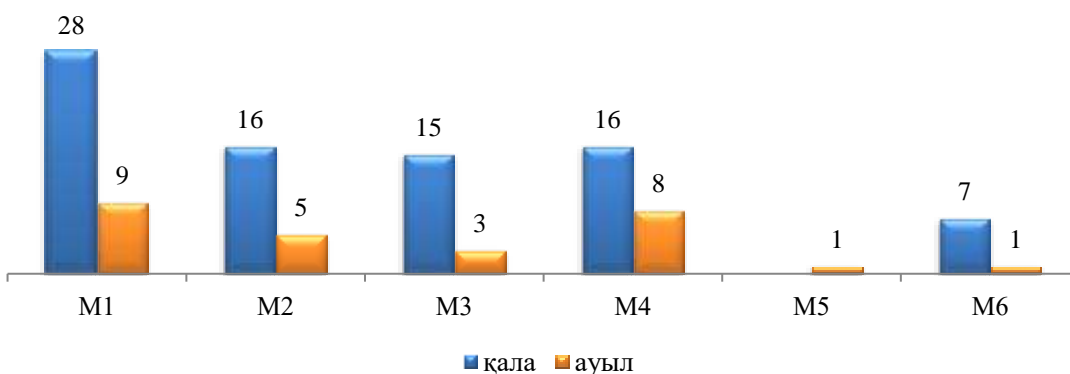
117-сурет. Зерттеуге қатысушылардың сандық құрамы,%. n=109

Осы 1-суреттен көріп отырғанымыздай, зерттеуге қатысқан ППҚҚ мамандарының ең көп саны педагог-психологтар – 33,9% (37 адам), ал ең аз саны ЕДҚ нұсқаушылары – 0,9% (1 адам), педагог-ассистенттер – 7,3% (8 адам) құрайды. Зерттеуге әлеуметтік педагогтар – 22% (24 адам), дефектолог-мұғалімдер – 19% (21 адам), логопед-мұғалімдер – 17% (18 адам) қатысты.

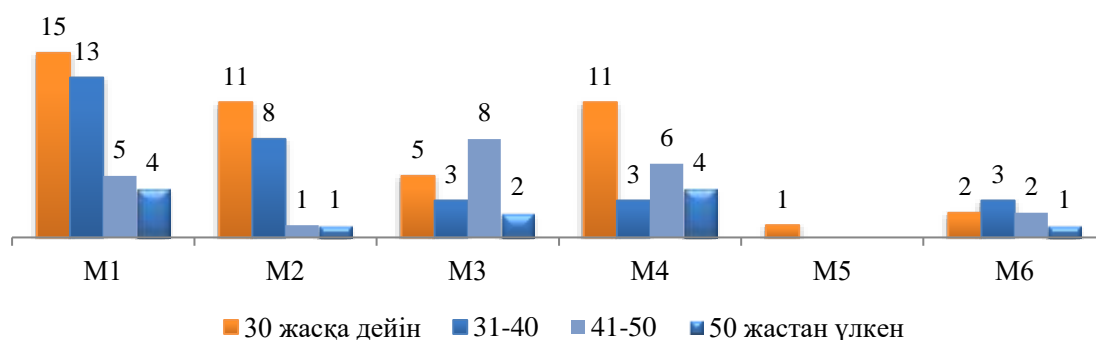
Қалалық жерден зерттеуге қатысушылардың 75,2% (82 адам), бұл ауыл мектептерінің арнайы педагогтармен аз қамтамасыз етілгендігін айғақтайды.

118-сурет. Зерттеуге қатысушылар қала-ауыл бөлінісінде, адам n=109

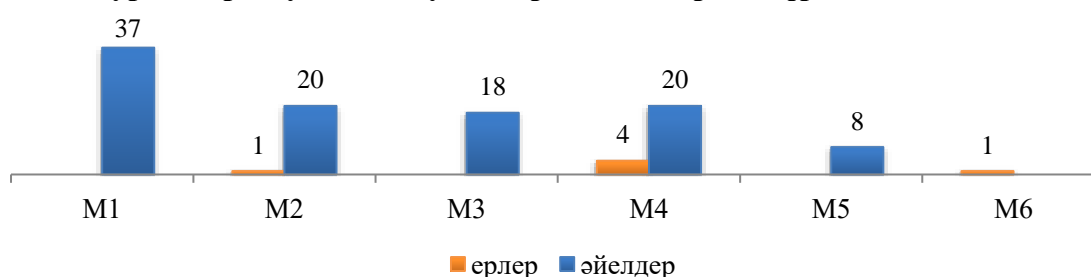
30 жасқа дейінгі 109 ППҚҚ мамандарының – 41,3% (45 адам), 31 – ден 40 жасқа дейін – 27,5 % (30 адам), 41 – ден 50 жасқа дейін-20,2 % (22 адам), 50 жастан жоғары-11,0 % (12 адам). Респонденттердің ең көп санын 30 жасқа дейінгі мамандар құрайды – 41,3 % (45 адам), ең азын – 50 жастан асқан ППҚҚ мамандары – 11,0 % (12 адам).

119-сурет. Зерттеуге қатысушылардың жас құрамы, адам, n=109

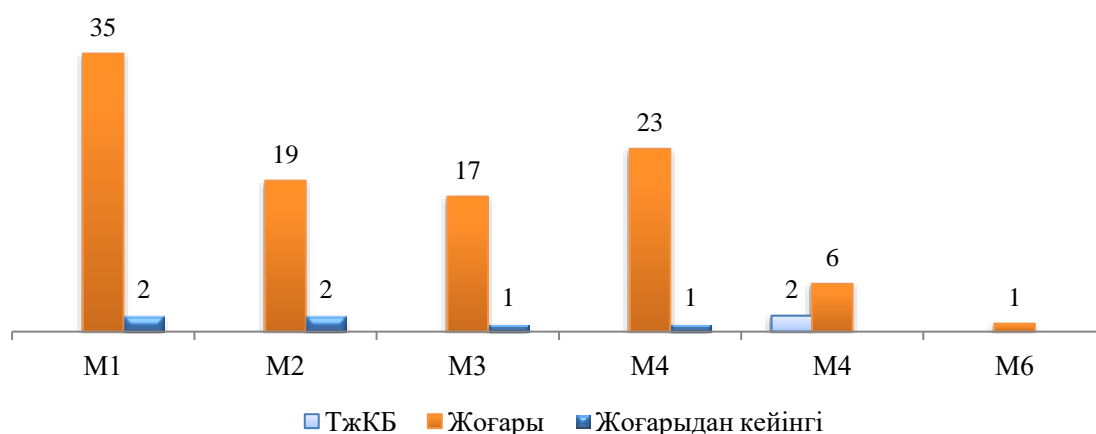
Қатысушылардың гендерлік құрамына келетін болсақ, 94,5 % (103 маман) – әйелдер, 5,5% (6 адам) – ерлер

120-сурет. Зерттеуге қатысушылардың гендерлік құрамы, адам n=109

ППҚҚ мамандарының білім деңгейі әртүрлі: қатысушылардың ең көп саны жоғары білімі бар – 92,7 % (101 адам), 5,5 % (6 адам) – жоғары оқу орнынан кейінгі білім (магистратура) және 1,8 (2 адам) – техникалық және кәсіптік білім .

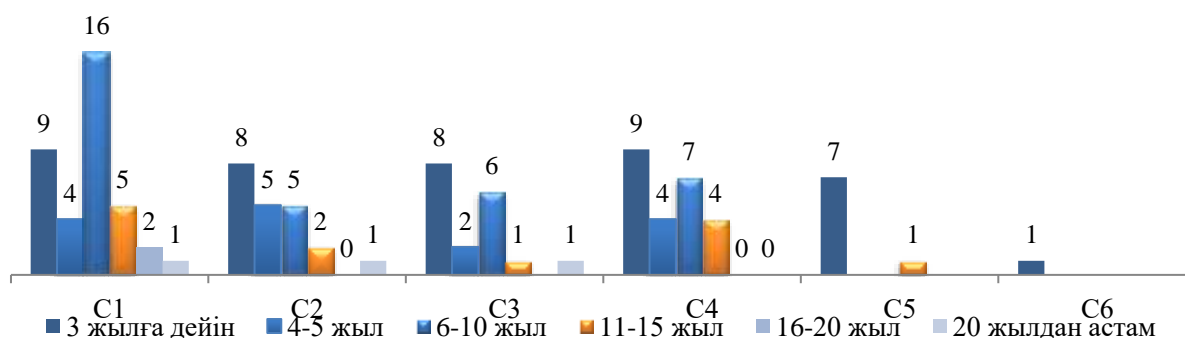
Сурет 121. Білім деңгейі бойынша зерттеуге қатысушылардың сапалық құрамы, адам n=109

Зерттеуге қатысушылардың әртүрлі жұмыс өтілі бар: 3 жылға дейін – 38,5% (42 адам), 4-5 жылдан бастап – 13,8% (15 адам), 6-10 жылдан бастап – 31,2% (34 адам), 11-15 жылдан бастап – 11,9% (13 адам), 16-20 жылдан бастап – 1,8% (2 адам), 20 жылдан астам – 2,8% (3 адам).

Зерттеуге қатысушылардың 38,5% - да байқалатын ППҚҚ мамандарының шағын жұмыс тәжірибесі мұқият назар аударуды талап етеді, өйткені ППҚҚ мамандары, сондай-ақ шағын жұмыс өтілі бар басқа педагогтар сияқты, неғұрлым тәжірибелі әріптестер (тәлімгерлер) тарапынан кәсіби сүйемелдеуді, біліктілікті тұрақты арттыруды және тәжірибе алмасуды қажет етеді, бұл мұғалімдердің инклюзивті білім беруге даярлығын алдыңғы зерттеу деректерімен расталады [120].

122-сурет. Зерттеуге қатысушылардың құрамы, лауазымы бойынша жұмыс өтілі, адам N=

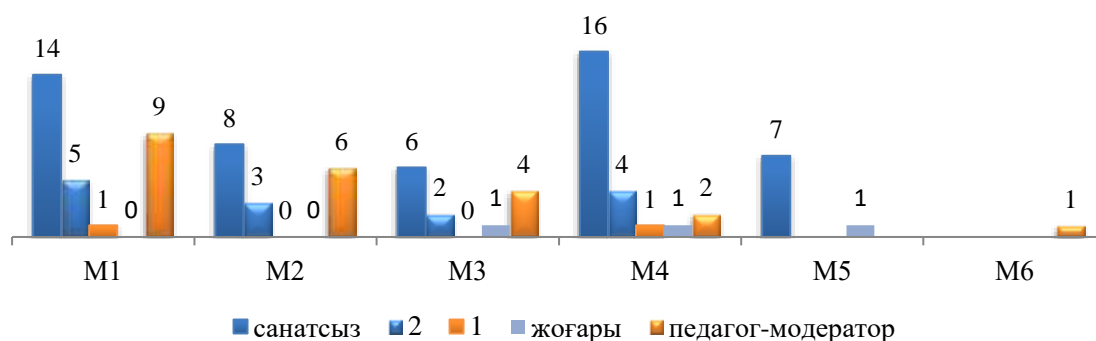
Сондай -ақ, ППҚҚ мамандарының біліктілік санаттары әртүрлі: санаты жоқ-46,8% (51 адам), "педагог – модератор" біліктілік санаты бар – 20,2% (22 адам), екінші біліктілік санаты бар-12,8% (14 адам), "педагог – сарапшы"-11,9% (13 адам), "педагог – зерттеуші" – 3,7 % (4 адам), жоғары санаты бар – 2,8% (3 адам).

адам), бірінші біліктілік санаты бар-1,8% (2 адам).

Санатсыз қатысушылардың ең көп пайызы (46,8%) мамандардың салыстырмалы түрде аз жұмыс тәжірибесімен (38,5%), сондай-ақ сұхбат барысында жалпы білім беретін мектептердің арнайы сыныптарында аттестаттау беру кезінде жұмыс істейтін педагогтерде, 2019 жылы педагог қызметкерлердің үлгілік штаттарына енгізілген педагог-ассистенттерде анықталған қиындықтармен байланысты.

Осыған байланысты "Педагогтерге біліктілік санаттарын беру (растату) қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 11 мамырдағы № 192 "білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік және нұсқаулық-әдістемелік материалдарды талдау" бөлімінде егжей-тегжейлі қаралған қолданыстағы бұйрығын қайта қарау қажет.

123-сурет. Біліктілік санаттары бойынша зерттеуге қатысушылардың сапалық құрамы, адам N=109

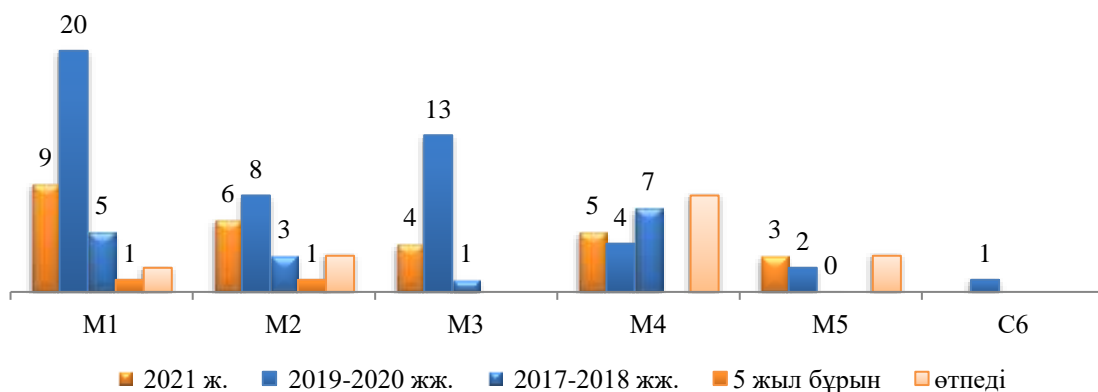

Сұхбаттың кіріспе бөлігінің қорытынды сұрағы ППҚҚ мамандарының психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бойынша біліктілікті арттыру курстарынан өту кезеңін және осы курстарға қанағаттанушылығын көрсетеді. 2021 жылы біліктілікті арттыру курстарынан 24,8% (27 адам), соңғы үш жылда (2019-2020 жылдар) – 44,0% (48 адам), соңғы бес жылда (2017-2018 жылдар) – 14,7% (16 адам), бес жылдан астам бұрын – 1,8% (2 адам) өтті, курстардан мүлдем өтпеді – қатысушылардың 14,7% (16 адам).

Соңғы 5 жылда (2017-2021 жылдары) біліктілікті арттыру курстарынан өткен ППҚҚ мамандарының ең көп санын педагог-психологтар – 31,2% (34 адам), ең азын – логопед-мұғалімдер – 16,5% (18 адам), дефектолог-мұғалімдер – 15,6 % (17 адам), әлеуметтік педагогтер – 14,7% (16 адам), педагог-ассистенттер – 4,6% (5 адам), ЕДШ нұсқаушысы – 0,9% (1 адам) құрайды.

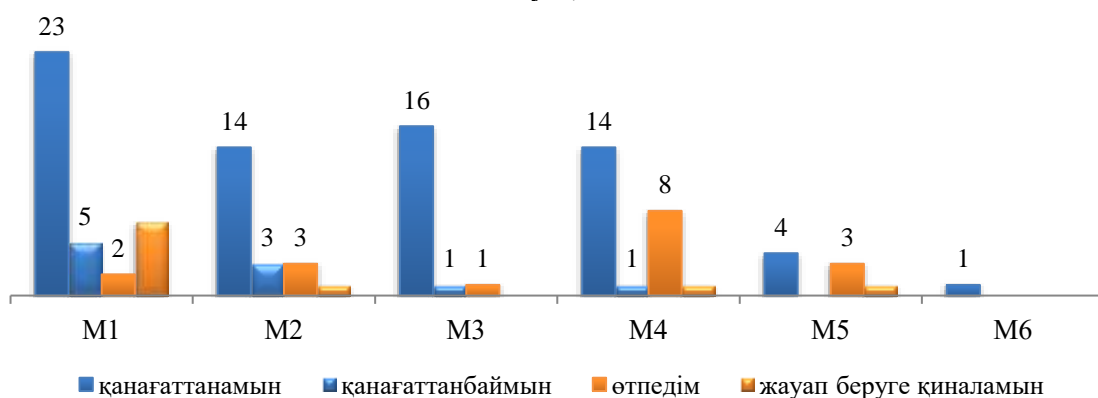
Бұл факт ЕДШ нұсқаушылары, педагог-ассистенттер, әлеуметтік педагогтер, дефектолог-мұғалімдер, логопед-мұғалімдер сияқты мамандар үшін біліктілікті арттыру курстарын ұлғайту қажеттілігін көрсетеді.

124-сурет. Біліктілікті арттыру курстарынан өткені туралы мәліметтер, адам n=109

Соңғы 5 жылда біліктілікті арттыру курстарынан өткен ППҚҚ мамандарының көпшілігі курстардан өтуге қанағаттанушылық білдірді – 66,1% (72 адам), қанағаттанбады – 9,2% (10 адам), курстардан өтпеді - 15,6 % (17 адам), жауаптан қалыс қалды – 9,2% (10 адам).

125-сурет. ППҚҚ мамандарының біліктілікті арттыру курстарымен қанағаттануы, адам n=109

Курстарға қанағаттанған мамандардың ең көп саны педагог-психологты құрайды – 21,1 % (23 адам), ЕДШ нұсқаушысы – 0,9 % (1 адам), педагог-ассистенттер – 3,7 % (4 адам).

Мамандардың көпшілігінің ЕБҚ бар балалармен жұмыс бойынша курстардан өтуіне қанағаттануы (66,1%) олардың тиімділігін көрсетеді. Сонымен қатар, инклюзивті білім беру бойынша педагогтердің біліктілігін арттыру курстарын одан әрі жоспарлау кезінде провайдерлер қатысушылардың 9,2% - ында курстардан өтуге қанағаттанбаушылық тудыруы мүмкін факторларды ескеруі қажет.

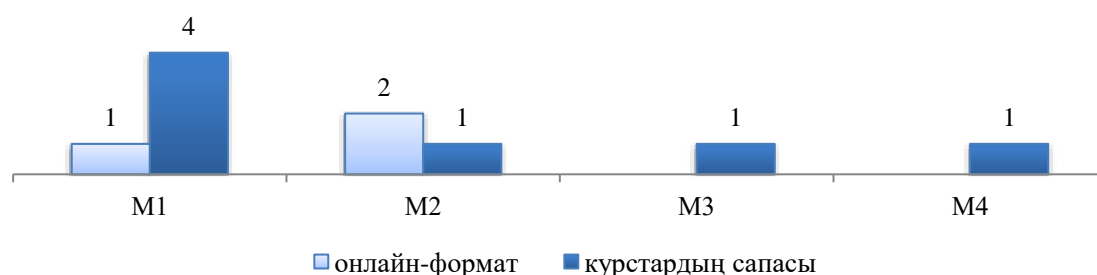
Сондай-ақ, мамандардың 15,6%-ы, олардың көпшілігі әлеуметтік педагогтар курстардан өтпегені алаңдаушылық туғызады, бұл инклюзивті білім

беру бойынша біліктілікті арттыру курстарының жеткіліксіз санын және оларды өткізу мен өтуге қаражаттың жеткіліксіз бөлінуін көрсетуі мүмкін. Бұл факт директорлардың жауаптарымен сәйкес келеді, олардың 26,7%-ы инклюзия жағдайында балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша педагогтердің біліктілігін арттыру маңызды екендігіне сенім білдірді.

Біліктілікті арттыру курстарынан өткен педагогтердің төмен пайызы қандай да бір қолдауды қажет ететін ЕБҚ бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау сапасына әсер етуі мүмкін екенін атап өткен жөн. Осыған байланысты республикалық деңгейде инклюзивті білім беру бойынша курстар өткізуге қаржы қаражатын ұлғайту туралы мәселені қарау қажет. Сондай-ақ жергілікті атқарушы органдар педагогтердің ЕБҚ бар балалармен жұмыс бойынша біліктілікті арттыру курстарынан өту қажеттілігі бойынша есептерді дайындауы қажет.

ППҚҚ мамандарының 9,1%-да курстардан өтуіне қанағаттанбаудың негізгі себептері мыналар болып табылады: курстарды өткізудің онлайн – форматы – 2,8% (3 адам), курстардың сапасы-6,4 % (7 адам).

126-сурет. ППҚҚ мамандарының біліктілікті арттыру курстарына қанағаттанбауының себептері, адам N=109

ППҚҚ мамандарының 2,8%-ында онлайн режимінде біліктілікті арттыру курстарын өткізу форматына қанағаттанбау COVID-19 пандемиясына және ағымдағы жылы сақталып отырған шектеу санитарлық шараларына байланысты көптеген ұйымдар жұмысының қашықтықтан жұмыс режиміне көшуіне байланысты. Осылайша, біліктілікті арттыру курстарынан өтудің дәстүрлі форматын таңдаған зерттеуге қатысушылар онлайн форматта өткізілетін курстар ең аз тиімді деп санайды..

...2021 жылы өттім. Соңғы кездері онлайн қиындау. Бетпе-бет болмаған соң, топ көп болған соң түсінбей қалып жатамыз.... (Респондент 4.1.32).

2020, 2021 жылдары. Онлайн өттік. Барып қатысқандай болмайды. Зум арқылы. Толық қанағаттанамын деп айта алмаймын. (Респондент 4.2.18)

Мамандардың 6,4%-ында курстарға қанағаттанбаудың тағы бір себебі-

теорияның практикамен байланысының болмауына, оқу тілі мен курс тақырыбының сәйкес келмеуіне байланысты курс мазмұнының сапасы. Осы факторларды ЕБҚ бар балалармен жұмыс бойынша біліктілікті арттыру курстарын әзірлеушілерге ескеру қажет::

Толықтыратын жерлер бар, толық қанағаттанбаймын (Респондент 4.2.8).

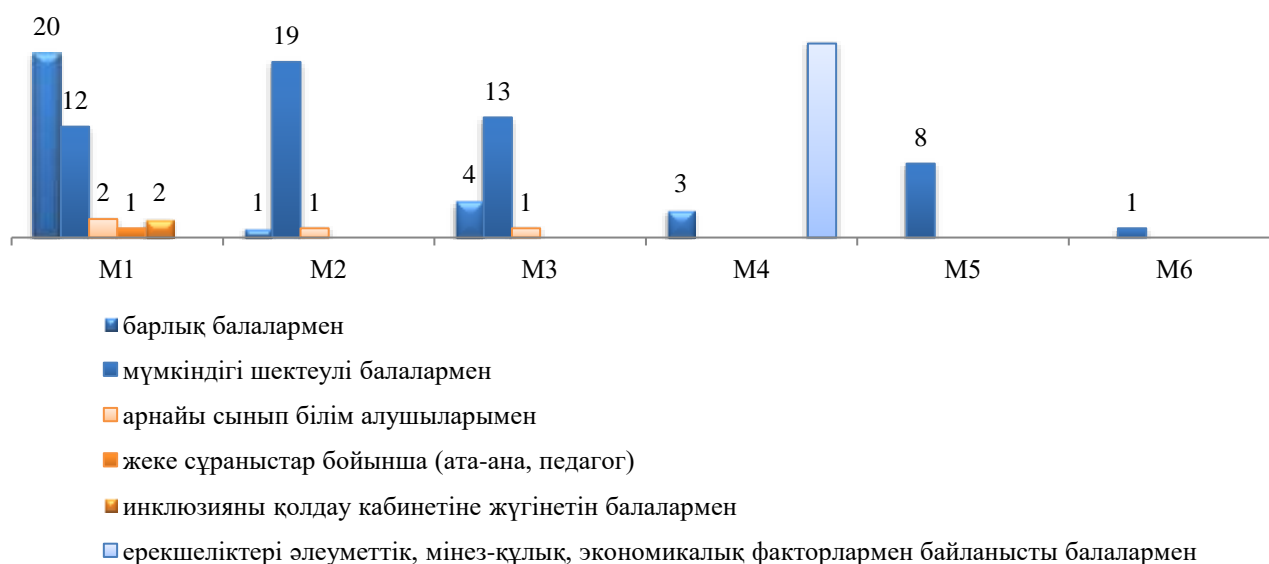
... Курсы на среднем уровне, были только в помещении, на практике не показывали, в школу не ходили... (Респондент 4.1.12)

... Процентом на 70, наверное, не больше. Освежили в памяти всё, что есть, очень много теории и, к сожалению, мало, каких-то практик. Курсы проводил «Өрлеу» (Респондент 4.1.16)

... Жалпы НИШ-тан келді тренерлер. Сол кезде зорлық-зомбылық, суицидке байланысты алдын алу шаралары бойынша курс болды. Күшті болды, бірақ шынымды айтсам, әлеуметтік педагог жағынан көп нәрсе айтылмады. Нақты қандай міндеттердің ындалатыны айтылмады. Жалпы психологпен жұмыс жасайтыны жөнінде ортақ байланыстары айтылды. Бірақ дәл біздің функцияларымыз көп айтылмады. 4 критерий бойынша жұмыс жасаймыз: толық емес отбасы (жартылай жетім), аз қамтылған, көп

істейтін, оқу бар, оқығандар көпінше оқушылармен жұмыс істейтін сұрақтарды қамтыды. Сұхбат нәтижелері ППҚҚ мамандарының көпшілігі мүмкіндігі шектеулі оқушылармен (психикалық денсаулығы тежелген балалар, сөйлеу қабілеті бұзылған балалар, ақыл-ойы бұзылған балалар, көру, есту, тірек – қимыл аппараты бұзылған балалар, аутизмі бар балалар) жұмыс істейтінін көрсетті-47,7% (52 адам). 25,7% (28 адам) барлық білім алушылармен, 19,3% (21 адам) – әлеуметтік, мінез-құлықтық, экономикалық факторларға негізделген (жетім балалар және ата – анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, толық емес, көп балалы, қолайсыз, аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар, девиантты мінез-құлықты балалар), 0,9% (1 адам) - білім алушылармен ата-аналар мен педагогтардың жеке сұратуы бойынша жұмыс істейді.

127-сурет. Олар жұмыс істейтін балалар санаттары бөлінісінде ӘАҚҚ мамандары туралы мәліметтер, адам n=109

Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін ППҚҚ мамандарының ең көп үлесін дефектолог-мұғалімдер – 17,4% (19 адам), ең азын – ЕДШ нұсқаушысы – 0,9 % (1 адам), педагог-ассистенттер – 7,3 % (8 адам) құрайды.

.... ДЦП, РАС, ЗРР, ЗПР, Синдром Дауна, ОНР 1, 2, 3 уровней (Респондент 4.2.1).

.... С НОДА, ДЦП, УО, ЗПР, РАС, речевые нарушения (Респондент 4.2.2).

... ЗПР, көру қабілеті зақымдалған балалар, ПМПК ұсыныс берген балалар (Респондент 4.2.6).

... ЕБҚ бар балалар, мектеп алды даярлық тобы бар биыл. Бір бала ПМПК диагнозымен бар. Былтыр 6 бала болды. Биыл 9 бала тіркеп отырмын (Респондент 4.2.16).

.... С детьми тяжёлыми патологиями зрения и речи, у меня слабовидящие дети, незрячие тотально слепые дети, они как правило речевики у меня тяжёлые, по речевым диагнозам (Респондент 4.3.4).

Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін ППҚҚ мамандарының ең көп пайызы (47,7%) 4.1-бөлімде ұсынылған директорлардың жауаптарымен байланысты. "Мектеп басшыларымен сұхбаттың нәтижелері", "ЕБҚ бар адамдар (балалар) " деген ұғымды көрсетіп, оларға тек мүмкіндігі шектеулі балаларға қатысты болды (47%).

Осылайша, респонденттердің жауаптары посткеңестік кеңістіктегі көптеген елдердегідей, ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда медициналық тәсілдің балалар дефектологиясының дамуындағы бұзушылықтарды түзетумен айналысатын ғылымның мұрасы ретінде басым екенін көрсетеді [215]. Осы модельге сәйкес мүмкіндігі шектеулі бала белгілі бір диагнозы, ақауды (бұзушылықты) түзету арқылы шешілуі қажет проблемасы бар бала ретінде қарастырылады, бұл мамандардың жауаптарында расталады.

.... С детьми тяжёлыми патологиями зрения и речи, у меня слабовидящие дети, незрячие тотально слепые дети, они как правило речевики у меня

Сонымен қатар, инклюзивті білім беру бойынша халықаралық тәжірибені талдау мемлекеттік қызметшілер, кәсіпқойлар, отбасылар және құқық қорғаушылар арасында арнайы білім беру қажеттіліктері бар: категориялық немесе категориялық емес балалардың инклюзиясына қандай тәсіл жақсы ықпал ететіні туралы пікірталастар әлі де жүріп жатқанын көрсетеді [129].

Категориялық тәсіл ғалымдар Фендлер мен Музафар сипаттаған "қоңырау тәрізді қисық ойлау" (bell-curve thinking) терминінен бастау алады [131]. "Қоңырау қисығы бойынша ойлау" қалыпты статистикалық бөлу кезінде оқушылардың шамамен 50% - ы орташа деңгейден төмен қабілеттерге ие болады дегенді білдіреді. Бұл тәсіл шектеулі мүмкіндіктер санаттары бойынша балаларды нақты ажыратуды және арнайы білімге тән. Өз кезегінде категориялық емес тәсіл категорияларды пайдаланудан аулақ болуымен сипатталады, өйткені арнайы қолдау мен оқудағы қиындықтар білім алушылардың кез-келген оқу уақытында туындауы мүмкін.

Қазақстанда, бүкіл әлемдегі сияқты, қазіргі уақытта білім беру қажеттіліктерінің медициналық моделінен әлеуметтік-педагогикалық модельге көшу бойынша үлкен жұмыс жүргізілуде. Мәселен, "білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау жөніндегі нормативтік және нұсқаулық-әдістемелік материалдарды талдау" бөлімінде ұсынылған инклюзивті білім беру мәселелері бойынша негізгі НҚА-ны талдау барлық білім алушылардың тең сапалы білім алу құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі Қазақстан Республикасының заңнамасындағы елеулі оң өзгерістер туралы куәландырады. ҚР Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев 2021 жылғы 26 маусымда қабылдаған "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" № 56-VII ҚРЗ [216] Заңымен мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің рөлі күшейтілді [217].

"Білім туралы" 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III ҚР Заңымен (28.08.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) мүгедектіктің медициналық моделіне негізделген "ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар" терминінің бұрынғы тұжырымына өзгерістер енгізілді, оған сәйкес баланың ерекше білім беру қажеттіліктері білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктеріне назар аударып, денсаулығындағы проблемаларға байланысты қиындықтар ретінде қарастырылды.

Медициналық модельге негізделген "ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар" тұжырымы: "денсаулығына байланысты білім алуда тұрақты немесе уақытша қиындықтарға тап болған, арнайы, жалпы білім беретін оқу бағдарламалары мен қосымша білім берудің білім беру бағдарламаларына мұқтаж адамдар" [218].

Әлеуметтік модельге негізделген "ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар" тұжырымдамасы: ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдар (балалар) – тиісті деңгейдегі білім алу және қосымша білім алу үшін арнайы

жағдайларда тұрақты немесе уақытша қажеттіліктерді сезінетін адамдар (балалар).6

Сондай-ақ, "психологиялық-педагогикалық қолдау", "білім алу үшін арнайы жағдайлар" сияқты ұғымдар енгізілді.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу-"ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде Ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдарды (балаларды) табысты оқыту және дамыту үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалатын білім беру ұйымдарында іске асырылатын жүйелі-ұйымдастырылған қызмет".

Білім алу үшін арнайы жағдайлар - "ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдардың (балалардың), сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі балалардың білім беру бағдарламаларын меңгеруі онсыз мүмкін болмайтын оқу, сондай-ақ арнайы, жеке дамытатын және түзететін-дамытатын бағдарламалар мен оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тіршілік ортасын, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар"

Осылайша, ЕБҚ бар балалардың білім алу құқығын реттейтін қолданыстағы нормативтік-құқықтық база ППҚҚ мамандарына арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде барлық білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, сұхбат нәтижелері көрсеткендей, ППҚҚ мамандарының жалпы санының 25,7% - ы (28 адам) барлық білім алушылармен жұмыс істейді. Барлық білім алушылармен жұмыс істейтін мамандардың басым бөлігін педагог-психологтар құрайды-71,4 % (20 адам)..

.... Мектепте қандай оқушы оқыса, бастауыш, орта, жоғары буын барлығымен жұмыс істеймін (Респондент 4.1.6).

.... Бүгінгі таңда инклюзивті балалармен жұмыс істейміз. Диагностика жүргізу нәтижесінде мінез-құлыққа бейім балалармен жұмыс жүргіземіз. Дарынды, үлгерімі төмен балалармен жұмыс істейміз. Бейімделу сыныптарымен (1,5), ҰБТ-ға дайындалатын сыныптармен жұмыс істейміз (Респондент 4.1.9)

.... Так как я психолог общеобразовательной школы, я работаю со всеми категориями детей, начиная с предшколы, даже с мини-центра, по 11-й класс. Это несколько направлений: очень актуальная сейчас тема - превенция, это дети ООП, это дети в трудной жизненной ситуации, это дети, которые остались под опекой, либо, оставшиеся без родителей, это дети, которые проживают не со своими родителями в данный момент, а у тети, у дяди. Очень много было детей, которые выехали сюда, к бабушкам, дедушкам. А это доверенности. Они не могут знать всю подноготную своих воспитанников. Не могут иногда управлять со своими чадушками. И нужна помощь ... (Респондент 4.1.18).

Айта кету керек, барлық ППҚҚ мамандарының ішінде бастапқы буында жұмыс істейтін мамандардың көпшілігі логопедтер мен дефектологтар.

.... Я, как логопед, в основном работаю с контингентом 1, 2-х классов и с детьми с ООП, которые есть в нашем учреждении (Респондент 4.3.1).

.... Я работаю с разными детьми: есть дети ООП, есть дети ЗПР. В основном у меня дети ЗПР - 1,2,3,4-е классы. Над звуковкой, над коррекцией чтения и письма больше работаю (Респондент 4.3.11).

... Мен ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс жасаймын. Бастауышта көбінесе мұғалімдерден ұсыныстар түсіп жатады. Әріптерді айта алмайтын деген секілді ұсыныстар. Белгілі бір тізімім болса да, былай қосымша балаларды қабылдаймын. Кейбір біздің жақтың балалары жақын тұрса да, ата-аналары жібермейді мектепке. Тек сабаққа жібереді. Ал мен қосымша шақырғым келеді. Таңертең оқитын баланы сабақтан қозғағым келмейді. Маңызды сабақтарды білмей қалып жатады (Респондент 4.2.20).

Сұхбатты талдау көрсеткендей, жалпы, ПМПК мамандары психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардың (ПМПК) қорытындылары негізінде мүмкіндігі шектеулі балалармен түзету жұмыстарын жүргізеді. Бұл ретте ПМПК қорытындысы жоқ балалар түзету қолдауымен және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен қамтылмай қалады және мамандар жақсартулары бар балаларды бітіргенге дейін кезекте тұруға мәжбүр.

.... С ЗПР, те, которые имеют заключения ПМПК с рекомендациями по коррекции речи. Но, к сожалению, в данной нашей школе я не работаю с детьми общеобразовательной школы, потому как очень много детей с ЗПР и я не охватываю остальных всех. Есть определенное количество, которое должно быть у меня на логопункте, и у меня, с перебором, ЗПР. И тех детей я не могу охватить. Это мне жалко. У меня на логопункте 20-25, но, в зависимости от сложности, на сегодня у меня 20, так как у меня есть и ОНР первой степени дети, и им нужна индивидуальная работа. Индивидуальная - это дополнительные занятия в день, поэтому 20 детей. И есть еще список очередников, которые ждут своей очереди, когда кто-то выведется, выйдет из списка, с чистой речью, я их введу, очередников, к себе (Респондент 4.4.3.12).

Сондай-ақ, мүмкіндігі шектеулі 30-50 балаға түзету қолдауын көрсетуге, құжаттарды қатар жүргізуге және аптасына 40 сағаттан жұмыс істеуге мәжбүр болған арнайы педагогтардың шамадан тыс жүктелуі аландаушылық тудырады.

.... ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеймін. Осы мектептің 1-11 сыныбындағы балаларды жылдың басында көріп шығамын. Қайсының дефектісі (сөйлеу бұзылыстары) бар сол балаларды өз журналыма тіркеп, кезекпен жұмыс жүргіземін. Былтыр 53 баланы тіркеуге алдым. 26-сын жылдың соңына дейін түзетіп шықтым. Биылғы оқу жылында 30 баланы алдым. Логопедпін, арнайы сыныпта сабақ беремін (тіл кемшілігі бойынша).

Сол бойынша кестемді реттеймін. Дыбыстарды айта алмауына қатысты балаларды топтаймын. Арнайы мамандарда 18 сағат болуы керек. Мен 40 сағат жұмыс істеймін. 9-6 аралығында 5 күнге кесте құрып тастаймын. Бір күн шығармашылыққа арнау керек. Бірақ кесте толып тұр. Ауылдық жерлерде 20-25 балаға дейін қабылдау керек. Ал бала 30-35. Бала көп. Ата-аналар кезек дегенді түсінбейді. Бірінші кезекте бірінші сыныпты, арнайы сыныптарды аламын. Даярлық сыныпты жаңа жылдан соң аламын. Былтыр 53 баламен қиын болды. Оплата 1,5 ставка (Респондент 4.4.3.17).

.... 22 папка бойынша жұмыс жүргіземіз. (Респондент 4.4.1.9)

Арнайы педагогтердің жүктемесін бөлу және ПМПК ұсынған түзету қолдауымен және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен қамтылмаған балалар арасында кезектілікті төмендету мәселелерін шешу үшін Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығымен бекітілген Орта білім беру ұйымдары (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта) қызметінің үлгілік қағидалары сияқты психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің мектеп қызметінің жұмысын регламенттейтін ҚР нормативтік құқықтық құжаттарына өзгерістер енгізу талап етіледі., сонымен қатар психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің типтік ережелерін әзірлеу.

Кадрлық проблеманы шешу үшін "мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын және педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының тізбесін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 Қаулысымен (03.06.2020 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) бекітілген Білім беру ұйымдарының үлгі штаттарына[219] қажет болған жағдайда емес, білім беру ұйымдарының негізгі штат кестесіне арнайы педагогтердің штат бірліктерін енгізу бөлігінде өзгерістер енгізу талап етіледі (ҚР Үкіметінің 2008 жылғы

Бұл шара жалпы білім беретін мектеп директорларына арнайы педагогтармен қамтамасыз ету проблемасын уақтылы шешуге, сол арқылы балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен және түзету-педагогикалық қолдаумен қамтуды ұлғайтуға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, "Білім туралы" ҚР Заңымен "білім алу үшін қажетті арнайы жағдайларды анықтау"ретінде анықталатын ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау бойынша ППҚҚ рөлін күшейту қажет, б. Мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің рөлін арттыру директорларды талдауда да айтылды, олар мектеп ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтауға және оларды қолдауға жауап береді деп сендірді. Сұхбатқа қатысқан мектеп басшыларының 53% берген ППҚҚ мамандарының біліктілігі мен кәсіпқойлығының жоғары бағасы да сенімді болып табылады.

ЭЫДҰ-мен берілген ЕБҚ жіктелмесінің В, С санаттарына сәйкес келетін әлеуметтік, мінез-құлық, экономикалық факторларға (жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, толық емес, көп балалы, қолайсыз,

аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар, девиантты мінез-құлықты балалар) байланысты ЕБҚ бар балалармен жұмыс істейтін мамандар осы зерттеуге ерекше қызығушылық тудырады. Осы топтардың балаларымен жұмыс істейтін ППҚҚ мамандарының ең көп санын әлеуметтік педагогтар құрайды (19,3% n=109).

... Атаулы әлеуметтік көмекті алушы отбасылардан: аз қамтылған отбасылар, толық емес отбасылар, төтенше жағдайда тұрған отбасылардан шыққан балалар, жетім балалар, құқық бұзушылыққа бейім балалар, мінез-құлқы қиындау балалар, ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс жасаймыз, әлеуметтік көмек көрсетуге тырысамыз (Респондент 4.4.2).

... Қазіргі таңда әлеуметтік карта бойынша жұмыс жасаймыз. Балалардың санын нақтылаймыз, аз қамтылған (тамақ ішетін) балалар санын нақтылаймыз. Одан кейін ата-ана қамқорлығынсыз қалған балалар санын анықтаймыз. Жалдамалы пәтерде тұратын балаларды анықтаймыз. Солардың барлығының картасын жасаймыз. Соның ішінде киім, ыстық тамақпен қамту, қайырымдылық іс-шаралар ұйымдастыру, лагерьге жіберу жұмыстары жүргізіледі. ЕББҚ бар балалармен шара өткіземіз, сыйлықтар дайындаймыз. Өзін-өзі тану пәнінен сабақ беретін мұғалімдермен. Шаңырақ қауымдастығы мүшелері бар. Ойындар ұйымдастырамыз (Респондент 4.4.4).

.... Детки у меня разные. Если брать полностью всю школу, у меня дети малообеспеченные, я работаю с категорией детей, оставшихся без попечения родителей. Их 17 по школе, это большое количество. Дальше я работаю с детками, которые стоят на внутришкольном учете, у нас как неблагополучные дети есть и семьи. У нас есть дети, которые состоят на учете в криминальной полиции. В основном, с этими больше работаю и с детьми из неполных семей (Респондент 4.4.9).

Әлеуметтік педагогтердің сұхбатын сапалы талдау негізінен мектептің барлық білім алушыларымен (педагог-психологтардың жалпы санының 71,4%) және мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін дефектолог-мұғалімдермен (педагог-дефектологтардың жалпы санының 36,5%) жұмыс істейтін педагог-психологтармен салыстырғанда, әлеуметтік педагогтердің басым көпшілігінде С санатына жататын ЕБҚ бар балалардың әлеуметтік қорғалмаған санаттарымен жұмыс істейді (сұралған әлеуметтік педагогтер санының жалпы санының 87,5%). Әлеуметтік педагогтардың көпшілігінің функционалдық міндеттері негізінен жаппай оқыту қоры қаражатынан қала сыртындағы лагерьлерге тегін тамақтану, киім-кешек, тегін жолдамалар түрінде материалдық көмек көрсетуге, сондай-ақ жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға, аз қамтылған, көп балалы отбасылардан шыққан балаларға "Мектепке жол" акциясын өткізу барысында жинақталады.

... Социально не защищенные, дети-сироты, малообеспеченные, неполные семьи, сирота - социально незащищенные подвоз, питание, акты обследования, дорога в школу - согласно этому смотрим в какую категорию отнести,

согласно чего предоставляется помощь). Это наша непосредственная работа (Респондент 4.4.11).

... Атаулы әлеуметтік көмек алатын, көп балалы, аз қамтылған отбасыдан шыққан балалармен жұмыс жүргізілуде. Сумка, оқу формалары, киім, кеңсе тауарларын беру. 74 оқушы бар. 26 оқушы көп балалы, аз қамтылған. 100 бала ыстық тамақпен қамтамасыз етіліп отыр (Респондент 4.4.20).

Әлеуметтік педагогтер жұмысының екінші бағыты құқық бұзушылық жасаған және мектепшілік есепте немесе кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі бөлімдерде есепте тұрған балалармен, түрлі себептер бойынша сабақ өткізіп жүрген балалармен, сондай-ақ тұрмысы нашар отбасылардан шыққан балалармен профилактикалық жұмыс жүргізу болып табылады.

.... Мы работаем с 1 по 11-й класс. Есть дети с неблагополучной семьи, есть дети из группы риска, с детьми совершившие правонарушения, и, конечно, же с детьми с ограниченными возможностями, которые тоже входят в нашу деятельность. Определяем группу риска с инспекторами по делам несовершеннолетних. Проводится диагностика с психологом. Потом совместно выявляем, проводим работу с детьми и родителями. На учете по правонарушениям детей нет (Респондент 4.4.4.18).

Бұл ретте үйде оқитын мүмкіндігі шектеулі балалармен тек бірнеше әлеуметтік педагог жұмыс істейді.

... тәрбиесінде қиыншылығы бар, құқық бұзушылыққа бейім, тұл жетім, қорғанышылықтағы, қамқоршылықтағы, үйде оқытатын балалар (Респондент 4.4.6).

... Үйден оқитын оқушылардың ата-аналарымен, балалармен жұмыс. Әлеуметтік жағдайы бойынша көп балалы, аз қамтылған, толық емес, қорғанышылықтағы оқушылармен жұмыс жасаймын. Сонымен қатар сынып жетекшісі ұсынған оқушылармен жұмыс жасаймын. Жалпы мектеп бойынша категорияларда анықтаймын (Респондент 4.4.22).

.... Ерекше балалар, үйде оқитын оқушылар, жалпы мектеп болған соң барлығымен бірдей жұмыс жасап жатырмыз (Респондент 4.4.23).

Арнайы жасалған жағдайларда балалардың жекелеген санаттарымен ғана жұмыс істейтін мамандардың жауаптары ерекше қызығушылық тудырады: қатысушылардың 3,7% – ы (4 адам) арнайы сыныптарда, 1,8% - ы (2 адам) инклюзияны қолдау кабинеттерінде жұмыс істейді.

.... Арнайы сыныптағы ерекше балалармен жұмыс істеймін (Респондент 4.4.2.5).

.... Ерекше білім қажет ететін балалармен. Арнайы

сыныпта (Респондент 4.4.3.6).

.... Бізде көбінесе ДЦП балалар. Есту қабілеті нашар балалармен тәрбиеші бөлек, олар бөлек блок. Бізде инклюзивті бағыт бойынша ДЦП балалар (Респондент 4.4.6.2).

... В коррекционном ЗПР-классе. В инклюзии не работаю. Веду уроки «Социально-бытовое ориентирование», «Социализация» и «Мотивационная готовность к школе». Уроки коррекционного компонента (Респондент 4.4.1.13).

.... Қазіргі уақытта алдыңғы жылдан бастап ерекше балалармен жұмыс жасадым, сосын КПП-ға ауыстырды (Респондент 4.4.1.26).

Респонденттердің жоғарыда аталған жауаптарын негізге ала отырып, барлық білім алушылардың тең сапалы білім алу құқықтарын іске асыру бойынша ҚР Заңнамасындағы елеулі өзгерістерге қарамастан, ППҚҚ мамандары бірінші кезекте арнайы сыныптарда оқитын мүмкіндігі шектеулі балаларға психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу және түзету қолдауын көрсетеді деп қорытынды жасауға болады. Аталған сыныптарда қатты бұзылған білім алушылар үшін арнайы жағдайлар жасалған: балалардың саны шектеулі, арнайы бағдарлама, бұзылуларды түзету бойынша сабақтар (психикалық бұзылыстың тежелуі, есту, көру қабілетінің бұзылуы). Қазақстанда арнайы сыныптар жалпы білім беретін мектептерде жұмыс істейтініне қарамастан және мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім беру процесіне ішінара біріктіруді көздейді (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығымен бекітілген Орта білім беру ұйымдары (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларының 6-тармағы), мектептің жекелеген блоктарында (жекелеген қабаттарда) арнайы сыныптарды орналастыру, жеке кесте, жеке штат, осы сыныптарға белгілі бір, міндетті түзету және психологиялық-педагогикалық қолдау мүмкіндігі шектеулі балаларды қалған балалардан бөлу процесін күшейтеді.

.... Біздің мектепте арнайы сыныптар болғаннан кейін ерекше балаларға штат ашылған. Енді сол мамандар жұмыс істейді. Биылғы жылы 45 бала. 2019 жылға дейін тәжірибемде 10 жыл болды. Сабақтың арнайы жоспарын жасаймыз, ата-анамен сөйлесеміз. Түрлі акция, жарыстарға қатысамыз. Тәуекел тобындағы балалар қиындық тудырады. Ата-ана апармайды, намыстанады (Респондент 4.1.29).

.... Бізде көбінесе ДЦП балалар. Есту қабілеті нашар балалармен тәрбиеші бөлек, олар бөлек блок. Бізде инклюзивті бағыт бойынша ДЦП балалар (Респондент 4.6.2).

... В коррекционном ЗПР-классе. В инклюзии не работаю. Веду уроки «Социально-бытовое ориентирование», «Социализация» и «Мотивационная готовность к школе». Уроки коррекционного компонента (Респондент 4.1.13).

Арнайы сыныптарда оқитын мүмкіндігі шектеулі балалардан басқа, жалпы білім беретін сыныптарда оқитын мүмкіндігі шектеулі балаларды

мамандар "инклюзивті балалар", "инклюзивті білім алатын балалар" деген қате терминологияны қолданатын білім алушылардың жекелеген санаттары ретінде қарастырады.

.... *Инклюзивті және жай балалармен жұмыс істеймін (Респондент 4.2.4).*

.... *Инклюзивті білім алатын 9 оқушы бар (жазу, оқу бұзушылықтары бар балалар), үйден оқитын 3 оқушы бар (Респондент 4.2.19).*

... *Есть инклюзивные дети, не с отклонениями, кто учатся в этой школе и есть нарушения речи (Респондент 4.3.8).*

... *Жалпы оқушылармен жұмыс жасаймыз, соңғы 2-3 жылда инклюзивті балалармен жұмыс жасаймыз. Қиындау. Үлгере алмаймыз. Тырысамыз (Респондент 4.1.8).*

... *Бүгінгі таңда инклюзивті балалармен жұмыс істейміз.... (Респондент 4.1.9).*

Бұл терминологияны қолдану барлық балаларды жалпы білімге қосуға кедергі келтіретін "норма" орташа ұғымына негізделген, мұны мамандардың жауаптары да көрсетеді.

.... *с нормотипичными детьми (Респондент 4.1.3)*

.... *как педагог-психолог сталкиваюсь с детьми и с адекватным развитием и также с ООП, это у нас ребята с ЗПР и легкой умственной отсталостью (Респондент 4.1.24)*

.... *Я работаю с обычными детьми и с детьми с ООП (Респондент 4.4.12)*

Мүмкіндігі шектеулі балаларға қатысты осы терминологияны қолдану "Білім туралы" ҚР Заңымен анықталатын инклюзивті білім беру принциптеріне "ЕБҚ мен жеке мүмкіндіктерді ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс" ретінде қайшы келеді, сондай-ақ белгілі бір қажеттіліктері бар балаларға қатысты кемсітушілік сипатқа ие. Осыған байланысты ППҚҚ мамандарына, сондай-ақ орта білім беру ұйымдарының педагогтарына ЕБҚ бар балалармен жұмыс бойынша өз біліктілігін арттыру, оның ішінде дұрыс терминологияны қолдануға назар аудару ұсынылады [220].

Өз біліктілігін арттырумен қатар, ППҚҚ мамандары пән мұғалімдерімен бірлесіп жұмыс істеуі керек, олардың көпшілігі зерттеулер көрсеткендей, ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеуге дайын екендігіне сенбейді [221].

Түзету қолдау және психологиялық-педагогикалық қолдау түрлері

Түзету және психологиялық-педагогикалық қолдаудың қандай түрлерін оқушыларға ППҚҚ мамандары көрсететінін талдау үшін функционалдық міндеттердің ерекшелігіне қарай қатысушыларды 3 топқа бөлеміз: 1-топ: психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу және түзету-педагогикалық қолдау

көрсететін мамандар - педагог-психологтар, дефектолог-мұғалімдер, логопед-мұғалімдер, ЕДШ нұсқаушылары; 2-топ: әлеуметтік - педагогикалық көмек көрсететін мамандар-әлеуметтік педагогтер; 3-топ: оқу-тәрбие процесінде білім алушыларға педагогикалық қолдау көрсететін мамандар-педагог-ассистенттер.

Төмендегі суретте психологиялық-педагогикалық қолдау және психолог-тәрбиешілер ұсынатын түзету-педагогикалық қолдау түрлері көрсетілген. Сұхбат нәтижелері педагог-психологтардың 48,6 % (18 адам) білім алушылармен диагностикалық, түзету және/немесе профилактикалық жұмыстар жүргізетінін көрсетеді; 18,9 % (7 адам) білім алушылармен диагностикалық және/немесе түзету жұмыстарын жүргізеді, 13,5 % (5 адам) білім алушылармен жұмыс, Ата-аналармен консультациялық жұмыс және әріптестерін әдістемелік сүйемелдеу жүргізеді; 10,8 % (4 адам) білім алушылармен жұмыс жүргізеді, сондай-ақ әріптестеріне әдістемелік сүйемелдеу көрсетеді, 8,1 % (3 адам) білім алушылармен жұмыс, Ата-аналармен.

128-сурет. Психологиялық-педагогикалық қолдау түрлері, педагог-психологтар көрсететін, адам n=%

Қазіргі уақытта орта білім беру ұйымдарындағы педагог-психологтар өз қызметінде Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 14.12.2015 жылғы № 04-30-3042 "Қазақстан Республикасының Білім беру ұйымдарында психологиялық қызметті ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы" "психологиялық қызметті ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы" [222] нұсқаулық-әдістемелік хатын және облыстар (Нұр-сұлтан, Алматы, Шымкент қалалары) әкімдіктерінің қаулысымен бекітілген Орта білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің жұмыс істеу қағидаларын басшылыққа алады [223]. Бұдан басқа, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі орта білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің жұмыс істеу қағидаларын, ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын әзірлеу және бекіту бойынша жұмыс жүргізуде.

Қолданыстағы нұсқаулық-әдістемелік хатқа сәйкес психологиялық қызметтің мақсаты білім алушылардың, тәрбиеленушілердің психологиялық денсаулығын сақтау, Орта білім беру ұйымында қолайлы әлеуметтік-психологиялық жағдай жасау және білім беру процесіне қатысушыға психологиялық қолдау көрсету болып табылады.

Психологиялық-педагогикалық қызмет жұмыстың бес негізгі бағыты бойынша жүзеге асырылады: психодиагностикалық, консультациялық, ағартушылық-профилактикалық, түзету-дамытушылық және әлеуметтік-диспетчерлік.

Педагог-психологтың функцияларына мыналар жатады:

1. Білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) психологиялық және әлеуметтік денсаулығын сақтауға бағытталған кәсіби қызметті жүзеге асыру.

2. Орта білім берудің әрбір деңгейінің міндеттеріне сәйкес әртүрлі бейіндегі және мақсаттағы психологиялық диагностиканы жүргізу.

3. Педагогикалық ұжымды, ата-аналарды оқушылардың жеке және әлеуметтік даму проблемаларына бағдарлау мақсатында зерттеу жұмыстарының материалдары бойынша психологиялық-педагогикалық қорытындылар жасау.

4. Білім алушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру қызметінің бағдарламасына сәйкес дамыту және түзету сабақтарын жоспарлауға, әзірлеуге және өткізуге қатысу.

5. Балалар мен олардың ата-аналарына уақытылы, тиімді психологиялық көмек көрсету және қолдау мәселелерінде психологиялық қызмет мүшелерімен ынтымақтастықты жүзеге асыру.

6. Психологиялық қызметтің басқа мүшелерімен бірлесіп, Оқушылардың әлеуметтік бейімсіздігінің туындауының алдын алу бойынша анықталған проблемаларды жоюға ықпал ететін іс-шараларды енгізу.

7. Мектептің оқу-тәрбие жоспарын іске асыруға психологиялық қолдауды жүзеге асыру.

8. Психикалық даму деңгейі төмен балаларды анықтау, оны психологиялық-педагогикалық түзету.

9. Білім алушылардың жеке басының дамуына кедергі келтіретін факторларды анықтау және әртүрлі психологиялық көмек (психокоррекциялық, оңалту және консультациялық) көрсету бойынша шаралар қабылдау.

10. Оқушыларды оқыту бейінін анықтау бойынша жұмысқа қатысу.

11. Балалар мен жасөспірімдерді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің тиімді шараларын әзірлеу үшін отбасы мен жасөспірімдер ортасының проблемаларын зерделеу.

12. "Тәуекел тобының" отбасыларын сүйемелдеуді ұйымдастыру.

13. "Қауіп-қатер тобындағы" балаларды анықтау (девиантты мінез-құлық белгілері бар балалар, өмірлік қиын жағдайға тап болған балалар, зорлық-зомбылық құрбандары болған балалар, тұрмысы нашар отбасынан шыққан балалар) және балаларға уақтылы көмек көрсету бойынша шаралар қабылдау.

Респонденттердің жауаптары педагог-психологтардың көпшілігі педагог-психологтың оқу жылына арналған жұмыс жоспарына сәйкес білім алушылармен диагностикалық, түзету және профилактикалық жұмыс жүргізетіндігін көрсетеді.

Жұмыстың диагностикалық бағыты бастапқы тексеруді, сондай-ақ баланың психологиялық дамуының динамикасы мен түзетілуін жүйелі кезеңдік бақылауды қамтиды. Баланың даму ерекшеліктеріне және психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның (бұдан әрі - ПМПК) шешіміне сәйкес түзету-дамыту жұмысының бағыттары мен құралдары, арнайы сабақтар циклінің кезеңділігі мен ұзақтығы айқындалады.

Диагностика жүргізу барысында педагог-психологтар оқушылардың танымдық процестерінің дамуындағы бұзушылықтарды (есте сақтау, зейін, ойлау) анықтайды, білім алушылардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың жеке ерекшеліктерін зерделейді, бірінші сынып оқушыларымен бейімделу жұмыстарын жүргізеді, білім алушылардың өзін-өзі бағалау, үрейлену, агрессия деңгейін, әлеуметтік мәртебесін, құрдастар ұжымында, отбасында білім алушылардың тұлғааралық өзара қарым-қатынасын айқындайды.

Диагностикалық жұмыс жеке, кіші топ немесе топ түрінде жүзеге асырылады. Диагностика жүргізу үшін психологтар әртүрлі әдістерді қолданады: бақылау, стандартталған тестілерді, сауалнамаларды, проективтік сурет салу әдістерін, сауалнаманы, әңгімелесуді қолдану. Диагностика әдістері білім алушылардың жасына және диагностиканы жүргізу мақсатына байланысты күрделілік дәрежесі бойынша түрленеді.

... Со всеми детьми проводим диагностические исследования - групповые и индивидуальные. Со всем классом и отдельно для детей с ООП (Респондент 4.1.24)

.... Баланың ата-анасымен сөйлесеміз, баланы бақылаймыз. Сабақта, қоңырауда, асханада. Бақылаудан кейін мінезін біліп аламыз. Көңіл күйі болмаған жағдайда, денсаулығына байланысты шаршағанда, тікелей және қосымша сабақтарда бақылаймыз. Сауалнама жүргіземіз. (Респондент 4.1.1)

... Жоспар бар. Ай- айға бөлінген. Тест, сауалнама, диагностика жоспарға сай жүргізіледі. (Респондент 4.1.8)

... Я, как психолог работаю по своему индивидуальному плану. У меня составлен индивидуальный план и по детям класса коррекции, и по каждому, индивидуально. (Респондент 4.1.17)

... Диагностику проводим, моторику рук проверяем. (Респондент 4.1.25)

... Нельзя проводить общую диагностику. Сейчас как раз у нас проект идет в городе. Все школы сдаем полностью диагностику и проводим со всем классом. И вот это реакция детей не нравится, когда они все вместе проходят одну анкету. Когда анкету проводим, мы выявляем не только суицидальные наклонности, но тревожность, депрессию и т.д. (Респондент 4.1.28)

... 9-11 сыныптар аралығында өткізіп жатырмыз. Қыркүйек айы болған соң балалармен танысып, неше түрлі психологиялық жаттығулар ұйымдастырып жатырмыз. Әр сыныппен бөлек жүргіземіз. Барлық сыныптарды қамтып үлгеруіміз керек. Танысу мақсатында жүргізіп жатырмыз. Диагностика арқылы анықтаймыз, қазіргі уақытта жоқ, қазан айында бастаймыз. Алдағы уақытта жасаймыз. (Респондент 4.1.7)

... Я себе сформировала такие диагностики, по возрасту и по диагнозу. Но для 0, 1 классов делаю отдельно. Часто используем диагностику Семаго. Я оттуда беру некоторые, и адаптирую. (Респондент 4.1.27)

... Диагностика коммуникативных навыков, социометрия, высших психических функций, детскородительских отношений, консультация родителей, помощь педагогам. (Респондент 4.1.2)

...

Жалпы білім беретін мектепте психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру жөніндегі әдістемелік ұсынымдарға сәйкес [224] мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға мамандардың қызметтерін ұсыну ПМПК ұсынымдары негізінде жүзеге асырылады. Респонденттердің жоғарыда көрсетілген жауаптарына сүйене отырып, жалпы алғанда, психологтар әртүрлі профильдер мен мақсаттардағы психологиялық диагностиканы жүргізуге көп көңіл бөледі деп қорытынды жасауға болады. ПМПК мамандарының "диагноз" деп аталатын диагнозы, ППҚҚ мамандарының қажетті диагностикасын жүргізу медициналық модельге негізделген, ол әлі де әлеуметтік-педагогикалық модельден басым.

Диагностика нәтижелерінде алынған мәліметтер негізінде педагог-психологтар бірнеше бағыттар бойынша түзету-дамыту жұмыстарын жүргізеді:

1. Эмоционалды және жеке сәланы дамыту және оның кемшіліктерін түзету.
2. Танымдық іс-әрекеттің дамуы және жоғары психикалық функциялардың мақсатты қалыптасуы.
3. Іс-әрекет пен мінез-құлықты ерікті реттеуді қалыптастыру.

... жылдың басында диагностика жұмыстар болады, соған байланысты жеке түзету жоспар құрылады (Респондент 4.1.7).

... Индивидуальные, коррекционные, диагностические. Либо забираю, индивидуально занимаюсь. Ребенок не заходит в школу, истерика. Я его забираю, мы занимаемся, подходим к классу, садимся. Работа по адаптации, чтобы он спокойно заходил в класс. Бывают также другие ситуации. (Респондент 4.1.13).

... Согласно ежегодного плана работы проводятся коррекционная работа с детьми с ООП. Заполняется тетрадь на каждого ребенка. (Респондент 4.1.25)

... Это - детки с ООП, это - коррекционные занятия, это - в обязательном порядке. Все занятия, которые связаны по эмоционально-волевой сфере, по настроению (улучшить своё настроение) (Респондент 4.1.18)

... По результатам диагностики проводятся коррекционно-развивающие занятия в виде групповых, индивидуальных занятий, тренингов. Занятия в сенсорной комнате в целях снижения стресса у детей (Респондент 4.1.2)

... Мектебімізде ерекше білім қажет ететін оқушылар ішінде тіл мүкестігі бар, көру қабілетінің төмендігі бар, есту қабілетінің төмендігі бар оқушылармен біздер зейін сақтау, кеңістік, көлем, пішін, түстерді айыру секілділерді сынып жетекшісімен жұмыстар жүргізіледі. Таным процестерін дамытуға арналған. Ұсақ моториканы дамытуға арналған жаттығулар жасаймын. Ойын түрлерін ұйымдастырамын. (Респондент 4.1.34)

Жоғарыда келтірілген жауаптарға сүйене отырып, психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету-дамытушылық көмек барлық студенттерге көрсетілуі керек екеніне қарамастан, психолог-мұғалімдер жеке, түзету және дамыту сабақтарын өткізу арқылы жалпы білім беретін және арнайы сыныптарда оқитын мүмкіндігі шектеулі балаларға көп көңіл бөледі деп қорытынды жасауға болады. Мүмкіндігі шектеулі балаларға қатысты дұрыс емес терминологияны қолданатын педагог-психологтардың жауаптары, сондай-ақ білім алушыларды мына деңгейлер бойынша топтастыру алаңдаушылық туғызады: (жоғары, орта, төмен), бұл барлық білім алушылардың тең сапалы білім алуы үшін жағдай жасауды көздейтін инклюзивті білім беру қағидаттарына қайшы келеді.

...Коррекционный ребенок не может себя контролировать, агрессия. Забираю, работаю над агрессией (Респондент 4.1.13).

... Инклюзивті балалармен жұмыс 12 бағытта жүргізіледі. (Респондент 4.1.8)

...Бірінші мектеп қабылдағанда мектепке дайындық тестін қабылдаймыз. Деңгейіне қарап, балаға бағдарлама, күнтізбелік жоспарды соған сәйкес жұмыс жасаймыз. Баланың деңгейі сонда көрінеді. Мысалы, қазір 1-сынып білім алушысы болса, 4-еуі орта деңгейде, 1-еуі ортадан төмен, 2-еуі төмен. Топпен жұмыс жасаймыз, ал үш баламен жеке жұмыс жасаймыз. Зейінін дамытамыз. Әрі қарай ойлау процестері дами береді. Қол-саусақ моторикасын дамытамыз бірінші кезекте. (Респондент 4.1.33)

Жоғарыда келтірілген мысалдар педагог-психологтар арасында инклюзивті мәдениеттің жеткіліксіз қалыптасқанын көрсетеді, бұл мамандардың біліктілігін үнемі арттыру қажеттілігін растайды.

Педагог-психологтардың көпшілігі мамандардың (дефектологтар, логопедтер) көмегін алатын арнайы сыныптарда оқитын мүмкіндігі шектеулі балалар үлкен көмек пен қолдау алады деп санайды. Бұл факт мұғалімдердің көпшілігі мүмкіндігі шектеулі балалармен өз бетінше мамандардың көмегінсіз жұмыс істеуге дайын екендігіне сенбейтіндігімен байланысты 11.

... Коррекция сыныбындағы балалардың жағдайы қиындау. Инклюзия дұрыс деп ойлаймын. Арнайы мамандар бар, мұғалімдерге де жақсы. (Респондент 4.1.15)

Мүмкіндігі шектеулі балалармен түзету-дамыту сабақтарын өткізуден басқа, педагог-психологтар өз жауаптарында 1, 5, 10-сынып оқушыларын бейімдеу, орта буын білім алушыларында суицидтік мінез-құлықтың алдын алу, мінез-құлқында ауытқушылықтары бар білім алушыларда жағымсыз мінез-құлықты түзету және алдын-алу, сондай-ақ ҰБТ тапсыру кезеңінде білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша жұмыстар жүргізуді атап өтті.

... Мы работаем в кабинете, согласно плану. Развиваем их образовательные способности, их межличностные отношения, мотивацию, над самооценкой работаем и помогаем им адаптироваться (Респондент 4.1.17)

... психологическая поддержка перед ЕНТ, с первоклассниками, которые не посещали садик, с трудными детьми (Респондент 4.1.11)

... это программа превенции, которую мы проходим, и это дополнительные занятия с категорией детей: 8, 11 класс. Адаптация, это - 1, 5, 10. Это своя программа, по которой мы работаем. Это - тоже ОБЖ и половое воспитание, это - терроризм и экстремизм. Это тоже сейчас актуально, когда девочки на сайтах знакомства, начинают заходить не в те сайты, а родители не всегда их могут контролировать. Вот, это очень большая проблема уже. У нас уже 5 класс вовлекается уже в такие сайты, где родители не могут контролировать каждый час, каждый день своего ребенка. (Респондент 4.1.18)

... Мы работаем со всеми детьми. Сейчас первый период. Следим за детьми, как они адаптировались. Начальные классы, нулевые, первые, пятые классы. С 5 классом у меня сейчас проходят тренинги. Как адаптировались. Сейчас они по кабинетам не ходят, в одном классе сидят. Страхи какие-то мы обсуждаем. Все предметники разные, и они, как раз, этого и боятся. И они это проговаривают. Я «спасибо» говорю, что вы говорите об этом. Это очень важно, конечно. Рассказываем о возрастных особенностях. Не боятся некоторые раскрываться. Некоторые, наоборот, рассказывают. Об этом говорим, тренинги адапционные проводим с детьми начальных классов. Проводим тренинг "Учусь учиться через сказку". Через сказка-терапию рассказываем, какие трудности могут возникнуть, то есть это-профилактика. (Респондент 4.1.28)

Диагностикалық жұмыс пен түзету-дамыту көмегін көрсетуден басқа, педагог-психологтардың жартысына жуығы білім алушыларға консультациялық көмек көрсетеді. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің бұл түрі әсіресе жасөспірімдер ересектер сияқты сезінетін және, әдетте, олардың жетілуінің белгілі бір кезеңдерінде психологиялық қолдауды

қажет ететін орта және жоғары буын студенттерімен жұмыс жасауда, сондай-ақ мамандық таңдау сияқты маңызды шешімдер қабылдағанға дейін өте маңызды.

... жалпы консультация керек болған кезде, сұраңыз болып жатса консультацияны бере аламыз (Респондент 4.1.7)

... Ну, во-первых, это консультации: индивидуальные и групповые консультации. Потом занятия практические и мини-тренинги. Большие тренинги мы не проводим. Элективные консультации, чаще всего, это, когда по 2, по 3 ребенка сюда приходят к нам в кабинет, и мы проводим работу, помимо того, что усиливаем познавательный процесс, ещё и коммуникация, чтобы у них была задействована (Респондент 4.1.16)

... Дальше работаем по профориентации в 9 классах. В 8 классах мы проводим анкеты. Какой у них тип мышления выявляем. Тип темперамента. Рассказываем об актуальных на сегодняшний момент профессиях. Предлагаем им выбрать какого-нибудь деятеля, кто им интересный, и говорю, что хочу узнать их мнение. И как раз мы можем связать это с профессией. (Респондент 4.1.28)

Бұл сұрақтың жауаптары білім алушыларға педагог-психологтар көрсететін түзету қолдауының және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің түрлерін білдіргеніне қарамастан, мамандардың кейбір бөлігі білім алушылармен диагностикалық, түзету жұмыстарынан басқа, олар ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалармен жұмыс жөніндегі әріптестеріне әдістемелік қолдау көрсететінін көрсетті - 10,8 % (4 адам) және ата - аналарға консультациялық көмек-8,1 % (3 адам).

Педагог-психологтар жұмысының консультациялық-ағартушылық бағыты педагогтер мен ата-аналарға білім алушыларды, оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі Білім алушыларды тәрбиелеу мен оқытуға көмек көрсетуді қамтамасыз етеді. Ұсынымдар балалардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес жасалады, қиындықтарды өтеу тәсілдерін, баламен өзара әрекеттесудің барабар жолдарын дамыту мақсатында жасалады.

Әдістемелік көмек жиналыстарда, педагогикалық кеңестерде сөз сөйлеу түрінде жүргізіледі, бұл Құжаттаманы талдау кезінде де көрсетілді.

.... Ағарту жұмысын көрсетеміз. Ұсыныстар айтылады. Жиналыстар жүргізіледі. Баяндамалар оқылады. Өздерін кез келген оқиғада қалай ұстау керектігі жөнінде. (Респондент 4.1.10)

... Коррекциялық, кеңес беру, ағартушылық. (Респондент 4.1.30)

... Коррекциялық, ағартушылық, профилактикалық жұмыстар. (Респондент 4.1.31)

Ата-аналармен консультациялық жұмыс баланы оқыту, тәрбиелеу, бұзушылықтарды түзету мәселелері бойынша жеке консультация беру түрінде, сондай-ақ ата-аналар жиналыстарында сөз сөйлеу түрінде жүргізіледі.

... ата-аналармен жұмыс (Респондент 4.1.4)

... ата-аналармен психологиялық жұмыстар психологиялық диагностикалар (Респондент 4.1.5)

... Ата-аналарға үйге кеңес береміз. (Респондент 4.1.33)

Талдау көрсеткендей, жалпы педагог-психологтар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу және түзету-педагогикалық қолдау бойынша белгілі бір жұмыс жүргізетініне қарамастан, мамандардың тек 13,5%-ы (5 адам) педагог-психолог жұмысының барлық бес бағыты бойынша жұмыс жүргізеді: психодиагностикалық, консультациялық, ағартушылық-профилактикалық, түзету-дамытушылық және әлеуметтік-диспетчерлік..

... Психологиядағы бес бағыт бойынша жұмыс жүргіземіз: диагностикалық, коррекциялық, консультациялық және алдын алу бағыттары. Осы бағыттар бойынша психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетеміз. (Респондент 4.1.6)

... Диагностикалық, коррекциялық, түзету-дамыту, профилактикалық, ағарту секілді бес бағыт бойынша. (Респондент 4.1.9)

... Бес бағыт бойынша жұмыс жасаймыз: психодиагностикалық, психопрофилактикалық, түзете-дамытушылық, коррекциялық кеңестер беру және әлеуметтік диспенсерлік бағыттар бойынша жұмыс жасаймыз. Баланың бағытына байланысты жұмыс жүргізіледі. (Респондент 4.1.36)

Педагог-психологтардың психологиялық-педагогикалық қолдау түрлері және білім алушыларға көрсетілетін түзетуші қолдау туралы жауаптарын жоғарыда келтірілген талдауға сүйене отырып, педагог-психологтарға:

1. Білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша, оның ішінде инклюзивті мәдениетті, практиканы арттыру бойынша біліктілікті жүйелі негізде арттыру.

2. Мүмкіндігі шектеулі балаларға ғана емес, ерекше білім беру қажеттіліктері бар барлық білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету.

3. Білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша бірлескен жұмыс бөлігінде педагогтармен, ата-аналармен өзара іс-қимылды күшейту.

4. Семинарларда, конференцияларда психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша оң жұмыс тәжірибесін тарату.

Дефектолог-мұғалімдердің білім алушыларға көрсетілетін психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету қолдау түрлері туралы сұрағына берген жауаптарын талдау мамандардың көпшілігі мүмкіндігі шектеулі білім алушылармен, сондай-ақ жазу, оқу және сөйлеу қабілеті бұзылған білім алушылармен диагностикалық және түзету-дамыту жұмыстарын жүргізетіндігін көрсетті.

... түзете-дамыту жұмыстары, диагностика, зейін, есте сақтау, өзін-өзі бағалау, сөйлеу ерекшеліктері, коммуникативтілігі (Респондент 4.2.1)

... Тану қабілеттерін ашуға, өз-өзіне қызмет жасауға ортада өзін еркін ұстауға бейімделуге көмектесемін. (Респондент 4.2.5)

... жеке, топтық жұмыс, массаж, артикуляция жаттығу, диагностика (Респондент 4.2.8)

... Әртүрлі тапсырмалар, жаттығулар орындамамын. Дос, сырлас болуға тырысамын. (Респондент 4.2.9)

... на коррекционных занятиях, работаю дополнительно (Респондент 4.2.13)

Психологиялық-педагогикалық көмектің қарқындылығын (аптасына 1 - ден 3-ке дейін сабақ) және сабақтың ұзақтығын (тоқсан-жыл) анықтау мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің құзыретіне кіретініне қарамастан, негізінен дефектолог-мұғалімдер ПМПК қорытындысы бар мүмкіндігі шектеулі балалармен түзету-дамыту жұмыстарын жүргізеді. Тек 21-ден 1 маман (4,8 %) ПМПК қорытындысын күтпей-ақ, бұзушылықтарды өз бетінше анықтайтынын атап өтті.

... Былтыр ПМПК ұсынымы бойынша бала болмады. Өзім анықтап, алты баланы алдым. Санау, оқу, жазу бойынша көмек көрсеттім. 5 бала жетіп алды. Біреуі ПМПК-ға жіберілді. (Респондент 4.2.16)

Дефектолог-мұғалімдердің жауаптары, негізінен, олар психофизикалық дамуының айқын бұзылулары, оның ішінде ақыл-ой кемістігі және психикалық дамуының тежелуі бар арнайы сыныптардың білім алушыларымен жұмыс жүргізетіндігін көрсетеді. Осы білім алушылармен мамандар сабақ кестесіне сәйкес логопед-мұғаліммен, педагог-психологпен, ЕДШ нұсқаушысымен (дене шынықтыру мұғалімі) қатар жеке, кіші топтық және топтық нысандарда түзету-дамыту сабақтарын өткізеді. Дефектолог мұғаліммен сабақ өткізу жиілігі баланың психофизикалық дамуының бұзылу дәрежесіне байланысты.

...Провожу изначальную диагностику, а потом коррекционные занятия в зависимости от нарушения. (Респондент 4.2.2)

... Коррекционные занятия, на уроках СБО /социально-бытовая ориентировка (Респондент 4.2.12)

Айта кету керек, елдегі оқу процесін реттейтін қолданыстағы нормативтік құқықтық құжаттарға сәйкес түзету-дамыту сабақтары түзету компоненті ретінде жеке сабақтар түрінде өткізілуі керек, бір дефектолог мұғалімнің жауабы түзету-дамыту сабақтары өзін-өзі тану, дене шынықтыру, сурет салу, жұмыс сияқты сабақтарда өткізілетінін көрсетеді. Осы сабақтар барысында баламен 20 минуттан қатар үш педагог айналысады: мұғалім-логопед, мұғалім-дефектолог, дене шынықтыру мұғалімі.

... Біз коррекциялық-түзету сабақтарын өткіземіз. Әр балаға 20 минуттан аптасына екі рет өткіземіз. Таным, ойлау, зейін, есте сақтау, логикалық ойлау процестерін дамытумен жұмыс жасаймыз. Кестені балаларға қарай құрамыз. Себебі оларда қосымша бақтар көп (өзін-өзі тану, дене шынықтыру, бейнелеу, еңбек), дефектолог, логопед және дене шынықтыру маманы үшке бөліп аламыз. 5 күнге 20 минуттан кесте құрамыз. (Респондент 4.2.3)

Басқа сабақтарды өткізу есебінен жеке кабинетте түзету-дамыту сабақтарын өткізу білім алушылардың қалып қойған сабақтарды меңгеруіне ғана теріс әсер етіп қоймай, сондай-ақ мүмкіндіктері шектеулі баланы қалған білім алушылардан сегрегациялау процесін күшейтуі мүмкін.

Мамандар балаларға түзету-дамыту көмегін көрсетудегі негізгі проблемаларды түзету кабинеттері мен көрнекі-әдістемелік құралдардың болмауы деп атайды.

... Қазіргі кезде ешқандай көрнекіліктер, ешқандай коррекциялық кабинеттер жоқ. 2 ПДТ бала бар, соларға диагностика жасау барысында түсті айыра алады ма, жануарларды біледі ме, күз айларын біледі ме, соны диагностика арқылы біліп, сол бойынша жұмыс жүргізілуде. Өздері сурет салып. Мұғалімдердің проблемалары: көбейту кестесін білмейді, оқи алмайды, сол арқылы жұмыс жасап жатырмыз. (Респондент 4.2.19)

дефектологтар оқу дағдыларының (жазу, санау, оқу және сөйлеу), сондай-ақ танымдық процестердің (есте сақтау, зейін, ойлау) бұзылулары айқын білінбеген білім алушылармен түзету-дамыту жұмыстарын жүргізеді. Сабақтар ойын түрінде де, ұсақ моториканы дамытуға арналған арнайы дайындалған жеке тапсырмалар түрінде де өткізіледі (пластилинмен мүсіндеу, сурет салу әдістері, дизайн).

... Оқу, жазу дағдыларын қалыптастырамын. (Респондент 4.2.15)

... Балалардың көбінің есте сақтау қабілеті төмен. Бүгінгі айтқанды, ертең білмейді. Қыркүйекте келді балалар, ештеңені білмейді. Апта күндері, жыл мезгілдері, санақ сол енді енді еске сақтап қалып жатыр. Есте сақтау қабілеті машықтарына ойын түрінде өткіземін. Мектептегі сабақтағыдай жаздыртып, оқытса, балалар келгісі келмейді. Араластырамыз. Тағы оқимын ба деп сұрайды. Ойын қосқаннан кейін қызыға түседі. (Респондент 4.2.6)

... Көбісінің қол моторикасы дамымағаннан кейін боятамыз, пластилинмен жұмыс істейміз, ақыл-ойы дамысын деп, сурет боямыз, қидырамыз, пазл жапсыртамыз. (Респондент 4.2.7)

... Индивидуальные, групповые занятие. Буквы, слоги, чтения книг. Правописания. Числа. Примеры на доске. Упражнения для языка. (Респондент 4.2.17)

Бір қызығы, дефектолог мұғалімдердің біреуі ғана өз жауаптарында білім алушылармен жұмыс істеудің нақты әдістері мен технологияларын көрсеткен, ал мамандардың көпшілігі сұраққа жалпы тіркестермен жауап берген, бұл көптеген мамандардың біліктілігін арттыру және материалдық-техникалық базаны нығайту қажеттілігін көрсетеді.

... Выготский әдістерін қолданамыз. Әртүрлі терапияларды, әдіс-тәсілдерді, Монтессорри әдістерін қолданамыз. Тесттер береміз. Бірінші келгенде зерттеп аламыз. (Респондент 4.2.18)

Психологиялық-педагогикалық қолдау мен түзету-жан-жақты көмек көрсетудің тиімділігіне қарамастан, ППҚҚ барлық мүшелерінің кешенді қолдауына байланысты екенін атап өту маңызды, тек 9,5%-ы (2 дефектолог мұғалім) педагог-психологтармен бірлескен жұмысты атап өтті.

... Мен өзім жеке жасаймын. Былтыр онлайн болды сабақ. Бірақ 7-сыныптарды шақырып, психологпен бірге бір шара өткіздік. Арнайы сынып бойынша. Сурет салу арқылы адам эмоциясын білдіру жөнінде өткіздік. (Респондент 4.2.20)

... Психологтармен бірлескен жоспар бар. Қазір адаптациялық жұмыс жүруде. Оқушыларды қолдау, ортаға үйрету мақсатында. (Респондент 4.2.21)

1. Бұл факт дефектолог-мұғалімдер мен ППҚҚ басқа мүшелері (педагог-психологтар, логопедтер-мұғалімдер, ата-аналар, пән мұғалімдері, сынып жетекшілері) арасындағы ведомствоішілік өзара іс-қимылды күшейту қажеттілігін көрсетеді.

2. Дефектолог-мұғалімдердің психологиялық-педагогикалық қолдау түрлері және білім алушыларға көрсетілетін түзетуші қолдау туралы жауаптарын жоғарыда келтірілген талдаудан шыға отырып, педагог-психологтарға мынадай қорытынды жасауға болады::

1. Жүйелі негізде білім алушыларға түзету-дамыту көмегін көрсету бойынша біліктілікті арттыру.

2. Сыныптық қолдау деңгейінде оқу дағдыларын айқын білінбеген бұзушылықтары бар білім алушыларға түзету-дамытушылық қолдау көрсетуде пән мұғалімдеріне әдістемелік көмек көрсету.

3. Оқушылардың психофизикалық дамуының бұзылуын, оқу дағдыларын уақтылы анықтау және кешенді түзету-дамытушылық қолдау көрсету бөлігінде психологиялық-педагогикалық қолдау мектеп қызметінің мүшелерімен өзара іс-қимылды күшейту.

4. Жалпы орта білім беру ұйымдарының қолданыстағы үлгілік оқу жоспарларына сәйкес жекелеген сабақтарда түзету-дамыту сабақтарын өткізу.

Логопед-мұғалімдердің білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету бойынша қолдау түрлері туралы сұрақтарға жауаптарын талдау көрсеткендей, дефектолог-мұғалімдер мен психологтарға ұқсас мамандардың көпшілігі өз жұмыстарын 4 бағытта жасайды: диагностикалық,

кеңес беру, ағартушылық-профилактикалық, түзету-дамыту және әлеуметтік-диспетчерлік.

Сонымен қатар, сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс ерекшеліктеріне байланысты кейбір айырмашылықтар бар.

Қазақстан Республикасы Ғылым және білім министрлігінің Мектепке дейінгі және орта білім департаменті пайдалануға ұсынған [225] логопедтік пункттің қызметін ұйымдастыру туралы қолданыстағы әдістемелік ұсынымдарға (2018 жылғы 30 қаңтардағы №11-3/94 хат) сәйкес, логопедтік пункттің негізгі міндеттері:

1. логопедтік көмекке мұқтаж балаларды уақытылы анықтау;
2. балалардағы ауызша және жазбаша сөйлеу бұзылыстарының алдын алу және түзету;
3. балаларды мектепке дайындау және оқушылардың білім беру бағдарламаларын меңгерудегі қиындықтарды жеңу;
4. сөйлеу кемістігі бар балаларды оқыту және дамыту жөнінде педагогтер мен ата-аналарға (оларды алмастыратын адамдарға) консультациялық көмек көрсету.

Логопед-мұғалімдердің жауаптары мамандардың жартысы (9 адам) сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жеке, кіші топтық, топтық түзету-дамыту сабақтарын өткізетіндігін көрсетеді; 16,7% (3 адам) мамандар білім алушылармен түзету-дамыту сабақтарынан басқа, педагогтермен әдістемелік жұмыс жүргізеді; 16,7% (3 адам) білім алушылармен түзету-дамыту сабақтарынан басқа, ата-аналармен консультациялық көмек көрсетеді; 16,7% (3 адам) балалармен сабақтар өткізеді, ата-аналарға консультациялық көмек көрсетеді, педагогтерге.

Осылайша, логопедтердің негізгі бөлігі түзету және дамыту сабақтарын жүргізу арқылы балалардағы сөйлеу бұзылыстарын анықтау және түзету бойынша жұмыс істейді деп қорытынды жасауға болады. Бұл жұмыс әртүрлі логопедиялық жаттығуларды, дамытушы дидактикалық материалдарды (суреттер, заттар, ойыншықтар және т.б.), лого массажын қолдануды қамтиды. Логопед-мұғалімнің көмегін әр түрлі деңгейдегі сөйлеу қабілеті бұзылған балалар ғана емес (сөйлеудің фонетикалық-фонемалық дамымауы, дисграфия, сөйлеудің жалпы дамымауы, сөйлеудің жалпы дамымауы), сонымен қатар тірек-қимыл аппараты бұзылған балалар, ақыл-ой кемістігі бар балалар және басқа да аралас диагноздар алады.

... На логопедическом пункте виды по коррекции- это виды ФФН (фонетико-фонематическое направление). По дисграфии я работаю. К сожалению, с ДЦП, не работаю, не умею, но в нашей школе таких нет детей с ДЦП, с речевыми нарушениями. (Респондент 4.3.12)

... жоспар бойынша жұмыс атқарамын. (Респондент 4.3.14)

... Коррекция, реабилитация, лого массаж, постановка звука, дыхания (Респондент 4.3.2)

... сөйлеу тілін түзету, сөздік қорын дамыту, сөйлеу тілін, дыбыстарды түзеу (Респондент 4.3.5)

... Разными материалами развиваем мелкую моторику, картинки разные, развивающие предметы.

(Респондент 4.3.8)

... Офлайн болғаны дұрыс, көзбе-көз, бірінші психологиясын зерттеу керек. Әр балаға әртүрлі қарау қажет. Кейбірі тыныштықты жақсы көреді, ақырын сөйлейсің. Кейбіріне дауыс көтересің. Негізі ақырын сөйлейсің, құлақтарын жауып алады. Қаламайды. Көңілің табу керек. Бір ДЦП баланы алатын болсақ, анам қашан келеді деп жылай береді. Оның алдында қарындаш тұрса, қандай түс деп көңілің аудартасың. Қолына жаттығу жасайсың, ұсақ моториканы дамытасың. Олар әлсіз. Көбінесе қолдарына массаж жасаймын, сөйлеу картасын толтырамын. (Респондент 4.3.10)

... Чисто по логопедическим, устанавливаем и ставим звуки, которые у них есть нарушения. Чисто дефектологическое, у нас ориентировка. По логопедии- произношение, коррекцию чтения и письма мы с ними делаем, над связной речью работаем (Респондент 4.3.11)

Ауыл мектебінің логопед-мұғалімінің жауабынан олардың кейбіреулері бұзылуларды түзету үшін қажетті құралдардың (логопедтік зондтар, спирт және т. б.) жоқтығынан көрінетін логопедтік пунктті жабдықтауда қиындықтар туындағанын көруге болады.

Но, к сожалению, пока что я с зондами не работаю, т. к. зонды есть, но нет, чем их обрабатывать, а не обрабатывать, переносить от одного к другому, я не могу себе позволить. (Респондент 4.3.12)

Осыған байланысты, логопедтерге өзі жұмыс істейтін мектеп басшылығына лого пунктін жабдықтауға қажетті жабдықтардың тізімі туралы уақтылы хабарлау ұсынылады.

Сондай-ақ, логопедтердің балалармен жұмыс жасаудағы қиындықтарына назар аудару керек, мысалы, церебральды сал ауруы және сөйлеу бұзылыстары.

К сожалению, с ДЦП, не работаю, не умею, но в нашей школе таких нет детей с ДЦП, с речевыми нарушениями. (Респондент 4.3.12)

Осыған байланысты, күрделі даму бұзылыстарымен оң тәжірибесі бар логопед-мұғалімдерге тәжірибесі аз логопед-мұғалімдер үшін шеберлік сабақтарын ұйымдастыру ұсынылады.

Логопед-мұғалімнің функциясына сөйлеу қабілеті бұзылған және жалпы білім беру процесіне енгізілген ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әртүрлі санаттарын анықтау және оларға көмек көрсету бойынша мұғалімдермен, мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметімен

жүйелі байланысты жүзеге асыру, сондай-ақ педагогтер арасында логопедтік білімді насихаттауды жүргізу кіретініне қарамастан, Логопед-мұғалімдердің тек 16,7 % (3 адам) білім алушылармен түзету-дамыту сабақтарынан басқа педагогтармен әдістемелік жұмыс, оның ішінде, мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметімен өзара іс-қимыл жасайды.

... түзету-педагогикалық жұмыс (диагностикалық, түзете-дамытушылық бағыты, мұғалім-логопедтің басқа педагогтармен қарым-қатынас бағыты, әдістемелік бағыты) (Респондент 4.3.3)

... коррекция речи, письма, работаем совместно со службой ППС (Респондент 4.3.16)

... ЕБҚ бар балаларға жеке және топтық жұмысты жүргіземін. Былтыр ата-анамен жұмыс жүргізе алмадық. Арнайы мамандармен пікірлесіп, консилиум басталған уақытта мына баламен жұмыс қалай жүргізіледі деп, бірігіп кеңес жасаймыз. (Респондент 4.3.17)

Білім алушылардың ата-аналарымен өзара қарым-қатынасқа келетін болсақ, Логопед мұғалімдердің тек 16,7%-ы (3 адам) балалармен түзету-дамыту сабақтарынан басқа, олардың ата-аналарына консультациялық көмек көрсетеді.

... Бейімдейміз. Баланы мектепте келуге дағдылаймыз. Сосын кемістіктерін анықтап, ата-аналарға айтып, түзетеміз. (Респондент 4.3.7)

... Деятельность, та, которая рекомендована ПМПК. По заключениям ПМПК работаю, то есть провожу полноценные занятия, где-то консультации даю родителям. Если дети более среднего возраста или старшего, то, какие-то ещё рекомендации. (Респондент 4.3.13)

... ата-аналарын және ПМПК да болған ұсыныстар бойынша жұмыс істеп жатырман (Респондент 4.3.15)

Логопедтердің жауаптары, негізінен, сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен ПМПК ұсынымдары негізінде түзету-дамыту жұмыстарын жүргізетіндігін көрсетеді, олар әдетте сөйлеу қабілеті нашар балалармен түзету-дамыту сабақтарын өткізу бойынша ұсыныстар береді (СЖД, 1, 2,3 деңгей, ринология). Бұл ретте, бірінші кезекте, сөйлеу тілі бұзылған, білім беру бағдарламаларын игеруге кедергі келтіретін (сөйлеудің жалпы және фонетикалық-фонематикалық дамымауы, жазбаша сөйлеудің бұзылуы)1-2 сынып оқушылары логопедтік көмекпен қамтылуы тиіс, 15. Осыған байланысты, балаларға түзету-дамыту көмегін уақытылы көрсету мақсатында логопед-мұғалімдер сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен, ата-аналармен тығыз байланыста жұмыс істеуі қажет.

Бір қызығы, логопед-мұғалімдердің тек 16,7%-ы (3 адам) білім алушылармен жұмыс істеуден басқа, педагогтармен (сынып жетекшілері, жұмыс өтілі аз логопед-мұғалімдер) әдістемелік жұмыс жүргізеді және ата-аналарға консультациялық көмек көрсетеді.

... Я провожу индивидуальные, групповые, фронтальные занятия с детьми. Консультационная деятельность с родителями по запросу, рекомендации даю родителям по дальнейшему обучению, особенно, если дети выпускаются или дети старших классов, тоже даю рекомендации их родителям. Консультационная деятельность с классными руководителями, особенно, с начальным звеном, когда детки приходят свежие, класс не сформирован и, плюс, если там сидит ребенок-логопат, или ребенок со справочкой с ПМПК, у которого, также в структуре имеются логопедические проблемы, то там стараюсь курировать классного руководителя, пока он не выйдет на должный уровень, а потом работаем систематически по обращению. (Респондент 4.3.1)

... То, что касается поддержки, во-первых, мы имеем тесную связь с родителями, обязательно это консультирование родителей, даем консультацию также я провожу мастер-классы для родителей, для молодых специалистов с выездом меня приглашают, консультирую как на русском, так и на казахском языке. Показываю, какие занятия упражнения нужны для определенных детей с дефектом речи для профилактики, для коррекции в таком плане мы проводим сопровождение. (Респондент 4.3.4)

... Балаға ең бірінші арнайы маманның көмегі керек. Қазіргі қоғамда ерекше білімді қажет ететін бала өте көп. Және ең бастысы арнайы мамандар бірлесіп жұмыс істеп бастаған кезде баланы қоғамға және қалыпты өмірге қайтұрға көбірек жол ашылады. Ең біріншіден, ата-анамен байланыс жүргізу керек, сұрақ-жауап, анкета түрінде. Баланың ерте-кеш дамуын анықтау керек. Екіншіден, арнайы маман сынып жетекшісімен тығыз байланыста болуы керек. Үшіншіден, арнайы мамандар өздері бірлесіп жұмыс істеуі керек. Сонда бірнеше маманның бірлесе жұмыс жасауының арқасында балада өзінің жасына сай ертерек нәтиже шығады. (Респондент 4.3.6)

Білім алушыларға көрсетілетін түзету-дамыту қолдау түрлерінен басқа, 18-ден (11,1 %) 2 логопед мұғалім білім алушылармен жұмыс жасауда қолданылатын нақты әдістемелерді атап өтті..

... Артикуляциялық, дыбыстық, сөздік, машықтандыру, қалыптастыру. Агутина методикасын, Сверлова, Косина методикаларын пайдаланамыз. (Респондент 4.3.18)

... Лалаева, Фотековалардың әдістемелерін ұсынамын. (Респондент 4.3.9)

Логопед-мұғалімдердің студенттерге психологиялық-педагогикалық қолдау және коррекциялық қолдау түрлері туралы жауаптарын жоғарыда келтірілген талдауға сүйене отырып, логопед-мұғалімдерге:

1. Жүйелі негізде білім алушыларға, оның ішінде аралас бұзылулары бар білім алушыларға түзету-дамыту көмегін көрсету бойынша біліктілігін арттыру.

2. Пән мұғалімдеріне, сынып жетекшілеріне сөйлеу қабілеті бұзылған, оның ішінде жазу, оқу, сөйлеу (дислексия, дисграфия және т. б.) бұзылулары бар білім алушыларды уақтылы анықтауда әдістемелік көмек көрсету

3. Оқушылардың сөйлеу бұзылыстарын уақтылы анықтау және оларға қажетті қолдау көрсету бөлігінде психологиялық-педагогикалық қолдау мектеп қызметінің мүшелерімен өзара іс-қимылды күшейту.

4. Білім алушылардың тілдік дамуы бөлігінде ата-аналарға консультациялық көмек көрсету бойынша ата-аналармен өзара іс-қимылды күшейту.

Педагог-психологтар мен арнайы педагогтардан басқа, ЕБҚ бар балаларға түзету-дамыту көмегін ЕДШ нұсқаушылары көрсетеді, олар балалардың жеке жас ерекшеліктері мен денсаулық жағдайын ескере отырып, олардың дене тәрбиесін дамыту, тыныс алуды жақсартуға, моториканы дамытуға, көру-моториканы үйлестіруге бағытталған бұзушылықтарды түзету бойынша жұмыстар жүргізеді.

Зерттеуге қатысқан ЕДШ нұсқаушысының жауабын талдау ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау білім алушының диагнозына, сондай-ақ ата-аналармен әңгімелесу барысында анықталған баланың қажеттіліктеріне негізделгенін көрсетті, бұл басқа мамандар сияқты ерекше білім беру қажеттіліктерінің медициналық моделіне сәйкес келеді.

... диагнозға қараймын, ата-аналардан балаға қандай қажет керек екенін анықтаймын (Респондент 4.5.1)

Зерттеуге қатысқан ЕДШ-нің жалғыз нұсқаушысы осы ППҚҚ мамандарының жеткіліксіз санын көрсететінін атап өткен жөн. Сонымен қатар, жаттығу терапиясы нұсқаушысының рөлі, басқа мамандар сияқты, ЕБҚ бар білім алушыларға жан-жақты психологиялық-педагогикалық қолдау және коррекциялық қолдау көрсету үшін өте маңызды. Бұл мамандардың жетіспеушілігі "емдеу", "физикалық оңалту" сияқты медициналық ұғымдармен жұмыс істейтін осы мамандардың медициналық бағытына байланысты. Сонымен қатар, қазақстандық білім беру жүйесінің медициналық модельден әлеуметтік-педагогикалық модельге көшуіне байланысты Бейімдік дене шынықтыру ерекше маңызға ие болуда, ол нақты ауруларды емдеу немесе алдын алу құралы ғана емес, адамның толыққанды өмір сүруінің және оның денсаулық жағдайына бейімделуінің бір түрі болып табылады. Адаптивті спорт, адаптивті дене шынықтыру мектеп оқушысын қоғамға барынша қосу, қарым-қатынасты, ойын-сауықты, белсенді демалысты және толыққанды өмірдің басқа да түрлерін дамыту міндеттерін қояды.

1. Осыған байланысты, жалпы білім беретін мектептердің штат кестесіне Бейімделген дене шынықтыру мұғалімі лауазымын енгізу ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды жалпы білім беру процесіне тиімді енгізуге ықпал ететін болады.

2. Психологиялық-педагогикалық және психологиялық қолдау көрсететін ППҚҚ мамандарының екінші тобы-әлеуметтік педагогтар.

3. Мектептегі әлеуметтік педагог қызметінің негізгі бағыттары::

1. Отбасына бала тәрбиесіне, оқуына байланысты мәселелерде көмеккөрсету;

2. Баланың сабаққа қатысуы мен үлгеріміне теріс әсер ететін себептерді жоюға көмектесу;

3. Елеулі салдардың алдын алу мақсатында қоғам мен ұйымдарды әлеуметтік маңызы бар іс-шаралар, акциялар өткізуге тарту, баланың мүдделерін қозғайтын жанжалдарды, дамудың ерте сатыларындағы проблемалық жағдайларды тану, диагностикалау, шешу;

4. Проблемалық өмірлік жағдайларды шешу, күйзелісті басу, балаларды отбасында тәрбиелеу және т. б. мәселелер бойынша топтық және жеке балаларға және олардың ата-аналарына кеңес беру.;

5. Балалардың сұраныстарын, қажеттіліктерін анықтау және тиісті мекемелер мен ұйымдардың мамандарын тарта отырып, нақты оқушыларға көмек көрсету шараларын әзірлеу;

6. Балалармен жанжалдарды шешуде мұғалімдерге көмек [226].

Әлеуметтік педагогтердің жауаптары 33,3 % (8 адам) материалдық көмекке мұқтаж отбасыларға әлеуметтік көмек көрсететінін көрсетеді; 29,2% әлеуметтік педагог (7 адам) білім алушыларға әлеуметтік көмек көрсетуден басқа, отбасылармен, тәуекел тобындағы балалармен профилактикалық жұмыс жүргізеді; 20,8% әлеуметтік педагог (5 адам) білім алушыларға әлеуметтік көмек көрсетуден басқа, білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша жұмыс жүргізеді. Әлеуметтік педагогтердің 12,5% (3 адам), әлеуметтік-экономикалық мәртебесі төмен отбасыларға әлеуметтік көмек көрсетуден басқа, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылармен жұмыс жүргізеді, әлеуметтік педагогтердің 4,2% (1 адам), әлеуметтік-экономикалық мәртебесі төмен отбасылардан шыққан балаларға әлеуметтік көмек көрсетеді, ЕБҚ бар білім алушылармен жұмыс, отбасылармен, тәуекел тобындағы балалармен профилактикалық жұмыс жүргізеді..

14-суретте көрсетілген әлеуметтік педагогтердің жауаптарын талдау әлеуметтік педагогтердің негізгі бөлігі (33,3% адам) мектептің әлеуметтік паспортын жасау бойынша ұйымдастыру жұмыстарымен айналысатынын көрсетті (толық емес, аз қамтылған, көп балалы отбасылардан шыққан балалар, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, көшіп-қонушы отбасылардан шыққан балалар, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар, мүгедектігі бар балалар және т.б.). Жасалған әлеуметтік паспорттың негізінде әлеуметтік педагогтер әлеуметтік-экономикалық мәртебесі төмен отбасылардан шыққан (аз қамтылған, қаржылық қиындықтарға тап болған көп балалы отбасылар), қауіп-қатер тобындағы отбасылардан шыққан (қолайсыз, толық емес отбасылар, жетім балаларды және ата-анасының қамқорлығынсыз

қалған балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар) балаларға әлеуметтік көмек көрсету бойынша жұмыстар жүргізеді. Бұл көмек құжаттарды жинау, ата-аналарға тегін тамақтану, киім, кеңсе тауарлары, Мемлекеттік қызметтерді көрсету аясында қала сыртындағы жазғы лагерьлерге сауықтыру жолдамалары түрінде қаржылық көмек алу мәселелері бойынша жалпы білім беру қорының қаражатынан, сондай-ақ қайырымдылық акцияларын, оның ішінде "Мектепке жол" өткізу барысында кеңес беруден тұрады.

... Оқу жылының басында сынып жетекшісімен жұмыс жасаймын, сыныпқа әлеуметтік паспорт толтырамыз. Көп балалы, жағдайы төмен, қамқорлықтағы балалар анықталады. Солардың ата-аналарымен жұмыс жасаймын. Көмек қажет пе анықтаймын. Қажет болса, әрі қарай документтерін толықтыру арқылы әртүрлі көмектерге ұсынамын. Атап айтатын болсам, мектептің тегін ыстық тамағымен қамтамасыз ету, мектептің, ауданның, қаланың шыришаларына апарамын, тамыз айында әкімшілік арқылы, "Мектепке жол" арқылы көптеген материалдық көмектер көрсетіледі. (Респондент 4.4.7)

... Включаем в список малообеспеченных, помогаем собирать документы, консультирую в этом плане. Например, один ребенок обучается на дому, и у семьи низкий материальный уровень. У меня по плану идет акт, я сходила в семью, составила жилищно-бытовой акт, увидела все, что состояние у них финансовое нестабильное, зашла к директору, объяснила ситуацию. Получается у него обучается старшая сестра в школе, через педсовет мы их провели на бесплатное питание. И соответственно дальнейшая поддержка по "Всеобучу". школьные принадлежности, финансовые средства. В основном оказываем материальную помощь. Ищем фонды. Я им даю данные и они оказывают помощь. (Респондент 4.4.10)

... Льготное питание, за счет всеобуча. Но для этого нужно собрать документы, так как это государственная услуга. Есть подвоз обучающихся. Это дети, которые не имеют школы, где проживают. Материальная помощь вещами 1-2 раза в год, сезонные вещи. Ну и "Дорога в школу", за счет спонсорской помощи и "Всеобуча". Затем оздоровительные оказываем тоже бесплатные, санатории, профилактории. Ежегодно 5-6-7 человек выезжают этих же семей или по причине болезни. Бесплатно, в близлежащие или подальше местности. (Респондент 4.4.11)

... Арнайы ата-ана келісімі бойынша құжаттар жинақталады. Ата-ана тапсырады. Сол бойынша хаттамасын жазып, отырыс өткізіледі. Сол отырыста сәйкес келеді ме, көп балалыға, аз қамтылғанға деп, категорияларға бөлеміз. Сол бойынша қыркүйекте формамен, күзгі-қыстық киімдермен қамтамасыз етеміз де, сосын жаңа жыл кезінде мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды қатысуға жібереміз. Төрт сезонға киіммен қамтамасыз етеміз. Мектепшілік лагерь немесе сырт жақтағы лагерьге жібереміз. Демеушілерден көмек келіп жатса, қамтылмай жатқан балаларға киім, құралмен қамтамасыз етеміз. Бізде мектептен көбіне материалдық

жағынан көмек талап етеді. Ыстық тамақпен қамтамасыз етеміз. (Респондент 4.4.22)

Әлеуметтік педагогтардың жауаптарына сүйене отырып, әлеуметтік педагогтер білім алушылар мен олардың отбасыларына әлеуметтік көмек көрсету бойынша үлкен жұмыс жүргізеді деген қорытынды жасауға болады. Әлеуметтік педагогтардың сынып жетекшілерімен тығыз байланысы байқалады. Бұл ретте, ППҚҚ басқа мамандарымен ұқсастығы бойынша әлеуметтік педагогтар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қатысты дұрыс емес терминологияны пайдаланады, бұл олардың өзін-өзі бағалауына теріс әсер етуі және олардың жалпы білім беру процесіне табысты қосылуына кедергі келтіруі мүмкін.

... Мен әлеуметтік жағын қарастырамын. Инклюзивті балалардың көбінің жағдайы нашар зой. Ата-ана сұрап келсе, үйіне барып, көмек ұйымдастырамыз, мемлекеттік көмекке сұраныс жасаймыз. (Респондент 4.4.5)

Әлеуметтік көмек көрсетуден басқа, әлеуметтік педагогтардың 29,2% - ы құқық бұзушылық жасауға бейім тәуекел тобындағы білім алушылармен және тәуекел тобындағы отбасылармен профилактикалық жұмыс жүргізетінін атап өту маңызды. Бұл жұмыс профилактикалық әңгімелер, тренингтер, білім алушылармен сауалнама, отбасылардың тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларын тексеру түрінде жүргізіледі.

... Материалдық, моральдық көмек көрсетеміз. Баланың үй-жағдайын тексеру, тиісті көмек беру. (Респондент 4.4.3)

... Стараюсь в каких-то заданиях находить подход, если ученик где-то не понимает, на своих примерах или на методах. Как социальный педагог провожу индивидуальные беседы. У трудных детей характер вспыльчивый, они все воспринимают остро. По началу объясняю как вести себя, оценивать свои поступки. Подвожу его тому, чтобы он исправился. (Респондент 4.4.12)

... наблюдаю, если выявляется проблема, беседы (Респондент 4.4.15)

... Сначала изучается семья, в каких условиях живет ребенок. Посещаю семьи, рейдовые мероприятия по разным категориям очень часто проходят, беседы с родителями провожу, держу тесную связь с классными руководителями, психологом обязательно. (Респондент 4.4.17)

... Үйін аралап, акт толтырамыз. Ата-анасынан сұхбат, сауалнама аламыз. Сынып жетекшісімен жұмыс жасаймыз. (Респондент 4.4.21)

... Тренингтер, сауалнамалар жүргіземіз. Сауалнамалар көбіне аудандық білім бөлімінен келеді. Кез келген сауалнаманы өткізе бермейміз. Өзімізге қажеттісін ғана өткіземіз. Балалардың әлеуметтік жағдайларына байланысты түрлі акциялар бар, үйлерді аралаймыз. (Респондент 4.4.23)

Білім алушыларға әлеуметтік көмек көрсетуден басқа, әлеуметтік педагогтардың 20,8%-ы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің

мамандарымен бірлесіп, білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша жұмыс жүргізетінін атап өткен жөн.

... По перечисленным категориям мы поддерживаем и педагогически, и психологически и социально. Социально мы даем "Всеобуч" от государства, в год один раз 40 тысяч единиц. Потом есть спонсоры, қорлар, «Бақыт» қоры, «Нұр Астана» мешіті нам помогают. Мы определяем семьи, которые очень нуждаются и помогаем. Психологически мы работаем когда дети не могут найти общий язык с родителями или братьями. Мы подключаем школьного психолога. И они с ними работают. В школе много кружков. Они все бесплатные кружки. Столовая есть. Также дети бесплатно кушают. Мы с детьми с ООП близко не работаем, в основном работает педагог-психолог. (Респондент 4.4.1)

... Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға 40 мың теңгеге сертификат берілді. Мысалға, ата-ана келеді. Көмек сұрайды. Біз мемлекеттен жалпыға бірдей оқыту қорынан 40 мың сертификат бердік. Спонсорлар форма, тамақ алып келеді. Сол жағынан көмек береміз. Кейбір ата-аналарға әлеуметтік психология жағынан көмек керек болады. Психолог мамандарға жүгінуге тырысамыз. Мектептегі психологпен сөйлесеміз десе, соны ұйымдастырамыз. (Респондент 4.4.2)

... Ата-аналар "Мектепке жол" акциясы бойынша көмек сұрап келеді. Кейбірі отбасы жағдайында мәселелер болып жатады. Сол кезде психологқа ата-ананы жолықтырамыз. Есепке аламыз. Солай жұмыс жасаймыз. (Респондент 4.4.4)

... Сабақ бермеймін. Психологтармен бірлесіп, тәрбие орынбасарымен жұмыс істеймін. (Респондент 4.4.19)

... Психологтармен жұмыс бірлесіп жасалады. Дефектолог маманмен бірге отырамын. Көптеген жаңа материалдармен қарап танысып жатырмын. (Респондент 4.4.20)

Жоғарыда келтірілген жауаптар, негізінен, әлеуметтік тәрбиешілер білім алушыға психологиялық қолдау қажет болған жағдайда олар жүгінетін психологтармен өзара әрекеттеседі деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, психологиялық қолдаудағы әлеуметтік педагогтардың рөлі шамалы. Осыған байланысты, әлеуметтік педагогтарға қауіп-қатер тобындағы білім алушыларға консультациялық психологиялық көмек көрсету жұмысын күшейту қажет.

Әлеуметтік педагогтердің тек 12,5%-ы (3 адам) әлеуметтік-экономикалық мәртебесі төмен отбасыларға әлеуметтік көмек көрсетуден басқа, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылармен жұмыс жүргізеді. Бұл көмек үйде оқитын мүгедек балалардың тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларын тексеруден, бос уақытты ұйымдастыру, ата-аналарға психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияда балаларды тексеру үшін құжаттарды дайындауға көмектесуден тұрады.

... үйде оқытатын балаларға кем дегенде жылда 2 рет үйлеріне барып, жағдайын көрем, денсаулығын бақылап, оқуды игеруін көріп, ата-анасына кеңес беріп отырамын (Респондент 4.4.6)

... ПМПК өткенде ата-аналарға көмектесемын, құжаттарды жинап алуға (Респондент 4.4.14)

... поддержка в кружковой деятельности, работаю над привлечение детей с ООП во внекласную деятельность школы (Респондент 4.4.16)

Әлеуметтік экономикалық мәртебесі төмен отбасылардан шыққан балаларға әлеуметтік көмек көрсететін әлеуметтік педагогтердің басым үлесі, сондай-ақ ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға қолдау көрсететін әлеуметтік педагогтердің аз үлесі ерекше назар аударуды талап етеді, өйткені әлеуметтік педагогтің функциясына балалар мен отбасылардың жекелеген санаттарына ғана емес, барлық білім алушылар мен отбасыларға кәсіби консультациялық, профилактикалық, құқық қорғау, әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету кіреді. Осыған байланысты, әлеуметтік педагогтарға ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс бойынша біліктілікті арттыру курстарынан өту ұсынылады.

Әлеуметтік педагогтердің жалпы санынан бір ғана маман (4,2 %) әлеуметтік-экономикалық мәртебесі төмен отбасылардан шыққан балаларға әлеуметтік көмек көрсетеді, отбасылармен, тәуекел тобындағы балалармен, сондай-ақ ЕБҚ бар білім алушылармен профилактикалық жұмыс жүргізеді.

... Мы иногда собираемся группами, обсуждаем именно интересные дела, обсуждаем какие-то интересные дела, особенно когда встречаемся после летних каникул и группами обсуждаем, как провели каникулы, где побывали, что интересного узнали, что интересного увидели. Детки очень открытые, очень любят поговорить об этом. Потом сейчас индивидуальные беседы, именно, направленные на профилактику правонарушений, именно с теми детками, которые склонны к этому. С детками, которые под опеку, 2 раза в год я посещаю эти семьи обязательно, условия какие, изменения если есть, смотрю. Неблагополучные семьи- мы каждый месяц ходим на квартиры в обязательном порядке, следим полностью за этой семьей, сопровождаем, патронаж у нас, именно, по этим семьям. Сейчас у нас на учете 2 таких семьи. Было 3, перешла 1 семья в другую школу. Устраиваем праздники, те детки, которые у нас на инвалидности, и на обучении на дому. Вот в этом только учебном году у нас не получилось, у нас только карантинные мероприятия, а так у нас в традицию прошло: детки, которые учатся в школе, естественно, на новогодние праздники приходят сюда, а те, которые на домашнем обучении, очень редко. Мы просим подарки для этих детей от профсоюзного комитета, и у нас есть активисты школьные, которые в самоуправление входят, наряжаются в костюм Деда мороза и снегурочки, и мы ездим по домам, поздравляем с новогодними праздниками и дарим сладкие кульки. Дети очень довольны. В прошлом году у нас также были и поздравления с 1 сентября. Тоже самое, костюмированное.

(Респондент 4.4.9)

Әлеуметтік педагогтердің жауаптарының жоғарыда келтірілген нәтижелері көптеген әлеуметтік педагогтердің олардың рөлін түсінбейтіндігін көрсетеді, бұл балалардың жекелеген топтарына ғана емес, барлық білім алушылардың жеке басының өзін-өзі дамытуға жәрдемдесуден тұрады. Зерттеуге қатысқан әлеуметтік мұғалімдер ұйымдастырушылық, қауіпсіздік және қорғаныс, делдалдық функцияларды жақсы орындайды. Сонымен бірге, әлеуметтік педагогтың білім беру-тәрбие, диагностикалық, болжамдық және сараптамалық, ұйымдастырушылық-коммуникативтік, әлеуметтік-компенсаторлық функцияларын дамытуды талап етеді. Әлеуметтік педагогқа әр түрлі рөлдерде дағдыларды дамыту бойынша кәсіби құзыреттілігін арттыруға ерекше назар аудару ұсынылады¹⁶.

Білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсететін мамандардың үшінші тобы педагог-ассистенттер болып табылады.

Педагог-ассистенттің негізгі функциясы ұйымдастырылған оқу қызметі кезінде, білім беру ұйымдарында болған уақыты ішінде, олардың өз бетінше қызметі денсаулық жағдайы бойынша шектелген жағдайда ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға көмек көрсету болып табылады.

Педагог-ассистенттердің жауаптары жалпы алғанда, педагог-ассистенттер тірек-қимыл аппараты, көру, есту, аутизммен ауыратын білім алушыларды жалпы білім беру процесінде сүйемелдеумен айналысатынын көрсетеді. Бұл сүйемелдеу оқу-тәрбие процесінде ЕБҚ бар білім алушыларды физикалық және педагогикалық сүйемелдеуді қамтиды.

... Я перевожу тексты по Брайлю на обычный текст. Озвучиваю вопросы детям. Печатаю их ответы. Иногда помогаю физически. Сопровождаю детей. (Респондент 4.6.1)

... Сабақ үрдісі кезінде педагогикалық қолдау көрсетеміз. Мұғалімнен түсінбегенін қайтадан түсіндіремін, сабақты орындауда бақылап отырамын, қателесе, түзетемін, қолдап отырамын. Балалардың көбінесе есту қабілеті нашар, бірнеше рет айтуға тура келеді. Қолдау көлемі деген жоқ. Сабақ тақырыбына байланысты, баланың қабылдауына байланысты қолдау көрсетемін. (Респондент 4.6.2)

... Встречать учащегося. Сопровождают на уроке. Проводить индивидуальные занятия согласно индивидуальному плану (программе), разработка, корректировка индивидуальной программы обучающегося, ежедневное введение документации, обеспечение охраны жизни и здоровья обучающегося с ООП во время образовательного процесса, работа с родителями. (Респондент 4.6.3)

... сабақ бойы баланың қасында жүремін сабақта тапсырмаларды орындауға көмектесемін (Респондент 4.6.5)

... сопровождаю, создаю безбарьерную среду, доступную среду, чтобы понимал учителя, помогаю на уроке. Адаптироваться в данной среде. Помощь нужна

речевая, научить говорить элементарные вещи, научить главным навыкам. С утра, до того момента пока ребенок не вышел со школы. (Респондент 4.6.6) ... Помочь ребенку быть самостоятельным в дальнейшем. (Респондент 4.6.8)

Педагог-ассистенттер жұмысындағы жалпы тәсілдерге қарамастан, педагог-ассистенттердің төрттен бір бөлігі (2 адам) инклюзияны қолдау кабинеті (инклюзивті білім беру) жағдайында білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсететінін атап өткен жөн. Аталған кабинеттер мектептердің білім басқармалары мен бөлімдерінің "Болашақ" жеке қорымен ынтымақтастық шеңберінде ашылды. Инклюзияны қолдау кабинетінде (бұдан әрі-ИҚК) жұмыс істейтін педагог - ассистенттердің функционалдық міндеттерін қосымша зерделеу кезінде педагог-ассистенттердің 22 функцияны атқаратыны анықталды. Сонымен, ЕБҚ бар білім алушыларды қолдау жөніндегі педагог-ассистенттің негізгі функциялары:

1. Оқушының жеке бағдарламасына және сабақ жоспарларына сәйкес ИҚК оқушыларымен жеке сабақтар өткізу. Танымдық қызығушылықтарын анықтау, қалыптастыру және дамыту бойынша оқушылармен жеке жұмыс процесін ұйымдастыру; білім беру кеңістігінде оларды жеке сүйемелдеуді ұйымдастыру; олардың жеке тұлғасын қалыптастыру процесін сүйемелдеу.

2. Білім алушылардың жеке білім беру бағдарламаларын әзірлеу, басқа мамандармен бірлесіп сүйемелдеу мен түзетуді жүзеге асыру, білім алушылардың бастапқы мүмкіндіктерін, ресурстары мен тапшылығын бағалауды ұйымдастыру.

3. ИҚК мұғаліміне жұмыс кезінде туындайтын кез-келген проблемалар мен қиындықтар туралы уақтылы хабарлау.

4. ИҚК мұғаліміне өз жұмысы туралы баяндаманы күн сайын дайындау және жұмыс бағдарламаларын, жоспарлары мен әдістемелерін талқылауға қатысу.

5. Білім беру процесі кезінде білім алушылардың өмірі мен денсаулығын қорғауды қамтамасыз ету.

6. Баланың мүмкіндіктері мен әлеуетін ескере отырып, оның дамуы үшін жағдай жасау, табысты оқу және білім алушылардың әлеуметтік бейімделуі үшін білім беру кеңістігін кеңейту.

7. ИҚК әрбір оқушысының жеке бағдарламаларын меңгеру және оларды кез келген ИҚК оқушыларымен пайдалана білу.

8. Ата-аналармен және басқа да заңды өкілдермен және басқа мамандармен бірлесіп жеке білім беру бағдарламаларын құру және іске асыру, білім алушыларды дамыту және әлеуметтік бейімдеу үшін білім беру ресурстарын іздеуді жүзеге асыру.

9. Қажет болған жағдайда жеке бағдарлама мен тапсырмалар жоспарына сәйкес ИҚК білім алушыларымен топтық сабақтар өткізу.

10. ИҚК білім алушыларын жеке бағдарламаға, білім алушының жеке кестесіне және мектептің тұрақты сыныбының кестесі мен бағдарламасына сәйкес мектептің тұрақты сыныбы бар сабақтарда сүйемелдеу.

11. ИҚК білім алушысы сабаққа қатысу кезінде мұғалімнің жоспарына сәйкес ИҚК білім алушысы үшін сыныптың оқу материалын бейімдеуді қамтамасыз ету.

12. Оқушылардың сабаққа қатысуы кезінде сыныпта болу ережелерінің орындалуын қамтамасыз ету.

13. ИҚК білім алушыларын олардың пәні бойынша оқыту процесі бойынша сынып мұғалімдерімен байланыста болу.

14. Жеке білім беру бағдарламасын іске асыру және түзету үшін білім алушының мұғалімдермен және басқа мамандармен өзара іс-қимылын ұйымдастыру, оның мүдделерін ескере отырып, оның шығармашылық әлеуетін тудыруға және сабақтан тыс іс-әрекетке қатысуына жәрдемдесу.

15. Жеке білім беру бағдарламаларын іске асыру шеңберінде білім алушылардың даму серпініне мониторингті жүзеге асыру.

16. ИҚК -да жеке және топтық сабақтарға арналған барлық материалдарды дайындау.

17. Оқушының танымдық қызығушылығын басқа қызығушылықтармен, оқу пәндерімен синтездеу.

18. Білім алушының шығармашылық әлеуетін және танымдық белсенділігін барынша толық іске асыруға ықпал ету.

Инклюзияны қолдау кабинетінде жұмыс істейтін педагог-ассистенттердің жауаптарына сүйене отырып, ЕБҚ бар білім алушыларды сүйемелдеу бойынша педагог-ассистенттердің функционалдық міндеттерін орындау расталды: инклюзияны қолдау кабинетінде білім алушылармен жеке сабақтар өткізу, білім алушылардың мүдделерін анықтау, білім алушылардың жеке білім беру бағдарламаларын әзірлеу, дидактикалық материалдарды әзірлеу, құжаттаманы толтыру, білім алушылардың әлеуметтік бейімделуін дамыту, білім алушының даму динамикасына мониторинг жүргізу. Бұл ретте, сұхбатты талдау және құжаттаманы қосымша зерделеу барысында ИҚК-да жұмыс істейтін педагог-ассистенттер негізінен аутизмі бар білім алушылармен жұмыс істейтіні анықталды. Бұл ретте, ЕБҚ бар, сүйемелдеуді қажет ететін басқа да білім алушылар педагогикалық сүйемелдеумен қамтылмай қалады.

... Встретить ребенка у входа в школу, сопровождение на уроках. После окончания уроков передать ребенка в руки родителей. Проводим индивидуальные занятия в КПИ в соответствии с программой и планом занятий. Выявляем их познавательные интересы, развиваем их, отрабатываем навыки. Разрабатываем программу, оцениваем стартовые возможности. Заполняем документацию (чек-листы, листы коммуникации, лист наблюдения поведения). Готовим визуалки, материалы на уроке в классе. Обеспечиваем охрану жизни и здоровья ребенка. Осуществляем развитие СБО и социальной адаптации. Проводим мониторинг динамики развития и обучения ребенка. (Респондент 4.6.4)

... Баланы әлеуметтік ортаға бейімдеу, сабақта тәртіпті болуға үйрету. Кейбір білмейтін нәрселерін білмейді, соларды үйретеміз. Әлеуметтік

орталарды таныстырамыз. Балалармен қарым-қатынасқа түсуін қадағалаймыз. Аутист балалар ойнағысы келмейді. Бағдарламаны меңгерту, бағыт-бағдар беру - мақсат. Басында білім деңгейін тексереміз, сосын бәрін зерттейміз, Болашақ курсындағы кураторға жолдаймыз. Олардың берген бағдарламасы бойынша оқытамыз. Әр күнді чек листке толтырып, оларға жібереміз. (Респондент 4.6.7)

ИҚК-де жұмыс істейтін педагог-ассистенттердің жауаптары педагог-ассистенттердің "Болашақ" қорының өкілдері болып табылатын ИҚК кураторларына келісуге жіберетін білім алушыларға арналған құжаттаманы жүргізуге көп көңіл бөлетіндігін көрсетеді. ИҚК кураторлары педагог-ассистенттер ұсынған білім алушылар диагностикасының нәтижелері негізінде білім алушылардың жеке білім беру бағдарламасын жасайды, оған сәйкес ҚПИ мұғалімі педагог-ассистентпен бірлесіп білім алушылармен жұмыс жүргізеді. Осы бағдарламаны іске асыру барысында оқытушы-ассистенттер чек - парақтарды толтырады, олар да кураторға жіберіледі.

Жалпы, көмекші мұғалімдердің жауаптарын талдауды қорытындылай келе, көмекші мұғалімдердің функционалдық міндеттері әр түрлі болады деп қорытынды жасауға болады. Осыған байланысты, "Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 Бұйрығының функционалдық міндеттеріне педагог-ассистенттердің функционалдық міндеттеріне өзгерістер енгізу бөлігінде өзгерістер енгізу талап етіледі. Сондай-ақ, педагог-ассистенттерге пән мұғалімімен өзара іс-қимылды күшейту бөлігінде оқу-тәрбие процесінде ЕБҚ бар балаларды сүйемелдеу бойынша біліктілікті арттыру, педагог-ассистенттің балалардың әртүрлі топтарын педагогикалық сүйемелдеуге қатысу дәрежесін айқындау талап етіледі. Осыған байланысты педагог-ассистенттер үшін ЕБҚ бар балалармен жұмыс бойынша сертификатталған курстар өткізу ұсынылады (балалардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері мен қажеттіліктерін есепке алу, сараланған көмекті дұрыс ұйымдастыра білу, көру қабілеті бұзылған балаларға арналған Брайль қарпін білу, есту қабілеті бұзылған балаларға арналған дактилологияны білу, аутизмді бар балаларға арналған арнайы технологияларды білу және т.б.).

ППҚҚ-ның маңызды міндеттерінің бірі-оқушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін анықтау. ҚР "Білім туралы" Заңына сәйкес ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау деп білім алу үшін қажетті арнайы жағдайларды анықтау түсініледі. Осы жағдайларды анықтау үшін ППҚҚ мамандары (психолог, логопед, арнайы мұғалім, әлеуметтік тәрбиеші) ата-аналарды кездесуге шақырады және мұғаліммен бірге оқу қиындықтарының бар екендігі және мамандардың арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау қажеттілігі туралы хабарлайды. Білім алушының мамандардың көмегіне қажеттілігін бағалауды жүргізу үшін оқушының ата-анасының жазбаша келісімін алу қажет. Әрбір маман арнайы әдістер мен әдістерді қолдана отырып, оқушының

дамуындағы қиындықтар мен себептерді анықтау үшін терең зерттеу (психологиялық, логопедиялық, арнайы педагогикалық) жүргізеді. Зерттеу барысында маман оқушының дамуының әлсіз жақтарын ғана емес, сонымен қатар оқушының оқуда сәтті болу үшін қол жетімді ресурстарын да анықтайды.

Педагог-психологтардың жауаптарын талдау педагог-психологтардың 56,8 % (21 адам) ЕБҚ бар білім алушыларды анықтаудың нысандары мен әдістерін қолдану туралы шектеулі түсінікке ие екендігін көрсетті, 24,3 % (9 адам) ЕБҚ бар білім алушыларды анықтауға бағытталған диагностикалық әдістемелердің нақты атауларын атады, 18,9% (7 адам) диагностикалық әдістемелердің қолданылуы туралы жалпы түсінікке ие.

Айта кету керек, ЕБҚ бар білім алушыларды анықтаудың формалары мен әдістері туралы мәселе балаларды анықтау бойынша жұмыс әдістерін көрсете отырып, респонденттердің нақты жауаптарын білдірді. Сонымен қатар, талдау педагог-психологтардың жартысынан көбі осы сұраққа жалпы жауаптармен шектелгенін көрсетті.

... тестирование и диагностика используется для выявления детей с группой риска (Респондент 4.1.3)

... Кеңес беру, психодиагностикалық тест алу, тренинг өткізу психокоррекциялық жұмыстар (Респондент 4.1.4)

... Жеке тапсырма. Жеке кеңес беру. Сыныппен тренинг психокоррекция және психодиагностикалар. (Респондент 4.1.5)

... түзеу дамытушылық жұмыстар (Респондент 4.1.7)

... Тест ала алмаймыз, сурет салдыртамыз, әңгімелесеміз. Сурет арқылы зерттейміз. (Респондент 4.1.8)

... Диагностика жүргіземіз, оның нәтижесінде мұғалімдерге ұсыныстар мен кеңестер береміз. Зейін, есте сақтауға байланысты әдістер қолданамыз. (Респондент 4.1.9)

... Олардың келбетінен байқалады. Сынып жетекшісінен сұрап, жекелей тест аламыз. Нәтиже бірден көрінеді. Бұл жерде көбісі ата-ана қарауынсыз қалған балалар. Нақты бағдарлама емес, көбіне сыртан бақылау, жеке бақылау, ата-анаға ұсыныс ретінде өтеді. (Респондент 4.1.10)

...Түзету-дамыту жұмыстары. Сауалнама жүргіземіз. Қиыншылықты анықтаймыз. Әлеуметтік жағынан тест аламыз. Қабылдауына қатысты тест аламыз. Сол бойынша мамандарға жолдаймыз. (Респондент 4.1.30)

... Психологиялық карта жинақтаймыз. Әрбір сынып бойынша тапсырмалар ұйымдастырамыз, тренингтер, жаттығулар. Сол бойынша жұмыс жасаймыз. (Респондент 4.1.36)

... Әзірге келмеді. Көп балалар келеді. Ақыл-кеңес сұрап келеді. (Респондент 4.1.37)

Бұл жауаптар білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтаудың нақты әдістері мен формаларын игерудегі психолог-педагогтардың қиындықтарын көрсетеді. Сонымен қатар, педагог-психологтардың жауаптары, негізінен, олар медициналық қызметкерлер мен ПМПК мамандары қойған диагноздарға назар аударатынын көрсетеді, олардың негізінде әрі қарай жұмыс жүргізеді. Сонымен қатар, педагог-психологтар ерекше білім беру қажеттіліктерін білім алушының жеке ерекшеліктері ретінде емес, "норма" шартты түсінігінен ерекшеленетін қажеттіліктер ретінде қарастырады.»⁴.

... У всех детей уже поставлен диагноз. Есть целый список диагностических методик. Сама работаю по прикладному анализу. С коррекционными детьми, со всеми. (Респондент 4.1.13)

... Для развития внимания, памяти, мышления. Все логическое. Массовый скрининг мы не проводим. Они уже приходят с ПМПК, и мы с этими детьми работаем. Без рекомендации ПМПК классный руководитель или учитель какой-нибудь попросит, и скажут о таких детей, тогда работаем. (Респондент 4.1.14)

... зависит от диагноза (Респондент 4.1.22)

... Бізде дәрігерлердің қорытындысы болады ғой, сол бойынша анықтаймыз. Өзіміз диагностика арқылы анықтаймыз. Сынып жетекшісі, пән мұғалімдерімен байланысамыз. Коррекциялық жұмыстар жүргіземіз. Бір бала тұйық болады, біреу ата-анасының айтқанын істемейді. Біреуі сабақта отырмайды. Түрлі балалар болады. (Респондент 4.1.29)

Педагог-психологтардың жұмысында анықталған жоғарыда аталған категориялық тәсіл, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктерінің медициналық моделінің әлеуметтік-педагогикалық қажеттіліктерден басым болуы аталған мамандарда инклюзивті мәдениетті дамытуға ғана емес, сонымен бірге барлық білім алушылардың тең сапалы білім алуы үшін жағдай жасауға кедергі болады.

Бір қызығы, кейбір педагог-психологтар өздері жұмыс істейтін мектепте ООР студенттері жоқ деп санайды, бұл денсаулық жағдайына ғана емес, әртүрлі факторларға байланысты болуы мүмкін ЭЫДҰ қабылдаған арнайы білім беру қажеттіліктерін жіктеуді білмеген кейбір мамандардың біліктілігінің жеткіліксіздігін көрсетеді. Бір қызығы, кейбір педагог-психологтар өздері жұмыс істейтін мектепте ЕБҚ бар білім алушылар жоқ деп санайды, бұл денсаулық жағдайына ғана емес, әртүрлі факторларға байланысты болуы мүмкін ЭЫДҰ қабылдаған арнайы білім беру қажеттіліктерін жіктеуді білмеген кейбір мамандардың біліктілігінің жеткіліксіздігін көрсетеді.

... Қазіргі таңда ерекше білімді қажет ететін балалар өте көп. Нормативпен не талап етілді, соның бәрін жасаймыз. Менде, өкінішке орай, ондай оқушы жоқ. Қаншалықты жұмыс талап етілсе, сондай талапты орындаймыз. Үйде болсын, мектепте болсын. Көбіне жеке жұмыс жасаған дұрыс. Диагноз

күрделі болмаса, топтық жұмыс қарым-қатынасқа жақсырақ әсер етеді. (Респондент 4.1.6)

Сондай-ақ, талдау көрсеткендей, 18,9 % (7 адам) диагностикалық әдістерді қолдану туралы жалпы түсінікке ие.

... Бастауыш сынып болған соң қызығушылық танытатын жұмыстармен жұмыс жасаймыз. Сабақты ойын арқылы жүргіземіз. Ертегі, метафоралық карталар. Ойын анық жеткізе білу, өзін еркін ұстай білу. Бастауыша балалар ойын талап етеді. Допты лақтырып есеп айтамыз деген секілді. (Респондент 4.1.1)

... Во-первых, это наблюдение. Метод наблюдения. Второе, это, диагностические процедуры. Это, в первую очередь, опять же, познавательные процессы мы смотрим, потом, самооценку, потому что она может сильно повлиять на ощущение ребенка в собственной среде, где он находится или она для него высока или, наоборот, занижена. Межличностные взаимоотношения, обязательно смотрим. Но и обязательно смотрим на учебные навыки, насколько соответствуют ли они возрасту, вот, умения, которые должны быть у ребенка. (Респондент 4.1.16)

... Мы занимаемся в этом кабинете, запрос поступают от учителей или от родителей. Мы всех диагностируем. Потом начинаем заниматься. Начинаем с моторики. Ставим моторику рук. В основном речь, моторика, речь. Потом уже начинаем по серьезному заниматься. Когда есть справка, мы уже знаем. Как надо работать. Начало года по плану адаптация. Мы проводим диагностику и список детей составляем, с которыми будем работать в течение года. Для них разрабатывается индивидуальная программа, также как делают учителя. (Респондент 4.1.27)

... Баланы сырттай бақылаймын. Мінез-құлқында әрекеттерінде өзгешіліктер болады. Одан кейін диагностикалық жұмыстар жүргізіле бастайды. Сол жұмыстар нәтижесінде керек болған жағдайда дефектолог маманмен жұмыс жасаймыз. Баланы ПМПК-ға жіберу қажеттілігі жөнінде талқылаймыз. (Респондент 4.1.31)

... 1-сынып ата-аналарына сауалнама жүргізудемін. Қандай маманған сұраныс керек сонымен жұмыс жасаймын. Мұғалімдерден сауалнама аламын. Сабаққа қатысамын. Балалармен сөйлесемін. (Респондент 4.1.32)

... Зейінді анықтау үшін графикалық диктант аламыз. Үйшік әдістемесімен кеңістікті бағдарлауын және зейінін шоғырлануын, қабылдануын аңғаруға болады. Өзін-өзі бағалауға келсек, баспалдақ әдісін қолданамыз. Әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданып, шығармашылық қабілеттерін анықтаймыз (фиолетовый лес). (Респондент 4.1.33)

... Ойын, кактус әдісі бар. Өздері келіп тұрады, қызығады, сурет салғанды жақсы көреді. Мама-папасын бояғанды жақсы көреді. Диагностикалық мақсатта қолданып, нәтижесін шығарамын. Ерекше балалар емес, жақсы балалар, бірден алып кетеді. (Респондент 4.1.35)

Зерттеу барысында педагог-психологтар бақылау, түрлі диагностикалық әдістемелер: проективтік сурет салу әдістемелері, сенсорлық эталондарды дамыту бойынша тесттер, танымдық процестер, артерапия, ойын терапиясы, ертегі терапиясы, ұсақ моториканы дамытуға арналған жаттығулар, метафоралық карталар, тренингтер, әңгімелесулер және т.б. сияқты ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды анықтаудың нысандары мен әдістерін меңгергені анықталды. Психодиагностикалық жұмыс жеке, кіші топтық және топтық нысандарда жүргізіледі. Бұл ретте, педагог-психологтардың аз ғана саны (24,3 %) диагностикалық әдістемелердің нақты атауларын ғана атай алғанын атап өту қажет, бұл ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды анықтау әдістері бойынша педагог-психологтардың біліктілігін арттыру қажеттілігін көрсетеді.

... Методики по развитию сенсорных эталонов (развитие восприятия), "подбери по цвету", "найди такую же фигуру", "разбери пуговицы", "угадай, что звучит?", "найди кубик, шарик", "что где расположено?", методики по развитию памяти "запомни слова", "что изменилось", "чего не стало?", "10 слов" и т.д., методики по развитию мышления "чей домик?", "что лишнее", "разрезные картинки", "четвертый лишний", "найди отличия", методики по развитию воображения "дорисуй картинку", на что похожи эти фигуры" (Респондент 4.1.2)

... Скрининг, метод Керна –Йирасека, методики на память и внимание (Респондент 4.1.11)

... тесты для выявления, Керна –Йирасека, определяем уровень. Это с 1 классами. Тест Бурдена, шкала Шмишека (Респондент 4.1.12)

... Для выявления у нас есть специальная диагностика, их много разных. Они зависят от возраста, от класса. То есть, это и адаптационный тест, и Лесенка, на агрессию, на тревожность, то есть, целый ряд. Ну, естественно, и интеллектуальные способности. Мы используем арттерапию, сказкотерапию, игротерапию и различные настольные игры. Это могут быть и пазлы, составление слов из звуков. У нас очень много разных. (Респондент 4.1.17)

... Это, прежде всего, наблюдение. Это, как они пришли в школу. Затем, когда проводим первичные диагностические мероприятия, даже по тому же Керна –Йирасеку. Даже, определение памяти, внимания, мышления, уже по первичным каким-то диагностикам можно понять, что ребенок справляется или не справляется с той задачей, которая на него возложена. То есть, это 6-7 лет диагностики, смотрим его социальное положение, то есть, ходил ли он в детский сад, посещал ли он какие-то учебные заведения дошкольные, с кем воспитывался, кто его воспитывал, то есть, собираем анамнез полнейший. А затем уже, подаем его на ПМПК, если опять-таки, родители согласны. Дело в том, что не все родители согласны, боятся только одного слова, что на этой консультации присутствует врач-психиатр и всё, наверное, какие-то стигмы,

что психиатр это всё. А психолог тоже, если к психологу идти, значит, это больные люди. Когда уже начинаем работать и с родителями, и с детьми, уже, совсем по-другому. (Респондент 4.1.18)

... диагностика, методика по внимание таблица Шульта, эмоционально-волевой форме, цветовая диагностика Люшера (Респондент 4.1.23)

... Наблюдение на уроках за учебной и поведением ребенка, как он усваивает программу, также индивидуальные беседы. Использую диагностический комплекс для психолого-педагогического обследования детей Фатиховой. Опросник для родителей, как ребенок адаптируется к школе. На основании опросника выстраивается работа, выявляются трудности (Респондент 4.1.24)

... Диагностика на уровень тревожности. Рисунки: «Моя семья», «Несуществующее животное», «Кактус». По рисункам выявляем нарушение письма, особые образовательные потребности. Так как я первый год работаю в школе, название методик не помню, но у меня все есть в электронном формате. (Респондент 4.1.25)

... Балабақшадан келген соң бұл сұрақ маған қызық болды. Қандай диагностика жүргізу керек деген сұрақ болды. Сосын іздендім. Интернеттен қарадым. Семагоның диагностикалық жиынтығын таптым. Соны саттыртып алдық, сонымен жұмыс жасаймыз біз. Ал қазір КПИ-да диагностика бөлек екен. Мен енді бірінші модульді оқып жатырмын. Ол жерде педагог-ассистенттер диагностика жасайды. Біз соны бақылаймыз, бағыт-бағдар береміз. (Респондент 4.1.26)

... Методик очень много, методики по развитию познавательных процессов: мышления, памяти. Зрительное восприятие. (Респондент 4.1.19)

... ақпарат жинаймыз, ата-аналарынан, содан жеке сабақтарында жеке жұмыстарды жүргіземін, бақылау (Респондент 4.1.20)

... әңгіме, диагностика жұмыстар (Респондент 4.1.21)

Жалпы, педагог-психологтардың 75,7%-ы қандай да бір дәрежеде ЕБҚ бар білім алушыларды анықтау бойынша жұмыс нысандары мен әдістерін қолданатындығына қарамастан, оларға ЕБҚ бар білім алушыларды анықтау әдістері бойынша біліктілікті тұрақты түрде арттыру ұсынылады, өйткені білім алушылардың ерекшеліктерін ерте анықтау психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді және түзету-дамытушылық қолдауды уақтылы көрсетуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, психологиялық білімді насихаттау туралы ақпараттық жұмыс бойынша сынып жетекшілерімен, ата-аналармен байланысты күшейту қажет. Сонымен қатар, педагог-психологтар, сондай-ақ басқа да мамандар өздерінің инклюзивті мәдениетін арттырып, әріптестерімен тәжірибе алмасуы қажет.

Дефектолог-мұғалімдердің жауаптарын талдау 23,8 % (5 адам) дидактикалық ойындар, Логикалық сұрақтар, сабақтан тыс ойындар, зейіннің орнықтылығына арналған жаттығулар, сюжеттік суреттер, Шульте Кестесі, нейропсихологиялық диагностика, АВА-терапия әдістері сияқты ерекше білім

берілуіне қажеттілігі бар балаларды анықтау бойынша жұмыстың нақты әдістемелерін меңгергенін көрсетті.

... проба Шульте, Проба Хэда, зрительная память, проба Бентона (Респондент 4.2.1)

... В своей работе я использую нейропсихологическую диагностику. Я прошла дополнительное обучение в Москве. У меня есть сертификат, по которому я имею право проводить и диагностирую детей через эту диагностику. (Респондент 4.2.2)

... ДЦП балаға емдік дене шынықтыру маманы жаттығулар, массаждар жасайды. Ал біз дефектологтар зейінінің тұрақтылығына дидактикалық ойындар, логикалық сұрақтар, сабақтан тыс ойындар, жаттығулар ұйымдастырамыз. Есту қабілеті зақымдалған балаларға аудио материалдарды көбірек қолданамыз. Мәслеленің ненің даусы, қалай дыбыстайды және ол балаларда қосымшаларды жалғауда қиындықтар кездеседі. Сөз бен жалғауларға тапсырмаларды көп береміз. Тіл кемістігі бар балаларға дыбысты алып, сол бойынша жаттығу жасатамыз. Сол әріппен жұмыс жасауға арнайы текст беріледі. Сол сөздерді қайталатамыз. Зейіні тұрақсыз, ЗПР балаларға жеңілдетілген тапсырмалар береміз. Сабақ КТЖ 1-2 сыныптарда жеңіл құрастырамыз, ал 3-4 сыныптарда сәл күрделірек, 5-9 сынып аралығында логикалық, есте сақтау қабілетіне, ойлау қабілетіне қатысты көбірек жұмыс жасаймыз. Ал бастауышта әріп қосу, сөйлем құрау секілді тапсырмалар құрамыз. (Респондент 4.2.3)

... протокол бойынша жұмыс жасаймыз. Шульт кестесі, сюжеттік суреттер (Респондент 4.2.11)

Бір қызығы, дефектолог-мұғалімдер, басқа педагог-психологтар сияқты, балаға диагноз қоюға үлкен мән береді, ол негізінен ПМПК қорытындысында көрсетілген.

... Метод АВА- терапии. Даем инструкцию и задание. Выявляем нежелательное поведение, даем подсказку. Потом поощряем. ПМПК указывают диагноз. Смотрим на разрешение родителей и учителя. (Респондент 4.2.17)

... ПМПК жолдамасында барлығы жазылады. Ата-анамен жұмыс жасаймыз. Бұл сыртқы фактор әлде ішкі фактор әсерінен болды ма деп анықтаймыз. Ал инклюзивті сыныпта бірінші сыныпқа скрининг жүргізіледі. Ата-анаға қандай артта қалушылық болып жатқандығы жөнінде бағыт береміз, мінездеме береміз. ПМПК-ға жібереміз. (Респондент 4.2.5)

Сонымен қатар, респонденттердің жауаптарында ерекше білім беру қажеттіліктерінің медициналық моделіне негізделген ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қатысты дұрыс емес терминологияны қолдану байқалады:

... «ДЦП балаға», «ЗПР балаларға» (Респондент 4.2.).

Дефектолог-мұғалімдердің 52,4%-ы (11 адам) диагностикалық әдістемелерді қолдану туралы жалпы түсінікке ие, олар: тексеру карталары, дәптерлерді тексеру, ойын әдістемелері, танымдық процестерді дамытуға тест жүргізу, құрастыру, ойын әдістемелері, аудио -, бейне-тапсырмалар. Жұмыс жеке және кіші топтарда да жүргізіледі.

... Салыстыру әдісін пайдаланамыз, жазу дәптерін тексереміз, сұрақ қоямыз. (Респондент 4.2.7)

... карта обследования арқылы қиындықтарын біліп аламыз (Респондент 4.2.8)

... Сабақты бақылаймын, жақын болуға тырысамын, әрі қарай, өз жоспарымды құрып, өз мақсатыма жетуге тырысамын. Нәтижеге жетуді мақсат етемін. (Респондент 4.2.9)

... ойын, диагностика арқылы (Респондент 4.2.10)

... дозированные задания, индивидуальные задания, аудио и видео (Респондент 4.2.12)

... наглядные, словесные методы, работа с интерактивной доской (Респондент 4.2.13)

... восполнение пробелов в знаниях, командная работа со службой (Респондент 4.2.14)

... Сынып жетекші айтады, сосын балаларды қараймыз. Мен оқу, жазу, сан, түстерге қатысты тексеремін. Диагностика жасаймын. (Респондент 4.2.15)

... Диагностика жасаймын. Оқу, жазу, санау бойынша, пән бойынша, танымдық процестер бойынша, ұсақ моторикасы, сөйлеу бойынша. Диагностика бойынша диаграммасын жасап қоямын. (Респондент 4.2.16)

... Тесттер жүргіземіз. Танымдық, оқу сауаттылығы, ұсақ моторикасы зерделенеді. (Респондент 4.2.18)

... Әр балаға диагноздарына қарай әртүрлі әдіс қолданамын. Кейбір балалардың мінезі ауырлау болады. Девиантты мінез-құлықты адамдар болады. Ашушаң келеді. Оларға жай тонмен түсіндіремін. Оларға менің сөйлегенім қызық емес. Бірақ мен ойын түрінде өткіземін. Диагностикалаймын. Сұхбат әдісін қолданамын. Ойын түрінде өткіземін. Конструкторлар бар. Былайша мектепте материалдар көп емес. Өз қаражатыма аламын. (Респондент 4.2.20)

Дефектолог-мұғалімдердің 23,8% (5 адам) ЕБҚ бар білім алушыларды анықтаудың нысандары мен әдістері туралы шектеулі түсінікке ие.

...Қыркүйекте скрининг жасаймыз. 15 күн беріледі. Ата-ана, сынып жетекшілерімен. Сұрақ-жауап, мінездеме. (Респондент 4.2.4)

... Арнайы тексеру жүргізіледі 1-15 қыркүйек аралығында. Жеке бағдарламасы, сабақ кестесі, есептеу картасы құрылады. Жеке бағдарламаны құрып, әкімшілікпен талқылаймыз (дефектолог ретіндегі бағдарлама). (Респондент 4.2.21)

Дефектолог мұғалімдердің 23,8%-ы (5 адам) ЕБҚ бар білім алушыларды анықтаудың нысандары мен әдістері туралы шектеулі түсінікке ие, сондықтан респонденттердің жауаптары педагог-психологтарға ұқсас, дефектолог

мұғалімдердің көпшілігі ЕБҚ бар балаларды анықтау әдістері, инклюзивті мәдениет пен практиканы қалыптастыру бойынша біліктілікті арттыруды қажет ететінін көрсетеді.

Логопед-мұғалімдердің жауаптарын талдау көрсеткендей, 44,4 % (8 адам) диагностикалық әдістемелерді қолдану туралы жалпы түсінікке ие, 38,9 % (7 адам) Логопед-мұғалімдердің ЕБҚ бар білім алушыларды анықтаудың нысандары мен әдістерін қолдану туралы шектеулі түсінігі бар, 16,7 % (3 адам) ООР-пен білім алушыларды анықтауға бағытталған диагностикалық әдістердің нақты атауларын атады.

Суретте келтірілген жауаптар, жалпы алғанда, педагог-психологтар мен дефектолог-мұғалімдерден айырмашылығы, Логопед-мұғалімдердің жартысы ЕБҚ бар білім алушыларды анықтау үшін формалар мен әдістерді қолдану туралы жалпы түсінікке ие, мысалы: логопедиялық диагностика, әңгімелер, сынып жетекшілерінің сауалнамалары, ойын әдістері, консилиумдардағы зерттеулер, ПМПК қорытындыларын зерттеу, сауалнама жүргізу, ата-аналармен әңгімелесу

... обследование, наблюдение, рассматривание, беседа, игры, тренинги, консультации, собрания (Респондент 4.3.2)

... дыбыс айту, жалпы моторика жағдайының тексерісі, қол саусақ моторика, артикуляция аппараты зерттеу, фонетика-фонематикалық, дыбыстық анализ бен синтез, пәндер туралы жалпы түсінік, уақыт туралы түсінік, ауызша және жазбаша нұсқаулық (Респондент 4.3.3)

... Логопедиялық жағынан, біріншіден, анкета, яғни сұрақ-жауап жүргіземін. Диагностика жүргіземін. Онсыз ешқандай сабақ бастай алмаймыз. Балада қандай дыбыстар жоқ, тіл қимылы, бұлшық еті, мимикасы, саусақтары қалай жұмыс жасайтынын анықтаймыз, содан кейін барып жұмысқа кірісеміз. (Респондент 4.3.6)

... Консилиумда психологтар, дефектологтар, логопедтер отырып, тексереміз. Скрининг жүргіземіз. Тексеру барысында кемістіктерді анықтап, сол арқылы мамандарға бөлеміз. Қажеттілігіне қарай. Сол арқылы жұмыс жасаймыз. (Респондент 4.3.7)

... Картинки показываем детям, и так находим нарушения речи. Иногда даем почитать или просто повторить. Каждому ребенку своя методика. (Респондент 4.3.8)

... Арнайы альбом арқылы диагностика мақсатында жұмыс жасаймыз. Сөздік қоры қандай, сөз байланыстыру құрамы қандай. Логопедтің арнайы альбомы арқылы жұмыс жасаймыз. (Респондент 4.3.9)

... Диагностика в классе, групповая и после групповой диагностики, уже диагностика у себя уже на логопункте, визуальная. И также, уже вижу, если есть у меня группы по диагнозам, я их собираю, и методом фронтального и методом индивидуального обучения. Если в 1, 2 классе по ФФН, 1, где-то 4 класс, есть, в старших классах, этот диагноз уже перетекает в силу своей

тяжести в дисграфию, дислексию. (Респондент 4.3.12)

... Көрнекілік тест, диагностика жасалады жыл басында. Балалардың сөйлеудің қандай формаларын білмейді, қандай дыбыстарды айта алмайды, тұтығады ма, соны анықтаймын. Көрнекілік, ойын арқылы өткіземін. (Респондент 4.3.17)

Логопед-мұғалімдердің 38,9% (7 адам) ЕБҚ бар білім алушыларды анықтаудың нысандары мен әдістерін қолдану туралы шектеулі түсінікке ие.

... сөйлеу картасын толтырылады, сол карта бойынша (Респондент 4.3.5)

... артикуляция жаттығулар (Респондент 4.3.14)

... қазір шығып жатқан барлық әдістермен жұмыс істеп отырмын (Респондент 4.3.15)

... Диагностика жүргіземіз екі апта бойы. Сөйлеу, оқу, жазу сауаттылығын тексереміз. (Респондент 4.3.18)

Тек 16,7% (3 адам) ЕБҚ бар білім алушыларды анықтауға бағытталған диагностикалық әдістемелердің нақты атауларын атады.

... в основном, методики российских коллег, например: Елены Косиновой, Лоншаковой, диагностика, обследования Крупинишук, Елены Дьяковой, массаж для улучшения инервации языковой и лицевой мускулатуры, Елена Краузе по зондовому массажу, вот по этим методикам я выявляю и с ними занимаюсь. Еще одна методика нашего казахстанского автора, к сожалению, автора фамилию я забыла, там очень хорошо подобран речевой материал одна брошюра, по которой я уже много лет занимаюсь (сөздік словарь, артикуляция жаттығулары, тыныс жаттығулар, саусақ жаттығулар, дыхательная гимнастика полностью). (Респондент 4.3.4)

... Диагностики различные, например, звуко-буквенный анализ для подтверждения заключения, я прежде чем работать, провожу свой анализ. Для дисграфов, есть различного характера переписывания, с печатного текста, с прописного и т.д. (Респондент 4.3.13)

... диагностика Фатекова, проверяется письмо и чтение (Респондент 4.3.16)

Логопедтердің негізгі бөлігі, ең алдымен, сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істейтінін атап өту керек, оларда сөйлеу қабілетінің бұзылуы туралы ПМПК тұжырымдары бар.

... Я сама их как бы не выявляю, к нам как бы ПМПК направляет, они приходят с заключением ПМПК, мы уже дальше сами смотрим, потом диагностируем их. В первые 2 недели сентября с ними мы диагностику проводим, дальше составляем индивидуальный план и по индивидуальному плану работаем. (Респондент 4.3.11)

... К нам дети с ООП приходят, зачисляются в школу, как правило, уже со справочкой ПМПК, с этим, составляется список и конкретно с этими детьми я заполняю у них речевые карты, то есть, смотрю их уровень речевого развития и в дальнейшем составляю план работы и с ними работаю.

(Респондент 4.3.1)

Сонымен қатар, сөйлеу қабілеті нашар балалар (логопаттар) сөйлеу қабілеті бұзылған 30-ға жуық баламен айналысатын логопед мұғаліміне кезекке тұруға мәжбүр.

... Но, помимо этого, есть еще дети-логопаты, которым не нужно прохождение психолого-медико-педагогической комиссии, но тем не менее эти дети испытывают определённые трудности в развитии и подход им тоже нужен. Поэтому, в 1-х классах с 1 по 15 сентября я провожу логопедическую диагностику, выявляю детей с логопедическими потребностями и другими особенностями и зачисляю их на свой логопункт. Если количество детей с особенностями превышает то, которое я могу принять, то я ставлю оставшихся детей в резерв и по мере выпуска, принимаю по списку. Так как у нас большая школа, то пройти прямо каждого ребенка, заполнить на него индивидуально речевую карту, которая состоит из минимум 10-ти страниц, это достаточно сложно. Поэтому, на первой недели классные руководители знакомятся с детьми, потом по опросу классного руководителя я смотрю, кто из детей с особенностями, кому нужна помощь логопеда и индивидуально беру этих детей и уже заполняю на них речевые карты. (Респондент 4.3.1)

Сөйлеу қабілеті бұзылған балаларды анықтауда логопед мұғалімі тығыз байланыста болатын сынып жетекшілері мен ата-аналар үлкен көмек көрсетеді. Логопед-мұғалімнің қиындықтары сөйлеу қабілеті бұзылған барлық студенттерді түзету және дамыту қолдауымен қамтылған көптеген балаларға арналған сөйлеу карталарын толтырудан тұрады.

... Помимо этого, в первых классах у нас проводятся родительские собрания, участвую в родительских собраниях и еще, по обращению родителей тоже беру детей, потому что не всегда классный руководитель может запомнить, увидит в первые дни рабочего процесса, потому что деток много, классы у нас большие, поэтому, в первых классах родители обращаются (Респондент 4.3.1)

Әлеуметтік желілер, мессенджерлер логопедтік білімді насихаттауға үлкен көмек көрсетеді, онда логопедтер ата-аналарға, пән мұғалімдеріне сөйлеуді түзету бойынша ұсыныстар береді.

... плюс, доступ у нас на «Телеграмм» канале нашей школе есть всегда доступ к номерам телефонов психолога, дефектолога, логопеда, на Инстаграмм страницах тоже есть доступ. Родители спокойно там находят, бывает, что дети приходят в 5-й класс, 4-й класс из других школ. Они уже не попадают под общую диагностику и тогда они индивидуально обращаются к нам, и мы берем их на обучение. (Респондент 4.3.1)

ООР бар балаларды анықтаудың формалары мен әдістеріне арналған логопедтік мұғалімдердің талдауын қорытындылай келе, логопедтер, сонымен қатар педагог-психологтар, дефектологтар негізінен сөйлеу диагнозына негізделген психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңестердің қорытындылары негізінде жұмыс істейді деп қорытынды жасауға болады. Бұл ретте Логопед мұғалімдердің аз бөлігі сөйлеу қабілеті бұзылған балаларды

ППҚҚ отырыстарында тексеру арқылы анықтайды. Көптеген логопедтерде медициналық модель әлеуметтік-педагогикалық модельден басым болады. Логопедтердің шамадан тыс жүктелуі және сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың көп болуы, логопедиялық көмек алуға кезекте тұру фактілері бар.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, жалпы білім беретін мектеп директорларына штат кестесіне Логопед-мұғалімдердің қосымша бірліктерін енгізу, мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмысын күшейту ұсынылады деген қорытынды жасауға болады.

Логопед-мұғалімдер, сондай-ақ ЕБҚ бар білім алушыларды анықтау бойынша жұмыстың нысандары мен әдістерін пайдалану бойынша біліктілігін арттыруы қажет.

Педагог-психологтар мен арнайы педагогтардан басқа, әлеуметтік педагогтар білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін анықтаумен айналысады. Сонымен қатар, мамандардың екі тобы арасында ЕБҚ бар балаларды анықтаудың формалары мен әдістерін таңдауда айтарлықтай айырмашылықтар бар. Сонымен, Егер педагог-психологтар, арнайы педагогтер білім алушылармен тікелей диагностикалық жұмыс жүргізсе, онда әлеуметтік педагог ЕБҚ бар білім алушылармен бірге сынып жетекшілерімен, басқа мамандармен, ата-аналармен бірге анықтайды.

Әлеуметтік педагогтердің жауаптары мамандардың 41,7 % (10 адам) әлеуметтік, мінез-құлық, экономикалық факторларға байланысты (жетім балалар және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, толық емес, көп балалы, қолайсыз, аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар, девиантты мінез-құлықты балалар) ЕБҚ бар білім алушыларды анықтаумен айналысатынын көрсетеді, 20,8 % (5 адам) денсаулық жағдайына байланысты ЕБҚ бар білім алушыларды анықтаумен айналысады, 37,5 % (9 адам) ЕБҚ бар балаларды анықтаудың нысандары мен әдістерін анықтауда қиындықтарға.

Талдау, негізінен, әлеуметтік педагогтер мектептің әлеуметтік паспортын жасау, сынып жетекшілерімен, ата-аналармен әңгімелесу, тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларын тексеру, бақылау жүргізу, білім алушыларға сауалнама жүргізу, диагностикалық әдістемелер жүргізу, педагог-психологтармен бірлесіп білім алушылармен әңгімелесу арқылы ЕБҚ бар білім алушыларды анықтайтындығын көрсетті. Сонымен қатар, әлеуметтік, мінез-құлық, экономикалық факторларға байланысты ООР бар балаларды және денсаулық жағдайына байланысты ЕБҚ бар балаларды анықтаудың нысандары мен әдістерін таңдауда айырмашылықтар бар.

ЕБҚ бар балалардың бірінші тобын анықтаумен жұмыстың нысандары мен әдістерін қолданатын әлеуметтік педагогтардың жартысына жуығы айналысады: мектептің әлеуметтік паспортын жасау, сынып жетекшілерімен, ата-аналармен әңгімелесу, тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларды зерттеу.

... Мы часто встречаемся с этими детьми, часто у нас круглый стол. Вот тогда мы разговариваем. Тогда уже видно. Например, дети-сироты, если они все открыто говорят, чувствуется, что все хорошо. Некоторые не могут говорить. Это уже мы с педагогом-психологом вместе работаем. Тогда уже

все видно. В семье какие отношения между родителями и детьми. (Респондент 4.4.1)

... сауалнама алу жолымен (Респондент 4.4.6)

... Я прежде всего разговариваю с классными руководителями: как, что можно, напрямую с родителями как-то поговорить или с ребенком. Или с ребенком мы поговорим - беседа или с родителями. Потом, по мере этого разговора мы уже выявляем, какие там нужны потребности или семье нужны или этому ребенку. (Респондент 4.4.9)

... сауалнама, диагностика арқылы (Респондент 4.4.13)

... негізінде бақылау және анықтау (Респондент 4.4.14)

... в основном, наблюдение и выявление (Респондент 4.4.15)

... я пользуюсь УМК для социального педагога (Респондент 4.4.16)

... Составляется прежде всего социальный паспорт, проводится анкетирование, беседы с родителями и учениками (Респондент 4.4.17)

... Ведется профилактическая работа, беседа с детьми, вызывают родителей на совет профилактики (директор, замдиректора, представитель акимата, социальный педагог, психолог), где мы с детьми, с родителями индивидуально решаем вопросы. Посещаем, записываем жилищно-бытовые условия. На контроле держим. Обязательно каждый день проверяем посещаемость. Помогаем по возможности, если оказались в трудной ситуации. Материальная помощь. Посещаем семьи. Составляем акт обследования. (Респондент 4.4.18)

... Сынып жетекшілеріне шығамыз. Қыркүйектен соң келген, кеткен бала болуы мүмкін, нақтылап, жинақтаймыз. Ыстық тамақпен, киім-кешекпен қамтамасыз етіп, қолдау көрсетеміз. Ноутбук береміз. Үйден оқитындар қамтамасыз етіледі. (Респондент 4.4.21)

Денсаулық жағдайына байланысты ЕБҚ бар балаларды анықтайтын элеуметтік тәрбиешілер бақылау, сынып жетекшілерімен, ата-аналармен әңгімелесу, ППҚҚ және ПМПК мамандарымен өзара әрекеттесу сияқты формалар мен әдістерді қолданады.

... Психологиялық жағынан ата-анасы арқылы анықтаймыз. Кеше бір оқушы 9 жасқа дейін сабаққа берілмеген, себебі ұялған. Көбінесе психологтарға жүгінеміз. Бірақ өзіміз де тырысамыз, себебі психологтарды күту керек болады. Дереу көмек қажет болып жатады. Сол себепті өзіміз көмектесеміз. ПМПК қажет болса, сол жұмыстарда көмектесуге тырысамыз. ПМПК-да қайтарып жіберсе, өткізіп жіберулерін сұраймыз. Бәрі де элеуметтік көмекке жатады. ПМПК-ға хабарласып, келеді деп баласының жағдайын түсінідіріп айтамын, бірақ негізінен лауазымы биік деп директорға айтамыз. (Респондент 4.4.2)

... Кабинетте қарап отырамын. Әріптерді айта алмайтын балалар бар. Жұмыстар жүргізіліп жатыр деп ойлаймын. (Респондент 4.4.20)

... Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ата-аналары өздері хабарласады немесе сынып жетекшісі айтады. Сосын бере алатын көмек

бойынша көмек көрсетеміз. (Респондент 4.4.3)

... Лично я не смогу. Только в комплексе. Все начинается с того, как он приходит в школу. Когда приходят ребенок, начинает работать психологическая служба, классные руководители, они пока что работают сами. Это диагностика и т.д. Я только работаю с малообеспеченными и другими социально незащищенными. Когда занимают 1 класс, если ребенок что-то не может, со стороны учителя это видно. Некоторые дети выравниваются, так как в семье не помогали, запущенность бывает. Но иногда видим, что и родители стараются, но ребенок чуть-чуть не дотягивает. Мы доводим его до комиссии. А там уже специалисты конкретно определяют ребенка. Если наши подозрения не подтвердились, то ребенок учится дальше, мы даже рады. Действительно бывают запущенные дети. Ему 8 лет, он не обучался. Но его дотягиваешь, подтягиваешь, и он переходит дальше. Потому что он восстановился. (Респондент 4.4.11)

... Такие дети сразу бросаются в глаза, так как отстают в учебе. Где-то у них нарушения в речи, не выговаривают. У некоторых комплексы. Вот так вот и определяем. (Респондент 4.4.12)

Айта кету керек, әлеуметтік педагогтардың аз бөлігі ЕБҚ бар білім алушыларды анықтаумен айналыспайды, бірақ алдын-ала жасалған тізім бойынша жұмыс істейді немесе жоғарыда аталған сұраққа жауап беруде қиындықтарға тап болды.

... Комиссияда бармын. Ауылдың әкімі де қатысады. Ауыл шағын. Балалар белгілі. (Респондент 4.4.19)

... Они дают готовый перечень, и я работаю по акту. Мне дают готовый утвержденный список, по которому я работаю. (Респондент 4.4.10)

ООР бар студенттерді анықтаудың формалары мен әдістерін білу деңгейін көрсететін әлеуметтік педагогтардың жауаптарын қорытындылай келе, олар негізінен әлеуметтік, мінез-құлық және экономикалық факторларға байланысты ЕБҚ бар балаларды анықтаумен айналысады деп қорытынды жасауға болады. Бұл ретте, аталған мамандар денсаулық жағдайына байланысты ЕБҚ бар білім алушыларды өз бетінше анықтау кезінде қиындықтарға тап болады. Бұл қиындықтар мектеп директоры анықтайтын әлеуметтік педагогтың мамандануымен немесе маманның осы бағытта жұмыс істеуге жеткіліксіз дайындығымен байланысты болуы мүмкін. Бір қызығы, олардың көпшілігі ППҚҚ-ның басқа мүшелерімен, сынып жетекшілерімен, ата-аналармен өзара әрекеттесу арқылы ЕБҚ бар балаларды анықтайды.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар, оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балалар санының өсуіне әлемдік және қазақстандық үрдіске байланысты әлеуметтік педагогтарға психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметімен, ата-аналармен, сынып жетекшілерімен өзара іс-қимыл бойынша жұмысты күшейту, ата-аналармен, педагогтармен, білім алушылармен инклюзивті мәдениетті қалыптастыру бойынша жұмыс жүргізу,

сондай-ақ жүйелі негізде кәсіптік құзыреттілікті арттырумен, оның ішінде білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау бойынша айналысу ұсынылады.

Зерттеуге қатысқан ЕДШ жалғыз нұсқаушысына білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтаудың нысандары мен әдістерін білу туралы сұрақ қойылды.

... диагнозға қараймын, ата-аналардан балаға қандай қажет керек екенін анықтаймын. (Респондент 4.5.1)

Маманның жауабы негізінен ерекше білім беру қажеттіліктерін өз бетінше анықтамайтын, бірақ ата-аналарға, пән мұғалімдеріне, ППҚҚ мамандарына кеңес алуға жүгінетін әлеуметтік педагогтардың жауаптарына ұқсас. Арнайы білім беру қажеттіліктерінің медициналық моделінің әлеуметтік-педагогикалық қажеттіліктерден басым болуы жаттығу терапиясы нұсқаушыларының кәсіби құзыреттілігін арттыру қажеттілігін және бейімделген дене шынықтыру сияқты әлеуметтік бағытталған дене шынықтыру бағытына көшуді көрсетеді.

Педагог-ассистенттер өздерінің функционалдық міндеттеріне сәйкес ПМПК ұсынымдары негізінде ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасайтындығына байланысты, негізінен, педагог-ассистенттер, сондай-ақ басқа да ППҚҚ мамандары денсаулық жағдайына байланысты ЕБҚ бар балалармен ғана жұмыс істейді деп қорытынды жасауға болады. Бұл ретте, педагог-ассистенттер ЕБҚ бар бір білім алушымен сыныпта ілесіп жүру барысында жұмыс істей отырып, басқа білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтай алады. Осыған байланысты, педагог-ассистенттерге сынып жетекшісімен, пән мұғалімдерімен тығыз байланыста жұмыс істеуге және барлық білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерінің кең спектрін анықтау әдістері мен технологияларын меңгеруге кеңес беріледі.

Жалпы, ППҚҚ мамандарының ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтаудың нысандары мен әдістерін білу деңгейін анықтау бойынша сұхбатты талдауды қорытындылай келе, мамандардың көпшілігі арнайы білім беру қажеттіліктерін анықтаудың нақты әдістерін зерттеу және қолдану тұрғысынан біліктілікті арттыру мен кәсіби тәжірибемен алмасуды қажет етеді деп қорытынды жасауға болады.

Сондай-ақ, ППҚҚ мамандарына білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін анықтау алгоритмін әзірлеу, сонымен қатар сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен, ата-аналармен психологиялық-педагогикалық білімді насихаттау, барлық білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін анықтау ерекшеліктері, оларды тәрбиелеу және оқыту бойынша өзара әрекеттесуді күшейту ұсынылады. Сондай-ақ, психологиялық-педагогикалық қолдау мен түзету-дамытушылық қолдауды уақтылы көрсету үшін мектеп оқушыларын оқытудың кез-келген сәтінде туындауы мүмкін

ерекше білім беру қажеттіліктерінің кең спектрін анықтауда ППҚҚ мамандарының ролін күшейту қажет, тек ПМПК мамандарына сенбеу керек. Қорытындылай келе, барлық мамандарға тұрақты негізде өздерінің инклюзивті мәдениеті мен тәжірибесін арттыруға кеңес беріледі. Сондай-ақ, ППҚҚ мамандарына білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін анықтау алгоритмін әзірлеу, сонымен қатар сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен, ата-аналармен психологиялық-педагогикалық білімді насихаттау, барлық білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін анықтау ерекшеліктері, оларды тәрбиелеу және оқыту бойынша өзара әрекеттесуді күшейту ұсынылады. Сондай-ақ, психологиялық-педагогикалық қолдау мен түзету-дамытушылық қолдауды уақтылы көрсету үшін мектеп оқушыларын оқытудың кез-келген сәтінде туындауы мүмкін ерекше білім беру қажеттіліктерінің кең спектрін анықтауда ППҚҚ мамандарының ролін күшейту қажет, тек ПМПК мамандарына сенбеу керек. Қорытындылай келе, барлық мамандарға тұрақты негізде өздерінің инклюзивті мәдениеті мен тәжірибесін арттыруға кеңес беріледі.

Оқуда қиындықтары бар балалар (мысалы, жазу/оқу/сөйлеу бұзылыстары) қандай қолдау алады?

Сұхбаттың келесі сұрағы оқуда қиындықтары бар балалар санының (жазудың, оқудың, сөйлеудің, есептеудің және т.б. бұзылуының) өсуіне, сондай-ақ осы қиындықтардың білім алушылардың

одан әрі білім алуы мен әлеуметтік бағытына әсер етуіне байланысты өте өзекті болып табылады. Зерттеулер [227] көрсеткендей, осы қиындықтары бар Білім алушылар, егер оларға уақтылы педагогикалық көмек көрсетілсе, мектепті сәтті аяқтай алады. Сонымен қатар, ғалымдар осы қиындықтарды уақтылы анықтауда және оқу дағдыларын қалыптастырудың ерте сатысында кәсіби көмек көрсетуде мұғалімдердің шешуші рөліне назар аударады.

Әлеуметтік, мінез-құлық, экономикалық факторларға байланысты денсаулық жағдайына байланысты ЕБҚ бар балаларға ғана емес, барлық білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетілуі керек болғандықтан, төмендегі талдау ППҚҚ мамандарының оқу дағдыларын қалыптастыруда қиындықтары бар студенттерге психологиялық-педагогикалық қолдау көрсететінін көрсетеді.

Педагог-психологтардың жауаптары педагог-психологтардың көпшілігі - 13 адам (35,1 %) оқуда қиындықтары бар білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсететінін көрсетеді; 10 маман (27,1 %) ППҚҚ, ПМПК мамандарының көмегіне жүгінеді; 6 маман (16,2 %) сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен, ППҚҚ мамандарымен, ата-аналармен бірлескен жұмыс жүргізеді.; жауаптан қалыс қалғандар - 5 маман (13,5 %), сынып жетекшілерімен (пән мұғалімдерімен) бірлескен жұмыс жүргізеді-1 маман (2,7 %), оқуда қиындықтары бар білім алушылармен жұмыс кезінде қиындық көреді - 1 маман (2,7%), жұмыс жүргізбейді - 1 маман (2,7 %).

Жоғарыда көрсетілген сұраққа жауаптардың сапалы талдауы, жалпы алғанда, педагог-психологтар білім алушылармен жеке және топтық жұмыс жүргізеді, олармен оқу дағдылары мен танымдық процестерді дамытуға түзету-дамыту сабақтарын, сондай-ақ оқытуда қиындықтары бар білім алушылармен жұмыс бойынша педагогтермен консультациялық жұмыс жүргізеді.

... у детей, которых имеются трудности в обучении, помогаем им в развитии, при работе индивидуально (Респондент 4.1.3)

... Оқытуда қиындықтары бар балалармен жеке консультация жүргізіледі (Респондент 4.1.4)

... Ондай оқушылармен жеке жұмыс жоспары құрылады (Респондент 4.1.5)

... Үлгерім жағына қарай жұмыс істейміз. Есте сақтау, зейініне мән береміз. (Респондент 4.1.10)

... Есть дети, которые не умеют читать вообще. Не воспринимают. Учим постепенно. (Респондент 4.1.13)

... Очень большую поддержку получают. Индивидуально работаем с ними. (Респондент 4.1.19)

... психологиялық қолдау қажет, үнемі сүйемелдеу керек (Респондент 4.1.20)

... коррекционно-развивающие занятия индивидуально и групповая работа (Респондент 4.1.23)

... Проводим занятия, упражнения, рассказы по картинкам, пересказы и др. (Респондент 4.1.27)

...Қатысамын. Ақыл-кеңес беремін. Балаларға. Мұғалімдерге алдағы уақытта кеңес береміз. (Респондент 4.1.37)

Педагог-психологтардың келтірілген жауаптарынан көріп отырғанымыздай, олардың біреуі ғана жұмыс арнайы жасалған жұмыс жоспарына сәйкес жүргізіліп жатқанын байқаған, бұл осы бағыттағы жұмыс жүйесіз негізде жүргізіліп жатқанын болжауға мүмкіндік береді. Категориялық тәсілге және білім алушыларды "күшті" және "әлсіз" деп бөлуге негізделген мамандардың жауаптары аландаушылық тудырады, бұл инклюзивті білім беру қағидаттарына, сондай-ақ элеуметтік-педагогикалық қысымның арнайы білім беру қажеттіліктерінің медициналық моделінің басымдығына қайшы келеді.

... Жай сыныптағы балалардан бөлектеу тапсырма береміз. Соңында біріктіреміз. Айта беретін болсақ, психологиялық қолдау көрсетеміз. Төмен оқушыға қоспаймыз, жақсы оқушының жанына қосамыз. (Респондент 4.1.8)

Айта кету керек, педагог-психологтардың үштен бірінен көбі мұғалімдер-логопедтер, мұғалімдер-дефектологтар сияқты басқа да ППҚҚ мамандарымен ынтымақтастықта оқуда қиындықтары бар білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету-дамытушылық көмек көрсетеді. Педагог-психологтардың айтуынша, оқу дағдысының бұзылуын логопунктерде, арнайы сыныптарда түзету-дамыту сабақтарын жүргізу барысында мамандар ғана түзете алады. Көп жағдайда көмек ПМПК ұсыныстарының негізінде ғана

жүзеге асырылады, олардың мамандары посткеңестік кеңістіктегі көптеген елдердегідей, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс жасайтын мұғалімдер арасында үлкен беделге ие болады². ПМПК қорытындылары, төменде келтірілген респонденттердің жауаптары көрсеткендей, "білім туралы", "Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық қолдау туралы" ҚР Заңдарына сәйкес олар ұсынымдық функцияны орындаса да, медициналық сипатқа ие.

... занятия со специалистами по заключению ПМПК, если нет заключения, отправляем на консилиум, после чего его, возможно, зачислят в инклюзивный класс (Респондент 4.1.2)

... Барлығының ойлау, сөйлеу, зерде дамуда қиындықтары болады. Біреу көріп, біреу естіп, біреу ойлау арқылы қабылдап жауап береді. Соны маман жұмыс барысында қабылдай білуі керек. (Респондент 4.1.6)

... Мінездеме жазып, қажет болған жағдайда ПМПК-ға жолдама жібереміз. Сол жерде жолдама берсе, командалық жүйеде бірлесіп жұмыс жүргіземіз. (Респондент 4.1.9)

... были такие дети в прошлом году с задержкой речи, заиканием, вызвали родителей, направили в логопункт, они туда ходили, вообще, посещают дети логопункт (Респондент 4.1.11)

... Я работаю только с ПМПК (Респондент 4.1.14)

... С нарушением письма, речи, и т. д. проводит дефектолог-логопед, мы же, психологи работаем, если у ребенка нарушения в поведении и незначительные затруднения, например, в памяти или там, во внимании, либо он просто неусидчив, либо он плохо контактирует с одноклассниками. В этом случае работаем мы. А к речи мы не имеем отношения (Респондент 4.1.17)

... Бізде арнайы сыныптар ашылғаннан бері арнайы мамандар бар. Солармен бірігіп жұмыс жасаймыз. (Респондент 4.1.29)

... Балаларды үш топқа бөлуге болады деп ойлаймын: қысқа мерзімді (сөйлеумен шектелетін) 3 айда түзеуге болады, орта мерзімді (зейіні, ойлауы тұрақсыздау, қалыптыдан төмендеу) ұзақ мерзімді 1-1,5 жыл. (Респондент 4.1.33)

Респонденттердің жауаптары сондай-ақ арнайы педагогтардың: дефектолог-мұғалімдердің, логопед-мұғалімдердің жеткіліксіз санын көрсетеді.

... Логопед маманы болмағандықтан, дефектологға жүгінемін. Ата-аналарды ПМПК-ға жолдаймыз. Консилиум негізінде. (Респондент 4.1.32)

... Это снова индивидуальные занятия. К сожалению, у нас нет логопеда. Если есть нарушения речи, рекомендуем родителям обратиться к логопеду в г. Усть-Каменогорск. Многие родители прислушиваются к рекомендациям. (Респондент 4.1.24)

6 педагог-психолог (16,2%) ғана сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен, ППҚҚ мамандарымен, ата-аналармен ынтымақтастықта білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету-педагогикалық

қолдау көрсетеді. Бұл ынтымақтастық, психологтардың пікірінше, өте маңызды, өйткені мұндай тандемде оң динамикаға қол жеткізуге болады. Сонымен қатар, кейбір мамандар бұл жұмыста туындайтын қиындықтарды атап өтті, мысалы, ЕБҚ бар білім алушылардың ата-аналарымен, олар әрдайым психологтардың ұсыныстарын қабылдауға дайын емес.

... работаем с классными руководителями, с педагогами-предметниками, с родителями детей с трудностями, прослеживаем результаты (Респондент 4.1.12)

... В коррекционных классах дети учатся, у них есть коррекционные часы, в которых педагоги, как бы добавляют в свою работу, в плане того, что если ребенок во время урока не освоил, то тогда он имеет нагрузку дополнительную. У нас на занятиях мы тоже, во-первых, ищем проблему, в чём, именно, затруднение. И здесь есть затруднения характера биологического, допустим, что ребенок просто не может освоить что-то, либо это асоциальная какая-то проблема, может быть, взаимоотношения с учителем, может быть, дома он продолжает оставаться маленьким ребенком, из-за того, что, допустим, он отстаёт в развитии, и родители к нему относятся как к малышу, не позволяют ему взрослеть. Вот на такие вопросы мы, как раз-таки, находим ответы. (Респондент 4.1.16)

... У нас есть коррекционные занятия, которые мы планируем совместно с логопедами и поочередно берем их на эти занятия. Мы начинаем, наверное, больше с памяти и с кинезеологии. То есть, это упражнения, которые легко выучить, которые идут, как закрепление. Затем, моторику укрепляем, тот же пластилин, тот же песочек, тренажерное колесико. Всё, что в наших силах, всё, что под руками, мы используем, чтобы укрепить мышцы. Родителям советуем, что пока он еще маленький, пока еще Вы имеете какую-то власть над ними, спорт, спорт, спорт. Детишки очень слабые, астенические, бледненькие. Только эти пальцы развиты: сотка и планшет, больше ничего. Кисть не разработана. Наши рекомендации не всегда правильно воспринимаются родителями. Родители считают, что они родители 6-летних детей и они лучше знают, что им нужно. Наверное, родителям очень сложно воспринимать сейчас, это молодые люди, они считают себя личностями, немножко самооценка зашкаливающая. От этого, возможно нет такого правильного понимания наших рекомендаций. Прежде чем стать родителями, они должны получить педагогическое образование. (Респондент 4.1.18)

... Классные руководители просят проконсультировать по разным вопросам. Наблюдаю уроки. Диагностика будет в октябре. Работаю с родителями также. (Респондент 4.1.25)

... Көп жұмыстар - коррекциялық. Мамандармен бірлесеміз, жоспар құрамыз. Қиын бала болса, есепке аламыз, ата-анамен, өзімен жұмыстар жүргіземіз. (Респондент 4.1.30)

... Баланың қабылдауына байланысты. Қабылдай алмай жатса, сабақ

жоспарын қысқартуға тырысамыз. Тілде кемшіліктер болып жатса, дефектолог әрі қарай жұмыстарын жасайды. Педагогикалық, психологиялық қолдау, ата-ананың ықпалы. (Респондент 4.1.31)

Сондай-ақ педагог - психологтардың ең аз пайызын оқуда қиындықтары бар білім алушылармен жұмыста қиындық көріп жүрген мамандар - 1 маман (2,7%), сынып жетекшілерімен өзара іс - қимылда жұмыс істейтін мамандар-1 маман (2,7%), балалардың осы санатымен жұмыс істемейтін мамандар-1 маман (2,7 %) және әртүрлі себептер бойынша жоғарыда көрсетілген сұраққа жауап беруден бас тартқан 5 маман (13,6 %) құрайтынын атап өту маңызды.

... Мұғалім тарапынан, пән мұғалімі тарапынан ерекше көңіл күйді аударғанды талап етеді. Денсаулығына байланысты мұғалімдерге ескертіледі, балаларға қолдау көрсету, мадақтау, түсінбесе, қайтадан түсіндіру жүреді. (Респондент 4.1.1)

... жоқ (Респондент 4.1.7)

... Балаларды ортаға бейімдеу қиын. Үйде ата-анасы жанында отырған бала мектепке келіп, жылайды, қабылдамайды. Ата-анамен бірігіп жұмыс істейік десек, олар әкелдік, "сіздер оқытыңыздар" деп қарсылық білдіреді. (Респондент 4.1.15)

Жалпы, талдау көрсеткендей, психолог-мұғалімдерге сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен оқушыларды оқытудағы қиындықтарды уақтылы анықтау, сондай-ақ қажетті психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету бойынша бірлескен жұмысты күшейту ұсынылады. Бұдан басқа, білім алушылардың ата-аналарын (заңды өкілдерін) психологиялық-педагогикалық ағарту және оқуда қиындық көріп жүрген білім алушыларға кәсіби қолдау көрсетуде қиындық көріп отырған Педагог-психологтардың біліктілігін арттыру ерекше назар аударуды талап етеді.

Дефектолог-мұғалімдердің жауаптарын талдау педагог-психологтардан айырмашылығы, олар оқудағы қиындықтары бар білім алушылардың түзету-дамыту сабақтары процесінде, сондай-ақ сабақтарға қатысу барысында көрсететін дисграфия, дислалия сияқты бұзушылықтарын түзету бойынша кәсіби көмек көрсетуге неғұрлым сенімді екенін көрсетті.

... Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың көбіне дисграфия, дислалия. Оларды анықтаған кезінде атын жаздыртамын. Мүлдем жаза алмаса, бәрі де түсінікті. Ол бала әріпті білмейді. Сынып жетекшісі ұсынымы бойынша жұмыс істеймін. (Респондент 4.2.20)

... мотивациясын көтереміз, сабақта қолдаймыз (Респондент 4.2.8)

... в основном при письме, так как иногда не хотят писать (Респондент 4.2.12)

... дополнительно с детьми работаю, также со всеми специалистами, которым нужна помощь (Респондент 4.2.13)

... Они учатся правописанию. Получают знания, умения и навыки. (Респондент 4.2.17)

Сондай-ақ, дефектолог-мұғалімдер, педагог-психологтарға ұқсас, ППҚҚ

мамандарының ата-аналармен, сынып жетекшілерімен және пән мұғалімдерімен бірге оқытудағы қиындықтарды уақтылы анықтау және оларды түзету бойынша бірлескен жұмысының маңыздылығын атап өтеді.

... Ондай балалармен дефектолог, логопед, психологтар жұмыс жасайды. Өз-өзін дамытуға, ортада ұстауға көмектесеміз. (Респондент 4.2.4)

... Әр бұзушылық бойынша арнайы мамандар жұмыс жасайды. (Респондент 4.2.15)

... Іс-шараларға қатысады. Психолог тренингтер ұйымдастырады, мен оқу жағына қараймын, әлеуметтік педагог жағдайын қарайды. Максималды түрде қолдаймыз. (Респондент 4.2.16)

... мұғалімнің қолдауы, ұжымның және сыныптың, мектептің қолдауы (Респондент 4.2.11)

... Сынып жетекшілерімен, ата-аналарымен байланысамыз. Ұсақ моторикасы бойынша тапсырмалар береміз. Әр бала әртүрлі. (Респондент 4.2.18)

Дефектолог-мұғалімдер оқудағы қиындықтарды ұсақ моториканы, кеңістіктік қабылдауды, фонемалық естуді дамыта отырып, түзету үстінде жұмыс істейтін танымдық үдерістердің бұзылуымен байланыстырады. Сондай-ақ, мамандардың пікірінше, педагогикалық немқұрайлылық мектеп дағдыларын қалыптастырудағы қиындықтарға үлкен әсер етеді.

... После того, как мы выявляем у детей имеющиеся проблемы в учебных навыках, начинаем с пространственного представления. Занимаемся мозжечковой стимуляцией, улучшаем пространственное представление, занимаемся фонематическим слухом, с мелкой моторикой работы проводим. Потому что очень важно сформировать именно моторные навыки у детей. Если есть какая-то педзапущенность, в силу того что недостаточно проводилась образовательная деятельность, мы работаем в основном над общими представлениями. (Респондент 4.2.2)

... Жазуында проблемалары бар балаларға көбінесе ұсақ моторикамен жұмыс жасауға арналған жаттығулар жасатамыз. Ермексазбен жұмыс жасатамыз. жазуға дағдыландыру үшін көбінесе саусақ жұмыстарына арналған моторикалық жаттығулар береміз. Ал естек сақтау қабілеті төмен балаларға 10 зат көрсетіп, есте сақтау қабілетін күнделікті шынықтырып отырамыз. Мысалы, бір суретті көрнекілік ретінде шығарып алып, осында көрсетілген суреттерді уақыт беріп, анықтауын сұраймыз. Немесе тақпақ айтамыз, олар есте қалғанын жазады. Салыстырмалы түрде диагностика жасап, тапсымараларды күрделендіріп отырамыз. (Респондент 4.2.3)

... Баланың ұсақ моторикасын дамытамыз. Бастапқыда жаза алмайды, қалам ұстай алмайды. Бала қалам ұстауға бейімделеді. Түсіне бастайды. Сол жұмыс нәтижесінде 5-сыныпқа ауысар кезінде өте көп нәтиже, өзгеріс байқалады. (Респондент 4.2.5)

... жазу, оқу, есте сақтау, ойлау қабілеті, зейін. (Респондент 4.2.1)

... Бізде бастауыш сыныптары зой, жеңілдетілген түрде өтеміз. Қазір балаларға әріптерді қайталап, буын оқытудан бастаймыз. Сөйлем құрастыру

әдістері. Математикадан жеңіл есептер. Ол балалар тақтаға қатыспайтын болғандықтан, тақтаға шығып, жұмыс істеуге үйретеміз. Ашылып сөйлеуге үйретеміз. (Респондент 4.2.6)

Мамандар отбасында қалыптасатын баланың психологиялық жетілуі оқу дағдыларын қалыптастыруда үлкен рөл атқаратынын атап өтті.

Олардың дамуына кедергі-бұл екі тілді қатар қолданатын отбасыларда тәрбиеленетін балалардағы балалық шақ және билингвизм.

... Көбіне жаттығулар жасау керек деп ойлаймын. Мысалы, кейбір балалар еркелеп сөйлейді. Ата-аналармен де тығыз жұмыс жүргізу керек деп ойлаймын. (Респондент 4.2.9)

... Тек қана үйде орысша сөйлегендіктен, орысша ойлайды. Сол ғана проблема. Басқа сыныптағы балалармен әлі сөйлесіп үлгермедім. (Респондент 4.2.19)

Кейбір дефектолог мұғалімдердің категориялық көзқарасы және кейбір мұғалімдер мен ата-аналардың қалыптаспаған инклюзивті мәдениеті, сондай-ақ арнайы білім беру қажеттіліктерінің медициналық моделінің әлеуметтік-педагогикалық қажеттіліктерден басым болуы аландаушылық тудырады.

... Басқа балалардан бөлектемеу керек. 3-4 жыл бұрын ашқанда не мектеп, барлығы жындылар деп мазақтаған. Мұғалімдерге дейін. Балаларға жанымыз ашиды. Өз баламыздай. Класс жабылды. Ата-ана өтінішімен, көбісіне өтірік диагноз жазған. Сөйтіп жабылды. Барлығы түрткілеп, ол жынды, тиіспе деп. Көбісі психбольницаға жіберуді қаламайды. Барлық ата-аналар бізге алып келгісі келеді. Жүйке диспансеріне бару керек десе, қашады бірден. Баламыз псих емес деп ата-аналар ұрысып кетеді. (Респондент 4.2.7)

... диалог, сөйлеу арқылы (Респондент 4.2.10)

... зависит от диагноза, смотря на диагноз, мы подбираем программы и восполняем пробелы (Респондент 4.2.14)

Бір қызығы, тек бір дефектолог мұғалім жылдық жұмыс жоспарына сәйкес оқу қиындықтары бар балаларды анықтайтынын атап өтті, бұл көптеген мамандарда мектеп оқушыларын оқытудағы қиындықтарды анықтау үшін нақты жоспарлаудың жоқтығын көрсетеді.

... Қыркүйектегі жылдық жоспарыма байланысты тек қана инклюзивті балалармен анықтама жинау болды. Одан кейінгі екі мектепалды даярлық тобын қарадым. Екі оқушыны маған берді. Олардың ойлау қабілеті, дамуы барлығы жақсы болды. (Респондент 4.2.19)

Логопед-мұғалімдердің жауаптарын талдау дефектолог-мұғалімдер сияқты, олар өздерінің коллеш - педагог-психологтарынан айырмашылығы, оқудағы қиындықтары бар білім алушылардың бұзушылықтарын түзету бойынша кәсіби көмек көрсетуге сенімді екенін көрсетті. Жалпы, логопед-мұғалімдер оқуда қиындықтары бар және логопунктке қабылданған балалармен айналысады. Сабақтар жеке және кіші топтарда арнайы таңдалған жаттығулар,

бағдарламалар, есту, сөздік диктанттар, сөйлеу терапиясы массажы түрінде өткізіледі. Логопедтер сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен және ата-аналармен қарым-қатынас жасауда үлкен рөл атқарады, олардың міндеті логопед жеткізген дыбыстарды автоматтандыру функцияларын және сабақта және отбасында ата-аналармен байланысты. Логопед-мұғалімдер жазуды, оқуды және сөйлеуді (дизграфия, дислексия, дисорфография, дислалия және басқа да сөйлеу бұзылыстары) бұзудағы қиындықтар туралы логопедиялық білімді насихаттауға үлкен мән береді.

... Во-первых, эти дети естественно зачисляются на логопункт, особенно, если у них значительные нарушения. Если у них нарушения- незначительные, то они получают методические рекомендации: учитель этого ребенка, предметники, это может быть, русский или казахский предметы, в зависимости от того, в каком классе ребенок учится, предметники английского языка получают методические рекомендации, потом родители также. Помимо этого, когда у нас было дистанционное обучение, был создан специальный курс, по которому родители могли самостоятельно заниматься по развитию зрительного восприятия, по постановке звуков, если это не дети с дизартрией, а обычные функциональные дислалии, и также роздаю родителям методические рекомендации по работе с детьми с особыми образовательными потребностями по разным категориям, логопаты там тоже присутствуют. Да, учим классных руководителей, каким образом к ребенку подойти, даем задания. В основном, дети, конечно, дети в коррекции у меня находятся, в логопункте. И в зависимости от этого мы выстраиваем с классными руководителями совместную деятельность. Где-то, я подсказываю классным руководителям, каким образом перефразировать задания, например, на СОЧах и СОРах, потому что, чтобы инструкция была немного ступенчатая, каким образом ее уменьшить. Возможно, там есть детки, у которых, например, дисграфии, им увеличиваем шрифт. Потом, на уроках обучения грамоте, в этом году они букварь изучают, сейчас попробуем, что-нибудь новое введем. Вообще, на уроке обучения грамоте первоклассникам, у которых есть дисграфия, дизорфография, стараемся с классным руководителем вместе продумывать индивидуальные карточки, особенно, в первое полугодие, когда ребенку нужна особая поддержка. (Респондент 4.3.1)

... обучение на дому, факультативы, коррекционная поддержка детей (Респондент 4.3.2)

... қойылған сұраққа толық жауап беруді қадағалау, сөйлеу бұзылыстары бар оқушыларға дыбыс қою, сөздің басында, ортасында, соңғы және оларды автоматтандыру саусақ жаттығу жасау, тақырыптық суреттер бойынша сөздік қорын молайту (Респондент 4.3.3)

... Значит, мы проводим консультации для родителей, затем ведем специальные тетради для детей, записываем домашнее задание дети выполняют, занимаются, даем мастер-классы для родителей, обучаем их

полностью, показываем, как выполнять определенные упражнения делать перед зеркалом и т.д., родители приходят, они вживаются в образ своего ребенка (Респондент 4.3.4)

... ДЦП- диагноз бар балалар графомоторлы, дағдылары толық жаттығуларды толық орында алмайды қиындықтар (Респондент 4.3.5)

... ПМПК-да жолдама берген кезде диагноз қасына дисграфия, дислексия деп берсе, баланың фонетикалық-фонематикалық қабілетін тексере отырып, лексикалық жағынан қателіктерге қалай бой алдырады, буындап дыбыстай, жаза алады ма, сол бойынша жұмыстар жасалады. (Респондент 4.3.6)

... Ондай балалар өте көп. Тұйық балалар болады, ашық балалар болады. Бірден сіңісіп кете алмайды. Дыбыс қою үшін психологиялық тұрғыдан үйретіп алып барып, аппараттарды қолданып жұмыс жасаймыз. Үйретіп алып барып, жұмыс жасаймыз. (Респондент 4.3.7)

... У кого дисграфия, с помощью диктанта, артикуляцию делаем для языка. Когда язык не слушаются, постоянно нужно заниматься артикуляцией. (Респондент 4.3.8)

... Дисграфия жағынан кеңестікті бағдарлай алмайды. Оптикалық жағынан ұқсас әріптерді жазу барысында шатастырады. Олармен жұмыс жүргіземін. Жеке сабақ өтемін. (Респондент 4.3.9)

... Дисграфия, дислексиямен бала көп. Мақсат деген бала келді, оқи алады, бірақ жазу деген мүлдем жоқ, ұсақ моторика жоқ. Кішкене массаж жасадым. Көп ойнайды, өл әлемі бар дейді анасы. Қолдың ұшы баспен байланысты ғой. Анасына невропатологқа барып ем алыңыз дедім. Логопед екеуінің жұмысы бірге жүру керек деп. Массаж жасау керексіз дедім. Стержень кигізу керек қолдарына. Доптармен, қарындаштармен ауаға жаздырту қажет. (Респондент 4.3.10)

... Мы с ними сначала учимся правильному чтению, стараемся читать побольше, писать побольше, слуховые диктанты, словарные диктанты. Работаем больше над коррекцией. Через чтение. (Респондент 4.3.11)

... Это, как раз таки, дисграфия, дислексия, существует стандартная программно-логопедическая программа, которая позволяет этих детей в рамках плана поурочного, календарного помогает таким детям помочь. Я опираюсь на программы, которые уже умными именитыми логопедами России апробированы, Казахстаном они адаптированы и я опираюсь на то, что имею право преподавать в Казахстане, потому, как мы здесь живем, и опираюсь именно на опыт логопедов Астаны, потому что, хороший опыт. Если у меня где-то чего-то не хватает, опыта своего, я иду на сайт этих педагогов, я им пишу. Это обычно у нас идет Инстаграмм идет переписка, где-то спрашиваю вопросы, они мне помогают, подсказывают. (Респондент 4.3.12)

... Наверное, корректировка. Видите, чаще двух раз в неделю я не могу, потому что у нас их не мало, этих деток, но я даю ещё рекомендации учителям, для того, чтобы поправляли на уроке, то есть до автоматизации довести, если это какое-то звукопроизношение неверное (Респондент 4.3.13)

... деңгейіне қарай жұмыс істеймін (Респондент 4.3.14)

... қиындығы жоқ (Респондент 4.3.15)

... провожу различные упражнения, согласно диагноза (Респондент 4.3.16)

... Дыбыстарды дұрыс айтпаса, барлық жүктемені өзіме аламын. Дыбыстауын дұрыстап беруім керек. Одан кейінгі жұмыс - оқыту жағы, ол дефектологқа қатысты. Оқыту, жазу. Танымындағы бұзылыстар болса, психологтарға жүгінеміз. Солай бөліп алдық. Командалық жұмыс. (Респондент 4.3.17)

... Мұғалім, маман қолдауын қажет етеді. Түзету-дамыту жұмыстары қажет. (Респондент 4.3.18)

Оқуында бұзушылықтары бар балаларға көмек көрсету бойынша ППҚҚ мамандарының сұхбатын қорытындылай келе, негізінен ППҚҚ мамандары маманмен сабақ өткізу қажеттілігі туралы ПМПК қорытындысы бар мүмкіндігі шектеулі балаларға көмек көрсетеді деп қорытынды жасауға болады. Сөйлеу қабілеті бұзылған балалар санының өсуіне байланысты мектептерде штат кестесіне арнайы педагогтардың қосымша бірліктерін енгізу қажет. ППҚҚ барлық педагог-мамандарына бастауыш сынып мұғалімдерімен, сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен білім алушылардың даму ерекшеліктерін психологиялық-педагогикалық білімді насихаттау бойынша жұмысты күшейту ұсынылады. Сондай-ақ, білім алушылардың оқу дағдыларының бұзылуын анықтаудың бірыңғай алгоритмдерін әзірлеу және ППҚҚ мүшелері, педагогтар мен ата-аналар арасындағы өзара іс-қимылды күшейту ұсынылады. Барлық мамандарға жүйелі негізде өз біліктілігін арттыру ұсынылады.

Сіздің ойыңызша, ЕБҚ бар балалар ПМПК ұсынған психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету бойынша барлық қажетті қызметтерді ала ма?

ПМПК мамандарының сұхбатының келесі сұрағы мамандардың көзқарасы бойынша, ПМПК ұсыныстары бар балалардың қажетті психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен және түзету-педагогикалық қолдаумен

қамтылғанын анықтауға мүмкіндік береді.

Педагог-психологтардың жауаптары мамандардың 73 % (27 адам) денсаулық жағдайына байланысты ЕБҚ бар барлық балалар ПМПК ұсынымдары негізінде қажетті психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету-педагогикалық қолдау алады деп санайды.

... Сабақ кестесін құрғанда ПМПК берген анықтамаларына сәйкес оқу бағдарламасын игеруге тырысамыз. Бірақ бәрі балаға байланысты. Біреу алға тартып алып кетеді. Біреуі асықпайды. Оқу процесінде жыл ортасы бойынша өзгерістер болады. (Респондент 4.1.1.)

... Да, считаю, что дети с ООП получают все необходимые услуги по психолого-педагогическому сопровождению и коррекционной поддержке, рекомендованной ПМПК (Респондент 4.1.2.)

... да, дети получают все необходимые услуги по психолого-педагогическому сопровождению и коррекционной поддержке (Респондент 4.1.3)

... Ия. ПМПК ұсынған барлық қызметті, психологтың қызметі жүргізіледі (Респондент 4.1.4)

... Иә ойлаймын. Себебі мамандармен жұмыс жасау арқылы бірігіп оқушыларға жан жақты көмек беруге болады (Респондент 4.1.5)

... Егер ПМПК қорытындысы ұсынылса, міндетті түрде жүргізіледі. Ата-анамен сұхбаттасып, маман ретінде түсіндіре білсеңіз, олар психологиялық көмектен қашпайды деп ойлаймын. Сау адамның өзіне психологиялық көмек керек. (Респондент 4.1.6)

... ұсыныстары бойынша міндетті түрде қарастырылады (Респондент 4.1.7)

... Әрине, атқарылады. ПМПК направиелесінде бәрі жазылып тұрады. Жеке, топтық жұмыстар жүргізіледі. Арнайы мамандар жұмыс жүргізеді. (Респондент 4.1.9)

... да, получали полностью (Респондент 4.1.11)

... по рекомендации ПМПК у нас только обучающиеся на дому, им даются принадлежности, учебники, у каждого предметника расписание, оно у родителей есть, все выполняется (Респондент 4.1.12)

... Да, специалисты все работают (Респондент 4.1.14)

... Ну, ПМПК рекомендует, в основном, просто занятия с психологом, то есть, у них не бывает в заключении, чтобы они конкретно указывали какую-ту проблему. Поэтому, если мы начинаем работать, мы начинаем диагностировать, потом смотреть динамику, обязательно тоже мониторим результаты и мы считаем, что в соответствии с тем, что видим мы проблему, мы с ней справляемся на сегодняшний день. Другое дело, что дети в подростковом возрасте нуждаются ли они в коррекционных классах, нуждаются ли они в этой закрытой среде, этот вопрос, мне кажется, будут решать, на сегодняшний день. Может быть, их достаточно завершать в 5 классе. ПМПК нам пишет в заключении, только "работа с психологом", например, и всё. А что именно, работа психолога? В чём, это мы уже сами определяемся, но каждый раз, под задачу под потребности самого ребёнка. (Респондент 4.1.16)

... Мне кажется, да, в полной мере получают. Всё, что им запланировано, они получают. И мы, как педагоги-психологи, со своей стороны, всё им даём. Всё, согласно плану, согласно стандартам. (Респондент 4.1.17)

... По заключению смотрю, по рекомендации, если к дефектологу, если с нарушением речи, то логопед. Если сопровождение психолога, работаю я. Естественно, план составляю, согласно этого плана работаю. Логопед работает по совместительству. (Респондент 4.1.19)

... барлық керек нәрселерді алады (Респондент 4.1.20)

... в основном все рекомендации прописанные в ПМПК дети получают (Респондент 4.1.22)

... да, сторого соблюдается (Респондент 4.1.23)

... Узких специалистов мы рекомендуем. Но которые от нас нужны, мы все

оказываем. В службу ППС входит заместитель директора по учебной части, психологи, логопеды, дефектологи, социальные педагоги, предметники. У нас с учителями очень тесная работа. Они приходят и говорят, вот такой-то вот ребенок, с такой-то справкой. Как с ним работать. Он не идет на контакт. Мы помогаем. Отдельно беседуем. С учеником. Консультируем учителей, родителей. Тесная связь у нас. (Респондент 4.1.27)

... Для таких детей у нас созданы все условия. В кабинетах стоят специальные парты. Есть специалисты, которые доносят. Думаю, все условия созданы. Наши коллеги делают все, чтобы они успешно адаптировались, и тренинги проводили психологи. мы проводили несколько занятий, помогли педагогам прочувствовать через тренинги как чувствует себя ребенок, попадая в такую атмосферу. Например, слабовидящие. Закрывали педагогу глаза, и говорили сделать то-то, то-то. Чуть ли до слез не доходило, так как они чувствовали, что им приходится очень сложно и очень важна помощь наших педагогов и детей. И как раз такие несколько упражнений мы провели с детьми: закрывали глаза, помогали ориентироваться в пространстве. По НОДА тоже. Потом мы эти упражнения в городе показали тоже. Когда закрываешь глаза, и по инструкции делаешь что-то, они не справляются. Им говорят голосовые команды, и не все дети могут сказать. А для детей важны голосовые просьбы. В целом материально-техническая база лучше. Если что-то спросим, директор поддерживает. Сейчас оборудуем этот кабинет, чтобы вести консультацию. Иногда очень важно проводить индивидуальные консультации. Помимо здоровья, у них есть личностные проблемы, взаимоотношения в семье. (Респондент 4.1.28)

... Толық алмағанымен, 70-80 пайыз алады деп ойлаймын. Ата-аналар қазір жүгіріп жүреді. Толық алмаса, әдебиет, әдістемелік құралдардың жетіспеуінен деп ойлаймын. Мұғалімге көмекші құралдар керек. Әркім өз білгенін жасап жатыр. (Респондент 4.1.29)

... Иә, алады. Себебі біз заң аясынан шығып кете алмаймыз. Әр баланың құқығы тең. Өзіне тиісті барлық қызметтерді алады. Алуы керек. (Респондент 4.1.31)

... Көп уақыт мұғалімдерге жеке бағдарламаны жасау жөнінде ақпарат беруге кетеді. (Респондент 4.1.32)

... Ұсынымдарды бізде толық алады. Жұмыс жасауға тырысып жатырмыз. (Респондент 4.1.33)

Сонымен қатар, мамандардың 27%-ы (10 адам) ЕБҚ бар балалар психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен және түзету-педагогикалық қолдаумен толық қамтылмағанын атап өтті.

... Психологтар өте аз. Ой шашыраңқы. Жай және инклюзивті сыныптарға психологтар бөлек болса екен дейміз. (Респондент 4.1.8)

... Барлығын алады деп ойламаймын. Кейбір білім алушылар арнайы

мамандарға ұзақ барады, кейбірі қысқа уақытта. Командалық жұмыста нәтиже көп болады деп ойлаймын. Командалық жұмыс бар, бірақ жүйе керек. Бағдарлама және әдістемелік ұсынымдар керек. Бәрін интернеттен іздейміз. Білікті психологтардан кеңес аламыз. Әр маманның өз жоспары болса деймін. Былтырдан келе жатқан оқушыда қандай өзгерістер болуына байланысты программаға өзгерістер енгізіп, әдіс-тәсілдерді өзгертіп, арнайы мамандар ұсыныс білдірсе деймін. (Респондент 4.1.10)

... Они получают поддержку, но база недостаточно сформулирована. Специалисты делают все что могут. Но достаточно ли они обучены - непонятно. Есть определенная специфика при нарушениях. Насколько возможно - да. (Респондент 4.1.13)

... Кейде ауыр диагноз бар балаларды инклюзия орнына түзету сыныбына жібереді. Аутизм, т.б. Сосын біз қайтадан барамыз, агрессия болып кетті деп. Көріңіздерші дейміз. Ол жерде диагноз басқаша. Осылай екі арада түсінбеушіліктер болып қалады. Ыңғайлысы - инклюзия. Курстар қажет. (Респондент 4.1.15)

... Знаете, в чем дело. 36 детей на данный момент, только в нашей школе, только ЗПР. Я не беру даже логопатиков, их 40, и получается, что, лично у меня нет в расписании уроков, когда мне ловить этих ребятшек? Когда мне с ними заниматься? Конечно, я любые возможности изыскиваю. Логопеды взяли на 20 минут, я тоже подключаюсь, где-то совместные занятия даже мы ведем, чтобы, я свою тему, она свою тему. И совместно мы, на 40 минут, такой мощный блок проводим. Где-то собираю детишек, не по одному, а индивидуально, хотя рекомендовано индивидуально. Но если у них схожие диагнозы, и они с одного класса, например, из коррекции, я их беру по 3 ребенка. Допустим, второклашек, у меня шестеро, я беру их: 3 и 3. То есть, хотя бы по трое, чтобы у нас получился отработать какой-то материал. Например, сегодня мы делаем самомассаж, когда мы кинезиологией занимаемся, мы дуем, мы на внимание отработали, мы отработали на память, пытались заучить стихотворение. Вот, то, что нет, в расписании, это сложно. (Респондент 4.1.18)

... жоқ, себебі мен арнайы психолог болмандықтан, бұл салада маған жұмыс жасай қиын туындап отыр (Респондент 4.1.21)

... Требуется логопедическая помощь многим детям. Моих знаний педагога-психолога не хватает. Нехватка логопеда в школе чувствуется. 21 ребенок с ООП. (Респондент 4.1.24)

... У нас 43 ребенка. Дети с ООП уходят в другие школы, у нас не все специалисты есть. Все, что прописано в ПМПК, в пределах нашей компетенции мы выполняем. Но иногда родителям рекомендуется обращаться к логопеду, невропатологу в районный поселок или город (Респондент 4.1.25)

... Бір балаға жалпы бағдарлама деп береді, кейбір балаға типтік деп жазып береді. Ал оларға өзіміз жоспарларды ыңғайына келтіріп жасаймыз. Сол жағы қиындау. Типтік бағдарлама, диагнозы ауырлау балалармен жұмыс жүргізу қиын. Нақты методика жоқ, нақты көрнекілік, жоспар, методика болса

дейміз. Өзіміз нәтижеге жетуге жобалап тырысамыз. (Респондент 4.1.30)
... Бізде ондай жоқ. Логопед керек, дефектолог керек. Бізге биыл келіп жатыр. Жалғыз мен ғана психолог мамандығы бойынша. Қалғаны Махамбеттегі арнайы білім беру ұйымына барады. Өздері комиссиядан өткенде сондайға барасыздар деп айтатын секілді. Жағдайы келген адамдар балалары үшін апарады. (Респондент 4.1.35)

Баяндалғанға байланысты, ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен және түзету-педагогикалық қолдаумен толық қамту үшін жалпы білім беретін мектептердің директорлары мектептердің штат кестесіне педагог-психологтардың, арнайы педагогтердің қосымша бірліктерін енгізу бойынша жұмыс жүргізу қажет. Сонымен қатар, барлық білім алушыларды уақтылы анықтау, психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету бойынша қолдау көрсету тұрғысынан психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмысын күшейту ұсынылады. Педагог-психологтар, арнайы педагогтер сондай-ақ ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеу бойынша біліктілікті жүйелі негізде арттырып, өздерінің педагогикалық тәжірибесін жинақтап, ата-аналармен, сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен тығыз байланыста жұмыс істеуі қажет.

Дефектолог-мұғалімдердің жауаптары педагог-психологтарға ұқсас мамандардың көпшілігі - 81 % (17 адам) денсаулық жағдайына байланысты ЕБҚ бар барлық балалар ПМПК ұсынымдары негізінде қажетті психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету-педагогикалық қолдау алады деп санайды.

... иә, біздің мектебімізде ЕБҚ бар оқушылар ПМПК ұсынған барлық қажетті қызметтерді алады (Респондент 4.2.1)

... Иә, толықтай алады деп ойлаймын. ПМПК ұсынымдарын қатал қадағалап, сол бойынша жұмыс жасаймыз. Барлық балалардың ПМПК қорытындысы бар. Балалар қыркүйекте келгенде екі апта адаптация болады. Балалардың сабақтарына қатысып, сабақта өздерін ұсатуын, іс-әрекетін, тыңдауын, зейінін, шаршауын, жалығуын, есте сақтауын, мұғалім нұсқаулықтарын фронтальді орындауын тексеріп, сабақтарға кіреміз. Балаларға бақылау жасаймыз міндетті түрде. Ол қағазқа құжаттама түрде түсіріледі. Бізде документ арасында бар. Балаларды келесі екі аптада, қыркүйек айында шақырып, міндетті түрде диагностика жасаймыз. Көрсетілген нәтиже бойынша жұмыс жасаймыз. Нәтиже ойлағандай болмаса, қуантарлық болмаса, ата-аналарға бірден хабар береміз. осылай сіздерге ПМПК-дан өтіп, нақты маманардың кеңесін, заключениесін алып келу керек. Сабаққа қатысуға да ата-ана рұқсатын аламыз. Барлығы құжаттарда міндетті түрде тұрады. (Респондент 4.2.3)

... Иә, барлығы толыққанды қамтамасыз етіледі. (Респондент 4.2.4)

... Иә, барлық қызметтерді толық алады. Жолдамада барлығы жазылады. (Респондент 4.2.5)

... Бізге жалпы білім беретін бағдарламаны жеңілдету деп береді. Барлық

қолдауға ие деп ойлаймын. Балалар тез қабылдай алмайды. Жазғы демалыстан кейін келіп бәрін ұмытып қалады. Есте сақтау қабілеттері төмен. (Респондент 4.2.6)

... Барынша тырысамыз енді. (Респондент 4.2.7)

... Иә, алады. ПМПК келіп, өздері тексеріс өткізетін. Пандемия уақытында сынып жетекшілері мінездеме жазады, ата-аналар келеді. Зумға шығады. Немесе звондап сұрап, біліп жатады. Көмектерін көрсетіп жатады аямай. (Респондент 4.2.9)

... алады (Респондент 4.2.10)

... сол бойынша нақты, міндетті түрде жұмыс жасаймыз (Респондент 4.2.11)

... да (Респондент 4.2.12)

... безусловно, да (Респондент 4.2.13)

... Иә, алады. Диагноз жазып берген соң, сол бойынша жұмыс жүргізіледі. (Респондент 4.2.15)

... Алады. Иә. ПМПК көбінесе жеке жұмыстарды ұсынады, балама әдістерді қолданады. Жеке оқу жоспарлары жасалады. (Респондент 4.2.16)

... Полностью получают. (Респондент 4.2.17)

... Иә, алады. (Респондент 4.2.18)

... Иә, алады. Бізде екі психолог бар. Олар өздігінен көмек көрсетеді. Сынып жетекшілеріне мен де айтып отырамын. Инклюзивті балаларды шеттетпеу, бөлмеу жайында айтып отырамын. (Респондент 4.2.20)

Сонымен қатар, мамандардың 19%-ы (4 адам) ЕБҚ бар балалар психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен және түзету-педагогикалық қолдаумен толық қамтылмағанын атап өтті. Бір маман, тұтастай алғанда, бүкіл ел бойынша барлық балалар қажетті түзету және дамыту көмегіне ие бола бермейді деп болжайды.

... В общем, по РК, наверное, нет. Конкретно в нашем случае, есть служба, есть специалисты, которые могут оказать помощь. И специалисты, имеющие достаточно хороший уровень образования, практически имеют образования, стаж работы. Здесь достаточно хорошо организовано. И родители хорошо отзываются. Есть дети, которые имеют тяжелые нарушения в учебной деятельности, хотя бы социализацию проходят, вступают коммуникацию. Нет детей, которые остались без внимания. (Респондент 4.2.1)

... Дефектологпен жұмыс жасайды, логопед жоқ. Бірақ бізге коррекциялық кабинет керек, көрнекіліктер керек. Моторикалық, массаж құралдары керек. (Респондент 4.2.19)

Мамандардың жауаптары ПМПК қорытындысын алу кезінде мамандар үшін қиындықтар фактілері бар екенін көрсетеді, өйткені баланы қандай бағдарлама бойынша оқыту қажет екендігі әрдайым анық емес. Сондай-ақ, ПМПК-ның түзету-педагогикалық көмек алу туралы ұсыныстары бар балалардың үлкен кезектілігі фактілері бар. Алайда, мамандардың жеткіліксіз болуына байланысты, ЕБҚ бар балалар әрдайым уақытылы көмек ала бермейді.

... ПМПК жазған жолдамасында жазылғаны дұрыс болмайды, өйткені кейбір

кезде қай бағдарламамен бала оқитыны түсініксіз болады. Дұрыс жазылмаған, мен оған қанағаттанбаймын. Және ПМПК жазған балалар көп болған кезде, менің кестеме сыймайды, мысалы логопедке жіберілген 68 бала, олар аптада 3 рет қана бара алады. Сондықтан нәтиже болмайды, ата-аналар наразы. Бірақ жазылған ұсынымдар орындалады. ПМПК мен бірге отырыс өткізуіміз керек. (Респондент 4.2.8)

Сондай-ақ, респонденттер түзету кабинеттерін ұлғайту, материалдық-техникалық базаны нығайту қажеттілігі туралы тілек білдірді.

... Барлық қолдауды алады деп айта алмаймын. Кабинет, материал, кадр жетіспейді. 100 пайыз деп айта алмаймын. (Респондент 4.2.21)

Жоғарыда айтылғандарға байланысты қажетті психологиялық-педагогикалық қолдау мен түзету-педагогикалық қолдауды толық қамту үшін арнайы мұғалімдердің штат санын көбейту қажет деп қорытынды жасауға болады. Сондай-ақ, психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар медициналық емес, әлеуметтік-педагогикалық модель негізінде оқушыларды оқыту бағдарламасы туралы ұсыныстар дайындауы керек. ПМПК мамандарының назарында оның диагнозы емес, бала болуы керек.

Логопедтердің жауаптары педагог – психологтарға ұқсас мамандардың көпшілігі-83,3 % (15 адам) денсаулық жағдайына байланысты ЕБҚ бар барлық балалар ПМПК ұсынымдары негізінде қажетті психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету-педагогикалық қолдау алады деп санайды.

... ЕББҚ оқушылар ПМПК қорытындысымен логопедтің жеке түзету сабағына қатыса алады (Респондент 4.3.3)

... У нас очень хорошие специалисты, мы в комплексе работаем с детьми это то, что касается нашей школы, у нас работает сильный тифлопедагог, дефектолог, психолог, логопед, мы в комплексе работаем с детками. Прежде всего, мы смотрим на то, что нам рекомендовал ПМПК, и на основании этого мы уже строим полностью маршрут определенный, делаем программу индивидуальную (Респондент 4.3.4)

... ПМПК ұсынған барлық қажетті қызметтерді біздің балалар алады (Респондент 4.3.5)

... Иә, әрине, барлық қызметтерді алады. (Респондент 4.3.6)

... Барлық қызметтерді алады. Біз ПМПК ұсынатын ұсыныстар бар. Олар әр сәтте диагноз қоятын болғандықтан, қателескен болсақ, көріңіздер, тексеріңіздер, қайта тексеруге жіберіңіздер дейді. Бірлескен түрде жұмыс жасаймыз. Толық көлемде қызметтерді алады. (Респондент 4.3.7)

... Думаю, да, полностью получают. Но у нас не тяжелые дети. Но результаты, улучшения есть. Родители это видят, жалоб нет. (Респондент 4.3.8)

... Барлық қызмет көрсетіледі. (Респондент 4.3.9)

... Да, получают. Психолог работает, и мы работаем, и учителя, ассистенты. Все получают. (Респондент 4.3.11)

... Да, потому что это госуслуга, и от этих требований мы не имеем право

отойти. Это- государственная услуга, которую государство бесплатно гарантирует детям и мы её не можем нарушить. Конечно, выполняем. В рамках своего логопункта, у меня определенное количество, есть очереди, и они потихоньку, в течение года, все, кому необходимо, получают. (Респондент 4.3.12)

... Думаю, что получают. Потому что нареканий, жалоб со стороны родителей нет. Более того, я присутствовала на комиссии областного ПМПК, я это слышала. Больше было благодарностей. (Респондент 4.3.13)

... алады (Респондент 4.3.14)

... ПМПК ұсынған барлық қажетті қызметтерді біздің балалар алады (Респондент 4.3.15)

... да, получают (Респондент 4.3.16)

... ПМПК бағдарлама бойынша ұсыныс береді. Мен Ерсарина әдістемелігін басшылыққа аламын. Массаж жасау керек десе, жасаймын. Оқу әрекеті десе, сол бағытта жұмыс жасаймын. Әрине, тырысамыз. Берген ұсынымдарды орындауға тырысамыз. (Респондент 4.3.17)

... Иә, алады деп ойлаймын. Сол арқылы келеді. Сол тұжырымдама арқылы әрі қарай дамытамыз. (Респондент 4.3.18)

Мамандардың 16,7%-ы (3 адам) арнайы педагогтардың жеткілікті санының болмауына, көмекке мұқтаж балаларының көп болуына, кейбір ата-аналардың ПМПК-ға кеңес алуға өтініш білдіруіне байланысты ЕБҚ бар балалар психологиялық-педагогикалық қолдау мен түзету-педагогикалық қолдаумен толық қамтылмағанын атап өткен жөн..

... не в полной мере, реабилитация должна начинаться с раннего возраста, у нас мало инклюзивных детских садов, кабинетов раннего вмешательства (Респондент 4.3.2)

...В нашей школе все, естественно, что рекомендуется ПМПК, а, как правило, там есть рекомендации по занятиям с психологом, с дефектологом, и с логопедом, мы согласно этим рекомендациям берем детей на обучение, но, тем не менее, из-за того, что у нас очень большой контингент учащихся, и, к сожалению не все родители, чьим детям нужно пройти ПМПК, они на это соглашаются, бывают, что в 1-х, 2-х классах выявляются дети, которые не справляются с программой, но родители по каким-то причинам не хотят пройти ПМПК, мы тоже работаем с ними отдельно, но не всегда это возможно. И количество детей очень большое, и я считаю, что в нашей школе недостаточно штатных единиц, по крайней мере, единиц логопеда и дефектолога. У нас, к сожалению, 1 логопед и 1 дефектолог. Было бы хорошо, если бы у нас было хотя бы 2 штатных единицы, потому что классов-комплектов очень много. Хотелось бы всех охватить, но я же Вам говорю, что мы берем самых сложных, а остальные стоят в резерве, а время уходит. А было бы очень хорошо, если бы в 1-х классах, вот они бы пришли, их приходят, грубо говоря, примерно 300 детей. Из них у около 80-ти есть особенности

речевого развития. А мы по методическим рекомендациям и по нашим часам берем 30 детей. Остальные стоят, работаем с ними дополнительно через родителей, через классных руководителей, но, тем не менее, если бы ребенок был бы в кабинете, получил бы хотя несколько четвертей хорошей коррекционной работы, то в дальнейшем избежал бы сложностей в обучении. (Респондент 4.3.1)

... Дефектолог жоқ. Негізінен, дефектолог жұмыс істейді. Массаж жасайды, жазу-сызу математиканы үйретеді. (Респондент 4.3.10)

Логопедтердің айтуынша, ПМПК ұсынысы бар ЕБҚ балаларынан басқа, анық емес бұзушылықтары бар балаларды уақтылы анықтау қажет. Мамандардың пікірінше, бұл балаларға қажетті психологиялық-педагогикалық көмек уақтылы анықталмаған және көрсетілмеген жағдайда, бұл бұзушылықтар дисграфия, дислексия, дискалькулия және т. б. сияқты оқу дағдыларының ең күрделі бұзылыстарының дамуына ықпал етеді.

Интервьюер: А в очереди долго стоят?

Педагог: По мере индивидуального выхода каждого ребенка. Если у него только буква "р", я, конечно, стараюсь его быстро вывести в чистую речь и взять кого-то, кому потребность нужна. Но, в первую очередь, я беру, которые сложнее диагнозы, и те, у которых шансов больше, это с 0-4 классы. Потому что, если мы сейчас упустим с фонетико-фонематическим осложнением речи, то это завтра выльется в дисграфию, дислексию, в дискалькулию, нарушения счета, письма, чтения. И, поэтому, в самом раннем возрасте мы стараемся организовать детей, направить их в коррекцию с малых лет. (Респондент 4.3.12)

Жалпы, ЕБҚ бар балаларды қажетті психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен және түзету-педагогикалық қолдаумен толық қамту үшін мектептердің штат кестесіне арнайы педагогтарды: логопед-мұғалімдерді, дефектолог-мұғалімдерді, тифлопедагог-мұғалімдерді, сурдопедагог-мұғалімдерді енгізу қажет деп қорытынды жасауға болады. Сондай-ақ, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау бойынша оған құқықтық мәртебе беру бөлігіндегі рөлін күшейту қажет. ППҚҚ мүшелеріне оқу дағдылары айқын білінбейтін бұзылған балаларды уақтылы анықтау және қажетті психологиялық-педагогикалық көмекті тиімді көрсету бойынша бірлескен жұмыс бөлігінде ата-аналарды, пән мұғалімдерін психологиялық-педагогикалық ағарту бойынша жұмысты күшейту ұсынылады.

Әлеуметтік педагогтердің жауаптары педагог психологтарға ұқсас мамандардың көпшілігі – 79,2 % (19 адам) денсаулық жағдайына байланысты ООР бар барлық балалар ПМПК ұсынымдары негізінде қажетті психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету-педагогикалық қолдау алады деп санайды. Арнайы педагогтерге қарағанда, әлеуметтік педагогтер психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуден, түзету-дамытушылық

қолдаудан басқа, білім алушылар мен олардың отбасылары тегін оқулықтар, тамақ, киім, компьютерлік техника түрінде материалдық көмек, профилактикалық әңгімелер, дөңгелек үстелдер өткізу барысында әлеуметтік-педагогикалық көмек алатынын атап өтті.

... У нас в школе по этим категориям есть дети, класс даже есть. Они то, что положено законом, все получают. У нас в школе и логопед, и психолог-педагог хороший. Если возникнут какие-то вопросы, родители могут зайти в наш кабинет, и задать. И наши директор решает все эти вопросы положительно. У нас такого не было, чтобы вопросы оставались не решенными, в воздухе. У нас как поступает заявка, сразу в тот день рассматривается. А на следующий день мы уже отчитываемся директору. В основном врачи к социальным педагогам не направляют. Направляют психологу, дефектологу, логопеду. Но мы здесь уже помогаем. С нашей стороны мы выявляем. Работаем с психологами и помогаем. В основном мы работаем с родителями. С детьми тоже работаем. У нас круглый стол. В основном сидят классный руководитель, психолог, логопед, дефектолог. Вот так работаем. Если надо будет, с ребенком индивидуально работаем. Чтобы ребенка не отделить мы стараемся по 5-3 человека работать. Если видим, что нужно работать индивидуально, работаем по отдельности с каждым ребенком. У нас есть коллегиальная комиссия, где участвуют директор, завуч, бухгалтер (так как финансы тоже идут по "Всеобучу") и родители. По решению материальной помощи, которую мы получаем раз в год от государства. (Респондент 4.4.1)

... Иә, әрине. Логопед болса, логопед. Дефектолог болса, дефектолог. Педагог-ассистент болса, педагог-ассистент қасында жүреді. Біздің мамандар жақсы жұмыс жасайды. Барлық мамандар қамтылған. Оған біздің директор бей-жай қарамайды. (Респондент 4.4.2)

... Әлеуметтік педагог ретінде бірінші көрсетілетін қолдау - баланың мектепке дайындығы. Баланың кітабы барма, кеңсе тауарлары бар ма, мектеп сөмкесі бар ма, мектепке қажетті арнайы киімдері бар ма деген мәселелер әлеуметтік педагогтің басты мәселелері болып табылады. Мектепте өзіңіз білетіндей жалпыға міндетті білім беру қоры болады. Сол қор бойынша біз ерекше білім беруді қажет ететін балаларға көмек беру кезінде мектептегі қамқоршылық кеңесінің шешімі арқылы көмек береміз. Балалардың сынып жетекшісі немесе пән мұғалімдері уақыт өте келе сабақ процесінде баланың бағдарламаны игеруіне қатысты ПМПК-ға ұсыным беруі мүмкін. ПМПК нақты қалай оқу керектігін анықтап береді. қай жерде оқыса да, біз көмек береміз. Демеушелір тарапынан көмек жыл он екі ай жүреді, жалпыға міндетті оқу қоры бойынша бір рет жүреді. (Респондент 4.4.3)

... Атқарылады, арнайы мамандар жасайды. (Респондент 4.4.4)

... Мен ПМПК жазғанын көремін. Бізде завуч қалай жазады, солай жібереді. Психологқа, дефектологқа. (Респондент 4.4.5)

... толықтай атқарылады, өйткені барлық мамандар ПМПК ұсынымы бойынша жұмыс жасайды, мен бақылап отырам (Респондент 4.4.6)

... Барлық қызмет көрсетіледі. Психолог, логопед жұмыс істейді, ПМПК қорытындысында жазылған қызметтерді толық көрсетеді. (Респондент 4.4.7)

... Я считаю, что по мере возможности все получают, по крайней мере, мы стараемся. Если какие-то рекомендации действительно дала ПМПК, у нас логопеды очень хорошие, если рекомендуется, они назначают именно свои консультации, свои занятия, они проходят. Вот, я сама когда была в ПМПК, у нас был один ребенок, ему нужен был психиатр, и мама очень долгое время тянула, всегда были какие-то причины. Потом мы с мамой договорились, что я буду сопровождать, может, я с Вами пойду, может, какая-то преграда, уже что-то настораживает, мы вместе с ней сходили на прием к психиатру, я не заходила, я присутствовала, я у кабинета сидела. И, Вы знаете, после этого у неё уже доверия больше ко мне, и она уже стала по каким-то житейским вопросам обращаться ко мне, уже, что какая-то поддержка у неё есть со стороны, и больше доверия в школе. (Респондент 4.4.9)

... Считаю, что да. Специалисты работают по плану, у них все есть. (Респондент 4.4.10)

... Да, считаю что получают. Психолог, дефектолог работают. Проводят коррекционную работу. (Респондент 4.4.12)

... барлық қызымет алады (Респондент 4.4.13)

... барлық ұсыныстар орындалады (Респондент 4.4.14)

... все рекомендации соблюдаются (Респондент 4.4.15)

... да, все условия в школе есть (Респондент 4.4.16)

... сложно судить в целом. Со своей стороны стараюсь изучать все документы, бывает сложно, но решаю вопросы сама лично, стараюсь сделать все, что от меня зависит. На все категории детей есть отдельная документация, например, тетрадь для бесед с родителями отдельно и отдельно тетрадь для бесед с учениками. я вхожу в состав СППС. Как социальный педагог участвовала в организации обеспечения ДО - развозили компьютеры для детей вовремя, для этого изучили ситуацию, кому нужна такая поддержка. (Респондент 4.4.17)

... Да, я вхожу в состав службы поддержки. Я думаю, что ведется огромная работа с такими детьми. Потому что без внимания их не оставишь. С моей стороны мы с классным руководителем посещаем дом, если нужно вызываем инспекторов по делам несовершеннолетних, чтобы помочь вот таким вот семьям. Также мы составляем социальную карту на семью обучающегося. По мере необходимости диагностируем таких детей. Проводим беседы, индивидуальные работы. Я нахожусь в составе администрации, и сижу рядом с завучем. (Респондент 4.4.18)

... Әзірге қатысқан жоқпын. Дефектолог жоспарларын қараймын. Көремін, қызығамын. Инклюзивті балалармен жұмыс істейтін мамандармен кеңесемін. (Респондент 4.4.20)

... Толық алады деп ойлаймын. Бізде мектеп бойынша лайықты мамандар көп, жұмыс жасалып жатыр, нәтиже көрініп жатыр. Осы мектепте басқа

салада лаборант болдым. Орын болмады. Аяқ асты әлеуметтік педагог кетіп қалып, уақытша жұмыс істеп жүрмін. Алыстан қатынайтындарға тегін автобус бар. 500 бала ауылдық жерден қатынайды. Көбіне жағдайы жоқ отбасылар сол жақтан. Сол кісілермен жұмыс көп жүргізіледі. Көп балалы, жұмыссыз ата-аналар көп. Киім, проезд жоқ деп мектепке келмей қалатындары бар. Толық қамтамасыз етеміз. Көп бала жоқшылық жағдайда. Мектепке тартып, сабақтан қалмауын қадағалаймыз. Әлеуметтік жағдайын тексереміз. Қазір документтерді, базаны жинақтап жатырмыз. Сосын үйді-үйді аралаймыз. 3817 бала дәл қазір. (Респондент 4.4.21)

Сонымен қатар, педагог-психологтар мен арнайы педагогтерге ұқсас мамандардың 20,8%-ы (5 адам) арнайы педагогтардың жеткілікті санының болмауына, ЕБҚ бар балалар санының көптігіне, көмекке мұқтаж мамандардың көптігіне байланысты ЕБҚ бар балалар психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен және түзету-педагогикалық қолдаумен толық қамтылмағанын атап өтті. Кейбір әлеуметтік педагогтардың жауаптары мектепте психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жоқтығын, сондай-ақ ПМПК-мен свзи жоқтығын көрсетеді.

... У нас располагает только кадр - логопед. Логопед может только скорректировать речь. Комплексную помощь ребенок должен получить в школе. Но у нас, к сожалению этого нет. В школе должна функционировать СППС. Где включается все нужные специалисты. (Респондент 4.4.8)

... Бәрі алады деп айта алмаймыз. Мамандар жеткіліксіз, логопедке жібереді оларды. Логопедтер арнайы Махамбет ауданындағы орталықта бар ғой. Соған апаратын күндері бар. Екі-үш бала бар. Есту және тіл қабілеттері зақымдалған. (Респондент 4.4.23)

... ПМПК қорытындысымен 9 оқушы бар. Бірақ олармен шынымды айтсам байланысып көрмеппін. Олардың тек құжаттарын жинадым. Үйден оқитын екі оқушыны барып көрдім. Олармен сөйлестім. Ал ПМПК қорытындысы бар балалармен, шынымды айтсам, сөйлесіп көрмедім. (Респондент 4.4.24)

Айта кетерлігі, 2 әлеуметтік педагог мектепте ЕБҚ бар білім алушыларды әлеуметтендіру үшін жағдайлардың жоқтығын, атап айтқанда, ЕБҚ бар балалардың шығармашылық, спорттық қабілеттерін дамытуға және еңбек дағдыларын дамытуға бағытталған үйірмелер мен секциялардың жоқтығын атап өтті.

... Они получают то, что зависит от наших педагогов. Служба старается дать все, что от нас зависит. Возьмите психолога, логопеда, классного руководителя, предметника, личное время тратят, внимания тратят, благодаря этому мы знаем всех детей. У нас небольшой состав. 200 детей. Я просто считаю, что эти дети не получают профессиональных навыков. Среди этих детей кто-то хорошо рисует, кто-то хорошо поет. У кого-то у них золотые руки. Чем языком усложнять, лучше лишний час на деле показать,

пользы больше. Закончив школу, нашим детям сложно, у них даже свидетельство об образовании особое. За порог школы - все прекращается. (Респондент 4.4.11)

... Толық деп айта алмаймын. Арнайы маман бар, айналысып жатыр. Оларды қамтуға толық мүмкіндік жоқ. Музыкальный кружок ашты, маман алды, спорт бойынша да маман алды. Қамтып отырған ауылдың балалары. Робототехника кабинеті ашылды. Бір ауыл көлемінде жақсы жұмыстар бар. (Респондент 4.4.19)

Әлеуметтік педагогтардың жауаптарына сүйене отырып, ППҚҚ мамандарының штаттық бірліктерін ұлғайтудан және ППҚҚ жұмысын кешенді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді және түзету-педагогикалық қолдауды уақтылы және кешенді көрсету бөлігінде күшейтуден басқа, ЕБҚ бар балалардың шығармашылық, спорттық қабілеттерін және кәсіби дағдыларын дамыту үшін жағдай жасау қажет деп қорытынды жасауға болады.

Сұхбаттың келесі сұрағы ППҚҚ мамандарының психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасын және ЕБҚ бар балаларға арналған Жеке оқу бағдарламасын жасау саласындағы кәсіби құзыреттілігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Педагог-психологтардың жауаптары ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламаларын жасау кезінде 66,7 % (16 маман) негізінен баланың диагнозын, негізінен ПМПК-ны, оқушының жеке қабілеттерін, үлгерімін ескеретінін көрсетеді. Жалпы, педагог-психологтар осы бағдарламаларды құрастыру кезінде сынып жетекшілерімен пән мұғалімдерімен, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарымен, ата-аналармен, сондай-ақ сабақтарда бақылау, "Амалтея" және "Қабилет" сияқты диагностикалық әдістерді жүргізу барысында өзара іс-қимыл жасайды.

Жеке психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасын және ЕБҚ бар балаларға арналған жеке оқу бағдарламасын жасау кезінде не ескеріледі?

... При разработке индивидуальной программы психолого-педагогического сопровождения я взаимодействую с педагогами-предметниками, классными руководителями, специалистами КПИ (дефектолог, психолог, логопед) (Респондент 4.1.2)

... имеются диски "Амалтея" и "Қабилет" предназначены для тестирования детей (Респондент 4.1.3)

... "Амалтея" логиялық диагностикалық тесттері қолданылады (Респондент 4.1.4)

... Психолог әріптестерімен. Амалтел диск арқылы диагностика аламыз. Қабілет диск арқылы диагностикамен тренингтерілген жұмыс жасаймыз. (Респондент 4.1.5)

... Міндетті түрде жоспар, бағдарлама түзіледі. Соны педконсилиум ішінде шешу керек. Бала қандай білімді қажет етеді. Қандай пән керек немесе керек емес. Ұжым арқылы шешу керек: директор, завучтар, тәлімгерлер, психологтар, логопедтер, әлеуметтік педагогтер, тифлопедагогтер бүкіл мамандар отыруы керек деп ойлаймын. Әріптеспен ата-анаға сездірмей, жеке сөйлесу керек. Себебі бала бір маманды қабылдайды, ал бір маманды қабылдамайды. Баланы қаншалықты тарта білсеңіз, жұмыс нәтижелі болады. Ата-аналар да консилиумға қатысады. Барлық мамандарымен танысып, көріп-білгені дұрыс. (Респондент 4.1.6)

... Бағдарламаны әзірлеуде балалардың диагнозға қарап, барлық мамандармен талдау жасап жасаймыз (Респондент 4.1.7)

... Жеке карталары бар. 12 бағытта жұмыс жасаймыз. Жылына динамика арқылы бақылап отырамыз. Бағдарлама әзірлеуге қатысамыз. Сынып жетекшісі, логопед, дефектологпен бірге. (Респондент 4.1.8)

... Танымдық процестеріне диагностика жүргізуде кемістіктері анықталуына байланысты жеке жоспарды өзіміз құрамыз. Бізде мектепте ЕБҚ бар балалар көп болғандықтан, топтық жұмысты қарастырып жатырмыз. Себебі жеке уақытпен мүмкін емес. Диагнозына, жас ерекшелігіне қарап топтастырып жұмыс жүргіземіз. Жеке бағдарламаларын әзірлейміз, бірақ жұмыс топтық жүреді. Дефектолог, логопед, психолог мамандар, пән мұғалімдері, сынып жетекшілері бірлесіп жұмыс жасаймыз. Команда ретінде жұмыс жүргізбесе, нәтиже болмайды деп ойлаймын. (Респондент 4.1.9)

... да, есть такой опыт, разрабатывали для девиантных детей, вместе с классными руководителями и завучем по воспитательной части, с родителями (Респондент 4.1.11)

... свой план мы берем из годового плана, затем разрабатываем индивидуальный план, у каждого отдельная папка, можно было вместе работать, так как много бумаг получается (Респондент 4.1.12)

... Каждому ребенку идет индивидуальный подход, индивидуальное обучение. У каждого свое развитие. Как психолог я участвую в разработке. Я делаю свое. Командного составления нет. Все зависит от ребенка. Но в основном мы сами. (Респондент 4.1.14)

... В первую очередь, мы исходим от диагноза ребенка. Согласно его диагнозу, мы либо компонуем детей по микро- группам, если есть такая возможность, если он один с таким диагнозом, то индивидуально работаем. Идем только от диагноза, по ПМПК. Мы составляем индивидуальный план на каждого ребенка, где мы учитываем то, что нужно ребенку развить. Согласно возрасту. Чем раньше выявляется ЗПР, тем лучше. Потом что ребенка можно вывести из этого состояния. И начинаем с ним работать. Сначала, мы, естественно, психические процессы изучаем, насколько мы отклонены от нормы, пытаемся выравнить. Динамику сделать. До начала года делаем среда и в конце года

делаем срез. С остальными детьми работает дефектолог-логопед. С остальными детьми, у которых нет заключения мы работаем, у психологов есть график работы, и любой ребенок, мы всегда открыты и любой ребенок может, согласно этого графика к нам прийти, обратиться за помощью. Будто психологическая помощь, просто, если его кто-то обидел, либо в семье какие-то проблемы. У нас всё конфиденциально. С ребенком работаем, мы и проективную методику можем провести, чтобы выявить. Мы можем игротерапию с ребенком провести, если у ребенка тяжелый стресс, а он с игрушками раскрывается легче. То есть, каждому ребенку мы оказываем помощь. Мы сотрудничаем с классными руководителями. Они сами к нам обращаются за помощью. если видят, какие-то у детей проблемы. Межличностные отношения, кого-то обижают в классе. Они к нам обращаются. А потом мы уже проводим мероприятия. По программе за этот месяц ко мне учителя-предметники не обращались. (Респондент 4.1.17)

... В первую очередь, мы обращаем внимание на его способности, владеет той или иной программой. Учебная программа для одних детей доступна, для таких детей она более сложновата. Поэтому, облегченный вариант нужно искать или дополнительно что-то можно поискать. (Респондент 4.1.19)

... диагноз ескеру керек, бағдарламаны әзірлегенде ең бірінші бізде ауданымызда әдіскер маманмен, мектеп оқу меңгерушісімен және өзара мамандармен бірлесіп әрекет жасаймыз (Респондент 4.1.20)

... диагноз ескере отырып, жоспар құрастырамын, ППС өзара әрекеттесем (Респондент 4.1.21)

... диагноз ПМПК, взаимодействие с Методическим объединением, со всеми специалистами (Респондент 4.1.22)

... умственное развитие, эмоциональное состояние ребенка. Взаимодействие с классным руководителем, учителями-предметниками, родителями и со службой ППС (Респондент 4.1.23)

... Учитываются сложности, которые ребенок испытывает, при составлении ИУП совместно с учителями-предметниками, администрацией, социальным педагогом. Индивидуальный подход, индивидуальные задания (Респондент 4.1.24)

... Учитывается диагноз. Согласование с директором. Участвует социальный педагог классные руководители дают свои рекомендации (Респондент 4.1.25)

... Сначала особенность ребенка выявляем: какой у него диагноз, какие работы порекомендовали. Взаимодействуем со всем коллективом, с родителями. У нас учителя делают КТП, есть графа адаптированные программы, туда они записывают отдельно какие-то темы, цели упрощают, задания полегче дают. (Респондент 4.1.27)

... В начале года на педсовете говорят, что в какой-то класс пришел какой-то ребенок с каким-то диагнозом. И завуч дает совет, что для таких детей (ЗПР) нужны отдельные задания. В методическом планировании есть отдельная графа, для обычных детей и отдельная графа для детей с особыми образовательными потребностями. То есть какие-то облегченные

упражнения. Или там для зрения. (Респондент 4.1.28)

... Бағдарламаны барлық мамандармен отырып жасаймыз. Дефектолог, логопед бәріміз бірлесеміз. Мен жеке оқу жоспарын жасаймын, бірақ олардан кеңес сұраймын. (Респондент 4.1.30)

... Қатысамын, деңгейін, жас ерекшелігіне қатысты ұсыныстар беремін. Дефектолог, мен, оқу-әдістеме меңгерушісі, ПМПК мамандарымен кеңесіп жасаймыз. Оларға телефонмен хабарласамыз. . (Респондент 4.1.32)

... Әрине, бар. Бірлесіп отырып қатысамыз (ұйымдастырушы педагог, логопед, дефектолог). Проблеманы анықтап, топпен бірлесіп жұмыс жасаймыз. . (Респондент 4.1.33)

33,3% (8 адам) кәсіби білімінің, жұмыс тәжірибесінің болмауына байланысты психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламасын және ЕБҚ бар балаларға арналған Жеке оқу бағдарламасын әзірлеуге қатыспайды.

... Жеке бағдарлама бойынша тәжірибе жоқ, бірақ ескереміз. Педагог ретінде баланың жағдайын көресіз, қандай тапсырмаға қызығатынын қарайсыз. Жоспар жылдық болады да, жеке әр балаға жасалады. Жеке бағдарлама болмаса да, әдістер бар. Әр баланың көңілін табуға тырысамыз. Түсінуге, естуге тырысамыз. (Респондент 4.1.1)

... Ондай тәжірибе жоқ. (Респондент 4.1.10)

... У нас по специальной программе. Нет, не составляю. Для каждого ребенка не составляю. У меня идет целый класс. У них есть направление- занятия с психологом. На уроке занятия. И если ребенку нужна индивидуальная работа, я забираю и отдельно работаю. Но программу не составляю. Помощь оказывается до финала. Мы будем заниматься, пока он не начнет читать, например. (Респондент 4.1.13)

... Ну, про учебную программу много я не скажу, потому что это работают учителя и им помогают методисты, и при этом, помогают тьюторы, которые у нас работают, например, с определенной категорией детей, они уже на сайте вот, как раз, Академии, находят все программы, которые они хотят, можно так сказать, скорректировать, для того, чтобы это было доступно для ребёнка. А что касается нас, то мы смотрим по потребностям ребенка, в первую очередь. В чём он на сегодняшний день чувствует, во-первых, в чём сильный он. Начинаем с этого. То есть, например, я посещаю уроки, я обращаю внимание на лидеров в классе, если это коррекционный класс, и я наблюдаю, как этот ребенок, обгоняя других, в это же время может помешать развиваться тем, кто не может так быстро, например, освоить какую-то задачу. Поэтому, мы потом перед ПМПК ставим вопрос, что, может быть, этому ребенку поменять среду, то есть, его перевести в более сильный класс, где он почувствует всё-таки, какой-то баланс, чтобы он не был постоянно первым и вдруг, он может поверить в то, что он уже освоил

абсолютно всё. Поэтому, вот, в зависимости от роста каждого, мы пытаемся эти вопросы регулировать. Интервьюер: С кем Вы взаимодействуете при разработки программ? Педагог: В первую очередь, я начинаю с классного руководителя, потому что он видит в объёме, вообще, развитие ребёнка. Он находится в контакте с каждым учителем и тогда он знает, что кто-то на ребенка жалуется, кто-то говорит, что, наоборот, он всё освоил и ему нужно менять учебную программу. Но уже потом, с предметниками, потом с родителями. Интересно, что родители на сегодняшний день очень долго готовятся, чтобы пойти, например, на такую работу, в смысле, коррекционную. Потом, тяжело уходят, когда с ними завершаешь, хотят еще продолжать. (Респондент 4.1.16)

... Жоқ, қатыспаймын. (Респондент 4.1.29)

... Түзету жұмыстарына қатысамын, бірақ бағдарлама жасауға қатыспадым. (Респондент 4.1.31)

... Жеке оқу бағдарламасы жеңілдетілген түрде жасалады. Мен қатыспаймын. (Респондент 4.1.34)

... Құратын болар. Мен оған қатыспаймын. Өздері құрады. (Респондент 4.1.35)

Білім алушыларды қабілеттері бойынша "неғұрлым қабілетті" және "аз қабілетті" деп бөлетін педагог-психологтың қызметіндегі категориялық тәсіл алаңдаушылық тудырады, бұл ерекше білім беру қажеттіліктерінің медициналық моделінің әлеуметтік-педагогикалық қажеттіліктерден басым екендігін көрсетеді.

... Учитывается, конечно, во-первых, их заключение, что в них написано. Если это дифференцированный и вариативный подход, то это должны быть дифференцированные цели для них и отдельные задания, задания, которые выполнимы для него, чтобы ситуация успеха присутствовала, даже для этого ребенка. То есть, если мы все задания, которые есть, делим на А, В, С, то эти ЗПР-чки, да, общеобразовательная программа, но D категория у них. А, В, С, но мы ещё выделяем группу D, чтобы, именно, по этой теме, но, чтобы самое упрощённое, чтобы ребенок понял. Именно, в этой теме, но, всё равно, чтобы он взял что-то, с этой темы, для того, чтобы не отстать от программы и быть наравне, и ситуация успеха обязательно должна быть. Это я учитываю вместе с учителями предметниками при разработке их КТП, чтобы цели обязательно были, не на весь класс, не так, как все могут или некоторые, а это определенные ребяташки, которые тоже должны выполнить что-то. Вы должны чему-то за урок их научить, не так, как по началу было, они пишут в дневниках своих наблюдений: не усвоил, не понимает, не получается. Я говорю: "Это Вам минус. Вы не сделали ничего, для того, чтобы у него получилось. Вы сделайте так, чтобы у него получилось и, чтобы на следующий год он пришёл бы с удовольствием на Ваш урок». (Респондент 4.1.18)

Дефектолог-мұғалімдердің жауаптары педагог-психологтарға ұқсас 90,5 % (19 адам) ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламаларын жасау кезінде негізінен ПМПК қорытындысында көрсетілген баланың диагнозын, білім алушының жеке қабілеттерін ескеретінін көрсетеді. Бағдарламаларды құрастыру кезінде сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарымен, ата-аналармен өзара әрекеттеседі.

... Оқушыларға жеке бағдарламаны жоспарлау кезінде арнайы мамандар мен сынып жетекшілері, мамандармен бірлесіп отырып атқарады. (Респондент 4.2.1)

... Мы разрабатываем индивидуальную программу развития, в зависимости от того, что мы выявили на диагностике. Не зависимо от возраста, а в зависимости от учебных навыков, достижений ребенка. И прорабатываем по лексическим темам и вопросам которые у ребенка недостаточно сформированы. А по предметам разрабатывают учителя в зависимости от рекомендации ПМПК. Совместно составляем психолог, дефектолог, инструктор ЛФК и куратор. Сперва диагностируем, потом составляем общие цели. Какой специалист нужен, в каком объеме. (Респондент 4.2.2)

... Жеке жоспар әр балаға құрылады. Біз сынып жетекшісімен тікелей қарым-қатынаста, байланыста боламыз. Баланың сабақ жоспарын сынып жетекшісі құрады. Біз соған қарай ПДТ балаға сабақты 40 минутта меңгеруге үлгере алмауына байланысты сабақ жоспары бойынша 20 минут қосымша меңгертуге тыырсамын, Сынып жетекшісімен тікелей қарым-қатынаста. Өз сабақ жоспарымды дұрыстаймын. (Респондент 4.2.3)

... Ең бірінші, сынып жетекшісі болады, ата-анасы бар. Баланы бірінші қабылдағанда толыққанды сұрастырамын, сол бойынша құрастырамын. (Респондент 4.2.4)

... Иә, қатысамын, арнайы бағдарлама бойынша жұмыс жасаймыз. Жоспар дайындап, жыл соңына дейін сабақ жүргіземіз. Ал педагогтерге өз тарапымнан сұраған жағдайда көмектесеміз. Сынып жетекшілері сұрайды. Консилиум болады. Арнайы мамандар және сынып жетекшісінің қатысуымен. Ата-анамен де жүргіземіз. (Респондент 4.2.5)

... Жеке бағдарламаны әзірлеу проблема болып тұр. Зум арқылы жиналыс жасаймыз. Әр кітаптан қараймыз. Сүлейменова Роза апайдан қарап жаздым. Лебединскаяның арнайы педагогика бойынша кітабын пайдаландым. (Респондент 4.2.8)

... баланың ерекшеліктеріне сәйкес жасаймыз. Басқа мамандардан сұраймын, олар қандай жұмыс жасап жатқаны туралы (Респондент 4.2.9)

... Қазіргі әріптестерім психолог, әлеуметтік, логопедтермен келісіп, қолданып жүрген әдіс-тәсілдерін алып, өз сабақтарымда қолдануға тырысамын. (Респондент 4.2.10)

... баланың деңгейіне қарай (Респондент 4.2.11)

... ПМПК-ның қортындысы, сауалнама бойынша педагогикалық консилиум мен

бірге жұмыс жасаймыз, сынып жетекшісі, пән мұғалімдермен, (Респондент 4.2.12)

... диагноз, взаимодействую со специалистами (Респондент 4.2.13)

... возрастные особенности, диагнозы, консультируюсь с ППС (Респондент 4.2.14)

... с помощью диагностики выявляю проблему, над чем работать, взаимодействие идет с учителем предметником, с ППС (Респондент 4.2.15)

... Иә, қатысамын. Ауыр диагнозды бала болғанда, ПМПК-ға ұсыныс береміз. Ол жақтың ұсынысы бойынша жеке бағдарлама жасаймыз. Үйде сондай бала болды. Сол балаға жасадық. Психолог, сынып жетекшісімен бірлестік. (Респондент 4.2.16)

... Биыл жасадық. ПМПК ұсынымы бойынша. Жеке оқыту бағдарламасы бойынша деп жазылған. Мақсаттарын анықтағанда көмектесемін. Жеңілдетіп, бірігіп жасаймыз. Оқу завучі, мен, мұғалім. Әдістемелік құралдар қажет. (Респондент 4.2.17)

... Участвую. Проводим консилиумы, назначаем совместно индивидуальную программу. Учитываем возраст, особенности развития. (Респондент 4.2.18)

... Иә, қатысамын, пән мұғалімдері, арнайы мамандар консилиумда жиналамыз. КТЖ әзірлейміз. Жеке бағдарламасын шешеміз. Баланың деңгейіне қарай тақырыптарын кеңесеміз. (Респондент 4.2.19)

... Диагноздарын ескеремін. Жаза алмайтын, оқи алмайтын адам болса, жаз, оқы деп тапсырма бермеймін. Инклюзивті балаларға жеке жоспар құруға мен қатыспаймын. Биыл қыркүйек айы енді басталып жатқаннан кейін құжаттарды енді-енді реттеп жатырмыз. (Респондент 4.2.21)

... Жай сыныпта отыратын болса бір сабақ жоспары, жеке оқушыға жеке бағдарлама құрылады. Әкімшілікпен қыркүйек басында нені ескеру керектігі жөнінде келісеміз. Қолайлы ортаны қалыптастырамыз. Бағдарламаны бәріміз ұсынамыз, сынып жетекшісінен сұрап тұрамыз. Бағдарламаны психолог, дефектолог, мектеп әкімшілігі бірігіп құрады. (Респондент 4.2.22)

Дефектолог-мұғалімдердің 9,5% (2 адам) ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламаларын құрастыруға қатыспайды..

... Жоқ, қатыспадым. (Респондент 4.2.6)

... Құрмайды, барлығы бір бағдарламамен оқиды. Балаға сабақтың қызықты болуын ескеремін, тренингтер өткіземін, сергіту сәтін, не істігесі келетінін сұраймын, содан кейін жұмысты бастаймын. (Респондент 4.2.20)

Логопед-мұғалімдердің жауаптары мамандардың 94,4 % (7 адам) психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламаларын және ЕБҚ

бар балаларға арналған Жеке оқу бағдарламасын жасау кезінде негізінен ПМПК қорытындысында көрсетілген баланың диагнозын, білім алушының жеке қабілеттерін ескеретінін көрсетеді. Бағдарламаларды құрастыру кезінде сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарымен, ата-аналармен өзара әрекеттеседі.

... В первую очередь, мы берем справочку ПМПК, начинаем контакт с родителем. У нас есть анкета для родителей, которую они заполняют, то есть, такой педагогический анамнез, можно сказать. Согласно этой анкете мы смотрим, где ребенок успешен, чего ребенок боится, какие аспекты он не приемлит. Бывает, дети не любят прикосновения, шума, кто-то не любит ярких цветов, это вот учитываем. Потом, проводим анкетирование с классным руководителем, какие там плюсы, минусы. Психолог смотрит по своему профилю ребенка. Также, если нужен дефектолог, он смотрит, если нужен логопед, то я тоже смотрю по профилю ребенка. А потом вместе мы советуемся. Естественно, помогаем классному руководителю составить какие-то индивидуальные подходы к этому ребенку, даем рекомендации. Если ребенок у нас в коррекции, мы отдельно составляем на него план работы, а классный руководитель составляет общий КТП с отдельными сносками на то, что вот, с этим ребенком такие цели, такие задачи, добавляем коррекционные задачи в общий процесс. Взаимодействуем, получается, психолог, дефектолог, логопед, если нужно, социальный педагог, если ребенок из малообеспеченной семьи или многодетной или на патронаже, классный руководитель и предметники. В основном, предметники, это, как я уже говорила, это в казахских классах- предмет русского языка, в русских классах-предмет казахского языка и английский. Потому, что, как правило, детки испытывают сложности в усвоении и обучении грамоте, дополнительный язык (английский язык) и математика, а остальные предметы уже более или менее уже легче даются. Потому что, там больше наглядностей, меньше письменных заданий, больше игровых моментов. Мы стараемся интерпретировать общий урок, сложные предметы, особенно, сложные разделы, как в математике, в русском языке были доступны ребенку с ООП и доступны. Потому что, его внимание сконцентрировать достаточно сложно, особенно в начальных классах. (Респондент 4.3.1)

... взаимодействую с коллегами при составлении коррекционной программы, учитывая возраст и диагноз ребенка. Использую инновационные технологии, игровые методики и приемы (Респондент 4.3.2)

... арнайы мамандар (дефектолог, логопед, психолог, эрготоерапевт), педагог-ассистент, сынып жетекшісі, пән мұғалімдер (Респондент 4.3.3)

... Учитывается прежде всего индивидуальные особенности и я думаю, что диагноз нужно конкретно смотреть, потому что, для нейросенсорной тугоухости если у ребенка у него одни идут направления в работе, допустим, при дисграфии и дислексия совсем другие идут. Мы смотрим на что опираться, какие диагнозы, как психологически ребенок активен или замкнут,

можно ли с ним начинать работать. Взаимодействуем с психологом, дефектолог, тифлопедагог, завуч обязательно подключается. (Респондент 4.3.4)

... Балалардың мүмкіндіктеріне қарап, ол бала не істей алады, не істей алмайды, соны ескеріледі. Бағдарламаны әзірлеуде диагнозға қарап, толтырған жеке картаға қарап жұмыс істейміз. (Респондент 4.3.5)

... Біріншіден, оқу жоспары бойынша жұмыс істеймін. Сынып болған соң, диагнозға қарай КТЖ, жылдық жоспар жасаймыз, 2017 жылы шыққан бағдарлама бойынша жасаймыз. Біріншіден, әзірлеуде сынып жетекшілерінің, екіншіден, дефектолог, психолог мамандардың көмегі қажет. Бірлесіп құрастырамыз. (Респондент 4.3.6)

... Әрине, қатысамыз. 2017 жылғы бағдарлама бойынша жұмыс жасаймыз. Жалпы бағдарламаның жеңілдетілген түрінде оқытылады. (Респондент 4.3.7)

... Баланың жасы мен деңгейін, тапсырманы орындай алады ма соны негізге аламын. Түсіндіріп айтамын, көмек керек болса, екі-үш рет түсіндіремін немесе бірге жұмыс жүргіземін. Психологтармен міндетті түрде бірлесіп сауалнама аламыз. Баланың деңгейі қандай, қандай көмекті талап етеді деген мәселелер бойынша. (Респондент 4.3.9)

... Жеке бағдарлама құрамын, оқытамыз, жаздыртамыз, ертегі оқытуға болады, ойлау қабілетін дамытамыз, есте сақтау, көру қабілетін дамытамыз. Алыстан естіп тұрсың ба, жақыннан естіп тұрсың ба деп жұмыс жасаймыз. Біз оңай жолын қарастырамыз. Жаза алмай жатса, көмектесемін. Оқығанда асықпай оқы деп, рөлге бөліп ойнатамыз. Есте сақтау қабілетін дамыту үшін әртүрлі ойын өткіземіз. (Респондент 4.3.10)

... Когда диагностируем, мы уже видим, что ребенок умеет, что не умеет. И, основываясь на диагностике, мы составляем индивидуальный план своей работы, как логопеда. С учителями мы да, даем советы, рекомендации, у нас проходят мини-собрания. Приходят они, мы им советуем, говорим, рекомендуем, что употреблять, что делать в процессе работы. Интервьюер: При разработке программы Вы что делаете? Педагог: Если взять, например, с детьми КПИ, мы с ними, учитель КПИ, классный руководитель, я, психолог все вместе собираемся и уже как бы все вместе делаем с ними программу. Сначала приходит к учителю КПИ классный руководитель, она, чисто по предметам с ней составляет план, программу, а мы уже сами потом. Например, педагог-психолог приходит, я, и уже мы вместе каждый по своему предмету работаем. (Респондент 4.3.11)

... В первую очередь, мы опираемся на диагноз, поставленный комиссией ПМПК. Второе, это рекомендации в составлении индивидуального или подгруппового плана, мы всегда смотрим, что рекомендовано ребёнку, и мы не можем нарушить, так как, если уже определена какая-то система, направление, то мы должны её выдержать. Так, получается, преемственность комиссии ПМПК, моя работа и работа классного руководителя, предметника и тех предметников, например, русский и литература, которые, косвенно друг друга касаются. Вот здесь, мы опираемся

на эти документы. Первое- это заключение. Саму программу мы разрабатываем с учётом диагноза, который ставится, кроме речевого, логопедического, это бывает, ЗПР органического генеза. Берём первый диагноз, с учётом его физических возможностей, с учётом его возраста, с учётом возможности индивидуально или в группе работать. Это очень много влияет на то, что, в какую сторону программу направить. (Респондент 4.3.12)

... Наверное, уровень ребёнка, насколько он может воспринять информацию. Обязательно на это смотрим. На сколько он способен это воспринять. Поэтому мы всегда корректируем или адаптируем что-то под потребность этого ребёнка. Интервьюер: Что именно Вы корректируете? Педагог: Те же элементарные ежедневные задания, стараемся не утруждать работу ребёнка, то есть, как-то, чтобы у него была ситуация успеха ежедневно. Мы советуемся друг с другом (психологом), что применить, что я должна. Раньше это всё было сквозное, чтобы, то, что я говорила, психолог чтобы это всё закрепила. При разработки программы взаимодействую с психологом и завучем школы. Социальный педагог тоже. Интервьюер: Вы говорите про учебную программу или психолого-педагогического сопровождения? Педагог: Психолого-педагогическое сопровождение, в том числе. У нас всё равно как-то всё проходит рядом, всё вместе. Я, в том числе, как учитель русского языка и литературы могу сказать, что я к остальным тоже применяю методы логопедии, потому что детей с нарушениями речи очень много сейчас. Я думаю, что лишним не будет, в том числе, и для развития обеих сторон полушарий, очень много упражнений у нас. И психолог советует преподавателям. (Респондент 4.3.13)

... ПМПК қортындысына қарап, диагнозға қарап жасаймын пән мұғалімдермен, ППС службамен бірлесіп отырып жасаймын (Респондент 4.3.14)

... сынып жетекшісі құрған бағдарламасына сүйеніп отырамын (Респондент 4.3.15)

... в первую очередь смотрю на диагноз, взаимодействуем с ППС (Респондент 4.3.16)

... Қатысамын, әр балаға жеке жасаймыз. Сөздік қорды дамытуды басшылыққа аламыз. Ауызды ашпайтын балалар бар. Дауысты дыбыстарды айттыртып үйтеруім керек. Баланың минусынан бастап қолға аламыз. Дефектолог, психолог. Үш маман. (Респондент 4.3.17)

... Қатысамын, диагноз бір болғанымен, жағдай әртүрлі. Жеке жұмыстар жасаймыз. Психолог, дефектолог, пән мұғалімдері, бастауыш мұғалімдерімен әрекеттесеміз. (Респондент 4.3.18)

Тек бір логопед-мұғалім (5,6 %) оның психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламаларын және ЕБҚ бар балаларға арналған Жеке оқу бағдарламасын құрастыруда жұмыс тәжірибесі жоқ екенін атап өтті.

.. Нет, такого опыта нет. (Респондент 4.3.8)

Әлеуметтік педагогтармен сұхбат барысында мамандардың 62,5% (15 адам) қандай да бір дәрежеде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламасын және білім алушылардың жеке оқу бағдарламасын әзірлеуге қатысатыны анықталды. Негізінен, әлеуметтік педагогтар ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламаларын жасау кезінде негізінен баланың диагнозын, негізінен ПМПК-ны, оқушының жеке қабілеттерін және үлгерімін ескереді. Осы бағдарламаларды құрастыру кезінде әлеуметтік педагогтар сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарымен, ата-аналармен өзара әрекеттеседі. Негізінен, олардың қатысуы баланың әлеуметтік мәртебесі, оның тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларын зерделеу, сондай-ақ материалдық көмек көрсету және профилактикалық әңгімелер туралы ақпарат жинаудан тұрады.

... У нас все дети прописаны в этом районе. Они ходят пешком. У нас таких детей нет. Есть, но они на машине. Которые относятся к ПМПК, к нашим категориям, мы всех контролируем. Жилищно-бытовые условия проверяем в начале, в середине и в конце года. Насчет маршрута мы все видим, во сколько приходят, во сколько заходят, во сколько начинается урок. У нас в школе есть кружки, которые по субботам платные. Но вот для детей нашей категории у них бесплатные. Если у мальчика трудности по математике, родители пишут заявление. На основании этого заявления, директор подписывает, что положено. На основании этого заявления дети идут на бесплатный кружок. Это уже дополнительно. (Респондент 4.4.1)

... Педагог-психологтар қолданады ғой. Жаңартылған педагогикалық-психологиялық пәндерді, білімдерді қосуға болады. Робототехниканы қосуға болады. Жаңартылған педагогикалық техникаларды қосуға болады. (Респондент 4.4.2)

... ЕБҚ бар балаларға білім беру отбасының әлеуметтік жағдайына байланысты болса екен деймін. Әр отбасы жағдайы әртүрлі. Баланың деңгейіне байланысты әзірленген бағдарлама бала алып кете алатындай болса деймін. Кейбір бағдарламалар күрделі, жай баланың өзіне ауыр болуы мүмкін. Ерекше балаларға қиын болады, шаршайды. Мектепке әуел басында тьютор болып кірдім. 6-сынып баласымен жұмыс істедім. Балада талпыныс бар, бірақ кейбір бағдарламалар оған ауыр болды. Арнайы бағдарлама әзірленсе деймін. Себебі бәрінің бірдей алып кетуі қиын. Тьютор көмегі болғанымен, үй тапсырмасында ата-ана көмегінсіз-ақ орындай алатындай болуы тиіс. Сондықтан гимназия сыныбында отырған бала бар. Ол беске шығады деп ойламаймын. Тапсырмасы жеңіл болуы тиіс деп ойлаймын. (Респондент 4.4.3)

... Біздегі логопед, дефектологтар шара ұйымдастырғанда мені де қатыстырып тұрады. (Респондент 4.4.4)

... Жоқ, ондай тәжірибе жоқ. (Респондент 4.4.5)

... әріптестерімен (Респондент 4.4.6)

... Барлығымыз бірлесіп жұмыс істейміз. Әлеуметтік педагогтің тәрбие завучімен, психологпен бірге сыныптарда айрықша көңіл бөлуді қажет ететін, үлгерімі төмен балалардың сабаққа қатысуын анықтаймыз. Психолог өз көмегін ұсынады, ал мен отбасылық мәселе бар ма соны анықтаймын. Көмек қажет болса, әрине, көрсетіледі. (Респондент 4.4.7)

... Индивидуальные особенности ребенка, конечно учитываются. Каждый ребенок индивидуален, а с особыми потребностями больше. Например, у нас мальчик, В., в 8 классе, он плохо слышит. Со всеми детками он также, но на уроке он сидит и прислушивается, он прямо по губам смотрит, что что-то он вдруг он не поймет и учителя стараются говорить так, что если он так не слышит, то по артикуляции губ, что он понимает уже по артикуляции губ или индивидуально, если что-то не понял, индивидуально подходят и с ним уже проводят какую-то определенную работу. Этот мальчик у нас очень замечательный, он у нас ещё и спортсмен. Мы им гордимся. В основном, учителя. Но, если какая-то помощь от меня нужна, то они обязательно обращаются, и я им всегда помогаю. Больше всего моя помощь выражается в материальном аспекте семьи. Где-то они знают, что ребенку нужно, например, тетради, нет возможности купить или какую-то одежду, мы ищем спонсоров, по Фонду "Всеобуч", у нас же есть, мы можем предоставить. А вот те, кто не может предоставить документы в Фонд "Всеобуч", мы ищем спонсоров и в основном, больше помогаю в этом плане, материальном, чем в образовательном. (Респондент 4.4.9)

... В первую очередь учитывается диагноз, Потому что все дети разные. Во-вторых поддержка не только школы, но и родителей. Сам настрой ребенка. Психология ребенка. Наклонности ребенка. Гуманитарий или математик. Нужно понимать изюминку каждого и разрабатывать задания соответственно их уровню. Если чуть зависили - интерес пропал, чуть занизили - развиваться не будет. Самое главное, каждому найти индивидуальный подход. И обучающемуся будет интересно, и учителю мешать не будет. (Респондент 4.4.11)

... В первую очередь учитывается способность ребенка, его адаптация. Как он пришел в кабинет, как себя чувствовал. Не пугаем ребенка. Этот как кружок. В игровой форме. (Респондент 4.4.12)

... оқушының деңгейіне қараймын, ППС әрекет жасаймын (Респондент 4.4.13)

... балалардың диагнозын ескеремін (Респондент 4.4.14)

... Индивидуальный план своей работы я составляю с учетом рекомендаций психолога. (Респондент 4.4.17)

... Қатыстым. Бүкіл мектеп оқушыларынан анализ алынады. Класс жетекшісімен бірлесіп, психологиялық анықтама беріледі. Мен әлеуметтік жағдай бойынша есеп беремін. Жаңалықтарды толықтырып отырамыз. Өз саламыз бойынша. (Респондент 4.4.19)

37,5% (9 адам) әлеуметтік педагог психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламасын және білім алушылардың жеке оқу бағдарламасын әзірлеуге қатыспайды не жанама қатысады.

... не знаю (Респондент 4.4.10)

... индивидуальные программы не составляю, но в моих планах есть пункт по работе с детьми ООП (Респондент 4.4.15)

... я работаю согласно своего общего плана, контролирую посещаемость детей с ООП, (Респондент 4.4.16)

... Оқу жағынан қатыса бермеймін, әлеуметтік жағынан жұмыс істеймін. Мұғалімдер ақпарат сұрағанда беремін. Үйге бірге барамыз. Мектеп инспекторы, медбике, тәрбие ісі жөніндегі орынбасар барлығымыз барамыз. (Респондент 4.4.21)

... Жеке бағдарлама жасауға қатыспаймын. (Респондент 4.4.22)

... Бәрі бірдей жасайды деп айта алмаймын. Мен қатысқан жоқпын. Негізі білім жөніндегі орынбасары таныстырды, осындай бағытта жеңілдетілген болуы керек деп, оқушылардың білім деңгейі өте төмен емес. Сондықтан ол балалар игере алады деген сеніммен жалпы жоспармен жүріп жатыр. (Респондент 4.4.23)

... Жеке бағдарлама жасауға қатыспадым. (Респондент 4.4.24)

ППҚҚ мамандарының жауаптарын қорытындылай келе, олар психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасын және барлық студенттер үшін жеке оқу бағдарламасын жасау, олар мен сынып жетекшілері, пән мұғалімдері, ата-аналар арасындағы өзара әрекеттесуді күшейту тұрғысынан кәсіби құзыреттілікті арттыруды қажет етеді деп қорытынды жасауға болады. Сонымен қатар, ППҚҚ-тің барлық мүшелеріне мектеп ұжымының басқа мүшелерінде инклюзивті мәдениетті, саясат пен тәжірибені дамыту ұсынылады. Сондай-ақ, ППҚҚ мамандарына әр баланың жеке басын құрметтеу және айырмашылықтарды қабылдаудан тұратын инклюзивті педагогика қағидаттарын қолдана отырып, ЕБҚ бар білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуде категориялық тәсілден аулақ болу ұсынылады. ЕБҚ бар балаларды жалпы білім беру ортасына тиімді қосу тек инклюзивті процесті психологиялық-педагогикалық қолдауды ғана емес, сонымен бірге, ең алдымен, психологиялық - педагогикалық көмек пен ата-аналарды қолдауды да қамтиды.

Ата-аналармен қалай байланысасыз?
Мәселен жеке білім беру бағдарламасын құруда?

Ата-аналарды сүйемелдеудің тиімділігі келесідей қарастырылады:

- мүмкіндігі шектеулі баламен, білім беру процесінің басқа қатысушыларымен өзара әрекеттесу кезінде қажетті психологиялық мәдениетті меңгеру;

- тұрақты барабар оң өзін-өзі бағалау және баланың мүмкіндіктері мен қабілеттерін бағалау;

- инклюзивті (интеграцияланған) білім беру проблемаларына және оқушылардың жасына байланысты сұраныс бойынша жеке кеңес беру.

- мектептің тәрбие жұмысы жүйесіндегі психологиялық-педагогикалық профилактикалық іс-шаралар.

Педагог-психологтардың төменде келтірілген мәлімдемелері олардың негізінен WhatsApp арқылы ата-аналардың қажеттілігі мен өтініші бойынша консультациялар өткізетіндігін көрсетеді. Педагог-психологтардың жауаптарында сынып жетекшісімен және директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарымен бірлескен жұмыс туралы жеке айтылады. Сондай-ақ, 37 респонденттің тек 1-і ғана ата-аналармен профилактикалық іс-шаралар өткізгенін атап өтті. Барлығы 2 респондент ата-аналардың жеке оқу бағдарламаларын әзірлеуге қатыспайтындығын көрсетті, ал қалғандары бұл сұраққа жауап бермеді. Демек, жеке оқу бағдарламаларын әзірлеу кезінде мамандар ЕБҚ бар балалардың ата-аналарымен өзара әрекеттеспейді деп айтуға болады.

С родителями в тесном контакте работаем через классных руководителей. Завучем по воспитательной части. Родители сами иногда обращаются (Респондент 4.1.11).

Родители напрямую обращаются, звонят. Родители обычно часто обращаются по вопросам поведения ребенка. Звонят по вопросам как вести себя в конкретных ситуациях. Например, ребенок истерит в магазине. Дается консультативная помощь (Респондент 4.1.13).

Индивидуальная консультация и групповые работы с родителями. Профилактические работы (Респондент 4.1.3).

В прошлом году я проводила тренинги, беседы, консультации. Только при обращениях. Массовых мероприятий нет. При разработке индивидуальных программ родители не участвуют (Респондент 4.1.14).

Это на уровне рекомендаций. Большего мы не делаем. Потому что, во-первых, ребенок у нас, в коррекционном классе, у него больше часов, чем в обычном классе (Респондент 4.1.16).

Сейчас, в условиях карантина, мы взаимодействуем в основном через WhatsApp. Мой телефон есть у всех родителей в школе. Они пишут мне, в вечернее время, когда им удобно. Я всегда с удовольствием иду на контакт и отвечаю, какой бы ни был вопрос (Респондент 4.1.19).

Здесь, особенно в последние два года в основном, это телефонные звонки, как правило, мы видимся очень редко с родителями, и мы только уже по факту оказываем помощь (Респондент 4.1.22).

По необходимости и по обращению (Респондент 4.1.23).

Просто ознакомливаем родителей с ИУП. Пока только так. Непосредственно в разработке они не участвуют (Респондент 4.1.24).

У нас в основном по телефону, по ватсапу. Если необходимо, приходят в кабинет, консультируем (Респондент 4.1.25).

До дистанционного периода были частые встречи. Родители особенных детей наиболее заинтересованы в том чтобы работали узкие специалисты. Им очень важно знать возрастные особенности. Им важно как дети адаптируются. Как взаимодействуют с другими детьми (Респондент 4.1.28).

Дефектолог-мұғалімдер, сондай-ақ жеке әңгімелесулер, ұялы байланыс құралдары арқылы, соның ішінде балалары ПМПК қорытындысы бар ата-аналармен Zoom арқылы консультациялар өткізеді. 21 респонденттің тек 1-і ғана ата-аналармен жұмыс жоспар бойынша жүргізіліп жатқанын көрсетті.

С родителями 2 раза в неделю встречаемся (Респондент 4.2.1).

В индивидуальном порядке, у ребенка есть тетрадь, где мы прописываем домашнее задание. Если у родителя вопросы есть по воспитанию ребенка или развитию, он может обращаться через WhatsApp (Респондент 4.2.2).

Ата-аналармен балаларға үй тапсырмаларын берген кезде, сабақтан алып кеткен кезде күнделікті сабағын қадағалауын сұраймыз. Ата-аналар өздері түсінбеген сұрақтарын бізден хабарласып сұрап жатады (Респондент 4.2.3).

Телефонмен байланысамыз. Ұсыныс жазылады, кеңес беріледі. Ата-ана рұқсатынсыз ешнәрсе істей алмаймыз (Респондент 4.2.11).

Балаларын алып келеді, телефон арқылы сөйлесеміз. Сабағын қадағалауды, қайталауды сұраймыз, қарым-қатынаста боламыз (Респондент 4.2.12).

Мектепке шақырып сөйлесіп отырамыз, ұсыныстар бойынша жұмыс жүргіземіз (Респондент 4.2.13).

Работа идет согласно плана, приглашаем на консилиум, проводим беседы (Респондент 4.2.15).

Зум арқылы, ватсап арқылы, телефонмен хабарласу арқылы. Жиналыстар, жеке кеңестер, құжаттар жинау. ПМПК ұсынымы бар балалармен видеозвонок арқылы. Үй тапсырмасы бойынша қандай көмек керек, қандай қиындықтар туындап жатыр деп (Респондент 4.2.16).

Проводим собрание, консультацию, оказание помощи различного вида, рекомендации (Респондент 4.2.18).

Ватсап арқылы бәрін түсіндірдім. Дефектолог міндетін, сабақ кестесін түсіндірдім (Респондент 4.2.19).

Ата-аналармен чат арқылы жұмыс істейміз. Көп ата-ана келе алмайды. Ашықтан-ашық сөйлесейін десең былтыр ешкімді мектепке кіргізбедік. Биыл ата-анамен тығыз байланыс жасаймыз деп ойлаймын (Респондент 4.2.20).

Сұхбатқа сәйкес, ата-аналармен ең үлкен тығыз байланыс логопедтердің жұмысында байқалады. Зерттеушілер бұл мақсатты топ өз қызметінің нюанстары туралы егжей-тегжейлі айтып бергенін атап өтті. Сауалнамаға қатысқан басқа мамандардан айырмашылығы, логопедтер арасындағы 18 респонденттің 1-і жеке оқу жоспарын әзірлеу кезінде ата-аналардың сауалнамаларынан мәліметтер ескерілетінін атап өтті.

Мамандар сөйлеу қабілеті бұзылған балалар туралы анамнестикалық мәліметтерді жинау кезінде ата-аналармен тікелей өзара әрекеттеседі. Ата-аналарға көмек ретінде ақпараттық буклеттер, ықтимал қайталама сөйлеу бұзылыстарының уақтылы алдын-алу туралы брошюралар, балалардың толыққанды сөйлеу дамуына жағдай жасау дайындалуда. Осылайша, логопедтің ата-аналармен жұмысы тек кеңес беру ғана емес, сонымен қатар білім беру және профилактикалық болып табылады.

Сұхбаттан басқа, зерттеу аясында мектепке барған кезде логопедтің жылдық жұмыс жоспарын зерттеу маманның міндеттерінің бірі мұғалімдер мен ата-аналар арасында логопедия туралы арнайы білімді түсіндіру екенін көрсетті, іс-шараларға оқу жылының басында балалардың сөйлеу дамуының диагнозымен танысу үшін 1-ші сыныптарда ата-аналар жиналысын өткізу кіреді.

Ата-аналармен өзара әрекеттесу кезінде мамандар тек жағымды жақтарын ғана емес, сонымен қатар олардың жұмысындағы қиындықтар туралы да айтты («...ата-аналардан ақпарат алу қиын», «бәрі бірдей байланысқа түспейді», «ата-аналардың үй тапсырмасын орындауын төмен бақылау»).

Когда мы пишем индивидуальные планы на ребенка и помогаем классному руководителю составить учебный план, то мы берем во внимание анкету, которую проходят у нас родители. Родители всегда могут обратиться за консультацией, если они не посещают логопункт или им нужны рекомендации по тому, как дома организовать учебный процесс, на какие кружки пойти, каким образом давать инструкцию ребенку, чтобы он понял. Если, мы смотрим, что ребенок не справляется со своей программой, то мы сами выходим на связь с родителями (Респондент 4.3.1).

В начале учебного года в течение 15 дней новеньких обследуем, выявляем, обзваниваем родителей и спрашиваем нужна ли помощь логопеда. Когда подходят объясняем, какие документы нужны и т.п. (Респондент 4.3.4).

С родителями мы проводим беседы, даже при диагностике, когда мы делаем, там у нас анамнез идет, мы составляем. Так как сейчас карантин мы же не можем с ними часто встречаться там, мы, в основном, с ними по телефону взаимодействуем. Работаем с ними, даем задания, консультируем, как сделать, что сделать с детьми, именно, по логопедии (Респондент 4.3.8).

Стараюсь сделать для них какие-то буклеты, брошюры, которые рассказывают, что такое артикуляция, как её делают, как долго её делают, зачем её делают вообще, и почему нужно делать домашние задания от логопеда, и что будет, если его не выполнять. Кроме буклетов, это собрания

родительские, выступления, участие. По просьбе мамы, папы, родителей, выхожу всегда на контакт, если он видит какую-то потребность у ребёнка, почему я должна отказать ему в какой-то консультации. Классные часы, если это запланировано с логопедом. Ну и самое большое, до карантина было хорошо, большое родительское собрание, и после собрания были какие-то уже более точечные с ребёнком, с родителем. Либо, это WhatsApp сообщения сейчас, чат группы, через классного руководителя (Респондент 4.3.13).

С родителями в тесной связи. Ежегодно я распечатываю памятки, письма для родителей передаю через детей. Там есть перечень упражнений, который они могли бы дома применять для того, чтобы лучше был результат. В составлении программы, к сожалению, пока родители не участвуют. Даже вот, речевые карты нужно, как находился ребёнок, какие роды были. Вот эту информацию от родителей сложно получить. Не все идут на контакт (Респондент 4.3.14).

Берілген жауаптардың талдауы, әлеуметтік педагогтарға ата-аналармен қалай байланыссыз сұрағы бұл мамандар өмірлік қиын жағдайға тап болған жағдайы нашар, аз қамтамасыз етілген отбасылармен, мектепшілік бақылауда және ювеналды полиция бөлімінде есепте тұрған мінез-құлық нормасындағы ауытқулары бар балалардың ата-аналарымен, жиі жіберілмегендіктен оқудағы проблемалармен жұмыс істейтінін көрсетеді. Сұхбаттан мамандар ата-аналарға жеңілдіктер, материалдық төлемдер және басқа да әлеуметтік көмек алуға көмек көрсетеді.

Әлеуметтік педагогтың жылдық жоспарын қосымша зерттеу отбасылық қолайсыздықтың алдын алу аясында мамандар қажет болған жағдайда ата-аналармен балаларды тәрбиелеу мен күтіп-бағу, отбасындағы қарым-қатынас, тұрмыстық жағдайлар және олардың тәрбие мен оқытудағы рөлі туралы жеке әңгімелер жүргізетіндігін көрсетті. Жыл бойы құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі кеңесте ата-аналарды балаларды тәрбиелеу, оқыту, материалдық күтіп-бағу туралы тыңдайды.

Әлеуметтік педагогтер отбасындағы балалардың, оның ішінде қорғаншылықтағы (қамқоршылықтағы), патронаттағы балалардың тұрғын үй-тұрмыстық жағдайына тексеру жүргізеді, әлеуметтік осал балалардың жазғы демалысын ұйымдастыруға жәрдем көрсетеді. Бір сөзбен айтқанда, әлеуметтік жұмысты ұйымдастыру отбасыларға әлеуметтік, педагогикалық, консультативтік көмек көрсетуді қамтиды. Сонымен бірге, зерттеу нәтижелері мамандардың ата-аналармен Отбасының тәрбиелік деңгейін арттыру, отбасылық қолайсыздықты болдырмау; ата-аналардың бала тәрбиесіне жауапкершілік сезімін қалыптастыру бойынша жеткіліксіз жұмысын көрсетеді. Әлеуметтік педагогтардың жауаптары бойынша дамуында ауытқулары мен қиындықтары бар, мүмкіндіктері шектеулі, оқуда проблемалары, қарым-қатынаста, бейімделуде қиындықтары бар балалары бар отбасылармен жұмыс байқалмайды.

С родителями беседуем по поводу того или иного инцидента, связанного с поведением. Посещая квартиры, но с разрешения родителей, чтобы посмотреть, как занимается ребёнок, как он дома ведет себя и есть ли у него условия для подготовки домашнего задания (Респондент 4.4.9).

Лично я собираю согласие у родителей на ПМПК. Это документально не подтверждается, поэтому вызываю устно. Вызываю родителя и объясняю. Цели объясняю (Респондент 4.4.12).

Сами родители (если это благополучная семья), сами идут на контакт. И спросят, и придут, и, как правило, и встречаются и провозжают. Поэтому с родителями связь наитеснейшая. Если забыли задать задание или написать в дневнике, тут же позвонили, и спросили задали или нет. Без родителей никак (Респондент 4.4.11).

Рейды с целью отслеживание изменения в жилищно-бытовых условиях проживания семьи, внутрисемейного микроклимата, создания условий проживания несовершеннолетних (Респондент 4.4.15).

Приглашаем в школу родителей детей, нарушающих дисциплину, систематически опаздывающих и пропускающих занятия, беседуем, консультируем (Респондент 4.4.3).

Оказывается правовая поддержка: информирование родителей об имеющихся правах и льготах детей-инвалидов, помощь в их обеспечении и защите (Респондент 4.4.21).

Помогаю в организации социальной помощи детям из малообеспеченных семей через государственные, муниципальные и благотворительные фонды (Респондент 4.4.17).

Мы помогаем, созваниваемся с акиматом. Если на бесплатное питание пришли, даем список документов, которые необходимо собрать и предоставить. Здесь, конечно, все зависит от характера обращения. Документы обязательно собираются. Кроме питания еще представляем канцелярские товары для детей, школьную форму. Мы обязательно обращаем внимание на нуждающихся детей (Респондент 4.4.18).

Жалпы, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің барлық мамандарының тұжырымдарын қорытындылай келе, қорытынды жасауға болады: бірыңғай ұйымдастырушылық модель негізінде ата-аналарға психологиялық-педагогикалық қолдау мақсатын жүзеге асыруға бағытталған мамандардың командалық жұмысы байқалмайды. Респонденттер профилактикалық сипаттағы жүйелі жұмыстың нақты мысалдарын келтірмеген. Бағдарламаны жасау кезінде ата-аналардың пікірлерін жанама есепке алу туралы бір мәлімдемені (Респондент 4.3.1) қоспағанда, зерттеуге қатысушылардың ешқайсысы ЕБҚ бар балаларға арналған Жеке оқу бағдарламаларын әзірлеуге ата-аналардың тікелей қатысуы туралы оң жауап берген жоқ.

Бірауыздан барлық санаттағы респонденттер жеке тұлғаның толыққанды дамуы үшін балаларды тәрбиелеу мен оқытуда ата-аналармен өзара әрекеттесудің маңыздылығын атап өтті.

ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда жиі кездесетін қиындықтар қандай?

Дефектолог-мұғалімдердің ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасаудағы қиындықтар туралы жауаптарын талдау проблемаларды көрсеткендердің саны олардың жоқтығын көрсеткендерге қарағанда 2 есе көп екенін көрсетеді. Сонымен, сұхбат барысында ерекше қиындықтар жоқ екендігі туралы 7 мәлімдеме жазылды, егер бар болса, оларды шешу оңай. Респонденттердің қалған жауаптары әртүрлі сипаттағы қиындықтардың болуын көрсетеді, олардың көпшілігі қажетті әдістемелік және материалдық ресурстардың болмауына қатысты.

Недостаточность методических пособий на казахском языке для специалистов (Респондент 4.2.1).

Наверное, все-таки недостаточность знаний молодых специалистов. Необходимы не общие знания, а точечные методы, инструменты по работе с детьми. Их, кажется, не обучают как разрабатывать индивидуальную программу или адаптировать программу для детей с умственной отсталостью. Надо этому обучить. Многие не работали, не видели, не знают. (Респондент 4.2.2).

Некоторые дети не хотят приходить на занятия специалистов (Респондент 4.2.3).

Каждый ребенок отличается. Трудно найти необходимые материалы. Приходится искать самостоятельно. Требуются наглядность, литература. Материал для них освоить непросто. Хотелось бы, чтобы были разработаны индивидуальные инструменты (Респондент 4.2.4).

Трудностей нет. Вначале родители не понимали. Сейчас все наладилось. (Респондент 4.2.5).

Не может запомнить сказанное, не хочет делать. Упрямится. Необходима методическая поддержка. Нужны дидактические материалы (Респондент 4.2.6).

Один ребенок не может сидеть, ребенок 5-го класса не может выполнять занятия на одном месте. Этому ребенку сложнее. Маме посоветовала показать ребенка неврологу. Очень агрессивный ребенок. Осенью его состояние ухудшается (Респондент 4.2.7).

Трудностей нет в целом, только в период адаптации (Респонденты 4.2.8, 4.2.11, 4.2.18).

Так как только начала работать, сложно составить индивидуальную учебную программу, возникает много вопросов, с какой темы, с какой дисциплины начинать (Респондент 4.2.9).

Имеются недопонимание родителей (Респондент 4.2.10).

С разными диагнозом сидят в одном классе, тяжело работать, отсутствие книг (Респондент 4.2.12).

Нет специальной методики для детей ЗПР (Респондент 4.2.13).

В нашей школе таких особых трудностей нет, работа вся поставлена (Респондент 4.2.14).

Особых трудностей нет. Есть сложности с памятью детей. Сегодня объяснишь, завтра они уже не помнят (Респондент 4.2.15).

Нет трудностей, так как мне нравится работать с особыми детьми (Респондент 4.2.17).

Нет материала, нет визуализации. Конструктора нет. Вынуждена покупать. Беру материалы с интернета (Респондент 4.2.19).

Молодой специалист, опыт относительно небольшой. Много документов надо заполнять. Хочешь спокойно работать, возникает срочность документации, ребенок остается на втором плане. Если сидишь и занимаешься с ребенком, как будто увливаешь от документации. Состояние кабинета тоже влияет на работу. Отсутствие материально-технического состояния затруднительно (Респондент 4.2.20).

Недостаточная подготовленность кадров, учитель дает уроки в классе, даже ведет в туалет. Педагога-ассистента предложили в этом году, человек еще не пришел. Будут трудности, когда только начинаешь работать надо привыкнуть к ребенку. Дети только освоят, на каникулах забывают обо всем. У детей сложности с запоминанием (Респондент 4.2.21).

Логопед-мұғалімдермен сұхбаттан мамандардың 22% - ы өз жұмысындағы қиындықтарды сөйлеуді түзету жаттығуларын бекіту үшін ЕБҚ бар балалардың ата-аналары тарапынан қолдаудың болмауымен байланыстырады. Көптеген респонденттер ерекше қиындықтар туындамайтынын, бәрі шешілетінін атап өтті. Дефектологтар сияқты логопедтер де қазақ тілінде ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау бойынша әдістемелік материалдардың жеткіліксіздігіне шағымданады (17%).

Респонденттердің жауаптарының арасында ЕБҚ бар балалардың мінез-құлық себептерімен және логопедтердің жетіспеушілігімен байланысты қиындықтар туралы 2 ескерту бар.

)

Хотелось бы больше логопатов охватить, из-за того, что у нас логопедов мало и дефектологов, которые им нужны. Вот эта трудность. У них очень сложная работа, получают недостаточно, поэтому очень неохотно идут в школы (Респондент 4.3.1, 4.3.4).

Для детей с расстройством аутистического спектра (РАС) неплохо было бы, если у нас была сенсорная комната. Потому что у нас кабинет дефектолога и логопеда - общий, здесь проводятся занятия по расписанию. При этом, когда ребенок с РАС нуждается в каком-то отдыхе, релаксе, очень было бы хорошо иметь доступ в такой кабинет, где можно настроить этого ребенка на учебный лад (Респондент 4.3.3).

Недостаточно материалов по разработке программ для работы с детьми на государственном языке (Респондент 4.3.5). В основном затруднения в методическом плане. Хотелось бы, чтобы были конкретные методики диагностики на казахском языке (Респонденты 4.3.7, 4.3.8). Недостаточно практических знаний молодых специалистов для работы с детьми с ООП (Респондент 4.3.6).

Недопонимание родителей, не помогают дома закрепить результаты, не занимаются дома с ребенком по рекомендации специалиста (Респонденты 4.3.2, 4.3.8, 4.3.9, 4.3.10).

В основном заикание. Нужно время. Долгий процесс. Пока трудность в этом. Временно улучшаются. Но когда ребенок нервничает, опять появляется. В основном от страха появляются. Кто-то боится темноты, у кого в семье что-то (Респондент 4.3.12).

У них усидчивости нет. Пока их усадишь. Где-то учителя, может, по учебной, а у меня уже, когда они ко мне индивидуально приходят на занятия, больше поведенческое. Пока у них мотивация своя. Есть короткая мотивация. И работаем же по карточкам, по плану. Пока они адаптируются, пока привыкнут и поведенческое, больше у нас (Респондент 4.3.13).

Характер ребёнка, темперамент. Бывает неусидчивый, бывает, он устал, бывает, он не настроен вообще сегодня ко мне идти, потому что, настроение ребёнка. Это, единственная трудность (Респондент 4.3.17).

Трудностей нет особых, все решаем быстро (Респонденты 4.3.14, 4.3.15, 4.3.16, 4.3.18).

Зерттеуде респонденттердің ең көп үлесін педагог-психологтар (37 адам) құрады, олардың жалпы санының 32% - ы ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда олар жиі қиындықтарға тап болмағаны туралы айтты. Бір қызығы, "егер сіз мамандықты жақсы көретін болсаңыз, барлық мәселелерді шешуге және қиындықтардан аулақ болуға болады" деген мамандар бар. Басқа мамандарға ұқсас, педагог-психологтар әдістемелік материалдардың, тиісті жабдықтардың, жеткілікті кадрлық ресурстардың, ата-аналармен өзара әрекеттесудің көп болғанын қалайды.

Дефектологтардан, логопедтерден айырмашылығы, психологтар жұмыстағы қиындықтарды балалардың мінез-құлқының ерекшеліктерімен байланыстырады (байланыс жасамайды, қызығушылық таныту қиын және т.б.). Басқа респонденттер үшін типтік емес жауаптар-бұл жұмыс жүйесіздігі, жеке тәжірибенің болмауы, ата-аналардың түсінбеуі сияқты проблемаларды бөліп көрсету .

У каждого ребенка свой темперамент. Настроение может меняться в зависимости от погоды и др. причин. Не быстро приступает к заданию. Возникают трудности в привлечении к занятиям (Респонденты 4.1.1, 4.1.5, 4.1.6, 4.1.7, 4.1.9, 4.1.17, 4.1.22, 4.1.34).

Я лично не испытываю трудностей. Хорошо бы иметь единые план, методики, наглядность, так как учителя испытывают сложности (Респондент 4.1.36). Нет методических пособий по работе с детьми с ООП. Хотелось бы, чтобы были конкретные методики (Респонденты 4.1.2, 4.1.35, 4.1.26, 4.1.27, 4.1.28, 4.1.37). Методическая трудность. Затрудняюсь, как надо проводить. Нет проблем с родителями, с ребенком (Респондент 4.1.27).

Думаю, должно быть больше материальных средств, оборудование кабинетов. Хотелось бы, чтобы количество педагогов-психологов было больше. Думаю, должен быть отдельный психолог для особенных детей (Респондент 4.1.23). Необходимо наличие специального штата, кабинета (Респондент 4.1.8). Нет отдельного кабинета, у нас 1 на двоих, пособия сами приобретаем. На каждого психолога у нас по 500 детей, специальных педагогов нет, мы не успеваем всех полностью охватить (Респондент 4.1.11).

Системы нет, работа ведется по мере возможности. Требуется систематизация (Респонденты 4.1.30). Многие дети нуждаются в сопровождении. К сожалению, их оценивают как детей не нуждающихся в сопровождении. Им нужен педагог-ассистент, через которого будет проходить образовательный процесс (Респондент 4.1.12, 4.1.18).

Для того, чтобы специально выкроить время для встречи с ребенком, здесь нужно войти в расписание, знать, на каком уроке его можно взять, с какой-то, может быть, части урока: или до урока или после. Это всё достаточно сложно. А так, других трудностей, пока не знаю (Респондент 4.1.14).

В первую очередь, конечно, не хватает личного опыта, так как я в школе только первый месяц работаю. Нехватка опыта, пока еще отсутствие курсов, отсутствие необходимых семинаров. Я надеюсь, что восполню в ближайшее время (Респондент 4.1.15).

Сложнее намного работать с родителями. Родители считают, если с ребенком занимается психолог, значит он какой-то не такой и так далее. Их трудно переубедить. (Респондент 4.1.21).

Печально то, что некоторые родители скрывают диагнозы. Они категорически против идти в ПМПК (Респондент 4.1.24). Не все

родители согласны, чтобы с их ребенком работали, не понимают работу психолога, это создает трудности (Респондент 4.1.10).

Больших трудностей нет (Респонденты 4.1.19, 4.1.20, 4.1.3, 4.1.4, 4.1.25, 4.1.16). Не могу сказать, что испытываю трудности. Пытаюсь решить проблемы. Я думаю, что нужно любить профессию (Респондент 4.1.29). Никаких проблем нет. В некоторых случаях лучше иметь специальный кабинет. Дети хотят что-то потрогать, собрать. Конструктор нужен (Респондент 4.1.31).

Вовремя дистанционного обучения дети затруднялись выходить в Zoom. А так особых затруднений не было (Респондент 4.1.32). Так как для меня все еще ново, пока трудностей нет (Респондент 4.1.33). Учителя все сбрасывают на нас. Хотя мы встречаемся все специалисты и обсуждаем, как идет развитие речи ребенка. Обсуждается, кто что делает. Но все равно план индивидуальный, и каждый работает сам по себе (Респондент 4.1.13).

Сұхбат нәтижелері бойынша әлеуметтік педагогтардың 42% - ы өз жұмысында ерекше қиындықтар жоқ деп мәлімдеді. Олардың айтуынша, егер нақты мақсат болса, барлық мәселелер шешіледі. Сонымен қатар, олар ата-аналармен (11 адам) балалармен (2 адам) жұмыс істеу қиынырақ екенін айтады. Респонденттердің 46% - ы қолайсыз отбасылармен (алкоголизм, бала тәрбиесімен айналысқысы келмеуі/келмеуі), ата-аналардың ауыр материалдық жағдайымен байланысты проблемаларды көрсетті (сурет.№ 23).

Бұл ретте әлеуметтік педагогтың қиын өмірлік жағдайда бала мен отбасыларға көмектесудің нақты мүмкіндіктері жоқ; отбасына әсер етудің пәрменді әдістері, нормативтік-құқықтық тетіктер жоқ; көбінесе қауіп-қатер тобындағы отбасындағы баланың қауіпсіздігіне және осындай контингентпен жұмыс істеу кезінде маманның өзінің қауіпсіздігіне қатер төнеді.

Респонденттің әлеуметтік педагогтың қызметі туралы нақты түсініктердің жоқтығы және оның функционалдық міндеттерінің "бұлдырлығы" туралы мәлімдемесіне назар аудару қажет. Әлеуметтік педагогтардың басым үлесі – жоғары педагогикалық білімі бар пән мұғалімдері, ал біреуінің ғана атқаратын лауазымына сәйкес келетін бейіні бойынша арнайы білімі бар.

Терең сұхбат әлеуметтік педагог материалдық көмек көрсету (тегін тамақтану, киім сатып алу және т.б.) бойынша ұйымдастырушылық мәселелерге көп уақыт бөлетінін, бұл ретте жеткілікті уақыты жоқ және балалармен жеке жұмыс, агрессивтілік деңгейін төмендетуге бағытталған тренингтік сабақтар жүргізу үшін кәсіби білімі жоқ екенін көрсетті; мектептегі және әлеуметтік бейімсіздіктің, девиантты мінез-құлықтың алдын алу бойынша профилактикалық жұмыстарды және балалармен басқа да диагностикалық-профилактикалық жұмыстарды жүзеге асыру.

Осыған байланысты әлеуметтік педагогтың нақты отбасы үшін "тәуекел тобындағы отбасымен", "әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарымен" кешенді жұмыс бағдарламасын әзірлеп, іске асыру қажет.

Әлеуметтік тәрбиешінің шекараларын, бағалау критерийлерін, функцияларын анықтау маңызды.

Особых проблем нет. Если у вас есть четкая цель, проблем не будет. Все трудности были решаемые. Такого нерешаемого даже не могу сейчас припомнить. Трудностей нет, с детьми работать легче, чем с родителями (Респонденты 4.4.1-4.4.3, 4.4.6, 4.4.8, 4.4.13 - 4.4.16).

Сложно в специальных классах. 10-15 детей в одном классе (Респондент 4.4.4).

Иногда при проведении анкетирования или других занятий некоторым детям сложно из-за проблем с речью. А так особой проблемы нет (Респондент 4.4.5, 4.4.11).

Трудности во взаимодействии с родителями (Респонденты 4.4.7, 4.4.9, 4.4.12, 4.4.17).

У меня есть дети из неблагополучных семей, с ними сложнее. Родители пьют, социальная среда сложная (Респонденты 4.4.10, 4.4.18, 4.4.21, 4.4.23).

Откровенно говоря, есть много семей, которые просят еду и одежду для малообеспеченных детей. Много изживенчества. Молодых родителей, которые хотят материального обеспечения от Правительства, становится все больше и больше. Условия им создаются. Я думаю, это проблема, которую нужно изучить (Респондент 4.4.19).

У меня еще не было проблем. Я думаю, что есть проблемы с включением детей в общество. (Респондент 4.4.20).

Непонимание родителей. В первую очередь следует обеспечить детей, находящихся под опекой. Они этого не понимают, выражают протест. (Респондент 4.4.22).

У социального педагога нет четких функций. Поскольку нет ясного представления, вы принимаете участие в работе каждого. Социальный педагог также отвечает за столовую, за сбор документов для ПМПК и т.п.. Но нужно работать с психологами, проводить опросы и тренинги. Мы часто смотрим только на материальные вещи. Нам нужно создать условия для социализации детей (Респондент 4.4.24).

ЕБҚ бар балалардың сыныптастарына, ата-аналарына, мұғалімдеріне және басқа ересектерге шағымдары болды ма? Балалардың шағымдары/өтініштері қандай сипатта болды және сіз оларға қалай қарадыңыз?

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің 109 маманынан (педагог-психолог, мұғалім-дефектолог, мұғалім-логопед, әлеуметтік педагог және т. б.) тек үш респондент балалар тарапынан сыныптастарына өзара реніштер бойынша, ата-аналардан қашықтықтан оқыту кезеңінде

Интернетке қосылу мүмкін еместігіне, мемлекеттік сатып алу бойынша аз

қамтылған балаларға ұсынылатын киім сапасының лайықсыз болуына қатысты шағымдар жағдайларын растады.

Были жалобы на детей в классе. В начальной школе это может быть словесное оскорбление. Были такие случаи. Разъяснительная работа проводилась. После того, как вы все в одном классе, мы объясняем, что вы все одинаковые. К учителям претензий не поступало (Респондент 4.4.3)

От родителей детей, обучающихся на дому, были жалобы на плохую связь Интернет (Респондент 4.4.19)

Когда приобретение одежды выставляется на портал госзакупок, то выигрывает Поставщик по меньшей цене. Следовательно, качество страдает. Родители хотят, чтобы на каждый сезон выдавали побольше одежды и отправляли в лагерь. А у нас нет возможности. Зарегистрировано от 100 человек (Респондент 4.4.22)

Респонденттердің (дефектолог-мұғалімдер, педагог-психологтар, логопед-мұғалімдер, педагог-ассистенттер және психологиялық-педагогикалық қызмет қызметінің басқа да мамандары) пікірі бойынша мектеп деңгейінде сандық және сапалық кадрлық әлеуетті күшейту, атап айтқанда, педагог-ассистенттер штатын ұлғайту, тәжірибе алмасуды, жас мамандар үшін практикалық шеберлік сыныптарын ұйымдастыру, сондай-ақ арнайы сабақтарға арналған кабинеттерді жабдықтауды (үлестірме материалдар, ойыншықтар және т. б.) қамтамасыз ету, ата-аналармен түсіндіру жұмысын; білім басқармаларына - барлық педагогтер үшін оқыту практикалық курстарының санын арттыру, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандары үшін бірыңғай талаптар әзірлеу; құжаттамалар санын қысқарту, бір маманға балалар саны бойынша ақылға қонымды нормаларды бекіту.

Сіздің ойыңызша, мектеп әкімшілігі, білім басқармасы барлық оқушылардың тең сапалы білім алу құқығын қамтамасыз ету үшін қандай шаралар қабылдауы мүмкін?

Для детей создаются все условия. Хотелось бы почаще государств курсы, чтобы обмен опытом был.

Очень сильно недооценивают работу тьютора (ассистента). Конкретно нам нужен только педагог-ассистент. И вся информация поступает только через него. Все академические, социальные, бытовые навыки ребенок получил от тьютора. Если он элементарно не умел себя вести в магазине, благодаря систематической работе научился у тьютора. Обесценивание в плане оплаты и в плане отношений, учителя не понимают кто это, почему ходят. Нужно поднимать статус и объяснять. Без них в принципе ребенок не может.

Во-первых, я, как психолог, понимаю, что **нужно менять сознание**, во-первых, и педагогов, и родителей. Должны быть **обучающие программы для того, чтобы мы туда вовлекали, в первую очередь, взрослых**. То есть, только взрослые могут создать вот эту, безопасную среду, в которой ребенок независимо от своих способностей будет себя чувствовать спокойно и будет развиваться. До 11 лет самооценка ребенка зависит полностью от взрослых, поэтому, если родитель или взрослый, например, родитель будет комплексовать и жалеть ребенка, в эту среду отдавать, а учитель отвергать, то никакая программа учебная ничего не поможет сделать. Вот я, за обучение, за изменения, за знания общества, вокруг ребенка. Тогда, что-то поменяется. Пока, что медленно. Нам проще сейчас сделать физическую среду: туалеты, кнопки. Всё, как бы физически можно, но что вот вокруг будет, на это, наверное, годы уйдут.

Возможно, выделение как можно **большего количества тьюторов**. Потому что многие дети, они, в принципе, могут обучаться в обычном классе, но только с присутствием тьюторов. Оснащение, чтобы было лучше, тех же игрушек, того же раздаточного материала, чтобы финансирование выделялось больше. Кабинеты чтобы открывали дополнительные, чтобы можно было работать с детьми в таких условиях, если надо полежать, потанцевать, чтобы они не были скованными, им нужно оснащение.

Мне кажется, что уже принято всё. Если раньше это были отдельные школы и школы-интернаты, именно коррекционные школы, то сейчас они перестали существовать, они перешли просто в общеобразовательные школы, а дети, которые имеют какие-то особые образовательные потребности, они в рамках инклюзивного образования находятся со всеми детьми в классе. Ещё многие не понимают, что это больше нужно здоровым детям, а этих детей с каждым годом становится всё больше и больше. Не знаю, с чем это связано: с питанием, экологией или с необразованностью? Мы не сможем их отделять, строить для них что-то отдельно. И, наверное, это не нужно. Потому что мы должны **создать условия, чтобы они были социализированы**.

Нашей школе необходимо **найти узких специалистов** (логопедов, дефектологов и др.). Одному ученику в нашей школе **необходим педагог-ассистент**. В том составе, как сейчас, мы не справляемся со всеми потребностями детей. Ну и мы сами должны как-то активно проводить работу среди родителей. Если ребенок - особенный, это не приговор, ему надо помочь развиваться. **Разъяснительная работа с родителями должна проводиться в масштабе области, всей страны, не только школы**.

Мы разрываемся, чтобы была **системность в документации**. Потому что очень много нам спускают с города, с министерства, с прокуратуры. Много запросов, что нужно именно сейчас надо заполнить бланки. Хочется

приготовить хороший конспект, какие-то упражнения, поработать хорошо с детьми. А ты сидишь с этими бумажками. И там казалось бы чуть-чуть отличия в бумагах. Каждому нужно делать отдельно и срочно. 1600 детей, русский язык обучения. В казахских классах чуть больше. Я считаю, что это нужно регулировать норму. В некоторых школах бывают 500 детей, и там работают два психолога. А у нас 1600 детей, 4 психолога. 1 психолог работает с аутистами (10-12). У специального психолога 100 детей. А у нас 1600, по 800 на каждого. Хочется уделить внимание на каждого. Каждому дать то, что нужно. Просто физически иногда не хватает времени.

Создать условия для детей, обеспечить учителей информацией о равных правах на образование. Больше обучать, проводить занятия. Дефектологом нужны кабинеты, оборудования, техники. Пространства, игрушки.

*Мне самое важное, чтобы **штатные единицы увеличили**.когда делишься опытом со специалистами других школ, ко мне обращаются с 56 школы, с 54 школы новенькие девочки-логопеды, а в каких-то моментах у нас - так, у них другие требования, каждый завуч, администрация внутришкольные **требования** составляет: кто-то более, кто-то менее, а если бы они были **единые, именно для специалистов психолого-медико-педагогического сопровождения**, нам бы было легче между собой коммуницировать и делиться опытом, иначе получается, если что-то не подходит и уже как будто время теряется, а если бы у нас были бы единые требования, мы бы могли лучше коммуницировать между собой. Потому что школ у нас очень много. Мы на данный момент немного разрозненно работаем.*

Необходимо достаточное количество педагогов-ассистентов, их обучение в дальнейшей работе.

Организовать по чаще семинары, разработать программы для нас логопедической работы поддержки, практические мастер-классы для молодых специалистов

Помощь методическая, наверное, потому что, учителя у нас неподготовленные к этому больше. Я знаю, как работать с ними, а у нас учителя затрудняются, как работать с ними. Наша школа, управление делает все для них.

Все ассистенты должны пройти обучение по поведению. Вся этическая сторона. Он не должен обсуждать ребенка. Разглашать какие-то данные ребенка. У человека должно быть высшее образование.

4.11 Эргономикалық білім беру кеңістігі мәселесі бойынша отандық және шетелдік ғылыми психологиялық-педагогикалық, әдістемелік әдебиеттер мен ғылыми зерттеулер талданды

«The Effective Pre-School, Primary and Secondary Education» (EPPSE) [EPPSE] – 1997-2014 жылдар аралығында Ұлыбритания ғалымдары жүргізген әлемдегі ең танымал лонгитюдті зерттеулердің бірі. Аталмыш зерттеу жұмысы мектеп білім алушыларының оқу жетістіктері мен әлеуметтенуінің (бастауыш мектеп жасында да, жоғары сыныпта да) және білім беру ортасының, оның ішінде осы балалар үшін мектепке дейінгі жаста құрылған білім беру ортасы

сапасының арасында тұрақты байланыстың барын көрсетті. Бұл зерттеуде білім беру ортасының сапасы инфрақұрылымның белгілі бір элементтерінің — үй-жайлардың, жиһаздың, жабдықтың, материалдардың, сондай-ақ кадрлық жағдайлардың болуы деп қана түсінілмейді (оны «құрылымдық сапа» деп атайды), сонымен қатар осы элементтердің барлығын білім беру процесінде қолдану («процесс сапасы») ретінде қарастырылды. Мектепке дейінгі білім беру деңгейінде білім беру ортасының сапасын өлшеу құралы ретінде ECERS (Early Childhood Environment Rating Scales) шкаласы таңдалды.

Осылайша, мұндай жобалар білім беру ұйымдарындағы инфрақұрылым бойынша өзекті жағдайды көрсетіп қана қоймай, сонымен қатар аталған инфрақұрылымдардың білім беру потенциалын көруге мүмкіндік береді, демек білім алушылардың дамуы мен жаңа құзыреттіліктерге ие болуы үшін қажетті ресурс ретіндегі білім беру ортасы жөнінде сөз қозғауға мүмкіндік береді. Осылайша, білім беру ортасы «бала дамуының әлеуметтік жағдайы» (Л.С. Выготский) кешенді феноменінің бөлігі ретінде әрекет етеді.

Қоршаған ортаның психологиясы мен әлеуметтануы және оның білім беру процесінің субъектілеріне әсері жөнінде бірқатар заманауи зерттеулер келесі фактілерді айғақтай түседі:

- мектеп ортасы білім алушылар мен педагогтердің денсаулығы мен көңіл күйіне әсер етеді (A. Blyth) [Blyth, Blyth];

- қоршаған ортаға жалпы қанағаттану мен қауіпсіздікті сезіну арасында байланыс бар (A. Blyth) [Blyth, Blyth];

- шу стресстік жағдайлардың пайда болуына, фрустрацияға, деконцентрацияға алып келеді (I. Enmerkar, E. Bauman) [Enmerkar I., Boman E.];

- мектеп ортасының жақсаруы мектептегі зорлық-зомбылықтың төмендеуіне әкеледі (S. L. Johnson) [Johnson S. L.];

- физикалық орта білім алушылардың өзін-өзі бағалауына, оқуға деген ынтасына және мінез-құлқына әсер етеді (L. E. Maxwell, E. J. Chmielewski) [Maxwell L. E., Chmielewski E. J.];

- мектеп кеңістігін жобалау параметрлері (жарық, температура, ауа сапасы, бейімделу, күрделілік, түс) білім алушылардың үлгеріміндегі 16% айырмашылықты түсіндіреді (P. Barrett, L. Barrett, F. Davies, Y. Zhang) [Barrett P., Zhang Y., Davies F., Barrett L., Barrett P., Zhang Y.];

- мектеп кеңістігіндегі түстер білім алушылардың ойлау процестеріне және олардың назарының шоғырлануына әсер етеді (J. Hoffmann) [Hoffmann J.];

- қоршаған ортаны дербестендіру білім беру процесі субъектілерінде (білім алушылар, педагогтер, ата-аналар) сенімділік пен қауіпсіздік сезімінің пайдал болуына түрткі болады (С.К. Нартова-Бочавер, Е. А. Соловьева) [Нартова-Бочавер С. К., Соловьева Е. А.].

Білім беру ортасын зерттеу саласындағы ғылымның осы және басқа да өзекті жетістіктерін ескере отырып, мектептердегі қазіргі білім беру ортасымен байланысты атқарылып жатқан жұмыстар талданды және жинақталды.

Эргономикалық білім беру кеңістігін сәулеттік (физикалық) кеңістік, білім беру процесіне қатысушылардың өзара әрекеттесуі, заманауи ақпараттық

технологиялар және оқу процесінің құрылымы тұрғысынан қарастыра келе келесі тұжырымдарды келтіруге болады:

Сәулеттік (физикалық) кеңістік — дизайн, навигация және интерьер құралдары негізінде қауіпсіздіктің жоғары әлеуетіне ие, трансформацияланатын, балалар іс-әрекетінің «іздерін» сақтауға қабілетті, балалардың жас ерекшеліктері мен психикалық, физикалық дамуының ерекшеліктерін ескеретін, физиологиялық жағынан ыңғайлы кеңістік.

Білім беру процесіне қатысушылардың өзара әрекеттесуі – мектеп кеңістігінде тұрақты ынтымақтастық, қосылу, белсенділік мүмкіндіктерінің болуы; білім алушылардың, мұғалімдердің, ата-аналардың қоршаған ортаны жобалауға қатысты өзгерістерге қатысуы арқылы кеңістікті дербестендіру.

Цифрлық орта – мектеп кеңістігінің кез келген нүктесінен Интернетке қосылу мүмкіндігі, гаджеттерді қосу және экрандарға трансляциялау үшін қажетті нүктелерге ие болу мүмкіндігі, электрондық кітапхана сервистері, мектептегі өзгерістер мен білім алушылардың жеке білім беру траекторияларын онлайн-кабинеттер мен күнделіктерде түзету мүмкіндігі.

Оқу процесінің құрылымы – бейсызықтық кесте, жеке білім беру маршруттары, жобалау жұмысы, таңдау бойынша курстар, «екі жастағы сыныптар» (жасы бойынша кіші білім алушылардың ең жақын даму аймағын дамыту үшін сабақта жасы бойынша жақын сыныптардың болуы), білім беру кластерлерінде оқыту.

Білім беру ұйымының кеңістігін әмбебап ресурс ретінде құрудың шетелдік тәжірибесін талдау эргономикалық тәсілдерді ескере отырып, мектеп ғимараттарын жетілдіру заманауи және перспективалы педагогикалық процестің барлық талаптарына сәйкес келетін мектептердің сәулеттік-жоспарлау құрылымын құруға бағытталғанын көрсетті. Инженерлік жабдықтардың интерьері мен деңгейін жақсарту дұрыс, себебі бұл қоршаған ортаның зиянды факторларының әсерінен қорғалған ғимараттардың ішкі ортасын ұйымдастыру қажеттілігіне негізделеді. Кеңістікті аймақтарға бөлуді ескере отырып, мектеп ғимараттарының интерьерін жасауға талпыныстар жасалуда, бұл өз алдына ұзақ уақыт мектеп ішінде болатын балаларға психологиялық әртүрлілікті қамтамасыз етеді.

Эргономикалық білім беру кеңістігі бар жаңа мектеп зияткерлік және спорттық өмірді қамтитын шығармашылық және ақпарат орталығына айналады. Бұл – нағыз заманауи ғылыми-технологиялық кешен, онда ерекше қолайлы жағдайлар жасау қажет. Бұл көп компонентті құрылым ғалымдарды, чемпиондарды, көшбасшыларды тәрбиелеуге мүмкіндік береді. **Білім беру ұйымының эргономикалық кеңістігін құрудың шетелдік тәжірибесін талдау нәтижесінде біз қазіргі мектептің кеңістігін жобалау принциптерін бөліп көрсете аламыз:**

- икемді жоспарлау құрылымы;
- сыртқы пайдаланушылар үшін ашық дереккөз;

- энергия және ресурс үнемдейтін, экономикалық тұрғыдан тиімді;
- материалдар мен техникалық тұрғыдан берік және экологиялық қауіпсіз;
- заманауи дизайн және табиғи түстер;
- ерекше сәулеттік дизайн, фасадтар және кең, жақсы жарықтандырылған ішкі жайлар;
- мектепте ашық ойындар мен демалыс үшін бөлінген жайлы орындары бар;
- мектеп – қала, мектеп – демалыс, мектеп – саябақ;
- мектепте ашық, көпфункционалды және трансформацияланатын кабинеттер бар;
- білім берудің жеке бағытталуы мен вариативтілігі сәулетте көрініс табуы керек;
- кеңістіктердің көп жақтылығы, көп деңгейлілігі;
- трансформер ғимараттар;
- балалардың мектеп аумағында болуы үшін қауіпсіз және жайлы жағдайлар;
- стереотиптік шешімдерден бас тарту;
- балалардың жас эргономикасын ескере отырып, масштабтау және сәулеттік-кеңістіктік шешімдерді іздеу.

Осылайша, мектептің физикалық кеңістігіндегі елеулі өзгерістерге ғана емес, сонымен қатар оқу процесін ұйымдастырудың жаңа тәсілдеріне, өз салаларындағы мамандардың, білім беру қатынастарына барлық қатысушылардың өзара әрекеттесуіне қатысты бірқатар тенденцияларды бөліп көрсетуге болады.

2. ҚР эргономикалық білім беру кеңістігінің жағдайын зерттеу әдіснамасы, құралдары әзірленді

Эргономикалық білім беру кеңістігін зерттеу құралдары әзірленді. ҚР-дағы эргономикалық білім беру кеңістігінің жай-күйін зерделеу үшін білім беру кеңістігін бағалау критерийлерінің жүйелері айқындалды. Оқу кеңістігінің жай-күйін зерттеуге арналған құралдарды әзірлеу кезінде авторлар (№№№№№) келесі критерийлерді ұстануды ұсынады:

- денсаулық қауіпсіздігі;
- жоғары жұмыс қабілеттілігін сақтау (оқыту сапасы);
- оқу-материалдық базаның, оның ішінде оқу құралдарының және (немесе) олардың жиынтықтарының педагогикалық және эргономикалық тиімділігі;
- жайлылық (жұмыстың мазмұны мен нәтижелеріне қанағаттану, қызметтің мотивациялық тұрақтылығы). Ұсынылған тізімде бағалау критерийлері көрсетілген, олардың жиынтығы білім беру процесіне эргономикалық көзқарасты айқындайды, оның құрамдас бөліктерінің бірі оқыту құралдары және педагогтер мен білім алушылардың өзара әрекеттесу ортасы болып табылады.

Қоршаған ортаның психологиясы мен әлеуметтануы және оның білім беру процесінің субъектілеріне әсері саласындағы бірқатар заманауи зерттеулер мынаны көрсетеді:

- мектеп ортасы білім алушылар мен педагогтердің денсаулығы мен көңіл күйіне әсер етеді (A. Blyth) [Blyth, Blyth];

- қоршаған ортаға жалпы қанағаттану мен қауіпсіздік сезімі арасында байланыс бар (A. Blyth) [Blyth, Blyth];

- шу стресстік жағдайлардың пайда болуына, фрустрацияға, деконцентрацияға алып келеді (I. Enmerkar, E. Bauman) [Enmerkar I., Boman E.];

- мектеп ортасының жақсаруы мектептегі зорлық-зомбылықтың төмендеуіне әкеледі (S. L. Johnson) [Johnson S. L.];

- физикалық орта білім алушылардың өзін-өзі бағалауына, оқуға деген ынтасына және мінез-құлқына әсер етеді (L. E. Maxwell, E. J. Chmielewski) [Maxwell L. E., Chmielewski E. J.];

- мектеп кеңістігін жобалау параметрлері (жарық, температура, ауа сапасы, бейімделу, күрделілік, түс) білім алушылардың үлгеріміндегі 16% айырмашылықты түсіндіреді (P. Barrett, L. Barrett, F. Davies, Y. Zhang) [Barrett P., Zhang Y., Davies F., Barrett L., Barrett P., Zhang Y.];

- мектеп кеңістігіндегі түстер білім алушылардың ойлау процестеріне және олардың назарының шоғырлануына әсер етеді (J. Hoffmann) [Hoffmann J.];

- қоршаған ортаны дербестендіру білім беру процесі субъектілерінде (білім алушылар, педагогтер, ата-аналар) сенімділік пен қауіпсіздік сезімінің пайдал болуына түрткі болады (С.К. Нартова-Бочавер, Е. А. Соловьева) [Нартова-Бочавер С. К., Соловьева Е. А.].

Білім беру ортасын зерттеу саласындағы ғылымның осы және басқа да өзекті жетістіктерін ескере отырып, мектептердегі қазіргі білім беру ортасымен байланысты атқарылып жатқан жұмыстарды талдау және жинақтау жүзеге асты.

Білім беру кеңістігін тиімді бағалау құралдарының біріне тоқталайық. SACERS шкаласы қоғам тарапынан мектептің толық күн ішінде жұмыс істеуіне деген сұранысына жауап ретінде американдық мектептердің білім беру ортасын бағалау үшін және, тиісінше, білім алушылардың мектеп кеңістігінде жайлы болуына, белсенді уақыт өткізуіне және өзара әрекеттесуіне жағдай жасау үшін әзірленді. SACERS шкаласы көптеген елдерде (Германия, АҚШ, Швеция және т.б.) қолданылады және білім беру ортасын бағалаудың сенімді құралы болып табылады [Maxwell L. E., Chmielewski E. J.].

SACERS шкаласы білім беру ұйымында жасалған жағдайлардың орындылығы, мектеп жасындағы білім алушылардың дамуы, олардың мектеп жағдайындағы қажеттіліктерін қанағаттандыру өлшемдеріне негізделеді, бұл ретте қоршаған ортаның балалардың дамуына әсеріне баса назар аударылады (Environment Rating Scales Institute) [Environment Rating Scales Institute].

SACERS әдістемесі жеті шағын шкаланы (бөлімді) қамтиды, олардың көмегімен келесілер бағаланады:

Ішкі кеңістік және жиһаз.

Бұл шкала ішкі кеңістікті және үй-жайлардың орналасуын, жылжымалы белсенділікке арналған кеңістікті, оңаша қалуға арналған кеңістікті, қызметкерлерге арналған кабинеттерді, оқу процесін жүзеге асыруға және демалуға арналған жиһаздарды және т.б. бағалауды қамтиды.

Денсаулық және қауіпсіздік

Бұл шкала білім беру ортасын келесі көрсеткіштер бойынша бағалауды қамтиды: денсаулық пен қауіпсіздік шаралары және т.б.

Белсенді қызмет/уақыт өткізу

Бұл шкала сабақтан тыс іс-әрекеттің ұйымдастырылуын және қосымша білім беру қызметтерін сипаттайтын көрсеткіштермен сипатталады: бейнелеу өнері және технология; құрастыру; музыка және би; театрландырылған іс-әрекет, ғылым және оқу-зерттеу қызметі және т. б.

Өзара әрекеттесу

Бұл шкала «білім алушы – педагог», «білім алушы – білім алушы», «педагог – педагог», «педагог – ата-ана» жүйесіндегі өзара іс-қимылмен және коммуникациямен байланысты параметрлерді көрсетеді.

Оқу процесі

Бұл шкала көрсеткіштері кесте мен күн тәртібін, қосымша білім беру бағдарламаларының вариативтілігін және т.б. бағалайды.

Персоналды дамыту

Бұл шкала мұғалімдердің қызметін және олардың кәсіби даму мүмкіндіктерін бағалайтын көрсеткіштерге ие.

Арнайы қажеттіліктер

Бұл шкала ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың өзара іс-қимылы мен оқуы үшін жағдай жасауды сипаттайтын көрсеткіштермен ұсынылған.

SACERS бағдарламалық жасақтамасының бейімделген шкалаларын қолдана отырып, білім беру ортасын бағалау жоғарыда көрсетілген көрсеткіштер бойынша бақылау негізінде жүргізілді. Бағалау рәсімі 1-2 күн ішінде бақылауды және білім беру процесіне қатысушылармен сауалнамаларды қамтиды. Білім беру ортасын бағалауды дайындалған ғылыми қызметкерлер жүргізді.

SACERS шкаласын апробациялауды Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА ғылыми қызметкерлері жүргізді.

Шкалаларды аудару және алдын ала бейімдеу, СанҚжН-мен, бастауыш және негізгі жалпы білім берудің мемлекеттік жалпы білім беру стандарттарымен (МЖМБС) сәйкестендіру.

Ғылыми қызметкерлерді бақылау жүргізуге дайындау. Қызметкерлерді даярлау шеңберінде SACERS құралдары мен бағалау мәнін түсінуге арналған семинарлар; SACERS шкалаларымен жұмыс істеу бойынша оқыту семинарларының циклі; шкалаларды қолдана отырып, білім беру ортасын бақылау арқылы бағалау жүргізілді.

Іріктемені анықтау. Зерттеу барысында SACERS шкаласын апробациялауға Нұр-Сұлтан қаласының 4 жалпы білім беретін мектебі қатысты.

SACERS шкаласын қолдана отырып, бастауыш және негізгі жалпы білім берудің негізгі білім беру бағдарламасын іске асыру шарттарын бағалау. Сондай-ақ «Денсаулық және қауіпсіздік», «Оқу процесі», «Белсенді қызмет/уақыт өткізу», «Персоналды дамыту» шкалалары бойынша құжаттар зерделенді және қажеттілігіне қарай педагогтермен және әкімшілік өкілдерімен сауалнама және сұхбат жүргізілді.

Бұл зерттеуде алынған мәліметтерді келесі объектілер топтары бойынша өңдеу үшін келесі математикалық әдістер қолданылды:

- SACERS шкаласының индикаторлары (параметрлердің ақпараттылығы, индикаторларды түсіндірудегі қателер өлшемі);
- интегралдар (сипаттамалық статистика);
- сарапшылардың жұбы (сарапшылардың келісілуі, ауытқулардың өлшемі және бағалаудың корреляциясы).

Алынған мәліметтерді статистикалық өңдеу мектептің білім беру ортасын зерттеудегі масштабтардың ақпараттылығын анықтауға мүмкіндік берді. SACERS шкаласы индикаторларының ақпараттылығы зерттеушілердің теріс және оң жауаптарының жалпы санымен анықталды. Егер барлық зерттеушілер белгілі бір индикаторды бағалауда бірауызды таңдау жасаса, онда оның ақпараттылығы нөлге тең болды. Бірақ егер сарапшылардың пікірлері 50/50-ге бөлінсе, онда индикатор максималды саралауды көрсетті.

186-кесте. SACERS шкаласының ақпараттық мәндерінің таралуы келесідей:

Ішкі кеңістік және жиһаз	96%
Денсаулық және қауіпсіздік	72%
Белсенді қызмет / уақыт өткізу	95%
Өзара әрекеттесу	95%
Оқу процесі	94%
Персоналды дамыту	99%
Арнайы қажеттіліктер	99%

Шкалалардың жалпы ақпараттылығы 93%-ды құрады. SACERS шкаласының ақпараттылығы туралы мәліметтер қазақстандық мектептердің білім беру ортасын бағалау үшін оларды пайдалануға болатындығы жөнінде қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Эксперимент барысында алынған мәліметтер бірнеше қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

SACERS шкаласы бастауыш және негізгі жалпы білім берудің негізгі білім беру бағдарламаларын іске асыру мүмкіндігін қамтамасыз ететін кадрлық, материалдық-техникалық, ақпараттық-әдістемелік, психологиялық-педагогикалық, қаржылық жағдайлардың жиынтығы ретінде қарастыратын қазақстандық мектептердің білім беру ортасын бағалаудың сенімді құралы болып табылады. Шкаланың ақпараттылығы 93%-ды құрайды.

Күнделікті пайдалануға арналған жиһаздың болуы, қосымша білім беру қызметтеріне қол жеткізу және қосымша білім беру бағдарламаларының вариативтілігі, «білім алушы – педагог», «білім алушы – білім алушы», «педагог – педагог», «педагог – ата-ана» жүйесіндегі өзара іс-қимыл, дисциплина мәселелері, қаланың әлеуметтік-мәдени кеңістігін пайдалану, персоналды дамыту, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың өзара іс-қимылы қазақстандық мектептердің білім беру ортасындағы әл-ауқат аймақтары болып табылады.

Қазақстандық мектептердің білім беру ортасындағы тәуекел аймақтары оңаша қалуға арналған кеңістік, кабинеттердің орналасуы, демалуға арналған жайлы жиһаз, сабақтан тыс іс-әрекеттерді ұйымдастыру және келесі бағыттар бойынша қосымша білім беру қызметтері болып табылады: бейнелеу өнері және технология, коммуникация/оқу, оқу-зерттеу қызметі, әлеуметтік-мәдени қызмет; ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жеке ерекшеліктерін есепке алу.

ҚР бойынша білім беру ұйымдарында эргономикалық жағдайлардың жасалуы жөнінде зерттеу жүргізу (ҚР белгілі бір салалары бойынша).

Эксперименттік педагогикалық зерттеу ұсынылған теориялық ережелерді және эргономикалық тәсіл негізінде қазіргі мектепте оқу процесінің тиімділігін тексеру мақсатында жүргізілді. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарды жүзеге асыру кезінде мынадай міндеттер қойылды және шешілді:

- мектеп практикасында зерттелетін проблеманың жай-күйін зерделеу;
 - эргономикалық тәсілді іске асыру мәселелерінде педагогтердің құзыреттілігін анықтау;
 - ақпараттық-пәндік ортаның жағдайын зерттеу және бағалау;
 - эргономикалық тәсіл негізінде модельденген педагогикалық жүйені енгізу;
 - оқу құралдарының эргономикалық-педагогикалық тиімділігін тексеру.
- Эксперименттік педагогикалық зерттеу 1160-тан астам бала мен 725-тен астам педагогті қамтыды. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс 2 кезеңде жүргізілді. Эксперименттің мақсаты білім беру мекемесінің ақпараттық-пәндік ортасының жағдайын және педагогикалық процесс субъектілерінің эргономикалық

құзыреттілік деңгейін зерттеу болды, яғни эргономикалық тәсілді іске асыру мүмкіндіктері анықталды.

Сұхбаттасу, сауалнама жүргізу, бақылау барысында мектеп басшыларының зерттелетін мәселе бойынша ұстанымдарын, сондай-ақ педагогикалық эргономика идеяларын енгізу тұрғысынан қазіргі мектептің мүмкіндіктерін анықтау мүмкін болды. Мәселені зерттеу үшін директорлар арасында сауалнама жүргіздік (жалпы қамтылған респонденттер – 3469 адам).

5.Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды, соның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды мониторингілеу қорытындылары бойынша әдістемелік ұсынымдар (нұсқаулықтарды, бақылау картасын, бағдарламасын, білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау моделін қоса)

Қазақстанда, дамыған әлемдік қоғамдастықтағыдай, мемлекеттің білім беруді дамыту саласындағы маңызды міндеті әрбір баланың сапалы білімге тең қол жеткізуін қамтамасыз ету болып табылады.

Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында балалардың тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету бойынша жүйелі шараларды іске асырудың маңыздылығын атап өтті: «...Біздің балаларымыз тұратын жеріне және оқыту тіліне қарамастан сапалы білім алуы тиіс».

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында барлық білім беру ұйымдарында инклюзивті білім беру үшін жағдай жасалатыны белгіленген (3-жалпыұлттық басымдық "сапалы білім беру").

Осылайша, мемлекетіміздің саясатын ұстана отырып, білім берудің барлық деңгейлеріндегі педагогикалық қоғамдастық алға қойылған міндеттерді іске асыру мақсатында өзінің күнделікті жұмысын құруға шақырады.

Бұл бөлімде білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бойынша мониторинг жүргізу қорытындылары бойынша нысаналы топтар бойынша зерттеуге қатысушылардың пікірлері, сабақтарды, білім беру кеңістігін бақылау және білім беру ұйымдарының құжаттарын зерделеу негізінде негізгі тұжырымдар ұсынылған.

Мониторинг қорытындысы бойынша педагогикалық және әкімшілік қызметкерлердің ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеуге кәсіби және психологиялық дайын еместігі (арнайы әдістерге, әдістерге, оқыту құралдарына иелік етпеу, курстық даярлық деңгейінің жеткіліксіздігі, денсаулығы бұзылған балалармен жұмыс тәжірибесінің болмауы); инклюзивтік ортада ЕБҚ бар балаларды алып жүру үшін тар шеңберлі логопед – мамандардың, психологтардың, дефектологтардың, педагог-ассистенттердің жетіспеушілігі анықталды; жалпы және жеке пайдаланудағы арнайы жабдықтардың жеткіліксіздігі, бұл инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін жағдай жасауды едәуір қиындатады; білім беру ұйымдарында арнайы білім беру жағдайларын жасау бөлігінде ведомствоаралық және желілік өзара іс-қимылды ұйымдастыру деңгейінің жеткіліксіздігі.

Бұдан әрі жасалған қорытындылар негізінде зерттеушілер білім беру ұйымдарында инклюзивті білім беру ортасын ұйымдастыруды жетілдіру бойынша ұсынымдар мен шараларды ұсынады. Ұсынылған ұсыныстар 3 бағыт бойынша топтастырылған: мектептің ЕБҚ бар балаларды қабылдауға дайындығы, оқытуды дараландыру және дараландыру, НҚА жетілдіру.

1 бағыт. Мектептің ЕБҚ бар балаларды қабылдауға дайындығы

Мәселелер:

Зерттеуге қатысушы мектеп директорларының 60%-ы инклюзивті білім беру жағдайында балаларды оқытуға дайындық үшін материалдық-техникалық (МТБ және жарақтандыру) және кадрлық ресурстар (мамандар) қажет екенін хабарлады. Респонденттердің 26,7%-ы инклюзия жағдайында ЕБҚ бар балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша педагогтердің біліктілігін арттыруды маңызды деп санайды. Инклюзивтік практиканы қамтамасыз ету үшін қажетті әдістемелік ресурстардың (оқулықтар, ОӘЖ, педагогтерге арналған дидактикалық құралдар, бейімделген оқу бағдарламалары және т.б.) болуы мектеп басшыларының 10%-ының пікірі бойынша өзекті болып табылады.

«ЕБҚ бар балалардың ата-аналарымен бірлескен жұмыс және оларды психологиялық-педагогикалық қолдау» (консультация беру, ата-аналарға арналған мектептерді, отбасылық клубтарды ұйымдастыру және т.б.) мәлімдемесінде екі респондент қана сөйледі (6%).

1-ұсыным. Педагогтердің, білім алушылардың, ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттерін, инклюзивті мәдениетін дамыту

Ұсынылатын шаралар:

1.1. Білім беру процесінің барлық қатысушыларының инклюзивті білім берудің философиясы мен принциптерін қабылдауға дайындығын қамтамасыз ету, студенттер, ата-аналар және мектептің барлық қызметкерлері арасында стигманың алдын алу бойынша жұмыс жүргізу.

1.2. Сандық және сапалық кадрлық әлеуетті күшейту, атап айтқанда, педагог-ассистенттер штатын ұлғайту, тәжірибе алмасуды, жас мамандар үшін практикалық шеберлік сыныптарын ұйымдастыру.

1.3. Ата-аналарды білім беру процесіне тарта отырып, отбасымен және қоғаммен серіктестікті дамыту, ата-аналар арасында барлық балаларға, соның ішінде ЕБҚ бар балаларға қатысты төзімділікті арттыру.

1.4. ЕБҚ бар білім алушыларды оқытумен байланысты барлық педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуына ықпал ету және барлық мектеп қызметкерлерінің (сынып жетекшілері, арнайы білім беру мұғалімдері, педагог-психологтар, педагог-ассистенттер) осы саладағы рөлдері мен міндеттерін нақты түсінуін қамтамасыз ету.

1.5. Педагогикалық білім беру мазмұнының және педагогтің үздіксіз кәсіби дамуының өзара байланысы мен өзара толықтырылуын қамтамасыз ету. Педагогтардың бірлескен және белсенді дамуына ықпал ететін, олардың қажеттіліктеріне жауап беретін, сондай-ақ нақты мектептің сипаттамаларына Бейімделген мектеп базасында біліктілікті арттыру курстарын қолдау.

1.6. Инклюзивті білім беру (мониторинг, өзін-өзі бағалау, стратегиялық жоспарлау, командалық жұмыс) қағидаттары негізінде білім беру процесін басқаруда заманауи менеджментті енгізу.

1.7. Инклюзивті білім берудің сабақтастығы мен үздіксіздігін қамтамасыз ету үшін мектептердің білім берудің барлық деңгейіндегі ұйымдармен өзара іс-қимылын кеңейту.

1.8. Балаларды ерекше қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып әлеуметтендіруді қамтамасыз ету мақсатында мектептердің қосымша білім беру ұйымдарымен ынтымақтастығын дамыту.

2-ұсыным. Барлық білім алушылар үшін барынша жайлы білім беру кеңістігін құру

Мәселелері:

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының сауалнамасына сәйкес, қорытынды жасауға болады: бірыңғай ұйымдастырушылық модель негізінде ата-аналарға психологиялық-педагогикалық қолдау мақсатын жүзеге асыруға бағытталған мамандардың топтық жұмысы байқалмайды. Бағдарламаны жасау кезінде ата-аналардың пікірлерін жанама ескеру туралы бір мәлімдемені қоспағанда, зерттеуге қатысушылардың ешқайсысы ата-аналардың ЕБҚ бар балаларға арналған Жеке оқу бағдарламаларын жасауға тікелей қатысуы туралы оң жауап берген жоқ.

Сұхбат деректері бойынша, әлеуметтік педагогтың функционалдық міндеттері «көмескі», оның қызметі туралы нақты түсініктері жоқ; ол материалдық көмек көрсету бойынша ұйымдастыру мәселелеріне көп уақыт бөледі (тегін тамақтану, киім сатып алу және т. б.), бұл ретте жеткілікті уақыты жоқ және балалармен жеке жұмыс жүргізу үшін кәсіби білімі жоқ (бірліктер атқаратын лауазымына сәйкес келетін бейіні бойынша арнайы білімі бар), агрессивтілік деңгейін төмендетуге бағытталған тренингтік сабақтар; мектептегі және әлеуметтік бейімсіздіктің, девиантты мінез-құлықтың алдын алу бойынша профилактикалық жұмыстарды және балалармен басқа да диагностикалық-профилактикалық жұмыстарды жүзеге асыру.

Ұсынылатын шаралар:

2.1. Материалдық-техникалық жабдықтау (мектеп жабдықтары, кабинеттер, асхана, санитарлық-гигиеналық бөлмелер, кітапхана, спортзал және т.б.) арқылы кедергісіз сәулет ортасын және объектілердің қолжетімділігін құру.

2.2. Білім беру процесіне оқу-пәндік ортаның, оқыту құралдарының педагогикалық процесс субъектілерінің бірлескен қызметіне толық бейімділігін көздейтін эргономикалық тәсілдерді кеңінен енгізу (қимыл ойындары мен демалуға арналған аймақтар, көпфункционалы және трансформацияланатын Үй-жайлар және т.б.).

2.3. Балалардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламаларын құру және оқу бағдарламаларын бейімдеу бойынша педагогтерге жүйелі әдістемелік қолдау көрсету.

2.4. Балалардың әлеуметтік мәселелерін шешу және олардың құқықтарын қорғау мүддесінде әлеуметтік қорғау органдарымен, кәмелетке толмағандармен жұмыс жөніндегі бөлімдермен, басқа да ұйымдармен және бірлестіктермен ынтымақтастық орнатылсын.

2.5. Әлеуметтік педагогтың нақты отбасы үшін «тәуекел тобындағы отбасымен», «әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарымен» кешенді жұмыс бағдарламасын әзірлеу және іске асыру.

2.6. Әлеуметтік тәрбиешінің шекараларын, бағалау критерийлерін, функцияларын анықтаңыз.

2-бағыт. Оқытуды даралау және дербестендіру

3-ұсыным. Икемді және тиімді білім беру бағдарламаларын қамтамасыз ету

Мәселелер:

Бейімделген оқу бағдарламалары мен жеке оқу жоспарларының (ЖОЖ) болуы туралы респонденттердің оң жауабына қарамастан, осы сұхбаттарды талдау мектеп ұжымдарының осындай құжаттарды әзірлеудегі қиындықтарын көрсетеді. Респонденттердің 50%-дан астамы жеке оқу жоспарларының балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкестік дәрежесін орташа деп санайды, зерттеуге қатысушылардың 20% - ы төмен баға береді.

Зерттеуге қатысушылардың жартысынан көбі (57%) «сіз ЕБҚ бар білім алушылардың дамуына қалай мониторинг жүргізесіз?», бұл ЕБҚ бар балаларды оқытуда мониторинг және кешенді қолдау мәселелерінің мазмұнын жеткіліксіз түсінуді, сондай-ақ балалардың даму деңгейін бағалау көрсеткіштерінің белгісіздігін көрсетеді.

Сабақты бақылау нәтижелері бойынша жекелеген оқушылардың оқу процесіне нашар тартылуы анықталды. Сонымен, сабаққа қатысқандардың 30%-ында балалардың көпшілігі белсенділік танытпады және сыныпта ұжымдық жұмысқа қатыспады. Көптеген сабақтарға жұмысты бағалаудың нақты критерийлерін түсіндіру және талқылау, кері байланыс, оқушылардың өзін-өзі бағалауы, сыныптастарының жұмысын бағалау сияқты әдістер қатыспады.

Ұсынылатын шаралар:

3.1. Әр жас кезеңінде балалардың жеке, зияткерлік, әлеуметтік дамуына жағдай жасауға ықпал ету.

3.2. Педагогтерге, ата-аналарға балаға жеке және жеке көзқарасты іске асыруда психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету арқылы оқытудың оң уәждемесін қалыптастыру үшін жағдай жасау;

3.3. Оқу бағдарламалары, Оқу-әдістемелік құралдар мазмұнының білім алушылардың жас және жеке мүмкіндіктеріне сәйкестігін қамтамасыз ету.

3.4. Барлық балаларды қанағаттандыратын білім беру ортасының қолжетімділігін қамтамасыз ететін оқытудың әмбебап дизайнының қағидаттарын мектеп практикасында қолдану: теңдік және пайдаланудағы икемділік, қарапайымдылық, түсініктілік, қауіпсіздік, ыңғайлылық.

3.5. Жоспарлау және іске асыру іс жүзінде білім алушыларды сабақтың мақсатын қоюға тарту және жетістік критерийлерін бірлесіп анықтау, бұл оқу процесін жеке-маңызды етуге, білім алушылардың жоғары уәждемесін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

3.6. Балалардың денсаулық жағдайын, жасын және даму деңгейін ескере отырып, олардың ең жоғары мүмкіндіктері мен қабілеттерін дамытуға бағытталған оқытудың әртүрлі нысандары мен тәсілдерін қолдану (білім алушылардың білімді меңгеру деңгейін ескере отырып, оқу материалын іріктеу, жеке көзқарас және т.б.).

3.7. Диагностика негізінде сараланған тапсырмаларды әзірлеу арқылы балалардың жеке қабілеттерін дамытуға оқу материалдарының бағыттылығын күшейту.

3.8. Оқу қызметінде қиындық көретін білім алушыларға сараланған көмек көрсету.

3.9. Білім алушылардың салауатты өмір салтына деген ынтасын, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру және кәсіби өзін-өзі анықтау қабілетін қалыптастыру.

3.10. Білім сапасына үнемі мониторинг жүргізу, әр түрлі қажеттіліктері бар білім алушылардың үлгерімін және бір сынып аясында өзін-өзі реттеу деңгейін белгілеу.

4-ұсыным. Әр балаға дамудың, оқытудың, әлеуметтенудің өзекті мәселелерін шешуге көмектесу

Мәселелері:

Пән мұғалімдерінің шамамен 40%-ы балалардың дағдыларын қалыптастыру кезінде олардың денсаулық жағдайын, жасын және даму деңгейін ескере отырып, балалардың барынша мүмкіндіктері мен қабілеттерін ескермейді. Мұғалімдердің 45,8% өз сабақтарында объективті және дәлелді бағалауды көрсеткен жоқ.

Ұсынылатын шаралар:

4.1. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мамандары жанадан келген әрбір баланың білім алу мүмкіндігінің деңгейіне алғашқы диагностика жүргізу, баланың әлеуетіне сүйене отырып, нәтижелерін талқылау

және белгілі бір кезеңге жеке даму бағытын әзірлеу; ОТП барлық қатысушыларына (пән мұғалімдеріне, қосымша білім беру оқытушыларына, ата-аналарға, балаларға) арналған ұсынымдар әзірлеу.

4.2. Мониторингтік бақылау жүйесінде білім алушылардың оқу және басқа да жетістіктерінің деңгейін қадағалау, қажет болған жағдайда олардың жеке даму бағыттарын түзету.

4.3. Білім алушыларды оқыту мақсаттарын қою және бағалау критерийлерін бірлесіп айқындау процесіне тарту.

4.4. Білім алушылардың жеке қабілеттерін дамытуға, оқытуды саралауды көздейтін ресурстарды пайдалануға бағытталған оқу тапсырмаларын жоспарлау.

4.5. Кәсіптік бағдарлау жұмысының мәселелерін қарастыру және ЕБҚ бар түлектерін әлеуметтендіру, бұл процеске әртүрлі мамандар мен ата-аналарды тарту, ЕБҚ бар жасөспірімдердің кәсіби жоспарларын олардың мүмкіндіктеріне сәйкес кәсіби бағдарлау кезеңінде түзету.

3-бағыт. Инклюзивті білім беру бойынша НҚА жетілдіру

6-ұсыным. Психологиялық-педагогикалық қолдау мектеп қызметінің жұмысын реттейтін ҚР нормативтік құқықтық құжаттарына өзгерістер енгізу

Мәселелер:

Қазіргі уақытта Қазақстанда білім берудің барлық деңгейлерінде білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің бірыңғай тетігі жоқ. Мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің қызметі туралы бірыңғай ереже жоқ. Қолданыстағы «Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық консилиумдардың жағдайы туралы» 2016 жылғы 29 желтоқсандағы № 725 бұйрықта мүгедектіктің медициналық моделіне негізделген мектептегі психологиялық-педагогикалық консилиум қызметінің ұйымдастырушылық негіздері баяндалады, оның негізінде баланың денсаулық жағдайы проблема, ақау ретінде қаралады, оны түзету қажет.

ППҚҚ мамандары бірінші кезекте арнайы сыныптарда оқитын мүмкіндігі шектеулі балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету қолдауын көрсетеді. Аталған сыныптарда қатты бұзылған білім алушылар үшін арнайы жағдайлар жасалған: балалардың саны шектеулі, арнайы бағдарлама, бұзылуларды түзету бойынша сабақтар (психикалық бұзылыстың тежелуі, есту, көру қабілетінің бұзылуы). Бұл ретте мектептің жекелеген блоктарында (жекелеген қабаттарда) арнайы сыныптарды орналастыру, жеке кесте, жеке штат, міндетті түзеу арқылы қолдау және психологиялық-педагогикалық қолдау мүмкіндігі шектеулі балаларды қалған балалардан сегрегациялау процесін күшейтеді.

Ел мектептерінде ЕБҚ бар балалар үшін кәсіптік бағдарлау жұмысының тәжірибесі жинақталмаған. Кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыру және

ООР-пен түлектерді әлеуметтендіру, осы процеске әртүрлі мамандар мен ата-аналарды тарту, ООР-пен жасөспірімдердің кәсіби жоспарларын олардың мүмкіндіктеріне сәйкес кәсіби бағдарлау кезеңінде түзету қажет.

Ұсынылатын шаралар:

6.1. «Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын және педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 Қаулысымен (03.06.2020 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) бекітілген Білім беру ұйымдарының үлгі штаттарына қажет болған жағдайда емес, білім беру ұйымдарының негізгі штат кестесіне арнайы педагогтердің штат бірліктерін енгізу бөлігінде өзгерістер енгізу;

6.2. Психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары үшін бірыңғай талаптарды әзірлеу;

6.3. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының құжаттамаларын біріздендіру және санын азайту;

6.4. Бір маманға (педагог-психолог, логопед-мұғалім және т.б.) балалар санының оңтайлы нормаларын бекіту;

6.5. НҚА мазмұнын жетілдіру, ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау әдістемесі мен әдістемесін әзірлеу, ЕБҚ бар білім алушыларға педагогикалық қолдау көрсету деңгейлерін айқындау мақсатында ғылыми зерттеулер жүргізу.

7-ұсыным. Инклюзивті білім беру саласында мұғалімдерді даярлау және олардың біліктілігін арттыру бағдарламаларын жаңарту

Мәселелері:

ЕБҚ бар балалардың білім беру сапасына әсер ететін факторларды талдау, білім беру процесіне қатысушылардың барлығының пікірін зерттеу инклюзивті білім беруді дамытудың жетекші факторы педагогикалық ұжымның осындай балалармен жұмыс істеуге дайындығының жоғары деңгейі болып табылады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Сауалнамаға қатысқан мектеп мұғалімдерінің 80%-ы ЕБҚ бар балаларға сабақ беру үшін арнайы білімі аз екенін, 20%-ы арнайы білімінің жоқтығы туралы хабарлады. Бірде-бір респондент оның арнайы білімі ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеу үшін жеткілікті деген пікір білдірген жоқ. Бұл білім алушылардың әртүрлі білім беру қажеттіліктеріне жауап бере алу үшін педагогтердің кәсіби дамуын күшейту қажеттілігін көрсетеді. PISA-2018 халықаралық зерттеуінде педагогтердің балалардың қажеттіліктерін қанағаттандырмайтынын атап өткен Қазақстандық мектеп директорларының үлесі (61%) ЭЫДҰ елдері бойынша орташа көрсеткіштен 2 есе жоғары.

ЕБҚ бар балаларды оқыту ЭЫДҰ елдерінде кәсіби дамудың қажетті топ-3 саласының қатарына кіреді. TALIS-2018 мәліметтері бойынша, ЭЫДҰ елдері

бойынша педагогтердің 22%-ы ЕБҚ бар балалармен жұмыс саласында оқытудың жоғары қажеттілігі туралы хабарлады.

Мектеп директорларымен сұхбатқа сәйкес, барлығы 4 респондент (немесе сауалнамаға қатысушылардың жалпы санының 13%) соңғы 3 жылда педагогтердің 70%-дан 95%-ға дейін инклюзивті білім беру бойынша курстардан өткенін хабарлады. Курстық даярлықтан аздаған педагогтер (16%-ға дейін) өткендігі туралы сауалнамаға қатысушылардың 8-і (немесе 27%) айтты. 3 жылдық кезеңде мектепте жалпы педагогтардың 20-35% және 40-63% инклюзивті білім беру бойынша курстардан өткендігі туралы 9 мәлімдеме тіркелді. Сонымен қатар, респонденттер ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау үшін тауықтарды ұстау олардың қажеттіліктерін толық қанағаттандырмайды, көп бөлігі практикалық сабақтарға, тренингтерге және шеберлік сабақтарына мұқтаж.

Ұсынылатын шаралар:

7.1. Педагогикалық жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерді даярлау бағдарламаларында ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау модулін қарастыру.

7.2. Біліктілікті арттыру курстары (IT-құзыреттер, инклюзия) арқылы педагогтердің құзыреттілігінің жаңа жиынтығын қалыптастыруды жалғастыру, өңіраралық және республикалық деңгейлерде педагогтердің үздік практикаларын трансляциялау.

7.3. Оқытудың әмбебап дизайны қағидаты негізінде инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу үшін педагогтердің біліктілігін арттыруды жүзеге асыру (сараланған тапсырмаларды қолдана білу, оқу бағдарламаларын бейімдеу, ЕБҚ бар балаларға қажетті қолдауды ұйымдастыру).

7.4. Педагог-ассистенттерді сертификаттау ережесін және сертификаттау курстарының бағдарламасын әзірлеу (балалардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері мен қажеттіліктерін есепке алу, сараланған көмекті дұрыс ұйымдастыра білу, көру қабілеті бұзылған балаларға арналған Брайль қарпін білу, есту қабілеті бұзылған балаларға арналған дактилологияны білу, аутизмі бар балаларға арналған арнайы технологияларды білу және т.б.).

7.5. Инклюзивті білім беру процесін әдістемелік қамтамасыз етуді дамыту, жеке білім беру траекторияларын, Жеке оқу жоспарларын қолдану және бейімдеу бойынша ұсыныстар әзірлеу.

7.6. АКТ-мен педагогикалық интеграцияны жақсарту: жаңа дағдылар мен педагогикалық әдістерді тарату үшін мұғалімдер қауымдастығын құру, инклюзивті ортада оқыту тәжірибесімен алмасуды ұйымдастыру.

8-ұсыным. Инклюзивті білім беру менеджментін жетілдіру

Проблема:

Елде инклюзивті білім беруді дамыту сапасының мониторингін жүзеге асыратын ұйым (құрылым) жоқ. Негізгі міндеті мектепке дейінгі, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесіндегі инклюзивті процестердің дамуына мониторинг жүргізу болып табылатын ұйымды республикалық деңгейде айқындау қажет.

Ұсынылатын шаралар:

8.1. ЕБҚ бар адамдарды қолдаудың Ведомствоаралық жоспарын әзірлеу (ҚР БҒМ, ҚР ДСМ, ҚР ЕХӘҚМ, ҚР МСМ және т. б.);

8.2. ПМПК желісін кеңейту арқылы ерте анықтау тетіктерін жетілдіру, ПМПК-ның Денсаулық сақтау ұйымдарымен өзара іс-қимылын нормативтік реттеу.

8.3. Білім алушыларды әртүрлі деңгейдегі психологиялық-педагогикалық қолдау тұжырымдамасын әзірлеу.

8.4. Білім алушылардың ерте кәсіби бағдарлануы мен еңбек дайындығының Жол картасын әзірлеу.

8.5. Волонтерлік қызметті дамыту (шеберлік сыныптары, қайырымдылық акциялары, ЕБҚ бар білім алушылар үшін «Болашақ мамандықтары» кәсіптік бағдарлау марафоны, бірлескен жобалық қызметті ұйымдастыру және т.б.).

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың моделі

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінде (ары қарай ППҚ), мектеп және мұғалімдер жекеленген оқушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау және қанағаттандыру үшін қолдана алатын және осы білім беру қажеттіліктерінің әлеуметтендіру мен оқытуға пропорционалды әсеріне маңызды көңіл бөлінеді. Қолдау қызметіндегі сабақтастық сыныпта өтетін қарапайым іс-шаралардан мектептік қолдаудағы кіретін арнайы және жеке іс-шараларға алмасады.

ППҚҚ сипатталған үздіксіз қолдау, мектеп ішіндегі бағалау мен қолдаудың мәселелерін кезеңдеп шешетін үш жеке мектепшілік үрдісті құрайтын модельден тұрады:

Сыныпта қолдау - бұл қалыпты жағдайдағы сыныпта жүзеге асатын және сынып жетекшісі қадағалайтын қолдау үрдісі

Мектептегі қолдау – бұл мектеп деңгейінде бағалау және қолдау үрдісі, оны әдетте сынып жетекшісімен бірге жұмыс істейтін арнайы мамандар (педагог-ассистент, логопед, педагог-психолог, дефектолог, әлеуметтік педагог және т.б.) жүзеге асырады. Осы кезеңдегі іс-шаралар сыныпта қолдау шеңберінде жүргізілетін іс-шараларды толықтырады.

Мектептен тыс қолдау (жеке қолдау), әдетте мектептер жекеленген балаларға (мысалы, аутист, естімейтін, көрмейтін және т.б.) қажетті арнайы

мамандарды сыртқы ресурстық орталықтардан (арнайы мектептер, ППТК, оңалту орталықтарынан, психологиялық кабинеттерден және т.б.) арнайы бағадарламаны құрастыру және бағалауға қатысуға, қажетті қолдауды жүзеге асыруға шақырады. Қолдаудың бұл деңгейі күрделі және/немесе тұрақты қажеттіліктері бар балаларға арналған, олардың алдыңғы деңгейлердегі мұқият жоспарланған іс-шараларға қарамастан прогресі жеткіліксіз болған жағдайда қолданады.

Мұнда сипатталған бағалау және қолдау моделі ерекше білім беру қажеттіліктері жеңілден ауыр дәрежеге дейін және өтпелі кезеңнен ұзақ мерзімге дейін болатындығын үрдіске негізделген.

Ұсынылған модель мен ұсынымдар әлемдегі бар озық тәжірибеге негізделген. Аталған модель мен оның алгоритмін Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің контекстіне сәйкестендіріп бейімделді.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі барлық балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру және мұғалімдерді қолдау саласында сапалы нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған.

Мектептегі қолдау мазмұны - Барлық оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру.

Мектептегі тәсіл

Барлық білім алушылардың қажеттіліктері бар, соның ішінде олардың өзін керек сезіну қажеттілігі, өзін қауіпсіз сезіну қажеттілігі, қарым-қатынас қажеттілігі және олармен қарым-қатынас жасау қажеттілігі, сондай-ақ оларды құрметтеу және бағалау қажеттілігі. Осы қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін мұғалімдер өз оқушыларын тек сынып ішінде ғана емес, сонымен қатар мектептің этикасы мен мәдениеті тұрғысынан да қарастыруы керек. Сондықтан мектептің мәдениеті, этикасы мен оқу ортасы әр оқушыны қалай құрметтейтінін және бағалайтынын көрсеткені жөн. Мектептің барлық оқушылардың адамгершілік, әлеуметтік, эмоционалды, мәдени, зияткерлік және физикалық дамуына ықпал етуі, инклюзивтік қағиданы дамытуда басты орын алады.

Мұғалім сонымен қатар сынып пен мектепті оқушылардың өмірімен тығыз байланыста екенін ескеру керек. Балалардың оқуға деген қажеттілігімен қоса, оларда бар күрделі физиологиялық, әлеуметтік және эмоционалды қажеттіліктерін ескеру қажет. Оқушылардың негізгі қажеттіліктерін есепке алып қолдауды ұйымдастыру үшін ұсынылып отырған модельді (және оны қалай қолдануға болатындығын) пайдалануға болады.

Сыныпта жағымды оқу ортасын құру.

Оқушылар үшін ең жақсы оқу нәтижелерін қамтамасыз ету үшін мұғалімдер үнемі өз сыныптарына түзетулер енгізеді. Олар сыныптағы орындарды алмастыру, қызмет түрлері және тапсырмаларды орындау бойынша

нұсқауларды өзгертумен ерекшеленеді. Барлық оқушылардың қажеттіліктерін ескеріп сапалы білім беру үшін, мұғалімдер сабақтарды ұйымдастыру, оқыту және үйретудің әмбебап әдістері туралы хабардар болуы керек. Сондықтан мұғалімдер оқушылардың оқуын жақсарту үшін өзгерту қажет болуы мүмкін білім беру ортасының аспектілері туралы ойланғысы келуі мүмкін. Ол үшін бақылау парақтарын пайдалану мұны жан-жақты және рефлексивті түрде жасаудың тиімді құралы бола алады.

Саралау

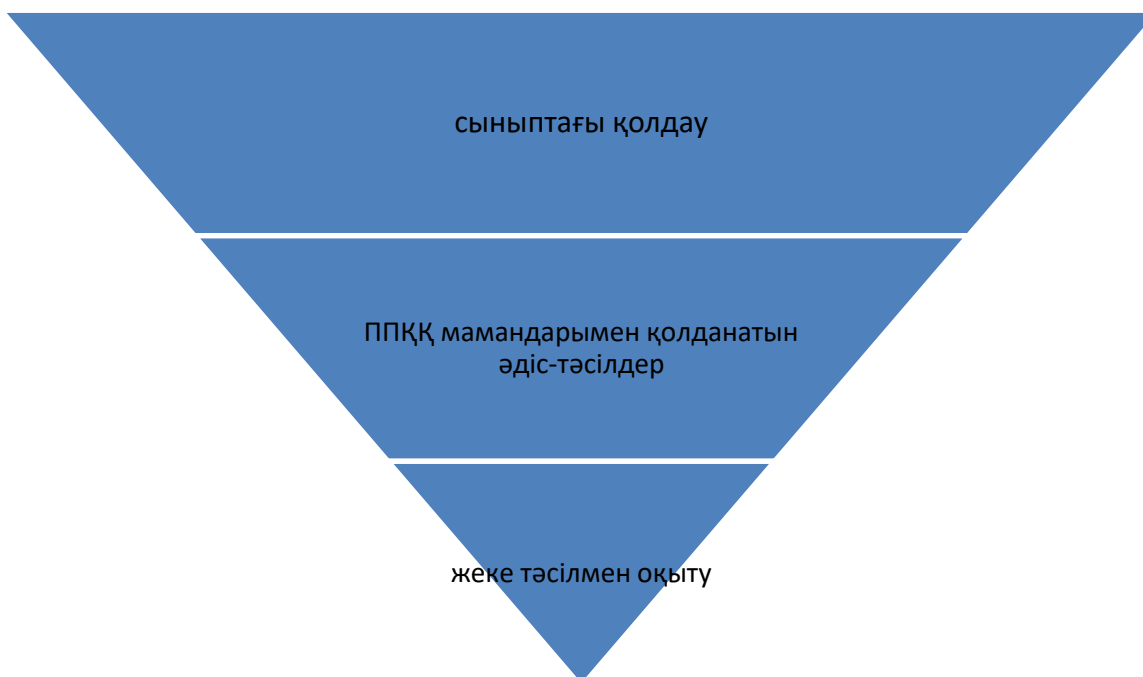
Сынып жетекшілері әртүрлі жеке/үй тәжірибесінің бар қабілеттері мен қажеттіліктері бар білім алушылармен жұмыс жасайды. Білім алушылар оқу қарқыны мен стилі бойынша ерекшеленеді. Саралау сыныптағы оқыту стратегияларын, тәсілдерін, қажеттілігіне, қабілетіне, тәжірибесіне сай күтілетін нәтижелері мен оқу стилін салыстыруға негізделеді. Басқаша айтқанда, әртүрлі оқушылармен жұмыс істеу үшін оқытудың әртүрлі әдістері мен тәсілдерін қолдану қажет. Саралау – бұл мұғалім әр оқушыға оны қаншалықты бағалап және сиялайтындығын көрсете алатын маңызды құрал болып табылады.

Негізгі сынып оқушыларының көпшілігінің қажеттіліктерін сол сынып үшін оқыту тәсілдерін саралау арқылы қанағаттандыруға болады

Жеке тәілмен оқытуды талап ететін оқушылар.

Негізгі сыныптағы кейбір оқушылардың арнайы немесе жеке білім беру қажеттіліктері болады. Бұл оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру кезінде мұғалімдер сыныпта балама стратегияларды қарастырады және жеке тәсілмен оқытуды қамтамасыз етеді.

Оқушылардың кейбіреуі арнайы білім беру қажеттіліктеріне ие, олар сыныптағы қолдаудан басқа мектептегі ППҚҚ басқа арнайы мамандардың қолдауын, педагог-ассистенттердің немесе мектептен тыс келетін арнайы мамандардың (тифлопедагог, сурдопедагог, клиникалық психолог және т.б.), қосымша қолдауын қажет етеді. Бұл модельді қолдану бойынша ұсынымдар мұғалімдерге осы оқушыларға қолдауды дұрыс ұйымдастыруға арналған.

129-сурет. Оқушылардың аз %-ы сынып жетекшісінің, ПППҚ мамандарының және оқушының қажеттіліктеріне байланысты сыртқы мамандардың жеке тәсілдермен оқытуын талап етеді

Жеке қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін ППҚ моделін негіздеу: ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың қажеттіліктерін қолдауды модель тұрғысынан қарастырған дұрыс, сондықтан көрсетілетін қолдау модельге негізделген болады.

187-кесте.

Жеңіл қажеттіліктер	Арнайы қажеттіліктер
Көмекші сыныпта немесе уақытша қажеттіліктерді қолдау	Тұрақты немесе күрделі қажеттіліктерді жеке қолдау

Аталған әдістемелік ұсынымда «қолдау» термині бағалауға және қолдауға да қарасты. Негізгі назар оқушылардың немесе оқушының жағдайын жақсы жаққа өзгерту үшін пайдаланылатын іс-әрекетті анықтауға аударылады. Бұл әрекеттер проблемаларды шешу тәсілін қолдану арқылы анықталады. Бірте-бірте, оқушылардың қажеттіліктерін қолдаудың қарқындылығы пен ұзақтығына қарай жүйелі процесс болып саналады. Алайда қолдаудың қай деңгейі болмасын, ойлану мен әрекет жасау үшін мынадай сұрақтарға жауап беріп отыру қажет болады:

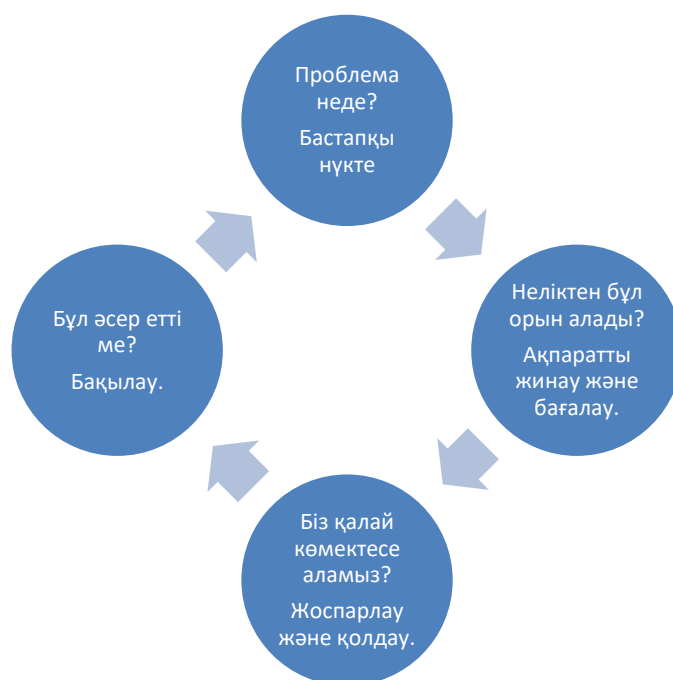
Проблема неде?

Неліктен бұл орын алады?

Біз қалай көмектесе аламыз?

Бұл әсер етті ме?

Төмендегі диаграмма қолдау қарқындылығының ресурстарды бөлу қарқындылығымен қалай байланысты екенін көрсетеді.

130-сурет. Қолдау қарқындылығының ресурстарды бөлу қарқындылығының байланысы.

Осылайша проблеманы шешу барысы талдау және бағалау жүргізуге байланысты.

Қолдау моделі

СЫНЫПТАҒЫ ҚОЛДАУ

Сыныптағы қолдау-бұл ең көп таралған және әдетте пайда болатын қажеттіліктерге алғашқы реакция. Бұл белгілі бір немесе кейбір оқушылардың жеке оқу және/немесе мінез-құлық қажеттіліктерін ескеріп, сыныптағы басқа оқушыларға қолданатын әдіс-тәсілдерден ерекшеленетін немесе толықтыратын әдіс-тәсілдерді қолдануды талап етеді. Бұл деңгейдегі сұрақтарды шешу көп жағдайда жеке оқушыда қандайда бір қиындық туындаған кезде басталады. Мұғалім ата-анамен бірге проблеманың пайда болу себебін талқылап және тиімді болатын стратегияларды қарастырады. Сыныпта мұғалім пайда болған қажеттіліктерді қолдау үшін проблеманы шешудің қарапайым, формалды емес тәсілдерін пайдаланады.

МЕКТЕПТЕГІ ҚОЛДАУ

Кейбір жағдайларда сыныптағы қолдау деңгейіндегі іс-шаралар оқушылардың арнайы білім алу қажеттіліктерін толық қанағаттандыру үшін жеткіліксіз. Сондықтан мектептің қолдауы қажет болуы мүмкін. Бұл кезеңде сынып жетекшісі ППҚҚ арнайы мамандарын проблемаларды шешу процесіне тартуы керек және бұл ақпаратты жүйелі түрде жинауды, мектептің қолдау жоспарын немесе оқушылардың жеке оқу бағдарламаларын әзірлеуді және бақылауды қамтиды.

МЕКТЕПТЕН ТЫС ҚОЛДАУ (ЖЕКЕ ҚОЛДАУ)

Егер оқушылардың ерекше білім беру қажеттіліктері ауыр және / немесе тұрақты болса, оларға қарқынды қолдау қажет болуы мүмкін. Мектептен тыс қолдау (жеке қолдау), әдетте, проблемаларды шешу, бағалау және қолдау процесінде мектеп тобына кірмейтін қызметкерлерді қамтиды. Алайда, сыныпта және мектепте қолдау көрсету кезінде алынған ақпарат осы деңгейдегі мәселелерді шешудің бастапқы нүктесі болады. Сыныптағы қолдау және мектептегі қолдау оның жеке оқу жоспарының маңызды элементі болып қала береді.

Көптеген оқушылардың бастапқы қажеттіліктері сыныпта өткізілетін іс-шаралар арқылы қанағаттандырылуы керек болса да, оқушылардың кейбіреуі мектепке бірден көрінетін қиындықтармен келуі мүмкін. Мұндай жағдайларда мектептегі қолдау жоспарынан немесе мектептен тыс қолдау жоспарынан бастаған дұрыс. Осындай білім алушылардың көпшілігі мектепке жаңадан келгендер болады. Алайда, кейбір оқушыларға мектепте оларға айтарлықтай әсер ететін оқиғадан кейін де осындай қолдауға шығуы мүмкін. Мектептер қажеттілік деңгейіне байланысты ресурстарды пайдалануды ұйымдастырады

<p>ПСИХОЛОГТАРДЫҢ ҚОЛДАУДАҒЫ РӨЛІ</p>	<p>ҚАЖЕТТІЛІКТЕРДІ ҮЗДІКСІЗ ҚАНАҒАТТАНДЫРУ ҮШІН РЕСУРСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ</p>
<p>МЕКТЕП ПСИХОЛОГЫНЫҢ ПРОЦЕСТІ ҚОЛДАУЫ</p>	<p>Ерекше білім алу қажеттіліктері бар оқушылардың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыру көп жағдайда мектептегі ресурстарды ұйымдастыруға тәуелді. Қосымша 2 – жеке оқушылар үшін NCSE арқылы берілетін жалпы ресурстар негізінде ұйымдастыру және қолдау көрсетудің үздіксіздігі арасындағы байланысты сипаттайды.</p>
<p>Мектеп психологтары мектептерге жалпы мектеп тәсілдерін, сонымен қатар жеке сыныптар/оқушылар топтары үшін қолайлы стратегияларды жасауға көмектеседі. Олар, әдетте, сыныпта қолдау көрсететін және мектепте қолдау көрсететін білім алушыларға кеңес беру шараларына қатысады және мектептен тыс қолдау алатын оқушылармен, ата-аналармен және оқушылардың мұғалімдерімен тікелей жұмыс істеуге көбірек қатысады.</p>	

Қолдау үрдісінің үздіксіздігі

Әр қолдау деңгейін мәселені шешу үрдісі ретінде қарастыру керек, олар келесідей үрдістер:

- А Бастапқы нүкте
- Ә ақпаратты жинақтау және бағалау
- Б Жоспарлау және қолдау
- В Бақылау

Рөлдер және міндеттер. Тақырыптық зерттеу.

Сыныпта қолдау

Сыныпта қолдау басқа оқушыларға талап етілетін сыныпта өзін-өзі ұстау немес сыныпта білім алу, жеке оқушылардың ерекше білім беру ерекшеленетін қанағаттандыру, мәселенсін шешеу үрдісін анықтауға бағытталған. Бұл деңгейдегі іс-шараларға сынып жетекшісі жауап береді.

Сыныптағы қолдау кейбір оқушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған әдіс-тәсілдерді қолдануды талап ететін проблемаларды шешу үрдісін қамтиды. Сынып жетекшісі осы сыныптағы қолдау үрдісіне жауап береді.

Үрдіс

А Бастапқы нүкте

Сыныптағы қолдау процесінің бастапқы нүктесі-мұғалім, ата-ана және арнайы маман мектептегі оқушыға қатысты алаңдаушылық білдіретін сәт. Білім

алушының қосымша немесе арнайы білім беру қажеттіліктері болуы мүмкін кез-келген белгілерді зерттеп, қарастыру керек. Кейбір қушылардың құрдастарымен бірдей қарқынмен сабақты игеру қабілетіне әсер етуі мүмкін оқудағы, әлеуметтік, эмоционалды және мінез-құлық қиындықтарымен байланысты болуы мүмкін. Бұл қиындықтарды сынып мұғалімі бағалау, бақылау, тексеру барысында анықтай алады. Кей жағдайда ата-аналар сынып жетекшісіне оқушының үлгеріміне уайымдау арқылы шағымдануы мүмкін. Туындап жатқан проблемаға қарамастан оқушыны сыныптағы қолдамас бұрын келесідей сұрақтарға көңіл бөлген жөн:

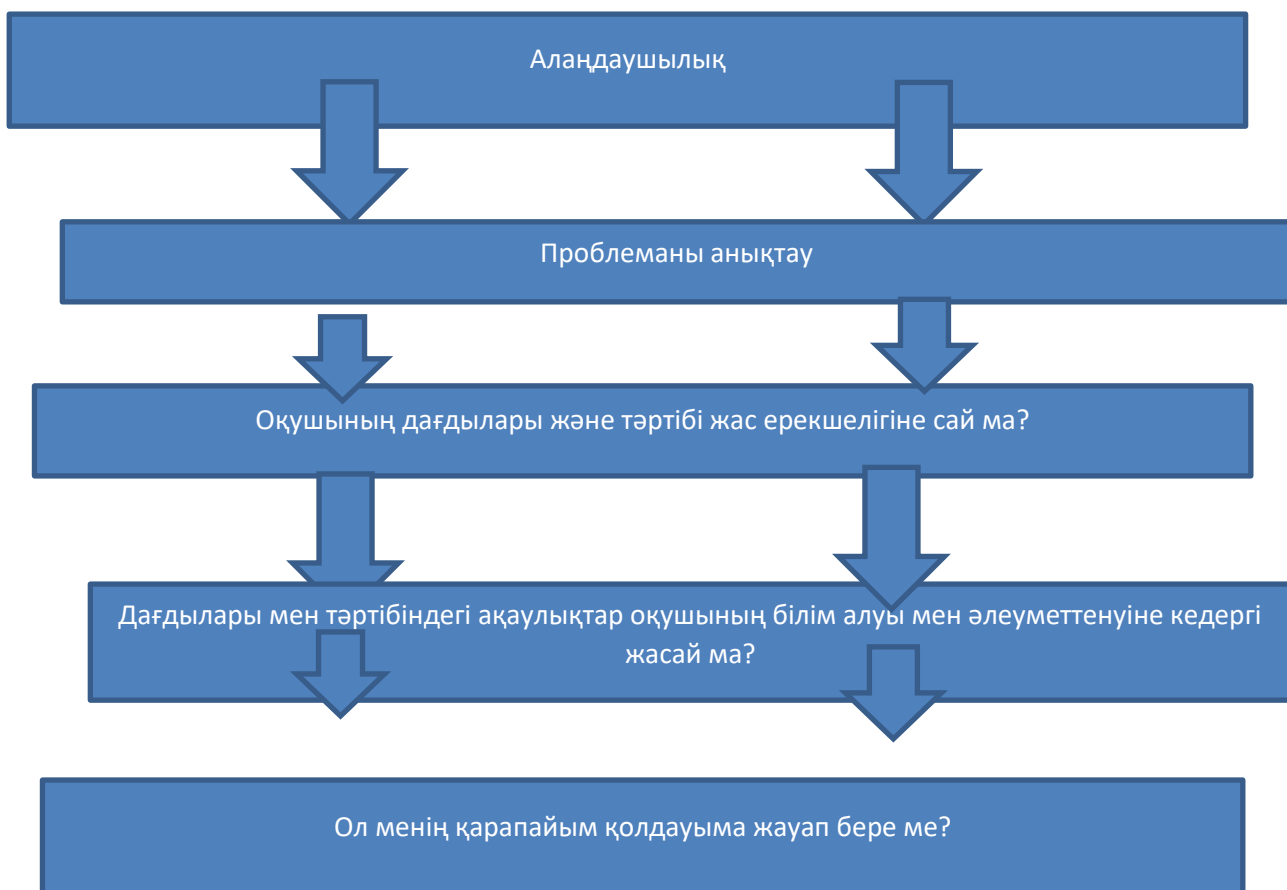
- Оқушының бойындағы дағдылары мен мінез-құлқы оның жас ерекшелігіне сәйкес келе ме?

-Оқушыдағы дағдылар мен мінез-құлықтағы олқылықтар оның оқуы мен әлеуметтенуіне қаншалықты әсер етеді?

- Оқушы қазірдің өзінде жүргізіліп жатқан қарапайым қолдауға (оқыту стилін түзету, саралау) қалай жауап береді?

Кіріспе бөлімде айтылып кеткендей мұғалімдер өз сыныбындағы әртүрлі білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін әр-түрлі білім беру тәсілдерін қолданады.

Мысалы, олар кей жағдайда естуі нашар оқушыларға көмектесу мақсатында визуалды тәсілдерді пайдалана алады немесе жақсы оқитын оқушылармен топтық жұмысты ұйымдастыру арқылы сабаққа деген қызығушылығын арттыруға қолдау көрсете алады. Жоғарыдағы сұрақтарға жауап бере отырып, мұғалім бейімделген оқыту және саралауды сынып деңгейінде қолдану арқылы оқушының ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға болатынын тұжырымдай алады. Альтернатива ретінде сыныптағы қолдау үрдісін бастау шешімі қабылданады.

ИӘ

Бала барлық оқушыларға қатысты талаптар шеңберінде қанағаттандыру үрдісіне қол жеткізеді. Білім беруді саралау немесе стильді түзету бойынша аз ғана өзгертулер қажет болуы мүмкін?

ЖОҚ

Балада жеке және ерекше білім беру қажеттіліктері бар және оған сыныпта қолдау жоспары керек. Сыныпта қолдау үрдісін ұсыну.

Ә Ақпаратты жинақтау және бағалау

Мұғалім оқушылардың қосымша немесе арнайы білім алу қажеттіліктерін, оның ішінде оқушының бойындағы күшті және ерекше таланттарды бастапқы бағалау үшін ақпарат жинауы керек. Бұл ақпараттар жоспарлау барысында пайдаланылады. Мұғалімдер сыныптағы қолдау барысында келесідей ақпарат түрлерін жинақтай алады:

СЫНЫПТА

Білім алу ортасын бақылау

Жұмыс үлгілері

Оқушылардың білім алу және тәртібін бақылау

Профиль, тест немесе скрининг тесттерінің нәтижелері

ОҚУШЫДАН

Кез келген қиындықтарды жеке тәжірибесі/қабылдауы (жас ерекшеліктеріне сәйкес)

Қазіргі уақытта не көмектесетіні және көмектесе алады деп санайтын қосымша әрекеттер/стратегиялар туралы пікірлер.

АТА-АНАЛАРДАН

Оқушының денсаулығы және дамуы жайлы ақпарат

Қандайда бір қиындықтардың пайда болуына әсер ететін факторлар

Оқушының үйде және мектепте білім алу және тәртібі бойынша ақпарат

Оларға не көмектесе алатындығы туралы пікірлері

БАСҚАДА АҚПАРАТ КӨЗДЕРІНЕН

Оқушы білім алған басқа мектеп, мектепке дейін білім алу және тәрбиелеу ұйымдарынан ақпарат жинау

Әлеуметтік немесе медициналық қызметтер бойынша мектептегі қолжетімді ақпараттар.

Бұл бақылау тізімі мұғалімдерге сыныптағы қолдауды жүзеге асыруға жеке оқушы туралы қажетті ақпаратты жинақтауға көмектесе алады.

Б Жоспарлау және қолдау

Оқушылардың қажеттіліктерін алғашқы бағалаудан кейін мұғалім оқушылардың ата-аналарымен кездеседі. Оқушылардың қосымша білім беру

қажеттіліктері мен іс-әрекеттері, соның ішінде оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жасалатын жеке оқыту және басқару тәсілдері туралы қарапайым жоспар жасалады. Сонымен қатар жоспарда бала дамуын үйде қолдау үшін ата-аналарға арналған әдіс-тәсілдер қамтылған.

Бұндай ата-аналармен кездесулер ата-аналар жиналысы немесе жеке ресми емес кездесулер арқылы жүзеге асырылады.

Сыныпта өткізілетін барлық іс-шаралар аясында, мысалы, үйірме кезінде немесе шағын топтармен жұмыста оқушының жеке қажеттіліктеріне назар аудара отырып, жеке оқыту әдістерін немесе жеке оқу бағдарламаларын қолданылатын сыныпты басқарудың барлық нақты стратегиялары кіруі мүмкін.

Сыныптағы қолдау жоспарына тексеру күні кіруі керек. Бұл оқу жылының сонында соңында болуы мүмкін. Мысалы; бақылауды жүргізу мерзімдері ұсынылатын іс-шаралардың сипатын, оларды жүзеге асыру үшін қажетті уақытты және оң өзгеріс болады деп күтілетін уақытты ескеруі тиіс. Сынып жетекшісі үшін бұл деңгейде ата-аналар мен директорға оқушыға қатысты мәселелер туралы хабарлау маңызды болып табылады.

Білім беру бағдарламасын ары саралауға немесе білім беру ортасында бейімдеуге бағытталған оқытудың жеке әдіс-тәсілдердін әзірлеу.

Уақыт өте келе оқушының реакциясын мониторингілеу және оқушы мен ата-ананың іс-әрекеті бойынша қарапайым жазбаша есеп беру (мысалы, сыныптағы қолдау жоспары).

В Бақылау үрдісі

Сыныптағы қолдау іс-шараларына бақылау сынып жетекшісін, ата-ананы және оқушыны қамтиды (жас ерекшелігіне сәйкес):

Оқушылардың білім алуына /мінез-құлықтың қолдаудың әсері

Оқушы қол жеткізген жетістіктер

Қолданған іс-шаралардың тиімділігі

Ұсынылатын келесі қадамдар

Бақылау үрдісінің нәтижелері келесідей болуы мүмкін:- **ОҚУШЫМЕН СЫНЫПТАҒЫ ҚОЛДАУДЫ ЖАЛҒАСТЫРУ ҚАЖЕТ.**

Егер ата-ана мен мұғалім оқушы оқудағы мақсаттарына жетуде алға жылжушылық байқаса, сол жоспарды орындауды жалғастыру туралы шешім қабылдануы мүмкін. Содан кейін қол жеткізілген прогрестің сақталуын қамтамасыз ету үшін одан әрі бақылау уақытын келісу керек.

Алайда, егер ата-ана мен мұғалім оқушылардың алға қойған мақсаттарына жету үлгерімі күтілгеннен аз деп санаса, оның себептерін қарастыру қажет болады. Қолданылған стратегиялардың мақсаттары қайта қарастырылып, түзетулер жасалып, қажет болған жағдайда сыныпта қолдаудың жаңа жоспары жасалады. Содан кейін одан әрі қарау бақылау уақытын келісу керек.

ОҚУШЫҒА СЫНЫПТАҒЫ ҚОЛДАУ ҚАЖЕТ ЕМЕС.

Егер мұғалім мен ата-ананың бірқатар тексерулерінен кейін прогресс қанағаттанарлық болып қалса, сыныпта қосымша қолдау жоспарлары қажет болмауы мүмкін. Пайдалы болған стратегияларды ары қарай баламен қолданудың қажеттігі болмайды.

МЕКТЕПТЕГІ ҚОЛДАУ ЖҮЗЕГЕ АСАДЫ

Егер сыныпта қолдау жоспарын қарап, өзгертулер енгізгеннен кейін оқушы жеткілікті жетістікке жете алмайды деп шешілсе, мектепте қолдау процесін бастау туралы шешім қабылдануы мүмкін.

Қызметтері мен міндеттер

СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІ

Сынып жетекшісі ата-аналармен сыныпта қолдау процесін бастау туралы шешім қабылдайды. Үздік тәжірибелерде сынып жетекшісі, әдетте, оқушыға және оның ата-анасына қиындықтарды шешудің барлық үрдісіне кеңес беру арқылы бағыт бағдар беруші болады. Сынып жетекшісі сонымен қатар мектептегі ППҚҚ арнайы маманнан кеңес сұрай алады және жағдай бойынша директорды хабардар етеді. Ол туындаған қиындықты шешуде мектептегі қолдау қажет болған жағдайда, ақпаратты есепке алып отыруы керек.

ПЕДАГОГТЕРДІ ҚОЛДАУ

ППҚҚ арнайы мамандарының қызметі-сынып жетекшісіне білім алушыларды бағалауда, сыныптағы және сыныптан тыс іс шараларды ұйымдастыруда ресурстар ұсыну, кеңес беру болып табылады.

ДИРЕКТОР

Директордың рөлі-мектептердің ерекше білім беру қажеттіліктері бойынша саясатына сәйкес, сыныпта қолдау процесі жүзеге асырылатындығын атап өту.

БАСҚА МАМАНДАР

Психолог-педагогтер, логопедтер мен дефектологтар, қосымша шақырылған педагогтар және басқа мамандар жанама түрде жұмылдыруы мүмкін, олар туылғаннан қиындықтары бар оқушыларға қажетті ықпал ету әдіс-тәсілдерін ұсынады.

Сонымен қатар, арнайы мектептер, ППТК, ПМПК қызметкерлерімен және де басқа да сыртқы мекемелермен серіктестікте ерекше қажеттіліктері бар барлық оқушыларды қолдау үшін бүкіл мектептің саясатын, тәжірибесі мен бастамаларын әзірлеу жұмыстары осы кезеңдегі іс-шараларды қолдай алады.

Сыныпта қолдау үрдісі

Бастапқы нүкте

Алаңдау ата-ана, мұғалім немесе басқа мамандар тарапынан байқалады

Жалпы сыныптағы оқыту тәсілдері қолдану арқылы немес сыныпта саралауды жүзеге асыру арқылы шешуге бола ма деп ПЕДАГОГ ОЙЛАНАДЫ....

иә

Оқытуда саралау тәсілдерін қолдануды жалғастыру

ЖОК

Сыныптағы қолдау үрдісі

Сыныптағы қолдауды жалғастыру. Сынып жетекшісі ақпаратты жинауды және бағалауды аяқтайды (оқу шарттарының бақылау тізімін, сұхбат кестесін, сыныптағы қолдау тізімін қараңыз).

Жоспарлау және араласу сыныптағы қолдау жоспары Ата-аналармен келісіледі және сынып жетекшісі мен ата-аналар бірлесе отырып жүзеге асырады (сыныптағы қолдау жоспарын қараныз).

Мәселені қайта анықтаңыз, сыныптағы қолдау жоспарын қарап шығыңыз және

Сыныптағы қолдау жоспары қайта қаралады (сыныптағы қолдау жоспарын қараңыз). Шешім қабылдау үшін қабылданады...

Сыныптағы қолдау деңгейінде жалғастырыңыз

Мектептегі қолдау үрдісін ұсыну

қанағаттандырылуы керек болса да, оқушылардың кей бөлігі мектепке неғұрлым маңызды немесе бірден танылатын қиындықтармен келуі мүмкін. Мұндай жағдайларда мектепті қолдау жоспарынан немесе мектептегі қосымша қолдау жоспарынан бастаған дұрыс. Бұл көп жағдайда мектепке жаңдан келген оқушыларға қатысты. Алайда, бұл кейбір мектепте оқушыға айтарлықтай әсер ететкен оқиғадан кейін де қолданыла алады..

Арманды зерттеу барысында алынған материалдар қолдау үрдісін көрсетуге және қолданылған кейбір құжаттарды пайдалануға көмектесе алады.

189-кесте. Сыныпта қолдаудың соңғы тізімі

НЕГІЗГІ АҚПАРАТ	ТЕКСЕРІЛГЕН	ЕСКЕРТУЛЕР
Ата-аналар кеңес алған	иә	Мектепке дейін логопед пен сурдопедагогқа барған. Мерзімі белгісіз
Алдыңғы мектептен ақпарат бар немесе жоқ / мектепке дейінгі мекемеден жиналды		жоқ
Естуі		Қиындықтар болған. Сөйлеу тілі кеш шыққан.
Көруі		Жақсы. Ата-аналар немесе мұғалімдер шағымданбайды
Медициналық қажеттіліктер		жоқ
Негізгі қажеттіліктердің нақты тізімі толтырылған		жоқ
Білім беру нәтижелерін бағалау - скрининг		Локк және Бич "Сөйлеуге үйретеді" нақты тізім
Оқыту стилін/оқыту тәсілін бақылау		Нашар тыңдайды. Меніңше, басқаларды бақылап солардан ккшіреді. Сабаққа өз үлесін қоспайды. Тапсырмаларды (яғни, міндеттерді) дұрыс түсінбейді, мұғалімнен

		түсіндіруді сұрамайды.
Тәртібін бақылау		Басқалармен аз қарым-қатынас жасайды, бірақ бақытты көрінеді
Оқушымен сұхбат		Дене шынықтыру күні ұнайтынын анасына айтқан
Сараланған аудиториялық жұмыс		Көрнекі құралдар қолданылады. Жеке өзіне тапсырмаларды қайталап айтады
Бейімделген білім беру ортасы		Алдыңғы пратаға отырғызды
Мектеп ішінде, аулада бейімделген жағдай		жоқ
Логопед және арнайы мамандардан ақпарат сұрамай, ата-аналарға бейресми кеңес беру		Ата-аналар логопед пен лингвисттен ақпарат сұрауы керек.
ҚАЖЕТТІ ІС-ШАРАЛАР	ИӘ/ЖОҚ	сыныпта қолдау жоспары
АТА-АНАЛАРМЕН ЖӘНЕ ТИІСТІ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРМЕН КЕЛІСІЛГЕН ІС-ӘРЕКЕТТЕР	ИӘ/ЖОҚ	Сыныптағы қолдау жоспары келісілген

190-кесте. Сыныптағы қолдау жоспары

БІЗДІҢ АЛАҢДАУЫМЫЗ КЕЛЕСІ ҚОРТЫНДЫҒА НЕГІЗДЕЛЕДІ: Арманға нұсқауларды орындау қиын - Арман сыныпта сөйлегісі келмейді	Мерзімі және ескертулер
БҰНЫҢ СЕБЕБІ КЕЛЕСІДЕЙ ДЕП	

<p>ОЙЛАЙМЫЗ, ӨЙТКЕНІ</p> <p>Арман мұғалімнің айтқанын түсінбейді</p> <p>Арман мұғалімнің топтың басқа мүшелерімен қалай сөйлессе, өзімен де солай сөйлесетінін түсінбейді</p>	
<p>ТИІМДІ БОЛУЫ МҮМКІН КЕЙБІР СТРАТЕГИЯЛАР</p> <p>Баяу сөйлеу, визуалды көмекші құралдарды қолдана отырып есімдерді атау.</p> <p>Сұрақтарды түсіну мен өз ойын жеткізуге үйрету үшін үйдегі фотосуреттер альбомын пайдалану, мысалы, қайда...?, біз не істейміз...?, киім, мектеп заттары.</p> <p>Арманға әр дүйсенбі күні таңертең сыныпқа айтатын жаңалықтарды дайындау керек (ата-анасымен бірге, мектепке барар жолда).</p>	<p>Арман өзіне сенімді, сыныптағы пікірталастарға жақсы қатыса алады.</p> <p>Оған кесепе альбом ұнады, және ол өзі туралы айтқанды жақысы көреді.</p>
<p>ЖАҒДАЙДЫҢ ЖАҚСАРҒАНЫН ҚАШАН БІЛЕМІЗ?</p> <p>Бұл көбінесе сыныптағы әдеттегі нұсқауларды пайдаланбай тапсырманы орындайды. Арман күн сайын немесе кез-келген уақытта мұғалімнің кеңесі бойынша сыныптағы талқылауларға бір жаңалық енгізеді.</p>	<p>Арманға әлі де жеке қолдау</p>
<p>Біз (күнді, уақытты және ұйымдастырушыны) қарастырамыз</p> <p>Педагог тексеруді 2022 жылдың ақпан айында өткізуді жоспарлап отыр.</p>	

--	--

Қолы: мұғалім _____

Ата-аналар _____

Алғашқы зерттеу күні 07 Ақпанда:педагогпен.

Арман сыныпта отырғанына қуанышты. Педагог Арманың бастамасына өте риза екенін және оның қиындықтары шешілетінін сезетінін айтады. Логопед ұжымға сөйлеу терапиясы және логопедиялық жұмыс туралы есеп берді. Ол жеңіл қиындықтарды атап өтті және терапияны жалғастыруды ұсынбады, бірақ жаңа жағдайларда шамадан тыс жүктемелер қиындық келтіруі мүмкіндігін де атап өтті.

Жоғарыда аталған іс-шараларды жалғастыру туралы шешім қабылданды, сонымен қатар қызыл үстелдегі әріптестерін "тыңдаушы достар"ретінде әрекет етуге шақырды. Педагогтар Арманды тыңдағаны үшін мақтады және кейде сәттілікке жету үшін үйге алғыс хаттар жібереді.

Сыныптағы қолдау деңгейінде жалғастыру шешілді. Талқылау 07 шілде.

Екінші талдау уақыты 07 шілде

МЕКТЕПТЕГІ ҚОЛДАУ

Мектептерді қолдау сыныпта қолдау аясында өткізілетін іс-шаралар барысында жиналған ақпаратқа негізделген проблемаларды шешудің анағұрлым қарқынды процесін қамтиды. Сынып жетекшісі Оқушылардың оқуы үшін жалпы жауапкершілікті сынып жетекшісінде қалса да, бұл кезеңде ППҚҚ арнайы мамандары қатысады. Үйлестіруші рөлді сынып жетекшісі немесе қолдау көрсететін мұғалімдердің бірі орындауы мүмкін. Ол, әдетте, қиындықты шешудегі, ары қарай бағдарлауда, қолдауда және оқушы, басқа қызметкерлер және ата-аналарға кеңес беруді талдауда жетекші рөл атқарады.

Үрдіс

А Бастапқы нүкте

Оқушыларды қолдау жоспарын қарастыру кезінде сынып жетекшісі, директор және ата-аналар мектептегі қолдау процесін бастау туралы шешім қабылдауы мүмкін. Бұл шешім оқушының тиімді білім алуы үшін сыныпта қолдау жоспарында қарастырылған іс-шараларды толықтыратын немесе олардан өзгеше болатын іс-шаралар қажет болған кезде қабылданады. Қажет болған жағдайда бұл шешімге мектептің басқа да көмекші қызметкерлері тартылатын болады.

Ақпаратты жинақтау және бағалау

Мектептегі қолдау процесі жаңа қолдау жоспарын жасауға негіз болатын қосымша бағалау мен ақпарат жинауды қамтиды. Келесі көздерден ақпарат жинау маңызды болады:

МЕКТЕПТЕН:

Сынып жетекшісінен алынған ақпарат, соның ішінде сыныптағы қолдау тізімі, скринингтік тест нәтижелерінің жоспарлары мен шолулары немесе басқа тест нәтижелері.

СЫНЫП ЖЕТЕКШІЛЕРІМЕН ӨТКІЗІЛГЕН ЖЕКЕ БАҒАЛАУЛАРДАН, ОҚУ ҚҰРАЛДАРЫМЕН / РЕСУРСТАРДЫҢ кез келгенін немесе бәрін ТӨМЕНДЕГІДЕЙ БОЛУЫ МҮМКІН:

Критерийлерге негізделген стандартталған жетістік тестілерінің/диагностикалық бағалардың/бағалардың нәтижелері

Оқу стилін бақылау

Сыныптағы және мектеп ауласы сияқты бейресми ортадағы оқушылардың мінез-құлқын бақылау.

АТА-АНАЛАРДАН

Кез келген медициналық бағалауды қоса алғанда, оқушылардың денсаулығы мен дамуы туралы ағымдағы ақпарат

Мектептегі және үйдегі оқушылардың оқуы мен мінез-құлқы және оларды қабылдау туралы ақпарат

Кез-келген қиындықтарға және / немесе тиісті прогрестің болмауына ықпал ететін факторлар

Көмектесуі мүмкін қосымша шаралар туралы пікірлер

ОҚУШЫДАН

Кез-келген қиындықты жеке қабылдау (жасына сәйкес)

Қазіргі уақытта не көмектесетіні туралы пікірлер

Оқушының өзі көмектесуі мүмкін деп санайтын қосымша әрекеттер

БАСҚА АҚПАРАТ КӨЗДЕРІНЕН

Ата-аналардың келісімімен Медициналық және әлеуметтік қызметтер сияқты басқа мекемелерден ақпарат пен кеңес алу

Білім беру саласындағы әлеуметтік қамсыздандыру жөніндегі кеңес және т. б.

Мектептен тыс өткізілетін бағдарламаларға жауап беру, мысалы, үй тапсырмасы үйірмелері, жастар клубы

Ә Жоспарлау және қолдау

Ақпаратты жинап, бағалағаннан кейін мұғалім оқушылардың ата-аналарымен кездеседі. Мектептегі қолдау жоспары жасалады, онда оқушылардың білім алу қиындықтары баяндалады, оқыту, білім алу және мінез-құлық саласындағы нақты мақсаттар айқындалады және қайта бақылау мерзімдері белгіленеді. Жоспар көбінесе сыныпта қалыпты жағдайда жүзеге асырылуы керек және мектептер негізінде мақсатты түрде қолдау бағдарламаларымен толықтырылуы керек. Үй жағдайындағы іс-шаралар да қосылуы мүмкін.

Мектептегі қолдау жоспары келесідей бөлімдерді қамтиды

Оқушылардың білім алуындағы, әлеуметтік, эмоционалды және мінез-құлықтық дамуындағы жағымды жақтары мен қиындықтары

Белгілі бір уақыт аралығында қол жеткізуге болатын мақсаттар

Осы мақсаттарға қол жеткізуде оқушыны қолдау бойынша іс-шаралар:
(сыныпта және мектепте)

- Нақты жеке бағдарламалар

- Топтық және жұптық жұмыс (мысалы, жұптық оқу, достар жүйесі, тәлімгерлік бағдарламасын қоса алғанда)

Қажетті материалдар / жабдықтар

Жоспардың әрбір аспектісін іске асыруға қатысатын қызметкер

Қосымша ұсыну және осындай қолдаудың кезеңділігі

Жұмыс кестесіндегі кез келген өзгерістер

Ата-аналармен келісілген үй жағдайында қолдау көрсету

Медициналық, логопедиялық және түзетушілік терапия.

Бақылау механизмдері

Қайта қарау күні

Негізінен, мектептегі қолдау деңгейіне сыныптағы қолдау деңгейінің барлық компоненттері, сонымен қатар қосымша қолдау немесе мақсатты білім беру уақыты кіреді. (мысалы, педагогтан оқыту / ресурстарды қолдау бойынша)

Мектептің қажеттіліктері мен контекстіне байланысты қосымша оқыту шағын топ немесе жеке тұлға аясында немесе сыныпта немесе ерекшелік негізінде бір-бірімен бірге жүргізілуі мүмкін.

Мектепті қолдау процесін сынып немесе мұғалім оқытуды / ресурстарды қолдау бойынша үйлестіреді және мектептің қолдау жоспарын қолдана отырып тіркеледі. Оқуды қолдау жөніндегі нұсқаулықтан оқушылардың жеке оқыту профилімен таныс мұғалімдер оны балама ретінде пайдаланғысы келуі мүмкін.

Мектептерді қолдау жоспарларының екі бос үлгісі ресурстар пакетіне енгізілген

Жоспар жасалғаннан кейін ол білім алушылардың қабылданған әрекеттерге реакциясын мұқият бақылау арқылы жұмыс құжаты болуы керек. Бұл мұғалімдерге бағдарламалар мен әдістерді аяқтауға және шолу процесі туралы ақпарат беруге мүмкіндік береді. Мұғалімдер оқушылардың реакциясы мен үлгерім деңгейіне байланысты іс-шараларды өзгертуі және бейімдеуі керек. Шын мәнінде, бұл тәсіл іс-әрекеттерді зерттеу болып табылады.

Б Бақылау үрдісі

Координатор-педагог мұғалімдер мен ата-аналар арасында бақылау кездесу ұйымдастырады.

Бақылау үрдісінде назар аударуы керек:

Мектептегі қолдау жоспарында көрсетілген мақсаттарға оқушының қол жеткізген жетістігі, сондай-ақ жалпы жетістіктер;

Жоспар оқушылардың қажеттіліктерін қаншалықты қанағаттандырады;

Мектептегі қолдау жоспарында көрсетілген стратегиялардың тиімділігі;

Ата-аналардың мектептегі қолдау көрсету жоспарында келісілген тәсілдермен оқушыға қолдау көрсетудегі жетістіктері туралы пікірлері.

Оқушылардың қол жеткізген жетістіктері және жоспарда келісілген іс-шаралар туралы пікірі;

Оқушылардың болашақты жоспарлауға көмектесетін оқу және басқару стратегияларына реакциясын бақылаудан туындайтын қосымша ақпарат немесе ұсыныстар;

Келісілген болашақ қадамдар

Бақылау үрдісінің нәтижелері келесідей болуы мүмкін

ОҚУШЫДА ӘЛІ ДЕ МЕКТЕПТЕГІ ҚОЛДАУ ЖОСПАРЫН ҚАЖЕТ ЕТЕДІ

Егер оқушылардың үлгерімі қанағаттанарлық деп есептелсе, қосымша нысаналы көрсеткіштер мен қарау күні келісілуі мүмкін.

Алайда, егер оқушылардың алға қойған мақсаттарына жетудегі үлгерімі күтілгеннен аз болса, оның себептерін қарастыру қажет болады.

Қайта қаралған мақсатты көрсеткіштер мен сынақтан өткен стратегияларды түзету, сондай-ақ мектептегі қолдаудың жаңа жоспары жасалуы мүмкін.

Содан кейін одан әрі бақылау уақытын келісу керек.

Егер қаралғаннан кейін жетістіктер қанағаттанарлық болып қалса, қол жеткізілген прогресті сақтау мақсатында жоспарды жүзеге асыруды жалғастыру туралы шешім қабылдануы мүмкін.

ОҚУШЫ СЫНЫПТАҒЫ ҚОЛДАУДЫ ЖАЛҒАСТЫРУ ЖОСПАРЫМЕН СЫНЫПҚА ОРАЛАДЫ

Егер прогресс қанағаттанарлық болып қалса, бір немесе бірнеше шолулардан кейін оқушыға енді мектептің қолдау Жоспары қажет емес және сыныптағы қолдау жоспары келісілуі мүмкін деген шешім қабылдануы мүмкін.

«МЕКТЕПТЕН ТЫС ҚОЛДАУ» ҮРДІСІ ҰСЫНЫЛАДЫ

Егер мектептегі қолдау жоспарының нәтижелерін тексеру барысында оқушылардың қиындықтары олардың білім алуына немесе әлеуметтенуіне айтарлықтай кедергі келтіретінін көрсетсе, онда оқушылардың қажеттіліктерін «Мектептен тыс қолдау» деңгейінде ескеру қажет.

Қызметтер мен міндеттер

СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІ

Сынып жетекшісі қолдау көрсететін маманмен/мұғалімдермен, директормен және оқушылардың ата-аналарымен мектепті қолдау процесінің басталуы туралы кеңес береді.

Сынып жетекшісі проблемаларды шешу процесіне өз үлесін қосады және мектептің қолдау жоспарына сәйкес сыныпта қолдау көрсету/қамтамасыз ету арқылы сыныпта оқушымен жұмыс істеуге жауапты болады.

МЕКТЕПТЕГІ ҚОЛДАУ ЖОСПАРЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУШЫ РЕТІНДЕ ӘРЕКЕТ ЕТЕТІН МҰҒАЛІМ

Процестің барлық қатысушылары осы рөлді орындау үшін кім қолайлы екендігі туралы келіседі. Содан кейін үйлестіруші мұғалім жетекші рөл атқарады және бүкіл процесс барысында мектеп қызметкерлерімен, оқушымен

және оның ата-анасымен кеңесуді жалғастырады. Ата-аналармен кеңескеннен кейін үйлестіруші мұғалім сыныптағы қолдау деңгейінен ақпаратты толықтыру үшін қосымша ақпарат немесе басқа мамандардан кеңес сұрай алады. Ол қажет болған жағдайда мектептен тыс қолдау деңгейінде мәселелерді егжей-тегжейлі шешуге негіз болатын тиісті ақпаратты есепке алуды жалғастыруы керек. Бұл рөлді сынып жетекшісі немесе педагог-ассистент орындай алады.

МҰҒАЛІМДЕРДІ ҚОЛДАУ

ППКҚ арнайы мамандары әдетте мәселелерді шешуге немесе оқушыға қосымша қолдау көрсетуге қатысады. Кейбір мектептерде қолданыстағы проблемаға байланысты бірнеше қолдау көрсететін мұғалімдер болуы мүмкін (мысалы, логопед, үйден оқытатын мұғалімі немесе арнайы педагог).

ДИРЕКТОРЫ

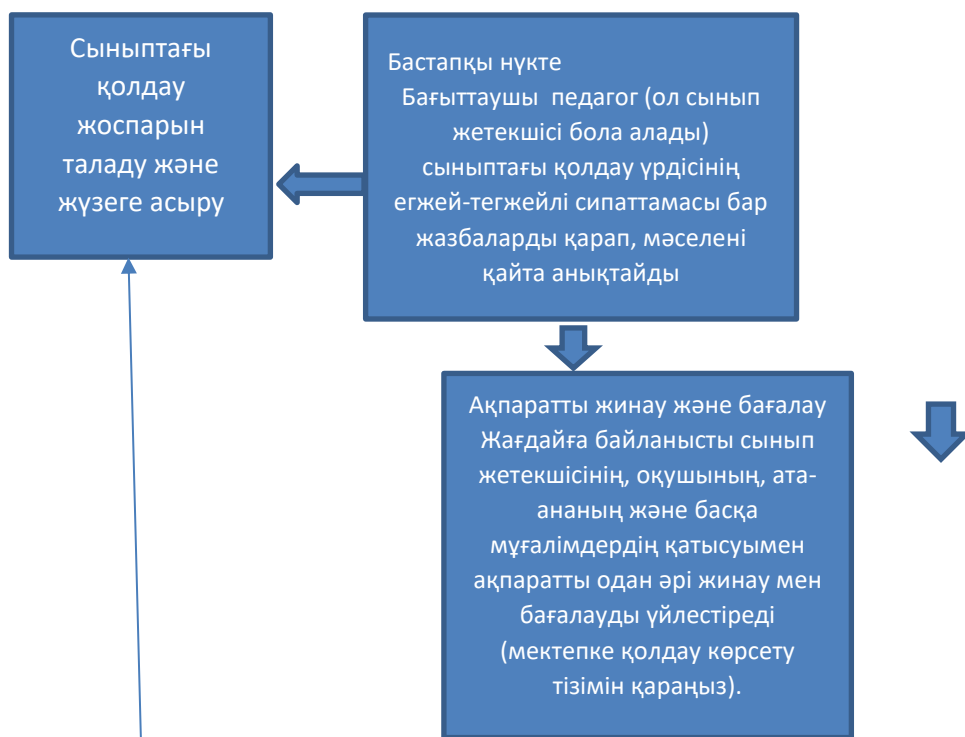
Ата-аналардың келісімін алғаннан кейін директор мектепті қолдау жоспарын жүзеге асыру туралы шешім жазады. Жазба бағалауға, араласуға және бақылауларға қатысты жазбаларды (сыныптағы қолдау деңгейінде де, мектептегі қолдау деңгейінде де) қамтуы керек.

БАСҚА МАМАНДАР

Білім беру психологтары, клиникалық психологтар, логопедтер және сурдопедагогтер, тифлопедагогтер, шақырылған басқа да мамандар және т.б. мұғалімдерге кеңес беру қызметтерін ұсына алады. Олар келісімшарт негізінде білім алушыға қажетті көмек көрсетуі мүмкін. Сондай-ақ, олар міндетті түрде оқушымен тікелей жұмыс жасамай, белгілі бір білім алушыларға бағалау мен қолдаудың тиісті тәсілдері туралы ұсыныстар бере алады. Қолдауды қажет еткен білім алушы талқыланған жағдайда ата-аналардың келісімін сұрау керек. Тиісті маманның қатысуының орындылығы мен қол жетімділігі бірінші кезекте ата-анамен талқылануы керек.

Қажеттіліктері ұқсас білім алушылар қиындықтарын ерте алдын алу үшін қолдаудың қарқынды бағдарламаларын ұсынуға және дамытуға қатысты бүкіл мектептің саясатын, практикасын және бастамаларын әзірлеу бойынша кеңестерді сыртқы мамандар мен мекемелер қолға алуы мүмкін.

Мектептегі қолдау үрдісі

Мектептегі қолдау жоспары қарастырылып (бақылау үлгісін қарау),
Және шешім қабылданады

Мектептегі қолдау деңгейін жалғастыру

Мектептен тыс қолдау жоспарын ҰСЫНУ

Көптеген оқушылардың бастапқы қажеттіліктері сыныпта өткізілетін іс-шаралар арқылы қанағаттандырылуы керек болса да, оқушылардың кейбірі бірден байқалатын ауыр қиындықтармен келуі мүмкін. Мұндай жағдайларда мектепті қолдау жоспарынан немесе мектептен тыс қолдау жоспарынан бастаған дұрыс. Бұл білім алушылардың көпшілігі мектепке жаңадан келгендер болады, бірақ бұл кейбір оқушыларға мектепте оларға айтарлықтай әсер ететін оқиғадан кейін де қатысты болуы мүмкін

"Мектептен тыс қолдау" процесі, әдетте, оқушыға көмектесу үшін проблемаларды шешудің егжей-тегжейлі процесіне сыртқы мамандар мен қолдау қызметтерін қосады. Мектептен тыс қолдау ерекше қажеттіліктері тұрақты және/немесе ауыр және күрделі және үлгерімі нашар деп саналатын сыныпта қолдау және/ немесе мектептегі қолдау мұқият жоспарланған және талданған іс-шараларға қарамастан қосымша қолдауды қажет ететін балалар жатады.

Осы деңгейде қолдауды қажет ететін оқушылар өздерінің қажеттіліктері мен іс-әрекеттерін толықтай сипаттайды және оларды жеке оқу жоспары арқылы бақылайды.

А Бастапқы нүкте

Егер мектептегі қолдау жоспарын бақылау кезінде оқушының дамуы нәтижесіз екеіне көз жеткізілсе «Мектептен тыс қолдау» үрдісі жүзеге асырылады.

Бұл үрдіс көбінесе оқушыны жиі және жеке бағалауға қажет ететіндіктен, үрдісті бастамас бұрын мәселені және қолдауды тиімділігін мұқият қарастырған жөн. Келесі мәселелер қарастырылуы мүмкін:

АЛАҢДАУШЫЛЫҚТЫҢ СИПАТЫ

Оқуға айтарлықтай кедергі келтіретін немесе әлеуметтік қатынастардың дамуына кедергі келтіретін қажеттіліктер барына;

Жоспарланған қолдауға қарамастан, ол алға жылжушылық байқалмайтыны туралы нақты дәлелдер бар ма?

БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ҚОЛДАУ

Педагогикалық немесе мінез-құлықтық қолдау болды ма:

Бағалаудың нақты дәлелдеріне сүйене отырып?

Жұмыс істеуге жақсы жоспра мен жеткілікті уақыт берілген бе?

Бұрын жоспарланған сыныптағы және мектептегі қолдау тізімдері оқушыға осы мәселелерді шешуге көмектесуі керек.

КЕҢЕС БЕРУ

Ата-аналар

Олар алдындағы қолдауларға қалай қарайды?

Олар осы үрдісті бастауға келіседі ме?

Оқушы

Оқушылардың пікірлері сұралды ма (жас ерекшелігіне сәйкес)

Қандай қолдау шаралары қабылданды?

Олардың мәселені қабылдауы?

Мұғалімдер

Оқушымен жұмыс істейтін барлық мұғалімдермен кеңес жүргізілді ме?

Көрсетілген қолдаудың тиімділігі туралы олардың пікірлері қандай?

Сырттан тартылған мамандар

Олар сырттан тартылған мамандарға сыныптағы және мектептегі қолдау деңгейіндегі іс-шараларға қатысты немесе осы үрдістің басталуына байланысты кеңес алу үшін жүгінді ме?

«Мектептен тыс қолдау» үрдісі шеңберінде ақпаратты жинау және бағалау

Бір мұғалім әдетте мектептегі қолдау деңгейінде жоспарлауда бағдар беруші ролін атқарады. Бағыт беруші мұғалім білім беруді қолдау мұғалімі немесе оқушының сынып жетекшісі бола алады.

Бағдар беруші мұғалім сынып жетекшісіне және кез келген басқа мұғалімдерге қажет болған жағдайда сыртқы мамандардың қатыстырылуын қамтамасыз ете отырып қолдау көрсете алады. Бұл бағдар беруші педагог сынып жетекшілерімен, мұғалімдермен және ата-аналармен тығыз жұмыс істейді:

Бұрын жиналған ақпарат және сыныптағы және мектептегі қолдау жоспарларына шолу болашақ қолдауға жауап ретінде пайдаланылады

Ақпаратты жинағаннан кейін кеңес беруші мұғалім ата-анасының келісімімен тиісті сыртқы мамандарды (мысалы, шақырылған тифлопедагог, сурдопедагог, педагог-психологтарды, клиникалық психологтарды, психиатрларды, емдік дене-шынықтыру мамандары немесе логопедтерді) жұмылдыра алады.

Б Жоспарлау және қолдау

Жиналған ақпарат негізінде жеке оқу жоспары жасалады.

Жеке оқу жоспарында сипатталуы керек:

Оқушының қабілеттері, дағдылары мен таланттарының сипаты мен деңгейі

Оқушының ерекше білім алу қажеттіліктерінің сипаты мен дәрежесі және бұл қажеттіліктер оның білім беру дамуына қалай әсер ететіні

Оқушының қазіргі үлгерім деңгейі

Оқушының ерекше білім беру қажеттіліктері

Оқушыға білім берудің артықшылықтарын пайдалану үшін көрсетілетін арнайы білім және оған байланысты көмекші қызметтер (және бала мектепке

дейінгі БІЛІМНЕН бастауыш мектептегі білімге тиімді ауысу үшін көрсетілетін тиісті қызметтер), соның ішінде:

- Оқушының үлгерімін қолдау және оны оқу ортасына енгізу стратегиялары (сыныптағы қолдау)

- Жеке немесе шағын топтық / арнайы сыныптық іс-шаралар/бағдарламалар

- Жүзеге асыруға жататын нақты әдіснамалар/бағдарламалар

- Оқытуды қолдау және оқу бағдарламасына қол жеткізу үшін арнайы жабдықтар / Материалдар немесе қолдау

- Қажет болса, Арнайы маман қолдауы

Оқушы 12 ай ішінде қол жеткізуі керек мақсаттар, мысалы:

- Оқушылардың білім алуудағы басым қажеттіліктері

- Қол жеткізуге болатын ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді мақсаттар

Мониторинг және бақылау тетіктерін құру қажет

Мектепке қатысы жоқ мамандар оқушымен тікелей жұмыс істеуге қатыса алады немесе олар кеңесші бола алады,

Білім берудегі сынып жетекшісіне және оқытушыға жоспарды іске асыруда қолдау көрсету.

Оқушылардың ата-аналары мен оқушы жасына сәйкес дамуын іске асыру және жеке оқыту жоспарын қайта қарау.

В Бақылау үрдісі

Мектептен тыс қолдауды кеңес беруші педагог тексеру процесін ұйымдастыруы керек. Ата-аналар осы шолуға қатысуға шақырылуы керек. Қажеттілігіне қарай осы саладағы сыртқы мамандар мен мамандарды жұмылдыру қажет.

Бақылау үрдісінде назар аудару керек:

Оқушы қойған мақсаттарға қол жеткізудегі жетістіктер

Кез келген жаңа ақпарат немесе бағалау нәтижелері

Қолданылатын стратегиялардың/әдіснамалардың тиімділігі

Ұсынылатын материалдардың/жабдықтардың тиімділігі

Көрсетілетін қолдаудың тиімділігі(жеке, топтық, сыныптық)

Бақылау үрдісінің нәтижелері болуы мүмкін:-

ОҚУШЫ ӘЛІ ДЕ МЕКТЕПТЕГІ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕДІ:

Егер оқушылардың үлгерімі қанағаттанарлық болса, жаңартылған жеке оқу бағдарламасы жасалуы мүмкін. Егер жеке оқу бағдарламасын түзету қажет деп саналса, жаңа немесе бейімделген жоспар жасау керек. Егер тексеруден кейін оқушылардың үлгерімі қанағаттанарлық болып қалса, барлық мүдделі тараптар тексерулер арасындағы кезеңдердің біртіндеп ұлғаюы туралы шешім қабылдай алады.

ОҚУШЫҒА ЕНДІ МЕКТЕПТЕГІ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУДІ ҚАЖЕТ ЕТПЕЙДІ

Егер оқушылардың үлгерімі әлі де қанағаттанарлық болса, барлық мүдделі тараптар оқушының бұдан былай қарқынды қолдауды қажет етпейтінін және қосымша қолдаумен сыныптағы тапсырмалардың көп бөлігін орындай алады.

Бұл жағдайда оқушылардың қажеттіліктері мектептегі қолдау жоспарының болуына байланысты қанағаттандырылуы мүмкін деген шешім қабылдауға болады.

Қызметтер мен міндеттер

ЖЕТЕКШІСІ

Сынып жетекшісі бағалау мен жоспарлауға өз үлесін қосады және сыныпта оқушымен жұмыс істеуге және қолдау көрсетуге жауапты болады.

КЕҢЕС БЕРУШІ ПЕДАГОГ

үрдіс басталғаннан кейін кеңес беруші педагог мектептен тыс қолдау үшін жауапкершілікті өз мойнына алады.

Бұл әдетте мыналарды қамтиды

Сыныптағы және мектептегі қолдау жоспарларында сипатталған іс-шаралар нәтижелерін толықтай талдау.

Оқушылардың білім алу / әлеуметтік, эмоционалды және мінез-құлық қиындықтарын бағалауды үйлестіру және анықтау

Жеке оқу жоспарын әзірлеуді үйлестіру.

Қажет болған жағдайда арнайы педагогпен байланыс орнату.

Іс-шараларды бақылау және қолдау, жеке оқу жоспарын қайта қарау, сынып жетекшісімен, арнайы мамандармен, сырттан тартылған мамандармен және оқушылардың ата-аналарымен жұмыс жасау.

ППҚҚ және педагогтер

ППҚҚ және педагогтер бағалау мен қолдау үрдістеріне де қатысады. Олар қосымша қолдау және сыныптық қолдау көрсете алады. Бұл деңгейде оқушымен бірнеше қолдау мамандар жұмыс істеуі мүмкін.

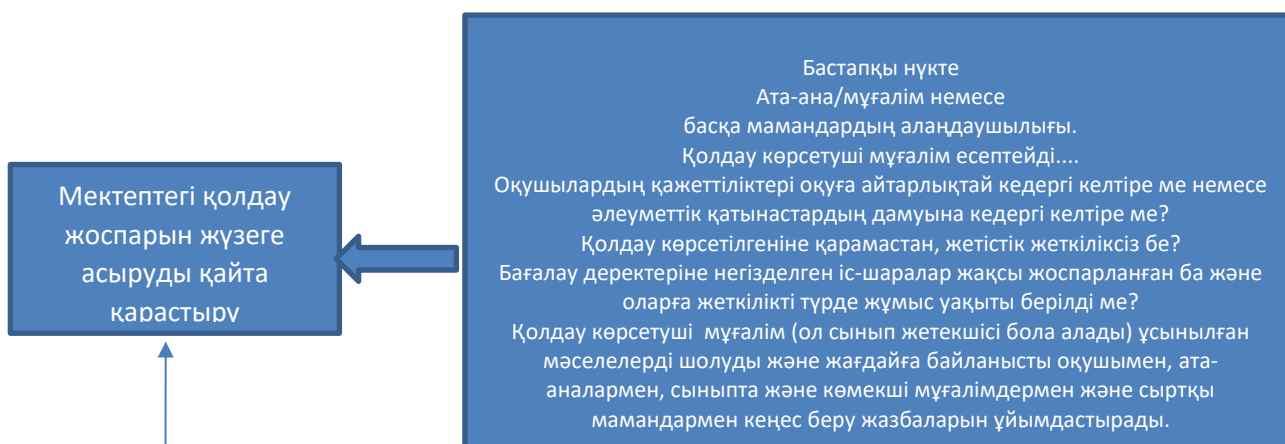
Директоры

Ата-аналардың келісімін алғаннан кейін директор «Мектептен тыс қолдау» үрдісінің басталуын тіркейді.. Ең үздік тәжірибеге сәйкес директор сыртқы мамандарды тартуға, бағалау процесіне, араласуға, шолуларға және мектеп пен сыныптағы алдыңғы қолдау процестерінің жазбаларына қатысты құжаттарды сақтауды қамтамасыз етуі керек

БАСҚА МАМАНДАР

Психологтар, логопедтер, сурдопедагогтер және сырттан шақырылған мұғалімдермен басқа да мамандар білім беруді тікелей және жанама бағалаудың әртүрлі тәсілдерін қолдана отырып кеңес беруге және жеке оқушыларға, олардың мұғалімдеріне қолдау көрсетуге, соның ішінде жеке оқушыларды қолдау жоспарларына қатыса алады.

Мектептен тыс қолдау үрдісі

ШАРТТАР**Арнайы мамандар**

Оқушының қажеттіліктеріне байланысты, бұл қазіргі уақытта бастауыш мектептерге жалпы бөлуге сәйкес бөлінетін оқыту/ресурстарды қолдау бойынша келесі мұғалімдердің кез-келгені бола алады.

Әлеуметтік,эмоционалды немесе мінез-құлық қиындықтары бар оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін эксперименталды негізде шектеулі мектептерге бөлінген мұғалімдерді қолдау

Тілдік қажеттіліктері бар, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға арналған логопедиялық қолдау

Кейбір бөлімдерге бөлінген үйден оқытатын мұғалімдер

АДЕКВАТТЫ ПРОГРЕСС

Оқушылар бастапқы кезеңде қандай қиындықтарға тап болса да, ұсынылған қолдау деңгейінде олардың қажеттіліктері қаншалықты қанағаттандырылатындығының негізгі өлшемі-олар жеткілікті прогреске қол жеткізе ме.

Алайда, барлық оқушыларға бірдей қарқынмен дамиды деп болжауға болмайды. Әрбір жеке жағдайда нақты оқушыдан не күтуге болатындығы туралы шешім қабылдау керек.Бұл жоспарда мақсатты көрсеткіштерді белгілеу кезінде ескерілетін болады.

Оқушы жеткілікті прогресс жасайды деп болжауға болады, егер

Оқушылардың үлгерім көрсеткіштерінің жақсаруы байқалады

Оқушы әлеуметтік және жеке дағдыларының жақсарғанын көрсетеді

Оқушы мінез-құлқының жақсарғанын көрсетеді

Оқушылардың үлгерімі сол Оқу тобындағы құрдастарының үлгеріміне ұқсас

Жоспарда қойылған мақсаттарға қол жеткізілді

БАҒАЛАУ

Оқуға қабілетсіздігін анықтайтын стандартталған және диагностикалық тесттер ППҚҚ мамандарында болуы тиіс

РАСТАУ

Пайдаланылған кейбір шаблондар бейімделген: Сауле мен Мараттың алу жағдайы бойынша шешім қабылдау жолдары

Мектептен тыс қолдау үшін қолданылатын мысал: арнайы білім беру жөніндегі ұлттық кеңестің жеке оқу жоспарын құру жөніндегі нұсқаулықтан Мемлекеттік Жарияланымдар саралау бөлімі Арнайы қажеттіліктер жөніндегі үйлестіруші.

ЗЕРТТЕУ

Осы ұсыныстардағы мысалдар мен кейстерде аталған барлық оқушылар мен олардың мәнмәтініндегі мәліметтер ойдан шығарылғанын ескереміз.

Оларға жүктелегн қажеттіліктер нақты жағдайларға емес, әдетте пайда болатын қажеттіліктерге негізделген.

Айырмашылық

Негіздеме

Балалар басқаша оқиды. Олардың оқу қарқыны мен оқу стилі әртүрлі. Әр түрлі балалармен әртүрлі тәсілдер жұмыс істейді. Кейбір балалардың көрнекі есте сақтауы жақсы, және олар диаграммалар, карталар, тізімдер, тақырыптық желілер, схемалар арқылы жақсы үйренеді және олардың түсініктерін осы формада көрсету оңайырақ болуы мүмкін. Кейбір балалар естігендерін есте сақтайды, тапсырма туралы сөйлесу және ауызша жауап беру оңайырақ болады. Басқа балаларға мұғалімнің демонстрациясы қажет.

Атап айтқанда, саралау:-

Басқарылатын тапсырмалар

Барлық балаларға олардың қабілеттері мен жетістіктері деңгейіне сәйкес тапсырмалар берілуін қамтамасыз ету.

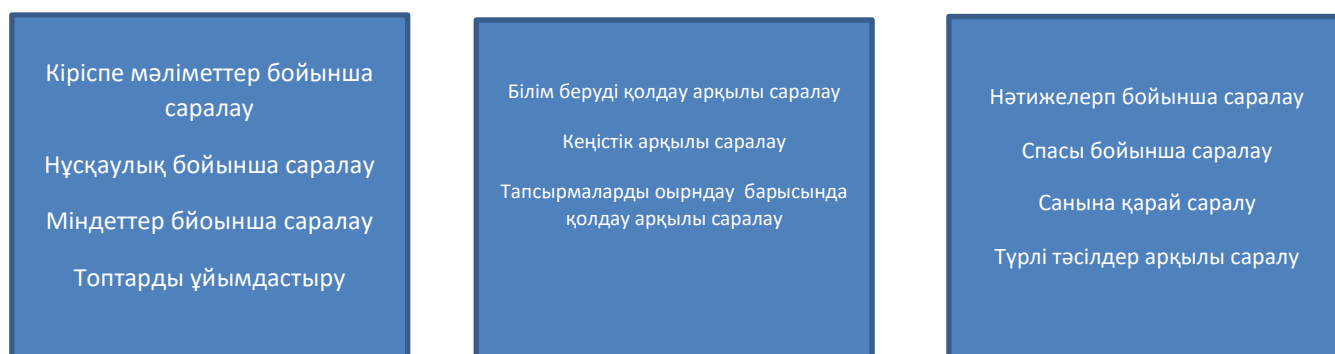
Қол жеткізуге болатын міндеттер

Балалар өздерінің білетіндерін, түсінетіндерін және жасай алатындықтарын көрсете алатындай тапсырмаларды ұсыну.

Мотивациялық міндеттер

Балаларға жетістікке жетуге және оқу тәжірибесі құнды екенін сезінуге мүмкіндік беріңіз.

Саралау түрлері

Садалаудың түрлі типтері мысал ретінде:

Нұсқаулық бойынша саралау

Презентация әдістері мыналарды қамтуы мүмкін: жазбаша, ауызша, демо, аудио, видео.

Тапсырманы нұсқаулықпен және дайын өнімнің мысалын көрсетумен модельдеу және көрсету

Нұсқауларды нақтылаңыз және азайтыңыз - бір уақытта ақпараттың бір бөлігі.

Тақтадағы мәтіннің әр жолы үшін әр түрлі бор түстерін қолданыңыз-бұл өз орнын жоғалтқан балаларға көмектеседі

Түйін сөздер айтыңыз

Түсінуді қолдау үшін суреттерді қолданыңыз

Ауызша жауаптар туралы ойлануға бірнеше секунд беріңіз

Оқушылардың не істеу керектігін және не үшін екенін нақты түсінетініне көз жеткізіңіз.

Сабақтың қысқаша мазмұнын беріңіз-оның мақсаттары мен соңында қорытындылар.

Нұсқауларды орындау қиын болған студенттерден мұғалімге немесе серіктеске қайталауын сұраңыз.

Тапсырманы саралау

Тапсырмалардың әртүрлі түрлері, мысалы, эксперименттік, интерактивті әрекеттермен салыстырғанда дерексіз ауызша әрекет.

Бір тапсырма аясында әртүрлі қиындық деңгейлерінің болуы.

Материалдарды өзгерту, барлық балаларға ұқсас тапсырма беріледі, мысалы, жазбаша тапсырмалар, сурет тапсырмалары, нақты практикалық материалдар.

Балалар тапсырманың әртүрлі бөліктерінде жұмыс істей алады, мысалы,

Ирландия туралы әртүрлі қызықты нәрселерді зерттеу.

Оқушылардың әртүрлі қызығушылықтары мен таланттарын қолданыңыз

Топтар бойынша саралау

Бұл оқытылатын тақырыпқа, сондай-ақ сыныптың мөлшері мен құрамына байланысты болады. Әр түрлі топтарды қолданыңыз, мысалы

Барлық сыныпты оқыту

Аралас қабілеттер тобы- (ашық немесе шығармашылық тапсырмаларға сәйкес келеді)

Мүмкіндіктерді топтау- (осы түрдегі тым көп топтау өзін-өзі бағалауды төмендетуі мүмкін, бірақ белгілі бір академиялық тапсырмалар үшін жақсы.)

Достық топтары

Жұппен жұмыс істеу

Жеке жұмыс

Тең-теңімен оқыту жүйесі / достар

Жоспарлау және дайындық қажет, ал балаларды топтарда сәтті жұмыс істеуге үйрету қажет болуы мүмкін. Жоғары шу деңгейін күтіңіз. Қиындықтары бар оқушыларды мұғалімді анық көріп, ести алатындай етіп орналастырыңыз

Топтық жұмыстың артықшылықтары

- Мұғалімге тәуелділіктің алдын алады- (балалар достарымен мәселелерді шеше алады)

- - Бірлескен және бірлескен оқытуға ықпал етеді

- Бақытты

- Оқуға қатысуға шақырады

Нәтижелер бойынша саралау: сапасы, саны және оқушылардың реакциясы

Ашық тапсырмаларды қолдану бір әрекетті орындаудың әртүрлі тәсілдеріне әкелуі мүмкін, олардың кейбіреулері басқаларына қарағанда дамыған болады.

Балаларға жұмысты әртүрлі тәсілдермен жазуға мүмкіндік беру, мысалы,

көптеген жазбаша жауаптардың орнына келесі сөйлемдер пайдалы болуы мүмкін:

Жабу рәсімдері Иә / Жоқ Шынайы / Жалған Сөйлем бөліктерін қосу-мысалы, сөйлемнің басынан аяғына дейін	Записывая негізгі сәттерді түйінді сөздермен толтырылған тақырыптық желілер / кестелер
---	--

Әңгімелерді жазуға арналған шеңбер:

Кейіпкер / жануар, аты, эмоциясы	Эмоциясының 3 себебі
Бұл эмоцияларға қарама-қайшылықтар	Өзгерістерге не алып келді?
Мінезі, аты, эмоциясы, сәтті аяқталуы	

Сөйлемдерді қайта құру:

- Сұрақты жауаппен байланыстыру үшін сызықтар салу
- Жазбаша сөйлемдер/ абзацтар тізбегі (кесу және қою)
- Кілт сөздері бар мультфильмдер тізбегі

Негізгі идеяны салу

Фильмге жазыңыз және олар үшін машинада жұмыс жасаңыз

Серіктеске немесе мұғалімге ауызша жауаптар

Басқа балаға айтыңыз

Дұрыс жауаптарды бояу

Жауапты диктофонға жазыңыз

191-кесте. Ресурстарды ұйымдастыру және қолдау үздіксіздігі І сыныптағы қолдау

Үздіксіз қолдау	Бағалау, жоспарлау, талдау және тіркеу	Білім беруді ұйымдастыру (топтастыру және әдістер)	Адами ресурстар	
Сыныптағы қолдау	Бралық мектептегі саясат пен рәсімдер, позитивті мінез-құлықты, әлеуметтік және эмоционалды құзыреттілікті еңгізу, тәрбиелеу және ынталандыру бойынша сыныпта	Толық оқу бағдарламасына қол жеткізу, қажет болған жағдайда орындау және жауап беру тұрғысынан саралау. Сыныпта оқытуға, оқытуға және әлеуметтік ортаға, соның ішінде осы	Сынып жетекшілер жауапкершілікті өз мойнына алады: анықтау/жобалау оқушы үшін оқу кедергілерін азайту, кез-келген аудиториялық орнына жеткізу және сараланған жеке немесе топтық қайта қарау, сыныптағы бағдарламалар/іс-	І сатыдағы мектептер мен сынып жетекшілері барлық оқушылардың қажеттіліктерін сынып ішіндегі сараланған тәсілдер арқылы қанағаттандыруға жауап береді. Жалпы бөлу

<p>жүргізілетін бағалау мен іс-шараларды айқындайды.</p> <p>Оқушының мықты тұстары мен қажеттіліктерін анықтауға арналған бағалау әдістеріне ата-аналармен кеңесу, ерте жастан скринингтік тексерулер, оқу жоспарына және бағалауды қалыптастыратын критерийлерге негізделген тесттер, қорытындылау тізімдері және бақылау кіреді.</p> <p>(егер олар қолданылған жағдайда, оны кез-келген стандартталған топтық тесттерден ақпаратты толықтыру үшін пайдалануға болады).</p> <p>Анықталған немесе алынып тасталған кез-келген сенсорлық қиындықтар немесе медициналық қажеттіліктер.</p> <p>Сыныптағы қолдау жоспары ата-аналармен бірлесе және мүмкіндігінше оқушылардың</p>	<p>ортада қолданылатын ережелер, рәсімдер, сыйақылар мен салдарға ерекше назар аударылады.</p> <p>(Бұл жеке оқушылардың оқуына кедергілерді қалай азайтуға немесе құруға болатындығын бағалау)</p> <p>Кейбір топтар мен жеке тұлғалар үшін мамандандырылған жеке бағдарламаларды пайдалану мүмкіндігі қарастырылуда.</p> <p>Оқушылар мен ата-аналардың жоспарға қатысуы, білім беру жоспарына бейімделу белгіленген және келісілген, сыныптың әлеуметтік және эмоционалды ортасы оқушының қажеттіліктеріне және мектепті қолдау немесе Жеке оқыту бағдарламасы тұрғысынан анықталған стратегияларға сәйкес жүзеге асырылады.</p> <p>Олар материалдарды ұйымдастыру,</p>	<p>шаралар ата-аналармен және қажет болған жағдайда оқушымен және осы үрдіске қатысты мектептің басқа қызметкерлерімен кеңесу.</p> <p>Маман мұғалімдер, Психологтары және басқа да мамандар сынып жетекшісінің немесе пән мұғалімінің жұмысын келесі деңгейде қолдай алады: бүкіл мектепті/қызметкерлерді оқытуға және тілді дамытудың әлеуметтік және эмоционалды құзіреттілігін интеграциялау және ынталандыру саясатын дамытуға жәрдемдесу.</p> <p>Сынып жетекшілерімен бейресми кеңістер арқылы бағдарламалар, әдістер мен стратегиялар бойынша мерзімді нұсқаулықтар беру, мұнда жеке оқушыға емес, мұғалімнің дағдылары мен тәжірибесін дамытуға баса назар аударылады.</p> <p>Сынып жетекшісі жауапкершілікті өз мойнына алады: оқушымен күнделікті жұмыс, сынып негізінде үй жағдайын енгізу және мектепке қолдау көрсетуді жоспарлау үрдісінде анықталған, бақылау үрдісіне ықпал ететін сараланған жеке немесе топтық бағдарламаларды /іс-шараларды жүзеге асыру., осы үрдісте көрсетілгендей, тәжірибе туралы ойлау</p>	<p>модельді оқытуды қосымша қолдауды қамтамасыз етеді. Ескерту: оқушылар, келесі деңгейде қолдау алуға мүмкіндіктері бар, сауаттылықты қолдау бойынша, математика, сондай-ақ тіл немесе әлеуметтік, эмоционалды немесе мінез-құлық қажеттіліктер бойынша сонымен қатар қосымша қолдауды қажет етушілерді сынып жетекшісі ұсынылады (мысалы, әлеуметтік дағдылау топтарды аптасына бір рет).</p> <p>III кезең</p> <p>ППҚҚ арқылы жалпы бөлу моделі II кезеңде ұсынылған деңгейден жоғары қосымша қолдауды қамтамасыз етеді.</p>
---	---	--	--

	<p>пікірлері ескеріле отырып жасалады</p> <p>Жоспар қарапайым, ата-аналармен келісілге отырып орындалатын болады, мерзімге сәйкес қарастырылады. Ата-аналардың қатысуымен бақылау үрдісіне, келісілген стратегиялардың тиімділігіне, қазіргі қажеттіліктерді анықтауға және қажет болған жағдайда жаңа мақсаттар мен стратегияларды келісуге арналады.</p> <p>Сынып жетекшісі бағалау нәтижелерін, сыныптағы қолдау жоспарларын және бақылауларды қамтитын файлды сақтайды.</p> <p>Бағалау және жоспарлау сыныптағы қолдау жоспарларының нәтижелеріне сүйенеді.</p> <p>Оқушының мықты тұстары мен қажеттіліктері критерийлерге негізделген,</p>	<p>көрнекі қолдау, жұмыс орындарын ұсыну, әріптестерді қолдауды қамтиды.</p> <p>Топтау механизмдері сынып ішінде / бірнеше сыныптар арасында икемді қолданылады.</p> <p>Оқушы дағдыларын дамыту және өзін-өзі оқыту үшін пайдаланылатын икемді жеке және топтық тәсілдер қолданылатын сыныптан тыс мамандандырылған бағдарламалық қамтамасыз ету, мақсатты іс-шаралар / шектеулі уақыт бағдарламалары, арнайы жабдықтар мен түрлі материалдар арқылы қосымша қолдау ала алады.</p> <p>Жұмыстан тыс уақытта таңғы ас және үй тапсырмалары бойынша клубтар ұйымдастырылуы мүмкін.</p> <p>Оқушылар мен ата-аналардың жоспарға қатысуы нақты анықталған және келісілген.</p> <p>Тиісті сараланған оқу бағдарламалары. Кейбір оқуда жалпы</p>	<p>және тұрақты кәсіби дамуға өз қажеттіліктерін сезіну.</p> <p>Маман-мұғалімдер, психологтары және басқа мамандар сынып жетекшісінің немесе пән мұғалімінің жұмысын қолдай алады және мұғалімдерді келесі деңгейде қолдай алады: нақты қажеттіліктерді қанағаттандыру мен дамуға байланысты бүкіл мектеп/қызметкерлердің дамуына ықпал ету /топтарға ерте араласудың нақты бағдарламаларын жүзеге асыру тәжірибені дамытуға баса назар аударылатын сынып жетекшілерімен/көмекші мұғалімдер топтарымен бейресми немесе ресми консультациялар арқылы бағдарламалар, әдістер және стратегиялар бойынша кеңес беру.</p> <p>Жеке оқыту бағдарламасында анықталған мақсаттарды қолдайтын жеке немесе шағын топтық бағдарламалар. Кейбір оқушыларға сыныпта бөлінген ерекше қажеттіліктер бойынша көмекшіге қолдау көрсетіледі.</p> <p>Маман мұғалімдер, психологтары және басқа мамандар сынып жетекшісінің жұмысын қолдай алады , олар мұғалімдерді келесідей деңгейде қолдай алады: мекеме аралық қолдау және бағалау бойынша</p>	
--	---	--	--	--

	<p>мысалы, тесттер, мұғалімді бақылау, мінез-кұлық өзгерістерін тіркеу кестелері арқылы бағаланады және стандартталған немесе диагностикалық тест нәтижелерімен толықтырылуы мүмкін. Мектептегі қолдау жоспары бойынша бағыттайтын мұғалім анықталады (сынып жетекшісі, білім беруді қолдау мұғалімі/ресурстар мұғалімі) және мектептегі қолдау шараларын жоспарлау және бақылау үрдісіне ықпал етеді. Жоспар сынып жетекшісімен, ата-аналармен және көмекші мұғалімдермен бірге, қажет болған жағдайда оқушыны жұмылдыра отырып құралады. Мұғалімдердің, ата-аналардың және оқушылардың қатысуымен жүйелі бақылау үрдісі:</p> <p>оқушылардың үлгерімі мен іс-шаралардың</p>	<p>қиындықтары бар оқушылар басшылық қағидаттарының жобасында көрсетілген білім алу бағдарламасынан қолдау алады.</p> <p>Жеке оқыту бағдарламасында көрсетілген нәтижелерді қолдау үшін сынып немесе мектеп ортасындағы өзгерістер қажет болуы мүмкін.</p> <p>Кейбір оқушыларға қосымша және әр түрлі іс-шаралар қажет болады, мысалы, мультисенсорлық әдістер, олар дағдыларды дамытуға ықпал етеді және сабақтан тыс уақытта оқытуды күшейту және қосымша білім алуға мүмкіндік береді .</p> <p>Жеке оқыту бағдарламасы белгілеген мақсаттарға қол жеткізу үшін АКТ-ға, мамандандырылған бағдарламалық жасақтамаға және басқа да мамандандырылған жабдықтар мен материалдар қолжетімді болуы керек.</p>	<p>іс-шараларды жоспарлауға тікелей / жанама қатысу.</p>	
--	--	---	--	--

	<p>тиімділігін үнемі бақылау, жаңа факторларды ескеру, жаңа мақсаттар қою және қолданыстағы стратегияларды нақтылау/жаңа стратегияларды анықтау. Мектеп осы үрдіске қатысты барлық құжаттарды қамтитын оқушыларға арналған құжаттаманы жүргізеді.</p> <p>Жоспарланған іс-шараларға қарамастан алдыңғы нәтижелер негізінде оқушының білім алу жетістіктеріне қарай бағалау жоспарларланады. Бағалау әдістері диагностикалық сынақтар мен күрделі шараларды қолдана отырып, оқытудың күшті жақтары мен қиындықтарын тереңірек талдауды, сонымен қатар мінез-құлықтың ерекше қиын немесе маңызды түрлерін талдауды қамтиды.</p> <p>Мектеп мамандардың сырттан келуін қажетсінуі мүмкін</p>			
--	---	--	--	--

	<p>, мысалы, психологтары, логопедтер және лингвистер, сондай-ақ психикалық денсаулық саласындағы мамандар бағалау процесіне тікелей немесе жанама түрде «Мектептен тыс қолдау» үрдісі негізінде, тағайындалған қолдау педагогының көмегімен жұмылдырады.</p> <p>Жеке оқу жоспары құрылады, оған ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді мақсаттар, оларға қол жеткізу әдістері және бағалау стратегиялары кіреді. Жоспарға психологтар, т. б. сыртқы мамандардың кеңестері мен ұсыныстары кіреді (жеке оқыту үрдісінің нұсқаулығын қараңыз).</p> <p>Жоспар ата-аналарды және оқушыларды жұмылдыра отырып үнемі қайта қаралады.</p>			
--	---	--	--	--

Қорытынды

Білім жеке тұлғаны дамытудың екі маңызды өркениеттік функциясын орындайды: оның рухани, адамгершілік, мәдени дамуы және әлеуметтенуі, сонымен қатар экономикалық функциясы – әлеуметтік өндіріс үшін білікті еңбек ресурстарын көбейту.

Мемлекеттік және қоғамдық құрылымдардың кешенді өзара іс-қимылы кезінде ЕБҚ бар балалардың өзіне-өзі қызмет көрсету, өзін-өзі ұйымдастыру мүмкіндігін қамтамасыз ететін бейімделуінің жеткілікті деңгейіне қол жеткізуге болады; өзін қоғамның толық құқылы мүшесі ретінде сезіну үшін мемлекеттің мәдениеті мен экономикасының дамуына қолдан келген үлес қоса отырып, еңбек ету мүмкіндігі.

ЕБҚ бар балалардың білім алуы олардың сәтті әлеуметтенуінің негізгі және ажырамас шарттарының бірі, олардың қоғамға толыққанды қатысуын қамтамасыз ету, кәсіби және әлеуметтік қызметтің әртүрлі түрлерінде тиімді өзін-өзі жүзеге асыру.

ЕБҚ бар балалар арнайы ұйымдарға қарағанда білім беру ұйымдарындағы өмірге тиімді бейімделеді: қоғамдық тәжірибе жинақтауда айтарлықтай айырмашылық бар; сонымен бірге айналадағы балалардың оқу қабілеттері жақсарады, тәуелсіздік, белсенділік және төзімділік дамиды.

Инклюзивті білім беру барлық балалардың жеке және әртүрлі оқу қажеттіліктері бар екенін мойындайды. Инклюзивті білім беру әртүрлі қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін оқытудың икемді тәсілін жасауға бағытталған. Оқушылар арасындағы айырмашылықтар кедергілерді емес, педагогикалық процесті жеңілдететін ресурстар. Мұндай қолайлы жағдайлар ата-аналармен тығыз ынтымақтастықта, білім беру процесінің барлық қатысушыларының бірлескен командалық өзара әрекеттесуінде ғана жасалуы мүмкін. Бұл жағдайда барлық балалар табысты болуға, қауіпсіздік пен орындылықты сезінуге мүмкіндік беретін қолдаумен қамтамасыз етіледі.

Инклюзивті білім беру идеясын қабылдаған білім беру ұйымдарының әкімшілігі мен оқытушылары білім беру процесіне қатысушылар арасындағы өзара іс-қимыл тетігін дамытуға және негізгі тұлға бала болып табылатын психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесін құруға көмекке мұқтаж.

Осы мақсаттарға жету үшін инклюзивті ортадағы білім мыналарды қамтуы керек:

- барлық балаларға қажетті қолдауды қамтамасыз ететін оң оқыту мүмкіндіктері; инклюзивті ортада оқыта алатындай педагогтердің инвестициялары мен қолдауы; бағалау процестері ЕБҚ бар балалардың жеке мүмкіндіктерін, олардың тілі мен мәдениетін және т.б. ескеретін адам құқықтарына негізделген оқыту және бағалау;

- балаларға қауіпсіз және салауатты, достық орта, барлық балаларға өз әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді, оның аясында олардың біліміне,

денсаулығы мен әл-ауқатына тұтас көзқарас қолданылады.

Бұл ретте инклюзивті мәдениетті, саясат пен практиканы дамыту саласындағы мектептің тиімді жұмысының маңызды шарты олардың әрқайсысының ерекше қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық балаларды жалпы білім беру ортасына қосу процесін сапалы басқару, сондай-ақ педагогтар мен ата-аналарды өзгеретін әлеуметтік жағдайларға бейімдеу болып табылады.

Осыған байланысты, әдістемелік ұсыныстарда кез-келген баланың білім беру қажеттіліктеріне бейімделген моральдық, материалдық, педагогикалық ортаны қалыптастыруға арналған мектептің бүкіл педагогикалық ұжымының қызметін ұйымдастыруға ерекше назар аударылады.

ЕБҚ бар балаларды жалпы білім беретін мектеп жүйесіне қосу – бұл мақсат емес, баланың дамуы үшін қолайлы жағдай жасау әдісі екенін есте ұстаған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мектеп әкімшілігіне арналған инклюзивті ортада білім беру процесін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2020. – 145 б.
2. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2021 жылғы 26 маусымдағы № 56-VII ҚРЗ. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000056/compare>
3. Инклюзивное образование в Швеции, О. Винблад
4. Всемирный доклад по мониторингу ОДВ. «Образование для всех 2000-2015 гг.: достижения и вызовы». ЮНЕСКО, 2015. с. 111.
5. Ливенцева Н.А. Проблемы практической реализации инклюзивного образования в США и странах Европы / Современная зарубежная психология. 2012. № 1. с. 20–29.
6. Ливенцева Н.А. Обзор современных зарубежных исследований по проблемам инклюзивного образования. - [Электронный ресурс]. URL: http://www.inclusive-edu.ru/Nauch_obzor/
7. Саламанкская декларация и рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество, Саламанка, Испания, 7-10 июня 1994 года.
8. Обзор зарубежного опыта в области инклюзивного образования, Амиридзе С.П.
9. Всемирный Банк, 1999 год.
10. ЮНЕСКО, Руководящие принципы политики в области инклюзивного образования, 2009 год.
11. World Bank, Cited in Richler, D, UNESCO, EFA monitoring report – commissioned study «Quality Education for Persons with Disabilities», 2005.
12. OECD Education Ministerial, 2004. URL: http://www.oecd.org/document/17/0,2340,en_2649_33723_27549073_1_1_1_1,00.html
13. UNESCO, Policy Guidelines for Inclusion, 2009; Jonsson and Wiman, Education, Poverty and Disability in Developing Countries, 2001; Social Analysis and Disability: A Guidance Note Incorporating Disability-Inclusive Development into Bank-Supported Projects, 2007; Inclusive Education: Where there are few resources, 2008.
14. Ливенцева Н.А. Проблемы практической реализации инклюзивного образования в США и странах Европы / Современная зарубежная психология. 2012. №1. с. 20–29.
15. URL: <https://www.ideadata.org>

16. URL: <http://www2.ed.gov/nclb/landing.jhtml>
17. Поескова Г.И. «Дважды особенные» одаренные дети: практика инклюзивного обучения в США / Ежемесячный научный журнал «Молодой ученый». №10 (45). 2012. с. 373.
18. Вне зависимости от их психологических, умственных, социальных, эмоциональных, языковых или любых других особенностей (Саламанская декларация о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями. ЮНЕСКО и Министерство образования и науки. Spain, 1994.
19. URL: <https://www2.ed.gov/about/offices/list/osers/policy.html>
20. Данилова Е.А. Опыт инклюзивного образования незрячих в США на примере средней школы г. Чикаго Walter Payton College. Инклюзивное образование: теория и практика: сборник материалов международной научно-практической конференции, 2016. С. 551-557.
21. Стабс С. Инклюзивное образование при ограниченных ресурсах (Sue Stubbs, Inclusive Education Where There are few resources). Пособие. Oslo, 2002.
22. Обучение детей с проблемами в развитии в разных странах мира / Под ред. Л.М. Шипициной. СПб., 1997.
23. Романов П.В., Ярская-Смирнова Е.Р. Политика инвалидности: Социальное гражданство инвалидов в современной России. Саратов: Научная книга, 2006. с. 115.
24. Wang H.L. Should all students with special education needs (SEN) be included in mainstream education provision? A critical analysis // International Education Studies. 2009. Vol. 2. №4. P. 154–160.
25. Международный опыт в области инклюзивного образования. Канада. – Центр лечебной педагоги, Москва.
26. Новикова В.С. Модель инклюзивного образования в Европе. Национальный исследовательский Томский политехнический университет, г. Томск, Россия. URL: <http://catalog.lib.tpu.ru/catalogue/simple/document/RU/TPU/book/318767>
27. Инклюзивное образование в Швеции, О. Винблад.
28. Wildt Persson & Rosengren, 2001, p. 299.
29. OECD - Overcoming school failure. Country background report Sweden, Ministry of Education and Research.
30. Претворяя в жизнь идеи инклюзивного образования: опыт соседних стран (Эсси Кесялахти, Сай Вярюнен), 2013.
31. Всесторонний обзор отрасли – Швеция, 2013; Система права: Швеция, 2013
32. Lpo 94. (2001). Curriculum for the compulsory school system, the pre-school class and the leisure-time centre. Stockholm: Ministry of Education and Science in Sweden and National Agency for Education.
33. Cresantus Biamba. Inclusion and classroom practices in a Swedish school: A case study of a school in Stockholm.

34. Lpo 94. (2001). Curriculum for the compulsory school system, the pre-school class and the leisure-time centre. Stockholm: Ministry of Education and Science in Sweden and National Agency for Education. p. 4
35. Baker, Wang, & Walberg, 1995; Peetsma, Vergeer, & Karsten, 2001.
36. Artiles, Kozleski, Dorn, & Christensen, 2006.
37. Модели реализации инклюзивного образования в современном мире; Вольская О.В., Флотская Н.Ю., Буланова С.Ю., Усова З.М.
38. Шинкарева Е. О шведском опыте инклюзивного образования / Е. Шинкарева; худож. В. Ильин. - (Дети-инвалиды) // Защити меня!. - 2006. - N 4. С. 51-52.
39. Корепанова И.А. Заметки об инклюзивном «ландшафте» Германии. Психологический журнал Международного университета природы, общества и человека «Дубна». Dubna Psychological Journal. № 4, с. 13-20, 2012. URL: <http://psyanima.su/journal/2012/4/2012n4a2/2012n4a2.pdf>
40. Convention on the rights of persons with disabilities (2006). Электронная версия (<http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>).
41. Schulgesetz für das Land Nordrhein-Westfalen. Stand: 15. 4. 2011. URL: http://www.schulministerium.nrw.de/BP/Schulrecht/Gesetze/SchulG_Info/Schulgesetz.pdf
42. Verordnung über die sonderpädagogische Förderung, den Hausunterricht und die Schule für Kranke. Stand: 1.7. 2010 (2010). Электронная версия: http://www.schulministerium.nrw.de/BP/Schulrecht/APOen/AO_SF.pdf.
43. URL: <http://www.applied-research.ru/ru/article/view?id=8814>
44. Корепанова И.А. Заметки об инклюзивном «ландшафте» Германии / Психологический журнал Международного университета природы, общества и человека «Дубна». № 4. 2012. с. 13-20.
45. Рейнланд-Пфальц: успех благодаря образованию. 2015. Ministerium für Bildung, Wissenschaft, Weiterbildung und Kultur (MBWWK). Mittlere Bleiche 61, 55116 Mainz
46. URL: <http://www.disright.org/ru/info/mezhdunarodnye-standarty-i-evropeyskaya-praktika-v-sfere-dostupnosti-vysshego-obrazovaniya>
47. Инклюзия - за и против. Опыт Германии в реализации инклюзивного образования. URL: file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3/%D0%9C%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%20%D0%BE%D0%BF%D1%8B%D1%82_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B/%D0%93%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F/%D0%9E%D0%BF%D1%8B%D1%82.%20%D0%92%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F%20%D0%B2%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%B%D0%B5%20%D0%BE%D1%88%D0%B8%D0%B1%D0%BA%D0%B0_.html

48. Н.А. Дубовская. Развитие инклюзивного образования в Италии. file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3/%D0%9C%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%20%D0%BE%D0%BF%D1%8B%D1%82_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B/%D0%98%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%8F/dubovskaya_ipmop_2015.pdf

49. Грозная Н. «Down-side-up». Включающее образование: история вопроса, современное положение дел, международный опыт. Обзор подготовлен по заказу программы «Помощь детям сиротам в России» (программа ARO) для последующей публикации, 2005 г.

50. Документ от 16 апреля 1994 г. №297 «О школах».

51. Статья 12 Рамочного Закона №104 от 05 февраля 1992 года.

52. A. Vermeer (1999). The role of the environment in the promotion of wellbeing of persons with disabilities. In: H. Valcova, Z. Hanelova (eds.), Proceedings Movement and Health (Supplement) (pp. 11-16). Olomouc (Czech Republic): Palacky University.

53. Т. Бут «Политика включения и исключения в Англии: В чьих руках сосредоточен контроль?» Сост. Ш. Рамон и В. Шмидт. Московская высшая школа социальных и экономических наук. Хрестоматия по курсу Социальная эксклюзия в образовании. – М., 2003, 36-44.

54. Susan J. Peters. Inclusive education: achieving education for all by including those with disabilities and special education needs.

55. siteresources.worldbank.org/DISABILITY/Resources/Education/Inclusive_Education_En.pdf

56. The Code of Practice on the Identification and Assessment of Special Educational Needs (Introduction) London: HMSO

57. Professional Studies: Special Educational Needs 1 (Курс повышения квалификации учителей в университете Уэльса) <http://www.swan.ac.uk/education/pgcemaths/ps/sen1>

58. Every Child Matters, 2003.

59. Removing Barriers to Achievement. The Government's Strategy for SEN.

60. The Code of Practice on the Identification and Assessment of Special Educational Needs (Introduction) London : HMSO

61.

URL:

file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3/%D0%9C%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%20%D0%BE%D0%BF%D1%8B%D1%82_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B/%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F/england.pdf

62. Booth T. and Ainscow, M. (2000, 2002) Index for Inclusion: developing learning and participation in schools (Bristol: CSIE).

63. Every Child Matters Internet resource <http://www.everychildmatters.gov.uk/ete/agencies/specialschool/>

64. Special educational needs in England: 2007. A Summary of the DfES Statistical First Release, June 2007, Ref. SFR 20/2007 URL: <http://www.dfes.gov.uk/rsgateway/DB/SFR/s000732/index.shtml>

65. A Guide to the Statement of Special Education Needs for Parents of Children with Down's Syndrome A Down's Syndrome Association Publication, March, 2003

66. John Visser Differentiation: Making It Work. Ideas for Staff Development. NASEN Publications, 2005

67. DfEE 0065/2001 Supporting the Target Setting Process Guidance for effective target setting for pupils with special educational needs

68. Экспериментальная работа Э.И. Леонгард.

69. Малофеев Н.Н., 1996.

70. Малофеев Н.Н., Шматко Н.Д. Интеграция и специальные образовательные учреждения: необходимость перемен // Дефектология. 2008. № 2. С. 86-94.

71. Нормативно-правовая база инклюзивного (интегрированного) образования детей-инвалидов и детей с ограниченными возможностями здоровья. Интернет-портал Института проблем инклюзивного образования. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inclusive-edu.ru/docum/>; Федеральный закон РФ «Об образовании в Российской Федерации» №273-ФЗ. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zakonrf.info/zakon-ob-obrazovanii-v-rf/>; Федеральный закон от 24 ноября 1995 г. N181-ФЗ «О социальной защите инвалидов в Российской Федерации». - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/1995/11/24/invalidy-dok.html>; Федеральный закон от 03.05.2012 №46 – ФЗ «О ратификации Конвенции о правах инвалидов». - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2012/05/05/invalidi-dok.html>

72. Приказ Минобрнауки России от 19.12.2014 N1598 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования обучающихся с ограниченными возможностями здоровья» и Приказ Минобрнауки России от 19.12.2014 N1599 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта образования обучающихся с умственной отсталостью (интеллектуальными нарушениями)».

73. П.11 ст.79 Закона об образовании в Российской Федерации.

74. Приказ Минобрнауки России от 30.08.2013 N1015 (ред. от 17.07.2015) «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам – образовательным программам начального общего, основного общего и среднего общего образования».

75. Приказ Минобрнауки России от 30.08.2013 N1015 (ред. от 17.07.2015) «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам – образовательным программам начального общего, основного общего и среднего общего образования».

76. Приказ Минздравсоцразвития РФ от 26.08.2010 N761н (ред. от 31.05.2011) «Об утверждении Единого квалификационного справочника должностей руководителей, специалистов и служащих, раздел «Квалификационные характеристики должностей работников образования».

77. Приказ Минобрнауки России от 29.08.2013 N1008 «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по дополнительным общеобразовательным программам»; Приказ Минобрнауки России от 30.08.2013 N1014 «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам - образовательным программам дошкольного образования».

78. Малофеев Н.Н., Никольская О.С., Кукушкина О.И., Гончарова Е.Л. Единая концепция федерального государственного стандарта для детей с ограниченными возможностями здоровья: основные положения // Альманах Института коррекционной педагогики. 2009. №13. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://almanah.ikprao/articles/almanah-13>.

79. «О создании условий для получения образования детьми с ограниченными возможностями здоровья и детьми-инвалидами» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bazazakonov.ru/doc/?ID=902591>; Федеральный закон РФ «Об образовании в Российской Федерации» № 273-ФЗ. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zakonrf.info/zakon-ob-obrazovanii-v-rf/>

80. РООИ «Перспектива». URL: http://perspektiva-inva.ru/userfiles/education/publication/Otchet_2011-2012_Aspekty-razvitiia-IO-v-deiatelnosti-natsionalnoi-koalitsii.pdf

81. Информационный материал Министерства образования и науки Российской Федерации, апрель 2012 года.

82. Коррекционная педагогика в начальном образовании: учебное пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Г.Ф. Кумарина, М.Э. Вайнер, Ю.Н. Вьюнкова и др.; под ред. Г.Ф. Кумариной. – Москва: Издательский центр «Академия», 2003. – 320 с.; Назарова, Н. М. Сравнительная специальная педагогика: учебное пособие для студентов учреждений высш. проф. образования / Н.М. Назарова, Е.Н. Моргачева, Т.В. Фуряева. – 2-е изд., стер. – Москва: Издательский центр «Академия», 2012. – 336 с.

83. Назарова, Н. М. Сравнительная специальная педагогика: учебное пособие для студентов учреждений высш. проф. образования / Н.М. Назарова, Е.Н. Моргачева, Т.В. Фуряева. – 2-е изд., стер. – Москва: Издательский центр «Академия», 2012. – 336 с.

84. РООИ «Перспектива». URL: http://perspektiva-inva.ru/userfiles/education/publication/Otchet_2011-2012_Aspekty-razvitiia-IO-v-deiatelnosti-natsionalnoi-koalitsii.pdf

85. Солдатов Д.В., Солдатова С.В., Галстян О.А. Научно-методические основы организации психологической и педагогической деятельности в нестандартных условиях: методическое пособие для работников

образовательных учреждений. / Под ред. Д.В. Солдатова. – Орехово-Зуево: МГОГИ, 2013. – 320 с.

86. Проблема доступности среднего образования для несовершеннолетних лиц с ограниченными возможностями здоровья в городе Москве. Сайт уполномоченного по правам человека в городе Москве «Институт семьи и воспитания» российской академии образования. URL: http://www.ombudsman.mos.ru/sites/default/files/node_files/research_files/исследов_доступн_образов_детей_ООП29112012.doc; Проблемы обучения детей с ограниченными возможностями здоровья (ООП). URL: <http://www.docme.ru/doc/4969/obshhij-otchet-po-ovz>

87. Проблемы обучения детей с ограниченными возможностями здоровья (ООП). URL: <http://www.docme.ru/doc/4969/obshhij-otchet-po-ovz>

88. URL: file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3/%D0%9C%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%20%D0%BE%D0%BF%D1%8B%D1%82_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B/%D0%98%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5/lekciya_1.pdf

89. А32 Психолого-педагогическое сопровождение субъектов образования [Электронный ресурс] : учебное пособие / К. В. Адушкина, О. В. Лозгачёва ; Урал. гос. пед. ун-т. – Электрон. дан. – Екатеринбург : [б. и.], 2017. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).

90. Психолого-педагогическое сопровождение детей в процессе инклюзивного образования: монография - Н.М. Бурыкина. - Ярославль: РИО ЯГПУ, 2018. - 179 с.

91. Создание и апробация модели психолого-педагогического сопровождения инклюзивной практики: Методическое пособие / Под общ. ред. С.В. Алехиной, М.М. Семаго. — М.: МГППУ, 2012. — 156 с.

92. URL: <http://psychlib.ru/resource/pdf/documents/tpp-2017/tpp-2017.pdf#page=69>

93. URL: <https://apcz.umk.pl/PBE/article/view/PBE.2018.001/15125>

94. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/special-education-needs-provision-within-mainstream-education-17_en

95. URL: https://ncse.ie/wp-content/uploads/2014/09/Supporting_14_05_13_web.pdf

96. Инклюзивтік білім беруде әдіснамалық және оқу-әдістемелік сүйемелдеу бойынша тәсілдеме ұстанымдарын табысты ендірудің әлемдік тәжірибесін талдау. Әдістемелік ұсынымдар. –Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 80 б.

97. URL: https://narfu.ru/upload/medialibrary/84c/publikatsiya-pretvoryaya-v-zhizn-idei-inklyuzivnogo-obrazovaniya_-opyt-sosednikh-stran.pdf

98. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/denmark/systems-of-support-and-specialist-provision>

99. URL: <https://narfu.ru/upload/medialibrary/84c/publikatsiya-pretvoryaya-v-zhizn-idei-inklyuzivnogo-obrazovaniya-opyt-sosednikh-stran.pdf>

100.

URL:

file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3/%D0%9C%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%20%D0%BE%D0%BF%D1%8B%D1%82_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B/%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B5/%D0%A0%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D0%BD%D1%8B%D0%B5%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%80%20%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%20%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2.pdf

101.

URL:

file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3/%D0%9C%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%20%D0%BE%D0%BF%D1%8B%D1%82_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B8%D0%B5%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%8B/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%B2%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%8F/norway.pdf

102. URL: <https://narfu.ru/upload/medialibrary/84c/publikatsiya-pretvoryaya-v-zhizn-idei-inklyuzivnogo-obrazovaniya-opyt-sosednikh-stran.pdf>

103.

URL:

file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3/%D0%9C%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%20%D0%BE%D0%BF%D1%8B%D1%82_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B8%D0%B5%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%8B/portugal.pdf

104. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=24631524&>

105.

URL:

https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/11/AMOCz_Inkluzivnoe-obrazovanie-v-Cekhii-Slovakii-i-Avstrie.pdf

106. URL: https://www.ncfu.ru/export/uploads/Dokumenty-Nauka/materialy-I-simpoziuma-inklyuzivnye-processy-v-mezhdunarodnom-obrazovatelnom-prostranstve_7.10.2015.pdf

107. URL: <https://espanarusa.com/ru/pedia/article/572917>

108.

URL:

<https://gem-report-2020.unesco.org/wp-content/uploads/2021/02/Estonia.pdf>

109.

URL:

<https://education-profiles.org/eastern-and-south-eastern-asia/japan/~inclusion>

110.

URL:

<https://education-profiles.org/eastern-and-south-eastern-asia/japan/~japan>

111. _____ URL: <https://education-profiles.org/eastern-and-south-eastern-asia/singapore/~inclusion>
112. Закон Италии №104/92 от 5 февраля 1992 года «О реформе образовательной системы»
113. URL: Feuser G. Inclusive Education: URL:<http://bidok.uibk.ac.at/library/feuser-thesise.html>
114. Педагогика, психология и технологии инклюзивного образования: материалы Второй международной научно-практической конференции, Казань, 20–21 марта 2014 г. / Институт экономики, управления и права. – Казань: Изд-во «Познание» Института экономики, управления и права, 2014. с. 224.
115. Федеральный закон РФ «Об образовании в Российской Федерации» №273-ФЗ, 2012 год.
116. Закон Республики Казахстан от 24 октября 2011 года № 487-IV «О внесении изменений и дополнений в Закон Республики Казахстан»
117. URL: <https://education.gov.mt/en/resources/Documents/Policy%20Documents/inclusive%20and%20special%20education%20review.pdf>
118. Всеобщая декларация прав человека. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/217%28III%29>
119. Конвенции ООН «О борьбе с дискриминацией в области образования». URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/educat.shtml
120. Конвенция ООН «О правах ребенка». URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml
121. Декларация об образовании для всех. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/jomtien.pdf
122. Стандартные правила обеспечения равных возможностей для инвалидов. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/disabled.shtml
123. Саламанкская декларация «О принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями». URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/salamanka.pdf
124. Дакарские рамки действий. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/dakar.pdf
125. Конвенция ООН «О правах инвалидов». URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/61/106>
126. Инчхонская Декларация «Обеспечение инклюзивного и справедливого качественного образования и обучения на протяжении всей жизни для всех». URL: <https://gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/245656r.pdf>
127. Всемирный докладе-резюме по мониторингу об образовании «Инклюзивность и образование: все – это действительно все». URL: <https://ru.unesco.org/gem-report/report/2020/inclusion>

128. UNESCO 2017. A guide for ensuring inclusion and equity in education. Available online: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002482/248254E.pdf>
129. L. Florian, K. Black-Hawkins & M. Rose, 2017
130. Riddell, Harris & Weedon, 2016).
131. Fendler & Muzaffar, 2008
132. Youdell (2006)
133. Florian, 2014 a
134. Professional Studies: Special Educational Needs 1 (Курс повышения квалификации учителей в университете Уэльса). URL: <http://www.swan.ac.uk/education/pgcemaths/ps/sen1>
135. URL: <https://www.open.edu/openlearncreate/mod/oucontent/view.php?id=138668&printable=1>
136. Ratner F.L., Sigal N.G. Istoriya stanovleniya i razvitiya idej inklyuzivnogo obrazovaniya: mezhdunarodny'j opy't // Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kul'turologiya i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki: v 3 ch. Tambov:Gramota, 2012. № 12 (26). Ch. II. S. 162–167.: с. 21.
137. Wang H.L. Should all students with special education needs (SEN) be included in mainstream education provision? A critical analysis // International Education Studies. 2009. Vol. 2. № 4. P. 154–160.: p. 154
138. Reynolds M. A framework for considering some issues in special education //Exceptional children. 1962. № 28. P. 367–370
139. Deno E. Special education as developmental capital// Exceptional children. 1970. № 54 (2). P. 229–237.
140. Nirje B. The Normalization Principle and Its Human Management Implications //The International Social Role Valorization Journal. 1994. Vol. 1. № 2. P. 19–23.].
141. Nirje B. The Normalization Principle and Its Human Management Implications //The International Social Role Valorization Journal. 1994. Vol. 1. № 2. P. 19–23.: p. 21
142. Culham A., Nind M. Deconstructing normalisation: clearing the way for inclusion //Journal of Intellectual and Developmental Disability. London: Informa Healthcare, 2003.Vol. 28. № 1. P. 65–78
143. URL: <https://www.ideadata.org>
144. Romanov P.V., Yarskaya-Smirnova E.R. Politika invalidnosti: Social'noe grazhdanstvo invalidov v sovremennoj Rossii. Saratov: Nauchnaya kniga, 2006. 260 s.: с. 115
145. URL: <http://www2.ed.gov/nclb/landing.jhtml> \
146. Malofeev N. N. Special education in a changing world. Russia: in 2 parts. Study guide for Pedagogical universities. Moscow, Education Publ., 2010, 319 p. (In Russian)
147. URL: <https://articlekz.com/article/17921>
148. URL: <file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0>

[%B8%D0%BD%D0%B3/%D0%9C%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%20%D0%BE%D0%BF%D1%8B%D1%82_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B/inklyuzivnoe-obrazovanie-v-ispanii-zakonodatelnye-izmeneniya-dostizheniya-i-perspektivy.pdf](#)

149. Анализ мировой практики успешного внедрения принципов инклюзивного подхода в обучении по методологическому и научно-методическому сопровождению инклюзивного образования. Методические рекомендации. – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2015. – 80 с.

150. Алехина С.В., Семаго Н.Я., Фадина А.К. Инклюзивное образование. Выпуск 1. – М.: Центр «Школьная книга», 2010. – 300 с.

151. Грозная Н.С. Инклюзивное образование за рубежом от мечты к реальности // Обзор материалов специального выпуска журнала «International Journal of Inclusive Education» 2011, № 1.

152. Ванян А. Обзор инклюзивного образования за рубежом. // Режим доступа: <http://turrion.net/default.asp?src=library&id=001>.

153. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Психолог, 2001. – 536 с.

154. Convention on the rights of persons with disabilities (2006). Электронная версия (<http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>).

155. Schulgesetz für das Land Nordrhein-Westfalen. Stand: 15. 4. 2011. Электронная версия: http://www.schulministerium.nrw.de/BP/Schulrecht/Gesetze/SchulG_Info/Schulgesetz.pdf.

156. URL: <http://www.applied-research.ru/ru/article/view?id=8814>

157. Корепанова И.А. Заметки об инклюзивном «ландшафте» Германии // Психологический журнал Международного университета природы, общества и человека «Дубна». № 4. 2012. с. 13-20.

158. Рейнланд-Пфальц: успех благодаря образованию. 2015. Ministerium für Bildung, Wissenschaft, Weiterbildung und Kultur (MBWWK). Mittlere Bleiche 61, 55116 Mainz

159. URL: <http://www.disright.org/ru/info/mezhdunarodnye-standarty-i-evropeyskaya-praktika-v-sfere-dostupnosti-vysshego-obrazovaniya>

160. Галкене, 2017

161. Претворяя в жизнь идеи инклюзивного образования: опыт соседних стран. URL: https://narfu.ru/upload/medialibrary/84c/publikatsiya-pretvoryaya-v-zhizn-idei-inklyuzivnogo-obrazovaniya_-_opyt-sosednikh-stran.pdf

162. Всесторонний обзор отрасли – Швеция, 2013 Система права: Швеция, 2013

163. Система права: Дания, 2013. Всесторонний обзор отрасли – Дания, 2012

164. О реализации принципов образования для лиц с особыми потребностями в 2012 г. Европейское Агентство по развитию специального образования. Стенсен (2013). Закон о начальном и среднем образовании № 61 от 17 июля 1998 г. (Закон об образовании).

165. Малофеев Н.Н., Шматко Н.Д. Интеграция и специальные образовательные учреждения: необходимость перемен // Дефектология. 2008. № 2. С. 86-94.]

166. Нормативно-правовая база инклюзивного (интегрированного) образования детей-инвалидов и детей с ограниченными возможностями здоровья. Интернет-портал Института проблем инклюзивного образования. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inclusive-edu.ru/docum/>; Федеральный закон РФ «Об образовании в Российской Федерации» №273-ФЗ. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zakonrf.info/zakon-ob-obrazovanii-v-rf/>]; Федеральный закон от 24 ноября 1995 г. N181-ФЗ «О социальной защите инвалидов в Российской Федерации». - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/1995/11/24/invalidy-dok.html>; Федеральный закон от 03.05.2012 №46 – ФЗ «О ратификации Конвенции о правах инвалидов». - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2012/05/05/invalidi-dok.html>

167. URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_30515703_60019051.pdf

168. URL: <https://pedsovet.org/article/inkluzia-v-strihah-iz-opyta-aponii>

169. URL: <https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/26750/1/978-5-8050-0653-2.pdf>

170. URL: <https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/26750/1/978-5-8050-0653-2.pdf>

171. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2100000056>

172. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>

173.

URL:

https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana

174.

URL:

https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g

175. URL: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048>

176. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118>

177. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000205#z83>

178. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>

179. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726#z5>

180. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z020000345>

181. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z020000343>

182. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>

183. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z050000039>

184. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000114>

185. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P080000077>

186. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P080000077>

187. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1700014995>

188. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V090005750>

189. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000020618>

190. URL: <https://special-edu.kz/463-eliseeva-ig-ersarina-ak-psihologo-pedagogicheskoe-soprovozhdenie-detey-s-osobym-i-obrazovatelnyim-i-potrebnostyami-v-obscheobrazovatelnoy-shkole.html>

191. Республика Казахстан. Закон РК «Об образовании»

192. Пособие по совершенствованию инклюзивной практики в образовании/пер. с англ.- Белград, 2012.

193. Разработка методических рекомендаций по сопровождению обучающихся с особыми образовательными потребностями в процессе обучения в общеобразовательной школе. Методические рекомендации – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2019. – 258 с.

194. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года. – Генеральная Ассамблея ООН. – Нью-Йорк. 2015. 2. UNESCO 2017.

195. A guide for ensuring inclusion and equity in education. Available online: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002482/248254E.pdf> (Accessed 15 June 2017)

196. Сейсенова А.Д. Правовая поддержка детей с особыми образовательными потребностями. Инклюзивное образование: теория, практика, опыт. Материалы международной научно-практической конференции. Национальная академия образования им. И. Алтынсарина. - Нур-Султан: НАО им. И. Алтынсарина, 2019. – С. 18-23

197. James Mcleskey. Effective leadership makes schools truly inclusive. URL: https://www.researchgate.net/publication/273292059_Effective_leadership_makes_schools_truly_inclusive

198. . Mel Ainscow, Alan Dyson and Saira Weiner. From exclusion to inclusion: ways of responding in schools to students with special educational needs. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED546818.pdf>

199. ООН. Цели в области устойчивого развития (ЦУР). Преобразование нашего мира: повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года (англ. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development). – Нью-Йорк, 2015. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/education/>

200. Макарьев И.С., Гнездилова С.А., Джумагулова А.Ф., Митрошина Д.Н., Мухаметшина А.В., Минин Д.С. Основы разработки средств выявления особых образовательных потребностей у обучающихся с инвалидностью и ограниченными возможностями здоровья: препринт / под общ. ред. И.С. Макарьева. – СПб. :СПБ ГБ ПОУ «Охтинский колледж», 2018. – 72 с.

201. Зубарева Т.Г. Развитие профессиональной компетентности специалистов в области инклюзивного образования. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitiyeprofessionalnoy-kompetentnosti-spetsialistov-v-oblasti-inklyuzivnogo-obrazovaniya>

202. Методические рекомендации по системе критериального оценивания учебных достижений детей с ограниченными возможностями. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2015. – 54 с.

203. Rochelle Nichols-Solomon. Barriers to Serious Parent Involvement // Education Digest; Jan. 2001, Vol. 66 Issue 5, p.33-36
204. Инклюзивное образование: Стратегии ОДВ для всех детей / Петерс Сьюзен Дж. /Под ред. Т.В. Марченко, В.В. Митрофаненко, В.С. Ткаченко; перевод с англ. Ю. В. Мельник. – Ставрополь: ГОУВПО «СевКавГТУ», 2010. – 124 с.
205. «Методические рекомендации по формированию инклюзивной культуры в организациях образования». Методические рекомендации. – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2019. –320 с.
206. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании. Хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» / сост. Н. Д. Соколова, Л. В. Калинникова. – М.: Издательство ГНОМ и Д, 2001. – 448 с.
207. Малофеев Н. Н. Специальное образование в Рос-сии и за рубежом / Н. Н. Малофеев. — М., 1997.
208. Ярская-Смирнова Е.Р. Социокультурный анализ нетипичности / Е. Р. Ярская-Смирнова. — Саратов, 2003.
209. URL: Students with Disabilities, Learning Difficulties and Disadvantages. ISBN 978-92-64-02762-6. OECD, 2007
210. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 30 октября 2018 года № 595 (в редакции приказа МОН РК от 18.05.2020)
211. Методические рекомендации по вопросам организации обучения детей с ООП, в том числе с интеллектуальными нарушениями <https://special-edu.kz/>
212. Рамка мониторинга инклюзивного образования в Республике Казахстан / Г. Ногайбаева, С. Жумажанова, Е.К Коротких. - Астана: АОО «ИАЦ», 2017- 185 с.
213. «Достижения по чтению, математике и естествознанию: результаты исследования PISA-2018 в Казахстане», Национальный отчет/АО «Информационно-аналитический центр», 2020
214. Ибраев, Темирбаева, 2018]. «Инновации в образовании: поиск и решения» Материалы V международной научно-практической конференции. Национальная академия образования им. И. Алтынсарина. – Астана: НАО им. И. Алтынсарина, 2018. – 937 с.
215. Rouse, M. and Lapham, K. 2013
216. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2100000056>
217. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_
218. URL: https://adilet.zan.kz/rus/archive/docs/Z070000319_/31.03.2021
219. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P080000077>
220. <https://www.ungeneva.org/sites/default/files/2021-01/Disability-Inclusive-Language-Guidelines.pdf>
221. Florian, L. & Becirevic, M. 2011. Challenges for teachers' professional learning for Inclusive Education in Central and Eastern Europe and the

Commonwealth of Independent States. Prospects: Quarterly Review of Comparative Education, 41, 371-384

222. Инструктивно-методическое письмо Министерства образования и науки Республики Казахстан № 04-30-3042 от 14.12.2015 года «Об особенностях организации психологической службы «Об особенностях организации психологической службы в образовательных организациях Республики Казахстан»

223. Постановление акимата Северо-Казахстанской области от 16 февраля 2015 года № 59 «Об утверждении правил деятельности психологической службы в организациях среднего образования», <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V15S0003164>.

224. URL: <https://special-edu.kz/463-eliseeva-ig-ersarina-ak-psihologo-pedagogicheskoe-soprovozhdenie-detey-s-osobym-i-obrazovatelnyim-i-potrebnostyami-v-obsheobrazovatelnoy-shkole.html>

225. URL: <https://special-edu.kz/271-ersarina-ak-organizaciya-deyatelnosti-logopedicheskogo-punkta.html>

226. Социальный педагог в школе (из опыта работы)/авт.- сост. Л. Д. Баранова. – Волгоград: Учитель, 2008.- 187 с.

227. Терехова Н. Н., Иванов В. В., Орлов К. В., Тюрина Е. В. Знания физиологических основ школьных трудностей в обучении.//Новые исследования. 2020. № 4 (64). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/znaniya-fiziologicheskikh-osnov-shkolnyh-trudnostey-v-obuchenii> (дата обращения: 01.12.2021).

Глоссарий

Инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс.

Арнаулы білім беру – кемтар балаларға арнайы жағдайлар жасай отырып білім беру.

Ерекше білім беруді қажет ететін адамдар (балалар) – тиісті деңгейде білім алу және қосымша білім алу үшін арнайы жағдайларда тұрақты немесе уақытша қажеттілік көріп жүрген адамдар (балалар);

Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау – білім алу үшін қажетті арнайы жағдайларды айқындау.

Білім алу үшін арнайы жағдайлар – ерекше білім беруді қажет ететін адамдардың (балалардың), сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі балалардың оларсыз білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, оқу, сондай-ақ арнаулы, жеке дамыту мен түзеу-дамыту бағдарламаларын және оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілік ортасын, психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды, медициналық, әлеуметтік және өзге де қызметтер көрсетуді қамтитын жағдайлар.

Психологиялық-педагогикалық қолдап отыру – білім беру ұйымдарында іске асырылатын, процесінде ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды (балаларды) ойдағыдай оқыту және дамыту үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалатын жүйелі-ұйымдастырылған қызмет.

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі – ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асыратын қызмет. Ол мектеп басшысы бұйрығымен бекітіледі және оның құрамына мектеп директоры, директордың оқу-тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары, логопед мұғалім, педагог-психолог, дефектолог мұғалім, әлеуметтік педагог, ЕДШ нұсқаушысы, сондай-ақ қажеттілігіне қарай басқа да мамандар мен педагогтар кіреді.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды арнаулы психологиялық-педагогикалық қолдау – қызметтің қандай да бір түрін орындау қабілеттерін қалпына келтіруге немесе оның орнын толтыруға бағытталған көрсетілетін қызметтер мен іс-шаралар кешені.

Инклюзивті мәдениет – инклюзивті білім беру жөнінде құндылықтар, білім және жауапкершілік осы процестің барлық қатысушылары арасында қабылданатын және келісілетін идеология.

Инклюзивті саясат – мектептің барлық жоспарларында инклюзивті білім беру қағидаттарының болуы. Барлық қағидаттар инклюзивті білім беру ортасын құру бағытында мектепті реформалаудың айқын стратегияларын қамтуы тиіс.

Инклюзивті тәжірибе – инклюзивті білім берудің барлық қағидаттарын сақтай отырып, оның икемділігі мен вариативтілігі негізінде барлық білім алушылар үшін қауіпсіз және жайлы білім беру ортасын құру бойынша білім беру қызметі.

Оқу бағдарламасы – әрбір оқу сабағы, әрбір оқу пәні және (немесе) модуль бойынша меңгерілуге тиіс білімнің, машықтың, дағды мен біліктіліктің мазмұны мен көлемін айқындайтын бағдарлама.

Жеке оқу бағдарламасы – Үлгілік оқу бағдарламасы негізінде оның жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, тәрбиеші және/немесе психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары құрастырған оқу бағдарламасы.

Арнаулы білім беру бағдарламалары – кемтар балаларды оқытуға арналған бағдарламалар.

Оқу жоспары – тиісті білім беру деңгейінде білім алушылардың оқу сабақтарының, оқу пәндерінің және (немесе) модульдердің, кәсіптік практиканың, өзге де оқу қызметі түрлерінің тізбесін, реттілігін, көлемін (еңбекті қажетсінуін) және бақылау нысандарын регламенттейтін құжат.

Жеке оқу жоспары – білім алушы үшін Үлгілік оқу жоспары негізінде оның жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, тәрбиеші және/немесе психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары құрастырған оқу жоспары.

Орта білім – азаматтардың Қазақстан Республикасының Конституциясымен кепілдік берілген, білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарына сәйкес мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын меңгеруі нәтижесінде алатын білімі.

Орта білім беру ұйымы – бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын, мамандандырылған жалпы білім беретін және арнайы оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымы.

Арнаулы білім беру ұйымдары – кемтар балалардың диагностикасы және консультациялар алуы, оларды оқыту мен тәрбиелеу үшін құрылған ұйымдар: психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар, оңалту орталықтары, психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттері, балалар бақшалары, мектептер жанындағы логопедтік пункттер және басқа да ұйымдар.

Жалпы білім беретін мектеп – білім алушылар мен тәрбиеленушілерге мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту бағдарламаларын, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын, арнаулы оқу мен жеке дамыту бағдарламаларын, сондай-ақ қосымша білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымы.

Педагог – педагогтік немесе тиісті бейіні бойынша өзге де кәсіптік білімі бар және білім алушыларды және (немесе) тәрбиеленушілерді оқыту және тәрбиелеу, білім беру қызметін әдістемелік қолдау немесе ұйымдастыру бойынша педагогтің кәсіптік қызметін жүзеге асыратын адам.

Инклюзивті білім беру шеңберіндегі нормативтік құқықтық актілер

Халықаралық құжаттар

«Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы» БҰҰ Конвенциясы (1960 ж.)	Негізгі идеясы: білім берудің жалпыға қолжетімділігіне және оқыту сапасына қатысты тең жағдайларға құқық. ҚР Үкіметімен 2016 жылдың қаңтар айында ратификацияланды.
«Бала құқықтары туралы» БҰҰ Конвенциясы (1989 ж.)	Негізгі идеясы: қандай да бір кемсітушіліксіз тегін және міндетті білім алу құқығы ҚР Үкіметімен 1994 жылдың маусым айында ратификацияланды.
Барлығына арналған білім декларациясы (1990 ж.)	Негізгі идеясы: барлық адамдарға – балаларға, жастарға, ересектерге – олардың базалық білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған білім алуға мүмкіндік беру.
«Ерекше қажеттіліктері бар тұлғалардың білім беру саласындағы қағидаттар, саясат және практикалық қызмет туралы» Саламанка декларациясы (1994 ж.)	Негізгі идеясы: білім беру саласында ерекше қажеттілігі бар тұлғаларға педагогикалық әдістер негізінде оларға жағдай жасауы тиіс мектептерде оқуға қол жеткізу.
«Мүгедектердің құқықтары туралы» БҰҰ Конвенциясы (2006 ж.).	24-баптың негізгі идеясы: Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің білім алуға құқықтарын таниды. Осы құқықтарды кемсітусіз және мүмкіндіктерінің теңдігі негізінде іске асыру мақсатында қатысушы мемлекеттер барлық деңгейлерде инклюзивті білім беруді және өмір бойы оқытуды қамтамасыз етеді, бұл ретте: а) адами әлеуетін, сондай-ақ қадір-қасиеті мен өзін-өзі құрметтеу сезімдерін толық дамытуға және адам құқықтарын, негізгі бостандықтарын және адами алуан түрлілікті құрметтеуді күшейтуге;

b) мүгедектердің жеке басын, талантын және шығармашылығын, сондай-ақ олардың ақыл-ой мен дене қабілеттерін толық көлемде дамытуға;
c) мүгедектерге еркін қоғам өміріне тиімді қатысу мүмкіндігін беруге ұмтылады.

2. Бұл құқықты іске асыру кезінде қатысушы мемлекеттер:

a) мүгедектердің жалпы білім беру жүйесінен, ал мүгедек балалардың - тегін және міндетті бастауыш білім беру немесе орта білім беру жүйесінен мүгедектік себебі бойынша шығып қалмауын;

b) мүгедектердің өздерінің тұратын жерлерінде инклюзивті, сапалы әрі тегін бастауыш білім беруге және орта білім беруге басқалармен теңдей дәрежеде қол жеткізуін;

c) жеке қажеттіліктерді ескеретін жүйелі бейімдеумен қамтамасыз етілуін;

d) мүгедектерді тиімді оқытуды жеңілдету үшін оларды жалпы білім беру жүйесінің ішінде қажетті қолдауға ие болуын;

e) білімді игеру мен әлеуметтік дамуға барынша ықпал ететін жағдайда, соған сай толық қамту мақсатындағы жеке қолдауды ұйымдастыру жөніндегі тиімді шаралардың қабылдануын қамтамасыз етеді.

ҚР Үкіметімен 2015 жылдың ақпан айында ратификацияланды.

Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық құжаттары

<p>Қазақстан Республикасының Конституциясы Конституция (1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды).</p>	<p>30-бап 1. Азаматтардың мемлекеттік оқу орындарында тегін орта білім алуына кепілдік беріледі. Орта білім алу міндетті.</p>
<p>Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы</p>	<p>Қамқорлығында мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасыларға ерекше көңіл бөлінуі тиіс. Біз ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін бірдей мүмкіндік жасауға міндеттіміз.</p>
<p>«Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңы.</p>	<p>15-бап. Баланың білім алуға құқығы 1. Әрбір баланың білім алуға құқығы бар және Қазақстан Республикасының білім туралы заңдарына сәйкес оған тегін бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім және конкурстық негізде тегін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі және жоғары білім алуға кепілдік беріледі. 3. Арнаулы педагогикалық тәрбиені қажет ететін кемтар балаларға мемлекеттік бюджеттен белгіленген стандарттар деңгейінде олардың білім алуына кепілдік беретін қосымша қаражат береді.</p>
<p>«Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі N 343 Заңы.</p>	<p>15-бап. Кемтар балалардың құқықтары 5) кемтар балалар психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардың қорытындысына сәйкес арнаулы білім беру ұйымдарында немесе мемлекеттік жалпы білім беретін оқу орындарында тегін мектепалды және жалпы орта білім алуға құқылы.</p>

<p>«Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 13 сәуірдегі N 39 Заңы</p>	<p>29-бап. Мүгедектерге білім алуы және мектепке дейінгі тәрбие алуы үшін жағдайларды қамтамасыз ету</p> <p>1. Мүгедектерге тегін бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім алуға кепілдік беріледі.</p> <p>2. Бірінші және екінші топтардағы мүгедектер мен мүгедек балалар үшін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі және жоғары білім берудің кәсіптік оқу бағдарламаларын іске асыратын ұйымдарға оқуға түсу кезінде Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейтін мөлшерде қабылдау квотасы көзделеді.</p> <p>3. Мемлекеттік білім беру гранттарын бюджеттік қаржыландыру арқылы тегін мемлекеттік білім алуға арналған конкурса қатысқан кезде көрсеткіштері бірдей болған жағдайда медициналық қорытындыға сәйкес тиісті білім беру ұйымдарында оқуына болатын бірінші және екінші топтардағы мүгедектердің, бала кезінен мүгедектердің, мүгедек балалардың басым құқығы бар.</p>
<p>«Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 29 желтоқсандағы N 114-IV Заңы.</p>	<p>Осы Заң өмірлік қиын жағдайда жүрген адамдарға (отбасыларға) арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету саласында туындайтын қоғамдық қатынастарды реттейді.</p> <p>Арнаулы әлеуметтік қызметтер – өмірлік қиын жағдайда жүрген адамға (отбасына) туындаған әлеуметтік проблемаларды еңсеру үшін жағдайларды қамтамасыз ететін және оның қоғам өміріне қатысуына басқа азаматтармен тең мүмкіндіктер жасауға бағытталған қызметтер кешені.</p> <p>6-бап. Адам (отбасы) өмірлік қиын жағдайда деп танылуы мүмкін негіздер</p> <p>1. Адам (отбасы) мынадай негіздер бойынша өмірлік қиын жағдайда жүр деп танылуы мүмкін:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) жетімдік; 2) ата-ана қамқорлығының болмауы; 3) кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз

	<p>қалуы, оның ішінде девиантты мінез-құлық;</p> <p>4) кәметке толмағандардың арнаулы білім беру ұйымдарында, ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарында болуы;</p> <p>5) туғаннан бастап үш жасқа дейінгі балалардың ерте психофизикалық даму мүмкіндіктерінің шектелуі;</p> <p>6) дене бітімі және (немесе) ақыл-ой мүмкіндіктеріне байланысты организм функцияларының тұрақты бұзылуы;</p> <p>7) әлеуметтік мәні бар аурулардың және айналадағыларға қауіп төндіретін аурулардың салдарынан тыныс-тіршілігінің шектелуі;</p> <p>8) жасының егде тартуына байланысты, бұрынғы ауруы және (немесе) мүгедектігі салдарынан өзіне-өзі күтім жасай алмауы;</p> <p>9) әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға алып келген қатыгездікпен қарау;</p> <p>10) баспанасыздық (белгілі бір тұрғылықты жері жоқ адамдар);</p>
<p>«Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы</p>	<p>1-бап. Осы Заңда пайдаланылатын негізгі ұғымдар</p> <p>7-4) білім алу үшін арнайы жағдайлар – ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдардың (балалардың) оларсыз жалпы білім беретін оқу және білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, арнайы оқу бағдарламаларын және оқыту әдістерін, техникалық және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілігін, сондай-ақ медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар;</p> <p>21-3) жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымы – жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын және ғылыми-зерттеу қызметін жүзеге асыратын жоғары оқу орны;</p> <p>21-7) инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере</p>

	<p>отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс;</p> <p>8-бап. Білім беру саласындағы мемлекеттік кепілдіктер</p> <p>2. Мемлекет Қазақстан Республикасы азаматтарының тегін мектепалды, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім алуын қамтамасыз етеді.</p> <p>6. Мемлекет инклюзивті білім берудің мақсатын іске асыра отырып, білім берудің барлық деңгейінде даму мүмкіндіктері шектеулі азаматтарға олардың білім алуына, дамуындағы ауытқуды түзетуіне және әлеуметтік бейімделуіне арнайы жағдайлар жасауды қамтамасыз етеді.</p> <p>49-бап. Ата-аналардың және өзге де заңды өкілдердің құқықтары мен міндеттері</p> <p>1. Кәмелетке толмаған балалардың ата-аналары мен өзге де заңды өкілдерінің:</p> <p>1) баланың тілегін, жеке бейімділігі мен ерекшеліктерін ескере отырып білім беру ұйымын таңдауға;</p> <p>4) өз балаларын оқыту мен тәрбиелеу проблемалары жөнінде психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардан консультациялық көмек алуға;</p> <p>5) балаларының шарттық негізде қосымша қызмет көрсетулер алуына құқығы бар.</p>
<p>«Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын және педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008</p>	<p>8. Барлық білім беру ұйымдарына ортақ жекелеген лауазымдар бойынша білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттары</p> <p>29. Білім беру ұйымдарында қажет болған жағдайда балаларды (тәрбиеленушілердің, білім алушылардың) бейіндік оқыту мен тәрбиелеуге сәйкес келетін, сондай-ақ өткізілетін үйірмелік, спорт, емдеу іс-шараларына қарай лауазымдардың (директордың бейін бойынша оқыту жөніндегі орынбасары, әлеуметтік педагог, ұйымдастырушы педагог, әлеуметтік талдаушы, сүйемелдеуші, көркемдік жетекші, костюмер, суретші,</p>

<p>жылғы 30 қаңтардағы N 77 Қаулысы</p>	<p>киномеханик, сахна жұмысшысы, музыкалық аспаптардың күйін келтіруші, өндірістік оқыту шебері, дене шынықтыру және еңбекке баулу жөніндегі нұсқаушы, қосымша білім беру педагогы, музыкалық жетекші, мұрағатшы, экономист және басқалар) штат бірліктері қосымша белгіленеді.</p>
<p>«Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы</p>	<p>Педагогтерге, ата-аналарға, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға мобильді консультациялық-әдістемелік көмек енгізілетін болады.</p> <p>Кәсіби стандарт негізінде инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін педагогтер (пән мұғалімдері, педагогтер, педагог-ассистенттер және басқалар) үшін біліктілік талаптары жаңартылады.</p> <p>Мектептер мен колледждер ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар инклюзивті ортада балаларға қолдау көрсететін тиісті мамандармен қамтамасыз етілетін болады.</p>

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің нормативтік құқықтық құжаттары

<p>«Тиісті үлгідегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығы.</p>	<p>5. Жеке тұлғаның қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу бағдарламаларының мазмұнына, білім арудың қолжетімділігіне жағдайлар жасалуына қарай барлық деңгейлерде оқыту күндізгі, сырттай, кешкі, экстернат және ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдар (балалар) үшін қашықтықтан оқыту нысандарында жүзеге асырылады.</p> <p>6. Мемлекет инклюзивті білім беру мақсаттарын іске асыра отырып, білім берудің барлық деңгейлерінде ерекше білім беру қажеттілігі бар азаматтарға олардың білім алуына, дамуындағы ауытқуды түзетуіне және әлеуметтік бейімделуіне арнайы жағдайлар жасауды қамтамасыз етеді.</p> <p>7. Денсаулық жағдайы бойынша ұзақ уақыт білім беру ұйымдарына бара алмайтын азаматтар үшін үйде немесе тиісті үлгілік оқу жоспарларына сәйкес стационарлық көмек көрсететін, сондай-ақ қалпына келтіріп емдеу және медициналық оңалту ұйымдарында тегін жеке оқыту ұйымдастырылады.</p> <p>25. Білім беру ұйымдарында білім алушылардың заңды өкілдерінің мүдделерін ескере отырып, білім алуға ерекше қажеттіліктері бар балаларды инклюзивтік білім беру жағдайларында оқыту (бір сыныпта білім алуға ерекше қажеттілігі бар кемінде екі баланың оқуына рұқсат етіледі) және (немесе) дамудағы бұзылулардың түрлері бойынша арнайы сыныптарды ашу көзделген.</p> <p>Инклюзивті білім беру жағдайларында білім алатын білім алуға ерекше қажеттілігі бар балалар психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның қорытындысы және ұсынымдары бойынша үлгілік оқу немесе жеке оқу</p>
--	---

	<p>бағдарламасы бойынша оқиды.</p> <p>Инклюзивті білім беру жағдайларында және (немесе) арнайы сыныптарда білім алатын білім алуға ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін түзету сабақтарын арнайы педагогтар (дефектолог олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог, логопед) жүргізеді.</p>
<p>«Мектепке дейінгі, орта білім беру ұйымдарын, сондай-ақ арнайы білім беру ұйымдарын жабдықтармен және жиһазбен жарақтандыру нормаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 22 қаңтардағы № 70 бұйрығы</p>	<p>Осы бұйрыққа сәйкес білім беру ұйымдарының барлық санаттағы балалар үшін білім беру ұйымдарында түзету-дамыту ортасын құру үшін жабдықтармен және жиһазбен қамтамасыз етіледі.</p> <p>Компьютерлік түзету-дамыту ойындары мен бағдарламалары дамуында кемістігі бар балалардың даму ерекшеліктерін ескеруі және осындай балаларға қажетті арнайы қадамдық дамытушы оқытуға бағытталуы тиіс. Олар ойын процесінде бір немесе бірнеше мақсаттарды бағындыруы керек:</p> <ul style="list-style-type: none"> - көруді түзету; есту қабылдауын дамыту; - оқушының қабылдауын, зейінін, есте қалуын түзету; - ойлау операцияларын дамыту; ауызша және жазбаша сөйлеудің әртүрлі жақтарын түзету және дамыту; - оқу жетістіктерін бекіту, әлеуметтік дағдыларды дамыту.
<p>«Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан</p>	<p>3-тарау. Жаңартылған орта білім мазмұны бойынша білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылау жүргізудің тәртібі</p> <p>14-8. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды бағалау кезінде мұғалім сараланған және/немесе жеке тапсырмаларды қолданады, сондай-ақ білім алушының ерекшеліктерін есепке ала отырып, оның ішінде жеке оқу бағдарламаларын іске асыру кезінде бағалау критерийлеріне өзгерістер енгізеді.</p> <p>4-тарау. Білім алушыларды қорытынды аттестаттаудан өткізу тәртібі</p> <p>57. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім</p>

<p>Республикасы және министрінің жылғы 18 наурыздағы № 125 Бұйрығы</p>	<p>Білім ғылым 2008</p> <p>алушыларға және жеке оқу бағдарламасы бойынша оқитын білім алушыларға қорытынды аттесттау өткізу қажеттілігі туралы мәселені білім алушылардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес педагогикалық кеңес шешеді.</p>
	<p>Арнайы білім беру ұйымдары мен жалпы білім беретін мектептердегі арнайы сыныптарындағы ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларға арналған қорытынды аттестаттаудың емтихан материалдарын аудандық, қалалық білім бөлімдері немесе білім басқармасы әзірлейді.</p> <p>58. 9 (10) сыныпта жазбаша жұмыстарды орындауға – 2 астрономиялық сағат, математикаға (алгебраға) (жазбаша) – 3 астрономиялық сағат (физика-математикалық бағыттағы мамандандырылған мектептерде – 4 сағат) бөлінеді.</p> <p>Қорытынды аттестаттаудан өтетін ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар үшін мектептің ұсынымдарына сәйкес Білім алушыларды қорытынды аттестаттау жөніндегі емтихан комиссиясының (бұдан әрі – Комиссия) шешімімен емтихан тапсыру кезінде қосымша уақыт беріледі.</p> <p>61. Жазбаша емтихан өтіп жатқан кезеңде (диктанттан басқа) білім алушының 5 минутқа сынып бөлмесінен шығуына рұқсат беріледі. Ондай жағдайда ол жұмысын Комиссияға тапсырады, емтихан жұмысына білім алушының шығып келген уақыты жазылады.</p> <p>Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар үшін үзіліске арналған ұзақтау уақыт ұсынылады.</p>
<p>«Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта және қосымша білім беру ұйымдарында</p>	<p>3. Педагогикалық кеңес:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) оқу-тәрбие жұмыстарын жоспарлау және іске асыру; 2) жұмыс оқу жоспарларын бекіту; 3) білім беру қызметтерін ұсыну сапасы; 4) инклюзивті, арнайы білім беруді

<p>педагогикалық кеңес қызметінің және оны сайлау тәртібінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің міндетін атқарушының 2008 жылғы 16 мамырдағы № 272 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 2 шілдедегі № 317 бұйрығы.</p>	<p>қамтамасыз ету үшін білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) үлгерімі және психологиялық-педагогикалық даму ерекшеліктері туралы алынған деректердің негізінде білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) жеке ерекшеліктері ескеріліп, оқу-тәрбие және түзету-дамыту жұмыстарын ұйымдастыруға ұсынымдар әзірлеу ... мәселелерін қарастырады.</p>
<p>«Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі N 338 Бұйрығы.</p>	<p>Білім беру ұйымдары осы бұйрықтың негізінде педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалар лауазымдарының бекітілген үлгілік біліктілік сипаттамаларын ескере отырып, педагогикалық кадрларға қажеттілікті қанағаттандырады. Олар меншік нысанына, ведомстволық бағыныстылығына және ұйымдық-құқықтық нысанына қарамастан білім беру органдарының қолдануы үшін міндетті: білім беру ұйымдарында олардың рөлі мен орнын айқындайтын құрылымдық бөлімшелер туралы ережелерді жасау; қызметкерлердің міндеттерін, құқықтары мен жауапкершілігін бекітетін лауазымдық нұсқаулықтарды әзірлеу; кадрларды іріктеу мен орналастыру, олардың дұрыс пайдаланылуын бақылауды жүзеге асыру; білім беру ұйымдары қызметкерлерін аттестаттаудан өткізу.</p> <p>Кәсіби құзыреттілігін айқындай отырып,</p>

	<p>біліктілікке қойылатын талаптар:</p> <p>1) «Педагог»: ... білім алушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, тәрбиелеу мен оқытудың жеке тәсілін жүзеге асыру, кәсіптік-педагогикалық қарым-қатынас негіздерін білу, цифрлық білім ресурстарын қолдану.</p>
<p>«Арнайы білім беру ұйымдары түрлерінің қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2017 жылғы 14 ақпандағы № 66 бұйрығы.</p>	<p>Балалардың ПМПК-ға жіберілуі ата-аналарының (заңды өкілдерінің), білім беру ұйымдарының, денсаулық сақтау ұйымдарының бастамасымен ата-анасының (заңды өкілдерінің) келісімі арқылы жүзеге асырылады.</p> <p>Тексерулер нәтижелері негізінде ПМПК-ның жалпы қорытындысы қабылданады, баланың жеке психофизикалық ерекшеліктеріне қарай түзете-дамыта оқыту барысындағы білім беру бағдарламасының түрі туралы алқалық шешім қабылданады.</p> <p>Қажет болған жағдайда медициналық, білім беру және әлеуметтік қызмет көрсету бойынша ұсынымдарды қарастыратын жеке түзете-дамыту бағдарламасы жасалады, ата-аналарға (заңды өкілдеріне) консультация беру жүзеге асырылады.</p> <p>«Дәрігерлік-консультациялық комиссияның қызметі туралы ережені бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 5 мамырдағы № 321 бұйрығына (нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 11310 болып тіркелген) сәйкес үйде оқитын мерзімі көрсетіле отырып, дәрігерлік-консультациялық комиссияның бала денсаулығының жағдайы туралы қорытындысы үйде жеке тегін оқуға негіз болып табылады.</p>

**Жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша статистикалық деректер
5 сынып, білім алушылар**

**Комбинациялық кесте: Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен
қарайды * Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,2%	2,5%	3,8%
	Келісемін	80,8%	87,4%	82,3%
	Келіспеймін	6,2%	3,4%	5,6%
	Жауап беруге қиналамын	8,7%	6,7%	8,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады *
Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,2%	2,5%	3,8%
	Келісемін	83,3%	89,1%	84,6%
	Келіспеймін	3,0%	4,2%	3,3%
	Жауап беруге қиналамын	9,5%	4,2%	8,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге
көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді *
Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,7%	2,6%	3,5%
	Келісемін	89,3%	92,3%	90,0%

жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді	Келіспеймін	3,0%	2,6%	2,9%
	Жауап беруге қиналамын	4,0%	2,6%	3,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер бәрімізге бірдей қарайды *
Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер бәрімізге бірдей қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,2%	1,7%	3,6%
	Келісемін	75,9%	80,7%	77,0%
	Келіспеймін	12,4%	15,1%	13,0%
	Жауап беруге қиналамын	7,4%	2,5%	6,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	6,4%	1,7%	5,4%
	Келісемін	84,7%	94,9%	87,0%
	Келіспеймін	3,2%	,8%	2,7%
	Жауап беруге қиналамын	5,7%	2,5%	5,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз *
Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сыныпта бәріміз бір-бірімізге	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,7%		3,6%

көмектесеміз	Келісемін	77,4%	86,6%	79,5%
	Келіспеймін	9,7%	9,2%	9,6%
	Жауап беруге қиналамын	8,2%	4,2%	7,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Мен мектеп іс-шараларына қатысамын
(концерттер, мейрамдар және т.б.) * Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мен мектеп іс-шараларына қатысамын (концерттер, мейрамдар және т.б.)	Бұл сұрақ маған қатысты емес	15,1%	13,4%	14,8%
	Келісемін	48,1%	61,3%	51,1%
	Келіспеймін	21,3%	16,0%	20,1%
	Жауап беруге қиналамын	15,4%	9,2%	14,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Менің ата-анам ата-аналар жиналысына, мейрамдарға қатысады * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Менің ата-анам ата-аналар жиналысына, мейрамдарға қатысады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	7,9%	1,7%	6,5%
	Келісемін	74,0%	89,1%	77,4%
	Келіспеймін	6,7%	5,0%	6,3%
	Жауап беруге қиналамын	11,4%	4,2%	9,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Маған оқыған және мектепте болған ұнайды *
Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Маған оқыған және мектепте болған ұнайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	7,0%	,8%	5,6%
	Келісемін	69,8%	83,2%	72,8%

	Келіспеймін	10,8%	7,6%	10,0%
	Жауап беруге қиналамын	12,5%	8,4%	11,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектептің коридорында, қабаттарында, сыныптарда, дәретханада еркін жүре аламын (пандус, лифт және т.б. көмегімен) * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектептің коридорында, қабаттарында, сыныптарда, дәретханада еркін жүре аламын (пандус, лифт және т.б. көмегімен)	Бұл сұрақ маған қатысты емес	13,9%	10,9%	13,2%
	Келісемін	52,4%	56,3%	53,3%
	Келіспеймін	20,3%	23,5%	21,1%
	Жауап беруге қиналамын	13,4%	9,2%	12,5%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Барлық жаңадан келген оқушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге (үйренісіп кетуге) көмектеседі * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Барлық жаңадан келген оқушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге (үйренісіп кетуге) көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	7,7%	4,2%	6,9%
	Келісемін	80,7%	89,1%	82,6%
	Келіспеймін	5,0%	2,5%	4,4%
	Жауап беруге қиналамын	6,7%	4,2%	6,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сабақ кезінде біз жұппен немесе топтарда жұмыс істейміз * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері				
--------------------	--	--	--	--

жері				
		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақ кезінде біз жұппен немесе топтарда жұмыс істейміз	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,0%	1,7%	2,7%
	Келісемін	70,1%	55,5%	66,7%
	Келіспеймін	15,0%	23,5%	16,9%
	Жауап беруге қиналамын	12,0%	19,3%	13,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін
* Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері				
		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сыныптастарымн ың мені мазақ еткенін естимін	Бұл сұрақ маған қатысты емес	11,3%	6,8%	10,3%
	Келісемін	14,8%	15,3%	14,9%
	Келіспеймін	63,2%	70,3%	64,8%
	Жауап беруге қиналамын	10,8%	7,6%	10,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып
жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын * Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері				
		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	14,4%	8,5%	13,1%
	Келісемін	57,5%	72,9%	61,0%
	Келіспеймін	17,7%	15,3%	17,1%
	Жауап беруге қиналамын	10,4%	3,4%	8,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Мектепте барлық балалар бірдей, оларды
«жақсы», «жаман» деп бөлуге болмайтындығы жөнінде іс-шаралар
өткізіліп тұрады * Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте барлық балалар бірдей, оларды «жақсы», «жаман» деп бөлуге болмайтындығы жөнінде іс-шаралар өткізіліп тұрады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	12,2%	6,7%	10,9%
	Келісемін	62,2%	64,7%	62,8%
	Келіспеймін	13,7%	15,1%	14,0%
	Жауап беруге қиналамын	11,9%	13,4%	12,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді *
Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	20,0%	15,1%	18,8%
	Келісемін	48,9%	63,0%	52,1%
	Келіспеймін	13,5%	12,6%	13,3%
	Жауап беруге қиналамын	17,7%	9,2%	15,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектепте достарым/құрбыларым бар *
Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте достарым/құрбыларым бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,8%	,8%	2,3%
	Келісемін	94,1%	95,8%	94,5%
	Келіспеймін	1,0%	2,5%	1,4%
	Жауап беруге	2,0%	,8%	1,8%

	қиналамын			
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,7%	,8%	3,8%
	Келісемін	77,6%	88,2%	80,0%
	Келіспеймін	5,5%	4,2%	5,2%
	Жауап беруге қиналамын	12,2%	6,7%	10,9%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,5%	,8%	3,7%
	Келісемін	82,0%	94,1%	84,8%
	Келіспеймін	5,8%	2,5%	5,0%
	Жауап беруге қиналамын	7,8%	2,5%	6,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,3%	1,7%	2,9%
	Келісемін	84,3%	93,3%	86,3%
	Келіспеймін	7,0%	4,2%	6,4%
	Жауап беруге қиналамын	5,5%	,8%	4,4%

Барлығы	100,0%	100,0%	100,0%
---------	--------	--------	--------

Комбинациялық кесте: Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,0%		3,1%
	Келісемін	82,3%	82,4%	82,3%
	Келіспеймін	5,2%	5,0%	5,2%
	Жауап беруге қиналамын	8,5%	12,6%	9,4%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімен пайдалана аламын * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімен пайдалана аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	9,7%	7,7%	9,2%
	Келісемін	49,3%	47,0%	48,7%
	Келіспеймін	29,6%	28,2%	29,3%
	Жауап беруге қиналамын	11,4%	17,1%	12,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі* Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	5,7%	4,2%	5,4%
	Келісемін	84,3%	88,1%	85,2%
	Келіспеймін	2,7%	2,5%	2,7%
	Жауап беруге қиналамын	7,2%	5,1%	6,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Менің мектепте арнайы мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, дәрігерлер және т.б.) қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Менің мектепте арнайы мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, дәрігерлер және т.б.) қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	18,9%	16,0%	18,2%
	Келісемін	48,1%	53,8%	49,4%
	Келіспеймін	16,1%	18,5%	16,7%
	Жауап беруге қиналамын	16,9%	11,8%	15,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектепте денсаулығыма байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте денсаулығыма байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	24,1%	14,3%	21,9%
	Келісемін	43,0%	47,1%	44,0%
	Келіспеймін	13,4%	19,3%	14,8%
	Жауап беруге қиналамын	19,4%	19,3%	19,4%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Денсаулығыма байланысты оқу үшін қажетті барлық арнайы техникалық құралдарым бар * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Денсаулығыма байланысты оқу	Бұл сұрақ маған қатысты емес	17,3%	15,3%	16,8%

үшін қажетті барлық арнайы техникалық құралдарым бар	Келісемін	57,5%	67,8%	59,8%
	Келіспеймін	10,3%	10,2%	10,2%
	Жауап беруге қиналамын	15,0%	6,8%	13,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сабақта маған мұғалімнің көмекшісі көмектеседі * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақта маған мұғалімнің көмекшісі көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	17,3%	10,1%	15,6%
	Келісемін	43,9%	48,7%	45,0%
	Келіспеймін	27,1%	29,4%	27,6%
	Жауап беруге қиналамын	11,8%	11,8%	11,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектепте маған қажетті оқулықтарды берді * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте маған қажетті оқулықтарды берді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,5%	2,5%	4,1%
	Келісемін	87,9%	89,1%	88,2%
	Келіспеймін	5,5%	6,7%	5,8%
	Жауап беруге қиналамын	2,0%	1,7%	1,9%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектеп асханасында тегін тамақтанамын * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектеп асханасында тегін	Бұл сұрақ маған қатысты емес	18,0%	8,5%	15,9%
	Келісемін	21,3%	32,2%	23,8%

тамақтанамын	Келіспеймін	53,9%	55,1%	54,2%
	Жауап беруге қиналамын	6,8%	4,2%	6,2%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Қажет болған жағдайда мектепте мұғалімдермен қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Қажет болған жағдайда мектепте мұғалімдермен қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	12,4%	8,5%	11,5%
	Келісемін	62,7%	72,9%	65,0%
	Келіспеймін	13,7%	8,5%	12,5%
	Жауап беруге қиналамын	11,2%	10,2%	11,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	9,2%	7,6%	8,8%
	Келісемін	75,9%	84,0%	77,8%
	Келіспеймін	4,5%	3,4%	4,2%
	Жауап беруге қиналамын	10,4%	5,0%	9,2%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша статистикалық деректер
9 сынып, білім алушылар**

Комбинациялық кесте: Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,8%	3,8%	3,8%
	Келісемін	76,5%	91,1%	80,6%
	Келіспеймін	9,8%	2,5%	7,7%
	Жауап беруге қиналамын	10,0%	2,5%	7,9%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,5%	1,9%	2,3%
	Келісемін	76,2%	85,4%	78,8%
	Келіспеймін	9,1%	7,0%	8,5%
	Жауап беруге қиналамын	12,3%	5,7%	10,4%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,2%	2,5%	3,7%
	Келісемін	78,7%	93,1%	82,8%
	Келіспеймін	8,4%	2,5%	6,7%
	Жауап беруге қиналамын	8,7%	1,9%	6,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер оқушыларды бөліп-жармайды, бір-бірімізбен салыстырмайды * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер оқушыларды бөліп-жармайды, бір-бірімізбен салыстырмайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,7%	5,7%	5,0%
	Келісемін	59,3%	70,3%	62,4%
	Келіспеймін	24,8%	14,6%	21,9%
	Жауап беруге қиналамын	11,2%	9,5%	10,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,7%	5,0%	4,1%
	Келісемін	86,5%	91,8%	88,0%
	Келіспеймін	2,9%		2,1%
	Жауап беруге қиналамын	6,9%	3,1%	5,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,7%	2,5%	3,4%
	Келісемін	79,9%	92,5%	83,4%
	Келіспеймін	7,2%	2,5%	5,9%
	Жауап беруге қиналамын	9,2%	2,5%	7,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Менің сыныптан тыс іс-шараларға қатысу мүмкіндігім бар * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Менің сыныптан тыс іс-шараларға қатысу мүмкіндігім бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	8,0%	10,1%	8,6%
	Келісемін	74,6%	76,7%	75,2%
	Келіспеймін	8,0%	5,0%	7,1%
	Жауап беруге қиналамын	9,5%	8,2%	9,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Менің ата-анам мектеп өміріне белсенді қатысады * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Менің ата-анам мектеп өміріне белсенді қатысады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	5,7%	13,2%	7,8%
	Келісемін	62,6%	71,1%	65,0%
	Келіспеймін	17,2%	5,7%	14,0%
	Жауап беруге қиналамын	14,5%	10,1%	13,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Маған оқыған және мектепте болған қуаныш сыйлайтынын сеземін * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Маған оқыған және мектепте болған қуаныш сыйлайтынын сеземін	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,7%	6,9%	4,6%
	Келісемін	61,1%	74,2%	64,8%
	Келіспеймін	17,7%	4,4%	13,9%
	Жауап беруге қиналамын	17,5%	14,5%	16,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектептің барлық кабинеттеріне кедергісіз кіріп шыға аламын (пандус, лифт және т.б. көмегімен) * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектептің барлық кабинеттеріне кедергісіз кіріп шыға аламын (пандус, лифт және т.б. көмегімен)	Бұл сұрақ маған қатысты емес	23,1%	19,6%	22,1%
	Келісемін	51,9%	60,8%	54,4%
	Келіспеймін	16,1%	12,0%	15,0%
	Жауап беруге қиналамын	8,9%	7,6%	8,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Барлық жаңадан келген оқушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге көмектеседі * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Барлық жаңадан келген оқушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	7,4%	10,7%	8,3%
	Келісемін	80,0%	82,4%	80,7%
	Келіспеймін	5,9%	2,5%	5,0%
	Жауап беруге қиналамын	6,7%	4,4%	6,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сабақ кезінде біз жұппен немесе топтарда жұмыс істейміз * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақ кезінде біз жұппен немесе топтарда жұмыс істейміз	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,2%	5,7%	3,9%
	Келісемін	79,3%	79,2%	79,3%
	Келіспеймін	9,6%	6,3%	8,7%
	Жауап беруге қиналамын	7,9%	8,8%	8,2%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін	Бұл сұрақ маған қатысты емес	12,6%	19,4%	14,5%
	Келісемін	11,6%	11,0%	11,4%
	Келіспеймін	69,8%	65,2%	68,5%
	Жауап беруге қиналамын	6,0%	4,5%	5,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	18,4%	23,4%	19,8%
	Келісемін	56,6%	58,9%	57,2%
	Келіспеймін	16,6%	11,4%	15,2%
	Жауап беруге қиналамын	8,4%	6,3%	7,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектепте барлық балалар бірдей, оларды «жақсы», «жаман» деп бөлуге болмайтындығы жөнінде іс-шаралар өткізіліп тұрады * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте барлық балалар бірдей, оларды «жақсы», «жаман» деп бөлуге болмайтындығы жөнінде іс-шаралар өткізіліп тұрады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	7,2%	13,2%	8,9%
	Келісемін	60,2%	63,5%	61,1%
	Келіспеймін	19,7%	12,6%	17,6%
	Жауап беруге қиналамын	12,9%	10,7%	12,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді *
Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	18,5%	22,2%	19,5%
	Келісемін	42,1%	51,3%	44,7%
	Келіспеймін	23,9%	14,6%	21,3%
	Жауап беруге қиналамын	15,5%	12,0%	14,5%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Мектепте достарым/құрбыларым бар *
Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте достарым/құрбыларым бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,2%	1,9%	2,1%
	Келісемін	93,3%	96,2%	94,1%
	Келіспеймін	2,2%	,6%	1,8%
	Жауап беруге қиналамын	2,2%	1,3%	2,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті	Бұл сұрақ маған қатысты емес	1,5%	2,5%	1,8%
	Келісемін	70,6%	86,8%	75,2%
	Келіспеймін	11,6%	4,4%	9,6%
	Жауап беруге қиналамын	16,3%	6,3%	13,5%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі *
Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,0%	1,3%	1,8%
	Келісемін	75,5%	88,1%	79,1%
	Келіспеймін	13,5%	5,7%	11,3%
	Жауап беруге қиналамын	9,0%	5,0%	7,9%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,5%	3,1%	2,7%
	Келісемін	85,7%	91,8%	87,4%
	Келіспеймін	6,2%	3,1%	5,3%
	Жауап беруге қиналамын	5,7%	1,9%	4,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,2%	1,3%	2,0%
	Келісемін	78,5%	91,2%	82,1%
	Келіспеймін	8,4%	5,7%	7,6%
	Жауап беруге қиналамын	10,9%	1,9%	8,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді
өздігімен пайдалана аламын * Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімен пайдалана аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	8,9%	11,3%	9,6%
	Келісемін	60,2%	60,4%	60,3%
	Келіспеймін	20,2%	20,8%	20,4%
	Жауап беруге қиналамын	10,6%	7,5%	9,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,2%	3,2%	3,2%
	Келісемін	76,7%	85,4%	79,1%
	Келіспеймін	10,4%	5,7%	9,1%
	Жауап беруге қиналамын	9,7%	5,7%	8,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Менің мектепте арнайы мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, дәрігерлер және т.б.) қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Менің мектепте арнайы мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, дәрігерлер және т.б.) қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	20,4%	19,5%	20,2%
	Келісемін	45,1%	50,9%	46,7%
	Келіспеймін	15,0%	13,2%	14,5%
	Жауап беруге қиналамын	19,5%	16,4%	18,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Мектепте денсаулығыма байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын *
Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте денсаулығыма байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	34,2%	38,4%	35,4%
	Келісемін	28,3%	31,4%	29,2%
	Келіспеймін	26,6%	16,4%	23,7%
	Жауап беруге қиналамын	10,9%	13,8%	11,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Денсаулығыма байланысты оқу үшін қажетті барлық арнайы техникалық құралдарым бар * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Денсаулығыма байланысты оқу үшін қажетті барлық арнайы техникалық құралдарым бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	25,3%	30,1%	26,7%
	Келісемін	56,3%	53,2%	55,5%
	Келіспеймін	9,2%	9,0%	9,1%
	Жауап беруге қиналамын	9,2%	7,7%	8,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сабақта маған мұғалімнің көмекшісі көмектеседі * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Сабақта маған мұғалімнің көмекшісі көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	27,8%	37,6%	30,5%
	Келісемін	24,3%	26,8%	25,0%
	Келіспеймін	38,3%	26,1%	34,8%
	Жауап беруге қиналамын	9,8%	9,6%	9,7%

Барлығы	100,0%	100,0%	100,0%
---------	--------	--------	--------

**Комбинациялық кесте: Мектепте маған қажетті оқулықтарды берді *
Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектепте маған қажетті оқулықтарды берді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,2%	2,6%	3,0%
	Келісемін	84,9%	92,3%	87,0%
	Келіспеймін	9,1%	5,1%	8,0%
	Жауап беруге қиналамын	2,7%		2,0%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Мектеп асханасында тегін тамақтанамын *
Тұрғылықты жері**

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мектеп асханасында тегін тамақтанамын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	23,0%	26,1%	23,9%
	Келісемін	11,5%	17,8%	13,3%
	Келіспеймін	62,8%	52,2%	59,8%
	Жауап беруге қиналамын	2,8%	3,8%	3,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Қажет болған жағдайда мектепте мұғалімдермен қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Қажет болған жағдайда мектепте мұғалімдермен қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	9,9%	8,2%	9,4%
	Келісемін	63,5%	72,8%	66,1%
	Келіспеймін	12,3%	10,1%	11,7%
	Жауап беруге қиналамын	14,3%	8,9%	12,8%

Барлығы	100,0%	100,0%	100,0%
---------	--------	--------	--------

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі * Тұрғылықты жері

%, Тұрғылықты жері		Тұрғылықты жері		Барлығы
		Қала	Ауыл	
Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	11,9%	7,6%	10,7%
	Келісемін	62,4%	79,1%	67,1%
	Келіспеймін	8,9%	4,4%	7,7%
	Жауап беруге қиналамын	16,8%	8,9%	14,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша статистикалық деректер
5 және 9 сынып білім алушылары, салыстыру**

Комбинациялық кесте: Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Мектепте барлығымызға кеңпейілділікпен қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,8%	3,8%	3,8%
	Келісемін	80,6%	82,1%	81,3%
	Келіспеймін	7,7%	5,7%	6,7%
	Жауап беруге қиналамын	7,9%	8,4%	8,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Бәріміздің жетістіктеріміз әділ бағаланады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,3%	3,8%	3,0%
	Келісемін	78,8%	84,6%	81,6%
	Келіспеймін	8,5%	3,2%	6,0%
	Жауап беруге қиналамын	10,4%	8,4%	9,4%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді *

Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Мұғалімдер бәрімізге жоғары нәтижелерге жетуге көмектеседі және барлық балалар табысты бола алатынына сенеді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,7%	3,4%	3,6%
	Келісемін	82,8%	89,9%	86,2%
	Келіспеймін	6,7%	2,9%	4,9%
	Жауап беруге қиналамын	6,7%	3,8%	5,3%

Барлығы	100,0%	100,0%	100,0%
---------	--------	--------	--------

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер бәрімізге бірдей қарайды * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Мұғалімдер бәрімізге бірдей қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	5,0%	3,6%	4,3%
	Келісемін	62,4%	76,8%	69,4%
	Келіспеймін	21,9%	13,1%	17,7%
	Жауап беруге қиналамын	10,7%	6,5%	8,6%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Мұғалімдер ата-аналарымызға құрметпен қарайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,1%	5,3%	4,7%
	Келісемін	88,0%	86,9%	87,5%
	Келіспеймін	2,1%	2,7%	2,4%
	Жауап беруге қиналамын	5,8%	5,1%	5,5%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Сыныпта бәріміз бір-бірімізге көмектесеміз	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,4%	3,8%	3,6%
	Келісемін	83,4%	79,3%	81,4%
	Келіспеймін	5,9%	9,5%	7,6%
	Жауап беруге қиналамын	7,3%	7,4%	7,4%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мен мектеп іс-шараларына қатысамын (концерттер, мейрамдар және т.б.) * Сынып

% , СЫНЫП		СЫНЫП		Барлығы
		9	5	
Мен мектеп іс-шараларына қатысамын (концерттер, мейрамдар және т.б.)	Бұл сұрақ маған қатысты емес	8,6%	14,6%	11,5%
	Келісемін	75,2%	51,1%	63,6%
	Келіспеймін	7,1%	20,2%	13,4%
	Жауап беруге қиналамын	9,1%	14,1%	11,5%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Менің ата-анам ата-аналар жиналысына, мейрамдарға қатысады * Сынып

% , СЫНЫП		СЫНЫП		Барлығы
		9	5	
Менің ата-анам ата-аналар жиналысына, мейрамдарға қатысады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	7,8%	6,5%	7,1%
	Келісемін	65,0%	77,2%	70,9%
	Келіспеймін	14,0%	6,3%	10,3%
	Жауап беруге қиналамын	13,3%	10,1%	11,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Маған оқыған және мектепте болған ұнайды * Сынып

% , СЫНЫП		СЫНЫП		Барлығы
		9	5	
Маған оқыған және мектепте болған ұнайды	Бұл сұрақ маған қатысты емес	4,6%	5,7%	5,2%
	Келісемін	64,8%	72,5%	68,5%
	Келіспеймін	13,9%	10,1%	12,1%
	Жауап беруге қиналамын	16,6%	11,7%	14,2%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектептің коридорында, қабаттарында, сыныптарда, дәретханада еркін жүре аламын (пандус, лифт және т.б. көмегімен) * Сынып

% , СЫНЫП		СЫНЫП		Барлығы
		9	5	

Мектептің коридорында, қабаттарында, сыныптарда, дәретханада еркін жүре аламын (пандус, лифт және т.б. көмегімен)	Бұл сұрақ маған қатысты емес	22,1%	13,1%	17,8%
	Келісемін	54,4%	53,0%	53,7%
	Келіспеймін	15,0%	21,3%	18,0%
	Жауап беруге қиналамын	8,6%	12,5%	10,5%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Барлық жаңадан келген оқушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге (үйренісіп кетуге) көмектеседі * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Барлық жаңадан келген оқушыларға мектеп жағдайларына бейімделуге (үйренісіп кетуге) көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	8,3%	7,0%	7,7%
	Келісемін	80,7%	82,0%	81,3%
	Келіспеймін	5,0%	4,6%	4,8%
	Жауап беруге қиналамын	6,0%	6,5%	6,2%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сабақ кезінде біз жұппен немесе топтарда жұмыс істейміз * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Сабақ кезінде біз жұппен немесе топтарда жұмыс істейміз	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,9%	2,7%	3,3%
	Келісемін	79,3%	66,2%	73,0%
	Келіспеймін	8,7%	17,6%	13,0%
	Жауап беруге қиналамын	8,2%	13,5%	10,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
----------	--	-------	--	---------

		9	5	
Сыныптастарымның мені мазақ еткенін естимін	Бұл сұрақ маған қатысты емес	14,5%	10,2%	12,4%
	Келісемін	11,4%	14,8%	13,0%
	Келіспеймін	68,5%	65,1%	66,8%
	Жауап беруге қиналамын	5,6%	10,0%	7,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын * Сынып

% , Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Мені қорқытып, ренжіткен жағдайда сынып жетекшісіне немесе психологқа жүгіне аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	19,8%	13,0%	16,5%
	Келісемін	57,2%	60,7%	58,9%
	Келіспеймін	15,2%	17,2%	16,1%
	Жауап беруге қиналамын	7,8%	9,2%	8,5%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектепте барлық балалар бірдей, оларды «жақсы», «жаман» деп бөлуге болмайтындығы жөнінде іс-шаралар өткізіліп тұрады * Сынып

% , Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Мектепте барлық балалар бірдей, оларды «жақсы», «жаман» деп бөлуге болмайтындығы жөнінде іс-шаралар өткізіліп тұрады	Бұл сұрақ маған қатысты емес	8,9%	10,9%	9,9%
	Келісемін	61,1%	62,3%	61,7%
	Келіспеймін	17,6%	14,5%	16,1%
	Жауап беруге қиналамын	12,3%	12,4%	12,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді * Сынып

% , СЫНЫП		СЫНЫП		Барлығы
		9	5	
Әлеуметтік педагог менімен және менің ата-аналарыммен сұхбат өткізеді, қажет болған жағдайда көмек көрсетеді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	19,5%	18,7%	19,1%
	Келісемін	44,7%	51,7%	48,1%
	Келіспеймін	21,3%	13,4%	17,5%
	Жауап беруге қиналамын	14,5%	16,2%	15,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектепте достарым/құрбыларым бар * Сынып

% , СЫНЫП		СЫНЫП		Барлығы
		9	5	
Мектепте достарым/құрбыларым бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	2,1%	2,3%	2,2%
	Келісемін	94,1%	94,6%	94,3%
	Келіспеймін	1,8%	1,4%	1,6%
	Жауап беруге қиналамын	2,0%	1,7%	1,9%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті * Сынып

% , СЫНЫП		СЫНЫП		Барлығы
		9	5	
Мектептегі сабақтар маған және менің сыныптастарыма түсінікті	Бұл сұрақ маған қатысты емес	1,8%	3,8%	2,8%
	Келісемін	75,2%	80,2%	77,6%
	Келіспеймін	9,6%	5,1%	7,4%
	Жауап беруге қиналамын	13,5%	10,9%	12,2%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі * Сынып

% , СЫНЫП		СЫНЫП		Барлығы
		9	5	

Мұғалім әрбір білім алушыға көңіл бөледі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	1,8%	3,6%	2,7%
	Келісемін	79,1%	84,9%	81,9%
	Келіспеймін	11,3%	5,0%	8,2%
	Жауап беруге қиналамын	7,9%	6,5%	7,2%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
		Сабақтағы тапсырмаларға шамам келмегенде мұғалімнен көмек сұрай аламын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	
	Келісемін	87,4%	86,0%	86,8%
	Келіспеймін	5,3%	6,3%	5,8%
	Жауап беруге қиналамын	4,6%	4,8%	4,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
		Сабақ кезінде мұғалімдер әрбір білім алушының пікірін тыңдауға дайын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	
	Келісемін	82,1%	81,9%	82,0%
	Келіспеймін	7,6%	5,1%	6,4%
	Жауап беруге қиналамын	8,3%	9,9%	9,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімен пайдалана аламын * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
		Кітапхананы, интернетті, компьютерлерді өздігімен	Бұл сұрақ маған қатысты емес	
	Келісемін	60,3%	49,1%	54,9%
	Келіспеймін	20,4%	29,1%	24,6%

пайдалана аламын	Жауап беруге қиналамын	9,8%	12,6%	11,1%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі* Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,2%	5,4%	4,2%
	Келісемін	79,1%	85,1%	82,0%
	Келіспеймін	9,1%	2,7%	6,0%
	Жауап беруге қиналамын	8,6%	6,9%	7,7%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Менің мектепте арнайы мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, дәрігерлер және т.б.) қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Менің мектепте арнайы мамандармен (мысалы, психолог, дефектолог, дәрігерлер және т.б.) қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	20,2%	18,3%	19,2%
	Келісемін	46,7%	49,0%	47,8%
	Келіспеймін	14,5%	16,5%	15,5%
	Жауап беруге қиналамын	18,6%	16,2%	17,4%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мектепте денсаулығыма байланысты педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Мектепте денсаулығыма байланысты	Бұл сұрақ маған қатысты емес	35,4%	21,9%	28,9%
	Келісемін	29,2%	43,6%	36,2%

педагогтер әзірлеген жеке оқу жоспарына сәйкес оқимын	Келіспеймін	23,7%	14,9%	19,4%
	Жауап беруге қиналамын	11,7%	19,6%	15,5%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Денсаулығыма байланысты оқу үшін қажетті
барлық арнайы техникалық құралдарым бар * Сынып**

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Денсаулығыма байланысты оқу үшін қажетті барлық арнайы техникалық құралдарым бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	26,7%	17,0%	22,0%
	Келісемін	55,5%	59,6%	57,4%
	Келіспеймін	9,1%	10,2%	9,6%
	Жауап беруге қиналамын	8,8%	13,2%	10,9%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Сабақта маған мұғалімнің көмекшісі көмектеседі
* Сынып**

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Сабақта маған мұғалімнің көмекшісі көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	30,5%	15,7%	23,4%
	Келісемін	25,0%	44,8%	34,6%
	Келіспеймін	34,8%	27,6%	31,3%
	Жауап беруге қиналамын	9,7%	11,9%	10,8%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Комбинациялық кесте: Мектепте маған қажетті оқулықтарды берді *
Сынып**

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Мектепте маған қажетті оқулықтарды берді	Бұл сұрақ маған қатысты емес	3,0%	4,0%	3,5%
	Келісемін	87,0%	88,3%	87,6%
	Келіспеймін	8,0%	5,8%	6,9%
	Жауап беруге қиналамын	2,0%	1,9%	1,9%

Барлығы	100,0%	100,0%	100,0%
---------	--------	--------	--------

**Комбинациялық кесте: Мектеп асханасында тегін тамақтанамын *
Сынып**

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Мектеп асханасында тегін тамақтанамын	Бұл сұрақ маған қатысты емес	23,9%	15,7%	19,9%
	Келісемін	13,3%	24,0%	18,5%
	Келіспеймін	59,8%	54,1%	57,1%
	Жауап беруге қиналамын	3,1%	6,1%	4,5%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Қажет болған жағдайда мектепте мұғалімдермен қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Қажет болған жағдайда мектепте мұғалімдермен қосымша сабақ оқуыма мүмкіндік бар	Бұл сұрақ маған қатысты емес	9,4%	11,5%	10,4%
	Келісемін	66,1%	64,5%	65,3%
	Келіспеймін	11,7%	12,4%	12,1%
	Жауап беруге қиналамын	12,8%	11,6%	12,2%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

Комбинациялық кесте: Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі * Сынып

%, Сынып		Сынып		Барлығы
		9	5	
Мұғалімдер сабаққа қатысты қиындықтары бар барлық оқушыларға көмектеседі	Бұл сұрақ маған қатысты емес	10,7%	8,7%	9,7%
	Келісемін	67,1%	77,2%	72,0%
	Келіспеймін	7,7%	4,2%	6,0%
	Жауап беруге қиналамын	14,6%	9,9%	12,3%
Барлығы		100,0%	100,0%	100,0%

**Жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша статистикалық деректер
Директорлардың жауаптары /
Статистические данные по результатам проведенного анкетирования
Ответы директоров**

1. Тұрғылықты аймағыңыз / Ваш регион

Өңір / Регион	Респонденттер саны / Количество респондентов
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	13
2. Алматы қ./г. Алматы	106
3. Шымкент қ./г. Шымкент	193
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	165
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	202
6. Алматы обл./Алматинская обл.	589
7. Атырау обл./Атырауская обл.	65
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	184
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	283
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	203
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	247
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	207
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	136
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	201
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	197
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	294
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	184

2. Екі нұсқаның бірін таңдаңыз. / Выберите один из двух вариантов:

Өңір / Регион	қала/город	ауыл/село
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	9	4
2. Алматы қ./г. Алматы	66	40
3. Шымкент қ./г. Шымкент	185	8

4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	31	134
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	79	123
6. Алматы обл./Алматинская обл.	68	521
7. Атырау обл./Атырауская обл.	21	44
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	6	178
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	69	214
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	90	113
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	52	195
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	78	129
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	49	87
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	59	142
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	18	179
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	31	263
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	61	123

3. Жынысыңыз / Ваш пол

Өңір / Регион	3.1 ер / мужской	3.2 әйел / женский
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	2	11
2. Алматы қ./г. Алматы	16	90

3. Шымкент қ./г. Шымкент	47	146
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	45	120
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	72	130
6. Алматы обл./Алматинская обл.	154	435
7. Атырау обл./Атырауская обл.	30	35
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казакстанская обл.	71	113
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	109	174
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	54	149
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	89	158
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	68	139
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	27	109
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	77	124
15. Солтүстік обл./Северо-Казакстанская обл.	76	121
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	158	136
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казакстанская обл.	51	133

4. Сіздің жасыңыз (толық) / Ваш возраст (полных лет)

Өңір / Регион	4.1 18-35	4.2 35-45	4.3 45-55	4.4 55 және одан жоғары / 55 и выше
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	2	4	5	2

2. Алматы қ./г. Алматы	28	22	42	14
3. Шымкент қ./г. Шымкент	50	85	40	18
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	22	42	58	43
5. Ақтөбе обл./Ақтүбинская обл.	40	71	60	31
6. Алматы обл./Алматынская обл.	118	138	19	9
7. Атырау обл./Атырауская обл.	6	17	26	16
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казакстанская обл.	44	59	60	21
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	41	82	93	67
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	24	52	89	38
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	23	60	10	3
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	33	63	77	34
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	26	40	42	28
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	26	70	63	42
15. Солтүстік обл./Северо-Казакстанская обл.	26	44	77	50
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	46	90	85	73
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казакстанская обл.	17	52	73	42

5. Біліміңіз / Ваше образование

Названия строк	5.1 жоғары, жоғары оқу орнынан	5.2 техникалық және кәсіптік,	5.3 жалпы орта
----------------	--------------------------------	-------------------------------	----------------

	кейінгі білім / высшее, послевузовское образование	орта білімнен кейінгі білім / техническое и профессиональное, послесреднее образование	білім / общее среднее образование
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	12		1
2. Алматы қ./г. Алматы	99	3	4
3. Шымкент қ./г. Шымкент	191	1	1
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	161	2	2
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	188	6	8
6. Алматы обл./Алматинская обл.	574	5	10
7. Атырау обл./Атырауская обл.	62	1	2
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	160	13	11
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	277	1	5
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	189	9	5
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	240	2	5
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	201	2	4
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	126	3	7
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	191	5	5
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	195	1	1
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	289		5
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	179	2	3

6. Атқаратын қызмет бойынша жұмыс өтіліңіз (жыл) / Стаж работы в занимаемой должности (лет)

Названия строк	6.1 1 жылдан аз /	6.2 1-5 жыл/	6.3 6-15 жыл/	6.4 16-25 жыл	6.5 26 және
----------------	-------------------	--------------	---------------	---------------	-------------

	менее 1 года	1-5 лет	6-15 лет	/ 16- 25 лет	одан жоғар ы / 26 и больш е лет
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	4	4	4		1
2. Алматы қ./г. Алматы	7	38	38	16	7
3. Шымкент қ./г. Шымкент	13	40	82	39	19
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	18	35	57	30	25
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	15	68	72	29	18
6. Алматы обл./Алматинская обл.	48	162	201	73	105
7. Атырау обл./Атырауская обл.	11	19	21	9	5
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	28	53	52	32	19
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	22	51	115	52	43
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	23	52	69	30	29
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	28	68	83	35	33
12. Қызылорда обл./Қызылординская обл.	10	56	78	38	25
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	8	44	50	21	13
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	19	55	75	32	20
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	18	61	50	32	36
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	9	78	98	61	48
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	16	57	65	20	26

7. Біліктілік санатыңыз / Квалификационная категория

Названия строк	7.1 педагог-модератор	7.2 педагог-сарапшы / педагог-эксперт	7.3 педагог-зерттеуші / педагог-исследователь	7.4 педагог-шебер / педагог-мастер	7.5 екінші / вторая	7.6 бірінші / первая	7.7 жоғары / высшая	7.8 санатсыз / без категории
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан		1	6		1	1	2	2
2. Алматы қ./г. Алматы	11	13	38	4	2	4	13	21
3. Шымкент қ./г. Шымкент	41	35	43	4	16	4	15	35
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	7	56	39		7	26	20	10
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	15	39	70	4	6	25	24	19
6. Алматы обл./Алматинская обл.	46	108	169	12	23	58	114	59
7. Атырау обл./Атырауская обл.	2	15	19	6	1	6	14	2
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	25	47	50	1	11	18	11	21
9. Жамбыл	18	52	85	13	19	31	41	24

обл./Жамбылская обл.								
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	15	41	51		17	31	29	19
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	16	45	70	3	12	47	44	10
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	23	41	80	1	7	20	21	14
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	18	13	44	6	5	12	19	19
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	12	30	74	6	7	23	40	9
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	9	52	56	1	7	31	30	11
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	14	59	75	17	11	31	53	34
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	9	34	62	4	4	27	31	13

16. Мектебіңіз ұсынатын қызметтердің әртүрлі аспектілерінің ЕБҚ бар балалардың қажеттіліктеріне сәйкес келу дәрежесін бағалаңыз / Оцените степень соответствия различных аспектов услуг, которые предоставляет Ваша школа, потребностям детей с ООП

16.1 жоғары / высокая

16.2 орташа / средняя

16.3 төмен / низкая

16.4 мүлдем сәйкес келмейді / абсолютно не соответствует

16.5 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить

16. Мектебіңіз ұсынатын қызметтердің әртүрлі аспектілерінің ЕБҚ бар балалардың қажеттіліктеріне сәйкес келу дәрежесін бағалаңыз / Оцените степень соответствия различных аспектов услуг, которые предоставляет Ваша школа, потребностям детей с ООП [мамандар консультацияларының жеткіліктілігі / полнота консультаций специалистов]

Названия строк	16.1	16.2	16.3	16.4	16.5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Сұлтан	6	6	1		
2. Алматы қ./г. Алматы	62	37	2	2	3
3. Шымкент қ./г. Шымкент	98	86	3	1	5
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	55	86	11	4	9
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	91	96	4	2	9
6. Алматы обл./Алматинская обл.	240	302	28	4	15
7. Атырау обл./Атырауская обл.	22	37	5		1
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	74	93	6	4	7
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	130	135	5	4	9
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	59	120	12	5	7
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	84	138	13	4	8
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	113	82	4	1	7
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	55	67	8	2	4

14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	75	106	8	3	9
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	54	125	9		9
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	113	159	12	4	6
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	57	104	11	2	10

16. Мектебіңіз ұсынатын қызметтердің әртүрлі аспектілерінің ЕБҚ бар балалардың қажеттіліктеріне сәйкес келу дәрежесін бағалаңыз / Оцените степень соответствия различных аспектов услуг, которые предоставляет Ваша школа, потребностям детей с ООП [баламен жеке жұмыс жасау бағдарламалары / индивидуальные программы работы с ребенком]

Названия строк	16.1	16.2	16.3	16.4	16.5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Сұлтан	4	8	1		
2. Алматы қ./г. Алматы	72	28	3	2	1
3. Шымкент қ./г. Шымкент	107	70	11		5
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	65	84	9	1	6
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	96	96	2	2	6
6. Алматы обл./Алматинская обл.	295	262	16	7	9
7. Атырау обл./Атырауская обл.	27	34	2		2
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	89	84	5	1	5
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	161	112	3	4	3
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	85	103	10	2	3
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	88	138	15	1	5
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	133	64	5		5
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	64	69	1		2
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	98	93	4	1	5
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	68	112	7	2	8
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	139	144	3	3	5
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	73	88	13	2	8

16. Мектебіңіз ұсынатын қызметтердің әртүрлі аспектілерінің ЕБҚ бар балалардың қажеттіліктеріне сәйкес келу дәрежесін бағалаңыз / Оцените степень соответствия различных аспектов услуг, которые предоставляет Ваша школа, потребностям детей с ООП [психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының біліктілігі мен кәсібилігі / квалифицированность и профессионализм специалистов службы психолого-педагогического сопровождения]

Названия строк	16.1	16.2	16.3	16.4	16.5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	7	5	1		
2. Алматы қ./г. Алматы	65	34	3	2	2
3. Шымкент қ./г. Шымкент	110	69	9		5
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	73	79	5	5	3
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	113	80	2	2	5
6. Алматы обл./Алматинская обл.	294	259	22	3	11
7. Атырау обл./Атырауская обл.	33	26	6		
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	82	89	5	1	7
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	150	116	5	5	7
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	78	107	14	2	2
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	102	123	13	2	7
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	137	63	2	3	2
13. Маңғыстау обл./Мангистауская	71	58	5		2

обл.					
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	87	97	8	2	7
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	82	95	9	3	8
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	152	132	4	1	5
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	73	90	12	3	6

16. Мектебіңіз ұсынатын қызметтердің әртүрлі аспектілерінің ЕБҚ бар балалардың қажеттіліктеріне сәйкес келу дәрежесін бағалаңыз / Оцените степень соответствия различных аспектов услуг, которые предоставляет Ваша школа, потребностям детей с ООП [ата-аналармен жұмыс / работа с родителями]

Названия строк	16.1	16.2	16.3	16.4	16.5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	5	6		2	
2. Алматы қ./г. Алматы	70	32	2	1	1
3. Шымкент қ./г. Шымкент	122	58	8	1	4
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	83	70	7	2	3
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	140	56	2	2	2
6. Алматы обл./Алматинская обл.	348	212	14	5	10
7. Атырау обл./Атырауская обл.	36	27	1	1	
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	105	70	3	1	5
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	195	78	5		5
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	103	89	6	2	3
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	133	101	6	2	5
12. Қызылорда обл./Кызылординска я обл.	155	42	3	3	4
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	80	53	2	1	
14. Павлодар	115	80	2	1	3

обл./Павлодарская обл.					
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	100	85	5	1	6
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	172	111	3	1	7
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	94	77	6	1	6

16. Мектебіңіз ұсынатын қызметтердің әртүрлі аспектілерінің ЕБҚ бар балалардың қажеттіліктеріне сәйкес келу дәрежесін бағалаңыз / Оцените степень соответствия различных аспектов услуг, которые предоставляет Ваша школа, потребностям детей с ООП [қоғаммен жұмыс / работа с общественностью]

Названия строк	16.1	16.2	16.3	16.4	16.5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	4	6	1	1	1
2. Алматы қ./г. Алматы	60	38	5	2	1
3. Шымкент қ./г. Шымкент	106	73	10		4
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	68	78	12	3	4
5. Ақтөбе обл./Ақтүбинская обл.	114	80	4	2	2
6. Алматы обл./Алматинская обл.	300	246	25	5	13
7. Атырау обл./Атырауская обл.	30	30	3	1	1
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	90	83	3	4	4
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	171	98	6	5	3
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	79	102	15	2	5
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	87	140	11	5	4
12. Қызылорда обл./Кызылординска я обл.	133	62	6	2	4
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	66	63	2	2	3
14. Павлодар	96	95	5	1	4

обл./Павлодарская обл.					
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	68	113	8	2	6
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	145	130	8	3	8
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	79	82	15	1	7

22. Алдарыңызда білім беру ортасы критерийлерінің тізімі берілген, әр критерийге қарама-қарсы білім сапасын арттырудың маңыздылығы бойынша балын жазыңыз / Перед Вами список критериев образовательной среды, напишите напротив каждого балл, который бы обозначал значимость для повышения качества образования?

1 — маңызы мүлдем жоқ / совсем не значимо

2 — айтарлықтай маңызы жоқ / мало значимо

3 — маңызды, бірақ онсыз да сапаны арттыруға болады / играет роль, но можно и обойтись

4 — айтарлықтай маңызға ие / играет значимую роль

5 — бірінші кезектегі құрамдас, онсыз білім сапасын арттыруға болмайды / первоочередной компонент, обойтись нельзя

22. Алдарыңызда білім беру ортасы критерийлерінің тізімі берілген, әр критерийге қарама-қарсы білім сапасын арттырудың маңыздылығы бойынша балын жазыңыз / Перед Вами список критериев образовательной среды, напишите напротив каждого балл, который бы обозначал значимость для повышения качества образования? [Орта заманауи ақпараттық технологиялармен жұмыс істеу мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Кем дегенде, ғимараттың кез келген жерінен мектептің Wi-Fi желісіне қосылу мүмкіндігі бар және әр бала мобильді құрылғы (смартфон, планшет,ноутбук) арқылы ақпаратпен жұмыс істей алады / Среда обеспечивает возможность работать с современными информационными технологиями. Как минимум, есть доступ к школьному Wi-Fi из любой точки здания, и каждый ребенок может работать с информацией с мобильного устройства (смартфон, планшет,ноутбук)]

Названия строк	1	2	3	4	5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Сұлтан		4	1	4	4
2. Алматы қ./г. Алматы	31	24	8	31	12
3. Шымкент қ./г. Шымкент	77	51	19	31	15
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	40	36	11	48	30
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	48	49	22	47	36
6. Алматы	125	127	69	159	109

обл./Алматинская обл.					
7. Атырау обл./Атырауская обл.	8	7	11	24	15
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	34	35	34	41	40
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	63	68	42	74	36
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	43	46	23	60	31
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	36	36	28	95	52
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	61	33	23	58	32
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	30	35	26	30	15
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	30	32	17	71	51
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	28	46	13	64	46
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	83	71	45	52	43
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	23	26	27	56	52

22. Алдарыңызда білім беру ортасы критерийлерінің тізімі берілген, әр критерийге қарама-қарсы білім сапасын арттырудың маңыздылығы бойынша балын жазыңыз / Перед Вами список критериев образовательной среды, напишите напротив каждого балл, который бы обозначал значимость для повышения качества образования? [Кітапхана бар, ол ғылыми және көркем әдебиеттерді пайдалануды ғана емес, сонымен қатар бос уақыт өткізуді – пікірсайыстар, үйірмелер, еркін коммуникацияларды да қамтиды / Есть в наличии библиотека, которая предполагает не только использование учебных, научно-популярных и художественных книг, но и проведение досуга – дебаты, кружки, свободная коммуникация]

Названия строк	1	2	3	4	5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Сұлтан		4		3	6
2. Алматы қ./г. Алматы	32	23	4	27	20
3. Шымкент қ./г. Шымкент	73	52	17	33	18
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	36	42	11	50	26
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	55	36	23	55	33
6. Алматы обл./Алматинская обл.	118	125	52	171	123
7. Атырау обл./Атырауская обл.	8	8	6	24	19
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	36	35	19	50	44
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	72	64	25	72	50
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	45	42	13	66	37
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	36	32	23	98	58
12. Қызылорда	56	40	19	51	41

обл./Кызылординская обл.					
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	32	33	14	37	20
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	24	38	17	72	50
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	34	40	12	69	42
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	81	72	28	69	44
17. ШЫҒЫС Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	21	31	14	67	51

22. Алдарыңызда білім беру ортасы критерийлерінің тізімі берілген, әр критерийге қарама-қарсы білім сапасын арттырудың маңыздылығы бойынша балын жазыңыз / Перед Вами список критериев образовательной среды, напишите напротив каждого балл, который бы обозначал значимость для повышения качества образования? [Орын ауыстыру мүмкіндігі бар кабинеттер: әртүрлі қызмет түрлері үшін сыныптарды бөлу, бірнеше кабинеттерді біріктіру мүмкіндігі / Трансформируемые помещения: возможность зонировать класс для разных видов деятельности и объединять несколько помещений]

Названия строк	1	2	3	4	5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан		4	1	3	5
2. Алматы қ./г. Алматы	34	26	8	24	14
3. Шымкент қ./г. Шымкент	75	49	20	35	14
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	47	36	19	44	19
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	53	49	34	44	22
6. Алматы обл./Алматинская обл.	135	125	96	136	97
7. Атырау обл./Атырауская обл.	8	11	13	19	14
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	46	31	36	45	26
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	70	78	32	64	39
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	43	53	30	55	22
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	36	44	52	77	38
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	58	51	27	45	26
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	30	38	21	33	14
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	34	39	29	61	38
15. Солтүстік	30	56	29	52	30

обл./Северо- Казахстанская обл.					
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	87	81	35	54	37
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	31	31	31	50	41

22. Алдарыңызда білім беру ортасы критерийлерінің тізімі берілген, әр критерийге қарама-қарсы білім сапасын арттырудың маңыздылығы бойынша балын жазыңыз / Перед Вами список критериев образовательной среды, напишите напротив каждого балл, который бы обозначал значимость для повышения качества образования? [Спорт залдарының, мәдени-бұқаралық іс-шараларды өткізуге арналған кеңістіктер ретінде пайдаланылатын холдардың болуы / Наличие холлов, которые могут быть использованы и как спортивные залы, и как пространство для проведения культурно-массовых мероприятий]

Названия строк	1	2	3	4	5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Сұлтан		4	1	5	3
2. Алматы қ./г. Алматы	31	26	6	27	16
3. Шымкент қ./г. Шымкент	69	53	19	29	23
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	42	43	20	40	20
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	57	43	25	40	37
6. Алматы обл./Алматинская обл.	130	132	78	133	116
7. Атырау обл./Атырауская обл.	8	9	14	16	18
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	38	37	23	52	34
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	69	69	29	86	30
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	44	47	26	58	28
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	43	29	50	78	47
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	55	40	18	57	37

13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	34	31	18	32	21
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	29	39	25	71	37
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	37	45	27	56	32
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	81	78	34	53	48
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	31	28	21	60	44

22. Алдарыңызда білім беру ортасы критерийлерінің тізімі берілген, әр критерийге қарама-қарсы білім сапасын арттырудың маңыздылығы бойынша балын жазыңыз / Перед Вами список критериев образовательной среды, напишите напротив каждого балл, который бы обозначал значимость для повышения качества образования? [Пәндік кабинеттердің орнына кез келген сабақты өткізуге болатын әмбебап кабинеттер пайда болады / Вместо предметных кабинетов появляются универсальные кабинеты, в которых можно провести любой урок]

Названия строк	1	2	3	4	5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан		4	1	3	5
2. Алматы қ./г. Алматы	33	25	5	27	16
3. Шымкент қ./г. Шымкент	77	44	19	30	23
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	45	35	13	48	24
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	52	42	24	49	35
6. Алматы обл./Алматинская обл.	135	130	66	138	120
7. Атырау обл./Атырауская обл.	10	8	7	25	15
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	36	38	27	46	37
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	71	68	35	84	25
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	50	39	30	53	31
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	40	38	43	82	44
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	55	41	23	50	38
13. Маңғыстау	29	36	20	35	16

обл./Мангистауская обл.					
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	38	31	19	66	47
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	29	50	27	57	34
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	85	80	32	56	41
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	31	23	15	70	45

22. Алдарыңызда білім беру ортасы критерийлерінің тізімі берілген, әр критерийге қарама-қарсы білім сапасын арттырудың маңыздылығы бойынша балын жазыңыз / Перед Вами список критериев образовательной среды, напишите напротив каждого балл, который бы обозначал значимость для повышения качества образования? [Шеберханалар мен робототехника бір блокқа біріктіріледі / Мастерские и робототехника объединяются в единый блок]

Названия строк	1	2	3	4	5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Сұлтан		4	1	3	5
2. Алматы қ./г. Алматы	33	25	5	27	16
3. Шымкент қ./г. Шымкент	77	44	19	30	23
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	45	35	13	48	24
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	52	42	24	49	35
6. Алматы обл./Алматинская обл.	135	130	66	138	120
7. Атырау обл./Атырауская обл.	10	8	7	25	15
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	36	38	27	46	37
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	71	68	35	84	25
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	50	39	30	53	31
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	40	38	43	82	44
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	55	41	23	50	38
13. Маңғыстау	29	36	20	35	16

обл./Мангистауская обл.					
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	38	31	19	66	47
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	29	50	27	57	34
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	85	80	32	56	41
17. ШЫҒЫС Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	31	23	15	70	45

22. Алдарыңызда білім беру ортасы критерийлерінің тізімі берілген, әр критерийге қарама-қарсы білім сапасын арттырудың маңыздылығы бойынша балын жазыңыз / Перед Вами список критериев образовательной среды, напишите напротив каждого балл, который бы обозначал значимость для повышения качества образования? [Мектептің информатика және ағылшын тілі бойынша сабақтарға арналған қолжетімді білім беру ортасы / Доступная образовательная среда для занятий по информатике и иностранному языку по всему пространству школы]

Названия строк	1	2	3	4	5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан		4		3	6
2. Алматы қ./г. Алматы	33	22	7	24	20
3. Шымкент қ./г. Шымкент	68	55	16	30	24
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	49	29	14	49	24
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	54	43	19	46	40
6. Алматы обл./Алматинская обл.	127	124	70	149	119
7. Атырау обл./Атырауская обл.	7	8	6	29	15
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	43	30	22	53	36
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	72	56	33	84	38
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	48	42	21	59	33
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	39	36	24	100	48
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	53	38	21	57	38

13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	32	27	21	34	22
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	30	34	20	67	50
15. Солтүстік Қазақстанская обл./Северо-Казахстанская обл.	31	44	22	53	47
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	81	77	31	51	54
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	26	30	24	65	39

22. Алдарыңызда білім беру ортасы критерийлерінің тізімі берілген, әр критерийге қарама-қарсы білім сапасын арттырудың маңыздылығы бойынша балын жазыңыз / Перед Вами список критериев образовательной среды, напишите напротив каждого балл, который бы обозначал значимость для повышения качества образования? [Медиазертхана блогі құрылады – бейнестудия, бейнежазба студиясы, анимациялық студия, web-жобаланған және гейм-студия / Создается блок медиалаборатории – видеостудия, студия звукозаписи, анимационная студия, web-проектирования и гейм-студия]

Названия строк	1	2	3	4	5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Сұлтан		4		7	2
2. Алматы қ./г. Алматы	34	22	12	22	16
3. Шымкент қ./г. Шымкент	75	54	14	30	20
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	41	42	22	38	22
5. Ақтөбе обл./Ақтүбинская обл.	60	41	28	42	31
6. Алматы обл./Алматинская обл.	131	135	72	137	114
7. Атырау обл./Атырауская обл.	13	7	6	25	14
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	42	37	24	47	34
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	82	56	46	65	34
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	48	41	29	50	35
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	36	42	48	75	46
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	49	45	20	57	36

13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	30	33	23	32	18
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	32	37	18	64	50
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	39	38	29	54	37
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	92	76	39	42	45
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	34	26	33	49	42

22. Алдарыңызда білім беру ортасы критерийлерінің тізімі берілген, әр критерийге қарама-қарсы білім сапасын арттырудың маңыздылығы бойынша балын жазыңыз / Перед Вами список критериев образовательной среды, напишите напротив каждого балл, который бы обозначал значимость для повышения качества образования? [Асханада тек тамақ ішпейді, сонымен қатар сабаққа дайындалуға, іс-шара өткізуге болады. Сәйкесінше асханадағы үстелдер мен орындықтардан бөлек күш және әлсіз токті розеткалар, LED экрандар пайда болады. Кофе-пойнттың бірнеше зонасы ұйымдастырылады, ол жерден пайдалы ас сатып алып, үзілісте тамақтанып алуға болады / В столовой не только питаются, но и можно поработать над учебным занятием, проводить мероприятия. Соответственно, помимо столов и стульев в столовой появляются силовые и слаботочные розетки, LED экраны. Организуется несколько зон кофе-пойнта, где можно купить здоровую еду и перекусить на перемене]

Названия строк	1	2	3	4	5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	1	6	1	4	1
2. Алматы қ./г. Алматы	33	27	10	23	13
3. Шымкент қ./г. Шымкент	81	51	17	27	17
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	45	45	20	39	16
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	66	45	32	34	25
6. Алматы обл./Алматинская обл.	175	132	81	109	92
7. Атырау обл./Атырауская обл.	14	14	11	15	11
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	47	37	33	37	30
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	83	81	37	57	25
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	51	45	43	37	27
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	41	58	52	64	32

12. Қызылорда обл./Қызылординская обл.	51	52	27	42	35
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	35	42	20	27	12
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	39	44	31	53	34
15. Солтүстік обл./Северо- Қазақстанская обл.	54	35	38	41	29
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	91	87	48	32	36
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Қазақстанская обл.	40	32	33	45	34

22. Алдарыңызда білім беру ортасы критерийлерінің тізімі берілген, әр критерийге қарама-қарсы білім сапасын арттырудың маңыздылығы бойынша балын жазыңыз / Перед Вами список критериев образовательной среды, напишите напротив каждого балл, который бы обозначал значимость для повышения качества образования? [Мектеп аумағын функционалдандыру. Білім мектеп шеңберінен тыс беріледі. Әлеуметтік ортаның әрбір «мектеп жанындағы» элементі білім беру мақсаттарына ие болуы тиіс – классиктердің суреттерінен құс ұяларына дейін, велотұрақтардың, мектеп жанындағы бақшалардың, арт-объектілердің, ескерткіштердің болуы / Функционализация школьной территории. Образование выходит за пределы школы, каждый элемент «пришкольной» социокультурной среды должен иметь образовательные цели – от нарисованных классиков до изобилия скворечников, велопарковок, пришкольных огородов, арт-объектов, памятных знаков и мест]

Названия строк	1	2	3	4	5
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	1	7		2	3
2. Алматы қ./г. Алматы	36	21	10	25	14
3. Шымкент қ./г. Шымкент	84	48	19	24	18
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	45	42	20	41	17
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	64	45	24	40	29
6. Алматы обл./Алматинская обл.	154	129	81	126	99
7. Атырау обл./Атырауская обл.	14	10	15	13	13
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	40	33	31	49	31
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	80	68	40	61	34
10. Қарағанды обл./Карагандинская	40	47	27	53	36

обл.					
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	46	38	38	77	48
12. Қызылорда обл./Қызылординска я обл.	55	46	27	46	33
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	37	30	25	27	17
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	29	44	27	59	42
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	39	38	30	56	34
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	94	72	43	46	39
17. ШЫҒЫС Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	34	36	30	48	36

Жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша статистикалық деректер
Педагогтердің жауаптары /
Статистические данные по результатам проведенного анкетирования
Ответы педагогов

1. Тұрғылықты аймағыңыз / Ваш регион

Өңір / Регион	Респонденттер саны / Количество респондентов
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	1447
2. Алматы қ./г. Алматы	2992
3. Шымкент қ./г. Шымкент	9310
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	5275
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	9810
6. Алматы обл./Алматинская обл.	30179
7. Атырау обл./Атырауская обл.	4522
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	6542
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	13483
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	9047
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	8107
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	7325
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	5915
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	8308
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	7413
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	6350
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	6601

2. Екі нұсқаның бірін таңдаңыз. / Выберите один из двух вариантов:

Названия строк	2.1 Мен қалалық мектепте жұмыс істеймін / Я работаю в городской школе	2.2 Мен ауылдық мектепте жұмыс істеймін / Я работаю в сельской школе
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	1444	3
2. Алматы қ./г. Алматы	2992	
3. Шымкент қ./г. Шымкент	9310	
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	1269	4006
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	5880	3930
6. Алматы обл./Алматинская обл.	5045	25134
7. Атырау обл./Атырауская обл.	1446	3076
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	460	6082
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	4825	8658
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	4990	4057
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	3480	4627
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	2897	4428
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	1993	3922
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	4415	3893
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	1298	6115
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	1330	5020
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	3136	3465

3. Екі нұсқаның бірін таңдаңыз. / Выберите один из двух вариантов:

Названия строк	3.1 бастауыш сынып мұғалімі / учитель начальных классов	3.2 орта буын мұғалімі / учитель среднего звена	3.3 жоғары буын мұғалімі / учитель старшего звена
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	542	496	409
2. Алматы қ./г. Алматы	965	1320	707
3. Шымкент қ./г. Шымкент	2872	3565	2873
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	1839	2044	1392
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	3106	3778	2926
6. Алматы обл./Алматинская обл.	9205	12194	8780
7. Атырау обл./Атырауская обл.	1482	1620	1420
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	1915	2502	2125
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	3861	5256	4366
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	2917	3539	2591
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	2702	3361	2044
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	2107	2704	2514
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	2300	1909	1706
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	2765	3717	1826
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	2314	3087	2012
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	1984	2047	2319
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	2188	2739	1674

4. Жынысыңыз / Ваш пол

Названия строк	4.1 ер / мужской	4.2 әйел / женский
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	170	1277
2. Алматы қ./г. Алматы	359	2633
3. Шымкент қ./г. Шымкент	1266	8044
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	795	4480
5. Ақтөбе обл./Ақтүбинская обл.	1468	8342
6. Алматы обл./Алматынская обл.	4749	25430
7. Атырау обл./Атырауская обл.	444	4078
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	1152	5390
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	1946	11537
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	1081	7966
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	1307	6800
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	1114	6211
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	527	5388
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	1364	6944
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	1441	5972
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	1212	5138
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	873	5728

5. Жұмыс өтіліңіз / Стаж работы

Названия строк	5.1 3 жылға дейін / до 3 лет	5.2 3-10 жыл аралығынд а / от 3 до 10 лет	5.3 10- 20 жыл аралығынд а / от 10 до 20 лет	5.4 20 жылда н артық / более 20 лет
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	205	312	329	601
2. Алматы қ./г. Алматы	680	834	587	891
3. Шымкент қ./г. Шымкент	1310	2121	2889	2990
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	746	1159	1343	2027
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	1587	2359	2647	3217
6. Алматы обл./Алматинская обл.	5634	8155	7802	8588
7. Атырау обл./Атырауская обл.	756	1124	1102	1540
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	910	1537	1893	2202
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	1853	3300	4226	4104
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	1168	1901	2357	3621
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	1136	2078	2124	2769
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	937	1846	2111	2431
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	1333	1719	1381	1482
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	1159	1845	2308	2996
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	1013	1681	2083	2636
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	765	1545	1976	2064
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	896	1743	1706	2256

6. Балалардың қандай топтарын ерекше білім беруді қажет ететін балалар тобына жатқызуға болады деп ойлайсыз / Какие группы детей, на Ваш взгляд, можно отнести к детям, имеющим особые образовательные потребности (далее - ООП)?

Названия строк	6.1 денсаулық жағдайына байланысты бұзушылықтары бар балалар / дети, имеющие нарушения, обусловленные состоянием здоровья	6.2 оқуда ерекше қиындықтары бар балалар (мысалы, жазу/оқу/сөйлеу) / дети, имеющие специфические трудности в обучении (например, в письме/чтении/речи)	6.3 мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары бар балалар / дети, имеющие поведенческие и эмоциональные проблемы	6.4 әлеуметтік-психологиялық, экономикалық, тілдік, мәдени себептерге байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балалар / дети, у которых в силу социально-психологических, экономических, языковых, культурных причин возникают особые образовательные потребности	6.5 барлық аталған балалар топтары / все перечисленные группы детей
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	645	178	101	81	426
2. Алматы қ./г. Алматы	1395	445	166	141	830
3. Шымкент қ./г. Шымкент	3787	1427	621	577	2823
4. Ақмола обл./Акмолинская	2336	616	271	307	1706

обл.					
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	4703	1123	555	522	2822
6. Алматы обл./Алматинская обл.	11778	4580	1821	2161	9626
7. Атырау обл./Атырауская обл.	1950	713	256	231	1336
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	2913	916	352	321	2006
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	5618	1836	862	897	4175
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	4181	1055	450	442	2859
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	3969	919	410	377	2386
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	3475	980	339	368	2125
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	2541	825	346	318	1846
14. Павлодар	4118	894	384	377	2475

обл./Павлодарская обл.					
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	3683	759	321	388	2213
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	2370	1160	472	442	1834
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	3157	662	334	351	2062

7. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қалай анықтайсыз? / Каким образом Вы выявляете обучающихся с ООП?

Названия строк	7.1 сабақта бақылау барысында білім алушының оқу материалын меңгермейтінін байқаймын / в ходе наблюдения на уроке замечаю, что обучающийся не усваивает учебный материал	7.2 сабақта және сыныптан тыс іс-шараларда бақылау барысында білім алушының мінез-құлқында бұзушылықтар бар екенін байқаймын / в ходе наблюдения на уроке и во внеклассных мероприятиях замечаю, что у обучающегося имеются нарушения в поведении	7.3 диагностикалық әдістерді жүргіземін / провожу диагностические методики	7.4 диагностикада мамандар (педагог-психолог, дефектолог-мұғалім, логопед-мұғалім және т.б.) көмегіне жүгінемін / обращаюсь за помощью в диагностике к специалистам (педагогу-психологу, учителю-дефектологу, учителю-логопеду и другим)	7.5 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	561	245	136	398	101

2. Алматы қ./г. Алматы	1331	413	178	904	151
3. Шымкент қ./г. Шымкент	4233	1418	888	2111	637
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	2072	810	348	1486	534
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	3886	1436	863	2857	739
6. Алматы обл./Алматинская обл.	12618	4542	2977	7819	2142
7. Атырау обл./Атырауская обл.	1854	758	450	1172	272
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	2511	869	464	2329	352
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	6068	2062	1328	3043	950
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	3523	1304	680	2870	607
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	3086	989	546	2887	533
12. Қызылорда	2975	883	610	2439	411

обл./Кызылординская обл.					
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	2546	955	416	1574	403
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	3224	1136	503	2703	681
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	2510	991	425	2749	687
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	2902	973	622	1357	476
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	2423	971	549	2181	424

8. Оқу бағдарламасын бейімдеу деп нені түсінесіз? / Что Вы понимаете под адаптацией учебной программы?

Названия строк	8.1 пән бойынша бағдарламалық материалды өзгерту / изменение программного материала по предмету	8.2 жеке оқу жоспарын пайдалану / использование индивидуального учебного плана	8.3 баланың жеке ерекшеліктерін ескеру / учет индивидуальных особенностей ребенка	8.4 оқу материалын күрделілік деңгейі бойынша саралау / дифференциация учебного материала по уровню сложности
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	295	241	565	342
2. Алматы қ./г. Алматы	572	552	1240	619
3. Шымкент қ./г. Шымкент	2151	1333	3383	2427
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	965	719	2161	1410
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	2401	1398	3716	2276
6. Алматы обл./Алматинская обл.	6860	4226	11050	7999
7. Атырау	981	641	1850	1042

обл./Атырауская обл.				
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	1468	947	2704	1418
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	3145	2002	4935	3380
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	1766	1457	3707	2096
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	1489	1050	3293	2258
12. Қызылорда обл./Қызылординская обл.	1736	947	3204	1438
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	1355	921	2183	1443
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	1613	1497	3278	1897
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	1319	1176	2983	1907
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	1503	897	2300	1635

17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	1118	980	2770	1711
---	------	-----	------	------

9. Оқу материалын бейімдеудің қандай әдістерін қолдануға болады деп ойлайсыз? / Какие методы адаптации учебного материала Вы считаете применимыми?

Названия строк	9.1 нұсқаулықты жеңілдету / упрощение инструкции	9.2 тапсырма көлемін қысқарту / сокращение объема задания	9.3 дидактикалық материалды өзгерту / изменение дидактического материала	9.4 тапсырманы ұсынудың дараланған тәсілі / индивидуальный способ подачи задания	9.5 тапсырманың дараланған нұсқасын әзірлеу / разработка индивидуального варианта задания
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	278	246	123	383	414
2. Алматы қ./г. Алматы	660	583	209	757	772
3. Шымкент қ./г. Шымкент	2410	1455	1001	2132	2300
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	741	780	416	1660	1659
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	2154	1636	1058	2512	2433
6. Алматы обл./Алматинская обл.	6630	5535	3161	7483	7325
7. Атырау обл./Атырауская обл.	983	921	473	1042	1093
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	1370	1071	714	1645	1738
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	3207	2298	1370	3261	3338

10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	1513	1509	768	2470	2750
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	966	1130	598	2523	2861
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	1783	1500	688	1577	1771
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	1531	1230	627	1157	1357
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	1192	1307	592	2447	2739
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	864	974	516	2307	2722
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	1726	1149	706	1276	1483
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	922	879	526	1987	2249

10. ЕБҚ бар баланы өзге балалармен оқытуға дайынсыз ба? / Готовы ли Вы обучать ребенка с ООП совместно с другими детьми?

Названия строк	10.1 иә / да	10.2 жоқ / нет	10.3 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	573	367	507
2. Алматы қ./г. Алматы	1703	441	848
3. Шымкент қ./г. Шымкент	3371	2225	3714
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	1755	1323	2197
5. Ақтөбе обл./Ақтөбинская обл.	3912	2128	3770
6. Алматы обл./Алматынская обл.	11034	7917	11228
7. Атырау обл./Атырауская обл.	1708	1162	1652
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	3333	1195	2014
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	5286	3487	4710
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	4023	1702	3322
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	3667	1451	2989
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	3160	1846	2319
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	2648	1318	1949
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	3266	1748	3294
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	3031	1456	2926
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	2341	1650	2359
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	2791	1328	2482

11. ЕБҚ бар баланың жеке оқу жоспарын және жеке оқу бағдарламасын жасауға қатысуға дайынсыз ба? / Готовы ли вы участвовать в составлении индивидуального плана обучения и индивидуальной учебной программы ребенка с ООП?

Названия строк	11.2 жоқ / нет	11.1 иә / да	11.3 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	278	735	434
2. Алматы қ./г. Алматы	460	1697	835
3. Шымкент қ./г. Шымкент	1782	4356	3172
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	1168	2027	2080
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	2002	4530	3278
6. Алматы обл./Алматинская обл.	6279	14592	9308
7. Атырау обл./Атырауская обл.	897	2158	1467
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	1102	3680	1760
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	2460	7158	3865
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	1629	4416	3002
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	1583	3516	3008
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	1248	4192	1885
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	1021	3274	1620
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	1451	3956	2901
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	1439	3077	2897
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	1344	3126	1880
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	1183	3135	2283

12. ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау кезінде қандай қолдауды қажет етесіз? / Какой вид поддержки Вам необходим в процессе работы с детьми с ООП?

Названия строк	12.1 мамандардың кеңестері / консультации и специалистов	12.2 әріптестердің тарапынан әдістемелік көмек / методическая помощь коллег	12.3 әкімшілік тарапынан қолдау / поддержка со стороны администрации	12.4 педагог-ассистенттің сабақта көрсететін көмегі / помощь педагога-ассистента на уроках	12.5 дидактикалық материалмен қамтамасыз ету / обеспечение дидактическим материалом	(пусто)	Общий итог
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	572	190	72	188	172		1194
2. Алматы қ./г. Алматы	1301	345	119	360	352		2477
3. Шымкент қ./г. Шымкент	4177	1421	571	750	1031		7950
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	1966	651	293	591	677		4178
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	4213	1258	537	917	1129		8054
6. Алматы обл./Алматинская обл.	12525	4804	1997	2326	3339		24991

7. Атырау обл./Атырауская обл.	1900	657	259	347	479	3642
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	2820	1023	259	523	837	5462
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	5248	2274	825	1013	1600	10960
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	3528	1059	416	1245	1161	7409
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	2830	1054	323	933	1375	6515
12. Қызылорда обл./Қызылординска я обл.	3450	968	291	534	1010	6253
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	2527	846	312	543	522	4750
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	3073	1041	326	958	1229	6627
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	2673	923	270	877	1202	5945
16. Түркістан	2821	1288	403	410	643	5565

обл./Туркестанская обл.							
17. ШЫҒЫС Қазақстан обл./Восточно- Казахстанская обл.	2425	813	272	648	999		5157

13. ЕБҚ бар балаларды оқыту бойынша біліктілікті арттыру үшін ақпаратты қайдан аласыз? / Откуда Вы получаете информацию о повышении квалификации в области образования детей с ООП?

Названия строк	13.1 білім басқармасы, әдістемелік кабинеттер / управление образования, методические кабинеты	13.2 біліктілікті арттыру институты (дәрістер, семинарлар және т.б. іс-шаралар) / институт повышения квалификации (лекции, семинары и др. мероприятия)	13.3 денсаулық сақтау саласының ұйымдары (дәрістер, семинарлар және басқа да іс-шаралар) / организации сферы здравоохранения (лекции, семинары и др. мероприятия)	13.4 БАҚ / СМИ	13.5 интернет	13.6 мүлдем алмаймын / не получаю совсем
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	475	510	102	22	257	75
2. Алматы қ./г. Алматы	1048	1026	175	65	527	136
3. Шымкент қ./г. Шымкент	3031	2965	806	199	1896	397
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	1717	1808	281	104	999	354
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	3154	3885	727	145	1419	
6. Алматы обл./Алматинская обл.	9762	9732	2667	591	5867	1480
7. Атырау обл./Атырауская обл.	1394	1784	367	60	713	188

8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	2054	2809	399	118	932	220
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	4549	4421	1006	245	2675	559
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	3093	3597	464	151	1325	386
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	2876	3195	381	105	1242	277
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	2282	3083	536	102	1139	171
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	1551	2235	555	132	1179	245
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	2928	3274	346	127	1150	431
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	2343	3096	290	104	1201	351
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	2254	1858	575	111	1287	250
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	2208	2340	329	129	1266	295

14. Денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудың ерекшеліктері бойынша өз білім деңгейіңізді бағалаңыз? / Оцените уровень своих знаний об особенностях обучения детей с особыми образовательными потребностями, обусловленными состоянием здоровья?

Названия строк	14.1 жоғары / высокий	14.2 орташа / средний	14.3 төмен / низкий
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	320	994	133
2. Алматы қ./г. Алматы	803	1959	230
3. Шымкент қ./г. Шымкент	2503	6144	663
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	642	3744	889
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	1727	6967	1116
6. Алматы обл./Алматинская обл.	6544	20903	2732
7. Атырау обл./Атырауская обл.	968	3160	394
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	1185	4805	552
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	3488	9098	897
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	1292	6658	1097
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	1037	6211	859
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	2147	4812	366
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	1136	4243	536
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	1124	6138	1046
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	685	5623	1105
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	1604	4350	396
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	977	4845	779

Жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша статистикалық деректер
ПШТК мамандарының жауаптары /
Статистические данные по результатам проведенного анкетирования
Ответы специалистов КППК

1. Тұрғылықты аймағыңыз / Ваш регион

Өңір / Регион	Респонденттер саны / Количество респондентов
1. Нур-Султан	87
2. г. Алматы	276
3. г. Шымкент	202
4. Акмолинская обл.	180
5. Актюбинская обл.	153
6. Алматинская обл.	143
7. Атырауская обл.	45
8. Западно-Казахстанская обл.	159
9. Жамбылская обл.	175
10. Карагандинская обл.	239
11. Костанайская обл.	159
12. Кызылординская обл.	219
13. Мангистауская обл.	178
14. Павлодарская обл.	93
15. Северо-Казахстанская обл.	142
16. Туркестанская обл.	249
17. Восточно-Казахстанская обл.	289

2. Сіздің жасыңыз (толық) / Ваш возраст (полных лет)

Названия строк	1. 18-35	2. 35-45	3. 45-55	4. 55 және одан жоғары / 55 и выше
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	53	13	12	9
2. Алматы қ./г. Алматы	149	68	46	13
3. Шымкент қ./г. Шымкент	94	65	27	16
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	67	58	37	18
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	72	48	25	8
6. Алматы обл./Алматинская обл.	64	37	26	16
7. Атырау обл./Атырауская обл.	22	10	6	7
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	71	56	26	6
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	61	69	37	8
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	102	77	43	17
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	64	44	37	14
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	117	56	31	15
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	110	41	20	7
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	41	25	18	9
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	62	35	31	14
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	102	81	53	13
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	113	98	59	19

3. Жынысыңыз / Ваш пол

Жынысыңыз / Ваш пол Названия строк	Названия столбцов	
	ер / мужской	әйел / женский
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	7	80
2. Алматы қ./г. Алматы	10	266
3. Шымкент қ./г. Шымкент	34	168
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	14	166
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	13	140
6. Алматы обл./Алматинская обл.	15	128
7. Атырау обл./Атырауская обл.	4	41
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	24	135
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	22	153
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	17	222
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	24	135
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	33	186
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	14	164
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	11	82
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	19	123
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	54	195
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	19	270

4. Лауазымыңыз / Должность

4.1 Басшы / руководитель

4.2 Педагог-психолог

4.3 Әлеуметтік педагог / социальный педагог

4.4 Дефектолог-мұғалім / учитель-дефектолог

4.5 Логопед-мұғалім / учитель-логопед

4.6 Сурдопедагог

4.7 Тифлопедагог

4.8 Олигофренопедагог

4.9 ЕДШ нұсқаушысы / инструктор ЛФК

Названия строк	4.1	4.2	4.3	4.4	4.5	4.6	4.7	4.8	4.9
1. Нур-Сұлтан қ./г. Нур-Сұлтан		23	2	19	18	3	1		5
2. Алматы қ./г. Алматы	6	65	8	52	74	2		3	7
3. Шымкент қ./г. Шымкент	5	51	18	28	7	5	1	2	2
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	11	48	21	13	26			1	11
5. Ақтөбе обл./Ақтүбинская обл.	2	41	9	17	18		1		7
6. Алматы обл./Алматинская обл.	10	34	7	20	31	2		11	14
7. Атырау обл./Атырауская обл.	6	10	1	7	9			2	4
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	3	38	18	15	20	1	1	7	8
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	13	47	21	12	12			6	3
10. Қарағанды обл./Қарагандинская обл.	3	72	15	36	30	3	1		6
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	11	39	10	18	22	1	1	1	18
12. Қызылорда обл./Қызылординская обл.	9	69	7	42	15	4	2		2
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	5	59	9	29	15	1			5
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	3	27	3	13	12			1	7
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	11	41	17	11	21	1			6
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	13	44	17	37	27	7	8	12	11
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	15	90	23	30	32	1	2	9	8

5. Біліміңіз / Ваше образование

Названия строк	5.1 жоғары, жоғары оқу орнынан кейінгі білім / высшее, послевузовское образование	5.2 техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім / техническое и профессиональное, послесреднее образование	5.3 жалпы орта білім / общее среднее образование
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	83	3	1
2. Алматы қ./г. Алматы	266	3	7
3. Шымкент қ./г. Шымкент	194		8
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	162	8	10
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	141	7	5
6. Алматы обл./Алматинская обл.	134	4	5
7. Атырау обл./Атырауская обл.	44		1
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	142	13	4
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	161	5	9
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	212	19	8
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	146	10	3
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	206	9	4
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	162	7	9
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	85	4	4
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	125	11	6
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	236	7	6
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	256	20	13

6. Атқаратын қызмет бойынша жұмыс өтіліңіз (жыл) / Стаж работы в занимаемой должности (лет)

Названия строк	6.1 1 жылдан аз / менее 1 года	6.2 1-5 жыл/ 1-5 лет	6.3 6-15 жыл/ 6-15 лет	6.4 16-25 жыл/ 16-25 лет	6.5 26 және одан жоғары / 26 и больше лет
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	6	39	32	1	9
2. Алматы қ./г. Алматы	44	130	63	15	24
3. Шымкент қ./г. Шымкент	31	49	68	28	26
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	21	56	68	19	16
5. Ақтөбе обл./Ақтүбинская обл.	12	48	52	27	14
6. Алматы обл./Алматинская обл.	9	39	64	20	11
7. Атырау обл./Атырауская обл.	5	16	14	8	2
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	25	38	63	20	13
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	26	33	67	31	18
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	35	70	79	40	15
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	19	44	59	23	14
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	27	63	79	28	22
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	31	69	54	13	11
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	11	26	32	19	5
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	9	51	49	18	15
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	31	63	93	36	26
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	35	92	102	34	26

7. Біліктілік санатыңыз / Квалификационная категория

Названия строк	7.1 педагог- модератор	7.2 педагог- сарапшы / педагог- эксперт	7.3 педагог- зерттеуші / педагог- исследователь	7.4 педагог- шебер / педагог- мастер	7.5 екінші / вторая	7.6 бірінші / первая	7.7 жоғары / высшая	7.8 санатсыз / без категории
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	32	10	6		5	1	4	29
2. Алматы қ./г. Алматы	59	20	13	1	21	20	17	125
3. Шымкент қ./г. Шымкент	51	29	30	1	14	9	9	59
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	37	22	9	1	19	9	8	75
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	25	20	10		24	15	2	57
6. Алматы обл./Алматинская обл.	49	12	11		20	7	11	33
7. Атырау обл./Атырауская обл.	9	3			5	1	2	25
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	38	24	3		15	17	4	58
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	30	23	17	1	20	19	7	58
10. Қарағанды обл./Қарағанд	33	31	14		20	21	10	110

инская обл.								
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	42	14	9		16	18	11	49
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	52	38	16		14	13	9	77
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	50	19	17	1	13	6	3	69
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	16	12	9		9	7	4	36
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	20	19	14		18	10	3	58
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	58	35	18	1	19	11	18	89
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	51	41	12		29	28	9	119

9. Барлық балаларға ПМПК ұсынған түзету-педагогикалық қолдау және психологиялық-педагогикалық қолдау ПШТК-да көрсетіледі ме? / Все ли дети получают в КППК рекомендованную ПМПК коррекционно-педагогическую поддержку и психолого-педагогическое сопровождение?

Названия строк	9.1 иә / да	9.2 жоқ / нет	9.3 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	81	1	5
2. Алматы қ./г. Алматы	261	5	10
3. Шымкент қ./г. Шымкент	132	18	52
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	139	15	26
5. Ақтөбе обл./Ақтүбинская обл.	112	11	30
6. Алматы обл./Алматинская обл.	128	8	7
7. Атырау обл./Атырауская обл.	44		1
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	133	11	15
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	123	18	34
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	196	10	33
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	125	12	22
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	180	10	29
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	127	20	31
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	73	7	13
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	117	9	16
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	191	23	35
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	231	17	41

12. ППТК-да танымдық процестерді дамытуда динамика (жақсару) байқалған балалар бар ма? / Есть ли в КППК дети, у которых имеется динамика (улучшение) в развитии познавательных процессов?

Названия строк	12.1 иә / да	12.2 жоқ / нет	12.3 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	86	1	
2. Алматы қ./г. Алматы	248	7	21
3. Шымкент қ./г. Шымкент	114	40	48
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	120	19	41
5. Ақтөбе обл./Ақтүбинская обл.	116	13	24
6. Алматы обл./Алматинская обл.	136	2	5
7. Атырау обл./Атырауская обл.	43		2
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	124	24	11
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	113	28	34
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	172	17	50
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	118	13	28
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	154	33	32
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	109	25	44
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	66	4	23
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.	112	8	22
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	176	32	41
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	208	21	60

14. ПШТК-да түзету қолдауын алатын ЕБҚ балалар оқитын жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдерімен қарым-қатынас жасайсыз ба? / Взаимодействуете ли Вы с педагогами общеобразовательных школ, где обучаются дети с ООП, получающие коррекционную поддержку в Вашем КППК?

Названия строк	14.1 иә / да	14.2 жоқ / нет	14.3 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	41	34	12
2. Алматы қ./г. Алматы	191	63	22
3. Шымкент қ./г. Шымкент	97	64	41
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.	116	29	35
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.	103	30	20
6. Алматы обл./Алматинская обл.	79	48	16
7. Атырау обл./Атырауская обл.	40	5	
8. Батыс Қазақстан обл./Западно- Казахстанская обл.	124	24	11
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	107	42	26
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	167	44	28
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	112	24	23
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	161	32	26
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	115	37	26
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.	55	21	17
15. Солтүстік обл./Северо- Казахстанская обл.	95	20	27
16. Түркістан обл./Туркестанская обл.	162	51	36
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.	197	52	40

15. Жалпы білім беретін мектепте оқитын ЕБҚ бар балалардың қандай тобына ППТК-да қосымша психологиялық-педагогикалық қолдау қажет деп ойлайсыз? / На Ваш взгляд, каким детям с ООП, обучающимся в общеобразовательной школе, необходима дополнительная психолого-педагогическая поддержка в КППК?

Названия строк	15.1 есту қабілеті зақы мдалған балалар / дети с нарушени ем слуха	15.2 көру қабілеті зақы мдалған балалар / дети с нарушени ем зрени я	15.3 тірек-қимыл аппараты зақы мдалған балалар / дети с НОДА	15.4 зияты зақы мдалған балалар / дети с нарушени ем интел лекта	15.5 сөйлеу қабілеті зақы мдалған балалар / дети с нарушени ем речи	15.6 психикалық дамуы тежелген балалар / дети с ЗПР	15.7 эмоциялық-ерік сферасы зақымдалған балалар / дети с эмоци ональ но-волев ыми нарушениями	15.8 бірнеше бұзушылықтары бар балалар / дети с сочетан ными наруше ниями
1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Сұлтан	9	1	1	6	10	4	16	35
2. Алматы қ./г. Алматы	15	4	14	36	27	48	35	76
3. Шымкент қ./г. Шымкент	22	8	10	7	17	26	11	57
4. Ақмола обл./Ақмолинская обл.	9	10	10	15	19	23	11	54
5. Ақтөбе обл./Актюбинская	6	9	11	11	14	17	9	52

обл.								
6. Алматы обл./Алматынская обл.	4	2	10	11	13	14	13	70
7. Атырау обл./Атырауская обл.	4	2	3		6	10	3	17
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.	9	6	10	10	20	33	10	53
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.	14	12	7	5	22	37	7	37
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.	11	10	17	24	24	37	23	63
11. Қостанай обл./Костанайская обл.	5	5	5	10	9	36	19	42
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.	11	8	10	21	26	47	12	72
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.	13	8	10	5	17	36	4	66

14. Павлодар обл./Павл одарская обл.	8		5	12	7	17	5	19
15. Солтүстік обл./Севе ро- Казахстан ская обл.	7	4	4	15	11	17	31	33
16. Түркістан обл./Турк естанская обл.	8	4	20	6	29	39	11	95
17. ШЫҒЫС Қазақстан обл./Вост очно- Казахстан ская обл.	10	5	13	25	29	71	27	62

**Жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша статистикалық деректер
9-сынып пән мұғалімдерінің жауаптары /
Статистические данные по результатам проведенного анкетирования
Ответы учителей-предметников 9 классов**

1. Тұрғылықты аймағыңыз? / Ваш регион?

Өңір / Регионы	Респонденттер саны / Количество респондентов
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	37
Алматы қ./г. Алматы	42
Шымкент қаласы / город Шымкент	92
Ақмола облысы / Акмолинская область	74
Атырау облысы / Атырауская область	55
Қарағанды облысы / Карагандинская область	50
Қызылорда облысы / Кызылординская область	74
ШҚО / ВКО	52

Өңір / Регионы	қала / город	ауыл / село
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	37	
Алматы қ./г. Алматы	42	
Шымкент қаласы / город Шымкент	92	
Ақмола облысы / Акмолинская область	34	40
Атырау облысы / Атырауская область	31	24
Қарағанды облысы / Карагандинская область	19	31
Қызылорда облысы / Кызылординская область	37	37
ШҚО / ВКО		52

2. Жынысыңыз / Ваш пол

Өңір / Регионы	ер / мужской	әйел / женский
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	4	33
Алматы қ./г. Алматы	2	40
Шымкент қаласы / город Шымкент	13	79
Ақмола облысы / Ақмолинская область	19	55
Атырау облысы / Атырауская область	12	43
Қарағанды облысы / Карагандинская область	10	40
Қызылорда облысы / Кызылординская область	15	59
ШҚО / ВКО	5	47

3. Жұмыс өтіліңіз / Стаж работы

Өңір / Регионы	3.1 3 жылға дейін / до 3 лет	3.2 3-10 жыл аралығында / от 3 до 10 лет	3.3 10-20 жыл аралығында / от 10 до 20 лет	3.4 20 жылдан артық / более 20 лет
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	2	5	11	19
Алматы қ./г. Алматы	9	14	5	14
Шымкент қаласы / город Шымкент	9	14	26	43
Ақмола облысы / Ақмолинская область	7	13	20	34
Атырау облысы / Атырауская область	10	15	8	22
Қарағанды облысы / Карагандинская область	3	8	16	23
Қызылорда облысы / Кызылординская область	6	25	19	24
ШҚО / ВКО	7	7	17	21

4. Балалардың қандай топтарын ерекше білім беруді қажет ететін балалар тобына жатқызуға болады деп ойлайсыз / Какие группы детей, на Ваш взгляд, можно отнести к детям, имеющим особые образовательные потребности?

Названия строк	4.1 денсаулық жағдайына байланысты бұзушылықтары бар балалар / дети, имеющие нарушения, обусловленные состоянием здоровья	4.2 оқуда ерекше қиындықтары бар балалар (мысалы, жазу/оқу/сөйлеу) / дети, имеющие специфические трудности в обучении (например, в письме/чтении/речи)	4.3 мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары бар балалар / дети, имеющие поведенческие и эмоциональные проблемы	4.4 әлеуметтік - психологиялық, экономикалық, тілдік, мәдени себептерге байланысты ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар / дети, у которых в силу социально-психологических, экономических, языковых, культурных причин возникают особые образовательные потребности	4.5 барлық аталған балалар топтары / все перечисленные группы детей
Нұр-Сұлтан қ./г. Нұр-Сұлтан	22	3	1	2	9
Алматы	25	6	1	2	8

қ./г. Алматы					
Шымкент қаласы / город Шымкент	58	15	4	4	11
Ақмола облысы / Ақмолинс кая область	33	10	1	2	28
Атырау облысы / Атырауска я область	27	13	2	1	11
Қарағанды облысы / Қараганди нская область	23	12	1	3	11
Қызылорд а облысы / Кызылорд инская область	36	14	4	3	16
ШҚО / ВКО	21	3	4		24

5. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қалай анықтайсыз? / Каким образом Вы выявляете обучающихся с ООП?

Названия строк	5.1 сабақта бақылау барысында білім алушының оқу материалын меңгермейтінін байқаймын / в ходе наблюдения на уроке замечаю, что обучающийся не усваивает учебный материал	5.2 сабақта және сыныптан тыс іс-шараларда бақылау барысында білім алушының мінез-құлқында бұзушылықтар бар екенін байқаймын / в ходе наблюдения на уроке и во внеклассных мероприятиях замечаю, что у обучающегося имеются нарушения в поведении	5.3 диагностикалық әдістерді жүргіземін / провожу диагностические методики	5.4 диагностикада мамандар көмегіне жүгінемін / обращаюсь за помощью в диагностике к специалистам	5.5 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	14	5	3	13	1

Алматы қ./г. Алматы	16	5	12	8	1
Шымкент қаласы / город Шымкент	51	10	9	22	
Ақмола облысы / Акмолинская область	31	5	4	33	1
Атырау облысы / Атырауская область	31	2	7	13	1
Қарағанды облысы / Карагандинская область	22	4	1	21	2
Қызылорда облысы / Кызылординская область	28	14	1	26	4
ШҚО / ВКО	17	1	6	17	11

6. Оқу бағдарламасын бейімдеу деп нені түсінесіз? / Что Вы понимаете под адаптацией учебной программы?

Названия строк	6.1 пән бойынша бағдарламалық материалды өзгерту / изменение программного материала по предмету	6.2 жеке оқу жоспарын пайдалану / использование индивидуального учебного плана	6.3 баланың жеке ерекшеліктерін ескеру / учет индивидуальных особенностей ребенка	6.4 оқу материалын күрделілік деңгейі бойынша саралау / дифференциация учебного материала по уровню сложности
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	4	5	21	7
Алматы қ./г. Алматы	20	4	12	6
Шымкент қаласы / город Шымкент	18	21	39	14
Ақмола облысы / Акмолинская область	9	18	34	13
Атырау облысы / Атырауская область	10	6	26	13
Қарағанды облысы / Карагандинская область	15	9	18	8
Қызылорда облысы / Кызылординская область	15	15	31	12
ШҚО / ВКО	5	9	24	14

7. Оқу материалын бейімдеудің қандай әдістерін қолдануға болады деп ойлайсыз? / Какие методы адаптации учебного материала Вы считаете применимыми?

Названия строк	7.1 нұсқаулықты жеңілдету / упрощение инструкции	7.2 тапсырма көлемін қысқарту / сокращение объема задания	7.3 дидактикалық материалды өзгерту / изменение дидактического материала	7.4 тапсырманы ұсынудың дараланған тәсілі / индивидуальный способ подачи задания	7.5 тапсырманың дараланған нұсқасын әзірлеу / разработка индивидуального варианта задания
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	6	5		14	12
Алматы қ./г. Алматы	20	6	2	8	6
Шымкент қаласы / город Шымкент	30	10	6	28	18
Ақмола облысы / Акмолинская область	8	13	6	16	31
Атырау облысы / Атырауская область	8	13	4	12	18
Қарағанды облысы / Карагандинская область	6	11	3	16	14
Қызылорда облысы / Кызылординская область	16	20	5	16	14
ШҚО / ВКО	5	4	3	16	24

8. ЕБҚ бар баланы өзге балалармен оқытуға дайынсыз ба? / Готовы ли Вы обучать ребенка с ООП совместно с другими детьми?

Названия строк	8.1 иә / да	8.2 жоқ / нет	8.3 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	20	8	9
Алматы қ./г. Алматы	30	6	6
Шымкент қаласы / город Шымкент	57	12	23
Ақмола облысы / Акмолинская область	41	11	22
Атырау облысы / Атырауская область	32	10	13
Қарағанды облысы / Карагандинская область	29	8	13
Қызылорда облысы / Кызылординская область	52	11	11
ШҚО / ВКО	21	8	23

9. ЕБҚ бар баланың жеке оқу жоспарын және жеке оқу бағдарламасын жасауға қатысуға дайынсыз ба? / Готовы ли вы участвовать в составлении индивидуального плана обучения и индивидуальной учебной программы ребенка с ООП?

Названия строк	9.1 иә / да	9.2 жок / нет	9.3 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	17	7	13
Алматы қ./г. Алматы	30	4	8
Шымкент қаласы / город Шымкент	57	15	20
Ақмола облысы / Акмолинская область	39	9	26
Атырау облысы / Атырауская область	41	2	12
Қарағанды облысы / Карагандинская область	28	6	16
Қызылорда облысы / Кызылординская область	53	9	12
ШҚО / ВКО	21	6	25

10. ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау кезінде қандай қолдауды қажет етесіз? / Какой вид поддержки Вам необходим в процессе работы с детьми с ООП?

Названия строк	10.1 мамандардың кеңестері / консультации специалистов	10.2 әріптестердің тарапынан әдістемелік көмек / методическая помощь коллег	10.3 әкімшілік тарапынан қолдау / поддержка со стороны администрации	10.4 педагог-ассистенттің сабақта көрсететін көмегі / помощь педагога-ассистента на уроках	10.5 дидактикалық материалмен қамтамасыз ету / обеспечение дидактическим материалом	10.6 оқыту курстары / обучающие курсы
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	9	3	1	8	7	8
Алматы қ./г. Алматы	26	2		4	2	8
Шымкент қаласы / город Шымкент	44	11	2	8	12	15
Ақмола облысы / Акмолинская область	17	15	1	17	12	12
Атырау облысы / Атырауская область	20	4	6	2	11	12
Қарағанды облысы / Карагандинская область	15	7	2	8	9	8
Қызылорда облысы / Кызылординская область	40	6	3	3	12	9
ШҚО / ВКО	13	4	2	13	4	14

11. ЕБҚ бар балаларды оқыту бойынша біліктілікті арттыру үшін ақпаратты қайдан аласыз? / Откуда Вы получаете информацию для повышения квалификации в области образования детей с ООП?

Названия строк	11.1 білім басқармасы, әдістемелік кабинеттер / управление образования, методические кабинеты	11.2 біліктілікті арттыру институты (дәрістер, семинарлар және т.б. іс-шаралар) / институт повышения квалификации (лекции, семинары и др. мероприятия)	11.3 денсаулық сақтау саласының ұйымдары (дәрістер, семинарлар және басқа да іс-шаралар) / организации сферы здравоохранения (лекции, семинары и др. мероприятия)	11.4 БАҚ / СМИ	11.5 интернет	11.6 мүлдем алмаймын / не получаю совсем
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	8	16	3		6	3
Алматы қ./г. Алматы	24	12	2		1	3
Шымкент қаласы / город Шымкент	35	35	3	2	17	
Ақмола облысы / Акмолинская область	20	30	3	1	18	2
Атырау облысы / Атырауская область	19	24	2		10	
Қарағанды облысы / Карагандинская область	16	18	5	1	7	2

Қызылорда облысы / Кызылординская область	21	37	6	3	6	1
ШҚО / ВКО	8	23	2	1	16	2

12. Денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудың ерекшеліктері бойынша өз білім деңгейіңізді бағалаңыз? / Оцените уровень своих знаний об особенностях обучения детей с особыми образовательными потребностями, обусловленными состоянием здоровья?

Названия строк	12.1 жоғары / высокий	12.2 орташа / средний	12.3 төмен / низкий
Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан	5	27	5
Алматы қ./г. Алматы	19	20	3
Шымкент қаласы / город Шымкент	23	63	6
Ақмола облысы / Акмолинская область	13	55	6
Атырау облысы / Атырауская область	13	40	2
Қарағанды облысы / Карагандинская область	7	37	6
Қызылорда облысы / Кызылординская область	23	51	
ШҚО / ВКО	8	35	9

**Жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша статистикалық деректер
5 және 9-сынып ата-аналарының жауаптары /
Статистические данные по результатам проведенного анкетирования
Ответы учителей-предметников 9 классов**

1. Тұрғылықты аймағыңыз? / Ваш регион?

Өңір / Регионы	Респонденттер саны / Количество респондентов
г. Нур-Султан	178
г. Алматы	48
город Шымкент	82
Акмолинская область	85
Атырауская область	86
Карагандинская область	112
Кызылординская область	171
ВКО	214

2. Балаңыз нешінші сыныпта оқиды? / В каком классе учится Ваш ребенок?

Названия строк	5-сынып / 5 класс	9-сынып / 9 класс
г. Нур-Султан	63	115
г. Алматы	26	22
город Шымкент	46	36
Акмолинская область	41	44
Атырауская область	32	54
Карагандинская область	49	63
Кызылординская область	101	70
ВКО	157	57

3. Педагогтер балаңызды мектепте оқытуға қалай қарайды деп ойлайсыз? / Как, по Вашему мнению, педагоги относятся к обучению Вашего ребенка в школе?

Названия строк	1. Оң / Позитивно	2. Бейтарап / Нейтрально	3. Теріс / Негативно	4. Жауап беруге киналамын / Затрудняюсь ответить
г. Нур-Султан	141	16	3	18
г. Алматы	42	4		2
г. Шымкент	82			
Ақмолинская область	59	13	1	12
Атырауская область	77	4		5
Қарағандинская область	95	8	1	8
Қызылординская область	165	4		2
ВКО	146	38		30

4. Сіздің балаңызға психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның (бұдан әрі – ПМПК) ұсынымдарында (қорытындысында) арнайы білім беру шарттары жазылған ба? / Прописаны ли Вашему ребенку специальные образовательные условия в рекомендациях (заключении) психолого-медико-педагогической консультации (далее - ПМПК)?

Названия строк	1. Иә / Да	2. Жоқ / Нет	3. ПМПК-ға жүгінген емеспін / Я не обращалась(-ся) в ПМПК
г. Нур-Султан	15	115	48
г. Алматы	23	16	9
город Шымкент	62	13	7
Акмолинская область	8	65	12
Атырауская область	12	47	27
Карагандинская область	28	56	28
Кызылординская область	39	82	50
ВКО	21	153	40

5. Сіздің балаңыз оқитын мектепте ПМПК ұсынымдарында (қорытындысында) көрсетілген арнайы жағдайлар жасалған ба? / Созданы ли специальные условия, указанные в рекомендациях (заключении) ПМПК, в школе, где учится Ваш ребенок?

Названия строк	1. Толығымен жасалған / Созданы полностью	2. Ішінара жасалған / Созданы частично	3. Жағдай жасалмаған / Не созданы
г. Нур-Султан	86	59	33
г. Алматы	38	4	6
г. Шымкент	60	17	5
Ақмолинская область	38	26	21
Атырауская область	37	31	18
Карагандинская область	61	32	19
Қызылординская область	123	38	10
ВКО	83	60	71

6. ПМПК қорытындысына сәйкес сіздің балаңызға қандай мамандармен сабақтар ұсынылады? / Занятия с какими специалистами рекомендованы Вашему ребенку в заключении ПМПК?

Названия строк	1. Педагог-психолог пен / С педагого-психологом	2. Логопед пен / С логопедом	3. Дефектолог пен / С дефектолом	4. Әлеуметтік педагог пен / Социальным педагогом	5. Педагог-ассистент пен / С педагогом-ассистентом	6. Өзге коррекциялық/арнайы сабақтар (мысалы, ЕДШ, массаж, логоритмика және т.б.) / Другие коррекционные/специальные занятия (например, ЛФК, массаж, логоритмика и др.)	7. Таршеңберлі мамандардың консультациясы (сурдолог дәрігер, невропатолог, психиатр) / Консультация узких специалистов (врача - сурдолога, невропатолога, психиатра)	8. Арнайы әлеуметтік қызметтерді алу (сурдоқұралдар, тифлоқұралдар және т.б.) / Получение специальных социальных услуг (сурдосредства, тифлосредства и др.)	9. Жауап беруге қиналмай / Затрудняюсь ответить
г. Нур-Султан	23	4	1	10					108
г. Алматы	7	4		2			1		10
город Шымкент	5	7	3	3		8	1	1	9
Акмолинская область	23	7							41
Атырау	26			2				2	40

уская област ь									
Карага ндинск ая област ь	25	1	3	2	2			2	44
Кызыл ординс кая област ь	70	3	9	3			1		36
ВКО	21	1	1	1	1				143

9. Балаңызды оқыту мәселелері бойынша психологиялық-педагогикалық кеңестің отырысына қатыстыңыз ба? / Участвовали ли Вы на заседании психолого-педагогического консилиума по вопросам обучения Вашего ребенка?

Названия строк	1. Иә / Да	2. Жоқ / Нет	3. Жауап беруге қиналамын / Затрудняюсь ответить
г. Нур-Султан	16	149	13
г. Алматы	32	14	2
город Шымкент	57	22	3
Акмолинская область	13	67	5
Атырауская область	19	62	5
Карагандинская область	44	61	7
Кызылординская область	72	90	9

10. Балаңыз мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының көмегіне жүгінді ме? / Обращались ли Вы или Ваш ребенок за помощью к специалистам школьного психолого-педагогического сопровождения?

Названия строк	1. Иә, логопедке / Да, к логопеду	2. Иә, дефектологқа / Да, к дефектологу	3. Иә, әлеуметтік педагогке / Да, к социальному педагогу	4. Иә, психологқа / Да, к психологу	5. Иә, педагог ассистентке / Да, к педагог ассистентке
г. Нур-Султан	2	3	4	3	
г. Алматы	24	1		6	
город Шымкент	22	16	6	16	
Ақмолинская область	7			3	
Атырауская область	1	2	2		
Қарағандинская область	9	6	5	12	
Қызылординская область	25	5	3	20	
ВКО	4	4		8	

12. Сіз немесе сіздің балаңыз мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарына қаншалықты жиі жүгінесіздер? (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) / Как часто Вы или Ваш ребенок обращались к специалистам школьной службы психолого-педагогического сопровождения? (логопеды, психологи, дефектологи, социальные педагоги, педагоги-ассистенты)

Названия строк	1. Жүгінбедік / Ничау	2. 1-2 рет / 1-2 раша	3. 3-4 рет / 3-4 раша	4. 4 реттен артық / Более 4 раша	5. Тұрақты түрде жүгінеміз / Обращаемся постоянно	6. Жауап беруге қиналамын / Затрудняюсь ответить
г. Нур-Султан	151	5	2		5	15
г. Алматы	19	11		2	13	3
город Шымкент	19	27	7	5	21	3
Акмолинская область	70	4			3	8
Атырауская область	77	2			1	6
Карагандинская область	68	19	5		10	10
Кызылординская область	127	17	4	1	12	10

16. Сізге психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) көмегі толық көлемде немесе жеткілікті сапада көрсетілмегендіктен мектептен тыс психолог/дефектолог/логопедке жүгінуге тура келді ме? / Приходилось ли Вам обращаться к психологу/дефектологу/логопеду вне школы из-за того, что помощь специалистов службы психолого-педагогического сопровождения (логопеды, психологи, дефектологи, социальные педагоги, педагоги-ассистенты) оказывалась не в полном объеме или недостаточного качества?

Названия строк	1. Иә, жиі / Да, часто	2. Иә, кейде / Да, иногда	3. Жоқ, ешқашан / Нет, никогда
г. Нур-Султан	2	18	158
г. Алматы	12	8	28
город Шымкент	18	23	41
Акмолинская область	1	7	77
Атырауская область	4	6	76
Карагандинская область	7	11	94
Кызылординская область	35	18	118
ВКО	3	15	196

17. Балаңызға көрсетілетін психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының (логопедтер, психологтар, дефектологтар, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер) қызметтеріне қаншалықты қанағаттанасыз? / Насколько Вы удовлетворены услугами специалистов службы психолого-педагогического сопровождения (логопеды, психологи, дефектологи, социальные педагоги, педагоги-ассистенты), которые предоставлялись Вашему ребенку?

Названия строк	1. Толық қанағаттанамын / Полностью удовлетворен (а)	2. Ішінара қанағаттанамын / Частично удовлетворен (а)	3. Мүлдем қанағаттанбаймын / Совсем не удовлетворен (а)	4. Жеріне келмейді / Затронуто
г. Нур-Султан	28	10	3	
г. Алматы	31	6		
город Шымкент	60	7		
Ақмолинская область	13	6		
Атырауская область	18	7		
Карагандинская область	42	6	3	
Қызылординская область	91	9	5	
ВКО	23	4	5	

Қазақстандық мектептердің тәжірибесінен алынған материалдар

Жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларға кедергісіз орта қалыптастыру, қолдау шараларын ұйымдастыру

Тумурзаев Бек Сұлтанбекұлы

Т.Есетов атындағы №264 мектеп - лицейінің директоры

Қызылорда қаласы

Инклюзивті білім берудің мақсаты- кедергісіз ортада білім алатын оқушылардың жеке ерекшеліктерін зерделеу, білім беру қажеттілігіне қарай бейімдеу, педагогикалық әдіс- тәсілдерді түрлендіре отырып барлық білім алушылар үшін тең білім беру мүмкіндіктерімен қамтамасыз ету, ерте жастан түзете- дамыта отырып кәсіби бағдар беру, толыққанды жеке тұлға тәрбиелеу.

Осы мақсатта Қызылорда қаласындағы Т.Есетов атындағы №264 мектеп- лицейі 2014 жылдан бастап инклюзивті білім беру мүмкіндіктерін пайдаланып келеді. Жалпы білім беру ұйымдарына ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларды кіріктіре оқыту

үшін оқыту мен түзету бағдарламалары жергілікті ПМПК мекемесі мамандарының қорытынды тұжырымдамасы негізінде қаралып, мектепшілік ППҚҚ мамандарының зерделеуі арқылы мектепшілік педагогикалық кеңестің шешімімен бекітіледі. Ата- аналардың өтініштері бойынша ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар қазіргі таңда онлайн және оффлайн форматында білім алып, түзете- дамыту шараларына қатысады.

Оффлайн форматında түзете- дамыту сабақтарына қатысатын оқушылар үшін барлық санитарлық талаптар сақталған. Санитарлық талаптардың қатаң сақталуын күнделікті қадағалау үшін жоғарғы санатты медбике Ж.Бисембаева жұмыс жасайды.

Арнайы мамандардың (логопед, дефектолог, психолог т.б) түзете- дамыту шараларын, күнделікті сабақ өту кестесін құру, ата- аналармен пікірлесу, қосымша үйірме сағаттарын оқушы қызығушылығына қарай бейімдеу, оқушыларды шығармашылыққа баулуды инклюзивті білім беру саласының педагог- ұйымдастырушысы С.Кумекбаева үйлестіреді.

2020-2021 оқу жылында мектеп- лицейінде инклюзивті ортаны қалыптастыру үшін 2020-2022 жылдарға арналған өңірлік Жол картасына сәйкес 3,000,000(үш миллион) теңге бөлініп,арнайы логопед, психолог, дефектолог кабинеттерінің құрал-жабдықтары алынды.

Арнайы құрал- жабдықтар арқылы түзету сабақтарын ұйымдастыру оқушылардың ой-қабілетін, танымын, зейінін арттырып, шығармашылыққа жетелейді.

Инклюзивті білім беру саласының психолог маманы С.Имашева өзінің түзету сабақтарында көру арқылы қабылдауын дамыту, Сеген тақтасымен жұмыс, саусақ моторикасын дамыту үшін түссіз мальберт тақтасымен жұмыс, есте сақтау қабілеті мен сөздік қорын молайту үшін ертегі терапиясын қолдану арқылы оқушылардың зейінін ашып, танымдық қабілеттерін дамытып отырады. Логикалық ойлау қабілетін дамыту мақсатында «Эйлер шеңбері» әдісін пайдаланады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылардың оқу мен дұрыс жаза алу дағдыларын қалыптастыру үшін дидактикалық материалдарды тиімді пайдалану көзделеді. Себебі, түрлі- түсті көрнекіліктерді қолдану арқылы баланың қоршаған ортаға деген түсінігі қалыптасады. Баланың қызығушылығы арттырылғаннан кейін ғана түзету процесінде алға ұмтылу қасиеттерін ашуға, шығармашылыққа баулуға болады. Бұл ретте инклюзивті білім беру саласының дефектолог маманы Г.Қирабай жүйелі жұмыстар атқарып келеді.

Оқушылардың сөйлеу тіліндегі кейбір бұзылыс түрлерін қалпына келтіру мақсатында инклюзивті білім беру саласының тәжірибелі логопед маманы Ш.Тортбаеваның еңбегі елеулі. Әрбір баланың сөйлеу әрекетін қалыптастыру, сөздік қорын молайту үшін логопедиялық бағдарламасы жасақталған «Дэльфа-142.1» аппараты пайдаланылуда. Сонымен бірге тілдік массажға арналған зондтар, дидактикалық материалдар қолданылады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларды шығармашылыққа баулу, қызығушылығын арттыру, ерте жастан кәсіпке баулу үшін мектеп-лицейінде үйірмелер жұмыс жасайды. Үйірме сағаттарында бөлме өсімдіктерін өсіру, электронды бағдарламалардың заманауи түрлерін үйрету, ұсақ моториканы дамытатын жаттығулар ұйымдастыру жолға қойылған.

Сонымен бірге оқушылардың қоршаған ортамен байланысын нығайту мақсатында «Бәрі өз қолымызбен» шаралары ұйымдастырылады. Бұл шараларды оқушылар өздері білім алатын сынып бөлмелерін табиғи заттармен әсемдеп үйренеді.

Өз бетінше жұмыстануға машықтанған балалар әртүрлі заттардан, әсіресе қалдық заттардан жобалар жасап, өсімдік түрлерін зерттеп, үйреніп келеді. Біздің балалар жасаған жобалар облыстық, қалалық сайыстарға қатыстырылып, жүлделі орындарды да иемденді.

Ұстаздар қауымы қашан да өз шәкірттерімен мақтанады. Шәкірттерді шыңдайтын мамандардың да жан- жақтылығы, ізденімпаздығы үлкен табыстарға жетелейді.

Жоғарыда айтылған мәліметтердің барлығы мектеп- лицейінің инклюзивті білім беру бөлімінде атқарылатын күнделікті шаралардың қысқаша үзіндісі ғана. Олай болса, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ерекшелігін тану, қабілет деңгейін бағдарлау, өмірлік көзқарасын айқындай алуына көмек беру, қолдау көрсету, толыққанды білім алуына жағдай жасау, болашақта қоғамның белді бір мүшесін тәрбиелеп шығару жалпы білім беретін білім ордаларының басты міндеті деп есептейміз. Біз шәкірттерімізден зор үміт күтеміз. Басты байлық- денсаулық. Сол себепті дені сау, ойы ұшқыр, қиялы жүйрік шәкірт тәрбиелейік!

Т.Есетов атындағы №264 мектеп- лицейінде инклюзивті білім беру және ерекше білім алуды қажет ететін оқушыларды қолдау, түзетедамыту шараларын ұйымдастырудың мазмұндық сипаты

Кумекбаева Салтанат Ескараевна
Педагог- ұйымдастырушы

Инклюзивті кіріктірілген сыныптарға оқушыларды қабылдау үшін атананың өтініші және жергілікті ПМПК мекемесі мамандарының қорытынды тұжырымдасы негізге алынады. (ҚР МЖБС негізінде ҚР Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 8 сәуірдегі №179 бұйрығымен бекітілген «Бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін бағдарламалары» бойынша оқыту үшін ведомстволық бағыныстылығына карамастан білім беру ұйымдарына құжаттарды қабылдау және оқуға қабылдау» (1- қосымша) мемлекеттік көрсетілген қызмет Стандарты) Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларды инклюзивті сыныптарға қабылдау өтініші мен ПМПК қорытынды тұжырымдамасы мектепшілік ППКҚ қызметіне ұсынылады.

Қызылорда қаласы Т. Есетов атындағы № 264 мектеп- лицейінде ерекше білім алуды қажет ететін балаларды ерте жастан түзетедамытып, оқушылар үшін кедергісіз орта қалыптастыратын инклюзивті білім беру мен тәрбиелеу шарасы 2014-2015 оқу жылынан бастап қарастырылған. Мысалы,

2014-2015 оқу жылында – 6 оқушы

2015-2016 оқу жылында – 14 оқушы

2016-2017 оқу жылында – 20 оқушы

2017-2018 оқу жылында – 23 оқушы

2018-2019 оқу жылында – 31 оқушы

2019-2020 оқу жылында- 39 оқушы инклюзивті кіріктірілген сыныптарда білім алса, 2020-2021 оқу жылында ерекше білім беру қажеттілігі бар 41 оқушы инклюзивті 39 сыныпқа кіріктірілсе, 2021-2022 оқу жылында – 54 оқушы инклюзивті біліммен әрі қолдаумен қамтылған.

Оқушыларға қолайлы ортада білім мен тәрбие беру үшін ПМПК мекемесі мамандары тұжырымдап берген бағдарламалық негізде (Мысалы, жалпы білім беру бағдарламасы бойынша жеңілдетілген, жеке, қысқартылған т.б оқу жоспары немесе жеке тәсілдеумен, арнайы бағдарламалармен) оқыту қарастырылған. Түзете- дамыту шараларын ұйымдастыру үшін мектеп-лицейінің инклюзивті білім беру бөлімі арнайы 10 (логопед, психолог, дефектолог, дәрігер, медбике, педагог-ұйымдастырушы) маманмен қамтылған.

Жыл көлемінде арнайы мамандар әр оқушыға 105 сағат көлемінде түзете-дамыту сағаттарын өткізіп, оқушыларды ортаға кіріктіруге ықпал етеді. 2014-2021 жылдар аралығында 27 оқушының ой- танымы арттырылып, зейіні шоғырландырылып, есте сақтау қабілеті жақсарып, оқу мен жазу деңгейі қалыптастырылып , әрі қарай білім алу үшін инклюзивті сыныптан жалпы сыныпқа ауыстырылған.

Арнайы мамандар әрбір оқушыға арнайы түзете дамыту бағдарламаларын жасау үшін «Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың әдістемелік ұсынымдарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2011 жылғы 12 желтоқсандағы № 524 бұйрығын басшылыққа алады.

Мектеп-лицейінде ерекше білім алатын оқушыларға қолдау, арнайы түзету шараларымен толыққанды қамту үшін 2020-2022 жылдарға арналған өңірлік Жол картасына сәйкес 3 000,000(үш миллион) теңге бөлініп, арнайы психолог, дефектолог, логопед кабинеттері жабдықталды

Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларға білім беру, тәрбиелеу, түзете- дамыту сабақтарын талапқа сай жүгізу үшін мектеп- лицейдің педагогтары жыл сайын инклюзивті білім беру жағдайында өз білімдерін жетілдіріп отырады. (Мысалы, қазіргі таңда инклюзивті сыныптармен 125 мұғалім жұмыс жасаса, оның ішінде 118 мұғалім қайта даярлау курсынан өткен)

Ерекше білім алатын оқушылармен жұмыс жасайтын мамандар: психолог С.Б.Имашева, өзін- өзі тану мұғалімі Г.К.Дәуренбекованың «Өзін-өзі тану» пәнінде қолданылатын әдіс-тәсілдер арқылы ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылардың жеке тұлғасын қалыптастыру», технология пәні мұғалімі А.Алпысбаева, дефектолог Р.Оржанованың «Тұрмыстық қалдық заттарды безендіру жұмыстарына тиімді пайдалану», бастауыш сынып мұғалімі Г.Шарапат, педагог- ұйымдастырушы С.Кумекбаеваның «Жылыжай жұмысы арқылы ерекше балаларды кәсіпке баулу», әлеуметтік педагог Г.Нұрмағанбетова, психолог Р.Абдукаримованың «Менің отбасым» тақырыбында жазылған зерттеу еңбектері мен жоба жұмыстары, сонымен бірге логопед Ш.Тортбаева, дефектолог Р.Оржанова, психолог С.Имашеваның жасаған арнайы түзету бағдарламалары

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында жарық көрген «Жалпы білім беру мектептің оқыту үдерісінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды қолдау» бойынша әдістемелік ұсынымдарға енгізіліп, республика көлемінде таратылса, педагог- ұйымдастырушы С.Кумекбаеваның «Инклюзивті білім беру жағдайындағы қашықтықтан оқыту тәжірибесі, командалық бағалау жұмыстары нәтижесі» тақырыбында облыстық әдістемелік орталықта қорғалған баяндамасы «Әдістеме.kz» Республикалық ақпараттық-танымдық, педагогикалық журналы ұйымдастырған «Қызылорда облысы педагогтарының үздік еңбектері» тақырыбында үздік ғылыми еңбектер жинағына еніп, облыс көлеміне таратылды.

«Білім беруді жаңартуда әлеуметтік педагогтердің құзіреттілігін дамыту» тақырыбында өткізілген облыстық көшпелі тәжірибелік сабақта арнайы мамандар С.Имашева, Р.Оржанова, Ш.Тортбаева іс- тәжірибелер көрсетіп облыс ұстаздарының арасында алғысқа бөленді.

Мектеп-лицейіміздің ерекше білім алатын оқушыларының шығармашылық қасиеттерін арттыру мақсатында 2014 жылдан бері ауыл шаруашылық өнімдерін (Мысалы, қияр, қызанақ т.б дала гүлдері) өсіру, өнім алумен шұғылданып келеді. Бұл іс- әрекет балалардың қарапайым заттарға деген қызығушылықтарын, қоршаған ортаға деген сүйіспеншіліктерін, құрметтерін арттырады.

Ерекше білім алатын қыз балаларды әсемдікке тәрбиелеу де мектеп-лицейіндегі инклюзивті білім беру саласының негізі мақсаттарының бірі болып саналады. Сондықтан ауыл шаруашылық дақылдарын (Мысалы, бидай, сұлы т.б) бөлмеде өсіріп, өзі білім алатын мектебін көркейту мағынасында түрлі тұрмыстық заттар мен дақылдарды астарластырып, қызықты сәндік дизайндер ойлап тауып, жыл сайынғы мектепте өткізілетін көрмеге ұсынады.

«Туған қаламызды қоқыстан тазалаймыз!» акциясы аясында мектеп-лицейінің арнайы мамандары шығармашылықпен жұмыс жасайды. Акция

барысында ерекше балалардың қиялы мен қабілетін дамыту үшін тұрмыстық қалдық заттарды қоқыс жәшігіне тастатпай, қиялын дамытып, терезе алдындағы шағын әлемін шеберлікпен ұйымдастырады. (Мысалы, «Балапандар табиғат аясында», «Пияз әлемі», «Көңілді жұмыртқалар» т.б)

Халықаралық деңгейде неміс сарапшысы, арнайы маман Бэрбель Блемерс ханыммен бірге 1 күндік тәжірибе алмасу ұйымдастырылды. Тәжірибеде арнайы мамандардың, пән мұғалімдерінің, үйірме жетекшілерінің сабақтары көрсетіліп, пікіралмасу сағаттары жүргізілді.

2020 жылы, Инклюзивті білім беру бойынша іс-тәжірибелерді тарату мақсатында Жаңақорған қаласында өткізілген облыстық тәжірибе алаңына инклюзивті сыныптың сынып жетекшісі Айтбай Динара қатысып, кіріктірілген сыныптың қысқа мерзімді жоспарын құрастыру жобасын ұсынды. Нәтижесінде, Айтбай Динараның тәжірибесі үздік деп танылып, I дәрежелі дипломмен марапатталды.

Ерекше оқушылармен арнайы түзету жұмыстарын жүргізетін дефектолог мамандар арасында «Үздік дефектолог-2020» байқауының қалалық кезеңіне дефектолог маман Г.Қирабай қатысып, өз тәжірибелерін, шеберлік сағаттарын т.б ұсынып, нәтижесінде қала дефектологтарының арасынан үздік деп танылып, жүлделі III орынға ие болды.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылардың арасында жыл сайын өткізілетін республикалық «Шексіз шығармашылық» сайысының облыстық кезеңіне 8-сыныптың оқушысы Төлеген Диана мен 4-сынып оқушысы Қайрат Нариман өздерінің шығармашылық жобаларын ұсынып, нәтижесінде Қайрат Нариман жүлделі 3- орын, Төлеген Диана алғыс хаттармен бағалы сыйлықтармен марапатталды.

Инклюзивті білім беруде командалық тәсіл бойынша жұмыстанудың әдіс- тәсілдерін тәжірибеде жүзеге асыру бағытындағы өз жобасын облыс, республика көлемінде кеңінен насихаттап, таратуға атсалысып жүрген инклюзивті білім беру саласының педагог-ұйымдастырушысы С.Кумекбаева облыстық әдістемелік орталықта, Қорқыт Ата мемлекеттік университетінің

психология кафедрасында, «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалының әдіснама және инновация кафедрасында инклюзивті оқыту бойынша педагогтардың біліктіліктерін арттыру бойынша ұйымдастырылатын курстарда аға оқытушы негізінде лекциялар оқып, іс- тәжірибесімен бөліседі.

Мектеп- лицейінде ерекше балаларға арналған ертен жастан кәсіпке баулу шаралары ұйымдастырылады. Ол үшін программалау, робототехника, биология, бейнелеу, домбыра үйірмелері жұмыс жасап, балалардың танымдық дамуына, шығармашылықпен шыңдалуына, зейінін арттыруға өз үлесін қосып, нәтижелі жетістігін беріп келеді.

2021 жылдың сәуір айында Қызылорда облысының әкімі Г.Н.Әбдіқалықова жұмыс сапарымен Т.Есетов атындағы №264 мектеп- лицейінде болып, инклюзивті білім беру бөлімі мамандарының жұмысымен танысты. Шара барысында арнайы дефектолог маман Г.Қирабай балалармен өткізілетін түзете- дамыту сабақтарының мәні мен мазмұнын, түзете- дамытудың тиімділігін айтып, өз тәжірибесімен бөлісті.

Инклюзивті білім беру жағдайында қашықтықтан оқыту тәжірибесі: білім беру, түзете- дамыту, нәтиже

Көмекбаева Салтанат Есқарақызы

Т.Есетов атындағы №264 мектеп- лицейінің инклюзивті білім беру бөлімі
бойынша

педагог- ұйымдастырушысы

Қызылорда қаласы

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе- балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. Инклюзив - сөзі латын тілінен аударғанда «өзімді қосқанда» ал, ағылшын тілінен аударғанда «араластырамын» деген мағынаны білдіреді. Инклюзивті білім беру дегеніміз – балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болу.

Инклюзивті білім беру әлемдік тәжірибеде әрбір адамның құқықтар, еркіндіктер және ар-ождан теңдігінің ізгілікті құндылықтарын іс жүзінде жүзеге асыру мүмкіндігі берілген барлық, ерекше балаларды оқытатындарға да, олармен бірге оқытындарға да, оларды отбасында тәрбиелеп отырғандарға да арналған игілік ретінде қабылданады және жүзеге асырылады. Әр оқушының білім алуда өз ерекшеліктері бар. Мәселен, әр оқушының эмоционалдық және психикалық таным процестерінің дамуы деңгейі әр түрлі. Қазіргі таңда әлемде болып жатқан қиындықтармен күресе жүріп білім беруді жалғастыру қажеттілігі- әр ерекше оқушыға жеке тұлға ретінде қарап, саналы тәрбие, сапалы білім беру маңыздылығын жойған жоқ. Осы ретте мектебімізде әрбір ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың даму деңгейі, танымдық қалыптасуы мен жас ерекшелігі ескеріле отырып қашықтықтан білім берілуде. Ол үшін сабақты қашықтықтан өткізуге арналған төмендегіше қолжетімді интернет платформаларын пайдаланамыз:

ZOOM, Skype, Microsoft Teams, Google Classroom, Bilimland.kz, Мектеп Online, daryn.online.kz, Kundelik.kz sabak.kz, aitube.kz, opiq.kz, School.ozin-ozitanu.kz, orleu-edu.kz – Өрлеу білім беру каналы және т.б

Мектеп педагогтарының тәжірибесінде ерекше оқушыларды оқыту үшін онлайн форматындағы ZOOM, Skype немесе WhatsApp желісінің бейне қоңырауы арқылы жұмыстар жүргізілді. Мұғалім онлайн форматы арқылы оқушымен тікелей байланысқа шығып, тақырыпты түсіндіреді және осы форматта ауызша негізде оқушымен кері байланыс жасай алады. Сонымен бірге офф-лайн форматындағы Kundelik.kz, Google Classroom т.б желісі арқылы тапсырманы күні бұрын жүктеп, оқушымен кері байланысты жазбаша алуға болады. Ол үшін аталған оқушыларға білім беретін әрбір педагог өзінің оқушымен жүргізетін жұмысын, меңгертуге тиісті ақпаратын, соған сәйкес беретін тапсырмасын жүйелі ұйымдастыра алуы қажет. Мысалы, сабақты бастамас бұрынғы сергіту жаттығуларын жүргізудің маңызы зор. Себебі, оқушының сол күнгі көңіл-күйі зерттеледі. Сергіту жаттығуларын түрлі ойындар арқылы өткізуге болады.

Мәселен, «Кездесу» ойыны

Мұғалім ерекше білім алуды қажет ететін оқушымен WhatsApp желісінің бейнеқоңырауы арқылы сөйлеседі. – Саламатсың ба? Жағдайың қалай? Бүгінгі көңіл-күйің қандай? Т.б Бұдан соң оқыту кезеңдерін жалғастыруға болады. Алдыңғы білімді еске түсіру үшін

-Өткен тақырыпта қай бидің шығармасымен таныстық?

-Қай жүздің биі?

-Төле би туралы қандай ақпарат білесің? (тапсырманы WhatsApp желісінің аудиоқоңырауы арқылы жүктеп, кері байланысты ауызша немесе жазбаша алуға болады)

«Ойыңмен бөліс» айдары бойынша

«Ойқозғау» әдісі арқылы жаңа сабаққа көпірше жасауға болады. Мысалы,

– Сен үшін қымбат кімдер?

– Саған не қиын?

Кері байланыс: Оқушы орындаған тапсырмасын Whatsapp желісі арқылы мұғаліміне жүктейді. Бағалауда: мұғалім Whatsapp желісі арқылы оқушының жауабына қарай стикер жібереді.

Жаңа сабақты меңгерту кезеңінде, төмендегіше қосымша мәліметтерді пайдалануға болады.

Әйтеке би (1667 – 1700) – қазақ халқының бірлігін нығайтуға үлкен үлес қосқан атақты үш бесен бірі. Қазақ елінің бірлікте, тату өмір сүруінің қамын ойлаған қамқоршы, кеңесті би болды. Әйтеке бидің көсенесі Ташкенттен 75 шақырым жердегі Құдыншы және Шыназ ауылдарының маңында.

Әйтеке би туралы қосымша Youtube желісіне сілтеме
https://youtu.be/C8sWjip_PQ

Әйтеке би

Әйтеке шешен
Артына аталы сөзі қалған, есімі ел жадында сақталған шешендердің бірі – Әйтеке. Ол кезінде ел басқарған қоғам қайраткері де болған.
... Бір аңызда ауылына келіп отырған Төле би мен Қазыбек Әйтеке баладан:
– Жігітін жанысымы қандай болады? – деп сұрапты.
– Дұрыс сөзге тоқтап білген, басқаны сөзіне тоқтата білген, – дейді Әйтеке.
... Жер дауына байланысты Орманбет бірге айтаан бір сөзінде Әйтеке: «Бай болсам, халқыңа пайдан тисем. Батыр болсам, жауға найзан тисем. Бай болып, елге пайдан тимесе, батыр болып, жауға найзан тимесе, елден бөтен үйін күйісін», – деген екен.
«Ел аузынан» кітабынан

Кері байланыста:

-Бірінші, мұғалім мәтінді оқиды.

-Екінші, сол мәтін бойынша оқушыға сұрақтар қою арқылы, түсіндірме жұмыстар жасалады.

Қалыптастырушы бағалауда: мақтау, мадақтау шарасы жүргізіледі. (Аталған жұмыстарды күні бұрын KundeIik. Kz желісіне жүктеуге болады)

Оқыту форматы мен түрін, әдістемесін таңдау пән мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігіне байланысты болмақ. Әрбір жүйелі құрылған қашықтықтан оқыту түрі нәтижесіз болмайды, ерекше білім алатын оқушының даму әрекеті, түйсіну ерекшелігі, ақпаратты қабылдау қасиеті дамытыла береді. Бұл жерде шешуші рөлді шебер мұғалім, жауапкершілігі зор ата-ана, зейінді бала атқарады.

Бұл балалардың зейінін шоғырландыру, танымдық қасиеттерін арттыру, ой санасын дамыту кезеңі қашықтықтан оқытуда арнайы мамандардың көмегімен жүргізіледі.

Бұл ретте, логопед маманның «Р» дыбысын буын, сөз ішінде бекіту» тақырыбындағы төмендегіше түзету сабағын ұсынуға болады. Түзету сабағының мақсаты: «Р» дыбысын буын, сөз ішінде дұрыс, анық айтуға қалыптастыру. Есте сақтау қабілетін, ақыл- ой және фонематикалық естулерін дамыту болып табылады. Сабақты бастау үшін артикуляциялық жаттығуларды онлайн форматындағы ZOOM платформасы арқылы оқушымен бірлесіп жасау ұсынылады.

Буындарды қайталау жаттығулары ойын түрінде өткізіледі.

Мысалы;

«Жаңғырық» ойыны

Ра - ра - ра – ұшып жүр ара!

Ра - ра - ра – көмірдің түсі қара.

Ар - ар - ар – жауды аппақ қар.

Ре - ре - ре – кітап толы сөре.

Ер - ер - ер – тегіс екен жер!

Ры - ры - ры – күннің түсі сары!

Ыр - ыр - ыр – аспаннан жауды жаңбыр!

(Оқушылар буынға бөліп қайталау арқылы «р» дыбысын дұрыс айтуға машықтанады.

Ал «р» дыбысын сөз ішінде анықтау үшін суретті кесте пайдаланылады. Бұл ретте оқушы өз бетінше жұмыстануға тырысады.

Қашықтықтан оқыту кезеңінде балаға берілетін тапсырмалардың тиімділігін саралап барып оқушыға ұсыну арқылы түзете- дамыту жұмыстарын ұйымдастыру қашықтықтан оқыту форматында қиындықтар туындатқан жоқ. Тек бұл жерде де мамандардың теориялық сауаттылығы мен шығармашылық шеберлігі қажет деп есептейміз.

Нәтижесінде, қашықтықтан білім беру кезеңінде де педагог қызметкерлер өз шеберліктерін пайдалана отырып ерекше балаларға білім беру мен түзете- дамытуда іскерліктерін, тез шешім қабылдай алатын ұстаздық қабілеттері мен қарымдарын жан- жақтылықпен көрсете білді деп ойлаймыз.

Қорыта келе, инклюзивті білім беру арқылы ерекше білім алатын балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастыру, осы бағытта оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелеу, қоршаған ортаның белсенді азаматы ретінде дамыту, қоғамның қай кезеңінде де басты мәселе болып қалмақ .

Жалпы білім беретін мектепте кедергісіз орта қалыптастыра отырып тәрбиелеудің маңыздылығы

Ибрашева Гүлім Омарқызы

Т. Есетов атындағы №264 мектеп-лицейі директорының тәрбие ісі
жөніндегі орынбасары
Қызылорда қаласы

Тәрбие – халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған озық тәжірибесі мен ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңіру, баланың қоршаған ортадағы қарым – қатынасын, дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын және соған сай мінез – құлқын қалыптастыру. Сонымен қатар ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін де оқыту мен тәрбиелеудің заманауи тәсілдерін қолданып, қызығушылықтарын арттыру.

Тәрбиенің негізгі мақсаты – дені сау, ұлттық сана – сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениетті, ар–ожданы мол, еңбекқор, іскер, бойында басқа да игі қасиеттер қалыптасқан адамды тәрбиелеу.

Ұлы ғұлама Әл – Фараби:

«Адамға ең бірінші білім емес тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы», - деген екен.

Сол қағиданы ұстай отырып, біздер тәрбиешілер, әр кәсіптің өз жемісі бар дегендей, біздің жемісіміз – біліммен сусындаған ұрпақтың одан әрі дамуы, үлгілі шәкірт дайындау.

Тәуелсіз елдің дарынды ұл-қыздарын өсіру–біздің басты міндетіміз..

Қызығы мен қиындығы мол оқушылардың өмірлеріне әсер ететіндей еңбек ету, шәкірт жүрегінен орын алу оңай шаруа емес. Сондықтанда мектебімізді оқушылардың қабілеті мен қызығушылықтарына қарай түрлі тәрбиелік шаралар ұйымдастырып отырамыз. Мысалы,

«Жайдарман 264» жастар әзіл ойыны

«Мұрагер» ер балдар клубы құрылып, мектепте дәстүрлі түрде «Жайдарман-264» КВН ойыны дәстүрлі түрде жыл сайын жүргізіледі. Жайдарман ойынына Қазақстан КВН одағының Қызылорда облысындағы филиал директоры Әліби Басаров қонақ ретінде шақырылып, ойынға төрешілік етті. 9 «Д» сынып оқушыларынан құралған «Арпа ішінде бір бидай» командасы иеленіп, облыстық мектеп лигасына жолдама алды. Нәтижесінде Республикалық КВН ойынында Қызылорда облысының намысын қорғады.

Облыстық «Жайдарман-2019» Серікбай Жалғас Республикалық КВН –де Есен ағамен

«Қыз Жібек» қыздар клубы

Қыздарымызға ұлттық төл мәдениетіміз бен өнерімізді, салт-дәстүрді жаңғырту, әсіресе қыз балалардың жан дүниесіндегі көркемдік талғамын қалыптастыру арқылы әділеттікке, инабаттылыққа, ізеттілікке тәрбиелей отырып, мектептегі шашы ұзын, шашы қысқа қыздарға шашты күтіп, өсіріп, жинақы ұстау, және мектеп ішінде шаштың бір формасы сақтай отырып, Ақылды да ажарлы, дарын да талантты, бұрымды қыздарды тәрбиелейді

Өзін-өзі басқару ұйымы

Мектебімізде өзін-өзі басқару командасы жұмыс жасайды Мектеп Призиденті мен Министрлер 7 оқушыдан құрылған құрам сайлау арқылы жасақталып, оқушылардың игілігі үшін қызметтерін адал атқарып келді.

Адал ұрпақ ұйымы Мақсаты: Рухани-адамгершілік және азаматтық-патриоттық тәрбие бере отырып, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті

мектеп ортасында қалыптастыру мақсатында Мектеп асханасында «Адалдық дүкені» жұмыс жасайды. Жұмыс жасау барысында оқушыларды өзін-өзі қызмет көрсетуге үйренуде.

Қоғам өкілдерімен, құқық қорғау органдарымен, ата-аналар қауымдастығымен, Қамқоршылар кеңесімен өзара әрекеттесу

Мектеп-лицейде «Адал Ұрпақ» клубы жұмысы жүйелі ұйымдастырылған 5-11 сыныптар арасында. Қазақстан Республикасының (сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет) Қызылорда облысы бойынша департаментінің бас маманы Мамекова Раушан Рахышқызы арнай келіп оқушыларға Адалдық, Парасаттылық, Әділдік және Сенім құндылықтарын насихаттау мақсатында баяндама жасап тұрады. Тығыз қарым қатынас жасалып тұрады

Мамекова Раушан Рахышқызымен сұхбаттасу сәті

Кәмелетке толмағандарға қатысты Құқық бұзушылық пен зорлық – зомбылықтың және жыныстық қол сұғушылықтың алдын алу бағытында, зиянды әдеттердің денсаулыққа зияндылығы

Облыстық полиция департаменті Жергілікті полиция қызметі басқарма бастығының орынбасары полиция майоры Құдайбергенов Ермекбай Қасқырбайұлы, Облыстық білім басқармасының бөлім басшысы Бекмағанбетов Мәди Бауыржанұлы, Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің Қызылорда облысы бойынша басқарманың аға прокуроры Жукашев Естай Толыбайұлы, Облыстық денсаулық сақтау басқармасының психолог маманы Мырзаханова Мира Айтжанқызы, Қызылорда облысының Жастар ресурстық орталығының директорының орынбасары Айдарбекова Гүлназ Базарбайқызы қатысушылармен

оқушыларға Жасөспірімдер арасында зорлық-зомбылықтың алдын алу, ерте жүкліктен сақтану, топтық төбелес, құқықбұзушылықты, болдырмаудың жолдары туралы өмірмен байланыстыра отырып, түсіндірме жұмыстары үздіксіз жүргізіліп отырады.

Ана мейірімін, махаббатын, жақсылығын түсіндіру. Ананы сүю арқылы еліне жеріне деген сүйіспеншілігін арттыру. Ананың еңбегін ақтауға, ананы құрметтеп сыйлауға тәрбиелеу. Оқушылардың бойына ізгілік, инабаттылық, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру. **Нәтижесінде** Аналарымен бірге билеп, сахналық қойылымдармен керемет көңіл күй сыйлады. Ана қадірін жете түсінді. Кеш соңында оқушыларымыз өз қолдарынан жасаған гүл шоқтарын сыйлап кешті әсерлі аяқтады.

«Әке мен бала әңгімесі» тақырыбында мектепшілік әкелер мен ер балдарға арналған ашық әңгіме алаңы болып тұрады. Жиынға директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, әкелер кеңесінің мүшелері, 5-10 сыныптың ер балалары қатысты. Әкелер кеңесінің мүшелері тарихта болған жайларды, бабалар ерлігін айта келіп, ер балдарды ерлікке, батырлыққа, әділдікке, қайсарлыққа шақырды. Отбасындағы ер бала мен әке арасындағы қарым-қатынасқа, әкенің отбасындағы рөліне, әкенің бала алдындағы тәрбиесіне тоқталды. Ер балалар өздерін толғандырып жүрген сұрақтарын қойып, ашық сұхбат өрбітеді. Мектеп-лицей тарапынан әкелерді мектепке көптеп тарту, әрі әкесінің балаларымен көбірек бірге уақыт өткізуі үшін аптасына бір рет футбол, баскетбол, волейбол, жүзу сағаттарын өткізу жоспарланған.

Әке мен бала әңгімесі тақырыбындағы сәті

«Болашақ» еріктілер клубы құрылып, оқушылар қоғамдық жұмыстарға белсене араласып, айналсына көмек қолын созып, қала тазалығына үлес қосып жүрген жұмысшыларға өз қолдарымен әзірлеген тәттілері мен ыстық шәй ұсынып, жұмысшыларға бір сәттік демалуына мүмкіндік берді. Игі жұмыстарымен елді қуанқысы келетін ерікті жастарымыз өз белсенділіктерін көрсетіп қана қоймай, адамдарға көмек беруді өз парызы ретінде санауды үйренді.

Оқушыларымыз жұмысшыларға ыстық шай мен тоқаш ұсыну сәті

Уақыт талабының күннен күнге күшейе түсуі және қоғам өміріндегі өзгерістер оқу – тәрбиеге жаңаша көзқараспен қарауды талап етіп отыр. өйткені, бала - біздің болашағымыз, ұлт болашағы. Сондықтан, бала тәрбиесіне көп көңіл бөлуіміз қажет

«Бала тәрбиесі – баршаға» демекші, еліміздің болашағы бүгінгі ұрпақты өнегелі етіп тәрбиелеу маңызды міндеттерінің бірі болып отыр.

Демократиялық мектеп өзінің назарынан адамның мінез – құлқын, қабілетін, тіршілік әрекеттерін тыс қалдырмауға тырысады. Сондықтан да тәрбиенің мақсатын белгілеуші тек қала мемлекет емес, сонымен баланың рухани,

Ұлттық дамуын қалайтын ең жақын адамдары – ата – аналар, мұғалімдер, қоғамдық күштер. Осы тұрғыдан алатын болсақ, біздің жеткіншектеріміздің денсаулығын, адамгершілігін, табиғи қабілетін ,ақыл – ой, еңбек, көркемдік,коммуникативтік, дамыту біздің міндетіміз.

Мектептің тәрбие жұмысын жоспарлағанда барлық шараларға **ерекше** білімді **қажет ететін** оқушыларды қатыстыра отырып, олардың көңіл- күйін көтеру, балалардың икемділігін анықтап, қызығушылығын арттыру басты назарда болады.

Ерекше білім беру қажетілігі бар балаларға тілдік пәндерді оқыту барысында қолданылатын тиімді тәсілдер

Кумекбаева Салтанат Есқарақызы
Қызылорда облысы, Қызылорда қаласы
Т.Есетов атындағы №264 мектеп- лицейінің
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе- балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру.[1]

Инклюзивті білім беру әлемдік тәжірибеде әрбір адамның құқықтар, еркіндіктер және ар-ождан теңдігінің ізгілікті құндылықтарын іс жүзінде жүзеге асыру мүмкіндігі берілген барлық, ерекше балаларды оқытатындарға да, олармен бірге оқытатындарға да, оларды отбасында тәрбиелеп отырғандарға да арналған игілік ретінде қабылданады және жүзеге асырылады. [8]

Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларды ортаға кіріктіре отырып, кедергісіз біліммен қамту қазіргі қоғамның басты мақсаттарының бірі болып саналатындықтан, білім беру ұйымдарындағы педагогтарына артылар жауапкершілік те жоғары. Ерекше балалар мен жалпы сыныпта білім алатын оқушыларды бір- бірімен кіріктіре отырып, тақырыптық байланысты біріктіріп, сыныптағы қалыпты балаларға, терең білімді қажет ететін дарынды балаларға, сонымен бірге денсаулығына байланысты жеңілдетілген білім беруді қажет ететін ерекше балаларға сабақ жоспарын жасап, жоспардағы ақпаратты толыққанды жеткізе білу - мұғалім тарапынан

асқан шеберлікті, теориялық сауаттылықты, психологиялық, танымдық әдістерді талап етері анық. Сондықтан да жалпы мектепке кіріктірілген негізде білім беру үшін білім беру ұйымының барлық ұжымы инклюзивті білім беру бойынша ақпараттық тұрғыда жан-жақты хабардар болып, педагог кадрлар өз білімдерін аталған сала бойынша үнемі жетілдіріп отырғаны жөн. [6]

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыны кедергісіз ортаға, яғни сыныпқа қалай кіріктіреміз? Осы сауал төңірегінде жауап іздер болсақ, ең әуелі арнайы мамандардың (логопед, дефектолог, психолог т.б) көмегіне жүгінеміз. Арнайы мамандар ортаға бейімдеуге өздерінің түзете- дамыту сабақтары арқылы қолдауын, көмегін берсе, бұл орайда тіл мамандарының ықпалы зор болмақ. [2] Себебін бала бойындағы ерекшелігіне қарай тіл мамандарының білім берудегі қызметінің қажеттілік деңгейіне байланысты төмендегіше реттілікпен санамалап көрейік:

1. Психикалық дамуы кенжелеп қалған немесе аутистік белгісі сезілетін, орталық нерв жүйесі зақымдалған, тірек- қимыл аппараты бұзылған, құлағы нашар еститін т.б балада сөйлеу әрекеті әркелкі қалыптасады (Мысалы, дыбысты айта алмау, әріп танымау, сөздерді буындап қана оқи алу, сөйлемді тұтастай оқи алмау, жазу әрекетінің қалыптаспауы т.б) Сонымен бірге, денсаулығындағы кемшілік деңгейіне қарай бала бойында болатын сенімсіздік, қорқыныш т.б әрекеті (комплекс) баланы тұйықталуға, өз ойын ашып айта алмауға, жалпы сөйлеуге әкеліп соқтырады. Бұндай жағдайларға жол бермес үшін білім беру ұйымдарында тіл мамандары өз пәндері бойынша білім беруде қарқынды жұмыс жасайды. Осы орайда тіл мамандары қандай тәсілдерді пайдалана алады? [5]

1. Зерттеушілік тәсіл. Бұл тәсілді пайдалану арқылы тіл маманы баламен жағымды қарым-қатынаста болып, бала бойына сенім ұялатады. Мұғалім мен оқушы арасында сенім пайда болу үшін тіл маманы баламен еркін сөйлесіп, әңгімелесу әдісі арқылы сөйлеу деңгейін зерттеп алады. Балаға білім бермес бұрын баланың бойындағы барлық жағымды, жағымсыз қасиеттерді, мінез-құлықты т.б бағдарлап алады. Бағдарлай отырып ерекше баланы ортаға кіріктіруге әрекет жасай бастайды. Тіл маманының әсерлі де әсем, құлаққа жағымды сөздері арқылы ерекше бала өзі отырған сыныбына, сыныптастарына бой үйрете бастайды. Бала бойындағы қорқыныш, сенімсіздік сияқты қасиеттерді жоюға мол мүмкіндік туындайды. Мысалы, 8-сыныпта қазақ әдебиетінен оқытылатын Д.Исабековтың «Әпке» драмасын түсіндірмес бұрын балаға: «Отбасыңда қанша адам бар?», «Сенің әпкең бар ма?», «Әпкеңнің мінезі қандай?», «Әпкеңнің бойындағы қандай қасиеттер саған ұнайды?», «Сен әпкең сияқты болғың келе ме?», «Сен үшін әпкең

қандай адам?» т.б сұрақтарды қоя отырып, баланы өз бетінше сөйлеуге ұмтылдырса, әрі қарай баланы сөйлете отырып, отбасындағы хал-ахуалды білуге, баланың психологиясын тануға мұғалім мүмкіндік алады. Яғни, баланы зерттейді.

2.Жүйелік тәсіл. Аталған тәсілді қолдану барысында ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың өз бетінше білім алуына, өздігінен дамуына, өз бетімен оқуға ұмтылуын арттырады. Мысалы, 8- сыныптағы қазақ әдебиеті пәнін оқытуда Т.Ахтановтың «Күй аңызы» әңгімесі бойынша балаға өздігінен пікір білдіре алатын тапсырма ұйымдастыруға болады. Ауылға қарай бет алған жалғыз нардың бейнесі арқылы қандай көңіл-күйді суреттеп жазар едіңіз? Бала өз түсінігі бойынша ботасынан айрылған нарды суреттей жазады. Оқушының өз бетінше жазған жұмысынан баланың өзіндік эмоциясы мен өзіндік психологиясын байқауға болады.

3.Коммуникативтік тәсіл. Баламен қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жүйелік тәсіл арқылы жұмыстану барысы коммуникативтік тәсілге ұласады. Себебі, бала өз бетінше жұмыстанып, өз ойын мүмкіндігінше жеткізуге тырысып көреді. Сонымен бірге өз ойын салыстырмалы түрде жұпта немесе топта өзара бөлісе алады. Бұл тәсіл ерекше баланың сыныптастарымен жақсы қарым- қатынасқа түсуіне, өзара байланыс орнатуына, яғни кірігуіне зор ықпал етеді. Мысалы, 8- сыныптағы қазақ тілі пәнін оқытуда «Қызыл кітапқа енген жануарлар мен өсімдіктер» тақырыбы бойынша сабақ өту барысында коммуникативтік тәсілдің тиімділігін байқаймыз. Балалар қызыл кітап туралы ойларын ортаға салады. Мысалы, интербелсенді тақтаға әртүрлі түстермен қапталған кітаптардың суреті қойылады. Ерекше бала тақырыпқа сай қызыл түсті таба алуы қажет.Әрі қарай оқушы өзі білетін ақпаратты ортаға салады. Қорғалатын жануарлар мен өсімдіктерді бір- бірімен бөлісе отырып талқылай алады.

4. Интеграциялық тәсіл. Бұл тәсіл арқылы тілдік пәндерді оқыту ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың жан- жақты дамуына, танымдық процесінің арттырылуына оң әсерін тигізеді. Себебі, бұл тәсілді пайдалануда бірнеше оқыту процестері біріктіріледі. Мысалы, сергіту сәттері, әңгімелесу, театрландыру, ойын әдістері т.б Мысалы, 8- сыныптағы қазақ тілі пәнін оқытуда «Мамандық таңдау- маңызды іс» тақырыбы бойынша жаңа сабақты ұйымдастыруда сабақты сергіту сәтінен бастап, «Басым менің ақылды, қолым шебер, денем шымыр, аяғым жүйрік!» - деп балалар бір- біріне жақсы сөздер арнайды. Одан соң «Мен қандай мамандықты таңдаймын?» айдаршасы бойынша жеке, топтық, өзара ойлары әңгімелесу арқылы тыңдалады. Сабақ барысында «Денсаулық- зор байлық» айдарымен балаларға рөлдер бөлініп беріледі. Мысалы, дәрігер, ауырып келген адам т.б. Балалар рөлдерге еніп театрландырылған шағын қойылым қоя алады. Сабақтың соңын ойын әдісімен қорытындылауға да болады. Мысалы, «Үздік сатушы» ойынын ойнау үшін балаларға интербелсенді тақтадан дүкеннің суреті көрсетіліп, сатылатын заттардың бағалары көрсетіледі. Бірнеше уақыт ішінде көрсетілген заттар тақтадан өшіріледі. Берілген бірнеше минуттарда балалар қанша заттың бағасын есінде сақтай алатындығы ескеріледі. Кім көп заттың бағасын есінде сақтап қалады, сол оқушы « Үздік сатушы» атанады. Интеграциялық тәсілді сабақ барысында қолданған кезде ерекше баланың жалпы балалармен бірігіп жұмыстануға ұмтылуы, шапшаңдық, белсенділік қасиеттерінің артуы, есте сақтау, зейінінің шоғырлануы іспетті әрекеттерінің дамуы арта түседі.[5]

«Тіл және әдебиет» білім беру саласының мазмұны басқа тілдік және тілдік емес оқу пәндерімен пәнаралық байланысты пайдаланды; білім алушылардың ойдағыдай әлеуметтенуін; білім алушылардың жас

ерекшеліктеріне, қажеттіліктері мен қызығушылықтарына сәйкес тілдік дағдыларын дамытуды; қазіргі әлемде тілдерді оқытудың маңыздылығын түсінуді; рухани адамгершілік құндылықтардың дамуын; көптілді және көпмәдениетті әлемнің тұтастығын түсінуді; қарым-қатынас процесінде тұлғаарлық және мәдениетаралық байланыстарды орнатуды; өзге елдердің мәдениетімен танысу арқылы әртүрлі көзқарастарды сыйлай білуге тәрбиелеуді; оқыту тілінде түрлі ақпарат көздерімен, оның ішінде интернет ресурстарымен өз бетінше жұмыс істей білуді; шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауды дамыту және пайдалануды қамтамасыз етеді»- деп «Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар үшін жаңартылған оқу бағдарламаларын жүзеге асыру бойынша әдістемелік ұсынымдарда» көрсетілгендей ерекше балаларды ортаға кіріктіру, оларға кедергісіз білім беруде тіл мамандары мен олар жүргізетін тілдік пәндердің берілу деңгейі бала бойындағы біраз кемшін тұстарды түзете алары сөзсіз.[3] Сондықтан да Тәуелсіз еліміздің жарқын болашағын оқыту мен тәрбиелеуде педагогтарға міндеттелетін жауапкершілік те жоғары болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың әдістемелік ұсынымдарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2011 жылғы 12 желтоқсандағы № 524 бұйрығы
2. «Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаға жалпы білім беру мектебінде психологиялық педагогикалық қолдау көрсету»/әдістемелік нұсқаулық/авторлары Елисеева И.Г. Ерсарина А.К, 2019 жыл
- 3.«Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар үшін жаңартылған оқу бағдарламаларын жүзеге асыру бойынша әдістемелік ұсынымдар» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Нұр- Сұлтан, 2019 жыл

4.«Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндердің, таңдау курстарының және факультативтердің үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығына өзгеріс пен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 20 қыркүйектегі № 469 бұйрығы

5.«Инклюзия жағдайында жаратылыстану-математикалық және гуманитарлық білім берудің жеке бағдарламаларын құрастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар» Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Нұр-Сұлтан, 2019 жыл

6.«2020-2021 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін мектептерінде оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» /әдістемелік нұсқау хат

7. «Қазақстан Республикасында инклюзивтік білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдерін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 1 маусымдағы № 348 бұйрығы

8. « ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» ҚР Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы №988 қаулысы

Инклюзивті білім берудегі психологиялық түзете-дамыту сабақтарын жүргізу барысында арт-терапия әдістерінің маңыздылығы мен тиімділігі

Имашева Салтанат Балгабаевна

Т. Есетов атындағы № 264 мектеп-лицейі инклюзивті білім беру орталығының педагог-психологы Қызылорда қаласы

В.А. Сухомлинский: «... баланың денсаулығына қам жасау – бұл жай ғана санитарлы-гигиеналық нормалар мен ережелер кешені... күн тәртібіне, тамақтандыруға, рухани күштерге қойылатын талаптар жиынтығы емес, үйлесімділіктің алтын тәжі шығармашылық қуанышы», - деп жазды. Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен түзете – дамыту жұмыстарын жүргізу барысында арт-терапия әдістерін тиімді пайдалану бұл – баланың дамуына оң үлесін қосатын ықпалды фактор болып табылады. Арт-терапияда мақсатты оқытуға емес, көркемдік іс-әрекеттің қандай да бір түріне (музыкалық, бейнелеу, театралды ойын, көркем сөйлеу) дағдылар мен ептіліктерді меңгертуге баса мән беріледі.

Арт-терапия міндеттері:

- топта жағымды эмоциялық күйді қамтамасыз ету
- баламен махаббат және өзара жақындастық негізінде қатынас орнату;
- балаға оның толыққанды тұлғалық дамуына кедергі жасайтын жағымсыз эмоцияларды (қорқыныш, ашу, т.б.) елеп-ескеруіне көмектесу;
- өзін шығармашылық жағынан жүзеге асыруына мүмкіндік жасау;
- өзіне және өзге адамдарға сенуді үйрету;
- құрбы-құрдастармен, үлкендермен коммуникация үрдісін жеңілдету.
- өзін-өзі бақылауды дамыту;

Арт-терапияның басқа түзету құралдарынан ерекшеленетін *артықшылықтары:*

- бейнелеу іс-әрекеті балаларды жақындастырудың күшті құралы;
- бейнелеу іс-әрекеті баланың жай-күйін оның жасаған жұмыстары арқылы бағалауға мол мүмкіндік береді;
- жұмыс жасауға барлығы бірдей қатыса алады, себебі, ол көркемдік дағдыларды талап етпейді;
- баланың тілдік кедергілерді жеңуге мүмкіндік береді;
- өзін шығармашылық жағынан көрсетуге, қиялының, көркемдік іс-әрекетінің дамуына жағдай жасайды;

- жеке дамудың әртүрлі ауытқушылықтары мен бұзылыстарын түзетуде тиімді.

Психологиялық түзете-дамыту сабақтарын жүргізу барысында арт-терапияның тиімді 3 әдісін негізге ала отырып жұмыс жүргіземіз.

1. Ертегі терапиясы
2. Бейнелеу терапиясы
3. Ойын терапиясы

Ертегі терапиясының мақсаты: Баланың тілін, сөздік қорын, шығармашылық қиялын дамыту.

Қойылымдар арқылы балалардың байланыстыра сөйлеу тілін арттыру сонымен қатар, ойлау белсенділігін мен өз ойын еркін жеткізе алуды үйрету. Ертегі терапиясы – психотерапияның құрамдас бөлігі. Баланың ертегі сюжетіне әсерленуі, кейіпкердің қиыншылықтарына алаңдауы оның келешекте өз алдында пайда болатын кедергілерден қиналмай өтуіне іштей дайындығын туындатады. Бүгінгі таңда ертегі терапиясы бұл жаңа, әрі өте жас және психологиядағы дербес бағыт. Баланың жақсылық пен жамандықты айыруына, мінез - құлқын тануына көмектесіп, адамдардың өмірде алдынан шығатын сан түрлі қиыншылықты ең соңында жеңе аларына деген сенімін нығайтады.

Сабақ барысында В.В. Воскобовичтің "Фиолетовый лес" әдістемесін негізге ала отырып, жеке немесе топпен бірігіп «Жаңа ертегі» желісін мұғаліммен бірлесе отырып құрастыру ұсынылады. Мұғалім балаларға ертегі кейіпкерлерін атайды суреттерін көрсетеді. Мысалы: шал, кемпір, немере, аю, арыстан, тышқан, түлкі, қасқыр, қоян т.б. Аталған кейіпкерлерді біріктіре отырып жаңа ертегі мазмұнын құрастырып айтуды ұсыну.

Бейнелеу терапиясы

Мақсаты: Балалардың эмоциялық жай-күйін анықтау. Қиялы мен шығармашылығын дамыту.

Сурет салу - баланың ішкі сезімін көрсетуіне жол ашады. Балалардың сезімін сурет салу арқылы бейнелеу әдістері шектеусіз. Балалар бояуға қолын малып қағаз бетіне із қалдыруды жақсы көреді. Бала бояу түрін өзінің жай-күйіне байланысты таңдайды. Бояудың түстері сезімнің жағдайына тең келеді. Бейнелеу терапиясының түзете-дамытудағы қызықты да тиімді әдісі

дәстүрден тыс тәсілдермен сурет салу болып табылады. Мысалы: әйнекке сурет салу, балауызбен сурет салу, саусақпен сурет салу, нүктелер арқылы сурет салу, бастыру арқылы сурет салу, түтікшені үрлеу арқылы сурет салу, мақта таяқшаларын пайдалана отырып сурет салу, сүтке сурет салу т.б. Осы аталған әдістердің ең қызықтысы түтікшені үрлеу арқылы сурет салу және суретті мақта таяқшаларын пайдалана отырып аяқтау. Бұл әдісті тыныс алу және қол-саусақ жаттығуы ретінде де пайдалануға да болады. Екінші қызықты әдіс сүтке сурет салу болып табылады.

1.Нұсқау: Жапырақтарды бастыру арқылы және бояуды түтікшемен үрлеу арқылы бейнелер шығару, оны ары қарай мақта таяқшаларымен жалғастырып салу тәсілін пайдаланамыз.

Сүтке сурет салу.

2.Нұсқау: Сүтке сурет салу үшін бізге арнайы ыдыс қажет. Ыдысқа сүтті құйып, түрлі-түсті бояуларды тамызып, сол тамшылардан өз қиялымен түрлі бейнелер шығару ұсынылады.

Ойын терапиясы

Ойын терапиясының мақсаты: Ойындар арқылы балалардың танымдық қабілеттерін дамыту, қимыл ептілігін арттыру және қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру.

Баланың жеке басының дамуы үшін, ойынның айрықша маңызы бар. Ойын олар үшін оқу, еңбек және тәрбиенің нақты формасы. Сан қатар ойын қоршаған ортаны танып білу құралы. Баланың ойнауының себебін оның рахаттануымен байланысты.

Психологиялық ойын жаттығулардан бөлек түзете-дамыту бағытына үстел үстінде ойнайтын ойындарды балаларға ұсынуға болады. Мысалы: шахмат, дойбы, домино, тоғызқұмалақ, бестас, аэрохоккей т.б. ойындарын атап айтса болады. Жоғарыда аталған ойындар балалардың қол-саусақ моторикасын дамытуға, ойлау мен зейін ерекшеліктерін арттыруға ықпал жасап, қимыл ептіліктерін қалыптастыруға көмегін тигізеді.

Арт-терапия әдісі Қазақстанда қазіргі уақытта жиі қолданылып жүр. Бұл әдісті қолдану арқылы психологтар, балалардың жеке басындағы ойлауы мен іс әрекетіндегі немесе отбасындағы қиындықтар мен артта қалушылықтарды анықтап, шара қолданады. Мектепте балаларға сурет салдыру арқылы оларға қандай әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық көмек қажеттілігін, эмоциялық жай күйін анықтай аламыз.

Қорыта келе, арт-терапия әдісі арқылы балалардың ақыл-ойындағы, мінез-құлқындағы, қабылдауы мен ойлауындағы ауытқулар және адамдармен қарым-қатынасқа түсудегі қиындықтарын анықтауға мүмкіндік береді. Олардың эмоциялық және психикалық көңіл-күйін бақылап, қажет болған жағдайда шара қолдануға ықпал етеді.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларға психологиялық қызметті ұйымдастыру

Абдукаримова Римма Бахтиярқызы

Өтеген Әсел Мұратбайқызы

Т.Есетов атындағы №264 мектеп- лицейінің психологтары

Қызылорда қаласы

Мектепте психологиялық қызметті ұйымдастыруда педагог – психолог маманы ретінде – денсаулығына байланысты есепте тұрған мүмкіндігі шектеулі оқушылармен жұмыс жүргізудегі негізгі мақсатымыз жалпы оқу және тәрбие процесінде білім үрдісіне толықтай енгізу және әлеуметтік бейімделуге, әлеуметтік жағдайына, жынысына, шығу тегіне, дініне қарамай балаларда кездесетін кедергілерді жою, ата-аналармен байланыса отырып белсенділікке шақыру, баланың психологиялық және әлеуметтік мұқтажына арнайы қолдау көрсету, білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуды ұйымдастыру.

Қызылорда қаласы Тәкей Есетов атындағы №264 мектеп – лицейінде ерекше қажеттілігі бар 53 оқушы инклюзивті сыныптарда білім алуда. Аталған оқушыларға мектепте психологиялық қолдау қызметі ұйымдастырылған. Онда педагогикалық және психологиялық қолдау қызметінің барлық бағыттарына жетекшілік ететін мамандар бірлесіп жұмыс атқарады. Психологиялық- педагогикалық қолдау қызметінің басты мақсаты – ерекше қажеттілігі бар балаға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету. Оның ішінде психологтың балаға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуі мынадай бағыттарда іске асырылады:

Диагностикалық бағыт : Баламен жұмыстың бағыттарын айқындау мен бала дамуындағы ауытқулардың алдын алу психологиялық диагностика жұмыстары жүргізіледі. Оның мақсаты: баланың жақын даму аймағы мен актуалды даму аймағын, оқу барысындағы қиыншылықтардың себептері мен механизмдерін анықтау. Бұл диагностика баламен жүргізілген түзете-дамыту жұмысының баланың оқу танымдық қызметіне тигізген әсерінің тиімділігін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл диагностиканың қорытындысы психологиялық тексеру хаттамасында, балаға психологиялық анықтама бергенде тіркеледі.

Психолог диагностиканы төмендегі бағыттар бойынша жүргізеді:

Жалпы және ұсақ моторикасының дамуын диагностикалау

Оқушының мектепке дайындығын анықтау. (1 сыныптар үшін)

Оқушылардың оқу мотивациясын тексеру

Оқушылардың танымдық қабілеттерін анықтау (зейін, ойлау, логикалық ойлау, есте сақтау, қабылдау деңгейі)

Сөйлеу ерекшеліктері;

Өзін-өзі бағалауы;

Ерік-жігері;

Қарым-қатынасқа түсу қабілеті;

Түзету-дамыту бағыты : Түзете-дамытудың бағдарламасының игеру деңгейінің нәтижесін бағалағанда баланың білім- білік дағдылары игеруге қажет танымдық қабілетінің қаншалықты қалыптасқандығы, баланың игерген білімін берілген мәселеде өз бетімен қаншалықты қолдана алатынына белгілі болады. Түзету-дамыту жұмыстары мынадай бағыттарда жүзеге асады:

— Ұсақ моториканы дамытуға арналған жаттығулар мен ойындар;

— Сенсорлы қабылдауды дамыту; (уақыт кеңістігін, пішін мен көлем, түстерді қабылдауы);

-салыстыру, талдау, жинақтау, қорытындылау, жалпы ойлау операцияларын қалыптастыру;

— зейіннің тұрақтылығын және шоғырлануын дамыту;

— көру, есту арқылы есте сақтауын дамыту;

— психомоторлық дамуды жүзеге асыру мен сөйлеу тілін, сөздік қорын арттыру.

Алынған диагностика нәтижесі бойынша балаға жүргізілетін түзету-дамыту жұмысының бағыты анықталып, бағдарлама түзіледі. Бағдарламада баланың жеке бас ерекшеліктері мен қабілеттері ескеріліп сабақ жоспары жасалады. Түзету-дамыту сабақтары оқушының сабақтан бос уақытында өтіледі.

Түзету-дамыту сабақтарының ұзақтығы 20-35 минут (оқушының зейін тұрақтылығына және төзімділігіне байланысты).

Психологиялық кеңес беру.

— баланың жас, жеке, типтік ерекшеліктерін ескере отырып ата-аналарға, ұстаздарға бірқатар ұсыныстарды даярлау;

— Оқушымен тікелей жұмыс жасайтын педагогтармен әңгімелесу;

— баламен жүргізілген жұмыстың жалпы қорытындысымен ата-аналарды таныстыру;

— ата-аналарға баланың тәрбиесіндегі қиыншылықтары туралы нақты ұсыныстар даярлау;

— ата-аналарға баланың психофизикалық мүмкіндіктеріне сай баланы оқыту мен оны дамытудың маңыздылығын түсіндіру;

-Педагогикалық психологиялық қолдау(ППҚ қызметінің барлық бағыттарына жетекшілік ететін қызмет координаторы, мұғалім-дефектолог, логопед, психолог) қызмет мамандарымен тығыз қарым-қатынаста болу. Баланың жеке бас ерекшеліктері жайлы пікір алмасу.

Әлеуметтік-бейімдеу бағыты.

- Оқушының мектеп өміріне, қоғамға бейімделуіне қолдау көрсету;

- Баланы қоғамдық жұмыстарға, мерекелік немесе басқа да іс-шараларға араластырып, жауапкершілігін арттыру;

- Баланы әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлауға үйрету;

- Мектепте өзін еркін сезінуге, өзін-өзі басқара білуге, өзі өмір сүретін ортаны толық бағдарлай білуге үйрету.

Әдістемелік-ұйымдастырушылық бағыт.

Бұл бағыт психологтың баланың даму деңгейінің картасын толтыру, ісшараларға дайындық, баланың жеке құжаттарын толтыруды қамтамасыз етеді. Сонымен қатар мұнда ұстаздар мен ата-аналарға арналған әдістемелік құралдарды жасау, өз білімін жетілдіру курстарына қатысу және т.б жұмыстар кіреді.

Қорытындылай келе педагог-психолог ППҚ маманы ретінде оқушының мектепке, оқу процесіне бейімделуіне, әлеуметтік ортаға сіңісуіне қолдау көрсетеді. Ал, психологиялық түзете-дамыту сабақтары оқушының танымдық қабілеттерін дамытуға, оның сөздік қорын молайтуға және сыныптастарымен, мұғалімдермен қарым-қатынасқа түсу қабілетін дамытуға септігін тигізеді.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың шығармашылық қабілетін дамытуда сурет салудың дәстүрден тыс тәсілдерін қолдану

Ибрагим Гүлназ Асылбекқызы

Т.Есетов атындағы № 264 мектеп-лицей инклюзивті білім беру орталығының
арнайы маманы
Қызылорда қаласы

Психикалық дамуының тежелуінің негізгі бұзылыстары – интеллектуалды деңгейі, көбіне таным процестері. Зейіні, логикалық есте сақтауы, ойлауы, кеңістікті бағдарлауы төмен болып келеді. Неміс педагог-дефектологы П.Шуман «Баланың психикалық немесе дене дамуы неғұрлым төмен болса, ұстаздың білімділігі мен біліктілігі соғұрлым жоғары болуы қажет» - деп айтқанындай. Түзету жұмыстары психикалық дамуы тежелген және ақыл-ой кемтарлығына шалдыққан оқушылардың зейіні мен еске сақтауын, кеңістіктік елестетуін, қисынды ойлауын дамытуға жағдай жасайды. Сондықтан барлық танымдық психикалық үрдістер (қабылдау, ойлау, есте сақтау және т.б.) «таза» күйінде болмайтындығын, өзінше тұтас бір жүйені білдіретіндігін, соның негізінде кешенді түрде дамытындығын есте сақтаған абзал.

Инклюзивті білім берудің мақсаты: даму мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты балалармен бірге білім беру. Психологиялық-педагогикалық қолдау ерекше шығармашылық ахуал құруды және балаларға таңдау жағдайын ұсынуды білдіреді. Мұндай жағдайлар оқушылардан білімді, икемділікті ғана емес, сондай-ақ, рефлексия тәжірибесін, шешімді өздігінен қабылдауды, ерік пен мінезін байқатуды талап етеді. Балалардың танымдық шығармашылығының дамуына бейнелеу өнері сабағының ықпал ететін үлкен мүмкіндігі бар. Бейнелеу өнері сабағы бір жағынан, белсенділік, өзбеттілік, қиял, оймен жұмыс істеу сияқты шығармашылық іс-әрекетті талап етсе, екінші жағынан, эстетикалық бағыт-бейнелеу өнері сабағына тән қасиет

Сурет салудың дәстүрлі емес техникасы балаға бейнелеу қызметіндегі сәтсіздіктердің алдында қорқыныш сезімін жеңуге мүмкіндік береді. Мұндай сурет салу техникасы балаларға өздерін еркін сезінуге көмектеседі, әдетте

дәстүрлі әдістер мен материалдармен бейнелеуге қиын болған заттарды бала басқа тұрғыдан көріп, қағаз бетіне түсіруге тырысады.

Дәстүрлі емес техникаларды қолдануымен өткізілген сабақтарда балаларда бағдарлы – зерттеу қызметі, қиял, есте сақтау, эстетикалық талғамы, танымдық қабілеті, дербестігі дамиды, бала эксперимент жасауды үйренеді. Қол саусақтарының бояумен тікелей байланысқан кезде балалар оның қасиеттерін: қалыңдығын, қаттылығын, тұтқырлығын түсінеді. Дәстүрлі емес сурет салудың көптеген түрлері көру – моторикалық үйлестірудің даму деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Мақсаты: Балаларға көркем-шығармашылық білгірлігін дәстүрлі емес сурет салу арқылы дамыту, сурет салу әдістерін меңгерту дәстүрлі емес әдістерді пайдалана отырып қызығушылықтарын арттыру. Сурет салудың дәстүрден тыс тәсілі және оның бала шығармашылығын дамытудағы рөлі жөнінде педагогтарға мағлұмат беру. Педагогтармен тәжірибе алмасу. Кәсіби білімдерін жетілдіру.

Дәстүрден тыс сурет салу технологиясының міндеттері:

- Бейнелеу іс-әрекетіне қажетті негізгі техникалық дағдыларды меңгерту;

- сурет салу өнеріне деген қызығушылығын ояту;
- көркемдік талғамын арттыру;
- іскерлік дағдыларын меңгерту;

Дәстүрден тыс сурет салу технологиясының негізгі бағыттары:

- айналаны бақылау және қабылдауын дамыту;
- бейнелеу өнері түрлері және көркем өнер туындыларымен таныстыру, көркемдік талғамын арттыру;
- іскерлік дағдыларды меңгерту.

Күтілетін нәтиже:

- ✓ Балада көркем өнер туралы білім қалыптасады.
- ✓ Шығармашылығы дамиды.
- ✓ Авторлық бағытта бейнелей біледі.
- ✓ Отбасы және балабақша ынтымақтастығы орнайды.
- ✓ Балалардың іскерлік қабілеті дамып, эстетикалық талғамы артады.
- ✓ Сурет іс-әрекеттері арқылы бейнелеу өнеріне деген сүйіспеншілік оянады.
- ✓ «Балалардың мүмкіндігі мен дарындылығының бастамалары саусақтарының ұшында. Бейнелеп айтқанда, саусақтарынан шығармашылық ойын қоректендіретін өте жіңішке жылғалар сынды жіптер тарайды. Баланың қолында неғұрлым шеберлік көп болса, соғұрлым ол ақылды болады» (В.А. Сухомлинский)

Ересектердің көмегімен ойлау, көркемдік-шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып, бала жаңа туындылар жасайды (сурет, жапсыру). Қайталанбайтын туындыларды ойластыру барысында ол әрқашан заттың жасалу тәсілдерімен тәжірибе жасайды. Баланың ойлауын дамыту негіздері ерте балалық шақта қалыптасады. Бала өзінің эстетикалық дамуында қарапайым көрнекі-сезімдік әсерінен түпнұсқалық кейіптің жасалуына бейнелеу-мәнерлеу әдістері арқылы өтеді. Сондықтан оның ойлау қабілеттерінің негізін қалау керек. Неғұрлым бала жақсы көрсе, естісе, күйінсе, соғұрлым қиялдау әрекеттері маңызды және нәтижелі болады. Балалар ерте жастан бастап өздерінің қоршаған ортадан алған әсерін бейнелеп көрсетуге тырысады. Сондықтан балаларға сурет салу өте маңызды. Әр бала белгілі бір өмір кезеңінде орасан зор, көп фигуралы, композиция сюжеттерінің күрделі өрісімен сурет салады. Балалық шақты физиологиялық және психикалық функциялардың қалыптасу кезеңі ретінде қарастыруға болады. Сонда сурет салу - ағзаны жетілдіру бағдарламасын орындаудың бір жолы. Қарындашпен және бояулармен сурет салу мектепке дейінгі баладан техниканы меңгеруді, қалыптасқан дағдыларды, жұмыс тәсілдерін білуді талап етеді. Алайда, күш-жігерге қарамастан, сурет тартымсыз болып шығады. Сондықтан сурет салудың дәстүрлі емес әдістерін қолдану өте маңызды болып табылады.

Сурет салудың дәстүрден тыс әдістері балаларды қызықтыратын, еліктіретін іс-әрекет. Ұйымдастырылған оқу қызметінде сурет салудың дәстүрлі емес әдістерін қолдану:

- ✓ балалардың қорқынышын сейілтуге мүмкіндік туғызады;
- ✓ өзіне деген сенімін арттырады;
- ✓ ойлау кеңістігін дамытады;
- ✓ өз ойын еркін білдіруге үйретеді;
- ✓ шығармашылық ізденіске түрткі болады;
- ✓ әр түрлі материалдармен жұмыс жасауға үйретеді;
- ✓ композициялық сезімін, ырғақты, түс, түстерді қабылдауын дамытады;
- ✓ саусақтың ұсақ моторикасын дамытады;
- ✓ жұмыс барысында эстетикалық сезім алады.

Психология ғалымының анықтамасы бойынша, танымдық үрдіс — бұл сезім, ойлау, есте сақтау, қабылдау, назар және бақылау. Басқаша айтқанда, бұл үрдіс санамен тікелей байланысты. Адамның танымдық қабілеттері өмір бойы дамиды, әсіресе балалық шақтың алғашқы он жылында. Ал шығармашылық тұлғаның негізі 6 жасқа дейін қаланады. Баланың дамуына оң әсер ететін ең пайдалы әрекет - сурет салу.

Сурет сала отырып, бала бейнелерді көруге ғана емес, оларды қалпына келтіруге үйренеді. Сурет арқылы бала ойын, көңіл күйін, сезімін еркін білдіреді. Ол қоршаған ортаға өзінің жеке көзқарасын бейнелеу арқылы білдіреді.

Суреттер бізге баланың ішкі әлемін таныта алады. Мұны психологтар өз тәжірибесінде жақсы пайдаланады. Балаларға арналған психологиялық тестердің көпшілігі сурет салу немесе нақты бейнелерді сәйкестендіру арқылы жүргізіледі.

Интеллектке әсері. Мектепке дейінгі жастағы баланың ойлауы бейнелі. Ол жаңа бейнелерді жасаған сайын, оның зияткерлік қабілеттері мен ойлау операциялары жақсы дамиды. Бұл уақытта дамудың ең күшті ынталандыруы шығармашылық.

Бейнелермен әрекет жасау кезінде ойлау қабілетінің дамуы оның келесі логикалық кезеңге дайындығымен байланысты.

Адам ойлауының бірегей қасиеті, креативтілік, балалық шақта, шығармашылық қызметте дамиды. Сурет салу балаға көптеген бейнелер жасауға, оларды өз қалауы бойынша өзгертуге, заттар мен олардың бейнелері арасындағы жаңа ассоциативті байланыстарды іздеуге мүмкіндік береді. Ассоциациялар іздеу және бейнелер генерациясы - ерте интеллектуалды дамудың кез келген әдістерін табысты ауыстыратын ақыл-ойдың тамаша жаттығуы.

Қиялға әсері. Сурет қиялды дамытады, суреттерді оймен көру қабілетін қалыптастырады. Осының арқасында адам өткен тәжірибені қайта өңдеп, алған образдар арасында жаңа байланыстар жасай алады. Мұндай байланыстар миға пайда болған сайын, ойлау жақсы дамиды.

Қиял болашақта ересек адамға қажет, ол адамға батыл болжам жасауға, жаңа ойлап табуға және жасауға мүмкіндік береді. Қиял суретте өте жақсы дамиды, өйткені бала оны бейнелегенге дейін бейнені егжей-тегжейлі ойластыру керек. Бала қағазға көшіре алатын нәрсе ол бүкіл қиял әлемін бермейді.

Құммен сурет салу әдісі. Балалар құммен ойнағанды жақсы көреді. Саусаққа тиген құмның түйіршіктері бойдағы ұйықтап жатқан әрбір жасушаны оятып, жүйке жүйесін де тыныштандырады екен. Мамандардың айтуынша, құм терапиясы баланың өзіне деген сенімділігін арттыруға, мінезінің ашылуына, бойындағы қиындықпен күресуге де көмектеседі және ойлау қабілетін дамытып, зейінін арттырады.

Сол себепті балалар салған суреттерін ғана көрмей, суреттен басқа көп нәрсені оқи алады, олар өздерінің суреттері туралы әр түрлі әңгімелер ойлап, қиялдайды. Ата-аналар мұндай "қиялға" ашуланбауы керек. Керісінше, баланың ойдан шығарылған суреттер арасындағы сәйкессіздікті келтіру қабілетін қолдау қажет. Олармен бірге «қиялдау» ойынына қосылған жөн.

Тілдің дамуына әсері. Бала нақты бір нәрсені бейнелеп бастағанға дейін, ол өзінің «қарапайым суреттері» туралы әңгімелеп, олардан таныс бейнелерді көреді. Сурет салу кезінде балалар бейнелейтін нәрселер жайлы жиі әңгімелейді, сондықтан сурет кейіпкерлері көріністі ойнайтын тірі сурет-драмаға айналады.

Ата-аналарға баланың әңгімелерін мұқият тыңдап, жетекші сұрақтар қойып, кейіпкерлерге, сюжетке қызығушылық білдіру қажет. Сурет салу кезінде "қазір мен ақ бояу, сосын қызғылт, су қосамын" сияқты сөздерді айтып отыру балаға өз іс-әрекеттерін түсінуге және оларды жақсы үйлестіруге көмектеседі.

Өз кезегінде, сөз суретке әсер етеді: балалар шығармашылығын зерттеушілер «үнсіз» сурет салу қарқынды дамиды, ондағы бейнелер аз, жиі шаблонды және басқа үлгіден көшіріліп алынады» деп есептейді. Ересектермен бірге сурет салу эмоционалдық қарым-қатынасты нығайтуға, бір-бірімен сөйлесуіне себеп болуына, тілдерін байытуға көмектеседі.

Қабылдаудың дамуына әсері. Бала жасындағы қабылдау әлі жетілмеген, ал сурет салу оның дамуын ынталандырады, баланы бейнелеу үшін объектілерді зерттеуге және бұрын байқамаған жаңа сапаларды ашуға

мәжбүрлейді. Сурет салу кезінде ойлауды дамыту үшін өте пайдалы объектіні бақылау және талдау қабілеті жаттығады.

Барлық бала суреттерінің жақсы болғанын қалайды. Егер суреті онша жақсы болып шықпаса, олар оған ренжиді. Бірінші сәтсіздіктері оларды түңілтуі мүмкін. Қарындашпен, қылқаламмен сурет салу жоғары техниканы, қалыптасқан дағдылар мен білімді, жұмыс тәсілдерін меңгерудің жоғары деңгейін талап етеді. Мұндай білім мен дағдылардың болмауы баланың сурет салудан бас тартуына әкеледі, өйткені оның күш-жігерінің нәтижесінде сурет дұрыс емес болып шығады, ол баланың ойына немесе нақты объектіге жақын сурет алу ниетіне сәйкес келмейді. Сондықтан балалардың табысқа жетуіне жағдай жасайтын және сурет салуға тұрақты уәждемені қалыптастыратын сурет салу техникасын пайдалану қажет.

М.Монтессори технологиясы бойынша ерекше білім беруді қажет ететін балалардың математикалық түсініктерін қалыптастыру

Қирабай Гүлзат Сиезбайқызы

Т.Есетов атындағы №264 мектеп-лицей инклюзивті білім беру орталығының
арнайы маманы
Қызылорда қаласы

М.Монтессори педагогикасы немесе Монтессори жүйесі - ХХ – ғасырдың бірінші жартысында итальяндық педагог, ғалым әрі ойшыл Мария Монтессори тарапынан ұсынылған тәрбиелеу жүйесі. Монтессори әдістемесі әрбір тәрбиеленушіге деген даралы тәсілдемеге негізделген. Бұған сәйкес , дидактикалық материалдармен сабақ ұзақтығын өздері таңдай отырып, балаларға өздігінен жұмыс жасауға жағдай жасаған. Бұл жүйені 100 жыл бұрын М.Монтессори ойлап тапқандықтан, соның атымен аталып кеткен. Өз ісінің бастапқы негізінде ол жүйке - психикалық дамуы бұзылған балаларды емдеумен айналысады. Мұндай балалармен жұмыс істеудегі тәжірибесі «зияты дамымаған балалар» емдеуге қарағанда педагогикалық тұрғыдағы әсер етуді көбірек қажетсінетіні туралы маңызды тұжырымды құруға мүмкіндік берді. М.Монтессори: «Бала дүниеге келгеннен бастап өзін- өзі дамытуға және жеке адам ретінде қалыптасуға қабілетті. Оның ішкі жан дүниесінде ерекше күш бар, ал үлкендердің міндеті сол энергияның жұмсалуына жағдай жасау» - деген екен.

Монтессори әдісінің мақсаты:

- Балаларды еркін тәрбиелеп, өмірге бейімдеу.
- Өмірде өз мақсаты бар екенін қалыптастыру.

- Балалардың өзінің үйреніп, өзін дамытуына жаңа мүмкіндіктер беру.

Монтессори педагогтың міндеті:

- Балаға өз жұмысын басқаруға көмектесу.
- Негізгі түстерді айыра білуге үйрету.
- Ұсақ моториканы дамыту.
- Алғашқы математикалық, ғарыштық түсініктерді қалыптастыру.
- Зейінін тұрақтандыру.
- Тәртіпке үйрету.

Монтессори 5 аймақтан тұрады:

1. Күнделікті өмір жаттығулар аймағы.
2. Сенсорика аймағы.
3. Математика аймағы.
4. Тіл аймағы.
5. Ғарыш аймағы.

Ал енді «Математика аймағына» тоқтала кететін болсам.

М.Монтессори технологиясы бойынша «Сеген тақтасы» арқылы қалай есеп шығаруға болатыны туралы танысамыз.

Мақсаты: Оқушы 11-ден 19 –ға дейінгі сандардың аттарын есте сақтай отырып, бір – біріне сәйкес келетін моншақтар мен санды тақтайшаларды қояды және сол сандарды пайдалана отырып есептер шығарады.

Математикалық ойлауды дамыту, ұсақ моторикасын дамыту, зейінің шоғырлануы, тиянақтылықты білдіре алады.

Сеген тақтасын француз дәрігері және педагогы Эдуард Сеген ойлап тапқан (1812-1880ж.). Бұл сеген тақтасында әрқайсысы 5-ке бөлінген екі тақта орналасады. Біріншісінің жолында 5 рет 10 саны жазылады, ал екіншісінде 4 рет 10 саны жазылады. Соңғы жолы бос қалады. Тақталарымен қоса 1-ден 9-ға дейінгі сандары бар кестелер қоса беріледі. Менің қолымда бірлік, ондық сандары бар. Ондықтар деп бірдей түсті моншақтарды айтамыз, ал бірліктер деп 1-ден 10ға дейінгі ақ моншақтарды айтамыз. Осы сандарды еске сақтадық, енді қазір біз бірлікке және ондыққа байланысты есептер шығарамыз. Ол үшін алдымен сеген тақтасына 10 санының жанына 9-ға дейінгі бірліктерді қойып көреміз. Мысалы: 10 санының жанына 1 бірлікті қоямын, ол он ондық, бір бірлік болады.

Ал енді есептер шығарайық. Ол үшін $7 \text{ бірлік} - 4 \text{ бірлік} = 3 \text{ бірлік}$ шығады.

Күтілетін нәтиже.

- Оқушы таңбаларды біледі;
- Тактильді сезімді дамытумен қатар сандардың сұлбасын көру арқылы қабылдауды, сандарды жазуға дайындайды;
- Қасиеттері бойынша жіктеу негізінде логикалық есептерді шешеді;
- Жұп және тақ сандарды біледі;

М.Монтессори технологиясы бойынша геометриялық фигуралармен танысамыз.

Сабақ ойын түрінде жүргізіледі. Негізгі мақсаты: Геометриялық фигуралармен таныстыру және түсінік беру. Геометриялық фигураларды ажырата білуге үйрету. Түстерді ажырату.

Негізгі бөлімі: Мұғалім оқушыны барлық фигуралармен таныстырып шығады және олар жайлы түсінік береді. Карточкалар арқылы фигураларды көрсетеді. Парта үстіне карточкаларды орналастырып, оқушы алдына геометриялық денелері бар тақтайша дамытушы ойыншығын ұсынады. Мұғалім барлық геометриялық денелерді алып отырып олардың пішіні (үшбұрыш, төртбұрыш, шаршы, дөңгелек, жұлдызша және т.б) мен түсін (көк, сары, жасыл, қызғылт ...) айтуды тапсырады. Оқушы осы сұрақтарға жауап берумен қатар карточкалардағы фигураларға сәйкес геометриялық денелерді тауып үстіне орналастыруы қажет.

Сабақтың соңын сұрақ – жауап арқылы қорытындылау:

- Геометриялық фигураларды ажырата аласың ба?
- Шеңбер неге ұқсайды?
- Үшбұрышты қалай сызу керек? және т.б сұрақтар қойылады.

Күтілетін нәтиже:

- Оқушы геометриялық фигураларды біледі және атайды;
- Оларды бір – бірінен ажырата алады;
- Түстерді ажыратады;
- Геометриялық денелер мен суреттерін сәйкестендіреді.

Қазақ тілі сабағында ерекше білім беруді қажет ететін баланың сөйлеу тілін дамыту

Сәтова Салтанат Жаманбайқызы

Т.Есетов атындағы №264 мектеп-лицейінің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Қызылорда қаласы

Баланың сөйлеу тілінің бұзылуы - қазіргі таңдағы кең таралған мәселелердің бірі. Бұл кемшілік оның психикалық дамуына, оқуда жетістіктерге жетуіне кері әсерін тигізеді. Сөйлеу тілінің бұзылуы оқушылардың таным қабілеттерімен тығыз байланысты. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар оқушылар зейіні тұрақсыз, ойлау қабілеті төмен, есте сақтау қабілеті нашар, тез шаршағыш болып келеді. Бұл санаттағы оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы төмен. Сөйлеу тілін дамыту оқушыларды оқу үрдісіне қызықтырумен тығыз байланысты.

Мен 5-сынып қазақ тілі мен әдебиеті сабағында сыныптағы ерекше білім беруді қажет ететін баланың бар екенін естігенде аздап жүрексінгенім рас. Бірақ бірте-бірте үйреніп, баламен ортақ тіл табысып, оның сөйлеу тілінің дұрыс қалыптаспағанын байқадым. Осы мәселеде мектептегі логопед, психолог мамандардан кеңес алып, ары қарай арнайы жеке жұмыс жасауға бел будым.

Ерекше білім алуда қажеттілігі бар оқушылардың сөздік қорын дамытуда - халық ауыз әдебиеті үлгілерінің ішінде ертегілер ең негізгісі болып табылады. 5-сынып әдебиет пәні халық ауыз әдебиеті, оның ішінде ертегімен басталатындықтан, баламен жеке жұмыста «Керқұла атты Кендебай» ертегісін LED экран арқылы көрсетуді ойластырдым. Осы орайда маған «Bilimlend» платформасының көп пайдасы тиді. Баланың зейінін аударарлықтай жарқын бейнефильмдер, анық жазылған дауыс – таптырмас көмекші құрал. Ертегіні үлкен экраннан көру оған жақсы әсер қалыптастырып, тапсырманы қызыға орындады. «Ертегіні сен қалай аяқтар едің?», «Саған ертегінің қай тұсы ұнады немесе ұнамады?», «Ертегіге сен қандай кейіпкер қосар едің?» деген сияқты жетекші сұрақтар баланың қиялын қияға шарықтатып, фантазиясына ерік берді. Нәтижесінде бала өз ойын қысылмай, еркін жеткізе алды. Батырлар жырын оқытқанда баланы батырға теңеп, рөлге енгізу де ерекше көңіл-күй сыйлады. Үзінді оқытып, «Осы жерде сен Қобыланды батыр болсаң қандай жауап айтасың?», «Қане, енді өзің іс-әрекетіңмен көрсете қойшы...», «Батырдың сөзін қайталап айтшы...», «Дауысыңды жуандатып көрші...» деген сияқты қолдаулар арқылы

баланы жетелей отырып, өзін рөлге толықтай енуіне ықпал жасадым. Осы ретте баланың тілін дамытуға жаңылтпаштардың орны ерекше екенін айтпаса да түсінікті ғой деп ойлаймын. Себебі жаңылтпаш арқылы тіл дамыту, жылдамдыққа, анық сөйлеуге үйрету – біздің халықтық педагогикада бар тәрбие. Тек осыны ретімен қолдана білсек жеткілікті. Балаға өте шұбалаңқы емес, қысқа-қысқа жаңылтпаштарды жаттатып, онымен бірге айтып үйрету керек. Тіпті баламен бала болып, мұғалім өзі де бірге жаттап, екеуара кішкене сайыс жасап жіберсе, бала қызыға қосылады. Сонда оқушы мен мұғалім арасындағы байланыс күшейіп, сенім нығаяды. Бала ұстазына толықтай беріліп, айтқан тапсырмаларын мүлтіксіз орындауға талпынады.

Қазақ тілі сабағында да ауыз әдебиетінің «Ас беру», «Бата», «Төрт түлік» сияқты тақырыптары қатар жүретіндіктен, ойын әрекеттері арқылы ерекше білім беруді қажет ететін баланың зейінін тақырыптарға жеңіл аударуға болады. Оқушыға «Сен енді азаматсың, дастарқанға бата бере ғой», «Қане, жаңа туған нәрестеге қандай бата берсек болады?», «Мен ұмытыңқырап тұрмын, есіме түсіріп жіберші ...» деген өтініштерді бала еріксіз орындап жібереді. Сонымен қатар қима қағаздар арқылы әріптерден буын, буыннан сөз, сөйлем құрастыру да баланың ой-қиялын, тілін дамытуда жақсы көмек. «Сөйлемді жалғастыр», «Артық сөзді алып таста», «Суретте не көрдің?» тәрізді тапсырмаларды орындау да оқушының сөздік қорын дамытуда қосымша бола алады. Сынып жұмысында жұппен, топпен жұмыста баланы ортаға бейімдеу үлкен процес. Бұл ретте сынып оқушыларының да қарым-қатынасы, досына сенім артып, пікірін тыңдауы ерекше білім беруді қажет ететін бала үшін өте маңызды. Өзіне артылған сенім мен пікіріне құлақ асуын сезінген бала топта қалай бірігіп кеткенін сезбей қалады. Бұл оның басқалармен қарым-қатынасының дамуына, сынып оқушыларын татулыққа, бірлікке, бір сөзбен айтқанда адами қасиеттерге баулуға септігін тигізеді. Осындай тапсырма, ойындар арқылы баланың сөздік қорын, сөйлеу тілін дамыта отырып, оны ортаға, өмірге бейімдеуіміз керек.

Тұңғыш Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «...Бала бойындағы қабілетті анықтай отырып, қамқорлыққа алу, оны дамыту – баршамызға ортақ іс» деп бала бойындағы қабілетті тану, оны өмірге бейімдеудің маңыздылығын ерекше атап көрсеткен. Баладағы қабілет-дарынды дәл анықтай алсақ, болашақта еліне зор пайдасын тигізетін танымал тұлға тәрбиелеріміз анық.

Жалпы білім беретін мектептерде ерекше білімді қажет ететін балаларға түрлі әдіс- тәсілдерді қолдану арқылы қолдау шарасын ұйымдастыру

Алпанова Шынар Амирбековна

Тәкей Есетов атындағы №264 мектеп-лицейінің бастауыш сынып жетекшісі
Қызылорда қаласы

Қазіргі уақытта барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру.

Барлық бала сезуге және ойлауға қабілетті. Барлық бала қарым-қатынас жасауға құқылы. Барлық бала құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді. Баланың білімі шынайы қарым-қатынас шеңберінде ғана жүзеге асады. Сондықтан да әрбір оқушының жетістікке жетуі үшін өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыруда мұғалімнің атқаратын жұмысының маңызы зор.

Осы орайда, сыныбымда осындай ерекше білімді қажет ететін оқушымен жүргізген жұмыстарыммен бөліскім келеді. Жоғарыда аталған оқушымен алғашқы кезеңде яғни, мектепке келген уақытында жұмыс жасау өте күрделі болды. Себебі, ол кезеңде бұл оқушы өте гипербелсенді болатын. Оған дәлел ретінде өзін-өзі ұстай алмауы, ашуға ерік беруі, шектен тыс реніштің салдарынан өз сыныптастарына қол жұмсауы т.б. осындай теріс қылықтар бойынан табылатын.

Ал қазіргі уақытта оқушы білім мен тәрбиені ұштастырудың арқасында мұндай оғаш қылықтардың барлығын артқа тастап, жақсы көрсеткіштерге қол жеткізді. Мұндай көрсеткішке жетуде педагог ретінде өз тарапымнан бұл оқушыға көп қолдау көрсетілді. Себебі, мұндай балалар қолдауды, педагогикалық көмекті көп қажет ететіндіктен, ылғи да «Сен бұл сыныптың көшбасшысысың!», «Сен мықтысың!», «Сен білімдісің!» деген секілді мақтау сөздерді айту арқылы қолынан жетелеп, алға қарай жүруді басты мақсат етуді көздедім. Сонымен қатар, бұл оқушының тілін дамыту мақсатында түрлі әдеби шығармаларды: өлеңді мәнерлеп, оқу және жаттау, мақал-мәтелдер мен жаңылтпаштарды жиі айтқызу, сахналық қойылымдарға қатыстырып, түрлі кейіпкерлерді сомдау, күнделікті диалогтік байланысқа

түсу арқылы сөйлеу шеберлігін дамытуға, өз ойын еркін айта білуге бағытталған жұмыс түрлері белсенді түрде жүргізілді.

Мұндай оқушылармен жұмыс жүргізу кезінде барлық пәндермен пәнаралық байланыс орнатылуы тиіс.

Математика пәні бойынша көбейту кестесін т.б. есептерді үйретіп, жалықтырмай, қиындығы және көлемі қол жетімді материалмен жұмыс жүргізуі керек.

Бұл пәннің негізгі міндеттері:

1) қарапайым есептеу әрекетін меңгерген икем-дағдыларын күнделікті өмірде қолдануды үйрету;

2) танымдық аймағын, қозғалыс ептілігін, заттық- тәжірибелік әрекеттерін дамытып, қалыптастыруға ықпалдасу;

3) сабаққа қызығушылығын арттыру, басқа балалармен қарым-қатынас орната білуін дамыту.

Пән мұғалімінің әр оқушының мүмкіндігін және ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, оқыту мазмұнына өзгерістер енгізуіне құқылы. Бұл оқудағы нәтижені қамтамасыз етеді және күнделікті өмірде қарапайым математикалық дағдыларды қолдануымен айқындалады.

Еліміздің әрбір азаматы – ерекше тұлға, ұлттық құндылық, еліміздің әрбір баласы- Отанымыздың болашағы, ертеңі екенін ескерсек, әрбір ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылар сапалы білім алып, азамат болып қалыптасуына жағдай жасау басты міндетіміз болып саналады.

Шебер саусак

Байсынова Калима Ертайқызы

Т.Есетов атындағы №264 мектеп-лицейінің көркем еңбек пәнінің мұғалімі
Қызылорда қаласы

Инклюзивті білім беру дегеніміз –балалардың жынысына, жас ерекшелігіне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстың және ақыл – есінің жағдайына қарамастан сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болу.

Бүгінгі таңда тірек қозғалысының бұзылу диагнозы бар оқушылардың дамуына нәтижелі көмек көрсетуге, оларды оқыту, тәрбиелеу, өнер арқылы емдеу, еңбекке және мамандыққа даярлауда көркем еңбек сабағының маңызы өте зор. Түрлі материалдармен жұмыс істеу ерекше білім беруді қажет ететін оқушының технологиялық ойлауын, көркем-эстетикалық талғамын, шығармашылық, есте сақтау қабілеттерін, кеңістік қиялын, фантазиясы мен қол моторикасын дамытуға, көзбен нақты мөлшерлеу қабілетін жетілдіруге мүмкіндік береді. Ұжымдық, топтық және жеке жұмыстарды орындау процесінде қолдың моторикасын, сенсорикалық, қиялдауы мен шығармашылығын, елестетуін және қабылдауын дамытады. Адамның бас миында саусак қимылына және сөйлеуге жауап беретін орталықтар өте жақын орналасқан. Ұсақ моторикаға әсер ете және оны белсендіре отырып, көрші орналасқан сөйлеуге жауап беретін орталықты да дамыта аламыз.

«Шебер саусак» тақырыбымен ерекше оқушымызды көркем еңбек сабағында шығармашылық іс- әрекетіне басшылық ете отырып, қазақ халқының ұлттық өнерін, тарихын зерттей отырып, қол моторикасын дамыту, еңбекке баулу арқылы өз ұлтымыздың ұлттық қолөнеріне үйрету алға қойған басты мақсаттарымыздың бірі болды. Мысалы, тоқу - жіпті шалып алып және сол шалуларды бір-бірімен біріктіре отырып бұйым жасау барысы. Тоқу қолмен және арнаулы машина арқылы жүргізіледі.

Тоқыма тоқудың пайдасы өте зор, атап айтсақ адамның жүйке-жүйесін, жүрек-қан тамырлары және гипертоникалық аурулардың алдын –алу мақсатында дәрігерлердің өздері тоқыма тоқуға кеңес берген.

Тоқыма үшін қажетті құралдар:

1. Біз.
2. Жіп

Біздің өзі әрқалай бөлінеді.

Мысалы:

1. Қарапайым сым темірден жасалған біз. Бұл көбінесе шұлық тоқуға, мойын орағыш тоқуға, баскиім, т.б. тоқуға арналған. Оны қазіргі таңда пластмассадан, ағаштан, бамбуктен, сүйектен жасауға болады.
2. Екі басы сым темірден жасалған, ортасына түтікше пластмасса кигізілген қарапайым біз.

3. Ілмек біз. Аты айтып тұрғандай іліп тоқуға арналған біздің бір түрі. Ілмек біздің бір түрі. Ілмек біздің әр түрлісі болады. Мысалы ата-бабаларымыздың бұл бізді қойдың кәрі жілігінің басындағы кішкентай бөлініп шығатын сүйегінен жасаған. Ал қазіргі заманда арнайы сауда орындарынан сатып алуға болады. Бұл бізді қолданғанда жуан жіптерді жуан ілмек бізбен, ал жіңішке ілмек бізбен тоқу керек.

Тоқыма тоқу үшін таза жүннен, мақтадан, вискозадан, синтетикадан, жүн мен синтетикадан аралас иірілген жіптер пайдаланылады. Сондай-ақ бұрын пайдаланылған жіптерді де тарқатып, қайта пайдалануға болады. Ілмекпен тоқу үшін кез келген жіпті пайдалануға болады, жүннен, мақтадан иірілген немесе жібек жіптер, т.б.

Ілмекбізбен тоқу жұмысы барысындағы қауіпсіздік ережесі:

- Жұмыс орны жарық болу керек, жарық алдан немесе сол жақтан түсіп тұруы тиіс.
- Орындық арқасына сүйеніп, тік, басты сәл иіп отыру.
- Ілмекбіздің ұшы қауіпсіз, шектелген болуы керек.
- Тоқуды бастағанда және аяқтағанда қолды жуу.
- Жұмыс соңында құралдарды арнайы жәшігіне жинау.
- Ілмекбізді қорабымен алып жүру.

Бізбен тоқу

Тігіссіз бұйым тоқу үшін иілме біз немесе бес, төрт және үш инелі біздер пайдаланылады. Біз жіптен екі есе жуанырақ болуы керек. Қосымша жіп қосып жуандату немес жіпті жіңішкерту есебінен, затты қалың не жұқа етіп тоқу (біз бен жіп диаметрінің әртүрлілігі) арқылы, пішілген үлгіге немесе есепке сай тоқу үлгісі өзгеріп отырады.

Бұйымның тоқылу түрі:

-біртегіс - оң және теріс жағы болады, оны ұзынынан немесе керісінше түзу екі бізбен, немесе иілмелі сымды айналдыра тоқиды;

-бітеу етіп - айналдыра тоқылады, мұны тек оң жағынан және бес бізді немесе иілмелі сымды пайдаланып тоқиды.

Оң және теріс шалулар. Оларды екі түрлі тәсілмен тоқуға болады.

1 - тәсіл: оң шалу бергі жіп арқылы тоқылады, оң қолдағы бізбен сол қолдағы біздің бойындағы жіпті іліп алып шығады.

2 - тәсіл: Оң шалуды арғы жіппен, оң қолдағы бізді оңнан солға қарай өткізіп тоқиды.

Тірек қозғалысы бұзылған балалардың қол моторикасын дамытуда тоқыма тоқудың пайдасын төмендегідей топшыладым;

-алуан түрлі заттар мен материалдарды қолдану арқылы орындалатын жаттығулар;

-қолмен қармауды, тепе-теңдік сезімін, қозғалыс үйлесімділігін дамытады;

-қолдың келісілген қимылдарын, білезіктің тұрақтылығын қалыптастырады;

-айналмалы қимылдарын, күрделендірілген қармауды қалыптастыру;

-ырықты моториканы қалыптастыруға ықпал ететін бірнеше рет тігістерді қайталаулар;

Көркем еңбек» ғылымының балаға берері көп,соның ішінде технологиялық бұйымдарды жасау және өндіру кезіндегі ерекшелігі.Бұйымдарды өндіру кезінде еңбек,қаражат,материал,уақыт шығындары аз және еш қиындықсыз көп данада өндіру мүмкін болады.

Сонымен қатар сенімділік - бұл барлық сапа талаптарына сай болуы.

Үнемділік –өндіру шығынының төмен болуы.

Қолайлылығы –бұйымның жеңіл икемді болуы.

Тартымдылығы- сыртқа көрінісінің ерекшелігі сияқты талаптарын үйретеді.

Мен сабақ беретін оқушым өте алғыр ,елгезек, айтқан, көрсеткен жұмысымды ары қарай алып кете алады. Оқушым екеуміз көптеген тоқыма жұмыстар тоқыдық атап айтсам нәрестеге шұлық, қуыршақ, тышқан, балық, сулық т.б. Тоқымамен айналысқанда адам жеке басына аса қажет нәрсені тоқымайды: осы тоқу үстінде түрлі-түсті бояулар әлемінің үйлесімділігін, алуан толы сән үлгілерін таңдап, түрлі тоқу әдістерін меңгеруі адамның талғамын, шеберлігін, ой-өрісін жетілдіріп, көркемдікті сезіну қабілетін дамытады. Соған орай тоқу өнері басқа да істер сияқты үйренуді, ізденуді қажет етеді.Бұл тоқу өнері ерекше күтімді қажет ететін оқушының қол моторикасына пайдасы зор. Ұсақ моториканы дамытудың маңыздылығы –

адамның бас миында саусақ қимылына және сөйлеуге жауап беретін орталықтар өте жақын орналасқан. Тоқыма өнері қол моторикаға әсер ете және оны белсендіре отырып, көрші орналасқан сөйлеуге жауап беретін орталықты да дамыта аламыз.

Инклюзивті білім алатын оқушылардың оқуға деген қызығушылықтары артып қана қоймай, алған білімдерін іс-әрекетте, рухани өмірде, қоғамдық қатынастарда қолдана алады деп ойлаймын. Сол себепті де осы көркем еңбек сабағында іске асқан іс-әрекеттердің бәрі дерлік тұлғаның барлық қажетті сапаларын қалыптастыруға көмектеседі.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды дидактикалық ойындар арқылы математика пәніне қызықтыру

Сағидан Ақбота Дәуренбекқызы

Т.Есетов атындағы №264 мектеп – лицейінің математика пәнінің мұғалімі
Қызылорда қаласы

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру еліміздің білім беру жүйесін дамытудың стратегиялық бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Сапалы білім алуға қол жеткізу құқығы Қазақстан Республикасының заңнамасымен барлық білім алушыларға, жеке мүмкіндіктеріне қарамастан, ерекше білім берілуіне қажеттілігінің (ЕБҚ) әртүрлілігін ескере отырып кепілдік берілген. ЕБҚ бар азаматтардың сапалы оқытуға тең қол жеткізуге жағдайларын жасау болашақта үлкен артықшылықтарға ие. Бұл, ең алдымен, табысты әлеуметтік бейімдеу және өзін-өзі жетілдіру мүмкіндігі. Инклюзивтік ортада білім ала отырып, ЕБҚ бар балалар ашық болуға, өмірлік қажетті коммуникация дағдыларын, қоршаған адамдармен өзара іс-әрекет жасауға үйренеді. Ерте әлеуметтік инклюзия болашақта заманауи өмірге бейімделе алатынына сенімділіктің кепілі болып табылады.

Инклюзивті білім беру – әрбір адамның қандай да бір кемсітушіліксіз білім алу құқығын жүзеге асырудың дамыған халықаралық қоғамдастықта танылған құралы, сондай-ақ, әлемнің көптеген елдерінде білім беру жүйесін дамытудың негізгі бағыты болып табылады.

Білім беруді дамыту саласындағы мемлекеттің маңызды міндеті – әрбір баланың сапалы білімге тең қол жеткізуін қамтамасыз ету болып табылады.

Математика – өз алдына бөлек мәдени құндылық. Ол – өнер туындыларында көрініс тапқан формальды сұлулық идеалы. Бұл идеал математикалық термин болып табылатын өлшем, қатынас, тәртіп, пропорция деген сөздер арқылы көрінеді. Математиканың көрнекті мәдени құндылығымен оның нақты әлемге әсер ету құралы ретіндегі құндылығы ғана салыстырылуы мүмкін. Кез келген адам жоғары математикалық мәдениетке қол жеткізе алмауы мүмкін, бірақ кез келген адам практикалық математикаға мұқтаж.

ЕБҚ бар балаларды математикаға оқыту практикалық сипатқа ие болуына және еңбекке баулу, сызу, сурет салу, жаратылыстану, география, тарих, дене шынықтыру және басқа да пәндер сабақтарымен өзара байланысты болғандығына қарамастан, ақыл-есі бұзушылықтары бар оқушылар қолжетімді теориялық ұғымдар кешенін меңгеруі тиіс.

Психикалық дамуының негізгі бұзылыстары интеллектуалды даму деңгейі, яғни, зейіні, есте сақтауы, ойлауы, кеңістікті бағдарлауы төмен болып келеді. Осы себептерге байланысты психикасы дамуы тежелген (ПДТ) балалардың оқу үлгерімі төмен болады. Бұл балалардың оқуға үлгермеушілігі жеті - сегіз жастан анық байқалады. Оның негізгі белгілері: сабаққа белсенділігі байқалмайды, берілген тапсырмаларды үлкендердің көмегінсіз дұрыс орындай алмайды, сыныптастарымен аз араласады, өз ойын ашық айта алмайды, оқу мен жазу, есептеулерде көп қателер жібереді, тез шаршағыш, зейіні тұрақсыз болады өз өзін төмен бағалауы; қоршаған ортаға сенбеушілікпен қарауы; өз күшіне деген сенімсіздігі.

Психикалық дамуы тежелген балалардың тіл байлығы әдеттегі балаларға қарағанда 20 - 30% төмен деңгейде.

Психикалық дамуы тежелген балалардың ерекшеліктерін басшылыққа ала отырып, балаларды мүмкіндіктеріне қарай дамыту, оларға сеніммен қарап, жеке тұлға ретінде өмірге бейімдеу, оқытудың тиімді тәсілдерін іздестіру, пәнге қызығушылығын арттыру мақсатында түрлі жұмыстар атқарылады.

Математика сабағында ойын элементтерін пайдалану оқушылардың ой - өрісін, танымдылық белсенділігін арттырады. Оқушыларды тапқырлыққа баулып, зейінін, ойлау қабілетін дамытуда математикалық сөзжұмбақ шешудің маңызы зор.

Психикалық дамуы тежелген балалармен ойынды ұйымдастыру кезінде олардың ойын әрекетінің бір жақтылығын, бір-біріне қарап еліктеп орындайтындығын, сонымен бірге қимыл-қозғалыс ойыны кезінде ойынның бір кейіпкерінен екінші кейіпкеріне өту кезіндегі қиыншылықтарын ескеру қажет.

Ойын баланың ойлау қабілеті мен сөздік қорын дамытуға, түрлі дағды мен шеберлікті меңгеруге, қиындықты жеңуге, төзімділікке баулиды. Әр оқу іс-әрекетінде ойынды тиімді пайдалану жаңа тақырыпты баланың жақсы, өз дәрежесінде меңгеруіне әкеледі.

Ойынның бірнеше түрлері бар:

1. «Саусақ ойындары»

- Баланың сенсомоторлы даму жағын қамтамасыз етеді. Ал, мұндай ойындар әсіресе психикалық дамуы жетілмеген балалар үшін өте тиімді. Бұл ойындар баланың ақыл-ойының дамуының негізгі фундаменті болып табылады. Өйткені, ол сипап-сезуді ғана дамытып қоймай, сондай-ақ қабылдау, қозғалыс, ойлау және ұсақ қол моторикасын дамытады. Логопедиялық тәжірибеде көп тараған саусақтарға арналған ойындар - бұл саусақтардың көмегі арқылы қандай да бір ұйқастырылған тақпақты, ертегілерді бейнелеу. Саусақтармен ойнау барысында балалар ересектердің қозғалысын қайталайды. Соның нәтижесінде өз қозғалыстарын басқара білу іскерлігін

дағдыландырып, іс-әрекеттің бір түріне зейінін шоғырландырады. Саусак ойынын ойнай отырып, балалар қоршаған ортадағы құбылыстарды, жануарларды, құстарды бейнелей алады.

2. «Үстел-үсті ойындары»

- Баланың қол моторикасын дамытып қана қоймай, ақыл-ой қабілетін, логикалық ойлау қабілетін ұшқырлауға септігін тигізеді. Логикалық ойлау қабілеті жан-жақты дамиды. Сөздік қарым-қатынасы өрбиді.

3. «Дидактикалық ойындар»

- Логикалық ойлау қабілетімен қатар тіл байлығы, танымдық-сөздік қарым-қатынасы дамиды. Дидактикалық ойындар арнайы мақсатты көздейді және міндетті шешеді. Сөздік қоры молаяды. Ойын барысында сөйлеу, түзетумен қатар жүргізіліп отырады. тілін дамыту

Ойындарды өткізу әдіс-тәсілдері:

- Жеке тапсырма беру;
- Сөзді, сөйлемді қайталату;
- Сұрақ қою, диалог құру;
- Ситуациялы сәт туғызу;
- Ойын құралдары, көрнекіліктер арқылы сөз үйрету;
- Өздері білетін ойын ережесін айтқызу;
- Санамақ айтқызу.

Жүргізілген түзету ойындары нәтижесінде уақыт өте балалар сенімсіздіктен арылады, ішкі қысымды жеңе білуге үйренеді, өзін-өзі белгілі ортада ұстау, зейіні тұрақталып, есте сақтау қабілеттері орта деңгейге көтеріледі.

Қорыта келгенде жан-жақты жүргізілген түзету ойындары психикалық дамуы тежелген балаларға жағымды әсері бар. Балалар өз мүмкіншіліктерін пайдалана білуге, бойындағы қабілеттерін көрсетуге, қарым-қатынаста өзін басқара алуға, пікірін білдіруге үйренеді. Бұл ретте түзету ойындарының ролін және адамның психикалық саулығын сақтау мен нығайтуда маңыздылығы зор. Ойын әдісін «ойын терапиясы» деп қабылдасақ тәрбиеленуші: қарым- қатынасты меңгереді, бойындағы ішкі қысымды жеңуге үйренеді, есте сақтау қабілеті қалпына келеді, қиындықтарды жеңе

біледі, «Мен» бейнесі ашылады, таным үрдістері дамиды, өз пікірлерін жеткізе алады, жеке мүмкіншіліктері анықталады, өзін-өзі басқаруды үйренеді, соматикалық жай-күйі түзеледі, ойлау қызметінің белсенділігі дами түседі, дағдыларды меңгереді, қобалжу деңгейі төмендейді, қоғамдық ортаға әлеуметтік бейімделеді.

Психикалық дамуы тежелген балалардың математикалық білім, білік, дағдыларын қалыптастыру

Берикболова Бекзат Маратқызы

Т.Есетов атындағы № 264 мектеп-лицейінің бастауыш сынып мұғалімі
Қызылорда қаласы

Қазіргі жаңа бағдарлама талабына сәйкес оқушының өздігінен оқуына үлкен көңіл бөлініп отыр. Сондықтан да мұғалімнің оқушыларды оқытудағы негізгі мақсаты – жалпы білім беру жүйесінде оқушының өздігінен оқу дағдысын қалыптастыру болып табылады.

Міндеті – оқушының жас ерекшеліктеріне қарай балалардың оқи білуіне, оқығанын саналы түрде түсініп, зердесіне тоқуына, қоршаған ортаны тани білуіне, балаға таңсық нәрсені үйретуге жәрдемдесу.

Бастауыш сыныпта математиканы оқытудың негізгі міндеті – оқушыларға математикалық білім негіздерін, математикалық мәдениетін, сауаттылығын, қызығушылығын арттыру, білім, білік, дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

Математика – тек қана алу, қосу, көбейту, бөлу сияқты амалдардың жиынтығы ғана емес, ол балалардың ойлау жүйесіне, естің дамуына тікелей әсер ететін ғылым. Бастауыш сынып оқушыларының мінез-құлқын, сана-сезімінің жетілуін бақылап, математика пәніне қызығушылығын арттыру мақсатында түрлі әдістер қолдануға болады. Оқушылар сабақта, ойын немесе жұмыс үстінде ойлау, өлшеу, есептеу, табу, зерттеу сияқты процестермен кездеседі. Оларды ұштау, жетілдіру – мұғалім міндеттерінің бірі. Осы орайда түрлі жаттығулардың, математикалық есептердің, сөзжұмбақтардың, ойындардың рөлі зор.

Психикалық дамуы тежелген балаларға математика пәнін ұғындыру барысында жеңілдетілген түрдегі түрлі қызықты тапсырмалар беруге болады. Ең алдымен психикалық дамуы тежелген балалардың математикалық білім, білік, дағдыларды қабылдау ерекшеліктеріне тоқталып өтсек:

- сандар ретінде шатасу;

- геометриялық фигуралардың атауларын білмеу, танымау;
- сандарды жазуда қателесу

Бала бойындағы осы ерекшеліктерді ескере отырып, психикалық дамуы тежелген балалармен түрлі жеке жұмыстар жүргіздім. Атап айтар болсақ, «Санау», «Тура және кері санау», «Көршісін тап», «Адасқан сандар», «Жолаушыларды орналастыр», «Цифр мен сурет арасындағы байланыс» әдістері арқылы балаға санауды, сандар ретінде шатаспау, тура және кері санауды, сандарды жазуды дағдыландырдым.

Сонымен қатар баланы санай білуге үйретуде ойынның маңызы зор. Ойын бала тілінің дамуына ықпалын тигізіп, таным белсенділігінің дамуына жол ашады. Мысалы, «Дүкен», «Дәріхана», «Отбасы», т.б рөлдік ойындардың балаға сандарды үйрету жолында пайдасы зор. «Дүкен» ойыны барысында:

- Сәлеметсіз бе?
- Сәлеметсіз бе?
- Маған 2 нан бересіз бе?
- Жақсы.
- Сосын 4 алма бересіз бе?
- Жарайды.

Ойын нәтижесінде бала санауды, тура және кері санауды, сандарды жазуда шатаспауды үйренді. Сонымен қатар санды санға қосу және азайтуды меңгерді. Ойындар барысында психикалық дамуы тежелген балалардың есте сақтау, көру, сезіну, қабылдау, ойлау, сөйлеу процестері дамып, заттарды пішініне, көлеміне қарай іріктеуге, әр түрлі қимылдарды орындауға үйренеді. Міндеттелген тапсырманы оқушым үлкен белсенділікпен, бар ынтасымен қызығып орындады. Сабақ барысында ойынды пайдаланудың пайдасы бар екеніне тағы бір көзім жетті.

Оқушыға сандарды салыстыруды үйрету мақсатында түрлі әдіс-тәсілдер көп-ақ. Солардың ішінде балаға артық, кем, тең ұғымдарын жете түсіндірумен қатар қызығушылығын оятатын «Артық-кем» деп аталатын бойжазу жаттығуын өткіздім. Яғни жаттығу шарты бойынша мен оқушыға 5-тен артық (кем, тең) бір сан айт деп, допты лақтырамын. Оқушы допты қағып алып, сұраққа жауап береді. Осы ойын барысында баланың санасында артық, кем, тең ұғымдары қалыптаса бастады.

Ойындар психикалық дамуы тежелген балалардың сөйлеуін дамытады, сөздік қорын толтырады және белсендендіреді, дыбысты дұрыс шығару қалыптасады, байланысты сөйлеу дамиды, өз ойын дұрыс жеткізу, ойлау, зейін, ес дамиды.

Бұл сабақта белгілі бір амалдарға сәйкес математикалық өрнектер құру бойынша жұмыс ұйымдастырылды. «Саматта 2 кәмпит болды, оған тағы 1 кәмпит берді» деген сияқты тапсырмаларды ұсындым. Санау материалдары көмегімен өрнектер құрастыруды тапсырдым. Алынған жазуларды оқығаннан кейін оқушылардың сөздік қорына «өрнек», «өрнектің мәні» деген терминдерді енгіздім. Мысалы, 1 қосу 1 өрнегінің мәні 2-ге тең. Суретті тапсырмалардың көмегімен оқушым жақсы жұмыс жасады. Қосу барысында санның артатынын, азайту барысында санның кемітетінін түсінді.

Сандық өрнектермен істелінетін жұмыстар бастауыш сыныптарда 4 жыл бойы үздіксіз жүргізіледі. Оқушылардың математикалық өрнектерді оқи білуге, өрнектің мәнін есептеуге, сандармен және басқа сандық өрнектермен салыстырулар жасауға үйренеді. Яғни, суретті тапсырмалардың көмегімен балаларға санды өрнектерді қосу, азайту жолдарын жете түсіндіруге болады. Мысалы, 4 кептер отыр еді қасына тағы 2 кептер ұшып келді. Барлығы қанша кептер болды? Осыған өрнек құруды тапсырдым: $4+2=6$. Алмаста 7 алма бар еді, ол 5 алманы досы Асқарға берді. Алмаста қанша алма қалды? $7-5=2$. Осы тектес есептер арқылы баланың ойлау қабілеті, сөздік қоры, қызығушылығы арта түседі.

Сонымен қатар қаншасы артық (кем)? сұрақтары бойынша айырманы табуға берілген есептермен де танысады. Қосу мен азайту амалындағы белгісіз компонентті табуға берілген есептерде, сондай-ақ, берілген саннан бірнеше артық (кем) санды табуға берілген есептерде бұл өрнектердің нақты мағынасы

одан әрі кеңінен ашыла түседі. Осы орайда, яғни қаншаға артық немесе қаншаға кем тақырыбын жете түсіндіру барысында мен оқушыма суретті тапсырмаларды көптеп бердім.

$$13 > 8 \text{ (5-і артық)}$$

$$8 < 13 \text{ (5-і кем)}$$

Саңырауқұлақ артық

$$7 > 4 \text{ (3-і артық)}$$

Осы тапсырмалар арқылы оқушым салыстыруды, артық, кем, тең ұғымдарын ұғынды. Ең бастысы психикалық дамуының тежелуі бар оқушыларға тапсырма беруде анық, көрнекті, қызықты суретті тапсырмалар берудің маңызы өте зор. Себебі ол тапсырманы орындамас бұрын оның қызығушылығы оянады. Содан кейін ол өзіне берілген тапсырмаларды бар ынтасымен орындайды. Алдағы уақытта да математика пәні бойынша тақырып түсіндіру барысында әртүрлі көрнекті суреттерді, суретті тапсырмаларды өз көрнекі құралдарым ретінде түрлендіріп пайдалануға тырысамын.

Қорыта келгенде психикалық дамуы тежелген баланы дамыту барысында жұмыс нәтижелі болу үшін, әр баланың физиологиялық, психологиялық, жас ерекшеліктерін ескере отырып, жеке тұлғаны дамыту жұмыстарын дұрыс

және тиімді ұйымдастыру болып табылады. Баланы оқыту барысында мынаны ескерген жөн: психикалық дамуы тежелген балалардың танымдық және тұлғалық ерекшеліктері сауат ашуға, жазуға, математикаға, еңбекке үйрету, кезінде оқу мазмұнын басқаша іріктеуді қажет етеді.. Қазіргі кезде қоғамға дарынды, қабілетті адамдар керек. Сол себепті баланың психологиялық ерекшелігін ескере отырып, оған қолдау көрсетіп, оқыту және тәрбиелеу жұмыстарын дұрыс ұйымдастыра білуіміз керек. Және бұл біздің қолымыздан келеді!

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды кіріктірілген сыныптарда оқытудың маңызы

Жуканова Нұргүл Сапарбекқызы

Т.Есетов атындағы №264 мектеп- лицейінің бастауыш сынып жетекшісі
Қызылорда облысы

Инклюзивті оқыту – барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеретін, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы. Ерекше білім алуды қажет ететін балаларды кіріктірілген сыныптарда оқыту маңызды рөл атқарып отыр.

Жалпы білім беретін мектептерде білім алушылардың педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктеріне арнайы қолдау жасау, қоғамдық өмірге белсене араласуын, қоршаған ортада өзін- өзі басқару құқығына ие болуын, қоршаған ортаны танып білуге, сөйлеу, ойлау қабілеттерінің дамуына зор ықпал етіп келеді.

Қазіргі таңда мектеп өміріне белсене араласу үшін білім алушының мұқтаждықтарын ескере отырып, оқу үрдісіне бейімдеу, оқу мен оқытудағы қиындықтардың себептерін анықтау арқылы қол жеткізілетін мақсаттарды айқындап алу қажет.

Осы орайда, есту қабілетінің бұзылысы ІІ дәреже, ОНР –ІІІ диагнозы қойылған балаларды оқытуда бірнеше алға қойылған мақсаттар мен міндеттер қойылып отыр.

Ерекше білім алуды қажет ететін оқушылардың сөйлеу қабілетін дамытуда ең алдымен өз ана тілінің қарым- қатынас құралы ретінде қолданудың қарапайым дағдыларын қалыптастыру қажет. Қазақ тіліндегі дыбыстардың дұрыс айтқызуға, естіп қабылдауына , айтылуы мен жазылуында ерекшеліктері бар дыбыстарды аңғартуға көп көңіл бөлген жөн. Оқушының сабаққа деген белсенділігін арттыруда сюжетті суреттер мен иллюстрацияларды қолдану маңызды. Оқу мен оқытуда кездесетін кедергілерді анықтап алу қажет. Қазақ тілі пәнін оқытуда кездесетін қиындықтарды оңтайландыру үшін қоршаған ортаны танып білуге

құштарлығын артыру керек. Қазақ тілі пәнін басқа да пәндермен байланыстыра алғанда ғана ұтымды көрініс табады. Мысалы, музыка пәнімен байланыстыратын болсақ, қазақ тілінде берілген суреттер арқылы білім алушылар өнердің адам табиғатымен, өмірімен үндестігін түсінеді, әдемілікті, сұлулықты көріп сезінеді, иллюстрацияларды ауызша/жазбаша суреттеу арқылы ойлау-қабылдау қабілеті мен тілдерін дамиды. «Дүниетану» пәнімен қазақ тілінде ұсынылған мәтіндер арқылы білім алушылар өз айналасын таза ұстауға, қоршаған ортаны қорғауға, табиғатты аялауға үйренеді.

Есту қабілетінің бұзылысы бар білім алушының түсініп, мәнерлеп оқуға, жазбаша сауаттылығы және ауызша сөйлеу дағдыларын сабақтастыра қалыптастыру және сөйлеу әрекетінің түрлерін (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым) меңгертуге үйрету және рухани дүниесін кеңейту, ақыл-ойы мен ұлттық сана-сезімін дамытуға ықпал ету керек.

Қазақ тілі пәнін оқытудың да өзіндік ерекшеліктері бар. Атап айтар болсақ, сөйлеу әрекетінің түрлерін күнделікті қарым- қатынас құралы ретінде пайдалану, бірлескен әрекет барысында сөйлеу тілін есту арқылы қабылдауын, тұрмыста, қоғамдық орындарда, мәдени орталарды қазақ тілінде қарым- қатынас жасау қабілеттері мен дағдыларын дамыту. Сонымен қатар көркем жазуға, сауатты жаза алуға төселдіру. Қазақ тілін оқытудың өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, ұлттық сана- сезімді, ұлттық құндылықтарды бойына дарыту. Қазақ халқының ауыз әдебиеті үлгілерін мақал- мәтелдерді, жұмбақтарды, шешендік сөздерді, жаңылтпаштарды оқып- үйрену арқылы ой –өрісін дамыту керек.

Есту қабілетінің бұзылысы бар білім алушыларды тілге оқытудың бірнеше негізгі талаптарын орындау қажет.

- тілге қарым қатынас құралы ретінде үйрету, диалогта қолдану;
- нашар еститін білім алушылардың сөйлеуге деген қажеттілігін дамыту;
- сөйлеу ортасын ұйымдастыру;

- тәжірибелік іс әрекетке сүйеніп тілдік қабілеттерін дамыту;
- сөздік материалды қосарланып айту, жеке айту және өз бетімен айту арқылы ендіру.
- тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын дамыту.

«Қазақ тілі» пәнін оқу арқылы білім алушылар сөздік қоры мен тілдік сауаттылығын дамытып, қазақ халқы мен мемлекеттік тілге деген құрмет сезімін қалыптастырады, қызығушылығын арттырады.

Қорыта айтқанда, инклюзивті оқыту - балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға қолдау шараларын ұйымдастыру. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады.

Преподавание русского языка и литературы для детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата

Жансейтова Жанат Алимовна

учитель русского языка и литературы

школы –лицей № 264 имени Такея Есетова

Урок - основная форма организации обучения в современной школе. Любой урок требует нелегкой и тщательной подготовки, учёта психологических и поведенческих особенностей учащихся. При работе с детьми, страдающими формой ДЦП, эта подготовка несет в себе ряд определенных трудностей. Но каждый ребенок имеет право обучаться и в

будущем быть образованным. Только лишь тщательно разработанная программа школьного обучения должна помочь такому ребенку продвинуться гораздо дальше, чем это было бы возможно без посторонней помощи.

В первую очередь это усвоение программы. Дети с этим заболеванием не в состоянии писать, читать вслух, говорить, а ведь именно эти виды деятельности являются основными на уроках русского языка и литературы. Моей задачей учителя становится подбор таких упражнений и материалов, с которыми учащемуся было бы легко справиться физически.

Как учитель-филолог, считаю, что я должна дать не только определённую сумму знаний (расширить словарный запас обучающихся, научить правильно писать слова и расставлять знаки препинания), но и, что не менее важно, показать их практическую ценность и необходимость в дальнейшей жизни. Другими словами, выбирая свой путь, ученик с нарушением опорно-двигательного аппарата должны уметь грамотно говорить, обладать ораторскими навыками, уметь отстаивать свои убеждения, включаться в процесс межличностной коммуникации.

Мои уроки строятся на основе принципа чередования упражнений по степени сложности. На уроках большое внимание уделяю устному опросу учащихся. Виды его различные: ответ по плану, по опорным примерам, рассказ от лица героя произведения, развернутая оценка ответа одноклассника. Часты на уроках русского языка и литературы творческие разминки («Продолжи фразу»), рассуждения на грамматическую тему (Окно – это существительное, потому что...; Слово «ручка» многозначное, потому что... Алгоритм «Времена года» и т. д.).

При работе с детьми с ДЦП ключевыми направлениями являются :

1. Увеличение словарного запаса;
2. Формирование навыков построения связного высказывания;
3. Коррекция нарушений принципов построения речи;
4. Развитие навыков внимания, памяти, мышления.

Алгоритм "Времена года"

2. Послушай внимательно рассказ (читает учитель).

«Была весна, таял снег, текли ручейки. Саша пускал по воде бумажные лодочки. Вдруг вверху что-то загудело. Саша подумал, что летит птица. Вот она уже над головой. Это был самолёт. Засмотрелся Саша на самолёт, а лодочки уплыли.»

Ответь на вопросы (возможен выбор по картинкам):

- О каком времени года говорится? (подсказка: таял снег, текли ручьи).

- Что Саша пускал по воде?

- Что летело над головой у Саши?

- Что случилось с лодочками? Почему лодочки уплыли?

3 В этих домиках живут буквы. Помоги гласным и согласным буквам дойти до дома.

– Какого цвета окошко в домике гласных букв? (учитель отмечает правильность ответа)

– Какого цвета окошко в домике согласных букв? Проведи линии от буквы к домику.

4. Игра « Названия деревьев» (для тренировки объёма внимания)

• И г р а «Названия деревьев»
(для тренировки объёма внимания).

З а д а н и е.

На этом рисунке спрятаны названия трех деревьев. Прочитай эти слова.

Для разнообразия занятий, ежедневно необходимо вносить новые элементы в свой урок. Очень важно быть выразительным, эмоциональным, с меняющимися интонациями голоса, при этом говоря внятно, чётко. Основы педагогического труда - похвала и поощрение. Необходимо воспитывать в ученике с детским церебральным параличом стопроцентного члена общества, ничем не хуже остальных и относиться к нему достойно!

Список использованной литературы.

1. Каченосов В.А Основы интенсивной реабилитации. ДЦП.-СПб: Элби-СПБ, 2005
2. Хромов Н. И. Методы обучения детей с различными типами обучаемости : практическое пособие/ Н.И.Хромов .-2-е изд.-М

EFFECTIVE WAYS OF TEACHING ENGLISH TO DISABLED CHILDREN

MSc in Pedagogics, L. Kapayeva

Kyzylorda, school-lyceum №264 named after T. Yessetov, Kazakhstan

Resume

Today, English can be called the most popular language in the world. For this reason, developing the correct pronunciation of sounds in the early stages of learning is very important for further learning of English also with disabled children. This research paper considers the phonetic features of the English language. By getting acquainted with the rules of phonetics, students learn to pronounce sounds and develop general speech.

Introduction

The research work is aimed to contribute the inclusive education in Kazakhstan and to teach English language to children with special needs effectively. The proposal will be demonstrated by the help of the activity “a picture speaks thousand words”, by Pecha Kucha Method. Each picture supports a child to understand and perceive the target information. The originality of the research is in practical and objective results in using this method during the real lessons with a girl with cerebral palsy. It is about how this method influenced to develop her pronunciation and speaking by the help of the English sounds. The significance of this topic is giving opportunity to disabled English learners to gain the language skills as well as other typical children. Unfortunately, nowadays such group of unusual students has not been teaching in deserving conditions. That is why this method is recommended not only for ESL teachers, but also for speech therapists.

Methodology

Explanatory note

One of the peculiarities of the level of primary education is in the 1st grade Introduction of new disciplines "ABC-book Alippe" and "Native language".

The subject "ABC-book Alippe"

The pre-alphabet and alphabet stages are carried out through the subject "ABC-book Alippe".

It is a preliminary stage of preparation for language and literature education, as well as the basis of further training.

Peculiarities of teaching the discipline are general didactic principles and based on the methodological principles of A. Baitursynov: 'Sound training; taking into

account the role of each sound in word formation; transition from easy to difficult, from simple to hard; self-acquisition of knowledge through practice'.

The order of representation of the letters in the alphabet along with the works of Baitursynov, it is based on the research of other linguists and methodologists, based on the frequency of occurrence in their text, their interaction and word-formation.

On the basis of my own program I have done the individual plan with the help of A. Baytursynuly's work. I taught English sounds comparing with Kazakh Sounds as well as Akhmet Baitursynov started teaching Kazakh language from phonetics. Akhmet Baitursynov is a state and public figure, a member of the Alash party, educator, scientist, Turkologist, poet and translator. He sets himself a noble goal - by all efforts to educate Kazakh children.

This is my own calendar-thematic plan which I created for my lessons with my student

Calendar-thematic planning

No	Theme	Hour	Date
1	Greetings and names	1	
2	Greetings and names: What is your name? The sound [w]	1	
3	Letters - Mm [m], Nn[n]	1	
4	My school. Classroom objects The sound [p]	1	
5	Classroom routines(stand up, sit down, keep moving) [i]	1	
6	My school. What is his /her name ? Sounds - [w,i]	1	
7	Where are you from? Sounds [w,r]	1	
8	A letter - Bb [b]	1	
9	A letter - Ss [s,z]	1	
10	A letter - Ff [f]	1	
11	Your toys. Letter Dd, Vv. (numbers 1-4, plural rule).	1	
12	Let's count! The letters Gg, Kk. (numbers up to 7)	1	
13	Letter Tt, Cc. (numbers up to 10, names of toys).	1	
14	The letters Hh, Jj. (the rule of pronouncing phone numbers, the names of actions - draw, play).	1	
15	The letters Pp, Rr. (names of favorite toys).	1	
16	Letters Ww, Qq.	1	
17	Letters Xx, Zz. (constructions have got).	1	
18	Revision	1	

Qualitative research was applied in this study, as it attempts to ascertain how disabled children make sense of their lives; therefore, the personal perspectives and experiences of the participant was explored and reported on by using this method.

Different methods were used to solve the problem:

1. Theoretical [reading the literature and the results of lessons]
2. Sociological: [teaching students, dictation]

By explaining sounds through pictures, students learn to repeat words with interest, memorize sounds in a short time, and pronounce words and sentences that begin with that sound clearly and correctly.

[r] [w] [l]

[ʃ]

[t,d,l,n]

[r]

- In the picture you can see a dog, when the dog is angry, what sound does it make?
- (you roll on the tip of tongue)

[w]

- In this picture you can see a bird. The bird moves its wings, it makes the sound
- [w-w-w]
- (Let's work out with the help of sound [w], repeat the words "What", "What is", "What is your name?" you can add the phrases.)

[ʃ]

- Imagine that you are at sea. You hear the sound of wave. What do you hear? You can hear the sound [ʃ], the words: shop, ship and etc.

i -[l]

- It is a shell. We extend our lip and return to the former position as a shell, it gives a sound [i]. Words "is, his, she"

[t,d]

- let's work out with the sounds [t,d] imagine that the tip of the tongue looks like a mountain. When I raise my tongue touching up palate and it makes sounds [t, d]

1. To teach students to pronounce the sounds [θ], [ð], place the tip of the tongue between the two teeth and make a buzzing sound like a bee, that is, make a [zzzz] sound when biting the tongue: as in the words mother, father, brother, thanks.
2. A picture of a dog is displayed to explain the [r] sound. To make this sound, you need to bend the tip of your tongue and bark like an angry dog: as in the word from. The phrase I am from Kyzylorda; I am from Kyzylorda can be repeated several times for students to remember.
3. A picture of a bird is displayed to explain the sound [w]. When the bird flutters its wings, it makes a [uo] [uo] sound. The words What, Why, Where are said to memorize the sound. What is your name? What is your name? By repeating the phrase, students memorize the correct pronunciation of the sound.
4. Describe the film. It is necessary to stretch the lip and return it to its original position as p, which makes the sound [i] Practice words: is, his and His name is Dimash.

5. The sound [s] is similar to the sound of a sea wave: [sh - sh - sh]. Sound memory words: she, shop.

6. To interpret the sound [t, d] in English, you need to imagine a mountain. When you lift the tip of the tongue, the tongue is like a mountain. Then touch the lips to the top of the mouth and say the sounds [t, d] in the same position.

By the help of these sounds, I developed Asset's pronunciation and speaking. for example, What is his name? His name is Mansur . in order to pronounce the word 'what' I took the sound [w]. And in order to pronounce the word 'is' I took the sound [i].

According to the picture, a phonetic exercise is performed using the words w, what, where, why. Each word is given an example and the sound is repeated. Pupils remember the sound w by reciting verses beginning with these letters: After practicing sounds we conclude it with the song 'What is his name?' His name is Mansur

What is his name? His name is Mansur

What is his name? That is his name

Now, tell me please

What is his name?

A picture speaks thousand words

 W. S H S N.?
ОНЫҢ АТЫ КІМ?

H S N. S Mansur.
ОНЫҢ АТЫ Мансур.

The next symbol is the sea shell. To say this, you need to stretch your lips like a scalp and put them back in place. The i-i-i-is [iz] sound is played.

The next letter, the consonant Ss, [s, z] (es) gives the sounds [sy and zy], pronounced [zzz].

The letter Hh is not inhaled. The letter is memorized by the words Hat, hello, hi.

The letter Nn (en) gives the sound [n] (ni). The sound is remembered by repeating name, name, name.

With this explanation, students learn a new letter and its sound through examples at the beginning of each lesson.

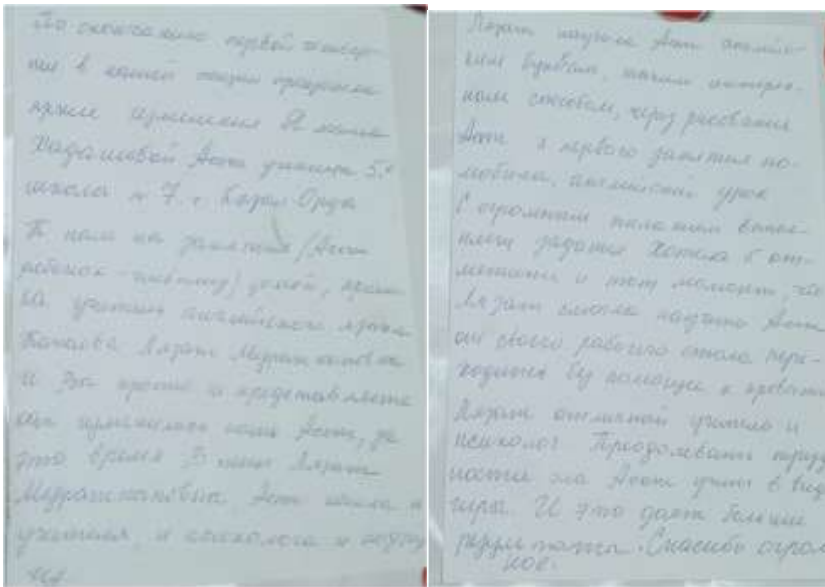
Introduction and teaching of vowels and consonants of English.

We learn these letters: Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss

It is a Feedback from student's mother. She liked my teaching method through drawing pictures.

'At the end of the 1st term, bright changes took place in our life.

I am the mother of Asset Khadashova, a student of the 5th grade, school №7 in Kyzylorda. The teacher of English, Lyazzat Muratkhanovna Kapayeva, came to our class (Asset is a disabled child) at home. And you just can't imagine how our Asset has changed, during this time, with the Lyazzat Muratkhanovna's help, Asset found a teacher, a psychologist, and a girlfriend.

Lyazzat taught Asset English letters in such an interesting way through drawing. From the first lesson Asset fell in love with the English lesson, with a great desire she did the tasks.

I would like to note the moment that Lyazzat could teach Asset moving from her desk to the bed without any help.

Lyazzat is an excellent teacher and psychologist. She taught Asset to overcome difficulties in the form of a picture. And it gave great results. Thanks a lot.'

Results

The following issues were considered in the scientific work:

- Sound articulation;
- correct pronunciation of sounds;
- correct pronunciation of words;
- compose phrases, sentences;
- Deepening knowledge of English.

Objective of the research: To learn the spelling of vowels and consonants and to develop speaking skills by pronouncing them correctly.

Expected result: Formation of speaking skills by learning the sounds and letters of the English language. Students quickly learn sounds through pictures.

Discussion

Today, in connection with the implementation of a trilingual program, one of the main issues is the study of English sounds and letters by primary school students. The purpose of this work was to teach English effectively to primary school students and to educate the younger generation who are fluent in the language, to perfectly explain the alphabet and sounds of a foreign language.

To achieve this goal, the following tasks were set:

1. Define the word "sound" by performing phonetic exercises;
2. Formation of speaking skills by comparing the sounds and letters of the English language with the native language;
3. Development of speaking skills with vowels and consonants.

Conclusions

In conclusion, it is necessary to provide phonetic exercises and tasks aimed at developing speaking skills in accordance with the level and characteristics of each student, taking into account the individual abilities of students. Through these tasks, students learn to pronounce sounds correctly, to use phrases and sentences clearly and effectively, taking into account the peculiarities of pronunciation of voiced and deaf consonants.

Recommendation

The originality of the research is in practical and objective results in using this method during the real lessons with a girl who has cerebral palsy. It is my working experience about how this method influenced to develop her pronunciation and speaking by the English sounds. The significance of this topic is giving opportunity to disabled English learners to gain the language skills as well as normative children. Unfortunately, nowadays such group of unusual students has not been teaching in deserving conditions. That is why this method is recommended not only for ESL teachers, but also for speech therapists

References: (12 pt)

1. <https://informburo.kz/cards/inklyuzivnoe-obrazovanie-kak-v-kazahstane-uchat-detey-s-osobymi-obrazovatelnyimi-potrebnostyami.html>
2. <https://special-edu.kz/library/io/>
3. Сахнова Ирина Александровна РАЗВИТИЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ В СИСТЕМЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ 13.00.08 - теория и методика профессионального образования

4. Secondary school learners' experiences of disruptive behaviour that lead to encounters with teachers. Naicker, Sandra (2021-10)
5. Experiences of offender students who are registered for online modules at Unisa : a case study of Gauteng Correctional facilities . Seloma, Pindiwe Christoleen (2020-03)
6. Intermediate phase teachers' views and experiences in teaching learners with learning disabilities in reading at one mainstream school in Gauteng. Aspeling, Charlaine Lourensia (2021-03-31)
7. Әліппе» Ә.Е. Жұмабаева, Н.Ж.Құрман,Б.А.Сабденова
8. 2 сынып 1 бөлім – Верещагина И.Н.
9. ӘНХ 2021-2022
10. И.А. Баймуратова «Ағылшын тілінің практикалық фонетикасы»
11. Галайдина Н.А. Методические указания по теоретическому курсу фонетики английского языка. Ч.1. Алма-Ата, 2008.
12. Галайдина Н.А. Методические указания по теоретическому курсу фонетики английского языка. Ч.2. Алма-Ата, 2007.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың шығармашылық қабілетін үйірме жұмыстары арқылы дамыту

Рахметова Манат Әбілқасымқызы
Т.Есетов атындағы № 264 мектеп-лицей жанындағы қосымша білім беру орталығының
Меңгерушісі
Қызылорда қаласы

Қосымша білім беру – үздіксіз білім алудың маңызды қосалқы жүйесінің бірі. Талантты да өнерлі, дарынды оқушыларымызға білімдері мен өнерлерін шыңдауға мектеп-лицей жанындағы қосымша білім беру орталығы көп көмегін тигізуде. Біздің мақсатымыз балалар шығармашылығын, қабілеттерін дамыту, олардың өзін-өзі тұлғалық тұрғыда анықтауына, қоғам өміріне бейімделуіне, азаматтық сана-сезімі мен жалпы мәдениетін дамытуға, салауатты өмір салтын қалыптастыруға жағдай жасау десек, Қызылорда қаласы, Тәкей Есетов атындағы № 264 мектеп-лицей жанындағы қосымша білім беру орталығында қазіргі таңда 303 оқушы, оның 26-сы ерекше білімді қажет ететін оқушылар үйірмеге қабылданып, білім алуда. Орталықта көркемөнерлік-эстетикалық (домбыра, хор, би), қолданбалы өнер (сурет), спорттық (күрес) үш бағытта бес үйірме жұмыс жүгізеді.

Ерекше білімді қажет ететін оқушылар қабілеттеріне қарай сурет, хор, би үйірмелеріне қамтылып, өз шығармашылықтарын дамытуда.

Инклюзивті білім беру орталығымен біріккен жұмыстың мақсаты:

Ерекше білімді қажет ететін оқушыларды үйірмелерге тарту арқылы дүниетанымдарын кеңейту, сөйлеу және ақыл-ойының дамуын қамтамасыз ету. Себебі, балаларды болашақ ортасына бейімдеп, оларға жаңа ақпараттық ғасырдың қыр-сырын үйрету басты міндет. Баланың байыпты да байсалды, сабырлы да салмақты, білімді де білікті болуы бастапқы тәрбиеден бастау алады. Сондықтан тал бесіктегі тәрбиеге қосып тіршіліктің де тетігін үйреткен абзал.

Шығармашылық үйірме – баланың өмір шыңындағы өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі, өздігінен сапалы білім, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйретеді. Бала бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермей, баланың рухани күшін нығайтып, өзін-өзі тануына көмектеседі. Жалпы үйірме, шығармашылық жұмыстар кез-келген оқушының өз болмысын тануға көмектесіп, қабілетін оятып, жаңа рухани күш береді. Бұл біздер үшін білімнің ең маңызды мақсаты болып табылады. Яғни, ерекше білімді қажет ететін балаларымыз хор, би үйірмелеріне қатысу арқылы сөйлеу мәдениеттері артты, шығармашылық қабілеттері дамыды, өздеріне деген сенімділіктері күшейіп, қызығушылықтары артты десем, сурет үйірмесіне қатысу арқылы өрістері, түсініктері, ұғымдары, сөйлеу тілдері дамыды деп айта аламыз. Оның дәлелі, балаларымыз іс-шараларға қатысып, жетістіктерге де жете білді. Атай кететін шаралардың бірі – ерекше білім беруді қажет ететін ерекше дарынды балалармен Алғыс айту күніне арналған «Ризашылық –қайырымдылық бұлағы» жалпы ұлттық мәдени –білім беру жобасы аясында «Шексіз шығармашылық» тақырыбындағы шығармашылық көрмеге сурет үйірме мүшелері өз жұмыстарын ұсынды және мектеп-лицейіміздің Facebook парақшасы, қосымша орталықтың Instagram парақшасы арқылы жарияланды.

Хор, би үйірме мүшелері мектепішілік іс-шаралар мен қалалық, республикалық байқауларға қатысып, «Алғыс» хатпен және жүлделі дипломдармен марапатталды.

Үлкен жетістіктеріміздің бірі 2020 жылдың қазан айының 28 жұлдызында Қызылорда Облыстық Оқу Орталығының ұйымдастыруымен балаларға қосымша білім беру ұйымдарының мәртебесін көтеру, балалардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру, кәсіби бағыт-бағдар беру, шығармашылықтарын арттыру мақсатында облыстық «ҮЗДІК ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМЫ- 2020» байқауында «Оқушылар үй-қасиетті орда», «Шығармашылық шыңы», «Талантты ұстазға-дарынды шәкірт», «Шеберлік қолтаңбасы», «Онлайн үйірме», «Таланттылар тақтасы» айдарлары бойынша сынға түсіп, «Шығармашыл ұйым» номинациясымен марапатталды. Осы

байқаудың «Талантты ұстазға- дарынды шәкірт» бөлімінде ерекше білімді қажет ететін оқушыларымыз ән айтып, сурет салып өз шығармашылық жұмыстарын көрсетті.

Жалпы ерекше білімді қажет ететін оқушыларға сурет салуды, ән айтуды, би билеуді үйрету, үйірмелерге тарту олардың бойында шығармашылық еркіндік пен белсенділікті қалыптастыруға бағытталып, балаларда талдау, жалпылау ойлау, ойын жүйеге келтіріп жинақтау, өз идеясын әсем түрде жеткізе білу, еңбекті бағалау, шыдамдылық сияқты қасиеттері дамиды. Балалардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру, олардың күш-жігерін дұрыс бағытта жұмсау және бойында тұнып тұрған туа біткен қабілетін ашу, өнерге баулу қосымша білім беру педагогтарының қолында. «Үлгісі көптің өрнегі көп, өрнегі көптің ермегі көп» деп халық нақыл сөзінде айтылғандай бұл үйірмелердің берері көп және жеткен жетістіктері аз емес.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың сөйлеу тілін дамытудағы дәстүрлі және дәстүрлі емес тәсілдерін қолдану

Абдималик Әлия Адилбекқызы

Т.Есетов атындағы №264 мектеп-лицей инклюзивті білім беру орталығының
логопеді

Қызылорда қаласы

Қазіргі заманғы логопедиялық тәжірибе өз арсеналында уақытылы диагностикалау мен тіл кемшіліктерін түзетуге бағытталған, дәстүрлі білім беретін түзету – дамыту технологиялары бар.

Педагогика, психология және медицинаның түйісу шегінде орналасқан логопедия өз тәжірибесінде логопед – мұғалімнің жұмысын оңтайландыратын, ең тиімді, логопедия үшін дәстүрлі емес тәсілдерін өз қажеттіліктеріне бейімдеп қолданады. Бұл әдістерді логопедияда дербес қарастыруға болмайды, олар көпшілік мақұлдаған технологиялардың бөлігі болып табылады, және педагог пен баланың қарым – қатынасының жаңа тәсілін, жаңа ынталандыру әдістерін енгізеді, жайлы эмоционалдық ортаны тудырады, жұмысқа сақталған психикалық функциялады қосуға және ауытқыған психикалық функцияларды белсендендіруге септігін тигізеді.

Әр түрлі логопед мамандар бүгінгі таңда баланың деңгейіне, қызығушылығына қарай біршама әртүрлі тәсілдерді қолданады. Олардың кейбіреуін мен өз тәжірибемде табысты қолданып жүрмін және өз бақылауларыммен бөліскім келеді.

Артикуляция органдарын белсендіруге арналған дәстүрлі емес логопедиялық жаттығулар

Түзеу жұмысымда белсенді қолданылатын логопедиялық массаж және өзін-өзі уқалауға үйрету артикуляциялық бұлшық еттердің тонусын тез қалпына келтіруге және үйлесімді артикуляциялық қимылдарды қалыптастыруға ықпал етеді. Логомассаждардың әрбір түрлерін жекелеген элементтермен: классикалық, нүктелік, массаж жасайтын құралдармен, тіс щеткаларымен, тіске арналған кескіштермен, силиконнан жасалған саусаққа кигізгіштермен жасау арқылы толықтырып отырамын.

Жоғарыда әдістерді қолдану жақсы нәтижелерге қол жеткізуіме оң әсерін тигізіп отыр. Бұл ретте балаларда:

артикуляция органдарының бұлшық ет тонусы қалпына келеді;

артикуляциялық аппараттың қозғалу қызметі ширығады;

тілдік қызмет жанданады;

жұмыс істеу қабілеті артады;

соматикалық ахуалы жақсарады.

Тілдік тыныс алуды дамытуға арналған дәстүрлі емес логопедиялық жаттығулар

Тыныс алу жаттығуларының мақсаты: баланың тілдік тыныс алуын дамыту. Алғашқы жаттығуларым дене бітімін дұрыс қалыптастыруға бағытталады: тілдік тыныс алу өз жолында бұлшықет кедергілеріне, қыспаққа түспеуі тиіс. Егер біз иық және мойын бұлшықеттеріне қысым түсірмей, басымызды тік және еркін ұстап, дұрыс тұрсақ, онда еркін тыныс алып, сөйлей аламыз. Сондықтан да *ең алдымен сымбаттылық әліппесіне көңіл бөлемін.*

Балалар тілдік тыныс алу барысында дем алудың қысқа, дем шығарудың ұзағырақ боларын түсінуін жіті қадағалаймын. Бірқатар жаттығулар **тілдік тыныс алуды ретке келтіруге** көмектеседі: сөзді, сөйлемді дұрыс айту үшін ауаны үнемді «шығындауға», үзіліс кезінде жұмсақ, естіртпей ауа «жинауға», жеңіл, әрі шынайы тыныс алуға үйретеді.

Осы жаттығулардың негізі – тыныс алуды реттеу, яғни дем жұтып, дем шығаруды дұрыс кезектестіре білу, ерікті түрде ақырын дем шығара білу.

Алдымен дұрыс дем алу және дем шығаруға үйретеміз:

- мұрынмен дем не ауа жұту – ауыз арқылы дем шығару,
- қысқа терең дем алу – ақырындап дем шығару,
- ақырын терең дем алу – қысқа шұғыл дем шығару

Тыныс алу жаттығуларын жақсылап желдетілген бөлмеде және сабақтың бастапқы сәтінде өткіземін. Балалар тұрып, қымсынбай-қысылмай денесін тік ұстайды. Жаттығуларды орындау үшін ауаны мұрын арқылы жинап, ал шығарғанда алдымен беске дейін (хормен) санаймыз, кейін біртіндеп (сабақтан сабаққа, жаттығудан жаттығуға көшкенде) санауды онға дейін ұлғайтамыз.

Тыныс алу жаттығуларын тұтықпасы, ринолалиясы бар балаларға аса қажет. Себебі оларда дем шығару мен дем алу, тілдік тыныс алуы айқын бұзылыспен ерекшеленеді.

Бастауыш сынып оқушыларына тілдік тыныс алуды дамытуға арналған дәстүрлі емес логопедиялық жаттығулар қызықты әрі жалықтырмайтын болып келеді.

Дәстүрлі және дәстүрлі емес құралдар арқылы дыбыс қою

1. Су ұрттап, тамақта қырылдану арқылы Г дыбысы қойылса, суды жұтып барып тамаққа қолды қою арқылы Қ дыбысы қойылады.

2. Логопедиялық зонд арқылы дыбыс қою

« Айқастырылған табан » зондымен 30 секунд ішінде тілдің бұлшықетін жиыруға болады. Оның көмегімен мына қимылдар жасалады :

- Басып шаншу қимылдары, қимыл уақыты - 5 секунд.
- Секірмелі алға-артқа қайтармалы қимылдар. 5-6 қимыл жасап болған соң , орнын ауыстырып жалғастырамыз.
- Шеңберді бойлай оңға-солға басу әдісі (бұлшықетті зонды арқылы бұрау) . Қимыл уақыты – 5 секунд.
- Бұл зонд Г, К, Х және Ш, Ж, Щ, Ч, Р дыбыстарын қоюға қолайлы.

3. Таяқшалар арқылы дыбыс қою

Кіші мектеп жасындағы оқушылар зондпен дыбыс қоюға қарсылық білдіреді, ауыздарын ашуға бас тартады. Себебі олар стоматологтан қалған қорқыныш зондты көргенде қайта басталады. Сондықтан оқушыларға дәстүрлі емес құралдарды қолдану арқылы дыбыс қойған жөн. Мен өз жұмысымда таяқшалар, жіптер қолдануға тырысамын.

Фонематикалық есту қабілетін музыкалық құралдар арқылы дамыту

Фонематикалық есту қабілетін дамытуға арналған жаттығулар баланың дыбыстарды дұрыс меңгеруіне, ажыратуына септігін тигізеді, сонымен қатар кохлярлы имплантация жасатқан оқушыларға әсері мол. Баланы қызықтыру мақсатында, әрі әртүрлі дыбыстарды ажыратуға, оған еліктеуге, шыққан дыбыстарды тура жеткізуге өз жұмысымда музыкалық құралдарды қолданамын.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың сөйлеу тілін дамытудағы дәстүрлі және дәстүрлі емес тәсілдерін қолдану арқылы логопед маман балаларға өз қолдауын, түзете- дамытуын еш кедергісіз жасай алады.

Жаратылыстану пәнін оқыту арқылы есту,сөйлеу қабілеттерін арттырудағы тиімді жолдары

Кенжалиева Айгүл

№ 264 мектеп-лицейдің бастауыш сынып мұғалімі

Қызылорда қаласы

Жалпы мектепте білім беруде әр оқушының эмоционалдық және психикалық таным процестерінің даму деңгейі әр түрлі екендігін байқаймыз. Менің тәжірибемде бірінші рет орын алып, бар білімім мен күш жігерімді ерекше оятып, көңілімді өзіне аударатын ерекше балалар бар. Ол балалардың сабақ барысында өте сергек, көп жағдайда қызығушылығы өсімдіктер мен жануарларға ауатынын байқаймын. Басқа шәкірттерімен ерекшелігі зор.

Сабақ барысында жаратылыстану пәнін ерекше атап өткім келеді. Себебі, біз өсімдіктермен олардың бөліктерін зерттейміз. Яғни, тірі табиғаттың қалай тамырлап қоректенетінін, өсімдіктің тамыры қалай топыраққа бекітіні, одан өсімдіктің жер бетіне қалай сабақтайтыны қызықтырды. Сабақ барысында сурет арқылы (яғни сурет қиындыларынан) бағбанның суретін (алдымен тамыры, сонан соң тамырдан сабағы, сабағынан жапырағымен гүлі өсетінін) құрастыра білді. Қызығушылығы одан әрі артты. Өсімдіктердің бөліктерін ажыратып, айыра білді. Қай мезгілде өсімдіктің бүршік жаратынын, гүл ашатынын, жапырақ жаятынын көзбен көру арқылы, түстерді ажырату арқылы көктем мезгілінде болатынын сезді. Жер бетіне көктем келіп, жасыл көйлек киетінін түспен сезгендей кейіп танытты. Суретке қарап өсімдік атауын атап, оның бөліктерін құрастыра білді. Балалардың ерекше сезімтал, жүрегі нәзік екенін байқауға болады. Олар түрлі – түсті гүлдерді, жануарларды ұнатады.

Адам топырақ пен өсімдікке жыл мезгілдеріне сәйкес күтім жасайтынын, көктемде жер қопсытып, тұқым себуге дайындайтынын, жер жыртатынын біледі. Жазда өсімдіктерді суарып, арам шөптерін отайтынын түсінеді. Күз мезгілінде егін жинауды, қыс мезгіліне дайындалатынын ұғады. Күз мезгілінде жер беті сары көйлекке боялатынын зерек ұғады. Себебі, сабақ барысында «өсімдікке жыл бойы қалай күтім жасау керек?» тақырыбын өттік. Сол кезде бірден өзі ерекше түр мимикасымен жапырақтардың жерге түсуін қолмен көрсетіп, алдында тұрған жаратылыстану пәнінің тақырыбына сай келетінін сары түстерді көрсете бастады. Арнайы тапсырма бойынша берілген мезгіл суреттерін сәйкестендіріп, жыл мезгілдерін атап, ажырата білді. Дәнді-дақылдарды өз аттарына сай қол шеңберімен көрсете білді. Өте алғыр. Алдына берілген тапсырманы (суретті сәйкестендір) көктем мезгілінде жер жыртатыны, жаз мезгілінде суарылатынын, күз мезгілінде астық жиналатынын, қыс мезгілінде жер бетін аппақ қар басатынын біліп, тапсырманы бұлжытпай орындады.

Бұл сабақтың басты мақсаты шәкіртің суреттер мен түстерге толық түсініп, өз қолымен бояуы болды. Сабаққа осыдан бастап қызығушылығы ояна бастады. Шәкіртің құлағы нашар еститіндіктен тапсырмаларды барынша қанық түсті бояулармен боялған суреттер арқылы жұмыс жасатамын. Оқулықты қызығушылығымен парақтап қарап, жан-жануарларды ерекше ажырата бастады.

Осы суреттерден ерекше сүтқоректілерге тоқталды. Қолына қалам алып, шәкіртімен бірге таңдаған жануарларды түрлі-түсті қаламмен бояй бастадық.

Сыныпта сабақ барысында топтық,жұптық тапсырмаларды сыныптастарымен бірге қызығушылығы артып, араласа орындай біледі.Білгісі келген сурет бойынша немесе басқада сұрақтарын түр мимикасы мен және іс-қимылмен көрсету арқылы сұрайды.Өте ерекше,ақылды, сезімтал.Менің шәкіртім өте зерек,алғыр.Іс-қимылы ерекше, ойлау қабілеті түстермен жақсы жұмыс жасайды.Көзбен көргенін еш ұмытпайды.Сыныбымда барлық шәкірттеріммен теңдей көремін.Ортақ білім беремін.Ерекшелігіне қарамастан алға қарай дамуына бар ынта жігерімді саламын.Өз үлесімді қосамын.Көпшілік ортаға,қоғамға,өз орнын табуға, бар біліміммен бағыт бағдар беріп тәрбиелеймін.

Психикалық дамуы тежелген балаларды дидактикалық ойындар арқылы
сабаққа қызығушылығын ояту

Алтаева Айгерім

Тәкей Есетов атындағы № 264 мектептің бастауыш сынып мұғалімі
Қызылорда қаласы

Мектеп табалдырығын алғаш аттаған әр оқушы өзінің айналасындағы қоршаған ортамен танысуға өте құштар. Ойын–баланың бірінші әрекеті, сондықтан да баланың өмірінде ойынның мән-мағынасы ерекше орын алады.

Мектепке келген балалардың арасында психикалық дамуы тежелген оқушылар кездеседі. Олардың зейіні тұрақсыз болады. Оларды біркелкі жұмыс тез жалықтырады. Сондықтан олардың зейінін үнемі қажетті бағытқа аудару үшін алғашында әр сабақты ойын түрінде жүргізу қажет. Өйткені ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде алған білімді ойынмен тиянақтау білімнің беріктігіне негіз қалайды.

Ойын барысында баланың жеке басының қасиеттері қалыптасады. Ойын барысында балалар дүниені тани бастайды, өзінің күш жігерін жұмсап, сезімін білдіруге мүмкіндік алады, оқушылармен араласуға үйренеді. Осы орайда сыныпта оқушылармен бірге «Торғай нешеу?» , «Қарға ұшты» ойындары жиі ойнатылып тұрады.

Сыныпта психикалық дамуы тежелген оқушыға математикалық ұғымдарды қалыптастыру, санға байланысты сандарды тура ретпен және кері ретпен санау, көршілес сандарды табу, сандарды салыстыру жұмыстары дидактикалық ойын арқылы жүзеге асады. Оқушыны ынталандыру мақсатында мақтау, мадақтау, смайликтер, жетондар, фишкалар, жапсырмалар беріліп отырады. Математика пәнінен осындай ойындар ұйымдастырылады.

«Әрі қарай сана»

Ойынның мақсаты: 10 көлеміндегі сандарды тура ретпен және кері ретпен санау, көршілес сандарды табу, заттарды салыстыру болып табылады.

Ойынға сандық сәуле, сандық карточкалар, салыстыруға арналған жемістер дайындап қойылады.

Ойынның мазмұны бойынша, мұғалім сандық сәулені көрсете отырып тура ретпен және кері ретпен санауға түсінік қалыптастырады. 10 көлеміндегі сандардың қалып қойған көршілес сандарын табауға көмек береді. Ынталандыру мақсатында мақтау, мадақтау сөздер айтылады.

Пішіні бойынша топтастыруға байланысты мынандай ойын түрі ойнатылады.
«Дәл осындай пішінді тап»

Ойынның мақсаты: геометриялық пішіндер жайлы білімін кеңейту, пішіндерді атауға, ажыратуға, салыстыруға жаттықтыру.

Ойынға геометриялық пішіндерді дайындалып қойылады.

Ойынның мазмұны бойынша, алдындағы сиқырлы қорапты ашу ұсынылады. Сиқырлы қораптың ішінен арнайы қиылып дайындалған геометриялық пішіндер шығады. Сол пішіндерді бір-бірінен ажыратып атайды және салыстырады, таптастырады.

Ынталандыру мақсатында смайликтер беріледі.

Пішіндерді өткен кезде шар, куб, «не домалайды, не домаламайды?» ойын арқылы осы екі пішіннің ерекшелігі, қасиеті туралы түсіндіру өте тиімді болады. Ойын арқылы балаларды геометриялық пішіндердің ортақ белгілері (дөңгелектенген, бұрышты) бойынша біріктіру туралы алғашқы түсініктерін қалыптастырамыз.

Сөздік-қимылды ойындар, санамақтар, ертегілер және суретті кітапшалар қолдану балалардың қиялын шарықтатып, дамытады. Ертегі баланың қызығушылығын оятып, сондай-ақ, ойлау, тапқырлық қабілетін дамытып, адамгершілік, мейірімділік қасиеттерін оятады. Осы орайда әдебиеттік оқу сабағынан электрондық ертегі кітапты тыңдап, суретін тамашалайды.

Дидактикалық ойындар тақырыпқа байланысты қолданылады. Тапсырма берер алдында, оны балаға түсіндіру, тексеру қажет. Осындай ойындардың бір жаратылыстану пәнінен «Ас не үшіе қажет?» тақырыбында «Тілші» ойыны ойнатылды.

Дидактикалық ойын «Тілші»

Ойынның мақсаты: Қойылған сұраққа толық жауап қайтара білуге үйрету.

Ойынның шарты: Сыныптағы бір оқушы тақырып бойынша ерекше білім беруді қажет ететін оқушыға сұрақ қояды, жауаптарын алады.

- Мынау не?
- Бұл түйе .
- Түйе қандай?

Түйе (түсі, көлемі, төлі) сұралады, айтылады.

Ынталандыру мақсатында мақтау, мадақтау сөздер айтылады.

Саусақ ойыны арқылы баланың сөйлеуге деген талпынысы, қабілеті дамып, ынтасы артады. Сөйлеу тілі мүшелері әрекетінің қозғауларының дамуы қол саусақтарының нәзік қимылдарының дамуымен тығыз байланыста болғандықтан, бала қолының ептілігін толық жетілдіру, түзету-тәрбие жұмысын жүйелі жүргізуді қалайды. Ұсақ моториканы дамытудың маңыздылығы неде? Адамның бас миында саусақ қимылына және сөйлеуге жауап беретін орталықтар өте жақын орналасқан. Ұсақ моторикаға әсер ете және оны белсендіре отырып, көрші орналасқан сөйлеуге жауап беретін орталықты да дамыта аламыз. Осы себепті сабақ барысында қол саусақтарының қимыл қозғалысына байланысты жұмыстар жүргізіледі.

Оқу үрдістерінде ойын түрлерін балалардың жас және психологиялық ерекшеліктеріне сәйкес түрлендіріп, жаңа тақырыпты өткенде, өтілген материалды қайталағанда, білімді тиянақтау және тексеру кезінде, яғни сабақтың кез келген сәтінде оқыту әдісінің құралы ретінде пайдаланады. Бала тек ойын ойнап қана қоймай, осы ойын арқылы білім алып, жан-жақты тұлға дамиды.

Тірек-қимыл аппараты бұзылған оқушылардың математика пәнінен ауызша есептеу дағдысын дамыту

Бүлдұрықова Балғын Жақсыбекқызы

Т.Есетов атындағы №264 мектеп – лицейінің математика пәнінің мұғалімі
Қызылорда қаласы

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеттеріне: білім бағдарламаларын меңгеру үшін жағдайлар жасау және жеке адамның шығармашылық рухани және дене мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілікпен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру және басының дамуы үшін жағдай жасау арқылы парасатты байыту» деп атап көрсеткен. Осыған байланысты қоғам алдына оқушының жеке басын үйлесімді дамытуға бағыттайтын міндеттер қойылып отыр.

Білім беру жүйесінде даму мүмкіндігі шектеулі балаларға айрықша орын бөлінген. Бұл балаларға қатысты біздің алдымызда тұрған негізгі міндет – олардың әлеуметтік ақталуы мен бейімделуіне, қоғамдағы толыққанды өмірге дайындалуына жағдай жасау және көмек көрсету қажеттілігі айтылған.

Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады. Инклюзивті білім беру барлық балаларға мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді.

Математика – бұл бір ерекше әлем. Сырт көзге ол тек мылқау сандар мен суық есептен ғана жаралған құрғақ дүние болып көрінеді. Бірақ оның ішкі сырларына сүңги білген адамға өзіндік айырықша әсемдіктері, пән сапалық түйіндері, қиялға қанат байлап, ойға қуат құятын, айналандағы жалғыз дүниеге жан бітіріп, құдіретті құбылыстары дайын тұр.

Математикалық есеп оқушылардың ұғымдардың, теорияны және математика әдістерін меңгерудің тиімді де, айырбасталмайтын құралы болып табылады. Оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытуда, оларды тәрбиелеуде, біліктері мен дағдыларының көрсетуде есептің алатын орны өте зор.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды математикаға оқыту практикалық сипатқа ие болуына ұғымдардың, теорияны және математика әдістерін меңгерудің тиімді де, айырбасталмайтын құралы болып табылады. Тірек-қимыл аппараты бұзылған оқушылар қолжетімді теориялық ұғымдар кешенін меңгеруі тиіс.

Тірек қимылы аппараты бұзылған балалар іс-әрекет түрлерінің дамуы бірқатар ерекшеліктермен жүзеге асады. Бұл біріншіден, қимыл-қозғалыс патологиясымен байланысты, себебі, кез-келген әрекет белсенді сыртқы операциялардың орындалуына, машық-дағдылардың, оның ішінде қимыл-қозғалыс дағдыларының қалыптасуына бағытталады. Балалардың тірек-қимыл аппаратының бұзылуы дегеніміз – жас кезінен бастап прогрессивсіз топтарды біріктіретін, бірақ моторлық бұзылыстар синдромының ауысып тұруы және бас ми қыртысының дұрыс қалыптаспауы мен қайталанып бұзылуы болып табылады.

Бұл балалардың көпшілігінде, тірек-қимыл аппаратының бұзылуымен бірге, бала бойында бірнеше кемшіліктер де жиі кездеседі. Мұның клиникалық көрінісі – қозғалыс кемістігі (жетілмеу, зақымдану, дамуындағы тежелу т.б).

Тірек-қимыл аппараты бұзылған балалардың ерекшеліктерін басшылыққа ала отырып, балаларды мүмкіндіктеріне қарай дамыту, оларға сеніммен қарап, жеке тұлға ретінде өмірге бейімдеу, оқытудың тиімді тәсілдерін іздестіру, пәнге қызығушылығын арттыру мақсатында түрлі жұмыстар атқарылады.

Математика сабағында ауызша есептеу тәсілдері оқушылардың жан-жақты дамуына, олардың математикалық тілінің жетіле түсуіне, сондай-ақ уақыт үнемдеуге тиімді болып табылады. Өйткені бір ғана мысалдың нәтижесін бірнеіне тәсілмен есептеу және оның әрқайсысына сәйкес түсіндірмелер келтіру және есептеулер жүргізудің қандай да бір сатысындағы аралық нәтижелердің болатыны ауызша айтылады да, олардың бәрін жазып жаттығуға уақыт жұмсалмайды.

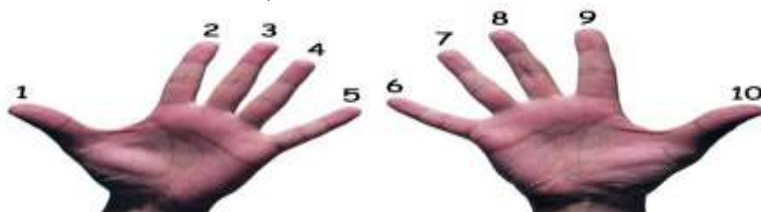
Мысалы, сандар көмегімен математикада шапшаң есептеу әдістерін алар болсақ.

Саусақпен шапшаң көбейту

Оқушылар көбейту кестесін үйренген кезде бестен үлкен сандарды көбейтуге қиналатыны белгілі. Амал жоқ, кестені ал кеп жаттайды. Алайда 9-ға көбейтудің мынандай жеңіл әдісі бар екенін естен шығарып алады.

Саусақтарды солдан оңға дейін нөмірлеп шығайық.

қалай інығатыны, сондай-ақ ақтық нәтижеде не

Енді 9-ға көбейтілетін санға сәйкес саусақты бүгейік. Сонда бүгілген саусақтың сол жағындағы саусақтар ондықтарды, ал оң жақтағылары бірліктерді көрсетеді. Мысалы, 4×9 болса, төртінші саусақты бүгеміз. Сонда сол жақта 3 саусақ (ондықтар), ал оң жақта 6 саусақ (бірліктер) болды. Яғни, жауабы 36.

Үйренуге де, үйретуге де жеңіл әдіс.

11 санына шапшаң көбейту. Есептеуді тездетудің өзгеше бір әдісі – санды 11-ге көбейту әдісімен танысайық. Мысалы, 26-ны 11-ге көбейту керек болсын. Ол үшін әуелі 26 санын құрайтын 2 және 6 цифрларын қосып, 2 шыққан қосындыны 2 және 6 цифрларының арасына «сыналап» енгізіп жазамыз, сонда 286 саны пайда болады. Санды құрайтын цифрлардың қосындысы екі таңбалы сан болуы да мүмкін, алғашқы цифры 1 болмақ. Осы 1-ді санның ондық орында жазылған цифрына қосу керек те, цифрлардың арасына қосындының бірлік орындағы цифрын «сыналап» енгізу шарт. Мысалы, 75-ті 11-ге көбейткен кезде 75 санын құрайтын цифрларды қосып, $(7+5=12)$ пайда болған нәтиженің алдыңғы цифрын 7-ге қосамыз. Сонда 85 саны, ал 2 цифрын жаңадан пайда болған 85 санының 8 бен 5 цифрларының арасына «сыналап» ендіріп жазсақ, 825 саны пайда болады.

Тетелес сандарды оңай көбейту. Тетелес сандарды оңай көбейту үшін әуелі көбейтілетін санның неше таңбалы екенін жақсы ажырата алу керек. Егер тетелес сандар екі таңбалы болса, алдымен олардың ондық цифрлары өзара көбейтіледі. Кейін ондық цифры тетелес сандардың бірліктерінің қосындысына көбейтіледі. Ең соңында тетелес сандардың бірліктері өзара көбейтіліп, жоғарыдағы амалдардан шыққан нәтижелер өз кезегімен қосылады. Осылайша, нәтиже әп-сәтте шыға келеді.

Мысалы: 13×14 болсын.

$$1 \times 1 = 1 \text{ жүздік}$$

$$1(3+4) = 7 \text{ ондық}$$

$$3 \times 4 = 12 \text{ бірлік}$$

$$13 \times 14 = 100 + 70 + 12 = 182$$

2 мысал: $31 \times 32 = ?$

$$3 \times 3 = 9 \text{ жүздік}$$

$$3(1+2) = 9 \text{ ондық}$$

$$1 \times 2 = 2 \text{ бірлік}$$

$$31 \times 32 = 900 + 90 + 2 = 992$$

Мұндай көбейту кезінде алдыңғы екі шарт өзгермейді. Алайда, бірліктер санын тапқанда біз көбейтіндіні 0 деп жазбаймыз. Себебі бұл жағдайда жоғарыдағы өрнектің мәні дұрыс шықпайды, сондықтан бірліктер мәніне жоғарыдағы өрнектің бірліктерінің бірігуін аламыз (яғни 90 саны), сонда:

$$3 \times 4 = 12 \text{ жүздік}$$

$$3(9) = 27 \text{ ондық}$$

$$9 \times 0 = 90 \text{ бірлік}$$

$$39 \times 40 = 1200 \text{ } 1560 \text{ шығады.}$$

3-мысал: (Үш таңбалы сандар үшін). $326 \times 327 = ?$

$$3 \times 3 = 9 \text{ онмыңдық}$$

$$3(26) = 159 \text{ жүздік}$$

$$26 \times 27 = 400 \text{ } 260 \text{ } 42 = 702 \text{ бірлік}$$

$$326 \times 327 = 90000 \text{ } 15900 \text{ } 702 = 106602.$$

Көрсетілген бұл әдістердің қай-қайсысы болмасын, есептеуді жеңілдетуде және әр оқушының ұшқырлығын дамытады, зейіні тұрақталып, есте сақтау қабілеттері көтеріледі.

Қорыта айтқанда, ауызша есептеу математика сабағында өте тиімді. Сабақта тірек-қимыл аппараты бұзылған оқушылардың ойлау қабілетін дамытады, есеп шығарғанда орындайтын амалдарды ойша шешіп алуға дағдыландыра отырып, шапшаң тез есептеуге сонымен қатар логикалық ойлаудың дамуына жол ашады. Жоғарыда айтылып өткендей оқыту процесінде бір-бірімен тығыз байланысты оқулықтардың, көрнекі құралдардың және оқытудың техникалық құралдарының тұтас жиынтығы пайдаланылады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың танымдық қабілетін дамытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер

Болтай Мадина Бекзадақызы

Т. Есетов атындағы №264 мектеп-лицей инклюзивті білім беру орталығының
арнайы маманы
Қызылорда қаласы

Құм терапиясы арқылы баланың танымдық қабілеттерін дамыту – балаларды зерек, шығармашыл болуға ұмтылдырады. Құмдағы ойындар-оқушылардың табиғи әрекеті формаларының бір түрі. Сондықтан да біз, арнайы педагог маманы, құммен ойнайтын ойындарды оқыту және дамыту сабақтарында қолдана аламын. Құмнан суреттер салып, әртүрлі оқиғаларды ойлап тауып, біз оқушылар үшін әлдеқайда қызықты түрде оған өзіміздің біліміміз бен өмірлік тәжірибемізді, қоршаған әлемнің заңдылықтары мен оқиғаларын жеткізе аламыз.

Құм терапиясының мақсаты: Оқушылар құм терапиясында қиял, көрнекі-бейнелік ойлауды, сөздік-логикалық ойлауды, көрнекі іс-әрекеттік ойлауды, шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауды дамытамын. Зейінді, қиялды, кеңістік түсінікті, тактильді-кинестетикалық сезімділік пен қолдардың ұсақ моторикасын дамытамын.

- алақандарыңды құмға салып, көздеріңізді жұмыңыздар, құмның қандай екенін сезіңіздер.
- көзіңізді ашып, не сезгендерңізді айтыңыз.
- дәл осы әрекетті алақандарыңызды аударып қайталаңыз.
- сезімдерңіз жайлы айтып беріңіз.
- құм бетімен жылан немесе көлік сияқты жылжыңыз.
- алақандарыңызбен піл, кішкентай піл, жылдам қоян сияқты жүріп өтіңіз.
- алақанның, жұдырықтың, алақан қырының іздерін қалдарыңыз.
- ою және суреттер салыңыздар – күн, көбелек, А әріпі немесе толық сөз.
- оң және сол қол саусақтарымен кезек – кезек жүріп өтіңіз.
- саусақтар арасына құмды електен өткізіңіз немесе құммен жол салып өтіңіз.
- құмның үстіне құрылымы мен өлшемдері әртүрлі тастарды және табиғи материалдарды ерекше логикалық ретпен орналастырыңыз.
- құм жол-лабиринтімен фигураларды жүргізіп өтіңіз.
- құмсалғышты құмның арасына көмілген пластмасадан жасалған ұсақ заттарды, әріптерді табу үшін қолдануға болады.
- құмда тығылған әріптерді тауып, олардан буын, сөз құрастырыңыз.
- құмға алдымен саусақпен, сосын таяқшамен жазбаша және баспа әріптерімен сөздер жазуға болады. Құм баланың жұмысқа қабілеттілігін ұзағырақ сақтауға көмектеседі. Құмдағы қателерді қағаздағыға қарағанда түзету оңай. Бұл балаға өзін табысты екенін сезінуге жағдай жасайды.

Монтессори әдісі арқылы оқушының оқу- жазу сауаттылығын дамыту

Оқу сауаттылығы - оқушының жазбаша мәтіндерді ұғына оқу қабілеттілігі және оларға рефлексия, олардың мазмұнын өз мақсаттарына қол жеткізу үшін қолдануы, білімдері мен дағдыларын қоғамның белсенді өміріне араласуы үшін дамытамын. Қазіргі уақытта оқушының бойындағы функционалдық сауаттылығы пен өмірге қажетті құзырлылықтар жиынтығын дамытуға басты назар аударылуда.

Сабақтың мақсаты: Оқушылар әріптерді еркін оқуға, жақсы әрі жатық сөйлеуге, сауатты жазуға, айтайын деген ойды дәл жеткізуге баулу, қазақ тілінің шексіз мол мүмкіндіктері мен сарқылмас байлығын дұрыс пайдалана білуге дағдыландыру, әдемі әрі әуенді, үйлесімді әрі ұйқасымды сөйлеудің, жазудың үлкен өнер екенін көңіліне ұялату, ұғындыру. «Шершавые буквы» Монтессори әдісі және буындап оқуды үйрену дидактикалық материалдарды пайдалана отырып, оқушылардың сөйлеу тілін оқу, жазу сауаттылығын арттыру.

Баланың жалпы және ұсақ моторикасы мен танымдық процестерін тақта арқылы дамыту.

Тактильді дамыту тақтасы- бұл ойын бөлмесінің даму элементтерімен үйлесуі. Тактильді дамыту тақтасы- мақсаты бойынша әртүрлі, яғни бала өзінің әртүрлі қабілеттері мен таланттарын дамыта алады. Мысалы, акустикалық қабырғаға арналған тактильді панель қолдың моторикасын сәтті дамытуға мүмкіндік береді, ал тактильді жол баланың аяқтарын дамытуға

арналған. Әрбір құрал баланы дамытып қана қоймай, оған қызығушылық тудыратындай етіп ойластырылып жасалған.

Нәтижесінде, балаға қызықты және ойынды игеруге деген қуаныш сезімі болады. Өйткені, егер баланы қызықтырмаса, онда бәрінің мағынасы болмайды. Бұл жағдайда мәжбүрлеу әдісі пайдасыз.

Қазір бұл құралдар балабақшалар мен мектептерде кеңінен қолданылады. Білім беру мекемелері оларды күнделікті білім беру процесінде қолдануда. Мұндай жаңа технологиялар оқу процесін жеңілдетуге және жетілдіруге, сонымен қатар оны қызықты және ақпаратты қарапайым әрі қол жетімді етуге мүмкіндік береді.

Тірек – қимыл аппараты бұзылған және жалпы сөйлеу тілінің қалыпты дамымауы бар балаларға ағылшын тілі сабағында мақал-мәтелдер мен жаңылтпаштарды қолданудың тиімділігі

Досанова Гульвира Қожабайқызы

Т. Есетов атындағы №264 мектеп-лицейдің ағылшын тілі пәні мұғалімі
Қызылорда қаласы

Инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыру Қазақстан Республикасының заңнамасымен білім алушылардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше білім берілуіне қажеттіліктерін ескере отырып, барлық білім алушыларға сапалы білім алу құқығына кепілдік берілген. Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың сапалы білім алуына тең жағдай жасау олардың келешек өмірі үшін маңызды. Бұл, ең алдымен, табысты әлеуметтік бейімделуге және өз қабілеттерін іске асыруға мүмкіндік береді. Инклюзивті ортада білім ала отырып, ерекше білім беруді қажет ететін балалар ашық болуға үйренеді, қажетті коммуникация дағдыларын меңгереді, айналасындағы адамдармен қарым-қатынасқа түсуге дағдыланады. Ерте әлеуметтік инклюзия – баланың келешектегі өмірге бейімделуіне сенімділіктің кепілі. Қазақстан Республикасының саясаты барлық азаматтардың әлеуметтік, экономикалық, мәдени мәртебесіне қарамастан тең дәрежеде сапалы білім алу құқықтарын қамтамасыз етуге бағытталған. Әр баланың табысқа жетуін қамтамасыз ету педагогтен баланың ерекшеліктерін білуді, ерекше білім берілуіне қажеттіліктерін іске асыру үшін мықты жақтарын және мүмкіндіктерін анықтай білуді талап етеді.

Жалпы тірек-қимыл аппараты бұзылған және жалпы сөйлеуінде дамымауы бар оқушылардың ағылшын тілін, фонетика саласын меңгеруде қиындық туғызады. Осы мақсатта мен өз сабағымда ағылшын тіліндегі мақал – мәтелдер мен жаңылтпаштарды қолданып келемін. Ағылшын тілін оқытуда, әсіресе, алғашқы сатысында әріптерді және олардың дыбысталуын кту барысында ағылшын тіліндегі қысқа өлеңдердің, ұйқастардың, жаңылтпаштардың, мақалдардың алатын орны зор. Бұл жұмыстың түрі балалардың ағылшын тіліне деген қызығушылығын, ынтасын арттырады, олардың әріптерді дұрыс дыбыстап сөздерді айту қабілеттерін дамытады. Балалар өлеңдерді қызығып және жеңіл жаттайды. Мысалы: бастауыш сыныпта, алғаш әріптерді дыбыстау барысында тілдері келмей айтуға қатты қиналады. Сол уақытта әр әріптерге байланысты мақалдар мен тақпақтарды қолдану тиімді нәтижесін берді.

A
After dinner sit a while
After supper walk a while

th
Health is better than wealth.
Joyfulness is half your health.

A
An apple a day, keeps a doctor away
Early to bed and early to rise, makes a man healthy, wealthy, and wise.

Бұл мақалдар денсаулық туралы мағына береді. Оқушылар біріншіден, қызыға, оңай жаттап алса, екіншіден мағынасын білу арқылы денсаулықты күту жолдарын, денсаулықтың қадірін жете түсіне алады.

B
Butterfly, butterfly
Where do you fly
Butterfly, butterfly
In the blue, blue sky

C
Clean the blackboard
Clean the door
Clean the table
Clean the floor

th
In a healthy body, a healthy spirit

I
I can catch like a frog
I can sleep like a dog
I can find your sock
My name is a dog

I
I can lie on the mat
I can catch a rat
I am black. I am fat
My name is a cat

Бұл тақпақтарды да оқушылар жылдам, оңай жаттай алады және тақпақты қайталап айту кезінде орындарынан тұрып қимылмен қоса қайталайды. Оқушылар бір жағынан тілін жаттықтырып, дамытса, екінші жағынан аяқ қолдарын созып, сергіп қалады, үшіншіден үй жануарларының атауларын ағылшын тілінде айтып үйренеді.

E
East or west
Home is best
There is no place like home

S
Swan swam over the sea.
Swim, swan, swim!
Swan swam back again.
Well swum, swan!

E
Every bird likes its own nest.
My home is my castle

Бұл жаңылтпаштар қиынырақ әріптерді қатесіз, жылдам айтуға үйретеді және мағынасы туған үйдің, туған жердің қадірін түсінуге қалыптастырады.

Ал ортаңғы буында мен өз сабағымда жаңылтпаштардың күрделірек түрлерін қолдана бастадым. Мақсатым: Оқушыларға қазақ тілінде кездеспейтін, ағылшын тіліндегі тіс арасынан дыбысталатын, қосарланған дыбыстардың дұрыс айтылуын меңгерту, сонымен қатар елтану білімдерін кеңейту.

1. So many countries, so many customs.
2. The countries you visit, the customs you find.
3. Knife and a fork, bottle and a cork,
4. Every country has its customs.
5. «Great countries are those that produce great people.»
6. Mary Mac's mother's making Mary Mac marry me.

My mother's making me marry Mary Mac.

7. Will I always be so Merry when Mary's taking care of me?

Will I always be so merry when I marry Mary Mac?

8. I thought a thought. But the thought I thought wasn't the thought I thought I thought.

The thirty-three thieves thought that they thrilled the throne throughout Thursday.

Wayne went to Wales to watch walruses.

William always wears a very warm white vest in winter.

Very well, very well, very well...

However, however, however...

9. Whether the weather be fine

Or whether the weather be not.

Whether the weather be cold

Or whether the weather be hot.

We'll weather the weather

Whatever the weather

Whether we like it or not.

10. Four furious friends fought for the phone.

One fly flies, two flies fly.

Fresh French fried fly fritters.

11. Love's a feeling you feel when you feel you're going to feel the feeling you've never felt before.

Сөзімді қорытындылай келе "Әрбіреудің тілін, өнерін білген кісі соныменен бірдейлік дағдысына кіреді" деген ұлы ақын Абай атамның сөзінен аяқтауды жөн көрдім. Себебі, Қазақстан әлемдік қауымдастыққа екпіндеп басып келеді және өзінің алдына жоғары даму мақсатын қояды. Әлем барынша әртүрлі және көптілді болып келеді, және көптеген балалар бір

тілден артық тіл қолданатын ортаға түседі және ерекше білімді қажет ететін оқушылар да заман талабына сай болып қалыптасса нұр үстіне нұр болар еді.

ЕРЕКШЕ ОҚЫТУДЫ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ РОБОТОТЕХНИКАҒА БАҒЫТТАЛҒАН – БОЛАШАҚ БАҒДАРЫ

Қиымов Ғабдул

Т.Есетов атындағы №264 мектеп- лицейінің информатика пәні мұғалімі
Қызылорда қаласы

Бүгінгі таңда инклюзивті білім беруді қолдау бағытында жалпы білім беретін мектептерде белгілі себептермен ақыл - ой дамуында ауытқуы бар немесе психикалық дамуы тежелген оқушылар білім алуда. Әр оқушының білім алуда өз ерекшеліктері бар. Мәселен әр оқушының эмоционалдық және психикалық таным процестерінің дамуы деңгейі әртүрлі. Қазіргі таңда әр оқушыға жеке тұлға ретінде қарап, саналы тәрбие сапалы білім беру өмір талабы болып табылады.

Инклюзив — сөзі латын тілінен аударғанда «өзімді қосқанда» ал, ағылшын тілінен аударғанда «араластырамын» деген мағынаны білдіреді. Инклюзивті білім берудің мақсаты: даму мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты балалармен бірге білім беру

Инклюзивті білім беруді дамытудың мақсаты – барлық категориядағы тұлғалардың сапалы білім алуға тең құқығын жүзеге асыру.

Инклюзивті білім беруді дамытудың негізгі міндеттері:

инклюзивті білім беруді дамытудың нормативтік-құқықтық және ұйымдастырушылық-экономикалық негіздері мен тетіктерін жетілдіру;

білім алушылар өздерін мектеп қоғамының белсенді мүшесі есебінде сезінетіндей, өзін-өзі жоғары бағалайтындай, оқуға ынтасы артатындай және әлеуметтенетіндей дербестендірілген түзетупедагогикалық және әлеуметтікпсихологиялық қолдау көрсету, қолайлы білім беру ортасын жасау;

2020-2021 оқу жылында ерекше білім беру қажеттілігі бар 41 оқушы инклюзивті 39 сыныпқа кіріктірілген. Қазіргі уақытта ерекше оқытуды қажет ететін балалар білім алу үшін мекемелерді таңдауға құқылы, сол себепті бұл жерде оқудың әр кезеңінде білім, икемділік, дағдыларды меңгеру талаптары мен әлеуметтік бейімделу жағдайларын ескеру қажет. Ерекше оқытуды қажет ететін балаларға білім беру мазмұны олардың даму ерекшеліктерімен анықталуы тиіс, ең негізгі қажеттілігі қалыпты тұлғалармен бірдей білім алуға жағдайларын қамтамасыз ету. Ерекше оқытуды қажет ететін баланың белсенді әлеуметтенуі үшін кемістіктерді түзету, нақты екіншілік реттегі кемістіктің алдын алу және білім беру арқылы кемістіктің орнын толықтыру қажет. Бұл жағдай психикалық немесе дене кемістікке байланысты бала бойында туындаған білім алудағы ерекше қажеттіліктерін толық

канағаттандыру арқылы жүреді. Мысалы, естімейтін баланың дамуындағы жағымсыз салдарын алдын алу үшін бір-қатар жаңа білім алу үшін жағдайларды қамтамасыз ету керек, олар:

- қалған есту қабілетін дамыту және қалдық естуін пайдалануға үйрету;

- сөйлеуші адамның сөзін ерін қимылы арқылы сөйлеу тілін кабылдауға үйрету;

- түзетушілік педагогикалық қолдау көрсету арқылы бұрын қалыптасқан сөздік қорын жоғалтпауын қадағалау;

- дыбыссыз кеңістікте бағдар алып жүруге үйрету. Баланың есту, көру, қозғалыс, т.б даму мүмкіндіктерінің шектеулігі сапалы сипатта екенін ескерген дұрыс. Бұл жерде тұлғалық қалыптасу толығымен өзгереді және даму үшін, білім алу үшін ерекше жағдайларды қажет етеді. Ең біріншіден білім беру бағдарламасын меңгеруімен тоқтамай, жеке өмір сүру дағдыларын қалыптастыру қажет. Өмір сүру біліктері қоршаған ортада кеңістікті немесе уақытты бағдарлау болсын, түрлі қарым-қатынас жасау, әлеуметтік бейімделу, өз мінез-құлқысын саналы түрде тәртіпке келтіру және болашақ өмірге деген позитивті көз қарасын қалыптастырады. Арнайы оқыту мен тәрбиелеу бір бірмен тығыз байланыста болғандықтан арнайы білім беру жағдайларын қамтамасыз етуді қажет етеді. Арнайы білім беру жағдайлары:

- арнайы білім беру бағдарламаларымен қамтамасыз ету, соның ішінде жалпы білім беру оқу бағдарламалары және түзету-дамыту бағдарламалары. Арнайы білім беру оқу бағдарламалары жалпы білім беретін оқу бағдарламалары негізінде әзірленеді және мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқытуға және дамытуға бағытталған, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің психологиялық-медициналық-педагогтік-консультациялар ұсыныстарын ескере отырып айқындалатын психикалық және дене кемістіктерін, сонымен қатар танымдық мүмкіндіктерін ескереді. Ұзақ уақыт бойы емделуді қажет ететін адамдар үшін, сондай-ақ даму мүмкіндіктері шектеулі балалар мен жасөспірімдер үшін жалпы білім беретін арнайы түзету оқу бағдарламалары әзірленеді және енгізіледі;

- әр баланың дамуындағы ерекшеліктерін ескеру, арнайы түзету құралдар мен (техникалық) тәсілдерді пайдалану арқылы түзетушілік педагогикалық процесті өзгеше ұйымдастыру;

- толыққанды өмір сүру үшін бара-бар жағдайларды қамтамасыз ету;

- түзетушілік - педагогикалық процесті арнайы педагогтардың өткізуін талап ету, яғни тифлопедагог, сурдопедагог, олигофренопедагог, логопед және арнайы психологтардың психологиялық қолдау көрсетуі; психологиялық, медициналық, әлеуметтік қызмет көрсетуді ұйымдастыру. Т.Есетов атындағы №264 мектеп-лицейінде ерекше балаларға арналған ерте жастан кәсіпке баулу шаралары ұйымдастырылады. Программалау, робототехника, биология, бейнелеу, домбыра үйірмелері жұмыс жасап, балалардың танымдық дамуына, шығармашылықпен шыңдалуына, зейінін арттыруға өз үлесін қосып, нәтижелі жетістігін беріп келеді.

Бүгінгі заман – робототехниканың қарышты дамыған кезеңі. Қазірде бұл экономиканы ілгерілетуші салаға да айналған. Оның ішінде, сандық технологияның соңғы үлгісі болған жасанды интеллектке сұраныс күннен-күнге артып келеді. Бүгінде дамыған мемлекеттерде адам жасайтын жұмысты роботтардың атқарып жатқанына көз де үйренгендей. Менің осы қиялымдағы роботты А4 қағазға салып алдым. Содан кейін ол роботты EV3 бөлшектерімен құрастырып шықтым. Робот маған көмектеседі. Психикалық дамуында тежелісі бар оқушы робототехника үйірме сабағыма қатысады. Айтқан тілді тез алады. Робот жасау – әр адамның ойлай білуіне байланысты. Соны мен қатар оқушы LEGO®MINDSTORMS®EV3 Education жинағымен жұмыс жасап келеді. Education жинағымен жұмыс жасағанда тану қабілеті және есте сақтау қабілеті сонымен қатар қиял-ғажайып әлеміне шарықтауын дамытады. Ол өзінің Education жинағымен өзінің роботын жасап шығарды. Робототехника өмірдің барлық саласында қолданылады. Өздігінен ашылып-жабылатын есіктер, қозғалыс әсерінен өздігінен жанып-сөнетін жарық көзі, лифт т.б. бастап нанотехнологияларға дейін робототехника пайдаланылады.

Робот жасау арқылы балалардың ойлау қабілеті дамиды, бағдарлама жасап үйренеді. Мұндағы басты мақсат – балаларды ғылымға баулу. Робот жасау – әр адамның ойлай білуіне байланысты. Роботтар — қарқынды дамып келе жатқан болашақтың жоғарғы технологияларының бірі. Қазіргі кезде роботтар өміріміздің көптеген саласына, атап айтқанда, ғарышты игеру, денсаулық сақтау, өндіріс, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қорғаныс ісі және басқа да салаларға еніп үлгерді.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың сөйлеу тіліндегі дыбыстарды айтуды түзетудегі жүргізілу жұмыстары

Тортбаева Шакарбану Айдарбековна
Т.Есетов атындағы №264 мектеп-лицейінің инклюзивті білім беру
орталығының педагог-логопеді
Қызылорда қаласы

Әр түрлі жастағы балаларда сөйлеу тілінің алуан түрлі бұзылыстары байқалады. Олардың ішіндегі ең қиын таралғаны- ол дыбыс айту бұзылыстары. Бұзылыстың бұл түрі жеке және тіл кемістіктерінің күрделі басқа түрлерімен қоса кездеседі.

Алайда сәл де болса, дыбыс айту бұзылысының сәлде болса қарапайым бұзылуына елемей қоюға болмайды. Ол баланың жалпы дамуын тежейтін жағымсыз жайларға әкеліп соғуы мүмкін.

Бала жазып және оқып үйренгенде қиындықтарға тап болып, кейін жазбаша сөйлеу тілінде көптеген қателер (дислексия, дисграфия деп аталады) жібереді.

Балада дыбыстардың көбін айтуы бұзылса, ол инфантилді болып, өз жасынан кіші болып көрінеді. Мұндай баламен отбасындағылар кішкентай балаша сөйлеседі. Кішкентай сәбидің тілі айналасын қоршаған ортамен қарым-қатынас арқылы қалыптасады. Сондықтан ересектердің сөйлеу тілі балаларға үлгі болуы қажет. Баланың өзі де соны сезініп, өзінен жасы кіші балалармен ғана қарым-қатынас жасағанды қалайды. Сөйлеу тілі кемшілігінің кез келген түрі баланың іс-әрекетінде, тәртібінде із қалдыратындығы сөзсіз. Сонымен қатар дыбыстарды айтудағы кемшіліктерде баланың байланыстырып сөйлеу тіліне кері әсерін тигізеді. Осының бәрі баланың жалпы дамуын тежелтіп, дисгормониялық етеді. Мектепке оқуға мұндай бала дайын емес, нәтижесінде балаға мектепте оқу психологиялық тұрғыдан қиын болады. Сонымен қатар дыбыс айту бұзылыстары, баланың кейбір психикалық функцияларының дамуындағы ауытқулардың бар екені туралы айтады (мысалы зейіні, естіп қабылдауы, есте сақтауы, өзін-өзі қадағалауы). Дыбыс айту бұзылыстарын түзете отырып аталған кемшіліктерді де түзетуге болады.

Мектебімізде логопедиялық тренажер «Дельфа-142.1» аппараты арқылы оқушыларымызбен жұмыс жүргіземіз.

Дыбыстарды дұрыс айта білмеудің себебі әдетте, артикуляциялық моториканың бұзылуына немесе жеткіліксіз қалыптасуынан болады. Бұл орайда балалар артикуляциялық аппарат мүшелері арқылы қозғалыстарды дұрыс жасай алмайды, әсіресе, тілмен дұрыс қимыл жасай алмайды, соның салдарынан дыбыс бұрмаланып анық айтылмайды. Дыбыстарды дұрыс айта алмаудың мұндай түрлері фонетикалық деп аталады, бұл фонетикалық жүйесіндегі басқа фонемамен бұл фонема ауыстырылмай, бұрмаланып айтылады, бірақ сөздің мағынасына әсер етпейді. Дыбыстарды ауыстырып айтудың себебі, әдетте фонетикалық қабылдау қабілетінің төмендігінен немесе оның бұзылуынан болады, соның салдарынан балалар берілген дыбыспен ауыстырып отырған дыбыстың айырмашылығын естімейді (мысалы, р, л дыбыстарының аралығындағы айырмашылықты естімейді). Кейде бала бір топ дыбыстарын басқа топ дыбыстарына ауыстырып айтады. Мысалы, ысқырық дыбыстар с, з, ц, т, д дыбыстарымен ауыстырады. (Мысалы, қас-қат, мата-маса, су-ду т.б.). Ал р дыбысы бұрмаланып айтылады.

Дыбыс айтудың фонетикалық бұзылыстары кездескен жағдайларда артикуляциялық аппаратты, жалпы және ұсақ моториканы дамытуға айрықша назар аударылады. Логопед баланың дыбысты дұрыс айта алмауының деңгейін анық білуі тиіс, себебі одан кейін жасалатын жұмыстың барысы оған тәуелді:

1. Дыбысты дұрыс қою.
2. Сөйлемдерді машықтандыру.
3. Басқа дыбыстармен ажырату.

Дыбысты түзетудегі дайындық кезеңіндегі түзете оқытудың міндеттері сөйлеу кезіндегі есту зейінін дамыту, дұрыс артикуляциялық жаттығуларды

жасауға жаттықтыру, сөйлеу кезіндегі дұрыс тыныс алуды қалыптастырумен қатар мынаған бағытталған болуы керек:

-сөйлеу тілінің анықтылығын дамытуға

-дыбыс айту бұзылысын түзетумен қатар фонематикалық қабылдауын дамытуға,

-сөз қорын молайтуға,

-тілдің грамматикалық категориялары жөнінде түсініктерін қалыптастыруға,

-оқушылардың сөйлеу белсенділігін ынталандыруға,

-сөз арқылы қарым-қатынасқа түсуін дамытуға қалыптастыру.

Бірдей сабақтар болмайтынын ескеру қажет, себебі балалардың сөйлеу тіліндегі кемшіліктері, олардың жеке тұлғалық қасиеттері әр түрлі болады. Сондықтан сабақтың мазмұны бірдей болғанымен (артикуляциялық гимнастикаға арналған жаттығу бекітуге арналған сөздер және т.б). Жұмыстың әдістері мен тәсілдері әр түрлі болады. Осылайша әрбір сабақ логопед пен баланың сөйлеу тілінің, ақыл-ойының, психологиясының мінез-құлқының ерекшеліктерін ескере отырып, мұқият дайындалуды қажет етеді

Сөйлеу тілінің әртүрлі кемшіліктері баланың жалпы дамуына, оқу мен жазу дағдыларына, мінез-құлқының қалыптасуына кері әсерін тигізеді. Ондай балалар тіл ақаулықтарын ерте сезініп, көп сөйлемеуге тырысады, сабақта енжарлық танытады, сөйтіп баланың мінез-құлқы өзгереді. Сондықтан ерекше балалармен түзету жұмыстарын ертерек жүргізген тиімді.

Ерекше білім беруді қажет ететін балдарды көркем еңбек пәні арқылы еңбекке үйрету. Сиқырлы сумоншақ

Раушанбек Шаттық Раушанбекқызы
Т.Есетов атындағы №264 мектеп-лицейінде
көркем еңбек пәні мұғалімі
Қызылорда Қаласы

Бүгінгі таңда өмірдің әртүрлі салаларындағы өзгерістерге байланысты жас ұрпақты тәуелсіз өмірге дайындау мәселелер өзекті болып отыр. Психофизикалық дамуында проблемалары бар балалар бүгінгі таңда ерекше қолдауды қажет етеді. Мұндай баланың құқықтарын, оның мүдделерін, қажеттіліктерін тану, оның жеке қалыптасу процесінде, тиісті кәсіби қызметті таңдауда көмек көрсету өте маңызды.

Оқушылардың жан-жақты дамуының маңызды құралы және дамудағы ауытқуларды түзетудің тиімді әдісі ақыл-есі кем балалармен қол еңбегі. Жеңіл ақыл – ой кемістігі, психикалық функциялар (есте сақтау, сөйлеу, зейін, ойлау, эмоционалды-еріктік сала) белгілі бір жастағы психологиялық нормалардан өз дамуында артта қалған кезде психикалық дамудың қалыпты қарқынының бұзылуы. Еңбек қызметі баланың жалпы дамуымен тығыз қарым – қатынаста, өйткені сумоншақпен (бисер) жұмыс жасау техникасы процесіне бір немесе басқа жеке функция емес, олардың кешені тұтастай қатысады. Моншақпен тоқудың артықшылықтары жүйке жүйесіне пайдалы әсерден басқа, тоқу процесі қолдың ұсақ моторикасын дамытуға ықпал етеді. Ұсақ моториканы дамыту түрінде-балалардың қабілеттері олардың саусақтарының ұштарында екенін ұмытып кетеді. (В.Сухомлинский). Ақыл-ойы бұзылған балалар үшін жұмыс істеу оңай емес, әсіресе басталған жұмысты аяғына дейін жеткізу қиын. Әдемі заттарды жасау-бұл шығармашылық процесс. Балада шығармашылық тапсырмаларды орындау арқылы өзіне сенімділік қалыптасады. Мен балаларға қолөнер жасаудың заңдылықтарын үйретуге тырысамын, өйткені олар оны бірнеше рет өз бетінше жасай алады. Әрбір қолөнерге практикалық мақсат беру керек деп санаймын: ол көрнекі құрал немесе көрме экспонаты, мерекеге сыйлық немесе сүйікті ойыншық болуы керек. Жақсы жұмыс жағымды эмоциялар тудырады. Балалардың жетістіктері құрдастарының жағымды көзқарасын қалыптастырады. «Сиқырлы сумоншақ» тақырыбында сумоншақпен жұмыс істеуді үйрете отырып, балаларды қазақ халқының сәндік өнерімен таныстыру ("тоқу", аппликация). Қазақ халқының дәстүрлерін ескере отырып, бисермен кестелеу туралы идеяларды қалыптастыру, игерген білім, білік, дағдыларды өмірде қолдану. Жеңіл ақыл- ой кемістігі бар оқушыларды еңбекке оқыту бойынша сабақтар кезінде мынадай міндеттер шешіледі:

-баланың танымдық саласын түзету, атап айтқанда түс, пішін мен шаманың сенсорлық стандарттары;

-баланың аналитикалық қабілеттерін дамыту, салыстыру және жалпылау мүмкіндігі;

-балаларды сәндік-қолданбалы шығармашылықтың жекелеген түрлерімен және бағыттарымен таныстыру;

- эмоционалды-эстетикалық қатынасты тәрбиелеу;

- адамның рухани әлеміне қызығушылықты дамыту;

- ерікті қасиеттерді, қарым-қатынас дағдыларын және алған білімдерін күнделікті өмірде қолдану қабілетін дамыту.

Осылайша, баланың психикалық қызметінің барлық салалары "жұмыс істейді". Адамға кешенді әсер ету жүзеге асырылады.

Бисермен жұмыс істеудің әртүрлі түрлері арасында оңтайлы арақатынасты қамтамасыз ету қажет. Бастапқы кезеңде тоқуға көп көңіл бөлген жөн. Орындау әдісіне сәйкес келесі топтарға бөлуге болады:

- бір жіпке немесе бір инеге түсіру;

- екі жіппен немесе екі инемен төмен түсіру;

- сым негізіндегі бұйымдарды түсіру;

- тоқу;

- көлемді бұйымдарды дайындау;

- бисермен және шыны пляруспен кестелеу. Сонымен қатар, одан көлемді бұйымдар жасауға және бисермен және шыны моншақтармен кестелеуге көшу оңайырақ.

Моншақпен жұмыс жасаудың бұл түрі жеңіл ақыл-ой кемістігі балаларға беріледі. Бисермен жұмыс жасауда балалар мынадай дағдыларды игереді:

- бисермен өру;
- низания моншақтары;
- бисерден және шынылардан көлемді бұйымдар жасау;
- моншақ және шыны моншақпен кестелеу.

Моншақтармен(бисермен) жұмыс жасау барысында оқушылар :

- инелермен, сыммен және қайшымен жұмыс істеу кезіндегі қауіпсіздік ережелерін біледі. Орындаудың негізгі тәсілдерін пайдалану: (бір жіпке төмен түсіру, екі жіпке төмен түсіру, сым негізіндегі бұйымдарды төмен түсіру, өру, көлемді бұйымдарды жасау, бисермен және шыныпляруспен кестелеу);
- технологиялық картаны пайдалану;
- зергерлік бұйымдар жасау (тізбектер, брошкалар, білезіктер), үй-жайларды безендіру, көлемді бұйымдар; үлгіні талдау, жұмысыңызды талдау;
- дайын қолөнерден композициялар жасау.

Ақыл –ой кемістігі бұзылған балар үшін,қолмен жұмыс жасаудың дұрыс жүргізілуінің әсерінен танымдық процестер жақсарады:

-қабылдау сараланады

-идеялар байытылады

- байқау мен ерікті назар дамиды

-ақыл-ой операцияларын орындауда оң өзгерістер болады

Қолмен жұмыс жасаудың (бисермен жұмыс жасаудың) негізгі міндеті-балаларға кез-келген заттар мен құбылыстарды бейнелеуге үйрету емес, оны балаларға тән кемшіліктерді жеңуге немесе әлсіретуге бағытталған маңызды педагогикалық құрал ретінде оңтайлы пайдалану

Моншақтармен жұмыс жасаудың ерекшелігі - бала сезімтал қабылдау арқылы (қолөнер затын сезімдік қабылдау) сыртқы әлеммен қарым - қатынас жасай бастайды, пікірлес балалар тобында бейімделудің әлеуметтік тәжірибесін алады. Егер ақыл-есі кем оқушылардың еңбек қызметінің ерекшеліктері ескерілсе, арнайы педагогикалық әдістер мен құралдарды қолдана отырып, бисермен жұмыс жасау бойынша жүйелі сабақтардың түзету-дамыту әсеріне қол жеткізуге болады

Бисермен жұмыс жасау сабақтарында түзету және тәрбие жұмыстарын жүзеге асыруда мұғалімнің жетекші рөлін атап өту қажет. Мұғалім оқушылардың ішкі және сыртқы іс-әрекеттерін басқарады.Егер мұғалім ерекше білімді қажет ететін , ақыл-есі кем балалармен жұмыс жасаудың әдістемесі мен ерекшеліктерін жақсы білсе, сабақтар тиімді болады.

Ақыл-ойы бұзылған балаларда өзін-өзі бағалау мен өзін-өзі бақылаудың дамымауы байқалады, бұл олардың оқу іс-әрекетінің нәтижелерін бағалауда және жеткіліксіз реакцияларда көрінеді. Оқу мүмкіндігі төмен оқушылар әрдайым мұғалімнің жоғары талаптарын қабылдай алмайды. Олар әсерлі, әсер ету жағдайында агрессивті, олар негативизмнің көріністеріне ие және соңында бұл балалар жұмыстан мүлдем бас тарта алады. Осындай жағдайлардың алдын алу үшін мұғалім ерекше білімді қажет ететін , ақыл-есі кем балалармен жұмыс жасаудың әдістемесі мен ерекшеліктерін жақсы білсе, сабақтар тиімді болады.

Сабақ барысында алған білім, дағдыларды басқа пәндер бойынша сабақтарда да тиімді пайдалануға болады. Бисермен жұмыс балалардың өзіне деген сенімділігін, назарын, ұсақ моториканы дамыту үшін пайдалы. Басқаша айтқанда, бисермен жұмыс істеу оқыту әдісі ретінде әрекет етуі мүмкін. Әр түрлі сабақтарда балаларға әртүрлі орындау әдістерін ұсынған жөн. Бисермен жұмыс істеу мүмкіндіктерін дұрыс бағалау оны балаларды педагогикалық зерттеудің өнімді құралы ретінде пайдаланудың сенімді кілтін береді. Баланың қол әрекетін бақылай отырып, сіз ол туралы басқа жағдайларда табу қиын болатын құнды ақпарат ала аласыз. Бақылау деректері баланың сипаттамасын айтарлықтай толықтырады. Сонымен қатар, олар жеке жұмысты дұрыс ұйымдастыруға көмектеседі.

Шығармашылықпен айналысу ішкі қиындықтарды, балаға орны толмас болып көрінетін жағымсыз тәжірибелерді жеңуге көмектеседі. Баланың сезімдері мен эмоцияларын, сондай-ақ білімі мен көзқарасын ауызша емес, визуалды бейнелер арқылы білдіру оңайырақ, айта кету керек, кейбір балалар сөйлеу немесе есту қабілетінен шектеулі немесе мүлде айырылған, содан кейін вербальды емес құрал-бұл қарқынды сезімдер мен нанымдарды ашатын және анықтайтын жалғыз құрал. Егер бала ұялшақ және қорқынышы басым болса, қабілеттеріне сенімді болмаса, ол үшін шығармашылық өте пайдалы, шығармашылық белсенділік баланың қысылу жағдайынан шығуына мүмкіндік береді.

Психикалық дамуы тежелген балалардың қазақ тілі мен жаратылыстану пәндері бойынша білім, білік дағдыларын қалыптастыру

Досқалиева Айзатт

Тәкей Есетов атындағы №264 мектеп-лицейінің
бастауыш сынып мұғалімі

Қызылорда қаласы

Қазіргі уақытта ортамызда болып жатқан әлеуметтік мәселелері: отбасылық, экологиялық, экономикалық дағдарыстар жүйке жүйелері бұзылған, психикалық аурулары бар әр түрлі жастағы балалардың көбеюіне әкеліп соқтырып, жылдан-жылға көбеюде. Бала бойындағы кемістікті оларға үнемі қамқорлық көрсетіп, оқыту мен тәрбиелеу істерін жүйелі жүргізу арқылы әлеуметтік жолмен толықтыруға болады. Мемлекетіміз мүмкіндігі шектеулі жандарға айрықша назар аударып, қамқорлық көрсетуде. Соның бір көрінісі - жалпы білім беретін мектептерде инклюзивті сыныптардың ашылуы. Біздің міндетіміз - даму мүмкіндігі шектеулі балаларға, ата-аналарға түзеу жұмыстарын ұйымдастыру. Түзету жұмыстары психикалық дамуы тежелген және ақыл-ой кемтарлығына шалдыққан оқушылардың зейіні мен еске сақтауын, кеңістіктік елестетуін, қисынды ойлауын дамытуға жағдай жасау. Психикалық дамуы кешеуілдеген баланың танымдық белсенділігін дамыту үшін ойын құралдарына негізделген оқыту әдістерін пайдалану керек. Өйткені ойын барысында баланың еркін әрекет етуі оның психикалық, танымдық жағдайына тиімді әсер етіп, белсенділігін арттырады. Бастауыш сыныпта қазақ тілі пәнінде баланың психикасын дамыту үшін көптеген дидактикалық тапсырмалар беріп отыруға болады. Мысалы:

«Сөз ойла, тез ойла!» жаттығуы. Негізгі мақсаты: Р дыбысын дұрыс айта алмайтын баланың қысқа сөздерді тез ойлап, жылдам айтуға дағдыландыру. Оқушы күнделікті сабақтың үстінде басқа дыбыстарды қосып қайталап отырады, баланың шапшаң оқуы, сөйлеу дағдысы және есте сақтау қабілеті жақсы қалыптаса бастайды. Мысалы:

үш дыбыстан екінші әрпі «Р» болатын, Не? Қандай? деген сұраққа жауап беретін сөздерді ойлауға тапсырма беріледі. Бастапқы және соңғы әріптерді өзгерте беруге болады.

	Р	
	Р	
	Р	

Оқушы мысалы торкөздерді мынадай сөздермен толтырады: Ара, ора, т.б. Бұл тапсырманы орындау барысында оқушым ойламаған жағдайда жоғарыдағыдай сөздер құрауға болатыны айтылып, әр сөздің мағынасын түсінеді.

«Дауысынан таны» дидактикалық тапсырма. Мақсаты: тыңдау, есті қабілеттерің одан ары қарай жетілдіру.

Құралдар: Таспаға жазылған құстардың дауыстары (торғай, сауысқан,

тоқылдақ, көгершін,) Шарты: таспа қосылып құстардың дауыстары кезек - кезек қойылады. Оқушы таныс құстарды естеріне түсіріп, атауын айтып беру керек. Мұғалім дұрыс табылған құстың суретін тақтаға қояды.

«Тізбекті жалғастыр» жаттығуы. Мақсаты: оқушыға түрлі пішіндер көрсетіледі. Онда пішіндер белгілі бір кезекпен қойылған. Оқушы әрі қарай тізбекті жалғастырады.

Пәні: Жаратылыстану

Бөлім атауы: Жануарлар

Сабақтың мақсаты: Жануарлардың тіршілік ортасындағы жағдайлардың, адамның іс-әрекетінің жануарлардың санының азаюына әсер ететінін біледі. Жануарлар мен өсімдіктердің өзара байланысы туралы біледі, жануарлардың өзара қарым-қатынас түрлерін сипаттайды, оларды түрлі белгілері бойынша топтарға жіктей алады.

Жаратылыстану пәні бойынша да баланың психикасын өтілген тақырыптар бойынша дамытуға болады. Мен оқушыма жануарлар бөлімі бойынша түрлі қызықты жаттығулар беріп отырдым. Тапсырмалар арқылы, суреттерді қолға ұстап көру арқылы бала айналамен таныса біледі.

Дидактикалық ойын: «Төлін тауып бер»

Мақсаты: Үй жануарлары мен олардың төлдерінің ажыратуға үйрету.

Құралдар: Үй жануарлары мен төлдерінің кесінді лото карточкалары.

Шарты: Оқушының алдында үй жануарлардың суреті жатады. Үстелдің ортасында үй жануарларының төлдері.

Тапсырма: Жануарлар (балалармен бірге атап шығады) күнде жайлауға, өріске шағады, төлдері үйде (қорада) қалады. Төлдері ойнап жүргенде шатасып кетті. Төлдерді енелеріне тауып қою керек.

Қорыта келгенде оқу әрекетін қалыптастырудағы түзету жұмысы сабақ уақытында қалаған оқу пәні кезінде жүзеге асырылады. Баланы айналадағы ересектермен, құрдастарымен араласуға, өзіне-өзі қызмет етуге үйрете білу қажет. Баланы қоршаған ортамен таныстыра отырып, оны саяхаттарға, серуендерге шығару қажет. Мұның барлығы оның дүниетанымын кеңейтеді, сөздік қорын дамытады.

Бастауыш сыныптарда кедергісіз білім берудің маңыздылығы

Маденова Орынкүл Тілеукұлқызы

Т.Есетов атындағы №264 мектеп- лицейінің
Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары
Қызылорда қаласы

Инклюзивті білім беру – ерекше мұқтаждықтары бар балаларды жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үдерісін сипаттауда қолданылады. Инклюзивті оқыту негізінде оқушылардың арасында әлдебір ерекшелігіне байланысты бөле – жара қарауды болдырмау, ерекше қажеттілігі бар оқушыларға арнайы жағдай қалыптастырудың идеологиясы бар.

Осы орайда Т.Есетов атындағы № 264 мектеп – лицейде бастауыш буыны бойынша ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар 35 сыныпта кіріктіріліп білім алуда. Бұл оқушылардың диагноздары әртүрлі (ДЦП, аутизм, Дауна, көру, есту қабілетінің бұзылуы т.б.) Осы аталған сыныптарда сабақ жүргізетін әрбір пән мұғалімі оқушының диагнозына қарай күнтізбелік – тақырыптық жоспар жасайды, одан шығатын қысқа мерзімді жоспарға ерекше білім беруді қажет ететін оқушыға арнап бір пункт енгізіп сабақтың мақсатын, мақсатқа жету үшін тапсырмалар жоспарлап келеді және сабақ барысында сыныптағы басқа оқушылармен қатар ерекше баламен де жоспары бойынша жұмыс жүргізеді.

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар сыныпта алдыңғы орындарда отырғызылады. Ерекшелігіне қарай кейбір оқушыларға педагог-ассистенттер бекітілген. Педагог-ассистентте аутизмі бар оқушылардың жанында жүріп сабағын үйретеді, қоғамға бейімдейді, бойындағы қорқыныштардан құтқаруға жұмыс жасайды, эмоцияларын басқаруға көмектеседі. Мектеп – лицей жанында инклюзивті оқыту бөлімі жұмыс жасайды. Онда арнайы мамандар ерекше оқушылармен бекітілген кесте бойынша жұмыс жасайды.

Әрбір сынып жетекшісінің міндеті сыныптағы ерекше оқушымен қандай да бір қарым – қатынас барысында аталған оқушыны басқа оқушылардан бөлектемей, ерекшелемей жұмыс жүргізу.

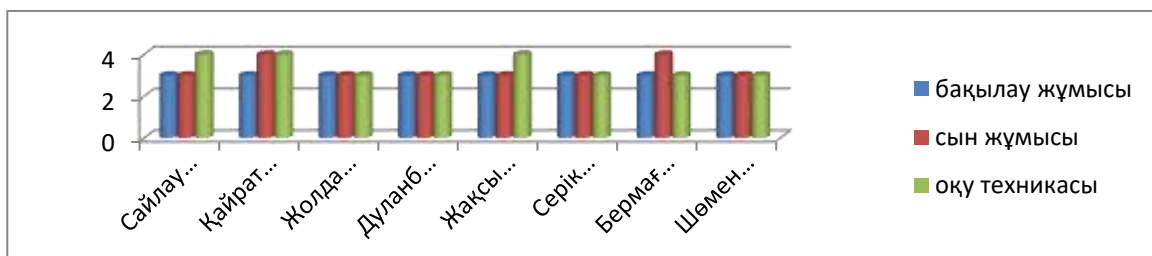
Мектеп – лицейде оқушылардың сыныптағы басқа балалармен теңесіп, ілесіп кетуіне жағдай жасауда жақсы жетістіктерге жеткен мұғалімдер баршылық. Ол үшін ерекше оқушының жан – дүниесін, мұқтаждығын, қажеттілігін сезініп, жүрегіне жол табу арқылы білім алуына мүмкіндік жасалады. Себебі, «Сен де бір кірпіш дүниеге кетігін тап та, бар қалан!» деп Абай атамыз айтқандай, бұл оқушылар да өмірден өз орындарын тауып, болашағын жоспарлауға, белгілі бір мамандық иесі болуға әбден құқылы.

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар жалпы сынып оқушыларымен өткізілетін білім іс – шараларына (сайыстар, пікірталас, жоба) қатыстырылады.

Оқушылардың денсаулықтарындағы ерекшеліктеріне байланысты кейбір пәндер оқытылмауы мүмкін. Осындай жағдай кездескенде сыныптың білім сапасын шығаруда бір оқушының саны алынып тасталады. Ерекше оқушының, ата - ананың және бастауыш сынып мұғалімдерінің ерен еңбектерінің нәтижесінде білім сапасы жоғарылауы да кездеседі. Мектепшілік бақылау жүргізу мақсатында жасалған жылдық жоспарға сәйкес математика, қазақ тілі, әдебиеттік оқу пәндерінен білімдеріне бақылау алынып отырады.

2020 – 2021 оқу жылы бойынша мектепшілік бақылау жүргізу қорытындысы

Қорыта айтқанда, мектеп – лицейде инклюзивті білім беру арқылы оқушылардың тең құқығын анықтай отырып ерекше оқушының ұжымдағы іс – әрекетке қатысып, өз ойын айтуына, адамдармен қарым – қатынасына қажетті қабілеттілікті дамыту арқылы оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп,

жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырамыз. Оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелейміз.

Өзін-өзі тану пәнінде психикалық дамуында тежелуі бар балалардың ойлау, сөйлеу, қарым-қатынас жасау қабілеттерін дамыту

Тоқсанбаева Айтолқын

№264 мектеп-лицейінің бастауыш сынып мұғалімі

Қызылорда қаласы

Өзін-өзі тану пәні ерекше білім беруді қажет ететін балаларға ерекше көңіл бөлуге мүмкіндік беретін пән. Психикалық дамуы тежелген балалар дегеніміз-оқу бағдарламасын меңгеруде қиындықтарға кездесетін үлгермеуші балалар. Психикалық дамудың тежеулері бар білім алушыларда сөйлеу тілін, ойлау қабілетін, қарым-қатынас жасау әдебін дамытауда спецификалық проблемалар орын алады, олар мүмкіндігінде қарай әрбір нақты жағдайда, оқыту мен әлеуметтендіруде табысқа жеткізу үшін педагогикалық әдіс-тәсілдер мен құралдардың арқасында орны толтырылады.

Бұл пәнде балалар рухани-адамгершілік білім алумен қатар, сыртқы ортамен яғни қоғаммен қарым-қатынас жасауды, сөйлеу мен дұрыс ойлауды үйренеді. Сөзіме дәлел ретінде өз тәжірибемнен өткен үшінші сыныптың өзін-өзі тану пәнін қарастырайын Оқулықта берілген «Бірге оқимыз»,

«Әңгімелесейік», «Менің отбасым», «Жақсылық жасайық», «Жаңаны білеміз», «Жүректен жүрекке» атты тақырыпта берілген оқу материалдарын орындау барысында балаға түрлі әдіс-тәсілдер арқылы, сұрақтар қою арқылы, шығармашылық тапсырмалар орындату және сахналық көріністер көрсету олардың ой-саналарын шындай түседі.

Үшінші сыныпта «Отбасындағы қарым-қатынас мәдениеті» тақырыбын өткенде балаға өзінің отбасында қанша адам барын санатып және олардың туысқандық атауын сұрадым. Саусақтар мен санау барысында бала саусақ жаттығуларын жасау арқылы қол моторикасын дамытуға болады. Туыстық атауларын сұрап оларды ретімен ,яғни отбасындағы үлкендерінен бастап жүрек қалташаға салғыздым. Бала барлық туысқандық атауларды салып болған соң, одан кімдерді салғанын қайталап сұрап және тағы кім бар екенін нақтылады. Көп ойланған балаға

«Мен» деген парақшаны көрсетіп, олда сол отбасының мүшесі екенін айтып, өзінің қоғамда орыны бар екенін түсіндірдім. Бұл жерде «есте сақтау» және «қайта жаңғырту» іске асады. Отбасы мүшелерін қалай жақсы көретінін,оларға деген сезімдерін айтқызу өте маңызды. Себебі қандайда бір адам болмасын сезім рецепторлары жақсы дамиды. Ал өзін-өзі тану пәнінің негізгі мақсаты баланы мейірімділік пен сүйіспеншілікке баулу.

Сынып-бұл баланың алғашқы ұжымы. Әр баланы қалыптастыруда ұжымның атқарар рөлі орасан. Сынып ұжымында бала өзіне дос табады,қарым-қатынас құрады. Сахналық қойылымдар қою арқылы ерекше білім беруді қажет ететін балалар яғни психикалық дамуында тежелу бар бала өзіне артқан жауапкершілікті сезінеді. Ол үшін бұл ойын түрінде болса да. Ойын түрінде берілген тапсырма баланың есінде ұзақ сақталады және зейінін шоғырландырады.

«Бастаулардың бастауы» тақырыбын өткенде әрбір адамның өз туған үйі бар,әркімге өз туған үйі қымбат екенін, барлық бастау отбасынан басталатынын,туған үйді күнге теңеуге болатынын түсіндіре отырып , күннің жарқырап нұрын шашқаны сияқты отбасының жарқырап нұрға

бөленуі, ондағы қарым-қатынаста екенін түсіндіру үшін балаға отбасын күнге теңеуін сұрадым.

Күннің айналасына отбасындағы қарым-қатынастарды: мейірімділік, сыйластық, қамқорлық, татулық, т.б сөздері жазылған парақтарды жабыстырып, оқып шықты. Бала әріптеп, буындап оқыса да оған мақтап қолдау көрсету маңызды. Бұл шығармашылық тапсырма арқылы баланың ойлау, сөйлеу қабілеті жетіледі. Психикалық дамуында тежелуі бар балалардың сөйлеу тілінің дамуында да кенже қалушылығы ескеріледі. Сол үшін білім алушыға тыныс алу жаттығуларын жасату үздіксіз жүргізілгені абзал.

Тыныс алу жаттығулары баланы белгілі дыбыстарды дұрыс айтуға дағдыландырады. Сөйлеу қабілетіне арналған жаттығуды жасату үшін балаға жүрекше шар беріп оны үрлеуін өтіндім. Үрлеген сайын отбасы мүшелеріне деген жылы лебізі, сүйіспеншілігін айтқызып шарды толтырды. (Бала сол сезімдерін жүрекке тотырдым деп ойлауы қажет) Ал бұл жаттығу қалыпты тыныс пен дыбыс шығаруды қамтамасыз етеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың сөйлеу тілін дамыту

Шинтасова Гульсамал

Т.Есетов атындағы №264 мектеп- лицейінің қазақ тілі және әдебиет пәнінің мұғалімі

Қызылорда қаласы

Қазіргі кезде инклюзивті білім беруді қолдау мақсатында жалпы білім беретін мектептерде белгілі себептермен психологиялық –педагогикалық сүйемелдеуді қажет ететін оқушылар білім алуда. Әр оқушының білім алуды өзіндік ерекшеліктері бар. Дегенмен, әр оқушыға жеке тұлға ретінде қарап саналы, әрі сапалы тәрбие мен білім беру ол біздің, яғни ұстаздың міндеті. Оларды сыныптан бөліп жармай оларға қолдау көрсетіп, кедергілерді жоюға, белсенділікке шақыруға, ортаға бейімделуіне қалыптастыруға инклюзивті білім беру тиімді саясат болып отыр. Ерекше қажеттілігі бар балаларға әлеуметтік ортаға кіру үшін отбасынан басқа орта керек, ата-анасынан басқа мұғалімнің де жылулығын сезіну керек. Осылардың барлығына, яғни ата-ана, мектеп, балалар іс-әрекетінде бірлескен жүйелілік болса, онда инклюзивті тәрбие жұмысы жақсы нәтиже көрсететіні анық.

Ерекше білімді қажет ететін балаға мұғалім әр түрлі тәсілді ойластыру қажет және оны қызықтыра білу керек. Біліммен қатар тәрбиені де қамтуымыз қажет. Оны сабырлыққа достарымен қарым-қатынастығын жақсартуға үлес қосқанымыз дұрыс.

Мен сабақ беретін сыныпта ерекше білімді қажет ететін 6 сынып оқушысы сабақ барысында топпен жұмыс жасағанды ұнататынын байқадым. Топпен жұмыс кезінде ол өзгеде оқушылармен бірге жарыса жауап беруге ұмтылады. Тобының алдыңғы қатарда жеңіске жеткенін қалайды. Оған өзінде үлес қосқысы келеді.

Сонымен қатар кей кездері өз ойын ашық айтуға ұялатын кездері де болады, ол кезде үй тапсырмасына бәріне бірдей эссе немесе шағын мәтін

жазып келуге беремін. Тақырып таңдауда еркін тақырып беремін. Ол кезде оқушы өз ойын ашық жеткізіп, жаза алады.

Оқушылармен жұмыс жасау барысында суретке қарап отырып, әңгіме құрауды ұнатқанын байқадым. Бұл тәсілде оқушының қызығушылығын оята білді.

Бізде қазақ тілі, әдебиет сабағы болғандықтан, көбінесе қолдан келгенше баланы сөйлетуге, ойын еркін жеткізе білуге үйретеміз. Сонымен қатар оқушы марапаттап, мадақтап отырғанды ұнатады. «Жақсы», «Жарайсын» деген қолпаштау сөздерін естігенде көз жанарынан қуаныш сезімі көрініп тұрады. Демек, балаға дос орта, қоғам керек. Олармен бірлескен жұмыс көп нәтиже берері сөзсіз.

Сондықтан да ата-ана, мектеп, ұстаз, әдістемелік кабинет бірлесе жұмыс жасау арқылы әрбір баланың жанарына қуаныш сезімін ұялата алсақ, оның өзі үлкен жетістік деп ойлаймын.

Әрбір ата-ана өз баласын дамуы қалыпты баланың қатарынан көргісі келеді. Инклюзивті білім беру, ата-ана арманын жүзеге асрушы-біздер ұстаздар.

Көкшетау қаласы С.Жүнісов атындағы №18 орта мектеп-лицейі
«Доспен өмір керемет!» атты тақырыптағы семинар-тренинг
/орта буындағы бірнеше сынып оқушыларымен өткізіледі/

Тренинг мақсаты: Достықты дәріптеу, сыныптағы оқушылардың қарым-қатынастарын жақсарту, достыққа, ұжымшылдыққа баулу, сынып жетекші мен бала арасында жақсы қарым-қатынас орнату.

Қажетті құрал-жабдықтар: түрлі-түсті маркерлер, ақ қағаздар, скотч, қайшы, алдын ала дайындалған теледидар макеті, түсті қағаздардан қол кескіндері қиылып алынады.

Өткізілу барысы:

1. Психологтың сәлемдесуі

Сәлеметсіздер ме, қыздар! /қол шапалақ-қыздар/ Сәлеметсіздер ме, жігіттер!/ қол шапалақ-ұлдар/ Сәлеметсіздер ме, бүгінгі қатысушылар! /бәрі шапалақтайды/ Бүгінгі семинар- тренингке қош келдіңіздер!

2. Амандасу /қызыл қол-құшақпен, жасыл қол-қолмен, көк қол-бас изеп /(психолог қызыл, жасыл, көк түсті қағаздардан қолдың бейнесін қиып алып, көрсетіп тұрады).

3. Топтың ережесі

Нұсқау: Сендер әрқайсысың хан және ханшайыммын деп ойлаңдар, ал осы зал сендердің хандықтарың. Бүгін осы тренингте әрқайсысымыз өз-өзімізді жақсы сезіну үшін бәрімізге арналған ереже қабылдаймыз. Ережені мен айтамын, ережені қабылдасақ қол соғамыз, ал қарсы болсақ аяқпен еденді соғу керек.

Патшалық ережесі /топпен қабылданады/

- белсенділік таныту;
- жұмысты басынан аяғына дейін істеу;
- бір-біріміздің сөзін бөлмеу;
- бағаламау;
- осында және қазір;
- көбірек қарым-қатынас жасау;
- ұзақ сөйлемей.

4. Сыныптардың речевкалармен таныстыруы /әрбір сыныпқа сөз беріледі/

5.Сынып жетекшілерінің «рәп» стилінде өз сыныбын қалай жақсы көретінін айтып беруі /әрбір сынып жетекшілеріне жеке-жеке сөз беріледі/

6. «Дос» сөзіне жазбаша анықтама беру

7. Релаксациялық жаттығу:

«Менің жан — дүниемның гүл бағы»

Мақсаты: Ғажайып баққа саяхат жасау арқылы дүниенің бірлігін, біртұтастығын, әрадамның қайталанбас тұлға екенін сезінуін қамтамасыз ету, өзін бағалай білуге жетелеу

Терең тыныс алыңыз. 1...3/музыка әуені/

Психолог: Өзіңізді ыңғайлы, қалыпты ұстаңыз да, көзіңізді жұмыңыз, жылы толқын бұлшықеттеріңді босаңсытып жайландырады. Мен сіздерден естігендеріңізді ойша елестетіп, естіп, сезінулеріңізді сұраймын.

Көз алдыңыз қараңғыланып кетті. Қараңғылық ішінен әдемі өрнекті, түрлі-түсті қақпа пайда болды да, жарқ етіп ашылып кетті. Әрі қарай өтіңіз. Сіз тамаша бақтың ішіндесіз. Алуан түрлі гүлдер сізге қарап, сүйіспеншілікпен иіліп, тербеліп, сәлем бергендей болды. Кенет гүлдер тез көбейе бастады, жүздеген, мыңдаған, қызылды-жасылды гүлдер жер бетін жауып кетті. Шеті мен шегі жоқ... Самал жел мен таза ауа гүлдердің иісін жеткізеді. Сізді жеңілдік пен еркіндік, қуаныш сезімі билейді. Гүлдердің ішінен өзіңізге жаны жақын адамдардың бейнесі жымыып, сүйіспеншілікпен қарап тұрған сияқты. Олар кімдер? Жүріп келе жатып сізді алыстан көз тартып шақырғандай болған гүлдің өзіңізге жақын екенін сезесіз. Ол кім? Әрине сіздің досыңыз! Түрі қандай? Жақындап қараңызшы, ол ешқайсысына ұқсамайды, ерекше және қайталанбайды. Үңіліп қараңыз. Ол гүлден өзіңе ұқсас бейнені көресіз. Ол өте әдемі. «Әр гүлдің өзінше бір иісі бар, өзіне тән сұлулығы бар екенің ұмытпаңыз!» Досыңызды бағалай біліңіз. Гүлдер, ағаштар, жемістер бір — біріне еш ұқсамайды, бірақ олар жер бетіндегі топырақта өсіп, тамырын жаяды, оларға ортақ бір ғана күн жылуын беріп, нұрын шашады. Адамзат баласы да солай. Ақ, сары, қара, түрлі... Доссыз өмір-ағашсыз орманмен тең.

Маған іштей қосылып қайталаңыз: **« Мен- ол — мен, сен- ол-сен! Бірақ мен сенімен бір сыныпта оқитыныма қуаныштымын! Бүкіл әлемде маған ұқсайтын жан жоқ. Менің барлық жеңісім мен табысым тек маған ғана тиесілі. Менің барлық жеңілісім мен қателігім өзімдікі. Мен өте тамаша адаммын. Менің қолымнан бәрі де келеді! »**

8. Дос туралы позитив /бейнеролик/

9. Дос туралы дана сөздер/әрбір сыныпқа жеке сөз беру, айтылған дана сөздердің мазмұнын ашу/

10. «Жан досым» әнінің бір шумағын «Ме-ме-ме» буынымен хормен, қолдарын иықтарына айқастырып, шайқатылып, орындау.

11. Тапсырмалар:

(бұл төмендегі тапсырмалар тренингке қатысушы сынып жетекшілерге арналған, сынып жетекшілер бұл тапсырмаларды жест-мимикамен оқушыларға картоннан жасалған теледидар макеті арқылы жеткізеді. Оны оқушылары қалай түсінгендерін ауызша айтып береді)

1) сынып жетекшісіне - /Ертең мектепке комиссия келеді, мұнтаздай тап-таза болып киініп келіңдер! /

2) сынып жетекшісіне - /Коридорда жүгірген балалардың ата-аналары ертең мектепке келетін болсын! /

3) сынып жетекшісіне - / Оқушыларым! Мен сендерді сондай жақсы көрем! /

4) Психолог: /« Мен- ол — мен, сендер- ол-сендер ! Бірақ менің сендермен бірге болғаным өте қуаныштымын!..» /

12. Дыбыс энергиясы

Орындарынан тұрып, **хи-ха-хо** буындарды айту, бірнеше дауыс ырғағымен қайталау.

13. «**Менен кейін қайтала!!!...**» қатысушы сыныптардың сынып жетекшілері орнында тұрып музыка ырғағымен қимылдар жасайды, оқушылар оны қайталайды.

14. Рефлексия.

-Ал, біздің ханшайым мен ханзадаларымыз!!! Көңіл күйлерің қалай? Өздеріңді қалай сезіндіңдер? Өте жақсы!!! Келесі кездескенше!!!

Дайындаған:педагог-психолог Шегирова Ж.Б.

Көкшетау қаласы С. Жүнісов атындағы №18 орта мектеп-лицейі
Педагогтармен тренинг

Мақсаты: қысымнан босаңсыту, психикалық саулықтарын сақтау

1.«Жер, ауа, су» жаттығуы

Мақсаты: шапшаңдық пен тапқырлыққа үйрету

2. «Сенімді, сенімсіз, агрессивті мінез – құлық» жаттығуы

Мақсаты: сенімді мінез-құлықтың мәнін түсініп, өзіне деген сенімділігін дамыту. Сенімді, сенімсіз, агрессивті мінез-құлықты бір-бірінен ажырата білу.

4. «Сиқырлы көпшік» жаттығуы

Мақсаты: қатысушыларға өз тілектерін айтуға және топтан қолдау алуға мүмкіндік беру.

5. «Оның есесіне мен...» жаттығуы

Барлық қатысушыларға аяқталмаған сөйлемдері бар екі-екіден карточкалар таратылады. Сөйлемдерді әр қатысушы өз ойымен аяқтайды.

Рефлексия

«Майшам» жаттығуы.

Жүргізген: педагог-психолог **Шегирова Ж.Б.**

Бақылау формасы

Аты -жөні _____

Туған жылы _____

№	Бақылау	Қысқаша іс-әрекет сипаты
1	Сүйікті іс-әрекеті	
2	Іс әрекетті таңдау қабілеті: (өз бетімен, мұғалімнің көмегімен)	
3	Өздік жұмыс дағдылары	
4	Зейін қою қабілеті	
5	Іс-әрекет жылдамдығы	
6	Моторика (ұсақ және ірі)	
7	Ауызша нұсқаны түсіне отырып орындау қабілеті	
8	Жаңа тақырып пен дағдыларды меңгеруіндегі қиындықтар	
9	Іс-шараға қатысуы (белсенділігі, енжарлығы)	
10	Сыныптастарымен қарым-қатынасы	
11	Ересек адаммен қарым-қатынасы	
12	Топтық жұмыс барысында өзінің іс-әрекетін басқару қабілеті	
13	Мадақтау кезіндегі сезімі	
14	Ескерту кезіндегі сезімі	
15	Оқудың басқа ерекшеліктері мен тәртібі	

Оқушының аман-саулығы бойынша мектеп комиссиясының оқудағы ерекше қажеттіліктерін алғашқы бағалауының анықтамасы

Оқушының аты-жөні _____

Туған жылы _____ мекен-жайы, телефоны _____

Үйдегі _____ тұрмыс _____ және _____ оқыту _____ жағдайы _____

Оқушының денсаулық жағдайы (дәрігерлік анықтамасы, техникалық құралдарды қолдануы) _____

Сыныбы _____ Қайталап оқуы _____

Оқыту тілі _____ Үйдегі сөйлейтін тілі _____

Бағалау: алғашқы, қайталау (сызу)

Оқудағы жақсы жақтары: _____

Оқудағы қиыншылықтары _____

1. Психологиялық бағалау:

1.1. Бағалау құралдары _____

1.2. Жақсы жақтары (танымдық, ұйымдастырушылық, тәртібі, жеке тұлғалық және басқа, теориялық стандарт пен баланың жеке мүмкіндіктерін салыстыру) _____

1.3. Қиыншылықтар (танымдық, ұйымдастырушылық, тәртібі, жеке тұлғалық және басқа, теориялық стандарт пен баланың жеке мүмкіндіктерін салыстыру) _____

1.4. Психологиялық бағалаудың қортындысы _____

2. Логопедиялық бағалау

2.1. Жақсы жақтары (сөйлеу қабілеттері көрсетіледі) _____

2.2. Қиыншылықтар (сөйлеу қабілеттері көрсетіледі) _____

2.3. Логопедиялық бағалау қортындысы _____

3. Педагогикалық бағалау:

3.1. Оқудағы жетістіктері (жеке пәндер бойынша) _____

3.2. Оқудағы қиыншылықтар _____

3.3. Педагогикалық бағалау қортындысы _____

Оқудағы ерекше қажеттіліктер тобының қортындысы

Ары қарай оқытуға ұсыныстар (оқыту кезінде қандай көмек керек) _____

Оқушының аман-саулығы бойынша
комиссиясының жетекшісі
Комиссия мүшелері:

Таныстым:

(Ата-ананың аты-жөні, қолы (қамқоршының))

Ата-ананың мекен-жайы, (қамқоршының)

КЕЛІСІМ

2018 ж. _____ күні.

Мен өз баламның оқу кезіндегі жетістіктері мен қиыншылықтарын бағалауын жүргізуге және мінез- құдқындағы қиыншылықтарының себептерін анықтауға өз келісімімді беремін.

Мен оқушының қоржынын есептеу кезінде қажет болатын өз баламның оқудағы ерекше қажеттіліктері туралы мәліметтерді оқушылар базасына енгізілуіне келісімімді беремін.

Ата-ананың (қамқоршының) _____
(қолы) (аты-жөні)

Инклюзивті білім берудің ресурстық орталығының 03.09.18-27.09.18 аралығында істелінген жұмыстардың ақпараты

I 03.09.18

Мектеп директоры Сарсембаева Б.В. жанындағы отырыс.

Қатысқандар:

1. Мектеп әкімшілігі

2. Психикалық дамуы тежелген балаларға сабақ беретін пән мұғалімдері

3. Ресурстық білім беру орталығы туралы презентациялар жүргізілді
Канафина Г.Ш.

Мақсаты: Психикалық дамуы тежелген оқушыларды жекелей және топпен жұмыс жасау арқылы таным саласындағы даму ерекшеліктерін арттыру. Мүгедек балалармен ресурстық білім беру орталығында сабақтар жүргізіп, дамыта оқыту.

Қарастырылатын мәселелер:

1. Психикалық дамуы тежелген оқушыларымен логопед Акишева Л.Г. және психолог Шегирова Ж.Б. жеке жұмыс жасау жағдайын жақсарту.

2. Үйде жеке оқитын ата-аналармен кездесу жоспарлау.

3. Инклюзивті білім беру ресурстық орталықта жыл бойына істелінетін жоспармен танысу.

Мектеп директоры жанындағы отырыс

II. 1-4 сыныптары ПДТ оқушыларына қосымша түзету сабақтарын өткізілді.

Түзете оқыту сабақтары:

Қазақ тілі пәні бойынша түзете дамыта оқыту сабағы. 2Е сынып мұғалімі Шаймерденова С.Е.

Мақсаты Оқушылардың моторикасын дамыту қатесіз жазуға үйретіп, қосымша тапсырмалар арқылы ойларын жеткізе білу.

Әдебиеттік пәні бойынша түзете дамыта оқыту сабағы. 4Е сынып мұғалімі Канафина Г.Ш.

Мақсаты Оқушылардың жылдам оқуға және түсініп мазмұндауға баулу.

Артикуляциялық жаттығулар. 1Е сынып Д

Тіл мүкістіктерімен жұмыс жасау. Тілдегі дұрыс айтылмаған дыбыстарды жаттығулар арқылы дамыту.

Математика пәні бойынша түзете дамыта оқыту сабағы. 3Е сынып мұғалімі Узокбоева Н.М.

Мақсаты Оқушыларды көрнекіліктер арқылы шапшаң есептеуге, өз ойымен шығаруға үйрету.

Түзете дамыту сабақтарының мақсаты: ПДТ оқушыларының оқу бағдарламасын игеруде қиындықты сезінетін білім алушылар үшін білім олқылықтарын орнын толтыруға арналған жеке және топтық сабағы. ПДТ оқушыларының ынтасын арттыру ойлау қабілетін дамыту, әртүрлі тапсырмалар арқылы ақыл-ой кемістіктерін түзету.

III. ПДТ оқушыларымен психолог және логопедтің жұмыс жоспарлары құрылды. Оқушылармен жеке жұмыс жоспары белгіленді. Психолог Шегирова Б.Ж. және логопед Акишева Л.Г.

IV. ПДТ оқушыларының ата-аналарымен кездесуі өтті.

М 4Е сынып оқушысы. Ата-анасы жекелей көмек керектігін, есте сақтау қабілетінің төмендігі және тіл мүкістігінің кем екені айтылды. Логопед Акишева Л.Г. жекелей жұмыс жасады.

Үйдегі жеке оқыту бойынша Д ата-анасы ресурстық білім беру орталығына келіп көрді. Болашақта осы орталыққа әкелеміз деген ойларын жеткізді.

Қорытынды:

- Психикалық дамуы тежелген балалармен қосымша жұмыстар өткізілді.
- 1 – сынып оқушылары бойынша тренингтер болды.
- ПДТ оқушыларға арналған түзете дамыта сабақтары ресурстық орталықта өткізілді.
- Логопедтік жаттығулар, тіл мүкістігін түзету жаттығулары жасалды.

Инклюзивті білім берудің ресурстық орталығы – бұл төрт бөлімнен тұрады.

Ата-аналардың арнайы мамандардан кеңес алатын орны. Оқушылардың қосымша сабақ үйренетін орны.

Логопедиялық тіл мүкістігін түзету сабақтарына арналған жұмыс орны
Оқушылардың сергіту алаңы.

Ресурстық орталық қазіргі өмір талабына сай ерекше түрде жабдықталған. Мүмкіндігі шектеулі балаларға сапаласалған.

Ресурстық орталықта «Алтын күз» атты іс-шара өтті. Осы мерекеге оқушылар белсене қатысып, өнерлерін көрсетіп мадақтамалармен марапатталды. Халел Айгерім үйде оқитын оқушы, осы мерекеге қатысып, жақсы әсер алды.

Жақсы көңіл-күй – жан азығы

02.04.2019ж. С.Жүнісов атындағы №18 орта мектеп-лицейінің педагогикалық кеңесінде мектеп психологтары ұжым педагогтарымен **«Жақсы көңіл-күй-жан азығы»** атты тақырыпта тренинг өткізді.

Өткізілген тренинг мақсаты: педагогтардың көңіл-күйін көтеру, психикалық денсаулықтарын сақтау, қарым-қатынастарын жақсарту, жұмыс істеу қабілеттерін көтеру, қобалжуларын бәсеңдету болды.

Қатысқаны: 110 педагог

Тренинг барысында ұжым педагогтары өздерінің белсенділіктерін танытты. Өткізілген іс-шара бөлімдерінде педагогтардан шағын диагностика алынып, нәтижелерімен танысты. Педагогтардың белсенділігін арттыру мақсатында қимыл-қозғалысты жаттығулар жүргізілді. Тренинг аяғында педагогтарға арналған психологтардың ұйымдастыруымен суретті кеңестер - слайд арқылы берілді.

Педагогтардың фотосуреттерінен жасалған слайд- кеңес өз ерекшелігімен педагогтардың көңілдерінен шықты.

Қорытынды: Педагогтар өздерінің көңіл-күйлерін көтеріп, психикалық саулықтарын сақтауға, жұмыс істеу қабілеттіліктерін арттыру мен қиялдарын дамытуға, шаршап-шалдыққандарын бәсеңдетуге мүмкіндік алды.

Педагог-психологтар: Шегирова Жадыра Батырбековна

Самбаева Дария Аскаровна

«Сәлемдесу» жаттығуы

“Шәйнек” жаттығуы

Сергіту жаттығулары

«Өзін-өзі тану» пәнінде қолданылатын әдіс-тәсілдер арқылы ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылардың жеке тұлғасын қалыптастыру
Өзін-өзі тану пәнінің мұғалімі
Дәуренбекова Гүлзира Күзембайқызы
Психолог Имашева Салтанат Балгабаевна

«Өзін- өзі тану» пәнінде қолданылатын әдіс- тәсілдер арқылы ерекше балалардың қоғамға әлеуметтік бейімделуін қалыптастыруға болады. Түрлі тәсілдерді әрбір ерекше оқушыға пайдаланар кезде міндетті түрде психолог маманның қолдауы оң нәтижесін береді. Себебі, пән мұғалімі мен арнайы психолог маман бірігіп ерекше оқушының жан- жүрегіне жылулық беріп, жақынырақ сөйлесу, қарапайым ұғымдар арқылы әңгімелесу оқушылар арасындағы кедергіні жояды. Сондықтан да пәндік бағдарламада көрсетілгендей : «Тыныштық сәті», «Дәйексөз», «Әңгімелесу», «Әңгімелеу», «Сергіту сәті», «Дәптермен жұмыс», «Шығармашылық жұмыс», «Қорытындылау» бөлімдерінің әр бала үшін маңызы зор деп есептелінеді. Мысалы: Сабақтарды ұйымдастырудағы ең маңызды кезеңінің бірі **«Тыныштық сәті»** болып табылады.

«Тыныштық сәті»-сабақтың бас кезінде қолданылатын әдістемелік тәсіл. Балаларға күн сайын бірнеше минут «тыныштыққа бой алдыра» білу өте маңызды. Бұл әрекетті кез-келген жерде және кез- келген уақытта жасап көруге болады. Балалардың ыңғайлы жағдайда отыруын ескертіп, қадағалап отыру керек. Арқаны тік ұстап еркін отырады. Бүкіл денені босаңсытып, қолды тізеге қояды. Ойды ізгілік күйге бейімдеу дегеніміз- өзіне және жақындарына іштей игі тілек білдіру болып табылады. Толық тыныштықта баланың жүрек соғу ырғағы мен тыныс алуы реттеледі, денесі жеңілденеді. Ол өз ойын жинақтай алу мүмкіндігіне ие болады, өзінің сезімі мен көңіл-күйін жақсы сезінеді.

«Дәйексөз»-балалардың танымдық белсенділігін арттыруға, оқу материалын эмоционалды - бейнелі қабылдауына ықпал ететін өзін-өзі тану сабақтарының міндетті элементі болып табылады. Сабақтың дәйексөзі ретінде мақал-мәтелдер, қанатты сөздер, афоризмдер алынады. Дәйек сөз ретінде алынып отырған халық мақал-мәтелдері, нақыл сөздер сабақта айтылатын негізгі ойды білдіреді.

«Әңгімелесу»-Психолог маман оқушыдан қызығатын немесе баланың өзі білетін кейбір қызықты оқиғаларды сұрайды. Сұрай отырып әңгімеге тартады. Маманмен еркін әңгімелесуге машықтанған бала кейін берілген тақырып пен мазмұнды түсінуге мүмкіндік алады. Балалар әңгімелесу әдісі арқылы тақырыптың мазмұнын саналы түрде меңгереді.

- Мұғалімді және бір-бірін тыңдауға, тыңдаған шығарманы түсінуге үйренеді.

- Әр бала тақырыпқа байланысты қойылған сұраққа жауап беріп, өз ой-пікірін айтады.

- Мұғалім балалардың ойын, пікірін мадақтап, түрлі жағдайларға баға беруге үйретеді.

«Әңгімелеу»- балалардың көркем әдебиет шығармаларын, өмірдегі жағдаяттар, өсиет-әңгіме, өлеңдерді, күнделікті тұрмыста кездесетін жеке әрекет-қылықтарын тындауда жетекші рөл атқаратын маңызды әдістердің бір түрі.

- Бала шығарма арқылы адам бойында болуға тиіс құнды қасиеттермен танысып, негізгі ойды түсінуге үйренеді.

- Бала адамгершілік жөнінде жаңа ережелер мен ұғымдарды түсініп, бойына сіңіреді.

- Шығармадағы кейіпкерлер бойындағы түрлі қасиеттер туралы түсінік алып, олардың жақсы немесе жаман екенін талдауға үйренеді.

Мұндай әдеп әңгімелерін тұрақты жүргізу балаға қоршаған ортадағы болмысты тани түсуге қызығушылық тудырып, өз тарапынан ұсынысын, ойын байқатуға жетелейді.

Шығарма, әңгімелерді кідіріспен, сахналау элементтері арқылы мазмұндап айту түрлерін қолдануға болады. Осы орайда педагог маманмен психолог маман бірігіп ерекше оқушыны қарапайым ұғымдар арқылы сахналық қойылым қоюға ұмтылдырады. Бала көргенін, өзінің сомдаған рөлдерін ұмытпауға әрекет етеді.

«Сергіту сәті»-бала үшін ең қызықты сәт. Шаршағанды ұмыттыруға, жалығуды болдырмауға, денеге түскен күшті төмендетуге қажетті өзін-өзі тану сабақтарының компоненті. Бұл жұмыс олардың белсенділігін арттыру үшін қолданылады. Сергіту жаттығулары бір әрекеттен басқа әрекетке ауысуға бағытталған қысқа ойындар түрінде жүргізіледі. Осы тәсілді қолдану топта жақсы көңіл-күй тудырады, ұқыптылықты, ұжымға топтасуға ықпал етеді. Психолог маман осы сәтті пайдалана отырып, түрлі тақырыптағы шағын ойындар өткізе алады. Мысалы, «Шапшаң қоян», «Мен кім?», «Қызықты сандар» т.б

«Дәптермен жұмыс». Дәптердегі тапсырмаларды орындаудағы негізгі мақсат -балалардың жағдаяттарға сәйкес ойлау қабілеттерін қалыптастыру, өз іс-әрекетінің нәтижесін білуге баулу. Дәптердегі тапсырмаларды орындаудың ретін түсіндіру және орындалу барысына бағыт беру, оны балаға қарапайым түрде түсіндіру.

«Шығармашылық жұмыс»-өзін-өзі тану сабағының маңызды бөлігі. Сурет салу, макет, коллаж жасау әртүрлі нысанда өз бетінше және ұжымдық әрекеттер арқылы жүзеге асырылады. Шығармашылық тапсырмаларды орындаудағы әсіресе ерекше балалар үшін қызығушылығын туғызу, бір-бірімен қарым-қатынас жасай білуге үйрету, ойлау қабілеттерін қалыптастыру, өз іс-әрекетінің нәтижесін білуге баулудың маңызы зор. Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушының түзетілуіне, ортаға тез қосылуына шығармашылық жұмыстардың маңызы өте зор. Жүппен, топпен жұмыстануда өз жұбын немесе тобын жетістікке жеткізу үшін оқушы өз үлесін қосуға тырысады. Жауапкершілікті сезіне алады.

«Қорытындылау»-сабақтың соңында жасалған қорытындыда тақырыпқа байланысты негізгі ой жүйеленеді.

«Өзін-өзі тану» пәні мұғалімі өзінің педагогикалық қабілетін танытуға мүмкіндік туғызады.Әрбір сабақты дайындап, өткізу саралауды, шығармашылық ізденісті талап етеді. «Өзін-өзі тану» пәнінің жүргізілуі барысында өзіндік өзгермейтін, міндетті бірнеше негізгі мәселелер бар.Олар:

- әр балаға жеке дара тұлға ретінде жеке басына сыйластықпен, түсіністікпен қарау;

- балаларға өз іс-әрекетін жоспарлау және дамыту орталықтарын ұйымдастыру арқылы таңдаулары мен дамуын іске асыруға көмектесу;

- баланың өмірлік дағдысын түгел қамту және олардың өмірді қабылдаудағы жас ерекшелігі ескеріледі.

Сондықтан мұғалім сабақты өткізу барысында:

- балаларға үйретуші емес, тек бағыт беруші болғаны дұрыс,

- балаға жеке тұлға ретінде қарай отырып, оның жеке даму ерекшелігін басты назарда ұстау;

- жеке тұлғаның бірін-бірі түсінуі, мұғалімімен еркін қарым-қатынас жасауға мүмкіндік туғыза алуы керек. Сонымен бірге ерекше балаларды түзете отырып дамытуда педагогтар мен арнайы мамандардың бірігіп іс- әрекет жасауы, біріккен іс- шараларды жүйелі түрде әр баланың ерекшелігін ескере отырып жүргізуі жеке тұлғаның қалыптасуына өте жақсы әсерін тигізері сөзсіз.

Оқудан тыс іс-әрекеттердің жобасының жоспары

Мектеп: **Сынып :** 4 и **Оқушылар саны:** 10
Мерзімі **Мұғалім :** Дәуренбекова Гүлзира
Тақырыбы: «Біз әрдайым жаныңдамыз!»
Құндылық: Дұрыс әрекет
Түрі: Қайырымдылық акция
Оқудан тыс іс-әрекеттерді өткізу орны: Сабалақ саяжайы №11 үй

<p>Мақсаты: Мүмкіндігі шектеулі балалардың көңіл-күйін көтеріп, мейірімділік таныту. Мектеп оқушылары мен мүмкіндігі шектеулі балалармен достық қарым-қатынас орнату.</p> <p>Міндеттері:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Оқушыларға жақсылық жасаудың адами қарым-қатынастағы мәнділігін түсіндіру; • Оқушылардың бір-біріне деген достық сезімін ояту, белсенділікке, кішіпейілділік пен татулыққа баулу; • Бір-бірімен шынайы достық қарым-қатынаста қайырымды, қамқор болуға тәрбиелеу; 	<p>Ресурстары: (материалдары, көздері) Тұрмыстық құралдар</p>
<p>Оқудан тыс іс-әрекеттердің жобасын өткізудің даярлық жоспары (жоспардың әрбір пунктін 3-5 сөйлеммен ашу)</p> <p>1. Алғашқы күні үйден оқытылатын оқушылар үшін қайырымдылық акциясын жүргізгелі жатқанымыз туралы сыныпқа хабарланады.</p>	<p>Талдау</p>

<p>2.Сынып сағаттарында сыйлықтарды кім үшін жинап жатқанымыз және акция қалай өткізілетіні туралы айтылады.</p> <p>3.Үй жағдайында тегін білім алатын оқушыға барып ,келісім алу.</p> <p>4. «Досыма сыйлық».Оқушылар өз қолдарымен жасаған сыйлықтарын дайындау.</p> <p>5.Концерттік бағдарлама әзірлеу.</p> <p>Іс-шараны өткізудің жоспары</p> <p>1.Акцияның ашылуы.Кіріспе сөз</p> <p>Қазақтың жақсы қасиеттерінің асылы- жомарттық,кеңпейілділік.Ол адамға қызмет қылып,жақсылық жасауға тән сипат. Жомарт болу-өзінде барды зәру адаммен шын жүректен бөлісу.</p> <p>2. «Досыма сыйлық»айдары.</p> <p>Сыныптастары өздерінің дайындаған сыйлықтарын тарту етеді.</p> <p>3.Концерттік бағдарлама.</p> <p>1.Қазақ әні</p> <p>2. «Анашым» әні</p> <p>3.Өлең оқу</p> <p>4.Оқушылардың тілегі.</p> <p>4.Қорытындылау.</p>	
---	--

Тұрмыстық қалдық заттарды безендіру жұмыстарына тиімді пайдалану

Зерттеуші: Инклюзивті білім алушы Д сынып оқушысы

Жетекшілері: Алпысбаева Айгүл -технология пәні мұғалімі,
Оржанова Рысбике - дефектолог

Зерттеу мақсаты:

Тұрмыстық қалдық заттарды тиімді пайдаланудың жолдарын қарастыру. Туған өлкенің табиғатын аялау, әсемдікке баулу арқылы аула мәдениетін арттыру. Оқушы қиялын тұрмыстық заттар арқылы іске асырудың ерекшелігін дамыту.

Тақырыптың өзектілігі:

Тұрмыстық қалдық заттарды қоқысқа тастамай әдемілік пен әсемдік үшін пайдалану

Гипотезасы:

Туған қала, аудан мәдениетін арттыру үшін ластанудан қорғау. Тұрмыстық қалдық заттарды тұрмыста пайдалану. Оқушының танымдық әрекеті арқылы ой – қиялын шындықпен жанастыру.

Зерттеу кезеңдері:

1. Дайындық кезең:

Тақырыпты анықтау, мақсатын, гипотезасын айқындау, зерттеу әдіс – тәсілдерін меңгерту

2. Теориялық кезең:

Зерттеу тақырыбы бойынша әр түрлі ғылыми әдебиеттерді оқу және талдау, түрлі ақпарат құралдарын пайдалана отырып қажетті деректерді жинақтау

3. Практикалық кезең:

Пластикалық қалдық заттардан түрлі бұйымдар мен өсімдік түрлерін жасау

4. Қорытынды кезең:

Жасалған жобаға қорытынды мен ұсыныстар дайындау, ғылыми жобаны қорғау

Жобаның мазмұны:

Кіріспе

Тұрмыстық қалдық заттардан безендіру жұмыстарын жүргізу

Негізгі бөлім

Бала қиялындағы әсемдік, әдемілік бұйымдарын жасау

Қорытынды бөлім

Ерекше білім алуды қажет ететін оқушылардың мәдени көзқарасын арттыру

Технология пәнінің мұғалімі, Диананың жетекшісі Алпысбаева Айгүл тұрмыстық қалдық заттарды жинақтап, бұйымдар жасаудың қыр- сырын түсіндіруде

Пластикалық заттардың, дискілер, ағаштар мен мата қиындылары, қатты, жұмсақ қағаз түрлерінен қалған қалдықтардан жасаған Диананың ұйымдарының көрмесі

Бөлме ішін, аула , қаланың мәдени орындарын безендіруде қалдық заттарды орынды пайдалана отырып, сәндік бұйымдар мен ертегі кейіпкерлерін жасау үшін пластикалық ыдыстар мен түрлі- түсті бояулар пайдаланылған

Бөлме ішін, аула , қаланың мәдени орындарын безендіруде қалдық заттарды орынды пайдалана отырып, сәндік бұйымдар мен ертегі кейіпкерлерін жасау үшін пластикалық ыдыстар мен түрлі- түсті бояулар пайдаланылған
Диананың пластикалық шыны ыдыс пен оның қақпақтарынан және сиясы таусылған қаламсаптардан жасаған безендіру бұйымдары

Пластикалық қалдықтардан жасалған бейнелі қабырға бұйымдары

Тұрмыстық қалдық заттардан безендіру үшін қолданылатын заттардың жобасын жасаушылар: Жобаны зерттеуші- Есімқұлова Диана 5- сынып оқушысы

Жобаның жетекшілері: Қалалық байқаулардың бірнеше дүркін жеңімпазы, технология пәні мұғалімі Алпысбаева Айгүл

Республикалық байқаулардың жеңімпазы дефектолог маман Оржанова Рысбике

Жобаны жасау барысында мен мынандай заттарды пайдаландым:

Пластикалық ыдыстардың қалдығы, бояу түрлері, түрлі- түсті моншақтар, майысқақ сымдар т.б

Ұсыныс:

Тұрмыстық қалдық заттардан қажетті бұйымдар жасай отырып, бөлме, аула, қала безендіру жұмыстары тиянақты жүргізілу үшін қаланы көркейту мекемелерімен біріккен шаралар ұйымдастырылса.

Сол жағалаудағы ақылды қала

Зерттеуші: Инклюзивті білім алушы Б 4 сынып оқушысы

Жетекшілері: Жұмамұрат Рахат -10 сынып оқушысы (лицей сыныбы)
Имашева Салтанат -психолог

Зерттеу мақсаты:

Оқушыны туған жерін құрметтеп, өзінің тұрып жатқан қаласының мәдениетін арттыруға тәрбиелеу. Өмірлік ұстанымы мен бағыт- бағдарын таңдауға үйрету. Бала қиялын арттырып, ой – танымының мүмкіндігін бағдарлау, әсемділікке тәрбиелеу

Тақырыптың өзектілігі:

Бала қиялындағы жаңа қаланың сипатын дәріптеу

Гипотезасы:

Ұлттық мәдениетіміздің бастауы саналатын көне дәстүріміздің элементтерін рухани жаңғырту мақсатында жаңа қала жасауға пайдалану. Экологиясы таза, көне мен жаңа дәстүрді байланыстыратын сол жағалауға орналасатын қала негізін пластикалық заттар мен ермексазбен мүсіндеу арқылы жасау

Зерттеу кезеңдері:

1.Дайындық кезең:

Тақырыпты анықтау, мақсаттың гипотезасын айқындау, зерттеу әдіс – тәсілдерін меңгерту.

2. Теориялық кезең:

Зерттеу тақырыбы бойынша әр түрлі ғылыми әдебиеттерді оқу және талдау, түрлі ақпарат құралдарын пайдалана отырып қажетті деректерді жинақтау

3. Практикалық кезең:

Ермексаздан керекті мүсіндер жасау, түрлі – түсті бояуларды орынды пайдалану. Қатты қағаздарды (пвх), моншақтарды құрастыру арқылы қала макетін жасау, қажетті бейнелер, ғимараттарды, мүсіндерді қала аумағына орналастыру.

4. Қорытынды кезең:

Жасалған жобаға қорытынды мен ұсыныстар дайындау, ғылыми жобаны қорғау 4- инклюзивті кіріктірілген сынып оқушысы Мұхамедияр Бексұлтанның қиялынан туындаған «Сол жағалауда орналасатын аула келбеті» жобаның бірінші кезеңі ретінде жасалды (Қатты картон қағаздардан ғимараттар, ермексаздан спорт алаңы жасалған).

Б өзінің ойындағы сол жағалаудағы қала жобасының екінші кезеңін бастады. (Ермексаздан қала аймағына орналастыруға болатын тарихи ескерткіштер мен қыран бүркіт, көш- керуен, жасыл желек т.б мүсіндерді жасап, жер, дария келбетін түрлі- түсті бояулар арқылы бейнеледі.

Сол жағалаудағы қала келбетін жасауда жетекшілері 10- сынып оқушысы Р.Жұмамұрат және психолог маман С.Имашевамен ақылдасқан Бексұлтан

қатты қағаз заттарды(пвх) пайдалану арқылы ғимараттар жасап, мүсіндерін орналастыра бастады. Дайын болған қала бөлігіне өз қаласын күндіз- түні қорғап тұрады деген ұғыммен қыран бүркіттерін ескерткіш тақталарға орналастырды. Сонымен бірге Қорқыт ата, Асан қайғы монументтерін, дария үстіне салынатын жаңа көпір бейнесін жасап шықты.

Б жетекшілерімен бірігіп өзінің ой- қиялының соңғы кезеңін жасады. Заманауи әдістерді қолданып, үш тілде атаулар қойып, сол жағалауда орналасатын ақылды қаланың жобасын ұсынды. Бұл қалада орналасқан барлық ғимараттар мен мүсіндер өткеніміз бен жаңамызды тоғыстыра алатыны көрініп тұр. (Бұл ретте оқушы алғашқы екі кезеңде жасаған туындыларын соңғы кезеңде жасаған қала келбетіне жинақтап орналастырған)

«Сол жағалаудағы ақылды қала» жобасын ұсынушылар:

Мұхамедияр Бексұлтан 4 -инклюзивті кіріктірілген сынып оқушысы

Жетекшілері: Қалалық, облыстық, республикалық түрлі жобалар байқауларының жеңімпазы 10- сынып оқушысы Р.Жұмамұрат
Түзете- дамыту шаралары бойынша іс-тәжірибесі қала, облыс, республика көлеміне таратылып жүрген тәжірибелі психолог маман С.Имашева

Ұсыныс: Сол жағалауда орналасатын жаңа қаланың жобасына ұлттық нақыштағы мәдени мұраларды қайта жаңғырта отырып, халық игілігіне пайдалану үшін ұсынамыз

Жобаны жасау барысында мынандай заттар пайдаланылды:

Ермексизден мүсіндер жасалды, пластикалық заттар мен қатты қағаз (пвх) ғимараттарды жасау үшін пайдаланылды, түрлі- түсті бояулар , моншақтар қолданылды.

Жылыжай жұмысы арқылы ерекше балаларды кәсіпке баулу

(Әлеуметтік жоба)

Зерттеушілер: Инклюзивті сынып оқушылары

Жетекші: Бастауыш сынып мұғалімі Шарапат Гүлжан

Педагог- ұйымдастырушы Кумекбаева Салтанат

Дефектолог маман Оржанова Рысбике

Жобаның мақсаты:

1. Әлеуметтік идеяларды ілгерілету жолында мүмкіндігі шектеулі жандардың қоғамдағы алатын орнын ерте жастан анықтауға көмектесу.

2.Бос уақытты тиімді пайдалану арқылы денсаулықтарын арттыру, еңбекке баулу шараларын ұйымдастыру, белгілі бір кәсіпке бағдар жасату.

3.Әлеуметтік мәселелерді шешуде қоғам мүшелерін тарту.

Үй жағдайында гүл өсіруге үйрену

Табиғатпен үндестік

(Жаңа ертегі құрастыру арқылы түзету сабағы)

Дайындаған: дефектолог маман Оржанова Рысбике Төлеуовна

Түзету сабағының мақсаты: Ерекше білім алуды қажет ететін оқушыға қолайлы орта қалыптастыру, табиғатты аялау мен қоршаған ортаның маңыздылығын сезіндіру, өзінің қоғамның бір мүшесі екендігін түйсіндіру, түрлі әдістер мен қарапайым түсініктерді пайдалана отырып ой-қиялын, зейінін, танымын, өмірге деген сүйіспеншілігін арттыру.

Түзету сабағына пайдаланылатын көрнекіліктер: Бейнелі қабырға (фетрамен жұмыс), суретті көрме, бөлме және дала гүлдері, шөптесін өсімдіктер мен жеміс түрлері, тұқым үлгілері, т бейне фильм, құстар, аквариумдағы балықтар т.б

Іс- әрекет кезендері: Мотивациялық- қозғаушылық (дефектолог маманның оқушымен бірлескен іс- әрекеті)

Оқушының сабақ басталар алдындағы көңіл- күйін көтеру, сабақты жүргізуші дефектолог маманмен оқушы арасында түсіністік байланысын орнату, жүргізілетін сабақтың тәрбиелік мәнін ашу үшін психологиялық тұрғыда дайындық жасалады. Соған орай оқушы мен дефектолог маман арнайы түзету бөлмесіндегі қолайлы орынға жайғасады.

Психологиялық дайындық:

Оқушының алдына қарапайым тұз қойылып, дефектолог маман тұздан оқушы үшін шеңбер жасап береді. Тұздан жасалған шеңбердің бетіне өсімдіктердің түрлі тұқымдары жасырылып қойылады. Оқушы көзін жұма отырып, шеңбер шекарасынан шықпай, екі саусағын қимылдату арқылы тұқымдарды жинауы қажет. (Сабаққа дайындық барысында бұл тәсілді қолдану арқылы оқушының саусақ моторикасы дамиды, көңіл- күйі көтеріліп, сабаққа деген қызығушылығы пайда болады)

Ізденістік- ұйымдастырушылық:

Әңгімелесу: (Оқушы мен маман арасындағы сұрақ- жауап жүргізіледі)

Мысалы,

- Қазір жылдың қай мезгілі?
- Көктем.
- Көктем айында табиғатта қандай өзгерістер болады?
- Табиғат оянады, күн жылиды, құстар сайрайды, жер көгереді т.б
- Көзіңді жұма отырып, шеңбер ішінен тауып алғаның қандай зат?
- Өсімдіктің тұқымы.
- Тұқымды не істейміз?
- Тұқымды егеміз.

Олай болса, біз екеуіміз бүгін «Сиқырлы тұқым» деген жаңа ертегі құрастырып көрейік. Баяғы бір заманда сиқырлы тұқым өмір сүріпті. Өзі сондай ақылды, жан- жағына мейірімді, достарымен тату болған көрінеді. Сондықтан жылда топыраққа егіліп, әдемі өскіндеп, көрікті гүлдер беріп, табиғатты қуантады екен. Бұл тұқымның жақсылығына сүйсінген аспандағы

күн де өз шуағын аямай төгетін көрінеді. Су да дән риза боп, суландырып тұрады. Сондықтан көптеген жылдар бойы осы тұқымнан дәрумені мол жемістер пайда болады. Ал сол сиқырлы тұқым бүгін сенің қолыңа түсіпті. Осы сәтті пайдаланып, біз де сиқырлы тұқымның кереметтілігін көрейік. Оны көру үшін қазір қолымызға арнайы ыдыс, топырақ, су алып тұқымды егейік. (Бұл ретте оқушының ой-танымы мен саусақ моторикасын дамытатын еңбек терапиясы қолданылады)

Қане енді еккен тұқымымыздың сиқырын байқау үшін бірнеше уақыт берейік. Оған дейін біз екеуміз табиғатқа сән беретін құстармен және балықтармен тілдесіп келейік.

Мысалы,

-Тордағы құстардың саны нешеу?

- Екеу.

- Құстар нені армандайды деп ойлайсың?

- Құстар еркін далада самғап ұшқанды армандайды деп ойлаймын.

- Балықтар шөптесін өсімдіктермен қоректенеді ме?

- Менің ойымша, балықтар шөп жейді. Қараңызшы, аквариумда шөптер өсіп тұр ғой. Арнайы жемінен бөлек, көк шөппен де қоректенетін болғандықтан аквариумға шөп түрлері салынады деп ойлаймын.

(Арнайы түзету бөлмесі ішінде орналасқан құстар мен аквариумдағы балықтармен оқушы сұрақ- жауап арқылы тілдеседі. Бұл тәсіл оқушының еркін сөйлеуін, өз ойын кез- келген ортада жеткізе алуына көмектеседі)

Жарайсың. Енді, бағанағы біз еккен сиқырлы тұқымға оралайық.

Мәссаған, неткен тамаша! Шынымен де біз еккен тұқым сиқырлы екен. Қандай әдемі өскіндер!

Сергіту сәті. «Тілекті тауып көр» ойыны. Бұл үшін бейнелі қабырғадағы көрнекіліктерде жасырылған сөздердің ішінен тілек сөзді тауып ойнайды. Сонымен бірге гүлдер мен жапырақтарда пайда болатын түстерді ажыратады.

Ендігі кезекте «Сиқылы тұқым» ертегіміздің жалғасын фетрадан жасалған бейнелі қабырға арқылы сөйлетейік. Қабырғада жылжымалы бейнелер суреттелген. Біздің еккен тұқымымыздан қандай өсімдіктер өсіп шығатынын көрейікші. (Бейнелерді пайдаланып оқушы ертегінің жалғасын өз ойымен жалғастырады)

Ертегідегі тұқымнан пайда болған қызанақ пен өзіміз бөлме ішінде ыдысқа отырғызып өсірген қызанақты салыстырып қарасақ, айырмашылығын байқауға болады.

-Қанеки, айта қойшы, қай қызанақтың тұқымы сиқырлы деп ойлайсың?

- Әрине, топырақта өсіп, хош иіс беріп тұрған қызанақтың жапырағы мен түйнегі өте тартымды.

(Бұл әдісті пайдалану арқылы оқушының сөйлеу тіліндегі спецификалық, біркелкі қиындықтарды түзету арттырылады. Оқушы заттарды ұстап, тұтыну арқылы ертегі құрастырып, өзінің танымын кеңейте алады.)

Сергіту сәті. Ақпарат құралдарынан алынған бейне фильмнен үзінді көрсетіледі. Үзіндіде әр түрлі шөптесін өсімдіктер мен жеміс- жидектер

суреттелген. Үзіндіні көруге аздаған уақыт бөлінеді. Бұдан соң оқушы өзі көрген фильмдегі есіне сақтап қалған көріністерді ауызша баяндайды.(Бұл ретте оқушының есте сақтау қабілетінің деңгейі анықталады, психикалық даму ерекшеліктері зерделенеді.)

даму ерекшеліктері зерделенеді.)

Рефлексивті- түзетушілік:

Жаңа ертегінің желісіне қорытынды жасауға ұмтылу әрекеттері жүргізіледі. Ол үшін дефектолог маман оқушысын табиғат аясына алып шығып, сиқырлы тұқымның бұр жарған өскінін мектеп ауласындағы инклюзивті білім беру орталығы оқушыларына арналып жасалған жер учаскесіне егу жұмысы жасалады.

Сонымен біздің бүгінгі ертегіміздің кейіпкері болған сиқырлы тұқымның қандай еңбекпен топыраққа егілетінін, оны күтіп, баптау жұмыстарын жүргізуді, қалай гүлдейтінін, жеміс беретінін өз көзімізбен көріп, бақыладық. Қандай нәрсе болмасын адамзат баласы қашанда еңбектенсе жетістікке жетуге болатындығын байқадық. Кішкентай тұқымнан жайқалған бау- бақша жасауға болатындығы дәлелденді. Ертегіміз осы жерде аяқталады.

Біз қашанда табиғатты аялай білуіміз керек. Табиғатпен үндесіп, тілдесе білуіміз қажет. Бүгін мен оқушыма өте риза болып тұрмын. Себебі, сен табиғатпен тілдесуді, бірлеуді өте тамаша үйрендің. Өзіңнің еңбектенуді жақсы көретіндігіңді дәлелдедің. Сондықтан сиқырлы тұқым да саған дән риза деп ойлаймын. (Оқушыны мадақтау арқылы қоршаған ортаға деген құрметі арттырылады)

Күтілетін нәтиже:

Нені біледі: Табиғатты қорғау керектігін біледі. Шөптесін өсімдіктердің түстерін ажырата алады. Тұқымның не екенін сезінеді.

Қандай түсінікті игерді: Қоршаған ортаны қорғауға өз үлесін қосу, тұқымды топыраққа егу әдісі арқылы еңбексүйгіштікке тәрбиеленеді, сипап сезінуді үйренеді. Сөйлеу дағдылары қалыптасады. Табиғатқа аясына деген қызығушылығы арттырылады.

Үйге тапсырма: Гүлдер туралы өлең жаттау тапсырылады

Көкшетау қаласы С.Жүнісов атындағы №18 орта мектеп-лицейі

Өмірге құштарлыққа бағытталған ата-ана мен баланың қарым-қатынасын жақсарту мақсатында балалар мен ата-аналар арасында «**Біз үлгілі отбасымыз**» байқауының сценарийі

1- жүргізуші: Армысыздар құрметті ұстаздар мен қадірменді ата-аналар, оқушылар!

2- жүргізуші:

Мектеп-біздің панамыз,

Одан білім аламыз.

Ұстаздар жол көрсетсе,

Биіктейді санамыз-деп білім алып отырған білім ордамызға қош келіпсіздер!

1- жүргізуші: Айгерім, сен білесің бе? Барлық туыстық атауларға негіз болатын, ұрпағының жақсы азамат болып өсуін тілейтін кімдер?

2- жүргізуші: Әрине бұл-әр адамның ата-анасы!

1-жүргізуші: Олай болатын болса, бүгінгі байқауымыздың бағдарламасы ағайын-туысты тануға, сыйлауға үйрететін, тәрбиелейтін ата-аналарымызға арналады.

2-жүргізуші: Енді оқушыларымызды ата-аналарымен ортаға қошеметпен шақырамыз. 1- кезекте **4а** сыныбынан **Уртембайлар отбасысы** 3 балалы отбасы 2 ұл, 1 қыз тәрбиелеп отыр. Отбасының сүйіп көретін сериалы «Келін» телехикаясы.

1-жүргізуші: 2- кезекте **4а** сыныбынан **Ғабдоллалар отбасысы** .1 ұл, 2 қыз өсіріп отырған. Отбасының сүйікті тағамы- бешбармақ тағамы.

2-жүргізуші: 3- кезекте **4ә** сыныбы. 6 бала тәрбиелеп отырған **Жайлауовтар отбасысы** . Отбасының армандайтын су жаңа автокөлігі «Джип».

1-жүргізуші: 4- кезекте **4 б** сыныбы. 3 бала тәрбиелеп отырған отбасы- **Рахымжановтар** .Отбасының сүйікті ісі – табиғат аясында қыдыру.

2-Жүргізуші: 5-кезекте **4 е** сыныбынан қатысып отырған **Балташтар отбасысы**. Сүйікті фильмі «Побег из аула»

1-жүргізуші: 6- кезекте **4 д** сыныбынан қатысып отырған **Олжабаевтар отбасысы**. Отбасының сүйікті ісі – табиғат аясында қыдыру

2-жүргізуші: Енді байқауымыздың әділ-қазылар алқасымен таныс болыңыздар. Әділ-қазылар алқасының төрағасы мектеп психологы–Шегирова Ж.Б.

1-жүргізуші: «**Жас өрен**» театр үйірмесінің жетекшісі Оспанова Алмагүл Мұталлапқызы

2-жүргізуші: Ал, енді ата-аналарымызды байқаудың шартымен таныстырайық.

1- шарт. Отбасындағы бала тәрбиесінен көрініс./Үйге тапсырма/

2- шарт. Отбасылық өнер.

3 -шарт. Лингвистикалық ойын. «Миға шабуыл»

1- жүргізуші: Ендеше 1- шарт бойынша көріністі сәттілік тілеп, алғашқы сынағымызды бастаймыз.

1 жүргізуші: 1 шарт бойынша әділ-қазылар алқасынан әділ бағасын берулерін сұраймыз.

2- жүргізуші: Ендеше 2- шарт бойынша отбасылар өз өнерін көрсету

2жүргізуші: 3-шартымыз бойынша психологиялық ойын «Миға шабуыл».

Үш тілде аударып айту керек, қазақша, орысша, ағылшынша

Лингвистикалық ойын

Жаттығу

1. Оқушы айнасы- *күнделік-дневник-дайари*

2. Кінәлі жағдайда айтылатын сөз- *кешіріңіз-извините-экскьюзми*

3. Екінші квадраты- *төрт-четыре-фо*

4. «Өте жақсы» сөзі - *хорошо-вери гуд*

5. Оқытушы- *мұғалім-учитель-тичеа*

6. Қоштасарда айтылатын сөз- *сау бол-гудбай*

7. Оқып-білеміз- *кітаптан-книга-бук*

8. Жазамыз, сызамыз- *дәптерге-тетрадь-копибук*

1 жүргізуші: Баршамыздың асыға күткен, ортамызды қуанышқа кенелдіретін сәт те жеткен секілді. Оның кімге бұйырып, бақыт құшағына кімді алатынын әділ-қазылар ғана айта алады. Олай болса, қуаныш алдындағы сөзді қазылар алқасының төрағасы

Қатысушыларға 1,2,3 орын беріледі.

Қалған сыныптарға «Жаңашыл ата-ана»,

«Өнерлі ата-ана» номинациямен беріледі.

2жүргізуші: Қымбатты көрермендер қауымы! Осымен балалармен бірігіп ата-аналар арасында өткен «Мен үлгілі ата-анамын» байқауы аяқталды. Сау-сәлеметте болыңыздар!

Гран-при- «Ғабдоллар отбасысы»

1-орын – «Жайлауовтар отбасысы»

2-орын - «Рахымжановтар отбасы»

2-орын - «Балташтар отбасысы»

3-орын - «Олжабаевтар отбасысы»

3-орын - «Уртембайлар отбасысы»

Іс-шараны ұйымдастырып, жүргізуші мектеп педагог-психологы Шегирова Ж.Б.

С.Жүнісов атындағы №18 орта мектеп-лицейі
«Біз біргеміз, мықты іргеміз!»
Әлеуметтік-психологиялық тренинг
Дайындаған: педагог- психолог Шегирова Ж.Б.

Мақсаты: Отбасындағы сыйластыққа, сүйіспеншілікке тәрбиелеу, сыйластықты қарым-қатынасының дамуына ықпал ету, отбасының адам үшін маңыздылығын жан-жақты ашу, сүйіспеншілік ұғымының отбасынан басталатынын және адамға ең қымбатты да, ең асыл да ата-ана екенін ұғындыру. Әке мен бала арасындағы қарым-қатынасты жақсарту, өз-өзіне деген сенімдерін нығайту.

Тренингтің өткізілуі.

Әкелері мен балалары шеңбер жасап отырғызылады.

«Танысу» жаттығуы . Әркім өз атын атап өтеді, келесі кісі алдындағы кісінің атын қайталап, өз атын қосып айтады. Солай жалғастырылады.

Негізгі бөлім «Мен кімін?» жаттығуы. Өзі, сыныбы, мамандығы, Отбасы жайлы қысқаша айтып өтеді.

«Ерекше қасиет» деп аталады. Қолынан не келетінін, қандай өнері бар екенін айтып беру. Қазақ аталарымыз айтқан екен. Жігіт-сегіз қырлы, бір сырлы болады деп. Тағы бірде «Жігітке жеті өнер де аз» деп айтылған екен.

Ал, енді сіздерге бір сұрақ аяқ астынан кісі жерін баспаған аралға тап болдыңыз. Нендей іс-әрекет жасайсыз? Бір-екі сөйлеммен айтып берсеңіз.

«Үйдің қабырғасы» деп аталатын жаттығуымызға кіріселік. Әке, бала болып, маған үйдің бір қабырғасын көрсетіп берсеңіздер екен.

Әкелеріміз бен балаларымыздың күшті де мықты екеніне көзіміз жеткен сияқты. Алғысымызды білдіре отырып, келесі жаттығуымызға көшелік.

Жағдаяттар беріледі. Әрқайсысыңыз бір қағаздан алып, оқып бересіздер және соны іске асыру үшін сіздерге сөз беріледі.

1) Балаңызға деген сезіміңізді, жақсы көретініңізді жеткізіп берсеңіз.

2) Алыс іс-сапарға жарты жылға аттанып іс-сапарға бара жатырсыз. Балаңызбен қоштасу. Үйдегі ержігіт ретінде балаңызға отбасын тапсырып бара жатырсыз.

3) Балаңыз өте ренжулі. Ешкіммен тілдескісі келмейді. Сіздің жұбатуыңыз

4) Балаңызды ертеңгі күні үлкен сынақ күтіп тұр делік. Бала қобалжулы. Сіздің әрекетіңіз.

5) Балаңыздың күнде ұйықтатып жүрген анасы бүгінгі күні белгілі себептермен қолы бос емес. Баланы ұйықтату сізге бұйырып тұр. Сіздің әрекетіңіз

6) Мектепте келеңсіз жағдай болып қалды. Балаңыз кінәлі. Оны мойындағысы келмей отыр. Сіздің әрекетіңіз.

Балаларға сөз беріледі. Әрқайсысы өз әкелерін қалай жақсы көретіндерін сөзбен айтып жеткізіп және оған әкелері де жауап беру қажет.

Жаттығуымызға көрермендерден көмек сұраймыз. Жаттығу «Өте-өте» деп аталады. Бұл жаттығуымызды ашық сайлаумен салыстыруға болады. Сіздер дауыс беріп, содан нәтиже шығарылады. Ал, енді келесі медальдарымыз папаларымыздың қайсысына бұйырады екен?

«Өте-өте өнерлі әке» медаліміз

«Өте-өте көңілді әке» медаліміз

«Өте-өте тапқыр әке» медаліміз

«Өте-өте ақылды әке» медаліміз

«Өте-өте қамқор әке» медаліміз

«Өте-өте мейірімді әке» медаліміз

Рефлексия: Ал, ойынымыздың аяғында баламыз әкелерімізге арнап, әкелеріміз өз әкелеріне, яғни балаларымыздың аталарына арнап «Әкем-әнім» әнін орындап жіберсек қалай қарайсыздар?/ән орындалады/

Кішкентай балапандарымыз да көзден таса қалмасын деген мақсатпен, еңбектерін бағалап, бүлдіршіндерімізді атап өткім келеді./Тренингке қатысқан оқушыларға қошеметтеу қағаздары тапсырылады/

Ал, ендігі кезекте ойларымызды ортаға салсақ, қандай жерлері сіздерге әсер етті? Есте қалатын жерлері болды ма? Сіз үшін жаңалық болды ма?/қатысушыларға сөз беру/

Мен осы тренингті М.Мақатаевтың мына өлең жолдарымен аяқтағым келіп тұр.

Ұқсайды бар тыныштық жер бетінде,

Ұйықтап жатқан сәбидің келбетіне.

Кім болсаң, мейлі ол бол, рұқсат жоқ!

Ұйықтап жатқан ұлымды тербетуге.

Ұйықта, ұлым, ұйықтай ғой қасыңдамын,

Керек емес дүние, асылдарың.

Мен үшін үлкен бақыт, ұлым менің,

Сенің келіп мойныма асылғаның,

Ұйықта, ұлым, ұйықтай ғой қасыңдамын!

Аяулы да ардақты, болмысынан салмақты, осындай асқар тауға теңеген әкелеріміз аман болыңыздар!

«Ата-ана махаббаты»

Мектеп өміріндегі ең маңызды, жауапкершілікті талап ететін жұмыстардың бірі-ата-аналар жиналысын өткізу. Жиналысты қалай қызықты, әрі пайдалы өткізуге болады? Осының барлығы жаңадан класс жетекші болған мұғалімге пайдалы болуы мүмкін.

Мақсаты: Ата-ана мен баланың арасындағы қарым-қатынстың ерекшеліктерін психологиялық жаттығулар арқылы көрсету.

Көрнекіліктері: Тақырып, қағаздар, шам, теледидар, сиқырлы таяқша, альбом, газет, шар.

Тренинг бағдарламасы:

1. Есімдер аллитерациясы.

2. Баяндама. «Ата-ана махаббаты».

3. «Біз біргеміз!» жаттығулар.

4. «Өтінемін!» ойыны.

5. «Сиқырлы таяқша» жаттығу

6. «Тілек шамы».

7. Ой-толғаныс.

Тренинг барысы:

I. Ата-аналарды тіркеу. Бағдарламамен танысу.

II. Есімдер аллитерациясы.

Мақсаты: Ата-аналарды бір-бірімен таныстыру.

Шарты: Әр отбасынан бір адам осы жерде отырған отбасы мүшелерінің есімдерін айтып және де есімдерінің бірінші әрпінен басталатын жағымды қасиетін айту керек.

Әр отбасының сөзінен кейін қалғандары үш рет қол соғып қошеметтеп қояды.

- Сіздің есіміңізді, жақсы қасиетіңізді айтып жатқанда қандай сезімде болдыңыз?

- Өзіңіз қазіргі кезде қандай көңіл-күйде отырсыз?

III. Баяндама. «Ата-ана махаббаты».

Адамдар арасындағы қарым-қатынаста адамгершілік, әдеп-инабат үрдістерінің қаншалық кең жайылып, терең тамырлануы, ең алдымен, олардың жекелеген отбасында өркен жаюына, яғни баланың ата-анасын жан-жүрек қалауымен, саналы түрде ардақтап, құрметтеуіне, инабат тағылымын үлкендерден үйрене отырып, олардың өздеріне деген қарым-қатынстарында мүлтіксіз жүзеге асырып отыруларына байланысты.

Адам өмірінің мәне мен сұлулығы, адамның келешегіне сенімділігі - баланың ата-анасын ардақ тұтып, өзінің перзенттік қарызын бір сәтке де есінен шығармауында. Бұл – жас ұрпақтың мәдениеттілігін, әдептілігінің ғана емес, ең алдымен, адамшылығының белгісі.

Бала – ата-ана өмірінің жалғасы. «Баламның табанына кірген шөңге менің маңдайыма кірсін,» деп әлпештеп өсірген перзенті ауырып не басқа бір қатер

төнгенде мойындарына бұршағын салып, «Өзімді алып, баламды аман қалдыр!» деп құдайға жалбарынған.

Бала тәрбиесі – қызығы мен қиыншылығы қатар жүретін күрделі процесс.

Ата-аналардың жастығы мен бала тәрбиесіндегі тәжірибенің жоқтығы, болмаса тәрбие жұмыстарында тек қана өз ойлары мен көзқарастарына ғана жүгінуі немесе қажетті педагогикалық білімдерінің жетіспеушілігі салдарынан тәрбие процестері көптеген қателіктерге ұшырап отырады.

Сондықтан да мектеп өміріндегі ата-аналардың педагогикалық білімін жетілдіру, мәдениетін арттыру, бала тәрбиесіне белсене араластыру, соның нәтижесінде ата-ананы баланың алғашқы ұстазына айналдыру мақсатында ұйымдастырылатын семинар тренингтердің маңызы орасан зор.

III. « Біз біргеміз!» жаттығулар

Мақсаты: Отбасындағы қарым –қатынасты нығайтуға өзара түсінушілікте ата-аналар мен балаларға қолдау көмек көрсету.

♣ «Қолынан танып біл!»

Көздері байлаулы әкелері балаларын тауып алулары керек.

Талдау:

1. Сізге балаңызды табуға не көмектесті?
2. Балаңыздың қолынан ұстағанда не сезіндіңіз?

♣ «Біз бақытты жанұямыз!»

Алдын-ала салынған суреттер арқылы өз балаларыңыздың салған суреттерін тауып алыңыздар.

Талдау:

1. Өз отбасыңыздың суретін қалай таптыңыз?
2. Өз отбасыңызды табу қиын болды ма?
3. Суреттерден отбасыңыздың суретін тапқаннан кейін қандай сезімде болдыңыз?

♣ «Аралда»

Қажетті құралдыр: газет

Қатты теңіз толқуынан кейін кеме суға кетіп, кемеңіз ішіндегі жолаушылар аралдарға бөлініп топталды. Енді осы аралдарда әрбір отбасы өмір сүріп жатыр. Аралдарды бірте-бірте су басуда, енді әр отбасы осы аралдан өздерін аман алып шығулары керек.

♣ «Үшеуіміздің суретіміз!»

Суретті бір-бірімен ақылдаспай асалады. Баласы суретті бастайды, әкесі жалғастырады және екінші суретті бастап кетеді, анасы ол суретті жалғастырады және келесі суретті бастап кетеді, баласы суретті аяқтау керек.

Талдау:

1. Сіздің бастаған суретіңіз ойыңыздан шықты ма?
 2. Алға қойған мақсатқа жету үшін кедергі болды ма?
 3. Бір-біріңізді қалай түсіндіңіз?
 4. Өзіңіз суретке қанағаттанасыз ба? Жоқ болса неге?
- Әр отбасының салған суреттерін талқылауға уақыт беріледі.

IV. «Өтінемін» ойыны.

Мақсаты: Ата-ана мен балалар арасындағы қарым-қатынасты жақсарту, бір-біріне көңіл бөлу, бір-бірін тыңдай білуге үйрету.

Қатысушылар ортаға жартылау шеңбер жасап тұрады.

-Құрметті ата-аналар, балалар! Сіздер қандай «сиқырлы» күші бар сөздерді білесіздер?

-Рахмет, өтінемін, т,б

-Мен әр түрлі өтініштер жасаймын, егер мен «өтінемін» деген сөзді айтсам сіздер оны орындауларыңыз қажет. «Өтінемін» деген сөзді айтпасам, сіздер ол өтінішті орындамайсыздар.

-секіріңдер

-оң аяқтарын көтеріңдер

-өтінемін, алақанмен қол шапалақтаңдар

-өтінемін, бір-біріңді құшақтаңдар.

- оң қолдарыңмен сол құлақтарыңды уқалаңдар

V. «Сиқырлы таяқша» жаттығу.

Сиқырлы таяқшаны бір-біріңе ұсына отырып, адам бойындағы жағымды және жағымсыз қасиеттерді айтып шығайық

Жағымды	Жағымсыз
Мейірімділік	өтірік айту
Жан ашу	өшпенділік
Сыпайылық	Кек сақтау
даналық	Тіл алмау

- Әр жағымсыз қасиеттің өзінің жақсы жағы болады. Мысалы: сараң адам ол – үнемшіл. Төбелесу – біреуге қол ұшын бері. Енді осы жағымсыз қасиеттердің де өзіндік жақсы жақтары болады, соны айтайық.

VI. «Тілек шамы».

Мақсаты: тренинг туралы пікірлерін ортаға салу.

-Құрметті ата-аналар, балалар. Біз сіздермен жанұядағы ата-ана мен балалар арасындағы қарым-қатынастың түрлі жақтарын тануға, жан-жақты талқылауға тырыстық. Отбасы, ұшқан ұя – жылылықтың, жылулықтың мекені. «Отбасы» атауының мәніне терең үңілер болсақ, оттың да үлкен маңызы бар екенін сеземіз. Сондықтан оттың басы, ошағымыздың түтіні түзу болуы үшін «Тілек шамы» жаттығуын бір-бірімізге тілек айта отырып жүргізейік. Бір-бірімізге мына шамды бере отырып бүгінгі кездесуден алған әсерлеріңізбен бөлісіп, тренинг барысында айта алмай қалған ойларыңыз болса барлығыңыз да осы жерде айтуларыңызды сұраймын.

VII. Ой-толғаныс.

-Тренингтің басталуында сіздерге бағдарлама берілді. Сол бағдарламаның артында күн, гүл, жапырақ бейнесіндегі жапсырмалар бар.

-Осы белгілер бойынша ата-анаға, оқушыға, мұғалімге өз ұсыныстарыңызды немесе ой-пікірлеріңізді жазуыңызға болады. (Жазған пікірлерін оқи отырып, көктем бейнесін шығару.)

« Біз біргеміз!» жаттығуы

«Аралда» жаттығуы

«Өтінемін» ойыны. . «Өтінемін» ойыны

Ақмола обл Көкшетау қаласы Сәкен Жүнісов атындағы №18 орта мектеп-лицейінің логопед мұғалімі Акишева Лилия Галимовна

Логопед мұғалімінің ата-аналармен қарым-қатынасы

Сөйлеу – бұл баланың сөздік қоры жас ерекшелігіне сай жеткілікті болуы және оны белсенді қолдана алуы, осы сөздік қордан өз ойын құрап айта білу, айналадағы адамдардың сөзін түсініп қабылдай білу, сұрақтарға түсініп жауап беру болып табылады.

Оқыту-тәрбиелеу жұмысында балалардың сөздік қорын, дыбыстық мәдениетін, тілін дамыту, байланыстырып сөйлеу және күнделікті қарым-қатынаста сөздерді қолдана білуге жаттықтыру ісіне ерекше көңіл бөлген.

Сөйлеу тілі бұзылыстары себебінен баланың бастауыш мектеп бағдарламасын меңгере алмауы, ал күрделі жағдайларда оның жалпы мектепте оқуға мүмкіндігінің болмауы туралы сұрақтың туындау жағдайлары да кездеседі.

Түзету жұмысының дұрыс ұйымдастырылуы мен дер кезінде өткізілуі, осындай балаларға сөйлеу тілінің бұзылуларын жеңуге және өзге балалармен тең дәрежеде мектептік білімдерді меңгеруге, соның нәтижесінде толыққанды, жан-жақты дамуға көмектесуге тырысамын. Түзету жұмыстарын атқару үшін ата-аналардың көмегі міндетті және өте құнды. Күн сайын бекітуге мүмкіндігі бар. Сондықтан бұл үдеріске ата-аналардың саналы қатысуы маңызды.

Өйткені, біріншіден, ата-ана пікірі бала үшін беделді, Екіншіден, тек ата-аналардың өз баласымен жеке, тікелей қарым қатынас жасау процесінде қалыптасқан дағдыларды күн сайын бекітуге мүмкіндігі бар.

Осыған орай, бірлескен жұмыстың мақсаты: ата-аналардың белсенді ұстанымын қалыптастыру, олардың назарын сөйлеу кемістігі бар балалармен түзету-тәрбие жұмысының процесіне тарту.

Бала бойындағы қандай да болмасын кемістікті түзету бағытында жақсы нәтижелерге қол жеткізу үшін баланың отбасының барлық мүшелерін психологиялық қолдау және сауаттандыруды маңызды орынға қою қажет.

Үш таған: маман, бала және ата-ана өзара бірлескен жағдайда ғана жеке тұлғаны жан-жақты дамытып жақсы нәтижелерге жететіні сөзсіз! Балаларды оқыту және тәрбиелеуде жанұя ерекше роль атқарады. Себебі, ата-аналар баланың алғашқы тәрбиешілері болып табылады, олардан бала қоршаған дүние туралы алғашқы түсініктерін алады, әртүрлі іскерліктер мен дағдыларын игереді.

Ата-аналарды сабақтарға қатыстырып, үй тапсырмасын түсіндіремін. Артикуляциялық гимнастика, ұсақ қол моторикасын, тыныс алу жаттығуларын, үй жағдайында жүргізетін дамыту ойындарын үнемі көрсетіп үйретіледі. Топтағы, сыныптағы «Ата-анаға кеңес», «Логопед көмегі» стенділерден өтіп жатқан тақырыптарға байланысты ата-аналар апта сайын мағлұмат алып тұрады, үй тапсырмасының орындалу үлгілерімен танысады.

Ата-анаға кеңес

Артикуляциялық жаттығулар

Ата-аналар арасында логопедтік сабақтар жөнінде насихат жүргізу, түзету сабақтарының ерекшеліктері туралы ата-аналар жиналысында көрсетілді

Ата-аналар жиналыстарының көтерілген мәселелері

- Отбасының баланың тілін дамытудағы көмегі.
- Баланың сөздік қорын қалай молайтуға болады?
- Баланың танымдық қызметін дамыту.

Қорындылау :

- Баланың сөздік қорын молайту;
- Ата-анамен тығыз байланыста болу;
- Берілген артикуляциялық жаттығуларды орындау;
- Уақаталы тіл кемістігіне көмек беру;

Сондықтан үш одақ оқушы, ұстаз, ата – ана жұмысындағы сабақтастық және ынтымақтастық өз үйлесімін табуы тиіс.

Менің отбасым

Қызылорда қаласы
№264 мектеп-лицейі

Әлеуметтік педагог Нұрмағанбетова Гүлзада
Психолог Абдукаримова Римма

Әлеуметтік педагог және психолог мамандарының баланың отбасына саяхаттау мақсатында алынатын «Менің отбасым» тақырыбында жазба жұмысын (эссе) алгоритмін ұсынып отырмыз. Эссе ережесіне сәйкес алгоритм арнайы кіріспе, негізгі, қорытынды кезеңнен тұрады.

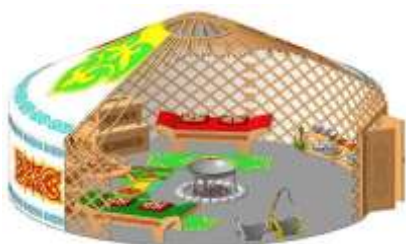
1-кезеңі «Өзге емес өзім айтам, өз жайымда» (оқушы өзі туралы мәлімет жазады)

2-кезеңі «Әке-білек, ал саусақтар бауырлары, қан тамырмен жалғанған аралары» (оқушы өзімен бірге туған, бірге тұратын бауырлары туралы айтады)

3-кезең «Мекенім-алтын бесігім» (оқушы мекен-жайы туралы айтады)

Әрбір отбасы ерекшеліктері, біз айтып өткендей «Дабыл парақшасы» арқылы әлеуметтік педагогке сынып жетекшілір арқылы келеді.

Бұл оқушының ата-анасы сынып жетекшісіне «мен жалғыз басты анамын, кәмелеттік жасқа толмаған бірнеше балам бар» деп мәлімет берген. Дабыл парақшасын қабылдап, оқушыдан эссе жұмысын алып, жұмысты практика жүзінде саралау нәтижесінде ана мен баланың мәліметі екі түрлі бағытта болған соң, ата-анасын жеке шақыртып, бала орындағын жұмыспен таныстырамыз. Сонда ғана ана отбасындағы жасырып жүрген барлық жағдайын толық баяндайды.

«Балалы үйдің ұрлығы жатпас» деген атам қазақ,демек ол ананың бөгде кісімен бас қосып бірген тұратындығы, яғни ол баланың *өгей* әкесінің бар екендігі,*сабақтан жиі* қалатындығы анықталды.

Әлеуметтік педагог «Менің отбасым» тақырыбында жұмысты алу нәтижесіндегі жазбалармен салыстырмалы түрде жұмыс жасай отырып,көмекке мектептегі тиісті мамандарды жұмылдыруы қажет.Тұрмыстық бағдарлауда біріншіден проблеманың алдын алуға тырысып,проблеманы тудыратын факторларды уақытында жойып отыру,бала бойындағы,олардың отбасымен қарым-қатынасындағы әртүрлі ауытқушылықтың алдын алып,қоршаған әлеуметтік ортаны қалыпты өмір сүруін қамтамасыз ету әлеуметтік педагог пен психологтың тұлғалық және кәсіби жұмысы болып саналады.

Түзете – дамыту бағдарламалары

Қызылорда қаласы №264 мектеп- лицейі
Тортбаева Шакарбану - Логопед маман

Жұмыстың диагностикалық бағыты:

Қалалық педогогикалық дәрігерлік психологиялық қортынды негізінде анықтамалармен оқушылардың тізімін жасақтау.

Оқушылардың танымдық және оқу әрекетінің ерекшеліктерін анықтау.

Оқушыларды оқу үрдісінде және түзете дамыту сабақтарында дамуын бақылау.

Оқушылармен өткізген түзете дамыту жұмысының бағдарламадағы білімін, икем және дағдыларды меңгеру нәтижесін қарастыру.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің сабақтарына қатысу.

Сынып жетекшілерімен байланыс орнату

р/с	Диагнозы	Айы, күні	6-8жас	9-10жас	11-13жас
	ЖТК-жалпы сөйлеу тілінің дамымауы. ФФЖ,- Қабылдау түйсігімен дыбыстарды айтуындағы ақаулықтардың салдарынан болған, сөйлеу тілінің әр түрлі кемістіктері. ЗПР-	Қыркүйек	Диагностикалық зерттеу. Дыбыстардың артикуляциясына байланысты сөйлеу мүшелерінің қимыл – қозғалыстарын жетілдіру	Диагностикалық зерттеу. Артикуляциялық жаттығуларды еліктеу арқылы және толық, нақты көлемде, саналы түрде орындауға үйрету.	Диагностикалық зерттеу. Сөйлеу тілінің түсінуін, фонематикалық естуін және қабылдауын дамыту

	Психикалық дамуының тежелуі.				
		Қазан	Дыбыстарды үйрету барысында дыбыстардың артикуляциясын еліктеу арқылы жасатып үйрету	Дыбыстарды қоюға дайындық жұмыстары	Дыбыстарды жеке буында, сөзде, сөйлемде қою және машықтандыру
		Қараша	Дыбыстарды ажыратуға арналған жаттығулар жасату	Дидактикалық ойындар арқылы дыбыстарды ажыратуға үйрету	Кез – келген дыбыстар тіркесінің айтылуында еліктегіштік қабілетін белсенділігін дамыту
		Желтоқсан	Дем алу жаттығуларын жасауға үйрету. Кеңістікте бағдарлауын қалыптастыру: оң жақ, сол жақ ұғымдарын таныстыру. Саусақ жаттығулары	Саусақтардың динамикалық қозғалыстарын ұйымдастыруын дамыту: «Саусақтар амандасады», «Қақпашық», «Төбелескіш саусақтар»	Екі ойыншықтың әрекеті негізінде сөздер мен сөйлем құрастыруға үйрету. Ұсақ қол моторика жаттығулары

		Қаңтар	Артикуляциялық жаттығулар жасауға үйрету. Айналамен таныстыру арқылы сөздік қорын дамыту. Үй жануарлары	Былдырлы буындар мен сөздерді айтуға үйрету. Төлін тап	Әртүрлі дыбыстық әуендер айту арқылы үй жануарлары мен, жабайы жануарлардың дауысын ажырата білу
		Ақпан	Дыбыстардың артикуляциясына байланысты сөйлеу мүшелерінің қимыл – қозғалыстарын жетілдіру.	Тілге арналған жаттығулар жасату арқылы суретке қарап, қыс мезгілін сипаттау	Суреттен кейіпкердің әрекеттерін анықтай алуға және оны әңгімелеп беруге үйрету
		Наурыз	Көктем тіршілігенде естілетін дыбыстардың ойын арқылы қайталау. (Құстардың дауысы, жаңбырдың тарсылы,	Ана, көктем, наурыз мерекесі туралы өлең, тақпақтар жаттау арқылы тілдік қорларын дамыту	Лексикалық тақырыптар арқылы баланың белсенді және енжар сөздік қорын жақсарту

			судың сыңғыры)		
		Сәуір	Дыбыстарды ажыратуға арналған жаттығулар жасауға үйрету «С-Ш», «Р-Л»	Дыбыстарды дұрыс қоюға, қолдануға арналған дайындық жұмыстары	Жұрнақтар мен жалғауларды дұрыс қолдану және сөздерді құруға үйрету
		Мамыр	«Р-Л» дыбысын жеке буында немесе сөйлемде дұрыс қоюға машықтандыру. «Дыбыстың орынын тап» ойыны арқылы өткен сабақты еске түсіру (То...ғай) «Р-Л» (...акета) «Р-Л» Т.б	Сөйлеу тілінің грамматикалық жағын дамыту. Қайталау сұрақтары мен диктант арқылы дыбыстарды орынды қолдану (А...ық) «С-Ш» (Та...ақ) «Р-Л» Т.б.	Артикуляция мен кинестикалық бейнелердің нақтылау негізінде сөздер, сөз тіркестері мен сөйлемдердегі дыбыстарды танып білу жөніндегі жаттығулар
	Аутизм Бала дамуындағы ауытқушылықтың ауыр түрі. Ол әлеуметтік	Қыркүйек	Диагностикалық зерттеу. Артикуляциялық жаттығуларды еліктеу арқылы және толық,	Диагностикалық зерттеу. Тілге арналған жаттығуларды орындай отырып, «Дыбысты үй» туралы түсінік беру	Диагностикалық зерттеу. Артикуляциялық жаттығуларды еліктеу арқылы және

<p>ортамен қарым-қатынастың жоқтығын білдіреді.</p> <p>Адамның сыртқы оқшауланып, өзімен-өзі болып, іштей сары уайымға салынған кездегі көңіл күйі.</p>		<p>нақты көлемде, саналы түрде орындауға үйрету.</p>		<p>толық, нақты көлемде, саналы түрде орындауға үйрету.</p>
	Қазан	<p>Дем алу жаттығуларын жасауға үйрету (Логопедиялық жаттығулар жасау) «Менің ойыншығым»</p>	<p>Дем алу, дем шығару жаттығулары арқылы логопедиялық массаждар жасау. «Ойыншықтар әлемі»</p>	<p>Логопедиялық массаж жасау арқылы тыныс алу жаттығуларын орындату. «Ойыншық» туралы түсінік беру</p>
	Қараша	<p>Ұсақ қол моторикасын дамыту . «Қол, саусақ жаттығулары»</p>	<p>Саусақтардың динамикалық қозғалыстарын ұйымдастырылуын дамыту</p>	<p>«Саусақ ойындары» арқылы әр саусақтың атауын тануға үйрету</p>
	Желтоқсан	<p>Дыбыстардың артикуляциясына байланысты сөйлеу мүшелерінің қимыл – қозғалыстарын жетілдіру. (Логопедиялық массаж)</p>	<p>«Сикырлы дыбыстар» ойыны арқылы дауысты дыбыстарды білу және дұрыс айту</p>	<p>Дыбыстық жаттығулар арқылы дауысты дыбыстарды қолданып, сөз, сөйлемдер құрастыру</p>

		Қаңтар	Дауыстарды үйрету барысында дыбыстардың артикулясын еліктеу арқылы балаларға жасап үйрету	Көңілді үйге саяхаттап, ондағы тіл, тіс, еріннің қызметі туралы түсінік беру	Дыбысты үйге серуендеу барысында тілдік жаттығуларды орындату
		Ақпан	Дұрыс дауыс естілуін қалыптастыру. Ертегі әлеміне саяхат	Ертегіде кездесетін жануарлардың дауысын қайталау	Ертегі кейіпкерінің іс-әрекетін әңгімелеу
		Наурыз	Артекуляциялық жаттығулар жасау арқылы айналамен таныстыру.	Тілге арналған жаттығулар. Үй құстары туралы түсінік беру.	Артекуляциялық жаттығулар. Үй құстары мен дала құстарын салыстыру
		Сәуір	Әртүрлі дыбыстық әуендер айтуға үйрету	Дыбыстарды есту және айту қабілетін дамыту ойындары	Дыбыстардың артикуляциясына байланысты сөйлеу мүшелерінің қимыл – қозғалыстарын жетілдіру
		Мамыр	Саусаққа арналған ойындармен	Ермексазды қолдану аясында сүйікті	Түрлі-түсті бояуды қолданып,

			жаттығуларды дұрыс орындауға үйрету	кейіпкердің бейнесін жасау	табиғат көрінісін салу
Тұтықпа –сөйлеу мүшелерінің бұлшық еттерінің тартылу салдарынан, сөйлеудің ырғақтығының, жылдамдылығының бұзылуы	Қыркүйек	Диагностикалық сараптама. Жалпы тілге арналған және дем алу, дем шығару жаттығуларын жасау	Диагностикалық сараптама. Денені босансыту жаттығулары.	Диагностикалық сараптама. Жалпы бетті, артикуляторлық бұлшықетті босатуды үйрету.	
	Қазан	Диафрагмалық демді қалыптастыру, созылыңқы біркелкі сөйлеу, дем шығаруды үйрену	Дем алу жаттығуларын жасауға үйрету. Ауа ағымынан ұзақ машықтандыру	Дыбыстың жұмсақ шабуылына және біртұтас дауыстануға, дауыс ырғақтылық айқындығына үйрету.	
	Қараша	Дұрыс дауыс есту қабілетін қалыптастыру	Мәтіннің (сөйлеудің), лексика-грамматикалық қатарын жетілдіру	Дыбыс-буындық талдау және синтезді дамыту, оқуға талдау әдісін үйрету	
	Желтоқсан	Сандарды, аптаның күндері, айлары т.б машықтаны	Сұрақтарды қою және оларға жауап беру кезеңі	«Ақ теңіздің жағасында» мәтінің айтып	

		п айту		беру
	Қаңтар	Дұрыс сөйлеу техникасын автоматтандыру, диафрагмалық дем, орынды дем шығару	Сөйлеудің түрлі кейпінде және сөйлеу жағдайларында а жатық дауыстау	Өртүрлі сөйлеу материалында буындық ырғақтарды бекіту
	Ақпан	Сурет бойынша сұрақтарға жауап беру. Тыныс алу жаттығулары	Қойылған сұрақтарға 1-2 сөз қосып қарапайым жауаптар алу. Тыныс алу жаттығулары	Мәтін мазмұнын жұмыс жасап, қорытындылау. Тыныс алу жаттығулары
	Наурыз	Әр түрлі мәтіндер бойынша қойылған сұрақтарға жауап беру	Нақ осы жақта атқарылып отырған іс-әрекеттерді сипаттайтын жауаптар	Өткен шақта және келер шақта атқарылатын іс-әрекеттерді сипаттайтын жауаптар
	Сәуір	Суреттер бойынша сұрақтар қою және оларға жауап беру	Сурет бойынша қарапайым дербес құрылған сөйлемдер	Сөйлеудің өртүрлі деңгейін жетілдіру, сөздерді байланыстыру
	Мамыр	Артикуляциялық және дауысқа	Мәтін мазмұны мен жұмыс	Айналадағы өмірден

			арналған жаттығулар	жасау	себептерді сипаттау және айналаны тану
Аллалия-бас ми қабығындағы тіл аймақтарының жастайынан зақымданудың әсерінен баланың сөйлеу тілінің жетілмеуі.	Қыркүйек	Диагностикалық сараптама. Артикуляциялық жаттығуларды еліктеу арқылы және толық нақты көлемде саналы түрде орындауға үйрету.	Диагностикалық сараптама. Дыбыстардың артикуляциясына байланысты сөйлеу мүшелерінің қимыл қозғалыстарын жетілдіру.	Диагностикалық сараптама. Артикуляциялық жаттығуларды еліктеу арқылы және толық нақты көлемде саналы түрде орындауға үйрету.	
	Қазан	Дем алу жаттығуларын жасауға үйрету.	Дұрыс дауыс естілуін қалыптастыру.	Дем алу, дем шығару жаттығуларын, екпінді жай сыбырлап айтуға үйрету.	
	Қараша	Ұсақ қол моторикасын дамыту.	Саусақтардың динамикалық қозғалыстарын ұйымдастыруын дамыту.	«Саусақтар амандасады», төбелескіш саусақтар т.б.	
	Желтоқсан	Фонематикалық есту қабілетін дамыту ойындары.	Әртүрлі дыбыстық әуендер айтуға үйрету.	Дыбыстың айтылуы, сөз буындық құрылымын қалыптастыру.	
	Қаңтар	Ойын түрлерімен таныстыру.	Ойындарды балалардың жас	Драматизацияланған ойындар оқушыларға керекті сөздер мен	

		Дидактикалық ойындар.	ерекшеліктері не сай қолдану.	сөйлемдерді меңгеруді, интонацияны дұрыс пайдалануды қолдану.
Ақпан	Айналадағы әлем дыбыстарына немесе ойын жағдайына кірістіру.	Артикуляциялық моториканы дамыту, дұрыс артикуляциялық әдеттерді қалыптастыру.		Айту дағдыларын (дыбыстармен жұмыс кезеңіне байланысты) қалыптастыру.
Наурыз	Сурет бойынша сөйлем құрастыру. Бұл қай жер? Кімдер?	Сурет бойынша Не істеп жатыр? Қай мезгіл? Сұрақтар қойылып, толық жауап алу.		Жұрнақтардың жалғануы арқылы жана сөздер құрау.
Сәуір	Сөйлеу тілінің жұрнақтарды жалғау арқылы жаңа сөздерді құрауға үйрету.	Көптік жалғауды жалғауға үйрету барысында барлық лексикалық тақырыптар арқылы сөздік қорын байыту.		Артикуляция және кинестикалық бейнелерді нақтылау негізінде сөздер, сөз тіркестер мен сөйлемдердегі дыбыстарды танып білу жөніндегі жаттығулар.
Мамыр	Тілдік талдау және синтезді дамыту. Артикуляциялық және дауысқа арналған жаттығулар	Баланың белсенді және енжар сөздік қорын дамыту.		Кез келген дыбыстар тіркесінің айтылуында еліктегіштік қабілетін белсенді дамыту.

		р.		
<p>ДЦП-церебралды қимылсыздығы бар балалар. Миы зақымданудан болған қозғалыс әрекеті зардап шеккен балалар. Эпилепсия - бас миының оқтын-оқтын есіне тандыра құрыстырып ұстайтын тұрақты ауру. Дауна - Олигофрениялық іштен кемтар және жарым жан болып туылған имбецилді кемістігінің бір</p>	Қыркүйек	<p>Диагностикалық сараптама. Артикуляциялық жаттығуларды дұрыс орындауға үйрету.</p>	<p>Диагностикалық сараптама. Жаттығудың бір түрінен басқа түріне ауысу икемділігіне қалыптастыру.</p>	<p>Диагностикалық сараптама. Статикалық, динамикалық жаттығуларды қимылдың ырғақты қайталануы, сөйлеу аппаратының бұлшық еттерінің тепе-теңдігін дамыту.</p>
	Қазан	<p>Дұрыс тыныс алу жаттығулары.</p>	<p>Тыныс алу және тыныс шығару жаттығулары.</p>	<p>Сөйлеу кезіндегі тыныс шығару жаттығулары.</p>
	Қараша	<p>Қолдың ұсақ моторикасын дамыту. Саусақ ойындары арқылы қоршаған ортадағы құбылыстарды бейнелей отырып дамыту.</p>	<p>Саусақ жаттығулары қарапайымнан күрделіге ауысады. «а» отырып ойнайтын саусақ ойындары. «ә» қолдың нәзік бұлшық еттерімен бірге дененің барлық мүшелерімен жаттығу жасау.</p>	<p>Саусақтарға арналған динамикалық жаттығулар. Жаттығулар бір қолымен орындалады. Кейбір жаттығулар бірнеше түрде орындалады.</p>
	Желтоқсан	<p>Айналамен таныстыру арқылы сөздік қорын дамыту. Үй жануарлары туралы білімдерін</p>	<p>Қоршаған ортаны дамыту барысында. Төлдерін тап тақыбырында оқушылардың тілдік қорларын</p>	<p>Суреттен кейіпкердің әрекеттерін анықтай алуға және әңгімелеп беруге үйрету. Ертегі еліне саяхат.</p>

<p>түрі.Дау на кемістігі көбіне бас миының аймақаралық және қыртыс астының жұмыс істеу қызметінің бұзылысынан пайда болады.</p>		кеңейту.	байыту.Өлең, тақпақ, жаңылтпаштар жаттайық.	
	Қаңтар	Дауысты, дауыссыз дыбыстарды ажыратып, қосып, айтуға үйрету.	Дыбыстарды қосып, айтуға дағдыландыру арқылы жұрнақ, жалғау жаттығуларын орындату.	Дауысты, дауыссыз дыбыстардан сөз, сөйлем құрап, ойын арқылы дамыту.
	Ақпан	Фонематикалық естуін және қабылдауын дамыту	Фонематикалық есту қабілетін дамыту ойындары.	Дыбыстарды үйрету барысында, артикуляциясын еліктеу арқылы оқушыларға жасатып үйрету.
	Наурыз	Суреттен кейіпкердің әрекеттерін анықтау. Ертегі тыңдату.	Ертегі еліне саяхат. Тыңдалған ертегіні айтып беруге үйрету.	Ертегі кейіпкерлерінің әрекеттерін анықтай алуға және әңгімелеп беруге үйрету
	Сәуір	Лексикалық тақырыптар арқылы сөздік қорын байыту. Көңілді	Осы тақырып бойынша сөйлеу тілінің грамматикалық жағын дамыту. Көктем туралы жалпы	Барлық лексикалық тақырыптар арқылы сөздік қорларын байыту. Көктем құбылыстары, өзгерістер т.б туралы түсінік беру.

		көктем.	түсінік беру.	
Мамыр	Дыбыстың айтылуы, сөз буындық құрылымын қалыптастыру. Дыбыстық ойындар	Әрбір дыбыстарды ажыратып, буындарды қосып айтуға дағдыландыру. Қай дыбыс? Сөз ойла, тез ойла ойындары арқылы дамыту	Дыбыстарды ажыратуға арналған жаттығулар жасап, машықтандыру, оқушыларды ойындар арқылы дамытып қортындылау.	
Қыркүйек	Диагностикалық сараптама. Тыныс алу жаттығулары. Шарды үрлейік.	Диагностикалық сараптама. Асықпай біркелкі ауаны ұртта ұстамай, тыныс шығаруға үйрету.	Диагностикалық сараптама. Иықты көтермей дауыс шығармай ұзақ және қысқа тыныс алуға үйрету.	
Қазан	Бет мимикалық бұлшық еттерін дамыту және қимылдар жасауға үйрету.	Артикуляциялық аппаратты бұлшық еттерін жаттықтыру жаттығулары.	Айналадыға дыбыстармен шуларды естіп ажырату, тіл дыбыстары және жаттығуларын дамыту.	
Қараша	Саусақ ұсақ моторикас	Қол мен аяқ саусақтарымен ұстап,	Сөзбен қимылды қатар қолдану арқылы дамытушы	

		ын дамыту жаттығулары.	тигізіп көру арқылы дамытуға арналған ойындар ойнату.	жаттығулар
Желтоқсан	Дауысты дыбыстар(а,о,и,е,у) артикуляциясын жаттықтыру, нақтылау.	Артикуляциясы жеңіл дауыссыз дыбыстар (м,б,д,н,в,п,г) айтылуын жаттықтыру, нақтылау.	Сөйлеу екіпі ырғағын тыңдау қайталау, ойындар арқылы.	
Қаңтар	Дыбыстарды толық айту сөйлеудің буындық құрылысын дамыту	Қысқа тақпақтар, ертегілер айтып, дамыту. Еркін тақырыпта.	Қысқа ән мен тақпақтар жаттап айту. Еркін тақырыпта.	
Ақпан	Суретте не көрдің? Осы сұраққа жауап алу.	Қыс қызығы сурет бойынша әңгімелеп беруге үйрету.	Қыс мезгіліндегі өзгерістер мен құбылыстарды ажыратып, суреттеп, әңгімелеп беруге үйрету.	
Наурыз	Көктем келді. Қысқа тақпақ жаттау.	Көктем көріністері туралы әңгіме құрастыру.	Көктем келді. Наурыз келді. Сурет бойынша мәтінін айтуға қалыптастыру.	
Сәуір	Дос туралы түсінік	Достары туралы әңгімелеп	Менің достарым атты тақырыпта әңгіме	

		беру.	беруге үйрету.	жүргізу
	Мамыр	"Көңілді ойыншықтар" қайталау сабақтары	"Дыбысты жануарлар" қайталау сабақтары	Құстардың сиқырлы дауыстарын салып, құстар туралы түсініктерін қалыптастыру
	Қыркүйек	Диагностикалық сараптама. Артикуляциялық жаттығуларды еліктеу арқылы және толық, нақты көлемде, саналы түрде орындауға үйрету	Диагностикалық сараптама. Тілге арналған жаттығуларды орындай отырып, «Дыбысты үй» туралы түсінік беру	Диагностикалық сараптама. Артикуляциялық жаттығуларды еліктеу арқылы және толық, нақты көлемде, саналы түрде орындауға үйрету.
	Қазан	Ұсақ қол моторикасын дамыту. «Қол, саусақ жаттығулары»	Саусақтардың динамикалық қозғалыстарын ұйымдастырылуын дамыту	«Саусақ ойындары» арқылы әр саусақтың атауын тануға үйрету
	Қараша	Суреттер бойынша сұрақтар қою және оларға	Сурет бойынша қарапайым дербес құрылған	Сөйлеудің әртүрлі деңгейін жетілдіру, сөздерді байланыстыру

		жауап беру	сөйлемдер	
Желт оқсан	Ойын түрлерімен таныстыру. Дидактикалық ойындар.	Ойындарды балалардың жас ерекшеліктеріне сай қолдану.	Ойындарды балалардың жас ерекшеліктеріне сай қолдану.	Драматизацияланған ойындар оқушыларға керекті сөздер мен сөйлемдерді меңгеруді, интонацияны дұрыс пайдалануды қолдану.
Қаңтар	Сурет бойынша сұрақтарға жауап беру. Тыныс алу жаттығулары	Сурет бойынша қарапайым дербес құрылған сөйлемдер	Сурет бойынша қарапайым дербес құрылған сөйлемдер	Сөйлеудің әртүрлі деңгейін жетілдіру, сөздерді байланыстыру
Ақпан	Саусаққа арналған ойындар мен жаттығуларды дұрыс орындауға үйрету	Ермексазды қолдану аясында сүйікті кейіпкердің бейнесін жасау	Ермексазды қолдану аясында сүйікті кейіпкердің бейнесін жасау	Түрлі-түсті бояуды қолданып, табиғат көрінісін салу
Наурыз	Артекуляциялық жаттығулар жасау арқылы айналамен таныстыру.	Тілге арналған жаттығулар. Үй құстары туралы түсінік беру.	Тілге арналған жаттығулар. Үй құстары туралы түсінік беру.	Артекуляциялық жаттығулар. Үй құстары мен дала құстарын салыстыру
Сәуір	Диафрагмалық демді қалыптастыру,	Дем алу жаттығуларын жасауға үйрету. Ауа	Дем алу жаттығуларын жасауға үйрету. Ауа	Дыбыстың жұмсақ шабуылына және біртұтас дауыстануға, дауыс ырғақтылық

		созылыңқы біркелкі сөйлеу, дем шығаруды үйрену	ағымынан ұзақ машықтандыр у	айқындыққа үйрету.
	Мам ыр	Дұрыс дауыс естілуін қалыптас тыру. Ертегі әлеміне саяхат	Ертегіде кездесетін жануарлар дың дауысын қайталау	Ертегі кейіпкерінің іс- әрекетін әңгімелеу

Қызылорда қаласы
№ 264 мектеп- лицейі
Оржанова Рысбике – Дефектолог

Жұмыстың диагностикалық бағыты:

Қалалық педогогикалық- дәрігерлік- психологиялық қорытынды негізінде анықтамалармен оқушылардың тізімін жасақтау.

Оқушылардың танымдық және оқу әрекетінің ерекшеліктерін анықтау.

Оқушыларды оқу үрдісінде және түзете дамыту сабақтарында дамуын бақылау.

Оқушылармен өткізген түзете дамыту жұмысының бағдарламадағы білімін, икем және дағдыларды меңгеру нәтижесін қарастыру.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің сабақтарына қатысу.

Сынып жетекшілерімен байланыс орнату

р\с	Диагнозы	Айы, күні	6-8 жас	9-10 жас	11-13 жас
I	ДЦП- церебральды қимылсызды ғы бар балалар. Миы зақымдануда н болған қозғалыс әрекеті зардап шеккен балалар.	Қыркүйек	Даму деңгейін зерттеу. Ұсақ және жалпы моторикасын дамыту. (үнемі)	Даму деңгейін зерттеу. Ұсақ және жалпы моторикасын дамыту. (үнемі)	Даму деңгейін зерттеу. Ұсақ және жалпы моторикасын дамыту. (Үнемі)
		Қазан	Түстерді ажырату.	Кеңістікті бағдарлау.	Өздігімен жұмыс жасауға машықтандыру.
		Қараша	Қоршаған айналы тану.	Өздігімен жұмыс істеуге машықтандыру	Сөздік қорын, мсөйлеу тілін дамыту
		Желтоқсан	Тіл дамыту	Жазу дәптермен жұмыс.	Сурет сала білу дағдыларын қалаптастыру.

		Қаңтар	Тура және кері санауға үйрету	Жан ұя мүшелерін сыйлауға үйрету	Сөздік қорын, тілдің грамматикалық құрлымын дамыту.
		Ақпан	Менің отбасым	Сурет бойынша әңгіме құрастыруға үйрету	Шығармашылық қабілеттерін дамыту
		Наурыз	Сурет сала білуге дағдыландыру	Байланыстырып сөйлеуге үйрету	Сурет пен сөз арасында байланыс орнату
		Сәуір	Өз ойларын айта білу	Үй жануарлары мен жабайы жануарларды сұрыптауға үйрету	Ертегі арқылы жақсы, қайырымды істер жасауға баулу
		Мамыр	Ертегі соңын өз ойлары мен аяқтау	Білімдерін жетілдіру	Жыл бойы өткен білімдерін қайталау
р/с	Диагнозы	Айы, күні			
2	ЖТК -жалпы сөйлеу тілінің дамымауы. ФФЖ ,- Қабылдау түйсігі мен дыбыстарды айтуындағы ақаулықтардың салдарынан	Қыркүйек	Даму деңгейін зерттеу. Сөздік диктант арқылы сауаттылығын тексеру	Даму деңгейін зерттеу. Оқушылардың кеңістікті бағдарлауын, есту арқылы қабылдауын, зейінін дамыту.	Даму деңгейін зерттеу. Байланыстырып сөйлей білуге үйрету. Өз отбасы туралы сұрақтар қою арқылы білімдерін тексеру

	болған, сөйлеу тілінің әр түрлі кемістіктері. ЗПР- Психикалық дамуының тежелуі.				
		Қазан	Байланыстырып сөйлей білуге үйрету.	Таным қабілетін түзету	Мектеп туралы сөйлемдер жаздыру, сауатты жазуға үйрету.
		Қараша	Логикалық ойындар, тапсырмалар	Өз отбасына деген сүйіспеншілік пен сыйластыққа тәрбиелеу	Адамға қажетті көмекші құралдар туралы білуге қызығушылығын арттыру.
		Желтоқсан	Суретке қарап қыс мезгілі туралы сөйлем құрастыру	Балалардың ойын арқылы логикалық ойлау қабілетін жан-жақты дамыту	Суретке қарап қыс мезгілі туралы сөйлем құрастыру, өз ойын еркін айта білуге машықтандыру
		Қаңтар	Ертегілер арқыл баланың байланыстырып сөйлеуін дамыту	Жануарлар туралы түсіктерін кеңейту	Жануарлардың пайдасы.

		Ақпан	Тазалыққа, ұқыптылыққа а тәрбиелеу	Мақал- мәтелдер жазу және жатқа айту	Жаңылтпаш тар
		Наурыз	Достық құндылығы туралы түсінік беру	Наурыз мерекесінің маңызы туралы айту	Наурыз мерекесі
		Сәуір	Күн,су,ауа біздің достарымыз	Ертегілерді ң ұқсастығы мен ерекшелікте рін анықтау	Өсімдіктер туралы білімдерін кеңейту
		Мамыр	Жыл бойы өткен білімдерін пысықтау	Жыл бойы өткен білімдерін пысықтау	Жыл бойы өткен білімдерін пысықтауі
3	<p>Эпилепсия- бас миының оқтын-оқтын есінен тандыра құрыстырып ұстайтын ауру.</p> <p>РОП ЦНС – Орталық жүйке жүйесінің тежелуі.</p>	<p>Қыркүйек</p> <p>Қазан</p>	<p>Жалпы даму деңгейін зерттеу</p> <p>Балалардың танымдық әрекеттерін қалыптастыр у</p>	<p>Жалпы даму деңгейін зерттеу</p> <p>Балалардың қимыл қозғалысын дағы бұзылыстар ды түзету</p>	<p>Жалпы даму деңгейін зерттеу</p> <p>Тірек қозғалыс аппаратыны ң қызметін арттыру</p>

		Қараша	Сөйлем құрастыру арқылы жазу тілін дамыту. Балалардың дүние танымын кеңейту.	Сезім мүшелерінің құрлысымен таныстыру	Өзін тануы, қоршаған орта, достары, үйде өзін ұстауы. Сөздік қорын дамыту.
		Желтоқсан	Суретке қарап сөйлем құрастыру, олардың ерекшеліктерін айтып түсіндіру. Қыс мезгіліндегі ойындар	Отан туралы түсініктерін кеңейту. Сұрақтарға толық жауап беруге, өз ойын айта білуге үйрету.	Қыстайтын құстардың тіршілігі туралы түсінік беру, оларға қамқорлық жасау, сөздік қорын дамыту
		Қаңтар	Үй жануарлары туралы түсініктерін арттыру, жұмбақтар шешу, сөздік қорын молайту.	Сауатты жазу дағдысын дамыту.	Ертегілер еліне саяхат
		Ақпан	Сауатты жазу дағдысын дамыту.	Ерте гүлдейтін көктем гүлдерімен таныстыру. Көктем гүлдерін сауатты жазуға бейімдеу.	Баланың сөздік қорын молайту, ұлтымыздың әдет-ғұрпын бойына сіңіру, адалдыққа тәрбиелеу.

		Наурыз	Ертегілер айту арқылы балалардың тілін дамыту.	Сурет бойынша әңгімелеу барысында геометриялық пішіндерді, түр-түсті ажырату азқылы балалардың танымдық қабілетін арттыру.	Топпен жұмыс жасауға дағдыландыру.
		Сәуір	Құстар. Құстарға қамқорлық	Ертегілер еліне саяхат.	Жыл мезгілдері.
		Мамыр	Жыл бойына алған білімдерін бекіту.	Жыл бойына алған білімдерін бекіту.	Жыл бойына алған білімдерін бекіту.

4	Дизартрия- жүйке тамырлырын ың сөйлеу мүшелерінің жұмысын толық қамтамасыз ете алмауына байланысты, сөйлеу қабіетінің бұзылуын айтады	Қыркүйек	Оқушылардың даму деңгейін зерттеу.	Оқушылардың даму деңгейін зерттеу.	Оқушылардың даму деңгейін зерттеу
		Қазан	Ойлау операцияларын, оларды іс әрекетте қолдану	Дыбыстарды қадағалап дұрыс айтуға машықтанд	Оқушылардың ойлау қабілетін, ой ұшқырлығы

			икемділіктері мен дағдыларын жетілдіру	ыру.	ын арттыру.
		Қараша	Суреттер бойынша сипаттамалық әңгіме құрастыру біліктілігін дамыту	Табиғатқа деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу.	Ертегі кейіпкерлерінің сипаты арқылы балаларды жақсы қасиеттерге баулу.
		Желтоқсан	Кеңістікті бағдарлау	Оқушылардың ойлау қабілетін, ой ұшқырлығын арттыру.	Жазу сауаттылығын дамыту
		Қаңтар	Балалардың дүние танымын кеңейту.	Тірек қозғалыс аппаратының қызметін арттыру.	Тілін дамыту, сөздік қорын молайту
		Ақпан	Сурет салу, суретке қарап әңгіме құрастыру, өз ойын еркін айта білуге машықтандыру	Балалардың дүние танымын кеңейту.	Жануарлар туралы түсініктерін кеңейту. Жұмбақтар шешу.
		Наурыз	Көктем . Наурыз мерекесі	Сөйлем құрастыру арқылы, жазу тілін дамыту	Көктем мезгілінің ерекшеліктері

		Сәуір	Құстар туралы түсініктерін кеңейту	Табиғатпен сырласу Достық,ынтымақ,жеңіс бейбітшілік туралы түсініктерін арттыру.	Жыл мезгілдері
		Мамыр	Достық,ынтымақ,жеңіс бейбітшілік туралы түсініктерін арттыру.		
5	Тұтықпа – сөйлеу мүшелерінің бұлшық еттерінің тартылу салдарынан, сөйлеудің ырғақтығын ың, жылдамдылығының бұзылуы	Қыркүйек	Оқушылардың даму деңгейін зерттеу. Тыныс алу жаттығулары (үнемі)	Жалпы даму деңгейін зерттеу Тыныс алу жаттығулары (үнемі)	Жалпы даму деңгейін зерттеу Тыныс алу жаттығулары (үнемі)
		Қазан	Дыбыстарын қадағалап, дұрыс айтқызу.	Логикалық ойында	Мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар
		Қараша	Ертегілер еліне саяхат	Ертегілерді айту арқылы балалардың тілін дамыту.	Шебер қолдар зерігуді білмейді.
		Желтоқсан	Қыс мезгілі.	Қыс мезгілі	Қыс мезгілі
		Қаңтар	Суреттер бойынша сипаттамалық әңгімелер құрастыру біліктілігін дамыту.	Диктант .	Диктант

		Ақпан	Дидактикалық, ұлттық ойындар	Жұмбақтар шешу	Жаңылтпаштар жаттау.
		Наурыз	Көктем. Наурыз мерекесі	Наурыз мерекесінің маңызы. Ұлттық ойындар	Тыныс алу жаттығулары
		Сәуір	Ертегілер еліне саяхат	Ертегілердің ұқсастығымен ерекшеліктерін анықтау. Жаңа ертегілер құрастыру.	Ертегі әлеміне қызығушылығын қалыптастыру.
		Мамыр	Шығармашылық қабілетін дамыту.	Жыл бойына алған білімдерін қайталау	Жыл бойына алған білімдерін қайталау.
6	Аллалия – бас ми қабығындағы тіл аймақтарының жастайынан зақымданудың әсерінен баланың сөйлеу тілінің жетілмеуі.	Қыркүйек	Даму деңгейін зерттеу Артикуляциялық жаттығулар (үнемі)	Даму деңгейін зерттеу	Даму деңгейін зерттеу
		Қараша	Оқушылардың кеңістікті бағдарлауын, есту арқылы қабылдауын, зейінін дамыту.	Байланыстырып сөйлей білуге үйрету.	Күзгі табиғат (байланыстырып сөйлеу)
		Желтоқсан	Таным қабілетін түзету сабағы	Ертегілер арқылы ой-қиялын дамыту	Ертегілер еліне саяхат. Логикалық

					ойындар
		Қаңтар	Ойнайық та, ойлайық. Балалрдың ойын арқылы логикалық ойлау қабілетін жан-жақты дамыту.	Жазу сауаттылығын дамыту. Диктант	Байланыстырып сөйлеуге үйрету.
		Ақпан	Өз ойларын айта білу	Ертегі соңын өз ойлары мен аяқтау	Ертегі кейіпкерлерін сомдау
		Наурыз	Сөздік диктант, мәтінді буындап көшіру, мәтінді көшіру.	Наурыз мерекесі туралы түсініктерін кеңейту.	Наурыз той. Наурыз көже дайындау (дәндермен жұмыс)
		Сәуір	Құстар ұшып келеді. (байланыстырып сөйлеу)	Изотерапия	Есептер шығару
		Мамыр	Жыл бойы өткен білімдерін қайталау	Жыл бойы өткен білімдерін қайталау	Жыл бойы өткен білімдерін қайталау
7	Аутизм Бала дамуындағы ауытқушылықтың ауыр түрі. Ол әлеуметтік	Қыркүйек	Даму деңгейін зерттеу. Ұсақ моторикасын дамыту	Даму деңгейін зерттеу. Ұсақ моторикасын дамыту	Даму деңгейін зерттеу. Ұсақ моторикасын дамыту

<p>ортамен қарым-қатынастың жоқтығын білдіреді. Адамның сыртқы оқшауланып, өзімен-өзі болып, іштей сары уайымға салынған кездегі көңіл күйі.</p>	Қазан	<p>Кеңістікті бағдарлау. Балалардың артикуляциялық аппаратын дамыта отырып, дыбыстармен сөздерді дұрыс айтуға үйрету.</p>	Кеңістікті бағдарлау	<p>Балалардың танымдық әрекеттерінің қалыптастыру.</p>
	Қараша	<p>Сөздік қорын, сөздік тілін дамыту.</p>	<p>Сөздік қорын, сөздік тілін дамыту. Грамматикалық құрлымын дамыту</p>	<p>Өздігімен жұмыс жасауға машықтандыру</p>
	Желтоқсан	<p>Суретке мұқият қарап шығып, кім не ойлап отырғанын әңгімелеп беру, сурет бойынша әңгіме құрастыруға үйрету.</p>	<p>Сурет сала білу дағдыларын қалыптастыру.</p>	<p>Шығармашылық қабілеттерінің дамыту.</p>
	Қаңтар	<p>Тура және кері санауға үйрету. Сурет құрастыру.</p>	<p>Сурет пен сөз арасына байланыс орнату. Байланыстырып сөйлеуге үйрету.</p>	<p>Әрі оқу, әрі ойын. Мейірімділікке, шын амдылыққа, достыққа және тәртіпке баулу.</p>

		Ақпан	Ертегілер еліне саяхат	Ертегі айту арқылы, қайырымды істер жасауға баулу	Ертегі соңын өз ойларымен аяқтау.
		Наурыз	Өз ойларын айта білу дағдыларын қалыптастыру.	Топпен жұмыс	Топпен жұмыс
		Сәуір	Жазу дәптермен жұмыс	Жазу сауаттылығын дамыту	Өздігімен жұмыс жасауға машықтандыру
		Мамыр	Бейнелеу терапиясы	Бейнелеу терапиясы	Бейнелеу терапиясы
<p>Дауна – олигофренияның іштен кемтар және жарым- жан болып туылған Имбецильді кемістігінің бір түрі. Дауна кемістігі көбіне бас миының аймақ аралық және қырытыс астының жұмыс істеу қызыметінің бұзылысына пайда болады</p>	Қыркүйек	Даму деңгейін зерттеу	Даму деңгейін зерттеу	Даму деңгейін зерттеу	
	Қазан	Бала тіліне дыбыс пен грамматиканың дұрыстығына жүйелі түрден бақылау жасау	Бала тіліне дыбыс пен грамматиканың дұрыстығына жүйелі түрден бақылау жасау	Бала тіліне дыбыс пен грамматиканың дұрыстығына жүйелі түрде бақылау жасау	
	Қараша	Ұсақ және жалпы моторикасын дамыту	Ұсақ және жалпы моторикасын дамыту	Ұсақ және жалпы моторикасын дамыту	
	Желтоқсан	Балалардың танымдық әрекеттерін қалыптастыру	Сөздік қорын, сөйлеу тілін дамыту.	Өздігімен жұмыс істеуге машықтандыру	

		Қаңтар	Ертегілер еліне саяхат	Ертегі арқылы жақсы, қайырымды істер жасауға баулу.	Байланыстырып сөйлеуге үйрету
		Ақпан	Заттардың аттарын атай отырып, сипаттай білуге үйрету.	Ойнайықта, ойлайықта	Сурет пен сөз арасына байланыс орнату
		Наурыз	Сурет салудағыларын қалыптастыру.	Жазу сауаттылығын қалыптастыру	Жазу сауаттылығын қалыптастыру. (диктант)
		Сәуір	Құстар, жануарлар	Логикалық ойындар	Дидактикалық, логикалық ойындар
		Мамыр	Танымдық процесстерін дамыту	Ойын терапиясы	Жыл бойына алған білімдерін қортындылау

Қызылорда қаласы

№264 мектеп- лицейі

Имашева Салтанат - Психолог

Жұмыстың диагностикалық бағыты:

1.Қалалық педогогикалық- дәрігерлік- психологиялық қортынды негізінде анықтамалармен оқушылардың тізімін жасақтау.

2.Қарым-қатынас дағдыларын және адамгершілікті ерік қасиеттерін қалыптастыру.

3.Оқушылардың танымдық және оқу әрекетінің ерекшеліктерін анықтау.

4.Оқушыларды оқу үрдісінде және түзете- дамыту сабақтарында дамуын бақылау.

5.Оқушылармен өткізген түзете- дамыту жұмысының бағдарламадағы білімін, икем және дағдыларды меңгеру нәтижесін қарастыру.

6.Бастауыш сынып мұғалімдерінің сабақтарына қатысу.

7.Сынып жетекшілерімен байланыс орнату

р/с	Денсаулық деңгейі	Айы,күні	6-8 жас	9-10жас	11-13жас
I	ДЦП-церебральды қимылсыздығы бар балалар. Миы зақымданудан болған қозғалыс әрекеті зардап шеккен балалар.	Қыркүйек	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.
		Қазан	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту
		Қараша	Ым – ишара. Кеңістікті бағдарлау.	Оқушылардың зейінің ойлауын дамыту. Қарым-қатынасты қалыптастыру.	Оқушылардың зейінің ойлауын дамыту. Қарым-қатынасты қалыптастыру.
		Желтоқсан	Ертегі терапиясы.	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.	Есте сақтау қабілетін дамыту.

		Қаңтар	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.	Ертегі терапиясы.	Психологиялық ойындар, жаттығулар. Ұлттық ойындар.
		Ақпан	Танымдық процесстерін дамыту.	Логикалық ойлауды дамыту.	Ертегі терапиясы.
		Наурыз	Психологиялық ойындар, жаттығулар.	Ым – ишара. Кеңістікті бағдарлау.	Ым – ишара. Кеңістікті бағдарлау.
		Сәуір	Оқушылардың қабылдауы мен байқағыштығын дамыту.	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Оқушылардың қабылдауы мен байқағыштығын дамыту.
		Мамыр	Еңбек терапиясы. Топпен жұмыс.	Оқушылардың ойлау ерекшеліктерін коррекциялау мен дамыту.	Ойын терапиясы. Релаксация.
II	ЖТК - жалпы сөйлеу тілінің дамымауы. ФФЖ ,- Қабылдау түйсігі мен дыбыстарды айтуындағы ақаулықтардың салдарынан болған, сөйлеу тілінің әр түрлі кемістіктері. ЗПР - Психикалық	Қыркүйек	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.

	дамуының тежелуі.				
		Қазан	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.
		Қараша	Кеңістікті бағдарлау .Ортамен қарым-қатынасты қалыптастыру.	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Есте сақтау қабілетін дамыту.
		Желтоқсан	Ертегі терапиясы.	Ым-шара.Психологиялық ойындар,жаттығулар.	Еңбек терапиясы.
		Қаңтар	Оқушылардың қабылдау мен байқағыштығын дамыту.	Оқушылардың зейінін,ойлауын дамыту.	Ертегі терапиясы.
		Ақпан	Бейнелеу терапиясы.Ұсақ моториканы дамыту	Логикалық ойлауын дамыту.	Оқушылардың қабылдауы мен байқағыштығын дамыту

		Наурыз	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Оқушылардың қабылдауы мен байқағыштығын дамыту.	Ым-ишара. Ойын терапиясы.
		Сәуір	Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру. Топпен жұмыс.	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.
		Мамыр	Ойын терапиясы.	Ойын терапиясы.	Ойын терапиясы.
Ш	<p>Эпилепсия- бас мианың оқтын-оқтын есінен тандыра құрыстырып ұстайтын ауру.</p> <p>РОП ЦНС – Орталық жүйке жүйесінің тежелуі.</p>	Қыркүйек	Жалпы даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу. Балалардың танымдық әрекеттерін дамыту	Жалпы даму деңгейін зерттеу Ортаға бейімдеу. Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.	Жалпы даму деңгейін зерттеу Ортаға бейімдеу. Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.
		Қазан			
		Қараша	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.	Ым-ишара. Кең істікті бағдарлау.	Ертегі терапиясы.
		Желтоқсан	Ертегі терапиясы.	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Зейінін дамыту және шоғырландыру.
		Қаңтар	Оқушылардың қабылдауын	Ертегі терапиясы.	Ертегілер еліне саяхат

			коррекциялау және дамыту.		
		Ақпан	Ойын терапиясы.	Зейінін дамыту және шоғырландыру. .	Есте сақтау қабілетін дамыту.
		Наурыз	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.	Бейнелеу терапиясы . Ұсақ моториканы дамыту.	Топпен жұмыс, қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру.
		Сәуір	Оқушылардың ойлау ерекшеліктерін дамыту.	Еңбек терапиясы ..	Психологиялық ойындар, жаттығулар.
		Мамыр	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Оқушылардың қабылдауын коррекциялау және дамыту.	Танымдық процестерін дамыту.
IV	Дизартрия-жүйке тамырлығын сөйлеу мүшелерінің жұмысын толық қамтамасыз ете алмауына байланысты, сөйлеу қабілетінің бұзылуын айтады	Қыркүйек	Оқушылардың даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Оқушылардың даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Оқушылардың даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.
		Қазан	Ұсақ және жалпы	Ұсақ және жалпы моториканы	Ұсақ және жалпы моториканы

			моторик аны дамыту.	дамыту.	дамыту.
		Қараша	Топпен жұмыс. Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру.	Зейінін дамыту және шоғырландыру.	Есте сақтау қабілетін дамыту.
		Желтоқсан	Кеңістікті бағдарлау. Ым-ишара.	Оқушылардың ойлау қабілетін, ой ұшқырлығын арттыру.	Топпен жұмыс. Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру.
		Қаңтар	Зейінін дамыту және шоғырландыру.	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту..	Зейінін дамыту және шоғырландыру.
		Ақпан	Ертегі терапиясы.	Балалардың дүние танымын кеңейту.	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.
		Наурыз	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Психологиялық ойындар, жаттығулар.
		Сәуір	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту	Психологиялық ойындар, жаттығулар.	Ойлау ерекшеліктерін дамыту.

		Мамыр	Психологиялық ойындар, жаттығулар	Оқушылардың қабылдауын коррекциялау және дамыту.	Оқушылардың қабылдауын коррекциялау және дамыту.
V	Тұтықпа – сөйлеу мүшелерінің бұлшық еттерінің тартылу салдарынан, сөйлеудің ырғақтығының, жылдамдығының бұзылуы	Қыркүйек	Оқушылардың даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Жалпы даму деңгейін зерттеу Ортаға бейімдеу.	Жалпы даму деңгейін зерттеу Ортаға бейімдеу.
		Қазан	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.
		Қараша	Зейінін дамыту және шоғырландыру.	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Ойлау ерекшеліктерін дамыту. Танымдық процестерін дамыту.
		Желтоқсан	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Зейінін дамыту және шоғырландыру.	Есте сақтау қабілетін дамыту.
		Қаңтар	Ертегі терапиясы.	Еңбек терапиясы.	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.
		Ақпан	Қабылдау ерекшеліктерін коррекциялау	Топпен жұмыс. Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру	Оқушылардың қабылдауын коррекциялау және дамыту.

			иялау және дамыту.	у.	
		Наурыз	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.	Психологиялық ойындар, жаттығу-лар. Ұлттық ойындар	Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру. Топпен жұмыс.
		Сәуір	Психологиялық ойындар, жаттығулар.	Ертегі терапиясы. Жаңа ертегілер құрастыру.	Еңбек терапиясы.
		Мамыр	Танымдық процестерін дамыту.	Жыл бойына алған білімдерін қайталау.	Психологиялық ойындар, жаттығулар. Ұлттық ойындар.
VI	Аллалия – бас ми қабығындағы тіл аймақтарының жастайынан зақымданудың әсерінен баланың сөйлеу тілінің жетілмеуі.	Қыркүйек	Даму деңгейін зерттеу Ортаға бейімдеу.	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.
		Қараша	Оқушылардың зейінін дамыту және шоғырландыру. Ұсақ моториканы дамыту.	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.	Оқушылардың зейінін дамыту және шоғырландыру. Ұсақ моториканы дамыту.
		Желтоқсан	Танымдық процестерін дамыту.	Оқушылардың зейінін дамыту және шоғырландыру.	Қабылдауды коррекциялау және дамыту.

		Қаңтар	Ертегі терапиясы.	Ойлау ерекшеліктерін коррекциялау және дамыту.	Есте сақтау қабілетін дамыту.
		Ақпан	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.	Еңбек терапиясы.
		Наурыз	Оқушылардың қабылдауын коррекциялау және дамыту.	Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру. Топпен жұмыс.	Психологиялық ойындар, жаттығулар. Ұлттық ойындар.
		Сәуір	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.	Оқушылардың қабылдауын коррекциялау мен дамыту.	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.
		Мамыр	Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру. Топпен жұмыс.	Психологиялық ойындар, жаттығулар. Ұлттық ойындар.	Танымдық процестерін дамыту.
VI I	Аутизм Бала дамуындағы ауытқушылықтың ауыр түрі. Ол әлеуметтік	Қыркүйек	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.

<p>ортамен қарым-қатынастың жоқтығын білдіреді. Адамның сыртқы оқшауланып, өзімен-өзі болып, іштей сары уайымға салынған кездегі көңіл күйі.</p>	Қазан	Кеңістік ті бағдарлау. Түстерді ажырату.	Кеңістікті бағдарлау. Түстерді ажырату.	Балалардың танымдық әрекеттерін қалыптастыру. Түстерді ажырату. Кеңістікті бағдарлау.
	Қараша	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.
	Желтоқсан	Ым-ишара, қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру. Топпен жұмыс.	Зейінін дамыту және шоғырландыру.	Зейінін дамыту және шоғырландыру.
	Қаңтар	Зейінін дамыту және шоғырландыру.	Ертегі терапиясы.	Ертегі терапиясы. Жаңа ертегі құрастыру.
	Ақпан	Психологиялық ойындар, жаттығулар. Ұлттық ойындар.	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Қабылдауын коррекциялау және дамыту.
	Наурыз	Ойлау ерекшеліктерін дамыту.	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.	Еңбек терапиясы.

		Сәуір	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.	Психологиялық ойындар, жаттығулар. Ұлттық ойындар.	Психологиялық ойындар, жаттығулар. Ұлттық ойындар.
		Мамыр	Танымдық процестерін дамыту.	Қабылдауымен байқағыштығын дамыту.	Бейнелеу терапиясы. Ұсақ моториканы дамыту.
VI II	Дауна – олигофренияның іштен кемтар және жарым-жан болып туылған Имбецильді кемістігінің бір түрі. Дауна кемістігі көбіне бас миының аймақ аралық және қыртыс астының жұмыс істеу қызметінің бұзылысына пайда болады	Қыркүйек	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.	Даму деңгейін зерттеу. Ортаға бейімдеу.
		Қазан	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.	Ұсақ және жалпы моториканы дамыту.
		Қараша	Зейінін дамыту және шоғырландыру.	Кеңістікті бағдарлау. Түстерді ажырату.	Ертегі терапиясы.
		Желтоқсан	Ертегі терапиясы	Танымдық процестерін дамыту.	Оқушылардың қабылдауын коррекциялау мен дамыту
		Қаңтар	Кеңістікті бағдарлау. Ым – ишара.	Ойлау ерекшеліктерін коррекциялау мен дамыту	Есте сақтау қабілетін дамыту.
		Ақпан	Бейнелеу терапия	Есте сақтау қабілетін дамыту.	Зейінін дамыту және шоғырландыру

			сы. Ұсақ моториканы дамыту.		
		Наурыз	Оқушының қабылдауын коррекциялау мен дамыту.	Зейінін дамыту және шоғырландыру	Танымдық процестерін дамыту.
		Сәуір	Психологиялық ойындар және жаттығулар	Психологиялық ойындар және жаттығулар	Психологиялық ойындар және жаттығулар. Ұлттық ойындар

«№27 жалпы білім беретін мектеп» КММ

**Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыны
психологиялық-педагогикалық сүйемелеудің
жеке бағдарламасы**

Арнайы педагог: Аймуханова А.Б.

Қарағанды, 2021 жыл

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыны психологиялық-педагогикалық сүйемелеудің жеке бағдарламасы

Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім беруді қажет ететін оқушыны қолдаудың бірнеше кезеңдері бар:

- I. Мұғалімнің қолдау көрсетуі (басқа әдіс-тәсілдерді қолдану, т.с.с.)
- II. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарымен бірлесіп бейімделген бағдарлама құру
- III. ПМПК арқылы оқыту бағдарламасын анықтау

Егер бірінші кезеңнен кейін оқушы жақсы нәтижелер көрсетсе, әрі қарай мұғалім өз жұмысын жалғастыра береді. Ал, жақсы нәтиже болмаса, ПМПК мамандарына жүгінеді. Екінші кезеңде мамандармен бірігіп, бір, екі немесе үш тоқсанға бейімделген бағдарлама құрылады. Қысқартылған бағдарламамен оқытудан кейін оң нәтиже болмаса, оқыту бағдарламасын анықтау мақсатында, оқушы ПМПК-ға жіберіледі.

ПМПК қорытындысы бар оқушыны жалпы білім беретін мектепте қолдау 12 қадамнан тұрады.

1-қадам.

- ЕБҚЕ оқушылармен танысу;
- ПМПК қорытындысы мен ұсынымдарын зерделеу

2-қадам.

- ЕБҚЕ оқушының ата-анасымен әңгімелесу;
- бала туралы мағлұмат жинау;
- сауалнама толтыруды ұсыну
(1а форма, 1в форма толтырылады)

1а формасы.

Бірінші сынып оқушыларының ата-аналарына арналған Сауалнама

Құрметті, ата-аналар ұсынылатын сұрақтарға жауап берудіңді сұраймыз. Бұл мектеп мамандары мен мұғалімдердің бағаларға оқушыды ұйымдастыру мен көмек көрсетуді жасауға сәттілігін тиісінше білуге. Мінез-құлқының (басқару) біре-бір белгісін өткізбей, кресті қою немесе ұсынылған төрт жауаптың біріне сызу қажет. Егер маңызды деп санасаңыз, бала туралы қосымша ақпарат жазыңыз.

1. Сіз өз баланыңыздың дені сау, мықты, шыдамды, мектеп жүктемелерімен күресуге қабілетті деп санайсыз ба?

1) Иә) Иә дегеннен гөрі жоқ

2) Жоқ дегеннен гөрі иә) Жоқ

2. Сіз оның есту, көруі қалыпты деңгейде дамығанына сенімдісіз бе? (егер ауытқушылық бар болса, онда есту, көру немесе сөйлеу тілін белгітеңіз)

1) Иә) Иә дегеннен гөрі жоқ

2) Жоқ дегеннен гөрі иә) Жоқ

Қосымша ақпарат (Денсаулығында қандай ауытқушылық бар қысқаша):

3. Сізді уайымдататындай мінез-құлқында қандай да бір ауытқу бар ма: қимылдың шектелуі немесе тежелуі, уайымға бейім, ашушандық, шулы, ыстықты көтере алмау, жылжуық, негізсіз қорқыныш және т.б.?

1) Иә) Иә дегеннен гөрі жоқ

4) Жоқ

Қосымша ақпарат: (қандай белгілер қысқаша)

4. Сөйлеуді түсінуде немесе өз сөйлеу тілінде қиындықтар бар ма: дыбыстарды, сөздерді дұрыс айтып, сөйлемдерді құра алмайды, қайта айта алмайды (керегінің астын сызу керек).

1) Иә

3) Иә дегеннен гөрі жоқ

2) Жоқ дегеннен гөрі иә

4) Жоқ

5. Бала өлеңдерді, ертегілерді немесе әңгімелерді, ауызша тапсырмаларды, әріптерді немесе сандарды жақсы есте сақтай ала ма? (жазғатпайын астын сызу: өлеңдер немесе әріптер)

1) Иә

3) Иә дегеннен гөрі жоқ

2) Жоқ дегеннен гөрі иә) Жоқ

1в формасы. Бала туралы мәлімет баланың тәрбиешісі беріледі. Баланың өзі немесе ата-анасы толтыруға болады.

Коммуникативті паспорт

Бұл мен

Баланың суреті

Менің атым: _____

Мен: _____ жылы туып, _____ жасыма толды.

Қазір мен: _____ жасыма толды.

3-қадам.

- бірнеше күн қатарынан оқушыны сабақ үстінде бақылайды;
- сабақта оқушыны бақылау хаттамасын толтырады (2а форма).

2 а формасы.
Сабақ барысында оқушыға бақылау жасау хаттамасы
(бірнеше күнішінде бағалау)

Оқушының аты-жөні _____

Мұғалімнен мамандар (логопед, психолог, арнайы педагог) хаттамада көрсетілген критерийлерді пайдалана отырып, мінез-құлықтың немесе қызығушылықтың бірде-бір белгісін жібермей оқушының сабақ барысындағы әрекеттерімен мінез-құлықты жеке қадағалайды.

Егер көрсетілген белгі әлсіз көрінсе, онда тиісті бағанда "1" қойылады, егер белгі елеулі дәрежеде көрінсе, онда "2" қойылады. Егер кестеде сипатталған мінез-құлық сипаттамасы байқалмаса, онда бағам бос қалдырылады.

Егер баланың мінез-құлықтың қандай да бір сипаттамасын қалай атап өтуге болады деген күдік туындаса, баланың тахуда өмір қалай ұстағанын еске алу керек.

Бақылау бірнеше күн бойы жүргізіледі, бақылау түрлі сабақтарда жүргізіледі.

№	Бағалау сипаты	Бақылау күні					
		Оқу пәні					
I. Сыныптағы мінез-құлық							
1.	Сабақтарда тыныштық, зейін тұрақты, ісін алғысы дейін жеткізбейді.						
2.	Тапсырмаларды бірнеше рет қайталауды және ересектің тұрақты бақылауына іздесті.						
3.	Мұғалімнің нұсқаулықтарын, талаптарын бірден емес, бағу қабылдайды. Аяқта қалушылық. Жұмысқа бірден қосылып, ұзақ «ойланады».						
4.	Мұғалімге немесе басқа балаларға сабақ барысында кедергі жасайды.						
5.	Мұғалімнің талабын, сыныптың күнделікті күн тәртібін орындамайды.						
6.	Мұғалімнің фронтальды нұсқаулықтарын қабылдамайды, сынып жұмысына өз бетінше кірмейді (өзін жоқ деп санайды) және сынып тапсырмаларын ересек адамның көмегінің орындамайды.						
II. Қызмет қарқыны							
1.	Бағу, жайбасар, бұрса балаларға ілесе алмайды, үлгермейді.						
2.	Жұмыс қарқыны тұрақсыз. Тез шаршап, әлсірейді; енжар немесе керісінше, ширақ болу.						
3.	Ынтымамен жұмыс істемейді, көп қателіктер жібереді, сабақ барысын қадағаламайды, көп алаңдайды.						
4.	Жұмыс қарқыны жақсы, бірақ ретсіз және «орынсыз» жұмыс істейді.						
III. Танымдық дамуы							
1.	Жеткілікті дәрежеде зерек емес; қарапайым тапсырмалар мен сұрақтарға жауап беруге қиналады.						

4-қадам.

- оқушыны сабақ үстінде бақылау нәтижесін қорытынды формаға түсіреді (2б форма)

2б формасы.

Сабақта оқушының әрекеті мен мінез-құлқын психологиялық-педагогикалық бағалау

(бірнеше күнгі бақылау қорытындылары енгізіледі)

Баланың аты-жөні _____ Жасы: _____

Мұғалім/психолог, педагог, логопед _____

Сыныбы, _____ Бақылау күні _____

2 б формасы оқушының сабақ барысында бақылау нәтижесі бойынша толтырылады.

Әр графикас (1 және 2) баллдары қойылады, олар 2а бақылау каттегориясында жәй қолданылған. Баллдың қорытынды саны қосылтады.

2 а, б формасы оқушының психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімділігін бақылау құралы ретінде, сонмен бірге оқу бағдарламаларының мақсатын оқушының мүмкіндіктеріне сәйкес келуі үшін жасалатын мониторинг болып саналады. Бақылау мониторингі тұрсын, жарты жыл немесе жылдың аяғында жүргізіледі. Қорытынды бала саны салыстырылады. Дұрыс ұйымдастырылған психологиялық-педагогикалық қолдау мен баланың мүмкіндігіне сәйкес келетін бағдарламаны сайбалау санының маңызы 0 -ден бастап төмендеуі керек.

№	Бағалау сипаты	Балдық жүйесіде Бағалау
	I. Сыныптағы тәртібі	
1.	Сабақтарда тыныштық, зейін тұрақсыз, ісді алғыша дейін жеткізбейді.	
2.	Тапсырмаларды бірнеше рет қайталауды және ересектің тұрақты бақылауына ирқтаж	
3.	Мұғалімнің нұсқаулықтарын, талаптарын бірден емес, балу қабылдайды. Аяқта қалушылық. Жұмысқа бірден қосылмайды, ұзақ «ойтанды».	
4.	Мұғалімге немесе басқа балаларға сабақ барысында кедергі жасайды	
5.	Мұғалімнің талабын, сыныптың күнделікті күн тәртібін орындамайды.	
6.	Мұғалімнің фронтальды нұсқаулықтарын қабылдамайды, сынып жұмысына өз бетінше кірмейді (өзін жоқ деп санайды) және сынып тапсырмаларын ересек адамның көмегінің орындамайды.	
	II. Қызмет қарқыны	
1.	Балу, жайбасар, басқа балаларға іпесе алмайды, үлгермейді	
2.	Жұмыс қарқыны тұрақсыз. Тез шаршап, өсірейді: еңкер немесе керсінше, ширақ болу.	
3.	Ынтымамен жұмыс істемейді, көң қателіктер жібереді, сабақ барысын қадағаламайды, көп алаңдайды	
4.	Жұмыс қарқыны жақсы, бірақ ретсіз және «орынсыз» жұмыс істейді.	
	III. Танымдық дағдысы	
1.	Жеткілікті деңгейде зерек емес: қарапайым тапсырмалар мен сұрақтарға жауап беруге қиналады	

5-қадам.

- оқушы жетістіктерін критериалды бағалауды жүргізеді;
- оқу бағдарламасын меңгерудегі олқылықтарды анықтайды.

6-қадам.

- оқушыны бақылау, ата-анамен сауалнама жүргізу, оқудағы білім, білік, дағдыларын анықтау нәтижелерін жалпылап оқушының мінездемесін толтырады (3-форма)

3 форма Оқушыға мінездеме

Нұсқаулық

1. Мінездеме оқу жылының басында және соңында құрастырылады: сынып жетекшісі мен әрбір мәнші (ПМПК ұсыныстарында көрсетілгендей немесе ППҚҚ қарастыруы бойынша). Әр мәнші мен мұғалім өз ізденістерін мазмұнына сәйкес келетін бағаларды толтырады. Оқушының ерекше білім беру қажеттіліктерінің бірлескен талқылау нәтижесі мәншілер мен мұғалім бала туралы қысқартты толтырылады және нақтылайды.

2. Оқу жылының басындағы мінездеме ата-аналардың бақылаулары, зерттеулері мен сауалнамалары, жетекшіліктегі талқылаудан алынған мәліметтер, дәптерлер мен оқушының іс-әрекеті өнімдерінің зерттелуі негізінде, сондай-ақ терендетілген мәліметтер негізінде, сондай-ақ оқушының ерекше білім беру қажеттіліктері, тәрбиелік қиындықтар мен олардың себептерінің зерттеу негізінде құрастырылады. Терендетілген зерттеу үшін психолог, логопед қызмет түріне сәйкес келетін диагностикалық құралдарды қолданады. Мұғалім мен арнайы педагог күтілетін оқу нәтижелеріне сәйкес бақылау талқылауларына қолдана отырып, білім жетістіктерінің критерияларын бағалауды қолданады. Бағдарламалық материалды меңгерудің қайсегі деңгейі, жарам арадағы даму деңгейі, білімдегі оқпалықтар, оқу қызметінің құрылымдық компоненттерінің қайсысы және қолда бар ресурстар ашылады.

3. Оқу жылының соңындағы сипаттамда бейнделген немесе және оқу бағдарламаларын меңгерудегі, алуынның дағдыларын қалыптастыруды, оқу мен мәнші құлдықта қиындық тудыратын себептерді жоюдағы жетістіктер туралы қысқарт болуы керек.

20

Сфера		Күшті жақтары/актуалды деңгейі	Қиындығы
Оқу деңгейінің өсіп келе жатқандығы	Оқу	(бағдарламалық сәйкес меңгерген дағдылар сипатталады, қай сыныпта, тоқсанға сәйкес келетіні көрсетіледі)	
	Жазу	(бағдарламалық сәйкес меңгерген дағдылар сипатталады, қай сыныпта, тоқсанға сәйкес келетіні көрсетіледі)	
	Математика	(бағдарламалық сәйкес меңгерген дағдылар сипатталады, қай сыныпта, тоқсанға сәйкес келетіні көрсетіледі)	
	Басқа пәндер (ауысқа және демалысшылықтарды қосқанда)	(бағдарламалық сәйкес меңгерген дағдылар сипатталады, қай сыныпта, тоқсанға сәйкес келетіні көрсетіледі)	
Оқу қызметі: - мотивация, - өзі-өзі ұйымдастыру, - жоспарлау, - оқу әрекеттерін орындау, - оқу әрекеттерін бақылау			

11

7-қадам.

- оқушының білім алуындағы ерекше қажеттіліктерін және психологиялық-педагогикалық қолдаудың мазмұнын ППҚҚ мамандары және ата-анасымен бірлесіп отырып талқылайды.

8-қадам.

- талқылау нәтижесінде оқушының қиындықтары, олардың туындау себептері және механизмдері анықталады;
- оқушы мінездемесінің жиынтық сипаттамасы толтырылады (4-форма).

4 форма.

Оқушының мінезділігінің жағымды сипаттамасы _____ АЖ _____ сынып _____ күні

НҮСҚАУЛЫҚ: мұғалімдер мен мұғалімдер құрастырған бағаның міндетінде берілген материалдарды толық танып-біліп және жалпылау нәтижелері бойынша құрастырылады (3 -форма). Қорытынды сипаттаманың мақсаты: оқушының қызығушылығын көрсетуі мен олардың себептерін анықтау, нығайту және нығайту, оқушының жұмыс жасауда күшті жақтары мен оқушының ерекшеліктерін сүйеніс отырып көрсету, алмастыру, жою/жету, жою. Оқушының қызығушылығын көрсетуі мен мұғалімдер мен мұғалімдер ата-аналармен сұрақ-жауап немесе сөйлесу барысында, оқушының сабақта барылуы, оның іс-әрекетінің нәтижелерін (дәлелдер, суреттер, ТЖБ, БЖБ т.б.) көрсету арқылы анықтау.

Оқудағы қиындықтары және себептері, неден туындайды	Күшті жақтары қызығушылығы, әуестері	Психологиялық (эмоционалды, мінезқұлық) ерекшеліктері
1.Оқушының оқудағы қиындықтары; 2.Себептері, неден туындайды:		

9-қадам.

- оқушыны психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламасын құруға және толтыруға қатысады (5-форма).

5 формасы

КММ № жалпы білім беру орта мектебі

ПТЖҚ-дің міндетімен ұйымдастырылған «БЕКІТІМ»

КММ № № КММ Директоры

«...» _____ 20 _____

**Психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету
БАҒДАРЛАМАСЫ
... сынып оқушысы
20...-20... оқу жылы**

10-қадам.

- жеке ыңғай көрсету және арнайы әдіс-тәсілдерді қолдана отырып оқушыны сыныпта оқытады және бағалайды.

11-қадам.

- оқушының білім алуындағы жетістіктеріне мониторинг жүргізіп, нәтижелерін қорытындылайды.

12-қадам.

- оқушының қажеттіліктері мен жеткен жетістіктерін қайта талқылауға қатысады;

- келесі жарты жылдыққа арналған бейімделген немесе жеке бағдарламаларды мазмұнын талқылайды.

Енді оқушыларға құрылатын бағдарламаға тоқталайық.

- 🌸 Бейімделген (қысқартылған) оқу бағдарламасы – оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты негізінде құрастырылған оқу жоспары.

- 🌸 Оқу сағаты қысқартылмайды.

Қысқартылған бағдарламаны құру жайында шешімді кім қарастырады?

- ППҚҚ
- ПМПК

- 🌸 Жеке оқыту бағдарламасы – оқу жоспары Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына бағдарланбаған, оқушының жеке мүмкіндіктеріне ескере отырып құрастырылған.

Жеке оқыту бағдарламасын құру жайында шешімді кім қарастырады?

- ПМПК

Жеке анықтама жалпы сыныпта отыратын, зиятында бұзылысы бар оқушыға құрылады.

Қысқартылған/жеке оқыту бағдарламасының мазмұнын кім анықтайды?

- 🌸 бағдарламаның мазмұнын мамандар командасы мен мұғалім анықтайды;
- 🌸 ата-ана талабы ескеріледі

Жеке оқыту бағдарламасын кім құрады?

- 🌸 ақыл ойында кемістігі бар балаларға арналған Типтік оқу бағдарламасының мазмұнына сай мұғалім және арнайы педагог бірлесе отырып құрады.

Қысқартылған/жеке оқыту бағдарламалары қай кезеңге құрылады?

- 🌸 бір тоқсанға (жарты жылға), жетістіктері қанағаттандырылмаса келесі тоқсанға көшіріледі.

Қысқартылған (бейімделген) бағдарлама ненің негізінде құрылады?

- 🌸 педагогикалық диагностика деректері негізінде пән бойынша академиялық білім мен дағдылардың қазіргі деңгейі және жақын даму аймағы бойынша.
- Ақтуалды білім деңгейі – оқушының меңгерген және өздігінен қолдана алатын пәндік білімі және дағдысы.
- Жақын арадағы даму аймағы – қалыптасу сатысында тұрған пәндік білім мен дағдылар мұғалімнің көмегімен жүзеге асырылады.

Қысқартылған (бейімделген) оқыту бағдарламасын МББС аясында қалай құрылады?

Қажет болған жағдайда мұғалімдер:

- ✿ мақсатты жеңілдету;
- ✿ мақсатты қысқарту;
- ✿ мақсатты кезеңдерге бөлу;
- ✿ кейбір мақсаттарды осы тоқсаннан (жартыжылдықтан) келесі тоқсанға (жартыжылдыққа) ауыстыру.

Жеке оқыту бағдарламасы қалай құрылады?

- ✿ ақыл-ойында жеңіл немесе орташа кемістігі бар балаларға арналған Типтік бағдарлама негізінде;
- ✿ оқушының актуалды білім деңгейі сыныбына сәйкес келмеуі мүмкін;
- ✿ оқушылардан Типтік бағдарламаны толық меңгеруі талап етілмейді.

ЕБҚЕ балаларды сүйемелеуде ата-ана, мұғалімдер, ППҚҚ мамандары, мектеп әкімшілігі, басқа да мектеп қызметкерлерінің жүйелі жұмысы қажет. Сол жағдайда оң нәтижелерді күтуге болады. Оқушының бағдарламаны меңгеруі тікелей мұғалімнің жұмысына, ынта-жігеріне байланысты деп айтуға болады. Сондықтан, инклюзивті білім беру жүйесіндегі басты тұлға – мұғалім екенін естен шығармау қажет.

Тақырыбы:

Жалпы білім беретін мектепте ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламасын әзірлеу.

Дайындаған: Қарағанды қаласы «№ 27 ЖББМ» КММ нің Бастауыш сынып мұғалімі Тумарбаева Меиз Зарыкбековна

Психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңестің кешенді тексеру қорытындысы негізінде бала «Ерекше білім беру категориясына жатады деген анықтама негізінде оқушыға жеке оқу бағдарламасы жасалады.

- **Жеке оқыту бағдарламасы дегеніміз не?**
- Жеке оқыту бағдарламасы – оқу жоспары Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына бағдарланбаған, оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып құрастырылған бағдарлама.
- **Жеке оқыту бағдарламасын құру жайында шешімді кім шығарады?**
- ПМПК

1. Жеке оқу бағдарламасы бойынша оқыту (ҚР БҒМ 30.қазан 2018 ж. №595 бұйрығымен бекітілген «Орта білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларының 1-тарауының 6-тармағын, 2-тарауының 25-тармағының негізінде)

2. Инклюзивті білім беру жағдайында мектепте психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу: танымдық іс-әрекетті түзету және дамыту бойынша дефектологпен (олигофренопедагогпен) сабақтар, сөйлеудің жалпы кемістігін жеңу бойынша логопедпен сабақтар («Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларға психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдарды бекіту туралы» ҚР БҒМ 12.12.2011 ж. №524 бұйрығына, «Жалпы білім беретін мектепте білім беру қажеттіліктері ерекше балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу» әдістемелік ұсынымдарына, ТП ҰҒПО, Алматы қ., 2019ж. сәйкес). Негіздей отырып жұмыс жасаймын.

3. Оқу жетістіктерін бағалау және оқыту кезінде жеке тәсілдерді қолдану арқылы көмек беремін.

Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау алгоритмі, педагогикалық-психологиялық қолдаудың бағыттарын анықтау 12 қадамнан тұрады.

Соның ішінде 6 қадамды сынып жетекшісі толтырады.

1. Оқушының ата-аналарына арналған сауалнама
 2. Оқушының ата-аналарымен сұхбаттасу хаттамасы
 3. Коммуникативтік төлқұжат
 4. Сабақта оқушыны бақылау хаттамасы
- (бірнеше күн ішінде жүргізілген бақылау нәтижелері)
5. Оқушыға мінездеме (I-II жартыжылдық және жыл соңы)

(оқушымен жұмыс жасайтын ППСҚ психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің әрбір маманы және әр пән мұғалім толтырады

6. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламасы

1. Оқушының ата-аналарына арналған сауалнама

Мектепте бір және одан да көп жылдар оқыған оқушылардың ата-аналарына арналған сауалнама

Құрметті ата-аналар, ұсынылған сұрақтарға жауап берулеріңізді сұраймыз. Бұл мектеп мұғалімдеріне және мамандарға оқытуды жақсырақ ұйымдастыруға әрі балаға көмек көрсетуге септігін тигізеді. Мінез-құлықтың (дамудың) бірде-бір белгісін босатпай, ұсынылып отырған жауаптардың біреуінің астын сызу қажет. Қажет деп есептесеңіз, бала туралы қосымша ақпарат жазуға болады.

1. Балаңыз мектепке қуана бара ма?

киналып барады;

аса ұнатпай барады;

қуана, шын көңілмен

жауап беруге қиналамын

2. Балаңыз мектеп тәртібіне бейімделді ме? Мектеп тәртібін дұрыс қабылдай ма?

әлі жоқ;

толық емес;

негізінен, иә;

әрине, иә;

жауап беруге қиналамын

3. Өзінің оқудағы табыстары мен сәтсіздіктеріне уайымдайды ма?

жоқ;

иаден гөрі, жоқ;

жоқтан гөрі, иә

әрине, иә;

жауап беруге қиналамын

2. Оқушының ата-аналарымен сұхбаттасу хаттамасы

Оқушының тегі, аты

Туған жылы, айы, күні

Мекен-жайы

Отбасы құрамы:

Әкесі: (ТАӘ, туған жылы, білімі, жұмыс орны, лауазымы, байланыс телефоны)

Анасы: (ТАӘ, туған жылы, білімі, жұмыс орны, лауазымы, байланыс телефоны)

Отбасының басқа мүшелері:

Отбасының әлеуметтік сипаты: толық/толық емес/көп балалы/аз балалы/әлеуметтік қолайсыз. Материалдық жағдайы жоғары, орта (қамтылған)/материалдық жағдайы төмен (аз қамтылған); әлеуметтік көмекті қажет етеді

Толық отбасы, отбасында 3 бала бар, материалдық жағдайы орташа қамтылған. Әлеуметтік көмекті қажет етпейді.

Тұрмыс жағдайы: жоқ/өз баспанасы бар, тұрғын алаңын жалдау, т.б.

Өз баспанасында тұрады, үйлері 3 бөлмелі

Баланың жеке бөлмесі бар/ бала бөлмені басқа отбасы мүшелерімен бөліседі/ баланың ұйықтайтын және сабаққа дайындалатын орны жоқ/ және т.б.

Баланың ұйықтайтын өз бөлмесі бар, сабаққа дайындалатын столы, ойнайтын бөлмелері бар.

Отбасылық және балалар мен ата-аналардың қарым-қатынастарының ерекшеліктері

Ата-аналардың мектеп педагогтерімен байланысы және өзара әрекеттесуі

3. Коммуникативтік төлқұжат

Коммуникативтік төлқұжат

Бұл мен

Өзім туралы

Менің атаым

Мен 2012 жылы туыным.

Қазір менің жасыым 9 да

Менің отбасым және менің өмірімдегі басқа маңызды

әдістер

Әкем

Анам

Ағам

Інім

Менің отбасым және менің өмірімдегі басқа маңызды

әдістер

Әкем

Анам

Ағам

Інім

Өзім туралы маңызды ақиқат

Бір нәрсеге ықыласпен қарайды, айналармен немесе пішіндермен, тартымды объектілерді, қызық-қызық объектілермен және т.б.

Менің ықыласым туралы

- ✓ Сиретімді ұқсастықтар, аран олар
- ✓ Дәлелдер туралы

Менің ақыл-парасатым туралы

- ✓ Мультфильм қарау
- ✓ Доп ойнау

Менің ақыл-парасатым туралы

- ✓ Әкімшілік, үлгеру
- ✓ **Мәдениет**
- Менің өмірім туралы
- ✓ Ана-атамды, ұстазымды сыйлаймын
- ✓ Тіл ағылшын
- ✓

Менің өмірім туралы

- ✓ Жетілдіру
- ✓ Қаржысыз
- Мен өз бетіммен оқып аламын
- ✓ өз бетіммен қызық, маған аламын

- ✓ тіл білетінмен күресуір жасаймын

Мен басқаларды қалаймын істеймін

- ✓ амалыммен қызықпен ойнаймын
- ✓ ұстазымның көмегімен өзін шығарамын

Мен үшін әдістердің ісіндімін қалаймын

- ✓ мен үшін амал оқулықтарыма салтып берейін
- ✓ мен үшін амал бағамдымды бауым байлап берейін

- ✓ Оқи мақалаларыңның белгілі маңызы бар
- ✓ Сөздерімді жұмыс істеймін және жұмыс істеймін, өзгерісін оқыту
- ✓ Оқуымды өз ісіндімін қызықпен оқып, жолымды қызықпен (жолымды оқып, жолымды) және мақалаларымды оқып оқып беремін
- ✓

Өзім туралы басқа да маңызды ақиқат

- ✓ Мен әрбірдегі білем, бірақ дабыстық атнаймын
- ✓ Кейбір әріптерде жазбаша түрлерін ұмытқан қаламын, мен үшін 4 жол алап жазып қана түседі, әкімшілік сөйлеуім мүмкін, бұл үйренген мақалаларым әрмен ұмытқан қаламын

Нысанды мәтіндерден түрле _____

Күн _____

Сабақта оқушыны бақылау хаттамасы (бірнеше күн ішінде жүргізілген бақылау нәтижелері)

Баланың тегі, аты _____

Мұғалімдер және мамандардың әрқайсысы (логопед, психолог, арнайы педагог) хаттамада көрсетілген өлшемдерді қолдана отырып мінез-құлықтың немесе іс-әрекеттің бірде-бір белгісін босатпай жеке-жеке оқушының сабақ барысындағы мінез-құлқы мен іс-әрекетін бақылайды.

Егер көрсетілген белгі нашар білінсе, тиісті бағанда «1» қойылады, егер белгі айтарлықтай дәрежеде анықталса, «2» қойылады. Егер кестеде сипатталған мінез-құлық белгісі байқалмаса, баған бос қалдырылады.

Егер баланың мінез-құлық сипатын тотыруда күмән туса, онда баланың жақында өзін қалай ұстағанын еске түсірген жөн.

Бақылау бірнеше күн ішінде жүргізіледі, бақылау әртүрлі сабақтарда жүргізіледі.

№ р/н	Бағаланатын сипаттама	Бақылау мерзімі					
		Оқу пәні					
	I. Сыныптағы тәртібі						
1.	Қызба, сабақта жеңілтек, орнықсыз, ісін соңына дейін аяқтамайды						
2.	Тапсырмалардың қайталануын және ересек адамның үнемі бақылауын қажет етеді						
3.	Мұғалімнің нұсқауларын, талаптарын бірден емес, баяу орындайды. Баяу қабылдайды. Жұмысқа бірден кіріспейді, ұзақ уақыт бойы «ширайды»						
4.	Педагогке және/немесе мұғалімге бөгет жасайды						
5.	Сынып өмірінің тәртіп ережелерін, мұғалімнің талаптарын орындамайды						
6.	Мұғалімнің жалпы нұсқауларын қабылдамайды, сынып жұмысына өз бетімен орындауға кіріспейді (сабақта жоқ сияқты) және ересектің көмегінсіз сынып тапсырмаларын орындамайды						
	II. Іс-әрекет қарқыны						
1.	Баяу, басқа балаларға үлгермейді						
2.	Жұмыс қарқыны бірқалыпты емес. Тез шаршайды, қалжырайды: көңілсіз күйге түседі, немесе керісінше ширап кетеді						
3.	Ұқыпсыз жұмыс істейді, көп қателіктер жібереді, сабақ барысын қадағаламайды, көп нәрсеге алаңдайды						
4.	Жұмыс қарқыны жақсы, бірақ ретсіз және бейберекет жұмыс істейді						
	III. Танымдық дамуы						
1.	Айтарлықтай ұғымтал емес: қарапайым сұрақтар мен тапсырмаларға жауап беруге қиналады						
2.	Үнемі қосымша түсіндірулер мен көмекті қажет етеді						

3.	Қоршағн орта туралы, оқуға қажетті білім мен білік дағдыларының көлемі жеткіліксіз						
4.	Көру ақпаратын қабылдау қиындықтары: суреттегі қажеттіні бірден көре алмайды, дәптер, жазу, оқулықтың кеңістігінде нашар бағыт табады						

	IV. Сөйлеудің дамуы						
1.	Сөйлеу тілі түсініксіз. Дыбыстарды айтуда қиындықтары бар						
2.	Басқа балалармен салыстырғанда сөздік қоры аз. Тілдің грамматикалық құрылымында кемшіліктері бар.						
3.	Толық жауап беруге, мазмұндауға қиналады. Қысқа жауап беруге тырысады						
4.	Естілетін ақпаратты баяу қабылдайды, ауызша түсіндіргенді қиын ұғады						
	V. Құрбы-құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасы						
1.	Өзі жалғыз ойнағанды қалайды, балалардан қашқақтайды, көп сөйлеспейді						
2.	Балалармен жанжалдасады, жиі төбелеседі, ашуланады						
3.	Әңгімені және ойынды қолдай алмайды						
4.	Аса көпшіл, балалармен, мұғаліммен, басқа ересектермен қарым-қатынаста қашықтықты сақтай алмайды						
	VI. Эмоционалдық ерекшеліктері						
1.	Көңіл-күйінің жағдайы жоғары, көп сөйлейді, «барлық жерге араласады», ескертулер мен сынды нашар қабылдайды						
2.	Эмоционалдық өзгерістері: тез ашуланады, қозу және ашулану күйінен жылауға әрі өкпелеуге көшеді. Эмоционалды жат қылықтар істейді: себепсіз бос күледі, айқайлайды, жылайды, өзімен-өзі сөйлейді (керектісінің астын сызу)						
3.	Балалар мен ересектерге қатысты агрессия танытады						
4.	Көңіл-күйі төмен, жасқаншақ және мазасыз, жылауық, өз күшіне сенімсіз, негативті						
5.	Сәтсіздікке, ескертулерге, төмен бағаға адекватты емес әрекет танытады: ашуланады, айқайлайды, мұғаліммен дауласады, іс-әрекеттен бас тартады (керектісінің астын сызу)						
	VII. Моторлық дамуы						
1.	Графикалық іс-әрекеті нашар дамыған, жазуы қисық,						

	түсініксіз						
2.	Жалпы координациясы бұзылған. Икемсіз, епсіз						
3.	Еңбек және сурет сабақтарында табысты емес						
4.	Сол қолымен жұмыс істеуді (жиі) қалайды						
	VIII. Әлеуметтік-тұрмыстық дағдылары						
1.	Өз бетімен киінуге, шешінуге, түймелерін тағуға, бауын байлауға және т.б. қиналады						
2.	Сабаққа өз бетімен дайындала алмайды: дәптер, кітаптарын, оқу құралдарын ала алмайды						
3.	Таза ішіп-жемейді, ұқыпты киінбейді, лас, өз заттарын үнемі жоғалтады немесе ұмытып кетеді (керектісінің астын сызу)						

Оқушының сабақтағы мінез-құлқы мен іс-әрекетін психологиялық-педагогикалық бағалау

(бірнеше күн ішінде жүргізілген бақылау нәтижелері жазылады)

Баланың аты, тегі _____ Жасы _____

Мұғалім/психолог, педагог, логопед _____

Сыныбы _____

Бақылау күні _____

26 формасы баланы сабақта бақылау қорытындысы бойынша толтырылады. Әрбір бағанда бақылау хаттамасында жиі қолданылған ұпай қойылады.

№	Бағаланатын сипаттама	Ұпай түріндегі бағасы
	I. Сыныптағы тәртібі	
1.	Қызба, сабақта жеңілтек, орнықсыз, ісін соңына дейін аяқтамайды.	
2.	Тапсырмалардың қайталануын және ересек адамның үнемі бақылауын қажет етеді	
3.	Мұғалімнің нұсқауларын, талаптарын бірден емес, баяу орындайды. Баяу қабылдайды. Жұмысқа бірден кіріспейді, ұзақ уақыт бойы «ширайды»	
4.	Педагогке және/немесе басқа балаларға бөгет жасайды	
5.	Сынып өмірінің тәртіп ережелерін, мұғалімнің талаптарын орындамайды	
6.	Мұғалімнің жалпы нұсқауларын қабылдамайды, сынып жұмысына өз бетімен орындауға кіріспейді (сабақта жоқ сияқты) және ересектің көмегінсіз сынып тапсырмаларын орындамайды	
	II. Іс-әрекет қарқыны	
1.	Баяу, басқа балаларға үлгермейді	
2.	Жұмыс қарқыны бірқалыпты емес. Тез шаршайды, қалжырайды: көңілсіз күйге түседі, немесе керісінше ширап кетеді	
3.	Ұқыпсыз жұмыс істейді, көп қателіктер жібереді, сабақ барысын қадағаламайды, көп нәрсеге алаңдайды	
4.	Жұмыс қарқыны жақсы, бірақ ретсіз және бейберекет жұмыс	

	істейді	
	III. Танымдық дамуы	
1.	Айтарлықтай ұғымтал емес: қарапайым сұрақтар мен тапсырмаларға жауап беруге киналады	
2.	Үнемі қосымша түсіндірулер мен көмекті қажет етеді	
3.	Қоршағн орта туралы, оқуға қажетті білім мен білік дағдыларының көлемі жеткіліксіз	
4.	Көру ақпаратын қабылдау қиындықтары: суреттегі қажеттіні бірден көре алмайды, дәптер, жазу, оқулықтың кеңістігінде нашар бағыт табады	
	IV. Сөйлеудің дамуы	
1.	Сөйлеу тілі түсініксіз. Дыбыстарды айтуда қиындықтары бар	
2.	Басқа балалармен салыстырғанда сөздік қоры аз. Тілдің грамматикалық құрылымында кемшіліктері бар.	
3.	Толық жауап беруге, мазмұндауға киналады. Қысқа жауап беруге тырысады	
4.	Естілетін ақпаратты баяу қабылдайды, ауызша түсіндіргенді қиын ұғады	
	V. Құрбы-құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасы	
1.	Өзі жалғыз ойнағанды қалайды, балалардан қашқақтайды, көп сөйлеспейді	
2.	Балалармен жанжалдасады, жиі төбелеседі, ашуланады	
3.	Әңгімені және ойынды қолдай алмайды	
4.	Аса көпшіл, балалармен, мұғаліммен, басқа ересектермен қарым-қатынаста қашықтықты сақтай алмайды	
	VI. Эмоционалдық ерекшеліктері	
1.	Көңіл-күйінің жағдайы жоғары, көп сөйлейді, «барлық жерге араласады», ескертулер мен сынды нашар қабылдайды	
2.	Эмоционалдық өзгерістері: тез ашуланады, қозу және ашулану күйінен жылауға әрі өкпелеуге көшеді. Эмоционалды жат қылықтар істейді: себепсіз бос күледі, айқайлайды, жылайды, өзімен-өзі сөйлейді (керектісінің астын сызу)	
3.	Балалар мен ересектерге қатысты агрессия танытады	
4.	Көңіл-күйі төмен, жасқаншақ және мазасыз, жылауық, өз күшіне сенімсіз, негативті	
5.	Сәтсіздікке, ескертулерге, төмен бағаға адекватты емес әрекет танытады: ашуланады, айқайлайды, мұғаліммен дауласады, іс-әрекеттен бас тартады (керектісінің астын сызу)	
5.	VII. Моторлық дамуы	
1.	Графикалық іс-әрекеті нашар дамыған, жазуы қисық, түсініксіз	
2.	Жалпы координациясы бұзылған. Икемсіз, епсіз	
3.	Еңбек және сурет сабақтарында табысты емес	
4.	Сол қолымен жұмыс істеуді (жиі) қалайды	

6.	VIII. Әлеуметтік-тұрмыстық дағдылары	
1.	Өз бетімен киінуге, шешінуге, түймелерін тағуға, бауын байлауға және т.б. қиналады	
2.	Сабаққа өз бетімен дайындала алмайды: дәптер, кітаптарын, оқу құралдарын ала алмайды	
3.	Таза ішіп-жемейді, ұқыпты киінбейді, лас, өз заттарын үнемі жоғалтады немесе ұмытып кетеді (керектісінің астын сызу)	

Толтырылған күні « _____ » _____ ж.
 _____ Мұғалімнің/маманның қолы

«БЕКПІЛДІ»
№ ЖББОМ педагогикалық кеңесінің
шешімі
«__» _____ 2021 ж.

«БЕКТЕМІН»
№ ЖББОМ КММ директоры
Қасымжанова С.Е.
«__» _____ 2021 ж.

3 «А» сынып оқушысы

.....
**ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУДІҢ
ЖЕКЕ БАҒДАРЛАМАСЫ**
2021-2022 оқу жылы

Оқушы туралы жалпы мәлімет

Т.А.Ә.	Туған жылы:	Сыныбы:
Ата-аналарының Т.А.Ә.: әкесі: анасы:		
Ата-аналарды баланың оқуы мен дамуында не алаңдатады: оқу бағдарламасын алып кету, өз ойын жетік жеткізе алуы, сөйлеу тілі және таным қабілетінің дамуы		
Ата-аналардың сұраныстары: - оқытуда жеке амалдар: бірінші қатарда отыру, мұғалімнің жеке көмегі (бөлек тапсырма) мен қолдау көрсетуі, сұрақты бірнеше рет қайталау және мысал ретінде көрнекі құралдармен көрсету – арнайы педагог, логопед, психолог сабақ өткізу		
Сынып жетекшінің Т.А.Ә. Тумарбаева Арнайы педагог: Логопед:		
ПМПК қорытындысы мен ұсынымдары: Жеке оқу бағдарламасы бойынша білім алу		
Оқыту формасы: жай сыныпта , арнайы сыныпта, психологиялық-педагогикалық қолдау кабинетінде (оқу уақытының %), үйде (астын сызу)		
Жеке және топтық сабақтарға қатысу кестесі: Логопедпен – аптасына 2 рет 30 минуттан Арнайы педагогпен- аптасына 2 рет 30 минуттан		

Оқушыға мінездеме (бірінші / екінші жартыжылдық, жыл соңы)
(оқушымен жұмыс жасайтын ППСҚ психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің әрбір маманы және әр мұғалім толтырады)

Өрісі		Әлді жақтары/өзекті деңгей	Қиындықтар
Оқу пәнде	ОҚЫЛЫМ	қолданыстағы дағдылар бағдарламаға сәйкес сипатталған, қай сыныпқа, сәйкес келетіні	

		көрсетіледі	
	жазылым	қолданыстағы дағдылар бағдарламаға сәйкес сипатталған, қай сыныпқа, сәйкес келетіні көрсетіледі	
	математика	қолданыстағы дағдылар бағдарламаға сәйкес сипатталған, қай сыныпқа, сәйкес келетіні көрсетіледі	
	басқа пәндер (музыка және дене тәрбиесін қоса)	қолданыстағы дағдылар бағдарламаға сәйкес сипатталған, қай сыныпқа, сәйкес келетіні көрсетіледі	
Оқу іс-әрекеті: ынталандыру, өзін-өзі ұйымдастыру, жоспарлау, оқу іс-әрекеттерін орындау және бақылау			
Жұмыс қабілеттілігі және іс-әрекеттің қарқыны			
Сөйлеу: өзіндік және түсіну			
Қабылдау, зейін, есте сақтау, ойлау			
Эмоциялар мен мінез-құлық (сабақта және сабақтан тыс)			
Мұғаліммен және сыныптастарымен қарым-қатынас және өзара әрекеттесу			
Қозғалыс дағдылары (ұсақ моторика, жалпы			
Өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары			
Әлеуметтік-тұрмыстық бағыт			
Сүйікті істері, әуестенушілігі, әдеттері			
Оқу қиындықтарының болжамды себептері			
Байқалған деректерді қорытындылау		Оқуда жетістікке жету үшін оқушының қолындағы ресурстар	Оқу үдерісінде ескерілуі қажет шектеулер
Оқу үдерісін ұйымдастыруға арналған ұсынымдар (мүмкіндігінше нақтырақ)			

Оқушының мінездемесінің жиынтық сипаттамасы (4 форма)

Оқудағы қиындықтары және себептері, неден туындайды	Күшті жақтары қызығушылығы, әуестері	Психологиялық (эмоционалдық, мінезқұлық) ерекшеліктері
<p>Тіл дамуының жалпы мінездемесі: дыбыстардың орнын алмастырады; заттарды басқа атауымен айтуы мүмкін, кейде сөзі мүлдем түсініксіз; сөйлем құрылымы жай, жалаң.</p> <p>Жазба жұмыстары ұқыпсыз және қателіктері көп, өйткені толық әліпби жүйесін білмейді, тек тақтадан көшіреді. Фонематикалық есту қабілеті жеткіліксіз дамыған. Берілген материалды қабылдау, бағдарлау деңгейі төмен, зейін көлемі жеткіліксіз, логикалық есте сақтау деңгейінің төмендігі. Оқушының қабылдау, кеңістікте бағдарлау деңгейі орташа, есте сақтау дамуының кемшіліктері, сөздік-логикалық ойлау дамуы деңгейінің төмендігі, жұмыс істеу қабілетінің төмендігі, жұмыс істеу қабілеті деңгейінің төмендігі осының барлығы оқушының сабақтағы оқу үлгерімін төмендетуге алып келді. Үй тапсырмасын жүйелі орындайды, ата-анасының көмегімен. Өз жұмыстарын ұйымдастыра білмейді, ұйымдастырушы, итермелеуші және бағыттаушы көмек қажет.</p>	<p>Әр нәрсеге қызыға қарайды, адамдармен тез тіл табысады, спорттық ойындарды, қимыл-қозғалыс ойындарын жақсы көреді. Сурет салғанды, қол өнерімен айналысқанды ұнатады. Сабақ барысында, үзілісте де жүгіру, шулау, қатты сөйлеу деген сияқты жаман қылықтарды көрсетпейді.</p>	<p>А.Д. аккөңіл, үлкендерді сыйлайтын, ақылын тыңдайтын, іс-қимылы ширақ оқушы. Мұғаліммен және оқушылармен қатығысы жоқ. Мінезі тұйық, адамдармен тез тіл табыса алмайды, бірақ үлкенді құрметтеп, кішіні сыйлай алады. Адаптациялық кезеңде: мұғалімге жалтақ, тез көңіл-күйі түсіп, жылап жіберуі мүмкін. Өз-өзіне сенімсіз, қорқақтық байқалады. Оның сезімдері оның сыртқы қылықтарынан көрінеді, кек сақтамайды. Қоғамдық тапсырмаларға белсене араласпайды.</p>

Ескертулер.

Оқытудағы қиындықтар - мұғалімдер мен мамандардың ата-аналар мен сауалнама жүргізу және әңгімелесу, оқушыны сабақта бақылау, оның қызметінің өнімдерін (дәптерлер, суреттер және ТЖБ, БЖБ т. б.) зерттеу барысында айқындалады.

Себептер – мамандар күрделі психологиялық-педагогикалық зерттеудің көмегімен оқытудағы қиындықтардың себептерін жүйелеу негізінде анықтайды

3. А.Д 3А сынып Бірінші/екінші жартыжылдық

(тиістісінің асытын сызыңыз)

<p>Ерекше білім қажеттіліктері (қолдау және көмек түрі)</p>	<p>Ерекше білім алу қажеттілігін қанағаттандыру үшін оқытудың арнайы жағдайы (қаралатын жағдайға сәйкес келетін тармақтар ғана белгіленеді, қажетті деректер жазылады)</p>
<p>1. Оқу жоспарын өзгерту (қажеттісін сызыңыз).</p>	<p>1. Талап етілмейді. 2. <u>Талап етіледі.</u></p>
<p>2. Пән бойынша оқу бағдарламаларын өзгерту (қажеттісін сызыңыз)</p>	<p>1. Оқу бағдарламасын бейімдеуді қажет етпейтін пәндер: 2. <u>Жеке оқыту бағдарламаларын құруды қажет ететін пәндер:</u> Математика, Қазақ тілі, Оқу және тіл дамыту Айналадағы әлем</p>
<p>3. Вариативті оқыту әдістері (таңдалғанының астын сызыңыз)</p>	<p>1) дәстүрлі және заманауи әдістер; 2) <u>оқытудың арнайы әдістері</u> (арнайы мектептерде қолданылатын) 3) оқытудың балама әдістері</p>
<p>4. Оқыту нәтижесін бағалау әдістері (оқушының жетістіктері)</p>	<p>1) бақылау тапсырмаларының санын азайту, тапсырманың нұсқаулығын оңайлату, нұсқаулықты бірнеше бөлікке бөлу 2) жұмысты орындау уақытын ұлғайту, 3) тапсырманы ауызша/жазбаша түрде орындауды таңдау 4) иллюстрациялық және басқа тірек материалдарды (жаднамалар, алгоритмдер, жоспар) қолдану 5) педагогтың көмегі (нақты нені көрсетеді). 6) дараландырылған мазмұндағы бақылау тапсырмалары (жеке бағдарламамен оқитын оқушылар үшін) 7) Басқа :...</p>
<p>5. Оқулықтар, оқу құралдарын таңдау, жеке оқу материалдарын даярлау</p>	<p>1) Оқулықтар: 3- сыныпқа арналған оқулықтар 2) Жұмыс дәптері: 3- сыныпқа арналған жұмыс дәптерлері 3) Арнайы дидактикалық материалдар:</p>
<p>6. Оқу орнын және оқыту ортасын бейімдеу</p>	<p>1) Бірінші парта 2) Соңғы парта 3) Жұмыс үстелінде жалғыз отыру 4) Көмекші мұғалімнің жанында отыру және т.б. 5) Жарты сабақ тұрып тұрады 6) Жарты сабақ сыныптан тыс кабинетте қоюдау көрсету маманымен жұмыс жасау (%) 7) Басқа: ...</p>
<p>7. Техникалық құралдарға қажеттілігі</p>	<p>Оқушы қандай техникалық құрылғыларға мұқтаж және сыныпта қандай құрылғылар бар екенін көрсету (мысалы: планшет, компьютер, дыбыс күшейткіш аппаратура және т. б.)</p>

8. Арнайы педагогтың көмегі	Аптасына 2 рет, 30 минуттан, кіші топта
9. Логпедтің көмегі	Аптасына логопедпен сабақтардың жиілігі, сабақтың ұзақтығы, сабақ түрі (жеке, топтық)
10. Педагога-ассистенттің көмегі	Педагог-ассистент тарапынан оқушыға көмек көрсету шаралары мен қызметтері. Қажет болған жағдайда осы көмекті өзгерту ерекшеліктері.
11. Психологиялық көмек	Аптасына сабақ жиілігі, сабақтың ұзақтығы, психологпен сабақ түрі (жеке, топтық, топтық).
12. Әлеуметтік-педагогикалық көмек	Көмек көрсету түрлері мен әдістері

4. Мұғалімге арналған ұсыныстар

Оқушыға сабаққа белсенді қатысуға не көмек береді (оқытудың әдістері мен тәсілдері, оқу орнын бейімдеу, қарым-қатынас, тапсырмаларды орындау және бағалау тәсілдері және т.б.)	Не қиындық туғызады
<p>1. Оқу тапсырмаларының көлемін мөлшерлеу.</p> <p>2. Сабақтағы жұмыс түрлерін және жұмыс қарқынын өзгертіп отыру.</p> <p>3. Оқушыға өз қызметін көрнекіліктер арқылы жоспарлауға көмектесу: (жоспар, сызба, жадынама) және тапсырмалардың орындалуын бақылау.</p> <p>4. Ауызша нұсқаулар мен түсіндірмелерді түсінбейтіндігін сұрауға шақырыңыз.</p> <p>5. Шамадан тыс жүктелуіне жол бермеңіз: шаршаған кезде жазбаша тапсырмалар беріңіз.</p> <p>6. Тақтада тапсырманы орындау үшін Дінмұхаммедті басқа балалар осындай тапсырманы орындағаннан кейін шақыру қажет. Сонда Дінмұхаммедке тапсырманың мәнін түсіну оңай болады.</p> <p>7. Оқулықтағы тапсырмаларды бірнеше кезеңге бөлу қажеттілігі талап етілуі мүмкін. Әрбір кезеңге қысқа нақты нұсқаулық қажет:</p> <ul style="list-style-type: none"> - суреттен тап...; көрсет...; ата ... (түсі, пішіні, өлшемі, заты...); белгі қой; - бірдейді тап...(көп, аз, басқа, ұқсас...). <p>8. Жұмысты орындаудың көрнекілік құралдарын, үлгісін, сурет жоспарын пайдалану арқылы</p> <p>9. Тапсырма түсінікті болуы керек, сөйлеу даму деңгейіне сәйкес болуы қажет.</p>	<p>Логикалық және грамматикалық құрылымдарды түсінудің қиындықтары (математикалық мәселе есептер).</p> <p>Жазу кезінде кемшіліктер: ұқсас дыбыстарды ауыстыру, сөздердің, сөз тіркестерінің тастап кетуі</p> <p>Терминдер мен өрнектерді түсіну ;</p> <p>Заттардың, объектілердің кеңістіктік қатынасын білдіретін көмекші сөздер мен үстеулерді түсіну. Суреттермен, иллюстративті картинкаларсыз мәтіндік арифметикалық тапсырмаларды шешу қиындық тудыртады.</p>

10. Мотивацияны арттырып, оның жетістігін көрсетіңіз.	
---	--

5. Ата-аналарға арналған ұсыныстар

Мүмкін іс-шаралар (денсаулыққа, күн тәртібіне, үй іс-әрекетіне, отбасыда бос уақытты өткізуге, үй тапсырмаларын дайындауға, қосымша білім беру сабақтарына қатысуға қатысты және т.б.)	Қол жеткізілген көрсеткіштер
Тәуелсіздік дағдыларын дамыту Ата-анасына көмек қолын көрсетіп бұйырған тапсырмаларды орындау (өз киімін, бөлмесін жинау, інісіне көмектесу)	Ата-ансына қолғабыс береді. Өзінің заттарын ұқыпты ұстап, тиянақты жинап қояды
Қоғамдық , мәдени орталықтарға барып, сыртқы ортамен жиі қарым-қатынаста көбірек болу, араласу	Спорттық ойындарға, сурет салуға әуестігі бар. Тақырыпқа сай суреттер салады.
Үйде өз міндеттерін және оқу тапсырмаларын орындауды ынталандыру (марапат, мадақтау)	Баланы күнделікті атқарған жұмыстарына мақтау, мадақтау айтып отыру
Үй тапсырмаларын орындау арасындағы демалыс	20-30 минут
Балаға оның күні қалай өткенін, қандай эмоцияларды сезгенін (не қуанды, не ренжітті) айтуға үйрету.	

6. 2021-2022 оқу жылының бірінші жартыжылдығына арналған 3 «А» сынып оқушысы

.... жеке оқу жоспары

Оқушы оқитын сыныптың оқу жоспары пәндерінің тізбегі	ПМПК қорытындысы мен ұсынымдары негізінде бағдарламаның типін анықтау (бағдарламаны көрсету +) (Зиятында бұзылысы бар оқушы үшін оқу жоспарынан шығарылған пәндер "оқытмайды" деген сөздермен белгіленеді.)		
	Жалпы білім беру мектептеріне арналған Типтік оқыту бағдарламасы	Бейімделген бағдарлама (жалпы білім берудің Типтік бағдарламалары негізінде, МЖБС-на бағдарланған)	Жеке оқыту бағдарламасы (зиятында бұзылыстары бар оқушыларға арналған бағдарлама негізінде, МЖБС бағдарланбаған)
Математика			+
Қазақ тілі			+
Оқу және тіл дамыту			+
Айналадағы әлем			+
Көркем еңбек	+		
Музыка	+		
Орыс тілі			+
Ағылшын тілі			+

7. 2021-2022 оқу жылының бірінші жартыжылдығына арналған 3 «А» сынып оқушысы бейімделген бағдарлама

Бағдарламаның бөлімі, бөлімшелер (пән бойынша типтік бағдарламаның мәтінін қараңыз)	Күтілетін нәтиже – оқыту мақсаты	Жартыжылдықтың соңындағы нақты нәтижелері (+, - , пікірлер)
Қазақ тілі 1- тоқсан		
Өзім туралы	3.1.2.1 ақпарат мазмұнына	+
	3.1.3.1 мәтіндегі суреттер арқылы жағдаятты қарай болжау	мәтіндегі суреттер арқылы жағдаятты қарап болжай алады.
Менің мектебім	3.1.5.1 дауыс ырғағының негізгі элементтерін қолдану, ым-ишара, мимика, тыңдаушылардың назарын аудару	+
	3.1.6.1 тақырыптағы тірек сөздер арқылы: Менің отбасым, балалар ойыны, сүйікті ойыншығым, мектептік үзілісте, менің досым берілген тақырыптарға әңгіме құрастыру	тақырыптағы тірек сөздер арқылы: Менің отбасым, балалар ойыны, сүйікті ойыншығым, менің досым деген тақырыптарға мұғалімнің көмегімен әңгімені түсініксіз сөздермен айтады.
	3.1.7.3 таныс ертегі, оқиғаны мұғалімнің сұрақтары бойынша мазмұндау	+
	3.1.8.2 адамның түрлі эмоциялық жағдайын көрсету;	Адамның түрлі эмоциялық жағдайын көрсете алады;
	3.2.1.1 бүтін сөздерді қолданып оқу, ал қиын сөздерді оқығанда – буындап оқуды қолдану;	+
	3.2.2.1 мұғалімнің көмегімен мәтіннің тақырыбын және жетекші ойды анықтау	+
	3.2.3.1 мұғалімнің көмегімен шығарманың түрін анықтау	+
	3.2.5.1 мұғалімнің сұрақтары бойынша суреттерге сүйене отырып мәтінді айту	+
Менің отбасым және достарым	3.1.2.1 ақпарат мазмұнына	Менің отбасым тақырыбы бойынша әңгіме айтады, түсініксіз тілмен сөйлейді.
	3.1.3.1 мәтіндегі суреттер арқылы жағдаятты әрі қарай болжау	+
	3.1.5.1 дауыс ырғағының негізгі элементтерін қолдану, ым-ишара, мимика, тыңдаушылардың назарын	+

	аудару	
	3.1.8.1 әдеби шығарманың кейіпкерін бейнелеу 3.1.8.2 адамның түрлі эмоциялық жағдайын көрсету;	+
Бізді қоршаған әлем	3.2.2.1 мұғалімнің көмегімен мәтіннің тақырыбын және жетекші ойды анықтау	+
	3.2.3. 1 мұғалімнің көмегімен шығарманың түрін анықтау	+
	3.2.4.2 оқығанның мазмұны бойынша сұрақтарға жауап беру	Мұғалімнің көмегімен тыңдаған әңгімесінің мазмұнын айтады, сұрақтарға жауап берген сияқты болады.
	3.2.5.1 мұғалімнің сұрақтары бойынша суреттерге сүйене отырып мәтінді айту	+
Білімдегі олқылықтардың орнын толтыру бойынша оқу мақсаттары (алдыңғы сынып, тоқсан бойынша)	3.1.4.1 түрлі жағдайларда өз тілектерін, өтініштерін құрастыра білу керек 3.1.7.1 мұғалімнің даусымен өлеңдерді, жаңылтпаштарды жаттау; 3.1.7.2 жаттаған өлеңдерді, жаңылтпаштарды айту; 3.2.1.1 бүтін сөздерді қолданып оқу, ал қиын сөздерді оқығанда – буындап оқуды қолдану;	
Оқытуда қолданылатын әдістер (қажетін белгілеу, басқасын қосуға болады)		
☐ оқушыға ұсынатын тапсырмалар саны азаяды + ☐ оқу тапсырмасының көлемі азаяды + ☐ оқу тапсырмасының мазмұны жеңілдетіледі + ☐ оқушыға оқу тапсырмасы мұғалімнің кезең-кезеңмен бақылауымен бөлім бойынша ұсынылады + ☐ оқулықтан тапсырмалар мұғалім құрастырған тапсырмалармен ауыстырылады + ☐ тапсырмаларды орындау үшін қысқа және анық нұсқаулар беріледі + ☐ оқушыға дауыстап немесе сыбырлап сөйлесуге рұқсат етіледі. + ☐ оқу бойынша тапсырмалар саны азаяды + ☐ сынып алдында дауыстап оқуды талап етпейді + ☐ қайталауға көп уақыт бөлінеді Место для формулы.+ ☐ теориялық материалдардың саны азаяды + ☐ абстрактылы ақпаратта түсіндіріледі, нақты сөздер, суреттер, заттармен көрсетіледі + ☐ құралдарды (қарындаш, сызғыш, трафарет және т.б.) қолдану арқылы мәтінді оқу реттілігін қадағалау+ ☐ қызмет түрі өзгереді + ☐ жаттауға қажет ақпараттар саны азайтылады + ☐ оқу үшін абзацтарға бөледі, басты ақпарат сызықпен сызылады + ☐ оқылған немесе тыңдалған мәтінге сұрақтар қою қысқартылады. +		

САБАҚ КЕЗІНДЕ ҚОЛДАНУҒА МҮМКІНДІК БЕРЕДІ:

- ережелер жинағы
- ұқсас жаттығуларға мысал +
- диктанттың жартысын жазады
- диктанттың әр екінші сөйлемін жазады +

ЗЕЙІН ШОҒЫРЛАНДЫРУ ҮШІН

- орындалатын тапсырманың мақсатына міндетті түрде назар аударады +
- тапсырманы орындау кезеңдеріне мақсатты түрде назар аударылады +
- жетістіктері ескеріледі +
- мадақтаудың әр түрлі әдістері қолданылады +

**Жартыжыл оқытуда қолжеткізген нәтижелерін жалпылау
(әр оқу пәні аясында): қолжеткізген мақсаттар %****Әрі қарай оқытуға ұсыныстар:**

- жалпы бағдарлама бойынша оқытуды жалғастыру
- мұғалімнің жеке тұғырымен (әдіс, оқытудың амалдары, жетістіктерін бағалау тәсілдері) жалпы бағдарламамен оқытуды жалғастыру
- мұғалімнің жеке тұғырымен (әдіс, оқытудың амалдары, жетістіктерін бағалау тәсілдері) бейімдеу бағдарламасы бойынша оқытуды жалғастыру
- бағдарламаны қайта қарау қарастырылады
- басқа

Ескертулер, түсіндірме: әр мақсат бойынша толық, ашық жазылады.

1-жартыжылдықтың соңында әр пән мұғалімдері әр мақсатты оқушы қалай меңгеріп шықты, қандай мақсатты оқушы меңгере алмады соларды анықтап, меңгере алмаған мақсатты келесі тоқсанға қалдыруға болатынын анықтайды. Қандай қиындықтар кездесті ашық, толық жазылып келесі мақсаттарға ауысуға болады.

Математика 3- сынып. 1- тоқсан

Өзім туралы	3.2.1.1 тура және кері тәртіпте 1-ден бастап 20-ға дейінгі аралықта, сондай-ақ кез келген сандар аралығында (реттік және сандық) атап беру;	+
	3.2.1.2 топтағы заттардың санын (20 шегінде), суретте, сандық пішінде шотты пайдалана отырып анықтау. «Қанша?» деген сұраққа жауап беру;	+
	3.2.1.3 үлгі бойынша, атауы бойынша 11-20 сандарын кестеде (сандық қатарда) табу;	+
	3.2.1.4 көрсетілетін дидактикалық құралдардың ішінен ондықты тану;	+
	3.2.1.5 көрсетілетін дидактикалық құралдардың ішінде ондықты және	+

Менің мектебiм	он бiрлiктерiн ажырата алу;	+
	3.2.1.7 11-19 сандарын үш тәсiлмен алу (онға бiрнеше бiрлiк қосу, алдыңғы санға 1 қосу, келесi саннан бiрлiктi алу);	+
	3.2.1.8 ондық пен бiрлiктi екi таңбалы сандарды құрау. Ондықтар мен бiрлiктерге екi таңбалы сандарды қою;	+
	3.2.1.9 сандардың натуралды қатарындағы 1-20 санының әрқайсысының орнын анықтау;	+
	3.2.1.10 11-20 сандарын жазу, санның екi таңбалы мәндерiн түсiну;	+
	3.2.1.1. 1-ден 20-ға дейiнгi сан қатарының кесiндiсiнде бiр таңбалы және екi таңбалы сандарды тану;	+
	3.2.1.12 бiр және екi таңбалы сандарды атау және ажырата алу;	+
	3.2.1.14 сандардың натуралды қатарының орнына бағдарлай отырып, сандарды шамасы бойынша салыстыру. Сандарды шамасы бойынша салыстыру, салыстыру нәтижелерiн таңбалардың көмегiмен жазу: <, >, =;	+
	3.2.1.1 5 өмiрлiк жағдайларда ондық шотты пайдалану;	+
	3.2.1.1 6 20 шегiнде 2, 3, 4, 5 сандарын тура және керi ретпен санау	+
	Арифметикалық амалдар	+
	3.3.1.1 өз сөзiнде 10 шамасындағы қосу мен азайтудың нәтижелерiн және компоненттерiнiң атауларын қолдану;	+
	3.3.1.4 тиiстi мысалмен 10 шамасындағы сандарды азайту әрекетiн орындау арқылы санды бiрнеше бiрлiкке азайту;	+
	3.3.1.6 10 шамасындағы санды қосудың орнын ауыстыру қасиетiн қолдану	
4.1 Арифметикалық есептер		
3.4.1.2 соманы, қалдықты табуға, санды бiрнеше бiрлiкке ұлғайтуға (азайтуға), 20 шамасында туындыны табуға және тең бөлiктерге бөлуге мätiндiк арифметикалық есептердi шешу	+	
5.1 Шамалар		
3.5.1.1 ойындар мен жаттығуларда 1, 2, 5, 10, 20 тг тиындарды тани бiлу;		
3.5.1.2 10 теңгенi екi 5 теңгелiк тиынмен, 2 теңгелiктердi 10 теңгеге, 20 теңгенi төрт 5 теңгелiк тиындармен ауыстыру. 20 тг. майдалау;	+	
	+	
	+	

	3.5.1.3 сатып алу үшін есеп айырысу кезінде тиындарды қолдану; 3.5.1.4 сызғышта сантиметр мен дециметрдің ұзындығын көрсету;	+
	6.1 Көрнекі геометрия элементтері 3.6.1.4 таныс заттардың түрін анықтау; 3.6.1.5 сызғыш арқылы берілген ұзындықтың кесіндісін құру; 3.6.1.6 сызғыштың көмегімен үлкен немесе кіші кесіндіні құрау; 3.6.1.7 сызғыш арқылы кесіндінің ұзындығын анықтау; 3.6.1.8 сызғыштың көмегімен үшбұрыш, шаршы, тіктөртбұрыш салу	+ + + + +
Білімдегі олқылықтардың орнын толтыру бойынша оқу мақсаттары (алдыңғы сынып, тоқсан бойынша)	5.1.16 1 сағатқа дейінгі дәлдікпен сағат бойынша уақытты анықтау 3.5.1.5 сандағы сантиметр және дециметр ұзындығының өлшемін атау; 3.5.1.6 сантиметр мен дециметр ұзындығы өлшемдерінің бірдей өзара байланысын атау; 3.4.1.2 соманы, қалдықты табуға, санды бірнеше бірлікке ұлғайтуға (азайтуға), 20 шамасында туындыны табуға және тең бөліктерге бөлуге мәтіндік арифметикалық есептерді шешу 3.5.1.2 10 теңгені екі 5 теңгелік тиынмен, 2 теңгеліктерді 10 теңгеге, 20 теңгені төрт 5 теңгелік тиындармен ауыстыру. 20 тг. майдалау; 3.2.1.6 шартты көрнекілік құралдарын пайдалана отырып, ондықты алу. Ондықты он бірлікке ауыстыру; 3.3.1.3 тиісті мысалмен 10 шамасындағы сандарды қосу әрекетін орындай отырып, санды бірнеше бірлікке көбейту;	

Оқытуда қолданылатын әдістер (белгілеу қажет, басқаларды қосқауға болады)

☐ оқушыға ұсынатын тапсырмалар саны азаяды ☐ оқу тапсырмасының көлемі азаяды ☐ оқу тапсырмасының мазмұны жеңілдетіледі ☐ оқушыға оқу тапсырмасы мұғалімнің кезең-кезеңмен бақылауымен бөлім бойынша ұсынылады ☐ оқулықтан тапсырмалар мұғалім құрастырған тапсырмалармен ауыстырылады ☐ сынып алдында дауыстап оқуды талап етпейді. ☐ жаттауға қажет ақпараттар саны азайтылады ☐ абстрактылы ақпаратта түсіндіріледі, нақты сөздер, суреттер, заттармен көрсетіледі ☐ қосымша сызбалар, график суреттері, формулалар түсіндіріледі
--

☐ арнайы дайындап қойған мұғалімнің тапсырмалар ұсынылады ☐ оқушы қате жіберетін жерлерге аса мән беріледі (оқушы ұқыпты болуы үшін) САБАҚ КЕЗІНДЕ ҚОЛДАНУҒА МҮМКІНДІК БЕРЕДІ: ☐ ережелер жинағы ☐ ұқсас жаттығуларға мысал ☐ диктанттың жартысын жазады ☐ диктанттың әр екінші сөйлемін жазады ЗЕЙІН ШОҒЫРЛАНДЫРУ ҮШІН ☐ орындалатын тапсырманың мақсатына міндетті түрде назар аударады ☐ тапсырманы орындау кезеңдеріне мақсатты түрде назар аударылады ☐ жетістіктері ескеріледі ☐ мадақтаудың әр түрлі әдістері қолданылад ☐ используются разные методы поощрения БАҚЫЛАУ ЖҰМЫСЫН ОРЫНДАУЫ ☐ өз бетімен; ☐ аз көмекпен; ☐ арнайы педагогтың көмегімен; ☐ тапсырма саны азаяды; ☐ мұғалім тапсырма мазмұнын әр оқушыға жеке таңдайды; ☐ кез келген көмекші материалдарды қолдануға рұқсат етіледі.
Басқа пәндер (қажет болғанда)
Жартыжыл оқытуда қолжеткізген нәтижелерін жалпылау (әр оқу пәні аясында): қолжеткізген мақсаттар %
Әрі қарай оқытуға ұсыныстар: ☐ жалпы бағдарлама бойынша оқытуды жалғастыру ☐ мұғалімнің жеке тұғырымен (әдіс, оқытудың амалдары, жетістіктерін бағалау тәсілдері) жалпы бағдарламамен оқытуды жалғастыру ☐ мұғалімнің жеке тұғырымен (әдіс, оқытудың амалдары, жетістіктерін бағалау тәсілдері) бейімдеу бағдарламасы бойынша оқытуды жалғастыру ☐ бағдарламаны қайта қарау қарастырылады ☐ басқа
Ескертулер, түсіндірме: әр мақсат бойынша толық, ашық жазылады.

Бағдарламаның бөлімі, бөлімшелер (пән бойынша типтік бағдарламаның мәтінін қараңыз)	Күтілетін нәтиже – оқыту мақсаты	Жартыжылдықтың соңындағы нақты нәтижелері (+, -, пікірлер)
Оқу және тіл дамыту 3 сынып, 1- тоқсан		
Өзім туралы	3.1.2.1 ақпарат мазмұнына сай бағдарлану	+
	3.1.3.1 мәтіндегі суреттер арқылы жағдаятты әрі қарай болжау	Мұғалімнің көмегімен мәтіндегі суреттер арқылы жағдаятты әрі қарай болжайды

	3.1.4.1 түрлі жағдайларда өз тілектерін, өтініштерін құрастыра білу керек	+
Менің мектебім	3.1.5.1 дауыс ырғағының негізгі элементтерін қолдану, ым-ишара, мимика, тындаушылардың назарын аудару	+
	3.1.6.1 тақырыптағы тірек сөздер арқылы: Менің отбасым, балалар ойыны, сүйікті ойыншығым, мектептік үзілісте, менің досым берілген тақырыптарға ұжымдық әңгіме құрастыру	Мұғалімнің көмегімен менің отбасым, балалар ойыны, сүйікті ойыншығым, мектептік үзілісте, менің досым берілген тақырыптарға кәңгіме құрастырады
	3.1.8.1 әдеби шығарманың кейіпкерін бейнелеу; 3.1.8.2 адамның түрлі эмоциялық жағдайын көрсету; 3.1.8.3 ертегілерді сахналауға қатысу	+
	3.2.1.1 бүтін сөздерді қолданып оқу, ал қиын сөздерді оқығанда – буындап оқуды қолдану;	+
	3.2.2.1 мұғалімнің көмегімен мәтіннің тақырыбын және жетекші ойды анықтау	+
	3.2.3.1 мұғалімнің көмегімен шығарманың түрін анықтау	+
	3.2.4.1 оқылған мазмұн бойынша қарапайым анықтаушы, дәлелдеуді қажет ететін сұрақтарды құрастыру; 3.2.4.2 оқығанның мазмұны бойынша сұрақтарға жауап беру	+
	3.2.5.1 мұғалімнің сұрақтары бойынша суреттерге сүйене отырып мәтінді айту	+
олқылықтардың орнын толтыру бойынша оқу мақсаттары (алдыңғы сынып, тоқсан бойынша)	3.1.1.1 сөздер мен буынның дыбыстық құрылымын құрастыру және бұрмалаусыз оқу 3.1.7.1 мұғалімнің даусымен өлеңдерді, жаңылтпаштарды жаттау; 3.1.7.2 аттаған өлеңдерді, жаңылтпаштарды айту; 3.1.7.3 таныс ертегі, оқиғаны мұғалімнің сұрақтары бойынша мазмұндау 2.2.1.2 дауыстап және «іштей» оқуды қолдану; 2.2.1.3 тыныс белгілеріне сәйкес	

	оқығанда интонацияны сақтау	
Оқытуда қолданылатын әдістер (белгілеу қажет, басқаларды қосқауға болады)		
☐ оқушыға ұсынатын тапсырмалар саны азаяды + ☐ оқу тапсырмасының көлемі азаяды + ☐ оқу тапсырмасының мазмұны жеңілдетіледі + ☐ оқушыға оқу тапсырмасы мұғалімнің кезең-кезеңмен бақылауымен бөлім бойынша ұсынылады + ☐ оқулықтан тапсырмалар мұғалім құрастырған тапсырмалармен ауыстырылады + ☐ тапсырмаларды орындау үшін қысқа және анық нұсқаулар беріледі + ☐ оқушыға дауыстап немесе сыбырлап сөйлесуге рұқсат етіледі. + ☐ оқу бойынша тапсырмалар саны азаяды + ☐ сынып алдында дауыстап оқуды талап етпейді + ☐ қайталауға көп уақыт бөлінеді + ☐ теориялық материалдардың саны азаяды + ☐ абстрактылы ақпаратта түсіндіріледі, нақты сөздер, суреттер, заттармен көрсетіледі + ☐ құралдарды (қарындаш, сызғыш, трафарет және т.б.) қолдану арқылы мәтінді оқу реттілігін қадағалау+ ☐ қызмет түрі өзгереді + ☐ жаттауға қажет ақпараттар саны азайтылады + ☐ оқу үшін абзацтарға бөледі, басты ақпарат сызықпен сызылады + ☐ оқылған немесе тыңдалған мәтінге сұрақтар қою қысқартылады. + САБАҚ КЕЗІНДЕ ҚОЛДАНУҒА МҮМКІНДІК БЕРЕДІ: ☐ ережелер жинағы ☐ ұқсас жаттығуларға мысал + ☐ диктанттың жартысын жазады ☐ диктанттың әр екінші сөйлемін жазады + ЗЕЙІН ШОҒЫРЛАНДЫРУ ҮШІН ☐ орындалатын тапсырманың мақсатына міндетті түрде назар аударады + ☐ тапсырманы орындау кезеңдеріне мақсатты түрде назар аударылады + ☐ жетістіктері ескеріледі + ☐ мадақтаудың әр түрлі әдістері қолданылады +		
Басқа пәндер (қажет болғанда)		
Жартыжыл оқытуда қолжеткізген нәтижелерін жалпылау (әр оқу пәні аясында): қолжеткізген мақсаттар %		
Әрі қарай оқытуға ұсыныстар:		
☐ жалпы бағдарлама бойынша оқытуды жалғастыру ☐ мұғалімнің жеке тұғырымен (әдіс, оқытудың амалдары, жетістіктерін бағалау тәсілдері) жалпы бағдарламамен оқытуды жалғастыру ☐ мұғалімнің жеке тұғырымен (әдіс, оқытудың амалдары, жетістіктерін бағалау тәсілдері) бейімдеу бағдарламасы бойынша оқытуды жалғастыру ☐ бағдарламаны қайта қарау қарастырылады ☐ басқа		
Ескертулер, түсіндірме: әр мақсат бойынша толық, ашық жазылады.		

Бағдарламаның	Күтілетін нәтиже – оқыту мақсаты	Жартыжылдық
----------------------	---	--------------------

бөлімі, бөлімшелер (пән бойынша типтік бағдарламаның мәтінін қараңыз)		тың соңындағы нақты нәтижелері (+, - , пікірлер)
Айналадағы әлем 3 сынып, 1- тоқсан		
Өзім туралы	1.1 Мен және менің отбасым 3.1.1.1 отбасылық фото негізінде отбасы мүшелерінің ауызша портретін құрау; 3.1.1.2 отбасы мүшелері арасындағы міндеттемелерді бөлу туралы айту; 3.1.1.3 киімдерді атау: бас киім, шляпа, берет, қолғап, нәски, гольфы, олардың қызметтері; 3.1.1.4 күздік-көктемдік (маусымаралық) аяқ киімді атау; 3.1.1.5 аяқ киімге күтім жасау;	+ + + + +
	2.1 Табиғаттағы маусымдық өзгерістер 3.2.1.2 жазбен салыстырғанда күздегі ауа-райы ауысуы туралы айту; 3.2.1.3 күздің белгілерін атау; 3.2.1.4 күздегі өсімдіктер мен жануарлар өміріндегі өзгерістер туралы айту; 3.2.1.6 мұғалімнің жетекшілігімен оларды бақылауға алғаннан кейін заттар мен табиғат құбылыстарын сипаттау	+ + + +
	2.2 Тірі табиғат 3.2.2.3 ағаштың бөліктерін атау – тамыры, діңгегі, бұтақтары, жапырақтары; 3.2.2.4 ағаштарды ерекше белгілері бойынша салыстыру (діңгек, жапырақтары); 3.2.2.6 ағаштар мен бұтақтарды салыстыру; 3.2.2.7 көкөністер мен жемістердің сыртқы түрі, дәмі тағамға қолданылуын білу; 3.2.2.8 көкөністерді, жемістерді сыртқы белгілері, дәмі бойынша салыстыру; 3.2.2.9 жемістер мен шикі көкөністерді пайдалану кезінде тазалық ережелерін орындау	- + Мұғалімнің көмегімен ағаштарды ерекше белгілері бойынша салыстырады. ++ +
Менің мектебім	1.2 Мектеп. Сынып 3.1.2.1 білім алушының өзін-өзі ұстау ережелерін ұстануы; 3.1.2.2 бір күннің күн тәртібін құру; 3.1.2.3 сабақтардың күн тәртібін білу; 3.1.2.5 көше қозғалысының ережелерін сақтау,	+ + Мұғалімнің көмегімен сабақтағы күн тәртібін біледі +
	3.1 Менің Отаным – Қазақстан 3.3.1.1 мемлекеттік рәміздерді білу және атау – елтаңба, ту, әнұран;	+ +

	3.3.1.2 Қазақстан Республикасының әнұраны орындалған кезде оң қолды жүрек тұсына қойып тындау; 3.3.1.5 мұражайда өзін-өзі ұстау ережелерін орындау	+
	4.1 Қоршаған болмыстың заттар мен құбылыстарымен танысу негізінде ауызша сөйлеуді дамыту 3.4.1.1 заттар мен табиғат құбылыстарының атауын дұрыс айту; 3.4.1.2 екі затты салыстыру: ұқсас және айырмашылық белгілерін табу; 3.4.1.3 заттарды жіктеу, жалпылама сөздермен топтарды анықтау;	Мұғалімнің көмегімен заттар мен табиғат құбылыстарының атауын айтады: + +
олқылықтардың орнын толтыру бойынша оқу мақсаттары (алдыңғы сынып, тоқсан бойынша)	3.2.1.3 күздің ерте және кеш белгілерін атау; 3.2.1.5 мектеп жанындағы аумақта күздік жұмыстарды жасау, және өсімдіктерге күтім жасау; 3.2.2.2 ағаштарды білу және атау – аққайың, жөке ағашы, үйеңкі, емен, терек; 3.2.2.5 бұтақтар және олардың бөліктері; 3.4.1.4 әңгімеге қатысу, сұрақтарға толығымен жауап беру, сұрақтар қою, сыныптастарының айтқандарын толықтыру; 3.4.1.5 жайылма сөйлемдер құрау; 3.4.1.6 мұғалімнің көмегімен оларды бақылағаннан кейін заттар мен табиғат құбылыстарын сипаттау;	

Оқытуда қолданылатын әдістер (қажетін белгілеу, басқасын қосуға болады)
☐ оқушыға ұсынатын тапсырмалар саны азаяды + ☐ оқу тапсырмасының көлемі азаяды + ☐ оқу тапсырмасының мазмұны жеңілдетіледі + ☐ оқушыға оқу тапсырмасы мұғалімнің кезең-кезеңмен бақылауымен бөлім бойынша ұсынылады + ☐ оқулықтан тапсырмалар мұғалім құрастырған тапсырмалармен ауыстырылады + ☐ тапсырмаларды орындау үшін қысқа және анық нұсқаулар беріледі + ☐ оқушыға дауыстап немесе сыбырлап сөйлесуге рұқсат етіледі. + ☐ оқу бойынша тапсырмалар саны азаяды + ☐ сынып алдында дауыстап оқуды талап етпейді + ☐ қайталауға көп уақыт бөлінеді Место для формулы. + ☐ теориялық материалдардың саны азаяды + ☐ абстрактылы ақпаратта түсіндіріледі, нақты сөздер, суреттер, заттармен көрсетіледі + ☐ құралдарды (қарындаш, сызғыш, трафарет және т.б.) қолдану арқылы мәтінді оқу реттілігін қадағалау+ ☐ қызмет түрі өзгереді + ☐ жаттауға қажет ақпараттар саны азайтылады + ☐ оқу үшін абзацтарға бөледі, басты ақпарат сызықпен сызылады +

☐ оқылған немесе тыңдалған мәтінге сұрақтар қою қысқартылады. + САБАҚ КЕЗІНДЕ ҚОЛДАНУҒА МҮМКІНДІК БЕРЕДІ: ☐ ережелер жинағы ☐ ұқсас жаттығуларға мысал + ☐ диктанттың жартысын жазады ☐ диктанттың әр екінші сөйлемін жазады + ЗЕЙІН ШОҒЫРЛАНДЫРУ ҮШІН ☐ орындалатын тапсырманың мақсатына міндетті түрде назар аударады + ☐ тапсырманы орындау кезеңдеріне мақсатты түрде назар аударылады + ☐ жетістіктері ескеріледі + ☐ мадақтаудың әр түрлі әдістері қолданылады +
Жартыжыл оқытуда қолжеткізген нәтижелерін жалпылау (әр оқу пәні аясында): қолжеткізген мақсаттар %
Әрі қарай оқытуға ұсыныстар: ☐ жалпы бағдарлама бойынша оқытуды жалғастыру ☐ мұғалімнің жеке тұғырымен (әдіс, оқытудың амалдары, жетістіктерін бағалау тәсілдері) жалпы бағдарламамен оқытуды жалғастыру ☐ мұғалімнің жеке тұғырымен (әдіс, оқытудың амалдары, жетістіктерін бағалау тәсілдері) бейімдеу бағдарламасы бойынша оқытуды жалғастыру+ ☐ бағдарламаны қайта қарау қарастырылады ☐ басқа
Ескертулер, түсіндірме:

Осыдан кейін арнайы мамандар өз бағдарламаларын жазып толтырады.

8. Психологтың жеке және топтық сабақтарының бағдарламасы

Оқушының А.Ж. _____ 1 тоқсан 20..-20.. оқу жылы

Жеке, кіші топтық, топтық сабақ (топтағы оқушылар құрамы)	Жұмыс бағыты. Мақсаты-күтілетін нәтижелер	Жетістіктерді бағалау	Ескерту (нәтижеге қол жеткізбеу себептері)

9. Логопедтің жеке және топтық сабақтарының бағдарламасы

Оқушының А.Ж. _____ 1 тоқсан 20..-20.. оқу жылы

Жеке, кіші топтық, топтық сабақ (топтағы оқушылар құрамы)	Жұмыс бағыты. Мақсаты-күтілетін нәтижелер	Жетістіктерді бағалау	Ескерту (нәтижеге қол жеткізбеу себептері)

--	--	--	--

10. Арнайы педагогтың (педагог-дефектологтың) жеке және топтық сабақтарының бағдарламасы
Оқушының А.Ж. _____ 1 тоқсан 20..-20.. оқу жылы

Жеке, кіші топтық, топтық сабақ (топтағы оқушылар құрамы)	Жұмыс бағыты. Мақсаты-күтілетін нәтижелер	Жетістіктерді бағалау	Ескерту (нәтижеге қол жеткізбеу себептері)

Психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қызметінің жетекшісі:

Психолог

Арнайы педагог

Логопед

Ата-аналар (оларды алмастыратын адамдар)

ЕБҚ бар оқушыларды логопедтік қолдау бойынша ұсынымдар

Көкшетау қаласының №19 орта мектебінің логопед мұғалімі В.Ф. Федотова

Арнайы білім беру жағдайларының қатарына оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жатады. Оның ішінде педагогикалық-психологиялық қолдау құрамдасы ретінде логопедтік көмек те (немесе логопедтік қолдау) жатады.

Логопедтік қолдау – бұл логопедтің жүйелі ұйымдастырылған іс-әрекеті болып табылатын оқушыларға көмек көрсету түрі. Оны іске асыру барысында:

- ауызша және жазбаша сөйлеуді дамытудағы қиындықтарды жеңу, бұл өз кезегінде оқушыларға олардың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес мектеп бағдарламасын табысты меңгеруіне жағдай жасайды;

- логопедтік білім мәселелерінде консультациялық-ағартушылық көмек көрсету мақсатында ЕБҚ бар оқушылардың ата-аналарымен және педагогтармен өзара іс-әрекет ұйымдастырылды.

ЕБҚ бар оқушыларды логопедтік қолдау келесі бағыттар бойынша жүзеге асырылады:

1. диагностикалық.
2. коррекциялық-дамытушылық.
3. консультативтік.

Диагностикалық бағыт бойынша логопедтік диагностиканы бірнеше кезеңде жүргізуді ұсынамын. Бірінші кезеңде ЕБҚ бар оқушылардың сөйлеуінің даму деңгейін және олардың кейбір әмбебап оқу іс-қимылдарының қалыптасуын бағалауға мүмкіндік беретін экспресс-диагностика жүзеге асырылады. Ю.Е. Розова, Т.В. Коробченко сынды авторлардың «Бастауыш сынып оқушылары сөйлеуінің даму мониторингі» әдістемесін қолдануға ұсыныс беремін.

Диагностиканың екінші кезеңі сөйлеу жүйесінің барлық компоненттерін қамтитын тереңдетілген логопедтік тексеру болып табылады. Бұл кезеңде О.И. Азованың «Бастауыш сынып оқушыларының жазбаша сөйлеу диагностикасы мен коррекциясы» әдістемесі қолданылады.

Түзету-дамыту бағыты бойынша ЕБҚ бар оқушыларға логопедтік көмек көрсету бойынша жұмыстар ұйымдастырылады. Логопедтік жұмыс шағын топтарда және жеке сабақтар түрінде ұйымдастырылады. Сөйлеудің жалпы дамымауын, фонетикалық-фонематикалық бұзылуларды, дисграфияны түзетуді шағын топта өткізу ұсынылады. Жеке сабақтарда дыбыс шығаруды түзету жұмыстары жүргізіледі. Шағын топтардағы жұмыстар үшін Л.Н. Ефименкованың «Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу және жазуын түзету», Л.Г. Кобзарева, М.П. Резунова, Г.Н. Юшина сынды авторлардың «Сөйлеуі жалпы дамымаған балаларда жазу және оқуды түзету бойынша жаттығулар жүйесі» дидактикалық оқу құралдары пайдаланылады.

Ата-аналарға кеңес беру жұмысы сөйлеу дизонтогенезі белгілерінің пайда болу мәселелері бойынша құзыреттілікті қалыптастыру; ата-аналарды ауызша сөйлеу бұзылуларын жеңудің арнайы тәсілдеріне үйрету және жазу мен оқу кемшіліктерін түзетуге бағытталған түзету-дамыту жаттығуларының кешендерін таңдау, сондай-ақ олардың алдын алу бойынша жүргізіледі. Ата-аналарға М.М. Безруких, Е.С. Логинов, Н.В. Флусов жұмыс дәптерлерін қолдану ұсынылады. Әріптен сөзге дейін. Сөзден сөйлемге дейін (оқуға және жазуға үйретуде қиындықтары бар балалармен жаттығу жасау үшін) немесе осы дәптерлерден жаттығулар кешенін пайдалану ұсынылады.

Педагогикалық қызметкерлерге кеңес беру сөйлеу бұзылыстары байқалған ЕБҚ бар балаға көмек көрсетудің арнайы әдістері мен тәсілдерін пайдалану мәселелері бойынша жүзеге асырылады.

Жоба атауы: «Сабақтарда жетістікке жету жағдайын қалыптастыру тәсілдері»

Жобаны әзірлегендер:

Көкшетау қ. №19 орта мектебінің педагог-психологтары:

О.А. Маймескулова,

Р.С. Абдуалиева

Сабақта жетістікке жету жағдайын қалыптастыру – оқуға деген мотивацияның негізгі сәттерінің бірі, танымға деген қызығушылықты тәрбиелеу, мінездің күшті қырларын қалыптастыру. Басқаша айтқанда: бүгін оқуда жетістікке жету – болашақ өмірде жетістікке жету деген сөз.

Қазіргі заманғы жағдайда адам белсенділігінің проблемасы ерекше орын алады. Өмірлік мақсаттарды саналы түрде қоюға және оларға қол жеткізуге қабілетті, шешім қабылдау үшін жауапкершілікті өзіне алуға қабілетті қызмет субъектісінің қалыптасуы әлеуметтендіру процесінде қалыптасатын мінез-құлық стратегиясына негізделген. Біздің ойымызша, мұндай мінез-құлық стратегиясы индивидтің өзіне жеке тұлға және қызмет субъектісі ретінде құндылық қатынасын көрсететін жетістіктің мотивациясын қамтамасыз етеді. Жетістіктердің мотивациясы – таза әлеуметтік құбылыс, сондықтан ата-аналар мен педагогтар тарапынан көңіл бөлуді талап етеді. Жетістікке жету мотивациясын қалыптастыру тәсілдерінің бірі – білім алушылардың жетістікке жету жағдайын құру технологиясы.

«Жетістік» ұғымының өзі әртүрлі түсініктерге ие. Әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан алғанда бұл – қоршаған ортаның, жеке тұлғаның және оның қызметінің нәтижелері арасындағы оңтайлы қарым-қатынас. Жетістік туралы нәтижелер сәйкес келгенде немесе одан да жоғары болғанда сөз болады. Психологиялық тұрғыдан алғанда бұл – қуаныш жағдайын бастан кешіру, адамның ұмтылған немесе оның күткендерімен сәйкес келген немесе одан асып кеткен нәтижеге қанағаттану. Осы жағдайдың нәтижесінде қызметке қатысты жаңа себептер қалыптасады, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі құрметтеу деңгейі өзгереді [1]. Педагогикалық тұрғыдан алғанда табыс жағдайы – жеке тұлғаның да, тұтастай алғанда ұжымның да қызметінде елеулі нәтижелерге қол жеткізу мүмкіндігі жасалатын шарттардың мақсатты, ұйымдастырылған үйлесімі [2].

Мұғалім қызметінің басты мәні – әрбір тәрбиеленушіге, әсіресе ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар оқушыға жетістікке жету жағдайын жасау. Мұнда «жағдай» және «жетістік жағдайы» ұғымдарын ерекшелеу маңызды. Жағдай – табысты қамтамасыз ететін шарттардың үйлесімі, ал жетістік – осындай жағдайдың нәтижесі. Жетістік жағдайы – педагог ұйымдастыра алатын нәрсе: қуаныштың, жетістіктің уайымы, субъективті, сырт көзден елеулі түрде жасырын нәрсе. Мұғалімнің міндеті

тәрбиеленушілердің әрқайсысына жетістік қуанышын сезіну, өз мүмкіндіктерін сезіну, өзіне сену мүмкіндігін беру болып табылады [2].

Оқушының табысқа жету жағдайын бастан кешіруі:

- оқу мотивациясын арттырады және танымдық қызығушылықты дамытады, оқушыға оқу іс-әрекетіне қанағаттануын сезінуге мүмкіндік береді;
- еңбектің жоғары нәтижелілігін ынталандырады;
- жеке тұлғалық ерекшеліктерін (мазасыздық, сенімсіздік, өзін-өзі бағалау) түзетеді;
- бастамашылдықты, креативтілікті және белсенділікті дамытады;
- сыныпта қолайлы психологиялық климаттың болуын қамтамасыз етеді [1].

Жетістікке жету жағдайларының келесі түрлерін атап өтуге болады:

1. Күтпеген қуаныш.

Бұл оқушы қызметінің нәтижесі оның күткенінен асып кеткеніне қанағаттану сезімі. Педагогикалық тұрғыдан, А. Белкин айтқандай, күтпеген қуаныш – мұғалімнің ойластырылған, дайындалған қызметінің нәтижесі.

Баланың кенеттен өз мүмкіндіктерін ашуға мүмкіндік беретін дайындалған педагогикалық жағдайлар. Мұндай жағдайларды мұғалім арнайы дайындай алмайды, бірақ оның тәрбиелік шеберлігі оның осы сәтте жіберіп алмайтыны, оны дұрыс бағалай алатыны, материалдандыра алатыны секілді әрекеттерден көрінеді.

- «Мойындау» тәсілі. Бұл тәсілді мұғалімнің шынайы қатынасы балаларда оң сезім тудырып, түсіністіктеріне ие болып, қарсы оң жауап алуда қолданады. Бұл жерде барлығын дәл есептеу керек, ықтимал реакцияларды дұрыс болжай білу керек.

2. Ортақ қуаныш.

Оқушының ұжымның өзіне қажетті реакциясына жетуі. Ол мұғалім дайындаған немесе кездейсоқ, айқын немесе байқалмаған болуы мүмкін. Жалпы қуаныш деп балаға өзін қанағаттандыратын, оның күш-жігерін ынталандыратын, өзін-өзі сезінуге мүмкіндік беретін ұжымның реакцияларын атаймыз. Ортақ қуаныш – бұл, ең алдымен, айналасындағылардың өз ұжымы мүшесінің жетістігіне эмоционалды үн қатуы.

3. «Соңымыздан ер» тәсілі.

Мағынасы – оқушының ой-өрісін ояту, оған өз интеллектуалдық күштерін мойындаудан қуаныш табуға мүмкіндік беру. Айналасындағылардың реакциясы оған бір мезгілде ояну сигналы, тану стимулы және күш-жігердің нәтижесі болып табылады.

4. «Эмоционалды жарқыл» немесе «Сен тым биікке ұшып кеттің». Басты рөл мұғалімге берілді. Әрбір оқушыда айтарлықтай интеллектуалды әлеует болады. Егер осы әлеуетті ояту, оның энергиясын босату, тізбекті реакцияға айналдыру мүмкін болса, мұғалімнің сезімге толы сөзі оқушыда

жігердің пайда болуына ықпал етеді. Жігер ойды, ой білімді, сонымен қатар алғыс сезімін тудырады. Нәтижесінде өз-өзіне сенім, жетістікке жетуге сенім пайда болады.

5. «Рөлмен алмасу» тәсілі немесе дұрыс емес жүргізілетін сабақтың пайдасы туралы.

Рөлмен алмасу оқушылардың интеллектуалдық эмоционалдық-ерік мүмкіндіктерінің әлі күнге дейін жасырын әлеуетін жарыққа шығаруға мүмкіндік береді. Олар «рөлмен алмасу» жеке дербес актілеріне бөлініп, болашаққа маңызды прецедент қалыптастырады, іскерлік ойын формасынан жетістікке жету жағдайын жасаудың ерекше тәсіліне айналады.

6. «Жұқтыру» немесе «Қай жерден көрдің? Қай жерден естідің?» тәсілі. Педагогикада жұқтыру ұжымның атмосферасын сауықтырудың өте тиімді құралы, жетістікке жету көзі болуы мүмкін. Қысқаша экспрессивті әсер – жарқын фокусқа жинақталған педагогикалық сенім (Іске кірісейік!)

7. Таным қуанышы.

Табыстың соңғы түрі – таным қуанышы,

Оқу еңбегі жаңалықты танудан ғана емес, басқа факторлардан да қуаныш әкеле алады. Танымның қуанышы альтруистік сипатқа ие. Таным өзін-өзі жетілдіруге, өзін-өзі тануға негізделеді. Таным қуанышы себепсіз пайда болмайды. Оның басты шарты – қарым-қатынас.

8. «Эврика» тәсілі.

Бұл тәсілдің мәні – оқушының оқу тапсырмасын орындай отырып, кенеттен өзі үшін бұрын белгісіз мүмкіндіктерді ашатын қорытындыға келген жағдайды жасауында. Ол таным перспективасын ашқан қызықты нәтижені иеленуі керек [3].

Баланың табысты сезінуінсіз мектепке және оқу сабақтарына деген қызығушылығы жоғалады, бірақ оқу қызметінде табысқа жету бірқатар жағдайлармен қиынға соғады, олардың арасында білім мен біліктіліктің жеткіліксіздігі, дамудың психологиялық және физиологиялық ерекшеліктері, әлсіз өзін-өзі реттеу және т.б. атауға болады. Сондықтан оқушы үшін жетістікке жету жағдайын құру педагогикалық тұрғыдан дұрыс. Бұл жағдайда жетістікке жету жағдайы деп процесс пен өз бетінше орындалған қызмет нәтижесінен қанағаттандырудың субъективті уайымын түсіну керек. Технологиялық жағынан бұл көмек вербалды (сөйлеу) және бейвербал (ым-ишара) құралдармен жасалатын психологиялық қолайлы қуаныш пен мақұлдаудың атмосферасында бірқатар операциялармен қамтамасыз етіледі. Көңіл көтеретін сөздер мен жұмсақ интонациялар, сөйлеудің әуенділігі мен әдептілігі, сондай-ақ ашық қатынас пен тілектес ым-ишара, баланың алдына қойылған міндеттерді шешуге көмектесетін қолайлы психологиялық ая жасайды.

Осының негізінде жетістікке жету жағдайын құрудың келесі алгоритмін жасауға болады :

Эмоциялық комфорттылық аясында қорқыныштан арылу

- «Барлығымыз байқап көреміз және іздейміз. Солай ғана бірнәрсеге қол жеткізуге болады».

- «Адамдар өз қателіктерінен сабақ алады және оларды шешу тәсілдерін табады».

Жетістікпен алдын ала ынталандыру

- «Жетістікке жететініне күмәнім жоқ»,

- «Сенің қолыңнан міндетті түрде келеді»

Баланың қызметіне қатысты жасырын нұсқау беру

- «Мүмкін ... бастағанын дұрыс болар»,

- «Жұмысты орындау барысында ... жөнінде ұмытпаңдар»

Уәж енгізу (практикалық маңыздылықты ерекшелену)

- «Сенің жолдастарың сенің көмегіңе зәру»

Дербес өзгешелік

- «Сенің қолыңнан ғана келер еді», «Саған ғана сенім білдіре аламын»,

- «Сенен басқа ешкімге бұл мәселе бойынша жүгіне алмаймын...»

Белсенділікті мобильдендіру немесе педагогикалық сенім білдіру

- «Тезірек көргім келіп тұр...»

Детальдарды жоғары бағалау

- «Сен ... мәселені жақсы түсіндірдің...»,

- «Сенің жұмысында маған мына тұс ерекше ұнады...».

Жетістікке жету жағдайларын жасай отырып, педагог оқушының жеке тұлғасын қажеттілік-мотивациялық сала құрылымында кез келген қызметте және ең алдымен оқу-танымдық қызметте табысқа жетудің диспозициясын өзектендіреді. Бұл диспозициялардың өзектілігі оқушының оқу және басқа да өмірлік жағдайды қабылдауының өзгеруіне әкеледі. Бұл жағдайда ол таңдайды, табысқа жетудің уәждемесін түсініп, бағалай алады. Осылайша, біз оқудағы жетістік пен табысқа жету мотивациясымен өзара байланысы туралы қорытынды жасаймыз.

Әрине, оқушы міндетті түрде жетістікке жету жағдайын сезінуі керек. Оқушылардың танымдық іс-әрекетін ынталандыру жетістікпен қуатталады. Әрине, жетістік дәрежесі оқушының қабілет деңгейіне, білігіне және күш-жігеріне байланысты. Педагогтың міндеті де осы – оқушының ішкі мүмкіндігін анықтап, ашу. Бұл ретте баланың уәждемелік ұстанымдарын қалыптастыру мұғалімнің өзінің мінез-құлқымен, оны басқару стилімен, қарым-қатынасымен, оның өз пәніне және өзінің педагогикалық қызметіне қатынасымен байланысты. Мұның бәрі – оқушылардың өз күшіне, өзі қол жеткізу қабілетіне деген сенімін қалыптастырудың міндетті шарты. Тек таным қажеттілігін тудырып қана оған сәйкес келетін біліктерді қалыптастыруға болады. Сондықтан мұғалімнің оқушылардың оқу іс-әрекетін ынталандыру және уәждеу бойынша арнайы жұмысты жүзеге асыру білімі мен білігі соншалықты маңызды.

Барлығы қолдан келе бастағанда оқуға деген ынта пайда болады. Оқушының білім алуына жеке қызығушылығы пайда болады. Кез келген

адамның шығармашылық белсенді көңіл-күйінің негізінде өз күштеріне деген сенімнің артқаны дәлелденді. Бұл сенімді бекіту жетістікке жету тәжірибесінсіз және оған жету жолында уайымсыз мүмкін емес. Бала жетістікке жетіп, қуанбаса, қиындықтарды еңсергеніне өзін мақтан тұтпаса, оқуға деген қызығушылықтан айырылатыны бұрыннан анық нәрсе.

Әрбір мұғалім сабақ үстінде «жетістікке жету жағдайын» қалыптастыра алады. Ол үшін мұғалім оқушылардың оқу-танымдық мотивациясын қалыптастыруымен айналысуы тиіс. «Жетістікке жету жағдайы» – жетістікпен қамтамасыз ететін жағдайлар үйлесімі, ал жетістіктің өзі – аталмыш жағдай нәтижесі.

Мұғалім міндеті – әр тәрбиеленушісіне жетістікке жету қуанышын сезінуге, өз мүмкіндіктерін тануға, өз-өзіне сенуге мүмкіндік беру.

Әдебиеттер тізімі:

1. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать? М.: "Просвещение", 1991
2. Азаров Ю. П. Радость учить и учиться. М.: "Политиздат", 1989.
3. Коротаева Е. В. Ситуация успеха: психолого-педагогические механизмы и этапы организации 2002. – № 2. — С. 38–44.

Жоба: «5-7 жалпы білім беретін сыныптарда орыс тілі сабағында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқытуда баламалы, арнайы әдістерді қолдану»

**Жобаны әзірлегендер:
Көкшетау қаласы № 19 ОМ
орыс тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімдері:**

К.М. Сагындыкова,
А.С. Торсунова,
А.М. Карамандинова,
С.Ш. Иманбаева,
Р.М. Жуманова,
Б.С. Альжанова

Жарияланды: Инклюзивное образование в новом содержании обучения детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательных организациях (из опыта работы педагогических работников Акмолинской области). Сборник публикаций. Том 1. (каз. яз./рус. яз). /Под общ. ред Лепешев Д.В., Иванкова Н.В. – Кокшетау: КУ им. А. Мырзахметова, 2019.-193 с.

Ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар (бұдан әрі мәтін бойынша – ЕБҚ бар) балалардың білім беру мәселелері бүгінгі таңда ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Мектеп – ЕБҚ бар балаларды әлеуметтендірудің басты кезеңі. Мұнда олар қоғамда толыққанды өмір сүруге қажетті дағдыларды иеленеді.

ЕБҚ бар оқушылар – бұл балалардың ерекше және өзгелерге ұқсамайтын тобы. Оған әртүрлі даму бұзылыстары: есту, көру, сөйлеу, тірек-қимыл аппараты, эмоциялық-ерік сферасының айқын бұзылыстары, интеллект бұзылыстары бар балалар кіреді.

Жобаның мақсаты: жалпы білім беретін мектепте орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында ЕБҚ бар балаларға білім берудің қолжетімді жағдайларын жасау.

ЕБҚ бар балаларға білім беру олар үшін әлеуметтік маңызы бар шығармашылық қызметтің әртүрлі түрлеріне қосу арқылы білім беру стандарттары шегінде білім алу үшін салауатты балалармен тең және барабар жағдайларды қамтамасыз ететін психологиялық тұрғыда қолайлы түзету-дамыту білім беру ортасын құруды көздейді.

Орыс тілі мен әдебиеті – әсіресе денсаулық мүмкіндіктері шектеулі және ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар оқушылар үшін күрделі пәндер.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды орыс тіліне оқытудың негізгі міндеті — оқушыларға тілді оқыту пәні ретінде ашу, оның таңғажайып

сөздік қоры және интонациялық байлығын ұғынуға қызығушылық туғызу және ұмтылу, сөздің ой мен сезімнің жіңішке иірімдерін беру мүмкіндігін көрсету.

Оқу қызметіне қатысты мотивацияны қалай арттыруға болады?

Біз оқытудың «айналма жолдарын» жүзеге асыруды қамтамасыз ететін арнайы әдістерді, оқыту тәсілдері мен құралдарын (соның ішінде мамандандырылған компьютерлік технологияларды) пайдалануды ұсынамыз. Қалыпты дамып келе жатқан бала үшін талап етілген дәрежеден көп дәрежеде оқытуды дараландыру. Білім беру ортасын кеңістіктік және уақытша ұйымдастыруды қамтамасыз ету. Білім беру кеңістігін білім беру ұйымынан тыс жерлерге барынша жылжытыңыз.

Жұмысты неден бастаған жөн?

Әрине, күнтізбелік-тақырыптық жоспарды құрудан бастау керек, сонымен қатар ЕБҚ бар оқушы үшін келесі міндеттерді қоямыз:

- *жалпы білім беру* – грамматикалық ұғымдарды, орфографиялық біліктерді және дағдыларды қалыптастыру, грамматиканың қарапайым курсы менгеру негізінде грамматиканың синтаксистік құрылымдарын, сауатты жазуды қолдана білу.

- *түзету*: оқушылардың өзара байланысын дамыту, сөздік қорын кеңейту, жалпы әлем туралы оқушының түсінігін кеңейту;

- *тәрбие*: оқу қызметіне оң көзқарас қалыптастыру, баланың өзін-өзі бағалауын арттыру.

ЕБҚ бар балалармен жұмыс істегенде оқыту әртүрлі деңгейде саралануы қажет. Ол оқу процесінің әртүрлі кезеңдерінде кеңінен қолданылады: жаңа материалды оқу; сараланған үй жұмысы; сабақтағы білімді есепке алу; өткен материалды меңгеруді ағымдағы тексеру; өзіндік және бақылау жұмыстары; қатемен жұмысты ұйымдастыру; бекіту сабақтары.

Бұл ретте оқушылардың жеке мүмкіндіктерін міндетті түрде ескеру қажет. Жаттығулар оқушы жасаған ақыл-ой іс-әрекеттері оқу материалының сипатына сәйкес келетіндей және тапсырмаларды орындау әртүрлі танымдық іс-әрекеттерді, әсіресе ойлауды қалыптастыруға ықпал ететіндей етіп жасалады.

Материалды қалай ұсынған жөн?

ЕБҚ бар оқушылармен негізгі теориялық анықтамаларға, ұғымдарға біртіндеп келу қажет. Жаңа материалды түсіндіруге көшпес бұрын оқушыларға жаңа оқу материалына негіз болатын негізгі білімді еске салу керек. Сондықтан теориялық материал таныстыру жоспарында және оқушылардың көрнекі көріністеріне сүйене отырып беріледі. Оқу материалын негізгі құрамдастарын бөле отырып, шағын бөліктермен баяндау керек. Оқу материалын бөлікке бөлу оқушылардың қабылдауы үшін ең қиын тақырыптарды анықтауға мүмкіндік береді.

Сауалнама нәтижесінде ЕБҚ бар оқушылар өз мысалдарын ережемен байланыстыра алмайтынын ескеру қажет. Оқытудың көрнекі құралдарын барынша қолданамыз.

Зейінді, ойлауды, есте сақтауды дамытуда, сөйлеуді дамытуда әр сабақта жүргізілетін сөздік-орфографиялық жұмыс нәтижелі рөл атқарады. Бұл оқушылардың назарын аударуға көмектеседі. Бұл ретте, көрнекі қабылдау үшін сөзді тақтаға жазамыз. Тақтада сөз жазылған, түбірлес сөздерді таңдау жүргізіледі, сол сөзбен сөйлем жасалады: егер күрделі сөйлем қарастырылса, онда күрдеі сөйлем құрылады, егер диалог болса, онда бірнеше реплика құрылады. Егер «есімшелі айналым» тақырыбы қарастырылса, онда осы сөзбен және есімшелі айналыммен сөйлем құрылады. Оқушылар осы жұмысқа белсенді түрде қосылады.

ЕБҚ бар оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыру үшін қызықты материалдарды пайдалануды ұсынамыз. Ол оқу процесінде баланың дамуына жақсы әсер етеді. Сабақта қызықты материалдарды пайдалану оқу процесін әртүрлі етуге көмектеседі, танымдық белсенділікті, балалардың байқағыштығын, назарын, жадысын, ойлауын дамытады, балалардың шаршауын жояды, жағымды көңіл-күй қалыптастырады.

ЕБҚ бар балаларға арналған сөйлеуді дамыту сабақтары лексикалық тапсырмалармен толықтырылуы тиіс – бұл әртүрлі сөйлеу іскерліктерін қалыптастыруға тікелей әсер етеді. Балалар сұрақтар қойып, оларға жауап беруді, қарапайым, әрі қарай күрделі сөйлемдерді құрастыруды, диалогтар мен монологтарды құрастыруды үйренеді. Осы сабақтарда ең бастысы – балалардың оқуға деген ұмтылысын қолдау, танымдық қызығушылықты қалыптастыру, сөздік қорын кеңейту, сөздерді тура және ауыспалы мағынада салыстыру жаттығуларын орындау, оқушылардың мәтіндегі сөздердің мәні мен реңктерін ажырату және түсіну қабілетін дамыту.

Жүйелі бақылаусыз жақсы нәтижелерге жету мүмкін емес деп санаймыз. Әр сабақта үй жұмысының орындалуын тексереміз, осыған ұқсас тапсырмалармен тексеру жұмыстарын жүргіземіз. Оқушылардың білімдерінде анықталған кемшіліктерді жою бойынша түзету жеке сабақтарын жүргізу, орындалған жұмыстарды толық талдау міндетті.

Балалардың психикалық және эмоциялық сферасының ерекшеліктерін ескере отырып, мұғалім оларға ерекше педагогикалық тактпен қарап, әрбір оқушыға оң баға бере отырып, өз күшіне деген сенімін дамыта отырып, сыпайы көмек көрсетуі тиіс. ЕБҚ бар балалар үшін барлық пәндер бойынша жазбаша тапсырмаларды орындау көлемі мен жылдамдығын және орыс тілі бойынша бақылау жұмыстарын төмендету қажет.

Шамадан тыс шаршауды болдырмау және жұмысқа қабілеттілікті арттыру үшін оқытудың әртүрлі әдістерін, тәсілдері мен құралдарын қолдану қажет, яғни қызметті ауыстырып тұру қажет. Міндетті түрде неғұрлым көп анализаторларды (есту, көру, тактильді сезім) іске қосу қажет, денсаулық сақтау технологияларын пайдалану қажет.

Осылайша, ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балаларды оқытуда баламалы, арнайы әдістерді пайдалана отырып, біз кез келген баланың дамуында жалпы оң динамикаға қол жеткізе аламыз.

Бекітемін _____
Көкшетау қаласы,
№ 19 ЖОББМ директоры
Шаймерденов К.К.
« ____ » _____ 2021 ж.

Көкшетау қаласы
"№ 19 жалпы орта білім беретін мектебі " КММ
психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі туралы
Ереже

1. Жалпы ережелер

1.1. Осы ереже № 19 ЖОББМ психологиялық-педагогикалық қолдау (сүйемелдеу) қызметінің (бұдан әрі-ППҚК) жұмысын реттейді.

1.2. Психологиялық-педагогикалық қолдау – бұл оқу процесінің барлық қатысушыларына көмек пен қолдаудың ерекше түрі. Бұл әр баланың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес сәтті оқуы мен дамуы үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдай жасайтын мамандардың біртұтас, жүйелі ұйымдастырылған қызметі.

1.3. Қолдау қызметінің жұмысы мынадай мүмкіндік береді:

1) мектептегі бейімсіздік пен оқудағы қиындықтар қаупі бар балаларды уақтылы анықтау;

2) оқушылардың дамуындағы ауытқуларды еңсеруде ерте психологиялық-педагогикалық көмекті жүзеге асыру (анықталған сәттен бастап);

3) білім беру процесі жағдайында балалар мен жасөспірімдердің денсаулығын сақтау және нығайту, тиімді дамуын, әлеуметтенуін қамтамасыз ету мақсатында оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асыру;

4) балаларды дамыту және тәрбиелеу үшін неғұрлым қолайлы жағдайлар жасауды ескере отырып, білім беру ұйымдарын дамыту бағдарламаларын әзірлеуге және іске асыруға жәрдем көрсету;

5) педагогтердің, тәрбиеленушілердің, ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін (психологиялық мәдениетін) арттыру;

6) түзету-дамыту, тәрбие жұмысы және оқушыларды оқыту нәтижелілігінің мониторингін жүзеге асыру (психологиялық-педагогикалық мониторинг).

1.4. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі келесі міндеттерді жүзеге асыратын мектептің құрылымдық бөлімшесі болып табылады:

1) дамуындағы ауытқуларды ерте диагностикалау және түзету, № 19 ЖОББМ дайындық сыныптарына баратын балалардың мектепке дайындығын қамтамасыз ету.

2) бастауыш мектеп – мектепте оқуға дайындығын анықтау, мектепке бейімделуді қамтамасыз ету, оқушылардың оқу іс-әрекетіне қызығушылығын арттыру, танымдық және оқу мотивациясын дамыту, тәуелсізділік пен өзін-өзі ұйымдастыруды дамыту, жеке ерекшеліктері мен әлеуетті мүмкіндіктерін ескере отырып, әр оқушының шығармашылық қабілеттерін дамыту;

3) негізгі мектеп-оқушының негізгі мектепке ауысуын қамтамасыздандыру, оқытудың жаңа жағдайларына бейімделу, жеке және құндылық-семантикалық өзін-өзі анықтау және өзін-өзі дамыту мәселелерін шешуге қолдау, жеке мәселелер мен әлеуметтену мәселелерін шешуге көмектесу, өмірлік дағдыларды қалыптастыру, қозушылықты алдын алу, ата-аналармен және құрдастарымен сындарлы қарым-қатынас құруға көмектесу;

4) орта мектеп –білім алуында ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға бейінді бағдарлауға және кәсіби өзін-өзі анықтауға көмектесу, экзистенциалды мәселелерді шешуге қолдау көрсету (өзін-өзі тану, өмірдің мәнін іздеу, жеке сәйкестілікке қол жеткізу), уақытша перспективаны дамыту, мақсат қою қабілетін дамыту, психоәлеуметтік құзыреттілікті дамыту.

1.5. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің негізгі принциптері:

1) бала дамуының кез-келген проблемасын шешуге кешенді, пәнаралық көзқарас;

2) медициналық мәліметтерді және баланың дамуының әлеуметтік-психологиялық тарихын зерделеу, әртүрлі мамандардың (психолог, логопед, арнайы және әлеуметтік педагог) тексеруі;

3) жүйелі және тұтас тәсіл: оқыту қиындықтарының туындау себептері мен тетіктерін белгілеу, табысты оқытуға кедергі келтіретін бастапқы (жетекші) және қайталама қиындықтардың арақатынасын белгілеу;

4) оқу процесінде баланың дамуын қолдаудың үздіксіздігі және студенттердің өзгеріп отыратын қажеттіліктерін динамикалық зерттеу: оқу процесінде қажеттіліктер мен жаңалардың пайда болуын бақылау;

5) қолдау процесін ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз ету;

6) қолдау қызметін әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық жобалау (болжау);

7) командалық жұмыс негізінде:

- мектептегі оқыту мен БАЕҚ қиындықтарын анықтау мен бағалауға қойылатын бірыңғай тәсіл мен талаптарды сақтау;

- бір құндылықтарды ұстану: оқушының жеке басын құрметтеу, оның ішінде отбасы берген бала туралы ақпараттың құпиялылығын сақтау;

- білім беру процесінің барлық қатысушыларының: әкімшіліктің, мұғалімдердің, мамандардың, ата-аналардың және баланың ынтымақтастығы, өзара құрметі мен сенімі;

8) білім алуында ерекше қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау шараларына ата-аналарды, педагогикалық және балалар ұжымын белсенді тарту.

2. № 19 ЖОББМ психологиялық–педагогикалық қолдауды ұйымдастыру

2.1. Оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау қалалық психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңесінің (бұдан әрі – қалалық ПМПК) қорытындысы мен ұсынымдары негізінде жүзеге асырылады, сондай-ақ № 19 жалпы орта білім беретін мектептің штаттық мамандары (педагог-психолог, мұғалім-логопед, мұғалім-дефектолог, әлеуметтік педагог, ЕДШ маманы, медицина қызметкері) жүзеге асырады.

2.2. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметіне басшылықты № 19 ЖОББМ директорының бұйрығымен тағайындалатын қызмет басшысы жүзеге асырады.

Қолдау қызметінің барлық мамандары лауазымдық нұсқаулықтар мен функционалдық міндеттерге сәйкес қолдау бойынша бірлескен қызметті жүзеге асырады. Қызмет жұмысына пән мұғалімдері, тәрбиешілер, оқушылардың ата-аналары, үйірме жетекшілері, қоғамдық бірлестіктердің өкілдері және басқа да мүдделі тұлғалар тартылуы мүмкін.

2.3. № 19 ЖОББМ психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі өз қызметінде балалардың құқықтарын қорғау саласындағы халықаралық актілерді: БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы Конвенциясын, БҰҰ-ның мүгедектер құқықтары туралы Декларациясын, білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы Конвенцияны, балалардың өмір сүруін, қорғалуын және дамуын қамтамасыз ету туралы Дүниежүзілік декларацияны басшылыққа алады; Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "мүмкіндіктері шектеулі адамдарды әлеуметтік медициналық-педагогикалық және түзеу арқылы қолдау туралы" заңдарына, ҚР Білім және ғылым министрлігінің бұйрықтары мен нұсқаулықтарына, "Мүмкіндіктері шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің әдістемелік ұсынымдарына" (2011 жылғы 12 желтоқсандағы № 524) және Түзету педагогикалық ұлттық ғылыми-практикалық орталығының "Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу" әдістемелік ұсынымдарына және № 19 ЖОББМ жарғысына негізделеді.

3. ППҚҚ-нің мақсаттары мен міндеттері

3.1. **Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мақсаты-** оқушылардың максималды дамуына, олардың сәтті оқуы мен әлеуметтенуіне жағдай жасауға бағытталған білім беру, диагностикалық және түзету шараларының кешенін жүзеге асыру арқылы білім беру процесінің барлық қатысушыларына психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру. Сонымен қатар, қолдаудың объектісі білім беру процесі болып табылады, қолдау пәні – баланың даму жағдайы.

3.2. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің міндеттері:

- оқушының жеке басының құқықтары мен мүдделерін қорғау, олардың психологиялық және дене дамуы мен оқуының қауіпсіз жағдайларын қамтамасыз ету, психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік проблемаларды шешуге қолдау көрсету және жәрдемдесу;

- оқушы мүмкіндіктердің кешенді диагностикасы, танымдық іс-әрекеттің даму деңгейі мен ерекшеліктерін анықтау, оқушыны оқыту мен әлеуметтендірудің сәттілігін қамтамасыз ететін профилактикалық, түзету, психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік шараларды жүзеге асыру үшін баланың эмоционалды-еріктік және тұлғалық дамуын зерттеу;

- оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру, сондай-ақ білім беру бағдарламаларын білім алушылардың мүмкіндіктері мен қабілеттеріне бейімдеу;

- білім беру процесінің барлық субъектілері арасындағы өзара түсіністік пен өзара іс-қимылды нығайтуға жәрдемдесу;

- білім алушылар, педагог қызметкерлер, ата-аналар арасындағы консультациялық-ағартушылық жұмыс;

- баланың қазіргі дамуын, оның жағдайының динамикасын көрсететін құжаттаманы жүргізу.

3.3. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары өз қызметін 1.5-тармақта көрсетілген қағидағарға және осы Ережеге сәйкес өзінің лауазымдық нұсқаулықтарды ұйымдастырады.

3.4. Баланы және оның отбасын алып жүру туралы шешімді ПМПК ұсынымдары, қорытындылары негізінде қызметтің барлық мамандары бірлесіп қабылдайды.

3.5. ППҚҚ білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау мекемелері мен ұйымдарымен, білім беру ұйымдарына білім алушыларды тәрбиелеу мен дамытуға көмек көрсететін әлеуметтік серіктестермен тығыз байланыста жұмыс істейді.

4. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің негізгі бағыттары

4.1. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің келесі негізгі бағыттары:

- психоэлеуметтік диагностика – оқушылардың бастапқы мүмкіндіктерін, тұлғаның әлеуетті мүмкіндіктерін анықтау бойынша зерттеулер жүргізу, сондай-ақ оқушылардың жеке ерекшеліктері мен бейімділігін, оның оқыту мен тәрбиелеу процесіндегі дамуындағы ауытқуларды, оқудағы қиындықтардың себептерін, әлеуметтік бейімделуді анықтау; әлеуметтік қауіптің әлеуетті және нақты топтарын анықтау;

- психотүзетушілік жұмыс – педагог-психолог, әлеуметтік педагог, мұғалім-логопед, мұғалім-дефектолог, медицина қызметкерінің оқушылармен түзету-дамыту жұмыстарын жүргізу және бағдарламаларды әзірлеу бойынша бірлескен қызметі;

- білім беру процесіне қатысушылардың жалпы және арнайы қабілеттерін дамыту бойынша ата-аналар, педагогикалық ұжым арасында әлеуметтік-психологиялық тренингтер, рөлдік ойындар, топтық пікірталастар ұйымдастыру және өткізу;

- білім беру процесіне қатысушыларға әртүрлі психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік-медициналық мәселелер бойынша әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық кеңес беру;

- оқушыларға және ата-аналарға өмірлік қиын жағдайды жеңуге көмектесу, оқушыларды дамыту, тәрбиелеу және оқыту мәселелерінде педагогтарға кеңес беру;

- ғылыми-әдістемелік қызмет: ұйымдастыру-әдістемелік және ғылыми-әдістемелік жұмыстарды жүргізу (сүйемелдеу нәтижелерін талдау және қорыту, оны жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірлеу, ғылыми зерттеулер материалдарын өңдеу), тәрбие және әлеуметтендіру проблемалары бойынша әдістемелік бірлестіктерге, семинар-практикумдарға, конференцияларға қатысу;

- тәрбиеленушілердің денсаулық жағдайын ескере отырып, сауықтыру бағдарламаларын әзірлеуге және іске асыруға қатысу, инновациялық әдістемелерді игеру бойынша семинарлар, тренингтер мен консультациялар ұйымдастыру және өткізу;

- білім алуында ерекше қажеттіліктері бар балалардың деректер банкін қалыптастыру, психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік қолдау бойынша отандық және шетелдік ғылым мен практиканың жетістіктерін зерделеу;

- қайта даярлау, біліктілікті арттыру курстарында инклюзивті практиканы жүзеге асыратын мектеп педагогтары мен қызмет мамандарының өз біліктілігін арттыруы;

- психологиялық-педагогикалық қолдаудың өзекті мәселелері бойынша ғылыми зерттеулерге қатысу, оның ішінде өзінің педагогикалық тәжірибесін жалпылау.

5. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің құжаттамасы

5.1. №19 ОМ директорымен бекітілген психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің перспективалық жылдық жұмыс жоспары;

5.2. №19 ОМ директорымен бекітілген сүйемелдеу мамандарының жұмыс кестесі;

5.3. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметі отырыстарының кестесі мен хаттамалары;

5.4. Оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламалары;

5.5. Ата-аналардың жекелеген санаттары үшін тақырыптық топтық консультациялар мен консультациялардың жоспар-кестесі;

5.6. Білім беру процесіне қатысушылар үшін оқыту семинарларын өткізу кестелері мен тақырыптары;

5.7. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жылдық жұмысын талдау;

5.8. Серіктестік қарым-қатынастар шарттары.

6. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының жауапкершілігі

6.1. Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары жауапты:

- №19 ОМ Жарғысын және ішкі еңбек тәртібінің қағидаларын, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі басшысының заңды өкімдерін және өзге де жергілікті нормативтік актілерді, лауазымдық міндеттерді дәлелсіз себептермен орындамау немесе тиісінше орындамау;

- түзету сабақтары кезіндегі балалардың өмірі мен денсаулығы;

- өз құзыреті шеңберінде баланы тексеру бойынша дене немесе психикалық денсаулығының нашарлауына әкеп соққан негізсіз қорытынды шығару;

- баланың жеке басының құқықтары мен бостандықтарын сақтау;

- тексеру кезінде алынған деректердің құпиялылығы;

- құжаттаманы жүргізу және оның сақталуы;

- еңбек тәртібін, өндірістік санитария және өрт қауіпсіздігі ережелерін сақтау.

Бекітемін _____
Көкшетау қаласы, «№19
орта мектеп» директоры
К. К. Шаймерденов
« ____ » _____ 2020 ж.

**2020/2021 оқу жылына арналған
Көкшетау қаласының № 19 орта мектебінің
психологиялық – педагогикалық қолдау қызметінің жұмыс
жоспары**

Көкшетау, 2020

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мақсаты білім беру процесіне барлық қатысушыларды білім алуында ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды барынша дамыту, оларды табысты оқыту және әлеуметтендіру үшін жағдай жасауға бағытталған ағартушылық, диагностикалық және түзету іс-шаралары кешенін іске асыру жолымен қолдауын ұйымдастыру болып табылады.

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің 2020/2021 жж. негізгі міндеттері:

- білім алуында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың жеке басының құқықтары мен мүдделерін қорғау, олардың психологиялық және дене дамуы мен оқытудың қауіпсіз жағдайларын қамтамасыз ету, психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік мәселелерді шешуге қолдау көрсету және жәрдемдесу;
- даму және оқыту мәселелерінің туындауын алдын алу үшін ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың даму мүмкіндіктері мен ерекшеліктерін кешенді диагностикалау;
- білім алуында ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жеке бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру, сондай-ақ білім беру бағдарламаларын білім алушылардың мүмкіндіктері мен қабілеттеріне бейімдеу;
- білім беру процесінің барлық субъектілері арасындағы өзара түсіністікті және өзара іс-қимылды нығайтуға жәрдемдесу;
- білім алушылар, педагогикалық қызметкерлер, ата-аналар арасындағы консультациялық-ағартушылық жұмыс.

№ рн	Жұмыс мазмұны	Мерзімі	Жауаптылар	Күтілетін нәтижелер
	Тамыз			
1	2020/2021 жж. арналған Көкшетау қ. №19 ОМ ППҚҚ мамандарының жұмыс жоспарын әзірлеу және бекіту	Тамыз 2020 ж.	ОМ директоры, ҒӘЖ директорының орынбасары, инклюзивті білім беру үйлестірушісі	2019/2020 жж арналған Көкшетау қ. №19 ОМ ППҚҚ мамандарының жұмыс жоспары
2	Мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының дерекқорын қалыптастыру	Тамыз 2020 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	ППҚҚ мамандарының құрамын анықтау, мамандардың жұмыс кестесін және жеке жоспарларын түзету
3	ПДТ оқушылар үшін,	Тамыз	Директордың оқу	БАЕК бар оқушылармен

	инклюзивті сыныпта, үйде білім алатын оқушыларымен оқу жүргізетін дайын мұғалімдерінің дерекқорын қалыптастыру	2020 ж.	жұмысының орынбасарлары, инклюзивті білім беру үйлестірушісі	жұмыс істеу үшін оқытылған мұғалімдердің құрамын анықтау (инклюзивті білім беру бойынша курстарды өткен)
4	ПДТ оқушылар үшін сынып оқушыларының, мүмкіндігі шектеулі, түрлер бойынша ерекше білім беруді қажет ететін балалар мен үйде жеке тегін білім алатын оқушылардың дерекқорын қалыптастыру	Тамыз 2020 ж.	Директордың оқу жұмысының орынбасарлары, инклюзивті білім беру үйлестірушісі	ПДТ бар оқушылар үшін, инклюзивті және үйде оқытылатын сынып оқушылардың тізімі
5	БАЕҚ бар оқушылардың оқу қызметін ұйымдастыру бойынша нұсқаулық хаттар мен әдістемелік ұсынымдарды зерттеу	Тамыз 2020 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Норативті-құқықтық және жергілікті құжаттарын қоса мектепте инклюзивті білімді ұйымдастыру
6	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі туралы жаңартылған Ережені әзірлеу және бекіту	Тамыз 2020 ж.	ОМ директоры, ҒӘЖ директорының орынбасары, инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі туралы жаңартылған Ереже
7	ППКҚ отырысы	24,28.08. 2020 ж.	Психологиялық - педагогикалық қолдау қызметі	БАЕҚ бар оқушыларының психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасын жобалау. Қалалық ПМПК өту үшін оқушылардың құжаттар пакетін дайындау.
8	«БАЕҚ бар оқушыларға тегін үйде оқытуды ұйымдастыру» педагогтарға арналған мектептік оқыту семинары	26.08. 2020 ж.	Директордың оқу жұмысының орынбасарлары, инклюзивті білім беру үйлестірушісі, ППКҚ мамандары	Үйде оқытуды жүргізетін мамандар мен педагогтар арасындағы тәжірибелермен алмасу
9	Қалалық ПМПК отырысы	Қалалық ПМПК жоспары	ППКҚ мамандары, сынып	Балаларды психологиялық - педагогикалық зерттеу

		бойынша	жетекшілері	
10	БАЕҚ бар оқушылар үшін психологиялық педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасын әзірлеу	Тамыз 2020 ж.	ППКҚ мамандары, сынып жетекшілері	БАЕҚ бар тұлғаларын оқыту кезіндегі жекелей мән беруін қамтамасыз ету
11	Педагогикалық кеңесте БАЕҚ бар оқушыларға жеке оқыту жоспарларын бекіту	Мектеп жоспары бойынша	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі, ППКҚ мамандары	БАЕҚ бар тұлғаларын оқыту кезіндегі жекелей мән беруін қамтамасыз ету
12	Үйде оқитын оқушылардың үйлеріне бару	Тамыз 2020 ж.	Әлеум.педагогтар, педагог-психологтар, сынып жетекшілері	Тұрмыстық-әлеуметтік жағдай актілері
Қыркүйек				
13	ППКҚ мамандарының отырысы	03.09. 2020 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Мамандарға арналған оқушылар тізімі, қалалық ПМПК сараптама қорытындысы, жоспарлау
14	Инклюзивті сынып оқушыларымен БАЕҚ бар оқушыларға толеранттық қарым-қатынасын тәрбиелеу бойынша психологиялық сағат	02-11.09. 2020 ж.	Педагог-психологтар, сынып жетекшілері	Оқушыларда БАЕҚ бар оқушылар үшін толеранттық қарым-қатынасын тәрбиелеу
15	БАЕҚ бар оқушыларды медициналық зерттеу	07-25.09. 2020 ж.	Медициналық қызметкер	Оқушылардың медициналық түсініктемелері
16	Білім алуында ерекше қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарымен сұхбат	01-30.09. 2020 ж.	Директордың ОТЖ орынбасарлары, инклюзивті білім беру үйлестірушісі, ППКҚ мамандары	Білім беру және тәрбие үрдісін ұйымдастыру үшін БАЕҚ бар баланың психофизиологиялық дамуы туралы қажетті ақпаратты жинау. Оқу-тәрбие үдерісіне ата-аналарды тарту
17	БАЕҚ бар оқушыларының әлеуметтік деңгейін зерттеу	01-30.09. 2020 ж.	Әлеуметтік педагогтар	Әлеуметтік түсініктемелер
18	БАЕҚ бар оқушыларын оқу қажеттіліктерін зерттеу	07-30.09. 2020 ж.	ППКҚ мамандары, пән мұғалімдері	Білім алуында ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды терең зерттеу. Түзету-дамытушылық оқытудың жеке бағдарын құрастыру.
19	БАЕҚ бар	Қыркүйек	Педагог-психолог,	Ата аналарынан

	оқушылардың ата-аналарынан, сондай-ақ 0-1 сынып оқушыларының ППКҚ мамандарының диагностикалық және түзету-дамыту жұмыстарына келісімдерін жинау	2020 ж.	мұғалім-логопед	келісу/келіспеушілік бланкы
20	1 сынып оқушыларды логопедиялық зерттеу: тіл кемістігі бар балаларды анықтау	07-18.09. 2020 ж.	Мұғалім-логопед	Сабақтарға топтарды қалыптастыру, зерттеу хаттамалары
21	1 сынып оқушыларының психологиялық зерттеу	07-18.09. 2020 ж.	Педагог-психолог	Сабақтарға топтарды қалыптастыру, зерттеу хаттамалары
22	ПДТ бар оқушылар үшін сыныптарда ата-аналар жиналысы	Мектеп жоспары бойынша	ППКҚ мамандары	Оқу-тәрбие үдерісіне ата-аналарды тарту
23	1 сыныптарда ата-аналар жиналысы	Мектеп жоспары бойынша	Мұғалім-логопед, педагог-психолог	Оқу-тәрбие үдерісіне ата-аналарды тарту
24	Үйде оқитын оқушылардың үйлеріне бару	Қыркүйек 2020 ж.	Әлеум.педагогтар, педагог-психологтар, сынып жетекшілері	Тұрмыстық-әлеуметтік жағдай актілері
Қазан				
25	Заседание специалистов СППС	01.10. 2020 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Психологиялық-педагогикалық зерттеудің сараптамасы, жоспарлау, міндет қойылымдары
26	0 сынып оқушыларды логопедиялық зерттеу: тіл кемістігі бар балаларды анықтау	05-16.10. 2020ж.	Мұғалім-логопед	Сабақтарға топтарды қалыптастыру, зерттеу хаттамалары
27	0 сынып оқушыларды психологиялық зерттеу	05-16.10. 2020 ж.	Педагог-психолог	Сабақтарға топтарды қалыптастыру, зерттеу хаттамалары
28	Психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының ашық есік күні	23.10. 2020 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі, ППКҚ мамандары	Ата-аналарға, мұғалімдерге ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға түзету-дамыту жұмыстарын жүргізуге, білім алуға, тәрбиелеуге және әлеуметтендіруге кеңес беру
29	Үйде оқыту	19-30.10.	Педагог-	Оқушының психологиялық

	оқушыларында танымдық қызметінің және эмоционалды-тұлғалық аясының даму деңгейлерін анықтау	2020 ж.	психологтар	картасын толтыру
30	БАЕҚ бар оқушылардың отбасылық тәрбие беру жағдайларын зерттеу	05-30.10. 2020 ж.	Әлеум.педагогтар, сынып жетекшілері	Отбасының әлеуметтік мінездемесі
31	ПДТ балаларға арналған сыныптардың түзету-дамытушылық сабақтарына бақылау жасау	19-30.10. 2020 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Түзету-дамытушылық сабақтарын оқытуды бақылау
32	БАЕҚ бар оқушыларға педагогикалық - психологиялық қолдау көрсету	Кесте бойынша	ППҚҚ мамандары	Логопед, дефектолог, психолог мұғаліммен жеке және топтық түзету сабақтары
33	Білім алуында ерекше қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеу және оқыту бойынша мұғалімдер мен ата-аналарға жеке кеңес беру	Сұраныс бойынша	ППҚҚ мамандары	Кеңес беру
Қараша				
34	ППҚҚ мамандарының отырысы	03.11. 2020 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	БАЕҚ бар оқушылардың үлгерімдері бойынша қорытындылары
35	БАЕҚ бар оқушылар үшін психологиялық педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасын түзету	02-6.11. 2020 ж.	ППҚҚ мамандары, сынып жетекшілері, пән мұғалімдері	БАЕҚ бар тұлғаларын оқыту кезіндегі жекелей мән беруін қамтамасыз ету
36	Инклюзивті тәжірибені енгізетін мұғалімдерге арналған мектептегі оқыту семинары	04.11. 2020 ж.	ППҚҚ мамандары	Инклюзивті тәжірибені енгізетін мамандар мен мұғалімдердің тәжірибе алмасуы
37	БАЕҚ бар оқушыларына арналған педагогикалық-психологиялық қолдаудың жеке жоспарларын іске	9-20.11. 2020 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке жоспарларын жүзеге асыру

	асыруды бақылау			
38	0 сыныптарда ата-аналар жиналысы	Мектеп жоспары бойынша	Мұғалім-логопед, педагог-психолог	Оқу-тәрбие үдерісіне ата-аналарды тарту
39	ПДТ бар оқушылар үшін сыныптарында ата-аналар жиналысы	Мектеп жоспары бойынша	ППҚҚ мамандары	Оқу-тәрбие үдерісіне ата-аналарды тарту
40	БАЕҚ бар оқушыларға педагогикалық - психологиялық қолдау көрсету	Кесте бойынша	ППҚҚ мамандары	Логопед, дефектолог, психолог мұғаліммен жеке және топтық түзету сабақтары
41	Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың мұғалімдеріне, ата – аналарына оқыту және тәрбиелеу сұрақтары бойынша жеке кеңестер беру	Сұраныс бойынша	ППҚҚ мамандары	Кеңес беру
Желтоқсан				
42	Контроль по организации обучения учащихся на дому	07-11.12. 2020 ж.	Директордың ОЖ орынбасары, инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Үйде жеке тегін білім алатын оқушылардың білім деңгейін меңгергендігіне талдау, құжаттарды жүргізу, сабақ жоспарлау
43	БАЕҚ бар оқушылардың танымдық процесстерінің даму деңгейін аралық зерттеу жүргізу	14-24.12. 2020 ж.	ППҚҚ мамандары	Баланың даму динамикасын және таңдалған жолдардың дұрыстығын бағалауын, әдістерін, түзеті жұмысының мазмұның қадағалау
44	БАЕҚ бар оқушылары үшін спорттық секциялар мен үйірмелердің жұмысын ұйымдастыруды бақылау	14-24.12. 2020 ж.	Директордың ТЖ орынбасары, инклюзивті білім беру үйлестірушісі	БАЕҚ оқушылары үшін бос уақытты ұйымдастыру
45	БАЕҚ бар балаларға педагогикалық - психологиялық қолдау көрсету	Кесте бойынша	ППҚҚ мамандары	Логопед, дефектолог, психолог мұғаліммен жеке және топтық түзету сабақтары
46	БАЕҚ бар оқушылардың мұғалімдеріне, ата – аналарына оқыту және	Сұраныс бойынша	ППҚҚ мамандары	Кеңес беру

	тәрбиелеу сұрақтары бойынша жеке кеңестер беру			
Қаңтар				
47	ППҚҚ отырысы	04.01. 2021 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі, ППҚҚ мамандары	Психологиялық-педагогикалық қолдау жеке бағдарламаларының жүзеге асыруының жетістіктерін зерттеу
48	Инклюзивті тәжірибені енгізетін мұғалімдерге арналған мектептегі оқыту семинары	05.01. 2021 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Инклюзивті тәжірибені енгізетін мамандар мен мұғалімдердің тәжірибе алмасуы практику
49	ППҚҚ мамандарының ашық сабақ апталығы	25-29.01. 2021 ж.	ППҚҚ мамандары	Тәжірибе алмасу
50	БАЕҚ бар оқушыларға педагогикалық - психологиялық қолдау көрсету	Кесте бойынша	ППҚҚ мамандары	Логопед, дефектолог, психолог мұғаліммен жеке және топтық түзету сабақтары
51	БАЕҚ бар оқушылардың мұғалімдеріне, ата – аналарына оқыту және тәрбиелеу сұрақтары бойынша жеке кеңестер беру	Сұраныс бойынша	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары	Кеңес беру
Ақпан				
52	ПДТ бар балалар үшін және инклюзивті сыныптар үшін ашық сабақтар апталығы	8-19.02. 2021 ж.	ҒӘЖ директорының орынбасары, ППҚҚ мамандары, пән мұғалімдері	Инклюзивті білім беру тәжірибесін мұғалімдермен алмасу
53	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының ашық сабақ апталығы	26.02. 2021 ж.	ППҚҚ мамандары	Ата-аналарға, мұғалімдерге білім алуында ерекше қажеттіліктері бар балаларға түзету жұмыстарын жүргізуге, білім алуға, тәрбиелеуге және әлеуметтендіруге кеңес беру
54	БАЕҚ бар оқушыларға педагогикалық - психологиялық қолдау көрсету	Кесте бойынша	ППҚҚ мамандары	Логопед, дефектолог, психолог мұғаліммен жеке және топтық түзету сабақтары
55	БАЕҚ бар оқушылардың мұғалімдеріне, ата – аналарына оқыту және	Сұраныс бойынша	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары	Кеңес беру

	тәрбиелеу сұрақтары бойынша жеке кеңестер беру			
Наурыз				
56	Инклюзивті және ПДТ бар балалар үшін сыныптарда жұмыс істейтін педагогтардың және мамандардың тәжірибелерін, басылымдарын жалпылау	Бір ай ішінде	ҒӘЖ директорының орынбасары, инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Оқытушыларға арналған әдістемелік нұсқаулықтарды, оқушыларға арналған жұмыс дәптерін әзірлеу
57	БАЕҚ бар оқушыларына арналған педагогикалық-психологиялық қолдаудың жеке жоспарларын іске асыруды бақылау	15-19.03. 2021 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Психологиялық-педагогикалық қолдау жеке бағдарламаларының жүзеге асыру
58	ППҚҚ отырысы	25.03. 2021 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Түзету-дамыту жұмысының нәтижелерін сараптау, жоспарлау, міндет қойылымдары
59	БАЕҚ бар оқушыларға педагогикалық - психологиялық қолдау көрсету	Кесте бойынша	ППҚҚ мамандары	Логопед, дефектолог, психолог мұғаліммен жеке және топтық түзету сабақтары
60	БАЕҚ бар оқушылардың мұғалімдеріне, ата – аналарына оқыту және тәрбиелеу сұрақтары бойынша жеке кеңестер беру	Сұраныс бойынша	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары	Кенес беру
Сәуір				
61	ПДТ бар сынып оқушыларына педагогикалық-психологиялық қызметтің жеке жоспарын іске асыруды бақылау	5-10.04. 2021 ж.	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Контроль коррекционно-развивающих занятий
62	БАЕҚ бар балаларды салыстырмалы қорытынды психологиялық-педагогикалық тексеру	сәуір айының 2-4 аптасы	ППҚҚ мамандары	Түзету-дамыту жұмысының нәтижелерін сараптау

63	ПДТ бар балалар үшін сыныптарда ата-аналар жиналысы	По школьному плану	ППКҚ мамандары	БАЕК бар оқушылармен түзету-дамыту жұмыстарының тиімділігін талдау
64	БАЕК бар оқушыларға педагогикалық - психологиялық қолдау көрсету	Кесте бойынша	ППКҚ мамандары	Логопед, дефектолог, психолог мұғаліммен жеке және топтық түзету сабақтары
65	БАЕК бар оқушылардың мұғалімдеріне, ата – аналарына оқыту және тәрбиелеу сұрақтары бойынша жеке кеңестер беру	Сұраныс бойынша	Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары	Кеңес беру
Мамыр				
66	Инклюзивті сынып оқушыларының танымдық процесстерінің дамуын психологиялық – педагогикалық мониторингі	3-6.05. 2021 ж.	Педагог-психологтар, мұғалім-дефектологтар	Инклюзивті сыныптардағы БАЕК бар оқушылардың танымдық дамуын зерттеу және талдау
67	ППКҚ отырысы	Мамыр айының 2 аптасы	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Психологиялық-педагогикалық қолдау жеке бағдарламаларының жүзеге асыруының жетістіктерін зерттеу
68	Қалалық ПМПК отырысы	2021 ж. ПМПК кестесіне сәйкес	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Балаларды психологиялық – медициналық – педагогикалық тексеру, ПМПК қорытындысының сараптамасы
69	ППКҚ мамандарының есебі	Мамыр айының 3-4 аптасы	Специалисты СППС	Оқу жылы бойынша жұмыс сараптамасы
70	№ 19 ОМ инклюзивті білім беруді дамыту бойынша ресурстық орталықтың қызметінің мониторингі	Мамыр айының 3-4 аптасы	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі	Инклюзивті білім беруді дамыту бойынша ресурстық орталықтың қызметінің сараптамасы
Әдістемелік – ұйымдастыру қызметі				
1	Ақмола облысының инклюзивті білім беруді дамыту бойынша конференцияларда, семинарларда,	Жыл бойы	Инклюзивті оқытудың үйлестірушісі, директордың ҒӘЖ орынбасары, директордың	Инклюзивті білім беруді дамыту сұрақтарын және мәселелерін қарастыру

	кеңестерде қатысу		тәрбие жұмысының орынбасары, ППКҚ мамандары	
2	Мектепте бейімделу үшін орта құру. Барлық білім беру үрдісіне қатысушылардың бірыңғай қарым – қатынасын қалыптастыру	Жыл бойы ППКҚ және психологиялық қызметтің келісілген жоспары бойынша	Директордың ТЖ орынбасары, сынып жетекшілері, ППКҚ мамандары	Сынып сағаттары, тренингтер, әңгімелер, кеңес беру
3	Қоғамдық деңгейде инклюзивті білім берудің идеяларын таныту	Жыл бойы	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі, психологиялық - педагогикалық қолдау қызметінің мамандары, мектептің педагогикалық ұжымы	Ақпарат құралдарына басылымдар, дөңгелек үстелдерге қатысу, конференциялар, ата – аналарға арналған дәрістер
4	Ерекше білім алуды қажет ететін балалардың білім деңгейінің байланысы	Жыл бойы	ППКҚ мамандары, мұғалімдер	Мектеп деңгейінде инклюзивті тәжірибені жетілдіру
5	Инклюзивті білім беруді дамытуға көңіл бөлетін жергілікті орындаушы ұйымдардың, арнайы білім беру және жалпы білім беретін ұйымдардың байланысы.	Жыл бойы	ППКҚ мамандары	Дөңгелек үстелдерге, конференцияларға, Ақмола облысы бойынша инклюзивті тәжірибені жетілдіру кеңестеріне қатысу
6	БАЕҚ бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау	Жыл бойы	ППКҚ мамандары	Логопед, дефектолог, психолог мұғаліммен жеке түзету сабақтары Сабақтарда жеке мән беру
7	БАЕҚ бар оқушылардың мұғалімдеріне, ата – аналарына оқыту және тәрбиелеу сұрақтары бойынша жеке кеңестер беру	Жыл бойы	ППКҚ мамандары	Кеңес беру
8	БАЕҚ бар балалардың және тұлғалардың өмірге бейімделу ортасын	Жыл бойы	Әкімшілік	Мектепке барар жолдар, сырғануға қарсы жабындар, жоғары және төмен рельефті (тактильді) арнайы, мекемеге

	қалыптастыру			кіруге арналған арнайы белгілер, бірінші және соңғы боялған баспалдақтар, екі жақтан ұстауға арналған жол қозғалысын және күту орындарын ақпараттық құралдар арқылы көрсету.
9	Құжаттарды толтыру және жүргізу	Оқу жылы бойы	Инклюзивті білім беру үйлестірушісі, ППКҚ мамандары	Құжаттарды жүргізу
10	Сабақтарға қатысу	Жоспарға сәйкес	ППКҚ мамандары	Сабақтардың талдауы
11	ППКҚ мамандарының есеп беру кезеңіндегі жұмысын талдау	Жылдық және тоқсан бойынша	ППКҚ мамандары	ППКҚ мамандарының есептері

Аудармасы: І.Ә.Жанғали

№ 19 ОМ инклюзивті білім беру үйлестірушісі

Дмитриева-Лепешева О.Г.

Қорытынды дефектологиялық зерттеу

Жалпыбілім беретін (инклюзивті) сыныптар, мамыр 2021 ж.

Сынып	Оқушының ТАЖ	Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары								Моториканың дамуы			Ойлау					Бағдарламалық білім		
		Әр түрлі суреттелген	Сюжеттік	Бөлік және	Жақын	Жыл	Жыл айлары	Апта күндері	Тәулік	Сағатты	Өзі туралы	Болып жатқан	Каллиграфия	Көріп	Жалпы	Суреттер топтамасы	Сюжеттің	«4 артық»	Сәйкестікті	Зағтарды топтастыру	Сөздерді диктант	Оқу деңгейі бойынша 5	Сынып деңгейіне байланысты
5 «Г»	1	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	2	2
7 «Ж»	2	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3
8 «В»	3	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3
8 «В»	4	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3
8 «И»	5	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3
9 «Г»	6	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	1	3
	7	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	2	3
	8	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3

	9	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3
9 «Д»	10	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3
	11	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	2	2
		-	-						-	-		-		-	-	-	-	-	-	-	-			

Оқу-танымдық қызметінің динамикасы

«Инклюзивті» сынып оқушыларға қорытынды зерттеу нәтижелері

II-жартыжылдық көрсеткіші.

Бағалау параметрлері: дефектологиялық зерттеу хаттамасынан:

«-»: 1 – орындай алмайды (қалыптаспаған: төмен деңгей);

«-+»: 2 – едәуір көмек арқылы орындайды (орташадан төмен деңгей);

«+-»: 3- көмек арқылы орындайды (орта деңгей);

«+»: 4- өздігінен орындай алады (орташадан жоғары, қалыпты жағдай шегінде).

Бағалау кезеңдері: Б-бастапқы; А-аралық; Қ-қорытынды

р/ н	Оқушының ТАЖ	Тексеру параметрлері																		
		Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары			Моториканың дамуы			Ойлау			Бағдарламалық білім						
	Бағалау кезеңі			Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Математика			Жазу	
1		2	3	3	2	2	1	4	4	5	2	3	3	2	2	2	2	2	2	
2		3	3	2	3	4	3	2	3	2	2	2	3	2	3	2	2	3	2	
3		3	4	3	4	4	3	3	3	2	3	4	4	2	3	2	3	3	2	
4		3	3	2	4	4	3	3	3	3	3	4	4	2	3	2	3	3	3	
5		5	5	5	5	5	5	3	3	4	4	4	5	3	3	3	2	3	3	
6		2	3	4	5	5	5	5	5	5	3	3	4	2	3	3	3	3	3	
7		5	5	5	4	4	3	3	3	3	4	4	4	3	3	3	2	2	2	
8		4	5	5	4	4	3	3	3	3	3	4	5	2	3	3	2	2	2	
9		5	5	4	4	4	3	3	3	3	4	4	4	3	3	3	2	3	3	
10		4	5	4	4	4	3	3	3	3	3	4	4	2	3	3	2	3	3	

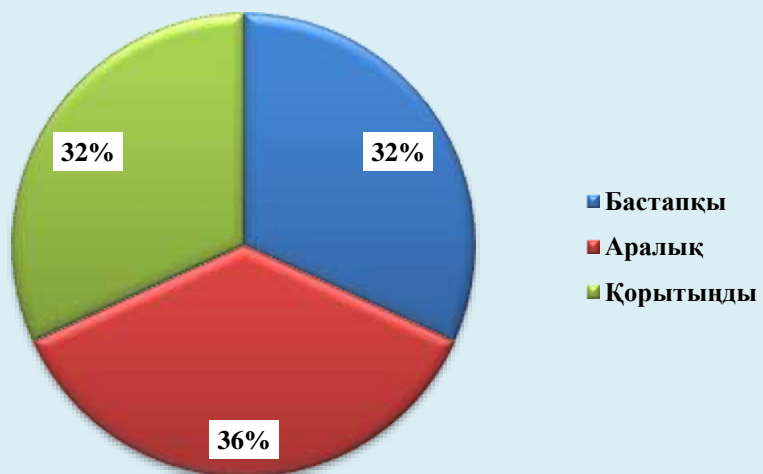
11		3	3	2	2	3	2	3	3	3	2	2	2	1	2	1	1	2	2
	БАРЛЫҒЫ	3,5	4	3,5	3,7	3,9	3,0	3,1	3,2	3,2	3	3,2	3,8	2,1	2,6	2,4	2	2,6	2,4

Мұғалім-дефектолог:

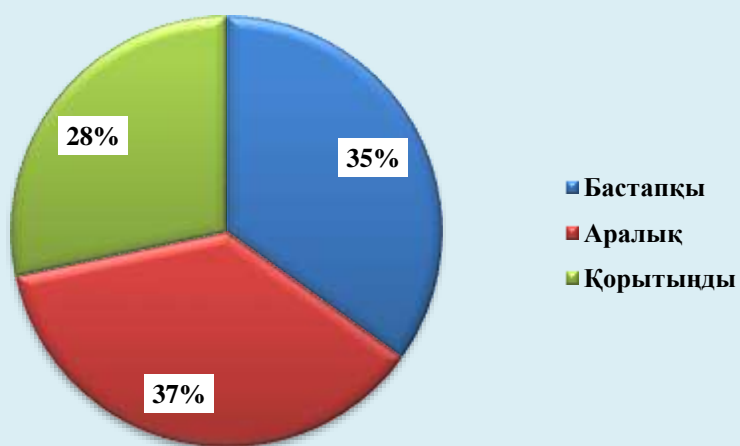
Жанғали І.Ә.

2020-2021 оқу жылының оқу-танымдық қызметінің динамикасының салыстырмалы көрсеткіштері

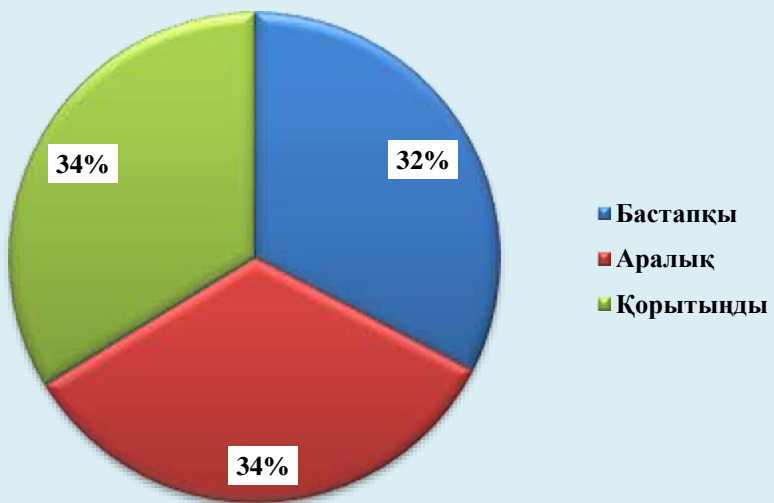
Көріп қабылдау

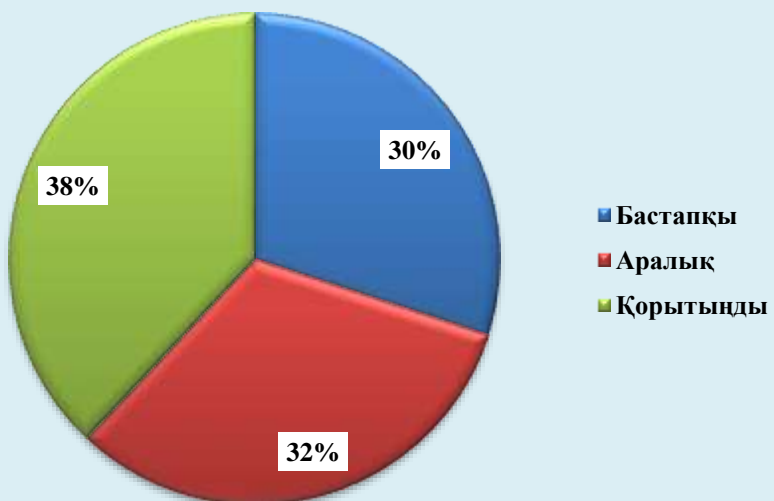
Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары

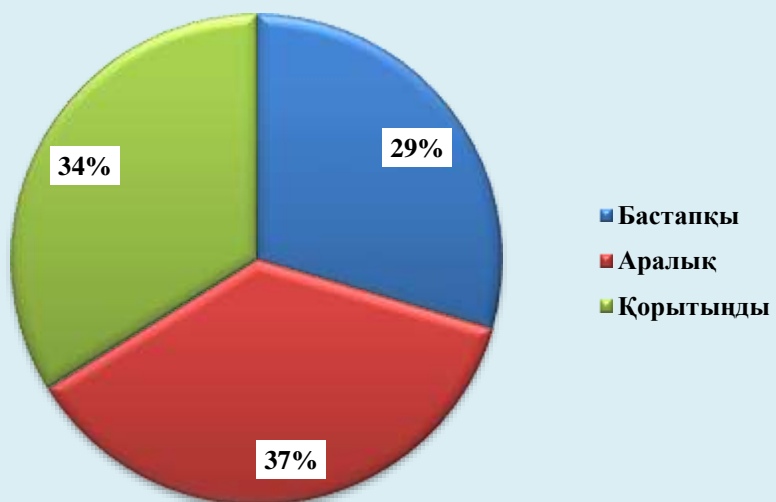
Моториканың дамуы

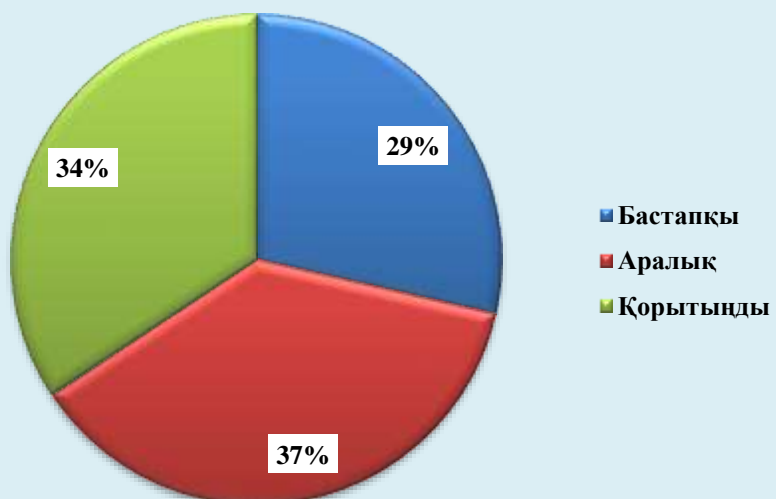
Ойлау

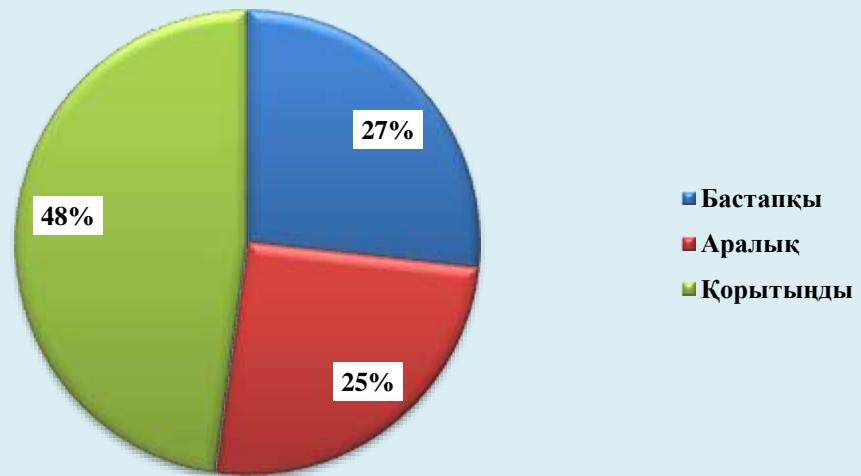
Бағдарламалық білім: математика

Бағдарламалық білім: жазу

Салыстырмалы көрсеткіш

Мұғалім-дефектолог:

Жанғали І.Ә.

Қорытынды дефектологиялық зерттеу

Жалпы білім беретін (инклюзивті) сыныптар, мамыр 2021 ж.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАР

Сынып	Оқушының ТАЖ	Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары								Моториканың дамуы			Ойлау					Бағдарламалық білім		
		Әр түрлі суреттелген	Сюжеттік	Бөлік және	Жақын	Жыл	Жыл айлары	Апта күндері	Тәулік	Сағатты	Өзі туралы	Болып жатқан	Каллиграфия	Көріп	Жалпы	Суреттер топтамасы	Сюжеттің	«4 артық»	Сәйкестікті	Зағтарды топтастыру	Жазу	Оқу	Математ
																					Сөздерді диктант	Оқу деңгейі бойынша 5	Сынып деңгейіне байланысты
4 «Б»	1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	3	2
4 «Г»	2	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	2	2

Оқу-танымдық қызметінің динамикасы

«Инклюзивті» сыныптар диагностика нәтижелері. II-жартыжылдық көрсеткіші.

Бағалау параметрлері: дефектологиялық зерттеу хаттамасынан:

«-»:1 – орындай алмайды (қалыптаспаған: төмен деңгей);

«-+»:2 – едәуір көмек арқылы орындайды (орташадан төмен деңгей);

«+-»:3- көмек арқылы орындайды (орта деңгей);

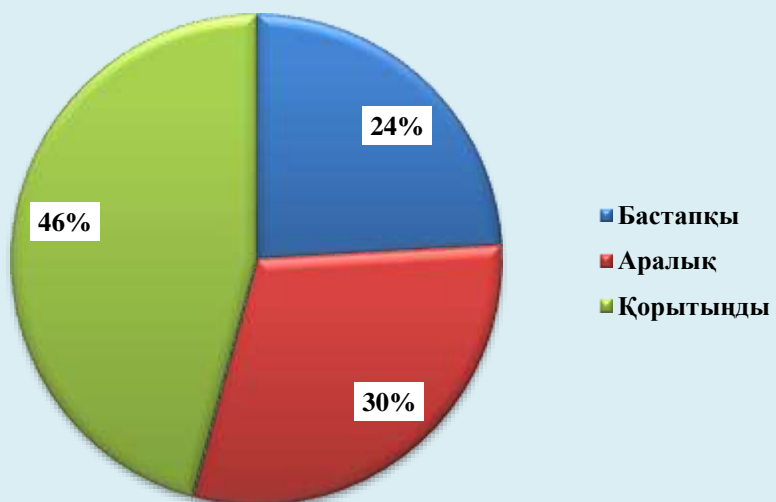
«+»:4- өздігінен орындай алады (орташадан жоғары, қалыпты жағдай шегінде).

Бағалау кезеңдері: Б-бастапқы; А-аралық; Қ-қорытынды.

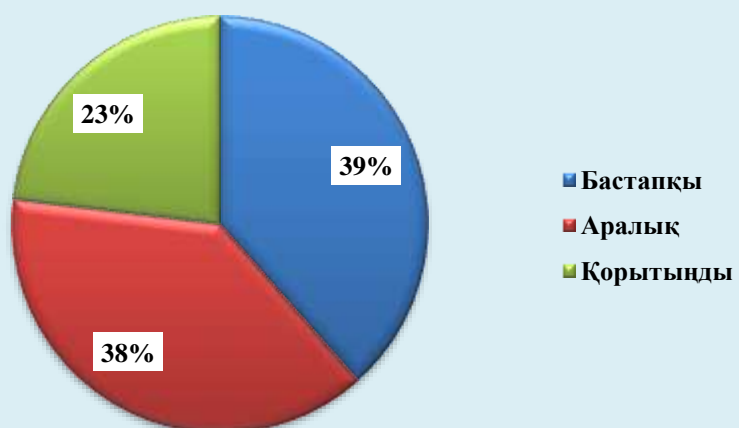
р/ н	Оқушының ТАЖ	Тексеру параметрлері																	
		Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары			Моториканың дамуы			Ойлау			Бағдарламалық білім					
														Математика			Жазу		
Бағалау кезеңі		Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ
1	1	3	3	2	3	3	2	5	5	5	2	2	2	3	2	2	2	3	3
2	2	1	2	1	2	2	1	1	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2	1
БАРЛЫҒЫ		2	2,5	1,5	2,5	2,5	1,5	3	3,5	3,5	1,5	2	2	2	2	2	1,5	2,5	2

2020-2021 оқу жылының оқу-танымдық қызметінің динамикасының салыстырмалы көрсеткіштері

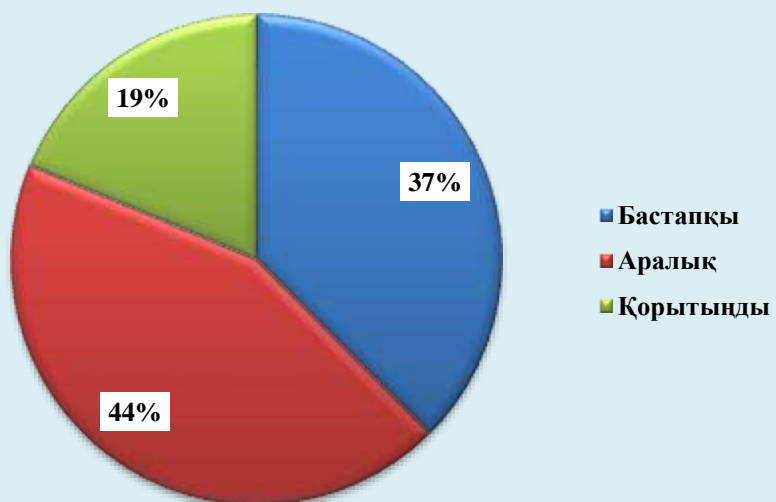
Көріп қабылдауы

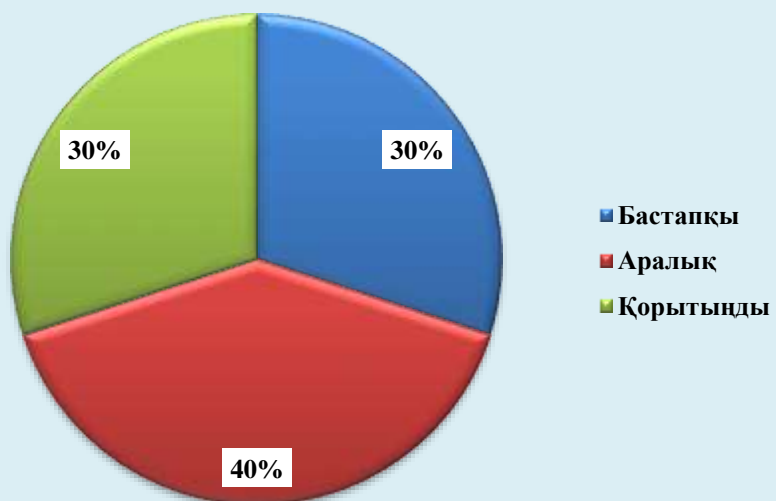
Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары

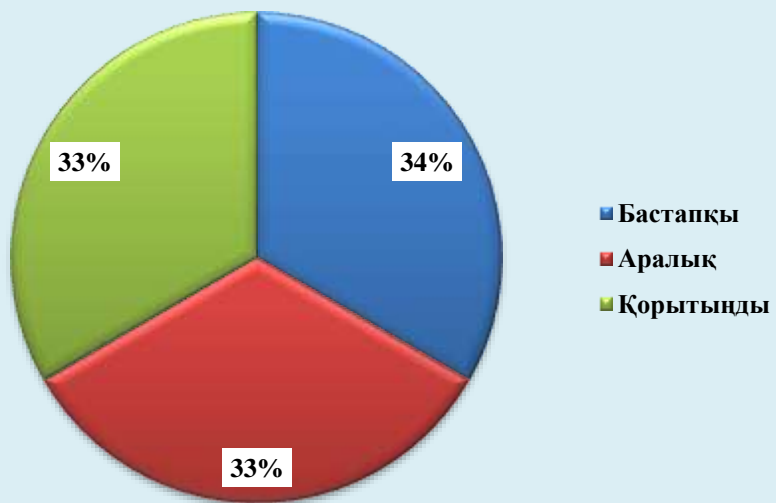
Моториканың дамуы

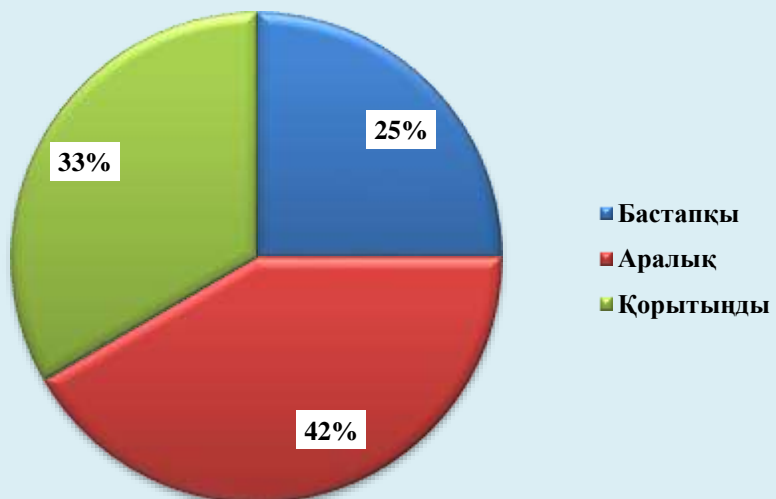
Ойлау

Бағдарламалық білім: математика

Бағдарламалық білім: жазу

Мұғалім-дефектолог:

Жанғали І.Ә.

2020-2021 оқу жылының I жартыжылдығы бойынша № 19 орта мектебінің білім алуында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың танымдық процесстерінің даму деңгейінің аралық зерттеу жүргізуінің мониторингі

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің желтоқсан айының жұмыс жоспарына сәйкес № 19 ОМ I жартыжылдығы бойынша білім алуында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың танымдық процесстерінің даму деңгейінің 2020 жылдың 14-24 күндер аралығында аралық зерттеу жүргізілді.

Мақсаты: Оқушының даму динамикасын және таңдалған жолдардың дұрыстығын бағалауын, әдістерін, түзету жұмысының мазмұнын қадағалау.

Аралық бақылау зерттеуін ППҚҚ мамандары өткізді:

- Оқушылардың оқу-танымдық қызметінің деңгейін – мұғалім-дефектологтар Жанғали І.Ә., Нургасымова А.Б. өткізді (Қосымша 1);
- Оқушылардың сөйлеу тілі дамуының деңгейінің – мұғалім-логопедтер Искендірова А.А., Федотова В.Ф. өткізді (Қосымша 2);
- Оқушылардың жоғарғы психикалық қызметінің деңгейін – педагог-психологтар Маймескулова О.А., Абдуалиева Р.С., Жунусова А.Ж. өткізді (Қосымша 3);

Аралық зерттеуге жалпы білім беретін (инклюзивті), ПДТ бар балалар үшін арнайы сынып оқушылары қатысты.

ПДТ бар балалар үшін жалпы арнайы сыныптардың көрсеткіштері

	Сынып	Оқушылар саны	Оқу-танымдық қызметінің деңгейі			Ауызша және жазбаша тілінің дамуының көрсеткіштері			Жоғарғы психикалық қызметінің деңгейі		
			төм.	орт.	жоғ.	төм.	орт.	жоғ.	төм.	орт.	жоғ.
1	4 «Е»	12	3	6	3	3	1	8	3	7	2
2	4 «К»	10	3	7		3	6	1		8	2
3	5 «Д»	11 (1 ү/о)	1	8	1	2	8		3	6	1

Жалпы білім беретін (инклюзивті) сыныптар

Бастауыш сыныптар

	Сыныптар	Оқушылар саны	Оқу-танымдық қызметінің деңгейі (оқушылар саны)			Ауызша және жазбаша тілінің даму көрсеткіштері (оқушылар саны)			Жоғарғы психикалық қызметінің деңгейі (оқушылар саны)		
			төм.	орт.	жоғ.	төм.	орт.	жоғ.	төм.	орт.	жоғ.
1	0	2	1	1		1	1			2	

2	1	2		1			2			2	
3	2	4		4			4			4	
4	3	3		3			3			3	
5	4	2	1	1			2			2	

Жалпы білім беретін (инклюзивті) сыныптар

	Сыныптар	Оқушылар саны	Оқу-танымдық қызметінің деңгейі (оқушылар саны)			Ауызша және жазбаша тілінің даму көрсеткіштері (оқушылар саны)			Жоғарғы психикалық қызметінің деңгейі (оқушылар саны)		
			тө м.	орт.	жоғ.	тө м.	орт.	жоғ.	тө м.	орт.	жоғ.
1	5	4	1	4		3	2		2	2	
2	6	1								1	
3	7	2		1		1				2	
4	8	4		2			2			4	
5	9	6		6		1	3		2	4	

2020-2021 оқу жылы желтоқсан айының 14-24 күндері өткізілген білім алуында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу-танымдық деңгейін анықтау аралық зерттеудің нәтижелер мониторингі. 4 «К» сынып

№	Аты, тегі	<i>Тексеру параметрлері</i>																	
		Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары			Моториканың дамуы			Ойлау			Бағдарламалық білім					
														Математика			Жазу		
Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ		
1		4	4		4	5		5	5		3	3		2	3		3	2	
2		2	3		2	2		4	4		2	2		1	2		2	2	
3		3	3		3	4		3	4		2	3		1	2		2	2	
4		3	3		2	2		2	3		2	3		3	3		2	2	
5		2	3		1	1		4	4		1	2		1	2		1	2	
6		3	3		3	4		4	5		3	4		2	3		2	3	
7		2	3		3	4		2	3		2	2		1	2		1	2	
8		2	2		1	2		2	2		2	3		1	1		2	2	
9		3	3		2	2		2	2		3	4		3	3		2	2	
10		1	1		1	1		2	3		1	1		1	1		1	2	
	БАРЛЫҒЫ:	2,5	2,8		2,2	2,7		3	3,5		2,1	2,7		1,6	2,2		1,8	2,1	

Бағалау параметрлері:

1-төмен; 2- орташадан төмен; 3- орташа; 4- орташадан жоғары; 5- жоғары.

Мониторинг (аралық) сөйлеу дамуының деңгейі 4 «К» сынып 2020-2021 оқу жылы.

Оқушының аты-жөні	Оқу түрі			Мәнерлеп оқу			Мазмұндау			Түсініп оқу			Көшіру			Диктант жазу		
	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ
1	2	2		2	2		2	3		2	3		1	2		2	2	
2	3	3		2	2		2	3		2	3		1	2		2	3	
3	2	2		2	2		2	2		2	2		2	3		1	2	
4	4	5		2	3		2	2		2	2		2	2		3	3	
5	1	1		1	1		1	1		1	1		2	3		1	1	
6	2	3		2	3		2	3		2	3		3	4		2	3	
7	2	2		1	1		1	1		1	1		1	2		1	1	
8	3	3		2	2		1	1		1	1		3	3		2	3	
9	3	3		2	2		2	3		2	3		2	3		3	3	
10	2	2		1	1		1	1		1	1		1	2		1	1	
БАРЛЫҒЫ:	2,4	2,5		1,7	1,9		1,6	1,9		1,6	1,9		1,8	2,6		1,8	2,2	

Бағалау параметрлері:

1-төмен; 2- орташадан төмен; 3- орташа; 4- орташадан жоғары; 5- жоғары.

Динамика учебно-познавательной деятельности

Результаты проведенного промежуточного обследования за I полугодие 5 «Д» специального класса для детей с ЗПР.

Параметры оценивания: из (протоколов диагностики)

«-»: 1 – не выполняет (не сформировано: низкий уровень);

«-+»: 2 – выполняет со значительной помощью (ниже среднего уровня);

«+-»: 3- выполняет с помощью (средний уровень);

«+»: 4- выполняет самостоятельно (выше среднего, в пределах нормы).

Н-входная; С-промежуточная.

п/ н	ФИО учащегося <i>Параметры оценки</i>	Параметры обследования											
		Зрительное восприятие (3-задания)		Ознакомление с окружающим миром, ПВО (9-заданий)		Развитие мелкой моторики (3-задания)		Мышление (5-задании)		Программные знания			
		Н	С	Н	С	Н	С	Н	С	Математика (16 заданий)		Письмо (3-задания)	
										Н	С	Н	С
1		2	3	3	4	2	2	3	4	2	3	3	2
2		4	5	1	2	3	3	3	4	2	2	2	2
3		2	3	2	3	2	3	2	3	1	2	2	2
4		4	5	4	4	2	3	3	4	3	3	2	3
5		2	3	3	3	4	5	2	3	1	2	2	3
6		2	3	3	4	3	4	4	4	2	2	2	3
7		3	3	3	3	3	3	4	4	2	2	2	2
8		4	5	2	3	5	5	3	3	2	2	3	3
9		4	5	4	4	2	3	4	4	3	3	2	2
10		4	5	3	3	2	3	3	4	2	2	2	3
ИТОГО		3,1	4	2,8	3,3	2,8	3,4	3,1	3,7	2,0	2,3	2,2	2,5

Оқу-танымдық қызметінің динамикасы

«Инклюзивті» сыныптар диагностика нәтижелері І-жартыжылдық көрсеткіші.

Бағалау параметрлері: дефектологиялық зерттеу хаттамасынан:

«-»: 1 – орындай алмайды (қалыптаспаған: төмен деңгей);

«-+»: 2 – едәуір көмек арқылы орындайды (орташадан төмен деңгей);

«+-»: 3- көмек арқылы орындайды (орта деңгей);

«+»: 4- өздігінен орындай алады (орташадан жоғары, қалыпты жағдай шегінде).

Б-бастапқы; А-аралық.

р/ н	Оқушының ТАЖ	Тексеру параметрлері											
		Көріп қабылдауы		Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары		Моториканың дамуы		Ойлау		Бағдарламалық білім			
		Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Математика		Жазу	
	<i>Бағалау кезеңі</i>	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А
1		2	3	2	2	4	4	2	3	2	2	2	2
2		3	3	3	4	2	3	2	2	2	3	2	3
3		3	4	4	4	3	3	3	4	2	3	3	3
4		3	3	4	4	3	3	3	4	2	3	3	3
5		5	5	5	5	3	3	4	4	3	3	2	3
6		2	3	5	5	5	5	3	3	2	3	3	3
7		5	5	4	4	3	3	4	4	3	3	2	2
8		4	5	4	4	3	3	3	4	2	3	2	2
9		5	5	4	4	3	3	4	4	3	3	2	3
10		4	5	4	4	3	3	3	4	2	3	2	3
11		3	3	2	3	3	3	2	2	1	2	1	2
БАРЛЫҒЫ		3,5	4	3,7	3,9	3,1	3,2	3	3,2	2,1	2,6	2	2,6

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАР

р/ н	Оқушының ТАЖ	<i>Тексеру параметрлері</i>											
		Көріп қабылдауы		Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары		Моториканың дамуы		Ойлау		Бағдарламалық білім			
										Математика		Жазу	
<i>Бағалау кезеңі</i>		Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А
1		3	3	3	3	5	5	2	2	3	2	2	3
2		1	2	2	2	1	2	1	2	1	2	1	2
БАРЛЫҒЫ		2	2,5	2,5	2,5	3	3,5	1,5	2	2	2	1,5	2,5

ҚОСЫМША 2

№	Аты, тегі	<i>Тексеру параметрлері</i>																	
		Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары			Моториканың дамуы			Ойлау			Бағдарламалық білім					
														Математика			Жазу		
		Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ
1		1	1		1	1		1	1		1	1		1	1		1	1	
2		1	2		1	1		1	2		1	2		1	2		2	2	
3		1	2		1	2		1	2		1	2		1	2		1	2	
4		2	3		2	2		2	3		2	3		3	3		2	3	
5		1	2		1	1		1	2		1	2		1	2		1	2	
6		3	3		2	3		2	3		3	4		3	3		3	3	
7		3	3		2	3		2	3		2	3		3	3		3	3	
8		3	3		2	2		2	2		2	3		2	2		2	2	
9		3	3		2	2		2	2		3	4		3	4		2	2	
10		3	4		2	3		2	3		4	5		3	3		2	3	

11		3	4		2	3		2	3		3	4		3	3		3	3	
12		3	4		3	4		3	3		3	4		3	3		3	4	
13		3	Қатыс жоқ		3	Қатыс жоқ		4	Қатыс жоқ		3	Қатыс жоқ		3	Қатыс жоқ		4	Қатыс жоқ	
14		3	Қатыс жоқ		4	Қатыс жоқ		4	Қатыс жоқ		4	Қатыс жоқ		3	Қатыс жоқ		3	Қатыс жоқ	
15		3	Қатыс жоқ		4	Қатыс жоқ		4	Қатыс жоқ		4	Қатыс жоқ		3	Қатыс жоқ		4	Қатыс жоқ	
	БАРЛЫҒЫ:	2,4	2,8		2	2,5		2	2,4		1,8	3		2,4	2,5		2,4	2,5	

Бағалау параметрлері:

1-төмен; 2- орташадан төмен; 3- орташа; 4- орташадан жоғары; 5- жоғары.

Мониторинг (промежуточной) учебно-познавательной деятельности учащихся 4 «Е» класса 2020-2021 учебный год.

ФИ учащегося	Параметры обследования																	
	Зрительное восприятие			Ознакомление с окружающим миром			Развитие моторики			Мышление			Программные знания					
													Математика			Письмо		
	В	П	И	В	П	И	В	П	И	В	П	И	В	П	И	В	П	И
1	4	5		3	3		3	4		3	4		4	5		3	4	
2	3	4		2	2		2	2		3	3		2	2		2	2	
3	3	4		2	2		3	4		3	4		3	3		3	3	
4	4	5		4	5		4	5		4	5		4	5		4	5	
5	4	5		3	4		3	4		4	5		4	5		4	4	
6	4	5		4	5		4	5		4	5		4	5		4	5	
7	3	4		2	2		3	4		3	4		2	2		2	2	
8	4	5		3	3		3	4		3	4		3	3		2	3	
9	4	5		3	4		3	3		3	4		4	5		3	4	
10	4	5		3	3		3	4		3	4		3	3		3	3	
11	4	5		3	3		3	4		3	4		3	3		3	3	
12	4	5		3	4		3	4		3	4		3	3		3	4	
ИТОГО:	3,7	4,7		2,9	3,3		3	3,9		3,2	4,1		3,2	3,6		3	3,5	

Оценочные баллы:

1-низкий; 2- ниже среднего; 3- средний; 4- выше среднего; 5- норма.

Мониторинг (промежуточной) учебно-познавательной деятельности учащихся 6 «Д» класса 2020-2021 учебный год.

ФИ учащегося	Параметры обследования																	
	Зрительное восприятие			Ознакомление с окружающим миром			Развитие моторики			Мышление			Программные знания					
													Математика			Письмо		
	В	П	И	В	П	И	В	П	И	В	П	И	В	П	И	В	П	И
1	1	1		1	2		1	1		1	2		1	1		1	1	
2	3	3		2	2		3	3		2	2		1	1		1	1	
3	2	3		2	3		2	2		3	3		3	3		3	3	
ИТОГО:	2	2,3		1,6	2,3		2	2		2	2,3		1,3	1,3		1,3	1,3	

№	Ф. И.	Звукопроизношение, фонематическое восприятие			Словарный запас			Грамм.строй речи			Слоговая структ слова			Связная речь			Письмо			Чтение			Итого		
		С.	П.	И.	С.	П.	И.	С.	П.	И.	С.	П.	И.	С.	П.	И.	С.	П.	И.	С.	П.	И.			
1.		3	3		2	2		3	3		3	3		2	2		3	3		3	3		19	19	
																	62	63							

2		4	4		2	2		3	3		4	4		2	2		2	2		2	2		19	19
3.		2	2		2	2		2	2		3	3		2	2		2	2		2	2		15	15
	ИТОГО	10	10		6	6		8	8		10	10		6	6		7	7		7	7			

№	ФИ учащегося	Звукопроизношение			Фонематические процессы			Грамматический строй речи			Связная речь			Пространственная ориентировка			Словарный запас			Письменная речь			Мелкая моторика		
		с. д.	п.д	и. д	с.д.	п. д	и .д	с.д.	п.д.	и.д.	с.д.	п.д	и.д	с. д.	п.д.	и.д	с.д.	п.д.	и.д	с.д.	п.д	и .д	с. д.	п. д.	и. д.
1		4	4		2	3		2	3		2	2		2	2		2	2		1	2		2	2	
2		3	3		3	3		2	2		2	2		2	2		2	2		2	3		2	3	
3		3	3		1	2		2	2		2	2		1	2		1	1		1	2		2	3	
4		4	4		2	2		2	2		2	2		2	3		1	2		2	2		2	3	
5		4	4		2	3		3	3		2	2		3	3		2	2		2	3		3	3	
6		4	4		3	3		3	3		3	3		3	3		3	3		3	3		4	4	
7		3	3		2	2		2	2		2	2		2	2		2	2		2	3		2	3	

№	Ф. И.	Звукопроизношение. Фонематическое восприятие			Словарный запас			Грамм.строй речи			Слоговая структ слова			Связная речь			Письмо			Чтение			Итого		
		С.	П.	И.	С.	П.	И.	С.	П.	И.	С.	П.	И.	С.	П.	И.	С.	П.	И.	С.	П.	И.	С.	П.	И.
1.		3	3		2	2		2	2		3	3		2	2		2	2		2	2		16	16	
																	<u>100</u>	<u>101</u>							
2		5	5		3	3		4	4		5	5		3	3		3	3		3	3		25	25	
																	<u>78</u>	<u>83</u>							
3.		5	5		3	3		4	4		5	5		3	3		3	3		3	3		25	25	
																	<u>73</u>	79							
	ИТОГО	13	13		8	8		10			13	13		8	8		8	8		8					

Қорытынды дефектологиялық зерттеу
4 «К» сыныбы, мамыр 2021 ж.

№	Оқушының ТА	Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары								Моторикан ың дамуы			Ойлау						Бағдарламалық білім		
																						Жазу		Оқу
		Әр түрлі суреттелген бейнелерді таныу және атау	Сюжеттік бейнені қабылдау	Бөлік және тұтас	Жақын кеңістіктегі бағдар	Жыл мезгілдері	Жыл айлары	Апта күндері	Тәулік бөліктері	Сағатты анықтау	Өзі туралы білу	Болып жатқан оқиғалар	Каллиграфия	Көріп қозғалуын үйлестіру	Жалпы моторика	Суреттер топтамасы бойынша өздігінен әңгіме құру	Сюжеттің жасырын мағынасы (мәтін)	«4артық»	Сәйкестікті жүргізу	Зағтарды топтастыру және салыстыру	Сөздерді диктант арқылы жазуды орындау	Оқу тәсілі, қарқыны	Оқығанды түсіну (сөздер, сөйлемдер).	
1		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Жазады, қателері көп	Аралас, баяу	Түсінуі қиындықта, тірек арқылы		
2		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	Жазады, қателерді өткізеді	Толық, баяу	Түсінуі қиындықта, тірек арқылы		
3		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	Жазады, қателер көп	Аралас, баяу	Түсінуі қиындықта		
4		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Жазады, қателері көп	Толық, орташа	Түсінеді, мазмұндауы қиындықта		
5		+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	Қайталағанна н кейін жазады, қателері көп	Буында п, баяу	Сөздерді түсінеді, толық қиындықта		
6		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Жазады, қателер көп	Буында п, баяу	Түсінеді, мазмұндай алмайды		
7		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	Жазады, қателер көп	Буында п, баяу	Түсінуі қиындықта		
8		+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	Жазады, қателер көп	Аралас, баяу	Оқығанның түсіндірмейді		
9		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Жазады, қателер көп	Аралас, баяу	Түсінеді, түсіндіруі тірек арқылы		

10		-	-	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	Жазады, қателер көп	Аралас, баяу	Сөздерді түсінеді, мазмұндауы қиындықта
----	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---------------------	--------------	---

Бағдарламалық білім: математика
бағдарламалық материал

3 сынып 4 тоқсанның

№	Оқушының ТА	1000 көлеміндегі сандарды көбейтудің және бөлудің жазбаша тәсілдері. Екі таңбалы және үш таңбалы сандарды бір таңбалы сандарға көбейту және бөлу								
		Екі таңбалы санды бір таңбалы санға разрядтан аттамай жазбаша көбейту	130x2 түріндегі көбейту	Есептерді теңдеу арқылы шығару	42/2 түріндегі бөлу	Жылдамдық. Жылдамдық бірліктері	Үш амалмен шығарылатын есептер	1000 көлеміндегі сандарға арифметикалық амалдар қолдану	Мәгінді есеп шығару тәсілдері	Периметрді және ауданды табу
1		+	+	+	+	+-	+	+-	+-	-
2		+	+-	+	+-	-	+-	+-	+-	-
3		+	+-	+	+-	-	+-	+	+-	-
4		+	+	+	+	-	+	+	+	+-
5		+-	+-	+-	-	-	+-	+-	-	-

6		+	+	+-	+	+-	+	+	+-	-
7		+	+-	+-	+-	+-	-	-	-	-
8		+-	-	+-	-	-	+-	-	-	-
9		+	+	+	+	-	+	+-	+-	-
10		+-	-	-	-	-	-	+-	-	-

Мұғалім-дефектолог:

Жанғали І.Ә.

2020-2021 оқу жылы желтоқсан айының 14-24 күндері өткізілген білім алуында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу-танымдық деңгейін анықтау аралық зерттеудің нәтижелер мониторингі. 4 «К» сынып

№	Аты, тегі	<i>Тексеру параметрлері</i>																	
		Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары			Моториканың дамуы			Ойлау			Бағдарламалық білім					
		Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Математика			Жазу		
1		4	4	3	4	5	3	5	5	5	3	3	3	2	3	4	3	2	2
2		2	3	2	2	2	3	4	4	4	2	2	2	1	2	3	2	2	2
3		3	3	4	3	4	4	3	4	4	2	3	4	1	2	4	2	2	3
4		3	3	3	2	2	2	2	3	3	2	3	2	3	3	3	2	2	2
5		2	3	2	1	1	2	4	4	4	1	2	2	1	2	2	1	2	2
6		3	3	4	3	4	4	4	5	5	3	4	5	2	3	4	2	3	3
7		2	3	3	3	4	3	2	3	3	2	2	3	1	2	3	1	2	2
8		2	2	2	1	2	2	2	2	3	2	3	2	1	1	1	2	2	2
9		3	3	4	2	2	3	2	2	2	3	4	3	3	3	4	2	2	2
10		1	1	1	1	1	1	2	3	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2
		2,5	2,8	2,8	2,2	2,7	2,7	3	3,5	3	2,1	2,7	2,7	1,6	2,2	3	1,8	2,1	2,2

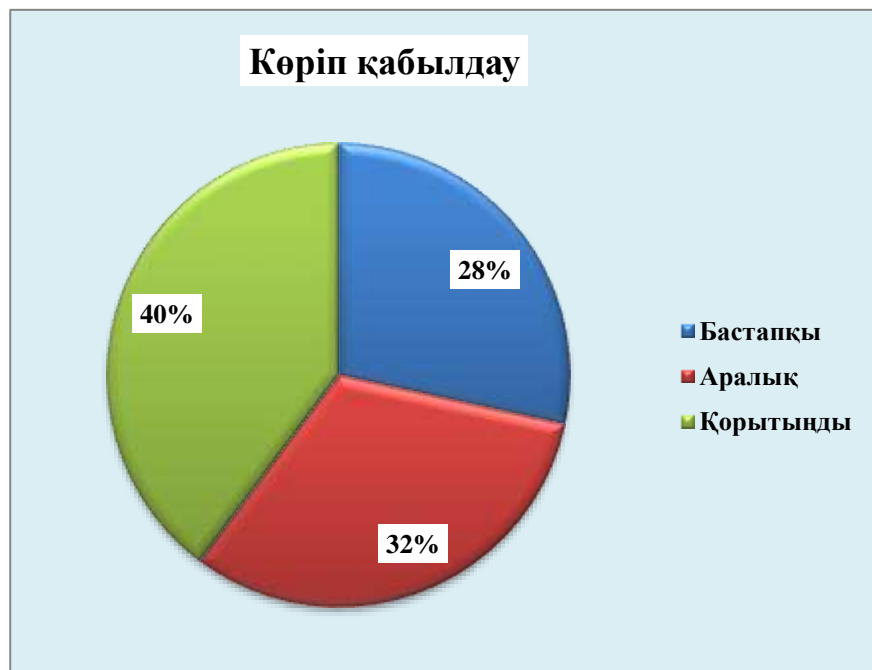
Бағалау параметрлері:

1-төмен; 2- орташадан төмен; 3- орташа; 4- орташадан жоғары; 5- жоғары.

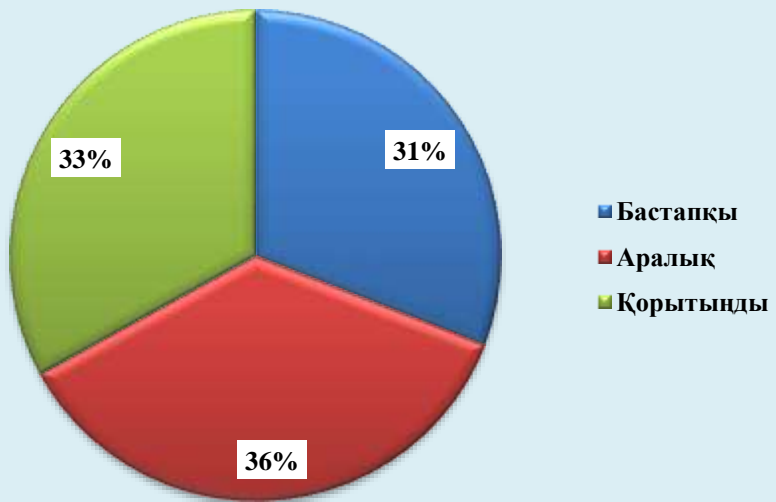
Мұғалім-дефектолог:

Жанғали І.Ә.

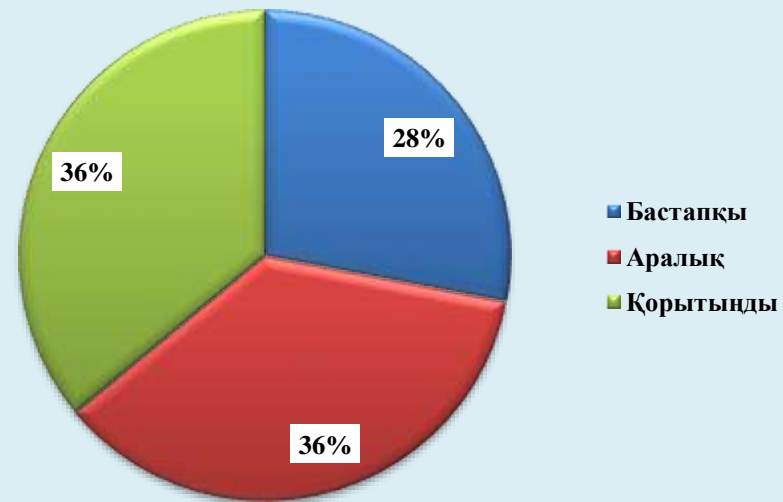
2020-2021 оқу жылының оқу-танымдық қызметінің динамикасының салыстырмалы көрсеткіштері

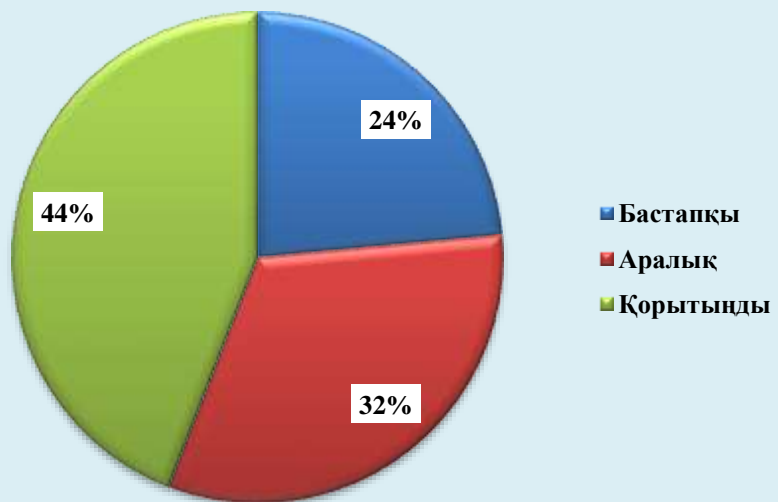
Моториканың дамуы

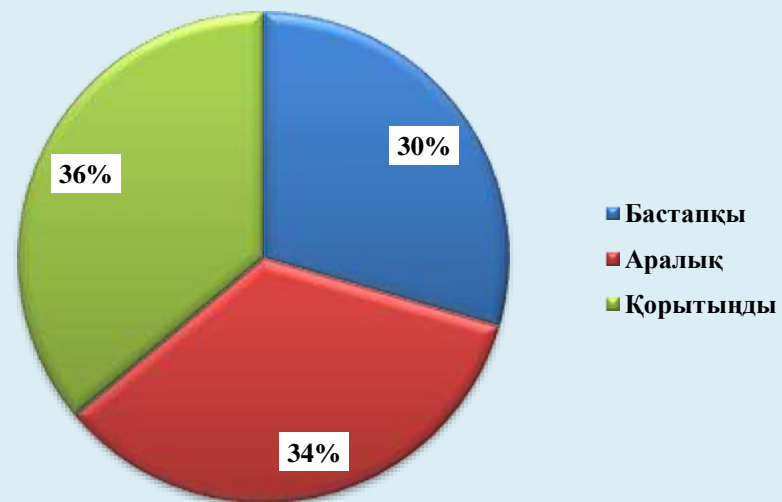
Ойлау

Бағдарламалық білім: математика

Бағдарламалық білім: жазу

Мұғалім-дефектолог:

Жанғали І.Ә.

Қорытынды дефектологиялық зерттеу

4 «К» сыныбы, мамыр 2021 ж.

№	Оқушының ТА	Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары								Моторикан ың дамуы			Ойлау					Бағдарламалық білім				
		Әр түрлі суреттелген бейнелерді тану және атау	Сюжеттік бейнені қабылдау	Бөлік және тұтас	Жақын кеңістіктегі бағдар	Жыл мезгілдері	Жыл айлары	Апта күндері	Тәулік бөліктері	Сағатты анықтау	Өзі туралы білу	Болып жатқан оқиғалар	Қаллиграфия	Көріп қозғалуын үйлестіру	Жалпы моторика	Суреттер топтамасы бойынша өздігінен әңгіме құру	Сюжеттің жасырын мағынасы (мәтін)	«4артық»	Сәйкестікті жүргізу	Зағтарды топтастыру және салыстыру	Сөздерді диктант арқылы жазуды орындау	Жазу		Оқу	
																						Оқу тәсілі, қарқыны	Оқығанды түсіну (сөздер, сөйлемдер).		
1		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Жазады, қателері көп	Аралас, баяу	Түсінуі қиындықта, тірек арқылы			
2		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	Жазады, қателерді өткізеді	Толық, баяу	Түсінуі қиындықта, тірек арқылы			
3		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	Жазады, қателер көп	Аралас, баяу	Түсінуі қиындықта			
4		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Жазады, қателері көп	Толық, орташа	Түсінеді, мазмұндауы қиындықта			
5		+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	Қайталағанна н кейін жазады, қателері көп	Буында п, баяу	Сөздерді түсінеді, толық қиындықта			
6		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Жазады, қателер көп	Буында п, баяу	Түсінеді, мазмұндай алмайды			
7		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	Жазады, қателер көп	Буында п, баяу	Түсінуі қиындықта			
8		+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	-	Жазады, қателер көп	Аралас, баяу	Оқығанның түсіндірмейді			
9		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Жазады, қателер көп	Аралас, баяу	Түсінеді, түсіндіруі тірек арқылы			

10		-	-	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	Жазады, қателер көп	Аралас, баяу	Сөздерді түсінеді, мазмұндауы қиындықта
----	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---------------------	--------------	---

Бағдарламалық білім: математика
материал

3 сынып 4 тоқсанның бағдарламалық

№	Оқушының ТА	1000 көлеміндегі сандарды көбейтудің және бөлудің жазбаша тәсілдері. Екі таңбалы және үш таңбалы сандарды бір таңбалы сандарға көбейту және бөлу								
		Екі таңбалы санды бір таңбалы санға разрядтан аттамай жазбаша көбейту	130x2 түріндегі көбейту	Есептерді теңдеу арқылы шығару	42/2 түріндегі бөлу	Жылдамдық. Жылдамдық бірліктері	Үш амалмен шығарылатын есептер	1000 көлеміндегі сандарға арифметикалық амалдар қолдану	Мәтінді есеп шығару тәсілдері	Периметрді және ауданды табу
1		+	+	+	+	+	+	+	+	-
2		+	+-	+	+-	-	+-	+-	+-	-
3		+	+-	+	+-	-	+-	+-	+-	-
4		+	+	+	+	-	+	+	+	+-
5		+-	+-	+	-	-	+-	+	-	-
6		+	+	+-	+	+-	+	+	+-	-
7		+	+-	+-	+-	+-	-	-	-	-

8		+-	-	+-	-	-	+-	-	-	-
9		+	+	+	+	-	+	+-	+-	-
10		+-	-	-	-	-	-	+-	-	-

Мұғалім-дефектолог:

Жанғали І.Ә.

2020-2021 оқу жылы желтоқсан айының 14-24 күндері өткізілген білім алуында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу-танымдық деңгейін анықтау аралық зерттеудің нәтижелер мониторингі. 4 «К» сынып

№	Аты, тегі	<i>Тексеру параметрлері</i>																	
		Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары			Моториканың дамуы			Ойлау			Бағдарламалық білім					
		Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Математика			Жазу		
Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ		
1		4	4	3	4	5	3	5	5	5	3	3	3	2	3	4	3	2	2
2		2	3	2	2	2	3	4	4	4	2	2	2	1	2	3	2	2	2
3		3	3	4	3	4	4	3	4	4	2	3	4	1	2	4	2	2	3
4		3	3	3	2	2	2	2	3	3	2	3	2	3	3	3	2	2	2
5		2	3	2	1	1	2	4	4	4	1	2	2	1	2	2	1	2	2
6		3	3	4	3	4	4	4	5	5	3	4	5	2	3	4	2	3	3
7		2	3	3	3	4	3	2	3	3	2	2	3	1	2	3	1	2	2
8		2	2	2	1	2	2	2	2	3	2	3	2	1	1	1	2	2	2
9		3	3	4	2	2	3	2	2	2	3	4	3	3	3	4	2	2	2

10		1	1	1	1	1	1	2	3	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2
	БАРЛЫҒЫ:	2,5	2,8	2,8	2,2	2,7	2,7	3	3,5	3	2,1	2,7	2,7	1,6	2,2	3	1,8	2,1	2,2

Бағалау параметрлері:

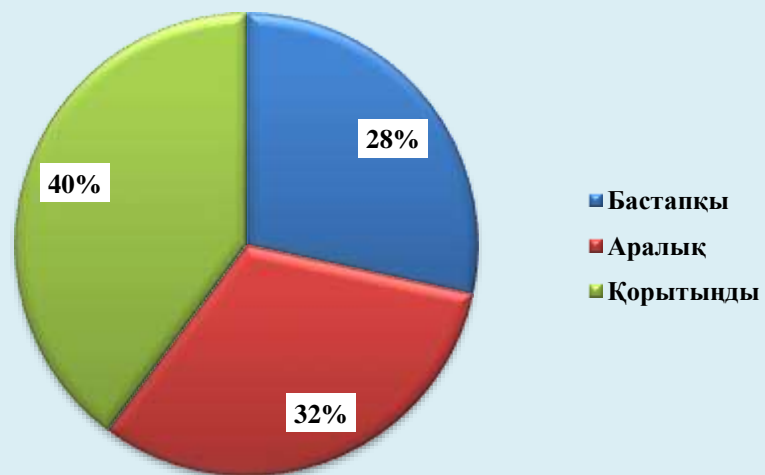
1-төмен; 2- орташадан төмен; 3- орташа; 4- орташадан жоғары; 5- жоғары.

Мұғалім-дефектолог:

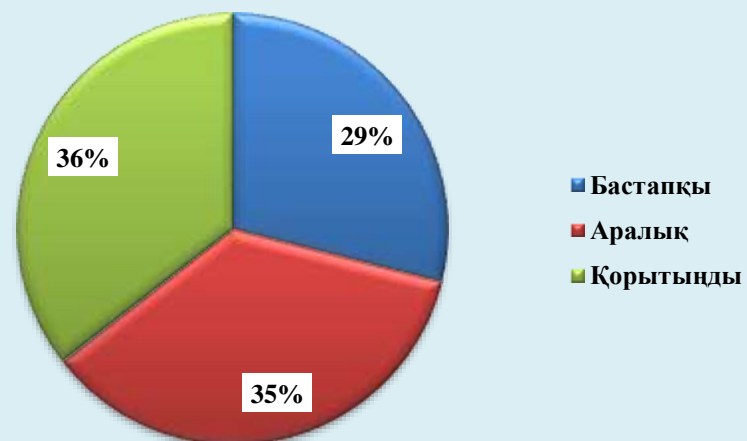
Жанғали І.Ә.

2020-2021 оқу жылының оқу-танымдық қызметінің динамикасының салыстырмалы көрсеткіштері

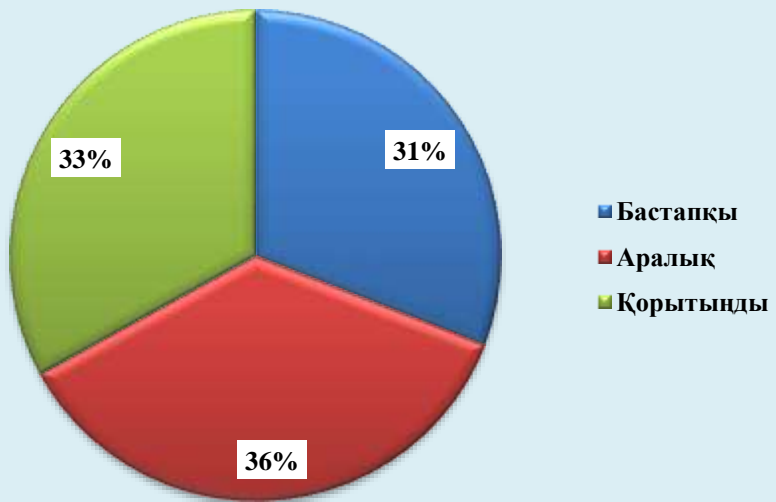
Көріп қабылдау

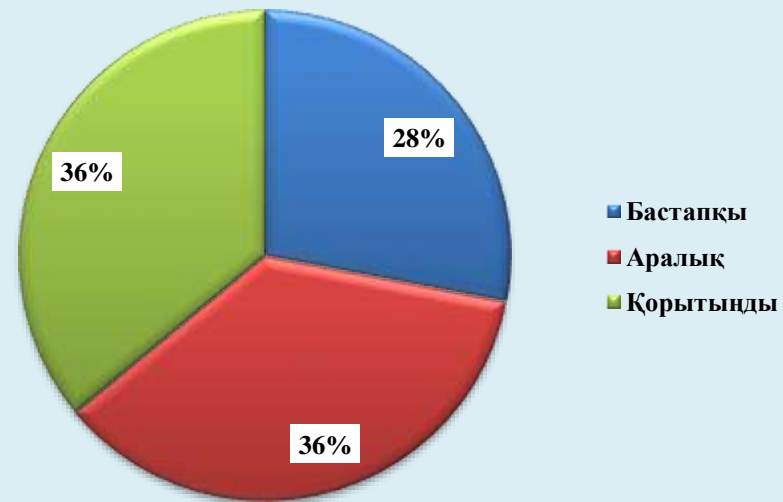
Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары

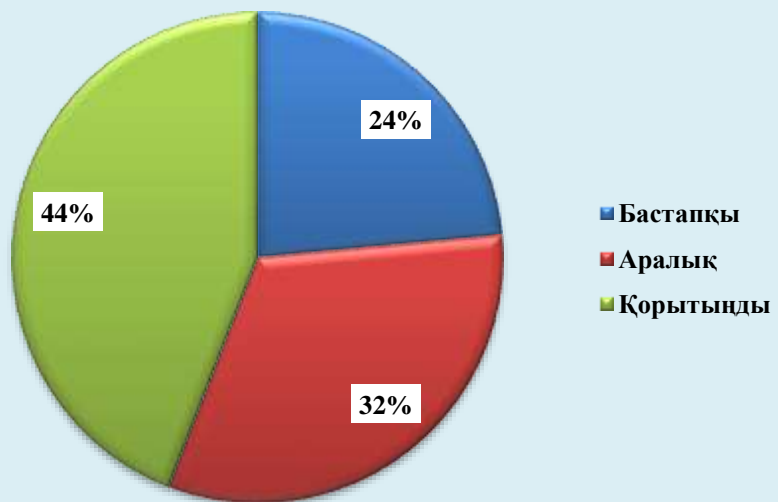
Моториканың дамуы

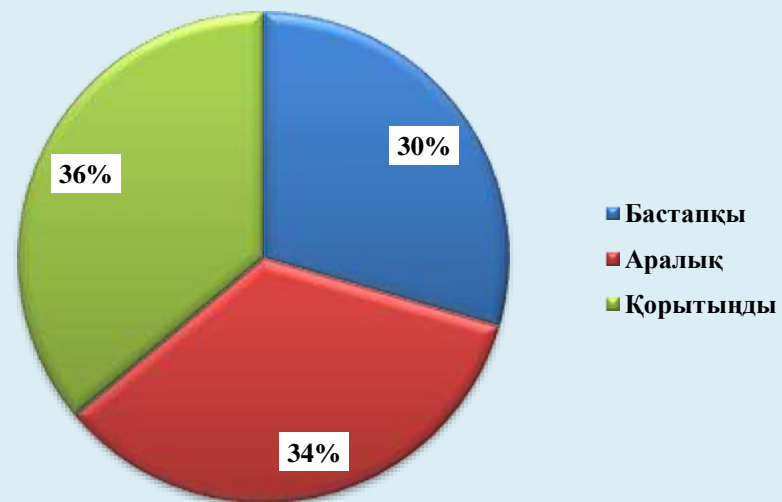
Ойлау

Бағдарламалық білім: математика

Бағдарламалық білім: жазу

Мұғалім-дефектолог:

Жанғали І.Ә.

Қорытынды дефектологиялық зерттеу
Жалпыбілім беретін (инклюзивті) сыныптар, мамыр 2021 ж.

Сынып	Оқушының ТАЖ	Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары								Моторикан ың дамуы			Ойлау					Бағдарламалық білім		
		Әр түрлі суреттелген бейнелерді тану	Сюжеттік бейнені қабылдау	Бөлік және тұтас	Жақын кеңістіктегі бағдар	Жыл мезгілдері	Жыл айлары	Апта күндері	Тәулік бөліктері	Сағатты анықтау	Өзі туралы білу	Болып жатқан оқиғалар	Каллиграфия	Көріп қозғалуын үйлестіру	Жалпы моторика	Суреттер топтамасы бойынша өздігінен әңгіме құру	Сюжеттің жасырын мағынасы	«4 артық»	Сәйкестікті жүргізу	Заттарды топтастыру және салыстыру	Сөздерді диктант арқылы жазуды орындау	Оқу деңгейі бойынша 5 тапсырма (ұлай)	Есептеу
5 «Г»		+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	2	2	
7 «Ж»		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3	
8 «В»		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3	
8 «В»		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3	
8 «И»		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3	
9 «Г»		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	1	3	
		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	2	3	
		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3	
		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3	

9 «Д»		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	3	3
		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	2	2
		-	-																					

Оқу-танымдық қызметінің динамикасы

«Инклюзивті» сынып оқушыларға қорытынды зерттеу нәтижелері

II-жартыжылдық көрсеткіші.

Бағалау параметрлері: дефектологиялық зерттеу хаттамасынан:

«-»: 1 – орындай алмайды (қалыптаспаған: төмен деңгей);

«-+»: 2 – едәуір көмек арқылы орындайды (орташадан төмен деңгей);

«+-»: 3- көмек арқылы орындайды (орта деңгей);

«+»: 4- өздігінен орындай алады (орташадан жоғары, қалыпты жағдай шегінде).

Бағалау кезеңдері: Б-бастапқы; А-аралық; Қ-қорытынды

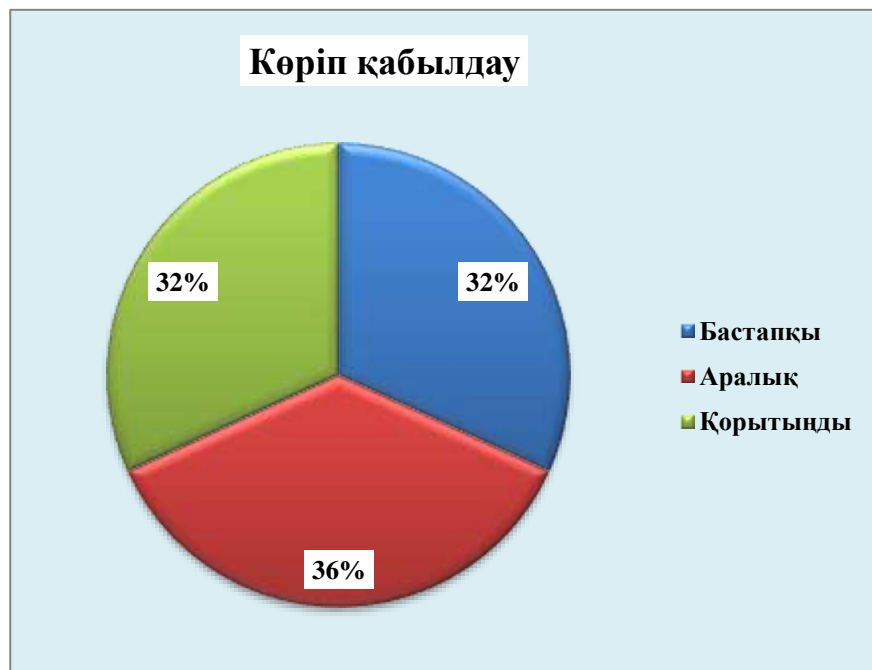
р/ н	Оқушының ТАЖ	Тексеру параметрлері																	
		Керіп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары			Моториканың дамуы			Ойлау			Бағдарламалық білім					
														Математика			Жазу		
Бағалау кезеңі		Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ
1		2	3	3	2	2	1	4	4	5	2	3	3	2	2	2	2	2	2
2		3	3	2	3	4	3	2	3	2	2	2	3	2	3	2	2	3	2
3		3	4	3	4	4	3	3	3	2	3	4	4	2	3	2	3	3	2
4		3	3	2	4	4	3	3	3	3	3	4	4	2	3	2	3	3	3

5		5	5	5	5	5	5	3	3	4	4	4	5	3	3	3	2	3	3
6		2	3	4	5	5	5	5	5	5	3	3	4	2	3	3	3	3	3
7		5	5	5	4	4	3	3	3	3	4	4	4	3	3	3	2	2	2
8		4	5	5	4	4	3	3	3	3	3	4	5	2	3	3	2	2	2
9		5	5	4	4	4	3	3	3	3	4	4	4	3	3	3	2	3	3
10		4	5	4	4	4	3	3	3	3	3	4	4	2	3	3	2	3	3
11		3	3	2	2	3	2	3	3	3	2	2	2	1	2	1	1	2	2
	БАРЛЫҒЫ	3,5	4	3,5	3,7	3,9	3,0	3,1	3,2	3,2	3	3,2	3,8	2,1	2,6	2,4	2	2,6	2,4

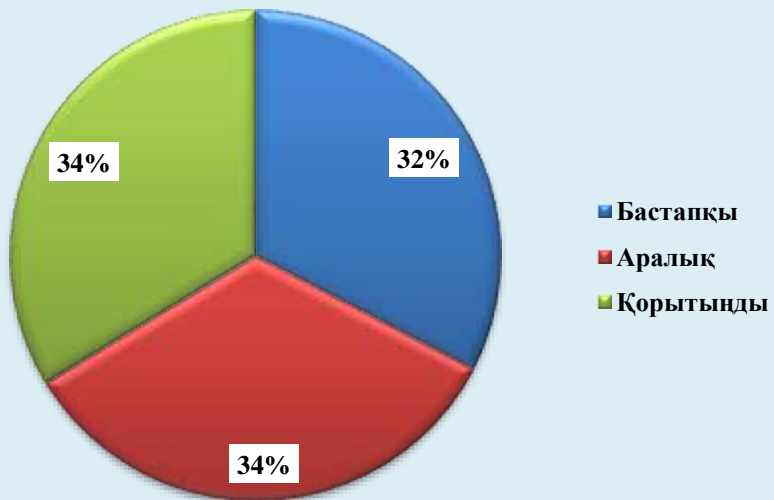
Мұғалім-дефектолог:

Жанғали І.Ә.

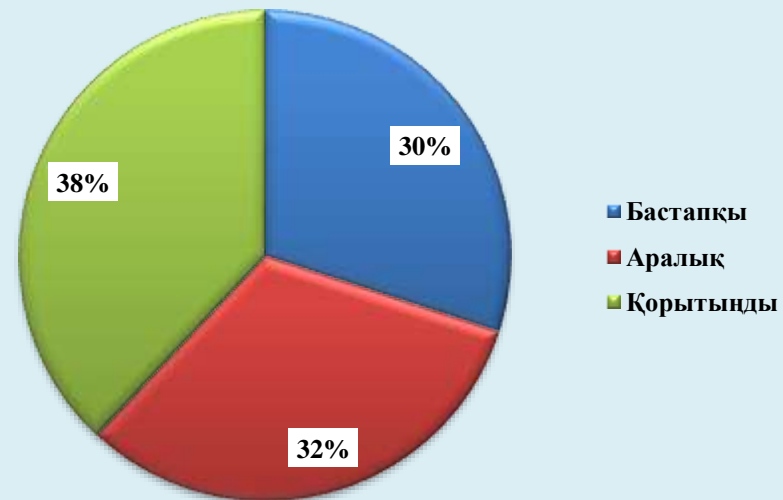
2020-2021 оқу жылының оқу-танымдық қызметінің динамикасының салыстырмалы көрсеткіштері

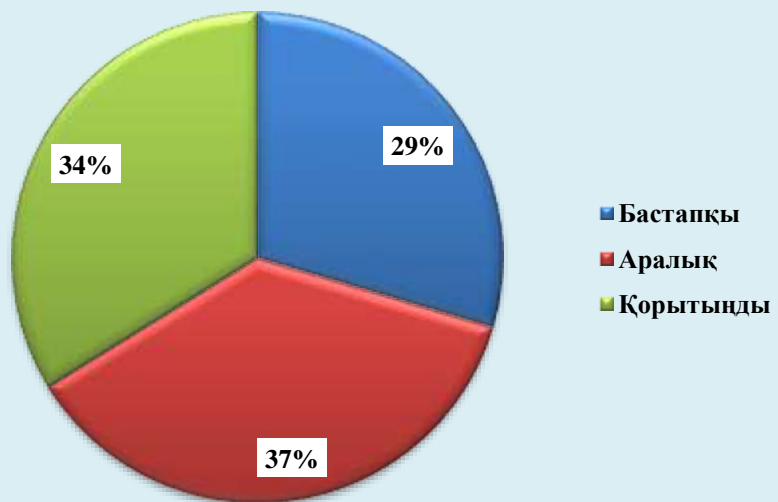
Моториканың дамуы

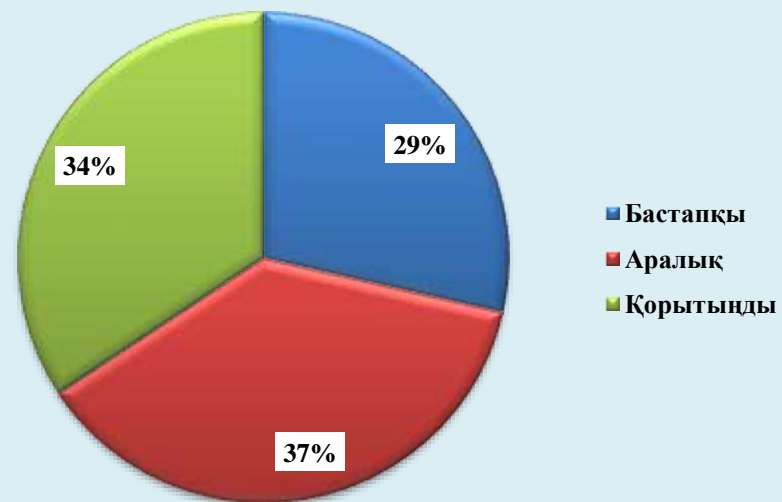
Ойлау

Бағдарламалық білім: математика

Бағдарламалық білім: жазу

Мұғалім-дефектолог: Жанғали І.Ә.
Қорытынды дефектологиялық зерттеу
Жалпы білім беретін (инклюзивті) сыныптар, мамыр 2021 ж.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАР

Сынып	Оқушының ТАЖ	Көріп қабылдауы			Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт бағдары								Моториканың дамуы			Ойлау					Бағдарламалық білім		
		Әр түрлі суреттелген бейнелерді тану	Сюжеттік бейнені қабылдау	Бөлік және тұтас	Жақын кеңістіктегі бағдар	Жыл мезгілдері	Жыл айлары	Апта күндері	Тәулік бөліктері	Сағатты анықтау	Өзі туралы білу	Болып жатқан оқиғалар	Каллиграфия	Көріп қозғалуын үйлестіру	Жалпы моторика	Суреттер топтамасы бойынша өздігінен әңгіме құру	Сюжеттің жасырын мағынасы	«4 артық»	Сәйкестікті жүргізу	Заттарды топтастыру және салыстыру	Жазу	Оқу	Математ.
																					Сөздерді диктант арқылы жазуды орындау	Оқу деңгейі бойынша 5 тапсырма (ұпай)	Сынып деңгейіне байланысты 10 тапсырма (ұпай қойылады)
4 «Б»	1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	3	2	
4 «Г»	2	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	2	2	

Оқу-танымдық қызметінің динамикасы

«Инклюзивті» сыныптар диагностика нәтижелері. II-жартыжылдық көрсеткіші.

Бағалау параметрлері: дефектологиялық зерттеу хаттамасынан:

«-»:1 – орындай алмайды (қалыптаспаған: төмен деңгей);

«-+»:2 – едәуір көмек арқылы орындайды (орташадан төмен деңгей);

«+-»:3- көмек арқылы орындайды (орта деңгей);

«+»:4- өздігінен орындай алады (орташадан жоғары, қалыпты жағдай шегінде).

Бағалау кезеңдері: Б-бастапқы; А-аралық; Қ-қорытынды.

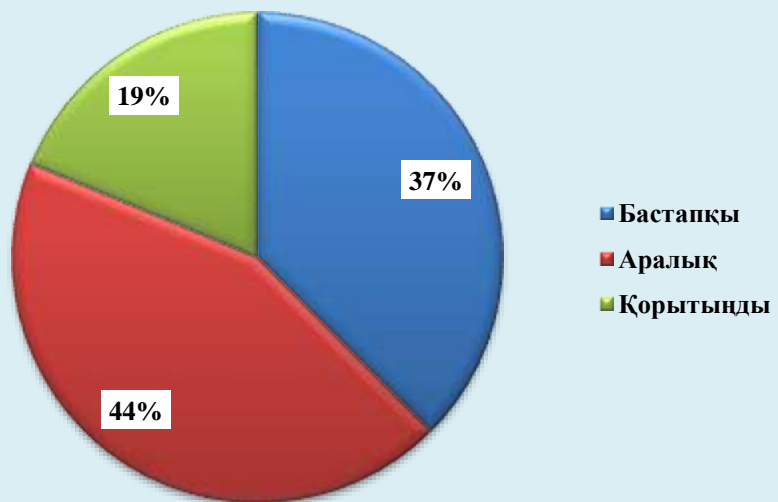
р/ н	Оқушының ТАЖ	Тексеру параметрлері					
		Көріп қабылдауы	Қоршаған ортамен танысу, кеңістік пен уақыт	Моториканың дамуы	Ойлау	Бағдарламалық білім	
						Математика	Жазу

	Бағалау кезеңі	бағдары																		
		Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ	Б	А	Қ				
1		3	3	2	3	3	2	5	5	5	2	2	2	3	2	2	2	3	3	
2		1	2	1	2	2	1	1	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2	1	
БАРЛЫҒЫ		2	2,5	1,5	2,5	2,5	1,5	3	3,5	3,5	1,5	2	2	2	2	2	2	1,5	2,5	2

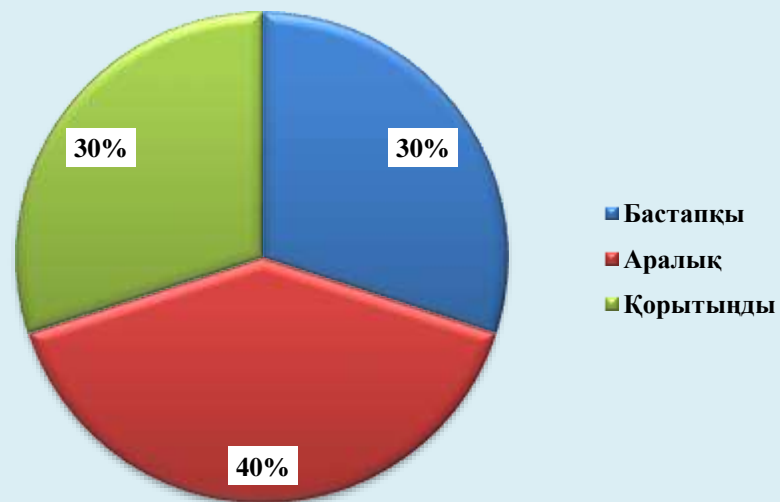
2020-2021 оқу жылының оқу-танымдық қызметінің динамикасының салыстырмалы көрсеткіштері

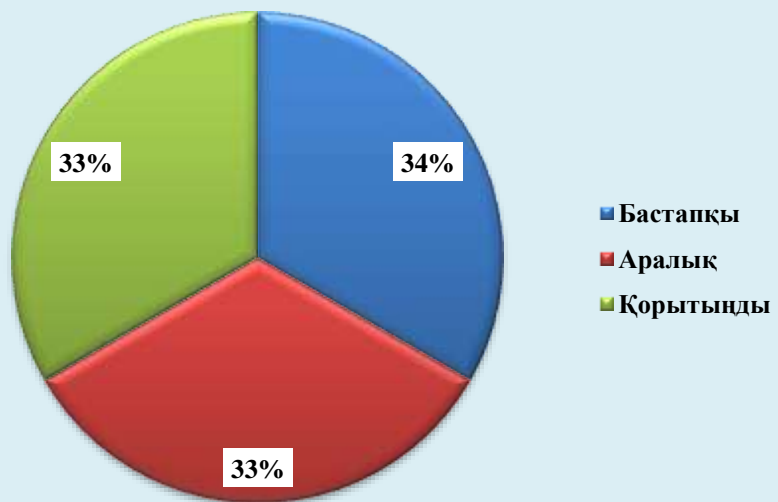
Моториканың дамуы

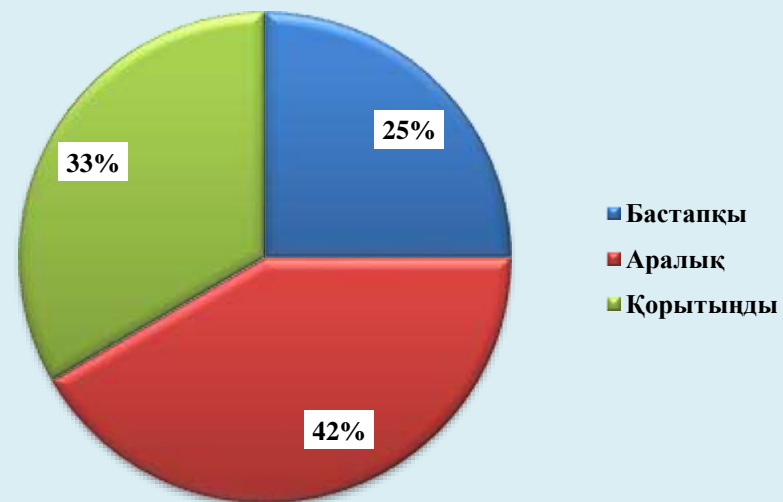
Ойлау

Бағдарламалық білім: математика

Бағдарламалық білім: жазу

Мұғалім-дефектолог:

Жанғали І.Ә.

№83 мектеп-гимназиясы

2021-2022 оқу жылы

Инклюзивті оқытудың жаңа әдіс – тәсілдері туралы

АНЫҚТАМА

Мектебімізде инклюзивті білім беруді дамыту үшін оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері қарастырылып, практикада қолданылып жатыр. Білім беру жүйесіне баланың интеллектуалдық мүмкіндігіне денсаулық жағдайына, отбасындағы материалдық баршылығына қатысты, толық білім базасын тең жеткізуді қамтамасыз етеді. Білім беру жүйесінде мемлекеттік құқықтық пен азаматтық қоғамда адамдарды тек қана өмір сүру үшін дайындау емес, сондай-ақ сапалы базалық білім беруді ұйымдастыра отырып, қазіргі кезеңде арнайы білім беру ретінде педагогикалық үрдісті пайдаланамыз.

1) 2020-2021 оқу жылының қорытындысы

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар оқушылар саны – 79

Мектеп оқушыларының 2,19% құрады.

1-4 сынып- 50 оқушы

5-9 сынып – 29 оқушы

Педагог-ассистенттің сүйемелдеуін қажет ететін – 52 оқушы

1 оқушы – 11 сыныпты аяқтады

1 оқушы – арнайы мамандандырылған мектепке ауысты

2 оқушы – үйден оқытуға ауысты

5 оқушы – басқа мектептерге ауысты

Сынып	Оқушы саны	Қыз	Ұл	Білім сапасы	Үлгерім
1	10	4	6	75%	100%
2	10	5	5	70%	100%
3	10	4	6	40%	100%
4	19	2	17	42.1%	100%
5	15	6	9	26.6%	100%
6	7	2	5	42.8%	100%
7	5	2	3	40%	100%
8	1	-	1	45%	100%

11	1	1	-	78%	100%
----	---	---	---	-----	------

1) 2021-2022 оқу жылының қыркүйек айында мектебімізде ерекше білім беруге қажеттілігі бар оқушылар саны – 96. Мектеп оқушыларының 2,13% құрайды.

Жаңадан келген оқушылар:

1 сынып - 19;

2-сынып - 1;

3-сынып - 2;

5-сынып - 1;

7-сынып – 1.

1-4 сыныптарда оқушы саны - 51

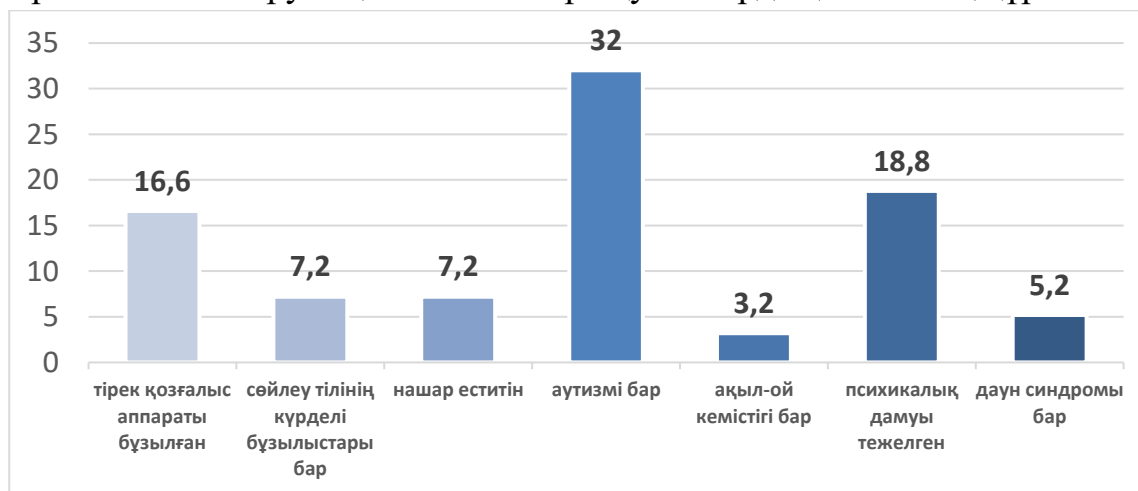
5-9 сыныптарда оқушы саны – 45

Педагог-ассистенттің сүйемелдеуін қажет ететін – 55 оқушы

Сынып	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Оқушы саны	19	9	12	11	19	13	7	5	1

2021-2022 оқу жылы

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар оқушылардың санаттық құрамы

2) ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІНІҢ СИПАТЫ

- оқу жоспары мен оқу бағдарламасын өзгерту;
- оқыту нәтижелерін бағалау әдістерін өзгерту (оқушылардың оқу үлгерімі);
- оқытудың арнайы, вариативті және альтернативті әдістерін қолдану;
- оқулықтарды, оқу әдістемелік құралдарын, жеке оқу материалдарын таңдау;
- оқыту формасын таңдау;

- тосқауылсыз орта құру және оқыту орнына бейімдеу;
- арнайы психологиялық- педагогикалық көмек (психологтың, логопедтің, арнайы педагогтың т.б.);
- педагог-ассистенттің көмегі;
- әлеуметтік – педагогикалық көмек.

Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес оқуда қиындықтарға тап болған оқушылар үшін арнайы жағдайлар жасалады:

- Қысқартылған оқу бағдарламасы - оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты негізінде құрылған оқу бағдарламасы;
- Жеке оқу бағдарламасы - зияты зақымдалған оқушының жекелік мүмкіндіктері ескеріле отырып құрастырылған оқу бағдарламасы;
"Ерекше" балалардың инклюзивті білім беру мәселелері бойынша ата-ана құзыреттілігін арттыру, ерекше білімге қажеттілігі бар балаларға оңтайлы көзқарас қалыптастыруға ықпал ету.

Жұмыс барысында:

- Ата-аналарды инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың негізгі принциптерімен таныстыру;
- Ата-аналарда инклюзивті білім беру туралы бастапқы (жалпы) түсініктерді қалыптастыру;
- ЕБҚ балаларға сезімталдықты арттыруға, жанашырлықты дамытуға, қолдау көрсетуге ықпал ету.
- Ата-аналар жиналысының хаттамасы (ЕБҚ бар балалар туралы жиналыстың күн тәртібінде мәселенің болуы);

ЕБҚ бар оқушылармен жұмыс барысында жүргізілетін есептер:

- Сынып журналының жалпы тізімінде ЕБҚ бар балалар жайлы деректердің болуы;
- Бақылау-өлшеу материалдары (тест тапсырмалары, мәтіндер, бақылау жұмыстары БЖБ, ТЖБ);
- Оқушылардың білім сапасын, оқу үлгерімі мен жетістіктерін талдау және бақылау; тоқсан сайын
- Факультативті журнал тізімінде ЕБҚ бар баланың мәліметтерінің болуы
- Күнтізбелік-тақырыптық жоспарлауда ЕБҚ бар оқушылармен жеке жұмыс жасау үшін нақты белгілердің болуы;
- Сабақ жоспарында немесе қысқа мерзімді жоспарда ЕБҚ бар балаларға арналған тапсырмалардың болуы;
- ЕБҚ бар балалардың жиынтық жұмыстарына жеке талдау (сипаттама, ұсыныстар); тоқсан сайын.
- Ата-аналар жиналысының хаттамасы (ЕБҚ бар балалар туралы жиналыстың күн тәртібінде мәселенің болуы);
- Білім алушының жеке ісі (ПМПК немесе ДҚК анықтамасының болуы)

Қорытынды: Инклюзивті білім берудегі түрлі мамандардың ынтымақтастығы қажет: мұғалімдер, мұғалім- логопедтер, мұғалім-дефектологтар, педагог-психолог, әлеуметтік- педагог, дәрігер. Біз осы ынтымақтастықты сақтай отырып ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға жаңа әдіс-тәсілдерді қолданып отырмыз.

Ұсыныс:

1. Әр сынып жетекшісі инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың негізгі принциптерімен, инклюзивті білім беру туралы бастапқы (жалпы) түсініктерді қалыптастыру мақстанды ата-аналар жиналысында қарастырсын;
2. Инклюзивті оқытуды дамыту жұмыстарында жаңа әдіс – тәсілдерді кеңінен пайдалану.

Координатор: Абылкасымова Н.У.

Инклюзивті білім беру жүйесіндегі педагог-ассистенттің рөлі

Инклюзия әлеуметтік тұжырымдама болып табылады, оның мақсаты – қоғамдағы қарым-қатынастарды ізгілендіруді және мүмкіндіктері шектеулі балалардың сапалы, бірлескен білім алу құқығын ұйымдастыруды көздейді. Білім беру жүйесіндегі «инклюзия» - қоғамдағы «инклюзияның» бастамасы, оны дамытудың гуманитарлық идеяларының бірі. Инклюзивті білім беруді дамыту - жаңа жүйені құру емес, жалпы білім беру жүйесін сапалы және жоспарлы түрде өзгерту. Инклюзивті білім беру бұл - барлық оқушылардың оқуға, мәдениетке және қоғамдық өмірге қатысуын арттыру арқылы әр түрлі қажеттіліктерін есепке алу және қанағаттандыру. Сондықтан инклюзивті білім беру-бұл мұғалімдердің үнемі қолдауы мен біліктілігін арттыруды қажет ететін динамикалық процесс. Инклюзивті білім сынып ішінде бейімделуді құрумен аяқталмайды. Бұл балалардың сапалы білім алуға қол жетімділігінде кездесетін кедергілерді, сондай-ақ осы кедергілерді жою жолдарын үнемі көрсетіп отыру және өзін-өзі бағалау болып табылады. Әр түрлі қажеттіліктері бар балаларды бірлесе оқыту – бұл қазіргі мектеп оқушыларында толеранттылықты тәрбиелеудің жолы және ерекше білім беруге қажеттілігі бар (ЕБҚ) балалардың өмірі мен тағдырына қатысу, көмектесу.

ЕБҚ балаға кім көмектесуі, оны бағыттауы, инклюзивті сыныптарда тиісті білім алуға мүмкіндік беруі керек? Бұл балалар үшін бейімделген бағдарлама, оқу процесін психологиялық-медициналық-педагогикалық қолдау міндетті түрде болуы керек. Білім берудің инклюзивті түріне көшудің маңызды шарттарының бірі - ЕБҚ балаларды бейімдеу және қолдау жүйесі. Бұл жүйеде әрбір мұғалім бала үшін тұрақты сүйемелдеу функцияларын орындай алмайды. Сондықтан сүйемелдеу функцияларын қазіргі таңа педагог-ассистент орындайды. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 03 маусымдағы №346 Қаулысына сәйкес «жалпы білім беретін мектептерде педагог-ассистент лауазымы психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның ұсынысы бойынша белгіленеді». ҚР заңнамасына сәйкес педагог-ассистенттің лауазымдық міндеттері төмендегідей:

- Жалпы үлгідегі білім беру ұйымдарында ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асырады.

- Білім беру ұйымдарында болған барлық уақыт ішінде, олардың дербес қызметі денсаулық жағдайы бойынша шектелген жағдайда, ұйымдастырылған оқу қызметі кезінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыға көмек көрсетеді.
- Көру, есту, тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларға орнын ауыстыру, өзіне-өзі қызмет көрсету (киінуге, шешінуге көмек көрсетеді), емдеу-алдын алу іс-шараларына ілесіп жүруге көмек көрсетеді.
- Мұғалімнің басшылығымен білім беру, түзету-дамыту процестеріне қатысады.
- Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның ұсыныстарына сәйкес мұғалімге, сондай-ақ психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мамандарына көмек көрсетеді.
- Инклюзивті білім беру процесіне қатысушылар арасындағы қақтығыстардың алдын алуға қатысады, сондай-ақ сыныптағы білім алушылардың теріс мінез-құлқын алдын алады және жеңеді.
- Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметі мамандарының ерекше білім алу қажеттіліктері бар оқушыларды тексеруіне, сондай-ақ жеке білім беру бағдарламаларын (оқу жоспарларын), оның ішінде мінез-құлық бағдарламаларын құрастыруға қатысады, оқушының ерекше білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қысқартылған (бейімделген) оқу бағдарламалары мен оқу материалдарын іске асыруды қамтамасыз етеді.
- Оқыту және түзету-дамыту жұмыстары процесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушы туралы мәліметтерді жинауды, жеке білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелерін хаттамалауды, оқушының оқу, әлеуметтік-бейімделу (мінез-құлық) дағдыларының даму динамикасын, оқыту процесінің динамикасын және оқушының әлеуметтенуін мониторингілеу үшін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің мұғалімдері мен мамандарына ақпарат беруді жүзеге асырады.
- Ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушылардың өмірі мен денсаулығы қауіпсіздігінің қажетті жағдайларын сақтайды, жүргізу кезеңінде қорғау педагогикалық режимін сақтайды.
- Әртүрлі нанымдар мен көзқарастарға төзімділікті, білім беру процесіне қатысушылардың мәдени әр алуандығына ашықтықты көрсетеді және инклюзивті білім беруді, оның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдарға қоғамның толерантты көзқарасын насихаттауды жүзеге асырады.
- Белгіленген нысан бойынша есеп беру құжаттамасын жүргізеді.
- Білім беру ұйымдарында "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысандар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.

ЕБҚ балаларды жеке психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыруда педагог-ассистент жұмыс орнын, демалыс орнын және де күн тәртібін баланың нақты мүмкіндіктеріне сәйкес білім беру ортасын ұйымдастырады. Баланы құрдастарының ортасына, сынып, мектеп өміріне қосу, ұжымда жағымды тұлғааралық қатынастарды қалыптастыруға көмектеседі. Осы бағытта педагог-ассистент қамқорлығындағы баламен сенімді эмоционалды қарым-қатынасты қалыптастыра білуі керек. Атқарылатын жұмыстың басында ол ЕБҚ балаға «бағыттаушы», «қорғаушы» рөлін атқара отырып, үйлесімді бейімделуін жүзеге асыруға жағдай жасайды. Баланың жағдайын бақылайды яғни, эмоционалды (жанжалды жағдайларды шешуге көмектеседі, тыныштандырады, шабыттандырады және т. б.) және физикалық (егер демалу керек болса, оны сыныптан ойын бөлмесіне апара алады; баланың аш болмауын бақылайды, қажет болған жағдайда дәретханаға баруға көмектеседі). Оқушының жалпы қызметін үйлестіреді, оқу жүктемесін мөлшерлейді. Оқушының ата-анасына күннің қалай өткені, не болғаны, қандай қиындықтар болғаны туралы айтады, оардың сұрақтарына жауап береді.

Педагог-ассистент білім беру процесінің әр кезеңінде педагогтарды, арнайы мамандарды, психологтарды және балаға қажетті басқа да мамандарды үйлестіруді қамтамасыз ететін байланыстырушы буын. Инклюзияның табысты болуы көп жағдайда әртүрлі мамандар тобының бірлесе жұмыс жасауына байланысты.

Педагог-ассистент қызметінің табыстылығы көптеген факторларға байланысты:

- әкімшілік пен ұжымының инклюзияға психологиялық дайындығы, негізгі құндылықтарды түсіну, инклюзивтік қызмет;
- ресурстық орталықтардың, психологиялық-педагогикалық дамыту және түзету орталықтарының болуы;
- ЕБҚ балаларды оқыту мен тәрбиелеудің арнайы жағдайларының болуы.

Қорытынылай келе педагог-ассистенттің негізгі функциялары: жобалау, ұйымдастыру, мотивациялық, ақпараттық-кеңес беру, аналитикалық және рефлексивті болып табылады. Бүгінгі таңда елімізде «педагог-ассистент» лауазымына жұмысқа дайындалған дипломды мамандар әлі жоқ. Педагог-ассистент - бұл жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу мен іске асыруды сүйемелдейтін педагог. Білім беру үрдісінде ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаға сәтті оқу және әлеуметтік бейімделу үшін қолайлы жағдай жасайтын басты адам.

Дереккөз:

1. Ковалева Т.М. «Тьюторское сопровождение как ресурс развития процесса индивидуализации»
2. Карпенкова И.В. Тьютор в инклюзивной школе. Сопровождение ребенка с особенностями развития: Метод. пособие /Под ред. М.Л. Семенович. - М.: Теревинф, 2010
3. <https://primeminister.kz/kz/decisions/03062020-346>
4. <http://adilet.zan.kz/>
5. «Организация тьюторского сопровождения детей с ОВЗ в условиях реализации инклюзивной практики в образовательных учреждениях». Информационный материал Карпенковой И.В., Кузьминой Е.В. Москва 2011.
6. Тьютор: [истоки, основные цели и задачи тьюторского сопровождения] // Кафедра открытых образовательных технологий Московский институт открытого образования. – URL: <http://www.oot-kaf.ru/archives/483>

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің басты мақсаты - олардың барынша әлеуметтенуіне жағдай жасау.

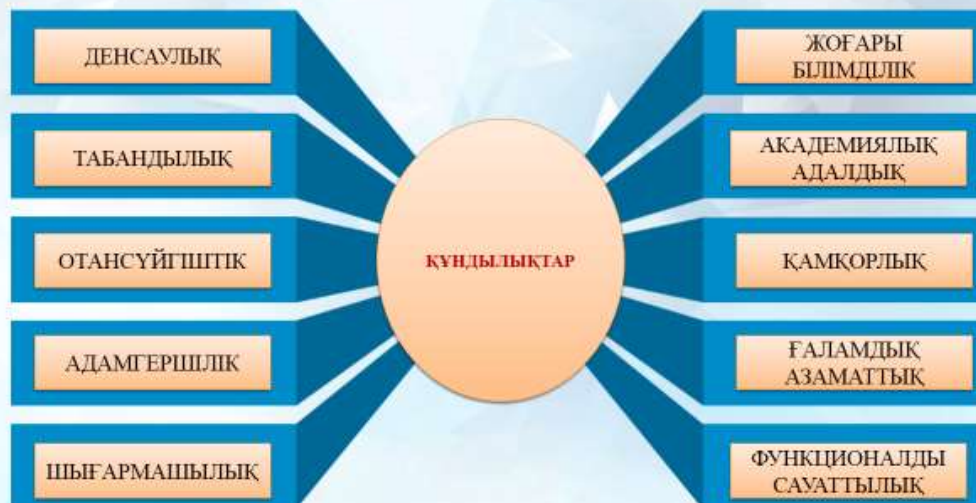

Абылкасымова Назым Уәсәембековна

Мектеп миссиясы

Жеке тұлғаны мейірімді, өмір бойы ізденуге қабілетті, өзін халқына таныта алатын және әлемдік дамуға үлес қосатын азамат тәрбиелеу

2020-2021 оқу жылының қорытындысы

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар оқушылар саны – 79

Мектеп оқушыларының 2,19% құрады.

1-4 сынып- 50 оқушы

5-9 сынып – 29 оқушы

Педагог-ассистенттің сүйемелдеуін қажет ететін – 52 оқушы

1 оқушы – 11 сыныпты аяқтады

1 оқушы – арнайы мамандандырылған мектепке ауысты

2 оқушы – үйден оқытуға ауысты

5 оқушы – басқа мектептерге ауысты

Сынып	Оқушы саны	Қыз	Ұл	Білім сапасы	Үлгерім
1	10	4	6	75%	100%
2	10	5	5	70%	100%
3	10	4	6	40%	100%
4	19	2	17	42,1%	100%
5	15	6	9	26,6%	100%
6	7	2	5	42,8%	100%
7	5	2	3	40%	100%
8	1	-	1	45%	100%
11	1	1	-	78%	100%

2021-2022 оқу жылы

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар оқушылар саны – 96

Мектеп оқушыларының 2,13% құрайды

Жаңадан келген оқушылар:

1 сынып - 19;

2-сынып - 1;

3-сынып - 2;

5-сынып - 1;

7-сынып – 1.

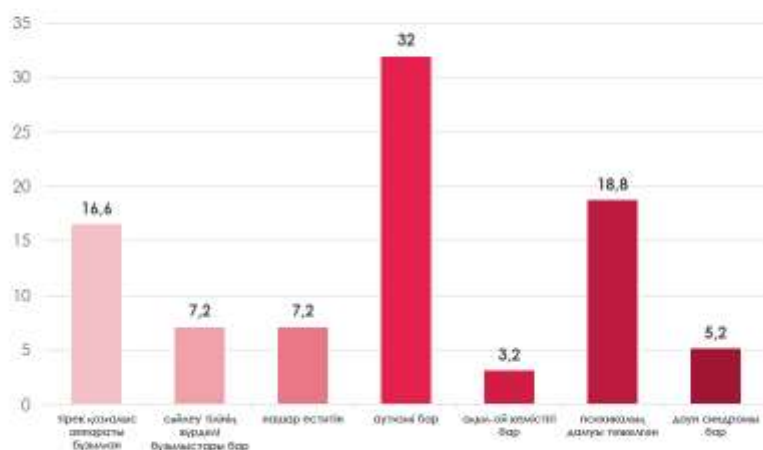
1-4 сыныптарда оқушы саны - 51

5-9 сыныптарда оқушы оқушы саны – 45

Педагог-ассистенттің сүйемелдеуін қажет ететін – 55 оқушы

Сынып	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Оқушы саны	19	9	12	11	19	13	7	5	1

2021-2022 оқу жылы
Ерекше білім беруге қажеттілігі бар оқушылардың санаттық құрамы

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІНІҢ СИПАТЫ

- оқу жоспары мен оқу бағдарламасын өзгерту;
- оқыту нәтижелерін бағалау әдістерін өзгерту (оқушылардың оқу үлгерімі);
- оқытудың арнайы, вариативті және альтернативті әдістерін қолдану;
- оқулықтарды, оқу әдістемелік құралдарын, жеке оқу материалдарын таңдау;
- оқыту формасын таңдау;
- тосқауылсыз орта құру және оқыту орнына бейімдеу;
- арнайы психологиялық- педагогикалық көмек (психологтың, логопедтің, арнайы педагогтың т.б.);
- педагог-ассистенттің көмегі;
- әлеуметтік – педагогикалық көмек.

Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес оқуда қиындықтарға тап болған оқушылар үшін арнайы жағдайлар жасалады

- *Қысқартылған оқу бағдарламасы* - оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты негізінде құрылған оқу бағдарламасы;
- *Жеке оқу бағдарламасы* - зияты зақымдалған оқушының жекелік мүмкіндіктері ескеріле отырып құрастырылған оқу бағдарламасы;

Психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңестің ұсынысымен

Ата-аналармен жұмыс

Мақсаты: "Ерекше" балалардың инклюзивті білім беру мәселелері бойынша ата-ана құзыреттілігін арттыру, ерекше білімге қажеттілігі бар балаларға оңтайлы көзқарас қалыптастыруға ықпал ету.

Жұмыс барысында:

- Ата-аналарды инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың негізгі принциптерімен таныстыру;
- Ата-аналарда инклюзивті білім беру туралы бастапқы (жалпы) түсініктерді қалыптастыру;
- ЕБҚ балаларға сезімталдықты арттыруға, жанашырлықты дамытуға, қолдау көрсетуге ықпал ету.
- Ата-аналар жиналысының хаттамасы (ЕБҚ бар балалар туралы жиналыстың күн тәртібінде мәселенің болуы);

ЕБҚ бар оқушылармен жұмыс барысында жүргізілетін есептер:

- Сынып журналының жалпы тізімінде ЕБҚ бар балалар жайлы деректердің болуы;
- Бақылау-өлшеу материалдары (тест тапсырмалары, мәтіндер, бақылау жұмыстары БЖБ, ТЖБ);
- Оқушылардың білім сапасын, оқу үлгерімі мен жетістіктерін талдау және бақылау; тоқсан сайын
- Факультативті журнал тізімінде ЕБҚ бар баланың мәліметтерінің болуы
- Күнтізбелік-тақырыптық жоспарлауда ЕБҚ бар оқушылармен жеке жұмыс жасау үшін нақты белгілердің болуы;
- Сабақ жоспарында немесе қысқа мерзімді жоспарда ЕБҚ бар балаларға арналған тапсырмалардың болуы;
- ЕБҚ бар балалардың жиынтық жұмыстарына жеке талдау (сипаттама, ұсыныстар); тоқсан сайын.
- Ата-аналар жиналысының хаттамасы (ЕБҚ бар балалар туралы жиналыстың күн тәртібінде мәселенің болуы);
- Білім алушының жеке ісі (ІМПК немесе ДҚК анықтамасының болуы)

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУГЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫҢ РӨЛІ

Абылкасымова Назым Үйсембековна

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің басты мақсаты - олардың барынша әлеуметтенуіне жағдай жасау.

- Тұлғаның дамуы оны тәрбиелеу және қалыптастыру.
- Танымдық белсенділіктерін арттыру.
- Қоғамның толық мүшелері ретінде қоршаған ортаға енуі.

Сыныптан тыс жұмыстар

- мектеп оқушыларын сыныптан тыс, сабақтан тыс уақытта оқыту, тәрбиелеу, дамыту және денсаулығын жақсарту мәселелерін шешуге мүмкіндік беретін мектептегі біртұтас оқу үрдісінің маңызды құрамдас бөлігі.

Сыныптан тыс жұмыстар жүйесін қолданбай сәтті әлеуметтену мүмкін емес.

Сыныптан тыс жұмыстардың мақсаты:

- ✔ Оқушылардың интеллектуалды, рухани, адамгершілік, әлеуметтік және физикалық дамуына ықпал ету
- ✔ Мектеп қабырғасында ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға оңтайлы әлеуметтік тәжірибені меңгеру үшін барынша жағдай жасау.
- ✔ Оқушыларға өздерінің бастамасымен дербестікті, жауапкершілікті көрсетуге мүмкіндік беріп, алған білім мен дағдыларын өмірлік жағдайларда қолдануға бейімдеу.

Сыныптан тыс жұмыстың міндеті:

- ЕБҚ бар оқушылардың мектеп ортасына қолайлы бейімделуіне жағдай жасау;
- Негізгі білім беру бағдарламаларын меңгерудің жоспарланған нәтижелеріне жету жолдарын ұйымдастыру;
- Жалпы даму жағдайларын оңтайландыру, даму бұзылыстарын түзету, оқушылардың сабақта алған білімі мен дағдыларын бекіту мен іс жүзінде қолдану үшін жағдай жасау;
- ЕБҚ бар оқушылардың қызығушылықтарын, бейімділіктері мен қабілеттерін анықтау және іске асыру, құрдастарымен және ересектермен, сондай-ақ әр түрлі жастағы балалармен қарым - қатынаста шығармашылық белсенділік тәжірибесін дамыту;
- Қоғаммен өзара іс - қимыл шеңберінің кеңеюін ескере отырып, бейресми қарым-қатынас тәжірибесін дамыту;
- Оқушылардың бос уақыттарын тиімді өткізу қажеттіліктерін қанағаттандыру.

Сыныптан тыс жұмыстар

Бағыттары

- Әлеуметтік
- Рухани-адамгершілік
- Зияткерлік
- Спорттық сауықтыру

Түрлері

- Танымдық белсенділік
- Ойын белсенділігі
- Көркем шығармашылық
- Музыкалық шығармашылық
- Еңбек қызметі
- Адаптивті спорт (сауықтыру);
- Спорттық-сауықтыру іс-шаралары;

Формалары

- Сынып сағаттары;
- Үйірмелер;
- Секциялар;
- Факультатив;
- Жобалар;
- Клуб;
- Эстафеталық жарыстар;
- Ойындар;
- Байқаулар;
- Дебат;
- Сайыстар т.б.

Спорттық сауықтыру бағыты

Мақсаты: денсаулықты сақтау мен нығайтуға, оның ішінде спортпен айналысуға ынтасын қалыптастыру.

Міндеті:

- жағымды қарым -қатынас дағдыларын қалыптастыру;
- салауатты өмір салтын ұстануға үйрету;
- спортпен шұғылдану, күнделікті жаттығу жасау дағдыларын дамыту.

Емдік дене тәрбиесі «Денсаулық әліпесі» үйірмесі

- Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалардың физикалық және психофизикалық қабілеттерін қалпына келтіру және жетілдіру арқылы дамыту;
- Балаңыз даму ерекшелігіне қарай уақытылы түзету жұмыстарын жүзеге асыру;
- Физиотерапиялық жаттығулар арқылы оқушылардың әлеуметтік бейімделу үрдісін белсендіру;
- Дене бұлшықеттерінің төзімділігін дамыту және физикалық өнімділік деңгейін жоғарылату;
- Оқушыларға физиотерапиялық жаттығулар арқылы өздерін байсалды ұстауға үйрету.

Адаптивті спорт түрлері

“БОЧЧА” КОМАНДАСЫ

Зияткерлік бағыт

Мақсаты: әрбір оқушының зияткерлік мүмкіндіктерін, көшбасшылық қасиеттерін және дарындылығын дамыту.

Міндеті:

- өз бетінше білім алу және ақпаратты пайдалана білуге үйрету;
- алынған ақпаратты сыни тұрғыдан ойлау, талдау және тиімді пайдалану қабілетін дамыту;
- зерттеу және жобалау іс-әрекетінің дағдыларын, инновацияға қабілеттілікті меңгерту.

Ғылыми жобалар

“БОЧЧА” КОМАНДАСЫ

Зияткерлік бағыт

Мақсаты: әрбір оқушының зияткерлік мүмкіндіктерін, көшбасшылық қасиеттерін және дарындылығын дамыту.

Міндеті:

- өз бетінше білім алу және ақпаратты пайдалана білуге үйрету;
- алынған ақпаратты сыни тұрғыдан ойлау, талдау және тиімді пайдалану қабілетін дамыту;
- зерттеу және жобалау іс-әрекетінің дағдыларын, инновацияға қабілеттілікті меңгерту.

Адаптивті спорт түрлері

“Эко чүп саз” атты жобаның авторлары Бихайри Аруа, Кабдрашева Дильназ, Алмат Ерхат

**Жоба «Қазақстан экологиясы»
7-сынып оқушысы Альсент Хансейт**

**МЕКТЕП ЖЫЛЫЖАЙЛАРЫ «ЗЕЛЕНЕ ЗОЛОТО»
МЕКТЕП ЖОБАСЫ**

МЕКТЕП ОРАНЖЕРЕЯЛАРЫ – ЕРЕКШЕ ОРЫНДАР

“ГИДРОПНИКА”

КҮНБАҒЫС АЛҚАБЫ

Мектеп жылыжайы 2018 жылы
мектептің Қамқоршылық
кеңесінен сыйға берілді.

**Бидай алқабы мен жүгері
алқаптары**

«АҢСАР» ВОКАЛДЫ -АСПАПТЫ АНСАМБЛІ

Оркестр - музыканың ең қолжетімді және сонымен бірге дамып келе жатқан түрлерінің бірі. Музыка әрқашан балалардың жан -жақты дамуының алғы шарты болады. Оркестрдегі сабақтар балаларды қызықты, жаңды музыкамен таныстыруға мүмкіндік береді. Аспаптарда ойнау қуаныш әкеледі, эмоционалды және эстетикалық қанағаттандырады, әуенді, музыкалық есте сақтауды, баланың танымдық және еріктік сферасын дамытады.

НҒАЖЫБЕРІ ТЕАТРЫНДА НЕГІЗГІ ҚОЙЫЛЫМҒА ДАЙЫНДЫҚ

ҚОЛ ӨНЕР ҮЙІРМЕСІ

**ҮЙІРМЕ ЖҰМЫСТАРЫ
БЕЙНЕЛЕУ ӘНЕРІ**

Сыныптан тыс іс-шаралар - баланың жеке тұлғасын әлеуметтендіруін қамтамасыз етеді. Сондықтан, оларға қаладағы кітапханаларға, саябақтарға, мұражайларға т.б. сапарлар ұйымдастырылып отырады.

Инклюзивті білім беру

- Қазіргі таңда барлық елдерде ерекше білімді қажет ететін балалардың білім алуы, еңбек етуі мен әлеуметтік бейімделуі жалпы қоғамның және мемлекет тарапынан қарастырылатын мәселеге айналған. Ерекше білімді қажет ететін балаларды жалпы мектептерде оқыту мәселесі зерттеліп жатқан жүйе.
- Инклюзив – «inclusif» фр. тілінен аударғанда «қосу», «include» - лат. ендіру.
- Инклюзивті білім беру – ерекше білімді қажет ететін баланы жалпы білім беру үрдісіне қалыпты жағдайдағы өз құрбыларымен бірге оқыту.
- Инклюзивті білім беру – мемлекет саясаты.
- ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 ж. арналған Мемлекеттік бағдарламасында, ҚР «Білім туралы» Заңында, «Бала құқықтары туралы Конвенция» (1989 ж.) т.б. құжаттарда белгіленген.

- **Б**Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының
- **14 наурыз 2019 жылғы** Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың оқыту үдерісіне тиімді әдістер мен технологияларды енгізу
- **14 маусым 2019 жылғы**-Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар үшін жаңартылған оқу бағдарламаларын жүзеге асыру
- **17 қыркүйек 2019 жылғы**-Жалпы білім беру мектептің оқыту үдерісінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды қолдау. Әдістемелік ұсынымдар
- Әр оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін мектептеріндегі оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хат

Инклюзив сыныптары

- 2015-2016 оқу жылы – 4 сынып- 4 оқушы
- 2016-2017 оқу жылы – 16 сынып- 24 оқушы
- 2017-2018 оқу жылы – 33 сынып –45 оқушы
- 2018-2019 оқу жылы – 36 сынып-48 оқушы
- 2019-2020 оқу жылы – 38 сынып –64 оқушы

Барлық оқушылардың мүмкіндіктері бірдей

Инклюзивті білім беру - ерекше білімді қажет ететін балалардың мектеп өміріне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді

- оқу үрдісінде
- сыныптан тыс іс-шаралар
- ертеңгіліктер
- мектепшілік және қалалық іс -шаралар
- көрмелер
- шығармашылық конкурстар
- т.б. сергіту мерекелері

**Басқа балалармен тең жағдайда оқыту,
тәрбиелеу**

инклюзивті білім беру жұмысының үйлестірушісі, емдік дене шынықтыру маманымен жұмыс

Инклюзив сыныптарының психологы

Арнайы мамандармен жұмыс сәті (логопед)

Арнайы мамандармен жұмыс үстінде – дефектолог

Дене шынықтыру пәні мұғалімі,
“Бочча” командасы бапкері

Қол өнер үйірмесінде

Мектеп оранжериялары – ерекше орындар

Мектептен тыс іс-шараларда

Музыкамен дамыту

“Тең мүмкіндіктер әлемі”

I балалар инклюзивті спорт фестивалі

- Қандай елде немесе қандай жерде жүрсін -сен адамсың. Оны ұмытуға болмайды. Көмекке зәру адамның иығына сүйеніш болып, жанына демеу болу әр адамның міндеті. Сондықтан адамгершілікті жоғары қойып, бір-бірімізге қуаныш, сағыныш, ақ жол сыйлап қамқоршы болайық.

Балаларды әңгімелесуге үйрету

Баланың толыққанды дамуы мен одан әрі мектепте табысты оқудың негізгі шарттарының бірі – мектепке дейінгі балалық шақта коммуникативтік сөйлеу дағдыларын уақытында қалыптастыру.

Іс-тәжірибеде көрсетілгендей, мектепке дейінгі балалардың толыққанды сөйлеуін дамыту үшін отбасының тығыз өзара әрекеттесуі қажет, себебі ата-аналар жақсы нәтижелерге қол жеткізеді. Оған педагогтардың мақсатқа бағытталған жұмысы себеп болады, осының үрдісінде ата-аналар топтың өміріне белсене қатыса отырады, өз балаларының мәселелеріне араласады. Ата-аналар олардың сөйлеу мәнеріне үйренеді және оның кемшіліктерін байқамайды, демек, баланың дұрыс сөйлеп меңгеруіне көмектеспейді.

Ата-аналардың балаларымен бірге бірлескен қызметке қамту мониторингісінің нәтижелері бойынша мектепке дейінгі балалардың коммуникативтік-тілдік дағдыларын дамыту мәселелеріне олардың жеткіліксіз белсенділігін белгілеу мүмкін.

Бірегей мақсатқа қол жеткізу үшін өзара әрекеттестік үрдістің қатысушылары арасындағы міндеттерді бөлу ғана емес, сонымен қатар кері байланысты да талап етеді. Осы кезеңде біз ата-аналарға баланың тілдік дамуындағы олардың рөлі маңызды екендігіне, біздің күшіміз олардың көмегіңіз жеткілікті болмайтындығына көз жеткіземіз.

Осының бәрі отбасымен жұмыс істеу мәні мен нысандарын басқаша ойлау мен өзгертуді талап етеді.

Мектепке дейінгі балалардың сөздік дамуы мәселелері бойынша педагогтар мен ата-аналардың өзара әрекеттестігінің негізгі мақсаттары – бұл әр баланың жетістікпен коммуникативтік-тілдік дамуын қамтамасыз ету үшін ересектердің күшін біріктіру, осы дамытудың басымдық жолдарын бөлу, тілдік тәрбие жұмыстарының айрықша тиімді әдістері мен амалдарын көрсету, отбасылық тәрбие беру шартымен алған педагогикалық білімді ауыстыру мүмкіндігін ашу, ата-аналардың балалармен қарым-қатынас жасау ықыласын және ептілігін қалыптастыру, балалардың іс-әрекетін басқару.

Интеллектуалдық ойындар. Бұл ойын түрлері танымдық әрекеттерін белсендіреді, міндеттерді шешудің проблемалық сипатына тән.

Дидактикалық ойындар. Бұл ойындар оқу міндеттерін шешу үшін арналған дайын ережелермен әзірленген ойын түрі. Бұл топқа лингвистикалық ойындар кіреді.

Лингвистикалық ойын кезінде ойынға қатысушылардың санына қарай жеке, жұптық және топтық болып бөлінеді. Жеке ойын түріне- кроссвордтар, анаграммалар, ал жұптық және топтық ойындарға бинго тәрізді сұрақтардың көмегімен белгісіз суреттердің орнын табу, «суретті» диктант жазу ойындары жатады. Ойындық ситуацияларды жасау үшін, суреттер ситуациялық жағдайды бейнелеу, нұсқаулар, мәтіндер кеңінен қолданылады. Көптеген авторлар

сабақтың қорытынды бөлігінде ойын элементтерін қолдануды дұрыс деп есептейді, себебі ойын оқушылардың алған білімдерін қарым-қатынас ситуацияларында қолдануға мүмкүндік береді. Ойын түрлерін ағылшын сабағының кез-келген кезеңінде қолдануға болады.

Мінез-құлық компоненті қарым-қатынас дағдыларын, жағдайды жауап жолмен, ынтымақтастық және болашақта коммуникативтік құзыреттілігін дамыту оның әсер бірінші тәжірибесі, өздеріне басқалардың жері қабілетін, өз шешімдерін қабылдауға арқылы анықталады, мақсатқа жетуге ұмтылады, мінез-құлық жалпы қабылданған нормаларын ұстануға, өз мойындайды және басқару мінез-құлық.

Танымдық компонент – бұл өзара процесс ретінде қарым-қатынас туралы білім жүйесі: байланыс мақсаттары мен құндылықтары туралы білім байланысқа әсер етеді мінез-құлық сипаттамасы, жеке қасиеттері, сезім мен эмоция туралы ақпарат, қарым-қатынас шарлау білу, құрдастарының көмек, сын жауап, тыңдауға олардың ой-пікірлеріне, өздерін білдіруге қабілеті.

Жоғарыда аталған барлық компоненттер мен аталмыш дағдылар жеке тұлғаның толыққанды дамуының негізі және коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді. Шындығында олар мектепке дейінгі жастағы балаға коммуникацияны болжауға, әңгімелесушіге бағыттауға, коммуникативтік жағдайға үйренуге және басқаруға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, коммуникативтік құзыреттілік құрылымы үш қосымша компонентке ие: коммуникациялық білімдер, дағдылар мен қабілеттер.

Байланыс білімі – адамдар арасындағы өзара әрекеттесудің құралдары мен түрлері туралы алынған ақпарат.

Коммуникация дағдылары айналадағы адамдарды түсіну, ересектермен айқын тілде сөйлесу, жағдайға лайықты түрде сезім мен эмоцияларды білдіріп, сұрақтар қоюға, ауызша және ауызша емес қарым-қатынас жолдарын пайдалануға мүмкіндік береді.

Бала олардың коммуникативтік дағдыларын көрсету үшін және оның табысқа жету үшін оны мадақтауға, байланыс кедергілерді жоюға мүмкіндік беретін жағдайларды құру, проблема міндеттері мен жағдайларды пайдалану және қалыптастыру арқылы, байланыс қызметін көтермелеу: тиімді болу үшін мектепке дейінгі жастағы баланың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға белгілі бір шарттарды, орындалуы тиіс. Коммуникативтік дағдыларын жақсарту үшін түзету жұмысына айналысуға, байланыс табысқа деңгейін арттыру, назарға дара сипаттамаларын және әрбір жеке баланың даму деңгейін ескере отырып, ол психолог көмек тартуға қажет, бірақ сөйлеу дамуындағы қиындықтар бар болса әлі логопед байланысты болды. Ол сезім, ой, эмоцияны білдіруге баланы үйрету қажет, ауызша емес тілді, бір мезгілде білім беру орындалуын және өзін-өзі жұмыспен қамту, қарым-қатынас баланы ынталандыру ойын жағдайларды құру және жобалау дамыту, сөйлеу және ым қажет. баланың жеке тұлғасын дамыту және оның қарым-қатынас қалыптастыру ең ықпалды болып факторы ретінде, педагог және бала өзара іс-қимыл кезінде қажетті қолдау мен көмек көрсетуге, сондай-ақ балалар бір-

біріне, әлеуметтік жағдайды түсіну мен бала өмір сүріп жатқан жағдайлар, оның отбасына тану үшін байланыс қызметі сауаттылық.

Баланың коммуникативтік құзыреттілігін дамыту үшін әдетте өтті, ол оқытушылар өздері, бірінші кезекте, сондай-ақ дамыған жеке байланыс сауаттылығын бар екенін. қажет Оқу үдерісінде балалармен қарым-қатынас жасағанда, мұғалімдер белгілі бір ережелерді сақтауы керек.

Біріншіден, әрбір баламен жеке байланыс орнатылуы тиіс, сіз баланың көз деңгейінде болады деп сөйлесу барысында аты бойынша оған сілтеме жасау міндетті. Балалар уақытты аз уақытқа дейін тыңдау керек, сөйлеуін тоқтатпаңыз. Сіз олардың мінез-құлқын талдау қажет әрбір өзара іс-қимыл, бұл ішкі дебат осы кедергі баланың сөйлеу әлдеқайда маңызды идеясы қол жетімді ма, оны жыртып ниеті бар болса, сіз әрқашан бір нәрсе нәресте айтуға ниет бар, егер ұстануға қажет, аяғына дейін баланы тыңдай ма, туралы ойлануға .

Кеңістік пен уақыт түсініктерін қалыптастыру

Мектепке дейінгі балаларда кеңістіктік-уақыт түсініктерін қалыптастыру "Қарапайым математикалық түсініктер" бөліміне жатады.

Бала мектепке:

- қоршаған кеңістікте және жазықтықта бағдарлануды;
- уақытша қарым – қатынасты анықтауды (күн-апта-ай) меңгеруі тиіс.

Балада кеңістіктік түсініктердің қалыптаспауы: математиканы оқытуда сандарды қате жазуда, көп мағыналы сандарды жазуда разрядтық бірліктерді ауыстыруда, сандық қатарды меңгеру қиындығы мен қатардағы сандардың өзара қарым - қатынасын, өлшеу кезіндегі көзөлшерлік қателіктерді, жазуға үйретуде-әріптердің айналы жазуында, оқуды оқыту кезінде, сызықтың әртүрлі кеңістігінің көлемін тарылтуда, бұл жүгіртуге баяу көшу себептерінің бірі болып табылады, әріптердің пішіні бойынша ұқсас айырмашылықтарды ажырату кезіндегі қателіктерде; суретті, жұмыс парақтың кеңістігінде орналаса алмауда, суретте пропорцияларды меңгеру қиындықтарында; қозғалыс жаттығуларын орындау кезінде-командаға тұрғызу кезінде қозғалыс бағытын таңдау қиындықтарында (оң-сол бағдар, жоғарғы жағы, алға-артқа). Бейнелер жинақтың соңында (Қосымша 2 сурет 1- 9) көрсетілген.

1 кезең. *Өзі туралы және өзінің дене бөлімдері түсініктерді қалыптастыру.*

Бала дененің бөліктерімен айнаға қарап танысады және дененің алдыңғы бөлігін сезінеді, бала оларды - мұрын, кеуде, іш және т. б. деп атайды. Сол сияқты артқы жағында-желке, арқа, өкше және т. б. "Алдыңғы", "артқы" деген сылтауларды белсенді сөйлеуге енгізу мақсатында ересек балаға сұрақ қояды: - маңдай, кеуде, іш және т. б. қайда? - желке, арқа және т. б. қайда? Алдымен балаға көрсету, содан кейін атау ұсынылады.

2 кезең. *Қоршаған кеңістікте бағдарлауды қалыптастыру.*

Балаларда кеңістікте өзіне қатысты бағдарлау дағдысын қалыптастырғаннан кейін басқа объектілердің бір-біріне және басқа

объектілерге қатысты өзіне қатысты бағдарлануына көшу керек. Балада қарама-қарсы тұрған адамда керісінше: оң — сол жақ, ал сол жақ-оң жақ деген ұғымды бекіту қажет. Нәтижесінде балалардың ойында өзін басқа адамның орнына қоюға, заттарды көздерімен көруге, ең бастысы оларды дұрыс атауға үйрету керек.

Кеңістік бағыттарында бағдарлау деңгейін анықтауға арналған тапсырмалар

«Кім қайда тұр?»

Балалар сапқа тізеледі. Сапта (алда немесе артында) тұрған адамның орны белгіленеді. Мысалы: "алда кім тұр? Кімнің артында тұр?». Содан кейін балалар орын ауыстырады, ойын жалғасуда.

Балалар сапқа тізеледі. Тұрған баланың сол жағында және оң жағында тұрған баланың орны белгіленеді.

Балалар өз сезімдері мен қозғалыс бағыттарын үнемі айтып отыруы маңызды.

3 кезең. *Екі өлшемді кеңістікте бағдарды дамыту.*

Екі өлшемді кеңістікте бағдарлау қағаздың таза парағымен танысудан және оның жақтары мен бұрыштарын игеруден басталады. Содан кейін бала төменгі сол жақ, жоғарғы оң жақ бұрыштарында әр түрлі заттарға барады, қандай бұрыштардың толтырылмағанын анықтайды. Парақтағы жазықтық заттардың, әріптер мен сандардың орналасуын түсіну және вербалдандыру қалыптасадықағаздар бір-біріне қатысты.

Кеңістіктік қатынастарды танудан берілген фигураларды үлгі бойынша, алдымен сурет салу (сурет салу) әдісінің көмегімен, ал кейінірек берілген фигураларды осы элементтерден (таяқшалар, текшелер) белсенді құрастыру әдісімен қайта жаңғырту талап етілетін тапсырмаларға ауысады.

4 кезең. *Кеңістіктік қатынастарды білдіретін логикалық-грамматикалық құрылымдарды түсіну мен қолдануды дамыту.*

Түзету жұмысы нақтылаудан және бірінші түсінуді бекітуден, содан кейін балалардың түрлі ұсыныс-септеу құрылымдарын қолданудан басталады. Ең алдымен, бала ересектердің нұсқауы бойынша барлық қимылдарды және заттармен манипуляцияларды орындайды. Содан кейін ол барлық өз әрекеттерін түсіндіруді үйренеді.

5 кезең. *Негізгі уақыт бірліктері мен ұғымдары туралы түсініктерді дамыту және оларды вербалдандыру (сөз сөйлеу).*

Уақыт мектепке дейінгі балалар үшін ерекше күрделі білім нысаны болып табылады. Уақытты танудағы қиындықтар бірінші кезекте оның ерекше ерекшеліктерімен – ағымдылығымен, қайтымсыз болуымен, көрнекі формалардың болмауымен, уақытты ауызша белгілеулердің қатыстылығымен байланысты.

Тәуліктің бөліктері туралы түсініктерін дамыту үшін Балаларға күн, кеш, түн және таң - бұл бір тәуліктің бөлігі екенін ұғынуға көмектесу қажет. Алдымен тәуліктің уақытын балалар өз қызметі мен ересектердің іс-әрекетінің өзгеруі бойынша ажыратады. Тәуліктің қарама-қарсы бөліктерінен бастау керек:

күн-түн, таңертең-кеш, содан кейін баланы тәуліктің екі бөлігінің ауысуымен таныстыру: таңертең-күн, кеш-түн.

Баланың назарын күннің қалпын өзгертуге, күннің әр түрлі уақытында аспанның әр түрлі түсіне аудару және оған осы пейзажды өз бетімен салуды ұсыну маңызды.

Тапсырмаларды жыл мезгілдерін зерттеуге шартты түрде үш топқа бөлуге болады: тірі табиғаттағы маусымдық өзгерістер туралы, өлі табиғаттағы маусымдық өзгерістер туралы, әртүрлі маусымдағы адамдардың өмірі мен еңбектеріндегі өзгерістер туралы білім алуға бағытталған тапсырмалар.

Жылдың ағымдағы уақыты туралы білімді балалардың өмірлік тәжірибесіне сүйене отырып, өткен маусыммен салыстырғанда берген дұрыс.

Жыл мезгілімен танысқан кезде балаларды ай атауларымен, олардың жүйелілігімен таныстыру және он екі ай жылды құрайтыны туралы түсінік беру қажет.

Әр маусым үш айдан тұрады деген түсінік беру.

Мектепке дейінгі балаларды уақытты сағат бойынша анықтай білуге, тәулік, сағат, минут және секунд ұғымдарына бағдарлай білуге дайындау қажет, олар мектеп жасында сағат бойынша нақты уақытты анықтай білу үшін.

Балалардың кеңістіктік және уақыт түсініктерін қалыптастыруға бағытталған түзету жұмысы ойында және заттар мен құбылыстарды белсенді бақылау үдерісінде жақсы жүзеге асырылады.

КЕҢІСТІК ПЕН УАҚЫТ ТҮСІНІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

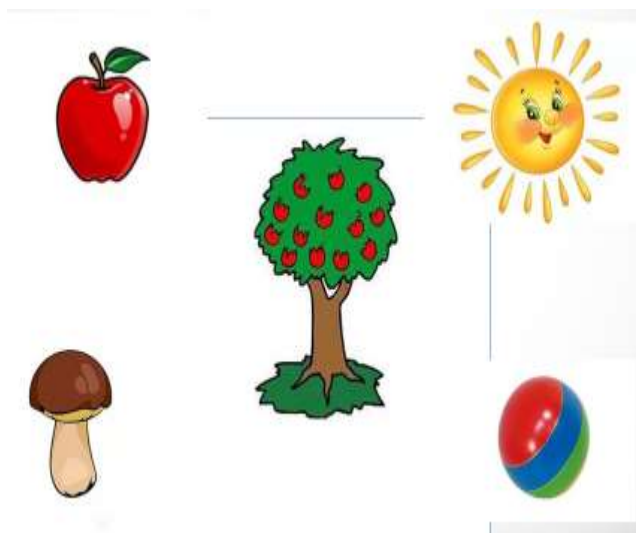
Сурет 1.
Дене бөлімдерін қарап амау

Сурет 2.
Бейнедегі орналасуын анықтау

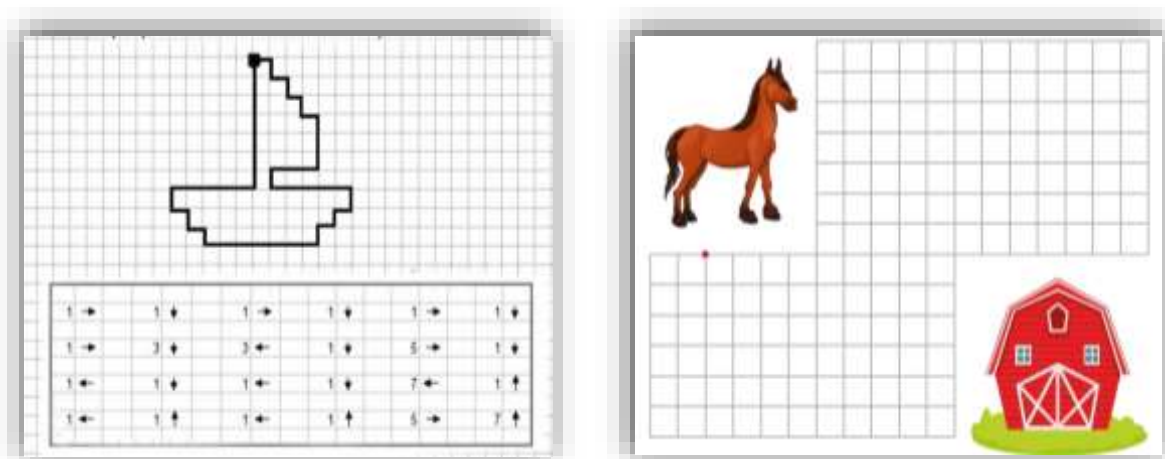
Сурет 3. Бейнедегі оң және сол жақ бөлігін анықтау

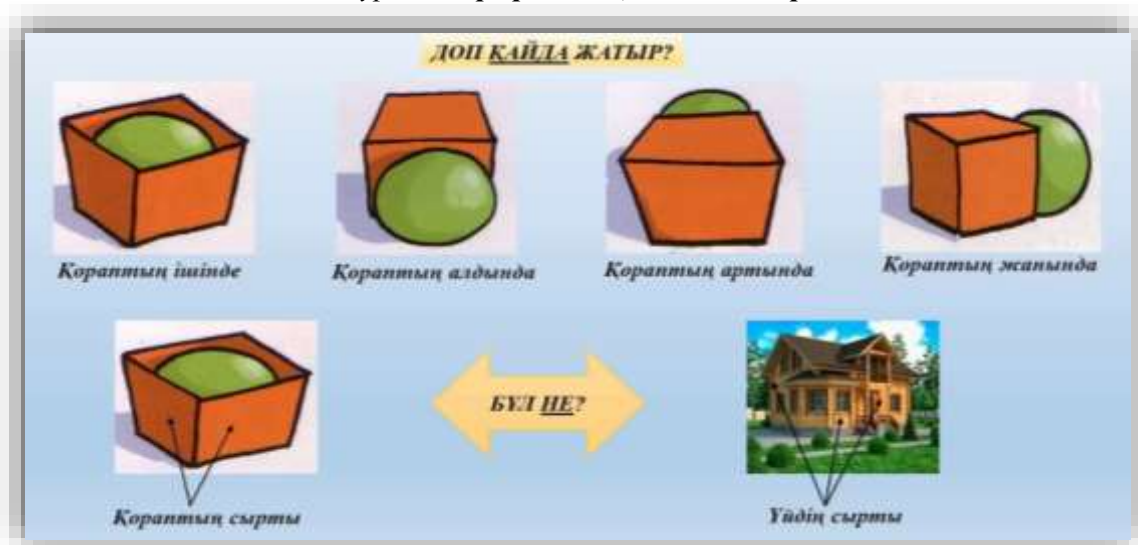
Сурет 4. «Қайда орналасып тұр?»

Сурет 5. Оң жағында, сол жағында, ортасында орнасуын ұғымдарды бекіту

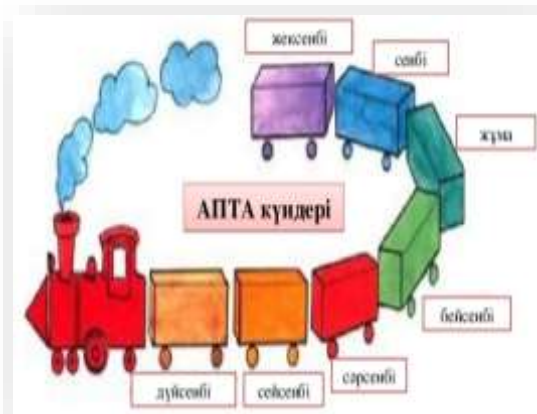
Сурет 6. Графикалық диктанттар

Сурет 7. Кеңістіктік терминдерді түсіну

Сурет 8. Тәулік бөліктері

Сурет 9. Апта күндері

Дыбыстарды дұрыс айтуға арналған ойындар

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дамуының бұзылуы, баланың кейінгі өміріне үлкен әсер етеді. Сөйлеу тілінің кемшілігі есте сақтау, ойлау, қиял сияқты психикалық үдерістердің дамуында ауытқушылық тудыруы мүмкін, сонымен қатар қарым-қатынастың қиындауында көрінетін өзін өзі кем санау кешендерін құрылады. Ойын әдістерін қолдану сабақты қызықты, эмоционалды реңті, дамытатын және танымдық жағынан көмектеседі, сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші іс-әрекетін ескеруге мүмкіндік береді.

Дыбыстарды дұрыс айту, сөздік қоры өз жасының талапына сай, байланыс сөйлеуі жақсы дамыған баланың мектепке дайындығының негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Баланың дыбыс бұзылыстары мектептегі үлгерімнің нашар болуына әсер етуі мүмкін, сондықтан түзету жұмысын кішкентай жасынан бастап жүргізу керек. Сөйлеу кемістігінің түріне байланысты тапсырмалар, кезеңдер мен жұмыс әдістері өзіндік ерекшеліктерге ие.

Бала неліктен нашар сөйлейді?

1. Тек ересектердің ғана емес, балалардың да дұрыс сөйлемеуіне еліктеу
2. Тілдің, еріннің бұлшықеттерінің әлсіздігі (бала тілмен және ерінімен дәл бағытталған қимыл жасай алмайды)
3. Фонематикалық есту қабілеті нашар дамыған (бала өзінің қате айтып жатқанын естімейді, ол дұрыс сөйлеп тұрмын деп ойлайды).
4. Артикуляциялық аппараттарының құрымдылық ерекшеліктер (тіласты жүгінің қысқа болуы, т.б.). Ата-аналар әдетте дыбыстардың қашан пайда болатының білулері керек. Дыбысталуы бұзылған балаға қалай көмектесуге болады?

Дыбыстардың бұрмалануы балаға балабақшада көп қиындық туғызады, ал мектепте бұл қиындықтар арта түседі. Мұндай жағдайларда арнайы логопедтік жұмыс қажет, ал басқаларында логопедпен кеңескеннен кейін, бала тәрбиеші, мұғалім немесе ата-аналармен жұмыс жасағаны жеткілікті.

Сөйлеудің кемшіліктерін жою уақыты бірқатар факторларға байланысты:

- Күрделік дәрежесіне
- Баланың жеке және жас ерекшеліктеріне
- Сабақтардың жүйелілігіне
- Ата-аналардың бұл жұмысқа қатысуы мен қызығушылығына байланысты.

Дыбысталуды түзету кезеңдермен орындалады:

I кезең – дайындық (жаттығу – ерін, тіл, тыныс алу, т.б. жаттығулар жасау арқылы машықтану);

II кезең– дыбысты қою (арнайы дыбыстық еліктеу немесе арнайы тәсілдер арқылы дыбысты орнықтыру);

III кезең– машықтандырылған дыбыс (дыбысты буындарға, сөздерде, сөйлемдерге, байланысқан сөздерде бекіту);

IV кезең – дыбыстардың дифференциациясы (бір дыбысты басқа дыбыспен алмастырып айту).

«Дыбысты машықтандыру» дегеніміз не? қойылған дыбысты ауызекі сөйлегенде дұрыс айту болып саналады. Қойылған дыбысты бекіту, немесе дұрыс айтуға машықтандыру жұмысы керекті жүйелілікпен және кезектілікпен жүргізуді талап етеді. Қойылған дыбысты алдымен буында (ашық, тұйық, бітеу), сосын сөздің басында, ортасында, аяғында, сөз тіркестерінде, сөйлемде, байланыстырып сөйлеуде дұрыс айтуға машықтандыру .

Жеке дыбысты бекіту кезеңі «Лабиринт» жаттығуы– әртүрлі жолдармен лабиринттерді қолдану мүмкін. Оларды ғаламтордан, балаларға арналған кітаптардан немесе өздеріңіз суретін салып беруге болады. Балаға дыбысты берілген жолмен өткенше дейін айтуға ұсынылады. Жеке дыбысты машықтандыру кезеңде құм немесе ұнтақ қолдануға болады (Қосымша 3 сурет 1).

«Зырылдауық» ойыншығы айналғанша дейін дыбысты айту. Бұл жаттығуда баланың қосымша ұсақ моторикасы дамуда. (Қосымша 5 сурет 2).

«Массаж доптары» – дыбысты айтқан кезде массаж добын қолдану.(Жаңғақ, бүршік, дөңгелек тарақтар,суджок доптары)– допты сипау, сырғанату, қысу (Қосымша 5 сурет 3).

«Қоршаулар» Бала тік таяқшалардың суретін салып дыбысты машықтандырады, немесе санамақ таяқшаларын және қарындаштардан қоршаулар жасайды (Қосымша 5 сурет 4).

Дыбысты машықтандыру кезеңнің мақсаты – еркін сөйлеу кезінде дыбыстың дұрыс айтылуына қол жеткізу, яғни, қойылған дыбысты біртіндеп, дәйекті түрде енгізіңіз: буынға, сөзге ,сөйлемге, еркін сөйлеуге . Мысалы, *Маржанды тіземіз»*. Маржанды тізу кезінде буындарды машықтандырып айту. СА-СО-СУ-СЫ. «Пирамиданы құру» (АШ-УШ-ОШ-ЫШ, ШО-ШУ-ША-ШЭ) буындарды айту.

Дыбысты сөздерде немесе сөйлемде машықтандыру кезеңі келесі ойындар мен жаттығуларды қолдануға болады. Мысалы, «Мұнараны салайық», “Сөз –қадам”, «10-ға дейін сана» , секіргішпен ойындарын өткізу және серуенде бақылау кезінде кезекті дыбысты анықтап айту.

Соңғы кезеңнің мақсаты – еркін сөйлеу кезінде дыбысты акустика жағынан ұқсас дыбыстарын ажырату , яғни дыбыстардың дифференциациясы. Мысалы, Р-Л дыбыстарын ажырату сөздің ішінен (Қосымша 5 суреттер 5,6) .

Балалардың дыбыстарды дұрыс айту дағдыларын қалыптастыру шарты:

- 1.Жағымды сөйлеу ортасы;
2. Сөйлеу тынысының дұрыс қойылуы;
- 3.Артикуляциялық аппаратың дамуы ;
4. Ұсақ моториканың дамуы.

Бұл маңызды! Теледидар, ғаламтор , видео-бейнетарап ақпарат. Ойын әрекеті алынған ақпаратты қолдану және дербес дағдыларды дамыту.

ДЫБЫСТАРДЫ ДҰРЫС АЙТУҒА АРНАЛҒАН ОЙЫНДАР

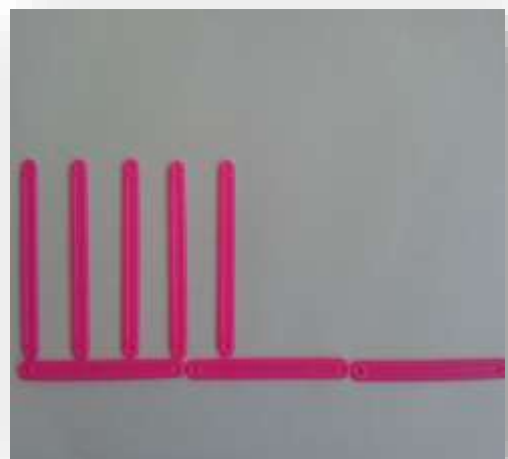
Сурет 1. Лабиринт

Сурет 2. Зырылдауық

Сурет 3. Массаж доптары

Сурет 4. Қоршаулар

Сурет 5. Л дыбысы бар сөздерді тап

Сурет 6. Р дыбысы бар сөздерді тап

**Қарағанды қаласы «№ 27 жалпы білім беретін орта мектебі»
КММ**

**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ АТА-
АНАЛАРЫНА АРНАЙЫ ПЕДАГОГТЫҢ ҰСЫНЫСТАРЫ**

**ТАҚЫРЫБЫ: «Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен
жұмыс істеу барысында қолданылатын іс-тәжірибемен бөлісу»**

Арнайы педагог Сариева А.А.

Қарағанды 2020

Ұсыныстарының мақсаты: Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеу барысында қолданылатын іс-тәжірибемен бөлісу

Міндеттері:

- Ата-аналардың шығармашылығының өсуіне, өзін-өзі дамытуына, олардың кәсіби шығармашылығын арттыру;
- Өзара тәжірибе алмасу;
- Түзету, оқыту мен тәрбиелеуде жаңа әдістерді енгізу.

Ортақ жүргізілген іс-шаралар мен ата-аналарға арналған ұсыныстар жүйесінде ЕББҚ бар балалармен түзете-дамыту сабақтарында пайданылатын әдіс-тәсілдер және жұмыс жасауда әртүрлі үлгілерді қолдану тәжірибелері көрсетілген.

Инклюзивті білім беру жағдайында оқитын балалардың білім деңгейін және практикалық қызметке дайындығын қамтамасыз ететін шеберлігі мен дағдыларын қалыптастыру, сондай-ақ әлеуметке бейімдеу біздің міндетіміз болып табылады.

Арнайы педагог ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен ғана жұмыс істеп қоймайды. Осындай қиын жағдайларда өздерін түрліше ұстайтын ата-аналар да кіреді. Ата-аналардың бір тобы балаларының болашағы үшін күресуге іштей дайын емес, өзін күресуге дәрменсіз, шарасыз сезінеді, күресудің пайдасы да жоқ деп есептейді. Енді бірі белсене кірісіп, білместіктен баласына пайдадан гөрі зиянын тигізеді. Кейбір ата-аналар баласын тәрбиелеуге құлшына кірісіп, нәтиже тез байқала қоймаған соң әрекетсіздікке көшеді. Баласының кемтарлығына ұялып, оны оқшау ұстайтын ата-аналар да кездеседі. Ондайлар маманның көмегіне үлкен күшпен келеді. Ақылға келіп, баласына көмек көрсететін ата-аналар да бар. Олар арнайы педагогтан ақыл-кеңес алып, болашаққа сенім артады. Арнайы педагог барлық ата-анаға көмектесуге тиіс. Біріне жүйелі, дұрыс жүргізілген жұмыс міндетті түрде табыс әкеледі, сөйтіп бала болашақта үлкен жетістікке жетеді деп сенім ұялатса, екіншісіне дұрыс бағыт ұстамайтынын, балаға деген қарым-қатынасын түбірінен өзгерту керек екенін түсіндіреді, үшіншісіне ерекше білім беру қажеттілігі бар баламен жұмыс мықты шыдамдылық пен еңбек қажет ететінін, сәтсіздікке ұшыраған кезде күдер үзудің пайдасы жоқ екенін сендіреді.

Балаңыз қандай болса, сол күйінде қабылдаңыз. Табиғат баланы кірпияз, әрі күрделі етіп, баланың тұқым қуалаушы гендік жиынтығында оның тікелей ата-аналары емес, ондаған, жүздеген ата-бабаларының сапалары мен қасиеттерін аралас пайдаланады.

Ата-анамен жұмыс, оларға кеңес беру, қиын кезде оларды қолдау, «ерекше баланың» болашағын ата-ананың алдына жайып салу арнайы педагогтың қызметіндегі әрі күрделі, әрі маңызды көрінісі екенін естен шығармауымыз керек. Сонымен бірге кейде ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың ата-анасының да мүмкіндігі шектеулі болуы мүмкін. Бұл жағдай арнайы педагогтың жұмысын ауырлатады, дегенімен мәнін түсірмейді. Арнайы педагогтың қызмет өрісіне ЕББҚ бар баланың айналасындағыларға дефектологиялық білімдерді насихаттау да кіреді. Мұндай жұмыс өте қажет, өйткені ЕББҚ бар баланың әлеуметтік бейімделуі оның психикалық ерекшелігіне, жеке бас өзгешелігіне ғана тәуелді емес, адамдардың онымен қарым-қатынас жасауға дайын еместігіне, оның қажеттіліктеріне түсінбеуі де тәуелді. Көпшілігі ынтаның болуы арқылы көмектесер еді, бірақ қалай істеу керек екенін білмейді. Арнайы педагогтың қызметі барлық балаларға, соның ішінде ЕББҚ бар адамгершілікпен қарым-қатынас жасауға көмектесуі мүмкін. Арнайы педагог өзінің алдында тұрған күрделі міндетті үнемі шешіп отыруы тиіс, өйткені ол ЕББҚ бар балалармен, оның ата-анасымен жұмыс істейді. Бұл үшін ол білімді, көп оқыған болуы керек. Бұл әсіресе оның жалпы және арнайы педагогика саласындағы біліміне қатысты. Ол жаңа әдебиеттермен таныс болып, оқыту мен тәрбиенің түрлі әдіс, тәсілдерін, жекелей жұмыс жүргізу түрлерін еркін меңгеріп, арнайы техникалық құралдарды пайдалана білуі тиіс.

Баланы үйрету оңай емес. Әсіресе, егер оқушының педагогикалық тәжірибесі мен дағдылары болмаса. Қиын, алайда бәрі де мүмкін! Олай болса, ата-аналарға 10 өте қарапайым (әрі пайдалы!) кеңестерді ұсынамыз.

№ 1 кеңес.

Ешқашан баланы басқаларға ұқсамағаны үшін аяушылықпен қарамаңыз.

№ 2 кеңес.

Баламен жиі сөйлесіңіз. Есіңізде болсын, ұялы телефон да, теледидар да, радио да сіздің орныңызды баса алмайды.

№ 3 кеңес.

Педагогтар мен психологтардың кеңесіне жиі жүгініңіз.

№ 4 кеңес.

Мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасылармен араласыңыз. Өз тәжірибеңізді оларға беріңіз және басқалардан алыңыз.

№ 5 кеңес.

Баланы оның міндеттері және проблемалардан қорғамаңыз. Онымен барлық жұмыстарды бірге шешіңіз.

№ 6 кеңес.

Өз-өзіңізді жазғырмаңыз. Сізде мүмкіндігі шектеулі бала бар болғанына сіз кінәлі емессіз!

№ 7 кеңес.

Балаңызға сүйіспеншілік қарап, көңіл бөліңіз, бірақ ол баладан да басқа отбасы мүшелері бар екендігін ұмытпаңыз.

№ 8 кеңес.

Отбасыңыздағы ешкім жеке өмірінен бас тартып, өзін «құрбан» ретінде сезінбеуі үшін өміріңізді дұрыс ұйымдастырыңыз.

№ 9 кеңес.

Үйде жылы және сыйлы жағдай қалыптастырып, балаға деген сүйіспеншілік пен құрметті көрсете білу керек.

№ 10 кеңес.

Есіңізде болсын, бір күні бала өсіп, өз бетінше өмір сүруге мәжбүр болады. Оны болашақ өмірге дайындаңыз, баламен ол туралы көп сөйлесіңіз.

Сонымен қатар, арнайы педагогтың түзете-дамыту сабақтарында қолданылатын элеуметтік-коммуникативті, танымдық, физикалық, сөйлеу тілі, шығармашылық-эстетикалық, психикалық функцияларын дамытуға арналған жаттығу, тапсырма, ойын түрлері беріліп қана қоймай, балалармен үй жағдайында түзету жұмыстарын жүргізуге болатындығын көрсетеміз.

«Тактильды лото» ойыны

Ойын барысы: ата-аналарға 9 түрлі шар беріледі. Ол шариктердің ішінде әртүрлі заттар (күріш, мақта, түймелер, моншақтар, ұнтақ жарма, қыстырғыш, помпон, асқабақтың дәнегі, қарақұмық) салынған. Қатысушылар тактильді сипап сезу арқылы шариктің ішінде қандай зат бар екендігін табулары керек.

Тактильді лото - бұл ұсақ моториканы, логикалық ойлауды, сипап сезуді дамытатын, көру және тактильді бейнелерді салыстыру дағдыларын үйрететін ойын түрі. Осының арқасында бала топтасуды үйренеді, ойын барысында және заттарды қолмен ұстағаннан ләззат алады.

«Сандарды тану» ойыны

Ойын барысы: қатысушылар арасынан екі ата-ана шығады. Екі ата-ана екі үстелде жазылған көп сандардың ішінен тек қана 1 санын өшірулері керек. Қайсы ата-ана ертерек бітірсе, сол ата-ана жеңіске жетеді.

Бұл ойын балалардың назар аударуын, ойлау қабілетін және шапшандығын арттыруға септігін тигізеді.

«Дидактикалық тасбақа»

«Дидактикалық тасбақа» балабақша немесе арнайы мектептер үшін жасалған, тіпті үйде де қолдануға болады. Балалардың тұрмыстық дағдыларын дамытуға арналған тамаша тренажер (құрылғы)! Тасбақаның сауыты түрлі дидактикалық элементтер - баулар, жабыстырғыш, түймелер, сыдырма ілгек, моншақтар, түймеліктер, жіптерден тұрады.

Осы тасбақаның көмегімен біз баланың ұсақ қол моторикасын және бала түймелерді ағытып және тағып, бауларды байлап, сыдырма ілгекпен жабу арқылы қарапайым тұрмыстық істерге және өзі-өзіне қызмет көрсету

дағдыларына үйретеміз, сондай-ақ мидың оң және сол жақ жарты шарының жасушаларын белсендіреді екенбіз.

«Күн» сенсорлық панелімен жұмыс

Ойын барысы: Қатысушыларды «Күн» атты сенсорлық панельмен таныстыру. Сенсорлық панельде әлеуметтік-коммуникативті, танымдық, физикалық, сөйлеу тілі, шығармашылық-эстетикалық, психикалық функцияларын дамытуға арналған жаттығу, тапсырма, ойын түрлері бар.

Ол балалардың фонематикалық есту, дыбысты-әріптік талдау, сөздердің грамматикалық құрылысы, дыбыс айтылуы, логика және назар аударуын, сондай-ақ қоршаған орта, оқу, математикалық дағдылар, қол моторикасы, әлеуметтік-тұлғалығын дамытады.

**«Нұр-Сұлтан қаласы әкімдігінің №2 мамандырылған мектебі» КММ
жұмыс тәжірибесі**

Жобалау қызметі арқылы қашықтықтан оқыту кезеңінде үйден оқитын балалардың ата-аналарымен ынтымақтастық орнатудың рөлі туралы

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды қашықтықтан білім беру технологияларын пайдалана отырып үйде оқытудың басты міндеті олардың мүмкіндіктері мен мүдделерін ескере отырып, сонымен бірге іске асырылатын бағдарламалардың оңтайлы деңгейін, оларды игеру қарқыны мен мерзімдерін таңдай отырып, балалар мен олардың ата-аналарының қажеттіліктерін қанағаттандыру болып табылады.

Педагог ата-аналарға қашықтықтан оқуға ауысу кезінде және одан кейінгі уақытта да қолдау көрсетуге міндетті: сенімді қарым-қатынас құру қажет, психологиялық-әдістемелік көмек көрсетуі тиіс, олардың қажеттіліктерін ескеруі керек, байланыс арналарын, сабақ кестесін келісуі қажет, жұмыс орнын, күн тәртібін ұйымдастыру бойынша кеңестер беруі тиіс.

Үйден оқитын оқушылар төрт қабырғаға қамалғандықтан, көбінесе тұйықталып қалады, құрдастарымен және ересектермен сирек байланысады, табиғатпен қарым-қатынастары да шектеледі, сонымен бірге басқа балалармен қарым-қатынастан қорқатындығын да ескерген жөн.

Үйден оқитын бірнеше оқушыны біріктіре отырып белсенді әрекетке қосуды айқындайтын дұрыс ұйымдастырылған жобалау қызметі білім алушылардың одан әрі әлеуметтенуіне септігін тигізеді. Төменде қашықтықтан оқытуды ескере отырып, бөлек отбасыларда тәрбиеленіп жатқан екі оқушыға арналып жасақталған "Менің отбасым" жобасы берілген.

«Менің отбасым» жобасының паспорты

Жоба түрі:	Орта мерзімді, ішінара ізденіс, зерттеу элементтері бар шығармашылық
Қатысушылары:	Фидан К. және Жасмин Ш. есімді 7 сынып оқушылары, олардың ата-аналары, отбасы мүшелері, №81 мектептің 9 сынып оқушысы Нурай К.
Жоба жетекшісі	Закирова Ш.К. – үйден оқытатын дефектолог-мұғалім
Іске асыру мерзімі:	Бір ай
Мақсаты:	Ақпараттық-коммуникативті технологияларды пайдалана отырып, виртуалды әлемде қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беру, диалог құруға үйрету, достар шеңберін кеңейту
Міндеттері:	<i>Білім тұрғысында:</i> Отбасылармен танысу, әңгіме тыңдау және фотосуреттер көру арқылы отбасы және отбасылық демалыс жөнінде білімді кеңейту; зерттеліп отырған тақырыптар аясында кеңінен білу, ақпараттық-техникалық технологиялар жайында білім толықтыру <i>Дамыту тұрғысында:</i> білім алушылардың белсенді және енжар

	сөздік қорын кеңейту, фотосуреттерді көру арқылы зейінді, жадты, үйлесімді сөйлеуді дамыту; оқыту процесі кезінде гаджеттерді пайдалануды үйрену, қоршаған әлемді тірі сезіну қабілетін қалыптастыруға ықпал ету; Тәрбие тұрғысында: виртуалды қарым-қатынасқа қызығушылық тудыру, жұп болып жұмыс істеу қабілетін қалыптастыру, денсаулығын нығайту
1 кезең	Даярлау 1. Тақырыпты анықтап, жұмысты жоспарлаймыз 2. Фотосуреттерді жинақтаймыз
2 кезең	Негізгі (кестені көріңіз)
3 кезең	Қорытынды: жинақталған материалды бір жүйеге келтіріп, ортақ презентация әзірлейміз

№	Іс-шара	Іске асырылу орны	Жұмыс түрі	Іске асырылу уақыты	Күтілетін нәтиже
1	Мақсат қою, жоба жұмысына дайындалу. Жобалардың орындалу ережелерімен танысу.	Сабақ барысында және сабақтан тыс уақыт кезінде	Жеке	Бірінші сабақ күні	Жобаны іске асыруға қатысты уәждеменің қалыптасуы
	ҚО бойынша ақпаратты зеттеу; ҚО бойынша ақпараттық-техникалық және ұйымдастырушылық-әдістемелік сүйемелдеуді таңдау	Сабақтан тыс уақыт кезінде	Жеке	Бірінші сабақ күні	Zoom қосымшасы, WhatsApp мессенджері, пайдаланылатын АКТ (смартфон, компьютер)
	Қашықтықтан оқыту технологияларын пайдаланатын отырып, жобаны іске асыру кезінде ата-аналардың, оқушылардың, педагогтардың қызметін үйлестіру	Сабақ барысында және сабақтан тыс уақыт кезінде	Топтық	Екінші сабақ күні	Виртуалды танысу және қарым-қатынас орнату Оқыту кезінде АКТ пайдалану
2	Ата-аналармен	Саябақта	Топтық	Жобаның	Табиғатқа саяхатты

	саябаққа саяхат жасау			бірінші онкүндігі	ұйымдастыру, табиғатты бақылау арқылы ата-аналарды оқу-тәрбие процесіне тарту
3	Фотосурет жинақтау, презентация әзірлеу	Сабақтан тыс уақыт кезінде	Жеке	Жобаның екінші онкүндігі	Отбасылық альбомның презентациясы
4	Бағдарламаға сәйкес «Менің отбасым. Отбасылық демалыс» тақырыбы бойынша сабақтар өткізу	Сабақ барысында	Жеке	Жобаның екінші онкүндігі	Білім алушыларды "Отбасы" тақырыбы бойынша білім алу процесіне белсенді тарту, хабарлама тақтасына сурет салу
5	Бағдарламаға сәйкес «Менің отбасым. Отбасылық демалыс» тақырыбы бойынша сабақтар өткізу	Сабақ барысында	Бірлескен (оқушылар, ата-аналар, отбасы мүшелері)	Жобаның үшінші онкүндігі	Оқушылардың "отбасы" тақырыбы бойынша алған білімдерін қолдануы; оқушылардың өзара қарым-қатынасы, жұппен жұмыс істеу қабілеті, диалог жүргізе білуі
6	Бағдарлама тақырыптары бойынша сабақ жүргізу	Сабақ барысында	Бірлескен	Барлық кезең барысында (аптасына 1 рет)	Білім алушылардың әлеуметтік құзіреттілігінің өсімі

Аталмыш жобаның өзектілігі қашықтықтан оқыту барысында үйден білім алатын, ЕББ-ны қажет ететін балаларды әлеуметтендірудің келесідегідей мәселелерге кезігетінімен байланысты: әлеммен толыққанды байланыс орнатудың күрделілігі, шектелген мобильділік, құрдастармен және ересектермен байланыстың аздығы, табиғат аясына сирек шығу және т.б. Осының бәрін, ата-аналардың сұранысын және балалардың бір класс деңгейінде білім алатындығын ескере отырып, қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалана отырып бірлескен оқытуды мақсат еткен аталмыш жоба балаларға виртуалды болса да, қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді, достар шеңберін кеңейтіп, диалог құруды үйретеді.

Үйден оқыту кезінде оқу процесінің қатысушылары мұғалім мен оқушы, сондай-ақ ата-ана болып табылады. Ата-аналармен сенімді қарым-қатынас құру, өзара сыйластық, олардың оқу процесіне жанашырлығы, мұғалім қашықта болғанда, баласына көмек беруі сабақты тиісті деңгейде өткізуге септігін тигізеді.

**«Баланы байқатпай тәрбиелеу керек»
арнайы мектеп психологының ата-аналарға арналған кеңесі**

Ұсынылған кеңес топ аясында жүзеге асырылады. Ата-аналарға алдынала дайындалудың қажеті жоқ. Кеңестің мақсаты – ата-аналарға мінез-құлықтарын талдай білуде қол ұшын беру. Дәл осы мақсатта кеңес барысында негізгі екі тапсырма іске асырылады: ата-аналық махаббатты білдіру қажеттілігін ата-аналарға түсіндіру, ата-ана мен балалардың қарым-қатынасында эмоционалдық құрамдас бөліктің маңыздылығы жөнінде ата-ана түсінігін кеңейту.

Кеңес жоспары

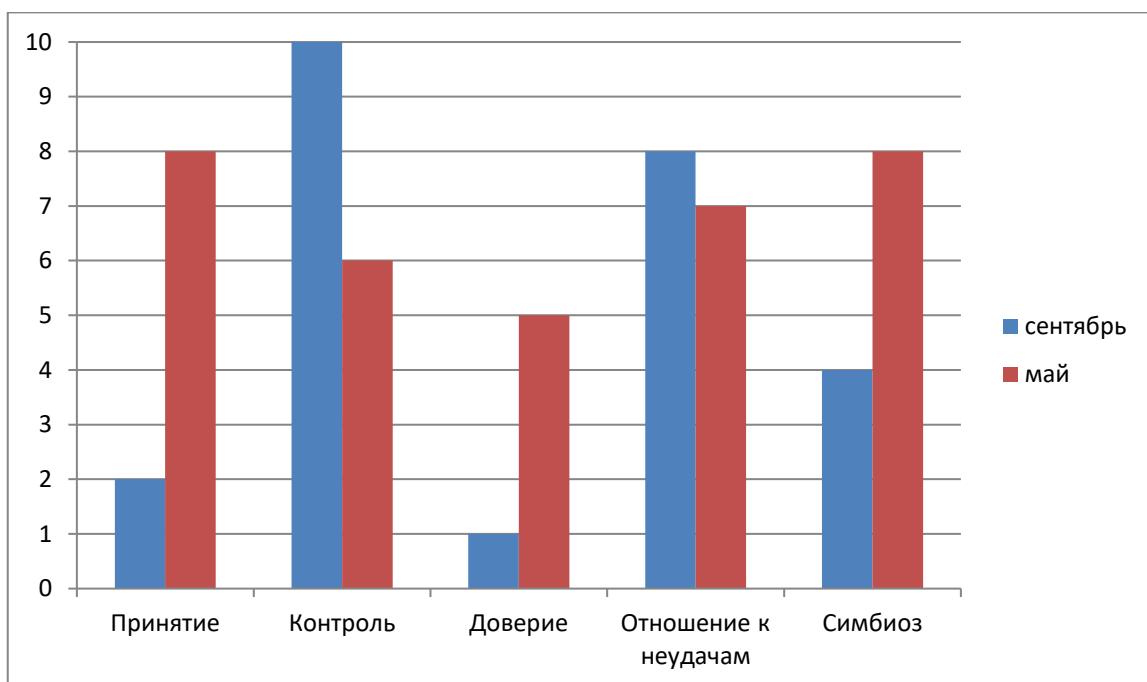
№	Кезең	Қызметі
Ұйымдастырушылық бөлім		
1	Психолог маманның кіріспе сөзі	<p>Құрметті ата-аналар! Сіздерді бүгін осы жерде көргеніме қуаныштымын. Сіздерге күлкі сыйлағым келіп отыр. Енді сіздер де бір-білеріңізге жымып, жақсы көңіл-күй сыйлайсыздар.</p> <p>Бүгін біз отбасы мен ата-ана махаббатының бала тәрбиелеудегі рөлін айқындап көреміз. Толыққанды адам, мәдени, әлеуметтік тұлғаны тәрбиелеу үшін көбінесе ата-ана өзі үлгі болуы керек.</p> <p>Балалар үшін сіздердің өз тәжірибелеріңізбен, білімдеріңізбен, ең бастысы – өз мейіріміңізбен, көңіліңізбен, махаббатыңызбен бөліскеніңіз маңызды. Әрқайсымыз өз балаларымызды шынайы жақсы көретінімізге, оларды дұрыс тәрбиелеп жатқанымызға сенімдіміз. Материалдық құндылықтар басым болған бүгінгі күні ата-аналық қызмет жайында сирек ойланатымыз рас. Дәл осы тақырып балаларымыз үшін ерекше маңызды болып табылатын ата-ана махаббатын білдірудің әдістерін сіздермен талқылау үшін таңдалды.</p>
Негізгі бөлім «Практикум»		
2	<p>«Біз сенімен теңбіз» жаттығуы</p> <p>Цель: ересек адам баламен тең позицияда сөйлесу керектігін түсіндіру</p>	<p>Енді Мен сізге ересектер мен балалар арасындағы қарым-қатынастың жиі кездесетін моделін суреттеуді ұсынамын. Екі ата-ана ата-ана мен баланы бейнелейді. Біріншісі өзінің жақсы көретін және баласына түсіністікпен қарайтын ата-ана екенін көрсету үшін орындыққа тұрып, балаға қолын созуы керек. Төменде тұрған екіншісі осы қимылға жауап беруі тиіс. «Бала» кідіріп, басын көтеріп, қолын жоғары жаққа көтереді.</p> <p>- Сізге ыңғайлы ма? Балаға ыңғайлы ма?</p> <p>- Ата-анаға да, «балаға» да бірдей ыңғайлы болатындай жағдайды түзетіңіз.</p> <p>Түйін: балалармен арадағы қарым-қатынаста бізге бөгет</p>

		болатын бірінші мәселе – әртүрлі позиция. Көз көрмейтін, сөз естілмейтін, жылу сезілмейтін позициялар.
3	<p>«Мүсін бала» жаттығуы.</p> <p>Мақсаты: баланың құқығын түсініп, қабылдау; бала үшін шешім қабылдауға болмайды</p>	<p>Бұл жаттығуды орындау үшін баланың рөлін сомдайтын «ерікті» керек. Дәл қазір біз баламен қалайша сөйлесу керектігін еске түсіреміз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бала қырсығып бастаса, біз оған: «Жылама, доғар!» дейміз. Яғни, біз оның өз сезімдерін еркін білдіруіне мүмкіндік бермейміз (еріктінің жүрек тұсы байланады) - Егер бала оған рұқсат етілмеген заттарды рұқсатсыз ұстап көрсе: «Тиіспе!» дейміз (еріктінің қолы байланады) - Бала асыр салып жүгіріп, бізге кедергі келтірсе: «Жүгірме!» дейміз (еріктінің аяғы байланады) - Бала ересек адамдардың әңгімесін тыңдап отырса: «Тыңдама!» дейміз (еріктінің құлағы байланады) - Баланың дауысы біздің дауысты басып тастаса: «Айқайлама!» дейміз (еріктінің ауызы байланады) <p>Енді баладан сұрап көрейікші, ол өзін қалай сезінеді екен? Қалай ойлайсыз? Бала осындай жағдайда дами ала ма? Біз сонда да балаларға ақыл айтып тәрбиелеуді тоқтатпаймыз. Бала болса, мұндай жағдайда ештеңе қабылдай алмайды. Оның қалауы тек бір нәрсе – босау ғана.</p> <p>Ойланып көріңізші, біз осы әрекетімізбен баланың жанына жара салмаймыз ба?</p> <p>Қалайша татуласпақ керек? (баланы кеудеге қысу керек, оған жылы сөздер айтып, сипау керек).</p> <p>Біз отбасылық тәрбиелеудегі кемшіліктерді талдадық, енді тәрбиелеудегі жағымды тұстарға келейік. Оның көп екеніне күмәнім жоқ.</p>
4	<p>«Күнім» жаттығуы</p> <p>Мақсаты: балаға қатысты қарым-қатынасты талдау</p>	<p>Үстел үстінде жатқан күн бейнеленген парақтарды алыңыз.</p> <p>Шеңбердің ортасына өз есіміңізді жазыңыз. Әрбір күн сәулесіне мына сұраққа жауап жазыңыз: «Мен өз балама қалайша жылу сыйлаймын? Өз махаббатымды қалай білдіремін?» (Мәселен, күлемін, мейірімділік танытамын, жиі құшақтаймын, ол үшін оның маңызды екенін білемін).</p>
Қорытынды бөлім		
	Рефлексия	<p>Құрметті ата-аналар, тәрбиелеуге қатысты дайын әдістердің жоқ екенін, кеңестер мен ұсыныстардың ғана бар екендігін білулеріңіз керек. Дұрыс шешімді жүрекпен ғана табуға болады.</p> <p>Бүгін кешке баламен тыныш қана сөйлесіп, оны еркелетуге, құшақтауға уақыт табыңыз. Таңертең жылы сөйлеп, күліп оятыңыз, жаңа күнді жақсы көңіл-күйде бастаңыз. Сіздерге бар жақсылықты тілеймін! Балаларды жақсы адам етіп тәрбиеліңіздер. Сіздерге әрдайым хабарласқысы келетін, ата-анасының үйін сағынып, асығып тұратын жақсы азаматтар болып өссін.</p>

Бұл кеңес ең алдымен ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты дұрыс құруға негізделген психолог маманның оқушының әр отбасында жағымды

климатты қалыптастыру және нығайту бойынша жүйелі және жоспарлы жұмысының кезеңдерінің бірі болып табылады. Ерекше баланың ата-анасы диагнозды бірден қабылдай алмауы мүмкін және осыған байланысты оған қажетті қолдауды уақытында жүзеге асыру керек. Қойылған мақсатты іске асыру үшін арнайы мектептің психологиялық қызметінің жылдық жоспарында мынадай жұмыс түрлері көрсетілген: диагностика, жеке және топтық кеңестер, мұғалімнің немесе ата-ананың өтініші бойынша кеңестер, студенттермен және ата-аналармен бірлескен тренингтер, ата-аналарға арналған дәрістер және тағы басқалар.

Бір жылдағы жұмыс нәтижесі диаграммада көрсетілуі мүмкін. Ол параллель сыныптар бөлінісінде оқу жылының басына және соңына кіріс және қорытынды диагностика негізінде жинақталады. Төменде ұсынылған диаграммада (1-сурет) 2019-2020 оқу жылындағы 1 сыныптардағы "Отбасындағы баланың жағдайы" тақырыбындағы зерттеу бойынша салыстырмалы талдау көрсетілген.

1-сурет
"Отбасындағы баланың жағдайы" тақырыбындағы зерттеу бойынша салыстырмалы талдау

Ақмола облысының тәжірибесі

Дмитриева-Лепешева О.Г.,
Ақмола облысында
инклюзивті білім беруді дамыту бойынша
ресурстық орталықтың үйлестірушісі,
дефектолог-мұғалім, сарапшы-мұғалім
№ 19 ОМ, Көкшетау қ

Балаларда зейін қасиеттерін дамыту

Мұғалімнің мектепте және балабақшада кезігетін ең бірінші қиындықтарының бірі - оқушылардың зейінін басқару қажеттілігі. Мектеп жасына дейінгі баланың назары еріксіздікпен сипатталады, бала болса, сыртқы тартымды заттар мен оқиғаларға қызығушылық танытады.

Баланың зейінінің жұмыс істеуі баланың іс-әрекетін дұрыс ұйымдастырумен қамтамасыз етіледі, бұл балалардың мүдделерін, тілектерін, олардың жеке және жас ерекшеліктерін ескерумен айқындалады. Балаларды алдымен мұқият болуға үйрету керек, олардан бір нәрсеге зейін аударуды талап етпеу керек.

Зейіннің басты қасиеттері – шоғырлану, тұрақтылық, ауысу және тарату.

Зейінді шоғырландыру: зейіннің бұл қасиеті адамның бір немесе бірнеше объектілерге шоғырлану қабілетімен сипатталады.

Зейіннің тұрақтылығы, оның көрсеткіші – нысанға шоғырлану уақыты және одан алшақтау саны.

Зейіннің ауысуы бұл адамның зейінін бір объектіден екіншісіне саналы түрде ауыстыру, жағдайды тез шарлау және бір қызмет түрінен екіншісіне ауысу қабілетімен байланысты. Зейіннің ауысуын дамыту баланың мектеп өміріне бейімделуіне көмектеседі.

Зейінді тарату. Бала бір емес, екі немесе одан да көп түрлі нысандарға зейін аудару білуі керек. Бұл бір уақытта әртүрлі әрекеттерді орындауға және кез-келген көріністі жоғалтпай бірнеше тәуелсіз процестерді бақылауға мүмкіндік береді.

Зейін есту және көрнекі болып екіге бөлінеді.

Көрнекі зейінді дамытуға арналған ойындар:

1. Түзету үлгілері.

Белгілі бір уақыт аралығында көрсетілген элементтерді бөліп алу (сызып тастау, бояу арқылы) қажет. Бұл сандар, әріптер, геометриялық фигуралар, әртүрлі заттар болуы мүмкін. Бұл жаттығу балаларда зейіннің шоғырлануын, таралуын, тұрақтылығын өте жақсы дамытады (1-қосымша 1-сурет)

2. Үлгі бойынша, жад бойынша, өз қалауы бойынша санау таяқшаларын салу зейіннің де, есте сақтау қабілетінің де қасиеттерін, ұсақ моториканы, қиялды дамытады және сөйлеудің дамуына ықпал етеді (1-қосымша 2-сурет).

3. 2 бірдей суретті салыстыру және айырмашылықтарды табу (1-қосымша 3-сурет).

4. 2-8 бөліктен тұратын бүкіл суретті бүктеңіз. Бұл жаттығу зейін, көрнекі қабылдау, ойлау қасиеттерін дамытады (1-қосымша 4-сурет).

5. Графикалық диктант. Бала сөйлеу нұсқауларына сәйкес ұяшықтарда сурет салады. Көру және есту қабілеттерін, ұсақ моториканы дамытады, жұмыста фокусты, кеңістіктік бағдарлауды қалыптастырады. Бұл жаттығудың жеңілдетілген нұсқасы-бала үлгі бойынша ұяшықтарға сурет салады (1-қосымша 5-сурет).

Есту қабілетін дамытуға арналған ойындар:

- «Ұшады, ұшпайды»;

- «Жеуге болатын, болмайтын»;

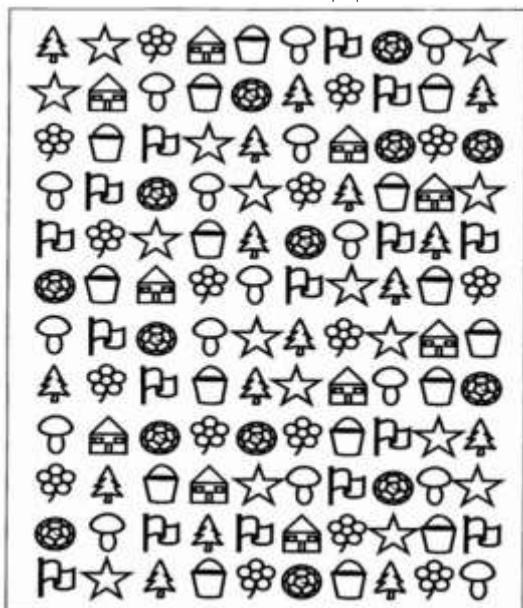
- «Иә – жоқ»;

- «Ненің дыбысы екенін тап» (1-қосымша 6-сурет).

Балалар мұндай ойындарды ойнағанды ұнатады. Бұл назар аударудан бөлек, сөздік қорын кеңейтеді.

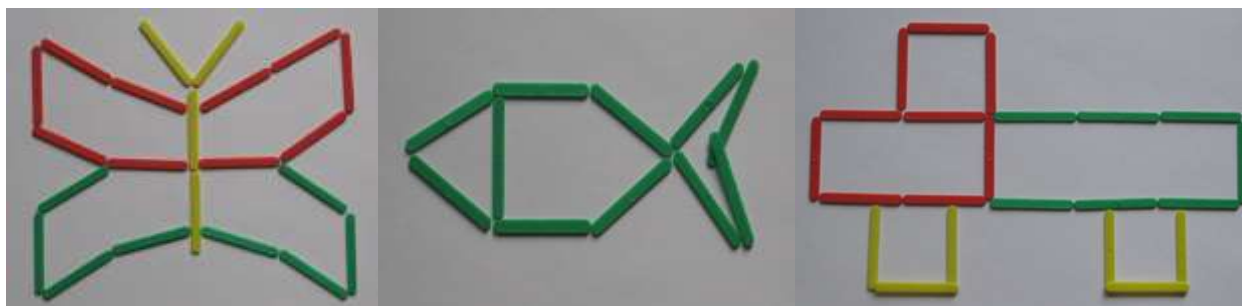
Музыкалық аспаптарда, тіпті қарапайым ойыншық құбырларында, ысқырықтарда, барабандарда ойнау есту қабілетін дамытады.

БАЛАЛАРДА ЗЕЙІН ҚАСИЕТТЕРІН ДАМЫТУ

ЙЛОВНТАРОПЛОУЖЮБЧТРХЭЖДФА
 ЧЯУЙСУИКНТПОДБОДЩГЗЖЭОАЛУ
 МОТАРНВПМЕЯАСЫВКЦУУАМСИРП
 ЯЧФВЫЦСЙАМЛБЮДЖЗЭИЖЗЭАОВЫ
 РИАНМИПГТЕОЛВАОРПЫЕАВМПЯА
 ВФУЙЫЦВАСЧЗЧЮЫОАРГПТРАЛВЖ
 ДВХЫЭЫОВОАТИИМРНЫПВИААРБО
 ЩОДЛАПОГАЫОЕПИТОСРГВДПЩДЮ
 ОЖЗХЭЕБАТРИПМАСВЧУУФВКЦАУ
 ПКНРПОГНОТАРЛШОЫАВКЕЙКЦАВ
 СПСТОСРНЫАЫДУЗАБИЛШНПТЦЩЙ
 ЕКЦУГЕШНЗГХЛЮБЖБЭЖИЛМРСЛЧ
 МАВЯСФАЫКЦЕГКТЕИИЛРАГОАГМ
 НРАГОРВГНУРЛВЖВЗЛАРРНВПАА
 РАНОЫЖЦЛОТРПМАВКЫЦЙДЩЛОПМ
 ИРПВЗБЖХЭОГРАВУЫЦЙФАЛПСПА
 ИЕНМПРМЛОПОШВДЛПШРОРЫЩЦЮ

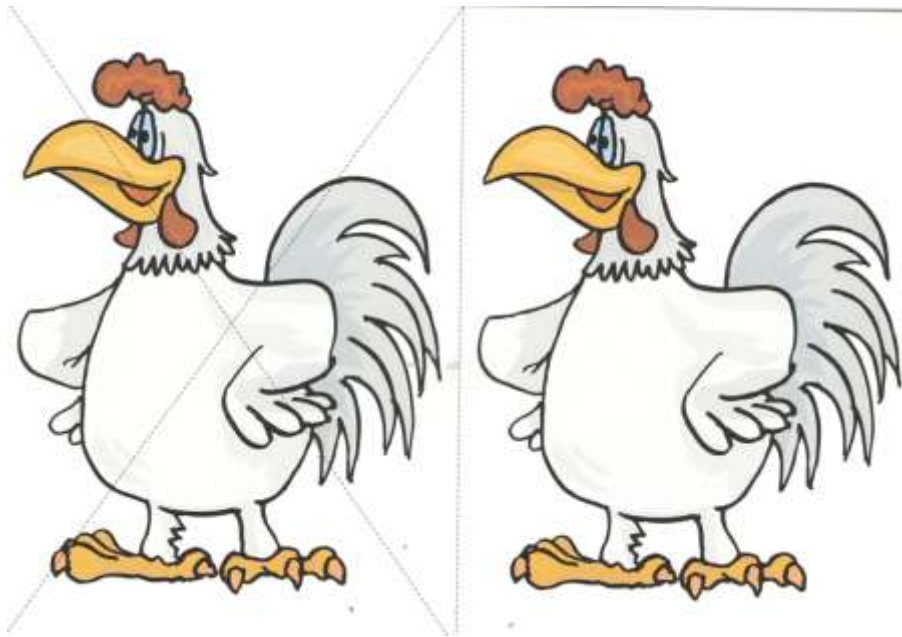
1-сурет. «Түзету үлгілері»

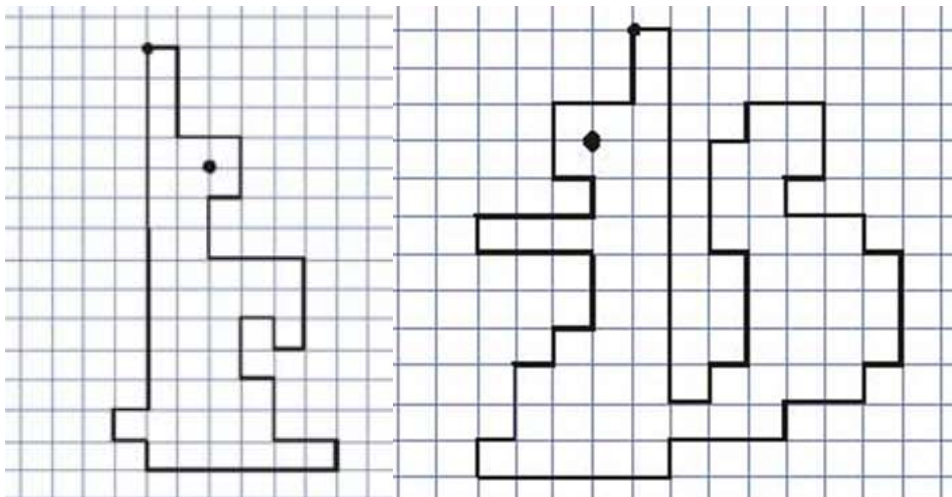
2-сурет. «Санау таяқшаларын салу»

3-сурет. «Айырмашылықтарды тап»

4-сурет. «Бүтін бөліктерді бүктеңіз»

5-сурет. «Графикалық диктант»

6-сурет. «Ненің дыбысы екенін тап»

СӨЙЛЕУ ТЫНЫСЫН ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ОЙЫНДАР

1-сурет. «Әуе футболы»

2-сурет. «Жел»

3-сурет. «Майшамды өшірейік»

4-сурет. «Қар»

5-сурет. «Қар»

6-сурет. «Қар»

Қарағанды қаласының «№27 ЖББМ» КММ жұмыс тәжірибесі

Даупбаева К.Т
Инклюзивті білім беру бойынша
директор орынбасары

Инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс істей отырып, сонымен бірге ЕББ қажет ететін балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсете отырып, біз осы санаттағы балаларға инклюзивті білім беру баланың отбасымен белсенді қарым-қатынасынсыз мүмкін емес деген қорытындыға келдік. Уақытылы психологиялық-педагогикалық көмек көрсету нәтижесінде ЖББ қажет ететін балалар мен олардың отбасыларының қоғамдық өмірге сәтті бейімделуі және отбасыдағы моральдық-психологиялық климатты нығайту мүмкіндігі артады. Мұндай балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналар үшін мұғаліммен ынтымақтастық өз құзыреттілігі жайында түсінікті кеңейтеді, өз қабілеттеріне сенімділік ұялатады, өз мүмкіндіктерін де, баланың компенсаторлық мүмкіндіктерін де түсінуге, оқыту мен тәрбиелеу процесіне белсенді қатысуға ықпал етеді, ата-ана мен баланың бір-бірімен барабар қарым-қатынас жасауына септігін тигізеді.

Сол себепті ЖББ-ны қажет ететін балалар инклюзивті және арнайы білім алатын біздің мектепте біз психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының ата-аналармен ынтымақтастығын дамыту қажеттілігі туралы қорытындыға келдік, бұл ЖББ-ны қажет ететін баланы тәрбиелеу мен оқытудың кешенді тәсілін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Ата-аналармен осындай жұмыстың мақсаты:

- Өз балаларын тәрбиелеу және оқыту саласындағы ата-аналардың қажеттіліктерін анықтау;
- Ата-аналарды жас, арнайы педагогика және психология саласындағы әртүрлі сұрақтармен таныстыру;
- ЕБҚ бар балалардың ата-аналары мен Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарының өзара белсенді әрекеттесуін жүзеге асыру.

№1 тапсырма

Ата-аналардың қатысуымен «Түсін мені» тренингі

Мақсаты – баланың ерекшеліктерін және оның өмір сүру жағдайларын ескерумен байланысты балаларды тәрбиелеу мәселелерін шешу, баланың "өзі болу" құқығын тану.

Міндеттері:

1. Мектеп жасына дейінгі баланың ішкі күйзелістері мен қажеттіліктерінің табиғатын түсінуде ата-ана құзыреттілігін арттыру.

2. Ата-аналардың бойында әлемге баланың көзімен қарау қабілетін қалыптастыру.

3. Ата-аналарға өздерінің тәрбиелік ұстанымдарын түсінуге көмектесу.

Тренинг барысы

1. Шеңбер бойынша танысу

Қатысушылар шеңберге тұрады, әрқайсысы кезекпен мимика, ым-ишарат арқылы тренингке қатысушылармен амандасады, басқалары бір-бірлеп қайталайды. Жаттығу барлық қатысушылар бір-бірімен амандасқан кезде аяқталады.

Талқылау:

- Өзіңіздің сәлемдесуіңізді ойлап табу және жеткізу оңай болды ма?
- Біреудің сәлемін қайта жасау қиын болды ма?
- Бір-біріңіздің сәлемдесулеріңізді жеткізгенде не сезіндіңіз?

2. «Балалық шақ естеліктері» психогимнастикалық жаттығуы

Релаксация музыкасы қосылып, келесі сөздер баяу айтылады: «Ыңғайлы отырыңыз: аяғыңыз тіректі сезінетіндей еденге қойыңыз, арқаңызбен орындықтың артына шалқайыңыз.

Көзіңізді жұмып, тынысыңызды тыңдаңыз - ол тегіс әрі тыныш. Қол мен аяқтағы ауырлықты сезініңіз. Ауа ағыны сізді балалық шаққа апарады. Өзіңізді бес, алты, жеті жаста елестетіп көріңіз. Өзіңіздің есіңізде жақсы сақталған жасты елестетіп көріңіз. Сіз өзіңіздің сүйікті ойыншығыңызбен ойнап отырсыз.

Енді осы бөлмеге қайта оралатын уақыт келді. Дайын болған кезде көзіңізді ашыңыз".

Талқылау:

Тренингке қатысушыларға өздерінің қандай сезімде болғаны туралы айту ұсынылады. Сұраққа бірінші болып психолог жауап береді: "мен кішкентай кезімде ... әрі қарай шеңбер бойымен:

- «Балалық шақ» сөзімен ассоциацияны атаңыз
- Балалық шақтағы ең бақытты күніңізді еске түсіріңіз
- Ең қатты толқыған күніңізді еске түсіріңіз
- Неден ұялғаныңызды еске түсіріңіз
- Өзіңізді балалық шақтағы өзіңізбен салыстыра аласыз ба?
- Осындай жағдайларда сезінетін эмоциялар өзгерді ме?
- Жағдайларға қатысты іс-әрекетіңіз өзгерді ме?

Ата-ана мен бала - әртүрлі адамдар, жас санаттары да әртүрлі, бірақ сіз өзара түсіністікке ұмтылуыңыз керек. Психолог өзін және баласын түсінудің маңыздылығы туралы айтады.

3. «Заттаңбалар» жаттығуы

Ата-аналар жұптасады, онда біреуі баланың, ал екіншісі ересек адамның ролін атқарады. Әр "баланың" басына психолог келесі сөздер жазылған "тәждерді" кигізеді: "маған күліңіз", "қатал болыңыз", "мені мазақ етіңіз", "мені

қабылдаңыз", " мен ештеңе білмеймін деп айтыңыз", " мені ая". Бұл жазуларда ата-аналар не жазылғанын көрмеуі тиіс. Осыдан кейін әр топқа кесілген бөліктердің бүкіл суретін салу міндеті қойылады, бірақ жұмыс кезінде жұптың қатысушыларына оның басындағы "тәжде" жазылғандай жүгіну керек.

5-7 минуттан кейін барлығы "тәжді" шешпей тұрып, келесі сұраққа жауап береді:

- Осындай деңгейде сөйлескен сізге ұнады ма?

Барлығы ойларын білдіріп болғаннан соң, психолог "тәждерді" шешуді ұсынады.

Талқылау:

- Шынайы өмірде "тәждер" қандай болуы мүмкін?
- Мұндай заттаңбалардың болуы қарым-қатынасқа қалай әсер етеді?
- Біз заттаңбаларды іліп қою жағдайларымен қаншалықты жиі кезігеміз?
- Бала заттаңбаны қалай қабылдайды?
- Адамның сіз туралы ойын қалайша өзгертуге болады?
- Заттаңбадан арылу оңай ма? Оны қалай жасауға болады?

4. «Менің түсінігімдегі бала және ақиқат» жаттығуы

Ата-аналарға "ата-ананың жауабы" бағанын толтыруды, ал үйде балаға бірдей сұрақтар қойып, "баланың жауабы" бағанын толтыруды сұрайтын кестелер беріледі. Содан кейін салыстыру қажет етіледі (1-қосымша).

Талқылау:

- Сұрақтарға жауап беру қиындық туғызды ма?
- Сіздің жауаптарыңыз балаларыңыздың жауабымен сәйкес келеді деп ойлайсыз ба?
- Қай сұрақ сіз үшін жеңіл болды, ал қайсысы қиындық туғызды?

5. «Мінсіз емес» әңгімесі

Бір су тасушының екі үлкен саз құмырасы болды. Олардың бірі жарық болды, сол себепті ішіндегі судың жартысы бұлақтан ауылға барар жолда ағып кететін, ал екіншісі мінсіз болатын. Екі жыл бойы су тасушы ауылдастарына тек бір жарым құмыра су жеткізіп жүрді. Әлбетте мінсіз құмыра өзін мақтан тұтатын. Жарық құмыра болса өзінің кемшіліктерінен ұялып, өзін бақытсыз санайтын. Себебі өзінің жасай алатын дүниесінің тек жартысын ғана орындайтын. Бір күні ол су тасушыға былай дейді:

– Мен сенің алдында ұяттымын. Және сенен кешірім сұрағым келеді.

– Не үшін? Неден ұяласың?

– Мендегі жарықтан судың көп бөлігі далаға ағып кетеді. Сен өз жұмысыңды жасайсың, алайда менің кемшін тұсым үшін тек жартылай нәтижеге қол жеткізесің.

Су тасушы оған не деп жауап берді?

– Жол бойындағы гүлдерді қарашы. Ол гүлдер тек сенің жолында өсетінін байқадың ба? Сенің кемшілігің маған аян.

Күн сайын сен бұлақтан ауылға жеткенше гүлдерді суаратынсың.

Екі жыл бойы мен сол гүлдерге қызығып қарап жүремін. Сен болмасаң, дәл осы әдемілік болмас еді!

Талқылау:

•Бұл әңгіменің астарында не жатыр?

Балалар да дәл осындай: әртүрлі, әрқайсының өзіндік жарықтары бар. Тек соны сезініп, түсіну керек.

6. Қорытынды

Ата-ананың еркі бойынша келесі ойлардың бірін аяқтау: «Бүгін менің түсінгенім», «Бүгін менің білгенім», «Мен үшін маңыздысы...»

Кейін ата-аналарға жаднамалар таратылады

р/с	Сұрақ мазмұны	Ата-ана жауабы	Баланың жауабы
	Сүйікті жануары		
	Сүйікті түсі		
	Сүйікті ертегісі		
	Сүйікті кейіпкері		
	Сүйікті әні		
	Достарының есімі		
	Сыйлыққа не алғысы келеді		

Оқу ортасының сипаттамасы

Орта жасайтын аспектілер	Дәстүрлі тәсіл	Инклюзивті тәсіл
Қарым-қатынас	Қашықтықтан қатынас Мұғалім балалардың алдынан алысырақ, кейде олардың артында тұрады.	Достық қатынас Мұғалім балалардың жанында/арасында болады, күліп, олардың күш-жігерін бағалайды. Ата-аналар оқу процесіне қатысады.

<i>Сабаққа кім қатысады?</i>	Бірдей қабілеті бар оқушылар мен мұғалім.	Әртүрлі қабілеті бар оқушылар мен мұғалім, басқа адамдар (ата-аналар).
<i>Оқу орнын жайластыру</i>	Жиһаз заттары (парталар, орындықтар) барлық сыныптарда бірдей. Барлық балалар партаға отырады. Бір жағынан қыздар, ал ұлдар екінші жағынан.	Әртүрлі орналасу. Қыздар мен ұлдар партада бірге отырады; оқушылардың басқа да орналасу түрлері қолданылады.
1	2	3
<i>Дидактикалық/оқу материалдары</i>	Оқулық, дәптер, тақта	Мектеп пәндерінің ерекшелігін ескере отырып, әдеттегі материалдардан жасалған түрлі дидактикалық құралдар: газеттер, постерлер, макеттер және басқа да кәдімгі заттар.
<i>Ресурстар</i>	Мұғалім оқушылармен қосымша оқу материалдарын қолданбай қарым-қатынас жасайды.	Мұғалімі өз қызметін алдын ала сыныпта жоспарлайды. Балаларды сабаққа материалдарды дайындауға тартады, мысалы, үйден түрлі қосымша заттарды әкелуді сұрайды.
<i>Бағалау</i>	Стандартты бағалау, әдетте, жазбаша.	Жеке тәсіл негізінде бағалау. Бақылау, балалар қызметінің нәтижелерін талдау, тұрақты бағалау, қолдау және т.б.

Инклюзивтік ортады барлық іске қосылған субъектілер қанағаттануы тиіс. Ең бастысы, бұл балаларға қатысты, өйткені олар үшін достық атмосфера жасалады [18, 54 б.].

Балалар:

- оларға құрметпен қарауға байланысты өзіне сенімді бола алады;
- өз жетістіктерімен мақтан тұтады;
- мектепте де, одан тыс жерлерде де өз бетінше оқуға үйренеді;
- құрдастарымен және ересектермен белсенді қарым-қатынас жасауды үйренеді;

- қарым-қатынас қабілетін жетілдіреді және басқа балалармен қатар жүргеніне қуануды үйренеді;
- басқалардан өзгешеленуі мүмкін әртүрлі балалардың жанында екенін қабылдайды;
- басқалардан өз айырмашылықтарын тыныш қабылдауға үйренеді;
- бірге оқиды және әр баланың әлеуеті мен қабілетіне қарамастан қарым-қатынасын бағалайды;
- креативті бола түседі, бұл оқыту деңгейін арттырады;
- өз ана тілін, мәдениеті мен дәстүрін бағалай білуге үйренеді;
- өмірге неғұрлым даярланады [18].

Инклюзивті білім беру квинтэссенциясы *жеке тәсілдеме* болып табылады және білім беру ұйымдары мен қауымдастық деңгейінде инклюзивті білім беру саясаты, инклюзивті мәдениет негізінде іске асырылады.

Жеке тәсілдеме – бұл әр баланың өмірін дамытудың жеке ерекшеліктеріне сәйкес білім беру процесін реттейтін психодиагностикалық принцип.

Жеке тәсіл баламен адамгершілік қарым-қатынаста, оның құқықтарын жоғары құндылық ретінде қабылдауда көрініс табады. Бұл тұрғыда әрбір бала білім беру процесінің белсенді қатысушысы болуы тиіс.

Әр бала ерекше және кешенді оқыту мен дамыту процесінде бірегей:

- оқу-жаттығудың өз стилі;
- өзінің әлеуметтік үлгісі;
- өзінің ерекше өзара іс-қимылы;
- өзінің жеке ритмі, тәсілі секілді ерекшеліктерін қосады.

ЕБҚ бар балаларға жеке көзқарастың қазіргі заманғы тенденциялары дәстүрден ерекшеленеді. Олар баланы жалпы оқу ортасына қосуды, қосымша білім беру құрылымдары мен қолдау тәсілдерін құруды, инклюзия нысандарын әртараптандыру, оқу бағдарламаларының икемділігі, дидактикалық технологияларды бейімдеу арқылы мектеп бағдарламаларына қол жеткізуді қамтамасыз етуді көздейді.

Дәстүрлі тәсілге қарсы жеке көзқарас

Дәстүрлі тәсіл	Инклюзия аясындағы тәсіл
ЕБҚ бар балалар арнайы және көмекші мектептерде ғана оқи алады.	Балалар жалпы білім беретін мектептермен қамтылған, онда құрылымдар мен қосымша білім беру қолдау қызметтері құрылған.
Оқушылар арасындағы айырмашылық олар проблема болған кезде ғана жасырын немесе байқалған.	Оқушылар арасындағы айырмашылықтар оқытылады және білім беру процесін жоспарлау үшін негіз болып табылады.

Жақсы ұғымның жалғыз анықтамасы басым (ең жақсы білім алушы – бұл барлық алдын-ала жалпы куррикулумды меңгерген адам).	«Жақсы» ұғымы, есептеудің белгілі бір нүктесінен жеке дамумен сипатталады (барлық оқушылар жақсы, дамудың жеке ерекшеліктеріне байланысты дамудағы ілгерілеу байқалады).
Білім беру мақсаттары барлығына бірдей.	Білім беру мақсаттары оқушының әлеуетіне қарай жеке белгіленеді (дараландырылған курикулум).
1	2
Тапсырмаларды орындау уақыты қатаң шектелген.	Баланың қажеттілігіне байланысты тапсырмаларды орындау уақыты икемді.
Мектеп нәтижелерін бағалау бірыңғай бағалау стандарттары негізінде жалпы куррикулуммен салыстыру жолымен жүзеге асырылады.	Мектеп үлгерімі баланың дамуындағы прогресті, ЖОЖ-ды ескере отырып қарастырылады.
Бағалау барлығы үшін бір мәнді тәсілмен жүргізіледі.	Мұғалім бағалаудың көптеген стратегияларын пайдаланады.
Ата-аналар оқу үдерісінің пассивті бақылаушылары болып табылады.	Ата-аналар нақты міндеттерімен оқу үдерісіне белсенді қатысады.

Жеке көмек оқушы оқитын сынып деңгейінде, білім беру ұйымдарында, сондай-ақ арнайы білім беру ұйымдарының қатысуымен жүзеге асырылады.

Инклюзивті оқыту ортасын құрудың «алтын» ережелері [18]:

1. Инклюзия

Инклюзивті білім беру ЕБҚ бар оқушылар үшін маңызды және олардың басқа оқушылармен қарым-қатынас жасауына сүйенеді:

- мұғалімдер басқа балаларға кейбір балалардың сөйлей алмайтын, өздерін басқаша ұстай алмайтын қиын т.б. себептерін түсіндіре алады. Оқушылар өз сыныптастарымен қалай ынтымақтасуға болатынын өздері анықтай алатын оқу жағдайларын құрыңыз;

- теріс қатынас, әдетте, инклюзия үшін ең үлкен кедергі болып табылады. Сыныптағы/мектептегі балалар ЕБҚ бар балалармен қарым-қатынас жасауға дайындалмауы мүмкін. Ата-аналар «стандарттардың төмендеуіне» алаңдаушылық тудыруы мүмкін. Мұғалімдер балалар, ата-аналар және әріптестер арасында оң қарым-қатынасты құрудағы негізгі фактор болып табылады;

- сыныпта «өзара ойлау» үшін жағдай жасаңыз. Дайындалған оқушылар қарапайым нәтиже көрсеткендерге көмектесе алады. Сондай-ақ ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылардың «көмек» нысандарына немесе тәуелді болмауы үшін мектеп іс-шараларына маңызды үлес қосатынына көз жеткізіңіз;

- топтарда орындалатын тапсырмаларды барлық балалар өздерінің жеке үлесін мойындай отырып, олардың қол жеткізуіне ықпал ететіндей етіп бөліңіз.

ЕБҚ бар балалардың ойындар мен спорттық іс-шараларға қалай қатыса алатынын ойлаңыз. Мысалы, көру қабілеті бұзылған бала жүгірумен байланысты жаттығуларда кәдімгі баланың әріптесі бола алады немесе барлық балалар көз таңғышпен қозғалатын ойынды ұйымдастырыңыз;

- барлық балалардың таланттарына қолдау көрсетіп, олардың мектептегі шығармашылық қызметіне қатысуын ынталандырыңыз.

2. Қарым-қатынас

Қарым-қатынас білім беруде үлкен маңызға ие. Мұғалімдер балалармен, бір-бірімен қарым-қатынас жасауы керек. Мұғалімдер қарым-қатынаста түсінікті және айқын тілді пайдалануы тиіс. Оқушылар әртүрлі және оқытудың әртүрлі стильдері бар: біреуі материалды көзбен жақсы қабылдайды, басқалары – есту немесе іс жүзінде. Жақсы мұғалім әртүрлі арналарды немесе қарым-қатынас жолдарын пайдаланады және сыныпта оқылатын оқу материалын пайдалана отырып, және басқа жағдайларда негізгі мазмұнды қайталайды.

Мұғалім:

- анық және кейде дауысты сәл көтеріп сөйлеуі тиіс, бірақ айқайламауы керек;

- қарапайым сөздерді қолданып, барлық оқушыларға жақсы көрініп тұруы керек; үстел үстінде отырғаннан гөрі тұрып тұрғаны дұрыс;

- оқушылардың назарын маңызды хабарламаларға аудару керек: «мүқият тыңдаңыз» және олармен көзбен шолып байланыс орнату, маңызды ақпаратты қайталау керек;

- түсінікті хабарлама жасау үшін сөйлеу кезінде қимыл және ым-ишара пайдалану керек;

- маңызды ақпаратты қайталау тиіс;

- егер бірдеңе түсініксіз болса, балаларды сұрақ қоюды ынталандыру, балалардың дұрыс түсінгенін тексеру керек;

- ауызша қарым-қатынасты визуалды: фотосуреттермен, суреттермен және жазбаша хабарламалармен байыту керек;

- типтік балаларға көмек көрсету; егер сыныпта ЕБҚ бар бала болса, олар мұғалімге көмектесе алады;

- ақпаратты анық беру үшін мимика немесе қимылдарды пайдалануға балаларды ынталандыру тиіс. Сондай-ақ басқа да оқушылар не айтқанын түсінбесе, дәл солай істеу керек.

3. Сынып кабинеттерінің жабдықтары

Сынып кабинетінің сыртқы түрі оқушыларды оқыту үдерісіне көмектесе алады немесе керісінше кедергі келтіруі мүмкін:

- ЕБҚ бар балалар мұғалім мен тақтаға жақын болуы керек;

- үй-жайды балалар еркін қозғала алатындай етіп ұйымдастыруға тырысыңыз, әсіресе, егер оларда орын ауыстыру немесе көру проблемалары бар болса;

- кейбір балаларға көп жарық қажет болуы мүмкін екенін ескеріңіз, ал басқалары керісінше жарыққа аса сезімтал болуы мүмкін;
- оқушылардың үстелдері немесе парталары топтарда бірге оңай жұмыс істей алатындай және бір-біріне көмектесе алатындай етіп ұйымдастырылуы мүмкін;
- егер кеңістік мүмкіндік берсе, Сіз кейбір балалармен жеке немесе қысқа уақыт ішінде шағын топтарда жұмыс істейтін сынып бөлмесіндегі аймақты бөлуге тырысыңыз;
- балалар өз тапсырмаларын басқалардан бұрын аяқтаған кезде пайдалануға болатын түрлі тапсырмаларды қол астында алу керек. Бұл шағын кітапхана, жұмыс парақтары мен ойындар болуы мүмкін;
- үлкен қаріптерді, суреттер мен таңбаларды қолдана отырып, оларды барлық балаларды оңай көре алатындай етіп, қабырғадан жоғары емес, балалардың көз деңгейінде графиктер мен плакаттарды іліңіз;
- қолжетімді түрлі заттарды қосуға болады, сол арқылы көру қабілеті нашар балаларға көмек көрсетіледі;
- кейбір сабақтарды сынып бөлмесінен тыс өткізу жақсы (мысалы, физика, биология).

4. Сабақты жоспарлау

Сабақ әзірлеу оқу процесін неғұрлым тиімді етеді. Сабақты жобалау кезінде барлық сынып үшін қажетті нәтижелерді, содан кейін жеке оқушылардың жеке нәтижелерін болжаңыз. Осылайша, сіз сабақ пен оқу тапсырмаларын оқушылардың дағдыларына, қызығушылықтарына және мотивациясына сәйкес бейімдей аласыз. Мысалы, сынып қосу тапсырмаларын орындағанда, кейбір оқушылар оның орнына бес операцияны орындай алады, ал екіншісі одан да қарапайым деңгейде жұмыс істей алады – кейбір жиын элементтерін есептей алады. Осылайша, бір сабақта мұғалім балалардың қажеттілігіне байланысты әртүрлі деңгейде жұмыс істейді.

Оқушыларды қалай белсенді қызықтыратынын ойлаңыз. Мысалы, сабақта өлшем бірліктері бойынша оқушылар бір-біріне көмектесе отырып, өз өсуін анықтай алады.

Сабақта қолданылатын кілт сөздерді таңдаңыз. Сабақтың басында оларды атап өтіп, оқушылар оларды түсінетініне көз жеткізіңіз.

Сабақ кезінде пайдалану үшін жұмыс парақтарын дайындаңыз. Олар көру қабілеті бұзылған немесе интеллектуалдық дамуы бұзылған балаларға арналған қарапайым тапсырмалары бар балаларға арналған үлкен қаріп сияқты балалардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып жасалуы мүмкін. Оларды болашақта пайдалану немесе әріптестеріңізбен алмасу үшін сақтауға болады. Оқушылар әртүрлі және, мүмкін, тапсырмаларды дербестендіру керек.

Әр сабақ әртүрлі қызмет түрлерінен тұруы керек: топтарда жұмыс істеу, жұпта жұмыс істеу, жеке тапсырмалар. Топтарда жұмыс барлық оқушылардың қатысуына ықпал етеді және жеке қажеттіліктерді қанағаттандырудың тамаша тәсілі болып табылады.

Оқушыларды топтастырудың әртүрлі тәсілдерін (аралас/қабілеттері бойынша/ қызығушылығы бойынша) қолданыңыз және оларды жиі өзгертіңіз. Сабақ беру ырғағы мен материалдың көлемін уақыт бойына бейімдеңіз. Жапсырмалар мен жіктелімдерді таңудан аулақ болу үшін топтар құрамы гетерогенді болуы жақсы.

5. Жеке жоспар және жеке бағдарлама

Мұғалімдер сабақты әзірлеу кезінде балалардың жеке қажеттіліктерін ескеруі тиіс. Мұны істеу тәсілдерінің бірі – ЕБҚ бар бала үшін пән бойынша жеке жоспар құру.

Жеке бағдарлама жеке оқу жоспарын жасау контексінде әзірленуі тиіс. Мұғалім баланың қажеттіліктері мен мүдделерін ескере отырып, кейбір аспектілерді жобалау үшін жеке бағдарламаны әзірлеуде ата-аналардың пікірін сұрай алады. Сондай-ақ үй жағдайында балаларды көтермелеу және оларға көмек көрсету жақсы болар еді. Оқушылар оларға қатысты жеке бағдарламаны қайта қарауға тартылуы мүмкін. Бұл сізге олардың күшті жақтарын көрсете алады.

Функционалдық жеке бағдарлама әзірлеу үшін мұғалімдер оқушының дайындық деңгейін бақылап, бағалауы, оның мүдделері мен арнайы қажеттіліктерін ескеруі тиіс. Олар өздері немесе мұғалімдер немесе құрдастары тарапынан көмексіз не істей алатынын анықтау. Сіз сыныптағы өз бақылауыңызға сүйеніп немесе олардың қабілетін тексеріп, оларға тапсырманы орындау үшін ұсыныс жасай отырып, қарапайымнан күрделіге түрленеді.

Жеке бағдарламаны әр тоқсанның және жарты жылдың соңында қайта қарау ұсынылады. Бұл баланың прогресін талдау және жаңа мақсаттар қою үшін қолайлы сәт. Олар баланы ренжітпеу үшін тым қиын болмауы керек, сонымен қатар жаңа дағдыларды алу үшін әлеуетін пайдалану. Бірақ егер бала ұсынылған материалды тез зерттесе, жаңа тапсырмалар қосуға болады. Мақсаттар тым қиын болған кезде, балаларды олармен жұмыс істеуге ынталандыру үшін тапсырманы біртіндеп бөлуге тырысыңыз.

6. Жеке көмек

Ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балалар көмек пен қолдауды қажет етеді. Сондықтан егер оқыту процесі – оқыту-бағалау олардың нақты қажеттіліктеріне бағытталса, олар көбірек сатып алатын болады. Бірақ балалар қалай жеке көмек ала алады?

Төменде мұғалімдер пайдалы болып табылатын кейбір идеялар бар.

Сынып кейбір міндетті орындаумен айналысқанда, мұғалім бір немесе екі баламен жұмыс істей алады, олармен сабақтың белгілі бір материалын бекітіп немесе оларға осы тақырыпқа байланысты жеке жұмысты бастауға көмектесе алады.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар басқа оқушылармен жұптар құра алады, олар өз тапсырмасын орындауды аяқтағаннан кейін оларды қолдап,

өз жұмысын ұйымдастыруға көмектесетін болады. Мұндай «алқалық репетиторлық» пайдалы болуы мүмкін.

Жоғары сынып оқушылары мектепте ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға көмектесуге дайын болуы мүмкін. Бұл көмек әлеуметтік көмек бағытының бөлігі болуы мүмкін. Волонтерлер мен оңалту орталықтарының қызметкерлері жеке қолдаудың тағы бір көзі болып табылады. Бала мектепке бара бастағанда олар пайдалы болуы мүмкін, себебі баланы және отбасын біледі.

7. Қосымша материалдар

Балалардың қиындықтары кейде олардың әлсіз жерлерін өтеу үшін арнайы материалдар мен құрылғылардың көмегімен еңсерілуі мүмкін. Мысалы, мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған көзілдірік, арба, есту аппараттары.

Дидактикалық құралдар: мұғалімдер келесі материалдарды жиі қолданады: оқу сабақтарына арналған парақтар, плакаттар, суреттер т.б. оларды дайындауға уақыт жұмсау керек, себебі олар балаларды оқыту барысында пайдалы. Оқушыларға көмекке жүгінуге ұялмаңыз. Оқыту қиындықтары бар балалар үшін, мүмкін, үлкен қаріпті пайдалану немесе оларға көмектесетін тактильді көрсеткіштер болуы мүмкін.

Сыныптағы жиһаз: мүмкіндігі шектеулі балалар отыруда қиындықтарға тап бола алады. Олар арнайы орындықтарды немесе денені тігінен ұстап тұру құралдарын пайдалана алады.

Қозғалыс құралдары: олар мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған арбаларды және көру қабілеті бұзылған балаларға арналған таяқтарды қамтиды.

Қарым-қатынас құралдары: балаларға бейнелерді, таңбаларды немесе сөздерді орналастыруға болатын планшет беруге болады. Мұғалімдер мен балалар планшеттің көмегімен бір-бірімен сөйлесе алады.

8. Мінез-құлықты бақылау

Сіз балалардың мінез-құлқының себептерін анықтай аласыз ба? Олар басқа балалардың немесе мұғалімдердің назарын аударғысы келеді ме? Оқушы өзін белгілі бір жолмен ұстағанда, сіз тиісті шаралар қабылдау үшін осындай мінез-құлықтың себептері туралы кеңес ала аласыз.

Оқушылар жиі девиантты мінез-құлықтың басталуы туралы ескертетін сигналдар береді. Егер сіз оларды анықтай алатын болсаңыз, баланы алаңдатуға тырысыңыз: сабақты жалғастыра отырып, жақындап, қолын иыққа салыңыз немесе баладан өзіне ұнайтын жаттығуларды орындауды сұраңыз және онымен бірге ойнай аласыз.

ЕБҚ бар балалар үшін қысқартылған мектеп күні немесе демалысқа қосымша үзілістер болуы мүмкін. Сабақта отырған гөрі барлық уақытта өзін дұрыс ұстағаны жақсы. Күнделікті бағдарлама біртіндеп ұлғайтылуы мүмкін.

Мұғалімдер баланы тиісті түрде немесе тапсырмалар жиынтығын сәтті орындаған кезде марапаттауы тиіс. Оны мақтаңыз және ол құрдастары тарапынан өз еңбегін мойындатады. Қолайсыз мінез-құлықты бақылаудың кез

келген жоспары оң мінез-құлықты көтермелеуді қамтуы тиіс. Әйтпесе, бала не істеу керек екенін ғана біледі және өзін қалай дұрыс ұстау керектігін түсінбейді.

Сыныптағы беделге ие оқушылармен олардың басқалардың мінез-құлқына қалай әсер етуі мүмкін екенін талқылаңыз.

Драмалық қызметті пайдаланыңыз, әртүрлі рөлдерді түсіндіру оқушыларға түрлі эмоцияларды бастан өткізуге және оларды болашақта өмірде іске асыруға көмектесе алады.

Отбасы мүшелерінен баланың үйде қалай тұратынын біліңіз. Ата-аналармен/қамқоршылармен бірге бір типті реакциялардың дамуына ықпал ететін қызмет түрлерін жоспарлаңыз.

Есіңізде болсын: бір оқушының мінез-құлқына тиімді әдіс басқа оқушы үшін пайдалы болмауы мүмкін. Жоспарланған және дәйекті реакциялар табыстың негізгі факторы болып табылады.

Бірлескен жұмыс:

- мұғалімдер оқшауланған жұмыс істемеуі тиіс;

- мектептегі басқа мұғалімдерге кеңес алу үшін хабарласыңыз. Бұл сәтсіздіктің белгісі емес! Сіз бір-бірінен көп үйренесіз. Оқытушылар тобы аптасына бір рет 30 минутқа жиналуы мүмкін. Әр апта сайын мұғалімдер кезек бойынша нақты проблеманы ұсынады: бұл ЕБҚ бар баламен жағдайды шешу тәсілдерін табуға қатысты болуы мүмкін;

- мұғалімдер өз сабақтарын қалай ұйымдастырып, өз әріптестерін сабақтарға қатысуға шақыруға уақыт бөліңіз. Бірге оң аспектілер мен жақсартылуы мүмкін мәселелерді талқылай аласыз;

- мектеп мұғалімдерді инклюзивті білім беру бойынша біліктілікті арттыру курстарына жібере алады, содан кейін олар әріптестеріне презентация жасай алады;

- инклюзивті білім беру саласындағы жергілікті сарапшылардың бар-жоғын, мысалы, балаларды оналту жобасының қатысушылары мен т.б. біліңіз. Олар сіздің мектепке барса да жақсы болады.

Авторлар (Villa and Thousand, 2005) инклюзивті білім беру бағытындағы өзгерістерді ұйымдастырушылық қолдау ретінде бес компонентті ұсынады. Бес компонент – мектеп көшбасшылары инклюзивті білім беру үшін негіз жасай алатын және дамыта алатын негізді қамтамасыз ететін *пайымдау, дағдылар, ынталандыру, ресурстар және іс-қимылдарды жоспарлау*. Авторлар барлық бес айнымалы келесі үлгімен қалаған өзгерістер жасау үшін орнында болуы тиіс екенін атайды:

- қоғамдастықта инклюзивті оқытудың пайымын құру;

- инклюзивті болу үшін педагогтердің дағдылары мен сенімділігін дамыту;

- инклюзивті мектеп саяхатын бастау үшін адамдар үшін маңызды ынталандыру жасау;

- оқыту мен әртүрлілік үшін адами және басқа да ресурстарды қайта құру және кеңейту;

- жаңа жалпы көріністі көруі және қуануы үшін стратегияларға арналған іс-әрекеттерді жоспарлаңыз және орындаңыз.

Villa, R.A., & Thousand, J.S инклюзивтік мектептер жағына өзгерістер моделінің бөлігі ретінде ынталандыруларды анықтайды. Ынталандыру қарсы іс-қимылды болдырмау үшін өзгерістер процесін өтетін әрбір мүдделі тұлға үшін маңызды болуы тиіс. Инклюзия процесіне адалдық мәдениетін құру тиісті ынталандыруларды анықтау кезінде келесі үдеріске әкеледі:

- бірлескен күш-жігердің маңыздылығы мен мақтанышын көрсету үшін командаға, сондай-ақ жеке тұлғаларға міндетті түрде барыңыз;

- мұғалімдер мен оқушылармен уақыт өткізіңіз, олардың жетістіктері көпшілік алдында және жеке тәртіппен танылуы үшін жақсы жұмыс істейтінін зерттеңіз;

- қызметкерлер мен білім алушыларды ынталандыру ретінде нені бағалайтынын сұраңыз, бір адамға пайда әкелетін нәрсе басқа үшін маңызды емес болуы мүмкін;

- автобустың жүргізушісі немесе күзетші инклюзивті білім беруді қабылдауды немесе тоқтатуды жеделдету үшін әкімші немесе кәсіби педагогпен тең дәрежеде көмектесе алатынын есте сақтаңыз.

Қолайлы шешім адамдарды өз табысын мойындауға итермелейтін ішкі марапаттарды пайдалану болып табылады:

- оқушылардың дамуы мен бақыты болуы;

- әріптестер мен білім алушылар тарапынан өзінің кәсіби өсуі және танылуы үшін мақтаныш;

- жеке қанағаттандыру;

- тәжірибе.

Эмоционалдық қолдау қолдаудың ең маңызды компоненті деп танылды. Әкімшілердің ашық сөйлесуі, күш-жігерін мойындауы және өз қызметкерлерінің идеяларын ескеруі өте маңызды. Ресурстар ретінде білім алушыларды оқу процесіне қосу жолында өмірлік маңызы бар; олар серіктес оқытуда, топтық оқытуда және ересектер мен білім алушыларды бірлесіп оқыту топтарында нұсқаушылар болып қызмет етеді.

Рөлдердің өзгергенге дейінгі және кейінгі мектеп қызметкерлерінің лауазымды міндеттеріндегі өзгерістері

Рөлі	Дәстүрлі міндеттер	Жаңа міндеттері
Директор	Жалпы білім беру бағдарламасын басқару үшін жауапкершілікті	Барлық білім алушылар үшін білім беру
1	2	3
	жүзеге асырады. Жалпы білім беретін мектепте арнайы бағдарламаларды	бағдарламаларын басқару үшін жауапкершілікті жүзеге асырады. Өзгерістер барысында қызметкерлерге

	орналастырады, бірақ бағдарлама үшін жауапкершілік жалпы білім беру әкімшілеріне емес, арнайы білімге тиесілі екенін мойындайды.	эмоционалдық қолдауды қамтамасыз етеді және пайымын қалыптастырады. Кез келген баланы сәтті енгізуге және оқытуға кедергі келтіретін кедергілер үшін шешімдерді ойлап тапқан проблемаларды шешу бойынша ұжымдық топтардың мүшесі ретінде қатысады. Қызметкерлердің барлық балалардың қажеттіліктерін қанағаттандыруы үшін қолдау көрсетеді.
Мұғалім	Диагностиканың, түзетудің және жоюдың дәстүрлі бағдарламасына «сәйкес келмейтін» білім алушыларды емес, стандартты оқу бағдарламасына «сәйкес келетін» балаларды оқытады.	Барлық балаларды оқыту үшін арнайы педагогтармен және басқа да көмекші персоналмен жауапкершілікті бөледі. Оқудағы қиындықтарға тап болған оқушылар үшін арнайы педагогтардан және басқа көмекші персоналдан көмек сұрайды. Барлық оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қызметкерлер мен қоғамдастықтың басқа мүшелерімен бірге жоспарлайды және үйретеді.
1	2	3
		Оқушыларды басқа оқушыларға тәлімгерлер мен достары болуға үйретеді.
Арнайы педагог	Ресурстық бөлмелерде, арнайы сыныптарда және арнайы мектептерде қызмет көрсетуге құқығы бар білім алушылар үшін оқытуды қамтамасыз етеді.	Барлық оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін ортақ оқытушылармен және басқа да көмекші қызметкерлермен ынтымақтасады. Командада жалпы білім беру

		сыныптарында оқытушылармен сабақ береді. Білім алушыларды басқа оқушылар үшін тең тәлімгерлер мен достары болуға үйретеді және оқытады.
Психолог	Студенттердің арнайы бағдарламалармен оқу құқығын анықтайды, тексереді, диагностикалайды, белгілер танады.	Мәселелерді анықтау үшін мұғалімдермен ынтымақтасады. Шығармашылық араласуды қамтамасыз етеді. Білім алушыларды әлеуметтік дағдыларға оқытуды қамтамасыз етеді. Сенімді бағалау жүргізеді. Білім алушыларды бір-біріне жанжалда делдал болуға, тәлімгерлер мен достас болуға үйретеді. Студенттер үшін консультациялар ұсынады.

Жалпы білім беруде инклюзивті процесті дамыту бірқатар әртүрлі үрдістерден тұрады, олардың көпшілігі бақылауды қажет етеді. Осы міндеттерді шешуге мониторинг бағытталған. Әдетте мониторинг инклюзивті білім беруді дамыту процесін басқаруды ақпараттық қамтамасыз ету міндеті болып табылады, бұл оны одан әрі болжауды қамтамасыз етуге, қандай да бір анықталған проблемаларды уақытылы шешуге мүмкіндік береді.

Алайда мектеп әкімшілеріне жүргізілген сауалнама көрсеткендей, барлық көрсеткіштер бойынша өзгерістер динамикасы байқалмайды. Бұдан басқа, ақпарат берілетін нысан білім беру процесіне барлық мүдделі қатысушылардың пайдалануы үшін әрқашан қолжетімді бола бермейді. Және ең маңызды мәселе – мектепте жиналатын барлық ақпарат бір-бірімен өзара қисынды байланысы жоқ, және оны механикалық түрде жинақтай отырып, мектеп қызметіндегі өзгерістердің толық көрінісін алуға болмайтыны болып табылады.

Жиналған ақпараттың бытыраңқылығы, оның фрагменттілігі мектеп қызметінің нәтижелілігін бағалауға, жүргізілген жаңалықтардың себеп-салдарлық байланыстары мен заңдылықтарын анықтауға мүмкіндік бермейді.

Инклюзивтік мектеп жағдайында мониторингпен келесі үдерістер қолдау табуы тиіс:

- мектептің негізгі білім беру бағдарламасын меңгеру үшін арнайы жағдай жасауды қажет ететін оқушылар санының динамикасы;

- негізгі білім беру бағдарламасын игермеген оқушылар санының динамикасы;

- білім беру ұйымдарындағы білім беру ортасының жай-күйі (қозғалыс және сенсорлық бұзылыстары бар балаларға арналған мамандандырылған құралдарды қоса алғанда);

- инклюзивті практиканы іске асыратын педагогтердің дайындығы және кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру;

- инклюзивті білім беруді дамытуға қатысты қоғамдық пікір (ата-аналар, педагогикалық ұжым-мониторинг);

- білім беру мекемелерінің инклюзивті практиканы іске асыруға дайындығы;

- педагогтерге оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру кезіндегі қиындықтар туралы сұрау; ата-аналармен өзара іс-қимыл жасау және т.б.;

- мектепке дейінгі мекемелердің мектептермен өзара іс-қимылы (мектепке түсетін балалардың мүмкін болатын контингентін анықтау);

- тіршілік әрекеті әртүрлі шектеулері бар балалар үшін арнайы оқыту жағдайларын анықтау.

Мониторинг жүргізу сапасына қойылатын талаптар:

- Объективтілік – ақпарат істің нақты жай-күйін көрсетуі тиіс (зерттеушілердің немесе басқа адамдардың пікірі емес);

- Дәлдік – өлшеу қателіктері ең аз болуы тиіс;

- Толымдылық – ақпарат көздері нәтижелерді алудың ықтимал өрісін жабуы немесе оны дұрыс ұсынуы тиіс (мектептегі істің жай-күйі туралы тек білім беру процесіне қатысушылардың бір тобынан сұрау негізінде ғана айтуға болмайды);

- Жеткіліктілік ақпарат көлемі – негізді шешім қабылдауға мүмкіндік беруі тиіс (мониторинг жүргізу кезінде жеткіліксіз де, артық да ақпарат алу тәуекелін болдырмау маңызды);

- Жүйелілік (құрылымдылық) – әр үрлі көздерден алынған ақпарат жалпы бөлімге келтірілуі тиіс;

- Қорытудың оңтайлылығы – ақпарат ақпаратты пайдаланушылардың әртүрлі топтарының сұраныстарына сәйкес келетін нысанда ұсынылуы тиіс;

- Жеделдік – ақпарат уақытылы болуы тиіс;

- Қолжетімділік – мониторинг бағдарламасы бағдарлануы тиіс ақпарат алу үшін нақты қолжетімді болуы тиіс, ал мониторинг нәтижесінде алынған ақпарат шешімді талап ететін нақты проблемаларды көруге мүмкіндік беретін нысанда ұсынылуы тиіс [19].

Ата-аналармен ынтымақтастық құру бойынша ұсыныстар

Инклюзивті білім беру жетістігі ата-аналардың мектеппен ынтымақтастығымен қамтамасыз етілген. Дәстүрлі мектепте ата-аналар мен мектептің тығыз қарым-қатынасы жоқ немесе жағдайға байланысты ақпараттық сипатқа ие деуге болады. Инклюзивті мектеп жағдайында ата-аналар мектеп өміріне белсенді қатысады және білім беру процесіне қатысты кейбір

шешімдерді қабылдауға әсер етуі мүмкін. Балалардың білім беру проблемаларына ата-аналардың немқұрайлылығы (немесе олардың болмауы) инклюзия идеясына қарсы келеді. Бұл мағынада ата-аналардың наразылығы немесе сенімсіздігі салдарынан көптеген қиындықтар туындайды, олар ЕБҚ бар балалардың мектептегі дамуы мен мектеп туралы ойларының бұрмалануынан пайда болады. Ата-аналар мектептің жұмыс істеу тәсілдеріне өз көзқарасын білдіруге және басқару қызметіне нақты әсер етуге құқылы. ЕБҚ бар балалардың отбасылары мектептен тыс іс-шаралардың жұмысына қосылып, егер олардың балаларының өмірінде баяу немесе жылдам өзгерістер болса, түсіністік пен шыдамдылық танытуы тиіс.

Отбасы – мектеп қарым-қатынасы сенімге негізделеді, ал тиімді қарым-қатынас өзара сенімді қамтамасыз етеді. Ата-аналармен әріптестіктің қалыптасу кезеңінде педагогтер олардың балаларына қатысты ата-аналардан не үйренуге болатынын ойлауы тиіс. Мұндай қарым-қатынастың тиімділігі үшін мектеп басшылығы мен мұғалімдер мұқият тыңдауды үйренуі тиіс.

Белсенді тыңдау қабілеті нақты ынтымақтастық үшін алғышарттар жасау қабілетін білдіреді. Екі жақты қарым-қатынас арқылы мектеп пен ата-аналар балаларды қолдауда мықты серіктестік құрып, мектеп қоғамдастығы мен мәдениетін, өздерін бір отбасы ретінде сезінетін ортаны қалыптастыра алады. Ата-аналар мұндай мәдениетке балалардың білім алуына қатысуы арқылы олар ешқашан білмеген тәсілдермен жауап береді.

Еуропалық қоғамдастық мемлекеттеріндегі мектеп пен отбасы арасындағы қарым-қатынас туралы есепте мектеп пен отбасы балалардың білім беру процесіне ынтымақтасуға тиіс деген төрт себеп анықталды:

- ата-аналар өз балаларын оқытуға заңды түрде жауапты;
- оқыту тек балаларды тәрбиелеудің бір бөлігі болып табылады, қызметтің негізгі бөлігі мектептен тыс бола бермек;
- зерттеу ата-аналардың балалардың мектеп нәтижелеріне, әсіресе білім беру мотивациясына ықпалын, сондай-ақ ата-аналардың кейбір мінез-құлықтарының мектеппен диалогінің ықпалымен өзгеруі мүмкін екенін анықтайды;
- оқу орнымен тартылған әлеуметтік топтар (әсіресе ата-аналар мен оқытушылар) мектеп әкімшілігіне ықпал етуге құқылы.

Ата-аналар үшін мектеппен қарым-қатынас өз баласының білімін ақпараттандыру және бақылау, сондай-ақ жақсы ата-ана ретінде қалыптасуына қолдау көрсету тұрғысынан басымдыққа ие.

Ата-аналарға өз балаларының білім алуына қосылуына ықпал ететін факторлар:

- ата-аналардың білім деңгейі;
- олар қандай топқа жататындығы;
- мектеп әкімшілігінің қатынасы;
- мәдени әсер ету;
- баланы тәрбиелеудегі отбасылық проблемалар.

Инклюзивті мектеп және тұтастай педагогикалық құрам отбасын бейімдеу, қалпына келтіру, инклюзияға тарту үшін қолайлы орта жасауы тиіс:

- ЕБҚ бар балалардың ата-аналарын баланы бағалауға, ЖОЖ әзірлеуге және енгізуге қатысуға тарту;

- олардың балалары іс-шараларға қалай және қашан қатыса алатындығы жөнінде отбасы қажеттіліктері мен құқықтарын тану;

- отбасын бала туралы ақпарат алмасуға қосу;

- ата-ана әрекетін қолдауға болатын құралдарды анықтау;

- ата-аналардың қалауы бойынша ұсынылған оңалту-қалпына келтіру бағдарламалары және олардың толықтырулары туралы отбасыларды ақпараттандыру;

- ата-аналарды баланың қол жеткізген жетістіктері мен өзгерістері туралы ақпараттандыру;

- отбасынан алынған кері байланысты ЕБҚ бар балаларды қалпына келтіруге арналған бағдарламаларды жақсартуда маңызды ақпарат ретінде тану.

Отбасымен және қоғаммен әріптестікті қамтамасыз ету үшін, инклюзивтік ортаны құру үшін жұмыстың келесі нысандарын пайдалану ұсынылады:

- ата-аналарға мектептің білім беру тапсырысы (миссия, саясат, бағдарлама, ережелер және т.б.), мектепте не болып жатқаны (іс-шаралар, оқиғалар, жетістіктер, өзгерістер және т.б.), балалардың жетістіктері (академиялық тұрғыдан және балалардың жеке дамуы) және т.б. туралы ақпарат беретін тұрақты кездесулерді (ата-аналармен кеңестер, жеке әңгімелер) ұйымдастыру;

- балалардың ата-аналары қатыса алатын мектептен тыс іс-шараларды ұйымдастыру;

- отбасылармен әріптестікке негізделген инклюзивті білім беру аясында мектепте кейбір жобаларды/іс-шараларды әзірлеу және енгізу;

- мектеп пен отбасы арасындағы байланысты қамтамасыз ету үшін ата-аналар қауымдастықтарын топтастыру. Ата-аналар қауымдастықтарының қолдауы бар көптеген елдерде ата-аналар мектеп қабылдайтын шешімдерге елеулі әсер етеді.

- мектеп қызметіне байланысты ата-аналарға сұрақ қою үшін сауалнама жүргізу;

- мектеп әкімшілігі қабылдаған кейбір шешімдер туралы ата-аналарға кеңес беру. Ата-аналар бюджетті, мектептен тыс іс-шараларды бекітуге, балалардың денсаулығы мен қауіпсіздігі мәселелері бойынша мектеп іс-шараларын ұйымдастыруға, мектепті және оның басшылығын ұйымдастыру бойынша жалпы істерге, мінез-құлық және тәртіп мәселелеріне, мектеп таңдау бойынша оқу жоспарлары мен бағдарламаларына және т.б. шараларға қатысуға тиіс [14].

Оқытудың амбебап дизайны (ОӘД)

Мектеп басшылығы мен мұғалімдерінің назарын оқытудың әмбебап дизайны (ОӘД) принциптерін практикада терең зерделеу және қолдану үшін аударуды ұсынамыз.

«Әмбебап дизайн» термині сәулетші Рональд Л. Мейспен кез келген өнімдер мен ортаны жас, қабілет немесе мәртебеге қарамастан, эстетика және барлығының қолжетімді пайдалануы тұрғысынан жобалаудың тәсілдерін анықтау ретінде ұсынылған.

Негізгі принциптердің бірі біркелкілеуден бас тарту болды. Жобалаушылар ерекше дайындықсыз және қандай да бір бейімделусіз әртүрлі адамдардың неғұрлым көп қолдануына болатын ортаны, қызметтер мен заттарды жасауға ұмтылады. Әмбебап дизайнға бастапқы бағдар дайын өнімге немесе қызметке өзгерістер енгізуден тиімдірек. Пайдалану оңай, барлық параметрлер бойынша қолжетімді өнімдер мен қызметтер барлық азаматтардың өмір сүру сапасын жақсартады. «Орта пайдаланушы» үшін жасалған заттар басым көпшілік үшін оңтайлы емес, өйткені бізде ешкім орташа статистикалық топқа жатпайды (сол секілді «орта оқушыға» бағытталған мектеп бағдарламалары да өз адресатын таппады).

1990 жылдардың басында АҚШ-тың Қолданбалы технологиялар орталығының (CAST) мамандары Мейстің әмбебап дизайнының концепциясы білім беру саласына қолдануға келетініне назар аударды. Икемділік, жан-жақтылық және адамдардың қажеттілігін алдын ала болжай білу элементтерін, сондай-ақ озық ғылыми жетістіктерді пайдалана отырып, CAST мамандары педагогтерді әртүрлі қабілеті бар білім алушыларға арналған әмбебап құралдарды іздеуді ынталандыратын Universal Design for Learning оқыту үшін әмбебап дизайн тұжырымдамасы мен технологиясын әзірледі. Бұйымдар мен қызметтердің әмбебап дизайнынан айырмашылығы, білім берудегі әмбебап дизайн физикалық «кедергісіздікке» қатысты танылмайды және когнитивті, мотивациялық және эмоциялық қолжетімділік салаларын қамтиды. Білім беру саласындағы әмбебап дизайн барлық білім алушылар қабылдайтын ақпарат беруді қарастырады, оған қол жеткізу үшін физикалық күш-жігердің қажеттілігін азайтады, барлық білім алушылардың мотивациясын және оқу процесіне тартылуын қамтамасыз етеді [20].

Білім берудің өз ресурстары бар, олар әр баланың қажеттіліктеріне сәйкес таңдалады. Автордың есептеуінше, «инклюзивті мектеп» – барлық бейімделген және жеке білім беру бағдарламалары жазылған ұйым емес. Бұл жайлы, дербестендірілген, барлық балалар үшін, педагогтер үшін, ата-аналар үшін әмбебап орта.

Барлық басшылар, мұғалімдер, білім алушылар және олардың ата-аналары мектептің достық кеңістігі, заманауи, қауіпсіз және ыңғайлы орын болуын қалайды. Әр мектеп инклюзивті болғысы келеді – тек мұны әзірге бәрі түсінбеді. Бірақ әмбебап дизайнға бағытталған оқыту стратегияларын пайдалану әрбір оқушының әлеуетін ашуды қамтамасыз ететін жағдайларды жасау жолымен түсінуге және ілгерілеуге көмектеседі.

Осылайша білім берудегі эмбебап дизайн принциптері әртүрлі білім алушылар үшін шынымен жұмыс істейтін бағдарламаны іске асыруға мүмкіндік береді. Білім алушылардың сан алуандылығын тану негізгі тәсілдерді анықтайды:

- ақпаратты әртүрлі ұсынамыз;
- білім алушыларды оқу тапсырмаларын шешуді, өздерінің білімдерін көрсетуді түрліше, өздігінше ұсынуға мүмкіндік береміз;
- білім алушыларды қызықтыратын және олардың қызығушылығын қолдайтын нұсқаларды ұсынамыз.

Эмбебап дизайн принциптерін пайдалану өтпелі кезеңнің көптеген мәселелерін шешуге мүмкіндік береді. Атап айтқанда, мүгедектікті және шектеулерді медициналық түсінуден қашуға мүмкіндік береді, себебі ол оқытудың инклюзивті нысандары мен мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін дамытуды тежейді. Денсаулық сақтаудан айырмашылығы, білім беруде арнайы тәсілдер, әдістемелер, технологиялар проблемалардың себептері болып табылатын «даму шектеулерін» өтеуге, түзетуге емес, осы себептердің салдарын: қандай да бір бастапқы бұзушылықтар мен шектеулерге байланысты туындаған жеке тұлғаның даму ерекшеліктерін қарастыруға бағытталған.

ЕБҚ бар білім алушылардың тіршілік ету, оқыту және әлеуметтендіру кезіндегі шектеулері бастапқы биологиялық қолайсыздықтарға тікелей байланысты емес. Мұғалімдер бұл қолайсыздықтың әлеуметтік салдарларымен бетпе-бет келеді: баланың пәндік бағдарламаларды игерудегі қиындықтары есту, көру, тірек-қимыл аппаратының бұзылуымен ғана емес, сонымен қатар бұзушылықтардың нәтижесіндегі оның психикалық, сөйлеу, дене бітімі, әлеуметтік дамуын қиындадатын өзін қоршаған әлеммен өзара әрекеттестігінің бұзылуына байланысты. Ал білім беру ортасындағы кедергілер бұл салдарды күшейте түседі.

Әртүрлі шектеулері бар білім алушылардың жалпы білім беру қажеттіліктерін ерекшелеу – шектеулері бар және шектеулері жоқ балаларды бірлесіп оқытуға, дидактикалық материалдарды және басқа да оқыту құралдарын іріктеуге әдістемелік тәсілдерді анықтаудың негізі болып табылады [20].

Осылайша, оқытудың эмбебап дизайны (ОӘД) – оқу бағдарламасын әзірлеу үшін қағидаттар жиынтығы, ол барлық адамдарға оқыту үшін тең мүмкіндіктер береді. ОӘД барлық білім алушыларға қабілетіне, жасына, жынысына немесе мәдени және тілдік тәжірибесіне қарамастан қызмет көрсету үшін әзірленген. ОӘД барлық білім алушыларды, соның ішінде әртүрлі қажеттіліктері бар білім алушыларды қамту үшін мақсаттарды, әдістерді, материалдар мен бағаларды әзірлеу жоспарын қамтамасыз етеді.

Педагогтармен құрылымдалған сұхбат сұрақтары

Тақырыбы: «Инклюзивті тәжірибені психологиялық-педагогикалық қолдау моделін жасау және апробациялау»

1. ЕБҚ бар балаларды білім беру процесіне енгізу тақырыбына кәсіптік қарым-қатынас: қауіптілік, үміт, кәсіби құндылықтар, кәсіби сенімдер (мысалы, «көп нәрсе мұғалімге тәуелді», (ата-аналар баламен айналыспаса, мұғалімге ештеңе тәуелді емес));

2. Білім беру кеңістігіне ЕБҚ бар баланы қосу процесінің қандай ерекшеліктері мен аспектілеріне назар аудардыңыз? (басқа балалардың ата-аналарымен жұмыс істеу қажеттілігіне, педагогикалық тәсілдерді таңдау қажеттілігіне, мамандардың командасында үйлесімді жұмыс істеу қажеттілігіне);

3. Сіз қандай кәсіби тәжірибе алдыңыз? (ППҚҚ-ға қатыса отырып, логопед, психолог, дефектолог мамандармен өзара іс-қимыл жасай отырып);

4. Баланы білім беру процесіне қосуда Сіздің көзқарасыңыз қалай өзгерді? Бұл қалай тиімді болмақ? Инклюзивті процесті психологиялық-педагогикалық қолдаудың ерекшеліктері мен ондағы мұғалімнің рөлі қандай?

5. Жаңа педагогикалық практиканың қандай тәсілдері, әдістері, формаларын Сіз өз іс-әрекетіңізде қолдандыңыз? Нақты бала бойынша мысалмен сипаттауға болады. Сіз баланы оқу процесіне қосу барысында балалар қарым-қатынасында, мамандардың командада жұмыс істеуінде бір жаңа нәрсе байқадыңыз ба?

6. Кәсіби өсуде қандай перспективаларды көресіз? Инклюзивті процесті тиімді психологиялық-педагогикалық қолдауды құру үшін не қажет? Сізге не үйрену керек?

Инклюзивтік практика мәселелеріне қатысты ата-аналар жиналыстары мен педагогикалық кеңестерді өткізудің үлгі тақырыптарын жоспарлау

Қыркүйек.

«Бірінші сынып оқушысының мектепке бейімделуінің психологиялық шарттары» тақырыбында ата-аналар жиналысы.

Жиналыстың міндеттері: ата-аналар ұжымын бірінші оқу жылында балалардың бейімделуі мүмкін мәселелерімен таныстыру. Бірінші сынып оқушысымен жайлы қарым-қатынас жүйесін құру үшін ұсыныстар әзірлеу.

Қарастырылатын сұрақтар: бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделуінің физиологиялық қиындықтары. Бірінші сынып оқушыларының мектепте бейімделуінің психологиялық қиындықтары. Сыныптағы балалардың өзара қарым-қатынас жүйесі.

Жиналыс барысы.

Бірінші мектеп күнін талқылау. Ата-аналар практикумы – «Сезімдер себеті» ойыны. Баланың мектепке бейімделуінің физиологиялық жағдайлары. Баланың мектепке бейімделуінің психологиялық қиындықтары. Сыныптастардың өзара қарым-қатынасы (бір-бірімен қарым-қатынас кезінде ережелерді қолдану).

Өткізу түрі: топтық жұмыс түрінде ата-аналар жиналысы.

Ұзақтығы: 40 мин.

«Мектептегі инклюзивті процестерді дамыту стратегиясы» педагогикалық кеңесі

Мақсаты: мекемеде инклюзивті режимде оқитын ЕБҚ бар балаларды барынша әлеуметтендіру және бейімдеу іс-шараларын әзірлеу.

Міндеттері: әртүрлі бастапқы мүмкіндіктері бар балалар үшін бірыңғай психологиялық қолайлы білім беру ортасын құру. Мектепте оқыту кезеңінде даму ерекшеліктері бар балаларды түзету, бейімдеу және әлеуметтендіру процестерінің тиімділігін диагностикалауды қамтамасыз ету. ЕБҚ бар баланың жеке бағдарын құру. Инклюзивті білім беруді дамыту үдерісіне ата-аналар мен қоғамдық ұйымдарды енгізу. Қорытынды жасап, педагогикалық кеңес шешімінің жобасын ұсыну.

Өткізу түрі: топтық жұмыс түріндегі жиналыс.

Ұзақтығы – 2 сағат.

Қазан.

«Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаға қалай көмектесуге болады» тақырыбында ата-аналар жиналысы. Өзара іс-қимыл шаралары. (1-2 сынып ата-аналары үшін өткізіледі).

Міндеттері: ата-аналарды «инклюзивті білім беру» ұғымымен таныстыру. Ата-аналарды инклюзивті тәрбие мен білім беруді іске асырудың негізгі шарттарымен таныстыру. Ата-аналар ұжымын біріктіру.

Қаралатын сұрақтар: ерекше балаларды әлеуметтендіру. Ата-аналар мен педагогтердің балалармен өзара іс-қимылын ұйымдастыруға көмек көрсету. ЕБҚ бар балаларды және кәдімгі балаларды қосу үшін бірлескен іс-шараларды өткізу шешімі.

Өткізу түрі: топтық жұмыс түрінде ата-аналар жиналысы.

Ұзақтығы – 40 мин.

«Инклюзивтік практика, инклюзивті білім беру кеңістігін құру» тақырыбындағы педагогикалық кеңес.

Міндеттері: Білім беру процесінің әрбір қатысушысының сұраныстары мен қажеттіліктеріне мектептің білім кеңістігінің бейімделуіне қажетті жағдай жасау. Ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балаларды олардың жас және жеке ерекшеліктеріне, өзекті даму деңгейіне, дене, соматикалық және жүйке-психикалық денсаулық жағдайына сәйкес әлеуметтік өмірге тарту. Әртүрлі білім беру қажеттіліктері мен денсаулық мүмкіндіктері бар балалар үшін бірыңғай психологиялық қолайлы білім беру ортасын құру.

Қарастырылатын сұрақтар: ЕБҚ бар баланың жеке бағыты үшін жағдай жасау. Диагностикалық-консультативтік, түзету-дамыту, емдік-профилактикалық, әлеуметтік еңбек бағыттарының өзара іс-қимылы арқылы оқыту процесін тиімді психологиялық қолдау жүйесін ұйымдастыру. Пәндер бойынша оқытудың бейімделген бағдарламаларын және оларға әдістемелік ұсынымдарды жасау, білімді, іскерлікті және дағдыны бағалау критерийлерін әзірлеу. Қорытынды жасап, педагогикалық кеңес шешімінің жобасын ұсыну.

Қараша.

«Балалардың денсаулығы біздің қолымызда» ата-аналар жиналысы (1-2 сынып оқушылары үшін).

Жиналыстың мақсаты. Ата-аналарға денсаулық туралы көпаспективті сипаттама ретінде түсінік қалыптастыру. Отбасы денсаулығын сақтауда және баланың одан әрі дамуында ауытқулардың алдын алуда тәрбие стилінің рөлін көрсету.

Қаралатын сұрақтар: «ДДҰ тұжырымдамасында» денсаулық ұғымын тұжырымдау. Денсаулық факторлары. Физикалық, психикалық, әлеуметтік және адамгершілік денсаулықтың критерийлері. Психика мен денсаулықтың өзара байланысы. Психосоматикалық аурулар. Баланың денсаулығын сақтаудағы тұлғааралық қарым-қатынас пен эмоциялық жағдайлардың рөлі. Отбасының психологиялық климаты және оны қолдау тәсілдері. Баланың психологиялық денсаулығының мүмкін болар бұзушылықтары. Ата-ана тәрбиесінің қандай стильдері, ұстанымдары баланың жеке басының және мінез-құлқының ерекшеліктерін анықтайды.

Өткізу түрі: топтық жұмыс түріндегі ата-аналар жиналысы.

Әдістері: дәріс, ми шабуылы, топта жұмыс істеу.

Ұзақтығы – 1 сағат.

«Мектеп оқушыларының салауатты өмір салты мәдениетін қалыптастыру бойынша ұйымдастыруға әлеуметтік факторлардың әсері» педагогикалық кеңесі.

Педагогикалық кеңестің міндеттері: мектеп жасындағы балалардың денсаулық жағдайын зерттеу және бала денсаулығының қалыптасуына әсер ететін факторлардың негізгі топтарын анықтау. Салауатты өмір салты мәдениетін қалыптастыру мәселелерін анықтау және зерттеу. Білім алушылардың денсаулығын сақтауға, нығайтуға бағытталған педагогикалық технологияларды әзірлеу және енгізу теориясы мен практикасын кұру.

Қарастырылатын сұрақтар: салауатты өмір салты мәдениетінің мәні мен құрамдас құрамын анықтау мәселелері. Балалар ағзасына әсер ететін қоршаған ортаның факторлары. Салауатты өмір салтына әлеуметтік факторлардың алдын алу бойынша қандай шараларды қолдану керек. Қорытынды жасап, педагогикалық кеңес шешімінің жобасын ұсыну.

Өткізу түрі: топтық жұмыс түріндегі жиналыс.

Ұзақтығы – 2 сағат.

Желтоқсан.

Ата-аналар жиналысы «ЕБҚ бар баланы оқу үлгеріміне алып жүру бойынша мектеп пен отбасының қарым-қатынасы» (4-сынып ата-аналары үшін).

Міндеттері: ата-аналарға ЕБҚ бар баланың интеллектін қалыптастыруда қызығушылықтың мәнін көрсету. ЕБҚ бар балалар мен ата-аналардың

бірлескен уақытқа қызығушылығын дамыту. Ересектер мен балалардың интеллектуалды мәдениетін қалыптастыру.

Қарастырылатын сұрақтар: ата-аналар «ақыл-ой мен шығармашылық қабілеттерін дамыту негізінде қызығушылық жатыр» деген пікірге қалай қарайды? ЕБҚ бар баланың қызығушылығының аясын біле ме? Баланың мүдделерін қалыптастыруды қалай ынталандырады? Сынып жетекшісіне сынып оқушыларының ЕБҚ бар балаға қызықты ойын-сауыққа қызығушылығын қалыптастыруға қалай көмектеседі?

Өткізу түрі: топтық жұмыс түрінде ата-аналар жиналысы.

Ұзақтығы – 1 сағат.

Қаңтар.

«Денсаулық мүмкіндігі шектеулі төменгі сынып оқушыларының өзін-өзі дамытуда сәттілік жағдайын жасаудағы ата-ана рөлі» тақырыбындағы ата-аналар жиналысы.

Мақсаты: ата-аналар мен бала арасындағы қарым-қатынас ерекшеліктерін анықтау. Отбасылық тәрбиенің негізгі ережелерін әзірлеу.

Қарастырылатын сұрақтар: Сіздің балаңызға отбасыңызда жайлы болу үшін не істеу керек, достары үйге келуі үшін не істеу керек. Біз бір проблемамен қаншалықты жиі кездесеміз: балаларға өздерін қалай ұстау керектігін айтамыз. Бала белгілі бір жағдайларда нені үйренуі мүмкін екенін «Аяқталмаған сөйлемдер» тесті арқылы анықтау. «Бала және оның отбасы» сауалнамасын толтыру.

«Инновациялық тәжірибедегі табысқа жету жағдайын ұйымдастыру – денсаулық мүмкіндігі шектеулі оқушылардың әлеуметтенуін арттырудың бір бағыты» тақырыбындағы педагогикалық кеңес (бастауыш сынып мұғалімдері).

Педагогикалық кеңестің мақсаты: инклюзивті білім беруде табыстың ЕБҚ бар оқушылардың түрлі іс-әрекет аспектілеріне әсерлеріне талдау жасау. Сабақта табысқа жету жағдайын құрастыру тәсілдері мен әдістерін жүйелеу. Мектептегі «табыс жағдайы банкін» құруды бастау.

Қарастырылатын сұрақтар: болашақ шығармашылық топтарда жетекшілерді таңдау. Мақсаты таңдау, Инклюзивті тәжірибе мен топ қызметін ұйымдастыру. Топ басшыларының жеке-топтық жұмысы. Олар жұмыс істегісі келетін шығармашылық топтарға қатысты педагогтердің өзін-өзі анықтауы. Қорытынды жасап, педагогикалық кеңес шешімінің жобасын ұсыну.

Өткізу түрі: топтық жұмыс түріндегі жиналыс.

Ұзақтығы – 1 сағ. 30 мин.

Ақпан.

«Танымға деген қызығушылықты дамыту» тақырыбындағы педагогикалық кеңес (1-4 сынып мұғалімдері).

Мақсаты: оқу-жаттығудың басқа да уәждері арасында танымдық қызығушылықтың орны мен рөлін, денсаулық мүмкіндігі шектеулі балалардың танымдық қызығушылықтары мен физиологиялық-психологиялық

ерекшеліктерінің өзара байланысын анықтау. Денсаулық мүмкіндігі шектеулі балалардың танымдық қызығушылығын дамытуда мұғалімнің ынталандырушы рөлін анықтау. ЕБҚ бар оқушылардың және мүгедек балалардың танымдық қызығушылықтарын дамытатын әдіс-тәсілдер мен әдістерді қарастыру. Мектепте ЕБҚ бар оқушылар мен мүгедек балалардың танымдық қызығушылықтарын дамытуға ықпал ететін жағдайлар жасау.

Қарастырылатын сұрақтар: «Пәнге танымдық қызығушылықты қалыптастыру» мәселесіне теориялық көзқарасты баяндау. Сабақтың әртүрлі кезеңдерінде танымдық қызығушылықты дамытатын әдістер мен тәсілдерді қолдану тәсілдерін қарастыру. Сабақта танымдық қызығушылықты дамыту қажеттілігін дәлелдеу. Қорытынды жасап, педагогикалық кеңес шешімінің жобасын ұсыну.

Өткізу түрі: топтық жұмыс түріндегі жиналыс.

Ұзақтығы – 2 сағат.

«Мектепте инклюзивті білім беру процесін педагогикалық жобалау» тақырыбындағы педагогикалық кеңесі (бастауыш және орта мектеп педагогтары).

Педагогикалық кеңестің мақсаты: мектептің инклюзивті білім беру кеңістігіне жобалау қызметін енгізу бойынша педагогикалық ұжымның іс-әрекетін ынталандыру.

Қарастырылатын мәселелер: инклюзивті білім беруді оқытудың әдістемелік жүйесін жаңғырту. Мектептің инклюзивті кеңістігіне жобалық қызмет технологиясын әзірлеу. Педагогикалық кеңес қатысушыларының қызметін бағалау.

Өткізу түрі: топтық жұмыс түріндегі жиналыс.

Ұзақтығы – 2 сағат.

Сәуір.

Ата-аналар жиналысы «ЕБҚ бар баланың оқу қабілеті. Сабақ барысында және сабақтан тыс іс-әрекеттерде олардың даму жолдары» (1-2 сынып балаларының ата-аналары).

Жиналыстың міндеттері: ойындардың басты міндеті – ЕБҚ бар әрбір балаға өз қабілеттерін, өзінің бірегейлігін және көрсетуге мүмкіндік беру.

Талқылау үшін сұрақтар: қабілеттер, олардың түрлері және адам өміріндегі маңызы. ЕБҚ бар оқушылардың қабілеті және оларды оқу қызметінде жүзеге асыру.

Жиналысты (ойындарды) өткізу жоспары: Жиналыс оқушылармен бірге өтеді.

Ұзақтығы – 50 мин.

«Инклюзивті сыныпта сабақтың тиімділігі мен сапасын арттырудың жолдары мен құралдары» тақыбырындағы педагогикалық кеңесі.

Мақсаты: жаңа педагогикалық идеялардың ықпалымен тәрбиенің педагогикалық ұстанымдарын ауыстыру барысында қазіргі сабақтың жаңа ерекшеліктерін ашу.

Қарастырылатын сұрақтар: іс-әрекеттің жаңа ұғымдары мен тәсілдерін қалыптастыру. Жаңа ұғымдардың мәнін өз бетінше ашу бойынша ЕБҚ бар оқушының қызметін ұйымдастыру. Шеберлік пен дағдыларды қалыптастыру. Жүйелі бірізділік, сабақтастық және оқу операцияларының аяқталуы. Қорытынды жасап, педагогикалық кеңес шешімінің жобасын ұсыну.

Өткізу түрі: топтық жұмыс түріндегі жиналыс.

Ұзақтығы – 2 сағат.

Мамыр.

«Балалардың жеке қасиеттерін дамытудағы қарым-қатынастың маңызы және бірлескен іс-әрекет» тақырыбындағы ата-аналар жиналысы (4-сынып оқушыларының ата-аналары).

Жиналыстың міндеттері: баланың жеке қасиеттерін дамытудағы балалардың қарым-қатынасы мен бірлескен іс-әрекетінің мәнін талқылау. Ата-аналар мен балалар арасында сауалнама жүргізу нәтижесінде анықталған мәселелерді қарастыру және жиналыс тақырыбы бойынша талқылау өткізу.

Талқылауға арналған сұрақтар: қарым-қатынас және оның адам өміріндегі рөлі. Денсаулық мүмкіндігі шектеулі баланың отбасындағы қарым-қатынас. Бұл үдерістің ЕБҚ бар балалар мен ересектер үшін нәтижелері.

Өткізу түрі: топтық жұмыс түріндегі ата-аналар жиналысы.

Ұзақтығы – 4 мин.

«Табыс мектебі: инклюзивті тәжірибедегі мәселелер мен жетістіктер» тақырыбындағы педагогикалық кеңесі (бастауыш мектеп мұғалімдері).

Педагогикалық кеңестің мақсаты: инклюзивті жұмыста мұғалімдер, оқушылар мен ата-аналарды ЕБҚ бар білім алушылардың жетістіктеріне ынталандырудағы мектебінің қызметін талдау.

Қарастырылатын сұрақтар: ЕБҚ бар бастауыш мектеп оқушыларының мектептік оқуын табысты аяқтау қорытындысы. Жыл бойы оқудағы ЕБҚ бар оқушыларда қандай проблемалар пайда болды, ЕБҚ бар оқушылардың жыл бойы шешу мүмкіндіктері мен жолдары. Бастауыш сынып оқушыларының жетістіктерін жоспарлау.

Өткізу түрі: топтық жұмыс түріндегі жиналыс.

Ұзақтығы – 2 сағат.

Келісілген :

Кәсіпқабілеткерлерімі
Д.Досболлова

Бекітемін

Ш.Уәліханов атындағы №18

ЖОББМ директоры

Г.Омарова

№	Қызметтің негізгі бөлімдері мен мазмұны	Орындаушылар	Мерзімі	Бақылау түрі
1		2	3	4
Психологиялық-педагогикалық диагностика				
1	МШ балаларды медициналық зерттеу	медициналық қызметкерлер	қыркүйек	Оқушыға медициналық ұсыныс
2	МШ балалардың танымдық әрекеті мен эмоциялық ерік аясындағы даму деңгейін анықтау	психологтар	қыркүйек	Психологиялық ұсыныс
3	Логопедиялық диагностика: сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балаларды анықтау	логопедтер	қыркүйек	Сөйлеу тілдік карталар
4	МШ оқушыларында мектеп үшін маңызды дағдылардың қалыптасу деңгейін анықтау	дефектолог мұғалім, психолог	қыркүйек	Педагогикалық ұсыныс
5	МШ оқушылардың әлеуметтік дамуының диагностикасы	әлеуметтік педагог	қыркүйек	Әлеуметтік ұсыныс
6	МШ оқушылардың жанұялық тәрбиелену жағдайын зерттеу	сынып жетекшісі	қазан-қараша	Жанұяның әлеуметтік көрінісі
7	Оқу үдерісіндегі МШ оқушылармен жеке тәсілімдерді жүзеге асыру бойынша педагогтарға арналған ұсынымдарды, психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламаларын және жанұялық тәрбие бойынша ата-аналарға арналған ұсынымдарды құрастыру	Қолдау қызметінің мамандары	қыркүйек	Психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламалары
8	Оқушылармен жүргізілетін түзете дамыту жұмысын жүзеге асырудың табыстылығын және	Қолдау қызметінің мамандары	жыл бойы	Мамандардың бақылауы

	олардың оқудағы жетістіктерін динамикалық зерттеу			
9	МШ балаларды психологиялық-педагогикалық салыстырмалы қорытынды тексеру	Қолдау қызметінің мамандары	сәуір	Психологиялық-педагогикалық бейін
Арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау				
10	Жеке және топтық түзете дамыту сабақтарын жүйелі түрде жүргізу	дефектологтар логопедтер, психологтар	жыл бойы	Жұмыс құжаттамасы
11	Оқушыларға әрекеттің әр түрлі түрлерінде қажетті психологиялық-педагогикалық көмек көрсету	Қолдау қызметінің мамандары	жыл бойы	Сұраныс бойынша
12	Ата-аналарға психологиялық-педагогикалық кеңес беру (топтық, жеке)	Қолдау қызметінің мамандары	Оқу жыл бойы	Ата-аналарға арналған ұсыным
13	МШ оқушыларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша педагогтарға топтық, жеке психологиялық-педагогикалық кеңес беру	Қолдау қызметінің мамандары	сұранысы бойынша	Ақпараттық материалдар
14	МШ балалармен түзете дамыту жұмысының нәтижелерін талдау және жинақтау, оны қорытынды педкеңесте талқылау	Қолдау қызметінің мамандары	мамыр	Қолдау мамандарының есебі
15	Педагогикалық қорғаушылық түзімін сақтау	Педагогтер ұжымы	Оқу жыл бойы	Мұғалімдерге арналған ұсыным
16	Ата-аналарды оқу-тәрбие үдерісіне тарту	Қолдау қызметінің мамандары, педагогтар	Оқу жыл бойы	Ата-аналарға арналған ұсыным
Психологиялық-педагогикалық және медициналық-педагогикалық ағарту				
17	Жалпы білім беру үдерісіне қатысушыларын инклюзивтік білім берудің мақсаты мен міндеттері туралы ақпараттандыру	Қолдау қызметінің мамандары	Оқу жыл бойы	Ата-аналарға арналған ұсыным

18	Жаңы билим берүү үзгүрүчүлүгү түпкүлүгүндө интерактивдүү үзгүрүчүлүк технологияларын жүргүзүү	Колдуу түпкүлүгүндө материалдар	Жогорку бөлүмдө	Актардын материалдары
19	Жаңы билим берүү үзгүрүчүлүгү интерактивдүү үзгүрүчүлүк технологияларын колдонуу технологияларын колдонуу технологияларын колдонуу	Колдуу түпкүлүгүндө материалдар	Жогорку бөлүмдө	Актардын материалдары
20	МЭН билим берүү үзгүрүчүлүгү түпкүлүгүндө интерактивдүү үзгүрүчүлүк технологияларын колдонуу технологияларын колдонуу	Колдуу түпкүлүгүндө материалдар	Жогорку бөлүмдө	
21	Информация билим берүү технологияларын колдонуу технологияларын колдонуу технологияларын колдонуу	Колдуу түпкүлүгүндө материалдар	Жогорку бөлүмдө	БАС-20 жылдыгы
22	Архивдик маалымат берүү технологияларын колдонуу технологияларын колдонуу технологияларын колдонуу	ITK технологияларын материалдар	Жогорку бөлүмдө	Жаңы бөлүмдө
23	Информация билим берүү технологияларын колдонуу технологияларын колдонуу технологияларын колдонуу	Колдуу түпкүлүгүндө материалдар	Жогорку бөлүмдө	Информация технологияларын
Учурдагы актуалдуу темалар				
24	Күндүзгү билим берүү үзгүрүчүлүгү	Колдуу түпкүлүгүндө материалдар	Жогорку бөлүмдө	Жаңы бөлүмдө
25	Табияттын үзгүрүчүлүгү	Колдуу түпкүлүгүндө материалдар	Жогорку бөлүмдө	Сырткы технологияларын
26	Колдуу маалымат берүү	ITK технологияларын материалдар	Жогорку бөлүмдө	Материалдарын бөлүмдө

Қазақстан Республикасының
Білім, Жасөспірімдер және Спорт
Министрлігі

Әлеуметтік-педагогикалық
ғылымдар институты

Ходжабаева Р.Х.

Алгебра пәнінен жеке үйде оқыту жоспарына
(жалпы білім беру бағдарламасы)
сәйкес үйде оқытылатын 9 «Б» сынып оқушысы
Аршабай Аидаға арналған жеке оқу жұмыс жоспары
Жалпы сағат саны-68
2021-2022 оқу жылы

Мұғалім : Досболотова Д.Е.

Түсінік хат

Республиканың жалпы білім беретін мектептеріндегі оқу процесі ҚР Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығымен бекітілген Үлгілік оқу жоспарларымен (2021 жылғы 26 наурыздағы №125 бұйрығымен өзгерістер мен толықтырулар енгізілген) жүргізіледі. Бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беретін жергілікті ұйымдарының көрсететін, мемлекеттік қызметі ретінде тегін үйде жеке оқыту, Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 8 сәуірдегі №174 бұйрығымен бекітілген «Жергілікті атқарушы ұйымдар көрсететін, арнайы білім беру саласының мемлекеттік қызмет көрсету стандартымен» (бұдан әрі стандарт) реттеледі. Қарастырылып отырған стандарт «үйде тегін жеке оқыту» қызметінің көрсетілуін анықтайды және бірнеше дәйекті кезеңдерді болжайды.

9-сыныптағы алгебра пәнінің базалық мазмұны «Тендеулер, теңсіздіктер және олардың жүйелері», «Сандар тізбегі», «Тригонометрия элементтері», «Ықтималдықтар теориясы және математикалық статистиканың элементтері» тараулары бойынша теориялық материалдардан тұрады.

9-сыныпта оқытудың міндеттері: екі айнымалысы бар сызықтық емес тендеулер мен теңсіздіктер және олардың жүйелері ұғымдарын қалыптастыру; тізбек пен арифметикалық және геометриялық прогрессиялар; шексіз кемімелі геометриялық прогрессия; бұрыш пен дуганың радиандық өлшемдері ұғымдарын қалыптастыру; кез келген бұрыштың тригонометриялық функциялары ($\nu = \sin x$, $\nu = \cos x$, $\nu = \operatorname{ctg} x$, $\nu = \operatorname{ctg} x$) ұғымдарын қалыптастыру; статистикалық, классикалық және геометриялық ықтималдықтар ұғымдарын қалыптастыру; сызықтық емес тендеулер мен теңсіздіктер жүйелерімен таныстыру; сандар тізбегі және оның берілу тәсілдерімен таныстыру; арифметикалық және геометриялық прогрессиялардың n -ші мүшесінің формулаларымен таныстыру; арифметикалық және геометриялық прогрессиялардың алғашқы n мүшесінің қосындысының мәнін есептеу формулаларымен таныстыру; шексіз кемімелі геометриялық прогрессияның мүшелерінің қосындысының мәнін табу формуласымен таныстыру; математикалық индукция әдісімен таныстыру. Негізгі оқу бағдарламасын негізге ала отырып үйде оқыту жүктемесіне бөлімдерде сағат сандары қысқартылды.

«Алгебра» пәні бойынша күнтізбелік-тақырыптық жоспар
9-сынып Алгебра 2 саят Оқу жылында 68 саят

Үзак мерзімді жоспар бағдарлары	Тақырыптар/Үзак мерзімді жоспар бағдарының мазмұны	Оқу мақсаттары	Саят саны	Жоспарланған мерзімі	Нақты мерзімі
7-8-сыныптардағы алгебра курсына қайталау					
1-тоқсан (16 саят)					
9.1А Екі айнымалысы бар теңдеулер, теңсіздіктер және олардың жүйелері (11 саят)	Екі айнымалысы бар сызықтық теңдеу.	8.1.1.2-сыныптың квадрат түбірі және арифметикалық квадрат түбірі анықтамаларын білу және ұғымдарын ажырату;	1	01.09	
	§1 Екі айнымалысы бар сызықтық емес теңдеулер	8.1.2.2-квадрат түбірдің мәнін бағалау;			
	Екі айнымалысы бар сызықтық теңдеу	8.1.1.1-иррационал және нақты сандар ұғымдарын менсертү;			
	§1 Екі айнымалысы бар сызықтық емес теңдеулерге байланысты өсеттер шығару	9.2.2.1-екі айнымалысы бар сызықтық және сызықтық емес теңдеулерді қабырғату;	1	03.09	
	§2 Екі айнымалысы бар сызықтық емес теңдеулер жүйесі	9.2.2.2-екі айнымалысы бар сызықтық және сызықтық емес теңдеулер жүйесін шешу;	1	10.09	
	§2 Екі айнымалысы бар сызықтық емес теңдеулер жүйесіне байланысты өсеттер шығару	9.2.2.2-екі айнымалысы бар сызықтық емес теңдеулер жүйесін шешу;	1	15.09	
	§4 Екі айнымалысы бар сызықтық емес теңдеулер жүйесі көмегімен мәнділі өсеттерді шығару.	9.4.2.1-мәнділі өсеттерді теңдеулер жүйелері арқылы шығару;	1	17.09	
	Бір айнымалысы бар сызықтық емес теңсіздіктер жүйесі.	9.4.3.1-өсет шарты бойынша математикалық модель құру;	1	22.09	
	Бір айнымалысы бар сызықтық емес теңсіздіктер жүйесі.	8.2.2.8-квадрат теңсіздіктерді шешу;	1	24.09	
	Бір айнымалысы бар сызықтық емес теңсіздіктер жүйесі.	8.2.2.9-рационал теңсіздіктерді шешу;	1	29.09	
Бір айнымалысы бар теңсіздіктер	9.2.2.2-екі айнымалысы бар теңсіздіктерді шешу;	1	01.10		
Бір айнымалысы бар теңсіздіктерге байланысты өсеттер шығару	9.2.2.3-екі айнымалысы бар теңсіздіктерді шешу;	1	06.10		
§6 Екі айнымалысы бар сызықтық емес теңсіздіктер жүйесі	9.2.2.4-екі айнымалысы бар сызықтық емес теңсіздіктер жүйесін шешу;	1	08.10		

	§6 Екі айнымалысы бар сызықтық емес теңсіздіктер жүйесіне байланысты есептер шығару. БЖБ	9.2.2.4 екі айнымалысы бар сызықтық емес теңсіздіктер жүйесін шешу.	1+1	13.10;15.10	
	§7 Комбинаториканың негізгі ұғымдары мен ережелері (қосу және көбейту ережелері)	9.3.1.1 комбинаториканың ережелерін білу (қосу және көбейту ережелері)	1	20.10	
	§8 Санның факториалы. Орналастырулар мен алмастырулар	9.3.1.2 санның факториалы анықтамасын білу; 9.3.1.3 қайталанбайтын орналастыру, алмастыру және теру анықтамаларын білу.			
	Токсан бойынша жинақтық бағалау		1+1	22.10;27.10	
	§9 Қайталанбайтын терулер. Комбинаториканың негізгі формулалары	9.3.1.4 қайталанбайтын орналастыру, алмастыру және теру сандарын есептеу үшін комбинаторика формулаларын білу.	1	29.10	
II тоқсан (16 сағ)					
9.2А					
Тізбектер	§12 Сандар тізбегі, оның берілу тәсілдері және қасиеттері	9.2.3.1 сандар тізбегі туралы түсінік болу; 9.2.3.2 тізбектің n-ші мүшесін табу, мысалы: $\frac{1}{1}, \frac{1}{1}, \frac{1}{1}, \frac{1}{1}, \frac{1}{1}, \dots$ $\frac{2}{3}, \frac{3}{4}, \frac{4}{5}, \frac{5}{6}, \dots$	1	10.11	
	§18 Математикалық индукция әдісі	9.2.3.3 зматематикалық индукция әдісін білу және қолдану.	1	12.11	
	§13 Арифметикалық прогрессия. Арифметикалық прогрессияның n-ші мүшесінің формуласы	9.2.3.4 сандар тізбектерінің арасынан арифметикалық және геометриялық прогрессияны ажырату; 9.2.3.5 арифметикалық прогрессиялардың n-ші мүшесін, алғашқы n мүшелерінің қосындысын есептеу формулаларын, синтетикалық қасиетін білу және қолдану.	1	17.11	
	§13 Арифметикалық прогрессия. Арифметикалық прогрессияның n-ші мүшесінің формуласына байланысты есептер шығару	9.2.3.4 сандар тізбектерінің арасынан арифметикалық және геометриялық прогрессияны ажырату; 9.2.3.5 арифметикалық прогрессиялардың n-ші мүшесін, алғашқы n мүшелерінің қосындысын есептеу формулаларын, синтетикалық қасиетін білу және қолдану.	1	19.10	
	§14 Арифметикалық прогрессияның алғашқы n мүшелерінің қосындысының мәнін табу формуласы.	9.2.3.5 арифметикалық прогрессиялардың n-ші мүшесін, алғашқы n мүшелерінің қосындысын есептеу формулаларын, синтетикалық қасиетін білу және қолдану.	1	24.11	
	§14 Арифметикалық прогрессияның алғашқы n мүшелерінің қосындысының мәнін табу формуласы	9.2.3.5 арифметикалық прогрессиялардың n-ші мүшесін, алғашқы n мүшелерінің қосындысын есептеу формулаларын, синтетикалық қасиетін білу және қолдану.	1	26.11	

	мәнін есептеу формуласын пайдаланып есептер шығару,	п мүшелерінің қосындысын есептеу формулаларын, синглтамалық қасиетін білу және қолдану;			
	§15Г геометриялық прогрессия. Геометриялық прогрессияның n-ші мүшесінің формуласына байланысты есептер шығару	9.2.3.Геометриялық прогрессиялардың n-ші мүшесін, алғашқы п мүшелерінің қосындысын есептеу формулаларын, синглтамалық қасиетін білу және қолдану;	1		
	§15Г геометриялық прогрессия. Геометриялық прогрессияның n-ші мүшесінің формуласына байланысты есептер шығару	9.2.3.Геометриялық прогрессиялардың n-ші мүшесін, алғашқы п мүшелерінің қосындысын есептеу формулаларын, синглтамалық қасиетін білу және қолдану;	1	03.12	
	§16 Геометриялық прогрессияның алғашқы п мүшелерінің қосындысының мәнін есептеу формуласы	9.2.3.Геометриялық прогрессиялардың n-ші мүшесін, алғашқы п мүшелерінің қосындысын есептеу формулаларын, синглтамалық қасиетін білу және қолдану;	1	08.12	
	§16 Геометриялық прогрессияның алғашқы п мүшелерінің қосындысының мәнін есептеу формуласына байланысты есептер шығару	9.2.3.Геометриялық прогрессиялардың n-ші мүшесін, алғашқы п мүшелерінің қосындысын есептеу формулаларын, синглтамалық қасиетін білу және қолдану;	1		
	Арифметикалық және геометриялық прогрессияларға байланысты есептер шығару	9.2.3.Арифметикалық немесе/және геометриялық прогрессияларға байланысты есептер шығару	1	10.12	
	Шеңсіз кемімелі геометриялық прогрессия	9.2.3.Шеңсіз кемімелі геометриялық прогрессия қосындысының формуласын пәрінілті оқидық бөлшекте жай бөлшекке айналдыру үшін қолдану;	1		
	Шеңсіз кемімелі геометриялық прогрессия қосындысының формуласына байланысты есептер шығару. БЖБ	9.2.3.Шеңсіз кемімелі геометриялық прогрессия қосындысының формуласын пәрінілті оқидық бөлшекте жай бөлшекке айналдыру үшін қолдану;	1	15.12	
	Мәтінді есептерді шығару.	9.2.3.Шеңсіз кемімелі геометриялық прогрессия қосындысының формуласын есептер шығаруда қолдану;	1		
	Токсан бойынша жылжитық бөту		1	22.12	
	Аралас прогрессияларға байланысты мәтінді есептерді шығару есептер шығару.	9.4.2.Геометриялық және арифметикалық прогрессияларға байланысты мәтінді есептерді шығару;	1	29.12	
3-тоқсан (20сағ)					
9.3А Тригонометрия	§19 Бұрыш пен доғаның градустық және радиандық өлшемдері	9.1.1.1.Бұрыштың радиандық өлшемі ұғымын меңгеру. 9.1.2.1.Градусты радианға және радианды градусқа айналдыру.	1		

§19 Бұрыш пен дуганың градустық және радиандық өлшемдеріне байланысты есептер шығару	<p>9.1.1.2б) бірлік шеңбердің бойында $0; \frac{\pi}{2}; \pi; \frac{3\pi}{2}; 2\pi$ сандарын белгілеу;</p> <p>9.1.1.1) бұрыштың радиандық өлшемі ұлғайып меншеуі;</p> <p>9.1.2.1) радиусты радианға және радианды градусқа айналдыру;</p> <p>9.1.1.2б) бірлік шеңбердің бойында $0; \frac{\pi}{2}; \pi; \frac{3\pi}{2}; 2\pi$ сандарын белгілеу;</p>	1			
§20 Кез келген бұрыштың синусы, косинусы, тангенсі және котангенсі. Бұрыш синусының, косинусының, тангенсінің және котангенсінің мәндері	<p>9.2.4.1) тригонометриялық функциялардың анықтамаларын білу;</p> <p>9.2.4.2) бірлік шеңбердегі нүктелердің координаттарын ($\cos \alpha$, $\sin \alpha$) мен тригонометриялық функциялардың өзара байланысын білу;</p>	1			
§21 Тригонометриялық функциялар және олардың қасиеттері	<p>9.2.4.3) бірлік шеңбердің көмегімен тригонометриялық функциялардың анықталу облысы мен мәндер жиынын табу;</p> <p>9.2.4.4) бірлік шеңбердің көмегімен тригонометриялық функциялардың жұпттылығын (тақтылығын), периодтылығын, бірсызықтылығын және табырлықтылық аралықтарын түсіндіру;</p>	1			
§21 Тригонометриялық функциялар және олардың қасиеттеріне байланысты есептер шығару	<p>9.2.4.5) бірлік шеңбердің көмегімен тригонометриялық функциялардың анықталу облысы мен мәндер жиынын табу;</p> <p>9.2.4.6) бірлік шеңбердің көмегімен тригонометриялық функциялардың жұпттылығын (тақтылығын), периодтылығын, бірсызықтылығын және табырлықтылық аралықтарын түсіндіру;</p>	1			
§22 Тригонометриялық теңе-теңдіктер	<p>9.2.4.5. Негізгі тригонометриялық теңе-теңдіктерді тригонометриялық өрнектерді түрлендіруге қолдану.</p>	1			
§22 Тригонометриялық теңе-теңдіктер	<p>9.2.4.5. Негізгі тригонометриялық теңе-теңдіктерді тригонометриялық өрнектерді түрлендіруге қолдану.</p>	1			
Негізгі тригонометриялық теңе-теңдіктерді тригонометриялық өрнектерді түрлендіруге қолдану	<p>9.2.4.5. Негізгі тригонометриялық теңе-теңдіктерді тригонометриялық өрнектерді түрлендіруге қолдану.</p>	1			
Негізгі тригонометриялық теңе-теңдіктерді тригонометриялық өрнектерді түрлендіруге қолдану	<p>9.2.4.5. Негізгі тригонометриялық теңе-теңдіктерді тригонометриялық өрнектерді түрлендіруге қолдану.</p>	1			
§23 Келтіру формулалары	<p>9.2.4.4. Келтіру формулаларын қорытып шығару және қолдану.</p>	1			
§23 Келтіру формулаларына байланысты есептер шығару	<p>9.2.4.4. Келтіру формулаларын қорытып шығару және қолдану.</p>	1			

	§23Келтіру формулаларына байланысты есептер шығару	9.2.4.4.Келтіру формулаларын қорытпн шығару және қолдану:	1		
	§23Келтіру формулаларына байланысты есептер шығару	9.2.4.4.Келтіру формулаларын қорытпн шығару және қолдану.	1		
	Қосу формулалары. §24Екі бұрыштың косинусы мен айырмасының синусы және косинусының формулалары	9.2.4.3 бұрыштардың косинусы мен айырмасынң, жарты және кос бұрыштың тригонометриялық формулаларын қорытпн шығару және қолдану.	1		
	Қосу формулалары. §25Екі бұрыштың косинусы мен айырмасының тангенсі және котангенсінің формулалары	9.2.4.3 бұрыштардың косинусы мен айырмасынң, жарты және кос бұрыштың тригонометриялық формулаларын қорытпн шығару және қолдану.	1		
	Қосу формулалары. §25Екі бұрыштың косинусы мен айырмасының тангенсі және котангенсінің формулаларына байланысты есептер шығару. БЖТБ	9.2.4.3 бұрыштардың косинусы мен айырмасынң, жарты және кос бұрыштың тригонометриялық формулаларын қорытпн шығару және қолдану.	1		
	§26 Тригонометриялық функциялардың қосбұрышының және жарты бұрышының формулалары.	9.2.4.3 бұрыштардың косинусы мен айырмасынң, жарты және кос бұрыштың тригонометриялық формулаларын қорытпн шығару және қолдану.	1		
	§26 Тригонометриялық функциялардың қосбұрышының және жарты бұрышының формулалары	9.2.4.3 бұрыштардың косинусы мен айырмасынң, жарты және кос бұрыштың тригонометриялық формулаларын қорытпн шығару және қолдану.	1		
	Төксең бойынша жылғытық бағалау		1		
	§26 Тригонометриялық функциялардың қосбұрышының және жарты бұрышының формулаларына байланысты есептер шығару	9.2.4.3 бұрыштардың косинусы мен айырмасынң, жарты және кос бұрыштың тригонометриялық формулаларын қорытпн шығару және қолдану.	1		
9.4А Тригонометр ия	§27Тригонометриялық функциялардың косинусы мен айырмасы көбейтпндіге түрлендіру формулалары	9.2.4.7 тригонометриялық функциялардың косинусы мен айырмасынң көбейтпндіге және кос бұрыштың тригонометриялық формулаларын қорытпн шығару және қолдану.	1		
	§28Тригонометриялық функциялардың көбейтпндісін қосылғыға немесе айырмға түрлендіру формулалары.	9.2.4.7 тригонометриялық функциялардың косинусы мен айырмасынң көбейтпндіге және кос бұрыштың тригонометриялық формулаларын қорытпн шығару және қолдану.	1		
	§27Тригонометриялық функциялардың косинусы мен айырмасы көбейтпндіге, §28Тригонометриялық функциялардың	9.2.4.7 тригонометриялық функциялардың косинусы мен айырмасынң көбейтпндіге және кос бұрыштың тригонометриялық формулаларын қорытпн шығару және қолдану.	1		

	көбөйтүндүсүн кошкондо немесе айырманы түрлендирүү формулаларына байланысты эсептер шыгаруу	кошалуу;				
	§29 Тригонометриялык өрнөктөрдү тепе-тең түрлендирүү	9.2.4.8 тригонометриялык өрнөктөрдү тепе-тең түрлендирүүдө				
	§29 Тригонометриялык өрнөктөрдү тепе-тең түрлендирүү	9.2.4.8 тригонометриялык өрнөктөрдү тепе-тең түрлендирүүдө	1			
	§29 Тригонометриялык өрнөктөрдү тепе-тең түрлендирүү	орындау;				
	§29 Тригонометриялык өрнөктөрдү тепе-тең түрлендирүү	9.2.4.8 тригонометриялык өрнөктөрдү тепе-тең түрлендирүүдө	1			
	§29 Тригонометриялык өрнөктөрдү тепе-тең түрлендирүү	орындау;				
	§30 Октя және оның түрлөрү	9.3.2.1 октя, көпкөчкөк октя, өңкөк октя, мүмкүн эмес октя, коңилык нөткөжөлөр, тең мүмкүндүктү және карама-карсы октялар үчкөждөрүн менсүрүү;	1			
	§31 Ыктымалдыктын классикалык аныктамасы. Статистикалык ыктымалдык	9.3.2.2 элементтер және элементтер эмес окуяларды ажыратуу; 9.3.2.3 ыктымалдыктын классикалык аныктамасын билүү және эсептер шыгаруу үчүн оны колдануу; 9.3.2.4 ыктымалдыктын статистикалык аныктамасын билүү;	1			
	§31 Ыктымалдыктын классикалык аныктамасы. Статистикалык ыктымалдык. БЭЖБ	9.3.2.3 ыктымалдыктын классикалык аныктамасын билүү және эсептер шыгаруу үчүн оны колдануу;	1			
	§32 Геометриялык ыктымалдык	9.3.2.5 геометриялык ыктымалдыкты эсептер шыгарууда колдануу;	1			
	Матрица эсептерди шыгаруу	9.3.2.5 геометриялык ыктымалдыкты эсептер шыгарууда колдануу;	1			
	Токсика боёлушун жаныгыттык баалау	9.3.2.5 геометриялык ыктымалдыкты эсептер шыгарууда колдануу;	1			
	7-9 сыныптардагы алгебра курсун көйтөлдү		1			
			1			

Рассмотрено
Руководитель МО
Мишу Мишина М.В.

«Согласовано»
Заместитель директора
по УВР
Воропаева Воропаева Т.А.

«Утверждено»
на педагогическом
совете пр. №1 от 13.08.20
Директор КГУ «Оси № 18
имени Ш. Уалиханова
Омарова Омарова Г.С.

**Индивидуальная
рабочая учебная программа
по предмету «Русский язык»
согласно вспомогательной программы 1 типа
для индивидуального обучения на дому
учащегося 3 «В» класса
Мананова Максата
на 2020-2021 уч. год
Учитель Юнусова Н.М.**

Пояснительная записка

Индивидуальный рабочий учебный план разработан на основе следующих нормативных документов:

- Закон об образовании Республики Казахстан № 319-III от 27.07.2007г.
- Государственный стандарт общеобязательного среднего образования Республики Казахстан № 327 от 25.04.2015 г.
- Программой курса по русскому языку 3 класса № 115 от 03.04.13 г.
- Положением об индивидуальном обучении на дому
- Учебным планом КГУ «осш № 18 имени Ш. Уалиханова» на 2020 -2021 уч.год

Данный учебный план адаптирован на учащегося 3 «В» класса Мананова Максата

В связи с особыми образовательными потребностями данного ученика, считаю целесообразным изменить количество часов некоторых разделов курса русского языка 2 класса. Считаю необходимым дать легко усваиваемые темы по разделам, так как у ребёнка существуют серьёзные сложности с памятью. Работа построена на устной так и письменной работе.

Обучение проводится в соответствии с индивидуальным учебным планом по вспомогательной программе 1 типа 3 класса.

В соответствии с общеобязательным стандартом образования продолжительность учебного года составляет 34 учебные недели.

В соответствии с Типовым учебным планом индивидуального бесплатного обучения на дому с русским языком обучения объём недельной учебной нагрузки 2 часа.

В целях социальной адаптации и интеграции в общество, комфортного пребывания в детском коллективе, повышения социального статуса предусматривается участие в школьных мероприятиях и дополнительном образовании.

Основными задачами данного периода является:

- подготовить учащихся к овладению первоначальными навыками чтения и письма;
- привить интерес к обучению;
- выявить особенности общего и речевого развития каждого ребенка.

В этот период у учащихся формируется звуко-буквенный анализ и синтез как основа овладения чтением. Материалом обучения являются звуки и буквы, словесные структуры. Порядок изучения звуков, букв и слоговых структур несколько изменен, т.к он является более доступным и учитывает особенности аналитико-синтетической стороны деятельности умственно отсталых детей.

Усвоение звука предполагает выделение его из речи, правильное отчетливое произнесение, различение в сочетании с другими звуками, дифференциацию смешиваемых звуков. Последовательное изучение звуков и букв, усвоение основных слоговых структур. Буква изучается в определенной последовательности: восприятие общей ее формы, изучение состава буквы (элементов их расположения, сравнение с другими, ранее изученными буквами). Важным моментом является соотношение звука и буквы. Слияние звуков в слоги и чтение слоговых структур осуществляется постепенно. Сначала читаются слоги-слова, затем обратные слоги, после этого прямые слоги требующие особого внимания при обучении слитному их чтению. Большое внимание уделяется чтению, использованию иллюстративного материала для улучшения понимания читаемого.

Цели:

- развитие речи, мышления, воображения воспитанников;
- освоение первоначальных знаний о слове, слого, предложении, речи;
- воспитание стремления совершенствовать свою речь.

Задачи:

- подготовить обучающегося к овладению первоначальными навыками чтения и письма;
- привить интерес к обучению;

- выявить особенности общего и речевого развития ребенка.

Основные требования к знаниям и умениям учащегося

Выполнение программы предусматривает следующие умения:

- *Навыки учебной деятельности: правильно сидеть за партой, вставать, слушать объяснения и указания учителя, поднимать руку при желании что-то сказать, просить разрешения выйти из класса.*
- *Развитие органов артикуляционного аппарата, постановка дыхания и голоса, исправление дефектов речи (по мере возможности): правильно произносить отдельные речевые звуки.*
- *Развитие слухового восприятия учащихся, развитие речевого слуха: различать звуки окружающей действительности (стук, звон, гудение, жужжание и т.д.).*
- *Правильно произносить за учителем слова, состоящие из одного звука (у-у); двух звуков (ау, ах, му, уа и т.д.); 3-4 звуков (там, мама и т.д.). Называть слова по предъявленным предметным картинкам. Выделять в устной речи звуки «а» и «у» в начале слов.*
- *Развитие зрительного восприятия учащихся. Соотносить натуральный объект с его графическим изображением и последующее словесное обозначение. Показывать и называть изображения предметов в последовательном порядке (слева направо, в горизонтальном положении).*
- *Отчетливо повторять произносимые учителем слова и фразы, практически различать слова, сходные по звуковому составу (жук – лук, стол – стул, палка – лапка).*
- *Составлять простые предложения из 2-3 слов. Делить эти составленные предложения на слова.*
- *Учащиеся должны понимать их и выполнять действия, связанные со словами «предложение», «слово».*
 - *усвоение рукописного начертания строчных и прописных букв*
 - *списывание с доски, букваря, печатных карточек прочитанных и разобранных слов, слов.*
 - *письмо под диктовку изученных букв, по возможности, отдельных слогов и слов.*

Тематическое планирование уроков по русскому языку (34 ч за г., 1 ч в нед.)

№ п/п	Тема урока	Кол-во часов	Планируемая дата проведения часов	Фактическая дата проведения часов
1.	Употребление простого предложения в речи	1	07.09.2020	
2.	Большая буква в начале предложения, точка в конце	1	14.09.2020	
3.	Оформление предложений на письме	1	21.09.2020	
4.	Составление предложений по вопросу	1	28.09.2020	
5.	Составление предложений по картинке	1	05.10.2020	
6.	Составление предложений на тему из слов, данных в нужной форме вразбивку	1	12.10.2020	
7.	Р/р. Составление рассказа по серии картинок. СОР	1	19.10.2020	
8.	Выделение предложений из речи и текста.	1	26.10.2020	
9.	Место звука в слове. СОч	1	02.11.2020	
10.	Упражнения в определении количества букв и звуков в словах	1	16.11.2020	
11.	Порядок букв в русской азбуке. Алфавит.	1	23.11.2020	
12.	Расположение в алфавитном порядке нескольких слов.	1	30.11.2020	
13.	Деление слова на слоги.	1	07.12.2020	
14.	Упражнения в делении слов на слоги. СОр	1	14.12.2020	
15.	Согласные твердые и мягкие. СОч	1	21.12.2020	
16.	Различение твердых и мягких согласных	1	28.12.2020	
17.	Различение твердых и мягких согласных при обозначении мягкости буквами и, е, ё, ю, я.	1	11.01.2021	
18.	Сочетание гласных с шипящими.	1	18.01.2021	
19.	Правописание жи, ши,	1	25.01.2021	
20.	Правописание ча, ща,	1	01.02.2021	
21.	Правописание чу, шу.	1	08.02.2021	
22.	Парные звонкие и глухие согласные	1	15.02.2021	
23.	Различение парных согласных в словах	1	22.02.2021	
24.	Упражнение в различении парных согласных в словах. Сор	1	01.03.2021	
25.	Большая буква в именах людей, кличках животных, названиях городов, сел, деревень, улиц. СОч	1	15.03.2021	
26.	Расширение круга собственных имен: названия городов, сел, деревень, улиц.	1	05.04.2021	
27.	Слова, отвечающие на вопросы Кто? Что?	1	12.04.2021	
28.	Упражнения в постановке вопроса к словам, обозначающим названия предметов	1	19.04.2021	
29.	Закрепление знаний о словах, обозначающих действия	1	26.04.2021	
30.	Отработка умения находить слова, обозначающие действия в тексте	1		
31.	Слова, обозначающие признаки (качества) предметов: название признака (качества) данного предмета по вопросам: какой? какая? какое? какие?;	1	03.05.2021	
32.	Нахождение слов, обозначающих признаки (качества), в тексте. СОр	1	10.05.2021	
33.	Написание звонких и глухих согласных на конце слова. СОч	1	17.05.2021	
34.	Итоговое закрепление	1	24.05.2021	

Учебно-методическое обеспечение.

1. Реаель Н.В., Труханова О.И., Богатырёва Е.В., Бучина Р.А., Штукина Е.Э. «Учебник русского языка для 3 класса общеобразовательной школы» изд. «Алматыкітап», 2018 год.
2. О. В. Узорова, Е. А. Нефёдова «30 000 учебных примеров и заданий по русскому языку на все правила и орфограммы» Москва, изд. «Астрель», 2005 год.
3. Интернет-ресурсы.

**Ш.Уалиханов атындағы 18 жалпы орта білім беретін
мектептің пән мұғалімдерінің 2020-2021 оқу
жылындағы жетістіктері**

Ш. Уалиханов атындағы №18 жалпы орта білім беретін мектебінн қазақ тілі мен әдебиеті пәні әдістеме бірлестігі мүшелерінің жетістіктері.

Қаладық білім басқармасының «Дарын» орталығының ұйымдастырған байқаулары	«Атом электр станциясы» жесе байқауы	«Абай әлемі» жесе байқауы	«Тұрарқы» жесе байқауы	Қаладық білім басқармасының әдістемелік орталығы ұйымдастырған байқаулар		Өлге олимпиадалар (қатыстықан басшылар)
				Халықаралық байқаулар	Конференциялар, форум	
Әуешілдердің республикалық пәнар олимпиадасы Мұғалімдердің пәнар олимпиадасы Тыңымы жоба	Ержанбек Әсет II-орын	Амангелді Асар жаңашы, орын жоқ «Мұсағали оқулар» III-орын; «Елсін сөздік» жаңашы Амангелді Асар III-орын	Маматқұлы Амангелді жаңашы, орын жоқ	«Абай оқулары» Амангелді Асар III орын	«Замануи білім беру парадигмасындағы ы.Алтынсарин ілімі тақырыбындағы форумға мақала	Республикалық «Абай оқулары» Халықаралық олимпиадасы, «Абайға илтипат» мақаласы ОУРАК – ерекше дары олимпиадасы
Шетелділі Аманжол II-орын Уланов Елдін I-орын Әбішев Құралы III-орын (1-курс) І-курске Уланов Елдін жаңашы, орын жоқ						«Же қолыңға» сайласы «КЮ-10» Республикалық «Улы дала тулығы-Абай» атты республикалық олимпиадасында суретшілерге не бе «Ақ ботпа» илтипатқа арналған мақала дерекелі мақала ҚР Тұңғыш Президенті жаны сайлауы тақырыбындағы конференцияға мақала жіберді.
		Мұсағали оқулары I-орын Ершұра Мақпал		Аманжол Қ III дәрежелі диплом		
				Қаладық пәнар олимпиадасына қатысты, орын жоқ «Уақыт жесе» байқауына қатысты, орын жоқ		
				«Уақыт КМЖ» байқауына қатысты, орын жоқ «Уақыт ошағын сайла» шығуына қатысты, орын жоқ.		
						Орнебеков Асқалий «Абай арасына ер Республикалық байқауға қатысты

Ш. Уалиханов атындағы №18 жашы орта білім беретін мектебінин математика пәні әдістеме бірлестігі мүгалділерінің жетістіктері

		"Дарын" Республикалық ғылыми-практикалық орталығы			
А	"Өл-Фароһи" атындағы Халықаралық олимпиадада	"Ақ бота" интеллектуалды марафоны	мектепшілік пән олимпиадасы	Аймақтық пән олимпиадасы	Қал олимпиадасы
Б	1) Нұрболқызы Ақнұр II дәрежелі диплом. МОЕ2020-2-02423 2) Кенес Айтаним III дәрежелі диплом. МОЕ2020-3-05752 3) Қылырова Жансия III дәрежелі диплом. МОЕ2020-3-05122	1) Қылырова Жансия II дәрежелі диплом. АКВ-2020-ДО31952 2) Кенес Айтаним III дәрежелі диплом. АКВ-2020-ДО32218 3) Бастарбай Ауылым III дәрежелі диплом. АКВ-2020-ДО32217.	1) 11-сынып оқушысы Қуантай С (1 орын), 2) 10-сынып оқушысы Кенес А (1-орын)	1) 10-сынып оқушысы Кенес А (1-орын), 2) 11-сынып оқушысы Қуантай С (жүлде орын жоқ).	1) 10-сынып оқушысы Кенес А (ж) жоқ.
В		1) Перов Артем II дәрежелі диплом. АКВ-2020-ДО23900 3) Зәлещина Михаил II дәрежелі диплом. АКВ-2020-ДО23784 4) Сартаев Рустам III дәрежелі диплом. АКВ-2020-ДО24184			
Д		1) Сүлеймен Әліғалия III дәрежелі диплом. АКВ-2020-ДО19075			
Е			1) 8-сынып Қуантай У (орын жоқ). 2) 5-сынып Жарқынбек I (1-орын)	1) 5-сынып Жарқынбек I (орын жоқ)	
С					

Ш. Уалиханов атындағы №18 жалпы орта білім беретін мектебінің аялшыны тілі пәні әдістеме бірлестігі мұғалімдерінің жетістіктері

Мұғалімнің аты-жөні	Қазақтық білім бағдарламасының «Дарын» орталығының ұйымдастырған байқаулары	Қазақтық білім бағдарламасының әдістемелік орталығы ұйымдастырған байқаулар
1. Нарынбетова Г.	-	«Педагогтің кәсіпін дамуы: нәтижеге бағытталған білім беру» ғылыми – тәжірибелік онлайн конференция, алғашқы хат
2. Рүстембаева Ж.	Юлдашева Севинч 9 «в» сынып (алғашқы хат)	-
3. Қоңдықбаева М.	-	-
4. Ермекебаева Ж.	Қабогенова Әсел 6 «а» (орын жоқ)	-
5. Саипова С.	-	Мұғалімдер арасындағы олимпиада (орын жоқ)
6. Тайбаева А.	1. Абдуллаев Сардар 6 «б» сынып Хошимбекова Аяна 6 «а» сынып (Орын алған жоқ) 2. «Дарынды бағаларға талантты ұстаз» Республикалық педагогикалық олимпиадада (18,05 болады)	Әдістемелік орталық ішкі саясат және жастар істері жөніндегі басқармасы «Үздік жастар-2020» (орын жоқ)
7. Заурбекова Ж.	-	Әдістемелік орталық ішкі саясат және жастар істері жөніндегі басқармасы «Үздік жастар-2020» (орын жоқ)
8. Досжанова А.	-	-
9. Мамырбаев А.	Бекмұратханов Амирхан 5 «в» сынып (орын жоқ)	«Ең Үздік әзірленген фильм-чарт сайысы» (орын жоқ)
10. Жүсіпбаев А.	-	-
11. Қайратқызы Д.	-	-
12. Әбішевкова Ж.	-	-

Ш. Уалиханов атындағы №18 жашпы орта білім беретін мектебінin орыс тілі мен әдебиеті пәні әдістемесі бірлестігі мүшелдерінің жетістіктері.

Аты-жөні	Қазақдық білім басқармасының «Дарын» орталығының ұйымдастырған байқаулары	Қазақдық білім басқармасының әдістемелік орталығының ұйымдастырған байқаулары	Қазақдық білім басқармасының «Дарын» орталығының ұйымдастырған байқаулары
А. Д. Г.	-	-	Камилев Ераслаш Интеллектуалдыкыи центр «Дарын лэнде» Международный конкурс «Русский медвежонок-Вякознание для всех». Март, 2021 год, RM-280419654 (диплом 1-степени) Сартаев Руслан Интеллектуалдыкыи центр «Дарын лэнде» Международный конкурс «Русский медвежонок-Вякознание для всех». Март, 2021 год, RM-280419907(диплом 1-степени)
А. Е. Г.	-	«Учение Алтынсарина в парадигме современного образования» доклад (грамота)	Сулеймен Алытпа 7Д Интеллектуалдыкыи марафон «Ак Бота» Республиканский центр «Дарын» (диплом 3-степени)
А. Б.	-	«Уддік жас маман» байқауының жүлделері (диплом 3-степени)	-
С. В.	-	-	Женисбек Айтпа 7 Ә Интеллектуалдыкыи марафон «Ак Бота» Республиканский центр «Дарын» (диплом 3-степени)
Ш. Ж.	-	-	-
А. А.	Мектепшілік пен олимпиадалық Байтөн Маржан 9А 1орын Аймақтық пен олимпиадалық – орын жоқ.	-	Базарбай Ауулым 10 Б Интеллектуалдыкыи марафон «Ак Бота» Республиканский центр «Дарын» (диплом 3-степени) Макуттылы Ақинет 9Б Интеллектуалдыкыи центр «Дарын лэнде» Международный конкурс «Русский медвежонок-Вякознание для всех». Март, 2021 год, RM-280419907(диплом 1-степени)

Ш. Уалиханов атындағы №18 жалпы орта білім беретін мектебінin өн-өнi тапу пәні әлiстеме бiрлестiнi мұғалiмдерiнiң жетiстiктерi.

Сынып	Қайсық бiлiм бекетiндегiнiң «Дерiн» орталықтанып үйлестiругiн байқаулары	Қайсық бiлiм бекетiндегiнiң «Әлiстеме» орталықтанып үйлестiругiн байқаулары	Өлсiс олимпиадалар (сайыпестiгiн) бiртiпте
Әлiстеме	Өзiн-өзi тапу пәнiнен оқушылар арасында өткiзiлетiн олимпиада Абдықалып Базекен қаласы 10Б сынып оқушысы орын жоқ		Өзiстi мұғалiмдер олимпиадасы, Сертифика «USTAZ TELE» мұғалiмдер олимпиадасы дiнiнiң «USTAZ TELE» оқушыларға арналған олимпиадасы Диана 5Б сынып оқушысы 3 дiнiнiң
Өн-өнi	Өзiн-өзi тапу пәнiнен оқушылар арасында өткiзiлетiн олимпиада Троиновская Камилла 10Б сынып оқушысы орын жоқ		

III. Уақыттан атылғаны №18 жасын орта білім беретін мектебінін зетікшілік пәндер дәлесе біретіні мүдәлігеріні әсетіктері.

Мүдәлігеріні атырғаны	Қолылық білім басқармасындағы «Дарын» орта білім орталығындағы ұйымдастырылған байқаулары	Қосымша білім бағдарламасындағы әлсіздіктерді орта білім орталығындағы ұйымдастырылған байқаулары
Экология орталығы		
Асеубекова Гүлснпа		
Исакова Гүлжадыра		Алғыс хат, Набишева Жаннат 5 «Ә» Алғыс хат, Орынбай Зарина 5 «Б» Алғыс хат, Жарқынбек Қауысар 5 «А» Алғыс хат, Селіпхан Тұмар 5 «А» Алғыс хат, Айтөре Фариза 5 «Ә» Алғыс хат, Қанатқали Әминия 5 «Ә» Алғыс хат, Орынбай Махана 7 «Б» Алғыс хат, Қолбосын Жасмин 2 «Б» Алғыс хат, Қолбосын Белгірқыс 6 «А» Алғыс хат, Мұратбаева Дана 6 «А» Алғыс хат, Пернебек Бексұлтан 6 «А»
Мұратов Жассылық		Өкесембай Мейрамбек 7а Сертификат
Мамсерік Мадина	«ҚР Ғылым Президенті» қуным бағары Дүйсебек Әлісана 4 «Ә» III дәрежелі диплом, Наби Мирас 4 «Ә», III дәрежелі диплом,	Қалдар Жанерке 4 «Ә» Сертификат
Қим Әлівапра		
Ордабекова Захира		
Тұрғымбаева Раушан		1. Бектұрғынбаева Жанерке 7 «Ә», Сертификат» 2. Бектұрғынбаева Нұрерке 7 «Ә», Сертификат»
Нағымбаева Жансұлу		«Шынықтану жастар арасында» сайысы, Селіпхан Тұмар 5а, Алғыс хат, Қалдар Жанерке ,4а Алғыс хат, Жарқынбек Қауысар 5а Алғыс хат,

Уалиханов атындағы №18 жалпы орта білім беретін мектебінң химия мен биология пәні дәстемесі бірлесіпті мүгалімдерінң жетістіктері.

Аты	Қазіргі заманғы білім бағдарламасы бойынша «Дерман» республикалық университеті білім беруіне				Қазіргі заманғы білім бағдарламасы бойынша «Дерман» республикалық университеті білім беруіне		Түркістан облысы
	Оқушылардың республикалық пәндер олимпиадасы	«Эд-Фарби» республикалық байқауы	Мүгалімдердің пән олимпиадасы	Жасөспірімдер олимпиадасы	Түркістан облысы	Мектептегі білім беруіне	
	Түрлімбаева Д. Аудандық кәсіптен майдақтама алды.	Түрлімбаева Д. I-орын	I-орын	Жаркынбек Н. қатысты, I-орын жок.			
	Оралды Әліма қатысты, орын жок.	Әбділдабек Сымбат I-орын	II-орын	Оралды Әліма қатысты, орын жок.			
				I оқушы қатысты, орын жок.			
					«Төңкерістен соңында» байқауына қатысып жатыр.		
					«Педагогтың кәсіби дамуы: Нәтижеге бағытталған білім беру тақырыбындағы конференцияға миксала жіберді.		
					«Педагогтың кәсіби дамуы: Нәтижеге бағытталған білім беру тақырыбындағы конференцияға миксала жіберді.		Экология қатысты

III. Ұалғандар атындағы №18-жаңлы орыа бiлiм беретiн мектебiнiң бағдарлы орыс сыныптары алетесе бiрлестiрi мұғалiмдерiнiң жетекшiге

Қанек, ұмытып	«Дарын» орындаушысы бағысына	«АТҮС» ЦПРАО, «Ас бiтiс»	Объектiсiнiң орыс мектебiнiң
Асқара Т. Т.			
Асқара Т. Ю.			
Асқара Т. Т.			
Асқара Н. Б.			
Асқара М. И.		1. Абайбес Бейтбарыс 3 место 2. Арсенкин К. 3 место 3. Азарбаев Т. 3 место 1. Крищенко П. 3 место 2. Арсенин К. 3 место	
Асқара Н. М.			
Асқара М. И.		Пепола Е. 2 место	
Асқара Е. Е.			
Асқара Е. Е.			
Асқара С. В.			

III. Училихонне атылыгы: №18 жашлы орта билим берети физика мен информатика пени адистеме бирестети мугалимдерин жетиштери.

аглинин аты-жоні	Квалилик билим баскармасынын «Дарыло» орталыгынын уйымдастыручи байкаулары	Квалилик билим баскармасынын адистемелик орталыгыга уйымдастыручи байкаулар
топа А	Пен олимпиадасы 7а сынып окушысы Бектурсын Н. орын жок	-
орбеконш П	-	-
себеконш М	-	-
топона М	-	-
орбеконш Б	Пен олимпиадасы 7а сынып окушысы Бектурсын Ж. орын жок	-
орбеконш Ж	-	-
бек А	-	-
пазираша А	-	-

Әдістемелік пән бірітестіктерінің 2020-2021 оқу жылғындағы жетістіктер санысы

Пән бірітестіктері	«Дарын орталықтарында» байқауларына қатысу бойынша орындар	Әдістемелік орталықтағы байқауларына қатысу бойынша орындар
Қазақ тілі мен әдебиеті ӘБ	Оқушылар- 6 жүлделі орын	Оқушы -1 жүлделі орын, Мұғалім – 1 жүлделі орын
Орыс тілі мен әдебиеті ӘБ	Оқушы-1 жүлделі орын	Мұғалім – 2 жүлделі орын
Тарих және география ӘБ	-	-
Математика ӘБ	Оқушылар- 3 жүлделі орын	-
Химия, биология ӘБ	Оқушылар- 4 жүлделі орын	Мұғалім-2 жүлделі орын, 1 әдістемелік құрал
Физика, информатика ӘБ	-	-
Бастауыш қазақ сыныптары ӘБ	Оқушы- 3	Мұғалім -2 жүлделі орын
Бастауыш орыс сыныптары ӘБ	Оқушы- 1	Мұғалім-1
Ағылшын тілі ӘБ	Мұғалім- 1 алғыс хат	Мұғалім-1 алғыс хат
Эстетикалық пәндер ӘБ	Оқушы - 2 жүлделі орын	Оқушылар- 13 Алғыс хат, 4 сертификат
Дене тәрбиесі ӘБ	-	-
Өзін-өзі тану ӘБ	-	-

“Ш.Уәлиханов атындағы №18 жалпы білім беретін мектеп” КЖМ

Мектеп директоры:

Одамова Гүлнара Сембоевна

Жоғары санатты, қазақ тілі және әдебиеті пәні мұғалімі, жалпы еңбек өмірі 25 жыл

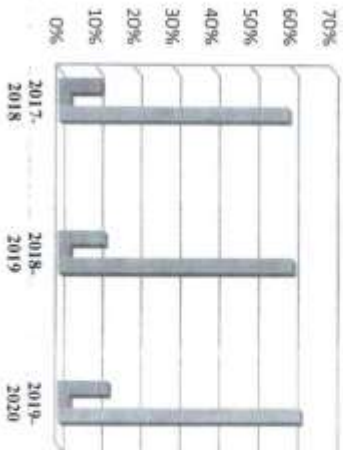
Мектеп 1966 жылдан бастап қатадыста.

Мектебіміздің гимназия типтік үлгіде,

4 кабатты, 960 оқушыға арналғы салынған.

Мекен жайы: Шымкент қ. Республика даңғылы, 39Б

Мұғалімдердің деңгейлік курсы оқығаны туралы мәлімет

Мұғалімдердің санлық, сапалық құрамы

- Педагог-зерттеуші
- Педагог-сарайшы
- Педагог-модератор
- Жас мамандар
- Барлығы

Педагог-зерттеуші	39	34,8%
Педагог-сарайшы	18	16%
Педагог-модератор	19	16,9%
Жас мамандар	4	3,6%
Барлығы	112	67,7%

Мектептің тақырыбы:

• Трансверсалды күзретілдікті дамыту құралы ретінде бағалауды қайта ойластыру

Өкілеттілік күзретілдікті тәсілдерін және тұнанын тәрбиеленуге бағыттау:

- Қашықтан оқыту арқылы мұғалімдердің ақпараттық-технологиялық білімдерін дамыта отырып, оқыту үдерісін жақсарту үшін инновациялық оқыту кеңістігін арттыру;
- Сапалы білім беру мақсатында оқу үдерісін ақпараттандыру арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын арттыру;
- Жеке тұнанын қабілетін, мүмкіндігін және қызығушылығын ескере отырып, толық, сапалы білім алуға жағдай жасау;

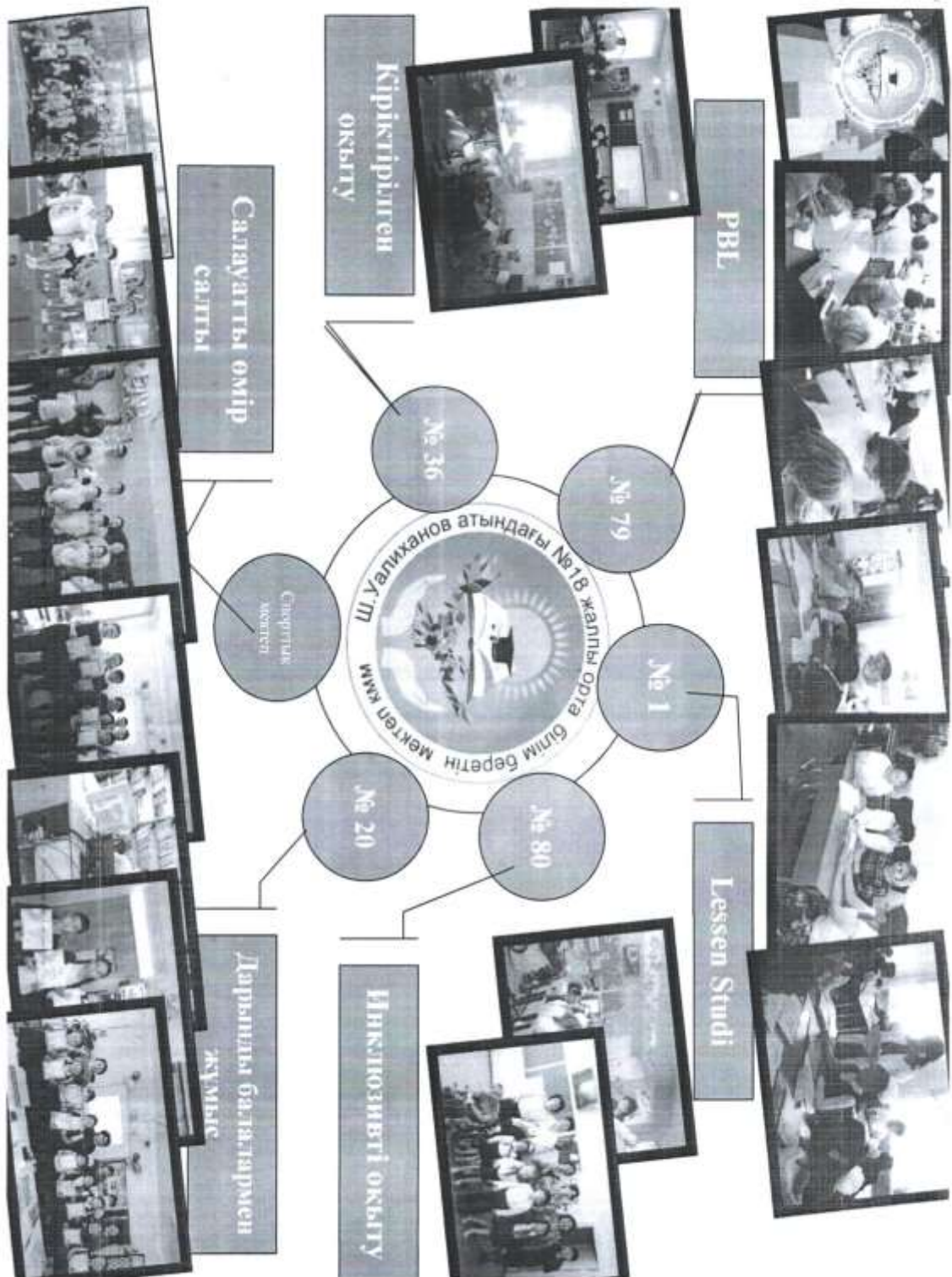
Мақсаты:

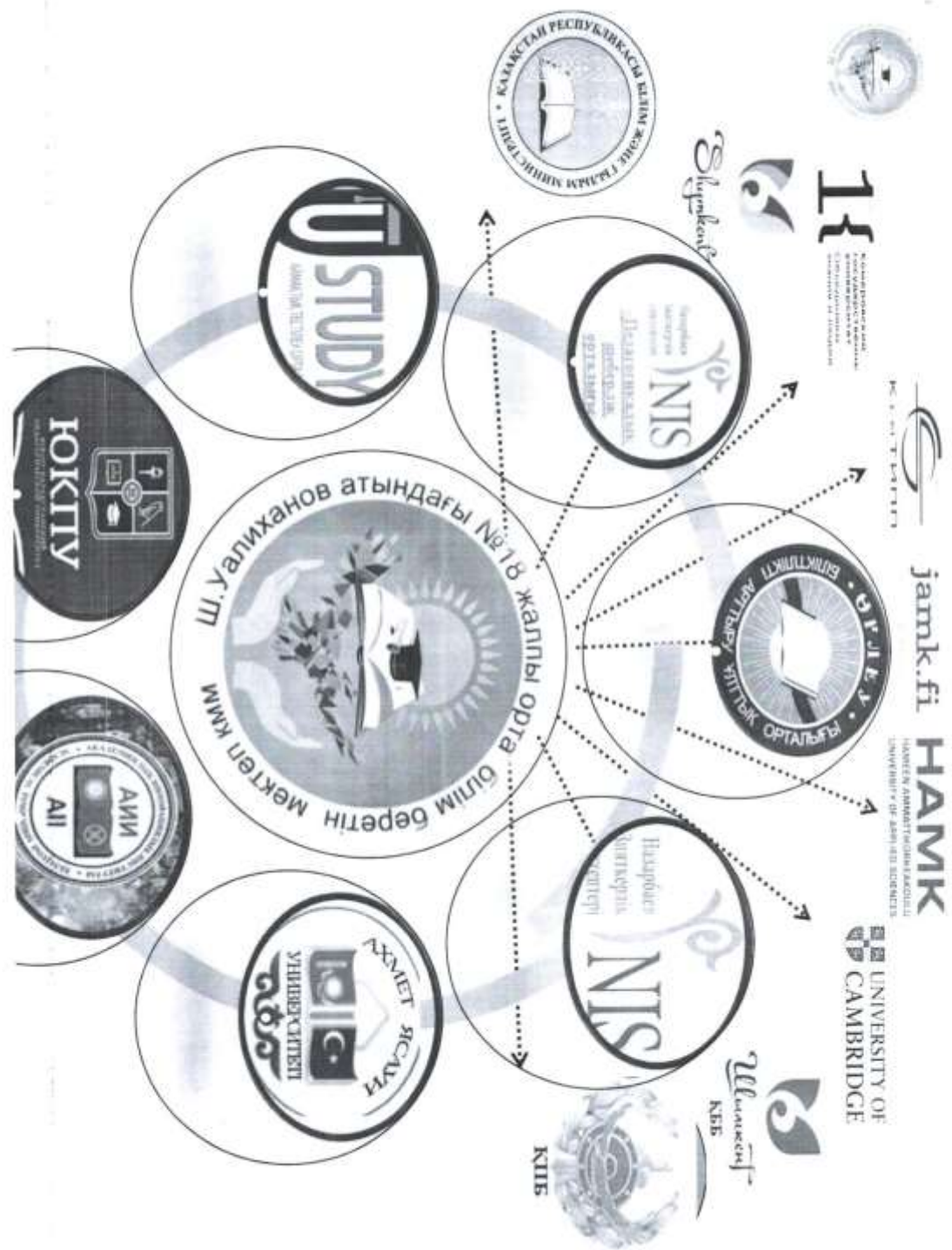
- Мұғалімдер өз білімі мен дағдыларын жетілдіру мақсатында кәсіби білігін үздіксіз дамытып отыру, тәжірибе рефлективасын қалыптастыру;
- Қашықтықтан оқыту формасын ұйымдастыру арқылы мектеп пен оқушы арасындағы байланысты нығайту;
- Мектеп пен ата-аналар арасындағы қарым-қатынасты, ынтымақтастық қауымдастығын нығайту;
- Нәтижеге бағытталған білім жүйесінде мұғалім мен оқушы арасындағы қарым – қатынасты субъектілік деңгейінде ұйымдастыру;

Басымдықтар:

- Мұғалімдер мектеп тәжірибесін зерттейді және бағалайды, өзін және әріптестерінің тәжірибесін жетілдіру үшін кәсіби қолдау көрсете алады, білім сапасын жақсарту үшін педагогикалық зерттеудің тиімді жолдарын тандайды.
- Қашықтықтан оқу арқылы оқушылардың еркіндік пен шығармашылық ойлауы дамиды, мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланыс артады, ата –ананың жауапкершілігі мен оқушының өз бетінше оқу дағдысы дамиды.
- Қолайлы білім беру ортасын қалыптастырылады. Жерділік қауымдастықта жұмыс жасайды.

Күттіліктің нәтижесі:

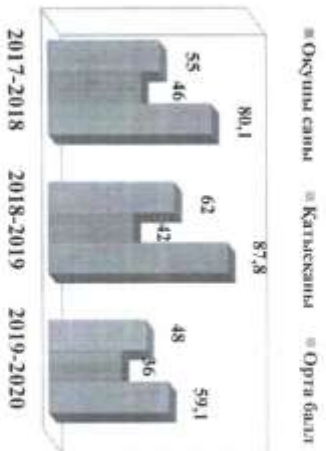

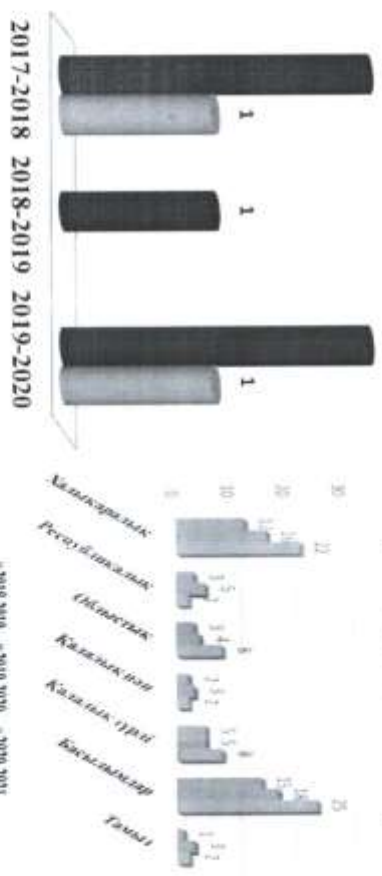
Оқушылардың жетістіктері

Ұлттық біріншілік тестілеу

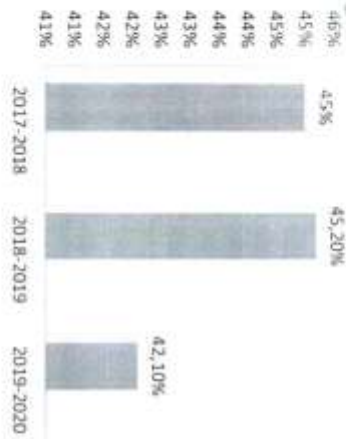
Мұғалімдердің жетістіктері

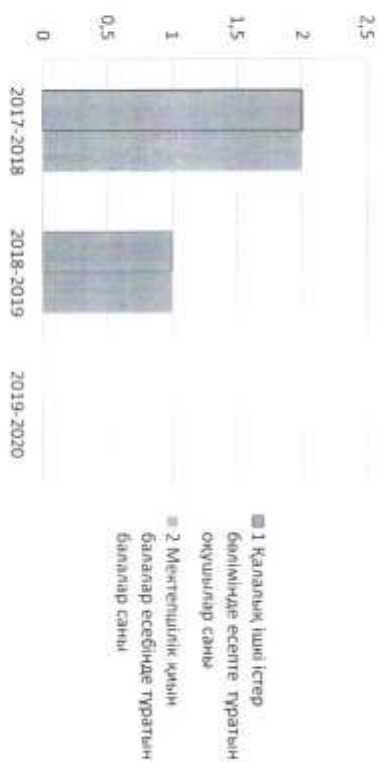

Білім сапасы

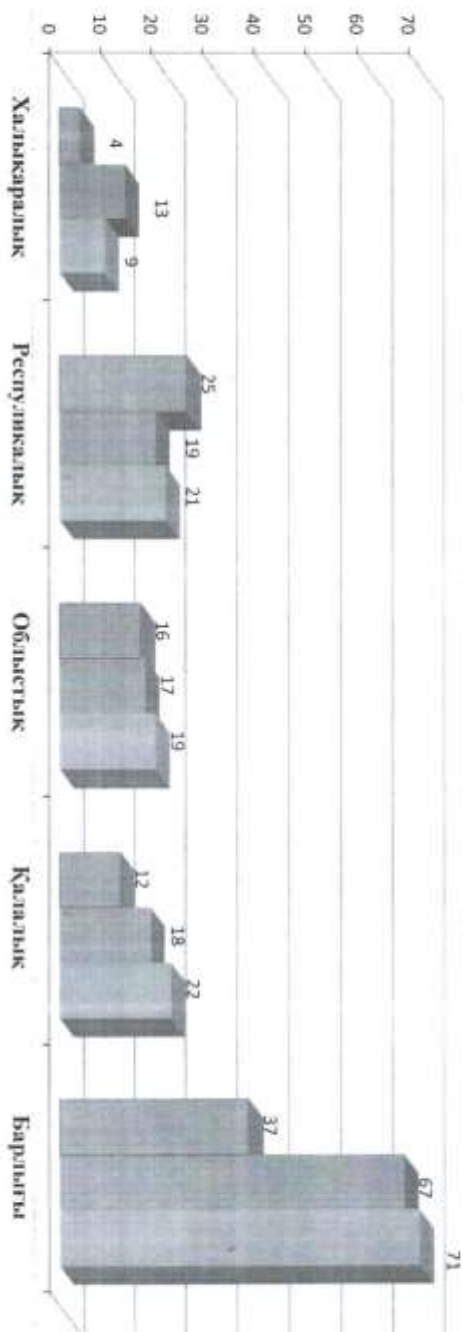
■ Рәқ.1

Қиын бағалар есебінде тұрған және қалдық ішкі істер бөлімінде есепте тұрған оқушылардың салыстырмалы көрсеткіші

Спорт жетімдерінің салыстырмалы көрсеткіші

СЕРТИФИКАТ

Одобрено: С.

СЕРТИФИКАТ № 2237
Одобрено: Е. Садвакыт

Сертификация

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальный центр тестирования знаний, умений и навыков
Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальный центр тестирования знаний, умений и навыков

СЕРТИФИКАТ

Одобрено: Е. Садвакыт

Сертификация

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальный центр тестирования знаний, умений и навыков
Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальный центр тестирования знаний, умений и навыков

Գրական Գործունեություն
Գրական Գործունեություն
Գրական Գործունեություն

Աստիտի 50 խոսք

Աստիտի 50 խոսք
Աստիտի 50 խոսք
Աստիտի 50 խոսք

Գրական Գործունեություն
Գրական Գործունեություն
Գրական Գործունեություն

ՏՆՅՈՒՆ

ՏՆՅՈՒՆ
ՏՆՅՈՒՆ
ՏՆՅՈՒՆ

ՏՆՅՈՒՆ
ՏՆՅՈՒՆ
ՏՆՅՈՒՆ

ՔՈՒՄԵՆՏԱՐԻ ԴՆԵՔԻ
ՔՈՒՄԵՆՏԱՐԻ ԴՆԵՔԻ
ՔՈՒՄԵՆՏԱՐԻ ԴՆԵՔԻ

ՔՈՒՄԵՆՏԱՐԻ ԴՆԵՔԻ
ՔՈՒՄԵՆՏԱՐԻ ԴՆԵՔԻ
ՔՈՒՄԵՆՏԱՐԻ ԴՆԵՔԻ

Қызылорда облысының білім және ғылым бөлімі
Қызылорда қаласының білім бөлімі
Қызылорда қаласының №18 жалпы орта білім беретін мектебі

Қызылорда қаласының білім бөлімі
Қызылорда қаласының №18 жалпы орта білім беретін мектебі

Қызылорда қаласының білім бөлімі
Қызылорда қаласының №18 жалпы орта білім беретін мектебі

Қызылорда қаласының білім бөлімі
Қызылорда қаласының №18 жалпы орта білім беретін мектебі

Қызылорда қаласының білім бөлімі
Қызылорда қаласының №18 жалпы орта білім беретін мектебі

Қызылорда қаласының білім бөлімі
Қызылорда қаласының №18 жалпы орта білім беретін мектебі

Қызылорда қаласының білім бөлімі
Қызылорда қаласының №18 жалпы орта білім беретін мектебі

*План индивидуальной коррекционной работы с учащимся / щейся
5р коррекционного класса Халикулов Жасурбек на 2020 – 2021 учебный год*

<i>Число</i>	<i>Коррекционное направление</i>	<i>Цель</i>	<i>Показательные балы</i>
Течения года	<i>Развитие речи</i>	Развивать учащихся с грамматическими признаками причастия; формировать умение различать причастия и прилагательные; способствовать усвоению и обогащению синтаксического строя речи учащихся путем использования причастий.	1%-16% избирательная динамика.
Течения года	<i>Овладение грамотой</i>	Развивать умения работать с предьявленной информацией, выделять главную мысль, понимать скрытый смысл текстов. Развивать устную разговорную речь учащихся, умение составлять рассказ по заданной теме.	1%-16% избирательная динамика.
Течения года	<i>Развитие речевого этикета</i>	Развивать учащихся с различными этикетными формулами, показать необходимость соблюдения правил речевого этикета, вежливости и тактичности в общении с собеседником.	18%-31% волнообразная динамика.
Течения года	<i>Развитие разговорной – обиходной речи</i>	Формировать целостное восприятие и представление о различных предметах и явлениях окружающей действительности. Формировать представления о ближайшем социальном окружении. Научить показывать объекты по словесному заданию взрослого. Развивать разговорную, устную, и письменную речь в соответствии с программным материалом.	18%-31% волнообразная динамика.
Течения года	<i>Обогащение словарного запаса</i>	Развивать умения работать с предьявленной информацией. Выделять главную мысль, понимать скрытый смысл текстов. Развивать устную, разговорную речь учащихся, умение составлять рассказ по заданной теме.	18%-31% волнообразная динамика.
Течения года	<i>Развитие устной речи</i>	Развивать коммуникативных возможностей для включения в социальные отношения; воспитание культуры общения и установления взаимоотношения с друзьями и сверстниками, развитие эмоционального окружающего мира; развитие добрых человеческих качеств.	18%-31% волнообразная динамика.
Течения года	<i>Развитие мелкой моторики</i>	Развивать навыки рисования прямых вертикальных, горизонтальных, наклонных, округлых линии предметы сочетающие в себе различные элементы. Научить писать печатные буквы.	33%-58% незначительная динамика.
Течения года	<i>Развитие памяти, внимания, мышления</i>	Развивать кратковременную зрительную память, долговременную слуховую память. Развивать разговорную, устную и письменную речь в соответствии с программным материалом.	18%-31% волнообразная динамика.
Течения года	<i>Ознакомление с окружающим миром</i>	Формирование правильной устной речи детей на основе овладения имим литературным языком своего народа. Формирование, развитие и активизация словарного запаса, т.е. развитие лексической основы речи; Практическое овладение основными закономерностями грамматического строя речи.	33%-58% незначительная динамика.

Учитель - дефектолог Пазилбаева Б.К.

Виды динамики	Успеваемость		Динамика развития Халикулов Жасурбек 5 рус коррекционного класса осов. №18 им. Ш. Уалиханова за I полугодие 2020-2021 учебного года				
	%	баллы					
положительная динамика	100%	3 балла					
	96%						
	93%						
положительная динамика	90%	2 балла					
	83%						
	76%						
относительно положительная динамика	74%	1 балл					
	67%						
	60%						
незначительная динамика	58%	0					
	46%						
	33%						
волнообразная динамика	31%						
	24%						
	18%						
избирательная динамика	16%						
	8%						
	1%						
отрицательная динамика	0%						
сроки проведения тем							
коррекционное направление работы			Развитие речи	Ознакомление с окружающим миром	Развитие речевого этикета	Развитие разговорно-обиходной речи	

58% незначительная динамика

Виды динамики	Успеваемость		Динамика развития Халикулов Жасурбек 5 рус коррекционного класса осов. №18 им. Ш. Уалиханова за II полугодие 2020-2021 учебного года				
	%	баллы					
положительная динамика	100%	3 балла					
	96%						
	93%						
положительная динамика	90%	2 балла					
	83%						
	76%						
относительно положительная динамика	74%	1 балл					
	67%						
	60%						
незначительная динамика	58%	0					
	46%						
	33%						
волнообразная динамика	31%						
	24%						
	18%						
избирательная динамика	16%						
	8%						
	1%						
отрицательная динамика	0%						
сроки проведения тем							
коррекционное направление работы			Разв. элемент. мат. представлений	Обогащение словаря запаса	Разв. внимания, памяти, мышления	Развитие устной речи	

60% относительно положительная динамика

№ 18 Ш. Уәлиханов атындағы жалпы орта КММ мектебі

Қазақ тілі пәні мен ағылшын тілі пәні бойынша
кіріктірілген сабақ жоспары

Сынып: 3 «Ә»

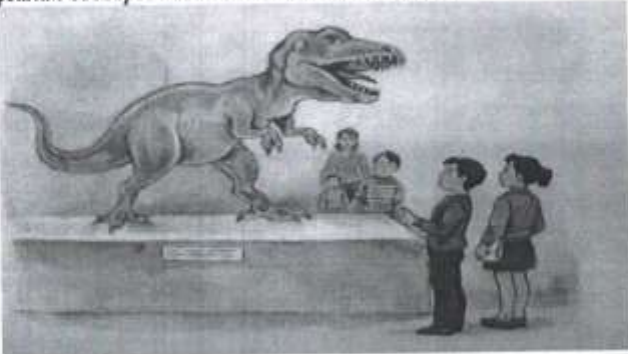
Бастауыш сынып мұғалімі: Парменова Р.Б.

Ағылшын тілі пәні мұғалімі: Заурбекова Ж.

3-бөлім: «Уақыт әлеміне саяхат»		Күні: 15.11.19ж	
Сынып: 3 «Ә»		Қатысқандар:	Қатыспағандар саны:
Сабақ тақырыбы	Түбір мен қосымшаның жазылуы		
Осы сабақта жеткізілетін мақсаттары (бағдарламасына сілтеме)	қол оқу (оқу)	3.4.2.1. түбір сөзге жалғанатын қосымшаның жуан не жінішке болып жалғануын үйрету 3.2.4.1 өз бетінше мәтіннің тақырыбын және мұғалімнің көмегімен негізгі ойды анықтау;	
Сабақ мақсаттары	<p>Барлық оқушылар:</p> <ul style="list-style-type: none"> -мұғалімнің қолдауымен мәтіннің тақырыбын, ондағы негізгі ойды анықтайды; -мұғалімнің қолдауымен жіберілген пунктуациялық, грамматикалық қателерді тауып, түзетеді, түбір мен қосымшаның жазылуын біледі; -сұхбаттасын тыңдап, оның айтқанын түсінеді; -түбірге қосымшаның жалғану ерекшеліктерін түсінеді <p>Оқушылардың көбі:</p> <ul style="list-style-type: none"> -мәтіннің тақырыбын, мұғалімнің қолдауымен ондағы негізгі ойды анықтайды; -диалогке белсенді қатысады; -туынды сөздердің құрамына ажырата алады <p>Оқушылардың кейбірі:</p> <ul style="list-style-type: none"> -мәтіннің тақырыбы мен ондағы негізгі ойды анықтай алады; -диалогте рөлдерді (тыңдаушы, сөйлеуші) еркін алмастыра алады; -туынды сөздердің жасалу жолын түсіндіре алады, туынды сөз жасайтын жұрнақтарды атай алады 		
Бағалау критерийлері	<ul style="list-style-type: none"> - мәтіннің тақырыбын және негізгі ойды анықтайды; -жіберілген пунктуациялық, грамматикалық қателерді тауып, түзетеді, түбір мен қосымшаның жазылуын біледі; - берілген тақырып бойынша өз көзқарасын білдіріп, ой қорыту жасай алады, диалогке қатысады; -түбір сөздерге қосымшаны дұрыс жалғайды 		
Сөздік қор	<p>Пәндік терминология мен тірек сөздер: Түбір сөз, туынды сөз, түбір, қосымша, жұрнақ, жалғау; Сабақта диалог /жазу үшін пайдаланылатын тіл: Түбір сөз дегеніміз не? Туынды сөз дегеніміз не? Қосымша дегеніміз не?</p>		
Құндылықтарды дарыту	Өз іс-әрекетін жоспарлауға, уақытты тиімді пайдалануға баулу		
Пәнаралық байланыстар	Дүниетану, ағылшын тілі, математика, әдебиеттік оқу, көркем еңбек		
Алдыңғы меңгерілген білім	Түбірлес сөздер		
Сабақ барысы			
Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сабақта жоспарланған іс-әрекет		Ресурстар
Сабақтың басы 0-5 минут	<p>I. Ұйымдастыру кезеңі. Қобыз, қобыздар, қобызшы, қобызшылар бойынша топқа бөлу.</p> <p>«Он сұрақ» әдісі бойынша «Ия, жоқ» деп жедел жауап алу.</p>		Слайд №1

21-25 минут	<p>Қорытындысында топтарға ортақ сұрақ қойылады - Не үшін қол сағатқа қараймыз ? -Күн мен түн алмасқанда не өзгеріс болады ? «Жоғалтып алған күн» тақырыбына уақыттың қандай байланысы бары сұралады.</p>	Слайд №7
Сергіту сәті	<p>30-жаттығу «Жоғалтып алған күн» мәтінін оқып, мәтіннің неге бұлай аталғанын, «егер бір күннің ішінде пайдалы жұмыс бітірмесең, онда бұл күніңді босқа өткіздім деп есептей бер» деген нақыл сөзінің мәнін ашу. Қарамен жазылған сөздерді теріп жазып, түбір мен қосымшасына ажыратып, түсіндіру. Мақсаты: сыни ойлау дағдыларын дамыту, өткен білімді қайта жаңғырту.</p>	Слайд№8
24-29 минут	<p>Досы, ағасынан, күндердің, баласының, әңгіменің, істері.</p> <p>Көркем жазу. Кең жазды дәптерге жазу үлгісін көрсету. Оо ООО ооо Отан, азық, алжа, оңға, оқушы, отбасы.</p>	Слайд№9
29-32 минут	<p>ҚБ арналған тапсырма орындау.</p>	Слайд№10
32-35 минут	<p style="text-align: center;"> </p> <p>Түбір сөздің соңғы буыны жуан болса, оған жалғанатын қосымшалар да жуан болады. Адам+дар+дың Түбір сөздің соңғы буыны жіңішке болса, оған жалғанатын қосымшалар да жіңішке болады. Көше+лер+ де</p> <p>Ағылшын тілінде уақытқа байланысты сергіту сәті</p> <p>31-жаттығу «Аяқталмаған сөйлем» әдісі бойынша көп нүктенің орнына тиісті сөздерді қойып, сөйлем құрап жазу. Тақтамен жұмыс жасайды.</p> <p>Жаттығудағы берілген сөздерді ағылшын тілінде айтады.</p>	Слайд№11

<p>Топтық тапсырмаларды саралау бойынша беру. Қабілеті жоғары оқушыларға өз бетінше жұмыс істеуге мүмкіндік жасау. Қолдауды қажет ететін оқушыларға көмек көрсету. Түбір мен қосымшаның жазылуы ережесін түсіндергенде сызба және мұғалімнің көмегі, яғни жетелеуші сұрақтар арқылы оқушылардың өздеріне ой қорытындысын жасату.</p>	<p>Қалыптастырушы бағалаулар дескрипторлары, «Консенсус» әдісі, «Аяқталмаған сөйлем» әдісі, «Еркін микрофон» әдісі негізінде жүзеге асырылады.</p> <p>Топтық жұмыс барысында берілген мәтіннің негізгі ойын анықтай алуын, диалогке белсенді қатысуын және түбір мен қосымшаны дұрыс жалғауын бағалау.</p>	<p>Топтық жұмыстарда бірін-бірі тыңдау. Сыныптың ішінде қауіпсіздік ережелерін сақтау.</p>
<p>Сабақ бойынша рефлексия Сабақ мақсаттары дұрыс қойылған ба? Оқушылар оқу мақсаттарына қол жеткізді ме? Оқу мақсаттарына қол жеткізілмесе себебі неде? Ынтымақтастыққа қол жеткізілді ме? Саралау бойынша жұмыстар дұрыс жүргізілді ме? Уақыт кезеңдері дұрыс сақталды ма? Жоспардан ауытқулар орын алды ма? Недіктен?</p>		
<p>Қорытындылау Қандай екі нәрсе табысты болды (оқытуды да, оқуды да ескеріңіз)? 1: 2: Қандай екі нәрсе сабақты жақсарту алды (оқытуды да, оқуды да ескеріңіз)? 1: 2: Сабақ барысында сынып немесе жекелеген оқушылар туралы келесі сабағымды жетілдіруге не көмектесетін білдім?</p>		

	<p>Уақыт ... (жылжиды, тоқтайды) Сағат ... (өтеді, жүреді) Уақыт тез</p> <p>Топтық жұмыс. «3 минуттың ішінде» ойыны бойынша «Алфавит» әдісі «Дұрысын тіркейміз» ойыны бойынша түбірге тиісті қосымшаларды жазғап, неге олай болғанын сұрау, дәлелдеу, түсіндіру.</p> <p>Алфавит сөзін және суреттерді ағылшын тілінде айтады.</p> <p>1- топ. Ү-ұя+лар+ды 2- топ. В-вагон+дар+дың 3- топ. Б-база+лар+ды. 4- топ. С-сағат + тар+ дың</p> <p>Пазлмен жұмыс. Орындап болып, қорғап болған соң, суретті құрастырып, әңгіме құрау. «Менің демалыс күнім» тақырыбы бойынша уақыттың бос өтпегені, жоғалтып алмағанына байланысты құрап айту.</p> <p>Суреттегі мұражай туралы Динозавр мен оқушылар және мұғалім сөздерін ағылшын тілінде айтады.</p> 	<p><u>Дар,лер,тар</u> <u>тер,лар,лер</u> <u>ды,ді,ты,т</u> <u>і,ны,ні,кесп</u> <u>е қағазлары</u></p>
<p>Сабақтың соңы 35-40 минут</p>	<p>Рефлексия. «Еркін микрофон» әдісі бойынша әр топтың бір мүшесі алдымен өз тобына, сосын өзге топқа баға беріп, түсіндіріп өтеді.</p> <p>Өзін-өзі бағалау. Егер оқушыға бәрі түсікті болса, Леп белгісін көрсетеді (!) - сабақты өте жақсы түсіндім. Сабақ түсініксіз болса, Сұрақ белгісін көрсетеді (?) - маған көмек қажет.</p> <p>Үй тапсырмасы: «32-жаттығу. Менің демалыс күнім» тақырыбына шағын мәтін құрау.</p>	<p>Слайд№12</p>
<p>Қосымша ақпарат Саралау – оқушыларға көбірек қолдау көрсетуді қалай жоспарлайсыз? Қабілеті жоғары оқушыларға қандай тапсырмалар қоюды жоспарлап отырсыз?</p>	<p>Бағалау – оқушылардың материалды меңгеру деңгейін тексеру жоспарыңыз?</p>	<p>Денсаулық және қауіпсіздік техникасының сақталуы</p>

№ 18 Ш.Уәлиханов атындағы жалпы орта мектеп

Кіріктірілген ашық сабақ

Күні : 21.01.2020ж. Қысқа мерзімді жоспар

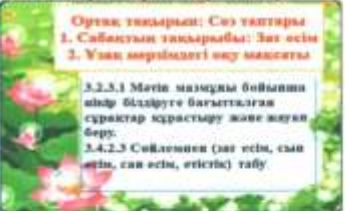
Пәні: Қазақ тілі Тақырыбы: Зат есім

Сыныбы: 3 «Ә»

Кіріктірілген пәндер: Дүниетану, математика, жаратылыстану, көркем еңбек, музыка.

Бастауыш сынып мұғалімі: Парменова Р.Б.

Пән атауы: Қазақ тілі 2-бөлім Бөлім: Өнер Ортақ тақырып: Сөз таптары Тақырыбы: Зат есім 69-сабақ		Мектеп: 18 Сынып: 3 «Ә» Мерзімі: 21.01.2020ж Мұғалімнің : Парменова Р.Б. Қатысушылар саны: Қатыспағандар:	
Оқу мақсаттары	3.2.3.1 Мәтін мазмұны бойынша пікір білдіруге бағытталған сұрақтар құрастыру және жауап беру 3.4.2.3 Сөйлемнен сөз таптарын (зат есім, сын есім, сан есім, етістік) табу		
Сыбақтың мақсаты	Барлық оқушылар: Сөз таптарының сұрақтарын қолдана отырып, сөйлемнен сөз таптарын тауып ажырата алады; Оқушылардың басым бөлігі: Мәтін мазмұны бойынша пікір білдіруге бағытталған сұрақтар құрастыра отырып жауап береді; Кейбір оқушылар: Сөйлем құрамындағы сөздерді сөз таптарына ажыратып, олардың орнын тәртібін біледі, мәтіннің тақырыбы мен ондағы негізгі ойды анықтай алады;		
Бағалау критерийі	Мәтіннің мазмұны бойынша пікір білдіретін сұрақтар құрастырады; Мәтін мазмұны бойынша сұрақтарға жауап береді; Сөз таптарын ажыратады;		
Ойлау дағдыларының деңгейі	Қолдану		
Тілдік мақсат	Пәндік лексика және терминология; Сөз таптары Сыныптағы диалог/жазылым үшін пайдалы тілдік бірліктер: <i>Талқылауға арналған тармақтар:</i> 1. Сөз таптары дегеніміз не? 2. Зат есім деген не? 3. Зат есімнің қандай түрлері бар? 4. Сын есім дегеніміз не? 5. Сан есім дегеніміз не? 6. Етістік дегеніміз не? <i>Сіз неліктен ... екенін айта аласыз ба?</i> <i>Жазылым бойынша ұсыныстар: ережелер, жаттығулар</i>		
Құндылықтарға баулу	Мектеп ережесін басшылыққа ала отырып, бір-біріне құрмет көрсетуге, құрметпен қарауға тәрбиелеу		
АКТ дағдылары	Интербелсенді такта		
Пән аралық байланыс	Математика, музыка, дүниетану, көркем еңбек		
Алдыңғы білім (менгерген дағдылар)		Сөз таптары. Сөз таптары туралы түсінік бар	
Жоспарланған уақыт	Жоспар <i>(төменде жоспарланған жаттығулармен қатар ескертпелерді жазу)</i> 		

	<p style="text-align: center;">3. Сабақ мақсаттары</p> <p>Барын көрсеткіш: Сөз таптарының құрамын танып отырып, сабақтағы сөз таптарын тауып ажыратып алады.</p> <p>Оқушылардың бағаны бақыт: Мәтін мазмұны бойынша сөз таптарын бағытталған сұрақтар арқылы тауып ажыратып алады.</p> <p>Кейбір көрсеткіш: Сабақ құрамындағы лексикаль сөз таптарының құрамын, мағынасын тауып алады. Бағытталған сұрақтарға жауап алады.</p> <p style="text-align: center;">4. Бағалау критерийлері</p> <ul style="list-style-type: none"> > Мәтіннің мазмұны бойынша пікір білдіретін сұрақтар құрастырады; > Мәтін мазмұны бойынша сұрақтарға жауап береді; > Сөз таптарын ажыратыды; 	
<p>Басталуы: 7 минут</p>	<p>1.Үйымдастыру кезеңі а)оқушылармен амандасу ә)сабаққа назарын аудару</p> <p>2. Көңіл күй рефлексиясы Оқушылар шеңбер құрады, психологиялық көңіл -күйлерін сұраймын: Бүгінгі көңіл- күйлерің қалай? Оқушылар: («Жанып тұрған шамдай».....\ дейді)</p> <p>3.Топқа бөлу</p> <p style="text-align: center;">4. Көңіл күй рефлексиясы</p> <p>«Күн» - Балалар не көріп тұрсындар? - Күнді - Күн бізге не береді? - Дұрыс айтасындар - Бүгін аптаның қай күні? -Сейсенбі - Олай болса біздер де осы күн сәулесіндей бір - бірімізге өз жан жылуымызды С дыбысынан келетін жақсы сөздерден айтып бастайық,сол сөздер бойынша топқа бөлінеміз. 1-топ.-Сәттілік. 2-топ.Сенімділік 3-топ.Сауаттылық Бір - бірімізге сәттілік тілейік!</p>	<p>Ресурста р</p> <p>Оқулық Интербел сенді тақта, слайд</p>

	<p>5. Топқа бөлу</p> <p>Сәттілік тобы Сенімділік тобы Сауаттылық тобы</p> <div style="border: 1px solid purple; padding: 5px; display: inline-block;"> <p>Топтық ереже құрастырамыз</p> <p>Т – Талқылаймыз; О – Ойласамыз; П – Пікірлесеміз; Т – Тыңдаймыз; А – Ақылдасамыз</p> </div> <p>4. Топтық ереже құрастырады: Т – талқылаймыз; О – ортақ шешімге келеміз; П – пікірлесеміз; Т – тыңдаймыз; А – ақылдасамыз</p> <p>5. Үй жұмысын тексеру «Рефлексиялық нысана» әдісі арқылы өткен сабақты пысықтаймын.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сөз таптары дегеніміз не? 2. Зат есім деген не? 3. Зат есімнің қандай түрлері бар? 4. Сын есім дегеніміз не? 5. Сан есім дегеніміз не? 6. Етістік дегеніміз не? <p>Кері байланыс «3 шапалақ» әдісі</p> <div style="border: 1px solid green; padding: 5px; display: inline-block;"> <p>6. Өткен сабақты пысықтау «РЕФЛЕКСИЯЛЫҚ НЫСАНА» әдісі</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сөз таптары дегеніміз не? 2. Зат есім деген не? 3. Зат есімнің қандай түрлері бар? 4. Сын есім дегеніміз не? 5. Сан есім дегеніміз не? 6. Етістік дегеніміз не? <p><small>Кері байланыс: «3 шапалақ» әдісімен бақылау</small></p> </div>	
<p>Ортасы: 28 минут</p>	<p>7. КЛАСТЕР ӘДІСІ</p> <p><small>Дескриптор: -әр қатардағы сөздерді жинақтап бір сөзбен атайды. -кері байланыс «3 шапалақ» әдісімен бақылау</small></p> <p>6. Ү.Ж.«Кластер» әдісі (әр қатардағы сөздерді жинақтап бір сөзбен қалай атауға болады?) Түйе, сиыр, қой, жылқы, ешкі – Кесе, қасық, ожау, қазан, тостаған – Қияр, сәбіз, қызылша, қауын, қарбыз – Алма, алмұрт, жүзім, өрік, шие –</p> <p>Дескриптор: -әр қатардағы сөздерді жинақтап бір сөзбен атайды.</p>	<p>слайдтар</p> <p>Оқулықпен жұмыс Флепшат маркер постер корғау</p>

Кері байланыс: «Қол сигналы» әдісі

8. «БАҒЫТТАЛҒАН ОҚУ» әдісі

Тапсырма: Мәтінді оқу.
1 топ: -мәтін мазмұны бойынша негізгі ойды айтып,оны суреттеп көрсет.
2 топ: -мәтіндегі негізгі кейіпкерді табу, кейіпкер туралы деректер айту.
3 топ: -мәтіннен зат есімдерді таып,талдау жаса,мәтіннен нақыл сөздерді тауып жаз.

Дескриптор:
-мәтін мазмұны бойынша сурет салып, сұрақ қойып,жауап береді.
-Ыбырай өнер,білім туралы не айтқанын өз ойларымен бөліседі.
-Мәтіннен зат есімдерді тауып,талдау жасайды,мәтіннен нақыл сөздерді тауып жазады.

7. Т.Ж.

Оқылым «Бағытталған оқу» әдісін басшылыққа ала отырып, тапсырма ұсынамын. Бұл әдіс арқылы оқушылардың дағдысы дамиды.

Оқушыларды оқу барысында сұрақтар арқылы түсінуге бағыттайды.

15-жаттығу Тапсырма: Мәтінді оқиды. Топтар берілген тапсырманы орындап қорғап шығады.

1 топ: -мәтін мазмұны бойынша негізгі ойды айтып,оны суреттеп көрсет.

2 топ: -мәтіндегі негізгі кейіпкерді табу, кейіпкер туралы деректер айту.

3 топ: -мәтіннен зат есімдерді таып,талдау жаса,мәтіннен нақыл сөздерді тауып жаз

Дескриптор:

-мәтін мазмұны бойынша сурет салып, сұрақ қойып,жауап береді.

-Ыбырай өнер,білім туралы не айтқанын өз ойларымен бөліседі.

-Мәтіннен зат есімдерді тауып,талдау жасайды,мәтіннен нақыл сөздерді тауып жазады.

Кері байланыс: «Бағдаршам көздері»бойынша бағалау

8. Сергіту сәті.

9. Жұптық жұмыс «Сен маған, мен саған» әдісі арқылы өз ойларымен бөліседі диалогке түседі. (жұптасып өз өнерін көрсетеді олен, күй,ән айтқызамын)

Дәптермен жұмыс. 16-жаттығуБерілген сұрақтар бойынша пікірталас ұйымдастырылып,хабарлама жаза отырып,өз өнері туралы айтып береді;

Дескриптор:

- өз өнері туралы досына хабарлама жазады;

-өз достарының өнері туралы айтып береді;

Кері байланыс: «3 шапалақ» әдісі арқылы бағалаймын.

Конверт

10. «СЕН МАҒАН, МЕН САҒАН» ӘДІСІ
Дәптермен жұмыс
 16-жаттығу
 Берілген сұрақтар бойынша нұсқаталас ұйымдастырылып, хабарлама жаза отырып, өз өнері туралы айтып береді;
 Дескриптор:
 - өз өнері туралы досына хабарлама жазады;
 - өз достарының өнері туралы айтып береді;

Аяқталуы
5 минут

7. Сабақты бекіту «60-секундтық ойын» ойнатылады.

11. «САБАҚТЫ БЕКІТУ»
«60-СЕКУНДТЫҚ ОЙЫН» ӘДІСІ
 1. Балалар біздің ортақ тақырыбымыз қандай еді?
 2. Сабағымыздың тақырыбы қандай еді?
 3. Өтіп жатқан бөліміміз қалай аталады?
 4. Өнер дегеніміз не екен?
 5. Сендер қандай өнер иесі болғыларың келеді?

Оқушылардан әрқайсысы бір-бір сөз таптарын естеріне түсіріп айту тапсырылады.

«Рефлексиялық парағы» әдісі арқылы оқушылар меңгерген білімдерін білдіретін сөзбен толтырады да, сыныпта кері байланыс жасайды.

Сабақтағы жетістіктерім	Оның себептері	Сабақтағы қиындықтарым

Бағалау (топты бағалау, жеңген топты анықтау)
 Үйге тапсырма : 13-бет. 17- жаттығу. Ережелер жаттау

**Назарларыңызға
рахмет!**

Қосымша ақпарат

Саралау – Сіз қосымша көмек (қолдау) көрсетуді қалай жоспарлайсыз? Анағұрлым қабілетті оқушыларға жаттығуларды күрделендіруді қалай жасайсыз?

Бағалау-оқушылардың үйренгенін тексеруді қалай жоспарлайсыз?

<p>«Мақсат бойынша саралау» <i>(мақсат бойынша саралау сабақты жоспарлаудан бастау алып, оқушылардың көпшілігі, басым бөлігі, кейбір оқушылар үшін қол жетімді тапсырмаларды оқытуға бағытталады.)</i></p>	<p>1. Үй жұмысы «3 шапалақ» әдісі 2. Ұжымдық жұмыс «Қол сигналы» әдісі 3. Топтық жұмысты «Бағдаршам көздері» әдісі арқылы бағалаймын.</p>
<p>Рефлексия <i>Сабақ / оқу мақсаттары шынайы ма? Бүгін оқушылар не білді? Сыныптағы ахуал қандай болды? Мен жоспарлаған саралау шаралары сәтті болды ма? Мен берілген уақыт ішінде үлгердім бе? Мен өз жоспарыма қандай түзетулер енгіздім және неліктен?</i></p>	<p>Төмендегі бос ұяшыққа сабақ туралы өз пікіріңізді жазыңыз. Сол ұяшықтағы Сіздің сабағыңыздың тақырыбына сәйкес келетін сұрақтарға жауап беріңіз</p>
<p>Қорытынды бағамдау: Қандай екі нәрсе табысты болды (оқытуды да, оқуды да ескеріңіз)? 1: 2: Қандай екі нәрсе сабақты жақсартуға алады (оқытуды да, оқуды да ескеріңіз)? 1: 2: Сабақ барысында мен сынып немесе жекелеген оқушылар туралы менің келесі сабағымды жетілдіруге көмектесетін не білдім? 1. 2.</p>	

Педагог – психолог Тасполатова Фариза Жамалхановнаның тәжірибесінен.

Педагог - психологтың білім беру мекемесіндегі практикалық жұмысы оқу-тәрбие жұмысын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүйесінде педагог-психолог қызметінің әзірленген жоспары негізінде құрылады.

Инклюзивті білім берудегі педагог-психологтың негізгі міндеті инклюзивті білім беру кеңістігінің барлық қатысушыларына әлеуметтік-психологиялық әл-ауқатын қамтамасыз ететін әрбір оқушының жеке дамуын психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесін құру болып табылады, атап айтқанда: сәтті бейімделуді қалыптастыру, қоғамда ерекше білімді қажет ететін балаларды оналту үшін қолайлы жағдайлар жасау; "ерекше" балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға әлеуметтік-психологиялық көмек көрсету.

Білім беру жүйесінің негізгі құжаттарының бірі мемлекеттік білім беру стандарттары (МББС) болып табылады. Мектепте білім берудегі жаңа талаптарға сәйкес психологиялық-педагогикалық қолдау ерекше сұранысқа ие және кәзіргі таңда өзекті мәселе болып отыр. Инклюзивті білім беру процесінің барлық қатысушылары (балалар мен олардың ата-аналары, мұғалімдер, сынып жетекшілер және мектеп әкімшілігі) осындай қолдауды қажет етеді.

Инклюзивті білім беруде балаларды дамыту, тәрбиелеу және оқыту бойынша барлық жұмыстар нормативтік базаға сәйкес (Қазақстан Республикасының Конституциясы, Бала құқықтары туралы Конвенция, ҚР "Білім туралы" Заңы және т.б.) МББС іске асырылуын ескере отырып жүзеге асырылады

Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі психологтың қызметі Дамуында проблемалары бар бала әр жас кезеңіндегі баланың толық өмір сүруі үшін қолайлы әлеуметтік-психологиялық жағдайда болатын жағдайларды жасауға бағытталған мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау ретінде анықталады.

Психологиялық-педагогикалық қолдау-бұл білім беру мекемесінің қазіргі жағдайына байланысты мамандар тобы: педагог-психолог, сынып жетекші, педагог-дефектолог, логопед, тьютор және т.б. ұйымдастыратын іс-шаралар кешені. Бұл сүйемелдеу психологтың білікті жұмысынсыз жүргізілуі мүмкін емес.

Педагог-психолог сынып жетекші, логопед, медбике білім беру мекемесінің қызметкерлері мен басқа да қызметкерлері инклюзивті білім беруге қатысушылардың бірде-бірінің құқықтары мен мүдделеріне нұқсан келтірмей, әр баланың қажеттіліктерін барынша қанағаттандыратын, оқушылардың жеке дамыту мен оқытудың бірыңғай жүйесін ұйымдастыруға қабілетті түзету оқыту моделін әзірлеуі қажет.

Сүйемелдеуді жүргізу барысында педагог-психолог өз жұмысын барлық міндеттерді өзіне алмай, Баланы өз бетінше әрекет етуге және оның әрекеттері

үшін жауап беруге үйрету керек. Баланың шешімдерді өзі тауып шығатындай әртүрлі сипаттағы жағдайлар жасалуы керек.

Психологиялық көмектің екі бағыты бар:

- - Өзекті бағыт жылдам шешуді талап ететін түрлі проблемаларды шешуді көздейді;
- - Перспективалық бағыт әр баланың даралығын дамыту үшін әртүрлі міндеттерді шешуді көздейді (болашаққа мақсат).

Перспективалық міндеттерді шеше отырып, психолог инклюзивтік білім беру үдерісінің барлық мұқтаж қатысушыларына күнделікті (өзекті) көмек көрсетеді.

Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі педагог-психолог қызметінің жетекші бағыты перспективалық жоспарлау болып табылады. Барлық жұмыс жылдық жоспарға, зерттеу бағдарламаларына, аралық мониторингтерге, оқушылармен түзету-дамыту жұмыстарына сәйкес жүзеге асырылады.

Инклюзивті білім беруде педагог-психологтың қызметінде жұмыстың төрт негізгі бағыты айқындалды:

- дамуында ауытқулары бар балалармен жұмыс;
- сынып жетекшілермен жұмыс;
- білім беру мекемесінің әкімшілігімен жұмыс;
- мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналармен жұмыс.

Бірақ осы бағыттардан басқа тағы бір маңызды бағыт бар: ол қарапайым балалардың ата-аналарымен жұмыс. Толеранттылықты кешенді қалыптастыру (мұғалімдер мен ата-аналар тарапынан) балалар арасындағы табысты қарым-қатынасты қалыптастырады.

Ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жұмыстың негізгі бағыттары:

- психодиагностика;
- дамытушылық және психокоррекциялық жұмыс;
- профилактикалық қызмет.

Ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жұмыс істеу принциптері (негізгі ережелері):

- Баланың мүдделерін сақтау. Баланың мүддесі үшін мәселені барынша тиімді шешу;
- Жүйелі көзқарас. Диагностиканың, түзетудің және дамудың бірлігін қамтамасыз ететін әртүрлі мамандардың іс-әрекеттерінің келісімділігі;
- Үздіксіздік. Инклюзивтік білім берудің барлық қатысушыларына үздіксіз көмек көрсету кепілдігі;

Адамгершілік. Субъективті-позитивті көзқарас.

- Вариативтілік. Балалардың білім алуы үшін вариативтіліктің белгілі бір жағдайларын жасау;
- Біріктіру. Ерекше білімді қажет ететін оқушыларды жалпы білім беру ортасына, бірлескен жобаларға, іс-шараларға және т. б. қосу. ;
- Сәттілік жағдайын жасау. Балалардың жеке қабілеттерін ашуға жағдай жасау;

- Жеткіліктілік. Баланың нақты қабілеттері мен мүмкіндіктерін есепке алу, таңдау құқығы;
 - Жеке көзқарас.
 - өзін-өзі бағалауды түзету;
 - психикалық функцияларды дамыту (зейін, есте сақтау, ойлау және т. б.);
 - енжарлықты жеңу;
 - агрессивтілікті жеңу;
 - жауапкершілікті, дербестікті қалыптастыру;
 - жағымды эмоцияларды қалыптастыру;
 - белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыру;
 - иеліктен шығаруды жеңу;
 - қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру және т. б. Мүмкіндігі шектеулі балалармен педагог-психологтың жұмыс әдістері мен формалары:
 - Ертегі терапия. Көп қырлы әсер арқылы тұлғаның дамуы ;
 - Ойын терапиясы. Психикалық процестердің еркіндігін қалыптастыруға ықпал ету
 - Релаксация. Эмоционалды және бұлшықет кернеуін жеңілдету;
 - Психогимнастика. Шиеленісті жеңілдету, эмоционалды және жеке саланы дамыту;
 - Арт-терапия. Өзін-өзі көрсету мен өзін-өзі тануды дамыту;
 - Құм терапиясы. Ұсақ моториканың дамуы, ми жарты шарларының дамуы.
- Ерекше білімді қажет ететін оқушының ата-аналарын психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша жұмыс бірдей маңызды, өйткені олар баланың психологиясын анықтайды. Ерекше білімді қажет ететін балалары бар ата-аналармен инклюзивті білім беру педагог-психологының қызметінің негізгі бағыттары:
- психологиялық кеңес беру;
 - психологиялық ағарту;
 - әлеуметтік-диспетчерлік көмек.

Бұл іс-шаралар әңгімелесу, лектория, сауалнама түрінде өткізіледі және ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін арттыруға бағытталған.

Сынып жетекшілермен және білім беру мекемесінің басқа мамандарымен бірге мен, психолог ретінде ата-аналарға арналған семинар-практикумдар өткіземін, онда ата-аналарды дидактикалық ойындар мен әдебиеттерді таныстырамын және алынған мәліметтерді практикада қолдануға үйретемін.

Семинарлар әр ата-анаға баламен ол үшін барынша тиімді ойнау мүмкіндігін көрсетуге арналған.

Педагогикалық ұжыммен жұмыс педагогтардың психологиялық құзыреттілігін арттыруға бағытталған әңгімелер, лекторийлер және мастер-кластар көмегімен психологиялық ағарту түрінде жүргізіледі

Осылайша, ерекше білімді қажет ететін оқушымен сүйемелдеу бойынша барлық жұмыстарды төмендегі бағыттар бойынша бөлуге болады:

- диагностикалық;
- талдау;

- түзетуші;

- консультативтік-ағартушылық;

Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі психологтың қызметі туралы барлық ақпаратты өңдеп, оның қажетті еңбек әрекеттерін анықтаймыз:

- әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар балалардың бірлескен және жеке іс-әрекетін ұйымдастыру;

- мүмкіндігі шектеулі балалардың даму тарихы мен ауруы туралы ақпаратты жинау және өңдеу;

- диагностикалық және түзету-дамыту қызметін жүргізу;

- Ерекше білімді қажет ететін оқушылармен және олардың ата-аналарымен жұмыс кезінде олардың эмоцияларын бақылау;

- Ерекше білімді қажет ететін оқушыны тәрбиелеп отырған педагогтар мен ата-аналарға психологиялық білім беру;

- Ерекше білімді қажет ететін оқушыларды қарапайым қоғамға әлеуметтендіруге және қоғамның мүмкіндігі шектеулі балаларға толерантты қарым-қатынасына бағытталған бұқаралық іс-шаралар өткізу;

- инклюзивті білім беруде барлық педагогтармен тиімді өзара әрекеттесу;

- Ерекше білімді қажет ететін білім алушылар (оқушылар) үшін бейімделген білім беру ортасын жобалау;

- білім алушылардың жеке білім беру бағдарламаларын (АТЖ, оқу жоспарларын, жобаларын) әзірлеу және іске асыру үшін әдістемелік құралдарды әзірлеу және іріктеу;

- дамудың оңтайлы траекториясын анықтау (баланың жеке даму бағыты);

Психологиялық қолдаудың мазмұны мен құрылымы көбінесе диагнозға, ақауға, баланың компенсаторлық мүмкіндіктеріне, "оның проксимальды даму аймағына", жеке тұлғаға бағытталған тәсілге байланысты. Мамандар балаларды жеке тексереді, оларды сабақ барысында, күнделікті өмірде, серуендеу кезінде, еркін іс-әрекетте бақылайды. Ерекше жағдайлар оқушылардың әр санатына түбегейлі нақтыланады.

Ерекше білімді қажет ететін оқушыны сүйемелдеудің ең оңтайлы әдісін таңдау үшін оқушының осы уақыт кезеңіндегі мүмкіндіктерін егжей-тегжейлі зерттеу қажет.

Білім беру жүйесінде жұмыс істейтін психолог айналадағы адамдарға шыдамдылық танытып, қандай жағдай болмасын мейірімді, жанашыр, тапқыр, әріптестерінің пікірін тыңдай білуі керек, сонымен бірге білімге, әртүрлі әдістер мен диагностикаға ие болуы керек.

Кез-келген маман сияқты, психологтың да кәсіби қызмет құжаттамасының өзіндік тізімі бар. Оған мыналар кіреді:

- оқушылардың психологиялық тексеру картасы;

- оқу жылына педагог-психологтың жұмыс жоспары;

- психодиагностикалық зерттеу нәтижелері бойынша қорытынды.

- педагог-психологтың кеңес беру журналы;

- түзету-дамыту сабақтарының бағдарламасы;

- оқу жылындағы жұмыс туралы аналитикалық есеп;
- сүйемелдеу мамандарымен өзара әрекеттесу дәптері;
- мектеп басшысымен бекітілген түзету сабақтарының кестесі;
- жеке сабақтарға ұсынылған балалардың тізімі;
- сабаққа қатысу журналы;
- педагог-психологтың жылдық есебі.

Жоғарыда айтылғандардан көрініп тұрғандай, инклюзивті білім беру кеңістігіндегі психологтың қызметі өте жауапты, сондықтан психолог стресске төзімділікті, жоғары кәсібилікті және басқаларға толеранттылықты арттыруы керек. Бірақ әртүрлі психофизикалық бұзылулары бар "қиын" балалар көп болғандықтан, психолог үлкен шыдамдылыққа ие болуы керек. Сонымен қатар тыңдау және есту, қарау және көру, ынталандыру қабілеті болуы керек.

Тыңдауды және естуді балалармен қатар олардың ата-аналарымен де тығыз байланыста болып жүйелі жұмыс жасау қажет.

Ата-аналарды мұқият тыңдап, оларды алаңдататын және мазалайтын барлық нәрсені айтуға мүмкіндік беру керек. Осыдан кейін олардың барлық сұрақтарына толық жауап беруге, бала проблемасының барлық ерекшеліктерін түсіндіруге, қажетті ұсыныстар беруге, ұсыныстарды сақтамау және психологиялық көмектен бас тартудың ықтимал салдары туралы айтуға, мүмкін қиындықтардың себептерін түсіндіруге, күтілетін нәтижелер туралы бәрін түсіндіруге, сенімді қарым-қатынас орнатуға тырысу керек.

Ата-аналар сияқты, баламен сенімді қарым-қатынас орнатып, оларды берік болатындай етіп ұстап тұру қажет, тек осы жағдайда балалармен жұмыс оң нәтиже береді.

Инклюзивті білім берудегі психологтың қызметі туралы жиналған ақпаратты талдай отырып, инклюзивті білім беру кеңістігіндегі психологтың негізгі жеке қасиеттерін төмендегіше бөліп көрсетуге болады:

- Эмоционалды тұрақтылық (тепе-теңдік, тыныштық);
- ойлаудың дивергенттілігі (шығармашылық ойлау әдісі, әртүрлі бағытта ойлау қабілеті);
- мінез-құлықтың ұтқырлығы (стратегияны тез өзгерту);
- әлеуметтік белсенділік (қойылған міндеттерге қол жеткізу мақсатында әлеуметтік маңызы бар қайта құруларға қабілеттілік және дайындық);
- эмпатия (эмпатия қабілеті, әрдайым құтқаруға дайын болу);
- экстравертность (сыпайылық, әлемге ашықтық);
- тілектестік;
- шыдамдылық;
- сенімділік;
- қамқор;
- әдептілік (өзінің диагностикалық және психологиялық-педагогикалық іс-шараларын біреуді ыңғайсыз (ыңғайсыз) жағдайға келтірмейтіндей, кемсітпейтіндей етіп құра білу).

Жүсіпбек Аймауытов «Мұғалім істеген ісі өнімді, берекелі болуын тілесе, әуелі өз қызметін шын көңілмен жақсы көрсін» деген екен. Олай болса, өз

мамандығын шексіз сүйе білген маман иесі ғана үздіксіз ізденіс пен асқан шыдамдылық, қажырлы еңбектің арқасында баланың біліміне, оның болашағына үлкен сәулесін түсіріп, бала өмірін дұрыс бағытқа бағыттары сөзсіз.

Шымкент қаласы

«Ш.Уәлиханов атындағы №18 жалпы орта білім беретін мектеп»

1860

коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Педагог-психолог Тасполатова Фариза Жамалхановна
«Мамандығым - мақтанышым» тренинг сабақ.

Ісім оңсын десеңіз,
Сол істің маманы болыңыз
Даңқым шықсын десеңіз,
Көпшіліктің адамы болыңыз.
Әл-Фараби

Мамандық таңдау жасөспірім шақтағы ең маңызды шешімдердің бірі. Үлкен өмірге енді ғана аяқ басқан жас ұланның алдында мыңдаған мамандықтан өзіне лайықты біреуін таңдау міндеті тұрады. Мамандықтың жаманы жоқ, бірақ мұның кез-келгеніне икемділік қажет, бұл жай күнелту, тамақ асыраудың жолы ғана емес, үлкен өнерді, зор шеберлікті қажет ететін нәрсе. Кейбір оқушылар мамандық таңдау ережесін білмегендіктен өзі қызықпайтын мамандықты таңдайды. Осыдан өз мамандығына қанағаттанбаушылық, реніш сезімдері болып, тіпті алдарына жоспар да құрғысы келмейді. Әрбір адам өзін-өзі дамыта алу үшін білім алып, сол біліміне сай мамандыққа машықтану керек. Біздің мақсатымыз - оқушылардың кәсіптік қалыптасуымен байланысты өмір туралы, әлеуметтік құндылықтар туралы танымдылығына психологикалық - педагогикалық көмек біліміне сай мамандыққа машықтану керек.

Сабақ барысында жастар мынадай мәліметтер алады:

- Өзінің жеке қасиеттерін, қызығушылықтарын және икемділіктерін біле алады.
- Оқу орындары және түрлі мамандықтар туралы толық мәлімет алады.
- Мамандық таңдау ережесі жайлы ақпарат алады.
- Таңдаған болашақ мамандығының ісін анықтау.

Сабақтың мақсаты мен тапсырмалары: Жеке тұлғаның кәсіптік мамандықтарға деген ынта –ықыластарын анықтау. Кәсіптік бағдар беру. Оқушыларды қоғамдағы еңбектің, мамандықтардың әр түрлерімен таныстыра отырып, олардың өсу деңгейі және қоғамдағы қажеттілік орны мен сұранысы жайлы білімді меңгерту, мамандық әлемінен ақпарат алу. Тренинг құрылымы Сабақ 8 –10 сынып оқушыларына арналған. Тренинг мамандықтың белгілі бір түріне бағыт-бағдар беру, ойындар, жаттығулар, теориялық бөлімдер, диагностикалық әдістемелерден тұрады. Сабақтың ұзақтығы 35-45 минут жаттығулардың күрделілігі мен басқа да жұмыс жағдайларына байланысты.

Өткізу шарты: Топтағы оқушылар саны 8 – 10 оқушы. Оқушыларды топтастырып отырғызу.

Сабақ барысы :

I. Ұйымдастыру кезеңі : Оқушыларға бір-біріне және топтасу арқылы жақсы тілектер айтқыза отырып, көңіл күйлерін ретке келтіру.

Пікірлесу кезеңі мен тренинг жаттығуларының тәртібі мен қағыдалары ескертіліп, шарты мен ережесі түсіндіріледі.

1. «Сәлемдесу –танысу» жаттығу. Жест арқылы амандасу.

Мақсаты : Оқушылардың есте сақтау қабілетін дамыту .

Нұсқау: Қатысушылардың шеңбер бойымен тұрады. Өз есімдерін атап, амандасудың ым-ишарасын жасайды. Келесі кезектегі қатысушы өзінен тұрған адамның есімі мен ым-ишарасын айтып , өз есімі мен ыи-ишарасын көрсетеді . Ойын осылай жалғаса береді.

2. «Мамандықты тап» (ойын)

Нұсқау: Тренингке қатысушыларды екі топқа бөлеміз. Әр топқа карточкада жазылған мамандықтар беріледі. Әр топ сол берілген мамандықтарды басқа топқа ыммен бейнелеп көрсетуге тырысады . Қалған топтар сол мамандық қай мамандық екенін табады.

Хирург , Фабрика басшысы , Хатшы, Бугалтер , Слесарь, Инжинер, Кітапханашы , Банк қызметкері , Сатушы , Мұғалім , Мүсінші.

3. Сауалнама

Қатысушылар сауалнама толтырады.

Сіз тренингтен не алғыңыз келеді?

- Өз қабілетімді тексеру.

- Оқу орындары туралы толық ақпарат алу.

- Өз икемділігімді анықтай отырып, іс-әрекет түріне бағыт –бағдарды дұрыс қою.

- Мамандық әлемі жайында толық білу .

- Мамандықты қалай дұрыс таңдау керектігі жөнінде ақпарат алу.

- Тағы басқа

4. «Жалғастыру» жаттығуы.

Мақсаты: психологиялық және дене қатаюынан , күштенуінен арылту , топты ұйымдастыру.

Нұсқау: Бір қағаз алып, ең жағымды қарандашты таңдайды. Шапалақ ұрғанда нені қалайды соны салады, қайтадан шапалақ ұрғанда қасындағы қатысушыға сурет пен қарандашты береді. Сосын тағы да шапалақ ұрып, келесі қатысушы жалғастырады. Сөйтіп сурет қағаз иелеріне келгенше жаттығу жалғасады.

Сурет ұнадыма? Өз сеніміңізбен, көңіл күйіңізбен бөлісіңіз. Өзге адамның суретін жалғастыру қиын болды ма ?

Жаңа ақпарат (психологтың кеңесі)

«Еңбек атаулының бәрі де бағалы, өйткені ол адамды ізгілендіреді»

Л.Н.Толстой

Адам өзінің болошақ кәсібіне әртүрлі жолдармен келеді. Біреулер үшін –ол ойға алған арманның орындалуы , отбасы дәстүрін жалғастыру , келесі біреулер үшін - әйтеуір бір мамандық алу керек болған соң т.б мамандықты таңдау үшін , адам ең алдымен өзін өз бейімділігін тануы қажет . Өз-өзіне «Мен кіммен?»,

«Осы өмірдегі менің орным қандай?, «Қалай өмір сүремін?» деген сұрақ қоймайтын адам кем де кем .

Мынау көп салалы өмірде мамандықтың түрі көп. Әрине таңдау жасау оңай емес . Ең бастысы - адам еңбекке қабілетті , зейінді болуы қажет және оның мамандығы өзі өскен ортаға маңызды , бағалы үлес қосатындай болуы шарт . Өз ісіне сенімді дұрыс таңдаған адам ғана жетістікке жетеді. Адам еңбегінен қуанышын таба білсе , бойына жаңа күш қосылып , еңбекке деген шабыты арта түседі . Зор ықылас , шабытпен істеген іс-табыс биігіне жеткізген қанат.

5. «Мамандық» акроөлең жаттығуы

Нұсқау : Әр топ мамандыққа байланысты акроөлең шумақтарын шығарып айтады.

М-

А-

М-

А-

Н-

Д-

Ы-

Қ-

6. «Жардан құлау» жаттығуы

Мақсаты: Оқушыларды қиындықтан шығуға , қиындықты жеңуге үйрету.

Нұсқау: Оқушыларды бір сызық бойымен тұрғызып , қолдарын мықтап ұстап, бір оқушыны көшбасшысының қасына тұрғызады. Сол оқушы жардан құламау үшін , сызылған сызықтан аспай , қол ұстасқан оқушылардың көмегімен қатардың соңына дейін бару керек. Ал қатардағы оқушылар өтіп келе жатқан оқушыға көмектеспей , қимылдап тұру керек.

7. «Болашақтан хат» жаттығуы

Кіріспе әңгімелесу .

Оқушылар ! Сендер есейіп , өсіп, мектепті аяқтап қалдыңдар, жан-жаққа қанат қағып , ұшатын кездерің де болып қалды, іштеріңде көптеген оқушылар болашақта кім, қандай маман иесі болатындығын біледі.

Мен , әрине , барлығыңның армандарыңның орындалғанын қалаймын ал енді мына нәрсені ойласайық. Үлкен білім әлеміне алғаш есікті айқара ашатын адам туралы сыр шертейік. Иә, әрине , ол ұстаз. Ал , бүгін алғашқы хатты жазып , жаттығып көрейік . Ол үшін сендер өздеріңді мектеп бітіріп қойдым, ересекпін , қызметім бар, жеке өмірім бар деп елестетіңдер .

8. Қорытынды сауалнама

- Сізге тренингте не ұнады ?

- Не ұнаған жоқ?

- Өзіңізді жақсы түсіне алдыңыз ба ?

- Мамандық таңдай алдыңыз ба ?

- Тренинг - сабақ керек пе , ол мамандық таңдауда көмектесе ме?

9. «Мейірімділік алаңы» (жаттығуы)

Қатысушыларға түрлі түсті қағаздардан қиылған күннің шуақтары, гүлдер , жасыл, шөптер таратылады. Гүлдерге – оқушыларға , жасыл шөптерге - ата-аналарға , күннің шуақтарына – ұстаздарға арналған кәсіби бағдар таңдауда ұсыныстар жазылады және де ақ ватманға бекітіледі.

«Бос микрофон» (рефлексия)

Еркін түрде қатысушылар психологиялық тренингтен алған әсерлері туралы пікір бөліседі.

Шымкент қаласы «Ш.Уәлиханов атындағы жалпы орта білім беретін мектеп»
коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Педагог-психолог Тасполатова Фариза Жамалхановна

Тақырыбы: Психологиялық сабақ "Көңіл -күй әлемі" (Эмоция)

Сынып: 1қазақ

Мақсаты: адам бойындағы құнды қасиеттер туралы түсініктер беру, күлкі және жымыюдың адам өміріндегі қажет екенін түсіндіру. Балалардың топта және жеке тұлғалық психоэмоционалдық жағдайын жайландыру арқылы ішкі күйзелісті төмендету, өзіне деген сенімділігін арттыру, дұрыс көзқарасты қалыптастыру. Балалар ұжымын топтастыруға өзіндік үлес қосу.

Дамытушылық:баланың эмоциялық әлемін дамыту, психолог тарапы- нан топ мүшесіне қажетті эмоциялық қолдау корсету. Балалардың зейін, қабылдау,ойлау, қиял қабілеттерін жетілдіру.

Тәрбиелік:балаларға жылы жымыып, шынайы күліп жүру керектігіне көздерін жеткізе отырып, жақсы істер жасай білуге бағыт бағдар беру. Өзіне және қоршаған ортаға позитивті қарым-қатынас жасай білуге тәрбиелеу, топпен жұмыс жасауға үлес қосуға үйрету.

Көрнекілігі: презентация, видеоролик ,шарлар, ленталар, унтаспа, майшам,
Түрі: ойын – жаттығу, тренинг сабағы

Әдіс-тәсілдері: түсіндіру, сұрақ-жауап, арт-терапия

Сабақтыңбарысы:

Психолог: - Сәлеметсіздерме, балалар!. Балалар мен сендерді көргеніме қуаныштымын. Ал сіздер бір-біріңді көргенде қуанасыздарма? Бүгінгі көңіл-күйлеріңіз қалай?

Балалар: - Сәлеметсізбе, апай! Бізде сізді көргенімізге қуаныштымыз! Көңіл-күйіміз жақсы! Әрине қуанамыз!

1. «Амандасу» тренинг-жаттығу

- Балалар амандасып алдық, ендеше барлығымыз қол ұстасып, жақсы көңіл-күйде бір- бірімізге қарап күлкімізді сыйлайық! Мына тақтада (Күн, алақан, жүрекше, смайл) көрсетілген суреттерге қарап, бір-бірімізбен амандасайық.

Жүрекшелер шыққан сәтте – бір –біріңізбен құшақтасып амандасасыздар.

Алақан шыққан сәтте – бір-біріңізбен қол ұстасып амандасамыз.

Күннің бейнесі көрінсе – бәріміз қолдарымызды көтереміз.

Смайликтер шыққанда –бір –бірімізге қарап күлкімізді сыйлаймыз.

- Жарайсындар балалар!

2. «Мейірім шуағы» ойыны

Балалар біздің келесі ойынымыз «Мейірім шуағы» деп аталады.

- Балалар қараңыздаршы, Күн сәулесі өзінің мейірім шуағын төкпей тұр, ол үшін біздерге жарық сәулесін шашып тұруы үшін жылы сөздер айтуымыз қажет. Қане айтыңыздаршы балалар, үйде сіздерді аналарыңыз қалай еркелетеді? Соны есімізге түсіріп көрейікші? Ол үшін Күннің шуақтарын бір - бірден ұстап тұрып анамыздың қалай еркелететіні туралы айтып береміз.

—Сенің ата- анаң қалай еркелетіп айтады? (лентаны ұстап тұрып) — Мен Айзере. Мені анам «Ботам» дейді. — Мен Айсұлтан. Мені анам «Құлыным» дейді. Ойын осылай жалғасу арқылы шеңбер бойында күн бейнеленеді.

- Жарайсыздар, Қаншама әдемі аттарды естідік, тамаша!

3. – Балалар, саяхатқа барғыларыңыз келеме?

- Балалар мен барлығыңызды саяхатқа «Көңіл -күйәлеміне» шақырамын. Ол үшін барлығымыз көзімізді жұмып, менің дауысымды ғана тындайық дайынсыздарма ?

Релаксация. «Тыныштық сәті»

- Балалар, денелеріңізді бос ұстап, ыңғайланып, көздеріңізді жұмыңыздар. Өздеріңізді «Көңіл –күй әлеміндемін» деп сезініңіздер.

Сіз табиғаттың еңкөркем жерінде екенін елестеңіз. Сіз жұмсақ, жасыл шалшықта жалаңаяқ жүрсіз. (тыныштық). Жасыл шөп сіздің аяғыңызды сипап жатқандай сезімде боласыз. (тыныштық). Күннің көзі жер бетін қыздыруда. (тыныштық).Сіз гүлдің, шөптің және балдың иісін сезесіз. (тыныштық). Өзеннің сыңғырлағанын, көңілді құстар ән салып жатқанын естисіз. (тыныштық).

Тыныштықта тұрып, өзімізді тындайық, табиғат-анамызды тындайық. Алақандарыңызды күннің көзіне жайыңыз. (тыныштық).Көк аспаннан және көктемгі жылы күннің сәулелерін сезіңіз (тыныштық).

1,2,3 көзімізді ашайық.Қолымызды жайып, бізге өмір, денсаулық, қуаныш және жақсы көңіл күй сыйлаған Табиғат-Анаға «Рахмет» деп айтайық. Сізге «тыныштық сәті» ұнадыма?Қандай сезімде болдыңыздар?

Балалар біз « Көңіл–күйәлеміне» де келіп жеттік. Көңіл күй әлеміне қош келдіңіздер балалар!

Мында экранда қаншама суреттер бейнеленген екен. Олай болса, біздерге қандай көңіл-күй сыйлар екенін көріп тамашалайық.

1-сурет Көңілсіз бауырсақ жылап тұр.

Балалар сіздер қалай ойлайсыздар неге ол жылап тұр

2- сурет Ашулы.

Балалар сіздер қайдан білдіңіздер ол ашулы екенін

Балалар сіздер ашуланасыздар ма? Қашан? Қайкезде?

3-сурет Көңілді.

Балалар қалай ойлайсыздар суреттегі бауырсақ неге көңілді

4-Ренішті бауырсақ. Ренжіп тұр.

5-Қорқып тұр.

Бауырсақ не көрді соншама ол неге қорқып тұр? Балалар сіздер неден қорқасыздар?

4. Логикалықтапсырмалар

I. «Ойлан, тап!» ойыны

Мақсаты: Жеке мінез қырлары мен эмоцияларын айқындау, қабылдау, зейін, ойлау процестерін анықтау.

Балалар, мынаэкранда әртүрлі эмоция мен сезімде тұрған балалардың суреті бейнеленген. Осы суреттерге ұқсас көңіл күйді табуымыз қажет. Ол үшін алдарыңызға берілген смайликтерге қарап бір эмоцияны тауып сол суретті көрсетеміз.

Ойынның шарты: Әрбалаға төрт түрлі смайликтер суреті бейнеленген карточкалар беріледі. Балалар смайликті таңдап, көңіл күйін анықтап, сәйкес карточканы көрсетеді.

II. «Кімтапқыр?» ойыны

Мақсаты :Есту қабілеттерін дамыту, тапқырлыққа баулу. Балаларды музыканың әртүрлі сипатын ажыратуға баулу. Есту қабілеттері арқылы (көңілді,ойнақы,қорқынышты, күлкілі) дауыстардың көңіл-күйін сезіне

Білуге үйрету. Балалар жасырынған дауыстарды табуы қажет. (Музыка қосылады)

1. Баланың күлкісі
2. Қорқынышты ер адам күлкісі
3. Көпшілік адамдардың күлкісі
4. Қарткісінің күлкісі
5. Әйел адамның күлкісі
6. Көрермен зал күлкісі

5. Ойын: «Сеніңкөңіл –күйің неге ұқсайды?» ойыны (Сурет бойынша әңгіме құрастыру) Нұсқау: Психолог баладан сұрайды: «Сенің көңіл-күйің неге ұқсайды?». Егер бала жауапберуге қиналса, оған мүмкін болатын жауап нұсқасын ұсыну, мысалы: күн, бұлт, жылға, бұршақ т.б.

-Жарайсыздар, балалар!

8. Шығармашылық жұмыс. Арт- терапия.

Балалар сурет салады. (Дәстүрден тыс сурет салу: Май шаммен, акварель бояуы арқылы)

-Тамаша, балалар ал енді суреттеріңізді қолдарыңызға алып оны қонақтар мен бірге көріп алайық.

- Баян не салды екен? Салған суретіңіз көңілді ме, әлде көңілсіз бе?

Жарайсыздар балалар суреттерді жақсы салыпсыздар, осы суреттерді біз ертегі саяхатқа салыпжібереміз.

Қорытынды:

Балалар, бізбүгінқайда саяхаттап келдік?

Сіздер бүгін "Көңіл -күйәлеміне" саяхатына бардыңыздар, онда қандай суреттерді көрдіңіздер?

Көңілді, көңілсіз, ашулы, ренішті, қорқып тұрған бауырсақты көрдік.

Жарайсыздар балалар осымен біздің бүгінгі «Көңіл-күйәлеміне» атты сабағымыз аяқталды. Сабаққа жақсы қатысып, ойын ойнап, тапсырмаларды орындап, жақсы айтқандарыңыз үшін сіздерге балалар рахмет!

- Ал, енді қоштасайық.

- Сау болыңыздар

«Ш.Уәлиханов атындағы №18 жалпы орта білім беретін мектеп»

коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Дефектолог мұғалімі Пазилбаева Бибинур Кузенбаевнаның тәжірибесінен.

Инклюзивті білім беруде тірек-қимыл аппараты бұзылған балалардың танымдық қабілетін дамыту.

Адам баласының жаман құлқы жаратылысынан емес, өскен орта, алған үлгі, өнеге білетіндігінен және түзелу, бұзылу жас уақытта болады.

М.Әуезов

Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын, ынтасын оятып, танымдық белсенділіктерін арттыра отырып, шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасаймыз.

Егеменді еліміздің өсіп келе жатқан ұрпағын ойлы да іскер, өзіне-өзі сенімді, деңгейі биік азамат етіп тәрбиелеуде мектептің алатын орны ерекше. Бастауыш саты – білім, дағды, іскерліктің қалыптасуының бастамасы болып табылады. Біздің міндетіміз – жеке тұлғаны дамытып, білімге деген сенімін нығайту, оқуға қызығушылығын оятып, ынтасын арттыру. Жас ұрпақты жан – жақты жетілген, ақыл - парасатты, ой – өрісі биік, бәсеге қабілетті азамат етіп тәрбиелеу – қоғамымыздың ең өзекті мәселесі.

Тірек – қимыл аппараты бұзылған балалардың танымдық қабілеттерін дамыту тақырыбы бойынша бесінші жыл жұмыс жасап келе жатырмын. 5қаз, 5орыс сыныптарында балалардың танымдық қабілеттерін тексеру барысында логикалық ойлау процесінің артта қалуы, есте сақтау қабілетінің төмендігі, зейінінің төмендігі және баланың сөйлеу техникасын және тіл байлығының артта қалуы байқалды. Зейіндері тұрақсыз болғандықтан бір сарынды оқудан тез жалығады. Сондықтан оқу мазмұны мен тәрбие әдістерін жаңарту бағытында оқушыларға сапалы білім мен саналы тәрбие беру үшін жан – жақты іздене отырып, өз алдыма мынандай мақсат қойдым:

«Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын, ынтасын оятып, танымдық белсенділіктерін арттыра отырып, дамытуға жағдай жасау.

Бастауыш сынып – баланың логикалық ойлауын дамытудың негізгі кезеңі болады. Тірек – қимыл аппараты бұзылған балалардың ойлауын дамытуда екі негізгі саты байқалады. Бірінші сатыда / 1-9сынып/. Олардың ойлау әрекеті көбіне әлі мектеп жасына дейінгі баланың ойлауын еске түсіреді. Оқу материалдарын талдау бұл жерде көрнекі әсер ету жоспарында басым болады. Мұнда балалар нақты заттарға немесе оның дәл бейнелеулерге сүйенеді. Ойлауды дамытудың екінші кезеңі осы өзгерістермен байланысты. Жыл сайын осындай байланыстар немесе ұғымдар арасындағы қатынасты көрсету талап ететін тапсырмалар көлемі ұлғая береді.

Оқу материалдарын балалардың ойлау қабілеті жетерліктей жас ерекшеліктерін ескере ұйымдастырса ғана, оның ойлау қабілетінің дамуына мүмкіндік туады. Сондықтан да балаларды үнемі ойланып оқуға бағыттауымыз

тиіс, бұған оқу үрдісін жүйелі ұйымдастыру, сабақта бала логикасын дұрыс дамыта алатын мүмкіндіктерді мол пайдалану арқылы жетуге болады.

Оқушыларға өз бетінше жасаған ой операцияларының дұрыс – бұрыстығын тексертікізу, оларды бір мәселенің өзін түрлі жолдармен шешуге үнемі бағыттап отыру, логикалық ойлауды қажет ететін мысалдар құрастыру, есептер шығарту, шығармалар жаздырту – баланың логикалық ойлауын тәрбиелеудің тиімді жолы. Оқушылардың ойлау процестерінің даму деңгейін анықтау және олардың интеллектуалдық қабілетін дамыту үшін *«Анаграммалар» әдістемесін* қолдандым. Тапсырманы орындату үшін алдын – ала балаларға анаграмма не екенін түсіндірдім. Анаграмма дегеніміз сөздегі әріптердің орны ауыстырылған, мағынасыз әріптер жинағы. Жауапты тапсырма параққа жазып отыру керек. Мысалы: анаграммада «ОЛТС» әріптері берілген. Олардың орнын ауыстыру арқылы «стол» деген сөз құрылады. 5қаз сынып оқушысы Асан Мирас әдістемені өз деңгейінде орындады Мирасқа мынандай әріптер берілген болатын;

Анаграммалар:

1. СЕПЕ
2. ДӘМЕІ
3. РАМНА
4. ИҒАМРТА
5. АТСПРЫАМ

Дұрыс жауаптары:

- ЕСЕП
- ӘДЕМІ
- АРМАН
- ҒИМАРАТ
- ТАПСЫРМА

7қаз сынып оқушысы Нүржігіт Айда анаграммалар әдістемесінде бірнеше қателер орын алды Айдаға мынандай әріптер берілген болатын;

Анаграммалар:

1. НАМА
2. ДӘМЕІ
3. АЖДҒАЙ
4. ТАМРА
5. АТСПРЫАМ

Дұрыс жауаптары:

- АМАН
- МӘДЕІ
- ДАЖҒАЙ
- МАРАТ
- МАПСЫАТР

Әдістемені толық түсінбегені байқалып қате мен жұмыс жүргіздім.

Баланың ой – өрісін дамытып, талдау, жинақтау, топтауға арналған.

«Төртінші артық» ойынын жүргіздім. Балаларға бірнеше заттардың бейнесі көрсетіледі. Бала сол суреттерге қарап талдап, топтап, логикалық ой қорытындысын шығара білуі керек. Мысалы: төрт түрлі суреттің ішіндегі артығын алуы керек, үш жануардың ішінен бір түлкінің артық екенін біледі. Мына жерде түлкі артық, өйткені басқалары үй жануарлары немесе мынаның бәрі құстар, ал жануар артық, себебі ол жануар деген сияқты.

Логикалық ойлау қабілетін дамытуда сабақта қолданылатын ребустар, сөзжұмбақтар, әр түрлі ойындар жатады. «Сөзжұмбақ» оқушылардың ой – өрісін, білім көкжиегін тексерумен қатар өтілген материалды қаншалықты меңгергенін тексеруге өте қолайлы. Логикалық тапсырмалар оқушының психологиялық және жас ерекшелігіне байланысты тандап алынады. Жұмбақтарды шешу ойларын бір жүйеге жүйелейді. Балалардың ойлау

қабілеттерін дамытып, өз пікірлерін дәлелдей алуға жетелейді. Жұмбақ шешу шығармашылық үрдіс.

Сабақта берілген мәтінді оқығанда, мәтіндегі оқиғаға байланысты өз ой – пікірін айту, немесе сол мәтінге қатысты мақал – мәтелдер айту баланың тіл байлығын арттырып, ой – өрісін дамытады.

«Жалғасын тап» ойыны мақал – мәтелдердің жалғасын табу керек. Бұл ойын балалардың ойлау қабілетін дамытып, танымдық қызуғышылықтарын арттырып, шығармашылыққа дамытады. 5қаз сыныбының оқушысы Асан Мирас осы ойынды өз дәрежесінде орындап шықты. Мирасқа Отан туралы екі мақал – мәтел берілді.

«Отансыз адам – ормансыз бұлбұл»;

«Отан – қуат, отан – шуақ».

Тірек – қимыл аппараты бұзылған балалардың танымдық қабілеттерін дамытуда коррекциялық сабақтардың алатын орны ерекше, өйткені ол бойынша орындалатын әрбір жұмыс ой – белсенділігін қажет етеді.

Оқушылардың жас ерекшеліктерін, қабілетін, ой – өрісін ескере отырып, сабақ өткізу барысында балалардың танымдық қабілеттерін дамытуға арналған жаттығу жұмыстарына ерекше көңіл бөлемін. Сабақтарды жеке және топпен жүргіземін. Әр сабағым қызықты да, көңілді болу үшін үнемі көрнекіліктер қолданып отырамын.

Тірек – қимыл аппараты бұзылған балалардың танымдық қабілетін дамытуда ойынның маңызы өте зор.

Ұлы педагог В.А. Сухомлинскийдің сөзімен айтқанда: **«Ойынсыз ақыл ойдың қалыпты дамуы да жоқ және болуы да мүмкін емес. Ойын дүниеге қарай ашылған үлкен жарық терезе іспетті, ойын арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірімен ұштасып, өзі қоршаған орта туралы түсінік алады. Ойын дегеніміз – ұшқын, білімге құмарлық пен еліктеудің маздап жанар оты».**

Ойынның қандай түрі болмасын, ол баланың ойлау, есте сақтау, есіту және де белсенді, енжар сөздік құрамның дамуына тигізер пайдасы мол.

Ойын – адамның өміртанымының алғашқы қадамы деп білеміз. Оның басты ерекшелігі баланың ойлау қабілетін жетілдіру болып табылады. Атау ұйқастарын санау арқылы оқушылар сан үйренеді, санға аты ұйқас заттарды танып біледі. Санамақтар сан үйретеді, әрі дүние танытады, әрі баланың қисынды ойлауы мен математикалық ойлау қабілетін дамытады.

Тірек – қимыл аппараты бұзылған балалардың танымдық қабілетін дамытуда қолданылатын әдістеме түрлері 3 түрге бөлінеді:

1. Зейінді дамытуға арналған әдістемелер.
2. Ойлау, қабылдау қабілеттерін дамытуға арналған әдістемелер.
3. Есте сақтау қабілетін дамытуға арналған әдістемелер.

Зейінді дамытуға арналған әдістемелерге мыналар жатады: **«10 сөзді жаттау», «Не өзгерді», «Шыбын», «Адасқан әңгімеші», «Ұқсастық пен айырмашылық»** ойындары жатады.

Ойлау, қабылдау қабілеттерін дамытуға арналған әдістемелерге: *«Ойлан, тап!»*, *«Қисынсыздықтар»*, *«Артығын тап»*, *«Дыбыстарды анықта»*, *«Пішіндерді аяқта»*, *«Заттарды салыстыру»*, *«Сөзді аяқтау»* әдістемелері жатады.

Есте сақтау қабілетін дамытуға арналған әдістемелерге: *«Суретті таңда»*, *«Сандарды есте сақта»*, *«10 сөзді жаттау»*, *«Қисынсыздықтар»*, *«10 сан»* әдістемелері жатады.

Баланың ақыл – ойының дамуы тек белгілі бір білім көлемін ғана емес, жалпы тәлім – тәрбиелік іс – әрекеттерді игерумен бірге, ойлау, қиялдау, есте сақтау, елестету және т.б. қабілеттерінің танымдық, іскерлік, шығармашылық қасиеттерінің дамуын қамтиды.

Оқу үрдісіндегі *«есеп»* оқушылардың танымдық белсенділігін арттыратын маңызды айғақтардың бірі екенін және есептеу үшін ондағы берілген шарттары мен талаптарды ескеру тиістілігіне баса назар аудару қажет. Оқушының сабақта шығармашылық қабілетін дамыту. Шығармашылық: іс – әрекет, зейін, есте сақтау интеллектісі, ойлауы. Таңертең тұрғанда күн дене жаттығуынан басталатынын сияқты сабақты *«ой жаттығуларынан»* бастауды әдетке айналдырдым:

Мысалы:

- *Жылдың бесінші айын ата.*
- *Бағдаршамның қай түсі жанғанда жолдан өтуге болады?*
- *Бүгін аптаның қай күні?*
- *Есік қандай геометриялық фигураға ұқсайды?*
- *685 пен 687 арасында қандай сан бар?*

Мұндай сұрақтар балалардың назарын бірден сабаққа аударып, белсенділіктерін арттырады, зейінділігін қалыптастырады.

Сандар құрамын меңгерту үшін ауызша орындауға мынандай тапсырмалар беремін. *«Сандарды рет – ретімен орналастыр»*, *«Қандай сан жоқ?»*, *«10 сан әдістемесі»*. Бұл тапсырмаларды орындауға оқушылар белсенді қатысты, әрі оларды алдын ала дайындалған құралдардан иллюстрациялап көрсетті. Мұндай жаттығулар арқылы балалар әрбір санның бірліктерден тұратынын, әрбір санды қосу арқылы шығарып алуға болатынын түсінді. Осындай жұмыстарды әрбір сабақта үнемі жүйелі түрде жүргізіп отырғандықтан, оқушылардың сабаққа белсенділігі артып, 1-10000 көлеміндегі сандар құрамын, ол сандарға қосу, азайту, амалдарын қолдануды толық меңгерді.

Балалардың саусақтарының қимылы немесе ұсақ моториканың жақсы жетіліп дамуы, ол мидың және тілдің жетілуімен тікелей байланысты. Тірек – қимыл аппараты бұзылған балалармен ұсақ моторикасын дамыту мақсатымен күнделікті саусаққа арналған жаттығуларды орындаймыз.

«Санамақ», *«Үйшік»*, *«Шынжыр»*, *«Піл»*, *«Гүл»*, *«Доп»*, *«Құстар қанат қағады»*, *«Мысық» және т.б*

Осы жаттығуларды орындай отырып, мына өлең жолдарын айтамыз:

*Саусақтар шынжыр болады,
Үзілмейді тарсанда.*

*Ал, піл келіп шынжырды,
Үзіп кетті басқанда.
Тұмсығымен доп іздеп,
Ойнағысы келіп тұр.
Достық үшін пілге мен,
Гүл сыйлағым келіп тұр.
Құстар қанат қағады
Құстар ұшып барады,
Көкте қанат қағады,
Барлық құстар қосылып,
Шиқ-шиқ-деп, ән салады.*

Тірек – қимыл аппараты бұзылған балардың танымдық қабілетін дамытуда қолданылатын әдістер:

1. **Психогимнастика.** Физикалық жаттығулардың әсерінен танымдық қабілеттер дамитынын ғалымдар дәлелдеп отыр.
2. **Танымдық қабілеттерін жаттықтыру.** Бұл кезеңде қолданылатын тапсырмалар танымдық қабілеттердің ғана емес, шығармашылық қабілетінің дамуына ықпал етеді.
3. **Сергіту сәті.** Сабақ барысында жүргізілетін сергіту сәттері тірек – қимыл аппараты бұзылған балалардың қимыл – қозғалысын ғана емес, сонымен қатар әртүрлі іс – әрекетті бір уақытта орындап, зейіннің дамуына да ықпал етеді.
4. **Графикалық диктант.** Графикалық диктантпен жұмыс жасау барысында баланың көру арқылы есте сақтау қабілеті, қиялы, логикалық ойлау қабілеттері дамиды.
5. **Пішіндерді құрастыру.** Пішіндерді құрастыру арқылы бала көлем мен түрлі – түсті ажырата білуге, яғни ойлау қабілетінің және де қолдың ұсақ моторикасының дамуына ықпал етеді.

Оқу үрдісі тірек – қимыл аппараты бұзылған балалардың танымдық қабілеттерін жетілдіру нәтижесінде жүзеге асады, ал танымдық іс – әрекеті негізінде оқушыларда танымдық белсенділік қалыптасады. Осыған байланысты оқушылардың танымдық іс – әрекетін, қабілетін белсенділендіру, оны тиімді басқару және дамыту, психологиялық тұрғыдан қамтамасыз ету күрделі педагогикалық мәселе ғана емес, маңызды әлеуметтік міндет болып табылады.

Бүгінгі күн оқу пәнінің мазмұнын оқыту мен тәрбиелеудің әдіс – тәсілдерін одан әрі жетілдіру, олармен байланысын нығайтуды міндеттеп отыр. Оқу үрдісінде педагогикалық – психологиялық жаңа бағыттарының негізге алға қойған мақсатқа қол жеткізу барысында ұйымдастырылуды нақты тиянақтауды қажетсінетін қыры мен сыры көп жұмыс, сондықтан тірек – қимыл аппараты бұзылған балаларға берілетін білім негіздерін анықталған деректер жүйесімен жаттанды түрде оқытып, танымдық қабілеттерін жетілдіріп, тірек – қимыл аппараты бұзылған балалардың бойына белсенді өмірлік ұстанымдарымен алғашқы көзқарасты, өз ісіне деген үлкен жауапкершілікті, сенімділікті, ой еңбегімен дене еңбегіне саналы қарым – қатынасты қалыптастыруымыз қажет.

Қорытынды

Таным процестерін дамыту үшін олардың пайда болуын, қалыптасу заңдылықтарын және олардың негізін құратын теорияларды толық білу қажет. Балалардың қабылдауын, есте сақтауын, ойлауы, қиялы, тілдік және сөздік қоры тағы сол сияқты дамуға негіз болатын таным процестерінің даму жолдарының психологиялық негіздерін ескере отырып, оларды үйрету барысында дамыту қажет.

Аталған көрсеткіштер бойынша баланың танымдық әрекеттерін дамыту үшін арнайы жасалған психологиялық зерттеу әдіс – тәсілдері қолданылады.

Олардың ішінен кеңінен пайдаланатындары келесілер:

1. Оқу үрдісі, соның ішіндегі әңгімелесу әдістері. Олардың көмегімен баланың нақты ұғымдарды меңгергені, оның мәніне түсінетіндігі талданады.
2. Бақылау әдісін қолданғанда баланың ойын әрекетін ұйымдастыратын, оның әрекетін бақылау.

Ойымызды қорытындылай келсек, тірек – қимыл аппараты бұзылған балалардың танымдық қабілеттерін дамыту бағытындағы жұмыстар жүйеленді және оны ұйымдастырудың тиімді жолдары, әдіс – тәсілдері айқындалды, ол өз ретінде, балардың логикалық ой – қабілеттерін қалыптастыру жұмысының жағдайын бір шама арттырды – деп ой түйіндейміз.

Шымкент қаласы

«Ш.Уәлиханов атындағы №18 жалпы орта білім беретін мектеп»

коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Логопед мұғалімі Пазилбаева Бибинур Кузенбаевна

1 «Қ» класс (топтық сабақ)

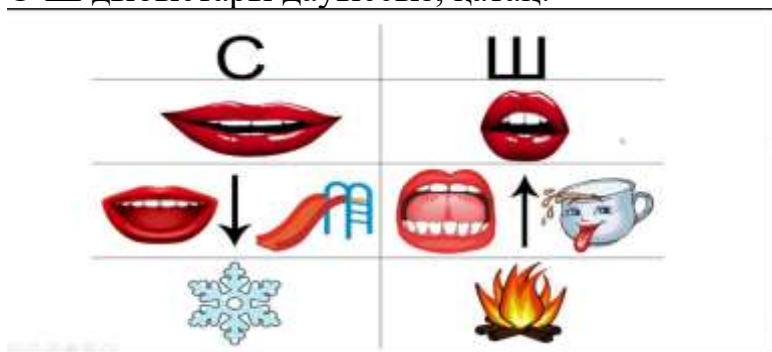
Сабақтың тақырыбы: «С-Ш» дыбыстарын ажырату

Сабақтың мақсаты: С-Ш дыбыстарының артикуляциясын нақтылау, дыбыстарды буында, сөзде, пароним сөздерде, сөйлем ішінде ажырату, дыбыстарды дұрыс айтуға машықтандыру, фонематикалық қабылдауын, байланыстырып сөйлеуін, сөздік қорын арттыру, ойлау, зейін, есте сақтау қабілетін, қолдың ұсақ моторикасын дамыту.

Сабақтың көрнекілігі: айна, суреттер, трафареттер, ойыншықтар т.б.

Сабақтың барысы. Ұйымдастыру кезеңі.

1. Балалар, бүгін біздің сабаққа насос пен жылан қонаққа келді. Сендерге өздерінің ғажайып қалтасын әкеліп, заттарын көрсеткісі келеді. Ал біріншіден еске түсірейік, насос қандай дыбыс шығарады? (ш-ш-ш), ал жыланше? (с-с-с). Олайболса, С-Ш дыбыстарының артикуляциясына тоқталайық. С дыбысын айтқанда ерін езу тартып, күлген кездегідей, тістер көрінеді.
- Тілдің ұшы төменгі тістердің түбіне тиеді.
- Тілдің ортасы көтеріңкі, ортасында жырашық болады, сонымен ауа жолы жүреді, жабық дауыс шымылдығының дірілінен С дыбыс ышығады.
Ш дыбысын айтқанда ерін дөңгеленеді де, алға қарай жиырылады, тыныс тілдің арасынан бір қалыпты шығады, алақанды ауызға жақындатқанда жылы дем сезіледі. Жабық дауыс шымылдығының дірілінен Ш дыбысы жасалады.
С-Ш дыбыстары дауыссыз, қатаң.

2. Тыныс алу жаттығулары : «Көпіршіктер».

«Ұзақжылыжелүрлеу»

-Ал, балалар, барлығымыз тақтаға қарайық. Мынау ненің суреті?

-Дұрыс, бұл орман. Ормандан елерболады?

-Ал мынау ненің дыбысы ?

-Бұлағаштардың дыбысы Ш-Ш-Ш

-Ал мынау не жылан ?

-Жыланның дыбысы С-С-С

-Біз қандай дыбыстарды естідік?

-Бүгінгі сабақта біз с-ш дыбыстарын анық, дұрыс айтып және ажыратып үйренеміз.

Бұл дыбыстарды дұрыс айту үшін алдымен артикуляциялық жаттығуларды орындап алайық.

«Сағат» -ауызды ашып,тілді оңға,солға қозғалтамыз.

«Тәттіосап»- тілді ерінге қойып ,тосапты жалап алғандай айналдыра қимылдатамыз.

«Тісімізді тазалаймыз» -ауызымызды кең ашып, тіліміздің ұшымен тісіміздің үсті мен астын іш жағынан тазалаймыз.

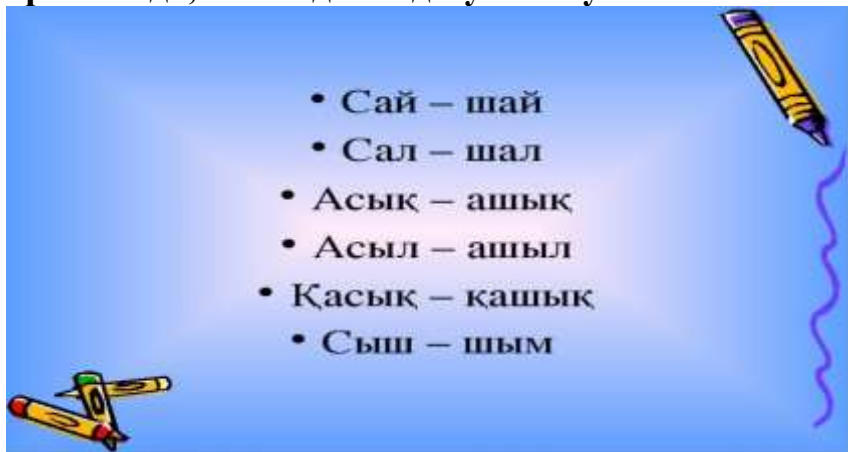
-Ал енді манағы жылан сияқты ысылдайықС-С-С

С дыбысын айтқанда дауыс жоқ.Тіл ұшы төменгі тіске тіреледі, ауа тіл ортасымен төмен түседі.

-Ал енді ш дыбысынайтыпкөрейік. Ш-Ш-Ш

Ш –дыбысын айтқанда дауыс жоқ, тіл ұшы жоғары көтеріліп, ауа тіл ортасынан өтеді.

3. Дидактикалық ойын. «Ғажайып қалта». Дыбыстардың сөздің басында, ортасында, аяғында кездесуін айту.

4. Дыбыстыбуында, пароним сөздердедұрысайту.

Са-шасым-шым

Со-шо ас-аш

Су-шу ос-ош

Сы-шы ус-уш

Сай-шайыс-ыш

Сал-шал асық-ашық

Асыл-ашыласыл-ашыл

Қасық-кашық ста-шта-ста

5. Ойын. «Ашықбуындыжабықбуынғаалмастыр» (доппен).

Са-ас ша-аш со-ос шо-ош су-ус шу-ушәс-сәшү-үшше-еш

6. «Көңілдітілтуралыертегі».

Көңілдітілөзініңүйшігіндетұрыпжатады. Көрсетейік: қалайашылып-жабылады?Тілүйіндеотыраалмайды, далағашығады(тіліншығару).

Мінеолкүнгешығып, жылыныпжатыр(жалпақтіластыңғыерінде).

Кенеттенжелсоқты, тілтоңыпкетіпүйінекірді де есігінжауыпалды.

Тілтәттіқайнатпаменшайішіп, төменгіерінгеқайнатпажұғыпқалды, оны

жалады(төменгіеріндіжалау). Соңынантісінтазалады.

Тілүйшігіндеұзақотыраалмады. Далағашықса, күнжарқыраптүрекен (күнжасау), балалар футбол ойнапжүрекен. Ол да қосылды, қақпағадопсоқты.(еріндерінжымитып, мақтадопқаурлеу). Көңілдітілшаршап, үйшігінекеліпұйықтады.

7. С-Ш дыбыстарынасөздер, естеқалғанындәптергежазу, талдау.

8. С-Ш дыбыстарынсөйлемдеайтуғамашықтандыру.

9. Көпнүктеніорнына С-Ш дыбыстарынқойып, мәтіндіоқу.

Мысық пен тышқан.

Мы...ық ты...қандықуды. Ты...қандалағақа...ты. Олаға...тың ара...ынатығылды.

Мы...ық ты...қандытабаалмады.

10. Саусаққимылжаттығуы.

11. «Адасқанәріптер» ойыны. Әріптерадасыпқалыпты, олардыңсөздегіорнынтабуғақөмектесейік.

Шабәқоқып, бес алдық, Бөркінкііпбашына,

Бүгіналдық, кешеалдық. Үйденсықтыасыға.

Іліндісортанқармаққа, Төбетшүйеккемірді

Шортандыөзіңсалмақта. Соданкүндесемірді.

12. Жаңылтпашайтыпжарысайық.

СорпаіштікАсан массаж жасар

Сорпаыстық. Массаж жасапшаршар.

Сондықтан

Қорқаіштік. Шынеңбекші - өрмекші,

Өрмекшішын - өрнекші.

13. Ойлаукөркі – шешу. С-Ш дыбыстарынанкелетінсөздітап.

14. – Бүгінқандайдыбыстардыдұрысайтып, қайталадық?

- С-Ш дыбыстарыдауыстыма, дауыссыз ба?

15. Үйгетапсырма беру.

- С-Ш дыбыстарыкездесетінмақал-мәтелдержаттапкелу.

16. Әроқушыныбіліміне, белсенділігінеқараймақтап, мадақтау.

**учителя –логопеда Гарифуллиной Э.Р.
в инклюзивном классе осош № 18 им.Ш.Уалиханова**

Логопедическое сопровождение обучающихся с ОВЗ осуществляется в рамках психолого-педагогического-сопровождения школы. Учитель-логопед является членом команды специалистов, реализующих психолого-педагогическое сопровождение детей с ОВЗ в инклюзивном образовательном пространстве.

Цель деятельности учителя-логопеда – создание условий, способствующих выявлению и преодолению нарушений речевого развития, а также дальнейшему развитию устной и письменной речи, совершенствованию коммуникации обучающихся с ОВЗ для успешного усвоения академической составляющей образовательной программы.

Для достижения этой цели в процессе своей профессиональной деятельности, как учителя-логопеда, решаются следующие задачи:

1. Проведение логопедического обследования с целью определения структуры и степени выраженности речевого нарушения: установление логопедического заключения.

2. Разработка плана коррекционно-логопедической работы (индивидуальной программы развития) с детьми, нуждающимися в логопедической помощи.

3. Организация коррекционной работы по оказанию логопедической помощи ребенку с ОВЗ. Определение направлений, методов и приемов логопедической работы по коррекции нарушений речевого развития.

4. Комплектование групп для занятий с учетом психофизического состояния обучающихся с ОВЗ. Проведение индивидуальных и групповых занятий по коррекции нарушений устной и письменной речи обучающихся (с использованием программного материала учебных дисциплин гуманитарного цикла).

5. Участие в разработке адаптированных образовательных программ, методических рекомендаций по обучению детей с ОВЗ. Определение разнообразных методов, форм и средств обучения в рамках государственного стандарта, повышающих усвоение учебного материала.

6. Проведение систематического изучения динамики речевого развития ребенка с ОВЗ в процессе освоения образовательной программы.

7. Взаимодействие со специалистами психолого-педагогического сопровождения ребенка с ОВЗ и его семьей.

8. Разработка предложений по повышению эффективности диагностической, коррекционной работы. Обобщение и распространение наиболее эффективного опыта логопедической работы.

9. Обеспечение и контроль за соблюдением здоровьесберегающих условий обучения и воспитания детей с ОВЗ в общеобразовательной организации. Совместное с учителем (дефектологом, психологом) проведение работы по соблюдению в классе правильного речевого режима, по обогащению

и систематизации словарного запаса обучающихся в соответствии с учебными предметами, развитию коммуникативных умений.

10. Консультативная работа по формированию психолого-педагогической компетентности по вопросам онтогенеза детской речи, проявлений дизонтогенеза; обучение родителей специализированным приемам преодоления имеющихся расстройств устной речи и подбор комплексов коррекционно-развивающих упражнений, направленных на исправление недостатков письма и чтения, а также их профилактику.

11. Консультирование педагогических работников по использованию специальных методов и приемов оказания помощи ребенку с ОВЗ, имеющему речевые нарушения.

В своей работе, придерживаюсь основным направлениям деятельности учителя-логопеда: диагностическое, коррекционно-развивающее, организационно-методическое, консультативно-просветительское, профилактическое.

Диагностическое направление работы: предусматривается в процессе оказания логопедической помощи, позволяющее скорректировать имеющуюся индивидуально-ориентированную программу коррекционно-логопедического воздействия и акцентировать внимание на наиболее стойких проблемах речевого развития ребенка (как в устной, так и в письменной речи).

Коррекционно-развивающее направление работы учителя-логопеда включает в себя реализацию коррекционно-развивающих программ с учетом возраста и особенностей развития обучающихся, структуры дефекта, а так же оказание помощи педагогическому коллективу в индивидуализации развития, обучения и воспитания ребенка с ОВЗ.

Организационно-методическое направление работы учителя-логопеда заключается:

1. В разработке индивидуально-ориентированных коррекционно-развивающих программ.
2. В помощи в составлении адаптированной образовательной программы для детей с ОВЗ.
3. В подборе дидактических и методических материалов.
4. В ведении документации.

Консультативно-просветительское направление работы включает: Консультирование семьи по вопросам речевого развития и коммуникации детей с ОВЗ, формирования психолого-педагогической компетентности родителей (или законных представителей) детей с ОВЗ, задействованных в инклюзивном процессе, по вопросам онтогенеза устной и письменной речи, проявлений нарушений речевой системы, подбора простейших приемов логопедической работы по коррекции речевых нарушений у детей; консультирование педагогов и других участников образовательного процесса по вопросам речевого онтогенеза и дизонтогенеза, создания речевой развивающей среды, возникающим проблемам, связанным с развитием обучением и воспитанием ребенка с ОВЗ в процессе реализации инклюзивной практики.

**Разработка открытого индивидуального урока
учителя-логопеда Гарифуллиной Э.Р.
для учащегося 2 класса по теме:
Дифференциация «С-Ш» в словах, предложениях.**

Цель занятия: дифференцировать буквы с - ш в предложении

Задачи: *Коррекционно-образовательные:*

- учить сравнивать акустико-артикуляционную характеристику звуков [С]-[Ш]
- формировать номинативную лексику по теме «Зимующие птицы»
- формировать навыки устной и письменной речи на материале скороговорок;
- формировать монологическую речь

Коррекционно-развивающие: - учить дифференцировать звуки [С]-[Ш] изолированно, в словах, в предложениях на слух, и правильно обозначать их на письме

- развивать фонематическое восприятие, закреплять навыки звукобуквенного анализа и синтеза;

- развивать память, мышление, мелкую моторику

Воспитывать чувство любви к птицам

Оборудование:

Напечатанные изображения героев мультфильма, картинки снегирей и синиц; предметные картинки на изучаемые звуки, опорные картинки;

Магнитная доска, магнитные буквы, бумажные буквы, схемы слов (для составления графической схемы предложения), нарисованное дерево;

Ход занятия.

Организационный момент.:

Логопед: «Добрый день, а день сегодня добрый потому что за окном хорошая погода ! Давай друг другу улыбнемся, и поприветствуем улыбкой!».

Логопед: «Сегодня у нас непростой урок. Мы отправимся в сказку. В сказке выросло дерево. За каждый правильный ответ на дерево прилетит птичка. В конце сказки дерево оживет множеством птиц. Ещё в сказку мы возьмем звуки. (Отправляемся в сказку.)

По волшебному пути в сказку сможешь ты войти,

Только, где же этот путь?

Как нам в сказку заглянуть?

Музыка сейчас раздастся-

В сказку нам попасть удастся!»

(Картинка №1)

Логопед: «В какую сказку мы попали?»

Ученик: «В Простоквашино!»

Логопед: «Верно мы попали в Простоквашино, а какие звуки попали с нами в сказку ты узнаешь, разгадав рисунок! (какие же звуки здесь изображены)?

Картинка№2)

Какие звуки попали в сказку?»

Ученик: «В сказку попали звуки С и Ш».

Логопед: «Алексей давай вспомним положение языка для звука С.

Покажи рукой» Ученик показывает руку вниз. (Картинка №3)

Логопед: «Вспомним положение языка для звука Ш»

Ученик показывает руку вверх.

«Алексей, слышим ли мы эти звуки в названии сказки Простоквашино?»

Ученик: «Да»

Логопед: «Какой звук слышим сначала С или Ш покажи стрелочками»

Ученик: «Сначала С, потом Ш»

Логопед: «Правильно и к нам прилетела птичка. Красногрудый, чернокрылый любит зернышки клевать с первым снегом на рябине он появится опять. Какая это птичка?»

Ученик: снегирь.

Логопед: Посади снегиря на дерево.

Логопед: «Перед тобой картинки, выбери из картинок только героев сказки Простоквашино»

(ученик выбирает героев сказки из сл. картинок: Д.Федор, Шарик, Матроскин, галчонок, Печкин, Крокодил Гена)

Логопед: «Какая картинка здесь лишняя?»

Ученик: Крокодил Гена

Логопед: «А почему?» Ученик: «Потому что он из другой сказки»

Логопед: «Ты правильно выбрал картинки, назови мне героев сказки»

Ученик: «Федор, Шарик, Матроскин, Галчонок, Печкин.»

Логопед: «Ты правильно все выполнил. Вот они герои сказки»

(Картинка №4)

Логопед: «Какая птичка к нам прилетела?» (переворачивает карточку на парте)

Ученик: «Синица»

Логопед: «Посади ее на дерево.»

Логопед: «Давай поприветствуем гостей и поделим слова на слоги! Первый Шарик, (хлопаем) сколько слогов в слове?» Ученик: «Два»

Логопед: «Приветствуем Матроскина, Федора, Галчонка, Печкина» (делим слова на слоги)

Пальчиковая гимнастика «Шнуровка ботинка»

Логопед: «Приготовим наши пальчики к письму.

Зашнуруй ботинок.» (на парте шнуровка-ботинок)

Ученик выполняет задание

Логопед: «Молодчина, а какая же следующая птица к нам прилетит?»

(Открывает птичку) «Какая это птичка?»

Ученик: «Снегирь»

Логопед: «Чем отличаются птички?»

Ученик: «У синицы желтая грудка, а у снегиря красная»

Логопед: «У снегиря красная грудка и мы его называем.

Ученик: «Красногрудый снегирь». Логопед: «Посади его на дерево»

Задание на развитие ФВ:

Логопед: «По дороге Шарик с Матроскиным заспорили, кому принадлежат предметы? (сок, сова, шапка, шуба, сушка)(на доске: *Матроскин / Шарик*)

Поможем ребятам поделить предметы.

Логопед: «Очень хорошо, назови предметы, которые у Шарика»

Ученик: «У Шарика шуба, шапка»

Логопед: «А какие предметы достались Матроскину?»

Ученик: «Матроскину достался сок и сова»

Логопед: «Умничка, а у нас еще птичка. У этой птички желтая грудка. Это...»

Ученик: «желтогрудая синица»

Логопед: «посади желтогрудую синицу на дерево.»

Логопед: «Посмотри Федор пишет письмо, В письме будут слова с буквами С и Ш, мы должны помочь Федору вспомнить как пишутся эти буквы. Волшебными нитями преврати печатные буквы в письменные.»

На доске листок бархатной бумаги и нарезанные нити.

Ученик выкладывает букву С. Логопед: « На что похожа буква С?»

Ученик: « На разорванное кольцо (месяц, полуoval)»

Логопед: « Сколько нитей ты положил?» Ученик: « Одну»

Логопед: « Проведи пальчиком по букве проговаривая ее произношение, вот так: (логопед проводит пальцем в воздухе и произносит звук С)

Ученик выполняет задание

А сейчас тоже самое сделай с буквой Ш. Молодец, обведи букву указательным пальчиком и произнеси ее»

Ученик обводит и произносит ее.

Логопед: «Мы помогли Федору вспомнить как пишутся буквы С и Ш.

И к нам прилетела птичка. У этой птицы грудка красная»

Ученик: «Это красногрудый снегирь»

Логопед: «Посади снегиря на дерево.»

Логопед: «Давай немного отдохнем»

Физ.минутка для глаз

Логопед: «Мы отдохнули, а героям пора подкрепиться. Угощать мы будем их сушками.

Сушка это слово, покажи как обозначаем слово

Ученик выкладывает на парте слово

Логопед: «Поделим слово на слоги»

Ученик: «суш-ка, два слога»

Ученик кладет две части слога

Логопед: «Назови звуки по порядку.»

Ученик называет звуки

Логопед: «выложи звуковую схему»

Ученик выкладывает звуковую схему

Логопед: «Обозначь буквами звуки слова.»

Ученик выкладывает магнитными буквами слово сушка.

Логопед: «Запиши слово сушка на доске»

Логопед: «Ты просто молодчина, и у нас еще птичка (показывает картинку с синицей). Как называется птичка? Ученик: «Это синица»

Логопед: Угостим героев сушками (предлагает ребенку сушки) Первая сушка Федору, вторая сушка Шарику ...»

(Дальше ученик самостоятельно считает, логопед подсказывает в том случае, если ребенок затрудняется.)

Ученик: «... пятая сушка Печкину. Логопед: «Скажи кому досталасьсушка?»

Ученик: «Шарику» Логопед: «У кого сушка?» Ученик: «У Шарика»

Работа с предложением

Логопед: «Переверни карточки и составь предложение, (на карточках: У , (Шарик, Сушка)-изображения, собака.

Какое предложение у тебя получилось?»

Ученик: «У собаки Шарика сушка.»

Логопед: «Посмотри на доску и расскажи, что ты знаешь о предложении.»

Ученик: « Первое слово с большой буквы, клички животных пишутся с большой буквы, слова пишем отдельно, в конце ставим точку»

Логопед: «За правильно выполненное задание к нам прилетела еще одна птичка. Это птичка с желтой грудкой. »

Ученик: «Желтогрудая синица.» (логопед дает ребенку птичку, он крепит ее на дерево)

Скороговорка

Логопед: «Давай мы с тобой поскороговорим.

Язычок вниз или вверх тебе поможет волшебная подсказка и стрелочки.
(пиктограмма)

Бери стрелочки и давай попробуем поскороговорить сначала медленно.

Саша шапкой шишку сшиб.

А сейчас немного побыстрее.

А теперь самостоятельно.» Ученик сам рассказывает скороговорку.

Логопед: «Мы так здорово скороговорили, что к нам прилетела птичка.

Алексей, посмотри какая это птичка.»

Ученик переворачивает, называет и закрепляет птицу на дерево.

Заключительный этап

Логопед: «Алексей все задания выполнены, наш сад ожил в нем поселились птички.

Алексей скажи какие звуки побывали с нами в сказке?»

Ученик: «С нами в сказке побывали звуки С и Ш»

Логопед: «Вспомни слова в которых звук с» Ученик называет слова

Логопед: «Слова в которых звук ш» Ученик называет

Логопед: «Какое задание тебе запомнилось?» Ученик рассказывает

Логопед: «для чего мы учим звуки с и ш?»

Ученик: «Чтобы красиво говорить и правильно писать.»

Логопед: «Пришла пора прощаться. Герои сказки приготовили тебе подарок , но прежде, чем его получить, ответь на мои вопросы:

Дядя Федор зовет Шарика домой. Кто на улице?

Шарик догоняет Матроскина. Кто убегает? Кто догоняет?

Галчонок слушает Печкина. Кто говорит? Кто слушает?

Логопед: «Ты сегодня такой молодец! И в подарок ты получаешь раскраску с героями сказки. Скажем до свиданья, до новых встреч!»

Ученик: «До свиданья!»

Наглядный материал.

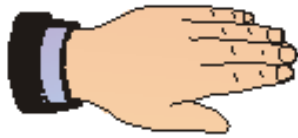
Картинка №1

Картинка №2

Картинка №3

Картинка №4

пиктограмма

Синица

снегирь

Учимся читать схему.

Из опыта работы учителя – дефектолога Ахтямовой З.Г в инклюзивных классах ош №18 им.Ш.Уалиханова

В Конституции РК и Законе «Об образовании» сказано, что дети с проблемами в развитии имеют равные со всеми права на образование.

Сегодня мы видим серьезные перемены в системе образования: в осмыслении его целей, содержания, методов. В сфере образования детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ) формируется новый социальный заказ на инклюзивное образование ребенка.

Инклюзия (включение) означает обеспечение гарантий поддержки тем, кто в ней нуждается, в какой бы форме она им не потребовалась.

В образовательной области **инклюзия** – это форма обучения, при которой учащиеся с ОВЗ посещают те же школы, что и их нормально развивающиеся сверстники; имеют индивидуальные, соответствующие их потребностям и возможностям учебные цели и обеспечиваются необходимой поддержкой.

В моей школьной практике мне приходилось обучать детей-инвалидов (ДЦП), детей-инвалидов с детства. Опыт был положительный. Мне удалось им дать определённый базовый уровень знаний, который позволил им успешно перейти в среднее звено школы.

Дети получили навыки социализации в обществе и сейчас благополучно живут взрослой жизнью, получили специальность и имеют возможность себя обеспечивать, что не менее важно.

Сейчас у меня 1 класс. В этом классе обучаются Д.Р - ребёнок-инвалид (сахарный диабет 1 степени), который обучается по традиционной общеобразовательной программе. М.Д., которая учится по индивидуальной коррекционной программе для детей с ООП (ЗПР). Ребёнок-инвалид с детства (ДЦП) сопутствующие заболевания : гидроцефалия, эпилепсия, пиелонефрит, дальновзоркость.

У ребёнка наблюдаются затруднения в усвоении программного материала, связанные с нарушением развития речи и особенностями их психической деятельности, несформированна зрительно- моторная координация, т.е. несогласованная работа руки и глаза, имеет место несформированности операций пространственного анализа, синтеза, сравнения, обобщения, преобладает низкий уровень речевой активности: ограниченность словаря, несформированность словообразовательных процессов, бедность грамматических конструкций, затруднения при развернутом высказывании. Из-за расстройств мышечного тонуса, пальцы резко напряжены, неподвижны, плотно сжимают ручку. При выполнении графических упражнений у ребёнка наблюдается ослабление или напряжение руки, частый отрыв ручки от бумаги, ей трудно попасть в строку или клетку, она не соблюдает линейность письма. Ребёнок испытывает трудности в соблюдении размеров графических элементов и их последовательности, замены элементов, несоблюдается плавность от одного элемента к другому, имеет медленный темп письма при этом самоконтроль в выполнении упражнений отсутствует. Отмечается низкий уровень познавательной активности, незрелость мотивации к учебной деятельности, снижена способность к приёму и переработке информации.

При составлении индивидуальной коррекционной программы с таким ребёнком учитывался его диагноз, сопутствующие заболевания, возможности и способности ребёнка. Специальными задачами образования детей с ДЦП, ЗПР, помимо обычных задач по развитию и социализации обучающихся, являются повышение самооценки и гармонизация внутреннего мира ребёнка. Выполнение этих задач возможно **при условии сотрудничества с ребёнком, создания благоприятных условий для его успешной позитивной деятельности, соответствующей его возможностям, а также построения образовательного процесса как реабилитационного.**

Наряду с основными, традиционными принципами работы (доступность, наглядность, систематичность, последовательность обучения и т.д.) существуют общие принципы и правила коррекционной работы. **Эти принципы и правила лежат в основе коррекционной работы с детьми ОВЗ в моём классе:**

1. Индивидуальный подход к каждому ученику.
2. Предотвращение наступления утомления, используя для этого разнообразные средства (чередование умственной и практической деятельности, преподнесение материала небольшими дозами, использование интересного и красочного дидактического материала и средств наглядности).

3. Использование методов, активизирующих познавательную и практическую деятельность обучающихся, формирующих необходимые учебные навыки.

4. Проявление педагогического такта. Постоянное поощрение за малейшие успехи, своевременная и тактическая помощь каждому ребёнку, развитие в нём веры в собственные силы и возможности.

Самым главным приоритетом в работе с такими детьми считаю индивидуальный подход с учетом специфики психики и здоровья каждого ребенка.

Считаю, что поиск и использование в учебном процессе и внеурочной деятельности **активных форм, методов и приёмов обучения** является одним из необходимых средств повышения эффективности как образовательного, так и коррекционно-развивающего процесса.

Активные методы обучения - это методы, побуждающие учащихся к активной мыслительной и практической деятельности в процессе овладения учебным материалом.

Активное обучение предполагает использование такой системы методов, которая направлена на овладение учащимися знаниями и умениями в процессе активной мыслительной и практической деятельности.

Коррекционно - развивающие технологии, применяемые мною в практике, содержат в себе **сочетание инновационных технологий с традиционными методами и формами обучения**, что дает новый эффект в совершенствовании учебного процесса, а следовательно, сама учебная деятельность учащихся, их знания приобретают новые качества.

Активные методы и приемы обучения, используемые в моей практике работы:

1. Игры – «энергизаторы».

Энергизаторы - это короткие упражнения, восстанавливающие энергию учащихся. Они являются средством, позволяющим успешно преодолевать спад активности ребенка, восстанавливать интерес к занятию, повышают концентрацию внимания, придают настроение детям и поддерживают общий тонус.

«**Энергизаторами**» могут служить физические упражнения, физкультминутки, динамические паузы, подвижные игры, танцы под музыкальное сопровождение с элементами игры, игры-приветствия, игры на знакомство, игры на снятие напряжения, игры на концентрацию внимания, релаксация.

Благодаря упражнениям – «энергизаторам» создается атмосфера безопасности, ученики получают удовольствие от пребывания вместе с учителем.

Упражнения задают позитивный тон и дают заряд энергии педагогу и ребенку на весь учебный день. Дружелюбная и веселая атмосфера позволяет участникам расслабиться и способствует установлению понимания и ощущения безопасности.

Способствуют концентрации внимания, повышению учебной мотивации такие упражнения как «**Установка**»

Привели голову в порядок. (Погладили, причесали себя пальчиками)
Закрыли глазки и мысленно сказали: «Я внимателен, я могу, у меня всё получится!» Вдохнули. Выдохнули.

Я желаю вам успехов, а вы пожелайте мне удачи. Спасибо.

Эффективными являются минутки создания хорошего настроения, проводимые в парах.

Соприкасаются пальчиками с соседом по парте и говорят:

- Желаю (большой)
- Успеха (указательный)
- Большого (средний)
- Во всём (безымянный)
- И везде (мизинец)
- Здравствуй! (вся ладошка)

2. Эффективными приемами коррекционного воздействия на эмоциональную и познавательную сферу детей с отклонениями в развитии являются:

- игровые ситуации;
- дидактические игры (ролевые, имитационные, дидактические).
- игровые тренинги, способствующие развитию умения общаться с другими;

Игра является одной из активных форм обучения. Школьники получают опыт общения, опыт поиска информации и нахождения компромисса на основе полученных знаний.

Педагогика игры собирает идеи, которые облегчают контакты в группе, обмен мыслей и чувств, понимание конкретных проблем и поиск способов их решения.

Игры несут вспомогательную функцию во всём процессе обучения. Разнообразные активные формы игр помогают в работе группы и образуют атмосферу, благодаря которой участники чувствуют себя безопасно и хорошо. Деятельность данного типа может принести много удовлетворения, она даёт радость и удовлетворение в результате открытости всех и общих переживаний.

3. Реализация личностно-ориентированного и индивидуально — дифференцированного подхода к учащимся, организация групповой деятельности школьников и самостоятельной работы детей. (работа в парах, в группах постоянного состава, в группах сменного состава)

Тема урока: «Числа от 1 до 10. Порядковый номер предметов»

Форма проведения: работа в группе.

Для проведения дискуссии и принятия решений – использую методы «Светофор»

(во время дискуссии поднимаются карточки согласия - не согласия по цветам светофора),

4. Использование в учебном процессе средств обратной связи. (веера: цифр, букв; карточки математических знаков, табло для изучения звуко - буквенного анализа слова, и т.д. Удобство и эффективность их заключается в том, что сразу

видна работа каждого ребёнка. Учитель видит пробелы в знаниях учеников и исправляет их на уроке.

5.Использование логопедических упражнений на уроках. (проведение артикуляционной гимнастики, пальчиковой гимнастики, гимнастики для глаз, упражнений для развития артикуляционного аппарата, телесные упражнения , упражнения для развития мелкой моторики, массаж, дыхательные упражнения (упражнения позволяют снять мышечные спазмы и зажимы, особенно в области лица и кистей рук.)

Внедрение современных компьютерных технологий в школьную практику позволяет сделать работу учителя более продуктивной и эффективной. Использование ИКТ органично дополняет традиционные формы работы, расширяя возможности организации взаимодействия учителя с другими участниками образовательного процесса.

7. Прием обучения: «Узелки на память»

Включает в себя составление, запись и вывешивание на доску основных моментов изучения темы, выводы, правила, которые нужно запомнить

Данный прием можно использовать на этапе изучения нового материала, в конце изучения темы, при подведении итогов, для оказания помощи при выполнении заданий.

8. Использование красочного иллюстративного материала на уроке для смены вида деятельности в ходе занятия, развития зрительного восприятия, внимания и памяти, активизации словарного запаса, развития связной речи.

Красочные буквы, цифры с подборкой весёлых стихотворений, любимые персонажи сказок, для проведения игровых моментов на уроке, ребусы, загадки, шарады, картинки для изучения словарных слов, схемы для изучения звуковой грамотности младших школьников на магнитах и т.д.

9. Методы рефлексии.

Данные виды рефлексии можно проводить как индивидуально, так и коллективно.

При выборе того или иного вида рефлексии следует учитывать цель занятия, содержание и трудности учебного материала, тип занятия, способы и методы обучения, возрастные и психологические особенности учащихся.

На своих уроках наиболее часто я использую **рефлексию настроения и эмоционального состояния.**

Широко использую приём с различными цветовыми изображениями.

«Светофор» (использую на уроках окружающего мира, на этапе подведения итога урока)

зелёный цвет - был активен на уроке, урок понравился, материал урока понял;
желтый цвет-урок понравился, но остались вопросы к учителю по изученной теме урока.

красный цвет- урок не понравился, на уроке был не активным, изучаемый материал на уроке не вызвал интерес.

«Дерево комфорта» – учащимся в конце урока предлагается повесить на дерево яблоки, красного цвета, если они чувствуют себя хорошо, комфортно, или груши зелёного цвета, если ощущают дискомфорт в конце урока.

Применяю такие методы, как «Дерево ожиданий», «Поляна снежинок», «Разноцветные листы», «Фруктовый сад».

Учащимся раздаются заранее вырезанные из бумаги снежинки, яблоки, лимоны, разноцветные листы и предлагается попробовать более четко определить, что они ожидают (хотели бы получить) от сегодняшнего урока, обучения в целом и чего опасаются, записав и прикрепив на определенную поляну, дерево и т.д. После выполнения систематизируются сформулированные цели, пожелания, опасения и подводятся итоги.

8 . Метод проектов в обучении детей с ООП.

Метод проектов в организации обучения детей с ООП помогает создать для детей непринуждённую среду, обстановку для работы, побудить ученика к активной деятельности и творческим посылам; развивать не только заинтересованность в учёбе, но и желание приобретать знания и навыки. Методы проектов дают возможность получать постоянную результативность, поэтому педагогу важно быть в тесном контакте с родителями школьника, для улучшения познаний особенностей обучаемого ребёнка, и для своевременного внесения корректировок в методы и вынесение предположений о конечных результатах.

Все применяемые мною на практике активные методы, приемы, современные технологии позволили ребёнку с ЗПР и диагнозом ДЦП адаптироваться в школе, ребёнок с желанием идёт в школу, старается в меру своих способностей усваивать учебный материал, у него формируется положительная учебная мотивация, на уроках раскрываются личностно-индивидуальные возможности ребёнка, ребёнок может длительно выдерживать учебные нагрузки, хотя с его диагнозом это очень трудно.

**Конспект индивидуального дефектологического занятия
учителя–дефектолога Ахтямовой З.Г.
с ученицей 4 коррекционного класса Каримжан Ж.**

КГУ осш № 18 им. Ш.Уалиханова

Тема: Фрукты.

Цель : создание условий для актуализации и закреплении имеющихся знаний о фруктах .

Коррекционно-образовательные задачи:

1. Закреплять представления детей о фруктах.
2. Расширять, уточнять, активизировать словарный запас по теме «Фрукты».
3. Совершенствовать грамматический строй речи (образование существительных во множественном числе).

Коррекционно-развивающие задачи :

1. Развивать артикуляционную моторику.
2. Развивать мелкую моторику рук.
3. Развивать зрительное целостное восприятие, произвольное внимание, мышление
4. Развивать процессы анализа, обобщения и классификации.

Коррекционно-воспитательные задачи:

1. Формировать психологический контакт, взаимопонимание, доброжелательность и сотрудничество.

Оборудование: Муляжи, сюжетная картинка «Работа в саду», предметные картинки, дид.игра «Умный планшет».

Ход занятия:

1. *Орг.момент.*Приветствие.

Дефектолог зачитывает загадку

Неразлучный круг подруг

Тянет к солнцу сотни рук.

А в руках- душистый груз

Разных бус на разный вкус. (Сад.)

Рассматривают сюжетную картину «Работа в саду»

-Что изображено на картине?

- Какие растения растут в саду?

- Кто заботится о деревьях?

- Какие работы нужно выполнять в саду?

(Сад, садовый, садовник, посадка ,садик, рассада...)

Выставлены картинки знакомых фруктов, ребенок называет каждый, дает обобщенное понятие фрукты.

2. Артикуляционная гимнастика:

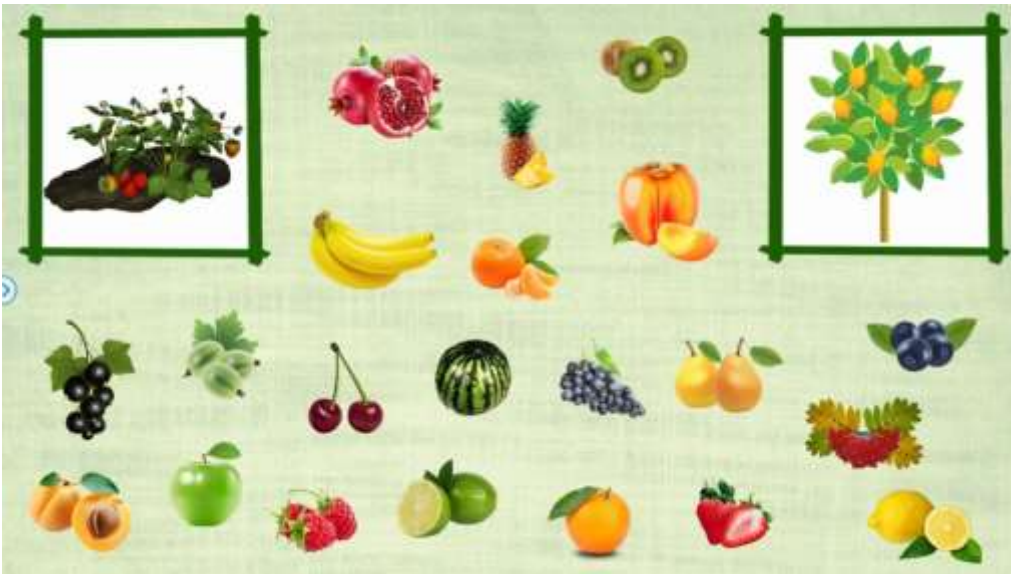
-«Заборчик»-«Улыбка»

- Яблоко «толстячок» (одновременно надуть обе щеки)

- Груша «худышка» (одновременно втянуть обе щеки)

3. Дидактическая игра «Умный планшет»

Выбрать из карточек и сложить в рядочки фрукты, ягоды.

4. Пальчиковая гимнастика.

Фруктовая ладошка.

Этот пальчик-апельсин

Он, конечно не один

Этот пальчик –слива

Вкусная, красивая.

Этот пальчик абрикос,

Высоко на ветке рос,

Этот пальчик-груша

Просит: « Ну –ка, скушай!»

Этот пальчик – ананас

Фрукты для вас и для нас.

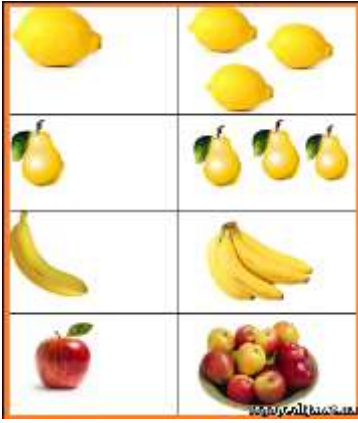
5. Дидактическая игра « Волшебный мешочек»

Нащупав фрукт угадывают, показывают и дают описание муляжа(форма, цвет) рассказывают о его вкусе.

6. Дидактическая игра «Один-много»

Назвать где один, а где много: яблоко – яблоки, груша – груши, лимон-лимоны, банан-бананы.

7. Дидактическая игра «Садовник»

Рассказать о любимом фрукте. Вспомнить загадку о каком-либо фрукте. Составить загадку, чтобы помочь узнать фрукт по основным признакам.

8. Рефлексия.

9. Итог занятия:

- О чем говорили на занятии?
- Что делали?
- Что особенно понравилось?

Шымкент қаласы

«Ш.Уәлиханов атындағы №18 жалпы орта білім беретін мектеп»

коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Емдік дене шынықтыру мұғалімі Сугралиев Берик Анарбекұлы

Тақырыбы: БЦП бар балалардың аяқ буындарына арналған түзету жаттығулары

Сабақтың мақсаттары:

Білімділік мақсаты:

- Баланың психо – эмоционалдық күйін жақсарту;
- Бала ағзасын жаттығулар жасауға дайындау;

Коррекциялық мақсаты:

- Жаттығулар арқылы баланың аяқ буындарын дамыту;
- Арнайы жаттығулар арқылы аяқ бұлшық еттерін нығайту, күшейту;
- Бұлшық еттердегі гипертонусты төмендету

Тәрбиелік мақсаты:

- Баланы еңбек етуге ынталандыру;
- Қозғалыс функциясын белсендіру;

Сабақтың көрнекілігі: кушетка, үлкен сенсорлық доп;

Сабақтың барысы:

ІҰйымдастырукезеңі:

- Сәлемдесу

- Баланың қал-жағдайын, көңіл-күйін сұрау.

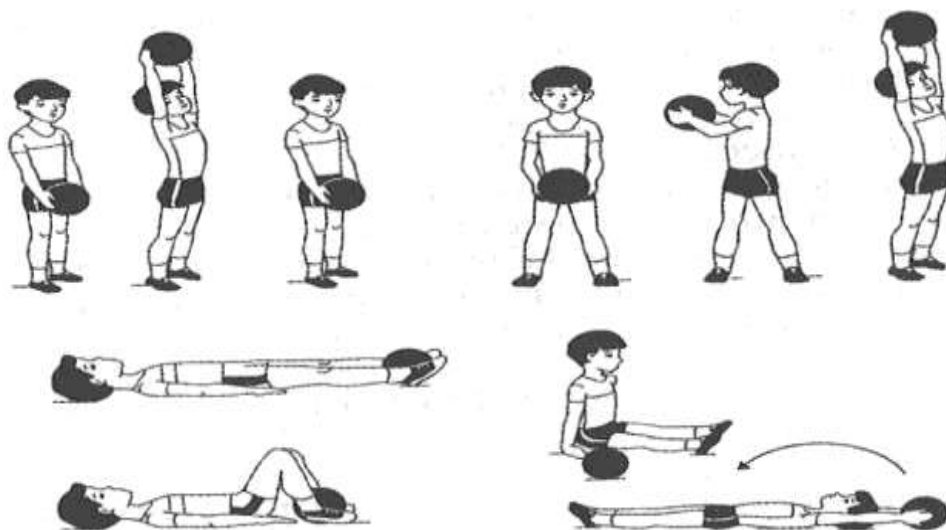
II Жаңа сабақ мазмұны:

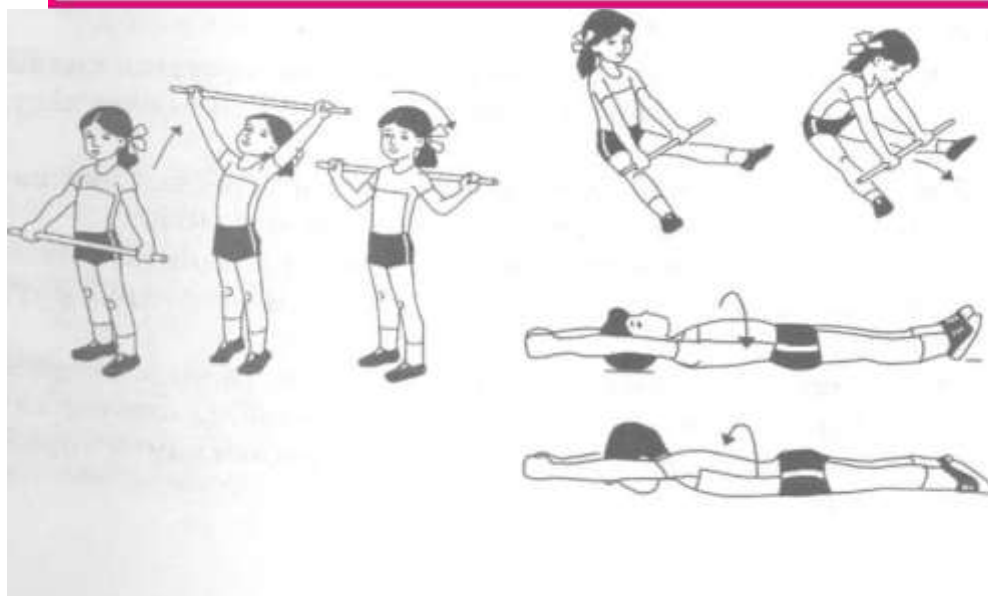
Дайындық кезеңі

1. Үлкен сенсорлық допқа етбетінен жатқызып, баланы тербету. Арқа, аяқ бөліктеріне классикалық массаж тәсілдерін: сипау, илеп – жұмсарту, ысқылау орындау. Сол арқылы бұлшық еттерін босаңсыту

Негізгі кезең

1. Етбетінен жатқызып, қолын көтеру және түсіру, жанға созу, босаңсытып күшпен итеріп түсіру;
2. Етбетінен жатқызып, қолдарынан ұстап тұрып, кеудесін көтеріп, түсіру;
3. Табанын алдыға бүгіп, артқа созу; Жаттығуды әр аяққа 10 рет орындау;
4. Аяғын тізеден бүгіп, сол қалыпта 5 – 8 секунд ұстап тұру, аяғын жазу, сипау, илеп – жұмсарту, бұлшық еттері босаңсығанша сілкіу.
5. Шалқасынан жатқызып, аяғын тізесінен бүгіп, сыртқа және ішке аяғын айналдыру. Қайталануы 10 рет;
6. Оң жақ қырымен жатқызып, аяғынан ұстап көтеріп түсіру;
Сол жақ қырына жатқызып, аяғынан ұстап көтеріп түсіру;
7. Шалқасынан жатқызып, аяғы тізеден бүгулі. Аяғын оңға және солға итеру, бастапқы қалыпқа келтіріп, жаттығуды бірнеше рет қайталау
8. Дәл сол қалыпта жатқызып, оң аяғы бүгулі, сол аяғын жазу, алма кезек бүгіп жазу; аяқты бүккен кезде сол қалыпта 5-6 секунд ұстап тұру;
9. Шалқасынан жатқызып, 2 аяғынан ұстап көтеру, сол қалыпта 2-3 секунд ұстап тұрып, төмен түсіру;
10. Шалқасынан жатқызып, екі қолынан ұстап көтеріп, түсіру;
11. Нұсқаушының алдына отырғызып, артқа еңкейту; алдыға бүгіп, қолын созу;
12. Шалқасынан жатқызып, баланың ішке қарай аударылуға әрекеттену;

49

Қорытындылау:

Барлық дене бөлігін массаждау, сол арқылы бұлшық еттерін босаңсытып, ағзасын тыныштандыру, демалдыру.

Үйге тапсырма:

Жаттығуларды үйде қайталап, орындату; Күніне 2 рет, 10 – 15 минуттан;

Разработка открытого урока по ритмике в 4 классе.

Учитель: Пак Ирина Владимировна

Тема: «Самостоятельное ритмико-танцевальное творчество»

Тип занятия:

совершенствование ранее изученных упражнений ритмической гимнастики и танцевальных движений.

Форма занятия – Открытый урок.

Цель урока:

Всестороннее гармоническое развитие личности обучающихся. Формирование художественного вкуса, выражение через музыку и танец своего творческого начала.

Научить детей новым движением к народному танцу «Кадриль»

Задачи:**обучающая:**

- закрепить выполнение комплексов ритмической гимнастики,
- танцевальных движений (шага галопа, вальсовой дорожки, шага с подскоком, «ковырялочки», танца «Кадриль»);
- формировать двигательные навыки;
- показать детям как танец, движение, способствует сохранению физического здоровья и эмоционального состояния.

коррекционно-развивающая:

- развивать у учащихся умение выражать и различать в движении основные средства музыкальной выразительности;
- развивать творческое воображение у учащихся;
- совершенствовать навыки творческого самовыражения;
- укреплять психическое и физическое здоровье средствами ритмики;
- формировать правильную осанку, походку, корректировать осанку у занимающихся;
- развитие пространственной ориентировки;
- развивать общую и мелкую моторику;
- снижать психологическое напряжение в процессе движения, игры.

воспитательная:

- воспитывать интерес к занятиям ритмики, эстетический вкус (умения видеть красоту движения в движениях, танце);
- воспитывать чувство коллективизма;
- воспитывать доверие к себе и веру в себя.

Оборудование, спортивный инвентарь: музыкальный центр, CD, дидактический материал, флажки.

Ход урока**Подготовительная часть**

1.Разминка по кругу. Комплекс №1Вход учащихся в зал ритмики.

(обычный шаг, шаг на носках, шаг на пятках, шаги на внешней и на внутренней стопе, подскок, лёгкий танцевальный бег, упражнения на координацию движений.)

Музыкальное сопровождение. Перестроение в центр зала в колонну.

1. Организационный момент:

Организация класса.

-Добрый день, ребята!

-Сегодня к нам на урок ритмики пришли уважаемые гости. Я попрошу вас поприветствовать наших гостей.

Приветствие. И.п. руки на пояс. Приставной шаг вправо, приставной шаг влево с небольшим приседанием, руки на поясе, голову слегка наклонить вниз.

Начинаем наш урок, а чтобы он прошел успешно, что нам нужно?

(дети высказываются: хорошее настроение, разминка, внимание, активность).

И традиционно урок начинаем со слов:

С весёлым настроением

урок мы начинаем,

Всем здоровья пожелаем.

Ритмика плюс пластика

Будем танцевать сейчас!

Ребята, какое у вас настроение сейчас? (у нас хорошее настроение)

-Какое число сейчас? (сейчас 16 декабря)

-Какой сейчас урок? (сейчас урок Ритмика)

-Какой день недели сегодня? (сегодня среда)

-Кто сегодня дежурный? (я сегодня дежурная (ый))

-Ребята, как вы думаете?

- Какой танец? (рисунок «Кадриль»)

-Как вы думаете, какая тема занятия? (Тема «Кадриль»)

-О чем мы будем говорить? (о танце «Кадриль»)

Тема «Кадриль»:

-Что такое кадриль?

Кадриль – это народный и бальный парный танец французского происхождения. Танец является разновидностью. Был популярен до конца XIX века в Европе и в России.

-Какие виды бывают Кадриль?

- Народный
- Русский
- Литовский
- Украинский
- Белорусский

Кадриль имеет несколько фигур:

-проходочка

-звездочка

-знакомство

-воротца.

-Что мы делали? (Мы говорили о танце «Кадриль»)

Основная часть.

-Что будем делать? (Будем танцевать «Кадриль»)

Исполнение танца «Кадриль»

Мы с вами на протяжении нескольких занятий разучивали элементы русского народного танца «Кадриль». Танцуется он в круге, круг имеет смысловое значение – это солнце, это расположение вокруг костра, очага. Поэтому очень важно следить за тем, чтобы в танце сохранялся круг. Двигаемся так, как подсказывает музыка – это строгий закон.

-Какое настроение в танце? (весёлое, игривое).

-Какой темп музыки в танце? (средний).

Итак, мальчики, пригласите девочек на танец. Мальчики приглашают девочек и встают с ними по кругу парами. Работа над танцем под счёт. Акцент на возможные неточности, исправление неточностей. Работа над танцем под счёт и музыку.

-Гости, посмотрите, пожалуйста танец «Кадриль», который мы разучивали. (танец под музыку)

-Ребята, спросите, Вам понравился танец? А вы так сможете?

-Попробуйте! (гости и ребята вместе с парами)

-Трудно были? Поэтому мы долго учили.

-Что сейчас мы делали? (мы танцевали «Кадриль»)

-Что будем делать? (Будем делать дыхательную гимнастику)

Дыхательная гимнастика:

Носом вдох, а выдох ртом,

Дышим глубже, а потом,

Шаг на месте не спеша,

Коль погода ХО-РО-ША.

-Что мы делали? (мы делали дыхательную гимнастику)

-Что мы будем делать? (будем играть с флажками)

Игра с флажками:

-Будем звучать музыку вальса, польку и марш.

-Чувство ритма (медленный, средний, быстрый)

-Выполнять движения под музыку.

-Что мы делали? (играли с флажками)

Заключительная часть.

Упражнения на восстановление дыхания.

На 1 - 2 – делаем глубокий вдох, руки медленно через стороны поднимаем вверх, поднимаясь на полупальцы,

На 3 – 4 - расслабленные руки через стороны отпускаем вниз, корпус наклоняем вперед, делаем выдох. Выполняем упражнение 3 – 4 раза.

-Чем мы занимались сегодня? (мы выполняли танца Кадриль).

-Ребята, что мы делали на уроке? (План Урока:)

Рефлексия.

Ребята!

Какие виды упражнений, комплексы, игры, танцевальные упражнения, особенно вам понравились?

Мне было интересно сегодня с вами работать. Вы хорошо танцевали и чувствовали ритм. Внимательно слушали музыку.

Большое спасибо за работу на уроке и надеюсь, что вы и в дальнейшем будете любить удивительный мир движений и музыки!

Спасибо большое за урок!

Аплодисменты друг другу.

Прощание с гостями.

Конспект
открытого урока по СБО осш №18 им. Ш.Уалиханова
Тема урока: «Повседневная уборка жилища»
Учитель Мендибаева Г.Ж.

Тема урока по СБО «Повседневная уборка жилища»

Образовательные:

- познакомить с видами повседневной уборки
- систематизировать знания о порядке выполнения повседневной сухой уборки

Коррекционные:

- корректировать и развивать зрительное восприятие через работы с иллюстративным материалом;
- корректировать и развивать аналитико-синтетическую деятельность через выполнение различных коррекционных заданий;
- развивать умение обобщать и делать выводы через проблемные вопросы, задания на обобщение изученного материала;

Воспитательная:

- воспитывать трудолюбие

Повседневная уборка жилого помещения

1.Словарная работа ПОВСЕДНЕВНАЯ УБОРКА

Что означает слово УБОРКА?

- Расскажите, как вы поддерживаете чистоту в своей комнате. Дети называют, учитель прикрепляет на левой стороне доски.

2.Повседневная уборка бывает 2 видов

СУХАЯ и ВЛАЖНАЯ

Объясните значение слов сухая уборка, влажная уборка. Давайте определим какие виды уборки относятся к сухой

СУХАЯ УБОРКА

- проветривание комнаты
- уборка кровати
- уборка рабочего места
- уборка вещей
- вынос мусора
- уборка комнаты пылесосом

ВЛАЖНАЯ УБОРКА

- полив цветов
- протираание пыли
- мытьё пола

3.Отгадайте загадку

Хлопотун Егорка взялся за уборку
В пляс по комнате пошел
Оглянулся -чистый пол.(Веник)

Очень ловкая хозяйка!
Не грязнуля, не лентяйка,
Чистит, моет от души.
С ней дружите, малыши.
Вот сторонница порядка
Королева мойки ...

Что нужно делать раньше пол подметать или мыть пол? Почему?

4.Разрезная картинка. Что еще понадобится для влажной уборки, вы узнаете составив картинку из частей.

- Называют полученные картинки , находят слово на столе учителя и прикрепляют на доску слова

Перечислите инвентарь для уборки

Веник, совок, тряпочка для пыли, тряпка для пола, таз, ведро

5.Карточки Прочитайте, ответьте на вопрос, обоснуйте свой ответ.

1. Мама попросила Вову сделать уборку. Вова сухой тряпочкой обтер пыль, стал подметать пол. Вдруг он начал чихать от пыли. Исправьте ошибки Вовы.
2. Наташа решила порадовать бабушку и сделать уборку. Она сначала вытерла пыль, затем подмела пол. Довольная села отдыхать и увидела снова пыль. Почему?
3. Света приготовила для уборки комнаты ведро, совок, метлу, освежитель воздуха. Что здесь лишнее? Сухую или влажную уборку решила сделать Света?

Физминутка

Физминутка

Мы семья – всегда мы вместе,
 Нам нельзя стоять на месте
 И друг другу если можем
 Мы всегда во всем поможем.
 Маме дружно помогаем
 С полок пыль мы вытираем,
 Моём гладкие окошки
 Со стола смажем все крошки,
 протрясем половики,
 чисто вымоем полы.
 Потрудились, отдохнули,
 Сели разом за столы,
 Взяли книжки, взяли ручки,
 И дождались тишины.

6. Собери пословицу и поговорку

- Чистота — лучшая красота.
- Чистота всем нравится, да не у всех получается.
- Чистота — залог здоровья.
- Чистые сапоги быстрее ходят.

Чистота—	лучшая	красота.
Чистота	всем нравится,	да не у всех получается.
Чистота — залог		здоровья.
Чистые сапоги быстрее ходят		

7. Собери буквы

Что вам понадобится для уборки помещения?

ТЗА
 АФРУКТ
 АКТЕФЛАС
 ВЕКИН
 УРАН
 ВСОКО

8. Вставь нужные буквы в таблицу

Вставьте нужные слова из таблицы в предложение. У вас получится слово из букв.

Ведро для мытья пола	Веник	Ведро для мусора	Салфетка влажная или сухая	Тряпка для пола	Совок	Щетка
О	П	Р	Я	К	О	Д

1. Сначала возьми и подмети пол.
2. Собери мусор в
3. Положи его в
4. Возьми и протри пыль.
5. Вымой батареи с помощью
6. Для мытья полов налей воду в
7. Протри пол

Ключевое слово - **порядок**

9. Составь рассказ по картинке

10. Закрепление.

протираание пыли	проветривание комнаты
полив цветов	уборка кровати
мытьё пола	уборка рабочего места
<u>СУХАЯ УБОРКА</u>	уборка вещей
<u>ВЛАЖНАЯ УБОРКА</u>	вынос мусора
	уборка комнаты пылесосом

11. Итог занятия. Рефлексия

1. Повседневную уборку выполняют (как часто?)... .
2. Она бывает 2 видов ... и
1. К сухой уборке относится
2. К влажной уборке относится
3. Инвентарь для влажной уборки.....
4. Мама попросила Вову сделать уборку. Вова сухой тряпочкой обтер пыль, стал подметать пол. Вдруг он начал чихать от пыли. Исправьте ошибки Вовы.
5. Наташа решила порадовать бабушку и сделать уборку. Она сначала вытерла пыль, затем подмела пол. Довольная села отдыхать и увидела снова пыль.
6. Света приготовила для уборки комнаты ведро, совок, метлу, освежитель воздуха. Что здесь лишнее? Сухую или влажную уборку решила сделать Света?

Наглядный материал 1

Наглядный материал 2
Наглядный материал 3

Наглядный материал 4

Наглядный материал 5

Наглядный материал 6

**Чистота — залог здоровья,
Чистота нужна везде:
Дома, в школе, на работе,
И на суше, и в воде.**

Наглядный материал 7

Наглядный материал 8

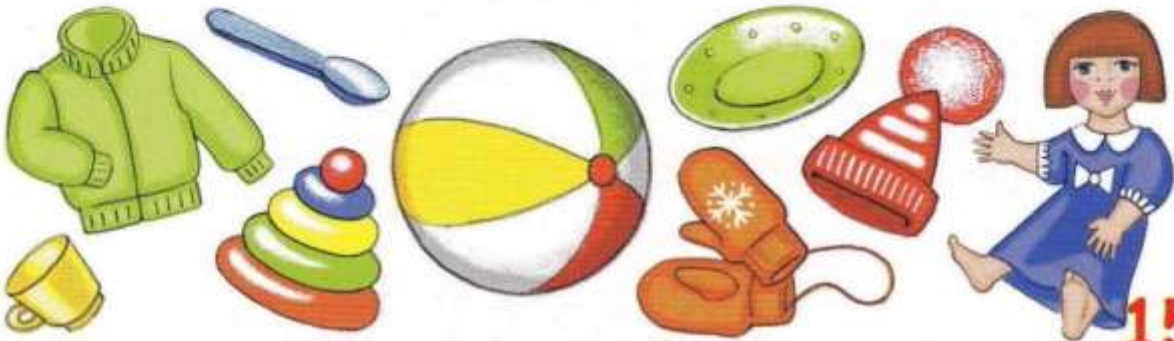
Наглядный материал 9

Наглядный материал 10

Помоги маме навести порядок. Покажи и назови, что ты положишь в шкаф.
Как это можно назвать одним словом? Что ты отнесешь на кухонный стол?
Как это называется? Что ты уберешь в ящик для игрушек?

Развитие ребенка на Detskiy-sad.com

15

Наглядный материал 11

Наглядный материал 12

Hij kijkt nog erg slaperig uit zijn ogen

► Спасибо, за внимание!

► Ребята, молодцы!

► Урок окончен!

ДИЗАЙН И ГРАФИКА
WWW.FOLIO.RU

**План-конспект
открытого урока по лечебной физической культуре
для учащихся 7-го коррекционного класса
подготовила: Королева Н.В.**

Тема урока: Польза коррекционных упражнений.

Цели урока:

- Учить обучающихся применять упражнения, изученные в ходе занятий ЛФК, в повседневной жизни.
- укреплять мышечный аппарат спины и мышцы стопы;
- учить новым упражнениям дыхательной гимнастики и упражнениям на укрепление зрительного аппарата;
- учить напрягать и расслаблять определенные группы мышц.

Инвентарь, оборудование:

Шведская стенка, маты.

Место проведения:

Кабинет ЛФК

Ход урока :

1 . Вводная часть .

Эмоциональная, психологическая и мотивационная подготовка учащихся к усвоению изучаемого материала.

Принять правильную осанку:голова, спина, пятки прижаты к стене.

Построение у шведской стенки:

Исходное положение (И.П)- стоя у стенки;

Подняться на носках вдох

Возвращаемся в И.П выдох

Во время выполнения упражнения не отрываться от стенки, высоко подниматься на носках.

Исходное положение (И.П)- стоя у стенки;

Полуприсед руки вперед вдох

И.п выдох

Во время выполнения упражнения не отрываться от стенки.

2 . основная часть

Упражнения на мышцы всего позвоночника:

И.п лежа на животе, руки вперед

1- поднять руки и ноги

2-И.п

При выполнении упражнения поднять одновременно руки и ноги, следить чтобы ноги и руки были прямыми.

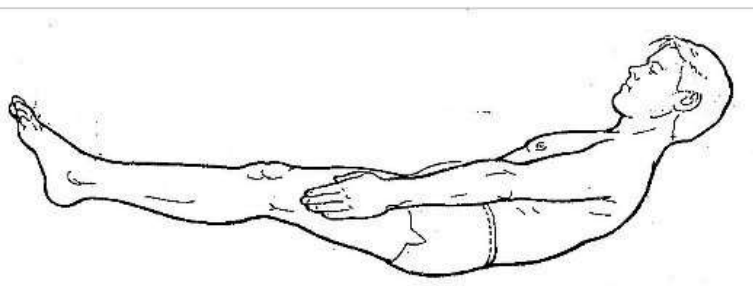
живота:

И.п лежа на спине, руки в коррекции

1- приподнять туловище

2-И.п

3-4 тоже самое.

При выполнении упражнения голова, плечи поднимаются с пола напрягаются мышцы живота.

И.п- лежа на спине руки вверх

1- приподняться

2-сесть руки вверх

3-опуститься

4 –И.п

Упражнение выполняется строго под счет, во время седа руки вверх ноги не сгибаются, спина прямая руками тянуться вверх.

И.п- лежа на спине руки вверх;

1- поднять правую руку, левую ногу

2-И.п

3-поднять левую ногу, правую ногу

4-И.п

При выполнении упражнения приподнимать с пола голову и плечо, напрягать мышцы спины, руки и ноги прямые.

Упражнения на равновесие:

И.п-стоя на коленях, руки на полу

1- поднять правую руку, левую ногу

2-И.п

3-поднять левую руку, правую ногу

4-И.п

При выполнении упражнения голова смотрит в пол, руки и ноги должны быть на одном уровне, прямые. Необходимо не качаться удерживая равновесие.

3 . заключительная часть .

Упражнение на мышцы спины «Кошечка»:

И.п- стоя на коленях, руки на полу

1-округлить спину, голова опущена

2-прогнуться в спине, голова вперед

3-4- тоже самое.

При выполнении упражнения необходимо тянуться лопатками кверху, затем прогнуться в спине голова смотрит вперед.

Подведение урока.

Домашнее задание:

ЛАУАЗЫМДЫҚ НУСҚАУЛЫҚ

Мемлекеттік мекеме - «С.Сейфуллин атындағы ЖОББМ» КММ
Лауазымның толық атауы - мектеп тьюторы Ұзақбаева Назгүл Айдынкызы

Қызмет туралы ақпарат:

- 1.1. Білім беру ұйымының тьюторы.
- 1.2. ББУ әлеуметтік педагогы өз қызметінде бұйрықтарды, жұмыс бұйрықтарын, білім бөлімінің ұсынымдарын басшылыққа алады.
- 1.3. ББУ әлеуметтік педагог өз жұмысында Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша басқа да нормативтік құқықтық актілерді; әлеуметтік саясат негіздерін; жалпы және әлеуметтік педагогиканы; педагогика мен психологияны, валеология негіздерін, әлеуметтік-педагогикалық және диагностикалық әдістемелерді; әлеуметтік-педагогикалық жұмыстарды; еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын; санитарлық ережелер мен нормаларды сақтайды.

2. Негізгі міндеттер:

- 2.1. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес бастауыш, негізгі орта жалпы орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыру.
- 2.2. Білім беру ұйымын оның Жарғысына және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес басқару.

3. Біліктілікке қойылатын талаптар:

Критерийлер	Қойылатын талаптар
Білім	Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе "Педагог-психолог" бейні бойынша өзге де кәсіптік білім немесе жұмыс өтіліне талап қойылмайды.
Кәсіби құзыреттілік	Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша басқа да нормативтік құқықтық актілерді; әлеуметтік саясат негіздерін; жалпы және әлеуметтік педагогиканы; педагогика мен психологияны, валеология негіздерін, әлеуметтік-педагогикалық және диагностикалық әдістемелерді; әлеуметтік-педагогикалық жұмыстарды; еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын; санитарлық ережелер мен нормаларды сақтайды.
Тәжірибелік тәжірибе	жоғары педагогикалық білімі; әлеуметтік педагог лауазымындағы жұмыс өтілі 3 жылдан кем емес. Және (немесе) біліктілігі жоғары деңгейі болған жағдайда педагог-модератор үшін-кемінде 3 жыл, педагог – сарапшы

	<p>үшін-кемінде 4 жыл, педагог-зерттеуші және педагог – шебер үшін-кемінде 5 жыл әлеуметтік педагог лауазымындағы жұмыс өтілі болуға тиіс.</p>
Ресми міндеттері	<p>3.1. Жеке тұлғаның психологиялық - медициналық-педагогикалық ерекшеліктерін және оның шағын ортасын, өмір сүру жағдайларын зерделейді, мүдделер мен қажеттілікті, мәселелерді, даулы жағдайларды, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің мінез-құлқындағы ауытқуларды анықтайды және оларға уақытылы әлеуметтік көмек пен қолдау көрсетеді.</p> <p>3.2. Әлеуметтік-педагогикалық жұмыстың міндеттерін, нысандарын, әдістерін, баланың жеке және әлеуметтік проблемаларын шешу тәсілдерін айқындайды, білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, балалардың құқықтары мен бостандықтарын іске асыруда әлеуметтік қорғау және әлеуметтік көмек көрсету жөнінде шаралар қабылдайды.</p> <p>3.3. Білім алушылар, тәрбиеленушілер, балалар және ұйым, отбасы, орта, түрлі әлеуметтік қызметтер, ведомстволар мен әкімшілік органдар мамандары арасында делдал болады.</p> <p>3.4. Білім беру ұйымдарында және жеке тұлғаның қоғам өміріне бейімделуін қамтамасыз ететін тұрғылықты жері бойынша білім алушыларды (тәрбиеленушілерді) тәрбиелеу, білім беру, дамыту және әлеуметтік қорғау жөніндегі шаралар кешенін жүзеге асырады.</p> <p>3.5. Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды, мүмкіндігі шектеулі балаларды, мүгедек балаларды, девиантты мінез-құлықпен оқитын бала кезінен мүгедектерді патронат, тұрғын үймен, жәрдемақылармен, зейнетақылармен, мүліктік және мүліктік емес құқықтармен қамтамасыз ету жөніндегі жұмысты үйлестіреді.</p> <p>3.6. Сабақтан тыс уақытта білім алушылардың, тәрбиеленушілердің ақыл-ой және дене қабілеттерін дамыту үшін жағдай жасайды.</p> <p>3.7. Әлеуметтік ортада адамгершілік қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді. Бала мен мемлекеттік, қоғамдық ұйымдар, әлеуметтік қызметтер арасындағы байланысты қамтамасыз етеді.</p> <p>3.8. Мұғалімдермен, ата-аналармен және білім алушылардың өзге де заңды өкілдерімен өзара іс-қимыл жасайды.</p> <p>3.9. Білім беру процесі кезеңінде білім алушылардың өмірі мен денсаулығын сақтауды қамтамасыз етеді.</p> <p>3.10. Білім беру ұйымдарында білім беретін оқу бағдарламаларын әзірлеуге, бекітуге және іске асыруға қатысады.</p> <p>3.11. Білім беру ұйымдарында "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысандар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.</p>

4.Қызметтік міндеттерді орындау үшін қажетті жұмыс қарым-қатынастары (байланыстары):

Байланыс түрі	Жиілік	Мақсаты
Ішкі байланыстар. Білім беру қызметкерлері.	Күнделікті	
Сыртқы байланыстар. Білім бөлімінің басшылығы.	Күнделікті	

5.Құқықтар:

Өз міндеттемелеріңізді орындау үшін сізге келесі құқықтар беріледі:

- 5.1.Білім беру ұйымдарында және тұрғылықты орындары бойынша білім алушыларды, тәрбиеленушілерді, тұлғалық дамыту және әлеуметтік қорғау жөніндегі іс-шаралар кешенін жүзеге асырады.
- 5.2.Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, балалардың тұлғалық әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін, олардың өмір сүру жағдайын зерделейді.
- 5.3.Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, балалардың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін, қиындықтары мен проблемаларын анықтап, оларға уақытылы әлеуметтік көмек және қолдау көрсетеді.
- 5.4.Кәмелетке толмағандардың әлеуметтік қорғалуын, мүліктік және мүліктік емес құқықтарын қамтамасыз етеді.
- 5.5.Білім алушылар мен тәрбиеленушілерді әлеуметтік қорғау мәселелері бойынша сынып жетекшілері мен тәрбиешілердің жұмыстарын үйлестіреді және жоспарлайды.

6.Жауапкершілік:

- 6.11. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға, протекционизмге, непотизмге және жақын туыстарына тікелей бағынуға жағдай жасауға жол бермеу туралы сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандартты сақтау.
- 6.12. «Педагог мәртебесі туралы» Заңның 15-бабы 1-тармағының 10-тармақшасына сәйкес құқық қорғау органдарына және жоғары тұрған басшылыққа кәмелетке толмағандардың немесе оларға қатысты, оның ішінде өзіне белгілі болған қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар заңсыз әрекеттер (әрекетсіздік), білім беру ұйымынан тыс кәсіби қызметке байланысты фактілерді шұғыл жазбаша хабарлайды.
- 6.13. Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексіне сәйкес білім беру ұйымдарындағы заңсыз миссионерлік қызметі үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылады.

- 6.1. Ата-аналар комитетімен, қамқоршылық кеңесімен өзара әрекеттестікті қамтамасыз етеді.
- 6.2. Оқушыларға уақытылы әлеуметтік көмек және қолдау көрсету мақсатында олардың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайына талдау жасайды.
- 6.3. Өткізіліп жатқан жобалар мен бағдарламалардың салдарларын болжайды.
- 6.4. Балаларды әлеуметтік қорғау мәселелері бойынша сынып жетекшілерінің кәсіби құзыреттілігін арттыру жөніндегі іс-шаралардың орындалуын ұйымдастырады.
- 6.5. Әлеуметтік қорғалмаған отбасы балаларын, жетім балаларды және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды жәрдемақымен және зейнетақымен қамтамасыз етуге бақылауды жүзеге асырады.
- 6.6. Мектеп бітірушілерінің жұмысқа тұру мәселелері бойынша бақылауды қамтамасыз етеді.

6.7. Жетімдер мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған білім алушылар мен тәрбиеленушілер үшін оқулықтар, тегін ыстық тамақ беруді ұйымдастыру жұмыстарын қамтамасыз етеді және үйлестіреді.

6.8. Белгіленген тәртіпте есеп құжаттамаларының сапалы және уақытылы жасалуын, анықтығы мен тапсырылуын қамтамасыз етеді.

7. Бағалау индикаторы

7.1. Берілген тапсырмаларды уақытылы және сапалы орындау.

7.2. Жұмыс жоспарларының орындалу дәрежесі.

7.3. Есептер мен ақпараттарды уақытында ұсыну.

Басшы
Түргімбеков Айтқожа Жексенбекович

Мен нұсқаулықпен таныстым

« 12 » 12 2020 ж

Ч.К.Ж.

ЛАУАЗЫМДЫҚ НУСҚАУЛЫҚ

Мемлекеттік мекеме - «С.Сейфуллин атындағы ЖОББМ» КММ
Лауазымның толық атауы - мектеп педагог-психологы Туткушева Дуржан Сериковна

1. Қызмет туралы ақпарат:

- 1.1. Білім беру ұйымының педагог - психологы.
- 1.2. ББҰ педагог психологы өз қызметінде бұйрықтарды, жұмыс бұйрықтарын, білім бөлімінің ұсынымдарын басшылыққа алады.
- 1.3. ББҰ педагог-психологы өз жұмысында Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерді, жалпы психологияны, педагогикалық психология және жалпы педагогиканы, тұлғалық психология мен дифференциалдық психологияны, балалар мен жас ерекшеліктер психологиясын, әлеуметтік психология, медициналық психология, балалар нейропсихологиясы, патопсихология, психосоматиканы, дефектология, психотерапия, психодиагностика, психологиялық кеңес және психопрофилактика негіздерін, қарым-қатынас жасау әдістерін, әлеуметтік-психологиялық тренингтердің әдістерін, белсенді оқыту әдістерін, жеке және топтық кәсіби консультация берудің қазіргі заманғы әдістерін, баланың қалыпты және аномальді дамуын диагностикалау және түзетуді, еңбекті қорғау, техникалық қауіпсіздік және өртке қарсы қорғану нормалары мен ережелерін және санитариялық қағидаларды сақтайды.

2. Негізгі міндеттер:

- 2.1. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыру.
- 2.2. Білім беру ұйымын оның Жарғысына және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес басқару.

3. Біліктілікке қойылатын талаптар:

Критерийлер	Қойылатын талаптар
Білім	Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе "Педагог-психолог" бейіні бойынша өзге де кәсіптік білім немесе жұмыс өтіліне талап қойылмайды.
Кәсіби құзыреттілік	Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерді, жалпы психологияны, педагогикалық психология және жалпы педагогиканы, тұлғалық психология мен дифференциалдық психологияны, балалар мен жас ерекшеліктер психологиясын, әлеуметтік психология, медициналық психология, балалар нейропсихологиясы, патопсихология, психосоматиканы, дефектология,

6. Жауапкершілік:

- 6.11. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға, протекционизмге, непотизмге және жақын туыстарына тікелей бағынуға жағдай жасауға жол бермеу туралы сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандартты сақтау.
- 6.12. «Педагог мәртебесі туралы» Заңның 15-бабы 1-тармағының 10-тармақшасына сәйкес құқық қорғау органдарына және жоғары тұрған басшылыққа кәмілетке толмағандардың немесе оларға қатысты, оның ішінде өзіне белгілі болған қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар заңсыз әрекеттер (әрекетсіздік), білім беру ұйымынан тыс кәсіби қызметке байланысты фактілерді шұғыл жазбаша хабарлайды.
- 6.13. Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексіне сәйкес білім беру ұйымдарындағы заңсыз миссионерлік қызметі үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылады.

- 6.1. Педагог – психолог шара ұйымдастыруда тәрбиеленушінің өмірі мен денсаулығына жауапты, ҚР заңына сәйкес оқушының құқығы мен бостандығын бұзған жағдайда жауапқа тартылады.
- 6.2. Мектеп директорының заңды шешімдері мен тиісті нормативтік актілер, осы ережеде көрсетілген лауазымдық міндеттерді, Жарғы мен мектептің ішкі тәртіп ережелерін атқармау немесе тиісті деңгейде орындамаған жағдайда педагог – психолог еңбек заңында көрсетілген тәртіптік жауапқа тартылады.
- 6.3. Тәрбиеленушіге физикалық немесе психикалық күш көрсету (бір рет болса да) тәсілдерін немесе қандайда бір болмасын әдепсіз (адамгершілікке жатпайтын) педагог – психолог еңбек заңы мен ҚР «Білім туралы» заңына сәйкес жұмыстан босатылады. Осы қылығы үшін жұмыстан босату тәртіптік жауапкершілікке жатпайды.
- 6.4. Мектеп пен білім үрдісіне қатысушыларға өзінің лауазымдық міндеттерді қолдана (қолданбаған) отырып зиян келтірген жағдайда педагог – психолог еңбек және азаматтық заңға сәйкес материалдық жауапқа тартылады.

7. Бағалау индикаторы

- 7.1. Оқу жылының барысына жылдық жоспар құрады. Жоспар мектеп директорымен әр тоқсанның 5 жұлдызына дейін бекітілуі тиіс.
- 7.2. Өз жұмысы туралы жазбаша түрде баспа жазумен жазылған 5 парақтан артық көлемде оқу жылының аяғында есеп береді.
- 7.3. Мектеп директоры мен әкімшілігінен нормативтік – құқықтық сипаттағы ақпаратты алады, тиісті құжаттарға қол қойып танысады.
- 7.4. Оқушылардың ата – аналарымен, мұғалімдермен тығыз байланыста жұмыс жасайды, мектептің әкімшілігі мен педагогикалық ұжымымен тиісті өз біліктілігіне сәйкес ақпараттармен бөліседі.

Басшы
Түргімбеков Айтқожа Жексенбекович

Адыл

Мен нұсқаулықпен таныстым

«*22*» *12* 2020 ж
Түр

Рахмет

Компание № 3.

Бүтөсүрүнө - 54
 Бүтөсүнө киргизүү - 0

Күчтөгү партияга (2004 ж. 1-кварталга)

1. Окуу тарбиялуу кыргыз партиясынын директоруна. Ички иштер башкармандыгына өкүлү.
2. Өзүнүн өкмөтүндөгү директоруна
3. Өзүнүн өкмөтүндөгү директоруна
4. Өзүнүн өкмөтүндөгү директоруна
5. Өзүнүн өкмөтүндөгү директоруна

Окуу тарбиялуу кыргыз партиясынын директоруна өкүлү. Ички иштер башкармандыгына өкүлү. Ички иштер башкармандыгына өкүлү.

1-кварталга өкүлү башкармандыгына

Сандар	Өкүлү	Ички иштер башкармандыгына	Өкүлү	Өкүлү	Өкүлү	Өкүлү	Өкүлү	Өкүлү
1. А	13	1	9	4				
1. Б	13		10	3				
2. А	15		9	6	4	5	60%	100%
2. Б	17		8	9	5	4	53%	100%
3. А	13		7	6	5	3	62%	100%
3. Б	13		6	7	3	5	61%	100%
4. А	18		5	13	5	6	61%	100%
4. Б	16		9	7	0	5	31%	100%
1-4	118	1	63	55	22	28	34%	100%
5. А	16		4	12	4	5	56%	100%
5. Б	14		6	8	4	6	71%	100%
6. А	16		6	10	4	6	63%	100%
6. Б	12	1	7	5	1	6	38%	100%
7. А	14		10	4	4	4	57%	100%
7. Б	10		5	5	2	4	60%	100%
8. А	13		4	6	4	4	61%	100%
8. Б	15		6	9	3	7	66%	100%
9. А	18		11	7	5	6	61%	100%
9. Б	8		4	4	0	2	25%	100%
5-9	136	1	66	40	31	50	59%	100%
10. А	13		8	5	4	8	69%	100%
10. Б	12		3	9	1	7	67%	100%

SWOT талдау

Әлі жактар (бақалар адында басымдык беретін ұаымын қасиеттері)	Әсіз жактар (оқу орнын жұмысын әсіретін қасиеттер)
<p>1. Мектептің педагогикалық қадрмен толық қамтамасыз етілген. Сапалық құрам 58%.</p> <p>2. Мұғалімдердің аудандық, облыстық ғылым-ми конференцияларға, кәсіби байқауларға қатысу белсенділігінің жоғарлауы.</p> <p>3. Мектеп жасындағы оқушылардың оқуға толық тартылуы, оқулықпен 100% қамтамасыз етілуі.</p> <p>4. Денсаулық күресті білімін жетілдірген мұғалімдердің үлес салмағы жоғары (24%).</p> <p>5. ҰБТ-2020 қорытындысы бойынша орташа ұпай санының өсуі.</p>	<p>1. «Алтын белгіге», «Үздік аттестатқа» ұзындығын мектеп түлегінің күткен нәтижеге қол жеткізе алмауы.</p> <p>2. Білім сапасының тұрақсыздығы (Негізгі буында білім сапасы төмендеді 37%-52%).</p> <p>3. Мұғалімдер мен оқушылардың ғылым-зерттеушілік жұмыстармен айналысуының аздығы.</p> <p>4. Облыстық пән олимпиадасынан оқушылардың көрсеткішінің төмендігі.</p> <p>5. Оқушылардың ресубликалық, облыс-тық шығармашылық байқауларға, спорт-тық жарыстарға қатысуының аздығы (0,5%-5%).</p> <p>6. Денсаулығы бойынша мүмкіндігі шек-теуді бауалар санының артуы (5%).</p> <p>7. Ата-аналардың балл тәрбиесіне жеткі-лікті назар аудармауы, мектеппен қарым-қатынасының төмендігі.</p>
<p>Мүмкіндіктер (мақсатқа жетуге қосымша мүмкіндік беретін сыртқы факторлар)</p> <p>1. Облыстық «Достық» білім беру орталығы ұйымдастырған ҰБТ-ға дайындау курстары-на, облыстық ББДОӨ бірлескен «Түлек» акциясына 11-сыныптың үлдік оқушылары-ның қатысуын қамтамасыз ету.</p> <p>2. Бастауыш және орта буындағы сабақтас-тықты нығайту.</p> <p>3. Облыстық ЖЗ ШҒА және «Сарыарқа дарыны» ғылым-әдістемелік орталығымен байланыс жасау.</p> <p>4. Мамандандырылған «Дарын» мектебімен және Е.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетімен байланыс орнату.</p> <p>5. Аудандық саз мектебі, спорт мектебі, кітап-хана, мәдениет үйімен байланыс жасау, оқу-шыларды қатыстыру.</p> <p>6. Инновациятық оқыту бойынша Қарағанды келесінде №27 мектеппен және аудандық педагогикалық-психологиялық түзету орталығымен байланыс орнату.</p> <p>7. Ата-ана, мектеп, білім алуды арасындағы ынтымақтастықты нығайту.</p>	<p>Қауіпті жактар (мақсатқа жетуді қиын-дәулетін сыртқы ықтимал факторлар)</p> <p>1. 2-3 жыл ішінде зейнеткерлікке шығатын жоғары санатты мұғалімдердің болуы (физика, орыс тілі).</p> <p>2. Педагогтің еңбегін материалдық және моральдық ынталаандыру мен әлеуметтік мәртебесін көтеру жүйесі жетілмеген.</p> <p>3. Мектеп оқушыларының отбасылық әлеуметтік жағдайы көрсеткішінің төмендігі (49%).</p> <p>4. Жетекші мектептермен желілік қоғамдас-тық жұмысының әлсіздігі, мұғалімдердің басым көпшілігінің белсенділік танытауы.</p> <p>5. Ұлттық біршағай тәсттің форматының өзгеруі, негізгі мектеп бітіруші түлектердің кәсіптік және арнаулы оқу орындарына түсуінің көбеюінен оқушы санының асау қауіп бар. (10-11-сыныпта)</p>

6	«Асыл мұра» жобасын ұйымдас-тыру жұмыстары (5-6-сыныптар)	Бірлестік жетек-шілері, тәрбие ісі-нің ментерушісі	Байқау, мониторинг	2020-2021 жыл	
7	«Сөз маржаны» (шешендік өнер жобасы (2-4-сыныптар))	Бірлестік жетек-шілері, пән мұға-лімдері	Сайыс, мониторинг	2020-2022 жыл	
8	Мектепшілік әдістемелік тап-сырмалар базасын құру	Директор, орын-басарлары	Әзірлемелер	2021 жыл қаңтар	
9	«Атқалыңша үйренейік» тандау курсының ұйымдастыру	Пән мұғалімдері	Бағдарлама, әдіс-темелік құралдар	2020-2022 жыл	
10	Инклюзивті білім беру немесе «Білім Баршаға» бағдарламасын құру	ОТО, психолог, әлеуметтік педа-гог	Бағдарлама		

ЛАУАЗЫМДЫҚ НУСКАУЛЫҚ

Мемлекеттік мекеме «Сәкен Сейфуллин атындағы ЖББМ» КММ
Лауазымның толық атауы

Қызмет туралы ақпарат: Логопед Тургамбекова Меруерт Ибрагимовна

1.1. Білім беру ұйымының

1.2. ББҰ педагог қызметкерлері өз қызметінде бұйрықтарды, жұмыс бұйрықтарын, білім бөлімінің ұсынымдарын басшылыққа алады.

1.3. ББҰ педагог қызметкерлері өз жұмысында Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексін, Қазақстан Республикасының «Білім туралы», «Мұғалімнің мәртебесі туралы», «Педагогикалық әдептің кейбір мәселелері туралы», «Республикадағы тілдер туралы» заңдарын басшылыққа алады. Қазақстан», «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы», «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын-алу және балалардың қараусыз қалуы мен қараусыз қалуының алдын-алу туралы», әкімшілік, еңбек және экономикалық заңнамалар, еңбекті қорғау, қауіпсіздік және өрттен қорғау ережелері мен ережелері, санитарлық ережелер мен ережелер, сондай-ақ білім беру ұйымының Жарғысы (оның ішінде ішкі еңбек ережелері, осы лауазымдық нұсқаулық . Бала құқықтары туралы конвенцияда белгіленген нормаларды сақтайды.

1. Негізгі міндеттер:

2.1. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыру.

2.2. Білім беру ұйымын оның Жарғысына және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес басқару.

2. Біліктілікке қойылатын талаптар:

Критерийлер	Қойылатын талаптар
Білім	Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе тиісті бейін бойынша басқа кәсіптік білім немесе педагогикалық қайта даярлауды растайтын құжат.
Кәсіби қузыреттілік	Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» кодексін, «Білім туралы», «Мұғалімнің мәртебесі туралы», «Педагогикалық әдептің кейбір мәселелері туралы», «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы», «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» заңдарын білу. Қазақстан Республикасы », « Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы », « Мүгедектік, асыраушысынан айрылу және жасына байланысты мемлекеттік әлеуметтік төлемдер туралы », « Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы », « Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік-медициналық-педагогикалық коррекциялық қолдау туралы », « Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын-алу

	<p>3.13. Ата-аналармен немесе оларды алмастыратын тұлғалармен білгімділікті жүзеге асырады.</p> <p>3.14. Жабдықты пайдалану кезінде қауіпсіздік техникасы талаптарын орындайды.</p> <p>3.15. Білім беру процесі кезінде балалардың өмірі мен денсаулығын сақтау үшін қажетті жағдайлар жасауды қамтамасыз етеді.</p> <p>3.16. Тізбесін білім беру саласындағы уәкілетті орган бекіткен құжаттарды толтырады.</p> <p>3.17. Білім беру ұйымдарында "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысанлар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.</p> <p>3.18. Білім алушылар, тәрбиеленушілер, арасында академиялық адалдық қағидаларын, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттің алдын алады.</p>
--	--

4. Қызметтік міндеттерді орындау үшін қажетті жұмыс қарым-қатынастары (байланыстары):

Байланыс түрі	Жіплік	Мақсаты
Ішкі байланыстар. Білім беру қызметкерлері.	Күнделікті	Білім беру саласындағы заңнаманың сақталуын бақылау. Практикалық көмек көрсету.
Сыртқы байланыстар.	Күнделікті	Есеп, ақпарат. Тапсырмаларды қабылдау, жұмысты жоспарлау мен жоспарлардың барысын талқылау.

5. Құқықтар:

Өз міндеттемелеріңізді орындау үшін сізге келесі құқықтар беріледі:

1) "педагог" (санаты жоқ):

оқу пәнінің, оқу-тәрбие процесінің, оқыту және бағалау әдістемесінің мазмұнын біледі;

білім алушылардың психологиялық-жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін жоспарлайды және ұйымдастырады.

білім алушының жалпы мәдениетін қалыптастыруға және оны әлеуметтендіруге ықпал етеді.

білім беру ұйымы деңгейіндегі іс-шараларға қатысады, білім алушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, тәрбиелеу мен оқытуда жеке тәсілді жүзеге асырады

2) "педагог-модератор":

"педагог" санатының жалпы талаптарына сәйкес келеді, сонымен қатар:

оқытудың инновациялық нысандарын, әдістері мен құралдарын пайдаланады, білім беру ұйымы деңгейінде тәжірибені жинақтайды, білім беру ұйымы деңгейінде олимпиадаларға, конкурстарға, жарыстарға қатысушылар болады;

3) "педагог-сарапшы":

"педагог-модератор" санатының жалпы талаптарына сәйкес келеді, сонымен қатар:

ұйымдастырылған оқу қызметтерін талдау дағдыларын меңгерген.

конструктивті және тәлімгерлікті іске асырады, білім беру ұйымдары деңгейінде жекелей немесе ұжым болып кәсіби дамуы басымдықтарын анықтайды;

қала/өңір деңгейінде тәжірибені жинақтайды, білім беру ұйымы деңгейінде олимпиадаларға, конкурстарға, жарыстарға қатысушылар болады;

№ 9 еңбек шарты

Жаңаарқа кенті

20 21 ж. «06» 09

Жұмыс беруші «Сакен Сейфуллин атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ атынан, 15.01.2021 жылғы мемлекеттік тіркеу туралы куәлігі, БСН 970640003036, бұдан әрі «Жұмыс беруші» деп аталып, Ережелер негізінде әрекет ететін басшы А.Ж.Тургимбеков және азамат (ша) Тургамбекова Меруерт Ибрагимовна (ІІТТ. ІІМ. Әкесінің аты)

жеке куәлігі/ төлқұжаты № 038212916 2015 жылы 17.03.2015 ж берілген. ЖСН 890117450548 бұдан әрі Тургамбекова Меруерт Ибрагимовна төмендегі туралы осы еңбек шартты (бұдан әрі - Шартты) жасасты:

1. Шарттың мәні

2. «Тургимбеков А.Ж.» «Тургамбекова Меруерт Ибрагимовна» «Сакен Сейфуллин атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ Логонед жұмысын ұсынып, Тургамбекова Меруерт Ибрагимовна лауазымдық міндеттерін Қазақстан Республикасы заңнамасы мен «Тургимбеков Айтқожа Жексенбекұлының» актілеріне сәйкес атқарады.

Жұмыстың орындалу орны Абай көшесі -15 (мақал-ақш көрсетілген)

3. «Қызметкердің» еңбек талаптары зиянды, ауыр және қауіпті жағдайлармен байланысты емес және Қазақстан Республикасы заңнамасымен белгіленген еңбекті қорғау бойынша стандарттарға, ережелерге және нормаларға сай болып келеді.

2. Шарттың мерзімі

4. Осы Шарт 2021 жылғы « 06 » қыркүйегінен бастап, негізгі қызметкердің болмаған кезеңіне (кезекті еңбек демалысы)

еңбек шартының қолданыстағы мерзімі аяқталған жағдайда, егер де соңғы жұмыс күні (ауысым) ішінде тараптардың бірде бір жағы еңбек қатынасының тоқтатылуы туралы жазбаша хабарламаған жағдайда, бұрын құрылған мерзімге ұзартылған болып есептеледі.

5. «Тургамбекова Меруерт Ибрагимовна» 2021 жылғы «06» қыркүйегінен бастап міндеттерді орындауға кірісті.

6. «Қызметкерге» жұмыс талаптарын орындауға сәйкестігін тексеру мақсатында сынақ мерзімі ай белгіленді 20 жылдың бастап дейін

3. Қызметкердің құқықтары мен міндеттері

7. Жұмыскердің құқылы:

1) Еңбек Кодексында көзделген тәртіптен және жағдайларда еңбек шартын жасасуға, өзгертуге, толықтыруға, тоқтатуға және бұзуға;

2) жұмыс берушіден еңбек, ұжымдық шарттардың талаптарын орындауды талап етуге;

3) еңбек қауіпсіздігіне және еңбекті қорғауға;

4) еңбек жағдайлары мен еңбекті қорғаудың жай-күйі туралы толық және анық ақпарат алуға;

5) еңбек, ұжымдық шарттардың талаптарына сәйкес уақтылы және толық көлемде жалақы төленуіне;

6) бос тұрып қалғаны үшін Еңбек Кодексында сәйкес ақы төленуіне;

7) тынығуға, оның ішінде жыл сайынғы ақы төленетін еңбек демалысына;

8) егер Қазақстан Республикасының заңдарында өзгеше көзделмесе, кәсіптік одақ құру, сондай-ақ оған мүше болу құқығын қоса алғанда, өзінің еңбек құқықтарының берілуі мен оларды қорғау үшін бірігуге;

9) еңбек міндеттерін орындауға байланысты денсаулығына келтірілген зиянды өтетуге;

Жұмыс беруші

Работодатель

Жұмыскер

Работник

- 16) заңнамада белгіленген тәртіпте кәсіпорынның мүліктеріне және құралдарына иелік етуге, қаражатының түсімдері мен жұмсалуды туралы жыл сайынғы есепті ұсынуға;
- 17) материалдық базасын нығайтуға, сақтауға және есепке алуды, санитарлы-гигиеналық режимнің ережелерін сақтауға, қауіпсіздік техникасы мен еңбекті қорғауды қамтамасыз етуге;
- 18) қоғаммен, ұйымдармен байланысты жүзеге асыруға, ата-аналармен (оларды алмастырушы тұлғалармен) өзара қарым-қатынас жасауға;
- 19) педагогикалық кадрларды және қосымша персоналды іріктеу мен орналастыруды жүзеге асыруға, қызметкерлердің лауазымдық нұсқаулықтарын әзірлеуге;
- 20) кадрлардың кәсіби шеберлігін арттыруға жағдайлар жасауға;
- 21) белгіленген тәртіпте қызметкерлерге аттестация жүргізуге;
- 22) педагогикалық кеңестің жұмысына басшылық етуге;
- 23) кәсіпорынды мемлекеттік, қоғамдық және өзге де ұйымдарда таныстыруға;
- 24) кәсіпорынның қызметі туралы қажетті есепті дайындауды және ұсынуды қамтамасыз етуге;
- 25) өзіне сеніп тапсырылған кәсіпорында сыбайлас жемқорлыққа қарсы жұмысты ұйымдастыруға;

5. Жұмыс берушінің құқықтары мен міндеттері

9. Жұмыс беруші құқықты:

- 1) жұмыскерлермен еңбек шарттарын Еңбек Кодексіне белгіленген тәртіппен және негіздер бойынша өзгертуге, толықтыруға, тоқтатуға және бұзуға, сонымен қатар қызметкердің өкілеттігін тоқтату туралы шешім қабылдауға «Сәкен Сейфуллин атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ басшысы (басшысының м.а.) жағында жиналыста шешім немесе «Сәкен Сейфуллин атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ басшысы (басшысының м.а.) бұйрығы) және осы шешім негізінде немесе мүлік иесінің шешімі «Сәкен Сейфуллин атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің 52 бабы 1 тармағы 23) тармақшасы негізінде еңбек шартын бұзуға;
- 2) өз өкілеттігі шегінде жұмыс берушінің актілерін шығаруға;
- 3) жұмыскерлерден еңбек, ұжымдық шарттар талаптарының, еңбек тәртіптемесі қағидаларының және жұмыс берушінің басқа да актілерінің орындалуын талап етуге;
- 4) осы Кодексте көзделген жағдайларда және тәртіппен жұмыскерлерді көтермелеуге, оларға тәртіптік жазалар қолдануға, жұмыскерлерді материалдық жауаптылыққа тартуға;
- 5) еңбек міндеттерін атқару кезінде жұмыскер келтірген нұқсанды өтетуге;
- 6) еңбек саласындағы өзінің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау мақсатында сотқа жүгінуге;
- 7) жұмыскерге сынақ мерзімін белгілеуге;
- 8) Еңбек Кодексіне сәйкес жұмыскерлерді кәсіптік даярлауды, қайта даярлауды және олардың біліктілігін арттыруды қамтамасыз етуге;
- 9) Еңбек Кодексіне сәйкес жұмыскерді оқытуға байланысты өз шығындарын өтетуге.

10. Жұмыс беруші:

- 1) Қазақстан Республикасы еңбек заңнамасының, келісімдердің, ұжымдық еңбек шарттарының, өзі шығарған актілердің талаптарын сақтауға;
- 2) жұмысқа қабылдау кезінде Еңбек Кодексіне белгіленген тәртіппен және жағдайларда жұмыскерлермен еңбек шарттарын жасасуға;
- 3) жұмысқа қабылдау кезінде Еңбек Кодексінің 32-бабына сәйкес еңбек шартын жасасу үшін қажетті құжаттарды талап етуге;
- 4) жұмыскерге еңбек шартында келісілген жұмысты ұсынуға;
- 5) жұмыскерге Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінде, еңбек, ұжымдық шарттарда, жұмыс берушінің актілерінде көзделген жалақы мен өзге де төлемдерді уақтылы және толық мөлшерде төлеуге;
- 6) жұмыскердің еңбек тәртіптемесі қағидаларымен, жұмыс берушінің жұмыскердің жұмысына (еңбек функциясына) тікелей қатысы бар өзге де актілерімен және ұжымдық шартпен таныстыруға;

Жұмыс беруші

Работодатель

Жұмыскер

Работник

9. Еңбекті қорғау

26. «Жұмыс беруші» «Жұмыскердің» еңбек жағдайында қауіпсіздігі мен денсаулығын қамтамасыз етеді.
27. «Жұмыскер» «Жұмыс берушімен» берілген қажетті, жеке және ұжымдық қорғау құралдарын қолдануға міндетті, бекітілген уақытта медициналық қаралу және тексеруден, жұмыс берушінің актісіне сәйкес қауіпсіздік және еңбекті қорғау мәселесі бойынша білімін тексеруден, нұсқаулық беруден өтеді. «Жұмыскер» көрсетілген жағдайларды орындамаған жағдайда жұмыстан шығарылуға жатады, шығарылу уақыты аралығында оған еңбек ақы төленбейді.

10. Шартқа толықтырулар, өзгерістер енгізу және мерзімін ұзарту тәртібі

28. Осы шартқа өзгерістер мен толықтырулар Тараптардың келісімімен енгізіледі және қосымша келісім ретінде жазбаша түрде ресімделеді әрі осы Шарттың ажырамас бөлігі болып табылады.
29. Осы Шарттың жағдайларын Тараптар бір жақты тәртіппен өзгерте алмайды.
30. Осы Шарт Тараптардың келісімімен жана немесе бұрынғы жағдайлармен мерзімі ұзартылуы мүмкін.

11. Шартты тоқтату немесе бұзу

31. Осы Шарт Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасында көрсетілген негіздер бойынша және тәртіппен тоқтатылуы немесе бұзылуы мүмкін.
32. Осы Шарттың тоқтатылуы немесе бұзылуы «Жұмыс берушінің» бұйрығымен ресімделеді.

12. Шарт тараптарының жауапкершілігі

33. Жұмысшы осы Шарттың жағдайларын орындамаса:
- 1) еңбек тәртібін бұзғаны үшін тәртіптік жауапкершілікті, яғни, «Жұмыскер» себебінен оған жүктелген еңбек міндеттемесін орындамағаны немесе тиісті орындамағаны үшін «Жұмыс беруші» Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес, тәртіптік жаза қолдануға құқылы;
 - 2) «Жұмыс берушіге» оның кесірінен келтірілген зияндығы үшін мынадай жағдайларда, «Жұмыскер» мен «Жұмыс беруші» арасында «Жұмыскерге» берілген мүлік және басқа бағалы заттарды сақтауды қамтамасыз етпеуді өзіне толық материалдық жауапкершілікті етіп алу туралы, сонымен қатар Қазақстан Республикасының заңнамасына қарастырылған басқа да жағдайларда жазба түрдегі келісім бекітілгенде:

Жұмысшы мыналар үшін жауапкершілікті:

- бюджетке таза табыстың белгіленген бөлігін уақытылы аударуға;
- қаржылық-шаруашылық қызметінің нәтижелері қанағаттанарлықсыз болғанда;
- мемлекеттік мүлікті пайдалану кезіндегі заңсыз іс-әрекеттерге;
- мемлекеттік мүлік тізілімі туралы уақытылы және сапалы ақпарат ұсынуға;
- сыбайлас жемқорлыққа қарсы бағытталған шараларды қабылдауға.

34. «Жұмыс беруші» осы Шарт жағдайларын орындамаған жағдайда:
- 1) «Жұмыскерді» өзінің жұмыс орнында еңбек ету мүмкіншілігін заңсыз айыру арқылы келтірілген зияндығы үшін, сонымен қатар Қазақстан Республикасының заңнамасына қаралған ретпен оның кесірінен «Жұмыскердің» өмірі мен денсаулығына және оның мүлкіне залал келтіргені үшін материалдық жауапкершілікті;
 - 2) Қазақстан Республикасының заңнамасына қарастырылған әкімшілік және басқа да жауапкершілікті;

13. Еңбек даулары

35. Еңбек заңдылығын қолдану мәселесі бойынша аталған Шарттың жағдайларын орындау туралы «Жұмыскер» және «Жұмыс беруші» арасындағы келіспеушілік Шарт Тараптарымен келіссөз жолымен реттеледі. Тараптардың келісімімен реттелмеген еңбек сот тәртібімен қаралады.

14. Қосымша жағдайлар

36. Кез келген басқа құқықтар, міндеттемелер мен келісімде бекітілмеген Тараптардың қатынастары Қазақстан Республикасының заңнамасымен реттеледі.

Жұмыс беруші

Работодатель

Жұмыскер

Работник

2. Директорлық кеңес отырысының жоспары

айы	Күн тәртібінде	Жауапты
Қыркүйек	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Білім туралы заңның» орындалу. «Мектепке жол» акциясының қорытындысы 2. Оқушыларды оқулықтармен қамтамасыз ету жағдайы. 3. Мемлекеттік қызмет көрсету тәртібі орындалуын қадағалау. Оқушылардың жеке іс-қағаздарының жүргізілуі, алфавиттік кітаптың толтырылуы. 4. Мектеп оқушыларын тасмалдауды ұйымдастыру туралы. 5. Еңбек қауіпсіздігін қорғау жұмысын ұйымдастыру, техника қауіпсіздігі ережелерінің және санитарлық - гигиеналық нормалардың сақталуы. 6. Инклюзивті, арнайы сыныптардағы білім беруді ұйымдастыру. 7. I-сыныпқа жаңадан қабылданған оқушылардың бейімделу диагностикасы 	<p>Директор А.Ж.Тұрғынбеков ОДЖО Ж.А.Ускенбаева ТДЖО А.С.Акимбекова Сынып жетекшілер Психолог-А.Шакенов Әлеуметтік педагог- Л.Толетаева ДШЖО Д.Мұратбекова Кітапханашы – Ж.Аубакирова Іс жүргізуші - А.Карипбекова</p>
Қазан	<ol style="list-style-type: none"> 1. 2021 жылға баспасөзге жазылу барысы жайлы. 2. Инклюзивті білім беру саласындағы әлеуметтік педагогтың рөлі. 3. Интернеттағы жұмыстың жан-жақты жүргізілуі 4. PIRLS халықаралық зерттеу жұмыстары 	<p>Директор А.Ж.Тұрғынбеков ОДЖО Ж.А.Ускенбаева ТДЖО А.С.Акимбекова Тәлімгер- А.Тынысбаева Кітапханашы- Ж.Аубакирова Мектеп психолгы – А.Шакенов, Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімдері</p>
Қараша	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру қорытындысы 2. I-III сынып оқушыларының күнделіктерін тексеру. 3. Мектеп бітірушілердің емтиханы және жаңа форматтағы ҰБТ 4. Ата-аналар жиналысының қорытындысы 5. Математика, физика және информатика пәндер апталығының қорытындысы 	<p>Директор А.Ж.Тұрғынбеков ОДЖО Ж.А.Ускенбаева ТДЖО А.С.Акимбекова Тәлімгер-А.Тынысбаева, орыс тілі, ағылшын тілі пәндерінің мұғалімдері</p>
Желтоқсан	<ol style="list-style-type: none"> 1. Қысқы демалыс уақытын ұйымдастыру, шырша мерекесіне дайындық 2. Дарынды оқушылармен жұмыстың жүргізілуі. 3. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік рәміздерін дұрыс насихаттау мен қолдану, құрметпен қарау және еліміздің азаматтарына патриоттық тәрбие беру жөніндегі жүргізілген жұмыстар 4. «Жас ұлан» балалар мен жеткіншектер ұйымының жұмысын бақылау 5. Тәртібі қиын балалармен жұмыс. 6. I-III сыныптарда тәрбие сағаттарының өткізілу жағдайы 7. Орыс тілі мен әдебиеті, ағылшын тілі пәндер апталығының қорытындысы 	<p>Директор А.Ж.Тұрғынбеков ОДЖО Ж.А.Ускенбаева ТДЖО А.С.Акимбекова Тәлімгер-А.Тынысбаева Шағын топ, мектепалды даярлық сыныптарының тәрбиешілері</p>
Қаңтар	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оқушыларды тамақтандырудың санитарлық-гигиеналық талаптарға сәйкестігі 2. Мұғалімдердің өзара сабаққа қатысу туралы 3. Кітапхананың іс – қағазын жүргізуін, оқушылармен жұмыс жүйесін бақылау нәтижесі. 4. Электрондық журналдарының толтырылуын тексеру қорытындысы. 	<p>А.Ж.Тұрғынбеков ОДЖО Ж.А.Ускенбаева ТДЖО А.С.Акимбекова Кітапханашы- Ж.Аубакирова Дене шынықтыру, АӨД, сызу, технология, музыка</p>

	5. Қазақ тілі мен әдебиеті пән апталығының қорытындысы.	пәндерінің мұғалімдері
Ақпан	1. Үлгерімі төмен оқушылармен жүргізілген пән мұғалімдерінің жұмысын қадағалау туралы. 2. Медициналық қызмет көрсету жайы. 3. Барлық сыныптар бойынша бағдарламалық материалдардың орындалуы 4. Электронды журналдарының толтырылуын тексеру қорытындысы: 5. Химия, биология, география, тарих, өзін-өзі тану пәндер апталығының қорытындысы.	А.Ж.Тұрғынбеков ОДЖО Ж.А.Ускенбаева ТДЖО А.С.Акимбекова Әдістемелік пән бірлестіктерінің жетекшілері Тарих, құқық, химия, биология, география пәндерінің мұғалімдері
Наурыз	1. Мектеп құжаттарының толтырылуы. 2. Мемлекеттік емтиханға кіретін пәндерден сабақ беретін мұғалімдер жұмысын бақылау қорытындысы 3. 4-сыныптарды жан-жақты бақылау қорытындысы. 4. Денсаулығы бойынша үйден оқытылатын балалармен жүргізілетін жұмысты бақылау қорытындысы 5. «Шаңырақ орталығы» қыздар, ұлдар ұйымының жұмыс барысы туралы. 6. Инклюзивтік білім беру-өмір талабы.	А.Ж.Тұрғынбеков ОДЖО Ж.А.Ускенбаева ТДЖО А.С.Акимбекова Әдістемелік пән бірлестіктерінің жетекшілері, пән мұғалімдері Тәлімгер-А.Тынысбаева Мектеп психологы-А.Шакенов, Математика, физика, информатика пән бірлестігінің мұғалімдері
Сәуір	1. Оқушылардың жазғы демалысының ұйымдастырылуы. 2. Жазғы жөндеу жұмыстарына дайындық 3. Оқушылардың сабаққа қатысуы туралы. 4. 1-7 сыныптарда оқу техникасын тексеру. 5. 2-11 сынып оқушыларының күнделіктерінің дұрыс жүргізілуін тексеру қорытындысы 6. Бастауыш сынып пән апталығының қорытындысы.	А.Ж.Тұрғынбеков ОДЖО Ж.А.Ускенбаева ТДЖО А.С.Акимбекова Әдістемелік пән бірлестіктерінің жетекшілері Тәлімгер-А.Тынысбаева Сынып жетекшілері, Бастауыш пән бірлестігінің мұғалімдері
Мамыр	1. Емтихан жұмыстарының құжаттарын дайындау, талқылау, бекіту 2. Мектептің даму стратегиясының қорытындысы (жобалардың нәтижесі) 3. Тәлімгердің жылдық қорытынды есебі 4. Интернаттағы жұмыстың жан-жақты жүргізілуі 5. Дене шынықтыру, АӘД, көркем еңбек, музыка пәндер апталығының қорытындысы 6. Шағын топ, мектепалды даярлық сыныбы пәндер апталығының қорытындысы	А.Ж.Тұрғынбеков ОДЖО Ж.А.Ускенбаева ТДЖО А.С.Акимбекова Әдістемелік пән бірлестіктерінің жетекшілері Тәлімгер- А.Тынысбаева

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
 БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
 АКТӨБЕ ҚИТАПХАНАСЫ
 АТЫНДАҒЫ
 ЖАСОРТА БІЛІМ
 БЕРЕТІН МЕКТЕБІ

№ 112
 20 20 15 10

«Шекеіз өмір» ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балаларға арналған республикалық фестивальға сұраныс

№	Аты-жөні	Мектеп	Жасы	Номинация	Жетекшісі
1	Бекембаев Нұрымжан	С.Сейфуллин атындағы ЖОББ мектебі	20.09.2005	Жеке ән айту	Қысқанова Айым Қожантаева, Узақбаева Назерке Айдыновна
2	Аширбекова Сабина	С.Сейфуллин атындағы ЖОББ мектебі	19.10.2006	Сәндік-қолданбалы шығармашылық	Тутқушева Дуржан Сериковна
3	Сұлтанбеков Әділхан	С.Сейфуллин атындағы ЖОББ мектебі	12.07.2006	Фотоөнер	Қасым Асалин Серикович, Узақбаева Назерке Айдыновна
4	Шірімбекова Сабина	С.Сейфуллин атындағы ЖОББ мектебі	2.04.2006	Сәндік-қолданбалы шығармашылық	Тутқушева Дуржан Сериковна

Мектеп директоры: А.Ж Тургимбеков

2020 жылы бочча үйірмесінің жетекшісіне «Саламатты болашақ» жобасының аясында «Бейімдік дене шынықтыру және спорт» оқу құралы мен «Бочча» ойынының оқу-әдістемелік құралы берілді.
 2021 жылы бочча үйірмесінің жетекшісі Қасым А. «Саламатты болашақ» жобасының барысында «Бейімдік дене шынықтыру» 72-сағаттық біліктілікті арттыру курсына қатысты.

Меншік АҚШ-НО СОТРУДНИЧЕСТВЕ
 Мемлекеттік басқару департаментінің
 «СӨМ» аяқалық қызметтерінің
 құрамына кіреді. Жарияланған ретте

2021 жыл

1.1. Оқулықтың мақсаты мен міндеттері. Оқулықтың мақсаты - бочча ойынының техникасын үйрету, оның техникасын жетілдіру, ойындағы қимылдарды бақылау және бағалау. Оқулықтың міндеттері - бочча ойынының техникасын үйрету, оның техникасын жетілдіру, ойындағы қимылдарды бақылау және бағалау.

Сыма 1. ОЙЫНДЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰРАЛДАРЫ

- 1) Оқулықтың мақсаты мен міндеттері.
- 2) Оқулықтың мақсаты мен міндеттері.
- 3) Оқулықтың мақсаты мен міндеттері.
- 4) Оқулықтың мақсаты мен міндеттері.
- 5) Оқулықтың мақсаты мен міндеттері.
- 6) Оқулықтың мақсаты мен міндеттері.

Сыма 2. МАҚАЛДАҚТЫҢ МАҚСАТЫ

Мақсаты - бочча ойынының техникасын үйрету, оның техникасын жетілдіру, ойындағы қимылдарды бақылау және бағалау. Міндеттері - бочча ойынының техникасын үйрету, оның техникасын жетілдіру, ойындағы қимылдарды бақылау және бағалау.

Сыма 3. АЯҚАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕРІНІҢ МАҚСАТЫ

Областық және республикалық деңгейдегі спорт және дене шынықтыру қызметтерінің басқарушыларының қолымен жасалған. Мамыр айының 10-санындағы №10-ші бөлімде.

Қолданған: А.А.Тұрғанбаева

Мұғалімдерге арналған сауалнама

№	Мұғалімге сұрақ	Мұғалім жауабы
1.	Сіздің ойыңызша, оқушыда оқу процесінде қиындықтар неден туындайды? -оқу материалын меңгеруде; -сатылап оқыту дағдысын меңгеру кезінде; -қиын мінез-құлық	Қазіргі оқулықтарда оқу материаласын қиындайтын жері оқушының қиын мінез-құлқында туындайды.
2.	Оқушы оқу тапсырмаларын орындау кезінде қандай нақты қиындықтарға тап болады? (қиындық тудыртатын нақты әрекетті атаңыз)	Ата-ана тарапынан көмек берілмейді, баланы көмекке әкелуден бөре айнамағанда, баласына қарамағанда.
3.	Оқушы қиындыққа тап болғандағы жауап реакциясы ?	Қиындыққа тап болғанда әр оқушы әртүрлі деңгейде қобалданбайды. Біреуі ақшаға, біреуі ақшаға, біреуі сөйлемейді.
4.	Сіздің ойыңызша, оқушының қандай қасиеттері оған қиындықтарды жеңуге көмектеседі?	Оқушының қиындықтарды жеңуі үшін ата-ана тарапынан көмек берілген кезде оқушы қиындыққа жеңіп алады.
5.	Сіздің ойыңызша, оқушының қандай қасиеттері оған қиындықтарды жеңуге кедергі келтіреді?	Оқушының оқу ортасындағы белсенділігінің аздығы.
6.	Оқушы өз бетінше қандай тапсырмаларды, қандай жұмыс түрлерін орындайды?	Оқушы өз бетінше өзін қиындайтын жерге өзін оқушы алатын жұмыс түрлерін орындайды.
8.	Сіз оқушыға қандай көмек түрін ұсынасыз? - жалпы қолдау: "сен істей аласың, сенің күшің жетеді»	Сен істей аласың, сенің күшің жетеді, сен оған жетеді, сен маған оқушысың.

	<p>-жетекші сұрақ " бұл тапсырма қандай ережеге сай?» -Әрекеттің басталуын көрсету. -Барлық шешімді көрсету " мен қалай істеу керектігін көрсетемін, ал сен қайтала»</p>	<p>Барлық шешімді көрсету. мен қалай істеу керектігін көрсетемін, ал сен соңынан қайталап бар не жасадым ба?.</p>
9.	<p>Сіз, оқушымен жеке жұмыс жасайсыз ба? Сабақта? Сабақтан тыс?</p>	<p>Оқушымен жеке жұмыс жасаймын. Әр сабақта оқушыға өз деңгейіне байланысты жеке жұмыс жүргіземін.</p>
10.	<p>Жеке көмек көрсету қалай жүзеге асырылады?-тапсырманы нақты, терең қайталап түсіндіру. -оқушының меңгеру барысындағы қиындықтарын анықтайсың -тапсырманы орындалуына бақылау жүргізу үшін баланы сабақтан соң алып қаласыз ба?</p>	<p>Оқушының сабақта меңгеру барысында қиындықтарды Әр сабақта анықтай аламын, ол оқушыға қозғалып алатын тапсырмаларды жеке асырамын.</p>
11.	<p>Дәл осы оқушымен жұмыс жасау барысындағы проблемаларды қорытындылаңыз</p>	<p>Оқушымен жеке жұмыс жасау барысындағы проблемаларды бағамдағанда үйде ата-ана тарапынан жеке жұмыс жүргізілмейді, дәстүрмен танып-біліп және түсіндіріліп, үйде баланы көңілге басып жүр.</p>

Үйден оқитын оқушының түсету сабағына қатысуы мен динамикалық дамуын бақылау күнделігі
Сазарман Әлімұлы

Күні:

Сабақтың тақырыбы:

Сабақтың мақсаты:

Сабақ өткізген күні, тақырыбы. Пайдаланылған көрсеткіштер	Мұғалімнің сабақтағы іс-әрекеті	Мұғалімнің тәлімдеуіне сай оқушының іс-әрекеті	Педагогтың дағдылық бақылау (динамика +, -)	Баланың ата-анасына нұсқау беру	Ата-ананың қолы	Мұғалімнің қолы
Сәуірдің 20-ші күні	Үй жағдайында іс-әрекеті	Төңірік-көрініс	+	Сұрақтарға жауап беру	Қолы	Қолы

Үйде білім алатын 2.1.5 сынып оқушысының Төлеулік Рамадан
 ата-анасымен байланыс дәптері

Күні	Өтілген тақырып	Ата-анасының КОЛЫ	Психологтың КОЛЫ
24.09.2021	Сұрақтарды шешу	Абайқали	Дүйс
28.09.2021	Сұрақтарды шешу	Абайқали	Дүйс

Ата-аналардын сұраулары (баланы сыныпта оқыту және психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша ата-аналардың ұсыныстары мен тілектері)

Бағалата жеке тытыр қажет.

Бала дамуының әлеуметтік жағдайын зерттеу бойынша жалпы қорытындылар мен ұсыныстар:

Жүзету-қаша-ту
жүзештаран үзбей жүрідү, мектепте
п.т. жүзәйдерінен жүшас жасау.

3. Логопед, психолог, дефектолог, басқа мамандармен дамытушы сабақтарға қатысады/қатысқан түзету-диалог

сабақтарына қатысады.

• Спорттық секцияларға, үйірмелерге, билерге қатысады жоқ

5. Ата-аналардың бала туралы пікірі (ата-аналармен әңгімелесу, сұхбатнама жүргізу және коммуникативтік паспорт жасау нәтижелері бойынша маман толтырады)

Баланы дамыту мен оқытуда ата-аналарды не мазалайды?

Сөйлемейді, түсінбейді.

Баланың күшті жақтары (ата-аналардың пікірі)

Төз узауда, жылдам қайталайды. Көрсеткен әрекетті бірден қайталайды (күгімен).

Баланың әлсіз жақтары (ата-аналардың пікірі) Нұсқауда

сөйлеуіміз, себебі, түсінбейді.

Баланың бөлек бөлмесі бар/ бала отбасы мүшесімен бірге бір бөлмеде/ бала сабақ оқу үшін және ұйықтау үшін жеке бөлмесі жоқ/және т.б.

Отбасылық және балалар-ата-ана қатынастарының ерекшеліктері
Отбасындағы психологиялық ортасы. Тәрбиелеу түрі (гиперопека, ги-

поопека және караусыз, авторитарлық тәрбие, тиянақсыз). Ата-аналардың баланы оқытуға, үй тапсырмаларын орындауға қатысуы.

Анасы айналысады көбінесе.

Ата-аналардың мектеп педагогтарымен қарым-қатынасы

Бала туралы мәлімет

• ПМПК-ның қорытындысы мен ұсыныстары

Диагнозы: аутизм. Сөйлеу тілі жоқ және іс-рекет бұзылмалы-
тара бар. Логопед, дефектолог кабинетіне жүгіну.

• Денсаулық күйі (медициналық қорытынды, анықтама).

-есту қалыпта

• көру қалыпта

• қимыл сфера қалыпта

Созылмалы аурулардың болуы, емдеу (педиатр, невропатолог, басқа
Дәрігерлердің жоқ.)

Мүгедектік: жоқ/ иа (қандай ауру бойынша)

Білім алушының ата-анасымен әңгіме жүргізудің хаттамасы

(ППҚ қызметінің міндеттері тоқтырады)

Баланың аты, тегі Амантай Жұртай

Туған жылы 21.01.2015.

Мекен-жайы Сара тоқа 35/2.

Отбасы құрамы:

Әкесі – (АЖТ, туған жылы, білім, жұмыс орны, қызметі, жұмыс телефоны, байланыс телефон) Ахметов Жүргенді Амантайұлы
04.09.1986, білімі – жоғары, «Қазаншар» слесарь.

Анасы – АЖТ, туған жылы, білім, жұмыс орны, қызметі, жұмыс телефоны, байланыс телефон Алишусина Бәрішжан Азаматовна
07.04.1990, білімі – жоғары, «Баржа» үйде.

Отбасының басқа да мүшелері: әжесі, атасы, тәтесі, інісі
Отбасында 2 бала бар.

Отбасының әлеуметтік сипаты: Толық/толық емес/көпбалалы/ әлеуметтік
жайсыз. Жоғары, орташа материалдық табысы бар (қамтамасыз етілген)/
төмен материалдық табысы бар отбасы (табысы аз); әлеуметтік көмекті алуға
мұқтаж
Мүқтаж емес.

Тұру шарттары: жөк/өзінің үйі бар, пәтерді жалға алады және т.б.

2021-2022 оқу жылдарына арналған

ЦИКЛОГРАММА

Педагог-психолог: Д.С. Түткүшова С. Сейфуллина атындағы ЖББМ

Дүйсенбі

- 9.00-9.30 — жеке түзету-дамыту сабақтары (психолог,логопед,әлеуметтік педагог)
- 9.30 – 10.00 — жеке түзету-дамыту сабақтары (психолог,логопед,әлеуметтік педагог)
- 10.30-11.00 — жеке түзету-дамыту сабақтары (психолог,логопед,әлеуметтік педагог)
- 11.30 – 12.00 — жеке түзету-дамыту сабақтары (психолог,логопед,әлеуметтік педагог)
- 14.00-16.00 – жеке түзету-дамыту сабақтары (психолог,логопед,әлеуметтік педагог)
- 15.30– 16.00 – психологтың жеке іс-қағаздармен жұмысы.
- 16.00-16.30– топтық жұмыс.Сюжетті-рөлдік ойын.(психолог,оқушылар)
- 17.00-17.30 – мамандармен өзара тәжірибе алмасу

Бекітемін:
Мектеп директоры:

А.Ж. Түргынбеков

2021

Сейсенбі

- 9.00 – 9.30 — жеке түзету -дамыту сабақтары
- 10.00 – 10.30 — жеке түзету -дамыту сабақтары
- 11.00 – 11.30— мамандармен өзара іс- тәжірибемен алмасу
- 11.30-12.00— мамандармен өзара іс- тәжірибемен алмасу
- 14.05 – 14.25 – жеке түзету -дамыту сабақтары
- 15.00-15.30 – Ата-аналарға қажеттіліктеріне қарай кеңестер беру
- 16.00-16.30— жеке түзету -дамыту сабақтары
- 15.30-16.00—16.00-17.00— мамандармен өзара іс- тәжірибемен алмасу

Сәрсенбі

- 9.30-10.00— жеке түзету -дамыту сабақтары
- 10.00-11.30 — жеке түзету -дамыту сабақтары
- 11.30 - 12.00—жеке түзету -дамыту сабақтары
- 12.30 – 13.00— жеке іс-қағаздармен жұмыс
- 14.00-14.30 — жеке түзету -дамыту сабақтары
- 15.00-15.30— жеке түзету -дамыту сабақтары
- 16.00-17.00 – мамандармен бірігесе ата-аналарға кеңес беру (дефектолог ,логопед,психолог ,әлеуметтік педагог)

Бейсенбі

- 9.00.-9.30** — жеке түзету -дамыту сабақтары
- 9.30 – 10.00** — жеке түзету -дамыту сабақтары
- 10.30-11.00** — үйден оқытылатын оқушылардың үйіне бару (жеке түзету-дамыту сабағы)
- 11.30 – 12.00** — ата-аналарға кенес беру
- 14.30-15.00** –топтық жұмыс (дефектолог , логопед,психолог,әлеуметтік психолог)
- 16.00-16.40**– онлайн семинарларға,воркшоптарға қатысу
- 16.55- 17.20** – мамандармен өзара тәжірибе алмасу

Жұма

- 9.00.-9.30** — жеке түзету -дамыту сабақтары
- 9.30 – 10.00** — жеке түзету -дамыту сабақтары
- 10.30-11.00** — жеке түзету -дамыту сабақтары
- 11.30 – 12.00** — үйден оқытылатын оқушылардың үйіне бару (жеке түзету-дамыту сабағы)
- 14.30-15.00** –топтық жұмыс (психолог ,логопед,дефектолог,әлеуметтік педагог)
- 15.00-15.30** — жеке түзету -дамыту сабақтары
- 15.30-16.30** — жеке түзету -дамыту сабақтары
- 16.30-17.00**— Мамандармен кенесу,оқушылардың өзгерістерін талдау
- 17.00- 17.30**– Әдіскермен іскерлік кездесу

БЕКТЕМІН
«С. Сейфуллин ЖББ
Мектебі КИМ директоры
Аманжол Түргіндеков А.Ж.
« » 2021 ж

І-сынып оқушысы (үйден оқыту) Қасинова Аружанға арналған
психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламасы
2021-2022оқу жылы

Педагог-психолог
Туткушева Д.С.

Түсінік хат

«Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадаты № 500 бұйрығы

Орташа ақыл-ой кемістігі бар білім алушыларға арналған бастауыш білім беру деңгейінің 1-4 сыныптары үшін «Психомоторикасы мен сенсорлық үдерістерін дамыту» пәнінен жаявартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы

«Психомоторикасы мен сенсорлық үдерістерін дамыту» түзету курсының мақсаттары:

1) білім алушылардың әрбір нысанда сенсорлық қасиеттерімен, сапасымен, белгілерімен жыныстықта және қоршаған шындық туралы көп қырлы көп функцияналды түсініктерді тануы, олардың психикалық дамуын оңтайландыру және қоғамға тиімді әлеуметтендіру үшін қолайлы жағдай құру;

2) әр түрлі заттармен және материалдармен мақсатты бағытталған еркін әрекеттерді қалыптастыру.

17. «Психомоторикасы мен сенсорлық үдерістерін дамыту» түзету курсының міндеттері:

1) әр түрлі талдауыштарға мақсатты бағытта жүйелі түрде әсер ету арқылы сезімдік тәжірибені байыту;

2) қарым-қатынастық, заттық-тәжірибелік және танымдық әрекеттерді қалыптастырудағы дайындық ретіндегі көру, есту, жанасымдық, кинестикалық қабылдауды, сондай-ақ исі мен дәмді қабылдауды дамыту;

3) кеңістіктік-мезгілдік бағдарлауды қалыптастыру;

4) графикалық дағдыларды дамыту;

5) қоршаған әлемді сан алуан қасиеттері мен оның нысандарының белгілерімен (түсі, исі, дәм, дыбысы, ыдырағы) бірге қабылдау қабілетін қалыптастыру;

6) әр түрлі өнімдік әрекеттерге (бейнелеу, тұрмыстық және еңбектік, өзіне-өзі қызмет көрсету) негіз болатындай қарапайым әрекет тәсілдерін қалыптастыру.

Бағдарламаны іске асырудың негізгі кезеңдері: Жылдық. Аптасына 2 рет. 68 сағат.

Оқу пәнінің мазмұны:

№	Бөлімдер	Бөлімшелер
1	Сенсорлық үдерістерді дамыту	1.1 Көру арқылы қабылдау және зейін
		1.2 Заттардың түсін, пішінін, шамасын қабылдау
		1.3 Есту арқылы қабылдау және зейін
		1.4 Жанасымдық-қимылдық қабылдау және заттардың ерекше қасиеттерін қабылдау
		1.5 Кинестетикалық және кинетикалық даму
2	Кеңістікте бағдарлау дағдыларын дамыту	2.1 Өз денесінің сызбасында, ғимаратта, қағаз бетінде, үстел үстінде бағдарлау
3	Ұсақ моториканы дамыту	3.1 Қол мен саусақтарды дамыту

Бөлімшелер	Оқыту мақсаттары	Сағат саны	Өткізілетін уақыты
1.1 Көру арқылы қабылдау және зейін	1.1.1.1 адам бетіне көз тоқтату	2	
	1.1.1.2 қозғалмайтын жалтыраған затқа көз тоқтату	2	
	1.1.1.3 бағыт-қарама-қарсы, оның сол жағында, оң жағында орналасқан қозғалмайтын затқа көз тоқтату	2	
	1.1.1.4 шамасын анықтау (үлкен, кішкентай, ең үлкен)	2	
	1.1.1.5 шамасын есепке ала отырып, матрешканы және пирамиданы байқап көру арқылы жинау	2	
	1.1.1.6 көлемді және жазық пішіндерді еліктеу бойынша, үлгі бойынша ажырату	2	
	1.1.1.7 көлемді пішіндерден еліктеу бойынша, үлгі бойынша құрастыру	2	
1.2 Заттардың түсін, пішінін, шамасын қабылдау	1.1.2.1 түсіне қарай қатты ерекшеленетін (2 керемет түс) заттарды үлгі бойынша таңдау	2	
	1.1.2.2 пішініне қарай қатты ерекшеленетін таныс заттарды үлгі бойынша таңдау	2	

1.3 Есту арқылы қабылдау және зейін	1.1.2.3 көлемді геометриялық пішіндерді ажырату (шар, куб)		
	1.1.2.4 көлемді геометриялық пішіндерді (шар, куб) ажырату, қоралтың сәйкес ойығына итеріп салу	2	
	1.1.2.5 нысандарды шамасы бойынша (заттарды өзара, екі білім алушыны бойын, ересек адам мен білім алушының бойын) салыстыру	2	
	1.1.2.6 шамасына қарай қатты ерекшеленетін 2 затты (үлкен, кішкентай) салыстыру	2	
	1.1.2.7 заттармен ойын және жаттығулар кезінде олардың шама параметрлерін ажырату	2	
	1.1.2.8 үлкен затты қолымен, кішкентай затты саусағымен алу	2	
	1.1.2.9 үлгі бойынша, сөз бойынша заттардың (4) түстерін ерекшелеу	2	
	1.1.2.10 заттардың олардың бейнесімен ара қатынасын белгілеу	2	
	1.1.3.1 қоршаған шынайы орта дыбыстарын (сөйлеу тілі, музыка, шулар) ажырату	2	
	1.1.3.2 таныс адамдарды дауысынан ажырату	2	

1.4 Жана сымдык- кимылдык кабылдау және заттардын ерекше касиеттерін кабылдау	1.1.3.3 кулак, ийк, бел тусында орналаскан, козгалмайтын дыбыс кознін орналасу орнын аныктау		
	1.1.3.4 2 ойыншыктын ішінен (дангара-сыбызгы, бубен-ыскырык, бубен-сырнай) таңдаганда естілуі бойынша катты ерекшеленетін дыбысты ажырату	2	
	1.1.3.5 дыбыска еліктеуді ажырату және оны нысанмен (ойыншыкпен, суретпен) ара катынасын белгілеу	2	
	1.1.3.6 музыкалык ойыншыктын дыбысталуынын басталуы мен аякталуына деген асерінін болуы	2	
	1.1.3.7 дыбыс козін анықтау	2	
	1.1.3.8 ойыншыкты сәйкес дыбыска еліктеумен ара катынасын белгілеу	2	
	1.1.3.9 қарапайым ырғақтарды шығару	2	
	1.1.4.1 әрекеттердің әр түрлі түрлерінде: саздан, ермекезідан, камырдан илеп жасауда; саусақпен сурет салуда; ірі мозаикамен ойнауда; ұсақ заттарды сұрыптауда жана сымдык-кимылдык сезімталдыкты қолдану	2	

3.1 Қол мен саусақтарды дамыту	1.1.4.2 затты сипап көру немесе оны нобайы бойымен саусақпен жүргізу		
	1.1.4.3 көлемді пішіндер мен заттарды екі заттың пішінен сипап отырып, анықтау	2	
	1.1.4.4 тамақ өнімдерін (алма, нан, кәмпит) дәмі бойынша анықтау	2	
	1.1.4.5 сөйлеу тілі немесе ишарат арқылы жанаарымдық тұрғыдан ұнатанын білдіру	2	
	1.1.4.6 иіске деген әсерін білдіру	2	
	1.1.4.7 илеп жасағанда заттардың пішінін, шамасын бере білу	2	
	1.3.1.1 бауға түймені, ірі моншақтарды тізу; бұршақты, үрме бұршақты сұрыптау, жарманы іріктеу; түймелерді ағыту, сырманы, ілмектерді салу, шешу	2	
1.3.1.2 әр түрлі музыкалық аспаптарда (пианино, дангара, гитара, керней) ойнағанға ұқсату	2		

Ата-аналар жиналысының жоспары

Мектеп: С.Сейфуллин ЖББМ

Мерзімі: 11.09.2021ж

Ата-аналар саны: 6

Мұғалімдер: Оқу ісі жөніндегі орынбасары ; Қазбекова Т.М

Дефектолог: Сәбит И.Ғ

Ұзақбаева Н.А

Логопед: Төлеутай А.Д

Тургамбекова М

Психолог : Туткушева Д.С

Әлеуметтік педагог: Ақыш М.Ә

Ата-аналар жиналысының тақырыбы: «Баланың бас ұстазы ата ана»

Максаты:

- Ата - ананың өмірге деген көзқарасын өзгерту.
- Ата - аналарды балаларға жауапкершілікпен қарауға шақыру.
- Баланың бүгінгі істеген қадамы ертеңгі тұлға ретінде қалыптасуына үлкен әсер ететінін атап өту.

Міндеті:

1. Балаларды адамгершілікке тәрбиелеудегі ата - ананың жауапкершілігі.
2. Мектепте ата - ананың оқу - тәрбие саласындағы рөлі.
3. Алдағы уақытта оқушыларды тәрбиелеуде мұғалім мен ата - ананың бірігіп жұмыс жасауы.

Керекті құралдар: «Біз біргеміз» тренингі «Сіз қандай ата анасыз» тест

Ресурстары: (материалдары, көздері)

Видеожазба-лар, слайд, үлестірме парақтар мен шамдар, әуен.

Жоспар :

1. Жиналыс барысы
1. Ұйымдастыру кезеңі:

Ата-аналар жиналысы тренинг “Біз біргеміз”

**Үйде білім алатын 2 сынып оқушысы Амангелді Малияр
ата-анасымен байланыс дәптері**

Күні	Өтілген тақырып	Ата-анасының қолы	Әлеуметтік педагогтың қолы
19.09 - 20.09.2024ж	Жуыну		
19.09 - 20.09.2024ж	Сүртінуді Тіс жуу		
21.09 - 22.09.2024ж	Отбасының құрамын		
27.09 - 28.09.2024ж	Ата-анасының аты-жөнін, олардың жұмыс орнын білу.		
	Ана, аке, аға, бауыр, аяқе, сіңлі, қарындас жайлы білу		
	Дүкендердің негізгі түрлерін тану (азық-түлік дүкені, шаруашылық кітап дүкені)		
	Мерзім бойынша киімдерді білу		
	Жыл мезгілдеріне байланысты киілетін киімдерді таңдай алуы;		
	Өз бетінше киінуді және шешінуді		
	Киімінің он және теріс жағын ажырату		
	киім-кешекті ұқыпты бұқтету, шақпаққақтап жинау		
	хабардар болу, олардың маңызды түсіні және үйге қоюға болатынын түсіну		

	туыстыктынастар жайлы білу (ана, аке, аға, бауыр, әлке, сіңлі, қарындас)		
	Сауда қызметкерлердің мамандықтарын білу: сатушы-консультант, кассир, бақылаушы		
	телефон түрлерін тану (үй, ұялы, қосымша дыбыстық қызметімен жабдықталған, анықтаушы қызметі бар, автожауап қызметімен жабдықталған Азық-түліктің негізгі түрлерін тану		

Бекітемін:

Мектеп директоры:

Түргыябеков А.Ж

2021-2022

Тіл дамыту бойынша

5-сынып оқушыларына Түрсыннов Нүртілекке арналған
жеке бағдарлама

Мұғалім-догопед :М.И.Турғамбекова

2021-2022 оқу жылы

Түсінік хат

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 20 қыркүйектегі № 469 бұйрығына 94 - қосымша Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығына 534 қосымша

Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 20- Тамыздағы бұйрығы №425

Орташа ақыл-ой кемістігі бар білім алушыларға арналған 5-9 сыныптары үшін «Жазу, оқу және сөйлеу тілін дамыту» пәнінен жандартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту қазақ тілінде)

Оқу пәнінің мақсаты: Білім алушыларда нақты өмірлік жағдайларда көмектесетін қол жетімді (вербалды емес және вербалды) қарым-қатынас құралдарын, оқу мен жазудың қарапайым дағдыларды қалыптастыру.

Оқу пәнінің негізгі міндеттері:

Қарапайым айтылған сөйлеу тілін түсіну дағдыларын дамыту және жетілдіру;

Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру;

Ықпым алушылардың өз бетінше сөйлеу тілін дамыту және жетілдіру;

Оқу мен жазудың қарапайым дағдыларын дамыту;

Сөйлеу белсенділігіне итермелеуші оқу және жазуға үйрету процесімен байланысты жағымды көңіл-күйді дамытастыру;

Өмірлік жағдайларда қарапайым оқу мен жазудан алынған білім мен дағдыларын қолдануға үйрету.

№	Сабақтың тақырыбы	Сағат саны	Өтілетін күн
1.	5.1.2.1 Педагогика еліктеу бойынша 1 іс-әрекеттен тұратын қарапайым тапсырманы орындау (бірлескен әрекеттерді қолдану арқылы)	2	
2.	5.1.4.1 Кезкелген қолжетімді тәсілдер арқылы өзінің отініштері мен қалауларын білдіру (жесттерді қолдану, заттар мен әрекеттерді, сөздер мен сөйлемдерді і көрсету арқылы)	2	
3.	5.1.8.1 Нұсқаушы жестермен сөздерді қолдану арқылы суретте бейнеленген заттарды атау және тану	2	
4.	5.1.10.1 Сюжеттік суреттер(2-3) жұптарын тану және құрастыру	2	
5.	5.1.11.1 Драматизация мен иллюстрацияларды қолдану арқылы қысқаша тақпақтарды, ертегілерді, әңгімелерді тыңдау	2	
6.	5.1.13.1 Таным ертегілер ойындраматизацияларына қатысу, әрекеттерді орындау және рөлге сәйкес сөздік, сөзсіз құралдарды қолдану	2	
7.	5.1.14.1 Иллюстрациялар сериясына сүйене отырып, таным ертегіні мұғаліммен бірге әңгімелеу	2	

8.	5.2.3.1 Педагог әрекетіне еліктеу бойынша әріп элементтерін таяқшалардан, пластилиннен, қамырдан, сымнан құрастыру	2	
9.	5.2.4.1 Жұмысты сол жақтан оң жаққа қарай жүргізе отырып, жиіктердің кең жол шеңберінде әртүрлі фигураларды және оның элементтерін салу	2	
10.	5.2.8.1 А4 форматындағы сызықты қағазға әріп элементтерін қарындаш пен жазу	2	
11.	5.2.11.1 Таныс заттардың үлгілеріне баспа, жазба бейнелерден сөзжазбаларды көшіріп жазу	2	
12.	5.3.1.1 Ойындармен заттық іс-әрекеттерде сөзсіз дыбыстарды ажырату	2	
13.	5.3.1.2 Дыбысты шығу көзімен сәйкестендіру	2	
14.	5.3.2.1 Мүғалімге еліктеу бойынша құстардың, жануарлардың дауысына еліктеу және олардың дауысын тану	2	
15.	5.3.4.1 Үлгі бойынша сәйкес әріптермен дауысты дыбыстарды сәйкестендіру	2	
16.	5.3.5.1 Сөздердің мағынасын түсіну: «сөз бөлшектері»	2	
17.	5.3.6.1 Мүғалім сұрақтарының көмегімен жағдаяттық суреттер бойынша сөйлемдер құрастыру	2	

Бекітемін:

Мектеп директоры:

Тұрғынбеков А.Ж

2021-2022

ЦИКЛОГРАММА

Мұғалім-логонед: М.И.Турғамбекова

2021-2022

Дүйсөнбү

- 09.00-09.30 – жеке сабак (логопед)
- 09.30-10.00 – жеке сабак (топтык жұмыс)
- 10.00-10.30 – ата-аналарға кеңес беру
- 10.30-11.00 – жеке сабак (логопед)
- 11.00-11.30 – мамандармен іс-тәжірибе алмасу
- 14.30-15.00 – жеке сабак (логопед)
- 15.00-15.30 – жеке сабак (топтык жұмыс)
- 15.30-16.00 – ата-аналарға кеңес беру
- 16.00-16.30 – жеке сабак (логопед)
- 16.30-17.00 – мамандармен іс-тәжірибе алмасу

Кейсенбі

- 09.00-09.30 – жеке сабак (логопед)
- 09.30-10.00 – жеке сабак (топтык жұмыс)
- 10.00-10.30 – жеке сабак (логопед)
- 10.30-11.00 – жеке сабак (логопед)

- 11.00-11.30 – ата-аналарға кеңес беру
- 14.30-15.00 – жеке сабақ (логопед)
- 15.00-15.30 – жеке сабақ(топтық жұмыс)
- 15.30-16.00 – ата-аналарға кеңес беру
- 16.00-16.30 – жеке сабақ (логопед)
- 16.30-17.00 – мамандармен өзара іс тәжірибемен алмасу

Сәрсенбі

- 09.30-10.00 – жеке сабақ (логопед)
- 10.00-10.30 – жеке сабақ(топтық жұмыс)
- 10.30-11.00 – жеке сабақ (логопед)
- 11.00-11.30 – ата-аналарға кеңес беру
- 14.30-15.00 – мамандармен өзара іс тәжірибе алмасу
- 16.00-16.30 – жеке сабақ (логопед)

Бейсенбі

- 09.00-09.30 – жеке сабақ (логопед)

- 10.00-10.30 – жеке сабак(топттык жұмыс)
- 10.30-11.00 – жеке сабак (логопед)
- 11.00-11.30 – жеке сабак(топттык жұмыс)
- 14.30-15.00 – жеке сабак (логопед)
- 15.00-15.30 – жеке сабак(топттык жұмыс)
- 15.30-16.00 – ата-аналарға кенес беру
- 16.00-16.30 – мамандармен өзара іс тәжірибе алмасу

Жұма

- 09.00-09.30 – жеке сабак (логопед)
- 10.00-10.30 – жеке сабак(топттык жұмыс)
- 10.30-11.00 – жеке сабак(топттык жұмыс)
- 11.00-11.30 – жеке сабак (логопед)
- 14.30-15.00 – жеке сабак(топттык жұмыс)
- 15.00-15.30 – ата-аналарға кенес беру
- 15.30-16.00- мамандармен өзара іс тәжірибе алмасу

2021-2022 оқу жылындағы логопед қарауындағы оқушылардың сабақ кестесі

1-ауысым

Күні уақыты	Дүйсенбі	Сейсенбі	Сәрсенбі	Бейсенбі	Жұма
9-30	Амангелді Малияр Сағындық Мәдина	Амангелді Малияр	Амангелді Малияр Исабеков Ұлан	Исабеков Ұлан Сағындық Мәдина	Исабеков Ұлан
10-00	Бақытбек Рамазан Нұрбекқызы Жауқазын	Бақытбек Рамазан Нұрбекқызы Жауқазын	Бақытбек Рамазан	Нұрланұлы Әмірхан	Нұрланұлы Әмірхан
10-30	Амантай Нұртай	Амантай Нұртай	Амантай Нұртай	Шапау Нұркен	Шапау Нұркен
11-00	Ерланұлы Арман	Ерланұлы Арман Камипов Айдар	Ерланұлы Арман Камипов Айдар	Аманкеш Арсен	Аманкеш Арсен
12-00	Тұрынов Нұртілек Шірінбекова Аружан	Шірінбекова Аружан	Тұрынов Нұртілек	Әбдірахманов Ерасыл	Әбдірахманов Ерасыл

 Мектеп директоры:
 А.Ж. Тұрғынбеков

2-ауысым

Күні уақыты	Дүйсенбі	Сейсенбі	Сәрсенбі	Бейсенбі	Жұма
14-00	Бірнәзар Ажжан		Бірнәзар Ажжан	Сайлаубай Ерасыл	Сайлаубай Ерасыл
14-30	Әліқарім Сабыржан	Әліқарім Сабыржан		Сериков Арман	Сериков Арман
15-00	Төлеш Ербол	Төлеш Ербол		Құрманғали Нұрдаулет	Құрманғали Нұрдаулет
15-30	Сағынтай Дінназ	Сағынтай Дінназ	Сағынтай Дінназ	Сайлаубай Ерасыл	Сайлаубай Ернұр
16-00		Қаптарова Ақпейілі	Қаптарова Ақпейілі		
16-30					

Ата-аналар жиналысы

Хаттама 2021-2022 оқу жылы

«Жаңа оқу жылында балаларды оқыту туралы» жалпы мектепшілік онлайн ата-аналар жиналысы «Zoom» платформасы арқылы болып өтті.

Күні: 26 тамыз 2021 жыл

Қатысқаны : 78 адам

Күн тәртібінде

- 1.2021-2022 оқу жылының басталуы Мектеп директоры А.Ж Тургимбеков
- 2.Мектепке жол акциясы -Әлеуметтік педагог Л.С Толеутаева
- 3.Ерекше білім алуды қажет ететін оқушылардың жаңа оқу үрдісін ұйымдастыру

Тыңдалды:

Күн тәртібіндегі бірінші мәселе бойынша мектеп директоры А.Ж Тургимбеков ата-аналарға мәлімет берді.

Оқу үрдісі биылғы оқу жылы штаттық режимде басталады.

Сабақтың ұзақтығы - 45 минут; 1-сыныпта – сатылы режим;

Таза ауада, мектептің спорт алаңдарында дене шынықтыру сабақтарын өткізіледі.

Сабақтар арасындағы үзілістер әр сыныпқа әр уақытта беріледі;

Білім алушылар мен педагогтердің дене қызуын күн сайын өлшенеді, медициналық кабинет жұмыс істейді;

Дене қызуы нормадан жоғары балалар үйге қайтарылады. Егер сыныпта бала ауырып қалса, бүкіл сынып қашықтан оқытуға ауыстырылады.

Әрбір екінші сабақтан кейін кабинеттерде әр үзілістен кейін, ауысымдар арасында, дәліздерде, рекреацияларда, холлдарда және басқа да ылғалды тазарту жүргізіледі;

Зарарсыздандыруға арналған құралдардың жеткілікті. Аяқ киімге арналған кілемшелер, санитайзерлер қамтамасыз етілген.Барлық сынып бойынша оқулықтар жеткілікті.Инклюзивтік білім беру бойынша сәтр баспасынан шыққан оқулықтармен 1-8 сыныптар оқушыларына беріледі.

Күн тәртібіндегі екінші мәселелер бойынша әлеуметтік педагог Л.С Толеутаева толықтай айтып өтті:жалпы оқу қорынан материалдық көмекпен 32 оқушы қамтылды. «Мектепке жол »қайырымдылық акциясы

бойынша әлеуметтік жағдайы төмен отбасынан шыққан 15 оқушыға материалдық көмек көрсетілді.

Күн тәртібіндегі үшінші мәселе бойынша директордың оқу ісі бойынша орынбасары Т.М Казыбекова сөйледі :Биылғы оқу жылына 7 оқушыны ПМПК дан өткіземіз. Қыркүйек айының 6 күні Жезқазған қалалық ПМПК келеді.ПМПК өтетін оқушылардың ата-аналары малахит сайты арқылы ПМПК-ға тіркелесіздер.Мектебімізде былтырғы жылдай «Бочча»үйірмесі жұмыс жасайды.

Сөйледі :

5 сынып оқушысының ата-анасы Болатова Асель. Инклюзивтік көмек кабинеттері мектепте болса деп едім.Интернаттың екінші қабатына көтерілу бізге қиын болып тұр.

Қаулы:

1. Жаңа оқу жылында індетке байланысты қауіпсіздік шаралары қатан сақталсын,барлық сынып оқушылары оқулықпен қамтылсын
- 2.Әлеуметтік көмек алатын оқушылардың құжаттары уақытылы жиналып,материалдық көмек берілсін
3. Мектепте ерекше білім алуды қажет ететін оқушыларға сабақ оқу үшін жағдай жасап,қолдау көрсетсін.

Хатшы

Г.О Паринтаева

Төраға

А.Ж Тургимбеков

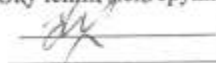
А.Ж
копирче түріне

Келісемін:
Оқу ісінің меңгерушісі:

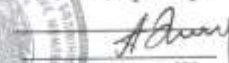
Казыбекова Т.М

Келісемін:
Оқу ісінің меңгерушісі:

Ускембаева Ж.А

Бекітемін:
Мектеп директоры:

Тургымбеков А.Ж

**«Саламатты болашақ»
Әлеуметтік жобасының аясында мүмкіндігі
шекетулі балаларға арналған «Бочча» үйірмесі.
(Республикалық жоба)**

Жетекшісі :ҚасымАсыланСерікұлы

2020-2021 оқу жылы

№	Тақырыбы	Сағат саны	күні
1	Бейімделген дене шынықтыру сабақтарындағы тәртіп ережелері және қауіпсіздік техникасы	2	3.09.2020 5.09.2020
2	Бочча ойыны туралы анықтама	2	10.09.2020 12.09.2020
3	Ойынның функциясы мен квалификациясы туралы түсінік	2	17.09.2020 19.09.2020
4	Бочча ойынының алғы шарттары	2	24.09.2020 26.09.2020
5	Көк,ақ, қызыл доптармен балаларды таныстыру	2	3.10.2020 5.10.2020
6	Ойын үшін қажетті деректеме	2	10.10.2020 12.10.2020
7	Геймплей	2	17.10.2020 19.10.2020
8	Ережелер ,Бочча ойындары	2	24.10.2020 26.10.2020
9	Гольф бочча	2	5.11.2020 7.11.2020
10	Түрлендірілген ойындар	2	12.11.2020 14.11.2020
11	Дүние жүзілік Бочча ойыны	2	19.11.2020 21.11.2020
12	Қазақстандағы Бочча ойыны(практикалық ойын)	2	26.11.2020 28.11.2020
13	Бочча және ойын	2	3.12.2020 5.12.2020
14	Бейіндік дене жаттығуларының техникасы	2	10.12.2020 12.12.2020
15	Дамыту және керілу,созылу жаттығулары	2	17.12.2020 19.12.2020
16	Жалпы дамытатын арнайы жаттығулар	2	24.12.2020 26.12.2020
17	ЮНИФАИД кездесулер	2	2.01.2021 7.01.2021
18	Дәлдікке арналған жаттығулар	2	9.01.2021 14.01.2021

19	Тепе-теңдік пен қимыл үйлесімділігін дамытуға бағытталған ойындар;	2	16.01.2021 21.01.2021
20	Лақтыру техникасын дамыту	2	23.01.2021 28.01.2021
21	Лақтырудың әртүрлі техникаларын қолдану	2	29.01.2021 4.02.2021
22	Лақтыру техникасын машықтау	2	6.02.2021 11.02.2021
23	Лақтыру дағдыларын бекіту	2	13.02.2021 18.02.2021
24	Бочча ойынының әртүрлі әдіс тәсілдерін үйрену	2	20.02.2021 25.02.2021
25	Бочча ойынының бірнеше комбинациялары	2	27.02.2021 4.03.2021
26	Бочча ойынының әрүрлі кезеңдерін үйрену	2	6.03.2021 11.03.2021
27	Бочча ойынына арналған дағдыларын қолдану	2	13.03.2021 18.03.2021
28	Бочча ойынының ережелерін білу және элементтерін игеру	2	1.04.2021 3.04.2021
29	Боччадағы допты лақтыру техникасы мен тактикасын игеру	2	8.04.2021 10.04.2021
30	Кеңістікті бағдарлауды және қимылдардың дәлдігін дамытуға арналған жаттығулар	2	15.04.2021 17.04.2021
31	Тыныс жаттығулары	2	22.04.2021 24.04.2021
32	Команда мен жұмыс жасау негіздері	2	29.04.2021 1.05.2021
33	Ережелері жеңілдетілген спорттық ойындар	2	8.05.2021 10.05.2021
34	Ойындағы командалық әрекеттер	2	15.05.2021 17.05.2021

«С.Сейфуллин атындағы ЖББМ» КММ директоры

« _____ » _____ 2021 жыл
А.Ж. Тургимбеков

С.Сейфуллин атындағы ЖББ мектебінің 2021-2022 жылғына арналған

Ерекше білім алушы қажет ететін балаларға кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша іс-шаралар жоспары

№	Өткізілетін шаралар	Аяқтау нысаны	Орындалу мерімі	Орындаушылар
1	Оқушылардың кәсіптік қызығушылығын анықтау	Сауалнама	Қазан	Тутушпева Д.С. Ақши М.Ә
2	Оқушылардың қызығушылығы мен бейімділіктерін анықтау	Ата-аналарға ұсыныстар сурет байқауы	Қараша	ШПС мамандары
3	Мамандыққа саяхат.	Сурет байқауы Фотоколлаж	Қазан Қаңтар	ШПС мамандары Ақши М.Ә
4	Мектепте қай маман иелері жұмыс істейді	Фотоколлаж	Қаңтар	Ақши М.Ә
5	«Менің қиялымдағы мамандық»	Мектепке саяхат	Мамыр	Сынып жетекшілер
6	«Мен және менің сүйікті мамандығым»	Форум	Желтоқсан	Байсейітов А.Е.
7	«Өнегелі өмір» жобасын іске асыру	Фотоколлаж, презентация конференция	Қаңтар	Сынып жетекшілер
8	Кәсіпорындарға (автомобильдер, фабрикалар, шахталар, фермалар, т.б.) онлайн-саяхаттар ұйымдастыру	конференция	Ақпан	Байсейітов А.Е.
9	Білім алушылардың ЖОО, колледждер өкілдерімен онлайн-кездесулері мен бейне конференцияларын ұйымдастыру	Конференция	Наурыз	Байсейітов А.Е.

«С.Сейфуллин атындағы ЖББМ КММ директоры
А.Ж.Түргімбаев»
БЕКІТЕМІН
С.Сейфуллин атындағы ЖББМ 2021-2022 жылға арналған
инклюзивті білім беру жұмысы бойынша іс-шаралар жоспары
2021 жыл

№	Іс-шараның атауы	Аяқтау нысаны	Орындаушылар	Орындау мерзімі
1. Инклюзивті білім беру жұмысын ұйымдастыру - әдістемелік қаптамаңыз ету				
1.1	Үйден оқитын оқушыларды ПМК-дан өткізу	ПМПК қорытындысы	ПМПК мамандары	қыркүйек
1.2	2021-2022 инклюзивті білім беру жұмысы бойынша іс-шаралар жоспарын жасау және бекіту	жоспар	Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары Т.М.Казыбекова	қыркүйек
1.3	Инклюзивтік білім беру бойынша оқулықтармен қаптамаңыз ету	тізім	Ж.Аубакирова - кітапханашы	тамыз
1.4	ЕБЖ оқушыларды бақылау, оқу бағдарламасын анықтау.	бақылау	Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары Т.М.Казыбекова	қыркүйек
1.5	Ата-аналармен келісім шартқа отыру	Келісім шарт	Мектеп директоры	Қыркүйек

1.6	«Инклюзивті білім беру жұмысын нормативтік-құқықтық сүйемелдеу»	бағдарлама	дефектолог, логопед, психолог, әлеуметтік педагог	қараша
1.7	Инклюзивті білім беру жағдайында мүмкіндігі шектеулі бағаларға психологикалық-педагогикалық жұмыстар есебі	есеп	дефектолог, логопед, психолог, әлеуметтік педагог	Қаңтар Мамыр
1.8	Ерекше білім алушы қажет ететін бағалардың ата-аналарына кеңес беру	ата-аналарға арналған жадынама	дефектолог, логопед, психолог, әлеуметтік педагог	Қыркүйек
1.9	Инклюзивті білім беру – мүмкіндігі шектеулі бағалардың жалпы білім беретін мектептерде тең жағдайда бірдей білім алуын мектепшілік бақылауға қою	Анықтама жазу	дефектолог, логопед, психолог, әлеуметтік педагог	Тұрақты
1.10	Инклюзивті білім беру бойынша атқарылған іс-шараларды мектеп сайтына салу	сайт	Д.К. Рыскулов – мектеп бағдарламашысы	Тұрақты
1.11	Инклюзивті білім беру бойынша әдебиеттер мен әдістемелік нұсқаулықтар тізімін жасау	тізім	Ж. Аубақирова - кітапханашы	Тұрақты
2. Инклюзивті білім беру жұмысын ұйымдастыру – практикалық қамтамасыз ету				
2.1	«Бочча» ойыннан мектепшілік жарыс ұйымдастыру	юнифайт матч ұйымдастыру	А.С Қасым	Қазан

2.2	Бағаны әлеуметтендіру	Өзіне қызмет көрсету саласын дамыту.	Әлеуметтік педагог Психолог	Үнемі
2.3	« Желбірей бер, Тәуелсіздік байрағы!» сурет көрмесі	сурет көрмесі	дефектолог, логопед, психолог, әлеуметтік педагог	Желтоқсан
2.4	Жана инновациялық әдістемелерді қолдану	Воргшоп, zoom қосымшасы арқылы облыстық семинарлар мен біліктілікті арттыру курстары	дефектолог, логопед, психолог әлеуметтік педагог	Үнемі
2.5	"Сыйынар ем, ана деген тәңірге "	Мерекелік іс шара ұйымдастыру	дефектолог, логопед, психолог, әлеуметтік педагог	Наурыз
2.6	«Наурыз – мерекем, Наурыз- берекем!»	Мерекелік іс шара ұйымдастыру	дефектолог, логопед, психолог әлеуметтік педагог	Наурыз
2.7	«Жұлдыз-ай 2022» аудандық бағалар фестивалін ұйымдастыру		Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары Қазыбекова Т.М дефектолог, логопед, психолог,	Сәуір Мамыр

			әлеуметтік педагог ДФК Сынып жетекшілер	
2.8	«Жұлдыз-ай 2022» аудандық балалар фестивалін ұйымдастыру		Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары Қазыбекова Т.М дефектолог, логопед, психолог, әлеуметтік педагог ДФК Сынып жетекшілер	Сәуір Мамыр
2.9	Ерекше білім алуды қажет ететін балалардың ата-аналарына кенес беру	ата-аналарға арналған жадынама	Педагог-психолог-ДС Туткушева Педагог –дефектолог- А.К.Қызданаова Педагог-логопед- С.Солтан Сынып жетекшілер	ақпан-наурыз
2.10	ЕБҚ оқушыларды ЖОО, колледж өкілдерімен онлайн-кездесулері мен бейнеконференцияларын ұйымдастыру	бағдарламалар	Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары Т.М.Қазыбекова Әлеуметтік педагог Ақыш М	сәуір
2.11	Ерекше білім алуды қажет ететін оқушыларды жана оқу жылына ПМПК өткізу	Күжаттар жинақтау	Сынып жетекшілер	мамыр

МЕМОРАНДУМ О СОТРУДНИЧЕСТВЕ
Между Общественным фондом «МИР РАВНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ»
и СОШ имени С.Сейфуллина

Карагандинская область Жанаркинский район

10.09. 2020 года

В целях сотрудничества в области социального сектора Общественный фонд «МИР РАВНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ» от лица которого выступает Директор Ульжекova Нургуль, действующий на основании Устава с одной стороны и, СОШ имени С.Сейфуллина от лица которого выступает Директор Тургимбеков Айткожа Жексебекович, действующий на основании Устава с другой стороны в дальнейшем именуемые «Стороны» констатируют свои намерения относительно дальнейшего сотрудничества и соглашаются о нижеследующем.

Статья 1. ПРЕДМЕТ МЕМОРАНДУМА

1.1. Основным предметом настоящего Меморандума является сотрудничество в вопросах всестороннего развития. В целях исполнения настоящего договора Меморандума Стороны определяют следующие сферы взаимного сотрудничества:

- 1) Оказание содействия в организации спортивных секций для детей с ограниченными возможностями здоровья;
- 2) Оказание консультативной помощи в сфере развития адаптивной физической культуры;
- 3) Обмен информацией о проводимых сторонами тематических мероприятий, а также мероприятий, проводимых третьими сторонами, в которых принимает участие одна из Сторон и представляющих взаимный интерес в рамках настоящего Меморандума;
- 4) Организация мероприятий, направленных на повышение качества жизни людей с инвалидностью;
- 5) Пропаганда адаптивной физической культуры и спорта среди детей с особыми образовательными потребностями;
- 6) Сотрудничество в совершенствовании практик сохранения и укрепления здоровья детей, подростков и молодежи средствами физической культуры и массового спорта.

Статья 2. ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СТОРОН

2.1. В рамках настоящего Меморандума Стороны руководствуются законодательством Республики Казахстан, общепризнанными принципами и нормами международного права, осуществляют взаимодействие на принципах равноправия, открытости и добросовестности.

2.2. Стороны взаимодействуют друг с другом по вопросам выполнения пунктов настоящего Меморандума через уполномоченных представителей, делегируемых Сторонами для рассмотрения возникающих вопросов и проведения совместных действий.

2.3. При осуществлении настоящего Меморандума Стороны гарантируют конфиденциальность информации, передаваемой друг другу и обязуются не разглашать и не передавать полученную ими информации третьим лицам, за исключением случаев, предусмотренных законодательными актами Республики Казахстан, нормами международного права и письменного согласия другой Стороны.

Статья 3. АДРЕСА И ПОДПИСИ СТОРОН

Общественный фонд
«МИР РАВНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ»
Республика Казахстан, г.Нур-Султан,
ул.Пушкина д.4, офис 6

Ульжекova Н.Т.

СОШ имени С.Сейфуллина
Республика Казахстан, Карагандинская
область, Жанаркинский район, улица Абая 23

Директор _____ А.ЖТургимбеков

**С.Сейфуллин атындағы ЖОББ мектебіндегі
Инклюзивті білім беру бойынша І-жартыжылдық есеп
2020-2021 оқу жылы**

Инклюзивті білім берудің негізгі мақсаты - мүмкіндігі шектеулі оқушылардың танымдық мүмкіндіктері мен қабілеттеріне сәйкес білім алу, олардың әлеуметтенуі, бейімделуі және қоғамға кірігу құқығын іске асыру.

С.Сейфуллин атындағы ЖОББ мектебінде 2020-2021 оқу жылында 23 оқушы онлайн форматта ПМПК өтті.

Үйден оқитын оқушылар саны - 15

Инклюзивті оқушылар саны - 15

Арнайы сыныптағы оқушылар саны – 7

Барлығы:37 оқушы

2020-2021 оқу жылына арналған үйлестіру кеңесінің құрамы, жұмыс жоспарлары бекітілді.

Мектепте педагогикалық-психологиялық түзету кабинетінде

Дефектолог- Қызданова А.К педагог –модератор

Логопед- Солтан Саяраңгүл педагог-сарапшы

Психолог-Туткушева Д.С

ЛФК маманы-Қасым А.С педагог –модератор

Педагог-ассистент –Ұзақбаева Н.А, Тоғанбаева Г жұмыс атқарады.

Түзету сабақтарына ЕБАҚ балалар арнайы кесте бойынша жұмыс жасайды.

2020-2021 оқу жылында мектебімізде инклюзивтік білім беру бірлестігі құрылды,бірлестік жетекшісі Қызданова А.Қ дефектолог маманы.

«Samruk-Kazyna Trust» әлеуметтік жобаларды дамыту қорының қолдауымен спорт алаңдарын орнату бойынша Жанаарқа ауданында С.Сейфуллин ЖОББ мектебімен бірлесе отырып «Саламатты болашақ» әлеуметтік жобасын жүзеге асыруда.

Қазақстанда бейімдік дене шынықтыруды дамытатын инклюзивті бейімдік спорт үйірмелері Нұр-Сұлтан, Павлодар қалаларында ұйымдастырылса енді өзіміздің Жанаарқа ауданындағы С.Сейфуллин ЖОББ мектебінде де ұйымдастырылып жатыр. Бұл үйірменің негізгі мақсаты ерекше күтімді қажет ететін балаларға тегін «Бочча» спорт үйірмесін ұйымдастыру

09.09.2020 күні Нұр-Сұлтан қаласынан «Тең мүмкіндіктер әлемі» қоғамдық қорының басшысы Ұлжекова Нұргүл ханым С.Сейфуллин ЖОББ мектебіне келіп, мектеп директоры А. Ж Тұрғынбеков мырзамен меморандумға қол қойды. Ерекше білімді қажет ететін балалармен олардың ата-аналарымен кездесіп «Бочча» спорттық ойынына жалпы түсініктеме берді. Ата-аналар жақсы ойларымен, жоспарларымен бөлісе отырып, ойларында жүрген сауалдарына жауап алды. Аудандық білім бөлімінен кездесуге А.М Дюсембекова ханым қатысып мектептің жаңа бастамасы әлеуметтік жобаға сәттілік тілеп, оқушыларға болашақта паралимпиада жеңімпаздары болуға тілек білдірді.

08.12.2020 күні «Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға жалпы білім беру мектебінде психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету» тақырыбында директордың инклюзивті білім беру бойынша орынбасары Қазыбекова Т.М аудандық воркшоп өткізді.

15.12.2020 күні Тәуелсіздіктің 29 жылдығына орай мектебіміздің Білім алуда ерекше қажеттілігі бар балалармен «Тәуелсіз ел бейнесі» тақырыбында сурет көрмесі ұйымдастырылды. Пандемия кезіндегі талаптарға сай, арақашықтық сақталып, көрме шағын форматта ұйымдастырылды.

Ұйымдастырушылар: Психолог Туткушева Д, Логопед Солтан С, Дефектолог Қызданова А.К

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды қолдау үшін, олардың шығармашылық қабілеттерін және рухани-адамгершілік қасиеттерін дамыту мақсатында әр түрлі онлайн шығармашылық фестивальдерге қатыстырылуда: «Абай және ХХІ ғасырдағы Qazaqstan» атты Республикалық байқауға Сериков Арлан І-орын жетекшісі Туткушева Д.С

«Шексіз өмір» ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балаларға арналған Республикалық фестивальға 96 арнайы сыныптың 3 оқушылары Бекембаев Н, Аширбекова С, Шерімбекова С қатыстырылып Шерімбекова Сабина жүлделі орынға ие болды.

«Тәуелсіздікке тарту» атты Республикалық шығармашылық және өнер байқауына, көркем сөз жанры бойынша Сериков Арлан қатысып І-орынға ие болды, жетекшісі Туткушева Д.С

**«С.Сейфуллин атындағы ЖОББМ» КММ инклюзивті білім беру
бойынша 2020-2021 оқу жылына логопед-мұғалімнің I жартыжылдық
ЕСЕБІ**

2020-2021 оқу жылының барысына логопедтің жылдық жұмыс жоспары жасалып, бекітілді. Аталмыш жоспарға сәйкес логопат балаларды есепке алу, оқушылардың оқу дағдылары мен қабілеттерін зерттеп, алғашқы диагностикалық сөйлеу карталары толтырылды. Зерттеу нәтижелері және ПМПК қорытындылары бойынша әр баламен аптасына 2 рет жеке сабақтар өткізілді.

Әр ай сайын ата-аналармен кездесу ұйымдастырылып, кеңес беріліп, оқушылармен үй жағдайында қандай жұмыс жасауы керектігі туралы ұсыныстар айтылды.

ПМПК қорытындысы бойынша инклюзивті білім алуға бағытталған оқушылардың жалпы саны:

Үйден оқитын оқушылардың саны 16

Инклюзивті оқушылар саны – 14

Арнайы сыныптағы оқушылар саны – 7

Барлығы:37 оқушы

Жүргізілген диагностика нәтижесінде ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың арасында келесідей тіл кемістіктері анықталды:

Камешов Айдар –14.03.2013ж.(7 жаста) тілдің жалпы дамымауының 2 деңгейі;

Толеш Ербол – 06.02.2009ж. (11 жаста)логоневроз, тілдің жалпы дамымауының 3 деңгейі;

Сериков Арлан –24.05.2007ж.(13 жаста) дизартрияның жеңіл деңгейі, тілдің жалпы дамымауының 3 деңгейі;

Шапау Нұркен – 07.02.2013 ж.(7 жаста) тілдің жалпы дамымауының 2 деңгейі;

Қали Рамина- 20.10.2009ж. (11 жаста) (нейросенсорная потеря слуха двухсторонняя)есту аппараты орнатылған;

Сайлаубай Ерасыл- 15.08.2008ж. (12 жаста), тілдің жалпы дамымауының 4 деңгейі, дисграфия, фонетико - фонематикалық бұзылыстар;

Бақытбек Рамазан – 18.06.2013 ж. (7 жаста) коммуникациялық бұзылыстарға байланысты тілдің спецификалық бұзылысы;

Бекенова Аружан 18.09.2010ж. (10 жаста), дисграфия;

Серік Рамазан- 05.06.2012 ж. (8 жаста), тілдің жалпы дамымауының 3 деңгейі, ротацизм;

Сайлаубай Ернұр – 13.05.2007 ж. (13 жаста), тілдің жалпы дамымауының 4 деңгейі, дислексия;

Шерімбекова Аружан – 18.01.2010ж. (10 жаста) тілдің жалпы дамымауының 4 деңгейі

Амангелді Мадияр – 17.12.2013 ж. (7 жаста), дизартрия, тілдің жалпы дамымауының 1 деңгейі;

Сағынтай Ділназ -31.12.2007 ж. (13 жаста), дизартрия, ТЖД 1 деңгейі;

Бірناзар Ақжан – 30.06.2008ж. (12 жаста), коммуникациялық бұзылыстарға байланысты тілдің спецификалық бұзылысы;

Аманкешов Арсен – 16.08.2010ж. (10 жаста), тілдің жалпы дамымауының 3 деңгейі, дисграфия, дислексия;

Бекен Санжар – 26.02.2013 ж. (7 жаста), дислексия, тілдің жалпы дамымауының 3-4 деңгейі;

Нұрланұлы Әмірхан – 01.10.2013 ж. (7жаста), коммуникациялық бұзылыстарға байланысты тілдің спецификалық бұзылысы;

Ерланұлы Арман – 23.09.2014 ж.(6 жаста), коммуникациялық бұзылыстарға байланысты тілдің спецификалық бұзылысы;

Мақсұт Мақсат – 31.08.2011ж. (9 жаста), балалардың сал ауруы, (судорожный синдром, интеллект ниже условно возрастной нормы), тілдің жалпы дамымауының 3 деңгейі.

Оқушылармен жарты жыл бойы түзету-дамыту жұмыстары жүргізіліп, артикуляциялық гимнастика, тыныс алу мен тыныс шығарудың тереңдігін ұлғайтуға арналған жаттығулар, бет қимылының бұлшық еттеріне, ерінге, тілге артикуляциялық логомассаж жасалынды. Сонымен қатар дауыстың қаттылығын, сөйлеу белсенділігін ширату, кекештіктен еркін сөйлеуге, дыбыстарды түзеу,автоматизациялау және қою, белсенді тіл байлығын дамыту бағытында бірқатар жұмыстар жүргізілді. Нәтижесінде 2 оқушыға «Р» дыбысы қойылды, автоматизацияға жеткізу керек, «Қ» дыбысы 2 оқушыға қойылуда, сонымен қоса сөздік қорлары молайып, өз ойын еркін жеткізуге дағдыландыру жүзеге асырылып жатыр. Оқушылардың жеке ерекшеліктерін есепке ала отырып дамыту жұмыстары жеке тәсілмен

жүргізілді. Жүргізілген түзету-дамыту жұмыстарының нәтижесінде оқушыларда оң динамика байқалады.

15.12.2020 ж. Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігінің 29 жылдығына орай, білім алуда ерекше қажеттілігі бар оқушылармен «Тәуелсіз ел бейнесі» атты сурет көрмесі ұйымдастырылды.

**Бет қимылының бұлшық еттеріне, ерінге, тілге артикуляциялық
логомассаж жасау сәті**

Логопед-мұғалімі: Солтан С.С.

ЖАҢААРҚА АУДАНЫ ОҚИМДЕРІНІң
ЖАҢААРҚА АУДАНЫНЫң
БІЛІМ БӨЛІМІНІң
«С.СЕЙФУЛЛИН АТЫНДАҒЫ ЖАЛПЫ
ОРТА БІЛІМ БЕРУ ШІ Мектебі»
КОММУНАЛДЫҚ
МЕМОРЕТТІК МЕКЕМЕСІ

КОММУНАЛЬНОЕ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА
ИМЕНИ С.С.СЕЙФУЛЛИНА
АКМАТ АЖАМАРҚИНСКОГО РАЙОНА
ОТДЕЛ ОБРАЗОВАНИЯ
ЖАҢААРҚИНСКОГО РАЙОНА

БҮЙРЫҚ
30.11.2020

Атасу нөмірі

ПРИКАЗ

№ 170

шешеніс Атасу

**«С.Сейфуллин ЖОББМ» КММ
Пед консилиумының құрамын
құру және бекіту туралы**

«С.Сейфуллин атындағы ЖОББМ» КММ инклюзивті білім беру жоспарына сәйкес оқушыларға педагогикалық – психологиялық қолдау көрсету мақсатында : Педагогикалық-психологиялық консилиум құрамы құрылсын:

1. Туткушева Дуржан Сериковна – психолог,
2. Кызданова Айым Кожатаевна – дефектолог,
3. Солтан Саяраңгүл – логопед;
4. Беспәева Айгүл Тулешовна – бастауыш сынып пәні мұғалімі;
5. Базылова Айгүл Дүйсембаевна – информатика пәні мұғалімі;
6. Сейфуллина Орынбасар Боранбаевна – казак тілі және әдебиеті пәні мұғалімі;
7. Айтбаева Айнаш Абильдаевна – математика пәні мұғалімі;
8. Қазыбекова Толғанай Мухамедкалиевна – директордың инклюзия ісі жөніндегі орынбасары;

Мектеп директоры

А.Ж.Тургимбеков

Таныстым 30.11.2020 Д.С. Туткушева.

Таныстым _____ А.К.Кызданова.

Таныстым 30.11.2020 С.Солтан.

Таныстым 30.11.2020 А.Т.Беспәева.

Таныстым 30.11.2020 А.Д.Базылова.

Таныстым 30.11.2020 О.Б.Сейфуллина.

Таныстым 30.11.2020 А.А.Айтбаева.

Таныстым 30.11.2020 Т.М.Қазыбекова.

Орынд.
Қарипбекова А.Б.
2-64-34

Бекітемін :
«С.Сейфуллин атындағы ЖББМ» КММ директоры
А.Ж Тургимбеков
20 21 жыл

**2021-2022 оқу жылына арналған
Психолого-педагогикалық консилиум
жұмысының жоспары**

№	Іс-шаралар	Мерзімі	Жауаптылар
1	ПМПК-ға дайындық	тамыз	Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары
2	Әдістемелік ұйытдастырушылық. Оқушылардың білім алуына бағдар беру, баланы әлеуметтендіру	Қыркүйек	ППС манаңдары
3	Мерекелік іс-шаралар ұйымдастыру. 1- сынып оқушыларының оқу нәтижелері , жарты жылдық есеп	қантар	Пән мұғалімдері ППС манаңдары
4	Жылдық жұмыстың нәтижесі. 5- сынып оқушыларының оқу нәтижелері	мамыр	Пән мұғалімдері ППС манаңдары

Ҳуш: муҳтамад №3.
#01.2021.
Ҳафтаи 5.

Ҳуш тарғиби:

1. Ҳуш-ай 2020 ғоштивалонке ғайиғуғе
теғиғеғеғе.
2. Ҳағғеғеғе сағиғе ағғиғеғеғеғе ағғе
неғиғеғеғе.

Ҳағғеғе ағғеғе бағғиғеғе - Ҳағғеғеғе Ҳағғе
Ҳағғеғе Ҳағғеғеғе - Ҳағғеғеғеғе.

Ҳағғеғеғе ағғеғе "Ҳағғеғеғе-ай 2021" ғеғеғе
неғиғеғеғеғе бағғиғеғеғеғе ағғеғеғе, ағғеғеғе
ғеғе ағғеғеғе ағғеғеғеғе ағғеғе.

Ҳағғеғеғе ағғеғеғе бағғиғеғеғе ағғе
неғиғеғеғе бағғеғеғе, ағғеғеғеғе
ғеғеғеғеғеғе. Ҳағғеғеғе сағиғе бағғи
неғиғе ағғеғеғеғе. Ҳағғеғеғе ағғеғе
бағғиғеғе неғиғеғеғе бағғиғеғе,
неғе ағғеғеғеғе бағғи бағғиғе. Ҳа
неғиғе ағғе сағиғе неғиғеғе бағғи
ғеғеғеғе бағғиғеғе бағғиғе, бағғе
Ҳағғе А С бағғиғе. Ҳағғеғеғе Ҳағғе
А С неғиғеғе бағғиғе ағғеғе
неғиғе бағғи, ағғеғе бағғи бағғи
бағғиғе бағғиғе.

Ҳағғеғеғе ағғиғеғеғе бағғиғе
А С бағғиғе А С ағғе бағғи
неғиғе. Ҳағғеғе-ай ағғеғеғе

1. Ҳағғе бағғи
2. бағғе

3. асан ату;

4

н. сират турусуну буса.
турусуну. Спартаккара С. Сейфуллин
бул и мамандардын җыйынаотурусын
булар, соңунтан баргындо. даирини
түрүктөрдүн картаны турусуну керек.

Экинчи иккене буса. даирини соңунтан
мурадым Туркитбаев. А. С. соңуну.
мамандарга Э. К. сурун Э. К. сурун
А. М. сурун. Бул буса сурун-сурун
сурун мамандар, кышман җеткен сурун
мамандар. Җыйынаотуру мамандар. сурун
мамандар. Бул мамандар сурун-сурун,
мамандар мамандар мамандар. Сурун
мамандар мамандар мамандар, мамандар
мамандар. Бул мамандар мамандар, сурун
мамандар мамандар. Бул мамандар мамандар,
мамандар мамандар, мамандар мамандар.
Бул мамандар мамандар мамандар, мамандар
мамандар. Мамандар мамандар мамандар
мамандар.

Экинчи иккене буса. даирини соңунтан
мамандар Туркитбаев. А. К. соңуну.
мамандар мамандар Э. К. сурун А. М. сурун
мамандар. Бул мамандар мамандар мамандар.
мамандар мамандар мамандар мамандар.
мамандар мамандар мамандар мамандар.
мамандар мамандар мамандар мамандар.
мамандар мамандар мамандар мамандар.
мамандар мамандар мамандар мамандар.
мамандар мамандар мамандар мамандар.

туркмен жаны жаны. Сунт сар
җанатан. Сунт байлыктары. ТПС
мамаларга каттык туркменге
интернетке барган. Ананга җане
катышып туркменге бериле, бирин
җане анан туркмен жаны. Ра
ман кып туркмен жаны керек.

Алг катышып катышты:

1. "Туркмен-ай" аял дайыгы туркменге
жаны, фестивалге катышып дайып
жаны. Ананга катышып туркменге
мамаларга катышып.

2. Дайыгы аял дайыгы Ананга,
Ананга катышып дайыгы
туркменге катышып.

Каттык Алг Аманжол - Д.С

БҮЙРЫҚ

21.09.2012 ж

Жаңаарқа кенті

ПРИКАЗ

№ 10

поселок Жаңаарқа

«Сакен Сейфуллин атындағы ЖББМ» КММ Пед консилиумның құрамын құру және бекіту туралы

«Сакен Сейфуллин атындағы ЖББМ» КММ инклюзивті білім беру жоспарына сәйкес оқушыларға педагогикалық – психологиялық қолдау көрсету мақсатында : Педагогикалық-психологиялық консилиум құрамы құрылсын:

- 1.Туткушева Дуржан Сериковна – психолог;
2. Сәбит Индира Ғалымжанқызы - дефектолог;
3. Ұзақбаева Назгүл Айдынкызы - дефектолог;
- 4.Беспаева Айгүль Тулешовна – бастауыш сынып пәні мұғалімі;
- 5.Базылова Айгүль Дуйсембаевна – информатика пәні мұғалімі;
- 6.Сейфуллина Орынбасар Боранбаевна – казак тілі және әдебиеті пәні мұғалімі;
7. Жумажанова Айнур Қуантаевна - математика пәні мұғалімі;
- 8.Қазыбекова Толғанай Мухамедкалиевна – директордың инклюзия ісі жөніндегі орынбасары;
- 9.Төлеутай Аружан Даулетбайқызы – логопед;
- 10.Турғамбекова Меруерт Ибрагимовна – логопед;
- 11.Ақыш Маржан Әнуарбекқызы – әлеуметтік – педагог;

Мектеп директоры

А.Ж.Тургимбеков

Таныстым _____ Туткушева, Д.С.

Таныстым _____ Сәбит, И.Ғ.

Таныстым _____ Ұзақбаева Н.А.

Таныстым _____ Беспаева, А.Т.

Таныстым _____ Базылова, А.Д.

Таныстым _____ Сейфуллина, О.Б.

Таныстым _____ Жумажанова А.К.

000284

Сөйлеу картасы

Аты жөні: Аманжол Мамбет
 Туылган күні, айы, жылы: 17.10.1993
 Мекен - жайы: _____
 Сынып: 2в
 Неврологтың қорытындысы: _____
 Есту қабілеті: жақсы

Анамнез

Баға жүктіліктің қай айынан: _____
 Жүкті болу кезеңі қалай өтті: хорошо
 (тоқсандар, сырқаттанды, жаракаттанды)
 Баға қашан айқайлады: бірінші айы
 Асфиксия (ақ, көк): _____
 Баланың туылған кезеңі сәлмегі: 1400

Баланың жалпы және тілінің даму мерзімдері:

Басын ұстауы 11 , отыруы 1ж , жүруі 1жас үш айы біржас
 Балдырлауы _____ , алғашқы сөзі _____
 Сөйлем құрауы бүтас сөз , сөз түсінуі 5-6 жас.

Баланың жалпы түсінігі

Атын кім? Аманжол
 Жасын нешеде? аймамайын
 Қайда тұрасың? білімде

Құрылысы:

Сөйлеу мүшелерінің құрылысы, қимыл- қозғалысы.
 Ерін (жарықшаты бар, қалыпты), тісі (күсік, сирек, алдыңғы тістері жоқ, қалыпты), қатты таңдай (білік, аласа, қалыпты) , жұмсақ таңдай (жарықшак, қысқа, қалыпты), ты асты жұйбесі (қысқа, қалыпты), астыңғы, үстіңгі жақтардың құрылысы (қалыпты, прогнатия, адалыңты ашық, бүйір ашық) , ерінді алға шығаруы + , жымыно + , тілді шығарып күрек тарбаң орындауы + , тілді оңға, сол қозғалуы + , таңдай қағуы + .

Жалпы моторикасының дамуы

Лақ ұшымен тұру, тізерлен отыру: жүгіре отырады
 Екі аяқпен секіру, бір аяқпен секіру: жақсы
 Қолды алға, артқа, жоғары, төмен қозғату: жақсы
 Салқымен жүріп өту: жақсы

Қолдың ұсақ моторикасы

5-6 рет саусақтарды жулдырыққа жұлып, ашу: жүгіре
 Ұсақ заттарды жинау (моншақ, шырпы т.б.): жақсы
 Қолдың барлық саусақтарын басбармаққа кезек-кезек қосу: жақсы
 Тыныс алуы (сөйлегенде аяқ қолға, жылдамдығы, ұсақтығы): жақсы
 Дауысы (қатты, жұяң, жіңішке, мұрыннан сөйлейді): _____

1. Сөйлеу тілін тексеру

Дыбыстардың айтылуын тексеру

Тексерілетін дыбыстар: С, З, Ц, Ш, Ж, Ш, Р, Д, К, Ф, Х, М, Н
 Және дыбыстар: С, З, Ц, Ш, Ж, Ш, Р, Д, К, Ф, Х, М, Н
 Бұрында: СА, АС, ЗО, ОЗ, АЦ, ОЦ, ШУ, УШ, ЖИ, ИЖ, ЦА, АЦ, РА, ОР, Ю, ДІ, КА, АҚ, ЕО, ОЕ, ХИ, ИХ, МЫ, ЫМ, НА, АН
 Сөзде: сәтте, зәбра, ширк, шар, жол, шахтер, рәмі, дәк, қар, ғалым, хан, мысық.
 Сөйлемде: Сара мен Самат сәкіна салмақ ойында. Жазда Жайна піекен жүзімдерді жинағанда жақсы көреді.

2. Фонематикалық есту қабілетін тексеру

1. Бұрындарды айтуын тексеру.

са-ша-сә	за-за-жа-жа	ба-па-па
ша-са-да	ча-ча-ша-ча	ка-га-га-ка
та-ча-тә	па-па-па-па	ра-да-ра
		ра-да-ра-ра

2. Сөздерді айту мүмкіндігін тексеру.

Сөзді тыңда да менімен қайтала.
 күн-түн қасиқ-асық шам-шан жол-сол зән-зән
 мал-тал қора-жора қас-тас жән-сән жаз-жас

3. Сөйлөмдө айту мүмкүнчүлүгүн тексерүү.

Сапа сүгүтүн суулап, үстөлдү сүрттү.

Дизарт коюндан тездимди.

Жоюрга терген жаныркак жасайт.

4. Мына дыбыстардан басгалыгын сөздөрдү ата [a], [o], [y], [ɣ], [s], [c].

Сөздөрдү бардык дыбыстарды катары менен атап шык

- Сап Зарт Цирок Мысык
- Жап Кар Фалым Ай
- Зап Дак Хан Шетка

3. Буяндак кыралымын тексерүү

1. Сүрөттү бойдонша заттардын аттарын атау:

- Агаш Жаныркак Сарат
- Замыран Ушак Дак
- Мысык Күшк Кой

2. Буяндак таңдау даярдыгын тексерүү.

1. Сөздөрдү буянда бөл.

- Арш Жаныркак Сарат
- Замыран Ушак Дак
- Мысык Күшк Кой

2. 1 - буяндак сөздү таңда. 2 - буяндак сөздү таңда. 3 - буяндак сөздү таңда.

4. Сөздү коргоп тексерүү

1. Зат жана онын бөлүштөргү.

Заттын бөлүштөргүн ата.

- Шайнек Күрүшак Кой

Сөздүн лексикалык мүнөзүн таңдап.

Түшүндүр, бул не?

- Лосозд Кайна Калк

2. Жанында таңдау бир сөзбөн ата.

- Айна, аймугу, баян
- Ушак, автобус, кеме.
- Козгоп, таска, күртө.
- Калма, ошургун, даяр.
- Картоп, жуга, калыста.

3. Предикативті сөздү коргоп тексерүү.

Айтшы, не канай дауыс шыгардым?

- Огеш Мысык И
- Кой Сизир Кара

4. Ис кымылды билдиретін сөздөр:

- Бул ким? Не кеткен жатыр
- Ис ороктеги ата. (кайгел?)
- Ушак, даяр, жолд, аялшы, күс.

5. Заттын санын билдиретін сөздөр:

- Бул не? Кайдагы?
- Айма (татти, даяр, кызыл)
- Койлек (көк, даяр)

Агаш (биле, жасал)

Карындаш (ушак, кыска, сары, кара)

6. Автономдү тексерүү (Карама- кары миллиндагы сөздү табу).

- Түл _____, суук _____, астык _____
- Ушак _____, төмөн _____, үшк _____
- Карыны _____, адыс _____, жылдым _____

7. Синонимдү тексерүү (баскыша кандай айтууга болот).

- Сүзү _____, адепти _____, билмди _____
- Билк _____, төмөн _____, түйдик _____

5. Сөйлөгү тилин грамматикалык кыралымын тексерүү.

1. Сөйлөм кырау даярдыгы

Сүрөт бойдонша сөйлөм кырау.

2. Берилген сөздөрдөн сөйлөм кырау.

Шош кола жели _____

Су түйлө Жаңыл күйл _____

Сөйлөмдү аяктау:

Балалар мектепте _____

Атам гүзет _____

3. Зат есімди жекенден көнө түрө өзгөртүү.

Корпе - _____

Түйе - _____

Китп - _____

Даяр - _____

4. Сөзгө жалгандарды коюу:

Бала кайда барды?

Бала кимден кене жатыр?

Бала не кетей?

Бага кімді көрді?

5. Жүктік жалғауларды қолданыңы:

Мен	ойнаймын	Біз
Сен		Сендер
Сіз		Сіздер
Ол		Олар

6. Байланыстырғын сөйлеу тілін тексеру:

Мен саған кәзір шағын әңгіме оқи беремін. Сен оны мұқият тыңдап, есте сақтап әңгімені айтпа бер

Үш сұр мысық бір тышқанда көрді. Үшеуі бірдей тышқанға ұқтылды. Тышқан ұн тұрған шараға күмі берді. Мысықтар бірге түседі. Тышқан қашып кетті. Үш сұр мысық ақ мысықтар болып шыға келді.

(«Балдырған» жұрналынан.)

1. Үш сұр мысық нені көрді?
2. Қашпасы тышқанға ұқтылды?
3. Тышқан қайда күмі берді?
4. Мысықтар қайтті?
5. Тышқан қайтті?
6. Үш сұр мысық қандай болып шыға келді.
 - Суретке қарап оны қатарымен қойып, әңгіме құрастыр
 - Әңгіменің мазмұнын өз сөзімен айтпа бер
 - Берілген тақырыпқа әңгіме құрастыр
 - Жалпы сөйлеу қабілеті
 - Шапшаңдығы
 - Анықтығы

Қорығанды _____

Оқушыны тексерілген күні _____

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың динамикалық картасы

№	Оқушылардың аты-жөні	сыныбы	Диагностикалық бағалау									
			Логикалық ойлау қабілеті	Қабылдау процесі	Есте сақтау қабілеті	Зейін процесі	Көру қабілеті	Есту қабілеті	оқуы	жазуы	Ұсақ қол моторикасының дамуы	
1	Аманжолді М	2	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
2	Аманжолді А	1	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
3	Аманжолді С	9	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
4	Аманжолді А	1	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
5	Аманжолді А	5	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
6	Аманжолді Р	5	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
7	Аманжолді М	4	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
8	Аманжолді Е	7	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
9	Аманжолді С	7	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
10	Аманжолді С	9	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
11	Аманжолді С	10	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

- Жаксы - ●
- Орта- ●
- Төмен- ●

Дефектолог: *Самат Н.Т. 1*
 16.09.2021

**Үйде білім алатын 2 сынып оқушысы Амангелді Мадиярдың
ата-анасымен байланыс дәптері**

Күні	Өтілген тақырып	Ата-анасының қолы	Дефектолог қолы
14.09.2022	Сөздер және буындар кешенін есте сақтау		
21.09.2022	Койылған мақсатқа сәйкес ақпараттығындылған мәтіннен бөлу		
28.09.2022	Түрлі жағдайларда өз тілектерін, өтініштерін құрастыра білу; Диалогқа қатысу;		
04.10.2022	Сұрақтарға толық жауап беру		
	Қарымқатынастың вербалды емес құралдарын және дауыс ырғағын тән қолдану		
	Мұғалімнің көмегімен суреттерге қарап, оқыған мәтінге ұқсас әңгіме құру		
	Мұғалімнің даусымен өлеңдерді, жанылппаштарды жаттау;		
	Жаттаған өлеңдерді, жанылппаштарды айту;		
	Таныс ертегілерді суретті тірекке алып мазмұндау		

Бекітемін:

Мектеп директоры:

Түргынбеков А.Ж

« 09 » 2021-2022

«Оқу және тіл дамыту» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы» жеке бағдарламасы
4 сынып оқушысы Шерімбекова Аружаға арналған

Мұғалім-дефектолог :И.Г.Сәбит

2021-2022 оқу жылы

Түсінік хат

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 20 қыркүйектегі № 469 бұйрығына 13-шіні Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі №115 бұйрығына 453-шіні Кету қабілеті бұзылған (естімейтін) білім алушыларға арналған негізгі орта білім беру деңгейінің 5-10 сыныптары үшін «Аудалекі және тұрмыстық сөйлеу тілі» пәнінен жандартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2021 жылғы 20 тамыздағы № 415 бұйрығына

«Оқу және тіл дамыту» пәнінің негізгі мақсаты – оқыған материалды дұрыс, жылдам, саналы түрде түсініп және мәнерлеп оқуға дағдыландыру, байланыстырып сөйлеуін дамыту, көркем шығармаларды қабылдау мен талдау негізінде білім алушылардың коммуникативті дағдыларын жетілдіру және рухани құндылықтарын қалыптастыру.

(Оқыту міндеттері: 1) қазақ, орыс және әлем әдебиеті мен мәдениеті негізінде әлеуметтік тұрғыда табысты бейімделуіне ықпал жасайтын білімдерді, қабілеттерді, дағдыларды қалыптастыру; 2) білім алушылар көркем әдебиет шығармаларының авторлық түпкі ойын терең түсінулері үшін әдебиеттанушылық түсініктердің мәнерлілігіне ықпал жасау; 3) білім алушылардың ұғымына лайықты мәтіндерді дауыстап және іштей оқу, оқыған шығармаларды саналы түрде түсіну дағдыларын қалыптастырып жетілдіру; 4) түрлі жанрдағы әдеби шығармаларды терең түсіну мен саралау негізінде коммуникативтік дағдыларды дамыту; 5) білім алушылардың байланыстырып сөйлеуін, ойлау қабілетін дамыту, өз ойына тұжырымдама жасай білу, ұқсастық пен себептік-нәтижелік байланысты анықтау дағдыларын қалыптастыру; 6) оқуға деген қажеттілікті қалыптастыру, білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып оқу дағдыларын жетілдіру; 7) білім алушыларда адамгершілік қасиеттерін, еңбекке, Отанына деген сүйіспеншілігін қалыптастыру. 4. Бағдарламаның мазмұны заттық нәтижелерге қол жеткізуден басқа, түзету міндеттерін жүзеге асыру бойынша жүйелік жұмыстарды қарастырады: есту, есту-көру қабылдауын дамыту; еңзар және белсенді сөздік қорын өсіру; тілдің семантикалық жағымен жұмыс; тілдің грамматикалық және фонетикалық құрылымының бұзылыстарын түзеу; дислексияны, дисграфияны и дизорфографияны алдын алу және жеңу.

№	Ғабайтты тақырыбы	Сағат саны	Өтілетін күн
1.	4.1.1.1 Жетпіс мәтіндердің жалпы мазмұнын түсіну	2	
2.	4.1.1.2 Аулино таспана жазылған шығарма ларды түсіну	2	
3.	4.1.2.1 Мәтіннің мазмұны бойынша негізгі сұрақтарға жауап беру	2	
4.	4.1.2.2 Мәтінде түсініксіз сөздер мен сөйлемде рлі табу; астарлы сөздерді қолдану	2	
5.	4.1.2.3 Мәтіндегі сөздер мен сөйлемде рлі қолдану	2	
6.	4.1.2.4 Кейпікерлі ерді, оқиғалар ды, табиғат көріністе рін сипаттайт ын сөздер мен сөйлемде рлі іріктеу	2	
7.	4.1.3.1 Мұғалімнің көмегімен көркем шығарма ның негізгі ойын анықтау	2	
8.	4.1.3.2 Мұғалімнің көмегіме н кейпікерлі ердің қылықтар ына деген көзқараст арын анықтау	2	

9.	4.1.4.1 Мұғалімнің көмегімен әдеби шығарманың кейіпкері п бейнелену	2	
10.	4.1.4.2 Кейіпкерлер ердің түрлі эмоциялық жағдайдың көрсету	2	
11.	4.1.4.3 Ертелілерді сахнадауға қатысу	2	
12.	4.2.1.1 Әдеби сөздің нормаларын сақтай отырып сандық түрде түгел сөздермен дауыстап дұрыс оқу	2	
13.	4.2.1.2 Мәнерлеп оқу: мәтіннің мазмұны мен мазмұнына ыңғай сәйкес интонация мен сөз қарқынды сақтау (кідіріс, логикалық ойлау дауыс сарыны)	2	
14.	4.2.1.3 Рөлге бойынған оқу («драматизация»)	2	
15.	4.2.1.4 Интей оқу нәтижесінде әртүрлі тапсырмаларды орындау	2	
16.	4.2.1.5 Жетілдірілетіндерді өзбетімен оқу	2	
17.	4.2.1.6 қысқа, толық, оқиғалар тізбегін сақтай отырып мәтіннің мазмұнын айту		

Бекітемін:

Мектеп директоры:

А.Ж. Тұртылыбеков

« » 2021-2022

ЦИКЛОГРАММА

Педагог – дефектолог: Сабит.И.Ғ

2021-2022 оқу жылы

Дүйсөнбі

- 9.00-9.30 — жеке сабақ (дефектолог)
- 9.30 – 10.00 — ата-аналарға кеңес беру (логопед)
- 10.30-11.00 — жеке сабақ
- 11.30 – 12.00 — жеке (логопед)
- 14.30-15.00 — топтық жұмыс (дефектолог), (логопед)
- 15.00 – 15.50 – дефектологтың іс- қағаздармен жұмысы, сынып жетекшілеріне кеңес беру
- 16.00-16.25 – топтық жұмыс ЛОГОРИТМИКА, Зейінді тұрақтандыруға арналған дамыту ойындары (дефектолог логопед)
- 16.55- 17.20 – мамандармен өзара тәжірибе алмасу

Сейсенбі

- 9.00 – 9.30 — жеке сабақ
- 10.00 – 10.30 — жеке сабақ (дефектолог, логопед)
- 11.00 – 11.30 — мамандармен өзара іс- тәжірибемен алмасу
- 11.30-12.00- жеке сабақ (логопед)
- 14.05 – 14.25 — жеке сабақ (дефектолог)
- 15.00-15.40 - Арнайы сынып оқушыларымен жоғарғы психикалық танымдық функцияларын дамытуға бағытталған топтық тапсырмалар орындау
- 16.15-17.00- Ата- аналарға ұсыныстар беру

Ересенбі

- 9.30-10.00- жеке сабақ
- 11.20-11.40 — жеке сабақ
- 11.45- 12.30— дефектологтың іс-қағаздармен жұмысы
- 12.35- 13.05— топтық жұмыс
- 14.00-14.30 - жеке сабақ
- 15.00-15.30- жеке сабақ (дефектолог)
- 16.00-17.00 – мамандармен біргесе ата-аналарға кеңес беру (дефектолог, логопед, психолог, әлеуметтік педагог)
- Бейсенбі**
- 9.00-9.30 —жеке сабақ(дефектолог)
- 9.30 – 10.00 — жеке сабақ
- 10.30 -11.00 —жеке сабақ
- 11.30 – 12.00 — ата-аналарға кеңес беру
- 14.30-15.00 –топтық жұмыс (дефектолог, логопед, психолог, әлеуметтік педагог)
- 16.00-16.25 – топтық жұмыс ЛОГОРИТМИКА, Зейінді тұрақтандыруға арналған ойындар (дефектолог, логопед)
- 16.55- 17.20 – мамандармен өзара тәжірибе алмасу

Жүмы

- 9.00-9.30 — жеке сабак(дефектолог)
- 9.30 — 10.00 — жеке сабак
- 10.30-11.00 —жеке сабак
- 11.30 — 12.00 — ата-аналарга кенес беру
- 14.30-15.00 —топтык жұмыс (дефектолог,логопед,психолог)
- 16.00-16.25 — топтык жұмыс ЛОГОРИТМИКА , Зейінді тұрақтауғат арналган ойындар (дефектолог, логопед)
- 16.55- 17.20 — Әдіскермен іскерлік кездесу

№	Тақырыбы	Жұмыс түрлері	Мерзімі
1	Балаға логопедпен сабақ қажет пе?	Кеңес беру	Қыркүйек
2	Түзетуші тәрбие жұмысының тиімділігі	Сауалнама	Қыркүйек
3	Балаларға артикуляциялық жаттығудың маңыздылығы.	Кеңес беру	Қазан
4	Артикуляциялық жаттығуларды жасау не себепті керек	Кеңес беру	Қараша
5	«Баланың мектепке дейінгі сөйлеуге дайындығы»	Бяндама	Желтоқсан
6	"Жүрек жылуы"	тренинг	Қантар
7	Сөйлеу тілін дамытуда сюжетті картиналардың рөлі.	Кеңес беру	Ақпан
8	Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудағы ойын технологиясының түрі – ұсақ моторикасының маңызы.	Кеңес беру	Наурыз
9	Тыныс жаттығуларының дыбысты қоюдағы маңыздылы	Кеңес беру	Сәуір
10	Логопедиялық массаж (логопедтерге, ата-аналарға арналған лекция)	Дәріс	Мамыр

Мектеп директоры
 А.Ж. Тұрғынбеков
 Бекітемін

2021-2022 оқу жылындағы әлеуметтік педагогтың қарауындағы оқушылардың сабақ кестесі

1-ауысым

Күні уақыты	Дүйсенбі	Сейсенбі	Сәрсенбі	Бейсенбі	Жұма
9-30	Қали Рамина	Амангелді Мадияр	Амангелді Мадияр		
10-00	Бақытбек Рамазан	Бақытбек Рамазан	Бақытбек Рамазан	Аманкеш Арсен	Аманкеш Арсен
10-30	Амантай Нұртай	Амантай Нұртай	Амантай Нұртай	Исабеков Ұлан	Исабеков Ұлан
11-00	Амангелді Мадияр	Ерланұлы Арман	Ерланұлы Арман	Нұрданұлы Әмірхан	Нұрданұлы Әмірхан
12-00	Ерланұлы Арман				

2-ауысым

Күні уақыты	Дүйсенбі	Сейсенбі	Сәрсенбі	Бейсенбі	Жұма
14-00	Әлікерім Сабыржан	Әлікерім Сабыржан	Бірназар Асжан	Сайлаубай Ерасыл	Сайлаубай Ерасыл
14-30	Төлеш Ербол	Төлеш Ербол	Сағынтай Ділназ	Күрманәлі Нұрдәулет	Күрманәлі Нұрдәулет
15-00	Бірназар Асжан	Сағынтай Ділназ	Қашпарова Ақпейіл	Нұрланұлы Әмірхан	Нұрланұлы Әмірхан
15-30	Сағынтай Ділназ	Қашпарова Ақпейіл			
16-00					
16-30					

2021-2022 оқу жылдарына арналған

ЦИКЛОГРАММА

Әлеуметтік педагог: Ақмаш Маржан С. Сейфуллина ат. ЖОББМ

Дүниесі

- 9.00-9.30 — жеке - жеке сабақ (Әлеуметтік педагог)
- 9.30 – 10.00 — ата-аналарға кеңес беру
- 10.30 -11.00 — жеке сабақ
- 11.30 – 12.00 — жеке сабақ
- 14.30-15.00 – топтық жұмыс (дефектолог), (логoped) (әлеуметтік педагог)
- 15.00 – 15.50 – іс- қалғандармен жұмыс.
- 16.00-16.25 – топтық жұмыс
- 16.55- 17.20 – мамандармен өзара тәжірибе алмасу

Бекітемін:

Мектеп директоры:

А.Ж. Тұрғынбеков

2021-2022

- 10.00-10.30 — жеке сабақ
- 10.30-11.00 — жеке сабақ
- 11.00-11.30 — мамандармен өзара іс-қажырымен алмасу
- 11.30-12.00- жеке сабақ
- 14.05 – 14.25 – жеке сабақ
- 15.00-15.40 – жеке сабақ
- 16.15-17.00. Ата-аналарға ұсыныстар беру
- Сәрсенбі
- 9.30-10.00- жеке сабақ
- 11.20-11.40 — жеке сабақ
- 11.45 - 12.30—Әлеуметтік педагог іс-қағаздармен жұмысы
- 12.35 — 13.05— жеке сабақ
- 14.00-14.30 - жеке сабақ
- 15.00-15.30— жеке сабақ
- 16.00-17.00 — мамандармен бірлесе ата-аналарға көңес беру (директордың дидактикалық және әлеуметтік педагог)

10:22-10:30 — мавляналармен оқува дажрдинде ялмаса

10:00-10:32 — ялг-ялгларда кенес олда

14:30-12:00 — толларик ждмине

11:30 — 13:00 — ялг-ялгларда кенес олда

10:30-11:00 — жекке сарлак

0:30 — 10:00 — жекке сарлак

0:00-0:30 — жекке жекке сарлак

Ждмине

10:22-10:30 — мавляналармен оқува дажрдинде ялмаса

10:00-10:32 — ялг-ялгларда кенес олда

10:30-12:00 — толларик ждмине (суфракларда толлонетиниз/долгуде иеллик педянол)

11:30 — 13:00 — ялг-ялгларда кенес олда

10:30-11:00 — жекке сарлак

0:30 — 10:00 — жекке сарлак

0:00-0:30 — жекке сарлак

Ерлердинде

Коттале №3.

Коттале - 54

Котталецифра - 0

1. Котталецифра (2000 мотталецифра артык)

1. Оту коттале коттале 3 котталецифра
2. Котталецифра. Котталецифра котталецифра котталецифра
3. Коттале котталецифра котталецифра
4. Коттале котталецифра котталецифра
5. Коттале котталецифра котталецифра котталецифра

коттале
ар.
ма

2. Коттале коттале коттале коттале коттале -
коттале котталецифра коттале котталецифра
котталецифра коттале котталецифра котталецифра
котталецифра котталецифра

3. Коттале коттале коттале коттале коттале

коттале	коттале	коттале	коттале	коттале	коттале	коттале	коттале	коттале	коттале
1.1	13	1 коттале	9	4					
1.2	13		10	3					
1.3	15		9	6	4	3	60%	100%	
1.4	17		8	9	3	4	53%	100%	
1.5	13		7	6	5	3	62%	100%	
1.6	13		6	4	3	5	61%	100%	
1.7	18		5	13	5	6	61%	100%	
1.8	16		9	7	0	5	31%	100%	
1.9	118	1	63	55	22	28	39%	100%	
1.10	16		4	12	4	5	56%	100%	
1.11	14		6	8	1	6	41%	100%	
1.12	16		6	10	4	6	63%	100%	
1.13	12	1 коттале	7	5	1	6	58%	100%	
1.14	14		10	4	4	4	57%	100%	
1.15	10		5	5	2	4	60%	100%	
1.16	13		7	6	4	4	61%	100%	
1.17	15		6	9	3	7	66%	100%	
1.18	18		11	7	5	6	61%	100%	
1.19	2		4	4	0	2	25%	100%	
1.20	135	1 коттале	66	70	31	50	58%	100%	
1.21	13		8	5	4	8	69%	100%	
1.22	12		3	9	1	7	67%	100%	

БҰЙРЫҚ
09.11.2020ж.

ПРИКАЗ
214

Атасу кенті

№ _____
поселок Атасу

Мектепте қауіпсіздік
командасын құру
туралы

Жаңаарқа ауданының білім бөлімінің 2020 жылғы 15 қыркүйектегі №310 бұйрығынның қосымшасын басшылыққа ала отырып **БҰЙЫРАМЫН:**

1. Жасөспірімдер арасында аутодеструктивті жүріс – тұрысты және зорлық-зомбылықты алдын алу жұмысын ұйымдастыру мақсатында қауіпсіздік командасы құрылсын;

2. Қауіпсіздік команда мүшелері келесі құрамда құрылсын:

Мектеп директоры – Т.Б.Аштаев

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары – Б.А.Алашбаева

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары – М.С.Жакеева

Мектеп психологтары – Л.К.Тусупова, А.Ф.Сейсенәлиева

Әлеуметтік педагог – П.М.Адикамова

Мектеп медбикелері – Д.Д.Муратбекова, Г.С.Тулеубаева

Мектеп тәлімгері – П.Құдаймберлина

Бастауыш сынып мұғалімі – А.О.Шамкенова

6 «Б» сынып жетекшісі – К.С.Рахтаева

9 «Б» сынып жетекшісі – А.К.Сүйіндікова

11 «Ә» сынып жетекшісі – Н.К.Сейдахова

3. Оқушылардың позитивті ойлау қабілетін қалыптастыруға бағытталған алдын алу шаралары ұйымдастырылсын.

4. Осы бұйрықтың орындалуын бақылау әлеуметтік педагог П.М.Адикамоваға жүктелсін.

Мектеп директорының м.а.

Т.Б.Аштаев

Бекітемін
Мектеп директорының м.а
Т.Б.Аштаев

№132 тірек мектебінде (РО)
құрылған «Қауіпсіз мектеп командасы» жобасы бойынша атқарылатын
жұмыстар
2020-2021 оқу жылы

№ р/с	Қызмет мазмұны	Мерзімі	Жауапты
1. Қызметтері балалардың құқықтарын қорғауға бағытталған органдардың үйлесімділіктері мен өзара әрекеттестігі			
1.1	Кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық мәселелеріне қатысты нормативтік және әдістемелік әдебиеттерді оқып-үйрену	қыркүйек	директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Б.А.Алашбаева
1.2	«Кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық пен қатыгездік қарым-қатынас» директор жанындағы отырыс	қыркүйек	директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Б.А.Алашбаева
1.3	Мектептегі зорлық-зомбылықтың алдын алу және әрекет ету бағдарламасын әзірлеу, талқылау	қыркүйек	директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Ж.С.Асылбекова
1.4	Жобаға қатысушыларға арналған оқыту семинарлары	қазан - қараша	педагог-психолог, әлеуметтік педагог
1.5	Басқа ұйымдар және алдын алу қызметтерінің мамандарымен бірлескен жұмыстар ұйымдастыру (қорғаншылық және қамқоршылық органы, қосымша білім беру ұйымдары, спорт, мәдениет т.б.)	оқу жылы ішінде	директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Б.А.Алашбаева
1.6	«Мектеп қауіпсіздігі командасын» құру	қазан	Мектеп әкімшілігі
2. Балаларға қатыгездікпен қарау фактілерін анықтау, олардың жолын кесу және зорлық-зомбылыққа ұшыраған балаларға дер кезінде көмек көрсету			
2.1	Оқушылар мен ата-аналар арасында сауалнама жүргізу	қазан	Л.Қ.Тусупова А.Г.Сейсеналиева педагог-психологтар
2.2	Балаларға қатыгездікпен қарау фактілерін анықтау	оқу жылы ішінде	сынып жетекшілері, әлеуметтік педагог
2.3	Рейдтер жүргізу	оқу жылы ішінде	Мектеп қауіпсіздігі командасы мүшелері
2.4	Аз қамтылған отбасындағы, көп балалы	оқу жылы	

	отбасындағы және қамқоршылыққа алынған балалардың тұрмыс деңгейін қарау	ішінде	П.М.Адикамова әлеуметтік педагог, сынып жетекшілері, АІБ ЮПИ Е.Ж.Жақсыбаев
2.5	Оқушылардың сабаққа қатысу мониторингі	ай сайын	сынып жетекшілері, әлеуметтік педагог П.М.Адикамова
2.6	Кибербуллинг: балалардың әлеуметтік желідегі қауіпсіздігін қалай қамтамасыз етеміз?	оқу жылы ішінде	директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Б.А.Алашбаева
3. Ағартушылық, әдістемелік, кеңестік жұмыстар			
3.1	Ата-аналар жиналыстарын өткізу	оқу жылы ішінде	сынып жетекшілері, педагог-психологтар Л.Қ.Тусупова А.Г.Сейсеналиева әлеуметтік педагог П.М.Адикамова
3.2	1-11 сынып оқушыларымен зорлы-зомбылық пен қатыгездіктің алдын алу туралы сабақтар	оқу жылы ішінде	сынып жетекшілері, педагог-психологтар Л.Қ.Тусупова А.Г.Сейсеналиева әлеуметтік педагог П.М.Адикамова
3.3	«Сенім поштасының» жұмысы	оқу жылы ішінде	әлеуметтік педагог П.М.Адикамова
3.4	Оқушыларға, ата-аналарға, педагогтарға арналған «Мектеп қауіпсіздігі командасы» ақпараттық стендін жабдықтау	оқу жылы ішінде	директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Ж.С.Асылбекова

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Б.А.Алашбаева

«№132 Тірек мектебі (РО)»КММ инклюзивті білім беруді оқытуды ұйымдастыру барысында педагог – психологтың 2020 – 2021 оқу жылындағы жүргізілген іс – шараларының жылдық ЕСЕБІ

Ерекше білімді қажет ететін оқушылармен атқарылған жұмыс есебі 2020-2021 жылға арналған инклюзивті білім беруді ұйымдастыру жоспары дайындалып, бекітілді. Сыныптар бойынша инклюзивті білім алатын оқушылар тізімін анықтап, ақпарат жинақталды.

Бүгінгі таңда еліміздегі мемлекеттік саясаттың маңызды басымдықтарының бірі білім беру жүйесінің дамуы болып табылады. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптеріне сапалы білім алуға барлығының құқықтарының теңдігі, әр адамның интеллектуалды дамуын, психофизиологиялық және жеке – дара ерекшеліктерін ескере отырып, білімге қолжетімділігі жатады.

Кенейтілген мағынада инклюзивті білім беру дегеніміз – кедергілерді жоюмен ерекше білім беруге қажеттілігі бар адамдарды оқыту процесінде енгізуге бағытталған білім беру процесі және олардың сапалы білімге тең қолжетімділігін қамтамасыз ету мақсатында жұмыстар атқарылуда.

Жоспарға сәйкес төмендегідей жұмыстар атқарылды:

- Ерекше білімді қажет ететін оқушылардың тізімін жасау, инклюзивті сынып ашуға бұйрық шығару
- Инклюзивті сыныпқа қабылдау туралы ата – ананың өтінішін тіркеу
- Ата – анамен келісім шарт жасап қолын қойғызу
- Нормативтік құжаттарын толықтыру
- Республикалық психологиялық – медициналық – педагогикалық кеңестің баланың даму картасын жасау
- Педагогикалық консилиум құру туралы бұйрық шығару, хаттамаларын жазу
- Ерекше білімді қажет ететін оқушылардың интеллектуалдық деңгейін анықтау
- Оқушылардың сабағына қатысып, күнделікті көңіл – күйлерін бақылап, оқушылармен жекелеген жұмыстар ұйымдастырып отырамыз.
- Атқарылған жұмыстар нәтижесі бойынша, ата – аналарға, пән мұғалімдеріне, сынып жетекшісіне ұсыныс кенестер жүргізіп отырамыз.
- Оқушымен жекелеген жұмыстар жүргізіп, оқушыға педагогикалық – психологиялық сараптама жасалып, даму картасы толтырылады.

Директордың оқу-ісінің меңгерушісі С.М.Мейзбекова инклюзивті және үйден оқитын оқушылардың диагнозына байланысты оқу жоспарын анықтап, сабақ кестесін құрып, бекітті. Сол бойынша ары қарай жұмыстар жүргізді. Мүмкіндігі шектеулі, психологиялық дамуы тежелген балаларды анықтап, оқушылардың жаңа оқу жылына бейімделуін анықтадық. 2020-2021 оқу жылы бойынша мүмкіндігі шектеулі, психологиялық дамуы тежелген балалардың тізімі:

1. Амангелді Бакберген 2 «В» сыныбы

2. Дүйсенғали Нұрмұхаммед 2 «Ә» сыныбы
3. Демесінова Әсем 3 «В» сыныбы
4. Губа Яна 3 «Д» сыныбы
5. Дүйсенбай Жалғас 3 «Б» сыныбы
6. Амандық Анель 5 «Ә» сыныбы

Аталған тізімдегі оқушылармен түзету дамыту мақсатында жұмыстар жүргізілді. Мүмкіндігі шектеулі, психологиялық дамуы тежелген балаларды анықтап, оқушылардың жаңа оқу жылына бейімделуін анықтау мақсатында Керн Йерасек әдістемесі, 5 сыныптардан қобалжуларын анықтау үшін Филлипс әдістемесі және мектепке бейімделу сауалнамасы алынды. Ақпан айында ПМПК мамандарына сынып жетекші, педагог-психолог, логопед, дефектолог мамандарының ұсынысы бойынша оқушыларды тексеріп, ұсыным сұралды. ПМПК мамандары оқыту және тәрбиелеу, түзеу-педагогикалық қолдау бойынша ұсынымдар беріп және тексеріс барысының қорытындысы бойынша тізімге жаңа оқушылар енгізді.

Инклюзивті оқитын оқушыларды дәрігерлік бақылауда ұстап, ата-аналарына тиісінше кеңестер беріліп отырды. №132 Тірек мектебінде ерекше білімді қажет ететін барлығы 15 оқушы білім алуда. Атап айтатын болсақ:

- Демесінова Зере 0 «Ә» сынып оқушысы
- Орман Әлішер 0 «А» сынып оқушысы
- Асланұлы Алан 0 «Б» сынып оқушысы
- Демесінов Тастемір 7 «А» сынып оқушысы
- Амандық Әнель 5 «Ә» сынып оқушысы
- Дүйсенғали Нұрмұхаммед 2 «Ә» сынып оқушысы
- Амангелді Бақберген 2 «В» сынып оқушысы
- Төкеш Ерасыл 2 «В» сынып оқушысы
- Демесінова Көркем 1 «Б» сынып оқушысы
- Садыханов Әбілмәнсүр 1 «А» сынып оқушысы
- Берікұлы Мирас 3 «Ә» сынып оқушысы
- Дүйсенбай Жалғас 3 «Ә» сынып оқушысы
- Демесінова Әсем 3 «В» сынып оқушысы
- Скитиян Виктория 1 «Г» сынып оқушысы
- Губа Яна 3 «Д» сынып оқушысы

Қорытындылай келе, осы оқушылармен 2020 – 2021 оқу жылында педагогикалық – психологияның 5 бағыты бойынша ары-қарай жұмыстар жүргізіледі.

Ұсыныс:

1. Баланы мінез-құлқында ауытқушылықты ескере отырып, ПМПК-ға жолдау;
2. Баламен жеке жұмыстар ұйымдастыру;
3. Ата-ана тарапынан балаға көңіл бөлу, мектепке бейімделуіне қолдау көрсету, ПМПК-ға апару.

Хаттама

Тақырыбы: Н.Г.Лусканова әдістемесі

Мақсаты: Бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделуін анықтау.

Әдістеме: Н.Г.Лусканова

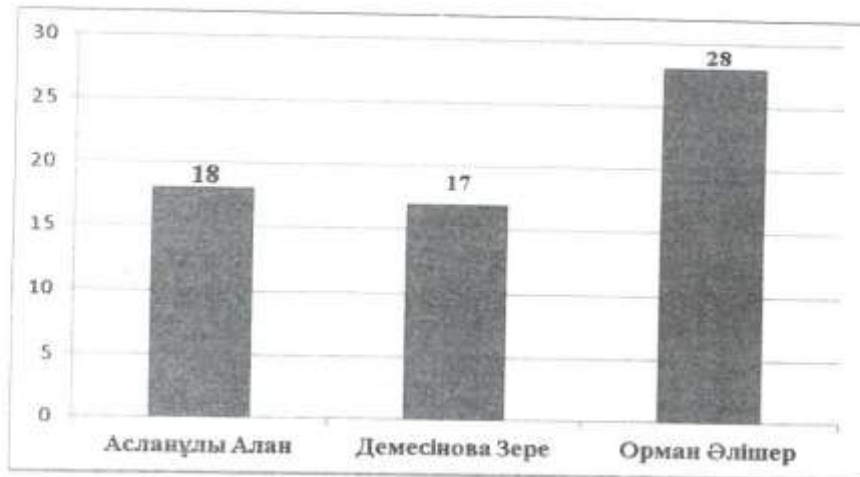
Зерттеу уақыты: 06.09.2021

Зерттелінушілер: 1 сынып оқушылары

Зерттеушілер: Байкенова Н.Т

Сынып жетекшісі: Достаева Ж.

№	Аты-жөні	Жиынтығы	Деңгейі
1	Асланұлы Алан	18	Орташа
2	Демесінова Зере	17	Орташа
3	Орман Әлішер	28	Жоғары

Қорытынды: Асланұлы Алан мен Демесінова Зеренің мектепке бейімделуінің көрсеткішінің нәтижесі - мектепке деген оң көзқарас, бірақ мектеп сабақтан тыс жақтарымен көбірек тартады. Орман Әлішердің нәтижесі - мектептегі мотивацияның, оқу белсенділігінің деңгейі жоғары.

Ұсыныс:

1. Оқу мотивациясының жоғары көрсеткішін негізге ала отырып оқушылардың бойында жоғары танымдық қызығушылықты танытуға бағытталған жұмыс жүйесі ұйымдастыру.
2. Оқушылардың бойындағы сапалы және сандық қатынасты түсіну мен ажыратуды, математикалық қарапайым тапсырмаларды ауызша орындау мен логикалық ойлау қабілетін дамытуға бағыттау.
3. Оқушылардың мектепке қарым –қатынасының орташа деңгейде екенін есепке ала отырып, оқушылардың мектепке деген қызығушылығын арттыруға жұмыстар ұйымдастыру.

Педагог – психологтың жұмыс циклограммасы

2020 – 2021 оқу жылы

№	Апта күндері	Уақыты	
1	Дүйсенбі	9:00 – 13.00	14:00 – 17:00
2	Сейсенбі	9:00 – 13.00	14:00 – 17:00
3	Сәрсенбі	9:00 – 13.00	14:00 – 17:00
4	Бейсенбі	9:00 – 13.00	14:00 – 17:00
5	Жұма	9:00 – 13.00	14:00 – 17:00

Педагог – психологтар: Тусупова Л.К.

Сейсенәлиева А.Ғ.

Хаттама №6

Тақырыбы: «Бала біздің болашағымыз»

Түрі: баяндама

Өткізілген күні: 04.05.2021 ж.

Мақсаты: мектепке дайындық деңгейінің нәтижесін қорытындылау.

Құрал – жабдықтар: ақ қағаздар, қалам, түрлі-түсті қарындаштар, постерлер.

Қатысқандар: даярлық сынып оқушыларының ата-аналары

Өткізгендер: Тусупова Л.Қ., Сейсенәлиева А.Ғ.

Қатысушылардың көңіл – күйі: көтеріңкі.

Барысы:

Өсіп келе жатқан ұрпаққа бұл мәселеде көмектесу, оған қолайлы жағдай туғызып, қолдау көрсету психолог пен ата-ананың басты міндеті болуы тиіс. Балаға қолдау көрсету, біріншіден, оның рухани адамгершілігін, өзін-өзі дамытуын, оның денсаулығы мен, оқуымен, жеке бас ерекшелігімен байланысты мәселелерді шешуді қамтамасыз ету, екіншіден, балалардың дамуы және өзін өзі бамытуы үшін қолайлы жағдай туғызу , қауіпсіз орта құруды білдіреді.

Отбасы – салыстырмалы түрде тәрбиенің тұйық институты, ата-аналардың тәрбиелік күш құаты мен мүмкіндігінің әр түрлі деңгейде болатынын ескеру қажет. Сондықтан ата-аналармен жұмыста мектеп түрлі амалдар мен әдістерді саралап қолдану керек.

Ұсыныс: Балаларды жақсы қасиеттерге баулу, үлкендерді сыйлауға, қамқор болуға үйрету, бала тәрбиесіне байланысты түрлі сұрақтар бойынша мұғалімдер және психологтан кеңестер алу.

Бекітемін:
 №132 ЖОББ мектебі базасындағы
 Тірек мектебінің (ресурстық орталығының)
 директоры М.Е. Балабаева
 «1» қыркүйек 2020 жыл

**№132 ЖОББ мектебі базасындағы Тірек мектебінің (ресурстық орталығының)
 инклюзивті білім беру және үйден оқытуды ұйымдастыру барысында
 жүргізілетін іс-шаралар жоспары
 2020 - 2021 оқу жылы**

№	Іс-шаралар	Күтілетін нәтиже	Мерзімі	Жауаптылар
1	Инклюзивті білім беруді және үйден оқытуды ұйымдастыру барысында жүргізілетін жоспар дайындау және бекіту.	Жаңа оқу жылында инклюзивті білім беруді және үйден оқытуды ұйымдастыру барысындағы жұмыстар дайындалады	Қыркүйек	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф
2	Мектеп бойынша үйден оқытылатын және инклюзивті білім алатын оқушылар тізімін анықтау, ақпарат жинақтау.	Мектеп бойынша үйден оқытылатын және инклюзивті білім алатын оқушылар тізімі анықталады, ақпарат жинақталады	Қыркүйек	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф
3	Мүмкіндігі шектеулі, психологиялық дамуы тежелген балаларды анықтау. 1,5,10 сыныптардың жаңа оқу жылына бейімделуін анықтау.	Мүмкіндігі шектеулі, психологиялық дамуы тежелген балалар анықталады.	Қыркүйек	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф
4	Инклюзивті білім беруді және үйден оқытуды ұйымдастыру барысында пайдаланылатын әдістемелік ұсынымдар мен әдістемелік нұсқаулармен таныстыру мақсатында тренинг өткізу.	Инклюзивті білім беруді және үйден оқытуды ұйымдастыру барысында жұмыстану бағытымен танысады, ақпараттанады.	Қазан	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф
5	Инклюзивті білім алатын оқушымен жеке жұмыстар	Берис әдісі «Отбасы кинестетикалық суреті»	Жыл бойы	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф
6	Инклюзивті және үйден оқыту барысында жүргізілген жұмыстардың қорытынды есебі.	Жұмыстар қорытындыланады, талданады.	Желтоқсан	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф
7	Мектептегі инклюзивті білім беру туралы ақпаратты БАҚ және әлеуметтік желі беттеріне жария ету.	Инклюзивті білім беру туралы ақпаратты БАҚ және әлеуметтік желі беттеріне жарияланады	Жыл бойы	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф
8	Түзету дамыту мақсатында жұмыстар жүргізу.	Түзету дамыту мақсатында жұмыстар жүргізіледі.	Жыл бойы	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф
9	Болашақ мектепке қабылданатын даярлық топ тәрбиеленушілерінің мектепке психологиялық дайындықтарының деңгейін анықтау.	Мектепке дайындық деңгейі анықталады.	Сәуір-мамыр	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф
10	Әлеуметтік-психологиялық қызметтер көрсету, ата-анасына кеңестер беру.	Ата-аналарына кеңестер беріледі.	Жыл бойы	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф
11	Даярлық топ сыныптарының ата-аналар жиналысында баяндама оқу, психологиялық зерттеу жүргізу.	Мектепке дайындық деңгейінің нәтижесі айтылады.	Сәуір-мамыр	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф
12	Инклюзивті білім беру бойынша қорытынды есеп	Есеп беріледі	Мамыр	Тусупова Л.Қ Сейсеналиева А.Ф

№132 ЖОББ мектебі базасындағы Тірек мектебінің (ресурстық орталығының) инклюзивті білім беруді оқытуды ұйымдастыру барысында педагог-психологтың жүргізілетін іс-шараларының жартыжылдық

ЕСЕБІ

2020-2021 жылға арналған инклюзивті білім беруді ұйымдастыру жоспары дайындалып, бекітілді. Сыныптар бойынша инклюзивті білім алатын оқушылар тізімін анықтап, ақпарат жинақталды.

Директордың оқу-ісінің меңгерушісі С.М.Мейзбекова инклюзивті және үйден оқитын оқушылардың диагнозына байланысты оқу жоспарын анықтап, сабақ кестесін құрып, бекітті. Сол бойынша ары қарай жұмыстар жүргізілді. «Мектептік консилиумдар құру және ерекше қажеттіліктері бар балаларға интенсивті, кең және арнайы қолдау көрсету» әдістемелік ұсынымдамасын негізге ала отырып, мектепшілік педагогикалық-психологиялық консилиумы құрылды.

2020-2021 оқу жылы бойынша мүмкіндігі шектеулі, психологиялық дамуы тежелген балалардың тізімі:

1. Амангелді Бакберген 2 «В» сыныбы
2. Дүйсенғали Нұрмұхаммед 2 «Ә» сыныбы
3. Демесінова Әсем 3 «В» сыныбы
4. Губа Яна 3 «Д» сыныбы
5. Дүйсенбай Жалғас 3 «Б» сыныбы
6. Амандық Анель 5 «Ә» сыныбы

Аталған тізімдегі оқушылармен түзету дамыту мақсатында жұмыстар жүргізілді. Мүмкіндігі шектеулі, психологиялық дамуы тежелген балаларды анықтап, оқушылардың жаңа оқу жылына бейімделуін анықтау мақсатында Керн Йерасек әдістемесі, 5 сыныптардан кобалжуларын анықтау үшін Филлипс әдістемесі және мектепке бейімделу сауалнамасы алынды.

Зерттеу нәтижелері өңделіп, түзету-дамыту жұмыстары жүргізілу көзделді. Инклюзивті оқитын оқушыларды дәрігерлік бақылауда ұстап, сынып жетекшілерге және ата-аналарына осы оқушылармен жұмыс жүргізу бойынша тиісінше кеңестер беріліп, жадынама таратылды.

Педагог-психологтар:

Тусупова Л.Қ
Сейсенәлиева А.Ф.

Бекітемін:
 №132 ЖОББ мектебі базасындағы
 Тірек мектебіндегі (ресурстық орталығының)
 директоры *М.Е. Рылабасова*
 «__» _____ 2020 жыл

№132 ЖОББ мектебі базасындағы Тірек мектебіндегі (ресурстық орталығының) инклюзивті білім беру және үйден оқытуды ұйымдастыру барысында жүргізілетін іс-шаралар жоспары 2020 - 2021 оқу жылы

Ұйымдастырушылық жұмыс

№	Іс-шаралар	Күтілетін нәтиже	Мерзімі	Жауаптылар
1	2020-2021 жылдарға арналған білім беру мекемелеріндегі инклюзивті білім беруді және үйден оқытуды ұйымдастыру барысында жүргізілетін жоспар дайындау және бекіту.	Жаңа оқу жылында инклюзивті білім беруді және үйден оқытуды ұйымдастыру барысындағы жұмыстар дайындалады	Қыркүйек Отырыс	Мектеп әкімшілігі Мектептің әлеуметтік педагогы П.М. Адиқанова
2	Мектеп бойынша үйден оқытылатын және инклюзивті білім алатын оқушылар тізімін анықтау, ақпарат жинақтау.	Мектеп бойынша үйден оқытылатын және инклюзивті білім алатын оқушылар тізімі анықталып, ақпарат жинақталады	Тамыз-қыркүйек	Әлеуметтік педагог П.М. Адиқанова
3	«Мектептік консильерлер құру және ерекше қажеттіліктері бар балаларға интенсифи, кең және арнайы қолдау көрсету» әдістемелік ұсынымдамасын негізге ала отырып, мектепшілік педагогикалық-психологиялық консильер құру.	Мектепшілік педагогикалық-психологиялық консильер құрылады	Тамыз-қыркүйек	Психолог Д.К. Тусупова, А.Г. Сейсеналиева Әлеуметтік педагог П.М. Адиқанова
4	Инклюзивті және үйден оқытын оқушылардың диалогына байланысты оқу жоспарын анықтап, сәйбәк	Оқу жоспары құрылып, сәйбәк кестесі бекітіледі	Тамыз-қыркүйек	Директордың оқу ісінін меңгерушісі

4	дидактикаға байланысты оқу жоспарын анықтап, сабақ кестесін құрып, бекіту.	сабақ кестесі бекітілді		менгерушісі С.М.Мейзбекова Психолог Л.К.Тусупова
5	Мүмкіндігі шектеулі, психологиялық дамуы тежелген балаларды анықтау. 1,5,10 сыныптардың жаңа оқу жылына бейімделуін анықтау.	Мүмкіндігі шектеулі, психологиялық дамуы тежелген балалар анықталды.	Қыркүйек	Пан мұғалімдері
6	Үйден оқытатын оқушыға берілген БТК (компьютер) сабақ барысында пайдалану, мониторинг және динамикалық бақылау жүргізу	Оқушы АКТ пайдалануға үйренсін	Тоқсан сайын	Пан мұғалімдері
7	Инклюзивті және үйден оқыту барысында оқу-әдістемелік құралдар мен дидактикалық материалдар қорын жинақтау.	Білім жетілдіру жүріп отырғалы.	Жыл бойы	Директордың оқу ісінің менгерушісі С.М.Мейзбекова
8	Инклюзивті және үйден оқыту барысында жүргізілген жұмыстардың қорытынды есебі.	Жұмыстар қорытындыланады, талданады.	Отырыс	Пан мұғалімдері Әлеуметтік педагог П.М.Алиқамова Психолог
8	ПМПК кенесін құру, отырыстарын жоспарлау.	Жұмыстанды	Қыркүйек	Мектеп әкімшілігі ПМПК мүшелері
Мұғалімдермен жұмыс				
9	Инклюзивтік білім беру жағдайында балаларды оқыту бойынша мектепке дейінгі және жасы орта білім педагогтарының біліктілігін арттыруды ұйымдастыру.	Мұғалімдердің біліктілігі артады.	Жыл бойы	Директордың оқу ісінің менгерушісі С.М.Мейзбекова
10	Инклюзивті білім беруді және үйден оқытуды ұйымдастыру барысында пайдаланылатын әдістемелік ұсынымдар мен әдістемелік нұсқаулармен таныстыру мақсатында тренинг өткізу.	Инклюзивті білім беруді және үйден оқытуды ұйымдастыру барысында жұмыстану бағытымен танысады, ақпараттанады.	Қыркүйек - желтоқсан	Психолог Әлеуметтік педагог П.М.Алиқамова
11	Мектептегі инклюзивті білім беру туралы ақпаратты БАҚ және әлеуметтік желі беттеріне жария ету.	Инклюзивті білім беру туралы ақпаратты БАҚ және әлеуметтік желі беттеріне жарияланады	Жыл бойы	Психолог Әлеуметтік педагог П.М.Алиқамова

12	Пән мугалимдеріне дәрістемелік көмек көрсету.	Мугалимдерге дәрістемелік көмек көрсетілді	Жыл бойы	Мектеп әкімшілігі
13	Пәндердің берілуіне бақылау жүргізу.	Жұмыстар, пәннің берілу сапасы бақыланып отырды.	Жыл бойы	Мектеп әкімшілігі
Оқушылармен жұмыс				
14	Үйден оқытылатын оқушыларды оқулықпен қамтамасыз ету.	Оқулықпен қамтамасыз етіледі.	Қыркүйек	Кітапханашылар Р.Ж. Қазиязова А. Тайымбекова сынып жетекшілер Әлеуметтік педагог П.М. Адиқамова
15	Үйден оқытылатын және инклюзивті білім алатын оқушылардың тұрғын-жай ақтисін жүргізу.	Ата-анасымен, отбасы жағдайы, отбасындағы баланың көңіл-күйі анықталды.	Оқу жылдың басында	Әлеуметтік педагог П.М. Адиқамова
16	Үйден оқытылатын, инклюзивті оқитын оқушының әлеуметтік ортасымен араласуын, бос уақытында немен айналысатынына сарайлама жасау.	Оқушылардың бос уақыты ұйымдастырылды	Жыл бойы	Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Б.А. Алашбаева Психолог
17	Түзету дамыту мақсатында жұмыстар жүргізу.	Түзету дамыту мақсатында жұмыстар жүргізіледі.	Жыл бойы	Психолог Л.К. Тусупова Әлеуметтік педагог П.М. Адиқамова Психолог Л.К. Тусупова
18	Болашақ мектепке қабылданатын даярлық топ тәрбиеленушілерінің мектепке психологиялық дайындықтарының деңгейін анықтау.	Мектепке дайындық деңгейі анықталды.	Сәуір-мамыр	Психолог Л.К. Тусупова
19	Ерекше қажеттіліктері бар балаларды түрлі іс-шараларға, үйірмелерге қатысуын қамтамасыз ету және жүргізілетін жұмыстарының қорытындылары мен жетістіктері туралы мәлімет жинақтау.	Ерекше қажеттіліктері бар балаларды түрлі іс-шараларға, үйірмелерге қатысуын қамтамасыз ету және жүргізілетін жұмыстарының	Жыл бойы	Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Б.А. Алашбаева

		қорытындылары мен жетістіктері туралы мәліметтер жинақталды			
20	Үйден оқытылатын, инклюзивті оқитын оқушыларды дәрігерлік бақылауда ұстау.	Денсаулығы бақыталды.	Жыл бойы Отырыс	Психолог Л.К.Тусупова Әлеуметтік педагог П.М.Аликамова	
Ата-аналармен жұмыс					
21	Үйден оқытылатын, инклюзивті оқитын оқушының ата-аналарымен жеке кездесу.	Ата-аналарға жан-жақты көмектер, кеңестер берілді.	Кажет кезінде	Мектеп әкімшілігі	
22	Ата-аналарға арналған жиналыстар өткізу.		Кажет кезінде		
23	Әлеуметтік-психологиялық қызметтер көрсету, ата-анасына кеңестер беру.		Жыл бойы	Психолог Л.К.Тусупова Әлеуметтік педагог П.М.Аликамова	
24	Дарылық топ сыншыларының ата-аналар жиналысында баындама оқу, психологиялық зерттеу жүргізу.		Сәуір-мамыр	Психолог Л.К.Тусупова	
25	Инклюзивті білім беру бойынша қортынды есеп		Отырыс	Психолог Л.К.Тусупова Әлеуметтік педагог П.М.Аликамова	

Сапалы білім беруге сапалы кірісуіміз керек!

Мектеп – еліміздің қазына-қазынасы. Талап жетіп отырған замандағы білім берудің сапасы мен мазмұны біздің еліміздің болашағын анықтайды. Біздің елімізде білім берудің сапасын арттыру үшін біздің мектептерімізді жаңарту керек. Біздің мектептерімізді жаңарту үшін біздің мектептерімізді жаңарту керек. Біздің мектептерімізді жаңарту үшін біздің мектептерімізді жаңарту керек.

ЖАЛҒАСЫН 5 БЕТТІҢ ОҚЫМАЗ

Білім берудің сапасын арттыру үшін мектептерімізді жаңарту керек. **3-бет**

Білім берудің сапасын арттыру үшін мектептерімізді жаңарту керек. **3-бет**

Білім берудің сапасын арттыру үшін мектептерімізді жаңарту керек. **12-бет**

Білім берудің сапасын арттыру үшін мектептерімізді жаңарту керек. **13-бет**

Инклюзивті білім берудің маңызы

Инклюзивті білім берудің маңызы өте зор. Біздің елімізде білім берудің сапасын арттыру үшін біздің мектептерімізді жаңарту керек. Біздің мектептерімізді жаңарту үшін біздің мектептерімізді жаңарту керек.

Білім берудің сапасын арттыру үшін мектептерімізді жаңарту керек. Біздің мектептерімізді жаңарту үшін біздің мектептерімізді жаңарту керек.

ЖАЛҒАСЫН 5 БЕТТІҢ ОҚЫМАЗ

Мектеп директоры жанындагы кеңеске енгізетін мәселелері

Бекітемін
Мектеп директоры Байшукенова С.А

<i>р/с</i>	<i>Мерзімі</i>	<i>Мазмұны</i>	<i>Жауаптылар</i>
1	Тамыз (4 апта)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сабақ кестесін жасау, бекіту, күнтізбелік-тақырыптық жоспарларды бекіту 2. «Бірге оқымыз» инновациялық жоба туралы. 3. Мектептің жұмыс жоспарын бекіту 4. Оқушыларды оқулықтармен қамтамасыз ету жағдайы. 5. Өткен оқу жылдарындағы білімнің деңгейін оқылықтардан орынды толандыру 6. Алтын күршікке көшу 7. Инклюзивтік білім беру жағдайы туралы 	<p>Мейізбекова С.М</p> <p>Мияшева А.М</p> <p>Байшукенова С.А</p> <p>Казиязова Р</p> <p>Смағұлов Б</p> <p>Смағұлов Б</p> <p>Мейізбекова С.М</p>
2	Қыркүйек (3 апта)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ҚР білім және ғылым министрлігінің 2021 жылғы 20 тамыздағы № 415 бұйрығымен және 2021 жылғы 26 наурыздағы №125 бұйрығымен таныстыру 2. Электрондық журналдың толтырылу жайы. 3. Санитарлық-эпидемиологиялық қызмет органдарының өсебі. 4. РИЛС - 2021 халықаралық зерттеуге қатысудың 5 сынып оқушыларын ұйымдастыру 	<p>Мияшева А.М</p> <p>Мейізбекова С.М</p> <p>Алапбасева Б.А</p> <p>Смағұлов Б.А</p>
3	Қазан (3 апта)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дарында оқушылармен жұмысты ұйымдастыру. Мектеп психологы 2. Мектептің аттестациялық комиссиясының жұмысы және сапатқа өтетін мұғалімдердің жұмыс жоспарымен таныстыру. Сапаттамалық комиссия тобы. 3. Бүлж тавсономиясы бойынша сабақ жоспарын құру. 	<p>Мектеп директоры</p> <p>Оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасарлар</p> <p>ӘБ жетекшісі</p>

Жаңаарқа ауданы әкімдігінің
Жаңаарқа ауданының білім
бөлімінің
«№132 жалпы орта білім
беретін мектебі»
коммуналдық мемлекеттік
мекемесі

Коммунальное
государственное учреждение
«Общеобразовательная
школа №132» акимат
Жаңаарқинского районы
отдел образования
Жаңаарқинского районы

БҰЙРЫҚ

12.12.2019ж.

Атасу кенгі

ПРИКАЗ

380

№
поселок Атасу

Психологиялық-педагогикалық консилиумның құрылу туралы

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 17 қыркүйектегі № 375 бұйрығы «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңының 5-бабы 44-5 тармақшасына сәйкес №132 ЖОББ мектебінде инклюзивті білім беру жүйесін дамыту мақсатында

БҰЙЫРАМЫН:

1. Кешенде психологиялық-педагогикалық консилиумы туралы ережесі бекітілсін.
2. Мектептің психологиялық –педагогикалық консилиумының команда құрамына мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары С.М.Мейзбекова, мектеп директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Б.А.Алашбаева
3. Педагог-психолог А.Г.Сейсеналиева, әлеуметтік педагог П.М.Адикамова, медбике Г.Тулеубаева, және сынып жетекшісі енгізіліп, құрамы бекітілсін.
4. Бұйрықтың орындалысын бақылауды мектеп директорының оқу – тәрбие ісі жөніндегі орынбасары жүктелсін.

Мектеп директоры

М.Е.Балабаева

Бұйрықпен таныстым: С.М.Мейзбекова

Б.А.Алашбаева

А.Г.Сейсеналиева

П.М.Адикамова

Сынып жетекшісі

Мед бике

№132 тірек (ресурстық орталық)КММ

ЖЕКЕ ДАМУ БАҒДАРЛАМАСЫ

Демесінова Көркем 2 «Ә» сынып

Логопед: Умирбаева Л.А

2020-2021 жыл

Коррекциялық-дамыту бағдарламасы

Бағдарламаны толтыру уақыты : 13.09.2021

Педагог-логопед: Умирбаева Л.А.

Оқыту кезеңі	Корекциялық жұмыстың негізгі мақсаттары	Міндеттері
	I. Сөйлеу тілінің түсінуін дамыту	<p>-Заттардың санын ажырата білуге үйрету; /жекеше-көпше түрде көрсету, атауға жаттықтыру/</p> <p>-Заттардың көлемін ажырата білуге үйрету; /үлкен-кішкентай, биік-аласа, жуан-жалпақ/</p> <p>-Заттардың түсін ажырата білуге үйрету;</p> <p>-Кеністікті сипаттайтын сөздер мағынасын түсіне білуге үйрету.</p> <p>Мимикалық, артикуляциялық жаттығулар: «Жымию», «Қақпа», «Күрекше», «Кесе», «Ине» «Саңырауқұлақ», «Түтікше» т.б.</p>
	II. Тыныспен жұмыс	<p>Дұрыс тілдік тыныс алу мен дауысты дамыту;</p> <p>Тыныс шығарудың ұзақтылығы мен тыныс шығарудың бағыттылығын калыптастыру, /шар үрлеу, гүл иіскеу, сыбызғы үрлеу/.</p> <p>Дауыс ырғағымен жұмыс</p> <p>Балаға сөйлеу кезінде дауыс ырғағын өзгертіп, дауысты дыбыстарды созып сөйлеуге үйрету. /дауыстап, сыбырлап, баяу/ ертегінің кейіпкерлеріне қарай дауыс ырғағына өзгертуін калыптастыру.</p>
	III. Артикуляциялық аппараттың қимыл-қозғалысын дамыту	<p>Айна алдында артикуляциялық қимыл-қозғалысын жақсарту мақсатымен ойын түрінде мимикалық, ерінге, тілге арналған жаттығу түрлерін жасау;</p> <p>«күлу», «қуану», «ренжу», «ашулану», «сусиыр», «бақа», «күрекше», «ине», «сағат» «алтыбақан», «ат шауып келеді», «тәтті тосап», «кесе», «сылақшы», «тоқылдақ».</p> <p>«Тіл туралы ертегі», «Мюзик»</p>
	IV. Дыбыстар	Сөйлеу тілінде калыптаспаған дыбыстарды ко

1. Тегі, аты-жөні, жасы _____
2. Мектебі, сыныбы №13; РСББМ тiлiк мектепi 1^б сынып
3. Мекен-жайы, телефоны № Ақдариба 56 87475238275
4. Логопунктке тіркелген күні, айы, жылы 24.10
5. Қазақ тілі бойынша үлгерімі(зерттеу негізінде) орташа
6. Мұғалімнің немесе ата-аналарының (занды өкілдерінің шағымдары) Немәлжүрдінов, Зейіні Тәлеш
7. Психиатр қортындысы _____
8. Тілдің даму барысы туралы деректер Анақ емес.
9. Есту күйі _____
10. Артикуляциялық аппараттың күйі қалыпты
11. Тілдің жалпы мінездемесі (сұхбаттарды, өзіндік байланыстыра пікір айтуды жазуы
- а) сөздік қоры (сандық және сапалық мінездеме) орташа
- Сандық мінездеме: сөздік қорының жалпы көлемі _____
- Сапалық мінездеме: сөздерді қолданудағы қателер (мағынасы және аукустикалық ұқсастығы бойынша ауыстыру(мысалдар) _____
- б) Грамматикалық құрылым: қолданылатын сөйлем түрлері, грамматикалық сөйлемнің бар болуы(мысалдар) Мам - мамы, Ана - ана, т.б...
- в) дыбыстарды айту және ажырату; дыбыстарды алмастыру және бұрмалау, есту кезіндегі дыбыстардың айырмашылығы; әртүрлі дыбыстық –буынды құраммен сөздерді жаңғырту (мысалдар) Зріндері, Буындары қайыратт кетуі.
12. Сөздердің дыбыстық құрамын талдау мен синтездеу дағдыларының қалыптасу деңгейі Сөзден буындар алуы
13. Бастапқы зерттеу кезінде және түзете оқыту үрдісінде қолданылатын оқушылардың жазбаша жұмыстарында –диктанттарда, мазмұндамаларда, шығармаларда ерекше қателердің болуы (дауыссыз дыбыстарды шатастыру және ауыстыру аграмматизмдер және т.б.) Мәтінді бойынша дауыс алмау
- Жазба жұмыстары сөйлеу картасында қоса тіркеледі.
14. Оқу;оқу техникасын меңгеру деңгейі (әріптік,буындық,сөздік) кезіндегі қателер; оқығанын түсінуі төмен.
15. Тұтығудың байқалуы жоқ
- а) пайда болу себебі, тұтығудың білінуі,оның ұлғаюына алып келетін жағдаяттар _____

Хаттама №1

Тақырыбы: Балаңыз мектепке дайын ба?

Өткізілген уақыты: 27.10.2021

Күн тәртібінде:

Ата-аналарға балаларының мектепке даярлау қалай болу керек екені жайлы айтылды.

Қатысқандар:

Ата-аналар

Өткізген:

Логопед Умирбаева.Л.А Тусупова Л.К

Өткізу барысы:

Ата-аналардың балаларының мектепке алғаш баруы, бала өміріне үлкен жаңалық өзгеріс енгізілетіні жайлы айтылды.

Тыңдалды:

«Баланы мектепке даярлау қалай болу керек» деген сұрақтың ата-ана үшін маңызы қандай. Бала бірінші сыныпқа баратын жазу-сызуды біліп баруы міндетті емес, оған барлығын мектепте үйрету міндетті.

Алайда, қазіргі заман оқу бағдарламасының тапсырмаларын ауыртпалықсыз орындау үшін, іс – жүзінде мектеп табалдырығын аттамас бұрын жазу мен оқуды біліп барғаны дұрыс. Баланың сөйлеу тілінде кемістіктің болмауы шарт, сөйлеген сөзінің мағынасы өзіне түсінікті болу керек, өзінің ойын жеткізе алуы қажет.

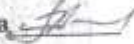
Ұсыныс:

Кез- келген ата-ана баланың өсіп-жетілуіне, рухани күшті етіп тәрбиелеу жолында алуан түрлі қуаныш пен қиыншылықтарды бастарынан өткізе отырып, оның рухан және ақыл-ойы мен дене құрылысы жағынан жан-жақты дамуына баулуы керек

Міне, Құрметті ата-аналар, бала бес жастан асты екен деп, маманның кеңесінсіз баланы бірден мектепке берген жағдайда оның мектеп өміріне дайын еместігі ары қарайғы оқу үлгеріміне нұсқан келтіретінін білген жөн. Балаңызға жылы сөздер айтуды, мақтан тұтуды, қателіктерін түзетуіне көмектесуді ұмытпағайсыз.

Бекітемін

«№132 ЖОББМ базасындағы тірек
мектебі (ресурстық орталық)КММ»

директоры м.а Т.Б. Аштаев

« ___ » 2020 ж

Ата – аналармен жүргізілетін жұмыс жоспары

Өткізілетін мерзімі	Жүргізілетін жұмыстар	Жұмыс тақырыбы	жауапты
қыркүйек	Сауалнама тест	«Балаңыз мектепке дайын ба? »	Логопед Умирбаева Л.А
қазан	ақыл - кеңес	«Тіл дамыту оқу –әрекеті жайында »	Логопед Умирбаева Л.А
қараша	сұрақнама	«Сіз балаңызға қажетінше көңіл бөлесіз бе? »	Логопед Умирбаева Л.А Психолог
желтоқсан	ата – аналармен сұхпат	«Бала және отбасы»	Логопед Умирбаева Л.А Психолог
қаңтар	ақыл - кеңес	«Артикуляциялық жаттығулардың пайдасы»	Логопед Умирбаева Л.А
ақпан	ұсыныс	«Егер балаңыз сөйлемесе.....»	Логопед Умирбаева Л.А
наурыз	сұхпат	«Білгенге маржан»	Логопед Умирбаева Л.А
Сәуір	сауалнама	«Ата – аналардың өзін – өзі диагностикалауы»	Логопед Умирбаева Л.А Психолог
мамыр	есеп беру	«Оқу жылының жалпы қорытынды есебі»	Логопед Умирбаева Л.А

Қосымша: жалпы түзету жұмыстарында ата – аналарға көмек ретінде,отбасылық жағдайда қолдануға ыңғайлы ойындар, жаттамақтар, лексикалық жаттығулар, тыныс алу ойындық жаттығулары, ұсақ маториканы жетілдіруге қолайлы тапсырма – ойындар,тақырыптық, жыл мезгіліне бацланысты сөздіктер,тілдік э:рандар,баланың жас ерекшеліктеріне сай даму деңгейлік көрсеткіштері туралы мағлұматтарды және т.б жылжымалы қалташалар арқылы хабарландыру.

Мұғалім - логопед: Умирбаева Л.А

№ 132 Тірек мектебі (РО) инклюзивті білім беру курсынан өткен мұғалімдер тізімі 2020-2021 оқу жылы

№	Аты-жөні	Мамандығы	Курс атауы	Оқыған орны	Мерзімі
1	Баймурына Гүлдана Молдажаевна	Бастауыш сынып мұғалімі	«Жалпы білім беру мектепте инклюзивтік білім беру ортасын ұйымдастыру ерекшеліктері» 72 сағат	«Санат» Р. Кәсіби даму орталығы	24.05.2019
2	Альмусина Сайлауовна Жанар	Бастауыш сынып мұғалімі	«Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің заманауи технологиялары» 72 сағат	«АГЗНАН» ғылыми-білім беру орталығы	20.02.2020
3	Алиқимова Муратовна Перизат	Бастауыш сынып мұғалімі	«Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің заманауи технологиялары» 72 сағат	«АГЗНАН» ғылыми-білім беру орталығы	20.02.2020
4	Мейібекова Мергеновна Саягүл	Өзін-өзі тану	«Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің заманауи технологиялары» 72 сағат	«АГЗНАН» ғылыми-білім беру орталығы	20.02.2020
5	Тұрсынбаева Тлеубергеновна Самал	Дефектолог	«Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы білім беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	12.02.2021
6	Түлеутәева Сериковна Кызмықты	Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі	«Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы білім беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	12.02.2021
7	Умирбекова Аманбаевна Лязат	Логопед	«Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы білім беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	12.02.2021

8	Алимханова Мараловна	Баки	Математика пәні мұғалімі	«Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы білім беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	12.02.2021
9	Смагулова Темірбаевна	Дайла	Бастауыш сынып мұғалімі	«Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы білім беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	12.02.2021
10	Малахова Владимирова	Мария	Учитель начальных классов	Содержание образовательной среды в условиях развития инклюзивного образования	Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу»	12.02.2021
11	Тапанова Гүлім		Математика пәні мұғалімі	«Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы білім беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	12.02.2021
12	Сүлейменова Жамила Асановна		Өзін-өзі тану пәні мұғалімі	«Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы білім беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	12.02.2021
13	Муханова Аманбаевна	Жанат	Орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі	«Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы білім беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	12.02.2021
14	Жақсыбаева Асемгүль	Танибергеновна	Бастауыш сынып мұғалімі	«Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы білім беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	12.02.2021
15	Алшеша Бүкпиевна	Асем	Бастауыш сынып мұғалімі	«Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы білім беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	12.02.2021
16	Умирбекова Жанна		Ағылшын тілі пәні мұғалімі	«Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы білім беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	12.02.2021
17	Шамаева Нургүль		Қазақ тілі	«Инклюзивті білім беруді дамыту	«Өрлеу» біліктілік арттыру	12.02.2021

	Нагаевна	мен әдебиеті пәні мұғалімі	жағдайындағы	білім беру	ұлттық акционерлік қоғамы	орталығы	
18	Мустафина Жанagul Картаевна	Бастауыш сынып мұғалімі	«Инклюзивті білім берулі дамыту жағдайындағы ортасының мазмұны» 40 сағат	«Инклюзивті білім берулі дамыту беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	02.04.2021
19	Смагулов Бауыржан Абушахманович	Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары	«Инклюзивті білім берулі іске асыру жағдайындағы жана формациядағы басшы» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	09.04.2021
20	Жаппарова Айбатовна Завуреш	Бастауыш сынып мұғалімі	«Инклюзивті білім берулі дамыту жағдайындағы ортасының мазмұны» 40 сағат	«Инклюзивті білім берулі дамыту беру ортасының мазмұны» 40 сағат	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	«Өрлеу» біліктілік арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамы	02.04.2021

Бекітемін
Мектеп директоры Байшоновна СА

Мектеп директоры жанындағы кеңеске енгізетін мәселелері

p/c	Мерзімі	Мазмұны	Жауаптылар
1	Тамыз (4 апта)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сабақ кестесін жасау, бекіту, күнтізбелік-тақырыптық жоспарларды бекіту 2. «Бірде оқимыз» инновациялық жоба туралы. 3. Мектептің жұмыс жоспарын бекіту 4. Оқушыларды оқулықтармен қамтамасыз ету жағдайы. 5. Өткен оқу жылдарындағы біліміндегі олқылықтардың орнын толықтыру 6. Аяғы күндізке көшу 7. Инклюзивтік білім беру жағдайы туралы 	<p>Мейізбекова С.М Мияшева А.М Байшоновна С.А Казиязова Р Смагулов Б Смагулов Б Мейізбекова С.М</p>
2	Қыркүйек (3 апта)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ҚР білім және ғылым министрлігінің 2021 жылғы 20 тамыздағы № 415 бұйрығымен және 2021 жылғы 26 наурыздағы №125 бұйрығымен таныстыру 2. Электрондық журналдың толтырылу жайы. 3. Санитарлық-эпидемиологиялық қызмет органдарының есебі. 4. PPLS - 2021 халықаралық зерттеуге қатысағын 5 сынып оқушыларын ұйымдастыру 	<p>Мияшева А.М Мейізбекова С.М Алашбаева Б.А Смагулов Б.А</p>
3	Қазан (3 апта)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дарынды оқушылармен жұмысты ұйымдастыру. Мектеп психологы 2. Мектепшілік аттестациялық комиссиясының жұмысы және санитарка өтетін мұғалімдердің жұмыс жоспарымен таныстыру. Сараптамалық комиссия тобы. 3. Блум таксономиясы бойынша сабақ жоспарын құру. 	<p>Мектеп директоры Оқу-тәрбие жөніндегі орынбасарлар ӘБ жетекшісі</p>

(4апта)	<p>2. Мектеп құжаттарын тексеру қорытындысы сынып журналдарының толтырылуын тексеру</p> <p>3. Электронды журналдарды тексеру қорытындысы.</p> <p>4. «Үздік мұғалімнің үздік сабағы» Педагог - зерттеушілер онқуыдыті.</p> <p>5. Аттестаттаудан өтетін мұғалімдер шығармашылық есебі.</p>	<p>жөніндегі орынбасарлары</p> <p>Пән мұғалімдері</p>
9 Сәуір (3 апта)	<p>1. Аттестаттаудан өтетін мұғалімдердің тізімін анықтау, құжаттарын жинарту.</p> <p>2. «Жанашыл әлестін - мұғалімдері» Педагог - сарапшылар мен педагог-модераторлар ашталды.</p> <p>3. «Менің педагогикалық идеям» - жас маманның өз іс - тәжірибесімен бөлісу. Жас мамандар ашталды.</p> <p>4. Үйірме жұмысы туралы.</p>	<p>Мектеп директоры</p> <p>Оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасарлары</p>
10 Мамыр	<p>1. 9- сыныптардың қорытынды мемлекеттік аттестацияға дайындығының қорытындысы.</p> <p>2. Дарынды оқушылармен оқу жылы бойынша жұмыстың нәтижесі.</p> <p>3. Дене шынықтыру пәнінен Президенттік тесттің тапсырылуының қорытындысы.</p> <p>4. Мектеп құжаттарын тексеру анықтамасы (жеке іс- қағаздары), сынып журналдарының толтырылуын тексеру қорытындысы.</p>	<p>Мектеп директоры</p> <p>Оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасарлар</p> <p>Сынып жетекшілер</p> <p>Пән мұғалімдері.</p>

ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ БІЛІМ
БАСҚАРМАСЫНЫҢ
«№132 ЖАЛПЫ ОРТА БІЛІМ
БЕРЕТІН МЕКТЕБІ БАЗАСЫНДАҒЫ
ТІРЕК МЕКТЕБІ»
(РЕСУРСТЫҚ ОРТАЛЫҚ)
КОММУНАЛДЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК
МЕКЕМЕСІ

КОММУНАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ
УЧРЕЖДЕНИЕ «ОПОРНАЯ ШКОЛА
(РЕСУРСНЫЙ ЦЕНТР) НА БАЗЕ
«ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ
ШКОЛА №132»

01.09.2020ж. №172

**2020-2021 оқу жылында
№132 ЖОББМ базасындағы
Тірек мектебі (ресурстық орталық)
инклюзивті сыныптарды
ашу туралы**

ҚР «Білім» заңы 27.06.2007ж. №319-III (28.12.2017ж. өзгерістерімен) ҚР
да білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған
мемлекеттік бағдарламасын іске асыруда, ҚР Үкіметінің 2013 жылғы 17
мамырдағы №499 қаулысымен бекітілген «Жалпы білім беру ұйымдары
(бастауыш, негізгі, орта және жалпы орта) қызметінің үлгілік қағидаларына»
және Қарағанды облысы білім басқармасының 2016 жылғы 5 тамызындағы
2016-2019 жылдары Қарағанды облысының білім беру ұйымдарында
«Инклюзивті бала-бақша-инклюзивті мектеп, инклюзивті колледж» пилоттық
жобасын енгізу және іске асыру №276 бұйрығына негізінде **БҰЙЫРАМЫН:**

1. 2020-2021 оқу жылының 01 қыркүйегінен бастап төмендегі ерекше білім
алу қажеттіліктері бар балаларға инклюзивті сынып ашылсын.
2. Инклюзивті білім алатын оқушылар әлеуметтік-психологиялық картасын
жасау мектептің әлеуметтік педагогтары мен психологтарына жүктелсін.
3. Инклюзивті сыныптың жетекшілері мектеппен ата-ана арасында келісім-
шарт жаңа оқу жылына жасасын. Оқушының портфолиосы оқушы туралы
толық мәлімет жасасын.
4. Инклюзивті білім алатын оқушылармен жұмыс атқару әлеуметтік
педагог П.Адикамова және психологтары А.Сейсеналиева және
Л.Тусупова функцияналдық міндеттеріне жүктелсін. Пән мұғалімдері
оқушылармен жеке сабақ жоспары (коррекциялық мақсатын көрсетіп)
жасасын.
5. Осы бұйрықтың орындалуын бақылау мектеп директорының оқу ісі
жөніндегі орынбасары С.М.Мейзбековаға жүктелсін.
- 6.
7. Мектеп директоры М.Е.Балабаева

Хаттама №1

04.09.2020ж.

Күн тәртібінде

1. Инклюзивті білім беру нормативтік құжаттармен таныстыру.
2. 2020-2021 оқу жылына арналған инклюзивті білім беру барысында бұйрық шығару.

Тыңдалды:

Оқу ісінің меңгерушісі С.М.Мейізбекова біздің мектепте ПМПК комиссиясының қорытындысы бойынша 4 оқушы:

- 2 «Ә» Дүйсенғали Нұрмұхаммед
- 3 «В» сынып оқушысы Демесінова Әсем
- 3 «Д» сынып оқушысы Губа Яна
- 3 «Б» сынып оқушысы Дүйсенбай Жалғас

Жоғарыда аталған оқушылар инклюзивті білім беру бағдарламасы бойынша оқытылсын.

Қажетті құжаттар тізімі:

1. 08.11.2017ж. № 500 бұйрығымен бекітілген ЖББ бағдарлама
2. ПМПК қорытындысы
3. Оқушыға әлеуметтік-психологиялық педагогикалық паспорт
4. Ата-аналарымен келісім-шарт
5. Ата-ана өтініші
6. Портфолио

1. Оқу ісінің меңгерушісі С.М.Мейізбекова:

- Инклюзивті білім беру, баланың ақыл-есінің әлеуметтік жағдайына қарамастан балаға сапалы білім беруді талап етеді. Инклюзивті сыныптарға әр пәндер бойынша типтік оқыту бағдарламасының түсінік хаттары бар. Пән мұғалімдері осы түсінік хатты басшылыққа алу керек. Инклюзивті білім беру сыныбына арналған жеке сабақ жоспары мен коррекциялық мақсатын көрсету керек.

2. Мектептің әлеуметтік педагогі

Оқушының әлеуметтік жағдайын анықтау мақсатында үйіне барып акт жасалып рейдтік карта толтырылады. Оқушылардың ата-аналарымен әңгімелесу жұмыстары жүргізілді.

3. Мектеп психологы

- Оқушыға педагогикалық-психологиялық мінездеме беріліп, зерттеу жұмыстары жүргізіліп, оқушының даму картасы жасалынады.

4. Мектеп директоры С.А.Байшоқенова:

- Инклюзивті білім беру жұмыстары мектебімізде толық атқарылсын. Нормативтік құжаттары уақытында толтырылуы қажет. Логопед, дефектолог, педагог психолог, әлеуметтік педагог, сынып жетекшілер мен пән мұғалімдері осы оқушылардың мүмкіншіліктерін ескере отырып, ерекше назарға алынып жұмыстар жүргізілуі керек.

Шешімі:

1. Инклюзивті білім беру бойынша мектепте талапқа сай жұмыстар атқарылсын.
2. Құжаттарды орындау пән мұғалімдері мен сынып жетекшілері және оқу ісі меңгерушісі С.М.Мейізбековаға жүктеледі.

Мектеп директоры:

Хатшы:

 С.А.Байшоқенова

 А.Қ.Суондиқова

Бекіткіні:
 Мектеп директоры
 С.А. Байшкенова
 «12» 09 2021 жыл

№132 Тірек мектебі (ресурстық орталық) бойынша инклюзивті білім беру бойынша жұмыс жоспары
 2021 - 2022 оқу жылы

Үйлестірушілік жұмыс

№	Іс-шаралар	Күтілетін нәтиже	Мерзімі	Жауаптылар
1	2021-2022 жылдарға арналған білім беру мекемелеріндегі инклюзивті білім беруді және үйден оқытуға ұйымдастыру барысында жүргізілетін жоспар дайындау және бекіту.	Жаңа оқу жылында инклюзивті білім беруді және үйден оқытуға ұйымдастыру барысындағы жұмыстар дайындалды	Қыркүйек Отырғас	Мектеп әкімшілігі
2	Мектеп бойынша инклюзивті білім алатын оқушылар тәжірибін анықтау, ақпарат жинақтау.	Мектеп бойынша инклюзивті білім алатын оқушылар тәжірибін анықтау, ақпарат жинақталды	Тамыз-қыркүйек	Әлеуметтік педагог П.М. Динкамова
3	«Мектептік консиліумдар құру және ерекше қажеттіліктері бар балаларға нигенсия, кен және арнайы қолдау көрсету» әдістемелік ұсынымдамасын негізге ала отырып, мектептің педагогикалық-психологиялық консиліум құру.	Мектепшілік педагогикалық-психологиялық консиліум құрылды	Тамыз-қыркүйек	Логопед Л.Умирбекова Дефектолог Н.Т. Байкенова Педагог-психолог А.Ф. Сейсеналиева
4	Инклюзивті және үйден оқытын оқушылардың диагнозына байланысты оқу жоспарын анықтап, сабақ кестесін құрып, бекіту.	Оқу жоспары құрылып, сабақ кестесі бекітіледі	Тамыз-қыркүйек	Директордан оқу ісін менгерушісі С.М. Мейібекова

Оқушылармен жұмыс

13	Инклюзивті білім алатын оқушыларды оқулықпен қамтамасыз ету.	Оқулықпен қамтамасыз етіледі.	Қыркүйек	Кітапханашылар Р.К. Қазиязова А.Тайымбекова сынып жетекшілер
14	Инклюзивті білім алатын оқушылардың тұрғын-жай актісін жүргізу.	Ата-анасымен, отбасы жағдайы, отбасындағы баланың көңіл-күйі анықталады.	Жылына 2 рет	Әлеуметтік педагог П.М. Адиқамова
15	Инклюзивті оқитын оқушының әлеуметтік ортасымен араласуын, бос уақытында немен айналысатынына сараптама жасау.	Оқушылардың бос уақыты ұйымдастырылады	Жыл бойы	Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Б.А. Алашбаева
16	Түсету дамыту мақсатында жұмыстар жүргізу.	Түсету дамыту мақсатында жұмыстар жүргізіледі.	Жыл бойы	Логопед Д. Умирбекова Дефектолог Н.Т. Байкенова Педагог-психолог А.Ф. Сейсеналиева
17	Ерекше қажеттіліктері бар балаларды түрлі іс-шараларға, үйірмелерге қатысуын қамтамасыз ету және жүргізілген жұмыстарының қорытындыларын мен жетістіктері туралы мәлімет жинақтау.	Ерекше қажеттіліктері бар балаларды түрлі іс-шараларға, үйірмелерге қатысуын қамтамасыз ету және жүргізілген жұмыстарының қорытындыларын мен жетістіктері туралы мәліметтер жинақталады	Жыл бойы	Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Б.А. Алашбаева
18	Инклюзивті оқитын оқушыларды дәрігерлік бақылауда ұстау.	Денсаулығы бақыланады.	Жыл бойы Отдырыс	Әлеуметтік педагог П.М. Адиқамова

Ата-аналармен жұмыс

			Кажет кезінде	Мектеп әкімшілігі
19	Үйден оқытылатын, инклюзивті оқытын оқушының ата-аналарымен жеке кездесу.	Ата-аналарға жан-жақты көмектер, кеңестер беріледі.		
20	Психологиялық қызметтер көрсету, ата-анасына кенес беру.		Жыл бойы	Договел Д. Умирбекова Дефектолог Н. Т. Байкенова Педагог-психолог А.Ф. Сейсеналиева
21	Инклюзивті білім беру бойынша қортылды есеп		Отырыс	Договел Д. Умирбекова Дефектолог Н. Т. Байкенова Педагог-психолог А.Ф. Сейсеналиева

№132 Тірек мектебінің директоры жанындағы отырысы

Хаттама №10

Күні: 02.03.2021 ж.

Қатысқандар: директордың м.а. Б.А.Смагулов, директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары Б.А.Алашбаева, мектептің дефектологы С.Турсынбаева, логопеді Л.А.Умирбаева, педагог психологі Л.Қ.Тусупова, әлеуметтік педагогі П.М.Адикамова және пән мұғалімдері.

Күн тәртібінде:

2 «В» сынып оқушысы Төкеш Ерасылды инклюзивті білім беру бойынша оқыту туралы

Тыңдалды:

1. №132 Тірек мектебі (ресурстық орталық) директорының м.а. Б.А.Смагулов Осы оқушының ПМПК комиссиясынан өтуі туралы ұсыныс айтылды.
2. Оқу ісінің меңгерушісі С.М.Мейзбекова:
 - Жоғарыда аталған оқушының сабағына қатысқанда оқу үлгерімінің төмен болуына байланысты мамандарға ұсыныс беріп, қажетті құжаттар жинап, ПМПК қарауына жіберу керек екенін айтты.
3. Мектептің дефектологы:
 - Оқушының сөздік қорын кеңейту, дауыс ырғағын қалыптастыру, ойлау және есте сақтау қабілеттерін дамыту бойынша жұмыстар жүргізу керек екенін айтты.
4. Мектептің әлеуметтік педагогі:
 - Оқушының әлеуметтік жағдайын анықтау мақсатында үйіне барып АКТ жасалып, рейдтік карта толтырылды. Оқушының ата-анасына кеңес беру жұмыстары жүргізілді.
5. Мектеп психологы:
 - Оқушыға педагогикалық-психологиялық мінездеме беріліп, зерттеу жұмыстары жүргізіліп, оқушының даму картасы жасалынды.

Шешімі

1. Инклюзивті білім беру бойынша мектепте талапқа сай жұмыстар атқарылсын.
2. Оқушының тиісті құжаттары түгенделіп, ПМПК қарауына жіберілсін.

Мектеп директорының м.а: Б.А.Смагулов

Хатшы: П.М.Адикамова

№ 132 тірек мектебінде онлайн түрде 2021 жылдың 27 тамызында жалпы ата-аналар жиналысы өтті.

Ата-аналар жиналысының мақсаты:

коронавирустық инфекцияның таралуына жол бермеуге байланысты карантиндік шаралар жағдайында жаңа 2021-2022 оқу жылындағы оқытудың ерекшеліктері туралы ата-аналарды (балалардың заңды өкілдерін) хабардар ету.

Тақырыбы: «Жаңа оқу жылында балаларды оқыту туралы.

Біздің мектепте қашықтықтан оқыту қалай ұйымдастырылады және білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасына сәйкес инклюзивті білім беру туралы»

Күн тәртібінде:

1. Жаңа оқу жылындағы дәстүрлі оқу форматы (ата-аналарға осы мектепте оқитын форматы туралы хабарлайды)

Оқытудың штаттық режимінде санитарлық талаптарды сақтау

2. Баланы өздігінен «олқылықтарды жою жөнінде» оқуға қалай ынталандыруға болады?

Балалардың интернеттегі жұмысын ата-аналардың бақылауы ережелерімен танысу

Ата-аналар мен балалардың қарым-қатынас психологиясы.

3. Мектепте білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасына сәйкес инклюзивті білім беру туралы ақпарат

«Ағымдығы мәселелер»

Жиналыс барысында 2021-2022 ж оқыту ерекшеліктерімен презентация бойынша ата-аналарды жаңа оқу жылындағы дайындық форматымен, яғни санитарлық-эпидемиологиялық жағдайға байланысты, коронавирустық инфекцияның таралуына жол бермеу мақсатында өтеді және міндетті түрде дәстүрлі форматта оқыту жүзеге асырылатындығымен таныстырды.

Ата-аналарға санитарлық-эпидемиологиялық талаптарды қатаң түрде сақтау, және балаларымен жұмыс жасау ұсынылды.

Баланың білімдегі олқылықтарды жою мақсатында жұмыс орнын ұйымдастырудағы мінез-құлық ережелері мен ұсыныстар айтылды, балалардың оқу және демалу режимін ұйымдастыру талқыланды. Сонымен қатар баланы өз бетінше оқуға қалай ынталандыруға болатындығы туралы ұсыныстар айтылды.

Ата-аналарға дәстүрлі оқыту кезінде қолданылатын интернет-платформалармен, Bilimall, Kundelik таныстырылды және ата-аналар жаңа оқу жылында оқушылардың күнделікті бағалау жүйесін көретіні айтылды.

-Көптеген дамыған елдерде жалпы адами құндылықтары мен әлеуметтік талаптарға сай білім беру жүйесінде барлық балалар тең және тосқауылсыз білім алулары қажет. Мектебімізде 13 ерекше білім беруге қажеттіліктері бар оқушы осы санатқа жатады. Бұл оқушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету әдістемесімен қамтамасыз етіледі. ҚР жалпы білім

беруде ерекше білім, инклюзивті білім қажеттілігі бар балалардың сапалы білім алуына жағдай жасауды заңнамалық тұрғыда қамтамасыз ететін нормативтік-құқықтық актілермен таныстырылды.

Ата-аналар балаларын Интернетте қауіпсіз жұмыс істеуге үйрететін ережелерді және ата-ана балалардың жұмысын бақылау ережелері туралы талқылады.

Ата-аналар мен балалар арасындағы қарым-қатынас психологиясы қарастырылды.

Әр сыныпта жиналыс сонында шешім қабылданды:

Санитарлық талаптарды сақтау.

Дәстүрлі оқыту кезінде оқушының жұмыс орнын және күн тәртібін ұйымдастыру.

Баламен бірге зерттеу және демалыс режимін жасау.

Балаларды өз бетінше оқуға ынталандыру.

Балаларға Интернетті қауіпсіз пайдалану ережелерін сақтау және естеріне салу.

Интернеттегі балалардың жұмысын ата-аналық бақылау ережелерін қолдану.

Төрайымы: С.Байшоқенова

Хатшы: Б.Алашбаева

Мемлекеттік мекеме - №132 ЖОБЕМ базасындағы тірек мектебі (ресурстық орталық)
КММ
Лауазымның толық атауы – мектеп логопеды Л.А.Умирбаеваның ЛАУАЗЫМДЫҚ
НУСҚАУЛЫҚТАРЫ

1. Ауызша және жазбаша сөйлеу қабілетінің кемшіліктерін түзету бойынша балаларға сабақ жүргізуі және алғашқы кемістікке байланысты үлгермеуді болдырмау мен алдын алуға көмектесу;
2. Сөйлеу бұзылыстарына байланысты үлгермеушілік мәселелері бойынша педагогтар мен ата-аналарға (заңды өкілдерге) кеңес беруі;
3. Логопедтік пункттарға баратын балалармен жұмыс істейтін педагогтармен жүйелі түрдегі байланысты жүзеге асыруы; мектепке дейінгі мекемелермен, жалпы білім беретін мектептермен және сөйлеу қабілеттері күрделі бұзылған балаларға арналған мектептермен, логопедтермен, балалар поликлиникасының, ПДПК-ның, оңалту орталықтарының, психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерінің дәрігер-мамандарымен байланысты жүзеге асыруы;
4. Білім беру қызметкерлері, ата-аналар арасында логопедтік сабақтар жөнінде насихат жүргізуі, логопедтік жұмыстың міндеттері, мазмұны, нәтижесі, сөйлеу бұзылыстары бар мектеп оқушыларының үлгермеушілігінің алдын алу және болдырмау жөніндегі логопедтік түзеу ерекшелігі туралы баяндамалармен педагогикалық кеңестер мен ата-аналар (заңды өкілдер) жиналыстарында сөз сөйлеуі;
5. Мұғалім-логопедтердің (аудандық, қалалық) әдістемелік бірлестіктердің жұмысына қатысуы;
6. Білім беру ұйымының әкімшілігі ұсынатын нысан бойынша жыл сайынғы есепті құрастыруы;
7. Өзінің кәсіби біліктілігін арттыруы (5 жылда бір рет) және педагогтік қызметкерлер үшін белгіленген тәртіппен аттестатталуы қажет. Апталық жүктеме 18 сағатты құрайды
8. Логопед мұғалім төмендегі мәселелерді білуі керек:
 - Қазақстан Республикасының Конституциясын;
 - БҰҰ балалар құқығы туралы конвенциясын;
 - Қазақстан Республикасының «Білім туралы», Қемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы», «Қазақстан Республикасындағы балалар құқығы туралы» заңдарды және инклюзивтік білім беру мәселелері бойынша басқа да нормативтік актілерді;

Мен нұсқаулықпен таныстым

«19» 10 2020 ж
Умирбаева Лейсан Аманжолқызы

С.А. Байшоқенова

№ 135 Бұйрық «01» 09, 2021 жыл

Мемлекеттік мекеме - Мемлекеттік мекеме - Қарағанды облысы білім басқармасының Жанаарқа ауданы білім бөлімінің «№132 тірек мектебі (ресурстық орталық)» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Лауазымының толық атауы – әлеуметтік педагог П.Адиқамова

ЛАУАЗЫМДЫҚ НУСҚАУЛЫҚТАРЫ

1. Қызмет туралы ақпарат:

1.1. Білім беру ұйымының әлеуметтік педагог (бұдан әрі - ББУ әлеуметтік педагог).

1.2. ББУ әлеуметтік педагогы өз қызметінде бұйрықтарды, жұмыс бұйрықтарын, білім бөлімінің ұсынымдарын басшылыққа алады.

1.3. ББУ әлеуметтік педагог өз жұмысында Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша басқа да нормативтік құқықтық актілерді;

әлеуметтік саясат негіздерін; жалпы және әлеуметтік педагогиканы; педагогика мен психологияны, валеология негіздерін, әлеуметтік-педагогикалық және диагностикалық әдістермен; әлеуметтік-педагогикалық жұмыстарды;

еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын; санитарлық ережелер мен нормаларды сақтайды.

2. Негізгі міндеттер:

2.1. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыру.

2.2. Білім беру ұйымын оның Жарғысына және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес басқару.

3. Біліктілікке қойылатын талаптар:

Критерийлер	Қойылатын талаптар
Білім	Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе "Педагогикалық" бейні бойынша өзге де кәсіптік білім немесе жұмыс өтіліне талап қойылмайды.
Кәсіби құзыреттілік	Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша басқа да нормативтік құқықтық актілерді; әлеуметтік саясат негіздерін; жалпы және әлеуметтік педагогиканы; педагогика мен психологияны, валеология негіздерін, әлеуметтік-педагогикалық және диагностикалық әдістермен; әлеуметтік-педагогикалық жұмыстарды; еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын; санитарлық ережелер мен нормаларды сақтайды.
Тәжірибелік тәжірибе	жоғары педагогикалық білімі; әлеуметтік педагог лауазымындағы жұмыс өтілі 3 жылдан кем емес. Және (немесе) біліктілігі жоғары деңгейі болған жағдайда педагог-модератор үшін-кемінде 3 жыл, педагог – сарапшы үшін-кемінде 4 жыл, педагог-зерттеуші және педагог – шебер үшін-кемінде 5 жыл әлеуметтік педагог лауазымындағы жұмыс өтілі болуға тиіс.
Ресми міндеттері	3.1. Жеке тұлғаның психологиялық - медициналық-педагогикалық ерекшеліктерін және оның шағын ортасын, өмір сүру жағдайларын зерделейді, мүдделер мен қажеттілікті, мәселелерді, аулы жағдайларды, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің мінез-құлқындағы ауытқуларды анықтайды және оларға уақытылы әлеуметтік көмек пен қолдау көрсетеді. 3.2. Әлеуметтік-педагогикалық жұмыстың міндеттерін, нысандарын, әдістерін, баланың жеке және әлеуметтік проблемаларын шешу тәсілдерін айқындайды, білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, балалардың құқықтары мен бостандықтарын іске асыруда әлеуметтік қорғау және әлеуметтік көмек көрсету жөнінде шаралар қабылдайды. 3.3. Білім алушылар, тәрбиеленушілер, балалар және ұйым, отбасы, орта,

7. Жетімдер мен ата-анасынан қамқорлығынсыз қалған білім алушылар мен тәрбиеленушілер үшін оқулықтар, тегін ыстық тамақ беруді ұйымдастыру жұмыстарын қамтамасыз етеді және үйлестіреді.
6.8. Белгіленген тәртіпте есеп құжаттамаларының сапалы және уақытылы жасалуын, анықтығы мен тапсырылуын қамтамасыз етеді.

7. Бағалау индикаторы

- 7.1. Берілген тапсырмаларды уақытылы және сапалы орындау.
- 7.2. Жұмыс жоспарларының орындалу дәрежесі.
- 7.3. Есептер мен ақпараттарды уақытында ұсыну.

Мен нұсқаулықпен таныстым

« 01 » 09 2021 ж

БЕКІТЕМІН:
Мектеп директоры
С.А. Байшоқенова

№ 135 бұйрық «01».09.2021 жыл

Мемлекеттік мекеме - Мемлекеттік мекеме - Қарағанды облысы білім басқармасының Жанаарқа ауданы білім бөлімінің «№132 тірек мектебі (ресурстық орталық)» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Лауазымның толық атауы – мектеп психологы А.Ф. Сейсенәлиеваның ЛАУАЗЫМДЫҚ НҰСҚАУЛЫҚТАРЫ

1. Қызмет туралы ақпарат:

1.1. Білім беру ұйымының педагог - психологы (бұдан әрі - ББҰ педагог- психолог).

1.2. ББҰ педагог психологы өз қызметінде бұйрықтарды, жұмыс бұйрықтарын, білім бөлімінің ұсынымдарын басшылыққа алады.

1.3. ББҰ педагог-психологы өз жұмысында Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерді, жалпы психологияны, педагогикалық психология және жалпы педагогиканы, тұлғалық психология мен дифференциалдық психологияны, балалар мен жас ерекшеліктер психологиясын, әлеуметтік психология, медициналық психология, балалар нейропсихологиясы, патопсихология, психосоматиканы, дефектология, психотерапия, психодиагностика, психологиялық кеңес және психопрофилактика негіздерін, қарым-қатынас жасау әдістерін, әлеуметтік-психологиялық тренингтердің әдістерін, белсенді оқыту әдістерін, жеке және топтық кәсіби консультация берудің қазіргі заманғы әдістерін, баланың қалыпты және аномальді дамуын диагностикалау және түзетуді, еңбекті қорғау, техникалық қауіпсіздік және өртке қарсы қорғану нормалары мен ережелерін және санитариялық қағидаларды сақтайды.

2. Негізгі міндеттер:

2.1. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыру.

2.2. Білім беру ұйымын оның Жарғысына және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес басқару.

3. Біліктілікке қойылатын талаптар:

Критерийлер	Қойылатын талаптар
Білім	Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе "Педагог-психолог" бейіні бойынша өзге де кәсіптік білім немесе жұмыс өтіліне талап қойылмайды.
Кәсіби құзыреттілік	Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерді, жалпы психологияны, педагогикалық психология және жалпы педагогиканы, тұлғалық психология мен дифференциалдық психологияны, балалар мен жас ерекшеліктер психологиясын, әлеуметтік психология, медициналық психология, балалар нейропсихологиясы, патопсихология, психосоматиканы, дефектология, психотерапия, психодиагностика, психологиялық кеңес және психопрофилактика негіздерін, қарым-қатынас жасау әдістерін, әлеуметтік-психологиялық тренингтердің әдістерін, белсенді оқыту әдістерін, жеке және топтық кәсіби консультация берудің қазіргі заманғы әдістерін, баланың қалыпты және аномальді дамуын диагностикалау және түзетуді, еңбекті қорғау, техникалық қауіпсіздік және өртке қарсы қорғану нормалары мен ережелерін және санитариялық қағидаларды сақтайды.
Тәжірибелік тәжірибе	Біліктілік деңгейі жоғары болған жағдайда педагог-шебердің мамандығы бойынша жұмыс өтілі – 5 жыл. Техникалық және кәсіптік білімі болған жағдайда мамандығы бойынша жұмыс өтілі: педагог-модератор үшін кемінде 3 жыл, педагог-сарапшы үшін кемінде 4 жыл, педагог – зерттеуші кемінде 5 жыл. Компьютерлік сауаттылыққа, ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілікке

- бұзылуына байланысты мекеме тереуінде өз мүддесін қорғауға;
- 5.5. Заңда қарастырылған жағдайдан басқа дисциплинарлық тереудің нәтижесін құпия сақтау;
- 5.6. Өз біліктілігін арттыруға;
- 5.7. Өз еркімен тиісті біліктілік санатының аттестатталуға өтініш беріп сәтті өткен жағдайда тиісті біліктілік санатын алуға;
- 5.8. Балалармен, үлкендермен өз бетімен жұмыстың міндеттерін айқындау, осы жұмыстың әдіс – тәсілдерін, жүргізілетін жұмыстың реттілігін анықтауға, белгілі бір кезеңде жұмыстың басым бағыттарын айқындауға;
- 5.9. Кәсіби міндеттердің сәтті орындалуы үшін әкімшілік пен жоғары тұрған басшылардан жағдай жасалуын талап ету;
- 5.10. Педагог – психологтың жұмысының міндеттері мен кәсіби әдептілік принциптеріне қарама – қайшы келген жағдайда әкімшіліктің сұранысын орындаудан бас тартуға;
- 5.11. Білімі мен біліктілік санатына сәйкес оқу жүктемесін алуға;
6. Жауапкершілік:
- 6.11. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға, протекционизмге, непотизмге және жақын туыстарына тікелей бағынуға жағдай жасауға жол бермеу туралы сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандартты сақтау.
- 6.12. «Педагог мәртебесі туралы» Заңның 15-бабы 1-тармағының 10-тармақшасына сәйкес құқық қорғау органдарына және жоғары тұрған басшылыққа көмелетке толмағандардың немесе оларға қатысты, оның ішінде өзіне белгілі болған қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар заңсыз әрекеттер (әрекетсіздік), білім беру ұйымынан тыс кәсіби қызметке байланысты фактілерді шұғыл жазбаша хабарлайды.
- 6.13. Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексіне сәйкес білім беру ұйымдарындағы заңсыз миссионерлік қызметі үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылады.
- 6.1. Педагог – психолог шара ұйымдастыруда тәрбиеленушінің өмірі мен денсаулығына жауапты. ҚР заңына сәйкес оқушының құқығы мен бостандығын бұзған жағдайда жауапқа тартылады.
- 6.2. Мектеп директорының заңды шешімдері мен тиісті нормативтік актілер, осы ережеде көрсетілген лауазымдық міндеттерді, Жарғы мен мектептің ішкі тәртіп ережелерін атқармау немесе тиісті деңгейде орындамаған жағдайда педагог – психолог еңбек заңында көрсетілген тәртіптік жауапқа тартылады.
- 6.3. Тәрбиеленушіге физикалық немесе психикалық күш көрсету (бір рет болса да) тәсілдерін немесе қандайда бір болмасын әдепсіз (адамгершілікке жатпайтын) педагог – психолог еңбек заңы мен ҚР «Білім туралы» заңына сәйкес жұмыстан босатылады. Осы қылығы үшін жұмыстан босату тәртіптік жауапкершілікке жатпайды.
- 6.4. Мектеп пен білім үрдісіне қатысушыларға өзінің лауазымдық міндеттерді қолдана (қолданбаған) отырып зиян келтірген жағдайда педагог – психолог еңбек және азаматтық заңға сәйкес материалдық жауапқа тартылады.
7. Бағалау индикаторы
- 7.1. Оқу жылының барысына жылдық жоспар құрады. Жоспар мектеп директорымен әр тоқсанның 5 құлдығына дейін бекітілуі тиіс.
- 7.2. Өз жұмысы туралы жазбаша түрде баспа жазумен жазылған 5 парақтан артық көлемде оқу жылының аяғында есеп береді.
- 7.3. Мектеп директоры мен әкімшілігінен нормативтік – құқықтық сипаттағы ақпаратты алады, тиісті құжаттарға қол қойып танысады.
- 7.4. Оқушылардың ата – аналарымен, мұғалімдермен тығыз байланыста жұмыс жасайды, мектептің әкімшілігі мен педагогикалық ұжымымен тиісті өз біліктілігіне сәйкес ақпараттармен бөліседі.

Мен нұсқаулықпен таныстым

« 02 » 09 2021 ж

БЕКІТЕМІН:
Мектеп директоры
Таш С.А. Байшоқенова

№ 135 бұйрық «01» 09.2021 жыл

Мемлекеттік мекеме - Мемлекеттік мекеме - Қарағанды облысы білім басқармасының Жаңаарқа ауданы білім бөлімінің «№132 тірек мектебі (ресурстық орталық)» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Лауазымның толық атауы – мектеп психологы А.Ф. Сейсеналиеваның ЛАУАЗЫМДЫҚ НУСҚАУЛЫҚТАРЫ

1. Қызмет туралы ақпарат:

1.1. Білім беру ұйымының педагог - психологы (бұдан әрі - ББҰ педагог - психолог)

1.2. ББҰ педагог психологы өз қызметінде бұйрықтарды, жұмыс бұйрықтарын, білім бөлімінің ұсынымдарын басшылыққа алады.

1.3. ББҰ педагог-психологы өз жұмысында Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерді, жалпы психологияны, педагогикалық психология және жалпы педагогиканы, тұлғалық психология мен дифференциалдық психологияны, балалар мен жас ерекшеліктер психологиясын, әлеуметтік психология, медициналық психология, балалар нейропсихологиясы, патопсихология, психосоматиканы, дефектология, психотерапия, психодиагностика, психологиялық кеңес және психопрофилактика негіздерін, қарым-қатынас жасау әдістерін, әлеуметтік-психологиялық тренингтердің әдістерін, белсенді оқыту әдістерін, жеке және топтық кәсіби консультация берудің қазіргі заманғы әдістерін, баланың қалыпты және аномальді дамуын диагностикалау және түзетуді, еңбекті қорғау, техникалық қауіпсіздік және өртке қарсы қорғану нормалары мен ережелерін және санитариялық қағидаларды сақтайды.

2. Негізгі міндеттер:

2.1. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыру.

2.2. Білім беру ұйымын оның Жарғысына және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес басқару.

3. Біліктілікке қойылатын талаптар:

Критерийлер	Қойылатын талаптар
Білім	Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе "Педагог-психолог" бейіні бойынша өзге де кәсіптік білім немесе жұмыс өтіліне талап қойылмайды.
Кәсіби құзыреттілік	Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерді, жалпы психологияны, педагогикалық психология және жалпы педагогиканы, тұлғалық психология мен дифференциалдық психологияны, балалар мен жас ерекшеліктер психологиясын, әлеуметтік психология, медициналық психология, балалар нейропсихологиясы, патопсихология, психосоматиканы, дефектология, психотерапия, психодиагностика, психологиялық кеңес және психопрофилактика негіздерін, қарым-қатынас жасау әдістерін, әлеуметтік-психологиялық тренингтердің әдістерін, белсенді оқыту әдістерін, жеке және топтық кәсіби консультация берудің қазіргі заманғы әдістерін, баланың қалыпты және аномальді дамуын диагностикалау және түзетуді, еңбекті қорғау, техникалық қауіпсіздік және өртке қарсы қорғану нормалары мен ережелерін және санитариялық қағидаларды сақтайды.
Тәжірибелік тәжірибе	Біліктілік деңгейі жоғары болған жағдайда педагог-шебердің мамандығы бойынша жұмыс өтілі - 5 жыл. Техникалық және кәсіптік білімі болған жағдайда мамандығы бойынша жұмыс өтілі: педагог-модератор үшін кемінде 3 жыл, педагог-сарапшы үшін кемінде 4 жыл, педагог - зерттеуші кемінде 5 жыл. Компьютерлік сауаттылыққа, ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілікке

- бұзылуына байланысты мекеме тергеуінде өз мүддесін қорғауға;
- 5.5. Заңда қарастырылған жағдайдан басқа дисциплинарлық тергеудің нәтижесін құпия сақтау;
- 5.6. Өз біліктілігін арттыруға;
- 5.7. Өз еркімен тиісті біліктілік санатының аттестатталуға өтініш беріп сәтті өткен жағдайда тиісті біліктілік санатын алуға;
- 5.8. Балалармен, үлкендермен өз бетімен жұмыстың міндеттерін айқындау, осы жұмыстың әдіс – тәсілдерін, жүргізілетін жұмыстың реттілігін анықтауға, белгілі бір кезеңде жұмыстың басым бағыттарын айқындауға;
- 5.9. Кәсіби міндеттердің сәтті орындалуы үшін әкімшілік пен жоғары тұрған басшылардан жағдай жасалуын талап ету;
- 5.10. Педагог – психологтың жұмысының міндеттері мен кәсіби әдептілік принциптеріне қарама – қайшы келген жағдайда әкімшіліктің сұранысын орындаудан бас тартуға;
- 5.11. Білімі мен біліктілік санатына сәйкес оқу жүктемесін алуға;
6. Жауапкершілік:
- 6.11. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға, протекционизмге, непотизмге және жақын туыстарына тікелей бағынуға жағдай жасауға жол бермеу туралы сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандартты сақтау.
- 6.12. «Педагог мәртебесі туралы» Заңның 15-бабы 1-тармағының 10-тармақшасына сәйкес құқық қорғау органдарына және жоғары тұрған басшылыққа кәмілетке толмағандардың немесе оларға қатысты, оның ішінде өзіне белгілі болған қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар заңсыз әрекеттер (әрекетсіздік), білім беру ұйымынан тыс кәсіби қызметке байланысты фактілерді шұғыл жазбаша хабарлайды.
- 6.13. Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексіне сәйкес білім беру ұйымдарындағы заңсыз миссионерлік қызметі үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылады.
- 6.1. Педагог – психолог шара ұйымдастыруда тәрбиеленушінің өмірі мен денсаулығына жауапты, ҚР заңына сәйкес оқушының құқығы мен бостандығын бұзған жағдайда жауапқа тартылады.
- 6.2. Мектеп директорының заңды шешімдері мен тиісті нормативтік актілер, осы ережеде көрсетілген лауазымдық міндеттерді, Жарғы мен мектептің ішкі тәртіп ережелерін атқармау немесе тиісті деңгейде орындамаған жағдайда педагог – психолог еңбек заңында көрсетілген тәртіптік жауапқа тартылады.
- 6.3. Тәрбиеленушіге физикалық немесе психикалық зиян көрсету (бір рет болса да) тәсілдерін немесе қандайда бір болмасын әдіспен (адамгершілікке жатпайтын) педагог – психолог еңбек заңы мен ҚР «Білім туралы» заңына сәйкес жұмыстан босатылады. Осы қылығы үшін жұмыстан босату тәртіптік жауапкершілікке жатпайды.
- 6.4. Мектеп пен білім үрдісіне қатысушыларға өзінің лауазымдық міндеттерді қолдана (қолданбаған) отырып зиян келтірген жағдайда педагог – психолог еңбек және азаматтық заңға сәйкес материалдық жауапқа тартылады.
7. Бағалау индикаторы
- 7.1. Оқу жылының барысына жылдық жоспар құрады. Жоспар мектеп директорымен әр тоқсанның 5 жұлдызына дейін бекітілуі тиіс.
- 7.2. Өз жұмысы туралы жазбаша түрде баста жазумен жазылған 5 парақтан артық көлемде оқу жылының аяғында есеп береді.
- 7.3. Мектеп директоры мен әкімшілігінен нормативтік – құқықтық сипаттағы ақпаратты алады, тиісті құжаттарға қол қойып танысады.
- 7.4. Оқушылардың ата – аналарымен, мұғалімдермен тығыз байланыста жұмыс жасайды. Мектептің әкімшілігі мен педагог кадрлық жағымен тиісті біліктілігіне сәйкес ақпараттармен бөліседі.

Мен нұсқаулықпен таныстым

« 01 » 09 2021 ж

№ 135 бұйрық «01» 09.2021 жыл

Мемлекеттік мекеме - Мемлекеттік мекеме - Қарағанды облысы білім басқармасының Жанаарқа ауданы білім бөлімінің «№132 тірек мектебі (ресурстық орталық)» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Лауазымның толық атауы – мектеп психологы Н.Т. Байкенованың **ЛАУАЗЫМДЫҚ НҮСҚАУЛЫҚТАРЫ**

1. Қызмет туралы ақпарат:

1.1. Білім беру ұйымының педагог - психологы (бұдан әрі - ББҰ педагог- психолог).

1.2. ББҰ педагог психологы өз қызметінде бұйрықтарды, жұмыс бұйрықтарын, білім бөлімінің ұсынымдарын басшылыққа алады.

1.3. ББҰ педагог-психологы өз жұмысында Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерді, жалпы психологияны, педагогикалық психология және жалпы педагогиканы, тұлғалық психология мен дифференциалдық психологияны, балалар мен жас ерекшеліктер психологиясын, әлеуметтік психология, медициналық психология, балалар нейропсихологиясы, патопсихология, психосоматиканы, дефектология, психотерапия, психодиагностика, психологиялық кеңес және психопрофилактика негіздерін, қарым-қатынас жасау әдістерін, әлеуметтік-психологиялық тренингтердің әдістерін, белсенді оқыту әдістерін, жеке және топтық кәсіби консультация берудің қазіргі заманғы әдістерін, баланың қалыпты және аномальді дамуын диагностикалау және түзетуді, еңбекті қорғау, техникалық қауіпсіздік және өртке қарсы қорғану нормалары мен ережелерін және санитариялық қағидаларды сақтайды.

2. Негізгі міндеттер:

2.1. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыру.

2.2. Білім беру ұйымын оның Жарғысына және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес басқару.

3. Біліктілікке қойылатын талаптар:

Критерийлер	Қойылатын талаптар
Білім	Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе "Педагог-психолог" бейні бойынша өзге де кәсіптік білім немесе жұмыс өтіліне талап қойылмайды.
Кәсіби құзыреттілік	Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерді, жалпы психологияны, педагогикалық психология және жалпы педагогиканы, тұлғалық психология мен дифференциалдық психологияны, балалар мен жас ерекшеліктер психологиясын, әлеуметтік психология, медициналық психология, балалар нейропсихологиясы, патопсихология, психосоматиканы, дефектология, психотерапия, психодиагностика, психологиялық кеңес және психопрофилактика негіздерін, қарым-қатынас жасау әдістерін, әлеуметтік-психологиялық тренингтердің әдістерін, белсенді оқыту әдістерін, жеке және топтық кәсіби консультация берудің қазіргі заманғы әдістерін, баланың қалыпты және аномальді дамуын диагностикалау және түзетуді, еңбекті қорғау, техникалық қауіпсіздік және өртке қарсы қорғану нормалары мен ережелерін және санитариялық қағидаларды сақтайды.
Тәжірибелік тәжірибе	Біліктілік деңгейі жоғары болған жағдайда педагог-шебердің мамандығы бойынша жұмыс өтілі – 5 жыл. Техникалық және кәсіптік білімі болған жағдайда мамандығы бойынша жұмыс өтілі: педагог-модератор үшін кемінде 3 жыл, педагог-сарапшы үшін кемінде 4 жыл, педагог – зерттеуші кемінде 5 жыл. Компьютерлік сауаттылыққа, ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілікке ие болу.
Ресми міндеттері	3.1 Мектеп жасына дейінгі балалардың психологиялық және әлеуметтік жағдайын сақтауға және түзетуге бағытталған қызметті жүзеге асырады.

- 5.6. Өз біліктілігін арттыруға;
- 5.7. Өз еркімен тиісті біліктілік санатының аттестатталуға өтініш беріп сәтті өткен жағдайда тиісті біліктілік санатын алуға;
- 5.8. Балалармен, үлкендермен өз бетімен жұмыстың міндеттерін айқындау, осы жұмыстың әдіс – тәсілдерін, жүргізілетін жұмыстың реттілігін анықтауға, белгілі бір кезеңде жұмыстың басым бағыттарын айқындауға;
- 5.9. Кәсіби міндеттерін сәтті орындалуы үшін әкімшілік пен жоғары тұрған басшылардан жағдай жасалуын талап ету;
- 5.10. Педагог – психологтың жұмысының міндеттері мен кәсіби әдептілік принциптеріне қарама – қайшы келген жағдайда әкімшіліктің сұранысын орындаудан бас тартуға;
- 5.11. Білімі мен біліктілік санатына сәйкес оқу жүктемесін алуға;
- 6. Жауапкершілік:**
- 6.11. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға, протекционизмге, nepотизмге және жақын туыстарына тікелей бағынуға жағдай жасауға жол бермеу туралы сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандартты сақтау.
- 6.12. «Педагог мәртебесі туралы» Заңның 15-бабы 1-тармағының 10-тармақшасына сәйкес құқық қорғау органдарына және жоғары тұрған басшылыққа кәмілетке толмағандардың немесе оларға қатысты, оның ішінде өзіне белгілі болған қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар заңсыз әрекеттер (әрекетсіздік), білім беру ұйымынан тыс кәсіби қызметке байланысты фактілерді шұғыл жазбаша хабарлайды.
- 6.13. Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексіне сәйкес білім беру ұйымдарындағы заңсыз миссионерлік қызметі үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылады.
- 6.1. Педагог – психолог шара ұйымдастыруда тәрбиеленушінің өмірі мен денсаулығына жауапты, ҚР заңына сәйкес оқушының құқығы мен бостандығын бұзған жағдайда жауапқа тартылады.
- 6.2. Мектеп директорының заңды шешімдері мен тиісті нормативтік актілер, осы ережеде көрсетілген лауазымдық міндеттері, Жарғы мен мектептің ішкі тәртіп ережелерін атқармау немесе тиісті деңгейде орындамаған жағдайда педагог – психолог еңбек заңында көрсетілген тәртіптік жауапқа тартылады.
- 6.3. Тәрбиеленушіге физикалық немесе психикалық күш көрсету (бір рет болса да) тәсілдерін немесе қандайда бір болмасын әдепсіз (адамгершілікке жатпайтын) педагог – психолог еңбек заңы мен ҚР «Білім туралы» заңына сәйкес жұмыстан босатылады. Осы қылығы үшін жұмыстан босату тәртіптік жауапкершілікке жатпайды.
- 6.4. Мектеп пен білім үрдісіне қатысушыларға өзінің лауазымдық міндеттері қолдана (қолданбаған) отырып зиян келтірген жағдайда педагог – психолог еңбек және азаматтық заңға сәйкес материалдық жауапқа тартылады.
- 7. Бағалау индикаторы**
- 7.1. Оқу жылының барысына жылдық жоспар құрады. Жоспар мектеп директорымен әр тоқсанның 5 жұлдызына дейін бекітілуі тиіс.
- 7.2. Өз жұмысы туралы жазбаша түрде баста жазумен жазылған 5 парақтан артық көлемде оқу жылының аяғында есеп береді.
- 7.3. Мектеп директоры мен әкімшілігінен нормативтік – құқықтық сипаттағы ақпаратты алады, тиісті құжаттарға қол қойып танысады.
- 7.4. Оқушылардың ата – аналарымен, мұғалімдермен тығыз байланыста жұмыс жасайды, мектептің әкімшілігі мен педагогикалық ұжымымен тиісті өз біліктілігіне сәйкес ақпараттармен бөліседі.

Мен нұсқаулықпен таныстым

« 01 » 09 2021 ж.

ЛАУАЗЫМДЫҚ НҮСҚАУЛЫҚ

Мемлекеттік мекеме - «С.Сейфуллин атындағы ЖОББМ» КММ

Лауазымның толық атауы

1.Қызмет туралы ақпарат:

- 1.1. Білім беру ұйымының тьюторы.
- 1.2. ББҰ әлеуметтік педагогы өз қызметінде бұйрықтарды, жұмыс бұйрықтарын, білім бөлімінің ұсынымдарын басшылыққа алады.
- 1.3. ББҰ әлеуметтік педагог өз жұмысында Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша басқа да нормативтік құқықтық актілерді; әлеуметтік саясат негіздерін; жалпы және әлеуметтік педагогиканы; педагогика мен психологияны,валеология негіздерін, әлеуметтік-педагогикалық және диагностикалық әдістемелерді; әлеуметтік-педагогикалық жұмыстарды; еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын; санитарлық ережелер мен нормаларды сақтайды.

2.Негізгі міндеттер:

- 2.1. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыру.
- 2.2. Білім беру ұйымын оның Жарғысына және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес басқару.

3.Біліктілікке қойылатын талаптар:

Критерийлер	Қойылатын талаптар
Білім	Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе "Педагог-психолог" бейіні бойынша өзге де кәсіптік білім немесе жұмыс өтіліне талап қойылмайды.
Кәсіби құзыреттілік	Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексін, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Педагог мәртебесі туралы", "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңдарын және білім беру мәселелері бойынша басқа да нормативтік құқықтық актілерді; әлеуметтік саясат негіздерін; жалпы және әлеуметтік педагогиканы; педагогика мен психологияны,валеология негіздерін, әлеуметтік-педагогикалық және диагностикалық әдістемелерді; әлеуметтік-педагогикалық жұмыстарды; еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғау ережелері мен нормаларын; санитарлық ережелер мен нормаларды сақтайды.
Тәжірибелік тәжірибе	жоғары педагогикалық білімі; әлеуметтік педагог лауазымындағы жұмыс өтілі 3 жылдан кем емес. Және (немесе) біліктілігі жоғары деңгейі болған жағдайда педагог-модератор үшін-кемінде 3 жыл, педагог – сарапшы

	<p>үшін-кемінде 4 жыл, педагог-зерттеуші және педагог – шебер үшін-кемінде 5 жыл әлеуметтік педагог лауазымындағы жұмыс өтілі болуға тиіс.</p>
Ресми міндеттері	<p>3.1. Жеке тұлғаның психологиялық - медициналық-педагогикалық ерекшеліктерін және оның шағын ортасын, өмір сүру жағдайларын зерделейді, мүдделер мен қажеттілікті, мәселелерді, даулы жағдайларды, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің мінез-құлқындағы ауытқуларды анықтайды және оларға уақытылы әлеуметтік көмек пен қолдау көрсетеді.</p> <p>3.2. Әлеуметтік-педагогикалық жұмыстың міндеттерін, нысандарын, әдістерін, баланың жеке және әлеуметтік проблемаларын шешу тәсілдерін айқындайды, білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, балалардың құқықтары мен бостандықтарын іске асыруда әлеуметтік қорғау және әлеуметтік көмек көрсету жөнінде шаралар қабылдайды.</p> <p>3.3. Білім алушылар, тәрбиеленушілер, балалар және ұйым, отбасы, орта, түрлі әлеуметтік қызметтер, ведомстволар мен әкімшілік органдар мамандары арасында делдал болады.</p> <p>3.4. Білім беру ұйымдарында және жеке тұлғаның қоғам өміріне бейімделуін қамтамасыз ететін тұрғылықты жері бойынша білім алушыларды (тәрбиеленушілерді) тәрбиелеу, білім беру, дамыту және әлеуметтік қорғау жөніндегі шаралар кешенін жүзеге асырады.</p> <p>3.5. Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды, мүмкіндігі шектеулі балаларды, мүгедек балаларды, девиантты мінез-құлықпен оқитын бала кезінен мүгедектерді патронат, тұрғын үймен, жәрдемақылармен, зейнетақылармен, мүліктік және мүліктік емес құқықтармен қамтамасыз ету жөніндегі жұмысты үйлестіреді.</p> <p>3.6. Сабақтан тыс уақытта білім алушылардың, тәрбиеленушілердің ақыл-ой және дене қабілеттерін дамыту үшін жағдай жасайды.</p> <p>3.7. Әлеуметтік ортада адамгершілік қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді. Бала мен мемлекеттік, қоғамдық ұйымдар, әлеуметтік қызметтер арасындағы байланысты қамтамасыз етеді.</p> <p>3.8. Мұғалімдермен, ата-аналармен және білім алушылардың өзге де заңды өкілдерімен өзара іс-қимыл жасайды.</p> <p>3.9. Білім беру процесі кезеңінде білім алушылардың өмірі мен денсаулығын сақтауды қамтамасыз етеді.</p> <p>3.10. Білім беру ұйымдарында білім беретін оқу бағдарламаларын әзірлеуге, бекітуге және іске асыруға қатысады.</p> <p>3.11. Білім беру ұйымдарында "Құндылықтарға негізделген білім беру" тұжырымдамасын білім беру процесінде барлық нысандар, оның ішінде балалар отбасыларының қатысуымен енгізеді.</p>

4.Қызметтік міндеттерді орындау үшін қажетті жұмыс қарым-қатынастары (байланыстары):

Байланыс түрі	Жиілік	Мақсаты
Ішкі байланыстар. Білім беру қызметкерлері.	Күнделікті	
Сыртқы байланыстар. Білім бөлімінің басшылығы.	Күнделікті	

5.Құқықтар:

Өз міндеттемелерінізді орындау үшін сізге келесі құқықтар беріледі:

- 5.1.Білім беру ұйымдарында және тұрғылықты орындары бойынша білім алушыларды, тәрбиеленушілерді, тұлғалық дамыту және әлеуметтік қорғау жөніндегі іс-шаралар кешенін жүзеге асырады.
- 5.2.Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, балалардың тұлғалық әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін, олардың өмір сүру жағдайын зерделейді.
- 5.3.Білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, балалардың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін, қиындықтары мен проблемаларын анықтап, оларға уақытылы әлеуметтік көмек және қолдау көрсетеді.
- 5.4.Кәмелетке толмағандардың әлеуметтік қорғалуын, мүліктік және мүліктік емес құқықтарын қамтамасыз етеді.
- 5.5.Білім алушылар мен тәрбиеленушілерді әлеуметтік қорғау мәселелері бойынша сынып жетекшілері мен тәрбиешілердің жұмыстарын үйлестіреді және жоспарлайды.

6.Жауапкершілік:

- 6.11. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға, протекционизмге, непотизмге және жақын туыстарына тікелей бағынуға жағдай жасауға жол бермеу туралы сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандартты сақтау.
- 6.12. «Педагог мәртебесі туралы» Заңның 15-бабы 1-тармағының 10-тармақшасына сәйкес құқық қорғау органдарына және жоғары тұрған басшылыққа кәмелетке толмағандардың немесе оларға қатысты, оның ішінде өзіне белгілі болған қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар заңсыз әрекеттер (әрекетсіздік), білім беру ұйымынан тыс кәсіби қызметке байланысты фактілерді шұғыл жазбаша хабарлайды.
- 6.13. Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексіне сәйкес білім беру ұйымдарындағы заңсыз миссионерлік қызметі үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылады.

- 6.1. Ата-аналар комитетімен, қамқоршылық кеңесімен өзара әрекеттестікті қамтамасыз етеді.
- 6.2.Оқушыларға уақытылы әлеуметтік көмек және қолдау көрсету мақсатында олардың әлеуметтік- тұрмыстық жағдайына талдау жасайды.
- 6.3.Өткізіліп жатқан жобалар мен бағдарламалардың салдарларын болжайды.
- 6.4.Балаларды әлеуметтік қорғау мәселелері бойынша сынып жетекшілерінің кәсіби құзыреттілігін арттыру жөніндегі іс-шаралардың орындалуын ұйымдастырады.
- 6.5.Әлеуметтік қорғалмаған отбасы балаларын, жетім балаларды және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды жәрдемақымен және зейнетақымен қамтамасыз етуге бақылауды жүзеге асырады.
- 6.6.Мектеп бітірушілерінің жұмысқа тұру мәселелері бойынша бақылауды қамтамасыз етеді.

- 6.7. Жетімдер мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған білім алушылар мен тәрбиеленушілер үшін оқулықтар, тегін ыстық тамақ беруді ұйымдастыру жұмыстарын қамтамасыз етеді және үйлестіреді.
- 6.8. Белгіленген тәртіпте есеп құжаттамаларының сапалы және уақытылы жасалуын, анықтығы мен тапсырылуын қамтамасыз етеді.

7. Бағалау индикаторы

- 7.1. Берілген тапсырмаларды уақытылы және сапалы орындау.
- 7.2. Жұмыс жоспарларының орындалу дәрежесі.
- 7.3. Есептер мен ақпараттарды уақытында ұсыну.

Басшы
Түргімбеков Айтқожа Жексенбекович

Мен нұсқаулықпен таныстым

«14» 12 2020 ж

Ч.Н.Ж.

БЕКІТЕМІН:

Мектеп директоры

С.А. Байшоқенова С.А. Байшоқенова

№ 135 бұйрық «01» 09.2021 жыл

Мемлекеттік мекеме – Қарағанды облысы білім басқармасының Жанаарқа ауданы білім бөлімінің «№132 тірек мектебі (ресурстық орталық)» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Лауазымының толық атауы – директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары С.М.Мейзбекованың **ЛАУАЗЫМДЫҚ НУСҚАУЛЫҚТАРЫ**

Жалпы ереже

Директордың оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасары қызметіне педагогикалық жоғары білімді, басқару қызметінің психология-педагогикалық дайындық курсынан өткен, педагогикалық қызмет өтілі үш жылдан кем емес маманды мектеп директорының ұсынысымен қалалық білім басқармасы тағайындайды және босатады.

Оқу ісі жөніндегі орынбасары тікелей мектеп директорына бағынады.

Мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары өзінің қызметінде ҚР Конституциясымен заңдарын, ҚР Президентінің бұйрықтары мен жарлықтарын, ҚР Үкіметі мен Білім министрлігінің шешімдерін, білім беру мекемелерінің нұсқауларын, еңбек заңдылықтары мен нормаларын, техника қауіпсіздігі мен өртке қарсы ережелерді, мектеп Жарғысын басшылыққа алады. Мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары "Бала құқығы туралы" БҰҰ Конвенциясын қатаң сақтайды.

Білуге міндетті:

Қазақстан Республикасының Конституциясын (30.08.1995), Қазақстан Республикасының "Білім туралы"(04.12.2015ж), «Еңбек кодексі» (15.05.2007), "Бала құқығы туралы"(8.08.2002ж) Заңдарын, «Ар-намыс кодексі» және басқа білім беру мәселесі жөнінде нормативтік құқықтық актілерді, педагогиканы, педагогикалық психологияны, жас ерекшелік физиологиясын, мектеп гигиенасын, қазіргі заманғы педагогика-психологиялық ғылымның және практиканың жетістіктерін, әлеуметтану, экономика негізін, еңбек заңнамаларын, білім беру ұйымдарының қаржы-шаруашылық жұмыстарының сұрақтарын, еңбек қорғаудың ережесі мен нормасын және техникалық қауіпсіздік пен өртке қарсы қорғанысты.

Лауазымдық міндеттері: Білім беру ұйымының қызметін перспективалық болжауды және ағымдағы жоспарлауды ұйымдастырады. Оқу-тәрбие процесінің, ғылыми-әдістемелік және әлеуметтік психологиялық қамтамасыз етілу жағдайын талдайды. Педагогтардың мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын, жалпы білім беретін оқу бағдарламалары мен жоспарларының орындалуын, сондай-ақ қажетті оқу, оқу-тәрбие, оқу-әдістемелік құжаттамаларды әзірлеу жұмыстарын үйлестіреді. Білім беру процесінің сапасына және жалпы білім беру стандарттарының шеңберінде білімді меңгеру нәтижесінің объективтілігіне бақылау жасайды.

Оқу-тәрбие процесінің ұйымдастырылуын, оқу процесіне қазіргі заманғы жаңа технологияның енгізілуін қамтамасыз етеді. Білім алушыларға ағымдағы және қорытынды аттестаттау, мемлекеттік аралық бақылау және тестілеу өткізуді ұйымдастыру жұмыстарын жүргізеді. Білім алушылардың оқу жүктемесіне бақылау жасап, сабақтардың кестесін және басқа да оқу қызметінің түрлерін құрастырады.

Білім беру ұйымдарының оқу процесін жетілдіру мақсатында пәндік әдістемелік бірлестіктер мен эксперименттік жұмыстарды үйлестіруді жүзеге асырады, оқу-тәрбие процесін ғылыми-әдістемелік және әлеуметтік-психологиялық қамтамасыз етуді ұйымдастырады.

Педагогикалық кеңеспен бірге белгіленген тәртіпте оқу жұмыс жоспарларын, негізгі (вариативтік, авторлық), мектепке дейінгі білім беру бағдарламаларын, ішкі тәртіп ережелерін әзірлеуді және бекітуді ұйымдастырады.

1. Сыныптардың сабақ кестесін құру
2. Білім беру ұйымы оқу-әдістемелік бірлестігінің оқу-әдістемелік жұмыстарын жүзеге асырады және талдайды. Мектептің әдістемелік кабинетін басқару.
3. Озық педагогикалық тәжірибелерді айқындайды және қорытындылайды, оқутудың инновациялық-дамытушылық элементтерін, үздік жаңашыл педагогтардың жұмыс тәжірибелерін практикаға енгізеді, педагогикалық қызметкерлерге авторлық бағдарламалар, оқулықтар мен оқу-әдістемелік әдебиеттер әзірлеуге жәрдемдеседі.
4. Бастауыш сыныптардың сабақтарын, оқу жүктемесінің бөлінуін қадағалау.
5. Оқыту процесін жетілдіру жолында ұсыныс енгізу
6. Тәрбиеленушілер контингентін қалыптастырады, оларды әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етеді.
7. Педагогикалық қоғамдық ұйымның және әдістемелік бірлестіктің қызметіне көмек көрсетеді.
8. Мектеп алаы және 1-4 сыныптарға оқушылар қауіпсіздігін ұйымдастыру
9. Мектеп лаборанттарына басшылық жасайды
10. Инклюзивті білім алуы бақылайды

Құқығы

Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары өз қызмет бабы шегінде құқылы:

-Мұғалімдердің кез келген сабағына қатысуға.

- Оқу процесіне кедергі келтірген оқушыларды мектеп Жарғысында белгіленген тәртіптік жауапкершілікке

тартуға.

- Өзінің қарамағындағыларға орындалуға міндетті тапсырмалар беруге.

-Қажетті жағдайларда сабақ кестесіне уақытша өзгертулер енгізуге, бірге сабақ өткізу үшін топтар мен сыныптарды уақытша біріктіруге.

- Мұғалімдерден керекті құжаттар мен мәліметтерді, түсініктемелерді талап етуге.

Жауапты

- Мектеп Жарғысы мен еңбек тәртібінің ішкі ережелерінің, басқа да нормативтік актілердің, білім бөлімінің бұйрықтарының, осы нұсқауда көрсетілген лауазымдық міндеттердің себепсіз немесе дұрыс орындалмауына, оның ішінде өзіне берілген құқықтарды қолдана алмағаны үшін мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары «Еңбек туралы» Кодексте анықталған ретте тәртіптік жауапқа тартылады. Қызметтік міндеттерді өрескел бұзғаны үшін тәртіптік жаза ретінде жұмыстан босатылу шарасы қолданылуы мүмкін.

- Еңбек қорғау заңдылықтарын, оқу-тәрбие процесінің ұйымдастырудағы санитарлық - гигиеналық талапты бұзғаны үшін мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары өкімшілік жауапқа тартылады.

- Мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары өзінің лауазымдық міндеттерін орындауына байланысты мектепке немесе білім беру процесіне қатысушыларға залал келтірген жағдайда, азаматтық заңдылықтар бойынша материалдық жауапкершілікке тартылады.

Өзара қарым-қатынас

Мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары:

-40 сағаттық жұмыс аптасына құрылған, мектеп директоры бекіткен график бойынша жұмыс күні режимінде жұмыс істейді.

- Өзінің әр оқу жылындағы және әр тоқсандағы жұмысын өз бетінше жоспарлайды. Жұмыс жоспарын жоспарланған мезгілдің алғашқы бес күні ішінде директорға бекіттіреді.

- Оқу жылының соңында өзінің бір жылдық жұмысы туралы мектеп директорына жазбаша түрде есеп береді.

- Мектеп директорынан нормативті-құқықтық және ұйымдастыру-әдістемелік сипаттағы хабарларды алып, сол құжаттармен қол қойып танысады.

- Мектеп директорының оқу процесіндегі оқу-тәрбие мәселесіне байланысты бұйрықтарын іске асырады.

- Мектеп мұғалімдерімен, директордың басқа да орынбасарларымен өз қызмет бабы туралы пікір алмасып, ақпараттар алып отырады.

Білім алушыларға медициналық қызмет көрсету жағдайына бақылау жасайды. Компьютерлік сауаттылықты, ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілікті меңгерген.

Белгіленген есеп құжаттамасының сапалы және уақтылы жасалуын қамтамасыз етеді.

Мен нұсқаулықпен таныстым

« 04 » 09 2021 ж

С.М. Мейзірбекова *С.М. Мейзірбекова*

№ 135 бұйрық «01» 09.2021 жыл

Мемлекеттік мекеме – Қарағанды облысы білім басқармасының Жанаарқа ауданы білім бөлімінің «№132 тірек мектебі (ресурстық орталық)» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Лауазымның толық атауы – директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары С.М.Мейібекованың **ЛАУАЗЫМДЫҚ НУСҚАУЛЫҚТАРЫ**

Жалпы ереже

Директордың оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасары қызметіне педагогикалық жоғары білімді, басқару қызметінің психология-педагогикалық дайындық курсынан өткен, педагогикалық қызмет өтілі үш жылдан кем емес маманды мектеп директорының ұсынысымен қалалық білім басқармасы тағайындайды және босатады.

Оқу ісі жөніндегі орынбасары тікелей мектеп директорына бағынады.

Мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары өзінің қызметінде ҚР Конституциясымен заңдарын, ҚР Президентінің бұйрықтары мен жарлықтарын, ҚР Үкіметі мен Білім министрілігінің шешімдерін, білім беру мекемелерінің нұсқауларын, еңбек заңдылықтарын мен нормаларын, техника қауіпсіздігі мен өртке қарсы ережелерді, мектеп Жарғысын басшылыққа алады. Мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары "Бала құқығы туралы" БҰҰ Конвенциясын қатаң сақтайды.

Білуге міндетті:

Қазақстан Республикасының Конституциясын (30.08.1995), Қазақстан Республикасының "Білім туралы" (04.12.2015ж), «Еңбек кодексі» (15.05.2007), "Бала құқығы туралы" (18.08.2002ж) Заңдарын, «Ар-намыс кодексі» және басқа білім беру мәселесі жөнінде нормативтік құқықтық актілерді, педагогиканы, педагогикалық психологияны, жас ерекшелік физиологиясын, мектеп гигиенасын, қазіргі заманғы педагогика-психологиялық ғылымның және практиканың жетістіктерін, әлеуметтану, экономика негізін, еңбек заңнамаларын, білім беру ұйымдарының қаржы-шаруашылық жұмыстарының сұрақтарын, еңбек қорғаудың ережесі мен нормасын және техникалық қауіпсіздік пен өртке қарсы қорғанысты.

Лауазымдық міндеттері: Білім беру ұйымының қызметін перспективалық болжауды және ағымдағы жоспарлауды ұйымдастырады. Оқу-тәрбие процесінің ғылыми-әдістемелік және әлеуметтік психологиялық қамтамасыз етілу жағдайын талдайды. Педагогтердің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын, жалпы білім беретін оқу бағдарламалары мен жоспарларының орындалуын, сондай-ақ, қажетті оқу, оқу-тәрбие, оқу-әдістемелік құжаттамаларды әзірлеу жұмыстарын үйлестіреді. Білім беру процесінің сапасына және жалпы білім беру стандарттарының шеңберінде білімді менгеру нәтижесінің объективтілігіне бақылау жасайды.

Оқу-тәрбие процесінің ұйымдастырылуын, оқу процесіне қазіргі заманғы жаңа технологияның енгізілуін қамтамасыз етеді. Білім алушыларға ағымдағы және қорытынды аттестаттау, мемлекеттік аралық бақылау және тестілеу өткізуді ұйымдастыру жұмыстарын жүргізеді. Білім алушылардың оқу жүктемесіне бақылау жасап, сабақтардың кестесін және басқа да оқу қызметінің түрлерін құрастырады.

Білім беру ұйымдарының оқу процесін жетілдіру мақсатында пәндік әдістемелік бірлестіктер мен эксперименттік жұмыстарды үйлестіруді жүзеге асырады, оқу-тәрбие процесін ғылыми-әдістемелік және әлеуметтік-психологиялық қамтамасыз етуді ұйымдастырады.

Педагогикалық кеңеспен бірге белгіленген тәртіпте оқу жұмыс жоспарларын, негізгі (вариативтік, авторлық) мектепке дейінгі білім беру бағдарламаларын, ішкі тәртіп ережелерін әзірлеуді және бекітуді ұйымдастырады.

1. Сыныптардың сабақ кестесін құру
2. Білім беру ұйымы оқу-әдістемелік бірлестігінің оқу-әдістемелік жұмыстарын жүзеге асырады және талдайды. Мектептің әдістемелік кабинетін басқару.
3. Озық педагогикалық тәжірибелерді айқындайды және қорытындылайды, оқытудың инновациялық-дамытушылық элементтерін, үздік жанышыл педагогтардың жұмыс тәжірибелерін практикаға енгізеді, педагогикалық қызметкерлерге авторлық бағдарламалар, оқулықтар мен оқу-әдістемелік әдебиеттер әзірлеуге жәрдемдеседі.
4. Бастауыш сыныптардың сабақтарын, оқу жүктемесінің бөлінуін қадағалау.
5. Оқыту процесін жетілдіру жолында ұсыныс енгізу
6. Тәрбиеленушілер контингентін қалыптастырады, оларды әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етеді.
7. Педагогикалық қоғамдық ұйымның және әдістемелік бірлестіктің қызметіне көмек көрсетеді.
8. Мектеп алды және 1-4 сыныптарға оқушылар қауіпсіздігін ұйымдастыру
9. Мектеп лаборанттарына басшылық жасайды
10. Инклюзивті білім алуды бақылайды

Құқығы

Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары өз қызмет бабы шегінде құқылы:

- Мұғалімдердің кез келген сабағына қатысуға.

- Оқу процесіне кедергі келтірген оқушыларды мектеп Жарғысында белгіленген тәртіптік жауапкершілікке

тартуға.

- Өзінің қарамағындағыларға орындалуға міндетті тапсырмалар беруге.
- Қажетті жағдайларда сабақ кестесіне уақытша өзгертулер енгізуге, бірге сабақ өткізу үшін топтар мен сыныптарды уақытша біріктіруге.
- Мұғалімдерден керекті құжаттар мен мәліметтерді, түсініктемелерді талап етуге.

Жауапты

- Мектеп Жарғысы мен еңбек тәртібінің ішкі ережелерінің, басқа да нормативтік актілердің, білім бөлімінің бұйрықтарының, осы нұсқауда көрсетілген лауазымдық міндеттердің себепсіз немесе дұрыс орындалмауына, оның ішінде өзіне берілген құқықтарды қолдана алмағаны үшін мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары «Еңбек туралы» Кодексте анықталған ретте тәртіптік жауапқа тартылады. Қызметтік міндеттерді өрескел бұзғаны үшін тәртіптік жаза ретінде жұмыстан босатылу шарасы қолданылуы мүмкін.
- Еңбек қорғау заңдылықтарын, оқу-тәрбие процесінің ұйымдастырудағы санитарлық - гигиеналық талапты бұзғаны үшін мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары әкімшілік жауапқа тартылады.
- Мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары өзінің лауазымдық міндеттерін орындалуына байланысты мектепке немесе білім беру процесіне қатысушыларға залал келтірген жағдайда, азаматтық заңдылықтар бойынша материалдық жауапкершілікке тартылады.

Өзара қарым-қатынас

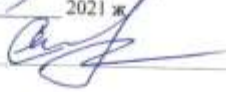
Мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары:

- 40 сағаттық жұмыс аптасына құрылған, мектеп директоры бекіткен график бойынша жұмыс күні режимінде жұмыс істейді.

- Өзінің әр оқу жылындағы және әр тоқсандағы жұмысын өз бетінше жоспарлайды. Жұмыс жоспарын жоспарланған мезгілдің алғашқы бес күні ішінде директорға бекіттіреді.
 - Оқу жылының соңында өзінің бір жылдық жұмысы туралы мектеп директорына жазбаша түрде есеп береді.
 - Мектеп директорынан нормативті-құқықтық және ұйымдастыру-әдістемелік сипаттағы хабарларды алып, сол құжаттармен қол қойып танысады.
 - Мектеп директорының оқу процесіндегі оқу-тәрбие мәселесіне байланысты бұйрықтарын іске асырады.
 - Мектеп мұғалімдерімен, директордың басқа да орынбасарларымен өз қызмет бабы туралы пікір алмасып, ақпараттар алып отырады.
- Білім алушыларға медициналық қызмет көрсету жағдайына бақылау жасайды. Компьютерлік сауаттылықты, ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілікті меңгерген.
- Белгіленген есеп құжаттамасының сапалы және уақытылы жасалуын қамтамасыз етеді.

Мен нұсқаулықпен таныстым

« 01 » 09 2021 ж.

L'esperance de vivre: femme	Dijon France	L'esperance de vivre France	L'esperance de vivre France	L'esperance de vivre France
L'esperance de vivre: femme	07 12 2013	2019 m	1. 10 ^e France	19 04 2014 m. France L'esperance de vivre France
L'esperance de vivre: femme	31 03 2014	2019 m	1. 10 ^e France	19 04 2014 m. France L'esperance de vivre France
L'esperance de vivre: femme	06 01 2014	2019 m	1. 10 ^e France	19 04 2014 m. France L'esperance de vivre France
L'esperance de vivre: femme	13 12 2012	2018 m	1. 10 ^e France	19 04 2014 m. France L'esperance de vivre France

- 2. Дарааран оуушмархан оуу номон боломша нэушмархан номонд хэсэгтэйгээр хэл танинчлал орон эрх нэвтрүүлэгчид.
- 3. Дана шонгооноу нэушмархан Президент тэстийг танинчлалын хөрөнгийн хөндөгчид хэл танинчлал.
- 4. Мектеп нэушмархан тэсэрү аун соо (хэсэг нь хатагчид), сонгогч нэушмархан тэсэрү хөрөнгийн хөндөгчид хэл танинчлал, эрх нэвтрүүлэгчид.

Мектеп директор: Даг С.А. Баймоо
 Катан: Агва А.Н. Сүлжин

Директор нэушмархан нэушмархан №1
 18 танинчлал 2021 номон
 Нун тэртэйгээр.

- 1. Сабаг нэушмархан тэсэрү бэлтгэл, нунчлалын тэсэрүгээр нэушмархан бэлтгэл.
- 2. "Тэртэйгээр" инновацийн нэушмархан тэсэрүгээр.
- 3. Мектепийг нэушмархан тэсэрүгээр бэлтгэл.
- 4. Оуушмархан оуушмархан тэсэрүгээр нэушмархан тэсэрүгээр.
- 5. Оуушмархан бэлтгэл оуушмархан тэсэрүгээр - оуу сабагын ар.
- 6. Анга нунчлал оуу нэушмархан тэсэрүгээр.
- 7. Инновацийн бэлтгэл бэрү - амьр хэсэг.

Мектеп каттамына оқушылар
 келмегенде оны мажбурлап баши
 мундирин 201 жонда 23 оқушы 117
 2020 жонда 22. ислондан 1126 оқушы
 (тоқымашарна баиловнаде олар)
 2021-2022 оқу жонинде илмет к
 нелме мейе 1 қорықса 1 сони
 оқушылар илн пунде фотмере в
 селона кедр пунде
 1-2-3-4 5-9 илметте оқушылар таи
 баиловнаде.
 6-10 оқушыларға оқушылар илн
 оқу жонинде баиловнаде оқушылар в
 илн суронде бериле вл суронде
 вилме қосилме оқушылар оқушылар
 оқушыларға бериле.
 илн тәртібидеи келсе илне бои
 директорға оқу ісі жонинде ври
 С.И. илн баиловнаде вл селонде.
 Селондеи жониндеи оқушылар та
 ерелесін селонде илн баиловнаде, 2021-2
 оқу жониндеи оқу жониндеи ил
 келондеи тилантариле селонде, 8-
 селондеи 1 оқушылар оқушылар
 оқуға оқушыларға оқушылар
 вилне оқушылар селондеи келмеи
 келмеи баиловнаде илн селондеи
 илн тәртібидеи келсе илне
 баиловнаде директорға оқу ісі жон
 илн баиловнаде в.А. Селондеи вл сел
 2021-2022 оқу жониндеи директор
 илн баиловнаде оқу жониндеи
 оқушыларға баиловнаде оқушылар
 оқушыларға илн баиловнаде оқушылар
 мажбурлап. Оқушыларға оқушылар
 мажбурлап баиловнаде илн баиловнаде
 қолметиле аюрелес вилн баиловнаде
 илне вилн пунде мажбурлап
 вилн келсе. Селондеи вилн а
 ларға баиловнаде оқушыларға
 оқушыларға илн баиловнаде вл
 ларға баиловнаде илн баиловнаде вл
 мажбурлап келет. вл илн мажбурлап
 вилн баиловнаде баиловнаде оқушы
 мажбурлап аюрелес келек
 илн тәртібидеи келсе илне
 баиловнаде директорға оқу ісі жон
 илн баиловнаде в.А. Селондеи вл сел
 вилн баиловнаде вилн баиловнаде
 мажбурлап баиловнаде баиловнаде
 психологилеи - мажбурлап - илн
 оқу жониндеи келсе илн баиловнаде
 вилн мажбурлап баиловнаде илн
 вилн баиловнаде баиловнаде мажбурлап
 мажбурлап, оқушылар мажбурлап вилн
 мажбурлап илн баиловнаде вилн

15

таптеп ететик били беру керемесини
 кырошмерго, башкылар, мектепте
 2. А. 2. Б. 3. 4. 5. 4. В. 4. Е.
 мет ететик окушмер отортедирткан,
 деп сепилтерден электроур Вили ан
 күүлесини уккызувти еткан күүлес
 ацион, сооан беретик мутелерде ма
 торуон, керетелеру. Бу бабелдерди НМПК
 кырошмерго бар болотурду буу ко-
 лонен бастан уккызувти биле амон
 кыр.

Кызуу

1. Сооан кетте, күүлесини - тауаро-
 тунг кочпарлар берилсин
2. Бире окушму - уккызувти коче
 - кенеттепкеринде деп тебилсин
3. Мектепте күүлес кочпер берилсин
4. Окушмерго окушмерден кочте-
 леру деп күүлесини кочтедир-
 рилсин.
5. Окушмерго билдиреи ошондо-
 терго билин кочтедир - оку
 сепелди артару күүлесини ошон
 эри кочтедирсин
6. Мектеп күүлес деп күүлесини кочте
 берилсин
7. Уккызувти били беру - күүлес кочте-
 тиле кочтедир күүлес ошон эри
 кочтедирсин.

Мектеп директору Шайк А. С. Баймокумова
 жанын: Аман А. К. Султанбекова

Атырау облысы Махамбет аудандық әкімдігі
«Махамбет аудандық білім бөлімі»
мемлекеттік мекемесі

«Бекітемін»
Е.Ағелеуов атындағы
Махамбет орта мектебінің директоры
Г.К.Неталиева

Ц

**2021-2022 оқу жылына арналған психологиялық қызметтің
жылдық жұмыс жоспары**

Мектеп педагог – психологы: К.Ерғалиева

2021жыл, қыркүйек

Жаңы бiлiм беретiн мектептер бойынша психологиялык кызматтiн максаттары мен мiндеттери

1. **Психологиялык кызматтiн максаты:** бiлiм беру ұйымдарында бiлiм алушылардын психологиялык денсаулыгын сақтау, колдайын адеуметтiк – психологиялык жагдай жасау және бiлiм беру үдерiсiне катысушыларға психологиялык колдау көрсету.
2. **Психологиялык кызматтiн мiндеттери:**
 - 1) Бiлiм алушылардын тулгалык және зияткерлiк дамуына ыкпан ету, өзiн – өзi тәрбиесуе және өзiн – өзi дамыту кәбiлетiн калыптастыру;
 - 2) Бiлiм алушыларға акпараттык когамнын жылдам дамуында олардын табысты адеуметтенуiне психологиялык тұрғыдан жардем көрсету;
 - 3) Бiлiм алушылардын тулгасын психологиялык – педагогикалык зерделеу негiзiнде әрбiр бiлiм алушыға жеке тұрғыдан ыкпан ету;
 - 4) Психологиялык диагностиканы жүргiзу және бiлiм алушылардын шығармашылык адеуетiн дамыту;
 - 5) Психологиялык түзету жұмыстарын жүзеге асыру;
 - 6) Психологиялык проблемаларды шешуге және оку – тәрбие жұмыстарынын колайлы әдiстерiн таңдауға ата – аналар мен педагогтарға консультациялык көмек көрсету;
 - 7) Бiлiм беру үдерiсi субъектiлерiнiң психологиялык – педагогикалык құзарттiлiгiн көтеру.

Психологиялык кызмет жұмысынын негiнi бағытты және мазмұны

Психологиялык кызмет психологиялык, консультациялык, агартушылык – профилактикалык,

түзету – дамытушылык және адеуметтiк – диспетчерлiк бағытта жүзеге асырылады.

1. Психологиялык бағыттар:

- 1) Бiлiм алушылардын психикалык дамуын анықтау максатында олардын психологиялык диагностикалау;
- 2) Бiлiм алушылардын бейимделуi, дамуы және адеуметтенуi максатында оларды кешендi психологиялык тексеру;
- 3) Бiлiм алушылардын кәбiлеттiлiгi, кызыгушылыгы мен икемдiлiгiн психологиялык диагностикалау;
- 4) Психологиялык диагностиканын корытындысы бойынша психологиялык тұжырымдар мен ұсыныстарды дайындау.

№/ кесте

I. Психологиялык багыт						
№	Жуманын мазмуну	Жүрүтүү формасы	Жүрүтүү тин уакыты	Зерттүү адистеменин максаты, адистемени үсынүшү	Кай сынып окушлары мен жүрүтүлөдү	Жауапты маман
1	Жас мамандармен жарык «Жас маман келсе, икесе», «Сиз кандай мугалимсіз?»	Психологиялык кенес берүү)	Кыргызбек Желтоксан Сүрүр	Жас мамандарга өзін-өзі тарбиялоого, бейимдиктерин дамытууга үйрөтүү, жас мамандарды психологиялык колдоо	Жас мугалимдер	Мектеп психологы
2	Касбий эмоционалдык кулдыруудын алдын алуу	Бойка тести	II жарты жылдык	Касбий эмоционалдык кулдырууды аныктау	Мугалимдер	Мектеп психологы
3	Жасөспүрүмдөрдүн кобалжу депгейин аныктау	Спигберг-Ханин адистемеси	Караша желтоксан	Окушлардын төмөн, орташа, жогору көрсөткүн бойынша кобалжу депгейи аныктагыда	8 – 11 сынып	Мектеп психологы
4	Зиянды адеттер	Дарис	Уакытылы	Зиянды адеттердин алам агазына зиян келетинин түсіндірүү. Окушларды сактайдилуу.	7 - 9 сынып	Сынып жетекшілер Мектеп психологы
5	Мектепте минсі мен тартында ауыгуу бар окушларды аныктау, есепке алуу	Малимет жинактау, «Үй адам, алаш» адистемеси «Керри Йерасик» тестиси	Жыл бойы	Ерекше назардагы окушларды психологиялыкка карага жасактау.	Мектеп окушлары	Мектеп психологы Сынып жетекшілери
6	Анонимдї -делуметтик сауалнама	Сауалнама	Уакытылы	Окушлар арасында куукык бузушлыктын алдын алуу	Ерекше назардагы окушлар	Педагог-психологдуу меттик педагог
7	Л.Иовайншидин белгилі бір мамандыкка бейимдигин аныктау адистемеси (мектеп психологунин жарык китабы 9-11 сынып, 107-110 бет)	Сауалнама	Караша	Окушлардын белгилі бір мамандыкка деген көзкарашын аныктау	9 - 11 сынып	Мектеп психологы

8	Сенін кәсіби ой - ниетін?	сауалнама	желтоқсан	Оқушылардың мамандық таңдаудағы дайындықтарын және кәсіби деңгейін, тиісін, қызығушылығын анықтау.	9 - 11 сынып	Мектеп психологы
9	Мектеп бойынша дарылы және қабілетті оқушыларды анықтау	Мәлімет жинақтау	I жарты жылдық	Мектеп бойынша дарылы және қабілетті оқушыларды анықтау Савенков «Дарындылық» картасы	Мүғалімдер	Педагог-психолог Сынып жетекшілері Пән мұғалімдері
10	Кері - Йарек сауалнамасы	Сауалнама	Сәуір	Жалпы дамуын анықтап, психологиялық дайындығын анықтау	ММД	Мектеп психологы
11	Оқушылардың танымдық процесін анықтау 1. «Туғанның психологиялық күйін анықтау» сұрақнамасы	Сауалнама	Жыл бойы		Даму мүмкіндігі шектеулі оқушылар	Мектеп психологы
12	«Уя адам ағаш», «Отбасы суреті», «Жанбыр астындағы адам»,	Проективті әдістемелер	Жыл бойы	Оқушылардың отбасындағы қарым-қатынасы, маңыздылық деңгейін анықтау	Даму мүмкіндігі шектеулі оқушылар	Мектеп психологы
13	«Стресс саятан қалай әсер етеді» (Оқушылардың психологиялық жұмыс дәптері 9 – 11 сынып. 35 – бет)	Тест	Қажеттілік е каррай	Стресске төзімділікті анықтау (авт.-Э.Ховард)	Мектеп - ішілік бақылауда тұрған оқушылар	Мектеп психологы
14	Өз құқықтыңды білесің бе?	Сауалнама	Қазан	Оқушылар арасында құқықтық сауаттылықты арттыру (Баға құқығын қорғау департаменті)	7 – 11 сынып оқушылары	ДПЖО Мектеп инспекторы Мектеп психологы
15	Танымдық қабілеттерін анықтау - «Түйме» ойыны. (Ф. Бизакова) - «10 фигура» әдістемесі	Тест Тренинг жаптығулар	Қараша	Оқушылардың танымдық қабілеттерін анықтау	1-4 сынып	Мектеп психологтары

	(2 сынып жұмыс дәптері) - «Рәдік тымнастық» - тренинг (Ф.Бизакова) - Логикалық ойлауды диагностикалау «Равен матрицасы» әдістемесі (Ф.Бизакова)					
16	1 - сынып оқушыларының мектепке Бейімделуін анықтау	Жанұялар мектебі (проектівіті тест)	Қазан	Оқушылардың мектепке Бейімделу дәлдігінен анықтау	1-сынып	Мектеп психология
17	5 сынып оқушыларын бақылау, диагностикалық карта арнау, жасақтау	Диагностика	Жыл бойы	4 сыныптан 5 сынып арасындағы сабақтастықты анықтау	5 сынып оқушылары	Мектеп психология Сынып жетекшілер
18	5 сыныпқа Бейімділігін анықтау «Мектеп мотивациясы сауалнамасы» әдістемесі (М.К Дусжанова)	Сауалнама	Қазан	Оқушылардың оқу процесіне катысушылығын анықтау	5 сынып оқушылары	Мектеп психология
	«Филиппстің мектептегі мазасыздану тесті» әдістемесі	Джамиял	Уақытында	Кіші және орта жастағы балаларда мазасыздықтың түрін және деңгейін анықтау Мектеп псих. жұмыс кітабы, бастауыш мектеп (№1 130-131 бет)		
19	Сошиометрия	Тест	Желтоқсан	Дж.Морено Сыныптың өзара қарым- қатынасын, лидер мен оқшау қалған оқушыны анықтау	5 сынып оқушылары	Мектеп психология
20	5 сынып оқушыларының теміперамент типін анықтау	Тест	II жарты жылдық	Тұлғалық типін анықтау	5 сынып оқушылары	5 сынып оқушылары
21	Суреттік-проектівіті жұмыс «Жанұялар мектебі»	Проектівіті дәліс	Ақпан	Оқушылардың пән мүлкілерімен қарым - қатынас ортасын анықтау Мектеп псих. жұмыс кітабы, бастауыш мектеп (№1 94 бет)	5 сынып оқушылары	5 сынып оқушылары психология

- 2) Консультациондық бағалтар:**
- 1) Білім алушыларға, ана – аналар мен педагогтарға олардың сұранысын бойынша консультация беру;
 - 2) Білім алушыларға, ата – аналар мен педагогтарға жеке тұлғалық, кәсіптік өзі – өзі аяқтандау проблемалары және қоршаған ортамен өзара қарым – қатынастар бойынша жеке және топпен консультация жүргізу;
 - 3) Күйзелістік, жанжалдық, қатты эмоционалдық күйзелістік жағдайда болып табылатын білім алушыларға психологиялық қолдау көрсету;
 - 4) Тұлғаралық және тонаралық жанжалдарды шешуде педагогтық жұмыстарды ұйымдастыру.

№2 кестіме

Консультациондық бағалтар						
№	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемені ұсынушы	Қай сынып оқушылары мен жүргізіледі	Жұмысты маман
1	Психологиялық кеңес беру жұмысы	Топтық, жеке кеңес	Жыл бойы	Мектеп ішінде жайлы, жақсы психологиялық климат жасауға көңіл аудару, мәселелер бойынша кеңес ұйымдастыру	Оқушылар Ата-аналар Мұғалімдер	Мектеп психологы
2	1 сынып ата-аналарымен кеңес беру жұмыстары	Топтық, жеке кеңес, әлгіме, сұхбат, баяндама «Балаға айтуға болмайтын 10 сөз», «1 сынып оқушысының психологиялық ерекшеліктері»	Қыркүйек	Баланы мектепке даярдау барысында отбасы мен мектептің бірлескен жұмыстарын ескерту	Ата-аналар	Мектеп психологы
3	5 сыныптардың орта буында бейімделу ерекшеліктері туралы кеңес беру	Кеңес беру	Қыркүйек	Ата-аналар жиналысына қатынасып, ата-аналармен пікір алмасу	5 сынып ата – аналары	Мектеп психологы
4	Ата-аналарға көкейкесті психологиялық мәселелер бойынша	Топтық және жеке кеңес беру	Уақыттың	Баланың психологиялық ерекшеліктері, діни көзқарастары, отбасындағы орын, ортамен қарым-қатынасы	Ата-аналар	Мектеп психологы

	кеңес, әңгімелер өткізу			жайлы кеңес беру		
5	Тәртіп бұзуда бейім оқушыларға кеңес беру жұмыстары	Жеке кеңес, әңгіме сағаттар	Уақытылы	Оқушыларға тәртіптері, мінез-құлықтарына түзеудің жолдарына кеңес беру	Оқушылар	Мектеп психологы
6	«Қыз бала- ұлттың ұяты, халықтың шырғайы»	Кеңес беру сағаты (қол жетімді әліспен)	Қараша	Қыз балаларға тазалық, инабаттылық, имандылыққа тәрбиелеу	Қыз балалар	Мектеп психологы
7	ҰБТ-та психологиялық дайындықта ата-аналарға қолданылатын психологиялық кеңестер	Топтық, жеке кеңес	Уақытылы	Ата-анаға психологиялық көмек	II сынып	Мектеп психологы
8	Жас мамандарға, мұғалімдерге кеңес беру жұмысы	Топтықтық кеңес беру	Уақытылы	Мұғалімдерге психопедагогикалық мәселелер бойынша кеңес беру	Мектеп ұжымы	Мектеп психологы
9	Кәсіпке толмағандардың қылмыстық жауапкершілігі	Кеңес беру сағаты	Наурыз	Оқушыларға қылмыстық іс-әрекеттер туралы сипаттама беру	7-11 сынып оқушылары	Мектеп психологы

- 3. Ағартушылық – профдиактикалық бағыттар:**
- 1) Білім алушылар мен педагогтардың өзін – өзі аяқылдығына, кәсіптік өсуіне ықпал ету;
 - 2) Білім алушылар бейімсіздігінің алдын алу;
 - 3) Білім алушылардың әлеуметтік мінез – құлқының алдын алу;
 - 4) Педагогтарды аттестаттауды әлеуметтік – психологиялық сүйемелдеу;
 - 5) Әдістемелік бірлестіктер мен педагогикалық кеңестің жұмысына ықпал ету.

№3 кестіме

Ағартушылық – профдиактикалық бағыт						
№	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемелік ұсынышы	Қай сынып оқушыларымен жүргізіледі	Жұмыстың маманы
1	Жаңа оқу жылында мұғалімдерге психологиялық денсаулығын сақтау бойынша жадымыалар	Колжестімді әдіспен	Токсан бойынша	Мұғалімдерге психологиялық көмек көрсету	Ұстаздар	Мектеп психологы
2	Ата - аналарға « Балаға қашықтықтан оқуға бейімделуге қалай көмектесу керек?» атты жадылыма мен ұсыныстар дайындау	Ата - аналар жиналысы	Қыркүйек	Ата - ананың педагогикалық мәдениетін қалыптастыру, сондай - ақ жауапкершілігі мен белсенділігін арттыру	Ата – аналар	Мектеп психологі
3	Сұнидалды мінез құлқының алдын алу жұмыстары	Ата - анаға кеңес Видео роликтер	Уақыттың да	Жасөспірімдердің психикалық саулығы және сұнидал мәселесі туралы ақпараттар беру. Сұнидалке әкелетін басты себеп баланың саулығының нашарлауы екенін түсіндіру.	Ата - аналар	Мектеп психологы. Сын жетекшілер
4	«Жасөспірімдердің денсаулығы мен өмірлік дағдыларын қалыптастыру және сұнидалдың алдын алу бағдарламасы бойынша» ақпараттар беру.	Дәріс	Уақыттыңда	Оқушыларға бағдарлама бойынша түсінік жұмыстарын тереңдетіп түсіндіру	8 сынып	Мектеп психологы ДТЖО Әлеуметтік педагог
5	Кибербуллингтен сақтанайық!	Видеоролик (video foundation)	Қыркүйек	Кибербуллингтен сақтануда оқушыларға көмек көрсету	5 - 10 сынып	Мектеп психологы
6	Экстремизм және терроризмді үгіттеуге және насихаттауға қарсы тұру дағдылары.	Атырау облысы Дін істер басқармасының	Уақыттыңда Онлайн	Дәстүрлі дінді насихаттау, діни сауаттылықты арттыру, діни экстремизмнің алдын – алу	Ата – аналар Оқушылар	ДТЖО, сын жетекшілер. психолог

		«Ақпараттық талдау орталығының» мамандарымен біріккен жұмыс					
7	Сапауатты өмір салтын қалыптастыру мамандарымен кездесу	Кездесу	Жыл бойы	Сапауатты өмір салтын қалыптастыру	5 - 11 сынып оқушылары	Мектеп психологы сынып жетекшілер СӨС мамандары ДТДЖО	
8	Мамандыққа байланысты ата-аналарға ақпарат беру және жалпынама тарау (мектеп психологының жұмыс кітабы 9-11 сынып, 181 бет)	Жалпынама	уақытында	Ата - аналардың кәсіби бағдарлау бағытындағы түсінік жұмыстарын жүргізу	9 - 11 сынып ата-аналар	Мектеп психологы ДТДЖО ДЮБЖО Сынып жетекшілер	
9	«Мамандықты қалай таңдасам екен? Бұл жөнінде не білдім керек?» «Кәсіптік бағыт-бағдар беру»	Бейнебаи (Bildm foundation)	Қазан	Ата - аналар мен оқушыларға кәсіптік бағыт бағдар беру мақсатында кенес беру.	9 - 11 сынып Ата - аналар	Мектеп психологы	
10	Олимпияда, байқау, сайыстарға қатысты оқушыларды психологиялық сүйемелдеу	Тренинг Жаттығулар Кенес	Жыл ішінде	Дарынды және талантты оқушыларды мектепшілік, қалалық, облыстық білім байқаулары, олимпиадаларға қатысушыларға психологиялық қолдау көрсету	Дарынды және қабілетті оқушылар	Педагог-психолог	
11	Танысу тренингі	Тренинг	Қыркүйек	Оқушылармен танысу мақсатында	М.Д Ата - аналар	Мектеп психологы	
12	«Қыз тәрбиесі ұлт тәрбиесі»	Мамандармен онлайн кездесу	Уақытылы	Мектеп бойынша жасөспірімдердің репродуктивті денсаулығын сақтау, жыныстық даму қауіпсіздігін қалыптастыру	7 - 11 сынып қыз балалары	Пед психолог Мектеп мед.бике	
13	«Өзін және әлеммен үйлесімділік» қыздарға тан	Қол жетімді әдіспен	Қазан	Қыз баланың тәрбиесі туралы әңгімелеу.	5 - 9 сынып	Педагог-психолог	

14	тағалығы туралы түсінік жүргізу «Ардым - жанымаңның салғасы» өнеге саяхаты	Ақыл –көнес (қол жетімді әдіспен)	Қараша	Қыз балаларға жасөспірімдік кезеңде болыпты физиологиялық өзгерістер туралы ақпарат беру	8 - 11 сынып	Педагог- психолог
15	«Қазақ қызды қандай болу керек...» Видеоролик көрсету	Психологиялық көнес беру	Қараша Наурыз Желтоқсан	Қыз балаларға тазалық, инабаттылық, иамандылыққа тәрбиелеу	8 - 11 сынып	Мектеп психологы
16	«Өзіңді тәрбиелеу – өмір тапқы»	Өзі туралы видеоролик	Қаңтар Сәуір	Қыз балалардың өзін тәрбиелеуі, өзін бағалау арқылы өмірге тәрбиелеу	5 - 7 сынып	Мектеп психологы
17	4.Жаттығулар «Түрлі түсті дөптар»жаттығуы «Ақтерлер» «Сисқарды таяқша»	Сергіту жаттығулары	Қажеттіне қарай	Оқушылардың ішкі жан дүниесін ашуға және өзін еркін сезіне алуға үйрету.	Даму мүмкіндігі шектеулі оқушылар	Мектеп психологы
18	Ата-аналармен біріккен жиналысқа қатысу	Психологиялық көнес “ҰБТ ата-ана көзімен”	Желтоқсан	ҰБТ қарсаңындағы қиындықтардың алдын алу	Ата-ана	Мектеп психологы Сынып жетекшісі ДЮЛЖО
19	Оқушыларды –ҰБТ ға психологиялық тұрғыдан дайындау “Менің өмірімдегі өзіндік орным”	Психологиялық Көнестер Проекттивтік әдістеме	Уақытылы	Жеке тұлғалық акцентуациялық мінсез-құллықтың алдын алу	9-11 сынып	Мектеп психологы
20	Ата-аналарға қашықтықтан оқыту кезінде психологиялық көмек.	Видеоролик жадынама	Уақытылы	Ата-аналарға қашықтықтан оқыту кезінде психологиялық қолдау көрсету.	1-4 сынып	Мектеп психологтары
21	«Брекше 5 сынып»	Психологиялық тренинг	Қаңтар	Оқушылардың мінсез-құллық ережесін қабылдау бейімделу мәселесін алдын- алу	5 сынып оқушылары	Мектеп психологы

4. Түзету – дамытушылық бағыт тар:

Жеке тұлғаның өсуге арналған тренингтер өткізу;

Білім алушылар мен педагогтердің тұлғанық, интеллектуалдық, эмоционалды – жігерлік, шығармашылық даму үйлесімділігі бойынша психологиялық түзету және дамыту сабақтарын ұйымдастыру;

Жанжалдық тұлғаралық қатынастарды түзетуді жоспарлау.

№4 кесте

№	Жұмыстың мазмұны	Жүргізу формасы	Жүргізілетіні уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемені ұсынушы	Қай сынып оқушылар қымен жүргізіледі	Жауапты маман
1	«Сенімділік – жетістіктің бастауы» тақырыбында тренинг	Тренинг	II жарты жылдық	Өздеріне деген сенімдерін нығайту үшін тұлғаны психологиялық күйге келтіру	11 - сынып	Мектеп психологы
	«Өмірлік мақсаттарды белгілеу мен оларға жету дағдылары» (денсаулық және өмірлік дағдылар мұқ - ге арналған әдіст құрал, 66-67 бет)			Оқушылардың позитивті түрде көзқарастарын қалыптастыру	8 - 10 сынып	
2	Зиянды әдеттер	Түсінік жұмыстарын жүргізу	уақытылы	Зиянды әдеттердің адам ағзасына зиян келетінін түсіндіру. Оқушыларды сақтандыру.	7 - 9 сынып	Сынып жетекшілер Мектеп психологы
3	Дарынды және қабілетті оқушылардың ой-өрісін дамытатын жұмыстар	Жағтыңдар Кеңес	Қаңтар	- Дарынды бағалардың ақыл –ой ерекшеліктері мен тандымдық процесстерін дамыту және түзету. Мектеп психологтінің 1 жұмыс кітабы 5-8 сынып, 191 бет;	Дарынды және қабілетті оқушылар	Педагог-психолог
4	Тандымдық қабілеттерін	Кеңес		Тәрбиеленушілердің тандымдық	МАД	Мектеп

	анықтау, дамыту жаттықтырулары	Жаттықтырулар	Уақытында	кабілеттерін дамыту		психологы
5	«Есінде қалғанның суретін сал» «Не артық» әдістемесі	Проективті әдістер	Уақытында	Бағалардың есте сақтау қабілетін дамыту. Мектеп псих. жұмыс кітабы, бастауыш мектеп (№1110 бет) Тәрбиеленушілердің ойлауын дамыту Мектеп псих. жұмыс кітабы, бастауыш мектеп (№1114 - 115 бет)	МАД Ата - аналар кометімен	Мектеп психологы
6	Оқушылармен түзету- дамытушылық жұмыстар жүргізу	Ойын сабақ	Жыл бойы	Бағаның зейінін дамыту.	Даму мүмкіндігі шектеулі оқушылар	Мектеп психологы
7	ҰБТ дегеніміз не? ҰБТ-ға дайындық кезіндегі қиыншылықтар.	Кенестер Жалынама Видеоролик Кол жетімді әдіспен	Өз кезегімен	ҰБТ ға дейін және одан кейін өзін қалай ұстауды үйрету	11 сынып ата-аналары	Мектеп психологы Сынып жетекшісі

5.Әлеуметтік – диспетчерлік бағыттар:

- 1) Педагог – психологтың және кең көлемде талап етілетін мамандардың кәсіптік құзіреттілігі, функционалдық міндеттері шеңберінен шығатын проблемаларды шешу бойынша (дефектологтарға, логопедтерге, типологтарға т.б.) аралас – мамандармен жұмыс жүргізу;
- 2) Әлеуметтік – медициналық – психологиялық қызметтер туралы деректер банкін қалыптастыру;
- 3) Аралас мамандармен және шұғыл жағдайда көмек көрсету бойынша мүдделі органдармен өзара әрекет нәтижелерінің мониторингін жүргізу.

№5 кесте

Әлеуметтік – диспетчерлік қызмет						
№	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемені ұсынушы	Қай сынып оқушылар мен жүргізіледі	Жауапты маман
1	Әлеуметтік жағдайы төмен, толық емес, шімілдікке салынған, қамқоршылыққа баға алған, мүмкіндігі шектеулі баласы бар отбасылармен жұмыс	Мәлімет жинау, әлеуметтік жағдайын анықтау, қажетіне сай психологиялық кеңес беру	Жыл бойы	Баға құқығын қорғау мекемесімен байланыс жасау, отбасы жағдайымен танысу, психологиялық қолдау көрсету. Сынып сабақтарына қатысып, баланың жеке қасиетін талдау	Арнайы топ	Мектеп психологы, сынып жетекшісі, әлеу. педагог, тарбие ісі мен.
2	Дамуында психологиялық ауытқуы бар балаларды дәрігер мамандарға көрсету, олардың құжаттарын медициналық-психологиялық комиссияға дайындау қажеттілік бойынша	Қажеттілік бойынша	Мамыр	Алдын алу	Арнайы топ	Мектеп психологы
3	Медициналық-психологиялық комиссияның шешімі бойынша психологиялық дамуында потенциалы бар баланы арнайы мектепке орналастыру т.б қажеттілікке байланысты көмек беру.		Мамыр		Оқу жазу дағдылары қалыптаспай қалған оқушылар анықтау	Мектеп психологы
4	Шағым түскен балалардың жекелік ерекшеліктерін тереңдетіп зерттеу.	Әңгімелесу Бақылау	Мамыр			Мектеп психологы

Педагогикалық ұғым және әкімшілік құрамымен жүргізілетін психологиялық жұмыстар
№6 кесте

P/c	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемесі ұшылушы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
Кәсіби даму аймағын диагностикалау						
1	Жас мамандармен жұмыс «Жас маман келсе, іскен», «Сіз қандай мұғалімсіз?», «Жас маманға көмек уақыт талабы»	Психологиялық кеңес беру	Қыркүйек Желтоқсан Сәуір	Жас мамандарға өзін-өзі тәрбиелеуге, бейімділіктерін дамытуға үйрету, жас мамандарды психологиялық қолдау	Жас мұғалімдер	Мектеп психологы
Туғанын жеке даралық ерекшелігін анықтау диагностикасы						
2	Жаңа оқу жылында мұғалімдерге психологиялық денсаулығын сақтау бойынша жағдайлар	Колжетімді әдіспен	Тоқсан бойынша	Мұғалімдерге психологиялық көмек көрсету	Ұстаздар	Мектеп психологы

Ата – аналармен психологиялық ақпараттандыру, кеңес беру бағыттарында жүргізілетін жұмыстар

№7 кесте

Р/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемені ұсынушы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	Ата-аналарға « Балаға қашықтықтан оқуға бейімделуге қалай көмектесу керек?» атты жадынама мен ұсыныстар дайындау	Ата-аналар жиналыс	Қыркүйек	Ата-ананың педагогикалық мәдениетін қалыптастыру, сондай-ақ жауапкершілігі мен белсенділігін арттыру	Ата – аналар	Мектеп психологі
2	1-11 сынып оқушыларының ата-аналарының сұранысы бойынша жекеленген кеңес беру.	Қол жетімді әдіспен	Қазан	Ата – анамен бала іррасында қашықтықтан оқыту кезінде жағдайды ақылмен шешуге жағдай тұтызып, ата – ананың баласына деген сенімін оятып, оқу тәрбиесіне қатысты жауапкершілігін арттыру.	Ата-аналар	Мектеп психологы Сынып жетекшілер
3	Суицидділігі мінез құлықтың алдын алу жұмыстары	Ата - анаға кеңес Видео роликтер	Уақыттыңда	Жасөспірімдердің психикалық саулығы және суицид мәселесі туралы ақпараттар беру. Суицидке әкелетін басты себеп баланың саулығының нашарлауы екенін түсіндіру.	Ата -аналар	Мектеп психологы. Сып жетекшілер

Білім беру ұйымдарындағы жасөспірімдердің өзіне – өзі қол жұмсау оқиғаларының алдын – алу бағытында жүргізілетін психологиялық жұмыстар

№8 кесте

Р/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемені ұсынушы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	«Жасөспірімдердің денсаулығы мен өмірлік дағдыларын қалыптастыру және сүйсіліктің алдын алу бағдарламасы бойынша» акпараттар беру	Дәріс	Уақытында	Оқушыларға бағдарлама бойынша түсінік жұмыстарын тереңдетіп түсіндіру	8 сынып	Мектеп психологы ДТЖО Әлеуметтік педагог
2	Кибербуллингтен сақтанайық!	Видеоролик (filmfoundation)	Қыркүйек	Кибербуллингтен сақтануда оқушыларға көмек көрсету	5-10 сынып	Мектеп психологы
3	Жасөспірімдердің қобалжу деңгейін анықтау	Спилберг-Ханин әдістемесі	Қараша желтоқсан	Оқушылардың төмен, орташа, жоғары көрсеткіш бойынша қобалжу деңгейі анықталады	8–11 сынып	Мектеп психологы
4	Қажеттілікке қарай (қауіп тобына) кеңес беру	Кеңес беру	Сұраныс бойынша	Жасөспірімдерге мәселе бойынша кеңс беру	5-11 сынып	Мектеп психологы
5	«Стресс саяған қалай әсер етеді» (Оқушылардың психологиялық жұмыс дәптері 9 – 11 сынып. 35 – бет)	Тест	Қажеттілікке қарай	Стресске төзімділікті анықтау (авт.:Э.Ховард)	Мектеп - ішілік бақылауда тұрған оқушылар	Мектеп психологы
7	«Сенімділік – жетістіктің бастауы» тақырыбында тренинг	Тренинг	II жарты жылдық	Өздеріне деген сенімдерін нығайту үшін тулғаны психологиялық күйге Оқушылардың өмірге көзқарастарын позитивті түрде қалыптастыру	11 - сынып 8 - 10 сынып	Мектеп психологы

дағдылары» (денсаулық және өмірлік дағдылар мұғ - ге арналған әдіст құрал, 66-67 бет)					
--	--	--	--	--	--

Оқушылармен, ата – аналар арасында діни экстремизм, терроризм туралы түсінік жұмыстарын жүргізу арқылы ой – өрістерін дамыту,
акпараттандыру бағытындағы психологиялық жұмыстар

№9 кестіне

Р/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемені ұсынушы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	Дін жолында жүрген оқушылар туралы мәлімет жинақтау	Есепке алу	Қыркүйек	Дін жолында жүрген оқушыларға психологиялық портрет жасау	1 – 11 сынып	Мектеп психологі
2	Экстремизм және Отерроризмді үгіттеуге және насихаттауға қарсы тұру дағдылары.	Атырау облысы Дін істер басқармасының «Ақпараттық талдау орталығының» мамандарымен біріккен жұмыс	Уақытында Ойлаын	Дастүрлі дінді насихаттау, діни сауаттылықты арттыру, діни экстремизмнің алдын – алу	Ата – аналар Оқушылар	ДТЖО, сын жетекшілер, психолог

Оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыру мақсатында жүргізілетін психологиялық жұмыстар

№10 кесте

Р/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемені ұсынушы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	Мектеп оқушыларының денсаулығы туралы мәлімет жинақтау. Денсаулығында ақауыбар бағалармен байланыс орнату	Байланыс орнату Өңтімелесу	Өз кезегімен	Мектеп оқушыларының денсаулығы туралы мағлұмат алу.	1-1 сынып	Психолог Медбике
2	Зиянды әдеттер	Түсінік жұмыстарын жүргізу	уақытылы	Зиянды әдеттердің адам ағзасына зиян келетінін түсіндіру. Оқушыларды сақтандыру.	7-9 сынып	Сынып жетекшілер Мектеп психологы
3	Салауатты өмір салтын қалыптастыру мамандарымен кездесу	Кездесу	Жыл бойы	Салауатты өмір салтын қалыптастыру	5-11 сынып оқушылары	Мектеп психологы сынып жетекшілер СӨС мамандары ДТДЖО

«Ерекше көңіл аударатын оқушылармен» психологиялық бағытта жүргізілетін жұмыстар

№1/кестіме

р/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемені ұсынушы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	Мектепте мінезі мен тәртібінде ауытқуы бар оқушыларды анықтау, есепке алу	Мәлімет жинақтау, «Үй адам ағыш» әдістемесі «Керн Йерасник» тестісі	Жыл бойы	Ерекше назардағы оқушыларды психодиагностикалау, карта жасақтау.	Мектеп оқушылары	Мектеп психологы Сынып жетекшілері
2	Ерекше назардағы оқушылардың әлеуметтік - тұрмыс жағдайын зерттеу	Зерттеу актіні толтыру	Қыркүйек қазан	Оқушылардың әлеуметтік - тұрмыс жағдайын зерттеу, ортаға бейімделуін, психосоциологиялық көңіл - күйін анықтау	Ерекше назардағы оқушылар	Мектеп психологы, әлеуметтік-педагог, сынып жетекші
3	Анонимді -әлеуметтік сауалнама	Сауалнама	Уақытында	Оқушылар арасында құрлық бұзушылықтың алдын алу	Ерекше назардағы оқушылар	Педагог-психолог және педагог
4	«Менің ішкі әлемім» «Қарым-қатынас» тақырыптарында түзету - дамыту тренингтері	Тренинг	Тоқсанынша I рет	Түрлі адамдармен қарым-қатынас жасау туралы білімдерін қалыптастыру және де өз-өзімен жұмыс жасауға үйрету.	7-11 сыныптар	Мектеп психологы
5	Сұраныс бойынша уақытында ерекше көңіл аударатын оқушылар мен олардың ата-аналарына психологиялық кеңестер беру	Кенес беру онлайн байланыс орнату	Уақытында	Балалардың деликвентті мінез - құрлық көрсетуіне әкеліп соғатын отбасылық қолдаусыздықтың алдын алу, психологиялық көмек көрсету.	Ерекше назардағы оқушылар	Мектеп психологы

Оқушыларға «Мамандық таңдау, кәсіби бағдар беру» бағытында жүргізілетін психологиялық жұмыстар

№/2 кесте

Р/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемені ұсынушы	Кіммен жүргізіледі	Жұмысты маман
1	Мамандыққа байланысты ата-аналарға ақпарат беру және жалынама тарату. (мектеп психологінің жұмыс кітабы 9-11 сынып, 181 бет)	Жалынама	уақытында	Ата-аналардың кәсіби бағдарлау бағытындағы түсінік жұмыстарын жүргізу	9-11 сынып ата-аналар	Мектеп психологы ДТДЖО ДОЖО Сынып жетекшілер
2	«Мамандықты қалай таңдасам екен? Бұл жөнінде не білугім керек?» «Кәсіптік бағыт-бағдар беру»	Бейнебаян (Vіtіm foundation)	Қазан	Ата -аналар мен оқушыларға кәсіптік бағыт бағдар беру мақсатында кеңес беру.	9-11 сынып Ата - аналар	Мектеп психологы
3	Сенің кәсіби ой - ниетің?	сауалнама	желтоқсан	Оқушылардың мамандық таңдаудағы дайындықтарын және кәсіби деңгейін, тәпін, қызығушылығын анықтау,	9 - 11 сынып	Мектеп психологы
4	«Болашақ бейнесі», «Болашақ мамандандыру» (ленсаулық және өмірлік дағдылар мұт-ге арналған әдіст құрал, 131-132 бет)	Жаттығу	II жарты жылдық	Мамандықты санады таңдау дағдыларының қалыптасуына жағдай жасау	9-11 сынып	Мектеп психологы
5	Арнаулы оқу орындарынан шақырылған мамандардан «Мен және мамандық әлемі» атты мамандықтарды жарнамалап, кеңес беру «Түлектермен сырласу кеші»	Кеңес беру Кездесу	Уақытында	Әр мамандық бойынша жәксе таныстыру, кеңес беру	9-11 сынып	Мектеп психологы ДТДЖО ДОЖО Сынып жетекшілер

Дарынды және қабілетті оқушылармен психологиялық бағытта жүргізілетін жұмыстар

№13 кесте

Р/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізу формасы	Жүргізу деңгейі	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемелі ұсынысы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	Мектеп бойынша дарынды және қабілетті оқушыларды анықтау	Онлайн түрде мәлімет жинақтау	І жарты жылдық уақыты	Мектеп бойынша дарынды және қабілетті оқушыларды анықтау Савенков «Дарындылар»: картасы	Мұғалімдер	Педагог-психолог Сынып жетекшілері Пән мұғалімдері
2	Дарынды және қабілетті оқушылардың ой-өрісін дамытатын жұмыстар	Жаттығулар Кеңес	Қаңтар	- Дарынды балалардың ақыл – ой ерекшеліктері мен танымдық процесстерін дамыту және түзету. Мектеп психологінің 1 жұмыс кітабы 5-8 сынып, 191 бет; - Жеткіншектердің интелектуалдық даму деңгейін анықтау тесті (ШТУР тестінің жеткіншектерге арналған модификациясы) Мектеп психологінің 1 жұмыс кітабы 5-8 сынып, 118 бет; - Оқушының жүргізуші анализаторлық жүйесізерттеу әдістемесі (ВАК) Интернет желісі.	Дарынды және қабілетті оқушылар	Педагог-психолог
3	Олимпиада, байқау, сайыстарға қатысатын оқушыларды психологиялық сүйемелдеу	Тренинг Жаттығулар Кеңес	Жыл ішінде	Дарынды және талантты оқушыларды мектепшілік, қалалық, облыстық білім байқаулары, олимпиадаларға қатысушыларға психологиялық қолдау көрсету	Дарынды және қабілетті оқушылар	Педагог-психолог

Мектеп алды дайындық топтары арасында жүргізілетін психологиялық жұмыстар

№14кесте

Р/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемелік ұсынушы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	Танысу тренингі	Тренинг	Қыркүйек	Оқушылармен танысу мақсатында	МАД Ата-аналар	Мектеп психологы
2	Танымдық қабілеттерін анықтау дамыту жаттығулары	Жаттығулар	Уақытында	Тәрбиеленушілердің танымдық қабілеттерін дамыту	МАД	Мектеп психологы
3	«Есінде қалғаның суретін сал» «Не артық» әдістемесі	Оффлайн форматта	Уақытында	Бағалардың есте сақтау қабілетін дамыту. Мектеп псих. жұмыс кітабы, бастауыш мектеп (№1 110 бет) Тәрбиеленушілердің логикалық ойлауын дамыту Мектеп псих. жұмыс кітабы, бастауыш мектеп (№1 114-115 бет)	МАД Ата-аналар көмегімен	Мектеп психологы
4	Керн-Йарек сауалнамасы	Сауалнама	Сәуір	Жалпы дамуын анықтап, психологиялық дайындығын анықтау	МАД	Мектеп психологы

Жасөспірім қыз балалар арасындағы ерте жастан жүсті болуды алдын – алу бойынша жүргізілетін психологиялық жұмыстар

№15 кестіге

р/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемелі ұсынышы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	Кәсілетке толымдылардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтың алдын-алу жөніндегі жоспарды жасақтау.	Жоспар	Өз кезегімен	Алдын-алу	Мамалдар-мен ақылдау	Мектеп әкімшілігі Пед.психолог
2	Қыздар кеңесінің құрамын сайлау	Қол жетімді әдіспен	Қыркүйек	Кеңес орталығын сайлау	Қыз балалар	Тәрбие орынб. Пед.психол. Қыздар төрайымы
3	«Қыз бағала- ұлттың ұяты, халықтың шырғайы»	Кеңес беру саяхаты (қол жетімді әдіспен)	Қараша	Қыз балаларға тазалық, инабаттылық, имандылыққа тәрбиелеу	Қыз балалар	Мектеп психологы
4	«Қыз тәрбиесі ұлт тәрбиесі»	Мамалдармен кездесу	Уақыттылы	Мектеп бойынша жасөспірімдердің репродуктивті денсаулығын сақтау, жыныстық даму қауіпсіздігін қалыптастыру	7-11 сынып қыз балалары	Пед.психолог Мектеп мед.бике
5	«Өзін және әлеммен үйлесімділік» қыздарға тап тазалығы туралы түсінік жүргізу	Қол жетімді әдіспен	Қазан	Қыз баланың тәрбиесі туралы аңғарту.	5-9 сынып	Педагог-психолог
6	«Арым -жанымның салғавасы» өңетге саяхаты	Ақыл –көңес (қол жетімді әдіспен)	Қараша	Қыз балаларға жасөспірімдік кезеңге болатын физиологиялық өзгерістер туралы ақпарат беру.	8-11 сынып	Педагог-психолог
7	«Қазақ қызы қандай болу керек...» Видеоролик көрсету	Психологиялық кеңес беру	Қараша Наурыз Желтоқсан	Қыз балаларға тазалық, инабаттылық, имандылыққа тәрбиелеу	8-11 сынып	Мектеп психологы
8	«Өзіңді тәрбиелеу – өмір тағайы»	Өзі туралы видеоролик	Қаңтар Сауір	Қыз балалардың өзін тәрбиелеуі, өзін бағалау арқылы өмірге тәрбиелеу	5-7 сынып	Мектеп психологы

Даму мүмкіндігі шектеулі (үйден оқытпалы, психикалық дамуы тежелген сыныпта оқытпалы, инклюзивті біліммен қамтылған) оқушылармен жүргізілетін психологиялық жұмыстар

№16 кесте

Р/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемесі ұсынушы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	Мектеп бойынша даму мүмкіндігі шектеулі, инклюзивті біліммен қамтылған оқушылар тізімін жасақтау.	Мәлімет жинау	Ітоқсан	Мәлімет жинақтау	Сынып жетекшілер	Мектеп психологы
2	Әлеуметтік тұрмыс жағдайын зерттеу	Зерттеу актісін толтыру	Қыркүйек Қазан	Әлеуметтік жағдайларын зерттеу	Назардағы оқушылар	Мектеп психологы Әлеуметтік педагог
3	Медициналық – психологиялық комиссияның шешімі бойынша психологиялық дамуында патологиясы бар баланы арнайы мектепке орналастыру т.б. қажеттілікке қарай көмек беру.	Комиссия отырысы	Уақытында	Психологиялық , педагогикалық көмекті қажет ететін оқушыларға уақытылы көмек көрсету	Оқу жазу дағдылары қалыптаспай қалған оқушылар	Мектеп психологы Сынып жетекшілер
4	Пед консилиум	Мектеп жанынан	І,ІV тоқсан	Бас қосу	І,ІV тоқсан	Құрамы

Күрәк бұрушылықтың алдын – алу бағытында жүргізілетін психологиялық жұмыстар

№17 кесте

№/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемені ұсынушы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	Жасөспірімдер арасында күрәк бұрушыларды анықтап, мектепшілік есепке, бақылауға алу	Мәлімет жинақтау	Кезінде	Оқушыларды назарға ұстау, бақылау.	Мектеп - ішкілік бақылауда тұрған оқушылар	ДПЖО Сынып жетекші Мектеп психологы
2	«Күрәктык сауаттылық – заман талабы» акцияларының жүргізілуі	Видеоролик	Қажеттілікке қарай	Оқушыларға қажетті күрәктык білім беру, девиантты мінез құрлықтың алдын – алу	9-11 сынып оқушылары	Мектеп психологы
3	Өз құрамындағы білесін бе?	Сауалнама (Тұлға форма)	Қазан	Оқушылар арасында күрәктык сауаттылықты арттыру	7 – 11 сынып оқушылары	ДПЖО Мектеп инспекторы Мектеп психологы
4	Қажетсізге толмағандардың қыпшықтық жауапкершілігі	Көрсетілу	Наурыз	Оқушылар арасында күрәк бұрушылықты болдырмау, алдын – алу	7 – 11 сынып оқушылары	Мектеп инспекторы Мектеп психологы

Ұлттық Бірыңғай Тестілеуге оқушыларды дайындау мақсатында жүргізілетін психологиялық жұмыстар

№18 кесте

р/с	Жұмыс мазмұны бағыты	Жүргізу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	Оқушылардың мамандық таңдауға дайындығын анықтау	Е.А.Климов Дж.Холланд Анықтау Google форма	Қараша	Оқушылардың тұлғалық типтерін анықтау	9-11 сынып	Мектеп психологы
2	Ата-аналармен біріккен жиналысқа қатысу	Психологиялық кенес Zoom “ҰБТ ата-ана көзімен” постер қорғау zoom	Желтоқсан	ҰБТ қарсаңындағы қиындықтардан алдын алу	Ата-ана	Мектеп психологы Сынып жетекші ДОДЖО
3	Оқушыларды –ҰБТ ға психологиялық тұрғыдан дайындау “Менің өмірімдегі өзіндік орным”	Психологиялық Кенесер Проектівтік әдістеме	Уақыттылы	Жеке тұлғалық акцентуациялық мінез-құлықтың алдын алу	9-11 сынып	Мектеп психологы
4	ҰБТ дегеніміз не? ҰБТ-ға дайындық кезіндегі қиыншылықтар.	Кенесер Жалпылама Видеоролик Код жеткізді Әдіспен	Өз кезегімен	ҰБТ ға дейін және одан кейін өзін қалай ұстауды үйрету	11 сынып ата-аналары	Мектеп психологы Сынып жетекші

Білім беру ұйымдарындағы 1 – 4 сынып оқушыларына жүргізілетін психологиялық жұмыстар

№19 кесте

№	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыт	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемені ұсынушы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	1 сыныпқа қабылданған, мектепке жанадан келген оқушылардың әлеуметтік жағдайын анықтау, психологиялық карта жасақтау	Карта жасақтау	Қыркүйек	Оқушылардың әлеуметтік жағдайын зерттеу.	1-4 сынып	Мектеп психологтары Сынып жетекшілер
2	Танымдық қабілеттерін анықтау - «Түйме» ойыны. (Ф. Бизакова) - «10 фигура» әдістемесі (2 сынып жұмыс дәптері) - «Рөлдік гимнастика» тренинг (Ф. Бизакова) - Логикалық ойлауды диагностикалау «Равен матрицасы» әдістемесі (Ф. Бизакова) - «Бір уақытта не болуы мүмкін» тесті (Т.Д. Марининой)	Тест Тренинг жағтығулар	Қараша	Оқушылардың танымдық қабілеттерін анықтау	1-4 сынып	Мектеп психологтары
3	Пед.консилиум		Желтоқсан наурыз	Оқушылардың қабілетінің деңгейін және даму деңгейін анықтау/сөйлеу, есте сақтау, оқуға бейімділігін және т.б психикалық қасиеттерін)	1- сынып	Мектеп психологтары
4	1- сынып оқушыларының мектепке бейімделуін анықтау	Жанұялар мектебі (проектівіті тест)	Қазан	Оқушылардың мектепке бейімделу дәлдігін анықтау	1-сынып	Мектеп психологы
5	Ата-аналарға қашықтықтан оқыту кезінде психологиялық көмек.	Видиоролик жалпылама	Уақытында	Ата-аналарға қашықтықтан оқыту кезінде психологиялық қолдау көрсету.	1-4 сынып	Мектеп психологтары

5 сынып оқушыларының ортаны бұныға бейімдеу мақсатында жүргізілетін психологиялық жұмыстар

Р/с	Жұмыстың мазмұны	Жүргізілу формасы	Жүргізілетін уақыты	Зерттеу әдістемесінің мақсаты, әдістемелі ұсынушы	Кіммен жүргізіледі	Жауапты маман
1	5 сынып оқушыларын бақылау, диагностикалық карта арнау, жасақтау	Диагностика	Жыл бойы	4 сынып пен 5 сынып арасындағы сабақтастықты анықтау	5 сынып оқушылары	Мектеп психологы Сынып жетекшілер
2	5 сыныпқа бейімділігін анықтау «Мектеп мотивациясы сауалнамасы» әдістемесі (М.К. Дусқанова) «Филипстің мектептегі мазаңыздану тесті» әдістемесі	Сауалнама Гүлді Форме Джемиді	Қазан Уақытында	Оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын анықтау Кіші және орта жастағы балаларда мазаңыздықтың түрін және деңгейін анықтау Мектеп псих. жұмыс кітабы, бастаулы мектеп (№1 130-131 бет)	5 сынып оқушылары	Мектеп психологы
3	Социометрия	Тест	Желтоқсан	Дж.Морено Сыныптың өзара қарым-қатынасын, лидер мен оқшау қалған оқушыны анықтау	5 сынып оқушылары	Мектеп психологы
4	«Брекше 5 сынып»	Психологиялық тренинг	Қаңтар	Оқушылардың мінез-құлқы ережесін қабылдау бейімделу мәселесін алдын-алу	5 сынып оқушылары	Мектеп психологы
5	5 сынып оқушыларының температурт типін анықтау	Тест	II жарты жылдық	Тұлғалық типін анықтау	5 сынып оқушылары	5 сынып оқушылары
6	Суреттік-проектівтік жұмыс «Жануарлар мектебі»	Проектівтік әдіс	Ақпан	Оқушылардың пән мұғалімдерімен қарым-қатынас ортасты анықтау Мектеп псих. жұмыс кітабы, бастаулы мектеп (№1 94 бет)	5 сынып оқушылары	Мектеп психологы

Пайдалынған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы
2. ҚР. Неке және отбасы туралы заңы
3. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы.
4. Бала құқықтары Декларациясы.
5. ҚР Білім беру ұйымдарында тәрбие үрдісін реттейтін нормативтік – құқықтық құжаттар жиналғы/ Құрастырған Л.А. Дорощкина, Н.К. Тайтанова, Б.Ф. Каримова – Алматы
6. Баланы мектепке дайындаймыз. Әдістемелік құрал. Қарағанды ҚРҰ баспасы.2003.
7. Игры-обучение, тренинг, досуг.../ Под ред. В.В.Петрусенского.- М., 1994
8. Мектептегі психологиялық диагностика: әдістемелік құрал. Астана: 12 жылдық білім беру республикалық ғылыми-практикалық орталығы, 2005 ж./ құрастырған: Власова Н.В.
9. Мектеп оқушыларымен жүргізуге арналған психологиялық тренинг(әдістемелік)
10. Сұлтанова Ғ. Мектеп психологиясының жұмыс кітабы. А.-2007
11. ШЕР.Р.П, Қожамбетова,Қ.Ж, Демеуова,М.Қ, Аратай,Р.Б. Тәрбие үрдісі мен оқушылардың тәрбиелік деңгейін бағалаудың өлшемдері
12. С.К.Нұрмақашева Өзіндік білесін бе?
13. Л.Б.Көмекбаева Білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметті ұйымдастыру
14. Қ.Ш.Шамұратова Білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызмет
15. К.Жайшібекова, К.Ахметұлы Ата-ана мен бала және ұстаз ынтымақтастығы.
16. Ш.Мамашібаева, Н.Байтегінева, С.Момынова Мектеп психологияне көмекші құрал.
17. С.Д.Жаркынбеков, Ж.Е.Сманкүлова ХХІ ғасыр мұғалімі.
18. Н.Куликовских «Психология 4 уоп»

Психология көмекші бағаның басшылары:

1. «Психология в школе», «Қызықты психология», «Мектептегі психология».
2. «Дефектология» т.б. журналдар (Қазақстан) және Школьный психолог» газеті мен «Вопросы психологии».
3. «Психологическая наука и образование журналы» (Ресей)
4. М.Жұмабаев, «Педагогика» - 1992 ж.
5. Тұрғынбаева Б.Ә «Дамыта оқыту» - Алматы 1999 ж.
6. Школа на пути к свободе - М.2002.
7. Сайт Служба практической психологии образования РФ

Бекітемін:
Мектеп директорының ұ.м.а. А.М.Мажекова

**Ерекше білімді қажет ететін оқушылар мен
инклюзивтік білім беру бойынша
мектепшілік бақылау жоспары**

2021-2022 оқу жылы

Мектепшілік бақылау туралы ЕРЕЖЕ

I. Жалпы ережелер.

- 1.1. Осы Ереже ҚР «Білім туралы» Заңына, «Білім беру мекемесі туралы» типтік Ережеге, ҚР Білім және ғылым министрлігінің нұсқаулық кітаптарына сәйкес жасалған.
- 1.2. Осы Ереже мектепшілік бақылауды өткізудің мазмұнын және тәртібін реттейді.
- 1.3. Мектепшілік бақылау – оқу-тәрбие үлгерісінің барысы мен нәтижелері туралы ақпаратты жинақтау және өңдеу үрдісі.
- 1.4. Мектепшілік бақылау туралы Ереже педагогикалық кеңесте бекітіледі, педкөрсес оған өзгертулер мен толықтырудар енгізуге құқылы.

II. Міндеттері:

- білім сапасындағы заңдардың, түрлі деңгейдегі білім беруді басқару органдарының нормативтік құжаттарының және мектеп педкөрсесінің несіміздерінің орындалуын бақылауды жүзеге асыру;
- тәртіп бұзудың қатынастың негізінде жатқан себептерді талдау, олардың алынған алу шараларын қабылдау;
- педагогикалық ұжым қызметінің тиімділігін талдау және сараптамалық бағалау;
- педагогикалық қызметтің нәтижелерін зерттеу, білім беру үлгерісін ұйымдастырудың онталына және жағымсыз жәйттерді анықтау және соның нәтижесінде педагогикалық тәжірибені тарату және негізгі тәжірибелерді талдау және оларды ұсыныстарды дайындау;
- мектеп бойынша бұйрықтар мен өкімдердің жүзеге асырылу нәтижелерін талдау;
- бақылау барысында педагогикалық қызметкерлерге әдістемелік көмек көрсету.

III. Бақылаудың мазмұны:

- Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы орындалуы;
- білім беру үлгерісін ғылыми-әдістемелік қағамасыз ету;
- бекітілген білім беру бағдарламаларын және оқу жоспарларын жүзеге асыру, бекітілген оқу көрсеткіштерін сақтау;
- мектеп құжаттамасын жүргізу (жоспарлар, сынып журналдары, оқушылардың күнделіктері мен дәптерлері, сыныптың тыс қызметтің журналдары, т.б.);
- оқушылардың білім, білік, дағдыларының және білім сапасының деңгейі;
- жағымсыз, ішкі енбек тәртібі ережелерін және мектептің басқа да локальдік актілерін сақтау;
- оқушылардың аралық және қорытынды аттестаттауын өткізу тәртібін және олардың үлгерімін бақылауды сақтау;
- психармапиялық топтардың, әдістемелік бірлестіктердің, кітапхананың жұмысын;
- тәрбие бағдарламаларын жүзеге асыру және олардың нәтижелілігі;
- оқушыларға медициналық қызмет көрсету және оларды тамақтандыруды ұйымдастыру;
- білім беру үлгерісіне қатысушылардың енбегін және денсаулығын қорғау;
- қабылданған ұжымдық шешімдерді, нормативтік актілерді орындау;
- оқу-әдістемелік кешеннің (ОӘК) жағдайын бақылау;
- санитарлық ереже талаптарын орындау;
- мектеп директорының құзырлығындағы басқа мәселелер.

V. Бақылаудың әдістері:

- сұраушымағлұу;
- тәжірибе;
- ағымдағы бақылау;
- мониторинг;
- ауыспалы және жобалық бақылау;
- құжаттамаға зерттеу;
- индикаторлар;
- кәсіпкерлік және басқа.

VI. Мәтіншілік бақылаудың түрлері (мазмұны бойынша):

- ішкі бақылау (нақты бір мәселеге, ұжымның, бірлестіктің, топтың, бір мекеменің немесе сыртқы жетекшісінің жұмысының бір бағытын терең зерттеу);
- сыртқы бақылау (ұжымның, топтың немесе бір мекеменің екі немесе одан да көп бағыттар бойынша қызметінің жаңа жақтарын зерттеу).

VII. Мәтіншілік бақылау формалары:

- жетекші;
- жұмысшылар;
- топ;
- топтар;
- жиналыстар;
- кеңес.

VIII. Ұсыныстар.

7.1. Мәтіншілік бақылау мазмұнының кез-келген мәселесінің жағдайын бақылау келесі кезеңдерден тұрады:

- бақылау мақсатын анықтау;
 - бақылау нысанын таңдау;
 - бақылау жоспарын құру;
 - тексерушілерге жөн-жоба, нұсқау беру;
 - бақылау формалары мен әдістерін таңдау;
 - жұмыс жағдайын бойынша фактілерді анықтау;
 - жұмыс жағдайын объективті бағалау;
 - бақылау қорытындыларын;
 - оларға қатысты ұсыныстар немесе кемшіліктерді жою бойынша ұсыныстар;
 - бақылау нәтижелерін жою мерзімін анықтау немесе қайта тексеру.
- 7.2. Бақылауды мекеме директоры, директор тиісінше бойынша оның ордабасарлары немесе арнайы құрылған комиссия жүргізеді.

Сарапшылар ретінде бақылауға басқа ұйымдар және жеке мамандар тартылуы мүмкін.

7.3. Мектеп директоры ықпал тұрған бақылаудың мерзімі және мақсаты туралы бұйрық шығарды, қорытынды материалдарды тапсырудың мерзімін белгіледі және қаралатын мәселелер бойынша тапсырма-жоспар берді.

7.4. Тапсырылған немесе кешендік тексерулердің мерзімі 15 күннен аспау керек, тексеру барысында сабаққа немесе басқа іс-шараларға кемінде 5 рет оңу қажет.

7.5. Сарапшылар қажетті ақпаратты талап етуге, бақылауға қатысы бар құжаттаманы зерттеуге құқылы.

7.6. Жоспарды бақылауды өткізуде айлық жоспарда оның мерзімі көрсетілген жағдайда мұғалімге қосымша ескерту қажет емес.

7.7. Іотенше жағдайда директор және оның оқу-тәрбие жұмысы бойынша орынбасарлары мұғалім сабақтарына алдын ала ескертусіз кіре алады.

7.7. Бақылауды өткізу үшін негіз бола алады:

- инспекторлардың аттестацияға өтініші;
- жоспарлық бақылау;
- бақылаушылық шешімді дайындау үшін жұмыс жағдайын тексеру;
- білім беру саласындағы бұзушылық туралы шаяым.

7.8. Тексеру қорытындылары аналитикалық анықтама түрінде ресімделеді, онда көрсетіледі:

- бақылау мақсаты;
- мерзімі;
- комиссия құрамы;
- бақылау барысындағы жүргізілген жұмыс (сабаққа қатысу, бақылау жұмыстарын өткізу, әңгімелесу, мектеп құжаттамасын қарап шығу, т.б.);
- фактілерді айқындау;
- қорытындылар;
- ұсыныстар;
- бақылау нәтижелері қаралатын орны (ӘБ, педжұмысханы мәжілісі, педкөнес, жеке және т.б.);
- күні және орындаушының қолы.

7.9. Тексеріліп жатқан педагогикалық қызметкер құқылы:

- бақылау мерзімін және оның қызметін бөгашу талаптарын білуге;
- бақылаудың мақсатын, мазмұнын, түрлерін, форма және әдістерін білуге;
- қорытындылар мен әкімшілік ұсыныстарымен дер кезінде танысуға;
- бақылау нәтижелерімен келіспеген жағдайда мектептің дау-жанжал (конфликттік) комиссиясына немесе жоғары тұрған білім берудің басқару органдарына өтініш жасауға.

7.10. Бақылау қорытындылары оның формасы, мақсат-міндеттеріне байланысты:

- педагогикалық немесе әдістемелік кеңес отырыстары, өндірістік мәжілістер өткізіледі;
- тексеру қорытындылары педагогикалық қызметкердің аттестацияға өткізілгенде ескеріледі.

7.11. Мектеп директоры бақылау нәтижелері бойынша шешім қабылдайды:

- сәйкес бұйрық шығару туралы;
- бақылаудың қорытынды материалдарын талқылау туралы;
- мамандарды шақырумен қайта бақылау өткізу туралы;

- нәтижелерді тәртіптік жауапкершілікке тарту туралы;
- нәтижелерді мадақтау туралы;
- оқ құзырлылығына басқа шешімдер.

I топқандағы мектепшілік бақылау жүйесі
Қызылжар

<i>Бақылау</i>	<i>Мақсаты</i>
І инновациялық бақылау. Сабақтарға қатысу.	Инновациялық үдерістер жүйесімен танысу (орынбасарлар)
Екінші журналдарын тексеру.	Оқушылардың мәліметтерінің тоқтыру сапасын бағалау. Расімдегу мақдайы.
Үстеліктердегі жалпы сыныптық бақылау.	Оқушының екінші сатысында оқуға оқушылардың бейімделуі. Олардың дайындығының сапасы.
І инновациялық әдімшілік бақылау.	Оқушылардың оқулықтар мен оқу құралдарымен қамтамасыз етілу деңгейін бағалау (директор орынбасарлары, кітапханашы, сынып жетекшілері)
І инновациялық жеке бақылау. Жас мамандардың және үнемі әдістемелік көмегі қажет ететін мұғалімдердің сабақтарына ену.	Мұғалімдер дамуындағы қиын-дықтарды анықтау және алдын алу.

Қазан-қараша

Оқушылар дәптерлерін тексеру.	Тексеру сапасы және жеке өзіндік жұмыстардың ұйымдастырудың жүйесі (ӘБ жетекшілері, директор орынбасарлары)
9 сыныптардағы жалпысыныптық бақылау.	Оқытудан үшінші сатысында оқуды жалғастыруға оқушылар дайын-дығының деңгейі (директор орынбасарлары)
Оқушылар білім сапасының жүйесін диагностикалау.	Түлғаға бағытталған оқытуды ұйымдастыру (директор орынбасарлары, ӘБ жетекшілері)
Сынып журналдарын тексеру.	Бағдарламалардың орындалуы. Оқу-шылар аттестаттаудың сапасы.

**2021/2022 оқу жылының I жартыжылдығында
мектепшілік бақылауды ұйымдастыру**

	Қыркүйек	Қазан	Қараша	Желтоқсан
Құжаттама жағдайы	Жеке іс-қағаздарды тексеру (тізімдік құрамд). Анықтама	Сынып жур-налдарын, үйірме және факультатив журналдарын тексеру. Анықтама	Журналдарды қабылдау. Анықтама	Сынып жур-налдарын тексеру (бі-лімді бақылау және есепке алу жүйесі) Анықтама
Жеке бақылау	Жаңадан келген мұға-лімдердің сабақтарына қатысу Жеке әптімелер	Математика сабақтарын-да үлгерімі төмен оқушы-лармен жұмыс ДМ	Аттестаттаудан өтетін мұғалімдердің сабақтарына қатысу Аттестаттауға дайындық	Факультатив және үйірме жұмыстарын тексеру Анықтама
Ізочорыптық бақылау				
Жан-жақты бақылау			Орыс тілі мұ-ғалімдерінің ӘБ жұмысы ПК	
Жалпысынан-тық бақылау	1,5 сыныптардағы оқушы-лардың жаңа жағдайларға бейімделуі. Педагогикалық			

Желтоқсан	1. Тәртібі қиын бағалармен жұмыс жағдайы (7 сыныптар)	Тәрбие жұмысы бойынша директор орынбасары, оқу ісінің меңгерушісі	Әкімшілік кеңес
Қаңтар	1. ҰБТ-та дайындау бойынша пән мұғалімдерінің, сынып жетекшілерінің жұмыс жүйесі.	Оқу ісінің меңгерушісі	Әкімшілік кеңес
Наурыз	1. 9 сыныптардағы үлгерімінің және кәсіпке бағдарлау жұмысының жағдайы.	Директор орынбасарлары	Әкімшілік кеңес
Сәуір	1. 4 сынып оқушыларының оқытудың екінші сатысына өтуге дайындығы. 2. Пандер бойынша бітіруші сыныптарда өткен математикалық қайталауды ұйымдастыру.	Оқу ісінің меңгерушісі, психолог	Директор жанындағы кеңес Әкімшілік кеңес

Ақпан	<ol style="list-style-type: none"> 1. Әлеуметтік-психологиялық қызметтің жұмысы. 2. Шет тілін бастауыш сыныптарда оқытуды ұйымдастырудың ерекшеліктері. 	Оқу ісінің менеджері	Әкімшілік кеңес Бастауыш сынып, шет тілі ӘБ отырысы
Наурыз	<ol style="list-style-type: none"> 1. Интернет-технологияларын қолдану арқылы дарынды балалармен жұмыс тәжірибесі. 	Оқу ісінің менеджері	Педкеңес
Сәуір	<ol style="list-style-type: none"> 1. Жолда жүру ережелері бойынша білімді тексеру. 2. Оқушылармен жүргізілетін қосымша сабақтарды ұйымдастыру. 	Тәрбие жұмысы бойынша директор орынбасары Оқу ісінің менеджері	Сынып жетекшілерінің ӘБ Әкімшілік кеңес
Мамыр	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оқушылардың ҰБТ-ға, қорытынды аттестаттауға дайындығы. 2. Жаңғы-сауықтыру мерзіміне дайындық. 	Оқу ісінің менеджері Тәрбие жұмысы бойынша директор орынбасары	Үйлестіру кеңесі
Маусым	<ol style="list-style-type: none"> 1. Қорытынды аттестаттау. Бітіру емтихандарын бақылау және өткізу. 	Оқу ісінің менеджері	Әкімшілік кеңес

Бекітемін:
Мектеп Директорының ұ.м.а: Д.Ж.Түлепова

**Мектептің педагогикалық кеңесінде
қаралатын күн тәртібіндегі жоспары**

2021-2022 оқу жылы

Мектептің педагогикалық кеңесінің жоспары

№	Күн тәртібі	Пәнге	Орындау мерзімі	Орындауға жауаптылар
Жылдық сарптама, талаптар мен міндеттер				
<p>1. Мектептің 2018-2019 жылдарға арналған даму бағдарламасын қарастырып, бекіту</p> <p>1. «Білім және ғылым» қалылық тамыз кенесінде қаралған және басымдықтар туралы:</p> <p>2. 2020-2021 оқу жылының оқу-тәрбие жұмысына сарптама, 2019-2020 оқу жылына арналған мектептің жұмыс жоспарын қарастырып, бекіту;</p> <p>2021-2022 оқу жылына арналған педагогикалық кеңестің жоспарын бекіту, 2021-2022 оқу жылы ұйымдасқан түрде бағталуы туралы бұйрықпен таныстыру, 2021-2022 оқу жылының жұмыстық оқу жоспарын бекіту, оқу жоспарының түрін таңдау, оқу арналған мұғалімдердің оқу жүктемесін бекіту.</p> <p>2. Жаңа оқу жылында оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыру (сапаны жетекшілерін, сапаны бағамесерін бекіту, құрақбұзуды шарттықпен, сыбайлас жемқорлықтың және қауіпсіздіктің алдын алу).</p> <p>3. 2021-2022 оқу жылы бойынша І жағты жылдыққа арналған «Педагог қызметкерлерін аттестіқтауға» ұсыныс ету жайы;</p> <p>4. «Мектепке жол ашынымын ұйымдастырылу жайы»</p> <p>5. «Жасөспірімдердің психикалық денсаулығын жақсарту, омйрлік дағдаларын қалыптастыру және сүйілтіні алдын алу» бағдарламасын түсіндіру.</p>	<p>Педагогикалық кеңес хаттамасы</p> <p align="center">Бұйрықтар</p>	<p align="center">28.08.2021ж</p>	<p>Мектеп директоры</p> <p>Д.О.І.Ж.орын</p> <p>Д.О.І.Ж.орын</p> <p>Д.Т.І.Ж.орын</p> <p>Әлеуметтік педагог</p> <p>Мектеп психологы</p>	
Мұғалім мен оқушылар арасындағы мәдени қарым-қатынас				
<p>1. 1 – тоқсан бойынша оқу-тәрбие жұмысының қорытындысы. Міндетті оқу бағдарламасы орындауы; 1-4с, 5-11с</p> <p>2. 4-сыныптарда оқулықтан орындау жайы</p> <p>3. Мемлекеттік Рәміздердің орындауы, «Террооризмнің алдын алу жолдары»</p> <p>4. Ерекше білімді кәжет ететін және инклюзивтік білім берудің алғы шарттарының есебі;</p> <p>5. Электрондық журналдың орындауы туралы;</p>	<p>Педагогикалық кеңес хаттамасы</p>	<p align="center">06.11.2021ж</p>	<p>Д.О.І.Ж.орын</p> <p>Д.Т.І.Ж.орын</p> <p>Ә.Қалқиев</p> <p>А.Ангелидова</p> <p>Е.Тулегенов</p>	

Жеке тулғаны жан-жақты қалыптастыру- педагогтың шеберлігі			
<p>3. 1. Бағандама «Оқушыны жеке тұрпа ретінде қалыптастыруға сынып ұжымының мқпалы»</p> <p>2. І жарғы жылдық бойынша оқу-тәрбие жұмысының қорытындысы. Қалалық пан озимитидасының қорытындысы: 11 сынып оқушыларының ҰБТ-ге дайындық деңгейі. СТ салыстырмалы қорытындысымен салыстыру</p> <p>3. Ыстық тамақтың берілуі жағдайы;</p> <p>4. ДДТ және инклюзивтік білім беру бойынша атқарылған жұмыстар жайы;</p>	<p>Педагогикалық кеңес хаттамасы</p>	<p>08.01.2022ж</p>	<p>Д.Т.І.Ж орын</p> <p>Д.О.І.Ж.орын</p> <p>Әлеуметтік педагог</p> <p>Дефектолог, оқу ісі жөніндегі орынбасарлары</p>
Бейіндік оқыту – жеке тулғанын кәсіби болыпаны			
<p>4. 1. Бағандама «Бірте жүктіліктің алдын алу жолдары»</p> <p>2. Ш тоқсан бойынша оқу-тәрбие жұмысының қорытындысы, 11 сынып оқушыларының ҰБТ-ге дайындық деңгейі. СТ салыстырмалы қорытындысымен салыстыру, 5-8, 10, 9-11 сыныптарының емтихандарының кестесін бекіту;</p> <p>3. Электрондық журналдық І ж. ж бойынша орындалдысы</p> <p>4. Ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жүргізілген жұмыстардың орындалдысы</p>	<p>Педагогикалық кеңес хаттамасы</p>	<p>26.03.2022ж</p>	<p>Д.Т.І.Ж орын</p> <p>Д.О.І.Ж.орын</p> <p>Тулегенов Е</p> <p>А.Атқалыпова</p>
Жылдық қорытыншы және өзекті мәселелер			
<p>5. 1. IV тоқсан бойынша оқу-тәрбие жұмысының қорытындысы. 2019-2020 оқу жылын аяқтау. Оқушыларды сыныптан сыныпқа көшіру, аралық аттестаттаудан өткізу және ұзақ оқушыларды мақтау кәтездарымен марапаттауға ұсыну туралы. 11 сынып оқушыларының оқу жылы бойы өткізілген ҰБТ-ге дайындық жұмыстарының сараптамасы</p> <p>9,11 сынып оқушыларының мемлекеттік қорытынды аттестацияға жіберу туралы және Үздік күрәлік және «Алтын белгі» аттестацияға үміткерлердің отінімін беру туралы.</p> <p>1. Оқушылардың жалғыз демалысын ұйымдастыру туралы, тәрбие жұмысының қорытындысы</p> <p>2. Мектеп психологының жылдық осөбі</p>	<p>Педагогикалық кеңес хаттамасы</p>	<p>- мамыр</p>	<p>Д.О.І.Ж.орын</p> <p>Д.Т.І.Ж орын</p> <p>Мектеп психологы</p>
<p>6. 1. Аралық аттестаттаудан өткен оқушыларды сыныптан сыныпқа көшіру туралы</p> <p>2. 9-сынып білім алушылардың негізгі жалпы білім курсынан бітіру туралы</p> <p>3. 11-сынып түлектердің жалпы орта білім курсынан бітіру туралы</p> <p>4. Мүгеуліктерді мадақтау және марапаттау туралы</p>	<p>Педагогикалық кеңес хаттамасы</p>	<p>Мамыр (4 апта) маусым</p>	<p>Д.О.І.Ж.орын</p>

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АТТІ ТҮРМЕСУ ҚЫЗМЕТІ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ
КӨМЕК КӨРСЕТУ КОМИТЕТІ
АТЫРАУ ОБЛЫСЫ БОЙЫНША ЖЫЛЖЫМАЙТЫН
МҮЛК ЖӨНІНДЕГІ ОРТАЛЫҒЫ" РМҚК

ТЕХНИКАЛЫҚ ТӨЛҚҰЖАТ

Құрастырушы: А. Құнанбаев атындағы орта мектеп.

Құрастыру жері: Атырау қ., Құнанбаев көшесі № 19а.

АУДАЦАРДЫ ВВУНУ РАСПРЕДЕЛЕНИЕ ПЛОЩАДИ

№	Түрүн өлсүр бөлүмү поверхности жилого строения Гардын бөлүмү бөлүмү Ашкыныкы жана башка бөлүмү	Түрүн өлсүр бөлүмү									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
01	Түрүн өлсүр бөлүмү	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
02	Гардын бөлүмү бөлүмү										
03	Ашкыныкы жана башка бөлүмү										
04	Жапыз бөлүмү										
05	Община территориясы										
06	Түрүн өлсүр бөлүмү										

Гардын бөлүмү бөлүмү (ЖИЛИК ПОВЕРЖАТЫ)

№	Түрүн өлсүр бөлүмү	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
01	Түрүн өлсүр бөлүмү	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
02	Гардын бөлүмү бөлүмү												
03	Ашкыныкы жана башка бөлүмү												
04	Жапыз бөлүмү												
05	Община территориясы												
06	Түрүн өлсүр бөлүмү												

Бекітемін _____
"Ақмола облысы білім
басқармасының Зеренді
ауданы бойынша білім бөлімі
Қонысбай ауылының ЖОББ
мектебі директорының м.а.
Касымова Г.Н.
« _____ » _____ 2021 ж.

**"Ақмола облысы білім басқармасының Зеренді ауданы бойынша білім бөлімі Қонысбай ауылының жалпы орта білім беретін мектебі" КММ психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі туралы
Ереже**

1. Жалпы ережелер

1.1. Осы ереже Қонысбай ауылының ЖОББМ психологиялық-педагогикалық қолдау (сүйемелдеу) қызметінің (бұдан әрі-ППҚК) жұмысын реттейді.

1.2. Психологиялық-педагогикалық қолдау – бұл оқу процесінің барлық қатысушыларына көмек пен қолдаудың ерекше түрі. Бұл әр баланың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес сәтті оқуы мен дамуы үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдай жасайтын мамандардың біртұтас, жүйелі ұйымдастырылған қызметі.

1.3. Қолдау қызметінің жұмысы мынадай мүмкіндік береді:

1) мектептегі бейімсіздік пен оқудағы қиындықтар қаупі бар балаларды уақтылы анықтау;

2) оқушылардың дамуындағы ауытқуларды еңсеруде ерте психологиялық-педагогикалық көмекті жүзеге асыру (анықталған сәттен бастап);

3) білім беру процесі жағдайында балалар мен жасөспірімдердің денсаулығын сақтау және нығайту, тиімді дамуын, әлеуметтенуін қамтамасыз ету мақсатында оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асыру;

4) балаларды дамыту және тәрбиелеу үшін неғұрлым қолайлы жағдайлар жасауды ескере отырып, білім беру ұйымдарын дамыту бағдарламаларын әзірлеуге және іске асыруға жәрдем көрсету;

5) педагогтердің, тәрбиеленушілердің, ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін (психологиялық мәдениетін) арттыру;

6) түзету-дамыту, тәрбие жұмысы және оқушыларды оқыту нәтижелілігінің мониторингін жүзеге асыру (психологиялық-педагогикалық мониторинг).

1.4. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі келесі міндеттерді жүзеге асыратын мектептің құрылымдық бөлімшесі болып табылады:

1) дамуындағы ауытқуларды ерте диагностикалау және түзету, Қонысбай ауылының ЖОББМ дайындық сыныптарына баратын балалардың мектепке дайындығын қамтамасыз ету.

2) бастауыш мектеп – мектепте оқуға дайындығын анықтау, мектепке бейімделуді қамтамасыз ету, оқушылардың оқу іс-әрекетіне қызығушылығын арттыру, танымдық және оқу мотивациясын дамыту, тәуелсізділік пен өзін-өзі ұйымдастыруды дамыту, жеке ерекшеліктері мен әлеуетті мүмкіндіктерін ескере отырып, әр оқушының шығармашылық қабілеттерін дамыту;

3) негізгі мектеп-оқушының негізгі мектепке ауысуын қамтамасыздандыру, оқытудың жаңа жағдайларына бейімделу, жеке және құндылық-семантикалық өзін-өзі анықтау және өзін-өзі дамыту мәселелерін шешуге қолдау, жеке мәселелер мен әлеуметтену мәселелерін шешуге көмектесу, өмірлік дағдыларды қалыптастыру, қозушылықты алдын алу, ата-аналармен және құрдастарымен сындарлы қарым-қатынас құруға көмектесу;

4) орта мектеп –білім алуында ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға бейінді бағдарлауға және кәсіби өзін-өзі анықтауға көмектесу, экзистенциалды мәселелерді шешуге қолдау көрсету (өзін-өзі тану, өмірдің мәнін іздеу, жеке сәйкестілікке қол жеткізу), уақытша перспективаны дамыту, мақсат қою қабілетін дамыту, психоәлеуметтік құзыреттілікті дамыту.

1.5. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің негізгі принциптері:

1) бала дамуының кез-келген проблемасын шешуге кешенді, пәнаралық көзқарас;

2) медициналық мәліметтерді және баланың дамуының әлеуметтік-психологиялық тарихын зерделеу, әртүрлі мамандардың (психолог, логопед, арнайы және әлеуметтік педагог) тексеруі;

3) жүйелі және тұтас тәсіл: оқыту қиындықтарының туындау себептері мен тетіктерін белгілеу, табысты оқытуға кедергі келтіретін бастапқы (жетекші) және қайталама қиындықтардың арақатынасын белгілеу;

4) оқу процесінде баланың дамуын қолдаудың үздіксіздігі және студенттердің өзгеріп отыратын қажеттіліктерін динамикалық зерттеу: оқу процесінде қажеттіліктер мен жаңалардың пайда болуын бақылау;

5) қолдау процесін ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз ету;

6) қолдау қызметін әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық жобалау (болжау);

7) командалық жұмыс негізінде:

- мектептегі оқыту мен БАЕҚ қиындықтарын анықтау мен бағалауға қойылатын бірыңғай тәсіл мен талаптарды сақтау;

- бір құндылықтарды ұстану: оқушының жеке басын құрметтеу, оның ішінде отбасы берген бала туралы ақпараттың құпиялылығын сақтау;

- білім беру процесінің барлық қатысушыларының: әкімшіліктің, мұғалімдердің, мамандардың, ата-аналардың және баланың ынтымақтастығы, өзара құрметі мен сенімі;

8) білім алуында ерекше қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау шараларына ата-аналарды, педагогикалық және балалар ұжымын белсенді тарту.

2. Қонысбай ауылының ЖОББМ психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру

2.1. Оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау қалалық психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңесінің (бұдан әрі – қалалық ПМПК) қорытындысы мен ұсынымдары негізінде жүзеге асырылады, сондай-ақ Қонысбай ауылының жалпы орта білім беретін мектептің штаттық мамандары (педагог-психолог, мұғалім-логопед, мұғалім-дефектолог, әлеуметтік педагог, медицина қызметкері) жүзеге асырады.

2.2. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметіне басшылықты Қонысбай ауылының ЖОББМ директорының бұйрығымен тағайындалатын қызмет басшысы жүзеге асырады.

Қолдау қызметінің барлық мамандары лауазымдық нұсқаулықтар мен функционалдық міндеттерге сәйкес қолдау бойынша бірлескен қызметті жүзеге асырады. Қызмет жұмысына пән мұғалімдері, тәрбиешілер, оқушылардың ата-аналары, үйірме жетекшілері, қоғамдық бірлестіктердің өкілдері және басқа да мүдделі тұлғалар тартылуы мүмкін.

2.3. Қонысбай ауылының ЖОББМ психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі өз қызметінде балалардың құқықтарын қорғау саласындағы халықаралық актілерді: БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы Конвенциясын, БҰҰ-ның мүгедектер құқықтары туралы Декларациясын, білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы Конвенцияны, балалардың өмір сүруін, қорғалуын және дамуын қамтамасыз ету туралы Дүниежүзілік декларацияны басшылыққа алады; Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "мүмкіндіктері шектеулі адамдарды әлеуметтік медициналық-педагогикалық және түзеу арқылы қолдау туралы" заңдарына, ҚР Білім және ғылым министрлігінің бұйрықтары мен нұсқаулықтарына, "Мүмкіндіктері шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің әдістемелік ұсынымдарына" (2011 жылғы 12 желтоқсандағы № 524) және Түзету педагогикалық ұлттық ғылыми-практикалық орталығының "Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу" әдістемелік ұсынымдарына және № ЖОББМ жарғысына негізделеді.

3. ППҚҚ-нің мақсаттары мен міндеттері

3.1. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мақсаты-оқушылардың максималды дамуына, олардың сәтті оқуы мен әлеуметтенуіне жағдай жасауға бағытталған білім беру, диагностикалық және түзету

шараларының кешенін жүзеге асыру арқылы білім беру процесінің барлық қатысушыларына психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру. Сонымен қатар, қолдаудың объектісі білім беру процесі болып табылады, қолдау пәні – баланың даму жағдайы.

3.2. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің міндеттері:

- оқушының жеке басының құқықтары мен мүдделерін қорғау, олардың психологиялық және дене дамуы мен оқуының қауіпсіз жағдайларын қамтамасыз ету, психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік проблемаларды шешуге қолдау көрсету және жәрдемдесу;

- оқушы мүмкіндіктердің кешенді диагностикасы, танымдық іс-әрекеттің даму деңгейі мен ерекшеліктерін анықтау, оқушыны оқыту мен әлеуметтендірудің сәттілігін қамтамасыз ететін профилактикалық, түзету, психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік шараларды жүзеге асыру үшін баланың эмоционалды-еріктік және тұлғалық дамуын зерттеу;

- оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру, сондай-ақ білім беру бағдарламаларын білім алушылардың мүмкіндіктері мен қабілеттеріне бейімдеу;

- білім беру процесінің барлық субъектілері арасындағы өзара түсіністік пен өзара іс-қимылды нығайтуға жәрдемдесу;

- білім алушылар, педагог қызметкерлер, ата-аналар арасындағы консультациялық-ағартушылық жұмыс;

- баланың қазіргі дамуын, оның жағдайының динамикасын көрсететін құжаттаманы жүргізу.

3.3. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары өз қызметін 1.5-тармақта көрсетілген қағидағарға және осы Ережеге сәйкес өзінің лауазымдық нұсқаулықтарды ұйымдастырады.

3.4. Баланы және оның отбасын алып жүру туралы шешімді ПМПК ұсынымдары, қорытындылары негізінде қызметтің барлық мамандары бірлесіп қабылдайды.

3.5. ППҚҚ білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау мекемелері мен ұйымдарымен, білім беру ұйымдарына білім алушыларды тәрбиелеу мен дамытуға көмек көрсететін әлеуметтік серіктестермен тығыз байланыста жұмыс істейді.

4. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің негізгі бағыттары

4.1. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің келесі негізгі бағыттары:

- психоәлеуметтік диагностика – оқушылардың бастапқы мүмкіндіктерін, тұлғаның әлеуетті мүмкіндіктерін анықтау бойынша зерттеулер жүргізу, сондай-ақ оқушылардың жеке ерекшеліктері мен бейімділігін, оның оқыту мен тәрбиелеу процесіндегі дамуындағы ауытқуларды, оқудағы қиындықтардың

себептерін, әлеуметтік бейімделуді анықтау; әлеуметтік қауіптің әлеуетті және нақты топтарын анықтау;

- психотүзетушілік жұмыс – педагог-психолог, әлеуметтік педагог, мұғалім-логопед, мұғалім-дефектолог, медицина қызметкерінің оқушылармен түзету-дамыту жұмыстарын жүргізу және бағдарламаларды әзірлеу бойынша бірлескен қызметі;

- білім беру процесіне қатысушылардың жалпы және арнайы қабілеттерін дамыту бойынша ата-аналар, педагогикалық ұжым арасында әлеуметтік-психологиялық тренингтер, рөлдік ойындар, топтық пікірталастар ұйымдастыру және өткізу;

- білім беру процесіне қатысушыларға әртүрлі психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік-медициналық мәселелер бойынша әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық кеңес беру;

- оқушыларға және ата-аналарға өмірлік қиын жағдайды жеңуге көмектесу, оқушыларды дамыту, тәрбиелеу және оқыту мәселелерінде педагогтарға кеңес беру;

- ғылыми-әдістемелік қызмет: ұйымдастыру-әдістемелік және ғылыми-әдістемелік жұмыстарды жүргізу (сүйемелдеу нәтижелерін талдау және қорыту, оны жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірлеу, ғылыми зерттеулер материалдарын өңдеу), тәрбие және әлеуметтендіру проблемалары бойынша әдістемелік бірлестіктерге, семинар-практикумдарға, конференцияларға қатысу;

- тәрбиеленушілердің денсаулық жағдайын ескере отырып, сауықтыру бағдарламаларын әзірлеуге және іске асыруға қатысу, инновациялық әдістемелерді игеру бойынша семинарлар, тренингтер мен консультациялар ұйымдастыру және өткізу;

- білім алуында ерекше қажеттіліктері бар балалардың деректер банкін қалыптастыру, психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік қолдау бойынша отандық және шетелдік ғылым мен практиканың жетістіктерін зерделеу;

- қайта даярлау, біліктілікті арттыру курстарында инклюзивті практиканы жүзеге асыратын мектеп педагогтары мен қызмет мамандарының өз біліктілігін арттыруы;

- психологиялық-педагогикалық қолдаудың өзекті мәселелері бойынша ғылыми зерттеулерге қатысу, оның ішінде өзінің педагогикалық тәжірибесін жалпылау.

5. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің құжаттамасы

5.1. Қонысбай ауылының ЖОББМ директорымен бекітілген психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің перспективалық жылдық жұмыс жоспары;

5.2. Қонысбай ауылының ЖОББМ директорымен бекітілген сүйемелдеу мамандарының жұмыс кестесі;

5.3. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметі отырыстарының кестесі мен хаттамалары;

5.4. Оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламалары;

5.5. Ата-аналардың жекелеген санаттары үшін тақырыптық топтық консультациялар мен консультациялардың жоспар-кестесі;

5.6. Білім беру процесіне қатысушылар үшін оқыту семинарларын өткізу кестелері мен тақырыптары;

5.7. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жылдық жұмысын талдау;

5.8. Серіктестік қарым-қатынастар шарттары.

6. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының жауапкершілігі

6.1. Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары жауапты:

- Қонысбай ауылының ЖОББМ Жарғысын және ішкі еңбек тәртібінің қағидаларын, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі басшысының заңды өкімдерін және өзге де жергілікті нормативтік актілерді, лауазымдық міндеттерді дәлелсіз себептермен орындамау немесе тиісінше орындамау;

- түзету сабақтары кезіндегі балалардың өмірі мен денсаулығы;

- өз құзыреті шеңберінде баланы тексеру бойынша дене немесе психикалық денсаулығының нашарлауына әкеп соққан негізсіз қорытынды шығару;

- баланың жеке басының құқықтары мен бостандықтарын сақтау;

- тексеру кезінде алынған деректердің құпиялылығы;

- құжаттаманы жүргізу және оның сақталуы;

- еңбек тәртібін, өндірістік санитария және өрт қауіпсіздігі ережелерін сақтау.

Нұр-Сұлтан қаласы №65 мектеп-гимназиясындағы психологиялық – педагогикалық қолдау қызметі туралы мәлімет

№ 65 мектеп – гимназиясы инклюзивті білім беру үрдісінің базалық мекемесі болып табылады. Мұнда ең алғаш рет 02.09.2011 жыл №686 «Астана қаласының Білім басқармасының» бұйрығымен 2011 – 2012 оқу жылы инклюзивті білім беру сыныптары ашылды. Бұл мекемеде: тірек-қимыл аппараты бұзылған және құлағы нашар еститіндермен қатар әр түрлі дәрежедегі ерекше жағдайды қажет ететін балаларды мемлекеттік стандартқа сай бағдарламамен оқу-тәрбие жұмыстары екі тілде жүргізілуде. Аталған мектепке арнайы психологиялық- медициналық - педагогикалық комиссияның (ПМПК) ұйғарымына және шешіміне сәйкес жас шамасы мен қабілетіне қарай сыныптарға топтастырылады. Инклюзивті білім беру сыныбындағы оқушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қызметінің барлық түзету – дамыту, емдік дене жаттығу жұмыстары қарастырылған. Инклюзивті білім беру сыныптарындағы оқушылардың жүріп-тұруы мен қимыл-қозғалысындағы кемшіліктердің ауыр түріне байланысты, оқушылардың қасына педагог-ассистенттер тағайындалған.

2021 - 2022 оқу жылында 103 – бала инклюзивті білім беру сыныптарына қабылданды. Соның ішінде 24 - і құлағы нашар еститіндер, 54 – і қосалқы жүргіншек арбалар мен педагог-ассистенттердің көмегімен қозғалатын оқушы және 25 – « мүлдем жүрмейтін арбада отыратын әр - түрлі дәрежедегі ДЦП диагнозы бар балалар. Жыл сайын ерекше жағдайды қажет ететін балалардың саны артып келуде. Осы оқу жылында инклюзивті сыныптардағы 54 оқушы, «инватакси » қызметін пайдалануда.

**№ 65 мектеп – гимназиясы инклюзив білім беру сыныптарының салыстырмалы көрсеткіші
2011 – 2021 оқу жыл аралығы**

2010 – 2011 оқу жылы:

Барлығы: 5 оқушы

2011 – 2012 оқу жылы:

Барлығы: 19 оқушы

2012 – 2013 оқу жылы:

Барлығы: 25 оқушы

2013 – 2014 оқу жылы:

Барлығы: 44 оқушы

2014 – 2015 оқу жылы:

Барлығы: 60 оқушы

2015 – 2016 оқу жылы:

Барлығы: 70 оқушы

2016 – 2017 оқу жылы:

Барлығы: 83 оқушы

2017-2018 оқу жылы:

Барлығы: 92 оқушы

2018-2019 оқу жылы:

Барлығы: 98 оқушы

2019-2020 оқу жылы:

Барлығы: 118 оқушы

2020-2021 оқу жылы:

103 оқушы

Оқушылар толық мектепшілік және қалалық, республикалық сайыстар мен конкурстарға қатысып өзі қатар балалармен бірге тең құқылы білім алуда.

2018-2019 оқу жылында мектеп директор Нургуль Елекееваның қолдауымен арнайы ерекше балаларға «Домбыра», «Бочча», «Би», «Саз балшықты терапия», «Шулы аспаптар», «Бочча» үйірмелері ашылып, өз жұмыстарын атқарып келеді. Сонымен қатар жоғары дәрежеде нәтиже көрсетіп, ***XV халықаралық балалар шығармашылығының «VI Жұлдызай» фестивалінде өз өнерлерін көрсетіп: «музыкалық аспаптар» номинациясы бойынша Нурали Базурбаев III орынға ие болды. Жетекшісі: «домбыра» үйірмесінің мұғалімі Марат Бегимбетов Бейсембайұлы. «Би» номинациясы бойынша «Биссеры» тобы қазақтың ұлттық биін орындап I жүлделі орынды иеленіп, Республикалық деңгейге өтті. Жетекшісі: Лаура Садуакасова.***

Әр сыныптың сынып жетекшілері мен пән мұғалімдері оқушылардың кемшіліктері мен қабілеттеріне, жасына сай жеке оқыту жоспары және мамандардың жеке дара түзету – дамыту жұмыстарының жылдық, тақырыптық күнтізбелік жоспарларын құрды. Құрылған жоспар бойынша оқыту – тәрбиелеу, түзету – дамыту жұмыстары жүргізіледі.

Психологиялық- педагогикалық қолдау, көмек көрсететін мамандар баланың жеке даму картасын жасап, диагностикалық тексеру жүргізді. Оқушыларға диагностикалық тексеру жылына екі рет жасалынып, барлық психологиялық – педагогикалық қолдау көрсететін мамандарының және мектеп әкімшілігінің шешімімен мектеп ішлік психологиялық- педагогикалық қолдау көрсету отырысы жүзеге асырылады.

Инклюзивті білім алушылар үшін мектепте жақсы жағдай жасалынған:

***Материалдық - техникасы мектептің архитектурасына сай:** мектеп кіре берісінде пандустар мен ұстап жүретін сүйемелдер, лифт, өрт болған жағдайда баспалдақпен арба түсіретін көмекші транспортер, электронды әжетханамен қамтамасыз етілген.

Оқушының қажеттілігіне сай оқу жиһазы, жеке парта және «вертикализаторлар», «жираф» орындықтармен қамтылған. Релаксация және арнайы емдік жаттығулар үшін емдік дене шынықтыру (ЛФК) кабинеті: шахмат пен шашкалары бар матрастар, дидактикалық тасбақа, змейка – шагайка, сенсорлы жолақ аяққа арналған, құрғақ бассейн, массажды жол, сенсорлы доп, түрлі-түсті найзағай, шведтік қабырғамен қамтылған.

*** Оқыту мен тәрбиелеу үрдісі кезінде бағдарламалық әдіс - нұсқаулықтар:** Ерекше балаларды оқыту барысында кешенді жалпы оқыту бағдарламасына сәйкес жүргізілуде. Оқыту әдебиеттік және негізгі пәндер бойынша бағдарламалармен қамтамассыз етілген. Электронды оқыту ресурстарын

баланы тәрбиелеу мақсатында білім беру мекемесі және психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қызметі пайдалануда. Мектеп кітапханасында – ерекше жағдайды қажет ететін балаларды оқыту барысында дидактикалық материалдар, кешенді жалпы оқыту бағдарламасына сәйкес жүргізілетін оқу құралдары мен ғылыми әдістемелік әдебиеттерімен қамтылған.

***Педагогикалық ұйымдастыру жағдайы:** Ерекше жағдайды қажет ететін оқушыларды оқыту - тәрбиелеу үрдісінде бала өзін қолайлы әрі қауіпсіз аймақта сезіну мақсатында мұғалімдер мен мамандар тығыз байланыста жұмыс жасауда. Оқу және түзету мен тәрбиелеу үрдісі қатар жүргізіледі. Оқыту - тәрбиелеу үрдісіне балалар белсенді араласып, өзін басқа балалармен тең ұстайды. Оқыту-тәрбиелеу үрдісінде әр балаға жеке-дара жүргізілетін жұмыс түрлері қарастырылған.

***Ерекше балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қызметінің жетелеуі:** Психологиялық - педагогикалық қолдау көрсету қызметінің мақсаты ағартушылық, диагностикалық және түзету шаралар кешенін жүзеге асыру арқылы оқушылардың нәтижелі оқуы мен әлеуметтенуі, оларды барынша дамыту үшін жағдай жасауға бағытталған білім беру үрдісінің барлық қатысушыларын психологиялық - педагогикалық қолдауды ұйымдастыру болып табылады. Психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету мақсатында мамандардың барлығы жеке дара жұмыс жасайды (жетелеуші мұғалімдер, дефектолог, логопед, психолог, әлеуметтік - педагог, ЛФК). Психологиялық – медициналық - педагогикалық комиссияның шешімімен оқушылармен психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қызметінің жеке дара түзету жұмыстары және жоспары ұйымдастырылады.

***Кадрлық жағдайы:** Ерекше балаларды оқыту - тәрбиелеу мақсатында мектепте арнайы жоғарғы білімді мамандар мен мұғалімдер, педагог-ассистенттермен қамтылған. Мектеп қызметкерлері үздіксіз өз білімін жетілдіру мақсатында арнайы курстарға барып отырады. Қазіргі таңда 3 дефектолог, 3 логопед, 1 сурдопедагог, 1 педагог-психолог және 1 ЕДШ маманы мен қоса 37 педагог-ассистент, ұйымдастырушы-педагог, координатор жұмыс атқаруда.

Жоспарланған оқу – тәрбие жұмыстары бойынша – оқу – тәрбие жұмыстары жыл бойына іске асырылып отырады. Атаулы мереке күндері, тәрбиелік мәні зор тәрбие сағаттары мен сыныптан тыс іс - шараларға ерекше оқушыларда қатысып өз өнерлерін, қабілеттері мен білімдерін шыңдауда.

Мазмұны

Кіріспе.....	3
1 Білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша шетелдік және отандық зерттеулерге шолу.....	6
2 Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдауды нормативті және әдістемелік нұсқаулық материалдарды талдау.....	408
3 Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды, соның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың мониторингісін жүргізу әдіснамасы (мониторингі жүргізудің мақсаты, міндеттері, әдістері, іріктемесі, құралдары).....	761
4 Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды мониторингілеу нәтижелерін талдау.....	835
5 Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды, соның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды мониторингілеу қорытындылары бойынша әдістемелік ұсынымдар (нұсқаулықтарды, бақылау картасын, бағдарламасын, білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау моделін қоса).....	1182
Қорытынды.....	1223
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.....	1225
Қосымша.....	1240